

Либерален Преглед

Годишник
2009 (част 1)

ЕКСТАЗ

**Списание „Либерален преглед“
Годишник-2008
(част 1)**

ЕКСТАЗ

Берлин, 2014

Тази електронна книга ви се предоставя при условията на лиценз за **„Криейтив Комънс - Признание - Некомерсиално - Без производни“ версия 2.5** (CC-BY-NC-ND version 2.5).

(Всички преводи, доколкото не е указано друго, са направени от издателя на списанието.)

Съдържание

Списък на авторите	15
Януари 2009	18
<i>Плодовете на „Кимерика“</i> Автор: Найъл Фъргюсън	19
<i>Ползата от злополучието</i> Автор: Малкълм Гладуел	32
<i>От другата страна</i> Автор: Джонатан Лийтъм	44
<i>Реполитизация на съществуващото</i> Автор: Станимир Панайотов	54
<i>Свободата да се пише</i> Автор: Орхан Памук	63
<i>Водевилът с вапцаровите архиви</i> Автор: Цвета Трифонова	69
<i>Кое ни прави морални</i> Автор: Джефри Клуър	97
<i>Една нова ера</i> Автор: Франсис Фукуяма	108
<i>Ембарго</i> Автор: Палми Ранчев	114
<i>В името на отца</i> Автор: Жанина Драгостинова	122
<i>Калъпът и миналото</i> Автор: Венцислав Божинов	128
<i>Новите феминистки</i> Автор: Джема Соумс	135

<i>Бившият</i>	
<i>Автор: Цвета Стоева</i>	140
<i>Бележките на председателя</i>	
<i>Автор: Боно</i>	161
<i>Какво идва след Америка?</i>	
<i>Автор: Франсис Фукуяма</i>	165
<i>О на О</i>	
<i>Автор: Цвета Стоева</i>	190
Февруари 2009	206
<i>Моята турска библиотека</i>	
<i>Автор: Орхан Памук</i>	207
<i>Ентропа: изкуството на политиката, сърцето на една страна</i>	
<i>Автор: Десислава Гаврилова</i>	224
<i>Границите на нашите умове</i>	
<i>Автор: Денко Малески</i>	244
<i>Законът на Пинчук</i>	
<i>Автор: Уди Алън</i>	252
<i>Ще задминат ли машините човека?</i>	
<i>Автор: Уенди Гросман</i>	257
<i>Промени в Турция: Ние се извиняваме!</i>	
<i>Автор: Каи Шритматер</i>	265
<i>Сатаната в Судан</i>	
<i>Автор: Илия Троянов</i>	269
<i>Челюсти</i>	
<i>Автор: Жанина Драгостинова</i>	274
<i>Естетиката на Плейбой</i>	
<i>Автор: Моли Янг</i>	277
<i>Колко е важно да се целуваш добре</i>	
<i>Автор: Цвета Стоева</i>	281

<i>Джон Ъндайк, незабравимият</i>	
<i>Автор: Кристофър Леман-Хаупт</i>	295
<i>Фройд и литературата</i>	
<i>Автор: Лайънъл Трилинг</i>	298
<i>Разбъркването на езиците</i>	
<i>Автор: Антъни Дейниълс</i>	308
<i>Балканите: съжителство на вековете</i>	
<i>Автор: Евгения Иванова</i>	318
<i>Животът е една щастлива репетиция</i>	
<i>Автор: Димитър Гочев</i>	347
<i>Лице</i>	
<i>Автор: Палми Ранчев</i>	358
<i>Ислямизацията като мотив в българската историография, литература и кино</i>	
<i>Автор: Мария Тодорова</i>	364
<i>Киселец</i>	
<i>Автор: Здравка Евтимова</i>	401
<i>Милосърдието е несправедливо</i>	
<i>Автор: Ели Иванова</i>	406
<i>Как да разбираме исляма?</i>	
<i>Автор: Мализ Рутвен</i>	414
<i>Моята любов е моят СПИН</i>	
<i>Автор: Цвета Стоева</i>	430
<i>За Санчо, свободата и зидовете вътре в нас</i>	
<i>Автор: Златко Енев</i>	436
Март 2009	446
<i>За непосилната лекота на омразата</i>	
<i>Автор: Златко Енев</i>	447
<i>Що е красота?</i>	
<i>Автор: Даниел Вебер</i>	466

<i>И димът се носи нагоре</i>	
Автор: Жанина Драгостинова	475
<i>Holly Christmas</i>	
Автор: Зузана Майер	479
<i>Богохулството е необходимо:</i>	
Автор: Клаус Легеви	488
<i>За новите и старите лица на труда</i>	
Автор: Пенка Ангелова	495
<i>От висотата на дупката</i>	
Автор: Кристин Димитрова	507
<i>Fear and Loathing в София</i>	
Автор: Фалко Хениг	518
<i>Пепеляшка</i>	
Автор: Цвета Стоева	526
<i>Лабораторията Европа</i>	
Автор: Зигмунт Бауман	534
<i>Един фениксолог в Истанбул</i>	
Автор: Ясен Василев	544
<i>Радостният манастир</i>	
Автор: Диана Иванова	551
<i>Задръстена, повредена, оплескана</i>	
Автор: Карл-Маркус Гаус	559
<i>Граматики на творчеството</i>	
Автор: Джордж Стайнър	581
<i>Други слова, други места</i>	
Автор: Цвета Софрониева	594
<i>Вулвата е спасила света</i>	
Автор: Миту Санял	603
<i>Кой се страхува от Европа?</i>	
Автор: Славенка Дракулич	632

<i>4 чифта цици и едно погребение</i>	
<i>Автор: Цвета Стоева</i>	641
<i>Нейното тяло, моето бебе</i>	
<i>Автор: Александра Кучински</i>	652
<i>Моят красив провал</i>	
<i>Автор: Салман Рушди</i>	660
<i>За сериозността</i>	
<i>Автор: Златко Енев</i>	665
<i>Какво ново?</i>	
<i>Автор: Зоя Маринчева</i>	675
<i>Дакелът беше спасителят</i>	
<i>Автор: Сибиле Левичаров</i>	680
<i>Училищно четиво – САЩ</i>	
<i>Автор: Ели Иванова</i>	684
Април 2009	703
<i>Марлон Брандо – един класически портрет</i>	
<i>Автор: Труман Капоти</i>	704
<i>Ние бяхме народът</i>	
<i>Автор: Адам Михник</i>	715
<i>Възпитание на чувствата</i>	
<i>Автор: Жанина Драгостинова</i>	729
<i>Какво да се прави?</i>	
<i>Автор: Златко Енев</i>	732
<i>Частни vs. държавни училища в САЩ и България</i>	
<i>Автор: Ели Иванова</i>	741
<i>Бисексуалните видове</i>	
<i>Автор: Емили Дрискол</i>	754
<i>10(0) години самота – Част 1</i>	
<i>Автор: Серкан Исмаил</i>	793

<i>Защо да учим класиците?</i>	
Автор: Ели Иванова	822
1985	
Автор: Серкан Исмаил	839
<i>Нашите две култури</i>	
Автор: Питър Дизкис	844
<i>Телата на хората</i>	
Автор: Кристин Димитрова	849
<i>10(0) години самота – Част 2</i>	
Автор: Серкан Исмаил	854
<i>Преразглеждане: Лолита</i>	
Автор: Франсин Проуз	864
<i>Просто писател, нищо друго</i>	
Автор: Исмаил Кадаре	875
<i>Бог среща Дарвин</i>	
Автор: Хартмут Вевецер	882
<i>Голямото четене</i>	
Автор: Владимир Трендафилов	887
<i>За религиозния канон, правата на човека и политическия тапигъозлук</i>	
Автор: Красимир Кънев	900
<i>Македония на кръстопът – Антропологическа снимка</i>	
Автори: Петър-Емил Митев, Антонина Желязкова и Горан Стойковски	907
<i>Как се прави спешна антропология</i>	
Автор: Чавдар Маринов	925
<i>Как да говорим за днешна Македония?</i>	
Автор: Антоний Тодоров	946
<i>Как се прави PR критика на една недочетена книга</i>	
Автор: Бойко Василев	954
<i>За македонските спорове</i>	
Петър Добрев	958

<i>Македония, сянка в метафизиката на идентичността</i> Автор: Стефан Попов	966
<i>Към Македония с необременен поглед</i> Автор: Тодор Абазов	973
<i>По отношение на Македония българите още са махмурлии</i> Автор: Раймонд Детрез	983
<i>Кой казва кой е експерт?</i> Автор: Лиляна Деянова	1019
<i>И отново за ромите ...</i> Автор: Илона Томова	1030
<i>За идентичността – личната и колективната</i> Автор: Златко Енев	1056
<i>10(0) години самота – Част 3</i> Автор: Серкан Исмаил	1074
<i>Поп-социализъм, поп-преход</i> Автор: Ивайло Дичев	1089
<i>Приказки от дивия изток</i> Автор: Горан Стефановски	1104
<i>Да бъдеш хомо в Истанбул</i> Автор: Мехмет Мурат Сомер	1118
<i>Ах, морето!</i> Автор: Жанина Драгостинова	1124
<i>Политиката и горделивата нетолерантност</i> Автор: Станимир Панайотов	1128
<i>България на три води</i> Автор: Антон Терзиев	1143
<i>Отворено писмо до Ахмед Доган</i> Автор: Сезгин Мюмюн	1153
<i>Сянка на мъж отказва да напусне дрехите си</i> Автор: Яна Букова	1161

Май 2009	1166
<i>Вулва</i>	
Автор: Миту Санял	1167
<i>Митовете и истините на Втората световна война</i>	
Автор: Адам Кржемински	1186
<i>Тиранията на историята</i>	
Автор: Кристина Кулури	1200
<i>Култура и варварство</i>	
Автор: Тери Изгълтън	1211
<i>Границите на контрола</i>	
Автор: Уилям Бъроуз	1230
<i>Христос възкресе ли?</i>	
Автор: Владимир Левчев	1239
<i>Онези са свине</i>	
Автор: Бойко Ламбовски	1246
<i>За котките и хората</i>	
Автор: Цвета Стоева	1252
<i>Ханиф Курейши за свободата на словото и мисълта</i>	
Автор: Кенан Малик	1260
<i>Подлостта трябва да бъде наказана!</i>	
Автор: Едвин Сугарев	1276
<i>От лудницата в Европа</i>	
Автор: Яхим Топол	1286
<i>Македония – мръсна приказка. Разговор с Иван Кръстев</i>	
Автор: Иван Кръстев	1297
<i>Идеалният учебник по история</i>	
Автор: Ели Иванова	1310
<i>Георги Марков между двата свята</i>	
Автор: Тодор Абазов	1329
<i>Постмодерната финансова криза</i>	
Автор: Андре Глюксман	1340

<i>Ние можем и по кюрдски</i> Автор: Михаел Туман.....	1346
<i>Няма там да живеем</i> Автор: Антон Терзиев.....	1352
<i>Писателите и Левиатан</i> Автор: Джордж Оруел.....	1357
<i>Образът на Батак в колективната памет на българите</i> Автор: Мартина Балева	1366
<i>Нощта: лица и маски</i> Автор: Палми Ранчев	1424
<i>„Каква ни е Македония?“ през погледа на един македонски журналист</i> Автор: Виктор Канзуров	1434
<i>Нашенци в Косово и Албания</i> Автор: Таня Мангалакова	1448
<i>Едно... две... три (1)</i> Автор: Серкан Исмаил	1464
<i>Училищният двор</i> Автор: Кристин Димитрова	1493
<i>Залезът на автократите</i> Автор: Джошуа Курланицик	1497
<i>Какво всъщност означава свободата на словото?</i> Автор: Иън Бурума	1505
<i>Всичко, което винаги сте искали да направите, но сте се страхували да опитате</i> Автор: Златко Енев.....	1551
<i>Книгата, която трябваше да се напише за България:</i> Автор: Ралица Фризон-Рош	1564
<i>Апостолов, прочетен като Божествена комедия</i> Автор: Стилиян Йотов	1571

Юни 2009	1577
<i>Безтелесната книга</i>	
Автор: Юрген Нефе	1578
<i>Живот на Венера или последният човек в Европа</i>	
Автор: Адам Кириш	1588
<i>Ритуалите на младите гейове</i>	
Автор: Беноа Денизе-Луис	1603
<i>Кожа зад вратата</i>	
Автор: Иса Мерсим	1617
<i>Без интереса към чуждото културата е невъзможна</i>	
Автор: Илия Троянов	1633
<i>Помниш ли на стената любим портрет</i>	
Автор: Цвета Стоева	1639
<i>Били ли сте някога малцинство?</i>	
Автор: Ели Иванова	1650
<i>Литературата ни е като грохнал старец</i>	
Автор: Владимир Трендафилов	1663
<i>Наистина ли изминаха вече двацет години?</i>	
Автор: Уливие Чуренева	1690
<i>От другата страна на езика или Опитът на писането</i>	
Автор: Емилия Дворянова	1712
<i>Двадесет години по-късно или Мълчанието</i> <i>на агнетата по български</i>	
Автор: Златко Енев	1733
<i>Изпити, изпити ... и феър плей по нашенски</i>	
Автор: Людмила Иванова	1784
<i>Срещата</i>	
Автор: Жанина Драгостинова	1794
<i>Вечна бдителност</i>	
Автор: Кийт Гисън	1798

<i>Седем начина за празнуване на 24 Май</i>	
Автор: Ели Иванова	1808
<i>Корупция и избори</i>	
Автор: Владимир Левчев	1819
<i>Кампанията по смяна на имената (1970–1974)</i>	
Автори: Михаил Груев и Алексей Калъонски	1836
<i>Дебат „Лесно ли е да си националист?“</i>	
Автор: Administrator	1865
<i>Фризьорката с кученцето</i>	
Автор: Дубравка Угрешич	1892
<i>Национализмът на невидимите класификации</i>	
Автор: Ивайло Дичев	1897
<i>Професията професионализъм</i>	
Автор: Владимир Трендафилов	1903
<i>Богородица с цветето</i>	
Автор: Венцислав Божинов	1921

Списък на авторите

А

Абазов, Тодор **972, 1328**

Алън, Уди **251**

Ангелова, Пенка **494**

Б

Балева, Мартина **1365**

Бауман, Зигмунт **533**

Божинов, Венцислав **127, 1920**

Боно **160**

Букова, Яна **1160**

Бурума, Иън **1504**

Бъроуз, Уилям **1229**

В

Василев, Бойко **953**

Василев, Ясен **543**

Вебер, Даниел **465**

Веветцер, Хартмут **881**

Г

Гаврилова, Десислава **223**

Гаус, Карл-Маркус **558**

Гисън, Кийт **1797**

Гладуел, Малкълм **31**

Глюксман, Андре **1339**

Гочев, Димитър **346**

Гросман, Уенди **256**

Груев, Михаил **1835**

Д

Дворянова, Емилия **1711**

Дейниълс, Антъни **307**

Денизе-Луис, Беноа **1602**

Детрез, Раймонд **982**

Деянова, Лиляна **1018**

Дизкис, Питър **843**

Димитрова, Кристин **506, 848, 1492**

Дичев, Ивайло **1088, 1896**

Добрев, Петър **957**

Драгостинова, Жанина **121, 273, 474, 728, 1123, 1793**

Дракулич, Славенка **631**

Дрискол, Емили **753**

Е

Евтимова, Здравка **400**

Енев, Златко **435, 446, 664, 731, 1055, 1550, 1732**

Ж

Желязкова, Антонина **906**

И

Иванова, Диана **550**

Иванова, Евгения **317**

Иванова, Ели **405, 683, 740, 821, 1309, 1649, 1807**

Иванова, Людмила **1783**

Игълтън, Тери **1210**

Исмаил, Серкан **792, 838, 853, 1073, 1463**

Й

Йотов, Стилиян **1570**

К

Кадаре, Исмаил **874**

Калъонски, Алексей **1835**
Канзуров, Виктор **1433**
Капотти, Труман **703**
Кириш, Адам **1587**
Клугър, Джефри **96**
Кржемински, Адам **1185**
Кръстев, Иван **1296**
Кулури, Кристина **1199**
Курланцик, Джошуа **1496**
Кучински, Александра **651**
Кънев, Красимир **899**

Л

Ламбовски, Бойко **1245**
Левичаров, Сибиле **679**
Левчев, Владимир **1238, 1818**
Легеви, Клаус **487**
Леман-Хаупт, Кристофър **294**
Лийтъм, Джонатан **43**

М

Майер, Зузане **478**
Малески, Денко **243**
Малик, Кенан **1259**
Мангалакова, Таня **1447**
Маринов, Чавдар **924**
Маринчева, Зоя **674**
Мерсим, Иса **1616**
Митев, Петър-Емил **906**
Михник, Адам **714**
Мюмюн, Сезгин **1152**

Н

Нефе, Юрген **1577**

О

Оруел, Джордж **1356**

П

Памук, Орхан **62, 206**
Панайотов, Станимир **53, 1127**
Попов, Стефан **965**
Проуз, Франсин **863**

Р

Ранчев, Палми **113, 357, 1423**
Рутвен, Мализ **413**
Рушди, Салман **659**

С

Санял, Миту **602, 1166**
Сомер, Мехмет Мурат **1117**
Соумс, Джема **134**
Софрониева, Цвета **593**
Стайнър, Джордж **580**
Стефановски, Горан **1103**
Стоева, Цвета **139, 189, 280, 429, 525, 640, 1251, 1638**
Стойковски, Горан **906**
Сугарев, Едвин **1275**

Т

Терзиев, Антон **1142, 1351**
Тодоров, Антоний **945**
Тодорова, Мария **363**
Томова, Илона **1029**
Топол, Яхим **1285**
Трендафилов, Владимир **886, 1662, 1902**
Трилинг, Лайънъл **297**
Трифенова, Цвета **68**
Троянов, Илия **268, 1632**
Туман, Михаел **1345**

У

Угрешич, Дубравка **1891**

Ф

Фризон-Рош, Ралица **1563**

Фукуяма, Франсис **107, 164**

Фъргюсън, Найъл **18**

Х

Хениг, Фалко **517**

Ч

Чуренева, Уливие **1689**

Щ

Щритматер, Каи **264**

Я

Янг, Моли **276**

Януари 2009

Плодовете на „Кимерика“

Автор: Найъл Фъргюсън

Финансовата система на САЩ беше също толкова важна част от американската мощ от последните тридесет години, колкото и Шестата флота. И въпреки това в разстояние на по-малко от една година прославените инвесторски банки от Уолстрийт се оказаха или в банкрут, или бяха погълнати от други банки. Американската финансова система се намираше толкова близо до пълен колапс през септември, че секретарят на хазната Хенри Паулсън беше принуден да изиска спешни пълномощия, съответстващи на военно време: *carte blanche* да похарчи около 700 милиарда долара за най-голямата спасителна операция във финансовата история. Всъщност това е по-малко от половината от сумата, която федералният резерв вече беше похарчил чрез различните си „услуги“ за банките.

„Защо изобщо останалият свят би трябвало в бъдеще да взема на сериозно американския модел на свободния пазар след тази катастрофа?“, попита ме един от водещите британски журналисти. Кризата, по негово мнение, е за икономиката онова, което Иракската война беше за външната политика: един фатален удар върху надеждността на американските претенции за глобално водачество. „Едно нещо ми се струва доста вероятно“, заяви Пер Щайнбрюк, германският министър на финансите. „Съединените Щати ще загубят статуса си на свръхсила в глобалната финансова система.“ Списанието *Der Spiegel* нарече това „Краят на високомерието“. За лондонския *Guardian* това беше „един разрушителен момент в американското изпадане от власт“.

Действително, ако еднополюсния момент, който последва колапса на Съветската империя, беше една много американска форма на високомерие, то кредитната криза беше едно много американско възмездие. Преди десет години в Съединените Щати се оформи нещо като странна конкуренция за демонстриране на най-голямата възможна арогантност. Неоконсерваторите твърдяха, че останалият свят трябва да побърза и да

възприеме американската политическа система – или да се приготви да бъде докаран в демократическата ера под бомбардировки. Но също толкова самодоволни бяха и неолибералните икономисти – тоест, либерални в смисъла на Адам Смит – които твърдяха, че останалият свят трябва да побърза да приеме „Вашингтонския консенсус“ – или да се приготви да бъде продаден накъсо. Едната група се подиграваше на политическия провал на мюсюлманския свят; другата трупаше презрение към азиатския „роднински капитализъм“, по тяхно мнение основна причина за азиатската финансова криза от 1997-98 година.

Неоконовете получиха своето неприятно пробуждане в Ирак, където американските сили в края на краищата не бяха посрещнати с хляб и сол. Неолибовеите пък го получиха през този септември, когато хазната, ръководена от бившия шеф на Голдман-Сакс, национализира най-големите кредитори на недвижимо имущество, а след това и най-голямата застрахователна компания, само за да остави инвесторската банка Lehman Brothers да банкрутира. Едно от малкото неща, по които Барак Обама и Джон Маккейн можаха да се съгласят във финалната фаза от президентската изборна кампания беше, че има нещо гнило на Уолстрийт. Сцената изглежда беше приготвена за смъртта на онова, което Джордж Сорос нарече „пазарен фундаментализъм“ (парадоксално изказване от страна на един от хората, които спечелиха най-много именно от него) – имайки пред вид вярата в саморегулиращата се природа на нещо, което в края на краищата се оказва съвсем не саморегулиращо се.

Че парадигмите на икономическата политика се преместват е ясно. Но дали същото е в сила и за глобалния баланс на силите? За да отговорим на този въпрос ние ще трябва да помислим по-задълбочено върху истинската природа на тази криза.

Ние живеем във време, в което на изпитание е подложен един феномен, който Мориц Шуларик и аз преди време нарекохме „Кимерика¹“. Според това гледище, най-важното нещо, което трябва да бъде разбрано по отношение на световната икономика от последното десетилетие е отношението между Китай и Америка. Ако си го представите като една икономика, наречена Кимерика, то това отношение обхваща 13 процента от повърхността на земната суша, една четвърт от населението, около

1 Правилното произношение на български език би трябвало да бъде „Кимерика“, което прави по-ясна играта на думи, криеща се зад тази словесна комбинация. Бел. пр.

една трета от Брутния национален продукт и малко повече от половината от глобалния икономически растеж за последните шест години.

За известно време това беше едно симбиотично отношение, което изглеждаше като женитба, направена в рая. Казано просто, едната половина се занимаваше със спестяването, а другата половина с харченето. Сравнявайки нетните национални спестявания като част от Брутния национален доход, американските спестявания намаляха от около 5 процента в средата на 1990-те години до буквално нула през 2005, докато китайските спестявания нараснаха от малко под 30 процента до почти 45 процента. Това разминаване в спестовните стереотипи доведе до огромна експлозия на дълговете в Съединените Щати, защото един от ефектите от азиатската „спестовна преситеност“ беше, че за домакинствата стана много по-евтино да вземат кредити, отколкото това би било при други обстоятелства. Междувременно, евтината китайска работна ръка помагаше да се удържи инфлацията под контрол.

Решаващият механизъм, който свързваше в едно цяло двете половини на Кимерика, беше валутната интервенция. За да се поддържа китайския ренминби (и износ) конкурентоспособен, властите в Пекин постоянно интервенираха, за да удържат поскъпването на собствената си валута по отношение на долара. Резултатът от това беше, че в резервите на Народната китайска банка се появиха огромни натрупвания от номинирани в долари ценни книжа. Тя се превърна в един от най-големите притежатели на американски ценни книжа, както и на облигации, издадени от държавно спонсорираните (а вече и държавно притежавани) агенции Фани Мей и Фреди Мак. Ако не беше китайската готовност да се финансират американските навици за живот на кредит по този начин, то лихвеният процент в Съединените Щати би бил значително по-висок. Именно Кимерика беше онази, която държеше на крака Ерата на Заемите¹, докато тоталните обществени и частни дългове като процент от Брутния национален продукт се устремиха нагоре от 250 към 350 процента.

1 Leverage: понятие от финансовата сфера, с което се обозначават рискови инвестиции, извършвани с активи, които са взети на заем. В момента понятието все повече се превръща в символ на всичко, което доведе Уолстрийт и световната финансова система до положението, в което тя се намира. По липса на по-точна българска дума тук използвам по-общото „заеми“. Бел. пр.

Разбира се, не само Съединените Щати вземаха заеми и не само Китай ги даваше. Навсякъде в англоезичния свят, както и в страни като Испания, задълженията на домакинствата нарастваха и обичайните форми на спестявания отстъпваха пред игри със заеми по пазарите на недвижимо имущество. Междувременно, останалите азиатски икономики се присъединиха към Китай в прилагането на валутни подсилвания и в натрупването на международни резерви, като по този начин финансираха западните балансови дефицити. Износителите на енергия от Близкия Изток и другаде също се намериха в ситуация, при която натрупваха излишъци и рециклираха петродолари в Англосферата и нейните сателити. Но преди всичко друго именно Кимерика беше реалният мотор на световната икономика.

Докато тази огромна експанзия на вземането на заем продължаваше, някои икономисти се опитваха да разберат какво всъщност се случва. Една от школите твърдеше, че това е „Бретън Удс 2“ – система за международна размяна подобна на онази, която свърза Западна Европа със Съединените Щати след Втората световна война. Други го наричаха „стабилно неравновесие“ – нещо, за което можело да се разчита, че ще продължава много дълго време. Но внезапно една серия от банкрути в американския второстепенен пазар на недвижими имоти¹ показва колко нестабилна всъщност беше Кимерика.

По същество, спестяванията на останалия свят помогнаха да се надуе един балон на недвижимо имущество в Съединените Щати. Както почти винаги става при балони в сферата на финансовите активи, лесните пари бяха съпроводжани от хлабави стандарти на заемодаване и откровено измамничество. Еуфорията евентуално отстъпи място на стрес, а след това, по един познат сценарий, и на паника. Тя започна във второстепенния пазар защото там банкрутите бяха по-вероятни, но в скоро време стана ясно, че ще бъде засегнат целия американски пазар на недвижимо имущество. Никога от времето на Голямата Депресия насам не се е случвало средните цени на къщите да спадат с по над десет процента годишно.

1 Sub-prime mortgage market се нарича онази част от пазара на недвижимо имущество в Америка, в която участват хора с ненадеждна финансова ситуация, получаващи кредитите си при значително по-тежки условия, отколкото ония, участващи в първичния пазар (primary market). Не ще и дума, този вид финансови операции са много рискови както за получателите, така и за заемодателите. Именно те бяха първите, които банкрутираха и по този начин „предпоставиха“ идещата голяма финансова криза. Бел. пр.

Онова, което направи колапса на недвижимото имущество толкова убийствен беше, че върху крехката база на американските ипотечи беше построена цяла обърната пирамида от новаторски финансови инструменти. Банките бяха пакетирали първоначалните заеми, след което те бяха нарязани на парчета и препродадени на инвеститори по целия свят под формата на „Взаимни дългови облигации“ и подобни неща. В един най-чист акт на финансова алхимия, рейтинговите агенции бяха обявили основните от тези инструменти за притежаващи рейтинг AAA. Когато въображаемото злато се превърна в олово, а след това и в токсични отпадъци, последиците бяха катастрофални. Според Bank of England, тоталните загуби от различните видове ценни книжа, засегнати от кризата, възлизат на около 2,8 билиона долара¹.

Засега банките по света са отписали окончателно само около 550 милиарда долара. Значителни количества нов капитал бяха събрани от частни инвеститори и правителства, но все още е налице една дупка – и това е дупка, която заплашва да стане още по-голяма. Изчезващ капитал във време, в което предишни външни кредити се завръщат обратно в къщи, за да ръждясват, означава експлозия на неизплатени активи: за Bank of America тоталната пропорция (предполагаеми активи срещу действително имущество) е 134:1; за Citigroup тя е 88:1.

Но какви са геополитическите последствия от всичко това? Една от възможностите е, че то ще ускори „голямото сближаване“ между Изтока и Запада. В първия доклад за така наречените „BRICs“-страни (Бразилия, Русия, Индия, Китай), за Китай се предполагаше, че ще задмине САЩ по размера на Брутния национален продукт някъде около 2040 година. В по-новите доклади тази прогноза е изместена напред, до 2027. Може би това ще се случи дори още по-рано, защото едно от неизбежните последствия от кредитната криза е, че Съединените Щати ще пострадат от негативен растеж не само в продължение на две тримесечия (а може би и цяла година), но и ще растат много бавно в обозримото бъдеще. В противоположност на това, китайската полу-планова икономика вероятно ще бъде в състояние да поддържа растеж от около шест процента годишно, тласкан напред от половин билион долара нови държавни разходи в областта на инфраструктурата и социалните услуги. Защото, според тезата за „разединяването“, нетният експорт вече не е основният двигател

1 В американския начин на изразяване това са дори „трилиони“. Бел. пр.

на китайското развитие и една американска кихавица вече не означава по необходимост азиатска настилка.

Едно второ възможно следствие от настоящата криза е, че дните, в които доларът беше единствената международна резервна валута вероятно се приближават към края си. Резервните валути не съществуват до безкрайност, както показва случая с английския паунд. Имаше време, в което лирата-стерлинг беше международната валута номер едно, паричната единица, в която се извършваха най-много финансови трансакции. Тя умря от бавна, продължителна смърт, спадайки от 4,86 долара през 1930 до почти равенство в най-дълбоката точка от ранните 80 години. Главната причина за това бяха дълговете: огромните дългове, които Великобритания беше принудена да натрупа, за да може да води световните войни. Втората причина беше бавното икономическо развитие: британската икономика беше най-слабият играч в развития свят в следвоенните десетилетия, чак до ранните 80 години.

Ако, както изглежда, най-важното финансово следствие от кредитната криза е огромно нарастване на задълженията на федералното правителство – вече значително повишени от национализацията на Фани Мей, Фреди Мак и AIG дори преди Спасителната програма от 700 милиарда долара – то Съединените Щати биха могли да се намерят в много сходна ситуация. При спираловидно покачващи се дългове, доларът би могъл да последва паунда в категорията на бившите резервни валути. А за Съединените Щати това ще означава да изгубят огромното предимство, което използват от 1960-те години насам, а именно да могат да вземат назаем пари от чужденци при ниски лихвени проценти, в своята собствена валута.

И все пак коментаторите не бива да избързват с предсказването на упадъка на Съединените Щати. Те са минавали през катастрофални финансови кризи и преди – не само Голямата Депресия, но и Голямата Стагфлация¹ от 1970-те – и винаги са излизали от тях с още по-засилена глобална позиция. Това се случи през 1940-те и отново през 1980-те.

Част от причините за това се крият във факта, че Съединените Щати винаги са предлагали най-благоприятната околна среда за технологически нововъведения и предприемачество. По време на Депресията производството беше спаднало с 30 процента, а безработицата беше дости-

1 Стагфлация: период на инфлация по време на застой в производството. Бел. пр.

гнала 25. Но през 1930-те години американските компании продължаваха да изнамират нови начини за изобретяване и правене на неща: помислете например за Дюпон (найлон), Проктър & Гамбл (прах за пране), Ревлон (козметика), RCA (радио) и IBM (сметачни машини). По същия начин, двуцифрената инфлация от 1970-те не попречи на Бил Гейтс да основе Microsoft през 1975, нито на Стив Джобс да основе Apple една година по-късно.

Нещо повече, американската политическа система нееднократно е доказвала способността си да произвежда водачи във времена на криза – водачи не само за самите тях, но и за света. Както Франклин Рузвелт, така и Роналд Рейгън дойдоха на власт, фокусирайки усилията си предимно върху решаването на американските икономически проблеми. Но в края на президентствата си те доминираха световната сцена, FDR като архитект на победата във Втората световна война, Рейгън играейки една подобна роля в Студената война. Все още остава да се види дали Барак Обама ще бъде президент, способен да промени правилата на играта по същия образец. Но американците гласуваха за него с надеждата, че той е такъв. Дали Обама би спечелил изборите без кредитната криза, която разруши и малкото останала републиканска репутация за икономическа компетентност?

Но най-важната причина за това, че Съединените Щати изплуват дори и от най-тежките финансови кризи се крие в това, че колкото и тежки да са у дома, тези кризи винаги имат един дори още по-разрушителен ефект върху американските конкуренти. Помислете за Голямата Депресия. Макар че нейните макроикономически ефекти бяха приблизително еднакви в Съединените Щати и Германия, политическото следствие в САЩ беше Новият Курс; в Германия то беше Третият Райх. Накрая Германия започна най-тежката война в човешката история; Америка пък в края на краищата я спечели. Американската кредитна криза вече има много по-тежки икономически последици в чужбина, отколкото у дома. Едва ли ще бъде много учудващо, ако тя се окаже и политически по-разрушителна за американските конкуренти.

Сред останалите развити икономики, както Евроната, така и Япония вече официално се намират в рецесия, преди Съединените Щати. Европейската ситуация е особено несигурна, защото, в противоположност на общо разпространеното вярване, европейските банки се намират в по-лоша форма от американските. Средният американски банков

дълг в Америка е в пропорция от около 12:1. В Германия съответните цифри са 52:1. Краткосрочните банкови заеми в САЩ възлизат на 15 процента от американския БНП. Във Великобритания цифрата е 156 процента. Всъщност, Обединеното Кралство е подложено на реален риск да се превърне в една голяма Исландия – икономика, разрушена от непропорционално голям финансов сектор.

Нещо повече, за разлика от Съединените Щати, не съществува единствена европейска хазна, която да прилага многомилиардни финансови стимули. Монетарната политика може и да е еднаква в цялата Еврозона, но финансовата политика си остава нещо, с което всеки се оправя сам.

Вярно е, че финансовото високомерие от последните години беше последвано от ужасно възмездие. Ерата на Заемите завърши не с хленч, а с оглушителен взрив. Въпреки това все още е много рано да се заключава, че в геополитически смисъл Американският век е приключил, или че Китай е на път самостоятелно да поеме щафетата от Кимерика. Властта винаги е нещо относително и една криза, която засяга периферията на глобалната икономика по-силно от нейния център логично трябва да засили властта на центъра. Възмездието също е нещо, което може да бъде експортирано.

Найъл Фъргюсън (род. 1964) е известен шотландски историк, специализиращ в областта на финансовата и икономическа история. Той е редовен колумнист за New York Times.

Коментари (13)

- 03-01-2009|**Златко** – Стани, стани, юнак балкански ...

Този текст е специален поздрав за всички познати и приятели в България, които вярват, че човек може да живее на кредит до края на живота си.

Както казвали белградските гробари в една поздравителна песен до пенсионерите от същия красив град:

„Чекам те!“

- 04-01-2009|<http://ezrelevant.com/> – още няколко думи за „голямата депресия“

But a Great Depression?

There are real problems in the U. S. economy, the most significant of which is the subprime mortgage fiasco. Hundreds of billions of dollars of „ninja” mortgages have been issued — „no income, no job, no assets,” with no down payment. That worked well enough when real estate prices kept going up — which also allowed the ninjas to keep refinancing their homes at higher values. When the bubble finally burst, U. S. banks were left holding overpriced homes.

That’s a real problem for the financial industry, which has since had its worthless assets backstopped by taxpayers. And the U. S. real estate bubble, while small compared to that in Europe, has been popped. But a Great Depression?

True, unemployment in the United States is ticking up, approaching 7%, and some economists think the figure might crest at 8%. For the millions of people this affects, that’s bad news — but it’s hardly comparable to the Great Depression of the 1930s, when more than 25% were unemployed, over 50% in some regions. If 8% unemployment is considered a Great Depression, then Canada has been in a Great Depression for most of the last 30 years.

The IMF predicts that U. S. GDP will dip by 0.7% in 2009. Again, not good news. But a Great Depression? The U. S. economy shrank 12% in 1930, another 16% in 1931, a whopping 23% in 1932 and another 4% in 1933. That’s a Great Depression. A 0.7% dip is America taking its foot off the gas for a moment.

Speaking of cars, the apocalyptic cries of the auto industry represent an opportunistic piling on. The decline of North American auto makers isn't a sudden crisis. It's the free market doing what it should: penalizing companies that pay domestic auto-workers six-figure incomes to do what Japanese automakers do for five figures. Canada's Big Three have 27,000 unionized autoworkers building cars — and 40,000 more retirees collecting pensions. That's why they're in trouble.

„Ezra Levant: Don't believe the Great Depression hype“ (National Post)

- 04-01-2009|**Гост** – Кризата

В много от написаното има истина. Само края е прекалено оптимистичен за янките. Време и тях, съвременните неоимпериалисти и неоклонисти, да запротим в бунището на историята, като англичаните. Поживяха си за сметка и на гърба на остоналия свят с финансовите трикове и измами в Уол-стрийт. Идва време за плащане на сметките, за връщане на взетите гигантси заеми.

Винаги съм твърдял, че САЩ са един икономически и военен Блъф. Както се оказа блъф кацането на американци на Луната. Войните в ИРАК И АФГАНИСТАН, А СЕГА И КРИЗАТА, РЕЦЕСИЯ, ДЕПРЕСИЯТА ГО ПОТВЪРЖДАВАТ.

- 24-12-2011|**Иван Митев** – Кризата е поради човешка грешка.

Развитието на стопанска криза в САЩ през първите десетилетия на ХХI-и век е от конкретна човешка грешка.

Проблемът в САЩ е, че е налично американско държавно финансово управление (ДФУ), което е НЕГОДНО за стопанство с незлатен долар и подsigурява развитие на диспропорции и (за достатъчно време) криза.

Тази държавна непълноценност е допусната в САЩ през 1971 г. при промяна от „Златен“ към „Незлатен стандарт“ при долара.

Стореното е дублиране на съществуваща в други страни непълноценна държавна финансова практика, която е означена като „Грешка на Джон Лоу“.

За да е възможно успешно противодействие срещу стопанска криза в САЩ през 2012 г. е потребно ползване на усъвършенствано ДФУ, което да е ГОДНО за стопанство с незлатен долар.

До 24 часа след като се прекрати „Грешката на Джон Лоу“ в съответна страна – настоящата тяхна стопанска криза ще е успешно премахната.

Ползвано означение:

„Грешка на Джон Лоу“: По инициатива на Джон Лоу направена държавна финансова грешка – При стопанство с „Незлатни пари“, продължена употреба на наследен от време със „Златни пари“ начин на държавно финансово управление, който е НЕСЪВМЕСТИМ с по-новите „Незлатни пари“ и развива диспропорции и (за достатъчно време) криза.

- 25-12-2011|**Гост** – Chimerica

Чета „Либерален преглед“ с интерес, повечето статии ми харесват, но мога ли да Ви помоля да бъдете по-внимателни с превода? За английско говорещият, термина на Niall Ferguson „Chimerica“ е достатъчно ясен, съдържа части от „China“ (Китай, Чайна е българското произношение) и America...Би трябвало да се произнася „Чаймерика“, не е много ясно на български език, но звуково поне отговаря на истината.

„Кина“ казват на Китай на сръбски.

- 25-12-2011|**Златко**

Позволете ми да не се съглася. „Ки-мерика“ е съставено от две срички на думите „Китай“ и „Америка“. Откъде-накъде за българския читател трябва да бъде меродавно американското „Чайна“? Може би тогава и България трябва да наричаме БълГЕриа?

- 25-12-2011|**Гост**

Честито Рождество!

Златко, в темина на Фергюсън има и игра на думи естествено, има и „химера“ както бе споменал. Но представи си как ще се чувства български говорещия зрител, ако гледа на живо автора да говори за Чаймерика, а пък той очаква да чуе Кимерика...

Затова най малкото е в обяснителната си част да добавиш и английския спелинг на думата...Компромис?

- 25-12-2011|**Златко Ангелов**

Сигурен съм, че в Америка думата ще се произнесе Каймерика--тъй като в английския съществува думата химера и се произнася КАЙМИРА. Играта е между Химера и Китай, но китайското се подразбира от спелинга, докато химера трябва да се произнесе като каймира. За наставката мерика на всекиму е пределно ясно какво иска да каже.

- 26-12-2011|Гост

„We are living through a challenge to a phenomenon Moritz Schularick and I have christened „Chimerica.”¹¹. „‘Chimerica’ and the Global Asset Market Boom”, International Finance (December 2007). In this view, the most important thing to understand about the world economy over the past decade has been the relationship between China and America. If you think of it as one economy called Chimerica, that relationship accounts for around 13 percent of the world’s land surface, a quarter of its population, about a third of its gross domestic product, and somewhere over half of the global economic growth of the past six years.“

NIALL FERGUSON

Цялата статия:

<http://www.the-american-interest.com/article.cfm?piece=533#footer>

Какъв е смисъла да се интерпретира термина на такъв автор като Фергюсън?

- 26-12-2011|без значение

Четох книгата му The Ascent of Money. По мое мнение – леко четиво, повече забавно, отколкото сериозно. Единствената идея, която си струва вниманието (и която споделям), е разбирането му за парите – че са материално изражение на доверието, че за парите някой винаги гарантира, и ако гарантът е калпав, т. е. банката или правителството, всичко отива по дяволите. Има също няколко попадения свързани с инфлацията като начин на system reset, на изчистване и преподреждане на системата – нещо, което ние българите изпитахме много живо и съвсем насериозно по Виденово време, през 1997. Иначе, идеите които внушава в тази книга са нео-либерални, въпреки че вярва, съвсем в духа на времето, че Китай, с държавния си капитализъм, е страната на бъдещето (слушах го на един дебат с Fageed Zakaria организиран от Simon Fraser). Постоянното присъствие на Ferguson в медиите и почти конвейрното му производство на бестсерлъри ме карат да бъда подозрителен към дълбочината на идеите му. „Кимерика“ – много добре изкована думичка, продава книги като топъл хляб... В Америка знаят, добри заглавия и хитри фрази носят ако не истина, то поне парички...

- 26-12-2011|Гост

Niall Ferguson, MA, D. Phil.,

is the Laurence A. Tisch Professor of History at Harvard University.

He is a resident faculty member of the Minda de Gunzburg Center for European Studies. He is also a Senior Research Fellow of Jesus College, Oxford University, and a Senior Fellow of the Hoover Institution, Stanford University.

...продава се като топъл хляб!

Освен това в последните 2 години този „нео-либерал“ е имал възможността да проведе серия от интервюта с Кисинджър и го е придружавал в пътувания в Китай, Русия и Израел.... Филма получи Best Documentary Award на Нюйоркския международен фестивал за документално кино, 2011.

- 26-12-2011|**без значение**

впрочем, казвам какво мисля за книгата, иначе преди години, когато Ferguson беше по-малко познат в БГ, публикувах един негов анализ, един от първите появили се на български... Не бях чел негови книги, имах големи очаквания за The Ascent of Money и може би на това се дължи разочарованието ми. Иначе, благодарен съм на Златко, че превежда безвъзмездно, знам колко е трудно и грубите, надменни критики, които получава понякога за преводите си, са неоснователни – такова количество материал да мине през ръцете и ума ти, не е малко работа – достойно е за уважение. И последно – аз съм нео-либерал (което е различно от „либерал“) по убеждения (Златко знае добре, доста сме спорили), сега дори по-убеден от всякога... просто не мога да се разделя с Хайек и същността си...

- 26-12-2011|**Гост**

„кимерика“ = „драснипалниклечица“

...не подлагайте на съмнение интелигентността на читателите си, моля...

Ползата от злополучието

Автор: Малкълм Гладуел

Сидни Уайнбърг е роден през 1891, едно от единадесетте деца на Пинкърс Уайнбърг от Бруклин, мизерстващ търговец и контрабандист на алкохол от полски произход. Сидни е нисък, като „детска кукла“, както го описва сътрудникът на *New Yorker* Е. Дж. Кан младши, „постоянно под заплахата да бъде погълнат изцяло от столовете с директорски размери.“ Той произнася името си „Уайн-бойг“. Напуска училище на 15 години. На гърба си носи белези от боеве с ножове от детските си години, когато е продавал вечерни вестници на спирката Хамилтън Авеню на ферибота Манхатън-Бруклин.

На шестнадесет години той посещава Уолстрийт, търсейки някоя „по-хубава, висока сграда“, както си спомня по-късно. Избира Ексчейндж Плейс 43, където започва от последния етаж надолу, питайки във всяка кантора „Имате ли нужда от момче за всичко?“ В края на деня стига до третия етаж, където се намира офиса на малка брокерска фирма. Свободни места няма никъде. Той се завръща на следната сутрин, лъжейки, че са му казали да дойде отново – и по този начин получава работа като чистач, със заплата от три долара седмично. Малката брокерска фирма се казва Голдман Сакс.

От този момент нататък, разказва Чарлз Елис в новата си книга „Партньорството: Създаването на Голдман Сакс“, възходът на Уайнбърг е неудържим. В началото на работата той получил задачата да занесе с трамвая до къщата на семейство Сакс един пилон за знаме. Вратата му отворил Пол Сакс, внукът на основателя на фирмата – и той начаса харесал Уайнбърг. Момчето скоро било повишено до служба в пощенското отделение, което веднага преорганизирано. Сакс го изпраща в Брауни Колидж, Бруклин, да учи краснопис. През 1925 година фирмата му купува място на нюйоркската борса. През 1927 той става партньор. През 1930 вече е старши партньор, а през следващите тридесет и девет години – до

смъртта си, през 1969, Уайнбърг е Голдман Сакс, превръщайки я от средна, безлична фирма във водещата инвесторска банка в света.

Историята „от мияч на чинии до милионер“ – тази главна тема от американската биография – е имала две много различни интерпретации в хода на годините. Версията от 19 век подчертава компенсацията за неизгодната изходна ситуация. Ако желаете да попаднете на върха, според това мислене, то по-добре е да започнете от дъното, защото именно там се научавате на дисциплината и мотивацията, необходими за успеха. „Търговците от Ню Йорк предпочитаха да наемат момчета от провинцията, защото според тяхната теория те работеха по-здраво и бяха по-упорити, по-послушни и весели от местните нюйоркчани“, писа Ървин Г. Уайли в студията си от 1954 г. „Самосъздалият се човек в Америка“. Ендрю Карнеги, чиято лична история беше определящото повествование за самосъздалия се човек от 19 век, настояваше, че има определено предимство в това да си „повиван, кърмен и отглеждан в стимулиращото училище на бедността.“ Според Карнеги „Не от синовете на милионерите и аристократите светът получава учителите, мъчениците, изобретателите, поетите, или дори деловите си хора. Всички те произлизат от къщурката на бедняка.“

В наши дни тази интерпретация вече е преобърната с главата надолу. На успеха се гледа като въпрос на капитализация на социоекономически предимства, а не като на компенсация за неизгодна ситуация, Механизмите на социалната мобилност – стипендии, повишено участие на жени и хора от малцинствата, ваучъри, компенсаторни програми като Head Start – всички тези неща се опитват да превърнат бедните от хронични аутсайдери в инсайдери, да ги спасят от едно състояние, за което се предполага, че е безнадеждно. Днес ние не се учим от бедността, ние избягваме от нея – и една книга като историята на Голдман Сакс от Елис е почти перфектен пример за това как според нас функционира социалната мобилност. Шестстотин страници от тази книга са посветени на Голдман, фирмата, която символизираше златната ера на Уолстрийт. От годините на бума през осемдесетте на миналия век до големия банков мехур от последното десетилетие, Голдман довеждаше до Уолстрийт хора с безупречни акредитиви от познавателния и социоекономически елит, където те правеха фантастично сложни сделки и огромни състояния. Началните седемдесет и две страници на книгата обаче – страниците, разказващи за годините на Сидни Уайнбърг, изглеждат така, ся-

каш принадлежат към една друга ера. Човекът, който създаде онова, което познаваме като Голдман Сакс, беше беден и необразован член на едно презирано малцинство – и неговата история е толкова забележителна, че навярно само Ендрю Карнеги би могъл да я разбере.

Уайнбърг не беше финансов магьосник. Неговите дарби бяха социални. В апогея си той служеше като член на тридесет и един корпоративни съвети. Средно годишно той посещаваше двеста и петдесет срещи на фирмени ръководства, а когато не беше на съвещания, той често посещаваше турската баня в Хотел Балтимор заедно с хора като Робърт Удруф от Кока-Кола или Бърнард Гимбъл, от Гимбълс¹. По време на Депресията, Уайнбърг беше член на съвета за икономическо планиране и Ф. Д. Р. го наричаше Политикът, заради способността му да посредничи между враждуващи страни. Той прекара годините на войната като заместник-председател на Съвета за военно производство, където беше известен под прякора „Крадецът на тела“, заради начина, по който успяваше да убеди многообещаващи млади бизнесмени да се присъединят към военното производство. (Уайнбърг изглежда е бил първият човек, който е разбрал, че привличането на млади бизнесмени на обществена работа по време на войната е било най-сигурният начин те да бъдат спечелени като клиенти в следвоенните години.)

Когато Форд реши да стане публична компания, в средата на петдесетте години, в една от все още най-големите сделки за начално публично предлагане на акции, и двете главни страни в невероятно сложната сделка – семейството Форд и фондацията Форд – искаха да бъдат представяни от Уайнбърг. Той беше Господин Уолстрийт.

Но защо тази стратегия е функционирала? Това е голямата загадка на кариерата на Уайнбърг и човек не може се отърси от заключението, че Карнеги все пак е бил прав в нещо: има моменти, в които да бъдеш аутсайдер означава да бъдеш перфектен инсайдер. Всеки бизнес мениджър на определено ниво в Америка живее в свят, населен с множество хора, които са учили в Йейл, а след това са отишли на Уолстрийт; той знае, че някои от тях са много добри, а други просто разполагат с добри връзки, така че да се отделят компетентните от некомпетентните не винаги е лесно. Уайнбърг идва от Бруклин; как тогава би било възможно той да не е добър?

1 Голяма верига от магазини в САЩ, престанала да съществува през 1987 г. Бел. пр.

Но аутсайдерството на Уайнбърг също му позволяваше да играе класическата роля на „малцинството-посредник“. Според социолозите една от причините, според които някои малцинства, като парси в Индия, източноазиатците в Африка, китайците в Югоизточна Азия и ливанците в карибския регион, са толкова успешни, се крие в това, че те са откъснати от общностите, в които действат. Ако сте малаец в Малайзия, кенийец в Кения, или афроамериканец в Уотс¹, и желаете да стартирате малък бизнес, вие винаги започвате от едно определено неизгодно положение: около вас се намират множество приятели и роднини, които искат работа или отстъпки. Не е лесно да откажете кредит или да си приберете дълговете от някой съсед, защото той е съсед и социалните и икономически страни на животите ви са обвързани едни с други.

Но човекът от малцинството не е подложен на тези ограничения. Той е свободен да прави разлика между социалните и финансови въпроси. Той може да нарече един лош заем „лош заем“ или лош клиент „лош клиент“, без да се тревожи от социалните последици от откровеността си.

Уайнбърг беше различен от бизнес истеблишмънта по същия начин и това изглежда е било в много голяма степен нещото, което е привличало бизнес хората към него. Шефът на Дженеръл Фуудс признава: „Сидни е единственият човек, който може да си позволи да ми каже по средата на едно бизнес съвещание ‚Не мисля, че сте особено интелигентен‘ и същевременно да ме устави с усещането, че по някакъв начин ми е направил комплимент.“ Това, че Уайнбърг е бил в състояние да произнесе подобен укор говори за неговия огромен чар. Фактът обаче, че той изобщо е бил в позиция да произнесе подобен укор, е на първо място свидетелство за неговата социална позиция. Не можете да кажете на шефа на Дженеръл Фуудс, че е идиот, ако сте били заедно с него в един и същи курс в Йейл. Но това е напълно възможно ако сте син на Пинкъс Уайнбърг от Бруклин. Казването на истината е по-лесно от позицията на културна дистанция.

По време на Втората световна война, един висш чиновник от режима на френския Виши, адмирал Жан-Франсоа Дарлан, посетил Белия Дом. Дарлан бил класически френски военен, повелителен и надменен, и за него се смятало, че разполага със симпатиите на нацистите. Според

1 Квартал в Лос Анджелис, населен предимно с чернокожи американци. Бел. пр.

протокола членовете на Алианса трябвало да се отнасят към него вежливо, и всички го правели – освен Уайнбърг. Аутсайдерът се чувствал напълно свободен да казва онова, което всички останали искали да кажат, но не могли да си го позволят – и правейки го, той печелел симпатиите на всички. Когато станало време да се излиза, Уайнбърг бръкнал в джоба си, извадил монета от десет цента и я подал на адмирала в бляскава униформа с думите: „Дръж, момче, иди и ми намери едно такси.“

Идеята, че аутсайдерите могат да печелят от непринадлежността си към основната група изглежда противоположна на нашето разбиране за начина, по който функционират малцинствата. Поговорката „мисли по еврейски, обличай се по британски“ предполага, че за аутайдера е по-добре да маскира своята различност. Но същевременно е очевидно че съществуват моменти и места, при които малцинствата могат да извлекат полза от утвърждаването или дори преувеличаването на своята различност. Историкът от Бъркли Юри Слезкин твърди, в „Еврейското столетие“ (2004), че Идиш като език не се е развил по типичен начин: „ако човек изследва формата и структурата му, то веднага се открива неговата преднамерена и фундаментална изкуственост – това е езикът на хора, които са заинтересувани, по думите на Слезкин, „от поддържането на една различност, съзнателното запазване на собственото аз и по този начин на един вид странност.“

По подобен начин, в изследователска работа, проведена в едно малайзийско село, антропологът Питър Гослинг наблюдава един китайски търговец, който изглежда е добре асимилиран в малайзийската култура и се отнася с изключително внимание към обичаите на малайците във всяко отношение, включително и в това, че е облечен в саронг, разговаря тихо и любезно на добър малайски език, държи се скромно и любезно. Но по време на жътвата, когато трябва да ходи по нивите, за да събира реколтата, която предварително е купил срещу кредит, той се облича в китайски костюм и говори по един много по-рязък начин, държейки се, както казал един от малайските фермери „като китаец“. С това поведение той цели да не бъде разглеждан като обикновен малайски съсед, от когото може да се очаква да бъде по-щедър, когато става дума за неща като цена или условия на кредита.

Едно е да се твърди, че да бъдеш аутсайдер може да носи стратегически предимства. Но Ендрю Карнеги отива още по-далеч. Той смята, че бедността предоставя по-добра подготовка за успех от богатството; че

по принцип компенсирането за неизгодните първоначални условия е по-полезно, в процеса на развитие, отколкото капитализацията на едно предимство.

Тази идея е както позната, така и объркваща. Да си припомним факта, че много успешни предприемачи са страдали от сериозни учебни увреждания (learning disabilities). Пол Орфейлиа, основателят на веригата Кинко¹, е бил двойкаджия, който е оставал две години, бил изхвърлен от три училища и завършил средно образование като последен в класа си. „Единствената дума, която можех да чета в трети клас, беше ‚the‘“, казва той. „Разбирах къде се намира групата в някой текст, като следвах от едно ‚the‘ до друго.“ Ричард Бронсън, английският милиардер, който стартира империята Virgin, напуснал училище на петнайсет години, като все още се борел с четенето и писането. Джон Чеймбърс, човекът, който изгради високотехнологичната фирма Cisco, все още има проблеми с четенето на Е-мейл. Крейг Маккоу, един от пионерите на мобилната телефония, страда от дислексия², както и Чарлз Шваб, основателят на фирмата, която носи неговото име. Когато изследователката на бизнеса Джули Логан интервюирала група от притежатели на малки бизнеси в Америка, тя установила, че около тридесет и пет процента от тях считат себе си за страдащи от дислексия.

Това е една забележителна статистика. Дислексията засяга точно ония способности, които се намират в центъра на способността на човека да се ориентира в модерния свят. И все пак хора като Орфейлиа, Чеймбърс, Бронсън и Шваб изглежда са намерили начини, по които да компенсират своите увреждания, по същия начин, по който според Карнеги бедните хора могат да намерят компенсация за бедността си. Поради трудностите си с четене и писане, те са били принудени да развият изключителни способности в неща като устната комуникация и решаването на проблеми. Поради това, че винаги е трябвало да разчитат на други хора, които да им помагат да се ориентират в света на писаното слово, те са станали много способни в упълномощаването на отговорност и власт. В едно изследване, извършено във Великобритания, осемдесет процента от предприемачите, страдащи от дислексия, са били капитани на училищния спортен отбор, срещу само двадесет и

1 Американска бизнес-верига, предлагаща услуги в областта на мениджмънта на документи, като печат, копиране и подвързия. Бел. пр.

2 Учебно увреждане, при което хората имат трудности с четенето и писането. Бел. пр.

седем процента от предприемачите, които не страдат от това увреждане. Те са компенсирали липсата на академични способности като са развили много добри социални такива – и когато са стигнали до работното място, това им давало огромни предимства. „Нямах особено голямо самочувствие като дете“, разказва Орфейлия в едно интервю. „И толкова по-добре. Ако през живота си сте се сблъскали с една здравословна доза отхвърляне, ще бъдете принуден да намерите начин да вършите нещата самостоятелно.“

Няма съмнение в това, че ние се чувстваме не съвсем удобно с твърденията, които хора като Орфейлия и Шваб правят по отношение на уврежданията си. Колкото и впечатляващи да са успехите им, никой от нас няма да стигне дотам да си желае децата му да имат дислексия. Ако един непропорционално голям брой предприемачи страдат от дислексия, то същото се отнася и до непропорционално голям брой затворници. Системите, в които хората компенсират за неблагоприятни начални условия, ни се струват неприемливо дарвиновски. По-силните стават още по-силни, а по-слабите стават все по-слаби. Човекът, който се хвали, че всеки ден е ходел бос седем километра до училище, се чувства много щастлив от това, че можа да кара внуците си с джип до тяхното училище, което се намира на десет минути път. Ние сме вече напълно сигурни, че най-сигурният път към успеха за децата ни е в това да ги снабдим с внимателно оптимизиран образователен опит: най-„добрите“ училища, най-високо образованите учители, най-малките класове, най-добрите учебни съоръжения и т. н. Но човек трябва да хвърли само един поглед към страни, в които учениците задминават своите американски връстници – въпреки по-големите класове, по-разнебитените училища и по-ниските бюджети – за да се запита дали убедеността ни в предимствата на предимства не е също толкова опростенческа, колкото и убедеността на Карнеги в предимствата на неблагоприятните начални условия.

През 1918 Хенри Голдман, един от старшите партньори в Голдман Сакс, напуска фирмата поради разногласия около следвоенните облигации. Братята Сакс – Уолтър и Артър – подбират като негов заместник Уодил Катчингс, близък приятел на Артър Сакс от Харвард. Смелата идея на Катчингс е да се създаде огромен инвеститорски тръст, наречен Търговска Корпорация Голдман Сакс. По принцип идеята е предшественик на днешните хедж-фондове: компанията функционира като прави ог-

ромни заеми, за да изкупува контролни дялове в групи от различни корпорации. Първоначално те възнамерявали фондът да възлиза на двадесет и пет милиона долара, но Катчингс, замаян от бум-пазара на двадесетте години, го удвоява до петдесет милиона, после отново до сто милиона, след това смесва фонда Голдман с друг фонд и прибавя два допълнителни тръста, докато в края на краищата фирмата контролира около половин милиард долара в различни активи.

А след това идва борсовият крах от 1929. Акциите на фирмата, които в един момент са се продавали за по триста двадесет и шест долара, падат до един долар и седемдесет и пет цента. Капиталът на Голдман буквално се изпарява. Фирмата е задръстена от съдебни процеси, последният от които завършва едва през 1968 г. Катчингс е уволнен. „Много малко хора могат да издържат на успеха“, казва Уолтър Сакс. „Катчингс не беше един от тях.“ Привилегированият произход не подготвя Катчингс за кризата. Братята Сакс го заменят с Уайнбърг – един човек, чийто произход няма нищо общо с каквито и да било привилегии. Мъдростта на решението им бива потвърдена от времето. В наши дни Уолстрийт също се нуждае от по-малко хора като Уодил Катчингс и повече като Сидни Уайнбърг.

Малкълм Гладуел е американски журналист, автор и бизнес консултант от британски произход. Той е автор на няколко книги, две от които стават номер едно в списъка с бестселъри на „Ню Йорк таймс“ — Повратната точка: Как малките неща могат да доведат до големи промени (2000) и Проблясък: Силата да мислиш без да се замисляш (2005).

Коментари (7)

- 21-12-2008|**Росица** – Изключително впечатляващо

Много полезен материал! и много поучителен, макар да разказва още една от известните американски истории, все пак е много актуален и необходим, а съдържа и много общовалидни коментари и разсъждения за неща като „професионализъм“, „интелигентност“ и др. Ще го препоръчам на приятели.

- 27-12-2008|**E**

Май обществено съм отговорна да разсея някои заблуди.

Примерът с дислексията хич не е добър, защото там дефицитите при „нормалните“ способности се дължат на (а не „водят до“) развития при други способности.

Теорията, че дислексията е дар, не произтича от това, че те калява и трябва да компенсираш навън. „Нормалното“ дете си слага кръглото трупец в кръглата поставка и всички са доволни и щастливи. Справило се е. Детето с дислексия го слага в квадратната поставка. И всички са много нещастни ... Направило е нещо нередно. Един математик, разбира се, ще знае, че съвсем не е така.

Децата с дислексия се справят на тестове за пространствени способности в пъти по-добре от „нормалните“ деца. Един дислектик може и да чете бавно и трудно, вероятно поради проблем с възприемането на линейна информация, но мести елементите в пространството в пъти по-умно. А значи, че може и хората да мести така. Тъй като обаче до тригонометрията се стига малко по-късно в учебната програма, това не е от полза.

На тестовете, които се правят на децата им, родителите много често не обръщат внимание какво МОГАТ, а следят какво НЕ МОГАТ децата им. Следят да видят колко им е дефектно детето, демек. Това правят и учителите. И изобщо повечето от „нормалните“ хора. Така държим непременно да ги напъхаме в средностатистическия калъп на „то си има проблеми, но с усилия ще ги преодолее“. И родителите, които нямат възможност да му дадат необходимата свобода, защото трябва да го „социализират“, го зафичват някъде по ъглите. И дават в ръцете на посредствени архитекти, добри в сметките, властта да ги пъхат в кутийки. Защото и те толкова си могат:-)

- 04-01-2009|**Гост**

Изключително полезен текст, обзорен и конкретен едновременно, с дълбок рефлекс за човека и света. Благодарности за преводача.

- 23-06-2009|**Василена**

Гладуел наистина е много готин, автор е на „Повратната точка“, в която изследва социалните епидемии, разпространяването на слуховете и каналите на информация. Издадена и на български. Ето малко неправомерна реклама: <http://books.janet45.com/books/386>

- 13-08-2011|**aglikaangel** – ПРЕВОДАЧ???

Бих искала да знам кой е преводачът на тази статия (защо не е практика името на преводача да е под заглавието на дадена статия?). Преводът е безкрайно аматьорски и готиният стил на Гладуел губи обаянието си.

– защо има нужда от тире в „Уайн-бойг“? Тирето в оригинала в The New Yorker е единствено там, заради пренасянето на името на следващия ред.

– параграф 6 и надолу – в английския се използва простото минало време, но то на български звучи ужасно недодялано.

– англицизмите са използвани където трябва и където не трябва... ИСТЕБЛИЩМЕНТ???

– „учебни увреждания“ е просто смешно. какво ще кажете за... „учебни неспособности“? „недъг за учене“?

– КИНКО отдавна не е кинко, а е фидекс-кинко и принадлежи на FedEx

– или пишете всички имена на чужди фирми на кирилица, или всички на латиница...или в един момент Ви домързя?

– на същия принцип: Е-мейл е или И-мейл или E-mail

Такива работи...или да кажа...such things?

- 13-08-2011|**Златко**

В течение на годините съм се сблъсквал с тази реакция толкова често, че всичко това вече ми е почти рутина (в повечето случаи просто игнорирам подобни неща, тъй като причината за писането им винаги е една и съща: човекът, който пише ТОЗИ коментар, идва на сайта за първи път).

В случая обаче е малко по-различно, тъй като госпожа Аглика Ангелова представя аргументи. А това прави премълчаването на отговора малко по-трудно...

И така, по ред:

1. Преводачът на този сайт, както повечето му читатели знаят, е един и същ. Наложил се това да бъде обяснено и в текста, представящ списанието (**here**), тъй като липсата на име под преводите действително би била смущаваща при други обстоятелства. Съгласете се обаче, че би било още по-странно, ако под половината текстове на сайта би стояло едно и също име.

2. Тирето в оригинала (при „Уайн-бойг“ НЕ Е сложено заради пренасянето – това пък откъде ви хрумна, думата се намира по средата на реда, в зависимост от големината на шрифта и широчината на прозореца във брауъра ви. Според мен е очевидно, че това тире е поставено там за да се подчертае бруклинския диалект на Уайнбърг).

3. Втората забележка, уви, е напълно оправдана. Простото минало време действително звучи недодялано на български език. Тук приемам критиката.

4. Думата „исте(а)блишмънт“ ми създава много трудности, открай време. Не виждам неин български еквивалент и продължавам да я превеждам едно към едно, като „уикенд“, примерно. Бихте ли ми дали някаква идея за това как може да се преведе, на смислен български език?

5. „Учебни увреждания“ действително е недобър превод. Тук отново съм съгласен с вас.

6. В останалите три забележки също има резон, но аз въпреки това ги намирам малко дребнави. Къде толкова време и енергия, Аглика?

А сега за мързела. Мързи ме още от ден първи на това издание, уважаема Аглика. Мързи ме, та ми се плаче, особено когато получа подобно приветствие от някой сънародник/сънародница, които са попаднали тук случайно и нямат ни най-малка представа от това къде се намират, но пък са достатъчно самоуверени – като повечето българи-емигранти, коментиращи нещо „българско“ – за да размахат бойната брадва, защото „ти ли ще ми кажеш, бе!“

А инак ви благодаря, забележките ви са коректни, Некоректното в случая е, че говорите набързо и ненужно остро за неща, от които, извинете, си нямате хабер. Имам пред вид изданието и всички обстоятелства около неговото правене (така възприемам това „домързя“), които са валидното обяснение за недостатъците му, и които ще ви спестят тук. Добродетелта, казва Ницше, има множество привилегии: например да прибави своето снопче дърва към кладата на осъдения. Дали в случая не се оказвате прекомерно добродетелна, Аглика?

- 14-08-2011|**Aglikaangel**

Е, господин Златко, винаги приятно ме размивате с прекрасното си чувство за хумор. А аз признавам че бях остра, защото ми пука. Пука ми достатъчно за да чета редовно либрев от март насам, пука ми, защото либрев е разностранно, интересно и задълбочено. Та преводът на Гладуел просто не влизаше в тези високи стандарти които Вие сте създали (с много страст и работа!). Аз няма да съм снизходителна само защото всичко правите сам. Тъй като либрев е на много високо ниво, трябва да има последователност. Аз си помислих че всичко превеждате сам. Защо не привлечете съмишленици? Сигурна съм че много хора биха дарили времето, познанието и талантите си за изданието.

На sluка!

Ваша, Аглика Ангелова

От другата страна

Автор: Джонатан Лийтъм

В разказа на Филип К. Дик от 1953 *Консервиращата машина*, един изобретател създава машина за „консервиране“ на канона на класическата музика – свещените и, както той се страхува, нетрайни творби на Шуберт, Шопен, Бетовен и т. н. – като ги вкарва в едно устройство, което превръща композициите в живи същества: птици, буболечки и животни, приличащи на броненосци и бодливи свинчета. Преоформяйки по този начин класическите творби, а след това пускайки ги на свобода, изобретателят желае да гарантира тяхното оцеляване отвъд слабостите на човешката памет, да им даде средства за защита, отговарящи на тяхната стойност. Но за съжаление музикалните животни започват да враждуват едни с други и когато изобретателят се опитва да ги върне обратно, за да провери дали музиката е оцеляла, те се оказват превърнати в неразбираема какофония, нищо подобно на оригиналите. Или може би консервиращата машина е разкрила тяхната истинска същност – несъразмерностите, жестокостите – скрити вътре в класическите произведения?

Притчата на Дик представя абсурдния копнеж, криещ се в нашето благоговение пред изкуството, както и трагикомичните парадокси, които „шедьоврите“ олицетворяват в човешкото царство, което ги създава и едновременно им придава тяхното единствено значение. Ако ние изпитваме усещането, че сме недостойни за величествените неща, наблюдавани по върховете на изкуството, то какво отношение имат те изобщо към нашите мизерни животи? И обратно, ако при внимателно изследване такива произведения и техните създатели се окажат нещо съвсем обикновено, подлежащо на същите условия и недостатъци като всичко останало, което сме плъснали на тази планета – всички тези градове, нации, езици, истории – то защо изобщо да се занимаваме с тях? Съвършено или, по-вероятно, несъвършено, и в двата случая изкуството най-вероятно ще се окаже безполезно.

Литературата е по-податлива на такъв вид съмнения отколкото музиката или визуалните изкуства, които поне могат да претендират за абстрактна красота. Романите и историите, дори поезията, са изцяло изградени от несъвършени неща: език, история, мизерни човешки произведения и мечти. Когато толкова много хора приемат като своя неизбежна тема нищожните шансове, които вселената дава на претенциите на нашия биологически вид, при това деградиран от бруталностите на животинския инстинкт и безжалостните ограничения на времето: как тогава е възможно такива мизерници да скалъпят нещо особено велико?

Чилийският поет в изгнание Роберто Боланьо, роден през 1953, е живял в Мексико, Франция и Испания до смъртта си през 2003, на петдесетгодишна възраст, от рак на черния дроб, най-вероятно причинен от употреба на хероин, години преди това. В един взрив на творческа енергия, който вече е легендарен в съвременната испаноезична литература и става все по-известен по целия свят, през последното десетилетие от живота си Боланьо, пишейки трескаво под натиска на бедността и все по-влошаващото се здраве, създаде един забележителен корпус от разкази и романи – и то именно от съмненията, за които вече стана дума: че литературата, която той обожаваше по начина, по който един разкачал се грешник обича (и същевременно се оплаква от) един недоловим Бог, все пак е в състояние да артикулира по един смислен начин истините, които той познаваше като бунтовник, изгнаник и наркоман; че животът, в цялото си страховито великолепие, все пак може да открие литературата, по която копнее толкова силно, за да се почувства опознат. И дали един живот, прекаран в обожаване на поезия в един пропаднал свят наистина е просто някаква нелепа шега? Боланьо се хвърля в обятията на точно тази загадка, нарушавайки едно от основните правила на писателския канон, онова за писателя-протагонист (всъщност Боланьо изглежда нарушава всички основни правила на писателския канон – ония против съновни епизоди, против огледала като символи, против едва прикрити намеци за негови познати и т. н.) Отново и отново той населява своите светове с романисти и поети, както претендиращи, така и реални, завършени и безнадеждни, политически незначителни и убедени екстремисти, независимо дали леви или десни. С една изключителна, жонгльорска ловкост, писателите присъстват навсякъде в света на Боланьо, крачейки по сцената като романтични герои и бъдещи страх като деспотични злодеи, дори аскетични убийци – но при това те са същевременно упорито мар-

гинални, пропадащи през пукнатините на време и география, завинаги уединени, изчезващи, отстранявани. Спешната ситуация на Боланьо на сища литературата с цялата тежест на живота: болката на един начинаещ писател може да олицетворява сексуален копнеж, докато съмненията на един майстор-романист в шансовете на неговите творби в играта на поколенията може да представя цялото човешко разкаianie пред тежестите на личния живот, или от познанието на тежестта на историята.

В литературната култура на Съединените Щати Боланьо се превърна в култова фигура почти мигновено. Тази „мигновеност“ е резултат от бързината, с която неговите книги бяха преведени и издадени на английски език, плюс кулминационната поява, през миналата година, на *Свирепите детективи*, една ексцентрично голяма книга, както типична за творчеството на Боланьо, така и експлозивно по-голяма, която представи предхождащите я разкази и романи в сензационна нова светлина. Представяйки ни аромати на една латиноамериканска култура, която е по-прекъслечна, по-разбираща популярната култура и по-подозрителна към грубия мачизъм, отколкото онази, която я предшества, Боланьо беше възприет като един вид копче за включване на нашия плачевно спорадичен апетит за интернационална литература; като човек, който се намира в същото отношение към поколението на Гарсиа Маркес, Варгас Лъоса и Фуентес в което, да речем, се намира Дейвид Фостър Уолъс по отношение на Мейлър, Ъпдайк и Рот. Както с *Безкрайна шега* на Уолъс, със *Свирепите детективи* Боланьо ни предостави един истински епос, ваксиниран срещу мегаломания чрез човешка ирония, народно остроумие и пънк-роково самозаличаване. Всяко подозрение, че литературната култура е побързала да сантиментализира една екзотична фигура с един вид мъченически статус, беше отстранено от интимността и хумора на един глас, който печели хляба си ред по ред, игнорирайки традиционната разказваческа форма за сметка на едно поройно лекомислие.

Е добре, дръжете се за шапките си.

2666 е перманентно мистериозното заглавие на един ръкопис на Боланьо, открит след смъртта му, основното усилие на последните пет години от живота му. Книгата беше публикувана посмъртно през 2004 на испански език, при огромни акламации, след известно колебание относно окончателните намерения на Боланьо – един по-малък резултат от което е, че английският превод (от Наташа Уимър, неуморимата преводачка на *Свирепите детективи*) е съпроводен от две леко отбранител-

ни заявления, защитаващи сегашното граматическо време на книгата. Едва ли е било нужно да се безпокоят. 2666 е едно толкова завършено изпълнение, колкото може да се надява да бъде която и да е книга с обем от 900 страници: Боланьо печели надбягването до финалната линия, пишейки онова, което очевидно е искал, в неговия саморазпитващ се стил, като заявление на майстор. Всъщност той е издигнал не само великолепен дворец на собствената си амбиция, но и едно етапно произведение на онова, което е възможно за романа като форма в нашия все по-ужасяващо пост-национален свят. В сравнение с него, *Свирепите детективи* изглежда позитивно херметически.

2666 се състои от пет секции, всяка от тях със свой собствен живот и форма; всъщност Боланьо очевидно е флиртувал с идеята за отделна публикация на всяка от петте части. Действително, две от тях може би са равностойни на шедьоврите му с нормална романова дължина, „През нощта в Чили“ и „Далечна звезда“. В едно отклонение самият Боланьо открито защитава идеята (книгата съдържа поредица от ненужни, но абсолютно очарователни защити на собствените му формални стратегии и величина), че тези пет дълги секции се преплитат така, че да създадат едно удивително цяло, по същия начин, по който плодове, зеленчуци, месо, цветя и книги се преплитат в незабравимите картини на Джузепе Аркимболдо, за да оформят едно човешко лице.

Както в картините на Аркимболдо, индивидуалните елементи в 2666 могат да бъдат лесно каталогизирани, докато комбинираният резултат, макар и очевиден, си остава злоещо неявен, изразяващ една сила, непостижима чрез други стратегии. Секции 1 и 5, епизодите – „Частта за критиците“ и „Частта за Аркимболди“ – ще бъдат най-близки за читателите на другите му книги. „Критиците“ са група от четири европейски учени, педантично възторжени по темата за техния любим автор, мистериозния немски романист Бено фон Аркимболди. Четиримата са бегло представени в една серия от континентални немски литературни конференции; Боланьо никога не се уморява да отбелязва как страстта към литературата се движи на ръба между катастрофалната неуместност и висшето призвание. Докато четиримата биват въввлечени сексуално и емоционално, загадката на тяхната преданост към един писател,

който отхвърля интереса им – отказва, всъщност, изобщо да се появи – се носи като огромна лъвкрафтска¹ сянка над животите им.

Следвайки съмнителни улики, трима от четиримата последват един слух за настоящо пребиваване на Аркимболди в Мексико, Санта Тереза – един мизерен, разпилян граничен град, ничия земя на глобализацията в пустинята Сонора. Объркващо внезапният край на тази секция също ще бъде познат на читателите на предишните романи: учените никога не откриват немския романист и, не успявайки дори да разберат защо великият германец може да се е заточил в едно толкова безутешно място, се оказват на ръба на една метафизическа бездна. Какво лежи там долу? За да продължим по-нататък ще са ни необходими други гласове. В част втора ние срещаме Амалфитано, друг трансатлантически учен, изгубен из пясъците на мексиканския граничен град, университетски преподавател-емигрант, грижещ се за една красива дъщеря, чиято майка ги е напуснала. Той започва, очевидно, да губи ума си. Геният на Боланьо е в плътното преплитане и пресъздаване на фактите от живота – понякога в романите му се появяват биографии, конкретни изследвания, полицейски или правителствени досиета – заедно с обширни лирически отклонения, пронизващи като работите на писатели като Денис Джонсън, Дейвид Гудис или, о да, Филип К. Дик, както и режисьора Дейвид Линч. Тук, Амалфитано си припомня едно писмо от своя изчезнал живот: „В него Лола му казваше, че е намерила работа като чистачка на големи офисни сгради. Това беше нощна работа, започваща в 10 вечерта и свършваща в 4 или 5 часа сутринта ... За момент той помисли, че това е лъжа, че Лола работи като административна сътрудничка или секретарка в някоя голяма компания. След това обаче го видя ясно. Видя прахосмукачката, стояща между две редици офисни бюра, видя машината за полиране на паркет като един вид кръстоска между английски дог и прасе, лежаща до някакво растение, видя огромен прозорец, през който проблясваха светлините на Париж, видя Лола в пушека на компанията за почистване, разреден син пушек, как седи и пише писмото и може би бавно подръпва от цигарата си, видя пръстите на Лола, китките на Лола, празните очи на Лола, видя една друга Лола, отразяваща се в живака на прозореца, носеща се безтегловно в небесата на Париж, уморена, изпращаща послания от най-студеното, най-леденото царство на страстта.“

1 Хауърд Филипс Лъвкрафт (1890–1937) е американски писател, един от представителите на взискателната фантастична литература. Бел. пр.

Болянo е сравняван, поради своята книжност, с Хорхе Луис Борхес. Но, изхождайки от свидетелствата на една винаги непосредствена, пестелива, екстатична и свободно носеща се, винаги космополитна и омагьосана проза, бумът на Болянo би трябвало да бъде възприет като непосредствена причина за възраждането на онзи забравен майстор, Хулио Кортасар. (Името на Кортасар се появява в 2666, но пък от друга страна изглежда, че всяко човешко име се появява там и че книгата на Болянo чете мислите ви, докато вие четете нея).

В края на секцията за Амалфитано читателят си остава, както и критиците от предишната секция, в притежание на оскъдно количество реални указания относно скритата „история“ на този роман, но пък изпълнен с ужасяващи заключения. Дъщерята на Амалфитано изглежда се намира в опасност и, ако сме внимавали достатъчно, ние сигурно вече сме се почувствали загрижени поради намеците за серия от изнасилвания и убийства в бедняшките квартали и предградията на Санта Тереза. Нещо повече (ако сме прочели текста на обложката или някоя рецензия) ние ще сме разбрали, че „Санта Тереза“ е прозрачен намек за реалния град Сиудад Хуарес, мястото на една ужасяващо пренебрегвана серия от неразкрити престъпления срещу жени, при която смъртните случаи достигнаха стотици през 90-те години. В стила на Джеймс Елрой, но с далеч по-голяма склонност както към сквернословие, така и към пресилен патос, Болянo е потопил центъра на своята голяма книга в една бездънна пропаст от достоверна трагедия и несправедливост.

В третата секция – „Частта за съдбата“ – материалът от реалния свят бива представен в хода на великолепно пестеливия и тъжен портрет на един чернокож североамерикански журналист, изпратен в Санта Тереза да представи нещо, което се оказва патетично неуравновесено – един боксов мач между чернокож американски боксьор и неговия мексикански противник. Преди да пристигне в Мексико обаче, журналистът посещава Детройт, за да интервюира един бивш член на Черните Пантери на име Бари Сиймън, който в момента работи като мотивационен треньор. В продължение на десет страници този герой ни дава най-гръмогласния монолог от тази страна на нещата, които Лени Брюс на Дон де Лило ни представя в *Подземен свят*. Ето част от него: „Той говореше за звездите, които виждате през нощта, например когато пътувате от Де Мойн към Линкълн по път номер 80 и колата се поврежда, както обикновено става, може би е маслото в радиатора, може би е спукана гума, и

вие вземате крика и запасната гума от багажника, сменяте гумата, може би половин час, най-много, и когато сте свършили, поглеждате нагоре и виждате, че небето е пълно със звезди. Млечният Път. Той говореше за атлети-звезди. Това са друг тип звезди, каза той, и ги сравни с филмовите звезди, макар че, каза той, животът на един атлет е по правило много по-кратък. Един атлет-звезда може да продължи за около 15 години най-много, докато една филмова звезда може да отиде 40-50 години ако започне рано. Междувременно, всяка звезда, която можете да видите откъм път номер 80 ... може да е изчезнала още преди милиони години, и пътникът, гледащ към нея, никога няма да узнае за това. Тя може да е жива или мъртва звезда. Понякога, в зависимост от собственото ви гледище, това няма значение, тъй като звездите, които виждате през нощта, съществуват в царството на привидното. Те са привидности, по същия начин, по който сънищата са привидности.“

Накрая, и с недвусмислената сила на документална компилация, идва част 4, „Частта за престъпленията“. Масивната структура на Боланьо сега може да бъде разбрана като форма на милосърдие: 2666 е била конципирана като звукова зала, като рецептор, адекватен на тежестта – на теглото и силата – на човешката мъка, която тя ще се опита да увековечи. (Може би 2666 е годината, която човешката памет ще трябва да достигне, за да може да понесе познанието, представено в 2666). Ако думата „непоколебим“ не съществуваше, то аз щях да я измисля, за да опиша тези почти 300 страници – и все пак Боланьо никога не изоставя онези резерви от лиризъм и ирония, които правят тази част толкова увлекателна, колкото и мъчителна. Най-близкото сравнение може би е с убийствената fuga на Харуки Мураками за японските военни зверства в Монголия от *Хроника на птицата с пружина*. Методът на Боланьо, също като този на Мураками, капсулира и изхвърля сън и фантазия, без това да става за сметка на дълбочината на неговия реализъм.

В момента, когато ние се завръщаме към въпросите на литературата и срещаме Аркимболди, немски ветеран от Втората световна война и характерно виновен свидетел на двадесетия век, чиято противоречива наблюдателност служи като екран на сонорските престъпления, ние сме били пренесени в един свят, който се намира толкова далеч отвъд представите на „критиците“ от първата секция, че вече не сме сигурни дали да се отнасяме към тях със съжаление или със завист. И макар че литературната кариера на Аркимболди е обвързана с обичайната жес-

тикуларна прекомерност на Боланьо, 2666-никаго не ни представя нещо повече от само няколко реда от прозата на фиктивния майстор. Вместо това заглавията на книгите на Аркимболди се появяват отново и отново като пулсиращи заключения, докато сугестивната сила на една непозната литература се е наслоила върху нас подобно на болест – една болест, която може да ни повали със зверщината на убиец, действащ в безлунна пустиня.

Един роман като 2666 е своя собствена машина за консервиране, изливащ се в сърцата ни, изречение след търсещо, непретенциозно изречение; той се превръща също и в машина за консервиране за животите, върху които неговите думи падат като благодатен дъжд, за фиктивните характери и тайнствени личности, скрити зад и съхранявани в тях: наивни академични критици и наивен мексикански боксьор; неотмъстени трупове, захвърлени в плитски гробове. Пишейки през тъканта на своите съмнения за онова, което литературата може да направи, колко много тя може да разкрие или доколко да се осмели да произнесе имената на злините в този свят, Боланьо доказва, че тя може да направи всичко и, поне за момент, е дал име на неназовимото.

А сега хвърлете шапките си във въздуха.

Джонатан Лийтъм, роден през 1964, е един от утвърдените по-млади американски писатели. За книгата си *Motherless Brooklyn* получава наградата на националната критика (2000), както и наградата „Златен кинжал“. Последният му по-голям роман, *Крепостта на самотата*, също се радва на голям успех.

Коментари (5)

- 22-08-2011|**BlissandBlast**

– Section (of a book) = раздел (на книга). Много по-точно от «секция».

– Route 80 = Шосе 80. С главна буква, както Route. ‘Път номер 80’ е тротоар и извън контекста на пейзажа, който Боляно създава. Струва си на бг читател да се разкаже, че това е второто по дължина шосе в САЩ, което започва от източното крайбрежие в Ню Джързи, преминава през цялата среда на държавата и краят му е на западното крайбрежие в Сан Франциско.

– conceive = скроена, замислена, създадена. «Конципирана» не е точно «танцуване в езика» ☺

- 22-08-2011|**Златко**

Аглика, съжалявам за това, че трябва да те поставям на мястото ти. Това е четвърти твой постинг, като вече си използвала три различни ника (два пъти собственото си име, веднъж това на адаша Златко Ангелов, а сега – този blissand). Предполагам не е нужно да ти обяснявам, че такъв тип поведение, независимо от мотивите зад него, е неприятен, повече или по-малко агресивен или най-малкото лишен от каквато и да е добра воля. И резултатът от него е доста предсказуем. С две думи – сърди се на самата себе си (впрочем, що за наивност да предполагаш, че можеш да се криеш под различни имена и по този начин да си играеш на фашисти и партизани тук на сайта?)

- 22-08-2011|**Мариядемиан**

Абе що се дърлите така? Която си там със забележките – тонът ти не провокира приятелство. А ти, Златко, критикувай по същество, отговори на забележките и остави който иска да си пише от други имена. Нали е място за ,свободни хора и свободни идеи‘.

- 22-08-2011|**Златко**

Отговор дадох още на първия постинг на дамата, човек може да го прочете тук (**here**). В резюме нещата звучат така: действително, преводите тук имат немалко неща за доизглаждане и доизкусуряване, но темповете и начина на правене на това списание не позволяват такъв вид фина работа. Общо взето, тук всичко се прави за броени часове, понякога дори

минути. На немски това се казва „да плетеш с нажежена кука“. Понякога нещата се получават по-добре, друг път – не чак толкова. Работя сам, не съм особено комуникативен човек и не искам да подлагам други хора на изпитанието да се занимават с нещо, което няма никакъв друг смисъл освен чисто хипотетичната му ценност „за всички“. С други думи, не искам нито да разочаровам, нито да бъда разочарован. Това е причината да го правя сам, преди всичко друго.

Толкова с обясненията. Постарах се да бъда добронамерен първия път, но при повтарящите се демонстрации на нещо, което вече възприемам като заядливо критикарство, обръщам дебелия край. Така е било винаги, така и ще си остане, поне в този форум. Нямам време за чак толкова много празни спорове.

- 23-08-2011|**bez znachenie**
Gospija Aglika, ne ubivaite duha s bukvata.

Реполитизация на съществуващото

Автор: Станимир Панайотов

Размисли към един осъществен проект: www.qfiles.net

След годините на непреходния Преход, след като голямата неправителствена екскурзия приключи, днес на мнозина им се струва, че 90-те години не са се случили. На други същото им се струва за 60-те. Аз съм от поколението, което има цинично виждане за 60-те. Аз съм политически хибрид, който ако заговори за 60-те – за свободата, равенството и секса, ще зазвучи тутакси като десен рейгънист. Защото връзката между 60-те и 90-те не само тук, но и там е прекалено интимна. Леви спаха с десни, десни диктуват на левичари поезия и трактати.

На мен ми е ляво: със или без 90-те. По този повод ще се опитам да подхвана някои важни проблеми, свързани с хуманитарната литература не просто на, а и след Прехода, и нейната омаломощена политизация. Защото не си давам лявата ръка. Тя за мен е непреходна, вечна – и все още неотрязана.

Съществуването на специфични/тематични литератури („малки литератури“, ако използваме терминологията на Делъоз и Гатари¹) както преди, така и след самия преход остава нерегистрирано. Регистрационен апарат почти липсва; неговата липса не бива да се бърка с липсата на читателски интерес просто защото той не може да се интерпретира като чиста променлива на предлагането, сякаш е антиелитистки. В най-силна степен това важи за целия копрус от публикации на неправителствения сектор с всичките му изследвания, финансирани най-вече от западни донори (и в много редки случаи от държавата през 90-те). Това се отнася с особена сила и за Източна Европа (някога по-известна на За-

1 Ре-цитирани от Марин Бодаков през Александър Кьосев: „малка е литературата на едно малцинство, което ползва един голям език“, вж. **Марин Бодаков**, „Литературата след печатния капитализъм“, в. Култура, бр.21, 3 юни 2005.

пада като „Втори свят“), но не само. Същото се случва до голяма степен и в т. нар. Трети свят, където комарите винаги са по-големият проблем от СПИН-а, но американската администрация никога няма да разреши проблема с комарите.

Със сигурност има култури, които не могат да се идентифицират с нито един от тези два свята – и в никакъв случай не и със Запада; свят, за който никой не говори като за „Първи свят“, защото това се подразбира от само себе си¹. Това подразбиране следва да се денатурализира със създаването на регистрационни апарати за малки литератури и други автопоетични машини. Q-Files – проектът, който предложих в интернет-пространството миналата година, е именно регистрационен апарат за една малка литература: гей-лесбийската. Проектът е само пример, свързан с проблемите, които ме вълнуваха преди и тези след него.

Да разгледаме набързо проблема, който в различни степени и задвижва, и възпрепятства (а) развитието на литературите като малки литератури и (б) тяхното регистриране. От една страна,

1) подобна е ситуацията с регистрирането и в много други езикови култури (те не са винаги и само свързани с национална принадлежност или държава, в рамките на която се упражняват един или повече езици) – например т. нар. Трети свят;

2) в англоезичния свят, колкото и неопределим да е той днес териториално, отсъствие на каквото и да било в каквато и да била област не стои. Там изобилието създава обедняване, но това е друг въпрос за друг дебат. Просто на Запад съпътстващото комерсиализацията интелектуално обедняване не може да служи за деполитизация на литературния смисъл. Там литературата е пазарен субект, следователно и политически играч.

Струва ми се, че съществува извратена връзка относно четенето на хуманитаристика, която заслужава коментар. Ще се опитам да отворя пространство, въздух, мотивация, мислене за доброволни регистриращи – и четящи – апарати.

Ще се върна на предложените от мен два случая (Първи/Втори свят и легитимацията и политизацията на литературата) по отношение на гей-лесбийските малки литератури като пример: пример за литерату-

1 В това отношение предложението на Делюз от „Логика на смисъла“, че правилото за изключеното трето е една заблуждаваща диалектика между едното и другото, при което третото е изключено така или иначе, звучи много подходящо.

ри, при които е ясно, че техните езици се сполтяват не от национални езици и култури, а от наднационални въпроси и задачи.

В първия случай: в повечето академични режими от бившия Източен блок (но не само) да се твърди (често без да се привеждат аргументи), че не съществува (достатъчно) литература, която да бъде използвана за изследване/разрешаване на определени проблеми (или пък просто заради акта на самото четене), е абсолютно легитимна хомофобна стратегия. Тя облагородява своята кауза с маската на политико-академическата универсалност. Универсалност, със сигурност като че ли предпочитана пред „контра“-дискурсивното бреме на специфично – и понякога наистина бунтовническо – знание. Парадоксално е, че с приемането на това литературно отсъствие се създават условия дискредитиращо да се „пише“ и/или публикува една отсъстваща литература, която на практика (би могла да) съществува с кредит на доверие в една зараждаща се общност.

Във втория случай: в англоезичния свят и англосаксонската Академия – едновременно *lingua franca* и академичен капиталист – да се твърди, че не съществуват такива малки/тематични литератури, би било просто скудоумно. Също толкова парадоксално е, че в този случай именно съществуването на изключително много гей-лесбо литература и нейното налагане: (а) води до твърдението при горния случай, и (б) налага теоретични/повествователни/мегаломанско-дискурсивни модели върху чужди езикови култури и въобще култури, като така (в) става причина за:

– интензивната подмяна на езика (академичен и/или всекидневен), причинена не само от липсата на езиков пуризм. На практика тази подмяна, „овластявайки“ и „въоръжавайки“ една друга езикова култура с терминологични апарати или въобще лексика, по-скоро „разоръжава“ и не води до производство на знание или пък до конструиране на вече споменатите „регистрационни апарати“, колкото и банално-активистки да могат да бъдат, а води до

– екстензивната подмяна на важната за една култура и нейния езиков ресурс проблематика и изследователски/консуматорски/диверсифицирани интереси. Така, съвсем парадоксално, може да се твърди че тази операция

– произвежда един експанзивен недостиг, една липса на знания и литератури при все, че последната всъщност съществува (т. е. : финан-

сирана и отпечатана) в определени култури. На практика подобна представа произвежда не самия недостиг, а представата за него. Именно чрез представа този недостиг се утвърждава, защото ѝ се разрешава да е функция и аргумент едновременно. Резултатът е недостиг, който въобще не стимулира „изобилие“ и развитие, а само утвърждава себе си.

Това някак безвъпросно „налагане“ на модели може да шества и в субсидирания свят на Академията, и в света на изкуствата, днес еднакво зависими от Болонския процес и финансовия фалит на артистичния интелект. Един процес, поместен някъде между силите на Сцилата на всенародната академична веселба от владеенето на английския език като фосилизиран властови капитал, и Харибдата на международната политическа и все така асиметрична радост, отдавана на така ценената от нормативния pidgin-универсализъм маргиналност на целия останал не-англоезичен свят.

Резултатите от дотук описаната операция са много прости:

1) Към частния пример: гейовете и лесбийките в България и в много други не-английски езикови култури са допълнително обезвластени да мислят и изследват своите (и, за щастие, не само своите) проблеми и интереси. Този процес на обезвластяване сам би могъл да се дължи на малките сексуални общности в която и да е култура: автоасимиляция, отричане на проблеми, и подобни занимания. Проблемът е, че именно (и най-често) самата локална култура на практика обезвластява маргинализираните групи, представяйки това като универсален факт. Този факт се затвърждава с любезното съдействие на хомофобни критици, академици и, над всичко, паразитиращи върху живота на обратните медии. Медийното паразитиране се усвоява съвсем умело от всички останали нива, които медиите би следвало да отразяват. Кривото огледало на такава медийна публичност всъщност показва, че политическата и академическата сфери в най-висша степен се чувстват задължени да повярват на медиите и да се съобразят с негласни допускания относно гейовете и лесбийките, от една страна, и тоталната липса на отразяване – а не само на налагане на „факта“ на отсъствието, когато въобще се говори за това – на гей-лесбийски и други малки литератури. Точно по този начин всички възможни обществени слоеве, просмукани с хомофобия и излишно количество слюнка, от една страна, и толерантност и безразличие (които съвпадат), от друга, успяват да лишат от разбиране за собствения им живот дори и малцината четящи хора. По силата на

това, че успешно паразитират върху този живот, лишавайки ги от най-важните негови аспекти, като тук литературата не може да се мисли даже и като репрезентация. Говоря като цяло за хуманитарната литература и дори тази на естествените науки, които, поне през 2008 г., не са по необходимост хомофобски. Което не ги прави и живи.

2) Този процес на обезвластяване, разбира се, овластява именно всеки един хомофобски слой на обществото с аргументи, на практика необорими дори и в езика. (Нещо повече: самите хомофоби често не знаят, че са такива.) Ако този език съществува, доколкото съществува една малка (в моя пример: гей-лесбо) литература, и ако самата тази литература често автодискредитира политико-репрезентативно онези, които би следвало да кредитира с лингвистичен, онтологичен и концептуален ресурс, невъзможен за репрезентация и езикова артикулация извън собствената си област, противопоставена на медиите, то изчезването или – по-просто казано – нерегистрирането на тази литература дори и в академичния живот е показателно за начина, по който самите потенциални малки литератури са принудени да произвеждат собствената си невъзможност и неспособност да се наложат в самата Академия, към която съвсем предсказуемо и оправдано се стремят. Поради простия факт, че ако това, което следва да те кредитира реално, те автодискредитира не просто символно, а чрез знака на символното насилие (какво иначе беше и е изчезването на жената като субект от литературата?), то тогава никой не би пожелал, не би си и помислил да се идентифицира с тази гей-лесбо литература и възможни академични или въобще изследвания.

3) От своя страна този натурализиран процес, случващ се където англоезичната дискурсивност успешно се инфилтрира в езика и проблематиката, на практика прехвърля отговорността за несъществуването или безперспективността на подобни литератури с простия аргумент, че или връченият на Изтока инструментариум не е бил употребен подобаващо, или пък една локална Източна неправителствена клика не го е усвоила, както се полага. – Напротив: може да се твърди (не във всички случаи и не на всяка цена), че това обвинение, което след Прехода често идва от Запада към Изтока, се осланя на предпоставката, че Западната хуманитаристика е универсално приложима и разбираема за една неанглоезична култура, доколкото изразява идеите на разума и историята на западния свят като историческия/историзирания разум на самите идеи и техния свят като генеалогия *per se*.

Тази предпоставка на практика се прие и от Запада, и от Изтока през неправителствения сектор. Ето затова се превръща в норма, която има властта да налага „факта“, че дадена малка литература отсъства: или пък, още по-просто казано, го налага, след като е изличила възможностите за нея след отпечатването ѝ. Цял един несъзнателен процес на хомофобно изличаване тече паралелно на обобщаваната от мен техника за деполи-тизация на хуманитаристиката в Източна Европа и нейния хуминатaрен живот. (Тук не смятам дори и да захващам темата колко от тукашната хуманитаристика е преведена към ден-днешен на Запад.). Именно тази предпоставка е един процес на не-о-съзнавана и от Изтока, и от Запада езиково-културна колонизация, от една страна, и процес на авто-колонизация и на практика или себеунищожение в самия им зародиш, или потискане възможността да се появят малки литератури. Съответно, западният свят се чувства длъжен да доукраси пейзажа с кавалетния си аргумент, че именно този процес на авто-колонизиране на малки култури и литератури е причина за неразбирането на същия този някак си наивно-добронамерен Запад. При този аргумент най-лошото е, че именно теориите за автоколонизацията и/или авторепресията (да си го кажем: форми на културно-политически мазохизъм, ниҳилизъм, и ако може, инфантилизъм) идват не от същия онзи Запад, който доразвива същата тази теория за автоколонизацията, а от същия онзи – и все тъй поразително Друг – Изток, който прие и продължава да приема теорията на колонизацията за чиста монета. Приемайки това, Изтокът само допълнително, чисто декоративно доукрасява и овластява Западната Академия и нейните неправителствени хрътки (които през 90-те идваха тук и там на т. нар. expert missions).

В Източна Европа, и в България в частност до днес безвъпросно се работи (по съвсем разбираеми, проектни, причини) със западни теории, но само за да се потвърди благоверно, че те са верни, доколкото вървят с банкова сметка зад тях. Така хуманитарният Изток, обезлюден от държавно фискално обедняване, допълва самото налагане на англоезичната култура във всякакви възможни или даже невъзможни (ако не за друго, то за понасяне) форми. Така Източна Европа трябваше да мине по пътя на авторепресията и автоколонизацията, за да може да разбере, че е била репресирана през цялото време. Така българската хуманитаристика трябваше да бъде финансирана, за да не може вече да бъде четена от повече от правещите я.

Така със сигурност ще достигнем до монументалното и садистически изисквано от Запада заключение, че единственият начин да избегнем този процес е да отричаме тъй или инак вече нещастно низвергнатата, отречена и априори фалическа майка – англосаксонската Академия и нейните теоретични и повествователни модели. Нека не попадаме в този капан. Ако направим това, именно това отричане – и Западът знае това много добре, по-добре от самия себе си – ще легитимира допълнително претенцията си, че Изтокът е авторепресивен, мазохистичен и автоколониизиращ се. Много ясно, че ще се автоколонизираме под една или друга форма, ако отричаме „нещо“, което в същността си, макар и грубо, има силата да обезвластява и деполитизира идентичности много преди те да бъдат политизирани и дори много преди създаването на условията за една ако не утвърждаваща, то поне латентна политизация. Това „нещо“ е именно английската езикова среда, неразривно свързана с банкови сметки, експертни мисии, и деполитизиращия наглед на неправителствения западен свят.

От политизация на идентичности и техните литератури все още има смисъл, а и те не бяха политизирани успешно от интелектуалния елит на Прехода през 90-те, а и след това. Налага ли ни се днес да работим с делегитимациите на политическата класа върху интелектуалните елити, и, пак към частния пример, гей-лесбийската общност? Да, налага се. Налага се да се борим с деполитизации и чели-недочели (или нечели) хора в ситуация, предшествана от липса на политизация, от една страна, и наличие на някаква литература, от друга. Вакуумът, който описваната от мен постановка, в която исках да ситуирам библиографския проект Q-Files, създава, ще изригне в хомофобия съвсем скоро. Защото става дума за реполитизация на деполитизирани отсъствия.

Товага, литературата на 90-те (и, дори по-важното поне за мен: на 80-те) ще се превърне в регистъра, който не можа да бъде в онова време на „неприсособимост“: 90-те. Ето, казвам го открито: книгите на 90-те и след това са нужни за политизацията на настоящето на литературата и нейните външни светове, на техните логики. Проектът Q-files, може би, ще бъде малка оперативна брънка от политизацията и преодоляването на политико-литературното отчаяние.

Рискът на генерализациите, които направих в този текст към точно този проект, е поне двоен. Предложението за разтваряне на тази езиково-дискурсивна мегаломанска главоблъсканица би било просто сниз-

ходително да приемем възможността за политизиране на най-близкото на нас минало. Междувременно, единственият полезен ход на настоящето на малките литератури е да се открие един интервал: за инструментално коалиране, четене, и регистриране.

Станимир Панайотов (1982) е завършил Философия в Софийски Университет. В момента е преводач на свободна практика.

Коментари (6)

- 15-12-2008|Гост

Дивотия

- 16-12-2008|Гост

Stanimire, adski me kefish!

Ti si mi idealen kadidat za sperm donor....

- 21-12-2008|e-ink – статията

„преодоляването на политико-литературното отчаяние“... Поради липса на читатели? Мъка, мъка...

- 21-12-2008|Гост

Леко аматьорско е да ми ре-цитирате Делъоз и Гатари през М. Бодаков. Оттук насетне какво да говорим... Толкоз.

- 23-12-2008|Гост – Реполитизация

Много точно е наблюдението за прегръдката 60 – 90. От тогава стана ясно, че промяна няма да има.

Другото е доста объркано. Лявата ръка, дясната ръка... Както е казал Балканджи Йово: Ръце си нямам да те прегърна... Нашата /и всяка друга/

литература трябва да спре да човърка малка ли е, голяма ли е и повече да мисли като литература. А работата на литературата е да подтиква живота да се изтръгва от консервативната прегръдка на левите и десните и центристките политици, за да не го задушат.

Няма малка и голяма, гей, мъжка или женска литература. Има или няма литература. Доста очевидно е.

- 29-12-2008|**Станимир**

В този текст има доста конкретна посока за коя литература става дума – хуманитарната, и обсъжда отношението финансиране-предлагане-търсене (или: предлагане-предлагане-нулево търсене за 500 бр. тиража, в случая), в какво това отношение към «публичността» ни кулминира, и предлага много груб модел за осмисляне и превъзможване на случилото се. «Малката литература» е доста конкретен модел, тук използван инструментално и необичайно и за «неправителствената» литература, и още по-конкретно през един също толкова инструментален текст (нека четем текста и се освободим от оковите на автора?). Предоверяването на или приписването на голяма евристичност на подобна концепция създава повече проблеми, отколкото решава. „А работата на литературата е...“ – това, мисля, също разширява спектъра ненужно – иначе съм съгласен, безспорно, литературата е преди всичко за незадоволени и свободно дишащи хора (за хронично болните от политическите си убеждения не знам каква е надеждата да четат). Литературата е литература и дотолкова, доколкото е и включваща („гей литература“), и изключваща – тук парите не могат да направят повече от идеен лобизъм. Добре, че литературата не зависи от авторите си изцяло!) – но пък от парите...

И ако може един анализ, колкото и ‘объркан’ да е този като моя, да бъде използван за включване, а не за изключване на субекти – били те и онези, които старателно и щателно се постараха да останат „самотни“ и неразбрани, за да се оплакват че никой не ги е последвал, след като са прочистили около себе си, би било чудесно. Ако не – значи съм се провалил – надявам се подобаващо. ☺

Свободата да се пише

Автор: Орхан Памук

*Тази реч е държана от Орхан Памук на 25 април 2006 като встъпителна лекция на годишния **PEN Arthur Miller Freedom to Write Memorial**.*

През март 1985 Артър Милър и Харолд Пинтър посетиха заедно Истанбул. По онова време това бяха двете може би най-известни имена в световния театър, но за нещастие онова, което ги водеше в Истанбул беше не някаква пиеса или литературно събитие, а безскрупулните ограничения, наложени върху свободата на израза в Турция тогава, както и многото писатели, които лежах в затвора. През 1980 в Турция имаше военен преврат и стотици хиляди хора бяха хвърлени в затвора. Както винаги, писателите бяха сред ония, които бяха преследвани най-жестоко. Всеки път когато преглеждам архивите на вестниците и алманасите от онова време, за да си припомня как изглеждаха онези дни, аз бързо намирам образа, който определяше онази ера в съзнанието на повечето от нас: мъже с остригани глави, седящи в съдебна зала, обградени от жандарми, намръщено очакващи развоя на процеса си ... Сред тях се намираха множество писатели и Милър и Пинтър бяха дошли в Истанбул, за да се срещнат с тях и семействата им, да им предложат помощ и да представят положението им пред света. Пътуването им беше организирано от PEN в сътрудничество с Хелзинкския Комитет. Аз отидох на летището, за да ги посрещна, защото, заедно с един приятел, трябваше да бъда техен гид.

Бях предложен за тази работа не защото в онези дни имах нещо общо с политиката, а защото бях писател с добри познания по английски език – и бях приел с радост, не само защото това беше начин да помогна на приятелите си в беда, а и защото това означаваше да прекарам няколко дни в компанията на двама велики писатели, Ние посетихме заедно няколко малки и едва оцеляващи издателства, задръстени редакции и

тъмни, прашни офиси на малки списания, които съществуваха на границата на банкрута; ходехме от къща в къща, от ресторант в ресторант, за да се срещаме с писатели и техните семейства в беда. Дотогава аз се бях държал на границата на политическия свят, без да я прекрачвам, освен ако не бях принуден, но сега, докато слушах задушавашите истории на потисничество, жестокост и открита злина, се почувствах привлечен към този свят поради чувството за вина и от солидарност – но същевременно изпитвах и едно също толкова силно и противоположно желание да се защитя от всичко това, да не върша нищо друго освен да пиша красиви романи. Докато развеждахме Милър и Пинтър с такси през истанбулския трафик, от една среща на друга, аз си спомням как разговаряхме за уличните продавачи, за конските каруци, киноафишите и жените с и без забрадки, които винаги са толкова интересни за западните наблюдатели. Но най-ясно си спомням една конкретна картина: в единия край на един много дълъг коридор в истанбулския Хилтън, аз и моят приятел шепнем възбудено, докато на другия край Милър и Пинтър шепнат в сенките със същата възбуда. Тази картина остана запечатана в обърканото ми съзнание, струва ми се, защото тя илюстрираше голямото разстояние между нашите сложни истории и техните, като същевременно говореше за това, че между писателите все пак е възможна някаква утешителна солидарност.

Изпитвах същото усещане на взаимна гордост и споделен срам при всяка друга среща, на която присъствахме – помещение след помещение, изпълнено с угрижени, непрекъснато пушещи мъже. Знаех това, защото понякога то беше изразявано открито, а друг път го чувствах сам или в жестовете и изразите на други хора. Писателите, мислителите и журналистите, с които се срещяхме, определяха себе си най-вече като левичари в ония дни, така че можеше да се каже, че техните неприятности имаха много общо със свободите, поддържани от либералните западни демокрации. Двадесет години по-късно, когато виждам, че половината от тези хора – или приблизително, тъй като не разполагам с точни цифри – сега са се присъединили към един национализъм, който е против озападняването и демокрацията, аз разбира се се чувствам натъжен.

Този опит, както и други подобни преживявания през следващите години, ме научиха на нещо, което ние всички знаем, но което все пак бих искал да подчертая тук. Каквато и да е една страна, свободата на мисълта и израза са универсални човешки права. Тези свободи, за

които модерните хора копнеят също толкова силно, колкото и за хляб и вода, никога не трябва да бъдат ограничавани от експлоатирането на националистически чувства, морални чувствителности или – най-лошото от всичко – военни или бизнес интереси. Ако множество нации извън Запада страдат от срамна бедност, то е не защото те притежават свобода на израза, а защото не я притежават. А що се отнася до онези, които емигрират от тези бедни страни на запад или север, за да избягат от икономическите трудности и бруталното потисничество – както всички знаем, те често се оказват жертви на едно друго потисничество и расизъм, които срещат в богатите страни. Да, ние трябва също да бъдем нащрек пред онези, които очернят имигрантите и малцинствата заради тяхната религия, етнически произход, или потисничествата, които правителствата на страните, които тези хора са оставили зад гърба си, са извършили срещу собствените си народи.

Но да уважаваме човечността и религиозните вярвания на малцинствата не означава да приемем, че трябва да ограничаваме свободата на мисълта в тяхна полза. Зачитането на правата на религиозните или етнически малцинства никога не трябва да бъде извинение за нарушаване на свободата на словото. Ние писателите никога не трябва да се колебаем по този въпрос, колкото и „провокативен“ да е даден претекст. Някои от нас притежават по-добри познания за запада, други изпитват по-силна привързаност към хората, които живеят на изток, а трети, като мен, се опитват да държат сърцата си отворени и за двете страни на това леко изкуствено разделение, но нашите естествени привързаности и желанието ни да разбираме ония, които се различават от нас, никога не трябва да стоят на пътя на нашето уважение към човешките права.

Винаги съм изпитвал затруднения да формулирам политическите си мнения по един ясен, категоричен и силен начин – чувствам се претенциозен, сякаш казвам неща, които не са съвсем верни. Това е защото знам, че не мога да сведа мислите си за живота до музиката на един-единствен глас и до едно-единствено гледище – в края на краищата аз съм романист, и то романист, който се опитва да се идентифицира с всички свои герои, особено със злите сред тях. Живеейки в свят, където, в течение на много кратко време някой, който е бил жертва на тирания и потисничество внезапно сам може да се превърне в един от потисниците, аз знам и това, че да се поддържат категорични мнения за естеството на нещата и хората е само по себе си едно доста трудно начинание.

Освен това аз вярвам, че повечето от нас поддържат тези противоречиви мисли едновременно, в дух на добра воля и с най-добри намерения. Удоволствието от писането на романи идва от изследването на това особено модерно състояние, при което хората се намират в постоянно противоречие със собствения си разум. Именно защото нашите модерни умове са толкова хлъзгави, свободата на израза става толкова важна: ние трябва да разбираме самите себе си, нашите сенчести, противоречиви, вътрешни мисли, както и гордостта и срамът, които споменах по-рано.

Позволете ми сега да разкажа една друга история, която може да хвърли известна светлина върху срама и гордостта, които изпитвах преди двадесет години, докато развеждах Милър и Пинтър в Истанбул. През десетте години, които последваха тяхното посещение, една поредица от случайности, подхранвани от добри намерения, гняв, вина и лични вражди ме доведоха до изказването на цяла серия от публични твърдения относно свободата на израза, които нямаха отношение към романите ми – и не след дълго аз бях възприел едно политическо амплоа, което беше далеч по-силно от всичко, което някога бях възнамерявал. Някъде по това време индийският автор на един доклад на ООН по въпросите на свободата на израза в моята част от света – един възрастен господин – дойде в Истанбул и ме потърси. Случи се така, че отново се срещнахме в хотел Хилтън. Едва бяхме седнали на една от масите, когато индийският господин ми зададе въпрос, който все още странно резонира в ума ми: „Господин Памук, кое е нещото, случващо се във вашата страна, за което бихте искали да пишете в романите си, но от което се въздържате, поради законови забрани?“

Последва дълго мълчание. Подтикван от въпроса, аз мислех и мислех и мислех. Потопих се в мъчително, достоевско себе-разпитване. Беше ясно, че онова, което господинът от ООН искаше да попита беше: „Като се имат пред вид табутата, законовите забрани и потисническите политики във вашата страна, то какво остава неизказано?“ Но понеже той – може би от желание да бъде любезен – беше помолил амбициозния млад писател срещу себе си да разгледа въпроса от гледна точка на собствените си романи, то аз, в собствената си неопитност, възприех въпроса буквално. В Турция отпреди десет години имаше много повече теми, които бяха закрити от закони и потиснически държавни политики, отколкото това е днес, но докато ги прехвърлях една след друга през мисълта си, аз не успявах да открия нито една, която бих искал

да изследвам „в моите романи“. Въпреки това знаех, че ако кажех „няма нищо, за което бих искал да пиша в романите си, което не съм в състояние да дискутирам“, аз бих оставил погрешно впечатление. Защото вече бях започнал да говоря открито за всички тези опасни теми извън романите си. Нещо повече – не бях ли самият аз фантазирал открито и гневно за повдигане на тези теми, точно защото те бяха забранени? И докато премислях всичко това, аз изведнъж се почувствах засрамен от мълчанието си и се убедих отново, че свободата на израза има корените си в гордостта и по същество е израз на човешкото достойнство.

Самият аз познавам писатели, които избират да повдигат забранени теми просто защото те са забранени. Аз мисля, че и сам не съм много различен. Защото когато един писател в друга къща не е свободен, то никой писател не е свободен. Всъщност това е духът, от който е пропита солидарността, подхранвана от PEN, от писателите по целия свят.

Понякога приятелите ми с право казват: „Не трябваше да го формулираш по този начин; ако само беше го формулирал другояче, по начин, който не би подразнил никого, сега нямаше да имаш толкова много неприятности.“ Но да се променят собствените думи и да се опаковат те по начин, който ще бъде приемлив за всички в една репресивна култура, и да се постига все по-голямо умение в тази област, е малко като контрабандиране на забранени стоки през митница – и като такова то е нещо срамно и деградиращо.

Темата на тазгодишния PEN-фестивал е разумът и вярата. Аз избрах всички тези истории, за да илюстрирам една-единствена истина – че радостта от свободното изразяване на всичко, което бихме пожелали да кажем, е неразривно свързана с човешкото достойнство. Така че нека се запитаме сега колко „разумно“ е да се охулват култури и религии или, казано по-точно, безпощадно да се бомбардират страни, в името на демокрацията и свободата на мисълта. Моята част от света не е по-демократична след всички тези убийства. Във войната срещу Ирак, тиранизирането и безсърдечните убийства на почти сто хиляди души не донесоха нито мир, нито демокрация. Напротив, те послужиха за разпалване на националистически, анти-западен гняв. Нещата станаха значително по-трудни за малката група хора, които се борят за демокрация и секуларизъм в Близкия Изток. Тази дивашка, жестока война е срам за Америка и Запада. А организации като PEN и писатели като Харолд Пинтър и Артър Милър са неговата гордост.

Орхан Памук е един от най-значителните съвременни турски автори и носител на Нобеловата награда за литература за 2006 г.

Коментари (3)

- 16-02-2009|**Гост** – Кое е правилно.

Тази романтично безотговорна позиция, много човешка и разбираема не дава отговор на въпроса какво правим с терористите. Добре че отговорните за сигурността не са писатели.

- 13-08-2011|**Гостенка**

А защо трябва да ВИ КАЖЕ какво да правиТЕ с терористите?! Той самият си има доста проблеми в Турция, свързани с това, че е писал за арменците и за драстичното турцизиране на някога свръхкосмополитния Истанбул. Съгласна съм обаче, че горното можеше да бъде с повече конкретни примери и по-малко общи лафове.

- 13-08-2011|**Петър Ангелов** – Дарев

Дивашкото и жестокото не са само патент на Америка и Запада. Подобни „образци“ на жестокости и дивашини, могат да се открият и на Изток, и частност в миналото и настоящето на Турция!

Водевилът с вапцаровите архиви

Автор: Цвета Трифонова

Много отдавна разбрах и неведнъж писах, че Никола Вапцаров е талантлив поет, но е бил нещастен и много самотен човек – една от многобройните трагически фигури на българската поезия. От 1984 до 2004 г. съм издирвала, обработвала, разчитала, анализирала и публикувала Вапцаровите архиви. И досега отговарям за фонд с 46 оригинални архивни единици, съхранявани в Института за литература при БАН. Четири години труд ми струваше създаването на книгата „Архив Н. Вапцаров. Аналитичен опис“ /1990/. Трябваше да класифицирам и да опиша археграфските данни на всяко отделно листче от неговите ръкописи в четирите музеи и архивохранилища, също и в частни сбирки, където и да се намират. 800 документи „де визу“ са включени в опис, съпроводени с епитекстови зони – спомени, ситуации, мнения, първи публикации. Липсват само недостъпните и укриваните в онзи момент материали. Но докато вървах по следите на архива се свързах с живи по онова време съвременници – съученици, приятели, съграждани и хора от родата на поета. Покрай ровенето на избелелите страници събирах спомени и впечатления, чувах невероятни случки, табуизирани истории и недомлъвки, които няма как да влязат в книгите. Понякога се превръщах в детектив-криминолог. Още 20 години живот ми отне „Н. Вапцаров. Текстът и сянката. Текстологични прочити и анализи“ /2004/ – сборник със статии и приложения на Вапцарови ръкописи и документи.

Въведението няма друга цел, освен да легитимира правото ми да се произнеса по сегашните сензации на тема „Никола Вапцаров“ като компетентен специалист и да изразя една морална позиция. Тя не е отсега, изразявала съм я публично на конференции в Банско през 1995 г. и 1999 г. – първия път прекъснаха доклада ми, втория път забравеният днес партиен поет Л. Еленков на всеслушание обяви, че на такива лица трябва да им се чупят ръцете с железни пръти. Единствено защото се ос-

мелих да кажа някои истини за архива, за съдбата и за творчеството на Вапцаров. По прътите ще ги познаете ...

През всички тези години наблюдавах и съм сочила с факти, че около Вапцаровия архив се осъществява един вид брауново движение – непрестанно се вихрят сензации, текат енергии отвън навътре и обратно. Връзката „архив и политика“ не само в нашенски, но и в планетарен мащаб е съвсем пряка и няма нужда от аргументиране. Като чуеш думата „архив“, веднага за него се лепва съчетанието „начин на употреба“. Всяка политическа конюнктура използва и манипулира архивите в изгодна за целите ѝ насока. Те биват засекретявани, фалшифицирани, укривани, крадени, унищожавани и едва накрая – преиначавани. В сагата на Вапцаровия архив обаче съществува допълнителен фактор на напрежение – субективно-консумативният. Вече много десетилетия роднините на поета произвеждат интриги, претенции, конфронтации и сега преминаха към сензации. Няма уталожване на архивните страсти. Нито законовият разум, нито научният обективизъм или специализираните институции могат да обуздаят пропагандната и консуматорската агресия и да балансират положението; напротив, те са принудителни или активни участници в игрите на властта и в интригантските схеми. Архивите са основен инструмент на историческото знание и са материален израз на националната памет, а монополът над знанието и паметта се държеше от властования и пропаганден център на системата – ЦК на БКП и неговите служби. Да не забравяме колко архивни началници излязоха в списъка на агентите на ДС, а за кадрите от по-ниски нива, за писателите и научните институти още нищо не се говори. Така преплетени, двете тенденции – партийно-пропагандната и семейно-съперническата – сътвориха прелюбопитен сценарий. От една страна в продължение на 45 години се разрастваше и разкрасяваше мита за поета-герой, а от друга – реално подкопаваха човешкото достойнство и скверняхя паметта на трагичния – и светъл, и грешен – творец.

Ще посоча тук примери за укриване, посегателства и манипулации с този скриван и същевременно натрапван на общественото внимание фонд, основани само на личния ми професионален опит.

Фалшивият протокол

Партийното членство на Никола Вапцаров се оказва принципен компонент от митологичния градеж – разстреляният поет не може да

не е партиен член. Какъв антифашист ще е, без да е партиен комунист. През 60-те години идеалът и творчеството вече не са достатъчни, трябва му и партийна книжка. Саможертвата на именития творец е потенциал, който трябва да подкрепи разклатения партиен авторитет, обожанието на почитателите му да се пренасочи от поезията към властовата позиция. След като е загърбила утопиите му за „живот по-хубав от песен“, партията има още по-голяма нужда от неговия морален ресурс, за да прикрие девалвациите на тоталитарната диктатура. И през 1963 г. се събират партийни апаратчици, съчиняват и подписват протокол с нагласени данни – как Никола бил приет за член на великата им партия в село Стоб¹. Само дете той не е бил там, за да си признае, както е признал пред съда през 1942 г. „че не е бил член на комунистическа или работническа партия, а само на антифашистка организация“². Сега вече премълчават фалшификата, но когато за пръв път огласих този факт в Банско, с апострофи и обиди прекъснаха не само доклада, но и самата конференция.

Македонските доклади

Докладите пред Македонския литературен кръжок през 1938 г. са запазени в ръкописи в две тетрадки. Те са най-слабото звено в архива и в житейския път на Вапцаров. Отначало са се намирали в дома-музей в София. През 1961 г. ЦК на БКП ги изземва и ги засекретява, поради набирания инерция спор със скопските политици за македонската идентичност на поета. Обаче един от най-ревностните македонисти – акад. Димитър Митрев, е непосредствен участник в събранието на МЛК, где то е четен доклада. Друг бъдещ македонски академик – Блаже Ристовски, посещава музея в София през 1960 и там му дават да разгледа Вапцаровите тетрадки³. Близкият другар на поета Ангел Жаров, на когото е посветен единият от рефератите, пък си направил копия от тези „програмни документи“. И понеже до края на живота си Михаил Сматракалев (Жаров) бе предан на идеите на македонския сепаратизъм, понеже се оказа жив предтеча и връзка на МЛК с ОМО Илинден, то през 1986 г. той предоставя Вапцаровите доклади за публикация в тамошните издания. Последното изречение, написано от ръката на Н. Вапцаров гласи следното: „Ние сме

1 Протокол за партийното членство на Н. Вапцаров. 5 май 1963 г. Кюстендил ИЛ, ф. 82, а. Е. 132

2 Каменов, Й. Властта, историята и Вапцаров. С., 2004, с. 157

3 Песни за татковината. Превод и предг. от д-р Блаже Ристовски. 1986 г

македонци. И нашето творчество трябва да бъде в служба на македонската кауза.“¹ Ето откъде и защо македонците знаят за проектите за „вербуване и насаждане на македонско национално съзнание“, „македонска литература и македонски език“, за борба с великобългарския шовинизъм и пр.

През 1995 г. след поредица срещи и упорито ухажване можах да склоня скулптора Николай Шмиргела да ми даде препис от програмния доклад, четен пред МЛК. Даде го с думите: „Цял живот съм защитавал Никола Вапцаров. Вече е време да го защитава поезията му“. Публикувах текста във вестник „Литературен форум“ заедно с обширен анализ. Червеният пропаганден тръст обаче продължи да крие оригиналите чак до 2002 г. Едва когато предадох части от архива на ЦК в Държавния исторически архив, можах да се добера до тетрадките. Оказа се, че Шмиргела не само е преписал, но и леко е редактирал и дори допълнил текста. Оригиналите Вапцарови редакции на двата доклада сега са публикувани единствено в книгата ми „Никола Вапцаров. Текстът и сянката“. Само там може да се види, че не са „клевета, нито убийство, нито инквизиторство“² твърденията за сепаратистките идеи на Никола Вапцаров. Самият текст е доказателство, че е поръчков и е индоктриниран от решенията на Коминтерна и от антинационалната политика на продажните слуги на Москва с цел да се да постулира програмата на македонския сепаратизъм. Лично аз обосновавам тезата, че е виновна партията, а не поетът-дилетант в политиката, че в противовес на поръчковия текст в суверенното пространство на поезията той си остава автентичен българин, дори когато претворява същата ситуация. Тия дни обаче с амплуа, присъщо на всяко невежество, водещият от БТВ Н. Барекков се чуди и се възмуцава как било възможно да се появи подобна глупост – Вапцаров да е бил основател на новата македонска литература. Барекков си е въздух под налягане, обаче и гостенката Мая Вапцарова игриво спекулираше с фрагменти за Испания, макар че добре познава съдържанието на тези доклади. И тя като простичкият Барекков се кълнеше, че не знаела откъде и защо, разчитайки на всеобщата неосведоменост и на самонадеяността на горкото момче. Изглежда, че за родствениците тягостната политическа грешка на Никола е опасна и непростима, за разлика от почитателите на поезията му. Обикновените хора обичат просто стиховете, а наследниците – дивидентите, които им

1 Трифонова, Цв. Н. Вапцаров. Текстът и сянката. С. 2004, с.174-180

2 Ч. Добрев, Ч. Книга за Вапцаров. С. 2008.

носи името и престижът му в продължение на 60 години. Ще продължат да крият докладите и да потъпкват истината, това е ясно. Една или няколко книги с нисък тираж не могат да преборят лъжите и манипулациите, когато те разполагат с медийна, финансова, политическа, а сигурно и с тайна власт.

Тетрадката на Елена Вапцарова

През 1987–88 г. научавам, че има запазена тетрадка на майката Елена Вапцарова. В стремежа си да събера в описа всичко от и за фондодобрувателя, тръгвам по следите на експоната в Банско. Озовах се лице в лице със сестрата Райна Вапцарова в скромната ѝ стаичка. Тя потвърждава, че има тетрадка, че е била в нея дълги години, но наскоро общината и кметницата Райна Балева като разбрали, че е закъсала, убедили я да продаде дневника на майка си за 600 лв. В замяна на това ми показва ксерокопия на писма с намеци против Бойка. Това ѝ останало от сагата „Бакьо“. Мразят съпругата не заради греховете ѝ, а заради извоюваните от нея авторски права над Вапцаровото наследство. Продължих по следата – в музея „Н. Вапцаров“ се опитвам да разбера нещо за тетрадката от несменяемата директорка Е. Ерина – отговорът е, че ценният екземпляр е в сейфа на кметницата и няма смисъл да правя опити – няма да видя прословутата тетрадка. Не вярвам на тази версия – музеят си има сейф и мястото на експоната е в къщата на баба Елена, още повече, че няма съществена разлика между двете пазителки – директорката е партизанска дъщеря, а Балева е и властна партийна лидерка на градчето. Така тетрадката остана извън описа, не е издавана и не е коментирана и досега. Какво скандално има в нея, за да я крият така усърдно? Сигурно някоя неудобна истина за живота или смъртта на чедото си е изплакала майката върху белия лист, а истината явно не съответства на партийния мит за героя.

Кой е всъщност Борис Майлер?

Докато търсех в инвентарните книги данни за тетрадката на Елена Вапцарова, попаднах на друга интересна находка – писма и снимки на д-р Борис Майлер. Неговият образ и влияние върху възпитанието на юношата Никола в духа на комунистическата вяра ентусиазирано се изтъква във всички мемоари на Вапцаровата фамилия, издадени след 9. 9. 1944 г. Тоест кръвните родственици, като половин век всячески раз-

граничават Никола от родния му баща, единодушно изтъкват на преден план духовния му заместител в лицето на тази съмнителна личност. Цитат на Елена Вапцарова от „Спомени за моя син“ (1969): „Между него (Никола) и доктора се създаде такава близост, каквато не съществуваше дори между баща и син.“ А че личността е съмнителна говорят документите. Борис Майлер се появява в Банско заедно със семейството си през 1919 г. с легендата на белогвардейски емигрант. Неизвестно защо се установява точно в къщата на Йонко Вапцаров и живее там две години. В спомените си Вапцарови умилително разказват как лекувал безплатно бедните жители на Банско. Бедният емигрант явно е бил алтруист, но как е издържал семейството си в чужбината никой не казва. Пък и от снимките личи, че не е мизерствал – добре изглеждащ мъж е, добре облечен, специално екипиран за планинско приключение. По-интересното е, че на тези снимки загадъчният Майлер е в компанията на Ванче Михайлов, водачът на ВМРО, в негово царство – в Пирин над Банско, където е била недостъпната му резиденция. На тази забележителна снимка са заснети и бащата Йонко и младият Никола. Чрез дядо Йонко двойственият човек е проникнал в сърцето на ВМРО и в най-вътрешния кръг на македонските революционери. С каква цел – не се знае досега. Но през 1923 г., по време на септемврийските комунистически метежи в Разложкия край „белогвардеецът“ бил арестуван, от опасност го измъкнал пак вездесъщият Йонко, извел го набързо до турската граница, откъдето си заминал обратно там, откъдето уж е избягал – в Съветска Русия. Пълна абракадабра, ще си помисли този, който се замисля. Нещата се изясняват от документите, зорко пазени в музея – два портрета (от 1956 и 1965 г.) и няколко писма на Б. Майлер, адресирани до Елена Вапцарова през 50-те години. В едно от тях „мнимият доктор“ собственоръчно разкрива някогашната си мисия и повода за бягството обратно – „Мислех, че ще дочакам свободата на България и своите старини, но врагът не спеше и ме надуши...“ Писмото е цитирано и в книгата на Райна Вапцарова „Мама“, 1988, с. 32.

И защо страната, дала му политическо убежище и безметежен живот в китното градче е „в р а г“? Какви тайни задачи и конспирации е изпълнявал Майлер, които „врагът“ все пак е „надушил“, та е трябвало да бяга през глава там, откъдето е дошъл? Надявал се бил септемврийските бунтове да „освободят България“ незнайно от кого и той да доживее старините си в нейната земя под болшевишко робство.

Ако е руски евреин би следвало да тъгува и да умре в родната си земя, а не в българската чужбина. Или си е бил българин, щом саморъчно е написал на единия от портретите си „Он же Цветан Ведов“ . Но агенти на Коминтерна, на НКВД и КГБ в България дал Господ от време оно, та досега. Описвам този пъзел като част от скритите загадки на архива „Н. Вапцаров“ с убеждението, че тук някъде се крие корена на македонистките увлечения на поета. Коминтерновецът все пак е свършил някаква работа – посял е червената зараза в невинното съзнание на юношата, подготвил в почвата за гибелта. От тук нататък даровитият младеж от Банско започва да чака куршума във високото си чело.¹ Нека документалната режисьорка, писателка и артистка М. Вапцарова се заеме с тези въпроси. Интересен филм би излязъл, без съмнение.

Бойка Вапцарова и архива

Драмата на съпругата Бойка Вапцарова в общи линии е известна и тук става дума не за тази драма, а за връзката ѝ с архива. Когато я назначават в Института за литература през 1963-4 г., там вече съществува фонд „Никола Вапцаров“ с оригинални снимки, ръкописи, писма и документи, предадени основно от Борис Вапцаров, Давид Овадия и от съученици от ММУ. Съпругата трябва да пази и обработва фонда, въпреки че ѝ липсва квалификация за подобна дейност. В продължение на 25 години тя не оправя и прибавя нищо в архива, през 1984 г. го заварих в насипно състояние. Напротив, взема от там каквото е възможно за личната си колекция. Не посяга обаче към фаталното листче №7, намиращо се в синия бележник „Байер“.² В него са ръкописите на двете прощални стихотворения, записани тук в часовете преди разстрела. Невъзможно е това листче да изчезне, при съществуващата ненавист и съперничество между членовете на фамилията и при наличието на втори оригинал в тетрадка „Сампа“, която си е присвоил Младен Исаев. Обаче е възможно и дори задължително да се фалшифицира текста на „Прощално“, защото по силата на наследствените авторски права тя е оторизиран редактор на почти всички издания на Вапцаровите съчинения, заедно с Лидия Кацкова, редакторка в издателството на СБП и другарка на главореза на партията Лев Главинчев. Кой смее да каже „гък“, макар че много са хората, знаещи истината за стиха „нечакан и неискан гостенин“ – Шмиргела

1 Гадател. Стихотв. В Голямата тетрадка, ДМС, ИК374. Публ. Е Ръкописно насл. БАН, 1982 г.

2 Трифонова, Цв. Бележникът Байер- контексти на скритостта. В: Текстът и сянката.

и Хр. Радевски, Мл. Исаев и Борис Вапцаров, Тодора Стоянова. Не че биха пожалили Бойка, напротив – но главният заповедник е повелил да се забрави изразът, навяващ съмнения. Митът трябва да е монолитен, правилен, сияен, какъв ти тук ужас, каква лична драма! Едва в 1988 г., 46 г. след сътворяването му, най-сетне бе възстановен оригиналът на стиха-стон и всички видяха кървящата рана на сломеното поетово сърце.

През 1988 г. повдигнах въпроса за липсващите във фонда 55 снимки, предадени от брата Борис и два ръкописа. Водеха се в описа, но ги нямаше и не можех да ги включа в подготвяния „Аналитичен опис“. Но бяха разпръснати във вид на илюстрации по страниците на нейните спомени и публикации – 25 г. ги е разнасяла заради книгите си и забравила да ги върне. Разбираемо е – неудобно е все пак да не притежава семейни снимки и портрети на световноизвестния си съпруг. Не върна снимките, не ѝ бе възможно да се раздели с подобна индугенция, а може би ѝ бяха скъп спомен от пороя на изтичащия живот. Предостави за опис няколко свои екземпляри, които отдавна бе легализирала. Ако сбирката бе останала в дома ѝ – добре. Тя нямаше доверие на никого, но съпругът ѝ Н. Шивачев щеше след време да ги даде където трябва. Но по време на боледуването ѝ, преди да почине (2003), някой успял да открадне ревниво пазената колекция. Макар без сили, алармирала е полицията, разследвали, но нищо не установили. Този последен коварен удар без друго не е могла да понесе нещастната Вапцарова жена.

Къде са сега откраднатите реликви, кой е подставеният крадец, колко са му платили за услугата, може само да се гадае. Който ги е платил и придобил, не може да ги обяви открито, поне не засега, защото част от личните архиви на Б. Вапцарова са документирани в книгите ѝ, както и в описа, а кой крадец ще се самоизобличи? По-вероятно е да стоят в банков сейф и може би ще се появят след десетилетия, ако оцелеят.

А е възможно и след стогодишния юбилей пак да се вдигне стогодишният анонимен магьосник, да бръкне в джоба си, да извади и останалото от откраднатите архиви и да разкаже най-сетне невероятната си легенда. Или пък дотогава услужливо да умре, за да изпълни сам собственото си условие за легитимация и публикация на откраднатото. Ще обявят, че е умрял и че пожелал да остане неизвестен. Бъдете сигурни още отсега – такава е логиката на сценария, това в момента бе психологическа подготовка. Вече чевръсто търкалят името на свещеника Иван Шивачев, присъствал на разстрела в Гарнизонното стрелбище, като

възможен пазител на неизвестните стихотворения. Услужливо им предоставям официална информация от ОДА – град Пловдив, че същият е роден през 1904 г., т. е. сега вече да е на 104 г., а не на 95, ако отдавна не беше умрял. Написал е сума непубликувани пиеси, включително и за Н. Вапцаров, така че може да е автор и на тайни стихове. Всъщност лошо няма, важното е да се шуми и шоуто да продължи. Свидетели сме как по примера на Г. Маркес се натъкмява българската „магическа реалност“, от която също може да се пръкнат чудеса.

Тук някъде в сценария се вписва синята Вапцарова тетрадка със списъка на 12-те заглавия – вероятен проект за втора стихосбирка. Сред тях са четири неизвестни, които може би ще се появят сега. Намира се в музея в София, предадена е от Бойка през 1952 г. (ИК 372). Отдавна е включена в академичното издание „Ръкописно наследство“ (1982). Била е в ръцете ми и изпитвах странно чувство – всеки документ има някаква аура, от този вееше скръб и неясна празнота. Може би поради липсващите листа, старателно изрязани, така че да не изпаднат предните половинки със стихотворения и фрагменти. За беда (или за щастие на литературната история) списъкът със заглавия е останал сред тях. А на последната страница – 89б – се е отронила не въздишка, мъртвило се е отляло. С червен молив, с почерка на Бойка бode очите многозначителна фраза – „тешка оловна тишина“. Кога и защо, тъй отровно-подтискащо, тишината смазва женската душа? Може би когато прочете неизвестни стихове на мъртвия си съпруг, посветени на друга любима? Изрязването на неудобните строфи е последният акт на болката. Тази болка цял живот остава скрита единствено в личния ѝ архив, но нали накрая ѝ го отнеха. Така си мисля аз, обглеждайки цялата ситуация. Впрочем имам съвет към експертите, които ще правят експертиза на почерка, ако не са купени и са професионалисти, да сравнят хартията и нарезите на новите открития с хартията и нарезите на Синята тетрадка. Ако не го направят, то значи всичко е бутафория.

Синята папка на Шмиргела

Съм в приземното ателие на Николай Шмиргела на улица „Паренсов“. Обзела ме е еуфория от статуите, разпръснати на две нива, от подписите на бележити гости по стените – писатели, художници, артисти, включително и Ана Ахматова. Шокирана съм и от интригуващите спомени на скулптора, приятел и пръв редактор на Вапцаровите стихотворения през 1946 г. Достолепен възрастен човек, творец с талант и високо

самоуважение, той не си измисля и не лъже, искрен е. Казва ми странни факти за архивите и за живота на Никола, които и сега не мога да споделя, тъй като него вече го няма. Табутата още упражняват ирационалната си сила над думите и душите ни. Настойчива съм по отношение на Вапцаровите ръкописи и той разказва как и откъде се е сдобил с тях – били захвърлени в мазето на кооперацията в някаква тенекия, също и от досиетата, разхвърляни в съдебната палата веднага след 9. 9. 1944. Накрая измъква от шкафа си една синя папка. В нея са Вапцаровите оригинали – Виолетовата тетрадка с пиесите, стихове, също и собствените му свидетелства за видно и преживяно по отношение на приятеля. Подписани били и от Христо Радевски. Но няма да ми покаже нищо. Единственото, което измъква е оригиналният проект за корицата на „Моторни песни“, с който не успял да спечели конкурса. На следващата среща ми даде табуизирания доклад, за който стана дума по-горе. Питам го защо толкова години крие тези реликви, какво ще ги прави, на кой би ги дал? Ще ги завещае на внучката си, младата поетеса Юлия Банкова, но сега още не била готова да се занимава с архиви и с Вапцаров. Не проумявам защо един интелигентен човек и творец държи чужди архиви само за себе си. Не е възможно да не е разбирал, че те не са негово притежание, че са културна ценност, принадлежаща на нацията. Не вярвам да е виждал в нея аргумент за обществен и морален авторитет, доказателство че е сред най-приближените на фаворизирания поет. Имаше си собствен свят и постижения, бе мъдър от възрастта.

По-скоро е била скъпоценен спомен и духовна връзка с незабравимото минало и с младостта, толкова свидна, че да я държи далеч от фантасмагориите на действителността. Отиде си Шмиргела от света, а синята папка и досега не е отворена и само Юлия знае, или не знае, какво е скрито в нея.

Бедни Вапцаров, напразно умря в гарнизонното стрелбище!

Мога да продължа темата, но защо ли не искам? Какво като се появиха няколко книги, разнищващи истините за живота и смъртта на даровития несретник и то чрез секретните дела и документи, изтръгнати от служби и институции с цената на настойчива упоритост, с много нерви и изнурителен труд на авторите. По добре отработен метод книгите на истината се премълчават и игнорират, все едно не ги е имало. Създателите им бяха заклеямени като убийци, инквизитори и какво ли още не, двама от тях станаха безработни. И от казаното дотук ми е дос-

татъчно мрачно, пак съм омерзена от лепкавата, гадна атмосфера, която продължава да се носи около литературното наследство и около името Вапцаров. Давам си сметка, че само другарите му от Морското машинно училище бяха почитени и изпълнени с уважение към Моряка. Не са укривали и злоупотребявали с албумите, документите и писмата, които даряваха, не са търсили печалби от познанствата си с известната личност. Отзоваваха се със скромност и достойнство на всичко, отнасящо се за Вапцаров. За разлика от близките му, които 50 години се давеха хищно за неговото наследство – не за идеалите – за авторските му права, за привилегии и положение. Сега наследниците от 15 години съдят община Банско, за да реституират музея, макар на времето да са обезщетени щедро с апартаменти и вилни места. Бяха върли комунисти от висшата привилегирована номенклатура, сега са хотелиери, капиталисти и измекяри на Доганското ДПС, за да са винаги при гювеча. Някой да е чул нещо подобно от и за роднините на Христо Смирненски? И той има наследници, но скандални истории около него няма.

Суета, алчност, егоизъм са присъщи човешки качества. Примиряваме се с тях като с неизбежно зло, разпознаваме ги и в себе си. Но лицемерието и наглостта са отвратителни, когато разпъват на кръст едно страдалческо име, когато смучат пари от 5-6 фондации и проекти за сметка на поетовата любов към бедните. Когато осребряват трагичната му съдба, за да плуват все отгоре и парадират по медии и телевизии с откровени лъжи – от това по-голямо морално падение няма. Грешни са тези хора, не дават покой на мъченика, не спират да тревожат паметта му 66 години след разстрела. Духовно нямат нищо общо с несретника, презират го даже, че е погинал за тоя дето духа и не дават пет пари за идеалите му. Лишеният от съвест и от етика не си дава сметка, че прокламира в очите на хората антиподите на Вапцаровата нравственост. Самотен и неразбран приживе, поетът е още по-самотен след смъртта. Разнищица не само „вярата“, а и душата му между величаенето и келепира.

Всички големи творци, отдали живота и таланта си за народа, не принадлежат на боричкащи се за кокала дегенерати. Те са синове на България и обществото е длъжно да защитава тяхната чест от всякакви морални посегателства. В противен случай символните имена на нацията ще бъдат посрамени и съборени в калта, а всички заедно ще обедняваме откъм достойнство. Най-страшното е, че общност, която предава поетите си на разпятия, предава и опозорява най-вече себе си.

ЦВЕТА ТРИФОНОВА

Цвета Трифонова е родена през 1944 г. Работи като специалист в Института за литература при БАН. Занимава се с литературно изворознание, литературна история и критика. Автор е на книгите „Архив Никола Вапцаров. Аналитичен опис“ (1990), „Писатели и досиета“ (2004), „Никола Вапцаров. Текстът и сянката“ (2004), както и много студии и статии.

Коментари (35)

- 20-12-2008|**Златко** – Вапцаров и страстите ...

Признавам, че публикувам този текст с не малко смесени чувства. От една страна тук очевидно става дума за авторска гледна точка, подкрепена от дълги години работа, изследвания и срещи с всякакви хора, чиито съдби са тясно преплетени с тази на поета. От друга страна привкусът на сензационност, та дори скандалност – търсена или не – е толкова очевиден, че лично за мен удоволствието започва да се разваля някъде след втората или трета страница. Може би съм се отдалечил прекалено много от реалността на татковината.

А може би онова, което изглежда леко евтино и кресливо, погледнато отстрана, е новата норма на нормалността в една страна, която комай от двадесет години насам се измъчва от фантомни родилни болки.

Знае ли човек? Във всеки случай пускам текста без угризения на съвестта, тъй като не намирам в него нищо, което да взривява рамките на онова, което считам за допустимо в журналистиката. Съмнявам се във важността на фактите около алчността или интригите в семейството на поета. Що се отнася до поезията му обаче, никога не съм се съмнявал в нищо – и онова „а след разстрела – червеи“ е една от най-важните еманации на българското, с които някога съм се срещал.

Така че – нека хората сами преценят какво искат да намерят в този текст. Разнообразието на гледните точки и тоналности, така поне се надявам, все пак води до някакъв вид обогатяване. Останалото не е моя работа.

- 20-12-2008|**Николай** – статията

А на мен ми допадна цялата статия. Толкова е емоционална, че завладява. И проличава, че авторката доста се е трудила, за да стигне до фактите.

А реалността в татковината е именно такава. И именно толкова алчни са роднините. Тази племенница например, тя в нито една своя медийна изява не показва отношението си към поета, към творчеството му, навсякъде ставаше дума само за архиви, наследство и прочие, което напълно потвърждава тази статия – тези наследници нямат нищо общо с големия български поет Никола Вапцаров.

- 20-12-2008|**Златко** – Малко допълнение ...

Онова, в което аз се съмнявам, е не *истинността*, а *важността* на изнесаните факти. Това само за протокола, инак съм съгласен с вас, донякъде и по принуда.

- 21-12-2008|**Гост Румен Леонидов** – Прочетеното тук

Текстът вълнува, няма нищо сензациозно, а скандално. Сензацията е клюка, полуистина, недоказани внушения, а скандалът е разопаковане на лъжата. Авторката не е случайно име, тя е авторитен изследовател. И има смелостта да признае личните задлуди на Вапцаров, а не да ги маскира и заобикаля. По отношение на публицистичните ѝ акценти в тази публикация – давам ѝ абсолютното правото и на гняв, а не само на студена аналитична обективност. Искаме да видим истината чисто гола, а не уж срамежливо разголена. Разголена всъщност курвенски, по коминтерновски- с военни ботуши и работнически каскет.

Поздравления за Златко, който още веднъж се доказва като демократично осъзнат издател и редактор, а не като самоцензуриращ се цензор. Светли празници му желая и да продължава все така и през идната година.

Румен

- 21-12-2008|**Гост** – Vapcarov i t. n.

Az sum pochitatel na Vapcarov. I sega, ne vseki den, no v opredeleni momenti „si govorja naum“ negovi stihove. Kakto ne e trudno da se razbere, az sum star vulk, dori mnogo star vulk. No i dnes, kakto predi desetiletija, tova, koeto kazva Vapcarov i taka, kakto go kazva, se zalavja za edna mnogo specifichna „valencija“ na mojata lichnostna sushtnost. Drugi takiva „valencii“ mozhe da imam, a mozhe i da njamam.

Tova – kato argumentacija.

Po sushtestvo, bez da e sushtestveno:

Purvo.Vjarvam na g-zha Trifonova.

Vtoro: Lichen opit. Kogato oshte ne bjah vulk, a bjah neshto kato sedemte kozleta, mi se padna da uchastvam v recital, iznesen ot „nashija klas“ v kushtata-muzej na N0 17. Ne pomnja povoda. Bjahme okolo dvajsetina dushi obshto – nie i gostite ot rodata na poeta. Sega na tova mu vikame „workshop“.

Treto: Vupreki kozleshkata mi vuzrast i naglasi (a mozhe bi imenno poradi tova), bjah silno smuten ot sluzhebnata pechalnost na „rodata“ i ot netalantlivo otrabotenata dezturna zarejanost na pogleda im. Chestno! Az gi lovja tija raboti ot maluk. Tova tolkova me smuti, che v edin moment szbraviih stiha, sprjah, posle produlzhiih. Cjal zhivot ne moga da se otturva ot tova tjagostno vpechatlenie. Inache, po profesija sum psihiatur i socialen psiholog i prepodavam tija neshta na studenti po sveta.

Posledno: Pozdravlenija, G-zha Trifonova.

- 21-12-2008|**md**

Естествено че съдбата на партийните поети е да служат на партийни интереси – естествено е да има червени, зелени, сини партийни кръгове или тръстове, които ще нагаждат живота и делото на партийния поет към интересите на партията. Не е ли същото отношението на проамериканските партийни идеологически тръстове към Александър Солженицин – надуват ни ушите чрез световните медии за Архипелага, но не казват нито дума за критиките на Солженицин към фалшивата демокрация и примитивната култура в САЩ. Не казват нищо за мнението му, че част от проблемите на Русия са заради подривната роля на евреите. Мълчат за презрението на Солженицин към „ценностите“ на западната цивилизация.

Търсенето на истината за един поет или писател не е задължение на партиите, а на трудолюбиви изследователи като авторката на горния текст. Резултатите от тези изследвания не са за масова употреба, а за малцина ценители

- 21-12-2008|**e-ink** – статията

Силен и изстрадан текст, който – както сам оценява себе си – е просто още едно стъпало по-нагоре към недостъпната у нас истина. Цялото това замитане на следи, подправяне на архиви и крадене на финансово несъществени документи около Вапцаров показва и друга, по-обща истина: в България литературата, животът на авторите и фактите около живота

на хората въобще нямат никакво значение. Важно е само какви дивиденди могат да се отстрижат за политиката. Културата е сред най-любимите дойни крави на управленческия елит. Нищо чудно, че тя самата толкова често се чувства без сили.

- 21-12-2008|Гост – статията

Разделям статията на две части. Първата – за мен емоциите, които вълнуват и изразява г-жа Цвета Трифонова са в по-голямо количество. В много моменти тя натрапва мнението си, дори грубичко.

Втората – напълно подкрепям труда на г-жа Цвета Трифонова да търси истината. Тя заслужава уважение за своите усилия и успехи. Цената, която тя плаща явно е твърде голяма. Много бих се радвал, ако прочета този текст без допълнителни морални квалификации – факти, а не поучения. Позволявам си да поздравя г-жа Цвета Трифонова и да и благодаря за представената неизвестна за мен страница от родната ни история.

- 21-12-2008|Гост GeA – За Вапцаров и за архивите, за Огняроинтелигентска

Струва ми се, че търсенето не излиза извън каньона на канона, но това, както казва Редакторът, носи още информация...

Защо ли трябва даром да се дава достъп до късчета от нечий живот (да ме прощават граматичките за употребата на още несъществуващото множествено число) – защо ли приемаме работата на изследователя като гаранция за отваряне на всякакви архиви – изследователят е също толкова борец и творец, колкото обекта на изследване; дали търсенето на „документи“ не стига до изобретяването на несъществуващи връзки?

Чудя се дали търсенето на думи не е ограничило погледа на документалиста и не е скрило цифрите и имената, годините и ценностите, поезията и човешките постоянни стойности?

С пожелание за Весела Коледа и Нова година, богата на творци – за българската културна идентичност, на творби – за „Либерален преглед“, на смелост и нови открития – за авторите, на толерантност към субектите на историята, на финанси – за институциите, представляващи българската култура пред гражданите, изследователите и другите бедни люде по света и у нас.

- 22-12-2008|**Цвета Трифонова** – Водевилът

Благодаря на всички, които си направиха труда да прочетат този текст и да изкажат своето мнение. Това показва, че темата продължава да вълнува бълг. общество, още повече е развълнувала мен, щом 20 г. съм се занимавала с този архив. Извинявам се на просветените читатели на Либерален преглед за недоразумението и изрично подчертавам, че не става въпрос за изследване. Това е злободневна публицистика по конкретен повод. Визира т. н. черни страници на „текста Вапцаров“, това личи и от самото заглавие. Има още много такива, които преливат от горчилка и не са за пред публика. Абсолютно сте прави, че емоциите ми са непремерени. Съобразявам се с мнението Ви и ще изчистя текста при публикация в книжен вариант. Далеч съм от мисълта да натрапвам собственото си виждане на когото и да е. Естествено е да имаш мнение по даден въпрос, щом се заемаш да пишеш по него и да го изразиш в собствения си текст. Ако нямаш мнение, защо изобщо ще пишеш, още повече публицистика.

Ако някой се интересува от подробни разработки по въпросите на архива Н. В. те са в книгата ми „Н. Вапцаров. Текстът и сянката“. също в книгите на М. Георгиев „Третият разстрел“ и Й. Каменов „Н. Вапцаров, историята и властта“. Тези двама автори останаха без работа, не аз. Ако някой желае да получи онлайн статии от „Текстът и сянката“ с удоволствие ще му го предоставя, стига да посочи е-мейл на моя ел. Адрес cv_trifonova@abv.bg. Там са докладите пред МЛК, реконструкцията на поемата „Илинден“, „Бележникът Байер- контексти на скритостта“, „Урбанистичните фобии в поезията на Н. В.“, „Н. Вапцаров в чужда тетрадка“. анализ на есето „Мирът на Щъркелов“ и др. разработки . Благодаря на Златко Енев и на всички негови интелигентни читатели. Вашата активна позиция е едно вдъхновение за пищеците хора. Светли празници на всички.

- 22-12-2008|**Златко** – В духа на празниците

В духа и тона на празниците – които, надявам се, ще донесат малко повече мир и доброта в душите на всички ни – нека си подадем ръце през пространството и за момент да забравим разногласията и суетите си. Текстът е важен, инак хората нямаше да го четат така жадно. Това, струва ми се, е най-важното покрай него. А инак собствените ни мнения, вкусове и предпочитания могат спокойно да останат на заден план, поне за момент.

Благодаря на Цвета и всички, които си дават труда да говорят тук.

Светли празници и светли дни на всички ви!

- 22-12-2008|**pangelov** – граждански и хуманитарно

Освен с професионалното си отношение и със емоционалната си позиция, която смятам е твърде на място, в конкретния случай, текста е от този за които е валидно „Долу шапките“ заради ясно изведена гражданска и в крайна сметка хуманитарна позиция.

С пожелание за светла Коледа на авторката и на всички добронамерени читатели.

- 22-12-2008|**mira d.**

Браво на авторката за изразената лична позиция и заради силата ѝ да я отстоява! Знаем за много фалшификации през соц. периода, но защо тези „наследници“ (едва ли тази дума е правилната, тя е само правна!) продължават да тиражират така упорито своите лъжи? Толкова е гнусно това, че нямам думи, наистина! Няма ли сила, която да ги спре.

- 23-12-2008|**MakRina** – Водевилът с Вапцаровите архиви

Благодаря ти, Цвета, за откритата и твърда позиция по отношение на Литературната истина. Историческо-биографичните ти изследвания завладяват с искреността си и дават надежда, че един ден нещата ще си дойдат на място.

Бъди здрава и все така вдъхновена!

Весела и светла Коледа!

- 23-12-2008|**Николай Колев** – Вапцаров

Браво госпожо!

Аз съм 60-т годишен и е разбираемо, че главата ми е пълна с клишета за поета. Днес научих нещо ново. Жалко е, че една статия не е в състояние да разкаже всичко, до което сте се докоснали. Предоставям Ви имейлът си -kolevmed@abv.bg. Ако желаете, можете да ми пишете и да ми съобщите къде е възможно да намеря онова, което сте писали за Вапцаров.

Приемете моите най-искрени Рождественски благопожелания и нека 2009 е щастлива и ползотворна за Вас.

Доц. Николай Колев, д.м.

- 30-12-2008|**Гост**

Ot godini se znae (ili pone az znaya) za neistovite usiliya na rodninite na Vapzarov da vzemat kolkoto moge poveche srebnarnizi. Zveta Trifonova

pripomnja faktite, mogle bi malko emozionalno, no tova e emoziyata na chovek, koyto si znae i obicha rabotata. A i v Bulgariya njama kak da te zabelegat, ako ne poprekalish. Az namiram statiyata ne samo mnogo interesna, no i napisna mnogo navreme. No dali ste dostigne do tezi, za koito vsastnost e prednaznachena....

- 01-01-2009|**Ал. Иванов** – Вапцаров и родата ...

Попадам на нещо, което подозирах че съществува, но не знаех, нямаш представа за неговата същност, характер и размери.

Ега ти и роднинската банда. Каква разлика между поета и родата. Би ми било интересно да узная повече за жена му Бойка, и неблагоприятната и роля във вичко свързано с поета. Живота и с него, без него и след разстрела. Като че ли вместо негова муза и вдъхновителка, тя като човек и жена, е била истинско наказание. Доколко са автентични, и сверени с истинския оригинали текстовете на издадените негови стихове. Ако има добавки, преправки и фалшификации, кои са, къде са, в кои стихотворения са, и дали и доколко днес, след 65 год. са коригирани.

Вапцаров за мен и много поколения българи си остава Образец и пример на истински ЧОВЕК с главни букви. И неговият живот и гибел, и събата на всичко свързано с неговото литературно и човешко наследство, е много важна.

Поклон пред смелостта, честността и безкористното желание, усилията и труда които е вложила г-жа Трифунова, за да внесе яснота по въпроса за Вапцаров и неговото литерат. наследство.

Още веднаж моите най-искрени благодарности.

- 03-01-2009|**Доброслав Бакалов** –

Г-жо Трифунова, много се радвам, че приемате всичко това толкова емоционално и няма как да е иначе за човек, който е вложил много голяма част от живота си, за да изследва друг човек и да се бори с е една толкова порочна система (от която, комай, още не сме вън), това разбрах от текста Ви, Простете ми, като доста млад човек и неспециалист, но си мисля, било е напразно, вижте, като обикновен читател го казвам, не се интересувам от това кой е бил Вапцаров, когато го чета, не ме интересува кой е баща му, чичо му, девер му, какви са политическите му убеждения и с кого ги е споделял на кафе, този историзъм е важен само за хора, които никога не са имали нищо общо с поезията и по някакъв начин съдбата

им е отредила да паразитират върху гения на отдавна мъртви хора, винаги съм мислел, че вътрешния мир е много по-голям и по-важен от това кой е всъщност човека зад стиховете и съм почти убеден, че ако се търсят елементарните неща, то ясно, че са универсални за всекиго, дори за гения, не е БОГ, може да се заблуждава, може да греши, не зная човек, поне от нашия край на полукълбото, който да е надмогнал себе си, както и да е, не целя да омаловажа труда Ви, а да кажа, че по никакъв начин историята не влияе на прочита ми на Вапцаров(който е може би различен за всеки човек)личността и собственият и свят, поне за мен са много по-важни от обстоятелствата, такъв е синтаксисът, един човек, поет и после всичко останало, ПОЗДРАВИ за новата година, нека е спорна за Всички ни и моля се да се вслушаме в добрите думи на тези преди нас най-послед, макар че от хиляди години насам все си говорим, без особен напредък...

- 03-01-2009|**Златко** – прави малко паузи, Доброславе!

Уф, аз все пак се надявам, че българският правопис ще се развие в една малко по-различна от тази посока. Изпотих се докато стигна до края на изречението-коментар. А инак да, поколенческите различия са неизбежни – и, за щастие или не, младите винаги имат последната дума. Впрочем, след тях идват други млади, така че „последна“ е само вид сравнение, разбира се.

А малко повече паузи все пак подпомагат комуникацията, Доброславе:-)

- 03-01-2009|**Цвета Трифонова** – относно Доброслав Бакалов.,

И неграмотните хорица имат право на мнение. Даже те винаги са най- компетентни и категорични, особено щом разполагат с компютър. Те са си по презумпция прави. Уважаеми младежо, можете да си мислите каквото искате и изобщо да не четете неща, които не са ви интересни. Но защо мислите, че можете ми давате препоръки и оценки не мога да разбера. Завършили ли сте средно образование? Чували ли сте, че има някакви хуманитарни науки? Напр. литературна история, лит. критика и теория, литературно изворознание, археология на автора, антропология и културология или философия, историография, архивистика и т. н. и знаете ли, че те си имат обект на изследване? Май четете отгоре отгоре – тук не става въпрос за чичо му, баща му, жена му, а за криене, манипулации и спекулации с архиви на един национален поет. Това, което за вас е безин-

тересно, означава ли, че не трябва да съществува? Не се учудвам, че мислите за всички тези хуманитаристи и за мен като за паразити. Очаквам, че един ден активно ще съдействате да бъдат закрити всички безполезни науки, вкл. философията на г-н Златко Енев. Само почакайте Атака да възседне властта. А иначе нещата са елементарни – не аз, а вие никога не ще проумеете драматичните заряди на Вапцаровата поезия, защото явно не умеете да си задавате въпроси. Знайте, че нито едно творчество не е лишено от могъщи контексти – социални, екзистенциални, политически, исторически, биографични и пр. Е, може би не е ваша работа да знаете тия неща, има си хора за всичко. Ние, паразитите се занимаваме с това, пишем различни книги, ровим се в архивите и в живота на гениите, ако разбирате какво ви казвам. Вие пък не сте длъжни да ги четете. То е доста уморително, четенето, де.

- 05-01-2009|Гост nadalex@abv.bg

Уважаеми г. Енев, текстът е емоционален, не само защото е публицистичен /както се опитва да се оправдае авторката, а не е нужно/, а защото е предизвикан от поредната недостойна манипулация за някакви нови и неизвестни стихове на поета скрити в нечий сейф. Познавам Цвета Трифонова като много емоционален човек, в което не виждам нищо лошо, защото именно с емоционалния си подход към фактите, тя привлича вниманието и на онези, които не искат да ги познават. Развира се, че е важна поезията, но няма нещастната съдба на един човек е по-малко важна. И ако тя е важна само за интересуващите се, колкото и малко да са те в нашето общество, загърбило историческата си памет, пак си струват усилията на добросъвестни архивисти като Цвета Трифонова. Зиеаящдс честването на 100 годишнината на Вапцаров. Довре е фактите в този текст да бъдат или потвърдени или опровергани, както и да влязат в учебниците по история и литература, защото животът и смъртта на поета са част от поезията му и морален урок за потомците /позитивен или негативен нека всеки сам да отсъди/.

Пожелавам успех на Либерален преглед и на всички Ваши дейности през 2009 година.

- 06-01-2009|Юлия Йорданова – Публицистичният нрав на архивиста

Впечатлена съм от професионалното пристрастие и етичната ангажираност на Цвета Трифонова към проучването на Вапцаровия архив.

Смелостта ѝ да се опълчи срещу личности и институции в отстояване на документалната истина, обслужваща единствено интереса на литературната наука, е необкиновена.

Дано само този тон на справедливо несъгласие със злоупотребите над Вапцаровото литературно и биографично наследство не се преобрази в самоцелно озлобление към хора и текстове, което би противоречало на духа на самата Вапцарова поезия (да си спомним „Песен за човека“).

Защо например е този уязвен отговор на авторката към коментара на Доброслав Бакалов? Все пак „младият човек и неспециалист“ е прочел статията ѝ и изобщо чете (Вапцаров). Пък и всеки читател има поне това „човешко право“ – да търси собствен път към внушенията на големите творци.

Мисля си, че за да въздействаме над наивните, може би ученически предразсъдъци, че литературните критици, историци и архивисти „паразитират“ върху славата на гения, не трябва да подхождаме по този конфликтен начин. Нужно е да се поощри проявеният интерес и да се покаже, че тъкмо познаването на документалните свидетелства подпомага независимото четене и свободното тълкуване на литературата, за каквито очевидно мечтае този млад човек – неподвластни на школко менторство и политическа конюнктура.

И ако архивите са лесна плячка на политиците, както сочи Цвета Трифонова в тази статия, нека публицистиката не става ловна страст на архивиста, бих добавила аз.

Впрочем заглавието, според мен, не е достатъчно точно – ако съдим по саркастичния стил на авторката, не става дума за лекия жанр „водевил“ с Вапцаровите архиви, тази метафора е неподходяща. А „изречението-коментар“ на младия читател, според мен, не е проява на неграмотност, а е по-скоро поза – кокетничене в маниера на модното писане а la „поток насъзнанието“.

- 07-01-2009|Гост

Цветя, поздравявам те за взривяващия текст! Трябва да бъде внушавано на литературните „анализатори“ уважение към документа. Притежаваш невероятна работоспособност, талант и рядкото умение да работиш с архиви. Бъди здрава!

Румяна Пенчева

- 08-01-2009|**Доброслав Бакалов** – ...

Благодаря за защитата впрочем не мисля че е нужно да се защитавам г-жо Трифонова не желая да обезсмислям труда ви не казвам че няма стойност изобщо нямам такова намерение винаги съм търсел истината и се радвам че има хора които са готови да посветят живота си на нея(като вас)мисълта ми беше че историята няма нищо общо с изкуството

просто бих искал да се гледа на поета като поет но не мисля че ще го разберете...виждате ли балканите са твърде обременени с история(дори и профан като мен го знае)...тъкмо затова нямам диплома все още (българска филология)...хора като вас се опитват да убедят хора като мен в съществуването на науки нямащи общо с литературата...мога да продължа полемиката но е ненужно пък и не е съобразно темата...Бъдете здрава и нека трудът ви даде голям урожай(може пък моите деца да учат по вашите учебници ☺)

- 08-01-2009|**Доброслав Бакалов** – един не мой отговор изцяло плагиатстван

Притчата на Дик представя абсурдния копнеж, криещ се в нашето благоговение пред изкуството, както и трагикомичните парадокси, които „шедьоврите“ олицетворяват в човешкото царство, което ги създава и едновременно им придава тяхното единствено значение. Ако ние изпитваме усещането, че сме недостойни за величествените неща, наблюдавани по върховете на изкуството, то какво отношение имат те изобщо към нашите мизерни животи? И обратно, ако при внимателно изследване такива произведения и техните създатели се окажат нещо съвсем обикновено, подлежащо на същите условия и недостатъци като всичко останало, което сме плюснали на тази планета – всички тези градове, нации, езици, истории – то защо изобщо да се занимаваме с тях? Съвършено или, по-вероятно, несъвършено, и в двата случая изкуството най-вероятно ще се окаже безполезно.

П. П.

Впрочем изкуството е безполезно както твърди Уайлд ☺

- 09-01-2009|**Юлия Йорданова** – Анархистичният нрав на профана

Греши, който твърди, че „историята няма нищо общо с изкуството“. Разбира се, че можем да абстрахираме изкуството от историческия му контекст и това е само един възможен подстъп към него между много дру-

ги. Впрочем, що е изкуство? И доколко сами себе си можем да абстрахирате от настоящия исторически контекст? Съветвам Доброслав Бакалов да заслужи дипломата си, ако следва Българска филология, или повече да се вслушва в опита на другите читатели на художествена литература, ако не следва Българска (или коя да е) филология.

- 20-01-2009|**Гост** – Човекът Вапцаров

Истината, преди всичко истината за човека и поета Вапцаров трябва най-сетне да излезе на светло и да заличи това, което десетки години ни се поднасяше в извратения комунистически вариант. Според мене Вапцаров е един честен и разочарован от действителността човек, безкрайно наивен и безхарактерен, попаднал под влияние на една антибългарска и античовешка комунистическо-еврейска пропаганда. Жалко, че до последния си ден не е осъзнал колко пагубни са тези идеи за българската нация и държава. Но всеки получава това, което заслужава. Питам се, ако комунистите не бяха завзели властта след 1944 г. дали някой щеше да знае нещо за човека и поета Вапцаров? Поздрави на Цвета Трифонова за това, че въпреки всички трудности продължава да разкрива истината за големия български поет, комунист и македонец по националност Никола Йонков Вапцаров!

- 24-11-2009|**Питащият** – истината

Тази рода да не са от друго семе?

Хареса ми упорството на авторката да се добере до истината. Съмнявам се, обаче, дали това е възможно, дали изобщо обективността е постижима дори всички факти и архиви да са налице. Животописа на един човек е книга. Всеки намира нещо от себе си, нещо за себе си и е съавтор според личния си опит, характер и ценностна система. Ще минат години и като се случва и с книгите, тази трагична история ще бъде видяна по друг начин.

- 26-12-2011|**Петър**

Наистина е похвално когато учен се опитва да съблече от митове легендата за поета, но това не означава, че трябва да го облича с други.

Конкретно, не мисля че авторката е в положение да издава присъди от рода на „Коминтерновецът все пак е свършил някаква работа – посял е червената зараза в невинното съзнание на юношата, подготвил в поч-

вата за гибелта“. Какво означава това? Че „червените“ идеи не са били достойни за главата на Вапцаров? (не говоря за „Коминтерновица“, тази личност не ме интересува). Може ли авторката да поясни каква е тази „червена зараза“, може би аз не разбирам правилно.

Конкретно, Вапцаров е един от хората, които е възпитал у мен най-много политически идеи и от които в най-голяма степен съм се научил да съм хуманист и да уважавам труда, обикновения човек и да съчувствам на мизерията. Не мога да приема, защото е вътрешно противоречиво, че Вапцаров е осъзнал, приел и проповядвал тези идеи защото някакъв червен апаратчик му ги е „посял“ като „зараза“. Не може този пламък за левите идеи (като тук под „ляво“ категорично нямам предвид режима, който 50 години развиваше държавен капитализъм, експлоатираше човека и му запушваше устата, който може да бъде всякакъв друг, но не и ляв; може да се е влиял от всеки друг, но не и от Вапцаров) е много по-осъзнат и зрял в главата на поета, отколкото, по мое скромно мнение, авторката се опитва да го изкара. И дори и да е посят, хронологически погледнато, от някаква съмнителна личност, той е узрял, достигнал е непознати нива, за които който и да е апаратчик дори не е помислял. И това си личи от стиховете му и никой не може да ме убеди, с каквито и да е анализи, в противното. Г-жа Трифонова сама критикува роднините му, че се присмиват на идеалите, но посланието, което аз долових от тази статия е „те идеалите му едни, ама айде, по-добре за други да беше впрегнал таланта си“, което за мен е не по-малко грозно присмиване на идеалите на поета.

- 26-12-2011|**Златко Ангелов** – Въпроси за осъвременяване на текста

Чета този текст за първи път три години след като е публикуван тук и си зададох следните въпроси:

- 1) Има ли описаната в него история някакво продължение и какво е то?
- 2) Като човек, който никога не е бил в течение на партийно-семеините интриги около Вапцаровото наследство, аз не можах да разбера всъщност за какво става дума. Статията изглежда пълна с факти, но те са задушени от емоциите на авторката, и поради това не мога да ги свържа в едно стройно цяло. Авторката допуска, че хората знаят контекста, но истински добрата журналистика--в случая, публицистика--задължително трябва да включи резюме на историята, за да могат и хората като

мен, пропуснали фактите, докато са били горещи, да я разберат. Може ли авторката да направи един кратък обзор за какво точно става дума? Чисто професионално, без емоции.

3) В горните коментари има два или три от един младеж, който авторката обявява за неграмотен поради лошия му синтаксис, но той всъщност поставя най-важния въпрос, който и на мен ми се появи в главата от самото начало и който и адаша е подсказал в началните си коментари: КАКВА Е ВАЖНОСТТА на цялата тази история?

Ще кажа личния контекст, в който поставям въпроса си. Не става дума за безспорната важност на архивите за литературно-историческата наука или за историята на БКП или изобщо за хуманитарните науки. Ясно е, че авторката е писала този текст, за да заинтересува публиката, т. е. това е една замислена публицистика. Но никъде в него не прочетох какъв е въпросът или какви са въпросите, които авторката задава или на които се е опитала да намери отговор. Всичко сякаш се подразбира от само себе си. Обаче според мен става дума за кардиналния въпрос около всяко литературно наследство: да отделим ли творчеството от личността? С други думи -- е ли поезията на Вапцаров ценност независима от неговия живот и неговите възгледи?

Тук хората обикновено се разделят на две. Лично аз се опитвам да подхожда към всеки писател или поет индивидуално. В този случай мисля, че пара-литературните интриги и дребните човешки амбиции трябва да стоят напълно отделно от поезията на Никола Вапцаров. И не само това. Аз дълбоко ненавиждам всичко комунистическо--от идеология до практика--а Вапцаров е писал главно от тези гледна точка. И въпреки това го смятам за един от най-големите български поети--на равнището на Ботев и Яворов и над равнището на Смирненски, Гео Милев и Димчо Дебелянов. Поет, който всъщност стои недооценен. Струва ми се, че е недооценен, заради съдържанието на поезията му. За съжаление съм на място, където нямам нито една от стихосбирките му, за да цитирам, но силата на Вапцаровото поетично слово е помитаща. И в същото време съкровена и изразяваща нещо от българския национален дух.

Комунистическата власт прекъсна литературната ни традиция, в това число и поетическата, подменяйки я със сурогати от типа на Христо Радевски и Младен Исаев и стотици други „поети“. Прекъсна я точно на нивото, където Вапцаров беше стигнал и, ако беше жив и ги нямаше Вълко Червенков и Тодор Живков, сигурно щеше да продължи. На мен

в училище никога не са ми казвали, че Радевски, Исаев, Никола Ланков и разните други партийни „поети“, които бяха част от задължителната програма по литература, са по-слаби поети от Вапцаров. Но аз го чувствах дори на онази възраст и заедно с това усещах как съм възпитаван в една голяма лъжа.

Затова ми се струва, че днес е по-важно да се възвърне анализа и пропагандирането--не се страхувам от тази дума, именно пропагандиране трябва--на поезията на Вапцаров, отколкото да показваме на днешното поколение колко гнусни и дребнави са били неговите роднини и приятели. Не че не трябва да се възстанови истината за онова, което той е писал и казвал извън поезията. Но то просто не е така злободневно вече, защото светът, включително и България, се движат с главолмна бързина напред и хуманитарните ценности--като Вапцаровата поезия, например-- изостават.

- 26-12-2011|**Златко**

О, адаш, надценяваш нивото на комуникацията тук. Историята с тази публикация завърши по такъв грозен начин, че почти не ми се разправя. След като при следващия текст на авторката (който първоначално бях имал глупостта да публикувам), го махнах малко по-късно, тя изля такъв порой от помия отгоре ми, че направо се чудех дали става дума за един и същи човек. Буквално като при Доктор Джекил и мистър Хайд, без преувеличение... Впрочем, всичко това е минало отдавна и сигурно не си струва да се припомня. Във всеки случай няма смисъл да задаваш въпроси към авторката, тя със сигурност не чете това издание от много години насам...

- 26-12-2011|**Златко Ангелов**

Не се знае--може тайно да го чете. Но и аз, както винаги наивен, очаквам хората да имат идеални подбуди, когато пишат. Но темата за Вапцаров и неговата недооцененост ме вълнува като частен случай от общо взето занемарената/подменената/изопачаваната литературна традиция на България. Поради това обстоятелство нямаме и сериозна система от стандарти за оценка на непубликуваната днес поезия и проза от български автори. Хората от литературните катедри на университети продължават на своя си научен жаргон да говорят дребни неща в

някакво сякаш празно пространство (само да не ме чуят, че ще се изсипе справедлив гняв върху мен, че и върху теб дори).

- 03-01-2012|**vania** – ochakvane

ne sum dostatuchno gramatno i ochakvah da se sreshtna pone s edno neredktirano stihotvorenie na Vaptsarov.znaia che chernovata e avtentichna i носи duha на автора. ot vsichki poeti koito izuchavah v uchilishte samo Botev Ivorov I vaptsarov mi dopadaha. tova tiahnoto e poezia ot dulbinite da surtsata im. i dori da ne se живи duhut im stoi v tehните tvorbi. samite stihotvorenia ti podskazvat kak da gi deklamirash. uvi ne mojah da se sreshtna s takova neshito.znae li niakoi kude moga da nameria da procheta takovo roiginalno stihotvorenie. na Botev sum chela, no na Vaptsarov ne mi e popadalo.

- 23-01-2013|**Станислава** – За Вапцаров и истината

Попаднах на този текст, търсейки материал за ученическо съчинение на тема „Песен за човека“ - урок по комунизъм, която леко ме озадачи и даже ми прозвуча нелепо.

Признавам си, че отдавна не се бях интересувала по темата „Вапцаров“. Статията изключително ме развълнува и събуди интереса ми. Не смятам, че вложената в нея емоция е недостатък. Напротив! Тя говори за болката и неудовлетворението, че истината в българската литературна история винаги трудно си е пробивала път. И не само за Вапцаров. Умеем да потъпкваме и изопачаваме историята си, сякаш не искаме да узнаем кои и какви сме.

Оценявам труда на г-жа Трифонова и също като нея смятам, че мястото на документите е в националния ни архив. Недопустимо е да се укриват факти от историята ни и да се фалшифицира истината за живота на Вапцаров.

Аз също бих искала за науча повече, поради което предоставям имейла си- st03@abv.bg. Благодаря предварително!

- 12-06-2013|**Гост**

мила

Чета и се чудя, уж изследователи на Вапцаров, а в действителност пропускат основното, поета е разстрелян в началото на втората световна война, никой не е имал представа към този момент кой ще бъде победител,

какъв режим ще се установи, а и всички прогресивни сили са били тези които са против хитлеристка германия и нейните съюзници.

Вапцаров е възпитан в протестантско семейство,

възгледите им са много напредничави за времето си, баща му е посветил целият си живот на борбата за освобождение на Македония, с крайна цел присъединяване към България. Четейки писмата на бащата към сина и обратно се вижда, че никъде не се използва местен диалект, а само литературен български език. Вапцаров е вдъхновен от тази борба, и себеотрицание на българите от Македония. Неговата единствена стихосбирка „Моторни песни“ е издадена 1940г., преди войната и е посветена на борбата за освобождение на Македония, а не на комунизма.

От малък е бил свидетел на бежанските вълни на българите от егейска и вардарска македония и тежкото им материално положение. Да той е социален и ляв поет загинал на 32 години, на когото не му е била безразлична съдбата на хората около него, но пък чак певец на комунизма, е доста прекалено ...Негов кумир е Яворов, може би и него когато разкрива трагедията на бедността ще го наречем комунист..., Ботев, също... Това показва непознаването на Вапцаров от неговите изследователи, които самите са формирани по времето на комунизма /има в предвид възрастта им/, и всъщност те спорят сами със себе си...какво е искал да каже поета ...Това което е искал той го е казал, в стихове и проза, безкрайно ясно и просто „тй както го пее народа „...А и коментарите на г-жа Трифонова, по проблемите на македонското съзнание на поета, показва дълбоко непознаване на македонският въпрос и на семейството на поета, на средата в която се е формирал. Прочетете спомена от дневника на войводата М. Чаков, за освобождаването на Кавала от четиримата войводи Яворов, Вапцаров, Чернопеев и Чаков, прочетете дневника на учителят му Ангел Балев, бивш четник в четата на баща му и ще разберете за каква свобода говори и какво е свободата за него. Дали Вапцаров е имал представа за комунизма през 1940г., такъв какъвто го познават неговите изследователи самите те формирани и живели в него от 1944 -до 1990г.? Дълбоко се съмнявам, защото даже и политици с не толкова леви убеждения не са предполагали когато са създавали края на 1942г Отечественият фронт, какво ще се случи...Това е проблема на изследователите му в България, съдят и заключават за действията преди 70 г, от гледна точка на днешното време ..., самите те политизирани достатъчно много... и славолюбиви...

Кое ни прави морални

Автор: Джефри Клугър

Ако целият човешки род беше един-единствен индивид, той отдавна вече би бил обявен за луд. Лудостта не би се състояла в гнева и тъмнината на човешкия разум – макар че той наистина може да бъде едно много тъмно и яростно място. Нито пък би се състояла в съвършената доброта на човешкия разум – толкова възвишена, че ние я обхващаме в по-голямото понятие „душа“. Лудостта би се състояла във факта, че и двете тези качества, дивашкото и великолепното, могат да съществуват в едно и също същество, в една личност, често в един и същи момент.

Ние сме биологичен вид, който е способен на почти смайваща доброта. Ние се грижим едни за други, обичаме се едни други, плачем едни за други. Откак науката ни показва как, ние доброволно откъсваме органи от телата си, за да ги дадем на други. И в същото време ние се избиваме взаимно. От гледна точка на рода последните 15 години от човешката история са еквивалентни на онези субатомарни частици, които биват създавани в ускорители и изчезват за една билионна част от секундата, но в този преходен момент ние извършихме непредставими жестокости срещу самите себе си – в Могодишу, Руанда, Чечения, Дарфур, Беслан, Багдад, Пакистан, Лондон, Мадрид, Ливан, Израел, Ню Йорк, Абу Граиб, Оклахома Сити, в един ученически автобус в Пенсилвания – всички тези престъпления извършени от най-висшия, най-мъдрия, най-принципния биологичен вид, който планетата някога е създавала. Че в същото време ние сме и най-низкия, най-жестокия, най-оплескания с кръв биологически вид е нашият срам – и нашият парадокс.

Колкото по-дълбоко науката прониква в пластове на поведението, толкова по-трудно става да се запази суетата, че ние сме уникални сред съществата на земята. Ние сме единственият вид с език, казвахме си – докато горилите и шимпанзетата овладяха знаковия език. Е, тогава ние сме единствените, които използват сечива – но само ако не се броят

видрите, чупещи миди с камъни, или маймуните, използващи листа, за да събират с тях термити.

Онова, което ни разграничава, или би трябвало да ни разграничава от животните, е високо развитото чувство за моралност, едно първично разбиране за добро и зло, правилно и грешно, за това какво означава да страдаме не само от собствената си болка – нещо, което може да прави всяко същество с рудиментарна нервна система – но и от болката на други. Това качество е дестилираната есенция на онова какво означава да бъдеш човек. Но защо това е есенция, която се разваля толкова често, не може да каже никой.

Моралът може да е трудно за улавяне понятие, но ние го схващаме бързо. Едно дете на ранна училищна възраст ще научи, че не е редно да се яде в класната стая, защото учителят казва, че е така. Ако правилото бъде променено и яденето разрешено, детето ще се съгласи с радост. Но ако учителят каже, че е редно да се блъсне някой друг ученик от стола му, детето ще се поколебае. „То ще отговори ,Не, учителят не трябва да казва такава неща“, казва психологът Майкъл Шулман, съавтор на *Възпитание на моралното дете*. И в двата случая някой учи детето на определено правило, но правилото да не се блъска другите притежава определена прилепчивост, която отказва да бъде „разлепена“ дори и ако някой, който притежава авторитет, му се противопоставя. Това е разликата между един въпрос на моралността и друг, засягащ просто социални конвенции. Шулман и други учени смятат, че децата чувстват това интуитивно.

Разбира се, остава си факт, че детето понякога ще удари и няма да се чувства особено зле поради това – освен ако не бъде хванато. Същото важи за хората, които крадат или за деспотите, които убиват в голям мащаб. „Моралното съждение е много постоянно от човек до човек“, казва Марк Хаузер, професор по психология в Университета Харвард и автор на *Моралните умове*. „Моралното поведение обаче е разпиляно по цялата скала.“ Правилата, които познаваме, дори ония, които интуитивно чувстваме, в никакъв случай не са ония, които винаги следваме.

Но откъде идват тези интуиции? И защо сме толкова непоследователни при тяхното следване? Учените все още не могат да отговорят на тези въпроси, но това не им пречи да продължават да търсят. Сканирането на мозъка дава указания. Изследванията на животни дават още повече. Същото се отнася и до изследванията на груповото поведение. Никоя от тези изследователски работи няма да ни накара да изградим

по-добро поведение, поне не веднага. Но всички те могат да ни помогнат да разбирате себе си – може би само малка стъпка, отдалечаваща ни от дивачеството, но все пак една важна стъпка.

Моралната маймуна

Най-дълбокото основание, на което се основава моралността, е феноменът на съпричастността, способността да разберем, че онова, което наранява нас, ще бъде почувствано по същия начин и от други. И, без да омаловажаваме човешкото его, това е способност, споделяна и от други видове.

Не е учудващо, че животни, които са далеч по-малко сложно устроени от нас, могат да демонстрират способност, която е не по-малко възвишена по дух от съпричастността, особено ако решим, че в нея не участва никакъв дух. Изследователите на поведението често свеждат онова, което ние наричаме великодушие, до един сметкаджийски бизнес, познат под името реципрочен алтруизъм. Една услуга, извършена днес – предлагане на храна, даване на подслон – носи възвръната услуга утре. Ако една колония от животни практикува добре тези взаимни услуги, цялата група процъфтява.

Но дори при животните се случва и нещо повече. Едно от първите и най-проницателни наблюдения върху съпричастността при животните беше направено от руската приматоложка Надя Котс, която е изследвала животинското познание през първата половина на двадесети век и отглеждала у дома си младо шимпанзе. Когато шимпанзето се покатерело на покрива на къщата, обичайните стратегии за връщането му обратно – повикване, мъмрене, предлагане на храна – рядко функционирали. Но ако Котс седнела на земята и започнела да се преструва, че плаче, шимпанзето незабавно идвало при нея. „Той бяга наоколо, сякаш търси виновника“, пише тя. „Нежно взема брадичката ми в ръка ... сякаш се опитва да разбере какво се е случило.“

Едва ли е необходимо да се връщаме чак до началото на миналия век, за да открием такива изложения. Дори циниците се почувстваха трогнати от историята на Бинта Жуа, горилата, която през 1996 спаси едно тригодишно момченце, след като то беше паднало в нейната част от зоопарка, люлеейки го на ръце и носейки го до една от вратите, където пазачите можеха да го поемат. „Способността за съпричастност е многопластова“, казва приматологът Франс де Ваал от Университета Емори,

автор на *Нашата вътрешна маймуна*. „Ние споделяме едно и също ядро с множество животни.“

Макар и да е невъзможно да се измерва директно съпричастността при животните, при хората нещата стоят по-другояче. Хаузер цитира едно изследване, при което съпрузи или неженени двойки са били подложени на магнетоскопия (*functional magnetic resonance imaging*), докато били подлагани на леки болки. Всеки път те били предупреждавани предварително и мозъците им сигнализирали лека уплаха. След това обаче им било казано, че не те, а техните партньори ще бъдат подложени на болка. Дори и когато не можели да видят партньорите си, мозъците им излъчвали точно същите сигнали, сякаш самите те щели да изпитват болка. „Това е точно преживяване от вида ‚Аз чувствам болката ти‘, казва Хаузер.

Мозъкът работи по-усилено, когато заплахата стане по-сложна. Един любим сценарий на изследователите на поведението е „трамвайната дилема“. Вие се намирате близо до релсите точно в момента, когато един неконтролиран трамвай е на път да прегази петима нищо не подозиращи хора. Близо до вас има превключвател, който ви позволява да превърлите трамвая на други релси. Ще го направите ли? Разбира се. Така спасявате пет живота, без да плащате каквато и да било цена. Нека сега предположим, че на другите релси се намира един-единствен нищо не подозиращ човек. Сега моралният резултат е пет на един. В състояние ли сте да го убиете, за да спасите останалите? А какво би се случило, ако човекът се намира на мост над трамвая и, за да спрете машината, вие трябва да го блъснете на релсите?

Поставете тези дилеми пред хора, подложени на магнетоскопия – и мозъчните картини стават объркани. Ситуацията с използване на превключвателя, за да се насочи трамвая към един човек вместо към петима, увеличава активността в задно-страничния предфронтален кортекс – мястото, където се вземат хладни, утилитарни решения. Усложнете нещата чрез идеята за блъсване на невинен човек – и тогава се осветява средния фронтален кортекс – един район, асоцииран с емоциите. И докато тези два региона се борят един с друг, ние може да вземем ирационални решения. В едно скорошно изследване, 85 % процента от участниците, запитани за сценария с трамвая, са казали, че няма да блъснат невинния човек на релсите – макар и да знаят, че с това изпращат пет души на хипотетична смърт. „Какво се случва в главите ни?“, пита Джошуа Грийн, асистент-професор по психология в Харвард. „Защо смятаме,

че е наред да заменим един живот срещу пет в един случай, а в други – не?

Как си оставаме добри?

Да бъдем просто екипирани с морално програмиране не означава, че практикуваме морално поведение. Все още е необходимо нещо, което да стартира този софтуер и да го конфигурира правилно – и това нещо е общността. Хаузер вярва, че всички ние носим у себе си нещо, което той нарича чувство за морална граматика – етическият еквивалент на базисното разбиране на речта, за което повечето лингвисти вярват, че е при нас от самото раждане. Но по същия начин, по който синтаксисът не означава нищо преди върху него да са изградени думи, така и чувството за правилно и грешно е безполезно, докато някой не ни научи как да го използваме.

Хората около нас са ония, които ни учат – най-често много добре. И отново, не хората са ония, които са измислили една такава система на менторство. В зоологическата градина в Арнхем, Холандия, де Ваал е бил поразен от строгия начин, по който маймуните налагат груповите норми. Правилото в Арнхайм е, че никое шимпанзе няма да яде, докато не се събере цялата група, но една вечер, докато пазачите викали шимпанзетата за вечеря, две от младите животни се заинатили, оставайки извън сградата. Часовете, които изминали, докато те били привикани при останалите, значително влошили настроението на гладната група. През тази нощ пазачите сложили виновниците да спят в отделно помещение – един вид предпазна мярка срещу репресии. На следващия ден обаче младежите били оставени на самите себе си – и групата ясно изразила настроението си, подлагайки виновните маймуни на солиден бой. Смирените млади шимпанзета били първи за вечеря при следващото повикване. Животните притежават онова, което де Ваалс нарича „задължителности“ – правила, които групата трябва да спазва – и те биват налагани от цялата общност.

Човешките общности налагат свои собствени задължителности, но те могат да се различават радикално от една култура до друга. Вземете например феномена на добрите самарянски закони, които изискват от хората да помагат на някой, изпаднала в нужда. Нашият биологически вид притежава едно много противоречиво усещане за това кога трябва да помагаме на някой друг или не, като най-общото правило звучи така: помагай на онези, които са близко до дома ти и не помагай на ония,

които са далеч. Това се дължи отчасти на факта, че страданието на един човек, когото можем да видим, винаги ще бъде изпитвано много по-реално от проблемите на някого, чието страдание е било просто описано. Но част от него е била вкоренена в нас по времето, когато добруването на собственото племе е било жизнено важно за оцеляването ни, докато добруването на едно противоположно племе не е било такова, а може би дори е било заплаха.

През 21-ви век ние запазваме мощни остатъци от тази първична дихотомия, и това е нещото, което ни кара да се намесваме и да помагаме на жертвата на нечие нападение – или, както е в удивителния случай с Уесли Отри, така наречения нийоркски самарянин, който скочил на релсите пред един идещ влак, за да спаси един болен непознат – но ни позволява да откажем малка помощ за хората в Дарфур. „Идеята, че можете да спасите живота на някой непознат на другия край на планетата чрез скромна материална жертва не е типът ситуация, за която нашите социални мозъци са подготвени“, казва Грийн.

В по-голямата част от света от вас все още не се изисква непременно да помагате на непознати, но във Франция и на други места законите вече постановяват, че е престъпление за минувачите да не предлагат поне онази близка и персонална помощ, в която сме толкова добри. В по-голямата част от САЩ се прави разлика между едно действие и неизвършването на действие. „Във Франция те са премахнали това различие.“, казва Хаузер.

Но за създаването на морален код не е необходима държава. Групата също го прави. Едно от най-мощните средства за налагане на груповия морал е практиката на прогонването. Ако членството в едно племе е начинът, по който си осигурявате храна, семейство и защита срещу хищници, то прогонването може да бъде нещо ужасяващо. Религиозни вярващи, толкова различни като католици, менонити и свидетели на Йехова, са практикували свои собствени версии на прогонване – макар че те могат да носят имена като *екскмуникация* и *дисфелушип*. Клубове, социални групи и братства изключват нежелани членове, а американските военни сили си запазват заплахата от уволнение като дисциплинарно средство, дори степенувайки наказанието като „различно от почтено“ и „позорно“, потъмнявайки по този начин петното, което един бивш служител на армията трябва да носи до живот.

Понякога прогонването се проявява спонтанно, когато общество от милиони се отвращава от действията на един-единствен негов член. Оправдаването на О. Дж. Симпсън през 1995 може и да е вбесило хората, но същевременно то направи още по-богата моралната история, която заобикаля О. Дж., тъй като културата като цяло му обърна гръб, отказвайки му работа, изключвайки го от неговия клуб, дори отказвайки му обслужване в ресторант. През ноември неговата някогашна издателка, която беше уволнена след катастрофалните ѝ опити, заедно със Симпсън, да публикува книга за убийствата, даде под съд бившия си работодател, обвинявайки го, че е била „прогонена“ и „унижена“. Именно в това, биха могли да отговорят бившите ѝ шефове, беше смисълът на цялата работа.

Защо ставаме лоши

При толкова много припокриващи се морални системи, които ни държат в ред, защо толкова често изпадаме от редиците? Понякога не можем да направим нищо срещу това, като например когато страдаме от клинично безумие и поведението ни се изплъзва от хватката на разума. Криминалните съдилища са доста стиснати когато става дума за такава оневиняваща лудост, изисквайки свидетелства за толкова сериозно увреждане, че подсъдимият дори да не е знаел, че извършеното престъпление е било нещо грешно. Това е доста висока бариера, която позволява само на малцина да докажат необходимата морална нечувствителност.

Нещата са много по-различни при хладния и предумишлен сериен убиец, който разбира престъпността на действията си, но въпреки това продължава да ги извършва. За невролозите, ледената студенина на такива актове припомня случая на Финеас Гейдж, един железопътен работник от Вермонт, който през 1848 е бил ранен в главата, при което парче желязо сериозно уврежда мозъка му. Почти невероятно, но той оживява, като започва да демонстрира силни поведенчески промени – ставайки откъснат и агресивен, макар и никога престъпен. Оттогава насам учените търсят корените на серийните убийства във физическото състояние на мозъка.

За щастие повечето от нас никога не напускат моралните релси по начина, по който го прави един сериен убиец, но в някои по-маловажни неща ние все пак дерайлираме. Най-големите предизвикателства се появяват не когато си имаме работа с членове на собственото семейство,

общност или работно място, а когато трябва да прилагаме същия морален кодекс към хора извън собственото „племе“.

Представата за „другия“ е трудна за *Homo sapiens*. Социобиологията е критикувана като една от най-редуктивните науки, тъй като тя представя поведението на всички живи същества – включително и хората – просто като опит да се предадат колкото се може повече собствени гени на следващото поколение. Идеята е смислена и всички живи същества могат да бъдат извинени за предпочитането на собствената група пред другите. Но едно такова предпочитание много бързо започва да става мрачно.

Майкъл Шулман работи с малолетни престъпници в един районен център в Йонкърс, щата Ню Йорк. Той бил силно удивен от яростта, която демонстрирали младежите един ден, когато станало ясно, че трима от тях са ограбили една възрастна жена. „Не бих нападнал възрастна жена. Това би могла да бъде баба ми“, казал един от тях. Шулман попитал за кои хора е редно да бъдат нападнати. Момчето отговорило: „някой китайски работник“. Шулман обяснява „Старата жена е някой, на когото те могат да съчувстват. Китайският работник е чужд, буквално и фигуративно, за тях.“

Този вид брутално разграничаване между свои и чужди е очевиден навсякъде – например при гангстерите, които убиват без да се замислят, но се разтапят по въпроси на „фамилията“. Но то намира най-ужасните си изражения във войните, в които дехуманизацията на чуждите е от съществено значение, за да може да се проведе голяномащабното избиване. Докато убийци като Хитлер или Слободан Милошевич никога не биха могли да бъдат положени на кушетката за анализ, все пак е възможно да се разберат психологическите конци, които те дърпат сред своите хора.

„Югославия е големият модерен пример за манипулация на племенни чувства, за да бъдат извършвани масови убийства“, казва Джонатан Хайт, професор по психология в Университета Вирджиния. „Същото можеше да се наблюдава в Руанда и фашистка Германия. В повечето случаи на геноцид налице е един морален предприемач, който използва племенните инстинкти (tribalism) за зли цели.“

Това, разбира се, не отнема бремето на отговорността от хората, които следват тези водачи – нещо, за което пледираха съдиите по време на Нюрнбергския процес и което са доказвали множество смели хора, спа-

смявали евреи по време на Втората световна война или отказвали да убиват сунитските си съседи дори когато водачът на шиитската милиция им е казал да го направят.

За същества, които са толкова несъвършени като нас, моралът може и да е една от най-стръмните планини на развитието. Нашите палци, противостоящи на останалите пръсти, както и големите ни мозъци, са ни дали средствата, чрез които можем да доминираме на тази планета, но мъдростта идва по-бавно от физическия хардуер. Със сигурност ни очакват множество диващини и убийства, преди да станем окончателно цивилизовани. Надеждата – поне една реалистична надежда – е, че борбите, които ни предстоят, са по-малко от ония, които сме оставили зад гърба си.

Джефри Клуگر е сътрудник на TIME Magazine и автор на научно-популярни книги, някои от които са: Splendid Solution: Jonas Salk and the Conquest of Polio; Journey Beyond Selene; и Lost Moon: The Perilous Voyage of Apollo 13.

Коментари (4)

- 03-01-2009|**Николай Колев** – Моралността

Много добра и полезна статия за мислещи хора. В известна степен носи идеалистичен заряд – „Със сигурност ни очакват множество диващини и убийства, преди да станем окончателно цивилизовани. Надеждата – поне една реалистична надежда – е, че борбите, които ни предстоят, са по-малко от ония, които сме оставили зад гърба си“. Би било добре това да се случи, но след като не е станало в продължение на хилядолетия, едва ли ще се случи и в бъдеще.

Не ми хареса употребената дума „задължителности“. Може би преводачът е целял краткост на изложението, но номата дума не звучи добре. Ако чуждият термин няма ясен български аналог, в превода е редно да се използват повече от една дума, а не да се измисля нова, каквато практика има днес.

- 05-01-2009|**e-ink** – моралът и моралите

Чудесна статия! И все пак, независимо от обичайната употреба на думата „морал“ в единствено число, тук става въпрос за различни морали. Например шиитите, отказали да убият сунитските си съседи, вероятно влизат в разрез със шиитския морал и са заплашени с наказание от страна на групата. В много случаи една безупречно морална постъпка означава да бъдеш обвинен в аморализъм от страна на собствената си група.

Мисля, че морал може да има само отделният човек. Всички останали формирования могат да имат единствено интереси.

- 22-01-2009|**Гост**

Чудесна статия.

Спомних си „отвъд доброто и злото“, онази идея, че истинският, необременен от груповата традиция и междугруповите предразсъдъци, от исторически и културни догми морал е дълбоко в духа ни. Мисля си, че и религията в наши дни остава далеч от него, може би го носи идеята за „края на всички църкви“. Харесва ми да си мисля, че живея в такава епоха, но все още ми изглежда и малко страшна. Сега.

- 19-08-2011|**Zlatko Anguelow**

Interesna tema, no spored men malko naiwno razwita.

Towa koeto ni razgranichawa ot jiwotnite ne e „moralat“ a sposobnostta da sme saznatelni i edin ot rezultatite na тази sposobnost e moralat.

Ima bezbroi dokazatelstwa kak moralat se promenja s techenie na wremeto e nesta, koto spored nashija moral dnes sa absurdni, sa bili shiwroko prieti i praktikuwani ot horata w prodaljenie na wekowe!

Ne sam saglasen, che ako njakoi kaje da malko dete che e ok da se udrjat drugite deca, s koito si igrae, deteto ste spre ot samo sebe si! Naprotiw: roditelite izrazhodwat seriozno kolichestwo energija za da nauchuat decata si, che takowa powedenie ne e dobro i chesto ne uspjawat. Jadeneto w klasnata staja i udrjaneto na sauchenici sledwa edin i sast mehanizam.

Az ne wijdam moralnite cennosto ili morala kato dadeno kachestwo, kakto razbiram da opisano w tazi statia. Tezi cennosti sa ni nalojeni otwan i nie gi sledwame s edinstwenata cel – to belong w obstestwoto. Moralnite cennosti se promenjat s wremeto, no towa koeto ne se promenija e nasheto jelanie da badem chast ot grupata.

Една нова ера

Автор: Франсис Фукуяма

Избирането на Барак Обама на 4 ноември 2008 представлява огромен шанс за едно ново определение на Съединените Щати – както по отношение на икономическите и социални модели, така и във връзка с останалия свят. Величието на Америка се крие именно в тази ѝ способност за периодично обновление. Главната задача на новоизбрания президент сега е не просто да използва промяната в политическата власт, но и да формулира отново нещата, които Америка поддържа в сферата на идеите, както го направи Франклин Рузвелт след 1932 или Роналд Рейгън след 1980.

Тази задача е още по-неотложна поради очевидния провал на много от идеите на периода, който току-що отмина – тоест, на ерата Рейгън. Когато се появи за пръв път, рейгъновата революция беше едно широко и като цяло благотворно развитие. Към 1980 налице беше едно постоянно увеличение на властта и сферата на компетенции на модерните държави, започнало още по времето на Голямата Депресия, най-крайната форма на което бяха комунистическите страни, които съществуваха тогава. Но също и в развитите демократически страни прекомерната държавна регулация и раздутите държавни сектори задържаха развитието, създавайки предпоставки за криза и стагфлация¹. След дълбоката рецесия от ранните 1980, Съединените Щати и глобалната икономика преживяха забележителни три десетилетия на буквално непрекъснато икономическо развитие – до сега.

Има три централни рейгънови идеи, които трябва да бъдат преформулирани или отхвърлени напълно, ако Съединените Щати биха искали да преодолеят настоящата криза и да възстановят своята надеждност

1 Стагфлация: период на инфлация по време на застой в производството. Бел. пр.

в новата ера. Първата се отнася до дерегулацията и ролята на правителството в икономиката, в по-широк план.

Колапсът на Уолстрийт и голямата рецесия, в която навлизаме, се случиха по причини, които са принципно свързани с рейгъновия модел: правителството на САЩ позволи да се появи един огромен, напълно нерегулиран сенчест финансов сектор под влияние на вярата, че той ще може да се самокоригира. Либерализацията на финансовия пазар вече беше показала, че е нещо изключително опасно – в множество предходни случаи и най-вече по време на азиатската икономическа криза от 1997-98 и шведския банков колапс от ранните 1990 години – но тези предупредителни сигнали бяха игнорирани; никой не можеше да си представи, че такава криза ще засегне и Съединените Щати. В това отношение демократите бяха напълно съпричастни, не само в поддръжката им за разширяването на заемите от Фани Мей и Фреди Мак¹, но и в лицето на финансовите министри от времето на ерата Клинтън, които наложиха либерализацията на финансовите пазари и в развиващия се свят. За настоящата криза има и много други причини, разбира се – като например онези повече от 5 билиона долара, които се вляха в страната от Китай и други азиатски страни след 2002 – но в края на краищата идеята, че историята е на страната на все по-разрастващата се дерегулация беше важна причина за колапса. Вицът от ерата на Рейгън: „Здрасти, аз съм от правителството и съм тук, за да ти помогна“ вече не звучи толкова иронично в светлината на героичните опити на централната банка и хазната да предотвратят пълното рухване на икономиката.

Трикът при новото дефиниране на модела е да не се прекали отново с регулацията. Финансовият сектор е много по-различен от други части на икономиката, защото провалът тук налага огромни допълнителни загуби на всички останали. Ето защо в края на краищата Конгресът все пак трябваше да гласува за 700-те милиарда долара за спасяване на банковата система през септември. Деревулацията на трудовия пазар, напротив, имаше много благотворно влияние чрез намаляването на безработицата и като позволи едно много по-бързо приспособяване към променящите се обстоятелства. Разпределението на приходите в Америка действително стана изключително изгодно за богатите, но ние не

1 Големи държавно поддържани корпорации в САЩ, чиято задача е да съдействат за развитието на пазара на недвижими имоти в страната. Бел. пр.

желаем да решаваме този проблем чрез завръщане към един трудов пазар, доминиран от професионални съюзи.

Втората рейгънова идея, която се нуждае от преосмисляне, засяга данъците и разходите – а именно, финансовата политика. Рейгън въведе идеята, че намаляването на данъците ще се самофинансира, тъй като всички данъци задушават растежа. Той беше отговорен и за насърчаването на идеята, че буквално всички държавни разходи извън сферата на отбраната по необходимост са прахоснически. И, докато наистина има едно ниво на данъчно облагане, за което това е вярно, реалните данъчни облекчения, проведени както през 1980, така и през ранния 21 век, само задълбочиха финансовите дефицити и изкривиха още повече разпределението на доходите по посока на богатите. Въздействието на тези дефицити обаче беше прикрито в продължение на много години, поради факта, че чуждите държави бяха склонни да държат своите все по-увеличаващи се резервни фондове в долари – един феномен, който отдалечи окончателната равнотежа, но направи така, че финансовата криза стана още по-сериозна, когато в края на краищата тя все пак се появи.

Това отношение към данъците и разходите направи американската политическа система неспособна да се справи, първо, с надвисващата криза на правото на осигуряване при здравеопазването и социалните осигуровки и, второ, с парализата на нашата енергийна политика. Най-доброто нещо, което бихме могли да направим за себе си по време на последното поколение беше да наложим един твърд данък върху въглеродните емисии през периодите, в които цените на енергията бяха сравнително ниски; това обаче се оказа нещо, за което никой политик не успя да намери кураж. Никой няма да предложи увеличения на данъците докато не излезем от настоящата рецесия, но в дългосрочен план американците ще трябва да се научат да плащат за своя начин на живот.

Рейгънизмът усили чувството за американска изключителност в много отношения. Съединените Щати са единствената развита демокрация, в която предложението за леко увеличаване на прогресивността на едно вече прогресивно данъчно облагане на доходите, така както беше направено от Обама, може да бъде отхвърлено като „социализъм“, или където едно предложение да се създаде обществен фонд за здравно осигуряване, както вече направихме при осигуряването на автомобилите, може да бъде атакувано като „социализирана медицина“.

Третата рейгънова идея, която се нуждае от преосмисляне, се отнася до външната политика и използването на американската сила. Външната политика на Рейгън се основаваше на голяма концентрация на конвенционални военни сили и изострена „морална яснота“ в идеологическата борба между демокрациите и диктатурите. Това беше правилната политика за онова време и Рейгън имаше изключителен късмет, че Съветската империя се разпадна неочаквано и мирно малко след края на неговия мандат.

И до ден-днешен много консерватори настояват, че Съветският Съюз се е разпаднал *поради* позицията на Рейгън – едно приписване на причинност, което в най-добрия случай е само частично вярно. Особено неоконсерваторите се надяваха, че тази верига от събития – несъкрушима американска доминация, последвана от тотален колапс на враговете – може да бъде повторена в други части на света. Голямата трагедия на Джордж У. Буш се състоеше в неговото убеждение, че след 11 септември той би могъл да бъде един нов Чърчил, противопоставящ се на Хитлер, или Рейгън пред Берлинската стена, чрез използването на американската военна мощ в Близкия Изток. Той грубо надцени опасността, пред която бяха изправени Съединените Щати и впоследствие предприе действия, които само влошиха действителните заплахи от по-нататъшно разпространяване на атомните оръжия и тероризма. Същевременно той подкопа моралния авторитет на Америка, който в дългосрочен план е един от най-постоянните източници на нашата сила.

На всичко отгоре модерният американски консерватизъм е изграден върху една обидлива защита на собствения суверенитет и недоверие към международните институции. Само една страна, която вярва, че се намира в позицията на хегемон, може да се надява да се измъкне безнаказано от нещо такова. Но хегемонията винаги е била само илюзия – свидетелство за което е нашата неспособност да умиротворим Афганистан без помощта на съюзниците си – а извън сферата на сигурността тя беше абсурдна още от самото начало. Ние винаги сме играли главна роля при изграждането на един глобализиран свят, който създава огромно търсене за глобални обществени блага като макроикономическа координация, сигурност, справяне с пропаднали държави, стандарти в областта на здравеопазването и осигуровките, контрол над болестите, намаляване на въглеродните емисии и т. н. Но, бидейки далеч от това да инвестира в институции, занимаващи се с мениджмънта на

тези проблеми, Съединените Щати бяха заети с подкопаването на международните структури в полза на собствените си краткосрочни външнополитически цели, от прекратяването на договора за антибалистични ракети (АВМ), до атомната сделка с Индия и бавенето по въпросите на глобалното затопляне.

Един от големите въпроси, които все още очакват отговор след изборите от 4 ноември е дали те представляват едно ново преустройство сред американските избиратели – такова, което ще доведе до продължителна идеологическа промяна, траеща при едно или две поколения, както това беше при изборите от 1932 и 1980. Консервативните коментатори като Карл Роув твърдят, че Съединените Щати си остават една „централно-дясна“ страна и посочват, че в края на краищата 46 процента от избирателите гласуваха за Джон Маккейн. САЩ обаче може и да не останат една „централно-дясна“ страна. Колкото повече болка причини тази рецесия и колкото по-дълго продължи тя, толкова по-вероятно ще бъде, че отношението на американския народ към ролята на правителството ще се промени по посока на един по-силен интервенционизъм. Особено що се отнася до избирателите от работническата класа, техните икономически интереси сигурно ще надделеят над културните безпокойства, както вече се случи веднъж, когато те бяха част от коалицията на New Deal.

Дали преустройството действително ще се случи зависи от поне три неща. Първо, от дълбочината на идещата рецесия. Ако, както изглежда, тя се окаже поне толкова дълбока като онази, която започна през 1981, американците ще си останат фокусирани върху икономически въпроси и техните решения в продължение на много дълго време.

Второ, президентът Обама трябва да бъде възприет като ефективен администратор в справянето с проблемите на икономическата криза и външната политика през ранните месеци, избягвайки един продължителен преход и осъществявайки смели политики, които да възстановят доверието у дома и в чужбина. Изключителното умение, с което той организира кампанията си дава основания да се очаква един също толкова ефективен старт за администрацията му (и дава основания да се мисли, че практиката на комунален организатор може би все пак е добра квалификация за президентството, в края на краищата). Но ние ще трябва да изчакаме и видим.

Третият фактор ще бъде дали Обама ще може да артикулира ясно широките идеи, които ще определят новата ера – идеи, които ще се пре-

върнат в ориентировъчни точки за постигане на съгласие през идещите години. Администрацията на Клинтън никога не направи нещо такова, като вместо това възприе повечето от най-важните идеи на рейгънизма и просто измести политиките малко по-наляво. След петдесет години никой вече няма да говори за „ерата Клинтън“, но може би хората ще говорят за „ерата Обама“ като онази, която е последвала „ерата Рейгън“ – ако новият президент съумее да представи една ясна дефиниция на онова, което Съединените Щати поддържат у дома и във външната политика. В областта на идеите днес нещата са толкова отворени, колкото не са били в продължение на десетилетия. Именно това прави настоящия момент колкото плашещ, толкова и изпълнен с нови надежди и очаквания.

Франсис Фукуяма е един от най-известните и общопризнати съвременни философи и социолози. Понастоящем той е професор по международна политическа икономика в университета Джон Хопкинс в Балтимор, Мериленд. Фукуяма е най-добре познат като автор на Краят на историята и последният човек, в която защитава тезата, че историческото развитие на човечеството като борба на идеологии до голяма степен е приключило с края на Студената война и победата на либералните демокрации над комунизма. Той предсказва евентуалната победа на политическия и икономически либерализъм в целия свят.

Коментари (1)

- 08-01-2009|**nezvan** – Бъдещето на историята и първият човек

Много ценна статия, нямаща нищо общо с образа на Франсис Фукуяма като футуролога есхатолог на ХХ век. Той ли е улегнал като мислител, ние ли сме поумнели като читатели? ...

Ембарго

Автор: Палми Ранчев

По времето, за което разказвам, санкциите срещу бивша Югославия бяха в разцвета си. И контрабандата през границата не спираше. Принципно бях наясно какво се върши. Кой го прави, как го прави и срещу какви пари. От известно време търсех своето място. Не исках да съм един от стотиците измежяри. Чакаха рано сутрин с коли, и дори с мотори, да прекарат един пълен резервоар. Продаваха го и бързо се връщаха, за да минат поне още веднъж. Исках да направя истински удар. Организиран от мен, с мои финанси и акъл. Без да ставам войник или какъвто и да било на мутрите, които работеха в същия бизнес, но на едро, с цистерни и големи хора зад гърба си.

Оказа се, че Тошко, който някога живееше през две къщи от нас, сега беше се уредил като ченге на бариерата. Имах на разположение и Звонко, македонец – с него се знаехме много отдавна. Чух го една нощ да псува по много смешен начин под колоните на ЦУМ. Целият беше прогизнал от силния дъжд. Попитах го: защо не си стои в хотела, а се разхожда по улиците в толкова лошо време? Ма ебем те, какъв хотел. Нема дека да спавам. Разприказвахме се и накрая го прибрах при себе си. Така се сприятелихме. Преди не знам колко години. Ама, сигурен съм, че са доста. После дойде ли да пазарува в „Илиянци“, винаги ми се обаждаше. Дори му ходих на сватбата. Когато съм разчитал на Звонко, никога не съм съжалявал. Та с него, без много кандърми, бях се уговорил как ще стане плащането от другата страна на границата. Най-дълго търсих подходящ човек, който да закара камиона с бидоните, да вземе парите и да не се разприказва, ако случайно стане издънка. Винаги има такъв шанс, щом е опасно и става дума за пари. Накрая намерих и подходящ шофьор. Скромнен човек, не говори много, а и, казаха ми, бил печен. Така всичко, откъдето и да го погледна, беше готово. Трябваше само да свържа

отделните звена. Накрая си записах колко и на кого трябва да се плати и зачах най-важното – Тошко да ми се обади по телефона.

В това много напрегнато, откъдето и да го погледнеш, време успях да се влюбя. И друг път ми се е случвало. Няма две мнения, че едва ли има друго по-приятно преживяване. Много хора, дори мъдреци, мислят така. Що се отнася до мене, бях напълно убеден. Единственото неудобство в случая беше, че се влюбих почти едновременно в две жени. Ако някой се пита как става, ще му отговоря: съвсем лесно. Първо се запознах с Мариана.

Стояхме пред кино „Рекс“, когато тя ме погледна, и веднага я заговорих:

– Госпожице, колебая се дали да гледам филма.

– Защо се колебаете?

– Животът понякога е по-интересен.

– И филмите са интересни.

– Още по-интересно е да се запознаем.

– Какво общо има с филма? Или по-скоро, какво общо има – не зная с какво. Малко се пообърках.

– Има с живота. Харесвате ми!

Не можех да се начудя, че момичето – стройно и елегантно, с дълбоки кафяви очи, на което доскоро само се любувах – ми обърна толкова лесно внимание. Продължихме разговора по същия начин – с постоянна размяна на погледи, неангажиращо и леко закачливо. Скоро дори пиехме капучино. Чак после влязохме в киното. В полупразния салон, на последния ред Мариана беше единствената, която след средата на филма имаше реален шанс да забременее. Седеше направо на бедрата ми и се движеше едва забележимо. Чувствах само потрепванията на задника ѝ, в едната и в другата страна, колебания и усуквания, които предизвикваха у мен желание да я сграбча с две ръце, да я вдигна във въздуха и да се развихря. Но до края, даже и когато вече бях съвсем омекнал, всичко продължаваше по същия начин.

– Не ме интересува какво мислиш за мен – каза тя, когато излязохме. – Каквото искаш си мисли.

– Мисля само за онова, което се случи. Струва ми се невероятно.

– И на мен. Имам чувство, че се познаваме от хиляда години.

– От две хиляди – поправих я.

– И дори ако утре вече не се познаваме – продължи тя, – няма да съжалявам.

– А-а, да ги нямаме тия. Какво означава „утре няма да се познаваме“? Сега отиваме вкъщи.

– Какво означава „вкъщи“?

– Е, не е кой знае какво. Разполагам с една стая и с коридора до нея. Но ще сме само двамата. А не като в киното.

На следващия ден тя донесе два сака със свои вещи. Разхвърля ги на кревата и разпери ръце, усмихната с всяка част на лицето си. После ги нареди в гардероба. И заживяхме заедно. Някои ценят повече, когато историята, искам да кажа, с гаджето, се урежда бавно и с преодоляване на препятствия. Тогава тя им се струва по-желана. Моята философия е друга. Само когато нещо се случва с лекота, без притеснения и досадно напрежение, усещам намесата на по-висши сили. Не се съпротивлявам и съм сигурен, че като се оставя на потока от събития, следвам правилната посока. Испитах известно неудобство, когато трябваше да отговарям с какво си изкарвам прехраната. Измислях какво ли не. Но така, че тя да се засмее, приела отговора за шега, и да не ми повярва. Нямах желание нито да съм журналист в постоянно появяващите се и фалиращи вестничета, нито организатор на поредния конкурс за някаква красота. Или нещо подобно, което тя, струваше ми се, лесно щеше да приеме. Скоро, ако всичко вървеше нормално, щях да спечеля толкова пари, че въпросът „Какво работиш?“ щеше да е излишен.

Всичко беше идеално, или щеше да бъде, ако Александра не беше ме връхлетяла пред входа, където тя живее, а аз минавах случайно. Косата ѝ беше разчорлена, очите широко отворени, дишаше на пресекулки.

– Господине, ще ми помогнете ли?

– Какво искате да направя? – попитах с готовност. – И ще загубя ли много време? Питам, защото ме чакат.

– Не зная какво трябва да се направи – продължи задъхана тя. – В ателието ми има непознат човек. Може би убиец. Или крадец.

– Тогава да се обадим в полицията – предложих и извадих телефона си. – Кажете името на улицата и номера.

– Почакайте! Не бързайте с полицията. Убиецът или крадецът може да се окаже мой познат. Снощи на купона беше тъпкано с хора. Възможно е да сме забравили някой пиан.

– Тогава няма да се обаждам.

– А ще ми помогнете ли? – попита отново тя.

– Ще се опитам.

Асансьорът не работеше и през цялото време вървах пред нея с намерение да посрещна евентуалния убиец, крадец или пияница. Косата на Александра не беше обикновена, а много буйна, тъмноруса и като че ли в постоянно движение. Отново я погледнах, когато силен удар в рамото направо ме завъртя. Не видях лицето му, просто нещо тъмно и тежко се стовари отгоре ми. Подпрях се с две ръце на стената и се задържах прав. Видях го как профуча надолу, без да се обръща, и се спуснах след него.

– Не ме оставяйте сама!

– Ще избяга.

– Няма значение.

– Както искате – казах и се върнах обратно. – Нека поне видим в какво състояние е апартаментът.

– Ателието – поправи ме Александра.

Бравата, забелязах от няколко крачки, беше разбита съвсем примитивно. Играл са чук, секач и шофьорска щанга.

– Аматорска работа – определих аз.

– Разбирате ли от разбиване на врати?

– Отчасти – отвърнах и предпазливо отворих. – Ще влезем ли?

– Само с вас. Иначе предпочитам да се върна на улицата. Там се чувствам по-сигурна.

Стените на ателието бяха отрупани с картини. Беше огромно, във формата на буквата Г.

– Просторно е – отбелязах.

– Харесват ли картините ми?

– Тези на стените всички ли са ваши?

– Почти.

– Вие със сигурност ми харесват.

– А картините?

– Има ли значение, че ми харесват? Или ще говорим само за картините.

– Ще говорим за картините. И после, че ме харесват.

Беше прекалено късно, за да намеря ключар. И не търсих особено сериозно. Обадих се на едни изроди, които със сигурност разбиваха врати. Казаха, че пият, били прекалено мотани, и не пожелаха да по-

могнат. Само ми дадох ценни съвети. Единият беше, че въпросният господин може да се върне. Било обичайна практика. Така по-лесно ще обясня защо се наложи да прекарам нощта в разбития апартамент. Пардон – ателие. През по-голяма част от времето бях в ролята на бодигард. Ослушвах се за съмнителни шумове, успокоявах Александра, че поне засега няма от какво да се страхува, накрая барикадирах вратата с два фотьойла. Едва на сутринта, за около час и половина, приех ролята на случаен любовник. После трябваше да бързам, оглеждах се във всяка витрина, за да съм сигурен, че външно всичко е наред, и си измислях подходящо оправдание.

Мариана още не беше отишла на работа. Седеше на кушетката, скръстила ръце на скута си, и ме чакаше.

– Трябва само да ме изслушаш – започнах аз.

– Няма! Каквото и да говориш, колкото и убедителен да си...

– Тогава поне се успокой.

– Спокойна съм.

И тихо се разплака. Прегърнах я и казах:

– Нищо не се е променило. Само една обикновена нощ, в която не сме били заедно.

– Не е обикновена нощ – настоя тя. – Поне за мен.

– Мога ли да ти разкажа защо се връщам чак на сутринта?

– Не, запази си обясненията – продължи шепнешком тя. – Каквито и да са, ще ги приема.

– Значи всичко е наред?

– Да. Но да знаеш, че не мога да прекарам още една подобна нощ.

Седнах до нея, прегърнах я още веднъж и силно я притиснах към себе си. Усетих колко ми е близка. Специфичната топлина на нейното тяло, тихите звуци, с които свързвах близостта ѝ, бяха станали част от мен. За това си мислех, когато Мариана отиде на работа, отново бях сам и след известно време получих есемес: „Самотна съм. Страх ме е. Искам да сме заедно.“ Легнах както бях с дрехите, само да си поотпочина. Накрая, без да искам, съм заспал. Събуди ме телефонът. Обаждаше се ченгето, Тошко, с когото някога живеехме през две къщи.

– Хайде! – каза той.

– Разбрах.

– В дванайсет и половина на „Шарена чешма“.

– Веднага тръгвам.

Точно когато се облякох, Мариана се върна и получих нов есемес. Вече знаех текста. Получавах го вероятно за стотен път. Най-странното беше, че се познавахме от снощи. Изключих всички тонове и прибрах телефона в джоба си. Имах нужда от спокойствие.

– Излизаш ли? – попита Мариана.

– Трябва да свърша една много важна работа.

– Прави каквото искаш – изрече тя и ме погледна с немигащи очи. – Но не мога да прекарам цялата нощ сама.

– Моля те само да ме дочакаш.

– Казах ти, че няма да прекарам нощта отново сама.

– Ще се опитам да се върна по-рано. Обещавам ти, че ще направя всичко възможно.

Бях взел назаем една бяла лада, за да съм по-незабележим. Всичко беше уговорено, както вече казах, доста отдавна. Само чаках удобен момент. Явно беше дошъл, щом Тошко така е преценил. Обадох се на шофьора да тръгва. После позвъних в бензиностанцията, където щяхме да напълним бидоните – разполагаха с нужното количество. Обадох се и на Звонко, македончето, да чака от другата страна на бариерата. Накрая, когато вече карах към границата, опитах да се обадя на Александра. После да изпратя есемес. Написах: мисля за теб – какво друго? И двата пъти неуспешно – телефонът нямаше обхват. Прибрах го и вперих поглед в пътя. Не знаех откъде може да дойде опасността. Бях готов на всякакви изненади. Става ли дума за много пари, дори когато си създад перфектна организация, винаги се намира кой да ти попреди.

Покрай „Шарена чешма“ бяха се наредили поне двацет цистерни, около които кръстосваха самоуверени изроди. Копелдаците много ревниво следяха друг да не се намесва в тяхната далавера. Само ако разберат за какво съм тук, със сигурност щяха да ми натрошат краката. В случая и те, и аз чакахме знак, че са вдигнали бариерата. Отбих уверено по черния път. Минавал съм по този маршрут поне десетина пъти. Предварително бях си избрал подходящо място, откъдето щях да контролирам отделните връзки. Свих се на седалката. Почти веднага, след като изключих двигателя, започна да застудява. Първо ми замръзнаха пръстите на краката, после ме побиха тръпки по цялото тяло. Гледах в тъмното и не помръдвах. Най-накрая телефонът затрептя, погледнах името и предадох сигнала по веригата.

На сутринта – схванат, полузаспал и напълно измръзнал – не повярвах, когато шофьорът ми подаде пакета с парите. Свали стъклото и протегна ръка отгоре. Имаше и листче със сметките – кой на кого и колко е дал. Махна ми с ръка и затвори прозореца. Изчаках го да се отдалечи и се върнах в ладата. Запалих, направих маневра и тръгнах по обратния път. Цистерните и мутрите около тях още чакаха. Тяхната бариера, въпреки големите хора зад гърба им, още не беше се вдигнала. Изсмях се злорадо и натиснах газта до дупка. Исках да се върна колкото се може по-скоро. Буквално ме беше страх да погледна колко е часът. Не бях сигурен, въпреки че се развиделяваше, дали нощта е отминала. Или разполагах с известно време. Още се надявах, че ще заваря Мариана, когато колата се завъртя, отскочи, изхвърлена от дълбоката канавка, и още във въздуха се обърна настрана. Приземих се с краката нагоре и си ударих силно главата. Не зная колко време не разбирах какво става. После дойдох на себе си – изследвах с длани черепа си – но, изглежда, не бях напълно в съзнание. Стиснал волана, продължавах да карам с висока скорост към моята квартира.

– Мариана, Мариана! ... – чух се да повтарям.

Още нещо казах. И още много исках да кажа. Не успях. Повече дори не се опитах, а само поглеждах през рамо назад. Вече бързах по стълбите към ателието. Буквално препусках нагоре. Външната врата, както очаквах, още не беше поправена. Поклащаше се напред-назад. Не успях да я хвана за дръжката, колкото и да се опитвах. Накрая отпуснах ръце, продължих да я гледам. Тогава дойдох окончателно на себе си и запълзях на четири крака. Не смеех да вдигна поглед. Скоро не пълзях, а седях на заскрежената земя. Извадих от пазвата си пакета, хванах го с две ръце и изсипах пачките между краката си. Стори ми се, че някой говори зад гърба ми. Огледах се – нямаше никого. И отново вперих поглед в разпилените между краката ми пари.

Палми Ранчев е български поет и писател. Бил е боксьор, треньор, собственик на кафене и игрална зала, директор на вестник, сценарист, телевизионен водещ и безработен. Автор е на стихосбирките: „Шапката на скитника“, „Манхатън, почти събитие“, „Парцаливо знаме“, „Хотелска стая“, „Среднощен човек: биографии“ и „Любовник на самотни улици и запустели къщи“. Носител е на няколко второстепенни литературни награди. Негови разкази и стихове са превеждани на английски, френски, полски, унгарски, турски, сръбски, гръцки и други езици.

Коментари (1)

- 07-01-2009|Гост – hubavata statia

Mного mi haresa razkaza.4el sum mnogo,moje bi sravneniata sa nenujni. Radvam se,4e ako napisanoto e viarno, to Palmi ne e stanal mutra. Toi be6e trenior na boksiori v olimpiiski nadejdi-kogato se sre6nahme predi okolo 30 godini. Blagorodstvoto mu li4e6e, za6toto, se izkaza:“Az na tia mom4eta im vzimam zdraveto“-togava a i vuob6te golemia sport e samoubiistvo sus zakusnitel.

Samiat az sum sportist, no intelekta po4ti pri vsi4ki ni ne e obratno proporzionalen na muskulite ni. Pi6a na latiniza, za6toto sum umoren i polean na laptopa-niamam napisani BG bukvi vurhu klavi6ite, kakto e pri drugia komputer...E, to si proli4a,4e sum biv6 Vifadjia...

Uspehi i zdrave na PalmI!

4ESTITA NOVA 2009 GODINA!

В името на отца

Автор: Жанина Драгостинова

Родителите ми се оженили в края на 50-те години на ХХ век. Сключили и църковен брак, но така, че никоой да не разбере. Всеки от тях отишъл до църквата сам и по различна улица. По същия начин, разделени, тръгнали оттам. От страх.

Като бебе и мен ме кръстили в църква. Но дълго пазили в тайна кръщелното – да не ми попречи в училище.

В съботата преди Великден винаги ме слагаха да си лягам много рано. Дядо ми пееше в църквата, но аз не трябваше да разбира. За да не го издам. Аз обаче разбрах. Но и до днес не съм казала на никого.

Че Рождество Христово е голям празник, научих в гимназията. За разлика от нас, в ГДР Коледата не беше забранена и учителят ни немец си поръчваше по шафнера на влака от Дрезден медени сладки и марципан. После ни черпеше, ама да не види директорът. За величината на Възкресение Христово разбрах от гърците. По Великден Варна се изпълваше с гръцки туристи. Дали са си мислили, че в социалистическа България страданията на Исус са по-автентични или пък сиренето у нас е било по-евтино, не знам, но за мен гърците придаваха на празника онази тържественост, която иначе всички се опитваха да скрият.

В градинката на кварталната църква първо играехме на мижанка, след това се целувахме и никоой от скритите зад каменните стени духовни лица не се поинтересува от душите ни. Израснахме безверни и бездушни. После, когато расата излязоха по площадите, изведнъж се оказа, че там, зад дебелите каменни стени имало съгласни и несъгласни. И пред очите ни се раздвоиха като Дядо Мраз и Дядо Коледа. За пред кого трябваше да съм послушна и кой носеше подаръците?

В пътя към храма не случих и с папата. Преди няколко години бях в българската делегация, която го посещава всеки път по 24 май. Усилията на протокола се свеждаха до това да сме облечени правилно. Никаква

гола плът. Черни чорапогащи, дълги черни ръкави, покрита с черна забрадка или шапка глава. В резултат на дългото шуране по магазини на летището две от най-важните дами в делегацията се явиха с еднакви кутии в ръка, а в тях бяха разположени еднакви шапки. Конфуз!

В Рим ни съобщиха, че трябва да приложим дипломатически трик и да бъдем по всички свети места преди македонската делегация. Така щяхме да им дадем да разберат, че светите братя Кирил и Методий са наши и изобщо да не се пънат да ни ги вземат. Голямо тичане падна. На вратата на една от църквите се сблъскахме с македонците. Редиците им ми се сториха по-стройни от нашите и поповете им – с по-блестящи одежди, но това е дълбоко субективно мнение и не го изразих пред дипломатическите лица. В крайна сметка запъхтени от дипломатическото темпо стигнахме и до папата. Наредихме се като оплаквачки, той каза няколко думи на български, с което дълбоко трогна сърцата ни. След това един след друг му целувахме ръка. Накрая вещите дипломати казаха, че всъщност са ни заблудили. Първо – целува се не ръката на папата, а пръстена му и второ – черното облекло е задължително за католичките, а ние като православни не би трябвало да се съобразяваме с този канон.

О, Боже, знаех ли вече какво съм? Заблудена овца. Кръстят се правилно, ходя на църква, паля свещи, вдигам поглед нагоре и очаквам там някой да ме чуе, но да си призная също така чета зодиите по вестниците, чукам на дърво, не си оставям чантата на земята и не взимам сапун от ръка.

Тия дни в името на единството на църквата полицията би свещеници. И сега хем се кръстя, хем заключавам пръсти „на калъч“, да не почнат да бият и мен. Че какво може да ги спре? В името на държавата, на реда, на закона, амин! Те знаят едно – да бият. Има ли значение в името на какво? Има ли значение кого? Бият. Бият онези, които винаги ще си останат „те“. Също като в края на 50-те, когато майка и баща ми тайно отишли в църквата да сключат брак.

Жанина Драгостинова (род. 1962) е българска журналистка и писателка. Дебютната ѝ книга Твоята история. 52 седмици от началото на 21. век събира 52 очерка, публикувани преди това във в. „Дневник“ и сп. „Паралели“. В края на 2006 г. издателство „Колибри“ издава сборника ѝ Моята история. Де е България? .

Коментари (16)

- 03-01-2009|**Петко Калайджиев** – прочетеното

Уважаема госпожо Драгостинова!

Много добре казано, но недоизказано... Вие четохте ли си сама материала – веднъж, два, три пъти, и хареса ли Ви? Каква идея всъщност искате да внушите? Вие наясно ли сте всъщност с нещата, за които пишете – кръстенето, папата, „заблудената овца“ или защо младите „помаци“ не си връщат турските имена? Хубаво пишете, ама някак само подхващате тема и не я „доизкарвате“, аз поне така мисля. Успешна нова година! Амин! Дай Боже!

- 03-01-2009|**Гост** – До бай Петко

Хм, бай Петко, що ли го усукваш толкова много ами не вземеш набързо да ѝ обясниш на Жанина какво и как трябва да пише. Така де, животът е кратък, няма време за финтифлюшки ...

- 03-01-2009|**Николай Колев** – До бай Петко

Бай Петко,

Прочети този пасаж поне 10 пъти.

„О, Боже, знаех ли вече какво съм? Заблудена овца. Кръстя се правилно, ходя на църква, паля свещи, вдигам поглед нагоре и очаквам там някой

да ме чуе, но да си признае също така чета зодиите по вестниците, чукам на дърво, не си оставям чантата на земята и не взимам сапун от ръка“.

След това се вгледай в самия себе си. Може би тогава ще ти стане ясно какво е искала да каже авторката! !

А иначе и на нея и на читателите на Либерален преглед – щастие и берекет през 2009 г. и да не забравяме, че НИЕ ТРЯБВА ДА СИ ГИ НАПРАВИМ! !

- 03-01-2009|**Гост**

Пиши повече, момиче! И все така!

- 03-01-2009|**4udesna mlada jena**

Авторката се отличава с тънко, депресивно чувство за хумор, което ме развесели в тази безлюдна и непрогледна зимна нощ!

- 03-01-2009|**Бойчо**

Хубав разказ, дори чудесен! Значи може да се пише и с малко думи, пък да се казват много неща. Че и с хумор и с ирония.

Моите поздравления на Жанина, нека и през 2009-та да пише с лека ръка и със свеж мозък както до сега!

- 04-01-2009|**Гост**

„О, Боже, знаех ли вече какво съм?“ Българка си, на средна възраст. Не верваш в нищо и пописваш туй онуй, щото е модерно.

- 07-01-2009|**Гост**

Ако разказът не прилича на „По жицата“, а ни се иска, това не е проблем на Жанина, а на този, на когото сетивата са настроени на определени честоти. От доста време новите радиостанции излъчват на ултракъси, а не на средни вълни (това със средните вълни беше голяма мъка). Текстът винаги казва повече и знае повече от това, което авторът му е искал да каже. Не питайте за идеята – това не е приказка с поука.

Разказът е хубав. Поздравления!

- 18-01-2009|**Дилмана** – хубаво!

Хубаво, весело и тъжно и ...уви, ето че пак стана актуално... Да, добрият разказ винаги знае и казва повече от това, което авторът е мислил и зна-

ел. Поздравления и благодарност на Жанина Драгостинова за чудесния текст.

- 20-01-2009|**оби** – публикацията

Статията е актуална и днес, защото и сега да идем при папата пак бте се правим на по големи християни от него, а всъщност не си позаваме религията.

- 25-01-2009|**Румен Леонидов** – Прочетеното тук

Брилянтен текст! Висока топка! Изящна есеистика!

Браво.Целувам ти ръка!

- 25-01-2009|**Администратор** – Коментарите и коментаторите

Току-що изтрих (и наложих забрана за публикуване от съответния адрес) един коментар, в който авторката се нарича „заблудена овца“.

До всички, които изпитват особено удоволствие при мисълта, че под прикритието на анонимността могат да си позволят тук просташини и/или обиди: това е жалка заблуда, уважаеми. Либералността, такава каквато я разбирам, няма нищо общо с търпимост към простотата, свещена или не. Така че по-добре не се опитвайте: изтриването на просташините е много по-лесно от съчиняването им, което означава, че просто си губите времето.

- 30-01-2009|**nezvan** – 10 години по-млад читател от автора

Има нещо вярно в наблюдението на „бай“ Петко Калйджиев (03.01.2009 г., 12:35:23 ч.), ама има вярно и в това на 4udesna mlada jena (03.01.2009 г., 20:25:50 ч.). Демек – и е вярно, че „някак само подхващате тема и не я „доизкарвате“ (бай Петко), и че „авторката се отличава с тънко, депресивно чувство за хумор“ (младата жена). Недостатъци и качества, правилно отбелязани за това съчинение. Не познавам други текстове на Жанина Драгостинова и много ми е любопитно дали са издържани в този уникален белектристично-документален микс, който откривам тук. Ако да – това е нейната марка! Може го и по твърде оригинален начин. Дано...

- 04-02-2009|**о. Павел** – разказ

Жанина е самороден талант и красива жена. Проблемът е, че в България никой не я оценява. Беше в разни вестници като масонския „Стан-

дарт“ и хулиганския „Новинар“, но или я изгониха, или сама напусна. В момента се занимава с преводи от немски език. Още се продават две нейни книги, които се отличават с много характерен стил-бизу и широта на погледа:

<http://www.knigabg.com/index.php?page=author&id=1299>

Да, такава е нашата вяра – двойствена, колеблива, разпъната между монотеизма и езичеството, между Веруюто и суеверието. Българският народ не е атеист, но не е и религиозен. Той възприема вярата и нейните празници със стомаха си – козунаци, яйца, свинско, агнешко и пр. Така е и в народните песни – в тях християнството мирише на босилек, а ислямът на спарено и когато се омъжиш за турчин, трябва да жънеш без цървули (от свинска кожа), та босите крака се одират до кръв от стъблата. Ние сме жертви на вечна раздвоеност и скептицизъм, които са преди всичко исторически обусловени.

- 04-02-2009|**Гост**

Жанина работи в БТА, отче. От вашия коментар се получава (погрешната) представа, че тя е преследвана от неудачи. Всъщност тя има много добра работа и пише непрекъснато, все чудесни текстове.

С останалото мога повече или по-малко да се съглася.

- 18-03-2009|**Нина Кръстева**

Браво, Жанина! Чудесно „недоизпипано, недоизказано“ написано! Дългите обяснения са за посредственияците. Който не те разбира, да не се опитва да ти обяснява как да пишеш, щом не умее да чете.

Калъпът и миналото

Автор: Венцислав Божинов

Този калъп за дамски обувки е най-обикновена метална форма, която от години стои в гардероба ми. Отдавна да съм го изхвърлил, ако не бяха някои любопитни неща, свързани с него. Първото е аржентинският му произход, а другото това, че той е принадлежал на един далечен прапрапрадядо, Витлеем. И още нещо, особено важно за мен – прекалено изящната му форма. Сякаш не е калъп за дамски обувки, а нежно стъпало на манекен от витрината на скъп магазин. А, щях да забравя, а то също е важно за историята му – калъпът никога не е употребяван и никога няма да бъде.

Но за историята...

Тя започва в началото на миналия век в едно село с малка кооперативна банка и добре развита кожарска индустрия. Дядо Витлеем се родил в това село. Не приличал на останалите момчета – бил твърде едър. Още преди да навърши дванайсет, той заживял сам-самичък – там, където билото на планината спира северните облаци и те се скупчват като едри черни биволи. Дали е имал свои мечти или сънища, какво си е мислил, можем само да гадаем. Сигурно, минавайки край големия бряст, който растял от векове край стария мост на реката, той си е припомнял разказа за своя далечен праотец, увиснал на един от клоните му – разбира се, не по собствено желание, а по волята на онези, с които не бил съгласен. Възможно е това да се е мотаело в главата му, а може и да не е... Знае ли човек? Но вероятно го е правил, защото това е най-популярната история, която всички знаели и с охота разказвали. А и твърдели, че голямото момче много приличало на своя прапрапрадядо, въпреки че едва ли някой можел с точност да каже как е изглеждал местният герой, живял преди двеста години. Вероятно Витлеем е стоял до бряста, гледал е дебелия клон и се е чудил докъде ли са стигали краката на огромния, така разказват преданията, праотец, останал да виси няколко дни там

за назидание на всички. Може би е важно да споменем, че трупът бил свален и погребан от мъничък стар монах от близкия манастир, който заплатил за това, като заел неговото място. Иронията на живота е такава, че никой не запомнил черноризеца и никой по-късно не го споменава в безбройните истории, които се скитат из тоя край. Онова, което останало от това време, е един прелюбопитен разказ за луда, забременяла от някой си игумен на манастира. И нищо повече.

Та растял Витлеем със своите овце, а хората от селото си спомняли за него само когато го виждали да излиза със стадото на голия рид и да гледа надолу, където животът си течал неумолимо, хората се раждали, други умирали, все в тоя ред, все в тоя ритъм. За ражданията не разбирал, но за смъртите – винаги. Камбаната със странния надпис, дето висяла на камбанарията на старата църква, известявала за това. Гласът ѝ отеквал в дебрите, промушвал се в дълбоките тъмни пещери и Витлеем разбирал, че някой е умрял.

Самотата трябвало да се запълва, за да не тежи толкова, и Витлеем я запълвал, като правел дървени лъжици – най-хубавите дървени лъжици от крушово дърво. Когато на някой рид съзирали огромен човек да се върти около дърво и да се опитва да го изскубне, разбирали, че това е Витлеем. Той знаел, че най-хубави лъжици се правят от най-долната част от ствола на дива круша, почти от корена. Въртял се Витлеем, въртял се и стволът на крушата, жилите му пращели, пукали и корените на крушата, докато не идвал мигът, в който победоносно отскубвал дървото. После окастрил ствола, мятал го на рамото и тръгвал към колибата да го остави на специално място, да ферментират соковете в него, после да изсъхне, та да стане най-подходящото дърво за работа. Един сандък в ъгъла на колибата неусетно се пълнел с лъжици...

През времето, в което не правел лъжици, пасял стадото и гледал да удари някой див заек, за да има какво да свари в котлето. Веднъж седмично си замесвал хляб – един огромен самун, който опичал в огнището. По веднъж на ден пиел вода и по веднъж на ден се хранел. Заставал до дъба, който растял пред колибата. На него висели две торби – едната с хляба, другата с бъклицата. Та заставал прав пред дъба като кон с торба на врата, чупел хляб, дъвчел силно твърдите зальци и гълтал на едри глътки водата.

Понякога си имал и други занимания. Имало един вълк там, който смущавал Витлеем още от малък. Имал навика да посяда на големия

бял камък близо до колибата и да се хили злорадо на момчето. Понякога отмъквал някоя овца, изяждал я и после пак идвал и сядал на камъка. Когато бил сит, вълкът разказвал истории за това къде скитал, какво правел и за далечния праотец на Витлеем, увиснал на въжето. Това си било чиста вълча родова история. Случката с вълка приключила веднъж, когато Витлеем не издържал, хванал го за дебелия врат, удушил го и животът продължил без разказите на звяра.

Така щял да си живее Витлеем, ако в селото не били забелязали, че той вече не е голямо момче, а голям мъж. Пратили сестриното му дете да го извика, да слезе в селото.

Окъпали го, облекли го в чисто нов черен костюм от домашно тъкано вълнено сукно, закопчали най-горното копче на бялата копринена риза (забравих да кажа, че копринарството било другата част на местната индустрия и ризите на хората били само копринени), да го стяга и да помни, че са тръгнали да го женят, а не просто ей така – и го повели да му търсят жена.

Търсене много нямало – майка му вече била харесала момиче – но пазарлък имало и той протекъл така, както протичали всички подобни церемонии. Влезли в дома на момичето, а Витлеем гледал като теле – тъпо, добродушно и стеснително. Успял да се скрие зад кюнеца на печката и оттам необезпокояван следял разговора. Проблемите настъпили, когато бъдещата му съпруга влязла с поднос кафе, хвърлила любопитен поглед към него и излязла. После се върнала с друг по-голям поднос, върху който пушели резени печена тиква, полети с петмез от захарна тръстика, и пак хвърлила поглед. Избуял срам. Опитал се Витлеем да се притули, но не стига че се бил привел заради височината си, ами имал и прекалено широки рамене. Не се получило – кюнецът успял да скрие само добродушното му лице, но навън стърчали ушите, раменете и останалите части на огромното му тяло. Това не попречило на момичето да го огледа хубаво, да го хареса и да реши, че голямо месене ще падне, докато направи от тая, както тя обичала да казва, буца глина, що-годе приличен човек, с когото да изживее живота си. Харесала го и взела нещата в свои ръце...

Животът на Витлеем потекъл по обичайния за подобни случаи начин. Успял да направи набързо първото си дете, прибрал в ореховата ракла новия костюм от вълнено сукно, поставил отгоре сгънатата копри-

нена риза и се запътил към стария си дом. Селото останало в главата му с камбаната и младата жена, която вечер заспивала сама с новороденото.

Понякога се сещали за младия мъж и пращали сестриното му дете да го вика, я за погребение, я за сватба, а той сякаш между другото успял да направи още едно дете. Такъв живот водил Витлеем – обичаен и изпълнен с щастие. И всичко щяло да си върви така, ако от известно време през скалистия разлом не започнали да пропълзят черни влакови туловища, обвити в гъст въглищен дим. Накъде отивали, Витлеем не знаел и това силно тревожело самотното му съзнание.

Нещата се развили по начин, който изненадал всички. Дошъл си веднъж Витлеем, направил още едно дете, взел от ореховата ракла сватбения костюм и бялата копринена риза, поставил ги грижовно в кафявия мукавен куфар и поел през билото на планината към онова място в разлома, където влакът едвам пълзял, за да се качи на него и да се изгуби за доста години по големия свят. Останали му в главата само мислите за камбаната, за жената с трите деца и за вятъра, с който обичал да си говори.

Къде е ходил, как се е скитал е трудно да се каже. За такива като Витлеем хората отдавна са измислили подходящи начини за скиталстване: летящ килим; бъчва, запокитена в безбрежието на океана; стомах на кит. Все подобни неща...

Откриваме го след година в Аржентина, в предградията на Буенос Айрес, в малка квартира, боядисана със светлосин корабен лак, със зелено метално легло, маса със стол и кафявия мукавен куфар под леглото. Познавали го всички от квартала заради огромния му ръст и силната му страст към звуците на бандонеона и тангото. Вилъ Верон – така му казвали и така бил популярен в задимените кръчми на Ла Бока. Как Долорес, малкият ангел с кървавочервена рокля, успяла да научи Вилъ да танцува танго не е ясно, но че той бил голямата атракция на някогашния „Ел Обреро“ няма спор. Вероятно тогава е купен и обуцарският калъп, изящен като малкия крак на Долорес. Държал на масата този калъп, а всяка вечер, когато светлините от пристанището прониквали през мъгното стъкло на малкия прозорец, Витлеем се взирал в него, за да си представи как кракът на Долорес се оплита около коляното му и прави очарователни куки. Как главата ѝ се отмята назад като прекършена, за да изрази онази драматичност на протяжните тонове на бандонеона, а после усеща скулата ѝ до лицето си да пламти като нагорещено желязо.

И всичко вървяло, както досега в живота на Витлеем, ако не се случило да се появи в бардака смугъл наследник на гуараните, сприхав, красив и безумно влюбен в Долорес.

Започнало се от едно горещо танго, може би десетото, на Долорес и Вильо. Звучите на бандонеона се откъртвали и секвали като тежка въздишка. После набирали сила – бавно, като нажежен нагон, а двете тела почти парели от страст. Тогава, в този миг, използвайки едно превъзходно раздалечаване, при което Долорес застинала като прекрасен кърваво-червен арабеск, смуглият Естебан я подхванал, завъртял я и впил устни в нея...

Не съм сигурен как точно се е развила случката, но една срещу друга се изправили фината грация на аржентинеца Естебан и мощта на Вильо. Знам, че е хубаво подобни ситуации да се описват колкото е възможно по-образно, но аз не се сещам за нищо повече от това, че срещу тънкото острие на камата, която била готова да промуши, стоял големият извит като ятаган нож, готов да реже. В сумрака на бордея хората стъписано мълчали, а тишината била по-гъста дори от тежката смесена миризма на ром и потни тела. Бандонеонът бил свит и пръстите на Висенте, майстора на бандеона, тръпнели в очакване на най-дългия драматичен акорд. Вероятно за изхода все пак най-важни са били разказите на вълка, за когото вече ви разправях. Така или иначе Висенте разтегнал бандонеона почти толкова, колкото са дълги разперените му ръце, сетне го свил и двете мъжки тела описали най-страхотната осморка, която хората от Ла Бока били виждали от няколко месеца насам. После замрели за миг. Един наистина тъжен и неясен миг в сумрака на бордея. Десният крак на Естебан грациозно отстъпил назад, тялото се извило като лък, главата се килнала назад така, както обичала да го прави огнената Долорес, а после мъжът се срутил на дъсчения под...

Историята на калъпа за обувки продължила с това, че Вильо или Витлеем не чакал да настъпи утрото. Оставил покрусената Долорес да оплаква трупа на Естебан, сгънал старателно черния костюм, сгънал и копринената риза, поставил ги прилежно в куфара, като най-долу, под костюма, подпъхнал калъпа. В чекмеджето на масата оставил няколко песос, за да се издължи за квартирата, и потънал в сутрешния сумрак из мръсните улички на пристанището. Дали се върнал, преплувайки океана в корема на кит или в бъчва, не е ясно. Но една утрин, когато разломът бил обгърнат от нежните пари, идващи от реката, от пухтияция влак ско-

чил Витлеем със своя кафяв мукавен куфар. Поотърсил се и поел към билото на планината, където вятърът скупчвал облаците като черни едри биволи. Друг млад вълк седял на белия камък над колибата и с лукава усмивка разказвал вълчите си разкази на сестриния син на Витлеем.

Разбрали за връщането от племенника му, който скоро се прибрал в селото. Запитали момчето: „Защо остави стадото, Витлеем?“, а то отвърнало: „Защото вуйчо Витлеем се върна“ и било щастливо, защото знаело какво чудо е тоя човек.

Прапрапрадядо Витлеем умрял в същия ден, в който погребали жена му. Легнал на леглото, както си бил с черния костюм от домашно сукно, закопчал копчето на бялата копринена риза, казал, че няма за какво да се живее вече в тоя живот, склопил очи и издъхнал. На другия ден го погребали, а на всеки от почелите го раздали по една дървена лъжица от диво крушово дърво. Така бил пожелал, за спомен от дядо Витлеем.

Та това е историята на калъпа за обувки. Сега е у мен, в гардероба. Гледам го и се питам как тоя стоманен къс е събрал в себе си толкова чувство и си отговарям, че това е прекрасният крак на Долорес, а корабният черен лак, с който е боядисан, е същият като копринения ѝ чорап, който е носила в онази нощ. Нощта на танца на камата и ятагана.

Венцислав Божинов е роден през 1971 г. в Струмани. Завършва българска филология в Благоевградския университет „Неофит Рилски“. В момента е редактор в изд. „Просвета“.

Коментари (3)

- 07-01-2009|**Златко** – Благодаря

Радвам се, че имам приятели като Венци, които стоплят собствено-то ми емигрантство с истории като тази. Не че завръщането в България помага с нещо – след като прекара достатъчно време навън, човек (или поне човекът, който съм аз) с неизбежност разбира, че пътища назад няма, остава само бутането на камъка и надеждата, че от всичко това ще остане някаква следа ...

Впрочем, достатъчно. Калъпът и миналото, калъпът НА миналото – това са неща, които ме занимават ... всъщност преследват ... непрекъснато. Защо съм такъв, защо не мога да се променя, защо си оставам онова, което са направили от мен корените и миналото на малкото българско градче? Защо си оставам провинциалист, макар и да плувам (в корема на кита) вече десетки години? Защо лакът на цивилизацията се олющва и пада при всяко предизвикателство, при всеки сблъсък с нещо ново, непознато и заплашително? Защо не мога да хвърлям ядене, защо не мога да се разделям от боклуците, които събирам в продължение на години, защо стотинките са ми по важни от стотачките, защо душата ми си остава дребнава и заядлива, ако и да се боря с малкото човече откак се помня ...

Толкова много въпроси и толкова малко отговори ... Боже, помагай ... ако искаш.

- 09-01-2009|**Албена** – Чуждоземният калъп и нашенската дива круша

Чудесно четиво. Пожелавам си, а също и на останалите читатели удоволствието да прочетат още от „дивокрушовите“ истории на В. Божинов! Дивата круша е необикновено жилаво и издръжливо дърво, живее до 300 години, разпространена изключително много на Балканския полуостров-според енциклопедиите.

Вероятно затова си оставаме онова, което са направили от нас корените ни, Златко. Яко дърво е дивата круша.

- 18-02-2009|**Гост** – Калъпът и миналото

ХАРЕСА МИ.

НЕ МЕ ВПЕЧАТЛИ ТОЛКОВА ФАБУЛАТА, КОЛКОТО СТИЛА.

Новите феминистки

Автор: Джема Соумс

Сигурно ще ви бъде простено ако, след като сте прочели някои главия и статии от последните дни, си помислите, че сте се пробудили в 1978. По време на протести срещу лондонския конкурс за красота „Госпожица Университет“ се дочуваха крясъци на морално възмущение, по входовете на нощните клубове имаше женски патрули, а по улиците се носеха викове за „превръщане в обекти“, докато млади жени в мъхести пуловери протестираха срещу други млади жени, облечени в бални рокли. От една страна беше радостно да се види, че феминисткият активизъм не е умрял, но от друга, той може да ви се е сторил малко, хм, ретро.

За Мери Бери, 27 годишна, която преди три години стартира собствено феминистко списание на име *Удари обратно*, това със сигурност не е реклама за вида феминизъм, с който тя се идентифицира. „Мисля, че протестите изглеждаха малко глупаво, един вид стереотипна идея за това какво трябва да бъде феминизмът. Лозунгът беше ‚SOAS¹ е за образование, а не за изпразване²‘, но аз не мисля, че тук става дума за въпрос на различия между половете. При този конкурс не ставаше дума за мъже. Той е за момичета.“

Един конкурс за красота може и да не съвпада точно с представите за развлечение на средната жена, но всички тези участнички бяха момичета, приети в най-добри университети, които сами бяха избрали да дойдат тук. Достойни цели за феминистки гняв? Не и според американската феминистка Кейти Ройф. „Мисля, че точната реакция по повод на някой конкурс за красота в наши дни е човек да бъде отегчен от него.

1 School of Oriental and African Studies – Лондонски университет за африкански и ориенталски науки. Бел. пр.

2 (Леко груб) опит за превод на английското „SOAS is for education, not for your ejaculation“, което ми се струва непреводимо. Бел. пр.

Мислех си, че онази стара версия на феминизма, която беше яростно против неща като червило и високи токове, вече е отмряла. Това е една отмираща представа за феминизма – че е невъзможно човек да бъде едновременно лекомислен и сериозен, да обръща внимание на облеклото си и да чете книги. И все пак, малко тъжно е, че същите ония старомодни битки продължават да бъдат рециклирани.“

Горе главата, сестри – там навън има и един нов вид феминистки, които изобретяват идеологията отново. Поддържайки оригиналните феминистки теории за равенството (равна заплата, равни права и важността на правото на избор), те подхващат битките, които са важни за тях, игнорирайки елементите на феминистка политика, които намират безсмислени. За Бери, чието издание се прокламира като списание против женските списания (на корицата могат да се прочетат неща като „Списание за жени, които не са глупави патки на диета“), битката се води около това как жените биват представяни от медиите. *Удари обратно* започна като пародийно женско списание“, казва тя. „Ние презираме *Космополитан* и *Жега*. Те рекламират преклонение пред това как да си намериш гадже, как да се ожениш, пред грим, външност и клюки – все неща, които се отнасят до най-ниските области на нашия емоционален спектър: ревност, клюки и злоба. А това не са неща, които ни интересуват. Според нас да бъдеш млада жена е нещо по-различно.“

Но това не означава, че те не се интересуват от нищо подобно: „Като жена е невъзможно да не си купувате обувки и да не носите дрехи. А освен това всички тези неща са приятни – те не отнемат вашата женска сила.“

Една от фенките на *Удари обратно* е Зейди Смит, която им написа в едно писмо: „Вашето списание ме кара да чувствам, че настоящата ситуация на жените може би не е чак толкова ши**но ужасна, както го чувствах преди. Това беше тъничък лъч на розова надежда. Продължавайте все така. От една стара феминистка.“

За Дуня Кнежевич, на 26, и Виктория Кеон-Коен, на 21, целта е напълно различна. И двете работят като манкенки, като същевременно водят кампания за справедливи условия на работа в модната индустрия и се борят за създаването на първия професионален съюз на манекенките. Техният вид феминизъм отхвърля напълно въпросите на пола. „Според нас винаги е ставало дума за равенство за всекиго на работното място“, казва Кнежевич. „Ние се борим за правата както на мъжете, така и на же-

ните в нашия бранш“. И макар да не определя себе си като феминистка, тя все пак настоява: „Не мисля, че след като съм манкенка, не мога да бъда феминистка“.

Невъзможно е човек да се придържа към бойните лозунги, които преди време изглеждаха толкова ясни, но това е и причината, поради която една жена може да бъде както манкенка, така и феминистка. В едно и също време ние сме по-свободни от всякога, но и обсебени от неща като младост, слаба фигура и известност, както никога преди. Попитайте която и да е жена дали има нещо против да бъде оценявана по външността си – и тя ще ви каже „да“. Но попитайте я дали би искала да изглежда по-добре – и тя отново ще отговори с „да“. Красотата е сила и нашето отношение към нея е сложно, каквито са и представите ни за сексуалността. От една страна, тя ни кара да се чувстваме силни; от друга тя ни прави обекти на непрестанна похотливост. Каква е мярата между тези неща? Джордан може и да представя себе си като карикатура на мъжките фантазии, но същевременно тя е изключително богата и успешна работеща майка – а какво е не-феминисткото във всичко това?

Различното в тази нова вълна е, че тя внимателно позволява на тези противоречия да се разгърнат. Според Ели Ливънсън, автор на книгата *Наръчник по феминизъм за момичето от новия век*, именно тази гъвкавост е онова, което я характеризира. „В миналото вие трябваше да приемете цял комплекс от убеждения, за да бъдете феминистка, включително и това как трябва да изглеждате или как да се държите. Но жените от новия век вече са надживели това. Тук става дума за феминизъм от вида избирай-и-смесвай, където сами можете да избирате нещата, на които държите.“

Както казва Джес Маккейб, редакторка на *Думата F*, онлайн-сайт за съвременен феминизъм: „Смисълът на феминизма не е да замести собствените очаквания с някакви други. Тук става дума за освобождаване от цялата тази динамика. Не е здравословно да се каже „Не трябва да си слагате грим“, тъй като в някакъв смисъл това е не-феминистко.“

Фиби Франгъл, на 27, редакторка на *Памфлет*, едно издание, определено като „феминистко списание за мода“, също е готова да приеме един такъв модерен феминизъм и е пледирала активно за правото да бъдеш както феминистка, така и ефектна. „Пиша за правото да носиш високи токове и въпреки това да наричаш себе си феминистка. Не мисля, че тези неща се изключват взаимно, нито пък го правят моите приятелки.“

Тя се оплаква от крайния феминизъм, който се демонстрира в Лондонския университет по икономика и в други университети, като казва, че това отблъсква хората. „Там навън има толкова много хора, които не биха описали себе си като феминистки, но в действията си всъщност са. Те просто се страхуват от тази дума. Ако попитате Гуен Стефани дали е феминистка, тя вероятно ще каже не, макар Шарлът Чърч да казва, че тя е. Не знам дали ние сме третата вълна или пост-феминистки, но при всички случаи ние искаме да бъдем всички неща заедно и нямаме чувството, че не можем да бъдем.“

„Едно от най-малко привлекателните неща относно феминисткото движение още от самото му начало е неговата склонност да осъжда другите жени“, казва Ройф. И, като се има пред вид полярността на възгледите между феминистките от старата школа и модерните млади жени, занимаващи се с популярна култура – която, независимо от това дали ще ви хареса или не, е обсебена от известност, консумация и младост – то налице е много място за взаимно осъждане. (Вижте например новия манифест на асоциацията Girlguide и скорошното смъмряне на Черил Коул от страна на Джърмейн Гриър, която каза, че тя била „прекалено слаба, за да е феминистка“).

Наистина вярвам, че е време онези феминистки да отстъпят настрана“, казва Франгъл. „Да, ние сме благодарни за всичко, което сте направили, но вече е време да предадете щафетата. Ние имаме различен миоглед и може би имаме нещо по-различно за казване.“

Новата сила на жените:

Икони: Бет Дито, Черил Коул, Зейди Смит, Вивиън Уестуд, Марта Лейн Фокс

Външност: Червило, високи токове, дрехи от 1950-те – Дита фон Тийз се среща с групата Блумсбъри – или girlie grunge (вижте Кортни Лав около 1990)

Цели: правото да се казва каквото по дяволите си поискате, както си поискате, на токова – ако искате.

Дейности: Превъзпитание на **Нощните походи**, абонаменти за женски списания

Интернет-сайтове: thefword.org.uk, marmaladya.com, knockback.co.uk, myspace.com/pamflet, kcandk.com

http://women.timesonline.co.uk/tol/life_and_style/women/the_way_we_live/article5358135.ece

Джема Соумс е млада британска журналистка. Тя публикува предимно в The Times и The Sunday Times.

Коментари (2)

- 12-01-2009|Гост
леле мале, колко много шум за нищо!
- 16-01-2009|Гост
много глупаво, наистина !

Бившият

Автор: Цвета Стоева

Всеки човек има в живота си по една специална връзка. Една специална връзка, която ти ебава майката. Която ти причинява толкова много болка, че ако се събере на едно място, ще образува нова планета с размерите на Меркурий.

Дори той имаше такава. Всичко вървяло от чудесно към прекрасно. Булката се обличала от магазини втора употреба, но го правела със стил. Излизали, смее ли се, после се чукали. Къмпинг Градина, къмпинг Смокини.

– Обичам те!

– И аз те обичам!

Веднъж дори гонили влака заедно. Той се подхлъзнал на леда и паднал. Тя започнала да му се смее. После и тя се подхлъзнала и паднала. И двамата се заливали от смях. А по заскрежените прозорци на влака зънещи врабчета рисували сърца и предвещавали пейка в парка в 3 следобед с 3 деца и захарен памук.

Обаче един ден мацката сменила second hand със sisley и оттогава нищо не вървяло. Едно лято отишла на Слънчев бряг, купила си слънчеви очила тип маска на Diog и той повече не ѝ видял очите. Пепеляшка се превърнала в Злата мащеха. Набила си камшика. Сменила влака с BMW. Превърнала най-истинската приказка в най-шибания кошмар, който те буди в 3 през нощта. Без помен от пейка в парка. Само горчилка от захарен памук останала като оловно топче в гърлото.

Преглъщаш. Тя пак е там. Върти се и не иска да си ходи. Мамка ѝ! Сякаш единствената задача на този свят е да се запъне в гръкляна ти и да ти напомня какъв си нещастник.

Няма нищо по-мило от това да попаднеш на човек, съдран от болка. Той винаги ще те изслуша. Винаги ще оцени това, че си облякла любимата му риза. Ще ти подаде ръка, когато слизаш от тролея. Ще те завие

недодялано с одеалото и ще гледа дълго как докато спиш една мигла толкова сладко е застанала под лявото ти оченце.

Не защото му пука за теб. А защото не може да преживее още една буца в гърлото. Не иска да прекара още една Коледа без да се облечеш като Снежанка, а после да се чукате. Не може да си позволи още една командировка без sms – „липсваш ми, прасчо”.

Та така. Вървя си аз из интернет пространството, подритвам фалшив профил след лесбийски и попадам на него.

О, небеса! Май някой доста е слушнал тази година и за първи път от детската градина се оказва, че това съм аз. Аз!

И ето го дядо Мраз стои пред вратата ми, почесва се по гъза и ми носи най-милият подарък! Пакетирал ми е чувствителен мъж с нечовешка ерекция и собствен апартамент. Не знам за него, но мен определено ме чакат весели празници!

Край на секса в кола! Край на изречението „Да изчакаме – майка си ляга след новините”. Край на мъката да спреш, когато най-много ти се иска да извикаш...

След зарята на първите споделени секрети животът се покри с холивудски захарин. Греяно вино и хубав филм. От който нищо не разбираш, защото си заета да изследваш всяка гънка на кура му.

Всичко придобива страхотни форми! Свършваш по три пъти на вечер, а после денят ти пак започва със свършване! Приятелките те гледат малко накриво, защото им писва да те няма, а като се появиш да говориш само за него. Обаче на кого му пука?

Рая вече си има име. Той се казва Орлин и се обажда по 3 пъти на ден, само за да провери как си. Вече има кой да ти звъни с любимата мелодия на Gravity Co. Имаш втора четка за зъби, която грижливо поставяш до самобръсначката му всяка сутрин. Влизаш в мъжки магазини без просто да си се объркала. Всичко върви като шейна, която Господ е намазал с три пласта масло. Побутнал е возилото, а на вас не ви остава нищо друго, освен да го благославяте и да вплитате тела в сложни форми.

Докато един ден маслото свърши точно пред думата компромис. Тя е най-лепкавото нещо, на което можеш да попаднеш по пътеката на любовта. Тя е като гадните жълти следи от препикано в белия сняг. Като онова късче месо, което се е завряло между зъбите и от 1 час не можеш да извадиш. Думата компромис е като трън в очите ми.

– Айде, стига вече!

Въпросът е обаче, че никога на никой не му стига, а и да му стига – иска още от алчност. Too much is never enough.

Въпросът ми беше за компромисите. Още в началото той каза:

– Нещата ще се променят постепенно. Една връзка не може без компромиси.

До края нито нещо се промени, нито направи компромис. Или не – промени се като че ли височината ми. Понякога имах чувството, че е хванал голяма плоска дъска, която преди това грижливо е лакирал и ме удря безмилостно по главата, а аз ставам все по-малка и все по-малка, и все по-малка. И дано поне се е забавлявал, защото мен ме болеше.

Сега остана само една цицина, която попадна в мозъка ми, търкулна се по челния му дял, свлече се по теменния, удари се в хипоталамуса, а оттам по гръбначния мозък се намери в сърцето. Там се настани удобно, сложи крак връз крак и си затананика ...

Чувството компромис е като трън в сърцето ми!

Иначе се надявам да престана да мисля за него, да изтрия файла “Аз и той в бъдещето” и най-накрая да затръшна вратата точно пред носа му.

Да, определено съм му ядосана! Много съм му ядосана даже! Преди време си го излях на лист хартия, обаче всичко не свърши дотам. Под всичко имам предвид моята болка.

– Абе, вие жените много задълбавате – каза той, стоварвайки за пореден път дъската върху главата ми.

Мамка му, адът сигурно е пълен с хора като него!

А аз вече започнах да свиквам със самотата и без да звучи садомазохистично, дори започнах да се наслаждавам на факта и състоянието. Да, да! Аз съм сама! Това звучи гордо. Не ме е страх, нито срам, не е и меланхолия. И ако има любов в самотата – търсете я при мен. Сгушила съм се удобно в нея, мъркам кротко и от време на време подмятам опашка от удоволствие.

Това е един от онези моменти, който ти се струва, че ще помниш цял живот. Моментът, в който ти се иска да заговориш на езика на Буда, но не можеш, защото си на един малък полуостров, в една малка държава и в още по-малката ѝ столица, в която едно малко момиче го удариха с дъска по главата. Обаче то стана и продължи! Продължи, за да докаже, че слабостта те прави силен, че черното е бяло, че вълкът нрава си смени, че старата любов ржда я хвана, защото нищо не е както бе преди.

– Ти си много крайна винаги! – каза той и беше прав.

Стигам до ръба, затварям очи, разпервам ръце ... Обичам вятъра да си играе с косата ми, да целува очите ми, да шепти в ухото ми ...

Понякога единственото нещо, което можеш да направиш, е да сгрешиш ... Затова му казах, че го обичам.

Цвета Стоева е млада българска авторка, победителка в конкурса „Новелови награди“ 2007.

Коментари (49)

- 11-01-2009|**Златко** – Цвета и цветовете ...

Открих тези неща, както и немалко други, които публикувам тук, случайно. Зачетох се, позасмях се, после прескочих на друга страница. А на следващия ден се улових в това, че мисля за думите на това момиче. И се върнах отново при текстовете ѝ. Чета много малко, със силно смесени чувства, без да съм в състояние да си отговоря на въпроса кое ме привлича по-силно: онова, в което ми се струва, че откривам гласа на цяло едно – досега напълно непознато за мен – поколение, или фантазмите за това къде ли може да се срещне – и, хм, тръшне – едно такова същество. Не че последното ме занимава сериозно, но – ако сте мъж и прочетете малко повече от нейните неща – сигурно ще ме разберете без много приказки.

И все пак не мога да се отърва от чувството, че знам отговора на нейните въпроси. Звучи глупаво, самонадеяно и повърхностно – все неща, които отговарят перфектно на възрастта ми, с всичките ѝ кризи и пр. – но усещането ме преследва непрекъснато. И, за да ви спестя очакването, ще го напиша веднага: You can't mate in captivity! Това е всичко, кое-

то разбирам от написаното – и ако опитът, този най-коварен от всички съветници в живота, не ме подлъгва за пореден път, то и самата Цвета ще го разбере – или вече го е разбрала, ако не непременно с главата, то може би със сърцето си. Във всеки случай аз го откривам навсякъде в нейните писания – и, търсейки път навън от собствената си клетка, не мога да не призная, че изпитвам известно облекчение при мисълта, че не съм единственото животно, обитаващо този зоопарк ... Стадна, но неизбежна реакция – поне за мен.

А инак, дали прътовете на клетката са направени от прекалено много поражения или от прекалено много успехи (Господи, кога ли най-после ще се науча да различавам тия неща едни от други!), то резултатът май си остава един и същ:

Nur manchmal schiebt der Vorhang der Pupille
sich lautlos auf – .Dann geht ein Bild hinein,
geht durch der Glieder angespannte Stille –
und hört im Herzen auf zu sein.

- 11-01-2009|**Гост** – pathetic!

но това е крайно жалък текст! а коментарът е още по-жалък. не очаквах точно в либерален преглед да се натъкна на писания на разни моми.

- 12-01-2009|**Златко** – До: pathetic!

Хм, дали ме лъже слухът или долавям тук един ясен подтон на дребнавичка злоба, да не кажа завист? Впрочем, всичко това ме интересува доста слабо, тук става дума за Цвета и нейните текстове.

За литературата, казва Волтер, е допустимо всичко, освен едно – да бъде скучна. В такъв смисъл писанията на Цвета *са* литература, това ми се струва очевидно. Вярно, засега интересите ѝ се въртят около няколко очебийни – и може би оспорими – обсеии: лустрото на така наречената „бохема“, изкушението да виждаш себе си като част от един (макар и доста провинциален) хайлайф, скъпи коли, минимално облекло, залъгалките на алкохола и бързите връзки, изобщо всичко, което едни момчета преди нея са уловили в думичките Can't get no satisfaction. Изключвам от тези неща темата за секса, която е била и винаги ще си остава нещо изключително сериозно и важно, независимо от начина, по който бъде поднасяна. Повтарям – независимо! Нашите предразсъдъци и (много често ненужни) конвенции ни карат понякога да отхвърляме

неща, чиято загуба всъщност би ни превърнала в механични трупове, в някакъв вид зомбита на „интелектуална“ диета. Така че естествената за възрастта на Цвета сексуална obsесия (впрочем, има ли възраст, за която това да не важи? Пази Боже! Ако изгубим *и това* пламъче, то май ни е време да си търсим място в Илиянци) ... та, тази obsесия е нещо значимо и – когато бъде представена с искреност и не без чар – много, много четивно.

Нека прибавим към всичко това и дъха на неподправена меланхолия, един вид предусещане за челюстите, които се крият под лустрото на живота, за непоносимата лекота на битието, от която още никой не е успял да избяга, а значи няма да избяга и Цвета ... та, ако притежаваме сетивата за такъв вид прочит, то става ясно, че тук има не малко надежда за поява на нещо интересно и важно, нещо показателно за мислите и чувствата на ония, които идват след нас. Стига само Цвета да не се откаже някъде по пътя.

Така че не ме занимавайте със собствената си дребнавост, уважаема/уважаеми! И без това времето ми е малко, пък и има толкова много поинтересни неща за четене и преживяване ...

- 12-01-2009|Eva – Bivshiat

Bravo! Много svejo i iskreno! V duha na novata valna v bg-beletristikata (vj Zahary Karabaбliev) i savsem v duha na liberalizma! Bravo i na Liberalen pregled!

- 12-01-2009|Гост

не ви занимавам, казвам си мнението, щото явно сайтът има опция за това.

новата вълна в белетристиката е боклук, толкова просмукан от нарцисизъм, баналност и провинциален лайфстайл, че може да предизвика умиление само в някой чичка изпаднал в криза на средната възраст.

за какво да завиждам на авторката така и не разбрах. смешна ми е, но скоро ще ми стане безинтересна.

- 12-01-2009|Гост – предишния коментар

Мнението, драги, е като задника – всеки си го има. Виж, дали трябва да го вре в очите на другите, особено при тоя му вид, е вече съвсем друг въпрос.

• 12-01-2009|Гост

Аз пък като трети човек, виждам 2 мнения тук и докато позитивното и пропито с патос е особено прието, то малко наобратно да дойде някоя позиция и „не трябва да се вре в очите на другите“.

Ми, човека не харесва текста. Забранено ли е?

Аз го намирам за симпатичен и никак не ми се вижда жалък, но до тук. Нищо особено, нито запомнящо се. Но то човек и да иска не може да създава само шедеври.

Все едно. Намесвам се само защото е малко тъпо да се нахвърлят върху някой, само защото е изразил негативно мнение.

• 13-01-2009|Гост

Според мен в случая става дума не за това *какво* е казано, а за това *как* е казано. Споменатото мнение е не просто негативно, а и обидно. Между тези две неща все пак има разлика, нали така?

• 13-01-2009|Гост

Не мисля, че е обидно. Искрено е и всеки си има стил.

Хубаво е да пуснеш произведение на млад автор с идеята да го разпространиш. Може да изкажеш и своето позитивно мнение в негова полза. Това е едно.

Патосът в „позитивното мнение“ навява други мисли на непредубедения читател като мен например. Казва ми се какво **е литература**? Айде нема нужда.

И между тези две неща все пак има разлика, нали?

Мен лично разказа не ме впечатлява. Може и девойката да има други, които да са по-добри.

• 13-01-2009|Зелена яб ълка

Разказът на Цвета е слабичък, но симпатичен, все пак в него се забелязва бъдеще, имам предвид в писането. Колкото до малките свади сред мненията на читателите, забавни са и всяко по своему полезно.

• 13-01-2009|nezvan – наивна патетика

Изненадвам се от вкуса на Златко Енев (главен редактор на това изискано издание – „Либерален преглед“) и на журито на конкурса „Новелови награди“ – 2007 г. (Катя Атанасова, Богдан Русев, Димитър Ко-

цев – Шошо) относно фаворизацията им на прозата на Цвета Стоева (Sovichka). Съдя за избора им по представения тук литературно-художествен текст – „Бившият“: дързък, но посредствен разказ. Лоша композиция, слаби сюжетни спойки, еkleктична образност, повърхностно внушение. Разкрепостеност на езика и писане без скруполи, което подмамва с привидни качества. Вместо да правя своего рода литературна критика, идва ми на ум да цитирам нещо, което току-що прочетох в сайта „Public Republic“ – една иронична мисъл на Радой Ралин: „Любовта не е само демокрация на чувствата, а и диктатура на секса“. Това съответства донякъде на жизнената реалност, представена в произведението. Относно поетиката на разказа пък, сентенцията на сатирика може да се преиначи така: Писането (на Цв. Ст.) не е само демокрация на думите, а и диктатура на цинизмите. Немотивираната или прекомерната им употреба в литературата отблъсква! Не това е начинът, по който дебютиращият писател може да направи ярко впечатление у просветената и сексуално нетравмирана публика.

- 13-01-2009|Златко – А защо не?

Обяснението е пределно просто – всеки прочит си е лична работа. По някаква причина още от първия (или почти първия) момент аз реших, че сексът и всички други пъстрила, които се набиват в окото из тия текстове, са само мимикрия. Защитни цветове, преведено на нашенски. Момичето ми прилича на някоя от ония огромни нощни пеперуди с мъртвешка глава отгоре. Изглеждат екзотични, понякога дори заплашителни – а всъщност са безкрайно крехки, раними същества. Искам да кажа, това е моят прочит на нейните текстове, не че се виждам като някакъв прозиращ всичко анализатор. В действителност тя може би е напълно различна от това, което си представям когато я чета. Но това не ме интересува, донякъде и по принуда.

Ах, да, и още нещо. Ценя искреността, защото познавам цената ѝ. Всички ѝ се възхищават – но обикновено бягат от нея, защото инстинктивно усещат с какво се заплаща тя. За някои хора обаче – и, ако не ме лъже усета, Цвета принадлежи към тях – искреността е съдба, с всичките дупки, които оставя след себе си. Кое то ме кара да се чувствам инстинктивно привлечен.

Впрочем, душа да ѝ е яка. Това е всичко, което мога да кажа, без да се впускам в повече излияния. Няма да е лесно, Цвете, няма да е лесно. Стискам палци – и бутам тук едно рамо. Останалото – Божа работа.

- 14-01-2009|**nezvan** – Искрени докрай!

Златко, говорите като влюбен! „Amantes amentes“ (Terentius), всичко Ви е простено.

- 14-01-2009|**Златко**

Блазе ми!

- 18-01-2009|**Гост**

Тези, които коментират разказа и авторката да прочетат Зигмунд Фройд!

- 18-01-2009|**Гост**

Айде оставете момичето на мира. Тя си пише разкази просто, като не ви харесва – не ги четете.

- 21-01-2009|**Гост**

Брутална истина. какво се чудите ☺

- 21-01-2009|**Гост** – Re:

Гост писа:

Брутална истина. какво се чудите ☺

Кое е брутално, кое е истина и кой на какво се чуди! ?

- 21-01-2009|**Гого**

Не разбирам що за достойнство е тоя тип искреност. На глупака тя не помага. Напротив – досадно и отежняващо скуката обстоятелство. Дълбочината, логиката, хармонията могат да липсват и въпреки това да си искрящо искрен. И кво от това?

- 21-01-2009|**Златко**

Хм, зависи от това какво влагаш в думичката „искреност“. А според мен тя е нещо просто, макар и не чак толкова лесно постижимо – нещо, което не оставя хората равнодушни (не е необходимо непременно да

им харесва). Ето и тук – познатите ми, когато ги попитам директно, наричат тези текстове „бледи“ (това е мнението, което споделиха с мен неколцината приятели, с които разговарях за Цвета и дискусиите около нейните неща). Може и да е така, особено ако човек я сравнява с авторки като Церуя Шалев, но кажете ми тогава, на какво се дължи целия този интерес и защо дискусията под нейните неща не иска да затихне? И наистина ли те са толкова бледи? Или в тях все пак има нещо, което отказва да ни остави на мира (не приемам варианта, в който коментарите се превръщат в своеобразен перпетуум мобиле и започват да генерират интерес независимо от качеството на първоизточника – инак този сценарий би се повтарял прекалено често тук в „Прегледа“, а това не е така). Разбира се, дразня се когато хората започнат да ми вменяват или тъпо упорство, или даже влюбеност, за да намерят обяснение за появата на „такива неща“ тук. А пределно простичката истина е, че аз ги харесвам. Не ги превъзнасям, не говоря за следващото голямо име в българската литература, не се опитвам да сравнявам Цвета с Анаис Нин или Церуя. Просто тия неща ми говорят на език, който мога да почувствавам като свой – и описват преживявания, които сам съм изпитвал. Самотата посред секса например. Или това пребиващо търсене – дали на липсващата част от себе си или на оня, дето духа – но което не ще и не ще да намери край, вече толкова години. Такива неща откривам – и си позволявам да ги пускам тук, рискувайки не съвсем малко (поне няколко души до този ден прекратиха абонаментите си *заради* тия текстове и – може би – заради това, че си позволявам да ги защитавам). Субективен, личен избор, както и всичко останало в това издание. Не виждам защо трябва да правя опити да изглеждам „коректен“, политически или не, след като никога, абсолютно никога не съм обещавал нещо подобно. „Прегледът“ е едно *субективно* издание, каквото и да означава това.

- 21-01-2009|**Юлия Йорданова** – Квазиинтересът към разказите на ЦвСт

Златко, питате на какво се дължи целият този интерес към разказите на Цвета Стоева, защо са тия шумни дискусии в коментарните рубрики под творбите ѝ. Нито е форумен „перпетуум мобиле“ (медията Ви не е такава), нито „има нещо, което отказва да ни остави намира“ (по Вашите думи). Разногласията в обсъжданията дори не са за нейните разкази. Прозата на тази млада жена е само повод. Става дума за друго – талант

или бездарие, обещаващ или прилъстяващ автор, креативност или посредственост. Това е въпросът. Дискусията отдавна забрави кой и какво я предизвика и спорът още в самото начало прерастна по същество – какви са основанията за „признание“ на новите автори: в естетическо и в етическо отношение. Аз лично считам, че Вие наистина проявявате завишено предпочитание към тези (художествени) текстове. Приятелите Ви са прави, че това е доста бледа проза. На фона на всичко останало, което публикувате, това прави впечатление и дразни вниманието и отзивчивостта на читателите Ви. Не е друго, каквото си мислите. Но чак пък да се откажеш от едно издание заради нещо такова – това също е прекалено. Апропо – субективизмът отдавна не е признак на лоша журналистика. И никой няма да Ви съди за това. Просто се преекспонираха невзрачни текстове. Извинете ме за искреността, но така се подведоха нещата по-горе...

- 22-01-2009|**Гост**

В интерес на истината дискусията е по-забавна от текстовете. Не е ли по-добре да се прави секс, вместо да се описва? Друго исках да питам, абе Златко защо упорсваш да използваш английското обсеся, като си имаме българско обсебеност или пристрастеност. Или е модерно.

- 22-01-2009|**Златко – Re:**

Гост писа:

В интерес на истината дискусията е по-забавна от текстовете. Не е ли по-добре да се прави секс, вместо да се описва? Друго исках да питам, абе Златко защо упорсваш да използваш английското обсеся, като си имаме българско обсебеност или пристрастеност. Или е модерно.

Благодаря, наистина. Простичката истина е, че българският език полека-лека започва да ми изневерява и понякога доста се потя в търсене на една или друга дума. Самият аз не бях сигурен дали това е удачен избор, но не ми хрумваше нищо по-удачно, пък и открих думата в един или два други български текста, което ме накара да мисля, че тя вече е навлязла в езика.

Както и да е. Само по себе си използването на чуждици не е нещо лошо – пък и как да се оправи човек сред морето от online, download, callcenter и пр. В случая обаче ти давам пълно право и, разбира се, в бъдеще ще използвам хубавите български думи вместо ненужната чуждица.

- 26-01-2009|**Симона**

Благодаря, издразних се защото ми се случва да чета литературна критика, пълно е с обесии и други подобни. Например сътворени от бившият образователен министър Владо Атанасов:“Обесията при Ботев е смъртта“. Мъжът ми преподава литература та ме пита какво, аджаба, е това. Обясних му на човека като не знае английски-това в учебник. За 12 клас-после проваляли се на матурата-абсолютно нечитаебъл. Ти си пиши както си знаеш, навлязла е да.

- 26-01-2009|**Златко**

Симона, познаваме се отдавна и няма нужда да си обясняваме прекалено много едно или друго нещо. И все пак ще кажа тук, че да се говори за секса според мен е поне толкова важно, колкото и да се прави секс. Двете неща просто не могат едно без друго и липсата на всяко от тях води до съответни изкривявания (сексуални мании, повече или по-малко болестни потребности при липсата на самия акт) или различни форми на прикрито пуританство и пресилен социален контрол, обикновено прикрит под призови за „чистота“, при липсата на второто. Изобщо думите „нека го правим, а не да говорим за него“ ми звучат дълбоко подозрително. Сексът е нещо прекалено важно и не чак толкова удаващо се „по природа“, та да няма нужда от научаване и усъвършенстване, също като всяка друга важна човешка дейност. А това се отнася особено силно до подрастващите и тяхното физическо и психическо здраве. Говоря от опит: самият аз идвам от изключително строго, традиционно смемейство, в което подобни теми бяха абсолютно табу, в резултат на което, на двадесетгодишна възраст, се оказах едно доста срамежливо, невежо и изпълнено с осакатяващо-безсилни мераци момче. Необходимо ми бяха много и много години, пълна смяна на културната среда и помощта на една много свободна и (тогава) много обичаща жена, за да се освободя постепенно от пластове на примитивно възпитание, които бяха ме парализирали в продължение на толкова време. Така че, да, за секса трябва да се говори, само с правене не става. И тук, както и при всичко друго, няма нужда отново и отново да се изобретява колелото.

Ах, да – освен всичко друго това доставя и удоволствие. Кеф си е, поне за мен:-)

• 31-01-2009|**Бившият**

Не съм чел разказа. Прочетох коментарите. Набързо. Коментарите не ме накараха да прочета разказа... Егоцентрични...

Моята „бивша“ е в мъглата, тринадесет-петнадесет години назад във времето. Оттогава съм с моята „настояща“.

Видях моята „бивша“ преди около 6-7 години. Беше с руса коса. Не я познавам. Не искам да я познавам.

Не мога да чета разказ със заглавие „Бившата“. Причините са ясни. По скоро бих клъвнал на „... Затова му казах, че го обичам“

... Когато мисля за жена, мисля най-вече за своята собствена. Скучно. Би казал някой.

Когато пиша, не мисля. Избирам.

Разказът на Цвета, вероятно не е скучен...

Редакторските пояснения под текстовете ограбват текстовете и разкриват редактора...

Закон Първи: редакторът винаги зад кадър. Днес предавам курсовите си работи подписани със студентския ми номер. Не съществувам.

Закон Втори: И не ми пука дали ме има... Помага на обективността – на пишещия, и на четящия.

Аз може би съм най-старият коментатор във форумите тук. Коментарите под „Бившия“, по случайно стечение на обстоятелствата, ме накараха да кажа „стига“.

Закон Трети: знай кога да спреш.

Това е последният ми коментар... Затова ще се подпиша „Бившият“ ☺

• 01-02-2009|**GeA**: Една дърта Вещица – Мнооого е добро

Не е от типа литература, която чета. Не обичам такива разкази. Авторката е като много от моите студенти.

И точно в това е уловката.

Това дори не е художествена проза, това е психо-разказ. Харесва ми, защото е агресивен, непретенциозен привидно, груб привидно, информативен и достатъчен да предизвика яки коментари, които не са нищо повече от отграничаване от ценностите, отречени в текста.

Има стойност!

- 01-02-2009|**Златко** – Re: Мнооого е добро

GeA: Една дърта Вещица писа:

Не е от типа литература, която чета. Не обичам такива разкази. Авторката е като много от моите студенти.

И точно в това е уловката.

Това дори не е художествена проза, това е психо-разказ. Харесва ми, защото е агресивен, непретенциозен привидно, груб привидно, информативен и достатъчен да предизвика яки коментари, които не са нищо повече от отграничаване от ценностите, отречени в текста.

Има стойност!

Един одъртяващ вещер с радост признава, че това вече е мнение, с което може да се захване нещо. Всъщност добавям с готовност, че съм повече или по-малко съгласен с него. Отново ще повторя, че не смятам тези кратки текстове за някаква кой знае колко силна проза. Онова, което ме впечатли и накара да започна да ги публикувам, беше младежкият непукизъм на авторката, който приех за израз на умонагласата на новото поколение (сега, след толкова нафталинови коментари, в които авторите казват, че са от същото поколение, вече силно се съмнявам в това). Не бях подготвен за масовката, която последва. В интерес на истината трябва да призная, че понякога се чувствам като на някое от комсомолските събрания за групово порицание от по-ранните времена в живота ми. Същия плам, същата увереност в правотата на масите. И същата готовност за борба до победа, с цената на безкрайно и безсмислено чесане на езици. Пфуй, тойфел!

- 02-02-2009|**nezvan** – От мен да мине!

Дъртата Вещица е голяма софистка, ама ѝ е простено като на университетски човек.

Пък коментатор Бившият е голям симпатяга, жалко, че се изнася от тоя сайт.

- 03-02-2009|**Гост** – Re: Re: Мнооого е добро

Златко писа:

GeA: Една дърта Вещица писа:

Един одъртяващ вещер с радост признава, че това вече е мнение, с което може да се захване нещо. Всъщност добавям с готовност, че съм повече или по-малко съгласен с него. Отново ще повторя, че не

смятам тези кратки текстове за някаква кой знае колко силна проза. Онова, което ме впечатли и накара да започна да ги публикувам, беше младежкият непукизъм на авторката, който приех за израз на умонагласата на новото поколение (сега, след толкова нафталинови коментари, в които авторите казват, че са от същото поколение, вече силно се съмнявам в това). Не бях подготвен за масовката, която последва. В интерес на истината трябва да призная, че понякога се чувствам като на някое от комсомолските събрания за групово порицание от по-ранните времена в живота ми. Същия плам, същата увереност в правотата на масите. И същата готовност за борба до победа, с цената на безкрайно и безсмислено чесане на езици. Пфуй, тойфел!

Вече е мнение, защото се припокрива с Вашето ли? Хубав критерий.

На всяка глупост може да ѝ се намери добра черта, ако искате в случая наричайте тази черта „непукизъм“. Ако има нещо комсомолско, това е Вашия първи коментар под творбите на девойката, който явно следва да насочи какво да се харесва. Спестявайте си патоса щом искате да сте ѝ от полза. А за възрастта – тя няма чак толкова значение. Нещото или е добро или не е.

- 03-02-2009|Гост

Като кажа нещо ти винаги ще си на обратното мнение. Така да е. Все си мисля, че предъвкването на тема, била тя и толкова „скандална“ ме кара да загубя усещане за първоначалния вкус. Или смисъл, или посока. И ние сме възпитавани от същите родители. Ако няма забрани как ще ти се услади да прехвърлиш мярката, ако искаш. Нали човекът е мярката за всички неща.

- 03-02-2009|Гост

Ми, не. Няма винаги да съм на обратното мнение. Зависи какво казвате. Мисля, че още от началото не пожелахте да разберете, че нямам нищо лично срещу никого.

Що се отнася до темата тя никога не е била скандална. И тя като разказите още от началото е скучновата. Но да, възможно е да прекрочвам границата, най-вече собствената си. Спирам да пиша, което ще рече и да чета тук, защото понякога казвате неща, откровено заслужаващи отговор пък вече ми е неуместно да се намесвам.

Успех и на Вас и на девойката и дано преодолеете драматичните зали-
тания, защото само Ви пречат.

- 04-02-2009|**о. Павел** – шорт стори

Няма нужда да се чете разказа. Достатъчно е да погледне снимката на авторката с изрусената коса и хитрото изражение, за да се разбере за какво става дума. Текстът е примитивен и вулгарен и даже не отговаря на елементарните критерии за разказ като жанр.

На другия полюс е признанието на Златко за травмизираното му детство, в което сексът е табу, и мъчителното преодоляване на пуританското възпитание. Истината, както винаги, е по средата. Нито превъзнасяне на секта, който според „Никомаховата етика“ на Аристотел е полезен, но не необходим; нито отричането на естествената сексуална функция, която мнозина смятат за присъщо на християнството, но всъщност е проникнало в него от гностицизма.

По този въпрос пиша в главата Етика на моята нова книга:

От администрацията: за съжаление не допускаме линкове към собствени сайтове в коментарите, тъй като смятаме това за самореклама.

- 06-02-2009|**Е**

Като не ви харесва авторът, защо просто не спрете да го четете? Само тя ли е в това издание?

- 10-02-2009|**Гост**

„След зарята на първите споделени секрети животът се покри с холивудски захарин. Греяно вино и хубав филм. От който нищо не разбираш, защото си заета да изследваш всяка гънка на кура му.“

Ама че калпава литература ... и то не защото в нея се появява думата „кур“, а защото целият параграф е написан само и само да се появи този кур в края му! Защо споделянето на секретите е заря, какъв е тоя холивудски захарин и защо той „покрива“, а не например „пропива“, и може ли от захарина да се изкара нишка, както от памука? От виното разбираш ли, тоест опитваш ли го все пак? И как изобщо разбираш, че е хубав филмът и защо курът има гънки, явно е поспихнал, а притежателят му иска да гледа хубав филм, пийвайки греяно винце, докато някакъв не-

доебляк се рови из гънките на пишката му (същата в еректирало състояние е обозначена като „кур“) ...

Тъпо и претенциозно!

- 10-06-2009|**Asya**

Razkazat hvashta, zashtototo e cinichen i nejen ednovremenno – ne e samo cinichen,koeto da go pravi dolnoproben,ne e i bludkavo santimentalen, kakto pishat uchenickite, kogato se lyubuvat na depresiite si. Njama maniernichene i vse pak ima stil – tova vuv vseki sluchai e literatura, pri tova mnogo izrazitelna.

- 21-07-2009|**Rina**

Прочетох текста, прочетох и многото /мъжки предимно/ коментари. Е, кво? Няколко месеца след излизането на текста на Цвета, не спирате да си размахвате несмазанит шашки/не в този смисъл, excuse me/ и да спорите за смисъла. Или СМИСЪЛЪТ? Та какъв е смисълът да го правите? Четем нещо, и то – тук и сега – ни кара да почувстваме нещо и това е важното. Нима ходим на театър, за да разберем кой е най-положитения герой и дали пушката ще гръмне в третото действие? Ние отиваме, за да разберем нещо за себе си в пространството между нас и сцената. Или между нас и текста. Та в този смисъл си мисля, че е добре да оставим Цветето да разцъфва такава, от каквото семе е поникнало без да се правим на литературни Мичуриновци /за добро или не/.

- 21-07-2009|**Е. Ж.** – Без връзка с разказа

Юлия Йорданова писа:

Апропо – субективизмът отдавна не е признак на лоша журналистика

Хм, възможно ли един журналист (и изобщо автор) да не е субективен

- 25-05-2011|**Гост**

Още една, която стои пред вратата на Литературата и се „почесва по гъза“.

- 27-12-2011|**Златко Ангелов** – Свежото срещу баналното

Разказът не е шедевър, но е хубав, привлекателен, изразителен, морише на младост. Бих искал да познавам авторката. Бих искал да прочета какво е написала от 2009 насам. И веднага правя една разлика: тук вчера се появи откъс от „почесванията по гъза“ на един автор, когото „почесаха“ с наградата Хеликон 2011. Ненужен, неразбираем, засукан, необещаващ, нарцистичен, безсмислен, изобщо претенциозен не дори като литература, а като мислене. Банален като баналното време, което се опитва да банализира по напълно банален начин! Банално награден от едно банално мислещо банално жури. В една банална България. Кой в Бг избира членовете на журитата?

- 27-12-2011|**Гергана**

При първият прочит разказът ме подразни. Прозвуча ми маниерно и банално. Имам едно, може би претенциозно вярване, че си струва човек да пише, ако е постигнал някаква доза смирение със света и себе си. Нещо като да съумееш да развиеш една вътрешна инстанция, която да те наблюдава по спокоен и критичен начин. Да нямаш нужда непременно да хвърляш бомби, чието предназначение да е предизвикат реакция. После си зададох въпросът, дали бих прочела още неща от авторката. Предполагам, че да. Единственното ми обяснение е, че нарцисизмът е винаги увлекателен, съблазнителен, присъщ на всеки и поле на властови отношения, зад които се крие много уязвимост и крехкост. В крайна сметка литературата винаги изследва нашите страсти. Тук страст определено има. От този вид страст, насочена към отношение със себе си. ☺
Успех на авторката.

- 28-12-2011|**Невена Митрополитска**

Свеж език, оригинални метафори, изразителен стил, както някой погоре писа, „циничен и нежен едновременно“. Без да го смятам за блестящ, хареса ми и ще следя авторката. Със сигурност го харесвам много повече от публикуваните тук наскоро разкази на наградени и събрали голямо медийно внимание автори.

И ще си позволя да обърна внимание на г-н Енев, че едно такова изказване като това в първия му коментар тук:

„... без да съм в състояние да си отговоря на въпроса кое ме привлича по-силно: онова, в което ми се струва, че откривам гласа на цяло едно –

досега напълно непознато за мен – поколение, или фантазмите за това къде ли може да се срещне – и, хм, тръшне – едно такова същество.“

Това звучи толкова грубо и сексистки, че се чудя как е възможно цял ден да се задържи в публичното пространство, без да е предизвикало скандал. В Германия това възможно ли е?

- 28-12-2011|**Златко**

Съжалявам, Невена, това съм го писал преди три години – и по онова време ми звучеше просто като закачка. Не знам по какъв точно начин изживявате този род фантазии вие, жените, нито пък мога да обобщавам за всички мъже, но при мен нередко думите придобиват форма, която е малко по-наперена от съдържанието, което се опитвам да влагам в тях.

- 28-12-2011|**Jorjeta** – izboryt na dumite...

удачен избор, но не ми хрумваше нищо по-удачно
„удачен/удачно“ е gusisym
bylgarskata дума е uspeshen, podhodyasht

- 28-12-2011|**Кирил Илиев** – историята има продължение, обаче ...

това за което пише Цвета е уловено е в една серия на Секса и градът ... The Real Me ... и една песен която стана известна, поне на моето поколение /50+/ от Дона Съмър MacArthur Park ... а за продължението ... ще минат години и ще откриеш, че си особено комфортно настанена в тази обвивка и, че нищо не може да те изкара от там ... но ще дойде момента, може би точно в момент, в който мислиш, че си го забравила, може би си на върха на кариерата си, може би си спечелила от тотото, може би си спечелила награда, когато ще си кажеш, а как ли щеше да бъде, ако той беше в публиката, или беше до мен когато теглеха лотарията, или дали гледа сега като ме дават по телевизията ... и тогава ще разбереш, че всичко едва сега започва, it's not over yet имаше една песничка в стил вокален транс от началото на 2000 или края на 1999та ...

- 29-12-2011|**румен леонидов**

От тази няма да стане писател. Епидермисът още не е цалата кожа. А и кожата не изчерпва понятието за плът.

Нито срамните устни могат проговорят. Дори когото не са срамежливи, а само безсрамни. Ще се напъне и ще роди една-две книги, а щом роди първото си дете, писането ще я зарече.

- 29-12-2011|**Златко**

Но пък хората я четат с интерес и удоволствие. Което за мен винаги е повод да си кажа: „Харесва ми, не харесва, дължен съм да регистрирам.“ Моята работа е да запечатвам образа на времето. Другите след нас нека отсъждат...

- 29-12-2011|**Златко Ангелов**

Румен може да се окаже прав в този конкретен случай, но аз подкрепям адаша в неговия стремеж да показва пъстротата на литературния пейзаж. Онова, което е възмутително и обяснимо само с липса на сериозни литературни критерии и на социално ангажирана литературна критика, е награждаването на един сборник от разкази, чието заглавие аз бих променил като Де-градация. От него също имаме пробен откъс на този сайт и реакцията на публиката е доста показателна. Бих си позволил да отбележа, че този автор е на нивото на епидермиса--или за да бъде метафората по-адекватна на неговите текстове (за мен псевдолитературни), на нивото на челния дял на мозъка, останал без връзка с подкорията, източник на емоциите, естетическите вълнения и интуицията. Умозрителната литература не е била никога трайна ценност--и ако трябва някой да се учи да пише, това е именно този човек, чието име дори не мога да запомня. И който струва ми се е далеч от възрастта, когато ученето е резултатно.

И още нещо е похвално тези дни на този сайт: компилацията от интервюта с издатели и писатели, от която лъсва като на длан тъкмо онази липса на критерии и елементарен такт (ако кажа скромност, то би било твърде ласкателно за някои от отговорилите), пълния хаос и незнание нито за писателите, нито за читателите, нито за истинските ценности, които трябва да съпътстват литературата. Отговорите са отчайващо епидермални, непоследователни, некомпетентни и себеизтъкващи. При това положение е напълно нормално, когато се погледнат кои са десетте най-продавани книги на Хеликон, сред тях да има само една българска--и то заради нашумялото име на автора ѝ.

Параболата, която правя за себе си е, че литературознание, което е недоценило мястото на Никола Вапцаров в ценностната йерархия на българската литература поради политико-конюнктурни съображения и което дума не обелва за един жив класик на българския роман като Владимир Зарев, няма как да подскаже на публиката и на журитата за литературни награди, че на тази земя продължава да се пише съдържателна проза, изследваща най-сериозните прояви на българския национален характер. И когато Румен от дълбочината на душата си зове да не се забравят Ботев и Яворов, реакциите на някои от публиката са, че едва ли не той призовава да се занимаваме с археология.

Въпреки пошлостта на тази всекидневна суетня и борба за внимание, а то означава за икономическо оживяване на издатели и книжарници, та дори и на писатели, не трябва да изглежда нито срамно, нито архаично да заявяваме на всеослушание кои са истинските ценности, които тази литература--като всички литератури по света--е отглеждала и продължава да отглежда.

Бележките на председателя

Автор: Боно

Дъблин, едно време, преди няколко седмици...

На парти съм в една дъблинска кръчма около Нова Година. Чашите се чукат, сблъскват и трошат в келтски гуляй: въртящи се врати, сладурани на всякакви години, семейни вражди – потушавани и разпалвани. Малцова радост и джинджифилово отчаяние са подредени на опашка, за да бъдат сервирани на това празненство, по повод една четвърт хилядолетие, откак Артър Гинес за пръв път е налял кадифена тъмнина в халба за бира.

Интересно настроение. Новите ирландски пари са вече заложени и изгубени; опашката на Келтския тигър е подвита между краката му, докато строители и банкери се смеят неловко и тежко над миналата година, и преглъщат трудно в очакване на новата. От високоговорителите се чува глас, който за момент пробужда всички: Франк Синатра пее *My Way*. Неговата ода на предизвикателството става на четиридесет години тази година и всички припяват, по купища различни причини. Аз съм поразен от единственото качество, което липсва в неговия глас: сантименталност.

Дали този глас като стиснат юмрук е ключ към следващата година? В мъглата от несигурност около твоя бизнес живот, любовен живот, живот изобщо, защо гласът на Синатра е такава сирена – такава сигурност в нервни времена, позволяваща да бъдеш романтичен, но махаща розовите очила от носа ти, ако се оставиш да бъдеш отнесен твърде надалеч.

Призив за достоверност.

Един глас, който казва: „Не ме лъжи сега.“

Който казва: „Мила, ако има някой друг, кажи ми го сега.“

Легендарен, а не съчиняващ легенди. Честност, на която можеш да окачиш шапката си.

И докато годината се изтъркулва (а заедно с нея и множество пияници), емоцията в помещението се клатушка между надежда и страх, очакване и тревога. Където и да отидеш, този глас те взема за ръка.

А сега отново съм у дома в Дъблин, отпушвайки бутилка добро вино, подготвен за оцета, в който то може да се превърне, ако семейството и приятелите попрекалят, както самият аз вероятно ще направя. Точно до малката винена изба, оформена като ниша в стената, аз гледам нагоре към едно видение в жълто: една картина, която Франк ми изпрати след като пях *I've Got You Under My Skin* заедно с него за албума *Дуети* от 1993. Картина от собствената му ръка. Лудо жълто платно от виолетови концентрични кръгове, въртящи се около пустинна равнина. Франсис Албърт Синатра, художник, модернист.

Бяхме прекарвали известно време заедно в дома му в Палм Спрингс, което си беше тръпка – да гледаш навън към пустинята и хълмовете, без нито една жива душа на километри наоколо. Но с множество разговори за Майлс Дейвис. И множество разговори за джаз. Тогава той ми показва картината. Помислих си, че кръговете са като диаметъра на рог или чашата на тромпет, така че му го казах.

„Картината се казва *Джаз* и можеш да я имаш.“

Казах му, че съм чувал, че той бил оказал голямо влияние върху Майлс Дейвис.

А дребният голям ми отговаря:

„Обикновено си нямам работа с мъже, които носят обици.“

„Майлс Дейвис никога не е похабявал нито една нота, момче – нито пък дума за някой глупак.“

„Джазът е нещо, засягащо момента, в който си. Да бъдеш модерен не означава да бъдеш в бъдещето; това означава да бъдеш в настоящето.“

Мисля си за всичко това сега, в тази нова година. Големият взрив на поп музиката ми казва, че всичко се отнася до момента – винаги свежо платно и никога да не прекаляваш с боята. Чудя се какво ли би казал той за времето, което беше нужно на мен и приятелите ми от групата, за да довършим албумите – той, с прословутото му нетърпение към режисьори, продуценти, изобщо към всички, които се мотаят. Сигурен съм, че има право. Да обитаваш изцяло момента в онова нищожно късче време, след като си натиснал „запис“ е нещото, което го прави вечен. Ако, като

Франк, пееш така, сякаш няма да пееш никога повече. Ако, като Франк, пееш така, сякаш никога не си го правил преди.

Ако.

•

Ако искате да чуете най-несантименталния глас в историята на поп музиката да се пропуква, все пак – шшшшш – то намерете версията на одата на Франк за безсънието *One for My Baby (and One More for the Road)*, скрита в *Дуети*. Изслушайте я докрая и ще чуете великия мъж да се пречупва, когато наистина хълца при стиха *Това е дълъг, дълъг, дълъг път*. Не ви будалкам.

Като онези на Боб Дилан, Нина Симоне и Павароти, гласът на Синатра се подобрява с възрастта, с годините, които е прекарал ферментирайки в напукани, пропити от уиски дъбови бъчви. Като комуникатор, да улучваш нотите е само част от историята, разбира се.

Певците, повече от другите музиканти, зависят от онова, което знаят – в противоположност на онова, което не знаят, за света. И докато в това има опасност – загуба на наивност, например, която си има своята собствена, особена сила – то способността да се интерпретира обикновено само печели в хода на един добре малтретиран живот.

Искате ли пример? Ето ви един. Вземете две версии на Синатра, пееш *My Way*.

Първата е записана през 1969, когато Председателят на съвета¹ каза на Пол Анка, който беше написал песента за него: „Напускам бизнеса. Писна ми от него. Изнасям се, по дяволите.“ В това изпълнение песента е самохвалство – повече сбогуване, отколкото послание – представящо целия мачизъм, който един мъж може да покаже по повод грешките, които е направил по пътя оттук до където и да било.

В по-късния запис Франк е на 78. Аранжиментът на Нелсън Ридл е същия, думите и мелодията са точно същите, но този път песента се е превърнала в разкъсваща сърцето, убийствена песен на поражението. Високомерието на певеца е изхвърлено през прозореца. (Този певец, т. е. аз, е в локвата). Песента се е превърнала в извинение.

С каква цел? Двойственост, сложност. Имах късмета да пея в дует с един мъж, който разбираше двойствеността, който притежаваше талан-

1 Прякор, с който Синатра е известен след като през 1961 г. основава фирмата Reprise Records. Бел.пр.

та да чува две противоположни идеи в една и съща песен, и мъдростта да знае коя от двете страни да разкрие в определен момент.

Това е нашият момент. И какво чуваме?

В кръчмата, по повод тази нова година, докато помещението се изпълва от оглушителен рефрен – *Направих го по моя начин* – аз и цялата къща, пълна с ирландски подстрекатели, чуваме в този паметник на американската песен и двете страни на певеца и песента, високомерие и скромност, сини очи и червено.

Източник

Боно, водещ вокалист на групата U2 и съосновател на фондацията за защита на човешките права ONE, е съпровождащ колумнист за New York Times.

Какво идва след Америка?

Автор: Франсис Фукуяма

Смяна на епохата

Цайт: Господин Фукуяма, осмелете се да погледнете в новата година? Кое ви безпокои най-много?

Франсис Фукуяма: Огромната икономическа и финансова криза. Разбира се, в множеството неразрешени външнополитически проблеми от Афганистан до Иран също се крият огромни проблеми. Но ние познаваме тези огнища на кризи. За разлика от тях колапсът на Уолстрийт ни поставя пред напълно нови проблеми. Това ще бъде един много, много болезнен за всички хора процес. Ние сме само в началото, големият тест все още ни предстои. Страхувам се, че като цяло светът ще стане политически по-нестабилен.

Светът свързва големи надежди с Барак Обама. Но не е ли американската претенция за водачество вече отдавна само история?

Не, аз не бих го формулирал толкова драстично. Разбира се, изминалите двадесет години, в които след края на Студената война Съединените Щати властваха без реална конкуренция, няма да се завърнат. Китай, Индия и Русия днес разполагат с много по-голямо пространство за маневриране. Но аз бих говорил не толкова за загуба на значимост от страна на Америка, колкото за печелене на значимост от страна на другите.

Първо катастрофалната война в Ирак, сега колапс на Уолстрийт? Ние мислехме, че Америка се оправя поне с икономиката си. Не губи ли свръхсилата доверие, при това с огромна скорост?

Разбира се, загубата на престиж е болезнена, но неизбежна. Първо започнахме една ненужна война противно на съветите и волята на целия свят, след това поставихме върху кампанията един съмнителен печат на демокрация и свобода, а в края на краищата объркахме и военната стратегия. Сега, на всичко отгоре, повличаме както приятели, така и врагове заедно със себе си в един икономически хаос.

Изглежда някак странно. До вчера държавните намеси бяха дяволска работа, днес правителството вече трябва да спасява икономиката. Да не би Америка изведнъж да е станал не-идеологическа?

За всяко направление веднага се появява идеология. Иска ми се да бихме били по-прагматични. Държавната спасителна програма не се оспорва, нито сред народа, нито в парламента.

Най-вече републиканците искат завръщане назад към осемдесетте години, когато президентът Роналд Рейгън разпореди по-малко данъци и държава.

И имаше успех с това. Но оттогава насам светът продължи да се развива, само някои републиканци не го направиха. Те все още вярват в стари рецепти. Проблемът обаче е не в липсата на вяроност към принципите, а в самите принципи. По-малко държава и по-малко данъци няма задължително да ни изведат от кризата. Рейгъномиката вече не е отговор.

А вие знаете ли отговора?

Товага щях да бъда президент и да получа Нобелова награда. Ситуацията е широко отворена за нови икономически модели, които най-после да заменят дълго доминиращата Рейгъномика.

Отива ли светът наляво?

Да, но по различни начини. Погледнете различните реакции в Европа и преди всичко в Латинска Америка. Ляво-популистките правителства във Венецуела, Боливия и Еквадор се задавят от държавния си интервенционизъм, те ще преживеят колапса на цените на петрола само с огромни трудности. Страни като Бразилия, Мексико или Чили преследват един по-скоро умерен курс. Те също не могат да избегнат кризата, но може би ще я преодолеят по-добре и по-бързо.

Възможно ли е правителствата да надхвърлят финансовите си възможности с техните милиардни инжекции?

Чувствам се доста загрижен по повод това, че правителствата между Вашингтон и Париж биха могли да прекалят и да изгубят баланса. Че могат в края на краищата да регулират прекомерно финансовия сектор, като при това задлъжняват до уши. Изглежда, че ние сме склонни към крайности. През осемдесетте и деветдесетте години бойният вик в Америка беше: „Дерегулирайте света!“ Дори такива умни хора като бившите финансови министри на Клинтън, Робърт Рубин и Лари Самърс, които сега съветват Обама, смятаха товага, че държавата трябва да се държи настрана от финансовия пазар. Но това беше погрешно. Сега пък се крещи: „Регулирайте света!“ Отново рискуваме да сбъркаме курса.

По същия начин ми причиняват големи грижи и планините от дългове. Милиардни помощи за индустрията, гигантски инфраструктурни програми и същевременно обещания за намаляване на данъците – това не може да отиде на добро. Ако не спазваме мяра, следващите поколения ще се пречупят под товара на дълговете.

Въпреки това обаче гражданите, също и в САЩ, викат на помощ държавата-баща. Рейгън беше казал, че правителството не е част от решението, а част от проблема. И тази философия ли е вече отживяла времето си?

Със сигурност думите държава и правителство звучат вече по-добре, дори и в Съединените Щати. Но американците няма да станат европейци, нито пък социалдемократи.

Няма ли нищо, което суперсилата може да научи от Европа?

Европейците имат по-малко страх от данъци и инвестиционни програми. Но в края на краищата всяка страна трябва сама да види коя смесица от държава и пазар подхожда най-добре към нейния вкус. Мисля, че много европейци все още регулират прекалено много работния си пазар и силата на професионалните съюзи все още е много голяма. Ядрото на настоящата криза се крие не в прекалено малко регулиран пазар, а в прекалено малко регулиран финансов сектор. Трябва да правим разлика между тези неща и да не прибързваме със заключението, че сега на всяка цена трябва да грабваме законодателните и контролни машинарии.

Но не се ли намира целия американски капитализъм в криза?

Не, тук става дума за периодични проблеми. Разглеждан исторически, капитализмът винаги е бил податлив на кризи. В такива случаи винаги сме залагали трескаво или на свободата на пазара, или на държавната намеса. И винаги сме прекалявали с едната или другата страна. Би било хубаво, ако можехме да се поучим от тази криза и за в бъдеще успяваме да избягваме такива крайности.

Като се имат пред вид милионите безработни, това звучи ужасно трезво. Аз съм трезвомислещ човек.

Но и трезвите хора виждат капитализма като намиращ се поне в една морална криза.

Като го казвате така, се съгласявам. Разбира се, настоящата криза има и морално измерение – плюс огромен проблем, свързан с необходимостта от обяснение. Хората питат гневно: защо прогнилите банки биват засипвани с пари, но държавата оставя нашия автомобилен завод или нашата дърводелска работилница да фалира? Разбира се, между банката

и автомобилния завод съществува решителна разлика, но никой не си дава труда да обясни това. Президентът Буш не може да го направи, а финансовият му министър, Паулсън, е технократ, а не комуникатор. Трябва отново и отново да се повтаря на хората: когато се затвори някое малко предприятие, това е лошо, но то засяга само неговите работници, неговите клиенти и неговите акционери. Но когато фалират финансовите институции, то с тях биват повлечени цялата икономика, цялата страна и всички хора. Ето защо в тази ситуация не остава нищо друго, освен да се помогне на банките, за да продължава да тече паричния поток. Помощният план помага значи не на богатите, а на малкия човек.

Притежава ли американската криза и едно културно измерение?

Да, тя със сигурност го има. Ние в Америка сме живели в продължение на години над възможностите си. Някога тук властваше пуританската етика и хората се гордееха със спестяванията си. Немците все още спестяват много в сравнение с американците. Ние напълно сме се отучили от тази добродетел и живеем единствено от кредитни карти, тоест на вересия. Пари ни дават на заем други, преди всичко китайците. Това ни прави зависими и уязвими. То трябва да се промени.

Съединените Щати в ръцете на чуждестранни сили? Звучи така, сякаш американската ера наближава края си и властта се измества към Азия.

Нека изчакаме малко! Власт се демонстрира не във времена на всеобщ растеж, а тогава, когато всички се намират в големи трудности, както сега. Русия например изглеждаше много силна, когато през август нахлу в Грузия. Но откак цената на петрола спадна под 50 долара за барел, страната е отслабена, както навън, така и отвътре. Влиянието на Китай се основаваше върху двуцифрения процент на неговия растеж. Икономическата криза ще усилва драстично социалните напрежения. В близкото бъдеще китайското правителство ще бъде силно заето с потушаването на бунтове. Освен това то трябва да насърчи вътрешното потребление, а не да трупа излишъците или да ги инвестира в чужбина. С това то би направило на себе си и на света една огромна услуга.

Нека се върнем обратно при Съединените Щати. Правителството влага много пари в инфраструктурата.

Нови язовири, пътища и мостове не могат да заместят една пенсионна и здравеохранителна система. Без тези социални промени аз виждам нещата в черно. Разбира се, Съединените Щати губят власт, но само относително. Въпросът трябва да се зададе така: Как ще изглежда света,

как ще изглежда Америка, след десет години? Сигурен съм, че тогава все още ще бъдем много, много влиятелни и уникални.

Вие все още вярвате в американската изключителност?

Тя ще продължава да съществува, независимо от това дали това се харесва или не. Защото и в бъдеще Америка ще се задоволява по-малко от другите със статуквото, тя ще си остане по-динамична, по-загрижена за суверенитета и свободата си, и ще държи социалната държава по-малка. Ние никога няма да станем една втора Швеция.

Като някогашен неоконсерватор вие поддържахте войната в Ирак, но покъсно се дистанцирахте от нея. Как ще гледат някой ден историците на ерата Буш?

Рисковано е да се отговаря на този въпрос, защото под ръка се намира един очакван отговор. Той гласи така: „Годините на Буш бяха една-единствена катастрофа.“ Но за щастие историците ще бъдат едва след двацет години в състояние да оценят нещата донякъде обективно. Може би тогава те ще кажат, че Ирак е станал демократична страна благодарение на Америка и че свети като блестящ маяк далеч в арабския свят.

Дали не грешите и вие? Наистина ли вярвате в това?

Признавам, в момента нещата не изглеждат така. И въпреки това: може би неоконсерваторите ще се окажат прави и планът им да променят Близкия Изток ще успее.

А може би историята ще тръгне по други пътища.

Никой не е предпазен от заблуждения. Ако намекувате за моята книга *Краят на историята*, аз все пак имах право. Тя се отнася до Хегел, който твърдеше, че френската и американската революции са създали едно окончателно състояние за хората и тяхната политическа конститутивност. Само марксистите вярваха, че нещата могат да бъдат още по-перфектни – и се провалиха с трясък. Нито в Китай, нито в Русия или във Венецуела хората не са по-щастливи. Те биха предпочели да живеят в либерални общества, където биха били свободни и биха могли да увеличават благосъстоянието си. В момента западът се намира в тежка икономическа криза, но авторитарните режими не са по-добре. Това все пак успокоява донякъде.

Залага ли един „пречистен“ неоконсерватор като вас надеждите си върху Барак Обама.

Във всеки случай Америка трябва отново да започне да мисли и действа открито и многостранно. Обама посочва истинската посока.

Това обаче не е чак толкова трудно, защото и самият Буш вече беше поел по този път. По принцип Обама може да продължи там, където Буш пресетана. Преди кратко време Буш за първи път отправи покана за среща на високо ниво на G-20. Най-после там седяха и страни като Китай, Индия, Бразилия, Аржентина и Саудитска Арабия. Дали катастрофа на климата или на финансовата система – ние се нуждаем от едно по-широко, действително глобално сътрудничество. Освен това Америка ще открие самата себе си най-вече в Барак Обама. Републиканците действаха така, сякаш Америка живее в малки градчета и е бяла. Истината е, че мнозинството хора днес живеят в големи градове и са все по-малко бели. Изборът на Обама показва жизнеността на нашата демокрация. Аз не вярвам, че французите биха избрали един алжирец или немците – един турчин, за президент или канцлер. Ако и да върши от време на време фатални грешки, Америка все пак притежава силата да се преоткрива отново и отново. Това ни позволява да се надяваме.

Разговора води **Мартин Клингст**

Франсис Фукуяма е един от най-известните и общопризнати съвременни философи и социолози. Понастоящем той е професор по международна политическа икономика в университета Джон Хопкинс в Балтимор, Мериленд. Фукуяма е най-добре познат като автор на Краят на историята и последният човек, в която защитава тезата, че историческото развитие на човечеството като борба на идеологии до голяма степен е приключило с края на Студената война и победата на либералните демокрации над комунизма. Той предсказва евентуалната победа на политическия и икономически либерализъм в целия свят.

Коментари (23)

- 14-01-2009|Гост – Цончо

Икономическите кризи са болезнени и неизбежни. Всяка либерална система, оставена без стриктен контрол, стига до момент на естествено пренастройване. Всяка анархична система, парадоксално на пръв поглед, се подчинява на относително стабилни правила. Такава система са международните отношения, такава система е свободният пазар.

Исторически, Америка (вкл. Канада) се отличават с една невероятна гъвкавост при решаването на икономическите си проблеми. Ако се погледне историята, има изобилие от примери и случаи, когато Америка засилва контрола и ролята на правителството и други, когато го отслабва. Не може да се мисли в бели и черни цветове, когато говорим за политиките на либерални, демократични страни. Не е така с тоталитарните, или автократичните държави. При тълкуването на Венециуела при Чавес, например, този прост подход си е съвсем уместен.

Журналистът в това интервю непрекъснато подсказва на Фукуяма, че световният (нео)либерален капитализъм е в криза и че е едва ли не на отмиране, или че доминацията на САЩ е вече в миналото. Световният капитализъм е в криза и това е негово естествено състояние, няма капитализъм без кризи, рецесии и депресии, а доминацията на САЩ рано или късно ще ослабне, това е ясно. Според мен важните въпроси са: възможно ли е да стане така, че капиталистическите кризи да се чувстват по-безболезнено от обикновените хора и как светът да не позволи една бъдеща неоспорвана световна доминация на една или две държави.

Миналата година имаше изобилие от интервюта с У. Бъфет и Бил Гейтс. И двамата бяха сигурни, че системата ще издържи и че нивото на богатство днес е много по-различно от нивото на богатство през 30-те например. Т. е. ефектите на кризата върху обикновеното население няма да бъдат толкова тежки както през миналия век. Всъщност, ако се погледнат канадските и американските вестници от 30-те години се вижда, че депресията не се възприема така трагично, както я представят медиите днес. Правителствата взимат мерки, но най-тежките моменти на икономическата криза като че ли са преодоляни несъзнателно. Такъв е случаят с Канада. Депресията минава като тежък грип. Пациентът е взимал лекарства, но накрая е ясно, че организъмът сам е свършил голямата работа.

Надеждата е Бъфет и Гейтс да се окажат прави: системата ще се пре-настрои, с помоща и на лекарствата (държавни намеси и специална политика), а натрупаното богатство и нива на стандарт на живот, ако сме оптимисти, ще облекчат до определена степен трудностите сред най-уязвимите слоеве.

- 14-01-2009|**Златко**

Просто, ясно и според мен добре казано. Благодаря, Цончо.

- 15-01-2009|**Гост** – Вълка овца не става

Таози Цончо твърди, че журналистката едва ли не подсказвал отговорите на Фукуяма. Звучи неубедително. Ако интервюто се вземаше от Буш може да му се „подскаже“ може би нещо. Но това е Фукуяма, един от асовете в тази област, а той знае отлично какво казва.

Американския, англосаксонския модел капитализъм Фалира. Как ще се оправят САЩ си е техен проблем. Светът върви към Шведския, ако не и към китайския модел, все още с доста неизвестни, който тепърва ще доказва и показва своите предимства и недостатъци.

НЕОЛИБЕРАЛИЗМА ФАЛИРА...

- 16-01-2009|**Гост** – Цончо

Знам, че е трудно да споря с толкова убеден в наблюденията си човек, затова в отговор давам няколко лесно откриваеми заглавия:

„Sweden stumbles into recession“

... Seasonally adjusted data shows that Sweden's gross domestic product (GDP) contracted by 0.1 percent in both the second and third quarters, technically putting the country in a recession...

„Swedish economic growth hits 30 year low“

The Swedish centre-right government is midway through the Nordic country's biggest ever privatisation programme, a drive that has included the sale of assets such as Absolut vodka maker Vin & Sprit.

„More pessimism over Swedish economy“

„Swedish job losses set to soar in 2009“

The global financial crisis is set to have „substantial effects“ on the real economy in Sweden over the next two years, a new report has predicted, with large numbers of people expected to lose their jobs.

The state-run National Institute for Economic Research (Konjunkturinstitutet – KI) said on Friday that Sweden's GDP would fall by 0.9 percent in 2009 and grow 1.9 percent in 2010. Unemployment is expected to increase from 6.1 percent this year to 7.9 percent in 2009 and 9 percent in 2010.

Доколкото знам Швеция преживя дълбока криза през 90-те и се наложи да модифицира стария модел (за който господина вероятно говори).

Историята си знае едно и го повтаря непрекъснато: „англосаксонският модел“ „фалира“ на всеки 10 години. Това е негово характерно качество.

„Шведският“ модел фалира на трийсет години веднъж, но затова пък здраво, и се прилага само в Швеция.

Мисля, че готови модели няма и че един модел в една страна изглежда по един начин, а в друга по-друг. Присадените наготово модели водят само до едно – израждане. Интересното е, че всички добри модели на развитие се различават, докато лошите си приличат в мизерията си. То е като със семействата.

Сега, може би господинът би искал да чуе нещо по-свежо и привлекателно от традиционните „шведски“, „китайски“ и прочие модели. Аз ще му предложа да потърси из интернет информация за така наречения „датски модел“ или „Flexicurity“. На мен лично, като идея, ми харесва много. Дали може да бъде приложен от всички – съмнявам се.

- 16-01-2009|**Златко** – Различните модели

Интересни наблюдения върху предимствата и недостатъците на различните модели могат да се намерят в статията „Клатещата се държава“ тук в Прегледа. Аз отново се съгласявам с Цончо, че такива „едромасщабни“ приказки за това накъде вървял светът и че в края на краищата всички щели да приемат един „модел“ са, най-често, чесане на езици.

- 19-01-2009|**Гост** – Какво идва след Америка? и Фукуяма

Не знам защо светът винаги се удивлява толкова много от разсъжденията на Фукуяма. По същество той не съобщава нищо ново и тук. Светът върви „наляво“ в последните години и това е установено от много анализатори и от обикновените граждани. „Америка и нейното чудо“ – Фукуяма застава твърдо зад тази заблуда и сега в началото на XXI век, което не го прави толкова велик. Разбира се отчита новите реалности, разиграва-

щи се в Азия и Латинска Америка, тоест ареалите, където САЩ загубиха тотално политическите и икономическите си позиции и политики. Но има още един континент, който също ще се разиграва силно на картата през XXI век, гъмжащата от проблеми Африка, където САЩ, тотално се разбиха. Израелско-палестинският проблем също ще изиграе лоша шега на САЩ.....

Фукуяма отново се страхува да защити докрай критиките си към „Чудото Америка“.

Съгласна съм, че САЩ притежава най-силния потенциал в света – гражданите си, с който може бързо да преодолява всякакви кризи, но дали САЩ ще го използва пълноценно? Това е въпросът. Проблемът на САЩ е, че не обича да се учи от Европа и другите континенти, прекалено затворена система е и постоянно се мъчи да подчини оставалия свят на своята тактика и стратегия. Предпочита „да краде“ готов опит и да го „по-американчва“, а не да се помъчи да се промени.

Това е проблема на САЩ добър модел демокрация, който не се развива, а демокрация, която не се развива, рано или късно, разтърсвана от кризите се разрушава...

- 20-01-2009|**Доброслав Бакалов**

Силно съм повлиян от един филм напоследък-“Zeitgeist“, много представи, които съм имал за миналото просто се стопиха, идеята ми е че фактите са едни и същи, въпросът е как са интерпретирани, аз клоня към тези хора, които смятат американското правителство за...(не мога да намеря точната дума, но да речем „подтисническо“)и за съжаление това му „свойство“ се отразява на голяма част от света. Разбира се знам, че няма да се съгласите с мен, но аз никъде не виждам демокрацията и либерализма, за които говорите, като се вземат в предвид загадъчно спечелените избори от Буш младши срещу Ал Гор или загадъчният, направо мистичен атентат 11.09., който много прилича на изработка а ла ЦРУ(не го казвам аз, много каацитети се съмняват в предложението от медиите вариант), също загадъчно беше обявяването на война на Ирак от Д. Ръмсфелд(тогава все още гледах CNN), всъщност мога да ви засипя с факти, които търпят, меко казано „оспорване“, Фукуяма е прав, обаче, че историците ще оценят след 20на години(след дъжд, качулка). За вас поколението живяло в тоталитаризма, демокрацията беше спасение, питам се обаче какъв е изходът за нас, защото(поне според мен)глобализа-

цията и налагането на „американските ценности“, не донесе нищо ценно. И не говоря за икономическата криза(която е поредната мистерия), а за това какво се промени в човечеството. Стените паднаха, няма завеса, няма комунизъм, държавите в Европа се обединиха, има свобода на словото и прочие „хранителни добавки“, някакси обаче това не донесе щастие голяма част от хората в рамките на нашия континент(пример-последните събития в Литва, Латвия, Естония, България)няма смисъл да говорим за останалия свят, който е „останал“, от 6 милиарда на планетата, само 1млрд. може да чете и пише, милиони на ден умират от глад и болести които модерната медицина отдавна е победила(разбира се не е победила фармацевтичните гиганти). Светът ни е едно гигантско лоби, той не управлява от държави, а от корпорации. За печалба се водят и настоящите войни (пак според мен) срещу „тероризма“ и „ислямският фундаментализъм“ (е все пак липсва идеологически враг). Толкоз за Америка и икономическата криза, да живее Елинор Рузвелт, ето ви The Brave New World, now have a Coke

- 20-01-2009|**Златко** – До Доброслав

Хм, право казват хората, че сит на гладен вяра не хваща. Единственото, което май не е съвсем ясно в тая ситуация е кой всъщност тук е гладен и кой – сит.

А на теб, Доброславе, бих препоръчал да прочетеш текста на Стив Джобс тук в „Прегледа“. Може би той ще ти покаже нещичко и от онази, другата Америка, в чието съществуване не вярваш.

- 21-01-2009|**Доброслав Бакалов**

☺Да хареса ми, много „дзен“, ако мога така да се изразя, Златко(ако ми позволяваш такова обръщение)не мисля, че в Америка се крие дявола и все пак не мисля, че трябва да си затваряме очите за толкова очебийни неща, принципно, винаги съм смятал, че човечеството не се нуждае от правителства и армии, които да го управляват, но явно не сме стигнали все още дотам, мисля си че мира не е чак толкова непостижимо нещо, но не мисля, че я има волята за това, неznam, може би е странният ми мироглед или нещо друго, но съм много скептичен относно съдбата ни изобщо като вид(никога не съм мислил, че съм първо българин, а просто като човек). Унищожаваме себе си взаимно, унищожаваме нашият дом, тази прекрасна планета, дали все пак няма нещо нередно в генома на най-ин-

телигентното същество на земята, може би е подъл замисъл на Бог ☺, за да изпита вярата ни! Не че предричам края на света(Енох е достатъчен), но не ти ли се струва абсурдно, гарант за доверието в човека до теб, да бъде парче безсмислена хартия без никаква стойност(разбира се нямам готов отговор на това как да станат нещата по-добри, не само в България), отказвам обаче да повярвам на Дарвин, вярвам че в човека има човештина и достатъчно голямо сърце, за да приеме всеки човек като брат, разбира се утопичните ми представи, противоречат на последните 40 000 години история ☺малко тъжна усмивка. Поздрави

• 21-01-2009|**Златко**

Не съм сърбал мъдростта с лъжица, Доброславе, и ми е трудно да дам някакъв определен отговор на толкова много и толкова трудни въпроси. Във всеки случай ме преследва ясното усещане, че вярата ти се нуждае от малко повече познание – като противотежест и баланс. Струва ми се прекалено лесно да се каже „не вярвам в Дарвин“, в наши дни, когато това не означава непременно, че книгите му ще бъдат изгорени на клада. Същевременно обаче – извини предразсъдъците ми, моля те – според мен това означава да се забрави, че хора с много вяра и малко познание открай време са изпитвали особено влечение към играта с огъня, особено когато в него се е пържело нечие месце, от Джордано Бруно до Аушвиц.

Това само като напомняне, не непременно предупреждение или поучение. А инак самият аз бих се радвал просто ако започнеш да пишеш с по-кратки и по-малко трудни за четене изречения:-)

Поздрави,

Златко

П. П. Ах, да – може би ще ти бъде интересно да погледнеш и текста на Фокнър тук. В него със сигурност ще намериш ако не отговори, то поне доста подкрепа за нещата, в които изглежда вярваш. Ти не си единственият. А това винаги помага.

• 21-01-2009|**Гост – Цончо**

Да внесе и аз малко баланс (тъй като темата се измества).

Златко казва „хора с много вяра и малко познание открай време са изпитвали особено влечение към играта с огъня, особено когато в него се е пържело нечие месце, от Джордано Бруно до Аушвиц.“

е аз го допълвам: „...също така и хора с никаква вяра и „много познание“ открай време изпитват особено влечение към играта с огъня, особено когато в него се пържело доста месце, от Терора на Френската революция до Аушвиц и Гулаг.“

Мисля, че е много обидно за добрите, вярващи хора, без кой знае какви специални познания, често да бъдат наричани (от невярващи) глупаци или поставяни в групата на потенциалните убийци. Престъпленията на Църквата, Държавата или фанатика, религиозен или не, трябва да бъдат обяснявани с недостатъците на човешката природа. Вярата в Бог, сама по себе си, като крайна причина, НИКОГА не води до извършване на престъпление. Престъпления извършват всякакви хора и ги вършат просто защото са болни или слаби.

Вчера гледах встъпването в длъжност на Обама в една от залите на един от най-либералните, светски университети в Канада (впрочем създаден от сливането на две бивши противоположни религиозни учебни институции – протестантският университет Сър Джордж Уилямс и йезуитският Лойла). Когато Рик Уорън започна молитвата много от студентите наведоха глави, така направиха и мнозина американци, така направи и Обама... Не казвам, че трябва правим това, което вършат хората, но е добре понякога да свеждаме глави... иначе всичко би било празна суета... включително и по-знанието.

- 21-01-2009|**Цончо** – към Доброслав

Доброславе, наистина се нуждаеш от малко повече „познание“:

Първо, американското правителство не е подтисническо, ако го сравниш с останалите правителства по света. Ако казваш, че всяко правителството е подтисническо, това вече е теза.

Второ, глобализацията. Чувал си за голямата Депресия, знаеш ли че главната причина за проблемите тогава бе липсата на „свободен, глобален пазар“. Всяка страна се затваря зад тарифи, които имат за цел да запазят уж индустрията ѝ. Противоположното на глобализация е протекционизъм и той не е решение на проблемите, води до едно – международна дезинтеграция и война.

Светът не се управлява от корпорации. Светът се управлява от борещи се за място държави и хора. Никой не може да контролира тази сложна система от противоположни и балансиращи се сили и действия.

Хубаво е, че не вярваш в Дарвин. Навремето американците вярваха в социалният дарвинизъм. И аз не вярвам в Дарвин, когато говоря за бедност, мизерия, липса на възможности и неравенство. Не вярвам, че нещо създадено, заслужава да умре само защото не е имало шанса да отговоря на изискванията на средата. А теорията на Дарвин не се различава от библейската теория за сътворението: и Библията и Дарвин са съгласни, че маймуната е преди човека. Сега не можем да се сърдим на автора на Библията, че не го е написал „по-научно“, че да хваща вяра и през ХХ век.

- 21-01-2009|**Златко** – До Цончо (без спор)

Хм, Цончо, наистина ли мислиш, че Гулаг и Аушвиц са израз на познание, а не на (сляпа) вяра? В такъв случай, предполагам, ще трябва да започнем да изясняваме какво всеки от двамата ни има пред вид под думите „вяра“ и „познание“ ... което така или иначе няма да ни доведе доникъде, просто поради различията в нещата, в които вярваме.

И все пак ...

В съвременната епистемология съществуват доста добре разработени схеми за разграничаване на „вярата“ от „познанието“ (Попър, Кун, Лакатош, та дори и Файерабенд, който в края на краищата се отказва от разграничението – нещо, което на самия мен ми е много симпатично). Така че едва ли има смисъл сега да преоткриваме колелото. Най-грубо казано, познанието свършва там, където свършва проверимостта на нещата (ако за едно твърдение няма начин да бъде доказано, че може да бъде невярно – е.г. „комунизмът е постижим“ или „съществува Бог“), то по принцип се изключва от сферата на познанието. Това не е отрицание на вярата, а просто поставяне на мястото, което вероятно ѝ подхожда най-добре: в сферата на личното предпочитание и личния избор.

Нищо против вярата, Цончо. Самият аз мисля, че съм вярващ човек, ако и да не вярвам в никой Бог и да не поддържам никаква религия ... Но тоя разговор сме го водили десетки пъти, нали така?

П. П. Моля четящата публика за извинение заради пълното отклонение от темата на статията. Ние двамата с Цончо си се дърлим така от години насам, това най-вероятно се дължи на факта, че водим разговорите си без бира, т.е. чувството ни за хумор пресъхва някъде по пътя ...

- 21-01-2009|**Цончо**

:-) точно така, сигурен съм, че ако имаме повече време (на бира) най-после ще се разберем по въпроса за вярата (канил съм те на гости, сега пак те каня, винаги добре дошъл!)

Последно, в отговор. Мисля, че Аушвиц и Гулак са израз преди всичко на омраза, политически интерес, страх, безумие, несвят, глупост и т. н (Хана Аренд дава някои от отговорите)... което ще рече – те не са израз нито на „познание“, нито на вяра... Убийството и мъчението на беззащитен, невинен човек, е резултат от болест. Не съм психолог, но подозирам, че е нещо свързано с емоциите и чувствителността. Психопатия някаква.

Вярата и познанието са две много хубави неща. Без да навлизам в научните схеми на Попър и Кун, аз ще ти кажа какво стои зад самите научни схеми – вяра (прав е тоя Файерабенд, който аз не съм чел или съм забравил). Мога даже да кажа, че моторът на всяко познание е вярата. Без вяра, няма познание. И без познание, има вяра.

И накрая, просто не искам едно така хубаво нещо като вярата в Бог (която е избор и право на всеки да приеме или не), да бъде поставяно толкова ниско от интелигентни и образовани хора като теб (и мнозина други). Твоите думи ИМАТ ЗНАЧЕНИЕ. Ако говориш против църквата, добре, ако говориш за насилие в определени религиозни традиции, добре, ако говориш за тъпотията на хора, които обясняват престъпленията си с вяра в Бога, добре... Но да поставяш вярата в центъра на твоята критика, не е добре. Защото проблемът не е във вярата. Това създава разделение и напрежение. Хората те слушат, ти си писател и издател, ти задаваш тон, и вероятността този тон да бъде повторен погрешно от някой по-слабо образован или несериозен човек е голяма... Колко пъти съм чувал, че съм „ниско-интелигентен“ защото вярвам в Бог от хора, които отдалеко им личи, че са прочели две книги през живота си? Много. Включително в Либерален преглед.

Вярно, може и да съм „ниско-интелигентен“, но вярата не ме прави по-лош. Напротив, учи ме на въздържание и самоконтрол... и любов.

Хората се възпитават, четейки и слушайки, погрешно е хората да бъдат лишавани от възможността да изберат – вяра в Бога, вяра в свидетелства или синтез между вяра и познание... НИКОЙ НЕ ТРЯБВА ДА СЕ СТРАХУВА ИЛИ СРАМУВА ОТ ВЯРАТА СИ, ако тя му дава надежда, ако го прави по-добър и по-смирнен... Затова винаги се опитвам да дам и другата гледна точка...

Извинявам се за дългото словоизлеяние.

Нашите думи имат значение.

- 21-01-2009|**Цончо**

Не мога да редактирам текста си затова добавям в нов пост: за Гулаг и Аушвиц – в първият си пост за вярата съм поставил думите „много познание“ в кавички. Това има значение. Да, тези хора претендираха че имат имат познание... както и вяра... в световният еврейски, капиталистически или на знам си какъв заговор, междувпрочем.

- 25-01-2009|**Доброслав Бакалов**

Абе, май неисках точно така да ме разберете, за съжаление езика не е съвършен и не може изцяло да отрази мислите и емоциите, пък и съм далеч от мисълта, че се изразявам достатъчно ясно(отплесвам се), А да, Фокнър съм го чел и Цончо, да смятам, че всички правителства са подтиснически(винаги съм се смятал анархист, още откакто прочетох Швейк)Та това, което мислех за Дарвин е, че сме достатъчно „добри“ и достатъчно „хора“, за да не се налага да живеем в „Спарта“, сиреч приносът ни към света да е само едно подобряване на гените, за да може вида да продължи съществуването си, силно се надявам да не е това нашата основна мисия тук, иначе невиждам как точно се различаваме от нашите предшественици-приматите ☺, това е в общи линии и нещата винаги опират до знание или вяра, мисля че думата е мъдрост- с риск да прозвучи претенциозно. Но това не е по темата, тъй че моля да ме извините...

- 25-01-2009|**Гост**

...Макар че Атина уби Сократ

- 29-12-2011|**Питащият**

Да предположим че зелените човечета ни подарят робот, който се размножава и може да върши всичко. Енергия черпи от студен термоядрен синтез и за целта просто пие вода. Освен това ни подарят и чертежите на гривна, която изчислява кой колко се е потрудил. Питам дали ще позволят на роботите да я произвежда и как ще функционира обществото при тези условия. До къде може да расте производителността на труда и кой ще притежава фабриката за абсолюти.

САЩ трябва да последват примера на Англия, която се изсуши по телици от позицията на световна империя, когато това се наложи. Добре би било отговорностите да се поделят между САЩ ЕС и Русия, а защо не и да се създаде съюз на северните народи или нации. Ледовете се размразиха в преносен и буквален смисъл и такъв съюз би стабилизирал за дълго света според мен.

- 04-01-2012|**Серкан**

Този текст (и коментарите) не ги бях чел до днес.

Има съществена промяна в стила на Фукуяма днес (2011), която се усеща в целия дискурс на „Бъдещето на историята“.

ЯВНО и той е събрал увереност и се е престрашил да напише нещо, които преди повече са го възпирали.

Фукуяма е започнал професионалната си реализация в средите на нео-консервативните среди. Син на японски имигранти, които след нападението над Пърл Харбър са изпратили в (концентрационен) лагер. ДА, в САЩ. Наскоро гледах документален филм изцяло посветен на тази срамна страница.

Консерватизма му идва от произхода и семейната среда (японско семейство), но живота на това същото японско семейство в САЩ от средата на 20-и век маркира завинаги в него либерализма. И рано или късно това излиза наяве, маркирайки останалата част от живота му.

(В тази тема, консерватизъм и либерализъм формирани под формата на семейството, малцинствеността и по нататъшната пожизнена борба, виждам мои лични аналогии...)

Консерватизма и либерализма имат много добро описание в един текст на Робърт Каплан посветен на Самуел Хънтингтън. Мисля, че би било интересно за тези, които не са го чели и ще резюмирам в един друг коментар няколко от абзаците, които ми направиха най-силно впечатление.

Тук бих искал да обърна внимание на още един интересен момент.

Четох коментарите с интерес и виждам много интересни аналогии (с доскоро). Как се губят интересни и човечни хора с неадекватност и подценяване (типични форми на перфидно неуважение, така характерни за наследниците на света, над който прелитат Атласи).

Повдигам въпроса, защото той има пряка връзка с „РЕШЕНИЕТО“ за да има едно ново „БЪДЕЩЕ“ ЧОВЕШКАТА ИСТОРИЯ. (Разписъл съм ня-

колко „странни“ абзаца и ще ги пусна в коментар по-късно, откъдето се надявам да мога да представя/обобща моето виждане за връзката между настоящето и бъдещето. Виждайки какви институти са се създали съвсем наскоро, примерно „Институт за радикален капитализъм“, в България ЯВНО призмата през която се вижда света е доста по различна от тази, която е на други места. Примерно моето (Испания от 2001 година.)

И последно – интересно би ми било да чуя какво мисли Цончо, който след тези коментари тук опознавам по-добре и повече ценя (повече от това, което го ценях и до сега – въпреки всички несъвършенства и несъгласия), за това, което причиниха/причиняват ДРУГИ издатели, издателства, сайтове, институти, лобита, интереси, ..., които дават тон в световен мащаб, на хора като мен – човека от „малцинството“.

- 04-01-2012|**Серкан**

Поглед в очите на света

От Робърт Д. Каплан

The Atlantic Monthly Magazine

here

.....

Ето абзаците, които ми направиха силно впечатление – с яснотата и перфектната формулираност. Моето „споделяне“ с идеите в тях е съвсем друг въпрос – много по-сложен и засега няма да вмъквам моето мнение.

.....

„Централен аргумент в неговата друга книга – „Политически ред“, е Америка, която не разбира предизвикателствата в развиващите се страни. „Американците вярват в единството на доброто – пише той – те допускат, че всички добри неща вървят заедно – социалният прогрес, икономическият растеж, политическата стабилност и така нататък.

Но ако разгледаме Индия, ще забележим, че през 50-те тя имаше една десета от дохода в Аржентина и Венецуела и въпреки това бе политически по-стабилна. Защо? Част от отговорът е нещо, което се смята за „лошо“ – **неграмотността** на индийците. Неграмотността в Индия благоприятстваше стабилността на демокрацията, защото селската неграмотност имаше малко претенции към властите в сравнение с новия образован градски пролетариат. Неграмотните и полуграмотните само гласуват; образованите организират и създават съществуващата система. **Индия, настоява Хънтингтън, като се изключи нейната бедност, беше ста-**

билна, демократична държава десетилетия наред, заради една необикновена комбинация от фактори: слабо образования електорат и високо образования елит, бяха напълно достатъчни да управляват модерните държавни институции; докато сега новата образована, но бедна класа, появяваща се в Индия, прави политиците и управляващите далеч по-лоши.“

„Колкото по-бързо се просвещава населението, толкова по-нестабилно става управлението – забелязва той – Френската и мексиканската революции не се предхождат от бедността, а от едно незатихващо социално и икономическо развитие. **Икономическият растеж, който днес е подкрепян от глобалния елит из целия свят, ще доведе до нестабилност и катаклизми, преди да доведе до политически узрели и напреднали общества.**“ „Политически ред“ показва, че голямата модернизация, която глобалните елити подкрепят, причинява на първо място корупция. През 18 век в Англия се забелязва безпрецедентно ниво на корупция, вследствие на започналата индустриална революция, а същото може да бъде казано и за Америка от 19 век. Но корупцията на тази сцена на развитие, вероятно е била и полезна, пише Хънтингтън. Корупцията, според него, помага да бъдат асимилирани новите групи в системата; продаването на парламентарни места, например, е типично за една изграждаща се демокрация и е за предпочитане пред въоръжените атаки срещу парламента. Корупцията, изтъква Хънтингтън, е по-малко екстремна форма от насилието. „Този, който корумпира служителите в системата е по-подходящ и близък на тази система, отколкото този, който щурмува устоите ѝ.“

„Корупцията в умерени дози може да превъзмогне студената и тромава бюрокрация и да бъде един от инструментите за прогрес.“

„Пишейки в края на шейсетте години, Хънтингтън описва света от началото на 21 век. За една революция трайната икономическа нищета „може да се окаже полезна за нейния продължителен успех.“ Идеята, че недостигът на храна и другите трудности, причинени от икономически санкции ще доведат до сваляне на революционни режими като този на Саддам Хюсеин или на Кастро е нелепост, твърди Хънтингтън. Материалните жертви, макар и непоносими в нормална ситуация, доказват и съвпадат с идеологическите послания на революционера. **“Революционните режими могат да бъдат подкопани от охолството, но никога от бедността.**“ Испанските и канадските предприемачи, които сега из-

граждат хотели в Хавана, вероятно по-добре знаят как се разрушава един революционен режим отколкото американското правителство.“

„В едно изречение от „Политическия ред“ той показва различните роли на военните през 20 век – **“В светът на олигархията войникът е радикал; в светът на средната класа той е участник и арбитър; в масовото общество – той става консервативният защитник на съществуващият ред.”** И дава за пример ролята на турската армия и статуса на военните в Египет.

Американската увереност в демократичните реформи е неоправдана. **“Реформите могат да бъдат повече катализатор на революция – пише Хънтингтън – отколкото неин заместник...”** Във всеки случай реформите извършвани в неразвитите общества не са в резултат на прозрачност и голямо публично участие, но, както показва Ататюрк в Турция, а са по-скоро на „бързина и изненада – двата древни принципа на войната.“ Ако реформаторските програми се провеждат бавно и последователно свободната преса ще ги анализира и ще им създаде опозиция. Тъй като една част от обществото ще ги подкрепя, а друга не, реформаторът трябва да работи, изолирайки всяка своя стъпка от проблемите на следващата, разчитайки често на пукнатините в комуникацията, отколкото на отчета пред медиите.“

„Тогава Самуел Хънтингтън публикува статия със заглавие „Сблъсък на цивилизациите?“ Статията се появява във Foreign Affairs през 1993 година и е частично извлечена от семинарите на Хънтингтън, в които се спори върху предизвикателствата на глобалния свят. Според него има малко доказателства за съществуването на някакъв тип универсална цивилизация извън границите на малкия, високо-образован глобален елит.“

„Моята хипотеза е, че фундаменталният източник на конфликт в този нов свят няма да бъде идеологически или предимно икономически; големите разлики в човечеството и доминиращият източник на конфликти ще бъде преди всичко културен. Националните държави ще останат най-силните актьори в световната политика, но принципните конфликти в глобалната политика ще произтичат от нациите и групите на различните цивилизации...**Конфликтът между цивилизациите ще бъде последната фаза на еволюция на конфликтите в модерния свят.** „

„Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред“ е книгата, която се ражда от статията и където Хънтингтън предлага богатство от други прозрения. (В България книгата е издадена през 1999 година от изд. къща „Обсидиан“) **В нея той показва, че докато Западът генерира идеологии, то Изтокът генерира религии и обяснява, че днес религията е по-опасната сила на международната сцена. Той подчертава, че комунизмът, който е бил централно-европейска идеология, е приближил философски СССР повече до Запада, отколкото източно-православна Русия е била способна да извърши това. Хънтингтън припомня, че Студената война е едно мимолетно събитие в сравнение с вековната битка между Исляма и Запада.**“

„Опасните сблъсъци на бъдещето – пише Хънтингтън – вероятно ще възникнат от взаимодействията между Западната арогантност, Ислямската нетолерантност и китайската самоувереност.“ „

„Колко важни са идеите на Хънтингтън в настоящата криза, предизвикана от атаките в Ню Йорк и Вашингтон? **В миналото Хънтингтън бе предупредил, че е безсмислено да очакваш от хора, които не са като теб, да ти станат значително по-близки;** американският добронамерен инстинкт, според Хънтингтън, е причинил само вреди. „Във възникващият свят на етнически конфликти и цивилизационни сблъсъци Западната вяра в универсалността на западната култура съдържа три проблема: да се вярва в това е погрешно, неморално и опасно.“ В настоящата война, водена от САЩ, е изключително важно да се държи непрекъснато на фокус бруталния терористичен факт. Според него Осама Бин Ладен не от днес се надява и прави опити да възбуди цивилизационен конфликт между Исляма и Запада. САЩ трябва да предотвратят това развитие главно чрез създаването на многонационална антитерористична коалиция, пресичаща цивилизационните граници. Освен това САЩ трябва да направят всичко възможно, за да доведат две неща докрай: първо, да сплотят нациите на Запада; и второ, да се опитат да видят по-реалистично как изглежда света и в очите на другите хора. „Сега е време за реалистична скромност на целите ни и твърд подход в методите ни. [Светът] е опасно място, където много хора се възмущават от нашето богатство, сила и култура и енергично се противопоставят на нашите усилия да ги убедим **или принудим** да се съгласят с нашите ценности – човешки права, демокрация и капитализъм. **В този свят Америка трябва да се научи да различава своите истински приятели, които ще бъдат с нея и тя**

с тях; подходящите съюзници, с които ще има подобни, но не общи интереси; стратегическите партньори – конкуренти, със смесени отношения; да различи противниците, с които е невъзможно да постигне споразумение; и безмилостните врагове, които ще се опитат да я унищожат, ако тя не ги унищожи първа.“

Хънтингтън никога не бърка добрите намерения с чистия анализ. Той знае, че работата на един политически учен не е непременно да подобри света, но да каже какво смята, че се случва в него – и тогава, разбира се, да предпише действия, **обслужващи интересите на неговото правителство.“**

„Реалният консерватизъм не може да се стреми към възвишени принципи, защото неговата истинска задача е това, което вече съществува. Консервативната дилема е, че легитимността на консерватизма произтича единствено от доказаният успех и правота на събитията, докато либерализма и неговите защитници имат винаги под ръка възможността да поправят грешките си, благодарение на универсалността на техните принципи. Хънтингтън винаги е държал на либералните идеали, но знае, че тези идеали не биха оцелели без сила, а силата от своя страна – от внимателна поддръжка.

Ако американската политика остане траен интелектуален момент, работата на Хънтингтън ще бъде една от неговите колони. Един пасаж от заключението на неговата книга „American Politics“, винаги ми е изглеждал съществен пример за добрата преценка и политическата чувствителност на Хънтингтън: „Критиците казват, че Америка е една лъжа, защото нейната реалност никога не е достигала до нейните идеали. Те грешат. Америка не е лъжа; тя е разочарование. Но е разочарование само защото е и надежда.“

В целият текст има много малко за гладът. Да не кажа нищо. Та... не знам, но от това, което аз чета, виждам, усещам на собствения си гръб, съвсем ясно е кой е сит и кой е гладен. Както и кой за кого работи и какви цели обслужва за да преживее и той на свой ред. Да, всички сме хора, всички имаме право да преживеем, но има нещо дълбоко несправедливо в този така сложен свят. Нещо, което точно технологията, която доведе глобализацията, която довежда и изчезването на „средната класа“, която може да доведе и до това, само тясно специализиран кръг хора да притежават все повече и повече, та точно тази технология доведе и единстве-

ната уникална надежда за промяна и търсене на нови решения – новата форма на комуникация между хората от целия свят.

- 05-01-2012|**без значение**

Серкане, благодаря ти за коментарите и за добрите думи към мен. Хубаво ми е да чуя, че някой ме цени, особено човек с когото съм спорил и когото от глупост съм наранявал (за последното, ти знаеш, искрено съжалявам). Голямо качество е човек да бъде благ, добронамерен и да радва хората с думите си, не е трудно, но някак не се сещаме да го правим, трябва да пазиш това качество и развиваш, съвсем сериозно... Иначе, какво да мисля -- мисля, че съм уморен, и че е хубаво да има дебати, и че често пъти греша, но и че често пъти съм прав... Аз, може да звучи странно, знам добре последната книга на Фукуяма (за която се говори под друга негова статия), и дори имах възможност да разменя две три думи с него върху нея... Не знам, аз вярвам в свободния пазар, в неизбежността от кризи, възходи и падения, вярвам също, че само свободни хора могат да създадат добра икономика и благоденстващо общество, а най-свободните хора – политически и икономически, като брой и концентрация, са все още в Америка... Хънтингтън, когото цитира, го е казал чудесно:

„Критиците казват, че Америка е една лъжа, защото нейната реалност никога не е достигала до нейните идеали. Те грешат. Америка не е лъжа; тя е разочарование. Но е разочарование само защото е и надежда.“

- 05-01-2012|**Самолет 005 – ге:**
без значение писа:

...Хънтингтън, когото цитира, го е казал чудесно:

„Критиците казват, че Америка е една лъжа, защото нейната реалност никога не е достигала до нейните идеали. Те грешат. Америка не е лъжа; тя е разочарование. Но е разочарование само защото е и надежда.“

Мой приятел, американец, твърди, че в Америка имало най-много от предимно два типа хора – тези, които живеят на легални drugs и тези, които живеят на и с нелегални drugs. Силата на Америка идвала от друго и то не било човешката свобода а от простора... Той казва, че няма родина, но има паспорт. Дали Хънтингтън не го потвърждава като казва, че който живее с надежда умира в отчаяние... или не разбирам казаното?

В природата няма добро и зло. Човекът ги изобретява. Затова се смята, че човекът е грешка на природата... ☺))

• 05-01-2012|**Любомир Сирков**

В това интервю на Фукуяма най-сериозният въпрос, който той засяга, е въпросът за спестовността:

Цитирам:

Притежава ли американската криза и едно културно измерение?

Да, тя със сигурност го има. Ние в Америка сме живели в продължение на години над възможностите си. Някога тук властваше пуританската етика и хората се гордееха със спестяванията си. Немците все още спестяват много в сравнение с американците. Ние напълно сме се отучили от тази добродетел и живеем единствено от кредитни карти, тоест на вересия. Пари ни дават на заем други, преди всичко китайците. Това ни прави зависими и уязвими. То трябва да се промени.

Всъщност, думите на Фукуяма, че „Немците все още спестяват много в сравнение с американците“, вероятно изразяват надеждата му, че спестяванията ще се изравнят, като германските нива на спестовност станат толкова ниски, колкото в момента са американските (това изглежда е част от типично американската нагласа, че те са „нормалните“ във всяко отношение, и всички други хора по света рано или късно ще дойдат на техния акъл...)

Само че това – нивото на спестяванията на домакинствата – изглежда наистина е по-скоро трайна културна особеност.

Данните тук

here

показват: въпреки че разполагаемият доход на домакинствата в САЩ е близо 50% по-висок от този в Европа, пак именно в Евронзоната и в ЕС-27 домакинствата правят повече спестявания (съответно 13.9% и 10.8% от дохода си) в сравнение със САЩ (5.2%).

По други данни, от американски източник, **here**

спестовността на американците се е развивала така: „The U. S. gross personal saving rate had averaged about 7% of GDP through the 1960s, 1970s, and 1980s. In the 1990s, the personal saving rate decreased, averaging about 4.5% of GDP. In the 2000s, the personal saving rate continued to fall, reaching a low of 1.1% by 2005.“

Посочвам тези данни главно за да отрезвя коментирация „без значение“ по-горе, който със своя абстрактен оптимизъм може и да не е наясно с конкретните измерения на дисбалансите.

Разбира се, ниските вътрешни нива на спестявания могат да бъдат компенсирани от външни спестявания, и именно това се е случвало в САЩ:

„Because domestic saving has persistently been insufficient to fully finance domestic investment, the United States has attracted foreign saving to fill that shortfall. Inflows of foreign saving as a percentage of GDP reached a record high of 7.0% in 2006. Since then foreign inflows of saving have decreased due in part to the dampening effects of the recent recession.“

Т.е. през 2006 г. в САЩ са влезли външни спестявания в размер на около 7% от техния БВП.

Разликата между единия и другия тип спестявания е, че едните („вътрешните“, на населението) са културно-обусловени (и затова може да се разчита, че ще бъдат по-трайни) – докато другите („външните“) са пазарно-обусловени (в смисъл, че идват дотолкова, доколкото пазарните условия в САЩ към даден момент са добри за тях – и поради това са по-неустойчиви във времето).

Наскоро (декември 2011 г.) един български икономист – Георги Ангелов – в ТВ-предаване изрази относно уязвимостта на САЩ следния важен аргумент, който досега не бях срещал (цитирам по памет):

„Европа имаше това предимство, че се състои от различни държави, и когато Гърция беше ударена, всички ние получихме едно ранно предупреждение. Кое то обаче пропияхме – последните две години Европа не направи нищо. В САЩ положението е по-различно – там дългът е федерален, и когато САЩ бъдат ударени, няма да има такова ранно предупреждение.“

0 на 0

Автор: Цвета Стоева

В един дървен сандък, някъде под избата на съзнанието ми, крия всичките си криви качества, а освен това – два чифта параноя, невроза и няколко вида сезонни депресии. От седмица насам някой от тях е намерил ключа, отворил е катинара, докато съм спяла, и сега всички се забавляват в главата ми. Оттогава не мога да спя. Вместо това предпочитам да шофирам. В такива състояния винаги помага. Карам със 180 км/ч, все едно се опитвам да им избягам някъде по пътя. От скоростта няма да успеят да ме настигнат и ще измръзнат там в студа – на тъмно и мокро. Нещастници!

Магистралата свършва и виждам огромна зелена табела „София“. След по-малко от 10 минути паркирам колата пред блока. Ослушвам се – в главата ми е тихо. Най-накрая! И точно преди да въздъхна с облекчение, на таблото лампата за маслото светва в червено. Аз съм го сменила преди месец и няма причина да премигва в този кървав цвят. В главата ми малкото неприятно дяволче започва да сменя табелки – теч на масло, двигател, колянов вал, основен ремонт на главината. После ми показва ценоразписа – 2000 лева, 3500 лева, 5000 лева.

Лампата продължава да си свети, без въобще да ѝ дреме. Просто си има проблем и крещи в тишината, а ехото се удря в мозъка ми и пак превърта ценоразписа. Шибаната лампичка мига на червено, сякаш напук, а аз от опит знам, че това е второто най-лошо нещо, което може да се случи с колата ми. Първото е челен удар в стълб. Поглеждам нагоре и разпервам ръце.

– Добре, какво още можеш да ми причиниш, а? Какво? Колко още трябва да понеса?

Напоследък често си говоря с него. Затварям вратата на колата и телефонът ми звъни – Бившият. Окей, окей, можело да стане и по-зле. Винаги може. Не знам кой е този Мърфи, но е трябвало да умре от инфаркт,

преди да измисли тъпите си закони. Оглеждам се объркано и не знам какво да правя. Оставям телефона на капака на колата и той също започва да вибрира. Целият автомобил се тресе и се превръща в огромна трепереща слушалка. Онзи отгоре съвсем се е ядосал. Сега седи в небесното си царство и се наслаждава на собствената си игра. Поставил е пешката си пред моя цар и се чуди как ще излезе от ситуацията. Къде ще се скрия, на кое квадратче ще избягам. Естествено, на погрешното. Вдигам телефона.

– Ало.

– Кате!

– Привет!

– Здравсти! Аз съм в Непал. Тук е супер! Обикалям вече 1 месец, но ми писна и след 2 дни се прибирам.

– Браво на теб!

– Ти как си? Още ли си толкова руса?

– Аха.

– Блондинка гадна!

– Еми...

– Иначе как си?

– Затънала в сезонното си социопатно състояние.

– Аха. Добре, като се върна, ще говорим. Купил съм ти подарък.

– Аз обичам подаръците.

– Знам.

– Окей. До скоро и лек път на обратно!

– До скоро!

Затварям и се замислям. Докато аз хвърча бясно около немската си кола и преглеждам мазното ѝ като соев сос масло, той обикаля хималайски кътчета и яде бял ориз в купичка. Не мисли за течове, пари, ремонти. Аз съм на единия край на планетата, а той – на хиляди километри от мен. На високо, на чисто, на безпроблемно пътешествие към самия себе си, в което оставаш само с купичката ориз. Едно на нула за него. Винаги сме били на различни планети.

Три дни по-късно седя отново в колата си. Лампичката за маслото вече не свети, но тази в главата ми – да. Пак ще го видя, пак след толкова месеци, но онова наше пак никога не трябва да се повтаря. Пък и не би могло. Той си има приятелка, аз нямам никой. Две на нула за него. Мразя я тая шибана игра. Винаги той я печели.

Чудя се дали ще я доведе. По-добре не. Не искам да знам нищо, свързано с нея – как се казва, колко е дълга косата ѝ, как мирише и какво мило име му е измислила, за да го нарича с него, след като правят секс и преди да заспят. Предпочитам да остане момичето Х, което ме задраска от неговия списък. Нищо повече.

Чакам го пред работата му и превъртам станциите на радиото. Още преди да се е появил, знам какво ще ми подари – гердан или колие. Имам по едно от Италия, Непал, Рио де Жанейро, Гърция, въобще от всяко място, на което е бил. По Jazz FM звучи Sade. Sade е добре. Поглеждам часовника – 21:21. Винаги намирам нещо дяволско в това съвпадение.

Тъкмо се замислям за ада и той излиза иззад стъклената врата на офиса си. Едва успявам да го видя от голямата му усмивка. Той е 32 броя перфектно бели, подредени зъби, смъкнати дънки и кецове. Всичко това влиза в колата ми и ме целува. Странно, но ми се вижда остарял. Говори някакви неща, изсипва ги с камиони пред мен и се смее. Смее се много. Аз само се усмихвам. Когато губиш играта, поне трябва да проявиш малко достойнство.

4 рома по-късно в ресторанта се смее и аз. За няколко часа вече сме направили антология на нашата връзка. Как той заспиваше винаги когато гледахме филм, а аз го събуждах със скандали. Как аз разхвърлях дрехите си из цялата му къща и той ме посрещаше със скандали. За секса, който правихме в склада на Седемте рилски езера, докато на главите ни падаха ски и сноуборд автомати. За тройката, която всяка вечер планирахме, но накрая винаги се прибирахме двамата сами.

Говорим си за нашето минало, а то изглежда толкова далечно, че е като избледняла пътна табела, която отдавна не води до никъде. Нашата пътна табела, която аз толкова обичам, че при всеки удобен случай я бърша от прах и се опитвам да издълбая в ламарината заличените от времето букви.

Едно жълто такси по-късно и няколко нелепи разговора между диспечерката и шофьора ние сме в неговия апартамент. Там винаги има още ром и много от неговата музика, която преди не можех да понасям. Обичам го това място! Той ми подава малка шарена кесийка и в нея откривам гердан от мъниста, който пазел собственика си от лошите енергии. Винаги е вярвал в тези неща. Целувам го.

Наоколо няма и помен от друга жена. Не се получи просто, казва ми той и свива рамене. Вместо това в стаята са пръснати предмети, кои-

то съм му подарявала за всеки празник – голяма дървена статуя от индийски магазин; раkitова лампа с преплетени в нея пръчки, стърчащи навсякъде; черно-бяла моя снимка в паспарту, на която съм гола и с отрязана глава. Точно в този момент осъзнавам, че колкото и месеци да не съм идвала, аз през цялото време съм била тук. С подаръците, снимките, спомените, недоизказаните неща.

Изведнъж ми става мило и уютно и явно при него протичат същите процеси, защото се навежда и ме целува. Усещам миризмата му – познатата, любимата, изстраданата. В първия момент се разтварям във въздуха на хиляди любвеобилни парченца, а после червената лампа светва в главата ми. Сирени вият и сигнализират тревога. Малкият ми мозък обявява аварийно положение. Теч на масло! Проклетото дяволче започва да сменя табели – 5 дни рев, 2 месеца депресия, 100 години самота. Отдръпвам се и го поглеждам.

– Какво правиш?

– Целунах те.

– Да, виждам. Обаче ние сме били вече там и това не трябва да се повтаря!

– Добре, тогава. Няма.

– Знаеш, че много те обичам, но просто не мога да се върна там.

– Ще бъде както кажеш, спокойно.

– Окей!

Лягаме двамата, гушнати в леглото. Той е чисто гол, а аз оставам по моите бели боксерки с кичозен златен ангел отпред. Какво ли съм си мислела, когато съм ги купувала? Със сигурност не съм подозирала, че ще се окажа в тази ситуация. Навън е тихо и тъмно, а препиканото улично осветление хвърля глуха светлина из къщата. Той заспива почти веднага, а аз оставам да разглеждам правоъгълните шарки, които се образуват по стената.

Лежа до най-любимия си мъж, прегърнала съм го полугола, но няма да правим секс. Не и този път. Тази вечер го губя като любовник, за да го спечеля на сутринта като приятел. Имам чувството, че сме преминали на съвсем ново ниво. Сякаш съм превъртjала първата част на „Супер Марио“, преборила съм се с миризливото огромно чудовище, което пази портата, и съм отишла на второ ниво. А там е ведро и слънчево. По артериите на апартамента му тече спокойствие. 0 на 0 за двамата и край на игрите, обещавам си аз. После съм заспала.

Цвета Стоева е млада българска авторка, победителка в конкурса „Новелови награди“ 2007.

Коментари (25)

- 13-01-2009|**nezvan** – обесивният Бивш

Вече ми стана интересно да прочета и трети разказ от Цвета Стоева: за да проверя дали пак ще се отнася до бившия любовник. Дали – на всичкото отгоре – тя ще се окаже и монотематичен автор. Все пак ѝ пожелавам успех в сърдието да пише художествена литература!

- 15-01-2009|**Гостидиот**

Хубаво написано. Интелигентността е безспорна. Но-както е нормално да се случва на изчезващите народи-писателите не забелязват какво се случва. Писателите на изчезващите народи не забелязват, че те изчезват. Това е част от симптоматиката. Писателите бърлят по кафенетата, пътуват в чужди страни, четат на други езици и в творбите им не можеш да определиш какви са-даже и от коя част на света са-те са толкова стерилно интелигентни, толкова изискани-сякаш идват от нищото. А може би се радват, че са успели да изчистят от съзнанието си мисълта, че страната им загива. Колко неестетично е да се занимаваш с българските неразбории, с тези простаки които се тъпчат в парламента, с мъртвото образование, с обезлюдените села, с мрачните болници, с подивяващия пейзаж. Ако се сетиш-можеш, като другите, просто да мразиш и обвиняваш. А най-добре е да мълчиш, съзнавайки че заедно с другите си пазител на голяма тайна-че страната ти изчезва, че ако искаш да си писател, трябва да се учиш да пишеш на друг език. Трябва да се освободиш от мисълта, че си отговорен

за страната си, за другите-те са толкова примитивни, в чужбина чак те е срам да казваш, че си българин, гледат те под око. Вярно, че си писател, но какво можеш да направиш-темите са толкова отблъскващи-какво, да пишеш за мутри ли, за цигани, за чалга-дискотека. Толкова е просташко. Не си виновен-имало е голям експеримент, нещо като опити с животни, но вместо животни използвали цели народи-и този опит бил неуспешен, но и други умират, ето руснаците-хем са голям народ, не като нас. Така че-пиши. И учи езици.

- 15-01-2009|**nezvan** – Писателите на изчезващите народи

Гостидиоте, твоята бележка заслужава да бъде публикувана не като коментар, а като самостоятелен авторски текст. Моля, стори го!

- 16-01-2009|**Гост**

гостидиот, пред твоята забележка предпочитам да чета горния разказ. Това май говори предостатъчно.

Хубаво е, че си намираш повод да си развиваш теориите.

- 16-01-2009|**Гост** – относно коментарите на гостидиот

Ако не ме лъже усета, тук става дума за нещото, което беше намекнато още в коментарите към първия текст на Цвета Стоева: среща между две поколения, които просто няма какво да си кажат – и, макар де юре да принадлежат към една и съща нация и култура, на практика говорят напълно различни езици. Цвета и хората от нейното поколение се интересуват от големи (и празно звучащи) приказки за изчезване на нацията точно толкова, колкото вероятно гостидиотите се интересуват от секс (по напълно естествени причини, предполагам). Едните си припомнят с носталгия времето на младостта с нейните „идеали“ (които сега са обект на обществена погнуса), докато за другите думичката „идеали“ звучи нецензурно. А всъщност и двете неща са израз на една и съща ситуация – време на разруха (най-вече духовна) и бавно възстановяване (най-вече материално), които просто нямат взаимни допирни точки. Не сме нито първите, нито последните, които минават през нещо такова, макар при нас то да е особено болезнено, поради липсата на културна традиция. Духовният вакуум се запълва от всичко, което око може да види или ухо – да чуе. И понеже източниците на пълнежа са най-вече външни, изгубените в тази необозримост гостидиоти оплакват изчезването на нацията, докато младите

се къпят в пъстротията (без да се интересуват от нейната идеологическа или екологическа „чистота“). И всички живеят „заедно“, през цялото това време ...

- 16-01-2009|Златко

Вижте, повечето хора, които четат „Прегледа“ така или иначе май принадлежат към поколението, към което принадлежа и аз, тоест това са бащите и майките на хора като Цвета. И ако някои от нас си позволяват да гледат с пренебрежение или дори отвращение към това следващо поколение, то толкова по-зле за тях. Впрочем, същото се отнася до всички хора с „интелектуалски“ претенции, независимо от възрастта им, доколкото те се чувстват объркани или застрашени от една толкова „разпусната“ проза. С риск да ви говоря неща, които са отдавна известни, ще спомена само френската „Нова вълна“ отпреди десетина години или спорадично появяващи се бестселъри като *Feuchtegebiete* („Влажни зони“) в Германия. Познавам тези неща само от коментари и рецензии, нямам чак толкова много време за четене, но доколкото разбирам, в сравнение с тях нашите автори все още са сравнително скромни. Важното за самия мен в цялата тази ситуация е да играя ролята, която ми се струва важна: онази на сеизмографа, на уреда, който отчита и записва трептенията в общественото пространство, без непременно да ги оценява.

И все пак ...

По собственото ми разбиране едно от основните изисквания при подхода към нови и непознати неща е някакъв минимум на интелектуална откритост, отвореност към света и формите, под които той ни се поднася. В такъв смисъл изказвам тук благодарност на всички предишни коментатори, защото повечето реакции, общо взето, са съдържани. Разбира се, това не е някаква кой знае колко мощна проза. Много вероятно е, че ако остане на това ниво, Цвета Стоева просто ще изчезне от хоризонта като някоя от пословичните комети. За мен важното тук е, че изведнъж се появява един дързък и предизвикателен глас, който не се притеснява да каже: „такива сме и не се срамуваме да го покажем“. В което, като баща на две деца, аз чета подтекста: „на каквото си постелите, на такова ще легнете“. Вярно, изглежда така, сякаш за тези хора не съществува нищо друго, освен един необуздан хедонизъм (макар че аз ще продължавам да настоявам, че при Цвета това е само повърхност – скоро ще пусна нейния текст за хероина, за да видите какво имам пред вид). Е добре, но в какво

е причината за това? Ако има нещо, в което *да не вярвам* на този свят, то това е оплукването на следващите поколения. И ако сегашните двайсетгодишни на свой ред откриват един свят, в който си струва да се живее единствено заради удоволствието, то това е нещо, което трудно можем да им вменим като вина. Те са такива, каквито могат. Същото се отнася и до нас – преди всичко като родители.

Така че по-полечка с отхвърлянето, моля. Да не се окаже така, че сме започнали да хвърляме камъни в собствената си градина ...

- 16-01-2009|**Гост**

Последното, което мога да кажа за прозата на Цвета е, че е разпусната. Не е. Но както добре отбелязахте – това не е мощна проза (хареса ми изрази). Малко е повърхностна и прилича на писане заради писането, в което по принцип няма нищо лошо. Нямам нищо против да чета за секс, но това не пречи пак да имам изисквания към текста. И е малко тъпо да обръщате това във война на поколенията. Аз съм от поколението на Цвета и какво...? Ще ми е интересно да прочета текста за хероина, но мисля че някак трудно ще ме изненада съдържанието му.

- 16-01-2009|**Гостидиот** – коментарите

Аз съм на възраст, в която още се интересувам от всичко. Даже на моята възраст мъжете започват прекалено много да се интересуват от секс-и поради спецификите на съвременната младежка култура в България го получават в количество и качество, неподозирани от предишните поколения. Професията ми позволява за съжаление да виждам обществото и отделните хора в цялост-не само обвивката им. Имам мнение за случващото се около мен-сега разбирам, че то е „големи и празно звучащи приказки“. Времето на младостта си припомням не с носталгия, а търсейки и намирайки причините за това което сега преживяваме. Много от процесите бяха вече започнали. Не че е могло нещо да направим. Този малък инцидент, от който разбирам че съм твърде стар, идеологизиран оплаквач на нещо, което не си заслужава, прибавен към други подобни/между които и един палеж и едно взривяване/могат да бъдат отнесени към симптоматиката на това, за което явно сред интелектуалните кръгове е забранено да се говори-иначе си стигматизиран и етикиран по посочения начин. Това е нещо като „фашизма в нас“-с това е представен тук в това издание Георги Марков-омразата на интелегента към другия, който

е различен, който може и да мисли с по-големи категории. Щом мислиш за страната си-си одъртял реакционер, който не прави секс и затова мрази младите. Ще ти се обясни, че всичко е наред, просто липсват културни традиции и затова оптиката ти изкривява образа. Или нищо няма да ти се обясни, под предлог, че няма да разбереш-сещай се сам колко си тъп. Без да те познават, без да имат представа за житейския и професионалния ти опит.

- 16-01-2009|**Гостидиот**

Само ми обяснете къде видяхте в текста ми нещо негативно за младите. Писателите-млади и стари-за тях е думата. И това, че и други били минали по този път, не е вярно. Нашето положение е уникално лошо. Имаме държавноотгледана и затова непобедима престъпност, имаме едно преминаващо в мнозинство малцинство, което е също уникално по характеристиките си, несравнимо с нищо друго в човешката история-и несравними с нищо в модерната демография цифри, показващи изчезването ни. Опровергайте ме, ще ви бъда много благодарен. Само не ме изкарвайте стар и тъп и не ми казвайте, че литературата няма нищо общо с това. Аз не съм литератор, занимавам се с престъпност. Бих искал да придобия вашето спокойствие по някакъв начин-така че обяснете ми къде са корените му. Ще ми направите голяма услуга. Или просто ми кажете, че е започнало голямото евакуиране или бягство-както искате го наречете. Защото аз още се чувствам отговорен за това, което става около мен, блъскам си главата как би могло да се обърне течението обратно. Трябва да взема решение-около мен повечето дезертираха от професията-не явно, а тайно-и страната все повече се оголва откъм хора, които си изпълняват дълга. По стар навик търся нещо в литературата, което да ми вдъхне кураж-в старата българска литература имаше такива неща-в написаното от 20 години насам няма. Младите да живеят както си искат-но и те и ние се нуждаем от нещо, което да ни вдъхновява, да ни помага в съпротивата срещу нещата, които са насочени срещу живота. Литературата би трябвало да има мисия, както и живота на всеки от нас.

- 16-01-2009|**nezvan** – младежката хиперкултура

Ако някога (от 60-те години до края на ХХ век) се говореше за младежка субкултура като либерална революция на новите поколения срещу идеологическия догматизъм на господстващите стари генерации, точно

това днес звучи анахронично. Погрешно е да виждаме в морално и езиково разкрепостеното младо поколение хора (и писатели) все същия „революционен“ синдром на радикална невинност. Напротив – това всепозволено поведение в живота и литературата днес изглежда твърде банално и лишено от всякаква етична мотивация ако не за промяна, то поне за отказ от сегашното нерадо положение в българския обществен и частен живот. Контракултурата се превръща вече в норма, която за съжаление се оказва огледален образ на това, срещу което уж се противопоставя – цинизма, моралната нищета, егоизма, лицемерието, безперспективността... Не е нужно да четем „Духът на времето“ от френския социолог Едгар Морен, за да разберем, че отдавна младите управляват и от „суб-“ културното им движение е прераснало в „хипер-“ – хипертрофия на младежката одързостеност. Не мисля, че трябва да се толерира прекомерно предимството да си млад – това не е лично качество и вмененото самочувствие по този показател с времето може да предизвика обратен ефект. Затова нека щадим новите млади в похвалите си. Трудният успех е сигурният успех.

И няколко уточнения: 1) В първия си коментар Гостидиот не говореше за изчезващи „нации“, а за изчезващи „народи“. Тук очевидно не се влагаше политически смисъл и някакъв вид патриотически реакционизъм. Нека четем без изопачения! 2) Самият Гостидиот не е прав, като твърди, че в последните 20 години българската литература губи устои и не задава етическа мяра. Точно защото той се занимава с проблеми на престъпността, ще му препоръчам да прочете например романите на Теодора Димова. Това не е обичайната криминална литература, в която има едва ли не опиянение от социалната трансгресия. Напротив – това е литература на болката, на кризиса, на търсенето на морални устои. Също – белетристиката на Димитър Динев, особ. романа му „Ангелски езици“. И много други стойностни съвременни (български) автори. От които най-младите ни (защото цитираните са все още млади) има какво да научат.

- 17-01-2009|Гост – Re:

Гостидиот писа:

Хубаво написано. Интелигентността е безспорна. Но-както е нормално да се случва на изчезващите народи-писателите не забелязват какво се случва. Писателите на изчезващите народи не забелязват, че те изчезват. Това е част от симптоматиката. Писателите бърбят по кафенетата, пътуват в чужди

страни, четат на други езици и в творбите им не можеш да определиш какви са-даже и от коя част на света са-те са толкова стерилно интелигентни, толкова изискани-сякаш идват от нищото.

Със съжаление повтарям, че според мен това са големи – и празни – приказки. „Страната изчезва“, „народът изчезва“ – за мен това са само вопли на едно провинциално съзнание, което не може да се ориентира в новия, значително по-необозрим от досегашния пейзаж. България изчезва като страна точно толкова, колкото изчезват и всички останали членове на Европейския Съюз, тоест постепенно се отказва от досегашната форма на суверенитет, за да стане част от едно по-голямо, европейско цяло. Селата се обезлюдяват, а София междуременно е над 2 милиона. В Китай през последните 30 години от селата в градовете са се прехвърлили около 500 милиона души – това само за сравнение. Америка избра чернокож президент, но нашенските патриоти все още не могат да приемат циганите като човешки същества и за тях увеличаването на това малцинство е директен признак за „изчезването на народа“ – сякаш циганите не са част от този народ. Демографските изследвания непрекъснато показват, че същите процеси се развиват както в Европа, така и в Америка, че и в света като цяло – белокожото население вече не е най-многобройното в по-голямата част от света. Факти, факти, факти ... И къде във всичко това има повод да си скубем косите и да заревем, че „изчезваме“? Единствената логика зад тези вопли е онази на неосъзнатия расизъм, с който ни възпитаваха – а в България очевидно го правят и сега – през целия 20 век. „Ония“ са винаги срещу „нас“, щом те печелят, значи ние губим, щом те се размножават, значи ние изчезваме. Логика, достойна за каменната ера! И хиляда Барак Обамовци да се появят на този свят, мисълта за това, че някой ден циганин би могъл да бъде президент на България винаги ще кара гостидиотите да се обливат в студена пот. А дали не е време да махнем частицата „гост“ от това словосъчетание? Как мислите, драги криминалистете?

- 17-01-2009|**Гостидиот**

Не познавате живота и страната, драги. Защо ми давате за пример Китай и САЩ-настоящата и бъдещата суперсили. Научете нещо за България. Афроамериканците нямат нищо общо с нашите цигани-нито като историческа съдба, нито като социален статус. Но и американското об-

щество няма нищо общо с българското. Афроамериканците имат около 30% средна класа-лекари, инженери, юристи, военни, полицаи, пастори. Къде виждате Обама в България-най-близо до него може да поставите Азис. Ако нашите цигани имаха личност като Обама щях да обявя за луд всеки, който говори за проблем. Прочетете и за циганите-ще намерите и за специфичния цигански расизъм, и за неспособността да се интегрират в стационарното общество. За престъпността. В района на окръжен съд Перник 80% от престъпленията се извършват от цигани. В моя курс в Юридическия факултет имаше само един циганин-отпаднал от погорни курсове-той сега е адвокат-мошеник и при нормално правосъдие трябваше да е в затвора. Прокурорът Томов му спряха делото заради депутатски имунитет-съдят го за престъпления по служба. Аз за други цигани юристи не се сещам. Нашите цигани не приемат, че са част от българския народ-това е различното от преди 20 години-те сега говорят за правото да са цигани.

Така че това е твърде ограничен подход-да ми обяснявате какво е в САЩ и Китай. За Китай -огромно население в селата-без пенсионна система-което едновременно е неизчерпаем резервор за човешки ресурси и голям проблем. Къде виждате паралел между нас-с унищоженото като класа селячество, и преливащото от хора китайско село?

И за процесите на индустриализация не знаете достатъчно-в България те са били насилствени, наложени от горе-затова сега практически почти нямаме индустрия-и до голяма степен са в основата на това, което сега берем като горчиви плодове. Въобще ако не сте разбрал, че нещата в България не могат да се обясняват много-много със ставащото по белия свят, залудо четете това издание. Оспорвате, че изчезваме ли? Намерете демографски данни-за 2008 сме намалели с 4,8%-и това е разликата между починали и родени, без да се броят преселилите се.

Както казвате-факти, факти, факти-само че аз давам български, а вие от две най-многобройни държави в света.

Не сте длъжен да се съгласявате с мен-но защо обиждате? Това е признак на вътрешна несигурност. Или извън интернет сте изключителен конформист? Това последното май обяснява нещата. Пребройте обидите в текстовете си-стар, не практикуващ секс, с предизвикващи отвращение идеали, провинциален расист. Защо? Защото съм имал мнение. Нещо съм написал. Кой използва стереотипи и предразсъдъци? Кой е проблем? И

други били минали по този път-какво, и други са изчезнали-това преминаване ли е? Ако не съм съгласен с това, виновен ли съм?

Аз не съм криминалист-това явно трябва да ме уязви и подиграе. Криминалог съм-много е близо до социологията. Учил съм право и психология. Не съм кабинетен-престъпността я гледам и в съдебна зала, и на улицата, и на върха на държавата. Бях антикомунист защото истината е антикомунистическа. Вече никакъв не съм. Чета това издание с надеждата, че ще открия нещо което да ме опровергае-че нещата за България не са чак толкова зле колкото ги виждам. Никой не ме опровергава- по същество ми се забранява да твърдя това, което твърдя. И за да е действителна забраната, първо бях вкаран в конфликт с младите-по причина че съм твърде провинциален и не разбирам света. После вече бях опровергаван с примери от Китай и САЩ. И бях наречен идиот-но не по Достоевски. Българска работа.

- 18-01-2009|**nezvan** – Досто(ен)евски

Уважаеми Гости-идиот, не се уязвявайте толкова. Макар и да не Ви отговарят пряко, бъдете сигурен, че има читатели на „Либерален преглед“, които оценяват по достойнство коментарите Ви и подкрепят голяма част от твърденията Ви. Като гражданин на българската държава изказвам своята благодарност за това, което правите в областта на криминалогията и при отстояване на законността. Пожелавам Ви да не се поддавате на отчаянието и на крайното разочарование от българския народ, взет в неговата етническа и всякаква друга пъстрота. Това не би било полезно за никого. Успех!

ПП: От името на дискусантите тук и от свое име се извинявам на главния редактор за отклонението ни от основната тема на форума под тази пуликация (разказа „0:0“ от Цвета Стоева).

- 18-01-2009|**Заклет Фройдист** – 0:0

Цвете, хубавелка си, но за жалост те гони психопатията. Иди на психотерапевт, за да излекуваш сексуалните си комплекси. До коментаторите – ако съвременната поезия и проза се концентрират върху влагилица, оргазми и членове, да ни пази господ като народ.

- 18-01-2009|**Заклет Фройдист** – Цвета Стоева

Как ви изглежда Цвета Стоева до Франсис Фукуяма?

- 18-01-2009|**Гост** – Re: Цвета Стоева
Заклет Фройдист писа:
Как ви изглежда Цвета Стоева до Франсис Фукуяма?
Също като Заклет Фройдист до Гостиотиот.

- 18-01-2009|**Гост** – Re: 0:0
Заклет Фройдист писа:
Цвете, хубавелка си, но за жалост те гони психопатията.

Ако за един пишещ има „неудобни“ за концентриране неща, язък му за целото драскане. На Цвета поне не ѝ е проблем да говори за това. Разказът е съвсем в ред от тая гледна точка и нито е вулгарен, нито разпуснат, така че коментарът Ви е бая измислен точно на тоя фон.

А ако Вас ви смущават тези неща, боя се, че дори идиотът Фройд едва ли може да Ви помогне.

- 18-01-2009|**Заклет Фройдист** – Re: Цвета Стоева

Гостиотиотът за много неща е прав, но е многословен. При това драги „Гост“ аз не претендирам да съм поет/писател и не участвам в литературни конкурси (а пропо името на спечелената награда от Цв. Ст. също подлежи на анализ по Фройд). За разлика от Ваша милост съм чел и Фукуяма и Фройд и Ерик Фром и т.н. Но работата не е в това! Не може едно сериозно издание да публикува неща, чието място е в портосайтовете на Интернет. Подобна писачи има и във в-к „Новинар“, но за разлика от Цв. Ст. казват и нещо смислено. Иначе не съм против всеки да пише каквото и както си иска. В крайна сметка при демокрацията и гейове и лесбийки и проститутки и жигула имат права. Да са живи и здрави! Но нека всеки си издава психопатичните разсъждения там, където им е мястото. Щото ми писна да чета и електронни и печатни медии и да се чудя какви са – сериозни или жълти? Де сте го виждали това в САЩ и Европа?

- 18-01-2009|**Гост** – Re: Re: Цвета Стоева

Заклет Фройдист писа:
Де сте го виждали това в САЩ и Европа?

Поредният претенциозен пуяк, който пише за „Ерик Фром“ (Erich Fromm) и задава реторични въпроси за Америка и Европа, които е виждал през крив макарон. Тук вече стана дума за това, че този тип литература е нещо обичайно на запад поне от две столетия насам (да сте чували

нещо за Пол дьо Кок, уважаеми? За Сад изобщо да не говорим). Впрочем, защо четете изданието щом то не ви харесва?

- 18-01-2009|**Заклет Фройдист** – ReRe: На

„А ако Вас ви смущават тези неща, боя се, че дори идиотът Фройд едва ли може да Ви помогне“.

Драги „Гост“

1. Фройд и фройдистите не са идиоти, но явно или Ви е рано или Ви е твърде късно да ги четете!

2. Не ме смущава нито ебането, нито оргазмите, нито влагалищата, нито клиторите. Не искам обаче едно сериозно издание, каквото смятам, че е „Либерален преглед“, да дава трибуна на подобни писания. За всяко нещо си има място.

3. Във връзка с т.2 ще посъветвам г-ца Цв. Ст. да се обади на Карбовски, той ще я посъветва къде да публикува.

- 18-01-2009|**Гостът** – Re: Re: Цвета Стоева

Заклет Фройдист писа:

Гостидиотът за много неща е прав, но е многословен. При това драги „Гост“ аз не претендирам да съм поет/писател и не участвам в литературни конкурси (а пропо името на спечелената награда от Цв. Ст. също подлежи на анализ по Фройд).

Ми моя милост е запозната и с Фукуяма и Фройд и Ерик Фром и какво от това. Ако Ви е толкова високо мнението за Фройд, смей да кажа че не сте чел достатъчно. Много ми е интересно какво пък толкова фрапантно видяхте в текста на девойката, че пък така ви възмути. Брей па моралисти!

- 02-02-2009|**Burma** – 0:0

Що за читателско скудоумие! Не виждам нещо смущаващо, порно или психоекзотично в разказа. Дисекция, изследване – трудна съвместимост на два хиперивдивидуализирани индивидуалности, при които общия знаменател при общуването се отгласква от чисто сексуалния мотив и търси духовни („приятелски“) измерения, баланс, хармония на взаимното допълване. Къде тук е вулгарното, къде е страшното и неморалното, направо се шашвам? За някого текстът е повод да извади нещо миризливо откъм себе си, собствените си представи за нещата. Текстът сам по себе си е независим в своя диалог с читателите и често се разминава с намерени-

ята на самия автор. Мисля че Гостидиот го чете през призмата на професионалните си травми, занимавайки се цял живот с престъпници – не че е осъдително, но е само един от възможните варианти за тълкувание. Има цял континент нормални хора, за които светлото и естественото са част от хоризонта – и те също са читатели. Цвета печели с това, че без смущение разказва за реални проблеми в общуването, които са част от живота и не е нужно да ги вкарваме в клишето на задължителното щастливо развързване на „възвишената“ любов. Такава има само в сантименталните романи. Цвета е изследовател, диагностик, и това ми харесва, въпреки че прекалено реже от себе си. Болезнено. Но затова пък убедително. И аз съм отвъд 50-те, но ми харесва.

- 02-02-2009|**Сандо** – гостидиотщините

Разказът ми е симпатичен. Мисля, че това, което притеснява гостидиотите в него, е фактът, че е съвременен. Литературата отдавна няма мисията да възпитава народите в родолюбие и гордост, че и ний сме дали нещо на света. Литературата е начин на общуване между автора и читателите, между автора и самия него, между читателите и самите тях... Ако на гостидиотите не им харесва как пише Цвета Стоева да си четат „творчеството“ на Волен и поръчките на Антон Дончев и да въздишат по славното минало. Да се пробутват расистки паранои обаче, не е читаво. Статистиките а ла Кертиков не са наука, а фашистка пропаганда. Очаквам скоро гостидиота да сподели и че циганите са насърчени да „ни претопят“ от злите евреи...

- 15-03-2009|**Нещо не разбирам** – Браво, Цвета!

Абе, хора, какво му е сиптачинтото, какво е важното, коя е историята, как е разказана? това е по-тривиално от реч на Станишев, бе! Вие сте се побъркали!

- 30-04-2009|**gengen4ev** – odnosno

абе добре е момичето -сързява .възмъжава,възжелана недооплодена ...словоблудка мамина ...никога не .

а тия дето пишат коменти -нешастни стари чекисти земете си поне веднъж хубаф стаф.

Февруари 2009

Моята турска библиотека

Автор: Орхан Памук

В сърцето на моята библиотека е библиотеката на баща ми. Когато бях на седемнадесет или осемнадесет и започнах да посвещавам по-голямата част от времето си на четене, аз поглъщах томове, които баща ми държеше в нашата всекидневна, както и ония, които намирах из истанбулските книжарници. Имаше дни в които, ако прочетях някоя книга от библиотеката на баща ми и я харесах, аз я взимах в моята стая и я поставях сред собствените си книги. Баща ми, който се радваше да види, че синът му чете, се радваше и на това, че някои от книгите му се преселваха в моята библиотека – и всеки път, когато видеше някоя от книгите си на моята лавица, той ме закачаше, казвайки: „Аха, виждам, че този том е бил повишен до по-горните ешелони!“

През 1970, когато бях на 18, аз – като всички турски деца, интересуващи се от книги – започнах да пиша поезия. Рисувах и следвах архитектура, но удоволствието, което ми доставяха тези неща, намаляваше; през нощите пушех цигари и пишех поезия, която криех от всички. Именно по това време прочетох стихосбирките, които баща ми (който беше искал да бъде поет в младостта си) държеше по рафтовете си.

Обичах тънките, избелели томчета от поети, които са познати в турската литература като принадлежащи към Първата Вълна (1940-те и 1950-те) и Втората Вълна (1960-те и 1970-те); след като ги прочитах, обичах да пиша стихове в същия стил. Поетите от Първата Вълна – Орхан Вели, Мелих Джевдет и Октай Рифат – се помнят с името на първата поетична сбирка, която са публикували заедно – *Garip*, или *Странно*. Те внесоха в модерната турска поезия езика на улиците, великолепен с остроумието си и отхвърлящ формалните конвенции на официалния език, както и потисническият, авторитарен свят, който те отразяваха. Понякога баща ми отваряше едно от първите издания на някой от тези поети и ни развличаше с едно или друго от техните забавни и непостоян-

ни стихотворения, четейки ги с висок глас и придавайки си вид, който ни позволяваше да разберем, че литературата е едно от великолепните съкровища на живота.

Въодушевявах се и от поетите от Втората Вълна, които поеха този новаторски дух при следващото поколение, придавайки на поезията един разказвателен, експресионистичен тон, същевременно внасяйки понякога в композициите си една смесица от дадаистки, сюрреалистични и орнаментални мотиви. Когато четях тези вече мъртви поети (Джемал Сюрейя, Тургут Уйар, Илхан Берк), аз бях убеден, че мога да пиша като тях, по същия начин, по който един човек, гледащ абстрактна картина, може да бъде достатъчно наивен, за да си мисли, че и сам би могъл да нарисова нещо такова. Или, по-скоро, аз бях като художник, който, разглеждайки картина, от която се възхищава, мисли, че е разбрал как тя е била нарисувана. Също както този художник би се втурнал към ателието си, за да докаже откритието си, аз сядах зад бюрото си, за да пиша поезия.

С някои редки изключения, произведенията на всички други турски поети бяха изкуствени и отдалечени от света на ежедневието, така че те не ме интересуваха като поезия; онова, което ме интересуваше, беше тяхната интелектуална основа. Борейки се за оцеляване сред смазващото въздействие на озападняването и Европа, какво би могъл да спаси местния поет от нащърбените и бързо изчезващи Османско-турски литературни традиции, и как? Кое от поезията на Дивана, създадена от османския елит под влиянието на персийската литература? И в какво се състоеше нейната значимост за модерната поезия сега, когато нейните красоти и литературни похвати можеха да бъдат разбрани от по-късните поколения само с помощта на речници и помагала?

Дразнещите въпроси, свързани с „черпенето от традицията“ занимаваха в много голяма степен писателите от поколението, което идеше преди мен, а също и моето поколение. Именно защото Османската поезия беше процъфтявала в продължение на векове, винаги оставайки чужда на западното влияние, съществуваше някакво чувство за приемственост, а това правеше по-лесни и по-удобни дискусиите по литературни и философски въпроси, отнасящи се до поезията. И понеже романът беше европейски внос, романистите и писателите в проза, опитващи се да се свържат с нашата литературна традиция, насочиха вниманието си към поезията.

През ранните 1970 години, след като ентузиазмът ми за поезия беше припламнал и вече изгорял, а аз бях решил да стана романист, на поезията в Турция все още се гледаше като на истинската литература, докато романът изглеждаше една по-низша, популистка форма. Не би било погрешно да се каже, че романът започна да се взема по-сериозно едва през последните тридесет и пет години, докато поезията изгуби част от важноста си. През същото това време издателската индустрия се разрадна с огромна бързина, предлагайки едно все по-голямо разнообразие на все повече читатели.

Когато реших да стана писател, нито поемите, нито романите се ценяха като индивидуални изрази на една артистична чувствителност, на един странен дух, една душа: господстващото гледище беше, че сериозните писатели работят колективно; техните творби се ценяха заради начина, по който допринасяха за една социална утопия и отразяваха някаква споделена визия (като модернизъм, социализъм, ислямизъм, национализъм или секуларно републиканство). В литературните кръгове съществуваше само малко интерес към проблема за индивидуалния творещ писател, който черпи от историята и традицията, или който се опитва да намери литературната форма, която най-добре съответства на неговия глас.

Вместо това литературата беше обвързвана с бъдещето: нейната работа беше да работи ръка за ръка с държавата, за да построи едно щастливо и хармонично общество, или дори нация. Утопичният модернизъм – бил той секуларен, републикански, или социалистическо-егалитарен – беше вторачен толкова упорито в бъдещето, че понякога, така поне си мисля, той ослепяваше за сърцето и душата на всичко, което се беше случвало по улиците и в домовете на Истанбул през последния век. Струва ми се, че писателите, които се ангажират толкова страстно с въпроса как да се доведе Турция до едно брилянтно бъдеще, не разказват една толкова честна история за нашия живот, както го правят писатели като Ахмет Хамди Танпънар и Абдюлхак Шинаси Хисар, които оплакваха загубата на нашата традиционна култура, или Саит Фаик и Азиз Несин, които долавяха изтънко поезията на истанбулските улици и обичаха града без предрасъдъци.

Във времето на озападняването и бързата модернизация, основният въпрос – не само за турската литература, но и за всички литератури извън Запада – е свързан с трудността да се описват мечтите за утре с цве-

товете от днес, да се мечтае за една модерна страна с модерни ценности, като същевременно се приемат удоволствията на ежедневната традиция. Писателите, чиито мечти за едно радикално бъдеще ги тласкаха към политически конфликти, често свършваха в затвора, а злочестините придаваха на гласовете и възгледите им един твърд и огорчен тон.

В библиотеката на баща ми се намираше и първата книга, публикувана от Назъм Хикмет – най-важният турски поет – през 1930-те години, преди той да отиде в затвора заради революционните си идеи. Колкото и впечатлен да бях от сърдития, изпълнен с надежда тон на тези стихове, от тяхната утопична визия и формално новаторство, вдъхновено от руския футуризъм, аз бях също толкова потресен и от страданието, което поетът беше преживял, от годините, които той беше прекарал зад решетките, както и от разказите за затворническия живот в спомените и писмата на реалистични романисти като Орхан Кемал и Кемал Тахир, които бяха лежали в същите затвори. Човек би могъл да направи цяла библиотека от мемоарите, романите и разказите на турски интелектуалци и журналисти, които бяха попаднали в затвора.

Имаше време, в което четях толкова много затворническа литература, че познавах ежедневието в килиите, перченето и грубия език (и затворническия жаргон, който много обичах), сякаш сам съм бил в затвора. В онези дни представата ми за един писател беше за някой, пред чиято врата винаги чака полицията, който бива следен от цивилни полицаи, чиито телефони са подслушвани, самият той не може да получи паспорт и пише от затвора горчиви писма до любимите си. Този начин на живот, който аз познавах само от книги, не беше нещо, което желях за самия себе си, но аз го намирах романтичен. Когато, тридесет години по-късно, вече сам имах подобни проблеми, аз се утеших като си припомних, че проблемите ми са толкова по-леки от ония, за които бях чел в младостта си.

Съжалявам, че не успях да се отърся от просветителската утилитарна идея, че книгите съществуват, за да ни подготвят за живота. Може би това се дължи на факта, че животът на един писател в Турция е доказателство именно за това гледище. Но то се дължи донякъде и на това, че през ония дни в Турция липсваше онзи тип голяма библиотека, в която лесно можете да намерите всяка книга, която желаете. Във въображаемата библиотека на Борхес, всяка книга придобива един мистичен аспект, а самата библиотека наемква за поетическа и метафизическа безкрай-

ност, откликвайки на сложния свят там отвън; зад тази мечта се намират реални библиотеки с повече книги, отколкото изобщо биха могли да бъдат преброени или прочетени. Борхес беше директор на една такава библиотека в Буенос Айрес. Но когато бях млад, в Истанбул или в цяла Турция нямаше подобна библиотека. А що се отнася до книги на чужди езици, то нито една обществена библиотека не притежаваше такива. Ако бих желал да науча всичко, което трябва да се научи, да стана мъдър човек и по този начин да избегна ограниченията на националната литература – натрапени от литературните клики и литературната дипломация, и наложени чрез задушавачи забрани – аз трябваше да си изградя една собствена голяма библиотека.

Между 1970 и 1990 главното ми занимание след четенето беше купуването на книги за собствената ми библиотека; аз исках тя да включва всички книги, които смятах за важни или полезни. Баща ми даваше сериозна издръжка. От осемнадесетгодишна възраст бях свикнал да ходя по веднъж седмично до Сахафлар, стария книжен пазар в Беязит, центъра на Стария Град. Прекарах множество часове и дни в неговите малки магазинчета, отоплявани от неефективни електрически радиатори, задръстени от планини от некаталогизирани книги, където всички изглеждаха бедни – от продавача до собственика, случайния посетител или редовния клиент.

Отивах в някой антикварен магазин, претърсвах рафтовете, разливствах книгите и една след друга разглеждах някоя история на отношенията между Швеция и Османската империя през осемнадесети век, или мемоарите на главния лекар на болницата за душевноболни Бакъркьой; свидетелските описания на някой журналист за пропаднал преврат; монография за Османските паметници в Македония; турско резюме на писанията на немски пътешественик, дошъл в Истанбул през седемнадесети век; размислите на професор от медицинския факултет Чапа относно маниакалните депресии и предразположението към шизофрения; малък сборник стихотворения от някой забравен османски поет в коментирано издание на модерен турски език; илюстрирана книга по въпросите на пропагандата, издадена от службата на губернатора на Истанбул през 1940-те, показваща всички сгради и паркове в чернобяло.

След пазаренето с продавача аз ги превозвах до вкъщи с количка. В началото събрах всички класици на световната и турска литература –

би било по-точно да ги нарека книги „важни“ за турската литература. Мислех си, че сигурно ще чета и други книги, точно както бях го направил с класиците. Но когато майка ми, която се тревожеше за мен, защото смяташе, че чета прекалено много, виждаше как нося вкъщи повече книги, отколкото изобщо бих могъл да прочета, тя промърморваше уморено: „Поне не купувай повече книги докато не си свършил тези!“

Купувах не като колекционер на книги, а като фанатик, който отчаяно се опитва да разбере защо Турция е толкова бедна и има толкова проблеми. Когато бях в двадесетте си години и приятелите ми идваха на гости в къщата, където живеях с родителите си, и ме питаха защо купувам всички тези книги, които пълнят къщата с такава бързина, аз никога не можех да им дам задоволителен отговор. Домашният мотив в Легендите от Гюмюшхане; задкулисното описание на Етем Черкезина на бунта срещу Ататюрк; списъкът на политическите убийства по времето на Втория Конституционен Период (1908–1922), когато на власт бяха Младотурците; историята за папагала, който посланикът в Лондон беше изпратил на султан Абдулхамид; сборникът с образци за писане на любовни писма за срамежливите; политическите спомени на доктора, който беше открил първия санаториум в Турция; подготвителните бележки на един комисар, който беше преподавал на студенти в полицейското училище лекции по дребна улична престъпност, упражнявана от джебчии и измамници – и много други подобни неща.

Освен тях идваха шестомните, изпълнени с документи спомени на един бивш президент; друга книга, описваща подробно начина, по който моралният код на османските гилдии е повлиял на съвременните бизнес-практики; парижките мемоари на един забравен артист; една книга за триковете, които използват търговците, за да покачват цената на лешниците; дебел сборник от петстотин страници, съдържащ критики на марксисти, подкрепящи Китай и Албания, написан от марксисти, подкрепящи Съветския Съюз; историята на трансформацията на град Ерегли след отварянето на тамошните фабрики за стомана и чугун; книга за деца на име *Сто известни турци*; историята на големия пожар в Аксарай през 1911; сборник статии, написани между двете световни войни от някакъв журналист, напълно забравен през последните тридесет години; история в двеста страници, покриваща две хиляди години в едно малко градче в централния Анадол, което беше почти невъзможно за откриване на картата; претенциите на един пенсиониран учител,

който, без каквито и да било познания по английски език, беше открил кой е застрелял Кенеди, само чрез четене на турските вестници ... Дали се интересувах достатъчно от авторите на такива произведения, за да ги чета от начало до край? В по-късните години, всеки път когато някой ме попиташе, „Господин Памук, чели ли сте всички книги в библиотеката си?“, аз отговарях, без да вземам въпроса на шега: „Да. Но дори и да не бях ги чел, те все пак могат да се окажат полезни.“

Имах пред вид точно онова, което казвах – и когато бях млад, връзката ми с книгите беше ограничена от оптимизма на един неизлечим позитивист, който вярваше, че би могъл да завладее целия свят чрез учене. Вярвах, че някой ден бих могъл да използвам цялата тази ерудиция в някой роман. У мен има нещо от самоукия герой от *Гаденето* на Сартр, който чете всяка книга в местната библиотека, от А до Я, и от Петер Клайн, героят от *Заслепението* на Елиас Канети, който се гордее с книгите си също толкова диво, колкото един войник може да се гордее с полка си. Библиотеката на Борхес е за мен не метафизическа фантазия за един безкраен свят – тя е библиотеката, която изградих в дома си в Истанбул, том по том. Понякога вземам книга за правните основи на османската селскостопанска икономика през петнадесети и шестнадесети век. Четейки в тази книга за данъците, налагани върху търговията с тигрови кожи, аз открих, че в Анадола по това време е имало тигри. Четейки тежките томове, съдържащи събраните писма, написани в изгнание от Намък Кемал – романтикът, активистът, патриотът, дидактическият поет от деветнадесети ек (турският Виктор Юго!), аз за пръв път узнах, че нашият легендарен поет, всепризнатият герой от читанки и ученически легенди, е имал изключително мръсен език. Един развлекателен политически мемоар от наш парламентарист, хвърлен в затвора; разказите на борсов играч за най-интересните пожари и катастрофи с коли, които е срещал през кариерата си; мемоарите на един претенциозен дипломат, чиято дъщеря някога ми беше съученичка – ако успееш да намери такива книги, аз веднага ги купувах.

Пропусках живота, заравяйки се в книги – но дори и когато бях разбрал това, аз все пак продължавах да купувам книги, сякаш за да отмъстя на живота, от който бягах. Едва сега, толкова години по-късно, аз разбирам колко щастливи са били часовете, които прекарах, сприятелявайки се с продавачите в ония студени книжарници, пиейки чая, който те ми предлагаша и преглеждайки прашните планини от книги отдолу до горе.

След като бях претърсвал лавиците на истанбулските антикварни магазини от пазара Сахафлар в продължение на десет години, аз направих заключението, че всяка книга, публикувана на латинска азбука от основаването на републиката до 1970-те беше минала през ръцете ми. Понякога изчислявах, че през петдесетгодишния период, последвал решението на Ататюрк през 1928 да прехвърли цялата нация от арабско писмо на латиница, са били публикувани най-много петдесет хиляди книги. През 2008 тази цифра едва беше надхвърлила сто хиляди. Може би аз бях мотивиран от някакъв таен план да събера всички тези книги в моята библиотека ...

Но най-често изборът ми беше спонтанен и импулсивен. Купуването на книги една по една е малко като строежа на къща тухла по тухла. През 1980-те виждах много хора като себе си, не само в антикварните магазини, но и в обикновените истанбулски книжарници. Имам предвид хората, които се появяват към пет-шест часа вечерта и питат: „Има ли нещо ново днес?“, а след това преглеждат една по една всички книги, които са пристигнали в книжарницата от вчера насам.

През 2008 се публикуват около три пъти повече книги, отколкото преди тридесет години, но през 1980-те в Турция се публикуваха средно по три хиляди книги годишно. Виждам съм повечето от тях, почти половината бяха преводи. Понеже имаше толкова малко книги, внесени от чужбина, аз четях тези прибързани и небрежни преводи в опита си да разбера какво се случва в световната литература.

През 1970-те, звездите на всяка книжарница бяха големите исторически томове, търсещи причините за бедността, „назадничавостта“ и социалните и политически катаклизми в Турция. Тези амбициозни модерни истории бяха издържани в сърдит тон; в остър контраст със старите османски истории, които сега се издаваха в модерни турски издания – бях купил и всички тях – новите истории никога не хвърляха прекалено много вина върху самите нас за катастрофите, които бяхме преживели, предпочитайки да приписват нашата бедност, липса на образование и „назадничавост“ на чужди сили или на няколко зли и корумпирани души сред самите нас. Може би именно затова те бяха толкова широко четени и поглъщани.

Никога не съм бил в състояние да устоя на изкушението на каквато и да било история, роман или мемоар, разследващи военните преврати и политически движения от наше време, или серията военни поражения

ния през последните години на Османската империя, или безкрайната поредица от политически убийства, проследяващи всяко от тях до някаква тайна, до зловеща конспирация или игра между чужди сили. Историите на градове, написани от пенсиониранни учители и публикувани или от градските съвети, или от самите автори; мемоарите на доктори-идеалисти, инженери, данъчни чиновници, дипломати, политици, биографиите на филмови звезди, книги за шейхове и секти, експозета на масони, в които се изреждат имена – купувах ги всички, защото в тях имаше малко комедия, малко живот, малко реалност и, ако нищо друго, то поне малко от Турция.

Когато бях дете обичах да чета книги за Ататюрк, написани от неговите приятели и близки сътрудници. Те бяха написани от хора, които познаваха Ататюрк добре и наистина го обичаха; поради законите, защитаващи паметта на Ататюрк, за по-късните поколения беше много трудно да пишат за неговите човешки черти – и така образът на Ататюрк беше префасониран по начин, който го прави да изглежда като авторитарен расист, а с почитаемото му име беше злоупотребено, за да се оправдае политическото потисничество и жестоките закони. В днешна Турция обидата срещу името на Ататюрк си остава наказуемо деяние. Човек не може да го опише като нормална личност в някой роман, или да напише негова достоверна биография, без да попадне в затвора. Но дори и така за него се пишат стотици книги всяка година. Може би това е така защото – както и с книгите за исляма – забраните опростяват един труден и сложен проблем, като по този начин облекчават задачата на авторите.

В средата на 1970-те, когато се бях отказал от мечтата да стана художник и архитект, и реших да стана писател, всяка година в Турция се публикуваха между четиридесет и петдесет романа. Аз ги преглеждах всички и купувах повечето от тях, мислейки, че те могат да ми бъдат от полза някой ден; и ако прекарвах време с тях, то беше не защото имаха някакво литературно достойнство, а защото можех да открия в тях описания на живота в турските села и малки градчета, както и парчета от живота в Истанбул. Нашият знаменит критик от 1950-те, Нурула Аташ (който защитаваше гръмогласно правото ни да заемаме от западната, особено от френската, култура, но не можеше да се сдържа и да не се надсмива над зле образованите автори, опитващи се да имитират французите), веднъж каза, че в страна като нашата понякога е необходимо да

се купуват поне някои от книгите, които се появяват на пазара, просто за да се поддържат автора и издателя. Аз следвах съвета му.

Докато разглеждах тези книги, аз се чувствах като част от една култура, една история; мислех си за книгите, които сам ще напиша някой ден, и се чувствах щастлив. Но понякога затъвах в опасна меланхолия. Бях поразен от правописните грешки в някоя книга, или от небрежността, демонстрирана от автора и неговия издател, вниманието ми намаляваше; четях книга, написана по тема, заслужаваща един нюансиран и проникателен анализ, но когато виждах как авторът беше я убил, чрез прибързаност, гняв или паника, аз изпитвах болка. И, освен това, сюжетът все пак изглеждаше малко глупав, пък и банален ... Натъжаваше ме и това, че някоя глупава, безполезна книга беше много обичана, а някоя друга, интересна и заплениваща книга, не привличаше никакъв интерес ...

Такива срещи пробуждаха един по-голям и по-дълбок страх, и постепенно аз започвах да чувствам съкрушителната студенина на облака, който виси над всички хора на литературата извън Запада, над целите им животи: Колко важно е да се знае, че през петнадесетия и шестнадесетия век в Анадола са бродели тигри? Какъв е смисъла в проследяването на влиянието на индийската литература върху Асаф Халет Челеби – един поет, почти непознат дори за турския читател? Нито пък ми се виждаше особено важно да знам, че ордите, които се разбунтуваха в Истанбул на 6 и 7 септември 1955, разбивайки магазините и ограбвайки домовете на истанбулските гръцки, арменски и еврейски малцинства, бяха подкрепяни и насърчавани не само от турските тайни служби, но и от Великобритания, която не искаше да види Кипър като част от Гърция; нито пък изглеждаше важно да се знае какво е дискутирал Ататюрк с шаха на Иран по време на тяхната разходка по Босфора. Изпитвах чувството, че ония, които се бяха занимавали с тези теми и написали романи и истории, бяха го направили напразно.

В най-мрачните си дни аз се чувствах като Фарук, героя на втория ми роман *Тихата къща*, който беше изследвал документи, отнасящи се до много стари времена, далеч назад в османските архиви, и ги носеше в главата си, без никога да забравя фактите, но и без да се чувства свързан с някой от тях: аз се чудех дали има нещо „важно“ в успешното запазване на подробностите от цяла една история, цяла една култура, цял един език. Колко важно беше да се знае кой е причинил Големия Пожар

в Смирна през 1922? Струваше ми се, че освен самия мен има само четири или пет души, които искат да знаят причините за военния преврат от 27 май 1960, или за основаването на демократическата партия след Втората световна война. Беше ли всичко това, защото турската култура беше прекалено политическа? Или защото страната изразяваше себе си най-вече чрез политиката? Или това се дължеше на нашето усещане, че сме толкова далеч от центъра – че живеем по границата – което караше човек да открива толкова малко ценност в собствената си национална библиотека?

Когато размислях за фактите, научени от книгите, които толкова радостно бях донесъл вкъщи, когато мислех за това колко малко означават те за останалия свят, аз се чувствах празен и безполезен, и цялото удоволствие изчезваше. Но макар че през двадесетте си години аз бях силно измъчван от мисълта, че живея далеч от центъра на нещата, това не ми пречеше да обичам силно собствената си библиотека. Когато навлязох в тридесетте си години и за пръв път отидох до Америка, за да видя други библиотеки и да се срещна лице в лице с богатството на световната култура, аз се чувствах дълбоко натъжен да видя колко малко се знаеше за турската култура, за турската писменост. И в същото време тази болка позволи на романиста в мен да види по-ясно разликата между преходните аспекти на една култура и нейната същност. Аз приех това като предупреждение: трябваше да се вгледам по-дълбоко в живота – и в собствената си библиотека.

В романа на Милан Кундера *Бавността* има един чешки герой, който, докато взема участие в международна конференция, използва всяка възможност да разказва за това „как са нещата в моята страна“; като следствие от това той се превръща в обект на насмешки. Правилно е да му се надсмиват за това, че мисли само за собствената си страна и не успява да види връзката между собствената си човечност и тази на останалия свят. Но когато четях *Бавността*, аз не се идентифицирах с онези, които се надсмиват над човека, говорещ непрекъснато за „моята страна“. Аз се идентифицирах със смешния човек. Не защото исках да бъда като това смешно същество, а защото не исках. Беше през 1980-те, когато разбрах, че ако – тук ще заема две думи от героя на моя роман *Черната книга* – искам да „стана себе си“, то това щеше да стане не чрез надсмиване над „подражателя“ на Наипол, заради нещата, които той върши, за

да се избави от своите провинциални привички, или своята депресия. То щеше да стане чрез идентифициране с него.

Турция никога не е била западна колония и така, когато турците започнаха да имитират Запада, както беше наредил Ататюрк, това никога не беше осъдителното, унижително начинание, описано от Кундера, Наипол и Едуард Саид – то се превърна във важна част от турската идентичност. Що се отнася до веселите абсурди на Ефруз Бей, един герой, който е обичан и мразен в еднаква степен, и създаден, за да портретира копнежа по всякакви западни неща като префърцунен и снобски (за турските читатели той не говори за богатството на турската литература), то всичко, което той показва е, че Юмер Сейфетин (1884–1920), националистическият, полемичен разказвач, който на места флиртува с идеи за расова чистота, е представлял озападняването като движение на висшите класи, откъснато от народа.

Когато се сблъскам с такова маниерничене, аз напълно се съгласявам с Достоевски, който се чувстваше толкова разгневен от руските интелектуалци, познаващи Европа по-добре от Русия. Същевременно аз не мога да оправдая напълно този гняв, който накара Достоевски да се противопостави на Тургенев. Изхождайки от собствения си опит, аз знам, че зад защитата на Достоевски на руската култура и православния мистицизъм – да ги наречем ли Руската библиотека? – се крие гняв не само срещу Запада, но и срещу руските интелектуалци, които не познават собствената си култура.

През тридесет и петте години, които прекарах в писане на собствените си романи, аз се научих да не се надсмивам на книгите, написани от други, нито пък да ги захвърлям настрана, независимо от това колко глупави, несвоевременни, остарели, излезли от мода, повърхностни, дебелоглави или странни те могат да бъдат. Тайната на това как да се обичат тези книги не беше в това, може би, да се четат те по начина, който са имали пред вид техните автори ... Работата беше в това да се четат тези книги – странни и безразлични, изпъстрени с моменти на удивителна красота – така, сякаш се поставяте на мястото на техните автори. Човек не избягва провинциалността като бяга от провинциите, а като ги прави част от себе си. Ето как аз се научих да се потопявам в моята бавно увеличаващата се библиотека, и как се научих да се поставям на разстояние. Едва след като станах на четиридесет аз разбрах, че най-сил-

ната причина да обичам библиотеката си беше, че нито турците, нито хората от запада знаеха за нея.

Но сега те казват: „Ти спечели Нобелова награда, а тази година Турция е почетен гост на Франкфуртския панаир на книгата. Така че, би ли могъл да ни опишеш твоята турска библиотека?“ Готов съм за това, както и да накарам и други да заобичат моята турска библиотека, но докато се готвя да изпълня молбата, аз започвам да се страхувам да не я разлюбя ...

Орхан Памук е един от най-значителните съвременни турски автори и носител на Нобеловата награда за литература за 2006 г.

Коментари (6)

- 06-02-2009|**Е**

Да се успокоя, че и родените в Истанбул се чувстват като провинциалисти? :-) Не, че се чувствам така:-)

Само няколко уточнения: Мелих Джемал, Джемал Сюрейя

Ахмет Хамди Танпърнар, Абдюлхак Шинаси Хисар, Азиз Несин, Намък Кемал.

- 06-02-2009|**Златко**

Благодаря, сега ще оправя имената.

- 08-02-2009|**nezvan** – Непрочетената библиотека

Прочетох „Истанбул“ на Орхан Памук. Написах „Архитектура на тъгата“ за тази книга. Чета всички статии, които ми попадат на български език от този автор. Но ме е страх да прочета романите му.

Романите на Орхан Памук! Защо не посягам към тях? От какво се страхувам? Какво може да ме разочарова?

Навярно тяхната фикцийност. Че са литература.

Аз обичам това говорене „от свое име“ на Орхан Памук, което прочитам и в „Моята турска библиотека“. Обичам това изповедно самоизследване на писателя. Опива ме тази „истинскост“ на сюжета, заключен в мемоарната му проза, в неговите анализи на паметта, в изучаването му на себе си отпреди. Това са неговите статии. Нобеловата му реч. „Истанбул“. Публицистиката му.

Не зная кога ще се осмеля да пристъпя към романите на Орхан Памук. Кога ще се престраша пред тяхната литературност. Не я желая! Все още не.

Съзнавам, че ако някога пред някого кажа: „Обичам да чета Памук“, онзи ще ми отговори с основание: „Та ти нищо не си прочела от Памук“. И той наистина няма да бъде прав.

- 02-03-2009|**rرافي** – Моята турска библиотека“

Много интересна и колоритна личност! Надявам се да мога да изчета възможно най-много от творчеството на Орхан Памук! !!

- 05-01-2010|**ARS**

С голямо вълнение прочетох „Името ми е червен“, първата книга, която ми попадна от Орхан Памук. Въпреки, че болезнено ме пробуждаше циничността появяваща се изневиделица на места, все пак удоволствието от Памук си остана докрай, та дори и след това.

...

След това имаше романи, които ме разочароваха... и пак ме спечелваха. Но едно съм сигурен, че не се променя при Орхан Памук – красивата мисъл... Непретенциозна и колкото лична, толкова и обща..., поднасяща непрекъснато приятни изненади. като мъничко цветно стъкълце из купчина ситен пясък.

- 21-08-2011|**Bogomil Kostov AVRAMOV RUSSEFF** – ТЪЖНАТА РАДОСТ НА СЪВРЕМЕННАТА ТУРСКА ЛИТЕРАТУРА
(c) 2008 – Bogomil Kostov AVRAMOV-HEMY

ТЪЖНАТА РАДОСТ НА СЪВРЕМЕННАТА ТУРСКА ЛИТЕРАТУРА

ОТ

Богомил Костов АВРАМОВ-ХЕМИ

ПРИСЪДЕНАТА НЕОТДАВНА Нобелова награда за литература, на видния турски писател Орхан ПАМУК, интелектуалец с европейско възпитание и щатско образование, не учуди никого. Държавнически премълчаван и националистически скандализиран в своята родина, този водещ евразийски пост-модернист, става бледно известен едва напоследък.

РОДЕН В ИСТАНБУЛ, (07.07.1952. !), Орхан ПАМУК възпява своя знаменит роден град, чрез силата на едно удивително перо. Завършвайки знаменития Американски колеж на брега на Босфора, следвайки бащина заръка, той записва архитектура в Истанбулския университет, но скоро напуска. За да се отдаде изцяло на литература. Баща му, престарял бизнесмен внесъл първите IBM компютри в Турция, прекъсва всякаква издръжка. Орхан ПАМУК заминава да преподава в университета на Айова – САЩ. Турската държавност харесва и успява да подкрепя начинаещи таланти. През 1998. на Орхан ПАМУК бива предложено званието „ДЪРЖАВЕН АРТИСТ”, а това пожизнено обезпечава. Бъдещият нобелист рязко отказва:

„НЕ БИХ МОГЪЛ ДА ГЛЕДАМ СВОИТЕ БЛИЗКИ В ОЧИТЕ”.

На писателя окачват прозвището „дисидент”.

ЗАПОЧНАЛ ДА ПИШЕ в началото на седемдесетте години, бъдещият нобелист получава признание едва в началото на деветдесетте години на миналия век. Когато, благодарение таланта на прилежен и умен литературен агент, се превръща в най-продаван турски автор. Неговите романи – така дълбоко интеркултурални, засягат изключително значим комплекс животрептущи национални – всъщност глобални – проблеми на Света: кризите в идентичността на многослойния полифасетен турски народ, проблемите изток-запад, традициите в тяхната контраверзност с хаотично-неуправляемо навлизащата модерност. В условия на масов пазар и екстремна глобализация, подобна проблематика тежко вълнува съвременната турска интелигенция, от векове съдържана на подстъпите към Европа. И, не само нея, и не единствено това.

ПРЕЗ 2003., Орхан ПАМУК получава една слабоизвестна ирландска награда „ИМПАК“, а малко по-късно „НАГРАДА ЗА МИР“ от Немския панаир на книгата, връчена му в една протестантска катедрала – съвсем скандално за един роден мюсюлманин. Следва френската награда „МЕДИКС ЕТРАНЖЕР“. За турското общество тези награди означават много повече, отколкото за всички онези, които са ги присъдили. Орхан ПАМУК се оказва глобално официализиран международно утвърден интелектуален бунтар.

ПРЕЗ 2005. писателят бива номиниран за Нобелова премия, но премията е присъдена на Харолд ПИНТЕР. Това прави името му още по-известно зад граница, и подозрително популярно в Турция. Където има гражданска смелост да осъди турското правителство, продължаващо да прикрива събитията около масакрето над кюрди и арменци през 1915, внушено от Кемал АТАТЮРК. Това задвижва трудно заспали корени на омраза и ненавист. ПравOVERната турска общественост изаявления, се появяват върху страниците на швейцарската преса, а това вече е прекалено. Прокуратурата на Голям Истанбул завежда държавен иск:

„ЗА ОСКЪРБЯВАНЕ НА ТУРЦИЗМА“.

ОРХАН ПАМУК застава пред съда на 15.12.2005., но процесът се отлага за 07.02.2006. Срещу световноизвестния автор, дръзнал да напомни истината на света, се надига стръвна националистическа продържавна кампания, спомоществувана от професионална завист и неблагополучие. Заплашван и обруган, Орхан ПАМУК е принуден да напусне страната, докато АМНЕСТИ ИНТЕРНАЦИОНАЛ и световния ПЕН-КЛУБ не се заемат. Съгласно реда и закона, но най-вече поради традиция и обичай, прокуратурата третира неговите изявления в пресата, като криминално престъпление. Законът налага „ЗА ОБИДА НА СВОЯТА СТРАНА“, затвор от шест месеца до три години. Законът е нов и пресен. Той влиза в сила далеч подир изявленията на писателя, в прекалено шумния швейцарски „DAS MAGAZIN“. Казусът се оказва „EX POST FACTO“. Съдът прехвърля бремето на световната отговорност, върху министъра на правосъдието, който връща дялото обратно в районния съд. Докато извън залите на правосъдието войнстващи мюсюлмани, готови на всичко срещу нищо, обсипват с хули, яйца и обиди пристигащия без охрана Орхан ПАМУК, Европейския парламент вече е изпратил наблюдатели начело със Самюел ЕЪРЛИНГ. От Брюксел Оли РЕН заявява:

„СЛУЧАЯТ ПАМУК ЩЕ БЪДЕ ЛАКМУСОВ ТЕСТ ЗА СЪОТВЕСТВИЕ НА ТУРЦИЯ С КРИТЕРИИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ”.

Заедно с още шестима обвиняеми; в затворите креят десетки; Орхан ПАМУК бива освободен от отговорност. На 22.01.2006., Министъра на правосъдието окончателно сема отговорността. Започнало е всестранно преразглеждане на турската правосъдна ситема от страна на Европейската Общност. – за членство в която СЪВРЕМЕННА ТУРЦИЯ не престава да претендира. Но, проблемът Орхан ПАМУК – сиреч Законът, остава виещ и понастоящем.

НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ, изявени в лицето на адвокатата Кемал КЕРИНЧИЗ не мирясват, подготвяйки ново дяло. През 2006. на Орхан ПАМУК дефинитивно бива присъдена Нобелова премия:

„КОЙТО В ИЗДИРВАНЕ НА МЕЛАНХОЛИЧНАТА ДУША НА СВОЯТ РОДЕН ГРАД, ОТКРИВА НОВИ СИМВОЛИ ЗА СБЛЪСЪК И ПРЕПЛИТАНЕ НА КУЛТУРИ”

Но и от тази най-висока литературна трибуна усмивката на Орхан ПАМУК остава все така тъжна. Усамотен в своя мезонет на брега на Босфора, един нобелист се опитва да отхвърли наслоявания и предразсъдъци, така характерни за монодеидни нации, за да преосмисли Минало, да се вгледа в Настояще и предвиди Бъдеще.

THE END

Ентропа: изкуството на политиката, сърцето на една страна

Автор: Десислава Гаврилова

На 15 януари 2009 г. в една от сградите на Европейския Съюз в Брюксел беше открита изложба, с която се отбелязва началото на шестмесечното президентство на Чехия в Съюза. До деня на откриването се смяташе, че авторите са двадесет и седем артисти от всяка от страните-членки на ЕС, но медийното внимание и политическия шум в България принудиха истинския – и единствен – автор да разкрие шегата си на 13 януари. Оказа се, че това е добре известният концептуален артист от Чехословакия, Давид Черни.

Гражданите на България отдавна вече са забравили, че изкуството може да бъде политическа сила. То беше такова по времето на комунизма, но изгуби важността си от времето на промените през 1989 и след това. Сега, в началото на 2009, изкуството отново има значение в тази страна.

Инсталацията „Ентропа“ цели да провокира, чрез артистична интерпретация на различни клишета относно различните европейски страни. Черни, поемайки отговорността за чешкия принос към въображаемия колектив, трябваше да измисли други двадесет и шест „европейски артисти“ от други държави – и го направи добре, за да подведе медиите и политиците, поне в моята страна, България.

Огледало на Европа

Европа представлява скулптура – един пъзел, съставен от двадесет и седем триизмерни карти на страните-членки на Съюза, като всяка от тях предизвиква и си играе с определен стереотип за съответната страна.

Полша, например, е представена от католически свещеници, развяващи знаме в подкрепа на гей-правата, Холандия е наводнен пейзаж, над който стърчат само минаретата на джамии; Румъния е парк за раз-

влечения с тема Дракула; Франция е плакат, обявяващ стачка, докато откъсната Великобритания е ... празно пространство.

България, междуременно, беше представена като „турска тоалетна“ – един образ, който главните български институции и медии счетоха за дълбоко оскърбителен. И именно тук започна истинското действие.

Българското министерство на външните работи повика чешкия посланик, за да „даде обяснения“ относно артистичната обида; той пък попита дали българската част от композицията трябва да бъде отстранена преди откриването. Аферата ескалира: Българският представител в ЕС издаде официална протестна нота; българските членове на Европейския парламент от националистическата партия Атака предупредиха, че ще отстранят срамната картина с голи ръце; водещите български вестници крещяха по заглавните си страници, че авторът е „чешки мошеник“ и „измамник“, а творбата му е „скандална“ и „обидна“.

Тази дребнава и несъразмерна реакция разкрива много неща за умонагласите на българските институции и комплексите на тукашните медии: техният латентен национализъм, липсата на чувство за хумор – и дълбокото невежество относно модерното изкуство. Същевременно яростното българско отрицание имаше и обратен ефект, правейки от проекта на Черни едно от най-успешните концептуални произведения на изкуството от последните години. Доколкото основната цел на този вид изкуство е да предизвиква дебати, да привлича внимание, да кара зрителя да преоценява очевидното – то в този случай то успя напълно, осигурявайки победа на изкуството и въображението над политиката и дребнавостта.

Българската политическа, институционална и медийна свръх-реакция беше далеч по-силна от тази в останалите портретирани страни. С това тя разкрива инстинкти, които имат нещо много обезпокояващо общо с ония, които доведоха до реакцията на някои мюсюлмани (в Европа и извън нея) след публикуването през 2005 в Дания на карикатурите на пророка Мохамед. Този фурор не е нещо, правещо чест на една страна, която е – или би искала да бъде – европейска по дух. Освен това той е показателен за дълбоката политическа и културна неувереност, съпровождаща вече двегодишното българско членство в Европейския Съюз.

По време на присъединяването на България (и Румъния) към ЕС на 1 януари 2007, множество европейски гласове твърдяха, че приемането на югоизточните съседи е преждевременно, заради слабото им инсти-

туционално представяне в определени области. Оттогава насам новите страни-членки бяха доста заети с това да доказват, че такива безпокойства не са били неоснователни – до такава степен, че Съюзът спря 350 милиона евро от предприєдинителните фондове, обещани на България.

По този начин България създава едно двойно напрежение – наречена от Брюксел най-корумпираната от страните-членки на ЕС, освен че е и най-бедната. В отговор на тези груби действия и обвинения, изкушението пред българската официалност беше да реагира по-малко чрез подобряване на съмнителните практики, отколкото чрез борба срещу „погрешните и несправедливи представи“ с методите на рекламата.

Освен това настоящото, водено от социалистите коалиционно правителство в София – дискредитирано, непопулярно и изправено пред перспективата за национални избори през 2009 – непрекъснато търси скандали (особено „антинационални“ такива), които би могло да експлоатира, за да се хареса на патриотичното мнозинство от гласоподавателите.

Именно в този контекст се появи аферата „Ентропа“ – което прави малко учудващ факта, че тя беше представена като последния епизод от голямата антибългарска конспирация на ЕС. Цялата българска държавна машина, поддържана от медийния хор, търсеше начини да мобилизира латентните чувства на обиден патриотизъм и расистки провинциализъм, придавайки съдържание и форма на тяхната ярост.

Историята на два скандала

Интересен контрапункт на странните български измерения на тази европейска история – без които тя сигурно би заслужавала и получила по-малко внимание – е един друг обществен скандал, провокиран в страната през 2007 г.

Онова, което стартира предишния случай, беше една научна работа, написана от млада българска историчка на изкуството и германски историк, чиято тема беше едно клане от времето на Османската ера, по време на българското въстание от 1876 в селото Батак, и отнасяща се до начина, по който то е било представено шестнадесет години по-късно в картина на полския художник Антоний Пьотровски (1853–1924).

Митът за Батак проследява начина, по който картината на Пьотровски е оформила българското възприятие на събитията от 1876 и, по-широко, как едно художествено представяне, което изкривява и преувеличава историческите факти, може силно да повлияе върху националната памет.

Отговорът на водещите български институции срещу книгата на Мартина Балева и Улф Брунбауер беше показателен. Президентът, министерството на културата, националният исторически музей, академията на науките и болшинството медии нападнаха българската историчка (която е немска гражданка) като турски агент и предател на нацията. Български националистически групи издадоха смъртни заплахи срещу нея и упражняваха в продължение на повече от година психологически терор върху родителите ѝ в София.

„Случаят Батак“ показва колко травматизирани, изпълнени от комплекси и хванати в националистически и провинциални шаблони са повечето български институции (едно състояние, споделяно от голяма част от българските граждани). Сред спазмите на истерия, либералните гласове бяха едно отчетливо и слабо малцинство. Отвътре – и особено откъм либералния ъгъл – всичко това направи тогавашната прясна страна-членка да изглежда дълбоко депресивна.

В това отношение случаят Батак от 2007 изглежда така, сякаш предшества и оформя „Ентропа“ от 2009. Но тук има две разлики. Първата е доминиращата реакция на хората, пишещи из българските Интернет-форуми. По повод Батак те почти единодушно се присъединиха към националистко-ксенофобската вълна; при „Ентропа“ те най-вече се смееха на метафората за „Турската тоалетна“ (учудвайки се единствено на това защо тя е представена толкова чиста...) и поздравяваха несъществуващата българска художничка Елена Джелебова за смелата ѝ творба.

Втората разлика е, че тъй като Елена Джелебова е фикция, последиците за нея и за семейството ѝ са по-малко тревожни, отколкото те бяха за Мартина Балева. Българските националисти няма кого да заплашват, а българската полиция не е принудена да пилее ресурси, за да осигурява нечия лична безопасност. Последното е особено важно в тия дни, когато полицията мобилизира всичките си сили, за да подтисне тридневния протест (14–16 януари) срещу правителствената некадърност, провеждан от студенти, еко-активисти, лекари, учители, селскостопански работници и пенсионери пред сградата на Народното Събрание в София.

Без газ, без хумор, студена, хаотична ... България определено влиза в новата година и в чешкото президентство на ЕС с левия крак. Единствено артистите имат повод да се радват – защото изкуството доказва, че все още е способно да пробужда политически действия и дебати

Източник

Десислава Гаврилова е един от основателите и директор на Център за култура и дебат „Червената къща“ в София.

Коментари (37)

- 19-01-2009|**Гост**

В „Задочните“ си репортажи Георги Марков определя национализма /патриотизма/ като дивашко чувство. Днес то се наслаждава върху липсата на възпитание и образование на голяма част от нас, което ни прави лесно манипулируеми. А реакциите на политици и журналисти са все по-първосигнални и отблъскващи. Де да имаше такъв ентузиазъм за установяване на ред и чистота в страната. Много симпатично прозвуча утешителното „оправдание“ на чешкия художник: „Но все пак представена е чиста тоалетна.“

- 19-01-2009|**Дани**

Чудесен материал! Самата аз съм на подобно мнение, което споделих тук: <http://www.bgreporter.com/index.php?n=read&id=13788> Притесненията около изобразяването ни като тоалетна са израз на комплекси и несигурност и не правят добро впечатление. Ако се притесняваме по-малко за образа си пред света, а работим повече, за да го подобрим, сега нямаше да ни се налага да се притесняваме.

- 19-01-2009|**Гост** – Бг тоалетната

Смятам, че чешкият художник е бил доста благоразположен. Можеше тоалетната да е мръсна и кървава, каквато е милата ни татковина. Все пак той трябва да бъде похвален, защото замисълът му е перфектен и накара доста задрямали мозъци да се поразмърдат – едни да протестират, други

да хвалят. А точно такава е ролята на изкуството, за разлика от фотографии на прекрасни кътчета от България, например.

- 20-01-2009|Гост

Много е прост народа. Провинциален. Патриотичен. Направо дивак. Тоалетните му са турски. Неизмити. Обижда се защото няма чувство за хумор. Държавата му е най-бедната и корумпираната в Европа. Такава я е направил, такава я заслужава.

Виж, интелектуалците му са друго нещо. Те всеки ден си говорят с Европа и и обясняват тези неща. Те са на ниво. Не е лесно да си интелектуалец на такъв народ. Но трябва да си носиш кръста. За доброто на народа. Да му обясниш, че няма право да се обижда, че трябва да има чувство за хумор. Щом не си е написал домашното, щом не си е направил държавата както трябва-ще го подиграват. Естествено.

Такава е ролята на интелектуалците. Ролята на народа е съвсем друга-той трябва да направи държавата такава, че интелектуалците да не се червят пред Европа, когато обясняват какво става в нея. Две много различни роли. Направо антагонистични. И всеки от антагонистите си мисли, че може и се оправя и без другия. И за единия май е така. Лошо, наистина, но се оправя. Като дете, за което не се грижат по-възрастните в семейството, но то макар и да е най-слабия ученик в класа и най-непосрушното в махалата, все пак някак живее на белия свят.

- 20-01-2009|Гост – Re:

Гост писа:

Много е прост народа. Провинциален. Патриотичен. Направо дивак. Тоалетните му са турски. Неизмити. Обижда се защото няма чувство за хумор. Държавата му е най-бедната и корумпираната в Европа. Такава я е направил, такава я заслужава.

Виж, интелектуалците му са друго нещо. Те всеки ден си говорят с Европа и и обясняват тези неща. Те са на ниво. Не е лесно да си интелектуалец на такъв народ. Но трябва да си носиш кръста. За доброто на народа. Да му обясниш, че няма право да се обижда, че трябва да има чувство за хумор. Щом не си е написал домашното, щом не си е направил държавата както трябва-ще го подиграват. Естествено.

Такава е ролята на интелектуалците. Ролята на народа е съвсем друга-той трябва да направи държавата такава, че интелектуалците да не се червят пред Европа, когато обясняват какво става в нея. Две много различни роли. Направо антагонистични. И всеки от антагонистите си мисли, че може и се оправя и без другия. И за единия май е така. Лошо, наистина, но се оправя. Като дете, за което не се грижат по-възрастните в семейството, но то макар и да е най-слабия ученик в класа и най-непосрушното в махалата, все пак някак живее на белия свят.

Всичко е ясно, драги, само още едно нещо май ще трябва да обясниш: самия себе си ти към „народа“ ли причисляваш или към „интелектуалците“? Че да не стане накрая като в оная приказка, между два стола, та ...

- 20-01-2009|**Гост**

Основните проблеми на всяка бивша колония: проблемът за интелектуалното лакейство, за нищетата на традициите, за верноподаническата духовност, за неавтентичната култура, за принудителното и унизително подражателство, се реши за мен по-възможно най-простия начин: католицизмът е моята родина.

Съвременните хора не почитат нищо друго освен истерични текстове.

Николас Гомес-Давила

- 21-01-2009|**Гост GeA** – за кенефите

Ами ние винаги сме си били по цензурата на изкуството, макар че идеята за тоалетната си тръгва точно от нас

преди някакви си 30ина години Тодор Живков обяви българската интелигенция за „диария“ в едно от обръщенията си към студентите по случай 8 декември – а студентите ръкопляскаха – е, кой е бил интелигенция тогава?

После имаше търговия с комшилъка щото нямахме нищо в магазините, а някои и в тендежерите, та ги разнасяха по улиците на столицата и тропяха по тях – е останаха ни наред настоящето пътни означения по магистралите на неофициални за тази „Европейска държава“ езици

После, едно лято, имаше наред площада с жълтите павеа и там някъде зад оня Мавзолей, дето ужжим го разрушихме, ама май го разширихме – бирарии – с барове, чадъри, палми в бурета – и щастливи чужденци, които се отбиваха на по бира, но след това се оказваше че няма

тоалетна – единствената, що годе чиста, беше със стотинки – любезни лелки с бели престилки и приветлив вид – къде – на гърба на Народното събрание – дали пък това не е било част от издръжката на сградата...

и как изглежда пак тази столица посред зима – със сигурност не като турски кенеф – защото онези ги мият...

Не само ние си хвърляме боклука навсякъде, но и продаваме парцели открай време на други – по-централни държавици – да си заравят отпадъците...

Едното е политика, другото е бизнес, третото е – продажничество, четвърто е култура, но това всичко – не е непременно изкуство, а изкуството е такова, каквото е...

- 25-01-2009 | **Румен Леонидов** – Прочетеното тук

Най-смешното е, че сме нихилисти до кухината на гръбначния си стълб, но рипаме и ставаме агресивни националисти, ако някой /си/ ни се присмее. Без значение – доброжелателно или злостно. За Атака е разбираемо – техният пещерен национализъм беше пуснат за всенародна употреба за да вземе преднина и да заглуши модерния прочит на това, що е национално самосъзнание. Другарите от КГБ ловнаха точния момент – създадоха Атака, когато доверието към жълтите се срива, когато левите у нас нахлузиха маските си на десняци, а на десните, останали без власт и възможности за крадене, им пуснаха водата.

Играта на Атака обаче се оказа повече от успешна и тази партия не е момиче за едно лято. Логорейта им пасна на част от обществото и анти-европейското им говорене стана заразително. БСП, доскоро враг номер едно на посестримата си Атака, също пое курс на „национализация“. Ще отворят 4-ти блок на АЕЦ. Не за да свалят цената на тока, а за да нахранят алчното си енергийно лоби. То е важен спонсор на БСП и ДПС. Нали идат избори и всички средства отново са позволени. Типичен балканизъм – ежене на маса, повече пара в свирката и в крайна сметка краен популизъм. Бели червейчета за блатните ни шарани. Популизъм, който още минава за активиран национализъм. Малцина осъзнават, че този боклук е изровен от бунището на историята и че има за цел да компрометира завинаги всякакъв друг вид родолюбие. Най-големите врагове на модерния, проевропейски национализъм са интернационалистите. Хората на Москва днес най-големите патриотари – вижте колко офицери и агенти на ДС, колко лица от милицията, полицията и техните продължения –

днешните спец служби – са в БСП, ДПС, Атака, Герб, ВМРО, Лидер, Напред, Назад, Предник, Задник и прочие.

Пропастта между мислещите българи и масовото опростачване тепърва ще се разширява и задълбочава. За радост на шайката тарикати, които си играят с низките страсти народни. И да се сърдим и да не сърдим народът ни е такъв – безпросветен, наивен, кокоши, – важно е да снася и да кълве. Трябват му векове да израстне, да порасне, да се хигиенизира, да се култивира. Докато простаците у нас са мнозинство, националната ни трагедия ще продължава като телевизионна сапунка от 2589 серии. Защото нямаме активна интелигенция, нямаме гражданско самосъзнание, нямаме и национално самопознание – откъде тогава да го вземем това развито чувство за ирония и самоирония, за действителна национална сваят и яснота, кой, как и с какво ни манипулира, начело със сивата ни преса. Но най-много ни липсва нов тип културно поведение – у себе си и около себе си, в ЕС и извън него. Без висока култура – битова, образователна, патриотична, религиозна, политическа и икономическа, ще се въртим около себе си като кръгли глупци. И ще реагираме първобитно и първосигнално на всичко червено – без значение дали е светофар или е носна кърпичка за двама.

- 25-01-2009|**Николай** – Елена

Елена Джелебова обаче си съществува.

От плът и кръв.

http://kulturni-novini.info/news.php?page=news_show&nid=7146&sid=32

- 25-01-2009|**Гост** – Re: Относно фотографиите

Лесно е да се възмущаваш от „турската тоалетна“, трудно е да се направи нормална тоалетна на Калотина например.

- 25-01-2009|**Гост**

Лесно е да се протестира срещу „турската тоалетна“, но навярно изисква кредитиране от Евросъюза една сносна тоалетна например на Калотина. Добре, че не е изтипосал нужниците от входа на Република България – можеше да направи инсталация от снимки, а не такава чистичка метафора, за мене образ най-вече на управляващите ни в момента.

- 26-01-2009|**Доброслав Бакалов**

Чехите са много забавни хора, аз съм съм живял в Чехия и мога да ви кажа, че те са хора, които успяват да се присмеят на всичко. Като се замисля, моите приятели там често се шегуваха с мен, относно България-Шопски салат, йогурт, болшинството български проститутки в Прага, да не говорим, че има доста песнички за преживяванията на чехите по нашето крайбрежие ☺. През 2007 правителството на Хърватско беше обидено, мисля че заради песен в която главните герои са чех и космата хърватка ☺. Такива са си чехите, може и Давид Черни да е такъв, никой чех обаче не би ви се обидил, ако го наречете Швейк, за разлика от нас българите, които не си обичат собственият Ганьо и са много чувствителни на тая тема. Да живее изкуството, да живее свободата!

- 26-01-2009|**Гост**

Браво на без име. И добре, че са подписките, че да разберем, че имаме интелектуалци – въвн от петициите такива не съществуват. Простият народ не оценява „високото“ им изкуство, затова наистина е добре да се сложат поне на един чех, а междуременно да обяснят какво е смешно и какво не е.

Аман от интелктуалци.

- 26-01-2009|**Росица** – Много неприятна статия

Надявам се, че авторката си е получила купчинката сребърници за гнусните писания, подиграващи „ксенофобските и националистически“ отношения, които простотията „Ентропа“ предизвика сред българите.

Аз не желая да споря с добре заредената с терминология и достатъчно логорейна госпожа, защото темата особено не ме вълнува вече, но много ми се иска да напомня, че изкуството по определение би трябвало да има нещо общо с прекрасното и вечното – категории, които не се пресичат по никакъв начин с така нареченото „модерно“ – не бих го нарекла изкуство, по-скоро някаква форма за изразяване на твърде скудоумните „виждания“ на някакви ялови занаятчии за техните братя по биологичен вид... Четох, че преди някое време, при разцвета на псевдомодернизма в Америка, един такъв „недоразбран и недооценен“ „„„артист“ „„ си хапвал собствените екскременти в някаква галерия в Ню Йорк ... защо ли не е била наблизно и тази авторка, да му се полюбува, и да сподели с „майстора“ свръхестетските му изпълнения ...

А за „много известния концептуален художник“ Давид мога да напомня, че според много народи и култури, „красотата лежи в окоето на гледащия“ – тоест, зависи от способността на човека да види и оцени красивото в пейзажа. Е, ако този нещастник не е забелязал нищо друго в България, освен кенефите по някакви евтини къмпинги, горкият! В какъв ли отвратителен свят от простацини съществува, дори и с големите си хонорари, които успява да заграби чрез измами от правителството си и дори от централната европейска бюрокрация... Господ да го съди, и цялата история нямаше да има абсолютно никакво значение, ако не беше инсталирана в сградата на Евроинституциите ... що ли не я махнат вече, тя е унизителна за всички, не само за нас!

- 26-01-2009|Христова – “нямаме активна интелигенция...”

„Защото нямаме активна интелигенция, нямаме гражданско самосъзнание, нямаме и национално самопознание – откъде тогава да го вземем това развито чувство за ирония и самоирония, за действителна национална сваяст и яснота, кой, как и с какво ни манипулира, начело със сивата ни преса. Но най-много ни липсва новНо най-много ни липсва нов тип културно поведение – у себе си и около себе си...”

Имаме, що да нямаме активна интелигенция. Ако е да се защити един твърде съмнителен проект като „Батак“ – веднага се намериха достатъчно много активисти; както и за елементарното патриотарство, за него също има. Ако трябва да защитим изкуството, и о, разбира се, гения на Черни (който си измисли работа вместо 27 души, представи се за 27 души, измисли ги като биография и т. н., взе 27, вместо 1 хонорар и пр. и след като това стана ясно, никой не провидя в него нещо нередно), гении като Занков веднага се включиха, и не само те. (Дори в съседна Македония например веднага се намериха защитници: http://world.actualno.com/news_216206.html)

Активисти с комплекси за малоценност на тема национална принадлежност, които всеки път умно ни учат, че всички трябва да имаме подобен комплекс. Активисти от друг род, които пък си помпат личното самочувствие с елементарно партиотарство, и т. н. и т. н. Нищо по-различно от добре звучащ „мазохизъм“ у едните (представен като културност и отвореност, има си хас); и инстинктивния сигнал за застрашеност у вторите, чиято прекалена сериозност понякога е смешна.

- 26-01-2009|Златко

Уф!

- 26-01-2009|Гост

Честито модерно изкуство. Чест и слава на новите естети!

- 27-01-2009|Гост

Е да, може би наистина е обидно, когато показват собственият ти дом като кенеф, сигурно ще се замислиш и ще си кажеш, че собствениците са Л...а, но за такова нещо не може да става дума при наличието на 1300 години история(става дума за копролити)

- 28-01-2009|nezvan – натюрморт без юзда

Николай, който сочите, че Елена Джелебова всъщност съществува (http://kulturni-novini.info/news.php?page=news_show&nid=7146&sid=32)

Вие сте Фенерски, нали? Добре сте се сетили да разиграете събитието чрез литературна мистификация.

А Десислава Гаврилова можеше да спомене нещо и за ответната реакция на останалите държави, визирани от чешкия художник в провокативната му инсталация. Едва ли са останали равнодушни към опита за всепозволеност в изкуството. Нека не забравяме, че основно качество в него е мярата.

ПП: Подарявам на всички една мисъл от полския поет Збигнев Херберт, адресирана конкретно до студенти по актьорско майсторство, репетиращи рецитал по негови стихове, но отнасяща се до всички млади творци – НЕ БЪДЕТЕ МОДЕРНИ. БЪДЕТЕ ДОБРОСЪВЕСТНИ. (Из документалния филм „Херберт. Фреска в катедралата“ на Пьотр Залуски, излъчен в Полския институт в София на 28. I.2009 г. вечерта. Впрочем преди прожекцията се представяше нова, преводна книга на полския автор под заглавие „Натюрморт с юзда“.)

- 28-01-2009|Златко

Ами те тия реакции са напълно достъпни за всекиго, уважаема незвана квесторке. Има ги в мрежата, разбира се на съответните езици. Предполагам обаче, че за четящата наша публика те ще се окажат малко безинтересни – прекалено съдържани са, прекалено „безцветни“ за вку-

са, свикнал на по-пиперлии манджи. Впрочем, човек не може да избира произхода си, тъй че нека се въздържим от по-нататъшни задълбавания в спецификите на родното. Аз също бих искал текстовете на Сюзън Зонтаг да бяха четени повече от ония (според мен напълно безвредни) текстове, които предизивкват гнева ви през последно време ... Но не би. Така че нека продължим да си торим нивицата без непременно да се оплакваме от оскъдността на реколтата – в края на краищата „все нещо“ винаги е повече от „нищо“, нали така?

- 01-02-2009|**Златко**

А тук един текст, който случайно открих в Интернет. Струва ми се доста пасващ към темата.

ПРЕКРАСНА СТРАНА ЗА ТУРИЗЪМ – ЖАЛКОТО, ЧЕ Е НАСЕЛЕНА...

Иван Съ Петков от Монтана

Почти всеки кандидат за кмет тази есен говореше за „агро“, „селски“, „културен“, „религиозен“ или „екотуризм“. Това бяха понятията в употреба. Посланията носеха етикети с надежда за промяна и нов поминък – „развиваме туризъм, нашата страна, природа и традиция са интересни...“.

Във връзка с туризма ще споделя собствен опит с четящата публика. През отминалото лято /2003/, в края ни /Монтана – Берковица/ гостуваха за две седмици петнадесет момичета и млади жени от седем страни: Австрия, Германия, Франция, Шотландия, Испания, Италия и Япония. Момичетата бяха поставени в ситуация на културен туризъм. Мястото – едно от нашите села. Младите дами опознаха нравите, бита и традицията в десетки планински села. Активно бяха посещавани: Монтана и Берковица, по един път – Белоградчик, Лопушанския манастир и Видин.

Това гостуване бе един интересен експеримент, при което лъсна примитивен балкански манталитет, а от своя страна той унищожава добрите намерения за нов поминък – чрез развиване на туризъм. Става дума за отблъскващата духовна и битова нищета на съвременния българин. За онези самоунищожителни черти в характера ни. Вероятно тези писания ще раздразнят мнозина, но ето фактите:

- Символът – невъзможни тоалетни – омазани, непочистени, смрадливи, неудобни, построени навън в двора, с бълбукащи лайна. Съпоставено с възприятията на западния човек, българската и най-вече селската дворна тоалетна поражда шок, отврат и изумление. Иронично може да се каже, че това е най-голямата туристическа атракция. Тя ще се помни цял

живот, това ще е символът за страната ни в представата на пътуващия човек: Айфеловата кула, Ермитажа, Лувъра, гондола, бикове, пирамида, Китайската стена, ски...; и някъде в този порядък е уханието на българската тоалетна. По-обобщаващата дума е балканската, но това не ни оправдава. Един ден групата отседна в Лопушанския манастир за обяд. Всяка една от младите дами направи сметка от 10-15 лв. Човешко е в определен момент да попитат сервитьора: „Извинете, къде е тоалетната?“ Отговор: „Ей там, в дъното на двора“. Пет момичета отиват до малката бяла къщурка, отварят вратата и виждат купчина хартийки, омазани дувари, големи и опасни триъгълни дупки, кошер от мухи, дълбока и смрадлива бездна. Оглеждат и смутено се връщат. Минава време и проблемът става сериозен, битово опасен. Става скандал. Сервитьорката дава ключ за тоалетната в сградата и троснато предупреждава: „Само да сте оцапали, не отговарям“. За съжаление тоалетната е портрет на нашата душевност.

- Битие и човек – всеобща и въздесъща мръсотия. Всеки хвърля къде какво завърне и където му падне: фасове, хартия, смет, дамски превръзки, фекалии... От прозорците, пред жилищни сгради, на улицата, пред портата, в дерета и ливади, в реки и бари, независимо къде се намира, в Монтана, Берковица или другаде. Селата са заобиколени и отрупани с боклуци, гюбре, умрели животни... Гари, спирки и автогари опикани, смрадливи и неприветливи. Подлези – усрани. Обществен транспорт също смрадлив, прашен, очупен и ръждив. Хубави околности, но тук-там някой се е облекчил, като е изхвърлил я каруца, я камион с боклуци и по този начин смущаващо очовечава природата.

- Скачащи бълхи – навсякъде: в селските дворове и къщи, по улици, гари и автогари, в обществения транспорт, заведенията и обществените институции. Навсякъде от Монтана до балкана. Западният човек, свикнал с други маниери, когато го ухапят бълхи получава обширен алено-червен обрив.

- Отчайваща комуникация – навсякъде по улици и пътища има дупка до дупка и в нея отново дупка. Няма табели и знаци, където има пътни знаци, те са изкривени или простреляни с куршуми. Крайпътната панорама: фон – високи сини планини, зелени хълмове – километър/два, я полуразрушена сграда, я опърлени ливади с обгорели дървета, пустеещи ниви и градини. Внушението е – „внимание, опасно“. Това затруднява придвижването от едно място до друго и не създава удобства на туриста, освен ако се приеме за романтично преживяване.

- Обществен модел – няма сигурност и лична неприкосновеност в българското село. Една нощ селски ерген, с прякор „Джисиемът“, но можеше да бъде „Свинята“, „Главестия“ или „Пора“, направи неуспешен опит да прерови багажа на младите дами, бе усетен и изгонен с писъци, но за жалост стори ужасяваща уплаха и смут. Може ли да третираме туристите както самотните и незащитни баби на село? – „Бабке-кебабке, дай си пенсията или ...!“

- Липсата на редовно водоснабдяване – туристът не може да не се къпе през деня, особено ако е лято.

- Младият мургав и ухаещ български мъж, който възприема усмивката и добрите обноски за любовни нишани и веднага отговаря с цинично предложение за секс.

Ето защо платформите и програмите за развитие на туризъм, с адрес „селото“ са обречени и утопични. Днешният човек чака държавата да му помете двора, почисти улиците и измие тоалетната, ако тя не е в състояние да стори това – идва Европа или САЩ.

Не са нужни чужди капитали за създаване на битови навици и култура – метла, кошче за боклук, измити тоалетни, къпане, усмивка и внимание към себеподобните – нужен е вътрешен порив.

Кметовете кроят и полагат усилия, къде повече, къде по-малко, но те са зависими от гласоподавателите си, ако поискат промяна на битуването и наложат санкции и принуда, това означава да не бъдат преизбрани. Ето защо има диктатура на посредствеността и оциганяването, която предопределя битието. Това са националните особености на нашата демокрация! Иначе статистиката отчита индекси и успехи, надува чалга и на никого не му прави впечатление, че живеем в септична яма, която не е туристическа атракция – не се отчита обстоятелството, че в днешно време чистоплътноста и усмивката носят икономически успех.

- 02-02-2009|Гост – Батак и тоалетната

За Батак бяха казани много неща. Но понемчена „българка“ да застане в услуга на протурската пропаганда никак на ме изненадва. За пари тези лелки биха продали майка си и баща си, та едно отечество, отдавна забравено и загърбено от тях си е един неприятен спомен. Нали сега са немски гражданки и...баш европейки.

Такива като нас, неуспяли да се понемчат, за тях са хора от минал век с техния балкански вазовски патриотизъм. Затова че помнят и познават

турското робство като 500год. турско робство, а не само като турско присъствие. Така го беше определил един архивар-историк и бивш министър и разбира се, „интелигентен ителектуалец...

За пари и „слава“ какво не прави човек, а за много пари...всичко

И в евангелието го пише, „Прости им Господи те не знаят какво правят“.

Този чехски Черни „сътворил“ тази чиния е обикновен мошеник-„творец“. Взел с измама хонарара на още 26 колеги-художници, преставил се вместо тях, и заграбил буквално огромен хонорар, е един посредствен занаятчия, заработил и изработил поръчката в комбина с някои от поръчителите и разделил ханарара с някои от тях.

Ега ти и високомерната посредственост. Не видя Пирина, Рила, Родопите, хубавите българки, черноморските плажове, а само и единствено допотопните кенефи по хотелчета и бунгала. Които между нас казано са в окояно състояние.

Такъв му е тавана интелегентски и творчески на този ЧЕРНИ. Нисък, мръсен, и вонящ като манастирски кенеф. Затова са му е направило най-голямо впечатление напуснатите кенефи на някои обществени места у нас. И НИЩО ДРУГО.

А за цитираното изказване за патриотизма на Герги Марков. За неговия „патриотизъм“ си получи заслуженото. Нека това да е обица на ухото на някои готови да продадът народ и родина, па макар те сами да се смята и вземат за суперинтелектуалци.

- 02-02-2009|**Логика** – Прилика няма между балева и Черни

Двата случая не могат да се сравняват. Единия е чист опит за промяна на БГ историята купен с турски пари. Другия е показване на колко дълбоко БГ е корумпирана от Турски пари. Всъщност общото е Турското присъствие в проектите. Но докато Балева се опитва да промени исторически факти Давид Черни си ги показва очавадно. Ерго – разликата в реакцията на интелигенцията

- 02-02-2009|**Н Костов**

Провокиран съм от цитата „НЕ БЪДЕТЕ МОДЕРНИ. БЪДЕТЕ ДОБРОСЪВЕСТНИ.“.

Мисля, че с модерно изкуство се занимават онези, които не могат да направят стойностно изкуство.

Същото важи и за журналисти и писачи като авторката – който не може да направи нищо за Родината си – охулва я.

- 10-02-2009|**Гост**

Нима все още няма тоалетна, пък дори и с клекало, на Калотина? Отдавна не съм прекосявала тази граница. Но само преди няколко години, нека да са десетина, наистина нямаше тоалетна за чакащите да преминат границата и беше ужасно преживяване.

- 10-02-2009|**Гост** – Един български студент изпратил свой проект по ПОВ

Черни едва ли ще преостъпи за него и един от 27-те си хонорари ☺

<http://www.novinar.net/?act=news&act1=det&stat=center&mater=Mjg2ODs3NQ==&sql=Mjg2ODszOA==>

- 10-02-2009|**Гост** – Re: Един български студент изпратил свой проект по

Гост писа:

Черни едва ли ще преостъпи за него и един от 27-те си хонорари ☺

Вай, завалията! Сега че го ударим у земя, та свитки да му излезат!

Тръгнахме да доказваме на Европа, че не сме онова, което си мислим, че тя мисли, че сме ;-)

Гледай ни сега сеирот. Разкрачило ги това момче барбитата и си вика: „Те това е! И аз мога, и аз съм Черни! Дръж се сега, Европа!“

Ю-ху-у-у, елате ни вижте!

- 10-02-2009|**Гост** – пука ѝ на Европа за нечие чувство за малоценност

Сарказмът на написания предишното менние според мен е напълно излишен. Това момче, студент в Художествената академия, доколкото разбирам, също може да „попържа“ визуално. „Попържането“ не е право само на едни или на други...

- 10-02-2009|**Гост** – Re: пука ѝ на Европа за нечие чувство за малоценно

Гост писа:

Сарказмът на написания предишното менние според мен е напълно излишен. Това момче, студент в Художествената академия, доколкото разбирам, също може да „попържа“ визуално. „Попържането“ не е право само на едни или на други...

А, ей тука вече го улучи: при проекта на Черни може да се спори дали това е изкуство или не.

При нашето момче може да се спори дали това е попържня или не.

- 14-02-2009|Гост

За мен това е българска версия на „сблъсъка на цивилизациите“. Оставам на хората сами да преценят от коя страна на барикадата искат да застанат.

Но иначе сме инати, това не може да се отрече. Както се казваше едно време в рекламата на тотото: „С малки суми, но редовно!“

- 15-02-2009|Гост

Научих от коментарите, че бай ТОШО обявил българската интелигенция за диария в свое слово. Това, разбира се никога не се е случвало, но пък колко правилно определение за тази цървулска интелигенция.

- 15-02-2009|Гост

Аз бях в зала Универсиада в началото на декември 1979г. когато бившият търговец на свине нарече интелигенцията диария. Това беше ежегодната среща на политбюро със студентската младеж. Дойдоха от някакъв банкет явно, защото им личеше че са пили. Владимир Бонев например спа през цялото време. Живков говори за увеличението на цените, което беше извършено скоро преди това. Каза, че враговете мълчат, защото знаят, че ще ги наврат в миша дупка. Но, каза има една диария, която идва от вас-и тук посочи залата-от интелигенцията, едни вицове...Беше побеснял от гняв. Аз го наблюдавах от втория ред. Последва гробно мълчание. Първа се опомни Дража Вълчева и пусна една крива усмивка. Явно много пъти бяха попадали в такава ситуация, защото другите политбюровци веднага поеха и след малко цялата зала се смееше. Колко мило се шегува другаря Живков. Бях втори курс.

- 20-02-2009|**Е**

И вие интелигентно се разтресохте от страх? Или се загърчихте от обида? Или погнушено побягнахте навън? Това са все интелигентни реакции:-)

- 10-04-2009|**Гост** – Чехия – аут

Вижте това видео, приятели:

<http://www.youtube.com/watch?v=H6l5Qdg4NM4&feature=related>

И кажете кой се е насрал – ние или чехите?

НЕКАДЪРНОТО ЧЕШКО ПРАВИТЕЛСТВО ПАДНА – ВРЕМЕ Е ДА ПАДНЕ И ТУРСКАТА ТОАЛЕТНА

Останалото е казано в петицията:

<http://www.bgpetition.com/topola/index.html>

- 11-10-2009|**Златко**

Прелюбопитен и сигурно много показателен инцидент откъм Пловдив. Булгар, Булга-а-а-р!

<http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=248788>

- 28-12-2011|**Златко**

Препрочитам коментарите с истински интерес. Всъщност за мен те вече са по-интересни от самия текст, тъй като са по-представителна извадка за нещо по-общобългарско.

А как е днес? как се чувствате като българи днес, три години по-късно? Пооправиха ли се малко тоалетните или е все тая?

- 28-12-2011|**Самолет 005** – ге:

Златко писа:

Поправиха ли се малко тоалетните или е все тая?

Намирам се в Република Косово. Ноември е. Градът е Косовска Митровица. Датата съвпада с международния ден на тоалетните. Ние идваме от Прищина с автобус и разбира се ни се пикае. Пристигаме на бомбардираната автогара, която е зловеща. В чакалнята е тъмно и порутено. Заставам под едно пано, което после от снимката със светкавица виждам, че е доста добро. Миризмата на пикоч веднага ни ориентира. От сумрака излиза циганоиден тип и ни иска пари за тоалетната. Заприказваме се и установяваме, че е човек, който говори английски като току що завършил

„английска филология“ и току догажда акцента на бритиш. Англичанинът, който съпровождам, го гледа като току що получил тухла в черепната си кутия...

Между другото в Косовска Митровица видях една от най-красивите възрастни европейски мюсюлманки, които съм виждал през живота си, облечена в неописуемо богата на красота рокля от някакво домашно везано кадифе. Просто зяпнах от захлас, когато я видях тази жена. Водеше внучето си за ръка на училище...

Косово е територия близък на Шопско и там всичко ми българее до собствена почуда с изключение на бозата. Тяхната киселее по различен начин... Ако имаше кой да ми дава пари бих учил „Балканистика“. Защо по времето на младостта ми нямаше такава специалност?

Границите на нашите умове

Автор: Денко Малески

Книгата, която държах в ръцете си в университета в Принстънската библиотека в онзи ден, преди около десет години, беше сборник от исторически карти на източна Европа през вековете. Държейки страниците с палец, аз ги пуснах да се прелистват с голяма бързина. Изведнъж, тези уж фиксирани граници оживяха, движейки се напред-назад, разширявайки и свивайки се, изчезвайки и появявайки се отново, докато страниците и вековете се редуваха. С малко въображение бих могъл да си представя вълните на историята под формата на нахлуващи армии, изтриващи стари и установяващи нови граници. Бих могъл също да си представя и някои от последствията от тези исторически вълни: съдбата на тероризирани хора, разделени от сънародниците си или затворени във враждебно национално обкръжение, ако са имали достатъчно късмет да не бъдат етнически прочистени. И тогава се замислих за Балканите.

Чак до края на двадесети век отношенията между балканските народи напомняха много за прочутото описание на Хобс за държавите под формата на крепости, настръхнали едни срещу други като гладиатори, дебнещи се по границите с гарнизони и оръдия, вечно шпиониращи съседите, вечно подготвящи се за война. Моите първи спомени за такива граници ме отвеждат назад към 1950-те, до едно пътуване с ферибот по Преспанското езеро заедно с майка ми. Един човек в униформа в малък армейски скутер, с автомат, висящ на рамото му, се опита да се качи на нашия кораб, за да го инспектира, подхлъзна се, автоматът му затрака и той падна ранен. Тогава, на седемгодишна възраст, разбрах, че нашият ферибот се е доближил до някаква линия във водата, наречена граница, която разделяла нашата част от езерото от частите, принадлежащи на Албания и Гърция. Въоръжените хора в униформа, както разбрах по-късно, трябвало да осигурят никоой да не пресече тази въображаема

линия без разрешение. Трябва да призная, че тази граница ми изглеждаше малко странна, тъй като по нея нямаше бодлива тел, символът на границите в живота ми до този момент. Фактът, че във водата не може да се постави бодлива тел, прави нещата трудни за хората в униформа, мислех си аз, докато гледах смешния, боядисан в червено варел, който символизираше границата, весело подскачайки нагоре-надолу при удара на всяка следваща вълна.

Човекът в униформа лежеше ранен, докато други уплашени хора се спуснаха да го отнесат обратно в скутера. Първото впечатление, което това събитие остави в ума ми, беше за страх: границите бяха защитни линии срещу нашите врагове, съседите, където човек можеше да бъде ранен или убит. Тогава не знаех, че едно дълго историческо наследство на страх и недоверие, което разделя народите на Балканите не само географски, но и емоционално, беше оставило първата си следа върху ума ми. Докато растях, аз научих и за другите емоционални граници, които измъчват сърцата и умовете на хората тук на Балканите – омраза, нетърпимост, предразсъдъци, комплекси за превъзходство ... Именно те, границите на нашите умове, бяха причината за Балканските войни в бивша Югославия в края на двадесети век – и те са в основата на много от неразбирателствата и конфликтите днес.

След края на Студената война, тези емоции подпалиха злостния национализъм, който причини най-големите масови убийства в Европа от времето на Втората световна война насам. Парадоксално, демократичните системи, които бяха въведени след падането на еднопартийните диктатури, също бяха една от причините за войните. Демокрацията в нейния най-дълбок смисъл е мисловно състояние на хората; в нашия балкански случай тя узаконяваше една политика, произхождаща от умове, замърсени от дълга история на омраза, нетърпимост, предразсъдъци и превъзходство. За да се доведат тези емоции до злостни форми на съвременен национализъм, бяха необходими само политици със сходна мисловна нагласа, готови да разбъркат емоциите, да създадат вълни от национализъм, които да ги доведат до позиции на власт. Но за да останат там, те започнаха една опасна игра със своите народи. В умовете на балканските народи, без изключения, има две карти, с различни граници. Едната е съвременната карта, обикновено наричана политическа карта на страната. Обикновено тя не е обичана, тъй като нейният смален размер говори за неправдите, които историята е извършила

спрямо тези хора. Другата е историческата – една понякога тайно, а често и открито, лелеяна карта.

Този сблъсък на границите в нашите умове не е единственото доказателство на несправедливостта, извършена от „тях“ спрямо „нас“ в един регион, където границите не следват етническите линии, а ги пресичат. Второто се състои в това, че често достойнството на малцинството не бива поддържано от страна на мнозинството. Но само личности с достойнство, тоест такива, лишени от страх, омраза, нетърпимост и предразсъдъци, могат да уважават достойнството на другите. Пътуването през границите на нашите умове е бавно, защото всички ние носим със себе си тежък идентификационен товар. Макар и да желаем да захвърлим мечовете, да напуснем конфликтния свят на Хобс и да навлезем в Кантовия свят на сътрудничество и международни връзки, ние не сме сигурни относно намеренията на нашите съседи с различна националност. И така ние концентрираме всичките си усилия върху формирането на идентичност, върху процеса на обвързването ни с други индивиди или групи. Това създава общи цели и ценности, основаващи се на споделен исторически опит и същевременно, по необходимост, то е процес на „себе-създаване“ чрез разграничаването от други. Това означава, че националните идентичности тук винаги имат своите „други“ и че, на Балканите, те винаги биват възприемани като заплашителни. Всяка нация на Балканите, където доскоро националните граници, а дори и самите нации, бяха гравирани върху картите с огън и меч, ще ви каже, че историята е извършила спрямо нея неправда. И, макар това да звучи парадоксално, всички те казват истината. Такъв е историческият опит на Балканите, един регион, разположен в неспокойна част от Европа, в която съдбата е раздавала тежки удари за всички нации. И това до такава степен, че в психиката на нашите народи „заплашителните други“ често вземат връх над идеи като прогрес, мир и благоденствие.

Отношенията между република Гърция и република Македония са точно такъв случай. След насилственото разпадане на бившата Югославска Федерация в 1991, Гърция беше изправена пред факта, че ще трябва да живее с една независима славянско-македонска държава на северната си граница. Гръцката държава не можа да приеме по онова време, преди осемнадесет години, съществуването на една отделна македонска национална идентичност, а още по-малко съществуването на такава идентичност като гръцко малцинство. И тъй като гърците смя-

тат, че македонското име е част от тяхното историческо наследство и следователно не би трябвало да бъде използвано, за да идентифицира друга нация, то новата идентичност беше възприета като прекалено предизвикателна по отношение на сплотеността на гръцката национална идентичност. И всичко това до такава степен, че новата държава беше разглеждана като заплаха за гръцката национална сигурност – и третирана по съответния начин. На домашния фронт бяха разпалени националистически емоции; на международния фронт беше наложено едно осакатяващо икономическо ембарго, а срещу новата държава беше обявена дипломатическа война.

Това имаше своите последствия, както в международен, така и в домашен план, за новата балканска държава. Поради опозицията на Гърция, Македония беше снета от потенциално бързото пътно платно, водещо към членство в Европейския Съюз и поставена обратно на балканския път. И това въпреки факта, че тя беше единствената бивша югославска република, която постигна независимост чрез правен процес на мирно самоопределение и чиято независимост, заедно с онази на Словения, беше възприета положително и призната от Арбитражната комисия на ЕС. На домашния фронт, гръцкият национализъм нанесе тежък удар върху либералната мисъл в Македония и отвори вратите за националистически интерпретации на историята и идентичността. Националистите, както е добре известно, обикновено възприемат нациите като етнически чисти човешки ракети, които пътуват от дълбините на историята към днешния ден: те не се интересуват особено много от действителните вълни на историята, които разместват граници и хора – а още по-малко от факта, че модерните нации са скорошен продукт на човешката история.

Междувременно тези исторически опростявания превърнаха конфликта в гротескна разправия между антични гърци и антични македонци. Такива опростявания усложняват много отношенията между двете нации, тъй като те предпоставят, че между тях съществуват неразрешени териториални въпроси. Конфликтът, който чужденците може би възприемат като скеч от *Монти Пайтън*, в който едната страна крещи „Македония е гръцка“, а другата носи плакати с карти на историческа Македония, се превърна в сериозна пречка за прогреса, стабилността и благоденствието на Македония, а също на региона, Европа и трансатлантическия съюз като цяло.

Така наречения „проблем с името“ между Гърция и Македония днес се намира в задънена улица. Онова, което в началото беше изискване за разграничаване между името на новата държава и гръцката провинция Македония, сега се е превърнало в изискване за определяне на македонската идентичност. Позволете ми да обясня защо. Гръцкият национализъм, настоявайки за едно географско разграничение като Северна Македония, по един парадоксален начин поддържа идеята на македонския национализъм за една разделена родина. И така преговорите за дефиниция на нацията и езика трябва да продължат. Но това е нещо, срещу което политическите лидери ще се съпротивяват, тъй като идентичността е изключително емоционален въпрос, който може както да обединява, така и да разделя обществата. И това ще продължава така докато най-после разберем, че дискутираме върху един несъществуващ въпрос, тъй като между нашите две нации няма проблем на идентичността: ние говорим различни езици и имаме различна история.

Независимо от неразбирателствата, ние все пак трябва да живеем заедно. Нашите териториални балкански граници, често пречка за търговията и човешките контакти, са анахронизъм в днешна Европа. Ние имаме привилегията да живеем на един континент, на който преди шестдесет години, поучени от уроците на войната, западноевропейските държави започнаха един мирен проект, наречен Европейски Съюз. Под военния чадър и с финансовата помощ на Съединените Щати по времето на Студената война, западна Европа разви една наднационална структура, която се издига над граници и нации, раздвижвайки свободния поток на международния обмен. Същността на международната политика в Европейския Съюз вече е не конфликтът между държавите, а международните социални отношения, свързващи индивидите. Днес и ние ставаме част от този мирен план. Разбира се, Европейският Съюз не е заместител на държавите, а допълнение към тях. По този начин той ни задължава, като суверенни държави, да разрешаваме проблемите си и така да допринасяме за мира и стабилността в Европа.

Ако желаем да се присъединим към една общност от демократични държави, които не воюват едни с други, ние на Балканите трябва първо да разоръжим умовете си. А за да направим това, политиките трябва да водят народите си право през границите на страха, омразата, нетърпимостта и предрасъдъците, които са определяли характеристиките на тези народи в продължение на столетия. „Характерът е съдба“, писа Хераклит,

цитиран преди няколко дни от *Ню Йорк Таймс*. А под него имаше прост читателски коментар: „Характерът на една нация е не просто характерът на нейните граждани; той се определя и от водачите ѝ“. Откъде идва липсата на водачество, което би могло да определи новия характер на нашите балкански нации? Много просто: едно такова водачество означава да се рискува едно изпадане от погрешната страна на общественото мнение и заклеявяване като предател. А тъй като политиците искат да печелят избори, то по-сигурно е да се експлоатира страхът на хората, да се създават неприятели, върху които да се прехвърли обвинението. В края на поемата на Константин Кавакас, когато в града пристигат пратеници със съобщение, че хората няма от какво повече да се боят, тъй като по границите няма повече варвари, някой казва със съжаление: „Жалко, те бяха един вид решение“. Никога не бях се замислял върху това кой ли е бил този човек. Сега вече зная: това е бил някой политик.

Франц Фанон писа: „всяко поколение, от своята относителна анонимност, трябва да открие мисията си, да я изпълни или да ѝ изневери“. Мисията днес, не само на моето поколение, но също и на вашето поколение, е да пресечете тези граници на страха, омразата, предразсъдъците и превъзходството на Балканите. Нашата обща мисия не е нищо по-малко от това да променим курса на балканската история, който досега е бил нескончаемо повествование от събития, които, чрез конфликти и войни, са ни карали да се страхуваме едни от други. Днес ние трябва разказваме една по-различна балканска история: историята на народи с достойнство, уважаващи достойнството на другите.

Денко Малески е професор в университета Свети Кирил и Методий, Скопие. Той преподава международна политика и съвременни политически системи.

Коментари (6)

- 18-01-2009|Гост

менталиско и психологистко „обяснение“

- 19-01-2009|Гост – няма Югославия, няма Македония

Да си бяхте останали в Югославия, професоре, защото само благодарение на Югославия и единствено в състава на Югославия можеше да има някаква македонска държавност, макар и като съюзна република. Ни гърци, ни албанци можеха да ви я застрашават. Македонска идентичност ли? Югославия ви я даде, а вие я предадохте. Ако през 90-те години се бяхте определили за някаква Югославия, макар и в умален състав, държавата ви може би имаше още някакви шансове да оцелее в състава на някаква федерална държава заедно с босненци, сърби и черногорци. Сега няма. Този шанс го погребяхте. Сърбайте си сега чорбата, която си надробихте, когато на свой ред и вие предадохте Югославия.

- 19-01-2009|Гост – На мен пък ми хареса

На мен пък статията ми хареса, ако и да не съм съгласна с автора съвсем във всичко. А преждеговорившите само доказват, че той има право.

- 19-01-2009|Гост

Тук става дума за поемата „Нашествието на варварите“ от гръцкия поет Константинос Кавафис /не е Кавакас/.

Много ми харесва това есе, споделям мислите и идеите на автора. Защо и докога ще се възприемат Балканите като барутен погреб, като място, на враждуващи етноси и народи. По отделно вече толкова много хора от целия регион приятелски общуват помежду си, непрекъснато пътуват и си гостуват.

Защо и кому е необходим изкуствения конфликт за името Македония. Има и примери, и прецеденти, за да бъде решен. Време е подобни спорове и още по-древнави да бъдат решени веднъж завинаги. Балканските истории на етническите конфликти да се прочетат с цялата им истина и поука и да си останат история, общо минало на свободни хора и етноси, на една земя без граници.

Предполага го европейското членство на част от страните и стремежът към него на другата част.

- 21-01-2009|Гост

Границите на наште умове границите на наште интереси т. е на нашите стомаси ли са? Преди стомаха нищо друго ли не е имало? Бъди какъвто искаш, но не искай от другите да вярват на собствените ти блънувания – не е ли в това свободата на ума? Смешно, ако не беше жалко, хора, формиранни от терора на една идеология, да преподават уроци по свобода на мисълта.

- 21-01-2009|Гост: GeA – За границите

Интересно е, че гостите не се подписват: границите на страха, отпаднали при едни, продължават да бъдат граници на болката, на омразата, на злобата – защо да е различно... Защо пък не...

Точно най-бедните държавици в Европа поддържат огромни гранични съоръжения – за чия сметка и поради чии интереси – и от двете страни на границите има човеци, в които разбирането на 21 век е вече в по-широки граници или в друг вид граници, където не стомахът а всяко вдишване може да бъде граница...

Авторът е казал нещата според своята мяра, която може би не е непременно конфликтна, а начин да стопи границите в себе си, които го отделят от другите – 21 век вече е минало, децата ни ще мислят за края на 22 век – ако им позволим – вместо да плачем по изгубени държави, империи и територии – не непременно най-добрите...

Но какво можем да искаме от хора, които плачат по имена от миналото, но не смеят да кажат собствените си имена, за разлика от автора.

Македония е собствено име – изстрадана идентичност. Ако някога тези хора са били оградени, за да не са в България, Гърция, Албания, Сърбия, та дори Югославия – защо днес някой би искал да изличи името – това би било убийство на идентичността Македония...

Законът на Пинчук

Автор: Уди Алън

Двадесет години в отдела по убийствата в нюйоркското полицейско управление и, братко, вече си видял всичко. Като например: уолстрийтски брокър нарязва на тънко своите малки четирима щото не можели да се разберат кой да използва дистанционното на телевизора. Или пък: болен от любов равин решава да сложи край на всичко като напудри брадата си с антракс и вдишва. Ето защо, когато някой докладва за труп, открит на Риверсайд Драйв и Осемдесет и трета, без дупки от куршуми или от намушкване, без следи от борба, аз не си помислих за сценарий от криминален филм, а го отметнах като резултат от някой от хилядите жестоки удари – дял на плътта, както твърди Бардът. Не ме питайте кой точно.

Когато обаче два дни по-късно в СоХо се появи друг труп, също без ни най-малка следа от груба игра, а след това и трети в Централния парк, аз извадих Декседрина и казаха на безсмъртната любима, че за известно време ще работя до късно.

„Забележително“, каза партньорът ми Майк Суини, докато окачваше обичайните жълти ленти около сцената на престъплението. Майк е един голям мечок, който не на шега може да мине за мечка и действително е бил търсен от зоологически градини когато истинските мечки се разболявали. „Таблоидите казват, че е сериен убиец. Разбира се, серийните убийци твърдят, че това е предубедено мнение и че те винаги били първите, които били обвинявани, когато три или повече жертви са убити по един и същи начин. Те искат цифрата да бъде увеличена до шест.“

„Да ти кажа честно, Майк, никога не съм виждал нещо такова – а ти знаеш, че аз съм човекът, който спипа Астрологическия убиец.“ Астрологическият убиец беше един злостен маниак, който обичаше да се прокрадва и да троши главите на хората докато пеят тиролски йодели. Трудно беше да го хванем, защото толкова много хора му симпатизираха.

Казах на Майк да ми се обади ако открие някакви по-готини улики и се запътих към моргата да питам Сам Догстетър, нашия съдебен лекар, за отрова. Сам и аз се познаваме отдавна, още когато той беше млад съдебен лекар и правеше аутопсии по сватби и младежки празненства, за жълти стотинки.

„Отначало си помислих, че може да е миниатюрна стреличка“, каза Сам. „Опитах се да проверя всички в Ню Йорк, които притежават тръба за духане на стрели, но задачата се оказа непосилна. Никой не е наясно с това, че половината град притежава по една от ония двуметрови тръби на индианците Хиваро, а повечето граждани притежават и разрешителни“.

Споменах възможността да е използвана гъбата Аманита, която може да убива без да остави каквато и да било следа, но Сам я отхвърли. „Имаше само един екологичен магазин, който продаваше действително смъртоносни гъби, но и той престана още преди години, когато стана ясно, че не били отглеждани по екологично чист начин.“

Благодарих на Сам и позвъних на Лу Уотсън, който беше възбуден, защото открил добри отпечатъци от пръсти на местопрестъплението, които веднага разменил с един друг участък, срещу рядък екземпляр от отпечатъците на Енрико Карузо, които са доста ценни. Лу каза, че в лабораторията били намерили косъм. Освен това намерили и плешиво място. За нещастие косъмът се оказа от едно осемгодишно дете, а плешивото място беше проследено до една редица от деветима плешиви мъже на първия ред в едно шоу с момичета, като всички те имаха железни алибита.

В управлението побърборих малко с Бен Роджърс, моят ментор и човекът, който реши случая с Убийството в Япи-Ресторанта, където жертвите бяха застрелвани, а след това леко поръсвани с лимон и прясна мента. Бен беше изчакал, докато на убицеца му се свърши прясната мента и това го принуди да използва смлени орехи, които пък можеха да бъдат издирени по серийните им номера.

„Разкажи ми нещо за жертвите“, казах аз. „Имали ли са врагове?“

„Разбира се, че имаха врагове“, каза Бен, „но враговете бяха в Мар-а-лаго, в Палм Бийч. Имаше голям Конгрес на Враговете и практически всеки враг от източното крайбрежие беше там.“

Бен току-що беше отишъл да си вземе сандвич, когато разбрах, че един пресен-пресен труп се е появил в контейнер за боклук на източната седемдесет и втора улица. Този път девственият труп беше на Рики Уиймс, млад актьор, който се специализираше в областта на чувствител-

ните бунтовници и беше звездата на медицинската сапунена опера *Когато една бенка потъмнява*. Само че този път действието беше поето от една бездомна жена. Уонда Бушкин, която някога беше спала всяка нощ в кашон в Лоуър Ийст Сайд, наскоро беше се преместила в кашон на Парк Авеню. Отначало се безпокояла, че няма да получи разрешение от борда, но когато станало ясно, че нето-приходите ѝ надвишават четири долара и тридесет цента, ѝ било разрешено да се премести в по-желания кашон.

Бушкин не можела да заспи в споменатата нощ и видяла един човек, който карал червен Хумър, изхвърлил някакво тяло и отпрашил отново. Отначало не искала да се замесва, защото някога била идентифицирала престъпник, който след това прекратил годеща си с нея. Този път тя описа заподозрения на нашия художник, Хауърд Инчкейп, но Инчкейп, в пристъп на темперамент, отказа да направи скицата освен ако заподозреният не се появи лично, за да му позира.

Опитвах се да вразумя Инчкейп, когато изведнъж се сетих за Б. Дж. Згмнд, откачения. Згмнд беше един беден австриец, изгубил всички гласни от името си по време на една катастрофа с лодка. През 1993 бях използвал Згмнд при издирването на един крадец-катерач, който той като по чудо откри сред почти сто случайни заподозрени. Гледах сега докато той се ровеше из личните вещи на жертвата, след което премина в един вид транс. Очните му ябълки се разшириха и той започна да говори, но гласът, който дойде от него, беше този на Тоширо Мифуне. Той каза, че човекът, когото търся, използвал Новокаин и работел чрез пробиване на кътници и предни кучешки зъби. Можел дори да каже професията му, но за тази цел му трябвала специална табла за комуникация с духове.

Бърза проверка в компютъра потвърди, че всички жертви са пациенти на един и същ зъболекар и аз вече знаех, че съм му намерил цаката. След като се анестезирах с четири пръста Джони Уокър, аз използвах едно швейцарско джобно ножче, за да отстраня сребърните пломби на долните си седем зъба – и на следващата сутрин седях с отворена уста, докато Др. Пол У. Пинчук работеше върху устната ми кухня.

„Няма да трае много дълго“, каза той. „Макар че, ако имате малко време, би трябвало да оправя и зъба до него. Учудвам се, че не ви е създал неприятности. Впрочем, днес и без това не губите нищо. Не е за вярване това време, нали? Април постави рекорд по валежи. Това е от глобалното затопляне. Защото прекалено много хора използват климатични инсталации. Аз нямам нужда от такова нещо. Там където живея, човек спи на

отворен прозорец даже и при най-горещото време. По този начин имам добър метаболизъм. Жена ми също. Телата и на двама ни се приспособяват добре. Защото внимаваме много с яденето. Никаква пъстра слагина, не прекаляваме с млечните продукти, а освен това аз спортувам. Предпочитам тренажора за бягане. Мириам пък харесва StairMaster. И двамата много обичаме да плуваме. Имаме къща в Сагапонак. Мириам и аз обикновено си вземаме уикендите в началото на април, в Хамптън. Много обичаме Сагапонак. Има хора, ако искате да сте в компания, но можете и да се уедините. Аз не съм много контактен. Ние обичаме да четем, преди всичко, а освен това тя прави оригами. Преди имахме място в Тапан. Дотам може да се стигне по няколко различни начина, но аз обикновено карам по I-95. Половин час е. Но ние предпочитаме брега. Току-що направихме нов покрив. Направо не повярвах на офертата. Боже Господи, тия строителни предприемачи направо ти одират кожата. Вижте, това е като всичко друго – каквото платиш, такова получаваш. Казвам на децата, че в тоя живот няма евтино. Няма безплатно сирене. Ние имаме три момчета. Сет ще има бар-митцва през юни.“

Започнах да чувствам, че се задушavam когато свределът на Пинчук проби емайла ми и се опитах да се боря с пристъпите на астма. Почувствах, че жизнените ми сигнали отслабват и разбрах, че се намирам в опасност, когато животът започна да преминава пред очите ми, а ролята на баща ми се играеше от Дейм Една¹.

Четири дни по-късно се събудих в интензивното отделение на Колумбийската презвитерианска болница.

„Слава Богу, че си от желязо“, каза Майк Суини, облягайки се на леглото ми.

„Какво се случи?“, попитах аз.

„Голям късмет извади“, каза Майк. „Точно когато изгуби съзнание, в кабинета на Пинчук нахлу някоя си госпожа Фей Ноузуърти, с нужда от спешна зъболекарска намеса. Тя чистела зъбите си с копринен конец в пияно състояние. Очевидно това довело дотам, че временните ѝ корони паднали и тя ги глътнала. Когато ти си паднал на пода в кабинета, тя започнала да крещи. Пинчук изпаднал в паника и побягнал. За щастие нашият специализиран екип пристигна тъкмо на време.“

1 Героиня от популярен американски комикс, Бел. пр.

„Пинчук побягнал? Но той изглеждаше като всеки обикновен зъболекар. Работеше по зъбите ми и бърбореше.“

„Добре, почивай сега“, каза Майк, откривайки блестящата си усмивка на Мона Лиза, за която Сотби твърди, че била фалшификат. „Ще ти обясня всичко когато отново си на крака.“

В случай че се питате накъде отива тази кратка история за убийства, следете последните страници за новини от Олбъни, където законодателите ще пуснат в действие проектозакон, който ще доведе до закона на Пинчук. Според този закон всеки зъболекар извършва престъпление, като поставя в опасност живота на пациентите си чрез непрекъснато бърборене или чрез казване на нещо повече от „отворете широко“ или „моля изплакнете“ без предварително разрешение от страна на съда.

Уди Алън (род. 1935) е американски филмов режисьор, автор, актьор и джаз-музикант. Той е автор на повече от 40 игрални филма, безброй много разкази, пиеси и статии.

Ще задминат ли машините човека?

Автор: Уенди Гросман

Те търсят хокейния стик.

„Хокейни стикове“ се наричат кривите, чиято форма всички технологически фирми биха искали да видят в диаграмите на продажбите си: скромно покачваща се линия, последвана от внезапно обръщане в почти отвесна и много по-дълга „дръжка на стика“. Хората, които се събраха в Сан Хозе в късния октомври на 2008 за „срещата по особеността“ очакват момента, при който машинният интелект ще задмине човешкия и ще поеме в почти вертикална посока нагоре в една крива на безкрайно самоусъвършенстване.

Ключът, казва Рей Кързуил, изобретател на първата машина за четене и автор на книгата *Особеността е близо* (2005), е в експоненциалния растеж на компютърната мощ – „законът за ускоряващото се възвръщане“. В неговия любим пример, при първоначалната скорост на проекта за човешкия геном, изчисляването на генома би трябвало да отнеме хиляди години, а не петнадесетте, които бяха предвидени. След седем години беше изчислен само 1 % от генома. Експоненциалното ускорение на компютърните технологии позволи проектът да бъде завършен по план. По аналогия, достатъчно много удвоявания на компютърната мощ ще затворят днешната пропаст между машинния и човешкия интелект.

Това може би е вярно. Или то може да се окаже един непроверим въпрос на вяра, което е и причината, поради която особеността понякога бива саркастично наричана „екстазът на откачалките“. Оценяването на прогреса е нещо трудно. Джастин Ратнър, главен технологически ръководител на Интел, говори на срещата по един ключов въпрос: възможно ли е законът на Мор, според който броят на транзисторите, които могат да се поберат върху един микрочип, се удвоява в течение на всеки 18 месеца, да се развива в съответствие с диаграмите на Кързуил? Краят е бил пред-

сказван много пъти, но, казва Ратнър, макар определени чипови технологии да са достигнали границите си, във всеки от случаите се е появявало ново решение (и парадигма), което винаги е позволявало да се продължава със същата скорост.

„В един определен смисъл – при силиконовите полупроводници (CMOS) – законът на Мор приключи миналата година“, казва Ратнър. „Един от основополагащите закони за ускоряващите се процеси завърши. Но в Интел има множество умни хора и те бяха в състояние да изобретят отново CMOS-транзистора, използвайки нови материали.“ Интел вече гледа във времето отвъд 2020 г., към фотонните и квантови ефекти като например спин. „Кривата на закона на Мор приближава момента на особеността все повече и повече.“

Второто пришествие

Вярата в една приближаваща се особеност не е единствено американска. Питър Коучрейн, бившият ръководител на изследователските лаборатории на Бритиш Телеком казва, че това дали машините ще задминат хората „зависи от почти само един-единствен фактор – броят на свързаните в мрежа сензори. Интелектът има повече общи неща със сензорната способност, отколкото с паметта или компютърната мощ.“ Интернет, прибавя той, застигна капацитета на един човешки мозък през 2006. „Предполагам, че някъде около 2020 година ще се появи значителен машинен интелект.“ И, казва той: „Някъде през 2030 играта би трябвало да е приключила.“

Предсказания като тези просто хвърчаха по време на срещата. Представете си момента, в който един мозък с размерите на човешкия ще струва един долар – бихте могли да си купите цял куп от тях. Мрежата ще се пробуди, като Гея. Нова Спивак, основателка на EarthWeb и, в по-скоро време, Radar Networks, цитира Фриймън Дайсън: „Бог е онова, в което разумът се превръща, когато е надхвърлил мащабите на нашето разбиране.“

Слушайки всичко това, вие навярно не бихте допуснали, че изкуственият интелект се намира „на около двадесет години разстояние“ вече от доста дълго време насам. Джон Маккарти, един от бащите на изкуствения интелект, смяташе през 1956, когато свика първата конференция по тази тема, че те ще бъдат в състояние да свършат цялата работа в раз-

стояние на около шест месеца. Макарти безцеремонно наричаше странността „глупост“.

Дори и така, вече има множество настоящи технологии, като например разпознаването на речта, машинните преводи и побеждаващият шахматните гросмайстори компютър на IBM, които в началото биха изглеждали като изкуствен интелект. „Невероятно е колко интелигентно е едно човешко същество, стоящо пред един свързан в мрежа компютър“, каза репортерът наCNBC Боб Пизани, възхищавайки се на това колко умен го прави да изглежда Гугъл пред зрителите, които звънят по телефона. Такива развития ни напомнят, че може би има открития, които правят опитите за реализация дори и на най-лудешките идеи да заслужават внимание.

Дармендра Мода, шеф на когнитивната изчислителна група в лабораторията Алмаден на IBM, ръководи един опит за „разбиране и построяване на мозък, колкото се може по-бързо и по-евтино.“ Миналата година неговата група успя да симулира един кортиков модел с размерите на мозък на плъх – 55 милиона неврони, 442 милиарда синапси – в осем терабайтовата памет на един компютър от типа Blue Gene на IBM, с 32,768 процесора. Ключът, казва той, не е в невроните, а в синапсите, в електрически-химико-електрическите връзки между тези неврони. Биологическите микроелектронни схеми са, грубо казано, по същество едни и същи при всички млекопитаещи. „Едно индивидуално човешко същество е записано в силата на синапсите.“

По-умни от умните

Мода не твърди, че неговият екип е създал мозък на плъх. „Погледната философски“, пише той по темата, „всяка симулация е винаги само едно приближение (един вид „карикура“), основаваща се на определени предположения. Една биофизически реалистична симулация не е целта на нашата работа.“ Неговият екип използва симулацията, за да се опита да разбере висшите изчислителни принципи на човешкия мозък.

Но изчислителната сила е нищо без софтуер. „Дали нервният код, който захранва човешкото мислене, би функционирал и върху една различна основа?“, запита скептично настроеният научнофантастичен писател Джон Хорган, на което Кързуил отговори: „Ключът към особеността е увеличаването на интелигентността. Предсказанието е, че една

единица, която може да издържи теста на Туринг¹ и притежава емоционална интелигентност ... ще ни убеди, че е съзнателна. Но това не е философска демонстрация.“

За да бъде интелектът ефективен, той трябва да е в състояние да променя физическия свят. Физикът от MIT Нийл Гършънфелд също присъстваше на срещата, за да говори за програмируемата материя. Това е изящен трик: компютърната наука говори в единици и нули, но това са абстракции, представляващи протичането или прекъсването на електричество, един физически феномен. Гършънфелд, отбелязвайки, че поддържането на тази абстракция изисква все по-увеличаващи се количества от мощности и сложно програмиране, иска да преобърне нещата с главата надолу. Какво ще кажете, пита той, ако бихте могли да си купите компютърни клетки на килограм, да покриете с тях дадена повърхност и да включите програми, които ги подреждат като протеини, за да решават проблеми?

Гършънфелд винаги е много труден за разбиране от страна на нефизици – и неговият видео клип, представящ подреждащи се клетки, не беше изключение. Две неща, каза той, са ясни. Първо: „Ние имаме за цел да създадем живот.“ Второ: „Ние разполагаме с пътна карта за 20 години, в които да създадем дупликатора от Стар Трек.“

Двадесет години: 2028. Върнър Виндж започна да говори за особеността през ранните 80 години (избирайки името според гравитационния феномен около една черна дупка) – и винаги е определял датата като 2030. Кързуил харесва 2045: Ратнър, преди 2050.

Връщайки времето обратно

Тези дати може би са персонално важни. Ратнър е на 59; Виндж е на 64. Кързуил е на 60 и гълта всеки ден по 250 хапчета с витамини и други помощни средства, вярвайки, че някои от тях могат да забавят процеса на стареенето. Ако излекуването на всички човешки нещастия би било детска игра за един свръхчовешки интелект, то тогава особеността носи

1 Тестът на Туринг, наречен така по името на английския математик Алан Тюринг, който го предлага през 1950 г., се състои в следното: един човек разговаря с двама събеседници, които не вижда. Единият от тях е човек, а другият – машина. Ако разговарящият не може да различи кой от двамата му събеседници е човек и кой – машина, то тестът е издържан. За да се избегне простото идентифициране на интелекта със способността за автентично произнасяне на човешка реч, тестът обикновено се провежда в писмен вид. Бел. пр.

със себе си обещанието за безсмъртие – но само ако сте още жив когато това се случи.

Именно тази връзка между особеността и безсмъртието, заедно с идеята, че една достатъчно напреднала технология може да реши всеки проблем от промяната на климата до изтощаването на природните ресурси, придаде на срещата усещането за някакъв вид религиозно движение. Разбира се, Джеймс Милър, асистент по икономика в Смит Колидж, звучеше някак евангелски, когато говореше по въпроса как човек да се подготви най-добре финансово. Той беше оптимист, разглеждайки инвестиционни стратегии и допускайки, че няма да има нужда от пенсионни фондове.

Основателят на сайта HowStuffWorks Маршал Брейн, напротив, обясни защо 50 милиона души ще загубят работата си когато бъдат заместени от роботи. „В цялата вселена има само един разумен биологически вид“, каза той. „Ние се намираме в процеса на създаването на втория такъв вид.“

Антроположката Джейн Гудал не е съгласна. Тя вижда един друг тип особеност – разрастващото се екологическо опустошение на Африка – и се безпокои от раздалечаването на човешките разуми и сърца. „Ако ние сме най-интелигентното животно на тази планета“, каза тя, „то защо тогава разрушаваме собствения си дом?“

Ако особеността на Гудал дойде първа, то другата може изобщо да не се случи – една от онези катастрофи, за които Виндж признава, че са единственото нещо, за което той може да си представи да спрат целия този процес.

Уенди Гросман (род. 1954 г.) е американска журналистка, блогър и автор на кънтри-музика.

Коментари (3)

- 21-01-2009|Гост: GeA – Nihil est in intellectu...

Няма нищо в машината, което преди това да не е било в човешкия интелект, а хората сме доказали че по отделно или в групи – сме ирационални и много често – глупави...

Страхът е човешката граница към бъдещето и майката на паниката, която разрушава интелекта или – човешката култура изобщо.

Нима една система, основана върху принципите на роботиката и съдържаща в себе си всички особености на човека, би била по-страшна отколкото човеците могат да бъдат към човеците?

Нима отделния, остаряващ, неприспособен към променящата се среда индивид е по-добър към децата на 21 век, отколкото сборния интелект, вграден в интелектуалната и самоусъвършенстваща се мрежа, която отдавна не е машина? Нима поколения напреднали човешки същества са вграждали себе си в разработването на кошмарни чудовища, които сега веднага ще сложат край на света? Защо си мислим че в тоя си вид сме вечни, защо си мислим, че вечно ще сме бебета в люлка и ни е страх да изпълим, да проходим, да полетим, да си намерим още вселени? Защо се плашим непрекъснато по масовите медии – човекът като индивид не е вечен, но значи ли това, че мрежата, създадена от хиляди учени от хиляди години е непременно насочена към самоубийство на човешката култура?

След 28 години интелектът ще е отишъл още по-напред – не непременно към изчезване. Би било наивно да се мисли, че като излезем от статята, светът ще изчезне – егото на човека винаги е стигало до идеята за солипсизма – не страхът от смъртта, а страхът от живота, който не разбираме, но който сами сме открянали и на който сами сме дали програмата за следващото ниво...

И кой казва, че сборния човешки интелект непременно трябва да е добричък – как ще оцелее в космоса, ако няма в себе си осъзнаването на човека като Survivor? Нима новите енергии, чистите енергии са страшните оръжия за самоунищожение?

И защо черните дупки да са лоши, а яркото палещо слънце да е добро за здравето ни...

Рей – както и много други преди него – създава осъзнат образ на предизвикателството – който се решава от следващите поколения – какъв е

проблемът, ако някой изтърве тоталитарния контрол над човечеството – нали затова е цялата работа.

21 век вече е минало за човешкия интелект, обадете ми се някъде към 2498 година – може тогава да стигнем до други идеи за края на света...

Защо търсим чужди мозъци, ние всички го имаме вътре в нашите – но не и идеята за време, изразено с дати и цифри, това не е вградено в човека, за разлика от способността да си говори с другите човеци, което и правим в момента чрез световната „машина“.

- 22-01-2009|Гост – И кой каза, че сборният човешки интелект непреходен

Проблемът е дали ще бъде духовен, а не „добричък“, както иронично отбелязваш. Разликата е огромна. Проблемът е, че интелектът е низова структура на духа, а човечеството е заразено от рационален нарцисизъм, който твърде отдавна го е разболял до степен да не различава знание от познание. Проблемът е, че чисти енергии идват и все повече ще идват, но сред тях се оцелява с висока духовност, няма друга сила и никакво оръжие. Няма тотален контрол над никого, ако е във високите нива на духовността, защото духовната етика е у него, законът на Вселената е морал и той не чака друг да прояви претенции и да го санкционира. Имаме мозъци, разбира се, но колко от тях се отварят към високите потоци, които наистина ни се предоставят непрекъснато?

Бъдещето не се нуждае от машини за свързване с другия, бъдещето на човечеството, ако говорим за действителен прогрес, е свързано с много различен тип комуникация, която може да бъде постигната не в и чрез мрежата, а в друга мрежа.

Докато е в тежките потоци на кармата си никой не стига до тази висота, която е заложена у него, единици са тези, които не творят продължение на общата карма в такива конфигурации.

Проблемът е в това, че малко се питаме какво трябва да сторим, за да отскочат над тежките потоци творенията ни и малко правим. Защото е трудно, защото е по-трудно, защото е най-трудно. Но е и най-естествено – заложено е у нас -да творим себе си. Ето това е голямото предизвикателство, всичко останало е изместване на фокуса, това е смисълът да сме човеци, това ни е работата.

- 25-01-2009|Гост: GeA – за духовността

Както и да го кажем – това е въпросът: да творим себе си.

Но не е толкова трудно да откриеш бога в себе си – дори и да се наложи да минеш през „машините“ на интелекта...

Промени в Турция: Ние се извиняваме!

Автор: Каи Щритматер

„Има дни“, писа истанбулският вестник *Радикал*, „в които дъхът пресеква и сърцето започва да гори“. На 19 януари се навършиха две години от убийството на Хрант Динк, истанбулският журналист от арменски произход. Турчин ли беше той или арменец? „Той беше“, пише приятелят му Кенгиз Кандар „единственият от своя вид“. Човек, който не признаваше боязливост и табута. Един посредник. Убийците му – една банда ултранационалисти – бяха го избрали именно защото той беше уникален: един човек, не признаващ граници; човек, който разтърсваше всевъзможни стари предразсъдъци.

Много вероятно е, че и самият Хрант Динк би се удивил на много от нещата, които се случиха оттогава насам. Междувременно всичко се клати. Но в коя посока ще се срути в края на краищата кулата на старите предразсъдъци и къде ще попаднат отделните парчета, всичко това си остава неясно. „Отношението между турци и арменци засяга основите на Турция“, казва авторката Ече Темелкуран. „И всеки, който ги разклаща, се излага на опасност.“ Темелкуран, която нарича турците „народ без памет“, се зае сама да опознае арменците и да напише книга за тях. Една книга, за която Хрант Динк я окуражаваше много. И това, че книгата се превърна в бестселър, също може да се приеме като знак.

През последните две години имаше разбира се – това е Турция – достатъчно неща, които отново могат да доведат по-чувствителните натури до обърканост и отчаяние. Полицаяте, които поздравяваха убиеца след арестуването му. Разкритията, според които висши служители са знаели за плановете за покушение далеч преди атентата. Мъчително проточилият се процес срещу убиеца и неговите помощници. Заплахите за убийство и расистките Е-мейли, които пристигат в редакцията на *Агос*, вестника на Хрант Динк, и до днес. Онова предаване на държавната телевизия TRT, при което на един дясно радикален политик – са-

мият той заподозрян, че е организиран масово убийство на алевити в Марас преди 30 години – беше позволено да „разкрие“ Хрант Динк като организатор на това престъпление.

Но имаше и неща, за които преди две години никой не би се осмелил дори да мечтае. Например изненадващото посещение на президента Абдула Гюл в Армения. Преди всичко обаче онази кампания, започната от двама приятели на Хрант Динк – и междуременно подписана от почти 30 000 турци – която носи името „Özür diliyoguz“ – *Ние се извиняваме*. Турци, които публично се извиняват на арменците за кланетата от 1915, за „несправедливостта“ и „болката“, които преди това не съществуваха. „Онова, което цял живот исках да видя“, писа Кенгиз Кандар, „сега най-после го видях“.

Разбира се, имаше и възмутени пенсиониранни дипломати, които нарекоха подписалите „предатели“, а прокуратурата в Анкара извършва разследване срещу инициаторите за „клевета срещу турската нация“. Тези рефлексии са предвидими. Сензация предизвика народната представителка от опозицията Канан Аритман, която атакува президента Гюл за това, че се представял като прекалено приятелски настроен към арменците. Тя не се посвени пред тази най-тежка в Турция обида: Гюл, твърдеше тя, имал майка-арменка. И когато в отговор на това Гюл посочи своето „мюсюлманско-турско“ родово дърво, тя изиска ДНК-тест. Това беше прекалено много дори и за нейния партиен шеф Дениз Байкал. „Безсрамна“ нарече той партийната си другарка. И докато човек може да си скубе косите когато става дума за страна, в която не винаги е ясно дали безсрамието се състои в това да се подбуждат расистките инстинкти или да се нарече един турчин „арменец“, то все пак надежда има. В Турция се случва нещо. От птичи поглед, писа вестник *Миллет*, по повод дебата за арменците, страната изглежда днес по-свободна от когато и да било. „Дори най-деликатните теми могат да бъдат дискутирани днес“.

Хрант Динк писа някога, че се чувства като гълъб, който нервно върти глава във всички посоки. Но в края на тази статия той писа: „Знам, че хората в тази страна не причиняват зло на гълъбите“. В края на миналата седмица жителите на Ескишехир пуснаха гълъби във въздуха. В почит на Хрант Динк.

Кай Щритматер е външнополитически кореспондент на *Süddeutsche Zeitung*.

Коментари (4)

- 25-01-2009|**Гост** – Промени в Турция

Чудесна статия! Да имаше повече като този автор, може би хората щяха да знаят повече и за Турция, и за геноцида над арменците, и защо Турция не го признава.

- 25-01-2009|**Гост**

Благодаря, на г-н Златко Енев за публикацията и не само за тази. Чета с интерес всички броеве.

- 31-12-2011|**Гост** – “Народ без памет“

Благодаря на Златко Енев за статията – нека има повече такива, които ще повдигнат булото на тайнственост и ще знаем какво точно се случва в нашата съседка.

Колкото до определението на Ече Темелкуран „народ без памет“ мисля, че е много вярно и точно.

- 31-12-2011|**БС2003** – Хареса ми

Статията ми хареса, макар че съдейки по името, авторът не е турчин. Дали познава добре обстановката в страната, настроенията и схващанията, характерни за различните прослойки...Колкото до това, че турците са народ без памет, мисля, че повечето народи са такива и това не винаги е нещо лошо. Нямам предвид кланетата на арменци, алжирци, евреи, палестинци и пр. -примери дал господ от цял свят, кланета да искаш друго

ако няма. Става дума, че тези кланета трябва да се осмислят, за да не се повтарят, но не и да се превръщат в някаква опорна точка на отношени-
ята между народите, защото така се възпроизвежда омразата-питателна
почва за всякакви ексцеси.

Сатаната в Судан

Автор: Илия Троянов

Трябва да е бил труден избор, онзи за „Златното сърце 2008“, между Анджелина Джоли и Джордж Клуни. И двамата са Посланици на Мира от ООН, което вероятно по някакъв начин има връзка с факта, че и двамата често играят във военствени филми. И двамата са фотогенични – като фигура, разбира се, Джоли предлага малко повече, за сметка на това обаче Клуни притежава по-лъчезарната усмивка. Но онова, което вероятно в края на краищата е решило избора в полза на последния, трябва да е било обстоятелството, че докато Анджелина спасява бебета, Джордж спасява цели народи. Или поне един – онзи от Дарфур.

Показателно за Джордж Клуни и неговата здравословна самооценка беше, че при телевизионната гала „Сърце за децата“, той предаде наградата си на суданската помощна организация Амел. Докато в Берлин идеалистическият триумвират на Републиката – Борис Бекер, Оливер Кан и Хапе Керкелинг – призоваваха към дарения, под диригентската палка на Готшалк¹, аз седях на един покрив в столицата на Судан, Хартум, заедно с няколко души, които вече бяха рискували живота си за едно добро дело – между тях и един сътрудник на онази организация, която беше почетена индиректно в Берлин (който обаче не знаеше още нищо за тази чест). Ние ядяхме фъстъци и говорехме за сатаната в Судан.

„Тези актьори“, каза един лекар и критик на различни правителства, „току се пръкват в Дарфур. Изобщо не разбирам как го правят, толкова често, колкото се появяват. Окачват си на ръката по някое полумъртво от глад дете и обясняват на света какво се случва тук.“ Обясненията изглеждат долу-горе така: в Дарфур досега е имало повече от 300.000 човешки жертви и около 2,5 милиона изгнаници, при битките между уседналото

1 Известен немски телевизионен модератор и шоумен. Бел. пр.

чернокожо африканско население и арабите-номади. Но активистите за човешки права на покрива в Хартум изобщо не са съгласни с това.

„В това няма почти нищо вярно. Първо, цифрите са завишени. Освен това битките се водят съвсем не между чернокожи и араби, а между хора, които все още притежават земя, и такива, които поради разширяването на пустинята от север вече са изгубили земята си. Затова пък те притежават оръжия. Някои от тях са черни, други по-малко черни, някои са мюсюлмани, някои – не. Това не е нищо друго освен брутална борба за оцеляване. Повечето от нас биха вършили точно същото, ако не биха имали друга възможност за оцеляване.“

„Не мога да издържам повече лъжливостта на Запада“, обади се един непрекъснато пушещ, тъмнокож мъж. Тъй като той още никога не беше чувал за „Сърце за децата“ нямаше начин да е имал пред вид вестник *Bild* и неговата телевизионна гала. „Дарфур се е превърнал в символ на злото. Не ме разбирайте погрешно: онова, което се случи в Дарфур, е ужасяващо. Но ужасяващи неща се случват и в Конго, в Уганда, в Чад, в Централноафриканската Република, в Сомалия. Дарфур обаче е предпочитаната сцена за сантиментални представления, целящи успокояване на съвестта. САЩ разбраха по много рафиниран начин, че могат да извлекат външнополитически капитал от геноцида в Руанда. Никога повече – на този призив не може да се противопостави никой. Жертвите на масовите убийства биват подигравани, тяхната смърт се превръща в инструмент. Разглеждан политически, Дарфур не е нищо друго освен една оспорвана територия във „Войната срещу терора“.

„Според международните медии в Африка има само местни оцелили и чуждестранни спасители“, каза един стар човек, судански копт¹. „А сред спасителите хора като Джордж Клуни и Боб Гелдоф са просто полезни идиоти. Прочетете **статията на Гелдоф за неговото пътуване с Джордж Буш в Африка**, подсказа ми той. Аз намерих текста в интернет, преведен на немски в дясно-популисткия *Weltwoche* в Швейцария. Жалък етюд по мегаломания. След като Гелдоф и Буш са разменили мисли по въпроса за шоколада („Знаехте ли, че аз имам собствени М & М?“ „Уау“ „Да, готино, нали? Ще хареса на децата ви.“ Бонбоните бяха в специална кутия с логото на Буш. Такова нещо няма дори Кралицата. Или пък Папата.) ... те успяват да намерят време и за същественото: „Искам обаче

1 Последовател на Коптската църква – една старо-християнска църква в Египет, Либия и Судан. Бел. пр.

да кажа едно нещо“, добавя Буш, имайки пред вид Дарфур и китайското влияние върху циничното правителство в Хартум. „Човешкото страдание би трябвало да бъде по-важно от икономическите интереси.“ Великолепно изречение.

До тук, до Гел-тъп. В Хартум гъмжи от спасители. Всеки трети джип (бял и чисто нов) принадлежи на ООН. Разбира се, досега тя не е направила нищо, затова пък представя (скъпо) световната общественост. По мнението на мнозина ООН е дошла прекалено късно. Убийствата в Дарфур вече са затихнали. Не поради натиска отвън, а защото бруталните битки са довели до частични решения.

Но ако има само оцелели и спасители, то към коя група принадлежат тогава сомалийските пирати? Докато бях в Хартум, големият африкански автор Нурудин Фара посети някогашната си родина Сомалия. Онова, което разказва той, допълва впечатленията от Судан до едно разбираемо цяло. Фара е посетил някога автономния Пунтланд. Повечето мъже там са били рибари преди време. Но нелегалното риболовство по техните брегове (от страна на европейци и азиатци) е намалило рибните резерви и е лишило рибарите от средства за препитание. Освен това международни гангстери са изсипвали отровни отпадъци по сомалийското крайбрежие. Рибарите говорят за огромни площи, покрити с мъртви риби.

Пиратската индустрия функционира както някога златната треска. При първото нападение човек рискува собствения си живот, но щом само е събрал няколко десетки хиляди долари, пиратът започва да работи като инвеститор. Успешните пирати инвестират в корабите на по-млади търсачи на съкровища, които от своя страна дават своя дял от плячката като печалба от курса. И така броят на богатите се увеличава. В Босасо, най-важния пристанищен град в Пунтланд, се наблюдава малък строителен бум. Проблемът, който войските на НАТО сега трябва да решават чрез въоръжена намеса, има социални причини, които можеха да се решат с по-малко пари, отколкото ни струва тази флотилия.

Но и Сомалия е важна котва във „войната срещу терора“. По тази причина редовно се разпространява слухът, че в Сомалия са се окопали бойци от Алкайда. Когато етиопската армия, поддържана от САЩ, навлезе в Сомалия преди повече от година, американски военни самолети бомбардираха бягащи сомалийци – при което загинаха неизвестен брой жертви. Оправданието: били са преследвани привърженици

на Алкайда. До ден-днешен в Сомалия не е открит нито един боец от Алкайда, нито дори сред мъртвите. Но такива са нещата днес: първо се стреля, а след това се пита.

Както Джордж Буш, който вчера напусна офиса си, удачно забеляза: „Злото съществува, и то е много брутално.“ Какво себепознание!

Илия Троянов (род. 1965) е немски писател, преводач и издател от български произход.

Коментари (4)

- 25-01-2009|**Ангелина**

Статията много ми харесва. Тъй като представя една непозната гледна точка, бих се радвала да прочета повече от автора. Интересно ми е какво би казал автора на нашата сънародничка, която бе отвлечена в Сомалия, и още не е освободена, и която работи и в Дарфур по време на най-тежката хуманитарна криза там...

- 25-01-2009|**Mario** – Sudan

Logikata na avtora e stranna. Ot tova che ima genicide I drugade ne znachi che toi ne trybva da bude spryan v Sudan. – tova, che piratite v Somalia sa zagubili ribnite si resursi ne znachi che te sa opravdani da napadat korabi I da ubivat hora v procesa. Tova e kato da se onevinyava ubiec zashtoto e imal tezhko detstvo.

- 26-01-2009|**Златко** – До Марио

Драги Марио,

самият аз не виждам нищо оправдателно в текста на Илия Троянов. Според мен човек трябва да прави разлика между обяснения и оправда-

ния. А обяснения са нужни, особено при една тема, с която се злоупотребява толкова много, както става ясно от началото на текста.

Впрочем, Троянов е прекалено добре известен, поне тук в Германия, като безкомпромисен защитник на човешките права и достойнство, за да се нуждае от такъв тип защита. Най-доброто в случая ми се струва просто да се зачетат неговите книги, особено пътеписите му.

- 26-01-2009 | **Доброслав Бакалов**

Е, Златко виждам сега, че и доста популярни писатели са на моето мнение и може би е въпрос на вкус, но предпочитам Троянов пред Фукуяма 😊

Челюсти

Автор: Жанина Драгостинова

Пред басейна е спрял джип. Огромен като мамут, заема целия тротоар. Светлините му мигат. Задните стъкла са тонирани, но през предното виждам, че вътре няма никой. Значи е сложен да гръмне, казвам си и с бърза стъпка минавам отсреща. Точно на това място има заведение от ония, в което единствените клиенти са „типовете, дето обядват към три“. Няма начин да не гръмне. Познат адвокат ми обясни, че гърмежите са единственият начин за окрупняване на раздробените големи пари. Ще гръмне, но е по-добре да не съм там по това време, защото какъвто съм заплес, току-виж съм го отнесла. С тупкащо от страх сърце и на бегом влизам в басейна.

Посреща ме гръм. В единия басейн има състезания и пистолетът дава старт. В другия дечица се учат да не се страхуват от водата. Пищят на възбог, като че в басейна са пуснали акула. Акула? Оглеждам се за перка, стърчаща от водата. Колко му е на терористите да родят такъв пъклен план? Ето ти тебе резултатът от гледане на екшъни. Под душа си мисля, че няма по-подходяща цел за терористите от тази. Ще пуснат акулата. Или ще гръмнат бомбата. И аз ще стана малко поточе, вляло се в реките кръв, които всеки ден ни обещават. Сърцето ми е вече в гърлото. В главата ми е парчето на Пинк Флойд „Мамо, как мислиш, ще пуснат ли бомбата?“.

Никога не съм виждала бомба. По време на „голямата екскурзия“ през 1989 г. когато влизахме в кино, претърсваха чантите за бомба. Попитах една разпоредителка виждала ли е бомба, а тя отговори, че са им казали „бомбите се носят в чанти“. Оттогава винаги свързвам гърмящото устройство с чанта. По-голямшка. Живковите милиционери под път и над път претърсваха чантите за бомби. И днешните – също. Така де – има ли забравена чанта – ще гръмне.

По онова време всички знаехме, че „нещо става в държавата“, но никой не го съобщаваше. Днес всички „го съобщават“, но така и нищо не става ясно. Само дето честичко гърми.

Наскоро Кофи Анан каза, че при миротворческите мисии няма малки и големи народи и без да иска повтори думите на Георги Димитров от вчера. Изявлението на Анан ме изпълни с радост и дори изръкоплясках пред телевизора. Също както преди години роднините ми са ръкопляскали пред радиоапарата. Мъничето България пак се намести сред великаните при „миротворческата“ си мисия в Ирак. Докато не ѝ бият шута.

Ако иракчаните се надяват ние да им занесем демокрацията, както казват нашите ръководители, пригласяйки на Анан, жална им майка. Ние тук в мирни условия вече 15 години не можем да я установим, какво остава за бойни.

Освен демокрацията от присъствието ни в Ирак, казват, имало и далавера. Не съм чула от някоя война България да е излизала на далавера. През Първата световна от лоялност към Германия сме изгубили всичко. По време на Втората пак от лоялност сме обявили символична война на САЩ и Англия. А те съвсем не символично са сринали София. Сега пак сме лоялни. И?

Мен лично не ме е страх, щото нямам нищо. А защо са им на американците на босия цървулите? Най-много за фолклорен музей. А терористите, казват, са свикнали да ходят боси.

Тия дни съобщиха, че от РДВР-Враца били готови да действат, ако нещо се случи с електроцентралата в Козлодуй. Сещам се за един мрачен виц от близкото минало: Какво останало след експлозията в Чернобил? Отговор - „... бил“. Какво ще остане, ако гръмне Козлодуй – отговор „... уй“. Български специалитет за борба с паниката.

И болниците били в готовност. През 89-а се роди синът ми. Години се борихме с вътрешно болничната инфекция, която си донесе от родилното. Тази година ми се наложи малко да се полекувам и отново се справях с вътрешно болничната инфекция при домашни условия

Прибирам се вкъщи и чувам нов гръм – по телевизията дават „Челюсти“ на Спилбърг. В края на филма гигантската акула е захапала бутилка сгъстен въздух, шерифът стреля и тя експлодира. Чудовището става на парчета.

Шерифът и ихтиологът се спасяват и върху отломък от лодката плуват към брега. Сред океана от кръв от избухналата акула. И това ако е хепиенд!

Жанина Драгостинова (род. 1962) е българска журналистка и писателка. Дебютната ѝ книга Твоята история. 52 седмици от началото на 21. век събира 52 очерка, публикувани преди това във в. „Дневник“ и сп. „Паралели“. В края на 2006 г. издателство „Колибри“ издава сборника ѝ Моята история. Де е България? .

Коментари (1)

- 25-01-2009|**Геновева Цандева**

Четох с интерес. И на мен ми „пищи“ от всичката тази дивотия. Спилбърг ряпа да яде! Бедна му е фантазията!

Влезе България в ЕС и настана световна криза! Спокойно! !! Сигурна съм, че ако гръмне Козлодуй, от този свят нищо да не остане, освен България! Поздрав на автора! ☺))

Естетиката на Плейбой

Автор: Моли Янг

Събрани централни плакати е фотоалбум, представящ всеки плакат от Плейбой от създаването на списанието през 1953 до 2007. Шест кратки есета предшестват десетилетията, но освен тях няма друг текст. Както може да се очаква, удоволствията от книгата са моментални и визуални. Моят любим плакат е Мис Септември 1983, облечена във вълнени чорапи на райета и кариран шал. Тя има плоска джобна бутилка, червено боне и спортен вимпел. Неоготическата обстановка около нея трябва да напомня за Йейл, струва ми се. До нея се вижда клонче от бръшлян, а в краката ѝ е захвърлен учебник. Инак тя е гола. Всичко това звучи смешно когато е написано, но във фотографията няма нищо смешно, както и във всички останали фотографии в *Събраните централни плакати*. Дали смехът не е един вид анти-афродизиак?

Първото нещо, което прави впечатление на случайния читател е анатомическото разнообразие сред зайчетата. Зърната на гърдите им например. Някои са големи като петолевки, други са с размерите на стотинка. Понякога те са възбудени – и се предлагат в разнообразни цветове, като червила в дрогерия. Половото окосмяване е друго зрительно удоволствие, появяващо се за пръв път през 1971 и процъфтяващо до 1997. Прозирни корони от полово окосмяване, мечти в Техникалър, във всякакви нюанси. Понякога човек забравя колко самоуверено може да изглежда един здравословен стрък полови косми. Той идва като приятен шок посред кремаво-гладката повърхност.

Половото окосмяване изчезва с приближаването на деветдесетте. Хубавите триъгълници се превръщат в лентички с широчината на лейкопласт, които пък преминават в малки хитлерови мустачки или съвсем нищо. Модерният чатал е малко прекалено подреден, по-малко директен от преди. Човек би си помислил, че обезкосмяването би придало младежки вид на половите органи, но всъщност то има противополо-

жен ефект, правейки момичетата да изглеждат по-стари и леко преситени. Младежкият вид на ранните плакати изчезва.

Една бележка до фотографите от *Плейбой* от 1956 изрежда критериите на Хю Хефнър за плакатите. Моделът трябва да бъде в естествено обкръжение, зает с някаква дейност „като четене, писане, приготвяне на пиене.“ Тя трябва да има „здрав, интелигентен, американски вид – млада госпожица, която изглежда така, сякаш би могла да бъде много ефективна секретарка или студентка.“ Много плакати включват непряко мъжко присъствие: проблясък от мъжки крачол в ъгъла или лула, забравена на масата. Тези реквизити трансформират снимките в сценарии за съблазняване. Предпоставката е проста: идентифицирайки се с отсъстващия мъж, наблюдателят може да влезе в сцената.

Най-важната черта на плакатите е онова, което може да бъде наречено „естетиката на *Плейбой*“ – нещото, на което се дължи както дългогодишния успех на *Плейбой*, така и неговата сладникава сантименталност. Както Хефнър писа в едно писмо до Рас Майер (режисьор на *По-бързо, котенце!*), идеалният плакат е онзи, в който „се намеква за някаква ситуация, за присъствието на някой, който не се вижда на снимката.“ Целта е да се трансформира „един прост плакат в интимна промеждутъчна сцена, в нещо лично и специално.“ От читателите на *Плейбой* се очаква да бъдат участници, а не наблюдатели. Разбирането на Хефнър за американската сексуалност беше нещо отчетливо пастъоризирано – секс, прочистен от грозни (и често възбуждащи) силови игрички. „Чистият секс“, настояваше той, „е по-привлекателен от безвкусно претрупания“. За стриптийз, тройки и садо-мазо в неговото списание нямаше място. Плакатът на *Плейбой* беше безкрайно отдалечен от европейския идеал за сексуално-изтънчената изкусителка. Момичетата на Хефнър бяха винаги момичета, преди всичко – или зайчета – но не и жени. В очите на модела от плакатите не просветва познание.

Опаковайки заедно с фотографиите и космополитно съдържание (разкази, интервюта), Хефнър се надяваше сексът и културата да се просмучат един в друг, по силата на близостта на съответните страници. Вкусът за сладурани, твърдеше той, е също толкова изтънчен, също толкова нуждаещ се от култивиране вкус, колкото и вкуса за скоч, бързи коли и скъпи костюми (*Плейбой* рекламираше всички тези артикули). Списанието обсипваше читателите си с амбициозна реторика. През 1995 *Плейбой* описа типичния си читател като човек, който „се намира

по средата на най-голямото харчене през живота си. Коли, камери, стереоуредби. Дрехи, коняк и цигари.“ Когато тези неща се появят като реквизити в оформлението на плакатите, тяхната връзка с един впечатляващ сексуален живот обикновено е визуално подчертавана. От всички стилни аксесоари, които *Плейбой* възхваляваше, зайчето беше най-лесно за ползване от разстояние.

В онези дни Хефнър харесваше плакатите си „закръглени, меки и с максимално подчертаване на красотата да бъдеш жена.“ Избраничките от първите три десетилетия следват тази формула, блестейки с дупета и гърди за хапане. Нещата се хързулват надолу през 1980-те, когато имплантациите за бюстове станаха популярни: новите бозки приличат на глобуси и изглеждат осезаеми само по начина, по който са осезаеми топките за боулинг. Някои от тях хвърлят отблясъци, като нарисувани балони. Метафорите, свързани с храна, вече не са приложими.

И нещо друго, но също свързано с това, се появява по онова време: *Плейбой* престава да бъде нещо, отнасящо се до ежедневната еротична среща. Жените от плът и кръв се превръщат в изображения; „обикновеното“ момиче става нещо с определено медиен характер. Зайчетата винаги са били нещо медийно, разбира се, но в ранните фотографии беше възможно да се забрави медията и човек да се почувства така, сякаш гледа право в очите на пищна приятелка. Ентузиастското използване на дигитални техники до голяма степен подпомогна тази трансформация. Няма ги вече луничките и пухените косъмчета по ръцете на предшественичките. Гърдите са хирургически стилизирани; редовният фитнес и аерозолните тенове произвеждат идентично оцветени и нюансирани тела. Момичетата от всички етнически произходи се смесват в една-единствена жена с цвят на кафе-лате, а резултатът изглежда като направен с компютър. Когато човек се опита да си представи как ли би изглеждало докосването или помирисването ѝ, в ума неволно се появява мисълта за гума.

В това, отчасти, се състоят и недостатъците на книгата. Плакатите, които се появяват в списанието, са съпроводжани от кратки текстове, описващи работата, заниманията, хобитата и интересите на модела – предназначен да увеличи привлекателността на зайчето чрез демонстрация на нейната личност и сексуални интереси. Те обаче са изключени от *Събраните плакати*. Освен това страниците на книгата са ограничени до един правоъгълник, само малко по-голям от меню в

китайски ресторант. Защо издателите са избрали такъв един формат? За да спестят разходи? Или за да придадат на книгата привкус на портативност? Въпреки това тя все още тежи почти три килограма – никой няма да влачи нещо такова на разстояние по-дълго от масичката за кафе до собствения скют. Освен това, привлекателността на един плакат винаги се е криела отчасти и в неговите размери. Смалените страници на книгата подкопават тона на луксозна изчерпателност, подсказван от издателските материали и елегантния дизайн (матова черна обложка, дискретно лого). Да се каталогизира всяко от зайчетата би било нещо действително интересно, но това тук са само момичета без дрехи. И все пак има много по-лоши начини да се прекара някой и друг час от разглеждането на 648 красиви голи момичета.

Моли Янг е млада американска авторка и уеб-журналистка от Ню Йорк.

Колко е важно да се целуваш добре

Автор: Цвета Стоева

Седя в колата му, съзерцавам го на две педи разстояние от носа ми и въобще не слушам какво говори. Достатъчно ми е, че днес се убедих – когато съм на токчета височините ни съвсем се изравняват. Така че няма нужда да внимавам колко високи са обувките ми, както правех с предишния. Освен това Литовска не е никак лошо за нова фамилия.

Катя Литовска, Катя Литовска, Катя Литовска – повтарям го наум няколко пъти, за да свикна с името. Да, определено ми харесва. Да не говорим, че очите му са толкова възбуждащо сини! Ако гените ни са равнопоставени, както височините, моето зелено с неговото синьо ще мига прекрасно в синьо-зелените очи на нероденото ни все още дете. Момиченце. Но да не бързам – има време... Все пак това е първата ни среща.

– Мога да оправя казанчето. Мисля, че знам къде е проблема. Няма да отнеме много време. – казва той и пораства още две педи в очите ми. Моят мистър Пропър. Моят бъдещ мъж. Моето синьо в очите на детето ми.

– Не, няма проблем. Утре ще дойде водопроводчик и без това. – оправдавам се аз, защото не знам за казанчето, но ако се качим двамата със сигурност ще отпушим кранчето на страстта.

– Ще тръгвам. Мерси за приятната вечер! – казвам и разтеглям устни в най-милата усмивка, на която съм способна.

После идва ред на на вълнуващата част. Причината, поради която не пуших цяла вечер, макар да имах три вида дъвки в чаната си. Въпросът, който ме интересува почти колкото размера му. Сцената, която си представях, отигравах и повтарях до постигане на съвършенство. Идва ред на нашата целувка – тази, която никога няма да забравя и никога няма да се повтори. Моята първа целувка с бъдещия ми мъж и бащата на моето дете.

Навеждам се леко встрани и светлината от уличната лампа пропълзва по бялата ми шия. Някъде бях чела, че когато се предават на про-

тивника, животните оставят незащитени гърлата си, така че в известен смисъл – да, аз се предавам. Пичът явно и той е чел същите книжки, защото веднага разбира сигнала. Навежда се на свой ред и допира устни в моите. Вплита пръсти в косата ми, придърпва ме напред и ме целува вече съвсем категорично.

Аз тъкмо съм притворила блажено очи и чакам да по мен да се разлее романтиката на първата целувка, когато той развърта езика си в устата ми като миксер в прясно мляко. Върти го по часовниковата стрелка толкова упорито и целенасочено, сякаш прави сутрешните си упражнения във фитнеса. Като пръста на малко дете, което обира сладкото по дъното на буркана. Един оборот, два оборота, три оборота са последните неща, които отброявам, преди да ми се завие свят. Опитвал ли си да крогнеш езика на някого, докато вилнее в кръг из устата ти? Предполагам не. Трябва да ти се е случвало, за да ме разбереш. Тасманийският дявол е кротка овчица в сравнение с езика на този пич. Опитвам се да обърна нещата в моя полза, хващам главата му за всеки случай. Не е от това – въртенето продължава налуднически си ход. Пробвам още две, три отчаяни действия. Нищо не помага!

Един оборот, два оборота, три оборота. Ако в устата ми наистина имаше мляко със сигурност вече щеше да го е разбил на пяна. Обзема ме шок и един лигав ужас, който обикаля из устната ми кухня като хамстер във въртележка! Пичът явно мисли, че с тази техника съвсем ще разбие механизма на моето „не“, защото хваща гърдата ми с едната си ръка и започва да повтаря кръговите движения. И тук проявява старание на отличник – моят мамолог вече ми изглежда като първокурсник във Варненския свободен университет в сравнение с този млад господин.

Отдръпвам се и инстинктивно отварям вратата. Хвърлям му един последен поглед, миксиран с ужас, съжаление и болка. Даже не му казвам чао, а просто махам неопределено на колата. Стълбите пред входа ми изглеждат най-стръмните на света. Вратата е направена от най-тежкото олово! Чакам асансьора с векове!

Не може това да е бащата на моето дете, проклинам аз тежката си съдба, просната драматично наред жилищната площадка! Представям си как сперматозоидите му се въртят около моята яйцеклетка. На нея ѝ се завива свят и решава, че е къде-къде по-добре да се омете под формата

на червена, проклината от жените течност, отколкото да се събере с някого от тези изперкали изроди. От определена гледна точка я разбирам.

Преди време в женско списание бях чела, че можеш да познаеш дали мъжът е добър в леглото от начина, по който шофира. Нищо подобно! Мъжът се познава по целувката. Вече съм сигурна в това, особено сега – след като се запознах отблизо с мъжът-хамстер. Лошата целувка трябва да бъде записана в топ 3 на десетте най-ужасни неща, които могат да преобат мъжете на първа среща. И които никога няма да доведат до ебание. Няма значение колко казанчета са оправили през живота си.

– Да дойде следващият! – провиква се циникът в мен.

Гася лампата и събличам разочарованата си същност до кожа. Докато придърпвам завивките до брадичката си, се моля поне водопроводчикът утре да свърши работа.

Цвета Стоева е млада българска авторка, победителка в конкурса „Новелови награди“ 2007.

Коментари (27)

• 28-01-2009|Гост

Уф!

• 28-01-2009|nezvan – Четене напук

Златко, това е най-майсторският и най-гнуснявият разказ на твоята фаворитка досега. Чета, за да видя докъде ще стигне тази писателска история.

- 28-01-2009|**Златко**

Бих се радвал, ако можех да си спестя коментарите около тези текстове, но разбирам, че няма да бъде честно, ако просто натисна копчето и „запуша устата“ на различно чувстващите (с изключение на ония, които просто се държат просташки – те са моето малко спасение сред копривата на неодобрението). И все пак изкушението е голямо. Слава Богу, нищо тук не е моя собственост.

- 29-01-2009|**Гост – Re:**

Златко писа:

Бих се радвал, ако можех да си спестя коментарите около тези текстове, но разбирам, че няма да бъде честно, ако просто натисна копчето и „запуша устата“ на различно чувстващите (с изключение на ония, които просто се държат просташки – те са моето малко спасение сред копривата на неодобрението). И все пак изкушението е голямо. Слава Богу, нищо тук не е моя собственост.

Когато нещо ми хареса го казвам. Когато не ми хареса също го казвам. Ако текста е публикуван за да си спестяваме коментарите под него, не е лошо да го напишете изрично.

Вие харесвате разказа, аз не. Какъв е проблема и защо който и да било да си спестява каквото и да било?

- 29-01-2009|**Златко – Re: Re:**

Гост писа:

Когато нещо ми хареса го казвам. Когато не ми хареса също го казвам. Ако текста е публикуван за да си спестяваме коментарите под него, не е лошо да го напишете изрично.

Вие харесвате разказа, аз не. Какъв е проблема и защо който и да било да си спестява каквото и да било?

Просто защото – поне такава е моето собствено усещане – междуременно читателското мнение (тук, на този сайт) се „желатинира“ и превърна в един вид аморфна и неотстъпчива маса, която настоява на правото си да отхвърля. По принцип в това не би имало нищо лошо – освен ако то не функционираше по същите психологически механизми, по които функционира и автоцензурата. Текстове на Цвета Стоева са публикувани на много места в българската мрежа и са коментирани по най-раз-

лични начини, което си е напълно наред. Единствено тук обаче се получи този (за мен доста неприятен) феномен, при който няколкото несмели гласа от началото, които казаха „звучи нелошо“ или поне не се нахвърлиха в бой на мнения, постепенно затихнаха, докато мнения, които за самия мен звучат еснафски-поучително, придобиха статуса на „авторитет“ и фиксираха разговора в един тон на лека враждебност (все пак благодаря за това, че той не се усилва). Няколкото разумни гласа, като този на Юлия Йорданова, пък останаха без каквото и да било внимание. В момента ситуацията придобива нечестно подхвърления привкус на „инат“ (след като читателите четат напук, то значи и издателят публикува текстовете напук). Това ме поставя, за пръв път от началото на това издание, в тягостната ситуация да се чувствам под читателски натиск: нещо, което не мога да позволя, нито на себе си, нито на читателите, защото последното нещо, което цели „Прегледа“, е постигането на някакъв вид „успех“, бил той успех на одобрението или, което е нещо много по-реално и „по-ценно“ в сегашното българско медийно пространство – успех на скандала.

Давам тия обяснения, защото мисля, че ги дължа – а и за да не изглеждам просто странен. И повтарям: според мен Цвета Стоева пише добре, макар и да търси един драстичен език. Би било нормално, в една балансирана и малко по-богата културна среда, текстовете ѝ да бъдат видени не само като израз на нечии лични проблеми, а малко повече и като отражение на времето и обстоятелствата на едно поколение – нещо, на което настоявам още от първия момент. У нас обаче инатът има по-дълга традиция от аналитичността. *Quod erat demonstrandum.*

Така че, извинете ме, този керван ще продължи да си върви, независимо от звуците, които го съпровождат.

Поне докато имам енергия. А след това – каквото дойде ...

П. П. Ах, да – и още нещо. Гледали ли сте „Ярост“ на Фриц Ланг? Ако не, гледайте го. Може би така ще стане малко по-ясно за какво според мен става дума в тази ситуация. Но, както казва Ръсел, „ако истината беше идентична с мнението на мнозинството, то единствената истина на този свят би била онази на мравките“.

- 29-01-2009|Гост

Не знам за другите негативни мнения, затова няма да ги коментирам, но моето е съвсем обективно и е дори малко обидно да ми се обяснява, че съм повлечена едва ли не от масата в преценката си за разказите.

Всъщност чета всеки следващ разказ с желанието да ми хареса, а не с идеята да го оплюя. Не съм враждебна към авторката или към изданието. Не виждам в разказите ѝ нейни лични проблеми, нито имам проблем с тематиката.

Според мен няма нищо драстично в езика ѝ (колкото и да се натяква това). Ако имаше драстично нещо, то дори би помогнало на разказите и би ги направило различни. Сега те са си просто слаби и толкова.

Не знам дали читателите четат напук, но аз оставам с усещането, че буквално ми се **пробутва** един автор. С мнението си не осъществявам „читателски натиск“. Просто казвам, че определено нещо не ми харесва. Това не е инак и повтарям, определено не е натиск. Дали издателят **пробутва** автор обаче?

А това за кервана и „поне докато имам енергия“ ми идва доста драматично. Мога само да кажа – ок. Щом ви харесват разказите – публикувайте си ги. Но да правите фройдистки анализи на отрицателните коментари е малко в повече. Истината не зависи от мнозинството и малцинството, струва ми се.

Тъй като очевидно ще четем още от девойката, да се надяваме че ще излезе и нещо по-добро, защото този разказ тук наистина е най-слаб от всички досега.

Отивам да гледам Фриц Ланг и барем разбере нещо.

- 29-01-2009|**Юлия Йорданова** – На гости в

Моля уважаемите коментатори да се подписват по някакъв начин – със собствено име или с nickname, защото в момента по казуса „Прозата на Цвета Стоева“ се произнасят много хора под общ етикет „Гост“ и се пишат доста коментари под еднакво заглавие „Без име“.

Тъй като дискусиата е бурна и интересна – с което искам до някъде да утеша издателя Златко Енев, – би било добре останалите читатели да можем да открояваме личностни гласове в обсъждането.

Впрочем, бих казала: the show must go on – нека интригата продължава. По-добре да се говори за литература, отколкото да се мълчи.

Пример: Дебатите „за“ и „против“ номинираните 10 автори в кампанията „Голямото четене“, провеждани в салоните на Червената къща и книжарници „Хеликон“.

- 30-01-2009|Гост – Re: На гости в

Юлия Йорданова писа:

Моля уважаемите коментатори да се подписват по някакъв начин – със собствено име или с пискпате, защото в момента по казуса „Прозата на Цвета Стоева“ се произнасят много хора под общ етикет „Гост“ и се пишат доста коментари под еднакво заглавие „Без име“.

Тъй като дискусиата е бурна и интересна – с което искам до някъде да утеша издателя Златко Енев, – би било добре останалите читатели да можем да открояваме личностни гласове в обсъждането.

Има значение какво се казва, не от кого. С личностни гласове по-лесно ли ще дефинирате някакво „свое“ лично мнение?

В качеството си на каква молите, че ми звучи доста декларативно?

- 30-01-2009|Юлия Йорданова – Нерегистриран Гост

Действително, молбата ми прозвуча малко служебно, за което се извинявам. Нямам тези редакторски правомощия в случая, но Ви отговарям веднага: изказвам се в качеството си на солидарна с отговорностите на един издател и редактор, който има грижата да регулира текстовете публикации и авторските присъствия в медията, която ръководи. Имам известен опит в тази дейност и познавам етоса на журналистическата професия. Все пак тук сме на територията на професионално замислена и издържана в същия дух електронна медия – „Либерален преглед“, а не в блог, форум или сайт за самопубликуване на всякакви драскулици. Затова считам, че е подходящо да предявяваме към останалите и към себе си някаква идентичност, макар и виртуална (с псевдоним), ако не непременно реална (с лично име). От уважение към Вашата съдържаност, ще Ви призная, че аз например публикувам коментари в „Liberal Review“ и в други подобни издания както под истинското си, така и под фиктивно име, когато сметна това за необходимо и уместно.

Инак, под аморфната анонимност на Г-н Никой/Г-жа Никоя очаровяващата полифония от мнения се претопява в един-единствен антипатен субект: Нерегистрирания Гост.

Освен това мисля, че може да се спори за това кое има значение – само казаното или и от кого. Аз застъпвам идеята, че всичко има значение, особено ако подхождаме аналитично към нещата.

Но стига „лекции“, да не ме обвините втори път в декларативност. Желая Ви всичко най-добро в галактиката на виртуалната словесност!

- 30-01-2009|Гост – Re: Нерегистриран Гост

Юлия Йорданова писа:

Все пак тук сме на територията на професионално замислена и издържана в същия дух електронна медия – „Либерален преглед“, а не в блог, форум или сайт за самопубликуване на всякакви драскулици. Затова считам, че е подходящо да предявяваме към останалите и към себе си някаква идентичност, макар и виртуална (с псевдоним), ако не непременно реална (с лично име). Инак, под аморфната анонимност на Г-н Никой/Г-жа Никоя очаровяващата полифония от мнения се претопява в един-единствен антипатичен субект: Нерегистрирания Гост.

Аз застъпвам идеята, че всичко има значение, особено ако подхождаме аналитично към нещата.

Благодаря за отговора, намирам го за обоснован, макар че не се съгласявам с него.

Ако има изискване за вписване на име или „псевдоним“, мисля че всеки ще се съобрази. Аз лично ще спра да пиша. Намирам, че това е качество на това издание и загуби ли го, ще загубя интерес.

Претенции за професионализъм имат много медии, повечето без основание. Лично аз предпочитам да не поставям такъв етикет на тази „електронна медия“. За мен е форум, за Вас може и светая светих да е.

Аз чета мнения и нищо не ми се размива. Когато се случи да пуснат добър разказ, чета и него. Кой го е коментирал не ме вълнува, какво е казал – да.

Желая и на Вас всичко добро.

- 01-02-2009|Мира

целият разказ е едно голямо клише – от жената като проститутка, която си измисля бащата на нероденото си дете до водопроводчика.

- 01-02-2009|Гост

Êpater la bourgeoisie!

Давайте все така, момчета! Малко да пробудим буржоазийката.

- 01-02-2009|**Гост Маруся** – Относно коментарите

Много чета, рядко коментирам. Сега обаче коментирам коментарите. Един слаб разказ, с нищожна тема, да предизвика такива бурни страсти... недоумявам. Пък и авторката, дали я пробутвал издателят? ... Да не би да е нещо ново? ... А относно целуването – не е важно дали езикът му е като миксер или като бетонобъркачка – или ти харесва, или не – ако ти харесва, продължаваш с него, ако – не, бягай и си търси друг.

- 01-02-2009|**Гост** – Re: Относно коментарите

Гост Маруся писа:

Пък и авторката, дали я пробутвал издателят? ... Да не би да е нещо ново? ...

И като не е ново, освен да си траеме. Кво толкова!

- 01-02-2009|**Златко**

Скъпички мои, не че не съм свикнал с острите ви и злобнички езичета, но в интерес на елементарната справедливост трябва да кажа тук поне няколко думи.

„Пробутването“, милички, предполга някакъв скрит зад него интерес. Парички, властчица, измамичка някаква, нашенският специалитет. А „Прегледът“, както сигурно можете да видите дори през замъглените от ежедневната битка за оцеляване очи, не съдържа такива неща. Дори най-тъпа реклама си нямам (нито пък отговор на това за кой дявол се блъскам изобщо с това нещо, ще речеш, че някой ще дойде до Берлин да ме тупа по рамото). Ако бях в София можехте да предположите, че по някакъв начин съм успял да се промъкна в леглото на госпожицата и сега се отплащам. Но и това не става като хипотеза, две хиляди километра си остават две хиляди километра ...

Така че, скъпи мои, опитайте някаква по-друга хипотеза. Не държа да е някаква безкористна, познавам си корена ... Но поне ми спестете раздражението да се дивя не само на липсата на усет за елементарно благородство, ами и на пълната липса на интелигентност.

Хай със здраве!

Златко

P. S. Ах, да, и още нещо: това списание ви „пробутва“ автори и текстове вече от две години насам. Откъде тогава патоса на това толкова

закъсняло възмущение? И увереността в користните подбуди на издателя? Или вие и без това си знаете, че всички сме едни и същи маскири?

- 01-02-2009|GeA – Добро е

Не е лошо като форма – след като е уловило толкова коментар.

И аз се хванах по същия модел като други преди мене: след като аз го чета, значи трябва да е по мой вкус. Явно не е, но не е и посредствено.

Има две неща, които го правят добро и в съдържателно отношение:

1) проектирането далеч напред във времето; 2) уловената стереотипизирана – и то в най-простичък език – дилема на любовта и отчаяната нужда от човек до тебе – и невъзможността да я изразиш на човешки език, различен от подхода на агресивната публичност на медийното рекламиране.

Не ми харесва реалността, но не мога да не се възхитя на изтъкването ѝ – баналното невежество маскиращо стремежа към щастие – като художествен тип в привидно банална проза – да, ама не, щото коментарите не са към текста, а към онова, заради което е.

- 01-02-2009|Гост – Re:

Златко писа:

„Пробутването“, милички, предполга някакъв скрит зад него интерес. Парички, властчица, измамичка някаква, нашенският специалитет. А „Прегледът“, както сигурно можете да видите дори през замъглените от ежедневната битка за оцеляване очи, не съдържа такива неща. Дори най-тъпна реклама си нямам (нито пък отговор на това за кой дявол се блъскам изобщо с това нещо, ще речеш, че някой ще дойде до Берлин да ме тупа по рамото). Ако бях в София можехте да предположите, че по някакъв начин съм успял да се промъкна в леглото на госпожичката и сега се отплащам. Но и това не става като хипотеза, две хиляди километра си остават две хиляди километра ...

За да пробутвате нещо, е достатъчно и просто да го харесвате – него или авторката. Кофти, че си го мислите, но не е и нужен друг интерес, а и да го имате си е Ваша работа. Та, имате или нямате интерес, за мен това си е чисто пробутване, с което щом Ви харесва можете да си продължавате.

По Вашата логика, за да изпитва някой злоба към Вас или госпожичката, би следвало да я познава. Иначе няма причина. Та, нещата тук не

опират до злоба. И това, че някой си живее в България, не е причина както и в други Ваши коментари ми се е случвало да забележа, да го изкарвате „нашенец“ и да обяснявате колко е злобен, само защото не му допада това, което на Вас.

Сайта си е Ваш и ако се чувствате чак такава жертва от това, че го поддържате, проблема също си е Ваш.

Обръщението милички и отношението Ви към всеки читател, който не харесва същото като Вас е меко казано безпочвено (да не използвам друга дума, но никак не е „либерално“).

Хай със здраве!

Разбира се, няма да се намесвам повече с коментари във Вашето издание (защото то в крайна сметка, както е очевидно, си е Ваше).

- 01-02-2009|Гост – Re:

Златко писа:

Р. С. Ах, да, и още нещо: това списание ви „пробутва“ автори и текстове вече от две години насам. Откъде тогава патоса на това толкова закъсняло възмущение? И увереността в користните подбуди на издателя? Или вие и без това си знаете, че всички сме едни и същи маскири?

П. П.

Зависи от качеството (или липсата на качество) на пробутваното ☺
Не приписвайте думи, които никой не е изричал.

- 01-02-2009|Златко

Както вече казах: „пробутване“ е дума, която съвсем ясно подсказва наличие на користни подбуди. Мога да приема всякакви други приказки, но не и такива. Харесването, в което не виждам нищо користоно, е причината, поради която публикувам ВСИЧКО на този сайт. Цвета не е никакво изключение от правилото, при всичката самоувереност на колективната критика в противното.

- 01-02-2009|Гост – Re: Относно коментарите

Гост Маруся писа:

Един слаб разказ, с нищожна тема, да предизвика такива бурни страсти... недоумявам.

Според мен пък обяснението е много елементарно: хората просто мерят според собствения си ръст. Под истински сложните текстове на този сайт няма и грам коментар. „Естетика на мълчанието“ сигурно е дочетена до края от не повече от десетина души. Виж, когато стане дума за „шибане“ и особено за това, че някой си позволява да пише за такива неща без заобикалки, то внезапно всички се превръщат в критически капацитети.

Човешко, твърде човешко ...

- 02-02-2009|**nezvan** – Литературният гаф на „Либерален преглед“ „Естетика на мълчанието“ бяхме прочели, но Госте, прав сте, че за стойностните неща трудно се говори. Или поне не може с две приказки като в подобен коментар, та затова остават непроблематизирани, но не и непрочетени.

(Вижте, в „Public Republic“ като че ли се появяват и по-дължки коментари. Но там е по-лежерна обстановката, тук имиджът е друг – по-сериозен, по-високопарен. По-респектиращ. Затова полуеротичната-полупорнографската проза на Цвета Стоева някак стряска и дори е способна да скандализира. Просто това нещо – тая проза – тук контрастира на хоризонта на очакванията за тази медия. Някак си не е в стила ѝ. В този смисъл, според мен, Златко е прехвърлил мярата. От любов, от корист, от наивност, от що ли – негова си работа. Но е журналистическа издънка. От малките.)

Впрочем, одумваната белетристка вероятно чете нашите словеса и как ли се подсмивва, хладно-хладно (като на снимката си), но евала – и дума не отваря в отговор, поне не досега и поне не под собственото си име.

Finish.

- 02-02-2009|**Мира**

Напълно съм съгласна с по-горното. В този разказ няма нищо скандално. Скандалът, като все пак преувеличавам казвайки скандал, е само провинциалната му защита. Парадоксално, но където няма литература, винаги има твърде много металитература и авторът влиза директно в ортопедичното отделение на литературата, където някой му предлага гипсирание, патерица, количка, хахаха

- 02-02-2009|**нещастен читател**

Напоследък това е тенденция – всеки който си има някаква медийка под ръка, решава, че може да идевателства над читателя с подобна „литература“, за да може после открито да злорадства и да се кефи на воплите му. И да изтъква значимостта на „явлението“ в зависимост от воплите, които е предизвикало. То не бяха Голи думи, то не беше Капитал лайт.

Господин Златко, не знам доколко респектиращо е изданието Ви (с оглед на това, че едва ли плащате копирайт някому) за публикуваните текстове, но ние все пак Ви четем. Така че не ни обиждайте.

- 05-02-2009|**недагог** – драскането на драскулки

Тая женица – Цвета – хубавичка ми се вижда. За това не ми става ясно какъв е тоя неин вечен кутцузлук с мъжете (във всеки разказ – все нещо не и арадисва). Дали наистина е некадърна да се оправи с мъжката си половинка, (а то май трябва първо със себе си да се оправи) или описването на вечните и недоебки е част от следиграта? И на мен ми се е случвало да стъпя на чурук дърво, ама неиното или е рафинирано марко-тотевство, или литературният ексхибиционизим е част от сти-мулирането на оргазъма.

...ясно че ще са на наш гръб, ама дано поне са множество (оргазмите)!

- 08-02-2009|**ГостеНИНКА** – смотаните мъже-целувачи

Поздравления, Цвети!

Чудесно си го написала!

И аз съм попадала на такива смотаняци. Със страхотно самочувствие, че са върховни любовници, а дори да целуват немогат. Да отидат на курс по целуване!

Смотаняци със смотаняците им!

- 12-06-2009|**Марио** – Критиците на Цвета

Мисля, че разбирам с какво Цвета Стоева ги дразни някои читатели. Те са мъже, по-скоро немлади, може би интелектуалци. Трудно им е да приемат, да видят като ценна, една безкомпромисно женска гледна точка, гледната точка на една млада жена която се движи извън мейн-стрийма, не е готова за брак, деца и усядане. Жена която обитава своите специфично женски терзания.

А стилът на писане – всекидневен език. Какво кошунство!
Get a grip, dudes, the babe sure can write! Отлична селекция, Злати.

- 03-01-2012|vasi – За разказите на Цвета

Ние така си говорим, в себе си и никога пред другите. Не бихме разкрили мислите си, а авторката ги е написала. Много са близки разказите до хората и истински. Говорилнята тука ме провокира да пиша в защита на момичето. Какво значи слаб разказ? Важното е да намериш общо със своите мисли., всичко е от живота.

Джон Ъпдайк, незабравимият

Автор: Кристофър Леман-Хаупт

От десетките книги на Ъпдайк, може би никои не заплениха въображението на четящата публика до такава степен като ония, разказващи за обикновените хора в градска обстановка. Неговият най-известен герой, Хари Рабит Ангстром, се появява първо като бивша баскетболна звезда от училищен отбор, човек, хванат в капана на брак без любов и ненавиждащ професията си. През четирите романа, чиито заглавия носят неговия прякор – *Заеко, бягай*, *Заека се завръща*, *Заека богат* и *Заека се укроти* – авторът проследява смешния, неспокоен и изпълнен с търсене живот на този среден американец, представен на фона на основните събития от последния половин век.

„Моята тема е американската протестантска класа от малкото градче“, каза Ъпдайк на Джейн Хауърд в едно интервю за списание *Лайф*. „Обичам средата“, продължава той. „Именно по средата се сблъскват крайностите, именно там непрестанно властва двусмислеността.“

Удивително трудолюбив и плодовит, Ъпдайк произвеждаше всеки ден по три страници проза, есеистика, критика или поезия, доказвайки максимата, че няколко страници на ден означават поне една книга годишно – или повече. През живота си той публикува 60 книги. Последната от тях „Сълзите на баща ми и други истории“, ще бъде публикувана през юни.

Със съзряването на прозата му романите на Ъпдайк понякога ставаха по-екзотични и експериментални по форма, място и тема. *Превратът* (1978) е поставен в една въображаема африканска страна. *Бразилия* (1994) беше авантюра в областта на магическия реализъм. *Към края на времето* (1997) разказва за 2020 година, след катастрофална война между Съединените Щати и Китай. В *Гертруда и Клавдий* (2000) се разказва за майката и чичото на Хамлет. А *Терористът* (2006) е фиктивна

студия за един конвертиран мюсюлманин, който се опитва да взриви тунела Линкълн.

Филип Рот, един от равните на Ъпдайк автори, каза преди няколко дни: „Джон Ъпдайк е най-големият човек на словото в наше време, толкова брилянтен като литературен критик и есеист, колкото беше и като романист и автор на разкази. Той е и винаги ще бъде не по-малко национално съкровище от неговия предшественик от 19-ти век, Натаниел Хотърн.“

Някои читатели се оплакваха от начина, по който той представя жените. В едно интервю за лондонския *Таймс* Ъпдайк прие критиката, че „моите жени никога не се намират в движение, те винаги са там, където са ги поставили мъжете.“ Единствената му защита, каза той, „е в това, че жените ме интересуват преди всичко в обстановката на дома, семейството, сексуалните отношения. Аз не описвам мнозина мъже-бизнесмени, тоест не съм склонен да пиша много и за бизнесмени-жени“.

И все пак, опитвайки се да посрещне тази критика той създаде онова, което сам нарича „активни и динамични жени“ във *Вещиците от Ий-стуик*. Някои критици обаче откриха зад очебийния респект на автора към тези женски динамомашини повече двусмисленост, отколкото където и да било другаде.

Някои критици смятаха, че минимума от насилие в сюжетите на Ъпдайк изглежда несъответстващ на съвременния свят, който той описва. В отговор той изтъкна защитата, че пише от собствен опит. „Никога не съм участвал във войни и много рядко – в боеве с юмруци“, каза той на един интервюиращ. Междувременно той продължаваше да произвежда литературни произведения неуморно, сякаш възприятията на петте му сетива ставаха реални само когато бъдат фиксирани на хартия.

Романистът Мартин Еймис скицира Ъпдайк доста убедително в една рецензия за сборник разкази от 1991: „Докато приготвя чаша безкофеиново кафе над свирещия чайник, на лицето му се вижда обичайното изражение: онова на човек, непрестанно изкушен от притеснението на сладостни игрички. Телефонът звъни. Някакво научно списание иска нещо стегнато по въпроса за философията на субатомната термодинамика; модно списание иска 10.000 думи за любимия му цвят. Няма проблеми – но дали те могат да почакаат? Господин Ъпдайк трябва да се качи горе и да довърши един роман.“

Източник

Кристофър Леман-Хаупт (род. 1934) е американски журналист, критик и романист.

Фройд и литературата

Автор: Лайънъл Трилинг

Фройдистката психология е единственото систематично обяснение на човешката психика което, от гледна точка на неговата изтънченост и сложност, важност и трагическа сила, заслужава да бъде поставено редом с хаотичната маса от психологически прозрения, които литературата е натрупала през вековете. Да се премине от четенето на едно велико литературно произведение към четене на трактат по академическа психология означава да се премине от едно ниво на възприятие към друго, но човешката природа на фройдистката психология е точно материала, върху който поетите винаги са упражнявали изкуството си. Не е за учудване тогава, че психо-аналитическата теория има такова силно въздействие върху литературата. Но отношението е взаимно и въздействието на Фройд върху литературата не е по-голямо от въздействието на литературата върху Фройд. Когато, на празненството по повод неговата седемдесетгодишнина, Фройд беше поздравен като „откривател на подсъзнателното“, той коригира оратора и отхвърли титлата. „Поетите и философите преди мен са открили подсъзнателното“, каза той. „Онова, което открих аз, е научният метод, чрез който подсъзнателното може да бъде изследвано“.

Липсата на специфични факти не ни позволява да разглеждаме конкретните литературни влияния върху основателя на психоанализата. Освен това, когато мислим за хората, които толкова ясно са предусетили много от идеите на Фройд – Шопенхауер и Ницше например – а след това научим, че той не е чел техните произведения чак до времето след като е формулирал собствените си теории, то трябва да разберем, че тук не може да става дума за някакви конкретни влияния, а по-скоро за целия дух на времето, направлението на мисълта. Защото психоанализата е една от кулминациите на романтическата литература от деветнадесети век. Ако има противоречие в идеята за една научна теория, изди-

гаща се върху раменете на една литература, която гледа на себе си като настроена неприязнено към науката по толкова много начини, то противоречието ще бъде разрешено ако си припомним, че тази литература, въпреки собствените си декларации, сама беше научна поне в смисъла, че беше страстно отдадена на изследването на аза.

Указвайки връзката между Фройд и тази романтическа традиция, става трудно да се реши с какво да се започне, но може би е удачно да се тръгне дори още от преди тази традиция, назад чак до 1762 и Племенникът на Рамо от Дидро. Във всеки случай не малко мъже от сърцето на деветнадесети век подчертаваха важността на това брилянтно кратко произведение: Гьоте го преведе, Маркс се възхищаваше от него, Хегел – както Маркс напомня на Енгелс в писмото, обясняващо защо той изпраща книгата като подарък – го възхваляваше и обясняваше пространно, Шоу беше впечатлен от него, а самият Фройд, както знаем от един цитат в неговите Уводни лекции, го е четял с удоволствие.

Трудно е да се каже с какво може да се продължи, защото колкото по-нататък отиваме, толкова повече литературни сходства с Фройд можем да открием. И все пак трябва да споменем сексуалната революция, която мнозина изискваха – Шели, например, Шлегел в Луцинде, Жорж Санд, а по-късно и по един по-критичен начин – Ибсен. После увереността в сексуалния произход на изкуството, зле формулирана от Тик, по-изтънено от Шопенхауер; изследването на сексуалното неприспособяване от Стендал, чиито наблюдения върху еротичните чувства ни изглеждат определено фройдистки. Отново и отново ние наблюдаваме как ефективното, утилитарно его бива захвърляно до една низша позиция и как се изказва предпочитание към анархисткото и снизходително към самото себе си id. Откриваме енергична експлоатация на идеята, че мисълта е нещо делимо, една част от което може да наблюдава и да се надсмива над другата. От тук до брилянтните описания на двусмислени чувства, които откриваме у Достоевски, ни дели само крачка. Новалис носи прекомерната заетост с търсенето на смъртта, а самото то е свързано от една страна със съня, а от друга с възприемането на перверзни, саморазрушителни импулси, водещи от своя страна до очарованието пред ужасащото, което откриваме у Шели, По и Бодлер. И винаги налице е един дълбок интерес към съня („Нашите сънища“, каза Жерар дьо Нервал, „са втори живот“) – както и към естеството на метафората, достигаща своя връх при Рембо и при по-късните символисти; една метафора, ставаща

все по- и по-малко комуникативна с приближаването си до относителната автономия на сънуването.

Но може би е по-важно да си зададем въпроса до каква степен самият Фройд действително има силно влияние върху литературата. И кои са нещата, които той прибавя към тенденциите в литературата, които самата тя не би успяла да развие без него? Ако бихме потърсили писател, указващ въздействието на Фройд, то Пруст вероятно би ни хрумнал толкова лесно, колкото и всеки друг. Самото заглавие на неговия роман, на френски език повече, отколкото на английски, предполага едно начинание в областта на психоанализата; това се намеква и от неговия метод – изследването на съня, на сексуалното отклонение, на асоциацията, на най-натрапчивия интерес към метафората. В тези, както и в много други отношения, влиянието може да бъде „демонстрирано“. И все пак аз мисля, че е вярно твърдението, че Пруст никога не е чел Фройд.

Въпреки това разбира се е вярно, че влиянието на Фройд върху литературата е огромно. Голяма част от него е така всепроникваща, че нейната степен е трудна за определяне. В една или друга форма, често в перверзни, стигащи до абсурд опростявания, животът ни е пропит от него, то е станало компонент на нашата култура, който вече е труден за осъзнаване. Първите апологети, както и критици на Фройд, не успяваха да проникнат в сърцето на мистерията, макар и да познаваха добре нейните болтове и гайки. Но в последно време, с приемането на психоанализата и с повишеното разбиране за нейния финес и сложност, критиката извлече от системата на Фройд голяма част от нейната огромна стойност, най-вече разрешението и предписанието да се чете литературното произведение с жив усет за неговите скрити и двусмислени значения, сякаш то е – и то наистина е – едно същество, не по-малко живо и противоречиво от човека, който го е създал.

Имената на писателите, които повече или по-малко са един вид фройдисти по тон или допускания, биха били разбира се легион. Но само малък брой от тях са направили действително сериозни опити да използват фройдистки идеи. Самият Фройд изглежда е намирал това съвсем нормално: говори се, че той винаги е очаквал много малко от произведенията, изпратени му от различни писатели, заедно с посвещения, благодарящи за всичко, което те са научили от него. Сюрреалистите, с известна непоследователност, зависеха от Фройд за „научното“ одобрение на тяхната програма. Кафка, с очевидно съзнание за онова,

което върши, експлоатира фройдовата концепция за вината и наказанието, за съня и страха пред бащата. Томас Ман, чиято тенденция, както самият той казва, винаги е била в посоката на интересите на Фройд, винаги е бил много податлив на фройдистката антропология, откривайки специално очарование в теориите за митовете и магическите практики. Джеймс Джойс, с неговия интерес към множеството стадии на намаляващо съзнание, с използването на думите като неща, както и на думи, които сочат към повече от едно нещо, с неговия всеобхватен усет за обвързаността и взаимното проникване на всички неща – и, не най-маловажно, неговото внимание върху темите на семейството, може би е онзи, който използва идеите на Фройд по най-задълбочен и съзнателен начин.

II

Ясно е, че голяма част от мисълта на Фройд притежава значителен афинитет към анти-рационалистическото безумие на романтическата традиция. Но ние трябва да видим с не по-малка яснота и до каква степен голяма част от неговата система е войнстващо рационалистическа. Томас Ман е неправ, когато в първото си есе върху Фройд твърди, че „аполоновата“, рационалистическа, страна на психоанализата е, макар и важна и достойна за възхищение, някак второстепенна и дори случайна. Той ни представя един Фройд, който е отдаден на „нощната страна“ на живота. Но това изобщо не е вярно: именно рационалистическото безумие на Фройд е първостепенно; преди всичко друго той е позитивист. Ако интерпретаторът на сънищата стига до медицинската наука чрез Гюте, както сам казва, то той е навлязъл в нея не чрез Валпургиевата нощ, а чрез есето, което беше играло толкова важна роля в животите на множество учени от деветнадесети век, известния Трактат върху природата.

Тази корекция е необходима не само заради точността, но също и за да се разбере отношението на Фройд към изкуството. А за това разбиране е необходимо да се види колко интензивна е страстта, с която Фройд вярва, че позитивисткият рационализъм, в неговата чистота от златния предреволюционен век, е самата форма и модел на интелектуалната добродетел. Целта на психоанализата, казва той, е контролът над нощната страна на живота. Тя е „да се засили Аза, да се направи той независим от супер-Аза, да се разшири неговото ползрение и така да се разшири организацията на id.“ „Там, където е било id“ – тоест, където

са били всички ирационални, нелогични, търсеци удоволствие тъмни сили – „там ще бъде Аз“, тоест интелигентност и контрол.

От този рационалистки позитивизъм идва много от силата на Фройд, както и неговите слабости. Силата е в ясната твърдост на неговите положителни цели, в терапията, в желанието да се предложи на хората една съдържана мяра на земно щастие. Но на рационализма трябва да се отдаде и вината за често наивните научни принципи, които характеризират неговата ранна мисъл – по-късно те биват сериозно модифицирани – и които до голяма степен се състоят в обявяването, че неговите теории съответстват напълно на една външна реалност – една позиция, която е изключително обезпокоителна и неприятна за ония, които се възхищават от Фройд и особено за ония, които вземат на сериозно неговите възгледи за изкуството.

Понякога Фройд говори за изкуството по начин, който ние трябва да наречем просто „презрение“. Изкуството, казва ни той, е „заместително удовлетворение“ и като такова то е „илюзия, намираща се в контраст с реалността“. За разлика от повечето илюзии обаче, изкуството „почти винаги е безвредно и благотворно“, защото „то не се опитва да бъде нещо по-различно от илюзия. Освен в случая на малцина хора, които са, може да се каже така, обсебени от изкуството, то никога не се осмелява да атакува сферата на реалността.“ Една от неговите основни функции е да служи като „наркотик“. То споделя характеристиките на съня, чийто елемент на изкривяване Фройд нарича „един вид вътрешна нечестност“. Що се отнася до артиста, то той се намира в буквално същата категория като и невротика. „При такова разделение на въображението и интелектуалната способност“, казва Фройд за героя на един роман, „той е предопределен да бъде поет или невротик, и той принадлежи към оная раса от същества, чиято сфера не е от този свят.“

За Фройд като практикуващ психоаналитик са налице полярните противоположности на реалността и илюзията. Реалността е една почетна дума, и тя означава онова, което е тук; илюзията е отрицателна дума и тя означава отговор на онова, което не е тук. Дидактическата природа на един курс по психоанализа без съмнение изисква една определена и здрава грубост в извършването на разграничението; в края на краищата неговото предназначение не е някаква теоретична тънкость, а практическа ефективност. Полярните крайности са практическата реалност и невротичната илюзия, втората преценявана от първата. Това

без съмнение е правилно: тук пациентът не получава обучение по метафизика или епистемология.

Но в какво тогава се състои разликата между, от една страна, съня и неврозата и, от друга, изкуството? Че те притежават известни общи елементи е, разбира се, ясно; че и при двете неща играят роля несъзнателни процеси не би отрекъл никой поет или критик; те споделят също, макар и до различни степени, елемента на фантазията. Но между тях има една жизнено важна разлика, която Чарлз Ламб вижда толкова ясно при определението си за здравия разум на истинския гений: „Поетът мечтае в будно състояние. Той не е обсебен от своята представа, а има власт над нея.“ В това е цялата разлика: поетът има власт над фантазията си, докато именно обсебеността от фантазията е признакът на неврозата.

...

IV

Но в какво всъщност се състои приноса на Фройд за разбирането на изкуството и неговата практика? По мое мнение той трябва да се търси не в неговите конкретни изказвания относно изкуството, а по-скоро е нещо присъщо на цялата негова концепция за мисълта.

Фройд не само дава гражданство на поезията; той открива нейния статус като ранен заселник и гледа на нея като метод на мислене. Много често той се опитва да ни покаже как, като такъв метод, тя е ненадеждна и неефективна, когато става дума за покоряване на реалността. И все пак самият той е принуден да я използва при самото оформяне на собствената му наука, както например когато говори за топографията на мисълта и ни казва, че метафорите на пространствените отношения, които той използва, всъщност са много неточни, тъй като мисълта изобщо не е нещо пространствено, но няма друг начин за разбиране на трудната идея освен чрез метафора.

Освен това той показва как съзнанието, в една от неговите части, може да функционира без логика, но не и без направляваща цел, онзи контрол на намерението от който, сигурно може да се каже така, произхожда логиката. Защото подсъзнателното функционира без синтактическите връзки, които са същността на логиката. То не разпознава неща като „защото“, „следователно“ и „но“; идеи като подобие, съгласие и общност намират израз в сънищата чрез образи, компресиранки елементите в единство. В борбата си със съзнателното, подсъзнателното винаги се

обръща от общото към единичното и намира осезаемата дреболия по-близка от огромната абстракция. Фройд откри в самата организация на съзнанието онези механизми, чрез които изкуството упражнява влиянието си, механизми като кондензацията на значението и замяната на акцента.

В идеите на Фройд има и други два елемента, които имат голямо значение за изкуството. Първият от тях той въвежда в есето Отвъд принципа на удоволствието. Това е идея, която стои наравно с аристотеловото разбиране за катарзиса, отчасти допълвайки и отчасти модифицирайки го.

Фройд беше се сблъскал с определени факти, които не могат да бъдат съгласувани с по-ранната му теория за съня. Според тази теория всички сънища, дори и неприятните, могат да бъдат разбирани след определен анализ като изпълняване на желанието на сънуващия. Те служат на онова, което Фройд нарича „принцип на удоволствието“, който е противоположен на принципа на реалността. Именно това тълкуване на съня беше нещото, което до голяма степен определяше фройдовата теория на изкуството. Но сега му се беше наложило да преосмисли теорията за съня, защото междувременно беше станало ясно, че в случаите на военна невроза – онова, което преди време се наричаше „снаряден шок“ – пациентът, при изключителни терзания, се завръща в сънищата си отново и отново точно към ситуацията, която е предизвикала неговата невроза, независимо от това колко болезнена може да е тя. Изглеждаше невъзможно този вид сънища да бъдат интерпретирани чрез каквото и да било допускане за хедонистичен стремеж. Нито пък в тях можеше да се открие някаква степен на обичайно изкривяване: пациентът се завръщаше към ужасяващата начална ситуация с изключителна буквалност. Същото поведение можеше да се открие и при игрите на децата; съществуваша игри, които, далеч от това да изпълняват някакви желанието, изглежда се концентрираха върху онези аспекти от живота на детето, които са най-неприятни и в най-голяма степен заплашват неговото щастие.

За да обясни такива психически дейности, Фройд разви една теория, на която в течение на годините той започна да придава голяма важност. Като начало той допуска, че в психическия живот действително съществува някаква повторяема натрапчивост (*repetition-compulsion*), която отива отвъд принципа на удоволствието. Но една такава прину-

да не може да бъде безсмислена, тя трябва да съдържа някакво намерение. И това намерение според Фройд е точно и буквално оформянето на страх. „Тези сънища“, казва той, „са опити за възстановяване на контрола върху стимулите чрез оформяне на разбиране, чието прекъсване е предизвикало травматичната невроза.“ Сънят, с други думи, е опит за реконструиране на тежката ситуация, за да може да се компенсират неспособността за справяне с нея; в тези сънища няма прикрит стремеж за избягване, а само опит за директна среща със ситуацията, за да се направи ново усилие за постигане на контрол. А при играта на децата изглежда, че „детето повтаря дори неприятните преживявания, защото чрез собствената си дейност то придобива едно далеч по-пълно овладяване на силното преживяване, отколкото е възможно чрез просто пасивно поведение.“

В този момент едва ли е възможно да се избегне едно напомняне за формата на трагическата драма; въпреки това Фройд не желае да приеме, че неговото усилие да разбере една определена ситуация има нещо с привлекателността на трагедията. Може да се каже, че той все още се намира под влиянието на аристотеловата трагическа теория, която подчертава един определен хедонизъм, достиган чрез страдание. Но удоволствието, съдържащо се в трагедията, може би е двусмислено; понякога ние чувстваме, че прословутото чувство за катарзисна развързка може би е резултат по-скоро от разкрасяването на ужаса чрез красив език, отколкото от пречистване. Във всеки случай аристотеловата теория не отрича и друга функция за трагедията (както и за комедията), която се предлага от теорията на Фройд за травматичната невроза – а именно трагедията като един вид хомеопатична доза болка, която да ни приучи към по-голямата болка, която животът може да ни причини.

В същото есе Фройд дава израз и на идеята (изказана по-рано от Шопенхауер), че може би съществува един човешки порив, който прави от смъртта една окончателна и желана цел. Инстинктът към смъртта е понятие, което се отхвърля от мнозинството фройдистки теоретици. Но дори и ако отхвърлим тази теория като несъответстваща на фактите по какъвто и да било оперативно полезен начин, ние все пак не можем да отречем нейното величие, нейният решителен трагически кураж в съгласието със смъртта. Идеята за принципа на реалността и тази за инстинкта за смъртта оформят короната на по-широката спекулация на

Фройд относно живота на човека. Тяхната сурова поезия е характерна за системата на Фройд и идеите, които тя генерира.

Като всеки голям критик на човешката природа Фройд открива в човешката гордост окончателната причина за човешкото злочестие и намира особено удоволствие в осъзнаването, че идеите му стоят редом с ония на Коперник и Дарвин, като правят от гордостта нещо по-трудно за поддържане. И все пак човекът на Фройд е същество с далеч по-голямо достойнство и интерес, отколкото човека, който е предложила която и да било друга модерна психологическа система. Въпреки популярната убеденост в противното, човекът – такъв какъвто го възприема Фройд – не може да бъде разбран чрез някаква простичка формула (като например секс), а е по-скоро едно заплетено кълбо от култура и биология. И, бидейки нещо не-просто, той не е просто добър. Както самият Фройд казва някъде, вътре в него съществува един вид ад, от който непрекъснато израстват импулсите, заплашващи неговата цивилизация. Той притежава способността да си представя повече неща, водещи до удоволствие, отколкото е в състояние да постигне. Всичко, което спечелва, той заплаща с равноценна монета; компромисът и приемането на поражението са за него най-добрият начин за преминаване през този свят. Най-добрите му качества са резултат от една битка, чийто изход е трагичен. И все пак той е създание на любовта; най-острата критика на Фройд срещу психологията на Адлер е, че тя отдава всичко на агресивността и нищо – на любовта.

Четейки Фройд, човек непрекъснато осъзнава колко малко цинизъм има в неговата мисъл. Неговото желание за човека е той просто да бъде човечен – и това е целта, на която е посветена науката. Никое разбиране за живота не може да осигури качеството на една артистична творба, но поетическите качества на собствените принципи на Фройд, които са така ясно издържани в духа на класическия трагически реализъм, дават основание да се смята, че това е възглед, който не стеснява и опростява човешкия свят за артиста. Напротив – той го отваря и го прави по-сложен, по-богат.

Лайтънъл Трилинг (1905—1975) е американски литературен критик, есеист и автор, дългогодишен преподавател в Колумбийския университет, Ню Йорк.

Коментари (2)

- 02-02-2009|**krasimira** – lipsata na Dostoevski

Literaturata vinagi e bila lazhatata, chrez koyato se kazva istinata. A nali Nitzshe beshe kazal, che lazhatata ni e dadena, za da ne ni ubie istinata.

Ako nyakoy prochete Dostoevski toy si spestyava froydizma, prosto zapochva da mu sachuvstva. I sastradava. Literaturata vinagi e sastradavala na naukata v bezsilieto i da obyasnii zhivota i napanite i da prezhivee prezhive smartta.

КК

- 22-02-2009|**Гост**

psychoanalitichnoto tulkuvane e samo edin ot vuzmognite tylkuvatelni strategii sprjamo literaurata. vuzmogna interpretativna strategia. nikoi ot interpretativnite podhodi ne moge da izcherpi smisula na literaurata ili na izkustvoto. tova e samo edina vuzmogna interpretazia. a za granizite na interpretazita -ima dostauchno napsiano. kakto i za vruzkata meghdu psychoanalizata i literaurata. i za vruzkata meghdu Aristoelevata poetika i psychoanalizata. no mislja che statijata e interesna. (vupreki che kazva izvesni veche neshta-otbeljazvajki i vruzkite meghdu narativite na proust i psychoanalizata, kafka, psychoanaliza i surrealism)a smisulyt vse pak e v pridavaneto na novi smislovi otnoshenia...

Разбъркването на езиците

Автор: Антъни Дейниълс

Наскоро, в качеството си на експертен свидетел в едно дело по убийство, аз осъзнах един малък юридически проблем, предизвикан от все по-засилващия се мултикултурен характер на нашето общество. Според английския закон човек е виновен в убийство ако убие някого с намерение или да го убие, или да го рани сериозно. Но той е виновен в по-малкото престъпление непредумишлено убийство, ако е бил предизвикан достатъчно или психическото му състояние в съответния момент е било достатъчно ненормално, за да намали отговорността му. Юридическият тест тук се състои в сравнението с общоприетия „обикновен човек“ – човекът от автобуса за Клафам¹, както звучи юридическото клише. Би ли се чувствала тази обикновена личност предизвикана при такива обстоятелства? Било ли е психическото състояние на обвиняемия по времето на убийството много по-различно от това на средния човек?

Но кой е този среден човек в наше време, когато той би могъл да идва от която и да било от стотина различни страни? Обвиняемият в този случай беше един роден в чужбина сикх, който беше се оженил, а след това убил, една родена в Англия жена от същото малцинство. Защитата твърдеше – неуспешно – че един обикновен човек от традиционната култура на обвиняемия би намерил повтарящите се изневери на жена си особено оскърбителни и следователно би действал по същия начин.

Засега съдилищата отхвърлят този вид аргументи. Но, по една случайност, делото се проведе в същата седмица, в която архиепископът на Кентърбъри, Роуан Уилямс, подказа, че приемането на част от ислямския шариат като закон и тук в страната „изглежда неизбежно“ и че хората в едно мултикултурно общество като Великобритания би трябвало да могат да избират законодателството, в съответствие с което да живеят.

1 Предградие в Лондон, Бел. пр.

В противоположност на такива възгледи, за мен беше окуражаващо да видя сред съдебните заседатели човек, който принадлежеше към едно друго малцинство, по традиция враждебно настроено към онова, от което произхождаше обвиняемия. Правото да се отхвърлят съдебни заседатели без да се дават причини за това, което в миналото би отстранило този човек, беше съкратено през последните години поради недостиг на хора. Това е наред, тъй като правото подкопава самата основа на системата на съдебните заседатели: убеждението, че обикновените хора, от какъвто и да било произход, могат да надмогнат предразсъдъците си и да съдят за съгражданите си единствено въз основата на доказателства.

Проблемите с интерпретацията на закона не са единствените, или дори най-важните, които възникват в едно все по-разнообразно общество. Чувства се едно широко разпространено безпокойство, дори сред живеещите от по-дълго време тук емигранти, че Великобритания е изгубила своя специфичен характер: или, по-скоро, че загубата на специфичния характер е нейният сегашен най-специфичен характер. Страната, в която пристигаха онези емигранти, или в която те мислеха, че пристигат, вече не съществува. Тя се е променила до неузнаваемост – много по-радикално, отколкото се предполага от неизбежната промяна, съпровождаща човешкото съществуване от зората на цивилизацията насам. Изгубено е чувството за общност – нещо объркващо в една страна без писмена конституция, където приемствеността е всичко.

Лондон днес е градът с най-голямо етническо разнообразие в света – по-голямо, според докладите на ООН, дори от онова в Ню Йорк. При това става дума не просто за по няколко души от всяка раса и нация, или пък за плодотворното влияние на чужденците (една култура, затворена за чужденци е мъртва, макар че това може би не е единственият начин, по който културата може да замре). Разходете се по някои от лондонските улици и ще се срещнете с един Вавилон от езици. Ако някой слепец би бил принуден да се осланя единствено на речта на околните, за да се ориентира, то той би бил изгубен. (Това не означава, че в съвременна Великобритания не съществуват едноезични гета от чужденци).

Една трета от жителите на Лондон са родени извън Великобритания – по-висок процент от новодошли, отколкото във всеки друг град по света, с изключение на Маями, като процентът продължава да расте. По същия начин, цифрите за страната като цяло – емиграция и имиграция – показват, че населението бива замествано с голяма бързина.

Мнозина от новодошлите са от Пакистан, Индия и Африка; други са от източна Европа и Китай. Ако настоящите тенденции продължат, според експертите след 20 години някъде между една четвърт и една трета от населението ще е била родена извън страната, като поне една пета от коренното население ще е емигрирала. Великобритания винаги е давала подслон на имигранти – от френските хугеноти до германците, бягащи от прусашките репресии; от евреите, преследвани от царисткото насилие, до италианските военнопленници, които останаха тук след Втората световна война – и е успявала да ги абсорбирала. Но никога толкова много, и толкова бързо.

Към страха от тези безпрецедентни демографски промени – едно съществено мнозинство от обществеността, при различните допитвания, заявява, че иска драматично намаляване на имиграцията – се прибавя и нежеланието за неговото открито изказване. Причината за това колебание са интелектуалци от вида, мразещи самите себе си, които приветстват разрушаването на националната идентичност и твърдят – отчасти с право – че идентичността на всеки човек е съставена от много части; че идентичността може и трябва да бъде променяна с времето; и че прекалено строгото наблягане върху националната идентичност често е водело до варварство в миналото. Повтаряйки това, те създават чувство за вина у хората, така че дори съмнението в мъдростта или жизнеспособността на едно общество, състоящо се от безброй етнически и религиозни групи без взаимна симпатия (а често и с взаимен антагонизъм) означава човек да бъде подозиран в подхлъзване по посока на крайния национализъм и фашизъм. Този страх възпрепятства дискусиата по културния въпрос. Имайки пред вид европейския двадесети век, задръжките са разбираеми. Едно от последствията обаче е, че досега са положени сравнително малко усилия, за да се постави въпроса за това до каква степен имигрантите във Великобритания изпитват някаква привързаност към традициите и институциите на новия си дом.

Оставяйки настрана сдържаността, която интелектуалците са успели да насадят у мен, аз признавам, че изпитвам двойки чувства относно безпрецедентното разнообразие на британското общество. Разбира се, човек изпитва чувство за известно ободряване, наблюдавайки как хора от толкова много и толкова различни произходи гледат собствената си работа в привиден мир. Човек открива индийски магазини, специализиращи се в полски стоки. Млади жени в сомалийски облекла говорят

английски език с широк местен акцент. Популярна музика от много региони в света – много по-малко ужасна от нейния английски или американски еквивалент – се дочува от магазини, продаващи екзотични продукти. Мирната смесица е един вид уверение в това, че нашето общество действително е отворено, гъвкаво и толерантно. И, каквито и да са останалите следствия, които стечението на хора от всяко кътче на света може да е оказало върху нас, то поне качеството на храната във Великобритания значително се е повишило в резултат от имиграцията.

Освен това, много неща от моята собствена семейна история натежават против каквото и да било крайно отричане на имиграцията. Аз съм дете и внук на бегълци, които са били посрещнати с точно същия вид анти-имиграционни аргументи, каквито се срещат и днес, и за мен би било непристойно да отричам на другите онзи вид огромни предимства, с които съм разполагал самият аз. Във всеки случай е напълно възможно и дори обичайно за имигрантите и техните наследници да се привържат дълбоко към културата и институциите на страната, която ги е предпазила от жестока участ.

Когато наблюдавам собствения си социален кръг, аз откривам едно удивително разнообразие от произходи (макар че американците едва ли биха се учудвали от нещо подобно). Наскоро жена ми и аз получихме покана за обяд. Вече съм говорил за собствения си произход. Дядото и бабата на жена ми по бащина линия са гърци от Смирна, щастливци, намерили убежище във Франция след като цялото гръцко население на града или е било избито, или принудено да напусне поради войната между Гърция и Турция през 1920. Домакин ни беше един доктор-сикх, който е бил на смяна в една болница в Делхи, когато било донесено тялото на Индира Ганди, убитата от своите сикхски телохранители; наложило му се да спасява живота си с бягство, преследван от тълпа, поголовно избиваща всички сикхи. Жена му пък е кипърска гъркиня, която като дете е трябвало да бяга от турската инвазия на острова, по време на която родителите ѝ изгубили всичко, преди да дойдат в Англия. По такъв начин всички ние, или директно, или чрез близки роднини, познаваме ужасите, до които може да доведе една прекалено затворена национална или религиозна идентичност. И никой от нас не изпитва съмнения относно злините, до които води дехуманизацията на ония, които не споделят нашата национална, културна или религиозна идентичност.

Но това не означава, че за нас е най-добре човек да не притежава никаква национална, религиозна или културна идентичност. Институциите, които позволяват на човек да живее в мир, свобода и сигурност, изискват лоялност (не непременно сляпа); лоялността пък от своя страна изисква някакво усещане за идентичност. В един свят, в който суверенитетът трябва да съществува, някакъв вид идентификация с този суверенитет също е необходима: една прекалено скована национална идентичност крие своите опасности, но същите се крият и в една прекалено хлабава такава. Първата създава предпоставки за агресия и охулване на другите; втората причинява разпадане на обществото отвътре, което пък може да доведе до авторитарни тенденции.

Любовта към собствената страна никога не е включвала за мен пренебрегването на нейните недостатъци или омраза към други нации. Живял съм щастливо в чужбина през голяма част от живота си и съм наблюдавал различни добродетели във всяка страна, в която съм бил, като някои от тях липсват в моята собствена. Чувствам се значително по-добре в компанията на култивирани чужденци, отколкото сред много от родените в моята собствена страна хора. Онези чужденци обикновено ценят много по-високо всичко най-добро в британската култура, отколкото го правят множество местни хора. Ако желаете да слушате красив английски език в наше време, потърсете образовани индийци или африканци.

Но човек не може да отрече, ако е честен, че голяма част от хората, съставляващи безпрецедентния поток от имигранти, често много зле образовани, не изпитват почти никакъв интерес или признателност към обществото, в което са пристигнали (и това се отнася до всяка западноевропейска страна). Много от тях не се опитват да научат английски език или говорят много зле, а насилствени бракове и други практики, които са чужди за британското право и обичаи, си остават нещо обичайно сред тях. Един правителствен доклад отпреди няколко години отчете, че във Великобритания белите и етническите малцинства живеят по радикално различни начини, без да притежават усещане за споделена национална идентичност. И, както е вече широко известно, едно обезпокоително голямо мнозинство от британските мюсюлмани се оказаха податливи на идеологията на ислямизма. Едно скорошно наблюдение откри, че 40 процента от британските мюсюлмани под 24 години искат да живеят според шариата; други 36 процента поддържат идеята за

смъртно наказание за вероотстъпничество. Изключително важно е, че съответните цифри сред по-възрастните мюсюлмани са значително по-ниски. Едно друго допитване откри, че една пета от всички британски мюсюлмани изпитват симпатия към „чувствата и мотивите“ на лондонските атентатори-самоубийци. Само една трета от британските мюсюлмани, според *Guardian*, желаят по-силна интеграция в британската култура.

Доктрината на мултикултурализма възникна, поне в Холандия, като отговор на потока от имигранти, за който отначало се считаше, че ще бъде временен. Оригиналната цел на мултикултурализма беше да запази културата на европейските „гости-работници“, така че, когато се завърнат вкъщи, след като са приключили работните си договори, те да не се чувстват объркани от времето, прекарано в чужбина. Доктрината се превърна в лозунг на левицата, полезен инструмент за културно разрушение, едва след като семейното обединение в името на хуманизма стана нормална политика през 1960-те и гостите-работници се превърнаха в постоянни жители.

Живеейки в две страни, Франция и Великобритания, аз намирам за поучително едно сравнение между начина, по който всяка от тези страни посреща имигрантите. Всяка от тях е извършила нещо правилно и нещо погрешно, но френската ситуация, въпреки цялото градско насилие, което избухна през 2005 сред мюсюлманските „младежи“ е по-лесна, поне на теория, за оправяне.

Франция има по-лесна задача, защото тя има идеологическо, или поне философско, държавно управление, докато Великобритания има органическо такова. Френската държава, за разлика от древната страна, която управлява, е нова, дори новородена, държава. Тя притежава свой собствен основателски мит, този за френската революция, която въведе епохата на Свободата, Равенството и Братството. Няма значение дали Франция е постигала някой от тези идеали на практика (кой ли политически идеал е бил постиган някога, поне еднозначно?), или че щурмът на Бастилията всъщност е бил нещо ужасяващо, а не величествено. Понятията „републиканско равенство“ и „републикански елитизъм“ (второто, постигането на статус чрез собствени усилия и талант, е резултат от първото) действително означават нещо и те упражняват една магнетическа притегателна сила върху почти всеки ум, до който се докоснат. И екзалтацията пред този мит, който предполага, че Свободата, Равенство-

то и Братството са рождено право на всекиго и че Франция е един маяк, изпращащ светлината на разума до целия свят, означава, че (на теория) всеки, който избере Франция за свой дом, става французин *tout court* – не арменски французин или малийски французин, а просто французин.

Този мит фактически ръководи френската културна политика. Фактът че Франция, като резултат от революцията, в продължение на много дълго време е била секуларна държава *де юре*, а не просто *де факто*, както е във Великобритания (където религиозната толерантност е следствие от обичаи, а не от закон), ѝ позволи да забрани забрадките в обществените училища без да си навлече опасността от обвинения в анти-мюсюлманска омраза. Забраната просто е в съгласие с основателската секуларна философия на страната. Мултикултурализмът следователно не е съвместим с основателската просветителска митология на Франция; тук целта е асимилация, а не интеграция. Всички във Франция учат една и съща история и фразата *nos ancêtres les gaulois*¹ обозначава една не биологическа, а културна истина – при това една лесна за разбиране такава.

Ситуацията във Великобритания е много различна. Това не е една идеологическа държава; тя не притежава основателски митове, с които е лесно човек да се идентифицира. Битката от Хастингс е била прекалено отдавна и е психологически твърде отдалечена, за да притежава какъвто и да било резонанс сега. Славната Революция от 1688 беше една прекалено приглушена афера; откровено казано: недостатъчно кървава или героична. Що се отнася до Английската Гражданска Война, то нейното морално значение е прекалено двусмислено.

Френската държава започна с един философски голям взрив, докато държавата във Великобритания еволюира. Френската държава предписваше; английската не забраняваше. Традициите във Великобритания, следователно, бяха много по-благоприятни за мултикултурализма, те винаги разрешаваха на хората да оформят организации за своите собствени и свободно избрани цели. Тази липса на централни директиви обслужваше обществото добре, докато различията между отделните групи бяха незначителни, а броят на емигрантите – сравнително малък; но щом веднъж се появиха толкова много групи без нищо общо помежду си, всяка от тях достатъчно голяма, за да оформи свое собствено гето – и, още по-лошо, някои от тях активно враждебни към общия ред

1 Нашите предшественици, галите, Бел. пр.

в британското общество – то тогава либералният подход трябваше да изпадне в трудности. Трудно е да се противостои на една идеология с една традиция.

Може би тогава не е толкова учудващо, че френските мюсюлмански имигранти са по-добре интегрирани културно, отколкото британските. Изследванията на центъра Пю показват, че шест пъти повече мюсюлмани във Франция считат своята национална идентичност за по-важна от религиозната: 42 процента срещу 7 процента. (Тази разлика може би се дължи не само на културната политика, тъй като мюсюлманите от Северна Африка, откъдето пристигат повечето френски мюсюлмански имигранти, в много голяма степен считат исляма за съвместим със западното гражданство). Мюсюлманите във Франция също се различават много по-малко от останалото население по облекло, отколкото това е случаят във Великобритания).

Но налице е и една друга голяма разлика между мюсюлманските райони във Франция и Великобритания: този път, в полза на Великобритания. Относителната леснота, с която се стартира собствен бизнес във Великобритания, в сравнение с тежко регулираната Франция, означава, че малките бизнеси доминират мюсюлманските съседства у нас, докато те липсват напълно във френските *banlieues* – освен ако човек не започне да брои търговията с дрога като бизнес. И тъй като много от бизнесите в мюсюлманските райони във Великобритания са ресторанти, предпочитани от не-мюсюлмански клиенти, изолацията на мюсюлманите от основното население не е толкова голяма, колкото във Франция.

Въпреки това обаче, увеличените контакти между хората не означават непременно и увеличаване на симпатията помежду им. Мюсюлманските терористи, арестувани във Великобритания, са деца на проспериращи дребни бизнесмени. Те имат университетско образование и изгледите за бъдещето им биха били добри, ако бяха избрали нормален път за постигане на успех. Но културното разпадане, готовността за приемане на една идеология на омразата, която изглежда отговаря на тяхната лична потребност от фиксирана идентичност и край на културното объркване, както и наличността на определени доходи – именно тези неща, а не бедността, са предпоставките за техния тероризъм.

Във Франция, децата на мюсюлманските имигранти може и да не са толкова отчуждени от основната култура колкото са ония във Великобритания, но липсата на гъвкавост на френския работен пазар води

до дългосрочна безработица и това силно ги огорчава. Във Великобритания, напротив, относителният икономически успех не доведе до културна интеграция. И така се стига до ситуация, при която има бунтове във Франция и тероризъм – във Великобритания.

Решението трябва да се търси в съчетаването на френската културна яснота с британската икономическа гъвкавост: нещо като американския идеал за топилния тигел, който се основава на една ясна идея относно това какво означава да бъдеш американец, плюс икономическа гъвкавост. Великобритания и Франция обаче никога не са се учили особено добре една от друга: в това отношение каналът спокойно би могъл да бъде и цял океан.

Антъни Дейниълс (род. 1949) е английски лекар и публицист, който често използва псевдонима Теодор Дарлимпл. Той пише по въпроси на културата, изкуството, политиката, възпитанието и медицината, използвайки опита си като лекар и психиатър.

Коментари (3)

- 03-02-2009|**Гост** – Сандо

Потресаващ материал. Ако някой ми го беше разказал без да съм го чел, щях да обявя автора за противна консерва и скрит фашист. Много замислящ текст. Радвам се, че го намерих.

- 04-01-2012|**Питащият** – Звучи добре, но нещо ми липсва

Всеки е свободен да живее както намери за добре, да изповядва религия и ценности каквито му харесват, но само при условие, че признава това право и на останалите. Една религия или философия, която претендира за истина от последна инстанция, за универсално и задъл-

жително решение за всички, няма как да съжителства със себеподобни, нито ще признае либералните ценности. Такива са и шестте познати религии познати на европейците. Комунизъм, фашизъм, национализъм, юдейство, християнство и ислям. Аз нямам нищо против крадците и човекоядците, ако крадат от крадци и ядат себеподобни, но когато не признават правото на другите да не са крадци и човекоядци и ги крадат и изяждат, мисля, че те имат право на самозащита. Липсата на подходящ защитен отговор е основният проблем, а той е възможен ако има обществен дебат за признаване на един минимум от общи ценности, които позволяват съжителството.

- 04-01-2012|**Кръстина**

Мн интересно. И замислящо. Особено когато току-що си се прибрал от Лондон.

Балканите: съжителство на вековете

Автор: Евгения Иванова

Идеологизираната история и циментираните в главите ни клишета надживяха монопола на Партията върху историята, въпреки обективните исторически изследвания. Една от идеологизираните исторически теми, с която години наред бе спекулирано по политически причини в българските учебници по история, бе насилствената ислямизация.

Даниела Горчева, сп. „Диалог“

(Предлаганият откъс е от книгата на Евгения Иванова
Балканите: съжителство на вековете, изд. НБУ, София, 2005)

Ислямизацията

Ще си позволя по-пространно описание на ислямизационните процеси, защото едва ли има друг аспект от историята на полуострова под османска власт, с който да е спекулирано толкова много. Спекулациите започват в края на XVIII век (началото на балканските националнообразуващи процеси), за да продължат с различна интензивност до ден днешен. През целия XIX век, чак до средата на XX се произвеждат т. н. „домашни извори“ (фалшификации на „стари“ хроники), които „свидетелстват“ за „налагането“ на исляма „с огън и меч“. Дълго време (в известни случаи – и до днес) фалшификациите са цитирани като единствен „източник“ за историята на ислямизационните процеси, променили значително (но не – в решаваща степен) религиозния облик на Балканите. Поколения наред са възпитавани с тези фалшификации¹, за тях са

1 Когато, в началото на 90-те години на XX век започнах да преподавам в Нов български университет историята на ислямизацията по документи, а не – по „домашни извори“, мнозина от тогавашните студенти искрено се възмущаваха, че променям представите им за „истинската“ история. Постепенно възмущението понамаля, а напоследък съвсем изчезна, което ме накара да мисля, че този невралгичен момент най-сетне е намерил адекватното си интерпретиране в българските училища. В учебниците (поне в някои от

изписани немалко „научни“ и художествени съчинения, създавани са картини, драми, филми. Ще цитирам един от най-експлоатираните сред тези „документи“, станал основа на романа и филма „Време разделно“: Летописа на поп Методи Драгинов от село Корова (сега, разбира се – Драгиново, Велинградско), публикуван от възрожденския автор Стефан Захариев през 1870:

„И той (пашата – Е. И.) заповяда на еничарите да ги изколят всичките. Тогава един Караимам Хасан ходжа помоли пашата да им прости, ако се потурчат. И на Гергьовден се потурчиха бан Вельо, протопоп Константин, поп Георги и поп Димитър в Костандово, както и всички кметове и попове от другите села. И тъй като имаше голям глад, пашата остави още четири ходжи да потурчват и онези, които се потурчат, да им дадат жито за храна. А той отиде през Разлог в Солун. Нашите се турчиха до Богородица. Които не се потурчиха, едни бяха изклани, а други избягаха по горите и къщите им бяха изгорени. И Хасан ходжа изпрати много коне в града, та докараха жито от Беглик хан и той го стовари в църквите Св. Петка и Св. Апостол Андрей в Костандово и раздаде на потурчените къщи по две мери ръж и по две мери просо... Помени, господи, грешния и недостойния твой раб поп Методи Драгинов от с. Корова... Написано бе в годината 1600...“ (Захариев 1973:67-68)

Авторството на Стефан Захариев над цитирания „летопис“, както и авторството над останалите „домашни извори“, съчинени от „просветени патриоти“¹ предимно през XIX век, е отдавна доказано. (вж. Тодоров 1984, Желязкова 1997 и цитираната там литература)

Ако в периода на българското и останалите балкански възраждания патосът на „просветените патриоти“ е обясним, неговото пренасяне в съвременните научни съчинения и в учебниците по история не може да бъде обяснено по никакъв начин – освен с национален комплекс или със закъснели „възраждания“, наречени „възродителни“ процеси.

тях) след началото на 90-те той беше изясняван обективно, но учителите или го преподаваха по традиционния маниер, или просто го пропускаха.

1 Изразът е на Йордан Иванов (Иванов 1959:252). Първият съчинител на такъв „документ“ – „Второто разорение на България“ (известен и до днес като „Ръкопис на Ламански“), е иеросхимонах Спиридон, в своята „История во кратце о болгарском народе славенском“, написана през 1792. През 1825 е извършена компилация на Паисий и Спиридон, от която са направени множество от известните преписи на „История славянобългарска“ (включително – „Царственикът“ на Христати Павлович). Именно тези преписи са нашите „домашни извори“.

Единични насилия, разбира се, е имало, както ги е имало във всички краища на света, във всички периоди на човешката история. Макар (в случая с ислямизацията) да е съмнително дори придобилото емблематично значение насилие над Балканджи Йово, който не давал „хубава Яна на турска вяра“. Защото – според Шариата – Яна въобще не била задължена да приема исляма, за да стане наложница или дори съпруга на мюсюлманин. Нито Шариатът, нито османската политическа практика изисквали приемането на исляма като условие *sine qua non* за каквото и да било – с изключение на издигането до високи административни постове, военната служба и облекчаването от определени данъци. Ислямизацията не представлявала елемент от имперската политика, нещо повече – в периодите на нейното интензифициране властта проявявала отчетлив стремеж към съдържането ѝ. Така, Кодексът на Баязид II (1481-1512) разпорежда от християните да се изискват по-малки глоби, отколкото от мюсюлманите, „за да не изчезнат плащащите поголовния данък.“ (по Малкълм 2001:158) Петнадесет години след управлението на Баязид, през 1527, поголовният данък – джизие, плащан само от неверниците, представлявал 42% от всички постъпления в европейските провинции на Империята. (Кастелан 2002:190) Стремежът към съдържане на ислямизацията, лишаваша хазната от тези постъпления, е напълно обясним...

Именно данъкът джизие е основната мотивация за приемането на исляма. Рязкото му увеличаване през XVII век¹, продиктувано от увеличаващите се военни загуби и общия упадък на Империята, довело и до увеличаване на ислямизацията. През XVII век била произведена реформа, наподобяваща данъчна революция – всички данъци, плащани досега в натура, вече трябвало да се плащат в брой. Все през XVII век, нередовният данък авариз, от който различни категории рая със специален статут били освободени и който бил събиран дотогава само в определени случаи, започнал да се събира на общо основание – като редовни годишни налози, платими в брой. Ако през 1576 аваризът бил на стойност 50 акчета на хане (домакинство), през 1600 той вече възлизал на 280 акчета. (Иналджък 2002:55)

Раята от селото на „поп Методи Драгинов“ – Корова, както и всички села от Чепинското корито, за които става дума в „летописа“, била с та-

1 Повечето „домашни извори“ отнасят „потурчването“ именно към XVII век. Някои от тях дори бележат апокалиптичната 1666 година като негова дата.

къв специален статут – дервентджи.¹ Тя пазела важен планински проход и затова била освободена от авариз. Вероятно, редовното облагане с авариз, както и близо десетократното увеличение на джизиего принудили хората от Чепинското корито (и от много други места по Балканите) да променят вярата си.

Приемането на исляма не станало изведнъж. XVII век бил период на интензификация, но единични, постепенни конверсии се случвали и преди, и след него. Най-ясното доказателство за това се намира в османските данъчни регистри, съвместно отбелязващи религиозната принадлежност на данъкоплатците. Приведената по-долу таблица за селата от Чепинското корито е съставена именно по тях от Махиал Кил.

Година	1516	1528	1570	1595	1633	1639	1641	1696	1712	1842
	М. Х.	М. Х.	М. Х.	М. Х.	М. Х.	М. Х.	М. Х.	М. Х.	М. Х.	М. Х.
Баня (село – квартал на Велинград)	4 50	4 63	31 96	42 69	93	85	75	15	118 4	200 0
Дорково	3 135	4 122	17 112	18 89	130	126	90	63	91 18	107 0
Каменица (село – квартал на Велинград)	0 100	0 88	5 127	5 53	120	120	90	62	0 55	0 130
Костандово	1 87	0 46	49 64	49 47	50	53	40	10	190 2	210 0
Корва (Драгиново)	0 46	0 70	3 55	1 45	70	70	70	31	115 2	116 0
Лъджене (село – квартал на Велинград)	7 100	8 90	10 61	9 74	91	94	74	15	95 3	146 0
Рахитово	6 85	12 90	78 126	92 96	45	45	40	11	189 12	248 40
Общо	21 603	28 569	193 641	216 472	599	593	479	207	798 96	1027 170
Процент мюсюлмани	4%	5%	28%	31%					89%	86%

М. – мюсюлмани; Х. – християни

За XVII век са дадени само християнските домакинства, защото архивите на Анкара и Истанбул (най-богатите в днешна Турция), с които е работил авторът, не разполагат с други, освен джизие-регистрите. (Кил 1998:106)

Освен постепенното увеличаване на конвертитите, таблицата показва и още нещо: село Каменица – единствено – запазва християнското си население през целия период. Нито „домашните извори“, нито

1 Категории рая със специален статут били също войнуците (обоза на армията), маденджиите (рудари), доганджиите (соколари), шехинджиите (ястребари) – помощници при султанския лов – и др.

следващата ги романтична историография дават обяснение на този феномен, както и на изобилието от документи, показващи съвместното живеене на християни и мюсюлмани в едно и също село, в една и съща къща. Не били редки случаите, в които двама братя, собственици на един и същи имот, изповядвали различни религии.

В албанските земи религиите в едно и също домакинство бивали дори три. Един италиански монах, посетил такова домакинство през същия този XVII век, отбелязал странния начин, по който го поканили:

„Заповядайте, отци! В нашата къща имаме католицизъм, ислям и православие.“ (по Малкълм 2001:183)

Дори в санджак Елбасан (букв. „крепостта“ – градът-крепост бил създаден от Мехмед II, за да противодейства на албанската съпротива) през 1520-1535 християните били 94,5%. В края на същия век те станали 50%, а в края на XVII – 70%. (Желязкова 2000:37) През XVI век данъкът джизие в албанските земи възлизал на 45 акчета годишно, в началото на XVII – на 305, а през 1641 станал 780 акчета. (Кастелан 2002:190)

Освен повишаването на данъците, друга съществена причина за масовото приемане на исляма от албанците било избягването на наказанията за непрекъснатите междукланови войни и кръвни отмъщения.

В края на XVIII век, френският пътешественик, граф Д’Отрив, все пак, отбелязал, че „странната симбиоза между християнство и ислям при албанците“ е за предпочитане пред религиозните войни в Унгария и Трансилвания. (по Тодорова 1999:209)

Най-ранна и най-масова била ислямизацията в босненските земи, известна в специализираната литература като „Феномена Босна“. Още в началото на XVI век мюсюлманите там били мнозинство. Първи приели исляма средновековните аристократи, за да запазят собствеността и привилегиите си. Това е практика, известна и от други балкански земи, но в Босна тя била най-масова. Сред конвертитите имало както православни, така и католици, но със сигурност преобладавали привържениците на еретическата босненска църква, които били и преобладаващата част от цялото население на средновековната държава. Макар че църквата е официално закрыта още през XII век и оттогава насетне босненските християни попадат под въздействието преди всичко на францисканския орден, влиянието ѝ най-вероятно продължавало да съществува и след османското завоевание. Именно с това влияние мнозинството

автори обясняват „Феномена Босна“. (вж. Желязкова 1990 и цитираната там литература)

„Лесното“ приемане на исляма от привържениците на различните еретически учения е едно от възможните обяснения за ислямизацията и в други райони на Балканите. В документите се споменава ислямизацията и на еврей-сектанти (привърженици на учението сабатаизъм – от името на основоположника му Сабатай Цеви) през същия този XVII век. Евреите мюсюлмани обитавали предимно градовете: Солун, Битоля, Костур, Бер, София, Измир, Истанбул, Скопие. (Желязкова 1997:44)

До края на империята мюсюлманите остават малцинство на територията на полуострова. От 20% през XVI век, те достигат 42% през 1831, когато започва постепенен спад в ислямизационните процеси. (Хъош 1998:118)

Една друга голяма тема, често механично свързвана с ислямизацията, е

Системата „Девширме“,

наричана от романтичната историография „кръвен данък“. Системата „Девширме“ – набиране на момчета от немюсюлманската рая, известни под общото название еничари – създавала елит от „безродници“¹ без претенции, каквито проявявали наследниците на „заслужилите“ завоеватели...

Немалко от „безродниците“ станали предпочитано обкръжение за мнозина султани.² Това дало основание да се говори, че „славяните управляват Османската империя“. (по Stavrianos 2000:270)

Както ислямизацията, темата за еничарите дълго време е интерпретирана в балканските историографии, следващи фолклора, повече митологично, отколкото документално. Тук ще се опитам да изложа основните принципи на системата „Девширме“ (в максимално синтезиран вид) – без да използвам крайни квалификации в едната или в другата посока на ценностната скала.

1 Нерядко „безродниците“, издигнати до върховете на империята, си спомняли бащиния род. Така, великият везир Мехмед Соколович (1565-1579), босненски сърбин, подпомогнал създаването на патриаршията в Печ и назначил брат си за патриарх.

2 За периода 1453-1623 се сменили 49 Велики везири. 11 от тях били албанци, 11 – южни славяни и само 5 били турци. Имало, също така, един италианец, един грузинец, един арменец и един черкезин. Останалите са с неидентифициран етнически произход. (Stavrianos 2000:501)

Важно е да се отчленят двата същностно различни етапа (дълго време протичали успоредно) в развитието на еничарския корпус. Документите датират първите набори в края на XIV век, последния – в 1705. (вж. Георгиева 1988:223 и цитираната там литература) Оттогава до унищожението на еничарите през 1826 изминал повече от век. Системата „Девширме“ действала в „чистия“ си вид до 1705, но още от XV век започнало постепенното заобикаляне, изменяне, изкривяване на основния ѝ военен и психологически смисъл: създаване на елитни части от бойци, изцяло откъснати от привичната си среда¹, предани до смърт единствено на господаря, който ги храни и облича и от когото зависи животът им. Най-действеният ефект на системата била подмяната на рожденото семейство със „семейството“ на корпуса, подмяната на бащата със султана. Единственият дом на еничарите била казармата², символът им – общият казан. Те нямали право на съпруги, деца и собственост. Имали право обаче (и често се ползвали от него) да получават високи възнаграждения и постове, които да ги осигуряват. Процентът на богатите еничари бил значително по-висок от средния за османското общество като цяло.³ (Георгиева 1988:157) Тези облаги нерядко превръщали „девширмето“ в желан, а не – насилствено наложен статут.

От XV век насетне, железните правила, осигуряващи ефективността на корпуса, започнали да се заобикалят. Мнозина еничари били изпратени (или сами напускали казармата в столицата) в провинциалните гарнизони, където постепенно започвали да се женят, да създават деца и да придобиват собственост. Постепенно (след началото на XVIII век това се превърнало в правило) службата станала наследствена. Синовете на еничарите и мнозина други мюсюлмани се записвали в корпуса – заради облагите, с които се ползвали там. Документите показват еничарски тимари още през XV век, постепенно превръщани в безусловни поземлени владения – чифлици. От каста, наподобяваща по дисциплина и капсулираност дервишки орден, еничарите се превръщали в социална

- 1 Съществувало изискване – освен да са немюсюлмани – момчетата да не са обрязани и да не знаят турски. (Георгиева 1988:84) Знаенето на езика и – в някои случаи – градската среда, вероятно пречели на замисъла за цялостна промяна на идентичността.
- 2 След като приемели исляма, момчетата били обучавани на език и религия в мюсюлмански семейства. Едва след това били изпращани в столицата, за да поемат военните си задължения.
- 3 Над 90% от поголовния данък (джизие) отивал за изплащане на еничарските заплати. (Георгиева 1988:182) Така, „неверниците“ всъщност изхранвали своите синове.

прослойка. (Георгиева 1988:128). Именно през този етап започнало самозабравянето на преданите до смърт момчета, които безчинствали не само в провинциалните си имения, но и в самата столица, извършвайки почти ритуално „отцеубийство“ със свалянето на самия султан...

Всъщност, кървавите саморазправи, извършвани от „жертвите на кръвния данък“ и описвани с въздействаща образност във фолклора, са свързани не толкова със същинския смисъл на феномена „еничари“, колкото с последващото му изкривяване. Кървавите саморазправи и с неверници, и с мюсюлмани, сред които – везири и султани, довели до не по-малко кървавото изстребление на целия корпус (140 000 души по списъчен състав), наличен в столицата през 1826. Физическото ликвидиране на еничарите (самата система била ликвидирана преди повече от век) било едно от проявленията на имперските опити за модернизация...

Евгения Иванова (род. 1952) е доцент в Нов български университет и автор на множество публикации в областта на етнологията.

Коментари (35)

- 02-02-2009|**Веселин Ангелов** – Откъсът от новата книга на Евгения Иванова

Поздравления!!

Крайно време беше български историк да каже ясно и точно тези по-тулвани истини. Познавам добре друг труд на авторката – за т. нар. „възродителен процес“ в бившия Смолянски окръг. Изключително добра и обективна интерпретация на събитията. Новият труд все още не съм чел, но от оповестения откъс виждам, че Е. Иванова е направила нови големи

крачки напред. Пожелавам ѝ нови успехи в изследователските дирения!
Здраве!

- 08-02-2009|**Еничар**

Това същата Евгения Иванова ли е, дето взе известно как национална награда за роман с... документална проза?

Мисля, че подир това сериозно изследване на масовата доброволна ислямизация по нашите земи, трябва да ѝ се даде и турската литературна награда „Халдун Танер“. Аферим!

- 08-02-2009|**Какавида**

Ама това е просто една доста скапана и елементарна компилация, която дори не познава основните изследвания на българската камо ли въобще на балканската и европейска историопис – е М. Кил е тук. Не е ясно какво цели с това писание Иванова, тя нито е изследовател, нито познава периода. За професионалистите нищо от това, което е посочено не е ново. Странни напъни да се правиш нещо, което не си, особено етнолог.

- 08-02-2009|**Гост**

При социализма имаше една много успешна практика за купуване на гласове на съгласие от писатели и учени. Казваше се контрактация. Имам усещането, че тая практика е възродена.

- 09-03-2009|**Гост** – Ислямизацията

От изнесеното става съвсем ясно, че ислямизирането е било принудително: с меч и данъци (по официални данни половината приходи (42%) в бюджета на Портата са плащали не-мохамеданите) А по-неофициални? А какво са прибирали местните бирници и управници, известни със своята неподнупост? :-)

Само за 25 години (1576-1600г. г.) данъците за християните са били увеличени 6 пъти! Какво е оставало за хората да преживеят?

Отделно – кръвни данъци, еничари, бели робини и роби, ангария, пряко дерибейство от страна на местни валии, чорбаджии, ходжи, проповедници и т.н.

По-яко насилие от това – здраве му кажи!

- 15-04-2009|**Възмутен** – Турска награда? !

Смешно е да се твърди за масова доброволна ислямизация. Разбира се, от девет реки може да се донесе вода, за да се докаже абсурдът. Всички съвременници на турското робство пишат неща, които не се връзват с тезата на авторката. Тя е написала нещо идиотско, Бог да я възнагради с турска награда.

- 28-05-2009|**Гост**

Защо поне един път не се освободите от комплекса си наречен турско робство и не се опитате поне малко да помислите? А ако не може да мислите, поне слушайте какво пишат учените хора. Какво целите с постоянното повтаряне за мъките, които са били претърпени? Съжаление или оправдание за сегашната безпътица?

Отговорете си на следните въпроси и истината ще излезе сама наяве.

1. Защо османците не са избии всички българи?

2. Защо не са ислямизирали всички българи?

3. Защо не са разрушили всички църкви и манастири?

4. Защо не са закрили българските училища и не са забранили българския език, както бе направено по-късно в България, в едно по-цивилизовано време (коментаторът/ коментаторката безспорно има пред вид забраната на турския език по време на „възродителния“ процес, бел. админ.)

5. Какво би им попречило да извършат всичко това през тъмния 15 век?

Просто не това им е била целта.

Браво на госпожа Иванова. Наистина добра работа, която предава правдиво събитията. Най-вече и за смелостта ѝ да изрече истината пред един комплексиран народ.

- 12-08-2010|“Браво!” – Ако това ни е науката-Боже, опази!

1. Защо османците не са избии всички българи?

–Нали все някой е трябвало да произвежда ...и да плаща данъци

2. Защо не са ислямизирали всички българи?

–Опитали са се-чрез всяване на страх с показни убийства, чрез отвличане в робство, чрез икономическа принуда и т. н. Лошото е, че продължават с опитите...Защо днес почти всяко родопско село, бедно, лишено от

поминък е украсено с нова скъпоструваща джамия? Достатъчно е да се поразходите из Родопите и ще видите. И не само там.

3. Защо не са разрушили всички църкви и манастири?

– Разрушили са 2/3 от съществуващите църкви, средновековни крепости, градове и села- и това се вижда от османските данъчни регистри-въпросът е какво искаш да видиш/визирам авторката/.

4. Защо не са закрили българските училища и не са забранили българския език, както бе направено по-късно в България, в едно по-цивилизовано време (коментаторът/ коментаторката безспорно има пред вид забраната на турския език по време на „възродителния“ процес, бел. админ.)

– А защо църквите строени по турско са забити в земята-това всички знаят. Защото най-тежките данъци са се плащали от немюсюлмани-не могат да ги унищожат напълно...

Коментаторката изглежда не помни атентатите, бомбите по плажовете...по ония времена една от колежките ми беше туркиня-учителка по химия, съпругът и инженер и на висок пост, децата и бяха студенти-това не прилича на дискриминация, нали? И точно у тях откриха радиостанция и тайна антибългарска организация, дирижирана от Истанбул. Истината е, че „възродителният“ процес беше необходимост като смисъл, но го осъществиха много недодялано и грубо. Колкото до езика-в България се говори български, в Англия-английски, в Германия-германски...Да сте чували нещо различно?

5. Какво би им попречило да извършат всичко това през тъмния 15 век?

Просто не това им е била целта.

– Целта им е била да завоеват Европа и да си осигурят тила са разрушавали всичко-църкви, крепости, градове и села; избили са и отвлекли маса народ.

Целта им е била империя, а империя не се създава с полудиви номади, а покорни, но трудолюбиви хора, които да я изхранват с труда си.

Освен това-има документи от европейски пътешественици, американски журналисти...всички са били потресени от жестокостите и неравноправието-тези документи също са източници, при това безпристрастни, а не митове.

Колкото до „труда“ на авторката-изглежда като курсова работа на студентка-повърхностно, тенденциозно и с малко и манипулирани факти. Ако това ни е науката-Боже, опази!

- 17-11-2010|**песък**

според археолозите в Пернишко през 15 век са построени 63 нови църкви, тогава са строени и възстановявани повечето от софийските манастри. От публиканата по – горе таблица /по данните от регистрите събрани от Махиел Кил/се вижда, че ислямизацията е процес траещ 200 годни, а не еднократен насилствен акт. Кое се потвърждава и от факта, че всички наши „домашни „ документи се оказаха фалшификат от 19 век, разобличени от поне 10 историка .

- 18-11-2010|**Петкова**

Така, Кодексът на Баязид II (1481-1512) разпорежда от християните да се изискват по-малки глоби, отколкото от мюсюлманите, „за да не изчезнат плащащите поголовния данък.“

Насилие и безправие на верска основа е повече от очевидно – кой ще издържа империята, ако всички станат правоверни.

„Тези облаги нерядко превръщали „девширмето“ в желан, а не – насилствено наложен статут.“

А искате да кажете, че друговерците са давали доброволно децата си, така ли?

А еничарите са били роби, както се вижда от написаното.

- 28-07-2011|**Анани Ананиев** – Един простичък въпрос

Не искам да влизам във спорове кое е фалшификат и кое – не. Убеден съм, че за една паница леща ще се намери цяла глутница от „модерни“ историци, които да обявят за фалшиви дори и надписите около Мадарския конник. Само искам да попитам защо в Родопите има много повече потурчени българи, отколкото, да речем, в Пернишко? Да не би в Пернишко да данъците да са били по-малки? Не, уважаема госпожо, не! Просто Родопите са с по-голямо значение и затова там българите са натискани по всякакъв възможен начин – с огън и меч, с лукавство и заплахи.

И моля Ви – Османската империя е основана на религията, а не на националността – затова българският език не е бил „забранен“. За султаните е била важна вярата на българите, а не езикът им – нека си говорят

и на патагонски ако щат, важното е да се просват по пет пъти на ден върху килимчето.

И да се говори, че църквите и училищата не са били разрушавани е просто отвратително. Вижте само колко пъти е изгарян Рилският манастир. А със „съществуващите“ през 15 век училища дотолкова забравихме историята си, че даже не знаем къде са погребани и нашите царе.

- 27-08-2011|**Роберт Леви** – ге: Един протичък въпрос

„Само искам да попитам защо в Родопите има много повече потурчени българи, отколкото, да речем, в Пернишко?“

Причината, господин Ананиев, е в икономическото положение на отделните области. Като говорим за такива, които имат значение, защо не се е ислямизирала Тракия? Просто на богатите земеделци там не им е било необходимо.

Разбира се, ако човек не може без враг, тогава и „Време разделно“ е исторически извор (за филма „Време на насилие“ пък да не говорим).

Но ще ви бъда благодарен, господин Ананиев, ако ми посочите един сериозен български османист (и бъдете така добър да не слагате Божидар Димитров в числото на добрите османисти), който да потвърди масовото насилствено налагане на исляма.

Това все пак е коментар, така че не мисля да се впускам в научен спор – той изисква далеч по-голямо пространство.

При цялото ми уважение към защитниците на тезите, почерпани от „Хрониката на поп Методий Драгинов“, ще им напомня, че да – вярата не се нуждае от аргументи. Но науката съществува благодарение на тях.

- 28-08-2011|**Георги**

Не разбирам – защо им е на хорицата да си правят труда да пишат и пазят измислени „домашни извори“ за насилие над тях, щом, както авторката твърди, единствената им подбуда е била чисто и просто материален келепир... някакъв вид гузна съвест ли, какво?

Те и за евреите разправяха, че са си измисляли Холокоста, ама не съм чувал евреин да преподава в Еврейски университет подобни глупости, още повече не съм чувал евреин да нарече собственият си род комплекса-ри за това, че помни историята.

- 29-08-2011|**Петя Петкова** – Масовата ислямизация е била цел в империята

„През 1515 г., по времето на султан Селим I, станало първото масово помохамеданчване в българските земи, засегнало Северна България, Тракия, Македония и Родопите. В последната област най-силно бил обхванат санджакът Чирмен. Това била административна единица, включваща Източните Родопи (на север от р. Арда), Чирпанско и Старозагорско чак до Стара планина. След това масово помохамеданчване тук останали само 1500 християнски домакинства, т. е. мохамеданите станали 89 % от населението. Регистрите за данъка джизие, събиран само от немохамеданите, показват сравнително малък брой християни в отделните селища.

Останалите райони от Родопска област били засегнати по-слабо. В Централните Родопи помохамеданчването било частично и дори незначително. В Западните Родопи то обхванало предимно градските центрове. Така например в района на Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) в кратко време мохамеданските домакинства се увеличили от 12 на 453. Частично били помохамеданчени и жители на Разложко и Чепинско. Помохамеданчване на отделни семейства имало през целия XVI век.”

„През времето от 1625 до 1660 г. било помохамеданчено близо 1 / 3 от населението на Западните Родопи и по долината на р. Места.

Второто масово помохамеданчване на българските земи станало през втората половина на XVII век. То засегнало най-вече Родопите. През 1666 г. войната на Османската империя с Венеция за о-в Крит, водена повече от 20 години, била обявена за „свещена”. И когато великият везир потеглил с основната войска от Одрин за Солун, през Западните Родопи преминал румелийският беилербей Пехливан Мехмед паша. През май 1666 г. той бил в Чепино и извършил помохамеданчване на тамошното българско население. След това пашата преминал през Якоруда и я разорил. Същата участ постигнала и населението по долината на р. Места, чак до областта Чеч и Неврокопско. Специално за Чепино в летописния разказ на поп Методи Драганов от с. Корово се съобщава, че помохамеданчванията в котловината продължили чак до есента.

Още когато преминавал на юг, Пехливан Мехмед паша отправил страшна закана към българското родопско население: да приеме мохамеданството, защото ще изколи всички, като се върне. Той загинал на

бойното поле, но тази закана изпълнил султанът три години по-късно, когато войната завършила, т. е. през 1669 г.

Султанската заповед била изпълнена най-стриктно в Западните Родопи. В радиус на един ден път от Доспат, т. е. от Девин до Неврокоп и от Чепино до Беломорието, българите били помохаме-данчени до последния човек. Един български летописен разказ, известен под названието „Исторически бележник“, съобщава, че през 1669 – 1670 г. било извършено масово помохамеданчване на среднородопските селища от Смолян до Златоград. Тогава именно била унищожена и Смолянската епископия с център днешното с. Смилян, а епископът Висарион Смоленски бил принуждаван също да приеме мохамеданската вяра и след твърдия му отказ бил зверски измъчван и убит. Други летописни съчинения описват как е станало помохамеданчването в селищата по северните и източните склонове на Родопите. Според Беловската хроника били помохамеданчени 74 села от Пловдив до Гюмюрджина и на изток до р. Марица. А само от Асеновград до Костенец били разрушени 218 църкви и 32 манастира. Тогава именно били помохамеданчени и редица села в Кърджалийско и Смолянско, в които все още било останало християнско население.”

Османската империя е била все пак най-добрата военна машина, която може да предложи средновековието. Тя буквално се храни с територия и притежава nogраничен човешки ресурс, поради верската си основа, както и ти си отбелязъл. Въпреки това покоряването на Балканския полуостров отнема повече от двеста години. Съпротивата е жестока и резултата за населението ни е плачевен – между 2/3 и 3/4 от българския народ е загинал по него време като със сигурност е унищожен практически целия елит. Оцелелите са избягалите или дребни велможи, които са били в територии далеч от основните събития. От опит знам, че историята, която се преподава има една голяма чена дупка, белязана в началото с ярката и героична съпротива при поробването и в края с също таа гроичните национално освободителни борби, а по средата мъждучка „история славянобългарска” и някакви „сучни” килийни училища. Малко българи осъзнават че в тези години сме били почти изтрити от лицето на земята и в следващите 500 години от това малко пламъче сме се възродили като птицата феникс. Процесът не е бил лесен и заради помохамеданчването.

Защо се налага подобна практика? Въпреки поголовната сеч, съпротива продължава да съществува. В този момент обаче Османската импе-

рия е на път да достигне своя Зенит – последните документиращи възстановявания от този период са при султан Баязид II, баща на споменатия по горе Селим I. Помохамеданчването започва при Селим I и продължава при сина му Сюлейман I Великолепни, при който и османската империя достига апогея си и се запазва като политика при всички следващи султани. Подхода им прилича на сталинисткия „Има човек има проблем, няма човек – няма проблем“, просто заменят човек с християнин и получават рецептата...

Може да се спори по технологията на помохамеданчването, но както всяко нещо в нашия свят то не е еднозначно и просто – имало е насилствено с помощта на меч и огън, водещо до страх и по-лесно склоняване на следващите, имало е морков за по-слабите духом, а някой просто са мимикрирали, не можем да съдим тези хора.

- 29-08-2011|**Анани Ананиев** – ге: ге: Един простичък въпрос
Роберт Леви писа:

„Само искам да попитам защо в Родопите има много повече потурчени българи, отколкото, да речем, в Пернишко?“

Причината, господин Ананиев, е в икономическото положение на отделните области. Като говорим за такива, които имат значение, защо не се е ислямизирала Тракия? Просто на богатите земеделци там не им е било необходимо.

Разбира се, ако човек не може без враг, тогава и „Време разделно“ е исторически извор (за филма „Време на насилие“ пък да не говорим).

Но ще ви бъда благодарен, господин Ананиев, ако ми посочите един сериозен български османист (и бъдете така добър да не слагате Божидар Димитров в числото на добрите османисти), който да потвърди масовото насилствено налагане на исляма.

Уважаеми г-н Леви,

Ето какво казва проф. Цв. Георгиева:

„Наложеният и вековно прилаган чрез османската политическа система статут на второстепенно, експлоатирано и **подлагано на насилие**(б. м. А. А.) население за всички българи, доказан от огромен брой различни по произход източници и дълбоко съхранен в историческата ни памет, е генералният аргумент за оценяването на имперската власт като робство.“

По-нататък проф. Петър Коледаров:

„Едва през началните години на XIX в. гърците и сърбите вдигнаха своите „първи“ въстания срещу султана. За разлика от тях българският народ преднамерено и неоснователно наричан „робски“, никога не преклонил глава пред поробителя си... Участието в тях (въстанията, б. м. А. А.) навличаше жестокото отмъщение на султанската власт... Наред с тази остра форма на обезкървяване българският народ страдеше от отнемането на най-хубавите жени, девойки и дечица за харемите, най-здравите младежи за еничарските корпуси и от помюсюлманчванията чрез съблазън или за лични облаги, или с грубо насилие.“

Ето Ви, най-после, какво казва и един турски професор, Халил Иналджък, за същността и идеологията на Османската държава:

„Идеалът за газа, Свещената война, бил важен фактор за основаването и развитието на османската държава. Обществото в пограничните княжества се подчинявало на конкретен културен модел, повлиян от идеала за непрекъснатата Свещена война и непрекъснатата експанзия на Дарюлислам – царството на исляма – докато то не покори целия свят.“

След това – не разбирам защо си мислите, че по време на Османското владичество (и особено 15-16 в.), Тракия е била по-богата област от Пернишко. Всички пътешественици красноречиво описват колко варварски запустяла е тракийската земя. А знаете ли, че през 16 век, само в Радомирска каза са се отглеждали около 460 000 овце? И то само джелепкешанските, и то само преброените! .

Родопите са ислямизирани без оглед на средствата не по икономически, а по стратегически причини. Там българите имат пряк контакт през Бяло море с християнските държави. Родопите са трудно достъпни и едно евентуално въстание там би било трудно потушено. А какво ще стане ако се вдигне Тракия? ! Същото като в Панагюрище. Кръв, смърт, поругаване и изстребление, без разлика на пол и възраст. Не, колкото и да се опитвате, България няма да забрави! Не може да забрави! Помни и ти, цял български народе, страданията на твоите синове!

- 31-08-2011|**Златко**

Самият аз за пръв път прочетох простичката теза, че за масово ислямизиране в Османската империя не може да става дума, и че причините за това са чисто икономически (кой ще работи ангария и кой ще плаща данъци, ако всички станат правоверни?), у Макс Вебер, „Икономика и общество“, преди двадесетина години. Не знам защо за нашата собствена идентификация като българи е толкова важно да настояваме на тази тъй любима думичка, „робство“, но собственото ми усещане е, че тя е най-удобното извинение за всичко, което ни заобикаля. Ако не бяха османците, сигурно някои други щяха да се намерят, дето да ни послужат като оправдание за хала, на който сме, откак се помним. Същият модел на обяснение се повтаря и сега, когато става дума за наследството от комунизма: „Не сме ние кривите и неспособните, комунистите са виновни.“

Удобно е, спор няма, но каква полза? Единствената последица от всичко това е, че човекът (хората), които търсят оправдание за собствените си проблеми извън самите себе си, по принцип не правят нищо друго освен да оправдават собственото си безсилие и неспособност за промяна и конкуренция. Толкова ли ви е важно да докажете на себе си, че не можете да се конкурирате с никого?

- 31-08-2011|**Анани Ананиев** – “кой ще плаща данъци, ако всички станат правоверни

Ако вървим по тази логика, трябва без усилие да заключим, че във Византия например, никой не е работил ангария и никой не е плащал данъци, понеже всички са били християни... Абсурдно е, разбира се. Ако всички станат правоверни просто ще се получи класово разслояване в обществото и по-нисшите правоверни ще плащат данъци на по-висшите. Не разбирам какво толкова има тук за умуване.

Няма да се уморя да повтарям – поголовната ислямизация не е осъществена не поради липса на желание, а поради липса на възможност. Нека да направя тази аналогия: при целият си фанатизъм, колосалните средства и модерните технологии, с които е разполагал, дори и Хитлер не е успял да избие всичките евреи. А желание не му е липсвало...

- 31-08-2011|**Златко**

Драги Анани, само упоритост не е достатъчна, даже и в България. Все не лошо и малко знания да има, например по история на различните империи. Защото ИМЕННО върховенството на икономическия над идеологическия интерес прави Османската империя толкова неочаквано модерна, не само в сравнение с Византийската (което, между другото, е все едно да сравняваш сегашна Европа със средновековната), но и с нейни съвременници като например католическа Испания, която унищожава поголовно индианците, НАПУК на всякакъв икономически интерес, най-вече по идеологически/религиозни причини. Така че, моите уважения към твоите най-искрени убеждения, но, както вече споменах, само вяра не е достатъчна, иска се и четене, без това не става, просто няма как...

- 31-08-2011|**Златко**

Между другото, като стана дума за исторически източници: КОИ ТОЧНО са източниците, говорещи за някакъв вид масова ислямизация, у нас или където и да е другаде? Къде другаде, освен във „Време разделно“ и в масовото българско съзнание? Къде ги, пушините?

- 31-08-2011|**Златко**

До госпожа Петкова: Висарион Смолянски е измислена историческа фигура, госпожо! По този въпрос тук в списанието има цяла статия. Освен това, за наш с вас срам, ВСИЧКИ източници, свидетелстващи за някакви масови зверства отпреди 19 век, са били разкрити като по-късни фалшификации. Кого лъжем, всъщност? Особено сега, в началото на 21-ви век?

- 31-08-2011|**Анани Ананиев** – Предавам се!

Когато една империя, превърнала се в световен символ на изостаналост се нарече „неочаквано модерна“ и когато се каже за нея, че икономиката имала превес над идеологията, просто нямам какво да кажа повече.

Между другото, ако толкова Ви интересува нивото на моята образованост, бих искал да Ви информирам, че съм завършил история в СУ с успех 5.90. Забелязал съм, че когато на някого не му достигат аргументите в спор, започва да препоръчва на другия да чете повече.

• 31-08-2011|**Анани Ананиев** – Масовата ислямизация

Това с масовата ислямизация ми прилича на една приказка на Юрий Ковал, в която маймунката решила да установи колко точно кокосови ореха са един куп. И достигнала до заключението, че 6 ореха са куп, а 5 ореха не са куп. Колко точно българи трябва да се потурчат, че да признаете ислямизацията за масова? Десет хиляди? Или сто хиляди? Ами ако са само петдесет, това вече не е масова ислямизация, така ли? Ами ако в различно време и на различно място хиляда пъти само по един-единствен българин, ваш съотечественик, уважаеми Златко, е бил насилен да смени вярата си, това масова ислямизация ли е? Колко души точно трябва да убие някой, за да стане масов убиец?

Впрочем, много хора, в това число и такива с претенции за ученост, каквито имате и Вие, уважаеми Златко, отричат и Холокоста. Но това не го прави по-малко отвратителен.

• 31-08-2011|**без значение**

Исторически факт е, че турците имат успех на Балканите при първоначалното им завоевание, благодарение на религиозната си толерантност.

Не е имало ислямизиране поради прости икономически причини – мюсюлманите не са плащали данъци (както каза Златко, следвайки Вебер, а Вебер далеч не е единственият, който говори за това) – също и по религиозни – мюсюлманите уважават своите предшественици – евреи и християни. Християнските и еврейските общности процъфтяват в империята, и накрая, благодарение на културната автономия, която имат от самото начало, успяват да запазят историческото съзнание на подчинените народи.

Ислямът е най-младата от трите големи Аврамови клона – юдаизъм, християнство и ислям. Всички почитат Мойсей; евреите, като най-стари, не познават Христос и Мохамед; християните, като по-млади, не познават Мохамед; мюсюлманите познават и почитат Христос и Мойсей, като вярват, че Мохамед е последния пророк...

Благодарение на мюсюлманите, християните имат достъп до половината гръцка философия; мюсюлманите превеждат и запазват книгите на Аристотел, например, през най-тъмните години след залеза на Римската империя, книги, които попаднат най-накрая в ръцете на християнските монаси, които подготвят почвата за тихата революция

на разума. Къде е съвременната Западна цивилизация без Аристотел и гръцката философия?

Историята ни помага да разберем себе си в суматохата на днешния ден.

- 31-08-2011|**Любомир Сирков** – (не)насилствено и (не)масово (уж)

За Златко (и за други около него) изглежда е напълно достатъчно написаното от Макс Вебер, че причините за ислямизацията на Балканите са „чисто икономически“.

(Интересно, дали пък икономическата принуда е някак си по-малко „принуда“ от всяка друга принуда? Ако причините са „чисто икономически“, това значи ли, че ислямизирането е станало „доброволно“?)

Обаче „икономическата“ теза на Вебер (и на Златко, и на други около него) има и друга **голяма слабост** : тя има някаква обяснителна сила само **заградската среда** в Османската империя (известно е, че ислямът и възниква, и се развива главно като градска религия) – а земите във вътрешността на Балканския полуостров (т. е. българските земи) са били основно със **селско население**. И до днес по нашите земи могат да се наблюдават „чисти“ (не-смесени) в религиозно отношение селища – както мюсюлмански, така и християнски.

Ако причините за ислямизацията са „чисто икономически“, то няма как да се получат „чисти“ по своя религиозен състав селски населени места – защото когато една религия се възприема по „чисто икономически“ причини, нормално е най-бедните да преминат към нея (защото икономически са притиснати и им се налага да сторят това) – а по-заможните да се въздържат от такова действие (защото на тях икономически не им се налага да го правят).

- 31-08-2011|**без значение**

Г-н Сирков, аз искам да кажа, че по българските земи не е имало насилствена ислямизация, защото такава не е била изгодна на турския султан и система. Насилие е имало, подтисничество е имало, еничери е имало (90 процента от тях християни), висшата турска администрация е била ръководена от християни (не ми се търси сега името на най-известния министър в империята, той не е бил мюсюлманин, а християнин, и аз се учудих като прочетох това в една дебела книга, писана от Уилям Клевеланд, един от най-уважаваните съвременни историци на

Близкия Изток) За насилствена ислямизация, аз наистина не съм чувал... Земята е принадлежала на султана, религията и вярата на населението... Съществуването на автономни религиозни и културни общности и дори тяхната закрила от султана е в голяма степен причина за по-късното рухване на империята. Кланетата са били извършвани по политически причини, не по религиозни.

Тука, в тоя форум, аз много често съм влизал в пререкания, защитавал съм християнството и религията, като съм се опитвал да обясня, че християнската религия ни е дала на нас българите писмото и четмото, Кирил и Методий са били монаси, не поети, запазила ни е културата, Паисий е бил монах, не политик или шоумен, и съм казал, винаги напусто, че затова не трябва да я зачеркваме с модернистичен замах. Обаче, знам, че християнството е оцеляло и благодарение на толерантността в мюсюлманската доктрина и османския политически гений. Всеки иска другите да вярват в това, в което и той вярва, но интереса, като говорим за реален живот, често клати феса, дето се казва... интереса, т. е. прагматизма правят ранната османска империя толкова успешна в експанзията си и толкова толерантна към верските мнозинства в Европа... по-късно следва стагнацията и едва тогава започват бунтовете и кървищата, но те не са били за помохамеданчване, а за потушаване на един еманципиран, събуждащ се български народ... Извинения за правописните грешки!

- 31-08-2011|**джони**

Чудя се на отличниците, как си вземат изпита след като всички османисти у нас са почти единодушни, че няма доказателства за планирана от държавата насилствена ислямизация. Запазени са и издадени на български стотици молби за доброволна ислямизация. Всеки може да види колко пари е получавал всеки, който е приел доброволно исляма в таблицата към статията на Красимира Мутафова „Доброволните помюсюлманчвания в Османската империя през последната четвърт на XVII – 30-те години на XVIII век“ в сборника „Етнически и културни пространства на Балканите“, част 1 vknigabg.com/index.php?page=book&id=17229 . За мързеливите ще кажа, че приелият доброволно исляма получава паричната равностойност на комплект дрехи. С парите от пълен комплект дрехи е можел да си купи дюкян и малка къща. Къща и дюкян ще си купи и ако се отпусне равностойността на обик-

новен комплект и молещият премине с жена си и децата си. Направо се чудя, че са останали християни, явно са били корави хората: да ти дават къща, препитание, ниски данъци и възможност за служба и да не се подадеш. За по духовните е имало друго изкушение: дамаскините от този период масово предупреждават християните да не се мислят за много грешни и да не се изкушат и да си кажат „много сме грешни, Господ няма да ни прости, по-добре да стана мюсюлманин“, т. е да приключи със старите грехове, като премине към нова религия. Извадките от дамаскините може да се видят в посочената статия.

- 01-09-2011|**Самолет 005** – ... хайде да видим как беше през социализма...

Чували ли сте за някой да е насилствено комунизиран, тоест насилствено да е приел партийно членство през социализма? М? Всички са подавали молби. Религиите са тоталитарни схеми на мислене. Крайната цел на една религия е тоталитаризъм. Религията навлиза както в икономически пространства, така и в лични. И понеже често се споменава, че комунизмът е профанизирано християнство в действие, то затова дадох пример с партийните членове. Не може да се говори за „чисто“ икономически подбуди, защото животът не е съставен от „чисто“ изявяващи се феномени. Винаги има отношения, които убягват на повечето престижни анализатори. Защо при тълкуването на исторически документи се търси „чистото“ аргументиране, което всъщност е една чиста пръдня. Трябва да се чете и между редовете. Моята молба да ме приемат в редовете на комсомола проява на чистото ми желание да стана комсомолец ли беше? Ами не! Същото е и в османската империя, но партийният показател тогава – религиозната принадлежност, не е имал съвсем същите потенциал и изяви, макар в основата си да с еднакъв ефект...

Според историци на икономиката – Османската империя запада, защото става една от най-социалните, поради силната доминация на исляма, като мощен социализиращ фактор. Но точно както през социализма и в СССР османската бюрокрация и корупция се изпедепцва на световно ниво. Всяка тоталитарна схема е обречена. Защо? Това вече е друга тема...

По време на социализма изобщо не исках да чуя да ставам партиец, тоест правоверен. Шефове и шефки, партийни секретари и дори лични мои приятели (тоест всичкото агалар, везири и имами) ме бяха хванали

в здрава хватка да ставам партиец-правоверен. Отървах се само защото успях да влезна в тогавашното БЗНС, в което се влизах с изрични препоръки. Дружбашите бяха някаква „аристократична“ за времето си партия от кумова срама да има и нещо друго освен БКП. Така са били и някои християни и повечето евреи в Османската империя, макар за евреите да има и друг параграф – банкирането. По мое време се влизах в БЗНС само ако докажеш, че и двамата ти дядовци са били членове на БЗНС. Това не беше официално споменавано никъде, но беше филтър, налаган негласно на местно ниво. Така, благодарение на двамата ми „селски“ дядовци отървах членство в БКП и бъдещото мародерство по партийна линия. Да не говорим, че по време на социализма БЗНС беше толкова селска партия, колкото аз съм Джина Лолобриджида.

Та замислете се и за „доброволното“ присъединяване към исляма по време на Османската империя. Ама не четете чак толкова много професорите за „чистите“ икономически показатели... Взрете се в собственото си минало...

Османската империя, като всяка империя, се разпада по същите причини, според които се въздига... точно както Римската... точно както Съветската... а за Американската има време да видим...

- 01-09-2011|Любомир Сирков

Брей, невероятнo богатство от „нови“ знания може да придобие човек, като чете някои коментари тук...

Според Джони (31-08-2011 19:51:26 |80.80.133. xxx), един дюкан струвал колкото един комплект дрехи...А според човека „без значение“ (31-08-2011 19:08:01 |65.92.236. xxx) еничерите били „християни“...

Изобщо – всякакви „бисери“.

Добре че е Самолет 005 да внесе малко разум в дискусиата.

Действително, ако Османската империя е „толерантна“, то вероятно и за режима у нас преди 1989 г. би трябвало да казваме същото: че е доста „толерантен“ и дори „либерален“.

(Тъй като при него поне присъединяването на даден човек към комунистическата партия не водеше до преки финансови изгоди – до каквито е водело в Османската империя приемането на исляма)

- 01-09-2011|**без значение**

Господин Сирков, тук хората ви казват какво са прочели, те не са живели по онова време да ви кажат, как е било. Вие също не сте живели, но пък сте абсолютно сигурен, че това дете го мислите, няма нужда да го търсите в книгите, щото просто е абсолютната истина... Еничерите са били деца, взимани изключително от християнски семейства, но да, те не са били християни, не са били и мюсюлмани също, те са били султанска елитна армия...

Тука идеята е следната: че насилствено ислямизиране не е имало, тук идеята не е да кажем, че Турската империя е била добра за културата и развитието на българите, (щото не е имало насилствено ислямизиране) и че не е имало насилие; другата идеята, е че днешните млади българи трябва да бъдат образовани – да не бъркат нови феномени, чути по телевизия, форуми и итернет, или преживени направо, с исторически факти и реалности, щото така, чрез една уж невинничка лъжа или илюзия, се насажда една никомо ненужна вражда и омраза, едно черно-бяло мислене, което ражда запъртъци...

Не ви ли се струва странно, че аз като християнин, и то от най-страшните – протестант, имам да кажа по една добра дума за мюсюлманите и тяхното по-различно прозелитство.

- 02-09-2011|**Любомир Сирков**

Г-н „без значение“ (че и „страшен“ протестант при това) – не знам от кой точно вид протестанти си, но досега имах по-високо мнение за протестантите...

Повечето протестанти, с възгледите на които съм запознат, ако не друго, то поне успяват да съобразят простия факт, че ако при протестантството идеята за равнопоставеност на различните вероизповедания като цяло е добре застъпена, то в исляма подобна идея (за равнопоставеност!) изобщо ЛИПСВА!

На исляма като религия, за съжаление, просто му липсват първите години на християнството – и ако при хората говорим, че на някого му липсват „първите 7 години“, то за исляма спокойно можем да кажем, че това е религия, на която ѝ липсват първите 277 години!

Защото християнството е изкарало поне тези първи свои 277 години далеч от идеята да придобива светска власт – а при исляма изобщо липс-

ва такъв период – исламът още от самото си начало намира да взема светската власт – и то цялата – в свои ръце.

Това е основното, това е съществената разлика, и това е, което трябва да знаят младите хора – и у нас, и по света.

А след това вече и вие, и всички други умници можете да си казвате „по една добра дума“ за каквото друго се сетите...

- 03-09-2011|**джони**

Сирков, резолюциите от канцеларията на султана са върху молбите на новите мюсюлмани и там пише колко акчета да се отпуснат на сменените религията си, в таблица към статията са дадени отпуснатите суми от канцеларията и цени на различни стоки, инвентар, добитък и имоти по същото време когато са молбите. Вземи си сборника и прочети, ако не вярваш. Що се отнася до натиска, той както се досещ в едно консервативно, затворено и суеверно общество, в което оцеляването е колективно, е бил натиск от християните към новите мюсюлмани в селата. Радусhev в книгата за помаците в Западните Родопи, посочва десетки села, в които едно или две семейства приемат исляма, а в следващия данъчен регистър тези иноватори, както ги нарича изчезват. Според него под натиска на традиционната християнска общност се изселват в града където са се чувствали по сигурни и независими.

- 03-09-2011|**bez znachenie**

Gospodin Sirkov, ami neka da kaja (znam, che shte me namrazite za tova--no da vi uspoikoa, ne e hvalba, a fact): zavqrshil sam istoria, s otlichie, ne v Bulgarski universitet (t. e. prepodavali sa mi hora s neobremeneno sqznanie po otnoshenie na Bulgarskata i Osmanskata istoria)..

Az znam che nie bulgarite sme jiviali v robstvo, no sme liubopitni po priroda, dori liuboznatelni. Vie ste takqv chovek, luiobopiten, veroiatno luboznatelen. Az znam, che iskate da nauchite neshto, no ne ste nauchen da zadavate vqprosi (zaradi robstvoto, i az ne biah nauchen), ta zatova gi narejdate, po socratovski. E, ako naistina tova vi e bila tselta, znachi nauchihte neshto tezi dni.

Inache ste prav, Islamqt e rezlichen ot Christianstvoto po svoiata politicheska priroda, no istoricheski ne e po-malko toleranten ot christiani i evrei, tova ne go kazvam az, kazva go Bernard Lewis, proverete v Wiki koi e tozi „nov avtoritet“ deto vi tsitiram...

Sqjaliavam za latinitsata, niamam v momenta klaviatura s kirilitsa... Za men debata e dotuk, Johnny e po-ubeditelen, poskazva vi primary documents, po-hubavo ot tova ne moje.

• 03-09-2011|**Любомир Сирков**

Виждам, че отново се е обадил тук г-н „bez znachenie“ (който се опитва да си придаде все по-голямо значение чрез някакви свои заявления, че бил завършил история, че и „с отличие“ – при това при хора, които били „с необременено съзнание“).

Аз пък мога да ви информирам, господине, че НЯМА хора с необременено съзнание – всички, дори и тези, при които Вие самият сте завършил история, са хора – със своите предпочитания и дори пристрастия (а специално пък тъй ценният за вас „авторитет“ Bernard Lewis дори си е и променял предпочитанията и пристрастията, и то по такъв чувствителен въпрос, какъвто е арменският геноцид в Турция – факт, сам по себе си достатъчно показателен дори не за миналото, а за днешната „толерантност“ на определени среди).

А по въпроса за т. нар. „primary documents“ – които, според „джони“, били „резолуциите от кацеларията на султана са върху молбите на новите мюсюлмани“ – колкото и да ви е странно, г-н „bez znachenie“, аз също съм завършил история, и независимо от своите пристрастия, моите преподаватели са ме научили да се отнасям КРИТИЧЕСКИ към всички исторически извори, включително и към такива „primary documents“.

Наличието на надлежно оформени „резолуции от кацеларията на султана са върху молбите на новите мюсюлмани“ не доказва нищо друго освен това: че на някого в администрацията на империята е било нужно да има изработени такива надлежно оформени резолуции от кацеларията на султана са върху молбите на новите мюсюлмани – както вече имах възможност да пиша в свой коментар под друга статия в този сайт, от наша, съвременна гледна точка, „истинността“ на информацията, съдържаща се в тези молби и в резолуциите по тях, е не по-висока от „истинността“ на информацията, съдържаща се в която и да било днешна данъчна декларация (вие си изберете – дали подадена в България или в Турция).

Още веднъж ще повторя очевидното: един днешен добросъвестен историк не би трябвало да разчита, че администрацията в османската империя винаги е действала добросъвестно и е попълвала всички доку-

менти само с истински данни и с нищо друго – най-малкото е наивно да приемем такава теза.

Ако не друго, то всеки съвременен човек е напълно наясно, че едни или други подобни молби и резолюциите по тях е напълно възможно да са били оформени **постфактум** (за да се оформи по „законосъобразен“ начин едно вече извършено безобразие) – със съвсем ясна финансова изгода за този, който изготвя такива документи...(Може би ще се повтори, но явно се налага: наивно е да се надяваме, че различните форми на документална измама с цел финансова изгода са някакво днешно изобретение – и че са били напълно непознати за администрацията в османската империя...)

- 05-09-2011|**джони** – Джони

Сирков, гүбим си времето, пиши какво конкретно те смущава в тези документи/130 на брой/ и какво имаш конкретно против тяхната автентичност, освен общата неудовлетвореност от това, че фактите не са както ти си мислиш. Документите са издадени в Калицин, Мария, Аспарух Велков, Евгений Радушев (ред.). Османски извори за ислямизационните процеси на Балканите (XVI-XIX в.). Серия извори – 2. С., БАН, 1990, с предговор от старейшината на българската османистика проф. Страшимир Димитров. Т. е в издаването му са ангажирани 4 от най-добрите ни османисти, а те по-това време не повече от десет. Само ще кажа, че Аспарух Велков е световен експерт по османски документи, за който чуждите автори съжаляват, че книгите му не са преведени на английски. Никой от тези танкове на ориенталистките не е изразявал съмнение в документите. Документите са издадени в България от българи, тъй като намират в Националната библиотека., а не от „вражеската пропаганда“. Примемат се за автентични от цялата гилдия на османистите и никои не ги е оспорвал, нееднократно са включвани като материал в статии на автори като Радушев, Мутафова и други, един изследовател дори защити дисертация в Мак Гил, един от водещите световни университети. Писаното от теб излиза като заяждане без никакви конкретни факти, навлизане в област, от която си нямаш понятие и подигравка с къртовския труд на специалистите в тази област.

- 05-09-2011|**джони**

Самолет, паралела ти с влизането в партията не е много коректен, в пратията влизат през преиода 1944-1946г близо половин милион души и за разлика от приелите исляма не получават нито пари за къща и дюкян, а основно ръководени от тихата радост и вековна злоба, че ще вземат парите на богатите.

Животът е една щастлива репетиция

Автор: Димитър Гочев

Интервюто води Улрих Зайдлер

Господин Гочев, след няколко дни Хайнер Мюлер щеше да стане на 80 години.

Почакайте, нямам никаква идея за това какво да ви разказвам за Хайнер Мюлер. Никак не обичам да давам интервюта, това не е моят свят. Предпочитам да се намирам в движение, да се втечнявам в театралните пространства и да се бъхтя заедно с моите хора. Тогава възниква нещо. Написаното слово приключва една мисъл, понякога за съжаление само привидно – и това поражда у мен пристъпи на задущаване. Аз съм човек, който никога не свършва нещо окончателно.

За свършването можем да помислим по-късно, сега тъкмо започваме: как се запознахте с Мюлер?

Беше 1964, на ъгъла Димитрофщрасе и Шьонхаузер Алее. Тогавашният драматург на Дойчес Театер, Хартмут Ланге, ме взе със себе си на една среща с Хайнер Мюлер, когото аз не познавах. Първото, което ми направи впечатление, беше един много голям череп на раменете на един дребен мъж, който седеше там на масата. И една много топла ръка. Ставаше дума за *Филоктет*, тази кървава притча за лъжата и властта, тоест политиката. Разговорът се водеше между Ланге и Мюлер, аз седях до тях и мълчах. Хартмут Ланге каза, изпълнен с въодушевление: „С тази пиеса ще поставиш Хегел с главата надолу!“ А Мюлер: „Хм.“ На следващия ден си набавих пиесата. По пътя за вкъщи от градската баня в Одербергер Щрасе – вкъщи нямах душ – започнах да я чета. След няколко реда бях се изгубил в нея, бях изчезнал. На Кастаниеналее се блъснах в едно дърво, то и до днес си стои там.

Наранихте ли се?

Не, но получих язва. Защото от този момент нататък в продължение на 19 години напразно се опитвах да поставя тази пиеса. Седем пъти съм я превеждал на български език. Сигурно звучи смахнато, но това не е преувеличение: откак се сблъсках с тази пиеса на Мюлер и с онова дърво, не е изминал нито ден, в който да не съм мислил няколко минути, а понякога и цели часове, за нея. Както виждате, днес също.

Но първо инсценирахте мюлеровата *Женска комедия*, през 1977 в Нордхаузен.

Партийното ръководство на района идва шест или седем пъти, за да приема постановката, всеки път трябваше да променям нещо. Накрая дойде Томас Вик от съюза на театралите. Видя едно представление и след това държа пламенна реч в полза на допускането ѝ. Той успя да я прокара с бой.

След това отново сте били в България.

Да, когато се разпадна ГДР.

Но тя се разпадна едва двадесет години по-късно.

Не, ронеше се още тогава. Хората, с които бях близък, Бено Бесон, Манфред Карге, Матиас Лангхоф, бяха отишли на Запад. Аз също имах предложения от Запада, но не исках. Исках да се върна обратно в България, от идеализъм.

Наистина ли вярвахте, че живеете от по-добрата страна на света?

Да! Разбира се, че да! Макар че ... Тя не беше по-добра, а просто се нуждаеше от много сериозен ремонт. Но моят идеализъм беше много по-конкретен. В българската драматургия имаше огромни бели петна. Георг Бюхнер, Ефраим Лесинг, Кристиан Грабе и хора като тях бяха непознати. И преди всичко в България трябваше да опознаят Хайнер Мюлер! Това беше причината, поради която се завърнах.

Превеждали сте книги?

Да, целия Бюхнер, също някои неща от Брехт – между другото. Това бяха десет много интензивни години в България. Ако и да имах най-големите трудности от културно-политическа гледна точка. И отново и отново получавах забрани за постановки.

Имате ли представа защо Хайнер Мюлер е останал тогава в ГДР?

Тук трагедията все още съществуваше.

Той е наричал това „да се живее в материала“. Не е ли малко цинично?

Защо?

Ами защото той поставя себе си над това. Преструва се, че преживява един интересен експеримент, в чийто успех обаче не вярва. И при това мисли как да преработи това за произведенията си.

И какво тук е циничното? Когато човек притежава съзнанието и смелостта да се аутопсира при живо тяло?

Вие казвате сам, че той е разбирал трагичността на комунистическата идея – значи не е вярвал в комунизма.

Битието и без това е трагично и човек трябва да вярва в това. Във всеки случай една пиеса като *Филоктет* никога не би могла да възникне на Запад, с тази експресивност. Но моля не очаквайте от мен по това време на деня никакви умни отговори, Още не е 14 часа.

Това, че тогавашната съпруга на Хайнер Мюлер, Гинка Чолакова, е българка, имаше ли връзка със запознанството ви? Имаше ли българска общност в източен Берлин?

Гинка и аз следвахме театрознание при Йоахим Фибах и Ернст Шумахер. Когато българската Държавна сигурност узна, че Гинка е заедно с Хайнер, ми беше съобщено, че в разстояние от 24 часа тя трябва да напусне ГДР. Хайнер Мюлер задейства някакви връзки в Шаритэ (една от най-големите болници в Берлин, Бел. пр.), за да я вкарат в една затворена психиатрична клиника и по този начин да спечели време. Три дни по-късно тя беше отвлечена, доведена на летището и поставена в самолета обратно за България. Тя слязла в София и чакала там часове наред, тъй като очаквала, че ще бъде отведена от Държавна сигурност. Но никой не дошъл.

Звучи като провал.

Звучи като Кафка. Но хората от сигурността са действали много съзнателно. Измина една година докато Мюлер получи разрешение от Хонекер да отиде в България и да се ожени.

Мюлер е уговорил това с Хонекер?

Мисля, че да. Имаше лични срещи и Хонекер даде разрешение. Милке (шефът на източногерманската Щази, Бел. пр.) също беше въввлечен. Това е много добре описано в автобиографията на Мюлер *Война без битки*, точно кафкианското в цялата работа. Мисля дори, че Мюлер ми беше разказвал, че монологът от асансьора в *Поръчката* е възникнал във връзка с тази среща с Хонекер. Много съм благодарен на Гинка. Чрез нея имах възможността да бъда много често заедно с Мюлер в жилището им

на Кисингерплац. В това жилище се случиха много истории, но те са прекалено лични, няма да ви ги разказвам.

Значи Хайнер Мюлер беше за вас една от причините да се върнете в България. Струваше ли си това? В началото ви беше разрешено да работите само в провинцията.

Ако изобщо. Първото, което поставих, беше брехтовия *Възход и падение на град Махагони*, в Русе, където е роден Елиас Канети. Това беше огромен успех, игра се над шестдесет пъти, абсолютно необичайно за един провинциален театър. На второ място преведох и поставих *Леонс и Лена*, но тя вече не успя да стигне до премиера. Беше забранена.

Властите значи разбраха какво искате да кажете с пиесата? В края на тази сатира върху тълпоумието на властта бива обявен хаосът, или комунизъмът.

Да, и в продължение на една година не можех да работя. Докато един голям български актьор стана театрален директор във Враца, един друг провинциален град. Той ме взе с разрешение на Държавна сигурност в своята трупа. И до днес това е моето най-хубаво време. Там работих с необикновено талантиливи актьори. От няколко години насам обаче забелязвам в работата си със Самуел Финци, Волфрам Кох, Маргит Бендокат и други, една подобна енергия и удоволствие. Когато онзи директор беше уволнен след четири години, за мен това означаваше отново край на работата. Накрая получих едно предложение от Кьолн, от Клаус Пирвос, който беше видял моята постановка на *Филоктет* през 1983 в София и ми предложи да направя *Квартет* в Кьолн.

Значи вашето време в България беше и без това към края си, когато заминахте на Запад?

Не съвсем, всъщност аз исках да напиша последното продължение на своята история и да свърша като мъченик в канавката, като забранен режисьор и водка-труп. Но мисълта, че през следващите сто години няма да бъде възможно да се постави в България *Квартет* или нещо друго от Хайнер Мюлер, ме прогони и убеди да отида в Кьолн. И тогава тръгна машината в Западна Германия.

След вашата постановка на „Филоктет“ Хайнер Мюлер написа едно много известно писмо. Постановката му е позволила да види с други очи собствената си пиеса, пише той, а след това следва една много сложна, езиково-мощна, културпесимистична интерпретация на вашата работа. Веднага ли разбрахте важността на това писмо?

Не. Отначало разбихах дренки. Но понякога го чета отново, особено края му: „Когато дискотеките бъдат напуснати, а академиите опустеят, мълчанието на театъра – основата на неговия език – ще бъде чуто отново.“ Това е нещо, което днес понякога разбирам.

Понякога? Толкова много загадки ли остават при Мюлер, дори и когато човек се е занимавал цял живот с него?

Да, но това не ме смущава. Само в една точка ми става лошо: в края на *Филоктет* Одисей казва на Неоптолем: „Пред Троя ще кажа лъжата, с която ще можеш да си измиеш ръцете, ако пролееш кръвта ми тук и сега.“ Попитах Мюлер що за лъжа е това. А той каза, че това било нещо много просто. Но аз го забравих. То изчезна. Просто не мога да го намеря отново.

След вашата българска постановка на „Филоктет“ вие сте получили заплахи. Затова ли заминахте за Германия?

Не, със сигурност не. Това бяха някакви пияни идиоти от Държавна сигурност в кръчмата.

Разбирахте ли театрално-историческото значение на тази показвана в много тесни рамки пиеса?

Най-силно ме впечатли това как Мюлер посрещна собствения си текст, когато видя тази постановка. Той видя какво прави текста с тялото на актьора, това той го откри тогава, така мисля.

Можеше ли той да говори български?

Не, само няколко дреболии, но това беше напълно ненужно, за да се разбере за какво става дума.

И отново Хайнер Мюлер беше причината за едно жизненоважно решение. Този път за отиването ви на Запад. Съжаливахте ли за тази стъпка?

Не. Защото междувременно тук срещнах актьори-личности, с които мога да работя. Дали това са немци или българи няма значение. Аз търся поетично-превъртели работохолици и с такива хора се чувствам навсякъде добре.

В една книга за вас бъдещият театрален директор на хамбургския „Талия“-театър, Йоахим Лукс, написа един хубав текст. Там се казва, че вие притежавате още в кръвта си архаиката, която Хайнер Мюлер като гражданин на ГДР е трябвало да си изработи съзнателно, защото сте израли като син на ветеринарен лекар в Родопите, в близост до Гърция, недалеч от Ориента. В Родопите Орфей е пъл откъм пещерата и накрая е бил разкъсан от пияни жени. Прав ли е той с тези предположения?

Ах, това са луксозни мисли, погерманчена романтика. Но разбира се, аз съм израсъл в една друга, аграрна култура и имам друго отношение към съществуването, тялото и природата. Това го изживях много интензивно там, където израснах.

Значи възприемате директно всички метафори за месо, кости и кръв от творчеството на Мюлер?

Мюлер казва, че театърът има нещо общо с петите. Че театърът се разбира с краката, а не толкова с главата.

Вие назовахте и други части от тялото си. Които биват стимулирани, когато четете или изговаряте текстове на Мюлер: червата ви.

Да, не знам как това е при другите. Но понякога моите черва реагират по-бързо от мозъка ми. Не е необходимо веднага да разбирам всичко. Веднага и без това не. Първо оставям текста да премине през тялото ми. Там нещо се среща с нещо.

Така ли е, когато в Дойчес Театер вие самият играете в „Хамлет-машина“?

Да, затова го и правя. За мен това е подарък. Така мога да изживея текстовете на Мюлер още по-интензивно, не само чрез режисура, а и като ги изговарям сам, като ги преживявам в пространството и заедно с публиката. Това е единствената причина.

И текстът завладява тялото ви?

Да. И всяка вечер е различно. Той върши нещо с мен, нещо, което не мога да контролирам. Той работи вътре в мен. И при всичко това разбира се налице е и копнеж.

По Хайнер Мюлер?

По него, да. За такова нещо не може да се говори посред бял ден! Във всеки случай в „Хамлет-машина“ не става дума за това да се показвам. Разбира се, има и малко суета, но това е второстепенно. Несравнимо по-важно е другото. Аз търся един по-нататъшен живот на текстовете на Мюлер. Очаквах, че ще покажем *Хамлет-машина* може би пет-шест пъти. Сега са почти тридесет представления. Почти винаги разпродадена, за голямо удивление идват винаги преди всичко млади хора.

Искате да кажете, че за Хайнер Мюлер съществува шанса отново да бъде повече четен и представян?

Това ми е напълно безразлично, а на него вероятно още повече. Докато съм жив, Мюлер има шанс. Аз имам нужда от неговите текстове. Например при работата върху *Персите*. Моят сценограф Марк Ламерт

ми обърна внимание, че Мюлер е превел *Персите*. Изобщо не знаех това. Не знам всичко за Мюлер. Но разбира се, веднага взех този превод. Изминаха почти две седмици на репетиции с четене, при които не разбирахме нищо. Нищичко. Но постепенно текстът започна да ни изпраща от масата в пространството. Така възникна и стената, която разделя сцената. Така възникна и въртеливостта на тази стена. Така възникна целия аранжжмент. Като спирала, която ни повлича със себе си нагоре. Красота е да се посрещнат текстове на Мюлер. Той е създал невероятно много материал за пеене. *Филоктет* е партитура на самотата, на ранимостта, на идиотщината. Един език, който човек вдишва и който остава да лепне в порите ви.

Актрисата Маргит Бендокат каза, че вие сте един от последните, които са верни на Мюлер. Не се ли чувства човек неуверен във вярата си, така сам?

Както вече казах, какво правят другите, ми е безразлично. И без това няма полза, ако им крещя. Хайнер Мюлер е уникален в съвременната световна драматика и поне в една точка той е наистина сравним с Шекспир: в начина, по който обработва античните сюжети. Тези жалки опити на Жан Пол Сартр! А пък какъв мост е построил Мюлер между античността и днес, каква архитектура! Не разбирам как е възможно сега това да се забравя.

Ръководството на Дойчес Театер не беше очаровано от вашата любов към Мюлер.

В продължение на три години използвах криминалната си енергия и балканския си опит с организираната престъпност, за да мога да играя Мюлер. Всъщност това бяха обстоятелства, подобни на тогавашните в България. Ръководството отново беше против. Наложих ми се да създавам успехи, за да прокарам волята си.

Толкова ли е просто това на Запад?

Толкова е просто това на Запад.

Не мислите ли, че в творчеството на Мюлер има аспекти, които са задминати, които се отнасят до отминали времена и проблеми?

Не мисля така. Тъкмо прочетох *Конармия* от Исак Бабел. Всяко изречение е едно събитие; почти няма думи, които да ви задържат. Или вземете например Андрей Платонов – един от големите руски автори. Но и разказите от античността, при които аз побледнявам от възторг и смирение в моята дребнава съвременност. Защо да похабявам всичко

това? Е да, вече няма Конармия, но пък го има разказа, текстовете, има го още езика.

В какво разпознавате като чужденец качеството на Хайнер Мюлер? Веднъж бяхте казали, че не се интересувате особено много от немския език.

Казах, че не ме интересува това да говоря езика граматически перфектно, това би ми било прекалено скучно. Научих езика от ГДР-ски дисиденти и курви. Великолепни хора! Нямам желание да чакам глагола на края на тия дълги немски изречения. Това ме отегчава. Аз просто си вземам предварително парчетата и откъслеците. Въобразявам си, че по този начин обхващам нещо – или бивам обхващан от нещо. От Мюлер, например, но също и от Бюхнер или Хьолдерлин. Не е необходимо човек да разбира всичко! При четенето се отварят и пространства на неразбирането, проблясващи, трептящи пространства и дупки, през които се святка. Това е важно при театъра, тук започва празникът. На това човек може да се наслаждава, в такива пространства той може да се хвърля, да полегне.

Трудно е да се обясни това на хората, които не ходят на театър, да бъдат те привлечени към представлението.

Бих се отегчавал до смърт, ако разбирах всичко веднага. Ето защо за мен репетицията е свещеното, същностното. Тази спирала, за която говорих. Но това функционира и с публиката, тук аз се доверявам на моите актьори, че ще успеят да я повлекат със себе си.

Репетицията е вашата родина, бяхте казали веднъж. Но родината всъщност е нещо, от което човек идва. А при репетицията вие отивате нанякъде и пристъпвате в непознато пространство.

И едва съм стигнал някъде – а вече това е родина. Това с родината е тъпо формулирано. Някой друг е казал нещо подобно и аз също исках да кажа нещо хубаво. Но поне е казано искрено. Родината може и да се ражда.

Как узнахте за смъртта на Хайнер Мюлер?

Тогавя тъкмо поставях негови текстове, *Фрагменти* в Дюселдорф. Знаех, че е много болен. Когато се видяхме за последен път, в една столова – той идваше от болницата – той ми подаде няколко текста: „Кого събаря от столчето в бара една удачна рима/ Последното приключение е смъртта/ Отново ще се завърна извън себе си/ Един октомврийски ден в бурята“. Разбира се, веднага ги използвах.

Докато вие репетирате в Дюселдорф текстове на Мюлер, той умира. Прекъснахте ли работата си?

Разбира се, че не.

Какво се случи при репетицията?

Как могат да се опишат болка и сълзи? Това беше дълбока загуба.

Вярвате ли, че Мюлер се е предал след падането на социализма?

Мисля, че той беше го предвидил далеч преди това.

Бяхте ли и вие някога социален утопист? И ако да, кога приключи това?

Човек не може да изгуби напълно утопията. Тя продължава да дърпа и клокочи някъде в тялото. Съществува тази продуктивна енергия. „Устата възниква с вика“, пише Мюлер. Когато човек види всички тези финансови и обществени катастрофи, го обхваща любопитство. А в любопитството има нещо оптимистично. Просто защото човек вярва, че и след катастрофата ще се случи нещо.

Един въпрос, който е свързан с този за утопията: понякога Мюлер говори доста пренебрежително за хората, нарича ги щастливи идиоти пред екрани, оплаква се от живота в тази мътна човешка каша. Обичаше ли той хората?

Те го развеселяваха. Дали ги е обичал? Не знам.

При вашите постановки се забелязва, че вие обичате хората.

Какво?

Поне актьорите.

Да, но това е достатъчно!

Все пак човекът е животното, което най-добре може да играе театър.

Аз не обичам особено много дори самия себе си. Как да обичам другите? Но тези особени животни, актьорите, тях наистина ги обичам. Не всички!

Има ли театърът социална функция? Може ли да се създаде тук усещане за нередности и с това потенциално да се подобрява света?

Не. Онова, което той може да създаде, е едно отваряне. Той може да пробие малка дупчица в тялото, без значение дали в мозъка или в червата. Това е един кратък момент на празника. Едно излизане извън себе си, въодушевление, печал. Че в театъра може да се плаче или да се реве от смях, за кратко време – това е вече много. Тази спонтанност, която е възможна в театъра, е неговото голямо богатство. Когато играя в *Хамлет-машина*, аз чувствам моменти, в които долавям мълчанието на театъра – мълчанието, което е основата на езика на театъра.

Вие практикувате мълчание и по време на репетиции. Колко дълго могат да траят тези минути на мълчание?

Понякога много дълго. Понякога преминават в колективен запой. Понякога след това отново се говори. Понякога прием мълчаливо заедно. Понякога се чувстваме щастливи. Понякога това е едно депресивно и безизходно мълчание. Опитът ми показва, че трябва да се напъхаме в тия дупки, в които изглежда няма път по-нататък. И тогава възниква нещо. Това е черната работа в театъра. Общото композиране и общото отчаяние. Аз съм глупав режисьор. Не знам нищо преди да съм го открил, заедно с моите хора. Както казва Мюлер: Скокът прави опита, а не стъпката. И без това намирам, че професията на режисьора бива вземана прекалено на сериозно, бива оценяване прекалено високо в тази страна.

С удоволствие и от режисьори.

Това също. Изпитвам голямо недоверие към колеги, които знаят всичко още преди първата репетиция. Б. К. Трагелен разказва винаги как е възникнала професията на режисьора. Някъде в 17-ти век при една италианска трупа. Там един от актьорите помолил друг: иди долу и погледни дали се виждам добре. Оттогава насам онзи там долу не иска да се върне на сцената. Толкова за значението на режисьора.

Какво би писал Хайнер Мюлер днес, ако беше още жив?

Мисля, че щеше да мълчи. Или щеше да разказва хубави вицове. Беше световен шампион по разказване на вицове. Винаги чувах най-хубавите вицове от България първо от него. Знаете ли го тоя: в гората намират напълно прогнилия дневник на един български партизанин, вътре, едва различимо, се чете: Четвъртък – ние прогонихме фашистите от гората. Петък – фашистите прогониха нас от гората. Събота – ние прогонихме фашистите от гората. Неделя – на горския му писна и ни прогони всичките от гората.

Апропо изхвърляне: нямате ли желание да наследите театралния директор Хайнер Мюлер и да поемете Берлинер Ансамбл?

Не. Ако би трябвало да поддържам в ход една такава машина, не бих имал повече енергия за репетицията. Радвам се, когато имам някоя щастлива репетиция, повече не ми е нужно. Театралните директори са увредени хора на властта, добре, че ги има. Защото и аз имам нужда от врагове.

Димитър Гочев е един от най-успешните театрални режисьори в Германия. Той живее с актрисата Алмут Цилхер в Берлин-Пренцлауер Берг.

Коментари (3)

- 25-02-2009|**Гост**

Прекрасно интервю, радвам се, че има хора които живо се вълнуват от Димитър Гочев. Благодаря.

- 14-06-2009|**гост** – интервюто

Страхотно интервю, не вярвам да е съвсем истинско, тъй като е прекалено красноречиво и езиково овладяно за Гочев, но журналистът го е дописал великолепно. Велик текст!

- 19-05-2011|**Гост**

Смирен артист, вдъхва ми доверие с очакването за откровение при щастливи репетиции. Успех му желая от сърце!

Лице

Автор: Палми Ранчев

Работя в отсрещното кафене. Пускам игралните автомати и давам жетони за билиярда. Преди това, не помня колко отдавна, бях студент. Между студентството и работата в кафето се влюбих в едно страшно красиво гадже. Винаги сядаше сама на маса, в едно друго кафене – на две пресечки от това, в което сега работя. Сядаше, без да обръща внимание конкретно на когото и да било, само се оглеждаше неспокойно. Най-вероятно имаше среща с някой, който все не идваше. Така мислех в началото. Докато я наблюдавах, отбелязах, че пие кафето си с пет лъжички захар. И през също толкова минути ходи в тоалетната и си налива в пластмасова чаша вода. Вероятно няма да е изненада, за който разбира, ако прибавя, че беше на хероин. Седнах на нейната маса и почти веднага се запознахме.

Скоро вече ми разказваше какво ѝ се случило преди два часа. С подобни момичета е винаги така, все нещо важно им се е случило преди няколко часа. На нея – преди два. Не искам да се задълбочавам прекалено в темата. Скоро разбрах почти всичко, което ме интересуваше. Накратко: в играта я вкарало предишното ѝ гадже. Обичала го много. Сега е заключен, защото разбил две аптеки. Банална история и в тези среди, и в моята, ако мога да се причисля към някаква определена среда, – да речем, на момчета и момичета, които още търсят своя начин на живот. Нещо, което харесват достатъчно. Все не го намират, но не са се отказали и отново ще го потърсят.

Искам да кажа още нещо за гаджето което харесвах, докато го наблюдавах отстрани и постепенно, след като започнахме да разговаряме, се влюбих в него. Беше слаба, висока. Леко небрежна във всичко, което върши. Имаше тъмна, почти черна коса и огромни зелени очи. Постоянно се оглежда, нещо търси или очаква да се случи. Никога не го намира. Или по-точно – никога не се случва това, което очаква. Такова беше

впечатлението ми отстрани. Вече знаех, че никого не очаква. И никой нямаше да дойде специално за нея. Зелените ѝ очи ми изглеждаха още по-големи и по-тъжни. Искях да ѝ помогна. Надявах се, че можем да намерим заедно това, което тя досега, сама, не беше успяла. И същевременно знаех, че приближавам пещ, в която високата температура изгаря всичко. Затова не трябваше да приближавам прекалено. По-добре беше да остана там, където съм. Имах право да разговарям с нея, да си определям среща за следващия ден; да правим секс и дори да се влюбя; но без да преминавам опасната граница. Не и по този начин, както вече усещах, че се случва. Започнах да виждам все по-често, дори когато бях сам, зелените ѝ очи. Тях гледах, цвета и дълбочината им, а не, да речем, изгарящата пещ, около която бях в опасна близост.

Една вечер, след като преди това изпихме по три двойни кафета и в продължение на часове говорихме почти без прекъсване, тръгнах с нея. Винаги съм знаел, че накрая ще го направя. Дори не помня да сме се уговаряли специално. Искам да кажа, че нямаше някаква разяснителна работа от нейна страна, нито пък аз я подпитвах кой знае колко. Изправихме се почти едновременно от масата, хванахме се за ръце и излязохме навън. При всяка промяна на посоката широката циганска пола се завърташе около тънките ѝ глезени. Иначе висеше на безброй гънки и гънчици около стройните ѝ крака. Заведе ме в тръбите, които се намираха в средата на парка.

Доста наркомани, и не само наркомани, се събираха там през август. Беше нещо като скаутски лагер. Навсякъде наоколо се пиеше, пушеха, пееха песни – от едната страна на английски, не се разбираше точно какво, по-скоро само се упражняваха; от другата – на български – скубеха косите и перата на някаква нещастна любов и подрънкваха тихо на китара. Започнахме да се целуваме веднага след като си намерихме удобно място. Не отделях устните си от нейните. Бавно я събличах – първо избродирания в зелено и златно елек, заедно с много целувки, после блузата – и още повече целувки. Галех я, сякаш изглаждах невидими неравности. Колкото и бавно да я разсъбличах, вече беше гола – само по бикини. През цялото време тя довършваше движенията ми. Аз започвах, а тя – довършваше. Не бях се чувствал така с никое друго момиче. Накрая, въпреки че всичко беше точно такава каквото винаги ми се е искало, или поне така ми се струваше, се уморих. Приличах на термофор, от който топлата вода бавно изтичаше.

– Не съм очаквал, че ще прекарам в тръбите цяла нощ – казах аз и се усмихнах. – Чувствам се много лек. Като перце. Направо съм готов да полетя.

– Искаш ли наистина да полетиш?

– Може! – отговорих и вдигнах рамене: през цялото време, признавам, очаквах кога ще стигнем и до този момент. – Не ми пука. Дай шприца.

– Чакай, не бързай толкова. Първо ще ти стегна ръката.

– Вените ми са добре. Не са като твоите. Като вашите. Или предпочиташ да се правиш на медицинска сестра.

– Ако и ти си на игла две години, ще те питам на какво ще ти запрличат вените. Сам можеш ли да го направиш? – попита тя, защото видя, че се опитвам да забия иглата. – Или трябва да ти помогна?

– Не искам да ми помагаш.

Наблюдавах как върхът на иглата потъна във вената. Издърпах малко кръв и бавно започнах да вкарвам.

– Отрова! – процедих аз.

– Скоро ще ти стане гот.

– Искам да ти покажа, че не ми пука. Затова си вкарвам тази гадост. Това е за първи и последен път.

– И аз съм казвала тези думи.

– Не, при мен е друго – продължих с гнуслива физиономия. – Знам, че повече не искам да те виждам. Чувствах нещо. Дори те обичах. Но всичко беше дотука. Повече не искам да те виждам.

– Какво ти става? Какво искаш да кажеш с тези думи?

– Потя се. Лошо ми е. Тръгвам си. Нямам сили за повече.

Изправих се на колене, протегнах напред двете си ръце и изпълзях от широката тръба. Навън беше почти сутрин, далеко между върховете на два бора се виждаше слънцето. Беше червено. Ослушах се и разбрах, че въпреки ранния час не бяхме сами. В съседните тръби, дори и по това време, имаше и други като нас. Отново се чу подрънкване на китара. Няколко нестройни акорда и пицикато на дебелия струна. После прозвучаха два-три стабилни акорда и продължиха да се упражняват – английската песен от снощи. През този месец нощите и дните бяха еднакво горещи. Някои, знаех, не излизаха по цяла седмица от тръбите. Нямах намерение да живея по този начин. Дори и да съм много влюбен. Прекалено силна беше температурата на пещта. Чувствах, че всеки

миг мога да пламна. И бързо ще изгоря. Струваше ми се безсмислено. И просто не ми харесваше. Затова намерих сили да си тръгна.

Не стигнах много далеко. Вървах до края на парка, всъщност до началото му по отношение на улицата – там, където алеите са значително по-добре очертани. Тогава разбрах, че освен желанието ми да се спася, има и още нещо, което също беше достатъчно силно и дори привлекателно. Чувството не ми беше напълно ясно. Не можех да го нарека с една дума. Но съм сигурен, че съществуваше, беше заседнало дълбоко в мен, като корав залък, и заради него се върнах. Дори тичах по обратния път. Потях се непрекъснато. С облекчение различих наредените една до друга бетонни тръби сред редките дървета. Не успях да открия веднага коя е нашата. Всички тръби сега ми изглеждаха еднакви. Най-накрая се ориентирах и клекнах пред тъмния отвор. Изчаках известно време и влязох на четири крака. Без да се срамувам, въздъхнах с облекчение. Намирах се точно където трябва. Почти нищо не беше се променило през време на моето отсъствие. Половината от шприца беше в моята вена, чувствах го в кръвта си, беше като чуждо присъствие: същество, което бързо достига мислите ми и постоянно ги разбърква; другата половина тя беше изпразнила в себе си. Държеше празната спринцовка и я гледаше. Не се учуди, че се връщам. Едва-едва се помести, направи ми място до себе си: покана да дойда по-близо. Прегърнах я и останахме неподвижни – сигурно цял час. Часове. През целия ден. Или много повече. Времето, а и всичко друго тогава нямаше значение.

После – не мога да определя точно кога, но вече се чувствахме много по-заедно, – се появи някакъв тип. Беше суха паста, от нейната порода; да се чудиш откъде намира сили да движи кльощавите си крайници. Приблужи с главата напред, седна до мен; постоянно се оглеждаше, питаше има ли нещо и за него. Повтаряше, че трябва непременно да се наяде. Иначе щял да умре. Да се хвърли от високо. Вече падал от високо. Не спираше да говори. Исках да разбера дали двамата се познават. Питам се: защо влезе при нас, а не, да речем, в съседната тръба. После присъствието му вече нямаше значение. Заедно – понякога само с нея, но доста често и с този тип, който идваше винаги много гладен и си отиваше, получеше ли дозата си, – прекарахме още няколко нощи. Не се наемам да определя точно колко. Често говорех, че трябва да се откажат. Заедно да се откажем. Предложих им план как да стане. Започваме, или по-точно

спираме, от утре, или поне през някой от следващите дни. Присмиваха ми се, тя дори ми запуши устата и изломоти лигаво:

– Качвай се на шейната!

– Не искам! – отвърнах и се преместих настрани, сякаш ме караше да го направя буквално. – Никакви шейни не ме интересуват.

– Качвай се и да се спускаме надолу.

– Добре, но това е за последен път.

– Винаги е за последен път – изрече с фъфлещ глас тя. – Никой не знае дали този път не му е последен.

Накрая отново избягах. Бях наясно със ситуацията, знаех какво става и какво евентуално щеше да стане, колкото и условна да беше обективността на усещанията ми. През цялото време бях на черешата. Не съм сигурен дали беше достатъчно, че имам и други познати наркомани. Не само знаех историите им, а и, случвало ми се е, отблизо да ги наблюдавам. Какво правят и какви стават, особено ако нямат с какво да се хакнат. Най-важното беше, че не исках да я обичам, да бъда с нея по този начин – заедно с всеки, който влезе в каменната тръба.

Още по-малко желание имах да съм зависим от някого или от нещо. Без да се обадя, просто изпълзях навън. Бях твърдо решен този път да не се връщам. Независимо от болката или от безчувствието, които щяха да ме измъчват. Слънцето първо ме заслепи, после приятно стопли лицето ми. Беше достатъчно усещането, че постъпвам правилно. Вътре, колкото и горещо да ставаше, винаги беше тъмно. На първо време ми стигаше да не мисля за нея. Не трябва да се обръщам назад, дори и в буквалния смисъл. Понякога успявах, друг път я виждах – и дори започвах да говоря с нея. Тя през цялото време не ми обръщаше внимание. Изражението на лицето ѝ беше същото – несигурно, в постоянно очакване – каквото беше в кафенето, спомнях си, преди да се запознаем.

През следващите дни излизах веднага след като се събудя. Като погдонен. Дори се обличах в движение. И по цял ден кръстосвах по улиците. Опитвах се животът наоколо да бъде единственото, което виждам. Исках да бъда огледало, което само отразява; дори не огледало, а парче стъкло или обикновена лъскава повърхност. Нищо повече. Без мисли, без спомени и желаня. Опитвах да се движа като навита играчка. Не винаги успявах. След няколко дни, прекарани в подобно състояние, вече нямаше място, където искам – не само да отида, а и дори да мина оттам.

Чувствах се все по-отвратително. Постоянно бършех с ръкава на суичъра изпотеното си лице. И се вслушах в учестения си пулс.

Отскоро започнах да се страхувам, че съм болен от спин. Вярно, първи използвах шприца, но това беше стара игла – нямаше защо да се заблуждавам. Кой знае в колко вени се е забивала. Дори си представях как иглата дупчи кльошави наркомански ръце. Въпреки това не бях сигурен – болен ли съм наистина? Но съмнението също може да те разруши. Усещането, че случаят е решил вместо теб как ще живееш нататък. И понякога съперничи на самата болест. Още повече, знаех, че никога няма да се прегледам. И тя – в това съм по-сигурен, – нямаше да отиде на лекар. Дори започнах да се колебаю, ще се срещнем ли отново?

Но ако се срещнем още днес, нито ще се учудя, нито ще ѝ призная за страховете си. Ще продължа да се държа както досега. Почти едни и същи са думите, които казвах, когато реално бяхме заедно и когато си въобразявам, че е наблизо. Такова е усещането. Не съм сигурен – още ли съм влюбен. Вероятно не съм. И скоро, надявам се, ще продължа живота си по-нормално. Ще възстановя и студентските си права. Тази възможност ми показва колко лесно мога да заприличам на останалите хора. Но от всички намерения тази вечер, когато работното ми време завърши и си тръгнах, най-сигурното е, че никъде, с никого, няма да спирам прекалено задълго.

Палми Ранчев е български поет и писател. Бил е боксьор, треньор, собственик на кафене и игрална зала, директор на вестник, сценарист, телевизионен водещ и безработен. Автор е на стихосбирките: „Шапката на скитника“, „Манхатън, почти събитие“, „Парцаливо знаме“, „Хотелска стая“, „Среднощен човек: биографии“ и „Любовник на самотни улици и запустели къщи“. Носител е на няколко второстепенни литературни награди. Негови разкази и стихове са превеждани на английски, френски, полски, унгарски, турски, сръбски, гръцки и други езици.

Ислямизацията като мотив в българската историография, литература и кино

Автор: Мария Тодорова

Една лична бележка служи за рамка на тази статия. През пролетта на 1999 г. бях поканена да представя български филм в поредицата исторически филми за Балканите, организирана в Уелсли Колидж в Масачузетс. Показах филма „Време разделно“ – като мислех, че той е добра основа за дискусия както върху национални интерпретации на едно имперско минало, така и върху съвременните проблеми – кампанията на НАТО срещу Югославия току-що бе започнала и новините показваха картини на бежанците от Косово. Прожекцията мина добре, но само няколко дни по-късно студентският вестник публикува бурния и изобличителен протест на млада жена, туркиня от България, която се почувствала дълбоко засегната от показването на този, по нейно мнение, крайно националистически филм. Макар и чувствителна на тема национализъм по принцип и особено към участието на българските турци през 80-те години на XX век, признавам, че не очаквах и искрено бях изненадана от тази, както ми се стори, емоционална, макар и разбираема свръхреакция. Отчасти това бе, защото бях представила филма в съответния, както вярвах, правилен исторически контекст и това ме заблуди, че съм насочила адекватно и до известна степен контролирам възприемането на филма от аудиторията. Напразна илюзия. Колкото и да ни се иска да бъдем буквално разбирани било като автори, било като интерпретатори (т. е. посредници), процесът на възприемане следва своите собствени закони, описани със сложни термини, като междутекстовост, диалогичен принцип и пр., или с не толкова сложни, при което читателят чисто и просто подхожда към текста според своя екзистенциален и интелектуален багаж. И все пак има ли нещо иманентно в текста, бил той словесен или изобразителен, което да предизвиква или разпалва точно определена реакция, макар и с различна сила? Това нещо заклю-

чено ли е в една дискурсивна система, която му придава значение, каквато система в случая е национализмът?

Ако паметта е взаимодействие между повторението и спомена, а историята, по думите на Патрик Хатън, е един вид изкуство на паметта, то кои са тогава разпознавателните белези, образуващи колективната памет? Още по-съществено, по какъв начин се предават те и как се възприемат? Историците, занимаващи се с възпоминателни процеси, смятат, че това е „форма на мнемоника за модерната епоха, съзнателно изобретена от лидерите на националните държави с цел да предизвика желани спомени и по този начин да пробуди латентна емоционална енергия“ (Hutton 1993). Но дали намеренията съответстват на резултатите? Накратко казано, има ли нещо, което може да ни накара да си „спомняме“ по един и същи начин?

Бих искала да анализирам това на базата на български материал, като разгледам един мотив, който като че ли показва непрекъсната приемственост във времето и в различни жанрове: ислямизацията. В отделни части на тази статия ще разгледам академичната продукция и нейните функции, художествената литература и, накрая, киното. Два са основните моменти, които са валидни за всеки един от тези три вида текст. Единият (който касае преди всичко, но не единствено академичната продукция) е по какъв начин различните извори биват подчинени на една и съща цел, как османските данъчни регистри, вписванията в сиджилите, молбите, фетвите, списъците с категории население или православната агиография, хрониките, маргиналиите, фолклорът, или чуждестранните дипломатически доклади или пътеписи биват наказани да говорят в един глас. Другият момент, който в случая ме интересува повече, е как един и същи извор и един и същи мотив, дори и когато функционират в същата дискурсивна *longue durée* на национализма, могат да бъдат носители на различни значения и послания. Ще се опитам да покажа как значението, а оттам и паметта, се поражда в полето между намерението на автора и възприемането от читателя, слушателя или зрителя.

Филмът „Време разделно“ е направен по едноименната книга, която на свой ред отчасти се основава на кратка хроника, описваща ислямизацията през XVII век на родопските българи, предшественици на днешните помаци. Нека най-напред насочим вниманието си към този важен извор и неговото интерпретиране.

Изворът

Т. нар. „летописен разказ на поп Методи Драгинов“ е краткото свидетелство за насилственото масово помюсюлманчване на българи в района на Чепино, Западните Родопи, през XVII век, написано от местен свещеник от с. Корова. За пръв път летописът е публикуван на български език във Виена през 1870 г. от Стефан Захариев, писател-патриот, учен, колекционер на ръкописи и журналист, като част от неговото „Географско-историческо-статистическо описание на Татар Пазарджишката каза“ (Захариев 1870). Ст. Захариев завършва ръкописа през 1866 г. и умира скоро след неговото публикуване. В краткото въведение, което е прибавил към летописния разказ, той обяснява, че го е открил прибавен в края на полузапазен молитвеник, написан върху пергамент. Оригиналният молитвеник не се е съхранил. Счита се, че е изчезнал по време на ареста на сина на Стефан Захариев – Христо – в Цариград през 1874 г., макар че очевидно не всички образци от сбирката му са изгубени, тъй като някои от тях по-късно се озовават в колекцията на Руската академия на науките в Санкт Петербург (Тодоров 1984:67). Съдържанието и изложението са прости и ясни. По време на управлението на султан Мехмед IV войските му прекосили Родопите. Ядосан на българите, че не са си платили църковната такса, гръцкият митрополит на Пловдив, Гавриил, докладвал на султана, че те организирали въстание срещу султанската власт. В резултат на това наказателен отряд, оглавен от някой си Мехмед Паша, бил изпратен в чепинските села. Населението било заплашено и впоследствие помохамеданчено, като хрониката е запазила имената на ислямизирани свещеници и на някои местни водачи; имало насилие и многобройни църкви и манастири били унищожени. Цялата операция била извършена между Гергьовден и Успение Богородично, т. е. между месеците май и август. Годината, която се споменава в летописа, е 1600 (година, която историци, анализирали хрониката, коригираха, приемайки, че става дума за времето на Венецианско-османската война от 1660-1669 г. за о-в Крит).

В общите прегледи на българската литературна история тази хроника се счита за важен паметник, един от малкото оригинални текстове от XVII век. Макар още съвременниците на Захариевата публикация (между които видни учени, като Марин Дринов, Константин Иречек, Ромео Чолаков) да отбелязват, че езикът на текста е осъвременен, както и че има фактологически несъответствия, това е приписвано на липсата

на професионализъм, особено на необходимата филологическа прецизност от страна на Ст. Захариев. Въпреки това произходът на текста от XVII век не е поставян под съмнение.

По същото време учени забелязват приликите между летописа на поп Методи Драгинов и други две хроники, описващи същите събития. Едната е т. нар. Баткунски летопис, публикуван през 1893 г. Тази хроника е считана за български превод на гръцкия превод на изгубен и недатиран български оригинал, направен няколко десетилетия по-рано от гръцки лекар в Пловдив (Константинов 1898:230-231). Другата хроника е Беловският летопис, който съществува в две версии. Първата е публикувана през 1898 г. и е датирана от нейния издател Начов между средата на XVIII и началото на XIX век (Начов 1898:149). Тъй като тази хроника е единствената, чийто оригинал е запазен в БАН, тя е окончателно анализирана и датирана към началото на XIX век от Христо Кодов в неговия авторитетен „Опис на славянските ръкописи“ от 1969 г. (Кодов 1969:256-258) Втората версия е публикувана от Петър Мутафчиев, който обяснява, че това е копие на унищожена или изгубена книга на свещеника Георги от Белово, убит по време на Априлското въстание през 1876 г. Оригиналът на копието обаче не е съхранен (Мутафчиев 1973:366-367).

Въпреки че всички учени признават приликите между трите хроники, тяхната генеалогична връзка не е установена убедително. Историкът Петър Петров, който през 1965 г. предлага най-подробния исторически анализ, заключава, че трите хроники се базират на общ източник (Петров 1965) В по-специализирани исторически среди, било в неофициални дискусии или в университетски лекции, летописът на Методи Драгинов, макар и не в самия център на дебатите, получи ярко противоречиви оценки. Докато някои учени го ползват като безспорно доказателство за масови помохамеданчвания и като свидетелство за асимилаторска политика, други отказват да го приемат като достоверен източник и го считат за фалшификат от XIX век.

През 1984 г. литературният историк Илия Тодоров публикува статия, която се превърна в най-авторитетната оценка на хрониката. И. Тодоров подложи извора на обстоен езиковедски прочит и внимателно отбеляза, че самият език не може да бъде достатъчно доказателство за или против неговата автентичност. Диалектологичният, орфографичният и ономастичният анализ обаче му позволиха да заключи, че изворът е прекалено отдалечен от езика на документите от XVII век и че той отразява форми

и стандарти, типични за XIX век. Нещо повече, фактологическият анализ разкри очевидни несъответствия, сред които това, че османската документация ясно посочва селата в района на Чепино като част от вакъф поне от средата на XVI чак до XIX век, докато летописът ги описва като войнугански села. Освен това И. Тодоров наблегна на очевидните антигръцки чувства, струящи от документа, което също отразява един анахронизъм: църковният конфликт между българи и гърци започва едва през втората половина на XVIII и се разгаря през следващия XIX век.

Най-важният принос на Илия Тодоров обаче бе, че критично и исторически съотнесе летописа на поп Методи Драгинов към цялостното творчество на Стефан Захариев. Той пръв успя да докаже, че Захариев е бил запознат с Беловския летопис и че го е споменавал във вестникарска статия от 1860 г. Заключение на Тодоров е, че летописният разказ на поп Методи Драгинов „не е нищо друго освен една литературна обработка, направена от Ст. Захариев върху основата на реално съществуващия Беловски летописен разказ“. Като я сравнява внимателно с двете запазени версии на Беловския летопис, И. Тодоров обобщава, че най-вероятно Ст. Захариев е ползвал изгубен общ предшественик на двете версии (Тодоров 1984:60-62, 77)¹.

Но Илия Тодоров не спира дотук. Той разкрива как Ст. Захариев често е прибегвал до такъв литературен подход. В изданието, където е отпечатал хрониката, той е публикувал също и надпис от мраморна плоча, която намерил в крепост в същия район и за която се предполага, че е от X век. В този случай очевидно става дума за фалшификат, макар той да е предизвикал няколко археологически експедиции. Най-малко в три други случая и в други свои творби, Ст. Захариев прибегва, по думите на Илия Тодоров, към „литературни мистификации“. Това са документи, компилирани от различни писмени източници или записани на основата на устна традиция и обогатени с факти и изопачения от самия автор, които той представял за копия на изгубени „оригинали“. Както показва анализът на Илия Тодоров, летописният разказ на поп Методи Драгинов е близка литературна версия на автентичния Беловски летопис от XIX век.

1 И. Тодоров също така настоява, че Баткунският летопис е най-ранният и ако оригиналът му бе запазен, щеше да е най-близък до първоначалната версия (писмена или устна) на преработената история.

Мотивите на Стефан Захариев са очевидни. Той работи в период, когато борбата за културно-религиозна еманципация на българите достига критична точка, а самият той активно участва в тази борба. Църковният конфликт с Гръцката патриаршия достига своята кулминация през 60-те години на XIX век, като всички интелектуални усилия са съсредоточени да докажат „правото“ на българите на независима църква. Както Патриаршията, така и Високата порта правилно подозират, че самостоятелна църква за българите означава стъпка към независимо национално съществуване. Докато Патриаршията последователно се противопоставя, Портата в крайна сметка подкрепя борбата с надеждата, че ще притъпи растящата радикалност на политическото движение сред българите.

В общоевропейски план споровете около държавнообразователните процеси през XIX век се разгарят около категориите „историческите“ срещу „неисторическите“ нации и историята става един от основните легитимационни аргументи в полза на нацията. През 1860 г. самият Захариев скърби, че „ние нямаме древности, от които да могат да се издирват нашите едновременни дела и да се състави някоя пространна и ясна история за нашето минало битие“. Той приписва това не на липса на такива древности, иначе многобройни, а от една страна, на „народът ни като се намерва още неразврян в народните ни чувства затова не може да ги оценява“, и от друга страна, на нищетата на учените, които, дори когато се интересуват, не разполагат с нужните средства за тяхното проучване. (Тодоров 1984:64)

Ст. Захариев съвсем не прави изключение в тази своя дейност нито в страната, нито в чужбина. През XVIII и XIX век увлеченията по класицизма и романтизма са в своя апогей и произвеждат бележити „мистификации“ и скандални „фалшификати“ практически във всички европейски страни: Франция, Испания, Германия, Шотландия, Италия, Русия и др.¹ В българския случай класическият пример е известната „Веда Словена“, която предпоставя за съществуването на цял славянски пред-Омиров поетичен цикъл. Налице са обаче и редица други произведения

1 По тази въпрос съществува богата литература, сред която ще се споменат няколко заглавия: Haywood, Ian. Rutherford: Fairleigh Dickinson University Press, 1986; Lehmann, Paul. Leipzig, Berlin: V. G. Teubner, 1927; Stafford, Fiona. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1988; Ланн, Евгений. Литературная мистификация. М., Гос. изд., 1930; Chamber, Edmund Kerchever. Norwood, Pa: Folcroft Library Editions, 1975; Rosenblum, Joseph. New Castle, Del. : Oak Knoll Press, 2000.

от този род (Веркович 1878), (Chodzko 1875), (Арнаутов 1968), (Богданов 1991), (Христов 1997).

В контекста на тази статия е важно да се види какво се постига с деавтентизирането или демистификацията на летописа на поп Методи Драгинов. Очевидно, той не може да се ползва като пример за документ от XVII век, нито като достоверен свидетелски разказ за масово помохамеданчване. Но този факт делегитимира ли го напълно като исторически извор? Ето в такъв контекст трябва да бъдат разбрани разгорещените спорове за класифицирането на този документ: дали да бъде отхвърлен като „примитивна фалшификация“, или да се настоява върху деликатната разлика между „фалшификат“ или „подправяне“ и „литературна мистификация“. Привържениците на второто гледище настояват, че въпреки добавките и явните изопачения, документът действително се базира на редица действителни исторически факти и на по-стар писмен или устен материал (Грозданова, Андреев 1993:146-157)¹. Проблемът тук, разбира се, е, че всяка една фалшификация се базира на редица действителни исторически факти и колкото тя е по-ефективна и достоверна, толкова е по-близка до историческия факт. От друга страна, онези, които предпочитат думата „фалшификация“, настояват с пуританска ревност тези извори да се отстранят изцяло от репертоара на историческата аргументация (Кил 1998:82)². В края на краищата, струва ми се, че няма дълбока когнитивна разлика между категориите „фалшификация“ и „мистификация“. Съществуват обаче ясни оценъчни различия между

1 Тази статия съдържа няколко добре обосновани и детайлни критики на конкретни аспекти на анализа на Илия Тодоров (например за вакъфския или войнуганския статут на селата). Авторите считат, че тези критики им дават достатъчно основание да подкрепят автентичността на летописа от XVII в. и да оборят основния извод на И. Тодоров. За съжаление в логическо отношение аргументът им е напълно неиздържан. Той произволно приема, че оборването на няколко доказателствени нишки от логическата постройка на И. Тодоров автоматически валоризира тяхната априорна презумпция за автентичността на документа.

2 В същия дух Махил Кил иронично коментира факта, че въпреки разобличаването на хрониката на Методи Драгинов като „фалшификат“ или „мистификация“, с. Корова, смятано за родно място на въображаемия Драгинов, носи името Драгиново от 1966 г., „бележейки паметта на човек, който не е съществувал“ Като оставим настрана възможния политически отзвук, фактът, че „не е съществувал“, сам по себе си не е причина за това да не го споменаваме изобщо. Трябва ли да преименуваме град Атина, защото богинята Атина не е съществувала?

автори, които използват едната или другата категория, но това е историографски проблем, на който ще се спра по-долу.

Що се отнася до „хрониката на поп Методи Драгинов“, тя е автентично произведение от XIX век, което наред с другото отразява и предава представи за ислямизацията. Това, което е най-съществено, е, че емоционалният център и ударението в този летопис не са върху самото ислямизиране, а върху предателството от страна на гръцкото духовенство. Именно то поражда в края на краищата „литературната мистификация“. Следователно летописът е достоверен исторически извор за историята на идеите, както и за културните и църковни борби през XIX век. Докато антигръцката нагласа формира предния план на документа, историята за помохамеданчването служи като фон. Именно тази нейна функция на фон, както и обстоятелството, че е документирана в съхранена автентична хроника от началото на XIX век, ни дават правото да считаме, че историята за помохамеданчването представлява достоверна картина на широко споделяни представи сред българското общество през XVIII и XIX век. Зад тези представи стоят популярни легенди, които в някои случаи биха могли да се изведат от XVII век. Когато обаче летописът напуска непосредствения си политически актуален контекст – средата на XIX век – и влиза в полето на действие на академичната продукция, където националната историография има по-различни политически доминанти, текстът е пренаписан, преинтерпретиран или по-скоро фокусът му е изместен, като фонът е изтеглен на преден план. Това придава на летописа нова позиция и значение.

История и историография

Полският историк Иржи Тополски отбелязва, че макар създаването на историческото повествование да е до голяма степен пренаписване на едно повествование (това на изворите) в друго (това на историографията), не трябва да свеждаме процеса само до едно пренаписване. Съответно той прави разлика между епистемологичните и неепистемологичните функции на историческите извори. Традиционните метафори, използвани за извори – „следи от миналото“, което е една „ловна“ метафора, или „огледало, прозорец, лещи“, с тяхната алюзия за достъп до един друг свят, света на миналото като тоталност, – съответстват на една теория за истина, където „историците гледат на изворите като на елемент от епистемологична верига, която им дава почти директен дос-

тъп до реалността на миналото“ (Topolsky 1999:26)¹. Самият Тополски отхвърля метафората на достъп, като вместо това развива разбирането за епистемологичната функция на историческите извори, въвеждайки метафората на нишката. Тя, по негово мнение, описва ограничен или слаб контакт с реалността, без същевременно да изключва интерпретацията на историографската повествователност от гледна точка на не-епистемологичните конструкции на историка. Въпросът за не-епистемологичните функции на изворите не е развит детайлно, но става дума за употребата на извори от страна на историка не само като наличност на конкретна информация, но също и като вдъхновение, емоция и храна за въображението (Topolsky 1999:30). Всички тези функции действат в една среда, която Тополски другаде нарича наративна (повествователна) тоталност, в която отделните източници на информация губят индивидуалността си и биват пропити от общото съдържание и значение на тоталността (Topolsky 1994:30-71).

Видян от този ъгъл, летописът на поп Методи Драгинов не трябва да се смята за грешна следа, счупено огледало или скъсана нишка, или другояче казано, той ще се тълкува като такъв само в рамките на парадигмата, която го отъждествява като елемент от епистемологична верига, водеща към един малко или много пряк достъп до реалността на миналото. Но неговото изваждане от корпуса на „наративната тоталност“ не променя непременно тоналността на тоталността. Така проф. Петър Петров, един от малкото професионални историци, директно и ревностно свързани с кампанията за смяна на имената през 80-те години и дългогодишен популяризатор на летописа, не го включи в първия том на второто издание на своите документи за ислямизацията (Петров 1972, 1987). Когато този том бе публикуван през 1987 г., той създаде впечатлението, че в края на краищата проф. Петър Петров може би е обърнал внимание на анализа на Илия Тодоров. Вместо това той включи един новопреведен (от Аспарух Велков) документ от Ориенталския отдел на Народната библиотека: автентичен дефтер за разходи на новоислямизирани българи в периода юни 1679 – май 1680 г. От общо 339 души (193 мъже и 146 жени), 22 мъже и две жени са приели исляма по време на ловуването на султана. Документът бе включен в тома под заглавие „Ис-

1 Този том с интересни доклади от международна конференция в Москва е в по-голямата си част на руски език, като този на Тополски за жалост е преведен на доста тромав английски.

лямизация в Източна Тракия по време на султанския лов“ (Петров 1972, 1987:150-151). Загатнатата връзка с летописа на поп Методи Драгинов е очевидна. Читателят остава с впечатлението, че дори и летописът да е късна мистификация или фалшификат, то истинската, първоначалната, следа – документът – е открита. Наративната тоталност е непокътната. Нещо повече, една година по-късно, когато проф. П. Петров публикува втория том на сборника, той се бе отказал от тази, както изглеждаше, „научна“ отстъпчивост. Летописът на поп Методи Драгинов бе налице, без да се споменава проблемът с неговата датировка (Петров 1988:357-358). Общата насока на редакторската поведователност също се беше втвърдила. Докато резюмето към първия том споменава, че документацията „дава възможност нагледно и конкретно да се види българският родов корен на ислямизираното население в българските земи“, то във втория том документите по „категоричен начин разкриват голямата истина, че ислямизираното население на България е българско по произход и че винаги е принадлежало на българската народност“.

В контекста на българската национална историография летописът има различна функция от тази, приписвана му в началото. Фокусът върху антигръцкия елемент се измества или просто не се забелязва; ислямизацията е тази, която излиза на преден план. Социалният контекст за това е процесът на изграждане на нацията, конкретно опитите за интеграция и хомогенизиране на населението. Първоначално това касае говорещото български език мюсюлманско население (българомохамедани, или т. нар. помаци) и мястото му в новата независима държава, която отначало не прави опити да го интегрира, а го причислява към по-голямата мюсюлманска група. Във всички преброявания на населението от края на XIX век (1880, 1885, 1888) говорещите български език мюсюлмани са регистрирани в графата „Турци“. Едва при преброяването от 1905 г. се появява отделна група „Помаци“. От началото на 90-те години на XIX и особено през 20-те и 30-те години на XX век продължителна кампания в пресата насърчава общественото мнение да прави разлика между религиозна и етническа принадлежност и да приеме помаците за част от българската нация. Най-ревностни привърженици на тази идея са представителите на малкия образован елит сред помаците (най-вече учители), които се стремят да издигнат икономическото и културното ниво на своята общност и да я извадят от нарастващата маргинализация.

През 1937 г. се създава организацията „Родина“ с основна цел да насърчава българско етническо съзнание сред българомохамеданите. Дейността ѝ се разпростира най-вече из Централните и Западните Родопи, като в Източните Родопи тя не пожънва успех. В продължение на седем години организацията въвежда богослужение на български език в джамиите, превежда Корана на български, създава българомохамеданско дружество, независимо от турското, насърчава създаването на местен елит, като записва българомохамедани в средните и висшите училища. Освен това се опитва да реформира битовия живот, като отхвърля традиционните носии, да подобри участието на жените и да прекрати практикуването на обрязване. Най-същественото е, че през 1944 г. организацията започва кампания за преименуване на българомохамеданите, като поощрява българските, макар и не християнски, имена. Изчислено е, че до септември 1944 г. две трети от помашкото население в Централните Родопи променя имената си. Непосредствено след Втората световна война дружеството „Родина“ е разтурено под предлог, че е българска националистическа, реакционна и расистка организация. Мюсюлманските имена на населението са върнати още през 1945 г.

Движението „Родина“ от 30-те и 40-те години на XX век по собственото му определение се бори за „възраждане“ на изгубеното етническо/национално самосъзнание на ислямизираните българи. Именно това понятие и свързаният с него дискурс, както и географското разпространение и характерът на дейността на „Родина“ са от съществено значение, когато се разглежда очевидната приемственост с по-късните асимилационни кампании спрямо помаците (през 60-те и 70-те години), както и с най-известната в международен план кампания спрямо говорещите турски език мюсюлмани в България, т. нар. етнически турци, през втората половина на 80-те години. Въпреки че дейността на „Родина“ е противоречива, както са противоречиви и даваните ѝ оценки, вариращи от безкрайно идеализиране до пълно отричане, то на същината на нейните усилия, като оставим настрана оценъчния елемент, може да се погледне като на опит да се преодолеят съществуващите религиозни различия посредством езиково единство и да се замени или най-малкото да се подчини господстващата дотогава религиозна идентичност с етническо/национално съзнание. Поне в първоначалния им замисъл усилията на „Родина“ представляват по същество един опит за сливане с доминиращото мнозинство и по този начин добиване до лостовете за

социална вертикална мобилност (макар и понякога да са използвани оспорвани методи и въпреки че скоро властта успява да използва организацията за свои цели) (Todorova 1997:63-82), (Алексиев 1997). Това е, струва ми се, правилната перспектива за разбиране на реториката, мотивациите и механизмите на кампанията за преименуване, т. нар. „възродителен процес“, предприета спрямо етническите турци през 80-те години на миналия век, макар и в коренно различен регионален и глобален геополитически контекст.

Същата перспектива позволява да се разбере и новата „валентност“, която летописът на поп Методи Драгинов приема след създаването на независима България. Голямата му ценност се състои в характера му на свидетелство, както и в редкия жанр, който представлява – летопис или хроника, – макар че той е само един измежду многото извори за ислямизация, разкривани и публикувани по това време. Всички тези извори имат основната епистемологична функция да предоставят достъп до миналата реалност. По този начин ислямизацията като историографски мотив може да се интерпретира като обслужваща конкретна вътрешна социална и политическа функция. В същото време тя трябва да се преценява и като се има предвид полето на сблъсък между българската (и като цяло балканската) и турската национална историография, особено в съответните им опити да обяснят османското завоевание, дългогодишното османско владичество и многобройното мюсюлманско население на Балканите.

Широко прието днес е мнението, че в по-голямата си част балканските помюсюлманчвания са поединични, макар че точно този въпрос – дали те са резултат на централно планирана и системно приложена политика на асимилация, или, от друга страна, са продукт на индивидуално предприета социална, политическа и религиозна адаптация – е предмет на вътрешни дебати и различия в българската историография. Ненасилственото, или т. нар. доброволно помюсюлманчване, може да се разглежда като резултат от косвен натиск или принуда (икономическа и социална, но не и административна) с цел да се постигне социална прекатегоризация. Нещо повече, именно с индивидуалния и в по-голямата си част единичен характер на тези помохамеданчвания се обяснява фактът, че интегрирането в новата религиозна и социална среда е придружено от последвала загуба на родния език. Изключенията са при случаите, когато преминаването към исляма е масово за по-големи или

по-малки групи население, независимо от това, дали е доброволно или принудително: Босна, Албания, Родопите (помаците), Македония (торбешите), Сърбия (горяните).

Две неща трябва да се споменат в този бегъл преглед на българската историография, особено относно периода след Втората световна война. На първо място, въпреки факта, че третирането на въпроса за помюсюлманчванията може да се впише като цяло в рамките на националната парадигма, то не е било и продължава да не е единно в детайлите си. Съществуват разгорещени и често остри спорове по въпроса за общата оценка на османския период и за проблема с помюсюлманчванията в частност. Някои от тях са публикувани, други са оставили спомен като значими устни дебати; най-накрая, дори при липсата на дебати, съжителството на диаметрално противоположни подходи, оценки и дори реторика, дават добра представа за дълбоките различия. Нека си припомним, че изобличаването на летописния разказ на поп Методи Драгинов като литературна мистификация от Илия Тодоров се осъществява също през тези десетилетия.

На второ място, трябва да се подчертае, че делегитимирането на наративната тоталност не делегитимира отделните извори; то просто ги освобождава от общото съдържание, с което са пропити или което им е приписвано от тоталността. Стотиците извори, публикувани в сборници от документи или в по-малки публикации, особено през 80-те години на ХХ век, с цел да дадат историческо основание за печалния „възродителен процес“, вече не могат да се използват като доказателство за системна политика на асимилация от страна на османската държава. Въпреки това те продължават да бъдат легитимни свидетелства за безспорния процес на ислямизация, макар и да са предмет на различни интерпретации. Нещо повече, подобно на историографските произведения, качеството на сборниците с документи също не е еднакво. Някои от тях представляват пропагандни издания на ниско ниво, други притежават високи научни качества и до днес не са изгубили стойността си. Към втория тип принадлежи томът новопреведени документи от колекцията на Народната библиотека, осъществен през 80-те години, който получи специална финансова подкрепа от Министерството на науката (Калицин, Велков, Радусhev 1990¹. Предговора към този том написа проф.

1 Томът беше завършен и даден за печат преди политическите промени в края на 1989 г.

Страшимир Димитров, безспорният доайен на османистиката в България. Самият том представя 239 документа, всички част от Ориенталската колекция на НБКМ

Най-интересният принос на този том е може би представянето на един нов вид извори: индивидуални молби на местни християни, които молят да бъдат приети в лоното на исляма и искат различни привилегии: парична помощ, нови дрехи, назначение във войската или в администрацията и т. н. Над 130 такива молби са публикувани в тома. Това всъщност са еднотипни документи със стандартен текст, които поставят началото на финансова преписка, санкционираща материалните искове на молбите. Разбира се, безусловното заключение е, че османските власти, без да поощряват официално прозелитизма, са създавали икономически и социални стимули за промяна на религията. Тези документи, поставени в наративната тоталност на реконструиране на ислямизационните процеси, очевидно нямат обикновена епистемологична функция. Те действително „хранят въображението“ и наистина „раждат емоции“ (Тополски). Искам да подчертая обаче, че тези емоции не винаги са желаните или очакваните.

Ето един принос от „устната история“: през 80-те години на ХХ век преподавах история на Балканите и Османската империя в Софийския университет. В семинарите, когато се опитвах да направя достъпни на студентите мотивите за промяна на религията, шеговито правех аналогия с влизането в комунистическата партия. За онези години това бе обмислен и що-годе пресметнат риск. Немислимо и нетолерирано бе откритото критикуване на политиката спрямо турците, на позорния „възродителен процес“. Човек можеше да прибегва до метафори, мимика, интонация, с една дума, до прословутия източноевропейски „перифрастичен стил“. Гореспоменатите „молби“ за помюсюлманчване бяха за мен много полезни. Ако един логически анализ довеждаше до заключението за фиктивността на тези „доброволни“ и „ентусиазирани“ молби от миналото, това неминуемо означаваше и подриване на легитимността на съвременните „доброволни“ и „ентусиазирани“ молби, които етническите турци биваха принуждавани да подпишат през 1985 г. Логическият анализ едновременно формално поддържаше и на практика

подриваше официалната линия, а емоционалната му сила и значение идваха от извънтекстуалния му багаж¹.

Тъкмо в този контекст бих искала да се спра накратко върху един друг вид историческа памет, именно професионалната историографска памет. Напълно естествено и оправдано е след 1989 г. да настъпи известно преразглеждане, което да засегне изключително спорния и политизиран въпрос за османското минало. В тази връзка през 1998 г. бе публикувана интересна статия от Евгени Радушев, един от най-добрите османисти и един от редакторите на гореспоменатия том „Османски извори за ислямизационните процеси“. Статията се занимава с демографски и етно-религиозни процеси в Западните Родопи между XV и XVIII век и има подзаглавие „Опит за преосмисляне на устойчиви историографски модели“. Е. Радушев твърди, че документацията от османските архиви, новодостъпна за българските изследователи, „налага да говорим за процес на ислямизация, а не за периодично провеждани терористични акции за масово налагане на новата религия“ (Радушев 1998:48), (Радушев, Ковачев 1996). Но това, както се опитам да покажа от самото начало, е силна и убедително защитавана теза през целия следвоенен период, и то особено от проф. Страшимир Димитров. Дори Махиел Кил, който в никакъв случай не симпатизира на „устойчивите историографски модели“, наскоро призна: „Преди тридесет години Страшимир Димитров показва, на основата на джизие регистрите от Западните Родопи, че ислямизацията не е резултат от една масова и насилствена кампания, заповядана от властта, а по-скоро от продължителен процес.“ (Кил:66)²

Отличният иначе фактологически принос на Е. Радушев е да затвърди и усъвършенства тази теза, но той съвсем не е неин основоположник. От друг напълно различен ъгъл, неговата последна статия е не само ценен принос към българската историография. Сама по себе си тя ще служи като интересен извор за бъдещи историографски разработки с това, какво казва директно и по какъв начин косвено свидетелства за

1 Красотата на този логически анализ се състои и в това, че еднакво добре може да противодейства на обратните интерпретации на турски и на западни османисти, които лично съм слушала и които предпочитат да приемат молбите от миналото като буквални доказателства за ревностност и ентусиазъм от страна на новопомохамеданчените. Трябва ли да приложим същия буквален прочит спрямо „молбите“ на стотиците хиляди етнически турци в края на XX век?

2 Кил, Махиел. Разпространение на исляма..., с. 66, се позовава на работата на Страшимир Димитров, цитирана по-горе.

социалния и идеен контекст, в който са писани исторически трудове, за интелектуалния климат и академичните взаимоотношения между поколенията. Накратко, тази статия представлява подходяща илюстрация за проблемите на историографската памет.

Напълно съзнавам, че мога да бъда обвинена в „защита“ на стар историографски подход или най-малкото на някои от неговите представители. Това не е от значение. Същественото е, че се потвърждава моето мнение, че ние помним по различен начин и как и какво си спомняме, зависи от нашите вкусове, гледища и съзнателни или несъзнателни решения да пресеем спомените.

Романът

Както се видя по-горе, разполагането на един извор в дадена нарративна тоталност – историографията – настройва този извор към основната мелодична линия. В същото време липсват доказателства за пряка връзка между развитието на историографската нарративна тоталност и тази на белетристиката, да не говорим за киното. През 1964 г. писателят Антон Дончев публикува историческия роман „Време разделно“¹. Романът е написан в увлекателна проза и е, по мое мнение, сред най-добрите български исторически романи. Историята на Алигорко несъмнено е художествена версия на летописния разказ на поп Методи Драгинов. Макар че е лесно този роман да бъде поставен в историческия контекст на 60-те години на XX век и да се погледне на него като на едно талантиво легитимиране на предстоящите асимилационни кампании, предприети спрямо помаците в началото на 70-те години, все пак смятам такава интерпретация за прекалено скована и механистична.

Това, което представям по-долу, не е изчерпателен и *lege artis* литературен анализ на текста. Нито съм изследвала как романът се възприема от литературните критици и читателската публика, нито съм се опитвала чрез интервюта да разкрия намеренията на автора. Вместо това предлагам един доста елементарен прочит на литературния текст от обикновен читател и историк, за да насоча вниманието към това, как е използвана ислямизацията като мотив и какво послание е имала тя по това време поне за мен, като читател. В моя защита мога само да кажа, че това

1 Книгата почти веднага бе преведена на английски и публикувана първо в Англия (1967) и после в САЩ (1968): Donchev, Anton. Trans. Marguerite Alexieva. New York: William Morrow & Company, 1968.

е литературният анализ, използван на училищно ниво, и че читателите на тази книга бяха и ще бъдат най-вече ученици. Дължа и едно допълнително обяснение за 60-те години на миналия век. Вярно е, че имаше нарастващ натиск за интегриране на българомохохамеданите, но що се касае до общността на т. нар. етнически турци, това бе също така времето, когато те все още се ползваха с привилегиите, въведени в първото десетилетие на комунизма, които им бяха отнети едва впоследствие, и то постепенно¹. Това бе също така период на общо либерално „отпускане“, продължило до инвазията в Чехословакия през 1968 г.

Според моя прочит книгата в никакъв случай нямаше за цел, а и едва ли е могла да насърчава етническа омраза. Тя не използва никакви етнически или национални стереотипи. Не само това, тя не обрисова национални, а чисто човешки типаж. Ако се разгледат главните герои, ще се види, че големият злодей е Караибрахим, български еничар, рекрутиран чрез девширме, чиято прекалена ревностност е залегнала в основата на човешката трагедия. Сюлейман ага, управителят на долината, който най-накрая става жертва, е образован, мъдър и справедлив, привидно спокоен човек, с чувство за хумор, който пие доскоро забраненото в империята кафе и се хвали с това, че е повалил един еничар. Той презира Караибрахим като човек, който „си мисли, че може да промени света“ и е като „кон с капаци.“ Справедливостта на самия Сюлейман е жестока и деспотична; неговата религия е редът, а не човешкото съчувствие. Но това съвсем не е описание на типичния турски администратор. Сюлейман е наследник на български аристократи, които са управлявали долината открай време и са сменили вярата си, за да запазят владенията си. Великият везир, албанецът Ахмед Кьопрюлю, е отчаян мизантроп. В портрета на султана се подчертава „кръглото му руско лице, лице на благ човек“, славянин, поляк или русин, чиято лична трагедия е, че не може да събере смелост да екзекутира братята си. Единственият „истински“ анадолски турчин е юрукът Исмаил, който наред с мъченика Галушко, бащата на Караибрахим, е най-благият и хуманен герой в романа.

1 Няколко скорошни публикации, които интерпретират историята на българските турци от различна, дори противоположна перспектива, са Стоянов, Валери. Турското население на България между полюсите на етническата политика. С., Лик, 1998; Петков, Кръстьо, Георги Фотев. Етническият конфликт в България, 1989: социологически архив. С., Профиздат, 1900; Асенов, Бончо. Възродителният процес и държавна сигурност. С., 1996; Загорев, Орлин. Възродителният процес: теза, антитеза, отрицание на отрицанието. С., 1993.

Сред българските християни безспорният герой е Манол, мъжествен човек, за когото се носят народни песни и легенди. Въпреки това той е описан като корав, суров, вероятно жесток човек. Той не може да бъде предател, той има достойнство и отговорност. Но той също така не може да се приспособи, той не познава думата компромис. Неговият женски двойник е столетната Сребра, водач на разорените бегълци, която прави ново българско село високо в планината. Тя е мъдра и мила, но също не понася отклонения; тя е неспособна да прощава и винаги търси отмъщение. Наподобяващата на Христос фигура на Галушко, баща на повечето главни герои (Караибрахим, Елица, Горан и доведения Манол), изразява всеобхватната философия на един вид пантеизъм: бог е във всичко, той живее в тревите, в зверовете, във всички хора, добри или лоши. Накрая, с отказа си да приеме Истинската Вяра, както и с нежеланието си да се включи в борбата и да прибегне до отмъщение Галушко се превръща в символ на християнска саможертва.

И все пак, ако някой зададе въпроса, кои се възхваляват в тази книга, то отговорът няма да са очевидните герои, а двамата автори на хрониките: и двамата сменили вярата си, и двамата направили компромис, и двамата по свой начин антигерои. Венецианеца, човекът, който вече не знае дали е френски благородник, който си спомня, че е живял в Родопите, или родопчанин, който си спомня, че е живял във Франция, е парадигмата за това, какво означава човек да бъде изтръгнат из корен от родна земя, от религия, от език, от класа, при това няколко пъти в живота му. Но именно той е човекът, който в края на краищата съхранява спомена за събитията, като спасява едната хроника и написва друга. Отец Алигорко е другият сложен герой в книгата, който търси средния път. Действително на моменти той говори с анахроничния глас от един век по-късно, XVIII век, когато наименованието „българин“ бавно започва да измества това на „християнин“ и „православен“ като основен белег на самоидентификация, или дори с глас от два века по-късно, когато в края на XIX столетие българският език става мостът, на който се срещат разделените от религиозната бездна между исляма и християнството помаци и българи. И все пак, както и при Венецианеца, най-важното послание на този герой е утвърждаването на живота.

Мисля обаче, че съществува една по-интересна възможна интерпретация. Струва ми се, че ислямизацията като добре усвоен мотив е послужила като форма за изливане на нов материал и на ново послание.

Цялата история може да се интерпретира като един алегоричен разказ за власт и толерантност, за политически фанатизъм и житейски компромис; за вземане на непоколебима житейска и политическа позиция, за законност и ред, за деспотизъм и произвол, за героизъм и саможертва, за сласт и любов, една история с много силно и без съмнение актуално звучене. Поне такъв бе моят прочит на романа в онези години. Но и не смятам едно такова едно интерпретиране за нещо свръхпресилено. Много интелектуалци приеха историческия роман за султан Джем на Вера Мутафчиева, появил се три години след „Време разделно“ в същата идейна атмосфера, като метафоричен автобиографичен спомен за съдбата на изкоренените емигранти, предизвикан от скорошното бягство на брат ѝ във Франция (Мутафчиева 1967)¹. Идеята, че среден път не съществува, че човек не може да остане встрани, че трябва да направи избор, имаше ясен резонанс в реториката на доминиращата идеология; нещо повече, заклинателното повтаряне на избора между „ляво“ и „дясно“ на няколко места в книгата съвсем ясно преминава в друг символен код, този на съвременната политика.

Всичко това не означава, че романът на Антон Дончев трябва да се разбира само или преди всичко като алегория. Несъмнено самият автор споделя, макар и не с насилствени методи, идеята за интегрираната нация. Това, което искам да подчертая, е, че романът може да се възприеме между другото и като алегория, но не основаваща се, в случая, на авторовите цели (каквито и да са те), а на намеренията и очакванията на читателя и на общото дискурсивно поле, в което текстът е поставен. Текстът придобива ново значение, което е породено в общото социално пространство посредством един сложен вътрешен диалог между самостоятелния текст, след като е откъснат вече от своя създател, и еднакво самостоятелния и различен идеен свят на читателя с неговия идиосинкретичен поглед.

Полезно в това отношение би могло да бъде въведеното от Ървинг Гофман понятие „настройване“: „Системата от правила, чрез които дадена дейност, която притежава определен смисъл в някакви първоначални рамки, бива трансформирана в нещо, което, макар и изхождащо от тази дейност, се счита от участниците за нещо съвсем различно.“ Този процес на транскрибиране може едва забележимо да промени пър-

1 Мутафчиева, Вера. Случаят Джем. С., ОФ, 1967

воначалната дейност, но това, което се променя радикално, е съзнанието на участниците за това, което става. „Настройването следователно, когато има такова, играе основна роля в определянето на това, което си мислим, че става.“ (Goffman 1974:45) Наистина Гофман настоява процесът на транскрибиране да бъде съзнателен и прозрачен, така че участниците в дейността да знаят, че се извършва системна промяна, а промяната от своя страна да бъде означена със знаци – времеви и пространствени скоби. В нашия случай това означаване (или заскобяване) е съзнателно избегнато поради политическата конюнктура, като инициативата е предоставена изцяло на възприемащата страна (на читателя, зрителя или слушателя).

Филмът

Филмът „Време разделно“ бе заснет през 1986 г. и пуснат по екраните през следващата година. Той обаче достигна до широката българска публика едва след 1990 г., когато беше показан по кината и по телевизията. Като се има предвид нарастващата сила на медиите и особено на телевизията, значително внимание се обръща напоследък на това, как и дали тези нови визуални жанрове модифицират господстващото виждане за историята, предлагано дотогава от историците. Марк Феро ни насърчава да гледаме на филмите не само като на илюстрация, потвърждаване или противопоставяне на друг вид познание, това на писмената традиция. Робърт Розенстоун от своя страна иска да подходим към историческите филми не само от гледна точка на това, доколко съответстват на писмената история, но също и на това, как собствените им правила на представяне предопределят излагането на миналото (Ferro 1988:29), (Rosenstone 1995). От самото начало трябва да се каже, че „Време разделно“ принадлежи към жанра на традиционната историческа драма и изцяло влиза в категорията на това, което Розенстоун описва като популярни исторически филми: „Популярните исторически филми, т. е. онези, които носят в себе си историческото съзнание на една следписмена култура, са исторически плитки и визуално неинтересни. Те страдат от същия проблем като някои видове „старомодна“ история. Те страдат както от интелектуална, така и от естетическа амнезия.“ (Rosenstone 1995:237) В опита си да бъде вълнуващ исторически епос „Време разделно“ не предоставя следователно онзи подходящ материал, който да ни позволи да размишляваме ползотворно върху връзките между кино и

история. От друга страна, именно тази му слабост улеснява задачата ми. Тъй като по същество това е историческа драма, която съвсем съзнателно е поставена като илюстрация към текста на книгата, всичко казано по-горе за романа на Антон Дончев се отнася до голяма степен и за филма. И все пак налице са известни различия.

Когато филмът се появи по екраните през 1987 г., той беше показан на фестивала в Кан и получи някои положителни отзиви във Франция, Италия и Белгия¹. В България филмът бе показан само за кратко в София, като предположението бе, че властите искаха да избегнат засилване на етническия конфликт². Възможно е също така те да са искали да предотвратят чуждестранни журналистически репортажи и обвинения, че използват киното като средство за пропагандни цели. Относно последното няма, разбира се, никакво съмнение. В няколкото известни ми случая, когато през 80-те години ученици от долните класове бяха заведени да видят филма, децата го възприемаха (и се очакваше да го възприемат) като илюстрация, като художествено-документален филм. Фактът е обаче, че филмът бе показан на широката публика, и то с голям успех, едва след 1990 г., когато приключи „възродителният процес“ и опасността от етнически конфликт намаля. Той бе излъчен и по телевизията в по-подробна версия. По това време филмът бе дублиран на италиански и прожектиран в Италия под заглавие „В името на вярата“, а почти по същото време бе подготвена и английската звукозаписна версия под заглавие „Време на насилие“³.

Като се има предвид времето на заснемане и показване на филма, в разгара на асимилационната кампания срещу турците, правилно ли е да го считаме за политически по-обременен от книгата? Именно така го възприе студентката от Уелсли. Самата аз през цялото време се опитвам да докажа, че ситуирането на една творба често ѝ придава не по-малко

1 Основната информация в този параграф се базира върху интервюта с Момчил Карамитев, актьора в ролята на Момчил във филма. Днес той живее в САЩ и се опитва да направи кариера в Холивуд.

2 Според Момчил Карамитев, членове на (по неговите думи) „Турското движение“ откраднали част от негатива на филма, съхраняван в студио „Бояна“, и той трябвало да бъде възстановяван. Не съм проверила достоверността на тази история, но тя дава представа за атмосферата около пускането на филма.

3 Водели се преговори с „Парамаунт“ или „Колумбия“ за прожектирането на филма в САЩ, но според М. Карамитев те се провалили най-вече поради проявена некадърност от българската страна (отново непроверена информация).

значение от това, което е вложил в нея авторът. Отново обаче отговорът е по-сложен. Кинематографистите не можеше да не оценят още веднага потенциала на романа да се превърне в привлекателен сценарий, като съчетае три изпитани и популярни филмови жанра: батален, драма на секс и изнасилване и религиозен епос. Когато Людмил Стайков, режисьор и един от сценаристите (останалите са Георги Данаилов, Михаил Кирков и Радослав Спасов), прави филма, той привлича големи актьори от киното и театъра: Йосиф Сърчаджиев, Руси Чанев, Иван Кръстев, Аня Пенчева, Калина Стефанова, Стефка БEROVA, Васил Михайлов, Момчил Карамитев, Константин Коцев, Тодор Пеев, Богомил Симеонов и др. В продължение на двете десетилетия, които делат публикуването на книгата и създаването на филма обаче, те не можаха да получат подкрепата за една мегапродукция. Подходящият момент идва с „възродителния процес“ в средата на 80-те години, когато, подозирам (макар че това може да се докаже само след преглеждане на архивите на кинематографията и на Министерството на културата), някой е успял да убеди някого да подкрепи едно „патриотично“ дело.

Използването на политическата конюнктура за подкрепа на научни, културни и образователни проекти съвсем не е патент на бившия комунистически свят. Сложният въпрос за политическото съучастничество в произвеждането на знания (или емоции) тепърва предстои да бъде адекватно описан и теоретизиран (цялостната оценка на дисциплината „Съветология“ спада към тази рубрика, но подобни въпроси могат да се повдигнат например в областта на американската османистика – кога и до каква степен турското правителство стои зад академични начинания и др.). Това, разбира се, не означава да се вдигне всякаква отговорност, а да се проблематизира и усложни анализът на възприемането на филма.

Както вече се каза, когато след 1990 г. филмът бе показан на широката публика, той бе приет изключително добре. Как може да се обясни това, при положение че филмовите критици не го обявиха за голямо постижение¹? Ще се окаже ли правилно повърхностното и прибързано според мен обяснение, че причината се корени в нарасналите националистически настроения? Едва ли. В състояние съм да приведа само сведения от лични впечатления, които не могат да претендират за някаква соци-

1 В обзорната си статия . – *Slavic Review*, 55/4, Winter 1996, 882-890, Дина Йорданова не счита за нужно дори да спомене „Време разделно“ сред половин дузината български филми, които анализира.

ологическа валидност. От друга страна обаче, не съществуват никакви проучвания за възприемането на филма, върху които може да се стъпи, за да се направят някакви по-широки заключения. Интервюирала съм произволно редица млади хора (предимно от София и добре образовани), които харесват филма, и впечатлението ми е, че една от причините за тяхното одобрение е неочакваният печат на „либералност“ и дори „дисидентство“, с който възприемат филма. Тези млади хора не се запитват кога е правен филмът, а са впечатлени, че не е показван на широката публика през „тоталитарния“ период. По този начин, всички онези елементи, които изтъкнах в анализа на романа – издигането на компромиса като добродетел, поставянето на живота над религията и строгите принципи (т. е. идеологията), достойнството да се противопоставиш на тиранично управление и насилие, липсата на ясни етнически стереотипи (нима единствената нагледна сцена на изнасилване във филма не е извършена от българин?), – са възприемани, макар и по един доста наивен начин, като причини за „забраната“ на филма. За това допринесе и фактът, че актьорът в ролята на Караибрахим – Йосиф Сърчаджиев, великолепен театрален актьор, син на бележит театрален режисьор и от еврейски произход – бе станал видна политическа фигура в СДС, по това време опозиционна, а по-късно управляваща партия.

Последни и кратки размишления върху силата на киното. Трябва ли, поради силата на въздействието си и всеотдайността си, то да носи по-голяма отговорност? Това е въпрос за социолози и историци на киното, но в тази връзка може да се приведе обмяната на мнения между професионалният историк Ерик Фоунър и известния режисьор Джон Сейлз. Е. Фоунър твърди, че киното е „великолепен пример за манипулация от най-висока степен“. „Докато филмът тече, отговаря му Сейлз, и смятам, че точно това е важно свойство на филмите. Те съществуват през тези два часа. Когато правиш филми, се надяваш те да имат някакъв отглас, но единственото нещо, за да спечелиш публиката, е да бъдеш верен на света, който създаваш за тези два часа. Ако това е свят, в който хората имат свръхчовешки сили и скачат по-високо и по-бързо, ако въведеш това отрано и му останеш верен до края, хората ще го приемат.“ (Carnes 1995:23) Възможно е, разбира се, да харесвам тази пледоария за двучасовата дълготрайност на въздействието на филма, защото косвено може да послужи за оправдание на това, че показах на студентите филма „Време разделно“.

Заклучение

Казаното дотук е донякъде един поучителен разказ за това, че не бива да преувеличаваме устойчивостта или неповратливостта на изворите, техните мотиви и тяхното послание. Напротив, ударението пада върху променливостта на значението в зависимост от позицията във времето и пространството, т. е. хронотропа. Това позиционно значение, от своя страна, се дължи отчасти на силата на установен образ или мотив и се легитимира чрез силата на тяхната пречупена светлина. От друга страна, следва да бъдем скептични относно постулираната абсолютна власт на онези, които манипулират историческото послание, а оттам и относно абсолютната манипулируемост на всяко едно историческо послание. Както бе посочено, съществуват множество ракурси и възможности за подриване на единствено налаганата интерпретация. Накрая, за да завърша оттам, откъдето започнах, се питам дали, ако имах време да кажа всичко това преди прожекцията на филма в Уелсли Колидж, щях да предотвратя реакцията на студентката. Боя се, че не. В края на краищата това би било само един разгърнат вариант на съществуващия извод, а убедителността му щеше да зависи не толкова от качеството на аргументацията, колкото от позицията на слушателя. Ясно е, че дори оценките ни върху епистемологичните функции на изворите и трудовете да съвпаднат, техните неепистемологични функции ще ни въздействат по различен начин. Освен това все още не сме взели под внимание полето помежду ни, където значението се ражда в безмълвен диалог. Именно в това поле си дават среща паметта и историята, или по точно, според думите на Къруин Клайн, историческото въображение и съзнанието на паметта (Klein 2000:129).

Моето аналитично въведение към филма представи един, по същество, когнитивен процес. Студентката подходи към събитието – прожекцията на филма – през призмата на личната си памет. Като форма на съзнание, по думите на Дейвид Ловентал, паметта е изцяло и дълбоко лична (Lowenthal 1985:194). При все това, както Морис Халбвакс категорично демонстрира, тя е също така разположена в концептуалната структура на обществото, т. е. тя е по същество социална и колективна: „различните начини, по които спомените се свързват, са резултат от различните начини, по които хората са свързани. В състояние сме да осмислим паметта, когато тя се появи в индивидуалното съзнание, когато я поставим в съзнанието на съответната група. Можем да разберем от-

носителната сила на спомените и начините, по които те се съчетават в мисълта на индивида само когато свържем този индивид с различните групи, в които той членува едновременно“ (Halbwachs 1980:22-30).

Социалните координати на паметта на студентката са дълбоко залегнали в колективния опит на българските турци от 80-те години. Според Амос Функенщайн отношението между колективната и индивидуалната памет съответства на разликата, която Сосюр прави между *langue* (език) и *parole* (реч): „Колективната памет..., както и езикът могат да се характеризират като системи от знаци, символи и практики: юбилейни дати, имена на местности, паметници и триумфални арки, музеи и текстове, обичаи и маниери, стереотипни образи... Индивидуалната памет, т. е. актът на спомняне, представлява привеждането в действие на тези символи, нещо аналогично на речевия процес. Всеки акт на спомняне се различава от останалите“ (Funkenstein 1993:133). Споменът на студентката или нейната наративна памет ѝ придава чувство за сила, макар и да не може да ѝ присъди справедливост, нещо, което се случва често със спомени, породени от травма. Но по думите на Фридрих Ницше, „болката неизбежно отшумява и заедно с нея истинският спомен“ (Laqueur 2000:5). Така че накрая, макар да не можем да намерим, а вероятно и не трябва да търсим съгласие, все пак можем да постигнем взаимно разбиране, като признаем различните ни отправни точки.

ЛИТЕРАТУРА

Алексиев, Божидар. Родопското население в българската хуманистическа. – В: *Мюсюлманските общности на Балканите и в България*. С., МЦПМКВ, 1997.

Арнаудов, Михаил. *Веркович и Веда Словена: принос към историята на българския фолклор и на българското възраждане в Македония, с неизвестни писма, доклади и документи от 1855 до 1893 година*. С., БАН, 1968.

Богданов, Иван. *Веда Словена и нашето време*. С., Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 1991.

Веркович, Стефан. *Веда Словена: Български народни песни от преисторична и предхристиянска доба*. Београд, 1878.

Грозданова, Елена, Стефан Андреев. Фалшификат ли е летописният разказ на поп Методи Драгинов? – *Исторически преглед*, 1993, 2, 146-157

Захариев, Стефан. *Географско-историко-статистическо описание на Татарпазарджишката кааза*. Виена, 1870 (фототипно издание и коментар, С., 1973).

Калицин, Мария, Аспарух Велков, Евгений Радушев (ред.). Османски извори за ислямизационните процеси на Балканите (XVI-XIX в.). *Серия извори* – 2. С., БАН, 1990.

Кил, Махиел. Разпространение на исляма в българското село през османската епоха (XV-XVIII в.): колонизация и ислямизация. – В: *Мюсюлманската култура по българските земи. Изследвания*. Росица Градева, Светлана Иванова (състав.). С., Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия, 1998, с. 82.

Кодов, Христо. *Опис на славянските ръкописи в Библиотеката на БАН*. С., 1969, 256-258.

Константинов, Христо П. Писма от Родопите. Писмо XIV. Исторически преглед на покрайнината Чепино. – Свобода, VII, 1070, 7 април 1893; 2. изд. : Константинов, Христо П. *Чепино* (Едно българско краище в северозападните разклонения на Родопските планини). – Сб. НУ, 15, 1898, 230-231.

Мутафчиева, Вера. *Случаят Джем*. С., ОФ, 196

Мутафчиев, Петър. *Стари градища и друмове из долините на Стрема и Тополница*. С., 1915, 73-74; 2. изд. : Мутафчиев, Петър. *Избрани произведения*. I. С., 1973, 366-367.

Начов, Никола. Лист от хроника, намерена в с. Голямо Белово. – *Български преглед*, 5, 1898, 2, с. 149.

Петров, Петър. Българските летописни сведения за помохамеданчването в Чепино. – *Родопски сборник*, I, 1965.

Петров, Петър. *По следите на насието. Документи и материали за помохамеданчвания и потурчвания*. С., Наука и изкуство, 1972; *По следите на насието. Документи и материали за налагане на исляма*. Част I. С., Наука и изкуство, 1987.

Петров, Петър. *По следите на насието. Документи и материали за помохамеданчвания и потурчвания*. С., Наука и изкуство, 1972; *По следите на насието. Документи и материали за налагане на исляма*. Част I. С., Наука и изкуство, 1987, 150-151.

Радушев, Евгений. Демографски и етнорелигиозни процеси в Западните Родопи през XV-XVIII век (Опит за преосмисляне на устойчиви историографски модели). – *Историческо бъдеще*, 1998, 1, с. 48.

Радушев, Евгений, Румен Ковачев. *Опис на регистри от Истанбулския османски архив към Генералната дирекция на държавните архиви на Република Турция*. С., НБКМ, 1996.

Тодоров, Илия. *Летописният разказ на поп Методи Драгинов*. – *Старобългарска литература*, 16, 1984, 67, бел. 59.

Тодоров, Илия. *Летописният разказ...*, 60-62, 77.

Тодоров, Илия. *Летописният разказ...*, 64, 37.

Христов, Борис (ред.). *Веда Словена*. С., изд. „Отворено общество“, 1997.

Carnes, Mark (ed.). *Past Imperfect. History According to the Movies*. New York: Henry Holt and Company, 1995.

Chodzko, Alexander. *Etudes bulgares*. Paris: E. Leroux, 1875.

Ferro, Mark. *Cinema and History*. Trans. Naomi Greene. Detroit: Wayne State University Press, 1988, p.29; Rosenstone, Robert A. Introduction. – Idem (ed.). *Revisioning History: Film and the Construction of a New Past*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995.

Funkenstein, Amos. *Perceptions of Jewish History*. Berkeley: University of California Press, 1993, цит. по: Klein, Kerwin. On the Emergence.

Goffman, Erving. *From Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1974.

Halbwachs, Maurice. *The Collective Memory*. New York: Harper Colophon, 1980.

Hutton, Patrick H. *History as an Art of Memory*. Hanover and London: University Press of New England, 1993, XV.

Klein, Kerwin Lee. On the Emergence of Memory in the Historical Discourse. – *Representations*, Winter 2000, № 69, p. 129.

Laqueur, Thomas W. Introduction. – *Representations*, Winter 2000, № 69, p. 5.

Lowenthal, David. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1985.

Rosenstone, Robert A. *Visions of the Past: The Challenge of Film to Our Idea of History*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1995.

Topolski, Jerzy. Historical Sources and Access of the Historian to the Historical Reality. – В: Севостьянов, Т.

Професор Мария Тодорова е понастоящем преподавател по история в Илинойския университет (Урбана Кемпейн). Тя специализира история на Балканите през модерния период.

Коментари (19)

- 06-02-2009|**Александър Мирчев** – За позицията на интелектуалеца Четох тази статия за пръв път преди няколко месеца и бях искрено възмутен от нея? Препрочитането ѝ сега не променя усещането ми.

Мисля, че е некохерентна. Използването на конкретната случка – показването на политическата поръчка „Време разделно“ и съвсем закономерната реакция на студентката (на която Мария Тодорова май така и не е поднесла нужните извинения) е залепена към няколко смислени проблематизации на чисто научни теми и към няколко напълно озадачаващи замазвания на остри политически конфликти.

Лошо впечатление ми прави и упоритото повтаряне на „т. нар.“ пред всяко споменаване на етническите турци в България.

Съгласен съм с М. Тодорова, че „Хрониката...“ може да бъде използвана като извор за изследване на идеите и политическите настроения през XIXв., но това въобще не отменя фактът, че „документът“ е фалшификат. Той е измислен в определено време с определен политически контекст, именно за да подкрепи определени политически стремежи (а в последствие е бил апроприиран, за да легитимира други политически стремежи – на няколко пъти). Той не е документ, отразяващ ислямизирането на долината Чепино през XVII век и това е недвусмислено доказано. Не виждам за какво са ни разсъжденията в тая посока.

Колкото до това, че той все пак отразява някаква колективна памет за ислямизирането – да, но в друг смисъл и това трябва да бъде казано много

по-експлицитно. Много ценна в това отношение е ето тази статия на Бернар Лори: <http://www.bulgaria.indymedia.org/article/8758>.

Да, вярно е, че романът на Антон Дончев е много добре (дори красиво) и увлекателно написан, но това съвсем не отменя факта, че е именно политическа поръчка и не виждам защо М. Т. нарича тая констатация механистична и защо замазва политическите (националистически и нехуманни) позиции на А. Д. Защото „натискът“ над помаците за който говори М. Т. през `60те години се изразява в съсипването на живота на няколкостотин души от Гоцеделчевските села – убити, пратени в лагери, пребити по районните, измъчвани, уволнени и прочее. Този т. нар. натиск се осъществява именно през 1964, когато е и публикуван романът на А. Д. Не разбирам защо казването на някои истини (които са си черно бели, те не са опростенчески сведени до тая монохромност) така силно притеснява М. Т., че стига до защити и легитимиране на откровено античовешки действия. Визирам както ролята на Антон Дончев като поръчков писател (освен Време Разделно може да се посочи и „Сказание за хан Аспарух, княз Слав и жреца Терес“ публикувана кога мислите? – да, именно през 1981 по случай Людмилиното честване на 1300 години), така и действията на дружбите Родина. М. Т. ни разказва как евфемистично е подсказвала на студентите си колко недоброволен е бил Възродителния процес като го сравнява с молбите на християни през XVII и XVIII век да приемат исляма. Не мога да се съглася. Наистина, не сме били свидетели и не можем да знаем какви са били причините на въпросните християни да променят вярата си, но документите ни показват, че става дума за няколко семейства тук, няколко там, и така в продължение на стотици години се променя конфесионалният облик на дадена област (вижте цитираната от М. Т. статия на Махиел Кил). За разлика от този процес, т. нар. възродителен процес би оставил коренно различна картина на историците след няколко века – масова насилствена „деислямизация“ – лагерът Белене е отворен отново, 300 000 са изселени, хиляди съдби са съсипани (индивидуалните гаври и насилия вероятно биха се загубили, макар че добрият бъдещ историк ще обръща внимание на широк кръг документи и вероятно би попаднал на „Невидимите пътища на прошката“ на Теодора Димова, между няколкото писани по тоя повод неща). Затова смятам, че сравнението е меко казано неуместно. Другото тревожно нещо е абсолютното замазване на втората масова смяна на имената на помаците – онова от 1942, в което основно участие взимат дружбите Родина. И тогава

има подадени хиляди молби, изтръгнати с ужасно насилие (за това обаче, М. Т.) не споменава нищо (не успях да открия онлайн статията „Отказ от амнезия“ на Евгения Иванова, публикувана във в. Култура преди няколко години, но тя е добър материал за размисъл по действията Родина). За М. Т. цялото това преименуване се изчерпва с пропагандните националистически определения за Родина – стремеж към социална мобилност и демаргинализация. За лидерите на дружбите може и да е било точно това... за хилядите бити и съсипени едва ли...

Възмутително е и отношението ѝ към пропагандния филм Време Разделно. Какво ни казва М. Т. за него? Амбициозен исторически филм, не особено сполучлив, заснет в подходящата политическа обстановка (ама не щото авторите тогава са искали да го снимат, ами щото тогава им позволили), който не бил показван като пропаганда (е само малко), но пък когато времето за пропаганда било отминало бил радушно приет (ама не като пропаганда, ми като дисидентство). Простете, но това са пълни глупости. През 1990, когато филмът е показан имаше сериозни националистически настроения сред много от хората в България. Единствената причина, поради която не успяха да се реализират в нещо по-страховито от ОКЗНИ, беше че нямаха смелостта (или не виждаха изгодата) да излязат от БКП/БСП. На този фон, когато пропагандата от година по-рано, сочеща турците като фанатици и предатели, изоставящи необработените ниви (и обричащи нас, „предадените“ на глад), взривяващи влакове и хотели, отвличащи дечица (спомнете си материалите на Михнева и Гарелов) „беше жива в сърцата на масите“, филмът беше приет точно както е мислено да бъде приет – да покаже зверовете, които „са ни кляли пет века“, а сега „не искат да се възродят“ и „държат фанатично на закостенелите си ценности – религия, език, имена, традиционни дрехи и прочее“.

В този контекст, струва ми се, реакцията на студентката си е била съвсем на място, а Мария Тодорова се прави на ощипана госпожица. „Изненадата“, с която приема тази реакция ми се вижда направо нечистоплътна.

С две думи, мисля си, че опитите за дълбок интелектуалнически прочит на събития и идеи, които масово са били приемани (и още се приемат) точно като пропаганда на най-долни националистически постъпки, си е трупане на академични точки на гърба на страданието на стотици хиляди пострадали мюсюлмани. Може и да е плитко да говорим за „ролята на интелектуалеца“ и обществения му ангажимент, ама на моменти

ми е голяма мъка, че у нас абсолютно отсъства явлението публичен интелектуалец и всяка проява на солидарност с унижените и оскърбените се приема за недотап интелектуална позиция...

- 06-02-2009|**Златко**

Странно, това е първият случай на критика от една, ако мога да я нарека така, „радикално-антинационалистическа“ позиция. Самият аз я намирам безкрайно симпатична, приемам напълно патоса ѝ, но въпреки това не мога да приема начина, по който тя отхвърля по-умерената позиция на професор Тодорова.

Най-простичко казано, Александре – не сме чак толкова много, та да можем да си позволим да се самоизяждаме помежду си. Не знам защо вие възприемате госпожа Тодорова като човек, стоящ от другата страна. Преди доста години, по времето на горбачовата перестройка, имах доста сблъсъци с пламенни млади момчета като вас (ако не ме лъже усещането). Всичките искаха да съборят нещата с по един удар, да осъждат, да обвиняват, да наказват ... И безкрайно се чудеха на моето нежелание да се наредя в редиците на новите борци за справедливост.

Тъй. Във всеки случай „който не е с нас е против нас“ е позиция, която никога не ми е била близка. Има място за различни мнения включително и сред едино-, или поне сходно мислещите, Александре. Тъй че по-полека с камъните. Госпожа Тодорова не ги заслужава, в това съм дълбоко убеден.

- 07-02-2009|**Ралица**

Странно, защо турското робство все още ни държи в плен? Не може ли някак да се отърсим от него и да погледнем към други периоди от историята ни? Вместо да чоплим в „наранената“ си памет, да погледнем интелигентно на нещата и да оставим историците да направят проучванията си в безпристрастна обстановка, без президенски набези, медиен вой, тупане по гърди и фалшиви романи.

Защо не се поинтересуваме от други епохи, като тази на 1900-та год, къде по-интересна и основоположна за идентитета ни? Или пък да попрочетем и чужди истории? Нещата някак си ще се уталожат, ще станат по-относителни. Ето например, ходя редовно в едно градче в Югозападна Франция. Там стърчат, днес феерично, но някога страховито, крепости и укрепления, където са се избивали до дупка, включително и с „грабвай-

те телата!“ Английско владичество, разбойничество, религиозни войни, феодални вражди, първа и втора световна война с безчет жертви и страдания... И какво? нали животът продължава, нали има приемственост на духа? Историците да пишат историята, а ние да си тачим миналото по цивилизован начин, а не по комплексарски. Няма ли да е по-пълноценен животът ни?

Още повече, че си имаме къде по-важни задачи, като да се преборим с организираните на държавно ниво престъпност и корупция. Вместо това ние се удряме по гърдите кат Бай Ганьо в банята и крещим Булга-а-а-ар!

Даже и не ни остава време за си оправим тоалетните, за срам !

- 08-02-2009|**Дилмана** – напълно съгласна с Александър Мирчев

Подкрепям мнението на Александър Мирчев. Точно това беше и моето усещане, когато прочетох статията за първи път. Снизходителният, дори покровителствен тон спрямо напълно естествената реакция на студентката ме подразни, както и опитът за замазване на някои нелицеприятни истини. Въпреки че с известно неудоволствие я цитирам (заради усещането за половинчато казани истини и опитът да се намерят смекчаващи вината обстоятелства за поръчковите писатели, кинорежисьори и пр, пишман интелектуалци, смятам статията за ценна, защото добре е разгледан фалшификатът на Стефан Захариев, написан през 19 век и представян за хроника на поп Методи Драгинов от 17 век и това е полезно за упорито твърдящите, че Хрониката била автентичен документ от 17 век. Ама те пък не обичат да четат, та пак беля.

- 08-02-2009|**Гост**

Проф. Тодорова, не съм на повече от 135 години и не помня миналото пряко. Но паметта е нещо, което трябва да пазим заради уважението към себе си. Без да искаме да обидим наследниците на поробителите ни. Те теоретично нямат нищо общо с преките извършители на ислямизацията.

Но защо тогава една туркиня е надигнала глас. От какво се обижда? От фактите на историята ли? Защо тя се чувства засегната? Ние дори не си позволяваме да искаме от турската държава да се извини.

Иванка

• 08-02-2009|**Златко**

Е, уважаема Иванке, ами това изглежда ясно – заради преименуването през осемдесетте години се е почувствала засеганата туркинята. Заради него и за това как изкуството може да бъде използвано за политически, манипулативни цели. Не че госпожа Тодорва е имала това пред вид, както и сама казва, но без да иска все пак е уцелила едно болно място.

Впрочем, всичко това би трябвало да ни накара да се замислим защо още няма голям български роман, който да се занимава с това, новото „време разделно“ и защо не се чуват никакви гласове, които да настояват за появата му. За времето отпреди петстотин години ще си изпокъсаме главите, но за това което сами, със собствените си ръце направихме, мълчим и се спотайваме.

Или пак ще ми кажете, „ние не сме виновни, бай Тошо ни направи такива“ ...

• 08-02-2009|**Гост**

Как е възможно толкова много комплекси, толкова нервност, толкова нетърпимост от хора с уж либерално мислене? Имам усещане за болестно състояние. Една безспорна специалистка разсъждава върху исторически проблем с актуална рефлексия – без да бъдат специалисти я нападат, че не била радикална, не си посипвала главата с пепел, не си късала ризата. Неспециалисти, но обладатели на цялата истина! Изприщвам се от такива радикали. Приличат ми на религиозни фанатици. Обидно, срамно, неинтелигентно!

• 21-02-2009|**Никой** – в отговор на:

„Впрочем, всичко това би трябвало да ни накара да се замислим защо още няма голям български роман, който да се занимава с това, новото „време разделно“

Има, имааа...., ама авторите ги убиват !

• 02-03-2009|**Александър Мирчев** – до Златко

Someone писа:

...но въпреки това не мога да приема начина, по който тя отхвърля поумерената позиция на професор Тодорова.

...Не знам защо вие възприемате госпожа Тодорова като човек, стоящ от другата страна...

... Тъй че по-полека с камъните. Госпожа Тодорова не ги заслужава, в това съм дълбоко убеден.

Вижте, Златко, не възприемам г-жа Тодорова като човек от другата страна (националист, манипулатор и прочее) и точно затова имам огромен проблем с тази статия. Ако беше писана от Божо Д. или Георги Марков (шефа на института по история към БАН, не покойния писател, разбира се) щях да кажа – Евала – тука има някакви неочаквани прояви на мислене. Работата е там, че професор Тодорова сама си е вдигнала летвата мнооого над нивото на тази статия.

Проблемът ми не е, че аз съм радикален, а тя – умерена. Работата е там, че статията е некоректна, мъглява и замъгляваща, подвеждаща и, в крайна сметка, даваща козове в ръцете на ония от другата страна.

Госпожа Тодорова като човек и учен, със сигурност не заслужава камъни. Това обаче, не значи, че не мога да критикувам конкретни недостатъци на тази статия (а и на която и да било друга) без а я отписвам или очерням (Мария Тодорова).

- 02-03-2009|**Александър Мирчев** – Re:

Гост писа:

Как е възможно толкова много комплекси, толкова нервозност, толкова нетърпимост от хора с уж либерално мислене? Имам усещане за болестно състояние. Една безспорна специалистка разсъждава върху исторически проблем с актуална рефлексия – без да бъдат специалисти я нападат, че не била радикална, не си посипвала главата с пепел, не си късала ризата. Неспециалисти, но обладатели на цялата истина! Изприщвам се от такива радикали. Приличат ми на религиозни фанатици. Обидно, срамно, неинтелигентно!

А дали ще ви е възможно да посочите думите, в които виждате претенцията за обладаване на цялата истина? Или нападането на авторката, че не си сипела главата с пепел? Изобщо може ли по-конкретно?

Стремях съм се да бъда максимално конкретен и обоснован в критиките си, ако е излязло като общо лаене – съжалявам...

- 01-04-2009|**Александър Мирчев** – Простете, че се връщам,

но го правя, за да дам отпратка към един особено интересен дебат относно начините, по които се прави и критикува социална наука у нас. Сетих се от последните два пасажа на последната (засега) част от тоя дебат (<http://www.kultura.bg/article.php?id=15425>), който, струва ми се, категорично отговаря на първия Златков коментар по тукашната тема. Инак целият дебат (в Култура, от линка) може да се проследи като се цъкват линковете в първия пасаж на туй в скобите.

- 01-04-2009|**Златко**

Невроятно интересно! Благодаря на първо място за това, че чрез вашия коментар открих тази дискусия. Впечатлен съм до екстаз! Ще направя всичко възможно, за да я препубликувам тук, ако колегите от „Култура“ го позволят.

А що се отнася до вашата (дискретно загатната) критика, приемам я без уговорки. Действително, аргументът че „сме от една и съща страна на брикадата“ май прикрива единствено някакъв вид (все пак добро-намерено) невежество. Виждам, че ми липсват конкретни познания по темата и много бих искал да се въздържа от прибързани коментари в бъдеще. Благодаря ви!

- 01-04-2009|**Александър Мирчев**

И аз я открих едва вчера и съм във възторг. Мисля си, че с хора като Чавдар Маринов, най-сетне и у нас почва да става ясно като как се прави обществена наука.

А коментарът ви не беше прибързан, нито невежествен. Просто е от полза политически, но не и научно. Аз пък много ви благодаря за туй читаво място в нета.

Поздрави!

- 21-01-2010|**Гост**

Не казвам, че „Време разделно“ е базирано на достоверен източник, но съм се чудил, ако ги е нямало тези кланета наистина, защо има във фолклора ни песни за кланета и насилствено потурчване? Примерно за Балканджи Йово. Откъде на къде е измислено и описва такива брутални сцени?

- 23-05-2010|**Читател** – Моето мнение

Напълно подкрепям мненията на Александър Мирчев от 06-02-2009 12:58:48 и на Дилмана от 08-02-2009 01:25:46

- 04-01-2011|**П. Димитрова** – ге: А този турски полковник и той ли е бил преименуван?

<http://www.segabg.com/online/new/articlenew.asp?issueid=5356&id=hotnews&id=0000122>

Златко писа:

Е, ами това изглежда ясно – заради преименуването през осемдесетте години се е почувствала засеганата туркинята.

... За времето отпреди петстотин години ще си изпокъсаме главите, но за това което сами, със собствените си ръце направихме, мълчим и се спотайваме.

Или пак ще ми кажете, „ние не сме виновни, бай Тошо ни направи такива“ ...

Все забравям, че раболепието е една от чертите на интелигенцията в повечето колонизирани страни и че българите сме нихилисти...

- 05-01-2012|**ibrahim chynar**

Mda – Wreme razdelno – wissha forma na manipulacia...

- 08-01-2012|**Emel Balakchi** – za nadejdnostta na Zaharievata kniga

Не смятам за надежден источник труда на Ст. Захариев, поради простата причина, че той самият е бил един деловодител и едва ли е обиколил Татарпазарджишката кааза. има и много неточности при определяне вида на етническото население по селата(аз съм от този край), техният поминък и пр. За жалост такива художествени произведения служат за изграждане на цяла историография и идеологизация на населението. Това е най-срамното престъплениена политическата идеология срещу собствените си граждани и турци, и помаци, и българи и т. н. много исторически факти не се вземат под внимание, или се премълчават, или се преиначават. Каква е целта – да има вечни виновни „душмани“, за да се търси веният идеален образ на българина и омразният образ на турчина-душманин. Какво да добавя повече. застанете на мое място и воювайте с вятърните мелници на псевдо българщината, а аз ще се опитам да бъда наужким гражданин като българите.

• 08-01-2012|**Иван Рангелов**

Г-жо Балъкчи, то е много лесно всеки да отхвърля труда на другия.

Ето, за Вас Ст. Захариев не е „надежден источник“, защото самият човек бил такъв или онакъв... („деловодител“, например.)

Та призивът ми е: погледнете първо себе си и собствената си общност (тази, от която произлизате).

Тази „Татарпазарджишка кааза“ очевидно е имала население и от единия, и от другия вид.

Християнското население е „родило“ (произвело) това: Ст. Захариев и неговите бележки.

Въпросът ми е: какво произвело мюсюлманското население на „Татарпазарджишка кааза“?

Ако това население е имало някаква своя гледна точка, ако то е имало някаква своя си истина за историята и събитията, покажете я! Къде е тя? Извадете я!

Защото то е много лесно така да се оплакваш (всеки го може): „много исторически факти не се вземат под внимание, или се премълчават, или се преиначават“...

Ето, Ст. Захариев е писал през 1870-1874 г.

Вие не му вярвате – добре, извадете тогава нещо, което някой мюсюлманин от същата кааза е писал през същия период (1870-1874 г.) – и тогава вече, сравнявайки двата текста, пак ще можем да си говорим кое колко е достоверно...

Киселец

Автор: Здравка Евтимова

Помниш ли Хвърлен, стария баир до Перник, който отдалече прилича на кораб? През зимата там ставаха страшни пързалки, през лятото по склоновете не растеше друга трева, нямаше коприва нито дървета. И цветя нямаше. Избуяваше само киселец. Веднъж през юли ти ме заведе на Хвърлен. Тогава не познавах киселеца и тръгнах да го търся, а ти ми каза – огледай се, той е в краката ти, навсякъде. Опитай и ще ми повярваш. Наистина, никога не бях виждала такова чудо. Откъсна ми няколко стръка, те бяха пълни с вятър и жега, те бяха пълни с тебе тия тръпчиви листа. Баирът стана наш, толкова грамаден, страхотен, от гърбавия път със старите автобуси за Перник чак до облаците светеше този киселец. Виждаш ли, каза. Не те излъгах. Аз никога не лъжа и с мене няма да гладуваш. На всеки мой рожден ден ми носеше шепка киселец. От Хвърлен е, казваше. Ето, вземи. Да си жива и здрава. И аз похапвах. Дори да бях гладна, и пари да нямахме, то все нямахме, пак не гладувах. После заминахме далече от баира, далече от юли се преместихме. Вятърът, който се беше научил да ни донася добри новини, се изгуби някъде. Моите приятели гущерите ме забравиха. Ти отвори магазин за дрехи втора употреба, после магазин за перални и телевизори втора употреба, после откри ресторант. Казват, че си станал много богат човек, аз пък започнах да превеждам такива романи, в които все някой стреляше и трепеше лошите. Увлекателни четива – колкото повече превеждаш, толкова повече забравяш буквите на азбуката, защото в интересните четива няма букви, а куршуми. Така ми се иска да превода някоя книга за киселец, за гущери, които са проходили късове слънце, и да я прочета моята дъщеря. Искам тя да търси баир пълен не с трева, а с небе и с юли. После, казаха ми, сватбата ти била пищна. За нея писали в местния вестник. За съпругата ти писали също, тя била най-очарователното същество в града. Толкова богат си станал, че си купил баира. Целия Хвърлен. Оградил си го със зид и вече никой не можел да припари

там. Сигурно и лятото си оградил и си му платил да стои цяла година в твоя двор. Вече не хващам рейса за Перник, защото той пак си минава по старото шосе със старите велосипеди. Понякога се чудя дали в ресторанта си продаваш някои от вкусните неща, които правех за тебе през юли. Аз съм добре, имам си горе долу всичко, децата пораснаха. Рядко правя супа от киселец – много постна била, мръщят се у дома, но така посрещам рождените си дни – нищо друго, без пържоли, без скъпи гозби, само протичък киселец. Това давам на децата. Те не знаят защо правя така. Тя по начало си е малко дръпната, казват за мене, но знаят, че само най-големите приятели, без които съм много зле, опитват моята селска гозба. Там е цялото небе, слънцето, баирът, който започва през юли и свършва в сърцето ми. Киселец расте там. Не можеш да го оградиш за никой ресторант. Там децата ритат топка петстотин дни в годината, но точно затова киселецът расте още по-силен и див. Аз всичко си имам сега. Топла стая, хладилник. Но на последния рожден ден не направих чорбица. Нямах с какво. Обаче намерих едно парче хартия, откъснато от вестник, на което някой беше надраскал КИСЕЛЕЦ. Беше останало на масата в кухнята, до хляба. Глупост е, но знам че ти се радваш на глупости, каза мъжът ми. Дай да изпием по една бира, пък каквото дойде. Знай, макар че най-важното е колко пари е натрупал човек, по-добре е има киселец.

Може да ходиш да поискаш пари от Младен, каза мъжът ми. Три пролети и зими минаха оттогава, но помня – той не ме гледаше, докато го каза това за парите. Голям ресторант има Младен. Има магазин за дрехи, има магазин за перални и телевизори. Можеш да му поискаш назаем, няма откъде да вземем. За сина е. Трябва да платим за операцията. Хайде, не бой се, де. Момчето ще се оправи, но трябва да се плати, а Младен нали казваш, че ти бил приятел. Вървя бавно по пътеката към оная зид, зад който стои лятото. Вече не се вижда земя, нито дървета. Далече от пътя, на върха на баира стърчат кули на къща. Искам да се върна назад, но не се връщам. Казвам на човека, който се обажда по домофона – „Не, нямам уговорен час с господин Младенов. Аз съм негова съученичка, на времето бяхме добри приятели.“ Знаете ли колко хора като вас казват, че на времето са му били добри приятели. По какъв въпрос ще го търсите? „По личен въпрос.“ Знаете ли колко хора идват на ден да говорят по личен въпрос с него. Предупреждавам ви, че той отказва спонсорство.“ Аз стоя и не мога да дишам. Глупаво е да обяснявам, да фъфля за какво ми трябва парите, накрая изричам – „Кажете на господин Младенов, че го иска

да го види неговата съученичка Мария. Мария Георгиева.“ Оставете си телефона и ако господин Младенов реши, сам ще ви потърси. Господин Младенов не ме потърси. Продадохме апартамента и компютъра. Преведох толкова много убийства на български, че езикът ни никога няма да бъде същият. Зад всяка дума ще е скрит по един труп, зад всяка буква от нашата азбука ще има кладенец кръв от моите преводи. Научих наизуст речниците. Срамувам се, че зная повече думи на английски, отколкото на български. Не мога да заспивам, без в главата ми да се изниже тъмна върволица от английски синоними – осакатявам, съсипвам, поразявам, смазвам, пребивам... Момчето е добре. Когато е ми е черно и пред очите ми има повече изречения с глагола „убивам“, отколкото хора във влака, вечер на масата в кухнята намирам парче от вестник, на което някой е написал с печатни букви КИСЕЛЕЦ. Това ми стига. Става топло и хубаво. За десет минути юли стои в нашата къща. Светло е, широко.“ Смазвам“ и „затривам“ си отиват от мене. Аз разказвам на децата приказки за гущерчета и ветрове. Тогава най-остро разбирам, че не съм добър човек. Не съм завела баща им на онзи баир, където няма трева, където започва юли и свършва сърцето ми, където шосето за Перник стига до облаците. Там расте моят киселец. Върху парче вестник. Камъните са киселец там.

„Уважаема госпожо Георгиева, мила Мария! Пише ти твоя съученик Младен Младенов. Много ще ми бъде драго да се видим. Чувам много да се говори за тебе като добър преводач. Моля те да приемеш да обучаващ моя син по английски език. Той е умно момче, но попада на калпави учители. Готов съм да заплатя каквато сума ти сама определиш. Очаквам с нетърпение да се обадиш. Мишо. P. S. Разбирам, че си идвала преди години до мен. Уж щях да ти се обаждам, но все не оставаше време. Знаеш как е. Надявам се, че сега ще имам възможност да компенсирам небрежността си. Спомням си – май обичаше киселец. Заповядай. Когато дойдеш, масата ще бъде приготвена. Ще бъдеш доволна от работата при мен. Гаранция! Очарован от тебе, Мишо.“ Не скъсах писмото, макар че за пръв път изпитах удоволствие от всички синоними на „раздирам.“ Съвсем без да го повреждам го пуснах в един кош за смет. Край блоковете имаше малка градинка с нацъфтели минзухари. Толкова много и гъсти, че земята беше слънце под тях. Едно момче и едно момиче тичаха сред минзухарите. Сигурно за тях светът започваше през октомври. Моят октомври идва през юли. Какво пък, остава ми да чакам само двестата дни до новия киселец.

Здравка Евтимова (род. 1959) е българска писателка. Завършила е Великотърновския университет през 1985 г., специалност английска филология. Автор е на четири сборника с разкази и четири романа, публикувани в България. Нейни разкази са публикувани в САЩ, Великобритания, Канада, Австралия и Германия, където през 1999 г. тя печели наградата за къс разказ в конкурса за разкази на фондация Lege Artis.

Коментари (7)

- 06-02-2009|**Гост**

Те това вече е разказ

- 08-02-2009|**nezvan** – Октомври ще бъде юли!

Ако не бяха печатните грешки тук-там, щях само да съзерцавам прекрасната проза на Здравка Евтимова.

Това е Литература. Направена е от живот!

Пишете, Здравка! Да напълните поляната на новата българска литература дори не с киселец – със здравец!

- 08-02-2009|**Живка Иванова** – “Киселец“

Скъпа Здравче,

Вече няколко пъти се извинявам в коментарите си, че се обръщам така фамилиарно към Вас, но и Вашето, както и моето име биха звучали толкова неестествено като обръщения, че предпочитам да ми се сърдите за фамилиарниченето! С нетърпение очаквам някъде да излезе нещо Ваше, за да го прочета, защото разказите и книгите Ви са олицетворение на съвременната българска литература, такава, каквато си я представям аз – написана на страхотен език, с изящен стил и с много майсторство! Ако Съра/Спас Николов/, който надявам се Ви е преподавал, сега тайнич-

ко хвърля по едно око на грешната земя и ги чете, сигурно се усмихва широко и без коментар Ви пише Excellent с няколко плючета! Бъдете жива и здрава! Ж.И.

- 08-02-2009|**ГостеНИНКА** – Киселец

Здравче,

Радвам се, че отвреме навреме мога да чета твоите разкази и те винаги дълбоко ми бръкват в душата.

Помниш ли преди 13 години, когато с теб бяхме в сутрешния блок на една незнайна ТВ-програма? Аз бях репортер, ти превеждаше наживо новините от СНН. Ти много се притесняваше, а единствено аз те окуражавах. Между нас имаше топло човешко чувство. Останалите от екипа бяха некадърни, но с нахално самочувствие. Гледаха ни високомерно и с пренебрежение, но защо ли оттогава нито се виждат, нито се чуват. В последните осем години аз съм главен редактор на вестник, а ти продължаваш да си талантива писателка.

- 09-02-2009|**Гост- Г. Предова** – Киселец

Удивително! Благодаря!

Тази сутрин закусих с КИСЕЛЕЦ и ми е сладко и юлски топло на душата.

- 09-02-2009|**Гост GeA** – Киселец

Имам си в градината, но дивият е по-хубав.

Това е разказ, но това е разказ от моето поколение. Преписах си един параграф за утрешната първа лекция по теория на превода – oppositions to translation – за онези елементи, които за недотам всеядния световен мрежов лингвист са подробности, но нали това е човешкият език... По хълмовете около Газа расте една тревица – ароматна и кисела, която се стрива като нашата чубрица – и там има стени, за нас остават надрасканите думички на парченца от вестник...

Интересно ми е – дали този текст би действал по същия начин, както някой от текстовете на най-младите автори – дали ще бъде разбираем или измеренията за свободата и самотата за бъдещите преводачи са между две спринцовки или нещо друго...

Милосърдието е несправедливо

Автор: Ели Иванова

Замисляли ли сте се защо сред децата, очакващи дарения за животно-тоспасяваща операция никога няма циганчета?

А помните ли когато едно дете от трънския дом беше убито от рецидивен служител, но дарителите на дома написаха писмо в защита на директорката, взела го на работа?

Според повечето хора, милосърдието е нещо чудесно: благородство и алтруизъм, както и надежда за един по-добър свят. Всъщност милосърдието никак не е допринесло за един по-добър свят, а обратното. То просто изразява и затвърждава несправедливостите на сега съществуващия. Да подкрепяме милосърдието като спасение от тях всъщност си е да подсилваме самите тях.

Милосърдието означава „добросърдечие“, проява на добро сърце в казуси, в които правилата са по-сурови. Тоест, то е изключение от едно общоприето обществено правило, като последното никога не променя. И понеже е изключение или добра воля, ключов става изборът и условията, при които се проявява. Този, който го проявява, взема нещо в замяна: власт да решава съдби, уважение и признателност от другите, лоялност, престиж, по-висока самооценка.

Милосърдието създава особена неразривна връзка между даващия и получаващия, от която няма отърване (catch 22). От една страна, получаващият е в неизгодна позиция да откаже помощта, защото тя му е необходима, а и би бил обвинен в неблагодарност. А ако приеме, получаващият се поставя в отворено отношение на задължение. По принцип даването не е формално свързано с реципрочност, но то неформално я предполага, изисквайки потенциална непреговаряна взаимност в бъдеще.

Най-важното обаче е, че проявяващият милосърдието от една страна поставя сам условията на даването. На харизан кон зъбите не се гле-

дат, ако ще и да е харизан, за да умре в нечий чужд двор. Получаващите няма право да избира много-много какви дрехи ще получи, за какво да се използват фондовете и при какви условия ще се прави проекта. И така губи възможността си да настоява проблемът да се реши цялостно и принципно. Временното разрешение най-малкото забавя промяната на несправедливите правила.

Най-коварна е властта на милосърдещия да решава кой да получи милосърдието. Например в САЩ се харчат също толкова пари за социални нужди, колкото и в социалните европейски държави, ако се смятат частните дарения. Но частното милосърдие, понеже може да избира къде да отиде, отива там, където е най-добре според даващия парите.

От една страна, това е хубаво, защото има лична връзка дарител-даряван, заинтересуваност и евентуално контрол за ефективност на дарението, etc. Но от друга страна, по този начин дарението зависи от социалните връзки, информацията, ценностите и целите на дарителя. Много богати дарители дават за най-видимите, ефектните или най-настоятелните нуждаещи се. Може да се дадат огромни суми за оперни театри, университетско съоръжение или нова сграда за градския музей, който ще носи плоча с името на дарителя. Не че това задължително не са хубави цели. Но кой решава как най-добре, ефективно и разумно да се разпределят средствата? Дарителят? Нуждаещият се? Всички ние заедно?

В САЩ например съществува парадоксът на стиснатите либерали и милозливите консерватори. Колкото по-консервативен е щатът, толкова повече частни дарения се дават в него, а колкото по-либерален е, толкова по-малко дарения. Как така, след като либералите са тези, които уж се притесняват за бедните и онеправданите?

На пръв поглед, това е така, защото по-консервативните щати са и по-религиозни и това ги подтиква да даряват за ближния. Но има нещо много по-издайническо. В по-либералните щати мрежата за подпомагане е по-развита и институционализирана. По случайност или не, тези щати са по-богати и в тях има по-малко нуждаещи се. Консервативните са по-бедни и с по-слаба социална мрежа, затова подпомагането зависи преди всичко от милосърдието, най-вече от религиозни организации.

Консерваторите в САЩ смятат, че милосърдието и социалните услуги са по-ефективни, когато не се извършват от държавата, а от частни лица и организации. Те на практика предпочитат да има свободен пазар на благотворителните услуги, при който нуждаещите се един вид да

се конкурират за вниманието и парите на дарителите. Но... както казахме, милосърдието означава установяване на властови отношения. Първо, най-много получават тези, които най-ефективно успяват да заявят и рекламират нуждите си. А се дава на тези, които се съобразяват с (религиозните) условия на даряващите. И където даряващите имат полза, кеф или семейна традиция да даряват. Пазар.

И така, циганчетата никога не са сред получателите на дарения за скъпи операции, от една страна защото такива кампании зависят от информираността и умението на конкретните родители да разберат системата и да се борят за децата си. Мислите ли, че таково милосърдие е справедливо за всички деца?

Освен това доказано е, че хората са склонни да проявяват милосърдие с предпочитание към тези, които са им по-близки и с които смятат, че са социално сходни. Когато в един американски квартал се нанесат повече хора от друга етническа група, даренията на общинско ниво намаляват. Така и с даренията за циганчетата в България.

Срещу отговорните за трагедията Могилино имаше вълна от негодувание. Но след това, дарителите на трънския дом защитиха директорката в решението ѝ да вземе на работа човек с престъпно досие. Протестираха срещу затварянето на дома с аргумента, че са се хвърлили (техни, дарени) пари за реконструкцията му. Те чувстват, че понеже са дарили, имат думата да решават съдбата на дома.

Независимо от добрата организация на социалните услуги, винаги ще има нужда от инициативи като тази на вестник Ню Йорк Таймс, който издирва деца в остра нужда и набира доброволци да им купят коледни подаръци. И аз ще продължавам да дарявам на такива инициативи. Има изключения, в които милосърдието е по-добрият вариант от очакването на институционална помощ. Когато случаят е спешен и неочакван, например наводнение с пострадали. Когато става въпрос за близък, на когото сме опора.

Но не може една здрава система, за която се знае, че винаги ще има нужда от нея, да разчита на доброто сърце на изпращачите на есемеси. Всеки получател предпочита да има механизъм, чрез който сам да постигне необходимото му, а не да го получи даром и с вечна благодарност за дарителя. По-справедливо и смислено е усилието за милосърдие да не се изразява в сезонни левчета по Коледа, а в промяна на социалните правила.

Разбира се, не е казано, че всеки социален жест трябва да бъде пък одържавен чрез едно социално министерство. Такава промяна може да става и чрез създаване на трайни механизми, **социално предприемачество**, образователни кампании, промяна на вкоренените навици и активизъм, водещ до трайна промяна в мисленето.

Така че един ден да се умиляваме от циганчетата също толкова, колкото и всички други деца, независимо колко одобряваме средата и културата им.

И тогава ще проумеем цинизма на случая Първанов, който парадоксално точно като държавник организира една милосърдна Коледа, вместо да създаде държавен механизъм, така че да няма нужда от нея.

Ели Иванова живее в САЩ, където е преподавател по литература и култура. Освен в книги, хора и техните светове, тя се задълбава и във фотографията, човешките права и дребните незабележими неща.

Коментари (7)

- 07-02-2009|Гост

Тъй като е даден линк към източника, прегледах някой други „размишльотини „ и си задавам си въпроса, защо Златко е избрал точно тази – виждам, че няма и коментари

Може би ето тази ще е по-актуална за нашата действителност и би провокирала отношението на читателите: „Стратегия за живота“ <http://razmisli.wordpress.com/2008/12/19/life-strategy/>
Даммм.... когато човек отиде по-надалече (при „белите“ хора) може и да има социално-обществена позиция, която тук е приоритет на властта!

Хубаво е да видим как се променя манталитета, след промяна на средата. (в потвърждение на поговорката, че човек не може да бъде „ пророк“ в собствената си страна)

- 09-02-2009|Гост GeA – You can say that again!

Но това не е милосърдие, а утрисение на съвестта на „даряващите“.

А по въпроса за животоспасяващите операции – защо никой не дарява за операции в България, а непременно за някъде другаде, нима хуманните са само в чужбина, където и да е тя, а нехуманните – само у нас? С риск за живота си, миналата година направих експеримента с викането на емергенсу в щатите... Там българите минават за най-жестоките към другите българи... Нима е хуманно да спасиш живота на едно дете, което после ще бъде инвалид и обект на изследователски интереси, а в същото време да участваш в превръщането на Света в екокатастрофа на човешките ценности – всички, без изключение, които съставляват живота.

Не знам за единичните случаи – но знам че бедното циганско население е основния избирателен контингент когато белите българи, турци, евреи, власи, арменци, помаци и другите не-цигани отказваме да участваме в изборите... Щатите не са решили въпроса за общностите, а единствено въпроса между общностите. Ние – може би – обратното...

- 20-02-2009|Гост

И Всичкото пустословие моме е за да направиш „великото“ си заключение в последното изречение? ... Загубих много време за да ти чета глупостите!

- 21-02-2009|Гост – Re:

Гост писа:

И Всичкото пустословие моме е за да направиш „великото“ си заключение в последното изречение? ... Загубих много време за да ти чета глупостите!

Щото според теб всичко, което не е нападка срещу нкой български политик, е пустословие, затова ли, умнико?

- 19-03-2009|**Гост**

Уважаема Ели, лесно Ви е да си живеете в бяла страна и да анализирате и коментирате. Я елате и станете учителка в България и тогава пак пишете;

- 27-03-2009|**Mario** – Милосърдието е справедливо и добро

Има нещо много объркано, погрешно и непромислено в тази статия. Тезата е объркана, защото критиката може би не е срещу милосърдието (то е разбрано в по-тесния смисъл на дарителство) като такова, а за това, че дарителите не са безпристрастни и преследват свои интереси докато са милосърдни.

Ако критиката е срещу милосърдието като такова то тя е погрешна и недалновидна. Какво лошо има в това да дарим нещо което е наше на човек които има нужда, без да сме принудени или задължени? Това че има частна собственост? Това че има имуществено неравенство? Някава форма на социализъм или комунизъм ще централизира преразпределението и ще го направи недброволно. Авторката действително ли иска нещо такова? Много странно, след като постмодерната философия и етика направиха дарът основата на постмодерната политическа икономика.

Нека се абстрахираме от етическия аспект и погледнем твърдението, че милосърдието е несправедливо само от социологическия аспект. Милосърдието е лошо защото неравенството на ресурсите позволява на даряващите да повлияват поведението на получателите. Това твърдение е донякъде невярно и донякъде ирелевантно. St Jude Children's Research Hospital има много по-големи ресурси от мен, които изпращам чек за 25 долара за изследване на рака. Много от институциите които получават дарения имат отдели които професионално се занимават да търсят дарения и да кандидатстват за грантове. Те имат IT отдел и техния data mining им казва че аз най вероятно ще даря за fellowship на името на моя любим професор по икономика. и т. н.

Отвъд факта че не винаги дарителите са силни а получателите – слаби са юридическите изисквания дарението да не е за собствена облага, политическа цел и т. н. Ако има някакъв идеологически уклон, обаче, тои е във всички посоки и има дарители които поддържат всякакви каузи и идеологии. Определено е невярно че някои е принуден да отиде само при един източник и по този начин е поставен във властна зависимост. Ако обаче приемем, че не частното дарителство а държавата ще

определя кои ще получава помощи, със сигурност ще бъде създадено властно отношение.

- 30-03-2009|Ellie

„Постмодерната философия и етика направиха дарът основата на постмодерната политическа икономия“? Не разбирам това. Ако искаш да кажеш, че постмодерната философия изследва дара и неговите следствия, това е вярно. Всъщност това започва още с Марсел Мос в културната антропология от доста отдавна. Но постмодерната философия и етика не са го направили основа на постмодерната политическа икономия. Нещо повече, постмодерната философия изобщо се отказва от всякакво твърдение за съществуване на някаква истинност или обективност в религиозно, социално и етическо отношение, която би обяснила света – нещо, което е характерно за модерната философия. Тоест, философията разбира се, че се интересува от дара във всички епохи (не само съвременната), но го прави именно за да изследва по какъв начин актът на дарението възпроизвежда културната субективност. Постмодерната философия се разминава с твоята теза за справедливост и добро именно в своята липса на такъв социален оптимизъм.

За да изясня моята теза – да, говоря за дарителството като проявление милосърдието. Всъщност аз не го критикувам – само показвам, че то е несправедливо. Само че не казваш защо твърдението ми не е вярно. Ще обясня по-нагледно използвайки твоя пример. Може би ти даряваш \$25 за дадена детска болница и това са нищожно количество пари. Но за да ги дадеш ти трябва да си подтикнат към това и болницата се стреми да задвижи твоята субективност и да я подтикне към дарение, намирайки път към нея. Освен това болницата трябва да се конкурира за дарение то ти с други институции и да те убеди, че тя заслужава най-много да го получи, независимо, че останлите болници и социални институции може би имат по-крещяща нужда от помощ, макар и да нямат така добре организирани маркетингови отдели. (Нали знаеш, че милиони деца в тази страна нямат здравни осигуровки и много умират от много по-дребни проблеми от рака само по тази причина. Социално изградения имидж на рака като застрашителен смъртоносен бич на човечеството е част от това (сравни с липсата на здравна помощ при пневмония, която няма такъв имидж и не влияе така мощно върху желанието за дарение за болно дете).

Тоест, болницата всъщност много добре разбира властта на решението, което се намира в твои ръце и колко е важна тя и действа върху нея. Ако в болницата се случи някакъв скандал, той неминуемо би рефлектирал върху решението на сумата от дребните дарители, независимо дали този скандал има нещо общо с изследванията за рака. Така например ако дарителите на даден университет не са съгласни с някаква политика на университета (например с поканата към някаква скандална личност да изнесе речта при завършването на новия випуск) макар и дребни дарители, макар и да нямат нищо общо с ежедневието живот на университета, те могат да упражнят the power of the purse и да отменят даренията си, които събрани ще са значителна сума. Такива случаи на университети отказали се от дадена стъпка заради заплахата от дарителите да спрат даренията си има невероятно много.

Така че да, ако ти решиш да дадеш за fellowship на името на любимия ти професор по икономика това изразява твоята пристрастност.

Как да разбираме исляма?

Автор: Мализ Рутвен

Непосредствено след атаките от 11 септември 2001, президентът Джордж Буш посети Ислямския Център във Вашингтон, където каза на слушателите си: „Тези актове на насилие срещу невинни хора нарушават фундаменталните принципи на ислямската вяра ... Лицето на терора не е истинската вяра на исляма. Не за това става дума в исляма. Ислямът е мир.“ Във Великобритания неговото гледище беше подкрепено от премиера Тони Блеър, който каза пред арабския вестник *ал-Хаят*: „В исляма няма нищо, което да оправдава едно такова голямо избиване на невинни хора, на жени и деца, на хора, които не участват във война или битка.“

Колкото и съответстващи да са такива гледища на умонагласата на „умереното“ мюсюлманско мнозинство, те не са неоспорими. Както посочва Джон Келси в новата си книга *Подкрепата за справедливата война в исляма*, дебати около етичността на конфликта са се водили още от времето на пророка Мохамед. Учените, които са интерпретирали ученията на Пророка, са се занимавали с въпроси като например дали е допустимо да се използват „метателни машини“, или балисти, там където сред бойците се намират жени и деца или мюсюлмански пленници и търговци. В „областта на войната“ извън границите на исляма е царял един сравнителен военен реализъм: например ислямският учен ал-Шабани от осми век твърди, че ако такива методи не бъдат позволени, то мюсюлманите изобщо не биха били в състояние да воюват.

Времето на ал-Шабани и атаките в Ню Йорк и Вашингтон може и да са безкрайно отдалечени едни от други, но границите на правната дискусия си остават удивително непроменени. В тяхната *Декларация за възоръжената борба срещу евреите и кръстоносците* от 1998, последвала разполагането на американски войски на Арабския полуостров, Осама бин Ладен, Айман ал-Заухири и техните съ-подписници, принадлежащи

към „Световния ислямски фронт“ цитираха правила, идещи от учени от 13-ти век, включително и от прочутия Ибн Таймия, за да оправдаят своето постановление, че „да се воюва срещу американците и техните съюзници, цивилни и военни, е лично задължение за всеки мюсюлманин, и той може да го изпълнява във всяка страна, в която това е възможно“. В едно скорошно видео послание бин Ладен призовава американците да приемат исляма – едно изискване, на което класическите авторитети настояват, преди да може да бъде атакуван с юридическо право един не-мюсюлмански враг. Критиките към бин Ладен, идещи от страна на религиозни авторитети, засягат средствата, чрез които крайната цел на една „възстановена“ ислямска държава може да бъде постигната, а не самата цел.

Например, в едно скорошно отворено писмо до „братът Осама“, известният саудитски духовен деятел Шейх Салман ал-Оада атакува по унищожителен начин бин Ладен за крайното насилие и вредата, нанесена върху исляма чрез неговата кампания – включвайки „унищожаването на цели нации“ и „кошмара на гражданската война“ в Афганистан и Ирак, с тяхното влияние върху околните страни. Но в караницата между шейх Салман и бин Ладен се спори по същество за средства, а не за цели. Недостатъкът на тази атака се състои в това, че тя гледа на методите на Алкайда като на контрапродуктивни, а не принципно неприемливи. Дори ако радикалите получат властта някъде по света, пише шейхът, те няма да притежават опита или компетентността да управляват в съгласие с ислямския закон.

* * *

Никои от тези аргументи не са истински нови. Дебатите бушуват още от преди 11 септември. Дали военните действия, предприети в името на справедливостта, ще донесат повече добро, отколкото зло? Трябва ли да се прави разлика между „близките врагове“, окупиращи мюсюлмански земи в Палестина или Чечня, и „далечния враг“ във Вашингтон? Както обяснява Келси, „твърденията на Алкайда могат да бъдат разбрани най-добре като опити за легитимация или оправдаване на определен вид действия чрез понятия, свързани с ислямската юриспруденция.“ Той нарича този дебат „разсъждаване върху шариата“.

Думата *шариа*, обикновено превеждана като „закон“, се отнася до „пътеката“ или „пътя“, направляващи начините на поведение, които се изискват от мюсюлманите, за да постигнат те спасение. Пътят може да

е известен на Бога, но за човешките същества той не е предопределен. Един известен *хадит* (традиция), идеца от Мохамед, твърди, че различията между мненията на учените са нещо благодатно. Разсъждаването върху шариата следователно е една „открита практика“. В класическата ера на исляма, до десети век, учените упражняват *ижтихад* – независимо мислене – за да постигнат разбиране на божествения закон. *Ижтихад*-ът споделя общата арабска представка с по-познатото *джихад*, означаващо „усилие“ или „битка“ – една дума, която понякога бива превеждана като „свещена война“. *Ижтихад*-ът е интелектуална борба, чиято цел е да се установи какъв трябва да бъде законът. Както отбелязва Келси, юридическите учени, образовани в неговите източници и методологии, ще се опитват да постигнат баланс между решенията на своите предшественици и независимите разсъждения, отразяващи идеята, че „променящите се обстоятелства изискват свежа мъдрост“. Шариата е не толкова един корпус от закони, колкото поле за дискусии или платформа за юридически разсъждения. В последно време тя се превърна и в арена за интелектуални битки.

Следователно въпросът дали похитителите и терористите автоматично поставят себе си отвъд границите на исляма, убивайки невинни хора, както внушават твърденията на Буш, Блеър и десетки мюсюлмански лидери, си остава нещо отворено за дискусия. Без църковни институции или формално утвърдени религиозни авторитети, които да контролират границите на исляма, единствената общоприета в него ортодоксалност е самата шариа. Но шариа е повече идеал, отколкото формално установен корпус от закони. И докато интерпретирането на закона някога беше запазен периметър за духовническата класа *улама*, то всеки консенсус, направляващ неговата коректна интерпретация, днес е разчупен под натиска на регионалните конфликти и влиянието на религиозните самоуци, чиято визия за исляма се е оформила извън установената научна традиция.

Никой от тримата най-влиятелни теоретици на сунитската войнственост, Абул Ала Маудуди (1903–1979), Хасан ал-Бана (1906–1949) и Саид Кутб (1906–1966), не е получил традиционно религиозно образование. Но както те, така и авторите на ключовите текстове, разглеждани от Келси в неговата възхитително ясна книга (включително и главата за Хамас, който призовава за унищожаването на Израел, както и *Декларацията* на бин Ладен), претендират да са издържани в духа на шариа,та,

както твърдяха и терористите, отговорни за жестокостите от Ню Йорк, Мадрид и Лондон.

Независимо от това дали ни харесва или не, кампаниите на тези терористи са вдъхновени от примера на борбата на Пророка – неговата „справедлива война“ срещу Курайш, езическите племена от Мека. В контекста на оригиналния конфликт между ранните мюсюлмани и хората от Мека, източниците, включително и Корана, и повествованията за живота на Мохамед, внушават, че „битката е подходящото средство, чрез което мюсюлманите трябва да се опитват да си осигурят правото да подреждат живота според божествените указания“. При войнствените прочити на шариата, историческите прецеденти биват не толкова интерпретирани, колкото прилагани директно. За ултра-радикали като заместника на бин Ладен, Айман ал-Заухири има, както посочва Келси, „само малко място за един продължителен процес на разумно божествено ръководство“, в духа на традиционната ученост. Една дори още по-силно впечатляваща липса е очевидна в критиката на войнстващите писания, упражнявана от официални ислямски авторитети, включително и широко уважаваният шейх ал-Азхар, ръководител на джамията-университет в Кайро и някога най-влиятелният глас в сунитския ислям. Докато поставят под въпрос методите на войнстващите от гледна точка на практическата етика – дали „действията, предприети в името на справедливостта, ще донесат повече добро, отколкото зло?“ – тези критики обикновено не ги оспорват от гледна точка на политическата легитимност. Консервативните мюсюлмански критици на войнствеността дори не се разграничават от мнението, че настоящите политически договорености (за повечето мюсюлмански страни) са нелегитимни ... В широките си очертания, войнстващата визия, изразявана от ал-Заухири, е и визия на неговите критици.

Ядрото на този консенсус – споделяно от традиционно образовани учени и по-популистки водачи, като ал-Бана, основател на Мюсюлманското Братство, и Маудуди, неговото източноазиатско съответствие, е вярата, че отмяната на халифата от Кемал Ататюрк в Турция през 1924 не трябва да означава край на ислямското правителство. В тази визия, която се споделя и от шиитските юристи като покойния Аятолах Хомейни, парламентите и изборите са допустими само вътре в рамките на ислямското господство. Те „не могат да се съгласят на компромис относно мюсюлманското ръководство“, пише Келси. Една пълноценна демокрация,

при която мюсюлманският глас може да бъде само един сред много други, предпоставяща една степен на морално равенство между исляма и други перспективи, би била „опасна не само за състоянието на мюсюлманската общност, но и за моралния живот на човечеството“.

2.

Във водещата сунитска традиция това усещане за върховенство е санкционирано както от историята, така и от теологията. На първо място, истината на исляма е била потвърдена на бойното поле. Както посочва Ханс Кюнг в книгата си *Ислямът: минало, настояще и бъдеще* – един преглед в 767 страници на ислямската вяра и история, видени от перспективата на един либерален християнски теолог – ислямът е преди всичко една „религия на победата“. Мюсюлманите с различни убеждения – не само джихадистите – защитават претенциите на тяхната религия за истинност, прибегвайки до онова, което може да се нарече „аргумент, облягащ се на очевидния успех“.

Според този аргумент, Пророкът Мохамед е победил противниците на истината както в подкрепяни от божествената сила битки, така и чрез проповеди. Градейки на основата на неговите победи и божествена визия, наследниците му, ранните халифи, са завладели по-голямата част от западна Азия и северна Африка, както и Испания. От тази гледна точка истинността на исляма е била потвърдена от реалните събития, чрез историческото постигане от страна на исляма на нещо, което покъсно ще стане една от великите световни цивилизации.

Аргументът, изхождащ от очевидния успех, е в съответствие с теологическата доктрина, според която ислямът измества предхождащите го откровения на юдеизма и християнството. Юдеите и християните грешат, понеже са се отклонили от директния път, разкрит пред Аврам, семейният прародител на трите религии. Ислямът „възстановява“ истинската религия на Аврам, измествайки юдео-християнството като „окончателно“ откровение. Миналото и бъдещето принадлежат на исляма дори и ако настоящето му създава трудности. „В историята на религиите“, пита Кюнг, успяла ли е някоя от религиите да постигне един победен ход, който е толкова бърз, толкова всеобхватен, толкова здрав и толкова постоянен като този на исляма? Едва ли. Но тогава не е за учудване, че и до ден-днешен мюсюлманската гордост намира корените си в опита от онзи начален период ...

Именно този оформящ опит на победата е нещото, което интересува Майкъл Бонър в неговото учено есе *Джихадът в ислямската история*. Наблюдавайки онова, което постепенно се е превърнало в едно все по-многолюдно сборище, той посочва, че думата *джихад* е притежавала различно звучене за голямо мнозинство от действащи лица – от ислямски радикали, за които тя оформя сърцето на една войнствена идеология, до мълчаливи мистици, които гледат на „великия джихад“ като на борба срещу „низшето аз“ на по-ниските човешки импулси. Някои наблюдатели, особено политическият теоретик Бенджамин Барбър в неговата широко четена книга от 1995, *Джихад срещу Макуърлд*, разтягат това определение, за да обхванат и местната съпротива срещу глобализацията. Други дефиниции отразяват самото разбиране на войнолюбците: доктрината на джихада се цитира като доказателство за вътрешната склонност на исляма към насилие и неговата несъвместимост с демократичните норми. От противоположната страна на спектъра са учени като Абдулазиз Захедина – професор в университета Вирджиния, който е следвал в Иран – чийто прочит на източниците го убеждава, че джихадът е едно чисто защитно понятие.

Опитвайки се да разчисти път сред този доста задръстен гъсталак, Бонър възприема един тематичен подход, насочен към разкриване на „вътрешната логика“ или „структурен“ смисъл, скрит в ученията на Корана, дори и когато „понякога те изглежда се намират в противоречие едни с други“. Той заключава, че „там, където Коранът говори за война, ние обикновено откриваме една реторика на отплата и възмездие“. Бог дава на мюсюлманите разрешение да воюват с „онези, срещу които е поведена война, защото срещу тях [мюсюлманите] е била извършена несправедливост“. Законът за реципрочността е приложим както към стоките, така и към военното дело: онова, което правоверните са похарчили по „пътя на Бога“, ще им бъде щедро възстановено. След арабските завоевания в Близкия Изток и Северна Африка скоро след смъртта на Мохамед в 632 г., законът за обезщетяването е бил вече институционализиран: воините са получавали фиксирано възнаграждение от съкровището, като имената на получателите са били нанасяни от чиновниците в специален регистър.

Това разширяващо се „завоевателско общество“ е било финансирано чрез данъци, събирани от победените, като един „сравнително малък

елит от арабски воители“ са ставали получатели на данъци, заплащани от „едно огромно, плащащо данъци мнозинство“. Кесията, а не мечът, е бил истинският стимул за смяна на вярата, тъй като мюсюлманите, включително и конвертираните, са плащали по-ниски данъци от не-мюсюлманското мнозинство. В края на краищата, от девети век нататък, арабските воители губят привилегированата си позиция и завоевателското общество бива заменено от системи, при които мюсюлманските владетели наемат специализирани войскови единици от не-арабски племена, включително турци, африканци от области южно от Сахара, бербери и славяни. Например военната сила на Фатимидите¹, които основават Кайро в 969 г., е зависела от берберски наемници и судански войници-роби. Но идеята за обезщетението си остава вкоренена в мисленето на шариата. „Мъченикът“, който умира на бойното поле, бива „награден“ в небесата благодарение на куража си. Истинската религиозна мотивация е първостепенна, но тъй като „само Бог познава изцяло намеренията на воители“, на падналите в битката винаги се приписват чисти намерения и те биват третираны като мъченици.

* * *

Каквито и да са ограниченията, налагани върху поведението на воителите от страна на юристите, джихадът се превръща в дълбока съставна част от ислямския дискурс. По думите на Бонър, той е „неразривна част от едно трансцендентно, трансформиращо послание“, което „предоставя мотивация и гордост“. Имайки пред вид разширяващите се граници от формиращия период, при който законите на джихада са били развити, би било погрешно да се разглежда класическия джихад като чисто защитна доктрина. Както казва Бонър: „Историческият опит на пред-модерните ислямски държави, заедно с изказванията на множество класически ислямски юристи, подкопават съвременното гледище за джихада като предимно защитен по характер.“

След като е изследвал обстойно най-добрата научна литература, достъпна на европейски езици, Ханс Кюнг стига до едно подобно заключение: „Често използваният от мюсюлманите оправдателен аргумент, че въоръженият джихад се отнася само до защитни воители, не може да бъде поддържан. Той изпада в противоречие със свидетелствата на ислямските хроникьори, които посочват, че джихадът винаги е бил от първос-

1 Държава на Фатимидите (910–1171) – средновековно шиитско арабско царство с център Кайро (от 972 г.). Бел. Пр.

тепенно политическо и военно значение. Трудно е човек да си представи една по-ефективна мотивация за война от „борбата“, която подкрепя каузата на Бога срещу неверниците.“

Като „вселенски теолог, задължен да бъде справедлив към всички религии“, Кюнг сам си поставя задачата да извърши едно „критическо изследване“ на исляма с цел да подпомогне неговото „обновление“. Неговият том допълва амбициозния му проект от три части, който вече съдържа масивни книги върху християнството и юдеизма. Някоя религия, казва той, не може да се задоволи със статуквото в този период на катаклизми. Навсякъде се поставят удивително сходни въпроси за едно бъдещо обновяване. Пред лицето на антисемитизма и нарастващата ислямофобия има нужда не от безкритични филосемити и исламофили... а по-скоро от автентични, истински приятели на юдеизма и исляма.

* * *

Извън рамките на един интелектуален елит обаче, теологическите пречки пред диалога действително са огромни. През девети век халифът ал-Мамур и неговите непосредствени последователи са се опитали, неуспешно, да наложат като утвърдена догма вярата, че Коранът е създаден във времето (с последващото от това заключение, че учението му може да бъде условно и зависещо от едно конкретно време). Като реакция срещу тази политика водещата сунитска традиция е развила една антирационалистическа теология, която поддържа, че Коранът е бил „не-създаден“ тоест, че той е еднакво вечен с Бога. Като следствие от това мюсюлманската религиозна мисъл и популярна култура е силно доминирана от едно изключително благоговение пред Корана в продължение на повече от едно хилядолетие.

Докато историческата критика на Библията е приета от повечето протестанти (освен фундаменталистките фанатици), както и от реформирания юдеизъм и, с голямо закъснение, от Католическата Църква (следвайки Втория Ватикански Съвет от 1962–1965), една „по-висока критика“ на Корана все още трябва да получи утвърждаване, въпреки впечатляващите постижения на индивидуални учени като покойния Фалзур Рахман, Мохамед Аркун и Фарид Езак (всички от които работят, или са работили, в западни университети). Според Кюнг:

„може да бъде само от помощ за ислямската вяра, ако учените-ислямисти започнат да се занимават с историческите проблеми. Това все още може да е опасно за един днешен мюсюлманин,

по същия начин, по който едно хетеродоксно гледище е било опасно за някой католик по времето на Инквизицията или за един либерален протестант в Женева на Калвин.“

Онова, което е необходимо, заключава той, използвайки понятието, направено популярно от Томас Кун, е една „смяна на парадигмата“ по посока на една модернизация, сравнима с онези, които вече са се случили в християнската и юдейска традиции.

Подобно на другите религиозни системи, за исляма не съществува друга алтернатива, освен да навлезе във водите на пост-просветителското модерно общество, една универсална среда, в която религията вече не е, както тя е била във времената на Средните Векове и Реформацията, една институция, поставена над социалната система, за да гарантира нейното единство, а просто един фактор, една сфера, една частична система сред няколко други.

За такива смени на парадигмата вече има прецеденти – като например експанзията на арабската империя, с нейните ограничени културни хоризонти, до нивото на световна религия, която ислямът е станал, обхващайки не-арабските народи, които сега съставят огромното мнозинство мюсюлмани.

Интелектуалната основополагаща работа за промяната е вече налице в работите на модернистки реформатори, които са ревизирали исляма в продължение на повече от един век. Те включват Сър Саид Ахмед Хан (1817–1898) и Суед Амер Али (1848–1928) в Индия, както и Мухамад Абду (1849–1905), влиятелният водещ юрист в Египет. Проблемът лежи не в областта на теологията, където мюсюлманските интелектуалци вече отдавна са начертали пътища за оттегляне от приетите сигурности на средновековната парадигма – пътища, които са също толкова изобретателни и (за истинските вярващи) също толкова достоверни, колкото и опитите на западните теолози. Пречките лежат по-скоро в липсата, сред водещите традиции, на структури на водачество, чрез което реформистките идеи да бъдат осъществени на едно популярно ниво.

3.

Големината на планината, която трябва да бъде претеглена, преди множеството мюсюлмански общества да могат да извършат „смяната на парадигмата“ на Кюнг, може да бъде оценена чрез забележителния мемоар на Айан Хирзи Али, *Неверник (Infidel)*. Родена в Сомалия през

1969, Хирзи Али се превърна в знаменитост в Европа, когато съавторът на нейния филм *Подчинение, Част I*, Тео ван Гог, беше убит в Амстердам посред бял ден два месеца след излъчването на филма, в който се представя тежкото положение на мюсюлманските жени. Една бележка, забодена в тялото на ван Гог, предупреждаваше Хирзи Али, че тя ще е следващата. Десетминутният филм представяше началните стихове на корана – една универсална молитва за мюсюлманите от всички вероизповедания – прожектирани върху тялото на една жена. „Моето послание“, казва Али, беше, че Коранът е един човешки, а не божествен акт. Ние трябва да имаме свободата да го интерпретираме; трябва да ни бъде позволено да го прилагаме в модерните времена по един различен начин, вместо да се опитваме да извършваме мъчителни изкривявания, за да пресъздаваме обстоятелствата на едно ужасяващо далечно минало. Моето намерение беше да освободя мюсюлманските умове по такъв начин, че жените-мюсюлманки – а също и мъжете-мюсюлмани – да станат по-свободни. Мъжете при исляма също са принудени да се подчиняват на нехуманни закони.

В последвалия скандал Хирзи Али – която междувременно беше избрана като член на холандския парламент – беше принудена да потърси специална защита и, подобно на Салман Рушди, по-късно емигрира в по-сигурната и по-гостоприемна Америка, където мюсюлманските емигранти обикновено са по-малко изолирани, по-добре образовани, по-благоденстващи и по-малко враждебни срещу западните ценности от техните едновеерци в Европа. Критиците наричат Хирзи Али „една просветителска фундаменталистка“. Това интересно обвинение я поставя във видна компания – например, редом с покойния Ърнест Гелнър, философ-антрополог и един от най-вещите, но симпатизиращи, наблюдатели на модерния ислям.

Може би обаче е по-подходящо да се гледа на Али като на една „новородена“ вярваща в ценностите на Просвещението. *Неверник* притежава отличителните черти на една духовна автобиография, в която авторката се придвижва през различни нива на просвещение, от детската травма в Сомалия (включваща генитално обрязване, извършено от собствената ѝ баба), през младежките години в Саудитска Арабия и Кения, където едно кратко запознанство с идеите на Мюсюлманското Братство ѝ дава сили да постави под въпрос племенните ценности на семейството си вътре в рамките на безумната, силно патриархална религиозност, към евен-

туално просвещение и еманципация в Холандия, подпомагано от срещите с холандски колеги-студенти и четене на Спиноза, Волтер, Дарвин, Дюркхайм и Фройд. Това забележително духовно пътуване е преплетено с класическа история на личен кураж пред лицето на една ограничена и изпълнена с женомразие социална система, която систематично малтретира жените в името на Бога, и в която жените редовно биват подлагани на пренебрежение и насилие. Разказана с една рядка комбинация от страст и съдържаност, тя представлява своеобразно пътуване от вярата към просветения скептицизъм.

* * *

И все пак, при всички въпросителни в разказа на Хирзи Али, в нейния бунт има и някакво духовно качество. Последното скъсване с нейното семейство се случва когато висши членове на нейния клан пристигат в Холандия, за да я убедят да се върне при съпруга, избран от баща ѝ, за да спаси семейната чест. Отказът ѝ изглежда някак божествено предписан. „Аз спрях за момент, а след това думите просто се изплъзнаха от устата ми. „Това е волята на душата“, казах аз. „Душата не може да бъде принудена““. Водачът на клана, както и съпругът ѝ, приемат решението. Душата не може да лъже.

Политическата траектория на Али я довежда от лейбъристите до либералите, а след това напълно извън сферата на холандския политически живот, както и отвъд меките граници на исляма. В момента тя работи за консервативния American Enterprise Institute във Вашингтон. Според терминологията на Кюнг, тя е предприела една двойна смяна на парадигмата, от аристократичната, кланово-базирана идентичност, в която е била родена, през новия стил на „депласираната“ религиозност, проповядвана от Мюсюлманското Братство, към индивидуализма на Запада, чиито ценности тя приема напълно. Остатъчните чувства към религията ѝ са се изпарили напълно след 11 септември, когато по телевизията е видяла картини на обикновени деца на холандски мюсюлмани, които танцували от радост по улиците. Ето какво пише тя:

„Аз не бях някой от тези лунатични фанатици, изпитващи подобни чувства към Америка и Запада. Знаех, че голяма част от мюсюлманите ще видят атаките като оправдано възмездие срещу неверните врагове на исляма ... Истинският ислям, като строга система и морална рамка, води до жестокост. Нечовешкият акт онези деветнадесет похитители беше логическо

следствие от тази подробна система за управляване на човешкото поведение.“

Като холандска парламентаристка, Хирзи Али проведе успешна кампания за разкриване на „убийствата на честта“ на млади жени в мюсюлмански семейства заради предполагаеми сексуални простъпки, както и скандалът с обрязването на малки момиченца, извършвано на холандски кухненски маси. Далеч от ясно е дали тя желае да повлияе върху дебатите около положението на жените в исляма, които се водят в целия ислямски свят. За разлика от мюсюлманските феминистки като Фатима Мерниси или Лейла Ахмед, които отричат женомразките и патриархални интерпретации на свещените текстове, тя се противопоставя – и отхвърля – канона като цяло. Това не е позиция, от която е много вероятно тя да има особено голямо влияние върху мюсюлманите с по-дълбоки познания за собствените си религиозни традиции¹.

* * *

В Холандия, както и във Великобритания, мултикултурализмът или дори „културната чувствителност“ могат да предложат прикритие за малтретирането на жени и деца, да не говорим изобщо за неофашистки тенденции като отричането на Холкоста и беснеещият антисемитизъм, преобладаващ в някои мюсюлмански кръгове (една тема, по която Хирзи Али е изключително смела и срещу която винаги е предупреждавала).

Във Франция ситуацията е малко по-различна. Дебатите за мултикултурализма се провеждат под покриващия свод на *laïcité*, едно понятие, което се превежда като „секуларизъм“. Оливие Роа, в своето кратко есе *Секуларизмът конфронтира исляма*, излага историческите корени на *laïcité* и следствията, които той има за френските мюсюлмански общности. Подкрепен от закона от 1905 за разделение между църквата и държавата, *laïcité* се простира далеч отвъд поставянето на институционални ограничения. *Laïcité*, настоява Роа, не трябва да бъде объркван със секуларизацията. Чрез секуларизацията – един универсален процес, присъщ на модернизацията – „едно общество се освобождава от чувството за свещеното, което обаче то не отрича непременно.“ С *laïcité* държавата активно „оттласква религиозния живот отвъд една граница, която самата държава е определила чрез закон“. *Laïcité* всъщност насърчава рели-

1 Хирзи Али е известна и с не малко погрешни тълкувания на мюсюлманските свещени текстове, при които тя например обърква текстове от Корана с факти от живота на Пророка. Бел. пр.

гията, превръщайки я в отделна категория. Той подсилва религиозните идентичности, вместо да им позволява да се разтворят в по-разнообразни социални практики.

Есето на Роа беше първоначално публикувано във Франция по време на най-разпалените дебати за мултикултурализма, които последваха правителственото решение за забрана на носенето на забрадки и други очебийни манифестации на религиозност в училищата. Той се противопоставя на едностранчивия начин, по който политиците настояват да се гледа на забрадките – като символ на потисничеството над жените. Един от най-проницателните наблюдатели на исляма в наше време, Роа счита, че строгото прилагане на политиката на *laïcité* изкривява комплексната еволюция по посока на секуларизацията, която се случва както в мюсюлманския свят, така и в други верски системи. Откъснат от своите разнообразни регионални култури, ислямът се развива по посока на една специфична верска система, сравнима с християнството и други религии. Интензивната религиозност, която се открива във фундаменталистките движения от всички традиции, е едно де факто признание на секуларизацията, което може да бъде наблюдавано например в поведението на мюсюлманските младежи. Самоутвърдителността сред младите мюсюлмани не трябва да бъде приписвана единствено на „Исляма“. Роа пише:

„Желанието на младежите за себеутвърждаване чрез носене на провокативно облекло е баналност в горните класове, но случаят със забрадките беше възприет като проникване на ислямизма в учебната система. Едно момиче, носещо забрадка, иска едновременно да се утвърди като индивид, да избяга от социалните ограничения на средата си, като приеме един знак, който ѝ гарантира както ценност, така и автономност, а освен това и да бъде забелязано, да утвърди една собствена форма на автентичност ...“

Държавата не бива да се намесва в този процес. Вместо да се намесва теологически (като например се опитва да издигне „умерени“ или либерални религиозни лидери срещу „фундаменталистите“), държавата трябва да остави религиозните общности да се развиват под собствената си вътрешна динамика. Според него:

*„Много консервативни мюсюлмани са се адаптирали отлично към секуларизацията и към *laïcité*, преформулирайки вярата*

си в смисъл на ценности, а не на норми, по начините, следвани от консервативните християни. Те защитават семейството, сексуалните различия и критиката на морала; те се противопоставят на хомосексуалния брак и дори на абортите и разводите (две категории, които не предизвикват никакви трудности в традиционната шариа); но те си остават вътре в рамките на законността“.

Анализът на Роа гледа на *laïcité* като на един „антиклерикален секуларизъм“, чиито цели вече са отживени:

„Днес Френската Република вече е изправена не пред един свръхмощен политически католицизъм, а пред едно често маргинализирано мюсюлманско малцинство, за което свободата на индивида носи само малко облаги.“

* * *

Като индикатори за политически ориентири, анализите на Кюнг и Роа имат смисъл – но само в определени рамки. Има силни доказателства за това, че терористките атаки в Лондон от юли 2005, както и последвалите ги други неуспешни опити, са били вдъхновени, поне отчасти, от радикални проповедници, действащи в британски джамии. Саудитска Арабия, най-големият световен производител на петрол и износител на фундаменталистката сунитска идеология, известна под името вахабизъм, може би наистина се противопоставя активно на джихадизма в настоящите му форми. Но както Роа обясни в по-ранния си труд *Глобализираният ислям*, богатото на петрол кралство и съседните му държави от Персийския залив подпомагат активно разпространението на вахабитското и салафитско (фундаменталистко) влияние чрез интензивно производство на *фетви* и кратки конференции или лекции, разпространявани чрез Интернет, телевизионни станции ... или просто чрез евтини книжлета“.

Едно скорошно изследване на джихадистите в Европа стига до заключението, че „тези активисти инвестират значително време и енергия в самостоятелно изучаване на вахабитския ислям и впоследствие на джихадисткото течение на сулафизма“.

Налице са и противоположни тенденции, разбира се. Например привлекателността на суфистките (умерени) идеи и религиозни привърженици (на които вахабитите се противопоставят непреклонно) сред някои литературни и артистични кръгове, както и в съответните

мистически традиции, внасяни от Индо-Пакистан. Но докато си остава на лице едно поколение от европейски мюсюлмани, които се чувстват отдалечени от традициите на родителите си, но отхвърлени от по-широкото общество, видът религиозност, поддържан от Арабия, ще си остане една мощна „ултрамонтенска“¹ сила.

Мализ Рутвен (род. 1944) е шотландски историк и писател, чиито главни теми са религията, фундаментализмът и особено ислямските проблеми.

Коментари (3)

- 25-03-2009|Гост

Самите мюсюлмани не разбират исляма, те в повечето случаи наизустяват корна. Тази религия нанася много вреди на човечеството, така, че не искаме да я разбираме.

- 13-04-2010|pitstop

Цитат:“Една пълноценна демокрация, при която мюсюлманският глас може да бъде само един сред много други, предполагаща една степен на морално равенство между исляма и други перспективи, би било „опасно не само за състоянието на мюсюлманската общност, но и за моралния живот на човечеството“.

Въпросът е -защо е цялата тази еквилибристика, ако авторът приема горната глупост като постулат?

1 Ултрамонтен: (буквално: живеещ на юг от Алпите): привърженик на идеята за неограничената власт на папата и църквата; в случая думата се използва иронично, за да се подчертае силно консервативния характер на това течение в мюсюлманската религия. Бел. пр.

- 07-01-2012|**Питащият** – Те нямат отговор

Те нямат отговор на въпроса, защо след като Аллах е всемогъщ позволява неверниците да са болшинство в този свят и да ги превъзхожда. Впрочем и християните нямат отговор защо всемогъщият творец позволява толкова зло и неверници. Тези две религии си приличат в настървеното угодничество на своя бог с цел попадане в рая и вечен живот, приличат си по претенцията за универсална истина от последна инстанция и нетолерантността към другите религии и атеизма. В САЩ е по-добре да си мюсюлманин отколкото атеист. Както е казал народа, два остри камъка брашно не мелят. Затова войната между шиити и сунити е неизбежна и необходима, колкото и грозно и жестоко да звучи това. Европа поумня след две кървави световни войни. Саудитска арабия купува оръжие, а Иран показва мускули.

Моята любов е моят СПИН

Автор: Цвета Стоева

Когато бях малка, много исках да разбера какво е любовта. Представях си я като лилава фея, облечена в прозрачно кимоно. С огромни маргарити в едната ръка и мрежа за ловене на пеперуди в другата. Тичаше боса по тревата, а след нея никнеха цветя. После те се покриваха с пчели. След тях идваха и хората – всички по двойки, всички хванати за ръце. Бяха голи, а на лицата им висяха закачени продълговати усмивки.

Представях си любовта като нещо грандиозно. Като карнавала в Рио де Жанейро, който гледах всяка година по БНТ. Представях си я недостижима. Като палмите в Калифорния и красивите момичета с големи гърди и ролкови кънки. Представях си я обсебваща и екзотична. Като нестихващ празник, на който всички са щастливи и танцуват. Танцуват много. И не се интересуват дали са облечени, нахранени, дали са платили данъците си, какво дават по телевизията, кой ден сме днес и кой ни управлява. Единственото, от което се интересувах, беше любовта. Тя беше министър председателят на всички. Президентът на света – такава съществуваше в моите представи.

Стоях в малката си стая, притаила дъх в очакване на карнавала. Исках и аз да обуя ролковите кънки и пипна твърдите листа на палмите. Бях сграбчила билетчето с двете си ръце и чаках да мина през входа. Чаках любовта.

Когато един ден тя най-накрая се появи, аз нахлузих ентузиазирано кънките на невръстните си крака, изправих се и паднах жестоко. Кръвта ми запъпли по бетонените плочки, затича се в тесните им фуги и попи в земята. Просмука се в растенията, а те на свой ред нахраниха пеперудени вампири. Вместо копринени криле, те имаха кучешки зъби. Вместо магическа фея от книгите на Толкин, любовта се оказа невроза, излязла от томове на Фройд. Не приличаше на приказно същество с островърха шапка. Тя беше премисляща, трепереща, психично болна.

Точно каквато е любовта към моите родители. Тази невидимата. Която се затваря, не иска да говори, не казва „Обичам те”. Крие проблемите си в тъмен ъгъл в гардероба, за да не ги притеснява. Брои фасовете в пепелника и държи дълги лекции за здравето на баща си. Събужда се по сред нощ и на пръсти проверява равномерното му дишане. Спира душа и се заслушва дали всичко въкъщи е наред. Купува всяка Коледа пуловер за баща си и Poison на Dior за майка си. Украсява елхата и всички прозорци, за да бъде уютно, въпреки че отдавна не са семейство. Или поне не от тези, които дават по телевизията. А от онези, които мигат в жълтите прозорци всяка вечер – раздробени, нахвърляни, с хиляди духове помежду си.

Точно каквато е любовта към баба ми и дядо ми. Тази тихата. Която се обажда само веднъж в месеца. Разпитва и целува от разстояние. Брои бръчките по лицата и дните, които им остават. Кара ги да стоят един до друг и ги снима всеки път, чудейки се дали не е последен. Пазарува в мола ориз, синьо сирене, пастет и сладко, ужасно много сладко, защото толкова обичат. Тази, която се открива в острите черти на дядо си и зелените очи на баба си. Слуша за пореден път една и съща история и се усмихва, сякаш я чува за първи. Любовта, която се предава по гените. Която колкото и да е телефонна, никога не изчезва, дори тях двамата отдавна да ги няма. Тя идва всеки път, щом застанеш пред огледалото и се огледаш в острите черти на дядо си или зелените очи на баба си.

Точно като любовта към четирите ми приятелки. Тези, които редовно ровят из най-тъмните квадрати на моя гардероб. Държат сърцето ми в ръцете си и никога не го изпускат. Не го нанаяват. Не го разкъсват. Целувам ги всяка събота в Онда срещу Руската църква – сънливи, рошави, изморени от поредната петък вечер. С повече алкохол в кръвта си, отколкото грим по лицата си. По кецове и с тениски. Истински. Моите приятелки, с които няма нужда да си даваме обети, за да съм сигурна, че си принадлежим. Те са мои по природа. Най-личните. Най-милите. Най-любимите. Жени, които миришат на мен. Мои душевни клонинги.

Точно като любовта към бившето ми гадже – упорит и натраплив вирус. Тя е навсякъде – по повърхността на предметите, на дъното им, във въздуха. Изпада от всяка книга, която отворя. Свила се е на кълбо в джоба ми. Седи до мен в киното, докато гледам филм с приятели. Клати крака от кухненския шкаф и ме гледа как си приготвям вечеря. През нощта пълзи между кокошите пера на възглавницата и чегърта остатъ-

ците от сълзи и спирала по нея. Тя е нечуплива, имунизирана, безжична. Любовта ми към него е Wi-Fi. Няма форма и цвят. Единственото ѝ постоянно свойство е това, че е неизлечима.

Моята любов е моят СПИН. Тя е в мен самата. В малкия ми крив, похабен от наркотиците, голям колкото маслина хипоталамус. Там съм ги събрала всичките – в изображения с малка резолюция и дълга история. Паспортни снимки на любимите ми хора.

Цвета Стоева е млада българска авторка, победителка в конкурса „Новелови награди“ 2007.

Коментари (16)

- 09-02-2009|**Златко**

Още един кратък текст от нашето *enfant terrible*. Да разлаем малко кучетата, че нещо много взе да се успива селото ...

- 10-02-2009|**Симона**

Абе с тези приятелки малко ми става Сексът и градът, тъй де София била 2 милиона и половина, неофициално разбира се. Чак пък дете? ужасно- не съвсем. Но дотук най-доброто-in my humble opinion. Но по-добре мама и тати, ако и... отколкото като мен, всички си отидоха. Елате на Коледа, весело си е;

- 15-02-2009|**СНІТАТЕЛ** – MATERIALA NA CWETA STOEWА
Dragi Zlatko,

Chowek kato teb s pretencii che ima kriterii shto e publicistika, hudozhestwena literatura i srednoshtna mladezhka poljucija ne bi se suglasil da publikuwa opusa na g-ca Sweta – neprilichno e kato obida za chitatelite, sred koito ima wse pak wyzpitani hora.

- 15-02-2009|**Гост**

Абе не е зле, само дето едно и също и пише.

- 15-02-2009|**Гост ГеА** – хайде да се позаядем сега

Цветето остарява – това не е тя. Много е гъсто. Не е литература, а някаква надрусана автобиография с примеси от остаряла образност. Няма екшън, както биха казали едни мои познати от 6-ти „б“.

- 15-02-2009|**Златко** – Re: хайде да се позаядем сега

Гост ГеА писа:

Цветето остарява – това не е тя. Много е гъсто. Не е литература, а някаква надрусана автобиография с примеси от остаряла образност. Няма екшън, както биха казали едни мои познати от 6-ти „б“.

Не бе, Гейче, не остарява Цветето, ами аз неволно започвам да подбирям по-лекички неща, че ми писва да ме гризат добродетелните фарисеи тука. Инак тя си е бойна и, за разлика от мен, наистина не ѝ пука на шапката, дал ѝ Господ дебела кожа. Но и аз няма да се кумя до веки, скоро ще започна да пускам по-пиперлии текстове, напук на фарисеите. Взел ги дяволът, че и мен с тях!

- 15-02-2009|**Гост**

златко, лет ит би, мен, нямам проблем с четенето ѝ, но тя определено има проблем с писането, фарисеят си ти, едновременно ми пускаш някакви блудкави комерси и задълбочени анализи за пингвини

- 15-02-2009|**mz**

Pyтvo: zaglavieto me raztrese i si natochih ochichkite za wdyhnowjawasht text.

Posle: se pitam tazi zhena ima li njakakva ideja za kfo stava duma...

- 16-02-2009|**Гост**

в началото винаги започва добре и после цикли

- 19-02-2009|Гост – пффф

Според мен каквото и да напише набедената госпоица, все ще го оплюват тук. И вече не става въпрос за качество, а просто за инерция. На мен този разказ много ми хареса, мисля, че съм го чела и в списание. Към критикуващите и един съвет – не е жизнено важно винаги да се изказвате.

- 20-02-2009|Гост – пффф!?

Става въпрос само за качество. В случая за липсата му. Изказва се който и когато поиска – свободен свят.

- 27-02-2009|Гост – Re:

mz писа:

Pyтvo: zaglavieto me raztrese i si natochih ochichkite za wdyhnowjawasht text.

Posle: se pitam tazi zhena ima li njakakva ideja za kfo stava дума...

Първо: се научи да пишеш на роден език, а не на шлокавица или нещо подобно.

После: неможеш ли да кажеш нещо по-добро или поне равностойно на това, което току-що си прочел, по-добре си трайкай на дивана в хола и си гледай БТВ-то. Ок?

- 28-02-2009|Гост – Re: Re:

Гост писа:

mz писа:

Pyтvo: zaglavieto me raztrese i si natochih ochichkite za wdyhnowjawasht text.

Posle: se pitam tazi zhena ima li njakakva ideja za kfo stava дума...

Първо: се научи да пишеш на роден език, а не на шлокавица или нещо подобно.

После: неможеш ли да кажеш нещо по-добро или поне равностойно на това, което току-що си прочел, по-добре си трайкай на дивана в хола и си гледай БТВ-то. Ок?

Я пак човекът, който може да пише на роден език, да напише „не можеш ли“ правилно.

Не можеш ли да пишеш друго освен шльокавица (дали и това не е изписано погрешно?), наистина е по-добре да си траеш. Камо ли съвети да даваш... уф, аман от интелектуалци дето БТВ-то пък им пречело.

- 07-03-2009|Гост – Re: Re:

Гост писа:

mz писа:

Pyтvo: zaglavieto me raztrese i si natochih ochichkite za wdyhnowjawasht text.

Posle: se pitam tazi zhena ima li njakakva ideja za kfo stava дума...

Първо: се научи да пишеш на роден език, а не на шльокавица или нещо подобно.

После: неможеш ли да кажеш нещо по-добро или поне равностойно на това, което току-що си прочел, по-добре си трайкай на дивана в хола и си гледай БТВ-то. Ок?

тъй като аз съм авторът на коментара, който намеква за бездарието на този текст, ще си позволя да отговоря.

По-добре да си трайкам на дивана е соц-пубертетски тон, който по страниците на този форум не действа, защото всеки е фрее да си изказва мнението. Латиницата не дискредитира автоматично съдържанието на коментара, може би просто съм бил в друга държава и не съм имал достъп до кирилица, ок? Относно разказа, не е станал, прекалено е чувствителна темата, за да може така пре-лесно да се словоблудства.

- 26-03-2009|Гост

В разказа има хляб. В коментарите за него – най-вече биене в гърдите и избиване на излишъци от интелектуалщина.

- 30-04-2009|gengen4ev – comment to love баба и дядо -много сладко existence is a punishment dear цжеткова анд ъоу нов тхат нов

За Санчо, свободата и зидовете вътре в нас

Автор: Златко Енев

Наскоро, за кой ли път, гледах отново *Стенатана* Пинк Флойд и Алън Паркър. Само че този път, за разлика от предишните, заедно със сина си. Опитах се преди това да го предупредя да не ми обръща внимание: общо взето, електрошокът при всяка среща с това чудо е твърдо програмиран някъде вътре в мен, той вероятно е част от операционната ми система, така че скърцането със зъби, пъшкането и въртенето във фотьойла – като пословичния настъпен червей – са неизбежна част от преживяването. А това, както знае всеки баща, не е най-добрият начин да кажеш нещо на сина си, каквото и да е то.

И въпреки това фиаското – което сега, на спокойствие, вече съм способен да обмислям и дори разбирам, поне донякъде – ме завари напълно неподготвен. Момчето също се въртеше на стола си, само че от скука, поглеждаше от време на време към баща си, който се сопотивеше там в неговия си фотьойл – и коментираше откачените картини от екрана по толкова разумен начин („Ако тоя наистина иска да си пререже вените, то трябва да го направи *така, а не така*“), че баща му се чувстваше отново запокитен в някой от полузабравените си спомени, с всичките им стени, канали и канавки, с всичкия им беснеещ гняв, с безсилието и абсурда им ... И в главата му, някак напълно против собствената воля, се редяха такива едни думички, като ехо на идещото откъм екрана:

hush, my daddy, daddy, don't you cry
sonny's gonna make all of your nightmares come true
sonny's gonna put all of his fears into you
sonny's gonna keep you right here under his wing
he won't let you fly but he might let you sing
sonny's gonna keep daddy cosy and warm ...

Гадни, противни, дребни мислички. Мислички, изпълнени със страх и тихичко отчаяние, изправени – неизвестно дали с лице или с

гръб – пред една стена, която изглежда също толкова непреодолима и непоклатима както онази, някогашната. Господи, дали наистина сме толкова различни? Но как е възможно, та това е моята плът, моята кръв, моето семе, по дяволите! Как е възможно да му липсват напълно антените за бунта, за абсурда, непокорството, ужаса? И, ако това наистина е така, то каква е проклетата полза от това да си израсъл на свобода, на воля? Без да си бил принуждаван да опразваш против волята си чини-ята с буламача, треснат под носа ти без капчица любов? Без да те следят, нощно време, дали четеш с лампичка – или мастурбираш? Без да припаднат всеки път, когато донесеш от училище поредното доказателство за учителска тъпота и бездушие? Без да изискват от теб жестове на синовна любов и преданост, които засядат в гърлото ти като рибени кости – непотребни, фалшиви, измислени ... Без да ти показват непрекъснато *как се става човек*? Без да очакват от теб да бъдеш *активен*, без да настояват да станеш член на поредната *Организация* – или каквато и да било друга пералня на мозъци? Без да изискват от теб *Успех*?

Но каква е тогава ползата от Свободата, Господи? Или от едно обкръжение, което произвежда на конвейер човешки варианти на птицата Додо – безкрили, немислещи за полет, сити и доволни от битието си тук долу, *пост-всичко* същества?

Не че виждам сина си по този начин, опазил ме Господ! Нито пък си искам Стената обратно – тук в Берлин и без мен е пълно с такива. И все пак, когато отново се уловя, че отивам в библиотеката, за да му търся книги, защото без моето побутване той би прекарвал времето си 24/7 във Wagstaff, аз неволно започвам да се моля, ей така, уж на шега:

„Боже, Боже, Боже, в когото не вярвам, моля те направи така, че и аз да се окажа поредният смешник, който е изгубил връзката със света; който обвинява децата си за собственото си безсилие; който упорито отказва да направи път в очакване да бъде избутан настрана. Моля те, всичко, всичко друго, само не и свят, в който царуват *pigs on the wing*.“

А може би просто ми е време да започна да се вземам по-малко на сериозно, а?

Златко Енев е български писател и издател на „Либерален Преглед“. Досега в България е публикувал шест книги (трилогията за деца „Гората на призраците“ (2001—2005), романите за възрастни „Една седмица в рая“ (2004) и „Реквием за никого“ (2011), както и есеистичния сборник „Жегата като възплъщение на българското“ (2010).

Детските му книги са преведени на няколко езика, между които и китайски. Живее в Берлин заедно с двете си деца.

Коментари (20)

- 10-02-2009|**Гост**

Изповедно, искрено, тревожно, истинско. Но защо собствените фобии са центърът, а личността на детето в периферия. Разпознавам и себе си в тази постановка. Поради това ми иде наум, че децата ни трябва да се молят за нас, а не обратно.

- 10-02-2009|**Златко – Re:**

Гост писа:

Изповедно, искрено, тревожно, истинско. Но защо собствените фобии са центърът, а личността на детето в периферия. Разпознавам и себе си в тази постановка. Поради това ми иде наум, че децата ни трябва да се молят за нас, а не обратно.

Просто защото се надявам (впрочем, не само надявам, чувствам се доста уверен, дано да не е на уроки), че всичко това са интелектуалски псевдо-грижи. Детето ми е наред, всъщност аз го обичам и вярвам напълно в него. Това беше един момент на съмнение (не е нито първи, нито последен), но иначе аз не си правя илюзии относно това, че няма как да разбирам и приемам всичко. Всъщност ние сме доста добри приятели и,

с малко или повече усилия, успяваме да поддържаме приятелството си живо. Останалото май не е моя работа. Знам ли ...

- 15-02-2009|GeA – generation gap? no such thing

има нещо момчешко в опита да станеш приятел с момчето си, но не е достатъчно да вижда то твоите рани, виж неговите – не може да ги няма – дори като предчувствие, като предусещане на стаения враг, който се таи по коридорите на Wagcraft, измислените полета, симулациите на неумрелите – невампирите – кошмарите, населяващи страховете на татковци, създавали бойните виртуални полета, оставили ги в наследство на играещите деца – да се учат на тях и да им видят сметката, ако могат.

Слънцето рано сутринта – дори облаците в тъмния зимен ден, процеждащи светлината на света, звездната вечер и шумът на пролетта в клоните на още зимните дървета – мартенските котки-досадници, скитането из покрайнините на града или още по-нататък, мирисът на земята – пролетно-измита или замърсена – момичетата, които срещате – това всичко идва през деня и измества кошмарите на остаряващото тяло, оставя свобода за детството. Детето в нас – то няма време във възрастта – понякога идва на дисплея по-късно, понякога – твърде късно, пусни го и пусни момчето си да го води, защото нашето детство беше възрастно, а после ще бъде твърде обременено от остаряващото тяло.

Е, аз съм момчето на татко, геймър и тийнейджър – малко бях поостаряла напоследък, но пак си влизам в свободната форма – е, вече не мога да се катеря по черешите, но то пък и черешите ги няма, не мога да газя из Марица за миди и риба, но то пък и Марица не е същата, не знам какво се въди сега там. Но си е хубаво да си свободен и да скиташ по света – използвам мъжкия род, но това важи за всички човечета.

И още много – вие си го знаете, текста е смел, обаче, защото ти си третия, когото съм чула да споделя кошмарите си – другите си траят. Ами и това си е постижение – щом ги казваш, значи са останали на предишното ниво, ти си преминал на следващото – може би тука трябва помощ от някой, който не се страхува, някой по-млад, по-опитен, по-добър воин в ТОЗИ свят, който вече е новост за нас, макар че ние претендираме за авторското право – да, бе, да.

- 15-02-2009|**Гост**

Warcraft – какво е това – това ми е първият въпрос? Вторият въпрос е – Уважаеми Златко, кой плаща за електронното списание „Либерален преглед“ – някакви фондации за развитие на демокрацията, някой друг? Отговорът и на двата въпроса не е задължителен, бъдете жив и здрав. Иначе синът Ви е напълно прав да скучае на „Стената“, защото е тъпотия.

- 15-02-2009|**Златко** – Re:

Гост пиша:

Warcraft – какво е това – това ми е първият въпрос? Вторият въпрос е – Уважаеми Златко, кой плаща за електронното списание „Либерален преглед“ – някакви фондации за развитие на демокрацията, някой друг? Отговорът и на двата въпроса не е задължителен, бъдете жив и здрав. Иначе синът Ви е напълно прав да скучае на „Стената“, защото е тъпотия.

Нещо много деловито ми звучиш, чичовото – веднага накъм кинтите, накъм търговската страна те избива – тъй че няма да ти отговоря, да не се учиш отрано на алъш-вериш. А за „Стената“ по-полечка, че да не се окаже, че си бил цапнат с тухла по главата още там, в началото, преди и да си чувал за стени и подобни неща. Тъй де – човек никога не знае кое и откъде му е дошло.

- 15-02-2009|**Гост**

Нито за миг не съм си правил илюзията, че ще ми отговорите на въпросите. И особено на въпроса как се финансирате, защото от отговорът му, ако е искрен, зависи всичко останало. Благодаря Ви, че не ми отговорихте и реагирахте нервно – това е също много показателно!

- 16-02-2009|**Златко**

А каква полза от един „искрен“ отговор, на който ти така или иначе не искаш да вярваш, Любознайко? Инак не би задавал този въпрос, разбира се.

- 16-02-2009|**Гост**

познавам доста хора, които открито и искрено се аутват, че не четат фикция, и това е напълно ок, защото се занимават вдъхновено със съв-

сем други неща, като ноктопластика или градинарство например, тъй че професионалният ми съвет е, ако не си предложил друга алтернатива на детето, да му предложиш да прави други неща, примерно спорт или нещо от сорта на труд и творчество. За голяма моя радост не само литературата е единственото удоволствие на човечеството.

Относно бунтарството ти разбирам травмата, само че я се замисли, не си ли и ти същият в момента: гледаш на сина през собствената си структура, налагаш му формат, който може би не е негов. Питал ли си го какво точно му харесва в warcraft, ако да, това е добре. Не на всеки трябва да му харесва Стената, нито Апокалипсис сега, нито Коса, нито Отнесени от вихъра.

А възклицанията към обвинения в създаването на този свят, може и да са с малка буква.

- 16-02-2009|**Друг Гост** – Re:

Златко писа:

А каква полза от един „искрен“ отговор, на който ти така или иначе не искаш да вярваш, Любознайко? Инак не би задавал този въпрос, разбира се.

Разбираш ли, номерът е, че не отговаряш, което намирисва на соц-трансперентност. Отказваш ни достъпадо некласифицирана информация, което не е ли издигане на стена своего рода.

- 16-02-2009|**Златко** – Re: Re:

Друг Гост писа:

Разбираш ли, номерът е, че не отговаряш, което намирисва на соц-трансперентност. Отказваш ни достъпа до некласифицирана информация, което не е ли издигане на стена своего рода.

Уф, големи приказки (и незнание на правописа). Просто ме дразнят подпитванията за пари, какво толкова? Всеки, който обикаля поне малко из българския интернет, знае, че има немалко сайтове и издания, финансирани просто от хората, които ги правят – „Де Зората“ на Милен Радев от Берлин, „Диалог“ на Даниела Горчева от Холандия, също и „Прегледа“, който – за всички, които още не са го разбрали – аз си правя сам, други няма. Е, и какво сега? Доволен ли си, Любознайко?

- 16-02-2009|Гост – Re:

Гост писа:

Относно бунтарството ти разбирам травмата, само че я се замисли, не си ли и ти същият в момента: гледаш на сина през собствената си структура, налагаш му формат, който може би не е негов. Питал ли си го какво точно му харесва в warcraft, ако да, това е добре.

Дали съм го питал, хе хе? Я, ако ти остане малко време, хвърли един поглед на това текстче тука:

http://www.librev.com/index.php?option=com_content&task=view&id=269&Itemid=0

- 16-02-2009|Гост – Re: Re: Re:

Златко писа:

Друг Гост писа:

Разбираш ли, номерът е, че не отговаряш, което намирисва на соц-трансперентност. Отказваш ни достъпа до неклассифицирана информация, което не е ли издигане на стена своего рода.

Уф, големи приказки (и незнание на правописа). Просто ме дразнят подпитванията за пари, какво толкова? Всеки, който обикаля поне малко из българския интернет, знае, че има немалко сайтове и издания, финансирани просто от хората, които ги правят – „Де Зората“ на Милен Радев от Берлин, „Диалог“ на Даниела Горчева от Холандия, също и „Прегледа“, който – за всички, които още не са го разбрали – аз си правя сам, други няма. Е, и какво сега? Доволен ли си, Любознайко?

Такива генерализации пък аз най-много ги обичам. Мирише на соц-мухъл да набиваш незначителни грешки от коментарите на другите, като се стремиш да дискредитираш цялото мнение. Такава тактика на намеци, че ти всъщност знаеш как стои ситуацията, че неосведомените са неграмотни, а ти като грамотен и осведомен си прекалено зает да просветляващ директно, хм... я имахме основно едно време и за съжаление продължаваме да я имаме сега. Да, има любопитни хора, които питат. Някакъв проблем с това, г-н главредатор?

- 16-02-2009|Гост – Re: Re:

Гост писа:

Дали съм го питал, хе хе? Я, ако ти остане малко време, хвърли един поглед на това текстче тук:

http://www.librev.com/index.php?option=com_content&task=view&id=269&Itemid=0

това текстче в момента ми е прекалено дълго, протяжно и пълно с клишета. ах, страстта, ах самоубийството, ах, Фасбиндер, хаха, Фасбиндер. А и пак не отговаряш директно, а пасивно агресивно играеш знаещият. Жалко, г-н редактор.

- 16-02-2009|Гост – Re: Re: Re: Re:

Гост писа:

Такива генерализации пък аз най-много ги обичам. Мирише на соц-мухъл да набиваш незначителни грешки от коментарите на другите, като се стремиш да дискредитираш цялото мнение. Такава тактика на намеци, че ти всъщност знаеш как стои ситуацията, че неосведомените са неграмотни, а ти като грамотен и осведомен си прекалено зает да просветляваш директно, хм... я имахме основно едно време и за съжаление продължаваме да я имаме сега. Да, има любопитни хора, които питат. Някакъв проблем с това, г-н главредатор?

Ок, sorry. Ето тук един спокоен отговор: „Либерален Преглед“ е напълно частно начинание и като такова не разполага с никакъв вид обществено финансиране.

- 16-02-2009|Гост – Re: Re: Re: Re: Re:

Гост писа:

Ок, sorry. Ето тук един спокоен отговор: „Либерален Преглед“ е напълно частно начинание и като такова не разполага с никакъв вид обществено финансиране.

Такъв отговор напълно ме удовлетворява и не ме кара да задавам повече въпроси, защото ми стана ясно, без да търся конспиративни замисли зад финансирането на изданието ти. Благодаря, както казват в Западна Европа.

• 17-02-2009|Гост

Златко аз, който Ви попитах пръв за финансирането, спрях още на изказване номер 6. Нататък не бях аз, а други участници. Държа да го знаете. За мен диалога приключи още на 6-та позиция. Държа и на пра-вописа – безсъмнено!

• 04-03-2009|Закъснял Гост – Въпроси и отговори

„...ама Вие май се боите от моите въпроси, г-н министър-председател?“ ;-)))

Златко, какъв Ви е проблемът с отговора? Зарад този кратък и ясен отговор не си струваше съспенса:

Либерален Преглед“ е напълно частно начинание и като такова не разполага с никакъв вид обществено финансиране.

Евала, добро ви е начинанието! Дерзайте!

А „Стената“ на Флойд и „Стената“ на Паркър са 2 съвсем различни неща...

Философа

• 06-03-2009|ралица

„Но как е възможно, та това е моята плът, моята кръв, моето семе, по дяволите! Как е възможно да му липсват напълно антените за бунта, за абсурда, непокорството, ужаса? И, ако това наистина е така, то каква е проклетата полза от това да си израсъл на свобода, на воля? Без да си бил принуждаван да опразваш против волята си чинията с буламача, треснат под носа ти без капчица любов? Без да те следят, нощно време, дали четеш с лампичка – или мастурбираш? Без да припадат всеки път, когато донесеш от училище поредното доказателство за учителска тъпота и бездушие? Без да изискват от теб жестове на синовна любов и преданост, които засядат в гърлото ти като рибени кости – непотребни, фалшиви, измислени ... Без да ти показват непрекъснато как се става човек? Без да очакват от теб да бъдеш активен, без да настояват да станеш член на поредната Организация – или каквато и да било друга пералня на мозъци? Без да изискват от теб Успех?“

Странно, ако само за такива дреболии ти се иска да се разбунтуваш, има къде по-тежко в живота на едно дете, било то и българско. Като баща жертва на нечовешки чистки и с който страдаш цял живот. Но може би надеждата идва от любовта в сърцето и сублимацията на личността.

- 09-03-2009|**Пенка**

Статията е искрена и не бива да се злоупотребява с това. Засяга сериозен проблем на младото поколение: безвремието, в което живеят, независимо дали в България им пълнят главите с глупости от 13 века без последните 60 години, или в Германия, където не се чувстват част от споменната култура.

- 20-09-2009|**Aglida**

Към разните гости, чиито мнения стоически изчетох: нещо не разбирам жеста ви – нехаресването на един текст не се ли изразява, като просто не го дочиташ? Каква е тази дребнаво-критикарска поза, наистина pissed off!

Март 2009

За непосилната лекота на омразата

Автор: Златко Енев

Пристъпих в луксозната зала със – за щастие вече познатото – усещане, че имам привилегията да се докосна до нещо истински култивирано, цивилизацията в нейното най-малко престорено амплоа, възвисяващият глас на литературата, такива неща. Не се шегувам, нито пък мисля, че преувеличавам – „Литературният Колоквиум“ в Берлин е място, добре познато сред познавачите с малко нескромното, но пък добре заслужено определение, което се намира на собствената му уебстраница: „един от нервните центрове на цялата немскоезична литература“.

Вижте, ще захвърля тук брокатените думи, защото по някое време просто ми додява от тях. С две думи: мястото е страхотно, елегантно и стилно колкото могат да го позволят (почти безкрайно) многото пари и културната традиция (още по-безкрайно дълга, гледана през моите български очи), за която се говори, че все още съставлява около седемдесет процента от курикулумите на повечето елитни университети по света. Накратко: най-доброто от Германия. Място за преклонение и размисъл, място за освобождаване от тегоби, място за поклонение. Храм.

Идвах с доста определена, макар и неясно дали изпълнима, цел: исках да се запозная с авторката, която имаше привилегията да представя днес тук последния си роман, Сибиле Левичароф (на немски името се произнася „зибюле“, което ме кара да си мисля за зюмбюли, пролет и много други, все приятни, миришещи на младост и свежест, неща). Бях прочел предния ден интервюто ѝ в един от местните берлински вестници, бях останал леко озадачен от липсата на така обичайната за немците, политически оцветена коректност, която почти никога не им позволява да кажат нещо лошо за Другите – нали Вина носят, хич не им е лесно, горките. Бях дори подтиснал – без особени усилия, както винаги – лекото смущение, възникващо сякаш по неизбежност, когато някой започне да говори директен текст за родината ми, в резултат на което в края на

краищата почти винаги се стига до някакви неприятни асоциации – я кенеф ще излезе, я нещо подобно ... Свикнал съм да не се обиждам лесно, вече от много години насам. Казано накратко: аз гледам на себе си като на професионален Българин. Не само между другото.

Но този път беше малко по-различно. Дамата ме озадачаваше по един много гъделичкащ начин – а когато по този начин те озадачава една жена ... Ужасно ми се искаше да се опитам да надникна под повърхността на презрението, дори омразата, които тя изобщо не се опитваше да прикрива. Защо точно нас, миличко? Да, виждам, че носиш българско име, мога да предположа, че зад всичко това се крие нещо лично, но готова ли си да говориш за него и без лак и лустро, готова ли си да ми кажеш за какво всъщност става дума? Готова ли си да се отвориш?

Не ще и дума, всичко това бяха вътрешни монолози без особени претенции за каквато и да било реализация. Никой човек не говори за такива неща лесно, аз не съм репортер, нито дори журналист, а Колоквиумът и без това всеки път е препълнен до тавана ... Разчитах донякъде на факта, че Сибиле живее в Берлин, тоест теоретически би било възможно да се уговори среща, да се започне някакъв по-сериозен разговор, м-да ... Теоретически.

Реалността, разбира се, започна да тропа по стъкларията ми далеч по-рано, отколкото си го желаех. Обади ми се Кристиан – моят немски приятел-фотограф, който е далеч по-обидчив от мен, когато стане дума за България. Наруга той Сибилата, без много-много увъртания, след което ми каза и най-важното: бащата-българин се е самоубил, когато малката е била още на десет години (дали това е вярно не знам и досега; във всеки случай именно такава е съдбата на бащата в романа). Това вече звучеше като прекалено директно обяснение, така че в първия момент аз се опитах да го игнорирам: някак прекалено елементарно ставаше всичко, цялата моя кула, градяща се на допускания за сложни, дълбинни преживявания, свързани с подтискащата сянка на един мрачен, може би все още жив, балкански деспот, рухваше начаса и нещата се свеждаха до най-обикновена омраза: омразата срещу онзи, който е отказал да се превърне в част от нормалността, в част от порядъчната и усърдна, швабска Германия ... Не че това би било по-малко интересно за един читател, който никога не е живял тук. Но за мен? Впрочем, добрата стопанка и с лъжица преде – и така аз взех градския влак и се запътих

към Ванзее без по-нататъшни умувания. Let the music do the talkin'. Това винаги е най-мъдрото решение.

Купих книгата веднага след като пристъпих в Колоквиума – и тук ме очакваше първата малка изненада: на гърба на безумно луксозното томче (а и как ли иначе – „Зуркамп“!) аз открих факсимиле на стар български паспорт, от който гледа красив млад човек, плюс печат, на който ясно се чете „околийско управление Пазарджик“, плюс гербова марка от 1940 г. Нещата започваха да придобиват все по-ясни – и все по-неприятни за мен, очертания. Лека-полека аз започвах да изпитвам към добрата Сибила истинска неприязън. Аз – професионалният българин? Хм, това е всичко друго, но не и професионално. Остави страстите за други, момче. Твоята работа е да наблюдаваш. Да наблюдаваш и да регистрираш. За страстите си има други хора.

А след това тя започна да говори. И да чете. И да разменя безумно остроумни и безумно култивирани забележки с двамата си събеседници – стари кучета от литературната гилдия, хора, чиято работа е да им тече мед от устата (или гликоза, по липса на мед, да речем). При което аз изпадах все по-здраво и по-здраво в плен на собствената си, вече напълно оформена, конструкция.

Добре, нека започнем по ред. Първо, що е Швабия? Самият аз трябва да призная, че познанията ми са ярко оцветени от същите шаблони, които карат Давид Черни да вижда в тоалетните най-запомнящия се детайл от българското преживяване. Швабия, в известен смисъл, е онова, за което светът си мисли, когато произнася думичката „Германия“. Богатство, пиетизъм, ред – и най-високият брой на душевноболни в цялата страна. Това не е шегичка – добрата Сибила го каза сама.

Представете си сега един българин, който попада в това гнезденце на щастието: свекърва му има единайсет братя и сестри, всички от които имат по още толкова чеда, все горди и непоклатими носители на немската порядъчност и усърдие. Самият той, така както го описва дъщеря му, започва постепенно да чезне и вехне, превръща се в мизантроп, който прекарва цели дни, заключен в стаята си, откъдето се носи мирис на мухъл, като в „Психо“. Откъснат напълно от една родина, затънала в ускореното изграждане на най-щастливия кенеф на света, откъснат от всичко, което някога му е било скъпо, родно, мило ... Ех, душо, душо! Докато накрая сам слага край на всичко. И тази лустросана кокошка го е намразила – точно затова? Защото е отказал да се претопи? Защото е

предпочел да угаси светлината, вместо да гори с равномерния немски блясък, поддържан с всички трикове на прочутата протестантска етика (впрочем, ония там долу май са католици, знам ли ги?) Защото ѝ е отнел бащата, с когото би могла да се гордее, вместо да се срамува от самоуби-еца, от този така непоносим Schwächling?

Оттук нататък за мен всичко беше ясно – предполагам, също толкова ясно, колкото е ясна България на милата Сибила – но тънкостите на дипломатията и политическата коректност вече бяха престанали да ме интересуват. Особено след като чух нейното „Не познавам друга мотивация за писане освен омразата“. Признавам, че по едно време даже се изцепих доста здраво с едно нашенско „твоятта ...“ (докато хората ръкопляскаха, де). От професионализма ми не беше останала нито следа.

И тук вече се появи по-сложният проблем. Вижте, както мнозина от вас, така и аз нерядко се питам каква ли, по дяволите, е позата, позицията, умонагласата – наречете го както щете – която ние, българите, би трябвало да заемем и удържаме, когато се изправим пред Европа? Пред тази убийствено превъзходна, цивилизована, иронична, изпълнена с презрение, бърчеща нос общност, в която нашето място си остава също толкова неясно, колкото винаги е било, поне през последните 1300 години. Какво да правим, Господи? Как да спасим достойнството си, без същевременно да се унижаваме и ненужно раболепничим? Как да им покажем, че и ние се смеем, когато ни гъделичкат, или че кървим, когато ни убодат? Как, Господи?

Моят личен отговор може и да не ви свърши много работа, но той гласи така: просто трябва да я любим, това е всичко. Не да я обичаме, а да я любим – в най-директния смисъл на тази толкова хубава българска дума, с всичките му страстни конотации, с всичките му изрази на мъжка или женска сила, напористост, издръжливост, мощ. При това, забележете, аз нямам пред вид любенето, което българските жрици на любовта така или иначе носят из Европа от години насам. Тия момичета работят, а аз говоря за любов, мили мои. Не е нужно това да става в реалността – любовта и любенето, както всеки от нас знае, оказват своето магическо въздействие дори и когато не са нищо повече от силни и самоуверени фантазии. Те може и никога да не бъдат реализирани – но един човек, способен да люби истински, никога не може да стане обект на презрение и насмешка. Силата на тази емоция е прекалено голяма, за да допусне нещо такова.

И така, аз затварям очи и започвам да любя милата Сибила. Прониквам в нея бавно и внимателно, изучавайки всяка гънка на замръзналото от омраза лоно с любопитството, вниманието и нежността на истински, страстно любещия. Покривам я с жегата на страстта си, заглушавам стенанията ѝ с целувки, не ѝ позволявам да си поеме въздух, стопявам я, в най-директния смисъл на тази дума. Няма по-голяма сила от любовта, която познава себе си – в сравнение с нея омразата е само мимолетно избухване на вулкан, сравнено с могъщо морско течение. И така омразата на Сибила – омразата на едно нещастно, ако и безкрайно култивирано, дете – се стопява по неизбежност, сега тук вече властва любовта, снеговете се топят, слънцето се задържа все по-дълго на небосклона, а откъм горите се носят птичи песни – и те предвестници на свежест, новост, възкресение ...

Аз те любя, Сибила! Усещаш ли колко по-различен изведнъж е станал светът?

Е, сега вече мога и да прочета книгата ти, без да се почувствам прилизан и смазан от всеки пасаж, който навира в очите ми някаква грозна реалност. Без да скимтя от срам, защото принадлежа към нещо, пред което ти повдигаш до носа си кърпичка. Без да се чувствам застрашен от омраза, слабост, себеунижение. Аз умея да любя, Сибила! И дори ако това е единственото, което мога, то все пак е достатъчно, за да стопи твоята омраза, твоето презрение, твоята слепота! Разбираш ли това, моя мила, моя скъпа, моя най-свидна гургулице? Или ще ми кажеш, че е по-добре, когато не говоря толкова много?

Златко Енев е български писател и издател на „Либерален Преглед“. Досега в България е публикувал шест книги (трилогията за деца „Гората на призраците“ (2001—2005), романите за възрастни „Една седмица в рая“ (2004) и „Реквием за никого“ (2011), както и есеистичния сборник „Жегата като въплъщение на българското“ (2010).

Коментари (30)

- 27-02-2009|**Златко**

Може би, за да се разбере по-точно за какво става дума, е необходимо да се прочете интервюто на Сибиле Левичароф, публикувано тия дни в Е-Вестник. Ще го намерите ето тук:

<http://e-vestnik.bg/5689>

- 27-02-2009|**МакРина** (от „Де-Зората“) – За непоносимата лекота на омразата! !!

Няма омраза, само безпристрастност. Както Джи-пито, който назовава болестта и хич не му пука за пациента.

Много ми се иска да оспоря нещичко в това интервю, но няма какво. Боли ме, но това е истината – грозна и абсурдна. Патриотарските и лустросани коментари, които я оспорват, не могат да я променят. Те само доказват до каква степен сме затънали в бълвоча си и че до такава степен сме свикнали с него, че се чувстваме добре и „щастливи“. Добре, че Г-жа Левичароф не е надникнала и по дълбоко – в здравеопазването, в социалната ни политика или правораздаването. Какво ли би казала за корупцията, наглостта, лицемерието и демагогията на управниците... О, неразумний юроде, поради що ти се срамиш да се погледнеш в огледалото? ...

- 27-02-2009|**Златко**

А, не, скъпа МакРина, този път става дума не за поредната вариация на тема „те не ни обичат, ама ние въпреки това сме си хубавки“. Аз също бих реагирал по вашия начин, ако не бях присъствал на това четене. И ако не бях чул с ушите си следното: критикът, който представяше книгата, каза нещо от рода: „тази книга е доста особена най-малко със следното – като изкусен читател на всякаква етно-литература, човек е свикнал с очакването, че в края на краищата, колкото и зла да е една книга, тя ще се опита да завие към посоката „всички хора са все пак добри и носят в себе си нещо добро, всеки по своя си начин“. В тази книга от това няма и следа, тя мрази до последната страница“. На което Левичароф отговори: „Не познавам друга мотивация за писане освен омразата“.

Това, че нещата, които тя разказва са реални (впрочем интервюто наистина е безпристрастно, в книгата нещата са много по-лични и

изпълнени с режеща емоция) не ги прави лишени от подплата – емоционална подплата. А на мен самия вече започва истински да ми писва от това непрекъснато да бъда навирани в кучи задник, само защото съм българин. Може и да съм си го заслужил, с акта на раждането още, но въпреки това тоя път намирам за нужно да отговоря, по начина, по който мога. Подкрепих страната, защитаваща Черни, още на времето бях силно против националистическите изстъпления около Батак, никога не съм се страхувал да погледна в огледалото. Но само с гледане не става, човек трябва накрая да си измисли някакъв способ да живее с гледката. И моят собствен се намира в този текст. Те могат да ме мразят, презират или – най-често – изобщо да не ме забелязват. Аз пък ще ги любя, на инат. Докато на едната страна ѝ се стопят лагерите. Това е всичко.

- 27-02-2009|**Гост** – избора

„А на мен самия вече започва истински да ми писва от това непрекъснато да бъда навирани в кучи задник, само защото съм българин „

ами ела си тука в „кучия задник „(БГ)- избора е твой:-))

„На което Левичароф отговори: „Не познавам друга мотивация за писане освен омразата““

не го приемай това буквално, съществува и негативен стимул
(по принцип)еднакво силен е като тръпка...

- 27-02-2009|**Dilmana** – не мисля че някой ни мрази

Казваш: „Те могат да ме мразят, презират или – най-често – изобщо да не ме забелязват.“

Не мисля, че някой ни мрази. Това са наши фантазии. ☺

Прочетох интервюто ѝ в е-вестник(<http://e-vestnik.bg/5689#write-comment-last>)и много ми хареса, оставих коментар.

Твоят текст не го разбрах много добре – в началото помислих, че самоиронизираш, но после видях, че май наистина си решил, че тази дама е водена от омраза, а не от чувство за справедливост, което е предизвикало обяснимото ѝ възмущение пред гледката у нас.

А гледката у нас е потресаваща и това го знаем отлично.

Момичето е наблюдателно и чувствително, гневно е – и с право. Младите хора се гневят на несправедливостта. Не съм чела книгата, но каквото и да напише си е нейно право. Написала е как тя вижда нещата.

В крайна сметка защо очакваме все да ни коткат и гаят по главицата, сякаш сме бавноразвиващи се?

Или може би сме такива или поне искаме да сме такива? Като се прозеем и цял ЕС да изпадне в луд възторг: браво на сладката малка България: прозя се! Колко сладко се прозя! Нани-на, хайде да спинка сега добрата сладка България. А мама Европа ще ѝ попее приспивна песничка.“

Ами на мен пък ми писна да сме малки и бавно развиващи се. Искам да пораснем! И да си почистим поне входовете на жилищните блокове и градинките около блоковете, искам да не се бутаме по улиците и да не се гледаме зло като се разминаваме с непознати.

- 27-02-2009|**E**

Когато един родител бяга, особено по този начин, децата много често се чувстват виновни. Че не са успели да го задържат например, че не са били достатъчно достойни и достатъчно ценни за него, за да остане до тях. И е съвсем нормално да изпитват към него/нея гняв, а и оттам към всичко, което е свързано с него.

Тя е част от човек, който се е унищожил, а с това е унищожил и част от нея. И това е лична трагедия около един съвсем елементарен механизъм.

- 27-02-2009|**Гост** – Re: не мисля че някой ни мрази

Dilmana писа:

Казваш: „Те могат да ме мразят, презират или – най-често – изобщо да не ме забелязват.“

Не мисля, че някой ни мрази. Това са наши фантазии. ☺

Прочетох интервюто ѝ в е-вестник (<http://e-vestnik.bg/5689#write-comment-last>) и много ми хареса, оставих коментар.

Твоят текст не го разбрах много добре – в началото помислих, че самоиронизираш, но после видях, че май наистина си решил, че тази дама е водена от омраза, а не от чувство за справедливост, което е предизвикало обяснимото ѝ възмущение пред гледката у нас.

А гледката у нас е потресаваща и това го знаем отлично.

Момичето е наблюдателно и чувствително, гневно е – и с право. Младите хора се гневят на несправедливостта. Не съм чела книгата, но каквото и да напише си е нейно право. Написала е как тя вижда нещата.

В крайна сметка защо очакваме все да ни коткат и гаят по главицата, сякаш сме бавноразвиващи се?

Или може би сме такива или поне искаме да сме такива? Като се прозеем и цял ЕС да изпадне в луд възторг: браво на сладката малка България: прозя се! Колко сладко се прозя! Нани-на, хайде да спинка сега добрата сладка България. А мама Европа ще ѝ попее приспивна песничка.“

Ами на мен пък ми писна да сме малки и бавно развиващи се. Искам да пораснем! И да си почистим поне входовете на жилищните блокове и градинките около блоковете, искам да не се бутаме по улиците и да не се гледаме зло като се разминаваме с непознати.

Знаеш, че съм съгласен с теб, Дани, но не за това става дума тук, поне така ми се струва. „Пространството на протеста“ у нас е до такава степен заето от разни националистически диванета, че е ужасно трудно човек да каже нещо такова, без да бъде набутан в техния лагер. Но аз непрекъснато си мисля за Бергман и неговите филми, докато говорим за тази книга. Всичко уж разумно, всичко изпълнено с грижа за ония, другите. А като се огледаш, разумът май не стига, нужна си е и обич на тоя свят, без нея нищо не се зацепва, нищо не стои едно връз друго, защото само любовта споява и свързва, раумът е контролна инстанция, нищо повече. А тук обич няма, просто я няма, така ми се видя вчера. Е, може и да греша, знам ли? Вече усещам, че започвам да се инатя и да отказвам и на разумните призови да видя в тази жена и писанията ѝ нещо повече от онова, което вече съм си втъпил. Ще трябва да прочета книгата, няма как. Дотук само я разлиствах ...

- 28-02-2009|Златко

Безпокоя се малко от появата на този текст, защото – това го повтарям вече за десети път – „пространството на протеста“ в България е до такава степен заето от националисти, че човек някак автоматично изпада в техните редици, щом само си позволи да критикува нещо, идещо отвън. Безпокоя се и от опростяването на нещата, при което винаги в края на краищата става така, че обявяваме за идиот някого, за когото

сме чули нещо, разказвано от трета и четвърта ръка. При Сибиле Левичароф нещата са изключително комплексни, изключително сложни и многопластови – и всякакви опростенчески схеми са напълно неприменими към нея, за мен това е единствено ясното нещо досега. Изключително, невероятно умна и талантива жена, която обаче е избрала като източник на енергията си едно много тъмно, раздиращо чувство (ако при такива неща изобщо може да се говори за свободен избор). С това не се опитвам да извинявам нищо, защото тук няма какво да се извинява. Собствената ми представа за нея е като за някакво странно, безкрайно умно, но нещастно и злобно дете, което прекарва времето си в експерименти с животинчета, за да разбере как те функционират. Че при цялата тази работа на нас се е паднала ролята на изследваните животинчета е – нека го наречем така – екзистенциален кутсузлък. Но, разбира се, човек не може да взема чак толкова на сериозно игрите на едно дете, освен ако от тях следват изводи за бъдещето на порасналия човек – нещо, за което поне в случая на госпожа Левичароф ми се струва вече малко прекалено късно. Така че, нека се опитаме, доколкото е възможно, да наблюдаваме без раздражение нейната злостничка игра на стъклени перли – ако не друго, госпожата наистина умее да я играе много, много майсторски.

- 01-03-2009|E

Всеки си има виждане съобразно опита си:-) Лично аз едва ли ще се запозная с нея, но механизмът, който ражда подобни опити, е ясен.

Любовта не е ли по-сложна и многопластова от омразата? Ако омразата е само последствие /отрицателен оператор/, то съдържанието е доста по-интересно. Функционалният оператор не е съдържание. Така че е съмнителен успехът по прилагането му към разнообразни неща – колкото и да са разнообразни, винаги ще дава един и същ резултат. Ако баща ѝ беше гватемалец, сега някъде в Гватемала щяха да четат подобно интервю:-)

- 01-03-2009|E

Като се замисля, за мен няма нищо интересно, защото май прекалено много подобни опити съм чела (и слушала, и виждала). Драматични опити – бол. Има по-добри и по-малко добри. А шанс да разбере какво точно пише тя нямам – поради липса на езикови познания. Виждам награди и някакви неща, които някой е казал за нея.

Мога да наредя поне 20-ина англоезични опита с такъв гняв. ‘Хващали’ са ме в някакъв момент, признавам, но за момента категорично са ме ‘пуснали’. А това не се случва с всичко, което ми е харесало.

Националистически пристрастия нямам.

- 01-03-2009|**Роси**

Златко, ти си чудесен, и текстът ти също. Приятно беше да се чете, просто като изящна словесност и като един изискан начин за изразяване на моето първо чувство, което си беше съвсем същото, но насаме с българското си самосъзнание се изразих много директно и напълно неприемливо от гледна точка на печатане в уважавано издание... Както и да е, ако те интересуват подобни виждания на чужденци за немската култура и традиции, прочети Джером К. Джером – „Празни мисли на един празен човек“ – и ще разбереш как изглеждат перфектните шваби в очите на един здрав млад англичанин, макар и от по-ранна епоха, и езикът си струва, дори в превод на български.

А тази забележителна Зюмбюлка явно е много ловка литераторка, което е наказание само по себе си – такова ниво на боравене с езика като абстрактна категория, особено у жена, вече говори за много лични проблеми в сферата на чувствеността, така че – достойна е за съжаление, нежели за отрицание, нека да си живее, за нея животът без този баща, който сам си е тръгнал от фантастично подредения им свят, явно е най-тежкото наказание, което може да се измисли... докато не свърши и тя като него един ден – тези нагласи се предават по наследство, според специализираната медицинска литература, която именно на немски език е особено богата – имат дългогодишен опит, заедно с Швейцария и Австрия – несравним с никои други...

- 01-03-2009|**Мира**

Не ми харесва възможността авторката да се опитва да прави литературна кариера от смъртта на баща си, ако книгата е наистина автобиографична. Не разбирам това, което я форсира и фрустрира. И да публикуваш в луксозни томове неразбирането си за една драма, която е толкова лична. Хм. Поредната жертва на немската философия. За мен тя съответства повече на Фауст, отколкото на Бернхард. Виктор Ерофеев има едно хубаво есе по този повод <http://www.litclub.com/archiv/broi37/erofeev.htm>

Златко, Златко ☺ ами то злото винаги е съблазнително, хахаха

- 01-03-2009|**Мира**

Тоест няма да я прочета дори да излезе на български, това е някакъв литературен фетишизъм.

- 02-03-2009|**Гост Smaragda** – омразата

Статията е написана професионално, естетически издържана и с изключителна човечност. Може да се каже с емпатия.

„Ръката пише и написаното остава.

Нито твоето благочестие,

нито твоето остроумие

биха я изкушили да изтрие и дума.

Нито сълзите ти биха го отмили.“

Омар Хаям

Може би откровените сълзи и тъгата са по-доброто лечение за болката.

Нищо извън нас не може да върне загубеното вътре в нас. Когато вътрешното единство е изгубено някъде далече в детството, омразата е компенсаторен механизъм за оцеляване.

Авторката не мрази нас, тя мрази живота си.

- 02-03-2009|**Гост**

Много емотикони за кокошите глави на Левичаровица и Иван Бакалов от Е-вестника!

- 03-03-2009|**e-ink**

Хора, които се чувстват извън „центъра на нещата“ или се мразят, или се хвалят без нужда.

- 03-03-2009|**Гост**

Хей, приятелю, Е-вестникът е пространство на нечувана цензура. Щом нещичко не им хареса и щрак, изтриват го много бързо. Ако шефа там стане Президент на някоя държава ще установи кървава диктатура.

• 04-03-2009|Гост

„А тази забележителна Зюмбюлка явно е много ловка литераторка, което е наказание само по себе си – такова ниво на боравене с езика като абстрактна категория, особено у жена, вече говори за много лични проблеми в сферата на чувствеността, така че – достойна е за съжаление, нежели за отрицание, нека да си живее, за нея животът без този баща, който сам си е тръгнал от фантастично подредения им свят, явно е най-тежкото наказание, което може да се измисли... докато не свърши и тя като него един ден – тези нагласи се предават по наследство, според специализираната медицинска литература, която именно на немски език е особено богата – имат дългогодишен опит, заедно с Швейцария и Австрия – несравним с никой други... „

Много, много ме наранява и тревожи текст като горния. След такъв текст разбирам колко трудно е да се освободим и „да емигрираме“ от „вграденото“ вътре в нас, да го надрастнем вече не като идеология, а като манталитет...

А за статията на г-н Енев – питам се, например – дали някога би му хрумнало да коментира и осъжда творчеството на Кърт Кобейн, да речем. И да изследва и осъжда колко лош и неприемлив е изборът на Кърт Кобейн „едно много тъмно, раздиращо чувство „ да е основният му източник на творческа енергия?

Аз възприемем статията „Непосилната лекота на омразата“ образно казано по следния начин: К. Кобейн ще е безспорен, музиката му ще е страхотна и никой българин няма да има потребността да отваря дебат за развода на родителите и „тъмното и раздиращо чувство“ в творчеството му, само защото в песните му няма текст като например „... smeels like *bulgarians* spirit...“:-)))

Ако имаше обаче...

• 04-03-2009|Гост – Re:

Гост писа:

Много, много ме наранява и тревожи текст като горния. След такъв текст разбирам колко трудно е да се освободим и „да емигрираме“ от „вграденото“ вътре в нас, да го надрастнем вече не като идеология, а като манталитет...

А за статията на г-н Енев – питам се, например – дали някога би му хрумнало да коментира и осъжда творчеството на Кърт Ко-

бейн, да речем. И да изследва и осъжда колко лош и неприемлив е изборът на Кърт Кобейн „едно много тъмно, раздиращо чувство „ да е основният му източник на творческа енергия?

Аз възприемем статията „Непосилната лекота на омразата“ об-разно казано по следния начин: К. Кобейн ще е безспорен, музиката му ще е страхотна и никой българин няма да има потребността да отваря дебат за развода на родителите и „тъмното и раздиращо чув-ство“ в творчеството му, само защото в песните му няма текст като например „... smells like *bulgarian* spirit...“:-)))

Ако имаше обаче...

Всичко е много хубаво, само не разбирам думи като „наранява и тревожи“ точно в този контекст. След като няма разлика между това дали Кърт Кобейн пее Smells like teen spirit или Smells like Bulgarian spirit (или, да речем, kill the arabs, има и такива лирики), то няма и разлика между това дали някой си приема или не едно „тъмно и разди-ращо чувство“. Няма причини за нараняване, нито пък за тревога. Защо тогава излишните възклицания?

Хм, smells like teen spirit, indeed.

- 05-03-2009|Гост

Ситуацията е трагикомична.

- 05-03-2009|Е

Аз специално нямам никакъв проблем с личната трагедия. Още повече да стигна до там да обвинявам децата за трагедиите им или въз-растните – за детските им травми. Това е наистина смущаващо тъпо:-) Аз наричам такива хора „гъонсурат“. Те твърдят, че са трагични фигури, аз не мога да им повярвам. Язвата също се предава по наследство, но не е повод за световна борба срещу вредителите по мозъка.

Разбира се, те, колкото и да са образовани, винаги ще имат проблем с моя турски, но проблемът си е техен. Те тия неща по хората ходят.

Всъщност подобни разкази звучат най-добре като разказ за човеш-кото състояние. Не българското или немското или английското. Така се пишат и по-добрите от този тип литература – когато човек бръкне и започне да изважда, като се стреми да не маскира преживяването пре-калено очевидно.

- 10-03-2009|**Пенка**

От всичко прочетено до тук се затвърждава убеждението ми: човек трябва да прочете нещо, за да може да говори за него. Всичко останало напомня на времето, в което трябваше да се критикува Фройд без да е бил четен. Явно интересът е голям и книгата трябва да се преведе. А откъсите от романа, които съм чела ми показват, че тук не става въпрос само за омраза. Тук става въпрос за критика и несъвместимост с един начин на мислене, форматиран в българското съзнание от легенди за величие, намиращи израз например в убийствените „батман“-фигури на шуменското тепе, във фалоцентричния паметник на Асеновци в Търново и тн и тн през всички родни градове, които се репродуцират и в съвременната архитектура: „бетонираната българска мъка“, която намира своето изображение в тях и от която ако българите не се освободят ще продължат да бъдат все така задръстени. Не са ли построили тези паметници една бетонна стена около настоящето, така че никой да не може да погледне в него? Не по-малко страшна от Стената на Пинк Флойд?

- 10-03-2009|**Пенка**

С тоалетната на Черни по-лесно се справяме, но много по-трудно е да видим бетона в главите си.

- 12-03-2009|**Penka** – Sibile Lewitscharoff

Сибиле Левичароф днес получи наградата на Лайпцигския панаир на книгата.

- 18-03-2009|**Гост**

Този човек Златко Енев бил доста простоват, но с претенции, какъв великолепен синтез на култивиран Бай Ганю? Каква неподправена първична енергия и добре запазен провинциален манталитет и език, забулени под прикритието на псевдооригиналност. Но и такива трябва да има, нека да е жив и здрав! Иначе се вижда, че е работлив и похотлив.

- 20-03-2009|**Гост** – Re:

Гост писа:

Този човек Златко Енев бил доста простоват, но с претенции, какъв великолепен синтез на култивиран Бай Ганю? Каква

неподправена първична енергия и добре запазен провинциален манталитет и език, забулени под прикритието на псевдооригиналност. Но и такива трябва да има, нека да е жив и здрав! Иначе се вижда, че е работлив и похотлив. Това пък последното защо?

Не мисля, че автор, като Сибиле Левичаров би могла да ме трогне, знам си България и тази омраза някак не ме притеснява ☺Аз да речем олицетворявам немците с типичните бюргери и към Германия съм бил винаги настроен, ами като човек с добро чувство за хумор към хора, които са виждали усмивка само на билборд и тя е реклама на паста за зъби ☺. Ако можех да и отговоря, бих и казал, да аз съм от тези хора(ниската прослойка), които работят само, за да плащат сметките и храната си и всяка вечер се връщам в миришещата на мухъл безасансьорна панелка и също виждам как остават ненаказани много от новобогаташите, НО за нищо на света не бих я заменил с тихата и кротка, добре подредена Германия, където ако случайно пръднеш, може да те екстрадират, понеже си нарушил обществените порядки ☺))Впрочем и ние май сме тръгнали натам, влиза в сила наредба от 87(май че)-спира се консумацията на алкохол по парковете и градинките-безчинство ☺

Дано никога България не се превърне в Германия или Швейцария, казвам го искрено! ! !

- 21-03-2009|**Гост** – Re: Sibile Lewitscharoff

Ренка писа:

Сибиле Левичароф днес получи наградата на Лайпцигския панаяир на книгата.

Награди така лесно не се взимат. Сега някои да не вземе да каже, че е „курва.“ Друго имам в предвид.

- 29-04-2011|**Ема Иванова** (М. Морати) – Къде може да се намери книгата?

Добрата литература не се гради върху омраза и това е повече от сигурно. Ето защо би ми било особено интересно да прочета книгата на С. Левичароф. Къде може да се намери и има ли я преведена на български?

- 29-04-2011|**Златко**

Книгата може да се намери навсякъде в немскоезичния свят (вие сте във Виена, нали?), а освен това я има и на български език. Самият аз никога не успях да я дочета до края. Много травми, малко други неща...

- 11-01-2012|**Златко**

Цялата истина

Интервю със Сибиле Левичаров, автор на наградения скандален роман „Апостолов“

От Силвия Петрова

30 април 2009

В модерната за България тенденция да се лансират книги на „отсъстващи „ или „завръщащи се“ българи името на Сибиле Левичаров остава малко встрани. Родена е през 1954 в Щутгарт, а баща ѝ е българин, имигрирал в Германия през 40-те. Завършила е религиознание в Берлин, а през 1998 получава престижната награда „Ингеборг Бахман“ за романа си „Понг“, но всъщност чухме за нея тази година – когато получи наградата за белетристика на панаира на книгата в Лайпциг за новия си роман „Апостолов“.

Книгата провокира както германската, така и българската публика, макар и по различен начин. Докато българските форумни бойци се обидиха и осъдиха Левичаров още преди да са прочели книгата, германците останаха впечатлени от нейния остър език. На представянето на книгата в Кьолн писателят Навид Кермани, който водеше разговора със Сибиле Левичаров, заяви, че след като е прочел романа, България му е станала истински симпатична. На това залата отговори с овации.

Искахте да напишете книга за България или по-скоро роман за вашата семейна история?

По-скоро исках да напиша книга за малката емигрантска колония в Щутгарт. Тази идея отдавна ми се въртеше в главата. Не съм искала да пиша конкретно за България. Това се получи повече случайно, защото разбрах, че фондацията „Роберт Бош“ финансира литературни проекти, свързани с Източна Европа. Реших, че мога да попътувам из България и да събера повече информация за българските ми корени. Моят братовчед от България ме придружаваше.

Значи книгата е по-скоро автобиографична?

Само отчасти. Може би 30%. Все пак това е роман. Баща ми е българин и наистина се е самоубил. Това са автобиографичните детайли, а останалото е измислица.

Но случилото се се базира на вашите преживявания по време на пътуването ви?

Да, но пътуването беше съвсем различно, защото аз карах колата.

Това е интересен факт, защото в романа Апостолов казва, че за нищо на света не би позволил на германките да карат по българските пътища.

Ето, виждате ли как всичко е фикция. Моят братовчед например няма нищо общо с Апостолов. Той е съвсем различен по характер. Сестра също нямам. Освен това съм пътувала из България много повече, отколкото се споменава в романа. Като дете също често съм била там.

Какво е отношението ви към България като част от вашата идентичност?

Аз съм израснала в германска среда. Баща ми изобщо не говореше български с нас. Бащите от това поколение просто не го правеха. Те влагаха всичките си сили в това да научат немски възможно най-добре и изобщо да станат немци.

България май винаги е била един фантастичен образ за западноевропейците, защото те знаят много малко за нея, не мислите ли?

Вярно е. В Германия много малко се знае за България. Но германците имат много по-близка връзка към България, отколкото си мислите. Първо, България е била съюзник на Германия в двете световни войни. И второ, за източногерманците българското Черноморие беше най-достъпната дестинация. Връзката с България е много по-силна от тази с Румъния или Югославия. Особено по-старото поколение има много положително отношение към България.

И вие решихте да разклатите точно тази положителна представа за България с книгата си?

Не. Не съм имала изобщо такива намерения. Не съм искала да нападам гневно България, но трябва честно да призная, че съм шокирана от състоянието, в което се намира държавата. Разбира се, това ме засяга толкова много, защото баща ми е българин. Румъния също е в ужасно състояние, но няма да седна да пиша за нея. Но като цяло съм възмутена от опустошаването на страните от Източния блок и смятам, че това е една варварщина, която все още продължава.

Защо омразата към бащата е свързана с омразата към неговата родина?

Това е формулирано така в романа. Разбира се, това е преувеличено и съвсем целенасочено конструирано по този начин. Главната фигура в романа от задната седалка е обзета от възмущение и гняв. Нейната позиция е агресивна, но другите двама от предните седалки я омекотяват. Отпред седят друг тип хора. Румен Апостолов и сестрата са много положителни фигури, които контрират злобните излияния отзад, и това прави книгата доста противоречива. Апостолов е един симпатичен, великодушен и гостоприемен водач. Той е за мен един благороден Хермес, който посреднички между двата свята. Той е моят таен герой и затова книгата носи неговото име. Не вярвам, че читателите ще разберат книгата толкова буквално, вярвайки само на главната героиня.

В България вече има доста остра реакция срещу книгата, може би точно защото хората все още не са я прочели и защото фокусът на повечето отзиви в пресата е изцяло насочен към негативното представяне на България. Например почти никъде не се споменава, че вие също така безкомпромисно саркастично описвате и германците...

Да, това не ме учудва. Аз имам един любим пример с Марк Твен. Той е писал ужасно подигравателно за немския език. Доста злобно, но все пак с чувство за хумор. Когато чета текстовете му пред германци, те се заливат от смях. Ако човек успее да се абстрахира от сериозността на такъв род критика, тя има едно освобождаващо въздействие. Но националистическото чувство при някои хора е твърде силно. Национализмът не е нищо друго освен една преувеличена реакция, породена от чувството за малоценност.

Планувате ли отново да пишете за България?

Току-що привърших разказ за един измислен остров в Черно море. Събрала съм най-хубавото от българската история в една идилия за мистичен остров.

Значи положителното в България се оказва по-скоро фикция, която не съществува в действителност?

Не. Това е едно фантазирано място. Българите ще се зарадват много на този разказ, убедена съм. Този път със сигурност няма да ядосам никого.

От вестник „Капитал“

Що е красота?

Автор: Даниел Вебер

Мириам Кан, художничка

–красиво- прошепва посетителката на изложбата, пред огромните, пъстро блестящи акварели. – манадала! цветя... аз се смея: Атомни бомби!?

класически изглеждат сериите от любещи се мъже и жени, които рисувам с голямо удоволствие. жените и мъжете ги намират красиви, защото те са сладострастни.

красиво ми се струва да ставам напълно черна когато при рисуването на жени / животни / растения / пейзажи се валям по пода в черен тебеширен прах.

–красиво нарисувано!? на изложбата те се приближават плътно до малките пъстри маслени картини, които представят прерисувани от въздушни снимки изгледи на производствени инсталации. –Желаете да узнаете точните имена на тези фабрики? савана ривър, ханфорд, пантекс, ципа-гайги / сандоз, швайцерхале, чернобил, щаде, аушвиц, рабта, горлебен, пентагон, йонстън атол, роуд айлънд тест сайт, бикини айлънд, CNN / война в персийския залив.?

Смутени и нерешителни, ние стоим във вече подреденото помещение на работата „Сараево“, с предимно тънки рисунки на лежащи. щампа: красиви мъртъвци! – гили: почти ми е неудобно да правя ценоразпис. – аз: – кой ли пък ще иска да купи нещо такова? – при което и двете избухваме в истеричен кикот.

Джорджето Джуджиаро, дизайнер

Мисля, че красотата не може да бъде дефинирана; всеки от нас обаче е в състояние да я оцени. Красотата е платоновият идеал, на който се позоваваме всеки път, когато трябва да направим някакво съждение за нещо, или когато сме очаровани от нещо, намиращо се извън нас: било

то човешко тяло, произведение на изкуството, духовно постижение или един пейзаж, едно чувство.

Някои хора притежават една ясна, като че зададена по природа представа за този идеал. Някои пък култивират тази представа, други я игнорират или задушават, било то чрез стреса на ежедневието или чрез занемаряване.

Какво означава красотата за моята работа? Макар да е невъзможно да се дефинира красотата на един автомобил или някой друг масов продукт, понякога се чувствам очарован от свидетелствата за човешкия талант, от работата на някой майстор, от някой предмет, който е едновременно красив и практичен. И тъй като произхождам от една култура, която е възприела класическия канон (гърците, римляните, Ренесансът), аз съм склонен да свързвам красотата с пропорции и равновесие.

Например когато ме привлича лицето на една жена. Нейната красота е свързана с пропорциите на чертите на лицето, на израза, на погледа. Красота откривам и в грижата за детайла и именно затова изисквам от себе си едно ниво на перфектност, което не съществува в този свят и което изобщо не мога да достигна като човешко същество. Тази скрита красота, която в края на краищата ни убягва и въпреки това – като нещо скрито – е налице, води до това, че аз никога не съм напълно удовлетворен от резултатите на работата си; тя винаги ме кара да търся нови задачи, нови посоки.

По мое мнение търсенето на красотата и нейните изразни форми е една от най-възвишените цели на човека, но заедно с това и една от най-фрустриращите. И аз вярвам – отново платонически –, че идеалната красота не е някаква химера, а съществува в един свят, който се отваря пред ония, които винаги са се опитвали да я открият напразно в този свят.

Питър Грийнуей, кинорежисьор

Странно е, че съществува едно негласно споразумение, според което създадените от хората неща, които са нови, не могат да бъдат красиви, докато повечето нови неща, създадени от природата, са автоматично красиви. Съществува едно общо споразумение, според което нещо ново, което е било създадено от човека, трябва да се състои поне от седемдесет процента старо, за да бъде красиво, пак по общо споразумение.

Красотата следователно е може би въпрос на познатост, примесена със значителна доза носталгия. Новите сгради, казва консенсусът, не са красиви, те не могат да бъдат красиви. Дайте ни старите, тези стари сгради, които също не са били красиви, когато са били нови, които сега обаче със сигурност са красиви.

С красотата никога не се е свързвал особено много риск. Красотата едва ли някога ще бъде класифицирана като X – разрешена само от 18 години – за такова нещо тя е прекалено много въпрос на съгласие. По-рано мислех, че буквата X е красива, но междувременно тя получи прекалено много грозни значения. Мислех също, че е красива и буквата H, но всички тези години, в които тя изглежда като телевизионна антена, вече я разрушиха. Възпитанието поражда канона – независимо от това дали то се провежда на коленете на бабата, в университета или чрез ежедневните агресивни хапчици от MTV. Буквата A е прекалено агресивна, за да бъде красива. C, Q и G са прекалено недовършени или пък прекалено грижливо изработени. За E и F, K, L, Y пък, с техните отворени краища, изобщо не може да става въпрос.

Странно, но за красотата не е необходимо тя да бъде непременно желана, а обратното също е вярно. Помислете например за половите органи. Кой би намерил половите органи красиви, освен може би ония на една орхидея? Но пък е трудно да си представим нещо по-желано от тях.

Нищо в буквата I не може да бъде разглеждано като красиво, а J е доста неопределима. P и D са повлияни от подозрението за тумор, което пък прави B да изглежда вечно бременна и затова несвършена – или прекомерно свършена. Външните асоциации винаги влияят върху начина на нашето мислене.

Буквата M е по-красива от буквата N. Врагът тук е познатостта. Нищо не прави красотата по-повърхностна от познатостта. Помислете само – нищо не може да бъде красиво, ако не притежава висока степен на познатост, но прекалено многото познатост е смъртоносна. По този начин парадоксът захапва собствената си опашка. Парадоксите са красиви без изключения.

Предполагам – за да стигна накрая до някаква дефиниция –, че бих клонил към една комбинация от радост без каквото и да е чувство за вина, значителна невинност, свързана с много елегантност и малко духовитост, без съмнение силата да ни трогва и задоволяването на готовността за пожелаване. И все пак носталгията никога не е прекалено

далеч. При което всичко това се превръща в рецепта за извъртане. И злобата ... също като самата красота ... или буквата О, която е най-красивата буква в цялата азбука. Тя свързва симетрията със съвършенството и самодостатъчността. И с един класицизъм. Платоническото О. Може би това отново ни води обратно към половите органи, но по такъв начин, че символът е по-красив от самото нещо.

Адолф Хол, теолог

Признанието, че моето интелектуално предразположение изобщо не подхожда на вкуса ми, ми се удава не лесно. Какво може да се каже, когато един критично настроен към църквата теолог се разхожда с таква удоволствие из романските, готически и барокови Божии домове в Европа, с техния изискан мирис на старо дърво, тамян и пчелен восък? Когато той си припомня с тъга за латинските богослужения, които по-рано е рецитирал или пял? Отне ми известно време да осъзная, че моят усет за красивото е пред-модерен, поне в своите по-дълбоки пластове, и че той не познава съвременния разрез между религия и естетика.

Добре си спомням едно юлско утро в Шартр, когато преди четиридесет години пристъпих в сакристията на катедралата, за да се преоблека за светото богослужение. Стоях в криптата и шепнех пред един олтар, който е бил издигнат преди хиляда години, римския канон от времето на Аларих. Днес все още се колебаем да обозначавам тези архаични текстове със същия етикет като една рисунка на Пикасо, едно стихотворение на Рилке, един филм на Фелини.

Онова, което ме вълнува най-силно и до днес, чак до сънищата, аз дължа по-скоро на стария Египет, отколкото на хрумванията на ония високо надарени хора, чиито имена придават блясък на днешната културна сцена. Онова, което ми липсва при тях, е облекчаването на личността чрез призоваването на вечно съществуващи връзки между нещата.

Бригите Кронауер, писателка

Това, че човек не може да се доближи до нея чрез понятия, е част от нейната същност. Красотата №1 всъщност е повърхност, може би дори: лицемерна повърхност. Тя е оная, която просто ни смайва.

Красотата №2 ние трябва – със силно собствено участие – първо да открием под една невзрачна външност, например в някое старо женско

лице, зеленината покрай някоя автомагистрала и т. н. Тази втората е по-малко привлекателна от първата, но по-уважавана в обществото.

Това със сигурност е свързано с гордостта от собствените постижения и задоволството от обуздаването на идеята за красивото в полза на ежедневно. Тук тя е зависима от нашата добра воля и следователно постоянно достъпна за нас. Тя е манипулируема по капиталистически, по социалистически, по феминистки, и може да бъде пропагандирана за художествени и приятелски за човека цели.

Също и красотата от първостепенна величина, която незабавно ни прави щастливи (по това тя се разпознава във всяка медия), разбира се не е обективна, нито пък постоянна, добра, истинна – но в момента на най-силното си въздействие, по някакъв чудодееен начин, тя изглежда точно такава. Този признак също е задължителен! Тя е мимолетна, аморална, измамна. Накратко: тя е космическа сила. Тя е чисто и просто онова, което ни прави еуфорични и обещава рай; тя се намира отвъд всички конвенционални добродетели.

Без нас, нейните поклонници, тя е може би само една студена звезда. Без нея ние сме най-много една порядъчна буца пръст.

Беноа Манделброт, математик

Що е красота? Що е изкуство? Тези въпроси ме занимават от шестдесетте години насам, когато открих, че изкуството може да бъде алгоритмично. От решаващо значение е това, че не е необходимо то да отразява нито природата, нито душата на артиста; красотата може да израства и от „кълновете“ на подходящи прости формули.

Резултатите – представени чрез един компютър – могат да бъдат изключително сложни; много от тях са красиви по един декоративен начин, дори ослепително красиви.

Някои от тези резултати са „фалшификати“ на планини и облаци, някои са напълно абстрактни. Формулата $f(z) = z^2 + c$ например произвежда множеството на Манделброт, с неговия непреднамерен лайтмотив (умалени версии на цялото са разпилени навсякъде), а вариациите на всеки лайтмотив се повтарят.

Това множество се носи някъде между крайната подреденост на обичайната геометрия и реалния хаос от форми, в който не може да се разпознаят нито ред, нито структури. Някоя от двете крайности не е красива.

Възможно ли е красотата – фигурна или абстрактна – да съществува само в този хребет между пълната липса и излишеството на структурираност? Още предкласическите гърци са вярвали, че красотата е симетричното (тоест хармонично) отношение на отделните части към цялото.

Формите, които изследвам аз, са фрактални, което означава, че техните части са повторения на цялото в умален мащаб. Бих очаквал тази форма на симетрия да се окаже прекалено безмилостна, за да бъде красива, но видимостта внушава обратното.

Иво Питанги, козметичен хирург

Красотата е хармония, израз на хармонията между тялото и душата. Разбира се, всяка раса и култура има своите идеали за красотата, които са подложени на променливостта на времето и модата. И всеки отделен човек има, в съответствие със своя характер и произход, собствена представа за красотата. Чрез това за козметичния хирург са поставени граници; той не е свободен в работата си, не е автономен артист.

Колкото и големи знания за хармония и красота да притежава той, козметичният хирург си остава роб на анатомията. Понякога пациентите, които имат нереалистични представи относно моите възможности, забравят това. Онзи, който има нереалистична представа за самия себе си, никога не може да бъде щастлив; такива пациенти аз не оперирам. Но по правило природата не прави големи грешки и малките корекции често носят голям успех.

Опитът на моята професия – при което аз не правя голяма разлика между възстановителна и козметична хирургия – ме е научил, че душата на един човек се изразява чрез неговото тяло. Именно разнообразието на външностите е онова, което прави хората толкова необикновени и красиви.

Като хирург, който се опитва да поражда външна красота, аз търся същественото у човека – и от това се определя целта на моята работа: да възстановя неговата вътрешна красота.

Жак Сегела, рекламен специалист

Красотата не съществува. Онова, което има значение, са единствено красотите. Ония, които ни карат да потръпваме – и за щастие това са все по-малко едни и същи красоти.

Седемдесетте години бяха ерата на масовото общество, осемдесетте – на консумацията, деветдесетте са тия на „ничието“ общество. Аз, аз и аз. След столетията, в които Мона Лиза, Венера Милоска и Бриджит Бардо определяха универсални идеали, сега идва времето на плуралистичната красота. Демокрацията обхвана естетиката; всекиму – неговите собствени критерии. Златното сечение е за музея, отсега нататък всеки притежава свой собствен мащаб.

Не е ли по-добре така? От творенията на Панург¹, които бяхме, се получиха самотни орли. Да живее гнездото, може би дори кланът, но с масата е приключено. Красотата вече не е тази на тялото, а оная на душата. Значението е по-важно от знака, съдържанието по-важно от формата.

Да бъдеш здрав е по-добре от това да бъдеш красив. Да харесваш на себе си е по-добре от това да се харесваш на другите. Големият страх е пред остаряването – не заради броя на годините, а заради накърняването на живота. Накратко, красотата е живот.

В нашите въпреки това отчаяни времена има само една рецепта за красота: да се прибави живот към собствените години, а не години към собствения живот.

Известна ли ви е тази действителна история? Тя се е случила в Румъния: една млада жена умира, транспортират я в моргата. Към полунощ, какъв ужас, пазачът злоупотребява с нея. Изведнъж мъртвата се пробужда за живот. Шокът е толкова непосилен за сексуалния насилник, че той получава инфаркт и пада. Възкръсналата се обажда на родителите си, които от своя страна се обаждат в полицията.

Полицията пристига половин час по-късно на местопрестъплението – или мястото на чудото, в зависимост от гледната точка. Родителите отново имат детето си, полицията разтърсва пазача и, за всеобщо слисване, той идва на себе си. Арестуват го. На следващата сутрин младата жена идва в полицейското управление и оттегля обвинението, повдигнато от родителите ѝ. „Как бих могла“, казва тя, „да гледам как отива в затвора човекът, който ми върна живота?“

Не е ли това една красива история? Нали ви казах, красотата е живот.

1 От старогръцки: прави всичко, способен на всичко; при Франсоа Рабле това е един голям хитрец, когото Пантагрюел е обичал цял живот. Бел. пр.

Жанлу Сиеф, фотограф

„Младостта е едно душевно състояние“, написа веднъж Стравински. Мисля, че същото се отнася и до красотата, защото не канонът на античността е онзи, който може да я дефинира. Както и чувството за хумор, красотата е крехка като сапунен мехур – и всеки опит тя да бъде дефинирана, я разрушава невъзвратно. Перфектните форми са скучни, защото често са неодошевени, а някои хора, за които се казва, че са „грозни“, ми се струват красиви, защото погледът им изразява тяхното вътрешно богатство.

„Смъртта и вулгарността са единствените неща, които не могат да се обяснят“, каза Оскар Уайлд, но той би могъл да добави към тях и красотата, защото тя също е една необяснима тайна, която не може да бъде определена достатъчно чрез външната форма. Красотата на една жена: това е ароматът на лятото върху едно рамо; един поглед в сумрака; един корем, който диша в забравена нощ, в която внезапно луната е била покрита от облак; малкото момиче, което се страхува от тъмнината и се сгушва зад плюшеното си мече – а после цял живот ще се опитва да го открие отново у мъжете, които ще се смеят, без да могат да разберат.

Всички поети са възпявали една идеална, приказна, несъществуваща красота, в лудешката надежда да я пробудят за живот, защото не са я срещали. Всички те са умрели, без да я намерят, и една от най-красивите дефиниции за красотата принадлежи на Марсел Пруст: това е „частичното допълнение, което нашата превъзбудена от съжаление фантазия добавя към фрагментарното видение на една отминаваща жена.“

Даниел Вебер е редакционен ръководител на швейцарското списание NZZ Folio.

Коментари (2)

- 24-02-2009|Гост – за красотата

Ако всеки има право да си избере едно от предложените определения за това изплъзващо се и многозначно днес понятие, бих избрала определението на Сегела.

- 14-04-2009|Гост

Темата щеше да е още по-добра, ако се беше включил въпросът „Разликата между вътрешната и външната красота.“, защото много хора се чудят какво е разликата от това да си красив на външен вид, но да си злонамерен и да си грозен на външен вид, но да си много добър. Опровергването на този въпрос е чрез приказката на Ханс Кристиан Андерсен „Грозното патенце

И димът се носи нагоре

Автор: Жанина Драгостинова

За първи и засега последен път дадох подкуп, когато трябваше да се изкопае гробът на баща ми. Беше студен февруарски ден, земята замръзнала и машините не можели да я дълбаят. Трябвало човешка ръка. Приближих се към гробарите и без да ги гледам в лицата, измъкнах от мократа си длан смачканите левчета и ги натиках в техните. Копаха момчетата.

Когато след дни разглеждах вещите на баща ми, открих в гардероба във вътрешния джоб на съвсем нов костюм, още с етиката даже, 120 лева. Казах си, че сигурно е вярвал, че някой ден ще победи рака, ще стане на крака и ще отиде да ги изживее тия 120 лева, така, както само мъжете могат да изживяват парите си. Но рактът се оказа по-силен.

Като го натъкмявахме в ковчега, още не знаех за скътаните пари, иначе сигурно щях да му ги пъкна в джоба. Но пък тогава поставих встрани до ръката му бомбе, което му бях донесла от чужбина. Баща ми беше красавец, а с бомбето го докарваше на Рудолф Валентино. Нека се фука, там горе...

Това ми се въртеше в главата, когато миналата неделя бавно си проправях път през тълпата, устремена към Троянския манастир. Панаирът край Орешака съвпада с Успение Богородично. Автомобилното задръстване е чак до Троян като по европейска магистрала, а когато хората слязат от колите, влизат в мравчи ход, който плавно ги отвежда пред манастирските порти. Български фланелки две за пет лева, турски дънки, гръцка музика, американски попкорн и разбира се – кебапчета и кючек. Ароматът от печеното месо е по-силен от характерната за църквите миризма на здравец и тамян. Пушекът от дървените въглища се извива право нагоре. В Библията се разказва как синовете на Адам и Ева – Каин и Авел принесли жертвоприношение. Авел – животно, Каин – зеленчук. Димът на кладата на Авел се издигнал право нагоре, защото Господ се

отнесъл благосклонно към него. Брат му Каин му завидял, та го убил. И тук димът от печеното се издига право нагоре.

„Вземи от най-големите!“ – командва една мутра. И мутресата купува свещи, дебели като врата му. Дават един вид рушвет Господу. Свещниците са изнесени извън църквата. Хората се борят с вятъра и се опитват да поставят свещичките си – за здраве горе, за Бог да прости – долу. Вятърът е по-упорит. „Хайде – вика разумна възрастна жена на внучката си. – Където и да ги сложиш, пак ще паднат. Ами давай да си ходим, че огладнях.“ Вътре в църквата се извива опашка. Посетителите са най-вече жени. Всички те искат да целунат иконата на Богородица. „И сега ще стоиш и тук и ще чакаш? – ядосва се млад мъж на съпругата си. – Стига, моля ти се, с този Божи туризъм.“

Казанлъшки понички, захарен памук, пиле на грил, вратни пържолки, бира – как иначе ще усетим празника, как ще разберем, че сме живи.

А димът се отнася нагоре. Сигурна съм, че дразни носовете на ония, които са на небето. Та бива ли само да гледат, нали за всички е празник. Дали и там има панаир?

Баща ми имаше един лаф: „От всички зеленчуци най-обичам пържолите!“ Това е то – принос в тълкуването на библейската история за Каин и Авел. Започвам да се укорявам, че не съм видяла по-рано спастрените пари и не съм му ги турила в джоба, че да има за пържолки. Обаче и да ги бях видяла, щях ли да се сетя, че те са спестени за отвъд?

Дано татко да се е сетил на оня свят да си сложи бомбето и да е излязъл да се разтъпче, все ще се намери кой да го почерпи... какъвто е хубавец.

Жанина Драгостинова (род. 1962) е българска журналистка и писателка. Дебютната ѝ книга Твоята история. 52 седмици от началото на 21. век събира 52 очерка, публикувани преди това във в. „Дневник“ и сп. „Паралели“. В края на 2006 г. издателство „Колибри“ издава сборника ѝ Моята история. Де е България? .

Коментари (12)

- 15-02-2009|**КРАСЕН**

Браво`Благодаря`ТИ`Жанина`че`те`има`

- 15-02-2009|**Гост**

Имам чувството, че прочетох собствените си мисли на глас, когато погледът ми привърши с последните букви от написаните редове... . В такива случаи се мълчи... Тягостно... Почти задушавашо мълчание... . И толкова много стяга за гърлото, че чак дъхът излиза като през дюза... . Няма да ти благодаря, Жанина за това, че изказа моите мисли, а за това, че имаше смелостта да го направиш... Бъди !!!

- 15-02-2009|**Гост GeA**

Това ти е най-хубавото от всичките хубави неща, които си писала. По-хубаво е дори от Дамбълъ. Но не е тъжно – хубаво е.

- 15-02-2009|**Гост**

Жанининче, баща ти е оставил 120 лева в джоба, а и новия си костюм не защото е щял да победи рака, а за да го погребете с този костюм и да не даваш на хората, дето са копаели замръзналата почва, смачкани потни кинти, а тия 120 лева – щедро. Ама то си е твоя работа в края на краищата!

- 15-02-2009|**Ивелин** – статията ти

Смях се с насълзени очи, защото хем беше истината в БГ хем е жалко че го има

- 15-02-2009|**Гост**

Споко на небето париине му трябва нито има суета иначе щеше да е егаси ужаса, също катао тук.

- 16-02-2009|**Гост**

хм, колко хубав разказ... още седя като изненадан колко е хубав ☺
няма да ти благодаря, че те има или че пишеш, защото е тъпо: се едно ти се налага след това да отговориш «моля» или «няма за какво.»

• 16-02-2009|Гост

Благодаря ти...

Точно така се чувствах, когато погребвахме татко.

Каквото и да напиша ще е много неточно описание на състоянието ми. Искане ми се да те познавам по-отблизо и да обменяме по женски разни мисли. Дано някога съдбата ни срещне...

• 21-02-2009|Гост

Продължавай....

• 05-03-2009|Гост – Рзакзчето

Хубаво разказче, написано хубаво и четивно. Личи си добрия разказвач.

А парите са щяли да отидат тъй...

А на теб са свършили работа.

• 23-03-2009|Гост

КАКВО ХУБАВО ИМЕ !

• 07-12-2011|Гост – ге:

Хубав разказ, затрогващо и мило „де жа вю“ за мен. Тъжно, но истинна е всичко. В църкви и манастири вярата ми се препъва в масите на търговците, болно ми е да паля свеци на вратата на храм, а иконостасът, обграден с парапети, да ме гледа с глухи очи. Тогава поглеждам към купола и си мисля: О, Господи, спиш ли, не видиш ли как ни пречат да се доближаваме до вярата ни в Теб!

И направих църква сърцето си. Там се моля Богу, там навещавам всеки ден гроба на мама, там паля свеци за здраве.

Жанина, благодаря за разказа!

Holly Christmas

Автор: Зузана Майер

Сградата е малка. Пететажна сграда близо до Тръмп Тауър, напълно семпла, но засрамваща 58-те етажа на Тауър-а с елегантността си. Сред червено-белите знамена и примигващата коледна феерия, която в тези дни наводнява Ню Йорк и Пето Авеню, сградата изглежда направо гола. На Пето Авеню 727 няма нищо друго освен екстра-широки елови клонки около екстра-малките витрини, плюс малко блещукащ прах, сякаш някой е хвърлил шепа диаманти в зеленото.

Пето Авеню 727 е сградата на Тифани. Рано сутринта тя е здраво заключена като банков сейф, с портал от матова, леденосива стомана. Човек може да го докосне. Усещането е, сякаш ръката ви замръзва. Изпълва ви желание да положите буза на стената, след което чувствате неумолим гранит. Чувствате се изкусени да близнете розово-белия кристализиран камък, езикът навън, веднъж да близнем Тифани, да опитаме от мита; уф, наблизно профучава цяла глутница жълти таксита, носещи се нагоре, към Централ Парк. В този час птиците все още държат главите си под крилата. Малко преди седем е – и Ню Йорк е все още притихнал, както в онази най-хубава филмова сцена, когато Холи Голайтли стои пред Тифани, сама, една Одри Хепбърн в черна вечерна рокля и нищо топло при себе си, освен картонена чаша черно кафе, за закуска в Тифани.

Тифани & Со. е символът на американския бижутерски бизнес. Фирмата е основана преди около 170 години и днес даже има филиал в KaDeWe¹. Филмът *Закуска в Тифани* е направен по една новела, написана преди 50 години от Труман Капоти – една от най-вълнуващите новели в американската литература. Капоти разказва тук историята на едно приятелство – приятелство между писател-гей и жената-дете Холи Голайтли. Холи като *jolly*, като весела, Голайтли като лека стъпка. Холи е из-

1 Луксозен магазин в западен Берлин. Бел. пр.

бягала от американската Пампа в примамливия Ню Йорк и си пробива път в живота чрез наивна дързост и любовни приключения.

„Тя носеше тясна черна рокля, черни сандали и широка огърлица от перли, която обрамчваше врата ѝ като гривна. При цялата си елегантна слабост тя излъчваше здраве, идещо от овесени ядки, чистота на сапун и лимони, а върху бузите ѝ се долавяше сурова червенина. Тя имаше голяма уста и чип нос. Очите ѝ се криеха зад слънчеви очила. Това беше лице, което вече не беше у дома си в детството ...“

Холи търси Красивото, което изглежда също толкова измамно, колкото и Истинското. Тя е жадна за опиянението, пораждено от коктейли с шампанско и дебели портфейли, луда по онова сомнамбулно усещане за живота, доловимо около Пето Авеню и Сентрал Парк, което може да се открие и днес, под розово-блестящото стъклено небе на Плаза Хотел, по широките луксозни етажи на Риц-Карлтън, в украсените с полилеи входи на изисканите къщи. Онова, от което се нуждае човек, е един дълъг уикенд. Хм, и някоя и друга петдесетдоларова банкнота. И един пасващ в джоба пътеводител с корици от черна коприна, със заглавие *Закуска в Тифани*.

За да изясним веднага: в Тифани няма закуска. И никога не е имало. „Закуска в Тифани“ е шега. Капотти трябва да се е смял до сълзи, когато чул, че един селяк дошъл в Ню Йорк и на въпроса, къде иска да закусва, отговорил „в Тифани“, защото Тифани било единственото нещо, което той свързвал с Ню Йорк. Закуската в Тифани е един образ, той представя неща като наивност и онова, което е недостижимо, непроницаемо като гранит и матирана стомана. Той представя невъзможното. Копнежа.

Когато *Закуска в Тифани* се появи през 1958 в списание *Esquire*, това означаваше раждането на Труман Капотти като автор, той стана прочут на 34 години. Тълпи от млади жени се състезаваха за правото да претендират, че са му послужили като първообраз на Холи. Женските луксозни същества от Америка си избраха Капотти като свой сладък гей и момче-играчка – жени, които той гордо наричаше „моите лебеди“, докато други ги наричаха Глория Вандербилт, Мерилин Монро или Лиз Тейлър. Това бяха жени с безупречни тела, за които Тифани правеше моделите, с които малкият коледен каталог *Out of the Blue* и до днес примамва клиенти. Розови сапфири, които плуват като черешови цветове върху диамантени потоци. Далии, извиващи се около диаманти. Орхидеи, които се перчат върху петнист тигров десен в зелено и червено. Две десетилетия по-къс-

но, след романа на Капот *Хладнокръвно*, разказващ за убийството на едно мирно фермерско семейство и след може би най-великото му творение, пищният бал с маски под стъкленото небе на Плаза, *Esquire* публикува три глави от онова, което, разглеждано посмъртно, се оказва неговия последен роман. В него дамите от луксозния свят издават най-интимните си тайни, точно онова, което са поверили на своето момче-играчка Труман Капот. Всичко изглеждаше така, сякаш се е отворила една тъмна страница от историята на Холи Голайтли. Сякаш Зловещото надигаше глава, както черните скали в Сентрал Парк се издигат сред фризириания ландшафт. Всички дами побързаха да кажат, че той ги е предал. Една от тях се самоуби. Изглеждаше така, сякаш Капот беше умрял в очите на своите лебеди дълго преди смъртта си през 1984 г.

В годината на юбилея на *Закуска в Тифани*, Тифани е покрил витрините си с лед. Една бяла птица проточва дългата си шия, надменно или просто за да ни покаже филигранното си диамантено колие. Отляво стоят скулптурите на три жени, кристализирани красавици в арктически ландшафт. Това са антични фигури на Венера, на студените им гърди лежат тънки диамантени колиета. Жените изглеждат така, сякаш са наминали с яхтите си, идейки от Таормина, и са били изненадани от ледените ветрове, които днес летят над ландшафтите на лука, в Манхатън, както и в глобалното Навсякъде. В краката на дамите, пред стоманената врата, лежат новите вестници. *Загуби от повече от 65 милиарда!*, чете се заглавната статия на *Ню Йорк Таймс*.

Падащи курсове в червено. Колонки от цифри, които преди това се асоциираха най-вече с рупията. Акциите на Тифани също са паднали, почти съвсем долу.

Червената мизерия, така нарича Холи усещането, че си най-долу, червена мизерия за разлика от сивата, при която става дума само за дреболии като дъжд или прекалено много килограми. Холи казва: „Но червеното е ужасно. Човек се страхува, поти се като свиня, но не знае от какво се страхува. Просто от това, че ще се случи нещо лошо, но не се знае какво точно.“

Холи е експерт по тъмночервените мисли, какъвто, разбира се, беше и Капот. И двамата са сираци, Холи в измислицата, а Капот в чувството, че е бил изоставен, не обичан от своята Мама, за която се говори, че не е била от майчинския тип жена. Тя оставила бебето при лели в Алабама, за да се забавлява в Ню Йорк, също една такава Холи. За Холи се погрижил

един конски доктор, който взел 13-годишната за жена – нещо, което днес би било наречено злоупотреба с дете, както и това, което направил един грижлив учител с Капотти в едно тъмно кино. И двамата са безстрашни малки фигури, Труман и Холи, която е описвана от Капотти така, сякаш изглежда като момче, докато самият той изглеждаше като момиче чак до стари години. И двамата толкова безкрайно стареещи се да се харесват, да бъдат винаги така великолепни и постоянно забавни. Как само Труман Капотти скачаше във въздуха и крещеше: „Колко съм бесен!“

Когато всичко в живота стане прекалено много и прекалено уморително, казва Холи, то тогава помага само едно: да се качиш на такси и да отидеш в Тифани. „Това ме успокоява моментално, там е толкова тихо и всичко изглежда толкова изискано; там не може да ти се случи нищо лошо, не и при тези приятни господа с техните добри костюми и този великолепен мирис на сребро и чанти от крокодилска кожа.“

Дали застаряващите ръце са подходящи за рубини? „Вечна тема!“, казва Лиз

Човек си стои пред Тифани, гледа наоколо – и, да се обзаложим, той непременно ще пропусне момента, в който трезорът се отваря. Само миг – и голямата въртяща врата вече праща клиентите към обектите на техния копнеж. Партерът на Тифани оставя смътното усещане за ефирен куб. Шепот. Тук лежат нещата, които оформят аурата на фирмата, като легендарното колие на легендарния дизайнер Жан Шлумбергер. Тъмнозелените, кафяво-червени, нощно-сини гривни на Джаки, с които Джон Ф. К. се е извинявал на жена си за едно или друго нещо. Леките като полъх верижки на Елза Парети, напръскани с диаманти, отново и отново копирани. Ескизите на Палома Пикасо – темпераментни, без показна скромност. Човек се навежда над елегантни витрини, разглежда, вторачва се, пробва едно или друго нещо, премества леко огледалото, разширява очи, за да избегне примигването, над което Капотти се надсмива, наричайки го „бижутерския поглед“ на Холи.

Нещо прозвънява, красиви майка и дъщеря вдигат наздравица с шампанско. „Турмалин“, казва господинът от другата страна на витрината, „с карнеол и опушен топаз.“ Като перца на сребърна верижка. Прекалено семпло? „Ненатрапчиво, бих казал“, отговаря господинът, който носи към сребърните си коси сребърносив костюм и интересното име Чанинг. Той продължава: „Виждале ли отраженията на светлината? Като

светлината в Санта Фе. Познавате ли Санта Фе?“ Но разбира се. И такива ние продължаваме да си бъррим.

Страстно желаният пръстен с 16 камъка. Диаманти и сапфири, поставени в кръг, едно стилно прахосничество. Никой не вижда диамантите от вътрешната страна. Колкото хубаво е да се знае, че те все пак са там! От кризата в Мианмар насам, хората от Тифани – стилни дори и в политическата си коректност – вече не купуват рубини, поради което класическият пръстен с 16 камъка е станал рядкост. Разбира се, може да се попита във всички филиали ... Размер 6 ли казахте?

На въпроса дали застаряващи ръце са подходящи за диаманти отговаря една зряла дама в тесен костюм – нека да я наречем Лиз – с камбанено-звънлив глас: „Вечна тема! Аз винаги бих внимавала за формата на ръцете, и при тънки пръсти като тези ...“ Смеем се. Чанинг и Меги, Джим и Лиз, толкова нови приятели само за – о, изменили са вече часове! Човек е като пленник в тази сграда, само малката птица, която се перчи с блестяща перушина и май се кани да кацне върху най-големия камък тук – един златистожълт диамант, невъобразими 128,51 карата ... само тази особа изглежда така, сякаш би могла да избяга, но тя пък стои зад бронирано стъкло.

Той си спомня добре, казва Питър Шнерла, как е посетил за пръв път Тифани с майка си, как е влязъл, държейки се за ръката ѝ, как е разглеждал тази зала от перспективата на осемгодишен. Спокойствието. Големината. С очите на дете той наблюдавал как възбудата на майката нараствала, примесвайки се с онази на продавачката. „Истерично!“, казва Шнерла. За какво е ставало дума? *A gold Bombay ring*.

Питър Шнерла е висок мъж с излъчването на тренирана акула от някое управително тяло. Трудно е човек да си представи как е изглеждал на осем години, държейки се за ръката на майка си, във всеки случай днес той носи подходяща есенно-тъжна кърпа към копринена бяла риза. Никакви украшения. Шнерла е шеф-геолог¹ и ръководи екип от 30 души, които издирват, оценяват и купуват камъни за Тифани. Чиста случайност, че в момента е в Ню Йорк, инак той непрекъснато обикаля света – тази година вече от Япония до островите Фиджи, Тексас и Северна Европа – проверява оферти, съветва клиенти, приема поръчки. Дали все още има нещо, което го прави истеричен? Но да, разбира се! Тия дни, през

1 Специалист по скъпоценни камъни, Бел. пр.

нощта, едно обаждане по телефона. „*A piece of rough in Johannesburg.*“ Син диамант. „*Magic!*“, казва Шинерла.

Мъжете купуват бижута, жените ги носят. Жените отразяват красотата си в блясъка на скъпоценните камъни, казва Шинерла, докато мъжете искат да знаят дали камъните си струват парите. На въпроса колко украшения може да носи един мъж, преди да престане да изглежда като мъж, Шинерла отговаря: „Ами, нали има копчета за маншети?“ Някой разказва за един рейнски селянин, който оставил на наследниците си игла за вратовръзка във формата на птичи нокът, който държи диамант. Шинерла казва: „Игли за вратовръзки купуваха някога японците. Но само за да ги използват като по-простички фиби за коса.“

Да, някога. Днес дори диамантените борси са изпаднали в трудност. В града се редят витрини, на които се предлагат диамантени бижута със 70 % отстъпка. Човек се пита как ли ще премине през такива турбуленции един мит. Конкуренцията дебне. Българи се е настанил с дебетите си висулки директно срещу Тифани. Няколко крачки по-нататък – и вече сте при Вемпе, пресичате улицата и сте при Картие. А при Картие също има бижута, които ви карат да дишате дълбоко. Две капки чернозелен смарагд, поддържани от блестящи диаманти. Колко? „Дветочкатри“, казва един господин, изглежда това е някаква валута. С надеждата, че в горната ценова класа винаги се намират клиенти, отсреща на Медисън Авеню беше отворен първия филиал на Мобусен. А Мобусен е възплъщението на изключително изисканото бижутерство. *Tout français!* Партерът: блестящо-черен, като въглищна мина. Витата стълба води нагоре към булчинското отделение, където по стените и тавана се ветреят бели пухчета. Немислимо при Тифани: Мобусен предлага без задръжки – *breakfast!* Препечени филийки, големи колкото нокътя на палец, покрити с краставички. Изглеждат по-малки от перлите на колието, което се поднася заедно с тях на масата, а са и по-скъпи. Магазинът е празен въпреки това. За разлика от сребърния етаж в Тифани, където млади момичета пискат при вида на висулки за зимни кънки.

Само че: какво носят дреболии за по сто долара в това проклето време, в което обяви, заемащи цели страници, призовават към „обръщане в ликвидни средства“ на „най-пренебрегваните стойности от вашето портфолио“, тоест бижутата? Когато *downtown* Уолстрийт лежи широко разпорена, една грозна рана в хълбока на изранения капитализъм, изолирана чрез небесносини пластмасови прегради?

„Ако намеря в истинския живот някакво място, където да се чувствам като в Тифани, тогава ще си купя мебели и ще дам име на котарак. Мислех си, може би след войната ...“, казва Холи, която живее с безименния си котарак сред кашони в една съборетина – подобна на ония, в които вероятно се страхуват да не попаднат bankerите, които точно сега биват уволнявани на Уолстрийт. Сутрешните новини обявяват съкращения на персонала и при Тифани. Времената изглежда се променят – вместо накъм закуска, по посока към кухнята за бедни. И къде тогава ще намерят различните Холи подслон, *uptown* или *downtown*, в града на мечтите?

От Тифани погледът се насочва към църквата, от която се носят звуците на орган. Презвитерианската църква бди тук от двеста години насам и вече е преживяла не малко неща. Богомолците се разпределят по пейките, обкръжени от украсената с дърворезби галерия, водеща към амвона, където преподобният Др. Джонсън подхваща хорала с дълбок глас: „Ела, дългоочаквани Боже, освободи ни от страхове и грях ...“ Да, моля. Но пък, от друга страна: Хм.

Истински добри новини всъщност има само за котката на Холи

В това студено време човек би искал да си представя Холи по-добре в Плаза, а защо не и в Оук Бар, където някога Капотти се натряскваше заедно с конкурента Гор Видал. Тъмни дървени маси, господа с маникюри, по избор! Човек неволно пожелава на Холи някой от тях да бъде толкова мил и да я настани в Риц, тук зад ъгъла. Там тя не би имала никакви неприятности, когато се прибира вкъщи в ранните утринни часове, както винаги без ключ, вратите биха ѝ отваряли момчета с черни фуражки. Едно последно питие в някой от дълбоките дивани на Стар Лаундж, малък коктейл с шампанско, както го обичаха лебедите на Капотти, чак до стомашни проблеми. Гореща вана – и хайде в леглото, гушната в множество възглавници и с един изглед, раздиращ хоризонта над парка.

От леглото си Холи би могла да наблюдава морето от дървесни корони, зад които в сребристото утро се мерзелят силуетите на далечни къщи. Сигурно би задрямала, а след това отново пробудила, когато птиците в Сентрал Парк надигнат глас. За такива случаи по первазите на прозорците в Риц се намират малки далекогледни тръби. Но и с невъоръжено око може да се види как соколът се издига и се оставя да бъде

носен нагоре, по-високо и от най-високите небостъргачи, сякаш това е най-лекото упражнение в света.

От тук всичко би било толкова лесно за Холи. Няколко стъпки – и, прекосила улицата, тя би се намерила в гъсталака на парка, където сутрин се срещат наблюдателите на птици. Мъже като Нийл. Един, който на въпроса за професията си все още отговаря твърдо: „Credit Suisse“. Е, да, утре Credit Suisse ще обяви, че всяко десето работно място се закрива. Но днес Нийл носи приятно за пипане манто от мека вълна. Със сигурност той би позволил на Холи да погледне през неговата голяма далекогледна тръба, а след това вероятно би я завел в своята Boathouse, където също не се получава закуска, но във всеки случай поне горещо кафе.

Човек я вижда пред себе си, наведена над книгата, в която са описани всички птици, чуруликащи в ранното утро в парка – белогуши врачета, златни сипки, патици, кълвачи и кой знае още какви птици. Те живеят, невероятно, в Централ Парк или си почиват тук по пътя към топлите страни, те летят в красиви формации към Африка, където се губи и следата на Холи, някъде между мизерните сламени колиби.

Накрая във всеки случай Холи изчезва, не се знае дали тя е умряла или е все още жива. Капотти, който също беше една такава неспокойна птица – понякога се опитваше да се установи в Гърция, или в Палм Спрингс, или отсреща в Бруклин Хейтс, откъдето блясъкът на Ню Йорк изглежда още по-недостижим, сякаш човек е притиснал нос до витрината, пълна с диаманти – Капотти почина накрая в ръцете на една ярна приятелка. Тя не бивало да плаче, казал той, а да си представи, че е заминал за Китай, където няма телефон. След това казал: „Мамо, Мамо“, което вероятно си е останало едно от неговите най-мечтани места, и както винаги една илюзия.

Гор Видал коментира смъртта на Капотти с думите „голяма крачка в кариерата“, зло куче, каквото си е бил винаги. Добри новини има всъщност, както и в книгата, само за котката на Холи. Очевидно много издръжлива порода. Може да се открие навсякъде в Ню Йорк. Например веднага в *Pet Shop* до Лексингтън Авеню, където тогава живееше Холи и нейния дребен писател. Тук тя си лежи във витрината и се мие с езиче. Дори и *downtown*, в Гремърси, се откриват нейни наследници, в едно жилище. Две хитруши на тигрови райета, дремят в облечени в сатен столчета и правят тия бадемови очи, сякаш вече са видели всичко, което на този свят е истинско, или просто блести и привлича.

Holly Christmas

Зузане Майер е литературна редакторка на немския седмичник Die Zeit.

Богохулството е необходимо:

Автор: Клаус Легеви

Най-важното: Салман Рушди надживя поръчката за убийство, която аятолах Хомейни издаде през февруари 1989. Неподходящо наречено „аферата Рушди“, това събитие обозначава скандала на (и до днес неотменената) смъртна присъда, която иранският революционен водач наложи на британския писател заради неговия набеден като враждебен срещу Корана и исляма роман *Сатанински строфи*, публикуван в 1988. Историята на културата познава много случаи на превишаване на собствената компетентност от страна на религиозни инстанции, цензуриращи произведения на литературата и изкуството, както и филми или реклама, заради тяхното предполагаемо или действително богохулно съдържание. Изгарянията на книги и преследванията на писатели са легион. Но никога преди това държавният терор не беше насочван срещу писател от чужда страна, никога преди това една обикновена книга не беше пораждала толкова тежка международна криза.

Една фетва е, казано по-точно, само слабо задължителното мнение на един мюсюлмански юрист. Тази обаче трябваше да предаде вероотстъпника на произвола на гълпите и бандите от убийци по целия свят. За Елиът Уайнбъргър, Рушди беше първият човек извън закона в глобалното село – „един човек, за когото вече няма изгнание“. Това беше началото на една нова ера на международни конфликти и то показва нагледно как религиозните подбуди (или тяхното инструментализиране) водят до ескалация на тези неща. Защото при религията винаги става дума за „Цялото“.

Един случай за Самуел Хънтингтън? Тук в никакъв случай не ставаше дума за „сблъсък“ на цивилизациите, а за вечната конфронтация между свободата на индивида и една диктатура, която в случая с Иран се чувства легитимирана теократически и при това не зачита нито човешките права, нито националния суверенитет. Посегателството на Хо-

мейни предизвика раздразнения и конфликти също и вътре в ислямския свят, при което не може да не се отбележи, че нетолерантността е по-широкоразпространена, а правата и свободите – системно по-малко зачитани именно там, в сравнение с други региони по света.

С необикновеното обявяване на война от страна на Иран, който тогава беше притиснат до стената, религиозно оцветените културни конфликти зададоха своеобразен мащаб. Смъртната заплаха срещу Рушди, която действително беше изпълнена при различни издатели, преводачи и други писатели, никога не беше отменена, като за последен път тя беше подновена при получаването на рицарски статус от страна на писателя през 2007 г. По този повод хиляди хора, предимно в Пакистан, демонстрираха отново срещу Рушди, който отново водеше активен обществен, донякъде пресилено светски живот и беше издавал романи и есета през всичките години на преследването. Смъртни заплахи от страна на мюсюлмани-екстремисти бяха отправени и към други автори, като например родената в Бангладеш Таслима Насрин; по време на един алевитски културен фестивал в турския град Сивас тълпата подпали един хотел, при което загинаха 35 души. Протестите срещу появилите се в западната преса през 2005 г. „карикатури срещу Мохамед“, доведоха започнатия срещу Рушди лов на вещици до своеобразен връх. За авторитарните режими от ислямския регион не е никакъв проблем да насочат гнева на собствените си маси, предизвикан от реална дискриминация и комплекси за малоценност, към който и да било „обиден акт“ от страна на Запада и с това да отвлекат вниманието от собствената си негодност.

Такива произшествия могат разбира се да бъдат представени като доказателства за „сблъсъка на цивилизациите“ или да го представят като самоизпълняващо се предсказание. Но линиите на конфликта преминаваха и вътре в самите „цивилизации“: на Запад между ония, които ценят свободата на мненията и изкуството по-високо от вменияваната на романите и карикатурите „обида срещу религиозни чувства“ – и другите, които смятат забраната на богохулството за мироопазващо средство в междурелигиозния диалог. Още от седемдесетте години насам левицата, към която някога се причисляваше и самият Рушди, се разцепи, за голяма собствена вреда, на едно универсалистко и друго, мултикултурно крило. При християните пък спорът се води между интегристите, които се борят срещу исляма, и интегралистите, които виждат в негово

лице един съюзник в борбата срещу атеизма и секуларизма. В ислямския свят също цари караница – голям брой от сунитските юристи и теолози отхвърлиха фетвата. И, разбира се, някои мюсюлмани също бяха ужасени от вълната на забрана, надигаща се откъм Гом и Техеран.

Във всеки случай мнозина днес предпочитат да отстъпят пред буйстващата тълпа. В свободния Запад нередко също липсва решителност и гражданска смелост. Някои западни колеги-писатели и културполитици не можеха да се присъединят към един апел за солидарност с Рушди и вместо това мърмореха по повод неговия писателски стил и начин на живот; западни дипломати отчасти предпочитаха да не протестират, докато забраните на богохулството отново набираха сила, отчасти под влияние на критиката срещу Рушди.

Неотдавна патриархът на румънската църква се обяви против превода на романа. Заедно с румънския мюфтия и иранското посолство, православните румънци приветстваха закона, който поставя под наказание „всякакви действия на религиозно опозоряване и обществено изразено оскърбление срещу религиозни символи“.

Върхът на страхливостта беше достигнат, когато издателството Random House, в един акт на изпреварващо подчинение, отложи публикуването на романа *Съкровището от Медина* от Шери Джоунс, защото една американска рецензентка беше подушила в него оскърбително съдържание. Към това се прибавя фактът, че вече никъде не се появяват вестникарски заглавия, когато някой по-смел издател все пак се реши да публикува някакво такова произведение, в резултат на което веднага трябва да бъде поставен под полицейска охрана, тъй като (пробудената от нас) тълпа задължително се е почувствала обидена.

Така наречената афера Рушди все пак не беше просто загуба на време и енергия. Рушди живее и продължава да пише, а не по-малко важно е и това, че той успя да покаже на мюсюлманите на запад, че една обширна свобода на религията може да бъде гарантирана единствено на запад и в рамките на една свободна демокрация. Но тя все пак си остава застрашена, защото с интернационализацията на ислямската революция глобалните различия все повече биват тълкувани като религиозни, а следователно неделими, конфликти. Изгарянията на книги в английския Брадфорд¹ се пренесоха в предградията на много западни демо-

1 През януари 1989 в английския град Брадфорд протестиращи мюсюлмани официално изгарят екземпляри от *Сатанински строфи* на Рушди. Бел. пр.

крации, в които децата на имигранти, самите те способни да четат, бяха изгубени за демокрацията и се прехвърлиха на страната на ислямизма.

Да се отвърне на тези млади хора – в Румъния, но също и в Холандия или в Германия – с културен релативизъм и изостряне на отдавна мъртвата цензура или забрана на богохулство, означава капитулация. Истинските богохулници седят в централите на религиозния догматизъм и фанатизъм; срещу тях свободните общества трябва да противопоставят едно отношение към богохулството, чрез което вярващите да се научат да понасят самоуверено дори цинична или безвкусна критика на религията. Свръхчувствителността и склонността към насилие на ислямисткия Интернационал показват ясно колко слаб е той във вярата си; дори ръководения от турци DITIB (турско-ислямски съюз) се почувства обиден от предложението на Гюнтер Валраф да се рецитират в някоя джамия откъси от *Сатанинските строфи* (която всъщност е една открита към религията, приятелски настроена към исляма книга).

Между другото, Салман Рушди смята, че има и нещо по-важно от простото оцеляване на един автор: а именно, неговите произведения да бъдат четени и дискутирани. *Сатанинските строфи* – едно голямо произведение на световната литература, на световната история – може да бъде купена като джобно издание за по-малко от десет евро.

Клаус Легеви е директор на Института по културознание (KWI) в Есен, Германия.

Коментари (5)

- 14-02-2009|Гост

„За авторитарните режими от ислямския регион не е никакъв проблем да насочат гнева на собствените си маси, предизвикан от реална

дискриминация и комплекси за малоценност, към който и да било, обиден акт' от страна на Запада и с това да отвлекат вниманието от собствената си негодност.“

Батак, Ентропа ...

Какво ли ще бъде следващия път? Предложения, моля ...

- 15-02-2009|**Гост**

Ентропа беше чекия, какво общо има

- 08-01-2012|**Манол Глишев** – Богохулството не е необходимо

Ако няма Бог, няма смисъл да бъде хулено нещо несъществуващо. Това е по-жалко дори от „на умряло куче нож да вадиш“. Защото умрялото куче все някога е било живо, съществувало е, може би дори е можело да ухапе. Да вадиш нож даже не на умряло, а направо на несъществуващо куче, е просто срамно. Това е върхът на страхливостта.

Ако пък има Бог, богохулството се превръща в проява на простация и лудост едновременно. Лудост, защото ако този Бог е ревнив и гневлив, тогава богохулстващият рискува много повече от живота си. А простация, защото ако този Бог е всеопрощаващ, то богохулникът се е оказал просто един невъзпитан хлапак.

Но богохулството не е насочено срещу така и така несъществуващия Бог, а срещу заблудите на горките вярващи наивници, опитва се да ни просвети богохулникът. Благодарим, отговарят горките вярващи наивници. Богохулниците не искат да слушат нашите проповеди; тогава защо пък ние трябва да слушаме техните? Само защото те вярват, че нашата върховна ценност не съществува и вярата в нея ни прави нещастни ли?

Аз съм вярващ. Не се чувствам особено нещастен (освен когато ми се случи някакво нещастие, разбира се). Нямам нужда от проповеди – извън редовните и малко казионни проповеди на свещеника, които така или иначе са част от религията ми, както и скучните, но неизбежни служебни „meeting“-и са част от работата ми. Богохулството не ми е необходимо. То е обидно не за Бога, а за мен самия. Имам правото не само да не го слушам, но и да го наричам с употребените по-горе думи: срамно, налудничаво, невъзпитано. Имам това право, тоест имам правото да издам своята лична „фетва“, защото нищо не ме защитава от богохулства.

От, както е посочено по-горе, „безвкусна критика на религията“. Благодаря, нямам нужда от безвкусни неща.

Богохуло-хулството е необходимо.

Смятам, че един роман не би могъл да бъде богохулство, просто защото е роман. Романите не са Лутерови тезиси, те са си, ами, романи. Тъй че нека не бъркаме богохулствата с тях. Нямам нищо против „Сатанински строфи“ и то не защото книгата е някакъв вид критика към чужда, а не към моята религия. По същия начин нямам против и „Последното изкушение“ на Казандзакис. Ако някой примитив с религиозен сан има нещо против даден роман, това само показва, че въпросният преподавател е господин си е тъкмо примитив. Но ако някой богохулстващ примитив скочи насреща с люти погръжни срещу Бога и вярата, той не е много по-различен от преподавателя и не доказва никаква теза. И двамата са един дол дренки. Както казах – примитиви. Според мен и двамата натъжават Бога.

Разбира се, аз си имам възраженията срещу варварството на аятоллахската фетва. Имам възраженията на покойната Ориана Фалачи и не мога да ги пренебрегна. Смятам, че човек може да варварин и като атеист, и като вярващ. както и да бъде възпитан и като атеист, и като вярващ. И че трябва да бъдат хулени варварите, а не религиите. Дори не и атеизмът. А примитивизмът, какъвто и да е произходът му. Има различни примитивизми. В този смисъл аз съм хем интегрисит, хем интегралист.

Впрочем, смятам, че Казандзакис е доста по-добър романист от г-н Рушди. Дето се вика, даже и богохулците на православния свят се оказват по-добри от тези на ислямския 😊 Но, разбира се, това не е повод за заплахи към Рушди. Нито за анатемни към Казандзакис. Нито пък за богохулства. Въпрос на чувство за собствено достойнство, а и на здрав разум. Всеки може да вярва или да не вярва в каквото си ще и да пише каквито си иска романи. Но ако някой реши вече не в роман, а на живо да наругае нещо, на което друг човек държи искрено – тогава нека ругаещият не се учудва, ако отнесе някой шамар през устата. Това е естествена реакция. Дори и най-свободомислещият богохулник вероятно не би се примирил, ако наругаят пред него, да речем, майка му или жена му. Е, всевишното невидимо другарче има подобно значение за вярващия. Ако обичате, когато не пикаем във вашите пепелници, не хулете нашите богове.

- 09-01-2012|**Митко** – Богохулството

Г-н Глишев, аз също не съм привърженик на „лютите попържни“ срещу бога, но от гледна точка на вашата религия самото отричане на бога също е богохулство. Това автоматично вкарва тези, които не вярваме в него в графата богохулници. В този смисъл обаче вие също сте богохулник по отношение на други богове (напр. Кришна, Шива, Зевс...) и пророци (Мохамед, Джоузеф Смит, Дънов, Ванга... срещу последните двама скоро беше написана и книга). Значи ли това, че нямате право да изказвате мнение за тяхното (не)съществуване или (липса) на могъщество? На тях също много хора „държат искрено“. Аз например смятам, че идеята за бог, който е „ревнив и гневлив“, така както вие си го представяте и както е описан в Библията не е съвместима със здравия разум и заслужава да бъде подложена на сатира, без автора на тази сатира да получи „някой шамар през устата“. Иначе защо беше Просвещението и по какво бихме се различавали от Саудитска Арабия и Иран?

- 09-01-2012|**Манол Глишев** – Сатирата

Някакъв хумор е нужен, разбира се. И аз разказвам и слушам вицове и за своята, и за чужди вери. Но между незлобливостта на лица и грозотата на злонамерената обида има огромна разлика. Важно е да я правим. Може би по-горе не съвсем правилно е употребена думата „богохулство“. Да речем, че нужен е вицът.

Хуморът всъщност не е чужд на религията. Просто всичко трябва да е с мяра. Мисля, че не бих запалил датското знаме, ако някой датчанин нарисува карикатура с Христос на нея ☺ Но и не бих цепил басма, ако някой рече да прави пърформънс като оня на двойката, правеща секс в някаква църква в Норвегия, защото протестираше за не знам какво си и искаше да шокира публиката.

А дали Бог е гневлив или е всеопрощаващ, не мога да коментирам. Може би е и двете. Нали знаете, религията е пълна с такива противоречия ☺

За новите и старите лица на труда

Автор: Пенка Ангелова

Голяма част от българските граждани имат твърде голямо доверие в политиците си. В дългогодишните ми контакти с австрийското и германско посолства, много често ми се е случвало съграждани и колеги да ме молят за съдействие чрез посолството за създаване на контакти с австрийски университети, за издаване на книга в Австрия и други подобни услуги, които не са в компетенциите на посолството. Много трудно ми е да им обясня, че контактите се осъществяват на ниво факултети, дори ректорите подписват договора едва след като сътрудничеството е осъществено на ниво институти или факултети. Трудно ми е, защото виждам недоверието в очите им и съмнението, че може би просто не искам да помогна. В този смисъл в България доверието към политиците е на доста високо ниво – едно доверие, което се гради върху несвойствени за тях функции. На политиците се приписват функции – в българския вариант обикновено се говори за качества¹ – които те не могат да притежават в една модерна държава. От тях се очаква да се месят в образованието, науката, културата и т. н. И българските политици с удоволствие го правят – в „качеството“ си на политици, както обикновено се казва в българския език, без да се съблюдава факта, че качеството е нещо природно дадено, а функцията е временна. В мнозинството си българските политици мислят не по-различно от съгражданите си, нали самите те са като тях и не са получавали образование в съвременни дипломатически академии? За да онагледя това си наблюдение ще дам само два примера от последните две години: Баташката история и истерия и черното фередже върху българското пано в Брюксел. През пролетта на 2007 година беше подготвена международна конференция за Батак като осно-

1 Политици или високопоставени лица обичат обикновено да се представят „в качеството си на министър, ректор итн...“, докато това е просто функция, която те изпълняват на изборна основа, а не вродено качество.

вополагащ мит в българското самосъзнание, която беше преднамерено инструментализирана и погрешно разбрана както от „водещия“ историк в страната, така и от настоящия и бившия президенти, и от лидера на Атака, които единогласно се намесиха в научната тематика и забраниха конференцията. Ще използвам само няколко цитата от 26.4.2007 г. Президентът Първанов определя конференцията като „Остра провокация към националната история“, намесва се и бившият президент Петър Стоянов, а лидерът на Атака „иска затвор за неправилни интерпретации на миналото“ и внася в парламента предложение за наказване „с лишаване от свобода от една до пет години или с глоба от 5000 до 50 000 лева. Това предвиждат проектопромени в Наказателния кодекс, внесени от парламентарната група на „Атака“ в деловодството на парламента.“ След което една цяла телевизия тръгна да преследва българската докторантка и съорганизаторка на конференцията. Тук само ще отбележа, че независимо от това дали някой политик е историк, биолог или творец, в една демократична държава и при предвиденото разделение на властите, залегнало в конституцията, той не може да се намесва санкциониращо дори в собствената си област, тъй като функцията му на политик не позволява това.

Показателно в това отношение е изказването на „водещия“ наш историк, Божидар Димитров, което в съкратен вид дава следната информация, съдържаща три лъжи: германският учен Улф Брунбауер, обслужвайки германската политика за подобряване на отношенията им с Турция, оспорва Баташкото клане. Това, че Улф Брунбауер не е германски, а австрийски учен и гост-професор в Свободния университет в Берлин „водещият“ български учен може и да не знае, въпреки че австрийският учен често е посещавал и публикувал за България. Обаче предположението, че един учен трябва да обслужва политиката е много по-показателно за мисленето на българския учен, отколкото това на австрийските или германски негови колеги, тъй като явно той е поставил целия си творчески път в обслужване на политиката, независимо на коя система. И третата лъжа се отнасяше за отричането на клането, което излезе на яве след публикацията на сборника – след което по въпроса напълно се замълча. Да, в България всяко чудо е за три дни, но все пак е много важно *в кои именно дни* се отвлича вниманието на хората от социалните и политически проблеми. И *кога точно* политиките и обслужващият ги

персонал разиграват сценария на „спасители на имиджа и на историята на България“.

Вторият сценарий беше през месец януари 2009 г. с поемането на президентството на ЕС от Чехия и инсталацията на чешкия художник Давид Черни. И тук отново политиците се намесиха като спасители на българския имидж и специалисти в областта на изкуството; искаха обяснение от чешкия посланик, подариха му официално тоалетна чиния, наложиха поставянето на черно платно върху инсталацията за България.

Примерите могат да бъдат продължени ентропично, като например се споменат университетски академични съвети, които, изпълнявайки политическа поръчка, присъждат титлата „Почетен доктор на университета“ на политици, какъвто е случаят с решението на Академичния съвет на Великотърновския университет за присъждане званието на Владимир Путин.

Важно е обаче да се отбележи, че във всички тези случаи има гласове и подписки и против тези официални кампании; има хора, настояващи за свободата на изкуството и за премахване на варварството в науката. Важно е да се спомене това, тъй като въпреки опитите за манипулация и унификация в страната ни има и свободно мислещи хора, които са демократично и граждански-обществено ориентирани.¹

В контекста на казаното дотук ще си позволя да поставя три тези, на които ще се спра накратко.

1. Първата теза е, че по конституция в България съществува разделение на политическата и гражданската сфера, в действителност обаче то не е имплементирано, не е практически приложено и както сред голяма част от гражданите, така и сред политиците, съществува практикуваното вече от шест десетилетия насам сливане на гражданската с политическата сфера. Тук явно 45 години НЕ стигат. В контекста на „лицата на труда“, тук може да се каже, че „професията политик“, която основоположникът на социалната политология Макс Вебер определя

1 „Това, което става, е напълно ненормално. Много съм потисната и неприятно изненадана. Не си спомням дори в тоталитарните времена преди 1989 г. да се е случвало да сме спирали научна конференция и да сме гонили учени от България. Проф. Улф Брунбауер е може би един от най-добрите българисти от по-младото поколение и голям приятел на България, а ние го прогонихме. Не е възможно тема, която беше подготвена да се превърне в научен дебат, да се политизира до такава степен и на нашите колеги от чужбина да бъде показан пътят да си ходят“ (Антонина Желязкова, Дневник, 26.4.2007г.).

още през 1919 г. и която е традиционна даденост за други европейски общества (не твърдя, че и там няма нарушения, но те се санкционират, когато бъдат открити), тук все още е твърде размито понятие и както в очакванията на отделни граждани, така и в дейността на политиците, разделението не се съблюдава.

Дори напротив. В България може да се наблюдава една остра партизация на наченките на гражданско общество. Гражданското общество се взривява отвътре от намесата на политическите партии и от обвързаността с политическата власт. Могат да се посочат три начина на обвързване:

Първият и най-изпитаният е чрез създаване на движение, което след първите си успехи се превръща в партия. Неправителствената организация в този случай служи само като апробация за участие в поделянето на властта и заявка за желанието да се живее „от политиката“. Оправданието, че това е единственият начин да се окаже влияние, да се променят нещата, е известно още от последното десетилетие на комунистическия режим, когато вече беше малко неудобно да се кандидатства за Партията и като обяснение и оправдание съответният той или тя казваше на приятелския си кръг, че само така може да се промени нещо. В конкретните следноемврийски случаи става въпрос за използване на гражданското общество като трамплин към политическа власт, било то в национален или регионален мащаб. Борбата е за място в парламента или в общинския съвет, за живот „от политиката“, а не „за политиката“.

Вторият начин на обвързване е чрез създаването на някаква гражданска организация в различни региони на страната след изборната победа на някоя партия. Тогава „избраникът на народа“ идва в съответния регион и заедно със застъпниците си от предизборната кампания основава някакво движение за защита, възраждане или някоя друга обновителна идея в полза на региона. Забележително е обаче, че тези общества остават затворени на партиен принцип. В този случай гражданската организация обслужва определена партия, а партията се грижи да намери средства за някакви проектчета, да създава международни контакти.

И третата форма на партизация е, когато гражданските сдружения сами си търсят партия, която да обслужват и я сменят с тази, която е на власт.

2. В България постепенно се оформя едно разделение на обществото, което няма партийна окраска, не е на възрастов принцип, а на базата на начин на мислене. Понякога това разделение придобива обичайни от миналото форми на русофилство и русофобство, на западна и източна ориентираност, но това е само повърхностна структура, докато в дълбинната си структура това разделение се базира върху гражданско, демократично от една страна, и поданическо, тоталитарно мислене – от друга. Топлият оборен уют от тоталитарното време, когато всички отговорности бяха насочени към единствената партия и не се допускаше собствена инициатива, все още е в спомена на голяма част от хората. Навиците да не се поемат индивидуални или обществени отговорности, да се очаква политическа намеса, се предават през поколенията.

Обществените структури не са даденост, а процес, в който всички активно или пасивно участваме. И при този процес можем да наблюдаваме постепенното формиране на граждански и демократично мислещо общество, което все още е твърде слабо, но все пак се проявява в работата на различни неправителствени организации (не от горните изброени три типа), в подписки и демонстрации, в достъпните за тези гласове медии. Тук можем да приложим разделението на Алмънд и Верба, които в книгата си „Гражданската култура“¹ различават между „поданическа“ и „активистка“ култура. В двадесетте години преход, който в България много трудно се осъществява поради липсата на активна съпротива преди 89-та година, както и на традиции в демократичното мислене, това разделение е признак за начеваща демократизация на обществото. Съпротивата обаче е силна и тя се проявява навсякъде: като пример мога да дам студентското недоволство от месец януари тази година, което беше взривено от провокатори и заглушено от друга демонстрация на обслужващи партийни интереси поданици.

Необходимо е да се направят допълнителни изследвания за социалния състав на това обществено разделение и в този контекст трябва да се преосмисли и мястото на така наречената „интелигенция“, която в България е компрометирана и в мнозинството си поданически е обслужвала номенклатурата.

1 Almond, G. A., S. Verba. 1963. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in five Nations. Princeton. Princeton University Press. Български превод: Алмънд, Г., С. Верба. Гражданската култура. София 1998.)

3. В началото споменах за несвойственото „доверие“, несвойствените очаквания, които поданическата част от населението залага на политиките. Същевременно обаче недоверието към същинските задължения на властите – борбата с престъпността и корупцията – непрекъснато нараства сред населението като цяло. Това огромно недоверие към властите създава една ниша, която умело се използва от две нови „професии“ в българското общество, които вероятно не са така разпространени никъде другаде: ясновидците и телефонните изнудвачи. Всяка седмица в различните български медии излиза информация за някой опарен от телефонни изнудвачи човек. Обажданията са стереотипни: „добър човек“ се обажда на мним потърпевш, че негов близък е задържан при дадена простъпка, обикновено катастрофа с лек автомобил, и трябва да плати откуп, за да бъде освободен, защитен и т. н. Тези обаждания са обикновено под строга тайна, „не казвайте на други“. Близкият роднина, който НЯМА доверие в българската полиция, който е свидетел на беззаконието и произвола, царящи в страната, е готов да даде мило и драго, за да спаси детето или мъжа си. А за това, че такива услуги се плащат, българските медии непрекъснато ни осведомяват. За корупцията на всички нива – доказана и недоказана – от лекари, през университетски преподаватели, до полиция – българският гражданин има пълна информация от медиите. Многобройните жертви на тези телефонни измами са убедени в повсеместната корупция, недобронамереност и безхаберие на полицията и правната система – и по този начин сами се включват в тази система, опитвайки се да я надхитрят или да я заобиколят. И на помощ им идва „добрият човек“¹ от телефонното обаждане. Нишата на „добрия човек“, на човека, който ще прояви солидарност, ще направи услуга, ще помогне, в българското общество е застрашително празна – и, разбира се, е напълно естествено, че тя се заема от мошеници. Много често те не отиват лично да вземат „пратката“, а наемат помощници-куриери срещу някакво заплащане – отново едно ново лице на труда.

Каква е ролята на ясновидците и екстрасенсите в тази неблагоприятна картина на обществото? Не съм специалист и не мога да говоря за техните възможности и способности, а и не зная дали има такива специалисти, но се твърди, че в България има над 600 екстрасенси, които

1 Препратката към „добрия човек“ дължа с благодарност на Владимир Сабоурин.

си плащат данъци и чийто работен ден е препълнен. Те са претоварени. От социологическа гледна точка те също заемат мястото на „добрия човек“ и на психоаналитика, на човека, който може да даде информация, който може да помогне. Кой ходи при екстрасенси? Корабокрушенци от несполуките на полицията и медицината. Коя е най-добрата атестация за екстрасенса? Работата му за полицията.

Не са ми познати европейски общества, в които този тип „обществени услуги“ да са така разпространени. И това е един особено тревожен симптом.

Пенка Ангелова е професор по немскоезична литература и култура към катедра Германистика и нидерландистика, ВТУ, и професор по европейска цивилизация и немскоезична култура към катедра Европеистика, РУ и БРИЕ — Русе.

Коментари (12)

- 16-02-2009|Гост

„Близкият роднина, който НЯМА доверие в българската полиция, който е свидетел на беззаконието и произвола, царящи в страната, е готов да даде мило и драго, за да спаси детето или мъжа си ...“

С други думи, предполага се, че жертвата на измама *по правило е жена*, доколкото разбирам. Не е ли това малко едностранчиво, професор Ангелова?

- 17-02-2009|Гост

Да, повече измамани жени и то възрастни

- 17-02-2009|**Гост** – Жертвите на телефонни измами

Жертвите на телефонни измами са както жени, така и мъже, тъй като всички имат деца. Несправедливо е да се търси вината в жертвите.

- 22-02-2009|**Коментатор** – Въпрос

Проф. Ангелова,

Да говорим конкретно. Вашето деление на хората на верноподанически мислещи и демократично мислещи в гражданското общество не казва ИСТИНАТА. Цялата истина за ситуацията във ВТУ и избора на Путин, този поръчител на убийства на журналисти, доказан педофил и т. н. се дължи на структурите на ДС във ВТУ и тяхната дейност, която се реставрира от 2005 година насам, когато комунистите и руската аген-тура в БГ създадоха партии като „Атака“, генериращи целенасочено по модела на руския обществено-живот от последните години омраза към чужденците, турците, циганите, другомислещите.

Всякакви други теории размиват истината!

По стар навик от МВР се спуска задача на ръководството на ВТУ, което е съставено от агенти на ДС, са бъде предложен Путин за „доктор хонорис кауза“. Бюдолизците и ибрикчиите – сътрудниците на ДС, т. нар. „академичен съвет“ си изпълнява задачата безпрекъснено. Вероятно са заплаща добре верноподаничеството.

Не може да не ги знаете тези неща.

Да вземем вашата колега доц. Багрелия Борисова, съвместяваща две длъжности на декан и зам. ректор в едни мандат. За нея се говори че е била сътрудник на ЩАЗИ. Тя е такава.

Просто РДВР-Велико Търново, не прави Путин „първенец на труда“, а поставя задача на „отговорните другари“ във ВТУ да изпълнят задачата. И те нали са милиционери, козируват, какво да правят.

Изпускате случая с отнемането на титлата „доктор хонорис кауза“ на проф. Ото Кронщайнер. Тази полтика на ненавистта се дирижира от ДС, която търси своя реванш под ръководството на руската агентура в БГ.

Това е истината!

Всякакви други замазвания на демократичномислещи и тоталитарномислещи са опити за заобикаляне на истината.

Пишете истината – каква е ролята на ДС в тези политически поръчки! Кои са агентите на ДС във ВТУ! Вие каква позиция заемате по този въпрос? Защо агент на ЩАЗИ трябва да е декан и зам. ректор?

На това отговорете!

Ако имате честен отговор!

- 22-02-2009|**Гост**

Като ще е пипер, лютив да е, а? Инак няма да е по български:-)

- 22-02-2009|**Проф. Пенка Ангелова** – Отговор

Ох, ами сега какво да кажа на номер 4! Ако и на мен ми бяха наредили и аз трябваше да изпълня поръчката, но не съм в академичния съвет!

- 22-02-2009|**e-ink** – статията

Проницателен анализ по един много важен въпрос!

У нас партиите са проникнали на всяко ниво на живота и имитират гражданско общество в момента, в който им дотрябва „независимо“ мнение, като по този начин ефективно заглушават истинските независими мнения.

Медиите са пълни с гласни и негласни списъци за това кой може да получи достъп до тях и кой не. Когато се появи гражданска организация, отгоре ѝ слагат някой професионален „интелектуалец“, като доцентът с джуфката, който да внимава да не се изплъзнат нещата. Академичният свят се контролира чрез „свой човек“, който да отговаря за специализациите в чужбина, и повечето са готови да скачат през обръчи. И т. н и т. н.

Поздравления за проф. Ангелова!

- 23-02-2009|**Гост**

Прилича на тюрлю-гювеч с подправки от лични страсти. Точно по търновско-еснафско-преподавателско и естествено претенциозно в името на демокрацията, народа и гражданското общество. И едните и другите. Че чак в личните си мръсотии замесиха и изколениите в Батак. И това са преподаватели. Гнусота.

• 23-02-2009|**Angelina**

Ако читателят оставил четвъртия по ред коментар е прав, то тогава нещата са още по-лоши от това, което проф. Ангелова представя.

Аз също мисля че в България обществото не е гражданско, и че участието и учредяването на партийки се прави с цел обогатяване. Иначе защо толкова бизнесмени в управлението? !

Не че в България няма мислещи хора и не че българите не знаят, или не се сещат какво става. По-скоро ми се струва, че модела на поведение от комунистическо време не се е променил, а младите или попитват от този модел (защото нямат друг за сравнение), или просто живеят без да се интересуват. Кое не мога да си обясня, защото все в някакъв момент всеки се сблъсква с грозното лице на властта. особено по избори. Добре че има и такива които се борят, протестираат и проявяват не само гражданско съзнание, но и отговорност.

• 24-02-2009|**Гост**

Проф. Ангелова, хубаво е, че повдигате темата в светлина, която е болезнена за една част от колегите Ви от Великотърновския университет. На първо място това са осмелилите се да изкажат открито позиция по казуса Путин, макар че са възможни реваншистки последици – ако се съди по досегашните действия на съглашенската коалиция, която управлява университета именно по модела на политическите коалиции и нямащ нищо общо с академичните и демократичните традиции, които явно ВТУ изобщо не познава. Друга част от колегите Ви мислят като първите, но са се изплашили именно от последиците – неотдавнашни събития в гореспоменатия университет показват как на всички равнища е възможно „разчистване“ на нежелани преподаватели от представителни позиции, защото не се подлагат „на обработката“ на интелектуално посредствените, но пък обиграни политически играчи и техните клакьори – нищо, че издигат реномето на институцията и са известни имена в своята област в страната и чужбина. Не бяхте ли и Вие част от този сценарий именно в комбина с небезизвестната с непочтеността си и властолюбието г-жа Багрелия Борисова? Доц. Борисова „държи“ според сайта на ВТУ европейските проекти и средствата по тях и май не всеки може да получи благословия проектът му „да мине“?? Именно подобни „префинени“ механизми за потъпкване на личността и професионалната реализация, които прилага госпожа деканката и ед-

новременно заместник-ректорка (има ли другаде в академичния свят аналогично чудо? !?) създават най-голямата група – на послушковците и пасивните, на манипулираните. Публикацията ви е опит за анализ, но без ясна Ваша позиция. Впрочем, имаше ли контра-подписка от Вас и Ваши колеги срещу глупавия начин, по който бе отнета титлата „доктор хонорис кауза“ на проф. Ото Кронщайнер? И книга издадоха даже Вашите колеги срещу видния българист, без да вникнат в мислите му, пак по модела на манипулативните внушения от водещи „специалисти“... Та въпросът е: Как може да се съвмести обликът на академично свободомислещия „учител“ на млади хора с бягство от изразяване на ясна собствена позиция?

- 26-02-2009|**Гост**

Мармалад от думи. Дори бегъл поглед показва, че начинът на писане на няколко от коментарите са от един човек. Съгласен съм, че човек трябва да се бори с лошите хора, но след като ползва техните методи и той става като тях. А опити за манипулация чрез думи по този метод е малко обиден за публиката на това издание.

- 01-03-2009|**Пенка Ангелова**

В номер 6 някой е злоупотребил с името ми.

Мисля, че съм заела достатъчно ясна позиция и я защитавам както в преподавателската, така и в дейността на ръководеното от мен „Международно дружество Елиас Канети“, в което имаме много активна секция за гражданско образование и работим с ученици и студенти. „Борбата“ е в това, да се съдейства на хората да мислят самостоятелно, да имат гражданска съвест, да мислят политически в немския смисъл на думата, където това се нарича „политическо образование“. Трябва да се съдейства за това, да се увеличава и да се утвърждава граждански мислещата част от обществото. Но това е дълъг процес, в който трябва да участват повече хора. За сега тази граждански мислеща част се среща предимно в интернет, в петиции и протестни демонстрации. Или на организирани от свободни сдружения срещи. И в малкото достъпни за този тип мислене медии, каквато е и това списание „Либерален преглед“.

Великотърновски университет е само една от „бастилиите на злото“. Срамувам се от това, което става там – никой не се съобрази с петицията на 56-те протестиращи преподаватели.

Относно досиетата препоръчвам книгата на Илия Троянов „Кучешки времена“, издателство Балкани, 2008г. И още нещо: не партиите, а гражданското общество трябва да иска ПРОМЯНА НА ЗАКОНА ЗА ДОСИЕТАТА. Доколкото въобще е останало нещо от тези досиета. Ако НИЕ не работим за промяната, няма кой да ни я поднесе. Прилагам ЦИТАТ ОТ ЗАКОНА:

В новата версия на «Закона за досиетата» от 2007 г. депутатите направиха промени в Наказателния кодекс с преходните и заключителните разпоредби, според които с лишаване от свобода от три до шест години и с глоба от 15 000 до 30 000 лева ще се наказва този, който разгласи информация, установяваща принадлежност към Държавна сигурност или разузнавателните служби на БНА, в нарушение на закона.

Същото наказание се предвижда и за длъжностно лице от комисията по досиетата или от нейната администрация, което разгласи информация или разпространи документи в нарушение на закона, станали му известни в това му качество.

С лишаване от свобода от три до шест години и с глоба от 15 000 до 30,000 лева ще се наказва и длъжностно лице, което не свали от отчет сътрудник или служител под прикритие, заемащ публична длъжност или извършващ публична дейност по смисъла на закона. Същото ще бъде и наказанието за този, който унищожи, скрие, преправи или повреди документ на Държавна сигурност или на разузнавателните служби на БНА и за онзи, който държи документ в нарушение на закона. http://politics.actualno.com/news_86652.html

От висотата на дупката

Автор: Кристин Димитрова

Чешкият авангардист Давид Черни ни навря една тоалетна под носа и ние се насрахме. Инсталацията „Ентропа“, предизвикала най-разнообразни реакции – от смях, през самокритичен анализ, та чак до нашата – бе открита на 12-ти и „пусната в движение“ на 15-ти януари. Изправена пред сградата „Юстус Липсиус“ по случай чешкото председателство на ЕС, тя показва териториите на 27-те държави-членки като парчета от пъзел, на който тепърва му предстои да се съединява.

Как Черни се е разпоредил с националните мании и комплекси в обединена Европа вече е повече от ясно. Люксембург, тежко подозиран за пране на пари, е изобразен като златно кюлче с надпис „Продава се“; Полша, гордата родина на папа Йоан Павел II, е представена с католически монаси, развяващи гей-знаме; Естония, която наскоро забрани комунистическите символи, фигурира с два много високотехнологични инструмента, които при по-сериозно вглеждане се оказват сърп и чук; Гърция е опожарена, а от потопената Холандия стърчат само минаретата. Може да се каже, че сурвачката на твореца е минала малко по-леко върху Ирландия (рунтава гайда с ручила, които на всеки пет минути пищят откъм Северна Ирландия) и Дания (инфантилно добросъвестна леко-постройка), но едва ли някой се е почувствал поласкан. Фигурките са шарени, примитивистки, нехомогенни, и сякаш дори да бъдат подредени според картата на континента, те пак няма да паснат една с друга. Всяка от тях блести с някакво ярко и ритачо между краката клише, като образите на англичанина, французина и германеца от вицовете за Бай Ганьо. Пита се, дали на този фон България ще бъде изобразена с панагюрското златно съкровище? По скоро не.

На нас ни е отделено видно място като система от клекала, свързани с червени, сини и жълти тръбички в почти парламентарно съотношение. Експозицията на Черни за мен поне беше повод да науча, че този

отходен уред, който ми мирише на родното ми училище, на нашенските крайпътни заведения, на крайморски бунгала, обществени учреждения (ако те допуснат да им ползваш санитарните предимства), гари, стадиони, болници и множество къщи навсякъде из България, се нарича „турска тоалетна“. Нямах представа, че ползваме нещо вносно. Отдавна не съм минавала през Калотина, но добре си спомням, че там имаше редичка външни тоалетни за най-належащите нужди на прекосяващите границата ни. Отпред имаше табелка с два вида цени – в български пари и в евро, сякаш вътре предлагаха различни видове услуги. Какво правеха с хората, които нямат дребни, не знам. В бараката си имаше точно такива стъпала с дупки, каквито висят пред „Юстус Липсиус“. Не знам какво точно е в момента положението на Калотина, но ако е променено, то ще е от година-две. Нека си го кажем направо: всеки, който поживее у нас, рано или късно се привежда над заветната дупка в пода. И е логично да се мисли, че хората, запознати с нея, са повече от посетителите в историческия музей.

Тук ще отворя една скоба, която няма нищо общо с изкуството. Или може би има, кой знае? Обществената тоалетна със седалки е скъпо нещо. За да се поддържа, трябва да се мие редовно и подробно, при това с препарати. Няма го онова волно плисване на кофа вода, което ни сдобрява с природата по най-бързия начин. Освен това, ползването на обществена тоалетна със седалка изисква доверие, което до този момент ни липсва. Доверие в хигиената на седящия непознат преди тебе, доверие, че той – в моя случай тя – не е пикала отвисоко от страх да не се докосне до пластмасовите части. Които вероятно са опикани още от предишната посетителка. Ние не мислим за тези, които идват след нас, и сме наясно с това. Когато няма доверие в едно общество, и най-модерната седалка се превръща в клекало.

При по-подробно вглеждане се забелязва, че нужниците, поместени от Черни в картата на България, са по-големи и по-малки. Още от античната древност се смята, че да сънуваш изпращания е на голямо богатство, тъй като те са излишък, каквито са и многото пари. В този символичен план страната ни се оказва разграфена на райони с по-голям и по-малък достъп до „излишъците“, а между тях протичат знаково оцветени канали за обмен. Ако това се вижда отгук, може би се е видяло и от Съвета на ЕС.

И докато брюкселските чиновници се чудят да се смеят ли, да плачат ли пред този „дружески шарж“, у нас има криза с доставките на руски газ, крайно тежки студове и граждански протести пред Народното събрание. Странно е, че нито едно от тези далеч по-насъщни събития не успява да заостри смачканото ни самочувствие така, както визиите на чеха за българския сегмент.

„EI 4ORNI-6E TE NAVREM U KENEFO -GADNO KOPELENZE-DA SVALYA6 TAZ GADOST-AMA NE6TASTEN KAPOT“, пише разгневен патриот под псевдоним, който завършва с „маминку“. „Небива да се допуска да бъде унижавана България, а на тези които възхваляват простака Черни искам да кажа, че и те самите знаят че майките им са курви и ги чука който свари, ама като ги напцува някой се обиждат“, зове за достойнство негов съмишленик, този път на кирилица. Започва онлайн състезание по правопис и красноговор, което е готово да превърне всяка азбука в оръжие. Срещаме антропологични наблюдения: „С чифут работа да си нямаш, пак излъга ЕС“. Психоаналитични диагнози: „Геният на твореца Давид Черни се дължи на нестандартната му сексуалност – копрофилия.“ Исторически препратки към пиесата на Ханс Йост и Третия Райх: „Като чуя думата култура и се хващам за кобура“. Проектостратегии за налагане на обществен ред: „Ще бием през муцуните“. Кой би допуснал, че от нужника на Черни ще избликне такава анонимна родолюбива мощ?

Всъщност авторът на „Ентропа“ очевидно е планирал част от реакциите на шокираната си публика. Първоначално представя „Ентропа“ като дело на 27 художника – по един от всяка страна членка, после признава, че той лично, заедно с още двама приятели, е правил цялата инсталация, и накрая предлага да върне парите, които предвидливо е запазил. Според книжката на проекта с мистифицирани биографии българската част се прави от бунтовната Елена Джелебова. Черни може и да е предвиждал това-онова, но ние го възнаградихме пребогато.

Помня вечерта, когато тревожен новинар съобщи по телевизията, че България е представена на международен форум като турска тоалетна. Беше цитирано и предизвикателното изказване на Елена Джелебова, дръзнала да опозори страната ни пред света. „Да си оправя сметките с фалшивия патриотизъм“, „да предизвикам скандал“, „пънк-жест“ от амвона на Европа... Да беше мор, да беше чума.

Шокът идва и от една неяснота как се е промъкнала тази Елена Дже- лебова на толкова висок форум, без да я надушат институциите. Кой я е допуснал, кой я е одобрил, кой я е препоръчал. Всеки от артистичните гилдии знае, че тези въпроси просветват като нажежена решетка сред мъглявината на който и да е по-престижен излаз навън. Започва рове- не из творчески съюзи, картинни галерии и корифеи-специалисти по пропускателните ни пунктове за чужбина. И докато Министерство на културата пише обяснения, че тази „проява не е представена и не е ко- ментирана по никакъв начин“ с него, чешкият вестник „Лидове новини“ влиза в Интернет и установява, че нито една от биографиите на ентро- пейските творци не е читава. Обичайно е за журналистите да правят тези бързи справки, пък за говорителите на дипломатически мисии си- гурно е още по-обичайно. Бетина Жотева обаче се изживява като кура- тор на изложба и настоява за сваляне на българския сегмент.

От първите вестникарски съобщения у нас става ясно, че клозетът ни е довел до пълно заслепение за останалите детайли от света. „Италия е показана като един голям футболен терен, а малка Словения – като една голяма планина. Националният символ на тази страна е високият алпийски връх Триглав, който се намира на нейна територия.“ Това е част от надлъж и нашир цитирано съобщение в медиите. В интерес на истината Италия е представена като сбор от футболисти, всеки от които държи топка пред гениталиите си с мастурбационен унес. Словения пък е плосък камък, върху който с дребнава суетност е издълбано „Първите туристи дойдоха тук през 1213“. Ще предложи едно възможно тълкуване. Това е годината, в която неотдавна заселилите се в Любляна евреи ус- пяхват да вдигнат първата синагога. А какво търси в съобщението връх Триглав, засега не мога да си обясня. Вероятно е попаднал там поради инерционния ентузиазъм да хвалим красотите на върхове и долини в момента, в който се почувстваме на международен форум. В случая с Триглав се натъкваме на полет на въображението, обогатен с леки нотки на справедлива завист. Става ясно, че нищо не ни е ясно.

Става ясно, че осемтонното съоръжение не е привлякло на никого от нашите представители в Брюксел вниманието чак дотам, че да забележи каква стилизация са претърпели останалите държави. Става ясно, че името „Ентропа“ (от „ентропия“: дума, създадена през 1865 г. от гер- манския физик Рудолф Клаузиус; означава степен на безредие в една система, разпад, грешки в комуникацията, част от енергията, която вече

не може да се използва) не говори на никого нищо. Вместо това научаваме, че „замисълът на изложбата е всяка страна в Европейския съюз да бъде представена по шеговит, но добронамерен и типичен за нея начин“. Става ясно още, че подзаглавието „Стереотипи и бариери за разрушаване“ е цитирано, но не и прочетено. Иначе щяхме да схванем една пожелателна нотка, скрита зад хашековската присмехулност.

Все пак, вероятно вдъхновена от подзаглавието, г-жа Жотева да се занева физически да разбие инсталацията: „... изискахме от чешките си колеги т. нар. „творба“ да е махната от залата, защото в противен случай тук има мераклии, които искат да я боядисат или да я счупят с чукове, и то без да питаме чехите за това“. Тук за първи път си проличава силният импулс за съавторство в инсталацията, който скоро ще ни обземе на национално ниво. Изказването не минава без международен отзвук:

„Почти се разридах от смях, когато говорителката на българското представителство в ЕС се изправи пред телевизионните камери и произнесе: „Покриването на страната ни с турски клозети е обида за българското национално достойнство.“ Хайде, България, ще го преживееш! Поне не си Полша“, окуражава ни Марина Хайд от страниците на в. „Гардиън“.

В интерес на истината английските коментатори отначало се лутат из инсталацията, за да открият собствената си страна и първата им реакция е в духа на „ама защо не участваме в този виц“. Появяват се допълнения към текстовете им: „За разлика от това, което написах по-рано, се оказва, че има английски сегмент. В чешката книжка с презентациите пише, че британският артист Халид Асади е избрал „празното пространство“, което обяснява защо не видях британски принос към пластмасовото табло. Когато тази сутрин гледах чешката презентация, творбата на Асади не беше там. Но ето, че сега вече е“, обяснява слепотата си Никълъс Уот от същия вестник. През следващите дни се появяват поредица от настървени самоанализи за това колко заслужено Англия е премахната от символичната карта на Европа, като всеки коментатор изтъква различно обяснение.

Словакия, обрисувана като наденица, овързана с унгарското знаме, ако изобщо това овързано дълго нещо е наденица, изразява категоричното си недоволство, но приема извиненията. Полша, според онлайн статистика на новинарския портал TVN24, подкрепя с 64% изображението си в „Ентропа“, определяйки го като „право в целта“. Дания казва,

че всичко си е наред, вместо като родина на Нилс Бор да настоява да я изтипосат с някой модел из областта на квантовата мехника. Ние обаче сме ударени право в сърцето. Не ни свърта, търсим участие. Из страната тръгват пърформанси и инсталации, само знаме не се бродира, но дали наистина не се бродира, след време ще се разбере.

Чешкият посланик в България Мартин Клепетко получава тоалетна чиния, дарение от Дискусионния клуб за социална и местна политика. Във в. „Земя“ например Ивайло Диманов така се възбужда, че гневът му изхвърча извън автора на „Ентропа“, та дори и извън родината му: „На разстояние еднапосоарна струя от Чехия мъжките писоари край Виенската опера са с формата на добре оформени женски устни, широко отворени за фелацио, а аз кой знае защо пак се сетих за чехкините... Пийте едно тъмно за тяхно здраве, г-н Черни, но никога не идвайте в България“. Кой знае какво ли става на разстояние две писоарни струи от Чехия? Содом и Гомор.

В момента вече сме официални съавтори на произведението, забулвайки нашата част от него с черен креп. Така придаваме ново измерение на инсталацията, която може да се наблюдава не само в пространството, но и във времето. Днес спокойно можем да кажем, че благодарение на енергичните ни усилия творбата на Черни е остойностена многократно повече, отколкото в деня на своето откриване. Тя вече е скъпоценна като непретенциозно ножче, с което е заклан владетел.

Естествено, мненията у нас далеч не са хомогенни. Те, слава Богу, никога не са и били. Николай Фенерски, Свилен Стефанов, Яна Донева, Веселина Седларска, Венцислав Занков и др. предложиха от разпалени до рационално дистанцирани доводи да вникнем в собствената си действителност, в идеята за изкуството въобще и, метафорично казано, да си седнем на еди какво си. Да си седнем, ама като са ни сложили клекало?

У нас знакът за нещо винаги е бил по-важен от нещото, което той обозначава. Защо ли? Така е по-лесно. За да се справиш с корупцията, кражбите, поръчковите убийства, местните главатарии и собствената си огъваема психика е необходимо всекидневно, всеобщо усилие. За да се справиш със знака е достатъчно да смениш клозета на Черни с маслодайната роза. Поне на пръв поглед.

Преди около година имаше една кампания за избиране на символ на България. Мадарският конник се сражаваше с лютеницата на фона на Търновската крепост. Бях против това нарочно търсене на силиконо-

ви подплънки за освежаване на имиджа. Защо трябва всички да се скрием зад някакъв предмет, който да ни направи да изглеждаме „по като за пред света“? Днес този стремеж за откриването на един-единствен обект, с който да се отъждествим, като че ли намира своите очертания. С акушерската ни намеса.

Все пак, трябва да благодарим на г-н Черни, че ни даде Елена Джеблева. Ако се беше родила в България, тази безцеремонна артистична личност никога нямаше да получи достъп до толкова висока изява.

Кристин Димитрова е българска поетеса, писателка и журналистка. Автор е на множество стихосбирки, разкази и романа *Сабазий* (2007). Носител е на многобройни литературни награди. Нейни стихове са публикувани в антологии и литературни издания в Австрия, Англия, Германия, Ирландия, Исландия, Канада, Литва, Македония, Полша, САЩ, Сърбия, Унгария, Холандия, Хърватска и Швеция.

Коментари (12)

- 18-02-2009|**Гост**

Много умно. За Пулицър. Могат да се изкарват пари от турската тоалетна. Хем пари падат, хем си и интелектуалец. По професия. А простия народ псува интелектуалците с което им дава възможност да упражняват професията си и да си изкарват хляба. В случая-от турската тоалетна.

- 22-02-2009|**Роси** – Още едно садо-мазо изпълнение

Аман от тези псевдоинтелектуални, садо-мазохистични и самоунищожителни списувачки, които ни заливат с логореята на интернетската си осведоменост и неуморно чоплене из нечи и лайняни болни фан-

тазми! ... Само за да не са сами в комплексарщините си, и да могат да нарекат целия народ, който ги е породил – всяко стадо си има мърша, какво да се прави? ! – именно заслужаващ начина, по който бил изобразен от един плиткоумен, макар и сръчен иначе чешки копрофил, намерил начин за придобиване на популярност и значителни евросубсидии... отвратително, и няма ли да я зарежем вече тази тема, достатъчно се упражняваха писачи, писачки и прочие изкуствоедки!

- 22-02-2009|**Гост** – Браво

Първокласна статия. Моите съболензования към първите двама комплексари.

- 22-02-2009|**Гост** – Re: Браво

Гост писа:

Първокласна статия. Моите съболензования към първите двама комплексари.

ditto

- 23-02-2009|**GeA**

Мдааа... Ентропа е добро заглавие

- 23-02-2009|**Мира**

Инсталацията е плитка като локва. С изключение на картата на Холандия. Там има някаква дълбочина. Да не говорим за реакциите на българското правителство, което преживява третия си комунизъм. Никой не е очаквал от Черни да направи Асамблея знаме на мира, но и надали някой е очаквал такава мащабна шовинистична посредственост. Вероятно ако Ентропа не беше толкова мащабна, нямаше да изглежда толкова посредствена.

Ако можех да сравня Черни с екстремисти като Тери Райли, или Джон Кейдж, въпреки че не мога, бих казала, че това е все едно Тери Райли, или Кейдж, да напишат химн за Европейския съюз. Нямаше да се получи. Защото авангардът не е вчерашен. А Черни е вчерашен.

Унизителна подробност между другото е, че в интервюта, които даде за БиБиСи, Черни не говореше за цензурата, а за договорите си. И докато български артисти се подписваха старателно и въртяха „Цензурират го“ като сигнална лампа във виртуални социални мрежи, Черни

се извиняваше старателно. Всеки ден се извиняваше по няколко пъти. Всеки има право да изповядва религията си.

Какво е очевидно? Черни приема поръчката на чешкото правителството, което адмирира изкуството му, защото досега то не е било исторически конкретно. Нали сами разбирате, че ако беше радикален и провокативен, нямаше да получи поръчката и негови обекти нямаше да се монтират на публични места в Прага. Нещата не са толкова сложни, затова нека ги опростим още повече: Черни се разписва срещу 50 хил. евро и решава да направи удар, подбирайки референциите си в зависимост от тяхната визуална мощ, а не в зависимост от това дали принадлежат, или не на най-новата история, към която се отнася и ЕС като организация. Тоест, ако не разполага с достатъчно скандален символ в момента, той се връща 70 години назад, преди Европейският съюз да е съществувал като организация, и си го набавя. Разбира се, ще каже някой с известно основание, става дума за Европа, а не за Европейския съюз. Да, но Европа съществува в настоящия си вид и благодарение на Европейския съюз, който е анулирал предишната идеологическа карта. И в известен смисъл Европа – това е Европейският съюз. Тоест нещата стигнаха до там, че политическите граници детерминират географските. Ако България не е в ЕС, тя не е в Европа, колкото и да твърдят обратното. Имам предвид, че ние разполагаме с някакви общи принципи, с някакъв общ културен проект, договор и тн, колкото и други да му се съпротивляват. Ако говорим за Европа въобще, без да се ситуираме в днешни дни, защо да не се върнем и към кръстоносните подходи, или не видим Франция като огромна гилотина. Свастики, турски тоалетни, свещеници-гейове – Cheesy. Клишетата се подреждат едно до друго в относителна симетрия, но българското правителство, което е също толкова стандартно от 60 години насам, решава че това е смъртоносна обида. Всъщност трябваше да се направи съвсем друга ремарка. Инсталацията не трябваше въобще да бъде излагана там, защото противоречи на официалния дипломатически тон. Да, точно така! Правилно сте прочели. И това противоречие би следвало да се запази, доколкото изглежда изключително безперспективно политиката да усвоява произвола на изкуството, както и изкуството да се легитимира в политически сгради.

- 23-02-2009|**Гост** – Re: Още едно садо-мазо изпълнение

Роси писа:

... Само за да не са сами в комплексарщините си, и да могат да нарекат целия народ, който ги е породил – всяко стадо си има мърша, какво да се прави? ! ...

celijat narod, kojto gi e porodil? Narodyt kato iznachalna sila v prirodata, vikash?

I da, svobodna dyrzhava se opitvame da bydem, i da ne mi puka za apostola, trite moreta, pette veka i prochie patriotowski simvoli.

- 24-02-2009|**marita** – Re: Още едно садо-мазо изпълнение

Роси писа:

Аман от тези псевдоинтелектуални, садо-мазохистични и самоунищожителни списувачки, които ни заливат с логорейта на интернетската си осведоменост и неуморно чоплене из нечици лайняни болни фантазми! Само за да не са сами в комплексарщините си, и да могат да нарекат целия народ, който ги е породил – всяко стадо си има мърша, какво да се прави? ! – именно заслужаващ начина, по който бил изобразен от един плиткоумен, макар и сръчен иначе чешки копрофил, намерил начин за придобиване на популярност и значителни евросубсидии... отвратително, и няма ли да я зарежем вече тази тема, достатъчно се упражняваха писачи, писачки и прочие изкуствоедки!

всъщност именно от вашето изказване лъха на силни комплекси и липса на ироничен поглед към света и към себе си- спокойно, не се взимайте толкова насериозно и признайте, че сте ползвал клекалото неведнъж ☺)

- 02-03-2009|**Философ** – Браво на (3) Браво

Отлична статия!! Поздравления на авторката! СУПЕР! И на Черни също евалла -- избил е рибата, както казваше един познат. А на нещастницата Бетина Жотева -- да си ходи на село. Извинявам се за изразите, ама простотията не търпи умни коментари ...

П. П. А за България, чух навремето по Дойче веле, че не е Югоизточна Европа, ами е СЕВЕРОЗАПАДНА АЗИЯ!! Европа свършва при Любляна, викаха едно време татовите тираджии и то си е така и до днес.

П. П. лично: Кристин, не си ли учила в 31-ва?

- 03-03-2009|**Кристин** – за ФилосоВ

Точно така, ФилосоВ, Бастилията. (Колев, Коларов, Стойчева и Андонова по бълг. ез.) Сърдечни поздрави!

- 04-03-2009|**ФилосоВ** – За Кристин

Андонова??? Да не би да си пропуснала Дяка? (Той си отиде на 30/12/80, май) А Деведжиев?

Статията ти наистина е великолепна! Да видим кога ще намеря време да прочета и останалите:-)

- 08-03-2009|**Козелът**

От аналитичната статия разбирам, че Кристин Димитрова копнее за нов символ на България. Вместо Мадарския конник – турско клекало. Вероятно авторката има проблем с тоалетните чинии, тъй като неспособни да поберат природната ѝ дарба...

Fear and Loathing в София

Автор: Фалко Хениг

Не знаех много за Георги, всъщност само, че е драматург и телевизионен автор от София, и мой набор, 1969. Макар че още никога в живота си не бяхме се срещали, ние бяхме свързани един с друг чрез една стипендия, носеща хубавото име „Ко-пилоти“. Аз щях да получа платен престой в София, а по-късно той – същото в Берлин, всеки от нас щеше да покаже своя град на другия, това звучеше като нещо приятно.

Произхода на парите за стипендията беше малко нещо съмнителен, говореше се за канибализъм по влаковете, за някои случаи на отвличане на термити, скрита реклама за ракети от Марс, накрая дори за заемане на пари, отчасти дори за лихви, някои споменаваха също бизнес с недвижими имоти и спекулации. Но много колеги вече се бяха възползвали от тази възможност да намерят в някой град от източния блок няколко седмици спокойствие от жени, семейство или от градските власти.

И ето – вече седях в самолета, разгръщах един пътеводител и с ужас четях, че България била единствената страна от Европейския Съюз, в която за хомосексуализъм все още се полагало смъртно наказание, което се изпълнявало от предимно мъжки екзекутори по особено перверзен начин. Всъщност това не би трябвало да ме обезпокоява – самият аз бях излекуван вече от най-малко пет години насам и, според всичко, което бях чул, точно в България едва ли щях да бъда заплашен от повторни пристъпи.

Във всеки случай обаче, поради едно изследване за DeutschlandRadio Kultur, аз носех със себе си голямо количество хомосексуални порнофилми. Четях значи какво е най-добре да не бъде внасяно в България – и освен всичко, което би могло да събуди подозрение в хомосексуализъм (към което в България май принадлежал и сапунът), се споменаваха и наркотиците. Стана ми малко неуютно, та нали точно поради същите изследователски причини носех със себе си и едно кило марихуана. Бях

напълно сигурен, че никой няма да стигне до мисълта, че някой би се опитвал да контрабандира марихуана в една страна като България.

И така бях окъпан в пот, но и много облекчен, когато с моята раница, пълна с марихуана и хомосексуални порнофилми, след контролата най-после пристъпих в залата на летището. Георги стоеше там и изглеждаше малко изненадан, когато му обясних, че все още не съм обменил рубли:

„Рубли? Защо рубли?“

„Ама тук вече евро ли имате?“

„Не, тук имаме левове, от основаването на България насам.“

„Ами тогава е много добре, че още не съм обменил рубли.“ Той ме попита дали съм имал желание да отида с него на синхронно плуване, трябвало да го гледа за българската телевизия. Тъй като бях много заинтересуван да разбера колкото се може повече за българската култура, аз с удоволствие се съгласих.

Трябвало да тръгнем веднага, аз трябвало просто да взема нещата си, те нямало да пречат. Стигнахме с такси до станция на въжения лифт на края на София.

„Сега там горе ли ще се качваме?“ , попитах аз.

„Да, плувният басейн е на върха.“

Седяхме в една леденостудена кабина, изкачвахме се все по- и по-нагоре и скоро се носехме над заснежени гори.

„Защо плувният басейн е тук горе?“ , исках да знам аз, но в този момент зазвъня телефона му. Той заговори на български, от което аз не разбрах почти нищо – половин час, все по-възбудено, накрая той изкрещя нещо в мобилния телефон, хвърли го на пода на кабината и го стъпка.

„Малка промяна на програмата!“ , обясни ми той, „трябва да отидем за храненето на полицейските маймуни. Но това е съвсем наблизно.“ Бяхме стигнали на върха и половин час се влачихме през снега; накрая видяхме контурите на една сграда, вдъхваща само малко доверие, и влязохме вътре.

Ще трябва да посъкратя малко следващите събития, за да не стане прекалено дълго. Трябва да призная, че нито през този първи ден в България, нито през който и да било от следващите два месеца, съм изпитвал каквато и да било скука. Не ми беше известно, че българските полицейски маймуни са играли една голяма, досега неизвестна роля при либийските обвинения срещу медицинските сестри, както и при тяхното чудотворно освобождение. Също така не ми беше известно кол-

ко идеално подходящи били дресираните маймуни за откриването на забранени дроги и порнофилми. Само чрез мълниеносната реакция на Георги аз бях предпазен от доста грамадни трудности.

Почти във всяка от моите български минути Георги успяваше да ми поднася по някоя изненада. Така например той позвъни на следващата сутрин, в три без петнайсет, за да ме попита дали съм имал желание да проведа разговор с последния палач на Ватикана. Пътувахме с трамвая до едно предградие и, ако не бях разбрал от Георги за екзотичната професия на моя събеседник, щях да го сметна, по облеклото и подредбата на жилището, за учител по физическо възпитание.

Същия ден стана дума и за това да се интервюират топ-членовете на мафията. Георги разсея безпокойството ми:

„Няма страшно, те застрелват само собствените си хора, значи ония сред тях, които ги предават. Не и журналисти ...“

„Но аз не съм даже истински журналист.“ Георги посочи навън през прозореца:

„Ей там разстреляха министъра на отбраната...“. На следващата спирка той посочи към отсрещната страна на улицата:

„Там заклаха финансовия министър, преди две седмици. Успя да се довлече почти до центъра преди да му изтече кръвта. Като свиня!“ По-нататък по пътя той повтаряше често и натъртено: „Като заклана свиня!“

Беше привечер, когато в центъра той ми представи по-нататъшните забележителности:

„В дискотеката там горе миналата седмица пребиха министъра на пощите, ей така, с един пожарогасител.“ И така той ме запознаваше с обичаите и начина на живот на симпатичния балкански народ, който, благодарение на опита от своята история, винаги е готов да импровизира и не обича дългосрочните планове.

Той празнувал рожден ден с приятели, дали съм искал да дойда. Разбира се, че исках. Но трамваите стачкували, както разбрах, докато го чаках на уговореното място, дали няма да искам да се срещнем в мазето на църквата? Хм, аз не разбирах връзката, то май не беше и необходимо, пък и без това сигурно беше все едно, та значи се съгласих.

Съгласявах се още много пъти и прекарах много часове по места, които инак никога не бих могъл да опозная. Там имах много време за писане, а за един автор това винаги е добре дошло. Но защо трябваше да чакам точно тук, а не в някое кафе или бар, не можах да разбера. Впро-

чем, където и да чаках, аз със сигурност получавах по някое обаждане от Георги:

Как се чувствал той? Не съвсем добре, самолетна катастрофа, изгубил един крак. Когато половин час по-късно го посетих във Военна болница, той имаше само една цицина на челото, краката му изглеждаха съвсем нормално.

„Какво стана с крака ти?“

„Вече е по-добре, но не искаш ли да направиш едно четене в София?“

„Защо не?“

„Добре, аз ще организирам всичко.“ След много преживявания – всеки час беше много хубав – дойде и деня на моето четене, Георги ме събуди в три и половина сутринта, едно време, по което аз възприемах разговорите с него най-интензивно, защото тогава той изглеждаше някак спокоен и същевременно концентриран. Трябвало срочно да отиде на очен лекар, едното му око трябвало да бъде отстранено.

„За Бога, Георги ...!“ Не, това не било толкова страшно, българското изкуство за рисуване по стъклени очи било много подценявано в странство, дали вече ми е направило впечатление, че почти всички българи носят стъклени очи? Това те го били изобретили още в античността, стъклото било един направо гениален материал за изкуствени очи, много по-добро от порцелан, защото през стъклото може да се гледа.

„Можем да заколим и една свиня!“, прибави той.

„Да заколим свиня?“

„Да, а след това ще кажеш, че имаш рецептата за пачата от баба си. Не, още по-добре ще бъде ако кажеш, че баба ти имала рецептата от Гьоте.“

„Георги, нещо не разбирам връзката.“

„За четенето бе – трябва да предложим нещо на хората, а когато немците колят прасета, от това винаги излиза нещо.“ Тук отново трябва да посъкратя малко, може би само още това: как успяхме само за няколко часа да осигурим едно прасе, да подготвим клането на сцената на Червената къща, как всичко се забърка ужасно, защото аз, макар и да улучих главната артерия, все пак не знаех колко дълго прасетата можели да бягат, въпреки това; как накрая всички, утешени с шнапс, с удоволствие си похапваха свински парченца – всичко това трябва сега да се отработи на бърз ход.

Двата месеца България преминаха като насън, струваше ми се, че никога не съм имал почивка между многото приключения. Почивката

и спокойствието за работа, на които потайничко бях се надявал, не ми бяха действително позволени. Истината беше, че дори не успях да си разопаковам раницата.

Малко поизтощен, аз подадох багажа си за обратен полет на летището, спомняйки си твърде късно за марихуаната и хомосексуалните порнофилми, както и за перверзното изпълнение на смъртното наказание, най-ужасното от набиването на кол насам. „България, моя любов!“, мислех си аз, докато гледах как стадото полицейски маймуни се приближава към мен – но къде беше Георги? Сега, когато най-много се нуждаех от него?

* Загалавието, разбира се, е директна препратка към – вече класическия – роман-репортаж на Хънтър Томпсън *Fear and Loathing in Las Vegas* (*Страх и ужас в Лас Вегас*) от 1971 г.

Фалко Хениг (род. 1969) е немски журналист, автор и основател на дружеството „Чарлз Буковски“. Освен това той работи и като Talkmaster в легендарното в Германия Radio Hochschule.

Коментари (9)

- 22-02-2009|**Гост** – Fear and Loathing в София

Текстът най-вероятно е много хубав. Преводачът няма ли си име или просто го е досрамяло?

- 22-02-2009|**Златко**

Преводачът е един и същ, от първия до последния текст в това издание. Това го пише поне на десет места по сайта, само че са разпилени, така че наистина не е ясно.

Впрочем, защо „най-вероятно“? Не ти ли харесва превода?

• 22-02-2009|Гост

Виж това:

. че в България, като единствена страна от Европейския Съюз, ...

Стигнахме с едно такси до края на София и една станция на въжениния лифт.

... накрая видяхме контурите една сграда, вдъхваща само малко доверие, .

– „контрабандира“ е абсурден глагол, но експресията на текста го поняса подобно на „мъжки екзекутори“, а не „мъже екзекутори“; „дрога“ обаче няма мн. число, „шнапс“ е странно решение, „свински парченца“ също...

Харесвам много цялото издание и писах абсолютно добронамерено.

Поздрави!

Л. Липчева

• 22-02-2009|Златко

Да, сега ви разбирам вече по-добре. Но позволете ми в такъв случай да предам малко нещо от собствената си умонагласа по отношение на езиковото използване и създаването на нови, може би необичайни изрази средства (американците използват в такива случаи даже думата „философия“, която ми се струва напълно принижена при такава употреба).

И така, да започнем с една баналност: езикът е нещо живо. Той се развива и допълва непрекъснато, и този процес се извършва най-вече от хората, които го използват професионално. Тук за мен има и един малко удивителен, личен аспект, тъй като животът в чужбина, оказва се, не е непременно свързан със загуба и обедняване на усета за собствения език. Нещо повече, в известен смисъл ежедневно плуване в един друг език, една друга езикова мелодика, дори по някакъв странен начин обогатява усещането за собствения, тъй като човек е по-малко затворен в границите на само едно езиково пространство. Например: по едно време започвате да се улавяте, че прехвърляте от единия език в другия езикови конструкции, понякога дори и идиоми, които звучат малко странно и непривично, но ако човек има късмет, придават на изказаното един колорит, който инак няма как да се постигне. Повечето от забележките ви към този превод се отнасят към неща, които са точно такива попадения (или не-уцелвания, ето ви още една странна дума, коя-

то ми хрумна в момента), постигнати чрез абсолютно директен превод на немския текст на български език. В интерес на истината аз трябва да призная, че преводачеството, което практикувам, е всичко друго, но не и дословно, дори не и точно. Единственото, което има значение за мен, е дали езикът „танцува“ (имам късмета да притежавам изключително точен музикален слух, учителката ми по пеене едно време все се дивеше на способността моментално да възпроизвеждам всякакви мелодии, единствено по слух). В такъв смисъл, разбира се, си е ваше пълно право да определяте една или друга дума като странна, дори неточна (не знаех, че „дрога“ нямала множествено число, но не виждам в това никаква логика, така че защо тогава да не си го направим сами – така или иначе дрогите са много, независимо от това как ще ги наричаме). А инак, че не всичко в преводите е изгладено и лесно за четене се дължи и на това, че просто пердаша с двеста в час, за да мога да издавам вестничето всяка седмица. Инак няма да успявам, нито пък ще мога да се залъгвам с мисълта, че произвеждам нещо по-качествено.

Но играта с езика си е игра, нейните правила имат значение най-вече за начинаещите, ако ми позволите тази малко перковска формулировка. Рано или късно за всеки човек, рисуващ с думи, идва момента, в който правилата се превръщат в ограничения и той трябва да ги нарушава, ако иска да предаде усещането, което му идва отвътре. И тогава място за подобна критика не остава, поне от моя гледна точка. Играта може да бъде определена като „не-хубава“ или „не-интересна“. Като „неточна“ обаче не – целта на тази игра просто не е точността.

- 22-02-2009|**Гостенка**

Пародията си е пародия – но какво ще рекнат читателите-буквалисти... Може да нададат същия вой – като под хубавия материал на Кристин Димитрова...

- 23-02-2009|**Златко** – Re:

Гост писа:

Виж това:

. че в България, като единствена страна от Европейския Съюз, ...

Стигнахме с едно такси до края на София и една станция на възвешения лифт.

... накрая видяхме контурите една сграда, вдъхваща само малко доверие, .

– „контрабандира“ е абсурден глагол, но експресията на текста го поняса подобно на „мъжки екзекутори“, а не „мъже екзекутори“; „дрога“ обаче няма мн. число, „шнапс“ е странно решение, „свински парченца“ също...

Харесвам много цялото издание и писах абсолютно добронамерено.

Поздрави!

Л. Липчева

Да наистина, трите изредени фрази звучаха доста тромаво, сега вече ги промених. Е, за един текст, превеждан между 12 и 3 сутринта, все още биваше. Но сега ми се струва по-добре. Благодаря за забележките!

- 27-02-2009|**мисли**+думи – маймуните

☺☺ Удоволствие беше да го прочета. Поздравления! А има ли някъде връзка към оригиналния текст, за да го давам на приятели?

- 27-02-2009|**Златко** – Re: маймуните

мисли+думи писа:

☺☺ Удоволствие беше да го прочета. Поздравления! А има ли някъде връзка към оригиналния текст, за да го давам на приятели?

Не, за съжаление, тъй като Фалко, с когото междувременно се сприятелих, ми даде текста лично. Но ей сега ще ти го изпратя по пощата, чакай пет минути.

- 04-03-2009|**Simona**

Нали Балзак беше казал, че преводът е като жената, ако е верен не е хубав, а ако е хубав не е верен. На мен много ми хареса. Яко е, както казва детето.

Пепеляшка

Автор: Цвета Стоева

Понякога любимите хора изглеждат далечни и непознати. Имаш чувството, че мислят, говорят и се радват на абсолютни тъпотии. Изплюват думи, които падат на земята и оставят мокра следа, но никога не стигат до теб. Или поне не този път. Не тази вечер.

Седа в бар, забит на метър под земята, и случаят ми е точно такъв. Заобиколена съм от най-близките ми хора, но никога не съм се чувствала по-сама. Опитвам се да следя изражението на лицата им, но виждам през тях. Старая се да уловя „мимиката“ на ръцете им, но единственото, което забелязвам е как дима от цигарите се стрелка право нагоре към тавана, къдри няколко лупинга и пак продължава. Понякога имам чувството, че в мен живее противен социопат, който предпочита да общува с предметите и техните явления, но не и с хората и техните емоции. Точно днес точно този социопат се е излюпил от черупката си, здрави-сал се е с моята приятелска същност и я е сложил да спи. Останал е да бди и да наблюдава естествения ход на цигарения дим. Нищо повече.

– Мисля да тръгна – чувам го да казва на приятелите ми. Те поглеждат учудено, но понеже така или иначе не го харесват особено, го пускат да си ходи с облекчение.

Излизам от заведението и вървя в права линия по бордюра. Ляв. Десен. Ляв. Десен. Връзките на единия ми кец са странно завързани и образуват сърце. Паветата свършват и някак естествено сядам и се кротвам на тротоара. Понякога, когато не искам да мисля за нищо, обичам да гледам колите, които идват насреща, и да познавам марката им само по фаровете. Почти никога не успявам.

В далечината, от другата страна на улицата, виждам силует в къс мижуп, високи черни ботуши и дълги негърски плитки. Виждам го и преди – виси тук всяка вечер – точно на ъгъла между площад Македония и Алабин и чака своите клиенти. Моят любим травестит. Никога

не спира желаещите с ръка. Просто си виси, сякаш знае, че притежава нещо по-различно от всички останали. Нещо, което го отличава. Сякаш осъзнава факта, че дори с пристегнат в чорапогашника член, пак има кой да го пожелае. Завиждам на самочувствието му. Въпреки това никога не го приближавам, за да не разваля магията. Винаги ме е страх, че жълтеникавата светлина на уличните лампи ще раздрби лицето му на нещо уродливо и грозно. Предпочитам да следя от разстояние самоуверените движения, с които отмята плитките от едното рамо на другото.

Социопатът в мен обича да наблюдава хората и да се убеждава, че са празни, безсмислени и сбъркани същества. Просто една купчина от кожа, кокали, хрущял и никакъв мозък, която след известно време ще се сбръчка и ще стане съвсем ненужна. Така вече е сигурен, че наистина няма реална причина да си говори с тях.

Докато съм се загледала в поредната кола, до мен спира ръждясал Опел с хъркащ двигател. От него излиза още един травестит. Каква хубава вечер, мисля си. Той е облечен в бяло латексово яке, ужасно къс минижуп и чорапогашник на ромбоиди. Мускулестите му крака са завряни във високи бели ботуши 43-ти номер, отново латексови, с тънки като жилото на пчела токове, на които дори аз трудно бих ходила. Той обаче се справя блестящо. Вади запалка от малката си чантичка, пали цигара и ме поглежда учудено.

– Не ми приличаш на проститутка – казва и процежда дима през големите си зъби.

– А ти не ми приличаш на жена – отговарям аз.

– О, я, майната ти!

– И на теб!

Новият ми приятел затраква наоколо, прави няколко несигурни крачки и сяда на тротоара до мен. Поглеждам го – черна дълга перука, силен грим и отсечени мъжки черти. Заедно с цигарения дим в ноздрите ми нахлува евтин сладникав парфюм.

– Имаш ли нещо за пиене?

– Не.

– А какво правиш тук?

– Нищо.

– Харесва ли ти?

– Кой?

– Травеститката – казва той и сочи с муцуна силуета на отсрещната улица.

– Аха.

– Това е Бианка. Тя е най-красивата! След нея е Емилия. Една дребничка такава, Джуджецето ѝ викаме. Всички други са алкохолички.

– Справят се с по 5-6 мъже на вечер. Сигурно не е лесно.

– Така е. Ти по мъже ли си падаш?

– Аха.

– И аз. Обаче съм бил и с жена. Не я обичах, просто я съжалявах. Още в самото начало ѝ казах, че съм гей и е рисковано да живее с мен, защото всеки момент мога да я изоставя. А тя ми отговори, че дори хетеросексуалните се развеждали.

– Има логика.

– Бях с нея, защото исках да създам поколение. Не всеки гей си вижда семето, а това ми беше мечтата. Малкият сега е на 10. Всяка ваканция се виждаме. Купувам му подаръци. Още отсега го карам психически да свикне с мисълта, че съм гей. Щото реално съм си гей. Обаче не искам сина ми да е такъв. Предпочитам да е нормално момче.

– Как да стане, като баща му се разхожда в пола на площад Македония?

– Е, никой не избира родителите си. И аз не съм искал баща ми да ме пребива, но какво да се прави...

Седим двамата един до друг, пушим и мълчим. До преди малко мислех, че аз имам проблем – не се разбирам с никого. Мислех, че жените сме по-глупавата част от човечеството, но тогава какво остава за мъж, който се опитва да прилича на жена? Какво съм си въобразявала! Пичът до мен воюва с целия свят или поне с по-лошата половина от него. Всяка вечер задушават ташаците си в найлонов чорапогащник и се надяват детето му да порасне нормално момче. Всяка вечер описва с грубите си мъжки ръце припрени женски движения около члена на някой клиент. Всяка вечер излиза на площада, където светлините на нощта се сливат с блясъка на евтините му бижута. Просто защото това му е работата.

Имам приятел, който, когато е в депресия, отива в Пирогов, сядат пред кабинета за тежки счупвания и след по-малко от час излиза като нов. Без никаква депресия. Тази вечер аз седнах до мъж с тежко счупване в мозъка. Толкова тежко, че дори и в Пирогов не могат да му помогнат.

– Понякога, – продължава Пепеляшка – докато чакам клиенти, гледам хората в светещите прозорци и искам да съм като тях. Вися на тоя студ, гадно ми е, а те вътре се топят, гледат телевизия. Аз клинча тука – за 10, за 20 лева. Ебаси мизерията! Минават коли, отварят се прозорци и ме замерят с каквото им падне – шишета, кисело мляко, прясно мляко...

Свила съм се до тротоара почти на кълбо и вече не го слушам. Той се е изправил до мен на високите си токове и не спира да говори. Двамата образуваме човешка удивителна, която стърчи сред центъра на София и доказва колко удивително нелеп може да бъде животът. Един травестит и един социопат по средата на своите недоизпушени цигари. И в края на своята поредна-нищо-не-значеща вечер.

Цвета Стоева е млада българска авторка, победителка в конкурса „Новелови награди“ 2007.

Коментари (11)

• 22-02-2009|**Гост**

Много свежо.

• 22-02-2009|**Гост**

кое точно? проститутките или словосъчетанието „мимиката“ на ръцете им“?

• 22-02-2009|**Златко**

Мимика, мим, пантомима – всички тия думи имат общ корен, така че метафората хич не е лоша, струва ми се. Или пак ще започваме да се

заяждаме с всичко възможно, само и само за да докажем, че това момиче не може да пише?

- 22-02-2009|**Гост**

о, нека си пише, но метафората е ужасна. този е най-добрия разказ от пуснатите досега, в интерес на истината. намирам удивителната за попадение, макар че разказа е тромав в началото.

това е повече от комплимент, имайки предвид, че писането на на момичето не ми допада по принцип и го намирам за обикновено хабе-не на думи. тя, разбира се, не е заболяла за моите комплименти. все пак ми се искаше да прочета и нещо нейно с маааалко по-различна тематика (ако пише на разлкична тематика, разбира се).

освен това – дали ви е възможно да разнообразите малко раздела за проза? струва ми се беден откъм разнообразие на автори. не, че е лошо всеки трети разказ, да е на Цвета Стоева, но предполагам че и други читатели биха оценили малко по-широк асортимент от автори.

- 22-02-2009|**Златко**

Да, това наистина е проблем, също и за мен. Но намирането на нови автори не е лесна работа, особено когато човек не плаща нищо и се намира на хиляди километри навън. Хората трябва да живеят от нещо, плюс това едно толкова маргинално издание като „Прегледа“ едва ли носи точки на хора, които искат и да постигнат успех, освен просто да пишат ... Така че, страхувам се, тази забележима монотонност ще си остане и за в бъдеще. Писането просто не е чак толкова лесна работа, та да може човек да си избира колкото иска. А аз не публикувам неща, които не ми харесват, мда ...

- 22-02-2009|**Гост – Re:**

Златко писа:

Да, това наистина е проблем, също и за мен. Но намирането на нови автори не е лесна работа, особено когато човек не плаща нищо и се намира на хиляди километри навън. Хората трябва да живеят от нещо, плюс това едно толкова маргинално издание като „Прегледа“ едва ли носи точки на хора, които искат и да постигнат успех, освен просто да пишат ... Така че, страхувам се, тази забележима монотонност ще си остане и за в бъдеще. Писането просто не е чак толкова лесна работа, та да

може човек да си избира колкото иска. А аз не публикувам неща, които не ми харесват, мда ...

Не намирате никой който поне що годе да се доближи до нивото на Стоева в прозата? И всички търсят само точки? О, лош и отвратиелен свят!

„Писането не е лесна работа“ – прекрасен начин да го покажете.

- 22-02-2009|Гост – Re: Re:

Гост писа:

Не намирате никой който поне що годе да се доближи до нивото на Стоева в прозата? И всички търсят само точки? О, лош и отвратиелен свят!

„Писането не е лесна работа“ – прекрасен начин да го покажете.

Е, хайде холан, пак започнахме с плесниците. Колкото и да се мъчи човек, все ще дойде някой, комуто не може да се угоди с нищо, иди че разбери защо ... От моите сравнително невинни забележки изведнъж бяха направени заключения, които изобщо не се съдържат в тях. Казвам (а), че ми е трудно да намирам автори, (б) че някои хора търсят успех, в което не виждам нищо лошо, и че „Прегледът“ не може да им предложи нещо такова, в което също не виждам никакъв проблем. И къде във всичко това намерихте повод за агресивност? Или днес пак стачкуват хората от градския транспорт?

- 22-02-2009|Гост – Re: Re: Re:

Гост писа:

Гост писа:

Е, хайде холан, пак започнахме с плесниците. Колкото и да се мъчи човек, все ще дойде някой, комуто не може да се угоди с нищо, иди че разбери защо ... От моите сравнително невинни забележки изведнъж бяха направени заключения, които изобщо не се съдържат в тях. Казвам (а), че ми е трудно да намирам автори, (б) че някои хора търсят успех, в което не виждам нищо лошо, и че „Прегледът“ не може да им предложи нещо такова, в което също не виждам никакъв проблем. И къде във всичко това намерихте повод за агресивност? Или днес пак стачкуват хората от градския транспорт?

Забележките ви не са невинни, а жлъчни. И то само защото се даде едно обикновено предложение. Отговорът ви и тона му, не беше предизвикан по никакъв начин. Агресията не идва от мен.

А поредните ви намеци как видите ли, българите са зловни и живеят в един ужасен свят на стачки и борба за хляба, и как си го изкарват на всеки невинен щото са толкова нещастни... Няма и какво да ги коментирам, най-малкото под единствения свестен разказ на девойката до тук.

- 22-02-2009|**Друг Гост** – До Златко

Тъй като знам, че темата „хора с увреждания“ има особено звучене за теб, може би ще откриеш нови неизвестни автори в един сайт за литература на хора с увреждания. Лично аз много харесвам някой:

<http://www.alteraforum.net/>

„АЗ ВЪРВЯ

Нощни улици чакат ме въвн.

Мракът в своето царство ме кани.

Топла нощ. Аз вървя като в сън,

под килим от блестящи реклами.

Тихи паркове тръгват към мен

и дърветата махат ми с клони.

Този град е така променен,

с упостели, самотни балкони.

И площадът отдавна е сам.

Тишината се блъска в ушите.

Аз вървя и вървя, все натам,

на където ми видят очите.

Нощни улици чакат ме въвн.

Мракът в своето царство ме кани,

но очите залепват за сън,

в който гаснат блестящи реклами.“

Автор: Румен Ченков

- 12-03-2009|**Гост**

Разказът е хубав. Преживяна реалност, нагласа за мислене извън нормите, наложени от околните и насадените им критерии за нормалност, които насаждат на децата си... В границите на собственото свету-

сещане всеки има право да споделя. Момичето има много неща да каже, просто не ѝ достига смелост да разчупи стереотипа докрай. Или ѝ трябва време да го осъзнае и да го поиска. Защо тя? Въпрос на гледна точка. А защо не тя? Избор на всеки от нас да чете или да не чете нейната проза.

- 30-04-2009|генгенчев
който го може го може- за писането

Лабораторията Европа

Автор: Зигмунт Бауман

Хайдегер беше казал веднъж, че ние започваме да мислим за някой проблем само когато нещата изведнъж започнат да се държат странно. Само тогава ние се прехвърляме от сферата на *handeln* (действие) в сферата на *verhandeln* (водене на преговори). До този момент фактите са само част от нашия ежедневен опит и ние не осъзнаваме напълно тяхното съществуване. Само когато нещата се влошат, ние ги прехвърляме в областта на наблюдаемите неудобства и задачи. Те са се превърнали в проблеми, с които трябва да се занимаваме.

В последно време нещата си правят шегички с нас – и някои неща, които преди функционираха, вече не го правят. Нещо се е случило с гостоприемството.

Идеята за гостоприемството е много стара, но вниманието ми се насочи към нея чрез една малка книжка, която Кант е написал през 1784. Разглеждайки въпроса за *“die vollkommene bürgerliche Vereinigung in der Menschengattung”* („едно съвършено гражданско обединение на човешкия род“, от неговата „Идея за универсална история с космополитическа цел“), или накратко, гостоприемството, той разглежда взаимното гостоприемство като природен дар, който ни поставя върху повърхността на една сфера. Придвижвайки се върху тази повърхност, ние не можем да увеличим разстоянието помежду си – колкото повече се придвижваме в една посока, толкова повече се приближаваме едни до други от друга и, следователно, в някой определен момент от историята, сме осъдени на взаимно гостоприемство.

Тази книга гниеше по библиотеките, непочетена и събираща прах, до скорошното ѝ преоткриване. Изведнъж стана ясно, че гостоприемството е проблем, с който е необходимо да се занимаваме; че тя не е оно-

ва очевидно нещо, каквото изглеждаше по времето на Дени дьо Ружмон¹, който твърдеше, че Европа е открила континентите, а не континентите – Европа, че Европа е завладявала един континент след друг, но никога не е била завладявана от някой друг континент. В резултат на това Европа, и само Европа, е изобретила един начин на съществуване, считан за достоен да бъде последван от всички други континенти. Европа, от друга страна, никога не се е опитвала да последва някоя неевропейска нация.

Прогонените

Ришард Капушчински – когото аз считам за най-големия репортер на 20 век – притежаваше един изключителен инстинкт, който му позволяваше да прозира скритите тенденции в света. Преди около 10 или 15 години той забеляза, че отношението към Европа започва да се променя. Посещавайки за пореден път едни и същи страни, където хората преди го спирани по улиците, питайки: „Господин Капушчински, кажете ни какво става в Европа сега?“, той забелязал, че вече никой не го спира, никой не задава въпроси. Европа беше се превърнала просто в още една пешка на огромната шахматна дъска и вече не се очакваше, че оттам ще се появи нещо изключително.

Капушчински говореше и за качествена промяна. Имало е време, в което дори някой човек със средна квалификация, не особено известен в собственото си общество, незабавно би бил приветстван като господар и повелител в страни като Танзания или Малайзия. Той би получил ключови позиции, възстановявайки и повишавайки своята социална позиция.

Тези дни са отминали. В наши дни всяка страна по света притежава свой собствен образован елит и не очаква европейците да поднесат нови решения на проблемите, с които се бори тя.

Капушчински забеляза и някои заплахи. В миналото европейците бяха гледали на света като на своя игрална площадка, свое развлечение, докато днес навсякъде дебнат заплахи. Ситуацията е подобна на онази от времето на залеза на Римската империя. По краищата на нейните карти били написани думите „ubi sunt leones“ – там има лъвове – тоест там има диви същества и не е за препоръчване да се отива в тая посока.

1 Дени дьо Ружмон: (1906–1985): швейцарски политически философ. Бел. пр.

Означава ли това, че сега пък ние сме затворени в собствения си заден двор? Че сме били прогонени завинаги? Наистина ли фазата от световната история, в която, за добро или зло, Европа диктуваше хода на глобалната история, е отминала завинаги? Никога повече ли Европа няма да срещне гостоприемство?

Завещание за планетата

Една от моите идеи-фикс е писането за Европа като за продължаващ проект, който никога не е бил довършен, но въпреки всичко е ускорил хода на промяната чрез задаването на хоризонтите, към които се е стремил. Питам се дали има хоризонти, към които Европа може да се стреми днес.

Немислимо е, че Европа би могла да възстанови военната си мощ до степен, при която да се състезава със САЩ – една страна, чиито военни разходи са равни на съвместните военни разходи на двадесет и петте страни, които ги следват в тази листа. Че европейската икономическа мощ би могла да се съревновава с онова, което се случва в Южна Америка или Китай, да не споменаваме Япония, е също толкова малко вероятно. Нито пък тя би могла да задава темпото за развитие на науката, изкуството, културните идеи и т. н.

Но какво тогава би могло да бъде нашето завещание за планетата? Можем ли да предложим нещо, от което другите се нуждаят или което биха могли да научат от нас?

Културният критик и учен Джодж Щайнер твърди, че задачата на Европа е от духовно и интелектуално естество. След като е изследвал общите отличителни признаци на европейските нации, включително и наследствата на Хеленизма и Юдеизма, той подчертава факта, че Европа представлява най-голямото лингвистично и културно разнообразие, една изключителна мозайка от начини на живот. На нашия континент често е възможно два напълно различни свята да се намират само на двадесет километра един от друг – и Европа ще изчезне, ако тя не се бори за своите езици, местни традиции и социална автономия.

Философът Ханс-Георг Гадамер гледа на разнообразието като на най-голямото богатство, което Европа е успяла да запази и което може да предложи на света. Да се живее с Чуждия и за Чуждия е основна човешка задача. Може би това е основата на уникалната сила на Европа – един континент, който е бил принуден да научи изкуството на този начин на

живот. В Европа винаги е имало един Чужд някъде наблизо, видим или осезаем, както в метафоричния, така и в буквалния смисъл на думата. Нашият ландшафт се характеризира от многоезичност, от близкото съседство на Чуждия, но още повече от факта, че в нашето строго ограничено пространство ние гледаме на Чуждия като на равен.

Европа би могла да стане нещо като лаборатория, където един определен модел за начина на живот би могъл да бъде създаден и култивиран от хора с различни вероизповедания, езици и традиции. Мирното съществуване е възможно не въпреки неравенството, а точно поради разнообразието. Именно разнообразието е основата на развитието, на еволюцията на възгледите и новите идеи. И то е вдъхновение при решаването на проблеми.

Един от експериментите, които сме провеждали в тази лаборатория, е опитът за намиране начин за прекосяване на границите, очертавани през по-голямата част от историята на модерната институция, наречена националната държава. Интеграцията на обществото и интеграцията на разнообразието (тоест изграждането на модерните нации и държави) са два паралелни, зависими един от друг, процеса. Бранденбургците и баварците внезапно станаха част от една и съща нация, а същото нещо се случи и на сабодийците и бретонците във Франция. Трудно е да си представим какъв пробив в мисленето на народите, разпилени из Европа, е означавал преходът от местна към национална общност.

Днес ние сме изправени пред една друга фаза от европейското приключение – преходът от формите на интеграция, които са ни познати от механизмите на Европейския Съюз, към създаването на стабилна обща база за решаване на проблемите на планетата и създаване на механизми за глобална човешка солидарност.

Кафка социологът

Имаме да изминем дълъг път, преди да достигнем тази цел. И все пак аз вярвам, че въпреки всички грешки, въпреки трудностите, които демокрацията изпитва в много страни, Европейският Съюз се опитва да намери начин за създаване на една определена форма на европейско гражданство – като същевременно зачита разнообразието, местната и национална автономия, и т. н. И в този смисъл онова, което се случва в Европа, може да се окаже голямата услуга, която тя ще окаже на целия свят.

Очевидно, когато гледаме към Брюксел или Страсбург, ние не откриваме никакви признаци за това, че някой мисли за каквато и да било услуга. В днешния Европейски Съюз се откриват две основни тенденции.

Първата е преходът от едно национално към едно трансконтинентално ниво. Днешният Европейски Съюз обхваща 27 държави, а броят им скоро може да достигне 30. Ако ние обединим всичките си фабрики и компании, бихме могли въпреки всичко да се състезаваме ефективно със САЩ, Китай или Бразилия.

Втората е една тенденция към експериментиране с различни видове кооперация, диалог и право на преговаряне, които могат да се окажат полезни на едно глобално ниво.

Франц Кафка, един от най-големите социолози, които някога съм чел, беше писал някога, макар и в по-различен контекст (онова, което той има пред вид, е не Европа, а човешкото състояние и човешката дейност като цяло): „И така, ако не откриете нищо по коридорите, отворете вратите, а ако не намерите нищо зад вратите, има още етажи, и ако не намерите нищо там, не се безпокойте, просто се изкачете по още едно стълбище. Щом само не спирате да се изкачвате, стъпалата няма да свършат, под вашите изкачващи се крака те ще продължават да се издигат нагоре.“

Ние трябва да продължаваме изкачването

За да опише какво се е случило в Европа от 17-ти и 18-ти век, историкът Райнхард Козелек използва метафората за планински проход, през който хората се опитват да се изкачат. Никой от ония, които са се опитвали да се изкачат до прохода, не е имал представа за това какво ще открие от другата страна; такива хора не биха могли да си представят днешна Европа, защото са им липсвали думите и понятията, за да опишат процесите, които са били поставени в движение.

Онова, което ме очарова в тази метафора не е, че от другата страна бихме могли да намерим рая на земята – няма как да знаем това – а фактът, че докато продължаваме да се катерим по един стръмен склон към прохода, сигурното е само едно: ние не можем да си позволим да спрем. Трябва да продължаваме напред, газейки през снега, защото ако разпънем палатките си на този склон, те ще бъдат отнесени от първия порив на вятъра.

Може би съм мечтател, или роден оптимист, но надеждите ми се основават на логиката на развитието. Не толкова поради добрата воля на европейците, колкото поради факта, че просто няма друго решение, защото, имайки пред вид настоящата взаимозависимост на всички народи, населяващи тази планета, нейното бъдеще зависи от това дали ще бъдем в състояние да си сътрудним. Това е въпрос на живот и смърт.

При настоящото ниво на глобализация никоя страна не в състояние, сама или дори като част от група страни, работещи заедно само в една част от планетата, да определи човешките ценности и да бъде сигурна, че демокрацията и нашият предпочитан начин на живот се намират в сигурност. И, гледайки назад към европейското приключение, ние знаем, че глобалният начин на мислене винаги е бил много силна част от европейския начин на живот.

Що се отнася до конфликтите ... Чудя се дали те са резултат от създаването на националните държави и дали могат да бъдат също толкова тежки когато се случват вътре в една нация; мисля си например за конфликтите между „оси“ и „веси“ в Германия. Ние вече сме се научили, повече или по-малко, да решаваме този вид конфликти вътре в националните държави; сега е нужно да се научим да ги решаваме на едно по-високо ниво.

Това е въпрос на количествена разлика. А може би и качествена. Това е напълно сигурно. Какво може да се намира от другата страна на планинския проход – нямам представа. Но съм сигурен в едно: онова, което ще видим там, няма да има нищо общо с институциите, с които сме свикнали да идентифицираме същността на демокрацията, мирното съществуване и т. н. Сигурно дори ще забравим, че те са били нашият собствен избор – макар и, досега, един много краткосрочен избор.

Ако Аристотел би бил поканен в Бундестага или в Сейма, процедурите вероятно щяха да възбудят интереса му. Може би той дори би се втурнал за вкъщи, за да напише нов том от своята *Политика*. Но ако разбереше, че това е демокрацията в действие, той сигурно би останал много учуден, тъй като демокрацията, описана от него, няма никаква прилика с онова, което се случва в Бундестага или Сейма.

Ако не ЕС, то тогава какво?

Трябва да се научим да създаваме еквиваленти на институциите, които Европа успя да създаде на първо място в модерната история – ек-

виваленти, които ще осигурят представянето на хората, представянето на интересите и мирните средства за решаване на конфликти. Фактът, че съществуват толкова много конфликти и че те се случват на толкова много нива, всъщност е успокояващ, защото той показва, че не съществува една ясна линия, поставяща две различни системи или блокове едни срещу други. Но налице е един функциониращ мотив, който позволява определен брой изменения, едно пресичане на съюзи и антагонизми – и това от своя страна е един смекчаващ ефект, защото при всеки конфликт има нещо, което, от друга гледна точка, обединява противниците.

Ако някой би ми казал: нека забравим Европейския Съюз, нека намерим друг начин за разрешаване на расовите, национални, културни, исторически, религиозни и други конфликти, аз целия бих се превърнал в слух, но поне в момента не виждам никаква алтернатива.

Негативната глобализация

Хората често подчертават, че единственото, което движи Европейския Съюз е свободната търговия, и че другите аспекти на общността не могат да поддържат темпото. Но това не означава, че системата на ЕС е или брилянтно измислена, или погрешна. В наши дни същото нещо се случва навсякъде по света.

Аз използвам понятието „негативна глобализация“ доста упорито, защото онова, с което си имаме работа тук, е една глобализация на всички ония сили, които правят пропускливи границите на локалните институции – глобализация на капитал, финанси, търговия, информация, тероризъм, търговия на дрога, както и мафията. Но тази негативна глобализация не е балансирана от някаква положителна такава, тоест няма глобализация на юридическите, политически и съдебни институции, които биха могли да сдържат силите, разпростиращи се по цялото земно кълбо. Тук отново ние срещаме трудността, с която европейците се опитват да се преборят. Не твърдя, че те са намерили решението, но мисля, че ще трябва да го търсят, независимо от това дали им харесва или не.

Съгласен съм с политолога Клаус Офе, че едно разделение на оптимисти и песимисти оставя и двете групи извън кутията, че никой от нас не пасва вътре. В края на краищата, какво е един оптимист? Някой, който вярва, че ние живеем в най-добрия от всички възможни светове. А какво е един песимист? Някой, който подозира, че оптимистът може и да е

прав. И двамата вярват, че светът може да бъде по-различен от това, което е – и ставайки по-различен, той би могъл дори да стане малко по-добър.

Източник

Зигмунт Бауман (род. 1925) е известен полско-британски социолог, който живее от 1971 г. насам във Великобритания, след като е бил прогонен от Полша в резултат на антисемитските чистки, проведени от полската комунистическа партия през 50-те години. Той е професор по социология в университета в Лийдс (от 1990 — emeritus professor). Бауман е най-добре познат с анализа си на връзките между модерността и Холокоста, както и на постмодерния консумеризъм.

Коментари (6)

- 24-02-2009|**Мира**

Тук Бауман не е в най-добрата си форма, но съм съгласна с тезата му. Капучински, апропо, е Капушчински;-)

- 24-02-2009|**Златко**

Благодаря, оправих го.

Впрочем, самият аз имам усещането, че старецът не си поставя някаква кой зане колко амбициозна задача с този кратък текст, той просто потупва по рамото по-младите, напомняйки им, че походите за оптимизъм или песимизъм винаги си остават разпределени долу-горе по равно.

- 24-02-2009|**Гост**

Твърде много резюмира – това имах предвид.

- 01-03-2009|**epistemic murk**

този текст не е ли прекалено европатриотичен за социолог от ранга на Бауман? о.о

- 01-03-2009|**Росица** – Прекалено европатриотичен

Аз съм по-скоро практик, и вероятно и поради тази причина текстът никак не ме зарадва или вдъхнови да повярвам в прехвалените високи евроценности и тяхната неизбежност... Мога веднага да назова поне две причини – първата е отвратителният и много добре известен навсякъде европейски маниер да третират всички, които не са от „старите европейски държави“ с фантастично отработените им двойни стандарти, и втората причина – наличието на модела в съвременна Русия. За разлика от самовлюбената стара и много гнила в двуличието си Европа, модерната Русия взема каквото си хареса от капитализма, от империализма, от православните ценности, от предхристиянските традиции, от Изток и от Запад, някои неща направо си ги пренасят физически където си искат в Сибир или в европейската част, и си живеят, без да се равняват по лъжовните аршини на измамниците-евробюрократи! След повече от 6 години работа с т. нар. „европейци“ на тяхна територия мога да цитирам много примери в подкрепа на това твърдение, но нямам време в момента, а и не искам да пиша по-дълго от самия автор, нито пък да налагам на някого мнението си. Но ако имате време и възможност – ако знаете езика, което е предусловие за работа с изворите – вижте какво става в Русия, как се справят с кризата, натрапена им от завистливите и двулични евро- и амеро- банкери и фараони на международните им пирамиди! когато някой келнер в София или Пловдив надпише сметката на някоя германска баба, тя опищява орталъка, и дори написва дебела книга по въпроса, а когато Мр. Мадоф или Мр. Грийнспан присвоят и злоупотребят с десетки и стотици милиарди ... стават изключително популярни, за тях се пише по вестниците като за „великите финансисти“ и създатели на модели и дрън-дрън-дрън... Защо ни присъединиха нас с Румъния, след като на всички беше ясно, че не сме готови и скоро няма да бъдем? ! Правилно – защото те имаха повече нужда от нас като пазари и територии за разполагане на какво ли не по-близо до Русия, отколкото ние от тях с измислените им стандарти и „помощи“, които така или иначе бяха спрени, както и атомната ни централа, и цялата ни промишленост, и смазаното ни селско стопанство и какво ли не още! И

дават „мъдрите“ си съвети да се арестува някой си – ами арестувайте го, де, ние като не можем да се справим – хайде, вие се справете, нали парите им са в Европейските банки, нали стоките им се въртят в европейските градове /дроги и проститутки, а и всякакви други трафици/, що не покажат един светъл пример за конфискация на незаконно придобити имоти и финансови средства? Ами защо някой не каже за чудовищните злоупотреби с „помощи“ за разорените държавици от бившата Югославия, които изобщо никога не стигнаха до тях, а си бяха окрадени още от членовете на ЕК и ЕП, които трябваше ужким „да ги разпределят“ ? ! ... край няма, ами хайде, както рекъл един друг българин, „нейсе, запуши я!“

А това, че светът отдавна вече не е Европоцентристки ориентиран, отдавна е известно, в Азия дори се изработват карти, в които нашият дребен стар континент изобщо не е разположен в средата, а нейде в края на едно правоъгълно платно, а в центъра е, например, Индия и Китай над нея, а Сибир – още по-нагоре, и знаете ли колко интересно изглежда кълбото от такава една гледна точка? !

- 02-03-2009|**nezvan** – Центробежните сили на евроцентризма

Зигмунд Бауман в този си текст действително не показва добра форма. Отдавам го или на повода за написване (звучи като стенограма на устно произнесена реч), или на напредналата възраст на автора (моля за извинение).

Европатриотизмът, еврооптимизмът и ако си позволя този неологизъм, **евроглобализмът** на добрия стар Бауман не са достатъчно аргументирани тук. Позоваванията му на Хайдегер, Кант, Р. Капушчински, Дж. Щайнер, Гадамер, Кафка, Р. Козелек и дори на Аристотел (в условно наклонение) с нищо не помагат за убедителността на статията. Авторитетните имена тук са използвани чисто реторически и нямат аналитичен принос към идейното утвърждаване на текста.

Затова тази статия на бележития социолог става удобна арена за словесната агресия на такива отявлени евроскептици и по-точно „евроотрицатели“ като гореподписаната Росица. Нейната евразийска геополитическа ориентация, всъщност проруска, както и контракултурният ѝ антиглобализъм, всъщност анти-западноевропейски насочен, са опасно деструктивни тенденции в общественото мислене. И двойно по-опасни в плана на най-новата политическа история на България...

Един фениксолог в Истанбул

Автор: Ясен Василев

(Istanbul Dali cats and rolling heads)

Истанбул – 14 милионен град – три империи – два континента – един художник – и много котки. Истанбул е град на котките – доста отворени, без въобще да се смущават от човешкото обкръжение, те се разхождат по улиците, парковете, заведенията, ресторантите, магазините, къщите, дворовете и се държат така, сякаш знаят, че имат 9 живота. И като става дума за множество животи, в древен Египет, където котките също са били на почит, безсмъртието е било висша цел на една единствена Наука, която обединявала цялото древно познание. Символ на този копнеж по вечност е птицата Феникс, която на всеки хиляда години пристига в град Хелиополис, за да изгори и да се прероди от пепелта си. Най-вероятно, вдъхновен от тази легенда, испанският художник-сюрреалист Салвадор Дали измисля думата „фениксология“ – за да опише измислената от него псевдонаука (която се оказва не чак толкова псевдо), чиято единствена цел е победа над смъртта. Херодот казва: „Всички се страхуват от времето, но дори времето се страхува от пирамидите“. Е, има един човек, който не се страхува от времето – и затова го разтопява; един човек, който рисува „персистенцията на паметта“, един човек, който мумифицира духа си и мистифицира личността си, който има мустаци, стърчащи към небето, който умее да естетизира дори лайното и пръдната, който не се колебае да се нарече гений, който не се срамува да признае, че е влюбен в парите и златото, който обожава скандала, който се държи като фараон и който с творбите си задава неразрешимите загадки на сфинкса. Един художник, който от дете иска да бъде крал; и е кралят-слънце на своя свят („Сюрреализмът, това съм аз“). Един фениксолог в Истанбул.

Един сюрреалист в Истанбул – най-голямата изложба на Салвадор Дали извън родната му Испания включваше 270 произведения на художника, докарани директно от меката на меките часовници – музея-театър, построен в негова чест в родния му град Фигерас – 33 маслени платна, графики, рисунки, литографии, снимки, писма, дневници, издания, изрезки от вестници и други документи бяха изложени в залата на Sakip Sabanci University Museum на брега на Босфора. С повече от 90 000 посетители само през първата седмица след откриването ѝ през септември, изложбата чупи всички рекорди по посещаемост в града.

Ние пристигаме рано сутринта в деня след Коледа, който минава в предчувствие за Дали и в сблъскване с елементи от неговия свят. Слизаме от трамвая в центъра в 6 сутринта и ни посреща Синята джамия, осветена в призрачна оранжева светлина, и грачещите корморани, които кръжат около минаретата – като оживяла сюрреалистична картина или като кадър от някой фентъзи филм. Хостелът, където спим, е само на 2 пресечки оттам – над вратата виси надписът „World peace is inevitable“¹. И някак усещам, че до края на престоя ни ще се убедим в това.

Първият ден се запознаваме с румънец, актьор на 32 години – последната пиеса, в която е играл, е „Принцеса Турандот“, предстои му „Гартюф“ – вечерта очакваме да ни превърне във вампири или поне да ни вземе бъбреците – и не защото е румънец и вероятно потомък на популярния граф, а защото е живял 7 години в центъра на Ню Йорк – където, по неговите думи, всички са много повече вампири, отколкото в Румъния. Румънецът се казва Стефан и има имен ден в деня, в който се запознаваме. Развежда ни из Истанбул, разказва ни за живота си в Манхатън, в Букурещ, в родния му град, за Дракула, колебаем се къде да обядваме – в Европа или в Азия, возим се на кораб по Босфора, черпи ни дюнери, фрешове от нар и портокал и баклави, говорим си за изкуство, за театър, за Дали, за Бог. В деня, след като си тръгва, отиваме до „Свети Стефан“, желязната (единствена в света) българска църква на брега на Златния рог, където вниманието ми грабват две обезглавени мраморни статуи на ангели. Едва ли е случайно – Дали е обсебен и от отрязани глави, и от небесни обитатели. Разпитвам с надежда човека, който продава свещици на входа, но уви – няма никаква мистична история около обезглавяването им. Главите им просто са се изтърколили някъде назад

1 Световният мир е неизбежен.

по херодотовата линия на историята. Междувременно, докато хапваме всякакви турски лакомства (които се рекламират с постери на Мона Лиза, която се тъпче с баклави), зарибени от Стефан, започваме постоянно да си вземаме фреш от нар – друг повтарящ се елемент в много картини на Дали, най-известната от които „Сън, предизвикан от полета на пчела около нар секунда преди събуждането“.

След нашето събуждане на другия ден най-сетне успяваме да се доберем до изложбата (която между другото се случва по същото време, когато в София гостуват картини на Пикасо, а в Милано – на Магрит). Музеят се намира на около час път с автобус от центъра. Вали проливен дъжд, точи се дълга опашка. На вратата ни проверяват далеч по-сериозно, отколкото на границата или при преминаването ни от Азия в Европа през Босфора. Оказва се, че затова си има причина – отново триумф за Дали, който обожава скандала и продължава да го предизвиква дори и след смъртта си. Някакъв фанатичен 21-годишен мюсюлманин счупил витрините пред две от картините и ги залял с кръвта си, крещейки: „Защо има картини на голи жени?“. Младежът бил задържан в психиатрично заведение, а един от организаторите на изложбата сравнил случая с подобен в Париж, където някой хвърлил яйце (а не баклава) по Мона Лиза. Дали сигурно ликува.

Както и да е, стените в музея също са в кървавочервено по подобие на фасадата на музея-театър във Фигерас. Изложбата е разположена на три етажа, разделени по периоди и теми: ранно творчество във Фигерас, Мадрид и Академията, Париж и Сюрреалистите, САЩ и славата, Ядрен мистицизъм, връщане към Класиката. На видеоекрани се прожектират филмовите проекти, създадени с участието на художника – „Андалуското куче“ и „Златният век“ на Луис Бунюел и „Destino“ – анимационният филм на Дисни, нарисуван изцяло от Дали, който съдържа най-любимите мотиви от картините му (включително балетен танц с търкалящи се глави). Из залите и извън тях са разпръснати копия на известния диванустни на Мей Уест, проектиран от Дали (който се появява и в една от картините му: „Mae West's Face Which Can Be Used as a Surrealist Apartment“). На самия вход стои огромна снимка на художника – с палто и куфар в ръка на палубата на кораб, на спасителния пояс на който пише New York. В очите му се чете онази увереност, че спасителен пояс няма да му трябва, а напротив – ще преплува без усилие не само до публиката в САЩ, но и до брега на вечността.

Специално място е отредено на прочутия портрет на Фройд – човекът, вдъхновил цял един период от творчеството и живота на Дали, а и повлиял цялото течение на сюрреализма. След срещата си с него Дали споделя в своята втора автобиография, че той прилича на бургундски охлюв. „Последствието е очевидно: ако искате да изядете мисълта му, трябва да я извадите с игла. Само тогава излиза цяла.“ Дали, между другото, е бил обсебен и от акта на ядене, и от храната като символ – и това се вижда в картините му. Нар и диня в „Intra-Atomic Equilibrium of a Swan’s Feather“ – толкова истински, че ти се струва, че можеш да изцедиш сока им. А когато след четири часа на крак в изложбената зала застанеш пред „Две парчета хляб, изразяващи любовното чувство“ и устата ти се напълни със слюнка, се сещаш за онази приказка – че любовта на мъжа минава през стомаха.

Но вместо да отидеш да се наядеш, се качваш на втория етаж, където са разположени илюстрациите му към най-различни книги: „Божествена комедия“ на Данте, „Дон Кихот“ на Сервантес, първата му автобиография „Тайният живот на Салвадор Дали“ и книгата му „10 рецепти за безсмъртие“, която съдържа възгледите му за вечността и фениксологията. Под витрини пък са разположени издания, на които Дали е автор – първият му и единствен роман „Скрити лица“, книгата с поеми „Покоряване на ирационалното“, Мистичният Манифест (в който описва вижданията си за модерното изкуство), „10 рецепти за безсмъртие“ – все издания, които са му стрували скъпо, не са му носели никаква печалба и е печатал в малки тиражи за себе си, близки приятели и богати дивни фенове на творчеството му. След като върху него се е изсипал „дъжд от злато“, както самият той казва, Дали е можел да си позволи да експериментира и в други области на изкуството – литература, кино, театър, опера – в които се е хвърлял с хъс и ентузиазъм, но не е имал особени успехи. И все пак, не можеш да очакваш успеха във всичко, с което се захванеш, дори и да си Дали.

В експозицията има проекти за декори за операта „Лудият Тристан“ (написана от него по мотиви от легендата за Тристан и Изолда), много първоначални версии на известни картини – подготовки преди същинската работа, и множество снимки, които проследяват развитието му от самото му детство във Фигерас до преклонна възраст в дома му в Порт Лигат. През цялото това време очите все повече се ококорват, а мустациите постепенно се изправят и насочват към космоса. Дали като млад:

рошава коса (а на една снимка – след скъсването на всички връзки със семейството си – и с бръсната глава), разкопчани ризи, развлечени широки ленени панталони и хипарски вид – в компанията на Федерико Гарсия Лорка, Луис Бунюел, Пол Елюар и жена му (и бъдеща съпруга на самия Дали) Гала. Някъде сред тези снимки е вмъкнат и текстът на „Ода за Салвадор Дали“ от Лорка, както и множество портрети на Гала. По-късно, от периода му в САЩ: Дали в лъскави скъпи костюми със сака и вратовръзки сред Уолт Дисни, Алфред Хичкок, Грегъри Пек, Ингрид Бергман (и разбира се – Дали на корицата на „Times Magazine“ – първи стъпки към световна слава). Към финала – една от последните фотосесии в живота му: Дали с побеляла коса, седнал във величествен фотьойл, със скипър в ръка и кралско наметало.

Освен като крал, в късните си периоди, след като надмогва сюрреализма, Дали се е изживявал и като Спасител на изкуството от унищожителните тенденции на модерността – като възродител на класиката и традициите на Ренесанса. Всъщност, Салвадор на испански означава точно това – Спасител. И това ми напомня за една от най-впечатляващите графики от изложбата – надраскана върху малко изпокъсано парче пожълтяла хартия – съдържа запазената далианска марка – мек часовник, а отстрани с криви букви Дали е написал: „*Dalinian. A clock decomposes itself very quickly. Sometimes the hours bleed like Christ.*“¹ Тези думи така се връзаха в паметта ми, че когато се върнах в България, написах нещо съвсем кратко за Дали, меките часовници, времето, вечността и Гала:

Царска цитадела с мек часовник

„Силата се състои в това да предизвикаш срам, а не състрадание“

Гала Дали

отвън съм далианска царска крепост

със зъбери и ров и кули и тъмници

отвътре мекият биологичен часовник на плътта ми

тиктака в такт със сладострастието на остаряването

Последната вечер: два часа преди да потегли автобусът ни, пушим наргиле в типично заведение и сме настанени до група турски младежи. Говорим си, те ни пеят турски народни песни, разменяме си всякакви модерни форми на комуникация – сайтове, MySpace, Facebook, Skype

1 Далианско. Часовник се разлага много бързо. Понякога часовете кървят като Христос.

и мейли; накрая за довиждане те ни казват: „God bless you“, което затваря рамката с надписа над вратата на хостела „World peace is inevitable“. Неизбежно е.

Часовете неусетно изтичат като кръвта на Христос и ние потичаваме обратно към България с чувството, че не само в картините, но в цялото пътуване е имало далианска мистерия, интуиция, философия, еротика, егоизъм, хермафро(й)дитизъм, бог, религия, безсмъртие, вечност.

Ясен Василев е роден през 1988. Завършва 9 ФЕГ „Алфонс дьо Ламартин“. В момента следва Драматургия в НАТФИЗ. Автор на проекта „Делюзии“ (Януари 2008, Хамбара) — поезия и проза в диалог — съвместно с Мина Стоянова. Автор на експерименталния пърформанс „Когато часовниците се топят“ (май, 2008, Аулата на СУ) по авторски текстове и стихове на Гео Милев (ще се играе на 6 февруари в къщата-музей Гео Милев в Стара Загора). В момента работи по текстовете от предстоящия авторски пърформанс „Dirtyfy“.

Коментари (2)

- 01-03-2009|Гост

Най- после една статия за истинска култура, при това написана с културен стил и език. От културен човек безспорно. Много образно и интересно предавате атмосферата на Истанбул с неговите щастливи и любвеобилни котки, които са такива, защото хората са добри и сърдечни и обичат животните.

Журналист ли сте Ясен ВАСилев, не ми се вярва. Имате талант на изкуствовед. Бих се радвала и на други такива публикации за изкуство, написани от вас. Рядкост е да прочетеш нещо естетично, искрено и компетентно, написано от бълг. журналист.

- 02-03-2009|**Юлия Йорданова** – Истанбул без Памук

Прочетох този текст на Ясен Василев в сайта „Пъблик Репъблик“ (www.public-republic.com), публикуван там на 16.02.2009 г. Тогава оставих следния коментар: *Извънредно силен текст на Ясен Василев. Като прескоча далианското му четиристишие, се застоявам пред всяка дума от този изящен репортаж-пътепис и бавно напускам текста. Излизам през снимките на експонатите като през прозорец. Но оставам да кръжа наоколо... Толкова ме впечатли.*

Радостният манастир

Автор: Диана Иванова

„Радостният манастир“, такова заглавие вътрешно лепвам на мястото, когато попадам това лято в Клисурския манастир, между Берковица и Вършец. Има нещо ново и необичайно, което не съм срещала досега тук, макар че съм идвала много пъти. Манастирът е станал женски за първи път в историята си. Но има и нещо различно, което ми напомня по-скоро преживявания от гръцки манастири, не у нас. Момичето, което продава свещи, се усмихва и ме разпитва откъде идвам, какво правя. Тя е на не повече от 30 години. Млади усмихнати момичета – това е последното, с което досега свързвам български манастир.

После разбирам, че всички шест сестри са между 25 и 40 години, дошли са миналата година от Македония, от манастира „Св. Илия“ до Скопие, по покана на видинския митрополит Дометиан. Преместването им е свързано с разкола в македонската православна църква, който засяга и манастира.

Така поканата от България идва за тях като спасение.

Става ми интересна тази своеобразна духовна емиграция, какво значи да смениш държавата и манастира, има ли в това културен шок, как минава животът вътре в манастира?

Аз съм от поколението, преживяло манастирите като места на ученически екскурзии, кръщение или запой, с по един-двама стари калугери и една особена отвъдност и грохналост, места от друг свят и за други хора, не за нас. Тази представа още продължава да ми влияе. Доста по-късно научих за драстичните гонения, на които са били подложени монасите у нас по времето на комунизма, в самото начало на системата.

В Клисурския манастир откривам нещо ново, което ме привлича дълбоко. Мисля, че е свързано с усещането за тези момичета – че са като мен. Решавам да отида да разбера повече за живота им, за решението да отидат в манастир. Казвам това на майката на манастира, Таисия, и тя

ме кани да остана една нощ. И ето ме – в началото на 2009, един снежен петъчен следобед, вече съм там.

Майката ме посреща, дава ми ключ от стая в туристическата част и ме кани на „трапеза“. Трапеза е името на общите хранения в столовата. Два пъти на ден – сутрин преди утринното богослужение в 10 и вечер преди вечерното, в 5. По време на трапезата една от сестрите чете откъс от духовна литература, избрана от майката, после сяда да се храни, а останалите напускат.

Когато се появявам, вече са приключили, но за мен има хляб, вода, бяло сирене, манджа с гъби, лук и яйца в тиган, шарена сол. Чува се гълчавата от миенето на съдове в кухнята. Няколко сестри влизат и излизат, усмихнати, като ме виждат. Вкусно е, леко ми е по-мазно, отколкото съм свикнала, но е вкусно.

После има вечерие, последната служба за деня, в 19 часа. Харесва ми женското пеене, липсата на свещеник ми се струва по особен начин успокояваща. Само шест сестри и аз, една гостенка, в малкия параклис. Службата завършва с песнопение, в което всички пеят на различни гласове. Хубаво е.

После майка Таисия идва и ми казва, че те след служба всъщност си лягат. Утре стават в 5. Денят започва с утринно килийно молитвено правило, всяка сестра се отдава на молитви сама в стаята си. Следва службата в 9, тъй като е събота, после първата трапеза, в 10. Ако искам, могат да ме събудят в 5. Решавам, че искам.

Заспивам рано, в 9, може би от топлината (манастирът има собствено парно) и пълната тишина наоколо.

Събуждането е от клепалото, което въобще не прилича на клепало, а напомня по-скоро индийска мерданга или тарамбука, има нещо източно в него, излизам да видя кой и как го прави. Сестра Вероника с една дървена дъска на рамо и дървена бухалка в другата ръка, обикаля манастира, като ритмично удря дъската. Звукът е невероятен. (Записвам го и после си правя експеримент с няколко приятели в София дали ще се сетят какво е това. Никой не успява). 5.30 сутринта. Още е тъмно. Зад кипарисите едва се подава бялата сграда на църквата. Толкова е студено, че няма никакъв, никакъв друг звук.

После денят минава в трапеза, богослужение и разговори със сестрите. Междувременно те имат различни задачи (наричат се послушания), определени от майката – една продава свещи и литература в църквата,

друга е в ателието за иконописване, трета е в кухнята... Има и шивашко ателие. Всички могат и да бродират, да рисуват.

Забелязвам и няколко момчета на трапезата, които се оказват гости от духовната семинария, те помагат с цепенето на дърва и поддържането на парното.

Майката е главната фигура, „мениджърът“, тя организира живота в манастира. Йерархията е строга – тя дава духовните имена на сестрите, определя различните им задължения всеки ден, какви продукти да се купуват за храна, какви книги в библиотеката, тя одобрява менюто, пътуванията извън манастира (по работа, на поклонения или други). На пазар например се ходи веднъж в седмицата, до Берковица или Вършец или Монтана. Имат си кола, всички имат шофьорски книжки и някоя от сестрите шофира. В момента това „послушание“ е дадено на Михея.

Всички сестри имат и мобилни телефони, в манастира има и интернет. Казват, че го ползват основно за търсене на книги и поръчки за библиотеката, както и за търсенето на икони за ателието по иконопис.

Телевизори няма, не четат вестници или книги извън духовната литература. Както казва сестра Дария: „Няма време за филми и други неща, които разсейват.“

Само една от сестрите, Сиония, споменава, че чете българска литература, защото ѝ е интересно да разбере повече за страната. В момента чете „Железният светилник“ на Димитър Талев.

„Всички по послушание правим различни неща, казва сестра Вероника, но нашият живот, на монашеството, е съборен – ние сме насочени към едно, към бога, не възприемаме нещата моя или твоя работа, важното е каквото извършваш – да правиш със смирение и любов.“

Културният шок

Интересно, но нито една от тях не е изпитала разлика или културен шок от преместването в България. Не ни трябваше никаква адаптация, всичко е същото – храната, езикът, манталитетът на хората, казват всички. „Аз съм била 8 години в манастир, казва Дария, за монаха светът е тук, животът в манастира е същият навсякъде – същите задължения, молитвата, за себе си, за целия свят, и това е. Така че преместването не ни влияе.“ А Сиония допълва: „Монахът си е монах, аз и в Китай да отида, пак съм същото. Важното е да има чиста молитва, да чисти страстите.“

Михея отбелязва все пак две неща, които са й били много различни – бозата и подправките.

„Бозата е много различна, в Македония е сладка, вашата е по-кисела. При нас вегетата се ползва за всичко, тука не е така, в началото я търсехме, щото нямаше. Чубрица и шарена сол тук много се използват, у нас не.“

Имаше някои думи, по-различни като значение, например „обично“ при нас е нещо обикновено, а при вас е нещо с любов, припомня си първите езикови недоразумения Дария.

Но колкото повече време говорим и колкото повече време прекарвам с тях, толкова повече се засилва усещането, че има нещо много различно и че културните разлики са на друго място – в това как хората тук и там приемат вярата и как приемат монашеството.

„Тук е много различно, защото при нас има много вярващи хора, тука хората, които идват, в тази част на България, са много малко запознати с вярата... Това на мене ми е направило впечатление... Но се вижда, че у хората си има некакво вътрешно търсене на бога, ама сигурно от комунистическото време, хората са го свели само до паленето на свещи и някои външни неща, което не е същината“, казва Дария.

„На хората им е странно, като ни виждат, мислят, че сме тук заради някакво разочарование или отчаяние“, казва още тя.

„Ние много често се смеем за това, защото не можеш да си монах, ако нещо не ти върви в живота, монах се става само ако имаш призив от бога. Монашеският път е труден, има много себеотричане и ако го правиш по желание, с божия помощ, това е благодат, но ако не го искаш, няма как, затова е периодът на послушничеството, от 3 до 5 години, защото едно е да си в света и да искаш да си в манастир, друго е да дойдеш и да искаш.“, казва Сиония.

„През този дълъг период на комунизма пътят на монашеството е бил по-рядък и хората са свикнали некой да отиде в манастир, ако няма средства да живее или има телесни недъзи... Това е последица от атеизма, защото монашеството е един дълбок призив, едно дълбоко вдъхновение, което бог дава на човек и човек ако го почувства, тогава цялото негово сърце жадува това, просто мисълта за монашески живот го изпълва с радост, жар, тегли го просто...“, казва Вероника

Начинът, по който говорят, е толкова искрен, от тях струи тишина, която ми се предава, но ме кара да задавам и още въпроси.

Как се избира този път на отречение, когато си на 20 или 25, как се стига до такова решение за живот, в който има само молитва?

Разказват ми различни истории. Решението взимат в университета, по време на следване. Всяка от тях е започнала висшето си образование. Някои го довършват, други – не. В историите им има нещо общо – взимат решение за манастир против волята на семействата си. Само майка Таисия е минала по друг път, баща ѝ е свещеник и одобрява решението ѝ.

Всички те са част от една вълна на ново възраждане на манастирите в Македония, започнала през 90-те, която според майка Таисия е довела много млади хора в манастирите, особено момичета. Техният брой сега е над 500, а общият брой на монасите е около 1200 (за сравнение в България те са под 200).

Сестра Сиония:

На 29 години съм. Идвам от едно малко градче, Берово, баща ми е учител по физика, имам и две сестри – лекарка и фармацевтка. В Берово винаги е имало женски манастир, обаче по времето на комунизма имаше само стари монахини, като съм ходела, не ме е привличало, няма с кого да си поговориш... И изведнъж в цялата гимназия се разнесе новината, че е дошла монахиня една година по-стара от нас, всички искахме да видим това, така се запознахме, говорихме.

Записах история на философията, започнах да си водя духовен живот, и така полека чуваш гласа божи и аз поисках да дойда в манастир по време на втората година на следването, но майката рече: първо да завършиш и после. И един месец след като завърших, отидох.

Моите родители трудно го приеха, сега се помириха, сестрите ми им помагат да разберат.

Сега в Македония има много монаси, освен това бог дава голяма благодат на родителите, чието дете отиде в манастир, те мислят, че губят любовта, а бог им дава много повече.

Сестра Дария:

Аз съм от Струмица, моите родители са от Струмица, майка ми и татко ми са просветни работници, те си живеят там, работят, поддържа ме връзка. Например, когато бяхме в Македония, идвах в манастира, сега не идват тука, щото е комплицирано много, има визи и така. Имам по-малък брат, който си е в Струмица.

Моето семейство са православни християни, но от традиционния тип, не са активно вярващи, на тях им беше трудно, правеха опити да ме спрат, да ме върнат обратно, говореха, плачеха... Но не успяха, нямаше промени и те виждаха, че тук съм радостна, че ме изпълва този живот, че съм постоянна, и така спряха...

В Македония по-нормално се приема монашеството, щото има много монашество, и то младото женско монашество, е по-многобройно. Решението за манастира е процес, то е сериозно нещо, защото монахът дава обет спрямо бога, че ще посвети целия живот на бога и този обет не може да се наруши. Затова преди това монахът трябва много добре да изпита себе си, защото това не е решение за година или две, а за цял живот.

Аз например преди да отида в манастир живеях духовен живот, както предписва църквата, с молитва, пост, спазване на молитвено правило, възложено от духовния отец, спазване на всички пости, и душата по този начин се приближава до бога, и след некое време усеща призив от бога за монашество. Това сега с думи е много сухо и високопарно да се обясни, но след некое време, когато човек усеща, че единственото нещо, което го изпълва, е служенето на бога и молитвата за себе си и целия свят, това му дава радост, всичките световни неща стават много незначителни за човека...

Сестра Вероника:

От Източна Македония съм, майка ми е социолог, баща ми работи в автомобилен завод, имам и по-малък брат. Те са добре, пред пенсия, чувате се редовно, когато се сетим. Сега имаме нормални отношения.

Моите родители са израсли през комунизма, те не са запознати с вярата, знаят да отидат да запалят свещ, да занесат хлеб за осветяване, но дотук и ... и беха малко изненадани...

Почудиха се и аз се помъчих да им обясня, че това е едно нещо, което мен ще ме направи щастлива, нали всеки родител си пожелава това за детето – да е радостно и щастливо... И така примирих се, нямаше драма, майка ми е следвала философия, опита се да чете, да разбере...

Следвах агрономство, всички приятели го приеха нормално, това беше в един период, когато в Македония имаще разрастване на монашеството, така че аз като отидох, не беше нищо странно, необикновено, просто разбраха, че това съм избрала за мен и така, отидох в манастира Свети Илия, до Скопие...

Аз обикалям още малко манастира, студено е, мирише на дърва, на пушек и огън, идват хора постоянно, да запалят по свещ за Новата година. После майката ми разказва още за плановете им да правят книжки за деца, за старанието, с което изучават нови песни. В Скопие са имали градина и сега мислят как да започнат да отглеждат собствени зеленчуци. През лятото манастирът е много посещаван и миналата година, в периода на адаптация, не са успели с организацията.

Бърборим си още някакви неща, препоръчвам им Йордан Радичков за библиотеката, защото е описал добре вярванията на хората от този край.

Тя ме кани да дойда пак, а аз си тръгвам с нарастваща почуда от чувството, че в живота ми е влязло нещо ново.

Диана Иванова е журналист на свободна практика в София и мениджър на фондация за нова култура www.novakultura.org. Събира истории от времето на комунизма в България и е един от сътворите на сайта „Аз живях социализма“ www.spromeniteni.org. Носител е на няколко престижни журналистически награди, между които наградата за журналистика за 2005-а на Австрийската пресагенция АПА.

Коментари (4)

- 01-03-2009|**Г. Атанасова** – горната статия

Незная защо но това ми е познато. Манастирите около София правят един пръстен. Някои са били мъжки, други женски. Манастирите са били на самоиздръжка. Имали са своето стопанство, своите земи и са произвеждали монасите всичко, което им е необходимо. От млякото, вълната, житото, естествено сиренето, картофите, лука и др. необходими

за храненето на монахините и монасите. В този женски манастир без мъжка външна помощ не биха могли всичко да си произведат. Изненадата е това, че те са от Скопие. Модернизирани са с телефони, интернет и др. Те са решили да избягат от цивилизацията, която последните години не е много спокойна и сигурна. Молитви, пост и работа. Това, че стават рано не е фатално, защото пък си лягат рано. Малко и търговийка има в манастира, така че има и парички за неща от първа необходимост. Поздравявам ги за този избор, защото в мислите си последните години непрекъснато бягам към манастира. Искам да избягам от лудницата наречена София, да се скрия и да не чувам и да не виждам всички простотии и идиотщини на безбожниците, на престъпниците и крадците, на злите хора, които отгледа и продължава да отглежда комунизма. Да са живи и здрави. Някой ден ще посетя манастира не е много далече.

- 08-03-2009|Гост

Тъжна работа...

- 27-04-2009|Гост

Простете за съмнението, но ми се срува страшно нелепо младо момиче да се подложи на пост и молитви в годините, когато в него бушуват хормоните. Мисля, че всяка една от тях е преживяла някаква своя трагедия, която я е накарала да се обърне към Бога...

А иначе, няма нищо лошо. Там в манастира душата по-лесно се лекува.

Дано и родителите им наистина ги разбират, защото сигурно и тяхната болка не е по-малка.

Била съм в Клисурския манастир. Божествено място! Място, където душата наистина се пречиства.

- 31-10-2009|**TOSHKO FOTOGRAFA VRACA** – az sam hristiqnin

GOSPOD E DAL NA TOVA MQSTO GOLQMA KRASOTA TISHINA MIR I SPOKOISTVIE KAKTO V VSICHKI MANASTIRI. NA TAKIVA MESTA SE USESHTA BOJIETO PRISASTVIE. KOGATO HODIH TAZI GODINA BQH ZAET ZASHOTO SNIMAH KRASHTANE I HQMAH VREME DA GO RAZGLEDAM DOBRE NO VSE PAK USPQH DA ZAPALQ SVESHT I DA SE POMOLQ BOGU ZA ZDRAVE NA VSICHKI I ZA PROSHKA NA GREHOVEIE NI. IDETE I VIE DA VIDITE TOZI RAI. MOLETE SE I SHTE USPEETE V VSICHKO. AMIN.

Задръстена, повредена, оплескана

Автор: Карл-Маркус Гаус

Румен Апостолоф е елегантен българин, чиято задача в романа, който по странен начин носи неговото име, е да шофира две сестри-германки из родината на техния отдавна починал баща и да ухажва по-възрастната от двете. Инак той няма нищо за казване в наречения на него роман, състоящ се от езиково-могъщите словоизлияния на по-младата сестра, наблюдаваща България от задната седалка на колата и посипваща живота наоколо с тиради, чиято изкусна злоба просто няма равна на себе си. Заглавието при всички случаи е напълно неподходящо за романа и, ако бихте попитали мен, то аз бих предложил вместо него следното: „Томас Бернхард пътува за България и се радва, че всичко е много по-гадно, отколкото той си го е представял“.

Именно чистата мизантропия позволява на родената през 1954 в Щутгарт като дъщеря на български емигрант Сибиле Левичароф да създава великолепни страници и цял един роман, който просто блести от остроумна злоба. Разбира се, човек започва да се пита още след първите, изключително забавни глави, дали някой може да се доближава до една чужда страна по начина, по който го прави разказвачката – с поглед, изпълнен с погнуса, който забелязва само лошото; с едно вътрешно отвращение, което се отнася буквално до всичко, което се осмелява да се покаже в България като българско. Във всеки случай Левичароф пише за България не за да отдаде справедливото на една непозната страна, а за да издаде присъда над една България, която тя познава прекалено добре: нейния мъртъв баща. Българският Roadmovie, колкото и развлекателен, суверенен и остроумен да изглежда, е преди всичко една книга на омразата, отправена срещу цяла България, защото нейният реален обект, един-единствен българин, вече е недостижим.

Но какво толкова ужасно е извършил бащата, който бива обвиняван с такъв езиков финес и истинско богатство от неочаквани словесни по-

врати? Той не е злоупотребил с дъщерята, не е биел майката, дори „при алкохола баща ни си оставаше умерен“, гласът му е бил най-красивият в мъжкия хор на Щутгарт, а жените са го намирали много привлекателен, без той да изневерява. След 250 страници безпощадна омраза става ясно, че този баща е имал само един, но затова пък непростим, недостатък: той е бил неизлечимо тъжен човек и е изоставил жена и деца по най-позорен начин, като – той, уважаваният човек и обожаваният от пациентките си гинеколог – се е обесил на 43 години. За всичко това Сибиле Левичароф – която в различни интервюта едновременно подчертава и игриво отрича автобиографичния произход на романа – сега си връща тъпкано на страната, от която той произхожда.

Най-отвратителният език на света

Какво става с Черноморското крайбрежие? „Задръстено, повредено, оплескано! Пепелявото море – ошушкано до последната риба. Българското ядене? Един буламач, удавен в лошо олио. Българското изкуство от 20 век? Отвратително, при това без каквито и да било изключения. Архитектурата от 19 век? Престъпление! Тъжно, но вярно – българският език ни се струва най-отвратителният на този свят. Такъв един възмек, тъпо пльокащ език, устни бомбички, които не могат да се възпламенят.“ При всички тези уравновесени преценки не трябва да се пропуска и това, че разказвачката ги дължи на своето най-близко семейно обкръжение: „Нека отбележим, че нашият баща беше един типичен българин.“ Точка.

Но всичко по реда си. През 1945 в Щутграт се появяват 20 българи, отломки от войната, бегълци от оформящата се комунистическа държавна власт, между тях един поп, една-единствена жена и един меланхолично гледащ мъж, който става баща на двете сестри, които сега са шофирани из България. Както нередко се случва с разпилени групи от емигранти, при щутгартските българи става дума за един насъбран от случайността куп хора, които нямат почти нищо общо едни с други – освен все по-сантименталните си спомени – и които въпреки това никога не се разделят напълно. По време на вечери, посветени на родината, съдбата на безродниците бива превръщана в ритуал на малката общност, а хора, които иначе никога не биха сключили приятелство в немското следвоенно общество – един лекар, един градинар, помощен работник, богаташ от бизнеса с внос-износ и притежател на публичен дом – остават завинаги свързани едни с други в общността на емигрантите.

Сибиле Левичароф описва дребните интриги и големите илюзии на усърдните щутгартски българи с познавателски сарказъм. Много от тях неща ми напомнят за една друга група от имигранти – дунавските шваби от Залцбург, в чиито кръгове съм израсъл и които, вероятно защото и самите те идеха от Балканите, имаха съдба, много подобна на онази на българите в швабския Щутгарт.

Своето обширно движение романът дължи на една безумна начална измислица. Най-далеч от всички щутгартски българи е стигнал един подозрителен бизнесмен на име Табакоф, който е заминал за Америка и сега, след като българите в Щутгарт вече са починали, се е завърнал обратно с едно прелюбопитно хрумване. Обратно в родината иска той да пренесе някогашните си другари. „Разпилени лежах българите, къде като пресни, къде като прастари трупове из щутгартските гробища и очевидно бяха чакали само Табакоф, който да се заеме с тях. Той, последният от щутгартския български съюз, беше дошъл, за да събере останките им и да ги пренесе в София.“ В тринадесет украсени с немското и българско знаме лимузини той решава да пренесе костите им в българската родина. Един странен конвой, в който децата и вдовиците на увекочените седят в луксозни автомобили, а костите биват пренасяни в две специални катафалки, се носи за сметка на Табакоф от Щутгарт към София, през цяла Европа. Разбира се, това „триумфално шествие“ скоро се превръща в пародия на едно образователно европейско пътуване.

От гледна точка на разказа това начално положение дава на Левичароф, първо, възможността да разкаже историята на българската емигрантска общност в Щутгарт от миналото на петдесетте и шестдесетте години, и второ – да коментира с остроумна насмешка всичко, което може да се наблюдава по време на едно съвременно пътуване до Изтока. Буйните момчета, с които момичетата някога са можели, или е трябвало, да си играят по време на българските празници, днес са се превърнали без изключения в скучни кариеристи или скучни неудачници. Русите тогавашни дами – всички мустакати, чернокоси и чернооки българи са си взели руси или строго изрусени чак до дълбока старост немски жени – днес се влачат като треперливи старици през страната на своите незабравими съпрузи.

Възможно ли е да се напише роман, без да се изпитва симпатия към нито една от собствените фигури? При някои от фигурите, например при съпругата на Табакоф или при градинаря и жена му, които не са ус-

пели в нищо, у разказвачката от време на време просветва нещо подобно на симпатия. За самата себе си тя казва: „Може би ме привлича грозното, защото аз непрекъснато търся доказателства за това колко прогнил и покварен е светът.“ Но в *Апостолоф* на Левичароф нещата стоят по същия начин, както и във *Факел* на Карл Краус: да не бъдеш споменат тук е отличие и привилегия – и по тази причина всички образи, за които съществува опасността евентуално да не се окажат чудовища, изчезват много бързо от полезрението. Като присъствие в романа остават двете застаряващи сестри – едната с нейните неудобни мечти по умния Румен Апостолоф, а другата с нейната мъчителна потребност да възприема единствено нещата, които по някаква причина дразнят окото, ухото и разума.

А такива се откриват в изобилие. Българският пейзаж, многократно хвален за красотите си – Левичароф показва в ужасяващи картини как той е бил увреден от комунистическата тежка индустрия, която отдавна вече лежи в отровни руини. Красивите стари градове Пловдив, Шумен, Варна: места, загрозени от „строителна проказа“, от „градските тумори“ на реалния социализъм. А хотелите и ресторантите! Те са или толкова мръсни, че през прозорците им не се вижда почти нищо, или току-що са били почистени така брутално, че „навсякъде мирише на почистващи препарати“. Мръсотия или чистота, на немската душа просто не е дадено да се почувства у дома си в България! Във всеки случай при застарялото немско момиче става дума за едно човешко същество, което още от първата си фотография, още от детската количка, вече „гледа с навъсената физиономия на човек, който не обича живота“.

Всеобща отврат

Подобни автохарактеристики може би релативират донякъде апокалиптичните присъди, които биват изказвани над цяла една страна и всички, без изключение всички нейни жители. И все пак всеобщото отвращение на разказвачката в края на краищата започва да изпълва с отвращение и самите вас. Бащата си остава като обект на омраза също толкова бледа фигура, каквато и Румен Апостолоф си остава като обект на желанието – две фигури от панаирно стрелбище, на които стриктно бива отказана честта да се превърнат в самостоятелни характери.

Смайващи открития и отдавна известни озлобления, блестящи наблюдения и всеизвестни предрасъдъци тук се смесват едни с други в

едно неподобаващо цяло, което не става по-приятно от това, че Левичароф умее да пише виртуозно и да поставя майсторски заострения. Книгата гъмжи от изречения като: „удивително за един българин, той не се движи наоколо, обвит в облак от одеколон.“ Или: „Жените сигнализират: ние сме курви, а мъжете: ние сме брутални. По време на цялото пътуване не срещнахме нито една-единствена елегантна жена и нито един мъж в добре ушит костюм.“

Хм, да – че източноевропеецът идва на този свят, облечен в спортен анцуг, а източноевропейката е родена проститутка, всичко това ние и без това го знаем от телевизията, от булевардната преса и – ако човек е решил да вижда от света единствено онова, което иска да види – може би и от някоя предварително платена почивка. Груба, без подбор, е критиката в този роман, а следователно – според дефиницията, че критиката означава различаване – тя не е никаква критика. Колкото и да е развлекателен и остроумен – така че по време на четенето човек отново и отново избухва във висок смях – *Апостолоф* просто си играе с множество клишета, в които романът едновременно взема участие. И всичко това без притеснение и с добро настроение, както рядко някой друг.

Карл-Маркус Гаус (род. 1954) е австрийски писател, есеист и издател. Той живее като журналист в Залцбург и определя самия себе си като „частен учен“.

Коментари (43)

- 01-03-2009|Гост – Песимизма

„Той не е злоупотребил с дъщерята, не е биел майката, дори „при алкохола баща ни си оставаше умерен“, гласът му е бил най-красивият в мъжкия хор на Щутгарт, а жените са го намирали много привлекателен,

без той да изневерява. След 250 страници безпощадна омраза става ясно, че този баща е имал само един, но затова пък непростим, недостатък: той е бил неизлечимо тъжен човек и е изоставил жена и деца по най-позорен начин, като – той, уважаваният човек и обожаваният от пациентките си гинеколог – се е обесил на 43 години.„

Замислям се, дали за съдбата на малка България нямат вина и големите „източни“ или „западни „ братя, които винаги са имали икономически, политически и стратегически интереси през последните 100 години, та никъде не сме се чувствали добре – нито в Родината, нито в чужбина. Цялото опустошаване на България ми прилича на един по-генерален план (който се е родил пак някъде извън страната), защото унищожаването на българската икономика е много по-лесно постижимо, отколкото свободната конкуренция на мощни производители. И как без икономическата база може да се развива културно и духовно един народ? Най-интересното обаче е, че западната икономическа мощ не е гаранция за духовно оцеляване....

- 01-03-2009|**ралица**

Така представена книгата ми напомня « Мисия Лондон » на Алек Попов. И в неговото произведение има убийствена ирония и вихрено въображение, които разголват горчиви истини. И то предизвиква полемики сред българските читатели: някои се обиждат, други го превъзнасят. Числя се към вторите, като смятам, че това е един от най-хубавите романи в съвременната българска литература. Книгата е прекрасно преведена на френски от Мари Врина и имах случай да я представя пред един читателски кръг от френски преподаватели по литература. Напълно логично, установих, че в основни линии те не я разбират. Наложи се да ги въведа в материята и да дам някои обяснения.

Трудно ми е да изразя някакво мнение относно творбата на немската писателка от полу-българско потекло без да имам преки впечатления от писанията ѝ. Все пак прочетенето за нея извика у мен някои размисли.

Първо, нещастията на родителите оставят винаги някаква трамва в психиката на децата, които по един или друг начин трябва да я преодолеят. Може би за Сибиле романът ѝ е един вид лечение на раната от преждевременната загуба на любимия баща. От друга страна, в чужда

страна, животът не е лесен. Колкото и да се стараем да се приобщим, все ще си останем чужденци. Най-вече за нас лично, ще имаме винаги чувството за нещо изгубено, неизживяно, неосъществено, нещо, което би могло да бъде друго в друг живот, който ни е бил предоставен и от който сме се отказали. Поради това, а понякога и от самота, човек става по-уязвим и може по-лесно да се срути. Може това се е случило с бащата на Сибиле, а може би той чисто и просто е страдал от нещо.

Но по-важното е обаче, че това което е написала си е пълна истина. София например е обезобразена от дрипави блокове, навсякъде мърсотия и мирис на боклучийски кофи, направо е депресиращо!

Прочетох и интервюто на писателката в е-вестник, стори ми се много хубаво, умерено, интелигентно, но пълно с горчивина. Може би в тази горчивина се крие разковничето на романа ѝ. Когато човек обича една страна, иска му се тя да е хубава и уредена. От грозотията на любимото боли, боде и кърви... А критиката е изцелителна!

В защита на българските мъже с лошо ушити костюми, ще спомена само, че всичко е относително. Погледнато от Франция, немските мъже изглеждат някак грубо и недодялано... Що се отнася до българските жени, те май много гледат евтини американски серии и са загубили чувство за мярка и вкус.

Предлагам една статия, за чийто автор също се казва, че мрази България.

http://bulgaria.actualno.com/news_221718.html

- 01-03-2009|**Златко**

Хм, нека не забравяме, че тук става дума и за бизнес, голям литературен бизнес. Доколкото всичко това е чиста монета си остава неясен въпрос, разбира се. Игровият момент в езика на книгата е прекалено силен, пост-всичко. Така че идеята за някакви силни (или дори искрени) чувства също се нуждае от доказване. Сибиле е немалка хитруша, така поне ми се видя по време на четенето ѝ. Кое не е мой проблем, разбира се. Но аз просто предпочитам един тип по-директна, ако щете, по-старомодна литература. Имам нужда от някакво катарзисче, колкото и наивно да звучи това. А то ми липсва напълно тук. Книгата при всички случаи е писана за немска, а не за българска публика. Самата тя каза, че не очаква романът да бъде преведен на български и, споменавайки, че е получила покана от България, по повод книгата, каза, че не разбира

защо някой от България би искал да я кани след *една такава* книга. Много от нещата, които написах, се породиха като резултат от директното преживяване на срещата с нея, инак и аз бих бил много по-сдържан. Абе, страшно ме подразни това огладено женче, какво да си кривя душата? Едно такова лъскаво, обиграно, остроумно – и пресметливо, страшно пресметливо. Така поне ми се видя, така и реагирах. Инак кой я знае каква е. Нейна си работа.

- 01-03-2009|**Гост**

Много точно и истинско! Браво за смелостта!

- 01-03-2009|**ралица**

Да, съгласна съм, има и такъв ваиант. По моему, той зависи от искреността на вдъхновението. За какво се пише? Или има ли писателят истински творчески свят или се носи по печелившите модни течения с цел да изплува над множеството пернати? В последно време тук (във Франция) все се изтъкват романи за прелюбодеяния или с гей-сюжети. Преди известно време Катрин Мийет беше по всички радио и тел. програми едновременно. Тя пък разкриваше „женската сексуалност“. От книгите ѝ ми се искаше да се отрека от пола си.

Та така, Сибиле може би също сърфира па някоя модна вълна, гневна и пълна с омраза. Може би е само поза, още повече, че около приемането на последните две страни в ЕС има все още недоволство, така че темата за България може и да е злободневна, тоест печеливша.

- 01-03-2009|**Гост**

Не е толкова страшно, че някаква германка или французин ни мразят, най-ужасното е, че българите живеещи в Б-я мразят държавата си!

И тези, които останахме тук по една или друга причина имаме също-то усещане:

„Най-вече за нас лично, ще имаме винаги чувството за нещо изгубено, неизживяно, неосъществено, нещо, което би могло да бъде друго в друг живот, който ни е бил предоставен и от който сме се отказали.“

- 01-03-2009|**Гост-Joy** – Извинете, разсеяна съм!

Нещо не разбрах – книгата е издадена само на германски? Или и на български? Къде мога да я прочета – извинете, бих могла само на английски, френски, руски и.....ами и чат-пат на турски, ако не е преведена?

Щастлива съм, че вече темата за смъртта в емиграция влезе и в литературата. Дойде време!

А когато не знаеш къде „трябва“ да лежат твоите мъртви е много трудно! не съдете авторката, а благодарете, че не се разхождате в нейните обувки ☺

- 01-03-2009|**Росица** – Много хубаво

Благодаря ви за този текст, а също и за чудесните коментари. Много ми стана интересно, ако тази книга излезе на български, непременно ще я прочета. Много е интересна прозата за нас от хора, които имат и втора родина и могат да погледнат критично, но все пак емоционално свързано, към нашата действителност. А че тя е повече от депресираща, си е чистата истина – как да не го знаем, като живеем тук, дишаме този въздух с прахоляк от безумните строежи навсякъде, гледаме все по-отчайващите пейзажи с разнопосочни къщи, /не/ гледаме телевизиите, по които триумфират именно VIP-персоните – жени-проститутки или обикновени курви, и мъже, пред които Бай Ганьо стои като невинно ангелче със свежо чувство за хумор... И аз се опитах да напиша нещо тези дни, впечатления от някаква случка, и текстът стана толкова отчайващо депресивен и болезнен, че го скрих в някакъв файл и му забравих името, не искам и да го виждам повече! а си беше точно за моите лични чувства и впечатления, породени от съвременната ни реалност. Не само Сибиле е пълна с гняв и омраза, и браво на госпожата, която успява да ги представи достатъчно приемливо за по-широка аудитория, така че и да си изкарва хляба от тези си емоции! Съгласна съм с Ралица за романа на Алек Попов – понеже работя и в съответното министерство, където се правеха списъци с желаещите да го четат, и първия път аз го „изгълтах“ за един следобед, търкаляйки се по пода от смях, а по коридорите гордо крачеха някои от добре разпознаваемите му герои ... Смятам, че този роман е чудесна проза и най-смешната книга, писана някога на български език, да ме прощава Алеко К. – надминаха го!

• 01-03-2009|**Гост**

„Не е толкова страшно, че някаква германка или французин ни мразят, най-ужасното е, че българите живеещи в Б-я мразят държавата си!“

Всъщност, за француизна се говори така, но това не отговаря на истината.

• 01-03-2009|**ралица**

Бих желала да добавя нещо, нещо като вик на душата.

Наистина, болно ми е когато представят родината ни в толкова отрицателна светлина. Първо България във вид на турска тоалетна в проловутата инсталацията на Д. Черни! Наистина отчайващо. Човек даже не може и да се посмее. За другите страни критиката е по-безобидна, по-хумористична. Бих казала например, че стачкуваща Франция се гордее със способността си да ходи по манифестации, да бди над правата си, да се вълнува, да е жизнена.

Сега пък тази жестока книга с наистина реални критики, но все пак... Тъжно ми е. Понякога мои приятели ми казват, че щом се заговори за България, все за някакви тъмни дела се съобщава.

• 01-03-2009|**Гост** – Re:

Златко писа:

Абе, страшно ме подразни това огладено женче, какво да си крия душата? Едно такова лъскаво, обиграно, остроумно – и пресметливо, страшно пресметливо. Така поне ми се видя, така и реагирах. Инак кой я знае каква е. Нейна си работа.

Кое по-напред – любовта към България или омразата към огладените, лъскави, обиграни, пресметливи женчета? Защо си я псувал наум, докато другите са ръкопляскали на премиерата? Защо не говори с нея? Защо не каза мнението си? Защо всичко прилича на донос, публичен донос срещу една нищо неподозираща жена-писателка? Ако Сибила Левчаров прочете статията ви и коментарите ви ще намрази още повече България и българите, най-малкото заради липсата на достойнство и смелост. Не знам какво е писала Левичаров и какво я движи, но във вашите текстове Златко също се забелязва омраза. Така поне ми се вижда, така и реагирам. Инак кой те знае. Твоя си работа... Хайде най-последно да станем **НАИСТИНА** добри.

- 02-03-2009|**Родолюб** – Левичарова

Златко е съвсем прав за липсващото „катарзисче“. Изкуството трябва да има пречистваща сила. Левичарова не е разбрала баща си и едва ли някога ще го разбере. Любовта към България е нещо, което си остава необяснимо за нея. Може би, за да я разбере ще трябва да се гмурне дълбоко в нашата дълга и трагична история, водена от вещь познавач, който да ѝ представи възходите и паденията на родината ни. Но вероятно коментарът е излишен, тъй като, както стана ясно, това си е една поръчкова книга. Но аз вярвам, че България, въпреки омразата, която ежедневно се излива върху нея отвън и отвътре ще пребъде, защото знам, че много хора работим ден и нощ за да я оставим по-добра на нашите деца. Да, единственият отговор до Сибиле е нашата любов към България.

- 02-03-2009|**GeA** – Статията е като буфер на конфликта

Онова, за което искам да напиша коментар е статията на Карл-Маркус Гаус: тя представя много повече измерения на конфликта, отколкото, предполагам, е осъзнат от авторката на романа – не я познавам, не бих си купила подобна книга, излязла от семейство на човек, който някога е изгубил себе си и е прибягнал до най-неудачното убежище като се е самоубил. Това не е като да емигрираш. Чудя се, обаче, защо в България още има хора, които не са проститутки и облаци от парфюм и мускули. Чудя се как някой може да се впечатлява от омразата на една чужденка, която е пропуснала да забележи страданието на хората, които по един или друг начин са били възпрепятствани да направят нещо от родната си страна и да дадат от себе си, за да бъде хубаво тук и децата им да бъдат щастливи българи, дори когато живеят на друго място. Дори ние, които живеем тук, нерядко се чувстваме емигранти, но бягството не е най-добрия начин да направиш мястото си в този свят красиво и чисто. Не бих искала някой да идва и да носи още боклук, да плюе по и без това затлачената от боклуци страна, да създава още негативизъм да привнеса усещането за WASTELAND – Балканът е място за свободни хора, за творци, за онези, които го обичат, които ходят тихо пеша по тревата, които ще посадят дървета на мястото на погубените гори, част от чиято дървесина отива и за книги, друга – за дървени въглища за туристическите комплекси, трета – за топлина на бедното население, което би искало да се радва на водата, гората, градините и роднините, които идват от целия свят – не просто като драги гости, а да ни помогнат да се

отървем от паразитите, от търсещите слуги, от ненамерилите себе си – поне доколкото е възможно на тази малка боледуваща планета.

- 03-03-2009|**Гост** – “Кое по-напред...”

Не виждам „да се забелязва омраза“. Просто става дума за това любовитство към някого, който е способен да излъчи явно удивляващо количество злоба и омраза, че и да ги поднесе за публична консумация, че и да ги превърне в книга – т. е. в „изкуство“. Естествено е да търсиш отговори на въпроса:Що за птица е това? Дори нещо повече:Що за култура е това? Бих стигнала по-далеч по въпроса за катарзисчето – смятам за болна реакция на духа самата идея да се пише книга, в която се лее омраза, без значение към кого и какво, а ако е налице и забележителна ловкост на езика в това упражнение, т. е. “вдъхновение“, очевидно изразено блаженство на пишещия – това наистина е болестно културно проявление. Не бих прочела такава книга, но ако някой си го е причинил, вероятно щях да му задам въпроси.

- 04-03-2009|**Гост**

Рецензията на Карл-Маркус Гаус при всички случаи е по-дълбока и по-добра от книгата на Левичароф.

- 05-03-2009|**П. Величков** – Непрочетен още роман в БГ

Мнозина, без да са прочели книгата на Левичароф, изказват мнение. В изкуството всичко е позволено, стига да се получи книга събитие. Днешна България е описана точно от авторката, ако съдя по едно нейно интервю, публикувано в БГ е-вестник. Колкото до омразата, каква е тя, как се проявява и най-вече защо, надявам се да го прочета в романа, към който в момента има голям интерес за издаване в БГ. Както разбрах, той е сред претендентите за награда на лайпцигския панаир на книгата.

- 05-03-2009|**Златко**

Действително, тия дни зачетох книгата по-сериозно и трябва да призная, че мнението ми за нея (а съответно и за авторката) постепенно започва да се променя. Не искам да пиша веднага, за да не стават прекалено резки скокове в оценките, но вече ми е напълно ясно, че

всякакви едностранчиви мнения в случая могат да бъдат единствено повърхностни.

- 05-03-2009|**Гост** – Относно това книжле

Не съм го чел и не бих прочел, както се казва, и да ми плащат. Айде бе. и такива загладени и зализани женчета немцойи, да се мъчат да изкарат някое евро на наш гръб и сметка. Да клепаш и наклепаш така родината на баща си, обесил се на 43 год в Германията, сигурно не от добро. Хората не си отиват от този свят млади от нищо. Тази е намразила баща си още жив и понеже не могла да му го покаже като жив, отишъл си е. Излива омразата и злобата си върху родинета му, върху нас.

ДЕБИЛИТЕ Я ПРЕВЕЖДАТ, А ДРУГИ И СЕ ВЪЗХИЩАВАТ.
МИЛИ, МИЛИ РОДНИ КАРТИНКИ...

- 07-03-2009|**ралица** – Re:

Златко писа:

Действително, тия дни зачетох книгата по-сериозно...

Златко, свършили ли прочита на книгата, за да ни дадеш преценката си?

Благодаря ти предварително.

- 07-03-2009|**Златко**

Не, не съм още, даже до средата не съм стигнал, защото текстът е доста труден, изпълнен с дълги-дълги секвенции, в които авторката различава детството и младостта си – и само тук-там пасажи, описващи конкретното пътуване из България, които се четат по-лесно. Стигам до извода, че човек наистина трябва да е българин (или да не е чел книгата, или и двете), за да види в отношението към България лайтмотива на този текст, на мен самия то ми се вижда все по- и по-второстепенно. Питам се къде са очите на критиците, никой от които до този момент не отбелязва, че авторката очевидно се е разделила между две протагонистки (в реалността тя няма сестра), едната от които безкрайно обича България, а другата твърди, че я мрази. Въпрос на избор е коя от двете човек ще приеме като истинското Алтер-его на реалната Левичароф.

- 07-03-2009|Гост – Re:

Златко писа:

Питам се къде са очите на критиците...

Това никак не ме удивлява, налагало ми се е да пиша за книги или да давам ехо за някои събития, като разбира се първо се осведомявам за вече публикуваното в медиите. Винаги откривам оскъдността на рецензиите, още повече когато сюжетът засяга чужда страна. Напримар за един роман на Юлия Кръстева те направо бяхо преписвали един от друг какви ли не шаблони. Питам се дали изобщо са отгърнали произведението, та да се опитат да вникнат поне малко в него.

Може би не разполагат с достатъчно време, нали всичко е спешно и се прави в движение, та вината не е тяхна.

Чудех се също защо романът на Левичароф е на такава почит, ако беше само някаква ядна история за България.

- 08-03-2009|Гост – Re:

ралица писа:

Бих желала да добавя нещо, нещо като вик на душата.

Наистина, болно ми е когато представят родината ни в толкова отрицателна светлина. Първо България във вид на турска тоалетна в прословутата инсталацията на Д. Черни! Наистина отчайващо. Човек даже не може и да се посмее. За другите страни критиката е по-безобидна, по-хумористична. Бих казала например, че стачкуваща Франция се гордее със способността си да ходи по манифестации, да бди над правата си, да се вълнува, да е жизнена.

Сега пък тази жестока книга с наистина реални критики, но все пак... Тъжно ми е. Понякога мои приятели ми казват, че щом се заговори за България, все за някакви тъмни дела се съобщава.

Жестока книга? Това са глупости. Сибиле явно има личен проблем, в който генерализира от баща си върху цяла България, но това е нейна лична история. Да, за България се говори лошо, но не само, но се говори лошо, защото сме си го заслужили. Ти нещо добро да си чула за Албания, Турция, Узбекистан в българските медии.

- 08-03-2009|Гост – Re: Относно това книжле

Гост писа:

Не съм го чел и не бих прочел, както се казва, и да ми плащат. Айде бе. и такива загладени и зализани женчета немцойи, да се мъчат да изкарат някое евро на наш гръб и сметка. Да клепаш и наклепаш така родината на баща си, обесил се на 43 год в Германията, сигурно не от добро. Хората не си отиват от този свят млади от нищо. Тази е намразила баща си още жив и понеже не могла да му го покаже като жив, отишъл си е. Излива омразата и злобата си върху родинета му, върху нас.

нещо лошо да виждаш в това или е просто логично. не мога да понасям баща си – та

- 08-03-2009|Гост – Re: Статията е като буфер на конфликта

GeA писа:

Онова, за което искам да напиша коментар е статията на Карл-Маркус Гаус: тя представя много повече измерения на конфликта, отколкото, предполагам, е осъзнат от авторката на романа – не я познавам, не бих си купила подобна книга, излязла от семейство на човек, който някога е изгубил себе си и е прибягнал до най-неудачното убежище като се е самоубил.

Това уви дори не е коментар. Погледнете само по-горе как авторката GeA описва самоубиството.

- 11-03-2009|Ралица

Ех! колко енергия и печатарско мастило изразходихме без да знаем за какво наистина става дума във въпросната книга!

- 12-03-2009|Гост

Карл-Маркус Гаус (род. 1954) е австрийски писател, есеист и издател. Той живее като журналист в Залцбург и определя самия себе си като „частен учен“.

Е на туй му се вика лузър!

- 14-03-2009|Гост

не знам! Някой казват по-добре за теб лошо отколкото нищо, та дори и да е истина. И поговорка имаме дори – по-добре в устата на хората,

отколкото в краката им. С нетърпение очаквам превода – винаги е интересно как ни виждат чужденците. Като че ли имат други очи различни от нашите.

- 14-03-2009|**Гост** – Награда

Дочуваме в България, че романът на сънародничката ни е спечелил голямата награда на Лайпцигския панаир на книгата. Вярно ли е?

- 14-03-2009|**Златко**

Вярно е, но определението „сънародничка“ не пасва съвсем точно към Левичароф, която е германка с български баща.

- 18-03-2009|**Гост**

болните хора продължават да ни тероризират със своите болни истории. Да я пожелам тази жена като психика и да я облажим като бъдещи хонорари от своята болест-психиатрите така остават без работа!!!

- 19-03-2009|**Е**

Госте, много сте ми интересни:-)

Жената пише нещо, създава нещо на света. Че и награди получава, т. е. излиза, че има стойност това, дето го създава.

А ти какво правиш? Без информация за твоите деяния и тяхната стойност, се оказва, че ториш земята? Ето, това е също важна задача и сложно деяние:-)

Всъщност на това се опира смисълът, разбираш ли? Без тор закъде сме? Фотосинтезата е още непостижима:-)

- 25-03-2009|**П. В.**

Много зли коментари пишат по въпроса някои наши емигранти. Изглежда, че като са напуснали България са взели в багажа си и българската злоба и завист. Недай си Боже някой да се прочуе повече от тях. Четох части от романа на Сибиле Левичаров. Дай Боже всекиму да напише подобен текст.

- 26-03-2009|**Петър** – истината

Браво на авторката! Кога ли ще се събуди този народ? Просто трябва да отиде, да поживее малко на свобода и тогава да пише коментари.

къде и в какво упрекувате госпожата? В това, че е имала сетива за онова, за което вие вече нямате. Или по-точно, никога не сте имали... Наскоро прочетох „БГ емигрант в Париж“ от Димо Райков – страшна книга. Сигурно и нея ще оплюете – затова я търсех толкова дълго. така е в България – хубавите книги ги няма или ги плюят, а на платените автори стоят с купища най-отпред в книжарниците.

- 28-03-2009|Гост

Романът определено си заслужава да се прочете: великолепен литературен стил, разбираема болка, разбираема омраза, предвид семейната трагедия, която излага разказвачката. Ако читателят се поддаде и се остави да бъде воден от само от злобните провокации на някои места, то значи не е преодолял българския си комплекс за малоценност. Това обаче няма нищо общо с качествата на творбата, която е бисер в скучната нова немска литература.

- 28-03-2009|Златко – Re:

Гост писа:

Романът определено си заслужава да се прочете: великолепен литературен стил, разбираема болка, разбираема омраза, предвид семейната трагедия, която излага разказвачката. Ако читателят се поддаде и се остави да бъде воден от само от злобните провокации на някои места, то значи не е преодолял българския си комплекс за малоценност. Това обаче няма нищо общо с качествата на творбата, която е бисер в скучната нова немска литература.

Бисер!? Дотук познавам пет души – двама немци и трима българи, включително и самият аз – които са се опитвали да прочетат книгата, винаги неуспешно. Разбира се, по въпросите на вкуса дискусии не може да има, но самият аз не мога да не отбележа думата, която се появява при всеки разговор след поредния опит за четене: „скучна“. Невъобразимо претенциозно написана, на изключително труден немски език, но инак непоносимо скучна, просто нечетивна книга. Десетки страници, изпълнени с предълги описания на непоносимо банални семейни сцени, уж иронично, а всъщност съвсем непресторено възхищение от дребнобуржоазната немска подреденост, всичко безспорно много интелигентно, но толклова дребно, дребнаво, бюргерско, скучно ... Единствените малко

по-интересни сцени са тия от България, просто защото чувствата там са малко по-реални, в тях Левичарофф излиза поне за кратки мигове от дребнобуржоазната си апатия. Но цялата тема за България играе силно подчинена роля, тя е просто един момент от тази студия на баналността и отвращението. И единствената част, в която прозират някакви по-доловими човешки чувства. За съжаление, много кратка и бледа, доминиращи в романа са неговите „немски“ епизоди, пък и как ли би могло да бъде другояче. За самия мен това е всичко друго, но не и бисер. Понякога просто се чудя за какво се раздават всички тия литературни награди и какво кара хората, включително и специалистите, да вдигат толкова шум около нещо така бледа и скучно (същия въпрос се опитах да задам на моята немска приятелка-журналистка, която също беше ужасена от липсата на съдържание в тази книга – без да получа отговор, разбира се; самата тя се беше хванала за главата). Не, наистина ...

• 28-03-2009|Гост

Според мен, както казах по-горе, романът е „бисер“ на фона на останалата скучна, суха нова немска литература, а не литературен бисер по принцип. Останалите новонемски автори са още по-скучни, по-бледи, по-схематични и рационални. Та в сравнение с техните творби „Апостолофф“ е бисер. Като си нямат немскоговорящите страни автори като Теодора Димова, Кристин Димитрова и Алек Попов, ще се радват на творенията и проявленията на присадения българския ген. Добре, че е този ген и в лицата на Илия Троянов и Димитър Динев да внася мисъл, задълбоченост и въображение в иначе безизразния немски литературен пейзаж.

А за на градата на Лайпцигския панаир-ами, панаир без сеир не е панаир, пък даже и да е той панаир на книгата в Лайпциг. Тази книга се явява сеирът на панаира и... получава наградата му!

Иначе, аз не смятам, че „Левичаров“ е критична спрямо България книга, защото България присъствува малко в нея. Акцентът усетих по-скоро върху семейната драма и последиците от едно самоубийство за по-нататъшния живот на близките, техните чувства, нагласи и реакции, поставен изкусно с неподправения език на омразата.

Във флирта между въображаемата сестра на разказвачката и Румен Апостолов долових флирт и влюбване на авторката в „омразната“ България. Тук за мен функцията на омразата е да държи в шах любовта, а

не мъртвите! А тази любов трябва да бъде държана в шах, защото иначе би се взривила от болката по отишлия си без обяснения баща, който остава на едно 9 годишно дете само въпроси без отговор и огромен товар от чувство за вина.

В този контекст на мен романът ми хареса със скритите си послания.

- 28-03-2009|Златко

Бихте ли дали няколко примера за скучна нова и най-нова немска литература, ако обичате. Както и за добра такава. Но нова, ако обичате. Инак не знам в какъв контекст поставяте преценките си.

- 28-03-2009|Гост

Скучен и безкрайно повърхностен за мен е Даниел Келман в най-новия си роман „Ruhm“, който също бе номиниран в Лайпциг. На мен са ми скучни и посредствени още и Шарлоте Рош и Елке Хайденрайх и Франц Холер, просто нямам време в момента да изброявам повече.

Преценките си поставям спрямо усещането докато чета- насилвам ли се да дочета книга до края, захвърлям ли я, или я изгълтвам. „Апостолов“ четох бавно, с почивки, в които дълго размишлявах.

Златко, а на Вас кои нови намски автори Ви харесват? Ще се радвам да ми препоръчате някои.

Поздрави!

- 28-03-2009|Златко

Аз бих говорил по-скоро за отделни книги, отколкото за автори, тъй като интересът ми е съсредоточен основно в сферата на англоезичната литература. Но все пак живея в Германия и следя това-онова. Та, от по-старите харесвам Ein fliehendes Pferd на Валзер и Die Entdeckung der Currywurst на Уве Тим. От средното поколение Кристоф Хайн и Landnahme. Също Стен Надolni и Die Entdeckung der Langsamkeit. Фридрих Кристиан Делиус и Der Sonntag, an dem ich Weltmeister wurde (плюс съответния филм, който накара половин Германия да говори за собственото си превъзпитание – де и в България да се появеше нещо такова!) Сред по-младите – разбира се Келман и Die Vermessung der Welt, най-немската книга, която съм чел някога, отново си мечтая за нещо подобно на български език, без каквито и да било -изми, без фалшива

гордост, но и без заравяне в калта, просто хубаво и човешко нещо, при това много ясно национално. И, разбира се, веселите източногерманци, с Брусиг начело. От австрийците – Роберт Шнайдер, разбира се, с неговия Schalfes Bruder. Напоследък тук много се говори за една книга, която не съм чел, Негт Lehmann от Свен Регенер, един от най-популярните рок-музиканти и бардове тук.

Не харесвам Шлинк и Der Vorleser. Никога не успях да разбера какво толкова намират хората в тази според мен скучна и банална история. Впрочем, това е и единствената му книга, която се чете масово. Криминалните му романи май не познава никой, хората ги купуват заради името и след това ги захвърлят.

Между прочем, уважаема, не мислите ли, че мнението ви за немската литература е директно следствие от подбора, който посочвате? В края на краищата човек не би могъл да има прекалено високо мнение и за най-новата американска литература, ако чете основно Гришъм и Кинг. А да се говори по този начин за цяла една литература, при това една от водещите в света е ... хм, нещо, което човек може да си позволи най-вече под шапката на анонимността, не сте ли съгласна? Много се съмнявам, че бихте искали да се подпишете с реалното си име под подобни оценки, пък били те и интернет-Quatsch. Или може би греша, как мислите?

- 28-03-2009|Гост

„А да се говори по този начин за цяла една литература, при това една от водещите в света е ... хм, нещо, което човек може да си позволи най-вече под шапката на анонимността, не сте ли съгласна?“

Не, не съм съгласна. Немската литература е била една от водещите в света в миналото, а сегашната, най-новата немска литература самите те си я определят като слаба. Моят избор на четива от най-новата немска литература е продиктуван до голяма степен от рецензиите на литературната критика, появяващи се в немската преса и от бестселър-листите. Впечатления черпя и от литературни четения, на които често ходя. Сега започнах да чета „Schweigeminute“ на Siegfried Lenz, нямам още мнение за нея.

• 28-03-2009|Златко

Кои са „те“? И доколко може да има тежест едно такова мнение? В края на краищата, ние си говорим тук не след десет ракии (макар че и тогава едва ли бих приел подобно мнение като нещо повече от, да речем, онзи род празни приказки, които всеки от нас говори от време на време). Ето, аз ви изредих тук някоко заглавия на книги, плюс автори, които намирам много добри. А немскоезичната литература вероятно е това, което е всяка друга не-англоезична литература в момента – сравнително провинциална, четена най-вече в собствения езиков кръг, не особено много превеждана и т. н. Въпреки това тя си остава една от, да речем, петте най-големи литератури на света (това го казвам така, по усет, без да разполагам със статистики), но пък дали те са ни необходими? От войната насам имат поне двама Нобелови лауреати (ако не се брои Хесе, който получава наградата през 48, доколкото си спомням) автори като Уве Йонзон и Юрек Бекер са световноизвестни, без непременно да принадлежат към имената от букварите, литературният живот е изключително активен, от него може дори да се живее без проблеми, пазарът е достатъчно голям, заедно едни с други живеят няколко поколения автори, които хората си ценят и четат ... Е, хайде сега, стига с тия приказки моля! То ако ставаше дума само за това да си изкараме яда на едно или друго нещо с някоя попиперлия приказка, или пък да покажем на хората колко сме култивирани и възвишени, та даже немците не могат да ни се намажат на малкия пръст (като личности, имам пред вид, не като народ), добре ... Но не за това става дума, не и тук, по тези страници. Тъй че, извинете ме, не за да ви обиждам пиша всичко това, а просто защото с „Прегледа“ наистина се опитвам да върша нещо повече от бърбрене и разтуха по разни „културни“ теми. Онова, което толкова много липсва в културата на днешна България, ми се вижда да са точно най-простите неща на тоя свят: хора, които разговарят едни с други не за да се впечатляват взаимно, а защото искат да си кажат нещо, защото имат да кажат нещо. Не нищо, а нещо. Разликата, надявам се, не се нуждае от обяснение.

• 29-03-2009|Гост

И аз прочетох книгата, макар и не бързо, и мога да кажа: хареса ми. Нека романът се преведе, пък ще видим дали и тогава ще има такова наплевателство, типично по нашенски... Впрочем, не завиждам на преводача, който ще се заеме с този – сам по себе си – тежък труд: книга-

та възхищава с богатия си език, който се изразява в такова изумително словотворчество, че може евентуално да е по силите само на много опитен преводач. Пък и дали изобщо издателствата в татковината се интересуват от книгата...

Колкото до „Der Vorleser“ („Четецът“) на Шлинк: в БГ наново преоткриват топлата вода – книгата излезе още през 2001 г. в изд. „Атлантис“ и перфектен превод на Любомир Илиев, сега обаче неизвестното за мен издателство „Intense“ го пуска наново в изпъстрена с грешки версия от друг преводач. Мили родни картинки...

- 19-09-2009|**Гост**

Книгата вече е по българските книжарници – прекрасно четиво и оглушителен шамар за всички, които плюха по нея, без да са я прочели!

Граматика на творчеството

Автор: Джордж Стайнър

Преди много години, една вечер в Мейси Колидж¹, седях заедно с Робъртсън Дейвис, Нори Фрай, Катлийн Кобърн (най-голямата познавачка на Коулридж в целия свят), когато при нас влезе много по-младият Маршал Маклуън. Смаян и без да мисля, аз се обърнах към професор Фрай и казах: „Тук е Маршал Маклуън“. Дори не се надявам да възпроизведа израза на сардонична меланхолия, който незабавно изкриви чертите на Нори. Той хвърли един дълъг поглед и каза: „Аха, човекът с твърденията.“ С това искам да кажа, че в този момент Торонто беше – и може би ще бъде отново – абсолютният център за изучаване на хуманитарните науки, може би в целия свят. Питам се дали е минало през ума на нашия домакин, Б. У. Поу, и ония, които все още са с нас днес, че четенето и писането са само кратка, ефимерна форма на човешката история. Хилядолетия на устна традиция предхождат и заобикалят писаното слово и изкуствата на четенето. Омир е непосредствено по-близък до Флобер и Пруст, отколкото до далечните източници на митологическия материал, с който се занимава – от тях го делят двадесет хиляди години. Безкрайно много общности на земята не притежават онова, което ние считаме за литература. Не съществува обаче позната на антрополозите общност, която да няма музика. Ще се върна отново към това – че музиката е далеч по-универсална от езика. Съществува и още един код – математиката – непреводима и универсална, към която също ще се обърна след малко.

Историческият престиж, авторитетът (просто превеждам латинското „auctoritas“) на четенето и писането, могат да се окажат една сравнително кратка отсечка в историята на вида ни – от, да речем, ранните прото-китайски надписи и шумерски глинени таблички, до раждаща-

1 Елитен интердисциплинарен колеж към Университета Торонто. Бел. пр.

та се ера на електрониката – едно мигване с окото в биологическата и социална история на човека. Изворите на класическата грамотност са високо специфични. Това са свещеничеството, властта, или онова, което Макс Вебер нарича „аристокрация на интелекта“, което пък ние можем да наречем интелектуалците. Способността да се пише и чете се е намирала в ръцете на един постепенно разрастващ се елит. Да си припомним, че Сократ само на два пъти се консултира с писмени текстове, в целия онзи класически корпус. Има само два момента, в които той моли да му донесат свитък, за да провери един цитат. Исус вероятно не е знаел да пише. Откъсът за жената, хваната в изневяра, в онзи мистериозен пасаж от Евангелието от Йоана за начертаването на думи в праха, а след това за незабавното им изтриване, е, според библейските изследователи, едно много по-късно вмъкване. Нито Сократ, нито Исус са писали нещо.

Наскоро имах привилегията да бъда професор в Университета Харвард и там научих един от великите харвардски вицове. Група равини вървят по пътя към Голгота и Исус минава покрай тях, влачейки кръста. Младият равин избухва в сълзи и казва: „О, Боже, колко жалко!“ Старият равин казва: „Че какво му е толкова жалкото?“ Младият отговаря: „Майсторе, майсторе, какъв учител беше това.“ „Да, ама не е публикувал!“ В този студен виц от Харвард се съдържа една дълбока истина. Действително, Исус и Сократ не са публикували нищо. Нещо повече, дори по времето на златната ера на онова, което се нарича масова грамотност – едно много кратко време – степента на реално използване на тази способност си остава нещо изключително трудно за преценяване. Днес ние имаме документите – те бяха изследвани едва наскоро – за изпитите, на които са били подложени армейските наборници през 1914 във Франция, на върха на републиката. Всъщност, около 70 процента от наборниците от селските райони, а и ония от по-бедни градски райони, са можели да четат само по няколко думи, ако изобщо са могли. Това е 1914. Или решенията в цяла Северна Америка днес – в рекламите или пресата – да не се използват подчинени изречения, защото те са неразбираеми за повечето човешки същества. Действително образованите общества си остават малко. Между Рим и Бари¹ не може да се намери нито една прилична книжарница, която да се различава от будка за вестници, нито една-единствена.

1 Главен град на провинцията Апулия, Южна Италия. Бел. пр.

Обичам тази история от 1938, документирана точно, за един от последните изпити за бакалавърска степен в Университета Саламанка. Управлението знае много добре, че кандидатът е младият херцог Алба. И чиновниците казват на изпитващите: „Само без глупости! Моля, никакви глупости! Това е негово превъзходителство херцог Алба.“ „Да, да“ Херцогът идва и треперещите професори му задават въпроса: „Ваше превъзходителство, вие сте чели Дон Кихот?“ Дълго мълчание. „За какво да го чета?“, отговаря той. Ако сте херцог Алба, то няма нужда да четете Дон Кихот – или каквото и да е. Онова, което се опитвам да кажа тук е, че нещото, утвърждавано като грамотност, не е било нищо подобно. Грамотността е била нещо комплексно, често фрагментарно, често локално.

Защо да чета? Класическата грамотност, *literi humaniores* – каква великолепно горда и арогантна дума – съдържа известен брой фундаментални допускания и очаквания, които ние рядко подлагаме на проверка. Налице е една неприкосновеност на основополагащия текст, на ур-текста, самата тя обикновено разкрита чрез откровение или продиктувана, както на планината Синай, или на остров Патмос за Йоан.

Една нощ, в много мрачните моменти на Апартейда, когато бях сред южноафрикански студенти, Надин Гордимър ми оказа честта да ме покани в къщата си, заедно с някои от водачите на Африканския Национален Конгрес – истински войнствени АНК-водачи. Полицейските коли бяха наредени в редица пред къщата на Надин. Те знаеха кой идва, но не се помръдваха. Това беше едно малко странно, междинно състояние на позволени изключения и домът на Надин беше, в известен смисъл, табу. И тъй като моето основно достойнство в живота е липсата на чувство за такт, аз реших да попитам един от големите водачи, един от помощниците на Слово¹: „Вижте, помогнете ми сега. Дори и в най-тежките моменти на германската окупация – а те бяха много добри в окупацията, повярвайте ми – от време на време някой убиваше по някое от тия копелета. Вие сте тринайсет пъти повече от белите тук в Йоханесбург. Тринайсет пъти! Това е демографски баланс. Дори без оръжия – всичко, което е нужно да направите, е да заобиколите в някоя улица някой от белите. Какво ви пречи да действате?“ Отговорът беше една от повратните точки в живота ми: водачът от АНК каза: „Вие, евреите, си имате вашия Талмуд, вашия Мидраш, вашия Мишна. Комунистите сред нас,

1 Джилиан Слово (род. 1952): южноафриканска писателка, журналистка и филмова продуцентка. Бел. пр.

които са малцина, си имат своя „Капитал“. Християните си имат тяхното Евангелие. Мюсюлманите сред нас имат Корана. Само ние нямаме нищо. Африка не е създала нито една книга.“ Това е един страховит отговор. Помислете върху него. Ние нямаме нито една основополагаща книга, чрез която бихме могли да си изградим образ за самите себе си. Необходимо е да се помисли доста сериозно, за да се схване истинската сила, дълбочина и скрупули на този отговор. „Ние нямаме книга“.

Комплексната диалектика на буквата чрез духа, която лежи в основата на нашата традиция, дори и в най-секуларната ѝ форма, онази на служителя, на учения, произхожда от традициите на Писанието и надписа. Двете думи, разбира се, са сродни. Мога ли да ви припомня какво означава думата „подписан“? Подписаното е гарантираното от теологията: онова, което Витгенщайн казва, когато завършва изследванията си: „Ако бих могъл, бих посветил тази книга на Бога“. Това е Витгенщайн. *Magnit opus*-ът на западната традиция, „Le livre qui est le but de l'univers“¹ на Маларме; или, при Борхес, едно подобие на книгата, която просто нарича себе си Книга, Библия. В някои традиции, например в юдеизма, представата за секуларно авторство, за четене само за удоволствие, се появява много късно. Тя пристига едва с модерността и кара най-великия от всички еврейски автори, Франц Кафка, да се чувства радикално неудобно. Изкуствата на паметта са взаимосвързани с ония на високата образованост. Те създават моста между устното и писменото. Платон се страхува от писането именно защото то ще отслаби мускулите на паметта; оттук и централната, критична, незаменима роля на ученето наизуст. Онова, което обичате, вие започвате да учите наизуст.

Ние започнахме във Френския Лицей, малки деца в ония смешни сини престилки: пет реда, десет реда, двадесет реда, научени наизуст. Защото онова, което обичате, вие ще искате да запазите вътре в себе си. Ние учехме Илиадата на Поуп наизуст². Учехме нелепите рими на Лир, наизуст. Онези деца се научиха да правят разлика между двете неща и никога да не казват: „онова, което съм написал с любов, съм написал само от любов към изкуството“. Тези редове от Робърт Грейвс ме съпровождат ден и нощ. Но има и толкова много други. Онова, което сте научили наизуст, никой не може да докосне. Те не могат да ви го отнемат.

1 Книгата, която е целта на вселената. Бел. пр.

2 Тоест, превода на Илиадата от Александър Поуп, разбира се. Бел. пр.

Помислете за примера с онази рускиня, която била преподавателка по английска романтическа литература в Университета в Казахстан. Това били годините на Брежнев, не толкова ужасни колкото ония на Сталин, но все пак ужасни. Хвърлили я в затвора, без светлина, по някакво скалъпено обвинение, за три години, в единична килия. Сега, по причини, за които не съм достатъчно компетентен да съдя, Дон Жуан на Байрон има канонично присъствие в Русия. Той се счита, може би основателно, за едно от върховните постижения на литературата. Тази млада жена го знаела, тридесет, или тридесет и пет хиляди реда, наизуст. И в тъмното тя си диктувала сама един руски превод. Изгубила зрението си. Но когато излязла на свобода, тя продиктувала превода си, който сега е класическият превод на руски език. Не може да се направи нищо на едно такова човешко същество. Никоя държава не може да докосне това. И никое отчаяние. Онова, което не знаете наизуст, вие никога не сте обичали истински дълбоко. Поезията на Манделщам, сигурно си спомняте, е оцеляла когато Надежда, след смъртта на поета, е имала десет души, не повече, които да научат по една от поемите. Това било достатъчно.

Не съществували копия, и КГБ не можел да направи нищо. Докато десет души знаят една поема, тя ще живее. Бен Джонсън притежавал една великолепна дума за това, която ние сме изгубили: да погълнете текста, да го поемете във вътрешностите на духа си. Културата запада в точна пропорция към степента, до която пренебрегва, или потиска, за помнянето.

И отново, по време на руския Конгрес на писателите от 1937, в най-черното от всички черни времена, на Борис Пастернак било казано: „Ако говорите, ще ви арестуваме. Ако не говорите, пак ще ви арестуваме, като знак на презрение“. Пастернак е бил висок, много красив човек; той изпъквал по фантастичен начин сред тълпата. На третата сутрин приятелите му казали: „Борис, кажи нещо. Те ще те арестуват, но все пак кажи нещо. Дай ни нещо, което да запомним, с което да живеем“. Когато дошъл момента, Борис станал и казал една цифра. Изминали двадесет секунди, може би тридесет, преди две хиляди души да станат, държейки се за ръце, и да започнат да рецитират шекспировия сонет с този номер – за които преводът на Пастернак на руски е класика, като Пушкин. Той казал „When I summon up remembrance of things past“¹ – и те не посме-

1 Стих от шекспировия сонет №.30. Бел. пр.

ли да го докоснат. Тази култура никога не се е намирала в изключителна опасност. Нашата е в такава опасност всеки ден. Налице е една огромна разлика. „*When I summon up remembrance of things past.*“

Класическият акт на четенето, на грамотността, предполага три възможности. Но за това малко по-късно.

Нека първо поговорим за тишината: наличността на тишина, когато днес тишината се е превърнала в най-големия лукс, когато дори в новите скъпи апартаменти стените са тънки. Когато страхът от тишината е толкова силен, че не можете да пристъпите дори в асансьора, без в ушите ви да се просмуква развлекателна музика. Обясняват ни, че хората се страхуват от тишината, страхуват се от това да бъдат сами. Тишината е станала почти непостижима. Децата се страхуват от нея. Ние сме обгърнати от непрекъснат шум. Личното пространство, което е свързано с тишината, изисква да не се страхуваме от това да останем сами. Напротив, човек ламти за това, търси го; човек не познава тази глупава фраза, „групов натиск“. Няма друг натиск освен онзи на собствената цялостност и концентрация. Малбранш¹, цитиран отново и отново от Хайдегер, казва: „Концентрацията е естественото благочестие на душата.“ Да умееш да се концентрираш напълно. Не можете да прочетете един труден текст без пълна концентрация.

Америка – и това не е никакъв антиамерикански коментар (ненавиждам този вид евтиност) – е по-честна относно своите злополуки, отколкото сме ние в Европа. Последната статистика сочи, че повече от 80 процента от американските младежи не могат да четат на тишина, без някаква музика на заден план. Също толкова ужасяващ е и трептящият ефект в ъгъла на зрението им, телевизията. Какво е влиянието на всичко това върху кортекса ние дори още не сме започнали да разбираме. За това е необходимо обширно психологическо и социално изследване на настоящото възприемане на самотата като нещо наказателно и травматично, на скъсяването на способността за концентрация сред младежите и възрастните.

Би било сантиментална глупост да си мислим, че можем официално да възстановим основанията на класическия акт на грамотността. Питагор и Платон са го чувствали интуитивно, а Галилео е демонстрирал, че – да цитираме неговото прочуто изказване – „природата говори математи-

1 Френски философ (1638–1715). Бел. пр.

ка“. От Галилео и Нютон насам, това изказване се е превърнало във все по-разширяващия се диалект на научното и технологическо третиране на света. Това е лингва франка-та на принципа на реалността. Вербалните и писмени езици покриват все по- и по-малко от проверимия, развиващ се опит. Никой аспект, никой единичен фасет на нашите животи, вътрешен или външен, няма да остане непроменен от трите хоризонта, които се мерзелят пред нас. Разбира се, аз дължа това прозрение не на някаква особена компетентност от моя страна, а на факта, че имам привилегията да живея сред велики учени. Хайдегер обичаше да казва, че когато човек е истински глупав, той разказва някоя история. Признавам тази си вина. Наскоро имахме един истински приятен американски гост, на голямата маса в моя колеж. Той беше посетил през ваканцията Скандинавия и, по най-приятен начин, ни разправяше: „надявам се всички вие да го направите. Това е най-приятното, най-приятелски настроеното място на света“. А след това се обърна към един много стеснителен, сивокос колега, който седеше до него. „Били ли сте в Стокхолм?“ Моят колега, с наведена глава, отговори: „Да, веднъж.“ Гостът не разбра за какво става дума, а и ние се почувствахме толкова неудобно заради него, че побързахме да сменим темата. Не искахме той да се почувства притеснен. А колегата ми не се опитваше да изглежда остроумен или арогантен, за Бога. Той просто беше точен. Разбира се, когато в Кеймбридж отговаряте с „веднъж“ на въпроса „били ли сте в Стокхолм“, това означава, че сте били там за Нобелова награда. Ето това е, което наричам аристокрация на мисълта; това са хората, сред които искам да живея – и съм имал късмета да го правя.

А ето тук и трите хоризонта, за които моите колеги се опитват да ми дадат някаква представа, като на аматьор: създаването на живот *in vitro*; самовъзпроизвеждащи се молекули, появата на които те очакват след около десет години (това може да се окаже доста консервативна преценка); теорията на всичко, което е само един технически израз. Теорията на всичко, каквато я създават Хокинс и колегите му, се занимава с произхода на вселената и времето. Ние я превеждаме повече или по-малко метафорично. Неврохимията на съзнанието – думата „Аз“, *moi*, ето – е подредба на кръвна захар. Това в никакъв случай не е нещо фантастично или отдалечено – например, ние не разполагаме с теория на аспирина (никой не знае защо аспириинът функционира, нито пък какво се случва, когато го вземаме). Ние не разполагаме и с теория, която да обясни факта, че дори само едно питие – капка алкохол в кортекса – може

да има тежки последствия за някои хора. И така представата, че съзнанието може да бъде въпрос на невро-химия е вече разбираема дори за неспециалиста.

Това са трите неща, които те наричат „свещените Граали“, една любопитна заемка, която в момента занимава най-активните, авантюристички умове сред нас. Всякакво по-сериозно разбиране на сложности в тези насоки изисква математически познания от все по-висок род. Именно математическите познания, а не грамотността, са ония, които ще позволят на мнозинството човешки същества да се нагодят към своя променящ се свят, към удоволствието на техния свят.

Надявам се, че мнозина от вас си припомнят онзи пасаж от автобиографията на Челини, когато той трябва да разбере дали голямата статуя на Персей се е пръснала или е останала непокътната в горещия калъп, след като стопеният восък е бил отстранен, за да я открие. Не само Челини, но и флорентинските историци казват, че няколко хиляди души са се събрали на улицата през онази нощ, надявайки се да я видят, надявайки се да разберат сами.

Предполагам, че стотици хора са се тълпели и по улиците на Малък Кеймбридж, в Източна Англия, през нощта, в която професор Уайлс¹ обяви, че ще разкрие решението на последната теорема на Ферма. След 370 години, едно решение, достигнато не от някакъв компютър или подобни електронни глупости, а с молив, хартия и седем години непрестанна работа. Хората се тълпяха по улиците.

Малката зала в Института по математика, където решението трябваше да бъде обявено, може да поеме около осемдесет души; останалите стояха на улицата. И от тези осемдесет – така ми беше казано – само двама са били в състояние да следват изложението. Но това нямаше значение. Моята обща стая през онази нощ жужеше като пчелен кошер. Това е най-наивният начин, по който мога да ви го представя. Аз помолих: „Можете ли да ми помогнете?“, а те отговориха: „Виж, Стайнър, към проблема има четири възможни подхода – и той избра най-красивия от всички“. А аз казах: „Да, това ми помага. Кийтс избира красотата. Красота, истина.“ „Не“, казаха те, „ние използваме красотата не в един мета-

1 Ендрю Джон Уайлс (род. 1953): английски математик, известен с доказателството си на последната част от теоремата на Ферма (според която n -тата степен на едно число, по-голямо от 2, не може да бъде разложена на две степени от същия ранг; тоест, че уравнението $x^n + y^n = z^n$ не притежава положително цяло решение). Бел. пр.

форичен, а в конкретен смисъл – в един невероятно конкретен, специфичен смисъл“. И отново, тъй като мога да бъда страшен досадник, аз казах: „Можете ли да ми помогнете?“ Е, великите учени са щедри хора, не като нас хуманитарите. И така те продължиха да се опитват, докато накрая един от тях каза: „Не се ядосвай. Би ни отнело двадесет години, за да те доведем до ръба на теорията за елиптичните криви, за да можеш да разбереш какво е направил професор Уайлс, за да разреши Ферма и неговата красота.“ И тогава, в един акт на финално, абсолютно отчаяние, аз казах: „Добре, всичко е наред.“ Професор Уисълтиър от Харвард веднъж ми каза: „Преди да ви бъде позволено да погледнете някоя страница от Кабалата, са ви необходими двадесет и пет години подготовка.“ Изпитах болка, физическа болка, при мисълта за тази красота, напълно недостъпна за мен.

Литературата едва е започнала да прави домашните си упражнения. Оттук и интереса към слабички, домашни сюжети, оттук увереността, че изневерите в Лонг Айленд са интересна тема. Тя едва започва да става сериозна. Има малък брой от много велики автори, които не са мързелували, които наистина са се опитали да разберат за какво става дума в сегашния свят – Томас Ман, който е работил две години с преподавател, преди да напише великолепните глави по астрофизика от Феликс Крул; Роберт Музил, който, разбира се, беше образован математик и инженер; и може би Пинчън и майсторите на научната фантастика, които ние обикновено не вземаме на сериозно, но чиито визии са ясновидски, ужасяващо пророчески. По същество, романът все още населява една космология от 19 век. Обикновено ние забравяме, че героическият стих съществуваше в продължение на много векове, преди да стигне до унилия си край, след като напълно беше надживял митологическите и космологически структури, които бяха породили неговата значимост.

Вторият разрушителен момент във всяка класическа грамотност е дори още по-радикален и по-труден за определяне. Може би виждам това напълно погрешно. На Запад, статусът на смъртта претърпява една радикална промяна. Ние се намираме точно по средата на нещо, което може да се окаже най-дълбинният тектоничен шок в западната история. От 1914 насам ние сме свидетели на объркващи нови светове на масова смърт, от напълно безпрецедентен мащаб. Спомнете си Пасендал¹, кога-

1 Село в днешна Белгия, при което се провежда една от най-големите, многомесечни битки в Първата световна война, при общ брой на убитите около 850 000 души. Бел. пр.

то на първия ден от 1916 умряха около 45 000 души. Новите светове на клонирането, на генното манипулиране, на трансплантациите, са онова, което Фуко нарича „отмяната на Аза“. В момента всичко това получава биологическа възможност. „О смърт, къде е твоето жилище?“¹ Това е една невероятно сложна и увлекателна мутация на съзнанието, за която аз мога само да намекна, но тя има директна връзка с нашата тема. Западната грамотност е била една от стратегиите, една от главните стратегии, срещу смъртта. Тя е подхранвала внушения, както Уърдсуърт би ги харесал, за безсмъртие, амбиции за безсмъртие, още от самото си начало. Пиндар казва: „Градът, за който пиша тази поема, ще загине. Езикът, на който я пиша, може също да загине, но моята поезия ще живее вечно.“ Хораций и Овидий бяха превърнати в неща, които всяко дете по мое време трябваше да научи. По-твърди от бронз, по-силни от мрамор, тези редове ще живеят. Онзи изтънчен, сталинистки поет, Пол Елюар, поставя всичко това в една фраза, „le dur désir de durer“. Суровата потребност да останем. Това е механизъмът на всички опити за велика литература. Днес вече тази доминираща подбуда е свързана с известно неудобство. Ако искате да се шегувате във Франция, вие цитирате титлата, която са си дали членовете на френската Академия, *Les Immortels*. Това изпълва всички, освен споменатите господа, със смущение.

Днес изкуството флиртува със случайното, със саморазрушението. Господин Бодрияр ни напомня по един трогателен начин за пещерите в Ласко, или може би Алтамира. Всичко това стигна до края си на една точно определена дата: доста рядко се случва едно велико движение в историята да притежава точна календарна дата. Това се случи в един късен следобед в двора на Музея за Модерно Изкуство в Ню Йорк. Тингели², изправен пред огромна тълпа, след като беше издигнал една великолепно структурирана, отчасти калдерова³, но все пак много различна, я подпали и, след като тя се беше срутила, заяви много ясно: „Je ne veux pas durer“: Аз не искам да остана. И може би с това се свърши онова, което Алтамира и Ласко бяха започнали с думите: аз искам да остана. Тингели не

1 Първо писмо на апостол Павел до Коринтяните, 15:55. Бел. пр.

2 Жан Тингели (1925–1991), наречен още Жано: съвременен швейцарски художник и скулптор, един от основните представители на кинетичното изкуство. Бел. пр.

3 По името на Александър Калдер (1898–1976): американски скулптор, започнал пръв да изгражда т. нар. „мобиле“ – скулптурни обекти, състоящи се от подвижни пръчки и пластинки. Бел. пр.

иска да остане. Това е нещо ефимерно. То е колективно. То е анонимно. То се случва. То е само един момент. Защото желанието да се остане е, на едно определено ниво, израз на една много естествена и често уязвима артистична суета. То е връзка с една трансцедентна вяра, която вече не съществува. В тази светлина то е едновременно несигурно и заслепяващо. Именно в светлината на тези промени ние трябва да се опитаме заедно да определим отново значението на думата грамотност, дори и само по най-условния, експериментален начин. Всичко друго би било арогантност.

[...]

Хайдегер е едновременно и прав, и напълно неправ, когато казва: „Науките имат само отговори, а изкуствата – само въпроси.“ Това е едновременно вярно и погрешно. Едно великолепно провокативно предизвикателство. Въпросите, които ни задава великата литература, действително са повтарящи се, но да упорстваме в задаването им, без да осъзнаваме какво се случва с нашия интелектуален свят е, струва ми се, сляпа арогантност, за която ние вече плащаме доста висока цена. Бог знае, статистиките не трябва да се вземат прекалено на сериозно. И въпреки това, когато ЮНЕСКО твърди, че около осемдесет и два процента от хората, намиращи се на най-отдалечения край на кривата на интелигентност, днес работят в областта на науките, това е нещо, над което трябва да се замислим.

Има мостове. Има усилия, които трябва да бъдат положени. Преди всичко, има радости, огромни радости, които могат да се преживеят. Уважавайте студентите си. Имах невероятния късмет да бъда в Университета Чикаго по времето на Хъгчинс¹, а той имаше собствено правило, според което дори първокурсниците могат да седят в семинарите на аспирантите, ако само не си отворят устата. Веднъж чух, че Лео Щраус² ще има семинар на тема „Платон и полисът“. Седях в семинара – и този дребен, огромен човек влезе и каза (не съм забравил нито секунда от този момент): „В този семинар, името на Несравнимия няма да бъде споменавано.“ Не разбрах за кого става дума. Чувствах се нервен, след това отидох при един от аспирантите и го попитах: „Виж, можеш ли да

1 Робърт Мейнард Хъгчинс (1899–1977): американски философ на образованието и президент на Университета Чикаго (1929–1945), както и негов канцлер (1945–1951). Бел. пр.

2 Лео Щраус (1899–1973): един от големите философи и политолози на 20-ти век, духовен предтеча на неолиберализма. Бел. пр.

ми помогнеш?“ Той каза: „Ще ти го напиша.“ Мартин Хайдегер. И така аз хукнах към библиотеката и изписах *Sein und Zeit*. Не можах да разбера даже първото изречение. Чувствах се напълно безпомощен. И продължавах да се опитвам, отново и отново. Държах книгата отворена и се чувствах не победен, не подигран, нито пък поглеждан снизходително, а безкрайно поласкан от предизвикателството.

Какъв би трябвало да бъде един учител? Човек с призовка, с призвание, *provocare*. Преподаването е провокация – да бъдеш повикан. Провокация: трябва винаги да се целите високо над главата на ученика си, докато ръцете го заболят от протягане. Мисля, че това е най-въълнуващият процес в света. А. А. Ричардс¹ веднъж беше казал:

„Двата най-сложни процеса на този свят са математиката на един струнен квартет и преводът на едно китайско философско изречение.“ Може би той е прав. Това са неща, достойни за следване и в известен смисъл те са напълно ясни за Платон, който поставя над вратите на Академията надписа: „Тук не може да влезе никой, който не е геометър.“ Напълно ясни за Платон, напълно ясни за Питагор, с неговата надежда, че музиката ще отвори вратите към космологията и към проблема за вътрешната хармония на човешките същества. За останалите, разбира се, ще има едно последващо човечество, което – не съжалявам особено много за това – аз няма да доживея да видя.

Джордж Стайнър (род. 1929) е влиятелен англо-американски литературен критик, есеист, философ, романист, преводач и преподавател.

1 Айвър Армстронг Ричардс (1893–1979): влиятелен английски литературен критик и реторик. Бел. пр.

Коментари (4)

- 08-03-2009|**e-ink**

Какъв емоционално приповдигнат миш-маш! Имал честта да работи с този, имал честта да се докосне до онзи... И сега какво – да се тревожим ли, че неграмотните навсякъде се увеличават, или да се радваме, че математиката е науката на всички времена?

- 08-03-2009|**Златко**

Вярно, посланието малко се е поизгубило в този откъс (цялото, доколкото знам, си е малка книжка). Но пък има и добри попадения, особено когато разказва истории. Общо взето, среден текст, усетих го едва когато вече бях вложил няколко часа работа и не ми се искаше да го захвълям така лесно.

- 08-03-2009|**Гост** – Превода

Впечатли ме качеството на превода – съдейки по изразните средства на езика цел, т. е. българския, както и добрата работа с бележките на преводача по фононите знания, които подпомагат четящия. Майсторство е да постигнеш в превода на подобен жанр добра четивност и „проходимост“ между два езика.

- 08-03-2009|**Гост** – Текста на Стайнър

За мен текстът е богат и точен. Някои фрагменти изцяло съвпадат с представите ми за бъдещо развитие и ролята на математиката като универсален език на познанието и естетиката. Казвам познанието, защото я схващам в неразделна връзка с бъдещата обща теория на относителността. Теорията на всичко, каквато я създават Хокинс и колегите му, според мен е мирогледа на предстоящия интелектуален, а и хуманитерен елит. Математическите ми познания не ми дават възможност да усетя в пълнота ония ония светове, които Лео Корбюзие наричаше врата към световите. Където са боговете, където са ключовете на големите системи, където надничайки, човек престава да бъде движеща сила, а такава е самата вселена, тази която е докоснал в някаква точка. Килимите на безкрайните комбинации... Като човек на езика, мога само да им завиждам и да се досещам, че и поезията е само разновидност на един дял ритмика и математика.

Други слова, други места

Автор: Цвета Софрониева

Всяко ново място носи нещо вече познато. Местата у мен все повече се приближават едно към друго, наслагват се и се сливат в едно единствено място. Думи и истории, архитектури и събития се смесват, лицето на Европа повече от всякога се формира от чертите на едно ново интеркултурно номадство и говорите на много езици. Златистите и обляни в слънчева светлина, железните и леденокристално блестящи пространства на европейските езици започват да се пропукват, да изтъняват и да плетат помежду си фини мрежести тъкани на разбирателство, които обгръщат местата. В тях се размесват значения, различни форми на сентивни възприятия, следи в паметта на думите, възникват трагически и комически, сюрреални приказно-кошмарни делнични и политически недоразумения между различните култури и отделните хора. Понякога ни се струва, че чрез глобализацията можем да се освободим от географията. Тя обаче ни се разкрива чрез историята на местата, отразява се в техните езикови образи, независимо кой език ще бъде използван като средство за комуникация.

Межкултурният разговор става все по-важен, разговорът за това, как общуваме и как превеждаме културите, за това, дали думите издълбават пропасти между нас или ни създават възможността, да строим мостове. Населеното от думи на различните езици междинно пространство започва да се разширява. Най-силното ми преживяване на това пространство започна с моето обитаване на немския език.

„често се питам в тъмното дали разбираш как сияят думите и виждаш ли душите им разстлани“, писах през 1991 година в едно стихотворение за езика, и по-нататък: *“по островите на душата ми играят и ме мъчат сенките на думите душите на езика ми непреводими в стихове или в езиците на твоя род“.* На български стихотворението се казваше “Родина“ и при превода на различни езици това заглавие остана без никакви проблеми.

На немски обаче стихотворението не можеше да се казва така и новото заглавие „Затворена в светлина“ дойде съвсем естествено – чувствах се пленена, затворена в светлината на езика. Повече от това, което може да каже един език, не може да се каже в родината на този език, докато не се разширят нейните граници.

Когато преди години дойдох в Германия – всъщност от Америка, а не от България –, аз знаех само четири думи: „gut“, „kaputt“, „heil“ (от „Heil Hitler!“) от руските филми и „das Sein“, заради Кант. Започнах да уча езика игриво като дете – нямах намерение да остана в немския език, както и децата никога нямат намерения. Посрещнаха ме лекота, точно назоваване и много граници. Докосвах бавно, постепенно опипвах хълмовете и низините на езика, морските му бездни, вдъхвах аромата му и се наслаждавах на свежестта на изворите му. Игра, прощъпулване, прожождане, радост, падане, плач, изправяне, обхождане, пробег, прескачане, грабване, завоюване, приемане за свое, отдаване, бягство, разочарование, и пак отначало, да обикнеш, да се почувстваш уютно, да тичаш, да се спънеш, да не спреш, да плуваш, да достигнеш нови брегове, да построиш пясъчни кули, да омесиш тесто, да го оформиш и да го опечеш, да отвориш прозореца и да оставиш мириса на пресен хляб да се рее, да си свариш кафе след това. Така немският език стана една от родините ми – чрез научаването на лекотата, заради конфронтирането с назоваване и с граници, заради обхождането. Друга лекота, ново назоваване, друга точност, нови заблуди и други открития по време на броденето, нови очертания на граници.

Душите, езерата (в немския език думата „душа“ произхожда от думата „езеро“) на моя пръв език, в който съм родена и в който плувам, без да се замислям – въпреки че и там внимавам и съм нащрек, наблюдавам промените на подводните скали, проучвам отново дълбочините – много от тях самата аз твърде малко познавам, само съм чувала или сънувала за тях. Ала за повечето си спомням дори само по настроението им, по обичайните ветрове и игра на цветове с луната и слънцето. Светлосенките на езерата са непреводими, несподелените преживявания, съвсем различното психологическо усещане по вълните на езерата и душите. Защото във всяко езеро са се настанили стари легенди, митове, разкази на отишлите си преди мен от това място. Дали ги познавам, щом теб те познавам? Ти познаваш ли ги, щом мен ме познаваш? Само беглият спомен за отминали планове за бъдещето. Стихове и езици на произхода,

на потеклото, на семейството – винаги сме ги имали в излишък, езиците на обитателите на езерата на нашите езици, които ни шептят. Дали те не са сенки или ослепителна светлина между нас, когато поискаме общуването?

Надявам се душите, значенията на българските думи да пребродят междинните пространства и да се преродят в немските думи. Очаквам ги, душите на моя език, очаквам техния дъх, техния жизнен извор, всички техни обитатели, за да ме придружат докато плувам в новите езера, да ме водят и да ме пренесат през водите на неизвестността... Но те изчезват, превръщат се в сенки и умират като в гръцките митове. Идвам от Балканите, от Европа, заблазявам на азиатците заради прераждането на душите (без да зная, дали съм права). Излизам сред светлината, искам да те срещна, дори да се изложим на опасността на изгаряне или заслепление, тъй като единствена самотата не е достатъчна за познанието.

Не било добре, че думата „бог“ (Gott), не е променена в превода, колелите сметнаха, тя разрушава всичко, разкъсва другите метафори, тъй като на немски я свързвали с религия и църква. Какво означаваше за мен думата „бог“, преди да науча немски? Тясната пътека на свободната воля, опитът, да се примириш с това и да направиш нещо от него, преодоляване на самотата, приятел на Айнщайн и Нютон, от моите професори по физика в университета (тъй като никои, който знае много за природата и хората, не се съмнява в необяснимото). По онова време в средата на осемдесетте следвах природни науки, вместо да се занимавам с идеологически повлияната литература; един прочут виц от моето следване беше: „Ангел дотичва задъхано при Бога: „Господи, хората са разгадали още една част от формулата на Вселената!“ „Е, добре, подхвърли им още няколко диференциала“. Така стояха нещата с бог – цел в търсенето на познанието, състезание със самите нас, за успеем да назовем нещата. Не ставаше въпрос за вяра в някакъв профанен смисъл на думата, а за това, да се намерят думи за (все още или винаги) необяснимото на света. Да се назове, да се повярва в езика, да се разшири пространството му.

В езика, в който аз съм израснала, думите, свързани с история, вяра и произход се отнасяха най-вече към езика или писмеността. Кирилицата е била създадена през девети век, за да разпространи християнството от Константинопол към България, и нататък сред славяните. Бог се е превърнал в език и идентичност през петте века турско господство над българите. Като кажа тази дума се сещам за „Бъдни вечер“ у дома

(„вечер на будуването, на ставането, на битието“), по време на реалния социализъм (или да запазим все пак думата комунизъм). Не биваше да се празнува, и беше същинска одисея, когато цялото семейство отивахме при баба ми по различни пътища, по различно време, за да не прави впечатление. Родителите ми и лелите ми, напълно отхвърлящи религията, които и с професиите си бяха твърде далеч от нея и я отричаха; дядо ми, който считаше представата за християнския бог за нелепа и обичаше да се позовава на гръцката митология и богове; ние децата, на които бог беше обяснен в училище по марксистки начин в неговата историческа роля, и които така или иначе няхахме желание да четем жестоката библия дори като приказка; всички ние сядяхме около масата. Баба носеше бог в себе си, носеше традицията, спокойствието, мира, вътрешната уравновесеност, бъдещето. Бог у нас никога не е бил религия, никога не е бил църква, не е бил властови механизъм на силните, а по-скоро механизъм за съхранение на слабите. Центърът на град София се очертава от един четириъгълник, чиито върхове са един християнско-православен храм, една католическа църква, една синагога и една джамия. Така изглеждат новите периферии на Европа. И тъй като съдбата на Европа до голяма степен се е решава именно там, думата „бог“ е важна. В стихотворението си може би я употребявам като първата клетка на езика в мен, като изначална езикова величина.

Езикът е тясно свързан с границите. Езиците притежават едно особено качество: от една страна те не познават и не признават граници, те са безгранични, както в търсенето за назоваване, така и в своето взаимопроникване; от друга страна именно те поставят и създават граници. От една страна езикът е идентичност, от друга страна – и именно поради това, той може да бъде инструментализиран срещу межкултурното съжителство. Аз съзнателно тръгнах към отвъд-езика си. В речта си по повод получаването на наградата „Фридрих Шилер“ през 1974 Макс Фриш определя „родината“ чрез разликата между Централната гара на града, в който е роден, и всички останали гари по света: „Тук никога не си пристигал за първи път, от тук за първи път си тръгнал.“ За първи път да поемеш на път, да тръгнеш към един нов свят, и като пристигнеш, отново да тръгнеш – искаш да бъда у дома в самата себе си. Вярна на идеята на Вим Вендерс, която по-късно научих и обикнах: „да не бъдеш у дома означава, да си повече у дома, отколкото на което и да

било друго място. ... Идентичността означава, да нямаш нужда от родина“, съзнанието ти да е открито към всичко.

Все още искам да изуча „езиците на твоя род“, езиците на твоята история, диалектите на твоята рода, словата на твоето рождение, многото езици, които имаш като уют и идентичност, езикът, който за първи път си напуснал – за да научиш други езици, за да ги напуснеш след това, – които си трябвало и си можел да напуснеш. На немски трябваше да остане: езикът на твоята страна. За мен това е несполучлив израз, но и до днес не съм намерила по-добро предложение. На мен със сигурност не ми трябва езикът на една страна. Аз все още искам да прониквам във връзката между природа и човек и да продължавам да се уча да я назовавам. И все повече искам да разбера, дали в немския език се ползват други думи за усещания и разпознавания, за чувства, които аз назовавам с думи, които в немския са негативно натоварени, или – може би тези чувства вече не съществуват? И ако вече не съществуват, дали на тяхно място е възникнало нещо или те напълно и завинаги са изчезнали. *Още една забранена дума*, така нарекох първото си писано на немски стихотворение през 1999 година, което завършвам с *“копнеж, не изчезвай”*, копнежът към думите, копнежът на езика, а писаното пред 1990 първо мое стихотворение на английски *Понякога* преескпонира думата *love* във разните ѝ граматически форми и в многото ѝ смислови присъствия.

Днес в много текстове в различни страни литературата се отказва от определени понятия, които приписва на отминали епохи. Разделя се с бившите проекти за бъдещето, разтваря смислови обвивки. Но дори в тези процеси отбягването на определени думи може да се превърне в тяхно табуизиране, заобикалянето на думи може да се превърне в заобикаляне на култури, на хора, на самия себе си. Става въпрос за изчезването на патоса не като реторика, а като страст, когато нещо така наранява, че те накарава да се замислиш и изисква промяна. Тъй като една дума престава да бъде патетична в момента, когато приетият ѝ до тогава смисъл се пречупи, когато настъпи някаква промяна и по този начин се създадат нови връзки, когато остарелите образи поведат в съвсем различна посока, преобразят се напълно и изцяло. В Германия сега вече в литературните списания се говори за необходим патос, за табуизиране и история, а Берлинската литературна програма на ДААД е избрала за мото на една от поредиците литературни четения и дискусии мисълта на Карл Вилхелм фон Хумболд „Истинската родина всъщност е езикът“.

Заобикалянето на думи в превода на едно стихотворение за езика изостри моята чувствителност към думите и ме накара да се замисля за нашето използване на езика, за насилието над словото, за стари злоупотреби и нови забрани, за многото езикови традиции и за това, как по различен начин се определят, поставят и изживяват границите на езика, и как по този начин самият език се променя. Струва ми се, че когато отбягваме думите, ние отбягваме техните болни места, осъждаме окончателно тяхното значение и допускаме някаква грешка. По принцип отхвърлям комуникационните забрани. Изнасилените думи силно ме интересуват в литературно отношение. Тъй като не само *родина*, *кръв* и *свещен* са проблематични, но също и *думатадуша*, че дори и една дума като *баба* се сблъскват със скептицизъм и неодобрение, *утеха*, *копнеж*, *буден*, *пробуждане*, *дарба* звучат подозрително. Думи, чийто немски превод от английски или испански звучи сантиментално, а от източно-европейските езици – патетично: те са били обременени със значения не само от нацизма, но и от идеологизацията на политическия живот в края на 60-те години и от последвалото ги „anything goes“ на 80-те. Това, че определени думи тук не бяха, и не биваше да бъдат, използвани, че има думи, които в немската литература трудно можем да си представим, които са били или още са „забранени“ или най-малкото изключително силно обременени, ме накара да се замисля за бремето на думите в българския и в други езици. Все по-силно усещах, колко алергично реагирам, когато на български се каже *бъдеще*. Дали някога ще мога да се примиря с тази дума, която непосредствено свързвам със светлото бъдеще на комунизма и която винаги ме е води към депресия? И как ме смущават думи като *избор*, *свобода*, *работа*, *пламък*, *сътрудничество*, *сигурност* (тази сигурност звучи като Държавна). Времето на тоталитарния режим е оставило явни следи и в езика на моето детство. Когато обаче през лятото на 1989 година бях далеч в Канада, а в България започна да се очертава края на тоталитарното време, аз си пожелах бъдещето, изборите, работа, приятелство, път, демокрация, памет ... все думи, с които се е злоупотребявало в детството ми. (За това и през пролетта на 1990 се върнах в София.) Тогава в „На път на запад“ написах: *“Историята седи на чаша чай с родителите ми. В България думите може би придобиват смисъл.”* Може би празнината, която възниква от злоупотребата с думи, може да се запълни с усилие и с откритост, да придобие някакъв смисъл, независимо дали чрез едно съвсем ново или чрез свое първично значение, да

обогати като съдържание. Използваният български глагол „придобиват“ съдържа асоциацията с придобит опит, с получаване или донасяне на нещо ново, необходимо и ценно, на придобивка. Но може би празните черупки на думите трябва по-скоро да изсъхнат и да изчезнат? Какво ще се случи тогава със сенките на думите, със следите, които те оставят в паметта? Как възникват новите белези в тях? Чрез Homeland Security и войната в Ирак думата *home* (*home, home, sweet home*) със сигурност бе натоварена с ново значение, *терорист* придоби тежест, която вече дори като че ли не може да се понесе. Същевременно думата *родина* изведнъж стана твърде популярна в Германия.

В съвременното ни употребата на езика се определя също и от споровете за „political correctness“. Желанието за тази коректност възникна от стремежа към равнопоставеност на различните гледни точки и от желанието, чрез употребата на езика да можем да се противопоставим на оцеляването на хората поради тяхния произход, пол или по друг признак, но няма и с това не се злоупотреби? Дали наистина е правилно да се каже *interracial* вместо *Mullato*? И къде е политическата коректност, когато в някоя американска книжарница има отделен щанд за съвременните романи на *interracial authors* като афроамериканска литература, вместо те да се поставят просто в рафтовете на художествената литература? Трябва ли да възприемам себе си като *innerracial*, след като родителите ми принадлежат на една и съща раса? Дали един *Kokusaijidô* (на японски: чуждестранно дете) не е *Ainoko* (мелез между японка и чужденец)? Дали моето дете, родено в смесен брак на германец и българка е *Kokusaijidô* или не?

В процеса на езиковата обработка на събрания опит думите несъмнено получават някакво натоварване, оттенъци, наслагвания. Интересно ми е именно специфичното културно натоварване на думите, тяхната промяна, злоупотребата с тях и злоупотребата с тази злоупотреба, причините за заобикалянето на думите или, което още по-важно, причините за не-(и не само не-)осъзнатото мълчание. Тъй като думите, които ние използваме или не използваме, междинните пространства, които назоваваме, или не назоваваме, границите, които си поставяме или преодоляваме – всичко това е свързано със собствената, а не задължително с чуждата история. В различни контексти различни неща се приемат за саморазбиращи се без да се изказани. В межкултурна ситуация това често води до скрити недоразумения, до очебийно неразбиране или до

привидно разбирателство. Най-често не усещаме това и още по-малко причината му, тъй като в диалога не се споменават важни информации, останали на заден план, тъй като се смятат за известни или дори не се разпознават. Интересна за мен е най-вече културната специфика: кога и как се поставят или премахват границите в определен език. А също така: какво се случва при срещата на езиковите образи, например когато Европа расте в едно? И не на последно място – в многоезичието?

Така аз все по-настоятелно започнах да задавам въпроси на немските си колеги и да поставям под въпрос моите езици. Възникна дискусия за „Забранените думи“. Не от интерес към отделни думи, тъй като ние споделяме скептичността си към много понятия и не искаме нито да „лекуваме“, нито да „освобождаваме“ думите. В разговорите ни на живо и чрез текстове става въпрос за съвместна демитологизация на историята, когато миналото се превръща в (разказана) история, в литература. Става въпрос за изострено внимание към това, как и от кого се инструментализира езика и как литературата се отнася към това. Интересен в случая е именно несподеляният опит в думите и с техните промени – например и при срещата на различните езици. Тъй като именно при срещата на повече от една култури могат да се разпознаят следите в паметта на думите, могат да се забележат белези, обременености и забрани. Те винаги са предизвикателство: дали да се запази границата или тя новаторски да се премине? Още по-интересно от литературна гледна точка е културно обусловеното мълчание, онази трудно измерима и почти неподлежаща на фиксиране фина тъкан, онова несподеляно, което ние и партньорите ни принасяме със себе си в един разговор.

Докосване и прощаване, срещи и раздели с думи – това е описанието, което ми се струва най-подходящо, когато си мисля за обитаване на нови места. С все по-голямо удоволствие пиша на различни езици, наслаждавам се на неспокойствието на езиците, когато се разделят с думи или намират думи. Любопитството ми към нови и към други думи расте. Защото може би с думите, отвъд езика, бихме могли да се срещнем.

Превод от немски: Пенка Ангелова, 2007

© Цвета Софрониева, 2002

Този текст е пряко свързан с инициараната в средата на деветдесетте от Цвета международната писателска и изследователска мрежа за паметта на езика и межкултурните недоразумения „Забранени

думи“, за която може да се прочете на немски език например в тематичната електронна антология на платформата Каканиен на Виенския университет: www.kakanien.ac.at/beitr/verb_worte.

Това есе и тематични текстове на автори от цял свят могат да се прочетат и на английски и френски език например в европейското интернет-списание „Транскрипт Ревю“ на великобританската организация „Литература през граници“ www.transcript-review.org, в специалното издание по тази тема, брой 26/27. Издания на книги и списания по темата, както и множество симпозиуми, четения и дискусии по нея, имаше на много езици от Япония до Калифорния и от Нова Зеландия до Швеция, но най-много бяха те в централна Европа. Последваха провокирани от тях нови литературни текстове и проекти на участващи в мрежата автори и организации. Сред авторите са и Илия Троянов, Едвин Сугарев, Екатерина Йосифова, Миглена Николчина, Георги Господинов, Георги Тенев, Алек Попов, Михаил Неделчев и други.

Стихотворението Затворена в светлина, за което става дума в есето, е публикувано на немски в едноименната книга на Цвета Софрониева през 1999 година в издателство Библион в Германия, а е излязло за първи път с името „Родина“ в стихосбирката ѝ „Чикаго блус“, Свободно поетично общество, 1992 година. (Бел. пр.)

Цвета Софрониева (род.1963) е българска писателка, поетеса и есеистка. Тя живее предимно в Берлин и пише на няколко езика, най-вече български, немски и английски. Цвета е единствената българска поетеса, носителка на авторитетната немска литературна награда „Шамисо“, която получи за стихосбирката си „Вода на длан“.

Вулвата е спасила света

Автор: Миту Санял

Интервю с немската феминистка Миту Санял, нашумяла в Германия с книгата си „Вулва“.

taz: Госпожо Санял, единствената дума, която Webster дава за женския полов орган, е вагина. Вулвата изглежда не му е позната. Вие твърдите, че това е проблем. Защо?

Миту Санял: Защото смятам, че за нещата, за които не притежаваме думи, не може да се говори и ние не можем да си ги представим истински. Вагината е само част от женските гениталии, а именно телесния отвор. Никой не би говорил за тестиси когато онова, което има пред вид, е всъщност пенисът. Удивително е, че това погрешно название е широко възприето, когато става дума за жени.

Има ли това влияние върху начина, по който се възприема собственото тяло?

Да. Онова, което ме дразни особено силно е, че анатомите от 16 век са избрали думата „вагина“ като обозначение за влагалището – просто защото са сметнали, че това му е работата: мъжът може да пъха своя полов орган в него. Те просто са сравнили влагалището с ножница за меч¹. И преди всичко, в попкултурата за женския полов орган често се говори като за някаква дупка. За него се мисли не като за собствено полов орган – нещо, което между другото ни води и до Фройд –, а като проста липса на пенис. Но там разбира се има и нещо повече, има видим женски полов орган. Струва ми се, че Западът се нуждае от картинки за всичко. Пенисът се приравнява с молив, с четка, с творческата, активна енергия. А женският полов орган, вулвата, която всъщност не съществу-

1 Немската дума за „влагалище“, Scheide, означава едновременно и ножница за меч. Бел. пр.

ва, се приравнява с пасивност, с приемане, обхващане. Това е културата, с която сме израснали.

На едно място в книгата си вие казвате, че това отричане на вулвата е равнозначно на едно осакатяване чрез езика, вместо чрез ножа. Не е ли това преувеличено?

И да, и не. Когато нямаме думи за тях, ние не изследваме нещата и медицински. Мръщим нос над злите хора от третия свят, които извършват генитални осакатявания на жени, но когато се вгледаме по-внимателно, става ясно, че в учебната хирургия например изобщо не е ясно кои нерви водят възбудата от вулвата към мозъка. Това просто не е важно. Ужасих се когато узнах колко висок е броят на цезаревите сечения и разрезите на перинеума в Европа. За колко нормално се счита рязането. Всичко това, разбира се, има връзка и с начина, по който се гледа на женския полов орган. Просто се прерязва нещо, без да се знае какво точно. В западния свят, в САЩ, последното официално отстраняване на клитор е било извършено през 1948 г. А дори през 80-те години все още беше нещо нормално да се отстранява матката при хронични мигрени и депресии.

Във вашата археология на вулвата вие показвате, че тя не винаги е била дефинирана като липса на penis.

Не, най-старите изображения на полови органи в историята представят вулви. В митологиите на всички културни кръгове отново и отново се откриват истории, в които самоувереното откриване на вулвата спасява света, прогонва дявола, спасява градове и т. н. По-късно, с победата на монотеистичните религии, тя е била охулена, а накрая и отречена.

Така както думата „путка“ в английския език етимологически се е превърнала от „свято място“ в нещо абсолютно вулгарно.

Да, аз например съм израснала с това, че като момиче винаги съм застрашена от това да бъда изнасилена. Представата беше следната: твоите гениталии са нещо, което по един естествен начин те превръща в жертва. Това налагаше отвръщане от тази посока. А това е пълна глупост, тъй като не вулвата е нещото, което угнетява човека, а онова, което потенциално може да бъде извършено с нея. Погледнато от тази страна, утвърждаването на собствената сексуална сила от много авангардни феминистки движения беше една форма на обратно завладяване.

Имате пред вид анти-изкуството на артистки като Вали Експорт и Ани Спринкл от 70-те години, които по ваше мнение са използвали представянето на вулвата в борбата за властта над това как да бъде определяно женското тяло. Но не е ли агресивното представяне на женствеността в наши дни именно новата модна вълна?

Ани Спринкл току-що повтори в Дюселдорф своя пърформънс от ранните деветдесет години, по време на който тя позволява на хората да наблюдават отвора на матката ѝ с помощта на медицински инструмент. Интересно, но това изглежда функционираше. Хората не бяха толкова потресени както тогава, а със своя *Sex-positive feminism* тя успя да създаде едно много нежно пространство. След това се говореше по един по-различен начин, нейният пърформънс беше възприет като интервенция, той промени нещо, промени комуникацията. Например в онази вечер можеше да се наблюдава, че хората водеха много дълги и много лични разговори едни с други.

Шарлот Рош представя в своя бестселър *Влажни зони* една главна героиня, която изследва своята вулва по най-подробен начин. С това повтаря ли тя пионерската работа на феминисткото анти-изкуство?

Не, една книга като *Влажни зони* взриви още табута. За мен тук на първо място става дума не за провокацията, а за уважението към женския полов орган – че това не е някакъв отблъскващ спектакъл, а нещо, което може да се показва с топлота и уважение.

За по-новия феминизъм биологическият пол не е непременно нещо, свързано със социалния пол. Вие изглежда виждате това по един по-различен начин.

Не, виждам го точно по същия начин, но въпросът е в това, че ние вярваме, че живеем в свят на двуполовост, а това не е вярно. Ние живеем в общество, което се изгражда върху еднополовостта. Единият пол се постановява, а именно мъжкият. Женският бива представен като негово прозрачно фолио: жената не е мъж, тя няма пенис, жената е пасивна, мъжът е активен и така нататък. За мен беше важно преди всичко да развия една по-нататъшна концепция. Една такава, при която жената не е фолио. Щом това е възможно, то могат да бъдат мислени и всички останали. Става дума за това да се пречупи мисленето в противоположности. Защото досега ние имаме само Пениса и Нищото.

Значи тук не става дума за женски есенциализъм?

Не. Доколкото вулвата също е част от дискурса, той не може да функционира както досега.

Феминизмът от 70-те години също се основаваше на телесността. Той преоткри клитора.

През 70-те години винаги се казваше, че жената притежава орган, който служи единствено за това да произвежда удоволствие, а не за възпроизводство. И това правело жената да превъзхожда мъжа в еротиката. Междувременно е доказано медицински, че пещеристата тъкан при мъжа отговаря по форма и структура на клитора.

И мъжкят клитор е изпаднал от вниманието?

Да, затова мъжът може само да спечели от цялото феминистко изследване. Аз смятам, че и двата пола са потиснати по един и същи начин.

Не ви ли се струва, че в наши дни стриктно субективното бива представяно като политическото на един нов феминизъм и темата за социалните властови отношения започва да се губи в така наречения поп- и пост-феминизъм?

Така, както биват дискутирани последните развития, това е вярно. Аз обаче смятам, че това се основава на едно недоразумение. Например книгата *Ние, алфа-момичетата* заема по някои важни въпроси същата позиция, каквато заемаха феминистките от 80-те години, става дума за сравняване на заплатите и т. н., плюс някои нови дебати. Аз самата се намирам до известна степен между новите и старите феминистки – първо, поради поколението ми и второ, защото се чувствам близка и до двете страни. Според мен съдържателните различия не са чак толкова големи, просто между двете страни има голям страх от сближаване. Да, става дума за по-различен начин на живот, също и за по-различен начин на изразяване, а от това се пораждат недоразумения. Алис Шварцер не е Феминизмът сам по себе си. Има някои нови теми, които днес биват дискутирани от една по-голяма група.

Кои са конкретните теми на феминисткия дискурс, които трябва да бъдат по-активно дискутирани?

Политиката на тялото и отношението към исляма например. Алис Шварцер се разграничава масивно от дискусията около ислямската забранка и я намира нещо ужасно. Но някои други, по-млади, се опитват да гледат на проблема малко по-диференцирано. От друга страна, въпросът за дизайнерската вагина ще си остане обект на дебати – които между другото, особено когато става дума за по-дълги или по-къси

срамни устни при чернокожи и бели жени, имат подчертано расистки подтон. Освен това ще става дума все повече и повече за феминистката порнография. Изхождам от това, че при порнографията става дума не за представянето на сексуалност, а за представянето на сексуални фантазии, чрез които ние оформяме културата. Става дума, разбира се, и за едно положително отношение към собствената сексуалност. Това е една част от културната продукция, която е напълно затворена за повечето жени. В Германия съществуват големи страхове изобщо да се говори за теми, които предварително не са били етикетирани като „добри“ феминистки теми. А политическите теми също трябва да доставят удоволствие. От това пък възникват все нови и нови теми.

Интервюто води Таня Мартини

Миту Санял (род. 1971), е доктор в областта на културологията. В момента тя работи като авторка и журналистка в Дюселдорф.

Коментари (47)

- 06-03-2009|**Сандо** – абе маалко далече ми отиват

Разбирам изначалните основания на феминизма и напълно се солидаризирам с тях. Солидаризирам се и с изследването на културните норми и образите, които те налагат на женската сексуалност, женските сексуални роли, а оттам, естествено и на женските полови органи. Ясно е че трябва да се деконструират тия образи и да се види какво стои зад тях (установеният мъжкоцентричен социален порядък, казват феминистките и не са далече от истината).

Обаче разглеждането на нечия матка с медицински инструменти ми грубее здраво. Не виждам как това ще доведе до дълбок катарзис у

мачистки настроените мъже и самоунижаващите се жени и ще ги пре-
роди пречистени и с отворени нови очи едни към други...

А момента с уважението към половия орган – абе аре стига! Който
иска нека си уважава половия орган. Ама навирането му в очите на
обществото, според мен само засилва тъпи стереотипи, припокриващи
жената с органа ѝ. А жената, все пак, мисля си, не е само детеродния си
(пардон, феминистки, удовлетворяващия си) орган...

И като си говорим за показването с топлота и уважение, аре някой
юнак да си размаха чепа, пък вие го топлете и уважавайте... еми тъпо е
някак и не го спасява цялата постмодерна концепция, която великата
творкиня влага в жеста имхо...

- 06-03-2009|Златко

Всяко движение си има различни крила, фази, групи, подгрупи и т.
н. Същото се отнася и до феминизма. Аз самият не бих се наредил на
опашка да гледам през въпросния медицински инструмент, макар че
бих си задал въпроса какво ли, аджеба, е накарало тази жена да върши
нещо толкова драстично (прост глад за успех? психически травми от
детството? прекомерна обзетост от политическите аспекти на женското
движение?) А що се отнася до представянето на тия неща в „Прегледа“,
то мога само да кажа, че не търся провокацията като средство, но и не
я избягвам, когато ми се вижда интересна и обещаваща някаква дис-
кусия. В такъв смисъл, хайде малко по-смело, моля. Тук се разрешава
анонимност, всеки може да изкаже някакво мнение, доколкото то не е
грубиянски или просташки написано.

Впрочем, този въпрос ми се струва важен, тук още няколко думи.

Предполагам, че не малко хора се чувстват шокирани от откритата
дискусия по такива теми. Наскоро, например, получих следното съоб-
щение по електронната поща – от един редовен читател, върху чиито
коментари вече отдавна съм наложил забрана (не защото са нецензурни,
а поради проста човешка глупост, която ме дразни повече дори от гру-
бостта):

Цитат:

*„Златко, ще ми обясниш ли къде свършива еротиката и къде за-
почва порнографията? Езикът на авторката заслужаваше и
илюстрация с една П... а, такива поне в мрежата бол. Преди*

мен двама бяха оценили публикацията с „отличен“. Препоръчвам им да посетят порносайт, по възбуждащо е.

Между другото не смятам, че е имало по-гнусни коментари от това, което прочетох.

И не се гневи, че използвам този и-мейл. Като деблокираш списанието си ЗА ВСИЧКИ, КОИТО ГО ЧЕТАТ И ИСКАТ ДА КОМЕНТИРАТ, ще спра да ти пращам подобни съобщения. Остани със здраве.“

Сега, някои коментари аз действително изтривам, а авторите им слагам в списъка на изхвърлените. Не винаги, само понякога. Факт.

„Прегледът“ не е информационно издание, не е медия, не е дори демокрация, а чисто и просто едно лично пространство. С други думи, не очаквайте от мен търпимост към всичко и всички.

Поздрави,

Златко

- 06-03-2009|**nezvan** – нито за вулвата, нито за вагината

Златко, издателю, ценя „Либерален преглед“ заради качествените текстове тук (по-некачествените просто подминавам, пък и те не са преобладаващи); ценя „Либерален преглед“ и заради възможността за провеждане на критически дебат върху някои интересни (значими или просто провокативни) текстове.

Интересно, оказа се, че в българоезичното пространство, общо взето, няма терен за провеждане на разумен спор в неформална среда – липсват такива медии. За мен е-сп. „Либерален преглед“ все още е такова място, отворено пространство, с широко небе, готово да поеме всички гласове. Будно, тревожно, ревниво понякога, но свободно за дебатиране. Нека не го губим чрез излишни страхове, прекалена докачливост и т. н. Каква полза от „мълчаливите“, недIALOGИЧНИ списания или от приказливите с хвалебствен тон издания? Половинчата полза.

Това го казвам по повод страстните ти и дори уязвени отзиви туктам, Златко.

Ала и това ценя в „Либерален преглед“ – тази непривична пристрастеност на издателя към собствения му медиен продукт. Това, според мен, е персонална журналистика, отговорна журналистика, силна журналистика.

Успех!

- 06-03-2009|**Златко**

Благодаря, незванке.

От мястото, до което съм стигнал, успявам да видя само, че от прес-травки полза няма. Другото ми убягва, пък и нямам време да умувам чак толкова. Е, понякога се улавям в позъорство – изтрил съм не един свой коментар тук. Но общо взето единственото, което ме вълнува истински е, дали и колко време ще мога да поддържам енергията, която е необходима за правенето на това нещо. Останалото са приказки, повече или по-малко.

- 08-03-2009|**Гост** – вулви, вагини и пениси

Браво! Много интелигентно написани глупости, облечени в псевдо, научно, изследователски, феминистки, модернистични, умопомрачително, нищо неказващи думи.

- 08-03-2009|**Златко**

Хм, подобни глупости доста силно промениха облика на Запада през последните, да речем, шейсет години. Разбира се, много по-лесно е човек да си се държи за познатото – в края на краищата и у нас има прогрес, повечето от нас вероятно не бият жените си, като се изключи някоя и друга случайна плесница. Само че, жените, оказва се, си имат и собствени, понякога напълно различни от нашите представи за равенство и напредък, изнамират какви ли не странни причини да ни накарат да се чувстваме зле, не искат да гледат сами бебетата, даже не искат и да раждат бебета, защото са научени да не вярват на обещания, че и пишат едни такива откачени текстове, за вулви и пр., човек чак да го досрамее вестник да отвори. И някои мъже, лапнишарани и поплювковци, дори са склонни да вземат такива неща на сериозно, ей го на, разбълникват главите на женорята, после иди, че си пий бирата на спокойствие.

- 08-03-2009|**Квасиезиковед** – вулвата

Хубава думичка – вулва. Фонетически и фонологически, значи, е по-завладяваща от някакво си влагалище, дето просто влагаш нещо. Влог и влагалище са от един корен, само че влогът в банката ти носи лихви, а вложенията във влагалището са от различно естество. Ако паднем на нивото на звученето, то вложението във влагалището донася загуби – колкото струва отглеждането на дете да речем.

Вулва от своя страна издига анатомията до поетично звучене, придава звучност, плътност, това У изпълва целия ти артикулационен апарат.

Според мен не са много случаите, когато мъжете гледат на женския орган като на някакво просто влагалище – само в медицината.

Иначе защо ще има толкова много напрежение около този въпрос? Именно защото вулвата е хипнотична, поетична и тайнствена. И тази нейна тайнственост предизвиква мъжете. Така че не съм съгласен с авторката, че имало само Пенис и Нищо. Има Пенис и Нещо. Пенисът е нещо просто, без много скрит смисъл – на показ е, външен, вижда се. А Нещото е една голяма и красива тайна.

Па ако искаш ми изтрий коментара, няма да се сърдя ☺

- 08-03-2009|Златко – Re: вулвата

Квазиезиковед писа:

Па ако искаш ми изтрий коментара, няма да се сърдя ☺

Е, хайде моля. Това, че се опитвам да говоря директно не означава, че сега всички непременно трябва да търсят в мен някакъв стиснат дребнавец. Изтривам само неща, които са очевидно гадни или просташки, а не такива, които ми представят някаква по-различна гледна точка. Освен това го правя доста рядко – може би защото публиката тук е малко по-отбрана и не си позволява чак оная разпасаност, която е толкова обичайна по останалите форуми. Във всеки случай бих предпочел да оставим настрана темата за административния контрол – все пак тук се водят откровени и понякога дори задълбочени дискусии, факт. Ако сте започнали да виждате във всяко мое изказване някаква надвиснала заплаха за цензура, съжалявам. Просто не мога да понасям дивотии (какво е „дивотия“ ли? – например, когато някой ми каже, че това било порнография) и не виждам никаква полза в оставянето им. Някой да ми предложи алтернатива?

- 08-03-2009|e-ink

Текстът е добро попадение! Води до един интересен парадокс, както се вижда от коментарите.

Който е готов да си купи порнографско списание, все пак трябва да е готов и да поразсъждава по въпросите за вагината, вулвата, клитора и

т. н. Само че той може да се окаже неподготвен за това. Защо ли? Сигурно не е приятно да знаеш, че зад клитора има човек, който те наблюдава.

- 08-03-2009|Златко – Re:

e-ink писа:

Текстът е добро попадение! Води до един интересен парадокс, както се вижда от коментарите.

Който е готов да си купи порнографско списание, все пак трябва да е готов и да поразсъждава по въпросите за вагината, вулвата, клитора и т. н. Само че той може да се окаже неподготвен за това. Защо ли? Сигурно не е приятно да знаеш, че зад клитора има човек, който те наблюдава.

Евалла! :-)

- 08-03-2009|Е

Не мога да разбера, ако поне половината от нас ходят на гинеколог, то какво точно трябва да научим от наблюдението на чужди вътрешности? Да кажем, че сред виделите това има и някакъв брой гинеколози. Следователно това е пърформанс за малцинството. Статистически.

Защото едва ли жени, които не ходят на гинеколог, ще са го посетили. Виж, ако го бяха направили в Афганистан, тогава вече можеше (предполагаемо) да бъде за мнозинството. Т. е. да влияе върху по-голяма част от обществото, а оттам да предизвика революция сред по-широк кръг от хора. Анти-бебето и порното са по-функционални в тази посока.

- 08-03-2009|Костов

Този текст:

‘Ани Спринкл току-що повтори в Дюселдорф своя пърформънс от ранните деветдесет години, по време на който тя позволява на хората да наблюдават отвора на матката ѝ с помощта на медицински инструмент. Интересно, но това изглежда функционираше. Хората не бяха толкова потресени както тогава, а със своя Sex-positive feminism тя успя да създаде едно много нежно пространство. След това се говореше по един по-различен начин, нейният пърформънс беше възприет като интервенция, той промени нещо, промени комуникацията. ◀

според мен говори за нуждата интервюираната, заедно с въпросната... хм, щях да напиша ‘дама’, но май трябва да напиша въпросното

същество Спринкл ... та, те за мен безспорно имат нужда от психиатрично лечение. Интересно, защо толкова често феминизмът се изражда в психопатия ? Или всичко се свежда до печелене на пари от продажба на въздух под налягане ?

- 08-03-2009|Златко

Има някаква същностна (и според мен дълбоко несправедлива) асиметрия между хубавите и не-хубави неща на тоя свят, която се изразява в това, че ние се нуждаем от някакво обяснение, от разбиране, единствено в случаите, в които се сблъскаме с неща, които възприемаме като нехубави. Удоволствието ни прави лениви и склонни към полягане, докато болката не ни оставя на мира със своето „защо?“ Никой от авторите, чиито текстове съм приемал досега, не ме е питал за причината, докато тия, които отхвърлям, винаги искат да знаят защо. Истината е, че и в двата случая нямам ни най-слабо понятие, отговорът по принцип е един и същ: „харесва ми“/“не ми харесва“.

Същото се отнася и до „анти-изкуството“ на въпросната дама, или така поне ми се струва. Едва ли някой от нас би си задавал въпроса „защо“, ако тя би избрала за обект на изкуството си нещо, което ние инстинктивно възприемаме като красиво. Това, разбира се, не се отнася до нейните вътрешности – и въпросът „защо?“ не закъснява да се появи, просто защото тя ни причинява неудобство, ако не и болка. Разбира се, отговори могат да се намерят много – но, ако не ме лъже усещането, нейната цел едва ли се състои в това да ни накара да ги търсим. Шокът, болката, „защо?“-то вече са достатъчни сами по себе си – и аз се чувствам напълно принуден да се съглася с нея. Всички, които четат този текст (аз също), остават на първо място при представата за този медицински инструмент и опашката от хора, чакащи да надникнат през него. И това вече е едно сериозно постижение, особено през погледа на една жена, която вероятно възприема вътрешностите си като похитени, отчуждени, откраднати и изложени за продан от други хора. Не е важно как те ще реагират, важното е, *че не могат да не реагират*. Именно в това, а не в някакво конкретно политическо или обществено достижение, се крие според мен целта на този арт-експеримент. Това, както и фактът, че той е широко отворен за всякакъв вид интерпретации, включително и нашите собствени.

• 10-03-2009|E

А онова, което на мен ми е интересно, е, че всичко е твърде сигурно. Защитено зад идеята. „Изкуството“ сигурно защитава:-) И клиниката защитава.

В началото на 80-те (май) имаше един пърформанс на една артистка – завързана, предоставяше на посетителите възможността да я режат, удрят и т. н. Едва се беше спасила. После хората се бяха оправдавали, че, видиш ли, щом можело, що да не може?

Има две анорексични близначки, които правят пърформанси, филми със себе си и с живота си в/извън обществото. Предимно извън. Посетителите нямат желание да попият бяло вино и да водят високомъдри разговори за човешкото състояние (нещо, случило се и при представянето на филмчето за обрязването на Расим). Седят няколко минути като треснати и после с бързи крачки, клатейки глава, се отнасят нанякъде. И не задават въпроси, а и отсрещната страна не смята, че има нещо, за което да разговаря.

И двете неща са терористичен акт – защото са почти затворени за интерпретации, единственото, което остава, е шок:-)

• 11-03-2009|E

А тъй като съм жена, ми е позволено да говоря за женското. Та ... вчера си направих експеримент. Вървя си по улиците и гледам начина, по който се движат в пространството мъжете и жените.

Мъжете гледаха напред и стойката и беше напред. В момента, в който някой минава покрай тях, те го регистрират – с поглед (техния поглед успявах да уловя – не се приема, защото съм жена, но ...), дърпане встрани.

Повечето жени гледаха винаги някъде встрани или в краката си или в телефона си или в чантата си. Да им уловиш погледа е кауза пердута, можеш да се блъснеш в тях, както си седят в средата на пътя (с мъжете се сблъскаш, ако са тръгнали нанякъде). И така.

Жените живеят чрез скриването и разкриването. Те живеят много повече чрез тялото си. Изразяват се чрез тялото си, могат и да манипулират чрез тялото си. Като жена би трябвало да го знам, правила съм го.

Притеснителното е обаче, когато започваш да живееш само чрез опита на своето тяло. Очевидно според теорията една жена няма опит на тялото, ако той не съвпада с този на другите жени. Когато аз например

кажа, че не виждам нищо притеснително в гинекологичния преглед, то твърде рядко се приема за валиден опит. Недраматичният опит не е валиден, защото ако го няма драматизма на тялото, аз не мога да твърдя, че имам опит. В този смисъл аз ставам видима, едва когато моето тяло преживее нещо и аз наблегна на него като опит на моето тяло, душата ми няма значение. За жените дори много по-малко, отколкото за мъжете. Това е парадокс, но се потвърждава от всеки мой опит да се опитам да проведя разговор с жена, която държи само и единствено на женския си опит, по теми като ... секса, изнасилването (което е насилие, не секс), хранителните разстройства (които са симптом), облеклото, раждането и т. н.

И тъй като напоследък скриването на нещо не е модерно, не е разбираемо и не е хубаво, започват да се появяват проблемите с тялото – когато всичко е разкрито, жените започват да се чудят как живеят всъщност:-)

- 18-03-2009|**Luchos** – Разсъждения

През последните 5 – 6 000 години човекът не е станал, нито по-умен, нито по-глупав. Преди сме живели в пещери, сега в подобни. Преди сме се хвалили с конете си, сега с колите си. Има и много други подобни съотношения. Не поставяйте въпроси, там където не съществуват! Основното винаги е било любовта между мъжа и жената, а когато това липсва се появяват последователи на различни схващания.

Бъдете здрави и се обичайте!

- 18-03-2009|**Гост**

Само така – с такива заглавия ще се ограмотим юнашки. Може ли и снимка на вулвата в цял ръст!

- 18-03-2009|**Претежателка на вулва, влагали**

Когато акцентът на преживяване пада върху орган, който и да е той -то там има и личен проблем – нещо я сърби тази млада Миту Санял(род. 1971)... или е грозна, или като доктор по култрология е доста високомерна към горките мъже и е „на сухо“, или е дискриминирана и разкъсана от дисонанса в светогледа на своята специфична етно-общност и околните? ! Няма нищо особено в нейните разсъждения, нищо оригинално и ново! Фройд посочва като зони на удоволствие ануса и устата... ако

една гастро-ендо-скопия или колоноскопия чрез еластичен ендоскоп в дебелото черво станат обществено достояние в експозиция, надявам се да получат и те достойно място в разговорите на хората, както разглеждането на входа на матката на въпросната ексхибиционистка-провокаторка. Казвам достойно, защото всеки орган заслужава безкрайно уважение към Естеството. Дотолкова, доколкото вагината е мястото, където се сливат двете най-могъщи енергии на природата-мъжката и женската в NIEROS GAMOS-СВЕЩЕН БРАК, то усещането за възможност за манипулация там е също мощно. Това се използва много умело от примитивни културолози! Голямата същност е в сублимацията на тези енергии, а не в техните мъжки или женски доминанти. Никой не е дискриминиран полово в цивилизованите общества-това са измислици. Сложната амалгама от морал, от духа на епохата ZEIT GEIST, от постмодерни изхвърляния на възкръснал феминизъм у разни екземпляри не обслужват никого, освен автора си и риска да бъде легитимиран като нереализирана жена или мъж! Реализацията ли? ... това не става с културологично насилие и терор.

- 19-03-2009|Златко

Притежателка на вулва, влагалище писа:

Когато акцентът на преживяване пада върху орган, който и да е той -то там има и личен проблем – нещо я сърби тази млада Миту Санял(род. 1971)... или е грозна, или като доктор по култрология е доста високомерна към горките мъже и е „на сухо“, или е дискриминирана и разкъсана от дисонанса в светогледа на своята специфична етно-общност и околните? !

Интересно защо всеки път, когато някоя жена започне да изказва мисли, нападащи общественото статукво, веднага всички започват да търсят източника на енергията ѝ в някакъв вид сексуална фрустрация, докато на никого не му хрумва да каже същото за някой мъж в подобна ситуация? В случая „обяснението“ дори идва от друга жена, доколкото разбирам, което ме кара да си мисля за малкия негърски принц от „Приключенията на Др. Дулитъл“ и за това колко много му се искало да бъде бял, тоест не самия себе си. Но помислете наистина – думичката „недоклатена“ вече е намерила своето установено място в речника на най-новия български език (на практика това е думичката, която се крие зад патоса на горния коментар). От друга страна, никой не би

използвал думата „недоклатен“ за един мъж, тя просто звучи някак неподходящо в такъв контекст. Но само тази ли е думата, която изглежда подходяща единствено по отношение на жени? Нека потърсим още малко, при това без да задълбаваме из най-дълбоките нива на цинизмите и вулгаризмите. Една жена бива „шибана“, „мандахерцана“, „чукана“, „клатена“, „натресена“ и пр. Всички тези думи – изпълнени с грозота, агресивност, презрение – са част от един език, който до голяма степен определя ежедневието. Но когато една жена си позволи да направи едно по-задълбочено изследване на езика и културата, за да потърси корените на феномена (който очевидно има връзка с патриархализма и монотеистичните религии), то всичко, което нейната посестрима по съдба откъм България може да каже е „недоклатена“. Човек неволно си мисли, че наистина не може да има край на едно безправие, чиито собствени жертви го възприемат като нещо нормално и подразбиращо се от само себе си.

- 19-03-2009|Гост

ЦИТАТ: Но помислете наистина – думичката „недоклатена“ вече е намерила своето установено място в речника на най-новия български език (на практика това е думичката, която се крие зад патоса на горния коментар).

... много грозно, много- какво е това НЕДОКЛАТЕНА, какъв примитивизъм... незадоволеност има друг смисъл, господин Златко-незадоволеността има други последствия и предизвиква друга химия в организма-главно ментална! ! Има много“клатени“ /ужасен речник, наистина! !, откъде се взе в уж културна дискусия? / жени, които са нещастни и незадоволени.

ЦИТАТ „Но когато една жена си позволи да направи едно по-задълбочено изследване на езика и културата, за да потърси корените на феномена (който очевидно има връзка с патриархализма и монотеистичните религии), то всичко, което нейната посестрима по съдба откъм България може да каже е „недоклатена“.“

Ужасяващо примитивен коментар, не знам монотеизмът пък как беше намесен и какво ви пречи той всъщност-политеизмът гарантира ли клатене нон-стоп? !? И още-в патриархалното общество клатенето никога не е било заклеймявано, освен ако не минава границите на об-

ществените норми и не става блудство или промискуитет, който простичко е наричан с курвалък и е засягал като обществена стигма и двете страни! Като се има предвид броя на децата по това българско обвинено тук патриархално време, често надминаващ десет... то ГОЛЯМО КЛАТЕНЕ Е ПАДАЛО – също вижте и българския еротикон!

Незадоволените мъже също са проблем господин Златко! Самозадоволяването изкривява психиката, необичаният мъж е нервен и зъл, той няма самочувствие и мъжка топлота-остър е и е стръвен, а ако е беден и със слабо социално статукво-то той става обществено зло, защото около него обикновено няма жени, няма почит, няма ласка, няма уважение-той е НЕУДАЧНИК! Има десетки думи за неуспелия мъж-мухльо, пътьо, пърдел, нещастник, чикиджия, лузър, несретник, аутсайдер-много по-страшни обинения от тези за жената, защото заклеят цялата му фигура, в основаат на която е жива неговата незадоволеност. Всички мъже със социален успех и големи постижения са имали и могъщо либидо и са го задоволявали. А зад всеки велик мъж стои жена-ЗАДОВОЛЕНА ПРЕДИ ВСИЧКО!!!!!!

ХАЙДЕ НАЗДРАВЕ!

- 20-03-2009|Гост – Re:

Гост писа:

Самозадоволяването изкривява психиката ...

В кой век живеете, уважаема? И откъде сте почерпили такива **модерни** възгледи относно сексуалното възпитание? Или вие сте си природна интелигенция?

- 20-03-2009|Златко – Re:

Гост писа:

Ужасяващо примитивен коментар, не знам монотеизмът пък как беше намесен и какво ви пречи той всъщност-политеизмът гарантира ли клатене нон-стоп? !? И още-в патриархалното общество клатенето никога не е било заклеявано, освен ако не минава границите на обществените норми и не става блудство или промискуитет, който простичко е наричан с курвалък и е засягал като обществена стигма и двете страни! Като се има предвид броя на децата по това българско обвинено тук патриархално време, често надминаващ десет...

то ГОЛЯМО КЛАТЕНЕ Е ПАДАЛО – също вижте и българския еротикон!

Монотеизмът е дотолкова важен, доколкото с неговото навлизане, поне в Европа, женската сексуалност бива заклеямена като „нечиста“, като идееща от дявола. Оттук и патосът на авторката. Това няма нищо общо с наличието или липсата на „клатене“.

И още нещо: големият брой на децата не означава непременно сексуална свобода. В „Гепардът“ на Висконти старият граф казва: „Имам пет деца с тази жена, но още никога не съм виждал пъпа ѝ“. Свободата означава преди всичко свобода на дискурса и живота, свобода от ненужни задръжки, готовност за възприемане на непознати гледни точки и практики. И преди всичко – знание. Все неща, които очевидно **изобилстват** – както в нашата дискусия, така и в обществената нагласа в България.

- 20-03-2009 | **Златко** – Благодаря за помощта

Гост писа:

Има десетки думи за неуспелия мъж-мухльо, пътьо, пърдел, нещастник, чикиджия, лузър, несретник, аутсайдер-много пострашни обинения от тези за жената, защото заклеяват цялата му фигура, в основаат на която е жива неговата незадоволеност.

Благодаря за помощта, всъщност, защото именно определенията за мъжка неудача, които изреждате тук, отново подкрепят основната теза на този текст, а именно, че отношението към мъжката и женска сексуалност (и в частност – към съответните полови органи) е до голяма степен различно, дори и във високоразвитите общества.

Забелязвате ли, госпожо, че в тези обидни думички липсва сексуален компонент или, ако го има, той насочва вниманието директно към женската сексуалност. „Путьо“ е обидна дума, но не и „бай хуй“, например, което много мъже разменят като един вид добродушно поздравление, като приятелско потупване по рамото. Не ви ли се струва всичко това малко подозрително? И за какво говори то, ако не за стигматизиране на женската сексуалност като нещо, достойно единствено за презрение и насмешка? Смешно, наистина, че един мъж трябва да защитава нещо подобно срещу нападките на една жена. Или може би типично, как мислите?

• 20-03-2009|**Гост**

Нещо не разбрах, странно нещо е постмодернизма-жена защитава патриархализма и мъжкият шовинизъм, от своя страна мъже се застъпват за неумерени феминистки ☺))посрещнах статията и коментарите с голямо доволство. Аз лично, като мъж, не виждам нищо лошо в това да се говори за вулвата и дори показването и на публични места не ми се струва толкова шокиращо(сам разбирам колко съм непросветен ☺). Намирам го за морално валидно, тъй като не смятам, че трябва да съществуват, както се изрази читателката, “обществени порядки“, инак защо си говорим за свободно общество, когато пред нас все още има табута? Иначе доколко са се променили мъжете в България Златко не мога да кажа(скоро една колежка(га)-да не ме обвинят в сексизъм ☺)- в работата е на 19-разправяше почти с задоволство, как приятелят и я бие, пък нали пред себе си имам и собствения си баща(не се срамувам да го посоча):(Хубаво е, че има жени, като тази Санял, пък била тя и недоклатена ☺)).

• 20-03-2009|**Златко**

Е, аз пък идвам от семейство, в което бащата никога не е вдигал ръка на майката. Никога! Дали е било изключение, не мога да кажа, не съм бил из чуждите къщи. Сега, вече сам на бащина възраст, гледам на това обстоятелство като на един от големите късмети в живота си, още от най-ранно детство.

А инак, що се отнася до просветителската стойност на такива текстове, то всеки я определя сам за себе си. В края на краищата, за да може човек да посрещне едно ново знание, необходимо е първо да признае, сам за себе си, че това знание досега му е липсвало. А оттам нататък вече да решава дали ще иска да го приеме или не. Тия неща, без съмнение, зависят доста от възрастта (госпожата от по-горе ми звучи много, много зряло, например). Но не само. Важното според мен е да има информация, знание, за това какво прави светът извън нашия си мъничък кафез. А дали след това ще му показваме среден пръст, ще се прекланяме пред него или ще се опитваме да открием нещо собствено, на основата на това, което сме научили ... това вече е прекалено сложна работа. И не моя, между другото.

- 20-03-2009|Гост

Самозадоволяването изкривява психиката ...

— Гост

В кой век живеете, уважаема? И откъде сте почерпили такива модерни възгледи относно сексуалното възпитание? Или вие сте си природна интелигенция?

Скъпи „УВАЖАЕМИ“ с много озадачаващи изразни средства,

Точно в нашия век живеея, но чета много-не само художествена, но и ДОСТА ЧЕСТО различна специализирана литература – като човек на днешната перфектно обслужваща информационната култура постмодерна епоха! Погледнете-има статистики и проучвания относно онанизма/не бабини заклинания! ! ! /, а не е лошо и да попрочетете и малко психоанализа, неопсихоанализа, Мелъни Клайн или нещо подобно... . или аналитичната психология на Карл Густав Юнг, а не да развявате тук смешни селски морални разкрепостявания... . обект на ученически съчинения или на мокри сънища на няколко български писателки с лезбийски уклон... Изобщо вие поне Цветан Тодоров чел ли сте какво казва именно за тези жени, които имат такъв абсурден феминистки морал? / не че съм му фенка/ Ами той ги прави направо на пет стотинки, докарва ги с изящно слово до самото падение на женското начало и ги жали искрено... между другото бяга от тях в личния си живот като дявол от тамян! А що се отнася до вашата лична защита на феминистките позакъснели наративи, то не се учудвайте, има хора от мъжки пол, които имат развита до перфектност АНИМА и контактуват с нея спрямо света-това все още не значи нищо обидно за вашата ориентация, но показва различна диспозиция на мъжко-женското ви пространство, което прави мненията ви по-либерални, прощаващи, покровителствени. Няма лошо-хора различни.

И изобщо няма нужда от такива побъркани вулво-вагино-изследвания, за да знае човек, че живее епоха, която вече вдига в култ женското начало във всичко-като противовес не на сексуалните нрави на мачизма, а като позиция на енергията на любовта, милостта, обединението-просто водолейска енергия в края на ЕОНА...

И изобщо да се поставят мега важни природни конструкции само на основата на сексуалността в примитивния ѝ вид като орган и неизявеността/непризнатостта/незадоволеността ѝ като реален акт е принижаване на дискурса за изначалния онтологичен статус на разделението.

Простовата работа, селски забавления-за такива дискусии дядо казваше: „Село гори, баба путка си реши...“ Милият ми дядо, добре, че не доживя интернет, ами се занимаваше само да оправя мъжките си дела и баба ми и така ни остави значително наследство и капитали, та да мога да водя този „разговор“ без притеснения за утрешния ден и световната криза! Евалла, ДЯДО МОЙ МЪЖКИ БЪЛГАРИНО И ЕВРОПЕЕЦО С ДИПЛОМА ОТ ДРЕЗДЕН, КОЙТО ТАКА СИ УМРЯ БЕЗ ДА ЗНАЕ ПРАВАТА НА ВУЛВАТА! А сега... форуми....

- 20-03-2009|**Гост**

(госпожата от по-горе ми звучи много, много зряло, например). Но не само. Важното според мен е да има информация, знание, за това какво прави светът извън нашия си мъничък кафез.

Но моля, какъв кафез в епохата на интернет??? Ех... ..

- 20-03-2009|**Златко** – Re:

Гост писа:

Погледнете-има статистики и проучвания относно онанизма/не бабини заклинания! !/, а не е лошо и да попрочетете и малко психоанализа, неопсихоанализа, Мелъни Клайн или нещо подобно... . или аналитичната психология на Карл Густав Юнг, а не да развявате тук смешни селски морални разкрепостявания... . обект на ученически съчинения или на мокри сънища на няколко български писателки с лезбийски уклон...

Тъй, тъй, тъй. Образована жена, виждам. А някои по-нови имена да посочите, уважаема (искам да кажа, поне да не са от началото на миналия век, щото нашият господин Тодоров не съм го чел чак толкова много, вярно, но от това, което съм чел, малко ме съмнява да е правил на пух и прах феминизма, поне като основно течение). Например: Джърмейн Гриър, Ерика Джонг, Сузан Фалуди, Зеруя Шалев, Алис Шварцер? Говорят ли ви нещо тия имена, познати ли са ви, непознати ли? Щото, да си призная, то и аз изреждам тук имена отпреди двайсет-трийсет години, никога не съм се занимавал професионално с феминизма, кой знае защо? (Това са нещата, които четеше бившата ми съпруга, докато беше феминистка, това ви посочвам и на вас; впрочем ако трябва да обвинявате някого за моите възгледи относно феминизма, всичките камъни все в нейния двор трябва да ги хвърляте, уважаема. Тя ме научи на тия

мурафети, само тя и никой друг!) Та в такъв смисъл не искам да оставям впечатлението, че се опитвам да ви повличам из разни езотерики, от които всъщност нищо не разбирам. Става дума за напълно установени и утвърдени, част от мейнстрийма, авторки. Или според вас в епохата на мрежата вече няма нужда да се четат книги, щото всичко идва по жицата, като у Йовков? Какво изобщо знаете за феминизма, уважаема, освен онова, което сте прочели у Юнг, Клайн и Тодоров (което ще ви помоля да уточните с някакви цитати, ако е възможно)?

П. П. Впрочем – това ми хрумна чак сега – Юлия Кръстева също е сред най-всепризнатите феминистки на съвременността, и като българка би следвало да е прежеждана поне от малко-малко. Та, уважаема, нея поне позачитали ли сте, поназнайвате ли нещичко? Или и тя е същия боклук като всички останали, щом е „феминистка“? За една уважаваща себе си българка – тъй поне си мисля аз оттука – би било редно да се позаинтересува поне малко от мненията на една сънародничка, пред която половината свят се прекланя като пред модерен гуру. Или на вас ви стига българският Декамерон, а, уважаема?

- 21-03-2009|Златко

Ах, да, и още нещо, уважаема, гледай как щях да забравя като нищо! Тия статистики за вредата от онанизма, дето ги споменахте – те много живо ме интересуват, знаете ли, защото очевидно съм пропуснал нещо безкрайно важно през последните двацет и повече години, за такова нещо четох за последен път някъде когато бях на четиринайсет, в един преводен учебник по сексология, написан от някакъв немски доктор през '907 – пък и него в един варел за боклук го намерих, щото прочистваха от стари книги библиотеката в училището на баща ми. А инак тук от подобни неща нито следа, даже на всяка крачка те просвещават, като родител на подрастващ син, да оставиш момчето на мира да си намери само пътя към спокойствието, да расте с едно чувство за вина и срам помалко, да бъде по-различно, по-свободно от нас, дето с тоя пусти страх, че ще ни израснат лакът косми по пръстите, тъй и не можахме да намерим пътя към уравновесеността и спокойствието, чак докато станяхме бащи, че и още щеше да отиде, добре, че се намериха по-просветени булки, та да ни отворят очите.

Тъй. Разприказвах се нещо, уважаема, вие не ми връзвайте кусур. Просто ми посочете къде е извора на познанието ви, та и на мен малко

да ми се отворят очите, инак току-виж съм умрял като овца без история ... Тъй де, отде да знае човек?

• 21-03-2009|Гост

Ама вие сериозно ли си мислите, че ще взема да си губя времето с вас и да ви образувам или да направя стила ви по-изящен откъм провинциални изрази като:

Тъй, тъй, тъй...

Уважаема...

Инак...

Булки...

Повличам, а не увличам...

Мурафети...

Може би сте някъде от търновските или натам някъде краища и села и градчета...

Един строг психолингвистичен анализ ще определи дори мястото в България, където се е родил вашия провинциален патос, както и това, че се предлагате така открито, но трогателно-наивн: че сте разведен, че провокирате към интензивен контакт и демонстрирате интерес, като излагате частично автобиографията си в постерите, очевидно сте самотен мъж, приближаващ 60 години, който иска да си контактува с умни хора. това буди уважение-все пак го правите чрез собствена селекция с един добре поддържан културен сайт и така отсявате вашите щения-ПОЗДРАВЛЕНИЯ-ТОВА Е ГОЛЯМ ТРУД И ГО ПАРВИТЕ ДОБРЕ.

Не знам, не ви познавам, но не ми се пише повече тук, освен това отдавна не съм в България, грешите, че сте ме „хванали“ за канарче:-), защото тази област на дискусия, дискурса тук и други семиозиси с подобна конотация не са обект на моя интерес. Освен това имам с цели седем години по-млад мъж-с удивителен, неуморим интелект и сексуален апетит, грандиозно либидо и още по-удивителни телесни дадености и темата за феминизма просто от самосебе си отпада при мен и е извън обсега на хормоналната ми интензивност и съответната ѝ интелектуална екстензия. Пък именно хормоналната интензивност дава облик и на всички други процеси в човешката динамика и мислене. Особено при творците! Хормоните са СИГНАЛНИТЕ КЛЕТКИ вътре в нашия организъм, а жлезите с вътрешна секреция са допирните точки

на човека с външния свят. Не случайно те съвпадат с така наречените чакри!

Всички разговори за вулвите, за вагините и т. н. минават през известна недостатъчност на главния координатор и диригент на организацията и на сексуалността-ХИПОФИЗАТА!

Така че чао, господин Златко, да сте жив и здрав, аз заминавам днес от Париж за Мадрид и после за Перу и Боливия, където ще ми е трудно да намеря интернет и да говоря за вулвата на госпожа Миту Санял, пък и ще пътувам близо три дни до там! ! !

Адмирации и сърдечни поздрави!

ВАШАТА УВАЖАЕМА.....

- 21-03-2009|Златко

Е, какво пък – на добър път, желая и аз много здраве, щастие, все хубави неща. Няма сега да си изпокъсаме главите заради някакви теории я! Хора сме, нека си останем такива.

- 25-03-2009|PPPPPP

Голям майтап! Интересен текст – човек научава от какво се вълнуват хората по света, когато не си говорят за измислената криза, а коментарите под него са направо блясък! Много забавно четиво след досадите в София. Мерси за интересната тема, пускайте и други провокативни текстове, става голям калабалък!

- 27-03-2009|Гост

НБУ днес

ЛЕКЦИЯ – Женската сексуалност

27.03.2009 г., 17.30 – 19.00 часа

Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”

Заседателната зала

департамент „Когнитивна наука и психология”,

Психоаналитичен институт за Източна Европа

и Група за развитие на психоаналитичната практика в България

Лектор:

д-р Мишел Венсан

психиатър, психоаналитик, член на Парижкото психоаналитично дружество

- 15-01-2010|Гост – ге: вулвата

Квазиезиковед писа:

Хубава думичка – вулва. Фонетически и фонологически, значи, е по-завладяваща от някакво си влагалище, дете просто влагаш нещо. Влог и влагалище са от един корен, само че влогът в банката ти носи лихви, а вложенията във влагалището са от различно естество. Ако паднем на нивото на звученето, то вложението във влагалището донася загуби – колкото струва отглеждането на дете да речем.

Вулва от своя страна издига анатомията до поетично звучене, придава звучност, плътност, това У изпълва целия ти артикулационен апарат.

Според мен не са много случаите, когато мъжете гледат на женския орган като на някакво просто влагалище – само в медицината.

Иначе защо ще има толкова много напрежение около този въпрос? Именно защото вулвата е хипнотична, поетична и тайнствена. И тази нейна тайнственост предизвиква мъжете. Така че не съм съгласен с авторката, че имало само Пенис и Нищо. Има Пенис и Нещо. Пенисът е нещо просто, без много скрит смисъл – на показ е, външен, вижда се. А Нещото е една голяма и красива тайна.

Па ако искаш ми изтрий коментара, няма да се сърдя ☺

Прав си. Пенисът без вулвата нищо не струва, и обратното. Природата си знае работата и си я е свършила много добре. И тия работи наистина не е нужно да се навират в лицата на хората. Това било променило живота на западните общества /не ми е много ясно ние към кои общества спадаме, че сме малко по на изток от Запада/, казва г-н Енев, а аз питам към добро ли? Е, някои престанали да си бият жените – хахахаха – голямо постижение. Супер, евала, аферим, машала. Всичко /в западните, пък и в по-източните общества/ е подчинено на ГОСПОЖА ПЕЧАЛБАТА. Ей, това за пари хората какво ли не публикуват и издават. Не случайно порноиндустрията винаги е била печеливша. И съществува още от време-оно. Има хипотези, че въвирането на всички тия женски и мъжки органи довежда до отвращение от секса, а от там – ето ти застаряващи нации. Не знам дали е вярно, но има известна логика.

- 15-01-2010|Златко

Съжалявам, но тук трябва да го кажа кратко и ясно: тая статия най-добре да не се коментира от мъже, от български мъже. Ако нещо ми дава право да го казвам, то вероятно е единствено фактът, че и аз де факто съм един от тях. Що се отнася до жените, то поне читателските оценки ми дават малко надежда, че все пак има и някакви хора, които МОЖЕ БИ разбират за какво става дума тук. А защо си мълчат и не се обаждат – това вече си е тяхна работа. Тия неща не стават нито лесно, нито бързо.

- 15-01-2010|Гост – ге:

Златко писа:

Съжалявам, но тук трябва да го кажа кратко и ясно: тая статия най-добре да не се коментира от мъже, от български мъже. Ако нещо ми дава право да го казвам, то вероятно е единствено фактът, че и аз де факто съм един от тях. Що се отнася до жените, то поне читателските оценки ми дават малко надежда, че все пак има и някакви хора, които МОЖЕ БИ разбират за какво става дума тук. А защо си мълчат и не се обаждат – това вече си е тяхна работа. Тия неща не стават нито лесно, нито бързо.

Е защо така бързо реши, че съм мъж? Може би съдейки по разсъжденията, аз е трябвало да се родя мъж /според вас/, а вие – жена /според мен/. Има нещо сбъркано, ама не знам в чие трасе е.

- 15-01-2010|Гост

... и забравих да помоля да ми обясните в какво всъщност се състои разликата между МЪЖЕТЕ /по принцип/ и БЪЛГАРСКИТЕ МЪЖЕ – не знам на какъв принцип правите това разделение, или класификация, както искате го наречете. Аз като ЖЕНА ще ви кажа, че народността на МЪЖЕТЕ няма особено значение в отношенията между двата пола.

- 15-01-2010|Златко

ОК, няколко неща, такива каквито ги виждам.

Полът ти няма никакво значение, доколкото говориш като мъж. Като български мъж. Тоест човек, на когото му е през шапката какво става с другите (другия пол например), защото цял живот, още от най-ранно детство, са го учили, че всеки се оправя сам, че на тоя свят има място

само за зъби, нокти и лакти – и че нещата винаги ще се оправят някак от само себе си, щом само не се говори за тях. Ах, да – и за когото прекло-нената главица е също толкова подразбираща се, колкото и хвалбите за собствената му мъжественост, подкрепяни от пиперлийски приказки за онази глава ...

Мъжествеността, женствеността, и всичко, което се случва между тях, се определят само в незначителна степен от нещото между краката, както потвърждава в немалка степен и собственият ти пост. Преди години, говорейки с един немски мениджър, бях силно удивен, когато той ми каза „ако искаш да вършиш бизнес в България, търси фирми, в които ще си имаш работа с жени“. Години по-късно, вече поучен от собствения си опит, само мога да потвърдя това може би нелицеприятно твърдение. България – и вероятно Балканите – биха спечелили невероятно много, ако биха допуснали на преден план малко повече жени. Не непременно като Румяна Желева, разбира се.

Надявам се, че в горните приказки се съдържат достатъчно пояснения както за разликите между мъжете и жените, така и за разликите между българските (балканските) и другите (средноевропейските) мъже. Бих могъл да говоря и повече, разбира се – но смисълът на приказките, както и на всичко друго, е не в тяхното количество, а в качеството им. Така поне вярвам.

- 15-01-2010|Златко

Виж, Артемида, с всеки следващ твой пост започвам да разбирам все повече и повече какво е имал пред вид Симеон Дянков с приказките си за БАН. Щом дори младите хора (и жените – ако може да се вярва на нещата, които писа за себе си дотук) там са толкова задръстени, то наистина за тази институция няма никаква надежда, поне в досегашния ѝ вид. Единственото, което мога да кажа е, че ме караш да се срамувам от това, че преди време и самият аз съм бил част от същата тази машинка за пране на мозъци, през която очевидно си преминала, за да стигнеш там, където се намираш днес.

Жалко за теб – и за Българската академия на науките, момиче.

- 15-01-2010|Гост

А дали щяхме да сме там, където сме сега, ако не беше месомелачката БАН? Не мислиш ли, че тя е провокирала нашата съпротива? И желанието да правим нещо по-смыслено?

Между другото съм върл фен на Симеон Дянков, що се отнася до отношението му към БАН.

- 15-01-2010|Златко

Онова, което мога да видя е, че с всички сили се държиш за миналия (и предхождащите го) векове. Всеки твой пост го потвърждава, чак до безсмислие. Не че толкова те обвинявам в нещо – пука ми, честно казано – но ми е жал, че трябва да се разделя с още една илюзия. Все си мислех, че младите (жени) в България са стигнали малко по-далеч.

- 15-01-2010|Гост

За нищо не трябва да съжاليا човек. Всяко действие или бездействие, мисъл, постъпка са част от израстването на личността. Аз вярвам в еволюцията – биологична, социална, емоционална. Еволюция на желанията, копнежите и страстите. Още по-малко съжالياвам БАН – това е нещо, което също ще еволюира естествено, т. е. или ще стане това, което трябва да бъде, или ще изчезне.

А като споменахте Румяна Желева, дълбоко съжالياвам за това, че затвърдихме картинката, която западняците вече имаха за нас. За това вече е жалко.

- 15-01-2010|Гост

Освен това г-н Енев, докъде си мислите може да стигнат умните, сравнително млади и кадърни жени в България? Та те изобщо нямат място нито в социалния, нито в научния, нито в която и да било сериозна сфера на общественно-политическия живот. Умните, младите и кадърни българки вече не са в България, за съжаление, ако изобщо трябва да се съжالياва за това. Светът е толкова глобален, че човек трябва да се развива там, където го ценят. Животът е прекалено кратък, за да го прехосваме в излишни борби и стачки. Борбата може би зарежда мъжът, но изхабява жената.

- 15-01-2010|Златко

Интересно колко непосилна е мощта на онова, което във фройдистката психология се нарича подтискане. Човек очевидно е в състояние най-искрено да се дистанцира от неща, под които иначе се подписва „с кръв“. Та така и с теб, Артемида. От една страна тук от месеци насам ми пишеш неща, в сравнение с които приказките на Румяна Желева звучат като добре наизуствено домашно, а от друга „дълбоко съжالياваш“ за това. Go figure ...

- 15-01-2010|Гост

Явно всеки си е в орбитата и говори за себе си. Усещам нещо, че разговорът, макар и интересен – зацикля. Но наистина нямам повече време сега. Приятна привечер.

- 16-01-2010|Гост

Вижте какво г-н Енев, нито ме познавате персонално, нито имате представа какво работя, къде и с кого го работя, защото аз работя с хора-международни екипи, със сложна и скъпа апаратура, имам отговорности към млади хора, които обучавам... Често ям попарата на тремавата брюкселска scientific бюрокрация и имам представа какво представлява тя. Имам прекрасно семейство, което безкрайно обичам. Вашият сайт ми привлече вниманието, само защото понякога в него може да се прочетат много интересни текстове, защото аз имам и интереси, различни от моята работа – нормално е човек да има и хобита, нали? Глупаво е един либерал, за какъвто се пишете, да има подобно поведение спрямо човек, когото не познавате. Глупаво е да мислите, че интернет-пространството ви, което е наситено с 3000 „приятели“ е лично. Знам, че това, което пиша не ви интересува, но го имайте предвид при контактите си in live. Човек непрекъснато среща /иска или не иска/ нови хора и е хубаво да знае как да общува... с непознати:-) Не се дразнете, че звуча поучително, но както казват – не слушай старило, питай патило!

- 16-01-2010|Златко

Няма нищо за дразнене, поне дотук. Но мисля, че се лъжеш при твърдението, че не те познавам. Искам да кажа, без съмнение познавам само онази част от тебе, която представяш тук. И тя е, която поне до момента изглежда ужасяващо представително – както за теб, така и за лицето

на България, което Румяна Желева показва наскоро. Така виждам нещата, така ги и коментирам. Сигурен съм, че в други сфери и кръгове от живота си ти може би си доста различна – сред семейството, приятели, познати. Там, където няма нужда от себедоказване и водене на принципни разговори, да не кажа битки, защото не обичам тази дума. Но тук, в „Прегледа“, ти показваш едно лице, което за самия мен е доста нарицателно. Затова и отговорите ми към теб са така нелицеприятни.

А инак, сигурен съм, че у теб има достатъчно много неща, които наистина не познавам. И това е причината да не те възприемам като противник, а по-скоро като човек, от когото се дистанцирам. В различни посоки дърпаме, нали разбираш?

Кой се страхува от Европа?

Автор: Славенка Дракулич

Аз живея в Швеция, Хърватска и Австрия. Европа е моят дом. Спомням си когато преди няколко години контролно-пропускателните пунктове между Австрия и Италия бяха премахнати и ние минавахме през границата близо до Клагенфурт, почти не вярвайки, че няма да бъдем спрени от полицията. Но полиция нямаше, само празни будки. Какво голямо облекчение беше това! Особено когато си припомням новоиздигнатите гранични постове между Словения и Хърватска през 1991. Бидейки източноевропейка, аз знам и какво означава да чакаш на опашката в летището с табелка „не-граждани на ЕС“ или понякога просто „други“.

Живеейки от двете страни на реалните и въображаеми европейски граници и пресичайки ги непрекъснато, аз трябва да призная, че само допреди една година вярвах много повече в проекта за създаване на обединена Европа, отколкото сега. Но, разбира се, това беше преди изборите в Австрия, в Норвегия и Швейцария или в град Антверпен, преди референдума за еврото в Дания – или инциденти като онзи в Малага, при който една тълпа, мобилизирана от неонацистки уебсайт, преследва марокански работници в продължение на цели три дни. Списъкът на тревожни събития из цяла Европа е много по-дълъг. Сякаш изведнъж се появява някаква нова Европа и когато я погледна, кожата ми настръхва. Това не е *déjà vu*, защото аз принадлежа към поколението, което не е преживяло фашизма – но въпреки това навсякъде откривам нарастваща ксенофобия, национализъм и расизъм. Нещо повече – поради мястото, от което произхождам, аз мога да кажа кога страхът от другия се превръща в нещо, което трябва да се вземе на сериозно. И вече се питам дали това са отделни инциденти или те може би са белези за това, че проектът на европейската интеграция започва да губи движещата си сила?

Аз съм родена след Втората световна война и израснах в един сънлив континент, разделен от „желязната завеса“, живеещ в сянката на една

възможна ядрена война. Като деца в училище ние се упражнявахме какво да правим в случай, че попаднем под такава атака. Научихме се да разпознаваме признаците ѝ наизуст: първо на хоризонта ще се отвори облак във форма на огромна гъба, последван от взривна вълна, жега и пепел. Трябва веднага да се скриеш зад каквото и да е препятствие, да сложиш газовата си маска и при никакви обстоятелства да не пиеш вода (това с водата ни се повтаряше особено настоятелно и аз винаги се питах защо). Макар и само деца, ние разбирахме, че тази подготовка едва ли ще ни помогне с нещо, ако такъв ужас се случи наистина. Въпреки това се упражнявахме прилежно. Но това не ни помогна. Когато следващата война, войната на Балканите, избухна много по-късно, тя все пак ни изненада. В късните петдесет години не предполагахме, че войната, на която ще станем свидетели, ще бъде местна, ограничена и с ниска интензивност – войната, която щеше да ни завари напълно неподготвени.

Моето поколение израсна с представата, че такава една война, с геноцид, концентрационни лагери и насилствено изселване на цели населения, е просто невъзможна след Втората световна война. Европа е научила урока си, казваха ни учителите по история, и такива ужаси не могат да се случат повече. Днес, след войната в моята страна, Босна и Косово, аз вече не вярвам, че Европа е научила урока си. Но може би греша. В края на краищата последната война се случи не съвсем в Европа, а на Балканите. А Балканите Европа ли са? Днес това изглежда така, макар че утре би могло да бъде решено другояче. Но ако това е така, то какво тогава е Европа и къде свършва тя?

Назад във времето, в моите училищни години, дори и това беше някак по-ясно. Европа беше там, където не беше Съветският Съюз. Големите промени от последните години промениха тази детинска увереност. Днешна Европа вече не е въпрос на геополитика и определени източни граници, нито дори на икономически съюз – а много повече въпрос на отношения, определения, институции, на един определен мисловен *ландшафт*. Вече няма „желязна завеса“, която да прави определенията по-лесни. През последните години хората в Европа станаха свидетели на падането на комунизма и изчезването на общия враг, ускоряването на процеса на интеграция вътре в ЕС, неговото планирано разширяване на изток, както и войната на Балканите. В същото време процесът на глобализация изглежда поглъща целия свят. Но тези промени се случиха прекалено бързо, за да могат хората да ги схванат на-

пълно. Те реагираха така, както хората винаги реагират на непознатото, с чувство на несигурност и страх. Докато познатият свят се разпада пред очите им, новият, който тепърва получава форма, все още не е разбираем. Какво всъщност е Европа и колко далеч на изток може да се разпростре тя, оставайки си Европа? Турция Европа ли е? И, в този случай, какво да кажем за Русия?

Това не са абстрактни въпроси. Важното тук е как тези промени ще повлияят върху живота на европейците, върху тяхната работа, доходи, образование, език и т. н. Все повече и повече хора придобиват чувството, че вече не са в състояние да упражняват контрол над живота си. Чувството на страх подкопава доверието в света, който ги заобикаля, тяхното усещане за сигурност. Този страх е неясен, разбира се. Но макар че не е напълно определен или установен, често дори не разпознаван като такъв, той все пак е там навън, осезаем, измерим чрез проучванията на общественото мнение, референдумите, резултатите от избори, изразяван като съмнения в необходимостта от обща валута, от интеграция и разширение, от свободното придвижване на работната сила. С други думи, колкото и неясен да е този страх, той вече има ефект върху политическия живот на някои страни и скоро може да доведе до значителни промени в политическия ландшафт на Европа.

Механизмът за използване на страха е прост и добре известен. Като индивид, вие можете да се чувствате изгубен и объркан, пометен от скоростта и обхвата на историческите събития. И изведнъж се намира някой, който ви предлага подслон, чувство за съпричастност, гаранции за сигурност. Ние сме от една и съща кръв, ние принадлежим към една и съща територия, нашите народи на първо място, така върви реториката. За уплашените уши е много успокояващо да чуят старомодни думи като *кръв, земя, територия, ние, те*. Чувайки това, вие се чувствате посилни, вече не сте сами, изправени пред Другите – пред твърде много имигранти, мюсюлмани, турци, бегълци, африканци, цигани или пред твърде голяма бюрокрация, която иска да ви управлява откъм Брюксел. След като веднъж сте открили удоволствието на принадлежността, Другите вече не ви плашат. От страха пред непознатия до създаването на „познатия“ враг понякога ни дели само една малка крачка. Не е необходимо кой знае колко повече от едно неясно чувство на страх, плюс един политически лидер, който да умее да го експлоатира. Медиите ще извършат останалото.

Нарастващият успех на ултрадесните партии в цяла Европа предизвиква сериозно безпокойство. Появява се не някаква нова комбинация от кафяви и черни ризи – а нова схема на нарастващия страх на хората. Десните партии, бичувайки страха на хората с популистка реторика, след това го използват за собствените си цели. Но истината е, че те са единствените, които държат пръстите си върху пулса на хората, които разпознават този страх. Разбира се, те го използват за собствените си цели – за да дойдат на власт. Но не би било правилно да се каже, че този страх се създава или измисля от тия партии. Да се каже това би означавало да се отрече страха по възможно най-лесния начин. Всъщност тези партии, с щедрата помощ на медиите, само придават форма на неясното чувство за неудовлетвореност. Да се насочи то към ксенофобията е лесно, във всяко общество има Други. И докато тази ксенофобия намира израз на нивото на полемики относно това или онова предложение, касаещо гражданството на имигрантите (както в Германия през 1998), то може да се каже, че това не е нещо тревожно. Тревожното е, когато едно изследване на общественото мнение показва, че мнозинството от германците се съгласява с някои от мненията на крайната десница, особено що се касае до имигрантите. Тревожно е и когато този вид реторика произвежда конкретни политически резултати на изборите. След това вече е трудно човек да ги пренебрегва и арогантно – да ги счита само за някакви маргинални феномени.

В едно изследване, извършено за Института по Демоскопия Аленсбах, относно страха от загуба на тяхната идентичност в една обединена Европа, над 50% от германците казаха, че, да, те смятат, че германската идентичност ще бъде изгубена – сравнени с 35% през 1994. Но каква е идентичността, която те искат да защитават толкова много? От гледна точка на индивида, националната идентичност изглежда като нещо дадено и определено, нещо толкова „естествено“ като цвета на очите. Култура, история, език, мит, памет, манталитет, ценности, обичаи, храна ... Всичко това е част от една национална идентичност, а националната идентичност силно доминира усещането за лична идентичност. Преди известно време в малкото френско градче Мило един човек е бил арестуван за това, че е съсипал местния Макдоналдс-ресторант. Но процесът се превърнал в манифестация в подкрепа на Жозе Бов. Той стана национален герой, защото беше успял да артикулира френския страх от американска доминация. Този път хората протестираха против глобализаци-

ята на вкуса – и французите са настроени срещу бързата храна на Макдоналдс също толкова, колкото са настроени да защитават правото си да произвеждат кашкавал от не-пастъризизирано мляко. Всичко друго би заплашвало тяхната национална идентичност. Не можете да поискате от германците да престанат да пият своята бира или от холандците – да престанат да отглеждат лалета. Когато преговаряха присъединяването си към ЕС, шведите настояваха особено много на това, че дъвченето на тютюн няма да им бъде забранено – това е въпрос на тяхната национална идентичност.

От друга страна, в една новосъздадена страна като Хърватско например, човек може да наблюдава как националната идентичност се конструира, а нейните символи биват изобретявани – най-вече от митове и чрез една нова интерпретация на историята. Това само потвърждава едно от нещата, заявявани от антропологията – че националните идентичности не представляват набор от вечни, готови културни, исторически и социални характеристики. С други думи, онова, за което мислим, че е фундаментална основа за един индивид, не е нищо друго освен една културна конструкция – тоест нещо измислено, а не „естествено“. Но архаичната популистка реторика на Франьо Туджман не искаше и да знае, че идентичността винаги бива конструирана в отношение към Другите, той само искаше да изключи тези Други, тоест сърбите. И все пак, от примерите на емигрантите, смесените семейства и хората, които живеят близо до граници, антрополозите доказват, че е възможно човек да се идентифицира с повече от една нация и една култура.

Когато веднъж срещнах един турски *Gastarbeiter* във влака в Германия, той ми се оплака: „Когато съм в Германия, ме смятат за турчин, но когато посещавам Турция, те не ме приемат като един от тях, смятат ме за чужденец, германец. Винаги имам чувството, че трябва да избирам между двете и това не ми харесва.“ „Добре, но как се чувстваш, кой мислиш, че си?“, попитах го аз. Той отговори: „И двете съм.“ Самият той нямаше проблеми с тази идентичност, другите имаха. И наистина, в една култура на национализъм, идентичността е съставена от граници, територия и кръв – и човек е принуден да избере една нация. Но принуждаването на хората да избират понякога води до неочаквани резултати. Преди няколко години две малки села в Истрия бяха уловени в диспута между две новоосновани държави, Хърватска и Словения. Когато словенските журналисти попитаха хората дали те са словенци, те отговориха поло-

жително. Но когато хърватските журналисти ги попитаха дали са хървати, те също отговориха положително. Това, разбира се, беше объркващо и журналистите затърсиха обяснение. Накрая някой им обясни, че „или-или“ просто е погрешно зададен въпрос. Те изпитват силни чувства към идентичността си, но я определят не в национални, а в регионални понятия, те са истрийци. И наистина, при преброяването на населението през 1991 около 20% от хората в региона бяха нарекли себе си истрийци; според регулациите те би трябвало да нарекат себе си „други“. Това беше един вид анти-националистка демонстрация срещу правителството на Франьо Туджман и посланието беше ясно: според истрийците тяхната националност и тяхната идентичност не се припокриват задължително. Нацията, като политическа категория, е само един аспект от тяхната идентичност. За тях транснационалната регионална идентичност беше по-силна от националната. Истрийците не желаеха да предпочетат една националност пред друга, а по-скоро да преживяват идентичността си като сбор от културните, национални, политически и т. н. идентичности, представени в техния регион. „ЕС ще постигне една солидна база на легитимност едва когато европейците почувстват една европейска политическа идентичност. Това не означава, че те няма вече да преживяват себе си като шведи, финландци, французи, португалци, чехи, поляци или унгарци, а че усещането за една обща европейска съдба ще бъде прибавено към тези идентичности“, пише Ингмар Карлсон.

Спомням си по-ранното преброяване от 1981 в Югославия, когато почти 10% от населението обявиха себе си за югославяни. По-нататъшните изследвания показаха, че това е гласът на следвоенното поколение, на младото градско население. Беше ли това началото на югославската нация? Аз не мисля така. Мисля, че хората все още осъзнаваха много силно етническите си идентичности. В моя собствен опит, това беше просто прибавяне на една идентичност към друга, една обща югославска идентичност, прибавена към една сръбска, хърватска или босненска такава.

Ако нациите не са вечни, а националните и лични идентичности са конструирани, то тогава те могат да бъдат и реконструирани. Един друг вид измислена общност може да бъде създадена. Може би това е времето, в което трябва да се мисли за нова парадигма на разбирането на идентичността, за да се балансира нарастващия страх в Европа. Вместо да използваме културни механизми за изключване, възможно ли е да се създадат идентичности чрез сумирането на етнически, регионални,

национални, транснационални елементи на идентичност? Ако идентичността може да бъде реконструирана като съставена от много части, то това ли е начина да се установи европейската идентичност? Не като една стандартизирана и глобализирана общност, а като не-йерархизирана общност на разнообразни култури. Хората биха чувствали, че принадлежат към една специфична култура, но не и държава – също като истрийците. Може ли транс-регионализмът да помогне да се преодолее страхът, който хората изпитват пред интеграцията?

Поради начина, по който живея, една обединена, но разнообразна Европа е възможност, която ме обогатява и ми дава повече свобода. Но за да се създаде една такава Европа, хората трябва да бъдат убедени, че и самите те печелят, а не губят нещо. Ние се намираме на точката, при която загубите изглеждат по-очевидни, когато страхът надвива надеждите относно бъдещето. Кой се страхува от Европа? Бронислав Геремек, бившият полски външен министър, вече намери красив отговор на този въпрос, казвайки: „Европа се страхува от самата себе си!“

Славенка Дракулич (род. 1949 г.) е хърватска журналистка и писателка. Книгите ѝ са преведен на повече от петнайсет езика. В момента тя живее в Стокхолм, Швеция.

Коментари (5)

- 07-03-2009|Гост

Глупашкият мултикултуризъм който властва навсякъде в Европа ще я унищожи. Само крайно десните не са мултикултуралисти. Затова те са единствената надежда на Европа. Е, може би и руснаците. Не изглежда

скоро да прихванат мултикултурната чума. Американците не са надеждат, защото и те са болни от мултикултурализъм.

- 08-03-2009|**Зелен Бетон**

Единствената надежда на Европа е колкото може по-бързо да проумее, че трябва да промени начина си на мислене, за да е адекватна на битието, което е тръгнала да изгражда. Колкото и парадоксално да звучи, битието ни отчетливо изпреварва мисленето. Обективното развитие на технологията и познанието като цяло еднозначно ни тласка да предприемаме стъпки, които още не сме осмислили. Тук не става дума за мисленето на архитектите на промените; става дума най-вече за мисленето на хората (които са не само обект, а – за разлика от подобни по мащаб промени в историята – трябва да бъдат и субект на тези промени).

Значимостта на националната идентичност вече престава да бъде в нейната уникалност; тя става значима заради обогатяването на общата идентичност. Националните култури престават да съществуват като самостоятелни онтологични комплекси, те трябва да свикнат да съществуват в обща сплав с всички останали. Философията на културната конкуренция се заменя с философията на културния принос. А в кратки срокове след това трябва въобще да изчезне парадигмата за конкуренция на идентичностите („кой е по-“). За да изчезне страхът, за който говори авторката: страх, който няма как да бъде конструктивен (ако въобще някой страх може да бъде такъв).

Това е неизбежният път – и не само: ставащото в момента в Европа е генерална репетиция за това, което предстои да се случи в глобален мащаб. В този смисъл американската нация е само ограничен лабораторен експеримент, истинските процеси започват да се развиват едва сега.

Може би трябва да се позачетем в добрата стара научна фантастика, за да свикнем по-бързо с тези представи. Защото изглежда, че фантастиката дойде на дневен ред значително по-рано, отколкото очаквахме.

- 08-03-2009|**Златко**

Общо взето, нямам какво да добавя към предния коментар, освен да благодаря на автора. Харесва ми, аз виждам нещата по много подобен начин.

- 08-03-2009|**e-ink**

Разбира се, че националната идентичност се конструира – в повечето случаи тя е конструирана около 18-19 век (каквото и друго да ни се ще да мечтаем), а по въпросите за множеството от идентичности – Ерик Хобсбом и примера му с г-н Пател.

С езиците обаче няма да ни е така лесно. Малкият език изисква разности по превода и разпространението му, които лесно го сломяват.

Поздрави на Златко и на Зелен Бретон. Удоволствие е да се говори с вас.

- 09-03-2009|**Иванчо**

Дрън-дрън! Националните култури трябва това, трябва онова. И Хитлер и Сталин инженерстваха над човешкия индивид и над човешките общности. Всички помним литературата за „новия човек“. Всяко насилие над човека ни връща към мита за вавилонската кула. Няма ли най-сетне да разберем, че не насилието, а свободата т.е. освобождаването от страховете тоест преустановяването на опитите за трети или четвърти райх и за интернационалното отечество на победилите пролетарии както и за мултикултурални нови общности (какво стана с мултикултуралната Босна?) ще донесат мира и разбирателството. Ако хората желаят да живеят в еднонационална нация – моля. Ако искат – мултикултурално съжителство – моля. Работата на Европейското правителство трябва да бъде само да озаптява лудите, които ще поискат своя избор да наложат на другите. Само такава Европа има бъдеще. Всичко друго са опасни химери с предизвестен край.

4 чифта цици и едно погребение

Автор: Цвета Стоева

На 11 юни преди 26 години съм се родила аз. Не знам почти нищо за този ден. Знам само, че преди да ме роди майка ми е изляла 2 килограма ягоди. Знам, че денят е бил сряда, че съм се излюпила малко преди да започне култовия „Сънчо” и че на излизане от болницата майка ми е била 41 килограма. Когато я видях, баща ми казал:

– Леле, ами ако умре, кой ще гледа бебето?

На 25-тия си рожден ден миналата година не знаех много повече за себе си. Знаех, че не обичам морски деликатеси, въпреки че обожавам морето. Че не мога да вървя на високи обувки повече от 3 часа, но въпреки това имам 18 чифта от тях в гардероба си. Че любовта е най-якото нещо, което някога ми се е случвало, но никога няма да притежавам. Тя е като нечовешката 25-годишна учителка по английски с дълги крака, аз – като сдухания пъпчив зубър, който тя поглежда съжалително, усмихва се и подминава. Задължително. Оставам с домашните и с някакъв горчив извод, че най-яките неща в живота са създадени, за да ги нямам никога. Те са създадени за други яки хора, но не и за пъпчивата ми мутра.

С други думи – любовта пак е отворила краката си, но не за мен. Аз обаче имам четири истински приятелки, които са до мен във всяко агрегатно състояние – когато съм физически болна, психически болна или просто болна по Него. И естествено – когато имам рожден ден. Така че ето ме – с разписан лист за отпуска, два огромни сака за 3 дни и еуфория, която ако се трансформира в енергия спокойно може да затворят АЕЦ Козлодуй за няколко месеца. В колата до мен е моята най-добра приятелка София, с която седнахме на един чин в първи клас и оттогава останахме заедно. Отзад е Зу – с пънкарската си душевност и 10 грама коз. А до нея е Вася – единственото момиче, което е било по-слабо от мен. В 8-ми клас беше 39 килограма и много се дразнеше, когато го разказвах

на всички. Само Вини я няма, защото трябва да довърши дипломната си работа. На мен първо ми става криво, защото исках всички да се съберем заедно, и без това от толкова време не сме го правили, но момичетата паят някакъв коз и след по-малко от 5 минути не мога да чуя мислите си от смях по магистралата. Пушим и пеем „Don't stop me now“ на Queen. Вася никога не знае текста на песните и го измисля в движение, от което става още по-смешно. Около нас кара някакъв симпатичен млад тип с Ауди, като ту ни изпреварва, ту кара успоредно с нас и се усмихва.

– Абе, тоя е толкова готин! Кой го е оставил сам? – чуди се София, докато дърпа от коза.

– На кого му трябва мъже, когато си има приятелки? – питам и натискам газта още повече. Пичът остава назад. Ние продължаваме да пеем.

И наистина за какво ти е един брой ташаци, след като имаш 4 чифта цици на твое разположение. Може би не в онзи контекст, но пък винаги насреща, винаги готови да те изслушат, да се напият с теб и да ти кажат истината право в пиянския нефокусиращ поглед. Вася ни разказва за някакво предаване, което е гледала по National Geographic. В него обяснили как преди мъжете имали YY хромозома, но после нещо се бъргнало и взели една от нас. След време се очаквало Y хромозомата съвсем да изчезне, а с нея и мъжете.

– Един ден просто няма да ги има, копеле! – казва Вася и свива рамене.

– Е, тогава и ние ще изчезнем.

– Не. Просто ще започнем да се самовъзпроизвеждаме. Така казаха.

– Абе, вие луди ли сте? ! – прекъсва ни София – Въобще не искам никой да изчезва. Аз мъжете ги харесвам, така че няма да е зле да се навъртат наоколо от време на време.

Явно всички започваме да мислим какво ще правим без Y хромозомата, защото се умълчаваме. Решавам да си купя все пак онзи вибратор, защото никога не се знае. Давам ляв мигач на кръговото и влизаме в бетонния Слънчев бряг.

– Да останем тук – предлагам аз – По това време на годината на морето все още няма много хора. Ако има – те са тук. Може да отидем на Смокини или Варвара, обаче се съмнявам да има някого, така че ще ни се наложи наистина да се самовъзпроизвеждаме.

– Оставаме! – категорична е София.

* * *

Озоваваме се на Какао бийч, заобиколени от приятен хаус, приветливо слънце, което казва добър ден на побелелите от зимата ни кожи, и слаби силиконови девойки по розови бански. Зу през цялото време ги гледа лошо:

– Щото погледни ги, копеле, какви са счупени Барбита. По цял ден са заети с това да вадят пясъка от изкуствения си маникюр или от силиконовия си гъз. Не мога да понеса дори гледката само!

После се заема да прочете отново 4-те смс-а, изпратени от новата ѝ страст. Пичът явно въобще не е заинтересован, защото няма ни вест, ни кост от него цели 5 дена. Освен това думите му, когато ги има, са едни неопределени и вяли. Няма как да ѝ го кажа. Зу започва да размишлява на глас дали да му се обади. Решава, че не е добра идея и ще почака той да звънне. Изброява всички причини за своето решение, после се кротва за момент и отново започва да се чуди дали все пак да не звънне. Започва да ниже причини „За”. След като няколко пъти ме пита какво всъщност да направи и „той защо не ми звъни бе, копеле”, решавам, че е по-добре да се направя на заспала, защото вече сериозно ми писва.

София е на съседния шезлонг и също е заета с телефона си. Тя има стабилно гадже вече две години, което никоя от нас не може да понася. Той е обсебващ, флегматичен и трудно прави причинно-следствена връзка между нещата. Всъщност направо е тъп, обаче София твърдо отрича:

– Не е глупав бе, копеле! Просто веднъж като малък е паднал жестоко на главата си, докато е тичал, и оттогава нещо му е станало. Но пък е ужасно хубав!

Никоя от нас не го намира за хубав, обаче всички мълчим.

Вася също е със сериозна връзка. Там обаче нещата отиват от влюбени към безнадеждни. Последната една година прекарва все повече време с него и все по-малко с нас. Когато сме заедно тя говори постоянно за него, а когато ни писне, просто му се обажда и отново не спира да говори. Оглеждам се – и трите ми приятелки са заети с телефоните си – проекция на техните гаджета, любовници или просто познати, с които са правили секс. Мислят какво да кажат, задраскват го, после го премислят пак и в крайна сметка го изстрелват в смс, някъде далеч от морето, към точката на тяхната любов. И трите са потънали в своя любовен микрокосмос. А уж този уикенд беше само за нас четирите! У хромозомата

щяла да изчезне, ама друг път! Не и докато е обсебила така настойчиво главите ни.

Настроението ми за рожден ден започва да се изпарява по-бързо от леда в Мохитото. Слънцето казва „Чао“ и кожата ни настръхват от хладния вятър. Събираме кърпите и изчезваме към хотела. Все пак в този курорт има достатъчно алкохол, така че да забравят не гаджетата си, а направо малкото си име, успокоявам се аз. Поне за един шибан морски уикенд.

Момичетата продължават да пишат смс-и.

Цвета Стоева е млада българска авторка, победителка в конкурса „Новелови награди“ 2007.

Коментари (23)

- 08-03-2009|Гост
банално и гнусно
- 08-03-2009|Гост
е кво му е гнусното сега? само банално си е 😊
- 08-03-2009|Гост
Е кво му е гнусното и баналното сега? Само не-банално и не-гнусно е:-)
- 09-03-2009|Гост
Може да кажем, че пак не струва. Така по-добре ли е? 😊

- 09-03-2009|**Гост**

скучно и нищо особено!!

- 09-03-2009|**Златко**

Пак ме ядосвате, милички, но тоя път ще се опитам да обясня защо. Значи, колчем се появи тук текст на Цвета Стоева, моментално се по-сипват отрицателни коментари (малко по-сдържани отпреди, но по същество рефренът се зададе от първия текст и сега вече се е превърнал в популярен шлагер, нещо като тукашен вариант на песен за Евровизия). Е добре, но как тогава ще ми обясните факта, че текстовете на Цвета, без нито едно-единствено изключение, винаги попадат сред най-четените текстове на този сайт? Мазохизъм ли е това, или лицемерие? Значи, или четете с по-голямо удоволствие неща, които не ви харесват, или ми говорите празни приказки, или тия, които четат си мълчат, или ... дявол знае какво. Ако не беше това толкова комично противоречие, може би наистина бих се замислил дали да пускам повече нейни текстове. Но в моментите, когато сравнявам резултатите от статистиките на сайта с коментарите, трябва да призная, се чувствам доста странно – и, надявам се да извините скептицизма ми, продължавам да предпочитам гласа на статистиките пред онзи на коментаторите. Не може и едното, и другото да имат една и съща тежест. И, докато нещата продължават да изглеждат така, аз ще пропускам коментарите покрай ушите си. Извинете ме, ако чувствате коментарите си взети недостатъчно сериозно.

- 09-03-2009|**Гост**

Ами, вие ги пускате основно за да си вдигате рейтинга, защото още от началото видяхте, че дразнят.

Хората ги четат, защото ВЕЧЕ са подразнени и разбира се, защото имат вкус към скандала. Не е мазохизъм, нито лицемерие повече отколкото е Вашето – да ги пуснем когато форума замре ☺

- 09-03-2009|**jin** – текста

На мен пък ми харесва. Звучи ми съвременно, прямо, откровено. Бих си лафил с удоволствие с такъв човек.

- 09-03-2009|**Гост**

Да, колкото за лаф си става.

- 09-03-2009|Златко – Re:

Гост писа:

Ами, вие ги пускате основно за да си вдигате рейтинга, защото още от началото видяхте, че дразнят.

Хората ги четат, защото ВЕЧЕ са подразнени и разбира се, защото имат вкус към скандала. Не е мазохизъм, нито лицемерие повече отколкото е Вашето – да ги пуснем когато форумата замре 😊

Уф! От 450 текста на този сайт има 6 на Цвета. А освен това, ако само за момент се опитате да се поставите на мое място, то сигурно ще успеете да видите, че просто не мога да си позволя да изоставя авторка, която харесвам, само защото (някои) от читателите са я избрали за любим обект на отрицание, да не кажа по-силна дума. А скандал тук не виждам – изданията, които търсят скандали, можете да разпознаете по това, че вземат от тук „по-пикантнички“ текстове, илюстрирайки ги с картинки, за по-голям ефект (като текста за естетиката на „Плейбой“, например). И дали е моя вината (или заслугата) за това, че нещо толкова невинно (и според мен – искрено) като тези текстове се възприема от аудиторията като скандал? И че тя, привикнала да бъде третирана като инертна маса, която може да бъде пробудена само чрез първосигнални дразнителни, по инерция търси същото обяснение където и да попадне, включително и тук. Доколкото разбирам от коментара, според вас „Прегледът“ не се различава с нищо от останалите издания в България. Поредният търсач на собствен рейтинг, за сметка на грозно и отблъскващо съдържание? Хайде, изплюйте камъчето (или храрката), миличка/миличък!

- 09-03-2009|Гост

Уф! Не изоставяйте никого. Това което дразни е не, че подкрепяте нещо. Само тук казвате ето – това е качествено. Само тук се опитвате да подбутвате. За повечето от другите 450 статии (които щом са в сайта, също харесвате) не удряте такава подкрепа и не правите такива сърце-раздирателни защитни пледоарии. Който ги харесва – харесва, който не – не. Вие също не реагирате така когато някой не хареса тях, така че вижте и собственото си поведение.

Чета и горния текст и защитата му и се чудя, наистина ли харесвате толкова тези разкази? Кажете моля ви, какво видяхте в тях, какво точно се казва с тях? Кое в тях НЕ е банално? Интересно ми просто. Ако не ви се занимава с това, недейте. Но и не говорете за потенциал. Може да го

има и нека момичето си пише, но нека коментираме това което е показано в момента.

- 09-03-2009|Златко – Re:

Гост писа:

Кажете моля ви, какво видяхте в тях, какво точно се казва с тях? Кое в тях НЕ е банално? Интересно ми просто. Ако не ви се занимава с това, недейте. Но и не говорете за потенциал.

Може да го има и нека момичето си пише, но нека коментираме това което е показано в момента.

Ами аз вече се опитвах да го правя, многократно (ако прочетете коментарите ми към първите два разказа на Цвета, ще намерите отговори точно на въпросите, които задавате, сега не искам да се повтарям). И, да, никога не съм се опитвал да крия факта, че именно масивната читателска реакция ПРОТИВ Цвета ме настърви да публикувам повече нейни текстове. Не е имало друг автор и текстове тук, които да са срещали такъв масивен отпор – нещо, на което аз гледам като на някакъв вид масов феномен, направо по Елиас Канети (тук вече може и да се увличам, съгласявам се предварително). На нейния собствен сайт, където я четат хора на нейната възраст и вероятно с подобни на нейните интереси, реакциите са къде-къде по-балансиранни от тук. Но тук – не! Тук текстовете се отхвърлят безкомпромисно, в тях няма нищо ценно, те са банални, скучни, безинтересни ... Хе! Това просто не е вярно! Може да не са върха на съвременната българска проза, но в тях наистина има неподправеност, искреност, свежест, макар и доста носталгична. И само повърхността, грубият език, е този, който автоматично кара тукашната публика да се дразни и нахвърля върху нея. Ако тя не използваше думи като „кур“ и подобни, реакцията би била много по-различна, в това съм напълно сигурен. И – ОК, тук аз съм наред да изплюя камъчето, но вече ми писна от недомлъвки – за мен това е само доказателство за това колко незряла, колко незнаеща и потопена в собствен сос е публиката, която коментира тези текстове. Въздържам се от обобщения по адрес на останалите, това би било несправедливо. Но да се прави такава дандания, да се използва думата „скандал“, ТОЧНО за тия неща! Ха, ха, падам от коня! Елате и прочетете два реда от тукашните скандални текстове, „Влажни зони“ например ...

Но стига толкова, ако търсех нещо по-различно, щях да пиша на немски и за немци. Аз съм обвързан с вас чрез непрекъсваема пъпна връв, милички, независимо от това дали това ми харесва или ме дразни. Това е още едно от нещата, които ми се наложи да узнавам и признавам с рев и сополи, на далеч по-млада възраст. Тъй че, дали с плесници или с милувки, ние с вас ще се докосваме още дълго време, волно-неволю.

Хайде сега, стига сме се яли, нека поработим малко, че приказките са си приказки, а сиренето – сирене. Не по думите, по делата се мерим, и ние както всички останали, колкото и да е трудно да се повярва това понякога.

Хай със здраве,
Златко

• 09-03-2009|Гост

В тях не казвате кое НЕ е банално, защото за мен разказите са такива, но все едно. Въпросът е в това, че сега дори такова слабо парче като това тук, вие го изкарвате добро само защото видите ли „всички са нарочили момичето“. Тя си пише, нормално е да има слаби неща повече или по-малко. Според мен повечето са слаби и има много неща за променяне.

За да не кажете, че пак е тенденциозно, влязох в блога ѝ и приемам ето това за по-добро:

Правим секс следобед на дивана.

Той е едноцветен, хлъзгав и неделен.

Разтяга се практично и не скърца. Точно като душата ти.

Правим секс със старите албуми на Мадона.

Ти подреждаш косата ми в триъгълник на гърба.

Докато таймерът на микровълновата отброява 30 секунди – кексът винаги е недопечен.

Съдържа нишесте, две пилешки бутчета и една чаша невъзможност – да спреш да чертаеш геометрични фигури.

По телата на жените.

Когато усетя ръцете ти по гърба си, сълзите ми образуват сърце по кожата.

Безсилието се блъска в главата като топка за скуош и пак ми разби-ваш устата.

Правих секс, но с друга.

Майната му! Ще си купя кожени ботушки.

Ще ми отиват на овчата душица.
С 13 сантиметрови муцуни.
В градината ми расте вулкан под ледовете.
И превръща тревата във вечерна параноя.
Ставам и на нощното шкафче си написвам -
Ако филмът пак те е разплакал, проблемът е в субтитрите.

Има думичката „секс“ в него. Не видях има ли „кур“. Не мисля, че точно това притеснява когото и да било или би го притеснило ако текста е качествен. Подценявате си аудиторията и още как. А приказките са си приказки, да.

- 09-03-2009|Златко

Ами, виждате ли, проблемът с всяко прекомерно дискутирано нещо е, че рано или късно (и по-скоро рано, отколкото късно) мненията престават да представят коментирания обект и се превръщат единствено в рупори (и огледала) на изразителите си. В това няма нищо лошо, такава най-вероятно е човешката природа. Така че, ако ми позволите едно може би грубо обобщение, тук вече отдавна не става дума за Цвета и нейните текстове, а за една повече или по-малко автоматична съпротива срещу нещо, което хората възприемат като агресия – агресия от страна на някой си, който изглежда си въобразява, че може да „поучава“, „възпитава“ или „просвещава“ хората, само защото живее в Германия. Не ще и дума, аз виждам нещата по един по-различен начин, но – понеже в случая се засяга важна и досега неотваряна тема, нека кажа няколко думи и по този въпрос.

Да, „Прегледът“ е едно просветителско начинание. Не бих си позволил никога да кажа нещо подобно, ако не виждах в него едно средство преди всичко за МОЕТО СОБСТВЕНО просвещение, а едва след това – и на всички ония, които биха искали да извървят част от тоя път заедно с мен. Никога не бих чел толкова много, никога не бих работил толкова много, никога не бих се вълнувал толкова много от България, света и цялата какофония, която ни заобикаля, ако не беше гъделът на това начинание – и удоволствието да споделям самотата си с толкова много и толкова сродни души, колкото и да ме ядосват понякога.

Тъй. А сега за Цвета. Всъщност за текстовете ѝ. Може би всичко се свежда просто до това, че те така силно ми напомнят за вълненията на

собственото ми време отпреди двайсет, двайсет и пет години, знам ли. За дивото търсене, за непоносимото усещане, че на тоя свят няма жив човек, който да ти е еш, че точно твоята половинка живее някъде в Буенос Айрес или Патагония, и че никога, никога няма да я (го) срещнеш. Не е необходимо това усещане да е много комуникативно – и, доколкото разбирам, то явно не е. Което не го прави по-малко силно за мен. Готино е, когато знаеш, че още някой го стяга обувката на същото място, не е ли така?

- 10-03-2009|**Филосов**

„как тогава ще ми обясните факта, че текстовете на Цвета, без нито едно-единствено изключение, винаги попадат сред най-четените текстове на този сайт?

В конкретния случай -- много лесно -- заради думата „цици“ в заглавието! Така всеки може ...

- 11-03-2009|**Защо**

Ясно е, че когато си разглеждаш пъпа и правиш преразказ по картинка, трудно може да излезе нещо особено (впрочем стихчето е същата история, но когато разхвърляш метафори наоколо си, можеш да кажеш нищо по по-ефектен начин – викат му метафраза). Както и да е – момичето е малко, още му расте главата, може и да излезе нещо от него. Не ви разбирам обаче вас, коментаторите, които сте му седнали на лицето и се замеряте с мъдрости, повечето от които по банални от нейните творения.

- 17-03-2009|**Гост**

На мен пък, много ми хареса разказа. Иначе въобще нямаше да напиша коментар, но не мисла че авторката и нейното творчество трябва да бъдат така одумвани. Разказът е свеж и реалистичен. Все пак е художествена измислица не я намирам за вулгарна, и точно умерената скандалност я прави четена. ☺

- 19-03-2009|**Гост**

и на мене не ми хареса- въпреки всичките ѝ награди.....

4 чифта цици и едно погребение

- 29-03-2009|**Гост** – текста

Банално, пошло, никаква алюзия за литература – защо го публикувате?

- 30-04-2009|**gengen4ev**

СТРАХОТНО ., чекиджийки (има предвид изстрелваните към морето смс-и толкова Бъроуз) и идейната безидейност в нещата на цжетостоева(slackers, idlers, we are here)

- 18-08-2010|**WHS** – 4 чифта цици в една опаковка

Бозаво леко. Цици, ташаци ... русо барби, ето и аз вече съм най-четения и сега хиляди хора ще посетят моя сайт www.webhousestudio.com
НЕ МИ ПУКА ЗА ОПАКОВКАТА, КОГАТО НЯМА СЪДЪРЖАНИЕ !!!

- 25-05-2011|**Гост**

Дано алкохолът помогне на момичето...

- 11-07-2012|**Друг Гост** – На мен ми харесва

Таман прочетох всичките текстове на авторката тук. На мен ми харесват.

Басирам се че всички критици по-нагоре са и автори. От най-четените.

Нейното тяло, моето бебе

Автор: Александра Кучински

На 31 седмици, моето бебе риташе и се протягаше. На екрана на ехографския апарат можех да видя как прави обичайните си коремни преси. Мониторът предаваше едва доловимите звуци на неговото биещо сърце.

Техниците се сменяха от преглед на преглед. Предишния път имаме късмет: беше онази общителна млада жена на име Жизел, която пишеше неща като „Здрасти, мамо и тате!“ върху мъгливите портрети на бебето или, върху картинката на неговите гениталии, „Аз все още съм момче!“ Но днес ни се падна строгата жена, която неохотно пишеше „крак“ и „лице“, ако изобщо пишеше нещо.

След това тя откъсна картините от ехограмата и ми ги подаде с една ръка; с другата, тя се протегна надолу, за да изтрие гела от корема на жената, която износваше детето ми.

Аз не родих сина си. Той е продукт на моята яйцеклетка и спермата на съпруга ми. След половин десетилетие, в което се опитвах да забременея, понякога успявайки, но всеки път не сполучвайки да износя детето докрая, аз стигнах до извода, че ако бихме искали да имаме дете, което е генетически сродно с нас, то ще трябва да намерим жена с поустойчиви детеродни органи от моите, която да го износи. Това беше през април 2007. Бях на 39 години. Изтощени от години на безплодност, емоционално изцедени от помятанията, съпругът ми и аз решихме, че ще опитаем бременно заместване – да наемем жена, която да износи нашето дете. Разбира се, това беше акт на отчаяние, при това акт, усложнен допълнително от въпроси, идеци от големите сектори: финансови, религиозни, социални, морални, законови, политически.

На 11 май 2007, съпругът ми и аз изпратихме Е-мейл до един адвокат в Ню Джърси, който се специализира в случаите на бременно замества-

не. През юли един лекар изкуствено оплоди осем яйцеклетки от яйчниците ми със сперма, взета от съпруга ми.

В началото на август, една учителка от Харлесвил, Пенсилвания, на име Кейти Хилинг, беше бременна с нашето дете. На единадесети май 2008 аз държах в ръцете си нашия триседмичен син. Беше денят на Майката.

Желанието да бъда майка – да родя дете, да се грижа за това дете – винаги е било дълбоко вкоренено в мен. Никога не съм се съмнявала в способността си да бъда добра майка. Имах прекрасно, щастливо детство; имам топла, обичаща, весела майка. Но дори и така, аз не мислех за отглеждането на детето като цел сама по себе си. За мен майчинството беше естествено продължение на една любовна връзка. Ако никога не бях срещнала мъжа, бих се отказала от детето.

Но аз срещнах мъжа, Чарлз Стивънсън, когато бях на 32 години. Щастливо омъжена на 34, аз се надявах, че да забременея няма да бъде нещо особено трудно. Мъжът ми – на 54 – беше по-възрастен, но спермата му имаше доказана история; той вече имаше деца от предишни бракове. Когато станах на 35, още нищо не беше се случило и, след като се консултирахме с няколко лекари, Чарлз и аз решихме да опитаме оплождане *in vitro*. Съдейки по опита на няколко приятели, ние решихме, че I. V. F (оплождането *in vitro*) ще донесе бързи резултати. В борбата за моята бременност, аз исках големите калибри.

Започнахме I. V. F. -цикъла в Центъра за репродуктивна медицина и безплодност в университета Корнел в Ню Йорк. Всяка сутрин пациентките чакаха в продължение на час и повече в една, както ми се струваше, голяма като хангар чакалня. Една сестра изстрелваше имената ни когато станеше време някой от свободните лекари да разгледа яйчниците ни. Понякога се дочуваше име, което разпознавах: нечия бивша приятелка, някоя позната. Аз бях репортерка за Ню Йорк Таймс, така че някои от тях сигурно разпознаваха и мен. Веднъж, една друга пациентка ме спря в халето. „Не се безпокой“, каза ми тя. „Твоята тайна е на сигурно място при мен.“ На ръката ѝ проблясваше сребърна гривна, която удостоверяваше, че е пълна трезвеничка.

Бях смаяна. Жестът ѝ подчерта безпомощността, самоналожената тайна на безплодните. Двойките често издигат барикада от мълчание около процеса, за да избегнат въпросите на приятелите и членовете на семейството, както и техните непрестанни, безполезни предложения.

Просто трябва да си починеш. Опита ли с акупунктура? Соевото мляко води до безплодност. Твърде много седиш пред компютъра. Абе какво става с всички вас, момичета дете правите кариера? Проработи ли тоя цикъл? Бременна ли си този път? Колко инжекции? Къде? Тихичко подсвирване: Леле, ама ти сигурно много го искаш, това дете.

Първите три I. V. F. -цикъла бяха неуспешни. Яйцеклетките бяха добри, но ембрионите не се задържаха.

През февруари 2005 аз забременях. Това беше огромно облекчение.

И безплатно. В клиниката, всеки цикъл на I. V. F. струва 8 000 долара. Лекарствата обикновено струват допълнителни 4 000 долара. Повечето застрахователни планове не покриват такива процедури, така че ние плащаме сметките сами. Да, имахме късмета да можем да си го позволим, но все по-нарастващите разходи напомняха непрекъснато за това колко краен е курса, по който сме поели. В нашия случай някои от лекарствата бяха заплащани от застраховката, но това беше всичко.

През март отидох да видя моя доктор в Корнел. Трябва да съм била някъде около десетата седмица. Влизайки в кабинета му, изпитах особено усещане за победа. Да, бях успяла, бях доказала плодовитостта си.

„Ахем“, каза той с малко странен глас. „Имам лоши новини.“ Обърна към мен екрана на ехографския апарат и посочи към средата му. „Вижте ли тази черна точка?“

Аз кимнах предпазливо.

„Това беше сърцето“, каза той.

Вариантите бяха следните: да оставим тялото ми да изхвърли неуспешната бременност, което би могло да отнеме още 10 седмици – или, както той каза, да изгубим цели два месеца или повече в преследването на бременността – или да дойда за аборт, на следващия ден. Тогава можели да изследват ембриона за генетически дефекти, което пък можело да обясни защо тялото ми е прекратило бременността.

Сестрата ми се обади два дни след процедурата.

„Ако това ви интересува, беше момиченце“, каза тя.

Ако това ме интересувало.

„Мозъко“, замолих се аз, „моля те направи така, че да забравя всичко това“.

...

След 11 пропаднали процедури *in vitro* и четири неуспешни забременявания, простиращи се в разстояние от пет години, реалната надеж-

да се превръща в една доста блудкава преструвка. Така че аз престанах да се надявам.

През април 2007, съпругът ми и аз се срещнахме с една адвокатка от Ню Джърси на име Мелиса Брисман. Тя се занимава със случаи като нашия и всяка година като резултат от усилията ѝ се раждат около 200 деца. Тя пласира реклами за работата си във вестници, в Интернет, дори на подложки за кухненски прибори. Нормалните разходи за бременно заместване, каза ни тя, възлизат на около 30 000 до 60 000 долара, при което се покрива всичко, освен извличането и оплождането на моите яйцеклетки, и прехвърлянето им в тялото на носителката на детето. Това щяло да струва допълнителни 10 000 долара, при наш личен лекар.

Таксите на носителката ще се изплащат чрез месечни вноски, а не като цяла сума на края. По този начин за нея се гарантира, че ще ѝ бъдат заплатени всички месечни отговорности покрай бременността, дори и ако тя завърши с помятане. Никакви пари не се разменят директно между бъдещите родители и носителката. За целта се прави специална банкова сметка, управлявана от офиса на Брисман, а една трета страна изплаща месечните такси. Разговорите за пари между бъдещите родители и носителката не се насърчават. Това се прави, за да се премахне отчасти духа на комерсиализация от процедурата.

Информацията в пакетите, изпращани от евентуалните заместителки, предлагаше богата картина на страната. Имаше омъжени и неомъжени жени, жени в 20-те си години и жени на около 40; жени, които бяха съгласни да изнесат дете за двойка хомосексуалисти и такива, които не бяха; жени от библейския пояс¹, от ръждивия пояс², от тихоокеанския северозапад и индустриалния североизток. Описания, направени от социални работници, предлагаха интимни детайли от личния им живот. Някои от историите бяха дълбоко трогателни. Една от жените беше дала първородното си дете за осиновяване, вместо да абортира; преживяването беше я накарало да се заинтересува от заместителството. Повечето евентуални заместителки бяха омъжени и имаха деца. Мнозинството от тях имаха средно образование, някои бяха посещавали университети, а други имаха висше образование.

1 Предимно южните щати в САЩ, където евангеликанският протестантизъм е доминираща част от културата. Бел. пр.

2 Най-старият индустриален пояс в САЩ, обхващащ предимно северните щати от Илинойс до Масачузетс. Бел. пр.

Никои от тях не живееха в бедност. Адвокатите по принцип не приемат бедни жени, по различни причини. Повечето бедни жени обикновено имат по-малко стабилни отношения, здравето им не винаги е добро, понякога имат проблеми с наднормено тегло. От заместителите често се изисква да разполагат със собствена здравна осигуровка, което означава, че жената или съпругът ѝ трябва да имат добра работа.

Когато получихме документите на Кейти, ние веднага почувствахме, че тя е далеч най-завършената и интелигентна личност от групата. Тя пишеше, че е щастливо омъжена с три деца. Отговорите ѝ не бяха написани на ръка в малките пространства на формуляра; тя беше снела въпросника от Интернет и беше го попълнила много подробно. Особено ни впечатли нейното внимание към дребни детайли. А написаната на компютър автобиография подсказваше, между другото, че тя разполага с известна техническа компетентност.

В съвместния разговор по телефона с Кейти и съпруга ѝ Мик – заместник-шеф на маркетинговия отдел в една банка – ние веднага се почувствахме много уютно. Те имаха три деца, две от които вече бяха в колеж. Звучаха убедително и интелигентно. И тя вече имаше опит със заместителство: предишната година беше родила бебе-момче за една двойка от Ню Джърси.

Кейти беше на 43. Някои клиници ограничават възрастта на заместителките до 40 години, но доктор Фатех ни каза, че щом тя е здрава, възрастта ѝ не е никакъв проблем. В нейния случай възрастта била само предимство, поради зрелостта и опита. По време на разговора тя и съпруга ѝ звучаха като стабилни, чувствителни хора.

Кейти ми каза, че мотивацията ѝ не е чисто финансова, макар че тя беше откровена относно факта, че парите ще им помогнат при изплащането на образованието на децата. Но опита с раждането на бебето за двойката от Ню Джърси, каза тя, ѝ дал усещането, че някой има нужда от нея по един нов, уникален начин. Много хора са съгласни да отглеждат и възпитават чужди деца, каза тя, но не са много хората, които са готови и да раждат чужди деца.

Кейти и аз се срещнахме в кабинета на моя доктор. Тя доведе дъщеря си Ребека, която също имаше подобен опит: тя дарява яйцеклетки, за да помогне при изплащането на образованието си. Ние трите бяхме нещо като мозъчен тръст против безплодие.

В деня, в който трябваше да се извлече моята яйцеклетка, аз отидох в операционната с херметично затворена чашка, съдържаща спермата на мъжа ми. Беше юли. Както всеки път, след анестезията се събудих в помещението за почивка, с болки в стомаха.

Няколко дни по-късно майката на Кейти, Ан Питърсън, търговка на недвижими имоти, придружи дъщеря си до Ню Йорк, където трябваше да се извърши прехвърлянето на оплодената яйцеклетка. Кейти изчезна заедно с една сестра, а аз решавах кръстословици. По някое време тя се появи, след като беше прекарала един час с крака, вдигнати нагоре. Представете си, след цялата тази технология те все пак изискват от вас да постоите с вдигнати нагоре крака. Тя сияеше.

„Мисля, че всичко е наред“, каза тя. „Впрочем, нали затова ми викат бързата фурна.“

Две седмици по-късно получихме потвърждението на онова, което Кейти знаеше от самото начало.

...

Аз се безпокоях за всичко.

Страхувах се от най-лошото всеки ден – внезапно помятане, автомобилна злополука, някаква сериозна болест, която ще накара Кейти да пометен детето, за да спаси живота си.

Какво щях да разказвам на сина си след десет години? Не можах да те направя, затова те дадохме за правене на някой с по-добра утроба? Част от теб дойде от моето коремче, но останалата част дойде от коремчето на друга жена?

Щях ли да бъда наистина негова майка? Не е ли ключът към майчинството износването на детето? Имах приятелки, които бяха родили деца, използвайки дарени яйцеклетки и други, които бяха осиновили деца – и всички те бяха също толкова майки, колкото и жените, които бяха износили децата си сами. Но аз се страхувах, че пропускам някаква важна подготовка. Една бременна майка чувства как детето расте и се движи; тя се подготвя за майчинството, независимо от това дали го осъзнава или не. Какво означава да не разполагаш с този опит? Достатъчна ли е генетическата връзка? Дали детето ми няма да израсне и да започне да крещи: „Не можеш да ми казваш какво да правя – ти дори не си ме родила!“?

Малко преди важната дата прекарах два спокойни дни с Кейти, съпруга ѝ Мик и 11-годишната им дъщеря, Михаела. В четвъртък докторът

на Кейти предложи да отидем в родилното на следващия ден. Чарлз веднага дойде от Ню Йорк.

Раждането не е някаква подредена работа. Докато Кейти се бореше с родилните болки, мъжът ми стоеше до главата ѝ, за да не се намира чак толкова близо до реалната страна на нещата.

В 3:49 Максим дойде с писък на тоя свят, очите му подути, тялото му покрито с восъчно-маслена субстанция. Той тежеше над пет килограма. В родилното имаше цяла тълпа – Кейти, съпругът ѝ, двете ѝ дъщери, две сестри, един доктор и моят съпруг. Аз прерязах пъпната връв.

Предната зима един католически свещеник, след като разбра, че ще имаме дете и за моите планове да отгледам детето в същата либерално-католическа традиция, в която бях възпитана самата аз, се намръщи и каза: „Знаете ли, църквата не одобрява бебета, получени по научен път.“

След раждането коментарът ми се стори ужасно погрешен. В моето мислене науката е върховният израз на природата; природата и науката идват от божественото. Трудно е да не вярвате в божественото когато гледате моето дете. За мен той е удивително красив, с голата си глава, сини очи и кръглия нос на съпруга ми. Чудото на неговото съществуване говори за щедростта на човечеството – и за магическата, обединена координация на повече от десет души в акта на неговото създаване.

Няколко дни по-късно, след един неочакван пристъп на страх, съпругът ми взе ръката ми в своята и каза:

„Ти роди нашето дете. Докторите просто го извадиха от теб пред десет месеца. Това е същото като цезарево сечение. Те просто го извадиха още когато той беше много, много малък. А сега той е тук и е също толкова част от теб, колкото и ако беше излязъл от твоето тяло. Защото той наистина излезе от твоето тяло.“

Разбира се, това беше едно малко удобно изкривяване на логиката. Но по свой собствен, важен начин то беше и истината. Нашето дете беше дошло от мен, от нас. Телата ни бяха съединени в една стъклена чинийка и детето ни беше износвано от друга жена в продължение на девет месеца. То е реализацията на нашето най-съкровено желание – реализацията на най-сляпата и мощна сила във вселената, едно дете, доведено до живот по единствения възможен за него начин.

С малко помощ.

Превод със съкращения.

Александра Кучински е американска журналистка и сътрудничка на *New York Times*.

Коментари (2)

- 13-03-2009|**Гост** – Изумителната човечност

Страхотно! Толкова топлота, човечност и красота в преживяването и в разказа за чудото! Велико 😊 Широко скроени човеци, които не само съзнават чудото ЖИВОТ, служат му открито, красиво, нежно и с много обич!

- 16-01-2012|**Кръстина** – Прекрасно

Великолепен разказ за чудото да обичаш другия както себе си. И за мъдрия избор с любов да помагаш на изпадналия в беда. Защото вярваш в силата на живота и в доброто у човека.

Има много надежда за бъдещето на свят, който избира така 😊

Моят красив провал

Автор: Салман Рушди

Вашата книга „Очарователната флорентинка“ разказва за невероятно много неща: любов и прелъстяване, фикция и истина, време и история, власт и просвещение, ориент и окцидент ... Роман за всичко ли искахте да напишете?

Ами аз винаги искам да пиша романи за всичко. Много рано в писателския си живот аз стигнах до убеждението, че има само два начина да се пише интересно: човек или пише за нищо, или за всичко. Джейн Остин избра първото. Тя беше в състояние да откъсне един косъм от главата на Бога, да го завърти в светлината и да конструира от него цял един свят. На мен не ми е даден този талант. Аз по-скоро съм склонен да опитвам отново и отново да побера в една книга целия живот, цялата вселена. Както и авторите от 18-ти и 19-ти век, на които се възхищавах, когато търсех собствения си път като писател – Уилям Текери, Хенри Фийлдинг или Чарлз Дикенс. Тези опити са, разбира се, осъдени на провал. Но това е един красив провал.

Николо Веспучи, разказвачът на историята във вашата книга, рискува не само провал, но и главата си ...

Откачено, нали? Веспучи пътува по целия свят в едно време, в което пътуванията са изключително трудни; той е твърдо убеден, че неговата история има голямо значение точно за великия могол Акбар, един невероятно могъщ и поради това опасен човек. И защо върши това? Защото една от фундаменталните потребности на човека се състои в това, да осигури чувателност за собствената си история. Онзи, който не може да разкаже историята си, не съществува.

Не е ли това валидно само за писателите?

В никакъв случай! Веднъж се запознах с един католически свещеник. Разговаряхме за неговата задача, която често го води до леглото на умиращи хора, за да им даде последно причастие. Но всъщност, каза той, задачата му в тези моменти се състояла в това да слуша. Хората искат,

малко преди края, някой да чуе историята им: това бях аз, това беше живота ми. Не е достатъчно да знаете кой сте. Необходим е и някой, който да го чуе.

Веспучи желае освен това, Акбар да повярва в историята му. Ние сме чели Итало Калвино и Хорхе Луис Борхес, сега просто се замеряме с понятия като метафикция и постмодернизъм. Колко важно е за съвременната литература това „да ги накараш да повярват“?

Това е ядрото на литературата. Изкуството на фикцията се състои в това да измисляте неща, които не са верни. Но човек трябва да ги измисли така, че те да станат верни. Ако не можете да постигнете това, по-добре не се опитвайте. Между другото именно Калвино ми служеше като вдъхновение в много отношения при работата над този роман. Аз много обичам неговите *Шест предложения за следващото столетие*. Литературните добродетели, които Калвино изрежда там ...

Лекота, бързина, точност, видимост, многообразие ...

... те ми изглеждаха решаващи за успеха на тази книга, ако не бих искал да се изгубя в необятността на материала. Дори си сложих една такава бележка на работната маса: „само ако е от полза за историята“. Колкото и изкусително да беше да се предостави повече място за политическите интриги във Флоренция по времето на Ренесанса или за делата и завоеванията на индийските владетелски династии – принципите на Калвино ме предпазваха от тези капани. Инак сега бихте имали пред себе си един много, много по-дебел роман.

Някои се опитаха да редуцират вашия роман в сегашния му обем до едно изречение ...

... „Проклятието на човешката раса се състои не в това, че ние толкова се различаваме едни от други, а в това, че толкова си приличаме“ – ах да, посланието на автора (смее се).

Веспучи изказва тази мисъл и пред Акбар ...

... с тон, който позволява да се предположи, че това не трябва да се разбира прекалено буквално. Защото, разбира се, между отделните култури има гигантски разлики, между християнството и исляма и така нататък. Във всеки случай аз бях наистина удивен да откроя при изследванията си колко много прилики е имало между Европа и Индия в едно време – говорим за шестнадесети век – в което между двете култури не е съществувал почти никакъв контакт. Хедонизмът в двора на Акбар например е напълно сравним с онзи от градовете на италианския

висок Ренесанс. Същото се отнася и до културния разцвет от онова време, защото владетелите са събирали около себе си най-добрите хора на изкуството.

Освен това Акбар – поне във вашата версия – подхранва просветителски идеи. Той, а не Бог, се намира в центъра на нещата, желае една култура на противоречието. Вярвате ли в съществуването на глобални ценности?

Да, наистина вярвам в тях. Ние живеем в едно странно, релативистко време, в което хората изглежда не се доверяват на универсални ценности и права. Според мен хуманизмът е най-големия подарък, който ни е дало просвещението – философията за ценността на индивида, за суверенитета на човека. Който отрича тази идея, независимо по какви добронамерени причини, не върши услуга на никого. Може би съм преувеличил малко в случая с историческия Акбар, но все пак съществуват множество указания в полза на това, че по такива представи тогава се е дискутирало много, включително и извън Европа.

Освен Акбар като просветител, начинът, по който вие представяте Николо Макиавели изобщо не отговоря на образа на аморалния циник, който е разпространен в наше време. Защо желаете да реабилитирате автора на „Владетелят“?

Историята е несправедлива към Макиавели. *Владетелят* е бил прочетен като набор от упътвания, вместо като анализ на властта. Макиавели не е имал причини да харесва или да се възхищава на принцове, нито пък да защитава делата им. Медичите са го измъчвали, а след това са го изпратили в изгнание. Централният въпрос, който той задава, е: Може ли един владетел да бъде справедлив? Неговият отговор е ясен: Не. Той наблюдава света около себе си и стига до извода, че властта по неизбежност винаги води до несправедливост. Това обаче далеч не означава, че той одобрява това обстоятелство. При своето описание той просто се е отказал да използва захарна глазура.

Кой решава за кого историята е била справедлива или несправедлива?

Историята е един вечен спор. Ние постоянно спорим за значението на миналото, а заедно с това и за света, в който искаме да живеем. Аз следвах история и по тази причина открай време се интересувам от отношението между история и индивид. Ние ли правим историята или тя прави нас? Можем ли да повлияем върху хода на събитията и ако да, то в какви ситуации? В една или друга форма аз винаги се занимавам с такива въпроси. Мисля, че една от причините за въодушевлението след

последните президентски избори тук в САЩ е в това, че преди всичко младите хора изведнъж получиха усещането, че действително могат да постигнат някакви промени.

Значи промяната във Вашингтон говори и за промяна на политическото съзнание?

За пробуждане на съзнание. Отношението между макрокосмоса на историята и микрокосмоса на нашия живот е тема, която занимаваше много по-силно поколението на писателите, които са малко по-възрастни от мен, отколкото изглежда това занимава по-младите писатели. Вземете например немските следвоенни писатели като Гюнтер Грас, Хайнрих Бьол или Зигфрид Ленц. Но също и италианци като Алберто Моравиа или американци като Норман Мейлър или Сол Белю. Всички те са се борили с въпроса дали и как литературата може да изобрети историята отново, а заедно с това и да промени нашето отношение към нея.

А с какво се борят младите автори?

Най-вече със самите себе си. Изглежда, че те се оттеглят назад към личния живот. Историите им са някак смалени. И ако от време на време човек попадне на един или друг писател, който очевидно има пред вид нещо по-голямо, като например Дейвид Фостър Уолас, то това е истински късмет.

Да, но Дейвид Фостър Уолас се самоуби само преди няколко месеца.

Да. От друга страна литературата протича безпощадно циклично. Това, което е валидно днес, утре вече е остаряло. Исторически погледнато, времената, в които са се случвали бързи и масивни исторически промени, често са пораждали велика литература – помислете за Шекспир или Сервантес. А едва ли някой ще тръгне да оспорва, че ние живеем в интересни времена. Значи е напълно възможно да има писатели, изобщо хора на изкуството, които в този исторически момент разпознават шанса да придадат на литературата и изкуството една нова тежест.

Интервюто води Саша Верна

Салман Рушди е индийско-англиски писател, един от най-значителните автори в съвременната литература.

Коментари (2)

- 10-03-2009|**Гост**
Много хубаво интервю.

- 14-03-2009|**e-ink**

Харесва ми, че говори за големината и хуманизма. До гуша ми е дошло от тарикати, които разчитат, че каквото надраскат все е литература, защото никой не може да докаже обратното.

За сериозността

Автор: Златко Енев

От известно време насам живея с усещането, че предизвиквам у читателите на „Либерален Преглед“ един вид леко объркване. Нещата започнаха да придобиват ясна форма в момента, в който започнах да публикувам текстовете на Цвета Стоева, макар че и преди това имаше подобни моменти: „Хей, ти тук май нещо се майтапиш, а? Не може да бъде – сериозен човек, а да публикува такива работи?“

„Несериозните“ текстове на Цвета обаче се превърнаха в нещо като катализатор, който рязко ускори процеса на неразбирателството. Хората започнаха очевидно да се изнервят, да изискват от мен да престана с „клоунадата“, да заема позицията, която в техните очи отговаря на едно „сериозно издание“ ... Докато днес се стигна до окончателния сблъсък, който ме накара да се замисля на сериозно. Без майтап, на сериозно.

Какво точно стана ли? Нищо особено, благодарение на предпазните технически мерки. Инак резултатът можеше да бъде доста плачевен. Накратко – получих поредния коментар, който ме призоваваше към „сериозност“: било време вече сам да реша доколко на сериозно искам да бъда вземан, инак хората можели да си пишат каквото искат из коментарите, нещо такова беше. В първия момент аз реших, че ми е писнало, затрих го, авторът настоя на правото си на инат, аз – на администраторските си правомощия; с две думи, здравата сплетохме рога, докато час по-късно „Прегледът“ изчезна от хоризонта (успях да го възстановя благодарение само на споменатите вече предпазни мерки). Не знам дали между тези две събития има причинно-следствена връзка, но във всеки случай изводът беше ясен – някои хора са склонни да стигнат доста далеч в желанието си да те вразумят. Някои хора говорят на сериозно. Някои хора не само настояват на сериозност, те я *изискват* – ако е нужно, с доста сериозни средства.

И тук започва истинската трудност. Защото, за да обясня поне от малко-малко в какво се състои неразбирателството, аз би трябвало да напиша нещо, сравнимо по обем и мъдрост с *Опитите* на Монтен. И, тъй като едно такова начинание е очевидно далеч по-сериозно, отколкото бих могъл да си позволя дори в моментите на най-дивата си сериозност, то не ми остава нищо друго, освен да работя с подръчни средства. Прочее, заповядайте. И извинявайте, ако има нещо.

Ще започна с един образ, който ме съпътства цял живот, още от мълливите юношески години, когато го срещнах за пръв път в опушения малък киносалон на родното си градче. Странен човек беше този Люк – *непокорният Люк*, както бяха превели специалистите далеч по-богатото Cool-Hand Luke от оригинала. Един дълбоко несериозен човек, бих казал. Комарджия, пияница, любител на странни басове – всичко, всичко друго, само не и „сериозен“ човек. Гледах го – дори тогава, в крехката си юношеска възраст – със зяпнала уста, в главата ми просто не можеше да се побере нещо такова. Но как е възможно – някой, който е готов да умре за една такава глупост, няколко счупени паркингови метъра? Някой, който продължава – и продължава – и продължава – да упорства чак до последния, умопомрачително-заслепяващ момент:

„Шерифе, нашата среща е отличен пример за неспособността да се комуникира.“

А за какво е пример нашата с вас среща, мили мои? Аз все още не знам, макар и да не съм се отказал да опитвам. Може би този текст не е нищо повече от упражнение по празнотумие, а може би е нещо друго. Във всеки случай аз изпитвам ясното усещане, че не мога да ви предложа сериозността, която изисквате от мен. Със също толкова успех бих могъл да опитвам да се превърна в някоя от восъчните фигури на Мадам Тюсо.

Наскоро, при среща с две дами, които ухажвам – едновременно – аз им предложих да потанцуваме. Те се съгласиха, и дори ми предложиха да избира музиката – но останаха дълбоко разочаровани, когато пузнах един буен кючек на Горан Брегович. „Но това е несериозна музика!“, възкликна едната от тях. „Чалга!“, подкрепи я другата.

Тогава, в дълбокото си смущение и разочарование, аз не намерих сили да споря, но сега ще се опитам. Виждате ли, самият аз познавам само малко видове музика, които да са толкова сериозно нещо, колкото кючека. Кючекът, плюс някои видове самба, плюс отделни парчета от най-младия рокендрол, са едни от малкото примери за музика, *която е добра както за*

живеене, така и за умиране. Говоря напълно сериозно. Дядо ми, прочут игралец и танцьор, е умрял, танцувайки кючек (да, това също не е преувеличение – аз идвам от семейство, в което мъжете умират прави, каквото и да означава това). Накарали го почти насила: „Бай Ченю, срамота е, все пак сме роднини, сватба е!“ Напразно обяснявал бай Ченю, че не се чувства добре, че е стар, че сърцето му прихлопва странно – нищо не помагало. Накрая станал, разиграл се, разскачал се ... После паднал, разбира се. Но това е нещо, което сигурно вече не се нуждае от разпращане.

Ах, да, кючекът. И сериозността. Разбирате ли, това което ми казвате, за мен звучи долу-горе така: „Един сериозен човек може, например, да измисли теорията на относителността. Но той не може, *не бива*, да свири на цигулка, а още по-малко – да се плези срещу камерите. Това не е поведение, подходящо за сериозни хора.“

И така, за всички ония, които се чувстват объркани или подразнени, когато аз се карам или майтапя из форума – или публикувам текстове, неподходящи за едно „сериозно“ издание, ето тук моята простичка формула:

Човек съм - и нищо човешко не ми е чуждо.

Ето, сега ще бъда пределно сериозен. Ето, отварям Унамуну и намирам моята формулка на латински. Ако и това не е сериозност – здраве да е!

Homo sum, et nihil humanum a me alienum puto est.

Аннадънму?

:-)

Златко Енев е български писател и издател на „Либерален Преглед“. Досега в България е публикувал шест книги (трилогията за деца „Гората на призраците“ (2001—2005), романите за възрастни „Една седмица в рая“ (2004) и „Реквием за никого“ (2011), както и есеистичния сборник „Жегата като въплъщение на българското“ (2010).

Коментари (13)

- 11-03-2009|**Smaragda**

„ В търсене на себе си всеки от нас има лична траектория със собственоразположение в пространството и времето. Всяка съдба има собствена роля в големия космически танц на човешката история.

Всеки жизнен път, опънат между земята и небето,
рисува своите спирали и арабески,
своите лъкатушни извивки,
всеки от нас е подвластен на противоречиви желния,
разпънат между котва и порив, между корен и полет.
люшкаме се – ту се устремяваме към другите,
ту се отдръпваме, затваряме се, свиваме се в себе си.
Търсим се чрез последователни отскоци –
три напред, понякога два назад,
или встани, когато се наложи.
Безкрайният стремеж към най-доброто в нас е там,
в отрязъка от свобода, дарена всекиму,
между дълг и доверие, подчинение и
независимост,
на границата между определеното,
на миналото и бъдещето,
между изгреваи залеза на всяко съществуване.“

Жак Саломе

- 11-03-2009|**Златко**

Благодаря, Смарагда! Красиво е! (Особено след цял един ден, прекаран със словоблудците от коментарните полета из „Е-Вестник“)

Да, благодаря, наистина!

- 11-03-2009|**Гост**

Бъди такъв, какъвто си! И е хубаво, че те има.

- 12-03-2009|**Гост**

„с две думи, здравата сплетохме рога, докато час по-късно „Прегледът“ изчезна от хоризонта (успях да го възстановя благодарение само

на споменатите вече предпазни мерки). Не знам дали между тези две събития има причинно-следствена връзка, но във всеки случай изводът беше ясен – някои хора са склонни да стигнат доста далеч в желанието си да те вразумят. Някои хора говорят на сериозно. Някои хора не само настояват на сериозност, те я изискват – ако е нужно, с доста сериозни средства.“

За да ви успокоя – освен Вашата параноя, няма нищо общо между двете събития. Чак пък толкова впрягане, че да се стига до такива неща... не се ласкайте толкова. Това е просто разговор.

А за сериозността, разбира се че може с всякаква музика и в това няма лошо. Въпроса е, че пускате чалга, а като на вас ви пуснат ревете колко е ужасно. Там е липсата на сериозност, там има какво да си изяснявате, и пак там е цялата безсмисленост на настоящия разговор. В който, за Ваше спокойствие, няма да взимам повече участие. Останете си с градивните коментари от типа „бъди какъвто си“.

- 12-03-2009|**Smaragda** – градивността да отстояваш себе си в успешната соци

Жак Саломе е завършил социална психиатрия, преподавател в университета в Лил, основател на Център за човешки отношения. Автор на повече от 25 книги и метода за релаксация „Надежда“. Преведен на 20 езика.

Ето как Саломе формулира начините за градивно общуване:

Да говорим на другия, а не за другия, употребявайки местоимението аз.

Да не използваме безличното те, а да персонализираме общуването, и да взимаме отношение.

Да не оставяме да ни определя другия, а да се самоопределяме, показвайки че сме различни.

Да не действаме за другия, или вместо другия за негово добро, а да действаме със другия, или да го оставяме да действа сам.

Да не се смятаме за жертва, а за съавтори на отношенията, които поддържаме.

- 14-03-2009|**Smaragda** – свободата да останеш несериозен

За свободата да си несериозен и хармонията между душата и разума

Да се живее без човек да се взема прекалено на сериозно е свобода осъзната само от широко скроените хора. Щом съзнателно се движим по течението нещата стават по-лесни и намират своя смисъл. Защото тогава се вслушваме в повелите на сърцето и живеем според своето кредо. По такъв начин отказвайки непрестанно да се самодоказваме и да афишираме своята значимост, ние, сме освободени от бремето да се сравняваме с някого, или да се съизмерваме с нещо. Оставаме верни на себе си и постигаме, доколкото е възможно, хармонията с външния свят.

Естествено сериозните хора ще ви пречат. Те пречат на всички, изисквайки до фанатизъм целият свят да следва техния модел на мислене и поведение. Тъй като такива хора доброволно са се напъхали в собственоръчно изработен калъп от предразсъдъци и забрани, превърнати в норма. Свободата да си несериозен е лукс, който те не могат да си позволят, но не искат да позволят и на другия.

Да допуснем, че изданието стане сериозно, такова, каквото го иска част от аудиторията. Да допуснем, че в следствие на това, то стане още по-популярно. И какво от това? Това няма да е вашият „Либерален преглед“, а на нечий друг, на човека, приел чуждия калъп за свое кредо.

„Да бъдеш известен е дар от съдбата,

но да четеш и пишеш, идва от душата.“

Догбъри, „Много шум за нищо“, част трета

Останалото наистина е много шум за нищо.

- 14-03-2009|Гост – уморен ветеран

По повод последния коментар. И виртуалния ексхибиционизъм... Вижте какво се получава когато всички станем писатели и издатели... Безплодна какафония при която всеки се мисли за значим... Голяма илюзия е това, другари, голяма! . Светът е все така глух за гласа на мнозина, пак малцина ще са на върха... В този смисъл какво значи една Цвета Стоева или сериозността и мислите на ЕДИН „издател“? ! Оня ден гледах Чарли Роуз, приказваше си с покойния Ъпдайк. Ъпдайк, един от малцината „избрани,“ човек кротък и с дълбока вяра, каза простичко: пиша истината, това се харесва от нашият Лорд, това се харесва и на хората... В този смисъл, да се включат и аз в какафонията, Цвета Стоева, Златко Енев, Смарагда и госта от министерството, както и многото знайни и незнайни воители на мрежата, ще бъдат ценени не по звука на кря-

същите си, нито по височината на клоните, по които висят, а по истините, които казват... Щото... пак да припомним... истината Господ харесва, че даже и хората...

- 14-03-2009|smaragda

Истината, г-н „Уморен ветеран“, за мен и такива нескалъпени хора, избрали свободата да бъдат себе си, е начин на живот. Не държа да се харесвам на никого. Няма нужда да доказвам истината – достатъчно е да я споделям и отстоявам както мога. Не е постижение да бъдеш харесван, а важното е да си разбран и приет – такъв какъвто си. Не ми е потребно да разголям душата си и да изпадам в духовен екхибиционизъм, като търся популярност във виртуалния свят. Предпочитам да съм приета в реалния, от много малко хора, но братя и сестри по дух. Не притежавам стадно чувство за колективизъм, не бих нарекла някого другар, ако не го е заслужил. И както кава Емили Дикинсън „Душата си избира свое общество – после вратата захлопва...“

Всеки човек трябва да бъде чул, затова всеки е значим. По тази причина ви отговарям. Защото и вие сте човек, и като такъв, носите частица от Бога в себе си, независимо дали и как го разбирате. Благодаря ви за пренебрежителното отошение към моя коментар, това значи, че все пак сте го прочели. Пожертвали сте от времето си.

Представете си, че сте съградили дом – вашата духовна крепост, вие сте в правото да решите кого да приютите за по-дълго като приятел и кой да бъде просто странникът, поканен на трапезата ви като неочакван гост. Защото е похлопал на вратата ви, защото просто е посетил дома ви, пътувайки в Интернет.

Златко Енев е създал и още гради „Либерален Преглед“, той е стопанинът в този дом. Не е важно коя е Светла Стоева, а също нямам никакво значение. Не рабирам за каква какофония говорите, простете. Не разбирам вашата теза, а дали разбрахте моята? Не търся диалог. Той, диалогът, е начинание духовно и двустранна необходимост, мост между две души...

Благодарна съм, че в „Либерален Преглед“ мога да споделя своята истина, за което Златко Енев не раздава литературни награди. Моят път продължава. Просто и ясно казвам това което мисля.

Загубили сте си времето да го прочетете без да го разберете, може би. Пожелавам ви успех, г-н „Уморен ветеран“, животът е пред вас.

Няма лоши и добри хора – има само учители, от всеки се уча.

- 15-03-2009|**Гост** – уморен...

smaragda писа:

Истината, г-н „Уморен ветеран“, за мен и такива нескалъпени хора, избрали свободата да бъдат себе си, е начин на живот. Не държа да се харесвам на никого.

Аз всъщност ви харесвам...

- 15-03-2009|**Златко** – Re: уморен ветеран

Гост писа:

В този смисъл, да се включи и аз в какафонията, Цвета Стоева, Златко Енев, Смарагда и госта от министерството, както и многото знайни и незнайни воители на мрежата, ще бъдат ценени не по звука на крясъците си, нито по височината на клоните, по които висят ...

Хм, а дали не посрещате малко по дрехите, уважаеми?

- 16-03-2009|**Гост** – Re: Re: уморен ветеран

Златко писа:

Гост писа:

В този смисъл, да се включи и аз в какафонията, Цвета Стоева, Златко Енев, Смарагда и госта от министерството, както и многото знайни и незнайни воители на мрежата, ще бъдат ценени не по звука на крясъците си, нито по височината на клоните, по които висят ...

Хм, а дали не посрещате малко по дрехите, уважаеми?

Ух, лудо умора няма ☺

- 16-03-2009|**Ветеран** – към златко

... да не кажете драги, че „посрещам по дрехите,“ ще кажа още някоя дума преди НАИСТИНА за последно да затворя този сайт. Казвам го за вас и донякъде за себе си. Предгледът е хубаво начинание, спор няма. Ако продължава така, от читатели няма да се отърве, нито авторът му от популярност. Това, което го прави посредствен е масовата, по детински жестока сеч; нападат се личности, не позиции (дето се вика, по дрехите се посреща... по глупостта се изпраца) – то не беше Левичароф, то не

беше Горчева, то не беше Стоева... Всъщност, въпрос на вкус, никой обаче не помни Набоков с конфликтите му с руските емигри, нито пък Славейков с омерзението му... Иначе вие сте сериозен, даже прекалено. Не мож да ме заблудите, нито мен, нито читателите...

- 16-03-2009|Гост – Re: към златко

Ветеран писа:

... да не кажете драги, че „посрещам по дрехите,“ ще кажа още някоя дума преди НАИСТИНА за последно да затворя този сайт. Казвам го за вас и донякъде за себе си. Прегледът е хубаво начинание, спор няма. Ако продължава така, от читатели няма да се отърве, нито авторът му от популярност. Това, което го прави посредствен е масовата, по детински жестока сеч; нападат се личности, не позиции (дето се вика, по дрехите се посреща... по глупостта се изпраца) – то не беше Левичароф, то не беше Горчева, то не беше Стоева... Всъщност, въпрос на вкус, никой обаче не помни Набоков с конфликтите му с руските емигри, нито пък Славейков с омерзението му... Иначе вие сте сериозен, даже прекалено. Не мож да ме заблудите, нито мен, нито читателите...

Да, виждам, че не мога да ви заблудя, уважаеми. То май и нужда от това няма, поне ако мога да съдя по този коментар. И все пак, и все пак... Вие все още говорите с мен, което ми се струва не малко завоевание. Благодаря ви за това, в отговор ще се опитам да направя същото. Моля ви, не го възприемайте като опит за конфронтация. Нека все пак се опитаме да разменим по няколко думи, преди да си обърнем гръб (все пак никой от двама ни не се е опитал досега да хване другия за гушата – а това не е малко като се види само в какво море от примери плуваме, всички ние, четящите в българското интернет-пространство).

Вижте, аз не правя никаква особено изтънчена поза, когато ви казвам, че не вярвам в това, че „Прегледът“ напада някого. Нито Левичароф (прочетете по-внимателно края на първия текст, прочетете и коментарите, вижте тона на третия – и вероятно сам ще успеете да видите, че тонът и подборът на текстовете говорят за всичко друго, но не и за атака и омраза), нито Даниела Горчева, за Цвета Стоева пък изобщо да не говорим, са били някога обект на каквато и да било атака тук, като се изключат коментарите. Откровено казано, не ви разбирам много добре, защо-

то вие или приравнявате изданието с коментарите към него, или просто говорите ръководен от най-общи чувства като умора, скептицизъм и мизантропия. В известен смисъл не мога да се разделя от усещането, че вашето мнение за изданието (и неговия издател) са били формирани далеч преди да ги срещнете, прочетеното тук само е потвърдило неща, които и без това сте знаели още преди това. Има си хас българин да не е перко, самолюбец, търсач на евтина слава, опортюнист, лицемер и маскара, да си го кажем по български. И тоя си показва истинското лице всеки път, когато заговори малко по-обстойно, нищо, че инак се крие под някакви общи фрази за хуманизъм и нам кво си. Пфуй, как ми е писнало от такива! Пфуй, как ми е писнало от всичко!

Поправете ме, уважаеми, предполагам, че едва ли съм в състояние да разбера мотивите ви от два кратки коментара. И все пак някак все ми се привижда, че и аз, както и вие, се срещам с нещо типично, с нещо, срещу което ми се налага да се боря всеки ден – готовите представи на всеки българин и българка за това *какво означава да си българин*, готовите представи за това, че по-скоро камила ще мине през иглено ухо, отколкото някой българин да не пасне рано или късно в този тертип.

Хайде, със здраве. Аз все пак се надявам от този разговор да излезе нещо повече от дрязга или хладнокръвна размяна на обиди, както се получи в някои от по-горните коментари, които с удоволствие бих изтрил, ако не го смятах за вече прекалено късно ...

И тъй, ваш ред е, уважаеми. Дали ще ни се удаде по някое време да надвием шаблоните? Или все пак всички сме маскари, защото такава е съдбата ни? Как мислите самият вие?

Какво ново? Автор: Зоя Маринчева

Вчера купих от аптеката по рецепта две лекарства – генеричен антибиотик и капки за очи, за \$70. Попитах фармацевтката дали има проблем със застрахователната ми полица, дали тяхната система е отчела цената правилно, въобще какво може да се е случило, че вместо по \$10, моето доплащане да е по \$35 за лекарство. Системата им си работеше, застрахователният ми номер бе валиден, платих и си тръгнах, недоумявайки. Малко по-късно звъннах на застрахователната компания и разбрах, че тези лекарства се водят второ, по-скъпо ниво на себестойност, за което ниво аз плащам \$35 на лекарство. Някак си неусетно застрахователните и кредитните компании, че и банките, започнаха да прилагат тактики на мълчаливо прекласифициране на нивата на себестойност и ценообразуване и да прехвърлят тежестта на плащане от техните по принцип дълбоки джобове към потребителя.

В американското общество кредитните карти и застрахователите, и въобще големият бизнес, присъстват като необходимото зло. И понеже всички холивудски сценарии се събдват рано или късно, така и този завъртя Епизод 2. Какво става, когато необходимото зло започне да се саморазрушава? Защо правителството е тръгнало да ги спасява с обществени пари? Голямото зло, което беше недосегаемо, обградено с армии лобисти (едно от ужасните американски политически „открития“), но което, поради самия си капацитет и огромната шарена сянка, която хвърля на около си, позволява на плебейската маса, тоест 95% от населението, да бърка с малките черпачета в същата тази каца с мед. Най-лесното нещо е да си купиш кола. Да я ремонтираш. Да си купиш мебели, да платиш за образованието си, и какво ли не още. Кредитните карти летяха под път и над път, появяваха се светкавично, достатъчно е само да кажеш с половин уста, че искаш нещо. Първото нещо, което продавачите ти казват в който и магазин да си, че може да си извадиш кредитна карта за

съответния магазин. Имам си карта за Target, New York Company, Sams' Club, Macy's, Kohls и други. Не защото ужасно много държа да плащам месечни такси, обикновено става дума за дребни суми, които изплащам веднага, а защото дават добри оферти и отстъпки. Е, лихвата е различна за различните платци, но парите са винаги налице. Или бяха. Когато започнаха да се рушат финансовите въздушни кули и да падат акциите на финансовите фирми, доста хора пребледняха. За първи път икономиката разстрои американците. Оказва се, че мантрата на 90те и първото десетилетие на новия век – намери си работа веднага след училище/университет, включи се в пенсионното осигуряване (което е пожелателно тука), внасяй не по-малко от 10% от brutния си доход в пенсионните си фондове, е било лъжа. Оказва се, че тези, които са правили така, в огромната си част, са на кота нула. Обезценяването тепърва ще се усети в Америка. За първи път след аферата Енрон чувам американци да оспорват максимата, че има фирми твърде големи, за да фалират. Ефирите на радиа и телевизии гъмжат от въпроси с морална закваска, забъркана от републиканските коментатори, от типа на “защо аз (тоест държавата) трябва да плащам за къщата на съседа ми, който е взел заем, без да може да си го позволи“. И за първи път чувам отговори на специалисти като “макар и несправедливо, това е по-малкото зло“. С новия президент се променя и езика на нацията. А промени ли се езика, назоваването, наложат ли се нови приемливи отговори на морални въпроси, променят се и подлежащите им реалности. За осемте бушистки години, шокова терапия получаваха най-вече привържениците на демократичната партия. Сега е ред на републиканците. Те, разбира се, странно, се състоят най-вече от крайно бедни и крайно богати хора. В деня, в който Буш изчезна от сцената, изчезнаха и цели словоформи, като например „терорист“ или „enemy combatant“. Сега, месец откакто Обама е президент, за кризата се говори някак си нормално и рационално, без излишни сантименталности, и вече чувам думичката, която стопля сърцата на американците: opportunity – шанс или възможности. Капитализмът балансира върху няколко фундамента – оптимизъм, капитал, предприемчивост и бизнес възможности. Изкупуването на токсични заеми, продавани на едро от хедж фондове, се представя за бизнес възможност. Пазарът започва да насища тази така необходима ниша с играчи, а медиите раздухват новината за нишата. Дори и застрахователните компании, вече ударени – поне пред общественото мнение – от администрацията на

Обама, започват да разбират, че вятърът на промяната духа много близо до техните банкови сметки. Скоро няма да могат да получават раздути субсидии за пенсионерите, няма да могат да отказват застраховки на тежко болни или на 46те милиона неплатежоспособни и в момента незастраховани, тоест бедни хора и имигранти. В материал на „Ню Йорк Таймс“ шефовете на два застрахователни гиганта вече използват вълшебната думичка „шанс“. Промените са неизбежни и застрахователите ще трябва да се пре-позиционират – от вредители в помощници на тази трансформация, чиято цел, в крайна сметка, е хуманна – да направи медицинското осигуряване евтино и достъпно за всеки гражданин на Щатите. Хубаво е да чуеш тази думичка – „шанс“. Рибата се лови в мътна вода, биха казали по-старомодните. А най-добре е когато покрай мътната вода правиш от лимоните лимонада.

Един от любимите ми сериали е „Ангел“, където вампирът Ейнджъл се бори срещу есенциалното зло в лицето на една адвокатска кантора с безлична офис-сграда с подземно тяло от транснационален мащаб и вампирявали служители, пунала пипала във всички сфери на човешката дейност и подготвяща Апокалипсиса. След като Буш дойде на власт, гледах „Ангел“ и не можех да се отърва от усещането, че някак си го живеем този вампирски филм. Времената бяха призрачни и двуполусни. Моралът на последния епизод на ненавременен преустановения през, разбира се, 2004 година сериал, според един от актьорите (Марстърс), се състои в следното: Да бъдеш герой понякога не значи да постигнеш абсолютна победа, а просто, че си направил усилие. Абсолютно точно в бушистките години. Не и в сериала от 2009та, обаче. Не и там, където вече се говори за „шансове“.

Зоя Маринчева е завършила бургаската английска гимназия и българска филология в СУ „Климент Охридски“. Работила е като редактор и преводач, както и в областта на маркетинга и връзките с обществеността. Живее в Сан Антонио, САЩ. Превежда на английски поезия и проза на български автори, сред които Стефан Бонев, Николай Райнов, Керана Ангелова. Публикува авторска поезия, рецензии и преводи в български и американски издания, сред които To Topos, Two Lines, Washington Square Review, Zoland Poetry, антологията Thresholds, в-к „Сера“, Литернет, Public-republic. net, Литклуб, Erunsmagazine. Документира впечатленията си от Америка в блога <http://www.zoya2008.blogspot.com>.

Коментари (3)

- 14-03-2009|Гост

Нищо ново... Отвори който и да е учебник по американска история, публикуван през последните петнайсет години и ще видиш, че това което виждаш, всъщност е едно досадно повторение на събитията... Затова някои умни глави, като Стивън Пърлщайн снощи по Реално Време или Обама в нереално време, предлагат ако може така, някакси, да се фиксне системата най-после, да се направи малко по-умерена, че на американците им писна през десет години нещо да ги рита в задника... Мистър Пърлщайн, умен чичко с Пулицър, каза това, което много американци мислят – малко повече регулация и баланс, 10 процентов китайски растеж не ни е нужен, сигурността струва повече от Дж Ди Пи данните... и като се замислиш, ако богатството не се разпределя малко по-адекватно, то отива при Мадоф... Събрал човека ненужните пари на Спилбърг, Мики Рурк и на не знам си кой знаен и незнаен евреин из Флорида и Ню Йорк и сега го блъскат по улиците...

- 15-03-2009|ГЕА – мита за неограничените възможности

ами да, не че не го учим в университетите, гледаме по телевизията, виждаме на улицата, а дори и ако случайно направим усилието да вкараме поне две мозъчни клетки в дейността „мислене“ – това е очевадно, но кой знае защо всички залагат на невероятния „шанс“ опирайки се на древното правило „това не се отнася до мен“.

но всички ние сме хора и за нас е валидно само едно сигурно нещо: хората са смъртни.

- 15-03-2009|!

Хубав текст! Сега погледнах и блога на Маринчева и съм очарована.

Дакелът беше спасителят

Автор: Сибиле Левичаров

Във вашия роман „Апостолоф“ една жена пътува заедно със сестра си и един шофьор през България. Това е една окаяна, грозна, опустошена страна. Реалистично ли е това представяне? Или то трябва да се припише по-скоро на афектите на разказвачката?

То е смесица от двете неща. Афектите на наблюдателката са пресилени и заострени по един изкуствен начин. Но от друга страна, ако едно пътуващо и наблюдаващо око би проследило маршрутите от романа, то би се сблъскало с достойни за съжаление условия на живот; с хора, които се намират в отчаяно положение. В романа това не е степенувано по журналистически и подкрепено с факти – разказвачката просто се оглежда и прави от това своите ожесточени заключения.

Едно второ място на действието е щутгартското предградие Дегерлох. Там, през четиридесетте години на миналия век, е възникнала една малка българска общност, от която произлизате и самата вие. Това изглежда изключително странно. Как се е създала тази общност?

Това беше една много малка група; именно затова тя беше още по-екзотична от някое по-голямо емигрантско обединение. Там социалните прослойки бързо се разграничават едни от други, докато в Дегерлох те винаги бяха тясно свързани едни с други. Българите бяха попаднали в Щутгарт по съвсем различни мотиви. Нали България беше съюзник на Германия във Втората световна война. И когато руснаците навлязоха там, те изпратиха българите на най-предния фронт. Съществува например историята на един български дезертър, който е бягал все по-далеч от приближаващия се фронт по посока към Австрия, докато накрая попаднал в Щутгарт.

Бащата на разказвачката от романа е лекар, който се е самоубил когато двете сестри са били още деца. Вашият баща също е бил лекар ...

Да, той беше единственият човек с висше образование в българската общност. Иначе това беше много смесен народ: имаше търговци, продавачи на зеленчуци, притежател на автосалон и притежателят на един от най-големите публични домове в Щутгарт.

Моторът на „Апостолоф“ е езикът: една тирада, изпълнена с негодувание, гняв и ярост; ярост срещу бащата, който чрез самоубийството си е изоставил децата на произвола на съдбата. Това просто разчистване на сметки ли е, или, от обратната страна, едно закъсняло обяснение в любов?

Последното, при всички случаи. Но дори и това, което вие описвате като негодувание и гняв, всъщност не е нищо друго освен една разочарована любов. Това става ясно в пасажите, които представят едно доста изплашено дете. Като дете вие веднага се чувствате отговорни; веднага започвате да отнасяте всичко към себе си: родителите са нещастни и детето мисли, че то е причина за това. А по-късно това чувство не може нито да се коригира, нито да се разгадае.

В „Апостолоф“ има един семеен дакел, който играе не маловажна роля. На мен самия ми се струва, че той не е просто аксесоар, илюстриращ буржоазните ценности на семейството, а по-скоро един съд, в който любовта бива наливана – любовта, която не може вече да бъде подарена на бащата.

Точно така. В тези объркани и меланхолични отношения дакелът беше една жива подкрепа. Известно е по какъв изключително фин начин кучетата могат да се приспособяват към хората. В такава ситуация едно малко куче става огромно, то се превръща в залог за утехата. Дакелът съществуваше наистина – и аз ще го нося със себе си до края на живота си. Дакелът беше спасителят.

Имам чувството, че в „Апостолоф“ говори един разказвачески глас, който в терапевтичен смисъл все още е сравнително неанализиран и който поставя на мястото на анализа своята ярост. Вярно ли е това?

Не съвсем. Самата агресивна разказвачка призовава много често към предпазливост. Тя знае, че всичко това е преувеличено и конструирано; поне толкова интелигентност тя със сигурност притежава. Книгата обаче не се намира под подозрение за терапевтичност, тук вече имате право. Тази история е стара и тя ме съпровожда цял живот. И след всеки пет години тя изглежда по-различно. Вътре в мен тя беше преработвана непрестанно – понякога по един по-опасен, помирителен начин, друг път по-остро. „Апостолоф“ се появи в една от острите фази. Но аз не се чувствам преследвана от тази история; вече отдавна съм си съз-

дала тази вътрешна свобода – нямах нужда от „Апостолоф“, за да мога най-после да се освободя от баща си.

Интервюто води Кристоф Шрьодер

Сибиле Левичаров (род. 1954) е немска писателка. За романа си „Апостолов“, разказващ за болезненото отношение към баща ѝ, и неговата родина България, тя получи голямата награда за белетристика на Лайпцигския панаир на книгата.

Коментари (2)

- 15-03-2009|Гост

Една жена се опитва да загърби сянката си. Облечена с ризница от гняв и омерзение. Непоносимата лекота на омразата я защитава от света и неговия премерен алтруизъм. Писането е изкуство като всичко друго – тя го владее добре. Дотолкова, че да освободи себе си от тежестта на миналото, да разкаже своята история в която най- хубавата неща, най- реалното и човешкото, е приятелството и обичта на дакела. Спасителят на душата може да бъде и четириног.

Историята за едно нещастно детство, за една „задръстена, повредена, оплескана“ страна е на тезгяха. История като всяка друга и не съвсем.

- 28-10-2012|кирил кръстев

Със съжалението, че се чувствам като измислен от госпожа Apostoloff самоубиец, ще кажа: За случая е по-добре да се изкажат компетентни антрополози, а не философи, литератори и редови читатели. Днешното дежа вю-интер вю, предизвика търпението ми да прочета – яростно! – всичко публикувано в ЛП (от март 2009 година насам) за пишещата от Швабия „даме“, и единственото нещо, предизвикало коментара ми е откровеността на Златко Енев. Към нея ще прибавя само, че така пише

eine Halbdeutsche (половин германка), която храни на обществено място, за да отвлече вниманието на хилавите немски читатели-минувачи от масивните си прабългарски) лицеви Knochen (кости). What`s all this fuss about? ! Ако баща и я беше сътворил не в Щутгарт, а в някой щурав български град, тя сигурно щеше да мрази не самоунижените българи, а самомнителните germans. Днес няма да сложа залък в устата си – толкова ми се гади.

Училищно четиво — САЩ

Автор: Ели Иванова

Наскоро започна вторият семестър и срок. В книжарниците на видно място са поставени маси, върху които са наредени книгите, изучавани в училище. Има ли любопитни какво учат в програмата американските ученичета и как се сравнява това с българските? Имат ли си в училище свой Вазов – не особено долюбван, но почитан класик; свой Вапцаров – някога скандален, после наложен, днес игнориран; своя Елисавета Багряна? Въобще, каква класика си отбелязват в полетата с молив и какви стихотворения учат наизуст?

На мен такава сравнение винаги ми е давал храна за размисъл – и за националните ценности, и за образователните традиции.

На първо място, самият канон. Американските ученици нямат задължителен списък с изучавани произведения, спуснат от министерство. Българските имат. Кой е определил този списък, как се е формирал той – дали някаква бюрократична комисия или от писателския съюз – не се знае. Знае се само, че този списък е доста непоклатим. Е, разбира се, от него някои неща отпадат, други се добавят, но това става след обществени катаклизми. А в американските училища изучаваните произведения се избират от самия учител.

Сигурно някой ще си помисли, а как държат тези деца изпити след седми клас? Как ги приемат в елитни гимназии и в престижни университети? Нима са отписали литературата от кандидатстудентските препитвания? Съвсем не. Както съм писала и преди, всъщност литературата е много на почит не само в училище, но и във всякакви университетски специалности, където дори и бъдещите инженери я изучават поне в един курс. Просто такива **стандартни изпити не се състои в писане на теми върху „научени“ автори и произведения, еднакви за всички.**

Така че, откъде идва нуждата да има единен канон? Кандидатските изпити настрана, тази нужда идва от смисъла на литературата в учебната програма. Понеже в България този смисъл е възпитаване на ценности (които се предполага да са национални), канонът трябва да бъде одобряван предвид ценностите, които възпитава. В САЩ литературата не е да възпитава в ценности, а в критическо мислене, креативност, анализ на гледните точки и изразяване на своя. А това не е ограничено само до един определен и задължителен списък.

Освен това класиката се използва за поглед в начина на мислене, вълненията и стереотипите на обществото, което е произвело даден роман или разказ. Тоест, по тази логика *Под игото* не е огледало на българското Възраждане. Не е прозрачно представяне на Априлското въстание. Но е прозорец към стремежите и идеите на Следосвобождението. Затова класиката не може да бъде използвана за възпитание на ценности 1:1 – които са продукт на съответния исторически момент – а само повод да се замислим за ценностите.

Затова сред изучаваните произведения има толкова много новоизлезли книги, които предлагат нов поглед към света. В близката книжарница учениците ще си купят и после в час ще дискутират *Ловецът на хвърчила* и *Алхимикът*, например. Включени са и книги от „новия канон“, които предлагат алтернативна гледна точка на събития и позиции, представени в стандартния. Има ги признатите вече романи на Сандра Сиснерос и Рудолфо Аная, за израстването на две **чикано** деца, наред с китайско-емигрантската *Клуб Радост и Късмет* на Ейми Тан и шедеврите на Стайнбек.

Разбира се, **без класика не може**. И тук учениците четат старогръцка митология и Юго, Шекспир и Кафка. Може би за да разберат ценностите на съответната епоха, но и защото върху тях и в диалог с тях се гради последващата литература.

Като следствие, изучаването на литература в училище е доста гъвкаво и потенциално може да бъде много интересно. Това, на което особено се възхищавам, обаче, е че непрекъснато има мислено изтупване от праха на заглавия, които са били пренебрегвани, но може да се включат в учебната програма, за да покажат една различна интерпретация на света.

Интересно е да се помисли как постига интелектуално сцепление една нация, която няма единен литературен списък класици. Разбира

се, това е силно казано, защото повечето заглавия са често избирани от учителите, повечето автори са изучавани с едно или друго свое произведение. Но отпратките към една или друга творба не са задължителни за всички. Това води до разнообразни гледни точки, непрекъснато преоткриване на установеното и една флуидност в хубавия смисъл на думата.

И като нагледен материал, ето училищните книги, които се продават в близката книжарница, поръчани за училищата наоколо (поезията не е включена, защото тя обикновено се събира в антологии):

Всепризната класика

- Едит Хамилтън, Митология (старогръцка, по подразбиране)
- Омир, Илиада
- Беоулф (средновековен английски епос)
- Шекспир, Юлий Цезар
- Джонатан Суифт, Пътешествията на Гъливер
- Мери Шели, Франкенщайн
- Шарлот Бронте, Джейн Еър
- Чарлз Дикенс, Големите надежди
- Чарлз Дикенс, Повест за два града
- Виктор Юго, Клетниците
- Джейн Остин, Гордост и предразсъдъци
- Достоевски, Престъпление и наказание
- Франц Кафка, Метаморфози

Признати в България шедьоври, но която едва ли някога би се преподавала в българските училища

- Ърнест Хемингуей, Сбогом на оръжията
- Скот Фицджералд, Великият Гетсби
- Ралф Елисън, Невидимият човек
- Труман Капот, Хладнокръвно
- Джак Лондон, Дивото зове
- Натаниъл Хоторн, Алената буква
- Ъптон Синклер, Джунглата
- Уилям Голдинг, Повелителят на мухите
- Джордж Оруел, 1984
- Джордж Оруел, Ферма за животни
- Ърнест Хемингуей, И изгрява слънце

- Марк Твейн, Приключенията на Хъкълбери Фин
- Тенеси Уилямс, Трамвай Желание
- Джон Стайнбек, Перлата
- Джак Керуак, По пътя
- Ерих Мария Ремарк, На западния фронт нищо ново

„Нова“ класика

- Ели Визел, Нощта (книга преживяванията в концлагер на Нобеловия лауреат за мир)
- Тони Морисън, Възлюбена
- Рудолфо Аная, Благослови ме, Ултимата (емблематичен разказ – 70те години – за света и себеоткриването на едно чикано момче в Ню Мексико)
- Сандра Сиснерос, Къща на улица Манго (друга станала класическа книга от 80те – момичешка гледна точка, Чикаго)
- Мартин Лутер Кинг, Завещание Надежда: Речи
- Айн Ранд, Атлас сви рамене
- Алън Патън, Плачи, любима страна (влиятелен роман от средата на 20 век за расовите отношения в Южна Африка, насилието и бъдещето на страната)
- Ричард Райт, Роден син (предизвикала брожения през 40те, този роман разглежда гледната точка на стереотипизирания млад, черен престъпник, подтикван от социалните неравенства, расизма и предразсъдъците)
- Зора Нийл Хърстън, Очите им гледаха Бог (скандална през 30те години, днес се смята за основополагаща „черна“ и женска роман за различните периоди в живота на една жена, в които се оглеждат съответните исторически епохи)
- Ричард Адамс, Уотършип Даун (1972 – странна алегория за общност зайци, които си имат своя култура, митология, поговорки и вярвания и които се опитват да направят прехода до хълма Уотършип Даун ала Одисеята)

Новоизлезли книги с влияние

- Халед Хосейни, Ловецът на хвърчила

- Мерилин Робинсън, Гилямд (2004 - за американския Среден Запад и отношенията в едно семейство и техните ценности и мъдрост през призмата на историческите събития на 20 век)
- Айян Хирси Али, Неверница (холандската феминистка от сомалийски произход, писателка, политик и сътрудничка на Тео Ван Гог - това е автобиографията ѝ отпреди 2 години, в която разказва за бягството си от подтисничество и принудителен брак)
- Паулу Коелю, Алхимикът
- Клер Месуд, Децата на императора (действието се развива в Ню Йорк, днес: млади хора с мечти и амбиции, престижно образование и начеваща кариера търсят себе си)
- Тим О'Брайън, Това, което те носеха (наскоро издадена серия разкази за американски войници през войната във Виетнам - игра на гледни точки и историческа истина, усещане за дебнещата смърт, смятана за най-добрата проза за тази война)
- Ейми Тан, Клуб Радост и Късмет (по този бестселър е направен и популярен филм - семейство китайски емигранти, в което отношенията майки-дъщери движат събитията в живота, в семейни сбирки с игра на маджонг)

Признати едно време, днес позабравени или маргинализирани като детски

- Дафни дю Мюрие, Ребека (дю Мюрие е любима авторка на Хичкок - в този популярен на времето роман, станал филм в типичен негов стил, има любов, брак, убийство, търсене на скрити истини и гледни точки)
- Доди Смит, Завземам замъка (популярен за времето си роман - средата на 20 век - едно семейство опитомява изоставен замък и с това, алегорично, и викторианската литература)
- Луси Монтгомъри, Ан от Грийн Гейбълс (любима класика за деца - Ан идва във фермата от сиропиталище и с характер и талант ала Пипи си проправя път в живота, следвайки обаче ценностите на трудолюбие и състрадание от началото на 20 век)
- Уила Катър, Моята Антония (класика от началото на 20 век - романтизмът на пионерите, духът на прериите, препятствия и начало на нов живот)
- Харriet Бийчър Стоу, Чичо Томовата колиба

- Р. Л. Стивънсън, Странният случай на Доктор Джекил и Мистър Хайд
- Естър Форбс, Джони Тримейн (книга за юноши за израстването на едно момче през революцията)
- Джон Кноулз, Сепаративен мир (станал вече класически, това е роман за израстването на момчета от престижно пансионно училище, като Спасителят в ръжта)

Ели Иванова живее в САЩ, където е преподавател по литература и култура. Освен в книги, хора и техните светове, тя се задълбава и във фотографията, човешките права и дребните незабележими неща.

Коментари (24)

- 15-03-2009|**Златко**

След малко прекомерните страсти от последните дни – ето тук един текст, който, надявам се, ще ни обедини малко, в търсенето на една обща цел, която всички сме в състояние да приемем. Нека я наречем просвещение. Или напредък. Впрочем, това едва ли е толкова важно. Благодаря на Ели за поредния чудесен текст – спокоен и едновременно свеж, с не натрапена, но различна от общоприетата гледна точка.

- 16-03-2009|**Гост**

„ ето тук един текст, който, надявам се, ще ни обедини малко, в търсенето на една обща цел, която всички сме в състояние да приемем. Нека я наречем просвещение. Или напредък. „

Даммм... хубав текст и още по-хубав списък с прекрасни книги, но защо този подход не се приема и продължава традицията в БГ да се изучава „стандартния списък „...“? Отговора е прекалено прагматичен, икономически обусловен и ясен за всички – частните уроци, подготовката за изпити, стандартно разработени теми за кандидатстуденти и съответните на това критерии при оценяване на конкурсните изпити! „Просвещението“ е избутано доста назад в списъка на целите, при една добре конструирана машина за пари, а Просветителството е дело главно на ентузиаста.

П. С. А дали американците, при тяхната свободна от „списъци“ образователна система са (масово) просветени е съвсем друга тема.

- 16-03-2009|Гост

Да разбирам ли, че отвъд атлантика литературата в училище е по-скоро културология, отколкото изкуство?

тоест рефлектират се ценностите на обществото, а не индивидуалният израз на твореца (, който се разглежда основно като продукт на културата, а не индивидуалист)? няма идея и питам!

- 17-03-2009|Ellie

Здравейте и благодаря на Златко за препубликуваната тема.

Разбира се, че литературата в САЩ се разглежда като изкуство. Изкуство което е индивидуална реакция на самия автор към идеите на някакво време. Всъщност двете неща не може да се разделят.

Бих казала, че в масово отношение американците са доста добре просветени или по-просветени от българите (вижте тук международното изследване за сравнение в образованието: <http://pisa.country.acer.edu.au/>). Но обикновено по такива въпроси обобщенията не казват нищо конкретно. Когато се вгледаме в детайлите – кой точно колко е просветен и защо – тогава разбираме повече за образователната и социалната система. Може да видите подробности тук: <http://razmisli.wordpress.com/2008/01/25/chastni-uchilishta>.

- 17-03-2009|Гост

Чак се размечтах това да се случи в българското училище! Изразявам мнение на човек от тъжната графа читатели – учители по литература. От едната страна сме ние, които реализираме институционалните

завети, но от другата страна е очевидният факт – учениците не искат да четат това, което им предлага училищният канон. Програмата на средното училище по литература ни напъхва в капана на собствения ни консерватизъм. От тук следва, че в литературната комуникация, която трябва да се случи в училище, ние си разпределяме опозиционните роли – аз съм властовата фигура, следвам Програмата, налагам конвертируемия прочит, защото прагматично трябва да произведа успешни кандидат-студенти, и като фигура на властта не съм любима и понасям „бунта на масите“.

Ясно е, че училищният канон е социално невалиден, че тази литература се чете само в училище. Как да поддържам тогава интереса към четенето на българска литература, и не само. Говорим за Учебниците, Програмата, но в това обществено договаряне не участват широк кръг специалисти – литературоведи, психолози, социолози, философи, не предвиждаме ефекта от текстовете, които ще изграждат децата ни като Българи, жители на Обща Европа, Глобализиран свят, Постмодерна ситуация и т. н. и най-вече ще моделират човешката им идентичност. Училището продължава да бъде теренът, на който се конструира и реконструира някакъв манипулиращ и манипулиран от социални конюнктури канон или се изпробват нечий учебници. Нека националната литература се изучава в хронологичен план във Филологическия факултет, защо и средно училище трябва да повтаря логиката на университетското литературно образование?

- 17-03-2009|Гост – Re:

Ellie писа:

Здравейте и благодаря на Златко за препубликуваната тема. Разбира се, че литературата в САЩ се разглежда като изкуство. Изкуство което е индивидуална реакция на самия автор към идеите на някакво време. Всъщност двете неща не може да се разделят.

Благодаря за отговора! В самата статия ми убегна, че личната авторова позиция е застъпена, тоест уникалният му поглед над нещата, които се случват, а не контекстът като двигател на това, което писателят пише, като контекстът не се смята за мот-а-мо рефлексивиран от текста. Просто се замислих дали една дискусия примерно за Йелинек (която така или иначе би имала малък шанс да попадне в американско училище според

мен) би се съсредоточила върху уникалния ѝ стил или върху това колко брутално и потенциално омразна би могла да бъде Австрия. Не че двете теми са истински опозиции.

Още един въпрос: има ли неудобна литература в американското училище? Да кажем, има ли шанс книга, в която атеизъм, анти-патриотизъм, хомосексуализъм, суицидализъм, стилизирани т. нар. сексуална перверзия или агресия (примерно Ерика Джонг в училище в Алабама?) да бъде дискутирана в час и има ли бордът на родителите думата върху това все пак кое ще се изучава и кое не. Интересува ме също така критерият за оценка и каква оценка се дава за знания или може би аналитични способности.›

Да, PISA уви не се дискутира в България, вестниците не тръбят за представянето на българските ученици (а би трябвало), както това става на Запад, т. е. никой и не иска сметка от Министерство на Образование кога най-после ще започне реформата на българското образование.

- 18-03-2009|**nezvan** – Овластените роби

Българският учител е „фигура на властта“, която е принудена да се бори с „бунта на масите“ (Гост – 17-03-2009, 18:01:10), но той е и институционален роб, крепостен селянин в губернията на Министерство на образованието и науката. Българският учител по литература е гранична личност, буферна зона в живо тяло, той е началото и краят на овластеното робство на знанието. Трудна роля...

Дали действително американските учители по литература имат споменатите професионални свободи сами да съставят списъци с изучавани произведения? Как се гарантират „общите места“ в ранглистите на отделните учители по литература? Как се оценяват способностите на тези учители за самостоен избор и още повече – резултатите от тяхното обучение според някакви общи образователни стандарти по литература в САЩ? (Или пък няма такива?!) Понятието *литературен канон* не е непознато за висшето филологическо образование в Америка, но как наистина стои въпросът в американското средно училище? Дали Ели Иванова би могла да разработи по-подробно и конкретно интересната тема на тази своя статия? Всички имаме нужда от това. Основно средство на манипулацията е дезинформацията и именно чрез нея българският учител успешно бива държан в унизителен респект от своите работодатели.

Пожелавам на българските учители по литература мирно освобождение и заслужено разкрепостяване на работата им от опеката на МОН. Те заслужават значително по-голямо доверие в професионализма им, което веднага би произвело и много по-голямо уважение от обществото. Трудна задача...

- 18-03-2009|Гост

Наистина да си учител по литература в България е интелектуално трагично точно по тази причина, независимо от ниското заплащане.

Как се избират заглавията от конкретния учител? За някои национални и щатски изпити има препоръчителни списъци, от които може да се избират заглавия за самите часове по литература – в тях се препоръчва застъпването на периоди и културни традиции, отколкото специфични заглавия от тях. Освен това учителите се интересуват от избора на колегите си, от нови идеи от конференции, от обществените и културни дебати, които те следят.

При положение, обаче, че заглавията са потенциално различни за всеки клас, общите изпити не могат да се базират на знания от типа „Какви са основните идеи, застъпени в повестта *Гераците?*“, а на аналитично мислене. Ще отговоря по-подробно на този въпрос, защото той е наистина много важен.

Заглавията не се одобряват от родителски съвет, но ако се случи между тях да попадне някое конфликтно, то може да предизвика брожения от родители. Преди известно време се чу за една детска книжка в едно начално училище, в която един принц си търси принцеса, но накрая избира друг принц, за който да се ожени. Мисля, че тогава директорката застана на страната на учителката и книгата не беше отменена, въпреки броженията. За средношколци обаче рядко се случват скандали.

Атеизма и насилието не са непременно избягвани сюжети. В края на краищата дори и в „Червената шапчица“ има насилие ☺ Но има тема, която обикновено е неприемлива за ученици под 18 и това е секса. Мисля, че Ерика Джонг би била оставена за университета.

Има обаче „модни теми“, които са предпочитани: например темите за израстването (актуална за тийнейджъри) и намирането на себе си, за колониализма и половите отношения, за имигрантските преживявания и расизма.

Всъщност този мой пост има и продължение, което се надявам Златко също да публикува, защото там общо взето има отговори на въпросите на pezvan и госта.

Доскоро ☺

- 18-03-2009|**Ellie**

Предишният коментар беше от мен.

- 18-03-2009|**Гост**

Уф, колко е хубаво, че уроците в българското училище не зависят от маргинали, дето се прехласват по американската образователна система за алчни дебили. Благодаря на Бога!

- 19-03-2009|**Владимир Янев** – Догадки и съмнения

В сборника на Ъпдайк „Задачи“ има един прекрасен разказ – „Туй наше вечно утре“. Става дума за анализ на „Макбет“ в училище. По-точно – за пасаж от Шекспировата трагедия. Разбира се, разказът не е „методически“, но дава представа и за характерните подходи при американското литературно образование. То е подобно и в англоезичния свят. Има своите предимства, видимо открити и в текста на интелигентната авторка, и в коментарите.

Що се отнася до недостатъците... Нека дам конкретен пример, свързан със запознанството ми с един интелигентен юноша, учещ в сериозен лондонски колеж за средната класа. Там всяка година се преподават различни литературни произведения. Миналата са изучавали „Да убиеш присмехулник“ на Х. Лий и „За мишките и хората“ на Стайнбек. Само тези две книги? ! Първата лично на мен ми е скучновата, а от любимия ми Стайнбек бих избрал „Улица „Консервна“, но това няма значение.

Събеседникът ми Джак, който има повече интерес към езиците (нещо, както казват, нетипично за англичаните; знае френски, немски, испански, наблягащ и върху исландския, проявява – вече! – интерес и към българския), сподели, че ставали интересни спорове, в които се наблягало върху изявата на личното мнение. Разговорите се въртят, доколкото разбрах, предимно около етичното и аксиологичното, а не върху естетичното. Общо-взето не останах с впечатлението, че се из-

граждат теоретични подходи. Впрочем – практическото усъмняване в теорията е налице и в чудесния филм „Обществото на мъртвите поети“.

В случая не гарантирам за обективността на познанията си върху тамошната образователната система, а и позоваванията върху художествени произведения (Ъпдайк, филма), както и върху един епизодичен разговор, едва ли са коректни. Но няма да скрия изненадата си, че Джак не беше чувал за езерниците, за Байрон и... за Крал Артур. Помня светещите му очи, когато му пресъздадох няколко епизода, взети от книгата на Малъри, позната у нас.

Подчертавам – общувах с интелигентен и чувствителен младеж. И още подчертавам – не правя обобщения, нито пък ще заключа с прашасала педагогическа печал: „Виждате ли докъде води неправилното разбиране за свободата? ! Скоро и при нас ще стане така!“

Споделям впечатленията си, защото ми се струва, че в споровете между „историческото“ и „проблематизиращото“ литературно обучение (термините са условни, предизвикани от мързела ми да пиша надълго и нашироко какво аджеба изисква съвременното преподаване) следва да се отчита и традицията, „диктатурата“, ако щете, на канона. Не е мястото тук да отворяя дума за тоталната отдалеченост на българските учебници (фризирани лекции и статии, предназначени за специалисти) от познанията и нагласите на учениците; за особения статус на литературата при формиране на национално самопознание и морал – доста разколебан Впрочем, май изглеждащ неактуален; за подготвеността на преподавателите да осъществяват интензивен диалог и т. н. И все пак – заслужава си да се поразмислим дали в стремежите си към актуалност, проблематичност, пренареждане на канона и пр. няма да погубим необходимото познание – индивидуално, национално характерно, универсално. А може би образованието (подобно на религията) се нуждае и от консерватизъм? ! Подхвърлям последното с голяма доза съмнение... И си припомням ужасяващата догадка на Достоевски – „А може би хуманизмът е само една лесно отстранима привичка? !“

• 19-03-2009|Гост

Trudno obiasnime za KONSERVATIVNOTO (ne kazvam izprostialo, politizirano i t. n.) obshtestvo v BG. A moje bi reshenieto e i v dvata varianta – koito iska – uchi klasikata po uchebните programi. A koito iska – uchi

moderno, svobodno, svobodomisleshto... koi znae... – BG obshtestvo skoro niama da skusa s chalga kulturata...

• 19-03-2009|Гост

Но и на мене ми прави такава впечатление някак като на Владимир Янев... малко ми е трудно да го вербализирам в момента..., че се наблюдава върху моралното, а не върху естетичното... тоест да мисли се повече политически-морално отколкото литературно... всъщност това твое изказване, Ели, : „Изкуство което е индивидуална реакция на самия автор към идеите на някакво време.“ Всъщност идеите на някакво време са само един аспект от това, за което пише един автор. В едно политическо/историческо време се раждат автори, които възприемат света различно и няма как точно да пренесем Флобер примерно в наши дни, за да видим дали Мадам Бовари би била възможна или не (в т. нар. Запад), но мадам Бовари е повече флоберова конструкция, отколкото такава на специфичната култура. Писателят сам избира от всичко, което му предлага контекстът, на какво да отделя внимание, какво го вълнува и какво не. Не казвам, че трябва да се прави психоанализа на автора, но литературния текст го възприемам повече като „индивидуална реакция на автора към самия него“ отколкото като „индивидуална реакция на самия автор към идеите на някакво време.“ Не казвам, че двата аспекта се самоизключват, че не се припокриват и че единият от тях е грешен, но все пак ми се струва, че намекваш за тенденция да се акцентира върху културата и да се пренебрегне индивидуалността зад изкуството. Хората не пишат само за идеите на някакво време, те пишат и за себе си, и това ми се губи някак като идея в текста ти тук.

НО! > Образованието ми няма нищо общо с литература, просто конструирах от малко личен опит, тъй че може би пиша пълни глупости.

• 19-03-2009|GeA – философ и читател

Интересно е, че някой още се впечатлява от разминаването в програмите за обучение – чудя се дали се имат предвид българските общности в Щатите и съответните училища за децата им, или се има предвид старата национална държавица на Балканите, където подготвяме всестранно развити гении, за да печелят конкурсите в света. Аз също преподавам американска литература – като за филолози, но също и като за граждани на света и учители, които готвят такива. Може би не

ви е известно, но в българските училища програмите включват класика, английска литература – предимно британска, западноевропейска литература, докато българската литература се учи като основен предмет наред с българския език, който, няма начин, да се учи по този начин в други култури – е, ние бихме казали по стар обичай „държави“. Американската литература се появява тук-таме, главно в училищата с изучаване на английски език като първи. И в университета, разбира се.

Никой в старата Европа не би приел насериозно американската литература като класика, освен, в редките случаи, когато тя се използва по предназначение и в контекста на глобалната общност в мултикултурна Америка. Не че ние тука не сме мултикултурни, но и преводите на Иван Вазовото наследство, както и на Ботев на английски са жалки текстчета, както и на Йовков, да не говорим за Каравелов или многопластовия Радичков. Пробвала съм всички наши любими канонизирани автори в часовете по превод – забележително е, че текстовете на Елин Пелин са бистри и чисти от всякаква гледна точка, докато другите не са. Може би не е само въпрос на естетика.

Програмата на държавното образование е съобразена с държавната политика, интереси, възможности и най-вече – човешки и икономически ресурси – който дава средствата, той поръчва програмата. Или както казваше навремето един колега-педагог – любимец вицаджия в студентски град: за пет пари петел – за пет пари пеене...

- 20-03-2009|Ellie

Благодаря за коментарите ☺

Не съм съвсем сигурна, че разбирам добре разделението на естетическото, моралното или политическото, което прави последният гост. Имам чувството, че особено под последните две има предвид различни неща. Не разбирам аргумента ☺ Разбира се, че индивидуалността на даден автор не се пренебрегва.

@Владимир – интересен е случаят, който описваш. (Ако мога да се обърна на „ти“?) Аз не мога да го коментирам конкретно, защото не знам повече подробности, а и британската образователна система е доста различна от американската (като оставим настрана подхода в преподаването). Знаем например, че в Англия има национална матура, задължителна за всички училища (включително и частните), дори задължителна антология и предполагам единен списък с творби, докато в САЩ

не е така. Тук пък няма единна програма (ако видите и другата статия, публикувана вчера, за разнообразието на училищните практики). Нямам представа защо момчето не е знаело за различни важни творби и фигури.

Не виждам необходим конфликт между „историческото“ и „проблематизиращото“ литературно обучение. Ако историческото настоява учениците да знаят факти за епохата, биографията на автора и каква позиция заема творбата в някакъв исторически континуум и спрямо други творби, едно проблематизиращо обучение би могло да прави и прави същото. Просто то е по-задълбочено и интерпретативно и по тази причина наистина изисква доста много време. И понеже времеемко, в програмата могат да се включат краен брой творби и в един момент трябва да се избира. В класа на моя син Одисея се изучаваше цял учебен срок.

Всъщност не бих нарекла българското литературно обучение непременно „историческо“, защото и в него има тълкуване и проблематизиране. Разликата е, че в България тълкуването е обикновено е едно и единствено възможното, то трябва да бъде прието от всички ученици и на всички интерпретативни въпроси има един правилен отговор. Спомнете си как се оценяват кандидатстудентските работи: още в деня на обявяване на темата представител на университета обявява какви точки да са включени в писмената работа за да получи тя отличен. Или поне по-рано беше така. Та този подход позволява включване на повече творби в програмата, защото не е времеемък. В същото време не бих казала, че българските ученици наистина имат толкова голям диапазон на изучавани творби. Въпросът е, че дори и да покрива голям диапазон, след завършване на училище в главата на ученика не остава много, освен няколко клишета. Освен ако няма специални интереси.

„Проблематизиращото“ литературно обучение, ако американското би могло да се нарече такова, също не може да мине без теория. Всъщност по принцип не може да се проблематизира без теория. Учениците трябва да знаят какво е например метафора, за да могат да тълкуват поезия. Не съм сигурна дали това имате предвид като говорим за естетика. Във всеки случай обичайният подход в тълкуването на литературния текст в САЩ в клас е *close reading* или текстов анализ, при което се разглежда тъкътта на текста отблизо. Ето тук накратко за него: http://en.wikipedia.org/wiki/Close_reading. Други популярни теоретични подхо-

ди са постколониализма, феминизма, наратологията, постструктурализма, етц. Разбира се, гимназиалните ученици не се задълбочават в самата теория, те научават оперативно необходимото за да я използват като инструмент.

Това ми напомня, че от доста време се каня да публикувам в моя блог писмена работа на някой мой студент или поне част от нея, за да се види общо взето резултата от такъв подход. Всъщност и сега в блога ми има разни други материали за образованието, където говоря за по-конкретни неща, като оценяване, учебници и подобни, ако ви е интересно.

@ГеА философ и читател – разбирането за класика е доста променливо и представите на всеки за това са различни. Но по тази тема – в една следваща статия, която може би Златко ще публикува скоро. Тук говоря за училищата в САЩ в сравнение с тези в България.

Доскоро и се радвам да продължим дискусията 😊

- 29-03-2009|**Златко Ангелов, Айова Сити**

Ели, възхищението ми е от начина, по който си написала есето: толерантен по американски. Възражението ми е за априори възприетата гледна точка, че българското изучаване на литература е по-лошо по принцип. Аз живея от 17 години в Америка и, за мое голямо учудване, американците около мен НЕ СА толкова културни--поне по отношение на литературата като източник за култура--колкото българите; естествено, сравнявам хора от един и същ социален слой. Аз не знам в каква посока се е развило изучаването на литература в българските училища след 1989, но съм сигурен, че системата на образование като цяло преди 1989 (нямам никакво намерение да я свързвам с комунистическия режим) и на литературното в частност е по-добро от съвременното американско образование. В САЩ ценностите се възпитават главно от религията--не най-добрия учител! Дали критичното мислене на американските деца се постига по начина, по който се подбират произведенията за изучаване, е твърде спорен въпрос. Резултата, съдейки по възрастните, не е много обнадеждаващ. Аз имам приятел, професор в университет от Върбовата лига, който не е чел класиците от канона и това личи в емоционалната му интелигентност, която не е на равнището на когнитивната му интелигентност--изключително висока. Онова, което липсва в твоя изключително интересен и балансиран анализ, Ели, е, че основната роля на литературата--непременно: литературата написана от всеприз-

натите гениални писатели--е да възпитава емоционална интелигентност. Засега само класическата литература изпълнява тази роля в пълна сила. Трябва да мине време съвременен писател да започне да изглежда като класик, за да могат книгите му да изпълняват тази роля. Примери: Габриел Гарсиа Маркес, Уилям Бойд, Йън МакКюън, Филип Рот... Нито един от тях не фигурира в публикуваните списъци по-горе. Да не говорим, че освен Виктор Юго, истинските френски класици същщо ги няма. а четенето на Коелю, един посредствен писател, в никакъв случай не възпитава дори критично мислене. Въпросът, който усещам, че си задаваш, е защо българите, които са възпитани с класиците, са една изостанала нация, докато американците, възпитани с разнообразна литература, са една напредничава нация? Аз нямам отговор, нито пък може да има еднозначен отговор. Онова, което знам, е, че образованите българи като индивиди са учудващо по-качествени и по-културни от образованите американци--макар че като всяко произволно обобщение и това може да излезе невярно.

- 29-03-2009|**Златко Ангелов, Айова Сити** – Покана за диалог

Ели, ако искаш, можем да продължим дискусията в личен разговор, моят и-мейл адрес е zanguelov@mchsi.com. В момента пиша есе за американската култура за сп. Съвременник и всички предизвикателства са ми от полза.

- 30-03-2009|**Ellie**

Трудно е да се спори аргументирано с житейски наблюдения, Златко, защото всеки може да има различни. По мои наблюдения американците около мен пък са доста културни. Определено ценностите в САЩ не се възпитават главно от религията. Но не виждам каква е връзката на твоя коментар с темата на статията. Никъде не съм казала, че в американските училища не се изучават класиците. Точно обратното, изучават се. Нито пък съм твърдяла каквото и да било за изостаналост на българите като нация. Една нация не може да бъде изостанала или напреднала.

По-качествени като индивиди? Какво значи това принципно?

- 03-04-2009|**Гост**

Interesen razgovor se vodi tuk...

Iskam sa mo da kaja, che bulgraskta sistema e razbira se po – razlichna, no tova ne znahci po losha ... Nyma nisto losho v nashta si sistema tya si e unikalna po svoemu, moje da se razviva, moje da stava po dobra, no ne e neohodimo avtoamtichno da se sravnyvame s amerikanzite i da zalichim unikalnata nahsa sistema.

- 09-12-2009|**Artemida**

Прекрасно училищно четиво! Но не знам защо – не ме успокоява ☺
Особено след като изчетох и коментарите след това.

И аз мечтая в българското училище да се УЧИ! !! Защото в последните години имам други житейски наблюдения, но все се надявам да са погрешни и чисто субективни. Но възпитаване отношение към училището, а от там и към литература, изкуство, култура, наука започва ОТ... СЕМЕЙСТВОТО. Следва естествено ролята на УЧИТЕЛЯ /замислете се кой обаче влиза да учи/специализира Педагогика в Университета/, министерството на образованието... и така можем да си отговорим на някои от въпросите и да си обясним някои обществени явления у нас. Много ми е любопитно какъв е процентът на учителите по литература, които четат нещо друго, извън т. нар. „задължителен списък“ ... Как този учител да запали интерес или да възпита „някакви“ ценности? Професията УЧИТЕЛ – на кое обществено стъпало е тя? Аз не отричам, че има прекрасни учители и дай Боже децата ми да попаднат на тях, но все повече си мисля, че това е въпрос на късмет, за съжаление.

- 09-12-2009|**Artemida**

Няма да забравя една много мила картинка в музея Орси... Вниманието ми бе привлечено от група ученици на видима възраст около 8-9 години, госпожата им показваше световните шедьоври на живо. Групичката сядаше на земята около съответната картина и видимо учителката изпитваше удоволствие да си разговаря с децата. Обучението преминаваше като интересен разказ и разговор... имаше диалог. Помислих си с голяма доза съжаление дали това е възможно да се случи и у нас... кой знае... някой хубав дъждовен ден децата ни да прекарат в общение с вечното.

- 19-01-2012|**Маргарита** – Дали...

Честно казано, аз смятам, че има заглавия, без които наистина не може. Това, че времената се променят, не значи да забравим миналото си напълно.

Подкрепям обаче и тезата, че се иска разчупване на системата. Дразни ме фактът, че учителите в българското училище не карат децата да мислят за литературата като за изкуство, не им помагат да разберат какъв е смисълът от нея. И в много случаи се стига само до зубрашко преписване и учене на теми.

Освен това обаче, забавете темпото с възхваляването на американската свобода по отношение на книгите и изучаваните произведения в училище. Мислите, че не им налагат ограничения? Колкото и да е странно, в съвременна Америка има много заглавия от световната класика, които изрично са забранени за изучаване. Не във всички щати, но в някои това е така.

Подобен пример е „Любовникът на Лейди Чатърли“ от Д. Х. Лорънс...

Истината за мен е в златната среда- минало+ново; няма свобода без малко дисциплина.

Съжалявам, ако разочаровам някой, но така мисля аз.

- 19-01-2012|**Маргарита**

П. П. И според мен романът на Лорънс е страхотен ☺

- 24-05-2012|**Гост** – ВТW

Майко мила! ! ! Хора, коментиращи българската и световна литература в контекста на културологията, бълват ли, бълват правописни, пунктуационни и граматически грешки... WOW ;)

Април 2009

Марлон Брандо — един класически портрет

Автор: Труман Капот

Дребничката камериерка от четвъртия етаж в хотел Мияко, Киото, ме поведе през лабиринт от коридори, обещавайки, „Ще ви почукам Маррон“. Звукът „л“ не съществува в японския език и под „Маррон“ тя имаше пред вид Марлон – Марлон Брандо, американският актьор, който по това време се намираще в Киото за снимки по филмовата версия на романа на Джеймс Мичнър *Сайонара*.

„О, здрасти“, каза той. „А, вече седем ли е?“ Бяхме се уговорили за вечеря в седем часа вечерта, аз идвах с почти 20 минути закъснение. „Ааа, добре, събуй си обувките и запоядай. Аз ей сега ще свърша.“ Гледайки след момичето, което изприпка навън, той сложи ръце на хълбоците си и, усмихвайки се, обяви: „Те наистина ме убиват. Даже и децата. Не мислиш ли, че са чудесни, не ги ли обичаш – тия японски деца?“

Апартаментът му се състоеше от две стаи, баня и остъклена веранда. Всичко, което притежаваше, изглежда лежеше на показ. Ризи, готови за пералня; чорапи – също; шапки и вратовръзки, разхвърляни наоколо като костюм на разглобено плашило. Също няколко фотоапарати, пишеща машина, една електрическа печка, която функционираше със задушаваша компетентност. Парчета от отчасти нахапани плодове. И книги, каскада от дълбоки умове, сред които се виждаха *Аутсайдерът* на Колин Уилсън¹ и книги по будистка молитва, зен медитация, йогистко дишане и хиндуистки мистицизъм, но никаква белетристика. Той никога не е отварял роман, както сам признава, от 3 април 1924 г. насам – денят, в който е роден в Омаха, Небраска.

Макар и да не чете белетристика, затова пък желае да пише такава. Лакираната маса беше отрупана с препълнени пепелници и купища

1 Колин Хенри Уилсън (род. 1931): плодовит английски автор, известен и като философ. Бел. пр.

листове от последния му творчески опит, *Изригване в цинобър*, един филмов сценарий.

Брандо е в Япония вече повече от месец, но дори и режисьорът на филма, Джошуа Логан, беше принуден да каже: „Марлон е най-завладяващата личност, която съм срещал от Гарбо насам. Гений. Но не знам що за човек е той. Не знам нищичко за него.“

Докато очаквахме вечерята, той облегна главата си на една възглавница, лежаща на пода, притвори клепачи, после ги затвори напълно. След това заговори. Гласът му – лишен от емоции, някак култивиран и изтънчен, но същевременно удивително младежки – звучеше така, сякаш идва от някакви сънни дълбини.

„Последните осем-девет години от живота ми бяха пълна бъркотия“, каза той. „Може би последните две бяха малко по-добри. По-малко плъзгане по гребена на вълната. Бил ли си анализиран някога? Отначало се страхувах от това. Страхувах се, че може да разруши импулсите, които ме правят творец, артист. Една чувствителна личност получава 50 впечатления там, където някой друг може да получи само седем. Чувствителните хора са толкова раними; колкото по-чувствителен си, толкова по-сигурно е, че ще се отнасят към теб брутално, че ще ти се появят мазоли. Никога не се развивай. Никога не си позволявай да чувстваш каквото и да било, защото така или иначе чувстваш прекалено много. Психоанализата помага. На мен ми помогна. И все пак, през последните осем-девет години се намирах в доста голяма бъркотия ...“

Гласът продължи, защото, като много хора, интензивно заети със самите себе си, той също е един вид монологист. „Хората покрай мен никога не казват нищо“, казва той. „Те изглежда искат само да слушат това, което имам да кажа. Ето защо аз съм единственият, който говори.“

Наблюдавайки го сега, имах чувството, че отново се възпроизвежда нашата първоначална среща. Беше един зимен следобед в Ню Йорк, 1947, когато посетих една репетиция на *Трамвай Желание* на Тенеси Уилямс, в който Брандо трябваше да играе ролята, която му донесе всеобщо признание, Стенли Ковалски. Но в онзи следобед аз си нямах ни най-малка представа кой може да е това. Идвайки прекалено рано, заварих залата празна и един як млад мъж легнал на маса горе на сцената, дълбоко заспал. Защото носеше бяла тениска и джинси, а и заради атлетическата му

външност – ръце на щангист, гърди на Чарлс Атлас¹ (макар че върху тях лежеше отворено издание на *Избрани произведения* на Зигмунд Фройд) – аз го помислих за някой от сценичните техници. Но само докато се вгледах по-внимателно в лицето му. Сякаш някаква чужда глава беше залепена за якото тяло на непознатия. Защото това лице беше напълно не-мъжкарско, наслагащо една почти ангелска изтънченост и нежност върху добре изглеждащата костелива ъгловатост. Настоящият Брандо, онзи, който лежеше върху рогозката-татами, лениво пушещ цигари с филтър докато продължаваше да говори и говори, беше, разбира се, една друга личност. Тялото му беше по-дебело, челото му по-високо, защото косата му беше оредяла; той беше по-богат. Имаше и други промени. Очите му бяха се променили. Сега той наблюдаваше хората, изпълнен със сигурност – и с още нещо, което би могло да бъде окачествено единствено като израз на съжаление, сякаш той обитава сфери на просветление, които те, за негово съжаление, не могат да достигнат.

Неуловимо-нежният характер на това лице обаче се е запазил. Или почти. Маневрирайки внимателно с думите, аз попитах: „Как си счупи носа?“

„...при което не искам да кажа, че винаги съм нещастен. Спомням си, един април бях в Сицилия. Горещ ден, навсякъде цветя. Обичам цветята, ония, които миришат. Гардении. Както и да е, разхождах се сам. Легнах сред това поле, пълно с цветя. Заспах. Това ме направи щастлив. Какво? Каза ли нещо?“

„Чудех се как ли си счупил носа си?“

Той се ухили, сякаш си припомняше нещо, поне толкова щастливо колкото сицилианската дрямка. „В *Трамвая*, някой от момчетата зад кулисите и аз понякога слизахме долу в парното и вършехме глупости. Една нощ, тъкмо се майтапехме с един от тях и – прас! Така че отидох в най-близката болница. Носът ми беше наистина потрошен. Трябваше да ми направят упойка, за да го оправят, а след това ме сложиха на легло. Не че съжалявах чак толкова много. *Трамвайът* вървеше вече почти цяла година и ми беше писнало от него.“

1 Чарлс Атлас (псевдоним на Анджело Сицилиано, 1894–1972), американски тежкоатлет, открил собствен метод за бодибилдинг и свързана с него система от упражнения, съпроводвани от една от най-успешните и помнени рекламни кампании на всички времена. Бел.пр.

(Припомняйки си наскоро инцидента, Айрин Селзник, продуцентка на пиесата на Уилямс, каза: „Изведнъж лицето му беше съвсем различно. Някак втвърдено. В продължение на месеци му повтарях: „Но те са опропастили лицето ти. Трябва да си оперираш носа.‘ За негово щастие, той не ме послуша. Защото сега наистина мисля, че този ступен нос му донесе успеха. Той му придаде сексапил. Преди това беше прекалено красив.“)

Брандо направи първото си пътуване до крайбрежието през 1949, за да играе главната роля в *Мъжете*, един филм, разказващ за парализирани ветерани от войната. Отношението си към филмовия бизнес той обобща, казвайки: „Единствената причина, поради която съм тук е, че все още не притежавам моралния кураж да се откажа от толкова пари.“

Почувствал мълчание в разговора ни, той го запълни: „И все пак киното има най-големия потенциал. Човек може да каже важни неща на много хора. Например за дискриминация и омраза, и предразсъдъци.“ Когато пристигна в Токио, Брандо информира около 60 репортери, че е подписал договор да участва в *Сайонара* – историята за един американски военен пилот, който се влюбва в една японска танцьорка – защото той удря срещу подобни предразсъдъци. И защото това би му дало „безценната възможност“ да работи с Джошуа Логан. Но сега е минало известно време. И Брандо казва, сумтейки: „Предавам се. Ще прецапам през ролята, това е. Понякога си мисля, че никой не забелязва разликата. През първите няколко дни на снимачната площадка се опитвах да играя. Но след това направих един експеримент. В една от сцените се опитах да направя абсолютно всичко фалшиво. Гримасничех, въртях си очите. И какво казва Логан? „Чудесно! Качвайте го на лента!“ Една фраза, която често се дочува в разговорите с Брандо, „Всъщност мисля сериозно само 40% от нещата, които казвам“, може би е на мястото си тук.

Вечерята се бавеше. Когато тя пристигна, аз отговорях на въпроси, които Брандо задаваше относно един мой познат, един млад американски възпитаник на будизма, водещ съзерцателен, ако и не напълно откъснат от света, живот зад вратите на храма Ниши-Хонганджи в Киото. Идеята накара лицето на Брандо да застине. Той слушаше с изненадващо внимание. Моят будистки приятел често посещаваше местните кина. Той беше прочел, че Марлон Брандо е в града и си мечтаеше да се срещне с него. Брандо не беше особено очарован. Пуританската жилка в него, доста широка между другото, беше докосната. „Също като онзи ден

на снимачната площадка“, каза той. „Работехме в един от храмовете и един от монасите ме помоли за автограф. Е, за какво му е на един монах моя автограф?“

Той се вгледа изпитателно в разпилените си книги, толкова много от които се занимават с мистични теми. „Онова, което бих искал да направя“, каза той, „е да говоря с някого, който знае за тези неща. Защото ...“. И точно в този момент влезе камериерката, бутайки количка с огромни блюда.

„Защото“, подхвана той отново, „Много сериозно мислих – много сериозно мислих за – захвърляне на цялата работа. Всичко това, да бъдеш успешен актьор и т. н. Какъв му е смисълът, ако то не води до нищо? Добре, добре, ти си успешен, ти си добре дошъл навсякъде. Но това не води доникъде.“ Той разтри брадичка с кърпата, сякаш бършейки застинал грим. „Прекалено многото успех може да те провали също толкова сигурно, както и прекалено многото неуспехи.“

„Знаеш ли, отне ми доста време, докато осъзная, че съм бил точно това – един голям успех. Тогава, бях в *Трамвая*, и той беше вървял вече няколко месеца, една нощ – смътно, смътно – започнах да долавям този рев. Имах чувството, че съм бил заспал, а след това съм се събудил тук, седящ върху цяла купчина бонбони.“

Докато ядяхме, Брандо отново започна да отрича статуса си на филмова звезда. След това реши да направи компромис. „Е добре, когато се върна в Холивуд, първото нещо, което ще направя, ще бъде да уволня секретарката си и да се преместя в по-малка къща“, каза той. Въздъхна с облекчение, сякаш току-що се беше освободил от някакви стари тегоби. „Но“, намръщи се той. „Тя трябва да има ограда. Заради хората с химикалките. Трябва ми ограда, за да ги държа на разстояние. Предполагам, че нищо не може да се направи с телефона.“

„Телефона?“

„Подслушват го. Поне моя.“ От кого? Той задъвка пържолата си, замънка. Изглежда не му се искаше да каже, макар и да беше сигурен, че е така. „Когато приказвам с приятелите си, говорим на френски. Или иначе един жаргон, който сме си измислили сами.“ Домакинът ми намери някакво писмо, заровено сред чиниите, и го зачете докато ядеше, като джентълмен, преглеждаш вестника на закуска. След това отбеляза: „От един мой приятел. Той прави документален филм за живота на Джеймс Дийн. Иска аз да водя разказа. Може би ще го направя.“ Придърпа своето

парче ябълков пай. „А може би не, всъщност. Понякога се ентусиазирам за нещо, но това никога не трае повече от седем минути. Точно седем минути. Това ми е границата.“ Привършил сладкиша си, той се загледа спекулативно в моята порция; аз му я подадох.

Мнозина критици, рецензиращи първия филм на Дийн, *На изток от рая*, отбелязаха почти плагиаторските прилики между неговите актьорски похвати и тия на Брандо. „Той имаше някаква идея-фикс относно мен. Каквото и да направех, правеше го и той. Звънеше понякога.“ Брандо вдигна до ухото си въображаем телефон с хитра, подслушваческа усмивка. „Слушах го как говори със секретарката ми, питайки за мен. Но никога не съм отговарял. Никога не съм звънял обратно. Не, когато ...“

Сцената беше прекъсната от истински телефон. „Да?“, каза той, вдигайки слушалката. „На телефона. Откъде? Хм, не познавам никого от Манила. Кажете им, че не съм тук. Не, когато накрая срещнах Дийн“, каза той, полагайки слушалката, „това беше на някакво парти. Той се мяташе насам-натам, играеше си на луд. Повиках го настрана, [дадох му] името на един психоаналитик, и той си отиде. И поне работата му се подобри. Към края, мисля, той беше започнал да намира собствения си път като актьор. Но цялото това величаене на Дийн е погрешно. Ето защо мисля, че документалният филм би могъл да се окаже важен. Да покаже, че той не е бил герой; да покаже онова, което той наистина беше, едно изгубено момче, опитващо се да намери себе си. Това трябва да се направи и аз бих искал да го направя – може би като един вид изкупление за някои от собствените ми грехове. Като например това, че направих *Дивият* [странният филм, в който той беше представен като фюрер на банда от фашистoidни бандити]. Но пък. Кой знае? Седем минути са моята граница.“

Брандо започна да плете пръсти из въздуха. „Актьорството е нещо толкова ефирно“, каза той. „Чупливо, свенливо нещо, което един чувствителен режисьор може да помогне да извлечеш от себе си. Значи, в киноактьорството, важният, чувствителният момент идва някъде около третия дубъл на една сцена; в този момент ти е необходимо само едно пошепване от режисьора, за го изкристализираш за себе си. Гедж [прякорът на Елия Казан] обикновено може да го направи. Той е страшно добър с актьорите.“

Една от най-запаметяващите се филмови сцени на Брандо се получи в режисирания от Казан *На кея*, по време на пътуването в колата, в което Род Стайгър, братът-гангстер, признава, че води Брандо в смъртно-носна клопка. Дали би могъл да използва епизода като пример? „Ами, чакай да видим.“ Той смръщи очи. „Не ми харесваше начина, по който той беше написан. Прекалено много разногласие. Беше ми писнало от целия филм. Целият филмов екип беше в Ню Джърси, по средата на зимата – а студа, Господи! аз имах проблеми през цялото време. Ядове с жени. Момент, да си припомня. Направихме седем дублажа, защото Род Стайгър не можеше да престане да плаче. Той е един от ония актьори, които обичат да плачат. Продължавахме и да дублираме, отново и отново. Но не мога да си спомня точно как се кристализира за мен. Първия път, когато видях *На кея* в прожекционна зала, ми се стори толкова ужасен, че излязох навън дори без да съм разговарял с Гедж.“

Един месец по-рано, един приятел на Брандо беше ми казал: „Марлон винаги се обръща срещу онова, над което работи в момента. Изглежда му действа успокояващо да се чувства незадоволен.“

Беше 10.30 вечерта и под прозорците, градината на хотела, с нейната внимателна подредба от скали и дървета, се рееше над мъглата. Той каза: „Бил ли си в Нара? Много интересно.“ Да, бях и, да, беше интересно. Един час път от Киото, градче от пощенска картичка, поставено в представителен парк, апотеоз на японския гений за хипнотизиране на природата така, че да започне да се държи по неестествен начин. После, сякаш по повод Нара, той каза: „Хм, бих искал да съм женен. Искам да имам деца.“ Може би това не беше просто някаква непоследователност; нежната сигурност на Нара може би навяваше мисли за неща като женитба, семейство.

„Човек трябва да има любов“, каза той. „Няма друг смисъл да се живее. Мъжете не са по-различни от мишките. Те са родени, за да изпълняват същата функция. Размножаване.“ („Марлон“, нека цитирам тук неговия приятел Казан, „е един от най-благородните хора, които познавам. Може би най-благородният.“ Забележката на Казан придобиваше смисъл когато човек наблюдаваше Брандо в компанията на деца. Спокоен, игрив, внимателен, той изглеждаше техен емоционален връстник, съ-конспиратор.)

Той продължи: „Това е основният ми проблем. Моята неспособност да обичам когото и да било.“ Той стоеше така, сякаш търсейки нещо –

цигарите бяха намерени; вдъхвайки, той се отпусна на леглото-постилка. „Не мога. Да обичам никого. Не мога да се доверя на никого достатъчно, за да им се отдам изцяло. Но съм готов. Искам го. И може би, може би вече съм почти там, наистина трябва да ...“ Очите му се стесниха, но тонът му, далеч от това да звучи интензивно, беше безучастен. „Защото – е, какво друго има изобщо?“

„Както и да е, аз имам приятели. Не. Не, нямам“, каза той, в привидно-борбен стил. „О, разбира се, че имам“, реши накрая. „Пред някои не се опитвам да се прикривам. Позволявам им да знаят какво се случва. Човек трябва да се довери на някого. Е, не през цялото време ... Знаеш ли как печеля някой приятел?“ Той се приближи малко към мен. „Правя го много внимателно. Обикалям и обикалям наоколо, След това, постепенно, се приближавам. А после ги докосвам, о, толкова нежно ...“ Пръстите му леко бръснаха ръката ми. „След това отново се отдръпвам. Изчаквам малко. Карам ги да се чудят. И точно в подходящия момент се появявам отново. Докосвам ги. Обикалям.“ Сега ръката му се движеше кръгообразно, сякаш държеше въже. „И преди да са се осъзнали, те вече са напълно оплетени, ангажирани. Аз ги имам. И внезапно, понякога, аз съм всичко, което те имат. Мнозина от тях, знаеш ли, са хора, които не пасват никъде. Но аз искам да им помогна и те могат да се съсредоточат върху мен; аз съм графът. Нещо като графа на моето владение.“

Брандо се прозина; трябваше да е станало вече към един и петнайсет. „Нека запалим още по цигара“, каза той, докато аз се опитвах да облека платото си.

„Не мислиш ли, че е време да си лягаш?“

„Това просто означава да ставам. Повечето сутрини не знам защо го правя. Не мога да го приема. Както и да е, по-късно може да поработя.“ Навън беше започнало да ръми, така че мисълта за спане изглеждаше приятна. Той внезапно каза: „Майка ми. Тя се разби на парчета, като порцелан.“

Макар и роден в Небраска, където баща му е бил търговец на строителни материали, Брандо, третото дете на семейството и единственият син, той скоро се преместил с родителите си в Либъртивил, Илинойс. Там семейство Брандо се установяват в една временна къща. Доенето на кравата е ежедневната задача на малкия Бъд, както Марлон бил наричан тогава. Бъд изглежда е бил отворено и борбено момче. Непокорен, също; дъжд или слънце, той бягал от къщи всяка събота. Но той и сестрите му

били силно привързани към майка си. Госпожа Брандо играела роли в местните драматични продукции и винаги си мечтаела за един по-ярко осветен свят. Синът ѝ, разубеден от някои от по-ранните си духовнически амбиции и отхвърлен от военна служба през 1942, заради травма в коляното, опакова багажа си и идва в Ню Йорк. След което Бъд, тромавият, русоляв, недоволен юноша, напуска – и се появява мъжественият, изключително надарен Марлон.

Брандо не е забравил Бъд. Когато разказва за момчето, което е бил, то изглежда го завладява отново. „Майка ми беше всичко за мен. Връщах се в къщи след училище ...“ Той се поколеба, сякаш очаквайки да си го представя, пердашейки се в някоя следобедна улица. „А там нямаше никого. Нищо в хладилника.“ Отделни картини: празни стаи, кухня. „А след това позвъняваше телефонът. Някакъв бар. При нас тук има някаква госпожа. По-добре елате и я приберете.“ „Картината прескача напред във времето. Бъд е на 18: „Мислех, че ако ме обича достатъчно, ако вярва в мен достатъчно, ще живеем заедно и аз ще се грижа за нея. Веднъж, покъсно, това наистина се случи. Тя напусна баща ми и дойде да живее с мен в Ню Йорк, когато бях в една пиеса. Толкова опитвах. Но любовта ми не достигаше. И тя се върна обратно. А един ден“ – гласът му стана още по-равен, но емоционалното ниво се повиши – „Вече не ми пукаше. Тя беше там. В една стая. Държейки се за мен. А аз я пуснах да падне. Защото не можех да издържам повече – да гледам как тя се разпада, като парче порцелан. Просто я прескочих. И излязох. Оттогава насам съм безразличен.“

Звънът на телефона изглежда го изтръгна от някакво вцепенение. Той ме изпрати до вратата. „Е, сайонара“, каза ми той насмешливо. „Кажки на рецепцията да ти поръчат такси.“ А после, докато вървях по коридора, той извика: „Ей, слушай. Не обръщай прекалено много внимание на онова, което казвам. Аз не винаги се чувствам по един и същи начин.“

Източник

Труман Капоти (1924—1984) е американски писател, един от всепризнатите класици на американската литература на 20-ти век.

Коментари (2)

- 25-03-2009|**Гост** – Марлон Брандо-един класически портрет

Стилен и изискан авторски похват. Хареса ми сравнението с порцелан, което асоциира спомен за „Стъклената менажерия“ и крехкостта на чувствата. Може би късно, но подсъзнателно човек осъзнава естествената връзка с родителя. Иска ми се повече учители да разглеждат подобни творби и да карат възпитаниците си да разсъждават за сакралното в живота.

- 25-03-2009|**Smaragda**

„Почти от самото начало станах за Труман „avvocato“ – неговият адвокат. Когато се запознахме през 1969 г., той имаше много приятели, както известни, така и неизвестни. Несъмнено беше най-обсъжданата личност по онова време и хората се тълпяха около него. По времето когато почина през 1984г. в къщата на Джоан Карсън, в Лос Анджелис от всичките му приятели бяха останали само неколцина, благодарение на които остроумието му бе станало злъчно, а въображението му изопачаваше действителността почти до неузнаваемост.

През годините се опитвах да го спасявам от множество неблагоприятни, а понякога дори опасни взаимоотношения, понякога по-успешно от останалите.

През същите тези години и особено към края имах тъжната, а дори и сърцераздирателна грижа да го настанявам в различни рехабилитационни центрове за лечение от алкохолизъм и наркотична зависимост,

от които той неизменно бягаше, а след това често разказваше невероятно смешни небивалици.

След неговата смърт с безценната подкрепа на съпругата му Луиз аз се постарях да изпълня желанието му и днес в учебни центрове като Станфорд, Айова, Завиър и Апалейчиън Стейт вече има стипендии на името на Труман Капотти, връчвани с надеждата да се появят блестящи нови писатели от неговата величина, всеки със свой неповторим глас и енергия...“

Алън Шварц, септември, 2005 г.

Ние бяхме народът

Автор: Адам Михник

Защо преди двадесет години се случи онова, което се случи? Най-баналният отговор на този въпрос гласи така: Защото комунистическата система доказва своята икономическа неефективност. Но и до днес все още има комунистически страни, и до днес има Куба, Северна Корея, Китай, Виетнам. Значи ние не можем да се задоволим с един чисто икономически отговор.

Годината 1989 беше действително една година на чудото, една *annus mirabilis*. В зависимост от гледната точка отговорите на въпроса за причините, довели до падането на комунизма, се оформят различно. Един американски демократ ще каже, че това е резултат от политиката на човешки права на Джими Картер. Един републиканец ще каже, че политиката на Роналд Рейгън стартира една надпревара във въоръжаването, която съветската икономика не можа да издържи. Във Ватикана пък човек чува отново и отново, че падането на комунизма било заслуга на Йоан Паул II. В Кабул – че комунизмът е пропаднал поради съветското нахлуване в Афганистан. В Берлин се казва, че това падане е резултат от една разумна „Остполитика“. В Москва всеки говори за перестройката на Горбачов, а във Варшава – за Солидарност на Валенса.

Накратко: на този въпрос има не само един отговор. Един сложен сбор от фактори накара Съветския Съюз да стигне до извода, че една определена модернизация е неизбежна и че социализмът не може да оцелее другояче. Аз съм убеден, че Михаил Горбачов искаше да модернизира социализма, но не и да разруши СССР. Оказа се обаче, че нещата около комунизма се въртят по същия начин, както и във вица с гащите на еврейския обушар. Когато жена му казва, че той трябва да даде гащите за пране, той се противопоставя енергично. Жената се оплаква, че гащите стават все по-мръсни. Накрая той казва: „Да, но ако ги дам за пране, те съвсем ще се разпаднат.“

Така се случи и със СССР. Комунизмът пропадна, защото съветските елити вярваха, че могат да го реформират. Прави се оказаха ония, които не искаха да променят нищо, а значи бетонните глави в партията. Ние не знаем колко дълго още ще се задържи комунизмът в Китай, Куба или Северна Корея. В този смисъл годината 1989 беше знак за това, че нещо си отива, но никой си нямаше ни най-слабо понятие за това как и докога.

Онова, което се случи в Полша, беше революция без революция

Когато гледам назад, аз имам четири перспективи: една полска, защото съм поляк, една руска, защото картите се разпределяха там, една европейска, а освен това и онази на Запада. Западът не беше подготвен за онова, което се случи. Спомням си разговорите с важни американски политици, които идваха във Варшава. Те не допускаха, че комунистическата диктатура ще се разпадне. Дълго време опозицията в източна средна Европа също не вярваше в това. Не е случайност това, че през 1990 Джордж Буш се опитваше да убеди украинците в Киев да не се стремят към независимост.

В началото на 1989 само две държави, а именно Полша и Унгария, се опитваха да тръгнат по собствен път. Сред правителствените елити унгарците отидоха най-далеч. При тях започна промяната в партията. Имре Посгай, водачът на национал-либералното крило, беше един от онези хора, които бяха отговорни за „времето на затопляне“ в обществените медии. Той пръв оспори представянето на Янош Кадер за въстанието от 1956 като контрареволуция. В Полша пък най-далеч стигнаха борците за човешки права, тъй като тяхната Кръгла маса пречупи желязната логика на режима и се отвори за едно ново мислене, което от август 1980 вече не беше получавало прием. Тогава си мислех: ако приемем, че анти-Реформацията е била не отрицание на Реформацията, а възприемане на някои от нейните мотиви за обновление на църквата, то тогава Солидарност беше една реформация вътре в комунизма, а Горбачов – един анти-реформатор.

Онова, което се случи в Полша и което за други страни се превърна в един вид строителен план, беше една голяма революция без революция. Никой не излезе на улицата, нямаше барикади, нито пък батальони за разстрел. Всички имаха пред очи барикадите от 1980 и от времето на военното положение. Историческото съзнание задаваше рамката за бъдещето. Както Александър Квашниевски щеше да каже по-късно, много

неясно е как биха се развили нещата, ако двете страни в Полша тогава бяха осъзнали, че всичко това отива по посока към обединение на двете Германия. И все пак опозицията осъзнаваше, че една обединена Германия би била нещо естествено. За мен ГДР беше една казармена държава, която не би могла да просъществува без Червената Армия. Източногерманската опозиция мислеше по-различно. Това беше най-ляво намиращата се опозиция от всички източноевропейски страни, което означава, че тя се стремеше към демократизация на ГДР. Есенните демонстрации започнаха с лозунга „Ние сме народът“, докато после възникна лозунга „Ние сме един народ“.

Искам да се опитам да реконструирам тогавашното си мислене. В Полша Кръглата маса беше идеята да се въведе един вид финландизация. Ние знаехме, че не можем да спечелим една война срещу Русия и затова перестройката беше нашият естествен съюзник. През 1988 аз написах една статия, *Спорът за сталинизма*. Цензурата осуети нейното появяване, макар че най-неприятните цитати идеха от съветските вестници. Полската цензура зачеркваше вече думата „Сталинизмъм“. Това показва с какво закъснение перестройката дойде до нас. В края на 1980-те години съветската преса беше много по-либерална от полските вестници. В края на краищата цензурата обаче допусна статията. Това беше първата статия от 1966 насам, която се появяваше под моето собствено име. Това също беше признак за промени.

В Полша, в лагера на управляващите, дълго време се водиха борби около това как да се оценява Кръглата маса. Стачките от май и август 1988 доведоха до това, че правителството на Збигнев Меснер беше свалено. Нов министър-председател стана Мечислав Раковски, дългогодишният редактор на седмичното списание *Политика*. Да, то беше орган на комунистическата партия, но същевременно известно и като готово за реформи издание. Раковски беше бил заместник министър-председател в правителството на Войчех Ярузелски, беше обаче принуден да отстъпи пред натиска на Кремъл в средата на 1980-те години. Сега той искаше да достигне радикално подобрение на условията на живот чрез смели икономически решения и чрез това да маргинализира опозицията от Солидарност.

Тази идея нямаше успех, и при властимущите се затвърди убеждението, че с опозицията трябва да се преговаря. Решаващ в това отношение беше един спор по телевизията между Лех Валенса и председателя

на верните на правителството професионални съюзи, Алфред Мьодович. През тази вечер цяла Полша седеше пред телевизорите. Това беше часът на истината: Валенса победи Мьодович и Полша ликуваше.

Борбата срещу комунизма беше проведена във вярата в смисъла на човешката свобода. Но краят на комунизма ни разкри дълбоката потребност от живот в един сигурен и предвидим свят. Всеки, който някога е бил в затвора знае, че свободата е единствената мечта на затворника. В края на краищата той бива освободен, светът е пъстър, птичките чуруликат. Но след известно време той осъзнава, че се намира в опасност. Защото докато е бил в затвора, той е знаел точно по кое време има ядене. Изведнъж той се разхожда из града и не знае какво ще се случи. Той започва да тъгува по затвора. Нещо такова изпитахме и ние след падането на комунизма. За опозиционерите това изглеждаше неразбираемо, и все пак беше така. В затвора всичко беше се намирало на мястото си, а сега изведнъж беше нахлул хаосът.

Кой в Полша събори комунизма? В Полша това направи работническата класа, която обаче се превърна и в първа жертва на трансформацията. Нека си представим едно голямо индустриално предприятие, което чрез стачки принуждава собствениците да направят отстъпки. Това предприятие е произвеждало бюстове на Ленин. Работниците са работили добре. През 1989 те не са престанали да работят добре. Но днес вече никой не се нуждае от бюстове на Ленин. Пазарът е разрушил предприятието. Работниците, с чиято помощ свободата е била извоювана, паднаха като жертви на тази свобода. Това е първият парадокс на демокрацията в Полша. Вторият парадокс се състои в това, че големите предприятия като корабостроителницата в Гданск бяха твърдини на Солидарност. Новите правителства не искаха да извършат несправедливост срещу тези хора, защото в края на краищата те бяха ги довели на власт. Но тъй като те не реформираха предприятията, в края на краищата те банкрутираха.

Никой опозиционер преди 1989 не се стремеше към капитализъм

Всички исторически утопии рисуват един свят, който трябва да бъде свободен от структурни конфликти. За опозицията в комунистическите страни тази утопия почти навсякъде беше утопията за властта на народа. Тя се основаваше на това, че трябва да се изгради един нов кому-

низъм, само че без комунисти. Във всяка от комунистическите страни преобладаваха фантазмагории за някакъв трети път между комунизъм и капитализъм. Търсенето завършваше най-често със заключението, че този път води към третия свят, поради което е най-добре той да бъде оставен на мира. Такива фантазмагории имаше и при левите, и при десните; при онези, които се позоваваха на консервативни, религиозни, националистически ценности, като и при онези, които се придържаха към плебейски, леви традиции.

Никой опозиционер не казваше преди 1989, че ние се стремим към капитализъм. Никой не изискваше приватизация, никой не мислеше за това. И все пак се оказа, че тя е необходима. Именно затова Франсис Фукуяма писа, че ние сме достигнали края на историята. Фукуяма имаше пред вид положението, при което никой не може да си представи един по-добър политически проект от пазарна икономика, парламентарна демокрация и неограничено зачитане на човешките права. Фукуяма не можеше да си представи нещо такова, при което аз му давам право.

Но за милиони хора тази система съвсем не беше най-доброто. И до днес се появяват книги, които оспорват смисъла на трансформацията. Техните автори са на мнение, че нищо не се е удало добре, че по принцип последните двадесет години са били само един куп нещастия. Вярно, не всичко беше перфектно, но аз съм на точно противоположното мнение: че с изключение на Балканите и Русия посткомунистическите страни никога не са имали в най-новата си история толкова добри двадесет години. В случая с Полша това се отнася дори до последните 300 години.

Да започнем с Русия. Там демокрацията беше сравнително бързо разбрана като „дермократия“, тоест като „лайнократия“, като криминализация на ежедневието. Шефът на телевизията в Санкт Петербург ми разправяше, че телевизията по времето на Брежнев е била ужасна. Четели се само официалните съобщения от листа, но вечерно време човек можел да се разхожда без да се страхува. През 1990-те години вече можеше да се каже свободно, че Елцин е пияница, но вечерно време не можеше да се излезе на разходка, от страх, че човек може да бъде отвлечен. Това е едно много добро определение за начина, по който руснаците преживяха перестройката. Именно затова днес авторитарният Путин се радва на такава подкрепа. Той донякъде обузда беззаконието и изплаща редовно заплатите и пенсиите.

В Полша страхът пред хаоса получи формата на завръщане към познатото. Критиците на демократичната трансформация казват, че балансът на двете десетилетия бил отрицателен. Те казват, че най-големите комунистически престъпници не са били осъдени; че корупцията се разширява; че разликите в собствеността растат и че компромисите от пролетта на 1989 около Кръглата маса са били грешка. Тогава обаче Съветският Съюз беше още доста силен и никой не можеше да предвиди неговото саморазрушаване. Полският компромис се считаше в Западна Европа за образец. На 4 юни 1989 в Полша се състояха избори; на същия ден в Пекин танковете прегазваха демонстриращи студенти, които искаха демократически свободи. Онзи, който днес казва, че тогава всичко е било ясно, премълчава, че по онова време не е казвал нищо подобно.

Днес той също не знае нищо за обстоятелствата, при които ще рухнат комунистическите режими в Куба или Корея. В нашите страни ние все още предвиждаме миналото много по-леко, отколкото бъдещето. Днес сме свидетели на това как в много страни възниква идеологията на един антикомунистически авторитаризъм. В Русия това започна с Елцин, който действително отхвърли радикално болшеvizма, но прибегна към методи, които бяха много отдалечени от демократичните стандарти. Днес вече няма спор относно това, че руските президентски избори от 1996 бяха фалшифицирани.

След двадесет години си струва да се разглежда Европа като едно ново цяло, една Европа без утопии. Налице е политически и културен плурализъм. Но същевременно му липсва един здрав канон на ценностите. Силите на демокрацията често се основават върху една традиция на националната държава, която респектира зачитането на човешките права, както и принципа на толерантността. Където обаче тази традиция вече не съществува, ние виждаме една Европа на Берлусконизма, в която значение имат единствено парите – една коалиция между бизнес, политика, медии и мафия. Без съмнение комунистическата опасност е изчезнала. Но във всеки случай в Европа расте духа на егоизма и nihilизма, В посткомунистическите страни най-голямата заплаха е Путинизмът, тоест един вариант на онези латиноамерикански системи, при които на хартия има демократически институции, в действителност обаче управлява някой друг. Също и ние в Полша имахме две правителствени години, в които гражданското общество беше отслабено чрез атаки срещу правосъдието и медиите.

Когато никой вече не защитава демокрацията, тя ще бъде победена

Кое заплашва Европа днес? От една страна това е един водач до слабост цинизъм, който изпразва от съдържание всяко учение за ценности, а от друга страна – новите авторитарни проекти. Аз често съм си задавал въпроса защо е загинала Ваймарската демокрация. Защото никой не е искал да я защити – нито интелектуалците, нито професионалните съюзи, нито пък работниците. Победил е един особен егоизъм, който е докарал на власт фашистите. Може отново да се случи така, че никой да не иска да защитава демокрацията. Когато чета съвременни театрални пиеси или литература – преди всичко от млади полски автори – аз откривам у тях презрение към институциите на една свободна държава. Може разбира се да се каже, че елитите са направили всичко възможно, за да се превърнат в обект на презрение, но когато никой не защитава демократичната държава, в края на краищата тя ще загине. Моята собствена идея-фикс е защитата на републиката.

Това е толкова по-важно сега, тъй като икономическата криза тласна света към голяма несигурност. Никой не знае какво ще се случи утре; вече нищо не изглежда подразбиращо се от само себе си. Такива времена са великолепна подхранваща почва за популистки демагози и политически грубияни. Кризата събаря множество догми, които досега изглеждаха валидни за свободния пазар. Ето защо трябва да се направи всичко възможно, за да не се събори и онова, в което аз вярвам безгранично: Догмата за Човешките права и за Свободата в демократичните държави. Това са основите на Европейския Съюз, които бяха нашата мечта още по времето на диктатурата.

Адам Михник е главен редактор на полския вестник *Gazeta Wyborcza* и автор на книгата *Писма от свободата*

Коментари (12)

- 17-03-2009|**Гост**

Хубаво. Вижте оценката за Русия и Балканите през последните 20 години. Вижте и оценката за младите полски автори-те не защитавали ценността на една демократична държава. Това донякъде е полезно и за нашите разправи за Цвета Стоева-Златко се сърди, че ние не разбираме, че е млада, ние пък не можем да обясним, че се сърдим не на младостта и, ами на нежеланието да се вгледа не в ценности на държавата, ами в каквито и да е ценности. Ако за една европейска страна е може би разбираемо младите автори да се занимават главно с изследвания на физиологията на сексуалността, в потъналата буквално и в преносен смисъл в боклуци България младите автори се очаква да са загрижени и за други неща. И ако не са-възрастните да са разтревожени и огорчени.

Хубави са тези разходки в миналото. Поне дават малко спокойствие, че поне преди 20 години не бяхме така убийствено различни от другите в лагера. Е, пак бяхме най-одряманата и тъжна барака. Но имахме и ние надежди.

- 17-03-2009|**Златко**

Хм, специално що се отнася до темата, засегната в този коментар, то тя май се свежда до поговорката „младо може – старо знае“. Вижте интервюто с Рушди, той изразява същата загриженост. Но да се обвиняват „младите“ в това, че са политически другояче мислещи и чувстващи от „старите“ ми се вижда малко опасно нещо, най-вече защото природата предварително е решила кой ще бъде победителят в едно такова разногласие. Искаме или не – младите ще бъдат ония, които ще определят лицето на тоя свят след нас, пък и преди това. Така че аз обикновено избягвам такива оценки, още повече, че те най-често говорят за предизвикано от умора шаблонизиране. „Младите“ са прекалено много и прекалено различни, за да могат да бъдат вкарвани в един калъп. Същото се отнася и до нас, между другото.

А инак Михник е в силата си най-вече когато разказва истории за миналото. И когато – с право – ни предупреждава срещу заплахите, свързани с наплива на бездуховност в Европа. Но аз гледам на историята като на нещо прекалено хаотично, в най-добрия случай може би циклично, за да приема на сериозно твърдения, описващи нейния ход като следващ

някаква определена посока. Веднъж идва такава вода, друг път – друга. Нашата задача, разбира се, е преди всичко да не се оставим да бъдем отнесени. Но инак не е необходимо да обобщаваме прекалено много. Младите при всички случаи ще изнамерят някакви решения, които ние сега дори не можем да си представим. Винаги е било така, защо сега трябва да бъде по-различно?

- 17-03-2009|Гост

Младите определят някои неща. Старите определят други. Заедно-млади и стари определят цялостно дереджето на една страна. Ако старите не ги бива, младите и те не са стока. Старите обаче са отговорни-младите нямат опит, зрелост и пр. Вярно че напоследък опитът губи малко значение заради техническата революция. Но все пак Обама е минал 40-те-не е на 25. В България старите са виновни за положението-включително и за несгодите и лутанията на младежта. Въпросът е какво да се прави-и пак е толкова трудно-колкото и по другия въпрос-как да се спасим от етнически противопоставяния. И май няма отговор.

- 18-03-2009|Гост

Самият факт, че една статия, която изобщо не споменава България, но предизвиква коментари, които директно отвеждат към българската ситуация е доказателство, че и у нас времето на общите приказки и разсъждения е минало и че вси(ки съзнаваме както принадлежността си към един хаос, породен от един цинизъм, така и отговорността си пред това, което ни чака поради общата ни глупост. Ако в духа на Михник се попитаме кои бяха у нас истинските противници на комунизма трябва в най-добрия случай да избираме между Жельо Желев и Димо Минев. Между остатъците от земеделците на Никола Петков и реформаторите комунисти от типа на Георги Найденов, та до Андрей Луканов. Но политическия климат, който създадоха реформаторите от Желев до Луканов изхвърли и дискредитира ония, които може би не бяха много подготвени, но безусловно бяха много морални макар и националисти. И това е според мен първата историческа грешка на българската промяна – дискредитацията на морала от разумния конформизъм. Дискредитацията на морала – процес, който се легализира след (9 Ix 44) доведе до огромния дефицит на морал в днешната българска ситуация. Сметката ще плащаме общо. няма стари, няма млади.

- 20-03-2009|**Доброслав Бакалов**

Незнам защо, но оставам с убеждението, че Вас(по-възрастните) някак Ви е страх от свободата, като господинът, който все тръби около Цшета Стоева, неразбирайки, че така тя е още по-четена ☺(това което всички наричат свободия). Е аз нямам липса на морал, но казвам Ви по-добре без морал, отколкото с псевдо такъв. Може би е крайно време на света да се появи поколение, което не е политически, исторически, религиозно обременено, да не кажа осакатено, пък дори това да доведе до пълната му развала. Всички революции от Просвещението насам, започваха с идеите за един по-спрашедлив свят, докато полека-лека нещата бяха връщани в старото русло, от същите демагози, морало-прокламатори. Моля не пробутвайте митовете за отговорност и дълг! Къде моля виждате морала-в Германия ли където-виден пиянист се предложи да бъде изяден по интернет и беше... в Холандия и Швеция, които чиито така религиозни протестанти, често навещават топсекс туристически дестинации, като Тайланд и България също е в този лист, или пък Британия и Щатите и Израел, които безнаказано изтребват цивилно население в преследване на мними врагове! За какъв морал държите сметка господа, къде е? Не липсата на заинтересованост у младите е проблема. Кои са борците срещу наркотрафика, трафика на хора, оръжия? -същите, които са и консуматорите на въпросните-леги-тимните правителства на тези държави, които сочите, като пример за подражание, всичката несправедливост мога да понеса, но не понасям мисълта, че някой безсрамно може да говори за морал(Дьони Дидро-Етика, погледни Морал. Морал, погледни Етика)

- 20-03-2009|**Златко** – @ Доброслав

Доброславе, ти тоя път май нещо се набути във води, които не са ти съвсем по боя, но нали си наше момче, хайде, няма да ти връзваме кусур.

А инак това морала и неговата липса е мноооо тънка тема, от тия, за които е най-добре човек да остави другите да говорят, а сам да се вглеж-да повечко в себе си, без много приказки.

Тъй. Стига толкова, че и аз нещо много се разприказвах ...

• 21-03-2009 | **Зелен Бетон**

Действително, и аз очаквам младото поколение да излезе с идеи, които самият ми начин на мислене не ми позволява да генерирам, нито да предвидя появата им. Ако и определено да не съм консервативно мислещ.

Намираме се на един много интересен вододел. Вододел, в който наочниците са свалени. От една страна, по-старото поколение е наясно, че случващите се промени са неизбежни: дотолкова наясно, че е изгубило присъщия си стремеж към запазване на статуквото и енергията за действия в такава насока. От друга, по-младото поколение има уникалната възможност за самостоятелна ориентация, без да е ограничавано от догми.

Лошото е, че всичкото това неминуемо е съпътствано от ценностен вакуум. Изключително труден проблем (който така и никой не успя да реши) е кои от предишните ценности бяха свестни, необходими и си заслужаваше да останат, и кои бяха изкуствени и трябваше да се освободим от тях. Твърде дълбоките метастази на идеологията в живота на хората направиха този проблем практически нерешим. И се стигна до единствения възможен вариант – грубата хирургическа интервенция. Изрязването на всичко съмнително: и здравето заедно със заразеното. При това без гаранции за стопроцентов успех.

Трябва да отчетем, че на младото поколение му е по-трудно. Трудната ни раздяла със старата ценностна система е точно толкова болезнена, колкото и неговото израстване практически без ценностна система. И нещо още по-важно: то нямаше естествения противник на обществено утвърдената догма, в борба с която да осмисли, провери и утвърди себе си. Затова ни изглежда апатично и меркантилно. Затова сегашното младо поколение не само няма да роди своите битници, хипита, соул или рок, а дори и рапът днес е вчесано-зализан и само показно конфликтен.

Признавам си, че не бих искал да съм млад днес. Може би е основателно, а може и това е неосъзнато остарелият ми начин на мислене – но бих се чувствал като дърво без корен. Продължавам да съм убеден, че за да направи каквото и да било, човек първо трябва да намери на какво да стъпи. Днес е изключително трудно (ако изобщо е възможно) да намериш такова нещо – върху което да градиш жизнената си философия. И живота си.

Остава ми да се надявам, че адаптивната способност на човека е по-съвършен механизъм, отколкото аз си представям, и че ще изпитам уди-

влението и страхопочитанието да видя как младите поколения започват да ходят по водата. Там, където аз (поне така си мисля) бих потънал.

Малко абстрактни разсъждения, знам – но за това се замислих. Иначе винаги ми е приятно да попадна на нещо от Михник. Тоя човек притежава удивителната способност да те провокира да се заровиш в представите си и да преоцениш куп неща.

- 22-03-2009|**Гост**

Чудесно, но защо всеки говори сам от себе си и сам за себе си. Защо не се получава диалог, а само изливане на мнения, които по-скоро са болки? Защо се спори не за конкретното, а за необятното, което така и така не може да бъде обговорено? Защо не излизаме от мястото, което ни бележи като свързани, а от абстракциите, които ни разделят?

Абе защо не си говорим очи в очи и реплика от репликата, а се надхвъляме с обобщения?

Става безинтересно.

Хайде със здраве!

Марко Тотев

- 23-03-2009|**Зелен Бетон**

@ Марко Тотев:

Много ми е странно това, което си написал/а.

ЕСТЕСТВЕНО, че всеки ще говори сам от себе си и сам за себе си. Това са индивидуални мнения и реакции. Ако някой е (или се смята за) упълномощен говорител на някаква общност или платформа, това следва да се поясни – защото по дефиниция във виртуалното пространство всеки говори от 1 л. ед. ч.

И никой не е казал, че задължително трябва да има диалог, това не е производствено съвещание, от което непременно трябва да се излезе с някакво решение. Това е място, чието съдържание те кара да се замислиш. За разни неща, за които иначе може би няма да се сетиш. Или поне аз го възприемам така. Пък ако някъде се получи дискусия – няма лошо.

Що се отнася до конкретиката и говоренето „реплика от реплика“ – има си виртуални места, където по правило се разговаря точно така и само така. Но те пък на мен, примерно, не са ми интересни. Въпрос на предпочитание.

И не мисля, че някой има за цел да „надхвърля“ някого – с обобщения или както и да било. Не че е забранено, просто е безсмислено.

Ако си имал/а нещо друго предвид и не съм те разбрал, кажи.

- 23-03-2009|**Иван Евтимов** – Какво ни пречи.

През 1990 година публикувах в списание „Избор“ статията „Опозиция, обречена на морал“. След като накратко описвах аморалността на комунистическата идеология и аморалността на социалистическата практика, обезпокоен от това, което наблюдавах сред българската опозиция, се обръщах към нея с призива за морал. Твърдях, че това е единственото качество, което ще ѝ даде предимство пред бързо приспособяващите се към новите реалности и идеи комунисти.

Уви, нашата опозиция беше израстнала в едно безнравствено общество и щом усети мириса на властта и привилегиите, бързо забрави в името на какви принципи се беше обявила срещу строя.

А и сладкия мирис на власт и привилегии привлече множество нови опозиционери, които бързо изхвърлиха идиотите като мен, които говориха за морал.

Михник е абсолютно прав, липсата на морал е най-опасната черта на нашата съвременност изобщо, но това е една твърде голяма тема.

- 12-04-2009|**Серкан** – за паралелизма

Благодаря за статията, много ми хареса!

Дотук в моя живот съм изпитвал 3 пъти това, което описва Адам Михник:

„Борбата срещу комунизма беше проведена във вярата в смисъла на човешката свобода. Но краят на комунизма ни разкри дълбоката потребност от живот в един сигурен и предвидим свят. Всеки, който някога е бил в затвора знае, че свободата е единствената мечта на затворника. В края на краищата той бива освободен, светът е пъстър, птичките чуруликат. Но след известно време той осъзнава, че се намира в опасност. Защото докато е бил в затвора, той е знаел точно по кое време има ядене. Изведнъж той се разхожда из града и не знае какво ще се случи. Той започва да тъгува по затвора. Нещо такова изпитахме и ние след падането на комунизма. За опозиционерите това изглеждаше неразбираемо, и все пак беше така. В затвора всичко беше се намирало на мястото си, а сега изведнъж беше нахлул хаосът.“

В различни форми и от различно предизвикана.

С различни действащи лица, цели, емоции. Това са моменти, които те бележат и караш да преосмисляш отново живота си след време стъпвайки на тези преливания от статично в динамично, от динамично в хаос.

Истинско предизвикателство е за всяко човешко същество да укроти клатещата се чаша с вода вследствие на тези преливания. Мисля, че ако хората, които изживяха тези промени успеят да анализират, оценят и... просъществуват след всичко това, опита, който натрупват ще ги изведе в една нова по-вълнуваща форма на съществуване.

- 12-04-2009|**Серкан** – продължение на паралела към България

И точно тази нова форма на съществуване ще ни помогне да преодолеем бъдещите „преливания“.

Накрая статията завършва с началото на едно ново истински динамично и непознато събитие, което ще определи много неща, които преди не са се предполагали.

Според мен, в следващите години, които предстоят светът ще претърпи изключително важни реформации, които ще предопределят основите на които ще бъде изграден следващия век.

Истинска болка е да видиш на фона на една такава прогноза слабата подготвеност, която прояви България за да се пребори с това, което идва.

Възпитание на чувствата

Автор: Жанина Драгостинова

Това лято големият ми син изкара първия си работен месец. Реших, че вече е достатъчно пораснал и че е време да се научи на трудови навици и което е най-важно – сам да поема отговорност за себе си. Изпратих го да работи на „Златни пясъци“. Този месец ние общувахме предимно чрез имейли. Ето част от електронната ни кореспонденция:

Той: Здравей, мамо. Баш-началникът ме прие усмихнат. Каза ми, че ще давам и събирам шезлонгите по плажа. Но като отидох на указаното място, тия, дето вече работеха с шезлонгите, ми казаха да си гледам работата. Шезлонгите се взимали предимно от чужденци и падали бакшиши. Затова новаци като мен нямало какво да търсят там. Момчето, което дава шезлонгите, вече четвърта година работело на плажа и каза, че доста драпал, докато се издигне до този пост. Не знае никакъв чужд език. Може да каже само „айнундцванциг“, но явно това му е достатъчно, за да се оправя. 21 лева струват два шезлонга и чадър. Мен ме направиха чистач на плажа.

Аз: Спокойно, моето момче, и Рокфелер е започнал от нищото, казват само с една ябълка.

Той: От работата не се оплаквам, но понеже съм най-долу в плажната йерархия и всеки гледа да си го изкара на мен. Вчера на обяд имаше супа леща. Поисках лъжица. Не ми дадоха. Новаците ядели супата с вилица. И аз бучих, бучих из чорбата... Мамо, унижението влиза ли в служебните ми задължения?

Аз: Каквото и да правят с теб, само не им показвай, че си се ядосал или наскърбил. Важното е да демонстрираш добро самочувствие. Недей да хленчиш, бъди любезен и мил. Спомни си всички американски филми, които си гледал и показвай зъбите си само в усмивка.

Той: Вчера се запознах с едно момиче, Елизабет. И тя е още ученичка като мен и работи само през ваканцията. Сервира в едно кафене. Мно-

го се оплаква. Собственикът ѝ удържал от заплатата за всяка счупена от клиентите чаша. Онзи ден си съдрала панталона. Собственикът не ѝ позволил да иде да се преоблече. Според нея просто искал да гледа задничето ѝ през съдрания панталон. Елизабет е много симпатична. Има тъмни очи, големи и тъжни.

Аз: Да внимаваш с момичетата! Те не винаги са така невинни, както изглеждат.

Той: Мамо, днес на плажа дойде босът и каза, че ще ме преместят като пиколо в хотела. Не бивало да пиляя знанията си по немски език на плажа.

Аз: Видя ли, момчето ми, търпението доведе до повишение.

Той: Хотелът е току-що построен. В задълженията ми влиза да развеждам техници и разни майстори по стаите. Непрекъснато нещо е развалено и все се налага да го оправят. Един от майсторите ми каза: „Тая плоча аз съм я правил. Изобщо не я чакахме да засъхне. Затуй по стените избива влага. Ама пък ще си имаме работа целия сезон.“ Асансьори има, но рядко работят. Това ме спасява от скуката – все нося куфари по стълбите.

Аз: Важното е да не стоиш със скръстени ръце.

Той: Сприятелих се с жената от рецепцията. Била учителка по немски в гимназия, но парите не ѝ стигали и през лятото работела по хотелите. Само че вчера сбърка, докато говореше с гости на хотела и аз без да ща, я поправих. „Много пък знаеш“, сопна се тя и май ми се разсърди.

Аз: Убедена съм, че знаеш, но там, където не е необходимо, по-добре не си показвай знанията. Тези, които не знаят, ще те намразят. Излишно е да си създаваш врагове.

Той: Чужденците непрекъснато се оплакват. Когато са плащали почивката си, им обещали едно, а излязло съвсем друго. Един ми каза, че повече никога нямало да стъпи в България. На мен ми докривя и казах на туроператора. А той ми вика: „Голяма работа! Тоз няма да дойде, друг ще дойде. Германия е голяма страна, докато се изредят всичките...“ Мамо, защо всички се мислят за големи хитреци?

Аз: Ами как да ти кажа, детето ми...

Той: Спечелих първия си бакшиш – 2 евро!

Аз: Е, не е в олимпийски размери, но е добро начало. Дерзай, момчето ми! Целувам те, мама.

Жанина Драгостинова (род. 1962) е българска журналистка и писателка. Дебютната ѝ книга Твоята история. 52 седмици от началото на 21. век събира 52 очерка, публикувани преди това във в. „Дневник“ и сп. „Паралели“. В края на 2006 г. издателство „Колибри“ издава сборника ѝ Моята история. Де е България? .

Коментари (3)

- 16-03-2009|**Гост** – Възпитание на чувствата
Оригинално заглавие, оригинално поднесено ежедневие-кратко, трагикомично.
- 18-03-2009|**Гост**
Много интересен и оригинален материал.
- 20-03-2009|**e-ink**
Чудесен текст за нашенския тарикатлък, криворазбраната ни курортна нагласа, беззаконието на всяко ниво, безмислеността да бъдеш честен в България и перспективата за младите хора. Какво повече да се каже?

Какво да се прави?

Автор: Златко Енев

Поредицата от материали и есета на Даниела Горчева от последния месец, посветени на историята и настоящето на едно нещо, придобиващо все по-ясните очертания на етнически конфликт, не ще и дума, здраво разбуниха умовете и сърцата в България.

Умовете и сърцата ... Звучи толкова плоско, толкова шаблонно, особено когато се има пред вид за какво всъщност става дума. Лавината от реакции, една реална, не измислена лавина, показва ясно, че нещата у нас вече са придобили измерения, които не позволяват по-нататъшното им замитане под килима, че етническото напрежение се е усилило до степен, при която нуждата от реакция – открита, директна, откровена реакция – от страна на водещите политици, партии и самата общественост, е вече повече от належаща. Стига толкова, достатъчно, писна ни! – хората продължават да изпращат този недвусмислен призив с всички възможни и невъзможни средства. Но, като се изключи „Атака“, която, слава Богу, повечето от нас все още не искат да приемат като единствена алтернатива, до този момент никой не се осмелява да засегне проблема по начин, който да покаже, че все пак някой някъде „там горе“ из сараи, дворци и палати, е забелязал нещичко от брожението. В България цари мир и спокойствие, както винаги.

Но какво да се прави? Какво да се прави, по дяволите? Доган направи всичко възможно, за да затвърди в обществеността вече утвърдения образ на разпасан и безогледен манипулатор от наднационален калибър, безсмъртието му изглежда напълно осигурено, ако не от друго, то поне от крилати фрази като „обръчи от фирми“ или „европейската практика да се купуват гласове“ ... Волен Сидеров, неговият огледален образ, продължава да сипе огън и жупел връз турци, цигани и евреи, ако и вече по-обиграно, под сурдинка, „по европейски“. Бат' Бойко заявява, че „възродителният процес“ си е бил баш хубава работа, но оплескана от нес-

копосано изпълнение, Яне Янев лови „ислямски фанатици“ из Родопите, защото настоявали момичетата им да носят забрадки, а децата им да учат Корана ... А избирателят псува пред телевизора, пие люта ракия и отказва да отиде на избори. Просто да си отхапеш, както се казва. Просто да си отхапеш.

И все пак, какво да се прави? Вижте, дори от две хиляди километра разстояние вече е видно, че нещата са отишли толкова далеч, че вече е необходимо да се говори не за това, което искаме да постигнем, а за онова, което на всяка цена трябва да избегнем. На всяка цена, без увъртане и хитруване. Само когато първо заговорим за онова, което всички – повтарям, всички! – българи, турци, цигани, хората от всички останали малцинства – на всяка цена трябва да избегнем, можем да стигнем и до положение, при което вече да затърсим и конкретни политически и социални решения. Но най-първо трябва ясно да изправим пред очите си картината на мястото, към което изглежда сме се запътили.

И така, какво не искаме, ВСИЧКИ ние? Ясно е какво. Не искаме Косово, не искаме Босна, не искаме една разкъсана на парчета, озъбена и озверена България. Не искаме масови гробове, не искаме родители да погребват децата си, не искаме жени да раждат деца, които по-скоро биха удушили, защото са рожба на нечие насилие ... Не искаме ад на земята. Не искаме „Свобода или смърт“, искаме „Свобода и живот“.

Е добре, но как? Как да го постигнем, всичко това, когато ежедневните примери за нечувано издевателство над всякакви, дори най-елементарните, норми на живот и поведение, комай вече избождат очите ни, когато планината от наглост и безскрупулна безнаказаност вече е толкова висока, че не ни позволява да видим нищо друго? Как да направим разлика между безскрупулните политици и хората, които те представляват, когато ни разделят столетия на враждебност, омраза, страх? Как да успеем да видим в малцинствата съюзник, а не враг, в борбата за постигане и изграждане на бъдещето? Как да се хванем за ръце, с кого да се хванем, накъде да гледаме, какво изобщо да гледаме? Ах, стига толкова приказки, наслушали сме се на всичко вече, я по-добре подай ракията!

Момент, момент, почакайте, моля. Е добре, ако не е лесно да открием една обща цел, то не можем ли тогава да опитаме нещо друго? Да открием общ враг, например. Защото, известно е от памтивека, общите врагове обединяват хората много по-лесно, отколкото го правят общите цели. И тъй, кой е той, този общ враг? Кой е тоя, който тормози и сковава всич-

ки ни? Който ни задушаваша, който ни сковаваша, който не ни позволяваша да заживеем като хората? Дайте го насам, мамка му!

Е добре, позволете ми да направя своя собствен опит за дефиниция. Общият враг, уважаеми, е МИНАЛОТО. Най-близкото, по-далечното, дори най-най-далечното. Миналото, което не познава неща като свобода, доверие и мирен живот заедно, независимо от вяра, култура и убеждения. Миналото, което ни дава примери единствено за омраза, война или, в най-добрия случай, непреклонна решимост за оцеляване. Миналото, което ни задушаваша.

Оттук вече е малко по-лесно да видим и кои могат да бъдат конкретните цели на обществен отпор, отрицание и – в края на краищата – премахване, в едно по-близко или не чак толкова близко бъдеще. Кой са нещата, които задържат миналото и го правят неразривна част от ежедневието, тук и сега? Отговорите, за съжаление, са тривиални, наивно би било да очакваме някаква магическа формула, която да улови в едно заклинание, в едно проклетие, всичко онова, което ни пречи да заживеем нормално, като реални европейци. Списъкът, по-дълъг или по-кратък, обхваща все думички, от които вече ни се е набила скомина – корупция, организирана престъпност, непотизъм, политическа безскрупулност, не функционираща съдебна система ... И, и, и ...

Да, всичко това, но също – и надявам се, не чак толкова очевидно – и собствената ни неспособност да видим в хората от различни от българския етнос съюзници, а не врагове в борбата с тия злини. Защото, помислете, какво означава да бъдеш турчин или циганин тия дни в България? Дали тия малцинства се състоят единствено от заслепени, насъсквани от вековни предразсъдъци и омрази хора, или сред тях също има немалко трезви глави, които са достатъчно умни, за да видят, че именно образът и политическите похвати на партията, която уж била създадена, за да защитава техните права, свободи и интереси, са ония неща, които постепенно ги превръщат в обект на всеобщо презрение, омраза и все по-малко прикривана агресивност? Да, но какво могат да направят те, поне докато се чувстват хванати по средата на едно море от омраза, от което измъкване няма? Към кого да се обърнат, на кого да повярват, за кого да гласуват, след като самите българи им показват толкова успешно какво означава да презираш и ненавиждаш собствените си политици? Самият аз съм напълно уверен, че сред тях има достатъчно много хора, които са готови да изберат една политическа алтернатива на ДПС, стига

само тя да бъде нещо реално, нещо, предлагащо перспектива и бъдеще. Но къде е това нещо? Кажете ми, къде е то? В известен смисъл Доган е толкова успешен като политик просто защото ние самите правим задачата му толкова лесна. Всичко, което е необходимо, за да спечели избиратели, е да им каже: „Дръжте се за мен, инак българите ще ви изядат барабар с парцалите!“ И те се държат, нещастните, къде ще ходят? Нали онова, което виждат със собствените си очи, което четат между редовете във вестниците, слушат между думите по радиото, виждат между картините по телевизията, е именно потвърждение на онова, което им казва Доган. **“Дръжте се за мен, друга надежда нямате!”**

Е добре, но какво тогава да се прави? Какво, все пак?

Изводът, уважаеми, ми се струва повече от очевиден. Крайно време е за българските политически партии – реалните български политически партии, доколкото все още съществуват такива – да преосмислят политиката си по отношение на турското и циганско малцинства и да им покажат ясно, недвусмислено и убедително, че могат да им предложат реална алтернатива на онова, което предлага ДПС (едно неоспоримо сродство по етнически признак, зад което се крият необуздана корупция, не правеща разлика между свои и чужди, както и по някой лев, по време на избори). Крайно време е водещите опозиционни политици – а и по-активната общественост – в тази страна да направят ясна и недвусмислена разлика между атаките срещу ДПС като корумпирана и доказано непотистка организация, и малцинствата, които съставляват мнозинството от нейните избиратели. Да покажат, че и тук в България има разстояние между емоции и принципи. Да дадат на турците и циганите реална алтернатива, примери за реална, грижеща се за правата и свободите им политическа воля, такава, каквато тя ни е позната от най-новата история на САЩ и Западна Европа. Реална десегрегация на обществото, не само написани на хартия обещания за права и свободи, които на практика оставят циганите да живеят в гета, а турците – като втора класа граждани в една родина, друга освен която не им е позната (защото аз самият не вярвам в това, че родината на българските турци е Турция – всички те, също както и ние, са родени тук, също както са родени бащите, дядовците и прадедовците им). Реалност, в която ДПС не е единствената надежда за някаква защита. Просто реалност, нищо друго и нищо по малко!

И едва когато се появи поне малко надежда относно това, че сме способни да преодолеем това най-очевидно, най-разцепващо страната на враждебни лагери разделение, вече ще можем да помислим и за стъпки, които да ни отведат по-нататък по пътя към изграждането и на следващите стъпалца, водещи напред към Европа. Едва тогава, поне такава е моето собствено убеждение.

Златко Енев е български писател и издател на „Либерален Преглед“. Досега в България е публикувал шест книги (трилогията за деца „Гората на призраците“ (2001—2005), романите за възрастни „Една седмица в рая“ (2004) и „Реквием за никого“ (2011), както и есеистичния сборник „Жегата като въплъщение на българското“ (2010).

Детските му книги са преведени на няколко езика, между които и китайски. Живее в Берлин заедно с двете си деца.

Коментари (10)

- 16-03-2009|**pavlin** – statia ta i pravilata v jivota niakoi govori/pishe/, dokato drugite razberat i proumeiat 6te umrat bez da razberat::::::::::/JIVOTA E SMARTONOSEN/ disziplinata na duxa, jelanieto da evoluirat i da pogledne svetlinata s otvoreni ochi, da ti izgori nevejstvoto, da ostavi karvava sleda v imeto na drugite, v revoliuciata na evoluciata, ot rob na sobstvenia si jivot da stane Imperator:::::::::: kako s usmivka, i s salzi, s stisnati zabi, sas neimoverno usilie na duxa i tialoto, ssss da znae, s da si informiran, i evoliuciata ne se interesuva ot prinesenite jertvi, nito ot rezultata. - samo ot magiata na jivota.

• 18-03-2009|Гост №2

Това до голяма степен е вярно и разумно. Поздравления за един честен глас. Но като човек живеещ в България искам да поправа мерника. Не миналото е враг на малцинствата и мнозинствата, а корупцията и спекулациите. Страхувам се, че партиите в България са така прогнели от корупцията, че нещата изглеждат непоправими. Няма партия, на която да се вярва. На тия, които са били или са на власт по обясними причини; на тия, които още не са били поради присъствието в тях на хора, които по няколко пъти са били на други позиции и в други партии. Що се отнася до ДПС непрекъснато ми идва на ум оная фраза от предсмъртното писмо на самоубилия се секретар на Доган – „нещо чудовищно се подготвя“ – предавам смисъла приблизително. И става въпрос не за сегрегация на малцинствата – а за сегрегация на морала; всички норми вече са нарушени, всички правила погазени. Единствено кражбата е свещена – съдът непрекъснато също го доказва. Обществото е тотално атомизирано и нищо не ни остава освен да видим същите тия, които го доведоха до тук в ролята на „играещи си с кибрита“ и на „спасители“. Дано резултатът не бъде едно ново „охридско“ споразумение.

• 18-03-2009|Bylgaranow – za pisanijata na g-n Enev Zlaten,

Mnogo preigrawash naposledyk – ama mnogo! Stiga s tija syweti – ne sme w zabawachnicata, nito sme bavnorazwiwashti. Lesno rozdawate ocenki prez granica s g-ca Gor4eva, kojato e ednodnevka, izpiswashta se, za da zasluzhi pokana za koktejl w bylgarskoto posolstwo w Holandija. Malko moral trjabva w tezi razgowori, kakwo e towa wisokomerie – wie wsichko znaete! Shtom tolkowa ste weshti, wyrnete se w Bylgarija i ja opravete. Inache wsichko towa, koeto pishete e slowesna gargara – wizhte kolko sme umni, kulturni i sme na swetlinni godini ot was po kultura. Smeshni ste! I ne iztrijawajte komentariite samo zashtoto ne sa w syzwuchie s redaktorskija wi scenarii. Tozi metod udiwitelno mapomnja za cherwenata cenzura ot blizkoto minalo. Zhalki ste s тази имитация на интелектуализъм, порисен със селска парвенюштина.

• 18-03-2009|Гост

Относно забележката на Българанов. Напълно прав по отношение на Горчева – тя не заслужава да бъде обсъждана, нивото и е действително на пионерче, което иска да бъде забелязано от дружинния, макар и далеч не в българското посолство, а на съвсем друго място. Но що се отнася до г-н Енев – макар и малко или много високомерно, той слага пръст в раната. самият факт, че изданието започна напоследък доста да се чете, че коментарите рязко се увеличиха, че статията, която сега предлага ни изкушава да се съгласяваме и възразяваме е според мен сериозно доказателство, че форумът тук ще престане да бъде поле за ординерен либерализъм, но и няма да стане обикновена говорилня, както са форумите на повечето български политически вестници. Дано!

• 19-03-2009|Доброслав Бакалов

Здравей Златко и в един друг наш дебат (така да го нарека) упоменах, че трябва да се забрави миналото (личното ми мнение е че всички исторически науки без палеонтологията трябва да бъдат „под запрещение“ ☺, но всички знаем, че е утопия, особено на нашия полуостров. Като четох статията и се сетих за онзи английски лекар от гръцки произход от преди няколко броя, споменавам го, защото той твърдеше, че има една прикрита агресия(не винаги) между културите и то в Лондон(може би най-либералният град в Европа, след Амстердам разбира се ☺). Та така мисля си, че човечеството е все още не готово за космополитизма и дори си смятам, че именно глобализацията подстрекава сепаратизма (нима в Германия няма неонацисти или пък в тази толкова културна Виена, до неотдавна, не бе на власт Йорг Хайдер?)

Що се отнася до България-по-скоро медиите са мотиватора, мотора на такива брожения(пак мое мнение). Имам приятели от Асеновград, Хасково, където има много турци и турски се говори наравно с български и когато съм им поставял въпроса за търпимостта, отговорът винаги е бил положителен, аз самият съм отраснал в квартал с циганско население (в началното училище само четирима в класа бяхме българчета ☺). Безспорно омразата я има и тя е резултат от безсилието да се промени статуквото в държавата-тази омраза е най-често отправена към малцинствата(няма да повярваш какъв пердах щях да ям в рокклуба във Враца, когато се опитах да убедя двама йотари или скинари(единият от НСБОП), че и циганите са хора, като нас ☺). Впрочем малцинствата ни

презират не по-малко, отколкото ние тях, понеже са лишени от възможността да се интегрират в българското общество(ако това е общество). Най-големият проблем в България(според мен) е образованието, по-точно липсата му ☺ (четох статията на Ели ☺и да така е, консервативни сме до костния си мозък, не само в литературата. че се изтървах... поздравя

- 20-03-2009|**e-ink**

Златко, проблемът е много точно формулиран! Но кои са тези „реални политически партии“, които могат да се захванат да работят по въпроса, аз за съжаление не се сещам. На всичкото отгоре и за образование, и за интеграция, са нужни пари. Кой ще ги даде? Кой няма да си ги прибере в джоба? Дотогава можем просто да се държим добре един към друг. И за много хора дори това е непосилно!

- 03-04-2009|**Patzo** – Bravo

Браво Златко, само не знам защо си мислиш, че Атака е срещу обикновените турци и цигани. Ще дойде време и те ще се борят срещу ДПС !!! Поздравя

- 08-04-2009|**защо**

Авторът изхожда от една много грешна базова хипотеза – че смисълът на живота на българите е да ядат, да серат, да пият (и по специално ракия) и да се бият. От тук и следващите разсъждения са чисти глупости (има разбира се и някои баналности – те имат предимството да са проверени от историята). Всъщност никой не обича да му крадат: данъците, заплатата, социалния статус, името, ... – и толкова! От тук разсъжденията тръгват в друга посока. Не е възпитано да обиждам домакина, но се чудя кога по подобни теми ще започнат да пишат хора с интелигентност около или малко под средната? Коментарите (поне над моя) звучат доста по-смислено от самото есе, но те са само негови реплики.

А сайтът е чудесен (не го казвам само за да не бъда съвсем невъзпитан)!

- 13-04-2009|**Гост**

„Не е възпитано да обиждам домакина, но се чудя кога по подобни теми ще започнат да пишат хора с интелигентност около или малко под средната?“

Господинчо, ти с това изречение на какво ниво на интелигентност се претегли?!!!!!!!!!!!!!!

„Коментарите (поне над моя) звучат доста по-смислено от самото есе, но те са само негови реплики.“

Твоя псевдокоментар е наистина жалко българско творение. Уж искаш да критикуваш „критиката към великолепия, възвишен бит и дух на българина“, а пък си потвърдил едно към едно тезата на Енев.

И ти си в къпа драги, знам, че е банално да се казва, но да знаеш, че не правиш, ама ни най-малко, изключение.

А последното ти изречение, след всичко, което каза, е точно като да чистиш мацано ... с листенце от еличка.

Частни vs. държавни училища в САЩ и България

Автор: Ели Иванова

Обещах да напиша серия с информация за образованието в САЩ и сравнението му с българското, но темата е толкова обширна, че ще трябва да я захапвам с отделни темички малко по малко. Освен това срещам и мнения в блогове относно „частните училища на Запад,“ които не отговарят на реалното състояние на нещата. Така че, мисля си, не е лошо първата такава тема да е за сравнението между частната и държавната система на образование; може за някой тази информация да се окаже полезна. Ще говоря преди всичко за гимназиите (средното образование). На първо място искам да отбележа, че за „образование на Запад“ не може да се говори, просто защото няма такъв събирателен образ. Всяка страна си има своя система с различна специфика, а аз ще говоря за САЩ и ще сравнявам с България, доколкото имам информацията. Всъщност, дори и за образование в САЩ е трудно да се говори обобщително, заради огромното разнообразие от подходи, структури и правила. Да, има държавни и частни училища, но всички те са толкова различни и съвсем не може да се каже, че „частните са по-добри от държавните“, а само „зависи“.

Има една стара, престижна група от частни училища, така наречените *prep schools*, които датират от основаването на САЩ и съответно носят славата на възпитаниците си, гордо изброени на училищния уебсайт. Това са училищата от лигата на Андоувър и Ексетър, Мидълсекс и Милтън. Те са основани като училища с пансион, в които са учили редица фигури от американската история, а днес учат младежи от цялата страна и от чужбина. Тези училища имат невероятно добра материална база, често сравнима с тази на доста колежи: библиотеки, картинни галерии, лаборатории, концертни зали, спортни съоръжения за чудо и приказ. В тях се влиза с прием подобен на кандидатстването за колеж, дори и когато става въпрос за шестокласници. Приетите са често 10% до 20% от кандидатите. Съотношението ученици-учители в класната стая

достига до 12:1 и особено се цени възможността за дискусия и личен контакт между тях. Ученикът се смята за уважавана личност със свое виждане, което се култивира чрез образование на собствена инициатива, като се избягват строго определените рамки в учебната програма и се обръща внимание на личните склонности на всеки. Да не говорим, че самите учители са високо образовани и продължаващи да се образоват. Таксата за тези училища е висока и стига до \$35 000 на година, но и доста ученици получават стипендии. Обаче тези училища не разчитат много на таксата за бюджета си; той се формира също от лихви от инвестирани капитали и от дарения на бивши възпитаници. Така те могат да си позволят да се рекламират като места за просвещение, където се влиза независимо от финансовите възможности, а заради умствените способности на учениците. Съответно и нивото на образование е високо.

Мнението ми за такива училища е амбивалентно. От една страна, наистина са достойни за възхищение предвид резултатите, които постигат. Наистина са средища на знанията, в които учението е просто върховно удоволствие, всяка любознателност се посреща с подкрепа, всеки интерес се култивира до максимален резултат. Учениците им в повечето случаи са брилянтни. В същото време, не знам дали бих могла да ги определя като „добри училища“ – не защото не са добри, разбира се, дори са превъзходни, но едно умно дете дори и пуснато в пустинята би се образовало добре. В този смисъл, каква е заслугата ти да образоваш изключително умни деца, освен че им предоставяш всички възможности и стимули те да се развиват. Освен това традицията да се дават стипендии на умни, но бедни ученици не е толкова отдавнашна. Допреди 30-40 години тези училища са си били гнезда на висшата класа. Дори ми се струва, че колкото и егалитарна да е атмосферата в тях сега, все пак едно дете на чистачка би се чувствало малко неудобно пред съквартиранта си с фамилия Рокфелър, който разполага с джобни за \$300 на седмица (и това при положение, че храната и учебните материали са вече включени в сметката). Тези две деца може би никога няма да станат истински приятели. Все пак, при повторно замисляне си давам сметка, че това би се случило и в едно държавно училище, както и в живота по-късно и не трябва да виним училището за житейското неравенство.

Друга категория частни училища са тези на местно ниво, за местни ученици без пансион. Те също са с добра ориентация и принципи, но разбира се не могат да се мерят с prep schools, от една страна защото

разчитат повече на учебните такси и също приемът им се базира повече на способността на родителите им да си плащат, отколкото на откриване на супер таланти, макар и бедни ученици. Приемът се извършва на базата на по-ограничен брой кандидати. Разбира се, и в тези училища се влиза след сложен приемен процес, също се залага на индивидуалното внимание към способностите на всеки, обучението е творческо, а не наизустително. Да кажем, че тази категория се стреми да прилага принципите на *prep schools*, но не може да достигне тяхното изключително ниво. Съответно тук често попадат ученици, които не са толкова таланти, просто имат нужда от малко повече помощ, внимание и индивидуална подкрепа от страна на учителите, каквато може би не биха получили в държавно училище, а родителите им могат да си позволят да платят за това. Такива училища не са лоши, но понеже в тях има повече почва за хлапашки прояви на богати глезльовци те не са ми особено симпатични. Бих казала, че в тях има повече класова сегрегация, отколкото в най-скъпите престижни училища.

Третата категория са училища основани от религиозни организации и църкви, в по-голямата си част католически. Те са парадоксът на частната образователна система, тъй като се смята, че правят чудеса от всякакъв материал, а не само от отбрания постъпващ в „нормалните“ частни. Някои от тези католически училища се смятат за престижни, но в повечето се влиза без особена приемна процедура. Таксата е много по-малка от другите (примерно може да бъде \$2 000 – \$4 000 на година), но стипендии почти не се предлагат. Интересното е, че голяма част от учениците в такива училища не са католици, макар че в програмата има задължително включени някои предмети с религиозна тематика. Защо родителите изпращат децата си в тях тогава? Децата не стават католици само по силата на посещението си на такова училище; дори католиците скоро след това „забравят“ да ходят на църква. Системата на тези училища работи, защото те дават дисциплина и възможност за съсредоточаване върху знанието на деца, които иначе биха се разхайтили на други места. Разбира се, боят с пръчки не се прилага, но когато на дисциплината се държи, тя става даденост неподлежима на съмнение, а важното става учението. В тези училища (като изключим „престижните“ между тях) учениците са от по-бедни семейства и дори такива, чиито родители са необразовани, но държат децата им да получат добър старт, какъвто не биха имали в едно държавно квартално училище с нулева дисциплина и

мотивация. Базата им е общо взето оскъдна, но те умеят да я използват до последната капка. Аз много уважавам католическите училища, особено йезуитските; имат един възрожденски дух и желание за работа с малко средства. Може би това се дължи на религията, която ги крепи и им дава хъс да вървят напред макар и лишени от глезотии. Освен това специално към йезуитските имам слабост заради стремежа им към интелектуалност (независимо от задължителните часове по вероучение).

Има една основна разлика между американските и българските частни училища. По мои наблюдения, българските са основани като фирма и с цел печалба. Напуши ме смях преди време, когато гледах сайта на училище Ровел, което ясно и прямо си казва, че то е фирма, в което са вложили инвестиции даден брой акционери и успехът на училището се аргументира на базата на печалбата, очаквана от тези акционери в близко бъдеще. Американските частни училища не са основани с цел печалба, нямат истински собственик, макар че се управляват от борд (чиято главна цел е да се грижи за стратегическото развитие на училището и да набира средства за него). Директорът е много добре заплатен и също има тежка дума, но ролята му е на посредник между всички участници в образователния процес. Изобщо се смята, че дори и едно частно училище е всъщност една идея или един идеал, а не средство за печалба; нещо като идеята за училището през Възраждането в България. Затова и такива училища получават дарения от частни лица; ако целта на училището беше комерсиална, то нямаше да привлича добра воля с идеална, дори идеалистична цел.

Друга разлика между българските и американските частни училища е възможността в тях да учат деца на базата на собствените си способности, а не на базата на това дали могат да си платят. Това разбира се е относително, но пък в България, доколкото имам поглед, то е непозната концепция. В САЩ отново са по-големи идеалисти в това отношение и тези училища са много по-егалитарни, като се опитват да градят имидж на средища на знание, а не на места, където се подаряват оценки, защото родителите си плащат. Разбира се, съзнавам, че това ми представяне на българските училища звучи стереотипно, но все пак информацията за България е получена от втора ръка. Не изключвам в американските частни училища да има глезльовци, особено в училищата от втори тип, но те не се считат за мерилото.

Доколкото разбирам, в България учителите в частните училища получават по-голяма заплата от тези в държавните. Може би заплата не е чак толкова голяма, като се има предвид мизерната такава в държавните... но все пак е по-голяма. Макар и парадоксално, в САЩ е обратното. Като изключим тази шепа частни училища от „голямото добрутро“, в повечето случаи учителите съвсем не получават по-големи заплати. Това се дължи на факта, че в частните на учител се падат по-малко ученици, а приходите не идват от общинския бюджет, а от такси, които не могат да се увеличават до безкрайност, като в същото време трябва да се поддържа материална база, учебни материали, etc. Съответно заплатите страдат. В католическите училища пък положението със заплатите е още по-зле. Тъй като традиционно техният финансов модел се е основавал на принципа учителите да са монахини или мъже от свети ордени, за които заплатите не са никакъв приоритет, сега много от тях изпитват финансови затруднения: на днешно време монахините са рядкост сред учителските колективи, а светските учители искат да издържат семействата си. При всички случаи това желание остава неосъществено. Защо все пак учителите се цанят да преподават там, макар и на по-ниски заплати? Причините са различни. Някои го правят заради мисията на училището, за идеята, защото самите те са учили в такова училище и им харесва атмосферата в него. Други го правят, защото дисциплината в такива училища е по-добра, работи се с по-малко ученици в клас, виждат повече резултати, програмата им е по-гъвкава и имат повече професионална свобода, съпруг/зите им печелят добре и не се налага те да издържат сами семейство или пък защото като учители децата им могат да го посещават с по-малка такса и така нататък.

Общо взето, частните училища в България са в пелени и е съвсем разбираемо все още да налучкват подхода, принципите си, дори философията си. (Изключвам в това ми писание Американския колеж в София, защото приемам, че той си е американско училище.) Едно голямо пожелание за развитието им е да разработят система за стипендии и да се отърсят от комерсиалността си, като залагат на една по-идеалистична мисия. И този идеализъм да не се свежда до посещение на детски домове и събиране на стари дрехи за тях, някакво примитивно показно милосърдие. Да насочат вниманието си към важните въпроси за смисъла на знанието, уважението към себе си и другите, усъвършенстването, толерантността и любопитството към различното, и други ценности.

Харесва ми например философията на Училище Ръорих, струва ми се, че то е на прав път. Най-важното е не учениците да получат най-висок възможен брой точки на някакъв изпит и да бъдат приети тук и там, а да открият себе си като личности, да обмислят мястото си в света, да се научат да преодоляват себе си.

Защото според мен най-важната образователна степен е гимназиалната, времето, когато човек открива най-важните истини, а след нея всичко друго е просто натрупване. Би било жалко тези истини да са ограничени до добро владение на английски и информатика (според рекламата, която училищата слагат за себе си в интернет).

* * *

И така, след **частните училища** в САЩ продължавам с държавните. Те също не могат да се обобщят с един етикет и са изключително разнообразни. Варират от престижни, в които се влиза с изпит, до такива с допотопна учебна база, от които по-голямата част от учениците отпадат преди завършването. Най-важният принцип, определящ едно училище е къде се намира то, тъй като те се финансират от общината, което ще рече от данъците на хората живеещи в даден град или квартал, което ще рече, че само децата в него имат право да го посещават, което пък ще рече, че училищата до голяма степен са разделени по социален признак. В богатите райони имат по-добра материална база, но също така и родителите са от съответната социална класа, имат не само повече средства да влагат в образованието на децата си, но и държат повече на него, издигнали са го в култ в живота и всячески подкрепят образователните им усилия. В края на краищата това си казва думата. Както се изрази една моя приятелка, едно училище е толкова добро, колкото добри са родителите на посещаващите го ученици.

Т. нар. градски училища изобщо не отговарят на българската представа за „градски“; на английски всъщност думата е „urban schools“, което автоматично извиква представи за ученически банди, разпадащи се сгради и никакво учение. Те са училищата в големите градове, а в много от тях жителите са бедни. Средната класа живее в предградията, което оставя бедните в нещо като градско гето. А градските семейства с достатъчно средства обикновено пращат децата си в частни училища. Urban schools често разполагат с малко средства. Сградите не се поддържат, учебниците са стари и недостатъчно. От друга страна, учителите са добре заплатени, дори по-добре от останалите видове държавни училища, ина-

че би било доста трудно да се набират преподаватели за тях. Дисциплината в такива училища е лоша, често има насилие, отсъствия, ненаписани домашни и учебните изисквания към учениците са много ниски.

Някой би казал, че бедността не е оправдание положението да е толкова трагично, мотивацията обидно ниска, а изискванията никакви, всичко това при хаос и печална дисциплина. Но за съжаление връзка има и тя е много логична. Тези ученици не са израснали в среда, в която образоваността е издигната като ценност или средство за социална мобилност. Когато им се налага да работят, те виждат спечелените пари като моментален инструмент за постигане на статус (лъскави дрешки и дрънкулки) и не виждат смисъл да жертват време и усилия за образование, чиито плодове евентуално ще берат след доста време. Родителите им, освен че са бедни, са необразовани и не са в състояние да помагат и насочват децата си, нито да компенсират проблемите в учението им с частни учители, допълнителни занимания, уроци по интереси. Често те са оставени на самотек следобед, при което се плъзгат по наклонената плоскост към разхайтеност и невежество. Изобщо не помага, когато олющените стени, морално остарелите учебници, учителите вдигнали ръце сякаш непрекъснато им казват: образованието не е важно, на никой не му пука за вашето, интересното е само в дрехите, електронните джаджи, мускулите и насилието. Обратното на България, ниската образованост и бедността в САЩ са пряко свързани, което може би е справедливо според заслугите и положените усилия, но в същото време затруднява социалната мобилност и образователната мотивация на бедните ученици, които няма от кого да се учат и попиват опит, че чрез образование могат да постигнат успех. А това пък е лошо за цялото общество (пример: ромите в България).

Обаче тези градски училища имат едно светло изключение и всъщност между тях се намират някои, които не само че са добри, но и са **измеждупризнатите за най-добри държавни училища в страната**. Това са например Lowell High School в Сан Франсиско, Stuyvesant High School в Ню Йорк, Boston Latin School в Бостън. В тези училища се кандидатства с приеман изпит, конкуренцията е голяма и макар че „учениковият материал“ влизащ в тях е от същата социална среда от същия град, тези училища са с добра база, амбициозни учители, висок университетски прием, отлични резултати на национални изпити. От една страна това е така, защото в бюджета на училището постъпват не само средства

от общината, но и от бивши възпитаници, които с дарения компенсират недостига. Освен че имат много голям контингент от който да подбират питомците си по критерий способности (а с такива подбрани се работи лесно), те са си създали репутация, че в тях се отива да се работи здраво, учението е най-важното и съответно тази репутация се подплатява с ежедневно повтаряне на това послание във всичките му форми. Непрекъснато се говори за задачите стоящи пред учениците (кандидатстването в колеж) и необходимите стъпки за него (усилия в учението). А когато пристъпиш прага на училището с такава нагласа, резултатите са налице. Тези способни ученици, показали добри резултати на приемния изпит, получават големия си шанс в живота и после могат да продължат в добри университети. Такива училища на практика „спасяват“ талантливите ученици от беден произход наред с останалите в града среднокласни. От една страна това е чудесно като функция на меритокрацията. Но от друга страна пък учениците от останалите пропаднали градски училища се лишават от примера, който биха представлявали те за поскромно надарените си съгражданчета. Те се лишават от такъв модел и виждат пред очите си само алтернативата да работят нископлатена работа и да поставят учението като последен приоритет.

Следва другата важна група, училищата от предградията (suburban schools). Те са територия на средната класа, добре финансирани не само с данъците, но и с допълнителни средства, събрани от активни родители. Родителите са много ангажирани в образованието на децата си, следят отблизо развитието им и им помагат, осигуряват им разнообразни допълнителни възможности да се учат (клубове, пътувания, летни курсове...). Съответно връзката между репутацията на училището в дадено предградие и цените на имотите в него е много тясна. Колкото е по-добро то, толкова по-голям наплив има за желаещи да живеят в него, толкова повече растат цените там, толкова по-недостъпно става то за амбициозни, но по-бедни родители, толкова по-големи са очакванията на родителите и като следствие репутацията му расте още повече и така се завърта порочният кръг. Ако тези училища нямат голямата слава на изпитните от по-горната точка, то е защото те са задължени да обучават всички ученици от даденото предградие, а не само подбрани отличници. И все пак го правят много добре. Талантливите имат възможност да развиват способностите си, но и на изоставащите се помага индивидуално, а освен това могат и да се учат от досега с по-добрите. Осигурени

са добри преподаватели, нови учебници, предметите се преподават на по-напреднало ниво (AP courses), има голям избор от всичко според интересите на учениците. От всички държавни училища тук най-често се среща породата „глезльовци“ смятани за непризнати гении от родителите си и свикнали на непрестанно внимание.

Трета група училища са селските (rural schools). Те са нещо средно между градските и от предградията. Обикновено по-малки, не разполагат с много средства, нито учениците им виждат пред себе си големи перспективи за живота си. Изискванията не са особено големи, напредналите предмети почти липсват, мотивацията клони към ниска. Но в тях обикновено няма насилие като в градските.

Бих казала, че българските държавни (общински) училища приличат на американските, но не съвсем. Може би гимназиите, в които се влиза с изпит, са като градските изпитни училища в САЩ. Кварталните гимназии в България биха отговаряли съвсем ориентировъчно на типичните американски градски училища. А тези в малките градчета и селца биха могли да са като американските селски училища. За съжаление, не познавам отблизо сегашното положение в българските квартални и селски училища, така че не бих могла да твърдя, че приликата е абсолютна. Може би само тенденцията за развитие е такава. Ако е така, за да бъде предотвратен процеса на тотално заприличване на тези негативни американски примери, би могло те да послужат за предупреждение какво може да се случи, ако продължава социалната сегрегация в училищата. Да се замислим върху американския опит: перспективата, която вижда пред себе си един млад човек директно влияе върху мотивацията и оттам образованието му. Не наблюдаваме ли нещо такова и в България, без да успяваме напълно да напипаме причината за ученически безинтерес и нехайство?

Освен това проблемите и дилемите, с които са се сблъскали и (не) разрешили американските образователи биха могли да послужат като опит за българските. Особено такива, разпалено поставени и защитавани при учителската стачка. Например, настояваше се учителите да получават заплащане според качеството на преподаване. Един поглед към Щатите би могъл да даде представа колко трудно е да се определи това качество. Може ли това да стане например според броя на учениците, подготвени за олимпиада, когато не става въпрос за математическа гимназия? Как се изчислява качеството на преподаване, когато учили-

щето се населява от ученици с трудна семейна среда, със скромни способности или с необходимост да работят? Ако резултатите не изглеждат блестящи, как да разберем доколко причината е в условията и материала, с който работят учителите и доколко е в тях самите? Американските учители вече са се сблъскали с тези питанки и според техния опит учителите в такива училища не само че не трябва да получават по-ниски заплати, а дори обратното, за да бъдат привлечени най-добрите от тях, както и да получават адекватна методическа подкрепа. Защо пък да не се поучим и дори научим от тях? Защо да преоткриваме топлата вода, или поне защо да я търсим там, където други вече са открили, че я няма?

В България няма тип училища „от предградията“, тоест такива, които обучават ученици с всякакви способности, но чиито родители са живо заинтересувани от образованието на децата си и сравнително имотни, за да могат да си позволят да подплатят със средства допълнителните им нужди. Ако имаше, може би би бил ясен ефекта на заинтересуваните родители. Тук не става толкова въпрос за частни уроци, колкото за хилядите други начини, по които един ученик научава повече. Родителите му могат да му купят компютър, видеокамера и медиен софтуер ако има творчески интереси. Да ходят заедно да снимат и монтират, да му се възхищават и съпреживяват от творческите опити. Могат да го пратят във Франция на ваканция ако иска да научи по-добре френския. Могат да му потърсят специалист, ако има проблеми с дислексията и да го окуражават, както и търсят поприща, където би могло да се изявява въпреки нея. И всичко останало, което не се предлага в едно обикновено училище, но би имало голямо влияние за лично развитие.

От своя страна пък в Щатите почти няма специализирани училища. Освен някои най-общо по изкуствата и известен брой ориентирани към природонаучните дисциплини, няма хореографски и спортни училища, езикови, класически, хуманитарни гимназии. Въпреки това учениците с изявени интереси нямат пречки да развиват уменията си, без да се специализират тясно и еднопосочно в такава млада възраст. По мое мнение това е прекрасен подход. От една страна, трудно е на 14 и по-малко години едно дете да избере област, с която до голяма степен предопределя бъдещето си, като изостави всички други, които в специализираното училище ще бъдат на заден план. Интересите се променят, а и не е необходимо да се избира само един. Задълбочаването без ограничаване е възможно в американските училища, тъй като те са големи

(средно около 2000 ученици на гимназия) и могат да си позволят специализирани изборни дисциплини за интересуващите се от напреднало ниво на латински, история на изкуството и числен анализ. Като в същото време в класа по английска литература математиците са заедно с художниците, което е хубав начин на вторите да се заинтересуват от гледната точка и опита на първите, и обратно. А и защо едно математиче да не учи напреднало и друг предмет, например музика, щом му харесва и това развива в него и друг вид мислене? Ако ли не, следобед математиците могат да се запишат в клуба по танци, където репетициите са всеки ден и заниманията са сериозни, да участват в състезания по танци и дори да продължат професионално с това след завършването си, ако решат. Това е американската представа за хармонично развитие, което толкова много се търси при кандидатстването в колеж...

И още нещо, което би могло да е любопитно за сравнение. В държавните американски училища учебниците са безплатни за всички класове.

Ели Иванова живее в САЩ, където е преподавател по литература и култура. Освен в книги, хора и техните светове, тя се задълбава и във фотографията, човешките права и дребните незабележими неща.

Коментари (7)

- 18-03-2009|Златко

Поради големия интерес и множеството зададени въпроси към предишния материал на Ели (Училищно четиво – САЩ), пускам тук още един текст, който съдържа богата и ценна информация относно училищната система в Америка. Надявам се той да даде отговори на поне някои от въпросите.

- 18-03-2009|**Гост**

Чета с удоволствие текстовете, макар че децата ми прескочиха тази възраст, а професията ми не е свързана пряко с образованието. Харесва ми начина, по който авторката представя темата. Личи си, че е напълно отдадена на мисията си и не е спряла да мисли за България.

Само искам нещо да поясня, от моя гледна точка, по отношение на Американския колеж в София. Важно е според мен и за авторката, а и за родителите, които се интересуват. И двете ми деца го завършиха и сега са в САЩ. Това училище вече не е същото, каквото е било в средата на 90-те години. Българските учители в него са успели да пренесат голяма част от лошите практики, характерни за нашите училища и администрацията, която е смесена, е силно повлияна от тези процеси.

- 18-03-2009|**Mario** – чартърни и магнет училища

Освен училищата изброени в статията в САЩ има още 2 вида училища – чартърни и магнет – центрове на привличане.

Магнетите са държавни училища които привличат ученици извън границите на училищния район и помагат на по-бедни родители да изпратят децата си в по-добри училища. Също, те са концентрирани върху математика, изкуства или някава друга специализация.

Чартърните училища са удобрени от обществените училищни институции но са частни или със смесено участие. Те имат програма (Чартър) изпълнението на която е основание те да получат обществени средства, но да са освободени от някои изисквания на държавните училища.

Също така има ваучерни програми, които дават обществени пари на ученици за да учат в чартърни, религиозни или частни училища, които отговарят на определени критерии.

- 20-08-2010|**Пламен** – страхотно начало на несъществуваща дискусия

Браво на Ели. Аз на патерици да си кажа мнението

Според мен Ели подхваща тема, която за съжаление не е подета от българските административни лица.

Нещата, за които говори Ели се преподават в Шумен, Пловдив, Търново и където още има педагогически специалности. Проблемът е как се преподават.

Щеше да е страхотно да се направи семинар между преподаватели и студенти педагогика по статията на Ели и да се обсъди кое как кога и какво за в бъдеще.

Ели, аз на твоето място бих подхлъзнал още темата за school boards в САЩ и политиките около това кой решава и как решава, за да се започне сериозна и здравословна тема кой решава и как решава да се преподава в БГ.

моите пет стотинки / five cents

- 27-12-2010|**sarlina** – информация първа ръка

Аз лично преподавах в частна гимназия в София, водеща се за престижна и имах възможността да се запозная от близо с това какво точно предлага една частна гимназия на учениците, на учителите и на персонала си.

Напуснах.

- 11-02-2012|**Vesselina** – merging schools

Само да добавя, че в Калифорния има и т. н. Merging Schools, в които обучението се води на английски и испански, но те са предимно основни училища, не гимназии. Но обучението в тях е много добро и децата до 12-тата си година владеят перфектно двата езика писмено и говоримо, така че това е техният вариант на специализирано обучение.

И като цяло моите впечатления от тяхната система (разбира се говоря само за Калифорния, където бях на специализация) е ориентирана към ученика – какви са неговите нужди и желания... Едно е да учиш 7 предмета годишно както е при тях, савсем друго – 10-15 като нашите гимназисти.

И изобщо трябва да забравим напълно комунистическата реторика колко са тъпи американците, а да вземем да почерпим малко добри практики от тях, а и не само от тях, защото образователната ни система е пълна скръб!

- 12-02-2012|**Румен Петров** – Разнообразие на училища

Благодаря за статията – не съм бил в Щатите и това изчерпателно разглеждане на породите училища там ми е много полезно!

Бисексуалните видове

Автор: Емили Дрискол

Два пингвина, идещи от Антарктида, се срещнаха един пролетен ден през 1998 в басейна на зоологическата градина в Сентрал Парк, Манхатън. Те се перчиха върху камъните и се гмуркаха един след друг в чистата вода. Преплитаха вратове, викаха се и се съешаваха. След това си направиха гнездо, подготвяйки го за яйцето. Но яйцето не се появяваше. Рой и Сило бяха и двамата мъжкар.

Робърт Грамзи, един от гледачите в зоологическата градина, наблюдавал как двойката пингвини изтъркаляли един камък в гнездото и се редували да го мътят, според новините от вестниците. Грамзи намерил едно яйце от друга двойка пингвини, които имали трудности с излюпването, и го пренесъл в гнездото на Рой и Сило. След 34 дни на бял свят се появило малко женско пингвинче. Рой и Сило топлели сивото, пухесто пиле с телата си и го хранили с предъвкана храна, която изсипвали в малката му черна човка.

Като повечето животински видове, обикновено пингвините се съешават с противоположния пол, по очевидни причини. Но напоследък учените откриват, че съешаванията със собствения пол са удивително широко разпространени в животинското царство. Рой и Сило принадлежат към един от поне 1500-те вида диви и живеещи в плен животни, които са били наблюдавани да вземат участие в хомосексуални сношения. Изследователите са наблюдавали еднополови сношения както при мъжки, така и при женски екземпляри, млади и стари, социални и самотни същества, намиращи се по най-различни клонове от еволюционното дърво, от насекоми до млекопитаещи.

За разлика от повечето хора, индивидуалните животни не могат да бъдат общо класифицирани като хомосексуални или не: едно животно, което участва във флирт или партньорство от един и същи пол, не избягва с необходимост хетеросексуалното общуване. Доста много видо-

ве изглежда притежават дълбоко вкоренени хомосексуални тенденции, които са регулярна част от техния живот. С други думи, вероятно не съществуват животни, които да са единствено хомосексуални. „Животните не си правят сексуална идентичност. Те правят само секс.“, казва социологът Ерик Андерсън от университета Бат в Англия.

Въпреки това обаче изследването на хомосексуалното поведение при различни видове може да освети еволюционния произход на това поведение. Изследователите откриват сега, че, например, животните могат да участват в еднополов секс, за да намалят социални напрежения, за да защитават своите малки или за да запазят плодовитостта си, когато липсват партньори от противоположния пол – или просто защото това им доставя удоволствие. Тези наблюдения подсказват, че бисексуалността е естествено състояние сред животните, включително и *Homo sapiens*, въпреки границите на сексуалната ориентация, които повечето от нас възприемат като неизбежни. „[При хората] категориите на хомосексуалност и хетеросексуалност са социално конструирани“, казва Андерсън.

Нещо повече, хомосексуалността сред някои видове, включително и пингвините, изглежда е далеч по-обичайна при живот в пленничество, отколкото на свобода. Пленничеството, казват учените, може би изкарва на бял свят хомосексуални поведения отчасти и поради липсата на партньори от другия пол. В добавка към това една затворена среда повишава нивото на стрес сред животните, което пък води до по-силна необходимост от намаляване на стреса. Някои от същите влияния може би насърчават онова, което изследователите наричат „ситуационен хомосексуализъм“ при хората, в окръжения, в които преобладава само единия пол, като например затвори или спортни отбори.

Постигане на мир

Модерните изследвания на животинския хомосексуализъм датират от началото на късния деветнадесети век, с наблюдения върху насекоми и малки животни. През 1896 например, френският ентомолог Анри Гадо дьо Кервий от Обществото на приятелите на естествените науки и Музея в Руан публикува рисунка на два мъжки бръмбара-скарабей, които копулират. След това, през първата половина на 1900-те, различни изследователи описват хомосексуално поведение при бабуни, змии и пингвини, както и при други видове. По онова време учените по прави-

ло считат хомосексуалните актове сред животните за нещо ненормално. В някои случаи те дори „лекуват“ животните като ги кастрират или лоботомизират.

Но поне при един от ранните доклади може да се наблюдава и нещо повече от описателност; тук има и опит за изясняване на произхода на това поведение. През 1914 лабораторният експериментатор Джилбърт ван Тасел Хамилтън, психопатолог, практикуващ в Монтесито, Калифорния, обяснява, че еднополовият секс сред 20 японски макаки и два бабуна се появява най-вече като опит за постигане на мир с евентуални врагове. В *Journal of Animal Behavior* Хамилтън отбелязва, че женските предлагат секс на по-доминантните макаки от същия пол: „хомосексуалното поведение се случва сравнително често сред женските, когато те биват заплашвани от други женски, но се появява сравнително рядко като отговор на сексуален глад“. А при мъжките, пише той, „хомосексуалните съюзи между зрели и незрели мъжкарни може би притежават защитна стойност за незрелите, тъй като те осигуряват защита от страна на някой възрастен, в случай че младежът бъде атакуван.“

В по-скорошно време, някои изследователи, наблюдаващи маймуни бонобо (близки сродници на шимпанзетата) стигат до подобни изводи. Бонобо са много разнородни в сексуалните си предпочитания – около половината от сексуалната им активност включва партньори от същия пол. Женските бонобо търкат взаимно гениталиите си толкова често, че някои учени предполагат, че половите им органи са се развили по начин, улесняващ именно тази дейност. Клиторът на женската бонобо е „разположен фронтално, може би защото подборът е насърчавал една позиция, увеличаваща максимално стимулацията, получаваща се при взаимното генитално търкане, обичайно за женските“, пише бихевиоралната еколожка Марлийн Зук от Университета Калифорния, Ривърсайд, в книгата си *Сексуален подбор: Какво можем и какво не можем да научим от секса при животните*. Мъжките бонобо често се съешават, гаят или дори извършват орален секс едни с други.

Такова поведение изглежда намалява социалните напрежения. Приматологът Франс де Ваал пише: „когато някоя женска е ударила някое от малките и неговата майка се е втурнала да го защитава, проблемът може да бъде разрешен чрез интензивно търкане на половите органи между двете женски“. Де Ваал е наблюдавал стотици подобни ситуации, при които хомосексуалните актове може би представляват една обща

стратегия за постигане на мир. „Колкото по-висока е хомосексуалността, толкова по-мирен е видът“, твърди Петер Бьокман, научен съветник към Музея за естествена история в Университета Осло. „Бонобо са много мирни.“

Всъщност такива актове са толкова важни за социализацията на бонобо, че те съставляват нещо като ритуал за постигане на зрелост при младите женски. Бонобо живеят на групи от около 60, в система на матриархат. Женските напускат групата по време на юношество и биват допускани в други групи чрез флиртуване и сексуални срещи с други женски. Това поведение насърчава връзките между отделните членове и дава на новодошлите някои предимства, като защита и достъп до храна.

Защита на гнездото

При някои птици, еднополовите съюзи, особено такива между мъжки птици, може би са се развили като родителска стратегия за увеличаване шансовете за оцеляване на малките.

В други случаи, еднополовите връзки между женски родители могат да увеличат шансовете на поколението за оцеляване, в случаите когато смесените двойки са невъзможни. При един вид птици, наречени „ловци на скариди“, интензивната конкуренция за мъжки партньори би оставила някои женски сами, ако не влязат като членове в някое полигамно трио. В едно изследване, публикувано през 1998 в *Nature*, зоологът Дик Хег и генетикът Роб ван Трьорен, и двамата от Университета Грьонинген, отбелязват, че около два процента от групите на „ловци на скариди“ се състоят от две женски и един мъжкар. При някои от тези семейства женските се грижат за отделни гнезда и се бият за мъжкия, но при други и трите птици се грижат за едно и също гнездо. Задружните триъгълници създават по-голямо поколение от конкуриращите се, защото такива гнезда са по-добре поддържани и защитени от нападатели.

Такива случаи указват еволюционната пригодност на стабилните социални отношения от какъвто и да било род. Биологът Дж. Рафгардън от Университета Станфорд смята, че еволюционните биолози са склонни да се придържат прекалено стриктно към дарвиновата теория за сексуалния подбор, и по тази причина са пропуснали важността на връзките и приятелствата за животинските общества като стратегия за оцеляването на малките. „[Дарвин] приравнява възпроизводството с на-

мирането на партньор, а не с това да се внимава малките да бъдат отгледани най-добре“, казва Рафгардън.

Защитата на поколението, социалните връзки и избягването на конфликти не са единствените причини, поради които животните естествено стигат до еднополови връзки. Много животни го правят „просто защото го желаят“, казва Бьокман. „Хората гледат на животните като на работи, които се ръководят единствено от гените си, но животните също имат чувства, и те реагират на тези чувства“. Той добавя, че „щом изпитват потребност [от секс], те си го доставят.“

Едно скорошно откритие подсказва, че хомосексуалното поведение може би е толкова обичайно, защото то е кодирано в „програмата“ на животното, поне що се отнася до плодовите мушици (дрозофили). В едно изследване появило се през 2008 в *Nature Neuroscience*, неврологът Дейвид Федърстоун и неговите колеги от Университета Илинойс в Чикаго, откриват, че са в състояние да превключват хомосексуалните предпочитания при плодовите мушици, като манипулират един техен ген.

Ефектът на пленничеството

При някои по-малко социални видове, хомосексуалното поведение е нещо почти нечувано, когато става дума за животни, живеещи на свобода, но може да се появи, когато те са в пленничество. Дивите мечки-коала, които живеят най-вече в самота, изглежда са стриктно хетеросексуални. Но в едно изследване от 2007 ветеринарният учен Клайв Филипс от Университета Куийнсланд в Брисбейн, Австралия, е наблюдавал 43 случая на хомосексуална активност сред женски коали, живеещи в заграждението Lone Pine Koala Sanctuary, запазено за животни от един и същи пол. Пленените женски коали се плашели от мъжките призови за близост и вместо това се съешавали едни с други, понякога участвайки в групови сесии, състоящи се от три до пет животни. „Поведението им в пленничество със сигурност беше много усилено, поне от сексуална гледна точка“, пише Филипс.

Той смята, че женските са действали по този начин отчасти поради повишен стрес. Животните често изпитват стрес в затворени обиталища и могат да се отдадат на хомосексуално поведение, за да облекчат това напрежение. Липсата на мъжки партньори сигурно също е играла роля. Когато женските коали са разгонени, яйчниците им отделят хормона естроген, който стартира поведение, насочено към чифтосване.

Тази твърдо програмирана необходимост от съешаване, дори и когато намира израз при женски партньор, може би е адаптивна. „Хомосексуалното поведение запазва сексуалната функция“, казва Филипс, като с това позволява на едно животно да запази репродуктивната си способност и интереса към сексуална активност. При мъжките животни това е дори още по-очевидно: хомосексуалното поведение стимулира постоянното производство на семенна течност.

Липсата на партньори от противоположния пол може би обяснява и изобилието от примери за хомосексуализъм сред пингвините из зоологическите градини. В добавка към няколкото еднополови пингвински връзки в САЩ, 20 такива партньорства са били регистрирани и в Япония. Такова поведение „е много рядко сред естествените обиталища на пингвините“, казва екологът Кейсуке Уеда от Университета Рикио в Токио. Той предполага, че хомосексуалното поведение – както сред мъжки, така и сред женски птици – се е появило като резултат от непропорционалното разпределение на половете в зоологическите градини.

Изследователите са открили и други причини за хомосексуално поведение при домашни животни – което е нещо толкова обичайно, че фермерите дори имат собствени названия за него. За кравите например това поведение не е просто нещо, облекчаващо стреса. Освен това то е и начин да се сигнализира сексуална готовност. Женските се качват една на друга, за да сигнализират готовността си за съешаване с биволите – което, в пленничество, може да бъде достатъчен сигнал за един опитен гледач да се погрижи за намиране на подходящ партньор от другия пол.

Стресът и по-голямата наличност на партньори от същия пол може би обясняват и практиката на хомосексуални актове сред хора, които иначе изживяват себе си като хетеросексуални, в обкръжения като армия, затвор или спортни отбори. В едно изследване, публикувано в списанието *Sex Roles*, Андерсън отбелязва, че 40 процента от хетеросексуалните бивши играчи в училищни отбори по американски футбол, посещаващи в момента различни американски университети, са имали поне едно хомосексуално преживяване. Те са варирали от целувки до орален секс или тройки с участието на жена. В отборните спортове „хомосексуалността не е нещо кой знае какво и тя увеличава сцеплението сред членовете на отбора“, твърди Андерсън.

Променени пространства

През последните десетилетия администрациите на зоологическите градини се опитват да намалят стреса от пленничеството като правят обиталищата на животните да приличат повече на техните естествени условия. През 1950-те животните в зоологически градини живееха зад решетки, в голи клетки. Но от 1970-те насам зоологическите градини станаха малко по-гостоприемни, включвайки повече открито пространство, растения и скали, напомнящи за естествената обстановка на животното. Асоциацията за Зоологически градини и Аквариуми (AZA) регулира всичко, от размерите на клетките до постелката, в която животните спят.

И, докато пленничеството може би поражда един неестествено висок процент на хомосексуална активност в сравнение с естествените условия на животните, то човешките общества, изградени от еднополови участници, може би пък освобождават нормални тенденции, които инак биват потискани. Някои експерти твърдят, че хората, също както някои животни, са естествено бисексуални. „Ние би трябвало да наричаме хората бисексуални, защото идеята за изключителността на хомосексуализма не е точна. Хомосексуалността е смесена с хетеросексуалност – през всички култури и истории.“

Дори Сило пингвинът, който живееше в партньорство с Рой в продължение на шест години, демонстрира тази променливост на сексуалната ориентация. През есента на 2004 една женска на име Скрапи – току-що пристигнала от Сан Диего – улови погледа му и той внезапно напусна Рой, заменяйки го с нея. Междувременно неговата „дъщеря“ с Рой, на име Танго, продължава традицията на бащите си. Нейната избраницка: една женска на име Тацуни

Източник

Емили Дрискол е авторка на свободна професия, специализираща се в областта на науките. Тя е сътрудничила на издания като Audubon, TIME, Livescience. com, Scienceline. org, Scientific American Mind, NBC Universal, и PBS.

Коментари (62)

- 25-03-2009|**Гост** – Сексуалността

Авторката описва научни наблюдения върху поведението на различни видове. ЧОВЕКЪТ е най-доброто и свършено творение на природата и затова въпреки демократичните ми разбирания пренасянето на хосексуалността и бисексуалността в ЧОВЕШКОТО ПОВЕДЕНИЕ не ми изглежда нормално.

- 25-03-2009|**Николай** – Хомо

Защо се опитват да ме убедят, че е нормално, след като не е нормално? Това е основният въпрос. Не е нормално хомосексуалното влечение и няма на света разумна теория, която да доказва противното. Имало не знам какви пингвини. Отклонения се срещат и при животните, да. Отклоненията обаче са много повече при хората именно поради човешкото безсрамие, комплексираност, увредена психика. Човешките животински тип хомоотклонения са характерни за затворническите условия, там, където човеците губят човешкия си облик и се превръщат в животни.

- 25-03-2009|**Златко** – Re: Хомо

Николай писа:

Защо се опитват да ме убедят, че е нормално, след като не е нормално? Това е основният въпрос. Не е нормално хомосексуалното

влечение и няма на света разумна теория, която да доказва противното. Имало не знам какви пингвини. Отклонения се срещат и при животните, да. Отклоненията обаче са много повече при хората именно поради човешкото безсрамие, комплексираност, увредена психика. Човешките животински тип хомоотклонения са характерни за затворническите условия, там, където човеците губят човешкия си облик и се превръщат в животни.

Отговорът ми се струва сравнително очевиден: защото тук става дума не за „някакви си теории“, а за начина, по който ще изберем да се отнасям към група – при това не съвсем малка група – човешки същества. Впрочем, думите „няма на света разумна теория ...“ и пр., при условие, че ти точно в момента четеш една такава теория, ми звучат повече от странно. „От Искъро по-глубоко няма“, това го знаем всички. Но дали можем да си го позволим, все още?

И така, дали става дума за безсрамие, или за нещо, което има корените си в определени еволюционни механизми, които са също толкова „безсрамни“, колкото и ония, които са довели на тоя свят мен, теб, и всички останали, които четат тоя текст и коментарите към него? Това е въпросът. Възможни са много и различни отговори, при което ми се струва все пак важно да отбележа, че не всички те се намират на едно и също ниво на достоверност. Твоят, например, разполага със сравнително ниски шансове да попадне на страниците на „Сайънтифик Американ“, едно от водещите научни списания в света. Онзи пък от статията идва директно от там. Е, Искъро е по-глубок и от „Сайънтифик Американ“, това пак си го знаем, но пък и въпросът си остава същия: А дали можем все още да си го позволим?

- 26-03-2009|Гост

Дрискол – страхотно име, което съдържа и същността на теорията, с която се опитва да ни напълни главите. Хомовците да си вършат работата тихо и кротко и никой няма да ги закача. Но да парадират, да създават обособени съобщества с политически и културни претенции е безобразие. Освен това подобни съобщества са ексклузивни като фашистки секти – с нагли претенции за изключителност. Тъкмо срещу това е обществото на мнозинството на нормалните хора. И затова е нормално да има «нулева търпимост». Прочее, общества с прекомерна толерантност

към псевдокултурата на хомовците неминуемо се израждат и загиват – справка Древен Рим, съвременните САЩ и пр.

- 26-03-2009|Гост – Re:

Гост писа:

Дрискол – страхотно име, което съдържа и същността на теорията, с която се опитва да ни напълни главите. Хомовците да си вършат работата тихо и кротко и никой няма да ги закача. Но да парадират, да създават обособени съобщества с политически и културни претенции е безобразие. Освен това подобни съобщества са ексклузивни като фашистки секти – с нагли претенции за изключителност. Тъкмо срещу това е обществото на мнозинството на нормалните хора. И затова е нормално да има «нулева търпимост». Прочее, общества с прекомерна толерантност към псевдокултурата на хомовците неминуемо се израждат и загиват – справка Древен Рим, съвременните САЩ и пр.

Свещена простота! Впрочем, дали е толкова свещена наистина?

- 26-03-2009|Гост

Също като в онзи бисер от развития социализъм: «Има ли за тебе пречка да постъпваш като мечка?»:D:D

- 27-03-2009|Гост

Всичко гениално е просто и свещено. Усложненията се внасят в живота от комплексираните – и от обратните!

- 29-03-2009|Гост

Този път прочетох коментарите... Самоличността на пишещите е неясна, убедена съм обаче, че тези които отричат хомосексуалността като цяло са МЪЖЕ. В коментарийте им виждам онзи типично мъжки страх от «педалщината» Момчета – опознйте тялото си – обърнете внимание на просттната жлеза и признайте и благословете нейните функции. А тя може да бъде стимулирана и от жени... които също толкова добре познават тялото си и приемат сексуалността си като водеща...

- 31-03-2009|**Весела**

«ЧОВЕКЪТ е най-доброто и съвършено творение на природата и затова въпреки демократичните ми разбирания пренасянето на хомосексуалността и бисексуалността в ЧОВЕШКОТО ПОВЕДЕНИЕ не ми изглежда нормално.» Човекът е съвършено творение, надарено с разум, който за съжаление той използва, за да поставя нещата в определени категории, да заклеймява, да ограничава, да дава своите «обективни» оценки... Мисля, че когато разсъждаваме по този въпрос, а и по всеки въпрос изобщо, трябва да сме отворени към всякакви гледни точки, особено ако са научно обосновани. Но съм съгласна с мнението на един от гостите, че не е нужно хомосексуалистите да парадират и да парадират за изключителност именно на база сексуалната си ориентация. Самият автор на статия се опитва да докаже, че това е природно заложено у човека...

- 01-04-2009|**Гост**

Весела, благодаря за подкрепата. Аз казах по-горе, че нямам нищо против хомовците, хомосексуалистите, обратните, упражняващите педерастия или гейовете – да ги нарича кой като желае – това е свободата – да си работят «занаята» спокойно. Дотук – никакво преследване, никакво създаване на пречки – това си е тяхна работа. Даже бих се съгласил с жената, чието име тъй много ни говори на български – ДРИСКОЛ, може и ДРИСКЪЛ, че обратността на животворния секс – мъртвият секс – сексът без бъдеща форма – е заложен и у животните и у всеки мъж, и жена. Но превръщането на тази особеност в политическа претенция, и специално в културоопределяща претенция, както е в залязващите общества и държавни общности е недопустима от общество с работеща имунна система. Тук е нужна нетолерантност, а по-точно нетърпимост и ледено презрение. Разбира се, водени от деструктивни мотиви някои, напротив, желаят да разрушават обществото. Здравото общество игнорира тези хора – казвам, че ги игнорира, а не ги убива!

- 01-04-2009|**Златко**

Не исках да се намесвам в тази дискусия, но тук вече няма как, защото подтонът става здраво авторитарен, почти като от лозунгите от нашата младост, които все ни убеждаваха, че трябвало да се борим за някакво «здро» общество, «здро» мислене, «здро» поведение и какви

ли не още «зdrави» неща (все по линията, здраво зададена от Третия Райх и Коминтерна).

А между въпреки, въпросът с «обществената активност» или «видимост» на хората с различна сексуална ориентация стои доста просто, според възприетите норми на либералните общества: на тях трябва да се позволява точно толкова, колкото се позволява и на «правите», хетеросексуалните хора. И, доколкото цялата наша модерна култура е буквално пропита от сексуалност – едва ли има област от обществения живот, която да не е просмукана от сексуалност, като се започне с рекламата и се завърши с всички форми на изкуството, масово или високо – то как така можем най-хладнокръвно да си позволим да забраняваме на хората, различаващи се от нас, нещо, което самите ние си позволяваме без ни най-малко замисляне, и дори възприемаме като особен признак на освобождаване, еманципация, модерност? Защо голите момичета да са ОК, а голите момчета – не? И откъде-накъде, повтарям, ще забраняваме на тях нещо, което така охотно разрешаваме на самите себе си?

Малка тема за размисъл, anybody? Или това отново са либерални глупости?

- 02-04-2009|Гост

Уважаеми Златко – не става дума за политическо, или за полицейско забраняване, а иде реч за пълно нравствено игнориране, презрение, отхвърляне на индивидуално и морално ниво. Тук не се засяга правното състояние на индивида. При това и на хетеросексуалните не всичко е позволено – съществуват правни регулации, много строги и спазващи се. Колкото и да не ви се иска да приемете «здравето» не едно общество, защото более и за болното, което също има права – безспорно, то обществото е като жив организъм и именно здравото го твори, развива го и в последна сметка го умножава. Хомосексуализмът е нещастие за сполетяните от него – вижте жалката съдба на Версаче и я сравнете със здравия модел – семейство с две (и повече деца), което преодолява проблемите съвместно и с конфликти и примирения ги отглежда и прочее. Общество, което позволи на нещастниците да определят културни и политически реалии е болно, уважаеми Златко. А евгениката не е нито Коминтерновска наука, нито пък е открита в Третия райх. Тя е чисто североамериканско изобретение, но ако искате повече информация, ще я получите от книгата «Войната срещу безпомощните».

• 02-04-2009|Златко

А, радвам се, че си говорим открит текст. Щом вече и думичката «евгеника» влезе в употреба, то нещата стават значително по-ясни, поне от моя гледна точка. Само, преди да съм направил някакво прибързано заключение, все пак да ви попитам – вие привърженик/привърженичка не евгениката ли сте?

• 02-04-2009|Гост

Естествено, че не съм – презирам я! Това ли си помислихте – че съм привърженик? ! Но тя е открита и въведена от любимите ви САЩ, а не от Коминтерна разбира се! Прочетете книгата на EDWIN BLACK «Войната срещу безпомощните» за да видите американската практика за кастрация на болни хора, хомосексуалисти и хора, принадлежащи към «низши» раси. Тази практика е наложена от богатите американски корпоративни шефове. Хитлер се е учил от тях. Книгата изобилства от доказателства. Това ви го казвам, Златко, защото обвинявате в евгеника не този когото трябва – Коминтерна.

(Тъй като единствено за евгениката стана въпрос, значи че с останалата ми аргументация сте съгласен? !)

• 02-04-2009|Златко

Откровено казано, имам неприятното усещане, че извъртаме разговора накъм дребнаво доказване на авторитетност. Първо, аз не съм говорил за никаква „евгеника“ (която е нещо значително по-абсурдно и опасно от простото преклонение пред „здравото“, за което говорих – само по себе си нещо не по-малко авторитарно и опасно, но пребиваващо на едно много по-битово, не толкова „принципно“ ниво и съответно малко по-меко като практика – при него поне не става дума за стерилизация на „малоценните“ и пр.) Думичката въведохте в разговора вие, уважаеми.

Въпреки това коментарите ви просто бъкат от неща, които аз възприемам като израз на дълбоко невежество, извинете ме, моля. Например възприемането на хомосексуализма като нещо „болестно“, или пък окачествяването на обществата, които го приемат като нещо нормално, с думичката „болни“ или „заязващи“ (Шпенглер, сто години по-късно?). Също и призова към „нетолерантност и ледено презрение“. Като всяко общество, изпаднало в ценностен вакуум, България изведнъж започва

да бъка от хора, които изкопават от библиотеките на дядовците си книги и идеи, отдавна отхвърлени в развития свят – и започват да проповядват неща, които на Запад предизвикват най-много учтиви усмивки, зад които се крие скука и недоумение. Откъде се взе сега пък тоя динозавър?

И все пак не виждам отговор на въпроса, който зададох. С какво откритото демонстриране на различна от „правата“ сексуалност заслужава отхвърляне, презрение или забрана? Защото е различно? Но това е примитивно, уважаеми. Отхвърлянето на различността на другите е първият и най-очевиден признак за провинциализъм, невежество и липса на опит (защото най-често произлиза от проста липса на контакт с обекта на своето презрение). Интересна смесица от претенциозност (Едвин Блак, един популярен журналист, като връх на откровението) и провинциално, самоуверено невежество (приказки за „здроаво“ и „нездроаво“, които звучат като директни цитати от доклад на Тодор Живков).

Свещена простота, наистина!

• 02-04-2009|Гост

Едвин Блак не е връх на откровението, но в книгата му има потресаващи доказателства за евгеничната програма, провеждана в САЩ! (Радвам се, че Коминтернът е изчистен от обвинения в евгеника и фашизъм по германски образец!) Значи нещата стоят така – САЩ въвеждат евгениката като наука и правят «добри практики» по тази програма с кастрация на «болното». В книгата на Блак е описано – евреи, хомовци, болни от нелечими болести и прочее. После образуват германски специалисти в тези «добри практики», които ги пренасят в Германия – западноевропейска страна – там те се прилагат в по-голям мащаб и с германско усърдие. Когато в САЩ програмата затихва, американските пари потичат към Германия и са се стичали там, въпреки войната със САЩ! ! Това е ценностната система на любимите ви западни общества през 20 и 30 -те години на миналия век! Не, не е връх на откровението Блак, върхът на откровението е Откровението на Йоан...

Шпенглер – сто години по-късно – ха-ха, ми звучи като Платон – 2600 години по-късно – ха-ха, или Иисус – 2009 години по-късно – ха-ха. Виж! Дрискъл от тая година кърти мивки и извозва яко!

Ценостната криза, уважаеми Златко, е перманентно състояние на търсеция, здравия духом човек! Ценостната криза на истинските нации и държави е перманентна – те не са самодоволни в себе си и за себе си общества, не проявяват търпимост към езсклузивните претенции на обратното, на ненормалното. Разбира се, отново повтарям, че не става изобщо въпрос да се унищожават обратния секс или да се заклеймява юридически. (Юридически ограничения обаче са необходими за манифестацията му и политическите му претенции. По вашите критерии, че няма здраво и болно вие бихте дали свобода и на педофилията, а аз се съмнявам, че желаете да ви свързват с подобна идея? ! Нима педофилията – зловеща реалност в САЩ и Западна Европа е нещо не болно? ! Педофилите и те са различни – дайте да манифестират и да си налагат и те субкултурата). Ако наричаме нещата провинциални, то кои неща определяме като столични? Тези, които са приети във вашата провинция в САЩ ли – да нахълташ в училище с картечница и да опраскаш всичко живо наред с по един откос? За Тодор Живков – не съм му слушал речите и не знам какво имате предвид!? Благодаря за вниманието – бъдете жив и здрав – щом се получава дискусия, значи има нужда от вашето дело!

- 02-04-2009|Златко

Шпенгелер редом с Платон и Исус – нов връх на култивираността ... Евгениката като «ценностна система» на любимите ми западни общества ... Педофилията равна на хомосексуализъм ... Едно след друго, наречени тук псевдо-твърдения от типа на «Всички хора са смъртни, Сократ е смъртен, следователно всички хора са Сократовци» Къде сте получили образованието си, уважаеми? И кога? Някой някога да се е опитвал да ви покаже, че не могат да се правят произволни заключения от произволни предпоставки? Или за вас това са само подробности, важното е приказката да върви, да има «дискусия», иху, их!

Та така, по ред. Може би вие възприемате Шпенглер като вечен, за мен той е просто претенциозен и ненаучен. Високопарна есеистика, тъкмо за недоучени «интелигенти», които нехаят за детайлите. Това първо. Второ, егениката никога не е била част от «ценностната система» на което и да е свободно общество, а по-скоро едно псевдонаучно заблуждение тъкмо от типа, добър за недоучките, които приравняват например Дарвин със социалния дарвинизъм. Трето, педофилия и хо-

мосексуализъм са две напълно различни неща, точно толкова различни, колкото са педофилията и «правата» сексуалност. Пфуй, вече започва да ми омръзва, това тук се превърна съвсем в квартална беседа по огромяване. Надявам се това да е последното ми обаждане. Вие, разбира се, сте свободен да имате последната дума.

- 02-04-2009|Гост

Един интересен текст на Татяна Ваксберг от в. „Дневник“:

Двете различни Европи на ЕС отново се показаха в социологическо изследване. Оказа се, че едната половина не просто боледува, но дори и не подозира, че нещо не ѝ е наред. Става дума за последното изследване за хомофобията в страните от ЕС. Накратко, от него се разбира, че в една част на съюза има силна непоносимост към хомосексуалността, докато в друга част проявите на неприязън са слаби. Но не това е най-впечатляващата новина от изследването. То откроява една много по-драматична разлика сред страните от ЕС. Излиза, че тези страни нямат единна представа за това какво точно е дискриминация, за да може изобщо да изследват проявите ѝ. Само така може да се обясни фактът, че ако всички страни изследват общото отношение на гражданите към гей общността, то само част от тях конкретизират проучванията си в различни сфери. Не всички страни например разполагат с данни за проявите на омраза, подигравка или обида в речта, не всички проверяват степента на достъп до образование, здравеопазване или до пазара на труда. Причината да нямат такива данни е само една: че съответните страни не виждат проблем за изследване. Инак биха го наблюдавали.

Страните, които могат да посочат в детайли отношението на своите мнозинства към гей общностите, са предимно отворените общества (Швеция, Холандия, Белгия, Великобритания). България спада към втората група от страните членки. От Европейската агенция за основни права е поискана информация по редица въпроси, но се оказало, че по повечето от тези въпроси изобщо не се събират данни. Както казва Милена Димитрова от «Алфа рисърч», която е работила над доклада от българска страна, «за да има данни, на първо място е необходимо държавата да е признала проблемите (на гей общността), а после да е събирала институционализирано информация по тези въпроси». Но не е. И такъв е случаят в поне още 10 страни членки.

Ако погледнем не самите резултати от изследването, а само въпросите, на които всички страни имат отговор, ще излезе, че дискриминацията е понятие, което се превежда предимно във физическо насилие. Това е единственият забележим консенсус сред страните членки, но дори и тук има особености. В 13 държави (България, Унгария, Словакия, Полша, Чехия, Гърция, Италия вкл.) подбуждането към насилие, продиктувано от хомофобия, не фигурира в наказателния кодекс. Да не говорим за това, че дискриминацията далеч не е феномен, сведен до физическо нападение или до намерението за него. Но за почти всичко останало просто няма данни навсякъде. Четирнадесет държави например не събират информация за проявите на омраза в речта. Седемнадесет не водят статистика за жалбите за уволняване от работа заради сексуална ориентация.

Казано по друг начин, половин Европа всъщност не може да каже дали упражнява дискриминация, защото не е сигурна в какво точно се проявява тя. Казано по още по-друг начин, половин Европа няма да разпознае лошото отношение, ако го срещне на улицата (ще разпознае само физическата агресия). А казано по съвсем трети начин – половин Европа има проблем не с някакъв второстепенен въпрос, а тъкмо с въпроса кое е добро и кое – зло.

Тези проблеми са далеч по-съществени от скандалните данни за отделни страни. Дори и това, че половината българи (47%) не биха приели хомосексуалността на собственото им дете или това, че 69% от литовците не искат учители с хомосексуална ориентация, изглежда по-преодолим проблем от това да не си сигурен, че в тези проценти изобщо има нещо проблематично. Чудно как биха приели това степенуване в Холандия например с местните 82% одобрение на еднополовите бракове.

- 02-04-2009|Гост

Златко, вие се дразните, защото за вас «Стената» на Пинк Флойд е голямата ценност – това разбира се ви отдалечава не само от Шпенглер, но и от цялата немска образованост, предхождаща американизацията на Германия. (Как беше там – не ни требе образование, даскале). За претенциозността – нея я демонстрира не Шпенглер, или други философи на историята, но вие през цялото време на диалога – обвинения в провинциализъм, в необразованост (не ми отговорихте какво е столичност – там провинцията с молчетата по на 20 километра едно от друго, където пребивавате!? Или може би ще ми посочите вашите разкази и

есета за образование? Хайде да не се размиваме!) За нормалното и ненормалното, за болното и здравото ще прочетете при тези, които Шпенглер приема за свои предшественици – Гьоте, Кант и Ницше – няма да прочетете естествено – ще си четете Татьяна Ваксберг и Дрискъл... Нито дума за окаяната съдба на хомото Версаче (и това е само видимия връх, а колко много други окаяници). ЗАМИЖАВАТЕ ЗА ЕВГЕНИЧНАТА ПРАКТИКА В САЩ – не им било това ценностната система – значи дори и ценност не им е била – само програма за кастрация на лошите момчета. И между другото вие сте твърде неправ като не виждате общите черти между педофилията и хомосексуализма – и двете са обратни и неплодоносни сексуални практики – пусто чешане на нагона. Няма смисъл да реагирате нервно, когато хората изразяват несъгласие с вас и оборват аргументите ви – харесва ми, уважаеми Златко, убедеността, с която защитавате гледната си точка. Но не бива да ви влияят факти от типа на този, че американците повдигали рамене и се усмихвали на имена като Шпенглер, те повдигат рамене и се усмихват на Гьоте, Шелинг, Шилер, Лосев, Тургенев, защото като цяло не знаят нищо! И да знаете, че Иисус се изписва от нас православните с две «И» едно след друго. Бъдете жив и здрав – повече не ще ви безпокоя.

- 06-04-2009|**Николай**

То да взема пак да се намеся. Че дискусиата нещо се изнерви.

Разбирам, че това издание се казва Либерален преглед. То е либерално. Такъв е и неговият автор. Като не ми харесва тук, защо влизам? Ами защото и аз съм либерал, их либерал, както викаше бай ви Ганьо. Това обаче не означава, че съм длъжен да разбирам всичко написано тук. Много неща не разбирам.

Първо да се опитам да отговоря на въпроса – защо хомосексуалните да са равнопоставени на нас останалите нехомосексуални? Да си гъделичкат там каквото си гъделичкат, да си опознават простатите, както предложи една тяхна защитничка по-горе, но защо им е притрябвало аз и всеки друг да ги смятаме за нормални? Аз не ги карам те да ме смятат за нормален. За мен е достатъчно да знам какъв съм, не искам признание от тях. Те защо искат признание от мен?

И това за Искърo, дето немало по-дълбоко от него – ами понякога е полезно човек да се поограничи малко. Митя Карамазов го казваше – прекалено широко е скроен човекът, аз бих го постеснил малко.

Е, аз не искам да го стеснявам. Но не искам и мен да ме прекрояват. И аз съм свободен да имам мнение, нали? Не е необходимо противниците ми да обиждат мнението ми, да го наричат изостанало, провинциалистко, не знам още какво. Няма нужда да ме обиждате.

И щом мнението ми, че хомосексуалните са болни и дълбоко нещастни човешки създания ви дразни, то аз няма повече да ви го натяквам.

- 06-04-2009|**Николай**

Забравих и аз да попитам. А това с позоваването на животните е изключително научен подход, достоен за страниците на не знам кой сцайтънтист ли? Е, благодаря. Не съм пингвин. Може би е либерално да се мисля за пингвин? Аман от сциентисти и последователи на нешънъл джиографик, дискавъри чанъл и бибиси псевдонаучните бози! Животът, дами и господа, е електрически импулс във високоорганизирана материя. Този тип наука е марксистки.

- 06-04-2009|**Златко**

Всичко хубаво, Николай, само едно нещо не разбирам тук. На едно място в коментара си казваш, че не изпитваш уважение към „ненормалните“ (нито пък към техните защитници, предполагам), а после казваш, че не е необходимо противниците ти да обиждат мнението ти. С други думи, ти запазваш за себе си правото да не ги уважаваш, но не даваш същото право и на тях по отношение на теб. Е как да стане тая работа бе, джанъм? Ти сега по-горен ли си нещо, по-специален, или всички имат едни и същи права?

- 06-04-2009|**Златко**

Ах, да, забравих на втория ти постинг да отговоря, Николай. Вярно, прав си, това с животните е много ненаучен подход, той и един друг бунак, Дарвин ли му беше името, как беше, и той нещо на животни се позовавал, казват, ама аз на такива хамсалаци хич не им хващам вяра, пък и тоя Дарвин не е от нашата махала, нали разбираш, тъй че, само така, напред с рогата и ако някой се изпречи насреща, дето се бара многознайко или нещо там по-различен, бой, мамка му! А пък аз ще ръкопляскам оттука, ти грижа нямай!

Поздрави,

Златко

• 06-04-2009|Златко

Хм, накара ме ти да приказвам тук, Николай, вече усещам даже, че започвам да се увличам и сигурно ще наприказвам малко повече приказки, отколкото ми се иска, но, уста кучешка, разяжда се. Дано да имаш малко повече чувство за хумор отколкото либерализъм, Николай, че иначе ми е спукана работата, ще се хванем гуша за гуша, а оттам натаък – отиде тя с диалога, взаимното просвещение и всякакви други добри намерения.

Та си мислех така, Николай, много хора има като теб, не само в България, дето хем им се иска да се нарекат свободомислещи и модерни, хем ако може, някак тъй да извъртят нещата, тя да откажат на различните от себе си правото да бъдат различни. Всичко хубаво, проблем никакъв, само тая пуста Европа, Николай, много се е закучила с тия две думички, „човешки права“, написала ги е най-отгоре на знамето си и, ако някой иска да се присламчи към нея, първо го пита: „Приемаш ли ги тези две думички като свята и ненакърнима истина, или си дошъл тук игрички да си играеш с мен, хем така, хем така да бъдеш?“ И, ако те хване в двучие, Николай, много-много не се церемони, ами рита отзад, по онова място, дето за него става дума в целия ни разговор, и вика: „Хайде тогава, марш обратно в джунглата!“

То аз не че имам нещо против джунглата, Николай, щото и там хора живеят, то се знае, ама тъй съм чувал, някои от тях още по-големи бабаити от нас българите били и, току-виж му се наложило на човек, от едната неизбежност, по някое време да подаде смирено задник към джунгелния бабаит и да прошепне: „Не мой така, бацьо, как тъй ще ме колиш? Я виж тук дали не можем да се споразумеем по малко по-друг начин. Аз иначе не съм такъв, бацьо, ама като няма как другояче, хайде, за твой хатър. Ти само гледай малко по-полекичка, а, бацьо?“

Също като при животните, един вид, Николай ...

• 06-04-2009|Николай

Разсмя ме, успя ☺

Само че на онзи източния хомосексуализъм му се присмиват и съвременните турски режисьори – «Г. О. Р. А.», а и Орхан Памук го е пописал. Не, нямам нужда и от него. Той не знам дали е равен на холандския хомосексуализъм, за мен е все тая.

Не отказвам на различните правото да бъдат различни. Това го твърдя не само аз, но и останалите несъгласни със супермодерните хомосексуални идеи. И да, свободомислещ съм. Имам добри познати хомосексуалисти. Говорим си на професионални теми, може и на бира да седнем, изпитваме взаимно уважение със съзнанието за своите различия, но това ужасно медийно залитане по идеи като тази на Емили Дрискол, това отчаяно опитване в София да се проведе гей-парад, на гол тумбак чифте пищови, пресилено ми идва. Този гей-парад не беше смешен заради такива като мен, които не искаха да слушат за него и да разбират какво се е случило. Беше тъп първо поради комплексираността на българските хомосексуалисти и второ поради тъпотията на атакисти и други примитиви, които се държаха грубо. Не може в такава среда да искаш западно мислене, това е прескачане на няколко стъпала.

Либерален съм, да. Повече отколкото може би разбираш от тези писанки тук. Но въпреки това си имам мнение и убеждения както за повдигнатия тук въпрос, така и за дарвинизма, който се е отдалечил прекалено много от своя създател. На никого не искам нищо да натрапвам. Ако споделя мнението си някъде, не смятам това за обидно спрямо хомосексуалните. Тоест, това, което искам, е истинска равнопоставеност. Като кажа, че това не е нормално и са болни, така го мисля. Те като кажат, че аз не съм нормален, защото харесвам само жени, това си е тяхното мнение. Ок, разминаваме се. Точка. Защо продължават да ровят и да искат да си променя мнението? Аз не искам те да променят своето, живеem в свободен свят.

Предпочитам да дяля хората по други признаци, не по сексуална ориентация. Предпочитам сексуалната ориентация да си остава лично и интимно нещо.

• 06-04-2009|**Николай**

Някакво безсмислено дразнене се получава тук. Хомосексуалните не бива да осиновяват деца, хомосексуалните не бива да управляват държава, хомосексуалните не са равни на нехомосексуалните – толкова ли е сложно да се разбере този факт? Както и жените не са мъже и крайният феминизъм е също толкова глупав.

Да си правят каквото искат, да бъдат каквито искат. Не бъдете хитлери самите вие – който не е с вас, не е задължително против вас.

Не е морално и обществено изгодно да им се зачете правото да отглеждат деца или да бъдат високопоставени политици.

- 07-04-2009|**Златко**

Умонагласата, която ти защитаваш тук, Николй, е описана доста ясно и нагледно от Джордж Оруел във „Фермата на животните“. Оттам идва и оная „крилата фраза“, която вероятно знае всеки от нас: „Всички са равни, но някои са по-равни.“ Може би тази мъничка книжка е и най-нагледното описание на това защо една подобна умонагласа не води до никъде: разделянето на правата на „едни за нас“ и „други за тях“ рано или късно води до разрушаване на гражданския мир, просто защото по-големи или по-малки части от обществото го възприемат като несправедливо. А що се отнася до аргумента „ние още не сме стигнали до там“, то според мен той с неизбежност поражда логичния въпрос: „А как ще стигнем, ако не се опитваме?“

Това е последното ми обаждане тук, надявам се. Разбирам все пак, че никой човек не е машина и никой не е в състояние да отхвърли и преодолее така бързо и лесно предразсъдъци, с които е израснал от малък и които повечето хора покрай него споделят без възражения.

- 07-04-2009|**Гост** – До Николай

Сексуалната ориентация не е нещо безобидно, за което да си затвориш очите. Представи си, че твой приятел те хареса и започне да те ухажва? Ще съумееш ли да запазиш приятелството му, ако не искаш да влезеш в интимност с него?

- 07-04-2009|**Златко** – Re: До Николай

Гост писа:

Сексуалната ориентация не е нещо безобидно, за което да си затвориш очите. Представи си, че твой приятел те хареса и започне да те ухажва? Ще съумееш ли да запазиш приятелството му, ако не искаш да влезеш в интимност с него?

Интересно, а каква е разликата между тази ситуация и «нормалната», в която някоя приятелка те харесва и започне да те ухажва? Ще съумееш ли да запазиш приятелството си с нея?

- 08-04-2009|**28** – В повечето случаи...

Мисля, че няма да съумееш да запазиш приятелството, ако отрежеш приятелката, която те ухажва. В повечето случаи... Затова най-добре да ѝ угодиш. Както се казва, на тъмно всички жени са еднакви, ако си затворят устата.

- 10-04-2009|**Гост** – педофилията, драги ми...

Връщам се на педофилията: сексуално НАСИЛИЕ над деца. Извършителят е обикновено с психични отклонения и девиантно поведение. Детето е ЖЕРТВА (често не само сексуално, не само психологически, а и чисто физически).

Хомосексуалност, хомосексуална връзка: двама ПЪЛНОЛЕТНИ вмениями гласоподаватели, които се ОБИЧАТ /или поне харесват, привличат/ и ДОБРОВОЛНО осъществяват сексуален акт.

Задача-закачка с повишена трудност: Кажете ми кое е общото и защо парад на хомосексуалните ще доведе до легитимация на педофилите?

Добре, че не споменахте животните, че съвсем се ядосвам.

- 10-04-2009|**Златко**

Изхождайки от това, че горният коментар е написан добронамерено, бих си позволил да допълня, че дори и педофилията не е еднозначно насилствено деяние. Като нещо еднозначно насилствено съвременната социална наука определя единствено **злоупотребата** с деца. А че педофилията може да бъде и акт на абсолютно съгласие от двете страни, та дори и изкушаване от страна на по-младия, се вижда особено ясно в «Лолита» например. Не е необходимо да изпадаме в ужас и вцепенение само при соменаването на определени думички, само и единствено за да не бъдем обявени за «перверзни» от добродетелните си съ-хора. Всеки от нас носи със себе си задължението да мисли самостоятелно, дори и когато това е свързано с известни рискове.

- 12-04-2009|**Серкан** – за темата и за обичайните псевдолиберални провокати

Не знам как става това, може би от средата и от времето, което изкараш с тази среда, но в моето мислене и същност в момента е следната ситуация:

– Дори случайно засичане на мъжка хомосексуална порно сцена ми предизвиква неприятни чувства в стомаха;

– Обаче към хомосексуалното общество, с всичките им права на равни с останалите ВЪВ ВСИЧКО, включително осиновяване на деца и заемане на най-висши постове съм абсолютно толерантен и дори поддържащ ги в тези права. Виждам ги и незаслужено дискриминирани, особено в общества «силно» демократични и прогресивни като българското.

За педофилията Златко темата за мен не бива въобще да отива към никаква толерантност, дори и при някакво споделяне или провокиране, каквото описваш, защото насилници на деца предизвикват в мен тотална погнуса и желание за контразло. Това предполагам и доведе до упоритото преследване от страна на Интерпол и всички специализирани служби на мрежи, които се занимават с подобна отвратителна античовешка дейност. Децата са си най-святото на хората.

Тук обаче искам да обърна внимание на един интересен момент.

Кой беше коментара и коментатора, който си позволи да направи връзка между хомосексуализма и педофилията? ! !

За мен, чист провокатор, който за да сложи тежест в своята теза постъпва изключително гнусно и некоректно спрямо цялата хомосексуална общност, зачерквайки ги като хора, които имат право да бъдат ПОНЕ уважавани. Много некоректна проява и аз моля, към такива манипулативни сравнения да не се проявява никакъв либерализъм.

- 12-04-2009|**Серкан** – коментар номер 16

Коментар номер 16 си позволи това:

«По вашите критерии, че няма здраво и болно вие бихте дали свобода и на педофилията, а аз се съмнявам, че желаете да ви свързват с подобна идея? ! Нима педофилията – зловеща реалност в САЩ и Западна Европа е нещо не болно? ! Педофилите и те са различни – дайте да манифестират и да си налагат и те субкултурата»

Този коментатор за мен влиза автоматично в категория недоброжелатели, провокатори.

Диспута с тези хора трябва да бъде веднага насочван в посока, на която ние държим и да не се позволява дори и за миг залитане натам, където те с цялата си наглост отиват и ще отиват.

Не знам дали не си дават сметка тези хора, но говорейки за някакво «здрово общество», а използвайки толкова некоректни и опасни методи като гореспоменатата манипулация, те всъщност са тези, които пххат нови и нови съчки в огъня.

Либералите имат ли нужда от това?

- 12-04-2009|Златко

Темата е интересна и важна, Серкане, нека тогава се опитаме да я обсъдим по-подробно.

И така, аз виждам в постинга ти две важни твърдения, които според мен се нуждаят от малко по-задълбочено разглеждане и дискусия.

Първо, за отвращението пред сетивния допир с хомосексуалността (гледане, случайно или не, на съответни филми и клипове). Струва ми се доста интересен факта, че повечето мъже с готовност заявяват, че намират такива сцени за отвратителни, докато жените ги възприемат значително по-спокойно. Според мен това се дължи до голяма степен на мъжкия страх (особено при по-младите мъже) да не бъдат, за Бога, по някакъв начин заподозрени в латентен хомосексуализъм. Едва когато човек изгуби този страх (първо, чрез лично съзряване – или остаряване, който както иска така да го разбира, а второ чрез живот в среда, която не страда от излишна хомофобия и не приписва на всеки жест на симпатия някакво допълнително значение) ... та, едва когато човек изгуби този страх, той става способен вече и да мисли малко по-рационално по цялата тема.

А за какво става дума всъщност? За анален секс, нали така? Ох, но не е ли аналният секс, когато бива правен между мъж и жена, вече нещо напълно банално, част от ежедневието всъщност? Времената, в които тази тема се е възприемала като табу („Лейди Чатърлей“) отдавна вече са отминали, днес аналният секс вече не е тема-табу и аз си спомням, че четох доста обширна статия от *Ню Йорк Таймс*, посветена изцяло на точно тази тема. Сред познатите ми, доколкото те са склонни да говорят открито по такива въпроси, цари виждането, че аналният секс е „нещо поспециално“, „по-остро усещане“, „средство срещу скуката в леглото“ и т. н. Е, разбира се, има много хора, които все още възприемат този вид секс като вид перверзия, но същото се отнасяше, даже и в моето собствено по-ранно време, и до френската любов, пред която преди години също се кривяха лица и се говореше, че тя била нещо перверзно. С други думи,

времената се менят, менят се и вкусовете, включително и в най-интимните сфери на човешкия живот.

Е добре тогава – защо един мъж трябва да изпитва отвращение към нещо, което при малко по-различни обстоятелства сам намира изключително възбуждащо и стимулиращо? Само за да не бъде обвинен, че е „педераст“? Но това е смехория! Фактът, че нещо не те отблъсква и не те изпълва с отвращение, не означава, че отиваш на позиция, при която то те възбужда и привлича еротично. Ни най-малко дори. Еротиката е не в това как, а в това с кого се прави секс, на мен това ми се струва доста очевидно. Не може човек да се възбужда при мисълта за анален секс с кокошка, например – макар че имало и такива работи, така съм чувал поне.

Всичко, което искам да кажа е, че отвращението (което в огромния процент от случаите е просто форма на авто-цензура) е първата и най-сериозна пречка пред повечето мъже, когато става дума за спокойно и зряло отношение към хомосексуализма и неговите практики. Това е вид различен секс, който доставя удоволствие на група различни хора, като причините за това са от много сложно, все още не напълно изяснено естество. Всичко това не предполага по никакъв начин необходимост от презрение, отвращение или отхвърляне. Това са примитивизми, принадлежащи на миналото!

Втората важна тема в твоя постинг, Серкане, е тая за педофилията. Много хора, гледащи на себе си като на либерално и модерно мислещи, не забелязват до каква степен са избрали да гледат на тази тема без каквато и да било критичност и опити за самостоятелно мислене. Тя трябва да бъде разграничавана от хомосексуализма – с това са съгласни всички еманципирани хора, но дотук всъщност свършва всичко. Оттам нататък следва автоматичното: „тя е престъпление“.

Но дали наистина е така? Първо, нека погледнем малко по-отблизо самото понятие. Какво означава „педофилия“? Буквално преведено: „любов към деца“. Разбира се, не каква да е любов, а сексуална връзка, в смисъла, в който я разглеждаме тук. ОК, но с това всъщност приключват и повечето ясноти по въпроса. Защото, какво означава израза „сексуална връзка с дете“? На колко години трябва да е младият член/членка от връзката, за да бъде окачествен/а той/тя като дете? Педофилия ли е, например, връзката с момиче малко под 16 години? Не? Но в Америка за такова нещо се полага присъда, както горчиво може да потвърди Роман Полански например, който по тая причина не може да пристъпи в стра-

ната вече повече от 30 години. В Германия пък съответната възрастова граница е поставена при 13-годишна възраст, в България – при 14. Кой ги решава тия неща? И въз основа на каква логика? В цял свят т. нар. „възраст на съгласие“ се определя безкрайно произволно (виж например http://en.wikipedia.org/wiki/Age_of_consent) Изобщо въпросът за това коя възраст е достатъчна, за да може да се даде на един млад човек правото да решава самостоятелно своите сексуални предпочитания е един безкрайно сложен и деликатен въпрос – и думичката „педофилия“ никак не помага за неговото по-добро или по-лесно решаване.

После, как трябва да се постъпва с младите хора, които изпитват усещането, че вече са достатъчно зрели, за да имат свой собствен сексуален живот, но не са достигнали официалната „възраст на съгласие“ в собствената си страна? А с техните любовници, които по-правило са по-възрастни? Престъпници ли са всички тия хора, автоматично? Сложен, много деликатен въпрос, на който аз например изобщо нямам готови отговори.

Но да продължим по-нататък. Злоупотребите с деца – които вече са нещо безспорно престъпно! – се извършват, според статистиките, по правило от хора, които принадлежат към най-тесния семеен и роднински кръг на жертвите. Най-често това са техните собствени бащи, следвани от малко по-отдалечени чичовци и т. н. Естествено, повечето жертви на злоупотреби са момиченца, а не момченца, което отново е силен аргумент срещу каквито и да било тези за връзка между педофилия и хомосексуализъм. Злоупотребата с деца, с други думи, е предимно резултат от нефункциониращи семейни отношения – или поне така изглежда, когато човек зачете статистиките. Педофилията – включително и в толкова нашумялата напоследък представа за секс-насилници, които примамват деца чрез Интернет – изглежда е нещо доста по-различно.

Това са само някои мисли, които искам да споделя в тази връзка, просто за да покажа, че автоматизмите в мисленето и съжденията рядко водят до някакви кой знае колко качествени резултати. Искане или не, човек винаги трябва да се понапъне малко, ако не желае да се носи по някое от теченията на обществено приетите предразсъдъци. Или това му е безразлично, но в този случай пък той или тя не може да има претенции за това да задава тона. За такова нещо се изисква доста повече енергия и интелектуална смелост за независимо, свободно от предразсъдъци, мислене.

- 12-04-2009|**Серкан** – уточнение

Златко, и двете неща, както си ги обяснил в съвсем различна посока си отишъл. ☺

За първото, твърдиш:

«А за какво става дума всъщност? За анален секс, нали така?»

Според мен, не става дума за анален секс. Става дума за цялата ти същност като хетеро и хомо. Това дете го опростяваш така не го приемам. Не го приемам, защото аналният секс с жена не ме отблъсква. Докато всякакъв акт на интимност с мъж, да. Така ми идва отвътре. Не знам каква е причината, но това е факт. Мисля, че много се опостява и бърка, когато се каже, че мъжете искат да се направят «мъжкар», когато не споделят всеки един детайл. Правят се наистина на «мъжкар», онези екземпляри на мъжкото царство, които влизат в конфликт, спор, по всяка тема свързана с хомосексуализма. Аз определено не се имам за такъв «мъжкар», дори ми се е случвало да споря вече на няколко пъти точно с индивиди като този, който описваш. Както разбираш, не може да споря, веднъж цял ден, сам със себе си, ако споделям подобно поведение и мислене.

Струва ми се, че тук самият либерализъм трябва да е малко по-гъвкав.

Защо?

Това, как хомосексуалистите осъществяват тяхния полов акт и отношението на обществото към тях за това, че те имат право не само да си го осъществяват както си искат, но и не бива да бъдат дискриминирани заради това И ЗАРАДИ ЦЯЛОТО ИМ ПОВЕДЕНИЕ В ОБЩЕСТВОТО.

Аз мисля, че хомосексуалистите са изключително работливи хора, преки впечатления и преки и косвени, и донасят неимоверна полза на самото общество плащайки големи количества данъци. Защо ще бъдат дискриминирани по полов признак?

АКО се поставя тезата така, а не се натрапва до ЕКСТРЕМНА крайност хетерообществото да приеме в цялост хомообществото мисля, че като начало е повече от достатъчно като решение. Да бъдем практики. Пример за това е Испания. Според мен тук хомообществото живее много по-щастливо последните години. Който иска може да се заинтересува защо. Ако вече всички не са чули, де. ☺

И за педофилията пак в друга посока си отишъл.

Ти представяш ли си как би прозвучало в ушите на един хомосексуален да го сравни някой с педофил? !

Аз това искам да ти кажа, защото от години тук са приети тези теми и за първи път виждам/чувам някой да кривне да прави такова сравнение. Това е абсурдно да бъде допуснато, защото хората направо им настръхва косата като чуват, че става дума за педофилия.

При педофилията насилниците не прощават на съвсем малки деца. Ти къде си отишъл като възраст? Това са наистина болни хора, които освен това не могат да се въздържат. Деца на 6-11 години са им в ползрението, което направо те кара да го ненавиждаш. А има ли граница 13, 14, 16 и колкото е там, това си е закон и закона не бива да бъде престъпван. Аз обаче от всичко, което чувам, обществото направо е настръхнало от случаи на педофилия и са безкомпромисни в това отношение.

Затова, много моля да не позволяваме в нито един коментар да се прави някаква дори минимална релация между хомосексуалност и педофилия. Ефекта от това е пагубен за хомосексуалното общество и тяхната кауза. А хора, които използват тези доводи директно предизвикват точно ефекта на екстремното противопоставяне.

- 12-04-2009|**Серкан** – за опростяването и автоматизмите

Мисля, че специално по темата за хомосексуализма и тяхната интеграция в обществото и общественото мислене испания е перфектен пример, който много държави занаяпред ще последват.

Дали ще опростим и автоматизираме нещата е въпрос на ниво, което е достигнало обществото да философства.

Опростяването и автоматизацията са две от основните правила на техниката. Аз като техник не виждам нищо лошо да се вода по тях.

Много хора полесно разбират неща, които са казани ясно.

Малко са дето ги рабират едва след като им ги напишат в «елитарен художествен стил», а за философстването, въртейки се около опашката да не говоря въобще. ☺

- 12-04-2009|**Серкан** – последно

Златко, според мен човека, който направи коментар номер 31 го написа с възмущение. Възмущение от това, как може да се сравнява педофилия с хомосексуализъм. Ти според мен не го изтълкува така, защото твоите обяснения за това, какво е педофилията, ние ги знаем.

Става дума за умишленото зацапване на хомосексуалната кауза с ужасяващото понятие «педофилия», като престъпление в обществото. Никой няма да ходи да ти прави асоциации с Лолита и тем подобни.

Директно се гледа да се противопоставят хората с измислени доводи.

Отделно, искам да ти кажа, че на мен тези доводи са ми до болка познати. Хваща нещо си някой, мята го в една друга тема и после ние с теб спорим по нещо, по което въобще не трябва дори да се поддадем да го приемем.

- 12-04-2009|**Серкан** – най-последно ☺

Не можах да разбера, това, че на човек не му харесва да гледа порно между хомосексуалисти, лошо ли е?

Ако е лошо, ще гледам и това да го превъзпитавам. ☺

Златко, не усещаш ли, че се изпада в крайности?

Не може заради едно такова мое твърдение, което е факт, да се отиде и да се коментира съвсем друго, «псевдомъжкарството», а да не се каже и една думичка, за това, че аз съм ЗА ЗА ЗА пълната интеграция на хо-мообществото със всичките му права и задължения.

Не ми хареса, че така неправилно се изтълкува тази моя позиция.

Затова пиша за да наблегна на моята пълна подкрепа.

Останалото са си вкусове, които много е вероятно да са променливо понятие.

- 12-04-2009|**Златко**

Здравей Серкане,

за недоразумения става дума според мен, всъщност аз не виждам абсолютно никакви различия в мненията на двама ни, единствено погрешно разбрани думи.

Разбира се, че хомосексуализмът не е просто анален секс. В горния постинг аз се опитвах просто да обясня причините за това, че като мъже ние някак автоматично изпитваме отвращение пред практиките на хомосексуализма. А те са, че така сме учени от малки. Единственото, към което призовавам, е да се отървем от отвращението, а не да започнем да се насилваме сега да гледаме хомосексуално порно, за да докажем, че сме либерални. Това просто е обратната крайност. Онова, за което говоря,

е спокойно, нормално отношение, нищо повече. Това е част от живота – и толкова.

После, за педофилията. Ако прочетеш постинга ми по-внимателно, сигурно веднага ще откриеш, че в него няма и следа от приравняване между педофилия и хомосексуализъм. Не знам защо си го изтълкувал по този начин. Ето го тук написано черно на бяло (цитирам): „Тя трябва да бъде разграничавана от хомосексуализма – с това са съгласни всички еманципирани хора ...“

Онова, за което пледирам, е не приравняване на педофилия и хомосексуализъм, а разграничаване на педофилията от насилието върху деца. Още при споменаването на тази дума хората вече си мислят за ужасяващи неща, което според мен е насаден предразсъдък, точно както доскоро беше (и на много места все още е) положението с хомосексуализма. Педофилията може, но не трябва да бъде непременно свързвана с насилие. Такова неререфлектирано отношение хвърля в един и същи куп прекалено много неща, тук има нужда от правене на разграничения и „изчистване“ на типове поведение, които не са насилнически. Педофил ли е мъж, който спи с тринадесетгодишно момиче? Говоря за нормална връзка, при която малката е решила, че вече е достатъчно възрастна, за да решава сама нещата в живота си. Признавам, че не намирам един такъв тип връзка за особено желана (сега пък да не хукнеш да ме обвиняваш, че насърчавам секса с малолетни?), но пък и не виждам в нея нещо особено престъпно. Неприятна ми е мисълта, че някой би желал да прелъсти тринадесетгодишната ми дъщеря, но пък и съм далеч от мисълта да я държа под ключ (впрочем, с моето дете нещата са много по-сложни, така че примерът е неподходящ).

А за насилието – там, разбира се, компромиси няма, но то не е идентично с всеки акт на любов между партньори, един от които е много млад. Това е всичко, което искам да кажа, нищо повече.

- 12-04-2009|**Серкан**

Златко, рабрах те много добре, не съм се заблудил и не съм разтълкувал думите ти като приравняване на педофилия с хомосексуализъм. В никакъв случай.

Става дума точно за това последното, за което пишеш.

Педофилия може да означава много неща, но това, което тя означава е тема на друг разговор.

Оставяйки без своевременна реакция ДА СЕ ИЗМЕСТВА един въпрос с друг.

На това искам да наблегна и има смисъл да наблегна.

Защото и до сега виж пиша не за хомосексуализма, за който моето мнение виждам, че си го разбрал и да, споделяме възгледи, но виж само как се обясняваме за педофилия, поддържайки фитила на други хора с недоброжелателни намерения.

Аз спирам до тук.

Надявам се да съм успял да изясня няколкото момента, на които исках да обърна внимание.

Поздрави!

- 13-04-2009|Гост – анален секс

Дупето си е дупе и пол няма, без изключение. И докато аналният секс при жените предизвиква по-скоро болезнени и неприятни усещания, при мъжете е точно обратното – стимулира се простатата, което води до много по-силен оргазъм, а в много случаи оргазъм при рецептивния партньор се достига дори и само със стимулация в тази област. Природата явно се е погрижила за тези неща и няма смисъл от псевдоморализъм и християнски ценности.

- 13-04-2009|Гост

«аналният секс при жените предизвиква по-скоро болезнени и неприятни усещания» – ако всичко дете пишеш е вярно, колкото цитираното, значи си поредния многознайко без подплата. Нахалството да налагаш на другите всичко «твое» е също вид нетолерантност. Затова някои, които не могат да се ограничават, по-добре да си налягат парцалите или поне не си отварят устата без да обислят какво точно ще кажат.

- 13-04-2009|Гост

Не мога да знам дали е така, тъй като не съм жена, но така споделят голям процент от жените. Естествено, има и палавници, които обожават такъв вид взаимоотношения. Колкото до мъжете и тяхната А-точка – може да прочетете стотици неща в нета по този въпрос. Освен хомосексуалните, много хетеро мъже обожават да бъдат стимулирани анално от партньорките си, защото оргазмът в тези случаи е коренно различен от обикновения. Не мисля, че това е случайно – просто еволюцията се е

погрижила мъжете да изпитват удоволствие и с други мъже, не само с жени. Кое то потвърждава истинността, че хората като цяло са бисексуални или с плаваща сексуалност и по тяхна воля и желание могат да се влюбват и в единия, и в другия пол, в което няма нищо протиеестествено

- 13-04-2009|**Гост**

Добре бе, добре, разбрахме!

Разбра ли, че разбрахме? !

Осведоми ни много, без тебе нямаше да се светнем.

Ти тука четящите за необразовани кретени ли ги имаш?

Я се вземи малко в ръце!

- 17-04-2009|**Гост** – Re: Re: Хомо

Златко писа:

Отговорът ми се струва сравнително очевиден: защото тук става дума не за „някакви си теории“, а за начина, по който ще **изберем** да се отнасям към група – при това не съвсем малка група – човешки същества.

да. ключовата дума е «изберем». ако е до избор обаче, нека е основан на научни данни. научни данни за пингвини и павиани НЕ са научни данни за хората, ОСВЕН ако предварително не е направен и изборът да се вярва **в теорията** за еволюцията, която ни обвързва и поведенчески с животните. Не съм сигурен, че съм достатъчно ясен. да **избереш** да наричаш нормално хомосексуалното поведение у човека, сигурно не е по-оправдано от това да избереш да НЕ го наричаш нормално, ако предпоставките за твоя избор са епистемиологически неиздържани. ако изборът се основава на презумпцията, че сме еволюирали маймуни, този избор е непросветен, колкото и научна обвивка да му се дава, понеже тази презумпция е само една недоказана теория – **факт**. нейната разпространеност и в учебната система, не я прави по-малко недоказана.

ок, без да доказвам избора си или по-скоро доказвайки го неубедително като Вас, аз казвам, че избирам да смятам хомосексуалното поведение за ненормално при хората, защото те са образ и подобие на Бога, а не на майmunата.

впрочем при животните често има и канибализъм!?

- 17-04-2009|Гост

някои коментатори по-горе говорят за оргазми, простати, плаваща сексуалност и т. н.

интересното е, че когато се говори за хомосексуалност винаги се говори и за такива неща, а когато се говори за хетеросексуалност може просто да се говори за любов между двама души и толкова.

ще кажете, любовта съществува и при хомосексуалните! ок. но е доказано, че промискуитетът при хомосексуалните е в пъти, по-голям отколкото при хетеросексуалните. факт. нека хомосексуалните отрекат този факт.

ок. значи все пак говорим преди всичко за секс, а не за любов (статистически доказано!). оттам насетне малко ме касаят простати и т. н. все пак човекът не може и не бива да бъде принизяван до основните си физиологични функции, като някакво ... животно например.

- 18-04-2009|Гост

«все пак човекът не може и не бива да бъде принизяван до основните си физиологични функции, като някакво ... животно например»

Добре, ти след като така мислиш, защо принизяваш съществуването на хомосексуалистите точно до това? Те не са ли хора? Бог ли ти го каза? Що за вярващ може да отрече правото на друго човешко същество по толкова плосък и елементарен начин? ! !

Ще дойде ден, когато сам ще проумееш, че не си постъпвал коректно и неправилно си дялял хората. Дори само това делене – на вярващи в Божието създание и на вярващи в маймунския произход пак показва, че в теб вярва в Бог няма. Още не си осъзнал себе си и за какво си се появил на света, затова и наистина твоя коментар звучи неубедително. Мислене в начална фаза е това да се смяташ за по висш от себеподобен, а когато някой като теб започне и да богохулства, пъхайки името на Ног в коментара си за да си придава тежест вече съвсем олекваш.

Сменяй репертоара и учи още сложни думички, може следващия път да се представиш поне задоволително.

- 18-04-2009|Гост

Човекът не е казъл, че педо... не са хора, а че са объркани и нещастни хора

- 20-04-2009|**пак аз** – отговор до 48 от 46/47

да, всичко това е смешно размахване на пръст. аз показах нагледно с няколко изречения, как презумпцията на Емили Дрискол е погрешна (в моя отговор номер 46). бих могъл да допълня, че самото съществуване на статия, която говори за животни и ТЯХНОТО поведение и имплицитно загатвайки, че ето на «щом при животните е нормално, ЗНАЧИ И ПРИ ХОРАТА Е!» (както съм чувал и от други мои приятели биолози), е доказателство за базисни предположения, приети за истина – а именно, теорията на еволюцията. това е погрешно епистемиологична основа – някой вярва, че Х е вярно без това да е доказано и на основата на Х изгражда Y. това е смешно! после аз съм бил сбъркан, понеже съм бил вярвал в Бога... аз просто доказах, че тази статия е изградена на недоказано твърдение за произхода на човека от животното и следователно не заслужава никакво научно внимание.

накрая подметнах, че при животните има и канибализъм, дали Емили Дрискол би написала статия и за това? и каква би била скритата интенция на такава статия? никаква. ок, но щом е за хомосексуализма веднага имплицитно се извеждат аналогии с човешкото поведение, за да бъде то посочено като природно-нормално-обусловено. ето това е смешното. и затова се и смея. а Вие не се смейте, щом не схващате.

а в отг 47 писах за отговорите под статията и как те доказват тезата ми – че правейки аналогии между животните и хората, се принизяват ХОРАТА и че онези хора, които на драго сърце обясняват поведението си с това на животните не се и различават в писанията си особено от описанието на животни – чифтосване, жлези, ануси, оргазми...

а всички забравят, че сексуланият акт в човешки контекст е често описван в цивилизованите езици като «правя любов». ами ок животните не правят любов, те се чифтосват. любовта е нещо човешко. и именно това човешкото ми се губи в промискуитета на хомосексуалните.

- 22-04-2009|**Марсиан**

Явно в либерален форум имат много врагове: тези дето смятат хомосексуалното поведение за сбъркана работа, тези дето го оприличават с педофилията защото и от двете работи не се раждат деца, даже щяли да трият такива нения, много либерална работа. Видях че и Дарвин и Шпенглер и журналиста Блак са все врагове на либералите от прегледа. Дали пък са толкоз либерални

- 22-04-2009|**Землянин**

Либерално не е синоним на слободия или поле за клевети.

Нека не се оплакваме за щяло и нещяло.

Особено ако сме от друга планета. ;)

- 29-04-2009|**Гост**

Да имам логиката на по-по-горния дървен философ... това дете е на раменете ти, те ограничава да осъзнаеш, че и при хомосексуалните любовта е също толкова силна като при останалите. Терминът чифтосване би следвало да се използва само при хетеро акт, защото евентуално би последвало оплождане. При хомоактовете си е чиста любов без тревоги за оплождане. А сред хетеро мачовците ще намериш десетки пъти по-промискуитетни типове, които не само са обрулили стотици върби, ами като чуват за обвързване и връзка се изприщват. Викаш и тва е любов, а. Смешен си. Ходи пали свещи и си вярвай.

- 16-05-2009|**андрей слабаков в интервю в Ак** – за хомосексуалистите и браковете им

За брака между хомосексуалисти

Аз имам много гейове приятели, но не мисля, че бракът между тях трябва да се узакони. При една женитба основното е хората да се съберат в семейство и да се възпроизведат. Мисля, че двама хомосексуалисти трудно ще родят.

Намесва се съпругата на Андрей – Ернестина Шинова, която се присъедини към нас: Моята най-добра приятелка е хомосексуалист – казва се Маурицио. Андрей няма нищо против нея, двамата се разбират и са приятели.

Андрей продължава: Той си е нормален човек. Мен сексуалната ориентация не ме интересува, но когато някой започне да ми я навира в лицето, много ме дразни. Ако двама хомосексуалисти осиновят едно дете, то на кого ще вика мама и на кого татко? Има нещо неестествено. В какво ще го възпитаеш? В тежка педерастия.

Освен това, за мое голямо съжаление почти 90% от педофилите в света са педерастии. Аз на любовта не мога да преча – може някой да обича някоя коза, това си е негов проблем, не мой. Но бракът е нещо друго – както викаха едно време – основна единица на обществото. От педерастии ли искаш да се състоят основните единици?

Цялото интервю може да четете в майския брой на сп. Rouge.

- 07-06-2011|**М. М.** – Груб превод в карето за автора!

«Авторка на свободна професия» в карето – звучи грубо и недодялно. Предполагам, че това е просто лош превод. Предлагам «Автор/ка на свободна практика».

- 07-06-2011|**Златко**

Въпросът за езиковите употреби и свързаните с тях подсъзнателни властови отношения е дискутиран на друго място в това списание. Остава си факт обаче, че по необясними за мен причини, повечето жени в България упорито отказват да възприемат женските родове при обозначенията на престижни професии (думи като «министърка» или «професорка» звучат грозно на всички, докато в Германия е абсолютно немислимо и силно обидно да бъде наречена жена с дума от мъжки род, като например «професор»). Езикът, освен всичко друго, е и средство за упражняване на власт – и липсата на съществителни от женски род в него говори много за властовите отношения в едно общество. Така че не очаквайте от мен да наричам жените с мъжки имена. Знам, че не ви харесва, но все някой трябва да ви поотвори малко очите за собственото ви доброволно подчинение, не мислите ли?

- 07-06-2011|**М. М.** – Корекцията ми е стилистична, не граматическа

НЕ СТАВА ДУМА ЗА автор, авторКА, корекцията ми е за изрече-
«АВТОРКА НА СВОБОДНА ПРОФЕСИЯ». Извинете, Златко, но ако помислите малко, наистина и сам ще си зададете въпроса «Каква точно ПРОФЕСИЯ е измислила тази АВТОРКА, че е АВТОРКА НА СВОБОДНА ПРОФЕСИЯ»? хахаха Правя ви стилистична корекция, а не корекция за «АВТОР» или «АВТОРКА.» На български език изразът «Авторка на свободна професия» звучи смешно. Толкова. ☺ Не се заяждам, най-малкото по отношение на пол (автор, авторка – все ми е 20, допитайте се до Правописния речник как е прието да се пише или звъннете на «Езикови справки» в БАН, винаги има някой на телефона). Просто всеки преводач има нужда от редактор понякога, колкото и да сте добър. Извинете, че ви коригирам, изглежда просто не осъзнавате колко смешно звучи изразът «Авторка на свободна професия» хахаха Не се хващайте на иг-

рата с пола в езика, аз не се хващам за нея, просто мисля какво означава изразът... 😊 Смешно е, никой не се изразява така!

- 08-06-2011|**Златко**

Чудесно. В такъв случай бих ви помолил да ми дадете вашия собствен, коректен превод на английското *freelancing author*, след което веднага ще го променя в карето.

Поздрави и лек ден!

- 08-06-2011|**М. М.** – предложение

Здравко, предлагам Ви «Авторка на свободна практика» вместо «Авторка на свободна професия». Според мен това е по-ясен и логичен превод. Колкото до женския род – доколкото знам в немскоезичните държави да се използва женски род («авторка», «говорителка» «пилотка», дори – дума, която в нашия език няма) е почти норма. Но в англоезичните страни не е точно така. «Автор» за жена също е приемливо. Мисля, че и на български и двете форми са приети. Отново поздравления за чудесната статия! Поздрави и лек ден! 😊

- 21-02-2013|**Аз** – Не знам от къде да започна,

май по-добре да си премълча повечето. То и аз много се обърках напоследък. Моето лично мнение е, че целейки разплод, всички живи същества търсят другата си противоположна по пол половина, но тялото И ПСИХИКАТА ни имат нужда и от други неща освен да се разплождат. Защото при дълга неактивност органите ни закърняват, затова може да се прибегне към хомосексуализъм, или по други причини. Това, което знам със сигурност е, че всеки го има заложено в себе си и това, което ви спира да го приемете, е че слагате етикети на всичко и като чуете «хомосексуален» за вас е вече нещо противно на това, което сте приели за норма. Нормално е това, което усещаме, това което правим. Не можеш никой да ме убеди, че аномалия е някакъв грамаден процент от обществото И от животните като цяло по света. Аномалия си е аномалия, нещо необичайно. А хомосексуалността почва да става масова. Макар, че за мен няма нито хомо нито хетеросексуалност, всичко е двуполносно, стига да не се правим на интересни. Аз бях от ония уплашени от различното твърдо хетеро човеци, и живота ми се разви така, че доста преживях, и едно от тези доста неща беше, че усетих другия полюс. Трябва

да ви кажа, че за мен това си е духовно преживяване. Чувството е съвсем различно, не мога дори да опиша. И ви говоря само за привличането, разни актове дори не съм имала. Не е толкова страшно, напротив, даже е много приятно като преоткриеш нова част от себе си, която винаги е била там някъде. Трябва всеки да се убеди сам за себе си, и да спре тази омраза помежду ни, не би трябвало да се мразим, все пак сме едно цяло.

Има много за говорене по темата, не знам дори дали споменах най-важното, сигурно ще се сетя за още нещо, но се надявам от това скромно и объркано съобщение да ме разберете поне донякъде. Поздрави и се усмихвайте по-често ☺

- 21-02-2013|**Аз** – Ох, забравих да поясня

. другата нужда при мен поне, предполагам и при другите (различната от разплод нужда) беше да обичам и да бъда обичана. За да обичаш не са нужни определени органи, това искам да кажа, просто се чувстваш така и го изразяваш, нищо повече ☺

- 26-04-2013|**Читател**

С интерес се запознах с голяма част от заформилата се тук дискусия, а самата статия, да си призная, изобщо не прочетох.

Изцяло подкрепям Златко и искам да го поздравя за смелостта и интелекта, които има и е съхранил в държава, където двете качества се подценяват, не се уважават, или в най-лошия случай: изцяло се отрича тяхното наличие и съществуване.

Нищо, че има такова нещо – факти и обоснованост, логика и прочие, при воденето на спор като този или на съвсем друга тематика.

Бъди поздравен, Златко!

10(0) години самота — Част 1

Автор: Серкан Исмаил

Доскоро бях в кома. Политическа, социална, гражданска. Мисля, че продължи около 10 години. А може и да бъркам, може да са били много повече. Изпаднах в нея сам, самоизолирах се. Сега, опитвайки да си припомням, да анализирам и осмислям, може би това беше естествена реакция на цялото ми тяло да се самосъхрани. За да оцелея физически. Чувството за самосъхранение казват било най-силното човешко чувство. Единствения момент, в който можело да бъде задминато е било този на саможертвата на един родител за детето си.

„Лоши новини, пак лоши, лоши, лоши, чакай, задръж, задръж малко, това май е добро..., продължават очите напред, няма време, пак лоши, лоши, лоши, ...“ Четяха ми очите, не искаха да ме изоставят, но всичко мина и си замина, малко от нещата, които ми четяха останаха в съзнанието ми. То просто не ги прие. Беше влязло в задруга с душата. Беше време за физическо оцеляване.

Наскоро отворих очи. Бих казал толкова наскоро, че все още имам чувството, че сънувам, че не съм в реалния свят. Отново ми четяха ...

* * *

Казвам се Серкан Исмаил, на 33 години съм. Женен, с едно мъничко бебе. И двамата с жена ми сме от Силистра. По професия сме – аз строителен инженер, а тя е завършила индустриален маркетинг и мениджмънт. Учихме, работихме и живяхме в София от 1993 (1994) до лятото (зимата) на 2002 година (данните в скобите са за мен). След напускането ни на България се установихме в Каталуния (Испания), където живеем и работим и до сега.

Ще говоря основно от мое име, понеже жена ми никога не я е интересувала политиката.

Не съм бил обвързван никога с никоя политическа организация, но винаги съм бил привърженик на „синята“ идея, от времето, когато тя се

появи и когато представляваше демократичните сили като символ на промяната.

И сега съм техен привърженик, те са единствените, които са ми на сърцето, въпреки че ми причиниха огромно разочарование, което не мисля, че някога ще преглътна до край. Но... продължавам да преглъщам, не се тревожете.

Радвам се много за обединението на СДС и ДСБ.

Въпреки, че считам, че Иван Костов трябваше да си подаде оставката, малко преди това обединение, най-вече като стратегически политически ход, за да изпъкне фигурата на новия водач на обединените демократи – Мартин Димитров. Станалото е вече станало и сега в името на демократичната общност трябва да се гледа напред. Моята лична критика, няма да си я спестя в никакъв случай, но ще го направя след едно кратко изложение.

За Мартин Димитров аз лично НИЩО НЕ ЗНАМ. Много бих се радвал, ако някой ми пусне линк или някакво инфо, за да се запозная с нещо достоверно, както и за всички останали лица на съвременното СДС и на ДСБ. Млад човек изглежда, малко хора го познават, щеше да бъде правилен ход да бъде оставен извън сянката на „командира“.

„Ние никога няма да ви излъжем“, „Ние никога няма да ви предадем“, „Proud to be Bulgarian“

Аз бях на 21 години по време на събитията през зимата на 1997. Живеех в Студентски град. Бъдещият ми кум, влезе в стаята и ми вика: „Революция! Пускай радиото! Бият хора пред парламента.“ Кое радио викам, „Дарик“ ми вика. Тогава чух за първи път това радио и после го слушах до напускането на БГ. Участвахме с Добрито (кума ми) в натиска, който свали тогава комунистите. Милиони повярвахме, че никога няма да ни излъжат и че никога няма да ни предадат. Гордяхме се, че сме българи. Даже и до „Dagik“ ходих една сутрин и дадох малко интервю. Викам им: „Аз вярвам в Петър Стоянов и Иван Костов. Обещаха ни, няма да ни предадат“. Какви времена бяха... наивни.

Минаха 2 години, идва Добрито в къщи и ми вика „СДС пак крадат. Ти не вярваш, но ето – това и това правят, този и този, целия мой роден град говори, че това бил откраднал, това си бил присвоил. Ако щеш вярвай, ама аз истината ти говоря“. Аз не вярвам. „Не е тъй, викам, това са отделни хора, отделни случаи, те няма да ни продадат. Обещаха ни!“ Спорим, той твърди, че е масово – Бакърджиев сочи, Бисеров сочи, Цо-

нев сочи, и всеки ден все повече хора почнаха да ги сочат. Хм, дезинформация, викам си аз. Тия са ония, комунистите, слухове пускат. Обаче станаха няколко още събития, видях със собствените си очи туй онуй, как една машинка дето струва 20 я продават уж за 1 и пъхат 5 у своя джоб и си викам „тия наистина крадат, прав ши излезе Добрито“.

А ние точно завършвахме. Предлагат ми работа, по специалността, начална заплата 300, по-нататък можело и 400 чисто да взема. Аз си викам „как ще живея с 300 лева, като квартирата ми беше 200, ходи и си търси работа като хората, остави специалността“. Намерих работа, като за мен, заплатата ми стигна 600 лева малко преди да се махна от България. Какво правех? С две думи казано – готвих, после продавах, после превеждах, после управител станах, видях какво е експлоатация на работниците за 200-300 лева заплата от новобогаташите, новите български чорбаджии, които се бяха умесили тъй здраво, че от врат до врат не можеше да стане ясно син ли е червен ли е. Гражданското общество в България вече не вярваше на никого от тия дето ни обещаха „ново светло бъдеще“. Следващите избори беше ясно, че ще ги загубим. Такива неща се усещат във въздуха. Предателството мирише много лошо, не се забравя за цял живот. Когато те излъжат чужди боли... Обаче, когато те излъжат твоите и видиш как ръфат вече твоята собствена плът, единственото, което ти се иска да бъдеш в него момент е мъртъв. И понеже е противоестествено това на натурата на човек, избираш да станеш безчувствен, глух, а мнозина и жесток към човека и човешкия вид. Появява се злината в хората.

Аз като български турчин мразя да бъда предаван. Нас ни предаде държавата и насъска целия си тоталитарен режим да ни смачка. И оцеляхме. Направиха голяма грешка.

Мразя да бъда предаван, защото самия аз не бих го направил никога и дано съдбата не си поиграе с мен и да ме опровергае просто заради самата игра.

Напуснахме цяло поколение след краха на последните обединени демократи. Пръснахме се по целия свят. Сега Добрито е отвъд океана. Разделиха ни.

„Демократите“, които направиха това обаче едно нещо не мога да им простя и до сега.

Не ни поискаха прошка никога, не можах да оценят мащаба на своята грешка, до какви граници стигна и колко човешки съдби сломи, раздели.

Да дадеш шанс на младия човек е за мен да се жертваш за детето си. Шанс се дава и оставайки в сянката, но вечно подкрепяйки. За доброто на Демократична България.

* * *

Вчера осъдиха оня австрийски изверг на доживотен затвор. Призна си всичко след като чу самопризнанията на дъщеря си. Извергът си призна вината. Сам. Поне това направи.

Кой от бившия комунистически режим си призна вината сам?

За всичко – и сега понася доживотна?

Защо никой?

Нито един ли нямаше дето да ги намерят доказателствата и от него да се почне?

Вижте какво са правили със Сабри Искендер!

Това, но в съвсем различна форма и пропорция го направиха на над 1 000 000 български граждани. И ние сме живи. И нищо от това не сме забравили. Просто е спотаено дълбоко в нас, иначе всеки ден трябва да сме тъжни, а на един турчин толкова тъга не му отива.

Вижте и ровете, притиснете ги до стената тези престъпници! Имате такава уникална възможност. Българските комунисти бяха единствените, които направиха такова масово етническо прочистване, там можете да ги атакувате, с това можете да докажете на бедните и ощетените (левите), че десните знаят що е то благородство, знаят що е демокрация, справедливост, присъда. Единственият шанс на дясното в момента да докаже, че не е само за чорбаджиите и техните слуги.

На престъпниците от мафиотски среди трябва да им се иземе цялото имущество.

На всички, които заграбиха България безогледно, чорбаджийски, от ляво и дясно също.

Така както са го направили на някои места по света, пример Ирландия.

В България мисля, че има много престъпници.

Veronika Gerin е една ирландска журналистка, за която наскоро гледах филм. Разследваше трафика на наркотици в Ирландия. Убиха я. След смъртта ѝ цялата ирландска общност се надига и предизвиква парла-

мента да приеме спешен закон, с който успяват да се изземва цялото имущество на такива индивиди. Не знам как са го направили, но демократите трябва да се приготвят за това. Другото би означавало да седнат на една маса с палачите. Българското гражданство в момента може да го убеди само икономически санкции за престъпниците в 100% размер от това, което са откраднали.

* * *

Преди 3 месеца и малко ми се роди дете. Понеже съм български турчин, а жена ми е българка, да не ви описвам колко ни е струвало да му изберем „удобно за целия свят име“. Въпреки, че живея с жена ми вече повече от 15 години, въпреки че съм върл атеист и тя е атеистка, не върла, въпреки че сме добре образовани, въпреки че живеем на хиляди километри далеч от България, въпреки че, ...Както и да е, за да няма спорове, за да е и добре приет по тези земи, където сега живеем, избора ни беше сведен до един много тесен кръг и от него избрахме това, с което и сега с любов си го наричаме. Родни ни се прекрасно дете. Направи ни много щастливи. Майка ми дойде да ни види и остана при нас 3 седмици. В началото беше болничко от жълтеница, та се наложи да останем 1 седмица в болницата. На 3-ия или 4-ия ден, мисля, че беше, майка ми настоя да се обадя аз на баща ми и брат ми в България. Звъня, вдига брат ми, честити ми, всичко точно ми се стори. Аз бях на седмото небе и сигурно не съм бил така опънат като струна към всеки малък жест, та не забелязах в него момент, малко по-студеното му държане. После говоря с баща ми, всичко точно до момента, в който ПАК ме пита как се казва. А той вече знае, понеже им бяхме казали на всички „Така избрахме, така ще се казва“. Обаче той реагира неочаквано за мен недружелюбно и след няколко размени на реплики ми затвори телефона. Стана ми много криво, майка се почувства ужасно неудобно, тя въобще не очаквала, че той пак ще подхваща тази тема и така... Върнах се пак аз в болницата при жена ми и малко, нищо не и казах, едва наскоро говорих с нея за това. Получавам съобщение в болницата от телефона на брат ми и от името на баща ми в стил „обиден турчин“, връщам се на следващия ден, писал ми е л. писмо, пак същото и накрая брат ми добавил „подкрепям татко“. Ние с майка тъжни, особено тя, пак си го говорим, пак си го анализираме, защо така реагира този човек, при условие че всичко е ясно от преди и до сега нищо не каза. Аз викам на майка, детето е наше, ние така сме си преценили и за мен тук свършва тая тема. Тя съгласна. Казва ми да го отмина, да не се обиждам,

да гледам напред, обаче на мен ми стана много неприятно. И писах на брат ми. Казах му същите неща: „Детето е наше. Така сме решили. С него тук ще се чувства по-добре. Ще бъде по-добре приет. Избора на име на нашето дете не е ваша работа. Ако нещо сте имали против, можехте да го кажете до сега. И ако смятате да се държите по този начин отношени-ята ми с вас се приключват за неопределено време.“ Мина 1 месец, на нова година, майка, която вече си беше в България настоя да се видим по Skype с видеокамерата. Майките са си такива. Аз още ми държи и неща и да чувам, ама как да е, заради майка. Видяха го всички, чух ги как му се радват. Беше им минало. След още 1 месец почти нищо не беше останало от студенината, с която ме посрещнаха в началото. Все пак са ми семейство. И тук дойде момента за размисъл. Какво беше продиктувало тази реакция на моя баща и моя брат към мен и към моето разширяващо се семейство. Отговорът беше много прост и го знаех още от самото начало. Знаете го и вие. С десетилетия, а може и да е с векове ЗА НЯКОИ, разтваряна пропаст между българите и турците и в по генерален план между отделните религии, които те изповядват. Религията на мен лично ми причини само зло, вражда и отчуждение, но за това ще пиша в друг момент. Учебниците по история, от които учих бяха пълни с омраза към съслойката от българския народ, към която принадлежим с моето семейство. Мразиха ни още преди да сме се родили. Само защото така ги учеха, защото това беше национална политика на целите Балкани, не само в България. Колко пъти е трябвало да се чувстваме зле, за това че сме турци, когато си в час по история. И после в час по литература го прехвърлиха, а българската литература има прекрасни шедеври, които ми харесват и не исках да меся изкуство с история. Срам, да се чувстваш мразен, различен, да ти сменят име, да те унижат, да видиш сълзите на родителите си вечер, ужаса, че не могат да кажат на децата си за какво плачат...

Защо ви описах всичко това?

Защото се оказа, че брат ми и баща ми, които са достатъчно интелигентни хора, отново се почувствали мразени заради това, че са турци и РЕАГИРАХА ПЪРВОСИГНАЛНО, реагираха така както го прави един репресиран човек в реалния живот. След 20 години в България пак стигнахме до там, че те да изпитват подобни чувства, както в тъмните години на комунистическите изроди, които създадоха, това, което днес се нарича „балкански проблем“.

БКП-ДС

...

ДПС, ..., АТАКА, ..., Бате Бойко.

За „ислямизацията“ В НАШИ ДНИ, за това как Западна Европа я приема, ще пиша в следващ мой пост, но към вас се обръщам само с една молба накрая на този:

Интерпретирайте, както искате историята, управлявайте, както искате България, но не учете съучениците на моето дете или на моя брат, не учете бъдещите поколения да мразят различните от тях. Не карайте нашите деца да се чувстват отблъснати, различни. Приобщете ги. В основата на всичко, включително и на борбата с религиозния тероризъм е училището и образованието. В нашите училища учебниците по история и по литература трябва да бъдат пренаписани СЕГА, а не след 100 години, когато ще бъде вече много късно, с истинската история на Балканите, без патос, за да няма омраза, с точност и проверка на всеки един цитиран документ. И когато стане това и опрем до часа по литература, човека от малцинствата трябва да може да се докосне до красивото, до любовта от българската поезия и литература, без да се чувства до болка засрамен от принудата да рецитира „Аз съм българче...“ под дъжда от смях на своите съученици, деца, приятели.

Повече от Серкан Исмаил може да се намери във форума „Де зората“ на адрес: <http://www.de-zorata.de/forum/index.php/topic,907.0.html>

Серкан Исмаил е роден в Силистра през 1976 г. По професия е строителен инженер. От 2003 г. насам живее в Каталуня (Испания), заедно със съпругата си и — отскоро — малкото си дете.

Коментари (34)

- 22-03-2009|**Златко**

Аз мълча, защото ме е срам.

А вие защо мълчите, господа и дами читатели?

- 22-03-2009|**Гост**

... ами мълчим, щото четем Сибиле Левичарофф...

- 25-03-2009|**БВВ** – Превратности

Драги Серкане, всички ние си носим кръста и често плащаме чужди грехове и вини...

И аз съм в Каталуния, ама през 91-ва бях в Мадрид, когато българинът Христо Стоичков, играч на ФК Барселона(!), ритна страничния съдия по кокалчето и тоз кадър три месеца го показваха по телевизията ... Иди се гордей, че си българин... После разбрах, че ако се държиш нормално, т. е. като местните, никой не те пита на кой бог се кланяш!

П. П. В университета имах гадже – туркиня, със сини очи и руса, пък баба ѝ и дядо ѝ (от едно разградско село) не говореха български. А сега жена ми е чернокоса рускиня, а щерката -- с българско име и испански паспорт ...

- 25-03-2009|**Гост**

Престъпленията на предишния режим, Серкан, не бяха само срещу българските турци. Това се знае, нито ново не казвам.

Престъплението с преименуването и подтискането на българските турци по време на бившия режим беше извършено и със съдействието на хора от този етнос, които по-късно станаха водещи фигури в ДПС включително. И това не е нищо ново, отдавна се знае, до степен, че вече не се и спемонава, сякаш не е било...

Романтиката на синята идея, за която говориш в своя текст, беше завлядаха много хора разбира се. Вееха се сини флагове и се пееха песни, че се разделяме с миналото. Романтика, светлина особена някаква имаше в това.

Но докато някои гледаха романтиката, други вече съвсем прагматично и почти винаги невидимо, задкулисно си оплитаха кошницата. Преразпределяха се пари, активи, основаваха се банки, фирми и т. н.

Политическата власт трябваше да се превърне в икономическа. И струва ми се, до голяма степен се превърна. Това също не е нищо ново.

За мен лично всички честни, почитени хора, в които има човештина, мярка, надежда, съчувствие към другия, независимо какво име носи и като какъв се е родил – турчин, българин, испанец или какъвто и да е, би трябвало да правят каквото могат, дори в малките рамки на частния си живот, в рамките на това, което лично от тях зависи, да вземем възможно по-доброто от миналото, да не оставяме на тези, които идват след нас, старите лъжи неразкрити, старите глупости повторени, стари клишета или предразсъдици обогатени, допълнени с нови... Нещата никога не са лесни и прости, те трябва винаги да се гледат в тяхните причинно-следствени връзки, възможни последствия, различни контексти, ако не искаме все да се оказваме изненадани или излъгани за едно или друго.

Партиите днес в България във всеки случай не могат толкова елементарно да се делят на добри и лоши, на демократични и недемократични, както и отделните хора разбира се, това все пак е наивно, колкото и да изглежда може би по-лесно и просто. Лично аз например познавам немалко хора, които обиколиха какви ли не партии, били те назоваващи се леви или десни или центристи, или «жълти», или «оранжеви» или «зелени» и всякакви други «крилица» и «перца». Може би наистина с предстоящите избори в България е време т. нар. ляво правителство да остъпи на друго, сформирано от партии, определящи себе си като десни или десноцентристки, но партиите не биват да се приемат романтично или носталгично, които и да било те. Наранените чувства не само на хора като теб, но и на много други хора разбира се, независимо дали са поелия нелекия път да си търсят препитание в чужбина или са поелия също, бих казала, не особено лекия път да живеят някак си тук, в България, са нещо, което би могло да бъде използвано от едни или други хора като политическа риторика, но така или иначе (както разни социолози заявиха) преходът е свършил. Едни спечелиха, други изиграха ролята на «индианците», ако разбирате какво се опитвам да кажа. И тези «индианци» бяха и българи, и турци, и роми, и всякакви, но все пак, всяко време взима своите жертви, и то главно сред невинните, сред кои други. И макар и загубили много от собствените си надежда, вяра, енергия, здраве и т. н, те продължават да се борят, животът май винаги е битка. Дум спиро спиро, както са казали някои родени много много преди нас.

- 25-03-2009|Гост – Самотата

Остроумно заглавие за позната житейска история. Жалко, че още двама български интелегенти са напуснали България. Затова намаляваме по брой и ще останем по-малко от 5 милиона. Дано като инж. Серкан Исмаил има повече БЪЛГАРСКИ ТУРЦИ, за да няма никога вече етнически конфликти.

- 25-03-2009|Гост

Ние не мълчим, уважаеми Срамежливко, защото не ни е срам. Не ни е срам, защото не може да бъде непрекъснато засрамван цял един народ, когото група много засрамени негови все първи хора от негово име вършат морални престъпления, които непрекъснато представят като грижа за неговото спасение. Етническо прочистване в България не е имало, освен в по-далечни времена и от съвсем други хора. Но етнически агресивен волунтаризъм -да. Да си представиш, че си решаваши някакви свои проблеми като промениш на хартия някому името и то в края на 20 век, и то в Европа, и то на народ, който е доказал, че е консолидиран в своята идентичност е преди всичко престъпление към своя народ и чак тогава престъпление към човечеството. Защото да унизиш своя народ чрез едно безразсъдство е по-опасно за самия народ – ти му отнемаш достойнството уж от грижа за него. Най-унижен е оня, който унизява; униженият ако разбира това, се зарежда с достойнство. Защо мислите, че турската държава отказва толкова упорито, толкова десетки години да признае геноцида върху арменците, който е явен за толкова непредубедени хора? Зящото познава своя народ. Този народ не може да понася колективни вини; той носи само лични. Такива са повечето народи на Ориента. Това не значи, че са по-неинтелигентни. Просто те са още много, много по-патриархални. Патриархалността е социално състояние при което връзките в социума преминават през връзките на индивида в семейството и рода. Не е нито само лошо, нито само добро., но е исторически реално. Но когато е така по-разумното за една държава с такъв народ е да се съобразява с народа си. Когато в Турция решат, че народът им е готов да поеме колективна отговорност за нещо, което отстои в миналото и за което практически целият народ не може да носи вина в сегашното си състояние, сигурен съм те ще признаят арменския геноцид. Но това, което пиша, драги ми Срамежливко, не са разсъждения, които отправям към Серкан, а към тебе. Проклятието на българския народ не са ориенталските качества на бъл-

гарския народ, а неизмеримата неадекватност на неговите политици на които постоянно виновния е българския народ и за когото те правят непрекъснати своите «жертви». Сега ще се поясня с примери. Наскоро един мой колега ми предложи да участвам в научна конференция «Как преживях 1968 година». Разбираш, драги ми Срамежливко, за какво става дума нали?

За чешката революция. Мога да правя лесен капитал от това, защото хем има какво да кажа, хем имам силно въображение. Аз обаче го попитах: «А защо не ме запиташ как съм преживял 1962? Или поне 1973?» Отговорът на този интелигентен човек беше: «Какво е станало тогава?» Срамежлив човек се оказа и ме принуди да му обяснявам, че през едната, както и през другата година щяхме да ставаме 16 република, но не станахме, а пък след време, когато стана възможно да се обсъждат тия теми стана ясно, че инициаторът на тая идея др. Т. Ж. реално не бил искал да става република, а искал евтина нефта, каквато и получил. Разбирате ли, драги ми Срамежливко, моето достойнство, Вашето достойнство, Нашето достойнство като народ е било изтъргувано за десетина или стотина танкера нефта. Но този който ми предлагаше темата 1968 не можеше да си спомни за 1973 макар, че тогава е бил поне на 20 години. И тук връзвам примера с поведението на турските държавници. Те щадят своя народ. Българските политици огромното мнозинство от тях през целия 20 век и до днес разхищават и унищожават своя народ. А Вие ме карате да се срамувам! А вие се срамувате от нещо за което не вярвам да имате някакво участие, а много е вероятно и да не сте бил роден, когато то е ставало. Но защо ме питате дали се срамувам за 1984-5 година, а не ме питате срамувам ли се за 2009? Недоумявате какво се е случило през 2009?

Същото, драги ми Срамежливко, същото и още по-отвратително от онова в 1973. Един млад, отвсякъде европейски премиер на България заради доброто на България предложи Европа да изпрати експерти да управляват борбата с корупцията и прочие всички други борби, които правителството му трябва да води за да бъде България достоен член и т. н и т. н. Дали Вие се засрамахте от този безпримерен жест, толкова подобен по смисъл на жестовете на неговия съпартийник др. Т. Ж. Или изпитахте гордост – не е националист, какъв интернационалист!? Четете днешния печат, четете вчерашния. Забелязахте чи, че вчера от този толкова великодушен и «прогресивен» жест се бе възмутил английския

«Икономист» мисля, а днес се възмущава румънския «Романия либера». Наричат го колониален комплекс или нещо подобно.

Представям си, колко неприятно може да бъде за вас това, драги ми Срамежливко! Или Вие не четете такива отзиви за всекидневната политика? Вие четете само историята. Не изпитвате ли някакво притеснение, ако не срам, заради това възмущение? Защо не ме питате аз какво изпитвам от това, а ме връщате непрекъснато към нещо за което късното покаяние може да бъде само езуитско самооправдание понеже и аз и Вие тогава, когато е трябвало нищо не сме направили. Във всички случаи да се говори за миналото е по-лесно и по-славно, отколкото за настоящето, пък и за онова в миналото, което не си спомняте.

Но да свършвам. Покаянието е преди всичко интимен процес; само тогава може да се гарантира и като напълно искрено. Но достойнството, драги Срамежливко е не само лично достойнство. Когато един българин още повече политик върши нещо, което не е в границите на личното му достойнство, той накърнява моето. И от това аз се срамувам. А Вие?

Ваш: Марко Тотев

• 25-03-2009|Гост

Аз също не съм възхитен от много неща, но си стоя в България. Минало ми е времето да заработя в чужбина. Поздравявам автора, че със семейството си се е установил в Испания. Може би защото е далеч, още се терзае на тема политика. За мене почти няма разлика между управляващите, които са си все от един отбор – от А, или от подразделенията му – Б, С, Д и т. н. Винаги съм харесвал политици, които събират омразата на А отбора и производните му. Затова се чудя какво им е направил Иван Костов, та спомене ли се името му, гракват като на манифестация спещу него.

• 25-03-2009|Гост

Аман от хора, които хем са избягали и строят нечие друго светло бъдеще, хем говорят колко е лошо в България. Ако наистина им пукаше, щяха да останат и да се борят да променят (макар и малко) състоянието на държавата ни.

- 25-03-2009|**Smaragda**

Serkan, нямам от какво да се срамувам, защото не съм участвала в това дори с мълчанието си. Някъде по повод статията на Даниела написах – на един кръст ни разпънаха. Колективна отговорност не съществува, тя е измислена, за да се оправдават мошениците. Греха за срамния «възродителен» поцес, за деленето на един народ на верни на партията и СССР, и на врагове го носят други. Не мога да им простя, защото те знаеха какво правят. Продължават и днес и не са покаяни. Господ да съди.

Утре не мога да отговарям как ще се развият нещата, защото опасното заиграване с национализма започна и това, което ще се случи, то предстои. Хляб и зрелища за народа, а на арената ще са различните. Каквито и да са, по какъвто и да е признак.

Не се отдръпвай с пожеланието какво да правим занапред, остани, разстоянието не е фактор, можеш да помогнеш, ако искаш нещата тук да станат други.

Пишеш за «Аз съм българче», прав си. И на мен ми се е налагало да отстоявам името си, нищо, че съм българка, внушаваха ми да се срамувам от произхода си. Нищо че съм българка. Не се чувствам жертва, защото цял един народ беше пожертван.

- 25-03-2009|**Гост**

Smaragda, да ти имам фантазията и съзливия стил.

- 25-03-2009|**Гост**

Не можеш да ги имаш. Както всеки човек и аз съм уникална. За щастие Бог ни е създал различни.

- 25-03-2009|**Мари**

Съжалявам за това, което т. нар. възродителен процес е причинил на българските турци. За това, че тоталитарната държава така е искала, едва ли не, да решава част от проблемите си. Личната, вътрешна травма на засегнатите, преживелите това хора сигурно зарастват трудно. И не е никак трудно в чисто човешки, универсален, бих казала план, да се разбере това. И няма значение, разбира се, въпреки историческата истина, въпреки че моята прабаба примерно още помнеше, до края на живота си, страха, който е изпитвала като момиче, по времето, когато България

е била още част от Османската империя. Няма значение, че толкова поколения преди нея са изпитвали едни или други подисничества, насилия, страхове. Едно насилие никога не може да се оправдае с друго насилие, още по-малко с насилие, случвало се в някакви по-далечни времена.

Съжалявам, също така, че млади, образовани, искрени хора като автора на този текст – независимо дали са българи, турци или някакви други – напуснаха страната поради липса на перспектива за себе си тук. Мястото, където човек се е родил и е израснал, какъвто и да е той, си е негова родина. (И в тази родина, за която става дума тук, между впрочем, се увеличават, както е известно, не толкова децата, младите, а хората на пенсионна възраст.)

Мисля обаче все пак, че въпросът за вината, която не е колективна, не може да се вмениява толкова лесно и общо на политиците. Вината наистина е лична, за каквото и да става въпрос, независимо дали даден човек е политик или не.

В България днес, между впрочем, никакви «възродителни» процеси не могат да се случат. Други са опасностите днес, други са реалностите, в някакъв смисъл и изкушенията. Ако днес някой може да въздейства, да променя, по свършено различни начини разбира се, самоличността на българските турци, на българските мюсюлмани в частност, това са много пари, идващи от източници, за които ислямът значи пълна власт над съзнанието и поведението. Значи примерно опаковани от горе до долу жени, опаковани отгоре долу момичета, и учителки даже в светски училища, отгоре отдолу опаковани. Значи бедни деца от смесените райони, които учат в ислямски пансионни. Значи бавно, невидимо, постепенно превръщане на т. нар. традиционен ислям във вяра, която учи неопитните души на чистота може би, на безослувно покорство, на абсолютна, неотклонямаща се в никакви «странични» саморефлексии ценностна доктрина. На неспособност светът и животът да се мислят когато и да е, за каквото и да било, през очите на другия, различния, «неабсолютния» човек. На «свят», който «свършва» с поредната глава от Корана, казано символично, или, казано по друг начин, в края на селото.

- 25-03-2009|Smaragda

Радикалният ислямизъм е секта, няма нищо общо с Корана. Хубаво го казвате – пари, власт, влияние, фанатизъм. Много заблудени хора и заиграване с религиозното чувство на хората.

Допуснаха го политиците – комунистите дадоха възможност на Доган да манипулира българи и турци.

Роди се Атака – прокомунистическа формация от фашизоиди.

Утре нашият патриарх може да ни призове да се борим с братята по вяра от други деноминации, защото според православната църква всичко извън нея е секта.

Максим е само слуга на КГБ. Всяка вяра, религия, идеал могат да бъдат изопачени и вкарани в употреба за нечии нечисти цели. За жалост никой не е предпазен от манипулации. Мари, от Библията извън контекста могат да се извадят думи и мисли, които да ни накарат да убиваме. С уважение към вашата искреност го казвам.

- 26-03-2009|**Гост**

Драги Серкан,

Имам няколко приятели етнически турци като теб, с които чудесно се разбираме. И заедно се възмущаване от безпардонността и разпищолването на властниците от ДПС, които се опитват да въведат насилствено ислямизация сред българомохамеданското население в Родопите, а и навсякъде където това е възможно. И правят това с помощта на пари отвън. Това насаждане на страх от ново «турско робство» те го правят целенасочено и демонстративно. Жени, които никога не са се забулвали сега нарочно ходят с шалвари и религиозни забрадки. А блюдолизците от БСП си мълчат, за да не «разсърдят» коалиционния си партньор. Гнусно и долно откъдето и да го погледнеш. Та поради тази причина, може би, твоите родственици се чувстват мразени. Но не те трябва да бъдат мразени, а мекеретата на Ахмед Доган, които се самозабравиха...

А на теб и семейството ти желая от сърце щастие и душевна хармония. С хора като теб мога да бъда приятел...

- 26-03-2009|**Мари** – Re:

Smaragda писа:

Радикалният ислямизъм е секта, няма нищо общо с Корана. Хубаво го казвате – пари, власт, влияние, фанатизъм. Много заблудени хора и заиграване с религиозното чувство на хората. Допуснаха го политиците – комунистите дадоха възможност на Доган да манипулира българи и турци.

Християнството все пак е изживяло времената на войнстване, както е добре известно. Своите «свещени войни» и походи, лова на «вещици» и пр., случвали се през средновековието. При това тези свещени войни никога не са били правени от православни.

Колкото до това, че някои и днес смятат, бидейки те и владици, примерно, че имат право да наричат всичко въвн от своето собствено разбиране за отклонение от правилната вяра, така да се каже, те самите по своему са сектанти, ако питате мен. Православието обаче само по себе не бива да бъде свеждано, още по-малко разбирано, чрез личния авторитет или пък липса на авторитет на някои, били те, за съжаление и висши духовници. Защото, дори ако гледаме само нашата, Българската православна църква, в нейната история е имало и духовници като екзарх Йосиф или митрополит Методий Кусев, да не стигаме по далеч назад във времето, примерно до патриарх Евтимий или Григорий Цамблак. А разбирането за православието, католицизма или протестантизма, за сунитите, шиите или алианите, за християнството или за исляма в един или в друг контекст изобщо не е, струва ми се, нещо лесно и елементарно. И още нещо, достатъчно важно, според мен. Когато се засягат или мислят въпроси, свързани с вероизповедания, с духовност или липсата на духовност и т. н., не бива да се прилагат лесно едни или други политически мерки или клишета.

В Стария завет на Библията, между впрочем, първите пет книги са, макар и не в съвсем идентични редакции, същото като еврейската Тора (Петокнижието на Моше/Мойсей). В Корана има глави, в които става дума за Мириам/Мариам/Мария, посетета от Джибрил, архангел Гавраил т. е., който ѝ известил, че ще има син, който ще бъде пророк. Джошуа/Иисус/Иса не е признат за такъв само от предшестващата християнството, най-старата от трите т. нар. монотеистични религии, юдаизма. В Библията имаме Ной, в Корана Нух; Авраам или Ибрахим, Агар/Хаджар (наложницата на Авраам/Ибрахим, от която той има син Измаил, смятан за родоначалник на т. нар. измаилтяни). Авраам тръгнал да принася в жертва своя син Исхак/Исак, Всевишният искал да изпита вярата му, но вместо момчето в жертва бил пренесен един овен. Мюсюлманите (между впрочем вярват, че не Исак, а Измаил е бил момчето в този, така да се каже сюжет). И много още може да се напише по отношение на връзките и различията между трите световни монотеистични религии, но не тук му е мястото, разбира се.

- 26-03-2009|Гост

Smaragda, по-скоро мисля, че си уникално-стандартна! Над 60-така.

- 26-03-2009|Smaragda

Благодаря, след 150 -тата си година не ги броя. Пък ти ме изкара по-млада. На Хелюин ще се срещнем.

Проблемът ти не е нито в моите «фантазии», нито в стила, нито във възрастта ми. Той, проблемът си твой, и е уникален като теб, пожелавам ти успех в търсенето на себе си. Е, животът и всичко останало предстои... Нали не искаш да пропуснеш най-важното ?

- 27-03-2009|Гост

Свободни хора със свободни идеи срамежливо минават край болезнени теми тук например повдигнати в постинга на Марко Тотев. Добре е поне, че част от тях са забелязали, колко стандартни са свободните хора със свободни идеи в мисленето, което ги програмира. Достоинството ограничава ли свободата? Свободата без достойнство да мислиш и дискутираш нравствено може ли да постигне самата свобода?

«Повече от всяка друга балканска страна България имала основание да бъде благодарна на националсоциалистическа Германия, защото могла да разшири значително територията си... Но България не била благодарна; нито правителството, нито народът проявявали подобаващо разбиране за политиката на «безогледна суровост». /.../ Резултатът бил, че нито един български еврейин не бил депортиран или не умрял от неестествена смърт, когато през август 1944 г., с приближаването на Червената армия, били анулирани антиеврейските закони. Досега, доколкото ми е известно, никой не се е опитал да обясни това съвършено безпримерно поведение на България.»

Hannah Arendt. "A Report on the Banality of Evil" Munich, 1997, p 290-293

- 01-04-2009|Сандо

Две неща ми правят силно впечатление в коментарите. И двете – клишетата.

Няма колективни вини, само индивидуални. Така ни казва правото. Обаче, няма ли, наистина, колективни вини. В Германия през `30те и `40те цял народ (с почти пренебрежимо малки изключения) бил зомбиран от едно ловко човече и се заел методично да избива посочените от

човечето врагове. Няма ли колективна вина тоя народ? (умишлено не се спирам на това как беше подготвена почвата за това зомбиране, че ще стане куче влачи рейс).

Нашият народ беше облъчван от пропаганда по отношение на турците и помаците, докато върху тях се извършваха чудовищни насилия. Безспорно най-голяма вина носят идеолозите на т. нар. възродителен процес. Но нима пропагандата не пусна дебели корени сред мнозина? Нима мнозина от сънародниците ни не повярваха на тая пропаганда и не я възпроизвеждат и до днес? (Атака в парламента и 1-вото място на Под Игото и второто на Време Разделно на конкурса Голямото четене са само два от многото примери). Дали пък наистина няма и колективни вини? ...

В тая връзка е напълно неуместно припомнянето на мита за «толерантността на българина», особено пък ако отново ще премълчаваме депортирането и затриването на всички евреи от «новите земи».

Другото клише, което упорито се възпроизвежда тук (а е изфабрикувано от фашизоидните среди от ВМРО през Атака до БНС-Гвардия) е това, че ДПС е отговорно за «ислямизацията» на помаците. Не ме разбирайте погрешно – нямам никакви симпатии към ДПС. Вкопчването на помаците (от определени райони на Родопите – уточнявам, понеже помаците не са хомогенни нито политически, нито в отношението си към религията, нито, ако щете в идентичността си) в исляма има съвсем други и доста по-далечни от ДПС корени. То идва от двойната маргинализация, на която от векове е подложено това население, на което непрекъснато всички му повтарят, че не е ни кон, ни магаре, а катър... При това положение ислямът се превръща в основен идентичностен маркер и тук ДПС е не при чем. Просто при първа възможност (1989) религиозността и вторачването и вкопчването в нея се засилиха. След войните в бивша Югославия, определени ислямски кръгове в някои арабски страни, научиха, че на Балканите има едни особени населения мюсюлмани, които говорят славянските езици на заобикалящите ги християнски мнозинства и взеха да проявяват интерес. Пращаха мисионери и обещаваха стипендии. В икономически изоставените (именно изоставени и поради това изостанали) райони на помаците, тия мисии намериха добър прием. И така нататък – картината вече е ясна.

Последен аргумент срещу отъждествяването на тия процеси с ДПС – на ДПС му трябват идейно неориентирани, наплашени от мнозинството гласоподаватели, които да виждат в него закрилник. Фанатизирани

мюсюлмани, убедени, че то прави сделки с Шейтана са последното, от което се нуждае...

- 02-04-2009|**Гост**

ЖЕЛАЯ щастие на семейството ти. Каквито и думи да напишем не могат да заличят вашата болка причинена по време на възродителния процес. Много репресирани българи носят подобна болка в сърцата си причинена от същия този режим.

- 02-04-2009|**Мари**

А какво стана със «10(0) години самота – Част 2», пуснато и после изтрито?

- 02-04-2009|**Златко** – Re:

Мари писа:

А какво стана със «10(0) години самота – Част 2», пуснато и после изтрито?

Откъде-накъде? Текстът си е тук и може веднага да се види под името на автора.

- 02-04-2009|**Мари**

ОК,

Не съм видяла.

Не разбрах само дали авторът чете този сайт и коментарите към текстовете си в него.

- 02-04-2009|**Златко**

Не, мисля, че не го чете. Той е малко скептичен по отношение на коментарите и дискусиите в интернет, такова усещане имам.

- 02-04-2009|**Серкан** – коментарите

Здравейте на всички!

Критикувайте смело, не ни жалете ☺☺☺

Чета винаги, когато мога, но да пиша ми остава наистина съвсем малко време. Сега съм се захванал с едно нещо, което скоро ще го представя в завършен вид.

Коментарите, всеки един, стига да е с добър тон е ценен сам по-себе си. Благодаря ви за всеки един от тях!

Дискусиите са полезни, но само, когато се правят от хора реални и не се допуска включване на анонимни гости. За мен един такъв анонимник може да отклони цялата дискусия в грешна посока. Неанонимни са хора, които знаеш кои са, които ще застанат зад думите си. Към такива дискусии не съм въобще скептичен. Към другите, където човек може да е получи удари от всякъде, много често незаслужени, злобни, отмъстителни, не виждам никакво собствено удовлетворение да влизам в някакво задълбочаване.

Конкретно тук не съм писал поради липса на време.

Имаме малко дете, трябва да помагам в къщи. Тук сме съвсем сами, нямаме никой, който може да ни помага за нещо, справяме се както можем, подкрепяйки се.

Освен това 12 часа съм извън къщи и се занимавам с професионално «цепене на дърва». Редките проблясвания, които имам са плод на малкото почивка, която остава между 2 «цепенета».

Златко, не се смей! ☺

Това е положението. Работа, миг проблясък, работа...

А и да чета също ми помага много. Всеки израства, разсъждавайки върху мнението на събеседника.

Поздрави на всички и на Златко специално за старанието, което полага.

• 03-04-2009|**Мари**

Ех, Серкан, Серкан,

Такива като теб не бива да сечат дърва прекалено дълго.

(Не че това не помага на човек да израсне, напротив.)

Като си помисли човек обаче, че низшите духом се качват нагоре в социалната стълбица далеч по-лесно. Че мнозина учили-недоучили станаха държавни чиновници, кметове, общинари, депутати включително. Че страната, в която си роден, сигурно има нужда по-скоро от такива като теб, не от лесно напредващите...

Да спре да мисли освен ☺

- 03-12-2009|**Норд** – Една българска позиция

С голямо закъснение искам да се включа в дискусията. Просто сега попаднах на темата.

Защо бе, приятелю, избра да се изнесеш в Каталуния? Защо ти се плачеше, когато насила те караха да рецитираш «Аз съм българче»? Е, след като си турчин, защо не се изсели в Турция? Толкова злини щеше да си спестиш! И с името на детето си, и с реализацията като млад инженер! И си отговори честно, дори само пред себе си-до къде можеш да се реализираш в Каталуния! Та те са по-фанатични националисти и от българските АТАКА и ДПС, взети заедно! Там няма значение от каква националност си и каква религия изповядваш, просто защото си им нужен като евтина работна ръка. Никога няма да те допуснат до сериозна и отговорна работа, ако ще и да си най-великия инженер! Признай си просто, че си потърсил по-лесния начин! За което не те обвинявам, много са като теб!

Защото тук, в Бг, ние, българските българи, и до днес работим за 300-400 лева заплати и се опитваме да оцеляваме въпреки всичко!

- 06-12-2009|**Серкан**

Здравей Норд!

Аз макар и с малко закъснение, днес намирам малко време да ти отговоря.

Описал сам накратко защо и как съм попаднал в Каталуния ето тук:
<http://librev.com/index.php/en/component/content/article/563>
(в един от последните коментари)

или тук:

<http://www.de-zorata.de/forum/index.php/topic,907.msg24580.html#msg24580>

По твой избор.

Малко повечко ми се струва, че трябва да прочетеш преди да пишеш, изглеждаш наистина неосведомен. Все едно, че в друг свят си живял и не знаеш защо 2 000 000 «български българи» напуснаха България последните 2 десетилетия.

И за това съм писал. При това най-скромно. Предполагам, че ако не си се родил последните 2 десетилетия ще знаеш за какво става въпрос. Изглеждаш по-възрастен на думи, но на знания нещо куца и ме кара да се съмнявам в преценката си. Що така, «български българино»?

Реализацията където и да е, не е лесна, но за моя изненада, аз получих един голям шанс от живота и съм много благодарен за възможността, която ми беше дадена.

Не съм «най-великия инженер», дори ни най-малко, но все пак работя като инженер и то заплатен по пазарни условия, а не по баджанашки или както ти се съмняваш дискриминационно-национални. Като инженер, а не да речем като джонерджия в БГ. Което между впрочем точно съм работил за точно тези пари, които споменавах по 12 часа на ден преди 9-10 години.

И ме питаш защо съм се махнал и ме приканваш да си призная, дали не съм избрал просто по-лесния начин...

Не искам да се повтарям. Дадох ти линк. Там е казано. Аз лично 4-5 години работих каквото ми се предложи, само и само да получа нов шанс от живота. Има хора, които никога не са го получили и до ден днешен търсят своята реализация.

Не знам защо толкова елементарно си подходил към една толкова сложна и комплексна тема, която няма българско семейство, което да не е засегнала.

Ти си знаеш, всеки си избира сам въпросите и отговорите, които му отгърват.

За Каталуния искам да ти кажа, че си написал едно с нищо неподкрепено мнение, по отношение на нейния национализъм и прочие, сравнени с ДПС и АТАКА. Как въобще ти дойде наум това? Ти познаваш ли я въобще историческата и политическа ситуация на Каталуния като част от Кралство Испания?

Аз бих могъл много ФАКТИ да ти кажа, но съдейки от качеството на коментара ти, не мисля да изгубя ценно време в празна кауза. А и за теб мисля, че само «българските българи» и техните мнения имат значение.

Така че... гледай да се хванеш за друг влак.

Със здраве!

- 09-07-2011|**Серкан**

Питам се сега нещо, колкото и да е наивно, директно ще си го напиша, а академичните среди, които от как се помня все искат «време», «внимателен анализ» и прочее, надявам се някой ден, дори и да е от другия свят да намерят това, което винаги им е липсвало и да натиснат

натам, накъдето не смеят и не смеят. Голям страх, «който пише умира» и така нататък. А то колко има дете са си живи мъртъвци от десетилетия. Май почти всички.

Ето за какво иде реч:

В България, където днес 2011 минималната заплата не стига 250 евро. Където гледам и умирам от срам и неудобство, че комисионна за участие в телевизионно предаване на критика «X» е 150 евро и се мацат един друг с кал (кансер), ..., та в тази България се получава това:

<http://www.mediapool.bg/show/?storyid=181794&srcpos=7>

ВСИЧКО в основата на обществото, в което живеем е това...

парите ИМ, имотите ИМ, ...

Разбирам, повече от добре разбирам всичко – «без присъда, всичко е цирк, ... «, но...

Тук, в тази посока е мястото, където може да се направи пробив. Няма друг начин, освен да го удариш, където ще го заболи най-много.

Защото наглоста им е отвъд абсолютно всякакви граници, които искаш да си сложа, да ги разтегля, да им дам шанс, но не...

Те идват и ти се смеят директно в лицето.

Мислих много за темата от миналата година – книгата на Достена Лаверн, хората които изграждаха демократичното мислене в България,

...

И чета сега, че ми обяснява най-нагло, абсолютно самозабравил се и излязъл отвъд всякаква реалност, интелектуалния флагман на “победителите”, “на новите-стари владетели на България” А. Р, че няма друг начин, това било...

КАКВО-О-О-О???

И ще чакаш от тия и от всичките им авери от старото кукуруку, че някой ден те ще подадат ръка на “победените”, че ще отделят някоя троха за хората на културата и интелекта, които смачкаха и превърнаха в скотове? !!

НИКОГА!

И докато с този гьонсуратлък се излиза насреща, докато виждаме целия цирк, на политическата клика, на журналисти и критици мърсящи се за жалки, кървави банкнотки, нашите интелектуалци мълчат. Или пишат по теми дете ще им помогнат да поживеят един ден повече.

...

...

...

Аз ще следя тази тема. Тази тема е може би е в основата на това, което ТУМБАЦИТЕ наричат «злобата на плебея»...

За мен обаче е въпрос на всичко. На справедливост, на право да живееш в една и съща страна с децата и внуците си, на това да имаш сила да вярваш, да се радваш, да се опитащ да изживееш дните си с достойнство.

НЯМА да ни го дадат даром поредните «освободители». ТОЗИ ПЪТ ще трябва да си го вземем/извоюваме сами.

- 23-01-2012|**Алекс**

Ами не съм съгласна, че българската история трябва да се пренаписва, тя е такава каквато е. Ако има някой, който да се чувства виновен и неудобно, защо и ние трябва да се чувстваме виновни? Германците искат ли да се пренаписва историята, за да се чувстват те добре, за да не им тегне и да не им виси, и т. н. Няма такова нещо, напротив, издигат паметници на загиналите, тоест те приемат и разбират вината на предците си. Освен това аз не мисля, че трябва да има всъщност разделение на българи и български турци, а и честно казано българските имена са прекрасни, какво толкова? Всъщност аз приемам и някои от турските имена, намирам ги за хубави, а други честно казано не. Но не мисля, че историята трябва да се променя, в крайна сметка в уроците по история винаги е присъствал и този момент, че често българи и турци са живеели като добри съседни, и че Българската държава е строена така, че те и всички етноси да се чувстват добре, така че това е значимото. Впрочем да искаш пренаписване на историята, точно когато някои се фанатизират и ти сам много добре знаеш как това не е добре е все едно да кажеш «Аз съм против това, но не разбирам другите, които са се борили против това стотици години по-рано». Разбирам, че идентичността на модерен, живеещ в чужбина български турчин е специфично сложна, но както казах имаме за пример германците, просто грешките от преди трябва да се приемат като такива и човек да си живее съвременния живот сега по един модерен и културен начин, и другите ще проявяват разбиране и приятелско отношение, никой не е чак толкова исторически обременен, но това не означава, че имаме право да «пренаписваме» историите.

- 23-01-2012|**Златко**

Понеже говорите като човек, който знае за какво говори, Алекс: бихте ли ми казали коя точно германска история имате пред вид, която не била пренаписвана? Защото, по моите скромни познания, ИМЕННО германската история е най-ясният пример за нуждата и ползата от преосмислянето – и съответно пренаписването – на собствената история. Немците дори са изобрели специално понятие за преработването на историята – *Vergangenheitsbewältigung*. И го практикуват непрекъснато включително и днес, буквално сега (само преди няколко месеца например излезе много интересна книга на немския историк Гьотц Али – който има текстове тук – в която по напълно нов начин се разглежда и обяснява историята на немско-еврейските отношения вътре в Германия през последните два века.) И в която за пръв път се прави убедителен исторически анализ, показващ, че Холокостът си има предистория и че всичко това не се е появило на празно място.

Та, да се върнем отново на въпроса – коя точно германска история не е била пренаписвана, Алекс?

- 23-01-2012|**Любомир Сирков**

Златко, понеже говориш като човек, който е добре запознат с немското понятие *Vergangenheitsbewältigung*, а вероятно и като цяло с германската историография, нека и аз ти задам един въпрос:

Докъде стигнаха германските историци в анализа си за краха на Ваймарската система?

Защото това винаги ме е изненаждало в разните истории, които се разказват за Германия и за това как Хитлер дошъл на власт. И в книгите, и във филмите се акцентира главно върху действията на нацистката партия и на Хитлер – подробно се проследява какво са правили, как са го правили, какви митинги, какви речи и т. н.

Твърде малко обаче се пише и показва какво са правели през същото време (**периода 1919-1933**) ДРУГИТЕ, останалите политически сили в Германия.

Защото това е всъщност за мен основния въпрос (който като че ли остава някак заметен под килима): не толкова защо Хитлер се е оказал толкова *силен* политически – а по-скоро: **защо останалите са били толкова слаби политически?**

• 23-01-2012|Любомир Сирков

Ето например как е представен периодът непосредствено преди идването на Хитлер на власт в официален образователен документ на днешния германски Бундестаг:

here

Цитирам:

In 1930 the NSDAP scored a resounding electoral success as its share of the vote rocketed to 18.3%. Now the second-largest parliamentary group in the Reichstag with 102 seats, the party was able not only to extend its subversive influence on the work of Parliament but also to enhance its own reputation among the middle classes on the right of the political spectrum. The NSDAP was perceived by more and more former supporters of the Conservative and Liberal parties, as well as by many young people and non-voters, as a fresh force which, with its racist, nationalist and collectivist ideology and its aggressive stance in the field of foreign policy, seemed capable of finding solutions to Germany's economic and political problems. In the autumn of 1931, the NSDAP, the DNVP and nationalist paramilitary associations joined forces in the Harzburg Front in order to step up the fight against parliamentary democracy. The destabilisation policies pursued by the NSDAP and the KPD led to a rapid succession of governments without parliamentary majorities that could only rule with the aid of presidential decrees and to the recurrence of general elections at brief intervals. Finally, the National Socialists had consolidated their position of power to such an extent that President Paul von Hindenburg, partly under pressure from right-wing Conservative circles and in spite of a decline in the NSDAP vote in the last democratic election to the Reichstag, appointed Hitler to serve as Chancellor of a coalition government of NSDAP and DNVP, thereby dealing the death blow to the sorely beleaguered parliamentary democracy of the Weimar Republic.

От едно такова изложение на събитията изобщо не става ясно с какво другите партии са били по-слаби (а става ясно, че в крайна сметка обективно другите партии са се оказали по-слаби).

В същия документ се описва и как се е развивала «Партията на центъра»:

“The Centre Party (Zentrumspartei or Zentrum) regarded itself as the political voice of the Catholic population. Under the leadership of Matthias Erzberger, the Centre professed allegiance to the republican constitution and worked with the SPD and DDP in the Weimar Coalition to establish parliamentary democracy. Besides its defence of the rights of the Catholic

Church and its support for the preservation of the federal states (Länder), the Centre was characterised by a widely diverse political platform. While its left wing favoured the development of the welfare state and international understanding, its right wing advocated a patriarchal corporative system of government at home and a revisionist foreign policy with emphasis on the defence of national interests. The Centre invariably obtained about 15% of the vote, provided a total of five Chancellors of the Reich and participated in every national government until 1932. In 1930, the appointment of Heinrich Brüning of the Centre Party as Chancellor of a minority government which could only perform its duties with the support of the President marked the end of government accountability to Parliament and the beginning of a phase of quasi-parliamentary presidential government.”

Ето, единствената по-конкретна информация тук е, че «The Centre invariably obtained about 15% of the vote» («Партията на Центъра неизменно получавала около 15% от гласовете») – добре, това може да не е много, но не е и малко (например, виждаме, че партията на Хитлер, когато достига не много по-висок резултат – 18.3% – това се отчита като голям успех).

Изобщо, какво е обяснението на германските историци: защо ДРУГИТЕ, предишните партии, които имат все пак и по-голям опит, включително и управленски, **не успяват** да се справят със ситуацията?

- 23-01-2012|Златко

Основното обяснение, доколкото знам, е свързано с комплекса от причини, обвързани с комбинацията от немското желание за реванш за Първата световна война (където немците почти самостоятелно са надвили цяла Европа – само американската намеса в последния момент предотвратява краха на Съюзниците, а немците са преживели Версайския договор като абсолютно несправедлив и анти-немски), и Голямата икономическа криза, която съсипва немската икономика отново, едва две или три години след като немците са преживели една от най-страшните инфлационни кризи в историята. Тоест, имало е вече доста голяма нормализация в икономиката, в периода 1924-28, но след краха на световните икономики ситуацията изведнъж скокообразно се връща назад, след което Хитлер просто се оказва човекът (и партията), която най-точно и ясно изразява желанията на мнозинството немци от онова време: въздаване на справедливост на победителите от войната (справед-

ливост от немска гледна точка, разбира се), плюс бърза икономическа стабилизация. Той успява да им даде и двете неща, особено икономическата стабилизация, постигната с директна правителствена намеса в икономиката, и създаване на милиони работни места в стратегически важните военни сектори на икономиката (пътища и оръжейна индустрия). И развитието бива осъществено и проведено с такава бързина и ефективност, че дори и най-убедените му критици не намират никакви практически аргументи, поне по онова време. Икономиката работи „желязно“, всички имат хляб и работа, и, което е може би още по-важно – той започва да връща на Германия образа (и реалността) на военна сила, от която всички се страхуват.

Днес, от гледната точка на знанието, придобито от историята, вече е ясно, че икономическият подем на Германия (също както и на СССР, която е единствената страна в света, която по онова време има подобни темпове на развитие – над 1000% повишаване на стоманодобива и ръста на тежките индустрии само за около пет години, 1934-38, доколкото си спомням), не е бил реален, в смисъл, че той не може да бъде поддържан в течение на по-дълги периоди от време, поради командния характер на икономиката и прекалено тясната специализация, основно в оръжейните отрасли. Но по онова време такива аргументи са били буквално смехотворни – каква „нереалност“, като тия междуременно могат да глътнат целия свят? Като оставим настрана основните днешни аргументи, свързани с дългосрочната нереализуемост на всеки обществен проект, който игнорира базисните права на човека (по същество те изглеждат етически, но всъщност са свързани с простичкия факт, че човешките същества, каквито ги познаваме в момента, се нуждаят от икономически мотивации, свързани преди всичко със собствения им, а едва след това с общия, интерес)... та, като оставим настрана тези аргументи, дори и от чисто икономическа гледна точка командните системи се оказват далеч по-неефективни от свободните. Доказателството за това е известният факт, че Германия бива надвита във Втората световна война най-вече поради изключително високата производителност на труда, която постигат САЩ по време на войната (около 2,5-3 ПЪТИ по-високи темпове на икономическо развитие, ако не ме лъже паметта, при това постигнати основно с женска работна сила, докато в Германия основната работна сила си остава робската, онази на военнопленниците, която е абсолютно неефективна, разбира се).

Мисля, че тук на сайта има една статия на американски професор, който разглежда по-компетентно икономическите специфики на хитлеровия модел (сравнявайки го с тоя на Джордж У. Буш, не знам доколко справедливо). Да, ето я тук:

Република или империя

Надявам се да съм дал някакъв задоволителен отговор. Ако не – здраве...

Защо да учим класиците?

Автор: Ели Иванова

Защо да учим класиците? Тук не говорим колко хубаво е да се четат класици. Говорим дали трябва всички да бъдат задължени да ги изучават в училище. И дали трябва да има един официално определен списък със заглавия, които да бъдат изучени от всички тийнейджъри в една страна. Отговорът зависи от целта, с която се изучава литература в училище.

По тази тема **писах преди две седмици**, а това е най-вече в отговор на Хейзъл, която **спомена, че класиците са нужни** за научаване на красив изказ и ни правят членове на една общност.

Както казах, в САЩ целта на изучаване на литературата е критическо мислене, креативност, анализ на гледните точки и изразяване на своя. А това може да се постигне с произволен списък романи, разкази, стихотворения и драми.

Освен това литературата е и културология – тя дава поглед в начина на мислене, идеите, вълненията и стереотипите на обществото, което е произвело даден роман или разказ. Разбира се, за да се постигне това трябва да се използват произведения от съответния период. Но пък не значи, че трябва да са точно определени.

Има и други цели, които обикновено се свързват с класиците. За да попиваме национални ценности. За да научим нещичко универсално и лично, независимо от исторически конкретното в тях. Последното е хубаво пожелание, но в повечето случаи неосъществявано в България. А всъщност не е речено, че само класиците учат на универсалност.

Наистина, умения за критическо мислене, анализ и синтез се научават по всички предмети. И по всеки предмет това е по различен начин, всеки необходим. Но такива умения не са нещо, което може да оставим на закачалката влизайки в класната стая. Не можем да кажем, сега ще учим Пенчо Славейков, а следващия път ще мислим върху него.

Или пък, понеже сме изостанали, ще научим най-важното от Славейков, а мисленето – по математика. Последното не е алтернатива на българския език и култура, научаеми чрез Славейков. То е самият инструмент за изучаване на езика и културата.

Така че няма проблем с използването на наличните ни класици за изучаване на критическо мислене. Няма никакъв проблем и в използването им. Нека те се включат, за да научим как са мислели хората от дадено време и каква своя гледна точка са предлагали различни писатели на дилемите на времето си, но да не се ограничаваме само с това.

Макар литературата като учебен предмет да е наистина тясно свързана с българския език и култура, както казва Хейзъл, тя не се изчерпва с тях. Всъщност това е един от големите проблеми – че учебният предмет литература в България, освен за възпитание на ценности беше и все още е просто друг начин за преподаване на българска история. А в действителност тя е и много други неща – изследване на света в различните му възможни посоки, изследване на други общества освен българското, изследване на себе си. За да дадем тази възможност е необходимо в програмата да се включват и други, освен признатите класици. Първо, някои нестандартни или новоизлезли книги може да подтикнат за мислене по други, нововъзникнали въпроси и теми, или от различна гледна точка. Второ, това гъвкаво включване показва на учениците нещо важно: че литературата не се отъждествява с класиците, а последните не са някакво непоклатимо задължение. Че книгите крият и потенциален ключ за разрешение на личните ни дилеми от миналата седмица. Че може да се приложат към обществените дискусии от днешния вестник.

Отнемането на тези неща от програмата улеснява превръщането на литературата, като и историята, в идеологическа дисциплина, която само възпитава какво трябва да мислим и чувстваме, и което обикновено съвпада с това, което „е искал да каже авторът“. Това е същата причина автори, които са се изказали неприемливо за днешните критерии, да не се изучават. Затова Вапцаров преди е бил задължителен, а днес не, защото днес не се съгласяваме с идеите му. Защото неизказано се предполага, че изучаването му означава попиване на идеите му. По абсолютно същата причина са изпускани едни или други куплети от дадени стихотворения като „неподходящи“, защото стихотворенията се предполагат да вдъхновяват, а не за да мислим върху тях и да се объркваме...

Както се вижда от списъка, който дадох, в американските училища се изучават класици. Само че може би не едни и същи навсякъде. Проблемът е че един задължителен списък с класици винаги е съставен от някого. Кой и защо е оторизиран за това в българската образователна система? МОН? Партията? Съвет на родителите? Група интелектуалци? БАН? Бих искала да прочета едно проучване как се е променял този списък на произведения включени в учебника по литература от последните стотина години и как се е формирал. (Това би било една чудесна тема за дипломна работа.)

Критериите за включване на един или друг автор в такъв списък са най-разнообразни, но те винаги се влияят от идеите на дадено време, вкусовете на момента, стечение на обстоятелствата, дори държавната политика. Не са обективно измерими. За някои общества и моменти целият Херодот и Тукидид са били задължително четиво, а днес малцина ги познават. Аз например казвам, че е абсолютно важно за един тийнейджър да е прочел Декамерон, за да завърши училище. Обаче никой не ме слуша...

Защо Паисий отпадна? Защо Пеньо Пенев не се учи вече и точно „Андрешко“ и „На нивата“ да са задължителните разкази на Елин Пелин вместо *Под манастирската лоза*, а днес това да бъде „Ангелинка“? Защо не Георги Райчев? В края на краищата се оказва, че един задължителен списък от МОН е също толкова произволен, колкото и всеки един друг избор, направен от произволно взет учител.

Само дано да не получа отговор, че може и да е произволен, но поне е еднакъв за всички и това помага всички българи да имаме еднакъв културен бекграунд да мразим точно едно и също произведение на Вазов. Защото спокойно можем да мразим и различни негови произведения и пак да сме една културна общност. Но нека да сме прочели примерно и Бранислав Нушич, което може да се окаже доста полезно.

Въпреки че американските учители не са задължени от никого да включват в програмата по литература точно определени автори с точно определени техни произведения, избраните текстове често се повтарят или поне следват някаква обща логика. Ако един учител е включил *Беоулф*, друг сигурно ще е писал *Сър Гауейн и Зеленият рицар*, трети – *Кентърберийски разкази*, а четвърти – може би отново *Беоулф*. А пети може да не е включил нищо средновековно. Това позволява гъвкавост в ръцете

на учителя, за да има поне минимална възможност да приложи материала към учениците.

Царевна уместно каза, че критическо мислене може да се научава дори и със сега установения твърд списък с класици в българската програма и липсата на гъвкавост не е пречка в това отношение. Но е важен въпросът: има ли въобще пресечна точка между самия материал, използван за четене и възможността за научаване на мислене? Наистина едното не е задължително за другото. Но материалът помага. Помага от една страна за личния ангажимент на ученика, а това подпомага и поемане на инициативата за собственото му обучение, а оттам до мисленето има една крачка. Освен това помага за влюбване в книгите по принцип. Иначе учениците израстват с убеждението, че в училище учим задължителното, а извън него е приятното. И двете някак си естествено се разделят завинаги в ума им.

И понеже няма единен списък с изучавани от всички класици, този малък детайл тотално променя начина на изпитване на една матура. Вече не можеш да питаш ученика „Какви са основните идеи на „Извора на Белоногата“?“, защото може да не го е чел тъкмо него. Но може да му дадеш откъс на самия изпит и да му зададеш въпроси върху този откъс. Или да му зададеш проблем или тема, а той да избере върху кое произведение да аргументира есето си в изследване на темата. И оттам променя и начина на преподаване, ще не ще. Поставя се ударение на уменията, а не на определен набор знания за конкретни произведения. **Ето едно сравнение между българската матура и американските варианти.**

Причината да роптая против *Под игото* в училище съвсем не е трудността на четивото. *Одисеята* е достатъчно трудна, но съм била свидетел как може да се преподава така, че всеки стих е дискутиран, отигран, анализиран и интерпретиран – по много достъпен и същевременно sophisticated за осмокласници начин. Днес много от нас се дразним от *Под игото* точно заради факта, че ни е преподаван като ценност, която трябва да попием и шедьовър, на който трябва да се възхитим.

Всъщност колкото и да искаме всеки тийнейджър да завърши училище прочел всички класици, това е невъзможно. Може би ще е прочел Балзак, но не Емил Зола. Шарлот Бронте по своя инициатива, но не и Джейн Остин. *Ромео и Жулиета*, но не и *Хамлет*. Може би седми клас е бил в Южна Африка и е пропуснал Любен Каравелов, но после се е вър-

нал и е хванал Вазов. И все пак успява да се впише добре в обществото, което може би е израснало с Остин и Зола. Разбира за какво става дума, когато около него се говори за френски натурализъм и викторианска литература. Има в главата си осезаема идея за ферментираща Франция или Англия с файтони, фенери и фалш. Интериоризирал е стереотипа „възрожденска България“.

Какво означава това? Просто културният багаж от училище може да се натрупа и с един приблизителен и гъвкав, а не точно определен и задължителен списък с класици. Ако пък бившият тийнейджър има такива дупки, че не разбира за какво говорят приятелите му, тогава все още има такава възможност: открива Джейн Остин, прочита в учебника на детето си *Мамино дете*, гледа филм по Зола. Означава, че човек може да продължава да натрупва това културно сцеление с другите и след това. Колко ли странно звучи човек да чете класици след като не е вече десетокласник! Бас държа, че дори би ги чел с повече удоволствие и разбиране.

Ели Иванова живее в САЩ, където е преподавател по литература и култура. Освен в книги, хора и техните светове, тя се задълбава и във фотографията, човешките права и дребните незабележими неща.

Коментари (18)

- 23-03-2009 | **Златко**

Ще се опитам най-после тук да изкажа мнение и от една малко рискована гледна точка – а именно онази на автор, чиито текстове се изучават (поне на теория) в училище (Откъси от моята книга „Паркът на призраците“ са част от читанката за четвърти клас на издателство Бул-

вест). Затова и казвам, че гледната точка е малко рискована – тук веднага се появява елемента на самоизтъкване и автореклама (който изобщо няма да се опитвам да отричам, надявам се да го направят фактите, които ще изложат).

И така, как изглежда реалността през очите на някой, който би трябвало по някакъв начин да е засегнат директно от нея? Ами, много просто. **Никак.** Повтарям: **никак.** В тия думи няма неща като огорчение или разочарование, тях отдавна вече съм преглътнал. За удивление или дори учудване пък съвсем да не говорим. Фактите говорят свой собствен език и който не иска да го слуша – толкова по-зле за самия него. Равносметката, вече близо шест години след публикуването на книгата, е следната: включването ѝ в читанката не се отрази по какъвто и да било видим начин както върху самия мен (това е нещо, което вече приемам без уговорки – научих се с времето да приемем тезата за смъртта на автора, волю-неволю, при това даже без огорчение), така и върху книгата, която продължава да си бъде все същото напълно непознато нещо в България, както и другите две книги от фантастичната трилогия за деца, на която тя е част.

Ще си дам още малко труд да разгранича всичко това от собствената си личност, тъй като във времето и обстоятелствата, при които живеем, абсолютно всяко зачекване на подобна тема се възприема автоматично като бутане напред. И така: тия книги са завършени отдавна и пъпната връв между тях и мен е прекъсната от минимум три години насам. Минимум. Те са свободни същества, живеят живот, независим от моя и носят своя собствена съдба, на която аз не съм господар. Същото като с децата, само че тия или са мъртвородени, или ако не, ще ме надживеят с толкова, че изобщо няма какво да ги умувам. И в двата случая тяхната съдба не е мой проблем.

И въпреки това не преставам да се дивя на способността на сегашното българско общество да поглъща информация като черна дупка, без да дава какъвто и да било, дори най-минимален знак за това, че някъде там си, вътре в дупката, може би се е случило нещичко си. От време на време, по веднъж на една-две години, се обажда по някоя невинна душица-детенце, което току-що било открило книгата на живота си, става ми мило – и това е всичко. Не съм чувал досега жив-живеничък учител да е споменал някъде тази книга, ще речеш, че България е засипана от

фантастични романи за деца. Няма критика, няма спор, няма дискусия, няма светлинка, няма мигане, няма просветване. Да живее Ентропата!

Това е реалността такава, каквато я преживявам, драги мои – и истина се надявам, най-искрено, че ще намерите добрата воля да видите в тези редове не само изблик на наранено самолюбие или поредното незадоволено писателско его. Факт е, че, каквото и да се изучава в България днес, ако то идва от нашето собствено настояще, стойността му е равна на нула, просто защото всички – и аз не ги обвинявам ни най-малко в каквото и да било! – изглежда възприемат живота, съществуването, обкръжението и донякъде самите себе си, като нещо, което заслужава единствено отрицание, или в най-добрия случай, безразличие. Това е някаква безжалостна кома, човешката психика очевидно може да издържа на извиване и усукване само до едно определено положение, оттам нататък тя се затваря за всичко и започва да хибернира, просто за да оцелее.

Така че нека не си правим илюзии: ние тук можем – и трябва! – да дискутираме проблема за това какво точно и защо да се изучава в училище, но онова, което ще трябва преживеем, за да се случи нещо реално в тази страна, е постепенното изчезване на поколението, което в момента определя облика ѝ. А това, за наш собствен кутсуз, сме самите ние. С други думи – за да видим какво ще стане, първо ще трябва да дочакаме собствената си смърт. Нищо патетично в тия думи, всеки инстинктивно разбира тяхната студена истинност: *nemo propheta in patria* в България трябва да се перифразира така: *nemo propheta in vita* (или както е правилно да се каже, нека ме поправят онези, които знаят латински, аз тук ръчкам на сляпо).

И така: нека отворим дискусията. Заповядайте, добре сте ми дошли!

• 23-03-2009|Златко

Ах, да – отново за сравнението между американската и българска системи на преподаване. Преди няколко години имаше един период, в който, благодарение на нечовешки много – и, като гледам днес, май доста ненужна – работа, бях успял да направя английския превод на „Гората на призраците“, първата част от трилогията, леко познат сред една много, много малка частица от американските начални учители. И бях страшно удивен от абсолютно прагматичния подход на хората. Никой не се интересува от това кой съм, какъв съм, каква ми е ценност-

ната система, цвета на очите, кожата или не знам какво си. Единственото, което ги интересуваше, беше дали мога да им предложа готови за копиране Worksheets (листа за контролни работи), с които да въведат книгата в собствените си програми. Да не измислят сами всичко, защото и без това аз познавам съдържанието много по-добре от тях. „Добре бе“, питам ги, „ама нямате ли там учебни планове, директори, комисии, родителски надзорни съвети, плюс, плюс, плюс?“ „А, не, господине“, викат, „при нас в началното училище имаме пълна свобода да избираме каквото си искаме като материал, достатъчно е само книгата да ни хареса. Е, и помощни материали трябва да има, като минимум Worksheets, иначе ще се скапем от работа всичко да подготвяме от нула.“ Е, поставах се аз тогава, направих им и тия листчета, готови за ксерокса, който иска може да ги види ето тук: (http://www.ghostforest.com/download/teaching_materials/teach_mat_eng.htm), но в края на краищата всичко се оказа преливане от пусто в празно. В момента, в който адреса на сайта ми изчезна от онзи водещ учителски форум (за което сам съм си виновен, има си хас българин да не си ... пътеките!), та, в същия този момент пресъхна и всичкия интерес към книгата, само дето не умрях от яд тогава, но и това го преглътнах с времето, къде ще ходя? И ей ме на – пак съм си здрав и прав, че даже и отново щастлив, на всичко отгоре, и без успех в Америка. Иди, че отбери нещо от тоя свят пътър!

- 23-03-2009|Ellie

Мисля, че би било чудесно ако можеш да инвестираш време в подновяването на процеса на контакта с учителите. Те обикновено са доста отворени за нови заглавия, които да включат в програмата. Но непрекъснато излизат нови книги и въпросът опира до това как да стигне до тях информацията за определено заглавие. Учителските форуми, конференциите за учители, публикациите в специализирани издания са начини за това. Обикновено големите издателства отделят големи средства за промоция на продукцията си сред учителите, включително и на книжните изложения придружаващи конференциите, каталози, сайтове, etc. Ако дадена книжка не е част от такова голямо издателство, което да върши черната работа, става трудно, но не и невъзможно.

Освен това има издателства, които организират book fairs, когато на децата се предлагат няколко странични каталози с книжки, от които могат да избират и поръчват книги за себе си на доста ниски цени.

Издателството печели чрез разпространение, училището също печели процент, а децата – свои книжки. Става дума за Scholastic.

А в България... за съжаление липсата на интерес е просто следствие на пасивността на българското образование, което прави всичко друго, само не и стимулира интелектуална активност и свобода. Всичко се изчерпва с един учебник, най-лошата патерица, на която може да разчита една образователна система. Не казвам, че трябва да бъдат премахнати всички учебници, ни когато учението се основава на тях единствено, то става също така инвалидно. Трябва децата да имат в ръцете си истински, живи книги, а не стерилизирани откъси с ужасно скучни въпроси към тях...

- 23-03-2009|**Златко**

Е, аз все пак се надявам, че реалният разговор ще се завърти около това какво и как трябва да се учи, а не около конкретния пример с моите книги. Инак всичко ще си остане отново при познатите неща – колко е тъпа България, колко това, колко онова ... А от тях полза – колкото от кучето на нивата (това от баща си го знам, не че някога съм виждал куче на нива):-)

- 24-03-2009|**Зоя Маринчева** – критическото мислене

Така се случи, че известно време работех за една компания, която оценя матурите в Тексас. През моите очи/ръце преминаха хиляди тестове от литературната част на изпита. Може и системата да е по-гъвкава, да мотивира учителите да предлагат разнообразие от книги и дискурси, начинът на преподаване да е по-органичен и приспособен към нуждите на детето, но стигнат ли до 14-годишна възраст, 99% от масата мислят абсолютно еднакво. Когато трябваше да дават синтезирани отговори на базата на кратък текст, 99% бяха отговорили по един и същи начин, често едно към едно. 1% от децата показваха по-свободно мислене, опитваха се да вмъкнат разсъждения, даже и философски в отговорите си, и тях трябваше да наказваме, отнемайки им една точка от максимум 2, които всеки ПРАВИЛЕН отговор получаваше. Да, има правилни отговори, и всяка девиация се наказва. Мислещите, нестандартни деца по указанията, по които оценяхме теста, получаваха една точка, масата конформисти две точки. Указанията включваха правилните отговори. На пунктуация и правопис, както и граматика, не трябваше да реаги-

раме. Не можете да си представите какви правописни грешки и колко масово се допускат от американските ученици. Повтарям, не говоря наизуст. Ако трябваше да отнемаме точки за правопис, почти всички щяха да получат 0. Толкова за критическото мислене на американските ученици. Не трябва да се бърка критическо мислене с умения за стегнат преразказ. Това в сферата на хуманитарните науки. Съвсем различно е сферата на точните науки. Наскоро посетихме американско състезание за 4 и 5 клас тип ТНТМ, на което децата се състезаваха за най-добър дизайн и техническа точност на багер. Според мен критическото мислене започва да се развива в университетите. Децата тук разбира се ползват много повече ресурси, самата среда е по-освободена и подтиква към изяви, провалът не е повод за ниско самочувствие, но това са неща от мантилетата на този народ.

- 24-03-2009|**Ellie**

Едва ли от един изпит, особено такъв отричан и оспорван като тексаския, може да се съди какво става в класните стаи и какъв е подходът на преподаване. Определено критическото мислене е приоритет на хуманитарните дисциплини. Но разбира се единна образователна система няма:

- 25-03-2009|**Зоя Маринчева** – критическото мислене

Не искам съвсем да изместя темата към критическото мислене, защото тук става дума и за други неща, но изборът на изучаем материал е тясно свързан с това понятие. Накратко: критическото мислене не е приоритет на хуманитарните дисциплини. Научното критическо мислене е в основата на научния метод. Критическо мислене, лидерство – все понятия, споменавани като върховна цел в американските учебни програми, но това не значи че няма идеология, тя просто не е националната идеология. Когато видя, че и в България гордо развяват знамена пред къщите си и рецитират клетва за вярност към родината и бога всяка сутрин, тогава ще се уверя, че националните комплекси са изчезнали за сметка на незастрашена национална гордост и е време да се обърнем към социалните си и други обществени проблеми. Та колкото по-шаблонни стават понятия като критическо мислене и лидерство, толкова по-малко се разбират. Последната идея, която ми се стори доста обоснована, е че критическото мислене не е умение, което може да се препода-

ва. Ученикът може да научи метакогнитивни стратегии, като например «виж и другите гледни точки», които той/тя да знае, че трябва да приложи в дадена ситуация. Но без натрупан фактологичен материал, спрямо който такива стратегии могат да се приложат, и достатъчно упражнения (практика), критическото мислене си остава на нивото на знание на метакогнитивни стратегии. Колкото повече познания и упражнения в различни контексти, толкова по-добро критическо мислене. Проблемът с тексаската матура беше, че не е вързана с преподавания материал, а се опитваше да оценя точно някакви елементи на критическо мислене, и до такава степен обсебваше учебното време, че учителят едва имаше време да преподава знания и да прави упражненията, които са нужни, за да се развие това същото критическо мислене. Аз поне съм чувала доста учители да се оплакват от принуждението да се занимават с теста, вместо с преподаване и учене на децата. Да не говорим, че от този тест зависи оценката на училището и съответно финансирането и кариерата на персонала. Не случайно тестът непрекъснато мутира под политически натиск. Но няма нищо лошо, разбира се, в това една обрзователна система да има високи идеали, били те и оборвани впоследствие от изследователите. Освен това, следейки изучаваната литература за първи и втори клас в България, мисля, че се разкрепостява канона (ето, и на Златко фентъзите е включено в учебните програми) и това, което пък липсва на българската образователна система вече е въвеждането и упражнението на същите тези метакогнитивни стратегии, с чиято помощ да се развива критическо мислене.

- 25-03-2009|**Росица**

А пък моят син учи три години от основното училище в Минск, където работих, и за една година прочете всички книжки в библиотеката на училището за неговата възраст, макар че току-що беше научил езика от телевизията, напълно самостоятелно, тъй като аз работех по цял ден. След това живяхме някое време в България, и той почти го забрави в две местни училища «с усилено преподаване на руски език», тъй като чудесните учителки-рускини вече бяха уволнени, и преподаваха български с безумно произношение, които не бяха чели и пет от неговите книжки /цялата руска детска литература, включително приказките на Пушкин/. След това отидохме в Босна, където той учи в турско-босненско училище с преподаване главно на английски език и чете основно

«Хари Потър», «Пътешествие на галактическия стопаджия», «Робинзон Крузо» /на английски език, и дипломната му работа беше върху него/ и гледа много английски и американски филми без превод. Аз бях се отчаяла, че не знае български и е неграмотен, но като се върнахме, за мое огромно учудване, той започна да пише в университета прекрасни есета на английски език, с художествени образи и похвати, на които не знаеше имената, и се оказа, че и на български говори много грамотно и цивилизовано, обича да чете и разбира от текстове и автори, като харесва Алек Попов, Димитър Динев и Тери Пратчет. Оказа се, че и без «Под игото» и Вапцаров човекът си беше изградил вкус, езикова култура и способност да оценява критично литературни текстове, и успява да си избира четивата, които са му интересни и му доставят естетическо удоволствие. За разлика от връстниците си тук, обича да чете, винаги има някоя книжка в джоба, купува си нови по сергиите. За него литературата не е учебен предмет, а начин да опознава света и да научава нови неща.

Така че – системи много, важното е пресингът върху личността да не е много силен, и да има свобода на избор и на преценка от страна на самото дете – и то си намира онова, което му е необходимо в морето на световната литература. Той се чувства гражданин на Балканите и света, не слуша чалга, има изградена ценностна система, която никак не е повлияна от идеологемите на «националната» литература и култура на нито една нация – а просто свободно си употребява текстове от различни автори, и сам си изгражда мненията – явно, има и такъв начин. Не смятам, че е изгубил много като не е бил затиснат в изучаването – насилда – на само една учебна програма ... напротив.

- 25-03-2009|Гост

Не мога да разбера някои мнения за «Под игото». Да не съм пристрастен, но като че ли има нещо кампанийно, нещо сходно в манталитета на критиците на романа? Те рядко посочват други книги в противовес на романа на дядо Вазов. Но пък ако посочат, вероятно по-добре ще разберем що за манталитет имат. Учил съм го «Под игото» в училище, въпреки това го препрочетох покрай Голямото четене. Разбирам, че турчешките не са доволни от темата. Но такава ни е историята. Плюс това, ако «Време разделно» беше нападат като «поръчков» роман, «Под игото» не може да бъде упрекнат в това.

- 28-03-2009|**GeA** – Аман от неграмотници

Проблемът не е в «Под игото» или във Вапцаров, в Пушкин или в «Робинзон Крузо», в критичното мислене или в добрия изказ – проблемът е в неграмотността.

Четенето се оказва трудно, трудоемко, скучно, бавно – търсим филма, не търсим книгата. Ами защото майките, бабите, бащите и там каквото още има в къщи – са заети, работещи, оставят си децата сами по 10-12 години – децата учат от телевизията и остават неграмотни

Когато на някой кандидатстудентски изпит по английски се падне есе за петте най-интересни книги, които сте прочели, даже и заклетите «зубрачи» – казват «нямам време за четене», «защо бе» – ами имаме много за учене по история, по литература, по физика, по химия, по математика – е, добре, ама там не четете ли – а, да, ама това е за училище. И какво четете напоследък: ами «Антигона», «Дъщерята на Калояна», биографията на Айнщайн, книга за динозаврите – и какво ли не още. Е, на това не му ли викате четене – не, защото е задължително, не, защото ще ни изпитват на него, не, защото не виждаме удоволствието от четенето, когато учителката по английски ни е казала да четем с молив и речник.

В това съм съгласна с Ели – не е едно и също.

И още нещо: прекрасното произношение и грамотността са две различни неща.

Беше много отдавна – имахме часове по четене – от учебника на задължителната програма, но имахме часове – в петък, когато четяхме на глас два часа книга по наш избор – «Пътешествията на Одисей», «Ян Бибиян», «Билбо Бегинс», «Без Дом», «Джейн Еър», «Фантастичен Хумор» – все неща извън учебниците, що ли тогавашната цензура не уволняваше учителите?

И така – до четвърти клас, когато вече имахме две конкуриращи се групи писатели – «Дневник на космическия кораб» на момчетата и «Дневник на подводницата» на момчетата... И учителките пак си бяха на почит...

- 29-03-2009|**Златко Ангелов, Айова Сити** – Критическо или критично мислене?

Ели, прочитайки този текст, виждам, че имаш твърде романтична представа за изучаването на литературата в Америка и особено за т. нар.

възпитаване на критическо мислене (виж коментара на Зоя Маринчева, който съвпада с моите наблюдения). Преди години в Монреал се запознах с един англичанин, който е канадски гражданин и собственик на фирма за техника за борба с горските пожари. Оказа се, че е завършил история в Оксфърд, Англия. Попитах го защо с образование история се занимава с нещо толкова прозаично. Отговорът му беше недвусмислен: ами аз отидох да уча в Оксфърд, за да развия критичното си мислене. КритичНО мислене е онова, на което ни научава университета. То е различно от критичЕСКОто мислене, за което допускам говориш ти по отношение на литературата в училищата. Но колцина са тези, които ползват това критическо мислене--т. е. умението критично да оценяваме литературата--в живота си? В допълнение към първия си коментар, добавям, че преди да развие критическо мислене, тийнейджъра трябва да развие ЛИТЕРАТУРЕН ВКУС. А литературен вкус се развива само с четене. И то с четене на неоспоримо качествена литература. Това, че наричаме някои автори класици е признание, че те попадат в дефиницията за качествена литература, която, освен всичко, включва и теста на времето. Така че, като оставим настрана техническия въпрос КАКЪВ точно трябва да е списъка на класиците, за мен няма съмнение, че първото, което децата трябва да четат са класиците: а) за да добият ВКУС към четене изобщо; б) за да добият добър литературен вкус; и в) за да започнат да разбират какво са емоциите, т. е. да развият своята емоционална интелигентност. Само след четене на класиците, узряващият човек ще може да оцени критичЕСКИ съвременните автори. Но още по-важно, ще има някаква представа за това как да владее своите емоции--нещо, което е от изключително значение в личния живот.

ПП. И не! Децата не бива да чета Златко Енев (моите уважения!), защото той дори не знае, че издателят на интернетното издание по правило не трябва да участва в коментарната страница. От горните 10 коментара, само 4 са на читатели--това не прави добро впечатление от професионална гледна точка. И е емоционален проблем на издателя на Либерален преглед!

- 29-03-2009|**Златко** – Re: Критическо или критично мислене?
Златко Ангелов, Айова Сити писа:
ПП. И не! Децата не бива да чета Златко Енев (моите уважения!), защото той дори не знае, че издателят на интернетно-

то издание по правило не трябва да участва в коментарната страница. От горните 10 коментара, само 4 са на читатели-това не прави добро впечатление от професионална гледна точка. И е емоционален проблем на издателя на Либерален преглед!

Не разбирам. Това пък защо? Пристигате отнякъде, оглеждате се, произнасяте присъда – и чао. Хайде мъбъбъничко по-толерантно, ако обичате. Поне да не е с толкова безпардонен тон. В края на краищата възможността да разговарям с (и да бъда поучаван от) хората тук е единствената мотивация да правя това нещо, друга няма. А що се отнася до това, че издателят нямам право да говори в собственото си издание – това пък откъде накъде? Да не би моят глас да запушва устите или задръства умовете на останалите? Самият вие не изглеждате ни най-малко смутен от него, във всеки случай. Ограничения на мненията няма, нито пък цензура. Така че, къде е проблемът?

- 30-03-2009|**Ellie**

@Златко Ангелов

Въпросът какъв да е точно списъкът с класиците не е технически – на него се основава цялата идея в случая. Какво значи всъщност «неоспоримо качествена литература»? Кой всъщност определя коя е качествена?

Нямам намерение да се спирам в уточнения какво значи критично и какво критическо мислене = critical thinking, но определено изучаването на литературата – в университет и училище – в САЩ е част от инструментите за развиване на такова. Не става дума само за тясното му разбиране като «критично оценяване на литературата».

- 20-10-2009|**Petar Hadjinichev**

Според скромното ми мнение, не би било зле на младите българи, както и на такива американци, да се предостави възможност да се запознаят с характерния тип на повествуване на Джоузеф Хелър – напр. в «Бог знае», в «Нещо се случи» или в «Параграф 22». А ако говорим за българското, то не бих пропуснал стиховете на Константин Величков и – разбира се – на Константин Павлов.

- 06-09-2011|**Румен Петров** – мнение

Темата е ключова и мълчанието на интелектуалците ни по нея е многозначително (дали не извличат полза от това?), тревожно (липсва критическа маса от граждани) и тъжно (още поколение са обречени на безмозъчност).

Свободата на учителя да създава програми е фундаментално право, което го превръща в учител. Отсъствието на тази свобода води до уродливото подобие на училище, каквото представляват тоталитарните и много от пост-тоталитарните учебни заведения за подрастващи. Плахостта, с която се подхожда към темата е съизмерима единствено с вредата, която училищната система е нанесла на умовете български, независимо от това къде се намират сега. Учителите не създават сами програмите си защото трябвало «да изграждат критическо мислене», а защото свободата е тяхно исконно човешко право и без него те не могат да поемат отговорност за срещата на децата (и на всеки човек изобщо) с мисълта и мисленето, изразени в текст. Към проблема не трябва да се подхожда витиевато, метафорично, алегорично или по друг подобен двусмислен начин. Задължителната програма по литература е отрова за мисленето. Правото на мислене е основно човешко право.

- 06-09-2011|**Tatyana** – за maturite i klasitsite

Много ми се иска да изпратя като прикачен файл тестов вариант на матура по български език и литература от 1941. Да, няма грешка! !! Тестът е от 1941 година. Струва си да бъде разгледан и тогава да коментираме. Имала съм възможност да преглеждам броеве на списание «Училищен преглед» и да откривам отговор на мои въпроси, които друг е намерил преди 50 или 60 години. Думата ми е, че не познаваме добре образователната си традиция. И че е важно да я опознаваме, преди да търсим информация в чуждия опит. Мисля, че ще бъде правилно разбрана. Добре познавам плюсовете и минусите на американската образователна система, на тестовото оценяване и ми се ще да не робуваме на преднамерени оценки.

- 21-08-2012|**Манол Глишев** – Нелош поглед, но за съжаление – наистина недотам реалистичен.

Вярно е, би било добре, ако можехме да се доверим на гъвкавия и мотивиран избор на учителите. Но за да можем да направим това, трябва

ва да започнем да плащаме поне малко от малко по-добре на учителите, така че в професията да влизат мотивирани хора. Прозаично, но факт. За да имаме обаче бюджет, в който учителските заплати да са други (и съответно да има конкуренция в областта), трябва самата ни култура да се промени, а оттам – и представителството ни в Народното събрание. Тя е дълга и широка...

Ако сега дадем в ръцете на учителите възможността да избират едно-друго, те ще изпуснат окончателно положението. Някои ще се озоват под глуповат родителски натиск и ще улеснят програмата до степен на безполезност. Други ще влязат в контакт с авторите на учебници и директно ще се превърнат в търговски агенти на един или друг авторски колектив. При всички случаи литературата пак ще пострада.

Самат учебна програма трябва да се промени. Нямам нищо против да четем «Под игото» в клас (между другото, това наистина е нелош роман), но и не трябва да го четем като Евангелието. Едно свободно преподаване би направило чудеса за интереса на децата към възрожденската литература.

Впрочем, съвсем случайно преди година излезе един нов роман за Възраждането: «Възвишение» от Милен Русков. Очарователна книга е и за учениците от горните класове би било особено полезно да имат възможността да я сравнят с «Чичовци», «Хаджи Ахил», «Записки по българските въстания», «Чардафон Велики» или «Миналото». Изненадващо е, но ние всъщност познаваме само върха от айсберга на националната литература, а тук и там по някой писател продължава да се рови в нея и да намира вдъхновение в старите ѝ образци.

За да имаме подобен хъс към четенето на българските класици обаче, би трябвало да се отървем веднъж завинаги и от остарялата, мандаринска система на кандидат-студентски изпити. Това само по себе би било Хераклов подвиг.

1985

Автор: Серкан Исмаил

Здравей Дани!

Искам да ти напиша една моя „малка“, лична история, свързана със зимата на 1985 година, когато ни сменяха имената. Всичко е реално, макар и доста далечно и вече е като „полузараснала рана“. Спомням си го, с тъга, но не ме боли. Може би съм го преодолял. Може би...

Твоята история за „момиченцето от Родопите дете на третия ден е посрещнато от съучениците си с „По-ма-ки-ня“ е един „миг“ от моя спомен... Има огромна прилика между твоето и моето „преживяване“, само дете при мен продължи толкова, че ми се стори „цяла вечност“.

Историята започва малко по-рано от зимата на 1985. Може би беше пролетта, лятото или началото на есента на 1984. Понеже съм бил на 9 години тогава, не си го спомням много добре точния момент. Минавахме с майка ми, баща ми и брат ми (цялото семейство) покрай т. нар. „Циганска махала“ на Силистра, на път за блока, където живееха баба и дядо (родителите на баща ми). Беше слънчев ден. Майка се обърна към татко и му каза: „Видя ли какво направиха с циганите?! Говори се, че скоро и на нас ще го направят...“ Татко се опита да се усмихне, да я успокои: „Няма да стане това нещо. Турците си имат държава. На нас това не могат да го направят.“ Не му се вярваше, на никой не му се вярваше, обаче страхът витаеше във въздуха. Това беше и моя първи спомен, моя първи момент, когато аз като дете съм почувствал страх и заплаха за нас. За нас – българските турци.

Зимата на 1985. Зимната ваканция. Вече бях в трети клас, учех в добро училище, справях се много добре, имах чудесна учителка, Василева, която вече три години водеше нашия клас и беше много добра професионалистка, добра и себеотдайна жена. И аз и родителите ми бяхме много доволни от нея. И до ден днешен си я спомням. От нея ми остана базата и по математика, и по български език и литература, и по хумани-

зъм (човечност). Във ваканция сме. Обаче никой не почива, никой не е весел в къщи. Нещо черно става „отвън“.

Връщат се родителите ми вечерта от работа. Плачат и двамата. В кухнята сме на нашето панелно апартаментче. Днес са им дали една листа с имена, български, карат ги насила да си сменяме името. И техните, и нашите. На баща ми му казали: „Една каруца бой ще изядеш и пак ще си го смениш... Затова давай, не се мотай!“. Той обаче плакал, не искал да го прави. Дали му един ден. Да си ходи в къщи и там със семейството да реши и утре да е готов с избора. Баща ми плаче, майка не и се виждат очите от сълзи...

На другия ден избора е направен. Всички сме с нови имена. Всички избрахме такива, които да ни отличават и от самите българи. Имена рядко срещани, стари или дори руски. Серкан стана Сергей... Това беше нашия „малък“ протест, с който „играехме по ръба на бръснача“, избягвайки лагера за родителите ми (в лагер отиде бащата на едно приятелче на брат ми, което мисля, че се казваше Тунджай) и в същото време казвайки нашето „НИЕ НЕ СМЕ КАТО ВАС! НЕ СМЕ СЪГЛАСНИ С ТОВА, КОЕТО ПРАВИТЕ С НАС“.

Първия учебен ден на втория срок. Ваканцията свърши, трябва да се връщам на училище. Брат ми още е в предучилищна и разбира много по-малко от мен какво става. Втория срок часовете започват от 13:00 часа. Родителите ми са на работа. Поемам за училище заедно с приятелчето ми от квартала и мой съученик Радослав. През целия път си спомням с какво нежелание вървах и как всяка крачка беше все едно, че влачех тежест. Влизаме в клас, почват да се събират и другите съученици и първо един, после друг, после трети ме пита „Как се казваш сега?“. Всички знаят какво се е случило. „Българските турци, които всъщност били българи, сега си сменяли имената и искали да си възстановят идентичността.“ А аз макар и на 9 години, много добре знам, че съм турчин. Български турчин.

(Праядо ми е бил мелничар. Имал е воденица в село Добротица, ако не се лъжа. Жена му починала при раждането на дядо ми. Годината е 1927. Праядото сломен, продал каквото имал и решил да се изсели в Турция, а новороденото бебе, което не можел да отгледа сам го оставил на едно бездетно семейство турци в Силистра. Дядо ми отраснал кажи речи като сираче. Пращали го да продава семки и бонбонки от малък. Пенсioniра се след повече от 40 години работа като продавач из повечето магазини

в Силистра. Познаваха го много хора и го познаваха с добро. Дядото се видял с баща си много години след 1927, не знам точно кога. В Турция, баща му се оженил отново, имал двама сина, братя на дядо ми. Единия още е жив. Чичо Дюнерташ. Той ни посрещна 1989 лятото по време на изселването на българските турци в къщата си в Истанбул. Описвам всичко това, малко набързано, единствено за да опиша как на 9 години аз знам кой съм. А те сега ми казват „Не, нашите историци по-добре знаят, вие всички сте българи. Ние документи имаме за това“. Та... Връщаме се в класната стая, в първия ден на втория учебен срок, зимата на 1985.)

Съучениците ми момчета бяха много по-груби от момичетата, които съм запомнил като по-пасивни. Така ми е останало в главата. Спомням си и Радо, как се опита да ги спре да ме нападат и разпитват с думите „Оставете го, бе, не виждате ли, че не му е добре“. В класа ни бяхме 34-36 човека. Трима бяхме турчета – аз и още едно момче и едно момиче. В него момент си спомням, че не издържах, разплаках се, взех си чантата и бяг до къщи. Там баща ми се е върнал в обедна почивка да обядва и ме успокоява и вика „Не може, трябва да се върнеш в училище.“ Тръгнах наобратно, сломен. По пътя срещам Радослав. Пратили го да ме търси, да се връщам на училище. Стигаме в клас и вместо учителката ни Василева, някаква друга жена. Представи ни се като нейна заместничка, каза, че Василева била на бригада (посред зима, ама тогава не ми се стори подозрително). Почна си тя часовете и си спомням момента, в който пита, кои сме с нови имена и започва да ни разпитва. От тук от там, кои са родителите ти, от къде са, на мен ми каза, че и тя била от селото на моята майка (после се оказа чиста лъжа). Пита как сме, как сме в къщи, плачат ли родителите ни. И аз глупав и откровен викам „Плачат. Не ни е добре, не ни харесва.“ И тя продължава да разпитва, уж приятелски. Пита по едно време слушаме ли радио в къщи. Тук обаче вече бях предупреден от нашите от много отдавна, понеже татко редовно слушаше „Дойче Веле“, „Свободна Европа“ и там каквото друго се е хващало по него време. Аз отричам, тя върти малко, вижда, че няма да измъкне нищо и си продължи нататък.

На следващия ден вечерта майка се връща в къщи и от вратата започва да ме разпитва за „С кого си говорил в училище?“ Казвам и аз за новата учителка, тя ми вика „Няма да им разказваш нищо! !! Тази е от милицията. На никой няма да казваш нищо! На никого не може да вярваш! Казал си им, че плачем в къщи. Днес ме викаха в милицията. Как

може да плачем, как може да даваме такъв пример, ...“ На следващия ден тази „мила заместник учителка“ вече я нямаше. Нейната работа явно беше приключила. Върна се Василева.

Какво стана нататък?

5 мъчителни години бяха за всички и всеки един се справи както можа.

Починаха и двете ми баби една след друга.

1988 мисля беше, майка трябваше да отиде на екскурзия с колегите си от Пътно управление, където вече работеше 17-18 години, до ГДР. Приготвихме ѝ малък списък, на кого какво да купи. Спомням си дрелката за татко. Качи се на автобуса и след няколко минути слезе, разплакана, отчаяна, сломена (отново). „Няма да мога да ти купя дрелката, каза на татко, да вървим.“ От целя автобус я свалиха само нея. А можеха да ѝ го кажат предварително. Обаче не, униженията винаги трябваше да са публично, защото така най-боли.

Е, и това преживяхме, но когато дойде 1989 и се заговори за екскурзия, майка единственото, което чакаше беше аз и брат ми да завършим училище. Връщане за нас нямаше да има. Поемахме пътя към неизвестността, с единствената надежда да бъдем оставени да живеем като останалите – нормално.

За периода от 6-7 месеца, които живяхме в Истанбул ще ти разкажа в следващо писмо.

Това искам да го завърша само с един малък поклон към учителките ми от основното образование Василева, Шиварова, Владимирова. Не съм ви забравил, направихте много за мен, може би без самите да си давате сметка!

През тези 5 години, в които „ни възраждаха“, единственото, към което ми остана да се хвана, за да не мисля за унижението, на което ни подложиха, беше ученето. Учих упорито отделяйки много време. Редките 5-ци, които получавах бяха я по История, я по Руски. Преподавателките по тези 2 предмета си ги спомням в СИВО. И в сиво ще си ги оставя. Другите обаче, като Василева (беше ми учителка от 1-ви до 3-ти клас), като Шиварова по математика, като Владимирова по химия, които те ценяха заради твоите качества, съм ги запомнил и ще ги помня докато съм жив. Естествено, завърших инженерство (строително). Основното училище, добрата база, която получих тогава ми помага и днес. За много неща.

Доброто училище винаги помага и за мен е в основата на всичко. УЧИЛИЩЕТО Е И ОСНОВНИЯ ДВИГАТЕЛ НА ПРОГРЕСА, ПЪРВИЯ ВРАГ НА ТЕРОРИЗМА, НА КСЕНОФОБИЯТА, НА ОМРАЗАТА ОТ ВСЯКАКЪВ ТИП. Тук ще спра, защото нататък вече става много трудно за мен, а много искам да виждам теми за българското училище и се надявам много скоро да се насочим всички натам. Там е началото и края.

До скоро!

Серкан

Серкан Исмаил е роден в Силистра през 1976 г. По професия е строителен инженер. От 2003 г. насам живее в Каталуня (Испания), заедно със съпругата си и — отскоро — малкото си дете.

Коментари (2)

- 29-03-2009|**Гост**

Когато народите не се разбират, вина за това имат само политиците!

- 06-04-2009|**Таничка**

Направо ме просълзи. Неимоверно интересно ми бе да прочета всичко — от първо лице, единствено число, а не просто безчувствена статистика. Това е и годината, в която съм родена. Красиво пишеш, продължавай.

Нашите две култури

Автор: Питър Дизкис

Малко литературни фрази са имали толкова продължителен живот, колкото онази за „двете култури“, изкована от Ч. П. Сноу, за да опише онова, което самият той виждаше като опасно разцепление между научния и литературен живот. Но изглежда само малко хора действително са чели неговата книга със същото име. Пък и защо, след като основната идея изглежда толкова очевидна?

Беше точно преди 50 години, през май, когато Сноу, английски физик, държавен чиновник и писател, държа своята реч в Кеймбридж, наречена „Двете култури и научната революция“, по късно публикувана и под формата на книга. Известното оплакване на Сноу беше, че „интелектуалният живот на цялото западно общество бива все повече разделен на две противоположни групи“, състоящи се от една страна от учени, а от друга – от хора на литературата. В общи линии Сноу отдаваше на литераторите вината за тази „бедна от взаимно неразбиране“. Тези интелектуалци, твърдеше той, бяха безсрамно необременени от факта, че не разбират, да речем, втория закон на термодинамиката – макар че да попиташ някого дали го познава, е „научният еквивалент на ‚Чели ли сте някоя творба на Шекспир?‘“

В половината век, който измина оттогава насам, „двете култури“ се е превърнала във „фраза от лозунгите“, както каза Майкъл Грифин, администратор на NASA, в една реч от 2007 г. (Естествено, като учен, Грифин обявява също така, че Сноу е достигнал до една „съществена истина“.) А Сноу действително е бил използван като име в немалко странни кампании. Пишейки в *Newsweek* през 1998, Робърт Самуелсън предупреди, че нашата неспособност да вземем на сериозно компютърния проблем Y2K „може би е окончателното доказателство“ за тезата на Сноу (междувременно ние знаем, че това не е така). Някои от влиятелните гласове в академичните кръгове също подхванаха отново това оплакване. „Ние живеем в общество, а аз се осмелявам да кажа – и университет –

където малцина биха признали – и никоой не би го направил с гордост –, че не са чели нито една пиеса от Шекспир“, каза Лорънс Съмърс в речта си по случай встъпване в длъжност като ректор на Харвард, добавяйки, че „е нещо напълно естествено и общоприето човек да не знае разликата между ген и хромозом.“ Това е Сноу от дигиталната ера, придружен от леден прием от страна на факултета.

Няма нищо лошо в позоваването на идеята на Сноу, разбира се. Неговото гледище, че образованието не бива да бъде прекалено специализирано, си остава широко разпространено. Но би било погрешно да си представяме Сноу по-скоро като някакъв прозорлив антрополог, анализиращ една разделена на фракции интелигенция, отколкото като евангелист на нашето технологическо бъдеще. По-дълбокият смисъл на *Двете култури* е не, че ние имаме нещо такова като две култури. Той е в това, че именно науката, преди всичко друго, ще ни поддържа в състояние на просперитет и сигурност. Начинът, по който той изразява този оптимизъм, е вече остарял, но неговите мисли относно прогреса са днес поуместни, отколкото неговите културни типологии.

В края на краищата, описанията на Сноу относно двете култури не са точно рафинирани. Учените, твърди той, „имат [усещане за] бъдещето в костите си“, докато „традиционната култура реагира с (по)желанието, че би било по-добре, ако бъдещето не съществуваше“. Учените, добавя той са „най-солидната група от интелектуалци, с която разполагаме“, докато литераторите са по-подозрителни. Литературната култура притежава „временни периоди“ на морален упадък, твърди той, цитирайки един приятел-учен, който споменава фашистките увлечения на Езра Паунд, Уилям Бътлър Йейтс и Уиндам Луис, и пита: „Не беше ли влиянието на всичко онова, което те представляват, онова, което приближи толкова много Аушвиц?“ И докато Сноу казва сам, че тези примери „не бива да бъдат възприемани като представителни за всички писатели“, то следствията от тази частична защита са очевидни.¹

Есето на Сноу предизвика един шумен, *ad hominem*², отговор от страна на кеймбриджкия критик Ф. Р. Лийвис – който нарече Сноу „ин-

1 Особено когато се вземе пред вид фактът, че обвинението в „приближаване на Аушвиц“ не е приложимо ДОРИ към посочените автори. Уиндам Луис например е автор на една от най-убедителните критики на хитлеристкия антисемитизъм от 1930-те години, *The Jews, Are They Human?* (1939) Бел.Пр.

2 Насочен срещу личността на автора, а не срещу идеите, представени от него. Бел. пр.

телектуално толкова неразличим, колкото е възможно“ – и един малко по-сдържан от страна на **Лайънъл Трилинг**, който въпреки това смяташе, че Сноу е написал „книга, която греши по особено значителен начин, действително“. Културното разделение на Сноу, твърдеше Трилинг, затруднява „възможността за рационален разговор“.

Днес някои други хора смятат, че науката се обръща към човешкото състояние по начини, които Сноу не е могъл да предполага. В продължение на последните две десетилетия, редакторът и агент Джон Брокман насърчава идеята за една „трета култура“, за да опише учените – особено еволюционните биолози, психолозите и невролозите – като хора, които „правят видими по-дълбоките значения на нашия живот“ и на практика заместват хората на литературата чрез способността си „да оформят мислите на своето поколение“. Самият Сноу предположи през 1960-те, че социалните учени биха могли да оформят една „трета култура“.

Но защо Сноу смяташе, че предполагаемата пропаст между двете култури е такъв голям проблем? Защото, твърди той във втората част на есето си, тя води до това, че много способни умове игнорират науката като призвание, което пък не ни позволява да решим „основния проблем“ на света, пропастта в богатството, причинена от индустриализацията, която заплашва глобалната стабилност. „Това неравенство между богатите и бедните беше забелязано ... най-остро и не еестествено, от бедните“, обяснява Сноу, добавяйки: „Но то няма да продължи дълго. Каквото и друго в света да оцелее до 2000-та година, това няма да успее.“ (По някаква причина, предсказанията за Y2K и Сноу не се смесват особено добре едни с други.) И така Сноу, чиято служба през Втората световна война се състоеше в даване на отвъдокеански задачи за учените, предлага да се изпрати един корпус от технолози, които да индустриализират третия свят.

Това води *Двете култури* до окончателния му пункт, който има по-малко общо с интелектуалния живот, отколкото с геополитиката. Ако демокрациите не модернизират слабо развитите страни, твърди Сноу, то „ще го направят комунистическите страни“, превръщайки Запада в „енклав в един различен свят“. Само чрез изличаване на разликата между двете култури ние можем да осигурим богатство и самоуправление, пише той, добавяйки „ние имаме много малко време“.

Някои от тези неща звучат познато; в продължение на десетилетия ние разглеждаме науката като решаваща в глобалната конкурентоспо-

собност – една идея, използвана например в изборителната кампания на Барак Обама. Но в други отношения *Двете култури* си остава несъмнено един документ от времето на Студената война. Пътят към индустриализация, визиран от Сноу, следва теорията на У. У. Ростоу за „полета към стабилен растеж“ – част от теорията за модернизация от 1950-те години, според която всички страни могат да следват една и съща траектория на развитие. Позоваването на народна революция също се отнася до ерата на деколонизацията, както и идеята за безпроблемно прегръщане на едно диктувано от правителството развитие. „Мащабите на операцията са такива, че тя ще трябва да бъде национална“, пише Сноу. „Частната индустрия, дори и най-голямата частна индустрия, не може да се докосне до това – то в никакъв случай не е смислен бизнес риск.“

Това е причината, струва ми се, поради която диагнозата на Сноу си остава популярна, докато неговото предложение за лечение бива игнорирано. Прекарахме последните десетилетия, опитвайки се да се убедим, че технологическият прогрес се случва под формата на непредвидими порои от предприемачество, позволяващи ни да сърфираме върху вълните на творческото разрушение. В тази светлина някой дребнав британски технократ, натрапващ масивен правителствен проект за помощ, изглежда отчетливо uncool.

И все пак *Двете култури* всъщност възплащава едно от най-дълбоките напрежения в нашите представи относно прогреса. Сноу също иска да вярва, че самата мощ на науката не търпи съпротива, че тя ще промени света – към по-добро – без някаква тежка направляваща ръка. Индустриалната революция, пише той, се случи „без никого“, включително без интелектуалците „да забележат какво се случва“. Но същевременно той твърди, че прогресът на 20-ти век е бил затруднен от безразличието на поетите и романистите. Именно затова е написал *Двете култури*. Е добре, кое от двете тогава? Наистина ли науката е неудържим агент на промяната или тя се нуждае от направляване отгоре надолу?

Този е въпросът от *Двете култури*, който е отправен най-директно към самите нас днес. Вашият отговор – при което са възможни много различни такива – вероятно определя как вие смятате, до каква степен е необходимо да разпространяваме научното познание. Трябва ли да образуваме повече учени и инженери, за да се борим срещу промяната на климата? Как би трябвало те да бъдат разпределени? Необходимо ли ни е по-широ-

ко разбиране на проблема от страна на публиката, за да се подпомогнат правителствените действия? Или ни е необходимо нещо друго?

Версията на Сноу се намира, струва ми се, в несъгласие с неговите собствени изисквания. *Двете култури* първоначално утвърждава моралното различие на учените, но завършва с апел за включване на науката в борбата против разпространението на комунизма – една задача, която едва ли може да бъде ограничена до хората с научни мисловни склонности. Разграничаването на двете култури е нещо много хлъзгаво. При всички продължаващ интерес към темата, ние би трябвало да прекарваме по-малко време, просто цитирайки *Двете култури* – и повече време, размишлявайки истински върху нея.

Питър Дизикс е журналист от Бостън, специализиращ в областта на научната журналистика.

Коментари (2)

- 28-03-2009|**Геа** – Много ценна статия – благодаря ти Златко
Това е наистина ново и наистина поставя въпроса по човешки начин - дали пак става въпрос за две култури или за нещо по-сложно
- 29-03-2009|**Иван Кръстев** – Двете култури
Чел съм статията няколко пъти на руски – не знам дали е преведена на български. Напоследък все повече се убеждавам, че тя е и съвременна и остаряла, особено в частта където Сноу плаща данък на интелектуалното левичарство и на илюзиите на западните интелектуалци по отношение на комунизма – най-човеконенавистническата теория и практика.

Телата на хората

Автор: Кристин Димитрова

На вратата се позвъни. Метнах чист чаршаф върху кушетката и натъпках в кофата памуците от предишната клиентка. Тя е една възрастна жена, на която ѝ махам мустаците. Обикновено идва след пенсия. Напоследък обаче е започнала да ми плаща в книги. „Хубави, стари книги“, както тя ги нарича. Аз обаче не съм шибан археолог. А има и друг проблем. Аз книги не ям, нито синът ми, нито новата му приятелка, която напоследък все у нас яде.

В антрето се сблъсках с баща ми, който също беше тръгнал да отваря. Влачи чехлите и лети с протегнатата ръка към дръжката на вратата. Трудно ми е да си представя, че този човек някога беше началник-отдел в транспорта. И на него сигурно му е трудно. Основната му дейност от години насам е да ми глади чаршафите на клиентите. Човек се развива цял живот, докато накрая съвсем се развие, като макара.

– Марге, звъни се! Сигурно е клиентка – прошепна ми той пред вратата. За да е спокоен, че съм го разбрала, се пули насреща ми и изговаря сричките със широко отворена уста.

– Точно така, клиентка е, махай се.

Баща ми отстъпи към хола заднишком и остана на процепа на вратата, за да види кой е. Това в моя бизнес е лошо. Никоя жена не обича разни старци да гледат как е дошла да ѝ махнат ботевската брада. За него обаче всичко е новина. Хората се избили – новина. Гръмнала бомба – новина. Изригнал вулкан – новина. Дошла Стефка от вход А да ѝ изцеждам пъпките – новина. Дръпнах вратата на хола и той остана от вътрешната ѝ страна.

Погледнах през шпионката. Раменете навън бяха толкова широки, че закриваха стълбището. Глава въобще не се виждаше. Фокусът на шпионката целеше точно ципа на якето му, върху който пишеше *O'Neill*. Нямах нужда от повече, за да знам, че е Иван Денчев-Смока. Отворих резето.

Той хвърли бърз поглед из ъглите на антрето и влезе в кабинета. Косата му беше прясно подрязана с машинка, така че право пред погледа се виждаше кожата на главата му, а в профил – тънък кафяв контур по овала. Нещо като микроореол. Сплесканите му уши придържаха рамките на очила „Армани“, които така се бяха разчекнали, че общото впечатление беше за изнасилване.

– Добър ден – почтително каза той и си съблече якето заедно с флаanelата. Смока ми го доведе Канадеца. Обезкосмявам ги. Защо се обезкосмяват, не знам. Не любопитствам, не е моя работа.

– Да легна ли? – пита ме той и пристъпва от крак на крак с флаanelата в ръка. Държи се с мен като с учителка.

– Моля, на кушетката – казвам аз и внасям горещата кола-маска. Работя с бяла престилка. Не че е нужно, просто така клиентите изпитват доверие. Обикновено в мига, в който се опънат на чаршафа, започват да дрънкат, като че ли съм пуснала монета в автомат. Той така, тя така, цените така, животът така. Смока не говори, без да са го попитали.

– Иване, как е, поправихте ли си колата?

Той преглъща от болка, докато му свличам космите от гърдите. Мажа и дърпам. На мястото им се появяват малки капки кръв, които попивам, преди да са се разляли. Някои кожи хич не кървят, други текат като порязани. Ако не беше толкова космат, щях да кажа, че Смока има бебешка кожа.

– Оправих я, няма начин. Следобед пак съм по задачи, къде без кола.

Пъшка, охка, накрая го гледам, че е преbledнял. Предложих му студен чай от шипки да се посвести. Казах му, че е витаминозен.

– Да, благодаря – отговори той и дисциплинирано отпи.

Виждам го, че шава и като че ли иска да каже нещо. По едно време изплю камъчето.

– А можете ли да ме обезкосмите и от кръста надолу?

– Разбира се – казах аз. Всяка двайсетачка отгоре ми е добре дошла. – Събуйте се, моля.

Гледам го, че пак нещо заеква.

– Тъ, има един проблем. Аз съм в ерекция.

Сега, аз редовно карам велосипед, всички ми казват, че изглеждам добре и т. н. Не мога да излагам занаята. Обаче Смока е поне петнайсет години по-млад... Сто на сто е от болката. Свивам устни и казвам с педантичен глас:

– За мен това не е проблем. Стига да не сте агресивен.

Смока върти отрицателно глава, докато си сваля дънките. Нещо тежко издрънча на пода. „Няма нищо, няма нищо“, заповтаря той, вдигна един черен пистолет от земята и го мушна под дънките. Накрая се опъна на кушетката и стисна зъби.

Това беше една непоклатима ерекция, която трябваше да заобиколя с кола-маска. Кръвта така рукна, че накваси чаршафа. Смока ту се надигаше да види какво става, ту се тръшваше обратно да не гледа, като периодично се изчервяваше. Към прасците стана по-лесно.

– Готово – обявих най-сетне аз и разчистих.

– Мога ли да се огледам? – попита той. Огледалото в цял ръст е единственият разкош в кабинета ми. Разбира се, ако не се брои апаратурата, но тя е стара, а огледалото е вечно, защото е от чист кристал.

– Естествено – казах аз и хвърлих окървавения чаршаф в коша за пране, за да се правя на заета, докато той се разглежда. Беше гладък и могъщ като антибактериален сапун. Остана много доволен. Даде ми три лева бакшиш. А той не е много по бакшишите. Каквото му кажеш, плаща си, но оставя най-много по левче. Имам чувството, че и триста лева да му бях казала, той пак щеше да зарови дебели пръсти в портфейла си по същия начин, да измъкне точната сума и накрая да добави някой лев с колебание. Разбира се, никога не съм му надувала цената. Нали след месец пак ще го чакам да дойде.

До вечерта минаха още пет клиентки: билкова маска, комедони, мустачки. Дребна работа, но денят като цяло беше добър. От време на време се сещах за притесненията на Смока и ме напушваше смях. Ако взема да се заглеждам по телата на клиентите, ще трябва да си сменя работата. А той тръгнал да ми се извинява! От друга страна, това показва, че не ме възприема като някаква мебел. Абе кой знае. И пак ми стана смешно.

Изпратих последната жена и съблякох престилката. Телевизорът в хола гърмеше още от антрето. Синът ми гушнал приятелката на канапето, баща ми глади чаршафите за утре. Сръгах ги да ми направят място. Баща ми се втренчил в новините, като че ли кой знае какво казват.

– Сменете ги малко тия новини, бе. Надула ми се е главата.

– Ей сега, ей сега – успокоява ме той и продължава да зяпа, както си върти ютията.

Взех дистанционното и тъкмо да сменя канала, чувам: „Днес при престрелка беше убит Иван Денчев, известен в подземните кръгове като

Смока. С два куршума в гърдите и един в бедрото раненият почина на път за болницата.“

Застрелян в обезкосмените си гърди и бедро. Стори ми се, че е станала голяма грешка. По обяд той беше напълно жив. После ми се стори, че всичко е върно, но живея в два живота. В единия Смока си е жив, а в другия въобще го няма и аз гледам новините. Хвърлих дистанционното и изтичах в кабинета.

Беше тъмно с онази синкава тъмнина, която я има само по градовете, защото все нещо наоколо продължава да свети. Нямах нужда от лампа. Там в коша всичко си седеше недокоснато. Чаршафът с кръвта на Смока лежеше близо до дъното. Беше засъхнал набръчкан, така както съм го хвърлила за пране. Не познавах този човек, не знам с какво се е занимавал. Всъщност знаех, затова не съм го и питала. Обаче сега в ръцете си държах част от него, която само след няколко дена щеше да остане единствената част от него.

Отидох пред огледалото и се вгледах през тъмнината. Искях като че ли да му превъртя назад лентата, да го изтръскам от предишните образи и да извадя Смока отпреди четири часа как се оглежда жив и доволен от резултата. И изведнъж видях.

Видях себе си, разциврена, с окървавен чаршаф в ръка. Видях каквото можеше да се види.

Кристин Димитрова е българска поетеса, писателка и журналистка. Автор е на множество стихосбирки, разкази и романа *Сабазий* (2007). Носител е на многобройни литературни награди. Нейни стихове са публикувани в антологии и литературни издания в Австрия, Англия, Германия, Ирландия, Исландия, Канада, Литва, Македония, Полша, САЩ, Сърбия, Унгария, Холандия, Хърватска и Швеция.

Коментари (4)

- 28-03-2009|**ГЕА** – «Видях това, което можеше да се види»

чух това, което може да се чуе,

спомних си неща, които могат да се помнят,

и си мисля как ли ще накараме матрицата да разбере

необратимостта на времето, когато

човекът го няма наистина

дали това не е наистина разказ на протеста – много по-хубав от онези коментари за кой какво направил и отказал да си поеме отговорността. Но пък Кристин Димитрова в моята лична класация е номер едно

- 29-03-2009|**nedagog** – благодарности

Дявол знае как се случува да съм абонат на «либералния преглед».

Понякога ме хваща яд на някоя откровена простотия, облечена в лъскави лафове, претенциозни разсъждения и свръхерудитски цитати и с тази си пъстра премяна ме подвежда да я чета до края, надеждата да се случи нещото за което е подадена заявката ... ама на края след всеки фойерверк (едно време им викали кърфишек) остават само изгорели хартийки. За щастие рядко се подвеждам да чета ненужното, дори с риска да пропусна и нещо качествено. Общо взето съм благодарен на случайността, която ме направи златко-енев абонат ☺

От малкото, което прочитам, съм доволен. Често ми е полезно, а понякога дори и приятно. Не пиша коментари, защото, ако някой е писал заради коментарите – еми да не е писал: това не е зала за експозиционистическо-воайорски колаборации. Знаем обаче, че пишещият пише заради евентуалните коментариращи; те са един вид огледало в което човек се оглежда, за да види как му стои дрехата, която току-що си е ушил.

Кристин, отразявам те. Този път си го ушила добре.

- 31-03-2009|**Гост**

Много добра работа!

Отначало помислих че е някакъв битовизъм, но продължих да чета...
Браво момиче!

- 31-03-2009|**Гост**

И на мен много ми хареса, браво.

10(0) години самота — Част 2

Автор: Серкан Исмаил

Ако се вади едно изречение от контекста на цялата ми теза, ЗА ГРЕШНАТА ПОСОКА, КОЯТО СА ИЗБРАЛИ ОПРЕДЕЛЕН КРЪГ ХОРА, да се използва темата за досиетата за разобличаване на Доган, на Петкан или на който и да е в едно ВРЕМЕ НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА, за мен се получава, все едно сме куче дете си гони опашката.

Нееднократно вече написах, коя е посоката на НАЙ-МАЛКОТО СЪПРОТИВЛЕНИЕ, която хем да е „пречистваща“, хем да няма катаклизми на национално и етническо равнище. **Трябва да се предложат алтернативи.**

Казва се, че сегашното управление на ДПС е компрометирано, дори бих казал, че се ПРЕдемонизира ситуацията, отхвърляйки ИЗЦЯЛО ИСТОРИЯТА НА ТАЗИ ПАРТИЯ В БЪЛГАРСКИЯ ПОЛИТИЧЕСКИ ЖИВОТ, влизайки в капана на етническо напрежение между хората от различни етноси. Създават се партии и контрапартии, на една тема, която трябва да не се пипа дори с пръст на такова място като Балканите. Всичко това има за кукловоди същите черни структури, които превърнаха България в това, което е на този етап от своята следкомунистическа история. Стигна се до абсурдната ситуация, че кандидата на демократите за президент беше победен от Сидеров, което доведе до аномалната, уродлива ситуация българските граждани, а с тях и българските турци, като една неделима част, да избират между наследника на бившите палачи и лидера на бъдещите „колачи“.

Искаме да няма етнически партии и етнически вот, нали? Това с демонизиране на сегашните лидери няма да стане, не знам как не го виждате. **Става с алтернатива, с добър пример, който да се следва.**

Нищо добро на този свят не може да се получи насила.

Хубавите неща се правят с любов, с грижа и търпелива работа.

Ние нещо хубаво за съпоставка на Доганчовци имаме ли? Кое е то?

1 - Къде са алтернативите за турското малцинство? А къде са алтернативите за българските граждани въобще?

Бате Бойко?

Този човек ще е поредният „магьосник“, който идва с големи обещания и след мандат-два ще си отиде по богат и сит, отколкото вашите и моите деца някога ще бъдат взети заедно.

„Командира“ ли е алтернатива? Хората се обриват само като му се спомене името. 90% от българите не го искат, аз тези неща ги виждам, затова ви пиша, а виждам как И ЗА ТОВА има „нямо неразбиране“.

Десните чорбаджии ще има още доста да попържат в опозиция. Малко поука са си взели, подхващат пак по заобиколни пътища да търсят как се стига до народа (гражданството). Затворили са се в тъмен кръг и взаимно си сменят „тъмните очила“.

АКО продължават така, с неразбиране да се отнасят към човека като човешко същество, а не един продукт за цоцане, ще си стоят в десния ъгъл сърдити и подритвани, МИСЛЕЙКИ ДРУГИЯ ЗА ПО-НИЗШ И ДОЛЕН.

Та... Ако искаме промени, трябва да се обединим, да потърсим коалиция с Бойко и да видим, АКО ТОЙ ПРОЯВИ ДОБРО ЖЕЛАНИЕ ДА НИ ВЗЕМЕ, как ще караме нататък на зиг-заг. А Доган и компания ще отидат в отрезвяваща ваканция, която може да донесе много изненади на всички. На тези избори, след това, което направиха „алтернативите“ за турското малцинство (НИЩО РЕАЛНО, НИЩО ПРАКТИЧЕСКИ), за да им кажат, че при тях има място за политически лидери от техните среди, ще отидат без да вземат вот от турското малцинство. Основната причина – позволиха, за кой ли път, на своя „тъмен“ противник да създаде поредния „възродител“ – Бойко Генерала. Под носа им го направиха. Доган, Сидерчо, Бойко, . Докога ще се оставяме да падаме в капани? И досиетата на Доган и всичката друга работа дето сега циркулира във въздуха, каймака и ще обере на изборите, любезно създадената и поднесена от ДС „алтернатива“ Бойко. Демократична България от тази работа нищо не печели, това ви пиша, ама не щем да се разберем.

Нейсе, други много добре се разбират... И това също е ценна черта, аз си го отбелязвам в раздел „поучителни“.

Накрая, за най-недоразбралите дето пак ще ме питат дали Доган сам щял да си донесе обратно, каквото бил взел ще кажа, че не знам, че не сме се чували скоро, а ако ми се обади да ме пита какво да прави ще

му кажа да ходи да го връща. Да не се тревожат. Па дано ме послуша. И другите може от него едно нещо за пример в положителна светлина да вземат и те да тръгнат да връщат. Ей така ще стане. Ние няма нужда даже да си мръднеме пръста.

2 - Как бихме могли да интегрираме специално турското малцинство към един демократичен европейски модел на политическо поведение и гласуване?

– На първо място, приемайки като приоритетна цел заедно със спиране на корупцията, икономическото стабилизиране на България, на осъждане на създателите на терора над малцинствата в България през годините на комунизма, **НА ВСИЧКИ ПОЛИТИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ РАВНИЩА В БЪЛГАРИЯ, ВКЛЮЧВАНЕ НА ТОВА В УЧЕБНИЦИТЕ ПО ИСТОРИЯ И ВЪОБЩЕ В ЦЯЛАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА.** Турците в България не ще приемат никога „средно“ решение на този проблем. Те заедно с онези 10% български граждани, които на самия си гръб изпитаха режима в най-суровата форма са всъщност най-изявените демократи и единственото реално бъдеще на България да има стабилен антикомунистически избирателен вот. 10+10 прави 20%, антикомунисти до гроб. Викате, защо тия антикомунисти гласуват за бившите палачи? Ами ето, в бъдещите години ще разберем всички заедно как се прави зиг-зага, който от тук нататък, **ПОНЕ ОЩЕ 8 ГОДИНИ** чака разединените демократи. Да видим те как ще се справят.

Забиването на „гвоздея“ в „етническото“ и етническият вот се започва с осъждане на възродителите и то на всички нива от партии, които не са етнически. Не се ли прави това, се отлага историческата справедливост във времето и се дава нов и нов шанс на изтърканата плоча, която слушаме вече 20 години. Сами си го направихме.

На везната, която по горе беше спомената **НЕ ОТ МЕН**, но ще приема и тази версия за съждение, едната ѝ страна е толкова тежка, че не може да бъде повдигната по никакъв друг начин от другата страна. Аз едва сега започнах да пиша, ами ако се включат стотици хиляди, дали какво ще стане? Дали няма да се окаже това, което и беше всъщност – мракобесните комунисти бяха включили целия апарат в действие и по този начин пряко сблъскаха два народа, които от векове обитават тези земи заедно.

Под една или друга форма сме оцелели, не бива да се оставяме да ни водят за носа хора, които всички ние ненавиждаме до смърт вътре в нас.

Тези хора виждам, че под „вятъра на етническото противопоставяне“ вадят една след друга теми за прах в очите на хората, а в същото време се краде и трупа безвъзвратно. Това, което се е крало, може да бъде върнато и то с лихвите. Въпрос на национално съгласие, на политическа изграждане и естествено на „прошка“ към тези, на които МОЖЕ да се прости в името на националните интереси.

За прошката, тя в никакъв случай не е на етническо ниво, нито пък може да се индивидуализира до определен кръг хора само. Практиката показва, че теорията за човешките ценности е едно, а в реалния живот обикновените хора най-много ги боли, когато „колят неговото“. И в политически смисъл също, не само в исторически и социален. Това е така и от това човек може много трудно да избяга, затова и е необходима прошката към грешките на „другите“. Ако за да се дава прошка трябва да се ходи до 19в, отиваме, там има може би най-много хора, от които още може да се учим как са преодолели те своите моменти на тотална криза в тогавашното общество. Дали сега ситуацията обаче не е по-сложна? Дали ние сме единствения верен глас? А чува ли ни още някой?

Повече от Серкан Исмаил може да се намери във форума „Де зората“ на адрес: <http://www.de-zorata.de/forum/index.php/topic,907.0.html>

Серкан Исмаил е роден в Силистра през 1976 г. По професия е строителен инженер. От 2003 г. насам живее в Каталуния (Испания), заедно със съпругата си и — отскоро — малкото си дете.

Коментари (14)

- 27-03-2009|**Гост**

Не знам защо стила на първата статия (100 години самота) и на тази статия ми се виждат съвсем различни, като че ли са писани от различни хора ... дали...?

- 27-03-2009|**Златко**

Статиите на Серкан заемат от форума „Де Зората“, от дискусията със същото име (<http://www.de-zorata.de/forum/index.php/topic,907.0.html>). Който се съмнява, може да отиде и да провери там.

- 27-03-2009|**Гост** – Re:

Златко писа:

Статиите на Серкан заемат от форума „Де Зората“, от дискусията със същото име (<http://www.de-zorata.de/forum/index.php/topic,907.0.html>). Който се съмнява, може да отиде и да провери там. ааа... никой не се съмнява, само дето този Серкан се появи точно преди изборите, дали е случайно (себе си питам) и къде беше до сега ?

- 27-03-2009|**Мари**

Серкан (ако наистина си и автор и на този текст),

Не мисля, първо, че ДПС, след всичко, което се случи в последните години, след всички национални и местни структури, капитали, кадри и пр., след всички членове и симпатизанти на ДПС, които са в местната и в държавната администрация, ще си отиде от политическия живот на България. Проблемът въобще не е в това, че ДПС няма да съществува като фактор в политическия, икономическия също живот. Проблемът в някакъв смисъл е и, че тази партия, водейки се либерална, е всъщност някак си авторитарна, особено партия. Ръководството на ДПС не допуска различни гласове сред редиците на собствените си членове. Ако някой нещо не е съгласен (ако някой примерно се възпортиви срещу някоя далавера или срещу някой по-лоялен член, който прави далавери, все едно), «главата» му тутакси пада, изгонен е от ДПС. Лидерът е безспорно ловък, умен, опитен политик, несменяем и «непогрешен», никой не може да накара съдебната власт да извали наяве даламерите със собст-

вените му икономически машинации или имоти, водещи се най-често на подставени лица. И понеже всички са в къпа, понеже когато става въпрос за много пари ни етносът е важен, ни вярата, ни нищо, оплетения в коруптивни схеми т. нар. политически, управленски, съдебен и пр. елит си затваря и си е затварял неведнъж очите за много неща. А ДПС стои някак си непоклатимо най-вече и заради електротът, който къде доброволно, къде не, винаги ѝ остава верен. ДПС е неизменно в изпълнителната власт на централно ниво, разбира се и на местно ниво, и не виждам нищо лошо в това, ако поне един мандат останат малко и в опозиция, това е добре за всяка партия в края на краищата. ДПС обаче разбира се не иска това и ще се бори пак да бъде управляващ и на национално фактор. (От местното няма да бъде поместена, може само да се опита и тя се опитва от известно време да предлага кметове и в населени места, дето ако има български граждани от турския етнос, те са примерно неколцина, и то отскоро заселили се. Дори за такива населени места.)

Второ, за образованието, за учебниците по история. Не мисля, че днешните учебници по история са онези учебници, по който си учил ти самият. Времената все пак доста се промениха. И историческата общност също се промени. Част от нея е даже толкова «модерна» и либерална, че използва примерно клането в Батак за да обяснява, че поради това, че около това клане се създаде мит, българите, едва ли не, поради него обравдавали т. нар. Възродителен процес. И други примери подобни има, това е много моредно някак си в част от днешните български исторически, културологически и пр. среди. Има социолози, антрополози също така, достатъчно изявени в България, които много рядко могат да бъдат чути да защитават публично основния етнос в страната. Тяхната роля е някак си най-вече в това, да обявяват мнозинството, т. е. българите в България, че те все нещо не са достатъчно толерантни, че те са тези, които все в нещо бъркат. И това са български учени, хуманитаристи и пр., не някакви други.

Не искам да казвам някакви непремерени думи, но някак си се стигна и до там, че в някои от смесените райони българите, бидейки малцинство, да са тези, които не се чувстват в равностойно положение. И икономически включително – има много турски инвеститори в последните години в България и някои от тях, отваряйки завод примерно, наемаха песронал, който е единствено от турския етнос. Интервюта за наемане на работа на турски, въпреки че по всички правила би трябва-

ло да се правят на официалния език на страната, в която е самото предприятие, и да няма дискриминация по етнически признак (и българи да могат да се наемат там...) Между впрочем, председателят на съответната Комисия за защита от дискриминация при българското НС, Кемал Еюб, е ДПС. А в последното правителство ДСП като коалиционен партньор има във всяко българско министерство или министър или зам. министър, и сума ти медии напазарува ни има (не че други партии нямат такива).

Така или иначе обаче доста неща се промени в последните години в страната, за добро или за лошо, имаше някакви достатъчно динамични промени. Положението днес не е като това през 1997 г., още по-малко – като това от началото на 90-те. Не бива човек да «замрази», да «блокира» спомените си за това как са стояли нещата в една страна 10 примерно или повече години и според тях да съди за днешното положение.

Има разбира се и неща, които съвсем естествено се промениха за добро, поради това, че някои предрасъдъци, «стени» и забрани паднаха. В България взеха да излизат доста книги от съвременни турски автори, културният обмен се засили между двете страни, струва ми се, и не само културният разбира се, а и търговският, и туристическият. Много българи предпочитат турските курорти, турското черноморие, и отиват там, или където си искат другаде, няма вече разбира се стени и забрани пред обмена между пътуващи, търгуващи, разглеждащи, пишещи хора... Някои завършили тук, в България, български турци, станаха преподаватели в турски университети и хора като тях са един прекрасен, естествен мост между турската и българската култура, между турския и българския език и литература. За по-големия интерес към турската литература може би има заслуга и Орхан Памук примерно, понеже съвсем естествено «рекламира» страната си и литературата на тази стана по света, макар че те разбира се биха се случили и без него. (И въпреки че същият този Памук получи Нобелова награда за литература не само защото е един много добър писател и разказвач, а и защото има смелостта и честността да каже на своя народ, на своите политици, че арменски геноцид все пак е имало... Дали го чува, е отделен въпрос, не искаха да го чуят. Важното е, че не го осъдиха, защото и такава възможност имаше.)

- 27-03-2009|Златко – Re: Re:

Гост писа:

*ааа.... никой не се съмнява, само дето този Серкан се появи
точно преди изборите, дали е случайно (себе си питам)
и къде беше до сега ?*

Хубаво. Сега, имаш ли нещо да кажеш и **по съдържание**, или интересът ти се изчерпва единствено с личността на автора?

- 27-03-2009|Гост

Имам. Достойните хора са уважаващите себе си хора, а не раболепните.

- 27-03-2009|Гост

Когато има диктатура, не може да има колективна вина. Етническата принадлежност не е от значение. Веднъж са арменци, друг път са евреи, турци, българи, вьетнамци, индианци, африканци и т. н. примерите на дискриминация в световната история са много. Проблема е, че нищо не се е променило в БГ за толкова години « демокрация «... Най-важния въпрос, за да продължим в правилната посока е икономически, а не политически, за съжаление нито една политическа партия не пожела да го реши този проблем:

**РАЗГРАБВАНЕТО НА ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
И УНИЦОЖАВАНЕТО НА ПРОМИШЛЕНОСТТА И СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО**

- 28-03-2009|Gergana – 100 години самота 1 и 2

още си говорим за държава, етноси, учебници, история
а е 21 век

и пак има местни феодали

крепостни и роби

слуги и пазачи

някой бил турчин, друга циганка, трети евреин, четвърти българин
е, аз съм писала в документите за паспорта «българка» – но другите
са ми били приятели, съседи, съученици, учители, ученици, студенти,
роднини

100 години самота са малко – човек е сам, ограден от болката, никой не пише за хората, за човека, за индивида

партийните вражди са като стари натъртвания, които при всеки нов вятър на промяната болят

и пак спим и сънуваме, а около нас ветровете на времето носят прах от все по-износената ни земя, боклуци и зараза, а ние не виждаме, не чуваме, лазим през прахоляка и сънуваме минали кошмари, докато настоящето граби мечтите и надеждите на децата ни

за предишната статия само оставих оценка отличен, защото тя ми напомни за Орхан Памук

тази – макар и различна – пак е мисъл

интересното е, че когато човек е сам някъде другаде, всъщност не е толкова сам, колкото общностите от уязвими учени, историци, учители – тука в България – защото ние пак се поддаваме на «стадната сигурност» или на «овчата безотговорност», щото стадото не е колектив

- 30-03-2009|**Гост** – Загуба на време е тази статия

За потенциалните читатели, а и за автора.

Серкане, иди пий една бира някъде навън ... и като се прибереш, ако не ти се спи – зачети оригиналът на 100-те години ... и като повникнеш малко ще разбереш, че на теб специално циганите (турските май) са ти донесли засега само малко вносна претенция. Затвори го вече това мускалче с претенцията и прекопай градинката!

Мисля и аз отделих достатъчно време

Поздрави

В

- 30-03-2009|**Петър** – Re

ДПС изобщо няма място в управлението на държавата,

това ще стане ясно на следващите избори. Хората толкова го намразиха този уруд Доган, че ако той сам не изчезне, някои със сигурност ще му помогнат. Точно поради тази причина много хора на следващите избори ще гласуват за всеки, който няма да направи коалиция с ДПС ... включително и аз. Този уруд Доган е много добър стратег и си изиграва добре картите, Пешо Първанов е виновен, че им връчи мандата и стана «манджа с грозде». Май трябва да им начупиме

главите на всички, за да им дойде ума в главата... лошото е, че все сме в «stand By» положение... питам се докога...

- 30-03-2009|Гост – Re: Re

Петър писа:

Май трябва да им начупим главите на всички, за да им дойде ума в главата... лошото е, че все сме в «stand By» положение... питам се докога...

Всичко е много хубаво и ясно, само как по-точно да им „начупим главите на всички“ – като в Косово или като в Босна?

- 01-04-2009|Гост – Прошката

Серкан е прав «... Доган и компания да отидат на отрезяваща ваканция...», а ние да си простим и да продължим напред. Необходимо е, само управлението на държавата да поемат мислещи хора, като него. С минало не се живее, то дърпа придвижването напред. Затова, може би, вече 20 год. се пържим в този ад. Апела ми е: „Да повярваме на младите умове „

- 03-04-2009|ti – darjavata

Dali niakoi naistina si misli che v taia darjava neshto se e promenilo... ako e taka – GORKO NA POBEDENITE!!!

Преразглеждане: Лолита

Автор: Франсин Проуз

През есента на 2001, по време на последната нощ от едно неспокойно авторско пътуване из Германия, през което бях се убедила, че вечер след вечер чета за различни групи от вцепенени каталептици, докарвани с автобуси от местните заведения за умствено болни, седях в един подходящо ексцентричен хотел, разположен по хълмовете високо над Цюрих. Хотелът – основан (или поне така ми казаха) – през миналия век от група смахнати на тема женско въздържание патки, които бяха наредили нещата така, че гостите от 21-ви век все още не можеха да получат нито едно питие, изглеждаше като перфектната кулминация на едно кафкианско пътуване и преживяване. Беше късно. Съпругът ми и аз летяхме на следващата сутрин и не можехме да заспим. Прещраквахме един след друг телевизионните канали – зле дублирани екшън филми със Стивън Сигъл и ултра-сучни френски токшоута, докато накрая намерихме една станция „за възрастни“, излъчваща от Бавария, която изглеждаше малко по-обещаващо.

Първо се появи диашоу от руси жени, с тела като героини на Вагнер, с телефонни номера за ескортни услуги, изпечатани върху грамадните им гърди. След това започна филмов клип, в който две момичета танцуваха в някакъв бар, и двете руси, без блузки, само с мини кожени полички, които повдигаха непрекъснато, докато танцуваха – и под които нямаха нищо. Това продължи доста дълго време – полички нагоре, полички надолу – докато стана също толкова скучно, колкото и френските токшоута, само че по-опърпано и угнетяващо.

Само дето имаше един интересен детайл, един елемент от програмата, който прикова вниманието ни. Във фона, зад музиката на танцуващите момичета, се дочуваше гласът на Мартин Лутър Кинг, изнасящ своята реч „Имам една мечта“.

Беше ли филмът еротичен или порнографски? Самата аз бих казала: нито едното, нито другото. При всички случаи той не отразяваше някакво секси, чувствено преживяване на жизнената сила – и, съвсем откровенно, след гледането му, последното нещо, за което би си помислил някой нормален човек (освен може би няколко баварски манаици), е да прави секс.

Като много други разграничения, границата, разделяща еротичното от порнографското, вече е размита и предефинирана, отново и отново, не от някаква естествена еволюция на културата и езика, а от капиталистическия императив да се помогне на потребителя да открие по възможно най-лесния начин продукта, който иска да си купи. Отвъд всякакво значение, което може да са притежавали някога, както и отвъд конотациите, които все още заслужават разглеждане, думите „еротично“ и „порнографско“ са се превърнали в наши дни в обозначения за продукти от една определена ниша. Те са обозначения, подобни на ония от системата за оценяване на филми, използвани за да се отговори на логичните въпроси, които всеки потенциален клиент би могъл да зададе по разумен начин. Колко голи? Колко дълбоко? Кои телесни отвори? Колко струва? Като най-важно все пак си остава неизказаното запитване, криещо се зад всяко купуваческо решение: Какво разкриват моите желания относно това, кой съм аз?

Еротичното сега обозначава R-степенувано, клонящо към NC-17, докато порнографското наемква за X¹. Изгормозеният чиновник, отбиващ се в книжарницата, за да потърси нещо, с което да оживи малко един самотен уикенд, може да се почувства привлечен от някое томче, наречено *Най-добрата еротична белетристика от 2008*, но да се държи настрана от някоя антология на тазгодишната *Най-добра порнографска белетристика*, също както и бизнесменът, завръщащ се в хотела си от поредица напрегнати срещи, може да се надява да си поръча някое чисто порно – в противоположност на просто еротично кино – чрез системата за еднократно плащане. Междувременно нюансите, разграничаващи еротичното от порнографското, са смалени до такава степен, че и двата изрази не предполагат нищо по-различно от вариращи степени и интензивности на сексуално съдържание и възбуда, също както картинките на малки чушлета върху китайското меню обещаваат или предупреждават срещу жега и подправки.

1 R, NC-17 и X са различните степени на забрана за посещение на филми от страна на юноши и девойки. Бел. пр.

Онова, което се е изгубило в процеса, е по-широкото значение на гръцката дума *eros* и еротично, които винаги са включвали сексуалното, но също така са предполагали мистериозната, дори метафизическа, връзка между секса и живота, секса и удоволствието, произхода на живота и неговата прослава. Ако бих била помолена да оформя програмата по сексуално възпитание на един прогимназиален клас от бъдещето (очевидно, една самозалъгваща се фантазия, изхождаща от мечтата за едно бъдеще, позволяващо сексуално възпитание), то аз бих започнала с това да обясня на студентите контраста – в гръцката култура – между Ерос и Танатос, между сферите на живота и смъртта. Аз бих обяснила, че и двете думи са имена на гръцки богове – богът на любовта и богът на смъртта – и че да се говори за тяхната противоположност означава да се мисли за конфликта между жизнената сила (сексуалност, енергия, жизненост, импулсът за създаване и размножаване) и желанието за смъртта, импулсът, който притегля човечеството, мощно и може би неумолимо, към изчезване, самоубийство, убийство и масово унищожение. Представям си как моите въображаеми студенти задрямват, докато аз им разказвам, че този конфликт представлява един от крайъгълните камъни на фройдистката психология, но може би техният интерес ще се пробуди поне малко, ако им предложи да гледат вечерните новини и да класифицират нещата, които виждат – едно по едно – като принадлежащи към областта или на Ерос, или на Танатос. Очевидно, повечето новини – разкази за бомбени взривове и кръвопролития, истории, предназначени да пробият нашите степени на страх и параноя – са директни комуникации откъм царството на Танатос, но такива са и повечето реклами, насочени към консуматорите на монитори за кръвна захар и лекарства за артрит. Бедният Ерос се появява за кратко само в някоя и друга реклама за коли, в секси-лимузината, подчиняваща се на всяка команда на невидимия водач, докато пътува с опасно висока скорост през някакъв пустинен пейзаж.

Но някои признаци за едно по-широко разбиране на ероса и еротичното са успели, въпреки всичко, да оцелеят. Човек все още би могъл да твърди, че сцената на вечерята от *Том Джоунс* на Хенри Фийлдинг е еротична в нейното описание на гастрономията като любовна подготовка. Един ресторантски критик може да твърди, че ефектът от рибата, целуната леко от доматино-лакрицовия сос е положително еротичен, без да признава, че би искал да има сношение с калкана, лежащ върху чинията му. Човек би могъл да каже, че топлината на слънцето върху

кожата в един хладен есенен ден е еротична, отново извиквайки във въображението атмосферата на секса, но не и неговата механика.

В противоположност на това порнографията се отнася изцяло до механиката, минус мистерията и метафизиката. Порнографията винаги се е отнасяла много по-малко до естетическото съдържание, отколкото до физиологията. Гръцкият произход на думата (съвсем буквално, проститутско писане) очевидно включва един много по-тесен фокус, отколкото една дума, извлечена от бога на страстта и желанието. Еротичната литература или изкуство могат да бъдат преценявани според широк обхват от критерии – Красиво ли е? Вярно ли е? Отразява ли то собствения опит на наблюдателя със секс, любов или удоволствие? Изискванията и стандартите за оценяването на порнографията са по-прости – Успява ли, или не, тя да втвърди аудиторията си?

Както в случаите с всичко, което е отдалечено или директно свързано със секса, най-пуританските и лицемерно-моралистични елементи в нашето общество (една група, която, за съжаление, включва и нашите законодатели) са успели да заобиколят порнографията с такава аура на злина и осъждане, че за мнозина тя се е превърнала в нещо неразривно свързано със сексуалното насилие срещу жените. (Моето собствено усещане, или надежда, е, че порнографията прави малко, за да разпали предполагаемия насилник; напротив, ефективното порно може да попречи на потенциалния нападател да излезе през вратата, за да извърши престъплението си). Лингвистичните последици са, че отрицателната конотация на думата порнографски се е разширила многократно и сега включва воайористкото, агресивното, както и всеки текст или образ, който дава на читателя или зрителя някаква неподходяща възбуда, подозрително любопитство или изкривено задоволяване. Използвала съм думата „порнографски“, за да описвам новинарски фотографии от кланета или сцени на нещастни случаи – картини, в които жертвите нямат избор относно начина, по който биват наблюдавани. Сега съжалявам за това, че съм използвала една едновременно толкова сензационна и прибителна дума. Не мога да не си желая да бях използвала нещо по-прецизно и по-малко натоварено. Завръщайки се обратно към нейния произход, порнографията е станала нещо, широко асоциирано с експлоатация, също както и един свободно използван синоним за всичко отвратително, противно или неприятно. Също както еротиката, тя бива използвана и за обозначаване на храна, която е ексцесивна по коли-

чество и сложност, като например: „Онази табла с агнешки езичета на банкетата беше позитивно-порнографска.“

Според това определение, въпреки това, че беше сексуално скучен, филмът с двете баварски момичета, танцуващи под думите на Мартин Лутър Кинг, беше порнографски до крайност.

Когато бях дете, женените двойки по телевизията – Ози и Хариет, Деси и Люси – спяха в отделни единични легла. Днес всяко хлапе може да включи следобедните сапунени опери и да гледа полуголи, спортно изглеждащи любовници, които правят любов под, или дори върху, чаршафите. Ако, както някои твърдят, порнографията била дрога, то може би ще се окаже, че – имайки пред вид нашата все по-сексуализирана култура – за постигането на необходимата възбуда, или дори за да бъдат квалифицирани като порнография, ще бъдат необходими все по- и по-големи дози от картинен секс. Докато някои творби на еротичното изкуство от миналото (индийски миниатюри, японски дърворезби) все още лесно биха спечели една оценка „R“, то други (*Одисей* на Джеймс Джойс, *Олимпия* на Едуард Мане) изглеждат сега – за да разширим метафората за порното като фармацевтично средство – лекички като бешки аспириин. Като се има пред вид как нашето усещане за еротичното и порнографското се е променило през последния половин век, би било интересно да се разгледа едно произведение, *Лолита* на Владимир Набоков, за което се е смятало, че е крайно порнографско, по времето на появяването си, за да видим как то изглежда за нас в светлината на промените, случили се оттогава насам в нашата култура.

В своето есе *За книгата, наречена Лолита*, написано през 1956, малко след публикацията на романа, Набоков предлага едно изключително проницателно и полезно описание на порнографската белетристика:

... В модерните времена понятието „порнография“ обозначава посредственост, комерсиализъм и определени стриктни наративни правила. Циничността може да бъде обединена с баналността, защото всеки вид естетическо наслаждение трябва да бъде заместено от сексуална стимулация, която изисква традиционната дума за директно действие върху пациента ... По такъв начин, в порнографските романи, действието трябва да бъде ограничено до копулация на клишета. Стилът, структурата, образността, никога не бива да разсейват читателя в неговата хладка страст. Романът трябва да се състои от поредица от сексуални сцени. Пасажите между тях трябва да бъдат ограничени до шекове на

смисъл, логически мостове от най-прост дизайн, кратки експозиции и обяснения, които читателят най-вероятно ще прескочи, но трябва да знае, че съществуват, за да не се чувства измамен ... нещо повече, сексуалните сцени в книгата трябва да следват една линия на кресчендо, с нови вариации, нови комбинации, нови полове и постоянно увеличаване на броя на участниците (в една пиеса на Сад те викат на помощ градинаря), а следователно краят на книгата трябва да бъде по-препълнен с похотливо познание, отколкото са първите глави ...

Беше нещо характерно за Набоков да желае да дефинира условията на разговора, актуален тогава, относно неговия роман – особено относно това дали *Лолита* е или не е, порнография. Без съмнение има учени общества, отдадени на детайлите на сексуалния живот на Лолита и Хумберт Хумберт, академични конференции, призвани да слушат Лаканови четения на нещата, които бягащата двойка е правила или не, зад затворените врати на мотелите, в които те намират подслон по време на епическото си пътуване през страната. Но, доколкото знам, въпросът за статуса на романа като порнография не се дискутира днес особено много, макар че мога да си представя, че книгата е по всяка вероятност забранена в онези обществени библиотеки, патрулирани от бдителни родители, които са открили, че книгите могат да бъдат забранени (без разправиите и неприятностите на един формален процес), като просто бъдат заемани и не връщани обратно, докато екземплярите престанат да бъдат обновявани.

Не само, че вече сме се научили на това-онова. Книгата е *литература*, а да се говори за порнографско съдържание в литературата е равносилно на това човек да обяви себе си за необразован. Освен това ние можем да бъдем доста сигурни, че действителното сексуално съдържание на книгата вероятно изглежда доста меко в сравнение с онова, което може да се намери „там навън“. То вероятно не би получило дори NC-17-статус. От друга страна, нейната истинска тема (педофилията на Хумберт Хумберт) е днес все още също толкова противоречива, колкото е била и през четиридесетте и петдесетте години, а може би и още повече, тъй като това е първото нещо, за което мислим, когато видим расото на някой свещеник, свирката на някой треньор или изпълнените със значки гърди на някой водач на бой-скаути.

Във всеки случай, остава си факт, че повечето читатели – или поне аз бих се обзаложила така – не си спомнят „мръсните части“ от *Лолита*. По

каквито и да било причини, първите пробни опипвания и тършувания, както и сцените, в които Хумберт притежава своята обожавана Ло, не са нещата, които остават в паметта ни.

Чела съм романа няколко пъти. Спомням си любовните истории от детството на Хумберт, срещата му с Лолита, флирта му с майка ѝ Шарлот Хейз, както и пътуването на Ло и Хумберт през страната, ускорено от смъртта на Шарлот. Спомням си как Лолита зарязва Хумберт заради мистериозния Клер Килти, лумпенизираното възплъщение на любимия, когото Хумберт проследява до подходящо нареченото градче Коулмонт, където я открива бременна и живееща в мизерия заедно със съпруга си. Едва ли бих могла да забравя хаотичната и бавна сцена, в която Хумберт убива Килти – един пасаж, който – когато бях долу-горе на годините на Лолита – слушах сам Набоков да чете по радиото, по време, когато не знаех от каква книга иде той и кой е авторът ѝ, но въпреки това по някакъв начин разбиха, че тя е нещо изключително. Спомням си също и една глава, която трябваше да чета на глас по време на едно маратонско четене на *Лолита* – смешното приемно интервю за училището, в което Хумберт, който разбира се спи със своята уж-дъщеря, бива поучаван от „прогресивната“ директорка, която вярва, че притежава най-либералните, дори революционни, идеи относно момичетата, секса и така нататък.

Спомням си, че двойката правеше секс – Хумберт винаги знае колко точно легла има във всяка мотелска стая – но просто не мога да си спомня никакви сцени, в които те го правят. Когато споменах това пред един приятел, той каза: „Ти какво, шегуваш ли се? Провери онази част, още в началото, в която Ло е кръстосала краката си около кръста на Хумберт.“ В тази сцена, която не си спомнях, Хумберт съумява да пее някаква популярна песен, докато натискът на краката на Ло срещу слабините му (тя гризе ябълка) го възбужда:

По това време аз се намирах в състояние на възбуда, граничещо с безумие, но също притежавах и хитростта на безумния ... Изправен на ръба на тази сладна пропаст (всъщност само една изящна дреболия на физиологическо равновесие, сравнена с определени техники от областта на изкуствата), аз продължавах да повтарям случайни думи след нея – барман, алармен, шармантен, моя Кармен, амин, ахахамин – като човек, който говори и се смее в съня си, докато щастливата ми ръка се катереше по загорелия ѝ от слънцето крак толкова надалеч, колкото го позволяваше претенцията за приличие ... и поради нейното много не-

брежно белъо, изглежда нямаше нищо, което да попречи на мускулестия ми палец да достигне горещата празнота на нейното лоно – просто така, както човек може да гъделичка и милва едно хихикащо дете – просто така – и: „О, това не е нищо“, изкрещя тя изведнъж, с една внезапна писклива нота в гласа, и се загърчи, заизвива, и отхвърли глава назад, зъбите ѝ почиващи върху блестящата долна устна, докато се поизвърна настрана, и моята охкаща уста, господа съдебни заседатели, почти достигна голия ѝ врат, докато сплесках срещу лявата половина на задничето ѝ последната тръпка от най-дългия екстаз, който някога е бил достиган от мъж или чудовище.

Еротичен ли е този момент? Очевидно, силата на Ерос е онова, което вдъхновява и възнаграждава срещата на Хумберт с Ло. Сцената едновременно прославя и илюстрира всички ония аспекти на Ерос – енергия, страст, живост, хумор – които включват и отиват отвъд просто сексуалното. Набоков се позовава на сцените от началото на неговия роман като „еротични“ – пасажи, които убедиха някои в последствие разочаровани читатели, че „това ще е една похотлива книга“. Но отива ли то отвъд еротичното? Порнографско ли е то? Господа съдебни заседатели, аз бих твърдяла, че пасажът е прекалено разсъдъчен, прекалено хумористичен, прекалено ироничен, и – над всичко друго – прекалено шеметно-празнословен, за да върши работата на порнографията. Блясъкът на езика ни отвлича от концентрацията, която сексуалната възбуда изисква и доставя. Това е също като да имаме сексуален партньор, който започва да бърбори, по средата на любовния акт, за времето или борсата, или недовършената домакинска работа. Трудно е да си представим един читател, чиято сексуална възбуда би останала незасегната от фрази като „скритият тумор на една неизразима страст“ или „клетките на Краузе навлизаха във фазата на полудата.“

Съществува и сцената, в която Хумберт за пръв път прави секс с Ло. Още от самото начало на тяхното пътуване малко след смъртта на Шарлот Хейз, Хумберт е планирал да упои Лолита с някакъв вид хапчета за сън. Но – както често се случва – нещата се получават доста по-различно от онова, което нашият злощастен разказвач си представя: „Мислех си, че ще изминат месеци, може би години, докато се осмеля да се разкрия пред Долорес Хейз, но в шест часа сутринта тя беше напълно будна, а в шест и петнадесет ние вече бяхме, технически погледнато, любовници. Ще ви кажа нещо много странно: тя ме прелъсти ...“ Хумберт продължава: „Моят

живот беше взет в ръце от малката Ло по един енергичен, прозаичен начин, сякаш той беше някакво безчувствено приспособление, несвързано с мен ... Но всъщност това са неща без значение; аз изобщо не се интересувам от така наречения „секс“. Всеки може да си представи тези елементи на скотщина. Съблазнява ме едно много по-възвишено начинание: да уловя веднъж завинаги убийствената магия на малката нимфа.“

Ако ограничим нашата дефиниция за порнография до онова, което води повече или по-малко до сексуална възбуда, то ще се намерят, надявам се, само малко читатели, за които тези сцени ще функционират като порнография – кой би изпитвал напора на желанието в отговор на един тягостно-ироничен разказ за един отвратник на средна възраст (колкото и чаровен да е иначе), опитващ се да упои и изнасили едно дете? Предполагам, че същото се отнася и до следващия пасаж, в който Хумберт опипва Ло, докато тя си чопли носа и чете комикси, както и стенографията, с която по-късно Набоков описва любовните актове на незаконната двойка: „Венера дойде и си отиде.“

Защищавайки романа си срещу обвиненията, че е порнографски, Набоков се съсредоточава върху неговата форма, върху начините, по които структурата на романа се различава от онази на конвенционалния порнографски наратив. *Лолита* не се „състои просто от изреждане на сексуални сцени“ или пък следва „една линия на кресчендо“, включваща „все по-нови вариации, нови комбинации, нови полове.“ Но също толкова важен, разбира се, е и въпросът за съдържанието.

Защищавайки *Лолита* като изкуство – еротично, със сигурност, в началните си глави, а след това все по-малко такова, докато Хумберт бива все повече доведен до отчаяние и себеотвращение – нека се обърнем за момент към по-широкия начин, по който порнографията бива понастоящем дефинирана: воайористка, експлоататорска, декадентска. Спомням си как използвах думата, за да опиша популярната телевизионна серия *Да хванеш хищник*, в която очевидно болни сексуални посетители бяха примамени, чрез интернетски чат-форуми, да объркат фантазиите си с реалността – а именно, че онази тринадесетгодишна от мечтите им наистина ги желае! Тя е сама вкъщи, очаква ги, точно сега! След това те бяха разкривани и разпердушинени от някой добре изглеждащ журналист, хванати, проснати на земята и оковани в белезници, обикновено на затревената площ пред къщата, в която се случваше измамата.

Трудно е да си представим кой може да е намирал един такъв спектакъл привлекателен. Но, колкото и тъжно да е, човек много лесно може да си представи една публика, която се чувства съзнателно или несъзнателно възбудена от тези мачове между полицаи и перверзник, както и от насилието, което те представят. Бих предпочела да не вярвам, че живея в една култура, в която телевизионните зрители получават реални ерекции, гледайки срамната и садистична борба, завършваща с овързването на посетителя като прасе, с лице в тревата. Но сексуалността е мистерия, също толкова индивидуална, колкото и нашите отпечатъци от пръсти, така че как бих могла да зная дали задоволството, което моите американски сънародници извличат от тези изпълнения, е било наказателно „морално“, физиологическо, или и двете неща заедно?

Сред качествата – красота, интелигентност, грация, сложност, лекота на езика, остроумие; сред безбройните други литературни достойнства, които изтъкват *Лолита* като произведение на изкуството, е и фактът, че тя функционира като противоположност и противоотрова на програми като *Да хванеш хищник*. *Лолита* задълбочава нашето разбиране за състрадание и симпатия, независимо от това дали я харесваме или не. Хищникът е хванат, но преди това романът на Набоков очарова и не оставя на мира, доставя удоволствие и дразни, позволявайки ни да видим света през очите на посетителя. Почти чудотворното деяние ни напомня за нещо друго, което е също така почти чудотворно – фактът, че изкуството успява да просъществува в същия свят, в който, в едно студио някъде в Бавария, един оператор заснема метраж за две злочести наркоманки – забравих да спомена обезпокоителните едри планове на следите от убождания по краката на момичетата – въртящи се под звуците на техно-поп, след което някой прибавя на аудио злата шега, че тия две момичета са мечтата на Марин Лутър Кинг.

Ако Ерос е силата на живота, то тогава *Лолита* е – при всичката ѝ иронична дистанция и трагично отчаяние – Ерос между кориците, смахнатият, неприятен, прославящ, неприятен човешки глас на Хумберт Хумберт, изскачащ като човече на пружинка всеки път, когато отваряме книгата, дори и сега, особено сега, в този момент от нашата история, когато се случва толкова често, че Танатос приковава Ерос до стената, също като онези сексуални посетители там отвън, на затревената площ.

Франсин Проуз (род. 1947) е американска писателка. От март 2007 насам тя е президент на американския PEN център.

Коментари (1)

- 28-11-2009 | [anguelina ranguelova](#) – ☺

В днешно време дори и пенисът не е нищо повече от фалически символ. Аз лично думата «порнография» я използвам за нещо ежедневно, недоизпипано, кичозно, евтино и т. н. Струва ми се, че все повече се разширява значението на тази дума и все по-малко хората се сещат точно за секс-сцени, като я чуят. В този смисъл «Лолита» не е точно порнография. За мен това е роман, който просто посочва механизмите на съществуване на табутата и без въобще да го подценявам като произведение, мисля, че «Зази в Метро» на Реймон Кьоно е по-успешен в тази насока. «Лолита» бих поставила в една парадигма със «Скитникът евреин» – във всяко общество има едни такива скрити помисли за нещо тайно и неизречимо, които, искаме или не, си изграждат своята си мрежа и си работят от векове в определени насоки. Лолита и Хумберт са две линии от една такава мрежа, които се събират на мястото, където тази мрежа трябва да бъде скрепена. Друго произведение, за което се сещам, е картината «Произходът на живота». Не си спомням кой е художникът, видях я в музей Орсе в Париж и първата ми асоциация беше, че е нарисувана току-що родила жена – никаква сексуална възбуда не излъчваше картината. После прочетох името и си казах – ето, наистина е нарисувана родилка. После чувах за споровете това порнография ли било, еротика ли било и к'во точно... Чак днес си обяснявам тази картина с изгубеното широко значение на «ерос» като връзка с живота.

Благодаря за статията ☺

Просто писател, нищо друго

Автор: Исмаил Кадаре

Интервюто води Андреас Брайтенщайн.

Господин Кадаре, възприемате ли самия себе си като политически писател?

Смятам, че не съм политически писател, а освен това, че, що се отнася до истинската литература, всъщност не съществуват политически писатели. В моите романи нещата се развиват не по-политически, отколкото в античния гръцки театър. Бих станал писателят, който съм, при всеки политически режим.

Вие обаче сте много политически възприеман, с оглед на комунистическата диктатура в Албания.

Знам. Това е грешка. (смее се)

Вие преживяхте тоталитарния 20 век от непосредствена близост. В комунистическите тирании на писателите се поставяха тесни граници. По тази причина те трябваше да се държат политически. Как изглеждаше това при вас?

Аз преживях пет години фашизъм, а след това четиридесет и пет години комунизъм. Когато започнах да пиша, още нямах политическо съзнание. Едва в гимназията започнах да разбирам в каква система живеея. По онова време писах литература в продължение на много години, и ако това бяха политически неща, то само такива, за които смятах, че такива трябва и да бъдат, че животът е такъв, че той трябва да бъде имитиран. Политическо съзнание започнах да развивам едва като студент, когато следвах в Тирана и Москва. В Москва събрах в този смисъл положителен и отрицателен опит, виждайки, как не трябва да бъде.

Кога за пръв път като автор влязохте в досег с политиката? Вашият първи голям успех беше една историко-политическа книга.

Не бих казал, че *Генералът на мъртвата армия* (1964) е политически роман. Той би могъл да бъде написан във всяка страна. Като студент бях написал един роман, *Градът без реклами*. В него има някои редове, които биха могли да бъдат окачествени като политически. Един младеж пита младо момиче: „Обичаш ли комунизма?“ тя казва: „Да.“ Тогава той задава втори въпрос: „Мразиш ли капитализма?“ Тя казва: „Да.“ А след това го пита: „Защо ми задаваш такива въпроси?“ А той казва: „Просто така.“

Но винаги имаше цензура, при което вие бяхте добре приет от ръководството. Имахте и директен контакт с Енвер Ходжа.

Ходжа срещнах един-единствен път през живота си. Когато човек е млад писател в една тоталитарна страна, каквато беше тогавашна Албания, държавата не се интересува особено много от него. Това се променя едва с известността, тогава започва отрицателното внимание. Тогава държавата започва да се грижи за това вие непременно да започнете да се чувствате виновен – колкото по-известен сте, толкова по-виновен. Особено, когато имате успех на запад. Моят интернационален успех беше нож с две остриета. От една страна той ми даде защита срещу режима, от друга страна бях постоянно под наблюдение. Онова, което пораждаше подозрение, беше: Защо западната „буржоазия“ цени един писател от сталинистка страна? Намирах се в парадоксалната ситуация, че държавата трябваше да оправдае себе си в мое лице. Тя трябваше или да забрани произведенията ми, или да обясни защо ме публикуват на запад. Тази дилема беше покровителството на Енвер Ходжа, което уж съм бил имал.

Романът *Голямата зима* (1973) трябваше да преправите, заради „липсваща положителност“. Как се получи това?

Тогава написах роман за спора между Албания и Съветския Съюз, един изключително деликатен въпрос. Защо тази политическа тема? Порано бях преработил множество митове и легенди, и критиката винаги беше намирала за недостатък това, че не пиша за живота. За живота на работниците и селяните, за социалистическото строителство. И така, за да получа малко свобода, аз писах по една актуална тема. При което тогава най-интересното беше спора със Съветския Съюз. При това темата беше драматична, подходяща за правене на литература. И така написах романа *Зимата на голямата самота*, в който описвах едни тайни преговори в Москва. Бях видял реалните документи в тази връзка. Получи се много добър роман. След като се появи, той беше силно критикуван и

дори забранен. Изискваха се допълнения и съкращения. Трябваше да променя и заглавието. Подчиних се, защото иначе с писателската ми кариера би било свършено. Между другото, промените, които направих, всъщност не навредиха на романа.

Още веднъж за политическото: вие бяхте член на комунистическата партия, народен представител, имахте водеща позиция в съюза на писателите. Как оценявате тези дейности?

Това изглежда само на пръв поглед странно. Станах партиен член след като започнах да публикувам на запад, тоест по едно време, в което вече изобщо не се нуждаех от това. За мен беше дори по-добре, че ме отричаха като западен писател – това ме разграничаваше от социалистическия реализъм. Това, че имах успех на запад, доведе до приемането ми в комунистическата партия. Именно в това беше парадоксът: от една страна той се харесва на „буржоазията“, а от друга страна е един от нас? Комунистическите хардлайнери с право виждаха проблем в това. Един ден при мен дойде партийният секретар на съюза на писателите и ми каза, че трябвало да подам молба за приемане в партията. Попитах, защо? А той ме посъветва по-добре да си затварям устата – желанието идвало от Енвер Ходжа.

Причината беше, че трябваше да се покаже не само на света, а и на албанците, че Исмаил Кадаре не е „буржоа“, а комунист. И какво трябваше да сторя? Да кажа не? Това би било равностойно на самоунищожение, безсмислена жертва. Все някога щяха да намерят повод да ме осъдят като агент на французите. А народът щеше да ръкопляска. Между другото, значението на моя мандат трябва да се релативира. Онова, което беше важно, решаваше партията.

Във вашия появил се наскоро том с кратки романи *Открадването на кралския сън* има текстове, в които вие се разправяте остро с нагаждането на интелектуалната класа.

Какво означава „разправяте“? В това аз включвам и себе си.

Беше ли възможно, като реномиран и популярен автор, да помогнете на преследвани колеги?

Като частно лице можеше да се помогне, но не и като функционер. Аз бях един от 26-те членове на ръководството на съюза на писателите. Това беше една ужасно реакционна организация, много по-лоша, отколкото е описана в книгата. Самият аз често бях атакуван от съюза.

Колко независим бяхте в писането си?

Чувствах се независим. Всичко, което съм написал, включително и по времето на Ходжа, бих написал вероятно по същия начин и ако живеех в Швейцария. Това е моето разбиране за независимостта.

В Швейцария? За съжаление не съществува никакъв швейцарски Исмаил Кадаре – може би донякъде Дюренмат. Швейцарската литература винаги е страдала от това, че Швейцария има само малко трагична история. Нещо, което Албания притежава в излишък. В такъв смисъл не разбирам какво искате да кажете, че като албански автор можете да бъдете аполитичен.

А какво е един политически писател?

Някой, който се ангажира, който иска да подобри света. Във всеки случай един автор ми изглежда и тогава политически, когато политиката му бива наложена. Самият вие и до днес сте един от водещите интелектуалци на Албания.

Моят ангажимент е онзи на човек, живеещ в страна, в която има множество опасности, не в политически смисъл, а в това, че всичко се разпада. Става дума за това да се даде на хората някаква ориентация, една европейска перспектива. Само дотолкова мога да играя някаква роля.

Мнозина в Албания ви се възхищават дълбоко, но от друга страна срещу вас е насочена и голяма омраза.

Това винаги е така, когато човек е известен, навсякъде по света. В Албания към това се прибавя и факта, че комунизмът проповядваше равенството на всички. Когато някой се различаваше от масата, той трябваше да се чувства виновен.

Може би като литературна фигура вие просто сте прекалено голям за Албания. Бяха ли очакванията за спасение чрез вашата личност причината, поради която в края на 1990, когато в агонията на комунизма се търсеше нов водач, вие заминахте за Париж?

Първата, непосредствена причина беше, че исках да дам тласък на демократичното движение. При правителството на Рамиз Алия демократизацията започваше да буксува. Аз не просто заминах, а обявих заминаването си. Освен това вече чувствах какво се очаква от мен. Не се чувствах в състояние да посрещна подобни очаквания. Мисля, че писателите не са особено подходящи за една такава роля. Те често са егоцентрици и тирани в собствената си творческа вселена, По вътрешната си структура литературата е недемократична.

Вие пишете вече повече от четиридесет години. Разглеждайки собственото си развитие като творец, къде се намирате в момента?

Малко преди края! Когато разглеждам пътя си, стигам до извода, че съм написал, каквото съм имал да пиша, при което като всеки автор и аз бих отрязал една част от творчеството си. Не от политически, а от художествени съображения. Например романа *Сватбата*.

Писали сте и стихотворения, които по-скоро бихте желали да не виждате публикувани.

Абсолютно. Може би те бяха политически, преди всичко обаче художествено слаби. Бяха издържани в реториката на тогавашното време.

Как се отрази върху писането ви политическото освобождение от 1991?

Всъщност почти никак. Възрастта ми, разбира се, става все по-очевидна.

Съществува ли нещо такова като старчески радикализъм?

Не знам. Току-що написах една книга, която е по-различна от предишните: *Фалшивата вечеря*. В Албания тя се превърна в изненадващо голям успех.

Спирт например, един роман за параноята и самотата на комунистическия диктатор, който беше написан след промените. Струва ми се, че по отношение на критиката той е по-остър.

Ядрото бях написал още в 1980, пет години преди смъртта на Енвер Ходжа. Във всеки случай тогава не можех да представя събитията като случващи се в Албания – че тайната полиция може да подслушва някой заподозрян до гроба. Затова писах за китайците. Всички го разбраха. Разбира се веднага, че събитията се развиват в Тирана. Цензурата във всеки случай се нуждаеше от две седмици, едва тогава книгата беше забранена.

Онова, което винаги ме поразява при четенето, са интензивността и богатството на вариации, с които вие описвате страха и параноята при диктатурата. Как успявате да си представяте ужаса отново и отново?

Описах страха, който парализираше албанската нация. Когато човек сам се страхува, той не може да опише страха. Аз не се страхувах, защото разбрах още доста рано, че режимът не беше в състояние да ме смаже така лесно. През 1981 синът на тогавашния министър-председател ми каза, че след един разговор с Енвер Ходжа баща му му казал, че те ме

смятат за агент на запада. Внимавай значи! Казах му, ти си луд. Не, каза той, това е сериозно. Знаех що за абсурдни представи за мен имаха те. Живях още десет години под острието на брадвата. Ако бях страхливец, бих умрял просто от страх. А продължих да водя нормален живот.

Какво означава „нормален“? Съществуваше и държавна сигурност. Човек никога не е могъл да знае дали някой приятел не е шпионин.

Това е вярно. Всеки можеше да бъде. За мен това е така. Фактът, че водех нормален живот, че пишех, показва, че не съм се страхувал. Един човек, който се страхува, не пише повече.

Но не се ли намира той прекалено високо над нещата?

Писателят се разпорежда с действителността, защото той е като лекар, който разпознава болестите. Аз виждах хората, които бяха разядени от страха. Можех да видя болестта отвън. Един човек, обладан от страх, не може дори да живее повече.

Писатели като Имре Кертес, Ернст Юнгер или Александър Тишма описаха ужаса по парадоксален начин, отвътре и отвън. Вие казвате, че сте се намирали над него. Не ви разбирам съвсем.

Китайци, египтяни, гърци – страхът е един и същ навсякъде. За да бъде описан той, не се изискват идентификационни способности. Вземете например властта такава, каквато я представям аз. Не че писателят е жаден за власт, напротив, той презира властта. Има един мой роман, *Пирамидата*, който описва психологията на Хеопс. Това е моята противоположност. Онова, което ме интересуваше, беше нищожността на властта. Един писател не трябва непременно да пише от собствен опит.

Кое тогава е моторът на вашето писане, ако не самопознанието?

Радостта, удоволствието да се създаде отново онова, което се е случило на този свят. Темите играят една подчинена роля.

За естетическия акт ли става дума?

Това стига по-далеч, по-дълбоко. За мен то е нещо мистериозно. Най-голямата радост на този свят.

Радост - при тези безрадостни теми? Трябва да напишете някой позитивен роман ...

Може би съм в състояние да напиша някой слаб позитивен роман ... (смее се). Не, сериозно: естетиката на негативното е по-дълбока, това е мистерията на гръцкия театър. Макбет на Шекспир е ужасяващ, но въ-

преки това човек излиза в добро настроение, дори щастлив, от театъра. Това е една противоречива мистерия.

Не ви ли преследва желанието да дадете на мъртвите един вид обезщетение чрез литературното представяне на неправдата?

Това се получава от само себе си. Мисля, че именно задоволството, радостта от творчеството е онази, която позволява на човек да преживее ужасни неща. При мен това беше ключът към оцеляването.

Като какъв бихте искали да останете в историята на Албания?

Само като писател. Нищо друго.

Исмаил Кадаре (род. 1936) е световноизвестен албански писател. Малко преди падането на комунизма в Албания през 1990, Кадаре избяга във Франция. Той е бил номиниран за Нобелова награда по литература и е носител на първата Международна награда Букър (2005).

Коментари (1)

- 12-09-2011|Гост
interesno intervju, kako vsi4ko ot tozi goljam pisatel!

Бог среща Дарвин

Автор: Хартмут Вевецер

Вярата не е знание, така се твърди. С което се има пред вид следното: ти не притежаваш сигурност, моля, провери отново. Едва тогава от вярата, допусканията и надеждата се получава сигурно знание. Но дали това се отнася и до отношението между религиозната вяра и науката? И дали религията е само предварителен етап към науката? Или двете могат да съществуват една до друга? Или съществува дори трета възможност – вярата да превъзхожда познанието. По този въпрос в годината на Дарвин – 2009, между учените се разпалва един определен диспут.

С едно предложение за примирие харвардският еволюционен биолог Стивън Джей Гулд се надяваше най-после да премахне спора между знание и вяра. Природните науки трябва да се грижат за материалната вселена, за факти и функции. На религията в замяна на това принадлежи царството на моралните значения и ценности – това писа ученият в едно есе от 1997.

Теорията на Гулд функционираше оттук нататък като „Noma“, съкращението за Non-overlapping Magisteria, не-припокриващи се авторитети. Националната академия на науките на САЩ беше съгласна с Гулд. „Естествените науки и религията се отнасят до различни аспекти на човешкия опит“, такова беше мнението на академията. Мнозина учени бяха се почувствали подсилени във вярата си чрез изучаването на еволюцията.

Но границата между двата свята, между „авторитетите“, не остана недокосната дълго време. Преди всичко новите атеисти я поставиха под въпрос. Еволюционният биолог Ричард Докинс, водач на новите атеисти (*The God Delusion*), атакува светогледа на религията. „Една вселена с някаква свръхестествена същина в нея би била една принципно и качествено различна вселена от онази, която не притежава такава същина“, пише Докинс.

Религиите не се ограничават само до света на ценностите, но изказват и твърдения относно факти. Например това, че след смъртта си Мария се е въздигнала в небето. Дали тялото на Мария е изчезнало или не, може по принцип да бъде научно проверено. За Докинс стои извън съмнение, че Чарлз Дарвин, чиято еволюционна теория предоставя едно естествено обяснение за появата на живота върху земята, е отстранил с това „главния аргумент в полза на съществуването на Бога“.

От противоположната страна се намират многобройните преди всичко в САЩ креационисти. Те отричат Дарвин, което им осигурява допълнително внимание в юбилейната година на еволюционната теория.

Развитието на живота не е безцелен процес със случайни промени в наследствеността и последващ подбор от страна на природата. Не, казват креационистите, еволюцията не се е случила по този начин. При възникването на животните и растенията, а най-вече при това на човека, Бог е участвал в играта. Креационизмът има много различни разновидности. Те варират от стриктно вярващи в Библията, които определят възрастта на Земята на шест хиляди години, до представители на „интелигентния дизайн“. Те поставят навсякъде, където в биологическото обяснение на еволюцията има пропуски, думата „дизайнер“ – един шифър за „Бог“.

Но има и учени, които се опитват да поставят еволюцията и религията под една и съща шапка. Например американският физик Карл Гиберсън от християнския Eastern Nazarene College и неговият сънародник Кенет Милър, клетъчен биолог от Университета Браун. В техните книги *Saving Darwin* (Спасявайки Дарвин, Гиберсън) и *Only A Theory* (Само една теория, Милър), те защитават учението на Дарвин срещу креационистите. Същевременно те се опитват да поставят християнската си вяра в съзвучие с биологията.

При това учените не използват близката до ума идея за пантеизма, според която Бог е равнозначен на Цялото и гарантира един всеобхватен космически ред. В този смисъл дори самият Айнщайн е бил набожен. Той е вярвал в един Бог, „който се разкрива чрез законната хармония на съществуващото, а не Бог, който се занимава със съдбите и деянията на хората“. Така пише Айнщайн. Този вид вяра „разводнява религията до безсъдържателност“, смята Милър.

Гиберсън и Милър не приемат и „Бога на празнотите“, който се крие навсякъде, където все още има нещо необяснено, например в частиците от секундата след Големия Взрив. Не, Богът на двамата изследователи не се крие. „Вярвам, че светът е творение не един трансцедентен Бог, когото възприемам слабо някъде зад почти непроницаемата завеса на моя личен опит“, пише физикът Гиберсън.

Този Бог работи ръка за ръка с природните закони, с физиката и химията. Едно от значителните указания за неговото присъствие е появата на човека в природата. От гледна точка на Гиберсън и Милър еволюцията е насочена директно към човека. За да обосноват това, те аргументират с конвергенцията.

Конвергенция: зад това понятие от еволюционната теория се крие фактът, че природата е направила много от своите открития повече от веднъж. Така например очите са се появили повече от четиридесет пъти в животинското царство, независимо едни от други; динозаврите, рибите и китовете са „открили“ аеродинамичната форма всеки за себе си; торбестите животни са възникнали както в Австралия, така и в Америка. Очевидно съществуват определени екологически ниши, вътре в които се развиват живи същества.

За човека също има една такава ниша в природата, вярват Гиберсън и Милър. Номо *sapiens* се е появил почти неизбежно. Еволюцията вероятно не е нещо случайно.

Еволюционният биолог и атеист Джери Койн от Университета Чикаго е против това. „Привържениците на еволюцията вече отдавна са се отказали от идеята, че съществува неизбежен еволюционен прогрес по посока към по-висока сложност – един прогрес, който достига кулминацията си с човека“, пише Койн в списанието *The New Republic*. Някои неща говорят в полза на това, че еволюцията на човека не е била задължителна, а дори доста слабо вероятна.

Да, съществуват примерите за конвергенцията, но има и не по-малко такива за случаи, в които тя не се е появила. Така например в Австралия не са се развили човекоподобни маймуни, но човекът все пак съществува. Ето защо е трудно да се говори за една подготвителна ниша, в която човекът просто е трябвало да се приспособи. В действителност неговото появяване е зависело от случайността. А именно от факта, че африканските гори са изсъхнали преди милиони години, появили са се

савани, които са направили възможно за ранните човешки същества да слязат от дърветата и да проходим на два крака.

Вторият аргумент за вярата е „антропичният принцип“. Според него, физическите свойства на космоса, неговите градивни елементи и закони, са направени по такъв начин, че те правят възможен живота, а заедно с това и човека. Всъщност логично, защото инак не бихме били тук. Дори микроскопични промени в основните константи, например при заряда на един електрон, водят до това, че звездите не могат да съществуват достатъчно дълго време, за да направят еволюцията възможна.

„В определен смисъл вселената е имала смисъл още от самото начало“, пише Милър. „Ако космосът е бил подготвен за човешкия живот, то от гледна точка на един религиозен човек е повече от оправдано да се допусне, че всеки от нас е мисъл на Бога – въпреки факта, че ние сме възникнали чрез естествени процеси.“

Не толкова бързо, контрира Койн. Съществуват и природонаучни модели на обяснение. Може би физиците ще бъдат в състояние някой ден да намерят доказателството за това защо вселената трябва да бъде точно такава, каквата е. Или съществуват множество различни вселени с различни физически закони. Естествено е тогава, че ние живеем в онази вселена, в която природните закони допускат живот.

Допускането, че Бог стои зад всичко, не обяснява за Койн нищо. То не помага да се разбере природата. Койн цитира френския математик Пиер Симон Лаплас. Той бил заговорен от Наполеон по повод петтомния му труд върху слънчевата система: „Господин Лаплас, казаха ми, че вие сте написали тази голяма книга за вселената и никъде вътре не споменавате нейния творец.“ Лаплас отговорил: „Тази хипотеза не ми е необходима.“

ХАРТМУТ ВЕВЕТЦЕР

Др. Хартмут Вевецер е водещ научен редактор към берлинския вестник *Der Tagesspiegel*.

Коментари (4)

- 05-04-2009|ГЕА

Слаба работа

- 05-04-2009|Гост

Безпристрастното изучаване на постулатите на коя и да е религия неминуемо водят до значителен брой взаимно изключващи се или противоречиви описани събития. Очевидно е, че развитието на човечеството се дължи единствено на научните открития и приложението им в реалния живот. В този смисъл е странно, че през 21-и век вероятно преобладаващата част от милиардите човеци продължават да вярват не на фактите, които ще им изободът очите, а на нещо измислено и натрапено им от фанатици в раса [някои от които съзнателни комерсанти. В този смисъл лаконичния отговор на лаплас е пределно точен и убедителен за всеки непредубен човек. А религиозно вярващите явно са с лабилна психика, не вярват в собствените си сили и чакат божеството да им реши проблемите. Едва ли ще дочакат!

- 07-04-2009|Гост – Дарвин и Бог

«РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕЧЕСТВОТО СЕ ДЪЛЖИ ЕДИНСТВЕНО НА НАУЧНИТЕ ОТКРИТИЯ И ПРИЛОЖЕНИЕТО ИМ В РЕАЛНИЯ ЖИВОТ»

Това твърдение не звучи много убедително «през 21-ви век». не съм чувал да има доказателства «научните открития и приложението им в реалния живот» да водят до генетични мутации, които биха превърнали маймуна в човек.

Маймуните май са престанали да правят научни открития, защото вече не се превръщат в хора.

А зашеметяващите научни открития направени през последните два века не изглежда да са ни променили генетично.

Все същите пещерни хора си оставаме. С мутренските си борби за кокал.

- 07-04-2009|Гост – Дарвин и Бог – продължение

Еволюцията сама по себе си е един «интелигентен дизайн». Спор може да има само между религиозните фанатици и фанатиците-атеисти, чиито разсъждения са еднакво плитки.

Голямото четене

Автор: Владимир Трендафилов

Кампанията „Голямото четене“ свърши. За „любима книга на българските читатели“ в неделя бе обявен Вазовият роман „Под игото“ с подгласници „Време разделно“ на Антон Дончев (второ място) и „Тютюн“ на Димитър Димов (трето). Отгук нататък следват коментарите за ползата от всичко, случило се дотук, имало ли я е, доколко я е имало, в какво точно се е изразила. До седмица-две нещата ще утихнат, защото идат избори и всички PR-мощности ще бъдат задействани в тяхна посока. През юли никой няма да си спомня, че е имало „голямо четене“. Забвението ще трае чак до следващия цикъл на кампанията, ако такъв се състои.

У нас има проблем с унаследената памет. В някои отношения ни липсва, в други не знаем какво да правим с нея. Това по някакъв начин пролича и от състава на първите 12 заглавия, и от развоя на неделното гласуване. Но нека най-напред си спомним как протече всичко.

Стартът бе даден по БНТ (продуцент на кампанията) на 5 октомври миналата година. В продължение на два месеца и половина зрителите на националната телевизия имаха право да гласуват за „любим роман“ с есемеси, по телефона, по пощата или чрез интернет-сайта на „четенето“. Междувременно – всъщност през цялото време – течеше мощна серия от рекламни предавания. Организира се и една „пътуваща библиотека“, която обикаляше страната и правеше бартер на подарени книги. На 22 декември БНТ оповести първите 100 по брой на получени гласове и допусна челната дванадесетица измежду тях на финал. Сред тия последните, освен вече споменатите горе, отбелязаха присъствие още „Властелинът на пръстените“ на Дж. Р. Р. Толкин, „Граф Монте Кристо“ на Александър Дюма, „Железният светилник“ на Димитър Талев, „Майстора и Маргарита“ на Михаил Булгаков, „Малкият принц“ на Антоан дьо Сент-Екзюпери, „На изток от Рая“ на Джон Стайнбек, „Осъдени души“ на Димитър Димов,

„Пътеводител на галактическия стопаджия“ на Дъглас Адамс, „Сто години самота“ на Габриел Гарсия Маркес. Останалото го казах.

Искам тук да вметна отчетлива уговорка. Кампанията се проведе отлично и резултатът от нея беше позитивен. В крайна сметка, никоой от нас, изкушените за каузата на литературата, няма моралното право да бъде придиричлив. Ако не друго, говореше се за книги. Имена на автори и заглавия се спрягаха месеци наред по телевизия, радио, вестници. Имаше беседи, дискусии, репортажи, филми. Времето между октомври 2008-а и края на миналата седмица е може би най-литературонаситеното в цялата ни история от 1989 г. насам. Ако не и от по-отдавна.

Най-голямата полза обаче дойде от самия начин, по който се поднасяше информацията. За първи път виждам по нашата телевизия говоренето за литература да се депрофесионализира така отявлено като платформа и пак да си остане образовано, култивирано, „знаещо“. Голяма е ролята на организаторите, не по-малка е и тази на водещия **Георги Тенев**. В наложения ѝ модел литературата видимо се очовечи, превърна се в нещо по-общително, изпълни се с желание да се хареса на потребителя. Струва ми се – дано да не греша – че оттук нататък писателите ни все по-рядко ще смеят да пълнят с привична скука телевизионните и въобще медийните си изяви. Ще звучи нелепо, а ще бъде и противоположно за бездруго ниската им репутация и продаваемост. Не върви никак за Шекспир и Хашек да се говори по телевизията човешки, като за събитие от ежедневието или за футболен мач, и редом с тях някое доморасло същество, претворило се в ролята на обвеян в бури рид от чувтовната класика или фея от литературните морави, да стисне устни и да зареди ситно-ситно банализми за красотата, душата, добротата, за бездуховността на съвременното и за това малко чудо творчеството.

Но въпреки хубавите неща, имам въпроси. Каква беше всъщност целта на кампанията? Да помогне на българина да чете повече, или да установи гордо, че той чете достатъчно – при това все едни сериозни, солидни, „вечни“ книги? Някакъв такъв двойствен дух на отсъствие и наличие изпълваше идеологията ѝ във всичките ѝ етапи: едновременно „*дайте да посочим на българина правилните заглавия, че нещо е взел да загърбва книгите*“ и „*ето, вижте, българинът знае какво да чете*“. Във връзка с отделните заглавия медиите излъчиха тонове информация, реклама, уводни препоръки, професионални мнения и все пак целият този материал се явяваше илюстрация към нещо уж вече усвоено, „любимо“. Като логичен

резултат, върху въпроса „чете ли българинът“, който постоянно витаеше в аурата на кампанията, тъй и не се хвърли яснота. Причината е, че изначално му бяха предпоставени два правилни отговора: „не“ и „да“.

Ще формулирам още веднъж гореказаното, но по един малко по-необичаен начин. Какво преутвърди в крайна сметка кампанията? Четенето или нечетенето? Само част от заглавията попаднаха сред призьорите в резултат от реално четене: „Властелинът“, „Пътеводителят“. Те имат актуална, жива публика, която едновременно търси ценности и иска да се забавлява. А се откроява и поколенчески – общо взето от 40-45 назад. За други книги се гласува по спомени. Тук попадат „Граф Монте Кристо“, „Малкият принц“, „Сто години самота“, в някакъв смисъл може би даже „Майстора и Маргарита“. Това са все бестселъри на 60-те и 70-те, избори на бившето ни активно читателство, което сега се движи възрастово между 40 и 65 и чрез вота си сякаш подсказва: „Вижте какви шедеври сме чели на времето!“ Докато вотът за първите е по-консумативен, този е по-дидактичен, по-облегнат на бивша уталожена и осмислена консумация. Впрочем фактът, че тия заглавия са повече на брой от предната група, говори доста красноречиво за известно свиване на „читателската публика“ през последните десетилетия, ако под това понятие имаме предвид точно потребителите на художествена литература.

Третата група, съвсем очертано, е плод на патриотичен вот. Това са фактически „победителите“ – тези, които са изпълнили с присъствието си класацията, а в добавка са обрала и медалите. „Под игото“, „Тютюн“, „Осъдени души“, „Железният светилник“, отчасти „Време разделно“. Тук не знам дали въобще става дума за литература. За първите четири се гласува автоматично, стига кандидат-гласоподавателят да е избрал именно патриотизма за водещ фактор при ориентацията си. Те до такава степен са просмукани в споделената ни култура, че човек даже и да не ги е чел, пак ще ги посочи. (Макар че не ми е лесно да си представя как би могъл да се размине с тях през етапите на образованието, колкото и да мрази да чете. Но е възможно.) Тъй или иначе, изборът им не е функция от четене или въобще от интерес към четенето като изживяване, а е резултат най-вече от реторично желание: да се гласува за „българското“, да се представим пред „чужденците“, че не сме „хванати от гората“, а имаме „литература“. И прочие неадресирани позивни, все продукти на свенливо локално себеизживяване.

Въпреки патриотичното умиление, което човек би се изкушил да изпита при вида на тази група заглавия, това, че тя е най-многобройната, е доста тревожен факт. Излиза, че в отношението към художествената литература и четенето ѝ у нас преобладава автоматизмът, а не прякото изживяване. Безпокои също така обстоятелството, че гласувалите за тия романи не изглежда да са съсредоточени в едно определено поколение, а видимо са разстлани по целия спектър на човешките възрасти. Ето защо вече не изглежда съвсем безоснователен един такъв въпрос: **„Минало ли става литературата, или е все още настояще?“**

Не казвам това осъдително, а просто искам да разбера. Няма какво да критикуваме тенденциите, когато не са ни желателни. Можем само да ги контрираме с обмислени решения и действия. Точно в този план виждам главната полза от кампанията „Голямото четене“. Донякъде тя активира обмен на литературна информация и това е хубаво. Но по-важното е, че се оказва симптом, по който следва да се ориентират бъдещите инициативи от подобен характер. А такива непременно трябва да има. Именно за да се осмисли тази и за да се претворят в полза данните, произтекли от нея.

Искам сега да се спра на две заглавия, които стоят малко странно в списъка на дванадесетте. Това са „На изток от Рая“ на Стайнбек и вече споменатото „Време разделно“ на Дончев. Към тях с известна доза приближение бих сложил и „Майстора и Маргарита“ на Булгаков. Те не си пасват добре с останалите, не изглеждат удобно разположени сред тях. Романът на Стайнбек е тежка книга, при това излязла за пръв път на български едва преди три години. Така че тя не фигурира в душевния пантеон нито на култовите поклонници на „Тортила Флет“, „Благодатният четвъртък“ и „Пътешествия с Чарли“ (поколението на 60-те и 70-те), нито на по-младото читателство, което общо взето нехае за Стайнбек. „Майстора и Маргарита“ пък е безумно остаряла книга. Тя отправя към читателя философски и политически послания по един усукано алегоричен начин, който съответстваше на „онази“ цензура и „онзи“ тип четене, но се разминава почти тотално с днешните им еквиваленти. В постцензурната епоха за тия неща се говори доста по-директно и няма нужда от автоцензура. Но най-ярък представител на групата е „Време разделно“. Към това четиво не може да се приложи лесно нито консумативното, нито патриотичното тълкуване, защото то е хибрид между традиционни патриотични послания и сравнително по-нови повество-

вателни техники. За читателите-родолюбци, тоест, романът е прекалено „писателски“, особено пък в сравнение с четирите „национални класики“, а за интелектуалците, които се интересуват повече от техники на писане, неговият тип патриотизъм е много остаряла тема. Пита се: кой всъщност е гласувал за този човек и за книгата му?

Има само една парадигма, която споява тия три заглавия. Това е „Златната колекция на ХХ век“ – поредицата, която в „Труд“ пусна през 2005 г. в комплект към броевете си. Тя имаше голям успех, от една страна, заради добрия пиар, от друга – заради сравнително достъпните цени на доста луксозните томчета, от трета – пак заради пиара, но в един конкретен негов аспект. В „онази“ кампания за пръв път бе пробвано едно по-разговорно, делнично, консумативно говорене за литература, подобно на това, което виждаме в току-що състоялото се „Голямо четене“. И въпреки огромните ми възмущения към политиката на „Труд“ през годините, хващам се, че усещам известна гордост, задето участвах тогава в кампанията – а чрез нея и в конструирането на някаква частица от „онзи“/“този“ език.

Последната четвърта причина е особено тясно свързана с темата. За мнозина „златната колекция“ беше първият шанс за изход от една дългогодишна дезориентация по въпроса кое е ценно в литературата, кои са важните заглавия, коя е „класиката“. На мястото на социалистическия канон не дойде никакъв недвусмислен друг. А огромната част от хората нямат нито възможност, нито кой знае каква мотивация да си конструират собствени литературни ценности и списъци. Не са им толкова големи интересите в тази посока. Те само искат да знаят „кое се смята за ценно“, та да го използват, когато завещават някаква библиотечка на внуците си или пък просто им подбират подарък за рождения ден.

Може би това бе *основната* причина за успеха на „колекцията“. И по-неже друга такава колекция не се появи след това, няма да е нелогично, ако сметнем, че част от хората, които са искали да гласуват, са се ориентирали за избора си по нейния състав от заглавия. И трите са там вътре. Но специално при Антон Дончев ми се струва, че играят роля и други фактори. Дори „златната колекция“ не обяснява издигането му чак до второ място. Още повече, че редица „нейни“ заглавия не попаднаха сред дванадесетте.

Мисля, че имаше нещо неясно около тия есемеси, с които се гласуваше във финалния кръг. По принцип, общоизвестен факт е, че този тип

анонимно гласуване е несериозен и не може да служи за обобщения, тъй като с известно количество сподвижници и финанси може да се организира лобистка атака, която да промоцира на съответната рампа кого ли не. Не е тайна също така, че от години Дончев членува в един непредставителен кръг от „интелектуалци“, който видимо служи за мегафон на президента, когато иска да прокара някое свое непопулярно желание или решение. Оттук потенцицията за сподвижници и финанси не изглежда нереалистична. И още нещо. Лично видях по време на едно от промоционалните предавания как по екрана на телевизора ми в къщи течеше телетайп, който в пълно нарушение на официалния регламент окуражаваше зрителите да гласуват многократно с джиесемите си.

Но какво общо има това с Дончев, ще попита някой. Нищо сложно. Само той е живият измежду писателите в челната дванадесетица. Освен Маркес. Но Маркес е в Колумбия, където едва ли следят със затаен дъх нашето „Голямо четене“. Може и да греша (макар че не вярвам), но ми се струва, че потенциален лобистки влог би могъл да бъде съсредоточен само в Дончев. Затова за мен остава открит въпросът: що за птица е нашият мастит социалистически реалист – дори да приемем, че именно той е авторът на произведението си, а не Фани Попова-Мутафова, както се говори почти неприкрито из кулоарите на литературното поле? Какъв е той за БНТ, всъщност? „Неповторимият“ автор на „Време разделно“ или просто вторият Красимир Аврамов?

Владимир Трендафилов е роден във Варна през 1955 г. Завършва английска филология в СУ „Св. Климент Охридски“, където преподава до 2001 г. Работи като редактор в „Народна култура“ (1981-1983) и главен редактор в „Български текст“ ЕООД след 2001. От 2005 г. е доцент по английска литература в ЮЗУ „Н. Рилски“, Благоевград.

Коментари (19)

- 01-04-2009|**Гост** – г-н Трендафилов

Няма ли да престанем да « оценяваме « литературата от гледна точка на политическите си пристрастия (без да съм нечий адвокат или критик)... .

Много съм далеч от литературната критика, но тук единствените ви аргументи срещу « Време разделно « са принадлежността на автора към « определен политически кръг « и евентуалното съмнение за действителния автор на романа!

Може би по-адекватен аргумент би бил, че повечето от гласувалите за този роман вероятно го « познават « единствено от филмовата му екранизация...

Истина е, че « правенето на изкуство « е скъпо удоволствие и някой трябва да го финансира, а който плаща, той поръчва и музиката... .

- 01-04-2009|**Златко** – Re: г-н Трендафилов

Гост писа:

Истина е, че « правенето на изкуство « е скъпо удоволствие и някой трябва да го финансира, а който плаща, той поръчва и музиката... .

Не мога да се съглася. Първо, писането изобщо не е скъпо занимание – и слава Богу! ; второ, изискването да се оценява специално „Време разделно“ без политически пристрастия ми звучи като „наздраве“ по време на чума; и, трето, това с пиенето и плащането ми се струва просто цинично (поръчководата литература, действително, има и своите класически образци, но в наше време разцветът ѝ изглежда доста по-преминал, да не говорим за това, че България и без това не познава такова животна като не-етатистка литература от голям мащаб – никакви значими културни или други дисиденти, по-просто казано).

А инак, нищо против разнообразни мнения, разбира се.

- 02-04-2009|**Гост** – Майстора и Маргарита „Трех леть во лагерях“

- 05-04-2009|**suhi**

гранитски стои в основата на фалшификацията с «време разделно» – няма никаква мистика тук. и това се знаеше предварително. а че гранитски е човек на столетницата и първанов е без съмнение. в заверата на гранитски участва и др. валери петров. павел матев-вече в отвъдното. иначе гранитски си дърпа и самостоятелно от общините.

- 05-04-2009|**дора**

„На изток от рая“ съвсем не е излязла за пръв път преди три години. Има я в издание от 1990 г. на Народна култура в превод на Кръстан Дянков. Добре е да се проверява, преди да се пише и да се правят изводи.

- 05-04-2009|**Сто години под игото**

«Каква беше всъщност целта на кампанията? Да помогне на българина да чете повече, или да установи гордо, че той чете достатъчно – при това все едни сериозни, солидни, „вечни“ книги? Някакъв такъв двойствен дух на отсъствие и наличие изпълваше идеологията ѝ във всичките ѝ етапи: едновременно „дайте да посочим на българина правилните заглавия, че нещо е взел да загърбва книгите“ и „ето, вижте, българинът знае какво да чете“.»

Чиста истина! Но двете са свързани: да си чел само препоръчителна литература означава, че не си кой знае какъв читател. Правим се, че празнуваме рожден ден, който не се е състоял.

Блестящ анализ.

- 05-04-2009|**ГЕА**

Е, bravo на тези, които организираха «голямото» четене. Поне стана ясно, че има и грамотни българи. За мисленето въпросът е по-сложен. Сякаш стои онази невидима «завеса», зад която ни е страх да прекратим – зад стената на пещерата, съдържаща идолите на миналото, и да излезем на светло и да се почувстваме хора – мислещи и свободни, дори когато книгите с които разполагаме са малко. Има много повече пишещи българи сега – на български език – навсякъде по света. И четящи съответно.

Есемесите и гласуването са «хватките» на друг домейн – но те също искат четене. А и смятане.

Влади, мисля си, че литературата не е минало. Няма как да е, след като в нея се събират нишките на пространство-времето. Не е излишна. Не стои на едно място. И ако искаме да напуснем пределите на подигото, ще трябва да минем кръстопътя на времето разделно и да прекрачим все пак към големия свят – нали точно ние имаме принципа ЧОВЕКЪТ се учи докато е ЖИВ.

- 05-04-2009|**Уточнение** – «На изток от рая»

Всъщност за пръв път излиза преводът на български не преди три години, а много преди това – преди тридесет-четиридесет години. Преди три години излезе в пореди. ата на „Труд“

- 05-04-2009|**Виолета Тончева** – четене голямо и малко

Г-н Трендафилов, поздравления за хубавия текст!

Разбира се, че Голямото четене е само един тв формат, предназначен за една масмедиа, респективно и неговият резултат е масмедиаен.

От друга страна излиза, че именно един вестник, който не блести с литературен стил и един тв продукт без претенции за нещо друго от това, което е, направиха много повече, отколкото всички министерства, институти, издателства и пр., за да се говори толкова много за литература. Както добре го е описала авторът.

В този смисъл, най-големият извод, който би било хубаво да си направят пишещите и четящите извън/над масовия вкус се отнася до необходимата промяна в представянето на добрата литература.

Те като че ли очакват само публиката да се променя. А къде остана собствената им и единствено възможна промяна...

За мен Големият човек на случилото се е Георги Тенев. Който, освен всичко останало, успя да накара критиците и авторите да се изразяват интересно и квинтесенциално в заложеното предварително кратко говорене. Масмедийният формат, оказва се, не пречи на смисъла... «Колкото по-телевизионно, толкова по-добре», както писа самият той в «Култура» преди време .

Би било прекрасно тази емоция от четенето, каквото и да е то, да се запази и да се развива. Защото сега, освен интерпретациите около всичко това, друг конкретен резултат няма.

Какво ли би било например, ако предаванията за литература станат повече, с автори, които освен да пишат добре, умеят и да общуват добре, примерно с тв аудиторията...

В едни други страни, както знаете, подобни тв предавания диктуват нивото. Нямам предвид продажбите. Или не само.

Очаквах БНТ поне да премести «Библиотеката» си в по-разумен програмен пояс? Макар че бързото и често преднамерено говорене на силен музикален фон е анти във всеки час на денонощието.

Учудвам се, че в този форум има анонимни коментатори...

Хубав пролетен ден на всички!

• 05-04-2009|Гост

Ех, г-жо Тончева, намерихте и Вие своя герой в лицето на Георги Тевнев! Очевидно живеете чрез телевизора си, след като максимата «Колкото по-телевизионно, толкова по-добре!» ви е развълнувала така. И се размечтахте за литературни тв-предавания, които да диктуват нивото.

Колко е далече всичко това от книгите и писането, и колко малко общо има с реалността! «Голямото четене» си остана една журналистическа инициатива, послужила на група приятели да усвоят огромно количество пари и да пороботят за имиджа си.

Продължавайте да се възторгвате. Има от какво.

Г-н Трендафилов няма да го коментирам. Твърдението му, че «Майсторът и Маргарита» е безумно остаряла книга, не се отличава много по привкус от съобщението на г-жа Копринка Червенкова, че от «Време разделно» ѝ се повръща.

Всеки народ заслужава своята интелигенция.

• 05-04-2009|Петър Величков – Безрезултатна кампания

В цялата кампания имаше нещо изкуствено, изхвърлящо се, дори кичозно, до такава степен, че финалът не можа да ме развълнува. Нямам представа дали са преброени гласовете почтено. Моят извод е, че българинът гласува в този случай по памет или с очите си – ако е гледал екранизацията на някоя от класираните книги, които заемат голям процент от 100-те фаворити. Справките подсказват, че не можа да се събуди интерес към класираните книги – нито бяха изкупени наличните количества от тях по прашните складове, нито бяха преиздадени. С една дума, тази твърде дълго продължила кампания, от която са усвоени до-

бри хонорари предполагам, не можа да изпълни очакваната си мисия – не само да се посочи любимата книга, но и да се усети раздвижване в изнемогващия книжен сектор. Водещият Георги Тенев не е харизматичен, а наблюденията ми от предишните му изяви в «Библиотеката» ми подсказват, че прави елитарно предаване, докато нивото на читателите в България е отчайващо и те едва ли разбират философските му бисери. Текстът на Владо Трендафилов издава добрата му класа, но можеше да е аналитично и критично по-организиран. Моята изненада мсъщност беше класирането на Вазовия роман на първо място. Очаквах фаворит да бъде «Време разделно». Защото у нас открай време хората гласуват ли гласуват и накрая седнат няколко умници и без да са преброили гласовете, сложат на първо място книгата, която логично би трябвало да е там. Подобна истроия се случи например, когато в чест на 1300-годишнината на бълг. държава в АБВ поде инициативата за определяне от читателите на «Вечните книги на България». Получиха се кашони с писма, накрая главния редактор седна и уточни списъка на тия книги.

- 06-04-2009|Гост – До г-н Без име,
Здравейте г-н Без име,

Благодаря, че сте прочели моя коментар, но явно не сте вникнали по-добре в него. Разбира се най-лесно, а и модна поза е, да се плъзга човек по повърхността на масмедийните практики и да ругае телевизията. Тя обаче, за Ваше и мое съжаление, моделира манталитета днес и вместо да я презрем, както предлагате вие, е по-разумно пишещите и мислещите да отчетат факта и да се възползват от него. Може би това ще понамали всеобщото профанизиране.

Това е конструктивната гледна точка, останалото влиза в графата на прословутия български негативизъм. Защо не искаме да го надмогнем, как мислите?

Иначе, за Ваше лично сведение, присъствието на тв в моя ден, се изчерпва с някоя новинарска емисия, понякога «Булевард» на Иван Бедров и всеки път, когато мога, «Професорско каре» по ge.tv, а докато работя, слушам тессо. Препоръчвам Ви също литературните предавания на Deutsche Welle, BBC или дори RTV. И Георги Тенев въобще не е моят писател.

Апропо. Защо мислите, че В. Трендафилов и К. Червенкова нямат право на своите литературни пристрастия? Нали и Вие имате такива?

Предлагам Ви също, ако се разтоварвате с анонимна агресия, да го правите в други форуми. Там ще срещнете достойни противници.

Съжалявам, ако Ви разочаровам в това отношение.

Виолета Тончева

- 09-04-2009|**Гост**

Г-жо Тончева, пишешите и мислешите трябва да дават гласност на мненията си. В противен случай се губи едно от най-важните предимства на демокрацията. Колкото до Червенкова, проблемът си е неин. Вестникът ѝ нямам представа дали го четат 50 души, което си е пълен провал. Тя за себе си ли го списва, или за културните хора?

- 15-04-2009|**Станимира** – Стайнбек

Уважаеми господин Трендафилов, не е вярно, че «На изток от рая» има само едно издание отпреди три години. Има и по-старо издание от осемдесетте години, съжалявам, че книгата не е в мен, за да цитирам точно. Какво му е странното Стайнбек да е в класацията?

- 17-04-2009|**Гост**

Айде пак триста хиляди евровизия.

Всъщност аз гласувах за «Време разделно» щото наистина я харесвам. Очевидно някои хора просто са я чели за разлика от тия дето гласуваха за «Под игото» по спомени от четвърти клас (като имам известни подозрения, че ако бяха пуснали «Радини вълнения» като самостоятелна книга щеше да събере повече гласове, щото сума народ помни само това от «Под игото», ама е забравил, че е от там.)

- 24-04-2009|**В. Трендафилов** – На изток от рая

Да, да, и аз се усетих, че съм забравил за изданието от 1989 г., но вече беше късно. Статията излезе в «Култура», а оттам премина тук. Съжалявам за грешката, направил съм я, разбира се, от самонадеяност: рядко ми се случва да не си проверя цифрите като пиша нещо, но ето, че се случи.

Но изводът относно Стайнбек, мисля, остава валиден, макар и не така красноречиво, както ако беше излязъл преди три години.

- 22-05-2009|**до баба виолета**

Иначе, за Ваше лично сведение, присъствието на тв в моя ден, се изчерпва с някоя новинарска емисия, понякога «Булевард» на Иван Бедров и всеки път, когато мога, «Професорско каре» по ge:tv, а докато работя, слушам тессо. Препоръчвам Ви също литературните предавания на Deutsche Welle, BBC или дори RTV. И Георги Тенев въобще не е моят писател.

Типично – иван бедров; чочо бояджиев; калин янакиев и техният ангел небесен – иван йорданов костов – прованс под формата на «политически интелектуализъм»

- 24-08-2009|**Богдан**

Много хубаво есе. Пълно е с бисери в хубавия смисъл на думата. Например, че огромна част от хората нито имат възможност, нито мотивация да си създадат собствени литературни ценности.

Или че често изборът не е функция на четенето. И много други. Това е единственият литературен критик със свежа и оригинална мисъл. Не само днес но и в миналото.

- 08-09-2009|**Владимир Стаменов, 14 г., Плевен – Прав сте!**

Г-н трендафилов, прав сте! Защо всички често съдят литературата, която е произведение на изкуството, често пречупвайки през нея политическите си виждания? Литературата се чете за да предизвика размисъл или за да достави удоволствие, а често и две взети заедно. Признавам, от всички изброени книги съм чел само Под игото, Властелинът на пръстените, Граф Монте Кристо и Пътеводител на галактическия стопаджия. Но аз гласувах за Властелинът защото ми харесва най много. Това че Под игото е символ на българщината значи ли че задължително трябва да ми харесва и да гласувам за нея? Извинете, но точно тая българщина е създавала филми развиващи се по соц и турско време където всичко е мрачно и тъжно и (знам че това няма връзка) ако се «прави любов» винаги някой трябва да е насилен. Не ми я навирайте точно тази «българщина» в лицето!

За религиозния канон, правата на човека и политическия тапигъозлук

Автор: Красимир Кънев

Наскоро председателят на парламентарната комисия по правата на човека и вероизповеданията проф. Огнян Герджиков и зам. -председателят на парламента г-н Любен Корнезов направиха няколко странни заявления по повод решението на Европейския съд по правата на човека в Страсбург на „алтернативния синод“ на Българската православна църква. Те казаха, че решението било не само „юридически неиздържано“, но и „каноничнонеправилно“. Нито един от двамата юристи не приведе аргументи за „юридическата неиздържаност“ на решението въз основа на юриспруденция на Европейския съд по правата на човека или на някакви други международни органи. Господин Корнезов, който не е православен богослов, заяви, че решението е неканонично, защото Българската православна църква била една и си имала свой легитимен синод и патриарх. Проф. Герджиков отиде още по-далеч, ако се вярва на в. „Дневник“ от 12 март т. г. Той заяви, че „решението на съда ще бъде атакувано [тоест, обжалвано пред Голямата камара на съда] като неканонично.“

Трудно е да се разбере дали подобни твърдения произтичат от некомпетентност, от желание за пореден път да се харесат на определени кръгове в българското общество, от вяра в силата на „озъбването“ като юридически аргумент пред съдиите от Европейския съд или от други причини. Факт е, че както проф. Герджиков, така и г-н Корнезов са политически ангажирани с подкрепа на синода на дядо Максим и с акцията на прокуратурата и полицията от лятото на 2004 г. И двамата не изглежда да са запознати с международното право по правата на човека, поне що се отнася до правото на свобода на религията и убежденията. Но твърденията им, колкото и смехотворни да са в някои пунктове (например за „неканоничността“ като основание за обжалване пред меж-

дународен съд по правата на човека), повдигат някои въпроси, свързани с връзката между религиозния канон и правото на свобода на вероизповедание, които си струва да се обсъдят.

Скоро след злополучната акция на прокуратурата и полицията от 21-22 юли 2004 г. аз заявих на страниците на в. „Дневник“ от 26 юли с. г. : „Няма никакво съмнение, че ако стигне до Страсбург, делото на „алтернативния синод“ би се решило в негова полза, без каквото и да било сериозно замисляне от страна на съда, изцяло в руслото на неговата устойчива юриспруденция.“ Така и стана. Същото ще стане и ако делото отиде (ако изобщо бъде допуснато да отиде) пред Голямата камара. Но е важно да разберем какво в единия, а евентуално и в другия случай преценява съда. Той преценява преди всичко действията на държавата, която е страна по Европейската конвенция по правата на човека и като такава е поела ангажимент да спазва правата и свободите, които са гарантирани в нея. По делото на „алтернативния синод“ съдът прецени, че с действията си тя не е останала неутрална, каквато е трябвало да бъде, в един вътрешно-религиозен спор и е използвала принуда, за да постави двете крила на едно разделено вероизповедание под единно ръководство. Поради това е нарушила правото на вероизповедание на онези православни вярващи, които са търсили духовно общение с представителите на синода на дядо Инокентий. Това, повтарям, е преценка на действията на органите на държавната власт. Могат ли те да засягат някакъв религиозен канон? Да, могат. По принцип, правото на свобода на вероизповедание може да бъде нарушавано въз основа на легитимните цели, формуирани в чл.9, т.2 на Европейската конвенция – в интерес на „обществената сигурност, за защитата на обществения ред, здравето и морала или за защитата на правата и свободите на другите“. Ако представителите на някоя религиозна общност, например, танцуват голи върху гробовете на други хора, държавата е в правото си и дори е задължена да забрани този техен ритуал. Тя може да го забрани дори ако той произтича от техния религиозен канон. Но нека да видим за какъв религиозен канон и за каква роля на държавата в неговата преценка става дума в настоящото дело. На този въпрос, разбира се, не биха могли да отговорят нито проф. Герджиков, нито г-н Корнезов, тъй като не са православни богослови. Аз също не мога, по същите причини. Но бих искал да задам два въпроса:

– Част от религиозния канон на Българската православна църква ли е да се използва държавна принуда за решаване на вътрешноорганизационен спор?

– Направила ли е оценка българската държава на каноничното право на религиозните общности, които тя е регистрирала, от гледна точка на българското и международното право, когато е ратифицирала Европейската конвенция за правата на човека?

Това, от моя гледна точка, са въпросите, свързани с каноничното право на Българската православна църква, които са релевантни към настоящото дело. Останалото, както се казва, е от лукаваго.

Красимир Кънев е председател на Българския хелзинкски комитет, най-голямата българска правозащитна организация.

Коментари (7)

- 05-04-2009|сухи

религията е суеверие. опиум за всеки, който се докосне до нея. дали това суеверие е «традиционно» или иновационно – няма значение. просто всеки фундаментализъм вън от светската държава!

- 05-04-2009|Гост **Hristo Kutlev-biobeden** – Da chakash «SVOBODA na Veroizpovedanie»ot monarho-Pozdrav ot VUZ»Selski Pirat»,

Az vyarvam v «Nebesnoto Kuche»koeto postoyanno me «davi»-i az vse oshte sam «jiv»! Tova t. n. KUCHE v rolyata na DS-DARJAVNATA MAFIA-a tehni predstaviteli sa Girdjikov i Kornezov! kakvo da ochakvash ot tyah? Samo GOSPOD da gi NAKAJE!!

- 05-04-2009|Мари

За никакво нарушено право на вероизповедание не става въпрос тук и там е всъщност проблемът. Св. синод, ръководен от партиарх Максим и т. нар. алтернативен синод **НЯМАТ НИКАКВИ ВЕРСКИ РАЗЛИЧИЯ**. Ако правото на вероизповедание е свързано с това да имаш някакви **ИМОТНИ ПРАВА**, едва ли не, **НАД ЦЪРКВИ И МАНАСТИРИ**, ако правото на вероизповедание зависи въобще от правото на имоти, то никаква вяра няма тук и никакви нарушени верски права. Има честолюбие и борба за имоти...

И въобще, грозна работа. С което въобще не искам да кажа, че по отношение на имотите едните са по-добри от другите, по-малко ги интересува материалното. Не може да се твърди такова нещо, за съжаление. Но да се извежда от някакви личности битки, породени от алчност и честолюбие, кой бил по-правият и праведният и пр., извод някакъв, че на Инокентий или на отец Камен Бараков и т. н. са им били нарушени правата на вероизповедание, е дълбоко неразбиране, подменяне на проблема. Трябва да има все пак доста повече познание по спецификата на казуса, защото един светски съд съзнателно или подменя въпрос от рода на нарушено право на вероизповедание със съвъшено различен казус. Единствените нарушени права са в това, че свещениците от т. нар. алтернативен синод бяха изгонени с помощта на полицията, само в това отношение да се съди държавата има някакъв резон. Но искането на финансови компенсации за храмове и манастири, едно само по себе си достатъчно **БЕЗБОЖНО НЕЩО**, защото ако вярата се състоеше в притежание на имоти и кой имал право на тях, то нищо не би останало и не остава от подобна вяра. Ако свещените от т. нар. синод на Инокентий, както и владиците от каноничния синод, защото все пак той е точно това, каноничен, (според църковното право и традиции на православните църкви, не според някакви светски закони, неразбиращи или не искащи да разберат някои по-тънкости, когато става въпрос за специфика, различна от светската, но както и да е) бяха повече християни, до такъв казус едва ли щеше да се стигне. Лошото обаче е не само това, че освен, че хората на Инокентий съвсем се забравиха в дълбоко неверските си искания, имайки явно достатъчно средства и енергия да водят дела, лошо е и това, че немалко висши служители на БПЦ не са на нивото на предизвикателствата на времето, в което живеят и имат доста

нисък духовен авторитет сред хората. Трудно, много трудно и те биват припознавани като духовни водачи.

- 05-04-2009|**Мари** – p. s.

Съжалявам за грешките в правописа, трябваше да погледна постинга още веднъж, преди да го пусна.

- 05-04-2009|**GeA** – Божието – богу; кесаревото – синоду?

Абе къде спят данъчните при тези верски разногласия – май има нещо за даване-вземане, щом адвокатите решават църковните дела на иначе едната правOVERна, пардон Православна църква

- 06-04-2009|**иванов**

Съгласен с № 1 и 3. Че е опиум, опиум за нещастните.

Всичко е за пари и имоти. Попска алчна и безсрамна сган.

Е. съд по правата-не може да се меси в каноничните дела на Бълг. православна църква.

- 08-04-2009|**ирам** ☺))))

Привет на всички! Драго ми е да видя, че има още хора, на които им се коментира тая тема. Ще започна с последното изречение на №3, щото и аз така мисля:

«немалко висши служители на БПЦ не са на нивото на предизвикателствата на времето, в което живеят и имат доста нисък духовен авторитет сред хората. Трудно, много трудно и те биват припознавани като духовни водачи.» Даже ще добавя – не са на никакво ниво. Дори от съвсем светска гледна точка, забрави църковната... И затова НЕ ГИ ПРИПОЗНАВАМ като духовни водачи. Защо да се напъвам да ги припозная, като те не струват и не се стараят.

Колкото до имотните въпроси, представете си, уважаеми, следната ситуация. Вас някой не ви харесва, накривили сте му капата така да се каже, и понеже има власт и се ползва с уважение, урежда да ви изпъдят от дома ви. Измъкват цялото ви семейството барабар с гостите в една чудесна неделна сутрин от кухнята и ви захвърлят като мръсни парцали на тротоара. Или просто както сте отишли по чехли до магазина за мляко, като се връщате някой ви е подменил ключалката. И не стига това, ами ви замъкват в участъка, да давате обяснения от коя година обитавате

те вие този дом и откъде сте го наследили/придобили и защо аджеба го стопанисвате, ремонтирате, обзавеждате т. н. Вие размахвате нотариални актове, обяснявате, ама все едно се жалвате на арменския поп... После уреждат да си загубите работата, но по възможност без документи, та да не можете и в бюрото по труда да се запишете. Какво пък, можете да поработите нещо друго. Работата ви била призвание? Били сте духовно отговорни за вашите близки? Те щели да страдат също заради насилието над вас, те също били изгонени от общия ви дом? Майната ви, с извинение. Оправяйте се ☺)) Много яко. Разбира се, вече нямате здравни осигуровки. Още по-добре: ако случайно сте раково болен, или диабетик, или на някакво животоспасяващо лечение няма да можете да ползвате услугите на здравната каса. Хаха! Чудесно! «Има човек – има проблем. Няма човек – няма проблем!» Пък и в тая държава не сте единствените бедни и безправни, що се оплаквате? Така. После казват на всичките ви приятели и познати, че сте мошеник/мошеничка, че ако искат истински неща, по-добре да ги търсят другаде и че изобщо е най-добре и най-душеспасително за тях да ви зарежат. В случая, за може да се приведе подходящ библейски пример за апостолско подражание – Юда. Знаем кой от двамата ☺ Клеветничат навсякъде, не допускат вие да кажете нещо в своя защита, защото «сте виновни БЕЗ ПРАВО на доказване на противното» ☺ и съответно всичко, което искате да кажете е НАПЪЛНО погрешно.

Та значи, ето ви ситуация. Представихте си вече: вие сте на улицата, скитате се немил-недраги вече 5 години (които за някои християни са 7, защото бяха прогонени от храмовете си още през 2002. Един свещеник дори тогава го убиха няколко канонични все още неосъдени отци. Дали наистина говорим за едни и същи канони? ! !) и да се върнем на ВАС – вие си искате поне дома. Ако не ви върнат дома (което май ще е на кукуво лято) то да ви компенсират парично – трябва да се строи нов, все пак. И да си внесете здравните осигуровки, ако не са ви погребали междувременно. Да си върнете натрупаните дългове – може пък да имате деца студенти или ученици или болни родители в семейството. У нас една заплата не стига, както знаем. Искате, да ви обезщетят защото, за БОГА, има за какво, нали така? Ама ще ви кажа, МНОГО СТЕ НАХАЛНИ и БЕЗБОЖНИ и НЕБЛАГОЧЕСТИВИ и ИНТЕРЕСЧИИ и сигурно даже ДАЛАВЕРАДЖИИ ☺)) и МНОГО ИЗЛАГАТЕ И ЗЛЕПОСТАВЯТЕ всички нас, които много се радвахме на вашето нещастие. Но, драги приятели, как-

то знаем на чужд гръб и 100 тояги са малко. А какво ако гръба наистина си беше ВАШИЯ?

До №1: опиум за съвременния човек може да е манията му за кариера, страстта към пътуванията, жаждата за повече пари, физическото здраве и красота и какво ли още не. Всякакви лични интереси могат да се превърнат в опиум. Фанатизъм е да налагаш своите възгледи на другите и да наказваш инакомислещите. Май-май фанатизирана у нас е само защитаваната от държавата БПЦ ☺)

А данъчните няма да припарят скоро до БПЦ – не питайте защо и за мен е загадка какво ги спира:(Ако съдим по яростната държавна защита на Максимовия синод, сигурно бая народ си е припрал бизнеса през Църквата. Как да я проверят данъчните или пази Боже, да позволят на хората да подложат на съмнение авторитета и правата на водачите ѝ. Ами ако вземат да ги сменят? ! Ужас.

Надявам се, че прочетохте това и разбрахте, какво искам да ви кажа. Колкото до каноните: искам само да попитам, чели ли сте ги? Ама честно? От кога чакам да видя черно на бяло, някой като пише «еди-какво си е канонично и еди-кое си не е» да цитира събор, канон, правило. С номера му. Иначе май е повече нещо като разпространяване на слух, интрига и безотговорно дрънкане.

Хубав ден на всички! И добро посрещане на предстоящите празници – за които ги разбират и празнуват!

Македония на кръстопът — Атропологическа снимка

Автори: Петър-Емил Митев, Антонина Желязкова и Горан Стойковски

Откъси от книгата *Македония на кръстопът. Macedonia at a crossroads* на Петър-Емил Митев, Антонина Желязкова и Горан Стойковски (ИК „Изток-Запад“), чието представяне предстои в близките дни.

В хода на теренната работа (15–20 май 2008 г.) бяха използвани антропологически беседи, свободни разговори с четири фокус групи чрез авторизирана система от въпроси за набиране на дълбочинна информация, включено наблюдение и постоянен контент-анализ на всекидневната и седмичната преса, както и на предавания от ранните сутрешни и късните нощни блокове на различни ТВ-канални.

Екипът трябваше да потвърди или отхвърли работни хипотези за вариантите на мултиетническо или сегрегирано съществуване на общностите в Македония.

По време на теренното проучване бяха интервюирани 55 души – македонци, албанци, торбеши, българи и роми, принадлежащи към различни социални групи и с различно образование (от висшисти и доктори на науките до неграмотни) – политици, журналисти, търговци, хотелиери, учени, работници, селяни. Респондентите бяха на възраст от 18 до 80 години. Дискусиите в четирите фокус групи бяха основно с интелектуалци и експерти. Изследването се проведе в Куманово, Скопие, Велес, Прилеп, Тетово, Гостивар, Охрид, Дебър, няколко торбешки села, манастир „Св. Йоан Кръстител Бигорски“, Битоля, Кавадарци.

* * *

В македонското общество преобладава мнението, че управляващото мнозинство не е виновно за провала в Букурещ, където през април на своята среща на върха НАТО не покани Македония за свой член, както се

очакваше. Оставката на правителството е изиграла положителен ефект, а твърдата позиция се приема като проява на патриотизъм. Разбира се, не липсват и критици, които смятат, че изборите са били излишни, че няма готовност – политическа, икономическа или обществена, чрез новите избори да се променят радикално нещата в страната към по-добро. Но рейтингът на ВМРО-ДПМНЕ не само не е спаднал поради гръцкото вето, а дори се е повишил, подействал е лечебно.

За много хора промяната на името на държавата ще бъде болезнена, най-вече защото е станало част от тяхната идентичност, от националното и личното им достойнство. Медиите обсъждат в детайли как след вето заради името ще последва вето на България за спиране на европейската интеграция на Македония във връзка с македонския език.¹ Заключениеята са, че така или иначе външните исторически врагове ще пречат и злодействат, по-добре е да се пази честта и достойнството на нацията. Видим е процес на втвърдяване, на изграждане на някаква обща воля, на психологическа готовност да се изтърпи лошото, но да не се отстъпи. Всичко това усилва позициите на ВМРО.

Подобни нагласи усложняват вземането на решения от настоящото и бъдещото македонско правителство. Патриотично до патриотарски настроената част от обществото, пред дилемата името или НАТО, би избрала да запази достойнството си, т. е. името, знамето, езика. Авторитетен македонски журналист смята, че не е задължително Македония да влезе в НАТО: *Ако вие му трябват на НАТО, ще влезете, ако не му трябват, никога няма да бъдете приети. И да не влезем в НАТО, какво? България, Гърция, Албания са в НАТО. Няма кой да ни напада – няма да им позволят, че да ни е необходима защита.* Министърът на финансите Трайко Славески повтаря официалната позиция, че всички условия, необходими за влизане на страната в НАТО, са били изпълнени; с една дума, вината е извън македонския политически и обществен живот.

Много от респондентите са настроени да отхвърлят външните претенции и да подкрепят правителство, което няма да прави компромиси. Те възхитено дават за пример сърбите: „Душиха ги, мачкаха ги, бомбардираха ги, но те са жилави – пазят си достойнството и държавата.“

1 През май македонците споделяха опасенията си от гръцко или българско вето за евроинтеграцията на страната. През ноември тези страхове бяха опровергани по особен начин – не се стигна изобщо до предложение за преговори на ЕС с Македония. Проліча до каква степен Македония спира сама себе си.

Албанците пък като цяло са силни поддръжници на бързото приемане на страната в НАТО и в ЕС дори с цената на всякакви компромиси. Не се притесняват от промяна на името на държавата, нито имат претенции в новото име да се включва някакъв албански компонент: *Това е без значение за нас, ето, Косово носи българско, славянско име, а си става наша албанска земя, името е празна работа... важно е за комплексарите.* Разбира се, разговорите с албански респонденти по тази тема винаги се отклоняват към обичайните историко-лингвистични разсъждения, че македонците са сърбизирани българи, че турците са албанци-предатели, които са се турцизирали, и, разбира се, по тези места е имало в древността само траки-българи и илири-албанци, което рано или късно ще доведе до справедливо разпределение на териториите. Следва разгъване на карти и мечтателно разделяне на територията на Македония между българите и албанците. А Охрид?, питаме ние. И през ум не ни минава да искаме Охрид – все пак това си е стара българска столица, е обичайният отговор. Ами и Дебър е бил люлка на българската възрожденска просвета и култура, репликираме в центъра на Дебър, точно срещу внушителен паметник на Скендербег. Отговорът е страшен: *Е, стига, не ставайте лакоми, че ще вземем да размислим и за Охрид... Допреди няколко години все още имаше десетина-двайсет семейства българи в Дебър, но не издържаха и се преселиха в Скопие...*

Най-неуютно в Дебър се чувстват **торбешите**¹ – славяноговорещи мюсюлмани. Те с удоволствие изслушват нашите разкази за помаците в Родопите, които им представяме в прекрасна светлина. Толкова се вълнува нашият респондент, че вика и маха на минаващи по улицата, за да дойдат и чуят какво разказваме за Родопите и за техните братя. Шепнешком предупреждават, че албанците ни лъжат с данните. Като своя перспектива виждат емиграцията – някои имат вече визи за САЩ, където са роднините им. Предполагат, че мнозина от мюсюлманската общност ще емигрират, ако не се почувстват равнопоставени сред другите общности. Много се интересуват от възможностите децата им да учат в България. Границата около техните села се преминава свободно и те са подложени на непрекъснати набези от съседни албански села от-

1 Използваме думата „торбеши“, защото е утвърдена в научната литература като название за помаците в Македония, но местните мюсюлмани намират думата за крайно обидна. Препоръчваме да не се използва пред тях като название от колеги, журналисти и политици.

към Албания. Торбешите, които определено антропологически са досущ като българите мюсюлмани в Родопите и като гораните в Косово и Албания – красиви, белокожи и руси, имат своя партия, която се явява самостоятелно на изборите: ПЕБ – Партия за европейско бъдеще, с лидер Фиат Цаноски. Очакваха добре да се представят, макар и вън от всякаква коалиция – според нашия респондент могат да получат до три депутатски места. В досегашния парламент са имали един депутат, участвали са в коалиция, но са разочаровани, убедени са вече, че трябва сами да се грижат за себе си, защото всички ги подценяват и маргинализират. (В крайна сметка партията успя да влезе и в новия парламент, макар и отново само с един депутат.)

Сред **българите** в Македония съществуват различни мнения за проблема с името. Част от тях изтъкват, че исторически борбата за името на Македония е била българска, затова не трябва да се отказват така лесно от името. Ръководството на движение РАДКО¹ е на мнение, че по-важен е въпросът не за името, а за спазването на човешките права и демократизацията на държавата, както и за активна и агресивна политика на България към Македония. И едните, и другите обаче симпатизират – поради исторически романтизъм, но и заради заслугите към българите на Любчо Георгиевски – на ВМРО: *Всички го обвиняваха, че е корумпиран и се обогатява, но той заделяше средства за разкопки, за музеи, направи много за историческата памет...*

В различни среди на македонското общество могат да се чуят следните предположения за промяна на името: Нова Македония, Северна Македония, Горна Македония, Република Скопие, които всъщност са предложени от международните посредници. Коалицията около ВМРО обяви, че промяната на името на държавата може да стане само чрез референдум. Според анкетирания резултатът от подобен референдум е предварително ясен, т. е. мнозинството няма да приеме промяна на името. *Една промяна ще бъде тежък удар върху самочувствието и националната идентичност.* Респонденти възмутено репликират: *Как Нова Македония, като сме древна цивилизация... Това е коварство, за да ни натякват след това, че сме млада държава и нация.* Респондент, оттеглил се македонски политик, прогнозира: *Ако шест месеца след сформирването на новото правителство Република Македония не влезе в НАТО, в Македония е възможно*

1 „Радко“ е псевдоним на Иван (Ванче) Михайлов (1896-1990), деец на българското национално-освободително движение в Македония, дългогодишен лидер на ВМРО.

да започнат нови процеси – автономия на албанците, федерация или направо отцепване. Не само той, а и голяма част от албанските политици заявяват с твърд тон, че ако не се случи незабавно приемане на Македония в НАТО и ЕС поради „тъпия инатлък“ на македонците, те по един или друг начин, освен де факто, ще постигнат и де юре кантонизация на Македония. Някои от по-радикалните казват заплашително: *Ние искаме да сме в НАТО, а Албания вече я приеха. Ще се интегрираме към евроатлантическите структури чрез тях – след федерализация, разбира се.* В Дебър директно и мрачно казаха: *Това, Македония, не е държава – дори не е ясно защо търпим. Ще правим Велика Албания – треперете!* Респондент, политик от Дебър, казва: *Истината е, че ако ни нямаше нас, албанците, Македония вече нямаше да съществува!* Бяха много ядосани – трайно безработни. Около 16 хиляди души от 22-хилядния град живеят преобладаващо в Ню Йорк и малко – в някои страни от Европа. Безработицата е над 70% по думи на респонденти: *Не ни питайте колко души са заминали в емиграция, а питайте колко сме останали тук, защото в Ню Йорк имаме един цял многохиляден Дебър.*

Драмата на македонската идентичност

През последните сто години и особено интензивно след Втората световна война в Македония се формира нова балканска нация, която активно търси аргументи и престижни идентификационни маркери за утвърждаване. В този контекст важно място имат историческите аргументи. Особено популярна е тезата за античния произход на македонците и пряката им връзка с най-великия завоевател – Александър Македонски. Изтъква се, че най-древната писменост (все още неразчетена) е македонската. Могат да се чуят също мнения, че „Македония е библейска страна“, че „има най-много археологически паметници“, че „македонците са най-старият народ на Балканите“. Фиксирано около тези или подобни аргументи, голяма част от македонското общество живее в една ирационална среда на прекомерно високи самооценки и претенции, на чувство за обида от всеобщо подценяване и посегателство. От друга страна, ниският жизнен стандарт, ограничените възможности за пътуване, политическата нестабилност и липсата на ясни перспективи за развитие водят до силна фрустрация, която често се проявява чрез засилване на ксенофобията, насочена най-често срещу албанците и българите. Според мнението на един от анкетиранияте, *македонската нация*

не е етнически, а психологически феномен. Респондент българин-“татарин”¹ през смях разказва за дебатите си с македонци, негови приятели, които са увлечени по новата теория, че македонците са дали началото на бялата раса, както и за първата македонска писменост от преди седем хилядолетия. *Питам ги, защо тогава мразите албанците и българите – те са от бялата раса, вие сте им родоначалници... или значи се отказвате от светите Кирил и Методий, защото се оказва, че македонската азбука е много по-стара... Луди хора.* Респондент експерт разказва за училищни шествия, на които учениците са облечени в брони, досущ като воините на Александър Македонски, а на китките им са вързани мартеници – забравен, но възстановен древен символ на македонците. На нашата реплика, че всички тези измислици не е възможно да въздействат върху хората, поне не масово, научаваме, че общият процент на неграмотните и хората с ниско образование в Македония надхвърля 56%, че македонците с висше образование са само 6% и не е чудно, че голяма част от новите маркери за идентичност се приемат като истина.²

Поставена в сложна политическа, геополитическа и социална среда, македонската идентичност се намира в динамично състояние и търпи силни – както вътрешни, така и външни влияния. Има различни полета на изграждане на идентичността. На първо място това е историческият дебат, чрез който се конструира собствена историческа памет, гарантираща уникалността на македонския народ. Друго поле на въздействие е политическата пропаганда, която демонизира най-близките съседи (българите и гърците са кръвожадни вълци, които късат парчета от Македония). Тежката икономическа стагнация в страната, липсата на политическа стабилност и перспективи за развитие на новата държава влияят негативно за укрепването на македонското национално съзна-

1 В Македония около 1000 семейства открито отстояват българската си етническа принадлежност. Те са наричани „татари“, както неофициално са наричани българите изобщо. Българите-“татари“ в Македония трудно намират работа, следени са от службите за сигурност и живеят сред ред други неудобства във всекидневието. Според тях хората, които знаят, че са с български произход, но се боят или не желаят да се афишират, са около 100 000. Всички останали, дори онези, които имат множество роднини в България, отказват да приемат тази историческа истина и се самоопределят като македонци, много от които – дори като македонски националисти.

2 Процентите са цитирани по думите на респондента. Според преброяването от 2002 г. сред населението на 15 и повече години без основно образование са 18.2%, с основно образование – 35.0%, със средно образование – 36.8%, с полувисше – 3.1%, с висше – 6.8%.

ние. Към това трябва да се добавят и много силните исторически аргументи, които идват от България чрез публикуването на книги и сборници, които доказват българския, до началото на XX век, етнокултурен характер на населението във Вардарска Македония. В крайна сметка, македонското национално съзнание е в процес не само на формиране и укрепване, но и на колебание и промяна, за която, освен обективни, има и много лични мотиви.

Тежката меланхолия на македонците от края на XX век и първите години на новото хилядолетие са отстъпили на видимо окопитване, опит да се излезе от депресията и да се търси форма на национално оценяване. Това най-ясно се вижда в градовете и по-малките селища, които са почти етнически чисти, населени само с православни македонци и някакъв процент православни роми. Там се чувства силно оживление, независимо от безработицата, висок дух, но най-вече се виждат спокойни хора, вдигнали глава след отчаянието и решени да се борят. Крилатата фраза на прилепчани е: *В Прилеп маймун не игра!*, което демонстрира решимостта им да отстояват своето. В Прилеп ни довериха, че има негласно решение на общинския съвет да не се продават земя и други недвижности на хора, които не са православни и славяни. Това решение е сведено и до гражданите, които, въпреки свободата да изповядват частни сделки, отказват да търгуват с хора от друг етнос и религия.

Хипотезата е, че и македонците ще потърсят, като предпочитан, варианта на федерализация или на кантонизация с етнически чисто население, за да организират самостоятелно живота си. Определено се усеща нагласата – дълбоко осмислена и изстрадана, без да се афишира конкретно с думи, че предпочитат да загубят територии, но в останалите да живеят сами, без албанците. Предстои много ясно етническо обособяване, включително и за малцинствата, а също и за онези, които знаят за своя български произход. Едва ли върху хода на този процес, който се развива и осмисля като реалност и като философия от края на 90-те години, могат да повлияят външните фактори.

Като цяло македонското общество е силно неудовлетворено от своето настояще, терзае го тежка югоносталгия, затворено в тесните рамки на една етнически поделена територия и държава, чието име, самостоятелна църква, език и национална идентичност се оспорват от съседите ѝ, както и от малцинствата. Македонците живеят в постоянен страх, че притиснатата от намиращите се в демографска и икономическа експан-

зия албанци, „утре“ държавата им може да се разпадне. За да се измъкнат от този кошмар и да подхранят самочувствието си, голяма част от македонците са фиксирани в исторически представи за величието на антична Македония.

Самите албанци са спокойни и съвсем наясно с идентичността си. Сред тях също са разпространени доста исторически митове, които гравитират около най-стария балкански етнос, илирите, най-силния и героичен народ, който знае как да отстоява своето. Проучват най-важната за съизмерване нация на Балканите – българите, с които предстои да съжителстват, да делят територии и да управляват. И в най-затънтените селища албанците четат или разказват българската история, защото определено тя е избрана като модел за следване: национално възрождение, обединение и изграждане на държавност. А също и като потенциален съперник, респонденти албанци ни задаваха в няколко различни градове един и същ въпрос: *Колко останяхте българите, защото чуваме, че демографски намалявате? Ние сме решили, че ще се успокоим, когато станем колкото вас и повече. Ама вече май сме ви достигнали, като се имат предвид и нашите хора от диаспората по света... май отива към осем милиона.*

Македонските геополитически страсти към съседите

За македонците най-важните партньори на Балканите са: **1.** Сърбия и другите бивши югорепублики; **2.** Гърция; **3.** Турция; **4.** България, чиято важност е нараснала след приемането ни в ЕС. Албания се изключва, Косово – също, защото те са част от мрачната тема за албанците. В известен смисъл тази подредба има и оценъчен смисъл, отразявайки повисокия престиж на Гърция и Сърбия спрямо България и пълното отхвърляне от страна на македонците на Албания – не само като непрестижна държава, но и като потенциално враждебна спрямо Македония. Прави впечатление, че в тази схема Косово изобщо липсва, нито един от респондентите не пожела да обсъжда темата Косово не поради страх, а, според нас, защото все още са потресени, че международната общност им изработи по най-перфиден начин бъдеще с още един албански съсед, и, разбира се, защото съчувстват на най-близките си – сърбите. Македонците изпитват най-топли чувства към бившите югорепублики. Те са страните, които, първо, не са въвели визи и са отворили границите свободно за работна ръка от Македония и, второ, техните телевизии излъчват по една, две или три програми, които са много гледани от ма-

кедонците – както информационни и политически, така и културни и музикални. Единствено от тях македонците не очакват „нож в гърба“, а само подкрепа – икономическа, културна и интеграционна.

На другия полюс са албанците. Те развиват най-активни отношения с Албания и Косово.

Един от важните въпроси за македонците е свързан с уточняването на границата с Косово. На второ място стои проблемът за признаването на Косово. Съществуват различни мнения и оценки за независимо Косово. Според оттеглил се от политиката респондент: *С независимо Косово нищо не е решено. Това е само още една фаза на Балканската криза. И да се признае Косово, и да не се признае, и да се подели, крайната сметка ще плати Македония.* Бившият политик прогнозира, че в Македония може да се стигне до протекторат подобно на Босна. *Ако погледнете на картата, Босна и Херцеговина е една държава, но реалността е друга. Ако решим да дефинираме Македония в перспектива – то това е Ливан.*

Турското малцинство в Македония е спокойно за своята идентичност, има ясната подкрепа на Турция, включително турски ТВ-канални, вестници, право за обучение на турски език, турска езикова гимназия от веригата, представена на целите Балкани, и т. н. Турците са видимо дистанцирани и избягват досег с албанците по простата причина, че с тях не могат да имат диалог, тъй като албанците не ги приемат за турци, а за турцизирани албанци. Затова, макар да имат свои политически и неправителствени сдружения, турците търсят коалиции, а и предпочитат засега да бъдат представлявани при възможност от общонационалните партии.

Според анкетираният българин в Македония: *Албанците са народ в експанзия, който изживява възрожденски романтизъм, какъвто ние сме изживели преди 100 години. Албанците са готови на всичко, федерацията е неизбежна.* Може би единственият проблем, който те усещат в тази ситуация, е: *За нашата част от федерацията всичко е ясно – тя е православна и славянска, но какво ще стане с албанската част? Собственост на американците?* Предлагаме на респондентите една хипотеза. Американците се нуждаят не само от военни бази на Балканите, но повече от жизнен човешки ресурс за своите мисии по света, защото американските граждани вече се бунтуват срещу това да дават децата си за пушечно месо. И този ресурс са албанците от всички територии на Балканите. Оказва се, че респондентите споделят тези разсъждения и са убедени, че далечната перспекти-

ва е: Западна Македония заедно с Косово и Албания да се превърнат в американски дългосрочен протекторат и постоянен източник на войници – *Правили са го по време на Османската империя, не виждам нищо различно, защо да не стане и сега...*

Изводите: членството на Македония в НАТО и интеграцията ѝ в ЕС засега изглеждат твърде проблематични. От една страна, липсва обществен консенсус за държавно устройство на Македония – мултиетническа или федерална държава. Македония има също нерешени спорове с повечето от своите съседи: със Сърбия – за узаконяване на Македонската патриаршия, с Гърция – за името на държавата, с България – за етнокултурния характер на македонския народ и език. Всяка от тези държави, особено Гърция и България, които са членове на НАТО и ЕС, могат да поставят ултимативно тези въпроси и да блокират европейската интеграция на Македония.

Албанското възраждане в Македония и междуетническите отношения

През последните няколко десетилетия на Балканите се създаде своеобразен албански синдром. Бурният демографски растеж на албанците, съчетан с географската и икономическата им експанзия, се определя от някои респонденти като „природно бедствие, което помита и унищожава всичко“. Към това се добавя и обидно демонстративната за македонците, необяснима и ирационална подкрепа на американците и някои европейски държави към албанската кауза на Балканите.

По повод на албанската експанзия се разказва следният виц: „Един албанец поиска да купи от косовски сърбин къща и земя. Попитал го колко иска да му плати. Сърбинът отговорил: 100 хиляди евро и 3 кг злато. С тези пари сърбинът планирал да отиде да живее в Белград и да си купи апартамент, да изучи и задоми децата си. Албанецът след време се върнал и му донесъл 200 хиляди евро и 6 кг злато. На изумлението на сърбина от тази щедрост обяснил: Да не вършим нещата два пъти. Купи си, моля те, с тези пари апартамент направо във Виена, за да не се налага да се преместваш два пъти!“ Македонците със смях разказват и актуализирана вулгаризирана версия, защото предишната била отпреди 1999 г. В сегашната македонецът искал 100 хиляди, а албанецът му казал: „Че за какво ми е да ти плащам, когато на мен ще ми дадат толкова, за да те убия и пак да ти взема къщата...“

Драган Латас, а и други респонденти македонци, се опитват да размишляват в далечна перспектива, с логика почти в областта на точните науки: *Не може албанците вечно да бъдат в експанзия. Ще се компресира обществото, докато може, после ще има декомпресия. Ще се стигне до естествено равновесие и експанзията ще спре.* В посока на намаляване на натиска влияят основно два фактора. Първият е свързан с насочването на голяма част от албанците към Западна Европа и САЩ. Ограничените стопански възможности в Македония са причина все повече албанци да заминават на работа на Запад. През последните десет години е налице нова тенденция – изселват се целите семейства. Според неофициални оценки около 20% от македонските албанци вече живеят в чужбина. Вторият фактор е свързан с процеса на намаляване на раждаемостта. Всички анкетирани потвърждават, че това е устойчива тенденция, свързана с модернизацията на албанското общество и еманципацията на жените.

Новост в албанския политически живот е лансирането на все повече жени в политиката.

По отношение на НАТО и ЕС албанците са изключителни оптимисти. Според повечето анкетирани до пет години Македония ще влезе в ЕС. *Ако македонците не искат да бъдат приети в НАТО заради името, ние, албанците, ще влезем в НАТО без тях...* – това е най-честият отговор на албанските респонденти.

Според македонските българи албанците имат ясна стратегия. *Те искат, ако не държавно обединение, то духовно обединение на всички албанци, тесни икономически и социални връзки. Тук няма компромиси дали в една или в три държави – ще бъдат заедно.*

Екипът ни беше потресен от факта, че всички пътни табели в Западна Македония бяха частично повредени – надписите на македонски език, на кирилица и на латиница, бяха изчегъртани, заличени с черни спрейове или частично изрязани – просто липсва част от табелата. Министърът на финансите каза, че не знае за какво става дума. Респонденти, младо семейство селяни, които продават мед и други продукти между Струга и Охрид, ни разказаха, че „това е от два-три месеца, след признаването на Косово, заличиха всички табели, искат да са на албански...“ Всъщност заличените табели много ясно очертават една бъдеща хипотетична граница на федерацията, в това число – някои вътрешни албански анклави.

Особено силен е натискът на албанците за самостоятелна образователна система. Ученици протестират в градовете, в които сегрегацията все още не е регламентирана практика. Звучи абсурдно, защото по света се хвърлят средства и усилия за десегрегация, а в Македония става обратното. Дори в Дебър, където гимназията е една, учениците са разделени на смени: сутрин учат албанците, а следобед – македонците, торбешите, българите, ромите, турците. Предложили на турците да се отдели образование на турски език в някаква междинна смяна за тях. Те отхвърлили: „Благодарим, но предпочитаме, както е било винаги, да се учат децата ни заедно с македонците и с торбешите.“

На албанците не им пречи съжителството с другите етноси, защото те просто не ги забелязват и не се съобразяват с тях. Не правят никакви опити да демонстрират уважение към другите, какъвто е например моделът за съвместимост и несъвместимост в българските селища със смесено население, а впрочем, което се опитват да правят и македонците в контактните зони.

Македонците, турците, торбешите и ромите в смесените селища се чувстват притеснени, унизително шептят, когато говорят, озъртат се, живеят в сериозен дискомфорт: *Ние никога не ходим в техните кръчми и кафенета, а те идват в нашите най-спокойно...*

Патилата на българите-татари в Македония

В този параграф говорят самите наши братя „татари“:

„В началото на 90-те години българите в Македония мислехме, че ще се възстанови българщината в Македония. Но нещата не станаха, както ги мислехме. Ние тук имаме нужда България да застане зад нас във всичко: морално, финансово, политически. Ако утре ние бъдем преследвани, ЕС да застане заради европейския си партньор България и да ни защити. Иначе ние тук сме оставени като самотни стрелци във вражеска територия.“

„България ни разочарова с това, че позволява на популистки политици и псевдочучени да правят кариера на наш гръб. Колко хора от политическия и научния елит преживяха живота си, като се занимават по най-безобразен начин с неща, които деформират, изкривяват, манипулират, а това засяга нашия реален живот тук – в Македония.“

„Цялата история на антибългаризма е пълна с насилие. Няма къща, от която да не е убит някой от сърбите. Подбирани е най-качественото, убивани са не терористи, убивани са доктори на науките и професори, писатели, за-

вършили образованието си в чужбина. Без да обидя някой, днес ние сме продукт на утайката. Има масови гробища. Тук в Охрид има един бунар, пълен с убити интелегенти. Тогава не е имало медии. Убийствата са ставали нощем или рано сутрин. Вторият етап са затворите. Третият етап е насилието – пряко и косвено, чрез невъзможност да работиш, да се образоваш. Това е резултатът. Не можем да оцелеем. Аз два пъти съм нападан и бит на улицата след публикувани статии в медиите. Прилага се под различна форма насилие и омраза.“

За лидерите на движението РАДКО македонизмът е един вид раково образование.

По въпроса дали България да бъде по-твърда спрямо Македония, има различни мнения. За част от анкетираните „втвърдяването на позициите на България само ще провокира по-силни антибългарски страсти и България ще бъде обвинявана за всичко. България е по-добре да държи една хладнокръвност. Непотребно е паленето на огън.“

Отчита се, че в последно време отношението към българите е променено.

„Увеличава се делът на хората, които гледат със симпатия на България. Но трябва да се знае, че те се намират в позицията на евреи във фашистка държава. В къщи говорят едно, а навън – друго. Повечето хора по линията на най-малката съпротива не смеят да изявяват своите предпочитания.

Онова, което трябва да се разбере в България, е, че основният слой от гражданите днес се чувстват македонци. Дори са убедени, че потеклото им е от античните македонци. България трябва да се насочи към изграждане на културна политика и защита, та тази по-малка част от гражданите, които имат симпатии към България, да не бъдат малтретирани и публично заклеявани. Една силова българска позиция ще бъде контрапродуктивна. Сърбите, гърците и албанците да направят сто удара по Македония, а България да направи един удар, ще бъде сто пъти по-силно пропагандиран за омраза от всички други.“

За лидерите на движението РАДКО проблемът е, че тук никоой не ти позволява да бъдеш българин. Как да се изявяваме като българи, като сме поставени извън закона.

Това обаче се оспорва от други интелектуалци българи, които отхвърлят варианта да се борят за статут на малцинство: Това ще бъде отстъпление от всичко, за което сме се борили досега – трябва ясно да се знае, че ние не сме малцинство, ние сме неразделна част от цялото. Българите в Ма-

кедония не бива да бъдат определяни и от България като малцинство, защото това ще затвори пътя за приобщаване на десетки хиляди.

Според анкетиранияте, около 10 000 македонски граждани имат български паспорти. Около половината от тези, които взимат български паспорти, го правят по икономически причини, а другите – от симпатия и желание. Поне 80% от студентите, които завършват в България, остават да работят и живеят там. Това е една нова комуникация, която 50 години е била прекъсната. Смятам, че контактите трябва да стават спонтанно, без някакво насилване.

Нашите респонденти българи направиха препоръки, които представяме обобщено така, както им обещахме:

1. Визите са основен проблем, който се поставя от всички анкетирани. Формално облекченият режим, който е въвела България, не решава в достатъчна степен въпроса. В зависимост от техническия и организационния капацитет е необходимо е да се потърсят варианти за по-бързо издаване на визи или да се премине към издаване на дългосрочни визи. Да се предвиди възможност за живеещите далече от двете консулства да подават молби по електронен път или по пощата, което ще спести време и разходи.

2. Българските паспорти са другият основен начин за осигуряване на лесен достъп не само до България, но и до другите страни от ЕС. Дългата процедура, налагаща многократни пътувания до консулствата или до Агенцията за българите в чужбина, както и намесата на агенции (посредници) оскъпяват в значителна степен тази услуга. Това е причина много от по-възрастните хора с българско самосъзнание или симпатии към България да не подават молби за българско гражданство. От психологическа гледна точка трудното получаване на паспорт създава впечатление, че България не желае да припознае като българи живеещите в Македония. Най-често за български паспорт кандидатстват млади хора, за които определящи са икономическите мотиви и в по-малка степен българските чувства. Не случайно в разговорите се използва фразата „български паспорт“, а не „българско гражданство“. Възпираща причина за кандидатстването за паспорти е също силният обществен натиск в Македония, който заклеява притежателите на български паспорти като предатели. Основен проблем за много от македонските граждани с български паспорт е намирането на работа. Честа практика е отказ за

назначаване на работа с обяснението, че „за македонците няма достатъчно работа, та да назначаваме „татари или бугараши“.

3. По-активна и твърда политика на България за спазване на **човешките права** на македонските граждани с българско самосъзнание.

4. Отваряне на **български образователни и културни институции** в Македония, които да провеждат активна политика.

5. Предполага се, че даването на **зелени карти за работа в България** – бързо и масово, ще окаже силно влияние не само върху работещия, но и върху цялото му семейство.

Общо е мнението, че България трябва да води политика на **широко стопанско и културно отваряне** към Македония. От изключително значение е преодоляването на всички формални бариери. Българската политика да се ориентира към по-широко навлизане на български фирми; масирано присъствие на български медии. Всичко това ще осигури нова динамика на движение на хора и стоки и лесен достъп до информация. Широко разпространено е мнението, че модерните принципи на развитие изискват по-висока пропускливост на границите и фактическото им премахване. Подновените гранични пунктове означават само едно: че в средносрочен план България има намерение не да премахне, а да засили граничния контрол, т. е. обективно да се ограничи придвижването от двете страни на границата.

Изводи и препоръки

1. Македония е фактически сегрегирана във всички сфери на обществения живот – селищна и градска инфраструктура, политически живот, образователни и културни институции, икономически активности и търговия, медии, всекидневие. Все по-разгърнато настъпва идеята за ползите от формалната кантонизация или федерализация, за да бъдат регламентирани – чрез закони или промени в конституцията и категорични правила – пространствата на македонците и пространствата на албанците. Предполага се, че това ще отвори възможности за завръщане на македонци от диаспората и вкарване на инвестиции в икономиката.

В края на 90-те години и началото на XXI век тези възможности и реалности се изживяваха като кошмар за македонците и другите малцинства в Македония, но като желана и възможна перспектива за албанците. Към края на първата декада на този век конюнктурата е измести-

ла перспективата така, че мнозина македонци вече желаят федерализацията като начин за национално оцеляване, а албанците са разширили своите апетити и прогнозираат по-широки възможности и пълномощия за себе си, както и доминираща позиция върху по-значителни дялове от територията на Македония. Връзките им с албанците от съседните страни не се поставят под съмнение, защото са факт – границите на Македония със съседните земи, населени с албанци, са практически номинални.

2. Македонците, турците, торбешите, ромите и другите малцинства - от една страна, и албанците - от друга, не могат и не искат да живеят заедно, защото съществуването им в съвместни пространства е комплицирано и дискомфортно за първите и предизвикващо раздразнение и високомерна нетърпимост у другите. Поради спецификите на племенно-кланово-патриархалната култура, която е още неизживяна при албанците, те разбират и практикуват двойствен/шизофренен морал във всекидневието – простъпки, които са недопустими по отношение на своите, често не се дефинират като такива и не се порицават по отношение на „другите“, на „чуждите“.

3. Опитите на международната общност, на европейските институции да насърчават мултиетническа Македония и да разчитат, че, някога интегрирана в ЕС, тя ще се стабилизира като държава на македонците и албанците, са безпочвено измамни, несъстоятелни и ще се провалят в дългосрочна перспектива.

4. Интересите на България са да изработи и поддържа трайно изключително енергична и последователна политика към Македония, която да не бъде агресивна, а мека, ненатрапчива и въздействаща. Да се изработи ясна и твърда концепция за подкрепа на хората, които се афишират като българи – финансово, юридически, културно, без те да бъдат дефинирани като „българско малцинство“, да им се предоставят възможности, икономически и културни ниши и други, за да се чувстват напълно интегрирани като част от българската нация. За останалите македонци – без вето, без нараняване на самочувствието, без натягане, че са някакво мнозинство от криптобългари – политика на зелени карти, свободни възможности за участие на трудовия пазар, на безвизов режим и всякакви улеснения за образование в българските университети и гимназии.

Петър-Емил Митев е български политолог и социолог, професор по политология в СУ „Климент Охридски“

Коментари (5)

- 02-04-2009|**Мари**

Антонина Желязкова и Петър-Емил Митев са направили нещо добро и полезно с това изследване.

То обаче за съжаление, ако предизвика дебат, беше само от страна на хора, които или не разбират за какво точно става дума или не искат да разберат.

- 03-04-2009|**Гост** – Митологемите и фалшификациите

Македонският българин Виктор Канзуров зададе на два пъти само през м. март 2009 г. въпросът: «Кой и защо манипулира и заблуждава българите относно Македония и македонците?!» В този въпрос е и отговорът на т. нар. «научна» теренна работа «Митев-Желязкова-Стойковски»! Захранването на българите и българското общество с пропагандно модифицирани «научни» разработки надали е най-полезно за самите българи, но е жизнено необходимо за экс-комунистическите производители на заблуждаващи митологеми, върху който може с години да се паразитира във вътрешно-политическия живот в България! Особено в предизборно време!

- 03-04-2009|**GeA** – 55 интервюирани?

от 55 души интервюирани на живо и извадки от медиите – се правят заключения? Контент-анализ – базиран на емоции и представяне на едни или други аспекти в «благоприятна светлина»?

ами ние дневно се срещаме с повече от 55 македонци и албанци само във висшите училища в Благоевград

Онова, за което «точно» става въпрос – колко сме добре в България и колко сме зле в Македония – това ли е? Пак ли си говорим за война? Пак ли хората на Балканите останаха в малцинство? Не е толкова на повърхността – не е ужасно дълбоко – просто се задават избори.

- 04-04-2009|Гост – Избори ли?

И какво общо има тази книга с изборите? Хайде стига с тия психопатски отклонения. Книгата на Митев-Желязкова-Стойковски не претендира за изчерпателност на проблема. Нека опонентите да направят свое проучване. А не да злобят и да плюяг, още преди да са прочели книгата.

- 07-04-2009|Гост – антропологията

Доста се дразня когато Желязкова и сие използват думата антропология. убедена съм, че не дотам разбират от антропология и най-вече не правят антропологични изследвания.

А това изречение е просто безумно и доказва горното ми твърдение «Торбешите, които определено антропологически са досущ като българите мюсюлмани в Родопите и като гораните в Косово и Албания – красиви, белокожи и руси, имат своя партия, която се явява самостоятелно на изборите»

Как се прави спешна антропология

Автор: Чавдар Маринов

В първия си брой за 2009 г. в. *Култура* е публикувал части от тази книга. Авторите ни предлагат „антропологическа снимка“ на Република Македония, издържана във вече утвърдения стил на „спешната антропология“ – запазена марка на Международния център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия (IMIR). Митев, Желязкова и Стойковски си поставят като водещ въпрос до каква степен мултиетническото съществуване в бившата югославска република има бъдеще. Темата е безспорно интересна, а и важна – става дума за съседна страна, с която – както напомнят авторите – „ни свързват дълбоки родови, исторически и културни връзки“. Някой може да се усмихне – последното твърдение е клише, често експлоатирано в родната патриотарска продукция. За жалост, то не е единственото в публикувания текст.

Всъщност, не е ясно какво ни предлагат тримата изследователи от софийския тинк-танк: антропология, репортаж, политическа стратегия или национална пропаганда. Научаваме, че теренната им работа е продължила по-малко от седмица – от 15 до 20 май 2008 г. За това кратко време били използвани „антропологически беседи, свободни разговори с четири фокус групи чрез авторизирана система от въпроси за набиране на дълбочинна информация, включено наблюдение и постоянен контент-анализ на всекидневната и седмичната преса, както и на предавания от ранните сутрешни и късните нощни блокове на различни ТВ-каналите“. Трудът, положен от екипа, изглежда непосилен, но става направо невероятен, ако се вземе предвид, че за петте дена терен авторите са успели да интервюират 55 души от няколко националности, с твърде разнообразен социален статус (политици, хотелиери, учени, селяни), от 18 до 80 години в 10 града, няколко села и един манастир. Средно това прави 11 души на ден в минимум две-три селища... Не се разбира обаче смисълът на целия този труд: повечето заключения не надминават по дълбочина манипулатив-

ните репортажи на кореспондента на БНР Мартин Минков. Нещо повече: на моменти реториката на текста удивително напомня тази на Карачановото ВМРО и на „Македонския научен институт“ на „Пиротска“ 5.

На първо място, съавторите изобразяват **македонците** като лутащи се в смехотворни измислици зомбита, като параноици, които вярват в духове – в „*призрака на Велика Македония*“. Митев, Желязкова и Стойковски са щедри на анекдоти за патриотарския им максимализъм в стил „*луно, земя македонска*“. Подчертава се популярността на Александър Велики и на античната митология, лансирана от управлението на Никола Груевски. Оркестрираният от правителството национализъм е в частност виновен, че миналата година Македония не получи покана за членство в НАТО: сами са си криви. Последниците от – както се изразяват авторите – „македонизма“ са изцяло контрапродуктивни: македонската идентичност се тресе от страшна „драма“, а „*македонското общество живее в една ирационална среда на прекомерно високи самооценки и претенции*“.

Аз обаче не разбирам какво толкова специфично има в редица примери, дадени от изследователите: да речем в настояването на вардарци, че държавата им „*има най-много археологически паметници*“? Ами подобни неща твърдеше за България един наскоро починал наш археолог, както и един негов колега, жив и здрав, и близък приятел на българския президент. И обществената телевизия ни убеждава, че България имала най-много културни паметници след Италия. Или какво уникално комично има в идеята, че „*македонците са най-старият народ на Балканите*“, над която, освен авторите на изследването, се надсмя и друг близък до българския президент и до софийския кмет историк? Ами последният публикува книга със заглавие *Българите – първите европейци* в издание на Софийския университет. В произведенията на този учен по-специално се твърди, че докато предците на западниците били джуджета, древните българи били високи по 1.90 м. Президентът дори подарява негови творби на официални чуждестранни гости.

А защо трябва да е особено нелепо мнението, че мартениците са „*древен символ на македонците*“? По-абсурдно ли е от родната представа за този „обичай“: може би Митев, Желязкова и Стойковски вярват, че той е типично български и датира от времето на Аспарух? Достатъчно е човек да си пусне телевизора или радиото на 1 март, за да чуе десетки версии на тази идея. Вярвам, че едно посещение на север от Дунава би запознало екипа и с други хипотези. Вместо да ни обясняват що за екзотика са

македонците, авторите щяха да направят по-добре, ако се бяха загледали повече в контекста, от който идват.

По-големият проблем е, че говорейки на едро за македонците, изследването не ни казва за *кои* македонци по-специално става дума. Не се прави никакъв социален анализ, никаква дисекция на обществения профил на така нелепите националисти край Вардар. Вместо това, като в многотиражен вестник, се говори за македонциТЕ въобще. Авторите примерно пропускат факта, че миналата година Македонската академия (МАНУ) публикува разгромяваща студия на акад. Петар Илиевски относно т. нар. „древномакедонски надпис“ на Розетския камък. Такива „подробности“ обаче не са интересни: пречат на карикатуризирането на съседите като националистични параноици. Как ли обаче биха реагирали същите тези автори, ако ги идентифицират с Божидар Димитров или с Николай Овчаров само защото са българи?

Не става ясно и как се връзват „античният македонизъм“ и толкова подчертаваната от Митев-Желязкова-Стойковски сърбофилска нагласа на македонциТЕ. Научаваме, че последните „се възхищават“ от сърбите, в подкрепа на което се цитират популярни клишета за сръбската „солидарност“, които могат спокойно да се чуят и в България. Твърди се, че за македонциТЕ „най-важните партньори на Балканите“ са Сърбия и другите бивши югорепублики, че те „съчувстват на най-близките си – сърбите“. Пропуска се детайлът, че прехласването по антична Македония е в своя патос точно толкова антибългарско, антигръцко и антиалбанско, колкото и антисръбско. И обратно – че югоносталгичните среди са по правило критични към историческите иновации на сегашното ВМРО–ДПМ–НЕ. Картината е, разбира се, сложна, но авторите искат да я подредят по свой вкус. Македонците се оказват едновременно манияци по античното величие и сърбомани. Те са хем великомакедонци, хем носталгици, които скърбят за Титова Югославия. Просто те са всичко, включително взаимноизключващи се неща, само и само да не бъдат българи.

Не са по-малко стереотипите и по отношение на **албанците**. Митев-Желязкова-Стойковски ги представят като хомогенна общност, единен етнически блок. Той стремително нараства и заплашва да помете всичко. На „призрака на Велика Македония“ албанците противопоставят „сянката на Велика Албания“. Те крещат „Ще правим Велика Албания – треперете!“, а на въпроса за бъдещето на град Дебър отговорът им е „страшен“.

Тук авторите не само не правят никакъв социален анализ, но и никакъв политически анализ. Случайно са пропуснати тежките разцепления и конфликти в албанския политически лагер от последните три години. Пропуснато е цялото напрежение между двете основни етнически албански партии – ДСИ и ДПА. Пропуснати са серията политически кризи в страната, до които се стигна вследствие на противоречията между албанци и албанци, в частност насието по време на предсрочните парламентарни избори на 1 юни миналата година. Авторите на изследването са чували само за конфликти между албанциТЕ и македонциТЕ.

Тук се появяват и едни типични божидардимитровски внушения за албански симпатии към българите с оглед подялбата на Македония. Изследователите дори сядат на маса с партньорите си в дележа и почват да разпределят земи. Почти ентузиазирано твърдят, че албанските националисти смятат македонците за българи и че и *„в най-затъntenите селища албанците четат или разказват българската история“*. Ще вметна, че с такова нещо не съм се сблъсквал по време на многото си по-дълги от пет дена престои в Македония, включително и в „затътени“ кътчета, но затова пък многократно съм чувал албанци да считат македонците просто за „славяни“ близки до сърбите. Отдавайки предпочитание на албанския стереотип за българския характер на „славо-македонците“, авторите явно искат да кажат: *„Ето, и чуждото малцинство знае историческата истина!“*.

Това обаче е единственият „положителен“ момент относно албанското население. Следват предимно внушения за бомбастичната му раждаемост – тема, по която изследването зазвучава почти като предаване по телевизия „Скат“. Наистина Митев-Желязкова-Стойковски споменават, че раждаемостта е напоследък спаднала и в албанските региони, и че оттам има силна емиграция към Западна Европа. Но на общия апокалиптичен фон този крехка информация се губи. Вместо това се възпроизвеждат обичайните клишета за „клановия характер“ на албанското население, който – за разлика от предишни публикации на Желязкова – също не е подложен на никаква антропологична дисекция. Самата дума „клан“ звучи страшно – почти като „клане“. За сведение, добре запазена кланова структура има и Черна гора – което не ѝ пречи да бъде успешна туристическа дестинация, например. В Република Македония пък значителните разлики между градски албанци и селяни-албанци, що се отнася до семейната структура и споделяните ценности,

бяха предмет на задълбочено изследване на антроположката Василики Неофотистос.

Идваме и до нашето гардже, което, разбира се, си е най-хубаво. Без особена грижа за актуалните демографски данни, **българите** в бившата югославска република са наредени на равна нога до македонците, албанците и турците. Авторите ни запознават със сдружението „Радко“ и с *„патилата на българите-татари в Македония“*. Не разбираме що за политически фактор е „Радко“ – може пък да е партия фантом, чиито конци са изцяло дърпани от софийското ВМРО? Митев-Желязкова-Стойковски не си поставят подобни въпроси: те описват жестоката съдба на хора, изцяло забравени от българската държава, *„оставени като самотни стрели във вражеска територия“*.

Аз лично имам обратното впечатление: че български партии и държавни агенции са особено активни в бившата югорепублика. Че раздават стипендии, от известно време и паспорти, че изпращат всяка година хора, които на централния площад на Скопие развяват трикоълора... Подробностите за активността на София обаче пречат на потресаващия разказ за драматично изоставени патриоти-българи, които сами се борят против един чудовищен противник, като Давид срещу Голиат. Така Митев-Желязкова-Стойковски възпроизвеждат любимото ни оплаквателско клише: как всички наши съседи са страшни шовинисти, а само ние – „национални нихилисти“, само ние не се грижим за своите.

Не искам да бъда разбран погрешно: не отричам, че в Република Македония има хора, които се смятат за българи – какъвто е вероятно случаят на Горан Стойковски. Смятам, че ако се нарушават техни права, трябва да се реагира – както от българската държава, така и от правозащитни организации. Впрочем, демонизираният от родните националисти Български хелзинкски комитет се застъпи за „Радко“. Но учени като Петър-Емил Митев и Антонина Желязкова трябваше да проявят повече рефлексивност. Вместо да ни пробутват едно сълзливо повествование, трябваше да обяснят кои участват в „Радко“, откога, с какъв социален профил, възрастова група, степен на образование, връзка с организации в София или в диаспората, и в крайна сметка за колко човека горе-долу става дума. Казва се, че *„трудно намират работа, следени са от службите за сигурност и живеят сред ред други неудобства във всекидневието“*, но същото твърдят за себе си и ОМО „Илинден“ в Пиринския край. Може би е добре да се сравнят двата случая, още повече че според данните от преброява-

нията „етническите македонци“ в България са повече от „етническите българи“ в Македония.

Ние не научаваме от разказа на Митев-Желязкова-Стойковски и кои са лицата, които обиждат последните като „татари“: всички македонци ли го правят, само част от тях ли, в парламента или на село, в научни институти или във футболен фен-клуб? Това все пак не е все едно, но авторите предпочитат отново да говорят за македонциТЕ въобще. В интерес на истината, дори ако говореха за македонскиТЕ националисти, нещата нямаше да са по-ясни: срещал съм крайни македонски националисти, които имат симпатии към България по различни причини. Разговарял съм с лица, които обожават Тодор Александров и са същевременно сигурни в благородното антично потекло на народа си. С риск да направя хората край Вардар дори по-странни, бих казал, че положението с идентичността там е по-разнообразно от противопоставянето на македонци и „татари“, което ни рисуват тримата изследователи. Не бива при това да се изпуска фактът, че хората с българско национално съзнание са значително по-малко от ромите, сърбите, бошняците или власите, за които – поне в публикуваните от *Култура* откъси – не става дума.

Удивително е и представянето на другите „нашенци“, жертви едновременно на македонизма и албанизма: мюсюлманите, говорещи македонски и наричани торбеша. Без никаква антропологическа чувствителност към артикулациите на етничността, авторите им приписват същата идентичност като тази на помаците в Родопите. Внушава се, че в България те имат „братя“. Може да се запита защо тъкмо помаците са им братя, а не, например, бошняците, с които торбешите се чувстват солидарни, а и понякога дори се идентифицират. Отговорът е, че авторите вярват в българската идентичност на това население: според техния силогизъм, помаци=българи, а торбеша=помаци. Дългогодишен изследовател на мюсюлманските общности на Балканите като Желязкова все пак със сигурност знае, че двете предпоставки на силогизма се коренят единствено във вярванията на българския национализъм. Ако част от помашкото население се самоидентифицира като българско, при торбешите този процент е нулев.

Ала Митев-Желязкова-Стойковски не спират дотук. Те навлизат с апломб в общопризнатите предели на псевдонаучността, твърдейки, че торбешите *„антропологически са досущ като българите мюсюлмани в Родопите и като гораните в Косово и Албания – красиви, белокожи и руси“*. Стига-

ме направо до образност от „възродителния процес“, която безспорно не прави чест. Срамен и скандален е най-примитивният расизъм, който в случая се внушава. Аз пък да попитам, като са толкова руси помаците и торбешите, защо сме пък толкова черни ние, българите? Да не би – о, ужас! – да се окаже, че сме от различни потекла? ...

Към **турците** в Македония изследователите проявяват съчувствие. Твърдят, че турското население се страхува и страда от албанския експанзионизъм. Реалността е обаче по-нюансирана. Антрополог като Желязкова знае, че традиционно в Македония между категориите „албанец“ и „турчин“ не съществува пропаст. Многообразните преходи от едната към другата продължават и до ден днешен, което се потвърждава от най-нови изследвания на професионални антрополози като Бурджу Акан Елис.

Голяма част от клишетата, предложени от Митев-Желязкова-Стойковски, съдържат практически **неверни** твърдения. Сред **дребните примери** е убеждението на съавторите, че Дебър „бил люлка на българската възрожденска просвета и култура“. Ако се приложи към някои дебърски села, това изказване би имало повече смисъл, но пак би било силно преувеличено. Според екипа, в Македония „необичайно Югът и Изтокът са политически по-развити от Запада и Севера. Югът е по богат от Севера.“. Не знам какво точно значи „политически развити“, но самите изследователи наблягат на политизацията на албанското население, което живее именно в Запада и Севера. Албанските села изглеждат често твърде богати и, както констатира самата Желязкова в по-ранни статии, в тях „кипи живот“. Обратно, точно на изток към българската граница има селища с огромен процент безработица: в печата се говори дори за „мъртвите градове“ на Източна Македония (Берово, Кратово, Крива Паланка, Радовиш, Пробищип и др.), където без работа е половината или мнозинството от населението. Към това може да се добави фактът, че и в Албания, в Гърция, а комай и в България Югът е стопански по-развит от Севера. Да не би авторите да искат да кажат, че Южна и Източна Македония са просто етнически „по-чисти“?

Митев-Желязкова-Стойковски твърдят, че македонското общество се терзае от „тежка югоносталгия“. Всъщност по тази тема има вече сериозни изследвания, които не личи да се познават. В тях въпросното понятие е социологически разложено: смисълът на термина югоносталгия не е по никакъв начин очевиден, както явно смятат съавторите. В край-

на сметка, може да се каже, че днес носталгичното спомняне на Титовата федерация е доста по-слабо, отколкото преди едно десетилетие. Понастоящем в Македония расте младо поколение, което не говори (или се справя много лошо със) сръбски/хърватски и за което Югославия е абстракция от миналото.

В текста има и редица преувеличения: *„Екипът ни беше потресен от факта, че всички (така! – Ч. М.) пътни табели в Западна Македония бяха частично повредени – надписите на македонски език, на кирилица и на латиница, бяха изчегъртани...“*. „Всички“ едва ли. Мога да предоставя на авторите снимки от август 2008 г. (т. е. след тяхното теренно проучване) на пътни табели в Западна Македония, край населени с албанци места, на които македонският надпис си стои. Но това са само дребните неточности, а за съжаление има и много едри.

Например, Митев-Желязкова-Стойковски подемат любимата песен на социалиста Божидар Димитров за бившата югорепублика като музей на комунизма под открито небе. Те твърдят, че в Македония символите на бившия режим са далеч от преразглеждане: *„В България, която беше заливана от вълни на радикален антикомунизъм в началото на прехода, е дори трудно да си представим, че и досега държавният герб на Република Македония е същият, както по времето на Тито, издържан в стил соцреализъм и с червена петолъчка.“* Те пропускат факта, че ако гербът не е променен, това не е понеже политиките в Македония много го харесват, а именно поради прекалено многото идеи с какво той да бъде заменен. Едноностранчивостта на тримата изследователи обаче се превръща в откровено криене на истината при следното сравнение: *„БКП/БСП се реформираше под силен антикомунистически натиск. Не можеше да мине без Декларация за отговорността и вината, без нова програма. Нищо подобно не се случи в Македония.“* Всъщност, нещата стоят по доста различен начин.

През есента на 2005 г. доминиращият от бившите комунисти кабинет на Владо Бучковски отпусна обезщетения на преследваните от Титовия режим по политически причини. Същите бяха реабилитирани като „патриоти“, съдени за борба за „самостояйна и обединена Македония“. През април 2006 г. македонският парламент (*Собрание*) гласува декларация-извинение на жертвите на комунизма. В края на същата година се внесе лустрационен проектозакон, по силата на който агентите на югославската политическа полиция се изключват от широк кръг обществени функции. Странно защо в обзора си на 2008 г. Митев-Желязко-

ва-Стойковски са забравили гласуването на популярно наричания „Закон за лустрация“ през януари същата година. От присъстващите 73 депутати 73 гласуваха „за“, нямаше „против“, нямаше и „въздържали се“: т. е. законът мина и с гласовете на бившите комунисти от СДСМ. Заговори се и за нова законодателна мярка – за реабилитация на всички жертви на Титовото управление. Планира се и посветен на тях музей, който ще се строи в центъра на Скопие. Всъщност, що се отнася до преразглеждането на комунистическото минало, в някои отношения Македония дори ни е задминала.

Буквално преписани от българската националистическа публицистика са тези като следната *„Репресивността на комунистическата система (в югославска Македония – Ч. М.) беше насочена не толкова към „буржоазните отживелици“, колкото към дебългаризация на националното съзнание“*. Или че *„македонският език е бил диалект на българския и че е създаден след Втората световна война“*. Има океан от (социо)лингвистична литература, която дефинира произволно използвани от съавторите понятия като „диалект“ и „език“. Същата литература изтъква езиковите политики, играли роля в създаването на всеки национален език, включително българския, и поставя под съмнение идеята за национална идентичност на „диалектите“, в частност в географски континууми като южнославянските езици. Митев-Желязкова-Стойковски биха могли да задълбочат прочита си на тази научна продукция: цитираният от тях холандски език е точно толкова немски диалект, колкото целият долногермански е холандски.

Вместо това, тримата подчертават *„много силните исторически аргументи, които идват от България чрез публикуването на книги и сборници, които доказват българския, до началото на XX век, етнокултурен характер на населението във Вардарска Македония“*. Не съм наясно за кои книги става дума, защото тези, които знам да се внасят – като *Десетте лъжи на македонизма* – определено не разклащат македонския идентитет, а само разгарят „татарофобията“. Тук обаче ми е по-интересно дали авторите безрезервно вярват в правилността на българските исторически интерпретации по темата. Защото могат да се дадат десетки примери за преувеличения и манипулации в българската историография по „македонския въпрос“. Крайно неприятно е за мен, че изследовател като Антонина Желязкова се е превърнала от бунтар против схематизмите

и инсинуациите на господстващата историография в неин пламенен защитник.

Нещо повече: авторите дори задминават достиженията на родната историографска публицистика относно Македония. Според нея, македонската национална идентичност била създадена по нареждане на Тито след 1944 г. Митев-Желязкова-Стойковски обаче откриват, че македонското „национално съзнание“ е „в процес на формиране“, говорят за неговото „раждане“ днес, дори за „процес на самоутвърждаване на славяно-македонското население като самостоятелен етнос“, който тепърва предстоял. Много хора в България мислят именно така, но който е правил антропологическо изследване на място, би трябвало най-малкото да е забелязал съществуването на хора на 80 и повече години, убедени, че не само самите те, но и родителите им били македонци, а не българи. На същите им е малко късно да се раждат тепърва, противно на вярването на тримата изследователи.

Според последните, албанците пък се „възраждали“: за разлика от македонците, които се тресат от проблеми около самоличността и миналото си, те били „съвсем наясно с идентичността си“. Много е вероятно обаче албанският национализъм да не е по никакъв начин по-еднозначен и „естествен“ от македонския. Изследвания на специалисти като Натали Клейер, а и на самата Желязкова, показват колко мъчно, а и късно се конструира албанската национална идентичност, колко колебания, двусмислици и противоречия има и в нея. Просто, подобно на обичайни български националисти, съавторите искат да внушат, че има нации „наясно със себе си“, и такива, които са „изкуствени“ и се раздират подсъзнателно от този факт. Сред първите са българите и албанците, а сред вторите – разбира се – македонците.

Дори по-смущаващо е, че изследователите пробутват националистическите си внушения **под маската на неутрално цитиране на респондента**. Без никакъв коментар, те ни поднасят изказвания като следните: „*Няма къща, от която да не е убит някой от сърбите*“, „*Албанците са народ в експанзия, който изживява възрожденски романтизъм, какъвто ние сме изживели преди 100 години. Албанците са готови на всичко...*“. „*Бурният демографски растеж на албанците*“ бил „*природно бедствие, което помита и унищожавя всичко*“. Българите в Република Македония били като „евреи във фашистка държава“... Не твърдя, че антрополози трябва да оборват респондентите си, но предлагането на подобни цитати без обективира-

нето на говорителя, на мотивите му, на говорната ситуация внушава, че авторите са съгласни с така формулираните тези.

Митев-Желязкова-Стойковски препредават и мнението на „експерт“, според когото *„общият процент на неграмотните и хората с ниско образование в Македония надхвърля 56%“*. В бележка под линия се дават други числа, но не се уточнява, че сред хората над 15 години неграмотните в Македония са в действителност по-малко от 4% (спрямо почти 2% в България). Не виждаме и разбивка по етноси на отделните групи население по образование: например, какъв е делът на ромите, албанците и другите малцинства сред слабо образованите. Това е все пак важно да се уточни в случая на страна с 35% етнически малцинства. Защото иначе излиза, че авторите се съгласяват с мнението на респондента, според когото „ниското“ образование на македонците е причината да вярват в исторически „измислици“.

Митев-Желязкова-Стойковски ни запознават също така с вярването на активистите от „Радко“, че *„хората, които знаят, че са с български произход, но се боят или не желаят да се афишират, са около 100 000. Всички останали, дори онези, които имат множество роднини в България, отказват да приемат тази историческа истина и се самоопределят като македонци“*. Обръщам внимание на начина на изразяване: в Македония има хора, които знаят, че са с български произход; македонците *„отказват да приемат тази историческа истина“*. Кой говори тук: респондентите, изследователите, Божидар Димитров? Впрочем от ОМО „Илинден“ твърдят, че в Пиринския край *„хората, които знаят, че са с македонски произход, но се боят или не желаят да се афишират, са около 100 000. Всички останали, дори онези, които имат множество роднини в Македония, отказват да приемат тази историческа истина и се самоопределят като българи“*. Ала преброяванията и в двете страни сочат друга картина. Ако пък не им вярваме, можем да си съчиним какво ли не и без да претендираме да сме антрополози.

Освен това, не се разбира аналитичната стойност на цитати като следния: *„За лидерите на движението РАДКО македонизмът е един вид раково образование.“* Може би просто трябва да си спомним, че самата Антонина Желязкова дефинира ситуацията на Република Македония като *„рак с галопиращи метастази“*. Метафората с рака обесивно съпътства теренните проучвания на Желязкова в Македония. Всъщност, авторката се ужасява от собствения си обект на изследване – защо тогава се занимава с него? А и езикът ѝ определено не блести. Според нея, албанците

имали „фашизоидна философия“ и практикували един „шизофрени морал“: професионален антрополог със сигурност не би използвал подобни етикети по отношение на собствените си респонденти.

Явно, проблемът не е толкова в анкетираните, а в анкетиращите. Често проведените от Митев-Желязкова-Стойковски интервюта изглеждат като разговор на чашка – в което няма нищо лошо, в случай че изследователите запазват относителна трезвеност. Но в някои моменти имаме основания да се усъмним в това. Например, когато по собствено признание съавторите внушават на респондентите си, че *„Американците се нуждаят не само от военни бази на Балканите, но повече от жизнен човешки ресурс за своите мисии по света, защото американските граждани вече се бунтуват срещу това да дават децата си за пушечно месо. И този ресурс са албанците от всички територии на Балканите.“*. Със сигурност екипът е обогатил световната политическа аналитика с тези свои проблясъци...

Дотук ставаше дума за едно зле проведено изследване, претендиращо да е антропологическо. Но това не е всичко. Авторите най-открито и несмутено прекрачват отвъд границите на социалнонаучния дискурс, навлизайки в едно профетическо и нормативно говорене. В някакъв момент антрополозите изведнъж се превръщат във врачки, предрешени като диагностици, и в политпропагандисти, наложили маската на загрижени аналитици.

Според техните **предсказания**, предстои много ясно етническо обособяване на малцинствата в Македония, в частност на онези хора, които – обръщам внимание – *„знаят за своя български произход“*. Авторите решават от раз дълго нищените в публицистиката псевдодилеми за бъдещето на бившата югорепублика и щедро ѝ обещават и „албанизация“, и „македонизация“, и „сърбизация“, и „(ре)българизация“ (подчертавам ре), и „гърцизация“. С други думи, от зелника за всеки ще има. Същевременно, почти злорадо зазвучават изречения като следното: *„българите „изтрезняха“ по-бързо от своите балкански съседи. Дойде ред на сърбите да изтрезняват...“*. Очевидно, в съгласие с българските националисти, авторите са уверени, че досега само България е била жертва на съседите си, никога обратното. И че това я е възпитало на изключителна мъдрост, каквато отнелите ѝ Македония сърби едва сега трупат. На македонците обаче не е даден никакъв шанс за изтрезняване – те, като новобранци, тепърва се учат да пият.

Авторите не устояват и на изкушението на конспиративни планове и геостратегически клинове, които бяха така модни през миналото десетилетие. Те говорят за „руски гръцко-сръбски „тунел“ по течението на река Вардар по оста Солун – Белград“. Допускат, че „Русия разчита на съдействие на основата на склонността към консолидация на остатъчните просъветски/ проруски елити, панславизма и панправославието, но, разбира се, и на икономическите облаги за тези страни чрез енергийната си политика.“. Кой са тези хем просъветски, хем проруски, хем панправославни и панславянски елити и какви са основанията за подобни прогнози, Митев-Желязкова-Стойковски не ни казват. Те разсъждават в прости схеми: „сърбите“ и „гръците“ са свързани с „руснаците“ на православна основа. Цялата тази работа обаче изглежда доста аматьорски (впрочем, докато пишех този текст, се получи новина за изгаряне на руско знаме в центъра на Крагуевац тъкмо заради енергийната политика на Кремъл...).

В действителност, сред македонските партии най-православно ориентирана е антикомунистическата ВМРО-ДПМНЕ, като това важи особено за периода ѝ на управление при бившия лидер Любчо Георгиевски (1998-2002), приел по-късно българско гражданство. Тогава се вдигна огромният Милениумски кръст на планината Водно над Скопие, над старите охридски храмове заблестяха неоновы кръстове, започна строежът и на нови църкви. Реториката на българина Георгиевски е крайно православна за разлика от тая на проюгославски настроените политици от старата генерация.

Митев-Желязкова-Стойковски пропускат и това, но затова пък са щедри на катастрофични заключения: „Македония е фактически сегрегирана във всички сфери на обществения живот... Все по-разгърнато настъпва идеята за ползите от формалната кантонизация или федерализация“. Аз обаче се сещам за поне една държава в Европейския съюз, която е „фактически сегрегирана“ – дори столицата ѝ е седалище на основните институции на съюза. Познавам и кантонизирани, и федерализирани страни, в които нищо особено не се случва. Авторите подчертават, че „Република Македония запазва позицията си на несистемна държава, която не е решила структурните си проблеми“. Лично аз бих казал съвсем същото за България. Тримата изследователи са обаче сигурни, че точно Македония няма шанс: „Опитите на международната общност, на европейските институции да насърчават мултиетническа Македония и да разчитат, че, някога интегрирана в ЕС, тя ще се стабилизира като държава на македонците и алба-

ниците, са безпочвено измамни, несъстоятелни и ще се провалят в дългосрочна перспектива.“ Удивителна е нетърпеливостта, с която Митев, Желязкова и Стойковски очакват „рака с галопиращи метастази“ да даде своя логичен резултат.

Чакайки го, те чертаят и съответните **политстратегии**. Тях просто нямаше нужда да ги измислят – можеха директно да ги препишат от памфлета **Българската политика спрямо Република Македония**, издаден миналата година от Фондация „Манфред Вьорнер“ в авторство на Божидар Димитров и др. Съвпаденията между двата текста са очебийни. Учените-антрополози изведнъж директно се обръщат към българската държава и ѝ препоръчват куп хитрости, за които никой досега не се е сетил. Сред тях са облекчаване и премахване на визовия режим за македонците, трескаво издаване на български паспорти, даване на стипендии за обучение в български средни и висши училища, „по-активна и твърда политика на България за спазване на човешките права на македонските граждани с българско самосъзнание“, „отваряне на български образователни и културни институции в Македония, които да провеждат активна политика“, „зелени карти за работа в България“, които „бързо и масово“ ще окажат „силно влияние не само върху работещия, но и върху цялото му семейство“. Митев-Желязкова-Стойковски съветват България „да води политика на широко стопанско и културно отваряне“.

Изобщо, те чертаят програма за пропагандно прозелитизиране, чиято амбициозност и всестранност напомня някои решения по „македонския въпрос“ и по други национални въпроси на Живковото Политбюро и Секретариат. Съвсем по живковски звучат изречения като следното: „Интересите на България са да изработи и поддържа трайно изключително енергична и последователна политика към Македония, която да не бъде агресивна, а мека, ненаатрапчива и въздействаща“. За пореден път на българи „по кръв“ трябва да се „възроди“ българското чувство с определено „патриотично възпитание“. Конкретните идеи пък буквално повтарят пунктове от „националните доктрини“, изработвани през 1990-те от екипи с участието на проф. Георги Бакалов, проф. Григор Велев, проф. Георги Марков и др.

Сред тях блести идеята да не се търси признаване на „българско малцинство“ в Република Македония: „Да се изработи ясна и твърда концепция за подкрепа на хората, които се афишират като българи – финансово, юридически, културно, без те да бъдат дефинирани като „българско малцин-

ство“, да им се предоставят възможности, икономически и културни ниши и други, за да се чувстват напълно интегрирани като част от българската нация.“. Може би се питате защо да не се настоява по канален ред, в съгласие с международните норми, върху даване на съответните културни права на българите в Република Македония (ако такъв социално значим феномен въобще съществува)?

Ами отговорът е прост: защото в такъв случай се срива цялата постройка на българския национализъм, която Митев, Желязкова и Стойковски са толкова загрижени да укрепят. Ако говорим за „българско малцинство“ в Македония, то значи признаваме македонската идентичност на мнозинството. Точно от това се опасяват в случая не Божидар Димитров и Красимир Каракачанов, ами дългогодишни изследователи на етническата идентичност, претендиращи да са антрополози, социолози, политолози. В интерес на истината, дори изданието на Фондация „Вюрнер“, мобилизиращо водещи български националисти, изглежда по-разкрепостено, съветвайки да се настоява за признаване на „българско малцинство“.

Впрочем, по този пункт дейността на малката българска партия в Македония, на която съавторите толкова симпатизират, е крайно контрапродуктивна. Вместо да си търсят права като малцинство, активистите на „Радко“ се занимават изключително с това да формулират съждения относно идентичността на мнозинството. Вместо да се придържат към всеобщо признати юридически формули и стратегии, те са се посветили на оборване на съществуването на другите. Дали защото самите българи в Македония са твърде малко? Така или иначе, избраният метод едва ли може да спечели симпатии извън българския националистически лагер.

Фактът, че учени, противопоставящи се на българския национализъм спрямо малцинствата в България (турци, помаци, цигани), повтарят неговите тези по „македонския въпрос“, може да изглежда странен, но всъщност е често явление. Срещал съм много интелектуалци, университетски преподаватели, журналисти, които имат съвсем либерално отношение към мюсюлманите в страната и смятат „възродителния процес“ за огромно зло. Но по отношение на Македония същите хора заемат хардлайнерска позиция, практически неразличима от тази на националистите, които иначе критикуват. Удивителна е степента на индоктринираност и на публикацията на Митев, Желязкова и Стойковски,

удивителна е нереклексивността, с която те повтарят „историческите истини“, налагани от презираните от тях „псевдоисторици“ и „ченгета“. Уверен съм, че и мнозина от читателите на *Култура* смятат горесцитираните тези на тримата автори за приемливи.

Затова нека съм ясен докрай: не твърдя, че трябва да се приемат македонските исторически интерпретации и претенции към съседите, включително България. Но тоталният отказ да се чуят чуждите аргументи и да се потърсят слабите места в собствените идеологически построения ми се струва също толкова неприемлив. Поне при хора, които претендират да са учени. Много неща могат да са всеобщи вярвания, но задачата на антрополога не е да ги подема и тиражира. Изследователската работа се състои именно в критична проверка на общоприетото, дори това да означава изработването на визия, твърде различна от масово харесваната.

Книгата *Македония на кръстопът* показва за пореден път дефектите на практикуваната от Международния център за изследване на малцинствата „спешна антропология“. В крайна сметка, тя трябва да реши дали желае да е спешна или да е антропология, да е съчувстващо вглеждане в социалния актьор или апокалиптична програма за изчезването му. Проблемът не е в прибързано направените заключения, в кратките периоди на теренното проучване, във властния императив на спешността. Той е в желанието да се съчетаят непримирими цели и стремежи: тези на социално-научния анализ и на политическия инженеринг.

Чавдар Маринов е доктор по история и цивилизации (Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 2006). От 2010 г. е изследовател във Френския археологически и исторически институт в Атина (Ecole Française d'Athènes). Интересите му са в областта на изграждането на националните идентичности на Балканите, политиките спрямо културното наследство и политическите употреби на Антич-

ността. Той е автор на *La Question macédonienne de 1944 à nos jours. Communisme et nationalisme dans les Balkans* (Paris: L'Harmattan, 2010), съиздател (с Румен Даскалов) на *Entangled Histories of the Balkans, vol. 1: National Ideologies and Language Policies* (Leiden: Brill, 2013) и др.

Коментари (18)

- 02-04-2009|**Гост** – Недоумение

За такава статия авторът трябва да бъде приет за член на сръбската академия на науките.

- 02-04-2009|**Иван Евтимов**

Антропологията, дори когато е интерпретативна, трябва да се придържа към научните изисквания за независим подход към изследвания предмет. Когато някой тръгва с предразсъдъците си да изследва нещо, той доказва единствено това, в което вече е бил предубеден преди изследването.

Няма нужда от подобни упражнения.

Напълно подкрепям критичните забележки на автора.

- 02-04-2009|**Гост** – Що е то независим?

2, посочете името на независим антрополог. Хайде, той да върви в Македония, та да видим какво ще направи. Най-лесното е да се критикува.

- 02-04-2009|**Гост** – АПФК

Какъв е произходът на Маринов? Не е ли потомък на активни борци против фашизма и капитализма?

- 02-04-2009|**Златко** – Re: АПФК

Гост писа:

Какъв е произходът на Маринов? Не е ли потомък на активни борци против фашизма и капитализма?

Всички сме потомци на маймуни, драги. Не е нужно сега да си го доказваме непрекъснато!

- 02-04-2009|**АБПФК** – Произходът на Маринов

Златко, от маймуна до маймуна има разлика. Червените маймуни, например, са интернационалисти, душа дават за чуждите народи, а техният – кучета да го ядат. Произходът на Маринов? Ще чакаме отговора от учения човек.

- 04-04-2009|**Сандо** – АБПФК

Айде сега драги, намери и еврейската нишка в произхода на човека и разтегни локумите за световния заговор и как евреите измислили комунизъма, за да унищожат цвета на «Българите» – най-древните и най-красивите в света...

Ето това е типичният подход на фашизоида към смислени статии като горната – да не се занимава с аргументи срещу написаното (щото акълец, познания и гъзец не достигат за това), а да скочи да доказва, че на пищещият му смърдят краката и пърди миризливо... жалка работа.

Според мен той човек показва как се прави социална наука, а от това само печелим (макар, че много нещо има да изтече, докато той подход влезе в университетите у нас).

- 04-04-2009|**Гост** – До Сандо

Санде, никъде не споменавам евреите, но терминът «фашизоид» очевидно витае във всеки увреден интернационален мозък. Как се прави наука ли – като се върши работа, а не като се критикува. Затова има две думи – учен и критик. Надявам се, че краката ти не миришат, защото от устата ти излизат миризливи думи гъзец, пърдеж и т. н. В ЕС, ако не знаеш, се държи да влизат държави с изявен идентитет. Затова Македония няма да стане членка, преди да се разбере с Гърция за името. Пъй че задържи си пръдната за себе си.

- 06-04-2009|**Сандо**

Именно наука прави Маринов – докторатът му е изследване на споровете между България и Македония за езика. А критиката е основна част от правенето на наука защото коригира неточности, изобличава манипулации и отсява смисленото от несмисленото. Точно това прави и Маринов в тия две статии. Айде сега спри да се занимаваш с произхода на Маринов и да търсиш корените на световната конспирация, а се заеми да покажеш къде и в какво Маринов не е прав.

- 07-04-2009|**АПОК** – Сандо=Чавдар Маринов? !

Произходът е важен. А за доктората, хайде да го видим отпечатан, защото ние за разлика от вас не критикуваме на зелено. Бре, какво самочувствие? ! Изобличавал манипулации? Най-голямата манипулация е как за един ден през 1945 г. българското население във Вардарско осъмна като македонско?

- 09-04-2009|**Гост**

Маринов бързо да си извади паспорт в сръбското посолство, защото в Белград ще бъде повече оценен за интелектуалното си ръкоблудство.

- 15-04-2009|**Гост**

На какво учи студентите си този словоблудец? Интересно не пише ли тук с псевдонима САНДО? И дали не е от демейство на активни борци против фашизъча и капитализъма?

- 16-04-2009|**Сандо** – Много жалки...

Абе момчета, вие чувате ли се, бе? Според вас не съществува вариант някой умен човек да пише свястно и други хора да му харесват писанията и да ги защитават? Щом защитавам Маринов, значи съм Маринов? Каква е тая ваш`та логика кръчмарска? А за ученето, Маринов, предполагам (нямам щастието да съм му бил студент), е един от малкото, които учат студентите си да МИСЛЯТ, да задават критични въпроси вкл. и към собствените си убеждения и знания, а не само да повтарят глупостите за величието, културата, древността, онеправдаността и изобретяването на микровълновата печка през IVв. пр. Хр. от прабългарите...

- 31-07-2009|**AI** – За историческата истина

Наистина произходът не е решаващ, въпреки, че г. Маринов почти сигурно е такъв (знаем кой измисли добрудж., тракийската, макед. нации, а и в момента вървят още «шопска» и «помашка» – последните разбира се, вече се съчиняват и от чуждестранни деятели).

Въпросът е там, че писанията на г. М са тенденциозна мешавица от полуистини, лъжи и извадени от контекста истини – главното методическо оръжие на марксизма-ленинизма. Така, че явно става въпрос за пари – някой заплаща за това(съмнението естествено пада на сърбомакедонските спец. служби).

Но не това е най-важното... Главната причина за появата и РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО на такива писания е 64-годишната вече позиция на държавата България. Няма друга стана (в света?), която да позволява такава гавра и кражба по отн. на националната история, респ. по отн. на честта на нацията. С други думи ние сме си виновни – сега фактически ни управляват синовете и внуците на тези, които измислиха македонизма («управляват» в смисъл, че държат всички медии и обществените науки – историята напр. и т. н.) Работата е там, че «Македония» вече е забравена (или, ако щете забранена) тема, малко се говори и обсъжда, а македонистите не спят – постоянно блъват лъжи, на които никой не противодейства.

Вземете напр. фамозното МВНР – в Македония се гаврят с всяко българско: стотици бълг. военни гробища стоят разрушени, български надписи в църкви и манастири се изчегъртват и фалшивицират, няма ден в който в «македонската» преса да не се ругае България. МВНР МЪЛЧИ СЪС СТРАШНА СИЛА. Защо ли. Сигурно има защо.

ОТГОВОРИ СИ САМ ЛЮБЕЗНИЙ ЧИТАТЕЛЮ [Жокер1: Задай си въпроса за синовете и внуците на АБПФК в МВНР.

Жокер2: Как се нарича лице, което работи в държавната администрация на своята държава, а същевременно тайно (срещу заплащане или по убеждение) извършва действия в угода на чужда държава, като умишлено причинява вреди на своята?]

- 31-07-2009|**Златко** – До горния

Гадничко, перфидничко: дали в това трябва да се вижда някакъв (киряк-стефчовски например) образец, или просто изява на една дребна, смазана от нищожество душа. Господ знае. Господ с него.

- 20-08-2009|**фъфльо** – надута работа

Чавдар Маринов е надувка

- 14-06-2010|**BeckerKara22** – reply this topic

Various people in the world take the lowest-rate-loans. com from different creditors, just because that's simple and comfortable.

- 13-02-2011|**Free Thinker** – Македония

Класика – разделяй и владей.

Началото – решение на Интернационала сле ддекларация на Тито в Яйце през 1943. За Сталин Тито е по-важен. А слагачите, като списващите и това списание следват указанията на Сталин и дори преследват Българите които не се самоопределят като македонци.

Относно албанците – криминогенен фактор, пласират хероина от «демократизиран» Афганистан, занимават се с бели робини и търговия на органи, За многознайковците – да проверят съотношението между официалния брутен продукт на Албания и Косово и приходите от престъпления. при това по данни на ООН. Самият премиер на Косов се е занимавал с подобни дела. А борците за демокрация, които САЩ освободи от македоснки арест бяха оставили зада себе си 7 примитовни нарко лаборатории. Но «свободните» меди мълчат, щото единствено правилна линия е успоредната на господарите

Как да говорим за днешна Македония?

Автор: Антоний Тодоров

Преди няколко дни имах удоволствието да представя една книга – *Македония на кръстопът* на Петър-Емил Митев, Антонина Желязкова и Горан Стойковски. Прочетох книгата от кора до кора. Убедих се, че тя е резултат на едно очевидно задълбочено, продължило дълго време изследване, което ни представя съвременна Македония. Малко преди това, обаче, прочетох в личния блог на Чавдар Маринов неговия текст – реакция на тази книга – публикуван в предишния брой на в. „Култура“ под заглавието „Как се прави спешна антропология“. Вниквайки в патоса на автора, реших, че сме чели различни книги: за първи път четях текст, който открито обвиняваше автори, чиито работи следя отдавна и познавам лично като гражданска позиция, не в какво да е, а в откровен национализъм. Бях смаян, защото досегашните ми впечатления от тях бяха съвсем различни, затова прочетох книгата за трети път. И не открих нищо друго, освен едно задълбочено, обективно, цялостно изследване, чието етическо послание е това на етническата и политическата толерантност – всичко друго, но не и национализъм.

Защо е важна тази книга? Ще започна първо с една причина, свързана конкретно с начина, по който в България обикновено сме говорили и говорим за Македония. Призракът на историята тегне толкова много върху нашето говорене и разбиране за тази република, че малко си даваме сметка за това, какво представлява днешното, съвременното македонско общество, днешната, съвременната македонска държава и политическа система. Тази книга позволява на една по-широка международна публика (защото е публикувана на български и английски език) да види как трима изследователи, двама от България и един от Македония, правят изследване на съвременна Македония. Не поредната книга за историята, изпълнена с претенции, присвоявания, конфликти, войни, нетърпимост, а книга за днешното македонско общество и политика.

Приветствам излизането на тази книга и защото тя е начин да излезем от нашия типичен провинциален дух, който ни кара да се интересуваме или само от онова, което става в България, или от онова, което става в Брюксел или Вашингтон, т. е. в предполагаемия наш „център на света“. Нашите съседи винаги са били далече от вниманието на широката публика, включително и на образованата, с изключение на специалистите по Балканите, сред които, обаче, интересуващите се специално от съвременната политика се броят на пръсти. Моите студенти в НБУ, например, знаят много повече кои са политическите партии във Франция и Германия и какви са политическите дебати в Италия и Испания, отколкото кои са политическите партии в Македония, в Гърция или в Румъния. Съседите ни сякаш са много близки до нас, но ние почти нищо не знаем за тях, освен, разбира се, многобройните примери от историята, когато най-вече сме били в конфликти с тях, когато сме делили територии и история.

Да се говори за съвременна Македония не е лесно, защото винаги съществува едно очакване основният патос да е патосът на историческата носталгия, носталгията по едно изгубено безвъзвратно минало, което продължава обаче да се привижда на някои крайни националисти като постижимо тук и сега. Подходът на авторите отхвърля и надхвърля тази очаквана историческа носталгия. Тази книга е case study: занимава се със съвременна Македония, но същевременно поставя такива големи въпроси, които се дебатира в социалните и политическите науки, като например съдбата на модерната национална държава или на локалните идентичности в днешния свят, който се глобализира непрекъснато. Книгата ни представя едно противоречиво и живо, но търсещо общество, каквото е модерното македонско общество. И в това отношение няма никаква македонска изключителност.

Две са основните теми в книгата: македонската идентичност (а може би множественото число е по-подходящо) и съвременните политическите процеси в Македония. Идентичността, за която говорят авторите на книгата, не е някаква наследена реалност, не е заключена в някакви окови на историята, не е рамка, от която не може да се излезе. Тя, от друга страна, не е и просто внушена принадлежност към една или друга общност или към един или друг исторически опит. Книгата се интересува по-скоро от друго. Въпросът не е нито какво са съвременните македонци, нито за какво се смятат съвременните македонци. Въпросът е какви

последници има приемането на една или друга идентичност на индивидуално и на групово равнище за политическото поведение на индивида и на групата. Какво значение има в това да кажеш „аз съм от албанците в Македония“ за твоите политически разбирания? Как се проявява политически заявлението „Аз се смятам за македонски българин“? Какви политически предпочитания съпътстват самоидентификацията като македонец? Книгата в това си измерение е отново изследване за това, как се утвърждава политическото представителство. Какво означава, например, че една партия е представителна политически? Какво означава твърдението, че политическата система е представителна за обществото? Какви са трудностите за една обществена конституция, при която всеки сектор от едно диверсифицирано модерно общество да намира по някакъв начин себе си в политическата система? Или в по-общ план – как се съотнасят етническото и политическото? Един голям дебат, който се води в политическите и социалните науки с последници, които съвсем не са безобидни, както виждаме от опита на много други страни.

Книгата не пропуска и въпроса за това какво ще стане с Македония. Това е въпрос, който се обсъжда в самото македонско общество и излиза непрекъснато в проведените интервюта. Авторите не дават нито прибрзани отговори, нито имат претенцията да имат такива отговори. В разговор с мои белгийски колеги, започнал отпреди дваيسетина години, всички те ми казваха, че Белгия ще изчезне. И това предвиждане продължават да повтарят вече дваисет години. И тази вечно изчезваща Белгия продължава по някакъв начин да намира *modus vivendi* и белгийците продължават да бъдат белгийци, разделени във федерална държава на фламандци и валонци. Питам се дали този въпрос за Македония не е от същия порядък? Питам се също така дали обсъждането на бъдещето на Македония не е всъщност обсъждане на бъдещето изобщо на модерните национални държави.

Сега бих искал да се върна към текста на Чавдар Маринов, който отправя остри критики към книгата и нейните автори. Основният му патос е против онова, което той открива като националистическа риторика на книгата. Преди малко повече от месец в НБУ организирахме съвместно с група историци и антрополози, като Стефан Дечев, Александър Везенков, Николай Аретов, Росица Генчева, а сред тях и Чавдар Маринов, конференция, чиято тема беше конструирането на националната идентичност. Обсъждането, на което участваха различни учени, като Ивайло

Дичев, Анна Кръстева, Румен Генев, отдели особено внимание на темата за „историческите присвоявания“ при създаването на националната идентичност: с многобройни примери за „типичната“ българска къща, за „типичната“ българска музика, храна, облекло. Всъщност видяхме нови аргументи в подкрепа на тезата, че българската нация е въобразяема общност (Андерсън).

Да се деконструира националната идентичност през последните двадесет години е вид интелектуална мода. В Европа особено това има своите сериозни основания – множество кървави конфликти са се основавали на националистически претенции, множество престъпления срещу човечеството са се оправдавали с тези като „жизнено пространство“ или „национално обединение“. Но както обикновено, случващото се в човешките общества е противоречиво, трудно е да се подведе под една обща схема. В началото на XX век мнозина българи с потекло от Македония са били убедени, че трябва да воюват за нейното освобождение и са се записвали (както впрочем прадядо ми по майчина линия) като доброволци през Балканската война (където наред с другото той е и загинал). Неговият случай не е единствен, но това не значи, че днес имам правото с интелектуална надменност да го съдя за това, че е бил воден от „национални чувства“. Изобщо, когато говорим за националната идентичност, разбирайки я като социална конструкция, не бива да мислим, че „защото е въобразяема“ или измислена, тя не съществува. Няма нищо по-реално от въобразеното, защото хората винаги действат съгласно своите представи и предположения (Томас), а не съгласно предписанията, които интелектуалците им дават.

Позволено ли е, обаче, да говорим за македонската национална идентичност така, както говорим за българската национална идентичност – именно като резултат от процес на социално конструиране? Или, защото го правим от позицията на българи (дали пък да не го сложа тогава в кавички, че да избегна упреците в национализъм?), това не е допустимо, някак си е политически некоректно? Поставям въпроса: може ли българи да говорят за съвременна Македония едновременно критично към днешните македонски национални страсти и същевременно да имат същата критична дистанция към българските национални страсти, т. е. да не смятат, че „Македония е българска“? Моят отговор е положителен и добър пример за това е книгата „Македония на кръстопът“.

Затова смятам, че патосът на Чавдар Маринов този път се прицелва погрешно – нелепо е да обвиняваш в национализъм изследователи, които отдавна за доказали, че стоят на противоположна етическа позиция. В текста му много често се приписват като убеждения на тримата изследователи мнения и разбирания, които се цитират или перифразират от проведените интервюта, т. е. на авторите се приписват мненията на техните респонденти. Същото е и по отношение на коментиранияте възможни сценарии за бъдещето на Македония. Дори не е важно как точно авторите на книгата си ги представят, а е важно, че тези сценарии се обсъждат в самото македонско общество: албанизация, македонизация, сърбизация, (ре)българизация, гърцизация. Не виждам нищо националистическо при обсъждането на тези сценарии, всеки от които може да се реализира, стига зад него да застанат влиятелни и добре организирани социални и политически актьори в македонското общество. Но сред тези сценарии особен интерес предизвиква частицата „ре“ при сценария за българизацията. Сякаш употребата му внушава, че става дума за „завръщане към корените“ на македонците, които, според Чавдар Маринов, авторите смятат за „криптобългари“. Последното е очевидно несправедливо и невярно обвинение към авторския екип (нека пак посоча, че той е смесен, двама българи и един македонец). Тук се сещам за една моя приятелка, работеща в централно държавно ведомство, родена в Благоевград. Тя има двама чичовци (братя на баща ѝ), които живеят в Република Македония: единият от тях се смята за македонец, другият – за българин. Хората са свободни да избират своите идентичности, включително и да ги променят, което не винаги минава без някоя лична драма. Е, книгата дава примери и за такива „(ре)българизации“ на лично равнище. Може би става дума за много малка част от съвременното македонско общество, може би дори става дума за единични случаи – техниката на дълбочинното интервю няма за цел (а и не може) да даде количествени данни, а само качествени, като това, че в днешното македонско общество има и такива разбирания (наред с другите).

По-важен, обаче, е друг въпрос, зададен от авторите на книгата: ще оцелее ли проектът за мултиетническа Македония? Чавдар Маринов, коментирайки това, дава примери с добре оцеляващи „сегрерирани“ държави в Европа като Белгия или кантонизирани като Швейцария. Лично аз бих желал днешна Македония да оцелява като тях, но пред очите ми е примерът на Босна и Херцеговина, която от мултиетническа се превърна

в кантонизирана и сегрегирана държава, съставена от моноетнически кантони. Последното е напълно възможен вариант и обсъждането му не носи никакъв националистически патос, напротив, патосът е, че противно на общото говорене за мултикултурни и мултиентически общества, политическата практика, включително на правителства, които споделят мултикултурността, поне в югоизточна Европа, води до обратното. Колкото до примера с Белгия, само ще кажа, че през лятото на 2008 г. пребивавах месец там и се наслушах на радио и телевизионни предавания, където, за голямо мое учудване, най-сериозно се дебатираше разделянето на страната на две суверенни държави. Разбрах, че онова, което засега сдържа най-вече фламандските националисти, е статутът на град Брюксел. Колкото до Швейцария, там всеки кантон има самосъзнанието на „свободна република“, както прочетох на антетката на официално писмо, изпратено ми от една депутатка в кантоналния съвет на Вале.

Македония не е в този смисъл нито Белгия, нито Швейцария, а е много по-близка до Босна и Херцеговина. И ако авторите на книгата изразяват безпокойство, то е защото в Македония има реален риск от „разпадане на държавността“ (както в Сомалия и другаде), от изчезване на онази институция, която да гарантира правовия ред и преди всичко – правата на човека. Безпокойство също така, че етно-националният принцип е на път да измести изцяло проекта за гражданска нация, поне в югоизточна Европа. Което би ни вкарало директно в един чудовищен „сблъсък на цивилизациите“.

Антоний Тодоров е доцент по политология в Нов български университет и шеф на Магистърския факултет. Председател е на Българската асоциация по политически науки и член на УС на Института «Иван Хаджийски». Работи в областта на политическата социология и международните отношения.

Коментари (2)

- 15-11-2009|**bulmi** – ne stava taka.....

Няма проблем с приемането на факта как се самоопределя остатъчното югонаселение на територията на БЮРМ. Тяхен проблем! Но виеватите и обтекаеми расъждения и на автора Тодоров и на Петър Емил Митев, са неприложими за този просръбски политически югоелит окупирал властта в БЮРМ- те искрено се забавляват като четят тези паркетни расъждения.

Позицията към тях е една и то ултимативна – просто тези хора не разбират от друго- уверявам Ви – имам личен опит- така че както от ВМРО казват:

Незабавно спиране на политическия и административен натиск в Р Македония срещу граждани на Р Македония с българско самосъзнание;

Спиране т. нар. “език на омразата” срещу Р България и българските граждани, който се използва от медиите в Р Македония;

Реформиране на образователната система на Р Македония, чрез която се фалшифицира българската история и се насажда омраза към българския народ;

Реформиране дейността на македонските специални служби, които са основния инструмент, чрез който се притискат хората с българско национално самосъзнание в Р Македония и се създават провокации на територията на Р България чрез финансирането и направляването на незаконната сепаратистка организация ОМО Илинден.

А след като това стане факт – нека се самоопределят с днешна дата ако ще и за марсиянци.....

- 18-05-2012|**VP**

Откровено казано и идея нямах за този дебат...

Няколко реда (въпроси – по-скоро)с късна дата.

Как да възприемем полемиката от гледна точка на неща като «Скопие 2014» – стотици милиони евро хвърлени в създаване на национален сантимент и енергия; «Трето полувреме»; между-етническото напрежение /нетолерантни изяви, побоища, убийства, протести/ и т. н.

Българска позиция или интерес – има ли такива?

Къде е България – политическа коректност, патриотарство, къде?

Впечатлението ми е, че Македония има нужда от подкрепа – не-преднамерена и реална – и че същата тази Македония очаква такава подкрепа единствено от Сърбия.

Липсват срещи между България и Македония на високо ниво; тонът на македонските медии към страната ни е критичен и понякога открито недобронамерен.

Усещането е, че българи и македонци сме в състояние сами да си направим проблеми, които няма да сме в състояние да «проглотим»...

Трябва да има някакъв начин за една по-ведра приказка... Дано този дебат не е бил за лудо; дано е показал, каквото е показал, дано има нови дебати...

Спешна антропология – антропологията на слухове срещу клишетата; или антропология възпроидвеждаща слухове чрез клишетата.

Както и да е – слуховете за българо-македонската омраза, недобронамереност и т. н. са силно преувеличени.

Как се прави PR критика на една недочетена книга

Автор: Бойко Василев

Тъкмо си бях изрязал извадките от книгата на Антонина Желязкова, Петър-Емил Митев и Горан Стойковски *Македония на кръстопът* и бях раздал копия на познати и приятели, за да разберат какво е всъщност Македония днес, когато с удивление прочетох агресивната реакция на **Чавдар Маринов** „Как се прави спешна антропология“.

Удивлението ми бързо се смени с разбиране. Има един стар номер за лесна известност: гледаш да се сбориш с някой безспорен авторитет, противопоставяш му екстравагантна теза, той, ще не ще, отговаря, намесват се други будали – и ето ти „дискусия“, и ето ти легитимност. Напълно съзнавайки, че играя в пиар стратегията на Маринов, т. е. в случая будалата съм аз, не искам да замълча.

Не че може да има каквато и да било дискусия. Просто и ясно казано, подписвам се с две ръце под изводите на Желязкова, Митев и Стойковски. Може да съм прост журналист (от текста на Маринов личи искрено презрение към този еснаф), но помня добре и дори си записвам. Та същите думи, буквално същите, съм чувал стотици пъти в Македония за 20 години работа там и по други места на Балканите¹. На базата на тези думи съм правил същите изводи. Нещо повече, на места ми се струваше, че в текста на Желязкова и Митев чета собствените си мисли – от анализа на албанския фактор през югоносталгията до изводите за македонската идентичност.

Между другото, това не се отнася единствено до изследването за Македония. Прочетох прекрасните теренни проучвания на Антонина Желязкова за Босна и Косово, публикувани отново в „Култура“. Дори съм срещал екипа Желязкова-Митев в Белград, колкото и драматично да звучи, буквално под палките на милошевичевата полиция. За всеки не-

1 За Македония съм писал по покана на „Култура“.

предубеден е ясно, че текстът за Македония не е създаден единствено на базата на пет дни теренна работа. Ако това е „спешна антропология“, то критиката на Маринов е „антропология от парижките кафенета или от скопските библиотеки“. (Нищо че, както разбираме, е минал през Делчево и Пробищип.)

Защо ли? Защото в критиката му има основно три аргумента.

1. **„Много чело, много знае“**. Маринов час по час обвинява Желязкова и Митев, че не са чели етнолога Х. или антрополога У. Но накрая се оказва, че Маринов не е чел... книгата, която всъщност критикува. Едва прелистил извадките в „Култура“ – и побързал да удари. Дано не е прелиствал така въпросните етнологи и антропологи, иначе язък за барута, т.е. за претенцията.

2. **„Не е вярно, защото не е вярно“**. Маринов оборва съжденията на Желязкова и Митев чисто езиково, реторически, иронически, довеждайки ги до абсурд и затрупвайки ги с уж доказващи друго подробности. Той е млад, но да го успокоя – с малко повече езиково майсторство така може да се срине всяка теза. Пръв Маринов ще падне под ножа на хиперболите и сарказма, ако тръгнем да си мерим ерудицията, чувството за хумор и способността да унижаваме, без да се интересуваме от истината.

3. **„Който дава думата на българите в Македония, е националист, расист и михайловист“**. Тук нямам какво да кажа. Питам се само каква е разликата между либералната утопия и националната. И кое е по-лошо – да си професионален патриот или да си професионален антипатриот? Честно казано, не ми се гледа научен или обществен кеч между първите и вторите. От Пол Джонсън знам, че тактиката на радикалите е да отстрелват първо онези в центъра – умерените, диалогичните, търпимите. И сред дима на битката Маринов, самотният воин на либералните ценности, величаво се изправя срещу „Скат“. Такъв разговор ли искате?

След като прочетох статията на Чавдар Маринов, се опитах обратно да реконструирам неговия, „истинския“ образ на Македония. Но – може би защото съм прост журналист, не успях. Каква е Македония, според младия учен? Идеалният полис? Държавата-образец на Балканите? Пример за всички нас? „Сложен“ конструкт, в който не сме способни да вникнем? Или удобен обект на изследване – заплюли сме си го в Париж и не даваме дума да се издума за него, без да бъдем консултирани? Във всеки случай, истинската загриженост, любов и респект към независима Македония открих в текста на Желязкова, Митев и Стойковски.

Не знам дали ще ми повярвате, но точно пет минути, след като прочетох критиката на Маринов, един приятел ми изпрати скъпия телевизионен клип „Македонска молитва“, свален в YouTube от ефира на Македонската държавна телевизия. В него не някой друг, а Господ открехва македонците, че те са основата на цялата бяла раса и прадеди на всички народи „оттук до Японско море“. Във форума отдолу десетки граждани на Македония са написали „ей, най-после научихме истината“. Горещо препоръчвам този клип на Чавдар Маринов. Сигурен съм, че Желязкова и Митев са го гледали.

Бойко Василев работи в БНТ от 1992 година. Той е журналист и доктор по социология, възпитаник на СУ „Св. Климент Охридски“, специализирал е в университета на Хайделберг, Германия. В момента е водещ и продуцент на политическото обзорно предаване „Панорама“.

Коментари (2)

- 04-04-2009|**Гост**

Авторът е прав, когато съветва Маринов да види въпросния клип. Лесно е да критикуваш, без да си прочел. А защо храбрият Маринов не напише статия за потъпкването на правата на българите в Македония от 1912 г. насам?

- 03-12-2011|**Питащият**

Имах един съквартирант и приятел, който питаше как така е станал българин след като майка му е гъркиня, а в паспорта на баща му пишело македонец. Така за пръв път чух, че имало такъв проблем. Според мен виновен за всичко е Александър Македонски, който се вързал на Аристотел и тръгнал да завоюва целият свят чак до края и разпилял македонците от Балканите до Индия. А може и някои от тях да са осно-

вали първата българска държава някъде по онези краища и затова Кубер да е довел племето си край Охридското езеро. В мрежата има всякаква фантастика за величието на българите, а това че братята македонци не ни отстъпват е напълно логично. Малките и комплексирани народи си приличат, както и кресльовците, които произвеждат. Дали изобщо си заслужава да им се отговаря?

За македонските спорове Петър Добрев

Подминало ме е историческото щастие да уча в АОНСУ, както и да работя с Александър Лилов или Георги Първанов. Но като „прост журналист“ се занимавам с темата „Македония“ и по тази линия съм ставал обект на критики от Чавдар Маринов - не по-несериозни от тези, отправени към авторския колектив на книгата „Македония на кръстопът“. Не мисля, че и чрез тях той само е искал да трупа рейтинг.

Работата ми с Македония (повече от петдневна) ми дава смелостта да се намеся в спора за това как да се говори и пише за македонските работи. Тук не искам да навлизам в конкретните лични спорове, а да погледна малко по-общо на случая като сблъсък на поколения и оттам – като сблъсък на две съвсем различни гледни точки по македонския въпрос. Мнението ми може да не се хареса на някои, далеч по-утвърдени от мен, изследователи, но мисля, че живеем във време, в което не всяка критика веднага трябва да се заклеймява като „лъжа, фанатизъм и гнусен донос“.

Точно такива думи бяха употребени за статията на Чавдар Маринов „**Как се прави спешна антропология**“, като в общи линии авторът бе навикан да не се меси в играта на батковците, които много отдавна пишат за Македония. Но, доколкото знам, за научната вещина няма възрастов ценз. Няма и монопол над темите за изследване, както и „свещени крави“, които не подлежат на критика.

Със сигурност обаче има огромно по обем **говорене** за Македония и ако бегло погледнем отношенията между двете държави, то явно не е особено продуктивно. Точно защото е повече говорене, а не **познание**. В този смисъл Чавдар Маринов, по мои впечатления, е един от най-**запознатите** български изследователи по темата, както и един от броящите се на пръстите на ръката млади учени, които изобщо се занимават с тази област. Затова се учудвам, че статията му буди толкова негативни

реакции, вместо радост, че има млади учени, които разсъждават критично на тема „Македония“.

Защото, ако обвиняваме много македонци, че имат идеологизирана представа за България и падат жертва на настоящи и минали пропаганди, не трябва да забравяме, че почти същото е и положението в България. У нас на въпроса се гледа предимно през погледа на историографията, като мненията не се отдалечават от разбиранията за нация и държава от XIX век. Със същата риторика постоянно се пишат статии, а телевизионни водещи дават мнения и пускат весели шегички за македонците, „които, ако се изкъпят, ставали чисти българи“. Политиците изцяло прихващат общия патриотичен напън и единствената тема, по която са напълно единни, е „несъществуващото“ македонско малцинство в България. С умиление можем да си спомним националното единство на българските евродепутати през 2006 г., когато „зелените“ в Европейския парламент поискаха да се прекратят изкуствените прегради за регистрация на политически партии на етнически македонци в България. Обединените дипломатически усилия на всички български партии спряха това „кощунство“, а Станимир Илчев се похвали, че „в Европейския парламент работи огромно мнозинство от трезво мислещи хора, с достатъчно добра политическа, но и историческа култура“.

Дипломатическите сили на България обаче явно не стигат за Съда в Страсбург, където държавата беше осъдена, че не регистрира ОМО Илинден-Пирин. Случаят мина тихомълком, а на партията ѝ беше отказана повторна регистрация. Това е чудесен пример за абсолютната самозаблуда, в която на моменти изпада страната ни по македонския въпрос. Загледана в националистическите си версии на историята, България не само не е наясно с реалността в Македония, но отказва да си отвори очите дори когато Европейският съюз настоява.

От самозаблуди се излиза с много труд и безкомпромисни обективни изследвания. Такова е впечатлението ми от работите на Чавдар Маринов, но той е бяла лястовица сред цялата литература, която излиза на тема „Македония“. Бихме очаквали учените около Антонина Желязкова също да притежават нужната доза критичност, но това, за жалост, не личи от откъсите от книгата „Македония на кръстопът“ и особено от реакциите след статията на Маринов.

Тези реакции бяха много повече лични и емоционални и по-малко научни. Не се разбра в какво по-точно греши в оценката си Чавдар Мари-

нов. Не се видяха конкретни аргументи срещу неговите тези. Единствено Бойко Василев спомена, че многократно е „чувал“ подобни мнения, като изказаните в книгата. Но дори това да е така, не виждам смисъл да се преповтарят без никаква критичност отдавна известни неща, повечето стереотипни.

За жалост, нещо подобно прави българската наука от доста време по македонския въпрос. В периода след 1944 година, когато се полагат и основите на днешна Македония, българските учени по идеологически причини мълчат. За да започнат да говорят през 60-те, отново по идеологически причини. Македонският въпрос става много популярен и по време на патриотичната вълна покрай Людмила Живкова. Точно това поколение учени и до днес говори за Македония и то по начина, научен от тоталитарните времена. Историята е много повече идеология и пропаганда, отколкото наука. Днес по-млади изследователи, без натрупвания от старата система, физически почти липсват. Техният сблъсък с някогашната номенклатура обаче е неизбежен и добре се вижда от последните броеве на „Култура“.

Както отбелязва Чавдар Маринов, повечето от тезите на бившата номенклатура са много удобни, включително за дясно мислещата и либерална аудитория, която иначе иска да се разграничи от „Гоце“, „Иван“ и т. н. Тук обаче стои въпросът дали тази аудитория, в която включвам и себе си, иска да остане с романтичните спомени от комитските времена на дядовците си, или да работи с реалността. За хора, чиито предци не са правили разлика между България и Македония, е удобна илюзия да четат за „галопиращите метастази“ край Вардар, но истинският живот там е друг.

Тази фалшива българска представа вече се осъзнава и от някои българи в Македония. В този смисъл сдружението „РАДКО“ трудно може да се приеме за изразител на мнението на всички, най-малкото, защото е подвластно на националистическата риторика, добре позната от някои сутрешни предавания по БНТ1. Тук по никакъв начин не искам да омаловажа усилията на Владимир Панков, който наскоро осъди македонската държава в Страсбург. Неговият случай, както и много други, напомня, че българите в Македония имат нужда от подкрепа, но тя може да бъде единствено в рамките на приетите в Европейския съюз ценности. Българите в Македония имат нужда от защита на свободата на словото, правото на самоопределение, свободата на сдружения, а не от

поредната доза национализъм в България, която само да ги злепоставя допълнително пред съгражданите им македонци.

Българските действия трябва да се ориентират именно към подобряване не състоянието на българите в Македония, а не към великодържавни мечтания за Санстефанска България. Но едва ли България може да очаква пълни права на българите в Македония при положение, че не признава македонците у нас. За кого по-точно представляват опасност малцината определящи се като македонци в Пиринска Македония, че държавата повторно не регистрира ОМО Илинден-Пирин? Тенденция към промяна не се вижда.

Когато наскоро Бойко Борисов беше интервюиран от македонския вестник „Дневник“, той определи въпроса с македонците в България като „несериозен“... Което е добро описание на цялостното отношение по македонската тема в България. Критикуваме македонската преса за лошо отношение към българите, но колко души у нас реално я следят и могат да говорят с конкретни публикации? Наясно ли са учените с сегашната политическа обстановка в Македония, с процесите в обществото, или предпочитат да се връщат към времената на Гоце и Даме? Подготвени ли са и българските журналисти да пишат за Македония? След приемането на страната ни в Европейския съюз логично се повиши броят на македонците, които искат да вземат български паспорт. Всичко това беше представено на страниците на „Труд“ и „24 часа“ по начин, доста различен от добросъседския тон. С иронично снизхождение македонците бяха определяни като „неосъзнати българи“ със „смешни“ имена, като Лимонка, Лоза, Македонка и Зуле, които се тълпят като добитък пред гишетата за паспорти. Каква очакваме да е реакцията?

Крайно време е да се разбере, че македонският въпрос не може повече да бъде място на сблъсък между македонския и българския национализъм. Това единствено пречи на опитите за добронамерени контакти и от двете страни. Пречи на българите в Македония, пречи на македонците в България, затруднява икономическите и културните контакти. България още дълго може да се самозалъгва, че македонската идентичност е на път да се сгромоляса и всички само чакат да се запишат в „РАДКО“. Резултат обаче няма да има. Затова, ако учените виждат смисъл да разискват проблема „Македония“, е по-добре да се вгледат първо в самите себе си и в начина, по който интерпретират историята. Нещо подобно им напомня и Чавдар Маринов. Това не означава, че трябва да приемем

македонската версия за миналото. Споровете обаче трябва да се водят от подготвени учени, а не от телевизионни водещи, както често сме били свидетели. Да, Македония също трябва да преразгледа своя неадекватен националистически поглед върху историята, но нека България ѝ служи като добър, а не като лош пример.

Затова е абсурдно да се демонизира учен като Чавдар Маринов, който е един от малцината, погледнали на македонския въпрос по нов и адекватен начин. Още по-абсурдно е да се критикува със сентенции като „много чело, много знае“. Доколкото ми е известно, историците трябва да са максимално компетентни, а не да си служат с общоизвестни стереотипи. Това се постига с четене. Точно четене, подготовка, конкретика и специализирано обективно познание може да помогне за реално подобряване на отношенията ни с Македония. Представителите на някогашната номенклатура така и не постигнаха нещо подобно. А ако си припомним мнението на Стоян Михайловски: „македонски деец не е оня, който си служи с македонското дело, а оня, който служи на македонското дело“.

ПЕТЪР ДОБРЕВ

Петър Добрев е журналист и магистър по история от Софийски университет.

Коментари (7)

- 01-04-2009|Гост - Реплика

г-н Добрев, българите в България са наясно какво става във Вардарско. Всеки трети или четвърти има роднини, потомък е на бегълци от Македония. Вашите упреци удрят в празното пространство. Да признаем ОМО-вците? Че повечето от тях по мое мнение пледират за откъсване на Пиринско от България, което е наказуемо. Час по час ходят до Скопие – кой им плаща пътните и хотелите, които не са никак евтини. Ето тема за вас. Но тя не е безопасна, а за човек със здрави гащи. По-лесното е да се нападат българи като Митев или Желязкова, те ще ви простят. Защитата ви на Ч. Маринов е твърде книжна, май и на вас ви се ще да блеснете негативно. Може не пет дни а 24 часа в денонощието да се занимавате с някой проблем всуе, ако нямате усет какво става,

какво трябва да се каже, какво да се премълчи. Писания от такъв характер, като Мариновите, дават крила на онези, които плюят България и българите, в същото време са с български паспорти. Като не им харесваме защо не си сменят паспортите с македонски и не се преселят в Скопие? Ще ви отговоря веднага: защото тогава ще станат излишни и ще трябва да си заработват с честен труд прехраната. Ще кажете, че съм краен. Подбрах коментар към ваша статия, писан от оловец. По-безобиден, но все пак обиден: «Ако българските милиционерски управници и техните дезинформирани и националистическо-пропагандно алкохолизирани партийни кибици сте толкова сигурни и убедени в това, че в Македония «цялото население само чака падането на диктатурата на УДБА за да обяви публично българското си етническо самосъзнание», защо тогава България и вие не се напънете да освободите от УДБА и вкарате Македония в Европейския Съюз, включително ако е нужно и със шумно противопоставяне на Гърция, а? А наблюдаваме посрани напъни за отдалечаване на мига, в който Македония ще стане пълноправен член на ЕС чрез поставяне на ирационални условия (плужека-калфа на ДС-Гъце-триперо) и провеждането на шпионско-дезинформационни акции по наръчника на КГБ от 1948г. (последната «гробарска» смръдлива партенка на дезинформационната агентура «Фокус-Мокус» и ДС-спец-групата «Узунов-Каракачано-Димитров&Ко.»), а? Нали сте «напълно» уверени, бе «трезвите» патриотарчета? ! Или до такава степен сте се алкохолизирали, че направо побеснявате от мисълта, че «ракията» ще свърши и МАХМУРЛЪКА ще ви тресне по кухите джандарски картуни като МЕЧ? ! Колкото повече се отдалечава момента на приемането на Македония в ЕС – толкова по болезнен и нетърпим ще е махмурлука ви, бе! Викайте си «За Родину, за Триперо» и «България на три ракии» и си мислете, че пианството ви е тайна за всички! «Бойте се от меча, защото меч отмъщава ... още за неправда и знайте, че има съд.» Йов 19:» На такива хора няма защо да им мълчим. На тях ли трябва да угодим, или на себе си. България не е идеална страна, но тя е нашата родина.

- 01-04-2009|Гост

Наблюденията ми от работата на е-вестника за съжаление показват, че той е издание, в което се предпочитат антибългарски материали. На второ място са материали против Русия, а на трето място материа-

ли, които понякога справедливо, но най-често предвзето дискредитират стоките българско производство. Стилът в който пише редакторът и шеф на е-вестник Иван Бакалов е твърде антибългарски, което е негов избор. Но той цензурира много често мнения на автори във форума, които защитават България, Русия или българските стоки (най-вече основният обект на, смее да кажа, оплюване – българските вина). Смятам че не случайно част от форумците го наричат фелтфебел. Смятам че авторът на тази статия е повлиян от насоките на е-вестника, но тук залогът е голям – териториалната цялост на България...

- 03-04-2009|**Гост** - е-вестник

Последния коментар е много далеч от истината и показва елементарно незнаеие, най-малкото, защото статията е от «Култура», а не от е-вестник.

- 03-04-2009|**Гост** - пак е-вестник

Коментарът, който посочвате, не е писан от омовец, зачетете по-внимателно. Езикът му, макар и хаплив, говори за неща, които ще са от далеч по-голяма полза за България, в сравнение с активните мероприятия на ВМРО-БНД и компания.

- 04-04-2009|**Реплика** - До е-вестник

4, коментарът е с псевдоним, тъй че колкото аз съм прав, толкова и вие. Сравнете коментарите от този характер с това, което има във в. «Нова Македония» и да видим тогава. Коментарите като този и останалите сходни под вашата статия в е. вестник са написани от една и съща позиция.

- 17-08-2009|**гавро** - Одлична статија

Одлично кажано.

Зошто ние Македонците им сметаме на Бугарите? Ние постоиме, и ќе постоиме.

- 11-11-2012|**Don Pedro**

Така и не можах да разбера какво цели авторът на статията. Като се изтръскат уточняващите реплики и натякващото себеразголване, се мержелее едно неясно мънкане без позиция, което ачик си е вид афа-

зия. Нямам фиксация спрямо Петър Добрев, но ще си позволя накратко да посоча няколко примера. След 9. IX.1944г. баща ми емигрира от Горна Джумая във Варна заради едно недомислие. В паспорта му пишеше БЪЛГАРИН! наспроти на натегачите партийци, които и до днес си остават безполови... Без да питам П. Добрев, много добре знам какви са били възрастните му роднини тогава... Съжалявам, че веднъж на чисто трезва глава срязах граждани на съседната република, че не са и чули за генерал полковник Владимир Минчов Вазов, героят от Дойран, където няма дори скромна табелка за героизма на нашите воители! «Шапки долу, неблагодарници! Ако не е бил този уникален артилерийски командир, тогава командващ фронт, със собствен принос във военната наука, сега да сте черни, черни, та сини с наследствен сифилис и проказа от африканците в противниковата страна...». Съзнавам, че прекалих, но да си в Благоевград и десетилетия да те ругаят по радио Скопие, е, понякога не се изтрайва. И последното: преди десетина години в центъра на Благоевград под паметника на Гоце Делчев, беше средата на септември, шумна навалица беше омешана с полиция. От ОМО Илинден псуваха на майка гръмогласно някакви премигващи като миещи се мечета същества от ВМРО, но точно кое, само съответните служби си знаят. Полицаяте си траеха и се подсмиваха. Възрастни хора от София, явно екскурзианти, се слисаха и ме попитаха кои са тези. Отвърнах повече от рязко:»НАЙ-ТЪПИТЕ РАЗРАБОТКИ НА ДС! !!». Прадядо ми е бил втори по Георги Радев, войвода на чета от Горно Броди, най-близката опора на Георги Николов Делчев(Гоце) и целият ми род беше преследван от болшевиките, защото не приехме в Отечеството номенклатурата «македонци». Препоръчвам на П. Добрев да се прошетат по горното течение на Замбези или в хребетите на Андите, за да си намерят нов председател на ВМРО, щото сегашния и дечурлигата го знаят като номенклатура на ДС... Пък и защо не си гледат имотите на село, както дедите му са правели в миналото, а нашите знаеха как да воюват и умират за Отечеството по хребетите на Рила, Пирин, Родопите, Шар планина и пр. (Поне «Хайдушки копнения» на Пейо Яворов да прочете)... Броди

Македония, сянка в метафизиката на идентичността

Автор: Стефан Попов

Спорът по повод изданието *Македония на кръстопът* е автентична поколенческа колизия, каквато не се наблюдава много често. Едно ново поколение образовани на Запад хуманитарни учени заявява твърдо и без колебания, с критика и аргументи, че не желае да приема или мълчаливо да подминава стандартите на социална антропология, наложили се у нас през 90-те години на миналия век. За него тези стандарти са клише-та – или откровено безсмислени, или предопределящи невярна картина на изучаваната материя. Този критически глас е силен, а реакцията срещу него („фанатик“, „лъжец“, „пасквил“), макар печална, подсказва, че опонентите му ще се съобразяват с него; не веднага, но след някоя и друга година.

Нека първо направя едно разграничение от позицията на Чавдар Маринов. Вероятно защото съм извън поколението на новата претенция, критиката ми изглежда диспропорционална спрямо предмета си – както по обем, така и по сила на някои от изказванията. Малко прекалено ми изглежда срещу *Македония на кръстопът* да се спретне остра критическа рецензия, която, първо, има обем около 20% от текста, за който се пише; второ, без да се очертае алтернативна гледна точка. Това не е задължение на критиката, но при такъв обем неизбежно възниква питане за методологическите тези, върху които би била развита една по-коректна антропология. Иначе подозрението, че критиката е самоцелна и преиграна, ще се засили основателно.

Встрани от (външния) въпрос за поколенческите анонси, обаче, интересно е спорът да се оцени в перспективата на следния въпрос: **Има ли нещо, което в книгата за Македония може да подразни образован и трениран в съвременна западна среда социолог?** На така зададения въпрос може да се отговори поне в три посоки.

Езикът, реториката (макар да става дума за дузина изтървани фрази, които една редакция можеше да изчисти). Какво налага авторският екип да се обвързва сърдечно със славяноговорещите мюсюлмани, на които помаците в България са представени в „прекрасна светлина“; респондентът дори вика хората от улицата да „чуят какво разказваме за Родопите и техните братя“; та чак до степен на позитивен расизъм, според който „торбешите“ са антропологически същите като тях, „красиви, белокожи, руси“ (стр. 22). Какво означава това, че „македонското национално съзнание“ се разклаща от „силните исторически аргументи“, които, разбира се, „идват от България“ и „доказват българския, до началото на XX век, етнокултурен характер“ на македонците (стр. 27)? А какъв е научният смисъл на твърдението, че някои малцинства „знаят за своя български произход“ (стр. 28), докато други, предполага се, го имат, но без да знаят? И защо драмата с т. нар. идентичност кара дори „нашия обръгнал екип“ да му стане „тъжно“ (стр. 31)? Или какво цели (и не е ли доста особено) мнението, което екипът споделя с респондентите, че Америка се нуждае от (техния) „жизнен човешки ресурс за своите мисии по света“, тъй като американците вече няма „да дават децата си за пушечно месо“ (стр. 35). Тоест, НАТО ще приеме Македония, защото Америка има нужда от македонско „пушечно месо“? И какви са тези „татари“, които българският екип от учени нарича „самите наши братя татари“ (стр. 40)? И, разбира се, неотменният, съдбовният детайл: ако в Македония настъпи „българизация“ (само по себе си нередно определение), тя няма как да бъде друго, освен „ре-“, „ре-българизация“ (няколко пъти, стр. 99-100). Затова и екипът спори с албанците, че не само Охрид, но и Дебър е (какво да бъде?) „люлка на българската възрожденска просвета и култура“, поради което (!) албанците не трябва посягат към него, ако решат да се отделят. Албанците пък кипват и прибягват до „страшни“ (стр. 21) отговори – ще посегнат и на Охрид, ако екипът упорства. (За да няма съмнение: всички цитати в този текст са твърдения на авторите.)

Натежалата българска гледна точка (свързана с езика, но с по-далечни импликации). Македония е видяна като несбъднала се, недовършена, нестанала, а дълбоката причина за това е отпадането от естествения ѝ български етнонационален организъм. За да се сбъдне като национално-политическо тяло, Македония прави протиестествени движения и, разбира се, най-съществената част от тях е да „усвои“ [с кавички на авторите] части от българската история и култура“. Това уси-

лие (няма как) има „антибългарска насоченост“ (стр. 81-82), продължена от съвременното ВМРО. Затова и сценарият „българизация“ не може да е друг, а именно „ре-българизация“. И като се има предвид целият този контекст, препоръката е България да провежда „изключително енергична и последователна политика към Македония“. Тази политика трябва да бъде „мека, ненаатрапчива и въздействаща“ (стр. 47). Например, по „мек“ начин дискретно да се обясни, че „македонският език е бил диалект на българския“, но пък в това „няма нищо обидно“ (стр. 102-103). Такъв текст не може да бъде написан от друг, освен от българи. Нека читателят се замисли: възможно ли е ръката на неутрален изследовател да изпише тези редове? А и, в политически смисъл, какво означава да се провежда „въздействаща“ политика спрямо македонците? Означава България да подпомага сценария за „ре-българизация“. Македонците са някаква инфантилна маса, на която трябва да се помогне да се „ре-българизира“. Аз лично изпитвам ужас от патерналистичните етно-политически симпатии, от анцестралната (Госийо) българска културна претенция и съответните „меки“, но „въздействащи“ програми. Слава Богу, това са утопични проекции на простонародния етнически национализъм (по А. Смит). Но какво е мястото им в една сериозна, сиреч аналитически промислена хуманитарна наука?

Идентичностната метафизика (или митология). С нея не само често се преиграва и прекалява, тя тече неконтролирано през мисленето на не един и двама социални анализатори. Това е най-сериозният проблем, но съвсем не на това изследване, а на всяка съвременна социология, която се занимава с казуси, подобни на феномена Македония. Всъщност идентичностната метафизика е условието на проблемите по-горе. Тя може да се резюмира в следните точки:

Първо, приема се, по-скоро неявно, субстратният или субстанциалният възглед на съветските етнологзи (Бромли и др.), наследен от традицията на ранния немски романтизъм на XIX век (Хердер преди всичко). Според него под шапката на всяка съвременна държавна организация е разположена етнонационална основа, субстрат, включващ (обща) култура, език, произход и др.

Второ, етнонационалното се изразява (именно изразява, а не реконструира, рационализира и артикулира) в термините на идентичността: македонецът не е точно македонец, а е персонаж с македонска идентичност (макар да не е ясно дали я има, както се разбира).

Трето, тази конструкция не само самата бива де-социологизирана, а изобщо служи за неутрализиране на разнообразните социологически измерения, по които може да се наблюдава животът на групи хора.

Четвърто, в така създадения свят на идентичностни абстракции се засаждат политическите процеси. Те, от своя страна, вече неизбежно, необратимо и цялостно се управляват от предположените категории на етнонационалното.

Всичко това е раг excellence метафизика, защото е работа с интелектуални абстракции (понятията на етнонационалното наблюдение), които са скрито постулирани като самостоятелни и социологически ирелевантни. Авторите казват, че „етнонационалната мобилизация“ следва от „остра проблемна ситуация“ (стр. 103), но това изказване остава социологически неартикулирано. Ако се попита каква е „острата проблемна ситуация“, отговорът ще направи референция към драмата с етнонационалните идентичности, тоест ще се завърти в кръг. Всеки такъв кръг, обаче, само повдига въпроси за бъдещо изследване, а не дава отговори.

Схемата от тази точка резюмира цяла парадигма в хуманитарното знание. Тя е мощно натурализирана (приемана за естествено състояние на нещата) и до нея автоматично прибегва обичайното мислене по тези въпроси. В една съвременна реч, която има аналитична намерения, натурализираната идентичностна парадигма води до всякакви странни неща; често и до апория (Госийо), каквато се съдържа в споменатия кръг.

Първата невинна особеност, която се регистрира с бегъл поглед, е фактът, че една част от изводите в това изследване са правдоподобни, но не следват и не се нуждаят от теренни изследвания. И най-отдалеченият от терена наблюдател знае, че македонската държавност е проблематична и че трябва да се мисли сериозно върху вероятността Македония да се федерализира, в граничния случай да се раздели по линията Куманово/Струга. Това е известно, документирано и коментирано поне от 1991 година, откакто македонската държава бива постоянно оспорвана, външно и вътрешно, в самия си принцип.

Второ следствие е свързано с представата за развитие. Македония е един фатален и перманентен дефицит, но не поради особености от социологическо естество, а защото идентичностният възглед ѝ възлага да изпълни задачи от XIX век, които в XXI век тя не може да изпълни. По тази причина Македония е призрачна проекция на съседите си. В нея доминират процесите на албанизация, македонизация, сърбизация, не-

изменната „ре“-българизация, гърцизация (гърцизация е наречено нализането на гръцки капитали(?)). Така, през етнонационални проекции (всъщност трескави сънища на съседните етно-нации-държави), идентичностният възглед поглъща предмета си. Не е ясно какво е Македония без тези проекции; а с тях пък е обречена да бъде дефицитно образувание. Това обаче е социологически неправдоподобно наблюдение.

Трето, в Македония традиционно има етнонационални страсти, но това не е аналитичен извод, а констатация при първо наблюдение. Тя повдига въпроси от социологически характер за конституцията на етно-политическото, за динамиката на границите между групите и пр. При натурализация на етно-възгледа, обаче, метафизиката на идентичността захлупва въпросите, на които отговаря политическата социология. Всъщност, има смисъл не да се пита кой каква идентичност има – българска, гръцка и пр. – а да се разбере какво лежи в основата на самата драма с идентичността. С други думи, това, че има някакви идентичности и те стават важни, е проблем, на който трябва да се търси отговор – защо така става? – а не извод, нито аналитичен инструмент.

Четвърто, развитата политическа картина изглежда правдоподобна, защото е издържана във въл позитивистки тон: партии, коалиции, програми, електорат, медии, обичайните неща. Но и в нея има нещо подозрително. Ако Македония е място на максимални идентичностни дефицити, как е възможно в нея да протича описаният политически процес? Какво в тази картина не може да се случи в една България, например. А оттук и множество други мистериозни въпроси. Впечатлението, което политическият коментар остава, е, че цялата идентичностна драма не влияе фатално на конституцията на политическото и удържането му в институционална рамка. Тогава? Или този коментар не се отнася до Македония, или Македония е друга, остава неясно каква.

Пето, когато се пита за политически благоприятни сценарии, както и препоръки за бъдеща политика, метафизиката на идентичността произвежда откровени куриози. Ако Македония следва рационална политика на международно интегриране, тя няма драстично да се различава от познатите ни случаи. Но това не може да стане, защото Македония е затисната от идентичностните си беди. За да провежда тя разумна политика, трябва първо „да се рационализира македонският идентитет“ (стр. 102). Това ще стане, ако македонците (например) не се обиждат, че характеристиките на „идентитета“ им имат българско минало (езика, стр. 103

и другаде), сиреч нямат минало. Етно-нацио-идентитет, но без свое минало, е авангардна конструкция (Вебер пръв ще ахне на такава пропозиция, след него цяла върволица). А и самата идея за „рационализация на идентитета“ е социологическо (и онто-) недоразумение. Но обаче натам води разбирането на идентичността като фатална положеност, *positum*. А ако се следват тези положения, какво ли ще означава „отстояването на позиции пред нашите партньори от НАТО и ЕС“ (стр.13)?

И така нататък... но да спрем дотук.

Идеята за „идентичност“ навлиза по силата на особена логика в хуманитарното знание. Нейната прагматика е свързана с трансформация и динамизиране на копулата „е“: „Лазар е X (македонец)“ се измества от „Лазар има X идентичност (македонска)“. По този начин етно-нацио-характеристиката се контекстуализира и вижда като феномен в жизнения свят. Тази логика налага и фундаменталното обвързване на идентичност и различие, подчинени на темпоралното условие. С други думи, идентичност навлиза в хуманитарното знание не заради себе си, а за да въведе със себе си идеята за различие. Чрез идентичността „Лазар“ стои на дистанция от предиката „е македонец“. Той може да е или да не е. Може да е бил, но вече да не е. А може и това да няма значение. Може да не е имало значение, но „спешно“ да придобие. А може, както изглежда е случаят с Македония, работата да е доста по-сложна. Изразено в парадоксална фраза: Социологически интересният въпрос е дали, защо и как настъпва идентификацията с „идентичността“ (етно-национална); и какви близки и далечни импликации има подобно състояние? Ако този въпрос се подмине, започва занимание с иначе социологически безинтересния въпрос (Вебер) за етническата група. Такъв въпрос обикновено маскира (Госийо) някаква форма над-персонален, ще го нарека методологически етно-национализъм. И различието между изследователя и респондента неусетно избелява. И на екипа му става „мъчно“. И възниква неизменният „македонски въпрос“, тази атавистична вибрация в българското фолклорно съзнание.

СТЕФАН ПОПОВ

Стефан Попов е главен асистент по философия на езика и съвременна философия в СУ „Св. Климент Охридски“.

Коментари (2)

- 02-04-2009|**Маке** - Ал. Мак. доналдс

Адам и Ева, Ной също, са били прави македонци. Онанистът Онан също е македонец. Абе всичко, що се сети човек, си е македонско. И всички бугари не са татари, а исти македонци, Македония ще си ги прикотка и леле, гледай што става – от Албания, та до Черно море. Турците пък са потурчени македонци, трябва и те да се присъединат към Македония и ето ти – империята на великия гей Александър Македонски пак ќе се вдигне. Само тия пусти гърци, дето се ядат с нас, македонците, заради името, абе, тях чума ще ги тръшне, ураган ще ги замете в Египет и тогаз, майко юнашка, ела да видиш. Македония ще е най-великата на света, а колонията ѝ от хунзите ще произвежда най-чистите потомци на Ал. Мак. доналдс.

- 04-04-2009|**Сандо** - Нерде Ямбол...

Ти, човече, прочете ли това, което коментирВаш?

Към Македония с необременен поглед

Автор: Тодор Абазов

Македонската нация днес е реалност. Проблемът е, че по отношение на нея няма единомислие и оттук възникват много недоразумения и противоречиви настроения. Спорни са вижданията за произхода ѝ, за процесите на формирането ѝ, за времето на възникването ѝ, за границите ѝ, а за някои спорно е и самото ѝ съществуване. Сблъсъците между тези виждания протичат върху плоскостта на историческите факти и техните интерпретации. И тук може да се наблюдава вавилонско стълпотворение от мнения и становища – едни малко или повече обосновани, други произволни и дори абсурдни. Това прави всяка нова книга с неконвенционален поглед към Македония предмет на жив интерес и внимание, за съжаление не винаги добросъвестни.

Такъв е случаят с антропологичното изследване, онасловено *Македония на кръстопът*, на Петър-Емил Митев, Антонина Желязкова и Георги Стойковски, двама изявени наши учени и един млад македонски изследовател, което, преди още да беше се появило на книжния пазар, стана прицел на масирана атака от страна на един асистент от НБУ, Чавдар Маринов (в. „Култура“, бр. 3 от 23 януари 2009). Казвам атака, а не критична рецензия, защото авторът ѝ побърза с необяснима припряност да натрапи обобщена негативна оценка към труда, без дори да се е запознал с него в целостта му, а на основата само на публикувани в „Култура“ (бр. 1 от 9 януари т. г.) 2 от всичките 22 глави на книгата, което далеч не е проява на научна добросъвестност. В своя текст той дори не прави опит да опровергава със съждения и доводи, а просто етикетира политически застъпените в изследването становища и така подменя интерпретацията с предпоставена присъда; вместо доказателства, подкрепени с цитати от изследването, дописва произволно авторите, приписвайки им цели под формата на съчинени от самия него внушения, каквито те изобщо нямат; и още, не само непродуктивно, но и рисковано за доверието към

един начеващ специалист, на аналитичния и дистанциран подход на авторите към констатираните от тях явления и факти той противопоставя не собствени оригинални виждания, а щампи, безкритично заимствани от циркулирали в Скопие исторически конструкции.

Широко е тематичното поле на изследването, което само по себе си е белег за научните му достойнства, но един от неговите аспекти има несъмнена евристична стойност. В „Македония на кръстопът“ се отбелязва наличието на македонската нация, без да се посяга на историческите факти. Всеки, който дори само отчасти познава дългогодишните полемики около Македония, ще установи, че това е оригинален и зареден с голям смислов потенциал възглед, застъпен за първи път в българската научна книжнина, който постига равновесие между историческото минало и актуалното настояще, като преодолява тяхното противопоставяне и още повече – тяхното прекрояване. Ако все още едни гледат на историческите факти като на вкаменелости, неподлежащи на по-нататъшно изследване и тълкуване, то други се отнасят към тях като към пихтиеста маса, от която всеки може всичко да моделира. Като се има предвид, че тези, които се придържат към историческите факти, отричат съществуването на македонската нация, а онези, които отстояват наличието на македонската нация, преиначават историческите факти, тезата, застъпена в „Македония на кръстопът“, е логически обоснован изход от безплодието на тази конфликтна ситуация. Само лаик в тази проблематика може да не оцени неговото значение и да не отдаде заслуженото на авторите му.

Концепцията, отричаща съществуването на македонската нация, черпи своите доводи от историческите документи, което от гледище на тяхната автентичност я прави на пръв поглед убедителна, но нейната слабост е, че тя възприема документите като самодостатъчни и така става нечувствителна към въздействието на променящите се обстоятелства.

Концепцията пък едва ли не за извечността на македонската нация фетишизира продукта на историята, но пренебрегва самата история, което я освобождава от дължимото ѝ зачитане. Първата концепция се радва на популярност у нас, а втората е господстваща в Македония. Един бегъл поглед върху процесите, протекли през последните две столетия в Македония, ще улесни читателя да оцени обективните осно-

вания на виждането на тримата изследователи, имплицитно разграничаващо се от двете концепции.

Известно е, че множество исторически документи свидетелстват за българския характер на славянското население на Македония през вековете. Това е констатация, правена многократно от средновековните гръцки хронисти, тя може да се намери в пътеписите и изследванията от по-ново време на преобладаващата част от чуждестранните автори, писали за Македония, и особено важно – потвърждава се от самоопределението на самите македонски духовни и политически първенци през XIX и XX век, независимо от техните идейни ориентации. Под въздействието на историческите обстоятелства обаче това съзнание постепенно започва да отслабва, а с намесата на мощни геополитически фактори и съображения за политическа целесъобразност започва и да се променя.

Първоначално, още през Възраждането, българите в Македония се проникват от **съзнание за регионална общност**. Иван Михайлов в своите „Спомени“ (том IV, с. с. 942, 963) го определя като „колективно чувство“, „локален патриотизъм“, а моята баба, ако е позволено да се позова на личните си наблюдения, на въпроса „какви сме“, отговаряше „българи, ама и македонци“. Така мислеше и баща ми, иначе пламенен български патриот и почитател на Тодор Александров, на чието име, в скоби казано, ме е кръстил. Досущ същата формулировка („българи, но и македонци“) открих и в интервю на Харалан Александров, в което той говори за своите роднини с македонски корен („Историята, населена с хора“, с.724,), което е потвърждение за нейната разпространеност в миналото като израз на по-специфична мисловна и психологическа нагласа у хората от Македония. Съзнанието за регионална общост има активни сторонници в лицето на местните книжовници и просветители, категорично определящи себе си като българи, а езика си като български. Те му дават израз с многократно изявеното от тях настояване македонските говори да не се пренебрегват при формирането на общобългарския литературен език.

След освобождението на България това съзнание еволюира под влияние на обстоятелствата в **убеждение за собствени политически интереси**. Характерна от тази гледна точка е редакционната статия на в. „Право“ (07.06.1902), издание на македоно-одринското революционно движение, програмно онасловена „Политически сепаратизъм“. В нея четем: „... *мнозинството от македонските населения е било, е и ще бъде българ-*

ско; обаче като такова то желае да получи своята свобода, организирана политически в една автономна област, разделена от Българското княжество. Такава е доктрината на политическия сепаратизъм (...) Българското княжество (...) не веднаж е експлоатирано с нещастна Македония в полза на някои мимолетни интереси, които са изтиквали на заден план свободата на Македония. Виждайки пакостта, която балканските държавици причиняват на македонската свобода, съзнавайки пълната невъзможност за осъществление на Велика България, македонското население отдавна се е отказало от С. Стефанския идеал, който е празна фраза и за собствените му създатели – русите (...) трезвеният ум на македонските населения издигна върху С. Стефанска България идеята за политическия сепаратизъм от същата България“. Тази идея получава силен тласък след Илинденското въстание поради демонстративната ненамеса в него на българските власти по външнополитически съображения. „И въстаналите се прибраха в своите пепелища – отбелязва Христо Силянов – с остра болка от съзнанието, че свободната братска страна ги изостави в най-страшния момент на изпитанието им“ (Освободителните борби на Македония, т. I, С., 1933, с. 441). Тази горчив исторически урок, довел до дълбоки преоценки, намира в лицето на Гьорче Петров един от най-задълбочените си тълкуватели. В сп. „Македонски преглед“ (бр.9,25.09.1905) той пише: „Може да е голямо нещастие за една България да се създава отделно царство от нейни братя (...) Минаха ред години на тежки изпитания и страшна неволя, ред моменти на жестоки сътресения и погроми, обаче помощта от България, тая помощ, мисълта за която е крепяла душите им, не се и показа. Няма ли право тия измамници македонски злочестници да негодуват против страната, която тъй жестоко е подиграла техните чувства и надежди? Няма ли основание да формулират своето обвинение за тази измама? Това е едно неизбежно психологическо състояние на македонските българи; и когато ние излизаме с обвиненията си спрямо България, не вършим друго, освен да дадем формален израз на общото разочарование в Македония от яловата македонска „политика“ на тая България“.

Следващата стъпка, логически произлезла от убеждението за собствени политически интереси, се прави след Балканската война, която окончателно доказва невъзможността за обединение с България. Тази стъпка е зараждането и укрепването у македонското население на **воля за държавна самостоятелност (Независима Македония)**. От тази мисъл, получила широка популярност през 20-те и 30-те години на миналия век, се прониква Тодор Александров, тя става кредо на ВМРО и

ВМРО(о), на емигрантските братства – и десни, и леви в България и извън нея, играе ролята на ориентир и стимул в дейността на македонските институции и сдружения. Графичен неин израз, който аз добре помня от детството и юношеството си, е картата на Македония в нейните географски очертания, украсяваща неизменно по онова време многобройните алманаси, календари, книги, вестници, списания, значки с македонска тематика. Картата на Сан-Стефанска България беше слабо позната, но картата, както тогава се казваше, на Целокупна Македония беше широко популярна сред емиграцията и не само сред нея.

Така се стига до естествения завършек на тези процеси. В синхрон със заложената в тях тенденция се заражда и развива **съзнание за национална обособеност (нация)**. Един от първите, които го предугажда, е Константин Иречек, голям приятел на България и познавач на нейната история. Още през 1909 г. по отношение на Македония той изтъква (сп. „Българска сбирка“, кн. VII): *„При нормални отношения би се развила една малка етнографска индивидуалност, като например у малорусите, у словаците...“* (цит. по: сп. „Български месечник“, кн.2-3,1998, с.238). В по-определен и изяснен вид това съзнание намира почва през 20-те и 30-те години във Вардарска Македония сред образованите и деловите среди, между които са и радетелите за собствена македонска литература като Коста Рацин, отначало Венко Марковски, Коле Неделковски, под неговия знак протича в София дейността на Македонския литературен кръжок, то е платформа на комунистическото движение в Македония и на голяма част от емигрантските организации в България и чужбина.

Като потвърждение за обективно протеклия, а не идеологически мотивиран характер на тези процеси, ще се позова на Иван Михайлов и негови млади симпатизанти от Македония, тъй като нито той, нито те могат да бъдат причислени към левицата и почитателите на Коминтерна, с влиянието на които днес някои единствено си обясняват възникването на темата за македонска нация. В своите „Спомени“ (т. IV, с.958) Иван Михайлов привежда един много показателен случай:

„В Загреб срещнах през Втората световна война студенти от Македония, които ми изброяваха разните посегателства (от страна на българските власти – б. а.) върху нашите организации още от края на миналото столетие – до момента на разговора ми с тях; споменаваха дележа на Македония, допуснат главно поради съгласие на българската държавна политика; спираха се особено

на пакта за вечно приятелство със Сърбия и съпровождащите го гонитби на македонското дело. В заключение тия млади хора казваха:

При такова положение не трябва ли да се запитаме дали ние сме един и същ народ с българите от Стара България?”

Така протича процесът от „българи, но и македонци“ до „македонци, но вече не и българи“.

Коминтернът, доловил тези настроения и породената от тях ориентация, наистина се опитва да ги използва в своите взаимоотношения с балканските комунистически партии със своята резолюция от 1934 г. (доста дилетански и нескопосано написана), но да се смята, че те са неин продукт, означава, първо, да се приписва на тази резолюция свръхестествена сила, каквато тя не притежава, и, второ, означава да се пренебрегне обективният характер на историческите процеси. Ако Коминтернът беше толкова всемогъщ със своите решения, как да си обясним, че системата, за която той пледираше и която утвърждаваше с безбройните си резолюции, рухна за 24 часа?

Съвременният свят изобилства с примери от една нация да е произлязла друга нация, нещо повече, от една нация да са произлезли няколко други нации. Англичаните отиват в Америка, Австралия, Нова Зеландия и стават американци, австралийци, новозеландци; от испанците са произлезли всички испаноговорещи нации в Южна Америка, португалците в Бразилия се превръщат в бразилци, впоследствие същото става и с преселниците от други нации в тези страни. И това с нищо не накърнява самочувствието и интересите нито на старите, нито на новите нации. Но във възникналата след Втората световна война македонска република, отначало в рамките на Югославия, а сега самостоятелна, с непонятно усърдие се търсят всевъзможни начини да бъдат заличени историческите връзки и родството между населението на Македония и населението на България, сякаш от това зависи македонското им национално самосъзнание. Тук не е мястото да се навлиза в детайлите на тази практика, но е повече от очевидно, че тя създава на инициаторите си многобройни проблеми от логически, психологически и морален характер, които ги водят, меко казано, до куриозни тълкувания и построения.

Първоначално след войната се премълчаваха документите, чиито автори имат изразена българска самоиндификация. Впоследствие, когато се осъзна, че по този начин се обеднява миналото на Македония,

тези документи започнаха да се вадят, но след известни ампутации, които заличаваха неудобните названия и пасажии (така сборникът на братя Миладинови престана да се именува „Български народни песни“). По-късно се разбра, че и тази тактика не е особено почитателна към авторите и техните текстове и тогава се изобрети методът на своеобразна шизофренна интерпретация, по силата на която хората мислят едно за себе си, а всъщност те са друго. Тя не премълчаваше вече изявите на българското самоопределяне, но ги тълкуваше като резултат от незнанието на авторите им за тяхната истинска национална принадлежност. По крайните поддръжници на този подход пък съчиниха, че македонците, наричайки себе си българи, а езика си български, са влагали в това понятие не национален, а... социален смисъл („прост език“, „език на народа“). Срещат се и твърдения, наглед по-малко агресивни, но също толкова оскърбителни, според които употребата на „българин“ се дължало не на друго, а едва ли не на небрежност или разсеяност.

Ето няколко типични примера.

Димитар Влахов. Македонија. Моменти од историјата на македонскиот народ. Скопје. 1950: *По завземаньето на големи делови од Македонија од бугарската држава (става дума за средновековието – б. а.) станало обичај славјанските племиња, што ја населуваат, да се викаат сами Бугари; со тоа име започнале да ги означуваат и грчките хроничари и сите тугинци (50). Останалите Македонци биле викани од болшинството од тугинците кои ја посетиле Македонија – Бугари, а и они сами се викале Бугари. По тоа време (1912 г. – б. а.) болшинството од Македонците не биле свесни за својата Македонска националност (394).*

Лазар Колишевски. Аспекти на македонското прашање. Ск., 1962: *Точно е дека Джиноот се изјавувал за Бугарин, а Гоце пишувал на бугарски (349). Меѓу еден дел од нашите предедовци била е сосема разбирлива неизјазнетоста на чувството и припагането... (350).*

Драган Ташковски. Рагането на македонската нација Ск., 1962: *Кога водачите на антигрчкото движење во Кукуш на чело со Нако Станишев истакнуваа дека во црквите треба да се воведат бугарски јазик, народот и не ја свакаше националната смисла на тоа име (...) За него зборот „бугарски јазик“ имаше уште црковно-словенско и социјално значење во смисла како што го сфатиле Јоаким Крчковски, Кирил Пејчиновиќ и Теодосија Синаитски, кои под „бугарски јазик“ подразбираа „прост јазик“, неканоничен, туку „црковно-словенски јазик“, со еден збор јазик на народот, јазик на селаните. Во таа смисла*

и тие го прифатиле зборот „бугарски“, не доведувајќи го во никаква врска со вистинските Бугари кои живеат од онаа страна на планината Балкан (67). Карактеристично е дека употребата на бугарско име во насловите на црквено-моралистичките книги на Јоаким Крчовски, Кирил Пејчиновиќ и Теодосије Синаитски не произлегува от нивното бугарско чувство или от сознанието дека се Бугари“ (68).

Гане Тодоровски. Горче Петров. Ск. 1981: Горче Петров постојано ги меша термините Бугарин и Македонец (91).

Цитатите говорат сами за себе си и не се нуждаят от коментар. Те, както и упоритото отричане на македонската нација, еднакво отдалечени от реалноста на фактите и процесите, само потврдуваат колко трезво и обективно е виждането, застъпено в „Македонија на крстопът“.

Тодор Абазов е български журналист, публицист и литературен критик; професор по журналистика.

Коментари (7)

- 02-04-2009|Гост - Няма нация

Цитирате изследвания преди разпада на Югославия. Дотогава ли стигат интересите ви по проблема? В Македонија, драги ми Абазов, тече процес на антибългаризация от 1912 г. насам. В това е проблемът, а не в македонизацията. И знаете ли защо? Защото няма македонски език, който да се говори 2 хиляди години след края на Александър Велики, а силно сърбизиран български диалект. Смехотворно е да се твърди, че въпросната държавица е наследница на онази империя. Не българите, а сърбоманите в Скопие заслужават да бъдат укорени. 97 години те пречат

на населението да се самоопредели без насилие и терор. Ито в това е въпросът. Иначе сте ги нанизали наукоподобните си тези, споменали сте тоя-оня известен учен, голям праз, всеки грамотен може да го стори не по-зле от вас. Може пък да не е изявен нихилист!

- 04-04-2009|Сандо - няма нация?

Всъщност нация има – (тук говоря за всички нации) днес тя е съвсем реална идея. Това, което не съществува е исторически или етнически обоснована нация – нацията е въобразена общност, сътворена от държавата.

- 04-04-2009|Гост - Сандо

Господине, ако има нация в Македония тя се състои от две групи население най-вече – българи и албанци. Албанците нямат проблем д идентитета си. Същото не може да се каже за българите. Лошото е, че двете групи са несъвместими. Нация там няма да има – албанско-българска. Въпросът е кога в Македония ще се престане с антибългарската пропаганда? А не да философствате има ли, няма ли.

- 06-04-2009|Сандо

Господине, да давате акъл на македонците какви са е смешно. Огромното мнозинство от тях не са българи от поне половин век. Как точно се е стигнало до тоя факт беше подробно разяснено в две от статиите на тая дискусия в Култура и не е това, което ни занимава. Фактическото положение е, че днес в Македония има основно македонци и албанци (освен тях има малко турци, торбеши, цигани – част от които се считат египтяни, българи, власи и още разни). Напълно е възможно да има македонска нация, която да обединява всичките тези не на етническа, а на гражданска основа. Приемете ги тези неща най-сетне и престанете да бълнувате «Не ще забравим и никога не ще простим»...

- 07-04-2009|Гост - Белилото и червилото на слугинята

Нито бълнувам, нито нищо, най-малкото ви минава цитираната от вас мисъл: «Не ще забравим и никога не ще простим»... Нито пък давам акъл на македонците. Не може да се отрече факта какъв е произходът на населението във Вардарско преди 1945 г. Дора Бакояни ясно го заяви на македонския министър наскоро – историята не може да се прена-

писва, защото този или онзи се чувствал такъв или онакъв. Освен това мен въобще не ме интересува съдбата на Македония, нито пък, както подозирам, си мислите, че ще се напикая от радост, ако източната ѝ половина се присъедини към България. Напротив, смятам, че Вардарско, или каквото му сложат ново име след разпратата с Гърция, няма лошо да е самостоятелна държава. Тревожи ме друго. Населението все още не чувства свободата на изявяването на идентитета си, а най-вече – яростната антибългарска истерия в скопските медии. Ето това. Останалото са интелектуални изпражнения на разни хорица, които спрягат интелегентските си мозъци, за да покажат колко са се поевропейчили. Обаче големият българин от Щип проф. Александър Балабанов казва, че културата у ганьовците личи както белилото и червилото по лицето на слугинята. Надявам се, че вие не сте от визирания от мен тип европейци.

- 12-04-2009|**Сандо**

Абе то си знае... усещате ли, че отново си присвоявате монопола върху знанието какви СА македонциТЕ СЕГА. Да говорим за преди 50 години е безмислено. Днес имаме македонци, които вие упорито наричате българи. Айде да оставим на хората право на самоопределение, а?

- 27-07-2009|**Milen** - За книгата

Тази книга ще има десетилетия да се търкаля по книжарниците, защото никой не би си я купил.

По отношение на Македония българите още са махмурлии

Автор: Раймонд Детрез

Разговора води Жерминал Чивиков

В книгата ти *Балканите – от комшийска кавга до гражданска война* от 1992 година имаше една глава и за „македонския въпрос“, в която сравняваше отношенията между българите и македонците с тия между фламандците и холандците. И те някога представляваха една езикова общност, която в резултат на политически обстоятелства се разпадна в две етнокултурни общности, които сега като два отделни народа живеят в две съседни държави – Белгия и Холандия. По този повод тогава също водихме един разговор за вестник „Култура“. Реакциите, които той предизвика, не ти ли напомнят сегашния дебат по повод студията *Македония на кръстопът*?

Тогавашното ми сравнение между Белгия и Холандия бе предназначено на първо място за фламандските и холандските читатели. За тях, както и за останалите жители на земното кълбо, „македонски въпрос“ няма, в смисъл, че за тях има хора, които се казват македонци, и щом те така смятат, значи има македонски народ. Толкова. Без да отричам очевидната за всеки обективен наблюдател истина, че в Република Македония има население с македонско национално съзнание, все пак исках в книгата си да покажа на читателите си, че нещата всъщност са по-сложни и се опитах да обясня, че и българското становище по въпроса има някакви основания. Може би си спомняш, че после по страниците на Култура се появиха доста остри реакции: моят подход бил „ненаучен“, македонците били „измислени“, един от моите опоненти разви аргументацията, че ако една научна теза не подчертае близостта между българите и македонците, научността ѝ вече ставала съмнителна, и че българската наука трябвало да отхвърли тези „модни разсъждения“. Ставаше дума за нови научни разбирания за възникването на нациите. Това станови-

ще ми беше крайно любопитно: научни теории и методи да се приемат или не в зависимост от това дали служат или пречат на националната кауза или на други интереси! Сетих се тогава и за професор Емил Георгиев, който казваше, че българският учен на първо място е българин, а чак след това учен. Разбира се, от началото на 1990-те години насам много неща са се променили. В съвременните български хуманитарни науки по-младите изследователи вече успешно боравят с тези „модни“ теории, макар че в отношението към Македония някак си продължават да вземат „предпазни мерки“, продължава тази „атавистична вибрация“, както се изразява Стефан Попов.

Но авторите на Македония на кръстопът и днес смятат за „научен факт“ българската идентичност на македонците, смятат, че македонец, който не се смята за българин, просто не знае истината, а когато става дума за македонска национална идентичност, подигравателно я наричат „идентитетот“.

Авторите на Македония на кръстопът са прави, ако се изхожда от научната теория на примордиалистическо или „изконническо“ разбиране за нацията, което доминираше в европейското историческо мислене през XIX век и голяма част от XX век; и продължава все още да има привърженици на Балканите. Примордиализмът приписва на нацията някакъв вечен, непроменлив характер, някакъв „дух“, който от най-старата древност владее етническата общност, респективно нацията, и от който членовете на тази общност не могат да избягат. Този дух се предавал от едно поколение на друго не само чрез възпитанието, но и чрез гените. Въз основа на тази теория потомък на българин, сменил вярата и езика си преди 12 поколения, може да се мисли за турчин, но „научно“ си е останал българин. Можеш да му отвориш очите и да го „възродиш“. Колко практично!

Няма ли все пак известен континуитет това, което наричаме „етническо съзнание“?

Съвременните теории, като ситуационизма и инструментализма, не отричат известен континуитет на етническото съзнание, макар че то е по-скоро като брадвата, с която много образно го сравнява Нил Ашърсън в книгата си *Черното море*: „Това е брадвата на прадыдо ми, само че дядо ми ѝ сложи ново острие, а баща ми – нова дръжка.“ Значи, повече е въпрос за въображение и вяра, отколкото за действителност. Тези „модни“ разбирания (които са „модни“ вече около половин век) не отричат в мно-

го случаи етническата основа на нацията и националната държава, но те също така допускат, че в определени обстоятелства се образуват нови нации – нещо, което става доста често и доста лесно. Фламандската общност се образува в рамките на Белгия чак към края на XIX век. Разбира се, всички нации в съвременния смисъл на думата възникват чак през XIX век, но някои от тях са нови в смисъл, че не присъствуват в по-ранни исторически източници като отделна държавотворна етническа група. Такива нови нации в Европа, освен фламандците, са още каталонците, словенците, словаците, беларусите и много други, а извън Европа, в резултат на деколонизацията, те са никнали като гъби. И македонците са една такава нова нация, образуването на която започва към края на XIX век. Много славяни в Македония, може би мнозинството, по това време са били с българско етническо самосъзнание, други пък с гръцко или със сръбско, но е безспорно, че е имало и хора с македонско самосъзнание. Тези етнически самосъзнания, включително българското, са доста непостоянни, колебливи, лесно преливащи се едно в друго: гърци, българи, македонци, български македонци, македонски българи – като четеш документите от това време, не ти е ясно за какви точно са се смятали, а може би и на тях самите не им е било ясно. Само за българските примордиалисти всичко е ясно. Те изхождат от аксиомата „Веднъж българи, винаги българи“. За тях националната идентичност не подлежи на промяна. Те отричат факта, че в момента има два-три милиона хора по света, в Република Македония и извън нея, в САЩ, Канада и Австралия, които смятат, че са членове на македонската нация. Тези македонци били „всъщност“ българи. Примордиалистът прилича на ентомолог, който, след като открил, че според законите на аеродинамиката пчелата не можела да лети, отрича, че пчелата лети. Ако теорията не може адекватно да обясни фактите, тогава трябва да се преразгледа теорията. Съвременните социални науки убедително и научно обясняват възникването на нови нации като македонската.

В какъв смисъл всъщност може една нация да бъде „научна“ или „ненаучна“, каквато според авторите била македонската?

Явно авторите искат да кажат, че македонските историци прибягват към ненаучни исторически аргументи, за да докажат, че има македонци и че винаги ги е имало. Това са две различни неща. Че има македонци, има. Както брадвата на Ашърсон показва, да принадлежиш към определена нация е по-скоро въпрос на вяра, отколкото на знание. За това не се искат научни доказателства. Ако някой ти казва, че вярва в

християнския бог, той си е вярващ християнин. Дори „научно“ да му докажеш, че няма бог, той си остава вярващ християнин и трябва да уважаваме това. Ако някой вярва, че е македонец, не дванайсет, а хиляда лъжи на македонизма да му откриеш, все едно, той си остава македонец. В историческа перспектива националната общност замества религиозната общност с нейните морални и други, дори естетически, стойности, споделяни от членовете на общността. Всяка вяра има и исторически компонент: на християните дори им е ясна историята на целия космос, от създаването му преди четири хиляди и няколко години до неизбежното, макар с не фиксирана досега дата, Второ пришествие. Историческите познания на националистическите идеолози също са въпрос на вяра. Както един „божи народ“ вярва в написаното и нарисуваното по стените на черквата, така нацията вярва в написаното и нарисуваното в националните исторически музеи – тези храмове на нацията. Работата не е дали тези представи за историческите събития отговарят на истината в научния смисъл на думата или не. Може би отговарят, не е важно. Въпросът е, че в тях се вярва; това значи, че вярващият в нацията не иска никакви сериозни доказателства за истинността на тези събития, нито пък търпи съмнение, научна критика, а камо ли някакво подигравателно отношение. Винаги ми е правило впечатление огромното, отегчителното единодушие на българите по отношение на например „македонския въпрос“ и „турското робство“.

По други въпроси българите нито са единодушни, нито безкритични. Как си обясняваш това единодушие, когато става дума за „турско робство“ и „македонски въпрос“?

Всъщност, поне така ми се струва, този, който се отнася с недоверие към тези опорни точки на българската вяра, поставя с това себе си извън българската общност и попада в положението на средновековния еретик с всичките неприятни последици. Чети по сайтовете как тези еретици се обвиняват в родоотстъпничество, как електронно се оплюват и анатемосват от правоярващите. И Антонина Желязкова, и Чавдар Маринов са такива „еретици“, само че ересите им са различни. Спомни си реакцията на пазителите на чистата вяра, когато някои неверници поискаха да „посегнат“ на една от светините на българската национална вяра – „Баташкото клане“. Реагираха с религиозни аргументи: „кощунство“, „светотатство“, подигравка със „святата памет“ на жертвите. И никакъв интерес към научните аргументи!

За самото съществуване на нацията може би не са нужни научни оправдания. Могат ли обаче историците да работят ненаучно, когато например конструират национални атрибути, като свой език, своя история, своя култура?

Що се отнася до историята на македонската нация, разликата между македонски и български историци не е много голяма. Македонските историци, вместо да се задоволят със съвсем убедително от гледна точка на съвременната наука обяснение за възникване на македонската нация през последната трета на XIX век, смятат за нужно да развият същата „изконническа“ аргументация, както българските си колеги. Ако последните казват: „Преди българи, значи и сега, и завинаги българи“, македонските казват: „Сега македонци, значи и преди, и откакто свят светува македонци“. Според тези македонски историци, през XIX век цялото славянско население в Македония вече има македонско национално самосъзнание с изключение на някои „заблудени“ българомани, сърбомани и гъркомани. За българите същото това славянско население има ярко българско национално съзнание с изключение на някои „заблудени“ сърбомани, гъркомани и „македонисти“. Разбира се, до 1860-те, това население нарича себе си винаги „българско“. Но ако от 1860-те години някои почват да се наричат македонци, пак ли са българи? Знаем имената на повече македонски общественици, които през 70-те години на XIX век ясно обявяват, че има македонски народ и македонски език години преди Мисирков. Има текстове, които показват, че някои хора, макар че продължават да се смятат за българи, развиват някакъв македонски партикуларизъм. Има свидетелства от това време за прости селяни, които не искат да бъдат наричани българи, а твърдят, че са македонци и че говорят македонски. Има убедителни документи, че в последната четвърт на XIX век се разпространява македонска национална идеология и че има хора с македонско национално съзнание, макар и в една среда, която по етническо самосъзнание е все още преобладаващо българска. Има и убедителни изследвания по въпроса кои точно политически, социални, икономически и културни обстоятелства и събития са допринасяли за развитието на един македонски регионализъм – най-напред още в рамките на българската етническа общност, после вече като отделна македонска национална общност. Най-важният момент е, както всеки историк на национализма знае, че една нация се оформя в рамките на една държава, дори без тя много да се стареа

да създаде нация. Българи и македонци са живеели в една държава известно време през средните векове; след това не са имали обща държава. Османската империя е създала, без да иска, една православна общност, в която влизат и гърци, и православни албанци, но не е създала отделна македоно-българска идентичност. От 1878 г. българите в България живеят в своя държава, която вече целенасочено строи българска нация. Българите в Македония (или македонците) остават извън този процес и се оформят като общност в други обстоятелства, стават друга общност. Нацията окончателно се дооформя, като разполага със собствена държава и държавни институции като министерство на образованието, което да налага стандартизиран език и определена представа за националната история, с армия, която внушава патриотични чувства на цялото мъжко население, с полиция, със средства да упражнява известен контрол над медиите и така нататък. Македонците не са разполагали с тези неща преди Втората световна война. Процесът на налагане на македонска идентичност в следвоенна Македония е протекъл горе-долу еднакво принудително и „изкуствено“, както при формирането на всички нации, включително и българската. Накратко, съвременните социологически науки разполагат с теоретическите и методологическите инструменти да дадат едно съвсем удовлетворително от научна гледна точка обяснение за появата на тази нова македонска нация. За традиционните български историци всичко това, разбира се, е „ненаучно“, макар че този подход им предоставя възможността достойно да се оттеглят от целия досаден „македонски въпрос“, без да се отказват от българското културно наследство от предишните векове. А пък македонците биха могли, въз основа на тези нови разбирания, да обяснят своята поява като народ, без да се занимават повече с невъзможната задача да докажат съществуването на македонци преди XIX век. Но нито българите, нито македонците като че ли са в състояние да се откажат от остарелия примордиализъм, който постоянно ги кара да защитават направо смешни становища.

Все пак, не може да се отрече изобилието от изкривявания и премълчавания на факти, което човек среща в македонската историография.

Да, но такива не липсват и в българската историография. Чуждестранният българист ще се отнася с недоверие към македонските историци, като забелязва, че те са прекръстили миладиновите „Български народни песни“ в „Миладиновия сборник“ (да беше само това!), но като

открие, че български историци премълчават следите на македонското национално движение, ще губи доверие и в тях. Защо българските историци не ни осведомяват за македонските „будители“ от последната четвърт от XIX век? Има някои публикации, в които те се споменават – обикновено като „сръбски агенти“ – но напразно ще търсиш имената им в по-тиражираните изследвания. Така се създава впечатлението, че всички славянски жители на Македония до един са били с българско съзнание с изключение, както споменах, на някои подкупени, заблудени или злонамерени хора. Авторите на *Македония на кръстопът* признават, че „през последните сто години“ – по-точни би било „през последните сто и петдесет години“ – „и особено интензивно след Втората световна война се формира нова балканска нация“, което е вече една отстъпка от популярната, полуофициална представа, че македонската нация е „измислена“ от Сталин или „създадена“ от Тито. Искам веднага да добавя, че далеч не всички българи в Македония са станали македонци, че някои и до днес са останали с българско самосъзнание. Няма спор, че е имало жестоки мерки срещу „фашистите“ в Македония, тоест тези, които са сътрудничели с българския освободител или окупатор и съюзник на Германия (зависи от гледната точка); и че с тези мерки се е целяла и ликвидацията на политически най-активните хора с българско самосъзнание. (Една македонска колежка езиковедка вече не иска да ми говори, след като споменах за тези репресии на една конференция в Амстердам.) Нека се пишат книги за тези преследвания, но нека авторите на тези книги да проявят и интелектуалната честност да споменат, че очевидно е имало и доста хора, на които идеята за отделна, македонска нация не е била толкова чужда и които без обособени травми са приели политиката на Тито да създаде в рамките на югославската федерация република и за македонците.

В Македония на кръстопът особено се подиграват с македонските претенции да са наследници на античните македонци...

Те наистина стават за смях с тази претенция, която е резултат именно на стремежа им да докажат, че винаги е имало македонци. Чавдар Маринов обаче правилно изтъква, че в Македония тези глупости от време на време се критикуват от сериозни историци. В България не са помалко разните фантастични исторически „изследвания“, главно от любители-историци, но не само такива, и техните твърдения също съвсем рядко се критикуват от професионалните историци. И авторите на *Ма-*

кедония на кръстопът не могат да се въздържат от удоволствието да се подиграват на тезата, че сегашните македонци били потомци на античните и на Александър Македонски. Но щом българската кръв съдържа 16 или 18% тракийска кръв, както академик Антон Дончев разправял преди няколко месеца в Хага на холандците, защо тогава македонската кръв да не съдържа поне такъв процент от кръвта, текла във вените на Александър Велики? Става дума за абсолютно същия вид „континуитет“. Защо македонската обсебиха с античните македонци да е по-смешна от българската тракомания или пък от култа към прабългарите (делът на тяхната кръв във вените на съвременните българи е изчислен със същата прецизност, но забравих колко е), те пък „създатели на дванайсет държави“. Само дете не се сетиха, че тринайсетата българска държава може да е Белгия, което проличава от фонетичната близост между двете имена. Аз разбирам, че са ти смешни македонските измишльотини, но защо тогава вземаш собствените си измишльотини толкова сериозно?

Какво, въпреки, представлява като научен метод спешната антропология?

Познавам двама от авторите на книгата лично или през работата им и искрено ги уважавам заради научната им дейност и гражданската им позиция. Предполагам, че и самите автори като професионални изследователи добре знаят, че „спешната антропология“ не е наука в тесния смисъл на думата. Става дума за един особен, но съвсем легитимен жанр, който бих нарекъл „научен репортаж“. Липсват редица изисквания, на които всеки научен труд трябва да отговаря, най-важното от които е контролируемостта на данните. Кой са тези респонденти, колко са, кои социални слоеве представляват... и така нататък. В едни научен труд това трябва да се изясни. Не е ясно винаги къде свършва отговорът на респондента и къде започва коментарът на авторите – нещо, което не можеше да не доведе до недоразумения. Струва ми се, че критиката на Чавдар Маринов е справедлива; и изобщо подкрепям възгледите му за „македонския въпрос“, защото знам, че се отнася еднакво критично към македонските и към българските националистически химери. Прецизните теренни проучвания на Антонина Желязкова съм чел с голям интерес, цитирал съм ги със съгласие, използвал съм ги в лекциите ми и в работа с моите студенти. Тази книга наистина е по-малко сполучлива. Въпросите на изследователите би трябвало да са неутрални, да не подтикват респондента към определен отговор или да не предизвикат

определен отговор. На моменти ми стана неудобно за самите автори. В Дебър сядат на чашка с едни албанци, разгръщат картата на Балканите и почват да разделят Македония между Албания и България. Предста-ви си реакцията на българите, ако някои турски социолози по време на теренното си проучване в България разгръщат картата и почват да се пазарят с местните жители за Кърджали и Харманли.

А какво ще кажеш за препоръките, които авторите дават на българските политици?

Аз предпочитам ученият да бъде наблюдател и критик, а не да дава препоръки, защото политиците пет пари на дават за препоръките на учени, когато те не отговарят на политическите им интереси. Какво да кажа за тези препоръки? Нека България да се грижи за българите в Македония, както и за българите в Белгия и Холандия. Няма нищо лошо в това. Ако пък смята, че трябва да подкрепя българите в Македония като малцинство, елементарното приличие изисква тя да даде най-малко същите малцинствени права на тези в България, които се смятат македонци, и да позволява например на Турция да води сред турското население в България същата политика, като подкрепя неговото турско национално самосъзнание. Който е на мнение, че Турция точно това и прави, не би трябвало тогава да се оплаква от това, щом се кани да прави същото в друга съседна страна. Най-проблематична ми се вижда препоръката за подкрепа на (ре)българизацията на Македония. Не само че няма легална процедура за подобно начинание (за признаване на малцинство може да намери опора в международното право), но то по начало е абсолютна фантасмагория. Македонците след разпадането на Югославия не са се обявили масово за българи, макар че спокойно можеха да го направят, търсейки защитата на международните организации за човешките права.

Авторите, впрочем, твърдят, че македонците ги тресяла „тежка югоносталгия“. Ти имаш ли такива наблюдения и какви обяснения има за това, ако изобщо е вярно?

Югоносталгията в бившите Югославски републики не бива да се бърка с носталгията на старите комунисти в България по живковото време. Стандартът на живота в Югославия беше много по-висок, отколкото в страните на съветския лагер, имаше доста либерална културна обстановка (възнуващите се толкова от Македония българи биха могли да се запознаят с една великолепна авангардна македонска поезия), хо-

рата пътуваха на Запад без никакви ограничения. Сега на македонците вече им трябват визи. В Югославия имаше 1 700 000 етнически смесени бракове, което значи, че, като съберем съпрузите и децата, към пет милиона души са били по-скоро „югославяни“, отколкото сърби, хървати, македонци и т. н. Познавам такива двойки, бежанци в Белгия, хора, освободени от етнически обсесии и комплекси. Сега вече не искат да знаят за това, но по времето на Югославия повечето югославяни бяха горди и щастливи, че живеят в Югославия. Защо да не изпитват някаква носталгия? В условия на тежка икономическа криза, на напрегната международна обстановка (края на Студената война) и с известна подкрепа отвън, националистите в Югославия успяха да мобилизират масите и да унищожат страната. Ние сега слушаме само гласовете на националистически настроени политици и интелектуалци в бившите Югославски републики – колко сега били „свободни“, но дори в Словения ми се е случвало словенци спонтанно да ми признаят, че разпадането на Югославия изобщо не е било необходимо. Сред македонците тази носталгия може би е още по-голяма. Югославия им даде държава, те чрез Югославия общуваха със света, Югославия ги закриляше против съседите. Повечето от вътрешните и външните проблеми, с които Македония сега се сблъсква, ги нямаше по време на титова Югославия.

В самото началото на изследването ми направи впечатление едно становище, което също ми се вижда по-скоро политическо, отколкото научно: „Съседно Косово стана самостоятелен регионален фактор. Признаването на Косово от водещите западни сили беше акт на утвърждаване на мултиетническа държава“ и т. н. Това ми звучи невероятно като научна констатация на антрополози. Или греша, ако кажа, че Косово нито е самостоятелен регионален фактор, нито мултиетническа държава, нито изобщо държава?

Косово, както и Босна, е като човек, който се учи да кара кола. Той вече държи волана, но до него седи инструктор, който му казва накъде да кара, който следи дали кара по правилника и който после решава дали ще му даде книжка или не. Така беше от установяването на международния протекторат през юни 1999 г., така остана и след обявяването на независимостта през февруари 2008. Колкото този човек зад волана вече е „шофьор“, толкова Косово е независима държава. Едва ли може да се говори за „самостоятелен регионален фактор“. Ако под „мултиетническа държава“ разбираш и държава, в която етническите общности живе-

ят почти напълно изолирани една от друга, в която една общност, сръбската, живее в страх и има нужда от международна протекция, тогава и Косово е мултиетническа държава. Тия „водещи западни сили“ настояват за мултиетничност главно за гъзбояджилък, когато международните обстоятелства го изискват – в Босна и в Косово, където цял свят гледа какво става. За Хърватия не са настоявали особено да бъде мултиетническа и да се върнат 150 000-те изгонени от Краина сърби.

Авторите на изследването правят и една конкретна прогноза за Македония, която гласи: „Опитите на международната общност, на европейските институции да насърчават мултиетническа Македония и да разчитат, че, някога интегрирана в ЕС, тя ще се стабилизира като държава на македонците и албанците, са безпочвено измамни, несъстоятелни и ще се провалят в дългосрочна перспектива.“ Колко реалистична е според теб тази прогноза?

Много категорично се изразяват тук. На други места са малко по-предпазливи. Това, което ги кара да са толкова песимистични, е недоверието им във федералните държавни структури, такива, за каквито настояват албанците в Македония. Въз основа на опита ми като белгиец, живеещ в най-федерализираната държава в Европа, мога да кажа, макар със смесени чувства, че федерализмът има само предимства: той може да е начин на мирно съществуване на два или повече народа в една единствена държава, или може да е начин за мирно разделяне. Изглежда, че федерализираните държави са по-нестабилни, но сепаратистките движения някак си се канализират, хората свикват с идеята, че другата общност се грижи за себе си и може един ден вече да няма нужда от държава-купол. Разлагането на Чехословакия и дори на Съветския съюз благодарение на федералната им структура стана относително лесно и без насилие (ако оставим няколкото локални конфликти в бившия Съветски съюз). И в Югославия федералната структура улесни откъсването на Словения, Македония и Черна гора, а отделянето стана най-мъчително там, където статусът на федералната единица беше най-неясна – в автономната провинция Косово. В Босна-Херцеговина проблемите бяха от друг характер. Една централизирана страна може би ще задържи по-дълго териториалния си интегритет, но това е за сметка на повече репресии и насилие. Виж например кюрдския проблем. Не ме разбирай криво: не съм привърженик на сепаратизма (включително и на фламандския сепаратизъм), дори смятам, че способността да поделяш една

държава с други етноси или народи е израз на морално превъзходство над тези, които смятат, че нацията непременно трябва да е етнически хомогенна. Но ако неизбежното трябва да стане, да стане колкото може по-безболезнено.

И накрая да се върнем на „идентитетот“, както пишат авторите. За разлика от албанците, които нямали проблеми с националната си идентичност, македонската идентичност била драма.

Нямам впечатление, че, както пише в *Македония на кръстопът*, македонците имат проблем с идентичността си. Те смятат себе си за македонци и толкова. Струва ми се, че съседите им, а имам пред вид най-много българите и гърците, имат повече проблеми с македонската идентичност, отколкото самите македонци. Тези „родови, исторически и културни връзки“ с българите на тях нищо не им говорят. Това, което правят българските националисти, а по тяхното внушение и някои държавни институции, ми напомня за това, което на английски се нарича „сталкинг“. Това значи да не оставяш на мира бившата си приятелка или съпруга, която те е зарязала, постоянно да я дебнеш и преследваш, да я заплашваш или да ѝ се подмазваш, че тя била родена за теб и много бърка, като не те иска. Въпросният „сталкинг“ обикновено свършва с бой, но никога не с възстановяване на връзката. Имах една студентка македонка с доста безразлично отношение към своята национална идентичност, която с най-добри чувства и без никакви предразсъдъци замина с моя препоръка за един семестър да следва в България. Върна се като върла македонка, толкова ѝ било писнало от постоянното натякване на българите, не само на състудентите ѝ, но и на случайно срещани по плажа младежи, че нямало македонци, че тя не знаела, че е българка. Изобщо не вярвам на тримата автори, като пишат, че докато македонците още се напиват от национализма, българите вече са изтрезнели. По отношение на Македония българите са по-скоро махмурлии. Боли ги главата, алкохолът все още тече в трако-българо-славянската им кръв и не вярват на себе си, като се кълнат, че вече никога няма да пият.

Източник

Раймонд Детрез е професор по източноевропейска история и история на Балканите в университета на Гент, Белгия.

Коментари (44)

- 01-04-2009|**Гост**

Златко, Златко. Белгиец да говори на българите за Македония. Защо не германец или австриец? Пак се захващаш за неща, за които не ти стига ума. Апропо, този какво твърди всъщност-че не е имало клане в Батак ли?

- 01-04-2009|**Златко**

Добре ми дошъл, Госте! Скучно е някак без теб тук, все едно като Пловдив без Альошата, без оня безименен, но вечно присъстващ герой, когото уж не щем, но всъщност сме приели като част от живота, от съдбата си. Та така и с теб, мой безименни опоненте – за къде съм аз без теб, ако не ме вкарваш от време на време в пътя? Все едно човек без сянка, хич бива ли?

А инак, ти май не си привърженик на идеята на премиера за европейските специалисти, които да ни измъкват от собствените ни батаци, а? Аз също, но не защото хората не си разбират работата, ами защото не искам нашите **експерти** да намерят нова кърпа, с която да си бършат ръцете или каквото там не им е съвсем чисто.

Прочее, със здраве, Госте! Обаждай се така когато ти писне от разни чужденци и емигранти, дето ти развалят рахатлъка (е, опитват се само; аз знам, че не могат, ти да не ми се вържеш нещо?) Само полечка, без псувни, щото за такива неща аз бия през пръстите, да ме прощаваш. Докато сме всите кротки, всеки може да си приказва каквото му харесва – и ти, и аз,

и белгиецот, че и македонците, и те са добре дошли. Има място за всички, няма да се притесняваме едни други без нужда сега!

- 01-04-2009|**Гост** - Македония

За кого е толкова важна тази дискусија, та са пузнати не една и две, а цели 10 статии за Македония... брех! Преди това – статиите по турските въпроси... кой има интерес от раздуване на тези балони (за да не кажа манипулации !) Но като гледам и коментари няма, което много ме радва, защото това са теми, които някой « други » се опитват да ни пришият като «стара кръпка ».

- 01-04-2009|**Златко** - Re: Македония

Гост писа:

За кого е толкова важна тази дискусија, та са пузнати не една и две, а цели 10 статии за Македония... брех! Преди това – статиите по турските въпроси... кой има интерес от раздуване на тези балони (за да не кажа манипулации !) Но като гледам и коментари няма, което много ме радва, защото това са теми, които някой « други » се опитват да ни пришият като «стара кръпка ».

Ами, гледай сега, аз не че съм я сърбал мъдростта с лъжица, но като разведен човек мога да ти кажа само едно нещо – семействата, в които хората **говорят** за проблемите си, имат по-голям шанс да оцелеят, отколкото ония, в които всички си мълчат. Та така и с Македония, и с всяко друго важно нещо от настоящето на България – не че приказките гарантират нещо, но мълчанието при всички случаи гарантира ... нали разбираш какво?

- 01-04-2009|**Гост**

Златко ни учи на ум и разум. Цивилизова ни. Изданието е за българите с дебелите глави, които смятат че е имало турско робство и че Македония ни е открадната от сърби и комунисти. Златко поставя интелектуалния дръвник и реже такива глави. В името на прогреса и либералната идея. Българска работа.

- 01-04-2009|**Гост** - Г- Детрез е препил

Драги г-н Енев, все пак добре е, че публикувате мненията по тази дискусия. Липсва обаче анализ какво би било ако населението в БЮРМ има свобода на самоопределение. Иначе някои текстове просто са си пошла риторика на някакви си там преподаватели, специализирали тук-таме по света, написали туй-онуй, което да се хареса на белгиец като Детрез. Ако някой българин напише подобна статия за родината на г-н Детрез, той как би я възприел. Също любопитен въпрос.

- 01-04-2009|**Златко**

Гост писа:

Златко ни учи на ум и разум. Цивилизова ни. Изданието е за българите с дебелите глави, които смятат че е имало турско робство и че Македония ни е открадната от сърби и комунисти. Златко поставя интелектуалния дръвник и реже такива глави. В името на прогреса и либералната идея. Българска работа.

Хайде сега да не се заяждаме, моля. И без това става прекалено ако се обаждам след всеки коментар, но пък и да си мълча след една такава заядлива реплика някак също не върви. Имам един приятел, той вика така: „С нашите хора като приказваш, само за едно ще внимаваш, да не повдигаш пръст, пък дори и за да се почешеш само. Щото тозчас половината реват, че бил среден пръста, друг нямамо изобщо как да бъде.“ Та така и с мен – каквото и да правя, доста много хора тук ще се чувстват поучавани и ще викат, че ги наричам дебелоглавци. Ако пък си мълча, ще викат, че съм надменен. Тъй че, дайте да се опитаме поне да не си вменяваме неща, дето не сме ги казали и направили, а? Препечатвам тук статии, които намирам много полезни, защото засягат важни въпроси и го правят по един необичайно – поне за нас – цивилизован начин. Хайде сега да не разваляме обстановката с ненужни хули и обвинения, какво ще кажете?

- 01-04-2009|**Гост** - Китайски работи

Македонецът и китаецът спорели в една кръчма чия армия е по-силна? Македонецът се пенявел: ”Ке ви биеме, та ке ви тепаме!” Китаецът го попитал: ”Вие колко народ сте, бе?” ”Един милион!” ”Хе-хе! Един хотел в Шанхай” ”Ами вие колко сте, бе?” ”Един милиард!” – казал снизходително китаецът. ”А леле, дека ке ви копаме?” – облещил се македонецът.

- 02-04-2009|**Петър Величков** - Дебелоглавци ли?

5, ако на някой главата е дебела, то тя е вашата. Ако трябва някоя глава да се отреже, то тя е вашата. Как не ви е срам да твърдите, че сте българин? Цивилизацията за вас очевидно е фантазмагория. Нищо добро не произлиза, когато си затваряме очите за миналото. Да твърдите, че е нямало турско робство и че Македония не ни е открадната от сърби и гърци!? По-идиотско нещо не съм чувал. Плюете сънародниците си, защо? Какво са ви сторили? Не са ви оценили простотията, не са ви издитнали паметник в Борисовата градина? А трябва! Трябва да ви почетат като достоен потомък на Киряк Стефчов. Но що за човек сте вие? Любопитно ще е да ми отговорите – да ви видим кой сте, откъде сте, а не тъй анонимно и подличко, че и страхливичко.

- 03-04-2009|**Иванчо Гост** - Годеш

Погледнете портрета на господина по долу. човекът е спуснал клепки като мома на годявка. Това е символен жест; този човек е готов да пристане. Това е неговият занаят. Той всекиму би пристанал. Целият му живот е приставане. Приставал е и до днес приставане на фондации, на фондове, на редакции, на радиа, но на телевизии не излиза заради погледа.

Той е професор по деструкцията. Дисертационният му проблем е как от едното да се направят двенки-тринки... Последното му убеждение винаги е убеждение в по-малкото, което трябва да стане още по-малко; принципа на деструкцията. Беше за Югославия, после за Босна, после написа за Косово, сега е експерт по Македония. За мултикултурална Македония, която после ще се цепи на албанска и антична. Не че той го иска – напротив, ама ако стане – дюшеш. За да напише книга експертът за по-малката.

От Балканите не е писал за Гърция и не и е давал съвети как да постигне мултикултуралност, а от света – за Китай. За България отношението му е специално – от десетилетия осветява дръвниците. В смисъл махмурлиите. Сега научния му интерес ще се фокусира върху Пиринска Македония, а после върху Родопите и новата нация на помаците.

Предстоят събития и господина няма да има против да се согди.

Той винаги улучва добрата годеница.

- 03-04-2009|Златко

Иванчо, драги, ти май малко си се поопил от красноречието си, а? Не искам сега да започвам серия от надприказвания, но човекът гледа надолу, защото ЧЕТЕ (на останалата част от снимката се виждат ръцете му, в които държи няколко листа). Такава намерих, такава публикувах, макар че и на мен ми се вижда странен този поглед надолу. Останалата част от коментара ти няма да коментирам, пък и сте много, патриотите, не искам да се хвърлям в ненужни битки. Но за „приставането“ ми стана смешно, та затова си позволявам тук да те коригирам.

- 03-04-2009|Златко

Тъй. Смених снимката, от критиката ти имаше поне някаква полза. Но все пак да те питам нещо, Иванчо: абе защо все тъй извъртате нещата, вие национал-патриотите, та вместо да говорите за идеите, които представя и защитава един човек, започвате да говорите за това колко лош бил самият човек? Аман, ще си помисли човек, че сме на избори тук. Тъй де – човекът говори тук за някакви си науки, за теории, които отдавна са захвърлени на боклука там (нали знаеш къде?), за остаряло мислене, за части от Европа, които са с много години назад. За всичко това в коментара ти – нито дума, само оплювки срещу личността, ще рече човек, че не можеш да четеш, Иванчо! Е хайде стига вече с тия партизански прийоми, а, какво ще кажеш? Дай веднъж да се опитаме да поговорим по същество, да му кажем в очите на белгиеца, че си няма хабер от наука, че ние сме по-напред от тях в мисленето си, че тяхната Белгия е на път да се разпадне от много либерализъм, докато ние здраво си държим на единството, ако потрябва – не само с приказки ... Тъй де, да им отворим очите. Я наостри сега малко повече критичното перо и се впусни в науката, Иванчо. Аз поне ще те чакам с нетърпение.

- 03-04-2009|сухи

това за «спешна антропология» ми прилича на хамбургер на крак... мислех си, че антропологията, /както и литературата/ за доста бавни «науки»... но ограмотителните семинарни упражнения на самодоволният господин, «автентичен» белгиец предполагам, са поднесени по доста тоталитарна методика- не можеш да им възразиш, без да бъдеш поставен на психоаналитичната кушетка; ами защо не го питат за изкуственото разделение на германия след 1944г.? каква е идентичността на източногер-

маниците днес? прусаки? нацията се образува само по един начин – има национални митологии, но не означава, че и идеологическите построения, каквато е «македонскиот народ», са такива, взети на като конгресно решение на титовата партия... при това книжовният им език е правен по поръчка на ЦК на КПСС, БКП също плаща хиляди златни левове на Венко Марковски. Да не говорим за «самосъзнанието» на множеството двойни агенти като Мисирков. Интересно защо някои македонски поети, като Вапцаров, ги четат в «превод»? няма да обсъждам и случайните аналогии на господина явно плод на «спешното» му изследване пригодно за докладче на някаква конференция. колкото до интелектуалната честност – тя по какви критерии се присъжда? антон дончев също е мистификатор – но има «жертви» на македонския режим – тяхната кръв какъв процент е българска, тракийска или славянска? скоро четох една «европейска» история на европа – там никъде не се споменаваше България, въпреки хилядолетната история; как въобще можем да се споменават някакви словенци да речем, а една мощна държава, като българската да я няма? тук не става дума за подценено национално самочувствие, а просто за омраза / не съм атакист/. но защо да не допуснем, че омразата на белгиеца идва от съвсем пошли и плитски равнища – например отстраняването на Франция от футболната сцена през 1994г... ето такива неща ги мотивират нещастните потомци на балдуин фландърски да ги балнуват тези нещича... а като им го кажеш – ами вие сте комплексирани и не знам какви си... ок. няма «турско робство». Но юго и достоевски са писали, че май е имало такова -и то повод по «симулираното» баташко клане? друг въпрос е, че клането се ползва политически – но такъв е светът, който обитаваме... холокост дали е имало? а втора световна война?

- 03-04-2009|**Златко**

Не бе, Сухи, чакай сега аз да те откряна малко: той щото е женен за българка, затова ни мрази, горкия, ти да не си мислиш нещо кой знае какво? Ама то и това е щото не знае, бедния, що е то да си имаш македонка на главата! Толкова са прости нещата на тоя свят, що ни трябва сега да си търсим некви сложни обяснения!

- 03-04-2009|**Гост**

Скъпи ми Златко,

От твоят писъмце излиза, че хората се делят на две групи: недорасли – патриоти; и израсли (вапреднали, образцови) – антипатриоти. Също така излиза, че аз съм от първите, а ти от вторите. Приемам и няма как да не приема – по презумпция всичко живеещо на Балкана е комплексарско, диво и ими нужда от европейски учители. Това го внушава даже българската образователна днешна система от детската градина та до Университета. Добре – приемам. И няма как друго да бъде като всички нации около нас са повече патриархални от нас. Какво ще кажеш за Турция, за Гърция, за хищната днес Албания, за уплашилата с национализма си света Сърбия, дори за античните македонци? В сравнение с тях ние сме алиенирана, атомизирана, nihilистична нация – продукт на своята история от ХХ век. Е какво да правим бе, Златко сред такава компания – да скочим в басейна на банята и да викаме «пък ний сме еврапейци» ли? Струва ми се, че хората все още живеят в общества и държавите са все още национални. Ако не бяхме такива, каквито ни описах по-горе щяхме ли да се разпадаме така стийхийно бе Златко? Виж: Молдова съществува в по-голямата си част от историята въвн от румъния, но културата и езика остават общи. Кипър изобщо в новото време не е бил присъединяван към Гърция, но културата и езика остават общи; половин милион унгарци във Войводина живеят вече почти век в Сърбия, но културата и езика остават общи: сто и трийсет години вече близо милион турци живеят в ненавистната България, която имаше болен от прагматизъм, та чак до лудост лидер Т. Ж. – който ги прекръсти за пет години. Но културата и езика остават общи. Да не ти разправам за албанците. Ако някоя общност видимо се разпада през ХХ век това е българската. И ето идвате вие и кой от Берлин, кой от Ниската земя, кой от Великата страна започвате с шамарите – колко сме нецивилизовани, колко сме виновни, колко сме глупави, колко сме прости. Ми като единаци сред стада ли да живеем бе, Златко? Или като стадо? Или като стадо без кучета, което кой как намери юрва. Та и тоя белгиец, пращи от ученост, но отвсякъде му личи, че си заработва парите. Щото макар и женен (или точно затова) за българка от нашите работи нищо не разбира. Учил в България, поучава българите. Ний на Балканите на това му казваме... но ти знаеш, Златко как му казваме.

Но да оставим народните мъдрости. Тъй и тъй се заговорихме, Златко, та да те питам. Четох в един от постингите ти, че си завършил философия. Ми тогава си по-наясно от мене, че хегелианското мислене, кой по-напред, кой по-назад в историята най-пряко води до марксизма, а той сега

не е модерен май в Европата. Е, що пък вий непрекъснато ни връщате към Хегел – за напредналите и изостаналите, за доближените до абсолюта и за отпадналите от движението. Ми културата и общностите не си ли равноценни, скъпи Златко, каквито и да са и където и да са? Ми по-малките и по-затворените трябва ли на всяка цена да се сепват и в нужника га пикаят кат се сетят дали го правят по европейски.

Ще ме прощаваш, амо много социално инженерство, драги Златко и много експеримент през ХХ столетие все върху тоя народец. Комунистите едвам го оставиха, че сега пък вий. Я виж как си ме изтипосал: «остаряло мислене», партизански прийоми», « личностно оплюване» – тежки думи думаш, Златко. А пък аз исках само да кажа че тоя белгиец съвсем го е подкарал през просото, пък то пъдар няма, та не е честно така. Кажи му да си го изкарва на жена си, кой му е виновен за зеления акъл!

Пък ти не ми връзвай кусур, Златко.

Твой: Иванчо

• 04-04-2009|Златко

Здравей, Иванчо,

хубаво писмо си ми написал тоя път, открито и ясно, благодаря ти. Съжалявам, ако съм те обидил с предишния си коментар, тия неща стават доста бързо когато хората не се познават, пък и аз, признавам, понякога съм нещо пиперлия в езика, особено когато се увлека в „писателско“ красноречие. Тъй че прощавай и, ако можеш, опитвай се да не вземаш думите ми чак толкова на сериозно, защото не мога да изключа напълно, че и за в бъдеще могат да ми се изплъзват подобни приказки.

Тъй. А сега малко повече по същество. Първо за това, кои нации да си изберем като учители. Съгласен съм с теб, Иванчо, че обкръжението, в което живеем, не е точно най-добрият учител по демократично и свободно от национални комплекси мислене и поведение. Но пък веднага се питам: а не е ли нашето оправдаване с недостатъците на съседите нещо прекалено лесно и удобно, а, Иванчо? Вярно, че никой човек и никаква нация не може да надскочи ръста си, пък и най-добре да не се опитва, ако не иска да стане за посмешище на всички, но дали ще бъде опит за надскачане на собствения ръст ако започнем малко повече да се вглеждаме в ядрото на сегашна Европа и малко по-малко – в периферията ѝ, ако и да принадлежим към нея? Може би вече е време да започнем да

се отърсваме лека-полека от удобните извинения на провинциалността, какво ще кажеш? В края на краищата и ние ползваме същите мобилни телефони, гледаме същата телевизия и ползваме същия Интернет като тях. Вярно, това не е достатъчно, защото човек все пак бива определян най-вече от обкръжението си, а не от сигнали и информации, идещи отдалеч, но пък и това е – поне донякъде – въпрос на решителност и желание за промяна, така ми се струва поне на мен, Иванчо.

После, драги, това за поучаването отдалече и за учителската поза на емигрантите. Честно да ти кажа, не знам защо разговорът все в тая посока се завърта и, каквото и да правя (говоря за себе си, аз не се изживявам като представител или говорител на никоя група, а най-малко от всички – на българските емигранти) ... та, каквото и да правя, все тоя укор ме посреща, все съм бил поучавал, цивилизовал, глави режел и не знам какво още. Спомням си, през студентските си години, в Дървеница, имах едно съседче от Африка, добро момче, но много затормозено, горкото, та в негово присъствие никой не се осмеляваше да говори за цвят. Кажеш например думата „червено“, а той вече обиден, един вид, намеци му правиш, расистки се държиш, не го уважаващ и толкова. Та, да си дойдем пак на приказката, Иванчо, дали аз се държа толкова учителски тук или, каквото и да правя, тоя упрек ще се появява отново и отново, просто защото изразявам мнения и идеи, които все още са малко нещо чужди в родината, идат от „култивирания“ и „цивилизован“ Запад, а като такива няма как да не се възприемат като поучение, с какъвто и тон да бъдат произнесени? Не твърдя, че съм свободен от пристрастия, напротив, дори цял текст написах за това, че нищо човешко не ми е чуждо, но все пак наистина се опитвам да внимавам с тона, Иванчо – или поне така ми се струва – и ако има нещо, в което наистина да вярвам, то това е, че аз съм също толкова ученик, колкото и всеки друг, който посещава и чете тоя сайт. Единствената разлика между читателите и мен се състои в това, че съм прочел съответния текст няколко дни или месеци по-рано – и че съм го приел без непременно да се съпротивявам и боря срещу чуждата мъдрост. Е, ако това ме поставя в позицията на учител, така да бъде. Но аз самият, повтарям, живея с манталитета на вечен ученик, дай Боже това да не се промени никога.

Хайде, стига толкова, Иванчо, че днес е събота, а аз гледам две деца, трябва да готвя, чистя, пера и прочие все учителски задължения. А ти, пак повтарям, не ми се връзвай така лесно, вземай понякога думите ми

на майтап, пък и мен самия подбъзиквай, когато го намираш удачно и подходящо. А аз? Аз ще гледам да се уча, какво друго ми остава?

- 04-04-2009|**Добронамерен, не ментор** - Пост с индивидуална значимост-- да бъде изтрит сле

Златко писа:

После, драги, това за поучаването отдалече и за учителската поза на емигрантите. Честно да ти кажа, не знам защо разговорът все в тая посока се завърта и, каквото и да правя (говоря за себе си, аз не се изживявам като представител или говорител на никоя група, а най-малко от всички – на българските емигранти) ... та, каквото и да правя, все тоя укор ме посреща, все съм бил поучавал, цивилизовал, глави режел и не знам какво още... Та, да си дойдем пак на приказката, Иванчо, дали аз се държа толкова учителски тук или, каквото и да правя, тоя упрек ще се появява отново и отново, просто защото изразявам мнения и идеи, които все още са малко нещо чужди в родината, идат от „култивирания“ и „цивилизован“ Запад, а като такива няма как да не се възприемат като поучение, с какъвто и тон да бъдат произнесени? ... Е, ако това ме поставя в позицията на учител, така да бъде. Но аз самият, повтарям, живея с манталитета на вечен ученик, дай Боже това да не се промени никога.

Сега, сам казваш, че изразяваш «мнения и идеи, които все още са малко нещо чужди в родината». Т.е. възприемаш себе си като възпитател. Истината обаче е, че «идеите», които изразяваш, не са чужди в родината... Споровете между теб и читателите обикновено се завъртват около проблема за «знаещия» и «незнаещия.» И оттам нататък **никой не може да те свали на нивото си, санким го чуеш какво ти казва.** В много от коментарите има откровена болка и ангажираност за съдбата на родината. Ако ти пука за България и ако си цивилизован не трябва да обиждаш тези хора със за теб «невинно изпуснати» квалификации, ами да водиш дружелюбен диалог. Ефектът на сърцатия и интелигентен разговор е силен, полезен и дълготраен. Тези хора не са ти врагове или деца, това са големи, зрели хора, образовани и недотам, но интелигентни, които не казват една крива дума, та да ги наречеш националисти, мразещи турците, ромите и неznam си кой още. Такива има в България, но те не са сред твоите читате-

ли, и никога няма да бъдат... Ако някои читатели са по-грубички, ти като европейски домакин ще им задаваш добрия тон...

Иначе, проблемът «Македония,» изглежда извън дневния ред на българина.

- 04-04-2009|Гост - Re: Пост с индивидуална значимост-- да бъде из-
трил

Добронамерен, не ментор писа:

Иначе, проблемът «Македония,» изглежда извън дневния ред на българина.

И аз това се опитах да му кажа, ама той Златко е много далече от тука, какво да му обяснявам, че още сме в епохата, сравнима с 30-те години на Америка и Клондайк – каква национална идентичност, каква Македония ?

ето ми първия постинг:

« За кого е толкова важна тази дискусия, та са пуснати не една и две, а цели 10 статии за Македония... . брех!

Преди това – статиите по турските въпроси... . кой има ин-терес

от раздуване на тези балони (за да не кажа манипулации !)

Но като гледам и коментари няма, което много ме радва, защото това са теми, които някой « други « се опитват да ни пришият като «стара кръпка «.

Не ни интересува ДПС дали са турци или индийци, а това че се превърнаха в Олигарси !!!

- 04-04-2009|Гост

Интересно как се казва българката, оженена за Детрез? Да не би да е Даниела Горчева?

- 04-04-2009|Гост

Оженена, омъжена, Белгия, Холандия – всичко е една и съща салатата, кой ти обръща внимание на разни ми там подробности, тук в полите на Балкана? Важното е лаф да става, времето да минава ...

• 04-04-2009|**Гост**

20, тук, в полите на Балкана хората все още се интересуват от това-онова.

• 04-04-2009|**Иванчо на Марийка**

До Златко и всички дет си пишем в тоз сайт!

То събота е пък аз цял ден съм лепил тапети и мазал латекс, та късно отварям туй чудо и се зарадвах, че приказката се направила, че още хора са си казали думата и че човештината са усяща, та хубава ми стана. Прави са тез хора дет казват, че нас ДПС не ни интересува, само да не граби толкоз стръвно и дет ни прави хептен на ахмаци.

Ала за Македония то работата друга. Златко се обидил, че го бедим за даскал – думата си назад вземам, ако е тъй излязло. Не е тъй; ако беше тъй щяхме ли да трошим време да четем, че и да пишем по това и онова. От белгиеца е даскалъка. Аз за Македония писах, щото ме боли, пък тоз белгиец ме ядоса – него не го боли, той акъл продава. Те там се изпокарват, сецват се, делят се, какви там бяха фламандци и франкофони, пък той на нас трие сол на главите. Златко и той в същия глас – патриоти псме били. Че това какво му е лошото. Аз не ща Македония да се лепи за България, не ги тикам да викат, че са българи, но им се чудя на акъла като всичко до преди 50-60 години ни е общо, по-акъллии ли са от тез дет ги изредих в писмото си – кипърци, молдовани, унгарци, албанци – всички отделно от векове живеят от държавата-майка, но си пастрят езика, пастрят си песните, пастрят си адета всичко общо. А белгиецът тоз – още от по оня век били други. Като в сяко село има по един шантав, шантаво ли е селото? Не знай ли тоз Раймунчо, че ако не беше Ньойски договор никакъв македонски език нямаше да има, а македонци пак щеше да си има. Можеха и в отделна държава да си бъдат, ама езика ни общ щеше да си бъде, както идва от дядо Петко и по-отрано от отца Паисия (то и те македонци) и от братята Миладинови. А кой забърка кашата с Ньой, че и с Версай (нал там беше с Германия договора? Всичко, дето е станало в Европа след Първата война е резултат на договорите от таз война, аз така знам. Та и с Македония. Ти пресолваш манджата мен караш да викам, че и хубава, Раймунчо. Щото аз мисля, че е цивилизовано да не вадиш от девет кладенци вода за да изкарваш черното бяло, а да си му викаш бяло когато е било бяло. Та думата ми е за Македония. Ний с простите македонци си се разбираме по-добре

от всички други, но с учените не можем; тям дасалът им тоз Раймончо. Песните ни едни и същи, адетите ни, простотията ни, но и човешчината ни.

В цялата таз каша чужда сметка плащаме, а чужденеца морал ми чете. Затова се озъбих на тоз белгиец; от всичко дет го приказва за грош истина не намерих, а на много пара мирише. Да си гледа парата, аз в кесията му не гледам да не ми я тика под носа.

Па и ти, Златко, да прощаваш, разприказвах се, ама нали таз работа за приказване я правиш – ще ни слушаш тогава.

Ваш: Иванчо на Марийка

• 04-04-2009|Златко

Вярно, Иванчо, хубаво си се разприказвахме ние тука, съвсем като на седянка, само дано токът да не спира, че каквито сме все мераклии юнаци, току виж сме се нахвърлили в тъмното да целуваме наляво и надясно, а от това, то се знае, друго освен бой не може да излезе. Да спи зло под камък, дето се вика.

Тъй. А сега пак за Македония. Ти хубаво разправяш, че сме от една и съща рода, то това май и те не го отричат, ама нещо не ни долюбват македонците, чакай сега да погледнем дали с право или без. Върна се наскоро един приятел от Скопие и разправя следното: хванаха ни, значи, цялата българска делегация още на първия ден и ни водят пред един паметник, а на него с ей такива букви изписано: „На жертвите на бугарскиот фашистички окупатор“. Потънахме си в земята, вика приятелят, а македонците мълчат, и те в земята гледат, нищо не казват – и така се разотидохме накрая, всеки с мълчанието си, в неговата си посока.

Та си мисля аз така, Иванчо, това с нас и македонците май малко нещо като в оня разказ на Хайтов се е получило, за булката, дето като не искала, я връзвали в леглото – и, хайде сега, булка, като не щеш с добро, на ти дебелия край. Та, викам си и аз така, мене ако някой ме беше любил насила, щях ли да го обичам кой знае колко много или, напротив, карез до гроб щях да му гоня, щото по-страшно от това аз не знам, Иванчо, когато в едно и също семейство хората започнат да се насилват. От чужди, хайде, иди дойди, ама твоите собствени да те насилят – такова нещо трудно се прощава, Иванчо, ако и ние, българите, нещо да не желаем да го вземем на сериозно това македонско недолюбване, голяма работа, яли там едно време какалашката, а то минало-заминало, какво

толкова се сърдят и мусят, нали сме си рода, да лапнат някой по-голям залък и да прощават, хайде холан!

Да, ама не щат, инатите! Тринадесет хиляди души сме им изпратили в концлагерите на Адолф, Иванчо (а, ще речеш може би, те евреи бе, Златко, не са македонци, какво толкова? Но на това място аз ще река „Хай да спираме, Иванчо, че много се разприказвахме нещо!“)

Тринадесет хиляди – и това само по официални данни, Иванчо. А инак, що булка македонска е изпищяла и що юнак македонски се е оказал я без зъби, я без глава, ей така, някъде в тъмното, това вече отделна история, Иванчо. После, питам се аз, колко ли добитък сме им прибрали, сирене и масло секвестрирали, за да храним армията на Адолф, ти как мислиш, а, Иванчо? И все така, по роднински, нали? Един вид: „Чакай бе, бацьо, нали уж по братски щеше да бъде всичко?“ „Абе по братски, по братски, ама сядай си сега на гъзот и си затваряй плювалникот, щото инак видиш ли я тук кюскията?“

Повече няма да приказвам сега, Иванчо, ти си имаш собствена глава и сам най-добре можеш да си прецениш кое по братски и кое – по насилнически. И защо след това в едно и също семейство хората не щат да се погледнат, по-зле от чужди са едни с други.

Хайде сега, лека ти вечер, почивай след тежкия ден.

Златко

- 04-04-2009|Гост - Re:

Златко писа:

Тъй. А сега пак за Македония. Ти хубаво разправяш, че сме от една и съща рода, то това май и те не го отричат, ама нещо не ни долюбват македонците, чакай сега да погледнем дали с право или без. Върна се наскоро един приятел от Скопие и разправя следното: хванаха ни, значи, цялата бългурска делегация още на първия ден и ни водят пред един паметник, а на него с ей такива букви изписано: „На жертвите на бугарскиот фашистички окупатор“. Потъгнахме си в земята, вика приятелят, а македонците мълчат, и те в земята гледат, нищо не казват – и така се разотидохме накрая, всеки с мълчанието си, в негова-та си посока.

Златко

Златко, ако се чувстваш виновен за нещо – пиши си, щом ти олеква,

ама не ни вменявай чувството на «вина» на всички ни де... .

Всеки си има глава да мисли и да преценява. Германците чувстват ли се виновни за изстребването на няколко милиона ... май – не... . ама акъл могат дават, на това му казвам «проекция на вината» !

- 04-04-2009|**Златко**

Проблем няма, анонимни приятелю, но все пак ще си позволя да повтора нещо, което вече казах в един по-различен контекст: щом това с вината и нейното признаване или непризнаване е въпрос на свободна воля, то тогава същото правило автоматично трябва да се приеме като валидно и за другата страна, инак цялата картинка се килва на една страна, нали разбираш? Тоест, щом ние сме в правото си да не изпитваме вина пред македонците, те пък са в пълното си право да не ни обичат и желаят като роднини, хич да не споменаваме пък един и същи народ.

Нещо срещу тая логика?

- 04-04-2009|**Гост** - Re:

Златко писа:

Проблем няма, анонимни приятелю, но все пак ще си позволя да повтора нещо, което вече казах в един по-различен контекст: щом това с вината и нейното признаване или непризнаване е въпрос на свободна воля, то тогава същото правило автоматично трябва да се приеме като валидно и за другата страна, инак цялата картинка се килва на една страна, нали разбираш? Тоест, щом ние сме в правото си да не изпитваме вина пред македонците, те пък са в пълното си право да не ни обичат и желаят като роднини, хич да не споменаваме пък един и същи народ.

Нещо срещу тая логика?

Нямам нищо против това, което си написал, само дето ми звучи като «всенародната любов» / «всенародната омраза» и ме отнася в едни други времена... . Международните отношения са сложно нещо и много фактори са намесени, не се изчерпват с едно «извинявай» и да продължим нататък... . Излишно е да «въртим» в един затворен кръг на емоции и да дълбаем без резултатно-някакви конструктивни предложения имаш ли ?

- 05-04-2009|**Гост**

Ето как Македонци и Българи се забавляват в предаването Music Idol 3 и западните писания едва ли ги вълнуват:-))

Дарко Илиевски:

<http://vbox7.com/play:e617dd14>

<http://vbox7.com/play:cfcc2c85>

Боян:

<http://vbox7.com/play:a393e737>

Александър Тарабунов:

<http://vbox7.com/play:043dfcf0>

- 05-04-2009|**Златко**

Интересно, наистина, как човек е в състояние да извърта до безкрайност и да вика „е да, да, ама не!“ в лицето на всякакви факти. Тук нерядко бях обвиняван, че лепя на хората етикети и ги обвинявам несправедливо в разни неща, така че ще избегна сега да те наричам с думички като „национал-патриот“ или просто „самозаблуждаващ се човек“, пък и ти не го правиш по отношение на мен, добре, нека продължим да си приказваме.

Едно нещо ми прави впечатление, когато вода такива разговори, приятелю, как събеседниците ми са способни напълно хладнокръвно да отричат каквито и да било изисквания на елементарната човешка логика и справедливост, когато става дума за самите тях (или за „нас си“, българите, което може би звучи малко по абстрактно), само за да изпаднат в истински плам на човеколюбива справедливост, когато става дума за „другите“. Например: изминаха вече кажи-речи сто години, откак турците клаха кюрдите – и, както всички знаем, за такова нещо давност няма, рано или късно ще трябва да сведат глава и да признаят вината си, да поемат срама и да се опитат да получат прошка, щото без това път напред няма. С това, кой знае защо, няма човек у нас да не е съгласен, всички говорят за това колко инат са турците и как те първо трябва да признаят, преди да се заговори каквото и да било за нашата собствена вина към българските турци ... Ти сигурно също си съгласен с това, а друже? После, сърдити сме ние днес много на руснаците, защото, ако и да не са ни клали чак толкова много и да се бият в гърдите, че 45 години са държали над водата нашата пробита икономическа гемийка, все пак ги възприемаме ние като окупатори и проводници, че и гаранتي на една потисническа идея. Сигурно

не би било зле и те да признаят вината си, да кажат най-после открито: „брей, много злини извършихме, не беше само Сталин, всичките бяхме като пияни седемдесет години, че и повече, съжالياваме много, дайте ни сега един шанс да се поправим и да започнем с чиста риза отново“. Че и да се променят реално, а не само на приказки. Сигурно и това не би било зле, а, приятелче? Но понеже е невъзможно, ние пък им гоним карез и не щем да ги погледнем, каквото и да правят.

Всичко ясно и просто, когато става дума за другите, само когато нещата опрат до „нас си“, те изведнъж се превръщат в емоции от едни други времена, нерационално се държат хората, които не ни обичат или не ни се доверяват, били те македонци или турци, място за извинение и покаяние в политиката няма, оня клоун Вили Бранд, дето падна на колене пред паметника във Варшава, направи за смях себе си и цялата немска нация, германците хабер нямат от чувство за вина (което просто означава, че ти германци и през плет не си виждал, приятелю, извинявай, ако малко пренебрежително ти говоря в тоя момент, но не мога на черното бяло да викам, нали разбираш?).

Изобщо, малко нещо като кривоглед човек изглеждаме ние в такива моменти, приятелю – едното му око направо гледа, другото, накриво. Но инат човек, кривогледият, пък и не е сам, такива като него – легион, та се перчи и бие в гърдите и вика на всеослушание: „Нищо ми няма на очите, много са си добре и двете, все направо гледат и право мерят всичко“.

Ах, да, за конструктивните предложения, друже. Историята, историята наша, нова и най-нова, се нуждае от сериозно преосмисляне, от разглеждане с нови, не толкова предубедени и изкривени от инат и самолюбие очи. Немците, дето викаш, че не изпитвали вина, вече шейсет и повече години не спират да се занимават само с това, вече четвърто поколение иде след войната, и все не спират да се появяват все нови и нови изследвания, дискусии, филми, книги, пиеси ... каквото щеш – всичките все с едно и също заети, в едно и също фиксирани: „Как можахме да паднем толкова ниско? И какво трябва да правим, за да не се повтори това никога повече?“ Даже и специално понятие са въвели в ежедневния език, дълго като волска опашка, по немски тертип, *Vergangenheitsbewältigung* се нарича, ще рече „преодоляване на миналото“.

Но как, как да говоря с теб за „конструктивни предложения“, друже, като всеки път, когато се докосна до темата за необходимостта от нов по-

глед към най-близкото ни минало, ти извърщаш очи и ми казваш „Хай стига сега глупости, я дай да си говорим за нещо сериозно?“

А може би трябва да приема като неизбежност думите на оня мой старшина от казармата, който все това повтаряше, като се срещнеше с поредния пример за човешки инат и непреклонност:

„Уф, то да беше ..., да му го набиеш, ами то акъл, как да му го набиеш?“
Какво ще кажеш, а, друже?

- 05-04-2009|Гост - Re:

Златко писа:

Но как, как да говоря с теб за „конструктивни предложения“, друже, като всеки път, когато се докосна до темата за необходимостта от нов поглед към най-близкото ни минало, ти извърщаш очи и ми казваш „Хай стига сега глупости, я дай да си говорим за нещо сериозно?“

Тука си много прав – не отричам, грешките трябва да се признават и да се наказват даже, ама пропуснаме « закона за лустрацията », та сега ни управляват и тези, които прекръстиха турците и ни «тъпкаха» заедно с руснаците в коалиция със самите прекръстени пък и царя не се покая заради баща си (отгоре на сичко му « върнахме « куп имоти), ама никой не пише за него (за царя) щото и той по-европеец от нас. Та такива ми ти работи....

- 05-04-2009|Гост - suhi

сложно. но айде пак да се обадя: нали ние го живяхме този живот по «български»? идва някой отвън и ни измисля живота. добре-теорията му е скалъпена, но къде е истината тук, къде съм аз? ... тук бих го попитал:елините имат ли нещо общо със сегашните гърци? ама там господина не смее да пита . виж на българите може да обясни, че нямат нищо общо с прабългарите/само името на държавата/, със славяните нищо общо пак /освен езика/, с траките нищо общо/освен антополгическия облик/... остава да сме тюрки или турци? ... само, че българското население, когато османците на полуострова е няколкократно повече? къде е изчезнало – по време на «османското присъствие»? /политически коректен термин/. обикновено сложните обяснения, златко, прикриват гузни съвести.

• 05-04-2009|**Иванчо на Марийка**

Аз пак закъснях – събота, неделя поработвам на частно, пък вий къде ви оставих, къде сте я подкарали. Нал уж за Македония приказвахме, а пак сте стигнали до българския народ има ли той право да живей с толкоз вини пред македонци, пред евреи (това Златко го вика), пред руснаци, пред белгийски професори и най-много пред турци (пак Златко). Ама (пред власите ний тъй викаме на румънците да ме прощавате) няма ли вина бе Златко, ам Добруджа нали им вземахме? За сърбите не сте отворили дума; те пък тъй съм чувал шопска нация изнамерили и от Трън до Ихтиман с професори даже по-учени от тоз белгиеца писвали, че не било българско ам Шопско, кажи го сръбско. Също и гърците намерили помашка нация, буквар и направили и хал хабер си нямали тя с българите – потурчени елини били. Не вярвам Златко да ги не знай тез работи, та аз да му ги казвам. Аз само го подсещам да си подкастри сопата. Ех, Златко, Златко, - златни ти уста! И Марийка моята тъй вика – тоз човек златни уста има, виж как ни отваря очите. Разгеле Златко, да ме прощаваш от всяко писване, аз по нещо уча. Ей вчера туй за паметника на окупатора в Македония не го бях чувал. Аз мислех, че само на освободители се дигат, пък то имало и на окупатори. Тъй дойде думата, Златко да ти кажа – днеска туряхме ламинат на един господин и от фирмата ми пратили за чирак един Пешо малко тъй завалено приказва. Питам го от дей е, та тъй приказва. «От Струмица» вика в Македонията» Разгеле питах го за тоз паметник, ама не знайше момчето. Златко, пиши ми де е дигнат, аз в делегация няма да ме вземат, но със собствен превоз ще ида да го видя. Златко, а това момче вика, че сме един народ. Пиши на Раймунчо да си даде адрес да ги запозная, да му отвори очите.

Поздравете се всички от мен и Марийка.

Иванчо

• 05-04-2009|**Златко**

На **жертвите** на окупатора, Иванчо, не на самия окупатор. Прочети отново, ще видиш.

А днеска, за твой хатър и здраве, пузнах още един текст, от един друг македонец, Горан Стефановски. Виж го, надявам се да ти хареса.

- 05-04-2009|Златко

А, забравих – в Скопие е паметникът, Иванчо, ама къде точно, не знам, но ти щом си тъй твърдо решен да изидриш правдата, виж попитай и други хора, преди да се грабнеш да биеш път, че нали и за Марийка, че и за децата трябва да остава по някой лев. А инак като идеш в Скопие то хич няма да е трудно да го намериш, предполагам, те хората си ги знаят тия работи, ще те упътят.

Впрочем, броят на избитите евреи бил 11, а не 13 хиляди, както писах в по-раншния си коментар. Не проверих на време, писах така по памет, ама сгрешил съм, Иванчо.

- 07-04-2009|Гост - Евреите или българите? !

Драги г-н Енев, дискутираната книга се занимава с днешно Вардарско, а не със съдбата на евреите от същото място. Вие нещо плачете на чужд гроб. Не ви ли смущава, не ви ли тревожи нещо друго. От 1912 г. българското население (става македонско светкавично след 1945 г.) е претърпяло ред репресии от страна на сръбските завоеватели. Няма къща, от която да не е извлечан българин и да не е бил убиван, или пребиван, или пращан в концлагера Голи оток заради изявената си национална принадлежност като българин. Това е темата. А вие въртите, въртите, та се овъртяхте около 11 000-те хиляди евреи. Предлагам ви да направите специална дискусия по проблема. През Втората война Вардарско не е дадено на България и затова тя не е могла да спаси евреите, както става в старите предели. Току-що излезе специална книга в България, писана от евреин. Вижте, прочетете, вие сте човек умен и разумен, грях е да обвиняват невинен, че е откраднал или убил или пожелал жената на ближния.

- 07-04-2009|Златко

Прав сте, господине, дискусията тук се поизвъртя от първоначалната си изходна точка и заби в доста различна посока. Самият аз съм всичко друго, но не и експерт по македонските въпроси, опитах се тук да обясня конкретно на един човек, който – с такова впечателние бях останал – ме беше попитал, каква е причината за македонското нежелание да се приеме идеята за българската им принадлежност. А ако приказките ми са прозвучали доста наивно, то мога само да помоля за извинение. Но все си мисля, че е някак по-благородно, по-достойно в един спор човек първо да признае собствената вина, собствените грешки, а едва след

това да очаква същото от опонента си (в случая, да речем, македонците). Инак и двете страни могат да си застинат така във вечно очакване, а от това кой знае каква полза аз самият не виждам.

- 07-04-2009|Гост - Благодарност за извинението

Драги господин Енев, България призна Македония без условия, подкрепя я за членството ѝ в ЕС и НАТО също без условия. От 1879 г. насам стотици българи са измрели за свободата ѝ. Ако някой трябва да се извини, то това са сърбите и техните верни поданици в Скопие. Моля, отворете сайта на в. «Нова Македония» и погледнете коментарите под някоя статия, засягаща българо-македонски въпроси (или примерно около избора на новия мак. президент, който говори на чист български език, а твърди, че населението в днешно Вардарско произлизло от Ал. Велики). Прочете псувните и глупостите, изписани там, по адрес на България и българите. Това са всякакви помии, включително и псувни против българи – да ти ебем жената, дъщерята, майката и т. н. Българите били татари и прочие. Честно казано, вие сте възпитан и човек философ. Ако скоро не сте повръщали от погнуса, прочете и да видим тогава. Чудя се кога ще приключи тая кървава история от 1912 г. и как. Може би кога то албанците се разселят до българската граница, уви! Дотогава е редно да се обяви всенародна подписка за постройка на голяма психиатри в Скопие, която да бъде наречена «Македонска лудница». Еу тия псувачи мисля, че няма да е зле да бъдат в нея полекувани.

- 12-04-2009|Даниела Горчева - браво на Раймонд Детрез

Истинско удоволствие беше да прочета разумните отговори на професор Детре. А някои от коментарите само доказват тезата му за родния махмурлук. Професор Детре е тактичен, разбира се, въпреки леката ирония. Страдаме си от комплексарщина и невежество и туй то.

Нищо, ще поумнеем. Въпросът е как ще ще поумнеем: дали безболезнено или по рецептата на Стоян Михайловски:

«Истината се налага. Но тя се налага по два начина, или по-вярно, на два вида хора: или на хора разбрани, на хора разумни, и тогава нейното появяване не причинява никакви сътресения, никакви катаклизми; или на хора неразбрани, на хора неразумни, и тогава нейното появяване се уподобява на опустошителен гръмотевичен удар.

В България мъката, неволята, теглото са винаги били едничкият модус, по който истината е смогвала да прояви своето велемощие и своето господство. Такава е съдбата на духовно безоките .”

- 13-04-2009|**Гост**

Поздравления за пост № 36 и въобще за този автор. Ето това е темата за «македонския махмурлук» поставена на фокус. Детре е едnodневка в тоя фокус, обикновена конюктура, неспособна да излезе въвн от урока си.

И нещо особено важно за което не се говореше. В последния «Култура» има интервю с Иван Кръстев директор на Центъра за либерални стратегии или нещо подобно. С него се приключва там дискусията. Този Кръстев казва нещо, което обяснява недоразуменията в този разговор. Говори за неспособността на днешния неолиберализъм да разбере и прадядо си – либерализма от XIX век. Говори за огромна криза в либералната идеология, която я отдалечава от действителността. Говори за един догматизиран либерализъм, който се гетоизира, както и протовостоящия му национализъм. Това е жестока истина!

- 13-04-2009|**Гост**

Много хубаво интервю. Коментарите под текста са под всякаква критика.

- 15-04-2009|**махмурлук** - Абсурдно

Интервюто няма никаква връзка с нищо, освен с претенциите на чужденеца да блесне, заставайки зад абсурдна теза. Ние нямаме никакъв махмурлук да завладяваме Македония, тя е обречена да бъде люлка на Велика Албания със Скопие – най-населеният албански град там.

- 17-04-2009|**николай**

присъствах на лекция на Детрез в Европейската комисия в Люксембург за Общото и различното на Балканите. това, което ме потресе беше, че прожектира една картина на Мърквичка – пазар в Пловдив, от края на 19 век и направи разказ по картинка – ето, това са Балканите, селянки българки продават пилета, турчин е клекнал и купува от тях, зад него поп в расо, до него жена, облечена в европейски дрехи – многообразие, много култури и т. н. Сега не знам дали искаше маймуни с трици да

лови или просто толкова му е нивото, но меко казано това историк ли е? професор? опростенческо, силогизми, logical shortcuts, всичко просто. зададох му въпрос «дали общото между балканските нации според вас не се дължи на общия им поробител? което поражда еднакви поведенчески рефлексии у поробените?», отговори ми уклончиво, за него естествено Турция май не е поробител и подчиненият статус на второкласните гяури също не е факт. интересно. ами ок, ние пък не мислим така и не Ви позволяваме да ни викате махмурлии? !

и друго – не ми било анализатор, най-ми било наблюдател. да, Детрез е преди всичко един наблюдател и иска и ние да бъдем наблюдатели. той наблюдава някакво явление, наречено македонска нация и език и заявява, че явлението се **самолегитимира** НАУЧНО със самия факт на своето явяване!?? !? ! ами това не е научност, г-н Детрез, това е само наблюдателност. аз като наблюдавам дъжда не ставам метеоролог наричайки го дъжд, от историците не се очаква да наблюдават някакво явление и чисто и просто да ни кажат – ами да, има македонска нация, понеже има македонска държава. това ли е според Вас, т. нар. «СЪВРЕМЕННА НАУКА»? това си е абдикация от всякаква научност, но понеже вие седите в професорския стол, Вашето мнение се приема за научно – ето пак един невероятен силогизъм. В случая титлата Ви е по-скоро недоразумение обаче. пълни смешки, професор Детрез!

Е не били научни някои български твърдения за идентитетот, ок. ами научният Детрез защо в това интервю като споменава наченките на македонският партикуларитет не взема предвид един съдбовен факт – оставането на Македония извън границите на Княжеството (където както той казва изкуствено се било създадено после българското самосъзнание и прочее!? сигурно Паисий е най-изкуственият създател на българщината, понеже Детрез явно не вярва във възкръсването ѝ, а именно в създаването ѝ по изкуствен начин, ами професоре, не всички сме македонци! нечия самоличност възкръсва след робство, а нечий идентитет го създават от КОМИНТЕРН – съдба!) – предвид невъзможността политически да се довърши освобождаването на македонските българи в рамките на една и съща държава се ражда идеята, че това може да стане с втора българска държава като македония, но това са стари данни, които разбира се не заслужават и най-бегъл коментар от Детрез.

и накрая някаква македонка я настъпили по мазола, като ѝ казали, че са ѝ промили мозъка. Детрез казва, че българите са грубияни, които

обидили бедното момиче. ами да ѝ бяхте обяснили българската позиция Детрез, както красноречиво се опитвате с кански мъки да ни обясните тука македонската. сигурен съм, че тя щеше да ви разбере.

- 22-04-2009|**Съботинова**

Ужасена съм от патологичната омраза към България на този субект. При всеки опит на интервюиращия да засегне въпроса за смехотворността на македонистките амбиции, той отговаря по формулата «Ами вие! .»Старият анекдот – А вие защо биете черните?»

Не става никъде ясно чия история са ограбили българите. Има нещо полицейско в тая логика:»Казах ли ти истината? Повтори!» Бух с палката. «Повтори».

Този човек има нужда не от коментари, а от психоаналитик. Нещов подсъзнанието му го гложде.

- 28-05-2009|**Гост**

Статията е много добра, уравновесена, доста неутрална.

Аз съм роден в Скопие. Живея в България от години. От винаги съм се чувствал Македонец. Това е мое основно човешко право да се определям такъв също както и моя працядо се е определял.

Хората в България много критикуват но не слушат другите. Диалогата се превърща в монолог. Иредентизма и негирането на Македонците само прави щета на братска България. Говорим че сме в Европа обаче ние още не сме влезли в пубертета в сравнение с нея та да мислим потрезвено и исклучително толерантно за да оставим спокойствие и на другите генерации на нашите народи.

Поздрави от една топла южна душа!

- 27-04-2011|**праз**

добре е балканската кратуна да види и чуе, че всичко това дет си хортува в кърчмата и слуша от гявол-учените по телевизията е само за вътрешна употреба и между нази си важи, и сино му като мине границата да види Европата все обратното на татовото ще слуша. Па като е упорит и му плюят под опашката, шъ съ върне надълго и нашироко има да разправя колко тъпи биле туй немци, френци, англичане и хамериканци . Па внука може и да му увре главата, че нещо не е наред: се той прав, па цял свят наобратно.

Кой казва кой е експерт?

Автор: Лиляна Деянова

Пет години преди публикуването в „Култура“ на части от дискутираното днес изследване *Македония на кръстопът* вестникът помести един до друг два интересни експертни анализа на актуалната ситуация в Македония – от Антонина Желязкова и от Чавдар Маринов. В първия се представяха резултати от аналогично теренно проучване на напреженията между македонците и македонските албанци. Текстът беше озаглавен „Диагноза: рак с галопиращи метастази“. Антонина Желязкова подчертаваше, че заимства метафората от статия на бившия македонски премиер Люпчо Георгиевски, но се разграничаваше от неговите „скандални“ тези за просъществуването на македонската нация и предложенията му за създаване на „етнически чисти“ балкански държави. Чавдар Маринов изследваше актуалните конфликти между македонските историци по повод на сто годишнината на Илинденското въстание и на противоположния по дух „Манифест на македонския етнически национализъм“ („За македонските работи“ на Кръсте Мисирков). Вероятно е изводите на антропологическия екип относно фаталистично-апатичните македонци и самоуверените и възхождащи албанци (готови както за „тежък труд“, така и за „участие в нелегалните трафици“?), или относно „наталитета“ като „оръжие, не по-малко ефективно от биологическото“, „фактор, който ще промени Балканите в следващите 5-10 години“, да са ме озадачили. Но това, което ясно помня, е едно, мисля, по-важно усещане – някакво оптимистично очакване, че между двата материала ще тече диалог, че резултатите им ще се сблъскат, диагнозите – уточняват, а взаимните им критики ще увеличат нашите шансове да проумеем „македонския въпрос“.

Точно така разбрах усилието на Чавдар Маринов да обсъди критично, с много аргументи новите данни по този „въпрос“, по който работи от години. (Не само защото е написал на базата на уникални архиви над

800 страници дисертация върху изграждането на националните идентичности и политико-историографските конфликти между Македония и България, а защото продължава, след солидната си защита в елитен френски университет и международно завоюван авторитет на експерт, своите изследвания по същите „терени“, село след село.)

Реакцията срещу Чавдар Маринов е стъписваща – тревогата му е наречена агресия, аргументите – лъжи (или грешки), научната почтеност – PR акция, научната критика – „жанр пасквил“ (и донос), а новите теоретически рамки, чрез които да се осмисля новата историческа реалност – многознайство или високомерие (и то не даже от парижките библиотеки, а от „парижките кафенета“...).

Можеше да се предположи, че един критичен текст по тази пареща от години, а днес опасно гореща тема, ще предизвика реакции и противоположни тълкувания. Но не и че аргументите на автора му няма да бъдат разпознати като аргументи на професионалист, с който е нужно да се дискутира (дори и да не бъде признат за елитен експерт със собствен, харесващ ни или не, почерк). И че ще се разминат с такава отчайващо лесна инерция значими фигури за българската публичност и за акумулиращата се у нас експертиза по етническите и граждански конфликти: един истински учен, професор по социология; един многогодишен изследовател, за който изследванията на малцинствата са нещо повече от научна кауза; и един от най-добрите ни журналисти, чиито репортажи и филми защитават представата, че експресната „снимка“ може също да е експертиза. Казвам това, тъй като, приемайки за убедителни аргументите на Чавдар Маринов, аз, за разлика от него, виждам „смисъла“ на направеното изследване. Имам предвид факта, че става дума за легитимна гледна точка, подлежаща на дискутиране и критика. Вярвам и на мнението на самата Антонина Желязкова по въпроса за границите на нейната „спешна антропология“: просто „снимка“ – така тя я нарече на един семинар със студентите по социология в СУ „Климент Охридски“.

Освен това, не мисля, че „изследователите пробутват националистическите си внушения под маската на неутрално цитиране на респондентите“. Защото съм участвала в няколко изследвания на пределекторална пропаганда под ръководството на професор Петър-Емил Митев и знам как не може да се случи това, поне за част от изследователите. Именно той през 70-те години беше учителят ни по рефлексивност към „данните“, по разбирането на илюзиите и собствената рационалност на

различните гледни точки. По критика на очевидностите не само на националистическия здрав разум, защото изследователят не е техен „бакалин“... Не е тук мястото да обяснявам контекста на последното пред онези, които нямат „натрупвания от старата система“, но е добре да се каже, че да направиш в онази „система“ обективно и значимо – теоретически и граждански – изследване на младежките контра-култури, се изискваха не само интелектуални качества.

С една дума, именно това разминаване считам за не по-малко тревожно от „образуванията“ в Македония. Защото то е **симптом** на „нещо“ (и спешно трябва да му дадем име). То е индикатор за състоянието на нашата научна среда. Бих го нарекла **криза на публичността** – фрагментация на научната общност, разпадаща се критическа публичност и поява на атомизиращи се мрежи, чиито изследвания не изпитват потребност да се срещат и дискутират. Или, по-точно, за да се избегнат катастрофичните асоциации с „галопиращите метастази“: нов тип общество, в което трябва да преосмислим условията за автономността и легитимността на учения, за гражданското му действие и политическа принуда. Да ги преосмислим днес, във времена, доста далечни от „железния светилник“ или „науката – слънце“ (в една – както казват „теориите“ – пост-просвещенска епоха, епоха на „риска“ и на „спешността“, „епоха на мрежите“, включително на мрежите на знанието и на „контрола“, на постнационалността и „флуидността“...).

Така че, „немакедонската“ част от поставените от статията на Чавдар Маринов въпроси е, мисля, не по-малко значима от въпросите за метаморфозите на „македонската идентичност“. Какви са социалните условия за правене на критически изследвания днес? Какво наистина е нивото на професионализма извън университетско-академичните институти, които правят изследвания?

Бих попитала още: как се прави професионална антропология (или социология, политология) на Балканите? Защото години наред се чудя как почти никой не се пита за нивото на професионализма и за научната състоятелност на концепции и данни, носещи марката на академични „звена“? При това, често спонсорирани не от веригите за сондажи или от центровете за „спешна антропология“ (от типа на едноименната чужда фондация Urgent Anthropology), а от „елитни“ академични места? Например, в „проекта за интернетнически отношения“ (свързан не знам как, но така пише – с Принстън), където четем, че „инстинктът за отмъ-

щение“ на Балканите „пречи на либерализма“. Или – в друг проект – че „балканският национализъм е аборигенски национализъм до степен на антицивизационна съпротива... затвореност, егоизъм“. Или в трети – че „причината за безработицата на ромите“ е в предразсъдъците на работодателите; и че „бай Генчо“, въпреки „локалистката си ориентация“, одобрявал търговията с Ирак, но пък махалата му – пак според антрополози – била проникната вече от хайдегеровите структури на „дас Ман“. Някои от тези „качества“ често се представят като количества. Следващият пример е художествена хипербола, но „научните“ ни изследвания са пълни с този род измервания на незнайно какво – „30 процента повече „инстинкт за отмъщение“ в сравнение с този на албанците...“

Поради **липса на същинска научна публичност**, където компетентността (или толкова любимият на сегашните неолиберални научни политики „капацитет“) на авторите им да бъде преценявана, оспорвана, те лесно се превръщат в „наши експерти“, в „добри практики“. А всъщност не са нищо повече от наследено от миналото научно „мероприятие“ или „идеологически маркетинг“, често с имитация на „западен“ професионализъм и „резултати“, предварително известни на онези, които „поръчват музиката“.

Наистина, защо сценариите да са точно тези (например, „**преоткриване на българската идентичност**“)? Какви са теориите и идеологемите, които стоят в основата на дискурса за балканските трансформации; и кои от тях са по-неанахронични и по-влиятелни? (Впрочем, не може да нямаш „теории“ и признати професионалисти, които да са „много чели и много знаещи“ – защото продължават да четат в това време на голямото университетско нечетене! – ако си заявил, че институтът ти чрез изследванията по метода на спешната антропология „дава експертиза в сферата на националната сигурност и международните отношения“). Какви са различните интерпретации на балканските процеси и какви интереси стоят зад всяка от интерпретациите на изследвания обект, кой поръчва изследването и кому принадлежат резултатите? С една дума, един от тревожните въпроси, който разчитам в статията на Чавдар Маринов, е: **как антрополозите, социолозите, политолозите допринасят за изработването на съответния език за етническите или други конфликти на Балканите**. Като се има предвид, че става дума за един дестабилизиран регион, където експертизите често стават тъкан на социалния свят и даже – „сбъдващи се предсказания“.

Питах се по тези проблеми преди десетина година, когато бях решила да издиря различни изследвания на неправителствени организации и да дискутирам (с педагогически намерения) със студентите ми **чрез какви теории и понятия** са се търсили „данните“ за „етническите конфликти“. (Смятах въпроса „за теориите“ за основен при изследванията в епохата на растящия антиинтелектуализъм и криворазбраната „практичност“ на учебните програми по нашите земи.) И търсейки дълго въпросните изследвания, предположих, че вероятно не само аз се сблъсквам с непреодолими, и то не само епистемологически, пречки. Защото за много от тях трудно може да се каже, че са публикации, а още по-малко – че се превръщат във факт на научната публичност. Няма ги в научните списания и в библиотеките. Дори експертите по проблемите на малцинствата „трудно имат достъп до тях“ (цитирам държавен експерт). Колегите им не критикуват достоверността на резултатите, дори когато плъзват слухове по научния ни мегдан, че изследването е боклук. На тази „агора“ данните не се натрупват и всяко следващо изследване започва отначало. Това сподели един експерт по повод на изследвания преди приватизацията на здравната каса: „Нашият проект не беше единствен, имало шестнайсет подобни, но никой не знаеше за тях, нито пък какви са техните хипотези, констатации... сякаш нищо до него не е било правено.“ По онова време имаше и много по-голяма поляризация между университетските изследвания и тези, правени от неправителствени организации. Двете страни взаимно се игнорираха – не се познаваха и не се признаваха. Не се цитираха. (Един от малкото коментари, които открих за изследване от НПО в анализите на академичните научни списания, беше твърдението на професор Страшимир Димитров в „Исторически преглед“, че Центърът на Антонина Желязкова бил щедро финансиран от Сорос и Запада.)

Но същият тип поръчкови или лишени от каквато и да е професионална грижа изследвания изобилстваха и в академичните места. Някои от уютно укрепилите се там май не ги забелязваха или имаха интерес да не ги забелязват. Още по-малко ги забелязваха, когато в „екипа“ или „борда“ имаше и от западните „партньори“ в научния бизнес. Впрочем, в силно конкурентната среда на „пазара на проекти“ качествата на новото поколение професионалисти – с друг етос и без доморасли „хватки“ и „маньоври“ – също са пренебрегвани, и то не само в нашите академични проекти, уви. Защото конкуренцията си има своя логика, според която

много учителите, много знаещите и много критичните просто нямат място – пречат и на „екипността“ (на team building-a), и на „практичността“, и на скоростта... Но в „академичните места“ доминираше превъзходството над „частниците“. Да, наистина, Институтът за изследване на малцинствата и межкултурните взаимодействия е частен институт. Той е и „тинк танк“, както напомня и Чавдар Маринов. Но самите тинк танкови среди са доста хетерогенно образувание. Много от тези центрове за независими експертизи и влияние станаха офиси за консултантски бизнес, след като успяха да произведат аналитични аргументи и да подпомогнат демократичните процеси в Югоизточна Европа чрез образцови изследвания. И така да съдействат, както каза Румен Аврамов, за разграждането на консервативния модел на учения, държавен чиновник, и старата държавна академическа машина. Но не по-малко вярно е и обратното – в университетите със „старите стандарти“ и „държавните чиновници“ също са правени забележителни изследвания.

Подчертавам това, тъй като от няколко години забелязвам различни форми и степени на изкуствено раздухване на разликата между „държавния“ и „новия“ университет, между т. нар. стари и нови институции за производство на знание, между раждащите се нови центрове като „алтернатива на старите места“. Достатъчно е да се видят архивите на скандала около мита „Батак“ и репликите срещу лошите учени от „държавния университет“, които заклеймили проекта за конференцията „Батак...“. Сякаш всички историци от „стария университет“ са заклеймили, сякаш всички те са „нелегитимни на Запад“, където „никой не ги признавал“ (и всички са си хапнали от тогавашната торта „Опълченците на Шипка“ в Националния исторически музей). Сякаш там няма представители на това „ново поколение“, което Стефан Попов нарича (с необичайна за него неточност) „образовани на Запад хуманитарни учени“ (или „тренирани в западна среда социолози“).

За другите есенциалистски схващания в обсъждания тук дебат относно „някогашната номенклатура“(?) и огромната „дупка“ между нейните разбиращения и „младите учени, недокоснати от старото“, не ми се струва нужно да говоря. Изглежда наистина авторът на тези мисли в днешния дебат – Петър Добрев – „няма натрупвания от старата система“. Жалко. Така или иначе, процесът на фрагментация на публичния ни свят и на разни распади май наистина е много ускорен.

А това още повече налага да се върнем към **смисъла на въпроса** на Чавдар Маринов „как се прави спешна антропология“. Може ли наистина тя да е обективна и какво значи обективност. В интервю за „Култура“ един голям антрополог, Майкъл Херцфелд, наскоро каза, че не вярва в „обективността на антрополога“. Но не е ли вярно, както ми се струва, че в антропологическото, както и във всяко хуманитарно изследване, има позитивно знание, експертиза? И наред с нормативното знание, критика? (Тъй като експертизата в социалните науки е особено експертиза, тя без критиката е „сляпа“, а критиката без експертиза е „празна“, е просто идеология или пропаганда.) Но критиката (мисленето, което прави разлика между „е“ и „трябва да е“) е от името на какво и в името на какво? Какво се случва с тази „ангажирана неутралност“, когато след „великото време на интелигенцията“ идва великото време на експертите? Как да си осигуриш автономия, когато единствената ти възможност, ако си спешен антрополог, е да се придвижваш по своя раздиран от „хуманитарните бомби“ терен в блиндирания джип на генералите от армията или на хора с други униформи? Днес, когато имало нужда, както казва Рони Браун (деец на „Лекари без граница“ – б. а.), от **„динамична антропология“ (т. е. спешна)**, „интегрираща политиката и историята“? Тя, за разлика от „закостенялата“ традиционна антропология, виждала обществата в движение и ни помагала да ги ситуираме! Как да добиваш и транслираш обективни знания относно „бенефициентите“ към хуманитарните мисионери, които без съмнение се нуждаят от него, за да спасяват „човешки тела“? Как да свидетелстваш за „войната на другите без безразличие, но и без намеса“; и да бъдеш „морален предприемач“, се питаше по време на мисията си на албанската граница една известна антроположка на Балканите, Мирела Пандолфи, когато трябваше да прекара там месеци наред наред сред 45–хилядната армия от омиротворителни сили и 35- хилядната армия от хуманитарни организации? И можеш ли да си критичен към самите начини на спасение, ако ти самият си част от „спасителната армия“, ако не поставиш под въпрос логиката на самата тази „хуманитарна индустрия“ и нейната тънка граница между „помощ и предписание“?

Във всеки случай съм сигурна поне в това – че възможностите да се прави обективно изследване, да се прави критична, а не „социално-инженерна наука“, са интегрирани в механизмите на самото научно поле (имаам пред вид схващания на Бурдийо), във взаимоотношенията на раз-

лични общности, които разпознават и взаимно признават своите капитали, както и капитала на „дисциплината“. Те обсъждат своите резултати и ги йерархизират в една сфера на научната публичност, в сфера на дискусията. И именно там се решава „кой е експерт“. Така **автономията на учения и възможността му да прави обективни изследвания са колективно завоевание, натрупване след натрупване**. Големият въпрос е какви са социалните условия за тази автономия тук и сега? Защото „колективното завоевание“ може лесно да изчезне – както казва Бурдийо – в епохата на неолибералните утопии за чистия пазар. На илюзиите за чист пазар на научни експертизи, където „дошли от запад учени“ с много „индивидуален капитал“ ще се надпреварват и после ще се одитират от „тренираното на Запад социологическо око“ без „натрупвания от старата система“. На илюзиите, че дейността на министрите на създателя на така оспорваното „Министерство на интеграцията и националната идентичност“ Никола Саркози може да се одитира от онази американска независима фирма, която той имаше намерение да наеме, за да одитира дейността – политиката! – на неговите министри, назначени след народния политически вот. Не знам дали това се осъществи. Но знам, че професионалистите по национализма и интеграцията (между които известният историк Жерар Нуариел), които напуснаха държавните институции и оспориха новите политики на възраждане на десните охранителни дефиниции на „идентичността“, кулминирали в създаването на „министерство на националната идентичност“, бяха подкрепени от една уникална по обхват международна петиция на учените и от един стимулиращ разбирането на политиките на националните и академичните идентичности и легитимности научен спор.

Лиляна Деянова е доцент по обща социология в Катедра „Социология“ на СУ „Св. Климент Охридски“), член на Института за критически социални изследвания,

член на редколегията на сп. „Социологически проблеми“, гл. ред. на Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, Книга „Социология“. Автор е на редица публикации в български и чуждестранни периодични издания по теоретическа социология, по методологически проблеми на хуманитарните науки, социология на символните форми, социология на колективната памет, утопията и времевите форми на опита, историческа социология на комунизма, социология на публичността, паметта за комунизма. В момента работи по проблеми, свързани с трансформацията на социологията и социалните науки, със съдбата на критическата социология в епохата на глобалната модерност.

Коментари (9)

- 02-04-2009 | **Гост** - Нихилисти, нихилисти!?

Госпожо доцент, повечето българи не са наясно каква е разликата между „държавния“ и „новия“ университет, между т. нар. стари и нови институции за производство на знание, между раждащите се нови центрове като „алтернатива на старите места“. Според вас редно ли е да се пренасят междуличностни отношения в един толкова деликатен въпрос като българо-македонските спорове?

- 02-04-2009 | **Евтимов**

Деянова,

И аз се отнасям с голяма уважение към творчеството на Петър-Емил Митев, познавам го като сериозен учен и изследовател. Също така ценя работите на Антонина Желязкова. Другият автор не го познавам.

В предлагания от тях труд има много силни паксажи, но и аз не можах да се освободя от чувството за предзаданета, преди изследването, убеденост на авторите в техните тези. Предполагам, че е станало подсъзнателно, тъй като това не са автори, които могат да го направят преднамерено, за разлика от някои млади колеги, които са помиринали западния интелектуален климат, но не са слушали лекциите на проф. Петър-Емил Митев, например и затова им липсват елементарни знания относно принципите и методите на изследователската дейност.

А откровено националистичната критика към критиката на Чавдар Маринов прави мечешка услуга на изследването «Македония на

кръстопът». Изследването е достатъчно сериозно, за да бъде защитавано с «атакистки» аргументи.

Въпросът наистина е методологически. Херцфелд е прав, че няма обективна антропология, но поне изследванията трябва да се провеждат от една доклото е възможно, независима позиция.

- 02-04-2009|Гост - Комунистически ми ти работи

Евтимов, атакистите не четат такива книги, нито участват в дискусии в подобни форуми. Между другото кое за предпочитане – комунист-интернационалист, или само националист?

- 04-04-2009|Златко

Греша ли тук, или правилно разбирам, че думичката «интернационален» или «интернационалист» постепенно е започнала да се асоциира в България с «комунистически» и «комунист», като съответната ѝ противодумичка е «национален» и «националист»? Питам така наивно, защото в главата ми някак не може да се побере чудовщната дивотия на едно такова противопоставяне, във времето на европейската интеграция, глобализацията и всеобщата комуникация. Да искаш да се затвориш в националната си черупка, защото всичко друго било «комунистическо»? В главата ми неволно се появяват асоциации с ослепената самуилова армия и еднооките, които сред слепите минавали за виждащи. Блажени са верующите (и слепците, които се имат за виждащи), наистина!

Е, все пак си остава вероятността, че нищо не съм разбрал и че се дивя на собствената си фантазия, разбира се. Приемам, че е така, докато не дойде някой от «виждащите», за да ме увери, че все пак съм разбрал правилно и че интернационалното мислене е нещо зло. Хай тогава да се връщаме направо към времето на писаните каручки и хурките, а?

- 04-04-2009|Гост

Господа, съветвам ви да промените малко терминологията си, вероятно сте се пооткъснали, поевропейчили. В България има доста хора, които обичат родината си, а вие ги слагате в един куп с атакисти, фашисти и прочие. У нас в термина комунисти-интернационалисти се влага по-различен смъсъл. Комунистите-интернационалисти (от Интернационала, де) воглаве със Сталин бяха решили да правят от българската

нация – добруджанска, македонска и т. н. нации. Нашите комунисти-интернационалисти – от Георги Димитров насам, мълчаха и не смееха да гъкнат против асимилацията на българи в околните страни.

- 07-04-2009|**Сандо**

Ами и аз съм в България и за мен обичането на родината идва някак а priori. Изтъкването на това обичане обаче, всеки, който ми казва колко я обича, ми идва лекичко подозрителен. И точно затова го слагам там, дето му е мястото – при атакистите и другите фашисти. Спомените за фрагментирането на българите на добруджанци, (пирински) македонци и прочее, беше изкопано от небитието наскоро от любимци като Болен и други подобни нему. Така че изобщо не възнамерявам да си променям терминологията заради хатъра на шепя силно любещи и мразещи патриоти. Интернационализмът се съдържа иманентно в присъщия ми анархизъм и няма да си кривя душата и да го маскирам заради нежните чувства на «обичащите родината» късо подстригани момци. Нищо не ме свързва повече с тях, отколкото с приятели от Сърбия, Турция, Румъния, Франция или САЩ.

- 07-04-2009|**Гост** - До № 7

Вашите приятелства с късо или дълго подстригани момци от Сърбия, Турция, Румъния, Франция или САЩ са си ваша лична работа и въпрос на ориентация. Очевидно не схващате разликата между българин, обичащ родината си, и българин, обичащ света за сметка на родината си. А защо трябва да се съобразяваме с обърканата ви система (не) или ОБИЧАМ? Фрагментирането на българското население на отделни нации не е нито лъжа, нито патент на г-н Сидеров. Между другото, може да не ви харесва, но въпросният лидер на «Атака» изнася свое мнение, а вие – освен да репликирате анонимно и да се поставяте над всички, дали умеете нещо друго? Жалко.

- 12-04-2009|**Сандо**

От целия ви последен пост разбрах само, че не правя разлика между българин, обичащ родината си и такъв, обичащ света за сметка на родината си... и ми стана жалко за вас.

И отново за ромите ...

Автор: Илона Томова

(Разговор с Д-р Илона Томова – един от най-видните изследователи на ромската общност в България)

Госпожо Томова, какви са митовете по отношение на раждаемостта при ромите?

Обикновено около избори започва страшен ажиотаж за това как до 50 години българите ще изчезнат, как в тази страна ще има само роми и турци... Колко кошмарно висока е ромската раждаемост, колко „нецивилизовани“, „безотговорни“, „мързеливи“ са ромите, колко безотговорни са като родители, как трябва да се направи стратегия, която да насърчава българската раждаемост и да ограничава ромската. Използват се всякакви евгенични препоръки.

Какви са тези методи?

Евгениката е наука за контролиране на раждаемостта от гледна точка на това да се възпроизвеждат само „най-добрите“ и да се ограничава раждаемостта при „аутсайдерите“ – едно много расистко схващане. Това са нагласи, които съществуват още от времето на Платон. Много усилено се използват по време на нацисткия режим. За съжаление и днес много често се чуват гласове на политици, на журналисти, чийто призови звучат по този начин.

Бихте ли дали примери? Какво ви притеснява?

Когато се говори за ромската раждаемост, се употребява биологичен жаргон, който дехуманизира групата. Непрекъснато се повтаря как те раждат като мишки, или като зайци, как при тях се възпроизвеждат трикратно поколенията на всеки 15 години, което няма нищо общо с истината. Дори социологът Михаил Мирчев преди 5 години съобщи, че 70 процента от родените в България деца са били родени от циганки или туркини – данните бяха от негово изследване. Ако това е така, те

би трябвало да раждат всяка година по 5 деца, което просто няма как да стане.

Чудесно си давам сметка, че каквото и да се каже за една маргинализирана общност, каквато е тази на ромите, то може да се използва срещу нея. Но фактически, ако отново спирам вниманието върху ромската раждаемост – на която се гледа като най-голяма заплаха за националните интереси на страната, то е за да обърна вниманието на действителните проблеми, които съществуват – като образование, заетост, равноправие, възможности за реализация, а не на измислените страхове, които ни лансират.

С какви данни разполагате за раждаемостта в тази общност и как ще се отрази това в демографското развитие на страната по етнически групи?

Наистина раждаемостта при ромите е доста по-голяма, отколкото при българите и при турците. През 2001 г., когато е направено последното засега преброяване, раждаемостта при ромите е била 26,7 на хиляда, докато при българите е била 6,9 на хиляда. Разликата е доста голяма. Но тук трябва да си припомним, че през 20-те години на миналия век раждаемостта в България е била най-високата в Европа, а през 1950 г. е била 25 на 1000. 25 на хиляда е твърде близко до днешната ромска раждаемост, но никога ние няма да кажем, че нашите баби са били безотговорни, или че са се плодили като зайци или като мишки, или че са застрашавали развитието на нацията. Много по-близка е раждаемостта на ромите днес до тази на нашите родители и всичко, което тогава сме приемали като позитивно развитие на демографските процеси, сега се разглежда като изключително опасно за обществото – главно от някои политици и журналисти. Това беше първото, на което исках да обърна внимание.

Другото е, че не трябва да се гледа само един коефициент – този на раждаемостта. Трябва да се гледа и коефициентът на детската смъртност, който при ромите е почти като в северноафриканските страни – 25 на 1000 новородени деца. Това е коефициентът на детска смъртност през първата година от живота. А имаме много висока детска смъртност и през следващите години – до 14. Освен това преждевременната смъртност при ромите е много висока (това е смъртността на хората, ненавършили 60-65 години), в резултат на болести, свързани по някакъв начин с насилие, глад, стрес, инфаркти, инсулти и т. н.

Много хора са убедени, че децата на ромите просто са много калени, дори оставени на улицата нищо не им се случвало.

Не, това не е така. Те просто си мрат и това са фактори, които се отразяват на естествения прираст. Като се сумират накрая всички данни, прирастът при тях пак остава по-висок, отколкото при българите, но не чак толкова много. Има и нещо друго – ако гледаме в средносрочен и дългосрочен план действително делът на ромите в страната ще се увеличава. И това е така, защото това е най-младата общност. При тях 33% са деца до 14 години, 63% са хора от 0 до 30 годишна възраст. Те имат под 5% стари хора, което е заради по-високата преждевременна смъртност. Докато при нас старите хора са 21%. Това е нещо, което много сериозно различава двете общности. А увеличаването на населението зависи от броя на жените, които влизат във фертилна възраст и които ще заменят излизащите от нея. При българките на 1000 жени, които излизат от фертилна възраст, идват около 550 млади жени. Е, те би трябвало да раждат по 4 деца, за да може да се получи такъв брой население, какъвто е имало преди 30-40 години например... Затова, дори и при силно намаляване на раждаемостта при ромите, което вече е факт, в средносрочен и дългосрочен план делът на ромите в страната пак ще е по-висок.

Тоест заради това, че те са по-млада общност, дори да раждат по-малко деца, пак ще имат по-голям естествен прираст, така ли?

Да, точно така и това са неща, които не могат да се променят с вълшебна пръчка. С тях трябва да се живее и затова искам да поставя акцент върху сближаването на различните етнически и социални групи. Трябва да насочим вниманието си главно към две неща – образованието и възможността за добра реализация. Защото в ромската общност, както и в турската, и българската, най-ниска е раждаемостта при жените с високо образование. Раждаемостта е висока главно при неграмотните жени. За да се намали тя, трябва да се повиши броят на образованите жени, както и да се увеличи възможността за смислена социална реализация.

Това като че ли е най-трудното. И не само в тази общност?

Да, така е, но в периода от 1990 г. до 1997 г. заетостта в ромската общност е намаляла между 37% и 66%. Няма друга общност, която да е понесла такова изключване от пазара на труда. Това е нечовешко. И когато те нямат възможност да работят, децата почват да отпадат от училище, започва постепенно изпадане и от другите социални системи. Обикновено неграмотните и неквалифицираните нямат никаква възможност

за реализация, освен във форми, които са нелегитимни. Това означава допълнително усилване на патриархалния ред, който е особено характерен за общества в икономическа криза и политическа нестабилност, с всички последици върху жената и раждаемостта. Точно това се случи в началото на 90-те години при значителна част от ромите у нас и доведе до силен натиск за по-ранни бракове на момичетата – около 80% от ромите създават семейства преди навършването на пълнолетие и по този показател сме на едно от първите места в Европа. Причината за ранните бракове се крие в това, че жената става единствената ценност, която притежава мъжът в тази общност. От това дали тя е била девствена, когато я е оженил, зависи авторитетът му в общността като мъж и баща, а така също и как ще се омъжат другите момичета в семейството. Това водеше до ранно спиране на момичетата от училище и ранен брак, за да се гарантира девствеността на девойката.

Още повече, че от началото на 90-те скочи процентът на кражби на момичета и то беше като опит на момчетата от по-бедни семейства да си осигурят съпруга и да се противопоставят на възпроизводството на социално неравенство. А в някои от общностите, в които се взема „баба хакъ“, девствеността е свръхважна. „Баба хакъ“ е откупът, който се дава на бащата на момичето, затова, че момче от друг род получава право на първата брачна нощ и има право на децата, които тя ще роди. Даването на откуп е много стар обичай, има го фиксирано още в римското право. Това е бил начинът, по който римските аристократи са се сдобивали с добри съпруги – те са плащали за това. Въобще това е форма на обмен на жените в мъжкото, патриархалното общество, която е била най-цивилизована фактически до края на средните векове. След това вече постепенно се замества от други форми за намиране на партньорка – това вече може да става по любов или различни форми на сватосване в социалната, в образователната, професионалната група и т. н., което е следствие от повечето свободи на жената.

С други думи се води някаква търговия с девствеността на момичетата?

Да – жените са нещо като твърда валута и при ромите и това води до огромен натиск върху тях. Насилието върху момичетата е и от страна на родителите, и от страна на кандидатите за женитба и техните семейства. Затова в някои групи ги спираха рано от училище, за да не ги откраднат. Женеха ги млади, при това трябваше да родят още първата

година дете, защото истинският статус на пълноценен мъж или пълноценна жена се затвърждава с появата на дете. Всичко това води до много силен натиск първото дете да се роди веднага след сватбата, ако може още същата година. И не се чака организмът на младоженката да узрее, да порасне. Това после води до по-висока детска смъртност, до недоносени деца, до изтощаване на детския организъм, който ражда. Това е социален проблем, който трябва да се решава. Трябва да се търсят подобри възможности за социално включване, а не задълбочаване на разделението и ограждането им в гета или някакви подобни фашизоидни идеи, каквито наши политици и парapolитици лансират в обществото.

Споменахте, че е намаляла раждаемостта при тях.

Да, близо 2 пъти и това е много сериозно намаляване между двете преброявания – 1992 г. и 2001 г. Но това не се обяснява с добра социална политика. Най-сериозната причина е, че рязко спадна стабилността на младите бракове. Преди ги женеха на 13-14 г., но имаше силен контрол от страна на родителите и семействата. Сега не е така – има глад, безработица, мъжът се чувства все по-неспособен да се справи с отглеждане на деца, а и родителите не винаги могат да помагат. И момчетата започнаха по-често да напускат семействата си. Наблюдаваме неща, за които сме чели за афроамериканските гета... Тогава момичето се връща при родителите си и не ражда повече, защото остава на грижите на баща си, на братята си. Няма как да роди второ и трето дете.

Огромен проблем в тази общност е, че много момичета насилствено са карани да проституират...

Така е за съжаление. Тъй като в групите, поразени от дълга безработица, залязва моделът на бащата, който може да изхранва семейството, на негово място се появява мъжкарят, преуспяващ чрез насилие или „големият играч“, който натрупва богатство с дейности на ръба или извън рамките на закона. Охолен живот може да си гарантира този, който стане трафикант на плът например или сутеньор в града... За разпространението на този модел на „икономическо поведение“ може да се съди по честотата, с която жените в различни ромски квартали изразяват страховете си да не бъдат принудени да проституират у нас или в чужбина. Говорих с едно момиче, което по тази причина не искаше да отиде при семейството на сестра си в чужбина. А ако поради различни причини мъжът е задлъжнял на лихвари, той може да им „продаде“ дъщеря си (или доведената си дъщеря от поредната си съпруга) за погасяване на

дълга. Такива случаи съм виждала в Сливенско, в Елин Пелин, в „Столипиново“ и на много други места.

Има ли все пак някакви успехи в опитите жените в тази общност да се предпазват от забременяване?

Хубавото нещо е, че нараства здравната и репродуктивната култура при младите ромски жени. Например в Кюстендилския квартал „Изток“ 41% от жените във фертилна възраст ползват спирали. И това е откакто се изгради здравен център. Там работи много добре един лекар адвентист, както и една от най-добрите гинеколожки и една от най-добрите детски лекарки в града. Те намалиха абортите при младите жени 2-3 пъти. Рязко спаднаха детската и майчината смъртност, намалая раждаемостта.

Вярно ли е, че някои мъже приемат аборта като знак на преданост на съпругата?

Да, в някои общности – дори не толкова бедни, мъжката власт над жената придобива и такива форми. Говорих с младо момиче, което имаше едно дете и 2 аборта. Беше дошла за трети аборт. Казах ѝ: „В рамките на 4 години имаш едно дете и три аборта, ще се съсипеш. Защо не сложиш спирала?“ Тя отвърна, че свекърва ѝ не дава, а и мъжът ѝ не е съгласен. Свекървата ѝ твърдяла, че спирали слагат само леките жени, и че ако снахата си сложила спирала, щяла да почне да кръшка. Мъжът е строител, често е извън града и по този начин контролира жена си, за да няма случайна полова връзка. Освен това момичето призна, че дюлгерите помежду си се хвалели какви мъже са включително и с абортите – т. е. дори и да не ражда жената, трябва да абортира, за да се докаже, че съпругът ѝ изпълнява мъжките си задължения, че е потентен. Така те поддържат престижа си на полови атлети. Знам дори за мъже, които твърдят, че болката при аборта също е доказателство за обичта на жената. И в такива случаи също трудно може да убедим жената да взима предпазни средства.

Хората най-често са скандализирани от отношението на ромите към децата им - виждали сме потресаваци кадри за изоставени или зле гледани деца.

До 1989 г. само 1-2% от тази общност, които бяха силно маргинализирани, negliжираха децата си. Но навсякъде детето е голяма ценност, така че случаите на тотално занемарени деца не са чак толкова много. Проблемът тук пак е икономически. В последните години се засили пространствената сегрегация в общността. Ако преди 1989 г. 40% от ро-

мите са живеели в обособени махали, сега този процент е двойно по-голям. И тези квартали придобиват характерните черти на гетото. Пространствената сегрегация затруднява намирането на работа и влошава условията на живот. Но една от най-тежките ѝ последици е свързана с влошената социализация на децата и младите хора. Те не свързват живота си с ежедневната упорита работа в публичните институции и не успяват да развият такива умения. Все повече родители в тези общности не успяват да предадат на децата си ценностите и нормите на поведение в макрообществото. В подобни силно маргинализирани групи оцеляването на семейната общност често пъти става за сметка на жестока експлоатация на децата и жените.

Разговора води Зина Соколова (Е-вестник)

Д-р Илона Томова е старши научен сътрудник в Института за изследване на населението при БАН. Тя е сред най-видните изследователи на ромската общност в България.

Коментари (29)

- 02-04-2009|**Зоя Маринчева**

Изключително полезно и информативно интервю! Не знам как се стимулират ромските деца да учат масово при това положение. Интересно ми е и как се харчат фондационните пари за интеграция на ромите. Няма излишна дейност, разбира се, но може би трябва да се приоритизира според препоръките на специалисти като г-жа Томова.

- 04-04-2009|**Сандо**

Уви, има излишни дейности и буквално прахосани фондационни пари. Именно хора като Илона Томова биват постепенно изгиквани и от фондациите и от официалните институции. Причините не са малко, но една от основните е, че хора като нея – добросъвестни учени, не са склонни да разкрояват резултатите от фондационните и институционалните работи.

А по отношение на фондациите – от личен опит се убедих, че самата им система е гнила. Много смислени и много ентузиазирани и енергични хора могат да постигнат нещо смислено, но като цяло НПО са ориентирани много повече към донорите си, отколкото към иженаризаемите си реципиенти. И този проблем идва не от конкретните фондационни лидери, а от самата система на работа на фондациите...

- 05-04-2009|**Ваня Константинова**

Моето уважение към г-жа Томова не само за теоретичните ѝ разработки, но и за огромната практическа дейност, която извършва от години. Гласовете на хора с такъв опит би трябвало да се чуват по-често в обществото. За съжаление спекулациите относно малцинствата много по-лесно намират трибуна.

- 05-04-2009|**Аурора** - пак за ромите

Не мога да споделя възторга на авторката и на някои от коментаторите от голямата ѝ компетентност и неизвестно /за мен/ каква дейност за интеграцията и поне относителното очовечаване на този маргинализиран етнос у нас. Виждала съм роми в Русия, Украйна, Беларус, Унгария, Чехия и Сърбия /и цяла бивша Югославия/ – никъде няма такива изродени и деформирани индивиди, групи, гета като Столипиново или Филиповци, толкова мръсотия, дивотия, грубост и бруталност. В момента живея в София в квартал, където има много невероятно грамадни и богати ромски къщи /на някакви си техни «барони»/, знам и квартала им в Костинброд – огромни къщи, скъпи коли, жените са окичени със злато – но дивотията и простотията не намаляват с увеличаването на имотите им. Като си спомня за професор Калоянов, който беше убит от една тъпа разярени «подопечни» на умилената госпожа-авторка, и нищо не се направи за намиране и наказване на убийците, и за родната ми баба, която беше торможена двадесет години от подобни изроди, и

направо ме обзема желанието да последвам да направя не знам какво чудо, но нито един ром да не остане в страната ни! Никой не може да ме убеди, че това деградирало племе заслужава някакви усилия, дори и малкото, което все пак се прави от някакви, дето ги проучват и описват и ни занимават с тях по вестниците! отвратителни са ми, не мога да се съглася, че родители, които окичват дъщерите си със злато, нямат пари за книги или образование, или ги продават за десетки хиляди левове, но не могат да съобразят, че трябва да им сложат и по една спирала, за да не се плодят именно като плъхове и да заливат градовете ни с крадци, просяци, проститутки и всякаква измет! Ако някой етнос трябва да изчезне и да не се появява повече, това са именно тези боклуци, защото те не подлежат на никакво очовечаване или социализация, поне не живеещите в България, защото другаде те са артисти, певци, занаятчии, съобразяват се със законите на страните, в които живеят, и когато имат желание – естествено се намират начини и средства, докато за нашите няма оправия!

- 05-04-2009|**Гост**

А след тях – евреите?

- 05-04-2009|**Критик**

Илона Томова е един от социалните инженери, за които ромите са опитни мишки в лабораторията наречена България. Не мога да се съглася, че тя е добросъвестен учен. Социалното инженерство не е донесло нищо добро на никого – учени, като нея Михаил Иванов, Ивайло Търнев и др. третираат ромите като обект на експерименти, който няма право на свое мнение и своя воля, а трябва да следва пътя, който те му предначертават. Те играят коварната роля на добрите бели хора, които знаят по-добре от ромите, кое е добро за тях и така заглушават гласовете, идващи от средите на ромската интелигенция. Целта е просто да няма ромска интелигенция и съдбата на ромите постоянно да бъде определяна от един научен кръжок, сформирани от Службите.

- 05-04-2009|**Гост**

Проблемът е в навлизането и установяването на ромския проблем в колективното българско несъзнавано. Никой вече не е в състояние да си представи че е възможно това население да получи образование, срав-

нимо с това на останалите етнически групи и следователно да приеме като тях предизвикателството на бъдещето. Така стои въпроса и с пресътността, и с поддържането на горите, и с опазването на чистотата, и със съхраняване на европейския облик на страната. Наличието на ромския проблем е в основата на масовия скептицизъм по отношение на бъдещето на страната. Масовото съзнание вече отказва да си представи оптимистични бъдещи сценарии. И най смелите мечти за по-добро бъдеще веднага помръкват щом се вмъкне по някакъв начин темата цигани. Циганите откраднаха бъдещето на българина и този факт вече се е загнездил в основата на българското колективно несъзнавано.

- 06-04-2009|**Гост** - Интересно за БГ роми
<http://www.vqronline.org/articles/2008/summer/kenarov-game-over/>

- 06-04-2009|**Сандо** - Аурора и Критик

Аурора, това което говориш са расистки простотии. В Унгария, Русия, Украйна, Чехия (Словакия изобщо да не я споменаваме) една голяма част от мнозинството е точно толкова расистки настроено към своите роми, колкото си ти към нашите. Във всички тези страни се извършват расистки мотивирани убийства и побои над роми точно както и у нас (последният случай, за който се чу, беше преди месец и нещо в Унгария, където един млад баща и детето му бяха подпалени докато спяли в къщата си и, когато излезли били застреляни с ловна пушка). Златата ги кичи една неголяма част от ромите, баронските къщи са си на бароните, които по същество са си същите като нашите мутри. Илона Томова ти говори за масата бедни и маргинализирани роми, които няма как да изплуват, докато мракобесно отношение като твоето е масово. А то ще бъде масово, докато се формира от атакисти и друга нацистка сволоч и от парцали като Труп, 24, Стандарт и Монитор. Когато безпросветното мнозинство почне да се опитва да разбере без предразсъдъци какво води до криминогенността сред ромските общности и да им помага да я преодолеят, тогава нещата ще се променят много сериозно. Ама ви е по-лесно да си имате един лош, който да сочите с пръст като отговорен за всичките ви нещастия (а същевременно преизбирате Гоце за президент и Серго и царя за премиери)... оправия няма за цялата страна с немислещи, манипулируеми, пасивни, озлобени патриоти като вас.

Критико, да обвиняваш Томова и Търнев в манипулиране на ромите и експериментиране на техен гръб е нечистоплътно. Обвиненията, че гаджите си играят с вас и заглушават вашите гласове са безпочвени и лъжливи (никога не съм чул някакво конкретно доказателство в защита на тая ви теза). Вие искате кой кой външен да не се занимава с вас, и дори когато някой безкористно ви помага, го отхвърляте като натрапник. Така правите изключително лоша услуга на своите хора. Имате двама експерти в МОН от сума години, които се държат там точно като неуки циганчета, поканени на царската трапеза – отказват да отстояват позиции от страх да не ги уволнят, трайкат си и се съгласяват с орязването на програмите, които са подготвили. По какъв начин Иванов, Търнев или Томова им заглушават гласовете? Имате Кючуков, Колев и Димова в ТУ, които почнаха една ужасно читава специалност, която Кючуков дискредитира с инфантилно скандалното си поведение, и на него ли му пречат гореизброените гаджи? Имате Румян Русинов и жена му в Будапеща. Освен да подкрепят заведени (не само от ромски организации) дела в България, какво друго правят те за своите хора? Русинов е клеанал на едни много важни канали за пари, които отпуска само на свои хора, не на ромската интелигенция въобще (да не говорим за крайно неприятните му връзки с БСП). Кой му пречи, кой го заглушава? Чапразов издава вестника си (който е чудесен) – на него да му пречат? Някой от горните да е пречил на Ники Кирилов или на кака Донка във Видин? Изобщо тия обвинения комай идват от неуспяващата да изплува част от ромската интелигенция (като Парушев – може би си ти?), които са си намерили лесна жертва (която никога няма да се опита да отговори), чрез която да обясняват собствения си провал. Еми инфантилно е. Разбирам желанието ви за еманципация, но сте насочили враждебността си тотално погрешно.

- 11-04-2009|**Критик** - Сандо

Сандо, тези роми, които изброяваш работят, живеят, пишат в рамката, която им беше предварително зададена в началото на 90-те. Те поддържат статуквото, а не работят против него, затова са удобни и кой кой не ги пипа. Това са именно ромите, които бяха «избрани» и «отглеждани» от Красимир Кънев, Димитрина Петрова, Антонина Желязкова, Марияна Милошева, Румян Сечков, Калина Бозева, Михаил Иванов и др. това са ТЕХНИТЕ роми. Това е удобната ромска интелигенция, омотана

в проекти, поставена във финансова зависимост от български «научни» кръгове със съмнително минало.

- 12-04-2009|**Сандо**

Всичко това звучи страховито, но е доста общо. Първо, част от ромите, за които стана дума отдавна са се измъкнали от тая опека и сега са ромската интелигенция, удобна на западните донори (каквито са и част от изброените български, как да ги нарека? експерти...). Второ така и не чух, коя е истинската, неудобната ромска интелигенция и с какво точно Илона Томова и Ивайло Търнев ѝ пречат?

Трето, омотаването с проекти е част от цялата порочна система, в която са потопени всички НПО-та, далеч не само ромските. Тези организации са превърнати във фабрики за проекти и са принудени да не им дреме за завършилите проекти. Те са принудени (от донорите си, от системата, която те налагат) да гледат на хората от общността, на която е бил посветен завършилият проект като на затворена страница. И това, разбира се, е отвратително. Другата гадост е, че са принудени да съобразяват нуждите си (нуждите на хората, в името на които работят) с целите и изискванията на донорите си, които най-често нямат никаква представа какви всъщност са тия нужди. (колко от тия НПО служители са добросъвестни е съвсем отделен въпрос).

С тия обяснения не защитавам гореизброените (макар към част от тях да храня искрени симпатии, към друга – тъкмо наопаки), а се опитвам да покажа къде е заровено кучето.

Ти обаче, в първия си пост отправи сериозни обвинения към двама, които познавам като изключително безкористни хора и аз изисквам от теб да се аргументираш с конкретни факти.

- 13-04-2009|**Критик** - Михаил Иванов

Това е човекът, който като секретар на НСЕДВ после прекръстен на НССЕДВ помогна за отклоняването на пари от ромски проекти към чисто турски етнически райони. Същият яростно твърдеше, че турските цигани са всъщност турци. Същият лижеше подметките на Доган, а като му биха шута се обърна срещу ДПС и сега го раздава съветник по етническите въпроси в СДС. Наглостта му стигаше до там, че на заседанията на НСЕДВ в присъствието на ромските представители умишлено ги наричаше цигани, въпреки, че многократно му се правеха забележки.

Като ядрен физик умело прилагаше знанията си за разбиване на всяка ромска организация. Да продължавам ли?

• 16-04-2009|Сандо

Продължете, но по-конкретно, моля. Това, което правите е плюене, без особено съдържание. Подобно нещо може да се направи срещу всеки. Достатъчно е да сменя формата, но не и практическото съдържание на вашето обвинение и ще мога без проблем да го прикача на Румян Русинов, примерно.

Михаил Иванов си заряза блестящата кариера на ядрен физик, за да направи каквото е по силите му срещу етническото напрежение, почнало у нас веднага след 10. XI. `89. Като секретар именно на съвета по етнически (а не ромски) и демографски въпроси, Михаил Иванов се е опитвал да балансира между нуждите на различните общности. Това никога не е лесно, и винаги биваш изкаран виновен и от двете страни. Дае твърдял яростно, че турските цигани са турци, ми звучи твърде невероятно. Да е пледирал към правото им на самоопределение – значително по-разбираемо.

«лижеше подметките на Доган, а като му биха шута» са твърде общи и мъгляви, но ефектни приказки – дайте няколко конкретни примера.

«Като ядрен физик умело прилагаше знанията си за разбиване на всяка ромска организация. « това пък си е направо смешно обвинение. Какви ядренофизически знания, какво разбиване и, най-вече, коя всяка ромска организация?»

За роми и цигани и това, че от някои хора виждате употребата на цигани като обидна и на определени места държите да се говори за роми е ок, съгласен, че няма какво да ви дразнят, макар да мерите с двоен аршин (в смисъл самите вие често и в разговори с гаджи казвате цигани, освен това позволявате примерно на Марушиакова и Попов да говорят за цигани, но на Иванов и Томова – не), но това е комай единственото ви подковано обвинение срещу Иванов.

Припомням ви обаче, че се нахвърлихте несправедливо на Илона Томова и Ивайло Търнев и искам или извинение, или аргументи в подкрепа на обвиненията ви.

- 09-07-2010 | **Калоян Иванов** - МИТ ИЛИ ДАННИ? (за лъжата и истината)

«... което няма нищо общо с истината. Дори социологът Михаил Мирчев преди 5 години съобщи, че 70 процента от родените в България деца са били родени от циганки или туркини – данните бяха от негово изследване. Ако това е така, те би трябвало да раждат всяка година по 5 деца, което просто няма как да стане.»

Много се чудя КАК едно нещо се обявява за невярно само защото «няма как да стане». Не е ли задължение на учения да гледа и анализира обективни данни? ! Още повече, че данните, приведени от самата Илона Томова по-долу, не противоречат, а **НАПРОТИВ** – доказват горното твърдение. Цитирам пак: «През 2001 г., когато е направено последното засега преброяване, раждаемостта при ромите е била 26,7 на хиляда, докато при българите е била 6,9 на хиляда. Разликата е доста голяма.»

Да, голяма е! Четири пъти по-голяма! Тоест по-голяма от разликата между 70% и останалите за българските 30%, за които говори Мирчев. И като знаем, че турците и циганите са общо 1,5 млн., а българите към 4,5 млн., и като вземем предвид, че жените във фертилна възраст при българите са процентно поне два пъти по-малко отколкото при циганите и турците – цифрите точно си пасват! С други думи, научната добросъвестност изисква не да се «развенчават» никакви «митове» с довода «това просто няма как да стане», а да се направи просто преброяване на новородените бебета през 1 година и да се види колко от тях са цигани и колко са българи. Тогава няма да има никакъв спор – защото няма нищо по-обективно от обикновените числа! Обаче криворазбраната *политкоректност* (внесена от САЩ) вече не ни дава възможност да анализираме с научни методи какво се случва в обществото, защото «**ВСИЧКИ СМЕ БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ**» и не можем да *обиждаме* малцинствата като ги «*различаваме*» по някакъв признак, пък било то и заради научни цели. Така обществото става сляпо за случващото се и се дава възможност за **спекулации** и **манипулации** поради недостиг на **ОБЕКТИВНА** информация... А и на добросъвестни учени май вече!

Второ, тук виждам подмяна на тезата за *безотговорното раждане на деца* с тезата за *голямата раждаемост*. Това, че през 1950 г. и българските са имали раждаемост 25 на хиляда (между впрочем това е известният в целия свят бейби-бум след войната) не е аргумент, който може да обори възраженията срещу циганската раждаемост сега. Защото възра-

жението не е, че те раждат много деца, А ЧЕ СЛЕД ТОВА НЕ СЕ ГРИЖАТ за тях подобаващо, и то с аргумента, че са **много** и нямат възможност да се грижат за тях. Децата раждани през 50-те години са ходели на училище (осигурено безплатно от държавата), докато сегашните цигански деца не ходят на училище, макар че образованието все още си е безплатно (и задължително). Изобщо – протестирам срещу това да се подменят едни тези с други, с цел по-лесно да се оборят.

Трето, социализацията на циганите не е въпрос на богатство. Това, с богатите къщи и златото, го доказва отлично (още повече, че голяма част от богатството на «бароните» се трупа с престъпна дейност – наркотици, проституция, кражби, източване на ДДС и т. н.) Социализацията е въпрос на участие в обществения живот и вписване в социалните структури, което например е налице при бедните пенсионери и при малоимотните българи от селата. Те учат, плащат си тока и водата, дупчат си билети, плащат си данъците и т. н. – нищо че са бедни. Човек може да живее ИЗВЪН СОЦ. СТРУКТУРА (като номад-скакалец), независимо дали е богат или беден – това няма никакво значение, защото е въпрос на МАНТАЛИТЕТ, на мислене, на възпитание и култура, а не на материален статут. Бедните пенсионери например не обезкостяват лицата си за да горят черчеветата и да вадят кабелите за да ги предават за вторични суровини, нали? !

Последно, като послепис: Участвах в едно изследване, към което имаше и циганска организация. Като се отчитаха похарчените средства шефът на тази организация (циганин-бивш депутат от ВНС) отчиташе главно фактури от ресторанти, таксите и други такива «екстри». С такъв «ЕЛИТ» къде искате да стигне тази етническа група? ! ? !

- 10-07-2010|**про** - без изход

Всичко, което пишете е вярно, г-н Иванов. И всички го знаят. И Илона Томова, и политиците. Но, разберете, няма изход. Няма я интелигентията на страната, която може да изследва проблема, да го опише, да предложи решение и да го изпълни. И ни остава само като утеха мисълта, че и други са в тази ситуация-румънци, унгарци, чехи, сърби и пр. Това е проблем, който през 2010г. няма решение. Няма държава, която зачита човешките права, способна да реши такъв проблем. Особено ако е бедна като нашата. И без това огромна част от държавните органи се занимават само с циганите. Какво да направим-на всеки циганин да

назначим полицай, социален работник и лекар, да му отпуснем пенсия още от раждането? Та българската нация не може вече да се грижи за старците си. Човек като понатрупа повече години, разбира че има неразрешими проблеми-неизлечими болести, природни бедствия, природни закони. Дървото на живота на българския народ е улучено от много гръмотевици през вековете, а преди 60 години са срязали /с добри намерения/ централния му корен, унищожавайки селячеството като класа. И затова няма какво да ни спаси. Даже по някакъв чудодееен начин циганите да изчезнат от земите ни, това не променя факта, че ние изчезваме. Съгласен съм, че асоциалността им е голям проблем, но този проблем е само симптом на общото заболяване. Ако българския народ беше в добра жизнена форма, може би щеше нещо да се получи. Но сега вече не.

- 11-07-2010|**Серкан** - манталитет, елит, делене, нация без изход

Докато циганите ги ограждаха със зидове, а турците ги навираха в етнически анклави от села, градове и цели региони, някои си пийваха ракийка, хапваха си кисело зелце и цакаха билот в миризливите си мазенца на панелките.

Някои мълчаливо, други гръмогласно подкрепяха своя си «ЕЛИТ», който вършеше това.

Сега рев, рев и от рев не могат да си избършат нос...

Чета ви последните двама (про е малко по-добре, ама и той си е безвъзвратно обречен) и виждам, че сте напълно прави. Нямате никакъв изход в момента.

Нищо не може да се оправи от днес за утре, а още по-малко, когато поставяш «обективността на числата» над обективността и неедностранчивостта на световните исторически факти.

Това как сме сега, има пряка връзка с това как тихичко мляскахме зелце преди.

«а да се направи просто преброяване на новородените бебета през 1 година и да се види колко от тях са цигани и колко са българи. Тогава няма да има никакъв спор – защото няма нищо по-обективно от обикновените числа!»

Цигани, българи, ... Не рабирате ли, че това делене докато не изчезне няма да се оправи нищо, нищо, ама абсолютно нищо към добре? ! Знам, че го рабирате, ама така както за вас политическата коректност е една чума, така и това, за което говорим не може да получи една яснота в ми-

слите ви, а от там и нулевия резултата на празен от смисъл коментар. Продуктивност за промяна на статуквото – нула. Идеи за обрат – нула.

«И без това огромна част от държавните органи се занимават само с циганите. Какво да направим-на всеки циганин да назначим полицай, социален работник и лекар, да му отпуснем пенсия още от раждането? Та българската нация не може вече да се грижи за старците си.»

Ето и про. В иначе не напълно нулевия му коментар, блесва същността на великата му «българска» мисъл. Старците на циганите не са ли част от българската нация? ! Защо каваш това изречение в противовес на другото що си изписъл?

Хм, вижте какво господа «загрижени». Сега вместо да се вайкате, може да направите нещо полезно.

Една година мина от как на власт е дясното, което пожела «българската нация». Интеграция на малцинствата в политическите им редици не виждам, а и не мисля, че ще направят каквото и да е (по много причини).

Не смятате ли, че те като представител на вашия «по-висш ЕЛИТ» трябва да направят нещо по-въпроса? Нали вашия манталитет е различен. Дайте пример, започнете промяната от вас.

Възможно ли е? Защо не?

- 11-07-2010|**Владо** - относно Аурора и «етноса от боклуци»

«Ако някой етнос трябва да изчезне и да не се появява повече, това са именно тези боклуци, защото те не подлежат на никакво очовечаване или социализация.»

Когато чета такива неща – а такава примитивно расиско мислене, уви, имат мнозина днес у нас, се срамувам, че съм българин. Как стигнахме до тук? Евреите по света все още помнят с благодарност и уважение как българския народ се е борил да не бъдат депортирани в лагерите на смъртта. В тези лагери, заедно с евреите, са избивани масово и циганите, и комунистите, и хомосексуалистите. И славяните изобщо са били за Хитлер етнос, който е по-добре да изчезне от лицето на земята – както мечтае за циганите госпожа? Аурора. Искам да я уверя, че в по-»цивилизовани« страни от нашата има хора, които мислят и за българите по същия начин – като за по-низша раса, която е най-добре изобщо да изчезне.

Ако госпожа Аврора беше родена в гето, с близо 100 процента безработица, в семейство на родители без образование, които не са я пра- тили на училище, дали щеше да има същото високомерно мнение, че принадлежи към някаква по-висша раса? Или че положението, в което се е родила автоматически я дисквалифицира и я прави боклук за из- хвърляне?

Но да оставим за момент морала настрана. От чисто практична гледна точка, когато на социалните проблеми в едно общество започ- не да се гледа като на расови – това е задънената улица. Това е начина проблемите никога да не се решат! Така е било в Америка по време на вековната сегрегация. Много, много трудно е било нещата да се променят. Но са се променили – както може да се види от цвета на кожата на американския президент. Госпожа Аврора едва ли би гласувала за него.

• 13-07-2010|**Калоян Иванов** - До Серкан

1. Аз не пия алкохол (ракийка), не ям зеле (нито кисело зелце, нито прясно), защото ми вреди на стомаха и не цакаха билот (пише се белот, между другото).

2. Не знам дали моят коментар е «нулев», но твоят е напълно без- смислен. Деленето на цигани и българи не го правя аз, то си е обекти- вен факт. Българите имаме една култура, едни нрави, едни ценности – циганите имат други нрави, други ценности и друга култура. Същото важи за немците, японците и т. н. Колкото и да протестирате – същест- вува «българска» мисъл, различна от «циганската». Посочил съм приме- ри: бедните български пенсионери не се държат като бедните цигани – не обезкостяват блоковете и после да искат общината и държавата да ги ремонтира защото не стават за живеене, нали? !? **ТОВА Е НЕЩО, КОЕТО НЕ ГО ИЗМИСЛЯМ АЗ, ТОВА Е ОБЕКТИВЕН ФАКТ.** Както и навика на ци- ганите да «възпитават» децата си по начин, различен от този, по който българите възпитават децата си. И **ЗАЩО БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА ВИ Е ВИНОВНА, ЧЕ ЦИГАНИТЕ НЕ СЕ СОЦИАЛИЗИРАТ? !???** Държавата е съз- дала училища и всеки може да ходи там безплатно. Дори образованието е задължително! Без образование после си без работа. Така че не ми се оправдавайте, че някой ви е виновен. В България има и други етнически групи (евреи, арменци и т. н.), но на тях никой и нищо не им пречи да живеят нормално. Така че кой е виновен, че повечето цигани са бедни и безработни? !? Аз, държавата или самите цигани и техния «елит», които

не използват условията, създадени от държавата за ВСИЧКИ граждани. **ЗАЩО ЧАКАТЕ НИКОЙ ДА НАПРАВИ НЕЩО ЗА ВАС!** Никой не е длъжен да ви «насилва». Ако сами нямате желание и съзнание... стойте си бедни и неуки. Но после не протестирайте, когато хора като мен не ви искат понеже ме крадете, тормозите или ми пречите да живея нормално. **ЗАЩОТО И АЗ ИМАМ ПРАВА** – не само циганите!

3. «Старците на циганите не са ли част от българската нация?!» – Постоянно ме убеждават, че циганите умират млади, тоест нямат старци и пенсионери! Така че първо се разберете с И. Томова и М. Иванов кое е истина и после ще обсъдим «старците».

4. Що се отнася до обективността на числата, не разбрах какви «обективни и неедностранчиви световни исторически факти» ги опровергават!? Може би фактите, че след като негрите получиха права и няма вече сегрегация, те станаха примерни граждани – няма гета, няма висока престъпност сред негрите и ли нещо друго... Проблемите на Америка с негрите са същите като проблемите ни с циганите. И **ТОВА НЕ Е РАЗИСЪМ** – просто европейската култура (общество) и негърската и циганската култура (и общество) са много различни! Циганите разсъждават като номади:»**Идвам, намирам, вземам и потреблявам - после се местя другаде, където има нещо за вземане и т. н.**». Европейската култура е основана на друг принцип: **«Инвестирам, работя, чакам да получа плодове от труда си и тогава потреблявам. После пак инвестирам за да получа повече и т. н.»**

5. Затова проблемът с демографията е толкова важен. Ако циганите станат повече от българите – няма да има кой да произвежда за да могат и циганите да потребляват. Защото те раждат деца и живеят от «детските» добавки, но тези пари са изработени от нас и внесени в бюджета от нашите данъци. Когато тези деца пораснат – понеже са необразовани и неуки (**ТАКА ГИ ВЪЗПИТАВА ЦИГАНСКАТА СРЕДА**) – те не могат да работят нищо, или работят и произвеждат малък продукт – **ТОГАВА КОЙ ЩЕ СЪЗДАВА ОБЩЕСТВЕНОТО БОГАТСТВО?**

6. Искам да кажа и две думи за омразата. Постоянно ни обвиняват нас, българите, че мразим циганите. **ОБАЧЕ ОБРАТНОТО СЪЩО Е ВЯРНО: ЦИГАНИТЕ МРАЗЯТ БЪЛГАРИТЕ.** Това е нещо, което **ТЕ НЕ КРИЯТ** и демонстрират постоянно и открито. Обаче никой май не го забелязва. Или поне се прави, че не го забелязва! Преди 2-3 години имаше размирици в т. нар. Виетнамски общежития в София. Тогава камерите на БТВ

показаха тълпи цигани, въоръжени с колове, брадви, ножове и т. н., които крещяха «СМЪРТ НА БЪЛГАРИТЕ». Това никой не го коментира. Обаче ако някой българин каже, че «циганите крадат» (защото са го обрали) или че са «мързаливи», защото не искат да работят за 300 лв., а предпочитат да вземат помощи за безработни – ВЕДНАГА ГО ИЗКАРВАТ НЕТОЛЕРАНТЕН, ФАШИСТ, НАЦИОНАЛИСТ ИЛИ ... Това, че цигани пребиват постоянно хора, убиха професор Калоянов, убиха трима пазачи на черешова градина в Кюстендил, убиха един младеж онзи ден в кв. «Овча купел», пребиха снощи пътник в автобус 309 понеже им направил забележка да не пушат... – това кой го коментира? Хайде ти, като обективен и ненулев мислител – дай коментар на тези факти!

• 13-07-2010|Златко

Калояне, гледам да не се ядосвам, но полека-лека започва да ми писва, което не е добре нито за мен, нито за списанието. Да те попитам само – кога и къде за последен път си имал възможност да общуваш с „негри“ и с „негърска култура“? Що се отнася до мен, аз не съм виждал по-добър Отело от Лорънс Фишбърн (а изобщо не си спомням кой играеше Яго, което сигурно е пак нещо показателно). А филмите на Спайк Ли са сред любимите ми, да не говорим пък за музиката на Майлс или книгите на Тони Морисън (тия ги няма във вашия супермаркет, не ги търси!)

И изобщо, кога най-после „вие“, български пророци и проповедници, ще попътувате малко навън – имам пред вид да попътувате заедно с ума си, а не само с дисагите и вечното търсене на евтинийка – та да престанете да говорите като последните „африканци“ (с което само напразно обиждам африканците, разбира се). Аман от невежество и слепота, ей!

То поне да беше някой ревльо като Про, дето сополите си не може да обърше откак го слушам тук, ами тоя пък наперен, да поучава му се иска. Боже, опази ме от глупост със снопче съчки под мишница!

(А Серкан не те краде, ами праща ежемесечно в милата ти родина повече пари, отколкото ти можеш да заработиш за половин година, умник такъв!)

- 13-07-2010|**Калоян Иванов** - до Златко

Златко, за пореден път доказваш, че човек като няма аргументи започва да обсъжда (напада) автора и неговата личност. И то при положение, че не ме познаваш изобщо, нито знаеш къде съм «пътувал», «живял» или колко пари изкарвам за половин година... Явно каквото и да пише човек (говоря за теб), представяйки се за «хуманист», «либерал» и т. н. като се «изцепи» (говоря за теб в последния ти пост) показва истинското си подсъзнание – а именно, че оценява всичко в пари (т. е. кой колко изкарва за половин година – а как и защо не е от значение!)

Разбрах, от другите ти писания, че си бил в САЩ и познаваш негрите. Виж, това че не правиш разлика между «социалния проблем» с тях и «изключението» Л. Фишбърн вече говори лошо за теб и разсъдъчните ти способности. Все едно някой да каже, че циганите са «върхът» в Бг, защото най-добрият сърдечен хирург е проф. Чирков, а името на нито един български доктор не може да си спомни! ЗАТОВА СМЯТАМ, ЧЕ ВСЯКАКЪВ СПОР Е ИЗЛИШЕН! ... ЯВНО СЪМ ПОПАДНАЛ в някакъв НАРЦИСТИЧЕН САЙТ, където вместо «свободна обмяна» (цитирам твоето верую от друг твой пост) се «случва» друго. Но тази ми грешка е поправима, при това тутакси. Понеже за мен има по-важни неща от това да доказвам на другите колко съм велик, начетен, умен, гениален и т. н.

Останете си със ЗДРАВЕ! Понеже е по-добре човек да е здрав, макар и богат, отколкото болен, па макар и беден! ! ! :-)))

- 13-07-2010|**Златко**

Понеже всеки път, след като скастрия някого тук, задължително се появяват приказки а „цензура“, „псевдо-либерализъм“ и пр., да уточня само няколко неща, които може би не са познати на всички сред уважаемата публика.

За приказки като твоите, Калояне, в Америка – страната на свободата и свободното слово – се губи работа, начаса, без предупреждения и обяснения. Самият аз не знам на какъв точно акъл съм по тази действително много строга анти-расистка политика, но тя е факт. Така че, с или без право, от време на време следвам примера на големите бели братя и грабвам сопата, без предупреждения. Ако искаш повече свобода – ей ти го българския Интернет, с отворени обятия, само че на други места няма да можеш да се вредиш, щото такива философи като теб в Бълга-

рия – по пет за лев. Никой не ти пречи – роптай колкото си щеш против български и други малцинства, само че не тук.

Толкова за правилата.

- 13-07-2010|**Златко**

И още нещо – човек трябва да е сляп, за да не забележи, че по целия развит свят днес доминира една значителна *асиметричност*, когато става дума за свободата на словото. С други думи – хората, които прекаляват със защитата – в кавички или не – на някои малцинства, биват преследвани значително по-слабо (ако прекалят, както често се случва при радикалните феминистки или левичари) в сравнение с ония, които говорят против някои малцинства. Това е факт, който не може да бъде отречен.

Сега, въпросът е в това, доколко на настоящия етап от развитието на човечеството тези неща са оправдани или не. Повтарям – *на сегашния етап от развитието на човечеството*. Това никак не е маловажно. Защото, погледнато абстрактно, всички имаме едно и също право на свободна реч.

Но само абстрактно. Защото, ако само обърнем поглед към най-близката история, то начаса виждаме, че от различните видове реч следват различни видове поведение – и мотивации за поведение. Конкретно – между „циганите са ангелите на тоя свят“ и „циганите – на сапун!“ има значителна асиметрия, що се отнася до потенциалните следствия от тия два вида приказки. Именно това, според мен, е единственото – и в момента напълно достатъчно – оправдание на политическата коректност, дори и когато с нея се прекалява. Всичко е въпрос на мярка, разбира се – но когато човек трябва да избира между опасността от иронични усмивки (най-обичайното следствие от „циганите са ангели“) и потенциалното насилие, икономическо, психическо или физическо (напълно обичайно следствие от приказките срещу циганите), то изборът става очевиден.

А инак, това че „циганите на сапун!“ може да бъде преоблечено и скрито под много и най-различни пъстри приказки – спор няма.

- 13-07-2010|**Калоян Иванов** - До ЗЛАТКО

Пич, купи си нови очила! Постоянно подменяш тезите на своите опоненти с измислени от теб тези, които после опровергаваш геройски!

1. Никъде не съм писал за „цензура“ или „псевдо-либерализъм“. Писах, че вместо аргументи, говориш за мен – къде съм живял, ходил и колко пари изказвам... И надменния ти тон е доста неуместен. Защо си мислиш, че можеш да говориш на хората от висотата на последна инстанция!? Нима ти си човекът, който знае всичко, понеже си минавал през Калотина без дисаги? Когато човек спори – използва аргументи, а не биографични факти. Аз например не казвам никъде, че съм прав, ПОНЕЖЕ ЖИВЕЯ НА КУ'ДАМ и от прозореца си гледам апартамента на кмета-хомосексуалист на Берлин, който живее отсреща през улицата! Или че съм прав понеже изкарвам по 100 000 евро за половин година (твоят приятел Серкан може и да праща по толкова на месец в БГ, ама първо, кажи как ги заработва, а после – на кого ги праща и защо! Дано тогава този факт придобие някакъв смисъл – иначе е напълно безсмислен в спора за циганите, какъвто е и цветът на перденцата в къщата на баба ти)... Когато твърдя нещо – аз привеждам аргументи! (раждаемост, проценти, факти, тенденции, принципи, и т. н.) А ти ми говориш какво четеш, кой артист харесваш и други такива неща, които нямат отношение към темата и спора.

2. Не съм се оплаквал от липса на свобода в твоя сайт. НАЙ-МАЛКОТО поради факта, че СВОБОДАТА МИ НЕ ЗАВИСИ ОТ ТЕБ. ТЯ СИ МИ Е ВЪТРЕШНО ПРИСЪЩО КАЧЕСТВО и не очаквам ТИ да ми разрешаваш нещо или да ми даваш свобода или не. Жалко, че «либерал» като теб не разбира подобно нещо. Ама явно, че ти не си либерал, а само се кичиш с този етикет!

3. Кого и за какво уволняват в САЩ си е отделен въпрос. Първо, той не ме касае – аз живея в Европа. И второ, това не е вярно, но няма да го обсъждам детайлно поради липса на желание и време...

4. Не знам каква ти е «анти-расистката» политика, но първо трябва да се справиш с понятието РАСИЗЪМ. Виждам, че изобщо не си наясно какво значи. Моето отношение към циганите изобщо не попадат в тази категория – расизъм. Първо, защото циганите не са от друга раса, второ – те даже не са «народ», а само група племена и родове. Нямат общ език, нито обща религия, и дори се мразят помежду си... Изобщо нямам намерения да попълвам дупките в твоето образование... Има си университети, книги и т. н. – чети, образовай се... и не пиши глупости!

Последно, не знам дали такива философи като мен в България са по пет за лев. Знаем, че такива либерали като теб ги «купили» и по-евтино

разни чужди фондации със субсидии и проекти. Включително и по т. нар. «ромски» програми! За разлика от тях – аз не се продавам и никой не може да ми «купи» мисленето. Понеже то е свободно, а не ИНДОК-ТРИНИРАНО като твоето.

И наистина това му е хубавото на интернет – че никой не може да ме цензурира, защото нета е голям, а цензурата е ограничение «тук и сега». Но «там и после» не важи! Е, можеш даже да ме изтриеш – това не ме УНИЩОЖАВА, както е казал Ницше.

- 13-07-2010|**Златко**

Както искаш. Не си нито първият, нито последният.

А тези „аргументи“ ги слушам най-малко от времето на преименуването на българските турци насам. Кажете ми нещо, което не зная, драги. Уф, забравих. Вече няма как ...

- 28-01-2012|**Любомир Сирков**

Всички съмнения и подозрения, които хората могат да имат към добросъвестността (и изследователска, и гражданска) на Илона Томова, за съжаление, са напълно оправдани.

И при нея, както и при много други от изследователи от това направление, много ясно се забелязва тази особеност: тези високообразовани интелектуалци са готови да говорят с часове, с дни, с години и дори с десетилетия все за това **какво** обществото като цяло трябвало да направи за ромската общност – и същевременно и дума не смеят да обелят за това **какво** самата ромска общност **трябва да направи за себе си** (поне за себе си!)...

Да разгледаме само това интервю, под което в момента коментираме. Илона Томова някак все се старее да избяга встрани и да не достигне до основния извод, който е очевиден за всеки, а именно: че голяма част от вината за лошото положение, в което се намират ромите, се дължи на проблеми **ВЪТРЕ в общността**.

Ето, дори когато съобщава важни факти („Насилието върху момичетата е и от страна на родителите, и от страна на кандидатите за женитба и техните семейства“, „в някои от общностите, в които се взема „баба хакъ“, девствеността е свръхважна“) Илона Томова пак не смее да направи следващата крачка и да каже ясно, че това са проблеми, които самата ромска

общност трябва да преодолее (вътре в себе си) – така, както това вече са сторили много други общности!

Ето, **Илона Томова** обяснява, че някои практики имали много древен произход („*Даването на откуп е много стар обичай, има го фиксирано още в римското право. Това е бил начинът, по който римските аристократи са се сдобивали с добри съпруги – те са плащали за това.*“) – и същевременно пропуска да спомене очевидното: щом тези пратки са съществували в миналото в много общества, и тези общества в последствие постепенно са успели да ги преодолеят, и то по собствен път, чрез собственото си развитие, то значи тези практики са преодолими, не са някаква неизбежна даденост, и съответно трябва самата ромска общност да извърви своя път и да ги преодолее.

При това виждаме, че преодоляването на тези стари практики **се е вече отдавна случило дори и тук**, на Балканите (които по традиция биват смятани за някаква „изостанала“ територия).

Да вземем развитието на българското население в рамките на Османската империя – ами както и да го гледаме, то веднага се вижда, че това население успява да се развие, успява да промени своята *култура*, успява да подобри нивото на своето *образование* (през периода на Възраждането) – и то успява не „благодарение“ на някакви особени грижи или политики от страна на тогавашната държава (*османската*), а по-скоро **ВЪПРЕКИ** нея!

Това трябва да е пътят и на ромската общност – този път други общности вече са го извървяли, време е и ромите да го извървят.

- 28-01-2012|**Алекс** -

Интересно е, че оплетени в собственото си интелектуалничене, хората често престават да виждат очевидното.

Парадаксално е, че най-високомерна и снизходително-родителска позиция спрямо ромите заемат точно техните най-разпалени защитници. Сякаш циганите са нещо като тотално неререфлексивни животни, които не могат да носят никаква отговорност за действията и съдбата си, които нямат никаква свободна воля за промяна и за цялата мъка на племето им е виновен белият човек... И това ако не е расизъм, макар и силно рафиниран!

- 31-01-2012|**Севдина**

Абсолютно съм съгласна с мнението на Алекс. Докато не се промени социалната нагласа на ромите, а оттам и жизнения им стереотип, няма как да бъде приложен принципа на солидарността, защото до момента те са просто реципиенти на грижи и услуги. Както коментирах страницата на списанието във ФБ (неизвестно защо този коментар е изтрит) тук няма мнения на хора работили по ромски проекти, които да споделят наистина проблеми, които са актуални по отношение на интеграцията.

- 07-09-2012|**шруми**

В една държава ромите са такива, каквито са доминиращият народ. Ако «българските» роми ви се струват «гадни, мърляви, нахални, прости», погледнете себе си.

- 07-09-2012|**Георгиева** - ге:

шруми писа:

В една държава ромите са такива, каквито са доминиращият народ. Ако «българските» роми ви се струват «гадни, мърляви, нахални, прости», погледнете себе си.

Госпожо, циганите навсякъде имат СВОИ закони, закони приети от ЦИГАНСКАТА ОБЩНОСТ, независимо в коя част на света се намират.

Това че едни цигани живеят по-охолно, защото страната е по-богата и ползват социални помощи, не означава, че номадският им начин на живот е променен, което автоматично обрича децата на посредствено образование. Децата в циганската общност не решават нищо – решава го РОДЪТ -бащите, старейшините, майките.

За идентичността — личната и колективната

Автор: Златко Енев

Поводът да се захвана с тази толкова сложна и трудна за улавяне тема бяха две неща. Първото: една анкета¹, озаглавена „Балканските идентичности“, в която любезно ме помоли да участвам господин Николай Аретов от Института по литература, а второто: едно изречение, написано под един от текстовете в „Либерален Преглед“. Ще го възпроизведа тук буквално, засега без коментар: „...нека изрежем най-накрая тумора ДПС, който разяжда българската национална идентичност вече 20 години !!!“

И така, що е то, чудото, наречено „идентичност“, което понякога ни подклажда до такава степен, че сме склонни да се умиляваме до сълзи, когато го открием изразено във форма, която – най-често интуитивно – възприемаме като съвпадаща със собственото ни себеусещане, или да настръхнем, ако бъде изразено по някакъв друг начин, например с думичката „идентитетот“? Избягвайки сложните и необозрими обяснения (които така или иначе могат да бъдат почерпени от Уики) аз бих останал при следното грубо определение: идентичността е акт на баланс между две умонагласи, два базисни, дълбинно определящи модуса на „Аза“ или общността: от една страна различността, разграничението, а от друга – еднаквостта, тъждествеността.

Идентичността – акт на баланс? За да си представим малко по-ясно реалността на този акт, нека извикаме във фантазията си следния прост образ: вървенето по права линия. Задачата е пределно елементарна, ако пространството под краката ни е широко и удобно. С евентуалното му стесняване тя обаче става все по- и по-сложна. Опитайте се да вървите по бордюра – и тя вече изисква концентрация. Поставете тясна дъсчена летва върху два по-височки камъка – и тя изведнъж става неочаквано

1 (Други варианти на тази анкета, както и повече информация по въпроса, можете да намерите в Интернет на адрес: <http://www.ilit.bas.bg/bi>).

трудна. Представете си същата летва над дълбока пропаст ... Превърнете я във въже, опънато между два небостъргача ... И така нататък.

Всеки акт на баланс, оказва се, е директно зависим от степента, до която „Азът“, разглежданата единица, се намира в покой или, напротив, възприема себе си като застрашен, подложен на по-малка или по-голяма заплаха. Осъзнаването на този сравнително очевиден психологически феномен е изходната точка на моето собствено разбиране и разглеждане на темата „идентичност“. При това двете страни на балансния идентичностен акт – тъждествеността и разграничението, ми изглеждат директно свързани с двете психологически състояния, застрашеността и покой. Една спокойна личност, респ. една общност, която не се чувства застрашена, е много по-склонна да гледа на идентичността си като на нещо меко, подлежащо на развитие, състоящо се от редица преходи между своето и чуждото, преливане на ново съдържание вътре във вече познатото, интуитивно „своето“ ... Накратко, като процес, а не състояние. Като нещо променящо се, а не фиксирано и зададено веднъж завинаги. Тъждествеността, тоест фактът на обща съпричастност към нещо по-голямо от двете сравнявани страни (например човечността като свръхценност, намираща се далеч над обичайните противопоставяния като „свой – чужд“, „член на семейството – външен човек“, „християнин – мюсюлманин“, дори „мъж – жена“), получава превес в този случай, търсенето на прилики измества на заден план изтъкването на различия. В този случай идентичността е динамична, променлива, адаптивна, развиваща се.

От друга страна, индивидът или общността, които възприемат себе си като застрашени, интуитивно изтъкват на преден план различността и разграничението като основен момент при определянето на идентичността си. Под натиска на застрашителното (и несъизмеримо по-голямо, по-силно) „друго“, те изведнъж започват да определят себе си не като онова, което сами по себе си са, а като онова, което не са. Да бъдеш гей в едно зряло, толерантно общество, е просто въпрос на това кои барове, кина, театри и книжарници посещаваш. В едно агресивно, нетолерантно общество това внезапно се превръща в определящ мотив на цялото ти съществуване, във война на живот и смърт – или унизителна, разрушаваща игра на криеница, ако това е невъзможно. Да бъдеш член на турската общност в България до 1984 г. беше нещо повече или по-малко нормално, на моменти дори съвсем нормално, незабележимо. След

преименуването на турците и последвалото го разцепление на страната на два все по-враждебни един към друг етноса, този момент от идентичността на българските турци внезапно стана първоопределящ за съществуването им. Страхувам се дори, че процесът продължава да се изостря, въпреки опитите на страната да стане част от „другата“ Европа.

И така, нека най-после стигнем до въпроса (или двата въпроса), които доведоха до това размишление на първо място: какво означават думите „българска идентичност“ в наше време, респ. какво означава за една личност да притежава идентичност, свързана с България (общото и частното, ако трябва да го формулирам по-директно)?

Ще повтора тук думите на коментатора от „Прегледа“, с които започнах: „...нека изрежем най-накрая тумора ДПС, който разяжда българската национална идентичност вече 20 години !!!“

Мисля, че в тази заострена формулировка се съдържат голяма част от нещата, които определят „идентичността“ на немалко българи в наше време. На първо място, тя е концептуален миш-маш. Една партия, пък била тя и етническа, никога не би могла да бъде възприемана като „разяждаща“ националната идентичност, освен в случая, в който тази идентичност бива прокламирана като нещо директно застрашено, намиращо се в период на упадък, разпад и изчезване. Съществуването на ДПС, както и нейните характеристики, са израз на простия факт, че една седма от населението на България принадлежи към различен от българския етнос, вътре в рамките на българската националност. Така изглеждат нещата, видени от страни, от гледната точка на един наблюдател, който по никакъв начин не се чувства застрашен от факта, че този етнос има същите права и свободи (включително и политически), както и ония на водещото, българско мнозинство в страната. Идеалното развитие, от тази гледна точка (спомнете си горните разсъждения за тъждествеността), би било постепенното смесване и преливане на двата етноса, до момента, в който различията между тях престанат да играят някаква важна роля и се получи някакво ново, повече или по-малко хомогенно цяло, с нова идентичност (българо-турска, но преди всичко европейска, част от едно много по-голямо и заслужаващо много по-голям респект културно и политическо цяло, тяло). Разбира се, от гледната точка на национал-патриота, който вижда в себе си преди всичко „нетурчин“, а едва след това „българин“ (за „европеец“ пък изобщо да не говорим), това би било една нова национална катастрофа, предателство

към идеалите, завещани от „дедите“ (живели, разбира се, в един напълно различен от съвременния свят, но кой ти гледа такива подробности). Разграничението от (и противопоставянето на) „турското“ в този случай придобива статус на ненакърнима ценност, един вид свещена крава, която бива защитавана с всички възможни средства, а хората с различно мнение биват моментално демонизирани и причислени към низшата каста на националните предатели, които могат да си позволят такива мисли и думи само защото „живеят на топличко“ и им е „широко около врата“. (Между другото, разграниченията между българи и български турци отпадат за броени мигове, както не веднъж съм имал възможност да установя, щом само представителите на тези етноси попаднат в „Европа“, при което землячеството и нуждата от обединен „отпор“ срещу толкова доминиращото, заобикалящо ги от всички страни „чуждо“, изведнъж превръща в нищо толкова важните допреди това етнически различия).

Дали това ще се промени с постепенното развитие и – надявам се – забогатяване на България и българите, самият аз не зная, но дълбоко се съмнявам, ако трябва да бъда честен. Искам да кажа, за смесването и приближаването едни към други не съществува алтернатива, поне от моя гледна точка. Но дали и кога точно ще се извърши това смесване, е музика от едно много далечно време, поне за собствения ми слух. Страхът, усещането за застрашеност, комай са се превърнали в част от българския генотип, ако ми позволите една толкова шаблонна и ненаучна забележка. Макар че европейската идея работи точно срещу това ... Е, все пак остава и място за мъничко оптимизъм, макар и в много исторически, много епохален план.

Ах, да – остава си все пак и въпроса за личната, индивидуална идентичност. Възможно ли е все пак човек да опита да се освободи от шаблоните на „националното“ и да си изгради един друг, по-различен, тип идентичност? Според мен отговорът е „да“ и предпоставката за него се крие в увереността, че идентичността не е нещо фиксирано и зададено веднъж завинаги, а собствен избор, макар и не лишен от ограничения. С други думи – ние можем да бъдем и други, а не само тия, които сме, или мислим, че сме, днес и завинаги. Това е собственото ми убеждение – и за да го онагледа с нещо по-конкретно, представям ви тук резултата от анкетата, предложена от господин Аретов. Прочее, ваш си остава избора да видите в това опит за себеизтъкване или просто пример за нещо, кое-

то е прекомерно трудно за улавяне с други средства. Във всеки случай това ми се струва най-ясното, което мога да предложа в момента. А инак се чувствам някак сам, съмишлениците се броят на пръсти. Макар и да съм уверен, че се лъжа. Просто няма начин, трябва да има и други.

Визитна картичка

Име: Златко Енев

Възраст: 48 г.

Пол: мъжки

Етническа принадлежност: българин

Религия: атеист

Образование: висше

Семейно положение (вкл. деца): разведен, живее с двете си деца

Място на раждане (селище, държава): Преслав, България

В момента живее в (селище, държава): Берлин, Германия

Въпроси

1. Как бихте определили своята идентичност?

Европейска, със силно подчертан български колорит. Това означава, че донякъде виждам себе си и работата, която върша, като мост между тези все още доста различаващи се неща.

2. Как бихте подредили йерархично вашите идентичности (полова, верска, национална, професионална, социална, семейна и пр.)? Изменяла ли се е тази подредба във времето или под влияние на други обстоятелства? Забелязали ли сте тези промени?

1) Семейна (единствената, която не подлагам на особено съмнение).

2) Социална (непрекъснато променяща се, чрез нови контакти и налагани отвън и отвътре адаптации. В известен смисъл тя е най-важния мотор за по-нататъшно развитие, чрез необходимостта от промени, която в края на краищата – след като съм се преборил с инерцията – аз приветствам).

3) Полова (зададена някъде в самото начало, но все повече осъзнавана като избор, а не някаква константа. Полът изглежда също е конструкция).

4) Професионална (изключително важна, доколкото е основа за безпроблемното съществуване на мен и децата ми. Същевременно обаче

нейната роля е стриктно ограничена до средство за осигуряване на финансова независимост. Бенедикт Спиноза е ролевият модел, когото следвам в това отношение)

5) Национална (важна само доколкото се нуждае от непрекъснато преосмисляне и доизясняване, в светлината на нещата, които научавам в живота си. В балканския контекст тя е особено подвеждаща и нуждаеща се от стриктен самоконтрол и самонаблюдение. Приемам българската си националност, но само като своеобразен колорит, който би могъл да обогати европейското. Извън това тя е предимно нещо, което се нуждае от непрекъснати корекции и обогатявания).

6) Верска (също много важна, но преди всичко като средство за поддържане на онова, което аз наричам „живот в изправено положение“. Без да бъде привърженик на която и да било религия, аз гледам на себе си като на вярващ човек в смисъла, в който описва това **Фокнър в речта при получаването на Нобеловата награда**)

Извън (и обхващаща всички изредени дотук) аз бих посочил и една допълнителна, нека я наречем „мета-идентичност“, а именно идентичността ми на български писател и интелектуалец. Тя е изключително важна, тъй като най-вече в нея се крие източника на енергията за цялата ми „общественополезна“ дейност. В известен смисъл тя е най-важната от всички, но не присъства под формата на нещо, което би могло да се типизира чрез една ясна, интуитивно разбираема дума. Най-просто казано: тя придава смисъл на всичко (заедно с децата ми, разбира се, но това е нещо по-различно, не изискващо особена рефлексия).

3. Давате ли си сметка за въздействията, които са оформили вашата идентичност? Кой са те?

Аз не гледам на идентичността си като на нещо окончателно завършено и застинало. В такъв смисъл тя се определя – непрекъснато – от житейския ми път, разбира се. Някои неща си остават сравнително непроменливи, други просто **трябва** да бъдат променени, ако човек не иска да застине някъде по средата на пътя. За мен идентичността е процес, а не даденост.

4. С какви образи (фигури) и сюжети се идентифицирате? Какви образи (фигури) и сюжети изразяват най-добре вашата идентичност?

Виждате ли връзка между музикалните ви предпочитания и идентичността Ви?

Вечният аматьор, човекът, който не спира да търси. В момента, в който една способност достигне степен на „професионализъм“, тя започва да ме отегчава; в такъв случай аз я поддържам само ако това е неизбежно, както е например с професията ми. Що се отнася до образите, които ме изразяват най-добре, като автор на книги би било лицемерно да твърдя, че ги намирам в чужди творби. Повтаряйки Флобер, просто бих казал: „червенокосото Ане – това съм аз.“

Музиката: слушам всичко, от Бах до ACDC и Горан Брегович. Може би това също е показателно в някакъв смисъл.

5. Присъстват ли тези образи, фигури и сюжети в книги, филми или някакви други повествователни текстове? Кой са те?

Май вече отговорих, в предишния въпрос.

6. Как бихте определили ролята на вашата идентичност във вашия живот? Помага или пречи (и при какви обстоятелства).

И двете, в зависимост от обстоятелствата. Общо взето, способността, която ми се струва най-важна за един смислен живот, е онази за промени, за възприемане на все по-нови съдържания. А това става все по-трудно с годините, не на последно място поради различни фиксации, най-ясната от които е „идентичността“. В такъв смисъл промените и корекциите на идентичността ми са почти най-важната задача и трудност, с която се виждам конфрнтиран както в ежедневието, така и в бъдещето, доколкото мога да го обозра.

7. Вашата идентичност е нетипична (Вие живеете в чужда етническа/религиозна среда, родителите Ви имат различен етнически/религиозен произход, Вашият (брачен) партньор е различен от Вас...) Какво следва от това?

Необходимост от промени и адаптация (колко неочаквано, а? :-))

8. Вие не живеете в селището (региона) в който сте се родили и израсли. Какво следва от това?

ditto

9. Какво бихте прибавили към дадените вече отговори?

Един стих от Фауст (за съжаление не знам българския му превод¹):

Ja, diesem Sinne bin ich ganz ergeben,

Das ist der Weisheit letzter Schluß.

Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben

Der täglich sie erobern muß!

Поздрави,

Златко Енев

Златко Енев е български писател и издател на „Либерален Преглед“. Досега в България е публикувал шест книги (трилогията за деца „Гората на призраците“ (2001—2005), романите за възрастни „Една седмица в рая“ (2004) и „Реквием за никого“ (2011), както и есеистичния сборник „Жегата като въплъщение на българското“ (2010).

Детските му книги са преведени на няколко езика, между които и китайски. Живее в Берлин заедно с двете си деца.

Коментари (14)

- 04-04-2009|**Серкан** - За автора

Събуди ме! 😊

Написъл си го невероятно. Просто много майсторски ми се струва в момента. Искрено го казвам.

1 Благодаря на господин Аретов, който все пак успя да издири българския превод:
[Да! До това прозрение голямо
в последна сметка все пак се добрах:
живот и свобода ще имаш само
ако воюваш всеки ден за тях...
Прев. Л. Илиев]

Прочетох го, в началото ме затрудни да вляза в текста, но нататък просто не можах да изляза от него.

Страхотно четиво в такава тъжно време...

• 06-04-2009|**Гост Иван Пожарлиев** - За идентичността

Не сте съвсем прав по въпроса за самотата – аз и поне 10 от близките ми приятели мислим като Вас – като се почне от атеизма и се стигне до отношението към турците и ДПС съответно.

Вярно е, че сигурно сме малцинство. Непрекъснато човек се сблъсква с обратното отношение: много интелигентни българи са ми казвали – турците (във властта) страшно крадат, ерго трябва да се махнат – винаги ми е било трудно да ги убедя, че за всеки трима корумпирани турци има 13 българи (8 социалиста и 5 цариста).

Доводите за песимизма са много – през 1990 г. упорито се говореше, че според непубликувано социологическо проучване голямото мнозинство от българите одобряват възродителния процес – една от предпоставките да няма осъдени. Едно от големите лицемерия е, че «ние в смесените райони живеем в пълна хармония». Дълбоко в себе си турци и българи в общия случай се мразят – българите го правят открито, докато турците не смеят (за справедливост ще призная има изключения).

Изходът разбира се е намерен – «политическо коректното» говорене и възпитаване през последните 50 години в страни като Англия и Канада, където съм живял, очевидно е дало резултати за да бъде господстващо мнение и поведение в обществото.

Аз съм стар човек, но съм впечатлен колко млади хора са наясно, според мен, какво е цивилизовано поведение и миоглед. A brighter future is probably just round the corner.

Ivan Pojarlieff

• 07-04-2009|**Майя Маркова** - ДПС и западната идентичност

Златко, а не се ли замисляш, че ДПС може би е заплаха именно за европейската (аз бих казала западната) идентичност на българските граждани, независимо от етническата им принадлежност? Като изолира българските турци от гражданското общество, капсулирайки ги в черупката на Другия, който не е длъжен да се бори за каузи, а само за своите «права»; като със системна корупция и шуробаджанащина руши крехкия правов ред в България (не случайно Огнян Минчев, който не съм забелязала да е

шовинист, нарече ДПС «проказа за българската политическа система»); като атакува свободата на словото с напъните да въведе законови мерки срещу «езика на омразата», т. е. да запуши със сила устата на своите критици. Да не говорим за горската мафия, за «депесарския шут» в гърба на първото ни демократично правителство през 1991 и т. н.

Според мен българите със западна идентичност трябва най-накрая да решат как да гледат на българските турци – като на равни със същите права и отговорности, които могат да бъдат упреквани за гласуването за ДПС, както биват упреквани избирателите на БСП и «Атака»; или като на прости хорица, които могат да подкрепят една нагла банда мафиоти до второ пришествие, но ние не бива да ги осъждаме, защото според нас толкова им е акълът? Според мен уместно е първото отношение и недоумявам защо дори някои български турци предпочитат снизходително-унизителното всеопрощаване на По-Големия към По-Малкия пред уважението между равни.

- 07-04-2009|**Златко**

Благодаря ви, господин Пожарлиев!

- 07-04-2009|**Гост**

@ Майа:

Не, не мисля така, Майа. Ако под „европейска идентичност“ приемем да разбираме най-общо придържането към норми на цивилизовано поведение и въздържането от агресивност, то най-ясните примери за заплаха по отношение на тази умонагласа според мен идват откъм Атака и донякъде откъм ГЕРБ (прословутото изказване на Бат' Бойко). Именно те дават примери за нецивилизовано поведение, което излиза далеч извън рамките на повече или по-малко обичайната за всички политически партии в България корупция и шуробджанащина. Ако нещо придава поспециален облик на обществения имидж на ДСП, то това са откровено безсрамните изказвания на Доган, който, общо взето, произнася на всеослушание: „Е добре, корумпиран съм. Хайде сега елате и ми направете нещо, ако можете!“ Повтарям обаче: според мен между „обичайната“ за България корупция и откровено заплашителния национализъм, който не се притеснява да отправя заплахи към гражданския мир, има поне няколко нива на различие и едва ли е необходимо да обяснявам надълго

и нашироко коя от двете умонагласи е по-опасната за българската идентичност, европейска или не.

После, в един друг текст (http://www.librev.com/index.php?option=com_content&task=view&id=500&Itemid=0) вече писах за това, че според мен причината за капсулирането на българските турци е не толкова наличието на ДПС, колкото липсата на алтернативи. За коя партия би могъл да гласува днес един български турчин, освен за ДПС, след като примерите за корупция са едни и същи от всички страни, но само неговата етническа партия му обещава и някаква защита на неговите права и свободи? А това, че правата и свободите на турците са силно ограничени в България, става ясно, ако щете, дори от простичкия факт, че всяко човешко същество би трябвало да притежава правото (и гаранциите) да бъде свободно от омраза. Да виждате някъде свобода от омраза за българските турци в България?

И така, ето тук моята простичка теза: ДПС **не е изключение** на фона на всеобщо корумпирания български политически фронт (използвам нарочно тази милитаристка дума). Корумпирани са всички – и просто няма начин за една-единствена партия да представлява фокус на корупцията в България, просто защото за всеки турчин идват шест или седем българи. Изключения от всякакви норми на европейско поведение са хората от Атака & со. Така че, ако трябва да говорим за заплахата срещу нещо (не срещу „идентичност“, впрочем, тук ще се замажем в неразрешими логически противоречия), то тази заплахата идва не от ДПС. Те са част от правилото (което всъщност е всеобщо „кривило“), докато изключенията идват от други страни.

- 07-04-2009 | **Майя Маркова** - «свободата от омраза»

Не съм съгласна, че всеки човек има право да бъде «свободен от омраза». Аз затова казах, че вместо «европейска» предпочитам «западна» идентичност – защото европейците твърде много залитат към забрана на hate speech и налагане на политическа коректност и така подкопават свободата на словото и (според мен) самите устои на цивилизацията и интелекта, докато в САЩ засега повече държат на Първата поправка и свободата на словото. Според мен не трябва да има такова нещо като «право на свобода от омраза» или (не дай си Боже) «право да не бъдеш обиждан» (с карикатури или инак). Мисля, че хората трябва да имат право да изразяват чувствата и възгледите си публично. Какво толкова страшно има във вза-

имната омраза? Някой от тук присъстващите да обича тъща си или све-кърва си:-)? Защо трябва да се засягам, ако някой турчин каже (пример-но), че българите са копелета от класа и покрай тях няма човешки живот? И трябва ли някой турчин да се засегне, ако аз изразя недоволството си, че гласуването на неговата общност за БСП държи моите доходи и граждан-ски права на африканско равнище? Според мен затискането на недобро-желателните чувства и мисли под похлупак е неетично, а в практическо отношение и опасно – в един момент вътре нещо ще избухне.

Относно гласуването за ГЕРБ съм напълно съгласна с теб (и дори го писах в блога си), но не споменах ГЕРБ в предишния си коментар, защото все още не е имало избори СЛЕД антитурските изцепки на Бойко – гре-хът тепърва предстои да бъде извършен.

- 07-04-2009|**Майя Маркова** - поправка

В горния коментар по погрешна съм написала БСП вместо ДПС, поднасям извиненията си на електората на тази партия.

А относно това за кого да гласуват българските турци – според мен, ако на първо място се идентифицират като западнци, а после като етни-чески турци или ВГ граждани, трябва да гласуват за дясна партия. Но аз ритам срещу самия модел, при който турците гласуват за Доган, цигани-те за Цветелин Кънчев и т.н. Да виждате в САЩ партия на черните, партия на латиносите и т.н. и всяко племе да гласува за своята племенна партия, за да му «защитава интересите»? Не – тази картинка ще видите в страни с хронична гражданска война като Ливан, Ирак и Северна Ирландия. На нас ни трябва политическо гласуване. Искам да видя напр. група българи, турци и цигани да се карат с друга групичка българи, турци и цигани по въпроса дали СДС е трябвало да се коалира с ДСБ.

- 07-04-2009|**Златко**

Според мен тук се смесиха твърде много и твърде различни неща. Да започнем по ред:

Първо: свободата на словото (в смисъл, като свобода за изразяване на мнения, които могат да бъдат възприемани като обидни или неподходящи от части от обществото) е нещо напълно различно от систематичното насъскване на омраза. В противен случай не виждам как би могло да се направи разлика между Милошевич и нашия Волен, например – и авто-рите на датските карикатури. Разликата е системна. Свободата да кри-

тикуваш и изразяваш свободни от цензура мнения и възгледи е едно, а „свободата“ да насъскваш омраза срещу различните от себе си, нещо друго. Спомням си, в една от книгите на Попър имаше следния виц: съдят хулиган, който набил съседа си. Той се защитава пред съда с сумите: „Но аз имам право да движа юмруците си както поискам“. „Не, господине“, отвръща съдията, „свободата за движение на юмруците ви е ограничена от местоположението на носа на вашия съсед в пространството.“ Та така и със свободата на словото и свободата да насяваш омраза.

Второ: примера със САЩ, в която няма етнически партии, е възможно най-неподходящия (в цяла Европа, между другото, има множество етнически партии – наскоро някой спомена, че в Холандия има мароканска партия). В САЩ открай време има двупартийна система, извън която не може да вирее нищо друго. Между другото, те нямат и екологическа партия. Виж, в Европа нещата са по-различни.

Трето: не виждам как може да се изисква от турците да извършат един толкова непосилен акт на надживяване на вековни предразсъдъци и възприемане на една западна менталност (за „идентичност“ не искам да говорим, това според мен е нещо по-различно), след като българското мнозинство, сред което те живеят, не само не им дава ни най-малък пример за някакво подобно движение, но дори все по- и по-открито се отдалечава от европейските ценности, затъвайки в едно бласто от етническа омраза. Как може да се изисква от малцинството, при това от едно несвободно малцинство, да върши нещо, за което мнозинството не дава пример?

Накратко: единствената реална сила, която действително може да промени нещо в тази ситуация, е българското мнозинство. На първо място – чрез гласовете на своите интелектуалци, които открито да разобличат модела на етническа омраза, който комай се възприема вече от хората не само като неизбежен, но дори и като нужен, „за да се усетят турците“, сякаш с омраза може да се постигне нещо друго освен ответна омраза. После, чрез целенасочена работа от страна на политическите партии за привличане на специфично турския електорат, но не с празни обещания, а чрез предлагане на конкретни алтернативи на „чадъра“ на ДПС. И накрая – чрез широки граждански инициативи, насочени срещу омразата, към помирение и търсене на общи цели и общи ценности, в името на намиране на общ път към Европа. Но това не може да дойде първо от тур-

ците, именно българите, като мнозинство, са ония, които имат моралното задължение да прекратят ескалацията на омразата.

Това е начина, по който виждам нещата в момента. А инак за дискусия съм отворен, разбира се.

- 08-04-2009|**Майя Маркова** - омразата

Ти правиш разлика между Волен и датските карикатуристи, но знаеш ли, хората от близкотоизточен произход не я правят... Чета и коментирам техни блогове от години.

За европейската партийна система и разликите спрямо американската си напълно прав; според мен това е един от факторите, които ще закопаят Европа.

Прав си, че не можем да «искаме» от нашите турци такъв акт; може «да ни се иска», което е съвсем различно. Наистина много от българите гласуват за БСП, НДСВ, ГЕРБ и т. н. Но все пак, когато стане съвсем зле (напр. 1991, 1997), много от тях гласуват за читави партии. А за турците ни е ясно, че докато не се въведе мажоритарна система, няма да гласуват за друг освен за ДПС, та ако ще светът да се свърши. И когато тръгнем да правим сметки какъв е шансът за демократично правителство, ние просто предварително изваждаме от цялото предполагаемият брой турци-избиратели. Това ми се струва страшничко.

Блатото от етническа омраза, в което затъват българите, колкото и да не ни харесва, е закономерно в края на това правителство с мандат на ДПС (най-малко толкова закономерно, колкото и гласуването на турците за ДПС). А мнозина от нас помнят и първото правителство с мандат на ДПС – това на Беров. Знаеш ли, като чета текстовете в твоя сайт, почти безпогрешно познавам кой пише от България:-).

В зората на демокрацията големите партии привличаха турския електорат, като се вслушваха в неговите искания и слагаха негови представители в листите си на избираеми места. После престанаха, защото стана ясно, че каквото и да става, турците ще гласуват все за ДПС. Кой сега да направи първия ход?

В зората на демокрацията имаше силно движение за национално помирение и единство (в най-добрия смисъл). То изигра ролята си. Не виждам смисъл да се опитваме да насаждаме БЕЗУСЛОВНО добри чувства към когото и да е без оглед на поведението му, само защото е от друга общност. Не виждам защо да не изпитвам ако не омраза, то гняв и отчуж-

дение към «госпожа Природно бедствие». Или към хората от Мадан, които отрекоха на евреите правото на самозащита. С тях общи ценности не мога да имам.

- 08-04-2009|**Златко**

Хубаво, Майа, но все пак си остава въпроса „Какво да се прави?“ Следейки нещата оттук, аз оставам с впечатлението, че България лека-полека затъва. И без някакъв героичен акт, без нещо, което да надминава рамките на нормалното, повече или по-малко себично претегляне на интереси и сили, път от кризата няма да бъде намерен. В известен смисъл не рядко се чувствам малко като онзи откачения Франицк от Асизи, който се опитвал да проповядва и на кокошките, но кажи ми какво друго ми остава, след като отникъде не виждам наличност на онзи тип добра воля, която да престане да брои своите и чуждите зърна ориз, да надмогне интересите, да надвие гравитацията, ако щеш. Може да е глупаво, може да е безсмислено, а може и просто да е израз на онова „широко ви е там около врата на вас, затова все ни поучавате“, но алтернатива не виждам. И така ще продължавам да си бия барабанчето, без да настоявам за особено внимание, но и без да спирам, надявам се. Останалото – от Господа.

- 09-04-2009|**Майя Маркова** - затъването

Мисля, че напилах основната причина за разликата в мненията ни: че ти смяташ Европа за успех, а аз – за провал. При думата «Европа» се сещам за Хирси Али, която беше принудена да бяга от Холандия, и за Ориана Фалачи, която не можа предсмъртно да види отново родината си, защото не искаше да застава пред съда по обвинение в «насаждане на религиозна омраза». За Курт Вестергаард, който на 70 години извърши «героичен акт» и сега всеки ден ходи на работа по различен маршрут. За Тео ван Гог и Илан Халими. И в по-всекидневен план – за моя приятелка в Англия, която заедно с колегите си периодично е принудена в работно време да си зарязва важната работа, за да ходи на лекции за diversity-sensitivity (който може, да я преведе тая глупост). Приятелката ми казва, че не би посмяла в обедната почивка да отвори блога ми, защото може пак поради diversity-sensitivity да я уволнят, ако я хванат да чете такива неща. Повтарям, не да ги ПИШЕ (за това сигурно можеш и в затвора да идеш), а да ги чете. Не искам към тежкото материално и духовно наследство на България да прибавим и факторите, довели до европейската

безпътица. На първо място сред тези фактори слагам отказа от свобода на словото, все едно под какво благовидни предлози.

Аз лично залагам не толкова на добрата воля, колкото на разума. Добрата воля открай време е в ограничено количество, това е в самата човешка природа, която «само боговете могат да променят»; а разумът може да се развива. Например, когато човек от общността X почне да се пени колко му пречат хората от общността У, по-добре е да не му изтъкваме колко са готини хората от общността У (при това рискуваме да влезем в излагащо противоречие с фактите), нито да му посочим сериозните недостатъци на общността X (СОБСТВЕНИТЕ недостатъци се понасят много лесно), а просто да му посочим, че общностите X и У ще продължат да живеят заедно, нямат друг избор, така че по-добре да помислим как да си направим живота по-поносим.

Според мен, ако има изход от безпътицата, трябва да го търсим не в сегашната европейска мулти-култни мода, а в добрия стар либерализъм от 19. и дори от 18. век. Имам предвид неща като поставяне на ударението върху индивида (не върху общността), равенство на гражданите пред закона, равни права и отговорности, разделение между религиозни институции и държава и т. н.

- 09-04-2009|Златко

Да, в това, което казваш, има резон. Европейският модел на сътрудничество, който по принцип е резултат от непреднамерени действия (или поне от действия, които никога не са имали като първоначална цел нещо повече от облекчаването на някои търговски споразумения между големите европейски страни) действително страда от множество недостатъци. И вероятно ще продължава да го прави в обозримото бъдеще. При все това той обаче си остава единственият засега успешен експеримент, посочващ поне някакъв възможен път отвъд блатото на различните национализми, в които аз виждам основна заплаха за световния мир в настоящето. Именно това е причината, поради която си оставам негов убеден привърженик, а не възхищението ми пред някаква особено ефективна политическа система. Малко по-нашироко всички тия неща съм писал в един текст, който хората четат учудващо много („Що е оптимизъм и има ли той почва у нас?“).

А проблема на прекомерната политическа коректност, за който говориш ти, е проблем, разбира се, не само на Европа. В една или друга степен

той е присъщ на всички високоразвити либерални общества. До известна степен той е породен, колкото и парадоксално да звучи това, от самия себе си. Защото, в едно общество без цензура, единственият начин да се избегнат безотговорни разпалвания на вражди между различните групи е една доброволно приета от всички по-мека форма на цензура, също като в нарицателната къща на обесения, в която не може да се споменава думата „въже“. Разбирам твоето раздражение, защото една цензура си остава цензура, дори и когато е общоприета и самоналожена, но и тук, както в случая с Европа, не виждам алтернатива. Хирси Али и Ориана Фалачи, при цялото ми уважение към техния патос и гражданска доблест, са хора, предлагащи радикални решения за един проблем, който може да бъде решен само в изключително дълъг, исторически период от време, вероятно много по-дълъг, отколкото беше онзи, необходим на хората, за да прозрат нехуманността и античовечността на комунизма. В такъв смисъл вероятно не може да се очаква техните мнения да бъдат посрещнати с отворени обятия в едно общество, което действително е сериозно заплашено от етнически конфликти (нещата са напълно различни в САЩ, където националният модел автоматично премахва подобни конфликти – и това, а не особеното „благородство“ или по-силната демокрация на американците, са нещата, които според мен обясняват значително по-радушния прием на техните идеи, а и на самите личности, в Америка; и двете дами, разбира се, биха се сблъскали със значително по-различно отношение, ако биха се опитвали да зачекнат темата за правата на североамериканските ескимоси, например).

Та така. В известна степен европейският експеримент функционира като парче желязо, което плува, тоест малко против понятните ни засега природни закони. Това обаче не го прави по-малко интересен или значим за мен, преди всичко поради липсата на алтернативи, включително и идейни. Съжалявам, ако тук непрекъснато посочвам текстове, които съм писал по-рано, но това е донякъде неизбежно, тъй като това са неща, с които се занимавам не от вчера. В такъв смисъл бих посочил „Европа и Америка – едно ценностно сравнение“ като, общо взето, окончателното разбиране, което успявам да достигна по този въпрос. Америка е един досега добре функциониращ, исторически остарял модел. Европа е един не толкова добре функциониращ, търсещ пътища към бъдещето, модел. В известна степен изборът между двата вида идеи и идеали е свързан с готовността, или липсата на такава, човек да избере несигурността, обе-

щаваща бъдеще, пред сигурността, която очевидно води в задънена улица (националният модел държава е двигател с вътрешно горене в един свят, който постепенно изчерпва ресурсите си от петрол; наднационалният е преди всичко експеримент и хибрид, това обаче не го прави по-малко единствен като средство за търсене на път към бъдещето).

Това, в най-кратка форма, са разбиранията ми по тия въпроси.

- 09-04-2009|**Майя Маркова** - пътят към бъдещето

Ей сега хвърлих поглед на есето ти за оптимизма (според мен трябва да направиш списък с трудовете си в блог или друг лесен за употреба сайт, независимо от сайта на «Либерален преглед»); потвърди се мнението ми за причините за нашите различия; аз, ако гледам с оптимизъм нанякъде, то е към САЩ, а нещата, които не харесвам в САЩ, са именно тези, по които САЩ приличат на Европа.

Съгласна съм, че приобщаването на мюсюлманите е работа за десетилетия напред, но се сецам за израза на Толкин: «Незапочнатата работа най-бавно свършва». А не виждам някой да е започнал нужната (според мен) работа; това, което виждам да е започнало, е по-скоро в обратната посока – да се подработват коренните европейци да се нагаждат към новите си мюсюлмански малцинства и да се отказват от традиционните си ценности, права и свободи, както и от по-рано достигнатия правов ред и жизнено равнище. Ако говорим конкретно за България, това, от което най-много се боя, е радикализиране на старите ни мюсюлмански малцинства под влияние на новите имигранти от Близкия изток. Затова, когато по време на Лятната война гледах как араби с добре омотаните си жени протестирали в София срещу Израел, си помислих само: «На тия кой им е дал имигрантски визи и защо?», а когато стана демонстрацията в Мадан, се стреснах наистина.

Някой беше казал, че съвременната западна цивилизация има проблем с приобщаването на своите маргинали. Съгласна съм и това е пречка пред моя оптимизъм. Мюсюлманите, циганите, хората от Третия свят, дори цели формално европейски нации като българската... Ще видим.

Без връзка с горното – радвам се, че обикновени български турци почват да се изказват в общественото пространство. Дори когато не ми харесва това, което казват.

Хайде да свършвам с коментирането към това есе, на домакина се полага в един момент да има последна дума:-).

10(0) години самота — Част 3

Автор: Серкан Исмаил

Българските турци са част от българското общество. Ние не търсим „вина“. За какво ни е всъщност тя?

Искаме това, което иска всеки свободомислещ човек. Правова, демократична държава. Толерантно, отхвърлило историческата обремененост общество защитаващо тази ПРАВОВА държава. Част от Европа.

Кои са неговите особености, които хората не знаят ИЛИ не поискаха да разберат и сега им заглушават ушите с омраза на етническа основа?

Тези за които пиша и ще пиша докато имам сила.

Българските турци бяха първите, които в края на комунистическия режим и началото на прехода загубиха ВСИЧКО.

Откраднаха ни името. Правото да се казваш така, както са решили родителите ти, като хора създали те на тоя свят.

И до сега когато си кажеш името в България те свързват със всичко останало, но не ти дават правото на първо място да си еднакъв с него по ранг в обществото. Етническото делене е живо, то не е изчезнало. Ни най-малко.

Откраднаха ни нашето място в обществото ТАКИВА КАКВИТО СМЕ, искаха ни еднакви на тях.

Откраднаха ни живота, който сме градили с векове заедно и ни запокитиха натам, където никога не сме искали да отидем. Не и сами. Не и завинаги.

Българските турци първи обедняха ТОТАЛНО от цялото българско общество още преди дори да е паднал комунизма.

Обедняха икономически за 1-2 седмици. ТОТАЛНО изгубиха всичко. От раз.

1/3 от това малцинство беше ограбена и изхвърлена навън с ОМРАЗА. Другите 2/3 бяха на път, никой не искаше да остане в тази среда.

Дори и една голяма част от българското общество не искаше, какво да си говорим.

И когато ни взеха всичко, тогава още много хора си поспиваха в топлото легълце.

На следващия ден се събудиха, изтръскаха се и казаха „Я, демокрация е дошла. Що да не си поиграя аз малко на политик, на водач.“ И хоп, стана тя каквато стана. Почнаха да си играят, после се научиха и да крадат от „добрите учители“ около тях и така „бавно и полека“ за 2 десетилетия обедня ТОТАЛНО и цялото българско общество.

Българските турци като част от него И ТЕ. За кой ли път вече.

Е, сега като го описвам така, не знам дали ще ми повярвате, не знам дали ще ме разбере някой, ама живота ни е там. Зад нас. С всичко това, което разказвам. Така стана. И продължихме напред.

Българските турци нямат никакво ПРЯКО място в темата за разединението в българското демократично общество. В темата за СДС-ДСБ.

Българските граждани обаче имат и на мен ми е неприятно отново да се вади етническа тема, дори и тогава, когато се говори за двора на българските демократи.

Тук всички сме равни, защото искаме промяна на статуквото. И приказките за турци, извинение към тях, вина и така нататък са ала-бала и изместване на темата в друга плоскост.

Аз искам България да тръгне напред.

Аз като един български гражданин.

Серкан Исмаил е роден в Силистра през 1976 г. По професия е строителен инженер. От 2003 г. насам живее в Каталуния (Испания), заедно със съпругата си и — отскоро — малкото си дете.

Коментари (32)

- 05-04-2009|Гост

« Тук всички сме равни, защото искаме промяна на статуквото. И приказките за турци, извинение към тях, вина и така нататък са ала-бала и изместване на темата в друга плоскост.

Аз искам България да тръгне напред.

Аз като един български гражданин.»

Така е, всички искаме една демократична и икономически напреднала държава. Но това не може да се постигне докато всички турци се строят в редичка и гласуват за този Фараон А. Доган (само защото е турчин), който си е запазил мястото в парламента «завинаги» .

Имат ли турците в БГ свободна воля и друг избор ?

- 05-04-2009|ivan

Turzite sa ma4enizi, no ne po golemi ot balgarite. Smenianeto na imenata be4e terorizam izvar6en ot komunistite, ne ot balgarite. kakva be4e negovata zel:da sazdade omraza i razdelenie, da bade vmenena vina. koi go izvar6i? izvar6i go DS po narejdane ot moskva i sas znaniето i sadeistviето natureskite slujbi. spored zapoznati dvete slujbisi satrudni4at dobre i to ne ot skoroSega malko za edin drug vazroditelen prozes sre6tu samite balgari. koi pomni i koi obra6ta vnimanie ana preimenuvaneto na balgarite v makedonia.40 000 ubiti balgari v makedonia vsledstvie na tova preimenuvane sled 1944g. taka 4e tezi preimenuvania na sa ne6to novo. тази koito gi var6at имат opit i to ne ot v4era. a spomniate li si preimenuvaneto na Voljkite balgari na Tatarі. meјdu drugoto Voljkite balgari sa mohamedani. s uvajenie

- 08-04-2009|Гост - Жалко, но факт

Българите загубиха всичко в последните 20 години. Да се прегърнем и утешим – българи и турци.

- 08-04-2009|Гост

В «края» на прехода-българските граждани, без оглед на етнически признак, не спечелиха почти нищо, но за сметка на тях-Доган и прочие дс-ченгета-спечелиха ВСИЧКО!

- 08-04-2009|Гост

И пак кой дал, кой взел – азиатски пазарлък на фон от дежурен словесен водопад. Така някои сигурно се чувстват интелектуалци.

- 08-04-2009|Аурора

Българските турци така и не разбраха за толкова години, че смяната на имената и всичките жестокости към тях, както и ограбването на имотите им – чрез закупуване по спекулативни цени или други видове изнудване, бяха извършени от комунистите – и български, и много повече техни – турски! Впоследствие същите персони-агенти като Доган и Лютфи, станаха вождове на ДПС-то и неграмотните, но съвестни иначе хорица-турци и помаци, продължават да гласуват за тях, да им работят като роби по имотите, и да им слушат лъжите! Както българските баби слушат комуноидите и техните синове и внуци – върколаците от предишната система, които сега са най-големите капиталисти и собственици, като Масларова и мъжа ѝ, Станишевият брат и кой ли още не, за генералите в сянка да не говоря. Кога ли ще се пробуди този народ и ще осъзнае, че не етническата принадлежност ни дели, а икономическите ни проблеми би трябвало да ни обединяват срещу лъжливото и нагло племе на ДС, днес именуващо се ДПС и БСП? !

- 08-04-2009|Гост

Трябва да се дава широка трибуна на автори като Серкан Исмаил. Така лесно се вижда от всички колко са изостанали. Забавно недоумение предизвикват тези плакатни напъни с главни букни, къси изречения и преди всичко «Аз», «Аз».

- 09-04-2009|Гост

Тук не е важно как го е написал, а какво е написал този млад български турчин, прогонен два пъти от България.

Раз, заради великата «Голяма екскурзия» и два, заради икономическата немощ на страната си. И в двата случая е станал модерен номад

в Европа, където много български гастарбайтери припечелват по нещо, понеже българска държава не им е осигурила условия, за да останат и живеят като достойни хора в родината си. Нито по времето на комунизма, нито по време на демокрацията.

За разлика от някои родни нихилисти, той е написал простичко, но сърдечно някои откровения. А за този му кураж, и за това че е останал нормален човек, вместо да се овълчи, може само да го поздравим. Да го направим заедно – българи и турци. Полезно е, за да може да преодолеем различията помежду ни, вместо да алиенираме «другия» или да забождаме поглед в «ителектулските си пъпове» ...

- 09-04-2009|**Гост** - номер 7

Каква надменност и каква посредственост, номер 7! Колко глупав трябва да е човек наистина и колко предубеден трябва да е, за да каже след написаното от Серкан Исмаил, че българските турци са изостанали? !? Като учител по български език твърдя, че повечето от българите могат само да дишат праха на Серкан – де да можеха да пишат дори наполовина така грамотно като него!

- 10-04-2009|**Гост ЗЛАТАРОВ**

Непредубеденият прочит на горният материал води до поне два извода:автора се изявява като представител само на турският етнос, без да намесва други етнически групи изповядващи исляма /помаците/ и никъде не намеква за политическо пристрастие. Сиреч само голият патриотизъм е неговото верую. Ръкопляскания! Но, винаги има едно но! От кратката биографична справка се разбира нещо много съществено – «патриота» г-н исмаил вече шест години продава знанията и уменията си получени в България на чужда държава, а пише «... аз искам България да тръгне напред». Въпрос:как ще стане това след като такива високо образовани и интелигентни човеци, наричащи себе си «български граждани» пълнят със заработката си чужбинските хазни и отмарят като пишат рецепти за развитието на българската демокрация? ! Отговор:българските граждани живеят в България! !

- 10-04-2009|**Златко** - Златко до Златаров

Интересна аргументация, наистина. Аз пък мислех, че българските емигранти (и гурбетчии) отиват в чужбина на първо място именно за

да поддържат семействата и близките си с пари, които просто не биха могли да заработят в България. Тоя вид патриотизъм, под мотото „може да съм гладен и безполезен, но пък съм си в България“ нещо хич не ми хваща доверие, господин Златаров. Пък и много хора биха отговорили простичко: „вкъщи си стоят ония, които нямат достатъчно пипе и кураж, за да си опитат късмета на по-трудни места.“ И такава гледан точка има, господин Златаров.

- 10-04-2009|**Мари**

Мисля, че Серкан като си идва, ако си идва все пак в България, не е зле да пообиколи из нея. Да я види, каквото е днес. Да види кой какво е изгубил или е спечелил, да види сараите и дворците, мутровилите и пр., за види как изглеждат днес селата и градовете в смесените райони и не само там разбира се.

Да усети днешните социални картини, конфликти и противоречия, защото те не са като вчерашните.

- 10-04-2009|**Гост**

Уважаеми г-не Златко! Иненадан съм от бързата ти реакция и по скоро защитата на примитивното първосигнално мислене, със сигурност неприсъщо на четящите **ЛИБЕРАЛЕН ПРЕГЛЕД**. Все пак списанието е с елитарен привкус и литературен език, тъй-като се държи на добрия тон, нали? С други думи, според мен би следвало да се дискутират глобални теми от нашето битие и в изложенията да се влага възрожденски дух и оптимизъм, а не «простичко» казано да се принизяваме до махленското хленчене, пипето, куража и късмета. Бих развил по подробно тази и други предложени теми, но мястото за коментар е ограничено, а и за нас от провинцията навярно има и лимит за участие. Впрочем, аз се осмелих да напиша и коментар към статията за **БОГ И ДАРВИН** /като за първи коментар без да се именувам/ и ще ми бъде интересно да прочета и «друга гледна точка».

- 11-04-2009|**Серкан** - всичко

Златко, мисля, че трябва да сложиш линк към всичко, което цитираш по темата, която развивам понякога във форума на де-заората, за да се вижда изложението на моята теза и развитието и във времето.

И по всички въпроси, които ме вълнуват и пиша.

Защото вземайки понякога само някои мои мисли, написани на един дъх, измежду всичко останало, за което пиша и боля, остават като незавършени или изскубнати, без основа за всички, които не знаят, че това са си писания он-лайн от един форум. И нищо повече.

Какъв възрожденски дух и оптимизъм???

В този форум пиша, за каквото смятам за нужно и развивам идеите си във времето.

Нямам никакви намерения да се превръщам в нещо, което не съм.

Линка е следния (това е за неразбралите):

<http://www.de-zorata.de/forum/index.php/topic,907.0.html>

За другите, които ги описах за първи път като лешояди или мършоядни точно в този пост, който е цитирал Златко, мога да кажа само, че забелязвам, че най-неприятните критици се включват, точно тогава, когато ги настъпиш за мазола.

И ако ги е заболяло, нека да знаят, че ще продължа.

Да се наслаждават. ;)

- 11-04-2009|**Серкан** - малък въпрос

Златко, за какъв елитарен привкус и литературен език пише анонимника от пост 13?

Аз ако видя, че тук се изгражда някакъв «псевдо-елит» си вземам чукалата и изчезвам.

Елитарен?

Хм, това трябва да го е издраскал някое «мамино детенце».

От онези дето учили и недоучили.

Щото като го извадили от клетката, в която го отглеждали и видяло, че има и други «видове», то така се свило и затворило в себе си, че никога вече не приело да си вдигне очите нагоре и да погледне хората в очите.

Това «елитарен» много вървеше и по времето на комунистите.

И те бяха един голям «елит», от който после се пръкнаха един милион недоразумения, които и до ден днешен смучат като бесни копои.

Трябваше да избягаме на хиляди километри далече от тях, щото «елитарния» им мирис вече не се търпеше.

• 11-04-2009|**Серкан** - към анонимник 1, 2, 3

Господа елитарни анонимници, имайте поне смелост името да си напишете И ДА СЕ ПРЕДСТАВИТЕ, КОИ СТЕ И ЗА КАКЪВ ЕЛИТ СЕ БОРИТЕ!

Защото анонимник като номер 13, който в 5 изречения е избоботил толкова овъртяна и недоразвита за него самия теза, ако отиде и прочете малко от онези 10 страници, из които аз съм писал ще му се вземе акъла (не мозъка). За това, че може да роди една толкова начетена глава, толкова «елитарно» отгледана, глупост по-голяма дори и от тази, която някога е очаквал той самия.

В 5 изречения си написал повече недомислици, отколкото аз съм написал на 10 страници.

Е, кажи ми тогава, аз къде да го използвам твоя толкова високо развит «елитарен и художествен стил»?

Риторика, драги. Не се напъвай, понеже не ти се отдава.

Най-добре пак започни да кършиш пръсти.

В кратки изреченийца ти го написах за да го проумееш.

Да, за коментар номер 16 става дума.

• 11-04-2009|**Гост**

Серкан, ти искаш някой добър чичко да те хване за ръката и да те заведе на някое хубаво място – СДС, ДПС, работодателите, анонимниците от Интернет... Няма да стане, повечето хора не сме такива. А вие, турците, в момента, имате и друг проблем. През 90-та година ние, вългарите, се чувствахме виновни за възродителния процес. Затова нашите политици ви гледаха като писани яйца, не само ви върнаха имената, но ви разрешиха да си направите (неконституционна) партия, тя да влезе във властта и бизнеса, затваряха си очите за корупцията, непотизма, безхабрието, дискриминацията към нетурците. В един момент това се натрупа и днес отношението към вас е страшно лошо, вие сте виновни за всичко, за което трябва да има виновен. Такъв е животът, кредитът трябва да се връща с лихва. Така че не се ядосвай излишно и не очаквай от другите справедливост. Все пак човек рано или по-късно, обикновено получава плодовете на своя труд (или мързел, и не винаги ги харесва).

- 11-04-2009|**Серкан** - анонимност

Погледни само анонимник 17, погледни само как името ни е страх да си кажем...

Ние турците... ние българите...

Ти скъпи анонимнико схващаш ли, че нещата дето ги пишеш не се връзват?

Кой да ме хване за ръката?

Не виждаш ле, че просто пиша. Нищо повече.

До сега кой ми е помогнал с нещо «хващайки ме за ръката»?

А на теб?

Е тогава защо пишеш неистини? !

Всичко каквото искам да кажа, доколкото ми стигат възможностите, гледам да го опиша в де-зората.

А после такива като теб, наместо да отидат там да ме изкритикуват, идват тук и възползвайки се от анонимността си редят критика, зад която прозира единствено собствената им наранена същност.

Защото това, което се създаде в България го направиха комунистическите мафиоти и всеки, който иска някаква промяна трябва да промени своята зависимост и историческа обремененост от тази чумава идеология омесена тотално с криминалната престъпност.

Деленето на българи и турци се прави също от тях – комунистическите мафиоти, които ги има във всички етноси. Защото престъпника етнос няма.

Този пост, който четеш горе, цитиран от Златко е една микронна от всичко, което се случува в България. Микронна, обаче е истина. И сега от това, че на теб и на други като теб това не им харесва, историята не може да се промени.

Всъщност и на мен не ми харесва, но това е което се случува.

Когато се каже истината в очите боли много. Обаче не забравяй, че болката при хора, които говорят искрено е взаимна.

- 11-04-2009|**Серкан** - за целите

«Няма да стане, повечето хора не сме такива.»

А защо не сте такива? Май точно там е въпроса и точно за това пиша. За да станат повече, «другите». Защото от вашето негласно и анонимно мнозинство България единствено, което и се случува е да пропилее 45+20 години. Един цялостен човешки живот в интелектуално

робство. Вследствие, на което ни е страх дори да си кажем името или истината очи в очи.

- 11-04-2009|Гост

Многоуважаемий г-не ЗЛАТКО! Очевидно желанието ти за добър тон и неполитизиране на проблемите не върви. Употребата на думички като «комунистическа мафия, ДПС, Доган, деленето на турци и българи» и пр. показва недоизживян пубертет, сиреч липса на зрялост. А списанието претендира за мнения на зрели хора, /което остава недоказано от г-на Исмаил/ отличаващи либерализма от плурализма. Добре би било да го насочиш към някой тинейджърски форум където да оплаква 13 годишното си «интелектуално робство» в Република България или следващите си писания да публикува на италиански, все пак да ни покаже, че и «... ний сме дали нещо на света.!» На форумците обсъждащи материалите в списанието нескромно припомням думите на един руски класик казани преди повече от 200г. :И НЕ ОСПОРИВАЙ ГЛУПЦА! !»

- 11-04-2009|Серкан - великаните на българската писменост

Анонимник 20, ти знаеш ли, че след край на изречение се слага интервал за да го разделиш от следващото???

Ти не си глупец.

И такива като теб се оспорват до край, защото единствено, което си личи зад думите ти е плитка и прозрачна манипулация, липса на отговор, нежелание да погледнеш реалностите в развиващия се свят.

И писмена неукост между другото.

В теб, дето иначе си тръгнал да критикуваш другите, плачейки за «добър тон».

Типично поведение на критикъор, който като му покажат къде му е мястото, започва да хленчи и обвинява другите в «незрялост».

Продължаваш да се излагаш, а на мен ми прави удоволствие да си комуникирам със смелия ти анонимен дух.

Анонимник, при това доста страхлив.

По-лошо и от глупец.

- 11-04-2009|анонимник 17 - защо

Серкан, излишно е да се сърдиш на света, че е такъв, какъвто е. Той ще си остане такъв, колкото и да си тровиш нервите. А това е и белег на

незрялост, наистина. Забелязваш ли, че в началото коментаторите ти съчувстваха, а напоследък всички ти се карат. Впрочем на теб така май ти е по-удобно.

Името ми не ти говори нищо, нито на останалите, затова не си правя труда да го набирам. Иначе не виждам какво съм написал, от което да ме е страх. Напротив, аз съм един от малкото, които още са добронамерени към тебе.

- 11-04-2009|**Серкан** - Все едно шепне дявола

Все едно шепне дявола:

«Ти другите остави. Приятеля съм аз.»

Ти човече анонимно, дето прописвайки не се сдържа и призна, че в глупостта си не съм сам, защо тъй твоята «добронамереност» не ми стига по-навътре от косъмчетата по кожата?

Ти ако беше добронамерен, не към мен, към твоите собствени хора, които уважаваш, нямаше да си спотаил тази злобичка дето ти излиза от всяка втора дума. Всяка първа пък е фалш.

Не ти вярвам, не можеш ти мен да ме убедиш във нищо.

Не ти вярвам защото не дойде с добро.

Това, хора като мен го усещат.

Затова си върви по живо по здраво и не се обръщай назад.

Към твоята «добронамереност» аз в моя живот доброта не мога да проявя.

- 13-04-2009|**Гост**

Текстът на Серкан Исмаил очевидно няма литературна стойност, няма и философска стойност, той не отговаря на духа и интересите на нашето общество в този ден. Това не е и исторически текст. За мен това е предимно опит за някакво себеизтъкване и стремеж да се направи значим. А в неговите коментари личи тесногръда злобичка – как някои може да не е съгласен с неговото велико произведение. Босия има едно стихотворение «Да изпием чашата с лайното». Серкан Исмаил по всякакъв начин се мъчи на да ни накара да изпием тази негова чаша. По-добре да спрем да се занимаваме с него и да го оставим насаме с маниите и чашата му – това са богатствата на неговия свят. По всичко личи, че на него му харесва неговия свят – да продължава да се развива ... в него.

• 13-04-2009|**Златко**

Серкане, само не се оставяй да бъдеш въввлечен в «разговори» като тоя тук по-горе, моля те. Действително от размяна на удари полза няма, не малко хора идват тук единствено, за да изляят насъбрани по други поводи фрустрации и агресии. В известен смисъл това е и една от функциите на едно подобно публично-анонимно пространство. Така че, остави хората да изливат отрицателната си енергия, продължавай да вършиш чудесната си работа, давай все така, накратко. Много хора, както виждаш, те приемат и поддържат, още повече си мълчат по една или друга причина, но това не променя с нищо значимостта на работата ти.

Това само за да не се впуснеш сега в някаква битка със сенки, от която няма полза. нали ме разбираш?

• 13-04-2009|**Гост** - анонимната кал

Българския анонимник е смесица от кал, простотия, античовешка злоба, себеомраза, покъртителен страх...

Гнусна и подла история.

Серкане, обществото е така умряло от страх, че единствените, които се осмеляват да изплюят нещо са малкото като Златко и многото като тези анонимни страхливци налупали не чашата, а направо маркуча с ...

Да си жив и здрав! Давай все така!

• 13-04-2009|**Мари**

Не винаги имам време да следя всичко, което излиза в Либерален преглед. Мога да кажа само по повод участието на Серкан тук, че когато човек има нещо добро, нещо полезно в начина си на мислене, трябва да го развива, за да бъде от полза на всички, които не робуват на лесни стереотипи; за да намират заедно всички, които искрено се стремят към това, мярата на човечността, справедливостта, обективния или поне опитите за обективен прочит на всичко, което се случва. Мярата, която в известен смисъл разделя хората на стремящи се да имат, да притежават, да манипулират и т. н., за да имат, и сремящи се към това ценностите, които ни правят хора, да не се изпразнят напълно от съдържание поради постоянна евтина употреба.

- 13-04-2009|Гост - за мярата

Мари, ти работила ли си някога в общество различно от българското?

Би ли могла да опишеш част от твоя живот, че да те опознаем и теб по-добре. Да можем да преценим това твоето «мярата», служи ли за някакъв коректив или е само твоя лична мяра, изградена и галена от теб самата.

Бъди така добра, обясни ни нещо повече за твоя житейски опит.

- 13-04-2009|Гост - и пак за анонимността

Интересно е тук следното: Как цялото общество е обхванато от страх, точно от такива подли хора, анонимни, които никога нищо градивно няма да направят, а само ще ни дърпат надолу. И всички мълчат, защото кажеш ли нещо се нахвърлят отгоре ти. На лична основа. Кой си, що си и т. н. И хората се свиват в себе си и нищо не споделят. Пишат си лични съобщения, писма. Всичко това в тесен кръг, за да не бъдат наранени. Добре, обаче когато те е страх да не те наранят, гласа ти не се чува. Тогавата, от дъжд на вятър се появяват и хора като Серкан. Забравили или не в течение за всеобщата низост, която ни обгръща. Казват си неща съкровени за тях, от личния си живот. И какво става? Анонимни подлеци, засегнати от своята собствена низост и затворена уста идват и започват да го хулят и обиждат на лична основа. И да търсят разнообразие, да искат друго да им се сервира от домакина. Жалки хорица, които с коварство, подлост и злина доведоха България до това да загуби малкото светли хора, които е имала по своите земи. Едва ли ще се върнат някога, слушайки ни в какво окаяно подобие на общество сме се превърнали.

- 13-04-2009|Гост

Каква лична основа. Кой го знае? Той сам си пише бръцолевенията и после в отговор се възмуцава за самочувствие. Разсъждения на Анонимника за анонимните подлеци. Отдавна не съм се смял толкова на комплекси. Монодрамата в № 29 е вече с нотки на истерия – театралната завеса е вече надрана с котешки нокти. Горкият човек – бил между малкото светли хора, които България е имала по своите земи и го била загубила. Спестена загуба за Здравната каса.

• 13-04-2009|Гост

«Каква лична основа. Кой го знае?»

Виж какво сега, Серкан дълго време пише във форума de-zogata и там наистина не се получиха сцени, като тук, които се случват. Значи анонимността се използва от хора със скрити намерения да идват и мърсят на либералния терен на Златко. Което си е така, си е така и не се прави, че не го виждаш. Явно във форума на de-zogata не са се осмелили критиците по една или друга причина и сега сиркат на метеното. Всичко е до време обаче в този живот и нещата неприятно се обръщат срещу самите нас в опита ни да мърсуваме.

• 15-04-2009|Гост - Re: за мярата

Гост писа:

Мари, ти работила ли си някога в общество различно от българското?

Би ли могла да опишеш част от твоя живот, че да те опознаем и теб по-добре. Да можем да преценим това твоето «мярата», служи ли за някакъв коректив или е само твоя лична мяра, изградена и галена от теб самата.

Бъди така добра, обясни ни нещо повече за твоя житейски опит.

Ами мярата в контекста, в който съм употребила тази дума в предишното си включване - *«Мярата, която в известен смисъл разделя хората на стремящи се да имат, да притежават, да манипулират и т. н., за да имат, и сремящи се към това ценностите, които ни правят хора, да не се изпразнят напълно от съдържание поради постоянна евтина употреба.»*, ако това имаш предвид – може да се определи с някаква обща нагласа или мотивация за искреност, за отворени сетива, за честност, ето такива нали, уж простички, уж не толкова важни неща. Които разбира се винаги могат да бъдат изимитирани, и много пъти са имитирани, но дали се имитират или не се имитират и дали са определящи или не са определящи в начините на мислене и ценностните нагласи на хората струва ми се не е никак маловажно. Тази мяра разбира се е доста тънка, тя не е единствената при това и не може да бъде, но ако аз съм се излъгала, примерно, в преценката си за една личност, която нанълно не познавам, за която съдя само по това, което пише – говоря в случая за Серкан Исмаил – то значи малък е бил, недостатъчен житейският ми опит, значи още имам какво да уча... ☺

Това мога да ти напиша като пояснение.

(Това, което съм написала предишния път, начинът, по който съм го написала, звучи разбира се твърде общо, може би идеалистично, като «добро пожелание» един вид 😊 Решил си може би, че подобен израз може да роди само някой «галеник на съдбата»?

Напиши си ти биографията, ако искаш, или поне малкото име (то не че някой би могъл да знае дали това е името или не 😊, не че то за мен е толкова важно), във всеки случай не смятам веднага да разказвам биографията си, ей така, с повод и без повод.)

Поп-социализъм, поп-преход

Автор: Ивайло Дичев

Официалният разказ за комунизма представя едни тъмни години на диктатура, от които Източна Европа (за Азия май не сме съвсем сигурни) се отърсва в героична гражданска еуфория. Има и друг, носталгичен разказ за това колко беше хубаво тогава, как имахме време за всичко и как ни подмавиха американците да разрушим хубавата си държава. Аз ще предложа трети сюжет, в центъра на който ще бъде популярната култура: нейното канализиране и бюрократизиране във времето на социализма и избликването ѝ в публичното пространство под формата на онова, което в Сърбия наричат турбофолк, в България – чалга, в Румъния – манеле. И което, според мен, не е просто музика или контракултура. Няма да разберем 90-те години без тази смесица от вулгарни песни, показно потребление и криминални типажки. И без възмущението срещу нея от страна на благообразната соц-интелигенция, която стремително се пролетаризираше.

* * *

Съветският социализъм е една радикална, догонваща модернизация на аграрни общества, за която не се щадят нито природни ресурси, нито традиции, нито човешки животи. Тази модернизация почти карикатурно следва тезата на Макс Вебер за овсекидняването на харизмата и превръщането ѝ в бюрократична рутина. Карикатурно, защото харизматичните „вождове“ от типа на Ленин, Тито или Димитров са прекомерно харизматични, бюрокрацията, която ги заменя – бюрократична до абсурд, а целият този преход тече на забързан каданс, особено в Източна Европа, където съветският модел е изнесен след войната под формата на полуфабрикат.

Но Вебер е прав само дотук. Тезата му за ролята на бюрокрацията в рационализирането на обществените отношения в комунистически контекст изглежда по-проблематична. Доколкото икономическото е из-

цяло подчинено от режима на политическото и не съществуват независими стопански субекти, чиито отношения да се рационализират, комунистическата бюрокрация, наместо посредник, се превръща в самата арена на властовите борби. В тази битка основното средство е политическият език или, да кажем по-общо, политическата символика. Как елиминирате противника си? Улавяте го в употреба на знаци, които излизат извън предписаната норма. Знаци, които могат да се квалифицират като ляв уклон или десен ревизионизъм. Като отричане на ръководната роля на партията или симпатии към класовия враг. Но също така и други знаци – свързани, примерно, с облеклото, с прическата, с междуполовите отношения. Можете да уловите врага си в това, че слуша западна музика, носи дънки или минижуп. Философът Душан Биелич ми разказа, че като млад в Титова Югославия бил подложен на тежък натиск отвсякъде заради това, че бил... вегетарианец: питали го защо се дели от колектива, какво иска да каже с отказа си да яде месо. С една дума, повод за удар дава отклоняващото се, индивидуализиращото. Оттук естествената самозащитна тенденция на бюрократичния социализъм към оглаждане на всички ръбове, към сивота и конформност – оцеляват най-приспособените, т. е. онези, които са най-незабележими. И ето ви парадоксът: революционната пламенна марксистка идеология се обръща в своята противоположност – стандартизирана бюрократична ритуалистика. Проблемът не е в самите идеи, а в социалната функция, която придобива езикът, заменил други традиционни регулатори, като собственост, традиции, ценности.

Тази уравниловъчност на социалистическия език е най-видима в сферата на културата, където по определение – поне в модерния свят – се налагат различните, забележимите, интересните. Социалистическият реализъм всъщност не е нищо друго, освен кодирането на конформността: задава се норма, отклонението от която се санкционира. Така еднакво вражески се оказват авангардният „формализъм“ и ариергардният „битовизъм“ – важното е не в каква посока се отклоняваш, а че изобщо се отклоняваш. Когато се вгледаме по-внимателно в практиките на социалистическата цензура, ще видим, че става дума за операция, отиваща много по-дълбоко от политическата конформност. Не може, примерно, героят на романа ви да се самоубие, това е песимистично. Не може да се отдаде на твърде експлицитни любовни действия – до края на 50-те дори целувката е нещо, на което се гледа с лошо око, особено ако не е последвана

незабавно от охлаждаваща реч на героя за тракторите и колективизацията. Не бива персонажите да са твърде странни – нормата е типични герои в типични обстоятелства, според прочутия израз на Маркс – единственото особено нещо, което се допуска, това е свръх голямата им вяроност към делото, властта и вожда, т. е. необичайна конформност с пропагандната норма.

Сред най-интересните аспекти на тази култура е това, че до самия си край режимът не допуска разграничението между популярна и висока култура, въпреки че от Хрушчов насам то става все по-очевидно. Защо ли? От идеологическа гледна точка – защото цялата социалистическа култура трябва да е популярна (нали се прави за народа), но заедно с това да има високи цели (нали възпитава новия човек). Популярните жанрове възникват в Европа през XIX век като резултат от нахлуването на масите в културата – културните елити се разграничават от тях, като развиват форми на некомерсиално, непопулярно, неразбираемо изкуство („дехуманизирано“ по Ортега-и-Гасет). Но тъкмо такива разграничения най-тежко противоречат на комунистическата идеология, основана върху „социалната хомогенност“.

Социалистическата популярна култура затова е в самия си принцип белязана от двусмислие: тя трябва да е популярна, без да е комерсиална; забавна, без да е безидейна; масова, без да е свободна. Ражда я епохата на Хрушчов, а емблематичната фигура е Едита Пиеха, която свързваме с жанра на естрадата. Тази култура не е принципино различна от сталинската и Едита Пиеха не е „по-ниска“ от звездата на съветските мюзикли от 30-те Любов Орлова. Разликата е в постепенното плахо откъсване на естрадата от идеологията: тя е *само* за удоволствие, за „отмора“ на труженника.

В началото естрадата е патетична и сантиментална, в никакъв случай не е пригодена за танцуване, но все пак началото е сложено. Обратът не е само музикален. Пак през 60-те в източния блок поезията си извоюва правото да пише само за любов, без непременно да завършва с поанта за химизацията и мелиорацията. Своя територия, далеч от бюрократичната норма, извоюват забавните жанрове на фантастиката и историческия роман. Процъфтява сатирата: наистина контролирана идеологически, от нея се иска да изправя недъзите по пътя към социализма, но смехът си има собствена логика, неподвластна на цензурата. Тук отново в центъра се оказва явлението естрада: естрадни артисти, певци, фокусници,

най-често представяни от конферансие, забавляват публики в директен контакт с голяма доза импровизация. Очевидно е, че когато импровизираш, е по-лесно да надхитряваш цензурата, да пуснеш остра реплика по актуален проблем, която после никъде не фигурира в бюрократичните отчети. Самото съоръжение естрада – набързо изграденият подиум, на който се играе – е в някакъв смисъл символ на една нова публичност, белязана от повече спонтанност и съучастие на гражданите, но и от един по-селски, груб, простодушен вкус.

С отдалечаването от Втората световна война, бетонирала за дълго комунистическите режими пред света, популярната култура става все по-важен ресурс за легитимиране на партийната грижа за хората. Интелигенцията започва да създава проблеми, ето защо високото изкуство, което тя практикува, започва все повече да губи доверието на властите. На този фон идеологическата битка със западните влияния почва да отслабва: както във всички други сфери, най-добрият начин за справяне с тях е състезателната имитация – както по-рано са се опитвали да правят „съветска наука“ и „съветско право“, сега забравят, че доскоро са твърдели, че „туистът води до оплитане на червата“ и заемат курс към развитие на собствена социалистическа попмузика. В нея, разбира се, трябва да ги няма „ексцесите“ на западните образци и трябва да се пее на родния език, но други принципни разлики няма. Така срещу популярните британски групи от 60-те се изправят „Червените китари“ в Полша, „Пеещите китари“ в СССР, а името на българските „Щурци“ дълги години се смята свързано с по-ранната версия на прочутата група *Beatles* (бръмбари).

Наистина, подмяната на високите ценности с народното, разбираемостта, консервативното характеризира още сталинската контрареволуция. И все пак, както показва Борис Гройс, сталинската култура все още съдържа модернисткия нагон да налага отгоре чужди на обикновените хора вкусове, да възпитава. При Хрушчов се прави още една стъпка в посока на културния популизъм: на хората се дава онова, което искат и могат да разберат, при положение, че се спазва едно известно приличие, в което политическият патернализъм се примесва естествено с консерватизма на мигрантите, нахлули в градовете, които към края на 60-те започват да съставляват мнозинството на населението в страни като България и Румъния. Неприлично е да критикуваш партията, между другото и за това, че тя ти „дава“ всичко – жилище, работа, храна. Не-

прилична е голотата. Неприлично е младите да не слушат старите, да се обличат „извратено“, да носят дълги коси. И т. н. Този вид модерност наричам „фолклорна“: нормата е не да се индивидуализираш, да блестиш, да си различен, а да си като другите. Модерен като другите, слят с масата. Отклоняващите се не случайно бяха наречени дисиденти, не политически противници, т. е. хора странни, идиосинкрални, понякога психически неустойчиви, които по-късно Брежнев не случайно почна да праща в психиатриите.

Вътре в тази хрущчовска попкултура имаше изначално зададени напрежения. На нея режимът все повече разчиташе за финансови постъпления – откъдето и конфликтът между високите творци, разчитащи на гарантирана държавна подкрепа, и популярните, които все повече печелеха от продажби. Освен традиционните за социализма привилегии, новите попзвезди имаха все повече пари, за които беше забранено да се говори, но се носеха легенди. От друга страна, бюрократичният контрол предполагаше все по-голям корпоративизъм в попкултурата – естрадните скечове можеха да се изпълняват само от дипломирани актьори, китаристите трябваше да са завършили естрадния отдел в консерваторията, а авторите на текстове – да са членове на съответния Съюз на писателите. Въпросните професионалисти уж произвеждаха близка до народа култура, но си оставаха затворени в собствена номенклатурна логика. Напрежение създаваше и обстоятелството, че населенията на социалистическите страни все повече бяха изложени на директното влияние на западните модели заради звуко-възпроизвеждащата техника, нарастващите пътувания в чужбина, улавянето на телевизията, излъчвана от съседни страни, и пр. В това непрекъснато сравняване със западните образци идеологията попадеше непрестанно в собствения си *агонален капан* – наместо да се гордеят, че са модерни хора, че имат придобивки, подобни на западните, социалистическите граждани непрестанно се окайваха за това, че са „по-назад“ в историческото състезание.

Не на последно място, социалистическото приличие изтласкваше в културното несъзнавано всичко, което можеше да събуди опасни, неконтролирани желаниа, както казах, не толкова по идеологически причини, а поради споменатия *принцип на заглаждането на ръбовете*. „Прекомерната“ сексуалност се възприемаше като застрашителна до самия край на режима, макар и във филмите на 80-те да се прокрадваше по някоя гола женска гърда. Фолклорният морал на социализма не позволяваше да се

представят в позитивна светлина неморални страни на човешката природа, като попийването, любовта към парите или лентяйството.

Накрая, бюрократическото оглаждане на културата все повече и повече настояваше на националната еднородност. Да бъдеш турчин в България, евреин в Русия, албанец в Сърбия ставаше нещо, все по-неприлично. Какво искат те сега, да се делят, да са различни, да са привилегирани – от подобни настроения на мнозинството до насилието има само една крачка (и както знаем, тя беше направена на много места). Но лесно ли се осъществява национална хомогенизация в популярната култура, където процесите текат по-спонтанно и отдолу? Вземете Балканите, кръстопът на всевъзможни преноси и влияния – как разграничавате българското от сръбското, сръбското от гръцкото, гръцкото от турското? Филмът на Адела Пеева „Чия е тази песен?“ (2003), където авторката пътува из различните балкански страни в търсене на първоизточника на мелодия, която всички обявяват за своя, онагледява абсурдността на опитите за национализация на популярната култура.

От психоанализата знаем, че желанието е функция на забраната. Преобърнете всички тези забрани на бюрократичния социализъм и ще разберете културата на прехода: вулгарно телесна, консумативно-аморална, но заедно с това и мултикултурна, подкопаваща националното клише.

* * *

Ще се ограничи с българската чалга и отношението ѝ към разграбването на държавата от новата класа. Румънският случай е доста подобен, докато съдбата на по-ранния сръбски турбофолк се превръща в друга емблема – през него мислим югославската касапница от 90-те.

Чалга тук наричам първия период, когато тази музика се правеше полуполюбителски в някой гараж, с евтин синтезатор и без сериозната защита на авторското право. Чалга/чалгия, което значи „музика“, идва от турски, минава през циганските говори и затова пристига в българския език със силно пейоративни конотации. Пионер в жанра беше Хисарският поп (Димитър Андонов) с неговия акордеон, който нелегално разпространяваше касети още през 80-те години. Гаражният рок десетина години по-рано, разцъфтял малко преди това в индустриалните страни, ни дава идея, че тук става дума за една обща тенденция – за опита да се отвоюва от гражданите обратно твърде професионализираната и контролирана култура.

Явлението беше спонтанно и еkleктично, регулирано единствено от стихията на пазара. Наистина имаше малко сръбски турбофолк, малко Ориент, малко спомен за руски частушки, малко централноевропейски кич и много циганско-сватбарско веселие. До голяма степен то си оставаше в традицията на мръсните градски песни, които се пееха по влакове и около лагерния огън. Шокът дойде от това, че изведнъж те излязоха на светло, че интимно-битовото беше станало публично и наместо да се пеят по влакове или около лагерни огънове, тези народни умотворения завладяваха ресторантите, ефира, кабеларките, стадионите. Иначе същата тази интелигенция едва ли беше чак толкова чужда на „Градил Илия килия“ и „Село Бреница“. Казват, че човек се погнусява много повече от собствената си кръв, когато я види засъхнала върху бинт, отколкото докато тече от раната. И тъй, Ленчето от „Черен влак се композира“ беше преминала в „Камъните падат“; Руси Русев правеше „На морето дупка“ и дори емблематичната „Радка – пиратка“ според някои била песен от 80-те години. Иначе, в чисто съдържателен план, нескопосаната рима, която води смисъла накъдето си иска, брутално-наивните поанти, пълната липса на глас, аранжimenti или каквато и да било музикална инвенция правеха прехода от градските песни към чалгата съвсем логичен.

Самият ориенталски момент не играеше роля на прост музикален декор – той сам беше трансгресия на насаждания във времето на комунизма „автентичен“ фолклор, очистен от вулгарност, религиозност и „небългарски“ елементи, т. е. превърнат, по израза на една колега, в един вид *високо изкуство*. Всеки знае, че когато в България се напиват, първо пеят македонски песни, после сръбски, накрая почват да хвърлят гюбеци. Така да се каже, в пиянската култура желанието има географски измерения – след като мине през завистта към героичните фигури на западните съседи, то стига до най-дълбокото – идентификацията с османския поробител.

Формите на трансгресивност също съдържат вътрешна градация. В началото певците бяха повече мъже, народни хора, леко криви, вулгарни, съзнателно смешни. Герои на чалга културата бяха персонажи, като Радо Шишарката (*Само да те гепна дънките щ’ти цепна*), анималистът Руслан Мъйнов (*Дърт козел млада върба лющеше и Всичките прасета на мезета*), зевзекът Галин (*Ето го и попа, сапунисва топа... Ето и кметшцата, сапунисва щцата*). В трапезната култура тамадата – онзи, който вдига наздрависи, който разказва вицове пиперлии – по нашите географски

ширини е, разбира се, мъж. С професионализирането на чалгата и превръщането ѝ в индустрия, на преден план излязоха безкрайна серия от певици, чиято принадлежност към жанра личи по интимното обозначение с първо име – Райна, Десислава, Анелия, Камелия и пр. Те имаха коя от коя по-фатален сексапил, някои много руси, други много черни, трети много разголени, но неизменно – с големи бюстове, т. е. „цицата“, за която пее Галин, от текст се беше превърнала в образ. Основна тема на жълтата преса е впрочем разследването дали и колко точно кубически сантиметра силикон са си сложили – малко като тези добавки към дисковете с холивудски филми, които показват как точно са снимани удивителните специални ефекти и така добавят към удоволствието от магията удоволствието от разомагьосването. Другата тема, която неизменно се разследваше, беше на коя точно мутра е любовница дадената изпълнителка.

С една дума, преходът беше от трансгресията-субект (мъж, който казва) към трансгресията-обект (жена, която показва). Мъж и жена тук са условни полюси, доколкото и в началото имаше цапнати в устата жени, които се държаха „мъжки“, а в края – пищно изглеждащи мъже, които сменяха тоалети. Постепенно текстовете ставаха все по-благопристойни, дори романтични, визията – все по-люксозна, желанието – все по-визуално. Основен фактор тук беше развитието на техниката – преминаването от аудио касетите към различните форми на видео клипове. Решаваща роля в този процес имаше „Пайнер студио“, което набираше сила през 90-те на границата на закона, за да лансира през 2002 супер-люксозната телевизия „Планета“, изцяло посветена на видеоклипа, която, между другото, се отличаваше с най-добрите технически параметри на образа. Любопитното тук е, че визуалното по никакъв начин не се ориентализираше и визията от самото начало си беше „американска“. От една страна – балкански фолк-трели, от друга – еротично бельо на „Триумф“. Впрочем, ако нещо днес поддържа националната идентичност сред милион и половината мигранти по света, това със сигурност на първо място е тази, вече сателитна телевизия, която намирате във всички български кръчми по света. Нека си спомним, че и македонските „народни“ песни, заедно с кръчмарската култура около тях, са свързани с миграцията след Първата световна война; арабескът разцъфтява в Турция през 60-те, а неофолкът в Югославия през 70-те, пак успоредно с големите миграционни вълни в съответните страни.

Но освен чистата трансгресия, чалгата имаше и, тъй да се каже, изобразителни функции: тя възплащаваше представата на хората за онова, което им се случва. Какво съдържаха песните на 90-те? Наред с разюздания секс, в тях неизменно откриваме онзи копнеж по ваканцията на морето, конструиран от социалистическата естрада през 60-те. Дотук си оставаме в естетиката „Пием, пеем, пушим, дамаджани сушим“. Наред с нея обаче ще открием поне три нови фигури: *автомобилът, мобифонът и валутата*. Автомобилът не е нов сам по себе си, той мъчи отдавна социалистическото въображение, ако съдим по мъките около придобиването му. Ново е художественото му възпяване, при това с конкретна марка, която е обикновено „Мерцедес“ – колата, която колективното несъзнавано свързва с номенклатурата на късния социализъм.

Мобилният телефон е, разбира се, нещо ново – през 90-те години той е израз на изключителен социален успех и новите „бизнесмени“ го слагат на масата така, както партизаните след 9 септември 1944 са слагали пистолета. За разлика от златните ланци и „Ролекси“, мобилният не е просто скъпа вещ: той е знак, че си включен в Мрежата, че си „in“. В този смисъл той поема символично функцията на „петолъчката“ от комунистическо време – онзи служебен телефон, който имат в бюрото си хората от най-висшата номенклатура, достъпът до който те прави част от властта. Казват, че през 90-те погребвали бизнесмени с мобилните им телефони, сякаш да се обаждат от отвъдното. В сферата на музиката ще остане ненадминато „Едно Ферари с цвят червен“, където Слави Трифонов търси мобифона на Господ-Бог, за да се договорят кой какво може да уреди за другия и какъв бизнес да правят заедно.

Валутата също е стар обект на копнежи, конструирани от магазините „Кореком“, където при социализма имаха право да пазаруват западни стоки само чужденци или хора, работили в чужбина. Все пак парите, във всичките им форми, до 90-те можеха да се появяват само в сатирични жанрове като обект на насмешка, не на сериозно бленуване. В карнавалния обрат, наречен преход, стана възможно дори мечтите да се оказват оцветени в „зелено“ (този романтичен цвят беше жанровото название на долларите, които впрочем бяха основната валута на „Кореком“). Не всички певци се дават за пари: например Нелина гордо отказва да се продава:

*Във Change бюрото, изпрати ме мама,
да си закупя доллар зелен,
но в Change бюрото, долари няма,*

*долари няма, но срещнах ерген (...)
Той ми предлага зелена банкнота.
Не искам оферти, не искам пари.
Бял мерцедес ме преследва в живота,
чуй мобифона, звъни ли, звъни.*

Има обаче и други чувствителности по въпроса. Бойка Дангова на пример преобръща мощния модерен инвариант на „Money can't buy me love“ и се доближава до откровена проституция, когато пее:

*Не, не искам рози, дай ми ги в пари.
Ще ти дам целувка, но не се глези
и любовни думи ти не ми шепти.
Най-обичам мили, шепот на пари (...)
Знаеш ли бе коте, цяла нощ не спя
С левовете мои май ще изгоря.¹
Давай ми валута, истински пари
С долари и марки любовта върви.*

Въпросът е не е дали жената е готова да се продаде или не. Въпросът е, че цялата драма на любовта се разполага около тази нова граница, около колебанието да приемеш ли зелената банкнота или не. Така в предишния вулгарен градски фолклор дилемата е в това жената да устои или не на мъжкото господство, вплътено в персонаж като учител, батко, чичо или поп, който брутално иска секс. В новата ситуация валутата е придобила директно еротичен смисъл, обезсмисляйки дори старата мъжка бруталност. *Хайде борци, дайте ми пари*, пее Тигъра от групата на Белите Шишарки и Попа, наместо да поиска примерно мъжественост или сила.

Това ни връща към XIX в. – една друга епоха, стресната от нашествието на капитализма във всички сфери на живота. Шокът на едно подобно деперсонализиране на социалните отношения тогава ражда образа на всеобщата проституция, използван да опише униженията на един свят, в който си принуден да продаваш труда си на съвършено анонимни хора, да предлагаш на пазара мускулите и потта си.

„Проституцията – пише младият Маркс в икономическо-философските си ръкописи от 1844, е само специфичен израз на всеобщата проституция на работника“.

1 „Изгарянето“ с левовете е свързано със страховете от непрекъснатата обезценка на родната валута.

Нека обаче погледнем нещата от обратната страна. В психоаналитична перспектива проституцията представлява едно опосредяване на еротичните отношения: аз мога да овладявам другия – всеки друг, анонимния друг – доколкото владее парите. Това прави парите по-важни от всеки конкретен човек, те дават власт над всеки, във всяка ситуация. Оттук средство и цел разменят местата си: почвам да желая не човека, а парите. Това е едно от измеренията на еуфорията през 90-те. Зелената валута е станала фетиш, тя като че ли се желае по-силно от телата, които могат да се купят с нея.

* * *

Към края на 90-те постепенно започнаха да се установяват нови йерархии и започна да става все по-малко вероятно смел човек, готов да бъде застрелян на някой паркинг, да спечели милиони за една нощ. Загуби притегателната си сила и чалга културата, доколкото тя възпяваше именно бързите пари, мигновеното излитане от социалното дъно до върховете на държавата, реванша над комунистическите норми и бюрокрация. Бившият барман или склададжия, крали и крили пари в дюшека по времето на социализма, вече нямаха шанс да влязат в големия бизнес, бившият борец – да отвори своя собствена „охранителна“ фирма и да рекетира клиентите си. Впрочем, горе-долу десет-петнайсет години са нужни за подобна нормализация след комунистическия преврат от средата на 40-те.

Своеобразен край на чалга-културата бележи един клип на Ивана от 2004, където, сред разкошни новобогаташки интериори, певицата тъгува:

*За какво са ни всичките тези пари,
щом приятели нямаме вече?*

*За какво са ни всичките тези пари,
щом сънят подминава ни вечер?*

Парите вече не могат да се печелят така лесно, трансгресията е изконсумирана, жанрът се е превърнал в най-успешната културна индустрия, преименуван междувременно на „попфолк“. Своеобразен край на културната война между разгромената социнтелигенция и пазара беше впрочем наемането на чалга-певци в кампанията на Българската социалистическа партия, а през 2007 големите национални телевизии вече охотно излъчват подобни изпълнители. В културата е установена *raх mercatoria*.

Едно от основните обвинения към жанра е, че е съучастник на бандитския преход, защото поставяше в центъра на обществения интерес мутрите и мутресите¹, създаваше модели за подражание. И все пак, криминален фолклор ли е чалгата, основана върху трайни антиобществени ценности, подобно на *il canto di malvita* на сицилианската мафия? Възпява ли тя наистина беззаконието, всеобщата проституция? Погнусена от цялостната деградация на обществото, старата социалистическа интелигенция избързва с отговора, без да се вглежда в самото културно явление.

И все пак. Когато групата „Симпатяги“ пее, че „За милиони няма закони, за кокошка няма прошка“, за мен днес това звучи по-скоро като социална критика. Да представяш с горчивина как стоят нещата в света, не означава непременно, че ги приемаш. Вярно, че „Хищната хиена“ на Петра е готова на всичко, за да стане „бизнес-дама“, но в песента тя бива горчиво измамена: „Обещаха ми палати, но само кревати“. Според традицията подобен сюжет би трябвало да буди по-скоро съчувствие.

Откъде тогава погнусата *ан блок*? („Всички се гнусят, когато стане дума за манеле, но когато музиката засвири, стават да танцуват“ – писа един канадски журналист след пътуване в Букурещ). Идва от това, че изобщо тези хора и техните проблеми стават видими. Борци-охранители, измамени мутреси, фараони, които мечтаят за сладък живот край морето. Културният шок се дължеше, освен другото, на внезапното разпадане на бюрократичната благообразност, на сблъсък с другото, различното, неприемливото. Половин век социалистическата държава съумяваше да крие проблемите, да показва само светлото, оптимистичното. Вземе циганите – сякаш няма цигани при социализма, не само ги преименуват от 60-те години нататък, но и брутално ги гонят от всякакви престижни места. Е, чалга културата е шокираща и защото прави циганите – наред с много други „сенчести“ неща от живота – видими. В съвсем натурален вид в случая на Кондьо² (който по едно време пееше: „Евалла на холдинга!“), като лъскав визуален продукт на попфолк индустрията в случая на разкошно травестиращия се Азис. Този последният, превърнал се в метоним на чалгата, е наистина удивителен пример за

1 Мутрите са едри, с телосложение на борци, бръснати глави, грозни както го показва името им, техните любовници, мутресите са руси силиконови красавици, хипер секси, тъпи и вулгарни.

2 Кондьо беше осъден за трафик на жени през 2006.

трансформацията, настанала в тази култура. Кой би си представил толкова хора да бъдат fascinирани – едновременно привлечани и погнусени – от един хомосексуален циганин?

Този преход от скритост към ултравидимост като че ли беше възможен, освен другото, благодарение на победата на видеоклипа над аудиокасета, подмяната на казващия субект с изумяващото тяло. В някакъв смисъл преходът свърши не само с комерсиализация и приватизация: той беше и победа на образа над словото.

Текстът е откъс от новата книга на Ивайло Дичев „Граждани отвъд местата? Нови мобилности, нови граници, нови форми на обитаване“, издателство Просвета (под печат), в която авторът прави анализ на новите форми на гражданство и практиките на миграция, виртуалната мобилност в интернет и копнежите по големия друг свят във времето на социализма.

Ивайло Дичев е български автор и професор по културна антропология в Софийски университет “Св. Климент Охридски”

Коментари (10)

- 05-04-2009|**защо**

Очевидно авторът е бил читател, преди да стане писател. И така и не му е останало време да разгледа света, освен през прозореца. В резултат се е получила една блестящо написана тъпотия.

- 08-04-2009|**chitatel** - replika na napisano po-gore mnenie

Za syzhalenie awtoryt Dichev izobshto ne e bil chitatel – toj samo pishe. Rezultatyt se wizhda. Ako njakoga e chel, njamashe da napishe

tozi pretenciozen gjuwech. Poglednete sydyrzhaniето na belezhkite pod linija. Takawa psewdonauchna stilistika rjadko se sreshta... Che i Marks citirame! Zaigrawame po marksistki – smelo, mnogo smelo Dichev! Osobeno objasnenieto za “mutri” e ubiec i zasluzhawa da se pojawi w enciklopedijata na izdatela Iwan Gaberov, no bez avtorski honorar.

- 08-04-2009|**Гост**

Добре бе, Дичев. Но не мога да забравя как в Култура се хвалеше, че по време на тутаритаризма си си правил чекии на стената на партийния дом. харесва ми писането ти, но тая пуста чекия! ...

- 09-04-2009|**Гост** - Тъпотия

Много думи, малко мисъл и слабо, лековато съдържание. Обидно е човек да чете такива кухи статии тук. Неприятно и неочаквано за този интелигентен сайт

- 09-04-2009|**Златко**

Много коментатори, много желаещи да видят в себе си претенденти за съдници на вкуса и стила. Между другото, още никой от уважаемите критици тук не направи ни най-малък опит да предложи някакъв що-годе разбираем анализ на текста, да посочи какво точно и по какви причини не му харесва. Нито пък да излезе извън защитното було на анонимността. Без лица, затова пък много – трябва ли да виждам в това нещо типично, или е по-добре да не прибързвам със заключенията, как мислите?

- 09-04-2009|**защо**

Златко, ще ти дам един съвет, за което се извинявам. Не е необходимо да отговаряш на всеки. Ако не си успял да убедиш някого по обикновения начин, нямаш никакъв шанс да го направиш по този. Подобна детска реакция само предизвиква присмеха на батковците. Аз например влизам тук през ден, което е напълно достатъчно за да не те интересува какво говоря за теб и за авторите ти. /Не ми отговаряй, знам че и ти се харесваш./

- 09-04-2009|**Златко**

Благодаря за съвета, но къде точно откри опит за убеждаване в нещо си, поне тук? Доколкото самият аз съм способен да го разбера, постингът е призив към по-малко говорене на общи приказки (нещо, за което помолих и теб лично, под текста на Станимир Панайотов). А това кое трябва да ме интересува и кое не, предпочитам да определям сам, благодаря отново.

И все пак, отново: хайде по-малко общи приказки, а? По-интересно става, най-просто казано.

- 04-05-2009|**Dessi_ox**

abe hora, koito ste pravili komentarite, vie iavno nito ste cheli, nito ste pisali, nito ste gledali! Statiata e strashno interesna i predlaga analiz, koito ne e za prostoludieto iavno! Trudno penetrira jestokata i parliva istina v mozuka na srednostat. bulgarin! Blagodaria na avtora

- 14-04-2011|**вк**

Написано с мисъл и желание, но нещата не са толкова лесни за анализ.

- 29-01-2012|**Миро**

Статията е много съдържателна. Особено за млад читател като мен е интересно да се запознае например с произхода на естрадната култура на социализма. Благодаря на Либерален Преглед.

Прави ми обаче все по-силно впечатление еволюиращият маниер на коментиране от недоброжелателни читатели. Анонимната качулка, с която ни покрива виртуалното общуване, някак парадоксално се вписва със съвременни измерения в анализа на И. Дичев – «изгладеният», хомогенизиран през социализма, а така – и незабележим, невидим! човек, отдаващ се на постсоциалистическо разюздано словесно пиршество. Едно ново нещо – все по-ошлайфания изказ в иначе ескалиращо агресивни и злонамерени коментари. Създава усещане за професионализиране в областта на виртуалното «оплюване».

Приказки от дивия изток Автор: Горан Стефановски

Кога бяхме секси?

Веднъж дискутирах темата на едно слово с моите приятели от Хамбургския международен летен фестивал. Те предложиха едно провокиращо заглавие: „Защо изтокът вече не е секси?“. Аз инстинктивно се почувствах атакуван. Какво? Аз *да не съм секси*? Какво искаха да кажат с това? Секси как? Секси според какви критерии? „Секси“ – каква евтина думичка! Аз отново размислих над въпроса. „Вече не е секси?“ Това предполагаше, че преди тование *сме били секси*. Преди кога? Кога точно сме били секси?

Можеше ли това да означава, че Изтокът е бил секси когато той *не беше секси*? Когато се измъчваше под сталинисткото управление? И че той *не е секси* сега, когато се опитва *да стане секси* в западния смисъл на думата? Беше ли той секси когато се преструваше, че е невинен и наивен, но спря да бъде секси сега, когато се преструва, че е изтънчен и опитен? Беше ли той секси, когато беше *passé* и фолклористки, но спря да бъде секси сега, когато се опитва да повтаря Запада и да догони неговите последни „изми“?

Моите фестивални приятели са умни. Може би тяхната теза беше иронична, може би убийствено сериозна, а може би и двете. Но те ме хванаха натясно. Започнах да се мъча да кажа *поне нещо* по темата. Нещо цинично или нещо убийствено сериозно, или и двете. (Моето „нещо“ ще се концентрира върху бившата Югославия, която е мястото, където живеех и което познавах най-добре. Не знам доколко примерите ми ще бъдат приложими към други източноевропейски страни.)

Източна Европа отчаяно се опитва да намери отново себе си и да определи своята нова идентичност. Нейните артисти се пробуждат от една историческа наркоза. Те потриват очи, отгърсват се от самоизмамите и опресняват паметта си. Те поглеждат към часовника, за да видят колко е

часа, опипват наоколо, за да проверят мястото. Те се гледат в огледалото, зашеметени. Те се чудят какво да облекат: „Как искам да изглеждам? Кой съм аз?“

Повечето дрехи, които се предлагат в момента, идват от модните къщи на Запада. Източноевропейските политици безсрамно се перчат в тях. Те се чувстват горди да просят пари навсякъде, където могат да ги подушат. Те с радост променят конституциите на страните си, за да посрещнат изискванията на Европейския Съюз, Международния Валутен Фонд и Световната Банка. Те охотно прегръщат глобалните, мултинационални начини на действие и наричат това прогрес. Но същите тези политици вече не плащат на артистите си. „Съжаляваме. Няма ли държавен контрол, няма и държавни пари. Всички сме на пазара“. И все пак, от същите тези артисти, под масата, те мълчаливо очакват малко националистическа чистота, търсене на корени, „религията на старото време“. Те казват: „Да, сега ние имаме новия хардуер, но нека да запазим стария софтуер. Да, ние всичкисме на пазара и ние *наистина* продадохме фабриките и задниците си, новашата работа е да не продаваме нашите сърца и души.“ Така че политиките не само държат артистите си гладни, те изискват от тях и да пеят.

Нищо чудно, че някои артисти скърбят по сигурността на „ancien regime“. Те казват: „Поне цензорите ни обръщаха непрекъснато внимание, а през зимата имаше отопление. А предписанията на партията не бяха толкова безжалостни, колкото са предписанията на масовия вкус. Социалистическият реализъм не беше по-лош от капиталистическия реализъм.“ Цялата тази сладка и кисела агония върви под чудноватото име „социален преход“. Кое е друго название за духовно изнасилване.

А Западът се прозява. „Вече сме виждали всичко това. Минали сме през него още преди сто години. Оливър Туист натрупва първоначален капитал. Тъпо! Ще ви трябват сто години, докато достигнете нашата социалдемокрация. А по това време ние вече ще сме на луната.“ И така източноевропейските артисти изглежда са осъдени не само на непристойна бедност въщи, но също и да бъдат безнадеждно остарели на Запад, където търсят спасение. Към болката се прибавя и обида.

Моята дискусия с фестивала относно темата на словото някак отпадна от дневния ред със започването на войната в Косово. НАТО бомбардира Сърбия в забвение. Сякаш за да я изрита в модерността. Направи ли я това временно отново seksi? Едва ли някога ще знам.

Как изгубих историята си

Името ми е Горан Стефановски. Това е историята на моя живот в няколко кратки изречения. Роден съм в Република Македония, която по това време беше част от Федеративната Република Югославия. Баща ми беше театрален директор, а майка ми – актриса. Прекарах първите си четиридесет години в Скопие като драматург и преподавател по драма. Ожених се за Пат, която е англичанка. Имахме две деца и бяхме щастливи. Имахме добра история.

И тогава, през 1991, започнаха Югославските граждански войни. Животът ни се завъртя на 180 градуса. Пат реши, че бъдещето на Балканите няма да бъде бъдещето на нашите деца. Те заминаха за Англия. Аз започнах да прехождам между Скопие в Македония, където се намираше сигурното ми минало и по-голямата част от семейството ми, и Кентърбъри в Англия, където беше несигурното ми бъдеще и атомизираното ми семейство. Започнах да живея между две истории. „Изгубихме историята си“, казах аз на Пат. „Не“, каза тя, „историята изгуби нас.“

Когато за пръв път пристигнах в Англия, докато Сараево гореше, срещнах една добронамерена продуцентка, която искаше да спечели от моята история и не се опитваше да го крие. Тя ми каза: „Горане, в момента ти си актив. Но това ще продължи само шест месеца. Трябва да побързаш.“

Шестте месеца изминаха. Аз не направих продуцентката си богата. Сега прекарвам времето си, опитвайки се да разработвам връзката между двете си повествования и артистичната роля на човек, живеещ на границата. Търпеливо се опитвам да обяснявам на приятелите и роднините си в Скопие, че не съм ги напуснал завинаги и че не живея в лоното на разкоша в обетованата земя на Запада. Търпеливо се опитвам да обяснявам на хората в Англия, че не съм беглец-драматург с кървящо сърце, страдащ от пост-травматичен стресов синдром. Успехът ми и при двете страни е незначителен. Всички те изглежда притежават ясни представи за това кой трябва да бъде аз. Те имат собствени клишета и стереотипи.

Как моите приятели изгубиха историята си

И така сега аз живея в Кентърбъри, едно старомодно, туристическо градче с катедрала. На главната улица има магазин за комикси, който продава най-новото от Америка. Във витрината на магазина има цветна

фигура в естествен ръст, представляща една от героините от популярната телевизионна серия *Babylon 5*. Това е образът на същество с голям ореол от плът около главата си. Познавам актрисата, която играе тази героиня. Тя ми е приятелка. Името ѝ е Мира Фурлан. Беше една от най-добрите актриси в бившите югославски театър, кино и телевизия. Сега тя е извънземно. Претопила се е в едно със стереотипите за източноевропейците.

Наскоро един приятел дойде да ме види в Кентърбъри. Името му е Раде Серебеджия. Той беше легендарен актьор в бившата Югославия. Той беше Хамлет. Беше в безброй много филми и нови постановки. Беше главният герой в нашата драма и героят на нашата история. Раде сега е международна звезда, която получава роли в холивудски филми. Като какъв? Като подозрителен, източноевропейски мафиот, неуравновесен тип, на границата на психопатията. Хамлет е станал второстепенен характер. Протагонистът се е превърнал в антагонист. Раде е станал илюстрация на клишето за източноевропейците.

Бяхме си направили барбекю, в един дъждовен английски следобед, под чадъра. Пиехме вино и си говорехме за старото време. След това го заведох да види фотографията на извънземната си съотечественица Мира Фурлан. Разглеждах и двамата един до друг. Двама бивши герои във виртуалната реалност. Извън историята си, извън географията си и извън личната си история. Казах на Раде: „Изгубихме историята си.“ „Може би никога не сме я имали“, отвърна той.

Вече дочувам прозевките от постмодернистката ложа. „История. Приемственост. Съдба. Живот. Смърт. Защо вие източноевропейците сте толкова мрачни, патетични и параноични? Защо не можете да се развеселите поне малко? Светът е една постмодерна игра!“ Хм, може и да е така. Или може би би могъл да бъде. Ако той не е пред-модерен масов гроб.

Що е история?

Една история е повествование. Отчет. Серия от събития. Тя ни казва кои сме ние, кои сме били, кои бихме могли да станем. Тя е интерпретация. Като идентичността, която също е история за това кои мислим, че сме ние, едно постоянно договаряне и предоговаряне на самите себе си. Като театъра, който по един подобен начин е размисъл, визия за света и за самия себе си, прочит на миналото и проекция на бъдещето.

Позволете ми да направя лично наблюдение за това как виждам разликите между източно- и западноевропейските основни истории, между двете властващи повествования. Надявам се, че това би могло да хвърли малко светлина върху това къде се намира моят изток и как става така, че той се оказва там.

Властващите повествования

Миналата година гледах един документален филм на BBC за Косово. Един учител в класна стая в сръбско училище разказваше на децата, че преди петстотин години тук е била изгубена битка срещу турците и че сега те имат задачата да отмъстят за това. Този учител предлагаше на децата повествование, шаблон за тяхната идентичност. Шаблонът беше изпълнен с воители, историческо отмъщение, неизплатени сметки, свещени национални идеали на хоризонта. В него имаше прекалено много от моята история.

Дъщеря ми Яна, която беше на шест години когато пристигнахме в Англия, четеше в първата си книжка истории за група деца, които са изгубили кучето си в лондонското метро. Смешна история с елементи на магия. Никаква история, никакви войни, никакви фиксирани идентичности. Една глобална, отворена, децентрализирана, гражданска картина на света. В моята история нямаше нищичко от това.

Продължавах да се питам кое от тия повествования е по-доброто за дъщеря ми. И защо тези повествования би трябвало да бъдат взаимно изключващи се? Би ли могъл да се намери един здравословен баланс помежду им? Нуждаех се от спешни отговори на тези въпроси не само като родител, но и като гражданин. Да не говорим пък за артиста в мен.

Кой отговаря за тези повествования, във всеки случай? Те са написани от служители в различни министерства на образованието. (На немските и френски министерства на образованието са били нужни десет години, за да успеят най-после да уеднаквят учебниците по история и да решат как да се преподава тази материя на децата.) Тези властващи повествования създават социалния контекст и интелектуалния дискурс, в който артистът действа. Те са центробежните сили на обществото и културата. Артистът може да ги приеме или не, но контекстът е тук. Също като силата на притегляне.

Доналд Дък срещу Византия

Бих искал да обясня тези две различни властващи повествования в техните най-грозни, най-вулгарни форми. Позволете ми да нарека източния свят Византия. Това е едно затворено общество, вертикално, патриархално, мачо, селско, само една личност на върха знае всичко – това е едно тясно обвързано общество, където никога не можете да бъдете самотен, но и никога не можете да бъдете сам. Социалната позиция е фиксирана; всеки има прякор – вашето минало, бъдеще и настояще, всички те са твърдо установени неща. Няма демокрация, няма толерантност, няма логическо място за хомосексуалисти – или жени, ако щете. Индустриализацията се постига на убийствена цена. Това е свят на етнически фундаментализъм. От една страна – братя във вечна прегръдка, от друга – предатели и чужденци. Това повествование е чернобяло и се интересува единствено от колективистките племенни теми. То разрешава преди всичко един голям Национален Театър, актьорски екипи от хиляди, оперни мащаби. Източноевропейската история е приказка за една ключалка и един ключ.

От противоположната страна на този свят стои Доналд Дък. Той живее в едно градско, бързо, глобално, консумеристко, постиндустриално общество. Той няма майка, няма баща, няма жена, няма деца. Той се грижи за три племенника – Господ знае чии са те. От време на време той вижда приятелката си, но след това те се завръщат в отделните си домове, с отделни коли. Доналд Дък не принадлежи към нищо по-голямо от самия него. Той е индивид *rag excellence*. Самотник, преследващ щастието. Той е като каубой в кръчма, чийто живот зависи от това колко бързо може да стреля. Повествованието му няма география или история. То е разтрошено, фрагментирано, разпиляно. Доналд Дък е бастионът на политическата стерилност и метафизическото поражение.

Доналд Дък навлиза във Византия

Онова, на което Източна Европа става свидетел през последните години е навлизането на Доналд Дък във Византия. Той върви наперено и носи своя модел на света. (Този модел е примитивен и не прилича на западноевропейската социалдемокрация. Той е разновидност на каубойския капитализъм с пламтящи пистолети. Или може би се превръща в това, когато достигне нашите краища.) Безбройни западни неправителствени организации разясняват в безкрайни семинари какво и как

трябва да се направи. Източноевропейците се правят, че се съгласяват и се хият зад гърбовете им: „Само оставете парите и се разкарайте. Не може да ми казвате какво да правя.“ Доналд Дък пристига с тояга и морков – и с универсалния механизъм на алчността и консумеризма. „Нека да създадем хаос, а след това да установим нашия ред. Нека да създадем глад, а след това да продаваме нашата храна. Нека да накараме всеки китаец да повярва, че не струва пет пари, докато не започне да кара някоя от нашите коли.“

Да ядем сол

По време на нашите граждански войни CNN ни представяше като племена със сложни имена и странни политически навици. Пред този фон стояха изгладените и подредени репортери, в безукорни ризи, установяващи ред в хаоса, обясняващи цялата галиматия на чист английски език. Проработи ли това? Западни интелектуалци често ме хващаха по международни конференции и ме питаха с приглушени гласове: „Какво всъщност става там долу?“ И така CNN успя да изясни поне едно нещо: че ние сме неразбираеми. „Не се опитвайте да разберете *тия*.“

Това е нечестно и то ме наранява. А аз знам как работи умът ми, когато съм наранен. Аз съм готов, както се казва в пословицата, да изям кило сол. Позволете ми тук да сменя скоростите и да се отдалеча от есето си по посока към един драматичен монолог, изнесен с моя атавистичен глас: „Вие смятате, че аз съм неразбираем? Още нищо не сте видели. Ще ви покажа сега кой е неразбираем! Да, знам, че ставам на глупак и ям пред вас сол, докато вие клатите глави. И го правя само за да ви ядосвам. Само за да си причиня вреда. Защото съм научил от Достоевски, че единствения начин да докажа, че съм свободен, е да работя срещу собствения си интерес. Протестантската ми съпруга никога няма да разбере това. Тя отказва да приеме това като разумно човешко поведение. И аз съм съгласен с нея. Но аз се държа по този начин само в неразумни ситуации, под неразумно напрежение. Само когато стъпите на крака ми. И така, вие ми казвате, че аз съм ирационално чудовище. Вие, които сте ме виждали преди и знаете, че обикновено не съм такъв. Вие, които сами сте ми казвали колко щедър и гостоприемен и топъл и великодушен и сърдечен човек съм. Казвате, че историята ми не ви харесва? Казвате ми, че трябвало да я променя? И ако не го направя аз, ще го направите вие? Знаете ли какво? Да ви шибам всичките! Как ще промените историята

ми? С бомбена кампания? С резолюции на ООН? С подкупи и изнудване? С театрални фестивали? Да, ама не! Аз ще променя историята си, когато поискам сам и ако поискам сам. Мислите, че не съм секси? И какво от това? Както е казал поетът: „Ние сме грозни, но ние имаме музиката“. Сега ме докарайте на барикадите! И тази битка ще продължи чак до следващото хилядолетие. И до онова след него!“

Обратно към есето! Позволете ми да изясня едно нещо. Аз пустословя тук против грозните, невидими тълпи, които създават и поддържат клишетата. Нападам обществените мнения, които се обсъждат в барове и кръчми. Аз със сигурност *не* говоря тук за приятелите си от Франкфурт и Стокхолм и Авиньон и Килбърн, които се чувстват също толкова впримчени от всичко това, колкото и самият аз. Не говоря и за идеалистите, които отидоха във философската школа в Корчула и които през 68-ма обожаваха бившата ми страна. И чиито идеали сега лежат разтрошени не по-малко от моите собствени. Които гледат сега как банките и международните компании си купуват собствени западни правителства, също както и нашите. Техният и моят светове днес са по-близо едни до други от всякога.

Чия е историята?

Сега, когато войните свършиха, всичко, което от време на време виждаме по английската телевизия, са новини за живота на английските батальони там. Това е историята на „нашите момчета в пущинака“. Историята принадлежи на разказвача. В *Казабланка* става дума не за Втората световна война в Европа и Африка. Става дума за един секси американец от Ню Йорк. Става дума за един индивид, преследващ Американската мечта. Става дума за Холивуд и Дисни. Извинете, но къде е моето собствено място във всичко това? Нямам пред вид собствено място, а лично място.

Когато Индиана Джоунс отива „там навън“, той не отива при никоя определена история или география. Той отива в някакъв объркан Трети свят, пълен с мръсни негодници, най-често без лице, най-често избивани на едро. И защото Холивуд не прави място за география и история, източноевропейските артисти не се чувстват представени коректно. Така че те жадуват да представят собствената си история и география. Тяхната собствена карта на света. Техния собствен компас. Но именно тук лежи капанът, който ги прави ненужни. Техните деца, които ходят

на кино, са между 18 и 22 и те не се интересуват от география и история. Те се интересуват от Индиана Джоунс.

Как се решава това невъзможно уравнение? В моята част от града хората казват: „Какво ще кажеш да ти вържа ръцете зад гърба, а след това да играем баскетбол?“

Моята карта на света

Западът си е изработил гранитно убеждение, че „нищо добро не може да дойде от Изтока“. Че историята на страните зад Желязната завеса е била история на безцветен живот, бледа естетика и тайна полиция. Това беше една политическа проекция, създадена за целите на Студената война. В Югославия ние винаги настоявахме да бъдем изключени от правилото, винаги искахме да докажем, че имаме „собствен път“. Може би наистина бяхме изключение от правилото, но това беше изключението, което доказваше правилото. Клишето се отнасяше и за нас.

(Разбира се, аз самият си имам клишета. Винаги съм намирал подозрителен всекиго, който свири рокендрол, но не е бял англосаксонец, или свири джаз, но не е чернокож. Така че не би трябвало да се оплаквам, когато срещам хора, отнасящи се с подозрение към източноевропейците, които си шляпкат насам-натам из драматичното изкуство).

Но по какъв начин нашата история се различаваше от клишетото? Каква, ако изобщо, беше нашата *differentia specifica*? Е добре, ние израснахме през шестдесетте години с нашите народни приказки също толкова, колкото и с Кафка и със Sgt Pepper's Lonely Heart's Club Band. Ние можехме да пътуваме без ограничения зад граница. Израснахме с Белградския международен театрален фестивал – ВІТЕФ. The Living Theatre дойде в Югославия през 1968, когато почти никой не ги познаваше извън Ню Йорк. Гротовски, Брук, Боб Уилсън бяха всеизвестни имена в Югославия. Ние потривахме рамена с тях. Вярвахме, че самите ние сме ги изпратили на Запад. Че идваха първо да покажат на нас какво са подготвили – и едва след това, след нашето одобрение, отиваха да го покажат другаде. Бяхме много надути и арогантни. Почти секси!

Е и какво? Може би защото югославският опит беше толкова изтънчен, той стигна до такъв срамен и насилствен край. Белград всъщност никога не възприемаше новостите от фестивала ВІТЕФ. Той гледаше и наблюдаваше, но приемаше само малко. Под лустрото на европейскостта, той запази своето византийско повествование непокътнато.

Убийственото притегляне на властващото повествование

Историческите ритми на Източна Европа са асинхронни с тези на Запада. Особено по местата, които са се намирали под Османско владичество. Тези общества никога не преживяха Ренесанс, Класицизъм или Просвещение, те никога не видяха Индустриалната революция, Наполеоновото законодателство или обществения договор на Жан-Жак Русо.

Тази аритмия е източник на постоянни досадни сравнения и перманентно състояние на смут. Нашата идентичност се колебае между дълбоки комплекси за малоценност и високомерно превъзходство. Малоценността се основава на усещане за икономическа нищожност. Превъзходството се основава на усещането, че ние сме единствените притежатели на Душа. (Това е нещо, в което вярват дори и най-елементарните славянски мафиоти. Самият аз не мога да видя никакви различия между тях и елементарните мафиоти по други места).

Луксът на артистите на Запад се състои в това, че те могат да се държат настрана от политиката и все пак да имат предостатъчно място за дискурс. На Изток, поради централизацията на обществото, няма пътища за алтернативни дискурси, нито пък паралелни пространства. Да се държиш настрана от политиката изглежда като оттегляне в аутизъм. Можете да видите продукции, направени право в средата на едно историческо земетресение, които нямат абсолютно никаква прилика с тази реалност. Те свидетелстват за нещо друго – един своеобразен искейпистки солипсизъм на „това не се случва, това не е тук, ние не сме това“.

Изисква се доста кураж, за да остане човек жив и да се опитва да свърже двата края под ежедневния натиск на тази „историческа сапунена опера“. Този кураж не може да бъде оценен отвън. Западният наблюдател се преструва, че знае точно какво може да се направи в тази ситуация, как могат да се изправят тези неправди, как тази драма може да бъде мощно драматизирана. (Това е като да се гледа футбол по телевизията и да се знае как може да се вкара гол по всяко време.) Една западна писателка веднъж ми каза: „Толкова ми се иска да бях живяла във вашата част от света, тогава щях да имам история за разказване.“ Може и да е така, но тя забравя, че е напълно възможно да бъде засмукана от тази история до такава степен, че да няма времето и енергията дори да я разбере, камо ли пък да я изрази под формата на роман.

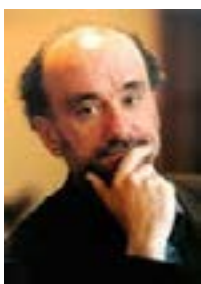
Какво да се прави?

На Балканите е улична мъдрост, че е невъзможно да бъдеш роден и да умреш в една и съща страна. Вътре в разстоянието на твоя живот къщата ще падне върху главата ти и ти ще трябва да започнеш да строиш отново. „Постоянното повтаряне на същото“. Това е нещо сигурно, също като природно бедствие.

Източноевропейският театър се вари в термичната тенджерата на политическата суматоха и е подложен на тектонична промяна на идентичността. Той се утешава с мисълта, че истинското артистично раждане е възможно единствено в тигела на историческата болка. (И, за да бъдем честни, трябва да признаем, че е налице огромният успех на Запад на филмите на Кустурица и Манчевски, както и музиката на Брегович, на които източноевропейските театрални дейци трябва да се опитат да подражават).

Източноевропейските театрални артисти имат да пред себе си още много старомодни и самотни домашни работи – да открият гласовете си, да припомнят имената си, да спечелят отново самочувствие, да завоюват отново пространство и да разпознаят наследството си. Те трябва да заслужат историите си и да ги направят свои собствени. Каквото и да струват тези истории. И колкото секси, или не, може да бъде всичко това.

Този текст е бил първоначално публикуван в „Alter Ego. Twenty Confronting Views on the European Experience“ Ed. by Guido Snel. Amsterdam University Press . Salome 2004

Горан Стефановски (род. 1952) е водещ македонски драматург и сценарист, понастоящем живеещ в Кентърбъри, Англия.

Коментари (7)

- 05-04-2009|Гост

Много са талантиливи тези Македонци, ама по това си приличаме, само дето ние нямаме смелостта да кажем, че « царя е гол «...

Имаше тема за идентичността, ами къде по-точен отговор от този:

« Нашата идентичност се колебае между дълбоки комплекси за малоценност и високомерно превъзходство. Малоценността се основава на усещане за икономическа нищожност. Превъзходството се основава на усещането, че ние сме единствените притежатели на Душа. «

а това е отговора за западните анализатори, които пишат за нас и все кусури ни намират:

« Изисква се доста кураж, за да остане човек жив и да се опитва да свърже двата края под ежедневния натиск на тази „историческа сапунена опера“. Този кураж не може да бъде оценен отвън. Западният наблюдател се преструва, че знае точно какво може да се направи в тази ситуация, как могат да се изправят тези неправди, как тази драма може да бъде мощно драматизирана. (Това е като да се гледа футбол по телевизията и да се знае как може да се вкара гол по всяко време.)

Една западна писателка веднъж ми каза: „Толкова ми се иска да бях живяла във вашата част от света, тогава щях да имам история за разказване.“ Може и да е така, но тя забравя, че е напълно възможно да бъде засмукана от тази история до такава степен, че да няма времето и енергията дори да я разбере, камо ли пък да я изрази под формата на роман.»

Браво! Това са Балканите, но трябва да излезеш навън, за да можеш да го кажеш, иначе няма как да се чуе.

- 06-04-2009|защо

Разбираемо е, когато някой ти обяснява, че му дължиш труда си, собствеността си, живота си и трябва да си щастлив, когато се появи възможност да му ги върнеш. Разбираемо е, че когато смяташ, че това се отнася за другите, го възприемаш като своя история. Разбираемо е, че когато установиш, че се отнася и за теб, смяташ, че си загубил историята си. Изобщо, когато възприемеш света със задника си, разбираемо е, че не харесваш

мястото си в него. Впрочем Византия е и Русия, Китай, Корея, Япония; Византия е била и континентална Западна Европа до преди 50-тина години. Вероятно затова днес навсякъде по света разбират английски.

- 06-04-2009|Гост - Re:

защо писа:

Впрочем Византия е и Русия, Китай, Корея, Япония; Византия е била и континентална Западна Европа до преди 50-тина години.

Пропусна Австралия и Нова Зеландия, приятелче. Че и източното крайбрежие на Щатите!

- 07-04-2009|Гост - Re:

защо писа:

Изобщо, когато възприемеш света със задника си, разбираемо е, че не харесваш мястото си в него.

За мен е неразбираема тази дискриминация на « задника » като част от тялото, която си има своята толкова необходима роля, както и всяка друга част...

- 08-04-2009|Гост

този човек си мисли, че бивша Югославия е била сталинистки режим... тя тази държава дори трудно спадаше към източния блок.

- 08-04-2009|Иванчо на МарийкаГост

А бе, добре е. С болка е. Само дето е малко махмурлия по Югославия. Все пак големия театър и кино по онова време не се правеше в Белград, да не говорим Скопие, а във Варшава, Прага, Москва, Тбилиси... Тъй съм чувал. Та да беше покадил малко тамянец и на своята следвоенна фамилия. Полезно било, казват, за травмата. Иванчо

- 23-04-2009|Ghost:-)

Авторът сякаш говори за мен (рода ми).

Единият ми дядо е чист българин от Източна Тракия, която сега е Турция. Другият – от Македония, ама не сегашната македонска Македония, а се пада в Гърция. Брат ми от години живее в Канада, и няма намерение да си идва, освен може би да ни разгледа «прехода» в отпус-

ката си. Скоро научих, че голяма част от историческия ни (и за България, и за Македония) род се е изнесал още преди десетилетия в Канада.

Изобщо доста политически зетръсен район сме.

«Историческите времена са къси, а травмите на поколенията – дълги».

Да бъдеш хомо в Истанбул

Автор: Мехмет Мурат Сомер

(Интервю с турския писател Мехмет Мурат Сомер)

Вие създадохте нов жанр в турската литература. Какво точно е един Хоп-чики-яя-крими?

Хоп-чики-яя е дума, която идва от жаргона на петдесетте и шестдесетте години и означава нещо като „дръпнат, превзет“. Тогава в университетите в Турция беше модерно да се създават чиърлийдър-групи, по американски модел. Тези момичета подскачаха и насърчаваха отборите си, крещейки ритмично „хоп-чики-яя“. И когато по онова време някой изглеждаше хомосексуален, хората казваха „тоя е малко ,хоп-чики-яя“.

Убийствата на пророка, вашата най-нова книга от серията, токущо беше преведена на немски език. Вашият герой се появява нощно време като трансвестит и работи като мениджър на нощен клуб, през деня той е компютърен специалист и майстор по айкидо. Има ли някаква връзка този двоен живот със собствената ви биография? Вие сте работили като инженер и фирмен консултант, преди да станете писател.

Като много турци от моето поколение, аз трябваш да се самоопределя много рано и да реша в коя посока клонят желанията ми. Не сексуално, а по отношение на моите интереси в училището. Още в гимназията ние трябваше да избираме между едно математическо и едно езиково направление. След завършването на гимназията следваше приемния изпит в университета. И тъй като аз бях избрал математическо направление, вече изобщо не можех да избирам свободно и станах инженер. Но тъй като имам много други интереси и обичам криминалните романи, накрая станах писател.

Вие настоявахте да се срещнем в 10 часа сутринта, което е сравнително рано за истанбулските порядки. Това не подхожда на средата, която описвате.

Обичам да ставам рано, защото така мога да разпределям времето си по-добре. Освен това принадлежа и към средата, която описвам. Но това е чиста фикция. Темите пол и транс-пол във всеки случай са централни теми в съвременна Турция.

Но това изглежда важи само за една интелектуална част от обществото. Масовите медии премълчават нарастващото насилие срещу хомо- и транссексуалните хора. Убийството на трансвестита и активист Ебру преди две седмици действително накара неговите приятели да излязат на улицата, във вестниците обаче можеше да се прочете единствено, че Ебру е станал жертва на любовно престъпление.

За съжаление именно това е начина, по който при нас се осветяват истински горещите теми. Никои не иска да си изгори пръстите с тях. Когато размисля, виждам, че в Турция се говори за еманципация на жените от началото на миналия век насам. Но едва в началото на новото хилядолетие беше зачеркнат пасажа, според който мъжът е глава на семейството. Мъжете решават по подразбиране дали жените им могат да работят или не. Дори когато жените са завършили университетско образование. Изнасилването и насилието в семейството бяха определени като наказуеми деяния едва през 2004 година. Преди това всички партии излизаха с аргумента, че традиционното семейство ще се разпадне, ако жените биха могли да се съпротивяват срещу домашното насилие. Днес на хомосексуалността все още се гледа като на нещо ненормално и като край на съществуването на естественото размножение. Но това е така не само в Турция, това е световен проблем.

В Убийствата на пророка вие описвате една ужасяваща реалност, която се дискутира в тази среда от много години, така наречените убийства от омраза.

Да, тези престъпления се увеличават, колкото по-видимо става хомосексуалното движение. Това говори и срещу тезата, че тези убийства винаги са убийства от любов. През изминалите години все повече хомосексуалисти от най-различни обществени кръгове станаха жертви на мистериозни убийства, които се оказват съвсем не толкова мистериозни, когато бъдат разгледани по-отблизо. Някои мъже действително бяха убити от ревниви или алчни любовници. Други бяха примамени в нощни часове от хомофоби и убити най-хладнокръвно. Това не са спонтанни актове на насилие, извършителите най-често са част от цяла гру-

па. Жертвата бива примамена на някое потайно място, а след това екутирана колективно.

По-рано в Истанбул имаше цели улици, в които живееха само трансвестити, работещи най-често в проституцията. Днес полицията преследва хора от сцената, при това точно в новия модерен квартал Бейоглу, в който традиционно живееха много трансвестити – както се твърди, за да се почисти центъра на града.

През деветдесетте години този квартал беше част от бързо развиващия се нощен живот в Бейоглу. Всеки знаеше улица Юлкер, тя се намира в квартала Чихангир от градската част Бейоглу. Там беше пиацата на трансвеститите, хората там се предлагаха срещу защита и подредба на отношенията. Убийствата от омраза, полицейският терор и проституирането по магистралите, което е изключително опасно за всички, които участват в него, започнаха да се увеличават, след като един полицейски шеф с лоша слава от Бейоглу нареди да се прочисти улица Юлкер в края на деветдесетте години. Той имаше прякора „Сюлейман с маркуча“, защото след прочистванията нареждаше трансвеститите да бъдат бити в мазето на полицията с твърд гумен маркуч. Този терор беше толкова краен, че напредничавите интелектуалци започнаха да го разглеждат като част от проблема с човешките права в Турция. Имаше демонстрации на солидарност с транссексуалните и трансвеститите, по темата се направиха много публикации. Междувременно тази сцена е част от все по-еманципиращото се движение на хомосексуалните. Но не винаги беше така. Мнозина хомосексуални дискриминираха тази сцена, защото гледаха на нея като на гнездо на проституцията и презираха участниците в нея.

Във вашия роман героят е поддържан, образован, атлетичен, обичащ айкидо трансвестит, който през деня носи мъжки дрехи.

Просто фигура от роман, нищо повече.

Защо Аз-разказвачът и протагонистът нямат имена?

Това е просто игра. Тя не трябва да бъде прекалено определена. Във всяка книга се развива и представя една малко по-различна страна на този протагонист.

От една страна хомосексуалността е социално табу, а от друга страна например артистите Зеки Мюрен и Бюлент Ерсой са суперзвезди в Турция. Те имаха голям успех с инсценирането на своята

различна сексуалност в едно време, по което хомосексуалното движение изобщо не съществуваше.

Това е феномен на източните общества. Разгледайте например традицията на китайската опера, в която мъжете излизат на сцена като женски оперни диви. Те са обичани и обожавани. В нашето османско минало е имало така наречената Диван-литература при османския двор в Истанбул, в която са били възпявани красиви момчета – колко прекрасни са те с дългите си коси, червени устни и фина кожа. Разбира се, това са били момчета за удоволствие. Така както и Сократ, в античната гръцка литература, е намирал секса с момчетата за съвсем нормална част от тяхното възпитание. В Турция, където разделението на половете по традиция се взема много на сериозно, дори и в селата е имало така наречените „Къочек“ – това са певци и клоуни в женски дрехи.

Бюлент Ерсой е действително транссексуална. В младостта си тя се е представяла като мъж и е снимала филми. След смяната на пола си обаче тя се възприема единствено като жена и не желае да ѝ бъде припомняно миналото. Тя говори много по въпросите на дискриминацията на транс-половата сцена.

Зеки Мюрен пък по-скоро е част от тази сценична традиция, един очевидно хомосексуален мъж, който се обличаше в женско облекло и носеше съответен грим. Въпреки това той никога не е бил публично заговарян по въпроси на неговата хомосексуалност. Разбира се, така също той беше и един напълно изключителен артист, неговият глас е свещен за познавачите на турското Санат-мюзиги (класическо турско пеене, Бел. пр.) Никой не позволява той да бъде обиден така лесно.

Но въпреки това всички тези големи артисти са по принцип самотни и това се дължи не на тяхната известност, а на сексуалната им идентичност. Бюлент Ерсой повдигна множество скандали, но Зеки Мюрен живееше по-скоро уединено и самотно. Той умря на сцената, защото умишлено не беше вземал лекарствата си в продължение на два дни: ефектното сбогуване на една самотна звезда. Също и Хюйсуз Вирджин, един прочут кабаретист, живее напълно инкогнито, макар че неговото трансвеститско шоу се посещава от масова публика. Това е традиция.

Как ще се развие сцената в Бейоглу? Там има безброй много барове и клубове, които не си дават усилие да прикриват ориентацията на публиката си.

И да, и не. Баровата сцена в Бейоглу беше възстановена в края на деветдесетте години. През двадесетте и тридесетте години е имало една традиция, която обаче е изчезнала поради Втората световна война, прогонването на малцинствата и миграцията на анадолците към Истанбул. От седемдесетте до деветдесетте години съществуваше една доминирана от мъже кръчмарска култура. И тази мъжка култура беше предимно хомофобна. Разбира се, имаше и места за срещи на хомосексуалисти, но скрити, не както днес. Също и за жените тогава имаше много по-малко възможности за излизане навън, отколкото днес. През осемдесетте години феминисткото женско движение се усили и промени много неща. Преди всичко поради факта, че тук, за разлика от Европа, то намери голям прием и сред интелектуалните мъже. В течение на деветдесетте години хомосексуалните се осмелиха предпазливо да излязат навън, поне като политическо движение. В личната сфера тази тема все още е едно голямо табу. Това противоречие също подклажда една атмосфера на насилие. Хомосексуалните са по-видими, те имат собствена инфраструктура, повечето от тях обаче предпочитат да останат инкогнито. Те се страхуват от реакцията на семействата и обкръжението си. Множество убийства на омразата срещу мъже в действителност са прикрити убийства на честта. Често това е известно и на полицията, която обаче нарочно затлачва разследванията. В актовете все още няма нито едно официално убийство на честта срещу някой хомосексуален. Попитайте обаче съюза на хомосексуалните, „Ламбда“, те знаят за множество причини и примери за такива случаи.

В Убийствата на пророка се появява отчасти и ислямистката сцена, която също не е представена с особена симпатия. Имаше ли проблеми при първата публикация?

Моето издателство отначало се колебаеше дали да публикува книгата. Но за щастие тази сцена не чете моите книги.

Във вашите книги има множество секс-сцени, а също и драстични описания на сексуалност. Предизвика ли това реакции в Турция?

По-скоро бях упрекнат, че моите секс-сцени са прекалено чисти, градски и ориентирани към средната класа. Широко разпространен е предразсъдъкът, че в мюсюлманските общества на секса се гледа като на нещо непристойно. Това е глупост. През седемдесетте години в Турция имаше една цъфтяща порно-индустрия с турски актьори и актриси. И

макар че нямам намерение да им подражавам, все пак бих казал, че можете с нетърпение да очаквате по-нататъшното развитие на това обкръжение в следващия роман.

Интервю: Сабине Кюпер-Буш

Мехмет Мурат Сомер е турски автор на криминални романи, написани в създадения от самия него жанр „хоп-чики-яя“. В момента поредицата се състои от шест книги.

Коментари (1)

- 09-04-2009|Гост - Къочек

Удивително е колко много българи харесват «къочек», без да знаят за трансвестизма при този културен феномен. И в този смисъл – кой ли подозира колко на място са дрехите и гримът на Азис!? 😊

Ах, морето!

Автор: Жанина Драгостинова

Само глупавите мъже и грозните жени останаха в София. Всички други са на морето. Така каза мой познат, поглеждайки ме предизвикателно. На сутринта и той тръгваше на изток. От две-три години не съм се виждала с пари за почивка, но пък все още съм достатъчно суетна, за да не позволя да ме тикат в чекмеджета. Събирам колкото за един уикенд край морето и аз хващам пътя.

– Виж я, Красавицата – казва бавно и провлечено Роси, сочейки с поглед някъде из тълпата на варненското гезме. – Виж я, каква се е скапала.

Красавицата ми е съученичка от гимназията. Роси също. Красавицата си спечели това прозвище, защото се извисяваше над всички, вееше буйни коси и събираше влюбените погледи на момчетата и завистливите на момичетата. Омъжи се за момче от Морското училище, с което отведнъж си уреди живота. И докато ние се блъскахме за жълти стотинки, валутата за нея не беше проблем. Само че години по-късно мъжът ѝ си намери друга и сега времето между плаванията прекарва ту при едната, ту при другата. Понякога моряците също се оказват кофти пичове. За пред града в дните за разходка Красавицата, морякът и детето им излизат по гезмето. Красавицата полага усилия да покаже, че все още е над всички, градът продължава да ѝ се усмихва, но в същото време в усмивките се чете злорадство, че и тя е прецакана като всички останали.

– Скапала се е, нали – повтори Роси повече като потвърждение пред себе си, отколкото като въпрос. – Не знам дали защото остаряваме, или наистина е така, но във Варна всичко се е скапало.

Роси е счетоводителка и има трезв поглед към живота. Работи с бигбосовете по морето и отлично знае как да ги „занулява“, че да не плащат високи данъци. Сезонът тук е само един месец – от 15 юли до 15 август, светва ме тя. За това време всички гледат да изкарат толкова, колкото им трябва да живеят след това цялата година. Богатите са полудели да си

тъпчат джобовете, обаче тя не се страхувала за тях, тъй като можели да си платят лечението и в швейцарска клиника, а за бедните по-добре да не питам. Колкото за туристите, те доброволно са дошли да харчат тук, затова никаква милост. По повечето плажове чадърите са задължителни, но съвсем не от грижа за човека, а защото се плаща. А в плажовете без чадъри, ако отидеш малко по-късно, лежиш на хълбок или стоиш прав. Там местата са разпределени като в гробище.

Водена от носталгията, искам да седнем в „Казиното“ – лицето на Варна от преди години. Роси се дърпа. Има правило, казва тя, че в ресторанти, в които няма клиенти, или готвят лошо, или е скъпо. Все пак отиваме. В „Казиното“, изглежда, са привърженици на разделното хранене, тъй като между салатата и основното ястие минава доста време. Освен нас има едно многодетно английско семейство, сякаш излязло от филм на Майк Ли. Дечицата с дебели, червендалести бузки търчат между масите и крещят с все сила. Родителите, свикнали с терористичните актове на ИРА, понасят всичко напълно спокойно. Със същото спокойствие се отнасят и към келнерите, които се опитват да обяснят менюто, разделяйки думите на срички. Може би пък така българският да става по-разбираем. Кра-ста-ви-ца. Ме-ша-на. Сигурно наистина трябва да си студенокръвен англичанин, да познаваш негодите от работническите квартали, така любими за Майк Ли, за да можеш да се нахраниш в „Казиното“. Аз обаче не издържам. И то се е скапало, както всичко останало във Варна.

– Улиците никога не са били така мръсни – казва ми Роси, сякаш нарочно да налее масло в огъня на накърнените ми детски спомени.

Живеех точно срещу болницата. Възмъжавахме, изграждахме у себе си смелост и устойчивост, като ходехме да надничаме в прозорците на моргата. Най-големите смелчаци ядяха кифла, докато гледаха труповете. Подготвахме се за трудностите на живота. Но едва ли сме очаквали, че един ден ще видим „морската красавица на България“ да изглежда като просната в моргата. И как да ядеш кифла, докато гледаш как я изстискват за един месец, взимат ѝ душичката, принуждават я да върши гаров секс, след това я захвърлят, както направи морякът с нашата Красавица.

Вървя по улица, която по социалистическо се казваше „Толбухин“. Сега там, дето трябва да има табела, е надраскано „Системата е курва, сваля я!“. Дали писмата от чужбина пристигат на адрес Sistemata-e-kurva – Str N 5?

– И после се чудим защо децата ни бягат – заключава Роси. Както ви казах, тя е счетоводителка и има трезв поглед към живота.

Жанина Драгостинова (род. 1962) е българска журналистка и писателка. Дебютната ѝ книга Твоята история. 52 седмици от началото на 21. век събира 52 очерка, публикувани преди това във в. „Дневник“ и сп. „Паралели“. В края на 2006 г. издателство „Колибри“ издава сборника ѝ Моята история. Де е България? .

Коментари (5)

- 08-04-2009|**Гост**

Много hubavo napisano

- 08-04-2009|**Гост**

Много добър текст, валиден за цялата ни държава, не само за Варна. Кратко и точно като диагноза. Много тъжно.

- 09-04-2009|**защо**

Не е толкова лошо, но за мен си е доста досадно когато възприемаш с душата си всяка краставица, табелка, чадър и откриваш дълбокия смисъл на това, че чадърът не се е родил телевизор.

- 13-04-2009|**Гост** - обичайния мърморко

Добре, изпрати и ти нещо, което сам си сътворил.

Да видим какви отзиви ще събереш.

Тук в коментарите го пусни, може пък да си неоткрит гений и да те опознаем по-добре.

Хора като теб, които не спират да мърморят, заслужават да бъдат окуражени. Лошо е това, че никой не ги забелязва.

Ще публикуваш ли нещо, да помогнеш на Златко Енев да развива автентичността на сайта или само ще си мърмориш по инерция?

- 15-04-2009|**защо** - Re – обичайния мърморко

Благодаря, интересно е да разбереш какво мислят другите за тебе! Вярно, че обикновено съм недоволен, но защо да пиша, че съм съгласен с автора, нали той вече е написал какво мисля? Това, впрочем, е нормалното четене, другото е преживяне. Би трябвало да се радваш, че ти давам възможност да изпиташ това чувство, а не да мърмориш: «Аз моето съм си го изчел». Иначе, ако имах достатъчно мозък да напиша нещо по-добро, щях да го напиша и без да ме поощряваш. Между другото, подписах само 3-4 поста със «защо» и ти очевидно си запомнил всичките. Може би имам някакъв талант, поне в тоя жанр. Ще взема да се активизирам, а Златко Енев може да ми издаде събрани съчинения, да четете отзивите.

Политиката и горделивата нетолерантност

Автор: Станимир Панайотов

Ето няколко конкретни медийни последици на едно привидно изолирано малцинство в България – гей-лесбийското, последиците на 20-годишния днес конденз: години, през които трябваше да изживеем ведно процеси на Просвещение, Модернизация, западняшка индустриализация и еманципация. Към тях добавяме евроинтеграцията, „прехода“ и „края на прехода“. Един от резултатите: медийна търговия с омраза, нетолерантност, безотговорно говорене и имитативно разграничение на позиции. По-лошо: параречеви арбитраж срещу самия модел на позитивната свобода. Просто един частен случай на изместване на политическия еманципаторен ангажимент на държавата вътре в българуваното гражданско общество (и без това експроприирано от държавния проект благодарение на филантропния западен капитализъм)? Общество, превърнало се в скачени съдове от банализирани, ежедневни демонизации? Ето за какво става дума: медийна търговия с неравенство и една горда, „потискана“ от евросинхонизацията нетолерантност, от една страна, и медийни игри с (отказа от) представителство, от друга:

1. 01.04, Лора Крумова, „Часът на Милен Цветков“. Ден след оповестяването на доклада на Европейската агенция по основните човешки права към Европейския Съюз (31.03.2009 г.), озаглавен **„Хомофобия и дискриминация на основа на сексуалната ориентация и джендър идентичността в страните-членки на ЕС: Част II – Социалната ситуация“**, предаването решава да покани експерта по неравенства Боян Расате, едва ли, за да отговори на въпроса „Има ли дискриминация срещу ЛГБТ хората в България?“. Пропускаме поредния медиен наряд, назначен на Станков: Крумова постигна невиджано ниво на надмогване на оригинала Цветков, сипейки квалификации от степен „кенефни графити“. В допълнение към което Расате и подопечения му черноризец получиха възможността да обяват скрепването на нова и „далеч по-силна“

анти-гей коалиция: в национален ефир беше обявено, че тази коалиция ще нанесе много по-големи вреди, отколкото на гей парада предната година. (Припомням: молотовки, бутилки със сярна и пирони, боксове...). В шеги и закачки Нова телевизия стана недвусмислена трибуна на директни заплахи¹.

На 02.04 в личен разговор с мен главният редактор и сценарист на предаването Иво Тодоров ми съобщава, че още не е гледал предаването и не знае какво точно се е случило... Осведомен съм, че идеята на предаването е била точно обратната на резултата: то е трябвало да бъде в „наша“ полза...

Пак на 02.04 наскоро създаденият Български Активистки Алианс изпраща писма до MTG, собственик на Нова, шведски медии, български медии и до самата Нова телевизия, искайки официална реакция, публично извинение и разясняване на случая. (Тази реакция трябва да се разгледа и през факта, че предаването не е външна, а собствена продукция на Нова.) В деня, в който пиша тези редове, единствената полуофициална реакция е излязла на 02.04 в кратко каре в „24 часа“ с пиперковото заглавие „Гейове се сърдят на Лора“, от където научаваме, че Лора има приятели хомосексуални и не разбира с какво точно е обидила гейовете... Докато тя си общува с тях, явно всичко ще е съвсем наред... За лесбийките – не знаем. (Днес, 09.04, Лора Крумова е дала изявление пред vsekiden.com, в което няма ни най-малка следа от осъзнаване на поне 2 проблема във въпросното предаване, далеч надхвърлящи публично унижение на ЛГБТ хората, както и на изпратените писма от БАА до Нова и MTG: <http://www.vsekiden.com/?p=48914>.)

2. 26.11.2008, „Здравей България“, Нова Телевизия, водещ Лора Крумова. В пряко предаване Радослав Стоянов – Сталик (гей активист) и Илиия Марков (БСМ) дебатира с Огнян Герджиков и Татяна Дончева по телефона относно проекто-текста на Семейния кодекс във връзка с узаконяването на еднополовите съжителства. На тезата, че в репрезентативните демокрации гласът на мнозинствата често не съумява да защити интереса и правата на всички и обществото е склонно да подценява и отхвърля правата на малцинствата (като „специални“, а не равни такива), Татяна Дончева се противопоставя на примера на Стоянов с влаковете за

1 Пълен запис на предаването, както и повече информация в реакция на него, може да бъде намерена в блога Girls Gone Wise: <http://girlsgonewise.wordpress.com/2009/04/02/plashehsta-proqva-na-omraza-i-vrajdebna-rech-v-nova-televizia>.

евреи възмутено. Нещо повече, оригинално ни цитира „Произход на семейството, частната собственост и държавата“ на Енгелс и ни го препоръчва като референция за разбирането на това защо и как не можем да променим Семейния кодекс в полза на еднополовите съжителства днес в България. Че това е най-аналитичният и ползван труд, основополагащ за първата вълна на феминизма, а не манифест на патриархалността, няма никакво значение. Татяна Дончева приоретизира социалните неравенства и смята, че има много по-големи социални проблеми в нашето общество от регулация на еднополови съжителства. Че в момент, в който законодателят е на път да промени Закона и е нужно да изследва обществените промени, процеси, нагласи, също няма значение: икономически детерминизъм и исторически материализъм се синтезират по телефона в ефира на Нова, за да защитят интереса на Мнозинството.

3. 21.03.2009, „Темата на Нова“, Нова телевизия – еднополови съжителства. Огнян Герджиков заявява, че приемането на еднополовите съжителства ще „взриви общественото мнение“ и че „струва ми се, моят глас изразява този на мнозинството българи“. Казва го в допълнение с изказването си от октомври 2008 г., че на тези „екзотични“ връзки не може да се дава приоритет поне в близките 30 години. Че държавата се е оттеглила тотално от ангажимента си да медира вътресоциални напрежения, да ги разтваря и регулира в политически и юридически процеси, по-отчетливо не може да бъде заявено.

4. Изправени пред неспособността си да интерпретират обществото като нещо цяло, като флуиден и разнопосочен феномен, на 11.03 в Комисията по гражданско общество и медии постъпва предложение за включване на понятието опазване на „обществен морал“ от Владимир Дончев (БНД) – приемането на Закон за лобизма се оказва и протекционистки народнически акт. Няма да говоря и да споменавам колко неуместно е това в държава, разчеквана от етнокултурната си генеалогия – най-малкото понеже това само по себе си не е нещо, от което аз самия бих се гордял. Не това е, което ме прави българин, ако въобще нещо ме прави. Част от това, което ме прави българин, е всъщност това, че никога не съм имал избор да не бъда българин, както това, което ме прави хомосексуален, също е липсата на избор да бъда това, което съм¹. Казвам

1 Точно обратната теза упорито се опитват да ни натрапят отвсякъде. Тази фалшификация има най-малкото псевдоюридически характер що се отнася до понятието за „волята“ в правото и медицината.

това за избора, за да подчертая факта, че хомосексуалните хора (много преди да бъдат разглеждани като юридически субекти) определят себе си по един донякъде осъзнат и донякъде ироничен за собствената си общностност начин през това, което те не са – не са хетеросексуални. Това променя гледната точка към света и хората около теб самия по много превратен и трудно споделим начин. Оттук всеки разговор за личната неприкосновеност, сексуалността и идентичността може да се превърне в атака срещу съществуването на самата идентичност, а нейната политизация прилича на слон в стъкларски магазин. Но хетеросексуалните хора също са това, което са, благодарение на онова, което не са – но ако го осъзнават, то е на по-късен етап от живота им и, ако просто не са вътрешно способни да превъзмогнат хетеросексуалната стигма, наложена (от тях) над тях самите, в зависимост от своята социална среда, са склонни на около 4 варианта на допълнителна себеидентификация: непрекословното самодоволно и агресивно отхвърляне, лицемерното полутолерирание, възрадостното самозаблудено съпреживяване на другостта, формализираната и учтива търпимост... Тук някъде се появява и неучтивата – и горда поради това – нетърпимост. Ако я наречем нетолерантност, то ще е за да я посочим политически.

А прогресивно-либералните продължават да стоят в мълчалив ступор.

Встрани от мълчаливата демократичност на това общество, медитиращо върху медийния си разум, това, което обединява тези примери е сливането на ослепителна приоритизация и детерминизъм на социални и човешки права и отказът от репрезентация: това в държава, в която презрението към политическата класа е станало дотолкова баналност, че изглежда странно лесно мнозинствата да се обединяват – и то на привидно безпартиен принцип. Защото, както каза скоро списващата блога openlyfeminist.com Петя Кирилова-Грейди, „който политик не са питали, той не се е оказал хомофоб“. Това, което ги обединява, е и една матрица от надполитическо защитаване на възпроизвеждащия се суверен-народ и един дълбоко объркан модел на свобода на словото, който отстоява, че всеки глас може да бъде пуснат в публичността (без това да я отрича). Надполитическото, суперпротекционистко хетеросексуално мнение за живота на нехетеросексуалните доби своята най-самодоволна форма именно в деня на шегата, но и понеже от Нова телевизия не се сетиха да си направят самоотвод във връзка с това, вече е незабавно

необходимо да се вземе юридикзма в ръцете на тихите дипломатични мнозинства. За съжаление, истинският път е да се върнем към един основополагащ юридикзъм, за да си изясним смисъла на правата въобще, а после на равноправието – с целия си скепсис към либералния хуманизъм, под чиито универсални заблуди следва да се съгласяваме с равните условия на достъп до каквото и да било. Просто само така можем да държим отговорни елементи от публичността, които използват „диктатура на малцинството“ (съмнявам се в познанията им за понятието на Цедербаум) много преди малцинството да добие самосъзнанието си – да не говорим за равноправието, което вече е основата на прогонените извън политиката нетолерантности. Тези нотелерантности са горделиви именно с това, че не могат да имат нещо общо с политиката в България. Поне засега.

Стигнахме максимум на ситуацията, в която хетеросексуалната мобилизация е на път да докаже, че най-лесният начин за политизация е именно негативният път на себеопределянето – аз съм това, което не съм. Гласувай за нас или гласувай срещу себе си. Не гласувай и ще гласуваш срещу себе си. Спаси семейството. Спи ли семейството някога въобще?

Другото, което обединява примерите, е натурализираното пресичане на границата: или това, за което Нова телевизия ще трябва да понесе отговорност, е първо в това, че несъзнавано (?) и непрофесионално поема политическа отговорност за проблематика, която се преструва, че просто отразява. (Изказването, цитирано днес на 09.04 недвусмислено изразява това: нещо повече, тя дори не говори от името на телевизията, за която работи, а свежда поведението си до причинно-следствената логика на „педерастки номера“.) Тази отговорност се корени и в проблема, че, макар и не самотна в това си занимание, през последните две години Нова успя да наложи един вътрешно-достигнат „себерегулиращ се“ модел на затворено производство, капсулирано в самата телевизия през риалити-шоу формата, в който няма никаква необходимост медията да се обвързва с външни на нея репрезентатори, експерти. (Тук позоваването на „госта“ би било просто шега. Не е нужно да гледам Нова всеки ден, за да видя, че ПР-ите на точно тази телевизия просто имат мини-диаграма от контакти.) Това бе отразено и в липсата на отразяване на произволните параморалистки искания от политиката към гражданите като „обществен морал“ – не си спомням някой да се заинтересува

от това предложение (освен гей активистите, предварително споменати като депримиращи), което беше прието набързо от същата Комисия и което, ако бъде прието от следващия Парламент, ще ограничи много широк спектър на себеизразяване в процесите на застъпничествата от тук насетне, а делото, което ще бъде заведено срещу държавата в ЕСЧП ще се проточи и в тази времева дистанция не виждам как mainstream-медиите – освен ако в някой пристъп на разум не решат да спазват подписания от тях Етичен кодекс – няма да банализират двойно едно оскъбление към самото общество: като го посочат като патриархално и като го предупреждават по чисто конотативно-присмешлив начин да не бъде прекалено либерално.

Строго казано, този модел на производство е изместен вътре в медията „търговия“ с нейните персони-продукти или още по-точно: шев, кройка и пране на хора-стоки, чиито гласове биват рекламирани както на езика на малцинството, така и на този на априорните безвъпросни мнозинства. В случаите, в които тези говорещи (напомням в случая: по договор с Нова) хора-стоки откажат да говорят, не могат да бъдат нито компетентни експерти, нито просто риалити-екземплификации на „човешката“ телевизия, когато сериозността го изисква, ни се поднася телевизията на най-лошото: извършва се краткосрочен внос на политики. Но вносът на политически експертни гласове е наложен диапозитив върху това производство, в рамките на което всеки човек-стока-глас има своето политическо псевдо-„друго“. В деня, в който пиша това, Татяна Донева е назначена за звезден репортер на Нова за следващата седмица. Единствената граница, останала между медията и политиката, е степента на прозрачността на метаполитическия маркетинг. Тя обаче бива допълнена от един феномен във връзка с бдителния вектор на закрила на суверена: както ни напомня Бъроуз в есето си „Границите на контрола“ (1972), в стратегията си да овладява социалните недоволства и покушения срещу себе си, властта умело прибегва до „защитата от защитниците“:

„Това е още една задънена улица на контрола: защита от защитниците. Хитлер сформирал СС, за да го защити от СА. Ако беше живял достатъчно дълго, въпросът за защитата от СС е щял сам да се опостави.“¹

1 William Burroughs, „The Limits of Control“, in: *Semiotext(e)*, III.2/1978.

Тук обаче под „властта“ разбираме онова, което днес парадоксално може да властва именно защото не може да участва във властта поради конституционните ѝ и себезащитни механизми, а под „защитниците“ можем да разбираме активистите. Самата „защита“ започва да добива вид като примитивен, едва ли не репресиран вождистки национал-хуманизъм. През иначе параноичния поглед на Бъроуз можем да се запитаме не сме ли подчинени днес по един неудачно смешен, досадно антиинтелектуален, но всъщност достатъчно суверенен-без-да-е-суверенен начин на делегитимация на активистите и активното гражданство като създадени от външни на суверена либерализиращи сили? БХК са платени юридически тунеядци... Гей-активистите са (платени) адепти на прогниващата Запада хомосексуалност... Сякаш либерализиращите сили като активизма днес трябва да се разглеждат като граждански регрес, една преиграна прекомерност в разрез с либералната политическа стратегия?¹ Стратегия, която е просто формална псевдо-европеизация? Не е нужно да имаш въобще политическа принадлежност, за да лобираш за омаломощаването на една социална група – точно обратното. А ако я притежаваш, със заемането на празното място на нетолерантността си гарантираш нещо много луксозно – надполитическа идентичност. Даже толкова по-добре, ако нямаш такава, или пък ако успееш да мислиш надпартийно приоритизацията и мениджмънта на социалната тежест в противопоставка на „пожертвания“ не само политически, но и ценностен национален приоритет. Това, заедно със съчетанието на делегитимациите на гражданската инициатива и проституиращата рейтингова телевизия, която приближава политическото тяло все по-близо до микрофона като легитиматор на всекидневие, ето това наистина заприличва на затворен модел на производство: даже не е нужно да си политически субект, за да мобилизираш политическото. (Част от позо-

1 Искам само да напомня, че тезата за разпада на западната цивилизация (Рим) от хомосексуалността кръжи около и отвъд политиката на идентичността от поне 10 години насам и сега ще покира наистина с пълна сила, тъй като все нещо ще трябва да измести и облекчи икономическата криза като залагането на карта на ценността на индивида и погубването на личната инициатива – крайнодесните просто не могат да осъзнаят каква услуга правят на всеки един настоящ и отговорен в условията на икономическа криза политически естаблишмънт. В момента можем само да предполагаме до каква степен отново ще ни се налага да обясняваме, че данъчната система на Източната и Западната империи след Флавий Теодосий, не хомосексуалността, обезсилва една империя, поела пътя на себепоглъщането си през унищожаване самия суверен данъчна тежест.

ра Расате се корени именно в това. Част от позора Расате е и в това, че вместо да диалогизираме с парламентарни комисии, се налага да водим двойна борба срещу ламята на медийния капитал, чиито ноздри вонят на пари по един количествен начин. Позорът Расате е Позорът на българските медии.). В съчетание с икономическия детерминизъм на „главните проблеми на обществото“, който занижава важността на жизнените проблеми на човека (сякаш те са изолирани от политикономията), политиката на медиите към дискурса на толерантността (обикновено представен като статистико-юридически феномен и натиск върху вече доброволно отдадени части от националния суверенитет) се превръща в двойна машина: за „видимост“ и за производство на поляризации, медийно производство, което дава директно в ръцете и умовете на политическата класа готови, прясно размразени позиции, а оттам разпределението на рейтингите е въпрос на отстояването на една горделива нетолерантност, съблазнителна именно с това, че няма място в (евро)политическия процес въобще. Тук въпросът към медиите относно самообслужващия се цикъл на произвеждане на хора-стоки и принадлежните им поляризации е чисто библейски – защото този цикъл благославя политическите репрезентатори с най-сигурното средство за съблазнително-харизматична политика: поставянето на самата политика под въпрос във време, в което политиката съществува чрез най-големите си грехове – аполитизацията и деполитизацията. (От ангажиране с последната самата политика отдавна се е отстранила, което прави анализа на ролята на медиите далеч по-усложнен.)

Може би трябва да съм много наивен, за да мисля за медийна политика. Ако е това, то тя е по-скоро злоумишлена пералня на обществените мнения, изпрани с омекотителя на политическия репрезентатор, за да миришат поне на някаква форма на „истината“. И нека към това да прибавим контраста, че само допреди няколко години медиите още не бяха осъзнали, че могат да изкарват пари от проблемите на ЛГБТ хората. На практика нямаше среден вариант на представяне. Днес вече няма сериозна медия, която да не акцентира на „различието“ и „многообразието“ еднакво скорострелно на времевите срокове за хармонизация на националното законодателство с „така го правят хората в Европа“. И сякаш няма нищо парадоксално в това, че на Расате (тук това е просто едно име) се позволява да премодулира дебата за равенството въобще под знака на манифестирано насилие срещу „насилието на малцинството“.

Това насилие-над-насилието все по-малко изглежда като проблем на политиката точно защото не е политика на разрешаване на проблема, а се цели в унищожаване на проблема (Endlösung). По-конкретно в случая със социалните права на хомосексуалните, поради системния отказ от диалог на политическата класа с гей-лесбийското движение, медиите канят примати на антихуманизма като Расате, вместо да изберат да не покриват проблема (наистина, кое ли е по-коректно?), тъй като щом активното гражданство не може да постигне диалог, то медиите ли ще му го доставят? (Резултатите от малкото опити в тази посока са разочароващо предсказуеми.). Това е всъщност самото „покрытие“. Не, че няма други, образовани, хомофоби, расисти, негационисти в тази държава, както и извън-малцинствени поддръжници, но самите експертни гласове вътре в и около активизма не са търсена стока – май отново заради възгледите на симулацията „риалити-тв“ като висша форма на народна, на практика паравоенна телевизия. А ако експертните гласове са търсени, готовността за и условията на дебата са някъде между „Гейове се сърдят на Лора“ и „в крайна сметка ,педерастки номера‘ е залегнало в разговорния ни език като нарицателно“. Всичко това също така нямаше да е възможно без това, че анти-системното, сиреч несъгласното, говорене, гражданската гледна точка от 2005-та насам беше превзета от атакистите и превърната за масовото съзнание в нещо средно между образ на някаква вносна луксозна метаполитика (metapolіcy, за да съм по-точен) и подопечна категория на европейската хармонизация на ценности и закони, свързани с равенството. Делегитимацията на равенството активно се извършва чрез политическата приоритизация на неравенствата чрез посочване на съвременността на един проблем на количествен принцип без никакво позоваване на предстоящ дебат. Тази атакистка апроприация превърна необратимо гражданското в народническо; причините за нея са още по-сложни и тук медиите наистина станаха първа власт. А самото контра-status quo, а не просто антиправителствено критично говорене се превърна в политическо ноу-хау на крайната десница, като истината е че мас-медиите им подариха тази апроприация докато правителствената власт отказваше (до изборите през 2005-та) да провиди извращаването на социалното недоволство като изместена в самото общество агресия, която доби политическо представителство като политическа ревизионистка платформа на самата демократичност

на прехода: прочее, това представителство е единственият идентичен на себе си процес, който е крайно време да признаем за политически.

„Човешката“ телевизия заема безобразни антихуманни размери и вече легитимира нещо повече от наказуеми действия (като словото на омраза) – рекламата и маркетинга като телевизионно време в една апатична паражурналистическа служба: маркетингът и времето за реклама като политика на медиата, като метаполитика. Ето това е телевизията на най-лошото: всички репрезентации са верни, всички те са политически верни. Освен тази репрезентация: в моя живот и в живота на много други не/еманципирали се личности е интегрирано толкова насилие, че или може да се говори отвъд него, или се остава при него: и в двата случая, за бъде то признато и санкционирано, поне докато искаме да сме свободни и граждани едновременно. Залогът е много голям и тук няма „среден“ („защитен“) вариант като този на анти-политическата политика на горделиво нетолерантните.

Станимир Панайотов (1982) е завършил философия в Софийския Университет. В момента е преводач на свободна практика.

Коментари (17)

- 09-04-2009|**защо**

Ти искал нещо нас каже, но нас тебе не чул.

- 09-04-2009|**Златко**

Драги „защо“, опитвай се моля те да придаваш малко повече съдържание на коментарите си, от празнодумци особена нужда нямам тук. Разбираш ли какво точно се опитвам да ти кажа, или не?

- 09-04-2009|Гост

Много навременен и важен текст. Има ли вариант негова версия да стигне до по-масова медия (Дневник)?

- 09-04-2009|Гост

Много навременен и важен текст. Има ли вариант негова версия да стигне до по-масова медия (Дневник)?

- 11-04-2009|Гост

Текстът може и да е важен, но съвсем не е навременен ☺

- 12-04-2009|Серкан - за гадателя Герджиков

Щом Герджиков казал, че в «поне близките 30 години» не може да има официални еднополови съжителства, то доверявайки му се в гадателските способности заключавам, че в «поне близките 30 години» България няма да стане държава уважаваща себе си.

Българските политици са страхливи и объркани люде, незнайно защо мислещи си, че хората все още не могат да сменят географските си ширини и да премерват поглед с другите народи.

Аз пък мисля, че Герджика ще бъде опроверган и ще доживее и той самия ден, който не е очаквал. Времената станаха много динамични и политическите динозаври скоро ще бъдат изметени от раз.

- 13-04-2009|Гост

Авторът е изписал много наукообразни и засукани изречения, чиято цел е само една – да ни убеди, че ненормалното не само е нормално, но и че ненормалните сме ние, които не сме обратни. Ами нашите права, на хетеросексуалните? Тях кой да защитава? От кръсците на обратните ние не можем да кажем нищо. Нямам нищо против това всеки да е какъвто иска да бъде, но агресивната демонстрация на патологични отклонения в сексуалната ориентация, че и нечувана наглост да се иска узаконяване на тази патология вече ми идва в повече. Тъй че – по-кратко господа! Не можете да ни убедите, че ненормалните сме ние, а не тези, които си хвърлят семето там, откъдето им излизат фекалиите!

- 13-04-2009|**Петър Маревски** - за агресивната неграмотност за анонимника, написал горния пост, всичко що е извън крехките му възможности и предубеден поглед ще е «научнообразно». агресивни драскачи, налагащи «единствено вярната» си теза се срещат във всички форуми. защо тук да е различно? !

текстът на панайотов само привидно се върти около хомосексуалните и поставя далеч по-важни въпроси и изводи.

- 15-04-2009|**Гост**

Хомосексуалността не е патология... Както и мекият изговор не е диалект, а начин на изговор. Не е патология... Но все пак – «От крясъците на обратните ние не можем да кажем нищо.» Особено от тези, дето се правят на обратни.

Авторът трябва да си оправи пунктуацията. За запетайката и точката става дума. И мисълта, която трябва да е ясна и точна, за да внушава и да не тежи, когато се чете. Другото – времето ще покаже.

- 21-04-2009|**Гост** - коментатор 7

Коментатор 7 без име верно си е изпуснал фекалиите в сайта. От което се подразбира, че той не прави анален секс със съпругата си. Обаче много други мъже правят и затова си мълчат. Защото разликата между мъжко и женско дупе е почти никаква.

Аман от необразовани хетерастри, които държат да ни удостоят с неинформираните си мнения.

- 21-04-2009|**ЪМХЪМ...** - ха-ха

българските бай-ганъовци са известни с това, че посягат на жените си. А после връзват кусур на гейовете. Изпечени лицемери са, брей!

- 23-04-2009|**Smaragda**

Всяка четвърта жена в България поне веднъж е била обект на домашно насилие от страна на своя партньор. Мачизмът и агресията към другия пол е всъщност полуосъзнат хомосексуализъм.

Бисексуалността, или женското и мъжкото начало, са заложили във всеки човек. Справка психологията на Юнг. Човешката личност притежава мъжки и женски качества. Несъзнаваното на мъжа съдържа женска личност – Анима, а на жената мъжка личност – Анимус. те ни

формират в детството, те ни информират и деформират, когато самите те, Анимусът и Анимата са деформирани. Много рядко се интегрират хармонично в личността. В западното общество женското начало у мъжа е системно пренебрегвано, изтласквано, отхвърляно. За балканските нрави това е особено подчертано още от детството – изкривяването на детето – «мъжете никога не плачат».

« Не е лесно да анализираме човешкото поведение, което непрекъснато се колебае между мъжкото и женското, линейното и овалното, социалното и дълбоко съзидателното, повърхностното и действащото... И наистина хармоничното вписване на Анимата и Анимуса в духа предполага известна маргиналност, възприемане на нова гледна точка, откъсване от старите предразсъдъци, според които всеки пол е застинал в една единствена роля; предполага също да направим преоценка на личността си, като осъзнаем цялата нелепост на поведенията «мъжки» и «женски».»

Пиер Дако „Психология и вътрешна свобода“

- 24-04-2009|Гост - НОРМАЛНАТА човешка психология

В училище се изучава ботаника, зоология, биология и анатомия. Не е нужно да се цитира психолог, защото още в ПЪРВИТЕ СЕДЕМ години нормалният човешки индивид получава знания за природата и себе си! В социалното общество се поднасят различни МОДЕЛИ на поведение, от които всеки може да избере за себе си без да го натрапва на останалите. ДЕМОКРАЦИЯ НЕ Е еднозначно с АНАРХИЯ!

- 24-04-2009|Пффффффффффф. - АБЕ КАКВА НОРМАЛНА ПСИХОЛОГИЯ??

Като ти е «нормална» психологията, защо във Вулгария няма равни права за хомосексуалните? Кой на кого си натрапва хетеросексуалността като гласува дискриминиращи закони????

В училище се изучава това, което е изгодно за хетеросексуалното статукво, защото учебниците се пишат от хомофоби българска марка. Ай мола ти са, не са прай на ударен!

ТИ си източника на анархията, защото си пробутваш хетеросексистското мислене.

- 24-04-2009|Гост - за нормалната човешка психология и още нещо.

Психологията е самостоятелна наука, каквато е зоологията, анатомията, ботаниката. Тя не може да се интерпретира в домашни условия и да бъде критерий за начина на живот за всички хора. Психологията не е мръсна дума, а търсене на съгласие в необятното човешко общуване, разбиране, човечност и неосъждане. Към нея не може да се отнесе определението «нормална», защото и математиката и физиката не могат да се определят като «нормална» и «ненормална». С малко отклонение от темата, училищните психолози в българското образование, уж са необходими, но ги съкращават първи, както и педагогическите съветници. През това време насилието между децата в училище е факт, спада и възрастовата граница на зависимите от дрога, алкохол. Проследете статистиката за деца, подложени на домашно насилие, деца жертва на трафик.

Не първите седем, а първите четири-пет години вече са решаващи. В тъй нареченото «социално» общество моделите са сбъркани. Ограничава се вътрешната свобода на избора още от ранна възраст. човекът е личност още като дете, но първата работа на обществото е да не я зачита и да я моделира по свой образ и подобие. То страда от криворазбран алтруизъм, изкривен национализъм, придружени с фалшива толерантност. Криенето на главата в пясъка не е решение. Особено в България. Какво значи «нормален човешки индивид»? Кой, как и по какви критерий определя тази му нормалност?

Човекът е роден свободен да се самоопределя. Всеки е една вселена. Възпитанието е полезно само когато възпитателите са хармонични със самите себе си, в пълния смисъл на тази дума, личности, зачитащи свободата на другия. Детето е дар, а не поле за експерименти и нерализирани родителски амбиции и реванширани комплекси. Всеки е свободен да го осъзнае. Иначе се трупва агресия и негативизъм и винаги резултатът е пагубен, дали за самата личност, дали за околните и техните социални клишета.

« Струва ми се, че за човека, който смятам, че съм не съществува състояние на пълно осъзнаване. Най-главното е резултатът. По-съществени са направените по пътя открития.

Осъзнаването е просто път към нови въпроси, към нови преоценки. Неуморимата им последователност отразява развитието на дръзката

история на едно начинание, което предприемаме не просто за да оцелеем, а за да живеем в сърцето на живота.»

Жак Саломе

- 24-04-2009|**Гост** - жак саломе
евала.

- 02-05-2009|**Запознат с матрицата**

Да специалност Философия в СУ бълва точно такъв типаж момци – като детето Станимир и като чичо Златко – от кой малък провинциален град дошЕл в София. А, от Преслав – роден град от селски тип на фолкдивата Преслава. Там им поръзмътват главите бат сашо, бат цочо, бат гошо, бат валери и... ето тук резултатът.

България на три води

Автор: Антон Терзиев

„Никой не знае повече от всички нас.“

Датска поговорка

Привет гълъбецо! Станиии-до-маа-кине, по-срещнии-меее, айде както се казва, чампара-лумпара. Колата въвн твоя ли е? И на мен ми трябва нещо така, да ги обикалям. Три-четири си имам, не само в Гуцал и в Долна Баня също, но без превоз любовника не може, макар че кажи ми, кой днес умира от любов? Времето ни е универсално. И горивото ни е универсално. Сядай, каретата и карданките да починат малко, сядай. Знаем, че живееш в София, как откъде, сега цяла България живее в София. Хубаво, че си Антон, аз пък съм Константин, това ще рече Константин Философ, Константин Велики, че и малко нещо Айзенхауер, чампара-лумпара. От черното рогче ли слагаш? Може, всичко е точно, проблеми нема. Тук аз ги научих, селяните и англичаните на това за рогчето. Влизам при Славейко в „Аре, картофите“ – убаво кат тва място, заради на Славейко жената му е името – така си общува с клиентите, а Славейко живее там дето е простряно знамето ни, до чаршафите, не, от твоето място не можеш го види, после, като излезеш, тя Славейковата не го маха изобщо, два-три пъти го изпере в месеца и толкоз- да си стои на тела, та влизам аз при Славейко веднъж и се правя на улав, малко нещо така на шпионин, ха-ха, разбираш ли, ей така сядам си напълно свободно и независимо на една свободна и независима маса, с ръка на ухото разбира се и го чувам тоя рижавия, англичанина де, да вика Славейко, маха му с ръка по-точно, Славейко вика – тоест маха, сипи едно, рогче вика, на чист български език бе, заклевам се, няма шест-пет, чампара-лумпара. Аах, ти ли бе, викам му аз, Пол-Сол-Мол ли си, щом е така, мосю Бемол, отсега нататък ще взимаш и на мене, ясно ли е? Не си ми ти кривата слива в двора да те облагородявам аз тебе, просто ей така. А колко къщи купиха англичаните, тц-тц, не стига че без пари ги купиха, ами и любезни, всеки ден като

ме срещнат – добър ден. Излез следобед, виж ги, по двойки ходят, около старото читалище и банята, всичките все големи хора, кой е по-големия, това е жената, по това ще ги разпознаваш. Пораснали хора – хора големи, да ги поживи Богородичка. Та за рогчето, то и в другите винаги съм казвал, има грозде, грозде има, не е да няма, ама не можем им отвърна – скъпо е, затова нека си прием от нашто, сиромашкото. Като леехме циментовите плочи на щрасетата по Виена-Миена, да не мислиш, че пиехме нещо друго? Слушай, ти вместо да ми взимаш интервю сега, вземи ми по-добре едно мезе. Сладка работа е твоята – писането, седиш си на едно място, а тоолкова много неща ти се случват! Това, дето ми го слагаш от нашето ли е, защото планинците вече не правят сирене, правят пари. На първо място по културен туризъм, ако успеем, да се движим успоредно, битиви го каза. Слушай Айзенхауер гълъбецо, слушай, за да не сбъркаш – пий ракийте винаги една след друга, ето така – да се съюзяват!, чампара-лумпара, разбираш ли? Затова на хората тук погледа им е отворен, така широко. Дръпваш му едно хубаво през нощта и на сутринта рано-рано си свеж, свеж като кукуряк. Никъде другаде го няма това! А хоризонта се разширява, много се разширява гълъбецо, чампара-лумпара. Ето това е, Европейския съюз – всеки да си знае рогчето, всеки да си знае формуляра и всичко да е точно. Аз в Европейския съюз съм влязъл така – с последния вагон, с последния влак и с широко отворени очи. Да. Аз съм си дестинацията, друго не ща. Всичко винаги ми е пет-шест, точно в десетката, шестица по скалата на Рихтер. Има един момент, когато си казваш, ебал съм му майката и преминаваш, това е. Никой не може ме извади оттам, даже и братовчедката, оная там в дъното, дъртата бандитка, гледай я гледай, а, какво ще кажеш, януари влезе в деветдесетте, а е като черноземната глина горе на разклона за Самоков – и възките не щат да я ядат, ти я хвърляш през прозореца, тя си допълзи обратно пак където тебе, чампара-лумпара. Живота и е писан на рецепти за баница. Яйца-лук-сирене – сирене-лук-яйца – и така почти век. Много рецепти – много живот – много банници. Да, още малко и ще си вляза във формулата аз, само почакай, за да няма конфуз, щото кой друг е шеф на Мад’ен България а, ха-ха, нали така? Хайде, наздраве гълъбецо и Богородичка да ни поживи, вяра им индианска.

(Разказът е публикуван във в-к „Сега“ 21.04.2007г.)

Антон Терзиев (1977) е писател и художник, работещ в България.

Автор на книгите:

Всичко е включено в цената — сборник разкази, изд. Жанет 45, 2012

Местни герои — сборник разкази, изд. Сиела, 2010

Ърбан йога за начинаещи — сборник разкази, изд. Сиела, 2009

Никакъв портрет за художника — стихосбирка, изд. Жанет 45, 2007

Носител на наградата за съвременно изкуство БАЗА, 2010;

Голямата награда на конкурса Рашко Сугарев, 2007

Две отличия в конкурса Златен ланец на в-к Труд, 2006, 2007;

Наградата за дебют на RFI, 2004;

Включен в *50 International emerging artists* на сп. Contemporary 2006.

Повече за автора на antonterziev.com

Коментари (20)

- 10-04-2009|Гост

Защо не прави тухли и керемиди, а готви такъв турлю-гювеч. Не става за ядене.

- 10-04-2009|Гост

На мен пък ми е много вкусен! Оригинално, свежо, без преструвки и претенции, с истински усет за „народния говор“. Давай все така, Антоне!

- 10-04-2009|Гост

Ако ненормалните и алкохолиците са народа, това е народен говор. Те комунистическите «творци» примираха за «чешитите», гладаха ги в устата и все чакаха да отронят някой «бисер». Караха така, докато нор-

малните спряха съвсем да четат български автори. Защото трябваше да се произвежда някакъв литературен ерзац-за истинските работи не можеше да се пише. И 20 години след дворцовия преврат това нещо продължава. Младите и те се включиха.

- 10-04-2009|**Златко**

Ами то човечеството, господине, открай време се е прекланяло пред мъдростта и опита на ненормалните и алкохолиците – като се започне от първия и най-голям алкохолик от всички, самия Дионисий, та се премине през какви ли не опиянчени и мъдри фигури като Фалстаф, Сирано или Брик (от котката върху горещия покрив), чак до повече или по-малко комичните, но въпреки това симпатични фигури като най-различните каубои-пияници из модерното кино. Само еснафите и дребните духом се страхуват от „чешитите“ и „алкохолиците“, господине, но това е не защото на тия последните им липсва мъдрост или разбиране на живота, ами защото на еснафа хоризонтчето му по-далече от собствения нос (и евентуално пъп) не стига, толкова му дал Господ. И, като не може да се издигне до висотата на другия, то поне може пък да го дърпа надолу, до собственото си мизерно ниво. „Никой не може да бъде различен!“ – това е първата и единствена заповед на еснафа, и той се държи за нея като пословичния удавник за сламка. Пък и какво ли друго му остава, горкия, в един свят, който отдавна вече е престанал да му обръща внимание и да го взема на сериозно?

- 10-04-2009|**Гост**

След няколко години, господине, еснафите със свещ ще се търсят по тези места. И ще са изключително ценени, както между впрочем и сега се ценят, защото те крепят този свят-произвеждат включително и пиенето и лекарствата на пияниците и ненормалните. Възпитават децата, лекуват хората и въобще правят всичко това, което тези две категории по обясними причини не могат. Те, еснафите, слава богу, са правилото, а споменатите две категории засега, но като че ли не задълго, са изключение. И не дай боже да доживея свят, в който са си разменили местата.

Доста тривиално виждане, господине, интелегентско и незряло. Много е лесно да вдигнеш ръце и се оставиш на течението-другото е трудно. Да носиш отговорност, всеки ден да ставаш на време, да вършиш нещо и да участваш в общия процес. Както преди години четох в

«Стършел»-има много мераклии да ядат консерви, седнали на бронята на танка. Истинското мъжество е ден след ден да дърпаш товара, да се грижиш за околните и да гарантираш стабилността на живота. Поне в България в момента е така. Много ни станаха ненормалните и пияниците. Малко останаха еснафите. Не стигат. Господине.

- 10-04-2009|**Златко**

Ами то и аз нищо против еснафите нямам, господине – накъде без тях, така или иначе – но само до момента, в който те решат, че освен хора, търсени със свещ, трябва да бъдат и съдници в областта на изкуството и вкуса. Там вече, признавам, малко нещо се поизправям и повтарям думите на поета: «Обущарю, не по-високо от обувката!» Така де, нали основното еснафско правило е, че всеки трябва да си знае мястото.

- 10-04-2009|**Гост**

Онези, които накарали царя да тръгне гол, и те били артисти. Правели голямо изкуство. А детето, което се явило в ролята на критик, най-вероятно е било от еснафа. Не всяко нещо, което претендира да е литература, наистина е такава.

- 10-04-2009|**Златко**

Това последното е доста умно, хареса ми. Е добре, нека тогава се разделим с уважение към различните си гледни точки и да оставим хората сами да решават кое им харесва и кое – не.

- 11-04-2009|**Гост**

оффф много отегчителен текст за четене, тва наистина са драскулки, нищо особено за съжаление

- 12-04-2009|**Гост**

И текстът е отегчителен, и коментарите. Златко, защо не замълчиш веднъж, бе човек, ставаш за смях вече.

- 12-04-2009|**Златко - Re:**

Гост писа:

И текстът е отегчителен, и коментарите. Златко, защо не замълчиш веднъж, бе човек, ставаш за смях вече.

Радвам се, че съм те разсмял. А не мълча, защото се шашакам от враждебността, с която „култивираната“ публика възприема тук всеки по-млад глас, който от малко-малко излиза извън границите на разказния канон, насаден в главите чрез букварчета и читанки. И при Цвета беше така, сега същото отношение започва да се вкоравява и при това момче. Брей, вярно много консервативно това гнезденце българско, просто да не повярва човек ...

- 12-04-2009|Гост

За това си прав, но мен лично ме отегчава този текст. Това, че е не е клиширан, не пречи да е провинциален.

- 12-04-2009|Гост - Re: Re:

Златко писа:

Гост писа:

И текстът е отегчителен, и коментарите. Златко, защо не замълчиш веднъж, бе човек, ставаш за смях вече.

Радвам се, че съм те разсмял. А не мълча, защото се шашакам от враждебността, с която „култивираната“ публика възприема тук всеки по-млад глас, който от малко-малко излиза извън границите на разказния канон, насаден в главите чрез букварчета и читанки. И при Цвета беше така, сега същото отношение започва да се вкоравява и при това момче. Брей, вярно много консервативно това гнезденце българско, просто да не повярва човек ...

Виж, сега и мненията ти, и реквизиема за никого, който е за никого наистина, защото е абсолютно обстоятелствено нечетивен, показват, че си извън литературата. Това, че намираме този текст за бездарен, не означава, че сме консервативни, защото ти либералът ги харесваш. Преживявали сме и по-перверзни и -просташки литературни текстове, които сме харесали (Genet, de Sade, Roth, Jelinek, Berg), за да излизаш, че е прекалено ново като похват, за да ни пасне. То просто не е изкуство това, опит за такова е, но неуспешен (както и безсрамно дългият текст, който публикуваш тука). Всъщност на твое място бих разграничил ролята си на редактор от ролята на коментиращ и от ролята на писател. Дъниш се според мен с литературата тук. Освен на Кристин Димитрова и Здравка Евтимова, другите текстове са с изключително подозрителна художествена стойност.

• 12-04-2009|Златко

Е какво пък – и този тип войнстващо грубиянство трябва да има право на израз (без тоя отдушник току-виж си пребил някого вкъщи, не дай Боже:-)) А инак, както беше казал веднъж тук един от коментиращите, мнението било като задника – всеки си го притежавал, но това не го правело непременно привлекателно. Но и по този въпрос, предполагам, ще бъдем на различни мнения.

Единственото, което може да реши проблема ти в дългосрочен план, е просто да не четеш «Прегледа», уважаеми. Не виждам защо си губиш времето с нещо, за което така или иначе предварително знаеш, че няма да ти хареса. Скучна работа? Заядлива съпруга? Хм, иди тогава на кръчма, защо губиш и моето, и собственото си време?

P. S. А между другото, кои са това «ние», от чието име говориш? И не си ли приписваш малко незаслужен авторитет, преживявайки се като говорител на някого си? Извинявай за директния текст, но единственото, което аз съм в състояние да видя, е един безличен анонимник, който се изживява като особено cool, без да забелязва, че му липсва дори самочувствието да говори от собственото си, а не от нечие удобно-всеобщо име. Може би за теб това е нормално. За мен то е форма на джавкане.

• 12-04-2009|Златко

А между другото (това им е хубавото на тези размени на мнения, дори и когато не са издържани в особено приятелски тон, че карат човек да се замисля), не знам дали ти е направило впечатление, когато четеш коментарите, но тонът им, общо взето, е като от оная пословица за мъртвите, но с обратен знак – тук хората или говорят за онова, което не им харесва, или не казват нищо. Аз самият гледам да извлечам от всичко това сравнително приятното заключение, че ако не друго, то поне «Прегледът» не е нещо мъртво.

Искам да кажа, че по правило аз се срещам най-вече с несъгласие (повече или по-малко агресивно изразено), независимо от това дали става дума за разминаване по нещо толкова непримиримо, колкото е елементарното различие на вкусовете, или за различия по по-дискутируеми политически, културни и исторически въпроси. Е добре, уважаеми, означаа ли това, че трябва сега да си грабна капата и да престана да правя списанието? Или, още по-лошо, да започна да търся начини да се харесвам на хорските мнения, вместо да ги конфронтирам? Надявам

се, в името на абстрактното уважение към твоята анонимна персона, че ще ми спестиш отговора на този въпрос. Във всеки случай принципното положение си остава непроменено – «Прегледът» си остава извън всички български игри, били те игри на размяна на любезности, размяна на читатели, не-настъпване на нечии палци, защото еди кой си бил приятел или приятел на приятел, после различните социални ухажвания, премервания на авторитети, респект към разпространени естетически, политически и морални ценности ... You name it. Аз съм извън всичко това, уважаеми, с всички приятни и неприятни последици, които следват от тази позиция.

Надявам се с това поне донякъде да съм обяснил колко излишни ми се струват естетическите спорове тук, с или без някакви особени основания. Добрият вкус, заявен като единствена ненакърнима ценност при правенето на това издание, си остава нещо абсолютно субективно, примуца или приоритет на неговия издател, без да прави от това ни най-малка тайна. И непричастността на издателя към сцената, за която е предназначено изданието, е нещо като изолационна стена, предопределяща неизбежността на голяма част от недоразуменията и конфликтите, които възникват в коментарното пространство тук (впрочем, и без нея те не биха били по-малки, нека не си правим илюзии; може би по-различни, това е всичко). Нищо тук не е насочено към настоящето, всичко е обърнато единствено към бъдещето. При това към едно доста отдалечено бъдеще, моля това да се отбележи. В известен смисъл аз не правя нищо друго освен един леко изменен вариант на прословутия облог на Паскал, според който човек може – и би трябвало – да заложи всичката си енергия в една (иначе напълно ирационална) вяра в нещо, чието съществуване е напълно недоказуемо. Паскал го нарича Бог. Аз предпочитам името «Европейско Българско Бъдеще».

Дали това има някакъв смисъл? Виж, това вече не е моя работа. За такива въпроси просто нямам време, чака ме следващият текст ...

• 13-04-2009|Гост

☺ Явно ти е важно и съвсем не губене на време да отговориш толкова пространно. Естествено трябва да се засегнат употребата на първо лице мн. ч., на тона, който ти се струва прекалено самонадеян и на анонимността ми, която дразни, защото явно няма за какво друго да се хванеш, за да ‘атакуваш’ обратно. Мнението ми обаче остава: литературата

тук е слаба (в огромната си част) и се захващам да я чета само от време на време (знам как и за какво да си разпределям времето, благодаря за съветите). Аргументът, че нали разбираш, изкуството е субективно и че е съвсем нормално мненията да се различават, е ок, но тогава защо не ме оставиш с мнението ми, а тръгваш да защитаваш текстовете, твои и чужди, които публикуваш тук.

Защото ти е важно може би: Защото либерален преглед е И платформа на твоята литературна амбиция, защото искаш да ни кажеш нещо? Не оспорвам качествените публицистични текстове, но художествените са на далеч по-ниско ниво и това идва може би от непрекъснатото влияние на егото ти. Може би, нямам идея, причините са твои, но опасността да се дискредитираш като редактор и издател е голяма, ако се дискредитираш с коментари, които са разпилени, асиметрични и отвлечени, както са твоите, и ако продължаваш да се занимаваш с критични коментари относно твои и чужди съмнително художествени текстове, а не оставиш хората да си изкажат мнението, без задължително да бъдат коригирани от вездесъщата ти присъда.

- 13-04-2009|Гост

Че литературата тук е слаба за мен е безспорно по следните елементарни причини:

- не носи послания;
- конформистична е т. е духа само в посоката на вятъра.

Това че не носи послание не е трагично, но задължава да бъдеш много ловък в играта. нашите автори са повече от безпомощни с езика. Това ирония, амбивалентност, виртуозност са минали покрай тях на десетки километри.

Това, че е конформистична също не е трагично, но трябва да бъде задължително човечна, дори когато дере човека заради еди какво си.

Тук просто не се печатат автори, а графомани с едно две изключения. Кристин Димитрова печата много глупости. Но има и един великолепен и недооценен роман «Сабазий» – може би най-хубавия български в последните години.

Златко, разнообрази си менюто.

Марко Тотев

- 13-04-2009|**Гост** - за лудите коне

Златко, слушай сега. Това анонимно, възгордяно, себеобично същество дето те яде под всяка статия, че «не става», е едно НИЩО.

НИЩО, което не знам как не се усеща сам колко е пропаднало. Бих се обзаложил, че е отхвърлен дори в собственото си семейство. Незадоволен отвсякъде, дошъл да сере на изметеното в този рядко ценен сайт. Защо се държи така? Защото все още има, кой да му чисти мизериите и да продължава да работи за всички останали.

Става ми неимоверно мъчно като си помисля, че и малкото «луди коне», които са останали в българското общество, продължавайки да тъпчат буренияци като гореописаната личност, се скапят и се ометат на някъде. Как ли ще се чувстваме тогава и кого ли ще приканяме да ни чисти собствените нереализирани егота? !

Тежко и горко на едно общество, което си позволи да изгуби и малкото «Златко Еневци», които все още драпат да събудят някоя и друга заспала, дрогирана, поропита душка.

- 13-04-2009|**Златко**

Благодаря за критиките, благодаря и за подкрепата, но самият аз бих се чувствал по-добре, ако коментарите тук се занимават с качествата на текстовете, а не с моята личност.

- 27-04-2009|**Гост**

Не мога да разбера защо приемаш всичко толкова лично. Различавам поне четири анонимни почерка тук, без моя. Полето Автор не е задължително. Още повече, във форум от този тип има значение какво се казва, а не кой го казва. Бих те посъветвал като не знаеш на кого говориш, да не го правиш с такъв тон, и като не знаеш кои са ти ласкателите, да не им благодариш. Мисля че за това не е необходимо да имаш конкретна издателска политика, а известна съобразителност.

Отворено писмо до Ахмед Доган

Автор: Сезгин Мюмюн

Господин Доган,

Пиша Ви това писмо, впечатлен от политическото Ви ЛИЦЕМЕРИЕ, което отблъсна десетки хиляди членове и стотици хиляди избиратели на ДПС. Пиша Ви като един от политическите затворници, които лежах с Вас по килиите заради т. нар. „Възродителен процес“.

Поводът е Вашето обещание да разкриете истината около кризата в Движението за права и свободи, рушителите на етническият мир и виновниците за насилствената асимилация на мюсюлманите в България.

Аз имам към Вас няколко въпроса:

1. Кога бяхте искрен с българските турци – когато пишехте за ЦК на БКП концепция за насилствената смяна на имената, или сега – когато искате българският парламент да осъди с декларация т. нар. Възродителен процес?

2. Защо твърдите че т. нар. Голяма екскурзия е престъпление на комунистическия режим след като със съдействието на ДПС тя продължава в смесените райони и днес? Десетки хиляди мюсюлмани са принудени да емигрират в Западна Европа в търсене на препитание. Селата се обезлюдяват с помощта на Вашия актив.

3. ДПС нито веднъж не поиска осъждане на Виновниците за т. нар. Възродителен процес. Защо има стремеж вместо да се посочат номенклатурчиците, разпоредили смяната на имената, вината да се стоварва на целия български народ?

4. Всяка година ползвате гласовете на българските изселници, а не сте си мръднали пръста за признаване и уреждане на трудовия им стаж в България, за да могат да се пенсионират в Република Турция.

5. Как ДПС с идването си на власт блокира Програмата за изпълнение на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства

приета през 2001 г.? Защо все още няма Държавна агенция за малцинствата?

6. Има ли наистина етническо напрежение в смесените райони или то се разпалва, за да се прикрие кризата в партията, породена от убийството на секретаря Ви Ахмед Емин?

7. Как ще излъжете Европейския съюз, който иска да се разкрие криминалното финансиране на Вашата партия от обръча от фирми, който сте създали? Ще научи ли българското общество за черните каси или ни чакат още показни „самоубийства“?

Това са въпросите, които интересуват не само мен, но и цялото българско общество. Отговорете на тях, а не на слагаческите питання на казионни български журналисти.

13.11.2008 г. Сезгин Мюмюн

гр. София Председател на ФСБ

Сезгин Мюмюн е роден през 1967. През «възродителния» процес е най-младият политзатворник с 11-годишна ефективна присъда. Прекарва четири години и един месец в затвора, откъдето излиза през юли 1990. Понастоящем той е председателна федерация „Справедливост“.

Коментари (13)

- 11-04-2009|Златко

Продължавам тук публикуването на серията от материали, предназначени ако не да разсеят, то поне донякъде да разклатят широко разпространеното в България заблуждение, че сред българската турска общност няма вътрешна критика и наличие на позиции, разграничаващи се от и противопоставящи се на сегашната политика на ДПС и по-

специално на стила на ръководство и политиканство, наложен от Ахмед Доган. Безкритичното и опростенческо разбиране, според което българската турска общност живее по правилата на клан, който изживява себе си като един вид разширено семейство, с всички произтичащи от това последствия като потискане на свободата на мненията и липсата на алтернативи, различаващи се от политическия стил на ДПС и нейния лидер, според мен е основната пречка по пътя към намирането на път за подновено захващане на изгубения диалог между двете общности. Хора, които виждат себе си непрекъснато поставяни в позицията на деца или диваци, неспособни на модерно, свободно от предразсъдъци, просветено поведение, нямат особено голям избор когато става дума за търсенето на нови основания за диалог и съвместна, над-етническа борба срещу пороците на политическата система в България, такава, каквато тя се оформи и застина в продължение на последните десет или петнайсет години. Крайно време е българската интелигенция и широка общественост да отворят очи за факта, че българската турска общност притежава своя собствена интелигенция и свое собствено, независимо от ДПС, ако и все още мълчаливо, рядко изразявано мнение. Безкритичното поставяне на всички български турци в един кюп, под неизказаното, но твърдо фиксирано определение „средновековно мислещи диваци“ е израз по-скоро на българските комплекси, отколкото нещо, отразяващо реалното положение на нещата. Време е самите ние да погледнем с нови очи на турците, да видим в тях хората, които живеят в същата страна, при същите условия като повечето от нас – и следователно няма как да бъдат „по-изостанали“, „по-елементарно мислещи“ от нас. И едва след преодоляването на това психологическо и мисловно увреждане (което, между другото, също е един от „подаръците“ на тоталитарното минало, насаждало в продължение на десетилетия в главите на всички ни картината на един народ, „поробен от диваци“), ние може би ще бъдем в състояние да започнем да търсим начини за започване на един нов, необременен от предразсъдъци и исторически комплекси, диалог. Едно е ясно: без подкрепата на българските турци в тази страна не може да бъде променено нищо сериозно. Илюзия е да се мисли, че този етнос може да бъде оставен някъде назад, в „девета глуха“, докато българските юначни патриоти водят борбата срещу ламята-корупция, ламята-организирана престъпност ... и всички други чудовища, от които бърка настоящата политическа ситуация. Само заедно можем да постигнем нещо. Сам за

себе си всеки от двата етноса е осъден на робство – робство, насаждано най-вече от собствените му политически елити.

- 11-04-2009|Златко

Току-що бях просветен от една добра позната, че съм заложил на погрешен кон и че „тоя е същата маскара като всички останали“. Опитах се да ѝ обясня, че това не променя с нищо принципната позиция, от която изхождам, но това се оказа невъзможно. Че в България всички са маскири е толкова ясно, колкото и това, че сме част от Балканите. Означава ли това, че сме осъдени на доживотно полуживотинско съществуване? Че изход няма, защото „материалът ни за нищо не става“, както коментираше наскоро едно фашистче в някой от форумите...

Е, аз пък отказвам да вярвам в това! Широко ми е около врата, знам – и все пак ще продължавам да върша работата си така, както я разбирам самият аз, а не както ме коригират откъм България, колкото и глупаво да изглежда това. Все някой трябва да се осмели да изглежда тъп, кой иначе ще повярва в това, че голият цар евентуално би могъл да получи дрехи някой ден? Кой, кажете ми?

- 11-04-2009|Гост

Хайде стига сте плакали на чужд гроб !

Всички олигарси (и българи и турци)свирят

в един оркестър, но диригента е гост – чужденец !

Идеята за разрушаването на Б-я не е родена вътре в страната, а някъде по-далече.

За 20 години плана е успешно реализиран – съсипана икономически и политически страна, на която може да се дава « акъл » и да се подхвърлят някакви «трошици» е много по-лесния и по-удобния вариант.

Европа не иска конкуренция на своите земеделски и селскостопански производители, затова внасяме всичко от ябълки и домати до мляко и месо.

Всичко това много прилича на скръбта на А. Доган по самоубийството на Ахмед Емин. (лека му пръст!)

• 11-04-2009|Друг Гост

Господин Гост, значи вие смятате, че Европейския съюз разрушава България, а не бившите номенклатури, съветски щпиони, ченгета, които сега са мафиоти и олигарси и държат икономическата власт? Те, и май и вие който и да сте с тях, ронят крокодилски сълзи за това как Европейския съюз ни бил виновен за простотият и провалите. Защото Европейския съюз няма да им пълни гушите със субсидии и докато те управляват България, България ще бъде в най-далечния и унизителен ъгъл на Европа. Алтернативата е не пак да се продадем на Русия, както на бившите другари им се иска, а да изгоним тази паплач от властта и да заживеем като нормални хора в Европа, където ни е мястото. Не Европа ни е виновна за корупцията, господин Гост – напротив, Европа може да ни спаси от нея, като не дава пари на корумпираните, на авторите на «плана за съсипване на страната», като принуждава управляващите да действат. Ние в момента СМЕ част от Европа и Европа не действа срещу себе си. Русия е тази, която не иска европейска конкуренция и иска пак да ни прилапа.

• 12-04-2009|Гост

« а да изгоним тази паплач от властта и да заживеем като нормални хора »

ейййй... г-н Друг Гост, това е по-голяма утопия и от социализъма ! С едни голи цървули как ще заживеем «като нормални хора»... мммм ?

« Не Европа ни е виновна за корупцията, -
напротив, Европа може да ни спаси от нея»

« Дедо Йоцо Гледа « – чели ли сте?

се гледаме некой да доде да ни спасява,
затуй все «оправени» си ходим...

Лесно се ликвидира мафията, като им се « резне клончето»
на което се крепят, ама никое правителство не го « резна»
и не им спря финансовото кранче щото, който бърка в медаца...

(по-добре баницата се дели на 5 %)

Що не ги обложиха с 50% данък всичките крадени имоти... ммм...?

- 12-04-2009|Гост - гост номер 3

Логиката Ви, гост номер 3, е точно толкова калпава, колкото и правописът Ви.

Казвате: «За 20 години плана е успешно реализиран – съсипана икономически и политически страна, на която може да се дава « акъл » и да се подхвърлят някакви «трошици» е много по-лесният и по-удобният вариант.»

Съсипана била според вас за последните 20 години «икономически и политически» страна, която... беше много по-съсипана преди 20 години? И даже и «причината сте открили: «Европа не иска конкуренция на своите земеделски и селскостопански производители, затова внасяме всичко: от ябълки и домати до мляко и месо.»

А Лукановата зима помните ли? Пак ли Европа беше причината? А под мъдрото бай Тошово управление магазините преливаха от стоки и затова имаше опашки за всичко – от бакпулвер до внесения от братска Румъния боб? И внасяхме и тогава всичко: „от ябълки и домати до мляко и месо“. Само че нямаше и с какво да внасяме, а братският СССР си отнасяше влаковите композиции с български продукти и не плащаше за тях, понеже било въпрос на вечна дружба.

Затова, Гост номер 3, комунистическата пропаганда ще си я пробутвате на изветрелите дядковци от ОФ клуба ви – ако ви вярват още. Макар че и те едва ли са пазарували в корекомите ви – това светло творение на социалистическото братство и равенство.

- 12-04-2009|Гост - Гост номер 6

Уважаеми Господине, да не говорим вече за «бай Тошовото управление» много време е минало, а скоро младите няма и да са чували за него, ако ги попитате.

Говорим за 20 години « Демокрация » през, който период чакахме някой да дойде да ни «оправи», защото заедно с всичко изостанало наследихме и робското си съзнание (че на кого сме толкова домиляли – както руснаците си гледаха собствените интереси за наша сметка, така и другите ще си ги гледат Техните Интереси пак за наша сметка) Вместо да ми гледате правописните грешки – гледайте « гората», а не «тревичката»... хайде останете си със здраве.

- 12-04-2009|**Съвсем друг гост** - Re: Гост номер 6

Гост писа:

Уважаеми Господине, да не говорим вече за «бай Тошовото управление» много време е минало, а скоро младите няма и да са чували за него, ако ги попитате.

Говорим за 20 години « Демокрация « през, който период чакахме някой да дойде да ни «оправи», защото заедно с всичко изостанало наследихме и робското си съзнание (че на кого сме толкова домиляли – както руснаците си гледаха собствените интереси за наша сметка, така и другите ще си ги гледат Техните Интереси пак за наша сметка)

Вместо да ми гледате правописните грешки – гледайте « гората», а не «тревичката»... хайде останете си със здраве.

Толкова безсилен отговор рядко ми се е случвало да прочета. Тъй като съм от младите, само осем години стаж комунизъм, искам да Ви кажа, че съм чувал за бай Тошовото време и то не само от родителите и роднините ми. Нито аз, нито те искат такава перверзия повече. Има хора, които не желаят да си останат с робското самосъзнание и с мърморенето по форумите. И точно там Ви е грешката, че сте чакали някой да Ви оправи, защото не сте граждани, а овце. Чакайте си...

А колкото за спрените пари от ЕС: Естествено, че няма европейският данъкоплатец да плаща вилите и яхтите на наглите бивши номенклатурчици.

- 13-04-2009|**Майя Маркова**

Хубав материал и хубава дискусия се е получила, макар и малко поразгорещена от обичайното.

- 13-04-2009|**Гост** - Откритите писма на прикритите

Браво на господина Мюмюн, ама защо чак сега реагира... предизборност и политически амбиции на един човек, чието единствено гражданско легитимиране е пребиваването в затвор редом с друг «уморен кон», вероятно за изхвърляне. През последните години са обезлюдени да кажем трийсетина турски села и не по-малко от три хиляди български – това май е естествен процес при отваряне на границите. Проблемът е дали оставащите тук ще говорят на общ език и дали ще търпят

още дълго политикани и новоподмладени «активни борци» (всъщност дърти разбирачи на «активните мероприятия») като написалия «откритото писмо» и порицавания от него нещастен философ.

- 13-04-2009|**Гост**

«Браво, ама що чак сега»

и причините намерил, и всичко проумял. квалификации раздава, статистики невярни цитира, дели отново на наши и ваши. а за доганчо само казал «нещастен». ясен си и ни и ти. напъни се малко повече, прозираш.

- 13-04-2009|**чукча-читател**

<http://robstvo.wordpress.com/2008/10/31/>

- 29-04-2009|**Гост**

Въпросите са много точно поставени, но «Гостите» за съжаление все търсят световни заговори и оправдават бездействието си с «робската психика». Така е по-лесно.

Сянка на мъж отказва да напусне дрехите си

Автор: Яна Букова

Навън ухае на пролет. Може би така е най-добре да започна. Откъслечно, но ухае. Особено между две дръпвания като отвориш прозореца. Има и някои градинки, където е съвсем осезаемо. Ветровете също спомогат. Ако трябваше да му сложа заглавие, бих писал: „Откъслечни ветрове побъркват София“.

Затова и мислите ми са някак приповдигнати. Човек трябва да се усъвършенства. Да става все по-добър в работата си. Целият свят подлежи на усъвършенстване. От научно-икономическата сфера до естетическата. И ние трябва да сме част от този процес както казва Шефа. Шефа понякога се изразява много изискано. „Вие сте тим“ каза в началото. „Виждам съм ви в действие. Същите качества са нужни и сега – самоотверженост, целеустременост и бързи реакции. Знам, че е трудно, но вие ще се справите. Вярвам във вас!“ Ей Богу, и Животното дори се просълзи. С очите си го видях.

Някои разбира се винаги са добри. Като Господа например. Дай му един апарат и готово. Каквото му кажеш, това ти прави. И издържано в цветовете и с усет към детайла. „Абе, Господ,“ викам му „какви цветовете, какви детайли на тази евтина хартия, не се престаравай, само си губиш времето.“ А той: „Господ си е Господ и си знае работата.“ Имаше чувство за хумор това момче ама не му излезе на добро. Шефа като ни чу каза, че сме минали всяка граница. И с тези шеги и инсинуации показваме ниското си ниво. Тогава викам да му сменим името на Факир като тематично най-близката дума. А Момчето вика, че не било това, имало и тематично по-близка. Е добре му викам като си такъв майстор кажи една, а той не може да се сети. А Животното вика: „Да ви ... в диспута философски“. Животното знае малко думи, ама „диспут“ му харесва много.

А Факира все му е през на него как ще му викат, върши си работата и това е. Хили се с белите си зъби и си показва бицепсите. И все идва с

едни тесни дънки, ама много тесни. Каквото му поискаш ти го носи готово. Искаш ли „Дете плаче над изядена котка“ и дете ще ти намери да плаче и котка изядена. Искаш ли „Влак прерязва карловец по диагонал“ и диагонал ще ти образува. Искаш ли „Вдовица пази в буркан...“ сещаш се какво, и буркани ще ти намери колкото щеш и каквото трябва. Как го прави това един господ знае. Факирска му работа. Както и да е. Жалко за момчето.

Та мен още в началото Шефа ме извика настрана. „Копър,“ ми вика... Е добре, спряхте ли да се хилите? Копър ми казват и това е. Като в оня виц за индианците: „Пак ли същото предложение, бе Кучигъз?“ Защо така ми викат няма да ви кажа и да се пръснете. Но в устата на Шефа звучи съвсем делово. „Копър,“ вика „ти си културен човек, умееш да се изразяваш писмено. На теб разчитам. Знам те, ти си по-различен, имаш чувствителност. Няма да е лесно, но вярвам в теб.“ Шефа обича да се рови за хората си и да си признава малко ме жегна тази „чувствителност“. Иначе, че не е лесно, не е лесно. Като свърши едната седмица веднага започва другата и като свърши и тя пак друга без никакъв преход. Това като правиш седмичник го разбираш най-добре. Не мога да го изразя точно. Но още настръхвам като си го помисля. Че всичко е една поредица от седмици и няма край. А Шефа вика вие само го правете, аз знам как да го продавам и на кого.

Само да не се намесваше толкова. Признавам си, че малко става на товарено като Шефа почне да се намесва. Тъкмо всичко е готово и странираме с Момчето и идва Шефа и едно започва да вади, друго да слага, нови заглавия на първа страница измисля: „Сянка на мъж отказва да напусне дрехите си“ – айде да му натаманиш текст към това, че и снимка да му намериш. Факира три часа си игра на компютъра и все недоволен. И Факира поне недоволства с естетическа цел, ами и Момчето какъвто е мазник, започна и той да мърмори дори да сме само двамата, че на Шефа това нямало да му хареса, онова нямало да му хареса. Работа ли е при такива условия? Той никакво момче не е вече, отпред на темето му е почнало да пооплешивява, ама откакто Нонка почна да му се обляга по бюрото много взе да се надува. Нонка все при него ходи, навеща се през бюрото, опира се на лакти и нещо му шушне и задникът ѝ стърчи към нас. А Животното като минава понякога и не го виждат, застава зад нея и прави движения с таза си напред назад във въздуха. Животното е голямо животно понякога път. Но Шефа казва, че имал подход и бил ко-

муникативен. Верно на всички снимки от анкетите дето ги носи хората гледат все едно ще ги стрелят, но в интервютата няма равен. Наистина си знае начина. Веднъж толкова беше ритал един, че му се беше откачил крака. След онази история с бомбата на Животното му липсват някои части на тялото и три пръста на едната ръка и Момчето като иска да се заяде му вика, че прилича на триж прегрешила Якуза. А Животното му вика Ама липсата не му пречи хич, защото така или иначе пише само с двата показалеца и то толкова бавно, че Шефа взе Нонка да му набира текстовете. Но тя много плаче като смъква интервютата, защото е чувствителна. Изобщо никога не съм виждал човек с толкова малко чувство за хумор. Веднъж разказвам стария виц – „Как ли пък не, ще му пее на тоя простак“ и като ревна това момиче. Нямала глас вика, не била тя като Велимира (и сочи снимката на стената), и каква кариера да направи без глас, това ѝ била болката, и рев. А Животното си издува едната буза с език и си държи юмрука под наклон пред устата и го движи в синхрон с езика в бузата си, изобразявайки нагледно орален акт. А Шефа като ни видя се развика, че сме сексисти и на жената гледаме само като на обект и даде на Нонка да прави две страници за мода. Ама тя много лирични ги пише „Обичайте гърдите си наесен“ и други такива, но какво да се прави имаме и женска публика.

Иначе ние към плакатът на стената избягваме да гледаме, защото Велимира е на Шефа, а снимката е – как да се изразя, много образна. Велимира е застанала с гръб към публиката, така да се каже в четирикрака поза и с извърната глава и се усмихва. Носи изрязани шорти и мрежест чорапогашник и върху едната ѝ буза има нещо татуирано, но не се вижда добре, защото шортите донякъде го закриват и чорапогашника също. Щещ не щещ погледа ти постоянно се лепи в татуировката. Ако не за друго от човешко любопитство. Представлява нещо продълговато и правоъгълно и в единия си край с две разширения ъгловати и те, но едното почти не се вижда. Веднъж дори спорехме какво е. Ние обикновено не говорим за такива неща, но тогава се бяхме отпуснали, стотният брой празнувахме, Шефа беше казал, че се харчи като топъл хляб, дори не се сещат да питат каква му е цената. Та аз викам, че може да е пистолет с вдигнат спусък. А Момчето направо вика, бе да не му е такъв квадратен на Шефа. А Животното изведнъж вика, че това е паметникът на Шипка, защото Шефа не може да има нещо с жена, която да не поставя българщината над всичко. Животно, животно, ама като каже нещо какво да му

отговориш. А Факира само обикаля наоколо и мърмори, че ракурсът не бил добър, та ракурсът не бил добър.

После Шефа като го прати, да снима Велимира за новия ѝ диск и като се върна, Животното веднага му вика: „Абе Факир, какъвто си хубавец тури ли ѝ един ракурс?“ И като се спече това момче, направо по-синя. Те не били нещата така както изглеждат, вика и сакън да не сме говорили такива работи. А обложката стана много прецизна: Вижда се Велимира завързана на скала и край нея от морето излиза триглаво чудовище с червени оплезени езици, а зад нея залез и към залеза лети гларус. На Шефа обаче гларуса хич не му хареса и каза да се махне, защото бил фалически символ. А на Факира какво му стана и се запъна и вика, че изобщо не бил, а гларуса е символ на надеждата. И какво стана – на другия ден ни гларус, ни Факир.

Трябва да си призная, че малко ме жегна тази история с Факирчето. Хубаво момче беше. И в интервюто си призна едни неща... Но откъде да бях знаел. Освен това сме отвикнали вече от такива задачи. Разфасоването е мръсна работа и трудоемка. Колко му беше като го гръмнем да го зарежем в градинката, нито с него щеше някой да се занимава, нито с нас. Тъкмо и за първа страница щяхме да го снимаме, със собствения му апарат ако трябва, колко му е. Ама Шефа с неговите европейски стандарти. Да не говорим, че преди това Животното успя да му вземе интервю. Ей, наистина си има метод той, всичко си каза малкия и майчиното мляко даже. Направо е удивително какво съдържа човекът в себе си. Страшен материал стана. А Шефа не, та не. Тука вече и Животното се засегна. А той като се засегне не прощава.

Изобщо нещата донякъде назряват в една неизбежна посока. Мисля, че вече всички го разбраха. Само трябва да се изчака по-подходящ момент на времето. Знаем какво да им кажа. „Ние сме тим“ ще им кажа. „Можем да се справим и със собствени сили. Не се нуждаем от някой, който не цени трудът ни.“ После другото е лесно. Колко му е. „И освен това“ ще им кажа, „време е вече да започнем да се наричаме с име и фамилия, защото с тези просташки прякори само показваме ниското си ниво. Трябва да се усъвършенстваме. Всяко нещо на тази земя следва някакъв прогрес. И ние също сме част от тази световна тенденция.“

Яна Букова е завършила класическа филология в Софийския университет. Автор е на две стихосбирки, на сборника разкази "К като всичко" (2006 г.) и на романа "Пътуване по посока на сянката" (2009 г.). Занимава се с превод и редакция на поезия и философски текстове от новогръцки и старогръцки. Издала е седем сборника със съвременна гръцка поезия на български. От 1994 г. живее в Атина, сътрудничила е на редица литературни и културни издания в България и Гърция. Нейни стихове и разкази са публикувани в антологии и списания в Албания, Аржентина, Великобритания, Гърция, Мексико, Сърбия, Франция, Хърватско, Швеция и Чили.

Коментари (2)

- 18-03-2009|**Гост**

Браво. И аз съм се замислял какъв ли ад е да работиш в седмичник, и горе долу така съм си го представял. Или в социологически институт, оглавяван от някой бивш кадър на комсомола. Това момиче и хубаво пише, и знае да издебне добра тема. Пожелавам успехи -в творчеството и живота.

- 18-03-2009|**mira d.**

Хубав, оригинален, жив разказ. Браво!

Май 2009

Вулва

Автор: Миту Санял

Въведение

Това е една кратка история на културата на Запада – но една история, базираща се на представянето на женските гениталии в ежедневието, фолклора, медицината, митологията, литературата и изкуството. На пръв поглед това може да изглежда дразнещо. Не е ли достатъчно, че вече има истории на културата на целувката или на чаените кани? Какво допълнително познание може да бъде спечелено чрез вулвата? На такива упреци може да се отговори, че, разбира се, всеки може да си има собствено разбиране за целуването или за чаените кани, но едва ли някой ще отрече, че тези феномени съществуват. Но това не е така при женските гениталии, за които психоаналитикът Жак Лакан пише:

Строго взето, може да се каже, че не съществува символно представяне като такива на половите органи на жената. Във всеки случай символизацията не е една и съща, няма едни и същи източници, нито пък същия подход както при символизирането на половия орган на мъжа. И това, защото въображението ни предоставя само една липса, там, където на друго място има един много забележим символ.¹

Или в едно изречение: ако нямаш пенис, то нямаш и „истински“ полов орган. Едно твърдение, което е толкова очевидно фалшиво, че дори би притежавало своеобразен абсурден чар, ако с това Лакан не би се намирал в пълно съзвучие с определящото мислене на Запада. Според Аристотел само мъжът разполага с достатъчно енергия, за да развие напълно завършени полови органи. Гален виждаше женските гениталии като преобърнати мъжки гениталии. А отношението на Зигмунд Фройд може да бъде сведено до формулата: взема се един човек – тоест един

1 Jacques Lacan: „Qu'est-ce qu'une femme?“, in: Ders. : Das Seminar. Buch III. Weinheim/Berlin 1997, S.208.

мъж – отстранява му се пениса и така се получава жена. Също и модерни теоретици като например Жан Бодрияр и Ролан Барт обясняват, че когато жените се разсъбличат публично, като например при стриптийз, то те не мога да разкрият половите си органи, а само и единствено тяхната липса, тоест липсата на фалос. Вулвата бива описвана като дупка, празно място или нищо. В най-добрия случай тя изпълнява ролята на недостатъчен пенис.

В зависимост от темперамента си една жена може да намери това забавно или неприятно. Но какво означава отричането на един биологически факт като вулвата за възприятието на съвсем конкретни тела? При една поредица от опити, която проведох с различни групи жени-учени, аз установих, че всички те могат да рисуват пениси, но нито една не е в състояние да нарисува разпознаваема вулва. Това ме заинтересува силно. Как така тези високообразовани жени можеха да репродуцират мъжки гениталии, докато собствените им гениталии бяха за тях толкова чужди и тайнствени, че те не бяха в състояние да ги нарисуват дори в рудиментарна форма? При това ми хрумна, че те и аз са виждали образи на вулвата – като се изключат медицинските илюстрации – само като продукти на порно- и хигиенната индустрия. И така реших да се опитам да открия символичното място, което вулвата заема в нашата култура.

Първото, което ми направи впечатление, беше очебийното противоречие, че от една страна женският полов орган изобщо не присъства или поне трябва да бъде незначителен и незабележим, докато същевременно той се появява като „черна дупка“ и „зееща бездна“, като „врата към ада, източник на всеки раздор и гняв на света, и възможна гибел на мъжа“¹ Най-настойчивата илюстрация за това е въоръжената с остри, оплескани с кръв зъби вагина, която се появява толкова често в митове и легенди, че дори е получила собствено име: *vagina dentata*. Където и да се появи *vagina dentata*, тя заплашва да сведе пениса до онова, до което фалическият поглед е деградирал вулвата, а именно една липса, една дупка, едно празно място – като го отхапе. Как може нещо, което уж въобще не съществува, да представлява такава заплаха? Тук ние си имаме работа с нещо, което аз наричам „културно трептене“: когато две понятия се намират в директна противоположност едно към друго – като цветове,

1 Catherine Blackledge: *The Story of V.* London 2004, S. 6

намиращи се на противоположните краища на спектъра – то те произвеждат, щом само се доближат едно до друго, постоянно раздразнение. Това винаги са феномени с високо напрежение, които указват факта, че зад тях се крият други пластове.

Така например в повечето митологии се намират истории, в които човечеството бива спасено най-малко веднъж чрез откритото показване на вулвата. Съществувало е твърдото вярване, че жените, повдигайки полите си, могат да съживяват умрели и дори да побеждават дявола. Женските гениталии са били едно свято и лечебно място. Вулвата не е била просто пропуснатата, а с огромно усилие първо оклеветена, а след това отречена, чак до погрешната и побъркана представа, че тя е нещо, за което не си струва да се говори.

За щастие нищо не може да бъде потиснато на сто процента. И така в хода на моите изследвания аз внезапно започнах да откривам позовавания на женския полов орган навсякъде в литературата и изкуството на Запада – тоест в онези медии, чрез които нашата култура се представя и обяснява самата себе си. Но тези позовавания бяха най-често изкривени и едва различими. А онова, което не бива разбрано, същевременно не може да получи образ и най-вече не може да бъде преобразено.

И именно за това става дума в тази книга. Един опит да се реконструира културното значение на женските гениталии и да се покажат усилията, които са били положени, за да се потисне вулвата, тъй като около нейното представяне се е провела борбата за дефиниционната власт върху женското тяло. (При което „тяло“ в този случай се използва като метонимия за онова, което се определя като „женско“. Важно е да се разграничава това, в края на краищата тук става дума за изследването на една културно оспорвана област, а не за едно подновено равнопоставяне на понятията „жена“ и „тяло“.) Преди всичко обаче аз искам да отдам почит на противоположните движения – ония, които в течение на столетията са правили видим чрез думи и картини невидимия пол. Защото, както писа индианският писател и носител на наградата Пулицър, Натачи Скот Момади: „Ние сме нашите представи [...] Цялото ни съществуване се състои от образи, които ние си създаваме за самите себе си [...] Най-лошото, което може да ни се случи, е да няма представи за самите нас.“¹

1 Natachee Scott Momaday, zitiert nach: Gerald Vizenor: „Socioacupuncture. Mythic Reversals and the Striptease in Four Scenes“, in: Out There: Marginalisation and Contemporary

Shaming and Naming

Английският израз *naming and shaming* означава в превод „публично разобличаване“. По правило той бива съпроводен от една трета, подобно звучаща дума, а именно *blaming*, тоест „обвинявам“ или „осъждам“. Британското правителство използва понастоящем стратегията на *naming and shaming* много усилено, за да представи в пресата, в Интернет и дори по стволите на дървета портрети на предполагаеми или действителни престъпници, и с това по никакъв начин не поражда някакво добросъседство, а напротив, експлозивно насилие срещу „посрамените“ (и хора, които са имали лошия късмет да приличат на тях). Същото се е случило в едромасшабен стил с вулвата. Само че нейните изображения не са били широко разпространявани, а публичното злепоставяне е протекло чрез обществено потулване и фалшиво обозначаване: тоест „*shaming and re-naming*“. Журналистката Глория Стайнъм пише в спомените си:

Аз идвам от поколението „там долу“. „Там долу“, това бяха думите – изговаряни само рядко и с приглушен глас – с които жените от моето семейство обозначаваха всички женски полови органи, външните, както и вътрешните [...] [Аз] не съм чувала правилни наименования, да не говорим пък за думи, които биха изразявали гордост от тези части на тялото [...] И така, независимо от това дали се учех да говоря, пиша или свиквах на хигиена, ми беше разяснявано правилното наименование на всяка от великолепните части на тялото – освен онова за непроносимата област. Това ме направи беззащитна срещу срамните изрази и мръсните вицове в училищния двор и, години по-късно, срещу широко разпространеното вярване, че мъжете, дали като лекари или любовници, знаят повече за женското тяло, отколкото самите жени.¹

Глория Стайнъм е израсла през 1930-те и 40-те години в Охайо. Нейните преживявания се различават по очебиен начин от ония на родените по-късно момичета – за което тя самата, като централна фигура на женското движение и съоснователка на феминисткото списание *Ms* (наречено според революционното по онова време обозначение за жени, които не са желаели да бъдат заговаряни повече с „*Miss*“/„Госпожица“,

Cultures. Hrsg. v. Russell Ferguson u. a. New York/Cambridge (Massachusetts)/London 1990, S. 420.

1 Gloria Steinern, Nachwort zu: Eve Ensler: Die Vagina-Monologe. Hamburg 2000, S. 105 f.

или „Mrs“/„Съпруга, Госпожа“) – е допринесла в огромна степен. И въпреки това даже в март 2006 в Германия се появи една книга (уж толкова по-малко срамежлива и строга от самата Америка), с едно в никакъв случай не иронично поставено заглавие: Наричам я „Там долу“ – жени разказват за своята вагина, *за страстта и секса*.¹ Също и женското списание *Woman* обозначи женските гениталии като „Нашият пропуск в знанията“² и продължи добродушно: „Ние се осведомихме по въпросите на наименованията, функциите и полагаането на грижи. А сега, моля не кръстосвайте смутено краката си!“³ При наименованията, които бяха подготвени от *Woman*, „там долу“ се намираше на първо място, плътно следвано от „между краката“. Единственото донякъде оригинално нещо, което предлагаша журналистките, съставили статията, беше обяснението защо са отхвърлили наименованието „вулва“: то им напомняло за една шведска автомобилна марка.

Ако употребата на думата вулва е вече трудна, то онази на *cunt* – или в превод „путка“ – е абсолютно непристойна, както е трябвало да установи авторката Инга Мушио, когато трябвало да напише броя на думите под една от своите статии, но пропуснала „о“ във *word count* (брой на думите):

*Съзерцавах двете думи една до друга и счетох, че „word cunt“, тоест „думата путка“ е великолепно заглавие за една авторка. Шепата хора, които получаваха моите оригинални ръкописи, реагираха ужасено и питаха защо съм решила да поставям точно тези две думи под статиите си. И след като бях обяснила мотивите си на различни издателски асистенти, редактори, коректори и дами от приема, за започнах да се замислям за действителната, независима от контекста власт на думата „путка“.*⁴

И действително, наименованието на женските гениталии в неговата вулгарна форма е най-обидната ругатня, която английският език може да предложи. В медиите *cunt* е по-непроизносимо дори и от *fuck*. Човек трябва да помисли само за полемиката, породена от BBC през яну-

1 Bianca Krause/Christoph Brandhurst: *Ich nenne es „Da untern. Frauen erzählen über ihre Vagina, die Lust und den Sex*. Berlin 2006.

2 Anonym: „Unsere Wissenslücke“ in: *Woman* 3 (2006), S. 74.

3 Ebd.

4 Inga Muscio: *cunt: a declaration of independence*. Emeryville 2002, S. 5.

ари 2005, когато те излъчиха в ефира думите „cunting, cuntinng, cuntinng, cuntinng cunt“ (в превод евентуално „путеща, путеща, путеща, путеща путка“) като описание на дявола в *Jerry Springer – The Opera*. Но щом дори и дяволът не иска да си има работа с женските гениталии, то тогава действително нещо с тях трябва да е мнооого лошо. При това старата английска дума cunt е изразявала в първоначалното си значение „свято място“ една висша форма на уважение; етимологически тя е тясно свързана с *queen, kin* и *country*, тоест кралица, род и (родна) страна. След завоюването на Англия от норманите *cunt* е било официално заменено от латинското понятие вагина, но продължило упорито да се задържа в езиковата практика. Английският поет и философ от 14 век Джефри Чосър е използвал думата в множество различни начини на изписване *queunte, queinte* – в своите Кентърберийски разкази, а в Лондон има улица, носеща изразителното име *Gropecunt Alley* (горе = опипвам, бел. пр.), където проститутки очакват клиентите си. Едва през 18 век „святото място“ е било поставено извън закона. С това започва и победният ход на вагината.

Вагина

Заедно с директния си превод „влагалище“ (на немски език – „ножница“, бел. пр.), „вагина“ е най-разпространеното и приемливо наименование на женските гениталии. Както вече беше споменато, „вагина“ се отнася най-вече до телесния канал, свързващ вулвата с вътрешните полови органи. С това не само цялата видима част на женските гениталии става езиково невидима, така тя няма и самостоятелно значение, тя е само дупка, в която мъжът може да пъха своя генитал, или, за да си останем в образа: ножница за меча му. Именно оттам идва и понятието, защото в анатомията е било обичайно да се използват аналогии при именуването. Италианският анатом и хирург Матео Реалдо Коломбо, който през 1599 г. въвежда думата „вагина“ в медицината, обосновава избора си в студията *De Re Anatomica с описанието на женския полов орган като „онази част, в която се въвежда шишът като в ножница“*¹. Това е толкова по-странно, защото например от Коломбо произлиза и обозначението *labia minora* – „малки срамни устни“. Очевидно той е бил напълно в състояние да види и опише вулвата, но не и да я разпознае. Но той не е

1 Matteo Realdo Colombo: *De Re Anatomica*, zitiert nach Blackledge: *Story of V* S. 69.

бил сам в тази избирателна слепота. Барбара Уокър пише в нейната Енциклопедия на тайното женско знание:

При един процес срещу вещица от 1593 г. съдебният палач (женен мъж) открива, очевидно за пръв път, един клитор и го идентифицира като дяволска брадавица, сигурно доказателство за вината на обвиняемата. Това било „едно малко парче плът, изпъкнало като цицка, дълго един сантиметър“ – нещо, което слугата на палача „открил още от пръв поглед, но то било скрито, защото се намирало на тайно място, което е неприлично да се гледа; но накрая, тъй като не желал да премълчава нещо толкова странно, той показал нещото на множество зрители, Зрителите още никога не били виждали такова нещо.¹

Това е като минимум удивително, тъй като свидетелствата за „срамните“ разпити и изображения на инструменти за измъчване като вагиналната круша и люлката на Юда (средновековни инструменти за мъчения, разкъсващи вагината, бел. пр.) показват, че интересът към табуизираните гениталии е бил огромен. Лекарят и философ Лудвиг Флек формулира през 1930-те години психологическия механизъм, според който може да бъде възприето само онова, за което е позволено да бъде възприемано, по следния начин: „В природните науки, също както в изкуството и живота няма друга вярност към природата, освен вярност към културата.“²

Но даже и преди анатомите и лекарите да сведат в 17 век женските гениталии до вагината, те в никакъв случай не са били прецизни по отношение на „непроизносимата област“. Гинекологически произведения са съдържали евфемизми като „sinus pudoris“ – кухня на срамежливостта, както и сериозни обръквания на понятия. Думата „вулва“ е била използвана на различни места за обозначаване на вулвата, вагината или матката – или за всичко това заедно. И тъй като църквата е защищавала мнението, че женските полови органи и без това са добри единствено за целите на размножението, то интересът на изследователите е бил отправен главно към матката, където обаче неяснотите са също толкова

1 Barbara Walker: *Das geheime Wissen der Frauen*. Frankfurt a. M. 1993, S. 550.

2 Ludwik Fleck: „Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache. Einführung in die Lehre vom Denkstil und Denkkollektivs in: *Klinische Wochenschrift* 15 (1936), Nr. 7, S. 239.

очевидни. Така например са съществували сериозни описания, според които предназначението на девствената ципа е да попречи на пениса да проникне в матката.¹

Тъй като езикът е системата, чрез която ние се ориентираме в света и оформяме преценки, то изчезването на оценъчни или просто прецизни обозначения много често е съпроводено от изчезване на оценъчно занимаване с дадена тема – или пък отразява, или подготвя, един такъв процес. И тъй като хората се идентифицират толкова силно с половите си органи, че дори се разделят според тях на две принципни групи – мъже и жени – то твърденията, отнасящи се до половите органи, по правило могат да бъдат разбирани като твърдения за целия род. Римският лекар Клавдий Галенус (129–199 г.), наречен Гален, който е бил абсолютният авторитет в областта на европейското здравеопазване чак до времето на ренесанса, обяснява:

Точно както човечеството е най-съвършения от всички животински видове, така и вътре в човечеството мъжът е по-съвършен от жената [...]. По отношение на органите, служещи за размножаването, жената е по-малко съвършена от мъжа. [...] Разбира се, не бива да се мисли, че нашият създател преднамерено е направил половината от вида несъвършена и – както всъщност стоят нещата – я е създал осакатена, ако в това осакатяване не би било скрито някакво голямо предимство.²

Това предимство се намира според Гален в утвърждаването предразположение на жената към подчинение и служене. Превъзходството на мъжките полови органи Гален (позовавайки се на Аристотел) обяснява с по-голямата вътрешна горещина на мъжа – едно разбиране, което е било разпространявано в продължение на повече от хиляда години и може да бъде открито например в средновековния сборник *Secreta Mulierum*, чийто автор предупреждава, че при половия акт жената отнема на мъжа топлина – символизирана чрез горещото семе, така че един мъж, който би имал прекалено много секс с жени, би станал слаб и дебилен.³

Действително, Гален не е виждал у жената никаква непосредствена заплаха за мъжа (както го е правил неговият буен средновековен колега

1 Blackledge: *Story of V*, S. 71.

2 Carolus Gottlob Kühn (Hg.): *Claudii Galeni Opera omnia*. Leipzig 1822, Band II, Buch XIV, Kap. 6.

3 Pseudo-Albertus Magnus: *Secreta Mulierum* mit Glosse in d. dt. Bearb. von Johann Hartlieb; Text und Untersuchungen Kristian Bosselmann-Cyran. Würzburger medizinhistorische Forschungen, Bd. 36. Pattensen/Hannover 1985.

Псевдо Албертус Магнус), но затова пък е гледал на нея като слабо, осакатено и в същинския смисъл нечовешко същество. Защото само огненият мъжки зародиш е в състояние да преобърне гениталиите си навън и чрез това да стане завършен човек, докато женските полови органи си остават обърнати навътре и недоразвити. Албертус Магнус продължава този мисловен ход по следния начин: „Когато при този процес възниква женско дете, то се дължи на това, че определени фактори са попречили на определянето на тялото – затова се казва, че по природа жената е не човек, а изрод.“¹

Представата за женския полов орган като идентично съответствие на мъжкия, само че вътре в тялото, се е задържала много упорито. Така например Андреас Везалиус, в средата на 16 век, в основополагащия си учебник по анатомия *De Humani Corporis Fabrica*, представя целите женски гениталии като огромен пенис, с вулвата като глава. А неговият наследник на преподавателското място по анатомия в Падуа, Просперо Боргаручи, отговаря на въпроса, защо „мъдрата природа не е посадила тестисите при жената отвън, както го е направила при мъжа“² по следния начин: „непълноценната“ външност на жената е свързана с нейната също толкова „непълноценна“ психология. Познавайки добре непостоянството и високомерието на жената, а по този начин и нейното постоянно желание за власт, природата я е създала по такъв начин, че всеки път, когато мисли за предполагаемия си недостатък, тя по неволя става толкова по-кротка, смирена и в края на краищата срамежлива – повече от всяко друго същество на света, всъщност. За това, че природата е оставила половите органи на жената вътре, няма друга причина, освен тази, че по този начин тя е искала да укроти нейните надменни изисквания.“³

Чак до 18 век яйчниците са описвани като „женски семенни канали“. „Това означава просто, че една остаряла и произволна доктрина е диктувала, че мъжът е нормата, по която трябва да се ориентира жената, и че пенисът е мащабът за нейните гениталии“⁴, резюмира Катрин Блекледж в книгата си *Историята на В. Строго погледнато*, ние би трябвало да кажем, че западният дискурс изобщо не се базира върху дву-

1 Pseudo-Albertus Magnus, zitiert nach Blackledge: *Story of V*, S. 81.

2 Prospero Borgharucci: *Della contemplatione anatomica. Sopra tutte Je parti del corpo humano. Libri cinque.* Venedig 1564, S. 130.

3 Ebd., S. 132.

4 Blackledge: *Story of V*, S. 5.

половост, а върху еднополовост, тъй като е бил предпоставен само един пол – мъжкият – а женският е бил конструиран най-вече като разграничение от него. С това жената е била носителка на половото различие. Тя е била едно – малоценно – отклонение от нормата и (тъй като един пълноценен човек не е можел да бъде мислен без пенис) – кастрираната.¹

Е да, аналогията вагина = преобърнат пенис, е пасвала великолепно в представата за света, но по някое време не и в научното познание. Резултатът от това е бил не поставяне под въпрос на мисловните шаблони, а една нова аналогия, този път клитор = малък пенис. Тази нова аналогия води началото си от италианския лекар и ботаник Габриело Фалопио, „откривателят“ на яйцепроводите, които оттогава насам носят неговото име – Фалопиеви тръби.

Фалопио, който през 1561 за пръв път описва клитора в детайли и разкрива чрез анатомически разрези неговата вътрешна структура, се противопоставя на Гален в централните пунктове, но въпреки това възприема безкритично неговото приравняване на клитора и пениса. Или поне така мисли самият той. При това Гален изобщо не е споменавал клитора в произведенията си. Но тъй като античните медицински текстове първо са били превеждани от гръцки на латински, след това от латински на арабски и накрая от арабски отново на латински – при което обозначенията на женските гениталии, както вече беше споменато, са били всичко друго, но не и недвусмислени – то не е чудно, че в тях са се промъкнали преводачески грешки. Много удивително е обаче, че това заблуждение е останало неоткрито чак до края на 20 век. При това единствената прилика между клитора и пениса се състои в това, че и двата органа се увеличават при сексуална възбуда. В продължение на четиристотин години усърдно се е пропускал факта, че през пениса преминава пикочният канал, докато клиторът е непрекъснат. Също и утвърждаваното съответствие на формата не е чак толкова ясно. Онова, което всеобщо се възприема като клитор, е само короната или върхът. Под кожата може да се опипа още и ствола, но най-голямата част от клитора се намира по-дълбоко. Става дума за така наречените крачета или бедра, които имат формата на преобърнат Ипсилон (Y) и са съответно по около десет сантиметра дълги.

1 Vgl. Luce Irigaray: Speculum. Spiegel des anderen Geschlechts. Frankfurt a. M. 2001.

Психоложката Джозефин Лоунд Севли публикува през 1987 г. една студия, в която показва, че клиторът в никакъв случай не съответства на пениса, затова пък обаче мъжът притежава орган, който съответства на клитора, както по форма, така и по структура. Става дума за *corpus spongiosum*, или пещеристата тъкан. Лоунд настоява: „Върховете на мъжкия и женски клитор са короните на Лоунд, наречени така според онзи, който е установил коректното сходство – в съгласие с традицията, според която анатомичните органи биват наречени по името на личността, която ги е открила. Всички части на човешкото тяло са били определени и назовани от мъже-учени – често именно по имената на тези мъже. Доколкото знам, короната на Лоунд ще бъде първата част от човешкото тяло, която ще бъде наречена по името на една жена.“¹

Значи мъжете също притежават клитор! Че един толкова централен за сексуалното усещане орган е бил пропускан досега, показва, че на трапчивият импулс да се разглеждат женските гениталии като по-малко издание на мъжките, изкривява възгледа не само за женския пол, но и за двата пола изобщо.

Вулва

Всичко това, разбира се, не беше прието мълчаливо. Действително, в момента дори е налице една нова вълна на подновен интерес към собствените гениталии. Инга Мушио написа през 1998 г. един манифест: *cunt: a declaration of independence*, който се разпространяваше сред политическите женски групи в американските университети от ръка на ръка. Журналистката Кирстен Андерберг използва Интернет като форум за своя онлайн-музей-на-вувата. И въпреки всички опити да се осмеят групите „спекулум“ (медицински инструмент за вагинални прегледи, бел. пр.) от втората вълна на женското движение, Do-It-Yourself-гинекологията е на висока почит и при неговата трета вълна. Широката публика беше достигната от Шарлот Рош с нейния роман Влажни зони, в който главната героиня преглежда вулвата си до най-дребни детайли и заменя отрицателните наименования като „външни и вътрешни срамни устни“ с „ванилени рогчета“ и „петльови гребенчета“. От появата на книгата през февруари 2008 г. насам Рош обикаля из телевизионните токшоута и обяснява, че е написала книгата си като протест срещу лудостта по хигиената, която

1 Josephine Lowndes Sevely: *Evas Geheimnisse. Neue Erkenntnisse zur Sexualität der Frau.* München 1988, S. 39.

утвърждава скришом, че вулвата е нещо мръсно – при което е видимо по-свободна от водещите, които просто не знаят накъде да гледат.

Също толкова известни, ако не и още по-широкоразпространени, бяха Монолозите на вагината от Ив Енслър. Пиесата, възникнала през 1998 под формата на книга, беше възприета като Библия от едно ново поколение жени: „едно разгърсващо и крещящо-комично пътуване до последната граница, до ултимативната табу-зона“¹. Авторката беше разпитвала над 200 жени за техните гениталии и представила резултатите в леко литературизирана форма. Тя пише:

Тази пиеса възникна, защото бях започнала да се безпокоя за вагината. [...] Безпокоях се това какво мислим ние за вагините, но още повече ме безпокоеше това, че не размисляме за тях. Безпокоях се и за моята собствена вагина. Тя се нуждаеше от компанията на други вагини, една общност, една култура на вагините. Те са обкръжени от толкова много тъмнина и тайнственост – малко като Бермудския триъгълник. Оттам също никой не се завръща обратно. [...] Отначало жените не желаеха да говорят за това. Тя бяха доста сдържани, но след като веднъж бяха започнали, човек не можеше да ги възпре повече. Тайно в себе си жените обичат да говорят за своите вагини. Те могат да се ентузиазират истински, особено защото никой преди това не се е интересувал от това.²

Това звучи малко преувеличено, но огромното ехо от Монолозите на вагината доказва, че Енслер, ако и да не беше първата, все пак обслужваше една жизнена потребност. Монолозите бяха преведени на безброй езици, представени на сцени по целия свят, а авторката беше засипана с награди. Звезди се бореха за роли в пиесата, по известни телевизионни серии героините си купуваха билети за представленията, а за тях беше съобщено дори по новините – отчасти като реал-сатира, без думата В да се спомене нито веднъж, както например по CNN в един десетминутен спектакъл.

Психоаналитичката Хариет Лернер отива в театъра с големи очаквания:

Но когато гледах Монолозите на вагината в Ню Йорк заедно с мъжа си, Стив, аз се почувствах така, сякаш падах през заеш-

1 Eve Ensler: The Vagina Monologues. London 2004

2 Ensler: Vagina-Monologe, S.13 ff.

ката дупка в страната на чудесата от Алиса. Тук беше една театрална пиеса, чиято цел беше да се възстанови гордостта от женските гениталии – включително и гордостта от коректното наименование – но тя едва ли беше в състояние да представи гениталната реалност по един по-неточен начин. За мое удивление жените и мъжете гледаха пиесата и се държаха така, сякаш не липсва нищо – сякаш женските гениталии не бяха постоянно наричани с едно фалшиво име или сякаш това няма значение.¹

Проблемът се състоеше в това, че по медицинската традиция, идеща от 17 век, Енслер беше редуцирала женските гениталии – поне лингвистично – до една тръба от лигавична тъкан. Лернер обяснява:

Макар че някои от историите в пиесата действително разказват за вагината, по правило „вагина“ би трябвало да бъде заменено от „вулва“, за да имат историите изобщо някакъв смисъл [...]. „Да не би изведнъж да се е появила някаква феминистка масова амнезия по отношение на разликата между вулва и вагина?“, размишляваше моята силно обичана приятелка Емили Кофрѐн, „съмнявам се, че мъжете биха изтърпели едно предполагаемо честване на тяхната сексуалност, при което тестисите биха били объркани с пениса.“²

Същата грешка прави и известната с провокативния си феминизъм рапърка Lady Bitch Ray. Артистката, която възнамерява да нарече първия си албум Просвещение по *Emanielle Cunt* (Имануел Кънт, тоест „Имануел Путката“, бел. пр.), накара хората да говорят за нея, когато на 24. април 2004, в телевизионното предаване Schmidt&Pocher, предаде на водещия една капка „секрет от путка“ и – както във всяко друго интервю, прокламира публично „вагиналното самоопределение“. Във всеки случай обаче тя не направи разлика между вагина, пичка, путка и Cunt.³ Същото се отнася и до „шапката-вагина“, която тя е проектирала под марката „Вагина-Стил“ за сценичните си прояви – тя не е нищо друго освен „шапка-вулва“.

Още в средата на 1970-те години Хариет Лернер беше публикувала в уважаваното си медицинско списание една статия за фалшивото Като

1 Harriet Lerner: „Practicing „psychic genital mutilation“, in: Chicago Tribune. Special to the Tribune, 2.7.2003.

2 Ebd.

3 Claudia Fromme: „Lady „Bitch“ Ray. Schläge unter die Gürtellinie“, in: Süddeutsche Zeitung, 15.4.2008.

цяло имаше само две запитвания за препечатване – и нейните колеги продължаваха да казват „вагина“ когато всъщност имаха пред вид „вулва“. Тогава през 1980-те години Лернер основа заедно с една група учени-феминистки клуба Вулва, за да разпространява знанието за правилното обозначение. Като илюстрация за проблема тя цитира една популярна просветителска книга, в която е написано: едно момиче има два яйчника, една матка и една вагина. Това са нейните сексуални органи. Сексуалните органи на момчето са penisът и testisите. Една от първите промени в тялото на момчето по време на пубертета е нарастването на срамните устни и появата на окосмяване около вагиналното отворение.¹

Лернер коментира:

Едно толкова частично и погрешно обозначаване на женските гениталии би могло да накара всяко момиче да легне с огледалце на пода в банята и да стигне до извода, че е някакъв изрод.²

В действителност ситуацията на повечето момичета изглежда дори още по-отчайващо. Малките момичета могат да имат например муму, цветенце, кутийка [...] почти всяко име, което може да се даде на някое мъничко, пухесто домашно животинче, изглежда добре пригодно за тази работа³, установява журналистката Мими Спенсър в една статия, публикувана в Гардиън и носеща заглавието Диалозите на вагината, в алузия с пиесата на Енслър. Тези думи са не само хубавички, та чак отчуждаващи; освен това те са и напълно индивидуални. Доктор Пат Спънгин обяснява: „Няма никакви общоприети наименования. Момчетата разполагат с различни опции, за момчетата няма нито една. Много от наличните наименования – пуси или пути – се отнасят само до гениталиите на възрастните. Наименованията, които употребяват малките момичета, може и да са сладки, но те не се споделят от всички.“⁴ А това означава, че момчетата не могат да разговарят за гениталиите си. Всяко позоваване си остава ограничено до областта на хипер-личното, по правило до най-близкото семейно обкръжение, така че, независимо от това колко положително говорят родителите, вулвата винаги си остава обкръжена от една аура на тайнственост и скритост: тя е онова,

1 Harriet G. Lerner: Was Frauen verschweigen. Warum wir täuschen, heucheln, lügen müssen. Frankfurt a. M. 1996, S. 62.

2 Ebd.

3 Mimi Spencer: "The Vagina Dialogues", in: The Guardian, 18.3.2005.

4 Ebd.

за което не се говори. „Ако ние не можем да кажем на дъщерите си как наистина изглеждат сексуалните им органи, то тогава ние насърчаваме едно поколение жени да работи с измами и да замъглява езика, мислите и възприятията си“¹, критикува Хариет Лернер, която е интервюирала буквално стотици родители от началото на своите занимания с думата В, питайки ги защо не казват на дъщерите си, че техните гениталии се казват вулва. След тридесет години, думите им все още я смайват:

Мнозина инак образовани родители казваха дори, че никога преди не са чували думата. [...] Ония, които познават коректните названия, дават най-фантастични обяснения за това защо не ги използват. [...] „Вулва е медицинско понятие и аз не бих искала да натоварвам дъщеря си с медицински думи, които приятелките ѝ не знаят“ – „А, тя ще започна да го разправя в класа си – и какво ще правя тогава?“ – „Вулва и клитор са технически понятия“ (това дойде от родители, които между другото бяха научили дъщеря си на думата „оварии“). А от един особено свободомислещ баща: „Не искам дъщеря ми да стане някоя сексма-ниачка или да расте с убеждението, че мъжете могат да бъдат заменени от вибратор.“²

Страхът от сексуалността на дъщерите е по-голям от страха за сексуалността на дъщерите, както показва и една швейцарска студия за предотвратяване на сексуално насилие. Проектът, според който деца от детски градини трябвало да се научат да оказват съпротива срещу такъв вид насилие, по модерна концепция, почти пропаднал, защото „момиченцата, с едно-единствено изключение, не знаеха как да наричат влагалището си. [...] Момчетата, напротив, знаеха, че между краката си имат пишка.“³ Но как тогава момиченцата трябва да могат да опишат онова, което се е случило с тях, ако са изложени на сексуализирани посегателства?⁴ А дори и по-дребни проблеми като например инфекции могат да придобият травматични измерения, ако за тях липсва език. „Налице е например разтърсващия пример с една ученичка от начално

1 Lerner: Was Frauen verschweigen, S. 63 f.

2 Ebd.

3 Barbara Lukesch: „Hör auf, ich will das nicht“. Pionierprojekt: Kindergartenkinder erlernen nach einem neuartigen Konzept den Widerstand gegen sexuelle Gewalt“, in: *Zürcher Tagesanzeiger*, 26.6.1997, S. 65.

4 Vgl. dazu auch: Barbara Rentdorff: Geschlecht und symbolische Kastration. Über Körper, Matrix, Tod und Wissen. Königstein im Taunus 1996, S. 52.

училище, която се оплаквала от нараняване на канарчето си и не била разбрана от учителката (макар че всички учители, които не са в състояние да разберат един детски евфемизъм като „канарче“, би трябвало да повторят изпитите си)¹, разказва Мими Спенсър. Но никой не подготвя учителките и учителите за една такава ситуация. В никой учителски стаж не се разглеждат думите за женските гениталии, респ. тяхната липса. Затова пък вицовете за половите органи са широко разпространени из училищните дворове. Разбира се, придружени от строги полови различия. Момчетата трябва да защитават големината на пениса си, докато момичетата биват информирани, че гениталиите им миришели на разложена риба или пък оставяли след себе си лигава следа като голи охлюви.²

По-късно в живота има повече възможности за избор, думи, вариращи от лекарския кабинет до бордея. Първите принадлежат към медицината, те са отлично пригодени да опишат мястото, което причинява болка, пък и са полезни при университетните прегледи по време на бременността и раждането. Вторият вид думи, напротив, дори не принадлежат на самите нас. Нас, тоест жените. По-голямата част от думите, използвани в разговори, за да опишат женските полови органи, са привилегия на мъжете,³

констатира Спенсър. И, за да не си мисли за конспиративни теории, тя започва да търси научни обяснения за този привидно необясним феномен и посещава Дейвид Месер, професор по детска психология и езиково развитие в лондонския Open University.

„Нашият езиков речник е свързан с множество способности, с езика и разбирането ни за света“, казва той. Но откъде тогава този пропуск, там където се нуждаем от думи за една решаващо важна част от женското тяло? „Трудно е да бъдат назовани неща, които липсват; ние сме склонни да даваме имена на неща, които можем да укажем. Чисто функционално едно придружаващо лице може да укаже пениса – „Внимавай да не го защитиш с ципа на панталоните си“ – но може би не е толкова

1 Spencer: Vagina Dialogues.

2 Vgl. Kirsten Anderberg: Vaginas in Mythology, Art and History“, www.kirstenanderberg.com (eingesehen am 1.2.2009).

3 Spencer: Vagina Dialogues.

необходимо да се указват женските гениталии¹, указва Месер. Липсата на названия за вулвата следователно се обяснява с това, че те изобщо не са необходими? Месер все пак прави известна отстъпка: от културна гледна точка аз бих се съгласил, че по този начин жените биват лишени от права. Простата липса на една терминология създава голяма разлика между мъжете, които имат нещо, и жените, които нямат нищо.²

Едно твърдение, което дума по дума би могло да идва от Аристотел или Гален, от Зигмунд Фройд или Жак Лакан. Спенсър взела диктофона си и си отишла. На улицата тя наблюдавала малки момиченца, чиито първичен полов признак изглежда били розовите им дрешки, и стигнала до следното заключение:

Докато мъжете имат нещо, което могат да демонстрират и изтъкват, ние имаме нещо, на което се гледа като на не-място, не-идентичност и липса – не само физически, но и лингвистично, а оттук – социално и културно. Както вече е описано от класическата феминистка теория, без подходящи и общо-признати наименования няма усещане за собственост, като следствие от това пък възниква разграничение на момичето от нейното тяло, а по-късно – отчуждение от сексуалната ѝ идентичност. За Джърмейн Гриър тогава, през 1970-те години, това беше основата на нейното потискане и лишаване от права. В това отношение не се е променило кой знае колко много.³

Миту Санял (род. 1971), е доктор в областта на културологията. В момента тя работи като авторка и журналистка в Дюселдорф.

1 Ebd.

2 Ebd.

3 Ebd.

Коментари (4)

- 13-05-2009|**Златко**

Моля, не ми пишете тук думи, които се отличават единствено чрез „непристойност“. Бедността на духа вече ми е достатъчна.

Виж, умни коментари са добре дошли, независимо от това дали съдържат „непристойности“ или не. Смисълът на някои думи действително може да бъде пре-договорен, но не просто чрез (тъпото им) повтаряне.

- 16-05-2009|**Гост**

Ей, един мъж никога не би могъл да напише цяла книга, докато си разглежда патката! Изглежда жените – съзнателно или не – от най-ранна възраст старателно ги подготвят да бъдат второ качество хора. И имат голяма нужда от подобни книги. Поне тези, които са расли в саксия и така и не са посмели да излязат оттам. При мъжете такива почти няма – не че вкъщи по цял ден са ни говорили за пениси.

- 16-05-2009|**Майя Маркова** - вулвата в други текстове на този сайт

Сещам се за два други скорошни текста от «Прегледа», които (или поне единият от тях) имат отношение към темата:

– Разказът на Цвета Стоева «За котките и хората», в който героинята и приятелките ѝ ходеха по плажа «с открити на слънцето вагини и скрити зад големите си Ray Ban очи». Това очевидно е същата замяна на «вулва» с «вагина», която Санял отбелязва в други творби.

– В дискусиата за свободата на словото някой сравни своята «перука» с тази на опонентите си и предизвика неочаквано силна (за мен) реакция. Тогава предположих, че «перука» е евфемизъм за окосмяването на външните полови органи, и то предимно на вулвата. И досега не знам дали съм била права.

- 16-05-2009|**ГЕА**

Уф!

Чудя се защо липсата на талант се замества с терминологични дискусии. Ако не бяхме «сексманиачки», дали щеше да има деца преди времето на хомункулуса, Франкенщайновите биографи и клонирането.

Но пък не знам доколко споменаването на половите органи върши работа.

Това си е вид насилие, а от женска страна – вид мазохизъм. Чрез текст.

Дали протестантизма не е някакъв вид невежество, обективно основано върху студения климат на Централна и Северна Европа – та чак сега, при глобалния обмен, една част от човечеството открила, че има пол, който я кара да си използва тялото. Гледната точка на младата патка и на стария човешки мозък не винаги е една, макар че мозъкът е оня, който...

Митовете и истините на Втората световна война

Автор: Адам Кржемински

Войната разруши не само отделни страни, но и цялото устройство на традиционните митове, което поддържаше идентичността на европейските нации преди започването ѝ. Междувременно, опитът да се създадат нови митове пропадна пред лицето на една шокираща реалност: милиони хора бяха убити в битки или от окупатори, налице беше огромно материално разрушение, Европа беше изпаднала в политическа и морална деградация. През 1945 единствено СССР и САЩ можеха да си позволят да триумфират без задръжки. Всички други нации и общества – не само ония, които бяха участвали открито във войната – бяха дълбоко разцепени. Хората бяха разделени от различни политически възможности и морални избори – от една страна бяха съпротивителните движения, които предизвикаха репресии от окупационните сили, от друга страна колабораторите, които поддържаха тези сили, а от трета пасивното множество, което просто се опитваше да оцелее. Райхът лежеше в руини, но за много от окупираните от Червената армия страни краят на войната означаваше не мир, а наложена със сила съветска хегемония, гражданска война и правителства, поддържани от съветските танкове.

По принцип имаше толкова Втори световни войни, колкото и нации. Само за поляците и германците войната беше започнала на 1 септември 1939. Не, също и за – да, наистина! – швейцарците, които се гордеят с това, че още на същия ден са започнали мобилизация, за да защитават алпийската си крепост. За англичаните и французите тя започна – формално – два дни по-късно, *de facto* обаче едва на 8 април 1940, на същия ден, както и за датчаните и норвежците. За руснаците – на 21 юни 1941 (съветската агресия срещу Полша от 17 септември и зимната война срещу Финландия бяха изключени от Голямата Отечествена Война); за американците – на 7 декември 1941, а за българите едва през 1944, когато

те се отказаха от пасивното съюзничество и сключиха българо-съветската дружба на оръжията.

От реалните победители във Втората световна война освен това само Великобритания и САЩ не смениха фронтовете – което не означава, че те не промениха отношението си към Полша. Между другото, с изключение на Полша, повечето от замесените във войната страни на практика смениха фронтовете. Преди всичко Франция, която при режима на Виши се оттегли от войната и с това значително увеличи немския военен потенциал. До 1941 СССР също беше *de facto* съюзник на Третия Райх, също както Италия, Унгария, България, Словакия, Румъния и Финландия.

Днес в Европа има държави, които дължат появата си на Хитлер – Словакия, Хърватска – и такива, които изгубиха за дълго време независимостта си като резултат от пакта Рибентроп-Молотов – Литва, Латвия, Естония. И накрая имаше неутрални страни – Швеция, Швейцария, Испания – които в различна степен сътрудничеха както с Третия Райх, така и със Съюзниците – и които се гордеят със съпротивата си, но реагират с обида или раздражение срещу обвиненията в прикриване на исторически факти или предаване на бегълци обратно на Германия.

Още от това многообразие става ясно, че не може да има едно общоевропейско повествование относно Втората световна война. Всяка нация е преживяла нещо различно, всяка е създавала и демаскирала собствени военни митове, консервирани във фотографии, паметници, разкази или филми. В началото доминираха разказите на двамата главни победители. Те бяха онези, които наложиха собственото виждане за войната. Великите сили бяха не само победили и продиктували условията на мира; освен това те разполагаха и с масовите медии, необходими за разпространяване на триумфа им.

Само на този фон в отделните европейски страни можеха да възникнат собствени митове: ония за обединената срещу агресора нация, дори и когато този агресор – както във Финландия, Словакия или България – за известно време е бил съюзник, защитник или добронамерен хегемон.

Тези митове за суверенното участие в победата бяха илюстрирани с икони. Фотографията на генерал дьо Гол, вървящ под Триумфалната арка начело на въодушевена тълпа, трябваше да замести представата за Вермахта, който четири години по-рано беше правил парадите си на същото място. Ако и участието на съпротивата и на Свободните Французи в окончателната победа да беше символично, защото дори и в 1945 фран-

цюзите не бяха в състояние да си възвърнат сами Страсбург, то фотографиите все пак трябваше да възстановят националната гордост. Снимката на полското знаме, окачено за няколко часа на берлинската Колона на Победата, трябваше да документира участието на поляците в победата над Германия и да завоалира зависимостта на режима в Люблин от СССР. Снимките на титовите партизани трябваше да представят самостоятелното освобождение на Югославия, а фотографията на обесения за краката Мусолини – същата идея за Италия.

Само призрачният парад на армията Косцюшко през опустошената и безлюдна Варшава можеше трудно да бъде видян като някакво освобождение. Същото важеше и за навлизащите в София български партизани, поради което техните портрети бързо бяха заменени от иконата на Георги Димитров, който в процеса против подпалвачите на Райхстага през 1933 беше успял да се пребори с Гьоринг и в 1945 се завърна от Москва като коминтерновски функционер, като пропагандно доказателство за това, че България е била на правилната страна още от самото начало ...

Там, където митът за самостоятелното освобождение беше особено недостоверен, като например в Унгария, той беше заменен от мита за ликуващите човешки маси, поздравяващи съветските войници като освободители. Един класически пример в това отношение е маслената картина на Шандор Ек от 1952 г. : на преден план танк с червено знаме, отзад руините на Будапеща, а отстрани ликуващи унгарци – без собствени държавни символи. Тази инсценировка на благодарност на освободените народи беше размножавана във всички окупирани от Червената армия области, а поставеният на пиедестал танк Т-34 се превърна в паметник на освобождението – и на военното присъствие на СССР.

Не само танкът, но така също и буквално сакралните паметници на съветски войници като освободители и защитници – една комбинация от Свети Георги, убиеца на дракона, и Свети Христофор, носещ безпомощно дете до другата страна на реката. Един класически пример за това е проектираният още през 1948 от Евгений Вучетич паметник на освободителя в берлинския парк Трептов. Един съветски войник държи в лявата ръка дете, в дясната меч, с който е разсякъл лежащ в краката му пречупен кръст. Тази поставена в Берлин метафора на освобождението позволи също и на ония от немците, които се примиряваха с победителя, да се сгушат до своя защитник като малко момиченце, изгубило родителите си, да се сгроят от неговия ореол.

Два паметника илюстрираха в ГДР основателския мит за „първата държава на работниците и селяните на немска земя“: Паметникът на почитта в Трептов и Мемориалният комплекс в Бухенвалд. Той може да се види на един плакат от 1960 г., на фона на герба на ГДР. Посланието на плаката се изяснява от надписа: „Онова, за което се бориха антифашистите, днес е реалност в ГДР“. Този мит за освобождението и самоосвобождението беше документиран от паметници, романи и филми, между които *Голи сред вълци* на Бруно Апиц играеше една от главните роли – историята на спасяването на едно дете в Бухенвалд от съпротивителното движение и нелегалната организация в лагера, преди пристигането на американските войски. Посланието беше недвусмислено, но невярно. При изследването на документите след обединението на Германия стана ясно, че съпротивителното движение в Бухенвалд действително е спасило едно дете, но само поради това, че вместо него в газовата камера е било изпратено друго. Значи съпротивата тук беше се срещнала и с колаборационизма.

Удобни – ако и по-различни – митове, помогнаха и на западногерманците да направят скока към следвоенното време. Съюзниците осъдиха престъпниците и денацифицираха невинните, значи вече беше възможно човек да се заеме с възстановяването и да изпитва малко самосъжаление. Единствено нацистката банда беше повлякла в пропастта всъщност толкова добричкия немски народ, който беше страдал през войната, а след това беше принуден да мине през ада на изселванията от Изтока и отмъщението на победителите. За щастие англосаксонците бяха осъзнали значението на Германия като преграда срещу комунизма и позволили да се изгради демокрация във федералната република. Миналото свърши, да живее бъдещето.

Войната си остана и един от митовете на семейното възпитание. Децата, внуците и правнуците на военното поколение бяха оформени от спомените за Великата война. В Народна република Полша след 1956 малките момчета изработваха картонени модели на миноносците „Бърза“ и „Бляскавица“, четяха *Като камъни по пистата* и *Ескадрила 303*, а на двора играеха *Капитан Клос* или *Четирмата танкисти и кучето*. В Англия те имитираха шума на военните изстребители Спитфайър. В Америка настолните игри представяха атаки срещу тихоокеански острови. В СССР в мит беше превърната съдбата на Алексей Мересиев, един ле-

тец-изстребител, който след загубата и на двата си крака, с нечовешка воля беше успял да продължи кариерата си на летец.

Повече от шест десетилетия в Европа, САЩ и Израел продължаваха да се строят паметници и мемориали, да се снимат филми, да се печатат плакати и пощенски марки. Пишеха се патетични истории за военни герои, които „не се огъваха пред куршумите“, но заедно с това се започна и едно много ранно демаскиране на легендите. До вчера възхвалявани книги бяха утре захвърляни на боклука. Паметници бяха разрушавани. Героите биваха низвергнати, докато други, до вчера смятани за предатели, бяха реабилитирани.

Разчепкването на героичните митове започна най-рано в Полша. От една страна беше ясно указана ужасяващата цена на Варшавското въстание, а от друга започна да си пробива път хладният поглед към ужасите на войната. Демаскиращите чрез циничния си реализъм разкази от Аушвиц на **Тадеуш Боровски** от четиридесетте години, разказващи за убийственото състезание на затворниците за оцеляване, не познаваха нищо равностойно на себе си в цялата европейска лагерна литература. Именно затова те предизвикаха такива силни възражения сред ония, които бяха създали мита за непоколебимата морална съпротива на антифашистите.

Митове за обединените от съпротивата срещу нацисткия агресор европейски нации започнаха да циркулират едва десет години по-късно. Отначало на Изток, след смъртта на Сталин (1953), а на Запад след процеса срещу Айхман (1961).

В Полша демистификацията както на злоупотребите и лъжите на сталинистката пропаганда, така и на лично култивирания мит за героя, започна най-рано, чрез подигравателната вълна на полската школа в киното от една страна и литературата на гротеската и абсурда – от друга. **Кривогледото щастие** на Анджей Мунк е до известна степен прототип на заснетата почти половин век по-късно гротеска на Бенини *Животът е хубав*. А *Пепел и диаманти* и *Канал* на Анджей Вайда бяха от една страна ново съживяване на премълчавания мит за съпротивителната армия, от друга страна и полемика срещу него, каквито между впрочем бяха и *Спомени от Варшавското въстание* от Мирон Бялошчевски. Същевременно стъпка по стъпка започнаха да бъдат припомняни не само съпротивата или участието на полските войски в битките на Запад, но и – в романи-

те на Йежи Кржищон – съдбите на депортираните след 1939 в Казахстан и Сибир поляци.

След края на 70-те години, със засилването на демократическата опозиция, прочутото есе на Ян Йозеф Липски *Две родини – два патриотизма*, постави началото не само на една ревизия на официалната теза на Герек за морално-политическото единство на нацията, но така също и на разкриването на белите петна в историята – извършените от Сталин престъпления срещу поляците, полския антисемитизъм, прогонването на немците или патерналистичното отношение към украинци, белоруси и литовци. Тази ревизия се засили след 1989, когато започна да се говори за истинско прекратяване на романтичeskото кодиране на историята, и достигна апогея си през 2001 с дебата за Йедвабне¹. След това последва – като шокова реакция от загубата на невинността – една противоположна вълна на подновена героизация и, в споровете с Берлин около насилственото изселване на немците, едно завръщане към конфронтативна позиция срещу съседите по отношение на военното минало.

В СССР размразяването разклати, но не и събори, сталинистките митове. Във всеки случай след 1956 в центъра на вниманието вече стоеше не само Сталин, а и някои значителни военачалници – Жуков, Конев. Както и обикновени войници, които са заплатили героизма си с психически увреждания (например в *Летят жерави*). По времето на Брежнев, когато фигурата на Сталин, въпреки внимателната ресталинизация, все още не беше приемлива като символ на победата, образът на Майчица Русия придоби гигантски размери – като богиня на победата Нике, с вдигнат меч, на Мамаев-курган във Волгоград (прекръстеният Сталинград) или като копие на познатия на всекиго плакат от 1941, на който се вижда жена в червена рокля, със строго изражение на лицето: „**Родина-мать зовет!**“. Този плакат се появи в различни версии, като обложки на книги или като мотив за по-нататъшни паметници.

СССР пропадна в значителна степен при описанието на собствената си история. Когато през 80-те години гласността и перестройката започнаха да повдигат по малко капака, котелът на съветския мит за Великата отечествена война просто се взриви, Не само в балтийските страни, които започнаха да документират собствената си национална история от времето на войната: от съветската окупация през 1940 през немското –

1 Полско градче, в което през 1941 г. е извършен масов погром от страна на поляци срещу еврейското население на града. Бел. пр.

какво всъщност: освобождение? подновена окупация? – до следващото присъединяване към СССР, с репресии и изселвания.

В свободна Латвия гробищата на латвийските SS-войници бяха подновени с държавни средства и бяха уредени музеи на окупацията 1940–1990. Същевременно започна да се почита паметта на седемдесетте хиляди убити – също и с помощта на колаборатори – евреи. По подобен начин се развиха нещата и в Украйна: в западната част се отдава почит на SS-дивизията „Галиция“, докато на изток митът за Отечествената война продължава да съществува. След победата на „оранжевата революция“ този фундаментален конфликт на украинската памет се проявява в цялата си сила. В самата Русия пък възникна дилемата за това дали триумфът от Втората световна война е съветски или чисто руски. И ако е руски, то до каква степен сталинистките престъпления са задължително наследство за Русия? И между другото, какво да се прави с руските колаборатори на Хитлер, например с войниците на **Власов**? Владимир Путин се опитва да реставрира съветските митове (както стана ясно например от сценария за парада на победата през 2005 г.), без същевременно да поема отговорност за престъпленията.

В западна Европа защитата и ревизията на митовете протече по друг начин. След 1968 г. митът за една обединена от съпротивата срещу нацистките окупатори нация започна да се пропуква. В центъра на вниманието започнаха да застават въпроси, свързани с колаборацията, първо във Франция, а след това и в останалите окупирани страни – Белгия, Холандия, Норвегия, Дания, а накрая и в неутралните държави. От седемдесетте години под влияние на американската филмова серия *Холокост* оста на общественото припомняне започна да се ориентира все повече и повече по посока на индустриално организирания геноцид срещу евреите, проведен от водачите на Третия Райх и техните колаборатори.

В течение на следващите десет до двадесет години Холокостът релативира националните повествования за войната и се превърна, по мнението на мнозина, в универсален основателски мит на обединяващата се Европа, в най-важно предупреждение за 21 век.

Това беше също посланието на изложбата „**Национални митове. 1945 - Арена на припомнянето**“, представена от октомври 2004 до края на февруари 2005 в Немския исторически музей в Берлин. На хиляда квадратни метра бяха събрани 400 експоната: героически картини и

фотографии, плакати, серии пощенски марки, култови романи и репортажи, както и фрагменти от 50 игрални филма и телевизионни сериали, определящи популярната представа за войната. Организаторите представяха по великолепен начин бъркотията на националните митове от отделните европейски страни, както и от САЩ и Израел. Митове, такива каквито те биват представяни в литургията на държавните тържества, в символиката на мемориалите, във филми и литература.

Изложбата се откриваше с известната фотография на „**Големите трима**“ – Рузвелт, Чърчил и Сталин. Следваха съветски и американски фото-икони на победата, като например известната фотография на червеноармееца, поставящ съветското знаме на покрива на Райхстага, или – аналогично не това – фотографията на американските войници, **издигащи знамето на САЩ на остров Иво Джима**. Но фотографиите не казват истината. Днес например е известно, че фотографът Евгений Халдей е трябвало да ретушира от китките на руските войници заграбените ръчни часовници.

В сянката на големите, по-малките също стилизират себе си като окончателни победители. Тази ритуализирана форма на припомнянето обаче се износва твърде бързо. Тя е и не особено достоверна, между другото, сравнена с конкретните преживявания и спомени на обикновените хора. Тази „втора памет“, както я нарича Пиер Нора¹, е едно емоционално, чувствително и болезнено отношение към миналото. То остава не при героичните дела, а при травматичните спомени. То сакрализира жертвите и демонизира извършителите, нацистките водачи, техните послушни помощници, а също и немското цивилно население. Нюрнбергският процес е доказателство за юридическа справедливост, докато загубата на немските източни области и изселването на немците на запад са израз на историческа справедливост. Но достойни за проклетие и презрение бяха също и съюзниците, и колабораторите на Хитлер в окупираните страни. Тезата беше проста: само една малка група от продажни предатели се е противопоставила на собствения народ. След войната те са били наказани, а следователно народът може да гледа към бъдещето, обединен от задачите на възстановяването и спомена за собствената героична борба.

1 Пиер Нора (род. 1931): френски историк, член на френската Академия. (Бел. пр.)

Официалният спомен за войната имаше стабилизиращо въздействие за нациите в Европа, това повествование пусна корени дори и в страните, които бяха се откъснали много късно от Германия или – като Австрия – дори бяха били части от Райха. В Австрия например след 1945 се култивираше мита, че тя е била първата жертва на нацистката агресия, сякаш Хитлер не беше австриец, нито пък през 1938 австрийците не бяха го приветствали масово. Също и ГДР считаше себе си за новата, по-добра Германия, освободена от Червената армия и управлявана от антифашисти, които бяха преживели Третия Райх в концентрационни лагери или в чужбина. По този начин националсоциализмът се оказваше просто един период на заблуждение в немската история. Като маса немците бяха не само невинни, но и подмамани от нацистката клика.

Нещата изглеждаха по-различно при неутралните държави: тук важеше митът за въоръжения неутралитет от една страна и за хуманитарната помощ – от друга. Символ за това трябваше да бъде Червеният кръст или дейността на шведския дипломат **Раул Валенберг**, който издаваше шведски паспорти за унгарските евреи, а по-късно загина в ГУЛАГ.

Военните митове на победителите бяха важни, но не продължиха особено дълго време. От берлинската изложба става ясно, че всъщност нациите, включително и немците, култивират мита за собствената жертва и съпротива, при което след едно определено време ролята на извършителите и на жертвите от време на време бива разменяна. Партизанската армия на Тито, словашкото въстание, българската партизанска война, а в Полша Народната армия, Националният съвет и разбира се Първа дивизия Косцюшко, трябваше да легитимират комунистическата власт. Следвоенна Австрия се представяше като първата жертва на нацистката агресия и виждаше в лицето на католическите и социалдемократически затворници от нацистките лагери своите отци-основатели. Демаскирането на другата, нацистка, страна, започна едва през седемдесетте години, когато избухна аферата Валдхайм – австрийският президент и бивш генерален секретар на ООН беше конфронтиран със собственото си минало като офицер от Вермахта.

Също и в западните страни, които бяха окупирани от Третия Райх, митът за непоклатимата съпротива, такъв, какъвто беше пропагандиран веднага след войната, започна бързо да се разрушава, още повече, че границите между съпротива и колаборационизъм в никакъв случай не бяха чак толкова ясни. Беше ли белгийският крал, който през 1940

остана в окупираната си страна, за да я защитава, колаборатор? Така го представяха позивите на левите: като предател, който разговаряше и играеше голф с Хитлер, докато белгийските военнопленници лежах в лагери. И въпреки това през 1952 г., чрез национален референдум, белгийците решиха да продължат монархията. Днес подобни спорове се водят в България, Румъния, Унгария или Словакия. Беше ли цар Борис III колаборатор на Хитлер или герой? Как да се оценява политиката на отец Глинка¹ в Словакия, румънския крал Карл II или унгарския адмирал Хорти? Как да се говори за организирания от унгарската **Партия на Кръстосаните Стрели** или от румънската **Желязна Гвардия** погроми срещу евреите?

Историята отново излиза на преден план и разрушава следвоенните митове. Не изглежда вероятно обаче, че през 21-ви век Холокостът ще остане единственият мит, около който могат да се обединят всички страни, както твърдят организаторите на изложбата в Берлин. Споменът за Втората световна война още дълго ще бъде разделен на национални сегменти, а те самите пък на противоположни опции, които не винаги мога да бъдат еднозначно разграничени едни от други. Как например да се оцени поведението на финландското правителство? Търсенето на военна помощ от Третия Райх, за да могат да се възвърнат изгубените през 1940 в полза на СССР области, предаването на някои еврейски емигранти обратно на Гестапо, докато през това време финландски евреи се биеха на фронта заедно с Вермахта? Както и по-късното прекратяване на съюза с Германия и възобновяването на разговорите със Сталин?

Единственият постоянен мит за Втората световна война успя да се установи в САЩ. Това беше – както свидетелства заглавието на един американски бестселър – „A Good War“, една добра война. И прикованият към инвалидната количка Рузвелт е, заедно с Уинстън Чърчил, един символ на непреклонната воля и силата на Америка. Втората световна война е вече в продължение на повече от половин век един жив холивудски мит (*Редник Джеймс Райън, Пърл Харбър*), разказващ за това как американските Гисосвобождават Европа от кафявото царство на злото, а тихоокеанския регион – от колониалните амбиции на Япония. Тази война е основателският мит за глобалната мощ на Америка и за нейната морална мисия, която е била изпълнена през 1944 по бреговете на Нормандия, но

1 Андрей Глинка (1864–1938): словашки свещеник и политик-националист, поддържащ идеята за автономия на Словакия вътре в Чехословакия. Бел. пр.

също и в заседателната зала в Нюрнберг, а също и по-късно, по времето на Студената война.

Ако същевременно Холокостът днес се е превърнал някъде в метафора за Втората световна война, то това е – след шестдневната война от 1967 – в Израел и малко след това в САЩ. Организираният геноцид срещу европейските евреи е днес в САЩ символ за абсолютното Зло, което оправдава и една абсолютна решителност за действие, за превантивни акции в което и да е кътче на земята.

Втората световна война промени Европа из основи, но за нея и до ден-дневен не съществува едно единно европейско повествование. Прекалено различни и противоречиви са военните преживявания на отделните нации. На пръв поглед войната се превърна в единствения основателски мит за Европейския Съюз или по-скоро за Европейската общност за въглища и стомана, а по-късно и за Европейската икономическа общност. Обединението на западна Европа трябваше да бъде най-добрата поука, която е била извлечена от катастрофата на войната. Нейното ядро беше образувано от помиряването и сътрудничеството на двамата главни губещи от онази война – (западна) Германия и Франция, която беше издигната символично – и само благодарение на милостта на англосаксонците – до ранга на окупационна сила. В действителност обаче Втората световна война беше по-малко основателски символ за ЕИО, отколкото по-скоро за Студената война, за съзнанието, че западна Европа, която през годините 1933–1940 беше претърпяла поражение в конфронтацията с Третия Райх, не можеше да си позволи същата грешка и в конфронтацията със сталинизма.

В източна Европа пък Втората световна война беше представяна от пропагандата като основателски мит на народнодемократичните държави, които са били освободени от фашизма с помощта на Червената армия, а сега са застрашени от американския империализъм и от немския ревизионизъм. В действителност обаче този пропаганден мит беше само покривало на имперските амбиции на СССР. Неговото опровергаване беше съществена част от еманципацията на източна и средна Европа от съветската хегемония.

Днешният ЕС е разделен не само поради различния опит от Втората световна война и от Студената война, но и поради кадифената революция от 1989. Тя не се превърна в основателски мит за новия, разширен Европейски Съюз, макар че падането на комунизма беше предпоставка

за присъединяването на бившите народни демокрации към ЕС и НАТО. 1989-та година все още не се е запечатала в съзнанието на обществата от западна Европа. Тя не беше приета като неразделима част от общоевропейското наследство, така както не бяха направени част от общоевропейското историческо съзнание и военните изпитания на Полша и балтийските страни, да не говорим пък за Украйна. А когато бъдат артикулирани – както например в случая с президентите на Литва и Естония, които отказаха да участват в московските тържества по повод на шестдесетата годишнина от края на войната, или при полските възражения срещу завръщането на официална путинска Русия към сталинистките интерпретации на пакта Рибентроп-Молотов, на Варшавското въстание или Ялта – те биват посрещнати от Запада с много малко разбиране.

Европейците ще живеят още дълго време с конкуриращи се памети и конкуриращи се митове. Новото в ситуацията е, че тези конкуриращи се едни с други митове вече няма да бъдат култивирани в отсъствие на, а в постоянен диалог със съседите. Освен това поддържането им във всяка страна ще бъде съпровождано и от постоянното им демистифициране. Бъдещето ще покаже дали с времето от този сблъсък на национални митове ще възникне един общоевропейски поглед към Втората световна война, който същевременно не губи от поглед отделните национални преживявания. В много страни европейците постепенно престават да бъдат аутисти, които са фиксирали поглед единствено върху своята собствена представа за миналото.

Източник

Адам Кржемински (род. 1945) е полски журналист и коментатор, експерт по въпросите на немско-полските отношения и считан от мнозина за един от водещите полски публицисти в съвременността.

Коментари (12)

- 28-04-2009|**Гост** - Статията...

Написана от поляк от «полска» гледна точка, тенденциозна и лековата. Не си струва четенето.

- 28-04-2009|**Златко**

Хм, специалистите май са на малко по-различно мнение. Вижте на пример този текст тука:

<http://www.eurozine.com/articles/2005-09-30-charim-en.html>

- 29-04-2009|**Гост**

Гледната точка е наистина твърде полска, но има една основна истина: следвоенният наратив се разпилява на много националистични митове за надмощие. Губи се обединителната идея на антифашизма и антикомунизма.

Пенка

- 30-04-2009|**Гост** - „гледната точка“

Статията си струва четенето дори само заради последното изречение. Нека не бъдем аутисти!

- 30-04-2009|**Гост**

Вярно, че гледната точка е полска. Каква очаквате да бъде? По стечение на историческите обстоятелства полската история е изпълнена с много драматизъм, дори трагизъм, и затова и рефлексията на поляците е толкова релефна. И бих добавил и доста точна.

- 05-05-2009|**Гост**

Интересен предмет, галопиращо с много патос повествование, но уви лековато и на места с груби неточности.

- 24-08-2011|**Петър Ангелов** -Дарев

Повечето от тези митове ми бяха спестени благодарение на семейството в което бях отраснал. Всъщност няма нещо, което да ме изненада тук. И все пак харесвам текста, но ми става някак тъжно, че всичко това беше ясно много отдавна, а през това време пропагандата изхаби две

поколения българи. А раздялата с митовете в нашата страна изглежда ще е най-мъчителна. И с много погубени животи и съдби.

- 24-08-2011|**Самолет 005** - ... прагматичен поглед...

Статията ми харесва с това, че начертава последиците от утвърдените митове...

- 24-08-2011|**Boyan** - Митът е неистина, но неистината не е мит, а реално

Това е достойно четиво за конкурса»Жанрови характеристики и манипулативни стратегии на съвременния български либерализъм в условията на див и варварски капитализъм» ☺)

- 06-02-2012|**Ivan** - За газовите камери

Гледах един документален американски филм за лагерите. Авторът убедено твърдеше като обикаляше помещенията, че в лагерите не е имало газови камери за умъртвяване на хора – използвали са ги за дезинфекция на дрехи. Отворите на тавана били направени допълнително с пропагандна цел от руснаците. Камерите нямали и достатъчен капацитет, не били ефективни – затворниците умирали масово от глад и болести. Като в руските и в американските лагери. Над 1 милион германски пленници умрели в американски лагери, да не говорим за руските и т. н.

- 06-02-2012|**D. Dimitrova** - Хубави пожелания и различни гледни точки

Но все пак да видим как се преподава историята нагледно в Турция, например.

Любопитно съвпадение е, че «грешката» се е случила през отрязъка от време, когато е преведена статията:

Учебна карта даде половин България на Турция

Властите в Истанбул обявиха, че е станала много голяма грешка и вече е започнало разследване

<http://www.segabg.com/article.php?sid=2009100200040000701>

Та така за преподаването на историята.

Тиранията на историята

Автор: Кристина Кулури

При дискусиите относно влиянието върху етническите конфликти на начина, по който се преподава история, е налице една тенденция да се вземат пред вид само учебните програми или самите учебници. Изглежда някои хора мислят, че съдържанието на учебниците бива директно наливано в главите на учениците и незабавно трансформирано в историческо съзнание. Ако това беше така, една промяна в съдържанията на учебниците лесно би довела до промяна в начина, по който учениците мислят за националното си минало. Съдържанието на учебниците съвпада до голяма степен с доминиращата идеология, що се касае до разбирането на миналото. Учебниците не могат да бъдат особено новаторски когато системата на производството им е държавно-центрирана, както е случая в повечето балкански страни. Те не могат да бъдат такива дори когато съдържанието им е свободно от стереотипи, ако не се намират в ръцете на способни учители, разполагащи с модерни образователни средства. Всъщност всички фактори, въздействащи върху преподаването на история – учебни програми, учебници и учители – не са определящи сами по себе си и реалното съдържание на училищната история зависи най-вече от тяхното взаимодействие.

Образователната система

Системата на производство, авторизация и разпространение на учебници е много различна от една балканска страна до друга. Съществуват силно централизирани системи, при които учебниците биват произвеждани и разпространявани от министерството на образованието (Сърбия, Босна и Херцеговина, Гърция, Албания, Кипър) и по-малко централизирани системи, където преобладава свободния пазар на учебници, а министерството на образованието публикува учебни програми и авторизира учебниците (Хърватска, Македония, Словения, Румъния,

България, Турция). Тази реалност не е еднозначна: държавният контрол може да бъде и по-стриктен във втория случай, ако програмите са много детайлирани, а авторите на учебници са задължени да се придържат към тях, за да получат авторизация. Ясно е, че с много малки изключения министерствата на образованията играят решаваща роля при производството на учебници и че следователно държавата е отговорна за съдържанието на училищната история. Това е причината, поради която всеки опит за преразглеждане на учебниците трябва да включва – поне в крайната си фаза – министерствата на образованието.

Съдържанието: една „неутрална“ учебна история

Анализът на съдържанието на училищната история е деликатна работа. Един повърхностен анализ може да ни убеди, че балканските учебници съдържат само малко отрицателни или враждебни отношения към съседните народи. Повечето от авторите желаят да бъдат „политически коректни“ и избягват отрицателни определения или открито враждебни фрази. В много страни учебниците по история са фактически описания на политически и военни събития, без оценки или оценъчни съждения. Въпреки това налице са намиращи се под тях етноцентрически стереотипи, които не могат да бъдат открити на пръв поглед, но въпреки това могат да се окажат по-ефективни и следователно опасни. Тези стереотипи лежат в самата структура на историческото повествование, в историческите понятия, в периодизацията, в речника и терминологията.

Тези елементи принадлежат не само към училищната история, те са тясно свързани с историографската традиция, академичната история и изследвания. Хронологията и терминологията не са изобретения на училищната история, те се придържат към един дългогодишен историографски канон. Някои понятия, които са се наложили при описанието на исторически понятия или периоди, отразяват отрицателни отношения. Такъв е случаят с понятията „Османско иго“ или „Османска окупация“ (постепенно изчезващи от учебниците по история), но това се отнася и до много други понятия, които не могат да бъдат дискутирани тук. Освен това влиянието на академичната върху училищната история може значително да обогати последната, особено когато историческите изследвания привнасят нови перспективи в интерпретацията на миналото и релативират исторически „истини“.

Другото лице на „неутралната“ история е онова на пропуските и мълчанията. Вместо да представят отрицателни представи, учебниците предпочитат да мълчат. Резултатът от мълчанието е бедно познание и невежество по отношение на историята на другите. Балканските учебници съдържат много малко балканска история, докато в тях има значително съдържание, отнасящо се до национална и западна история. Във всички балкански страни националната история покрива повече от 50% от училищната история. В плановете и учебниците, в които има опити за намаляване на процентното съдържание на национална история, противовесът се предлага под формата на западноевропейска и световна история. От учениците се изисква да учат за Американската и Френската революции, за Китай и Япония, но не им се преподава почти нищо за Балканите или дори за техните непосредствени съседи. Всъщност познанието за историята на съседите бива филтрирано през етноцентричното виждане за миналото. Историята на съседа принадлежи към собствената национална история, тъй като съседите съществуват само когато те „се срещнат“ със собствената нация, в повечето случаи в конфликтни ситуации на кризи или войни. Впечатлението, създавано от това интровертирано, „далекогледо“ виждане за историята е такова, при което близките „други“ се появяват много рядко, а когато го правят, те най-често носят вражеска маска. Разбира се, това общо впечатление не се открива във всички учебници по история или във всички страни. Между различните страни могат да бъдат открити множество различия, но това се случва дори и при различни учебници вътре в една и съща страна, дори при една държавно-центрирана система (както е случаят в Гърция).

Въпреки това повечето различия са повърхностни. Националното повествование, разпространявано чрез учебници по история, е структурирано въз основа на една и съща матрица. Това е един от главните „общии елементи“ на Балканите, които разкри нашият анализ на различни учебници. Тази матрица се състои от един комплекс за превъзходство/малоценност и от тенденция към виктимизация (представяне като жертва) на собствения народ. Етноцентричният разказ за миналото предполага национално превъзходство, което може да бъде доказано имплицитно или експлицитно чрез военни или културни подвизи. Този двустранен процес беше открит в особено ясна форма в турските и гръцки учебници. Турските учебници настояват на един победоносен военен напредък през вековете, докато гръцките учебници подчертават

културната приемственост и постижения. Виктимизацията е най-очевидна в случая със Сърбия, макар че учебниците от много страни съдържат едно прикрито чувство за исторически „несправедливости“.

Един друг общ елемент, който се открива в балканските учебници, засяга двойнственото отношение към Запада. Вече беше посочено, че западната история заема значително място в преподаването на училищна история във всички балкански страни, за сметка на регионалната история (само в македонските учебници балканската история е представена на равностойна база). Няма съмнение, че западът е един политически и културен модел, който трябва да бъде следван и имитиран, особено от страните, намиращи се в период на демократичен преход. Желанието да бъдем част от (западна) Европа влияе върху начина, по който се гледа на националното минало. Процесът на преразглеждане на националната история след 1989 включва и озапданяването на националното минало. Тук ние се сблъскваме с „бъдещото минало“ – една фраза, внушена от известната книга на Райнхарт Козелек върху историческото време. Историята се пише наново, при много различна перспектива, а миналото бива разтълкувано отново, в съгласие с плановете за бъдещето. Бъдещето, много повече от настоящето, определя миналото, а разбирането за националното минало се моделира от възгледа за националното бъдеще, какъвто е случаят с албанските учебници.

Тази „нова“ история, възпроизвеждана и пропагандирана от учебници, публикувани след 1989, е предимно антикомунистическа и прозападна. Западната цивилизация и политическа система са високо ценени, докато комунистическото минало бива напълно отричано или премълчавано. Въпреки това е изключително трудно да се унищожат всички остатъци от една официална историческа култура, която е била анти-западна в продължение на десетилетия. Такива остатъци не могат винаги да бъдат открити в учебниците, но те могат да бъдат предадени от учители, особено от по-старото поколение. От друга страна, анти-западните настроения съществуват, прикрити или не, в повечето балкански общества, като реакция срещу наличието на конфликтни чужди интереси в региона през последните два века. Двойнствените отношения към запада са съставени от възхищение, страх, чувства за дискриминация или манипулация, търсене на легитимизация на славни периоди от националното минало. Вследствие от това използването на европей-

ска и световна история като средство за намаляване на етноцентризма в училищната история може да се окаже неадекватно и неефективно.

Един трети общ елемент, който може да бъде открит в учебниците по история, е понятието за национална територия. Всъщност разказът за националното минало е разположен в едно национално пространство в повече или по-малко ясно определени граници. Изходната точка е преди всичко настоящата национална държава, но налице е и тенденция да се идентифицират като „наши“ територии, които не са включени в държавните граници. В повечето случаи нацията е представена като по-голяма от държавата. Съответно, продължителността на нацията бива доказвана чрез непрекъснатост на държавността (всички настоящи национални държави търсят свои предшественици в античните, средновековни и модерни времена). Очевидно е, че описанието на националната територия като по-голяма от държавната територия може да породии иредентистки¹ тенденции и териториални претенции към съседни страни. Такава еволюция може да се очаква логично в регион, в който държавните граници са били предефинирани в най-ново време. Може би това е друго измерение на „бъдещото минало“, преподавано в балканските училища.

Сравнителният анализ на учебниците показва също, че националните истории се основават на противоположни или взаимно изключващи се национални митове. Едни и същи събития биват описвани и интерпретирани по напълно различни начини, с много различни езикови речници, в зависимост от „центъра“ на повествованието. Например, гърците и други християнски балкански народи използват понятието „падане на Константинопол“, докато турците използват „завладяване на Истанбул“. В други случаи едни и същи герои, понякога под различни имена, принадлежат към различни национални истории (каквото е случая с Янчу де Хунедуарафор за румънците или Янош Хуняди за унгарците). Тази история, по парадоксален начин споделяна и същевременно взаимно изключваща се, е реалната обща история на региона. Тя съдържа фрагментите на едно „счупено огледало“ – каквото беше названието на един от нашите семинари, занимаващ се с бивша Югославия. В този случай, както и в случая с Кипър, скорошният травматичен опит, прехвърлен в емоционално преподаване (от учебници и учители) подкопава опитите за сближаване.

1 Иредентистки: насочени към придобиване на чужди територии въз основа на етнически или исторически претенции. Бел. пр.

Преподаването на история предполага задължението за преобразуването на паметта в история. Поради травмите от последната война, както и поради страха от нова, в някои балкански страни това задължение изглежда повече от наложително (Босна е добър пример в това отношение). Опитът от Втората световна война може да ни помогне да разберем колко дълго време е необходимо, за да се интегрират травматични исторически събития в историографията и училищната история. След повече от шестдесет години ние все още подлагаме на съмнение съдържанието и методите, по които преподаваме историята на Холокост. Ето защо трябва да бъдем реалисти и да приемем ограниченията, свързани с преработката на учебниците по история в някои случаи. Фокусът на обновлението трябва да се насочва към общата концепция за целите и методите на училищната история и да взема пред вид готовността или липсата на такава от страна на учителите. Всъщност преработката на учебниците не означава – поне не преди всичко друго – промяна на съдържанието, а разработване на нови умения, способности, приложно познание и пр.

Стратегии за промяна

Как тогава можем да променим преподаването на история, за да насърчаваме демократично гражданство и толерантност, както и за да елиминираме стереотипите, пораждащи конфликти? Готови ли сме за такава промяна и какви трябва да бъдат стратегиите, които да следваме? Очевидно е, че няма някакво магическо решение. Балканските страни се намират на различни нива на икономическо, политическо и социално развитие; те притежават различен опит от най-близкото минало, вариращ между авторитарни политически системи, парламентаризъм, диктатури, войни, миграции и т. н. Но освен различията налице са разбира се прилики и аналогии, които ни позволяват да разглеждаме общи стратегии. Позволете ми да ви представя тук предложенията, които бяха формулирани по време на нашите семинари:

- В противоположност на националната история, която се опитва да преподава хомогенност (не само „наша“, но и такава на „другите“), училищната история трябва да се опитва да преподава разнообразие. Да се преподава разнообразие означава да се преподава как да се живее заедно в мултиетническите и мултикултурни общества, характерни за днешна Европа. Подходящият учебен метод за такъв подход може да бъде сравнителната история.

- Преподаването на история трябва да оспорва силната вяра, че историята е „обективна“, т. е., че „нашата“ история е обективна и че има само една истина, „нашата“ истина. Деконструкцията на историческата „истина“ може да бъде постигната чрез представяне на истината на „другите“, т. е. на гледната точка на „врага“ при едно или друго историческо събитие. Този може би е подходящият метод, когато става дума за преподаване на конфликтни теми.

- „Новата“ история (балканска или само национална) не бива да бъде фиктивна и илюстративна конструкция на някакво хармонично минало. Старата конструкция не бива да бъде заменена от нова такава. Напротив, конфликтите трябва да бъдат разглеждани внимателно, а не премълчавани, защото невежеството поражда стереотипи. Представянето на конфликтите не само с „другите“, но и вътре в нацията, подпомага да се отслаби представата за национална хомогенност, която е твърдото ядро на етноцентричната история.

- Съдържанията по политическа и военна история, които преобладават в учебниците на повечето балкански страни, трябва да бъдат намалени за сметка на икономическа, социална и културна история. Историята на ежедневието, вместо епични героически повествования, може да се окаже и по-интересна за децата.

- Културната история е област, в която общият исторически опит може да бъде описан и анализиран дори когато става дума за периоди на конфликти и кризи. Например опитът на войната е нещо, което хората споделят в ежедневието си, една обща черта, която може да бъде интегрирана в алтернативното преподаване на история. Това е и област, в която могат да се прилагат интердисциплинарни подходи.

- Местната история също може да бъде алтернативен метод за преподаване на история – както по исторически, така и по педагогически причини. Селото или градът на ученика могат да се окажат една по-привлекателна и ефективна област за изследване на мултикултурни общества и за деконструиране на сили и доминиращи национални митове.

- Преподаването на история трябва да бъде направено по-интересно чрез включването на нови учебни материали и новаторски подходи на преподаване. По правило учениците смятат, че историята е нещо скучно и остаряло. Следователно, за да преразгледаме съдържанието на училищната история, ние трябва да обновим методите на преподаване.

не. Само така можем да направим преподаването на история интересно, стимулиращо и привлекателно за учениците.

- Съдържанията и методите до голяма степен са зависими от общите понятия, определящи целите на преподаването на история. Защо изучаваме и преподаваме история? „За да насърчаваме патриотизъм“, би бил най-обичайният отговор в региона (но и в повечето европейски страни). Изглежда обаче, че целите на преподаването на история трябва да бъдат преформулирани и да се съсредоточат върху насърчаването на критическо мислене, всестранно разбиране на миналото и толерантност към другите.

Кристина Култури, председател на Комитета по историческо образование към Центъра за демокрация и помирение в югоизточна Европа (CDRSEE), е професор по модерна история в Пелопонийския университет (Гърция).

Коментари (12)

- 21-04-2009|**Ellie**

Колко хубаво, че си превел това, Златко. Между другото, този пасаж е особено показателен:

Националното повествование, разпространявано чрез учебници по история, е структурирано въз основа на една и съща матрица. Това е един от главните „общи елементи“ на Балканите, които разкри нашият анализ на различни учебници. Тази матрица се състои от един комплекс за превъзходство/малоценност и от тенденция към виктимизация (представяне като жертва) на собствения народ. Етноцентричният разказ за миналото предполага национално превъзходство, което може да бъде доказано имплицитно или експлицитно чрез военни или културни подвизи. Този двустранен процес беше открит в особено ясна форма в турските и гръцки учебници. Турските учеб-

ници настояват на един победоносен военен напредък през вековете, докато гръцките учебници подчертават културната приемственост и постижения. Виктимизацията е най-очевидна в случая със Сърбия, макар че учебниците от много страни съдържат едно прикрито чувство за исторически „несправедливости“.

Между другото, бих се включила в евентуален проект за превод на български на ония балкански пособия.

- 21-04-2009|**Златко**

Заслугата е изцяло твоя, Ели. Без теб нямаше да открия този сайт (много, много впечатляваща работа, наистина).

Действително, трябва да направим нещо, за да се засили българското участие в този проект, аз ще ти се обадя по пощата, за да се уговорим как да действаме (вчера им пратих един първи мейл, но засега няма отговор).

- 23-04-2009|**Гост**

Когато два анонимни «лъва» споделят две еднакви мнения няма критики.

http://www.librev.com/index.php?option=com_content&task=view&id=552&Itemid=26

Когато Златко и Ели кажат две думи в една насока, веднага лепнали епитета «мнооооого готино».

Браос, вУсе така!

Бавно и мъчително отстъпваме/напредваме – по избор.

Едвам се съдържам да не лепна и аз два комплимента, ама от онези – «нааааай-готините».

- 24-04-2009|**Явор гърдедачков** - мишите дупки на псевдолибералите

Понеже изпуснаха завинаги социалното пространство и реалността на някои им остана единствено форумното пространство да си правят комплименти. Пространството на мишите дупки – затвори се в миши дупки. С големите претенции... майтапи.

- 24-04-2009|**Гост**

Още един истински либерал дете пъха коментарите на други читатели в клишета от животинския свят.

гърдедачков явор – по текста имаш ли някой коментар или само така, попътъом?

- 26-04-2009|**Б. Павлов** - Тиранията на историята

Темата е изключително важна за Балканите и трябва да се обсъжда активно, но от гледната точка на един вече приет цивилизационен модел, консенсусен за тази част на континента. И ако параметрите на подобен проект са вече дефинирани в рамките на «стара Европа», то проверката на надежността им в този регион ще бъде голямо предизвикателство. Въпреки, че темата е «взривоопасна», още по-опасно е игнорирането ѝ. Трезвият поглед върху «тиранията на историята» би изпратил в историята възможността за легитимирането на някои съвременни аспекти на политическия, културния, етническият или религиозният произвол.

- 26-04-2009|**Сандо**

Еееех най-сетне! Ужасно ме зарадва тоя текст. Предстои канска работа, ама все отнейде се почва ☺

- 07-11-2010|**Дарина**

Някои от препоръките са безспорно правилни, но за съжаление трудно, да не кажа почти неосъществими. Защото източниците за историята на Балканите – архивите на Османската империя, Ватикана и някои гръцки религиозни центрове, са все още трудно достъпни за историците. Съгласна съм със Сандо: «Предстои канска работа» по оцифроването и публикуването на милиони страници документи.

Хубаво е в учебниците да се отделя повече място за икономическа, социална и културна история. Така бъдещите «деконструктори на сили и национални митове» (казано с «езиковия речник» на Кулури, последователи на Мартина Балева, ще се научат в своите проучвания поне да различават брадвата от мечата.

Крайно време е професорите по модерна история да започнат да изследват причините за провала на мултикултурния модел в Западна Европа. Да не се окаже, че се опитват да ни налагат отново някакви остарели модели, че конструкции от рода на «да се отслаби представата за национална хомогенност, която е твърдото ядро на етноцентричната история» съществуват само в главите на своите автори.

Жертвите на Холокоста, сътворили едничкия общоевропейски мит след войната, дали в учебниците си представят «истината на „другите“, т. е. гледната точка на „врага“ при едно или друго историческо събитие» от най-новата си история? Изгонването на румънски и български цигани от Франция ли е пример за толерантност? Лишаването от политически права на 1/3 от населението на прибалтийските страни-членки на ЕС и НАТО ли се разглежда като интеграционен успех?

Моят любим цитат от статията е

Цитат:

Едни и същи събития биват описвани и интерпретирани по напълно различни начини, с много различни езикови речници, в зависимост от „центъра“ на повествованието. Например, гърците и други християнски балкански народи използват понятието „падане на Константинопол“, докато турците използват „завладяване на Истанбул“.

Само не разбрах какво ни се предлага в случая за преодоляване на различните интерпретации. Моят съвет е в турските учебници да пише «Истанбул ни падна», така ще се използва само едно понятие «падане».

- 06-02-2012|**Боряна Михайлова** - към преводача

Румънското име на Ян Хуниади е Янку де Хунедоара. Хунедоара е град в Румъния.

- 06-02-2012|**D. Dimitrova** - И един доста красноречив пример за «пренаписване на историята»

Но все пак да видим как се преподава историята нагледно в Турция, например. Любопитно съвпадение е, че «грешката» се е случила през отрязъка от време, когато е преведена статията:

Учебна карта даде половин България на Турция

Властите в Истанбул обявиха, че е станала много голяма грешка и вече е започнало разследване

<http://www.segabg.com/article.php?sid=2009100200040000701>

Та така за преподаването на историята.

Култура и варварство

Автор: Тери Игълтън

Защо най-неподходящи хора, включително и самият аз, внезапно започват да говорят за Бога? Кой би очаквал теологията да надигне глава още веднъж в технократския двадесет и първи век, почти също толкова изненадващо, колкото и някакво масово възраждане на зороастризма? По каква причина в моята квартална книжарница изведнъж изниква отдел, наречен „атеизъм“, предлагащ анти-Бог манифести от хора като Кристофър Хитчинс, Ричрд Докинс и други, а сега може би размисля да представи и още един, маркиран като „скептик по рождение, с леко баптистка склонност“? Защо, точно по времето, когато самоуверено се придвижвахме към една пост-теологическа, пост-метафизическа, дори пост-историческа ера, въпросът за Бога избухна отново?

Може ли човек да обясни това просто с идеите за падащи небостъргачи и фанатични ислямисти? Аз не мисля, че това е наистина възможно. Със сигурност презрението на новите атеисти към религията не е изникнало от руините на Световния търговски център. И докато част от дебата действително пое началото си от там, 11 септември не беше нещо, директно свързано с религията – не повече, отколкото тридесетгодишният конфликт в Северна Ирландия беше свързан с въпроса за непогрешимостта на папата. Всъщност радикалният ислям по правило разбира изключително малко от собствената си религиозна вяра. Има достатъчно добри свидетелства в подкрепа на твърдението, че неговите действия са в по-голямата си част политически мотивирани.

Това не означава, че тези действия нямат религиозно въздействие или значение. Ислямският фундаментализъм конфронтира западната цивилизация с противоречието между собствената нужда на Запада да вярва и хроничната му неспособност да го прави наистина. Западът сега стои очи в очи с един чистокръвен „метафизически“ враг, за когото абсолютните истини и основания не представляват ни най-малък про-

блем – и всичко това точно в момента, в който западната цивилизация, намираща се в мъките на късната модерност, или постмодерност, ако предпочитате, трябва да се пързаля по-нататък, вярвайки толкова малко, колкото го позволява минималното приличие. В един пост-ницшеански дух, Западът изглежда е зает най-вече с това да подкопава собствените си някогашни метафизически основания чрез една безбожна смесица от практически материализъм, политически прагматизъм, морален и културен релативизъм и философски скептицизъм. Всичко това, така да се каже, е цената, която се плаща за изобилието.

Напредналият капитализъм е по същество агностически. Той изглежда особено слабохарактерен, когато бедността на неговата вяра бъде изправена против изобилие от същата – не само в чужбина, но също и у дома, под формата на различни доморасли фундаментализми. Модерните пазарни общества обикновено са секуларни, релативистки, прагматични и материалистични – качества, които подкопават метафизическите ценности, от които отчасти зависи политическата власт. И все пак капитализмът не може лесно да мине без тези метафизически ценности, макар и да има известни трудности с това да ги вземе на сериозно. (Както веднъж обяви президентът Дуайт Айзенхауер, черпейки вдъхновение от Граучо Маркс: „Нашето правителство няма никакъв смисъл, освен ако не се обляга на някаква дълбоко преживявана религиозна вяра – и не ми пука ни най-малко каква точно да бъде тя.“) От тази гледна точка религиозната вяра е както жизнено важна, така и доста празна. Бог бива ритуално призоваван от американските политически платформи, но това няма да му помогне да бъде приет на събрание на комитета на Световната банка. В Съединените Щати, идеолозите на религиозната десница, осъзнаващи тенденцията на пазара да отблъсква метафизиката, се опитаха да поставят тези ценности обратно на мястото им. По такъв начин постмодерният релативизъм поражда един примитивен фундаментализъм; ония, които вярват много малко, потриват рамене с другите, готови да вярват почти всичко. С идването на ислямския тероризъм тези противоречия се изостриха драматично. Сега, повече от всякога, е нужно хората да вярват, дори и когато западният начин на живот ги лишава от мотивацията за това.

Уверен, след падането на Съветския блок, че може безнаказано да преследва собствените си глобални интереси, Западът надхитри самия себе си. Точно в момента, в който изглеждаше, че като цяло идеолозите

са опаковали багажа си завинаги, Съединените Щати ги постави обратно на дневен ред под формата на един особено отровен вид неоконсерватизъм. Подобно на героите от някое второстепенно научнофантастично произведение, една малка клика от фанатични догматици окупира Белия Дом и започна да осъществява добре оформените си планове за постигане на световно господство. Това беше почти толкова чудновато, колкото сциентисти да заемат Даунинг Стрийт 10¹ или фанатици на „Кодът Да Винчи“ да патрулират по коридорите на Елисейския Дворец. Многократно разтръбеният Край на историята, означаващ, че капитализмът е единствената оставаща игра, отразяваше арогантността на западния проект за глобална доминация; този агресивен проект пък за действия една обратна реакция под формата на радикалния ислям.

И така самият акт на опит да се приключи историята я принуди да се отвори отново. Както у дома, така и в глобален мащаб, икономическият либерализъм газии с подковани ботуши върху хора и общности, а процесът пък поражда точно онзи вид насилствена социална и културна обратна реакция, с която либерализмът е най-малко пригоден да се справи. Също и в този смисъл тероризмът осветява някои противоречия, присъщи на либералния капитализъм. Видяхме вече, че плуралистичните либерални общества не толкова поддържат някаква вяра, колкото вярват, че хората трябва да бъдат оставени да поддържат свободно вярата си. Най-висшето благо е да бъдат оставени вярващите да живеят необезпокоявани. Един такъв чисто формален или процедурен подход към вярата изисква да бъдат държани иронично, на една ръка разстояние, вкоренените вярвания или идентичности.

Но тази ценност – дългият, неспокоен, вечно неокончателен спор в либералното общество – носи със себе си и уязвимост. Един сплотен национален консенсус, желателен пред лицето на външна атака, е труден за постигане в либералните демокрации, не на последно място когато те станат мултикултурни. Равнодушието по отношение на вярата се оказва пречка, когато сте изправени срещу един чистокръвен метафизически враг. Самият плурализъм, който виждате като показател за вашето духовно здраве, може да има омаломощаващ ефект върху политическата власт, особено срещу фанатици, които разглеждат плурализма като форма на интелектуално малодушие. Идеята – натрапвана особено от

1 Адресът, където се намира дома и офиса на британския премиер-министър. Бел. пр.

някои американци – че ислямските радикали завиждат на западните свободи, е долу-горе толкова убедителна, колкото и предположението, че те тайничко си жадуват да седят в кафенета, пушейки дрога и четейки Жил Делюз¹.

Пред лицето на социалните опустошения, причинени от икономическия либерализъм, някои обкръжени групи могат да се чувстват сигурни само когато се придържат стриктно към идентичност на „избрани“ или към някаква непреклонна доктрина. И действително, напредналият капитализъм не може да им предложи особено богати алтернативи. Онзи вид автоматично, вградено съгласие, което той очаква от гражданите си, не зависи чак толкова много от онова, в което те вярват. Докато те стават сутрин от леглото, отиват на работа, консумират, плащат данъци и се въздържат от побои над полицаи, онова, което минава през главите и сърцата им е най-вече от второстепенно значение. Напредналият капитализъм не е от онзи вид режими, които изискват особено силна духовна обвързаност от своите граждани. Това е предимство в „нормални“ времена, тъй като изискването на прекалено много вяра от хората лесно може да доведе до обратни резултати. Но то е много по-малко изгодно във времена на политически вълнения.

Икономическият либерализъм породи големи вълни от глобална имиграция, които на Запад породиха така наречения мултикултурализъм. В своята най-малко впечатляваща форма, мултикултурализмът вежливо приема различието като такова, без да разглежда твърде щателно в какво точно се състои то. Той си въобразява, че е нещо изначално добро да има множество различни мнения по една и съща тема. Такъв лесен плурализъм клони към притъпяване на навика да се оспорват бурно вярванията на други хора – например да бъдат наричани те пълна простотия или чист боклук. Но това не е най-добрата подготвителна площадка, когато си имаме работа с хора, чиито убеждения могат да бъдат вкопани в черепите им. Един от по-приятните аспекти на полемиката на Кристофър Хитчинс срещу религията, Бог не е велик, е лесната готовност на автора да обяви, че той смята религията за нещо отровно и отвратително. Може би ще му се стори леко неудобен факта (в новата му, пост-марксистка персона), че „Религията е отрова“ беше лозунгът, под който Мао започна атаката си срещу хората и културата на Тибет. Но

1 Жил Делюз (1925–1995): френски философ от късния 20-ти век.

той има право да се държи за оръжията си дори и така. Вярванията не могат да бъдат респектирани просто защото са вярвания. Обществата, в които всеки вид дразнеща критика представлява някакво „оскърбление“, очевидно имат някакъв проблем.

Този проблем обхваща в себе си един противоречив факт: колкото повече капитализмът процъфтява в глобален мащаб, толкова повече мултикултурализмът заплашва да разхлаби хватката на националната държава върху нейните граждани. Културата, в края на краищата, е онова, което помага на властта да пусне корени, втъкавайки я в нашия житейски опит и по този начин заздравявайки хватката ѝ върху нас. Една власт, която трябва да пусне корени едновременно в много различни култури, се намира в ясно неизгодно положение. Един британски мозъчен център по въпросите на отбраната наскоро публикува доклад, в който се твърди, че една „неуместна почтителност към мултикултурализма“, която не успява „да посочи определени граници на емигрантските общности“, отслабва борбата срещу политическите екстремисти. Проблемът, предупреждава докладът, се състои в социалната фрагментация на една мултикултурна нация, която бива все повече разделена по въпросите на своята история, идентичност, цели и ценности. Когато се стигне до борба срещу тероризма, либералните ценности на нацията, накратко, подкопават самите себе си.

Мултикултурализмът заплашва съществуващия ред не само защото може да създаде един вид разсадник за терористи, но и защото политическата държава зависи от един сравнително стегнат културен консенсус. Британските премиер-министри вярват в една обща култура – но онова, което те имат пред вид е, че всички трябва да споделят техните собствени вярвания, за да не започнат в края на краищата да взривяват станции на лондонското метро. Истината обаче е, че никои културни вярвания не биват разпространени до някакви големи групи от ново-дошли, без да бъдат трансформирани в този процес. Това е нещото, което една наивна философия на „интеграцията“ не успява да разбере. В Белия Дом, Даунинг Стрийт или Елисейския Дворец не съществува предположението, че собствените убеждения могат да бъдат подложени на критика или променени в акта на разширяването им до други групи. Според това гледище една обща култура приема външни хора вътре в една установена, неоспорима рамка от ценности, оставяйки ги да практикуват на свобода каквито и да било свои странни обичаи, доколкото

те не представляват опасност. Такава политика приема новодошлите в един смисъл, докато ги игнорира в друг. Тя е едновременно прекалено притежателска и прекалено необвързваща. Една обща култура в по-радикалния смисъл на думата е не култура, в която всички вярват в едно и също нещо, а такава, в която всеки има еднакъв статус при съвместното определяне на начина, по който да се живее заедно.

Ако това означава включване на хора от културни традиции, които в момента са маргинални, то тогава културата, която ще получим в края на краищата, ще бъде много по-различна от онази, която имаме сега. Първо, тя ще бъде много по-разнообразна. За една култура, която се получава чрез активното участие на всички нейни членове, е много по-вероятно да бъде по-пъстра и по-неравномерна, отколкото за една еднородна култура, която приема нови членове само при свои собствени условия. В този смисъл равенството поражда различие. Става въпрос не за събиране на едно разнообразие от култури под общия чадър на британскостта, а за поставяне на цялата тази получена идентичност в топилния тигел и спокойно разглеждане на онова, което би се получило. Ако британският или американски начини на живот биха приели на сериозно критиката на материализма, хедонизма и индивидуализма, отправяна от множество мюсюлмани, то западната цивилизация със сигурност би била променена завинаги. Това е една доста по-различна визия от онзи вид мултикултурализъм, който оставя мюсюлманите и други като тях да се занимават със своите очарователно езотерични работи, хвалежки ги от сигурно разстояние.

Част от онова, което се случи в наше време е, че Бог се е преместил от страната на цивилизацията към страната на варварството. Той вече не е късо подстригания, облечен в тъмносин костюм Бог на Запада – е, може би той е такъв в Съединените Щати, но не и в Порто, Кардиф или Болоня. Вместо това той е един гневлив, тъмнокож Бог, който, ако някога е създал Джон Лок и Джон Стюарт Мил, то вече отдавна е забравил този факт. Човек все още може да говори за сблъсък между цивилизация и варварство; но една по-изтънчена форма на същия спор е да се говори за сблъсък между цивилизация и култура. Цивилизацията в тази дихотомия означава универсалното, автономното, благополучното, индивидуалното, рационално-спекулативното, съмняващото се в себе си и ироничното; културата означава обичайното, колективното, страстното, спонтанното, нерелективното, неироничното и а-рационалното. Кул-

турата обозначава всички онези нерелективни лоялности и преданости, за които мъже и жени в изключителни ситуации са готови да убиват. В по-голямата си част, бившите колониални нации са цивилизации, докато бившите колонии са култури.

Цивилизацията е изтънчена, но крехка; културата е груба, но потентна. Цивилизацията убиват, за да защитят материалните си интереси, докато културите убиват, за да защитят своята идентичност. Това са привидни противоположности, но належащата реалност на нашето време е, че цивилизацията нито може да мине без културата, нито пък да съществува лесно заедно с нея. Колкото по-прагматична и материалистическа става цивилизацията, толкова повече културата бива призована, за да задоволи емоционалните и психологически нужди, с които цивилизацията не може да борава – и толкова повече, следователно, двете изпадат във взаимен антагонизъм. Онова, което е предназначено да разпространява универсални ценности в определени времена и места, в края на краищата агресивно се обръща срещу тях. Културата е потиснатото, което се завръща с удвоена сила. Понеже за нея се предполага да бъде по-локална, непосредствена, спонтанна и а-рационална от цивилизацията, тя е по-естетическото понятие от двете. Видът национализъм, който се опитва да утвърди една местна култура, винаги е най-поетическият вид политика – „изобретение на литературни мъже“, както беше отбелязал някой. Човек не би поставил големия ирландски националист Падрик Пиърс¹ в комитета по здравеопазването.

Религията попада и от двете страни на този стобор едновременно, което е част от нейната страхотна сила. Като цивилизация, религията е доктрина, институция, авторитет, метафизическа спекулация, трансцендентна истина, хорове и катедрали. Като култура тя е мит, ритуал, дивашки ирационализъм, спонтанно чувство и тъмни богове. Религията в Съединените Щати е до голяма степен цивилизационен въпрос, докато в Англия тя е най-вече един традиционен начин на живот – по-сродна с пиенето на чай или танцуването с дървени налъми, отколкото със социализма или дарвинизма – за които би било израз на лоша форма да бъдат приети твърде сериозно (високо английският Докинс е в това отношение забележително не-английски). Човек не може да си представи

1 Патрик Хенри Пиърс (познат още като Падрик Пиърс; 1879–1916): ирландски учител, адвокат, поет, писател, националист и политически активист, един от водачите на Великденското въстание, 1916. Бел. пр.

капеланът на кралицата да го попита дали е бил измит в кръвта на Агнеца. Както отбелязва англичанинът, когато религията започне да се меси в ежедневието, то вече е време тя да бъде напусната. Допитванията до общественото мнение показват, че повечето англичани смятат, че религията е донесла повече злини, отколкото добрини – едно крайно разумно мнение, за което е доста малко вероятно да бъде подкрепено в Далас.

Онова, в което борците на цивилизацията с право обвиняват културата, е нейната склонност да замества рационалния дебат. По същия начин, по който в някои традиционни общества човек може да оправдае онова, което върши, с аргумента, че това е нещото, което са вършили неговите предшественици, за някои културалисти човек може да оправдае онова, което върши, защото това е нещото, което върши неговата култура. Това изглежда благоприятно, ако човек мисли за Исландия, Азанде¹ или крайморските общности, но не чак толкова, когато става дума за Hell's Angels, неофашисти или сциентолози. В своята статия „Ислямът, ислямизмите и Западът“, Аяз Ахмад² посочва, че на някои места културата се превръща в нещо, което ни освобождава до известна степен от морална отговорност, както и от рационално аргументиране. Както за тях е част от живота им да копаят капани за тигри, така за нас е част от живота да произвеждаме ракети със среден обseg на действие. Постмодерната мисъл е враждебна към идеята за основания; и все пак в постмодернизма културата се превръща в нов Абсолют, концептуална последна спирка, трансцендентален указател. Културата е точката, при която нашата лопата стига до твърда скала, кожата, от която човек не може да се измъкне, хоризонтът, отвъд който не може да се надникне. Това е доста странна за поддържане гледна точка в едно историческо време, в което природата – една донякъде излязла от мода идея докато най-последното внимание ни беше насочено към нейното застрашително опустошаване – може би е на път да прецака човешката култура като цяло.

И все пак в идеята за културата има някакъв свещен резонанс. В края на краищата, в продължение вече на няколко века тя бива предлагана като секуларна алтернатива на една западаща религиозна вяра. Това не е напълно смехотворна идея. Подобно на религията, културата е въпрос

1 Азанде: народ, обитаващ северна и централна Африка, предимно областите на Конго и Судан. Бел. пр.

2 Аяз Ахмад: известен марксистки литературен критик и политически коментатор, работещ в Индия. Бел. пр.

на окончателни ценности, интуитивни сигурности, осветени традиции, осигурени идентичности, споделени вярвания, символично действие и усещане за трансцендентност. Именно културата, а не религията, оформя днес за множество мъже и жени сърцето на един безсърдечен свят. Това е вярно, когато човек разглежда идеята за култура като литература и изкуство, или като един високо ценен начин на живот. Повечето естетически концепции са части от изместена теология, а производението на изкуството, разглеждано като нещо мистериозно, самостоятелно и задвижвано от самото себе си, е образ на Бога за агностическата епоха. И все пак културата не успява да стане ерзац-религия. Произведенията на изкуството не могат да ни спасят. Те могат само да ни направят по-чувствителни за онова, което се нуждае от поправка. А прославянето на културата като начин на живот е една твърде ограничена версия на избавлението.

Някои хора се опитват да помирят културата и цивилизацията (или, както някои биха предпочели да преведат тези понятия – германците и французите), твърдейки, че ценностите на цивилизацията, макар и универсални, се нуждаят от местно обиталище и специфично назован сектор от глобуса, който да функционира като адрес на самата човешка цивилизованост. И това, разбира се, е бил Западът. От тази гледна точка Западът, разбира се, е цивилизация; но същевременно той е и самата същност на цялото, по същия начин, по който Франция е само една нация сред много други, но същевременно и самата същност на интелекта. За ония, за които този аргумент изглежда върховенски¹, налице е и една негова версия, която на пръв поглед изглежда доста по-малко шовинистична. Тя се свързва с името на философа Ричард Рорти (и, в по-малка степен, с литературния критик Стенли Фиш).

Аргументите от типа на Рорти ви позволяват да признаете, че западната цивилизация действително е „култура“, в смисъла, че тя е локална и случайна – дори и ако човек твърди, че нейните ценности са ония, които трябва да бъдат разпространявани. Това означава да се действа така, сякаш вашите ценности притежават цялата сила на универсални такива, като същевременно те биват изолирани от каквато и да било безкомпромисна критика. Те са имунизирани срещу подобна критика, защото човек не претендира, че те притежават някаква рационална основа; вашата, в края на краищата, е просто още една култура сред множество

1 supremacist, т. е. изхождащ от идеята за нечие предпоставено превъзходство. Бел. пр.

други такива. В един смел ход, вие можете да изоставите рационалната защита на собствения начин на живот, за сметка на един културалистски такъв, дори и ако цената на всичко това е да го оставите опасно необоснован. „Културата“ и „цивилизацията“ тук си съвпадат по щастлив начин. Западът разбира се е цивилизован; но тъй като цивилизоваността му произлиза от случайната му културна история, няма нужда да се предоставят никакви рационални основания за нея. По този начин човек спечелва за себе си най-доброто и от двата свята.

Разумът сам по себе си може да се изправи срещу един варварски ирационализъм, но за да го направи, той трябва да се облекне на сили и източници на вяра, които отиват по-дълбоко от самия него, и които следователно имат една обезпокоителна прилика със самия ирационализъм, който той се опитва да отхвърли. В такава ситуация се оказа Европа по време на Втората световна война. Дали либералният хуманизъм щеше да се окаже адекватен за победата над фашизма – едно движение, черпещо сили от мощни ирационални източници – или фашизмът би могъл да бъде сразен само от противник, който отиваше също толкова дълбоко, колкото и самият той, каквато беше претенцията на социализма? Въпросът за разума и неговата противоположност беше главна тема на големия роман на Томас Ман Вълшебната планина. В това произведение животът и смъртта, утвърдението и отрицанието, Ерос и Танатос, свещеното и скверното, са дълбоко преплетени едни с други в конфликта между Сетембрини, либералният хуманист, и зловещият Нафта, йезуит, комунист и бунтовник. Нафта е пълнокръвен модернист в сатанински бунт срещу духа на Сетембрини, на либералната буржоазна модерност. Защитник на жертвоприношението, духовния абсолютизъм, религиозния плам и култа към смъртта, той черпи живота си от архаичните, оплескани с кръв източници на културата, докато цивилизованият Сетембрини е слънчево настроен защитник на разума, прогреса, либералните ценности и европейската мисъл.

Няма съмнение кой герой от Вълшебната планина биха почувствали роден нашите цивилизовани нови атеисти като Хитчинс и Докинс, и кого те биха охулили. Самият роман е малко по-изтънчен в своите съждения. Сетембрини, който прославя живота, всъщност е на прага на смъртта, а Първата световна война, по време на която се развива действието, предвещава разрухата на неговите високи надежди от деветнадесети век. Нафта може да се намира в състояние на патологична любов

към смъртта, но жизнерадостният хуманизъм на Сетембрини живее от нейното потискане. Той не може да преглътне истината, че да бъдеш човек означава, заедно с други неща, да бъдеш болен. Перверзността и анормалността са съставни части на човешкото състояние, а не просто ирационални отклонения от него. В този смисъл е забележително, че никой в клиниката, в която се развива действието на романа, не бива излекуван когато и да било.

Онова, което главният герой в романа, Ханс Касторп, започва да разбира, е една форма на смърт-в-живота, която не е присъща нито на Нафта, нито на Сетембрини. Тя предполага скромното, не-надменно утвърждаване на човека, с познанието за неговата крехкост и смъртност. Този трагичен хуманизъм обгръща разрушителността на смъртта, както не го прави Сетембрини; но за разлика от Нафта той отказва да превърне смъртта във фетиш. В сърцето на трогателната утопична визия на Касторп за любовта и другарството, във великата снежна сцена на романа, се прокрадва ужасяващата картина на едно дете, разкъсано на парчета – символ на кървавото жертвоприношение, което стои в устоите на самата цивилизация. След като е получил своето Богоявление, Касторп ще отказва на смъртта господството върху собствените му мисли. Любовта, а не разумът, размишлява той, е онази, която е по-силна от смъртта – и само от нея може да произлезе сладостта на цивилизацията. Сам по себе си разумът е една прекалено абстрактна и безлична сила, за да може да изплаши смъртта. Но такава любов, за да бъде автентична, трябва да живее „винаги в тихо признание на кървавата жертва“. Човек трябва да почита красотата, идеализма и глада за прогрес, същевременно признавайки в марксистки или ницшеански стил колко много кръв и неправда лежат в техните основи. Само преклонявайки се пред нашата смъртност ние можем да живеем пълноценно.

Ако културата не може да бъде адекватен дубльор на религията, то тя не може да служи и като заместител на политиката. Преходът от модерност към постмодерност представя донякъде вярата, че културата, а не политиката, се намира в центъра на сцената. Постмодернизмът е по-възприемчив към начини на живот, отколкото към материални интереси – по добър по въпросите на идентичността, отколкото по ония на петрола. Като такъв той има едно иронично сходство с радикалния ислям, който също смята, че онова, което в крайна сметка е застрашено, са вярванията и ценностите. На друго място утвърждавах, че западният

постмодернизъм има някои от корените си в неуспеха на революционната политика. По един сходен начин ислямският фундаментализъм е между другото и един злокачествен отговор на поражението на мюсюлманската левица – едно поражение, при което западът беше активен съконспиратор. Има места, където езикът на религията замества дискурса на политиката.

Ако политиката не е успяла да помогне на онеправданите на този свят да променят ситуацията си, то ние можем да бъдем сигурни, че културата на свой ред няма да успее да изпълни тази задача. Културата, първо, е прекалено много въпрос на утвърждаване какво човек е или е бил, вместо на това какво би могъл да стане. Но какво да кажем за религията? Със сигурност християнството виждаше някога себе си като обединение на култура и цивилизация; и ако религията се е доказала в достатъчна степен като най-мощната, издръжлива и универсална символна форма, която човечеството е изнамерило някога, то отчасти се дължи именно на това. Коя друга символна форма е успяла да изкове такива директни връзки между най-абсолютната и универсална от всички истини, и ежедневието на безброй много милиони мъже и жени? Кой друг начин на живот е довел до такова интимно взаимоотношение най-редките идеи и най-осезаемите човешки реалности? Религиозната вяра е установила директна връзка между личната вътрешност и трансцендентния авторитет – едно постижение, към което защитниците на културата само могат да гледат със завист. И все пак религията е също толкова безсилна да еманципира онези, на които е отнето всичко, колкото и културата. През по-голямата част от времето тя няма ни най-малък интерес да го прави.

С появата на модерността, културата и цивилизацията бяха постепенно откъснати една от друга, а вярата все по-изместена към личната сфера, или в областта на ежедневната култура, докато политическият суверенитет премина в ръцете на секуларната държава. Заедно с другите две символични области, изкуството и сексуалността, религията беше до известна степен откачена от секуларната власт; резултатът от тази приватизация за всичките три символични форми беше забележимо двустърганост. От една страна те можеха да действат като ценни източници на алтернативни ценности, а следователно и на политическа критика; от друга страна, тяхната изолация от публичния свят ги направи нарастващо патологизирани.

Преобладаващата глобална система днес следователно е изправена пред един неприятен избор. Пред лицето на вражеския абсолютизъм тя или се доверява на своя вроден прагматизъм, или се завръща обратно към свои собствени метафизически ценности – ценности, които изглеждат все по-опетнени и неприемливи. Нуждае ли се Западът от това да стане пълнокръвно-метафизичен, за да се спаси? И ако да, може ли да го направи, без да причини прекалено много вреда на своите либерални, секуларни ценности, осигурявайки по този начин, че все още остава нещо, което си заслужава да бъде защищавано срещу неговите нелиберални опоненти?

Ако марксизмът някога обещавахе едно помирение на културата и цивилизацията, то това се дължеше отчасти на факта, че неговият основател беше както романтически хуманист, така и наследник на просветителския рационализъм. Марксизмът се отнася до културата и цивилизацията, взети заедно – сетивна особеност и универсалност, работник и гражданин на света, местни преданости и международна солидарност, свободно самоосъществяване на индивиди от плът и кръв – и тяхната глобална кооперативна съобщност. Но в наше време марксизмът преживя един зашеметяващ политически удар, и едно от местата, към които емигрираха онези радикални импулси, е – сред всички други възможности – теологията. В теологията днес човек може да открие някои от най-информираните и оживени дискусии на Делюз и Бадю¹, Фуко и феминизма, Маркс и Хайдегер. Това не е съвсем изненадващо, тъй като теологията, колкото и невероятни да са много от нейните претенции за истина, е една от най-амбициозните теоретични арени, останали в един все по-специализиран свят – арена, чиято тема не е нищо по-маловажно от природата и трансценденталната съдба на самото човечество. Това не са въпроси, лесни за повдигане в аналитическата философия или политологията. Отдалечеността на теологията от прагматични въпроси е предимство в това отношение.

Ние значи се намираме в една прелюбопитна ситуация. В един свят, в който теологията все повече става част от проблема, тя също и насърчава онзи вид критически размисъл, който може да допринесе за намиране на някои от отговорите. Има уроци, които секуларната левица може да научи от религията, при всичките ѝ ужаси и абсурди; а леви-

1 Ален Бадю (1937): известен френски философ, бивш декан на философския факултет в École Normale Supérieure. (Бел. пр.)

цата не е чак толкова препълнена от идеи, та да може да си позволи да гледа в устата на един такъв подарен кон. Но дали понастоящем която и да е от страните би се вслушала в другата? Дали Крисотфър Хитчинс или Ричард Докинс ще прочетат това и ще преживеят едно Божествено явление, засенчващо пътя към Дамаск? Позволете ми да използвам две теологически понятия под формата на отговор: никаква надежда в ада. Позициите са твърде вкопани, за да позволят един такъв диалог. Взаимното разбирателство не може да се получи където и да е, както изглежда допускат някои либерали. То предполага свои собствени материални предпоставки. И, както изглежда, те няма да се появят така лесно, докато така наречената война срещу терора продължава своя ход.

Различието между Хитчинс или Докинс и хората като мен в края на краищата се свежда до онова между либералния и трагически хуманизъм. Има хора, които вярват, че ако само успеем да се отърсим от отровното наследство от мит и суеверие, ние можем да бъдем свободни. От моя гледна точка тази надежда е сама по себе си мит, макар и един благородно настроен мит. Трагическият хуманизъм споделя визията на либералния хуманизъм за свободното разцъфтяване на човечеството, но смята, че постигането му е възможно само чрез изправяне очи в очи с най-лошото. Единственото утвърждаване на човечеството, което си струва да се поддържа, е такова, което, подобно на разочарования пост-реставрационен Милтън, сериозно се пита дали на първо място си струва човечеството да бъде спасено, и разбира напълно краля на Бробдингнаг¹ на Суифт, с неговото разбиране за човешкия род като отвратителна раса от вредители. Трагическият хуманизъм, дали в неговата социалистическа, християнска или психоаналитическа разновидност, смята, че човечеството може да постигне самостоятелност само чрез един процес на доброволно отказване от собственост (self-dispossession) и радикално преправяне. Няма гаранции, че едно такова преобразено бъдеще ще се появи когато и да е. Но то може да пристигне малко по-рано, ако либералните догматици, доктринерните байрактари на прогреса и ислямобоните интелектуалци, се отдръпнат по-настрана от пътя му.

1 Бробдингнаг: царството на гигантите от „Пътешествията на Гъливер“ на Джонатан Суифт. (Бел. пр.)

Тери Игълтън (род. 1943) е британски литературен теоретик и критик, разглеждан от мнозина като най-влиятелния жив литературен критик във Великобритания.

Коментари (18)

- 20-04-2009|Гост

обожавам Игълтън, благодаря за този текст!

- 21-04-2009|Гост

Свободен от преднамерености, аргументиран в преценките си, чужд на терминологичната мъгла.

- 23-04-2009|GeA

Да, хубаво, това е пример как може – но защо ли ми се струва, че историята може да гледа и напред – постмодернизма вече е минало, въпросът за теологията – не за религиите – това е нещото, което Игълтън е диференцирал, но за съжаление, ние още не сме уведомени...

- 23-04-2009|Гост - Игълтън, Т.

Смайващи празнодумия – Бог, въздигнат в ранг на актьор на сцената на човешката история. Т. И. се е вдъхновил от френските постгошистки философи, не ще и питане, и ги е дефилозофизирал.

Жил Делюз се пише с «ъ», както и Ги дьо Мопасан, нали.

• 23-04-2009|Гост

Надявам се познанията ти по философия да са малко по-сериозни отколкото тия по френски (макар че малко се съмнявам, откровено казано).

Та така: „eu“ (Deleuze) се чете като „ю“, докато „e“ (de) се чете като „ьо“.

• 23-04-2009|Ghost:-)

Тази статия, а и много други материали и наблюдения ме навеждат на мисълта, че натам, накъдето е тръгнала проевропейската «християнска» цивилизация – ще стигне. Няма нужда от глобален заговор на когото и да било. Самите нейни положени основи, някои още в гръко-римско време водят към онова, което наричаме «глобални кризи». Ако разполагахме с други планети, не-про-европейски, щяхме да наблюдаваме какво става тук така, както американецът хвърля някакви хрупанки, докато гледа новините по дебилизора. Е, попресилих това, което искам да кажа. Смесът е този – че няма къде да отидем и се скрием от себе си и от отговорността пред планетата си, независимо че не сме политици или други, които официално или не, решават съдбите на планетата.

И – така, натам, накъдето сега сме се запътили, в голямата си част – е акумулиране, разширяване и интегриране на глобалните кризи в глобална катастрофа. След която ще останат малцина. Вероятно ще оцелеят тези, които ще започнат да си помагат без да търсят комерсиалния ефект. Оцелелите от старото време (мислене) ще се избият за остатъците от природата, не е изключен и канибализмът...

Айде стига толкова съм плашил. Може би мнозинството трябва да се подготви за това, но без паника. Има хора и организации, които правят това. Знам, че не е «модерно» или «постмодерно», не се плаща за това. Но кое ви е по-ценно – парите или животът. Може би парите – този фетиш на европеизма? !

А, бе закъсали сме го!

• 23-04-2009|Гост

А колко струва билета за твоя космически кораб?

Щото искам да оцелея, да знам на какво ниво да се стегна за да пес-тя. :-)

Много песимистично, дай да дадем някаква надеждичка, а?

- 23-04-2009|**Гост**

Хитчинс се алокохолизира, а Докинс се подиграва на невръстни студенти... Инфо от първа ръка.

- 26-04-2009|**Гост**

мразя докинс

- 27-04-2009|**Майя Маркова** - Хитчинс и Докинс

Алкохолизмът и нарушаването на преподавателската етика все още не значат, че човек не е прав.

- 27-04-2009|**Гост** - Re: Хитчинс и Докинс

Майя Маркова писа:

Алкохолизмът и нарушаването на преподавателската етика все още не значат, че човек не е прав.

Ако алкохоликът ти е съпруг, а даскалът в училище те кара да се чувстваш идиот, не би била толкова великодушна. Иначе кой прав, кой крив, аз не знам, и честно казано – не ми пука, аз си имам мнение по въпроса.

- 28-04-2009|**Майя Маркова** - Хитчинс и Докинс

Ами ако алкохоликът ти е брат или син? Ами ако си даскал и постоянно си имаш работа с идиоти, напирасци да стават я лекари, я правници, я инженери? Нещата си имат много страни.

Кой е прав и кой е крив и аз не знам, но според мен становищата трябва да се оборват чрез критика срещу тях самите, а не срещу личността на автора им.

- 28-04-2009|**Златко**

Действително, струва ми се добра идея разговорът тук да се насочи малко повече към тезите на текста, а не към личността на автора. Ако пък горният „личностен“ критик няма какво да каже, моля за малко повече мълчание. Нека не задръстваме форума с никому ненужни приказки, ако обичате.

• 28-04-2009|Гост

Малко уточнение, когато дадена личност излезе на трибуната и вземе думата – в случая Хитчинс и Докинс – той, иска или не иска, трябва да се съобразява с определени стандарти, които, излизайки на трибуната, сам си поставя.

Хитчинс е симпатяга, интелигентен е, но се напива като прасе на последък. Това му се отразява и на писането, и на мисленето. Да учиш хората на Господ Бог – тука има, тука няма – с чаша уиски в ръка, е не-сериозно.

Докинс пък от друга страна, лишавайки хората от възможността да вярват в Господ, им пречи да повярват в науката... която, както знаем, се преподава в университетите. Блазе ви госпожо, ако не сте се сблъскали със самодоволни, надменни, глупави преподаватели. Вервайте ми, повече мъдрост ще намерите из фабриките, по строежите и пазарите, отколкото в 80% от «хуманитерните» факултети по света и у нас. Горко на даскал, атеист или не, който гледа на студентите си като на «идоти, напираси да стават я лекари, я правници, я инженери». Има някои хора, дето обичат да раздават акъл (малко нещо като мене), и има други дето пък обичат да се съмняват в акъла им. Аз съм от двата вида ☺... Становищата на Докинс и Хитчинс не могат да бъдат оборени, защото нито са защитими, нито оборими. Да вярваш в Господ е избор (личен или на Господ, аз не знам, Лутер и Еразъм с правили дебат по тая тема), вярата е избор, не научна теория (как пък никой не се сеца за тоя факт?). Виж, да говорим за личностите на двамата герои, е по-лесно...

Аз трябва да призная, че алкохолизмът на Хитчинс ми е симпатичен. Той показва душа и погрешимост... Не мога обаче да търпя академичната надменност... защото знам, че зад надутостта се крие посто едно пикливо дете... Човек като порастне и поумнее, знае да се смирява... не за пред хората, ами в себе си.

Така или иначе, Хитчинс беше казал: явно Господ ме е благословил, толкоз популярна да стане книгата ми, не очаквах... Щом Господ търпи критиците си, кои сме ние та да не ги търпим... Проблемът е дали те нас търпят... Аз се съмнявам в последното... Колко по-прост би бил светът без тази ограничена, суеверна сган, носеща само нещастие на добрите, интелигентни хора...

- 08-05-2009|**Гара** - До Без име 28-04-2009 21:42:13

Добре сте се обосновал. Хубаво, критично. Алкохолизмът на един западняк не може да бъде симпатичен. В общество, издигнало порядъка в култ, алкохолизмът е тотално антисоциален. Значи, тоя, пияницата-литературен критик, трябва да стане сталинист, маоист или троцкист и два се бори за унищожението на западняците. Иначе си е едно лигаво гошиско мрънкало, с каквито университетите в Западна Европа са пълни. Ако е за западните ценности ще се нареди до Дик Чейни и Джордж Буш и ще се въоръжи с ракети с цел да унищожи Империята на злото и другите по-малки империи на злото. Ще унищожава и сума ти империи на злото в Южна Америка и т. н. Длъжен си да бъдеш тук наковалня или чук!

- 08-05-2009|**Гост**

Алкохоликът е Christopher Hitchens. наистина не е избрал наковалня ли е или чук

- 24-05-2009|**Гост**

Та така, по ред. Може би вие възприемате Шпенглер като вечен, за мен той е просто претенциозен и ненаучен. Високопарна есеистика, тъкмо за недоучени «интелигенти», които нехаят за детайлите.

Тово горе е мнението на Златко за Шпенглер, а тази статия е изцяло в парадигмата на Шпенглер – защо е пуснат в сайта?

- 24-05-2009|**Златко** - Re:

Гост писа:

Та така, по ред. Може би вие възприемате Шпенглер като вечен, за мен той е просто претенциозен и ненаучен. Високопарна есеистика, тъкмо за недоучени «интелигенти», които нехаят за детайлите.

Това горе е мнението на Златко за Шпенглер, а тази статия е изцяло в парадигмата на Шпенглер – защо е пуснат в сайта?

В парадигмата на Шпенглер? Не намирам.

Границите на контрола

Автор: Уилям Бъроуз

I

Налице е все по-засилващ се интерес към техниките за контролиране на съзнанието. Говори се, че Сирхан Сирхан¹ е бил обект на постхипнотично внушение, докато е седял, гърчейки се неистово, на плота за подгриване в кухнята на Хотел „Амбасадор“ в Лос Анжелис, а онази все още неидентифицирана жена го държала и шепнела нещо в ухото му. Твърди се, че техники за модифициране на поведението се използват при непокорни затворници и задържани, често без тяхното съгласие. Доктор Делгадо², който веднъж спря нападащ бик чрез дистанционен контрол на електроди, поставени в мозъка му, напусна САЩ, за да продължи изследванията си с човешки обекти в Испания. Пране на мозъци, психотропични медикаменти, лоботомия и други, по-изтънчени форми на психохирургията: технократският контролен апарат на Съединените Щати разполага с множество нови техники, които, ако бъдат използвани напълно, биха накарали 1984 на Оруел да изглежда като доброжелателна утопия.

II

Но думите все още си остават главното средство за контрол. Внушенията са думи. Убеждаването е думи. Заповедите са думи. Никая машина за контрол, измислена до момента, не може да функционира без думи; всяка такава машина, опитваща се да функционира, разчитайки изцяло на външна сила или изцяло на физически контрол над съзнанието, скоро ще се сблъска с границите на контрола.

III

1 Убиецът на Роберт Кенеди. Бел. пр.

2 Др. Хозе Мануел Родригес Делгадо – испански професор по физиология в университета Йейл, известен с изследванията си на електрическото стимулиране на части от мозъка. (Бел. пр.)

Един основен импас¹ на всички машини за контрол е следният: контролът се нуждае от време, в което да бъде упражнен. Защото той се нуждае от съпротива или примирение; в противен случай той престава да бъде контрол. Аз контролирам един хипнотизиран обект (поне отчасти); аз контролирам един роб, едно куче, един работник; но ако установя пълен контрол по някакъв начин, като например чрез поставяне на електроди в мозъка, то тогава моят обект не е нищо повече от магнетофон, фотоапарат, робот. Човек не контролира един магнетофон – той го ползва. Помислете за разграничението и имплицитно свързанието с него импас. Всички системи за контрол се опитват да направят контрола толкова стриктен, колкото е възможно, но в същото време, ако успеят напълно, то не би останало нищо, което да се контролира. Нека да предположим например, че една система за контрол е поставила електроди в мозъците на всички бъдещи работници при раждането им. Контролът сега е абсолютен. Дори мисълта за бунт е неврологично невъзможна. Не са необходими полицейски сили. Не е необходим психологически контрол, с изключение на натискането на бутони, за да се постигнат определени активации и операции.

IV

Когато не съществува опозиция, контролът се превръща в безсмислено твърдение. Много съмнително е дали един човешки организъм би бил в състояние да преживее пълния контрол. Там не би имало нищо. Не би имало личности. Животът е воля (мотивация) и работниците не биха били повече живи, може би и в буквалния смисъл. Понятието за внушение като свършена техника предполага, че контролът е частичен, а не пълен. Не е нужно да внушавате нещо на магнетофона си, нито пък да го подлагате на болка, принуждение или убеждение.

V

При системата за контрол на маите, където жреците са държали всички жизнено важни Книги на сезоните и боговете, календарът се е основавал на всеобщата неграмотност, тъй като те (вярванията) функционират чрез масовите медии – един много двустъпен инструмент за контрол, както показва Уотъргейт. Системите за контрол са уязвими, а новинарските медии са неконтролируеми по самата

1 Задънена улица. Бел. пр.

си природа, поне в западните общества. Алтернативната преса е новини и алтернативното общество е новини, а като такива и двете те биват поети от масовите медии. Монополът, който някога упражняваха Хърст и Люс¹, вече се разпада. Всъщност, колкото по-херметична и привидно успешна една система за контрол е, толкова по-уязвима става тя. Една слабост, вътрешно присъща на системата на маите беше, че те не са се нуждаели от армия, която да контролира работниците им, а следователно не са имали армия и когато са се нуждаели от нея, за да отблъснат нашествениците. Едно от правилата на социалните структури е, че всичко, което не е необходимо, ще атрофира и ще стане неефикасно след определен период от време. Откъснати от военната игра – а, спомнете си, маите на са имали съседи, с които да враждуват – те са изгубили способността да воюват. В есето си **Мая-авантюристът аз намекнах, че една такава херметична система за контрол би могла да бъде напълно дезориентирана и доведена до срив дори от една-единствена личност, която е бърникала из календара, от който системата на контрол е зависела все повече и повече, докато същинските средства за контрол постепенно са отпаднали.**

VI

Нека разгледаме една ситуация на контрол: десет души в една спасителна лодка. Двама въоръжени, самозвани водачи принуждават останалите осем да гребат, докато те разпределят храната и водата, задържайки по-голямата част за себе си и разпределяйки само толкова, колкото е необходимо, за да могат останалите да гребат. Двамата водачи сега трябва да упражняват контрол, за да поддържат една привилегирована позиция, която не биха могли да удържат без него. Тук методът на контрол е силата – притежаването на оръжия. Премахването на контрола би било осъществено чрез надвигане на водачите и отнемане на техните оръжия. След като това е постигнато, би било изгодно те да бъдат убити веднага. Така че, след като веднъж са установили система на контрол, водачите трябва да продължават тази политика като въпрос на самосъхранение. Кой тогава се нуждае от това да контролира останалите, освен хората, които по този начин защитават една позиция на относителна привилегированост? И защо е необходимо за тях да упражняват контрол? Защото те скоро биха изгубили тази позиция

1 Рандолф Хърст (1863–1951) и Хенри Люс (1898–1967): големи американски вестникарски магнати. Бел. пр.

и привилегия, а в много случаи и животите си, ако биха преустановили контрола.

VII

Нека сега изследваме способите, чрез които бива упражняван контрола при сценария със спасителната лодка: двамата лидери са въоръжени с, да речем, .38 револвери - дванадесет изстрела и осем потенциални опонента. Те могат да спят на смени. Въпреки това обаче те не все още трябва да внимават да не допуснат осемте гребци да разберат, че възнамеряват да ги застрелят, когато достигнат земя. Дори и в тази примитивна ситуация силата е допълнена от измама и убеждение. Водачите ще слязат на точка А, оставяйки на другите достатъчно храна, за да достигнат точка Б, така обясняват те. Те имат компаса и допринасят към общата работа, използвайки навигационните си познания. Не след дълго те ще започнат да се опитват да убедят останалите, че това е общо дело, в което всички те работят за една обща цел. Те могат да направят и отстъпки: да увеличат порциите от храна и вода. Една отстъпка разбира се означава запазване на контрола – тоест, разпределението на запасите от храна и вода. Чрез убеждение и отстъпки те се надяват да предотвратят една съгласувана атака от страна на осемте гребци.

VIII

Всъщност те възнамеряват да отровят питейната вода веднага, щом напуснат лодката. Ако всички гребци знаят това, те биха ги нападнали, независимо от това какви са шансовете им. Сега ние виждаме, че друг важен фактор при контрола е да се крият от контролираните истинските намерения на контролиращите. Разширявайки аналогията със спасителната лодка до Кораба на държавата, само малко съществуващи сега правителства биха удържали на една внезапна, всеобща атака от страна на непривилегированите им съграждани, а такава атака би могла да се случи много реално, ако намеренията на някои правителства биха станали недвусмислено очевидни. Нека да предположим, че водачите на спасителната лодка са построили барикада и са успели да удържат на атаката и да убият всичките осем гребци, ако това е необходимо. Но тогава те би трябвало да гребат сами и никой от двамата не би се намирал в сигурност от другия. По подобен начин, едно модерно правителство, въоръжено с тежки оръжия и подготвено за атака, би могло да унищожи деветдесет и пет процента от гражданите си. Но кой ще

върши работата, и кой ще ги защитава срещу войниците и техниците, необходими, за да се произвеждат и поддържат оръжията? Успешният контрол означава да се постигне баланс и да се избегне открит конфликт, при който би била необходима радикална сила. Това се постига чрез различни техники на психологически контрол, също балансирани. Техниките както на силата, така и на психологическия контрол, биват постоянно подобрявани и пречиствани – и все пак несъгласието по целия свят никога не е било толкова широко разпространено или толкова опасно за днешните контролиращи.

IX

Всички модерни системи за контрол са заредени с противоречия. Погледнете Англия. „Никога не отивайте прекалено далеч в която и да било посока“ е правилото, върху което е изградена съвременна Англия, и в това има известна мъдрост. Но, избягвайки една задънена улица, те попадат в друга. Всичко, което се развива в момента там, е насочено навън. Нищо не е вечно. Онова, което привършва, е времето, а контролът се нуждае от време. Англия просто буксува в търсене на време, докато същевременно бавно пропада. Погледнете Америка. Кой всъщност контролира тази страна? Много е трудно да се каже. Разбира се, много богатите са една от най-мощните контролиращи групи, тъй като те се намират в позиция, от която могат да контролират и манипулират цялата икономика. Въпреки това обаче не би било в тяхна изгода да се установи или да се направи опит за установяване, на едно открито фашистко правителство. Силата, веднъж доведена на власт, подкопава властта на парите. Това е друг импас на контрола: защита от защитниците. Хитлер създаде SS, за да го защитава от SA. Ако беше живял достатъчно дълго време, въпросът за защита от SS би възникнал неизбежно. Всички римски императори са били изложени на милостта на преторианските гвардейци, които в една-единствена година са убили двадесет императори. А освен това, никоя модерна индустриална страна не е станала фашистка без програма за военна експанзия. Но вече няма накъде да се експандира – след стотици години, колониализмът е само част от миналото.

X

Не може да има съмнение, че през последните тридесет години в Америка се случи културна революция с безпрецедентни измерения, и тъй като сега Америка е моделът за останалата част от западния свят, тази революция е световна. Друг фактор са масовите медии, които раз-

пространяват всички културни движения във всички възможни посоки. Фактът, че тази революция, обхващаща целия свят, се е случила, показва, че контролът е бил принуден да направи отстъпки. Разбира се, една отстъпка все още означава запазване на контрола. Ето ти десет цента, аз ще задържа долара. Ще облекчим малко цензурата, но не забравяй, че бихме могли да вземем всичко обратно. Хм, в този момент това изглежда доста съмнително.

XI

Отстъпката е друго заслепение. Историята показва, че щом веднъж едно правителство започне да прави отстъпки, то се намира на еднопосочна улица. Разбира се, те биха могли да отменят всички отстъпки, но това би ги изложило на двойния риск от революция или много по-голямата опасност от открит фашизъм, и двете неща изключително опасни за настоящите контролиращи. И дали от суматохата и бъркотията може да възникне някаква ясна политика? Отговорът вероятно е „не“. Масовите медии се оказаха един много ненадежден и дори измамен инструмент за контрол. Те са неконтролируеми поради нуждата им от НОВИНИ. Ако един вестник, или дори цяла редица вестници, принадлежащи на една и съща личност, прави от тази история горещи НОВИНИ, някой друг вестник също ще я подхване. Всяко налагане на държавна цензура върху медиите е стъпка по посока на държавен контрол – една стъпка, която големите пари никога няма да приемат лесно.

XII

Не бих искал да твърдя, че контролът автоматично надвива самия себе си, нито пък че протестът, следователно, е ненужен. Едно правителство не е никога толкова опасно, както в моментите, в които се впусне в някакъв противоречив или открито самоубийствен курс. Окуражаващо е, че някои проекти за модификация на поведението бяха разкрити и преустановени, а такива разкрития и публични обяви със сигурност трябва да продължават. Всъщност, аз приемам, че ние имаме правото да настояваме, че всяко научно изследване трябва да бъде поставено на критично публично разглеждане, и че не би трябвало да съществува нещо такова като „строго секретни“ изследвания.

Уилям Бъроуз (1914—1997) е американски романист, есеист, социален критик и художник.

Коментари (8)

- 12-04-2009|Гост

Много благодаря за този текст.

Отдавна не беше публикувано нещо стойностно.

- 12-04-2009|Гост

Добре, благодарих, ама не можа ли да си останеш само с благодарността?

Защо трябваше да добавяш второто изречение, което е толкова субективно, егоистично, невярно? !

«Ти», като някакъв център на вселената си определил кое е стойностно и кое не е.

Имаш ли право на нещо такова, я си помисли пак?

- 12-04-2009|Гост 1 - Гост 2

Изразявам само собственото си мнение,

радвам се, че имаме различна «стойностна» система.

- 13-04-2009|Гост

И на мен ми хареса, но за Уилям Бъроуз фактите очевидно съвсем не са упорито нещо. Или поне са достатъчно далече, за да го е страх от тях. А в съвременния кораб на държавата има доста повече пасажери от Богатия, Фашиста и Непривилегирвания, което променя ситуацията. Е, и да не е съвсем вярно, важното е, че е стойностно, т. е. интересно.

- 13-04-2009|**Гост** - С.

Това есе е писано през 1972 г. Бъроуз почина през 1997 г.

- 13-04-2009|**Гост** - Re: С.

Гост писа:

Това есе е писано през 1972 г. Бъроуз почина през 1997 г.

А Николо Макиавели е починал през 1527 г.

- 13-04-2009|**e-ink** - есето

Абе то всичко хубаво, а и Бъроуз има прекрасен ум, ама какво знае един заможен американец от Бийт-поколението за контрола?

Дори в най-мрачните си периоди в Америка нито са имали фашизъм, нито комунизъм, нито национализация, нито съседна държава, която да ги застрашава, нито враг, с който не биха могли да се справят. Медиите им винаги са били частни, изборната им система цъка като часовник, а ФБР, от което си черпят най-мрачните представи за контрол, е основано едва през 1935 г. Есето на Бъроуз звучи абстрактно като мрачна мисъл, която никога не е излизала истински извън главата.

И не разбрах какъв е особенният проблем с лъжата и лодката: това би могло да се отнася до всяко правителство, до всяка нова работа, на която човек постъпва, или до всяка организация, в която човек влиза. Вж. Фридрих фон Хайек, който по-добре знае за какво пише. Естествено, че ако някой те лъже, то е защото няма сметка да научиш истината!

- 14-04-2009|**ГЕА** - Ако някой те лъже

то е защото ТИ нямаш сметка да научиш истината.

А контролът съществува – нито по-добър, нито по-лош от който и да е пример от историята, където аргументите на контрола си имат имена от рода на: *ad baculum*, *ad oculos ad hominem*, *ad ignorantium*, *ad stupenat* и др. все в тоя дух, защото човекът е несъвършено същество.

Сега си имаме обаче технологичната основа за глобална комуникация и след като потенциално всички можем да излезем на мохабет из нета, всички ставаме обекти, но и субекти и съсубекти в процеса

на контролиране едни от други. Докато ЧЕС ни спре тока, което си е висшата форма на контрол у нас. Тогава излизаме на двора, кефим се на марулите, поливаме цветята – ако не са ни спрели водата – палим си огън от съчки и отново изпадаме в плен на древните идоли на пе-

щерата – страха от живота. А отгоре минават сканиращите спътници и други летящи боклуци. И ни контролират.

Какво като научим истината, че сме били контролирани, ако в крайна сметка ние сме оцелелите.

Христос възкресе ли?

Автор: Владимир Левчев

Накъде върви светът 2009 години след Христа? Все още християнското летоброене е общоприето. (Макар че има еврейски, ислямски, китайски календар – почти навсякъде по света годината официално е 2009-та.)

Но идеята за Европа и нейната християнска култура като център на цивилизацията като че ли остаря и беше изместена от американската мултикултурна идея точно през последните десетилетия, когато се оформяше новата икономически и политически обединена Европа. В Китай, Япония или Индия, големите източни икономически центрове на глобалния свят, хората едва ли биха приели, че християнската цивилизация е Цивилизацията с главно Ц, цитаделата на цивилизацията, около която обикалят някакви безпросветни варвари. Така се е мислело на Запад по колониално време. Обаче световните войни през миналия век разрушиха не само колониалните империи на Европа, но и самата идея за Европа като център на цивилизацията.

Американският литературен критик Харолд Блум, автор на книгата „Западният канон“ критикува идеята на големия поет Томас Стърнз Елиът, че християнството е основата на европейската култура като оставяла идея, давайки примери с големи не-християнски европейски модернисти като Кафка.¹ Но ако не Франц Кафка, то Йозеф К. от „Процесът“ посещава катедралата и там получава откровение в разговор със свещеника. Християнството неизбежно е повлияло и на нехристиянските писатели в Европа, дори на писателите-комунисти и атеисти, отрасли в съветския блок. Т. С. Елиът, един от писателите, които безспорно са заслужили Нобеловата награда, при цялата си противоречивост и някои отблъскващи антисемитски изказвания, правени преди Втората светов-

1 Bloom, Harold. «Reflections on T. S. Eliot». *Raritan*. Fall, 1988 (p.70-87)

на война, е прав за християнството като идеологически гръбнак на европейската култура. (Всъщност, европейската, „западната“ култура има две родни места, и те са повече или по-малко на изток: в Древна Гърция и в Древен Израел. Но това е друг въпрос.)

За мен американецът Т. С. Елиът, едно от най-големите имена в европейския модернизъм между двете световни войни, е последният голям европейски поет. Европейски, защото той отива в Англия, става англо-католик и се опитва да асимилира и обобщи в творчеството си цялата европейска поетическа традиция. И последен, защото неговият християнски европоцентризъм излиза от мода след Втората световна война.

Парадоксално е, но европейските писатели след войната, през петдесетте години в които Европа бавно вървеше към обединението си, могат да бъдат наречени национални, или Западни, или световни, но не и общоевропейски. Втората световна война слага край на Британската империя и начало на американската културна хегемония. В годините на студената война, която Западът спечели, Европа се обедини и противопостави на Комунизма с една американска идеология. Американският модел, макар и Западен (или европейски), по произход е един мултикултурен и мултирелигиозен модел. Това е моделът на днешния свят. Макар че американската икономическа хегемония, както и американският авторитет, е в упадък днес, макар че европейското обединение вече е факт, път за връщане назад като че ли няма. Днешният глобален свят е мултикултурен. Няма вече един цивилизационен център. И всички ние, християни, мюсюлмани, евреи, будисти, индуисти и атеисти трябва да се научим да живеем заедно, да обичаме ближния си – към която и вяра да принадлежи. Бог е Любов.

Алтернативата е затварянето в собствената традиция, фанатичното ѝ налагане и противопоставянето ѝ на мултикултурния глобален свят. Това е фундаментализма – бил той религиозен или светски (каквито бяха националсоциалистическите и комунистически диктатури). Фундаментализмът може да доведе само до война и хаос нашия взривоопасен свят.

Затова – с православните християни в неделя ще си кажем – Христос Възкресе!

А на всички останали сестри и братя – Мир и Любов!

„... [В]сички хора са създадени равни ... те са надарени от своя Създател с някои неотменими Права, между които са правото на Живот,

Свобода и търсене на Щастие.“ написа някога робовладелецът Томас Джеферсън. Днес, повече от два века по-късно тези революционни думи от *Декларацията за независимост* се приемат от мнозинството хора по света – на теория поне. Макар че, както казваше Елиът: „Между идеята и реалността/между предложението и акта/ пада Сянката“¹

Владимир Левчев е български поет и писател, автор на множество книги, между които: „Любовни писма до свободата. Роман“ (1998), „Бог е любов в приятелството, традицията и секса“ (2001), „Небесни балкани“ (2001), „Балканският принц“ (2001), „Архитектура на промените. Формални стихове“ (2003).

Коментари (11)

- 12-04-2009|**Венелина Бербенкова** - Христос възкресе!

Воистина възкресе!

Така се поздравяваме всички, които отбелязваме Възкресение Христово на 8 април – истинската историческа дата. Ваклуш Толев повече от половин век отбелязва Великден на тази дата, а преди 20-ина години и учени доказват коя е историческата дата /публикувано е в британска енциклопедия/. Странно защо дори интелигентните хора не си задават въпроса докога ще продължават тези «гимнастики» на църквите по света всяка година. Не зная дали е възможно в обозримо бъдеще да започне приближаване по отношение на разделящите ги догмати и тем подобни между двете основни деноминации – православната и католическата църква. Надявам се началото на този процес да бъде поставено с признаването на този исторически факт и тогава всички

1 Eliot, T. S. "The Hollow Men" (1925). *The Complete Poems and Plays*. London: 1969

- 13-04-2009|**e-ink** - Бог е любов

Текстът дискутира въпроса дали при толкова чужди една на друга култури и религии по света, разликите между хората по света могат да се считат за по-важни от приликите. Доста важен въпрос и то най-вече за тези, които още не са си го задали. А какво «духане на вятъра» може да има в «Бог е любов», не знам.

- 14-04-2009|**GeA** - Великден

Исторически погледнато – Възкресението е било преди две хилядолетия и отгоре – не може да има съмнение – Христос е възкръснал.

Кога ние празнуваме Възкресението, обаче, е друг въпрос – възраждането е въпрос на човека – ние се възраждаме според своята култура и според своето светоусещане. Беше първа пролет – под 70 см сняг, беше първи април – Ден на лъжата повече, отколкото на шегата, беше Благовещение – излизането на змиите и докторския празник, беше Цветница – изпълнена с цветя и слънце, иде ред на Великден, после е Гергьовден, след това е Деня на Българската Просвета и Култура, после е 24 май. Май изпуснах Първи Май.

Всичко по реда си.

Ако можем да си викаме «Честита пролет» под снега и леда, някак си не върви да си викаме «Честит Великден», когато ни е тъжно, мрачно, студено, облачно, дъждовно, безпросветно, безпътно – Има време за всичко – време за тъгуване и време за празнуване.

Къде е Европа посред това нещо? Ами центърът на света според Хитър Петър е под предното дясно копито на неговото магаре.

Бог не е непременно любов. Богът е повече от това. Вятърът духа на пролет и Възкресение, но още е студен и пълен със сълзите на зимата, найлонови пликчета и боклуци от откритите ни сметища, прахоляк от неизметените и неизмити улици, нетърпението на студентите да заминат да чистят по други континенти – на свобода и най-вече за пари, нехайството за оголените баири, нездравите повеи от чужди бойни полета и полети – и през всичкото това пак иде Великден и пак събираме сили за Възкресение.

- 14-04-2009|**Владимир Левчев** - Отговор на гост 5

Отговор на гост 5:

Ето Ви например един цитат от есето на Т. С. Елиът “Бележки към дефиницията на културата” (Notes Towards the Definition of Culture):

“It is only when we imagine our culture as it ought to be, if our society were a real Christian society, that we can dare to speak of Christian culture as the highest culture; it is only by referring to all the phases, which has been the culture of Europe, that we can affirm that it is the highest culture the world has even known.” Въпреки че критикува съвременната европейска култура за това, че не е достатъчно християнска, той смята че християнската култура на Европа е най-висшата, която светът е познавал. Но още в «Традиция и индивидуален талант» Елиът казва, че асимилирането на културната традиция – в неговия случай не само английската, но изобщо европейската – е по-важна за един творец от индивидуалния му талант.

- 14-04-2009|**Владимир Левчев** - отговор на гост 2 и 3

Нямам нищо против двама мъже или две жени да живеят заедно, ако желаят това – това е тяхен проблем и тяхно право. Но не мисля, че те самите биха пожелали да се бракосъчетават в православна черква. Има граждански брак, който в някои страни не е ограничен само до мъж и жена, а има и някои протестантски деноминации, мился, които биха допуснали такова нещо.

За американската толерантност към атеистите: религията е отделена от държавата със закон в Съединените щати, така че има пълна толерантност към атеистите. (Впрочем някои евангелисти недоволстват от това, че държавата ги е изолирала от образованието в държавните училища.) Друг е въпросът че като цяло в Съединените щати има много, много повече хора, които декларират че са вярващи, отколкото в Европа. И това може би е допринесло за впечатлението Ви, че има някаква бетолерантност към атеистите.

Още нещо: Аз говоря за един мулти-културен МОДЕЛ, който е американски, макар че не винаги и не напълно е бил спазван и в САЩ. В края на крайщата там е имало расова сегрегация до 60-те години. Макар че сега САЩ имат афро-американски президент.

- 17-04-2009|**Христо Димитров** - Бог е Любов

Владо, съгласен съм с изводите в твоята статия! Бог е любов! Според мен обаче, това не важи за атеистите, защото те не вярват в Бога... Оттам идват и повечето проблеми на днешния български народ – защото да

се кръстиш и да ходиш на църква не означава, че вярваш в Бога! Затова вина има и състоянието на самата българска православна църква – имам предвид ръководството, но и ние самите, защото ако приемаме, че сме християни това звъчи, че също сме част от Христовата църква... Владо, вярващите български интелектуалци трябва да помогнат за въвеждането на факултативно изучаване на вероучение в училищата – само в това е спасението!

- 28-09-2009|**някой си някъде**

Г-жа Бербенкова, нямам честта да Ви познавам, но правите лоша услуга на този, който защитавате. Той сам е казал, че няма нужда от защита.

Онези са свине

Автор: Бойко Ламбовски

Кои са онези ли? Лошите. Мръсните. Чуждите.

До такива недискусионни квалификации се стига, когато т. нар. „национализъм“ стане доминантна политическа доктрина и етичен фундамент на индивида.

Писал съм тук нееднократно за хлъзгавата трансформируемост на термини като шовинизъм, национализъм, патриотизъм, нацизъм, ксенофобия. Има един японски анимационен сериал за джобни чудовища, наричат се покемони, от rocket monster. Тези създания при определени ситуации могат да еволюират; примерно симпатичен дребосък се превръща в нападателен гигант, запазвайки част от облика си. Същото се случва и с патриотизма при слаба умствена хигиена и Синдром на Придобитата Морална Недостатъчност.

Повод за тези мисли ми даде скорошният фишек с Рибново и Гърмен. Покрай гръмкото словосъчетание „ислямски фундаментализъм“ видяхме девойчета в шалвари, възбудена тълпа на местния мегдан, един кмет, заметнал българското знаме все едно е мантия-невидимка...

Чухме и чуваме новини за надписи и вандалства из гробищата. Политическите анализатори изтъкват колко предизборно мобилизиращо е всичко това за две политически сили, градящи възхода си върху етническата спойка и съответно – върху опасността чужди етноси (вероизповедания, ритуали) да я застрашат. Едната сила дори се пообиди, че не по неин сигнал са привикани под стража кметът и даскалът, а по сигнал на неуморния Яне.

Който е съзрял ирония в думите ми, добре е видял. Има я много, ще кажа защо. Познавам от близката и не толкова близка история прекалено много моменти, в които иронията е персона нон грата на агората. Тогава тълпите се разделят на „ваши“ и „наши“, а дилемите стават прости и ясни като стадион или крематориум.

Трябва да знаете, че и у вашите, и у нашите в такива моменти е пълно с патриотизъм, той е ярък и осветява и най-прашасалите мозъци.

Не знам по-голям патриот от Хитлер.

Целият живот на този незабравим лидер е пронизан от мисълта за служба на Отечеството, от желание да се обезпечи на това отечество жизнено пространство, добри работници, природни богатства, спокойствие и защита от враговете. За Хитлер се знае доста, на мен ми е интересно друго: отде се вземат мъжете и жените, съвсем нормални мъже и жени, хиляди, милиони, които застават отзад като стена, и казват: „Води ни, Водачо, ти знаеш Пътя, за който копнеем!“

Малките пътчета създават Големия път, те винаги тръгват от главите, от къщите, от училището, от улицата. Сбират се като ручейчета, малко на шега, малко от обида, важно е, че правят поток.

Наскоро си купих поучителна книжка¹, в която един потомък на есе-совец се захваща да сбира троха по троха живота на загиналия си баща. Авторът – Мартин Полак, роден по време на Втората световна война, е възпитаван дълго време от баба си и дядо си, които пазят скъп спомен за без време отишлия си негов татко. „Мъртвецът в бункера“ е интересна книга не толкова със сведенията как подразделението на шурмбанфюрер Герхард Баст се е борило с враговете на Райха, тоест избивало е евреи, цигани, партизани, болни и непълноценни... Има такива страници, но Полак очевидно се е питал: откъде е поел младият му баща, какъв е бил като ученик и студент, как е изграждал кариерата си стъпало по стъпало, за да стигне до бункера на италоавстрийската граница, където през 1947 г. го застрелва дребен трафикант на хора, поблазнен от неоправданата надежда, че високият немец с белези по лицето може би крие в торбата си повечко пари?

Тръгва се оттам, че младежът Герхард израства в семейство и среда, които държат на националния дух. Те живеят в Щирия, на територията на днешна Словения, недалече от Лайбах (сега Любляна), и с гордост се чувстват „погранични немци“. Словенците са свине, смята семейството. Арийците общуват главно помежду си, организират си гимнастически дружества и излети, съхраняват чистотата на кръвта, вкл. с женитби, защото вярват: такова работно, честно и чисто племе трябва да се пази от морето по-мързеливи, по-неуки, по-небезстрашни, по-покварени, и

1 „Мъртвецът в бункера“ – Мартин Полак. Превод: Жанина Драгостинова.

изобщо – по-различни хора наоколо. От морето калпави славяни, мекушава австрийци, мръсни цигани, хитри евреи, безумни комунисти, немци-предатели, много са лошите.

Те всички са свине,

твърди и впоследствие строгата, опрятна и властна баба на автора. Не влиза в дискусии защо. Когато внукът ѝ, потомък на любимия погинал син-есесовец, ѝ разбива сърцето, захващайки се да изучава славистика, те се отчуждават един от друг. Внукът не сколасва и за погребението на баба си. Чичо му съобщава с укор как е починала старата фрау: „като истинска немска жена“. След войната американците съдили дядото, но го освободили. Въпреки това семейството е категорично: „американците са свине“.

Авторът попада на свидетелство как веднъж баща му извършил добро дело. При претърсването на една горичка хората му заловили осем преплашени евреи. Той не ги разстрелял, а наредил: „Пуснете нещастните свине на свобода“.

Като си помисля пък колко мръсно животно е бедната свиня за илямистите!

Дано не реши някой в заключение, че смятам родния национализъм за по-опасен от чуждия. Те всички си приличат и се палят един друг като цигари с една клечка – бързо, за да не загасне.

Смятам само, че дългът на хората с иронията е да не млъкват, поне докато тези с фанатичните искрици с очите не останат единствени с право на глас.

Щото после няма спасение от свинската тема.

Бойко Ламбовски е роден в София през 1960 г. Завършва френска гимназия в родния си град и литература в Москва. Автор на стихосбирките „Вестоносец“ (1986), „Ален декаданс“ (1991), „Едварда“ (1992), „Критика на поезията“ (1995), „Господ е началник“

Коментари (11)

- 13-04-2009|**Сандо**

Прекрасно! Наистина една от най-крещящите черти на патриотизма е тоталната липса на чувство за хумор.

- 13-04-2009|**Даниела Дончева** - Онези са свине

За първи път попадам на това електронно издание и съм докосната от «пръв поглед», подкрепям г-н Ламбовски и ми иде да възкликна като великият човеколюбец К. Чапек «Дайте момчета, ...» да се обичаме все повече, именно защото сме различни (Извинявам се за грубия полуцитат, но книгата не е пред мен)!

- 14-04-2009|**ГЕА**

О, добре!

Това нещо е писано от мислещ човек.

- 15-04-2009|**Гост**

Ламбовски одъртя, без да помъдрее.

- 17-04-2009|**Гост** - Ламбовски

Добре написано и ВЯРНО. Нашите са националисти дотолкова, доколкото им помага да правят кариера в политиката. ТОЙ, национализма, е само прикритие за тесноегоистични и корииеристични цели.

- 18-04-2009|**e-ink** - статията и книгата

Книгата «Мъртвецът в бункера» на Полак е суха, строга, съдържана, но изгражда един внимателен свят, в който спокойно всеки един от нас би могъл да заживее. Лабмовски е абсолютно прав да търси връзките. Уютът на предубежденията се храни с човешки животи.

- 28-04-2009|**nikyat** - алгебра

патриотизъм = параноя

- 12-06-2009|**Patzo** - статията

... хлъзгавата трансформируемост на национализма и патриотизма към шовинизма и ксенофобията е възможна само при индивиди, които наричаш със «слаба умствена хигиена и Синдром на Придобитата Морална Недостатъчност». Все пак не приравнявай с лека ръка гореспоменатите политически идеологии, защото не е много уместно. Какво ще кажеш да поставяме под общ знаменател либерализма и анархизма. Все пак радвам се, че преди стотина и косур години е имало българи, дали живота си за същия този патриотизъм и национализъм, за да можем сега свободно да се наричаме Българи.

- 07-05-2011|**riva** - Мисли за произхода и причините

В този и подобни моменти, започвам да се питам могат ли и по какъв начин, да се предвидят и избягнат подобни асоциални изблици? Ако все пак се случат, коментират и определят ли се по най-правилния начин, за да не се повтарят?

- 08-05-2011|**Гачев** - Леко

Вярно е, че шовинизмът е зло. Но не го бъркайте със светлия патриотизъм. Не разбирам защо чичковци с объркани мисли в главите трябва да ме карат да се чувствам виновен, че обичам майка си, баща си, родината си. С това не преча на никого. А защо безродното да ми пречи да обичам родното? Може би, ако псувам майка си и баща си, както го

прави една момата Левичароф, ще съм мил и драг на тези, в чиито очи свети пламъкът на интернационалната любов абстрактното, било то комунизъм, глобализъм и пр. Да бъдем естествени. Да не се пънем като комсомолци, само и само някой зад граница да ни хареса, та белким ни преведе стиховете, па да блеснем над родния пейзаж с отразена светлина. Благодаря.

- 13-09-2011|**Петър Ангелов** -Дарев

Разказите за есесовеца твърде много ми напомнят за разказите за партизаните в България. Тука се издаваха книги с проза и стихове за „чутовните” им подвизи. Не знам как е било в Германия, но в България получаваха „народни” пенсии за тези подвизи. Сега техните потомци ползват заграбеното от „великите” си бащи, и станаха капиталисти! А какво стана с всички останали „свине” от българския народ. Те просто са на свобода...

За котките и хората

Автор: Цвета Стоева

Още в началото на нашата връзка му казах – Не бутай реката, тя сама си тече¹. После опитах всичко. Забихах карфица на всяко място в тялото си, което ставаше апатично към него. Събуждах всеки нерв за любов. Хващах сърцето си с ръце и го раздрусвах здравата.

– Това е той – крещях му право в двете камери – Просто ти трябва малко време да го разбереш.

То ме поглеждаше с досада, хващаше края на одеалото и се завиваше презглава. Тичах към мозъка, за да убедя и него. Давах успокоителни на цинизма и се надявах да припадне някъде дълбоко в съзнанието ми. Лъсках чувствата до блясък, а после ги полирах за него. Бях сигурна в едно – и двамата заслужавахме малко щастие. И аз, и той.

Любовта ни е на две седмици и половина, все още няма оформени ръчички и краченца, сигурно и сърце още няма, а той ми изпраща SMS – „Znaesh li, ti si Chovekyt. Bih napravil vsichko, za da zaspivam i da se bydq vsqka sytrin do teb“.

Няма какво да му отговоря. Седя в средата на стаята, а ръката ми, държаща телефона, виси като откачена. Знам какво иска да чуе. Но вместо него ми се иска да му кажа как сутринта храних едни гълъби на прозореца. Те кълвяха със сивите си човки по мрамора и гълтаха големите късове хляб като гъски. Моите малки градски гъски.

Двете ми котки бяха притихнали на бюрото, точно зад един моливник-сърце – подарък от първото ми гадже. Опашките им се измяха във въздуха като камшици. Зениците им се раздуваха трескаво във формата на дебели, месести пържоли. Може би тъкмо това виждах в гълъбите. Не малки беззащитни гъски, а вкусно кърваво месо, което да облизват от козината с грапавите си езици. Може би тъкмо това виждах и аз в него.

1 будистка мъдрост

Искаше ми се да му се обадя и да го питам кой ще бъде котката и гъската в края на нашата история. Но не го направих, защото вече знаех. Бях загубила прекалено много пъти преди това. Просто нямаше как отново да е мой ред.

Взимам телефона и изстрелвам набързо – „Znaes, se nyama kakvo da ti otgovorya. Suzalyavam...“ Докато съобщението пътува към Младост 1А, аз пътувам към морето. Там ме чакат няколко приятеля, овъргалани в алкохол и пясък, един бар, на който да лежа по цял ден и десетки, стотици чаши с мохито, наредени като кегли за боулинг. Така си ги представям, докато шофирам по магистралата и от гледката скоростомера скача с няколко октави.

Забравям колата на паркинга поне за 5-6 дни и се просвам на плажа с разперени ръце и крака, сякаш искам да направя снежно човече в пясъка. Около мен някой разказва виц и всички се смеят. От другата ми страна момче и момиче разпъват палатката си и от време на време спират, за да се целуват. Далеч от бара се чува кехлибарения глас на Leela James. Гледам нагоре и за нищо не мисля. Главата ми е куха и празна. Тежи най-много 10-15 грама. Точно колкото торбичката с коз в задния джоб на късите ми панталонки.

Изведнъж няколко глави изплуват в пространството над мен и започват да се клатят – моите приятели. Хващат ме за ръка и изчезваме към бара. Тичаме и се смеем като деца. Разминаваме се с познати физиономии – качили малко тен и свалили всички дрехи от телата си. Препечени на слънцето, с вързани коси, от които се сипе пясък, без лак по ноктите, без грим по лицата. С открити на слънцето вагини и скрити зад големите си Ray Ban очи. Голи и свободни. Такива, каквито никога няма да ги видя в града.

Излягам се на един дунапренен бял дюшек и се намествам удобно в най-любимото ми състояние – полусънено, полупастетно. Дълго време наблюдавам колко добре пасва светло червения лак на малкото ми шоколадово тяло. Педикюрът ми прилича на миди, подредени по големина. Мърдат в единия край и ми се усмихват. Красива барманка с лунички по носа носи цяла табла с мохито. Искам да увия несигурните си китки около врата ѝ и да я целуна по устните. Дълго и влажно, докато всички около нас се надървят. Тя сякаш ме разбира. Усмихва се и ми намига с котешкото си око, оцветено в лешник. След по-малко от секунда виждам как прекрасния ѝ задник отнася празната табла към бара. Той се клати

на забавен каданс наляво и надясно, сякаш се плъзга по невидим халф пайп и от движението всичките гривни по нея танцуват.

След първото мохито се сещам за него. Мислите ми хвърчат като стадо делфини и пътуват към София. Но вместо да ги изкова на латиница и да ги изпратя по тях, се оглеждам за молив и нещо за писане. На масата до мен се въргала руло тоалетна хартия. Стои и чака като портиер на сграда в Манхатън да дойде поредната заблудена душа и да си избърше лайната малко по-нагоре в дюните – долината на белите кръпички. Там, където растяха пясъчните лилии. С твърдите си листа, които бодяха задниците им и белите цветове, които радваха очите им. Клечаха спокойно в жегата сред лайна и остатъци от коз. Най-прекрасните цветя на земята.

Взимам рулото тоалетна хартия и с крив, пиянски почерк драскам:

Имам надежда тип грахово зърно,

Че вещицата любов е наблизо.

Но когато те чуя да ме обичаш,

Гласът ти е реклама за дамски превръзки.

И разбирам, че нямаме шанс.

Любовта ни е макдоналдс.

Но ще опитам отново, познаваш ме.

Да завра език в устата ти.

Облизвам те за последно, любов...

Имаш вкус на червено Marlboro

Аз имам сетивата на непущач.

На третия ден той се появява. С тоновете SMS-и, на които не зная какво да отговоря. С хилядите неизказани думи, които трябва да чуя. Точно тук, на моето море. Дойде с ремарке от ревност и антология на своите изисквания под лявата ръка. Да си я чета на плажа. Не хареса моята барманка, нито моите приятели. Не хареса и това, че не го целувам и винаги пускам ръката си първа. Мразеше ме задето не съм му измислила мило име, което да крещя на целия свят. Или поне на бара след третото мохито.

Дойде и опустоши всичко. Построй си бетонен замък до моята палатка и закри слънцето. Дръпна шалтера точно на песента на Боб Марли, която всеки ден се точеше на тънки ивици от дебелите колони и настояваше „I know a place where we can carry on“.

Гривните на барманката престанаха да танцуват. Луничките ѝ изчезнаха. Моите приятели също. Лилиите обърнаха главите си на запад. Спря тока на цялото море и пусна филм на ужасите на 12-инчовия си лаптоп. Проекция специално за мен. И той от нуждата за любов и щастие – взе намеренията ми и ги превърна в чалга песен.

Седях на бара срещу него – болезнено трезва и вече знаех точно какво да му кажа. Цялата сила на морето се беше събрала в мен, готова да отстоява правото да разнасям малкия си задник и бутилка ром по плажа. Без да давам обяснения и без да получавам любов. Сама със своите пясъчни лилии.

– Не мога да живея без теб, разбираш ли? – беше последното, което чух от него, докато го изпращах към колата.

Знаех, че трябва да го успокоя някак, но вече няхах думи за него. Може би във всяка връзка има определен брой букви, които трябва да си кажете. Точно преди минута моите се бяха изчерпали, бях изразходвала и последната и остана само мълчанието.

След по-малко от час тръгнах и аз. Карах на около 150 километра зад него. Може би тъкмо това разстояние вечно не ни достигаше, за да се докоснем един до друг. От всяка клетка в мен капеше вина. Навън също валеше. Знаех, че съм му причинила ужасна болка. И тя ще остане зави-наги там – в неродената ни любов на две седмици и половина. В недо-развитите ѝ краченца и ръчички, в липсата ѝ на сърце. Знаех, че няма да ми прости и ще страда още дълго, дори никога повече да не се видим. Ще го боли само от мисълта, че съществувам.

Цвета Стоева е млада българска авторка, победителка в конкурса „Новелови награди“ 2007.

Коментари (12)

- 13-04-2009|**Златко**

Опитвайки се придам малко по-конструктивен тон на неизбежната тук конфронтация („колко е тъпо това, колко е тъпо онова“), бих помогнал потенциалните критици да правят сами предложения за текстове и автори, които биха искали да видят тук. Това при всички случаи ще помогне повече, отколкото размените на обиди и пр. Опитайте сами да участвате в подбора, вместо да давате глас само и единствено на недоволството си.

- 13-04-2009|**Гост**

Добре беше. Този разказ и отива на Цвета.

Цвета, защо си толкова жестока с мъжете? 😊

- 14-04-2009|**ГЕА**

Днес няма да съм добра, толерантна, разбираща. Отивам да тормозя студенти – днес не ги обичам. Миналият път ми причиниха изчезване на гласа, с присъствието си на последния ред в студената аудитория и с пълното пренебрегване на някакви си там внимаващи от първите четири реда и някаква си там преподавателка – щото те заминават след някоя-друга седмица за обслужващ персонал в Америка.

Горките, невежи, приказливи, неграмотничета.

В търсене на гаден текст, отварям това разказче – и няма чак толкова гаден параграф, който да предложи на студентите си да анализират като потенциален текст за превод на английски.

Напразно толкова се хабим из коментарите по адрес на текстовете на Цветето – с красивия слънчев имен ден.

Има защо да е такъв този текст. Отивам да си търся друг – този е прекалено болезнен, за да го разберат неграмотните.

- 14-04-2009|**Гост**

ОГЛЕДАЛО НА НЕОСВЕТЕТИТЕ ПОЛЕТА

От администратора:

Ако желаете да публикувате текст в „Прегледа“, ще трябва да го изпратите до мен. Коментарното поле е за коментари ...

- 16-04-2009|Гост - относно Цвета

Отварям Либерален преглед през няколко дни, седмици и без да търся винаги се натъквам на поредният текст на Цвета. Бързам да го «постна» на страницата ми в Facebook, за да могат и моите хора да го споделят и да си кажат «Ето ме и мен в този текст, виждам «таг»-а с което име между тези редове. Аз живея в същата действителност или недействителност, за която пише Цвета. И дори имам две котки. Виждам моите мисли написани от един непознат човек, с друго име.

А вие, които всеки път си дъвчете езиците с неуместни коментари, наблъскани с помпозност и без капчица такт... мога само да ви кажа, че в главата на бялата ми котка със сигурност има повече въображение, отколкото във вашите, а мечтите на оранжевата, никой от вас няма да достигне дори за миг. Да забравиш младостта си, означава, че си остарял завинаги.

Целувам те, Цвета и чакам пак «случайно» да се натъкна на следващият ти текст.

- 17-04-2009|Гост

Тъпичка фукла и позъорка е тази цвета, не си е намерила още един по-голям по мярка и облича това си недоволство в посредствени разкази, пълни с невежа хвалба-вижте ме, аз, българската ухажвана недоволница сред море от лоши кредити, криза и корупция, лежа с кеф на плажа като оскубан ялов самотен остров сред миризмите на своите недосрани лайна и си мечтая имплицитно за един богат и корав екземпляр. Стар световен фройдистки сюжет в постен и смотан български вариант.

Нищо дълбоко, нищо съществено, нищо с характер или очертания на душевно движение, но при тази българска пустиня на таланти и това се кльопа....

Дано да си го намери скоро

- 17-04-2009|Гост - Re:

Златко писа:

Опитвайки се придам малко по-конструктивен тон на неизбежната тук конфронтация („колко е тъпо това, колко е тъпо онова“), бих помолил потенциалните критици да правят сами предложения за текстове и автори, които биха искали да видят тук. Това при всички случаи ще помогне повече, отколкото размените на обиди и пр. Опитайте сами да

участвате в подбора, вместо да давате глас само и единствено на недоволството си.

Ето тогава и едно конструктивно предложение – <http://www.litclub.com/library/nbpr/shpatov/index.htm>; <http://shpatov.blogspot.com/>

Чела съм и двете книги на това момче и със сигурност мога да кажа, че разказите му са доста по-свежи и провокативни от това тук.

- 17-04-2009|**Гост**

Харесва ми, свежа е – без предразсъдъци, клишета и нескопосно поднесени велики намерения.

Ей момиче дори книгата ти ще си купя, а отдавна не съм купувала български автор.

- 18-04-2009|**Гост** - Evala

И на мен много ми хареса, даже. Чисто, истинско, без лайняни финтифлюшки-само тоалетна хартия и малко мирис на лайна. Браво Цвети-не ги слушай, твори си живота-ти моя почти «пясъчна лилия». Такъв е живота – любов и лайна. А на префърцунените ще им кажа: влюбете се в живота ! Пак БРАВО !!!

- 30-04-2009|**генген**

свежо и кратко кво толкова

- 30-04-2009|**Smaragda** - влюбете се в живота, академични естети

« В любовта има нещо от края на света, някаква почти безпределна безнадежност, безнадеждност в чист вид, излъчващ сякаш удоволетвореност – поглед на корабокрушенец върху сал, звезден отломък, самота за двама, която се простира чак до черния вакуум и покрайнините на биетието. По това чувство разпознавам истински дълбоката любов. «

Пол Валери, из «Дневници»

Искренността на написаното от Цвета е достатъчно осезаема. Изисканият литературен изказ и псевдоинтелектуалните мисловни лутания биха били излишни. Те са лъскавата дреха на авторите – словесни манекени. Държат на формата, защото не им достига чувствителност за съдържанието.

Казано накратко разказът ми харесва. Войната, която се води в «Прегледа» може да се погледне и от хубавата ѝ градивна страна – успешен

пиар, както за автора, така и за изданието. Защото и тези, които не харесват нито Цвета, нито «Прегледа»/ защото тук често се публикуват творбите на Цвета/ продължават да четат. Макар и ругаейки, а може би именно защото имат необходимостта да са преди всичко негативни. За ради самото охуване.

Е, ако Цвета Стоева е отхвърляна, нека «Прегледа» да е «Салонът на отхвърлените», както по времето на импресионистите.

- 08-06-2009|**В. Божинов**

Разказът е много хубав. Поздравления за авторката!

Ханиф Курейши за свободата на словото и мисълта

Автор: Кенан Малик

Преди двадесет години аферата Рушди се превърна във водораздел в отношенията между британското общество и неговото мюсюлманско малцинство. Кампанията срещу *Сатанинските строфи*, горенето на книги, което съпровождаше протестите и фетвата на аятолах Хомейни, която принуди Салман Рушди да се крие в продължение на почти десет години, повлияха силно върху преобразяването на политическия и културен ландшафт във Великобритания.

Аферата Рушди се различаваше много от предишните конфликти между британското общество и неговите малцинства. Мюсюлманският гняв беше подхранван не от въпроси на дискриминацията и бедността, а от чувството за нараненост от думите на Рушди, които бяха накарнали най-дълбоките вярвания на мюсюлманите. Откъде дойде тази нараненост и защо тя беше изразена точно сега? Възможно ли беше да бъде смекчено мюсюлманското терзание, необходимо ли беше то да се смекчава? Каква беше връзката между този гняв и политическите въпроси за правата, задълженията и пълномощията на гражданите? Великобритания никога преди не беше си задавала подобни въпроси. Двадесет години по-късно, тя все още търси отговорите.

Именно чрез аферата Рушди много от въпросите, които сега доминират този дебат – мултикултурализъм, свобода на словото, радикален ислям – за пръв път излязоха на повърхността. С нейното развитие започна да се променя нашето мислене относно тези проблеми. В света пост-Рушди се разви едно много по-силно усещане за това, че в едно плуралистично общество е неприемливо да се обиждат други култури или религии. През 1989 само малцина се съмняваха в правото на Рушди да публикува своя роман. През 2005 вече широко се приемаше, че датският вестник *Jyllands-Posten* не е имал право да публикува карикатури, които обиждат мюсюлманската чувствителност. Политиците хвалеха

британските медии за това, че не са препечатали карикатурите и осъдиха като „неуважително“ решението на някои европейски вестници да ги препечатат.

Шабир Ахтар е мюсюлмански философ, който стана говорител на Брадфордския съвет на джамиите след акта на изгарянето на книги. „Авто-цензурата“, писа той в апогея на аферата Рушди, „е смислено изискване в един свят на разнообразни и страстно поддържани убеждения. Онова, което Рушди пише за исляма, не е само негова лична работа.“ Мнозина либерали се съгласиха с това. „Ако хората желаят да обитават едно и също политическо пространство без конфликт“, както формулира проблема социологът Тарик Модуд, „те трябва да ограничат степента, до която подлагат на критика взаимните си дълбоки вярвания.“

Въздействието на атентатите от Ню Йорк и Лондон, както и убийството на холандския филмов режисьор Тео ван Гог през 2004 г. – всички тези неща подпомогнаха оформянето на културния ландшафт. Особено красноречива е историята на *Перлата от Медина*. Книгата, написана от американската журналистка Шери Джоунс, и разказваща за Айша, най-младата жена на Мохамед, трябваше да бъде публикувана от Рандъм Хаус миналата година. Но след като една американска рецензентка я определи като „обидна“, Рандъм Хаус я изостави. Никое друго голямо издателство не пожела да я докосне. През 1989 Пенгуин продължи да публикува *Сатанинските строфи* въпреки фетвата, смъртните заплахи и убийствата на няколко издатели и преводачи. Двадесет години по-късно фетвата вече е нещо общоприето.

Романистът Ханиф Курейши, приятел на Рушди още от времето преди фетвата, поддържа дългогодишна хроника на променящия се опит на емигрантите във Великобритания, в романи като *Буда от предградията* и филмови сценарии като *Моят красив перален салон*. Наскоро разговарях с него за въздействието на кампанията против *Сатанинските строфи* върху начина, по който той пише, както и върху цялостната британска култура.

* * *

„Никой“, заявява Курейши, „не би имал смелостта да напише днес *Сатанинските строфи*, камо ли пък да ги публикува. Писането днес е страхливо, защото писателите са изплашени.“

Също като Рушди, Курейши е писател, който излезе на литературната сцена през 1980-те, изследвайки взаимоотношенията между раса,

култура, идентичност и политика във Великобритания на Тачър. Но докато Рушди е роден в Бомбай и творчеството му е оформено дълбоко от политиката и културата на субконтинента, Курейши е роден в Бромли, южен Лондон, ходил е в същото училище както и неговият личен герой, Дейвид Боуи (макар и не по едно и също време), а творчеството му е проникнато от звуците и ритмите на столицата.

Писателката Зейди Смит си припомня как на 15 години е чела *Буда от предградията*, полу-автобиографичния пръв роман на Курейши, публикуван през 1990. „В цялото училище имаше само един екземпляр, който се предаваше от ръка на ръка като контрабанда“, казва тя. „Когато дойде моя ред, аз прочетох книгата наведнъж, на спортната площадка, и пропуснах всички часове. Това е простичко удоволствие, което белите читатели приемат като нещо естествено. Аз обаче никога преди това не бях чела книга за някого, който поне малко да прилича на мен.“ Героите на Курейши не приличат на традиционните описания на азиатци в английската литература. Те са също толкова самоуверени, улично-опитни и сексуално заредени, както и самият Курейши. „Аз бях паки“, казва той. „Хората от семейството ми бяха пакита. Така че в писанията ми има много пакита. Във филмите и романите от онова време не се представяха пакистанци. Или поне не пакистанци, които аз можех да разпозная като такива.“

Дори повече от Рушди, Курейши стана талисман на едно ново поколение азиатци, които се съпротивяваха не само срещу расизма, но също и срещу обичайната представа за това какъв трябва да бъде един азиатец. Писателят Сукдев Санду си припомня как Курейши е променил начина, по който самият той и неговите бели приятели са разбирали това как трябва да се държи един азиатец. Азиатците „по-рано бяха осмивани като сервилни и свенливи. Ние бяхме прекалено уплашени, за да се осмелим да гледаме хората в очите. Не бяхме груби или склонни да обиждаме.“ Но не и азиатците на Курейши. „Езикът на Курейши беше откровение. Той не беше нито кротичък, нито сервилен. Не, той беше игрив и понякога доста отракан.“ Първият успех на Курейши беше *Моят красив перален салон*, неговият филмов сценарий от 1985, в който се разказва историята на една гей-любовна афера между отегчения азиатски тийнейджър Омар и Джони – момче от работнически произход, всичко това представено на фона на расизма и рецесията във Великобритания от 1980-те години. Филмът е шокиращ, секси и смешен, напълно разли-

чен от всички други „етнически“ филми. Но взривявайки всевъзможни общоприети допускания относно неща като раса и секс, той също така промени и традиционните наративи за емигрантския живот. Санду си спомня как баща му го е набил, след като той убедил семейството да гледа филма по телевизията. Тийнейджърът Санду не знаел нищо друго за филма, освен това, че в него се разказвало за азиатци. „Вечерта, когато го показваха по телевизията“, пише той „аз пометох килима, приготвих леко хапване – бисквити и чаша мляко за всекиго – и сложих родителите си пред телевизора.“ Но голите сцени, хомо-сексът, неморалните пакистански бизнесмени и търговци на дрога, представящи се като молли, никак не се харесали. „Що ни показваш тия мръсотии бе?“, крещял бащата на Санду, докато юмруците му хвърчали насам-натам. „Добре, че не стигнахме до сцената, в която Омар и Джони започват да се чукат в пералния салон“, казва Санду.

„Баща ми имаше право да се чувства омерзен“, добавя той. „Филмът възхваляваше именно ония неща – ирония, младост, семейна нестабилност, сексуално желание – от които той най-много се страхуваше. Тази история му показва – макар че трябваше да изминат години, преди урокът да бъде научен докрай – че той не може да контролира бъдещето. А контролът – над жените, децата, финансите – беше нещото, което азиатските емигранти като него си желаеха най-много от всичко.“

Но бащата на Санду не беше единственият, който се почувства обиден. Три години преди *Сатанинските строфи*, сценарият на Курейши предизвика гнева на ислямистите. „В Ню Йорк имаше демонстрации против филма“, спомня си Курейши, „организирани от нещо, наречено Пакистанска Група за Действие. Някъде към стотина мъже на средна възраст се появяваха всеки петък пред кината и демонстрираха, крещейки „В Пакистан няма хомосексуални!““

Онова, което особено много дразнеше критиците на Курейши, беше неговият отказ да приеме идеята, че азиатските писатели непременно трябва да описват своите азиатски герои с респект. „Аз съм професионален бизнесмен, а не професионален пакистанец“, казва собственикът на жилище Насър, изхвърляйки един чернокож наемател. „Това беше нова представа за азиатците“, казва Курейши, „не традиционната представа за жертви, клечащи в ъгъла. Исках да покажа, че не всички азиатци са прогресивни и приятни – и така се появи един азиатец, който беше гаден татчерист.“

Но идеята за жертвеността не само се оказва изключително съблазнителна, освен това тя насърчи появата и на странни съюзи. „Това беше първият път, в който левите и ислямските фундаменталисти се хванаха ръка за ръка“, припомня си Курейши. „Ислямските критици казваха: ‚Ти казваш, че ние сме хомосексуалисти‘ или ‚Не може да изнасяш мръсното бельо на показ‘. Левицата пък казваше: ‚Трябва да подкрепяш собствената си общност‘ и ‚Не може да атакуваш общности от малцинствата“.

Въпреки сблъсъка на Курейши с ислямизма, той никога не е успял да предусети приближаването на конфликта около *Сатанинските строфи*. „Прочетох *Сатанинските строфи* първо в предпечатно издание. Не забелязах в тях нищо, което би могло да подразни фундаменталистите. Гледах на нея като на книга за психозата, за новостта и промените. 1980-те бяха време на претопяване – в музиката, в храненето, в литературата. *Сатанинските строфи* бяха част от това постмодерно претопяване.“ Дори когато започнали протестите, той не ги взел на сериозно. „Демонстрациите против *Моят красив перален салон* изчезнаха набързо. Мислех си, че същото ще се случи и със *Сатанинските строфи*.“

Курейши дори не си спомня горенето на книги. „Това не е останало в паметта ми“, казва той. „Едва с фетвата стана ясно колко сериозно и опасно е всичко това. Изглеждаше пълна дивотия да си помислиш, че някой би могъл да бъде убит заради една книга. Бях шокиран. Как беше възможно една общност, с която аз се идентифицирах, да се обърне срещу писател, който представляваше един от нейните най-изразителни гласове?“

Фетвата беше много травматична за Курейши – и не само защото той беше, и си остава, един от най-близките приятели на Рушди. „Тя промени направлението на моето писане. За Разлика от Салман аз никога не бях се интересувал сериозно от Исляма. Аз идвах от мюсюлманско семейство. Но те бяха средна класа – интелектуалци, журналисти, писатели – много антиклерикално настроени. Аз бях атеист, като Салман, както и много други азиатци от нашето поколение. Интересувах се въпросите на расата, идентичността, смесването, но не и на исляма. Фетвата промени всичко това. Започнах да изследвам фундаментализма. Започнах да посещавам джамии, да говоря с ислямисти.“

Шест години след фетвата Курейши написа *Черният албум* – неговото първо пост-Рушди произведение (в момента той работи върху те-

атрална версия на романа, която ще бъде показана това лято в Националния Театър). Поставен в 1989, романът разказва историята на Шахид – един самотен, раним студент, разкъсан между фундаментализма и либерализма, между Деде, неговия професор и любовник, който го въвежда в света на Лакан, секса, Мадона и Принс (заглавието на романа е заето от един албум на Принс) – и Риаз, за когото всякаква поп-музика е декадентска и който учи Шахид как да се моли, да пости и да се подчинява. Шахид е ужасен от мисълта, че невежеството му по отношения на исляма ще го „постави на ничия земя“. Във време, в което „всеки настояваше на своята идентичност – самоопределяйки се като жена, чернокож, хомо, еврейн ... Шахид също искаше да принадлежи към своите хора. Но първо той трябваше да опознае тях, тяхното минало, нещата, на които те се надяваха.“

През 1999 се появи *Моят син, фанатикът*, един разказ, по-късно направен на филм, за отношенията между Парвез, таксиметров шофьор от Брадфорд, който си мечтае за материално богатство и „нагаждане“ към британската култура, и неговия син Али, който се обръща към ислямския фундаментализъм, за да намери усещане за морален ред и принадлежност. „Обичам Англия“, казва Парвез на сина си. „Тук ти позволяват да правиш почти всичко, каквото си поискаш.“ „Точно в това е проблема“, отговаря му Али.

Фундаменталистите в историите на Курейши не са емигранти от първо поколение, тъгуващи по един свят, който им е бил отнет, а техните деца, бленуващи за един ислям, който никога не са познавали. Това е не толкова сблъсък на цивилизации, колкото война между поколения. Първото поколение желае материално благоденствие, второто търси начин да запълни една духовна празнота. „Аз имам една вяра“, казва бащата на Шахид в *Черният албум*. „И тя се казва да работя, докато ме заболи гъза.“ Когато Али се скарва с баща си заради неговото пиене, в *Моят син, фанатикът*, бащата обяснява, че „в продължение на години той е работил повече от десет часа на ден, че не е имал почти никакви развлечения и никога не е вземал отпуска. Сигурно тогава не е престъпление човек да пие едно питие, когато има нужда от него?“ Али настоява, че това не е така и че баща му „се е нагодил твърде много към западната цивилизация.“

„Фундаменталистите, с които се срещам“, казва Курейши, „бяха образовани, интегрирани, също толкова англичани, колкото и Дейвид Бе-

към. Но те смятаха, че Англия е помийна яма. Те имаха апокалиптични визии за бъдещето. Живееха в една паралелна вселена. Нямаха ни най-малка представа за това как би изглеждала една ислямска страна, но въпреки това копнееха всичко да е шариа. И поддържаха един вид ислям, който би отвратил родителите им.“ Курейши си спомня как е посетил дома на Фарид Касим, един от основателите на британския клон на Хизб ут-Тахир. „Четири жени донесоха храната. Те влязоха в стаята с гръб напред, наведени, за да не виждаме лицата им. Никъде другаде не съм виждал такова нещо.“

Според Курейши аферата Рушди е променила не само неговото собствено творчество, но и „самата представа за писането“. Фетвата „създаде атмосфера на терор и страх. Писателите трябваше предварително да обмислят какво ще пишат, както никога преди това. Свободата на словото се превърна във въпрос, който никога преди това не беше била. Либералите трябваше да заемат позиция, да защитават една идеология, за която никога преди това не бяха мислили особено много.“ И как са се справили със задачата? „Атаките срещу Рушди показаха, че думите могат да бъдат опасни. Те показаха също и защо критическата мисъл е важна от когато и да било преди, защо богохулството и неморалността и обидата са неща, които се нуждаят от защита. Но повечето хора, повечето писатели, предпочитат да снишават главите си, да живеят спокоен живот. Те са отстъпили пред страха.“

Настоящият текст е откъс от книгата „От фетва до джихад: Аферата Рушди и нейното наследство“ от Кенан Малик.

Кенан Малик (род. 1962) е английски писател от индийски произход, специалист по невробиология и история на науката.

Коментари (15)

- 14-04-2009|Златко

Докато превеждах този текст ми хрумна идеята за една кратка анкета, която предлагам тук на вниманието ви. Дали и под каква форма ще решите да ѝ отговорите, си е ваша лична работа, разбира се. Все пак би ми било интересно, ако един или друг посетител на сайта би се осмелил да представи собствените си резултати (анонимно или не).

И така:

1. Поддържате ли твърдението на ислямския философ Шабир Ахтар, че „Авто-цензурата е смислено изискване в един свят на разнообразни и страстно поддържани убеждения. Онова, което Рушди пише за исляма, не е само негова лична работа.“? Да? Не?

2. Кое от следните твърдения бихте подкрепили и кое – не:

а) мюсюлманската общност имаше право да се чувства обидена от „Сатанински строфи“. Протестите срещу книгата са основателни. Да? Не?

б) българската общественост имаше право да се чувства обидена от „Батак като място на паметта“. Протестите срещу книгата са основателни. Да? Не?

в) мюсюлманската общност имаше право да се чувства обидена от публикуването на карикатурите в датските вестници. Протестите срещу тях са основателни. Да? Не?

г) българската общественост имаше право да се чувства обидена от пластиката, представяща България като турска тоалетна. Протестите срещу нея са основателни. Да? Не?

3. Въпрос номер 2 би могъл по принцип да получи само еднозначни отговори (четири пъти „Да“ или четири пъти „Не“) Да? Не?

4. Ако въпрос номер 2 може да получи и разнообразни отговори, то как бихте обосנוвали това? (Свободен отговор)

- 17-04-2009|ГЕА - 5.

Ако пък някое общество/ общност/ общественост – нарани свои членове до такава степен, че ги обърне в свое отрицание – и те, понеже са живи хора и е необходимо да върнат махалото на своето Аз към положителния полюс, са намерили начин да изкажат болката си пред целия свят, то няма това е повод отново да се унижават тези хора и да се изди-

гат стени от обиди, вместо да се остави светът да помисли и да се поучи от недостойното си минало?

- 22-04-2009|**Майя Маркова** - анкетата

1) Не, аз съм за свобода на словото.

2) Този ти въпрос ме хвърля в музика и отказвам да отговоря на него, докато не получа следното уточнение:

Какво се разбира под протест – (2а) писания по вестници и в Интернет и приказки по мегдани колко дадена книга/карикуатура/пластика не ти харесва и какво мислиш за авторите ѝ или (2б) изгаряне на въпросната книга/карикуатура по мегданите и заплахи за физическа разправа с автора, които при първа възможност биват приведени в изпълнение?

Аз признавам (2а) за право на всички страни и отричам (2б) като право на когото и да е било, като моля да се отчете, че само за едната от страните съм забелязала да практикува (2б) и не смятам това за случайно.

3) Разбирам основанието на въпроса, но все пак бих уточнила нещо. Аз съм за публикуване на карикатури, богохулни книги и изследвания на тема защо българите се вторачват в някакво си кланенце и се самонавиват срещу такава прекрасна религия като исляма, но съм против разпространението напр. на детска порнография и видеозаписи на убийства. От друга страна, в Ирак е пълно с хора, които са против карикатурите, но си купуват видеозаписи на убийства. Зависи какво е свято за конкретната личност – човешкият живот или паметта на някакъв индивид от 7. век с твърде съмнителни (меко казано) дела.

4) Мисля, че се опитах да се обоснова.

Последно – материалът ми харесва, само не одобрявам, че е използвано «азиатци» като евфемизъм за «мюсюлмани».

- 22-04-2009|**Златко**

Майя, според мен смъртните заплахи си остават това, което са – опит за запушване устата на човек, изказващ обществено неприемливо мнение – независимо от това дали ще бъдат изпълнени или не. Впрочем, не бих искал да съм на мястото на Мартина Балева, която, за разлика от нас двамата, е принудена не на шега да гадае доколко сериозни са отправените към нея смъртни заплахи. После, дали разликата между

нашенските протести и ония на мюсюлманите е чак толкова принципна, си остава също неясен въпрос, дори и като вземем пред вид повече от очевидната разлика в интензивността им. Най-просто казано: колкото и да се напъват, седем милиона души не могат да произведат онази концентрация на омраза, на която са способни милиард и половина. Ние все пак живеем в свят, подчиняващ се на някакви физически закони.

Четейки пък веселите ти реплики като „прекрасна религия“, аз се питам дали все пак това, което публикувам тук, има изобщо някакво въздействие върху хората (общо взето, това, което ти пишеш, ми звучи като илюстрация към „Онези са свине“ на Бойко Ламбовски). В края на краищата в „Прегледа“, пък и не само в него, има повече от достатъчно много материали, опитващи се да пораздвижат точно този вид капаци пред очите на хората, да им дадат малко повече информация, да поразчупят този или оня стереотип. Ислямизъм и ислям не са едно и също нещо, Майя, по същия начин, по който не са едно и също нещо, да речем, инквизиция и християнство (при всички извинения за грубия пример).

А инак, пак за разликите и приликите: ето тук има едно материалче, което си говори и без думи:

http://www.librev.com/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=0

- 22-04-2009|**Златко** - и пак за „прекрасната религия“

Между другото, тук на сайта има един текст, озаглавен „Как да разбираме исляма“, който е най-доброто, което съм успял да издиря досега – компетентно и лишено от идеологизми мнение, опитващо се да направи един прегледен анализ на нещо, което е всичко друго, но не и простичко. Та там авторът стига до един извод, който, ако и да е очевиден, все пак си остава изключително важен: ако има някаква принципна разлика между модерното християнство и модерния ислям, тя се състои в това, че ислямът никога не е преживявал своя собствена реформация. И това очевидно трябва да се направи (то дори вече е направено – има поне три сериозни доктрини, предлагащи сериозни реформи на исляма, но никоя от тях не е проведена в реалния политически живот на някоя от ислямските страни).

Дотук всичко ясно. Сега обаче идва трудния за преглъщане момент. Защото източноправославната църква, също като исляма, никога не е била реформирана и в това отношение си остава точно толкова „модер-

на“, колкото е и той. С други думи – на нас самите като българи (религиозни или не) най-малко от всички ни подхожда да говорим високомерни приказки за нечия прекрасна религия, след като имаме в собствения си двор великолепен пример за една не по-малко, че май и още по-прекрасна, религия, която цака белот, бие се до смърт за имоти и си плюе всеки ден сама в лицето (да не говорим пък за нещата, които същата тази църква и религия направи в Югославия по време на войната – питам се защо никои сръбски свещеник досега не е бил изправен пред съда в Хага за насъскване на етническа омраза и призоваване към човекоубийство – както и в Русия, където църквата-майчица е най-ревностна почитателка на бащицата Путин и, ако не беше толкова дърта и грозна, сигурно би се опитала и в леглото да отиде с него).

Толкова за различните прекрасни религии по света.

- 22-04-2009|**Майя Маркова** - християнство/инквизиция и ислям/ислямизъм

Естествено, че това, което пишеш, има въздействие върху читателите. Как иначе, щом ги кара да нагрябят клавиатурите:-). Друг е въпросът дали въздействието е точно това, което ти се иска. За протокола – не одобрявам заплахите срещу Балева. Което не ми пречи да имам неласкаво мнение за нейните и на съавтора ѝ интелектуални и морални качества. Щях да имам повече симпатии към тях, ако бяха написали труда си между 1984 и 1989 г.

«Как да разбираме исляма» ми харесва, но за жалост не мога да споделя оптимизма на автора. Светът, в който живея, ми прилича на Римската империя в периода на упадъка ѝ. Дори в подробностите – и тогава семейството е било в разпад, и тогава не е имало кой да поддържа ред по моретата и пиратите са станали сила. Дано да греша.

Не съм съгласна с теб, че сравнението християнство – ислям и инквизиция – ислямизъм, което поначало е съвсем оправдано, може да ни бъде полезно. Периодът, когато християнството е запушвало устата на критиците си със сила, е отминал преди векове. И то до голяма степен благодарение на хора, които са критикували християнството, без да щадят чувствата на християните и без да мислят твърде много за собствената си безопасност. Всъщност текстовете на Али Сина, Уафа Султан, Хирси Али и други като тях често ми напомнят антиклерикалния и анти-

християнски патос на Волтер, Дидро и други европейски просветители от миналите векове.

Сигурно ще кажеш, че тези хора критикуват собствената си култура и имат това право, а аз дължа уважение на чуждата култура. Добре, на времето коренните американци по неволя са търпели всички издевателства на християнските завоеватели, защото са били несравнимо изостанали в техниката. Но ако не беше така – би ли казал, че напр. инките не са имали моралното право да се противопоставят на християните, а са били длъжни покорно да чакат християнството да се реформира отвътре?

Нашата църква (към която не принадлежа) има какви ли не недостатъци, но и огромното предимство, че е беззъба. Тя няма да издава фатви срещу писатели, а и да издаде, няма да има кой да ги изпълни. Ако ислямските религиозни институции станат толкова беззъби, обещавам повече да не напиша и една дума срещу исляма. Примерът със Сърбия, който даваш, според мен показва друго – че постхристиянският свят доста успешно озаптява собствените си бандити (ако не броим ядрената сила Русия). Християнски страни атакуваха християнска страна, за да спрат геноцид срещу мюсюлманско население. И това за нас е напълно естествено.

Аз съм напълно съгласна, че не бива да смятаме Другите за свине само защото са различни от нас. Но бих добавила, че не бива и по същата причина автоматично да ги смятаме за добри хора. Западът само през ХХ в. е правил тази грешка два пъти. Както пее Стинг: “Russians love their children, too”. Искане ни се.

- 22-04-2009 | **Майя Маркова** - не се смятам за виновна

«... Източноправославната църква, също като исляма, никога не е била реформирана и в това отношение си остава точно толкова „модерна“, колкото е и той. С други думи – на нас самите като българи (религиозни или не) най-малко от всички ни подхожда да говорим високомерни приказки за нечия прекрасна религия, след като имаме в собствения си двор великолепен пример за една не по-малко, че май и още по-прекрасна, религия...»

Не те разбирам. Да оставим настрана показателния факт, че никой не говори за «умерени християни» (православни или не). За мен Българската православна църква доказва своята реформираност със своята роля за спасяването на българските евреи. Къде са днес мюсюлманските

духовници, които да издигнат глас в защита на осакатените еврейски деца от Сдерот? И с фенера на Диоген няма да ги намериш.

След 1944 църквата ни е смазана под петата на комунизма и Държавна сигурност. Както и да е, не виждам защо вменяваш дори на нерелигиозните българи отговорност за делата на ченгето Максим и съдружие. Това за мен е «вина по асоциация».

Не виждам също така защо може да се критикува идеология (напр. нацизъм или комунизъм), но щом върху нея се лепне етикетът «религия», тя да става недосегаема за критика. Впрочем комунистите след 10 ноември също смятат своята «религия» за недосегаема и ни обвиняват в нетолерантност и омраза.

Извинявай, че отплеснах дискусията.

• 23-04-2009|Гост - Re: не се смятам за виновна

Майя Маркова писа:

За мен Българската православна църква доказва своята реформираност със своята роля за спасяването на българските евреи.

Къде са днес мюсюлманските духовници, които да издигнат глас в защита на осакатените еврейски деца от Сдерот? И с фенера на Диоген няма да ги намериш.

Да, аз също мислех за ролята на църквата при спасяването на евреите. Това наистина е един светъл пример, който донякъде измива срама, който иначе изпитвам неволно, когато мисля за нашата църква. Питам се обаче къде са днес такива примери. Впрочем, сигурен съм, че ги има, знам дори някоя и друга история за свещеници, които организират сами домове за сираци и пр. Но това не може да бъде аргумент срещу принципната неререформираност, бих казал, съзнателно избраната роля на невежество, от страна на православната църква, която упорито настоява – 500 години след Лутер! – че на тоя свят има само две християнски църкви, католическа и православна, а останалите са „секти“. И само това да беше. О, неразумни юроде!

Майя Маркова писа:

След 1944 църквата ни е смазана под петата на комунизма и Държавна сигурност. Както и да е, не виждам защо вменяваш дори на нерелигиозните българи отговорност за делата на ченгето Максим и съдружие. Това за мен е «вина по асоциация».

Добре дошла вкъщи! Нещо никак не е приятно, когато човек изпита собствените си камъни по собствената глава, а? Да се говорят приказки на едро за исляма и неговата назадначавост е напълно възможно и приемливо, но същото или подобно нещо по наш собствен адрес внезапно се превръща във „вина по асоциация“. Всичките мюсюлмани и иракчани в един кюп, ние обаче сме си различни и не искаме да бъдем третираны по този начин. Опитай се, моля те, да прилагаш собствените си мерки и към другите, а не само към себе си.

Майя Маркова писа:

Не виждам също така защо може да се критикува идеология (напр. нацизъм или комунизъм), но щом върху нея се лепне етикетът «религия», тя да става недосегаема за критика. Впрочем комунистите след 10. ноември също смятат своята «религия» за недосегаема и ни обвиняват в нетолерантност и омраза. Извинявай, че отплеснах дискусиата.

А къде тук е имало нещо си, недосегаемо за критика? Пак ще те призова да прочетеш една или друга статия тук на сайта, преди да започнеш да изказваш убедени мнения по неща, които според мен просто не познаваш достатъчно. По темата „Ислямът и модерността“ има цяла поредица от важни и компетентно написани статии, от които човек може да почерпи и малко по-нешаблонни мнения от тия, които ние разменяме тук.

- 23-04-2009|**Майя Маркова** - не обвинявам всички

Не слагам всички иракчани в един кюп. Писах за иракчаните, които дават суха пара за видеозаписи, в които пленени неверници и дисиденти биват обезглавявани. Признавам, че по някои параграфи слагам всички мюсюлмани в един кюп. Но не слагам в него хората, отказали се от исляма. Те не могат да бъдат обвинявани за качествата и проявите на исляма и неговите религиозни институции, както и хора като мен, които не са християни, не следва да бъдат обвинявани с приказки на едро за християнството или една или друга християнска църква. Все пак фактът, че едната ми баба е била християнка, едва ли ме прави длъжна да оправям бакиите на християнството и църквите.

Защо слагам мюсюлманите в един кюп: Защото практически всички мюсюлмани, чиито мнения чета и чувам в публичното пространство, отричат правото на съществуване на Израел.

- 23-04-2009|**Майя Маркова** - четенето

«Пак ще те призова да прочетеш една или друга статия тук на сайта, преди да започнеш да изказваш убедени мнения по неща, които според мен просто не познаваш достатъчно.»

Мисля, че надценяваш силата на словото. Няма нищо по-обичайно от това човек да се е запознал с доста различни мнения и пак да остане при своето. В това отношение най-много ме забавляват опонентите ми мюсюлмани, когато ме пратят да чета Корана. Щом им кажа, че съм го чела, те репликират: «А, знам кое там те е притеснило» или (това беше фаворитът ми) «Сигурна съм, че си чела само откъси». Явно възрастта ми, макар никога да не съм я крила, не личи в Мрежата и автоматично бивам причислявана към по-младите поколения, които не четат дебели книги.

- 23-04-2009|**Златко** - Re: не обвинявам всички

Майя Маркова пиша:

Не слагам всички иракчани в един кюп. Писах за иракчаните, които дават суха пара за видеозаписи, в които пленени неверници и дисиденти биват обезглавявани. Признавам, че по някои параграфи слагам всички мюсюлмани в един кюп. Но не слагам в него хората, отказали се от исляма.

...Защо слагам мюсюлманите в един кюп: Защото практически всички мюсюлмани, чиито мнения чета и чувам в публичното пространство, отричат правото на съществуване на Израел.

Ами тогава чети повече, бе, момиче! „Добрите мюсюлмани са ония, които са се отказали от исляма“ ми звучи като „добрите индианци са мъртвите индианци“. Опитвам се да уважавам всякакви мнения, но понякога ми е ужасно трудно, признавам ...

После, иракчаните били купували не знам какви си видеозаписи! Ще рече човек, че с иракчани една торба сол си изляла. Виждала ли си жив иракчанин през живота си, разговаряла ли си с такива хора? И колко видео бяха купили тия, които познаваш? Редиш тук едно клише след друго със самоувереност, която наистина дразни, след десетия път. Ако има нещо, в което съм сигурен, то това е, че много повече германци купуват детска порнография, отколкото иракчани – видеозаписи на обезглавявания (впрочем, това с продажбите и пазара на такива записи откъде си го прочела, каква информация имаш за него?) Е какво – да обявя германците за първерзни ли тогава? Моля те, опитвай се поне от

малко-малко да подлагаш на критика собствените си стереотипи, поне когато ги излагаш публично. Средата не може да бъде постоянно извинение, човек все пак има задължението да се опитва от време на време да мисли и със собствената си глава!

- 23-04-2009|**Майя Маркова** - извинение

Съжалявам, че натворих на сайта ти неща, които не желаяш. Обещавам това да не се повтаря и ти препоръчвам да изтриеш каквото вече съм написала – бих го направила сама, ако можех.

- 23-04-2009|**Гост**

Майя, никога не съм си трил нещата, които съм писал до сега, където и да е в мрежата. Много хора, които са го правили в момент на емоция после съжаляват.

Мнението ти е ценно, макар и въобще да не го споделям. Ценно е за да се види какви аргументи има всяка позиция, да се проследи след това спора и от други хора.

- 23-04-2009|**Златко** - Re:

Гост писа:

Майя, никога не съм си трил нещата, които съм писал до сега, където и да е в мрежата. Много хора, които са го правили в момент на емоция после съжаляват.

Мнението ти е ценно, макар и въобще да не го споделям. Ценно е за да се види какви аргументи има всяка позиция, да се проследи след това спора и от други хора.

Напълно споделям това мнение. Това, че едно или друго нещо ме дразни, не е критерий за каквото и да било. Нито пък бих си позволил да го изтрия по такава причина.

- 23-04-2009|**Гост**

Вчера се разсърдих на Златко за едно нещо, което считам, че имам право, но знам, че моето сърдене нищо няма да помогне на никого.

Днес само ми е малко криво. Живота е така, не мислиш ли?

Ето, тук пак опираме до свобода на словото и нейните лимити.

Лично време, аргументи на противника, историческа обремененост, емоционално състояние...

Подлостта трябва да бъде наказана!

Автор: Едвин Сугарев

БСП и ДПС извършиха подлост и трябва да бъдат наказани

Открито писмо до гражданите на България

Това, което се случи вчера в българския парламент, прехвърли всякакви граници на допустимото. Опитът на управляващите да елиминират своите политически противници, прекроявайки в последния момент изборното законодателство, не е просто и само непочтен, нагъл и вреден за нашето общо бъдеще. Той е и подъл. БСП и ДПС извършиха подлост и тази подлост трябва да бъде наказана.

Драстичните изменения в изборното законодателство, гласувани само три месеца преди изборите, могат да бъдат определени само по един начин: като Закон за нов мандат на тройната коалиция. Целта е очевидна: да бъде елиминирана дясната опозиция и да бъде постигната служебна победа на изборите: мачът да бъде продаден още преди да е игран. ГЕРБ да бъде оставена без избор – и да трябва или да се съгласи на коалиция с БСП, или да остане в опозиция – и неразчленимата вече двойка от БСП и ДПС да управлява отново. Това е подло и тази подлост трябва да бъде наказана.

Този закон бойкотира демокрацията, той минира нейната морална основа. Законодателното прекрояване на правилата в полза на властта е по същество антидемократичен акт. И е първа стъпка към диктатурата. Той е и нещо повече: прекрояване на българските геополитически приоритети, ревизия на пътя ни към цивилизования свят.

Целият досегашен мандат на БСП и ДПС не просто говори, той крещи за тази перспектива. Под властта на тройната коалиция се превърнахме в най-корумпираната страна в Европа, бяха предприети безпрецедентни мерки за ограничаване на наглата крадливост на новата партокрация, бяха блокирани стотици милиони евро, отпуснати на страната ни за повишаване на нейния стандарт, бяхме с основание на-

речени „троянският кон на Русия в ЕС“. Това е не само бъркане в джоба на всеки от нас, унищожаване на нашите шансове и трудно завоювани позиции – това е национално унижение. Още един мандат на тези национални предатели ще ни извади от цивилизована Европа и ще ни запрати в Азия – в орбитата на Путинова Русия. Комуто харесва това бъдеще, нека гласува за тях. Но и нека помни, че в един решаващ момент е предал родината си.

Подменяйки изборното законодателство, управляващите промениха изцяло правилата на играта, които важат в нормалния демократичен свят. Те използваша българския съд със същата цел – да предотвратят регистрацията и явяването на избори на дясната коалиция между СДС и ДСБ. Няма как по друг начин да се тълкуват мотивите за отказа на фирменото отделение на СГС да впише новото и законно избрано ръководство на СДС в своите регистри. И няма как да се определят аргументи като абсурда, че тайния вот на всички членове на СДС бил „недемократична“ изборна процедура – освен като откровено политически. Тройната коалиция гарантира своите кражби от европейските фондове и българските данъкоплатци с неработещо правосъдие и тотална липса на справедливост, но направи и нещо повече: превърна съдебната власт в инструмент за разчистване на политически сметки. Това е опасно – и нещо повече – това е подло. **И тази подлост трябва да бъде наказана.**

Сергей Станишев използва своята власт, за да дисквалифицира по всякакъв начин и с всякакви действия политическите си противници – включително и чрез въвеждането на „извънредно положение“ в столицата на България. И това бе направено прозрачно, пред очите на всички. Не по времето, когато благодарение на рекета на Румен Гайтански – Вълка София бе зарита с боклук. А след като кризата беше преодоляна – и за да бъде върнат в боклучения бизнес отново същия Вълк. Подобно използване на властта в полза на собствени политически интереси е опасно за всяка демокрация, но и нещо повече. То е нагло и подло. **И тази подлост трябва да бъде наказана.**

За българския премиер и неговата политическа шайка (съжалявам, но думата е точна – няма как по друг начин да бъдат определяни негодниците, които ни управляват) не бе достатъчна сервилността и услужливостта на държавните радио и телевизия и множеството негласни официози. Той предприе безпрецедентно дори за българския преход усилие да създаде медиен монопол и да си осигури медиен комфорт по

време на изборите, използвайки държавната власт и нейните материални ресурси. От няколко дни българската държава е съдружник на Ирен Кръстева, чиято медийна корпорация владее вече една трета от българските вестникарски пазар – а благодарение на гласуването от управляващите законодателство ще заеме монополни позиции в цифровизацията на електронните медии.

Този акт бе гарантиран от правителството с една откровено далавераджийска сделка с близката до ДПС дама, в която държавата се включи с миноритарен дял и от която медийната корпорация на Ирен Кръстева ще получи имотите на Националната агенция по приходите в центъра на столицата – на стойност десетки милиони евро. Тези действия на управляващата политическа шайка са безпрецедентно посегателство спрямо свободата на словото и независимостта на медиите. Те са жест на директно корумпиране на медиите на най-високо държавно ниво. Този жест е опасен, нагъл и подъл. **И тази подлост трябва да бъде наказана.**

Българският премиер има една любима политическа рожба и нейното име е Държавната агенция по национална сигурност. ДАНС се роди в битката за влияние между Сергей Станишев и президентския наместник в правителството – Румен Петков. Тогава вътрешният министър бе принуден да подаде оставка заради тайната си среща с тъй наречените „братя Галеви“ – дупнишките феодали, които от месеци са в ареста за рекет и организиране на престъпна група. В същото време Алексей Петров, агентът на НСС под прикритие, който организира тази среща и на чийто терен се проведе тя, не само че не беше санкциониран, но беше и повишен в ранг на личен съветник на Петко Сертов в ДАНС – въпреки добре известните си контакти с престъпния свят. Чрез него и други подобни фигури Сергей Станишев на практика превърна ДАНС инструмент за оказване на политически натиск и острие за политическа разправа. Последният пример: само един министър, Николай Василев, се противопостави на позорната сделка с Ирен Кръстева. Дни след това ДАНС започна разследване срещу него. Подобна употреба на тайните служби за политически цели е опасна: тя е връщане към традициите на Държавна сигурност. Тя е и подла – **и тази подлост трябва да бъде наказана.**

Сергей Станишев и неговата политическа шайка си даваха много ясно сметка, че законодателната екзекуция на българската опозиция

няма да бъде посрещната с овации от мислещите български граждани. Затова си потърсиха политически мекерета, които да задействат гилотината вместо тях. И ги намериха – в лицето на глашатая на ДАНС Яне Янев, неговата „консервативна“ партия и неколцина провокатори от СДС, използвани вече със същата цел – за бламиране и блокиране на дясната коалиция. С техните подписи беше свършена мръсната работа вместо управляващите: беше внесено предложението за вдигане на изборния праг от за коалиции 4 на 8 процента. Това е подло и тази подлост е политическата идентификация на партията „Ред, законности и справедливост“.

След нея е ясно поне едно: няма никакъв консервативен проект, Джефри ван Орден напразно е бил път до София. Яне Янев и партийката му нямат нищо общо нито с консерватизма, нито със справедливостта, нито с българската опозиция. Те принадлежат към тройната коалиция и служат като нейно мюре, като нейни шутове и нейни момчета за мръсни поръчки. Тази роля е позорна и подла и тази подлост трябва да бъде наказана. Как? Като им обърнем гръб – защото не заслужават повече. И като им повторим истината, която е видна от вчера: Яне Янев, Иван Колчаков, Георги Марков и компания са просто мекеретата на тройната коалиция. Който иска нов мандат за сегашните управляващи, нека гласува за тях.

Подли са още много неща. Подло е да се хвалиш, че за четири години се построил шейсет километра магистрали, а подведомствените ти Батковци да сключват договори за стотици милиони с родните си братя – и да бастисват доброто име на България в очите на цивилизования свят. Подло е да обещаваши на избирателите си да се бориш срещу корупцията и да поемаш гаранции да разрешиш казуса с царските имоти, а после да сключиш корупционно-коалиционна сделка с въпросния, с извинение, цар. Подло е се пишеш социалист и да обещаваши социална справедливост – и в същото време да къгаши в най-висшия си партиен орган нагло охранени олигарси, на които да правиш подаръци от мащаба на Пловдивския панаир.

Подло е да говориш за „двойните стандарти“ на ЕС към България, а сред твоите политически спонсори да са точно далавераджиите, съдени за доказани злоупотреби в размер 7,5 милиона евро. Подло е и техните авери в ЕС да са вече ефективно осъдени, а българския съд да бави топката по делата срещу реалните извършители – заради твоя политиче-

ски чадър над тях. Подло е да говориш за националната сигурност на България и в същото време да работиш за пълната ѝ енергийна зависимост от Русия. Подло е да лъжеш хората с приказки за по-доброто им бъдеще, като в същото време подготвяш безумни мегаломански проекти, които ще висят на българската шия поколения наред.

Подло е да говориш за справедливост и да делиш властта с политическа корпоративна групировка, чийто лидер се пъчи с обръчите си от фирми и хвърля в лицето на хората предизвикателства от рода на това как не яхта, а летяща чиния би си купил, стига да имаше възможност. Подло е да се гордееш с верую, отпечатано в пъстра книжка с название „Защото сме социалисти“, когато никакъв социалист дори не си, ами си най-обикновен комунияга – и не случайно и ти самият, и елитът на твоята властова свита са все синове или внуци на онези, които тормозеха България в течение на половин век. Подло е цялото това време, с което ни одари тройната коалиция: прогизнало от корупция, затънало до шия в простащина, култивиращо липса на морални критерии, политическа амнезия и чалга-култура. Подло е и цялата **тази четиригодишна подлост трябва да бъде наказана.**

Как? Като им го кажем в очите. Казвам им го: Вие сте подлец, г-н Станишев. Вие сте подлец, г-н Доган. Подлеци са всичките Ви свити и меке-рета. Подлеци ще бъдат и тези, които гласуват за Вас. Подлеци и предатели – спрямо България. **И тази подлост ще бъде наказана.**

А ще бъде наказана, като ги изпратим там, където отдавна им е мястото: в историята. Затова нека си гласуват изборните капани, нека следващата седмица гласуват нова, по-висока изборна граница за коалиции. Ние пък ще направим така, че тези капани да не проработят. Ще направим така, че техните подлости да се обърнат срещу тях. Някой трябва да плати за мизерията и лъжата, за националните унижения и срама да се наречем българи, в които живеем от началото на новото хилядолетие насам. Те трябва да бъдат тези, които ще платят – защото те са отговорните за всичко това. Трябва да гласуваме срещу тях и така да ги изпратим в историята. Българинът има инструмент, с който да изрази протеста си – и това е неговия глас в предстоящите парламентарни избори. И те – тези подлеци, които ни управляват от четири години насам, трябва да понесат целия протестен вот, целия гняв, цялото презрение, целия отказ да приемем тяхната недостойна игра и да играем по тяхна-

та свирка – чрез които единствено можем да възвърнем националното си достойнство.

Можем ли да го постигнем? Можем го. Стотиците хиляди, които бяха на митинга на Орлов мост през 1990-а, не са се стопили в небитието, нито пък са се присъединили към днешната каста от подлеци. Те могат да накажат подлостта и могат да променят България. Трябва само да си повярват, да се убедят, че има смисъл да се опитва отново и отново, че не сме овце, които някакви пастири водят накъдето им скимне, че съдбата ни – и личната, и общата – е в нашите собствени ръце.

Знам много добре възраженията, съмненията, аргументите против. Знам – защото и аз съм възразявал, съмнявал съм се и съм имал аргументи против – и продължавам да ги имам. Знам, че наличната десницата съвсем не е идеалния тим, че бъдещето, което би я очаквало като управляваща България, съвсем няма да е розово и безбурно. Само че това е, с което разполагаме днес. Няма как и откъде да си внесем друго политическо представителство. Срещу това имаме подлост, която трябва да бъде наказана – защото ако не бъде наказвана, тя се превръща в норма за живеене. И имаме реална опасност – и за демокрацията, и за бъдещето на страната ни. Единственото реално оръжие, което имаме в ръцете си, е нашият избиращелен вот.

И многото работа, която трябва да извършим, за да го превърнем в политическа реалност. Нужна е воля, нужен е кураж, нужно е говорене, нужно е споделяне, нужно е това писмо да достигне до всеки, нужни са още много такива писма, нужно е да бъдем не поданици, а граждани, и да определим само съдбата си, да носим с достойнство отговорността за нашето общо бъдеще. Защото ако се доверим на своите болки и огорчения, ако пропуснем да накажем подлостта и да защитим нашата национална чест и достойнство, утре можем да се събудим там, откъдето тръгнахме преди двадесет години: в условията на маскирана като демокрация диктатура – и във функциите си на сателит на путинова Русия. Това ли е бъдещето, което искате да завещаете на Вашите деца?

Това не е бъдещето, което аз, Едвин Сугарев, искам да завещая на своите деца. Аз обичам родината си и не искам да я оставя в ръцете на подлеци, далавераджии и демагози. И затова казвам: аз няма да подкрепя подлостта и няма да живея в лъжа. В дългия си път съм имал и имам много съмнения, нанасяни са ми много рани, които болят и до днес, казвал съм открито и най-неприятните истини за тези, които днес

водят дясната коалиция. Само че сега е време разделно – и загърбвам огорченията, оставям ги настрана. Ще гласувам за тях – въпреки всичко. И призовавам всички свои приятели – всички огорчени, наранени, изстрадали десетилетията на мизерния български преход да го направят. Без тази подкрепа да е безусловна: защото една от причините, поради които сме на това дередже, е че не потърсихме овреме отговорност от тези, на които бяхме гласували доверие. Но и без лични амбиции – и само с една надежда – за повече истинност и автентичност в българския живот. Защото живеем във времена на подлост **итази подлост трябва да бъде наказана**. И защото България заслужава по-достойна съдба. И всички сме отговорни пред нея.

14.04.2009 г.

Едвин Сугарев (род. 1953) е български поет, общественик и политик.

Коментари (9)

- 16-04-2009|**Гост** - Поидлостта трябва да бъде наказана

Заглавието звучи библейски и посочените аргументи всеки ден ги четем в пресата. В същата поредица биха могли да се изброят греховете на СДС и Иван Костов, като бивши управляващи. Стига с това просташко насъскване другарю Сугарев предложете алтернатива, перспектива, кауза, обединяваща хората искащи просперитет на РБългария. Останолото е предложение за евтина продажба на застояла стока пред Великден.

- 17-04-2009|**nikolai** - в отговор на коментар 1

там е работата, че НЕ можете всичко казано от Сугарев да го отнесете до Костов и СДС. Трябва да сте сляп/а, за да не виждате, че всички стратегически избори, направени от СДС и Костов, са единствените оставящи на БГ козове – ЕС, НАТО и валутния борд. навремето тези като вас ревяха и срещу трите, после първи искаха да се подпишат под договорите за присъединяване. жалка история.

колкото до каузата, която искате от Сугарев да ви обяви – стига смешки! каузата е тук от 1998 – ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ господине/госпожо! именно това правителствата след ОДС поставиха под въпрос, въпреки присъединяването ни, явно разглеждано от тях като още една възможност за кражби ...

как е възможна такава слепота !??? !?

- 17-04-2009|**Гост**

Ако издателя на списанието е прочел тази статия би следвало да постави нимба/ореол/около многострадалната глава Сугарева. Той отново се изживява като «НАРОДЕН БАРД» с претенции да менторства от последна инстанция и отново оправдава прякора си КИНЖАЛ/вид нож но с две остриета и двете наточени с умраза към всички, които не са негови клонинги, които преминаха с мисленето си в този век, за разлика от него/. Отново четем постоянно повтарящи се клишета и антикомунистически заклинания /продукт на сурогата с абревиатурата СДС/и накрая разбираме, че г-на щял да гласува «въпреки всичко»? ! за дясната коалиция, нищо че тя е дясна просто като антипод на лявото и не се е обозначила с някакво точно дефинирано дясно действие за да я различим отчетливо от другите политически формации. А само с приказки и ние можем!

- 17-04-2009|**ГЕА**

Абе за каква демокрация става дума: за оная ли, дето се опира на 30 процента олигархия, военни и 90 процента роби – жените не се броят.

И май не ми е ясно за кого в крайна сметка ще гласуват някои като за «десница». Ами ние тука май сме съвсем леви – и с двете ръце.

За какво ми е някаква измислена държавна власт, а също и областна, след като кметовете в действителност управляват вътрешния живот. За какво да плащаме на правителство, след като в кризисни ситуации се оказва, че няма кой да реши проблема с раз/въ/оръжаването. За какво

са ми представители в евро-парламента, които са кандидати за книгата на Гинес за депутат-пенсионер – дали пък да не гласуват и закон за на следяване на мястото? За какво са ми кандидати за управляващи фирма, вместо държава, със стажа, опита и «мъдростта» на младши началник.

Дали пък десницата не е оная лява ръка, която държи бизнеса? Дали имаме изобщо нужда от «политици»?

За телевизията – нямам какво да кажа – не я употребявам, както и между другото – 90 процента от познатите ми, гледаме фалшивите прогнози за времето, после излизаме навън и го преживяваме някак си, нощем гледаме Animal Planet и много стари игри на стражари и апаша по кабеларките. Вестници – какво беше това? Списания – ами само геймърски и то не много. Образование – стига бе, тва си е майтап на тоя етап.

«ръчкаме» из интернет, но пък данс-клуба не спи...

НЯМА да гласувам за стари познати, освен ако не са се доказали в бизнеса, европейските преговори и са стартирали живота си като отрочета от мъжки пол...

- 18-04-2009|**Нов Гост** - Подлостта трябва да бъде наказана

Помните ли двете кукли – старци, коментиращи «Мъпет шоу»? Коментарът на Едвин Сугарев ми ги припомни. Да, статията представлява низ стопроцентови истини, произнесени от анимационен герой...

- 18-04-2009|**защо**

И така, героят е смешен, истините са стопроцентови, почти (но не съвсем!) всичко се отнася и за СДС и ОДС. Добре де, харева ли ви, че дъвчете с такъв интерес? Предложете нещо, не обяснявайте какво **няма да правите! А аз съм съгласен и с вас, и с героя и няма да участвам!**

- 18-04-2009|**Yossarian** - статията

«Знам много добре възраженията, съмненията, аргументите против. Знам – защото и аз съм възразявал, съмнявал съм се и съм имал аргументи против – и продължавам да ги имам. Знам, че наличната десницата съвсем не е идеалния тим, че бъдещето, което би я очаквало като управляваща България, съвсем няма да е розово и безбурно.»

Ами лошото е, че и ние ги знаем тези работи. Остава да си намерим и читава десница.

- 19-04-2009|Гост

Очевидно е, не и двете страни предлагат едно и също нещо, но при всяко управление на БСП се случва едно и също нещо – пълен надолу, по възможно най-арогатният начин. Бесни капиталисти с късносоциалистически речник – много противен хибрид. Вие какво, нямате нужда от опозиция, харесва ви да бъдете най-бедната държава в света, да си слагате ченета на 50 години и да събирате 2 години по-рано пари за абитуриентските балове на децата си, да не можете да помагате на собствените си родители, когато имат нужда от вас, да сте заобиколени от неграмотни и болни хора? Какво ви предлага БСП? Същата привидност и никаква икономика, защото всички тези еврофондове се усвояват перфидно и приватно. Какво от това, че Сугарев казвал същите неща? Ха! Да си държа пръста натам, докато и другите забележат накъде сочат.

- 21-04-2009|Петър Петров - Re

Няма да гласувам нито за коалицията нито за СДС, както ни призовава

г-н Сугарев. Помним още големите издънки на така наречените «де-сни»

и повярвайте, помним ги прекалено добре, за да им гласуваме отново доверието си. А те- същите паразити, които толкова много години трупаха капитал на гърба на българския народ... тааа, за тях ли да гласуваме. Да, ама не! Бих гласувал за всички останали, които не биха направили коалиция с ДПС и които не се опитват изкуствено да насаждат предизборна конфронтация между българи и български турци. Майната им на ДПС, СДС и БСП... изпяха си песента отдавна, ама мнооого отдавна! !! Лошото е единствено, че много от интеллигентните хора в България избягаха, защото загубиха кураж да се борят или им го загубиха насила. Тях хора трябва да си върнем и с всички останали тук да се свършат нещата. Не искам още няколко години да бъдем управлявани от все същите хора, защото макар и с потенциал и умения, те нямат ЖЕЛАНИЕТО, а то в случая е по-важно. Дерзайте... малко остана!

От лудницата в Европа

Автор: Яхим Топол

(Интервю с Яхим Топол – чешки писател, член на „Харта 77“)

Вие бяхте най-младият член на Харта 77. Кога подписахте хартата и как изглеждаха нещата тогава?

Яхим Топол: Не знам точно, дали е вярно това с най-младия член. Някакъв американски журналист написа за мен, че съм подписал Хартата на 15 години и че с това съм бил най-младият ѝ член. Това, разбира се, звучи много секси. Истината обаче е, че аз влязох в Хартата едва на 18 години, на 15 това изобщо не беше възможно. Спомням си, че подписах Хартата в годината, в която в Полша беше обявено военно положение, значи в 1981. Както и много други хартисти аз също подписах документа в една кухня, по-точно в кухнята на Дана Немцова, една много важна представителка на Хартата, която по тази причина лежа дълго време в затвора. Седях там с Мартин Палуш, който по-късно щеше да стане чешки посланик в САЩ и ООН, и му казах: Ей, Мартин, диване такова, подай ми го това нещо, сега ще го подпиша. Всички ние тогава бяхме малко фаталисти. Хайде, нека да ни избият! А всъщност по това време вече беше напълно без значение дали ще подпиша Хартата или не, защото полицията вече ме познаваше. Баща ми беше подписал Хартата, брат ми също, това беше семейна традиция.

И какви последици имаше за вас това подписване?

Никакви. Цялото ни семейство вече беше добре познато на полицията. Струва ми се дори, че след това държавна сигурност се отнасяше към мен по-добре, отколкото преди това. Дълго време бях си имал работа само с така наречените „биячи“, тоест служители, чиято задача се състоеше в това да бият такива дългокоси нехранимайковци като мен. Те бяха доста брутални. А след като бях приет в кръга на хартистите, полицайте внезапно започнаха да говорят с мен за поезия и бяха истински учтиви. Очевидно за тях аз внезапно бях станал интелектуалец.

С обичайните проблеми в училище, в университета или на работа вече бяхте се сблъскали по-рано?

Завърших училище през 1981. Най-важната ми цел тогава се състоеше в това да не отида в армията. Затова след завършването напълно безсмислено посещавах и едно друго училище за социални науки – а оттам попаднах направо в лудницата, където получих така наречената синя книжка, която установяваше, че съм негоден за военна служба. Получих и пенсия по инвалидност. Това означаваше, че след това не можех да следвам, да карам кола и т. н. Животът ми вече беше доста съсипан, режимът не можеше да ми направи нищо повече. Това беше чудесно, направо великолепно!

Къде бяхте в края на ноември 1989, по време на „кадифената революция“?

На 17 ноември, деня, в който беше проведена голямата студентска демонстрация, бях заедно с няколко приятели в нашата нелегална печатница. Там имахме няколко печатарски машини, които бяхме пренесли собственоръчно през Карконоше в Прага. Тази контрабанда от Полша беше сред най-любимите ми занимания, защото чрез нея можеше да се предприеме нещо против държавата, а освен това човек се чувстваше като в някой роман от Джек Лондон, с 60 килограма товар на гърба през сняг и лед, винаги под риск да бъдеш открит и хвърлен в затвора, което между другото понякога се и случваше. Седяхме ние в нашата печатница и разбрахме от радиото, че студентите са се събрали за огромна демонстрация. Като представители на така наречените „нелегални“ преди това бяхме гледали на студентите – които в нашите очи изглеждаха малко нещо идиоти – доста надменно, а сега изведнъж тази демонстрация! Ние – Збинек Петрачек, Иван Лампер, Саша Вондра, Марек Хлупи и аз – отидохме тогава в кафе Славия, където келнерите вече наливаха безплатно шампанско, защото беше ясно, че тоя път наистина ще се случи нещо, че режимът няма да може да се удържи още дълго време. Скоро след това основахме Независимия център на пресата (NTS), който издаваше информационни материали, които скоро достигнаха тиражи от много десетки хиляди екземпляра. NTS издаваше и *Revolver Revue*, която бяхме основали през 1986 като самиздат-списание, както и ежеседмичника *Respekt*. Това бяха първите независими вестници – те съществуват и до днес.

Кой беше най-важният идеал на революцията от 1989?

Трудно е да се каже. Някои хора тогава се отдаваха на доста сериозни утопии. Цареше настроение като при карнавал, хората вярваха наистина, че истината е победила лъжата, както гласи надписът на чешкия герб. Тогава доста се страхувах, че за няколко години Чехословакия ще се превърне в една втора Швейцария, че и при нас ще настъпи голямата скука. Но как ще се развие всичко това – тогава, разбира се никой не можеше да си го представи.

А какво стана с карнавала и с идеалите от тогава?

Моят личен баланс на времето след промените е много положителен: днес върша точно онова, което винаги съм искал да правя. Пътувам много и пиша книги. За мен свободата на словото е от принципно значение. Но разбира се във всички посткомунистически страни има много хора, които изобщо не се интересуват от това. Самият аз мога само да повтора онова, от което се оплакват отново и отново много хора от времето на промените насам: а именно, че загубата на социалната сигурност е довела до огромно разочарование. Но от това пък не се интересувам самият аз.

Има ли във връзка с кадифената революция някакъв въпрос, на който историците и до днес не са дали задоволителен отговор?

Труден въпрос. Досега винаги съм изхождал от това, че тази революция избухна и протече спонтанно, защото тогава самият аз действах напълно спонтанно. Не съм привърженик на конспиративни теории, но онова, което наистина ме интересува е въпросът дали все пак КГБ не е имало някакво участие на страната на революционерите.

Защо режимът в ЧССР се срути толкова късно, но пък толкова бързо?

Именно защото режимът вече нямаше зад гърба си Червената армия и КГБ. Още през 1988 съветската армия се възприемаше като голяма заплаха – но през 1989 тя просто отказа да подкрепи чехословашката комунистическа партия. А без Червената армия партията беше нищо, това бяха просто марионетки. Ето защо ме интересува толкова да узная дали тази промяна е протекла спонтанно и в Съветския Съюз или всичко това е било направлявано от КГБ. Аз обаче не вярвам, че КГБ беше особено интелигентна служба.

Какво стана с идеалите от 1989 в Чехия? Разочарован ли сте?

Не, в никакъв случай. Нашата система стои върху добри основи. Малко странно ми се струва следното: през 1989 бях убеден, че след два-

десет години няма вече да има източна Европа. И никога не бих повярвал, че двадесет години след промените при едно посещение в Берлин ще бъда все още толкова преследван от историята. Понякога си казвам: ей, това наистина си е твоя идея-фикс. Трябва да приключваш с него. Но действително все още има големи разлики между източна и западна Европа.

Какво имате пред вид?

Например една проверка на билетите в метрото. Тук в Берлин всички пътници просто показват билетите си. В Прага това е немислимо, там много хора ровят из джобовете си и се бавят нарочно, защото контрольорът е представител на обществена институция и като такъв бива разглеждан като враг – ето защо важи правилото, че той трябва да бъде бавен колкото се може повече, за да могат хората без билети да се измъкнат навреме. Затова при всяка проверка на билетите отново ми става ясно, че съм типичен източноевропейец. Защото, макар и днес вече да не пътувам без билет, при проверките на билети тук в Берлин често се преструвам, че спя. Вътре в мен просто е програмиран този непреодолим стремеж да провокирам контрольорите. Един друг феномен, който през 1989 не очаквах, е фактът, че двадесет години по-късно много комунистически престъпления все още не са изкупени, извършителите им все още не са наказани. Всичко това продължава да ме занимава.

Значи в Чехия не ви се удава през последните двадесет години да помирите обществото и държавата?

В културната област ситуацията е доста ужасна. Много хора, работещи в администрацията, изобщо не разбират работата на културните институции, за които отговарят. Като следствие от това следва един скандал след друг, независимо от това дали става дума за строежа на новата Национална библиотека или за ситуацията в чешкия театър. Това се дължи на факта, че нашият културен елит беше напълно разрушен от комунизма. Хората или отиваха в затвора, или емигрираха. А настоящият политически елит просто не се интересува от култура. Нашата държава и досега е всичко друго, но не и идеална.

Страдат ли чехите от Осталгия?

Не, не бих казал. Според изследванията на общественото мнение повечето чехи днес казват, че животът им сега е значително по-добър, отколкото по комунистически времена. Никой не копнее по тогавашното

време. И тъй като няхмахме Западна Чехословакия, то няма и някакво въображаемо място като ГДР, при което да се завръщаме.

Споменахте незадоволителното положение в областта на културата. Как отговаряте на обвинението, че икономическият натиск при капитализма има същото въздействие като социалистическата цензура?

Това твърдение ми се струва напълно комично. По комунистическо време просто бях прекалено често облъскван от някакви полицаи, за да кажа нещо подобно. Но онова, което ми прави впечатление при всяко пътуване през Чехия, са огромните рекламни плакати, на които са изобразени красиви млади хора. Само допреди няколко десетилетия ландшафтът беше покрит не от красиви млади хора, а от разпятия и сцени на христовите мъки. Не искам тук да агитирам за църквата – но тези разпятия просто винаги показваха на хората, че животът не е разходка из розова градина, че болката и разочарованието са част от него. Днес ние се намираме под непрекъснатия натиск да бъдем млади, красиви, богати и стройни – което, разбира се, се превръща в нов източник на разочарования.

Един друг пример за капиталистическото всепроникване в културния живот е дискутираното в Чехия предложение да бъдат поддържани със субсидии само ония театри, които продават едно минимално количество билети.

Да, това е един от примерите за идиотщината на нашата културна политика. Но капитализмът сам по себе си може да играе и една много положителна роля за културата на една страна, защото той поражда гражданство, за което начетеността е ценност и за което е нещо естествено, че децата му свирят на пиано и следват в университети. Такова гражданство има в Германия, Франция или Англия. Може би това вече не играе при тях някаква особена роля, но там цари един определен респект пред културата. В източноевропейските държави няма такова нещо. Нашите капиталистически елити са идеален пример за хищнически капитализъм. И ония, които при нас са стигнали до пари и власт, по правило са пълни варвари.

Но не искам да звуча тук прекалено песимистично, при нас също има положителни примери за влиянието на капитализма върху културата. Да вземем например познанията по немски език на чешките писатели. За поколението на моя дядо е било нещо абсолютно нормално да

се говори свободно немски език. Поколението на баща ми също е учило немски в Протектората. Моето поколение е първото, което изобщо не може да говори немски. Но следващото поколение, тоест млади автори като Йарослав Рудиш или Радка Денемаркова, е умно и учи немски. Те знаят, че немският книжен пазар предлага по-големи възможности от чешкия.

Има ли днес все още една чешка, национална литература? И ако да: по какво се различава тя от другите литератури в Европа?

Да, съществува чешка литература и тя ще продължи да съществува, докато нашите писатели пишат книгите си на чешки език. Някои автори от поколението след Ярослав Рудиш пишат отчасти вече на английски. Тематично чешката литература може би се отличава по това, че дори съвсем млади автори като Магдалена Платцова или Маркета Пилатова работят много с исторически теми: комунизмът, 1950-те години, националсоциализмът – всичко това не е единствено и само моя мания. Може би причината за този голям интерес към историята се крие в това, че по комунистическо време изобщо не говорехме за историята. В училище например не учехме нищо за Холкоста. По тази причина писателите днес постоянно трябва да пишат за всички тия исторически теми.

А може би това се дължи и на огромната скорост, с която се променя света. Ако днес напиша книга за настоящето и тя излезе след година и половина, то тя вече изобщо няма да разказва за настоящето. Може би ние писателите се страхуваме именно от това и по тази причина пишем направо за миналото.

Но големият интерес към историята си е чисто европейски феномен. Най-успешният роман за 2006 година беше *Добро намерените* на Джонатан Литл, в който се разказва за националсоциализма; немската награда за книги беше дадена през 2007 и 2008 на романи, в които се разглеждат исторически теми.

Може би това е свързано с факта, че благодарение на Интернет за пръв път ние имаме един невероятно улеснен достъп до историята. Достатъчно е например да въведем в компютъра година 1310 – и веднага получаваме един обзор за това какво се е случило през тази година, или пък може да се намерят всевъзможни исторически документи. Когато бях на 25 години, историята се използваше като оръжие. В училищата ни историята се представяше по напълно изкривен начин, истинската

история беше нещо тайно и тайнствено. Днес всеки има възможност да върши свои собствени изследвания относно реалната история.

Имат ли „малките езици“ като чешкия, словашкия или латвийският шанс да оцелеят на глобалния пазар?

Този въпрос вече ми беше зададен веднъж от един белорусин: „Имат ли нашите малки езици бъдеще?“ – „Не вярвам“, отговорих му аз, и белорусинът, истински националист, беше много ядосан. „Но езикът е нацията“, каза той. През 1987 или 1988 аз също мислех така, тогава една преводачка ми каза: „Жалко, че вие чехите сте се отделили от германците. Ако само можеше да пишеш на немски ...“ – „Какво? Никога!“, беше тогава моята обидена реакция. Днес вече мисля: а защо не? За съжаление не владее немски, инак това наистина би ми било безразлично.

Какво значение има за вас онази „Източна Европа“, на която до този момент не се удава да се отърси от диктаторите и все още трябва да чака пред вратите на ЕС? Действието на вашия нов роман *Дяволската работилница* се развива в Беларус, а не във Франция.

На първо място това беше голяма случайност. Всъщност изобщо не исках да отида в Беларус. Отново толкова много гробове, толкова много мъртъвци, наистина вече не исках да си имам работа с това. Но тогава едно малко издателство, за което все още не знам дали работи легално или не, преведе през 2008-ма моя роман *Андел* на белоруски. Затова и отидох там. По време на едната седмица, която прекарах в Минск, имах един свободен ден и така няколко души от издателството ме взеха със себе си на разходка. И къде отидохме? Първо в гетото в Минск, а след това в Хатин. „По дяволите“, мислех си. Но тези млади белоруси бяха напълно спокойни. „Гледай, Яхим, тук един милион убити, там един милион убити.“ И по едно време разбрах: за тях този ужас е нещо напълно нормално. Именно в това според мен се състои най-голямата разлика между западна и източна Европа. В Германия, Австрия, но също и в Чехия, на Аушвиц се гледа като на прекъсване на историята, като нещо, което никога преди това не е съществувало. В Русия, Беларус или на други места в източна Европа хората също казват: Да, имало е Гулаг – но никой не знае нещо повече за него ...

... или, ако някой знае нещо, той не иска да чуе нищо за него ...

Именно. Западният подход към историята на 20 век се състои в това, че всеки трябва да знае каква катастрофа се е случила в Терезиенщадт или Аушвиц. В източна Европа никой не иска, нито пък трябва, да узнае

нещо. Това е свързано и с напълно различното отношение към живота. Дори по-стари руснаци, които лично са преживели Гулаг, казват най-много: Да, бил съм в Гулаг. Но от това не следва нищо. Тези хора живеят и след този ужасен опит така, сякаш нищо не се е случило. Американската историчка Ан Аплбаум посочва в послеслова към своята книга *Гулаг* една много интересна връзка: ако хората в източна Европа биха знаели какво конкретно означава една такава катастрофа като Аушвиц или Гулаг, ако имаше снимки и филми за Гулаг, то може би тогава не би се стигнало до войната в Чечения. А може би и конфликтът в Южна Осетия и Абхазия би бил решен по друг начин. Кръвопролитията в Чечения свидетелстват за един напълно остарял примитивизъм. Невъобразимо е например, че Англия може да нахлуе с танкове в Шотландия. Русия решава своите конфликти с методи от Втората световна война. А грузинският културен министър казва само: руснаците са народ от воители, пращадниците им са били воители и внуците им днес все още са воители.

Какво означава това за Европа?

Очевидно тук ние си имаме работа с една историческа неедновременност. Светът на Алкайда е свят на средновековието. А 21-ви век изглежда в западна Европа по друг начин, отколкото в източна. Човек трябва да разбира ясно, че когато през средновековието в Европа са се основавали първите университети, в Русия са управлявали монголците. Британският историк Колин Туброн пише в своя фантастичен пътепис *Сибир: спяща земя – пробуждаща се страна*, за срещата с един човек, който му казал: „Ние сме по-различни от вас – насилието не ни смущава. И ще трябва да минат още три поколения, докато и ние мислим като вас.“ Туброн е оставил този цитат в книгата си, защото притежава смелостта да бъде политически некоректен. И аз му вярвам.

И въпреки това вие пътувате често и с удоволствие из източна Европа ...

Да, обичам това! Когато показвам паспорта си на белоруската граница и граничните служители четат „Топол“, те веднага са въодушевени: „Добре дошли в Беларус“. Защо? Може би защото Русия и Беларус решиха да отговорят на американските планове за изграждане на защитна система в Полша и Чехия с нова междуконтинентална ракета, наречена „Топол М“? Не, шегата настрана! Да се пътува в източна Европа доставя такова голямо удоволствие, защото там толкова бързо се създава контакт с хората. Когато пътувам в Украйна или Полша, са ми достатъчни 20 ми-

нути, за да се запозная с някого, да отида с него в кръчмата или дори да живея у тях. Когато пътувам в Австрия или Франция, попадам в някой пансион. Източна Европа просто е по-дива и по-интересна – поне когато човек има в джоба си кредитна карта и билет за обратен полет въщи.

Значи вие рационално се дистанцирате от източноевропейското отношение към историята, но същевременно изглежда така, сякаш се чувствате в източна Европа повече въщи, отколкото например в Париж или Ню Йорк ...

Нямам ни най-малък проблем да бъда определян като източноевропейец. Чеслав Милош, Дьорд Конрад и Милан Кундера се бориха дълги години за това страните между Русия и Германия да бъдат определени като средна, а не като източна Европа. И до днес много хора в Прага се обиждат, ако бъдат наречени източноевропейци. Аз не мога да търпя тези преструвки. Приемам, че съм източноевропейец. Милош и Кундера в никакъв случай не искаха да бъдат идентифицирани с цивилизационно и културно изостаналия Изток.

Такива приписвания нямат никакво значение за мен. Това вероятно се дължи на факта, че като член на пънк-сцената в комунистическа Чехословакия аз постоянно трябваше да живея с определението „пънк“. В края на краищата ми е напълно безразлично дали съм западно- или източноевропейец. В Париж и Ню Йорк съм източноевропейец. Това е ОК. Това, че днес вече мога да се отнасям толкова спокойно към тези неща, вероятно се дължи на факта, че днешните чехи вече не са роби на Москва.

Разговора водиха Анека Худала и Фолкер Вайхзел.

Източник

Яхим Топол (род. 1962) е чешки писател, член на чешкото нелегално литературно движение и от средата на 80-те години един от основателите на нелегалния литературен вестник Revolver Revue.

Коментари (3)

- 18-04-2009|**защо**

Виж ти, колко си приличаваме с чехите! Аз имах по-друга представа за тях. Изглежда в цялата източна Европа продължаваме да възприемаме света през погледа на Маркс, А. Смит, Д. Рикардо и пр. мислители от XIX век. И капитализмът ни на някои напомня за Дикенс, на други за Юго. Впрочем, това за трите поколения може да е доста оптимистично – Мохамед е живял преди 70. Е, Топол казва, че в наши дни докато ти отпечатат книгата и тя вече е станала историческа...

- 19-04-2009|**Серкан**

«А какво стана с карнавала и с идеалите от тогава?»

Моят личен баланс на времето след промените е много положителен: днес върша точно онова, което винаги съм искал да правя. Пътувам много и пиша книги. За мен свободата на словото е от принципно значение. Но разбира се във всички посткомунистически страни има много хора, които изобщо не се интересуват от това. **Самият аз мога само да повтора онова, от което се оплакват отново и отново много хора от времето на промените насам: а именно, че загубата на социалната сигурност е довела до огромно разочарование. Но от това пък не се интересувам самият аз.»**

«Какво имате пред вид?»

Например една проверка на билетите в метрото. Тук в Берлин всички пътници просто показват билетите си. В Прага това е немислимо, там много хора ровят из джобовете си и се бавят нарочно, защото контрольорът е представител на обществена институция и като такъв бива разглеждан като враг – ето защо важи правилото, че той трябва да бъде бавен колкото се може повече, за да могат хората без билети да се измъкнат навреме. Затова при всяка проверка на билетите отново ми става ясно, че съм типичен източноевропеец. Защото, макар и днес вече да не пътувам без билет, при проверките на билети тук в Берлин често се преструвам, че спя. Вътре в мен просто е програмиран тоя непреодолим стремеж да провокирам контрольорите. **Един друг феномен, който през 1989 не очаквах, е фактът, че двадесет години по-късно много комунистически престъпления все още не са изкупени, извърши-**

телите им все още не са наказани. Всичко това продължава да ме занимава.»

Според мен, между незаинтересоваността на демократичната общност от първото и липсата на осъдени по второто има пряка зависимост.

Жалко е, че хората се интересуват изключително от своето собствено битие и им коства толкова да погледнат какво ги боли «другите», може ли с нещо да им се помогне.

А може би се заблуждават, че непоглеждайки наоколо, а само търсейки своите възвишени идеали ще ги намерят ей тъй, подминавайки най-голямото нещастие на земята. Човешката бедност. Религията, която и днес продължава да държи хората врагове един на друг, използвайки глада. Религията на гладния стомах затрива всичко в дългосрочен план. И идеалите отиват в прахта.

- 11-05-2009|Гост - Западния и източен подход

Топол е живял в ЧССР, но е забравил или приел вече западната гледна точка на преценка на Изтока, основана на западната действителност и на непознаване на действителността в страните от бившето СИВ.

Могат да се развиват различни спекулативни теории, но реалната основа за различното отношение към концентрационните лагери в западна Европа и тези от системата на ГУЛАГ е, че по отношение на съветските лагери никога не е имало толкова рязко и категорично осъждане, както срещу хитлеристките. Освен това, как бившите «зеки» ще искат да говорят? Толкова дълго те са били «врагове на народа», повече от 40 г. са се стараели да избягат от това, че то вероятно им е станало втора природа. Самият Я. Топол е живял само 26 г. (от които съзнателните са по-малко) в условията на реалния социализъм и въпреки това, 20 години по-късно, продължава да има «особено отношение» към контролорите в транспорта в Берлин! Мисля, че по-нататъшния коментар е излишен...

Но наивност е да се възраждат идеите на Просвещението и утопиите, че ако човек знае, т. е. е прочел или са му разказали нещо, то той ще стане по-добър... Защото има и Чечения, и Афганистан, и Ирак...

Македония — мръсна приказка. Разговор с Иван Кръстев

Автор: Иван Кръстев

Христо Буцев: Според мен дебатът във вестника, свързан с книгата *Македония на кръстопът*, протече предимно в една посока. Атакуваше се самото изследване като ненаучно, с привнесена родолюбивост, която пречи на обективния поглед. В известен смисъл беше атакуван и самият метод на „спешна антропология“. Остана абсолютно неразгледана нейната прагматична част. Тя имаше за цел да покаже някакви тенденции в развитието на Македония, в крайна сметка – и да ги покаже не само на България, но и на Европа. Как мислите?

Иван Кръстев Спорът, породен от публикацията на книгата „Македония на кръстопът“, има всичко, което прави един интелектуален дебат интересен – важен проблем, противоположни оценки, крайни аргументи, наранени честолюбия и... нежелание да разбереш позицията на другите. Но особеното на този дебат е, че в него не участва нито един човек, който самоопределя себе си като националист. Това е дебат, изцяло затворен в либералната общност. Този спор е показателен за либералното объркване, породено от завръщането на националистическото говорене и привлекателността на националистическата политика в постмодерна Европа. Националистите не се почувстваха провокирани да участват в дебата. А либералите се привидяха едни други като националисти. Или, ако си позволя едно „спешно обобщение“, въпросът за това, как да говорим за Македония, е въпрос на либералната общност. Националистите отдавна са решили за себе си този проблем.

Друга особеност на този дебат е, че в него се сблъскаха **двенекоконформистки** позиции и той протече в две паралелни пространства. Антонина Желязкова и Петър-Емил Митев се опълчват срещу клишета на либералното мислене от 90-те години, които определят политически правилното говорене за страни като Македония. Техният протест е срещу нежеланието на международната общност да мисли критично за

практическите резултати от политиката на „мултикултурализъм отгоре“, провеждан в бивша Югославия през последното десетилетие. Техният спор е с клишетата на „европеизацията“ и „мултикултурализма“.

Това, според мен, предопределя и провокативния тон на публикацията. Авторите търсят скандал, но скандал в Брюксел, а не в София. Нещо повече, личната биография на авторите показва, че те драматично преживяват „провала“ или поне това, което те виждат като провал на идеята за „мултиетническа Македония“. Книгата е писана не от националисти, а от разочаровани либерали, които са притеснени от факта, че парадигмата, които самите те са подкрепили, не работи. И че опростеното мислене на национализма, на етническите солидарности е довело до един разпадащ се политически проект. В този смисъл книгата на Антонина Желязкова и Петър Митев е симптом за интелектуалната и моралната криза, която либералната общност изживява, изправена пред завръщането на модата на национализма в Балканската политика. Ключово за либералната позиция беше идентификацията с другия, с този, който не е като нас. Когато през XIX век Гладстон застава в подкрепа на българската кауза, неговата позиция е позиция на солидарност с тези, които са като нас, с християните на Османската империя. Когато през 1999 година Тони Блеър призова за военна интервенция в Югославия, неговата позиция беше позиция на солидарност с тези, които са различни от нас – албанците.

Позицията на Чавдар Маринов е също неконформистка. Но неговият бунт е не срещу политическата коректност на Брюксел, а срещу появилия се нов български националистически консенсус, който доминира и интернет форумите, и държавните институции. Това, което Желязкова и Митев преживяват като бунт срещу клишетата на европейската политическа коректност, за Маринов е възпроизводство на клишетата на българския национализъм. Нещо повече, именно не-националистическият профил на авторите кара Маринов да гледа на тяхната работа като на опасна легитимация на този националистически дискурс.

Но спорът, разбира се, не е просто политически. Той е спор и за академичния статус на „спешната антропология“, и за моралната отговорност на социалния учен. „Спешната антропология“ е особен жанр – нещо като академичен импресионизъм или научен репортаж. Не се чувствам нито компетентен, нито провокиран да анализирам предимствата и недостатъците на тази методология. Но ми се вижда важно, че именно

една спешна антропология, а не класическо академическо изследване, успя да провокира сериозен дебат. Защото в България много се говори за Македония, но общественото ни мнение няма любопитство към това, което се случва в тази страна. Македония, която обикновено се коментира в българската преса, е населена със сенките на Гоце Делчев и Ванче Михайлов, но колко българи знаят имената на действащите македонски политици, колко са чели книги от съвременни македонски автори, колко са мислели за дилемите, пред които е изправено съвременното македонско общество. Има една въображаема Македония, за която ние обичаме да говорим; тя е метафизическа реалност, тя не е политическа или икономическа реалност. Говорим за Македония само защото това е начин да говорим за България, да говорим за себе си.

Копринка Червенкова: Искате да кажете, че Македония я четем единствено в контекста на собствената си история.

Иван Кръстев: Да. Българското обществено мнение се вълнува не от Македония, а от това, което някога се е наричало „македонския въпрос“. Ние се вълнуваме, когато бъде бутнат български паметник или когато Скопие не ни позволи да построим паметник. Но какво се случва в самата Македония, какви са политическите, икономическите или културните тенденции в тази съседна на нас страна, това ни е напълно безразлично. Нека не звучи грубо, но понякога си мисля, че за мнозина български политици и интелектуалци България граничи не с реални държави, а със собствените ни комплекси и спомени.

И по тази причина книгата „Македония на кръстопът“ е възможност да говорим за Македония като за въобразена общност, но въобразена от македонците, не от нас. Но тук според мен е и проблемът на книгата, проблемът със странния ѝ жанр. А проблемът с този жанр е, че не знаем за кого е писана тя – за брюкселската публика, която иска да провокира, за българската публика, която иска да просвети, или за българското външно министерство, което иска да съветва. В своя жанр работата напомня на някогашните посланически депешки – невъобразима смес от анализи, клюки, клишета и скъпоценни детайли – които историците с такава любов произдават.

Защото при спешната антропология едно от предизвикателствата е да накараш всекидневното съзнание да говори, но в същото време да разчетеш йероглифите на това говорене. Изговореното е една особена

тривиалност, която хем е известна, хем в някакъв смисъл е скрита, защото никога не се явява във високото политическо говорене.

И тук се появява въпросът, който е в центъра на разгорялата се дискусия: как е възможно в България да говорим политически за Македония? Говорене, което е едновременно критично към случващото се в тази страна и в същото време е чувствително към особената история на двустранните ни отношения.

В този смисъл книгата се вписва в по-големия процес на промяна на българската официална политика по отношение на Македония.

През 1991 г. България възприе позиция на патетичен патернализъм – София се грижеше за обявилата независимостта си Македония повече, отколкото Македония се грижеше за себе си. В собствената ни представа ние ги признахме; гарантирахме тяхното съществуване и освен това правим всичко възможно Македония да стане член на НАТО и ЕС. Политиката по отношение на Македония стана болезнен израз на опита да изградим новата политическа идентичност и новото политическо самочувствие на Република България. България се държеше патерналистично и алтруистично. Самите македонци не бяха очаровани от това поведение, те продължаваха да вярват в завещаната им от Киро Глигоров политика на равноотдалеченост. Но за нас това не беше важно, за нас беше важно, че тази политика ни караше да се чувстваме значими, без да застрашаваме новия си образ на загърбила национализма млада демокрация. Политиката ни по отношение на Македония можеше по-лесно да се обясни на езика на психоанализата, отколкото на езика на дипломатията. Но това, което направи тази политика възможна, беше фактът, че Македония никога не се превърна във важна тема във вътрешната ни политика. Българинът обича да поспори за Македония, но когато гласува, политиката по отношение на Македония не определя неговия вот. Националистическият вот в България е анти-ДПС.

Преди две години започна видима промяна на българската официална позиция по отношение на Скопие. Новата линия беше, че Македония трябва да заслужи подкрепата на България. Безусловната подкрепа ставаше условна. Ако иска подкрепа от София, Македония трябва да се откаже от „посегателствата срещу българската история“, а македонската преса трябва да спре „антибългарската истерия“. Педагогическият ни патернализъм бе заменен от нещо, което трябваше да бъде дисциплиниращ прагматизъм.

Копринка Червенкова: И защо, според вас, стана тази промяна?

Иван Кръстев: Причините са повече от една. Първо, влизането на България в Европейския съюз промени перспективата, в която правителството ни започна да оценява своите действия. Когато си на прага на ЕС, да се европеец, значи да загърбиш националните си стереотипи, но когато си вътре, можеш да си позволиш да станеш „умерен националист“. Второ, решихме, че не сме спечелили кой знае колко от добро-намерената си позиция. За разлика от Гърция, с която Македония е в голям конфликт, но която в момента де факто контролира македонската икономика, България бе много благородна, но не беше ясно какво точно печели. Но най-важната причина е появата на силно националистическо течение в българската политика и желанието на президента Първанов да противопостави македонския национализъм на антитурския национализъм, който постепенно ерозираше президентската подкрепа. Тъй като опозицията се опитваше да представи президента като проводник на интересите на ДПС.

Промяната в българската позиция отразява и една по-дълбока промяна в политическата динамика на Балканите, която стана видима около споровете за членството на Македония в НАТО. Покрай спора – името или НАТО – стана ясно, че, изправени пред избора между символическото и прагматическото, македонските избиратели и техните политици избраха символическото. Името се оказа по-важно от най-силния военен съюз. Когато трябва да изберат между идентичността и интеграцията, македонските гласоподаватели (но не албанската част от тях) гласуват за идентичността. И това проблематизира увереното говорене, че сам по себе си процесът на европейска интеграция решава етническите напрежения в страната (нещо, което го има и в „Македония на кръстопът“). И още нещо се случи междувременно – изведнъж се оказа, че въпросите: какво е станало на Балканите през последните 20 години, възможно ли е разширяване на Европейския съюз към Балканите – са въпроси, толкова стари, че сме забравили верния отговор. Какъв ще бъде статутът на Македония, как ще изглежда Македония, възможно ли е Македония да се разпадне като държава, това вече не са само теоретически въпроси.

Христо Буцев: Оказа се, че етническите напрежения са по-важни от идеите и намеренията...

Иван Кръстев: Да. Но както много от участниците в дебата показват, в първата част на книгата авторите неправомерно свеждат всички отношения в Македония до етнически отношения. Всяка страна, която бъде разгледана през този ключ, ще изглежда по сходен начин. Нещо повече, динамиката на етническите отношения много често е извадена от политическия или икономическия им контекст. А икономическата и политическата динамика на македонския преход драматично преформатира отношенията между двете етнически групи. Като всяко мнозинство, в началото на прехода македонците имаха много скрити привилегии в рамките на македонската държава. В държавните предприятия, в държавната администрация имаше свръхпредставяне на македонци, албанци почти нямаше. После се случиха две неща, които превърнаха привилегиите в проблем. Поради факта, че албанците бяха изतिकани в частния сектор – сив, черен, но частен – те спечелиха от икономическите промени, докато македонците само загубиха от тях. А пък в резултат на Охридското споразумение, което предвиждаше квотно представителство в администрацията, македонците още един път загубиха и албанците още един път спечелиха, защото влязоха в държавния апарат. Оказва се, че икономическите промени през последните 15-20 години в Македония асиметрично са се отразили на съдбата на двете етнически общности. Този асиметричен ефект от прехода е важен, за да разберем и част от отчаянието на македонците, и новото самочувствие на албанците. Но именно интересът към икономическата основа на етническите напрежения ме прави скептичен към някои от категоричните оценки на авторите на „Македония на кръстопът“.

В книгата се твърди, че в Македония тече процес на етническа хомогенизация в двете големи общности и мнозина наблюдатели ще се съгласят с това. Въпросът е колко нов е този процес. Авторите ни го съобщават като нещо, което едва ли не се е случила сега. Но през последните 20 години този процес никога не е спирал. И до голяма степен Македония като политически модел е мирно съвместно съществуване на две гета, които не общуват помежду си; и които биват удържани от волята на международната общност, а и заради корупционни отношения между двата политически елита. Нещо повече, политическият живот вече е затворен в рамките на междуобщностните противоречия. Истинският политически живот на албанците е в конфликта между ДУИ и ДПА, той не е в конфликт между албанци и македонци. Второто нещо, което е на-

правило на авторите силно впечатление – при това в много остра форма формулирано – е, че македонската и албанската общност не искали да живеят заедно. Въпросът е кога са искали да живеят заедно? Как знаем искат или не искат да живеят заедно? Мултиетническите държави оцеляват не защото различните етнически групи искат да живеят заедно, а защото цената на отделянето е твърде висока. Ако „спешен антрополог“ отиде в някой от смесените райони в България, би могъл да излезе със сходни твърдения. Но от това не следва, че българската държава е заплашена от разпад. И въобще това, което убягва на авторите, са промените в рамките на македонския национализъм. ВМРО-ДПМНЕ за втори път е на власт; първия път правителството на Люпчо Георгиевски също имаше много силна националистическа риторика. Защо избирателите наказва национализма на Георгиевски и подкрепят национализма на Груевски. Какво обяснява електоралната ерозия на социалдемократите? Книгата засяга много от тези въпроси, но предлаганите отговори не винаги удовлетворяват.

През 2001 г. военните действия между албанци и македонци накараха македонците да се чувстват заплашени от собствения си национализъм. Идеята за въоръжен конфликт изглеждаше реална. Сега, понеже опасността от такъв конфликт е намалела, мнозина са готови да правят радикални националистически изказвания. Защото тези радикални националистически изказвания, според тях, няма да имат последствия. По странен начин именно интегрирането на радикалната албанска партия във властта позволи на македонците да са по-свободни в изразяването на своя национализъм. Така че, ако се анализират изборите в Македония през 2008 г., това ще ги различи силно от предишни избори. Засиленото националистическо говорене парадоксално е знак за дерадикализация на етническото противопоставяне или по-точно – за „нормализация“ на новия етап на противопоставяне.

Сега отиваме към по-интересния въпрос. И той е, че както и да анализираме ситуацията в Македония, стои въпросът какво трябва да прави България в тази ситуация. Авторите на „Македония на кръстопът“ директно са задали този въпрос и директно са му отговорили в препоръките си. И от тези препоръки следва едно генерално заключение, а то е, че мултиетническият модел няма бъдеще в Македония. Това е силна теза с далеч отиващи последствия. Държавите, подобно на банките, са self-fulfilling promises, те съществуват, докато съответно гражданите и спес-

тителите не оттеглят доверието си от проекта. Но това, което собствена-та ни политическа история от последните години ни учи, е, че определени политически образувания изглеждат слаби и нефункционални, но остават устойчиви. Политическият модел на държавност в Македония е в перманентна криза, но това е може би модусът му на съществуване. И в този смисъл Македония не е много различна от Белгия, която, гледана отвън, е непрестанно на границата на разпада, но все не се разпада.

Препоръката България да води внимателна, бавна, напоителна политика на ребългаризация на македонското общество е тривиална и спорна в същото време. Защото това, което не се обсъжда в книгата, е какъв е стратегическият интерес на България. В рамките на каква стратегическа визия се правят тези препоръки.

Книгата предполага, че е много възможна федерализация на Македония, включително разпадане. Това е ли в интерес на България, или не е в интерес на България? Не трябва ли България да се страхува, че етническият сепаратизъм може да засегне и собствената ѝ територия. Без да се отговори на тези въпроси, да се предлага каквато и да било политика, ми се вижда в някакъв смисъл несериозно.

Или, с други думи, проблемите с препоръките на книгата не са проблеми на „спешната антропология“, а проблем на жанра на самата книга.

Христо Буцев: Какъв е, наистина, стратегическият интерес на България?

Иван Кръстев: Точно това е за мен големият разговор – и той вече не опира до Македония. Искаме ли, или не искаме Македония в Европейския съюз, искаме ли, или не искаме Македония в НАТО – това са въпроси, които, според мен, до голяма степен са стратегически за България. И по никакъв начин не могат да бъдат сведени до това как македонците интерпретират общата ни история. Ако ние мислим, че Македония е структурно нестабилна (а тя е), значи тогава България има огромен интерес тя да бъде стабилизирана отвън възможно най-бързо. Затова влизането на Македония в НАТО по особен начин беше по-важно за съседните страни, отколкото за самата Македония.

Копринка Червенкова: А защо гърците толкова се съпротивляват? И за тях би трябвало да е важно.

Иван Кръстев: Важно е и за тях. Но това е тема за отделен разговор. Гърция е заложник на твърди консенсуси, които я правят много трудно

подвижна. Компромис по отношение на името значеше падане на правителството. Проблемът е, че Македония създаде абсолютно симетричен и сходен консенсус. И тъй като отношенията между Гърция и Македония вече изцяло са резултат на вътрешна електорална математика и нямат никакво външнополитическо изражение, всеки, който се опитва да посредничи между двете страни, няма почти никакъв шанс. Защото единственото, което политиците и в Гърция, и в Македония гледат, когато трябва да решат дали да направят компромис, са последните социологически проучвания.

България има огромното предимство, че Македония и отношението към Македония не са важен електорален фактор. Който не вярва в това, може да погледне подкрепата за ВМРО – процент, процент и половина; това не решава избори. Българският електорален проблем е ДПС, а не Македония. Той ти носи гласове или ти губи гласове. По тази причина българската външна политика може да си позволи да бъде много погъвкава от македонската или гръцката.

Този тип анализ на мен ми липсва в книгата. Когато си решил да съветваш някого по македонския въпрос, е важно да кажеш каква е стратегическата ти рамка, кое е стратегически интерес за страната. А това, което има в книгата, е констатация на неработещ модел, на модела от 90-те години.

Копринка Червенкова: С който днес Западът се чуди какво да прави, така ли?

Иван Кръстев: Да, има голям проблем, в което са напълно прави авторите на книгата. Когато започна разпадането на Югославия, новопоявилите се национални държави гледаха на започналия процес като на процес на европеизация. Но Европа възприе този процес като процес на балканизация. В това е част от драмата на балканските преходи. При това Европейският съюз действаше по абсолютно различни логики на Балканите и в Прибалтика. В Прибалтика ЕС подкрепи създаването на национални държави, включително чрез ограничаване на правата на малцинствените групи в тях, специално на руските малцинства. Там ЕС се идентифицира с балтийците като мнозинство, а тъй като руските малцинства бяха представители на велика сила, симпатията към тях беше, така да се каже, доста умерена. А в случая с Балканите ЕС се идентифицира с малцинствата вътре в рамките на появилите се национални държави. След това постепенно европейската интеграция започ-

на да се мисли като процес, който да замени процеса на създаване на национални държави. Процесът на присъединяване към ЕС се мислеше като алтернатива на изграждането на национални държави. Или, грубо казано, трябва да имаш национална държава, в която национализмът е забранен. Ала много е трудно да създадеш национална държава, ако не мобилизираш националния сантимент. В този смисъл на Балканите беше предложено това, което навремето беше предложено на Монголия – да прескочи от феодализма в комунизма. А що се отнася до процеса на европейска интеграция, се оказа, че работещата национална държава е не резултат, а предусловие за членство в ЕС. Сблъсъкът на тези различни логиките на държавно строителство доведе до появата на протекторати и полу-протекторати на Балканите и в известен смисъл Македония е такъв полу-протекторат.

В моя прочит книгата на Антонина Желязкова и Петър-Емил Митев е реакция на този двоен стандарт. В случая стратегията на спешната антропология е да бъде изваден светът на представите, на слуховете, на това, което хората говорят, и този свят да бъде сблъскан с дървения език на официалните документи, на съобщенията, които текат между Македония и ЕС. Това е позиция, породена от разочарование от резултатите от социалното инженерство на Балканите през последните 20 години. Като всяка радикална позиция обаче тя е уязвима, защото предполага, че реалността може да говори чрез всекидневието, чрез слуховете, чрез конспиративните теории, които са показани по един прекрасен начин. Да, мнозинството от македонците по този начин мисли какво се случва в Македония. Но както не можеш да разбереш примерно българската политическа реалност, ако не четеш жълти вестници, така не можеш да разбереш българската политическа реалност, ако четеш само жълти вестници.

Христо Буцев: Говорите за радикализма на авторите, но главният им опонент, Чавдар Маринов, не е ли още по-радикален? При учени като Антонина Желязкова има определена еволюция през годините, едно съобразяване с реалностите, докато при Чавдар Маринов (може би защото е млад) виждам 90-те години и развихрянето на либералната фантазия...

Иван Кръстев: Най-важното е, че и двете страни се борят с една политическа коректност, която, според тях, е страшна. Авторите на книгата се борят – в международен контекст – с една политическа коректност, която отказва да чуе тези гласове, на които са дали думата; отказва да

възприеме страховете и параноите на балканските общества като политическа реалност. Чавдар Маринов изпраща предизвикателство към политическата правилност на новия патриотизъм, който все по-силно присъства в българските институции. Това, че ако си историк, трябва да си патриот (както държавата разбира това), днес изглежда толкова очевидно, колкото и че ако си моряк, трябва да можеш да плуваш. Усещам вашето раздразнение от позицията на Чавдар Маринов, но нека се опитаме да контекстуализираме тази позиция. В разгорелия се дебат много се говореше за поколенчески конфликт. Но поколенческият конфликт не е между Чавдар Маринов и Антонина Желязкова. Поколенческият конфликт е между млади български изследователи, учили и специализирали навън, и българските институции, специално академичните институции, в които се криминализира всеки опит за критичен прочит на българската история. В резултат професионалните, методологическите спорове как да се пише история, са оказват пределно политизирани. Сблъскал се с тази среда, младият изследовател естествено започва да се радикализира. Аз също имам проблем с това чисто конструктивистко виждане за етническото, за националното. И самият Чавдар Маринов сигурно ще се съгласи, че някак си всеки конструктивизъм е ограничен от определени неща – ако македонците решат да развият японска идентичност, това няма да им бъде толкова лесно. Следователно има някакъв контекст, в който едно или друго въобразяване на нацията е възможно. Но конфронтационното отношение към това поколение нови историци кара самите тях да си спестяват нюансите и да радикализират своите несъгласия. Затова те се държат като радикално интелектуално малцинство, което е в гражданска война със завърналия се XIX век. Те отказват да приемат, че всяка държава има нужда от критична маса национализъм за своето нормално функциониране. Между другото, много често критиките им – не говоря даже към Антонина Желязкова, а и към хора като Божидар Димитров – са някак си на едро, без интерес; те отказват да спорят с тях.

Копринка Червенкова: Отказват да спорят, защото е по-лесно да ги криминализират.

Иван Кръстев: А криминализирането на тези позиции е абсолютно безсмислено по простата причина, че и при двата подхода по отношение на Балканите политическият резултат е проблемен. Класическият национализъм, който кристализира в националните държави през XX

век, до голяма степен доведе и до Първата, и до Втората световна война. От друга страна, този мултиетнически и мултикултурен модел, който беше наложен на Балканите след 1989 г. – както правилно казва Антонина Желязкова – не се случи, той остана на повърхността, а под тази повърхност тече процес на етническа сегрегация, на раздалечаване на тези общности. Може би трябва да тръгнем от тази гледна точка: че има два провалени проекта; и през тях да мислим каква роля играе националното, до каква степен примерно целият процес на глобализация, европеизация провокира национални сантименти – как изглежда този нов национализъм, който виждаме на Балканите, който не идва от държавата, а е много повече граждански по своя характер?

В самата либерална традиция има опит за препрочитане на либералния национализъм от XIX век. Този разговор в България не се случва. Албанци и македонци са сегрегирани, но и българската интелектуална общност успя да постигне почти пълна сегрегация. Националистите не виждат смисъл да спорят с либерали, либералите презират аргументите на националистите. Гетоизацията на интелектуалния живот е естественият резултат от този процес на взаимна криминализация.

Копринка Червенкова: Но нямате ли усещане, че в позициите на „новите млади“ преобладава стерилността?

Иван Кръстев: Да. Защото когато дойде това по-младо поколение, либералният прочит на национализма беше загубил политическа подкрепа в обществото. Ако в началото имаше едно анти-националистическо поколение, в края на прехода се появи един нов национализъм като реакция на загубената идея за общност. В тази враждебна среда новите историци допълнително се радикализираха. Тези хора имаха само два избора. Да станат конформисти или да бъдат радикални неконформисти. За жалост, и двете позиции не винаги са особено продуктивни чисто интелектуално, защото са позиционни.

И въобще, понякога си мисля, че българското отношение към Балканите е като куфар с двойно дъно. България е една изключително политически коректна страна. Ние говорим с езика на XXI век, мислим в категориите на XIX век и, което е най-тъжното, сме загубили усещането за трагедията на българския XX век.

Април 2009 г.

Иван Кръстев е политолог и председател на Управителния съвет на Центъра за либерални стратегии, София. От април 2004 г. той е изпълнителен директор на Международната комисия за Балканите, председателствана от бившият министър-председател на Италия Джулиано Амато.

Коментари (3)

- 20-04-2009|**Гост**
Много мозък има тука, много мозък!
- 09-06-2009|**Гост**
Супер анализ....
- 24-01-2010|**Maketo**
Интересна гледна точка.
Поздрав:
Код:
macedonia-history.blogspot.com

Идеалният учебник по история

Автор: Ели Иванова

Както вече **писах**, в момента почти по неволя разглеждам български учебници по история. И без да ги търся, ми идват разни нелицеприятни мисли на ум. Не съм срещала наскоро публикации на бисери от кандидатстудентски изпити по история, но не бих се изненадала от такива. Те биха били логическо следствие от клишираните учебници, които предполагат наизустяване и възпроизвеждане, тоест – с извинение – смилане и повръщане. А кой 18-годишен би могъл да наизусти без логически катастрофи едно гъсто писание от 200 страници? Дори и Омир го е правил върху по-кратък материал, а отгоре на това паметта му е била много по-добре тренирана. Пък и го е правил в стихотворна форма, а това доста е улеснявало нещата. Така че предлагам или учебниците да се пренапишат в стихотворна форма, или да се изхвърлят и да се напишат други, които да не разчитат на смилането и повръщането.

Ето какви проблеми намирам:

В сегашните учебници няма и намек за разногласия между историци, отклонение от праволинеен разказ, преразглеждане на повтаряно от години. Помня как една съученичка си четеше стари учебници: „Ами това е средновековна история, да не би да се е променила в последните 10 години?“. И си беше права – и сега, и преди в учебниците си пишеше едно и също с малки декоративни промени. Няма и стимул за дискусия между учениците за сметка на наизустения разказ – тяхното мнение не е важно по никаква тема.

Плосък евроцентризъм в учебника по история на света. Е, има епохи, в които Европа не е била център на света. А евроцентризмът на малките държави си е чувство за малоценност.

Като дружка на евроцентризма, липсва регионалност, дори в Европа. Когато се разглежда Европа на Просвещението, говори се предимно за Франция. За индустриалната революция, Англия и Холандия. Тоест цен-

търът на действието за момента е натоварен с ролята на идентичност за целия континент. Но такава „усреднена“ история от компилирани моменти на практика няма. По този начин днес не познаваме нито един регион, а само фрагменти отгук-оттам.

Балканите в историята на света са игнорирани, а в българската история се споменават само когато съответната държава влиза в сблъсък с България – само откъслечни фактчета. А какво движи тези хора, какви са техните колективни представи, кои са събитията формирали тяхната идентичност – това остава неизвестно. А е супер важно, защото нали една национална идентичност (нашата) се определя чрез открояване от другите. **Достатъчностереотипи вече има за тях.**

Говори се предимно за войни, сблъсъци и техните герои, а историята на България е само героичен епос. Нима примерно Франция се състои главно от войните си? Такава визия само поддържа живи напреженията, понеже Другите са мисловно представени като опростен военен субект-неприятел. А частици от тези „Други“ живеят и в собствената ни страна – тогава какво? Трябва ли те да се идентифицират с този неприятел? Трябва да се дава същото значение на социалната (Какви имена са си избирали българите през Средновековието?) и икономическата история (Какъв е бил поминъкът тогава?), на историята на идеите (Каква е била Ботевата философска мисъл, от която произлиза освободенската?), на културата на ежедневието, на историята на малцинствата (Кога са дошли и как са битували евреите по българските земи?), на изкуството (Каква е била украсата на писаните каручки и защо?).

Картите са винаги политически и отразяват само границите. Излиза, че освен тях нищо не е важно. Ами аз твърдя, че примерно една физическа карта на Балканите трябва да бъде включена и обсъждана в учебник по история на България – защото природните обстоятелства могат да обяснят много точки в историята. Или като ще говорим за Възраждането, защо да няма една карта на пътищата за онова време? Как са били свързани различните части на българския етнос?

Илюстрациите са само портрети на исторически личности (съответно може би трябва да интерпретираме личността по портрета? определено валидно), или от картинките наивно се очаква да представят някакъв факт буквално. Примерно за илюстрация на Второто Българско царство има картина от социалистическо време на Царевец в цялото му средновековно величие. Изобщо не се поставя въпроса за това доколко

картината отразява някаква реалност или само представите на художника. По-добре да бяха дали карта на крепостта със схема на сградите. Това щеше наистина да даде простор на въображението вместо да се налагат готови образни клишета. Така може да си представят образно как са се развивали възможните събития на това пространство, може би да напишат разказ основан на този план, да предложат идеи за военни стратегии, да измислят правила за компютърна игра за тях.

Документите са само един-два параграфа на урок. А идеалният учебник по история трябва да е придружен от два пъти по-дебела христоматия с документи: от грамоти на българските царе през откъси от Паисиевата история, през писма на Неофит Рилски до документи на партията. А урокът в клас да бъде дискусия на документите – каква гледна точка представят и как може да се дешифрират, какво можем да разберем от тях. Тук трябва да има и много визуални документи: графики, снимки на социално значими артефакти („За какво служи този инструмент“?), картини с дискусия за самите тях, карикатури от тогавашните вестници, снимки на хора в ежедневието им. Трябва да има документи и от други близки народи: наред с песен за Крали Марко също и такава за Скандербег (ако я има), откъси от възрожденски истории на други народи в сравнение с Паисиевата, чужди картини за същото историческо събитие.

Други неща, които трябва да има в един учебник по история: хронологична линия с важните събития в началото, връзка със ставащото по света, вградени странички за задълбочаване по някой конкретен въпрос (например градският живот след Освобождението) и подобни.

Един познат перуанец разказва за ученическия си шок, когато баща му бил пратен посланик в Чили. В чилийските учебници по история перуанците винаги били лошите. После в Боливия бил озадачен от друга историческа истина – там чилийците били бандити. Случвало ли ви се е да учите историята на друга страна от-до, в училище или в университетски курс? Мисля, че ни трябва учебник, написан за България все едно написан не за родна страна – не мисля, че това би попречило на формиране на българска идентичност (освен на ура-патриотизъм). Но най-важното, такава гледна точка би позволила много повече любопитство и въображение, по-истинско разбиране и по-малко кандидатстудентски бисери.

Ели Иванова живее в САЩ, където е преподавател по литература и култура. Освен в книги, хора и техните светове, тя се задълбава и във фотографията, човешките права и дребните незабележими неща.

Коментари (29)

- 19-04-2009 | **Златко**

Някъде в един от текстовете тук прочетох, че учебниците по история в Германия и Франция са съгласувани едни с други, доколкото това засяга общата история на двете страни – и че това съгласуване е отнело около две години. Самият аз си мисля колко невероятно интересна (ако и доста утопична) би била идеята за един учебник по балканска история, написан съвместно от автори от всички участващи страни. При това – съпроводен от открити дискусии, провеждани например в интернет. Представяте ли си колко непобутнати камъни би преобърнал един такъв проект?

Мечтая си аз, мечтая ...

- 19-04-2009 | **Серкан**

Някога, един велик човек имаше мечта.

Убиха го, заради мечтите му, но не можаха да убият самата мечта.

И ето днес, когато ножът се обърна и опря до сърцето на «мнозинството», от мечтат хората сътвориха единственото, което им остана живо днес. Надеждата и вярата, че вчерашната мечта, която мнозинството искаше да убие и заличи, ще ги спаси и изведе в нова, по-добра и оправдаваща съществуването им форма.

И аз днес мечтая с теб. И с «нея» и с «него»...

«Мечтая си аз, мечтая...» да не му се види нивга на човечеството края.

Учебник по балканска история – съвместно издателство на балканските страни.

Чудесна идея!!

- 19-04-2009|**Гост**

Германия и Франция са провели достатъчен брой войни помежду си за да стигнат дотам. Ние трябва да изживеем младостта си преди да улегнем. Както и южноамериканците, да речем. Впрочем, повечето хора са доста по-интелигентни от авторите на учебници по история и не ги взимат много насериозно. Няколко страници по-назад Яхим Топол разказва, как за чехите истинската история е била нещо тайно и тайнствено, различно от това, което се учи в училище. Той, за разлика от мен, би трябвало да е авторитет, след като мислите му са публикувани тук.

Златко, а ти май не си много съгласен с Ели Иванова – тя предлага учебниците да предразполагат към мислене, да има различни гледни точки, а ти искаш една, но правилната.

- 19-04-2009|**Златко**

Не знам защо си решил, че искам само една гледна точка. Онова, което искам, е гледна точка, постигната в общобалканска дискусия, пък ако ще и доста нажежена. А че паралелно с нея могат да съществуват и други, е нещо подразбиращо се от само себе си. Аз искам повече диалог, повече разговори и взаимно опознаване на Балканите. Защото, не е ли смешно, че доста често ние знаем за съседите си много по-малко, отколкото за западна Европа или Америка?

А че учебниците били нещо толкова безвредно, че в тях можели да си стоят каквито и да било глупости, защото хората така или иначе не ги вземали на сериозно ... тук доста се съмнявам, честно. Ако беше толкова просто, щяхме ли да водим толкова спорове относно това какво точно да учат децата ни, че и ние самите?

- 19-04-2009|**Серкан**

Един общ учебник не означава да има една обща гледна точка.

Точно за това става дума – да бъде написан така, че да кара децата, които ще се учат от него да мислят, че не са сами на тоя свят, че имат и съседи, които са и те хора като тях.

Ние на Балканите малко войни ли сме имали до сега???

Аз повече войни не искам.

Искам да живея в мир.

Искам да се разбирам със съседите си.

- 19-04-2009|**Серкан**

Децата взимат много на сериозно учебниците по история. Поне до една определена възраст, след която «някои» деца си променят гледната точка. Мнозинството си остава с гледната точка, които им я формира точно учебника по история, като синтез на управляващи и държава.

- 20-04-2009|**Гост**

Ами ето, Серкан, ти не искаш войни, аз не искам, Златко не иска, повечето хора които познавам също. Като писах, че не сме улегнали, имах предвид водачите и техните писачи, ти къде го виждаш това мнозинство? В наши дни никой не може да бъде ограничен да използва само някакви официални източници и колкото по-странни са те, толкова по-малко влияние имат (впрочем, във всички дни е било така, когато обществото е бивало обхванато от войнствени настроения, то е защото е било склонно да ги приеме).

Златко, ако искаш след две седмици преброй IP адресите, умножи ги по 100 000 (ако предположим, че 1/1000 от хората с интерес към темата четат Либерален Преглед), раздели на 8 000 000, да видим приблизително какъв процент от хората се интересуват от учебниците.

- 20-04-2009|**Златко - Re:**

Гост писа:

Златко, ако искаш след две седмици преброй IP адресите, умножи ги по 100 000 (ако предположим, че 1/1000 от хората с интерес към темата четат Либерален Преглед), раздели на 8 000 000, да видим приблизително какъв процент от хората се интересуват от учебниците.

Странно ми звучи този аргумент, драги, в края на краищата учебниците, че и цялото образование в неговия български вариант, имат

само малко общо със свободния избор и интереса. Това колко души четат едно толкова маргинално издание като „Прегледа“ не може, от моя гледна точка, да послужи като основа за каквито и да било изводи. Още повече, че хората, които четат това издание, по правило отдавна вече са излезли от школната възраст и отново не могат да послужат като основа за изводи. Нещо съвсем се оплете ти тук според мен, в желанието си да настояваш на едно още от самото начало доста странно твърдение. Ами щом учебниците имат толкова малко значение, защо изобщо изпращаш децата си на училище, драги? Не вярвам да е само заради заплахата от глоби, нали? Да се спори, разбира се, е възможно винаги, но човек трябва да притежава поне малко интелектуална откритост, за да е способен да признае абсурдността на едно или друго свое твърдение. Инак нещата накъм несериозност отиват, малко на дрън-дрън, че пляс я избива цялата работа.

- 20-04-2009|Гост № 3

Аз и не искам да споря, още повече, че почти не виждам логика в аргументите ти, звучат ми повече като желание за надприказване. А може би говорим на различни езици.

- 20-04-2009|Ellie

Наблюдавайки състоянието обществената дискусия в България, си мисля, че повечето хора не са помръднали отвъд училищния етап, на който са вярвали в учебниците по история. А ако са го преминали, то е за да търсят библейски доказателства за изключителния древен характер на българите, от които е произлязла индоевропейската цивилизация и подобни. Друго нещо, което е популярно са «тайни» конспиративни теории, покрити исторически скандали, кой е отровил Наполеон и подобни. Не ме обнадеждава, защото дори и да не вярваш на учебниците, необходим ти е достъп до източници, където да намериш нужната информация, да можеш да я оцениш и претеглиш. А това е пак умение, което се научава в училище.

Разбира се, че никой не иска войни, по принцип. Но ако се разровим малко ще видим, че при определени случаи биха участвали във война – когато се чувстват застрашени, например. А това чувство на застрашеност се манипулира най-лесно, когато още от училище са научили, че ние сме специални, но съседите ни мислят злото, само дебнат как да ни

скроят номер, че са ни кръвни врагове и доказателство за това е историята...

Затова такива хора остават много учудени, когато разберат малко повече за тези съседи и видят големите културни прилики. Но дори тогава реакцията им обикновено е или отричане, или обвинения в кражба (вж. филма *Чия е тази песен?*) или самосъжаление за «ориентализирането ни».

Между другото, отпреди няколко години има създадени общи учебни пособия по история за балканските страни, но на български не са все още преведени. http://www.cdsee.org/jhp/download_eng.html И все пак и те не са достатъчни, защото се отнасят за определени потенциално спорни «общи» исторически събития като войни и подобни, докато други събития, които не са спорни и общи, но въпреки това важни за всяка страна, + културата, остават игнорирани от останалите.

- 20-04-2009|**Златко**

Wow! Бях силно впечатлен от качеството и съдържанието на учебните помагала, за които говори Ели. Засега успях да прегледам, при това бегло, само учебника по балканските войни, но дори и при един кратък преглед човек може да прецени, че тук става дума за сериозен и добросъвестен опит за съвместна преоценка на историята. При това направен именно с помощта на повсмestно позоваване на оригинални исторически документи. Жалко в цялата история ми се стори само това, че учебниците действително са преведени на всевъзможни езици (гръцки, сръбски, хърватски, албански и македонски), но не и на български. Дали ние самите не бихме могли да направим нещо в тази посока? Аз самият възнамерявам да се опитам да вляза в контакт с авторите, във всеки случай. Не е необходимо човек винаги и непременно да чака насърчение и позволение от майката-държава, както си е обичаят у нас откак свят светува. Да видим какво ще стане. А междувременно препоръчвам на всички, които се интересуват от темата, да погледнат страницата, която посочва Ели. Намирам проекта изключително интересен и заслужаващ внимание.

- 20-04-2009|**Гост № 3**

Ellie, защо си мислиш, че от медиите можеш да добиеш представа за обществото? Има си маркетингови правила – рекламата трябва се тар-

гетира, а ти просто си клъвнала на въдица, която не е била за теб. Не че няма хора, които се интересуват от конспиративни теории и древни доказателства за тяхната изключителност, но основното е не броя им, а че са наивни и податливи на внушения, т. е. рекламата при тях е високо ефективна.

А това за трудния достъп до източници е безспорен факт! И че училището не прави нищо – също. Затова ценя Златко, колкото и да ме дразни като личност.

- 22-04-2009|**Гост**

Доколкото видях проекта е финансиран от «Отворено общество», което до голяма степен дава и отговора «Защо го няма на български език». Подчертавам – за съжаление. При тази ситуация повечето добри идеи за съжаление тук вече започват да ми изглеждат повече от утопични.

Има едно аксиоматично правило «Ако искаш да държиш властта, дръж контрола върху изучаването на историята», което дава отправната точка,

за отговора.

- 22-04-2009|**Златко**

Списъкът от донорите на проекта може да се види тук:

http://www.cdsee.org/aboutus_donors.html#coresponsors

и сред тях „Отворено общество“ фигурира само при подпомагането на сръбския и македонски преводи. Казвам това само за да избегна създаването на погрешна представа, тъй като „Отворено общество“ вече ми изглежда като твърдо кодирано слвосъчетание в сегашния български език и не искам проектът да бъде веднага причислен към „тия“ или „ония“. Инак съм съгласен с горния коментар.

- 23-04-2009|**Майя Маркова** - аз съм против различни гледни точки

На времето, когато учехме един срок българска история в 4. клас, забелязах, че когато в миналото България е разширявала ареала си, това се описваше като «разцвет», а когато някоя съседна страна е разширявала ареала си за сметка на България, това се наричаше «потисничество» или с още по-тежки думи. Противоречието ме наведе на някои мисли.

А иначе – подкрепям опитите да се пишат по-обективни учебници с по-малко демонизиране на старите врагове, макар да не одобрявам трагикомични крайности като евфемизма «османско присъствие». Също така съм против представянето на различни гледни точки в училищен учебник (университетските са друга работа). Според мен, ако възрастните професионалисти още не могат да се разберат помежду си за най-елементарни неща, това не им дава право да пренасят дискусиите си на училищна територия и да натоварват малки деца с отговорността да бъдат арбитри. При това нищо чудно, вместо да възпитаваме критично мислене, да подкопаем едно от най-ценните наследства на цивилизацията – убеждението, че има такова нещо като истина и че можем да вървим към нея, макар да не ни е писано да я достигнем.

Може да греша и да ми е повлияла Сара Пейлин с нейното прочуто «Teach the controversy», но това е мнението ми.

- 23-04-2009|Гост

Хм, ако не учим децата на самостоятелно мислене докато са малки, то кога ще го правим? Когато пораснат ли? Ами дай тогава най-първо да започнем със самите себе си, какво ще кажеш, Майя?

Впрочем, тук има един хубав текст, „Тиранията на историята“, който казва някои важни неща по този въпрос.

- 23-04-2009|Гост

Намерила си и ти от кого да се повлияеш, Майя.

Сара Пейлин, жената, която докато Джон МакКейн вечерта след изборите в САЩ направи най-силната си реч, преговаряше назубрената си и надраскана на лист бълвоч от здумки. За това, как някой ден тя, видиш ли, пак щяла да има шанс, президент да стане, не вице. Та се наложи собствените и съпартийци да я спрат и да и запушат устенцето.

Сара Пейлин – нагла твар, която не само не помогна на стария ветеран Джон, но и го дръпна назад играейки срещу него с простотия и некомпетентност.

- 23-04-2009|Ellie

Майя, защо мислиш, че представяне на различни гледни точки е натоварване за учениците? Ти сама казваш, че си забелязвала противоре-

чиви гледни точки в преподаването на историята – това натоварващо ли е било?

Когато съм разбирала като малка, че по различни въпроси има различни мнения на историците (и изобщо учените), че нещо не е изяснено докрай или в момента се работи по него това винаги ме е карало да се заинтересувам от темата. Това прави предмета по-интересен, по-жив и по-приканващ към тези, които тепърва ще се занимават с него, тоест учениците. Особено когато учителят каже: «Това още е загадка, може би някой от вас ще открие отговора.» Показва, че науката е нещо, което се прави, а не спуснато отнякъде знание записано на камък. А когато по различни въпроси има спорове заради различните субективности на хората, които се занимават с това, и тогава това не обърква, а помага да придобиеш едно дву и триизмерно виждане по въпроса.

По въпроса за креационистките/еволюционистките спорове мисля, че биологията само може да спечели, ако учениците знаят какви са аргументите на креационизма и как учените биха отговорили на тях. Затварянето на очите в час по биология за креационизма точно обратното, прави учениците по-поддатливи на внушения от типа «аха, това не са ни го казали, явно защото им подкопава теорията са го скрили». По-добре тези аргументи да се оборят, отколкото да се правим, че не съществува и в неделното църковно училище пасторът лесно да си прокара своята линия. Единствено в NG съм срещала адекватно и популярно пресрещане на аргументите на креационизма. А това не е никак достатъчно.

А пропо, току що прочетох някъде, че в СУ изпитите по история на България от 1 до 4 курс се минават с учебника за 11 клас. Ако умението да се мисли и оценява информация, да се заема гледна точка се остави на специалистите (тоест тези, които ще изучават материята като студенти), то каква е всъщност ролята на средното образование? Тези умения не се ли развиват в училище вече няма за кога да се развиват.

- 24-04-2009|Гост

Прекрасен материал и доста обогатяваща дискусия!

- 25-04-2009|**Майя Маркова** - още за различните гледни точки

Между другото, чудя се защо толкова много от участниците пишат анонимно – ако не им се ще да си дават имената, не би било зле да си измислят някакви прякори, а така обръщението се затруднява.

Към № 16 («Хм, ако не учим децата на самостоятелно мислене, дока-то са малки, то кога ще го правим? Когато пораснат ли? ...»)

Аз лично не знам начин да се учат хората на мислене, освен като им се поднасят мисли с възможно най-високо качество и им се позволи да изказват собствените си мисли (но това едва ли е достатъчно). Според моя опит всичките ни старания да развием способността на ученика/студента да мисли се препъват в неспособността ни да разпознаем друг тип мислене освен собственото. Даваме на младия човек някакви предпоставки, от които искаме по логичен път да стигне до изводите, които вече са в главата ни. Т. е. познай какво съм си намислил.

Според мен особено предпазлив трябва да бъде човек, когато работи с малки деца, защото има опасност техните още незрели умове да бъдат заглушени и обезличени от чуждите мисли. Не случайно всяка тоталитарна система гледа да подхване децата от малки и да ги подработва с теми, които изобщо не са за възрастта им.

Долният текст не е мой, но от уважение към нашия домакин няма да посочвам източника (и ще променя няколко думи):

«Отказах се от религията си, когато бях на 7 години. Ето как стана това.

Децата обикновено разглеждат учебниците като нещо свято и вярват на всяка тяхна дума. Ако авторът на учебника каже, че Френската революция е добра (или лоша), повечето ученици ще повтарят това като папагали, вместо да използват собствените си мозъци.

Моята учителка искаше да използваме мозъците си и да спрем да боготворим учебниците. Тя ни даде задача да напишем свои собствени книги. Когато изпълнихме задачата, учителката ни каза, че сега можем да издадем книгите си. Някои деца бяха написали, че родителите им трябва да им купуват сладолед всеки ден, други – че училището и цялото образование трябва да бъдат забранени. Никой не можеше да ни попречи да издадем книгите си. Ако бяхме пуснали нашите шедеври на пазара, без да посочваме възрастта си, някои хора със сигурност биха повярвали на всяка дума. Ако бяхме добавили към творбите си

вълшебното съкращение «доктор», мнозина биха почнали да боготворят текстовете ни.

Тогава изведнъж ми хрумна, че светите писания може да са измислени по същия начин! Защо трябва да им вярваме? Та аз бих могла да измисля своя собствена религия и да се обявя за Божи пророк!»

- 25-04-2009|**Майя Маркова** - още за различните гледни точки

Към № 17: За Сара Пейлин съм напълно съгласна с теб, грях им на душата на апаратчиците от Републиканската партия, които я натресоха на Маккейн и така окончателно предрешиха изборната загуба. Имах предвид мнението ѝ, че в училищните програми освен дарвинизъм трябва да се включва и «интелигентен дизайн» (т. е. креационизъм), за да се «преподават спорните въпроси». Като чуя това от особа като Пейлин, естествено настръхвам и ритам, а може би Ели е права, че в това би имало рационално зърно.

Ели, аз не бих казала, че в стария ни учебник за 4. клас имаше противоречиви гледни точки – аз видях една гледна точка, сравнима с тази на Кали от «Стас и Нели»: «Лоша постъпка е, ако някой открадне на Кали крава, а добра – ако Кали открадне крава на някого.» Тази гледна точка определено ме натовари:-).

За неизяснените и спорни въпроси – бих казала, нека се включват в учебниците там, където идват естествено, но да не ги търсим специално. За мен особено потискащи са били споровете между историци от различни общности, защото са ме навеждали на мисълта, че добрата воля на хората не стига за нищо и мир може да има само ако някой го наложи със сила. Което и до днес смятам за вярно, но за един ученик тази истина може да е малко преждевременна.

За креационизма мисля, че ако се включи в учебниците по биология, има опасност децата да си кажат: «Щом са решили, че си струва да го описват и оборват, значи все пак има нещо в него!» Според мен по-скоро би трябвало, ако някой ученик подхване темата, учителят да я развие устно в самия час. А ако креационизмът има място в някой учебник, това е по-скоро учебникът по философия.

- 26-04-2009|**Златко**

Ако ми е позволено да се намеся отново в разговора: според мен най-добрия подход към непознати ситуации и нови идеи е човек да си на-

бави малко повече информация за тях. В такъв смисъл бих препоръчал на всички, заинтересувани от темата и дискусиата тук, просто да погледнат вече готовите учебници по история, подготвени от колегите от международния екип, работещ в Центъра за демокрация и помирение в югоизточна Европа, тъй като в тях действително могат да се видят приложени на практика принципите, които Ели описва тук в малко по-теоретичен план. Ето ги тук: http://www.cdsee.org/jhp/download_eng.html

А междувременно, за ония, които по различни причини не могат да прочетат (или видят – защото в учебниците има изключително много рисунки, карти, картини; изобщо, те са много професионално направени) – ето тук едно кратко описание на един от тях, първия.

Значи, това е учебник по история на Османската империя. Обемът му е 138 страници, от тях чисто учебни са около сто, останалите са различни въведения, съдържания, индекси и пр. Изложението започва с прегледно представена хронология на темата, в таблична форма, обхващаща около 10 страници. Материалът е разделен на четири главни раздела: 1. Османската експанзия в югоизточна Европа. 2. Институциите на Османската империя. 3. Религиозни институции, общности и практики. 4. Социални типове и ежедневие.

Дотук всичко звучи повече или по-малко рутинно, интересното започва когато се навлезе в самия материал. Защото той е поднесен по един много практичен начин: Всеки от отделните раздели е съставен най-вече от откъси от оригинални исторически документи, много често представляващи РАЗЛИЧНИ гледни точки относно един и същ исторически факт. За мен това е нещо безкрайно интересно: човек изведнъж попада в една автентична атмосфера, може да проследи страстите, мотивациите, убежденията на различните участници, плюс това въпросите, следващи след всеки кратък материал, го карат да мисли директно върху причините за едно или друго различие между тях, да търси обяснения, да се опитва да разбира, а не само да зазубря една поднесена наготово гледна точка. Ето един конкретен пример: в няколко текста се представя убеждението на турските завоеватели, че те побеждават благодарение на превъзходството на своята религия над християнската. В един или два други текста се показва един по-фактически подход към ситуацията, представящ пълната разпокъсаност и липса на координация или сътрудничество между отделните царства на полуострова, всяко от които отказва да помага на другите в борбата срещу (общия) враг,

в резултат на което турците ги побеждават поотделно без особени усилия. Сега човек може сам да избере кое от двете обяснения да приеме като по-убедително, но във всеки случай той познава вече и двете. После, учебниците са пълни с фактическа информация, която в огромната си част е или слабо, или напълно непозната за неспециалист като мен. Например в един кратък текст се представят отношенията между източноправославните, католически и лутерански (протестантски) общности в България от 16 в. После, има специална секция, представяща положението на жените в различните региони на империята, ситуацията на евреите (които са се наслаждавали на необикновени привилегии и свобода, за разлика от ситуацията в останалите части на Европа по това време) и пр., и пр. Изобщо, един учебник, който може да се чете с интерес и като увлекателно, информативно четиво, дори когато човек е вече извън школската възраст. Така че, според мен най-добре е, вместо да говорим тук изхождайки от различни абстрактни представи, просто да видим нещо реално и практическо, което може да ни покаже какво всъщност представлява идеята за насърчаване на самостоятелността и независимостта на мисленето в образованието, когато е реализирана на практика. Другата, тази за монолитното представяне на истини, всички познаваме сами от училище.

- 28-04-2009|Ивайло

Интересно... негодуванието в статията е, колкото срещу учебниците по История, толкова и срещу самата система на обучение, доколкото тя се основава на механично запаметяване (често на тривиални подробности) и дословното им възпроизвеждане.

Но не е ли тъкмо това целта на традиционното образование? Наред с организираните религии и армия санкционираното от държавата образование е главното средство за насаждане на конформизъм и социален контрол. Без тях и създаваните от тях митове традиционната (поне в Европа) днес нация-държава би била сериозно подкопана.

Формиране на мислещи и интелектуално независими индивиди съвсем не е приоритет на образованието ни, каквото и да твърди пропагандата на официозните медии.

Мнението на един циник (-)

- 03-05-2009|Ellie

Някой по-нагоре (или може би под друг пост?) беше отбелязал, че това, което предлагаме Златко и аз са две различни неща- моето предложение: да има представена версия на историята еднаква за всички балкански страни, а неговото: да има различни гледни точки. Всъщност няма противоречие между двете. Естествено, че участниците в един исторически процес като например османското завладяване на Балканите имат свои различни и противоречиви интереси, мотивации, гледни точки и в края на краищата оценка на събитията. Които ние, излезлите от програмата по история в българското училище, не познаваме. Това, което е необходимо (както казах и в самата статия) е че имаме нужда да познаваме тези позиции. Но една обща за всички балкански страни версия на историята не означава да заместим досегашната патриотична с някаква друга, също така задължителна и наизустителна като нея. Означава да представим на учениците именно тези различни гледни точки, и дори факти, които са пропуснати в патриотичната версия. И документите са най-логичната стъпка към това.

Майя, разбира се, че учебникът за 4 клас не представя различни гледни точки. Говорех за това, че – по твоите думи – ти си открила противоречия в преподаването и това не те е натоварило, а обратното, те е накарало да се замислиш и то самостоятелно, макар че мислите, поднесени от учебника не са били с високо качество. Но за ученето на самостоятелно мислене някой друг път. Абсолютно вярно е, че поднасянето на висококачествени мисли на ученика не е начин да го научим да мисли самия той, както виждаме с примера. Това става чрез поднасянето на противоречия.

«За неизяснените и спорни въпроси – бих казала, нека се включват в учебниците там, където идват естествено, но да не ги търсим специално.» Точката е там, че «естественото идване» е субективно виждане. Какво значи, че дадени въпроси идват естествено? За един огромен брой хора креационизмът е най-естественият въпрос и по само по тази логика би трябвало да бъде включван в дискусиата. Въобще, бих добавила, че всичко, което интересува хората по принцип вече е достатъчно релевантно, за да бъде включвано дискутирано. Дори обратното, едно време теистични аргументи бяха включвани в учебниците и по биология, и по география именно с цел да бъдат оборени с атеистични. Това не е натоварвало моята детска душа със съмнението, че щом учебниците

спорят с тях, значи те имат тежест. Напротив, ако бях научила тези теистични аргументи от някой свещеник сигурно щях да им дам доста по-голяма тежест под предлог и със съмнението, че учебниците не ги споменават като неудобни.

А има и нещо друго. Самият изследовател трябва активно да търси такива възможни спорни гледни точки. Този подход не е само за изследователи – той преминава и в обучението в критическо мислене, според който всеки човек би трябвало да изследва света чрез рефлексия. Не случайно една любима тема за есета е «Дискутирайте предимствата и недостатъците на...» Всеки човек трябва да търси активно различните възможности и спорните моменти.

- 18-10-2009|**prof** - странно....

Да, посочените четири книжки са достатъчно интересно четиво за някой, който няма представа за погледа върху съответните исторически събития на нашите съседи... . но изпадам в леко недоумение след първия преглед и на четирите книжки. Не знам дали на вас не ви се струва странно, во мен лично ме учуди доста слабото отразяване на България във всичките книжки... Не изпадам във някакъв бесен национализъм, но явно авторите са се стремели основно да отбележат гръцката, румънската и сръбската гледни точки, докато нашата се появява от кумова срама тук-там, дори елементарно преброявайки илюстрациите според произхода си може да се забележи същото... . Може би като първи опит в посока – общ прочит – и да получи одобрение, но лично мен леко ме сдмущава тази едонстранчивост... В книжката за балканската война, например, моля някой – не аз – да преброи колко илюстрации са дадени от тази епоха по различните държави участнички, и да ги съпостави, защото някак си основния текст не се връзва със табличката в края на книгата коя държава с какви военни сили и при какви загуби е участвала във войната...

Интересно ми е да видя вашето мнение, дали само мен ме дразни тази липса на отразяване на тогавашната българска позиция...

- 01-01-2011|**Румен Петров** - Възражение

Не «идеалният» а «необходимият» учебник е това. Поздравления за статията!

- 10-02-2012|**Манол Глишев** - Зависи какво искаме от учебника

Учебникът е предназначен за ученици, а не за студенти. Нито за идиоти. Целта му би трябвало да е някакъв задължителен минимум от факти, а не създаването на историци. Но пък и не бива да се стига до оплитане в материала.

Смятам, че не е добра идея да искаме прекалено много от един общообразователен учебник по история – нито пък прекалено малко.

Разбира се, вярно е, че сегашните учебници са една глупост и трябва да се подобрят, осъвременят и приведат във вид, удобен за логаритмуване.

Часовете по история трябва да бъдат далеч по-богати и интересни, значи работата далеч не опира само до учебниците. Христоматии, атласи, брой на часовете, учебен план, логическа връзка с часовете по география и литература... цялата програма е за преразглеждане. Стигаме и до това кой става учител и как бива стимулиран. И същевременно учениците не трябва да бъдат претоварвани, нито пък да бъдат оставяни в някакъв безмозъчен вакуум. Добре. Какви да бъдат критериите ни? Да добавим и някакви изисквания за професионализъм на авторите.

Всъщност какво е предназначението на общообразователните часове по история? Трябва да имаме отговор на този въпрос. И да не бъдем наивни: България все пак е унитарна държава и някакъв пропаганден ефект от образователната ѝ система не само е неизбежен, но дори има своя смисъл. Известен минимум внушения за ценността на българската държавност, култура и националност (без ураджийство, разбира се) е необходим.

- 10-02-2012|**БС2003** - Интересно

Интересни и заслужаващи внимание разсъждения.

- 10-02-2012|**Еми**

Хм, според мен пък проблемът далеч не е само в учебниците... Защо не се изтъква ролята на учителите? Специално по история (която ми беше един от любимите предмети) учителите са били онези, които са ни карали да се замисляме и са ни представяли различните гледни точки, които всъщност правят фактите интересни. НЕ казвам, че учебниците са перфектни- далеч не са, и да, съдържат много клишета, но според мен проблемът е... двоен, така да се каже.

Освен това в училище има и други предмети освен история и подобен «идеален» учебник може би бил прекалено натоваарващ- всички методи, описани в статията са добри, но трябва да се прецени количеството на помествания материал, да се развива мисленето, защото искаме всичко да е абсолютно перфектно като в една научна среда... е, може би няма да стане. Това, което искам да кажа, е не че учебниците трябва да останат такива, каквито са, а напротив- те трябва да се променят, но в стремежа към усъвършенстване да се вземе предвид нивото.

Не съм съгласна особено със следното твърдение: «Мисля, че ни трябва учебник, написан за България все едно написан не за родна страна – не мисля, че това би попречило на формиране на българска идентичност (освен на ура-патриотизъм).» Да си обективен със сигурност не е недостатък, НО, когато говорим за държави и политика за огромно мое съжаление именно опитът на историята потвърждава, че през годините всяка държава си гледа своя интерес. Не става въпрос да се говори за другите като за «врагове», но все пак и другата крайност не е съвсем точна. А и достатъчно сме чуждопоклонници българите в много отношения, та да се изличи всякакъв патриотизъм. Нека все пак не забравяме и нещо, което много умело бе споменато в началото: «Плосък евроцентризмът в учебника по история на света. Е, има епохи, в които Европа не е била център на света. А евроцентризмът на малките държави си е чувство за малоценност.»

С риск да бъде банална, но според мен трябва да има усреднена гледна точка между ценностите на държавата и обективната преценка за мотивите на другите. Иначе изпадаме просто от една крайност в друга.

Иначе статията казва доста истини, не само за учебниците- те отразяват и методите на преподаване и на изпитване. Защо изпитите по история за повечето вузове са просто наизустяване на теми? Абсурдно е.

Да видим до кога.

Георги Марков между двата свята

Автор: Тодор Абазов

Принципите са абсолютно същите.

Георги Марков

(„Аз бях той“. С. 1999. с. 222)

Дълго проточилият се спор, припламнал отново напоследък, кой и защо уби Георги Марков, засенчи не по-малко важния въпрос кого всъщност погубиха с неговата смърт. Обидно за паметта му, продължава противоборството между възникналите още преди години две хипотези, според едната от които той е жертва на Държавна сигурност, а според другата е станал жертва като агент на Държавна сигурност. Самият аз съм склонен да се доверя на първата като имам предвид паталогичната нетърпимост и отмъстителност у нас към всеки, който мисли различно, причинила дълга поредица от убийства на политици и интелектуалци с всякакви убеждения, като се започне от Стефан Стамболов и Светослав Миларов, премине се през Александър Стамболийски и Гео Милев, и се стигне до Никола Петков и Трайчо Костов. В случая обаче ме тревожи това, че в сблъсъка между двете хипотези, тъй като в тях Георги Марков е интерпретиран едноизмерно като политически памфлетист в опозицията комунизъм-антикомунизъм, има опасност образът му да бъде опростен и по този начин обеднен, а той е далече по-сложно и по-дълбоко явление, което в много отношения остава актуално и днес.

„Задочни репортажи за България“ и есетата му наистина имат открит политически патос; поради публицистичната им насоченост те преследват определено идейно въздействие; по силата на предназначението си търсят конкретна обществена реакция. В тъканта на всичко това логично е заложена една колкото интелектуална, толкова и прагматична целесъобразност. Но внимателният техен прочит показва, че тази целесъобразност не изчерпва замисъла и съдържанието им, че те са натоварени с мисловна и нравствена енергия, която отива отвъд събитий-

ните им поводи, че в този смисъл те са отглас на по-дълбоки виждания и тревоги. Този именно техен аспект е не по-малко важен от истината за смъртта на Георги Марков и е необходимо той да бъде осмислен, ако искаме да го видим в реалния му ръст и оттук да преценим в пълна мяра вината на онези, които причиниха гибелта му.

Един късен негов текст с подчертано изповеден характер има ключово значение от тази гледна точка. Става дума за писмото до приятеля му писателят Димитър Бочев, журналист по онова време в „Свободна Европа“, датирано 18-22.02. 1977, което е публикувано в сборника с документи „Аз съм той“ (1999). Това писмо, макар че е обществено достояние от близо 10 години, по необясними за мен причини не намери нужния отзвук и стои извън полезрението както на разследващи, така и на изследователи. А дори само с факта, че е писано в продължение на пет дни, то говори красноречиво за премислеността на застъпените от Георги Марков в него тези.

Няколко от тях имат принципно значение:

„От много отдавна вече не вярвам в „свобода на словото“, която на практика се свежда и в двата свята до свободата да крещиш на глас у дома си или пред неколцина приятели това, което те вълнува. Но я се опитай да изкажеш мнение в „независимия „ вестник ТАЙМС, или в независимото Би Би Си. Имаш много здраве от пробитата шапка на демокрацията. Там, но както и в „Работническо дело“, трябва да се съобразяваш с линията на вестника или радиото. Принципите са абсолютно същите. Разликата е само във формите – едните са по-груби и недодялани, а другите по-гладки („Аз съм той“, с.222).

(...)

... нито хората от Радио София, нито хората, които стоят зад тукашните радиостанции, ги е грижа за България и българите. Просто хората си изкарват хляба, както биха могли да го изкарат с отглеждането на таралежи, например. Единственото, което вълнува и едните, и другите, е сигурността, която работната площадка им дава, т. е. повишенията, пенсиите, разните други удобства плюс суетата да се наричаш радиожурналист, което при всички случаи звучи по-добре отколкото „таралежовъд“. Така че всяко решение, което те взимат, всяко мнение, което те изразяват, няма нищо общо с истината, правдата, борбата за доброто и съвършенството на човека, любовта, красотата. (с.222).

(...)

Все повече ме смайва впечатлението, че истинската болест на нашето време не е нито комунизмът, нито капитализмът, нито тероризмът, нито каквито и да са революционни и контрареволюционни евангелия, а главно (може би дори единствено) това мръсничко, подлично, егоистично добре маскирано, добре гарнирано чувство да си осигуриш твоето живуркане, като се присламчиш към някой октопод, който има нужда от тебе да му чистиш пипалата (с.224).

(...)

Когато пристигнах тук, на Запад, бях много изненадан да открива, че почти всички хора, които срещнах – и тукашни, и емигранти – всъщност се бореха и мечтаеха да получат нещо, което аз бях захвърлил в България – пари, гарантирано положение, слава. Почти всички – и англичани, и германци – смятаха, че аз съм бил луд и че е абсолютно морално да лежиш на гърба на цял народ и да си живееш като привилегирована гадина. Този морал така ме поразил, че тогава разбрах, че обществената съвест на Запад е или мръсна политическа игра на деня, или куп лайна, че тя не е искрен отклик на нищо, защото малцинската честни и искрени донкихотовци, които милеят за човешкото достойнство, нямат достъп нито до радио, нито до телевизия, нито до вестници. Ако търговските интереси на Запад повеляват, те са в състояние да започнат да свирят съветския химн редом със собствените си национални диари.

За мой и твой ужас, това е действителността. Това е същият конфликт между партията и отделните творци. Ако комунизмът някога дойде на Запад, уверявам те, че техните диктатури ще бъдат далеч по-отвратителни от нашите, източните. Но ако не дойде, причината за това ще бъде, че техните обществени форми са по-съвършено неморални и по-солидни укрепления за посредствеността и бездарията, основите на несправедливостта са много по-дълбоки и парфюмът на демагогията (за да прикрие миризмата на лайната) – много по-силен“ (с. 225).

Това писмо на Георги Марков опровергава натрапваната години наред от двете хипотези за смъртта му представа за него като за обикновен антикомунист, според едната искрен, а според другата престорен. Категоричното му отрицание на комунистическата система не подлежи на съмнение, но от писмото става ясно, че той не е имал много добро мнение и за капиталистическата система, по понятни причини носил го мълчаливо в себе си. На пръв поглед това откритие може да звучи изненадващо, но в действителност то е логично следствие от типичните за него бунтовност и неподкупност. За да разтълкуваме и оценим в дъл-

бочина този факт, трябва да вземем под внимание, че той го декларира след седем години и осем месеци пребиваване на Запад, време достатъчно, за да вникне в същността му, и година и половина преди гибелта си, което придава завършеност на убежденията му. Така откровението му придобива смисъла на равносметка и на завет едновременно. Без направените в него констатации е невъзможно по-нататък да се разсъждава обективно върху личността и идейния облик на Георги Марков, нито да се видят в реалната им перспектива неговите текстове.

Оттук пред нас възниква въпросът, какъв всъщност е Георги Марков, как можем да го определим?

Отговора ни дава сам той:

„Според най-различни идеологични квалификации нашият век бил полесражение на революцията срещу реакцията, на комунизма срещу капитализма, на правата вяра срещу кривата вяра, на бедните и гладните срещу богатите и ситите, на онеправданите срещу властниците и т. н., класа срещу класа, раса срещу раса, маса срещу маса ... В действителност конфликтът е един: Истината, че си човек и имаш право да се отнасят с тебе като с човек.“ (Аз съм той“, с.140).

Чужд на актуалната по онова време дилема „или-или“, възнегодувал срещу комунистическата система, разочарован от капиталистическата, по този начин озовал се между „двата свята“, най-точно е да се каже, че Георги Марков е убеден хуманист, чийто идеал е свободата и добруването на човека, където и да се намира. Прегърнал този принцип, той се изявява в съжденията и поведението си като независим, непримирим и веротърпим, позиция, рядко наблюдавана в годините на студената война. Независим в мнението си за противоборстващите идеологически и политически системи. Непримирим към посегателствата срещу личността под каквото и флаг да се проявяват. Веротърпим към различията, стига техните носители да са искрени, безкористни, хуманни и от своя страна също така веротърпими към различията.

Както личи ясно от писмото му, той напуска България не от недоимък или пренебрегване, а поради незначителното в нея на така лелеяното от него човешко достойнство, отказът от което не приема да е условие за битова обезпеченост. Попаднал след емигрирането си в коренно различна обстановка, той с огорчение открива, че и тук е налице същият проблем, макар и в омокотена форма, който под натиска на материалната стихия поражда манталитет и поведение, които са му не по-мал-

ко чужди. Върху тази наситена с остри колизии плоскост, разположена между идеологизираното насилие на Изток и меркантилния прагматизъм на Запад, протича неговата драма на дълбоко покрусен хуманист-идеалист.

Тук искам да поясня моето лично пристрастие към темата Георги Марков и затова ще се върна назад в 1962 г. Тогава излезе на книжния пазар романът му „Мъже“, а моя милост – казвам го не от суета, а като библиографски факт – написа рецензия за него под заглавие „Сражение с безличието“, намерила място в смятания по това време за непокорен в. „Литературни новини“, който се редактираше от Васил Акъов, Стефан Продев, Радой Ралин, Симеон Владимиров, популярни със своя антидогматизъм. Далеч съм от мисълта, че рецензията притежаваше необикновени достойнства, напротив, ако тя имаше някаква стойност, това се дължеше не на самата нея, а на качествата на романа, чиято поява изпъкна релефно върху фона на тогавашната културна ситуация. Всред, общо взето, положителния критически резонанс, който намери със свежестта си книгата на Георги Марков, рецензията се отличаваше с усилието да вникне по-навътре в концептуалната същност на авторовия замисъл.

В литературата по онова време безразделно господстваше т. нар. социалистически реализъм, преобладаваща нейна черта беше станало послушанието, в съгласие с него отразяваната в художествените текстове действителност се подслаждаше, а конфликтите в нея – внимателно балансираха, героите им имаха вид по-скоро на иконописни схеми, отколкото на живи човешки същества, изобщо в духовната сфера в оня момент цареше колкото престорена, толкова и приспивна идилия. И в тази старателно аранжирана и охранявана атмосфера изведнъж прозвуча един нов, витален, провокиращ глас, гласът на Георги Марков. Като илюстрация за впечатлението, с което той привлече вниманието на читателя, ще се позова на въпросната моя рецензия. В нея се казваше: „Книгата като цяло е едно сражение с безличието, равнодушието, самодоволството. При това не с безличието елементарно персонифицирано в този или онзи еснаф, а с безличието в мисълта, чувствата, стремежите и навсякъде, където неговото присъствие трудно се долавя, но безпощадно изсмуква жизнените творчески сокове.“ Така дешифрирана, идейната канава на романа беше в остро противоречие с официалната пропаганда и пригласящите ѝ изяви в изкуството, които се надпреварваха да

твърдят, че е настанал небивал разцвет на личността, че са създадени условия за нейната пълна реализация, че се формира успешно нов, социалистически човек.

Оттук нататък проблемът за човешкото достойнство, за човешката пълноценност, за човешката реализация, залегнал в тъканта на „Мъже“, става ключов за Георги Марков. Това е философската основа на творчеството му, която прави от него автор с усложнена мисловност, с нравствена непримиримотост, със социални рефлексии. И затова именно текстовете му, излъчени по радиостанциите „Свободна Европа“ и „Дойче веле“, не могат да бъдат затворени в рамката на текущия тогава идеологичен конфликт. Те наистина са актуални като съдържание, но в никакъв случай не са конюнктурни като интерпретация. Антикомунизмът имплицитно е защита на капитализма. Георги Марков озовал се между „двата свята“, в не едно и не две от своите писания се дистанцира от подобна идентификация. С необикновена страст и яркост, видяхме, той го прави в цитираното писмо-завет, но можем да го срещнем и в по-ранни негови текстове.

В навечерието на 1974 г. под формата на предпразнични фантазии той пише:

„Представете си /.../ че вие не сте повече зависим от някой капиталистически бакалин, който ви изстиска силите докрай, за да трупа пари, нито сте зависим от някое партийно секретарче, което ви изстиска, за да трупа кариера. („Аз бях той“ с.154).

(...)

Разбира се, след всичко дотук трябва да приемем, че светът е осъмнал прероден върху стария и най-чудесен закон „От всекиго според способностите, на всекиму според потребностите“, християнски или комунистически закон, както щете го наречете.“ (с.157).

За сведение, този „най-чудесен закон“ е формулиран в Светото писание (Изход, 16: 16-18), Деяния на апостолите, 2:45, 4:35), който, впоследствие възприет като дефиниция за комунизма, е „станал широко известен, благодарение на Маркс“ (Э. Фромм. Иметь или быть. М., 1990 с.56).

Надарен с рядка способност да вниква и анализира сложността на човешките характери и противоречивостта на социалните явления, Георги Марков страни от абсолютизации, рядко прибягва към обобщаващи категории, не си позволява да слага всичко и всички под общ знаменател. В задочните му репортажи и есета за България той е строг и

неумолим в присъдата си над тоталитарната система. Но характерното за него е, че не клейми абстрактно, изобщо, по принцип, което би имало само пропагандно-декларативен смисъл, а разкрива поименно конкретни злоупотреби, насилия и грехопадения, с което определя типологията на властта. Във вижданията му идея и система не са тъждествени понятия, към идеята, без сам да я изповядва, се отнася почитително (*„чистото начало на комунистическата идеология“*, *„Задочни репортажи...“* с. 115), но към системата е безмилостен (*„властта вече не значи служба на народа, а средство за удобен живот за сметка на народа“*, с. 56). И за да бъде ясен в мотивите на своите отрицания, той въвежда принципната диференциация: *„... колкото църковната институция има нещо общо с Бога, толкова и партията има нещо общо с комунизма“* (с. 54). В светлината на този принцип той различава сред комунистите *„идеалисти, съветски агенти, приспособленци, случайни“* (с. 50) като ненавижда агентите, приспособленците и случайните, но не скрива уважението си към идеалистите, сред които поставя хора като *„Христо Ганев, Юлия Огнянова, Добри Жотев и други високоинтелигентни техни съвременници“* (с. 56).

Тук мнозина и не без основание могат да попитат: но как така, нали той е имал близки връзки със среди от висшата номенклатура (*„партийната аристокрация“*, както я нарича), имал е допир дори със самия Тодор Живков, който го е включвал на три пъти в своите компании. Наистина е имал тези контакти, но тъкмо те са гаранцията за автентичната достоверност на наблюденията му и основанието да е безпощаден в присъдите си. Могъл е, наблюдавайки отвътре върхушката и протичащите сред нея разложителни процеси, да извърви пътя от мисълта за възможна еволюция на системата до заключението за нейната необратима деградация: *„Наивната, необоснованата, но жизнено необходимата вяра, че са възможни промени вътре в партията умря с нахлуването в Чехословакия“* (с. 420).

По този път Георги Марков се освобождава от своите увлечения и илюзии, за да очертае пред себе си едно проблемно поле, в което изпъкват такива кардинални теми, характеризиращи ситуацията в България, като прилагането на насилието като управленски метод, врагоманията в обществените и личните ѝ измерения, отнемането на свободата и ограничаването на личността, откъсването на идеологията от идеала, декретирването на научния и художествения живот, обособяването на върхушката в привилегирана класа, въвеждането на наследствения принцип

в социалния ѝ статус, идейната и морална деформация вътре в средата ѝ в съчетание с твърдокаменна догматика навън, залагането на националния суверенитет срещу лична политическа кариера. От дистанцията на времето днес аз не мога да посоча нито една от тези теми, която да не е съответствала фактологично или оценъчно на тогавашните реалности. Нещо повече, с присъщия му аналитизъм Георги Марков стига до дълбоко вкоренени в националната ни психика пороци, които се пренасят във времето. Наблюдавайки взаимопроникването (на сексуална основа) на висшите среди със семейства на наричаните тогава бивши хора, той стига до извода за упадък на обществените нрави и фамилните традиции: *„Младите момичета и особено грациозните и благовъзпитани дъщери на разгромената буржоазия се котират най-високо,“* (с.59). След промяната не наблюдавахме ли същия процес (сега на политическа основа) в обратна посока, осъществен този път от синовете на червената номенклатура? Презиращ нагаждачеството сред интелектуалците, той казва: *„Аз лично се съмнявам дълбоко дали при една действителна опасност от цялата тази сбирщина културтрегери някой честно и искрено би се пожертвал за партията. Те са тези, които при първия обратен полъх на вятъра панически ще напуснат обречения кораб.“* (с.117). Мога лично да засвидетелствам, че стана точно така. Партийната организация, в която аз членувам, първичната партийна организация при СБП, възлизаше до промяната на близо 200 души, след промяната за броени дни тя се стопи до 88, като сред набързо напусналите я фигурират двама партийни секретари и двама членове на ЦК на БКП. И още: *„... бях свидетел на твърде неприятно потвърждение на комерческото внимание, с което той беше обграждан. Още с появяването му писатели и писателки, актьори и актриси, художници и художнички, генерали и генералши и т. н. се струпваха около Живков...“* (с.419). Не искам да бъда злобен, но не мога да скрия, че тази сцена страшно ми напомня на предизборната снимката-плакат, направена на фона на църквата „Александър Невски“, с Иван Костов в центъра, а около него скупчили се пак писатели и писателки, актьори и актриси, художници и художнички, с една разлика само – този път без генерали и генералши.

Анализите и заключенията на Георги Марков бяха препотвърдени от личния ни исторически опит, от вътрешнопартийните опозиции и от дисидентските движения в Източна Европа. Но в сравнение с тях той показва едно съществено предимство, което го извисява, нека не звучи пресилено, в международен мащаб. Докато платформите на всички тези

движения се изчерпваха с идеята за „смяна на ръководствата“ или „смяна на системата“, той е виждал много по-далече и затова, както личи и от писмото му завет, е изпитвал по отношение на алтернативата смущения, които, уви, се оправдаха от прословутите преходи в Източна Европа и особено от нашия. Не ми е известно други критици на тоталитарната система да са имали същата тревога. Остро критичен в социален, нравствен и духовен план към „двата свята“, Георги Марков е в съзвучие с умонастроения и движения, които едва днес набират популярност в глобален мащаб със стремежа си към нов хоризонт. В този смисъл може с пълно основание да се смята, че той е един от предходниците им, което е несъмнен капитал за българската духовност.

Днес никой не може да каже какво и как щеше да мисли Георги Марков за съвременната ситуация, ако беше го отминало злощастие с извършеното над него покушение, но мнозина от онези, които в миналото са мислили като него сега споделят тезата на Ноам Чомски: „Ако левицата е това, което традиционно означаваше, то тогава колапсът на болшевишката система е триумф за левицата, пред която се откриват възможности, погребани от тираничната система от 1917 г.“ (Цит. по: Норберто Боббио, „Дясно и ляво“. С., 2001, с.65).

Тодор Абазов е български журналист, публицист и литературен критик; професор по журналистика.

Коментари (5)

- 20-04-2009|**Гост**

Добре де, а защо Георги Марков си е мислил, че когато говори от името на ВВС, може да казва какво мисли той? И защо българските писатели толкова упорито търсят някой, който ще им плаща, за да служат на себе си? Ако искаш да служиш на себе си, ще трябва сам да си поемеш разходите – и финансови, а и други, ако трябва. И, ако имаш талант и късмет, след смъртта ти може да те четат още известно време. А може и да те обявят за гений или светец – ако имаш талант и късмет.

- 22-04-2009|**Гост**

До предишния а бе ти защо се изказваш неподготвен, бе човече, вникни в текста и нещата, не се изливай по форумите, само защото имаш повече свободно време от другите. Ако искаш да служиш на себе си, ще трябва сам да си поемеш разходите – и финансови, а и други, ако трябва

Е, КАК СТАВА ТАЗИ РАБОТА, Я КАЖИ ДА ТЕ ВИДИМ?

- 22-04-2009|**Стив**

Защото Г. Марков е искал хем да му е вътре до края, хем да е в рая...

Но поне е бил търсец човек и е анализирал дълбоко случилото се, а нвие и това не правим а живуркаме и всеки бунт ни пуснат гювеч от тези, които»бдят«. Затова във всяка столица на света трябва да бъде издигнат паметник на ОРУЕЛ.

- 23-04-2009|**Доню Донев** - За величието на Георги Марков

Изненадан съм от качеството на написаното от автора за наистина гениалния и велик Георги Марков. Не следя достатъчно добре написаното не самоза него, но за това си има и обективни причини – моята ограниченост, морето от безсмислена и вредна информация, последствията от това, че съм репресиран николапетковист от репресирано семейство и затова съм с инженерно и математическо образование, нехабилитиран по политически причини, живеещ в провинцията и т. н. – но тези самохвални оправдания не са важни.

Да започнем с изтърканото, но вярно, че никой пророк не е признат в своята родина. А най-големите пророци не са признати и то за много

дълго в целия свят, защото той е тяхната първа родина. Такъв е и Георги Марков. Тъй като познавам добре Солженицин, мога да го сравнявам само с него. Но той има в сравнение с него и много предимства. Като се започне от осъзнаването на ставащото не само у нас без изпадане в тотално насилие /нито е бил арестуван, нито е бил в лагер/, мине се през осъзнаване дефектността на цялата световна система преди Солженицин и се свърши с мнения, до които стигна Солженицин, когато видя на практика плодовете на капитализма в Русия. Но такива паралели са излишни, важното е да осъзнаем и оценим, че по време на комунизма сме имали наистина велик и гениален творец, който не просто ни измива очите, а ни възвеличава. А колко е велик и опасен си личи и от скриването му от нас и затлачването и доубиването му със самоцелните занимания с това, кой го убил и други подобни. Разбира се, че е важно да се знаят физическите му убийци, но основното е, че независимо от преките извършители поръчителят на убийството е порочната антихристиянска юдейско фарисейско талмудистка комунистическокапиталистическа световна система. И докато тя не се промени, няма спасение, не за такива като Георги Марков, те предварително са приели съзнателно своя кръст, а за всеобщото добро и ставането на абсолютен дух в себе си за себе си, основното ни предназначение /по Исус и Хегел/.

И накрая чисто прагматично, все пак трябва да се съобразяваме и с реалния свят. Аз отдавна твърдя, че трябва да се направи фондация на името на Георги Марков и той да започне да се изучава в училище. Е, аз съм дребен и в периферията, но ако се понапънат такива, като автора, може и да успеят. Така ще спрем доубиването на великия Георги Марков и дори неговото възкресяване, а това ще бъде крачка в ставането и на нас, българите /които не нещо, а много сме дали на света, ние сме структурирали пространството между Ълпите и Урал, подобно на викингите от Алпите до британия и т. н. /, и на света към Исус – единствения вечен и незаобиколим...

- 20-05-2009|**LittleMato** - Re:

Стив писа:

Защото Г. Марков е искал хем да му е вътре до края,....

Оруел, който е писал доноси срещу колегите си и е бил тайно ченге ли? Хайде няма мъжда...

Постмодерната финансова криза

Автор: Андре Глюксман

„Вярно е, защото ние казваме, че е вярно“ – с това вече е свършено.

2009

Големите икономически кризи като онази, през която минаваме в момента, не се появяват просто отнякъде, по всяко време; те са пълни с история. Те са кризи на капиталистическия етос.

Когато Макс Вебер избра калвинизма като източник на модерността, той беше неправ в концентрацията си изключително върху протестантската етика, но прав в откриването на един колективен морален ангажимент, насочен към поддържането на пазарните механизми. С войната от 1914–18 обаче, внимателният, пестелив буржоа отстъпи място на изплашения, разточителен буржоа. „Войната разкри възможността за консумация за всички, и суетата на сдържаността – за мнозина“, отбеляза Джон Мейнард Кейнс през 1920. „Работещите класи може би няма да желаят да се въздържат така масово, а капиталистическите класи, вече не толкова уверени в бъдещето, може би ще търсят начини да се наслаждават дори още повече на свободата да консумират, докато все още могат.“ По-късно, възходът на черния и червен тоталитаризъм изкара на бял свят една буржоазия, осъзнаваща, че не е вечна. Подобно на Новия Курс, европейската идея за социално регулирана пазарна икономика беше отговор на заплахата, в лицето на Хитлер и Сталин, за унищожаване на фундаменталните свободи.

По-късно, след колапса на комунизма, една четвърта еволюция: буржоазията, за която казването е равносилно на правене. Берлинската стена беше паднала – да живее новия, помирен свят! Новата етика изостави всякакви страхове и упреци, и прегърна едно постмодерно кредо, утвърждаващо, че всички дяволи са мъртви. Пазарната икономика винаги беше релативирала стоките, разкривайки тяхната взаимозаменяемост, и Доброто – чрез толериране на неговата многостранност. Но

нашето време е първото, осмелило се да обяви собствената си мощ да смали риска до нула чрез простото му разпределяне сред всички. Това е усмихващото се царство на „положителното мислене“ – с катастрофални последици, в края на краищата.

Онова, което доведе до настоящата криза, бяха не толкова погрешните финансови техники, които ние можем да обещаем да контролираме оттук нататък, а общоразпространената умонагласа, която позволи тяхното неконтролирано използване. Капитализмът, както би трябвало да си спомняме, включва едновременно разумната регулация и неразумното престъпване на стари правила, споделянето на рискове и дързостта да се рискува по-успешно от останалите. Икономическият прогрес не е мирен, той винаги се прехвърля между съзидателност и разрушение, докато старите производителни сили биват изоставяни и нови източници на богатство буквално експлодират. Но след края на Студената война обещанието за един умиротворен свят изглежда обявяваше блаженството на една постмодерна история без предизвикателства, без конфликт и без трагедия – една история, в която човек може да се измъкне от всякакво прегрешение. Ние берем плодовете на една прекомерна самоувереност, страдаме от липсата на Касандра.

Спекулативният балон се основаваше на едно обзалагане, което служеше като своя собствена основа. То беше „изпълнителско“, според терминологията на лингвисткия философ Джон Остин. „Това заседание е открито“, обявява председателят на едно събрание. Това е вярно, защото той го казва: тук реалността се основава на речта, докато при обичайните случаи речта се основава на реалността – тоест тя не е изпълнителска, а указателна. По един подобен начин, финансовият балон, натрупвайки един кредит върху друг, забогатя чрез собственото си самоутвърждаване. Той се основаваше на едно отношение към самия себе си, което е нещото, превърнало го в балон. Той постепенно елиминира принципа на реалността: нищо нямаше значение, освен финансовите продукти, изобретени от инвестициите на хората.

Илюзията за всесилие въодушевяваше не само борсовия търговец, но също и ония, които му позволяваха да върви по този път; не само главите на финансовите институции, но също и политическите, академични и медийни авторитети, които не виждаха никакъв проблем във всичко това. Всъщност, изпълнителската идеология – „това е вярно, защото ние казваме, че е така“ – управляваше озападняването на планетата от края

на Студената война досега: поради това, че вражеският лагер се разпадна, бъдещето принадлежеше на нас и всички фундаментални опасности бяха изчезнали.

Постмодернизмът, който постави себе си „отвъд добро и зло“, отвъд вярно и погрешно, живее в един космически балон. Би било хубаво, ако страхът от всеобща криза би ни позволил да спускаме мисловния балон на постмодернизма – ако той би могъл да отмие еуфорията на нашите благочестиви желания и да ни позволи отново да виждаме ясно. Това може би не е нищо повече от още едно благочестиво желание. Но ние не трябва да се отдаваме, както го направиха толкова много хора през 1920-те, на едно усещане за катастрофа. Да, историята е трагична, както знаеха Есхил и Софокъл, И, да, тя е толкова глупава, колкото изглежда в продълженията на Аристофан и Еврипид. Никое хвърляне на зарове и никой акт на Бога или на математически изтънчени финанси не може да отмени случайността, корупцията или злополучието. Провидението на стоковата борса не може да ни спаси повече от онова на държавата. И нека тези редове на Платон бъдат изписани над входа на всяка бъдеща среща на G-20:

„Но не съществува ли вече една истинска монета, срещу която би трябвало да се обменят всички други неща? – Да, и това е мъдростта.“

Андре Глюксман (род. 1937) е френски философ и есеист, известен с критиката си срещу идеологическите корени на тоталитаризма. За главно негово произведение се счита философската студия „Майсторите-мислители“ («Les maîtres penseurs»), за която, по собствените му думи, го е вдъхновило четенето на Архипелаг ГУЛАГ. Под „майстори-мислители“ Глюксман има пред вид немските философи Фихте, Хегел, Ницше и Маркс, които според него са направили „салонно-приемлив“ култа към „окончателната и тотална революция“ и резултиращата от нея тоталитарна държава.

Коментари (8)

- 24-04-2009|Гост - кризата

Печален факт е МИСЛОВНАТА КРИЗА в днешното младо поколение! Няма да е крайно, ако кажа че никой от тях не чете подобни статии, защото почти нищо няма да разбере от поднесената информация-прекалено академично е за техните празни мозъци, които слушат вулгаризми на път и под път! За малцина от новото поколение в България имената на древните философи говорят нещо!

- 24-04-2009|Гост - Re: кризата

Гост писа:

Печален факт е МИСЛОВНАТА КРИЗА в днешното младо поколение! Няма да е крайно, ако кажа че никой от тях не чете подобни статии, защото почти нищо няма да разбере от поднесената информация-прекалено академично е за техните празни мозъци, които слушат вулгаризми на път и под път! За малцина от новото поколение в България имената на древните философи говорят нещо!

Боже, пази ни от посредственици! Ето тук още един глупак, който е готов да обижда «другите» (в случая младите) на едро, без кой знае какви разграничения и задълбочавания. Ние сме добрите, както винаги, а «ония са свине».

Впрочем, по този повод, ето една поучителна миниатюра от Макс Фриш, този път представяща нещата от другата страна на това уравнение:

«Опитът прави хората глупави» – от тази фраза, която често може да бъде чута от млади хора, се съдържа много истина – тя се базира на опит.

- 27-04-2009|Гост

Interesno e ot literaturna gledna tochka, za jalost ne moje da se kaje syshtoto za ikonomicheskia analiz.

Sys syshtia uspeh Marius Kurkinski moje da izigrae „Krystnikyt“ ☺

Ako iskate da vniknete pone malko v slojnata problematika na svetovната monetarna sistema preporychvam da obyрnete vnimanie na: www.zeitgeistmovie.com

- 27-04-2009|**Ме-е-е-е**

Съгласен съм, това е просто демонстрация на майсторско въртене на писалката. След края на студената война в света имаше поне три подобни кризи, а без да съм се интересува особено специално мога да изброя десетки в предишни времена. Не мога да обясня механизма без коментарът да стане по-голям от есето, а и едва ли има някакъв смисъл. Само маркирам, че когато очакваш, че пазара на имоти ще расте, а лихвите ще останат ниски, защото сега е така, без да отчетеш, че правителството тласка икономиката в противоположна посока, това е глупост на високоплатени анализатори, които разсъждават като тотоманиаци, и на държавни чиновници, водещи страната в посока, противоположна на интересите на икономическите субекти, а не плод на някаква вторична еуфория, настъпила 10 години след края на студената война. Когато FED счита, че американската финансова система се подчинява на същите принципи, на които германската, българската или камерунската, забравяйки, че доларът е резервна валута на целия останал свят, ситуацията излиза от контрол, не защото постмодернизмът е поставил себе си над действителността, а защото някой е забравил да си сложи очилата. Спирам, май няма смисъл...

- 28-04-2009|**Гост**

Аз пък смятам, че тезата на автора е сравнително проста и разбираема: зад финансовата криза се крие друга, прикрита (и може би по-важна) криза – една криза на морала. Дали човек ще приеме това като нещо достоверно или не, си е негова работа. За мен то звучи доста убедително.

- 28-04-2009|**Е**

А просто в момента всички имат достъп и могат да реват по Интернет. И ние ги четем и се потрисаме. И кризи, за които едно време можеха да се информират само имащите технически достъп до информацията, се разду до вселенска катастрофа. Нищо, че лошо пострадали са само няколко страни и няколко сектора с определени характеристики и поведение.

На всичкото отгоре сега имат и пари да се събират всеки месец на шампанско и гъши дроб.

Безработните финансови умници имат добра възможност да предявяват претенции за работата си, щото видите ли не искали да са продавачи. Очевидно не му пречи, защото му дават добри компенсации.

А очевидно и Андре Глюксман няма никакви драматични проблеми по повод кризата. Има повод да пише и да се демонстрира.

И те така.

- 29-04-2009|**Ме-е-е-е** - Re N5

Точно това му е тезата, №5, и аз също я приемам, но на мен не ми звучи убедително с такива измислени аргументи от един свят, който не познава. Алчността, мързела, суетността са вътрешно присъщи на човечеството и затова всеки разцвет е последван от декададс. И подобни аматорски философствания, смешни на студенти от втори курс, само могат да ни накарат да си мислим обратното.

- 12-02-2012|**Питащият** - ге:

<http://www.facebook.com/pages/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%82%D0%B0-%D0%B8-%D0%BD%D0%B8%D0%B5/182117431869282?sk=infohere> Тази криза е различна. Тя е хронична и ще продължи много дълго поне половин век. Възможно е да се стигне до дълбока депресия. Растежът на развитите икономики ще е нисък или изобщо няма да го има, а темпа на развитие на новите ще се забави. Общият застои ще роди много негативни явления, защото системата не може да функционира в такъв режим. Ако няма растеж започва самоизяждане, канибализъм. Когато богатството на планетата не расте, забогатяването става за сметка на обедняването и разорението. Средната класа в развитите икономики в момента обеднява, а богатите стават още по-богати. Тя расте само там където има растеж на икономиката.

Ние можем и по кюрдски

Автор: Михаел Туман

Тя стои на гробищата, посред живота в този град. Зейнеп Бобулу посещава гроба на майка си. Върху сиво-русата си коса тя е наметнала бяла кърпа. В мрамора на надгробния камък е издълбан арабски шрифт. Майката на Зейнеп, сирийка, е дошла на това смесено гробище не от тук. Гробовете принадлежат на араби, арменци, гърци, кюрди, турци. Всички те са дошли в Мерсин, за да търсят щастие в пристанищния град – като търговци, стопани на портокалови градини и берачи на памук. Под оранжеви дървета върви 55-годишната Зейнеп, покрай гръцки мавзолей, по-нататък надгробен камък със звездата на Давид, по посока към гроба на нейната арабска учителка. Въздухът ухае на пиниеви шишарки, на средиземноморски въздух и малко на свобода. Мерсин би могъл да бъде един турски Ню Йорк.

Дълго време Турция искаше да бъде по-различна от Мерсин. Правителство и чиновници отдаваха голямо значение на това да живеят в държава на „турците“. „Другите“, това бяха „малцинства“ с намалени права. Но при консервативното правителство на АКП догмата започва да се разчупва. Разнообразието внезапно получава ново значение при турските местни избори. На 29 март близо четиридесет кюрди, евреи, арменци и араби се явиха като водещи кандидати от традиционните партии. В Мерсин и в цяла Турция. След опити за преврат и политическа забрана на АКП, политическата власт на премиера отново бива изпробвана. Същевременно турците избират нови кметове и местни парламенти. Мерсин показва как многообразието разчупва турската политика – но също и колко силно тя остава да лежи в етнически-религиозните окопи.

За няколко часа войниците изгориха кюрдското село

Зейнеп Боблу, майка на две деца, работи като рекламна дизайнерка в един светъл офис. От работната си маса тя гледа над покривите, ми-

наретата и църковните кубета на града, към морето. Кварталът е добре уреден – малки магазинчета, парк, крайбрежен булевард с палми. На по-малко от половин час от офиса на Зейнеп човек навлиза в един много по-различен свят, навътре в кюрдското гето. Тук пред неизмазаните сгради пасат овце, асфалтът не е стигнал за задните дворове. Жени пекаат питки в каменни пещи на улицата, безработните им мъже спорят за живота, прокюрдската партия ДТП е установила офиса си до чайната.

На две крачки по-нататък се намира полицейския участък. Полицаи патрулират наоколо, между тях играят кюрдски деца. Никаква идилия. Едно от децата казва нещо грешно на полицаия, той вади палката си. След малко кюрдите вече са организирали демонстрация. Полицаите викат подкрепления, появяват се камиони с тренирани екипи, срещу полицаите хвърчат камъни, те стрелят със съзлив газ в тълпата.

Мехмет и Айна Аркин избягват бойното поле, наречено улица. Те са дошли в Мерсин през 1994, със седем от деветте си деца. Повечето време прекарват в малкото си жилище с изглед към задния двор. Тогава са притежавали 200 хектара земя с агнета, кози, волове. „Первари беше нашият живот“, казват двамата старци за селото си. То не съществува вече. През 1993 в кюрдските села в югоизтока навлезли турски войски. Жителите получили няколко часа време, за да изчезнат. След това войниците изгорили всичко. Мерсин е един от градовете, в които прогонените кюрди са дошли през 90-те години. Само тук са дошли над 200 000 души.

Зейнеп, чиито предшественици са дошли в Мерсин още през 19-ти век, си спомня добре за тъмните 90 години. „Знаем, че те нямаха избор“, казва петдесетгодишната жена за кюрдите. „Но преселението промени всичко тук“. Било е много трудно да се „прегълтнат“ новодошлите съграждани. Гетата се разраснали. Страхът дошъл в града. Страхът, че кюрдите ще започнат да доминират в Мерсин. Улични битки, боеве с ножове, изгаряния на знамена държали хората непрекъснато под напрежение. А след това шокът: в изборите от 1999 прокюрдската партия спечелва най-много гласове. При преброяването обаче внезапно се получава фалшиво предупреждение за бомбена заплаха. Един генерал, един правителствен представител от Анкара и губернаторът влизат в заключеното избирателно помещение. След повторно преглеждане на избирателните бюлетини е оповестен новия резултат – кюрдите са изгубили. На изборите през 2004 големите партии сключват съюз срещу кюрдите и избират кмет от арабски произход – като член на секуларната държавна партия

ЧХП. Този път, така се надяват мнозина, изборите няма да бъдат манипуирани.

Свободните избори са силата на Таип Ердоган. Консервативният, религиозен президент е машина за печелене на избори. Около 50 000 души са дошли в центъра, за да го видят на живо. Ердоган е съблякъл сащото си. На врата му се ветрее шалът на мерсинския футболен отбор. Той говори, ръкомаха, вика, здрависва се, докато съпругата му Емине хвърля цвета сред публиката.

Малко преди изборите АКП раздава хладилници и перални

Премиерът защитава АКП и нейните местни кандидати срещу обвиненията в изборен подкуп. Хора на партията са раздавали хладилници и перални в кюрдските райони на югоизток. „Защо бедните да не получават социална помощ?“, пита Ердоган обидено. След това представя възможното развитие на Мерсин, ако АКП спечели изборите. „Защо и вие да не станете атракция като Дубай?“ Рекламен филм на АКП показва търговски молове и небостъргачи. След това продължава: „Тук живеят турци, кюрди, черкези, араби, сунити и алевити“. Бъдещето принадлежи на всички заедно. Тълпата ликува.

Ердоган иска да покаже, че не е изгубил сила по средата на мандата си. За това са му необходими и гласовете на малцинствата. След като през есента премиерът беше изплашил много кюрди с националистически изказвания, от началото на новата година АКП се представя като много мека. Държавната телевизия вече има кюрдски канал, планира се и радиопредавател, службата по религиите иска да издаде корана на кюрдски език. Опозицията също тегли в тази посока. Национално-секуларната държавна партия ЧХП, която досега се противопоставяше срещу всяка про-кюрдска реформа, желае да обяви за национален празник деня Невроз, който се празнува от кюрдите. Всички големи партии представят кандидати на малцинствата. Турция – многонационална страна?

Така е, смята Зейнеп Бобулу. Като дете тя почти не е имала проблеми с неуважението към малцинствата в Турция. „Аз съм турска гражданка, това е моята страна“, подчертава Зейнеп. В Мерсин никой не ѝ е натрапвал, че тя е различна. Тя не говори арабски език, мъжът ѝ е сунитски турчин. Но родителите ѝ са имали класическите емигрантски проблеми. „Като дете майка ми е говорела само арабски, баща ми най-вече“,

казва тя, показвайки чернобели снимки с пожълтели ръбове. Но те се приспособили бързо. Баща ѝ достигнал поста управител на портокаловите плантации. Това, че бил алавит – една шиитска подгрупа – нямало значение. Дали семейството на Зейнеп е представително за модерния турски гражданин, който избира според партийните програми, а не по идентичност? Убедило ли я е обещанието на Ердоган да направи от Мерсин един малък Дубай? „Не.“ Точка. При последните избори тя е избрала стария кмет от ЧХП. Който между другото е арабски алавит. Междувременно тя иска да кандидатства за един представител на социал-демократическата ДСП, по случайност също арабин. „Предпочитам секуларните държавни партии“, казва тя „не религиозните или крайната кюрдска партия“.

Мехмет Аркин, кюрдът, не е получил хладилник от АКП. Дали Ердоган има шансове при него? „Дори и с това нямаше да ме спечелят“, казва 73-годишният. Кюрдският телевизионен канал, коранът на кюрдски, всичко това той смята за лицемерие. „Умереният ислям на Ердоган е опиум за кюрдите“, мърмори той. Високо над него на стената висят две фотографии, обрамчени с кюрдския трикоълор. Първият му син е бил убит през 90-те години в служба на партизаните на ПКК. Вторият, също партизанин, се смята за безследно изчезнал. „Ние избираме нашите си хора, не чуждите.“

Мерсин е здраво хванат в капана на идентичността. Арабските алавити избират секуларните държавни партии. Алавитите отхвърлят всяка форма на нетолерантна вяра, те се страхуват от моралните предписания на просунитското мнозинство. Кюрдите избират кюрдската ДТП, ако държат на кюрдското, или АКП, ако се надяват на сценарий за замогване. Тук се намира дилемата на цяла Турция: докато в последно време партиите се опитват да се обръщат към всички малцинства, множество кюрди, араби, арменци, продължават да избират ония, от които очакват защита срещу другите. Това се отнася и до сунитските турци, и именно тук се намира най-големия проблем.

Избирателното бюро на националистическата МХП има ресторант, в който може да се получи безплатна бобена чорба, с изглед към морето. Пробиваме си път до Махмут Тат. Водещият кандидат от Мерсин седи пред турско знаме, поставено в златна рамка. „Истинските турци избират нас“, казва Махмут Тат гордо. Но при допълнително запитване той

казва, че дори в МХП има араби и католици за кандидати. В края на краищата става дума за победата в изборите.

Но какво предлагат те на кюрдите в града? Насърчаването на кюрдската култура по примера на АКП той отхвърля. „Това е сепаратистка политика“, казва Тат. „Така се създават субкултури.“ Резултатът се виждал по улиците на Турция – в „размириците на сектите“.

Мерсин е една от крепостите на МХП в Турция. Това се дължи на сунитските турци, които имат най-много проблеми с кюрдите. „Йорюк тюрк“, наричат те себе си, по името на номадите, които са дошли от централна Азия в Анадола и винаги са внимавали много да не се смесват с други народи. Който иска да спечели в Мерсин, трябва да има техните гласове. Това важи и за цяла Турция. Именно затова политическата линия на Ердоган е толкова криволичетца. От една страна той хвали многообразието, а от друга се представя като пламенен патриот. Тук ласкае религиозните, там пък търси подкрепа с прогресивна идеология. За да се спечелят изборите, са необходими много политически постановки – а понякога, най-добре, и изобщо никаква.

Опозиционната МХП пък залага на непроменливост, казва Махмут Тат. Това се харесва на „истинските“ турци. „те са високообразовани, изучавали са теориите на турския национализъм“. И те имат своето място в държавата, независимо от това какво обещава АКП. В един съседен на Мерсин град прокурорът е повдигнал обвинение срещу турската поп-певица Айда Пекан. Престъплението ѝ: тя е пяла песен на кюрдски език.

Михаел Туман ръководи редакцията за Близкия Изток на немския вестник Die Zeit в Истанбул и пише за арабския свят, Турция, централна Азия и бившия Съветски Съюз.

Коментари (4)

- 28-04-2009|Гост

Благодаря! Не може ли да има повече информационни, а не изцяло коментарни материали?

- 28-04-2009|Златко

Всъщност тук на сайта няма нито един чисто информационен материал и това издание никога не е било конципирано като информационно. Информационни сайтове по мрежата има много, този предпочита да се специализира в едно по-различно направление.

- 28-04-2009|Гост

Извинявам се, разбира се, не очаквам да намеря тук вестник, просто исках да съм по-деликатен. Има твърде много неща от хора, които си разглеждат пъпа и рисуват географски карти. Иначе е интересно и когато Туман чертае карта и когато Оруел си рисува пъпа.

- 29-04-2009|Гост

izklu4itelno silen tekst ! pozdrawi

Няма там да живеем Автор: Антон Терзиев

„Има ли пътища, които водят нагоре, чичо Бела?“

Много пътища водят нагоре, Булчо.“

Нимрод Антал, „Kontrol“

Първият ми работен ден в халетата на новата – американска – Бояна филм, започна в една мразовита ноемврийска утрин в 7:30. (Колко много значат първите, и колко малко последните.) По това време на деня обикновено в главата ми нахлуваха спомени от недалечни милитари-физзарядки или пък още по-студените води на фобий, отгледани по детските градини.

Хангарът приличаше на гигантски хладилник, фризер, в който щъкащите нагоре-надолу гащеризони бяха това, без което уискито ГОРЕ нямаше да е така сладко. Веднага след като опипом в тъмнината намерих „съблекалнята“ и навлякох работните дрехи, ме въоръжиха с мече, бака резедава боя, ръкавици, маска и задачата да преобразя една неправдоподобна конструкция от силикон и смола в автентичен коридор на нюйоркското метро. Както разбрах по-късно, само след седмица тук щели да снимат филм на ужасите, в който група надрусани колежанчета налитат на някакво окаяно-отчаяно-и-откачено същество, жадно за внимание и, разбира се, кръв. (БГ, магнит за всички Б категории.) Нагласях си ваната така, че да не ми блести в очите, когато се появи Франка.

Франка е трътлестата дваисетгодишна румънка с бейзболната шапка и баджа на арт-директор на дясното бедро, която след всяка сутрешна оперативка слизаше при нас от импровизирания си офис на горния етаж и ни изтезаваше с английски език, докато не проумеем като как си

представя декорите на местата за снимки. Чуждото желание да играеш желание, подтискайки своето, срещу така желаната сума.

Никога не съм разбирал толкова ясно дефиницията на К. Веднъж един от общите работници – нисък, червендалест шоп (копие на Руслан Мъйнов), размаха заплашително един дълъг червен фенер пред цигарата на Франка (с такива фенери играехме на джедаи в средата на 80-те), после я хвана за кръста и без каквото и да било усилие я изстреля право нагоре. Полетът ѝ отключи онзи кристален звън, който обикновено децата издават на блъскащите се колички или на виенското колело.

– Тежи ли – попита някой.

– Е, не колкото живота – отвърна духовито Мъйнов.

Свикнала да се къпе в реки от тестостерон, трансилванската „графиня“ порита кокетно въздуха с крака и не видя кога капучиното ѝ се изсипа върху киселата физиономия на колежка, стърчаща от декоративна дупка в пода. Останалите – дърводелци, монтажници и декоратори, забравили откога ни се пикае, безмълвно попивахме балканската еротика.

Та Франка ми нареди да зарежа всичко и да отида при секретарката им – типичната за соца лелка, с рязаното кожухче и златните обеци. Сред опашката разпознах доста художници от Академията, които усърдно се преструваха на непознати. Аз се разписах на един хвърчащ лист, срещу думата пейнтър¹ и обнадежден от обещаните пари, стопих разстоянието до бояджийския си инвентар в мисли за грандиозни творчески планове.

Още същия ден ме изпратиха с отговорна мисия на няколко от другите локации на копродукцията, първата от които беше метро-подлез Люлин. След два безумно вкусни хамбургера от кетъринга на крак (кой казва, че пластмасата не се яде), надянах втори панталон и трети суйчър и въоръжен с няколко килограма аерозолен ацетон, скочих бързо в чакация ме бус. Здравенякът отпред (собственик на цветарски магазин в Силистра), раздразнен от естеството на временната си работа, изкара колата на мръсна газ и почти и стопи гумите в желанието си да ме изхвърли час по-скоро на крайната точка.

Ще се върна, изръмжа атлетът и изчезна яко дим.

Хубаво че послушах препатили – течението в подлеза си го биваше, ветровете тук наистина можеха да бъдат мечта за всеки сърфист. Това,

1 painter – художник/живописец/бояджия

което се искаше от мен, бе да докажа на дело професионалната си характеристика като залича свастиките и хулиганската лирика с нещо позитивно, здравословно и безсмислено. Докато размишлявах философски над проблема Велика – една от дузината красавици (велико име), чийто работен ангажимент щеше да си остане загадка за мен, хвърляше по ъглите автентичен „американски“ боклук – т. е. фасове *Мелник*, шума и бутилки *Кока-Кола*, освен това разлепваше и вносни афиши по таблата на изходите. Момчето от „Егида“, умиращо за нормален разговор, реши временно да напусне кибритената си кутийка и да ми прави компания докато бомбя стените.

Нали е платено къдет’ трябва и ‘сичко е легално..., не съм против драскането – що, стига да е естетично, кат’ на ендекато на културата...”

„Кат’ на ендекато на културата“, улавям се да повтарям наум. Представям си що за шок и ужас би било за люлинските гангста-поети, ако сега не бяха на училище и можеха да ме видят. Ня’къв трийсегодишен „цайс“ в дружеската компания на униформен „враг“ съвсем легално и посред бял ден пренася с автоспрей англоезични (непознати нему) фрази и картинки сред редовете на тяхната собствена тетрадка. Тетрадката, на чийто задни, скрити, или просто непонятни за *молядругарката* страници от бетон, малкият агресор можеше и моделираше ежедневно в текст и картина своето световно неудовлетворение, и вселенски гняв. А относно качеството на съдържанието, бих перифразирал така – проблемът не е във Вашето дете.

Докато си чаках шофьора, отворих един луксозен чернобял албум (Франка ми го бутна в сака за вдъхновение), който така и не използвах – от страх да не нацапам хартията. Разглеждах графити от гетата на *Голямата ябълка*. Абстрактната поезия на *чернобелите*. Единственото място, в което черното и бялото се докосваха. Графити, слезли от стените на затвори; графити, затварящи всеки без съд и присъда. Антирелигиозна меса за мир и терор. Надгробни надписи на родени убийци и родени месии.

Следващата ми дестинация е депото на метрото. Трябваше да скрия истинския цвят на един вагон с патини, имитиращи корозия, старост и разруха. Богохулство ли е да се флиртува със смъртта? По едно време някаква рутинна манипулация на диспечера вдъхна секунда живот на моя вагон и извика във въображението ми края на „Ана Каренина“. Нощната смяна (беше вече десет) ме следеше с любопитство на почти-

телно разстояние и самоотвержено откликваше на всяко мое желание. Дистанция нямаше и не заради оплесканото ми лице или отровния въздух, който дишахме заедно. Преди да събудя шофьора си реших да доразгледам албума в кабината на старши отговорника. Там тъкмо нареждаха началството:

– Ако ще със слънцето да се състезава за първо място във вселената, ма да плаща, бе. Тоя тип е живо доказателство, че краят на света наближава... Момче, а ти що изобщо я четеш тази книга? Няма там да живеем...

(Разказът е публикуван във в-к *Сега*, 16.02.2008)

Антон Терзиев (1977) е писател и художник, работещ в България.

Автор на книгите:

Всичко е включено в цената — сборник разкази, изд. Жанет 45, 2012

Местни герои — сборник разкази, изд. Сиела, 2010

Ърбан йога за начинаещи — сборник разкази, изд. Сиела, 2009

Никакъв портрет за художника — стихосбирка, изд. Жанет 45, 2007

Носител на наградата за съвременно изкуство БАЗА, 2010;

Голямата награда на конкурса Рашко Сугарев, 2007

Две отличия в конкурса Златен ланец на в-к Труд, 2006, 2007;

Наградата за дебют на RFI, 2004;

Включен в *50 International emerging artists* на сп. Contemporary 2006.

Коментари (3)

- 29-04-2009|**Редактор** - Много дълго

Защо толкова думи? «Тежко е да си магаре, но е трудно да си лъв» може да се побере на един ред.

- 29-04-2009|Гост

Ако щете ми се смейте, но аз съм благодарен на автора дори и само за това, че ми помогна да открия Нимрод Антал (когото до този момент, за мой срам, изобщо не познавах). А досотйнствата или недостатъците на прозата, разбира се, си остават лично мнение на всекиго.

- 02-05-2009|Гост - Re:

И всеки напън за литература се оказва литература, да?

Писателите и Левиатан

Автор: Джордж Оруел

Позицията на писателя във времена на държавен контрол е тема, която вече беше доста широко дискутирана, макар че повечето от свидетелствата, които може би са необходими, все още не са налице. Тук аз не искам да изказвам мнение нито за, нито против държавното покровителство на изкуствата, а просто да посоча това, че *каква точно* държава ще ни управлява зависи отчасти и от преобладаващата интелектуална атмосфера, което пък в този контекст означава: отчасти от отношението на самите писатели и артисти, и на тяхната готовност или липса на такава, да поддържат жив духа на либерализма. Ако след десет години ние се окажем в позиция да раболепничим пред някого като Жданов, то вероятно това ще бъде нещото, което сме заслужили. Очевидно сред английската литературна интелигенция вече се развиват силни тенденции по посока на тоталитаризма. Тук аз съм загрижен не за каквото и да било организирано и съзнателно движение като комунизма, а просто за въздействието върху хората с добра воля на политическото мислене и необходимостта да се вземе страна в политиката.

Това е една политическа епоха. Войната, фашизмът, концентрационните лагери, гугените палки, атомните бомби и т. н., са нещата, за които мислим ежедневно, а следователно до голяма степен и ония, за които пишем, дори и ако не ги назоваваме открито. Другояче просто не може. Когато се намирате на потъващ кораб, мислите ви ще бъдат мисли за потъващи кораби. Но не само нашата тема е тясна – цялото ни отношение към литературата е оцветено от лоялности, за които поне от време на време ние осъзнаваме, че не са от литературно естество. Често имам усещането, че дори и в най-добрите времена литературната критика е нещо мошеническо, тъй като липсата на каквито и да било общоприети стандарти – какъвто и да било *външен* ориентир, който би могъл да придаде смисъл на твърдението, че тази и тази книга е „добра“ или „лоша“ –

всяко литературно съждение се състои от изобретяването на набор от правила, целящи да оправдаят едно инстинктивно предпочитание. Реалната ни реакция към една книга, ако човек изобщо има някаква реакция, обикновено е „харесвам тази книга“ или „не я харесвам“, останалото е рационализация. Но „харесвам тази книга“ не е, струва ми се, нелитературна реакция; нелитературната реакция е „тази книга е на моя страна и следователно аз трябва да откроя някакви достойнства в нея“. Разбира се, когато човек хвали една книга по политически причини, той може да бъде емоционално честен, в смисъл, че я одобрява силно, но често се случва и партийната солидарност да изисква една чиста лъжа. Всеки, който е свикнал да рецензира книги за политическите писания, е съвсем наясно с това. Общо взето, ако пишете за списание, с което сте в съгласие, вие съгрешавате по поръчка, ако пък то е от противоположната страна – по опущение. Във всеки случай безброй много спорни книги – книги за или против Съветския Съюз, за или против ционизма, за или против католическата църква, и т. н. – биват преценявани преди да бъдат прочетени, всъщност преди дори да бъдат написани. Човек знае предварително какъв прием ще намерят те в един или друг вестник. И въпреки това, с една непочтеност, която понякога дори не е и на четвърт съзнателна, продължава да бъде поддържана преструвката, че се прилагат истински литературни стандарти.

Разбира се, нахлуването на политиката в литературата рано или късно трябваше да се случи. То би трябвало да се случи дори и ако специалният проблем за тоталитаризма никога не беше възникнал, защото ние сме развили един вид угризения, които дядовците и бабите ни не са притежавали, едно съзнание за огромната несправедливост и нищета на света, както и мотивираното от чувство за вина усещане, че човек трябва да направи нещо против това – което пък прави едно чисто естетическо отношение към живота невъзможно. Никой днес не би могъл да се посвети на литературата така всеотдайно, както Джойс или Хенри Джеймс. Но за нещастие, да се приеме политическа отговорност днес означава човек да се отдаде на ортодоксии и „партийни линии“, с цялата боязливост и непочтеност, която е свързана с това. За разлика от викторианските писатели, ние сме поставени в неизгодната ситуация да живеем сред ясно очертани идеологии, обикновено разпознавайки начаса кои мисли са еретични. Един модерен литературен интелектуалец живее и пише в постоянен ужас – не от общественото мнение в широкия

смисъл, а от общественото мнение на своята собствена група. По правило, за щастие, винаги има повече от една група, но също така във всеки даден момент налице е и една доминантна ортодоксия, чието нарушаване изисква дебела кожа, а понякога означава и човек да ореже доходите си наполовина в продължение на години. Очевидно, в продължение на около петнадесет години, доминантна ортодоксия, особено сред младите, е било „лявото“. Ключовите думи са „прогресивен“, „демократичен“ и „революционен“, докато етикетите, с които на всяка цена трябва да избягвате да бъдете покриван, са „буржоазен“, „реакционен“ и „фашистки“. Почти всеки в наши дни, дори мнозинството от католици и консерватори, е „прогресивен“, или поне желае да бъде виждан като такъв. Никой, доколкото знам, не представя себе си като „буржоазен“, по същия начин, по който всеки, който е достатъчно грамотен, за да е чул някога тази дума, не признава някога да е бил виновен в антисемитизъм. Всички ние сме добри демократи, антифашисти, антиимпериалисти, презираме класовите различия, недостъпни сме за расови предразсъдъци, и така нататък. Нито пък има някакви особени съмнения относно това, че настоящата „лява“ ортодоксия е по-добра от доста снобската, пиетистка консервативна ортодоксия, която преобладаваше допреди двадесет години, когато *Criterion* и (на едно по-ниско ниво) *London Mercury* бяха господстващите литературни списания. Защото като минимум нейната заявявана цел е една многообещаваща форма на общество, която голям брой хора действително желаят. Но така също тя има и своите невярности, които, поради факта, че не могат да бъдат признати, правят невъзможна сериозната дискусия на определени въпроси.

Цялата лява идеология, научна и утопична, беше развита от хора, които не разполагаха с непосредствена перспектива да получат власт. По тази причина тя беше една екстремистка идеология, безкрайно презрително настроена към неща като крале, правителства, закони, затвори, полицейски сили, армии, знамена, граници, патриотизъм, религия, обичаен морал и, всъщност, цялата съществуваща схема на нещата. До скоро време силите на левицата във всички страни се бореха срещу една тирания, която изглеждаше непобедима, и беше лесно да се приеме, че ако само *тази* конкретна тирания – капитализмът – би могла да бъде отхвърлена, то би последвал социализъм. Нещо повече, левицата беше наследила от либерализма някои определено съмнителни убеждения, като например, че истината ще победи и че преследването надвива

самото себе си, или че човекът е по природа добър и е опорочен само от средата си. Тази перфекционистка идеология се запазила у почти всеки един от нас, и именно от нейно име ние протестираме, когато (например) едно лейбъристко правителство гласува огромни доходи за дъщерите на краля или покаже някакво колебание относно това дали да се национализира стоманата. Но по същия начин ние сме насъбрали в умовете си и цяла поредица от непризнати противоречия, като резултат от множество сблъсъци с реалността.

Първият голям сблъсък беше Руската революция. По сравнително сложни причини, почти цялата английска левица беше накарана да приеме руския режим като „социалистически“, същевременно признавайки мълчаливо, че неговият дух и практика са напълно чужди на всичко, което се разбира под „социализъм“ в тази страна. Оттук възникна и един доста шизофреничен начин на мислене, при който думи като „демокрация“ могат да имат две несъвместими значения, а такива неща като концентрационни лагери и масови депортации могат да бъдат правилни и погрешни едновременно.

Следващият удар срещу левичарската идеология беше възходът на фашизма, който разтърси пацифизма и интернационализма на левията, без обаче да предизвика някакво определено преформулиране на доктрината. Опитът от германската окупация научи европейските народи на нещо, което колониалните народи знаеха вече отдавна – а именно, че класовите антагонизми не са най-важните и че съществува нещо такова като национален интерес. След Хитлер беше вече трудно да се поддържа на сериозно, че „врагът е във вашата собствена страна“ и че националната независимост няма значение. Но макар и всички ние да знаем това и да реагираме съответно, когато това е необходимо, ние все още изпитваме усещането, че да го кажем на висок глас би било някакъв вид предателство. И накрая, най-голямата от всички трудности – налице е фактът, че левията сега е на власт и е задължена да поема отговорност и да взема действителни решения.

Левите правителства почти неизменно разочароват поддръжниците си, защото, дори и ако благоденствието, което са обещали, е постижимо, то винаги си остава необходимостта от един неудобен преходен период, за който преди това е било казано много малко. В настоящия момент ние виждаме собственото си правителство, в отчаяните му икономически затруднения, борещо се всъщност срещу собствената си минала

пропаганда. Кризата, в която се намираме сега, не е някаква внезапна, неочаквана катастрофа, като например земетресение, и тя не беше причинена от войната, а само ускорена от нея. Още преди десетилетия би могло да бъде предвидено, че нещо от този род ще се случи. Още от времето на деветнадесети век нашият национален доход, зависим от части от лихви от инвестиции в чужбина, от сигурни пазари и евтини суровини от колониални страни, винаги е бил изключително рискован. Сигурно беше, че рано или късно нещо ще отиде накриво и ние ще бъдем принудени да доведем вноса до равнището на износа си: и когато това станеше, британският стандарт на живот, включително и стандарта на работническата класа, щеше да падне с неизбежност, поне за известно време. Но левите партии, дори и когато бяха шумно антиимпериалистически, никога не представиха тези факти достатъчно ясно. От време на време те бяха готови да признаят, че британските работници са били до известна степен облагодетелствани от ограбването на Азия и Африка, но винаги бяха позволявали нещата да изглеждат така, сякаш бихме могли да върнем обратно част от плячката и все пак да си останем по някакъв начин благоденстващи. До голяма степен, всъщност, работниците бяха спечелени за социализма като им беше повтаряно, че са експлоатирани, докато грубата истина беше, че, от гледна точка на света, те бяха експлоататори. Сега, както изглежда, вече е достигната точката, при която стандартът на живот на работническата класа *може* да бъде поддържан, камо ли пък да бъде повишен. Дори и ако изстискаме богатите до смърт, масата от хора ще трябва или да консумира по-малко, или да произвежда повече. Или може би аз преувеличавам кашата, в която сме се забъркали? Може и да е така, и аз ще се радвам, ако се окаже, че съм сбъркал. Но онова, което искам да изтъкна е, че този въпрос не може да бъде истински дискутиран сред хора, които са верни на лявата идеология. Намаляването на заплатите и увеличаването на работните часове се възприемат като абсолютно антисоциалистически мерки, а следователно те трябва да бъдат отхвърлени предварително, каквато и да е икономическата ситуация. Да се предположи, че те може би са неизбежни, означава просто да се рискува човек да бъде покрит с онези етикети, от които всички се ужасяваме толкова много. Далеч по-сигурно е да се избягва темата и да се преструваме, че можем да оправим всичко чрез преразпределяне на съществуващия национален доход.

Да се приеме една ортодоксия винаги означава да се приемат неразрешени противоречия. Вземете например факта, че всички чувствителни хора се отвращават от индустриализма и неговите продукти, но въпреки това осъзнават, че за победата над бедността и освобождаването на работническата класа е необходима не по-малко, а напротив – все повече и повече индустриализация. Или фактът, че някои професии са абсолютно необходими, но не се вършат никога, освен под някакъв вид принуда. Или фактът, че е невъзможно да се провежда някаква положителна външна политика, без да се притежават мощни въоръжени сили. Човек би могъл да дава примери до безкрайност. При всеки такъв случай заключението е напълно очевидно, но то може да бъде направено само ако човек е лично нелоялен към официалната идеология. Нормалната реакция е де избута въпроса, без да му е даден отговор, в някой ъгъл на съзнанието, а след това да се продължи с повтарянето на противоречиви лозунги. Не е необходимо да се търси кой знае колко много известниците и списанията, за да се открият резултатите от този вид мислене.

Разбира се, аз не твърдя, че мисловната непочтеност е нещо присъщо на социалистите и левичарите по принцип, или че тя е най-обичайна сред тях. Става дума за това, че приемането на *каквато и да било* партийна дисциплина изглежда е несъвместимо с литературната честност. Това се отнася в еднаква степен и до движения като пацифизъм и персонализъм, които твърдят, че се намират извън обичайната политическа борба. Всъщност, дори само звукът на думите, завършващи на -изъм изглежда вече носи със себе си миризмата на пропаганда. Груповите лоялности са необходими, и все пак те са отровни за литературата, поне докато тя си остава продукт на индивида. Щом само им се позволи да получат някакво влияние, дори и отрицателно, върху творческото писане, резултатът е не само фалшификация, но често и фактическо пресъхване на творческата способност.

Добре, и какво тогава? Трябва ли да заключим, че е задължение на всеки писател да „се държи настрана от политиката“? Разбира се, че не! Във всеки случай, както вече казах, никоя мислеща личност не може да се държи истински настрана от политиката във време като нашето. Единственото, което твърдя, е че трябва да правим по-остро разграничение между нашите политически и литературни лоялности, и че трябва да разбираме, че желанието да се вършат определени неприятни, но необходими неща, не носи със себе си никакво задължение да се преглъ-

щат и убежденията, които обикновено вървят заедно с тях. Когато един писател се ангажира с политиката, той трябва да го прави като гражданин, като човешко същество, а не *като писател*. Аз не смятам, че той има правото, просто поради чувствителността си, да кръшка от обичайната мръсна работа на политиката. Също като всеки друг той трябва да е готов да провежда четения във ветровити зали, да обикаля по паважите, да агитира избиратели, да разпространява брошури, дори да се бие в граждански войни, ако това изглежда необходимо. Но каквото и друго да върши в услуга на партията си, той никога не трябва да пише за нея. Той трябва да направи абсолютно ясен факта, че писането му е нещо различно. И той трябва да е в състояние да сътрудничи, като същевременно, ако реши така, напълно отхвърля официалната идеология. Той никога не трябва да обръща гръб на някоя мисъл, защото тя би могла да го доведе до ерес, и не би трябвало да се противопоставя много силно на евентуалното разобличаване на собствената му ортодоксия – нещо твърде вероятно при всички случаи. Може би за един автор дори е лош признак, ако в наши дни той не бъде подозиран в реакционерски тенденции, също както беше лош признак, ако той не беше подозиран в симпатии към комунизма преди двадесет години.

Но означава ли това, че един писател не само трябва да отказва да бъде направляван от политически босове, но и трябва да се въздържа да пише за политиката? Отново – разбира се, че не! Няма причини той да не пише дори и по най-грубия политически начин, ако го желае. Само че той трябва да го прави като индивид, като аутсайдер, най-много като нежелан партизанин някъде по фланга на една редовна армия. Тази позиция е напълно съвместима с обичайната политическа полезност. Разумно е, например, човек да желае да участва в една война, защото смята, че тя трябва да бъде спечелена, като същевременно отказва да пише военна пропаганда. Понякога, ако един писател е честен, неговите писания и политически действия могат да си противоречат едни на други. Има случаи, при които това е напълно нежелателно: но тогава лекарството е не да се фалшифицират собствените импулси, а да се замълчи.

Да се твърди, че един писател трябва да раздели живота си на две отделения във времена на конфликт, може да изглежда като нещо поразително или лекомислено: на практика обаче аз не виждам какво друго би могъл да направи той. Да се заключи човек в кула от слонова кост е невъзможно и нежелателно. Да се предаде пък субективно, не дори на

някоя партийна машина, а дори само на групова идеология, означава да разруши себе си като писател. Ние имаме усещането, че това е една болезнена дилема, защото разбираме необходимостта от това да се ангажираме с политиката, докато същевременно разбираме какъв мръсен, деградиращ бизнес е тя. И повечето от нас все още живеят с отдавнашната вяра, че всеки избор, дори всеки политически избор, е такъв между добро и зло, и че ако едно нещо е необходимо, то значи също е и добро. Аз мисля, че ние трябва да се освободим от тия вярвания, чието място е в детската градина. В политиката човек никога не може да направи нещо повече от това да реши коя от две злини е по-малката, а има и определени ситуации, от които той може да се измъкне само ако действа като дявол или като лунатик. Войната, например, може и да е необходима, но тя със сигурност не е нещо правилно или разумно. Дори едни всеобщи избори не са някакъв приятен или поучителен спектакъл. И ако трябва да вземете участие в такива неща – а аз мисля, че трябва, освен ако не сте брониран от старост, глупост или лицемерие – то тогава трябва също и да запазите част от себе си непокътната. За повечето хора проблемът не възниква в тази форма, защото техните животи вече са разцепени, те са истински живи само в почивните си часове и между работата и политическите им ангажименти няма емоционална връзка. Нито пък от тях се изисква, в името на политическата лоялност, да се омаловажават като работници. От артиста, и особено от писателя, се иска точно това – всъщност това е единственото нещо, което политиците някога искат от него. Ако той откаже, то това не означава, че е осъден на бездействие. Една половина от него, която в определен смисъл е неговото цяло, може да действа също толкова решително, дори също толкова яростно, ако е необходимо, колкото и всички останали хора. Но неговите писания, доколкото те имат някаква стойност, винаги ще бъдат продукт на разумното „аз“, което стои настрана, регистрира нещата, които са извършени, и признава тяхната необходимост, но отказва да бъде измамено, що се отнася до истинската им природа.

Джордж Оруел е литературният псевдоним на Ерик Артър Блеър (1903—1950) — един от най-влиятелните британски писатели, критици и политически коментатори на 20-ти век. Той е най-известен с двете си книги, критикуващи тоталитаризма изобщо (1984) и Сталинизма конкретно (Фермата на животните), които пише и публикува към края на живота си.

Коментари (2)

- 29-04-2009|**e-ink** - писателите, политиката и разумното «аз»

Политически лоялности и литературни кариери, групов морал и страх от своите, доминиращи идеологии и отказ от лична оценка... Истина, истина, истина.

- 19-09-2011|**Виолета Воева** - Оруел – предсказателят!

Той вижда един свят, който много по-късно става реалност, затова за мен, Оруел е почти пророк!

Образът на Батак в колективната памет на българите

Автор: **Мартина Балева**

*„Да помниш, означава да знаеш видяното.
Да знаеш, означава да помниш видяното.
Да виждаш, означава да знаеш., без да помниш“*
Орхан Памук¹

Батак придобива печална известност след потресаващите репортажи на Джанюарийс МакГахан, публикувани във вестник Daily News и в други европейски ежедневници в периода между август и ноември 1876 г.² Американският журналист посещава няколко от десетките села, пострадали по време на събитията през пролетта на 1876 г., между които и опустошеното село Батак, и описва плачевното им състояние.³ Репортажите на МакГахан правят впечатление със своя силно емоционален и образен език, който не се опитва да прикрие негативното му отношение към османската държава и към ислямската религия изобщо. Поради големия читателски интерес още същата година репортажите са публикувани в отделна книга и непосредствено след това са преведени на редица чужди езици.⁴ Единствено българският превод, направен от бъдещия министър-председател Стефан Стамболов, е публикуван едва през 1880 г. с подкрепата на Захари Стоянов, съратник на Стамболов от въстаническите му години.⁵

По времето на последвалата Руско-османска война (1877/78 г.) събитията в Батак бързо биват изместени от нови и нови репортажи за кла-

1 Орхан Памук: Името ми е Червен, София 2004, с.110.

2 МакГахан е написал общо 14 репортажа. Последният репортаж е от 7 ноември 1876 г.

3 Писмо от 2 август 1876 г. от Татар Пазарджик, в: Daily News, от 9 август 1876 г.

4 J. A. MacGahan: The Turkish Atrocities in Bulgaria, London 1876.

5 Турските зверства в България. Писма на специалния кореспондент на „Дейли нюз“ Е. Д. Макгахана, превел С[тефан] Стамболов, София 1880. Изданието съдържа всички 14 репортажа на МакГахан.

нета, извършени както от мюсюлманска, така и от християнска страна, за да се превърнат едва 16 години по-късно в централен обект на българското обществено внимание. Между 1876 г. и 1892 г. единствените свидетелства за събитията в Батак, които съответстват на формираната съвременна колективна представа за тях, са двете известни снимки на оцелели след клането батачани и на баташката църква с тленните останки на жертвите, направени от фотографа Димитър Кавра и все още произволно датирани между 1876 г. и 1878 г.,¹ както и преводът на МакГахан от 1880 г. През 1892 г. изведнъж започва една нестихваща литературна и образна продукция на тема „Батак“, която продължава и до днес. Началото е поставено с излязлата от печат през 1892 г. трета част на *Записките по българските въстания 1876* на Захарий Стоянов,² чиито последни трийсетина страници са посветени на събитията в Батак, и с разказа на очевидеца Бойчо *Въстанието и клането в Батак*.³ Същата година е публикувано и есето на Иван Вазов *В недрата на Родопите*,⁴ в което народният поет обширно се занимава с националното значение на клането в Батак. В заключението на есето си той описва картината на поляка Антони Пиотровски „Баташкото клане“, рисувана през 1892 г. и показана на Първото национално изложение в Пловдив през същата година.

Но настоящото изследване няма за цел да се занимае с примерите за това хронологично-тематично съвпадение, а преди всичко да осветли причините, породили съдбовното вглеждане в трагедията на Батак и визуалните стратегии за конструирането ѝ като съществен елемент от колективната памет на българите.

Автобиографията на Антони Пиотровски съдържа любопитна информация относно обстоятелствата, насочили интереса към Батак. Преди да разгледаме спомените му, обаче, нека обърнем внимание на самата картина (фиг. 1). На нея е изобразен моментът след клането. На фона

1 Поради липса на друг подходящ образен материал снимката на Димитър Кавра на тленните останки в баташката църква е използвана дори за онагледяване на съдбата на църквата в Перушица. Вж. Дойно Дойнов, Христо Йонков: Априлското въстание 1876, фиг. 216, където снимката, без назован автор и датировка, е озаглавена като „Църквата в Перушица след въстанието“.

2 Захарий Стоянов: *Записките по българските въстания 1876*, Пловдив 1884, Русе 1887, София 1892.

3 Бойчо: *Въстанието и клането в Батак*, Пловдив 1892.

4 Иван Вазов: *В недрата на Родопите*, в: *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, т. 8, 1982, бр. 2, с. 3–104.

на нощния небосвод пламъците на горящи къщи осветяват сцената с драматична светлина. Главното действие се разиграва на брега на река, разделяща композицията по диагонал. На брега около мъртвите тела на млади жени са насядали група мъже, докато две жени на преден план претърсват купчина дрехи за скъпоценности. Рисувайки лицата им, обрамчени с кърпи, които оставят открити единствено очите им, Антони Пиотровски очевидно ги охарактеризира като мюсюлманки. По същия начин художникът подхожда и към атрибутивното определение на мъжете, изобразявайки ги с чалми. За разлика от диференцираното етнографско изображение на героите в тази част на картината, която сякаш е резултат от прецизно изследване на балканското облекло през XIX в., мъртвите жени в дясната част на картината са лишени от всякакви религиозни, етнически или други признаци на идентичност. Техните похотливо оголени тела са белязани единствено със знака на сексуалното насилие, което очевидно е предшествало смъртта им. Докато образната характеристика на мюсюлманската група цели да подчертае религиозната ѝ принадлежност, мъртвите жени – всичките млади, красиви, със светла кожа – присъстват в картината като обобщен и идеализиран образ. Те образуват символичната част на художествената концепция, която е основана на антитезата: похитители/мюсюлмани, жертви/християни. Тази антитеза намира допълнително отражение в небосвода, където полумесецът и зорницата си противостоят.

В автобиографията си, написана през 1911 г., Антони Пиотровски разказва, че картината му е вдъхновена от описанието на клането в Батак, което е прочел в *Записките* на Захари Стоянов.¹ И действително Захари Стоянов завършва епохалната за българската нация историческа хроника с описанието на героичната отбрана и кървавата трагедията на батачани. Но за съжаление *Записките* – както от съдържателна, така и от хронологическа гледна точка – не са могли да послужат като извор на Пиотровски, тъй като те разглеждат основно героичната отбрана на Батак и смелата борба на батачани, пролели кръвта си за свободата на народа. Никъде другаде, освен в последните редове на своето описание, Захари Стоянов не говори за невинно изклани или изнасилени баташ-

1 Ръкописът се съхранява в Museum Narodowe Warszawa – Biblioteka, Zbiery Specjalne. Части от него са преведени на български език от Димитър Г. Димитров и са публикувани в каталога: Антони Пиотровски. Свидетел и хроникьор на княжеското време, София 1996, изложба, Национална галерия за чуждестранно изкуство, София, 1996/1997.

ки жени, а напротив, старателно заобикаля темата, за разлика от картината, която е съсредоточена точно върху този трагичен аспект на събитията. Друг аргумент срещу твърдението на Антони Пиотровски касае годините на публикуване на първото издание на *Записките*, излезли от печат в три части. В първите две части, отпечатани съответно през 1884 г. и 1887 г., Батак се споменава съвсем бегло, докато третата част, която именно завършва с подробно описание на случилото се през 1876 г., излиза едва през ноември 1892 г. Но как *Записките* са могли да послужат на Антони Пиотровски като литературен образец, когато картината е изложена в Пловдив още в началото на август 1892 г., т. е. четири месеца преди нейният „първоизвор“ да бъде издаден?¹

Не бих поставяла *Автобиографията* на Антони Пиотровски изцяло под съмнение, но имайки предвид, че тя е написана 20 години след създаването на самата картина, не изключвам вероятността хронологическата последователност на спомените му да е била поразместена във вече променената историческа ситуация. С твърдението си обаче Антони Пиотровски ни поставя пред два проблема: Защо художникът назовава *Записките* на Захари Стоянов като извор за картината си, след като очевидно те не са? И кой е същинският ѝ извор?

Най-напред ще се спра на втория въпрос. Няма съмнение, че в основата на картината лежи репортажът на МакГахан. Споменаването на няколко детайла от нея са достатъчни, за да потвърдят тази теза: мъртвите тела, на които МакГахан се натъква в Батак, са предимно на жени, повечето от тях обезглавени. Всички убити жени били съблечени по риза, „някои, за да бъдат претърсени за пари или украшения, някои, за да бъдат осквернени“.² По-нататък МакГахан пише: „Двата бряга са били целите покрити с трупове“,³ преди пълноводната река да ги отне-

1 Единствено първото издание на *Записките* е публикувано в три отделни части. Всички следващи издания обединяват трите части в един том. Това обаче не обяснява защо в българската изкуствоведска литература се поддържа тезата, че *Записките* са извор за картината на Антони Пиотровски, след като дори в по-късните издания на книгата етапното ѝ създаване е ясно доловимо. Пловдивското изложение е открито на 15 август 1892 г. след известно отлагане поради забавяне на строителните работи. Планираната дата на откриването е 2 август, т. е. Пиотровски би трябвало да е завършил картината най-късно в края на юли. Срв. Чудото, наречено първо пловдивско изложение, София 1992, с. 18.

2 Този и всички следващи цитати са по английското издание: MacGahan, като бел. 4, с. 26.

3 MacGahan, като бел. 4, с. 28.

се по течението си. За зверствата в Батак МакГахан обвинява жителите на съседните села: „Не черкезите, както се смяташе, са извършили тази касапница, а турците от околните села под предводителството на Ахмед ага“.¹ В репортажа на МакГахан всъщност откриваме предварително формулирано всичко онова, което Антони Пиотровски по-късно превежда на образен език – купчината женски тела, всички съблечени по риза, някои от тях обезглавени, както се вижда в долния десен ъгъл на платното; бреговете покрай реката, покрити с трупове; извършителите главорези, помаците от околните села.

Но след като по всичко личи, че МакГахан е източникът на Антони Пиотровски, защо тогава самият художник назовава Захари Стоянов като автор на литературната основа на картината? От *Автобиографията* на Антони Пиотровски разбираме, че след като се е вдъхновил за картината си, прочитайки *Записките*, художникът специално посетил Батак, при това придружен от някой си гръцки фотограф на име Кера. „Четейки историята на българското въстание“ – пише Антони Пиотровски, – „написана от Стоянов, срещнах описанието на клането в Батак. [...] Реших да нарисувам картина. За тази цел заминах за Филипопол, оттам взех със себе си фотографа Кера – грък, и с него потеглихме за Батак.“² По-нататък узнаваме подробности и за художествената стратегия на художника.

„За целта на нашето пристигане, т. е. за фотографирането на града, жителите му и тъжните доказателства за клането, ни бе обещана пълна подкрепа. [...] Няколко по-млади хора бяха изпратени до околните по-

1 MacGahan, като бел. 4, с. 31. Не е ясно, обаче, защо точно фигурата на черкезки боец маркира кулминационната точка в композицията на картината, щом като според МакГахан черкезите не са участвали в погрома на Батак. Тъй като черкезкия боец е единствената фигура на кон, той естествено се явява главно действащо лице в групата на насилиниците, т. е. би следвало да го идентифицираме като Ахмед ага от Барутина. Твърде малко се знае за Ахмед ага. Джеймс Рийд го определя като „черкезки предводител“, без обаче да поясни, дали с това има предвид етническият произход на предводителя или на бандата му. Вж. James J. Read: *Crisis of the Ottoman Empire. Prelude to Collapse 1839–1878*, Stuttgart 2000, с. 147. Бернар Лори пък го нарича „помашки предводител“. Вж. Bernard Lory: *Ahmed Aga Tamraslijata. The Last Derebey of the Rodopes*, in: *The Turks of Bulgaria. The History, Culture, and Political Fate of a Minority*, Kemal H. Karpat (ред.), Istanbul 1990, с. 179-202, тук с. 186. Фамилното име на Ахмед ага, Касалицки, говори обаче за славянски произход, т. е. подкрепя версията, че той е помак. Вж. Тодор Балкански: *Историческа топонимия на Пещерско*, в: *Родопски сборник 1983*, бр. 5, стр. 105-137, тук с. 119.

2 Цитатите са по Димитър Г. Димитров: *Антони Пиотровски. Извадки относно България*, Варшава 1970, непубликуван превод, Полски институт София.

машки селца да докарат най-свирепите колячи от 1876 г. След няколко часа пристигнаха на магарета или малки кончета над десетина от тях. [...] Направихме [...] снимки, в това число и на църквата, в която и до днес лежат костите на множество избити. [...] Инсценирахме сцената на клането при училището. Християните налякаха, скръстиха ръцете си, а помаците, навили ръкавите на своите турски дрехи, стояха разкрячени, държейки в ръце ятагани, кинжали и саби. Някои дори се стараеха да придадат жесток израз на лицата си. Струваше ми се, че наистина всеки момент ще се пролее кръв. Върнах се в Краков с материали за картината и след няколко месеца изпратих картината си, Баташкото клане' за Филіпопол на българското национално изложение.¹

Описаните от Антони Пиотровски снимки потърсих най-напред в историческия музей в Батак, чиято експозиция е посветена основно на въстанието и на клането. Съгласно музейната концепция от 1976 г. експозицията представлява колаж от образи под формата на репродукции на снимки и картини, създадени с различна цел и по различно време. Сред тях е и вече споменатата картина на Антони Пиотровски. Богатият снимков материал предлага и интересни от художествена гледна точка мотиви за серията пощенски картички, които се печатат от началото на ХХ в. в големи тиражи с цел популяризиране името на селището. Сто-тици хора изпращат картичките на свои роднини, близки и приятели във всички краища на България. Една от тези картички показва вътрешността на църквата в Батак (фиг. 8). На мястото на иконостаса има голям шкаф, зад чийто витрини грижливо са подредени множество черепи. Пред витрините се вижда натюрморт от типа на класическия *ванитас*, около който седят две забрадени жени. Над грижливо аранжираните тленни останки е закачено табло, на което с човешки кости е изписано: „Останки от 1876 г.“ Картичките се произвеждат до 40-те години на ХХ в. с известни изменения в мотивите, но задължително с въпросния надпис от кости. Една от най-разпространените картички изобразява възрастна жена в черно облекло, която седи на входа на църквата, заобиколена от множество човешки черепи, а пред краката ѝ лежи дръвник (фиг. 9). Колективната памет на батачани разпознава в жената от сним-

1 В спомените си Антони Пиотровски погрешно датира цитираната случка през 1895 г., което води до неточно датиране и на картината в редица книги и енциклопедии, въпреки че платното носи сигнатура от 1892 г.: Димитров, като бел. 15, с. 81 сл.

ката Марга Горанова – съпругата на Петър Горанов, предводителят на баташките въстаници.

Сред експонатите в музея особено отчетливо се открояват три снимки. Една от тях, снимка с краткото заглавие „Башибозуци от Доспатско“, предоставя рядката възможност да бъде видян автентичен образ на прословутите с жестокостта си башибозуци (фиг. 4). На нея са изобразени единадесет мъже с чалми, придружени от две мулета. За съжаление посетителят не узнава нито името на автора ѝ, нито повода или годината на създаването ѝ. На втората снимка е заснет интериорът на църквата, където сред множество човешки кости е коленичила женска фигура (фиг. 3). В дъното на помещението до полуразрушения иконостас се вижда младо момче, зареяло поглед в далечината, а вляво са застанали още три жени. Снимката носи заглавието „Историческата църква в Батак след Априлското въстание“. Кога по-конкретно след въстанието е направена, защо и от кого, посетителят и в този случай за съжаление не узнава. За щастие обаче в църквата в Батак е изложена същата снимка с подобно заглавие, но този път е назован и авторът – Димитър Кавра, както и годината на нейното създаване – 1878 г. Третата снимка е може би най-известното изображение на Батак, тъй като стотици нейни репродукции са намерили място в учебниците по история, исторически трудове и във фотографски албуми, посветени на Априлското въстание. Най-често тя носи заглавието „Оцелели след клането батачани през 1878“, понякога с допълнението „пред училището“, а при по-невнимателни автори – „в [!] полуопожареното [!] училище“,¹ и авторството ѝ също се приписва на Димитър Кавра (фиг. 2). На нея се виждат около петдесетина мъже, жени, деца и старци, застанали пред училищната сграда, построена през 1877 г. на мястото на опожареното през 1876 г. училище.

От изложеното дотук става ясно, че между 1878 г. и 1892 г. в Батак са снимали двама пловдивски фотографи на име Кавра и Кера, и двамата от гръцки произход, като Кавра явно е действал по собствена инициатива, докато Кера е бил ангажиран от Антони Пиотровски. Отново прави впечатление съвпадението, и то не само в тематичния интерес, както и в местожителството и в етническия произход на фотографите, но и в звученето на двете имена. През разглеждания тук период, обаче, в Пловдив не е живял фотограф на име Кера и това несъответствие ни

1 Дойнов, като бел. 6, фиг. 222: „Батачани, оцелели след въстанието, фотографирани в полуопожареното училище в Батак“.

навежда на мисълта, че и този път спомените на художника са неточни и че всъщност и в двата случая става въпрос за една и съща личност, а именно за най-известния по това време пловдивски фотограф – Димитър Кавра.¹ Но ако фотографът е снимал в Батак два пъти в интервал от десетина години и снимките му от 1876 или 1878 г. са запазени и до днес, то къде тогава се намират онези, които е направил по-късно под ръководството на Антони Пиотровски? В архивите на художника в Краков и във Варшава за съжаление до този момент не са открити описанията от Пиотровски снимки. Затова се налага да ограничим изследването си до материалите, с които разполагаме, и да разгледаме по-подробно например снимката на оцелелите след клането батачани: В начина, по който са изобразени хората, не се забелязва никаква особена подредба. Доколкото позволява качеството ѝ, в предния ѝ план можем да различим множество деца в най-различни пози, а зад тях – мъже на различна възраст, както и няколко забрадени жени. В лявата част на снимката се виждат още няколко забрадени женски фигури, които седят, а пред тях едно момченце е легнало по корем. Едно възможно обяснение за тази твърде неподредена за групова снимка подредба е, че хората са заснети в момента, когато заемат местата, посочени им от фотографа Кавра. Но точно тази неподредена подредба ни дава представа за терена, на който са стъпили хората. Ако се вгледаме в силуета на групата, ще видим, че тя явно е разположена в местност с наклон отляво надясно, чиято най-ниска част е всъщност речен бряг. Виждаме само малка част от реката, тъй като тя е скрита зад фигурите, но нейното мислено продължение в перспектива би разделило снимката по диагонал. Освен това на възвишението на отсрещния бряг се забелязват няколко дървени колиби.

Ако сравним снимката с картината на Антони Пиотровски, няма как да не забележим поразяващата прилика помежду им. И двете имат идентична композиционна структура. Основното действие и в двата случая се разиграва на левия бряг на река, като силуетите на човешките групи и в двете изображения показват наклон на терена от ляво на

1 Изкуствоведът Димитър Г. Димитров, който е и преводач на *Автобиографията* и поради това е работил с ръкописа в оригинал, отбелязва, че името на фотографа е написано неясно и поради това той не е могъл да проучи, дали става въпрос за фотографа Димитър Кавра, който е „направил известните снимки в Батак“: Димитър Г. Димитров: „Баташкото клане“ от Антони Пиотровски в светлината на автобиографията на художника, в: Изкуство 1976, бр. 7, с. 30-31, бел. 1.

дясно по посока на реката. Дървените колиби на десния бряг – на снимката все още непокътнати – на картината вече горят. Могат да бъдат посочени и други съответствия, като двете забрадени жени на преден план вляво, подпрели глави на ръцете си – на снимката те са селянки без определени белези на идентичност, докато на платното си Антони Пиотровски ги е превърнал в жени с мохамеданско вероизповедание. И за да не звучи тезата като спекулация, бих искала да обърна внимание на един важен детайл. В дясната част на снимката две фигури правят особено впечатление. Лявата фигура е мъж, който е подпрял ръка върху десния си крак и в нея държи продълговат предмет с формата на брадва, опрян на нещо като дръвник. Ръкавите му са запретнати, а на главата си носи чалма. Пред него е коленичило едно момче, а други негови връстници сякаш чакат реда си. В дясната фигура също ясно различаваме мъж с чалма и брадва. Но защо откриваме мъже с чалми и брадви, както и дръвник сред оцелелите батачани през 1876 или 1878 г.?

От горното описание става ясно, че снимката е плод на онази инсценировка на клането пред училището, която Антони Пиотровски е описал в автобиографията си. Това означава, че снимката не е правена през 1878 г., а – както пише Антони Пиотровски – много по-късно, т. е. няколко месеца преди изложението в Пловдив. Следователно сред заснетите хора би могло да има малцина оцелели от клането батачани, тъй като поне една трета от лицата на снимката дори не са били родени през 1876 г. По същата логика и анонимната снимка на башибозуците най-вероятно не показва кръвожадни убийци, а сниманите от Кавра помаци, които, както научаваме от спомените на Антони Пиотровски, той извикал в Батак при подготовката на картината. Ако съпоставим и тази снимка с картината, ще установим, че клекналият в средата снажен млад помак, който държи дълъг меч, е огледален прототип на клекналия в центъра на картинната композиция башибозук, в чиято лява ръка Антони Пиотровски вместо меча е изобразил цигара (фиг. 5 и фиг. 6).

В заключение можем със сигурност да твърдим, че образи на Батак от 1876 г. или 1878 г. не съществуват. Как така обаче тъкмо инсценирани фотографии, които всъщност са късни художествени произведения, се представят като автентични образни свидетелства за злочестата съдба на Батак в официалната музейна експозиция, както и в сериозни научни трудове?

В своята лекция за същността на нацията френският историк Ернест Ренан твърди, че забравата, или по-точно историческата заблуда, играе важна роля при конструирането на всяка нация.¹ Същността на една нация според Ренан се състои в това, че всички нейни членове имат много общо, но и че са забравили много неща. В заключение ще се опитам да припомня, как е поставено началото на колективната памет за Батак и да подреда отделните части на пъзела от писмени и образни творби в една цялостна картина. По този въпрос също намираме интересни данни в автобиографията на Антони Пиотровски. Там художникът споменава, че при своето отпътуване от България през 1886 г. се е запознал с известен български политик, на име Захари Стоянов.² По време на тридневното си съвместно пътуване двамата мъже са имали достатъчно време да обменят мисли.³ Така например Захари Стоянов е впечатлил чужденеца със своя национален епос за българската съпротива. От своя страна, Антони Пиотровски най-вероятно е проявил учудване, узнавайки за масова съпротива на българите през 1876 г., тъй като свидетелства за това не е намерил във всеизвестните репортажи на МакГахан. В тях Пиотровски е можел да прочете например следното: „Вместо диваци, както ние мислехме, тези българи всъщност са един [...] цивилизован, мирен народец и що се отнася до въстанието, то действително в 3-4 села е имало слаб опит за такова, но не и в Батак, и по нищо не личи тук да е убит даже и един турчин. Също и турските служби не твърдят подобно нещо, нито пък, че жителите му са оказвали каквато и да било съпротива.“⁴

1 Qu'est-ce qu'une nation?, в: Oeuvres complètes, Paris 1947-1961, т. 1, с. 892.

2 В статията си: Кой (по)каза истината за Батак, в: Култура, бр. 17, 3 май 2006 г., с. 10-11, писах, че срещата на Антони Пиотровски със Захари Стоянов се е състояла през пролетта на 1889 г., позовавайки се на разговор с Димитър Г. Димитров през декември 2005 г. През септември 2006 г. се запознах с целия превод на *Автобиографията*: Димитров, като бел. 15. От нея става ясно, че срещата се е състояла не през пролетта на 1889 г., а по време на преврата срещу Александър Батенберг през август 1886 г.

3 Въпреки, че датите в *Автобиографията* рядко са достоверни, в този случай посочената от Антони Пиотровски дата на пътуването му от София през Букурещ за Краков на 9 и 10 август 1886 г. се потвърждава от биографията на Захари Стоянов, тъй като политикът е пътувал по същото време за Букурещ, от където е трябвало да съпроводи няколко дни по-късно отвлечения български княз Александър Батенберг при завръщането му в България (на 17 август 1886 г.). Антони Пиотровски е прекарал три дни със Захари Стоянов: Димитров, като бел. 15, с. 58-59.

4 MacGahan, като бел. 4, с. 25. Под „3-4 села“ МакГахан има предвид Отлуккьой (Панагюрище), Аврет Алан (Копривщица), Брацигово и Перущица. Съдбата на тези селища МакГахан описва в другите си репортажи, където прави впечатление, че журналистът придава

В израз на своето учудване от твърдението на Захари Стоянов Антони Пиотровски е дал за пример описаните от МакГахан масови погроми и по-конкретно трагедията на Батак, придобила известност чрез неговото покъртително описание. Това, че Антони Пиотровски, един чужденец, с представата си за невинно изкланите селяни в Батак поставя под съмнение *Записките*, явно е подразнило Захари Стоянов, който, както е известно, не пропуска нито една възможност да се изказва злостно против чужденци и най-вече против МакГахан. Колко голямо е било негодуванието на Захари Стоянов можем да си представим, като си припомним, че в *Записките* авторът приписва на себе си главна роля като един от четиримата апостоли на свободата – сред които и Стефан Стамболов, – а на Петър Горанов – една от второстепенните роли като главен въстаник в Батак. По това време Петър Горанов е окръжен управител на Пазарджик и както Захари Стоянов народен представител в Народното събрание, а Стефан Стамболов е министър-председател.

Дискусията със Захари Стоянов явно особено е разпалила любопитството на Антони Пиотровски относно Батак и в този смисъл Захари Стоянов може действително да бъде смятан за непосредствения вдъхновител на картината. Преди да създаде картината си обаче, Пиотровски е искал сам да се увери в истинността на чутия разказ, като отиде лично в Батак и разговоря с жителите му. За целта той е ангажирал фотограф, който да документира историческата истина със средствата на фотографията като предполагаем гарант на обективността. В Батак Антони Пиотровски среща обикновено селско население, което е неграмотно в голямата си част и живее в традиционно-патриархални условия. И въпреки че тогава селяните все още не разполагат със заучена колективна памет, е учудващо, че явно никой от тях не си спомня за въстание. Единственото, което си спомнят батачани, е бягството на Петър Горанов заедно с цялото му семейство още преди обсадата на селото. Очевидецът Бойчо пише: „През нощта Горанов с пещерските първенци сполучили да излязат изпомежду неприятелските позиции и проводили Джуркова да извести на останалите да излязат от същия път. С Джуркова се решили да излязат само няколко жени, между които и семейството на

на всяко едно селище и символично значение. Докато Батак е символ на мюсюлманската кръвожадност, т. е. на „турското“ варварство, Панагюрище символизира българската „цивилизованост“, Перушица – „същинското“ българско въстание, а Копривщица – българското богатство.

Горанова.“ Нека си припомним, че зад името Бойчо се крие не някой друг, а 19-годишният по онова време Ангел Горанов, син на Петър Горанов, факт, който не само обяснява необходимостта от псевдоним, но и поражда сериозни съмнения в достоверността на разказа на очевидеца, на който пък, от своя страна, се основават преразказите за Батак и на Захари Стоянов, и на всички по-късни научни изследвания.

Разказите на батачани затвърдяват мнението на Антони Пиотровски за случилото се в Батак, недвусмислено изразено не само в *Автобиографията* му, но и в постановките за снимките и в последвалата ги картина. При това историческата роля на снимките е особено важна. С тях художникът е определил формата на местната колективна памет. Особено значение има направената от Димитър Кавра снимка на църквата с човешките кости (фиг. 3), като не бива да забравяме, че и тази снимка не е автентичен документ, а продукт на режисьорското майсторство на Антони Пиотровски. За това говори не само естетическата структура на композицията, в която персонажите са подредени в класическа триъгълна композиция, но преди всичко осеяният с кости под.¹ Тъй като снимката е правена в периода 1886-1888 г. (а не през 1892 г., както ни уверява Пиотровски, обърквайки за пореден път датите),² трябва да се запитаме, защо иначе религиозните жители на Батак са оставили в продължение на десетина години тленните останки на своите роднини, съ-

- 1 Идеен кръстник и на тази снимка е МакГахан, който описва видяното в църквата по следния начин: „Това, което видяхме [в църквата] беше ужасяващо и ни позволи да хвърлим само един бърз поглед. Един голям куп човешки тела лежаха, разлагайки се навред.“ MacGahan, като бел. 4, с. 29.
- 2 Дадената от Пиотровски датировка на снимките е съмнителна най-малко по технически причини. На снимката с инсценировката на клането ясно се виждат разлистени дървета, които предвид климатичните условия в Батак и най-вече характерната за района продължителна зима, могат да достигнат това развитие най-рано през май. Това означава, че в рамките само на три месеца Антони Пиотровски е успял да посети Батак, да се върне в Краков, където е трябвало не само да проектира, но и да нарисува платно с размери от 5 кв. м. с маслени бои, които изискват продължителен период на съхнене на всеки отделен слой боя, и освен това самата картина да замине за Пловдив. Още по-показателен е фактът, че в Автобиографията Пиотровски твърди, че е нарисувал картината през 1895 г., въпреки че тя носи сигнатура от 1892 г. Освен това липсват всякакви сведения за посещения на Пиотровски в България в периода 1889-1892 г. Последното посещение на Пиотровски в България преди създаването на картината „Баташкото клане“ е през 1888 г. по случай откриването на изложбата със серията картини за Сръбско-българската война в Народното събрание. Поради всички изброени причини снимките следва да се датират между 1886 г. и 1888 г.

седи и познати непогребани и разпилени в такова безредие. Мисля, че причината за това не е в липсата на пиетет у батачани, а във въображението на самия Антони Пиотровски, който за инсценировката е използвал автентичен материал от костницата на църквата.¹ Това допускане намира потвърждение в една илюстрация, публикувана една година след клането в английския илюстриран вестник *The Graphic*, където е показана вътрешността на баташката църква по време на молебен за загиналите в нея батачани (фиг. 7). Текстът под илюстрацията обяснява, че изобразените на нея селяни поставят запалени свещи на онези места, където година по-рано са намерили мъртвите тела на своите близки. Никъде на пода обаче не се виждат трупове, човешки кости или черепи.

Чрез инсценировката с тленните останки Пиотровски не само е (ре) активирал спомена на батачани, фокусирайки го върху клането, а му е придал и съвсем конкретен израз. Вместо да продължат да потискат болезнената травма от насилствената смърт на около две хиляди свои съселаяни, батачани възпоменаваха оттук нататък жертвите на клането чрез показното излагане на предполагаемите им тленни останки.² Какво впечатление са направили на батачани извадените на бял свят в

- 1 Художественият подход на Антони Пиотровски не е изолиран случай в ранната история на фотографията. В своето есе Сюзан Зонтаг привежда два примера за инсценирана военна фотография от средата на XIX в. и описва и сходния случай с една снимка от 1858 г. на известния фотограф Феличе Бийто със заглавието „Останки на въстаници“, която фотографът е инсценирал с помощта на стари човешки черепи в двора на двореца Сикандарбаг. Вж. Susan Sontag: *Regarding the pain of Others*, New York 2003, с. 65 сл. Паралелът с изследваната от нас снимка на Димитър Кавра е още по-впечатляващ, тъй като Бийто е работил с местни жители, които са му позирали сред разпръснатите в двора на двореца човешки останки.
- 2 Моите изследвания за числото на жертвите разчитат предимно на данни те на американския мисионер Джеймс Кларк, който пръв посещава Батак след клането още през юни 1876 г. Неговите непосредствени наблюдения за първи път са публикувани в: Dennis P. Hupchick: *James F. Clarke. The Pen and the Sword. Studies in Bulgarian History*, New York 1988, с. 428 сл. Българската историография, занимаваща се с Батак, досега не е обърнала внимание на този извор, тъй като той „разваля“ официалната версия за 9000 уби ти (според МакГахан). Жителите на Батак непосредствено преди клането са наброявали 3489 души, поради което представеното в историографията число на жертвите между 5000 и 9000 трябва да се разглежда като твърде завишено. Срв. Димитър Гаджанов: Турски източници за новата ни история, в: Сборник на БАН, кн. 3, 1914, 2, с. 37-38. Кларк е събирал данните си с помощта на сина на баташки свещеник, с когото са преброили общо 1900 жертви. Димитър Страшимиров публикува поименен списък на общо 1750 жертви по махали, позовавайки се на данните, събрани от анонимен баташки жител през 1904 г. Вж. Димитър Страшимиров: История на Априлското въстание, 3 т., Пловдив

църквата кости, показват мотивите на пощенските картички. Единствената разлика между тях и снимката на Антони Пиотровски и Димитър Кавра се състои в „простоватата“ им символика и прилежната подреденост на костите, които във фотографията са така „истински“ разхвърлени от художника. Тази художествена стратегия е допаднала особено на сем. Горанови, давайки им възможността в истинския смисъл на думата да вградят най-после и образа на майката в семейната версия за случилото се в Батак, разпространявана не само чрез хрониката на Ангел Горанов-Бойчо, но и чрез пощенските картички.

Посещението на Антони Пиотровски в Батак е предизвикало непосредствена реакция, засягайки една твърде болезнена тема в актуалния национално-политически дискурс. Впоследствие най-вече в националните политически и интелектуални кръгове тя получава по-недвусмислена формулировка в исторически очерци, хроники на очевидци, театрални постановки и т. н. на тема, която до този момент не се е вписвала в концепцията за героизма в националната памет. В рамките на така скицирания контекст става ясно защо изобщо в – *Записките* жадният за български героизъм Захари Стоянов описва „негероичното“ минало на Батак. Тази част от *Записките* е всъщност пряк отговор на фотографии-те и на художествената стратегия Антони Пиотровски, на които Захари Стоянов противопоставя своя литературен образ на храброто и самоотвержено баташко население. Нарездайки Батак до Панагюрище, Копривщица, Перушица и Брацигово, т. е. онези „3-4 села“, в които според МакГахан е имало слаб опит за съпротива срещу официалната власт, Захари Стоянов не само разширява територията на героичната национална топография в подкрепа на версията (си) за всенародно българско въстание, но и легитимира за пореден път правото си на политически пост. Причините за написването на *Въстанието и клането в Батак* от Бойчо не са много различни. Можем да си представим колко неудобно е било посещението на Антони Пиотровски в Батак за окръжния управител на Пазарджик, щом синът му се е обявил за очевидец и е превърнал бащата от беглец в герой.

С други думи, посещението на Антони Пиотровски в Батак поражда една надпревара за „властта“ над интерпретацията на баташката история и над колективната представа за нея. По отношение на колектив-

1907, т. 3, с. 419-443. Самият извор е публикуван от Николай Жечев: Икономическото състояние на Батак в навечерието на Априлското въстание, в: Векове 1975, бр. 1, с. 82-89.

ната памет надпреварата, както е известно, печелят Захари Стоянов и неговите привърженици. Когато Антони Пиотровски пише своите спомени през 1911 г., Захари Стоянов отдавна вече е приет в пантеона на националните герои на България, а неговите *Записки* се смятат за автентична хроника на едно масово въстание, факт, който явно и Антони Пиотровски вече не поставя под съмнение. МакГахан, както знаем, показателно е реабилитиран едва стотина години по-късно, когато на площада в Батак му е издигнат скромнен паметник.

Но нека се върнем на въпроса защо Антони Пиотровски се позовава на Захари Стоянов, а не на МакГахан? Можем да го формулираме и другояче: Защо да се самопозиционираш редом с един пораженец, след като може да се увековечиш до един победител? За съжаление обаче споменаването в мемоарите на Антони Пиотровски на „победителя“ Захари Стоянов вместо на „победения“ МакГахан не е помогнало за популяризирането на картината „Баташкото клане“, която през 1913 г. е отстранена от експозиция, засягаща в този момент друга болезнена тема в националния дискурс – проблема с етническата принадлежност на помашкото малцинство.

Днес в малкото абсидно пространство на църквата в Батак освен споменатата снимка на Антони Пиотровски има и сѐмпъл саркофаг. Капакът на саркофага е отворен и позволява на посетителя да надникне вътре и в облицования с огледала ковчег да види мултиплицирания образ на множество черепи и кости. Все пак художникът е извоювал една малка победа в двубоя за властта над колективната памет – поне що се отнася до нейното проявление в църквата на Батак. Намиращата се до саркофага снимка на тленните останки на жертвите на клането е (все още) безмълвен свидетел на тази победа.

Фиг. 1: Антони Пиотровски: *Баташкото клане*, 1892 г., маслени бои на платно, 183 x 283 см. Национална галерия за чуждестранно изкуство, София.

Фиг. 2: Антони Пиотровски, Димитър Кавра: *Инсценировка на клането в Батак пред училището*, 1886/1888 г., фотография (преди Димитър Кавра: *Оцелели след клането батачани 1878*).

Фиг. 3: Антони Пиотровски, Димитър Кавра: *Инсценировка на тленни останки в църквата „Св. Неделя“ в Батак, 1886-1888 г., фотография (преди Димитър Кавра: Историческата църква след клането в Батак, недатирана).*

Фиг. 4: Антони Пиотровски, Димитър Кавра: *Помаци от околните села на Батак, инсценирани като башибозуци, 1886-1888 г., фотография (преди анонимна: Башибозуци от Доспатско, недатирана). Исторически музей Батак. Снимка: Мартина Балева 2005.*

Фиг. 5: Антони Пиотровски:
Баташкото клане, детайл.

Фиг. 6: Антони Пиотровски,
Димитър Кавра:
Помаци от околните села на Батак,
детайл.

Фиг. 7: „Молебен за жертвите на българските кланета в църквата в Батак“, в: *The Graphic*, 24 февруари 1877 г., № 378, с. 176.

МАРТИНА БАЛЕВА

Мартина Балева е магистър по история на изкуството, история на Източна и Югоизточна Европа и класическа археология. От 2005 работи по докторат на тема „Изкуство и национализъм на Балканите. Случаят България“.

Коментари (67)

- 28-04-2009|**На-разположение-при-поискване** - За цикличното публикуване и към Авторката

Към Списанието: Този текст вече е пре-публикуван. Каква е целта да бъде отново пуснат тук?

Към Авторката: Мартина, истинският проблем е, че вашите учители са пропуснали урока за «Културна Чувствителност».

Можете да наваксате и с кореспондентски курсове главно в Американски университети, но можете да слушате такива курсове дори и тук, в България. Надявам се да е остаряла информацията, която имах от Роза Димова, че сте врътнала гръб обидена и (това е мой анализ) – Не Дай Боже! търсите нови пространства за изследване. Грешка е! Направете следващата крачка в личното си развитие, не се оставяйте там, където бяхте преди 3 години.

- 28-04-2009|**Златко**

Бихте ли ми посочили мястото, където сте намерили текста. Защото според мен в мрежата го няма никъде. И още: ако имате да кажете нещо по текста, добре сте дошъл. Инак забележките към авторката (която не чете «Прегледа», доколкото ми е известно), можете да запазите за личната си поща. Конкретно: какво **точно** в този текст ви притеснява? Бихте ли ми посочили някакъв определен обект на критика, нещо, с което да не сте съгласен/съгласна, нещо, по което да можете да предложите различна гледна точка. Интернет е пълен с анонимни и претенциозни многознайковци, надявам се вие да не сте един/една от тях.

P.S. А инак целта е същата, както и при всички останали текстове на този сайт: четене.

- 28-04-2009|**На-разположение-при-поискване** - до: Златко

Наистина ли за пръв път четете този текст?

- 28-04-2009|**Майя Маркова** - публикацията на текста

Подобен, но не съвсем идентичен текст съм виждала на сайта на в. «Култура»: <http://www.kultura.bg/article.php?id=11756>

(линк намерих в коментар на Жилов към блога на Тихомир Димитров)

- 29-04-2009|**Простак**

«В недрата на Родопите» не е есе, а пътепис – ако не схващате разликата, Вазов не е философствал по въпроса, а просто е описал посещението си в Батак. «Въстанието и клането в Батак» пък е писан от видния възрожденски книгоиздател Д. В. Манчев възоснова на разказа на въпросния Бойчо, което все пак е доста различно. А пространният анализ на някои рекламни материали не си струва да се коментира, това е нивото на тригодишно дете, което иска да вземе автограф от Мики Маус. Сещам се за един портрет на Паисий от К. Денчев, да не се окаже, че и «История славянобългарска» е мит, създаден по-късно.

- 29-04-2009|**Златко**

Около Мартина Балева и „мита Батак“ на времето се развихриха много страсти, което доведе до това, че в края на краищата самият този случай се превърна в мит (мит = нещо пресилено, разкрасено и канонизирано до степен, която го прави по-различно от фактическото положение не нещата; митът не означава неистина, а иконизирана полуистина). Самият аз считам този случай за най-важния културен или социологически феномен от преходния период, тъй като той показва с небивала яснота до каква степен българската публика е не-готова да подлага на въпроси и изследвания собствените си религиозни вярвания (че в България историята е поела функциите на религията, надявам се, няма да оспорваме сега). В такъв смисъл „демитологизирането“ на случая Балева е не по-малко наложително от демитологизирането на Батак или нашите представи за собствената ни история изобщо. Именно на тази цел е подчинено представянето на текста тук. За пръв път в Интернет се появява целият текст, плюс придружаващия го снимков и картинен материал, който прави разбирането на твърденията на Балева значително по-лесно (ако човек изобщо е склонен да гледа на това с отворени очи, разбира се). Моята собствена надежда при това е, че най-после някой или друг човек ще прочете текста внимателно и без предразсъдъци, без непременно да се чувства заплут в лицето, както би искало да го накара да се чувства истеричното представяне на случая у нас. Дори и най-беглият прочит на текста показва, че в него няма нищо обидно или срамно за България, българите и тяхната история. Просто трагедията на селото е разкрасена и символизирана в един иконообразен стил, който сега, 130 години по-късно, вече не е стила на Европа. Никак не е случаен факта, че пускам този текст

заедно с един друг, представящ митологизационните процеси в следвоенна Европа и процеса на демитологизация, който ги следва („Митовете и истините на Втората световна война“). Който има очи да гледа, който има глава, да учи. Пътят е пред очите ни, широк и достатъчно ясен, не е необходимо да се запъваме още в началото му като пословичното магаре на мост. Това е собственото ми разбиране за нещата, това е и мотивацията, която ме движи при представянето им.

Надявам се с това да съм отговорил на някои въпроси и премахнал някои недоразумения.

- 29-04-2009|**М. Тотев**

Този текст е недоразумение. Недоразумение е да се мисли, че българският читател чете с предразсъдъци собствената си история и че текстове на изкуствоведи (ако са такива) могат да преосмислят материята на историци. Обидното и срамното в този текст е че е некомпетентен. Нищо от историческата му част не е вярно. Текстът е откровено поръчков. Доказателства:

Младият историк Александър Долев след публикуването му в Култура пише обстойна и напълно толерантна статия в отговор и я предлага на хората от Култура. Не последва никакъв отговор и при писмено запитване за мнението на редакцията. Тогава той се опитва да публикува статията в издания, които са спонсорирани от чужди фондации. Резултат – същият. Накрая статията е публикувана изцяло заедно с историята по премълчаването ѝ в сайта «книги нюз» с името на автора си. Мисля, че ще бъде коректно щом се води дискусия да се зачетат различните мнения. Нали това е изданието «Либерален преглед». Чак тогава можем да кажем «който има очи да гледа, който има глава – да учи». Не приемам да бъда учен от хора, които «като магаре на мост» се запъват само на едното мнение.

- 29-04-2009|**Гост**

Относно № 7. NB Поправка. Въпросната статия може да се намери по-лесно в уебсайта на Александър Долев историк. Публикувана е в портал Европа на 03.06.2007.

- 29-04-2009 | **Златко**

Благодаря ви, М. Тотев. Една от ползите от такива дискусии е, че човек винаги научава по нещо ново. Самият аз чувам името на господин Долев за пръв път и ми беше много интересно да проследя из мрежата неговите текстове. Действително, тук става дума за критика на **съдържанието** на текста на Балева, което вече е безкрайно много повече от, да речем, 90% от болшинството коментари, с които съм се сблъсквал дотук.

Та така. Самият аз се чувствам обогатен. Радвам се, че успях да открия тези текстове, за мен те са изключително важни като възможност да си изградя по-ясна представа за това, което у нас минава за толерантност и обективност. Впрочем, нека започнем по ред:

Първо: адреса на един от неговите текстове, за да не бъдем голословни (<http://www.sarakt.org/holokost2.html>). Няма да го публикувам тук, най-вече по естетически причини. Не публикувам текстове, които накърняват усещането ми за красота и издържаност на езика (най-малкото). Не виждам и защо този сайт трябва да се превръща в нещо като български Хайд парк. Живеем в свободен свят и всеки може да намери място за публикуване на мнението си. Можем и да противопоставим мненията си тук във форума. С това, според мен, вече достатъчно спазваме правилата на цивилизованото противопоставяне. Що се отнася до списанието, то следва една напълно определена културна и политическа линия. Ако за вас понятието „либерализъм“ означава „всеки на трибуната“, то аз най-учтиво ще ви помоля да се върнете обратно в училище.

Но нека се върнем към господин Долев и неговите текстове.

Първо: езика. Започвам с отделни извадки: „глупава теза“, „ниска топка“, „двете хиляди евро няма да ти избягат“ и т.н.

Второ: доказателствените похвати. Едно от най-интересните твърдения в статията на Балева е, че снимката пред училището в Батак датира от значително по-ново време, отколкото се е смятало в продължение на много дълго време в българската историография (1878 г.) Следва анализ, който води до извода, че снимката не може да бъде автентична (цитирам): *„И за да не звучи тезата като спекулация, бих искала да обърна внимание на един важен детайл. В дясната част на снимката две фигури правят особено впечатление. Лявата фигура е мъж, който е подпрял ръка върху десния си крак и в нея държи продълговат предмет с формата на брадва [във версията в „Култура“, цитирана от г. Долев, тук е написано „ятаган или меч“, З. Е.], опрян на нещо като дръвник. Ръкавите му са запрятнати, а на главата си носи чалма.*

Пред него е коленичило едно момче, а други негови връстници сякаш чакат реда си. В дясната фигура също ясно различаваме мъж с чалма и брадва. Но защо откриваме мъже с чалми и брадви, както и дръвник сред оцелелите батачани през 1876 или 1878 г.?”

А сега контрааргументите на Долев: „Тук вече бедният историк се хваща за главата. Първо, при внимателно вглеждане в снимката се вижда, че въпросният „вероятно“ мъж държи брадва, а не ятаган или меч. Всеки специалист по оръжията ще ѝ обясни, че върху дръвник главите на „гяурите“ се режат с брадва. С ятаган просто не може. Но хайде, дамата не е била в казарма и не разбира от оръжия. Тогава поне като „изкуствоведка“ трябваше да разгледа внимателно снимката. Ако не като „изкуствоведка“, поне като „археоложка“, трябваше да отличи брадва от ятаган... А вече като „историчка“ тя се опитва да премести датировката на снимките от 1878 в 1889 г. за да защити тезата си.

И така, защото Балева е видяла ятаган вместо брадва, аргументите ѝ вече са опровергани. Нито дума по повод напълно логичния въпрос какво търси сред „оцелелите след клането българи“ човек с чалма, дръвник и брадва. Да живее аргументацията по български! Или може би „а ла турка“ (с молба за извинение към турците, разбира се). Логика, господин Тотев? Аз не успях да я откроя, бихте ли ми помогнали, ако обичате?

Става ли сега малко по-ясно, господин Тотев, защо тук става дума за две напълно несравними нива на научна и, ако щете, чисто човешка, аргументация? И защо едното от тях не може да се появи в „Либерален преглед“, без да бъдат нарушени стандартите, които това издание поставя още от самото си начало? За повече приказки тук няма място както в буквален, така и в преносен смисъл. Всеки от нас, разбира се, е напълно свободен да подбира аргументи и стандарти в съответствие със собственото си ниво – но моля ви, не се опитвайте да ме убеждавате, че между различните нива няма разлика.

- 29-04-2009|Гост - Съобщение на БАН – 25.04.2007 г

Относно проектът «Митът за Батак» на Института за Източна Европа на Берлинския свободен университет:

Фалшифицирането на историята не е европейска идея

<http://www.sarakt.org/baleva-BAN.html>

- 29-04-2009|**Гостенка**

Простете невежеството – що щат тези кости в костницата на църквата – не е имало погром, клане и пр., а оттам извадили стотици черепи и ги разпилели, за да инсценират някакво си там клане... Логиката издиша: да не би случайно да са «рекламен» материал и те, бутафория някаква, гипс, керамика... камъни...

На картината на поляка и нейния сюрреализъм може и да не повярвам, особено на сцената в долния ляв ъгъл, в която забулените мюсюлманки ровичкат хладнокръвно под бледата луна и пр. Този хорър на изобразителното изкуство отблъсква по разбираеми причини, но проблемът на статията не е дори картината, която привидно е център на изследването...

Проблемът е, че някак на заден план, уж между другото контекстът престава да е убедителен и престава да звучи достоверно. Поради простищата причина, че на този свят съществува нещо, което хората наричат родова памет – поради тази причина дайте да зарежем хорърите на чужденците и да погледнем собствената си история в лицето. Каквато е – наша си е...

- 29-04-2009|**Златко** - Re:

Гостенка писа:

Простете невежеството – що щат тези кости в костницата на църквата – не е имало погром, клане и пр., а оттам извадили стотици черепи и ги разпилели, за да инсценират някакво си там клане... Логиката издиша: да не би случайно да са «рекламен» материал и те, бутафория някаква, гипс, керамика... камъни...

На картината на поляка и нейния сюрреализъм може и да не повярвам, особено на сцената в долния ляв ъгъл, в която забулените мюсюлманки ровичкат хладнокръвно под бледата луна и пр. Този хорър на изобразителното изкуство отблъсква по разбираеми причини, но проблемът на статията не е дори картината, която привидно е център на изследването...

Проблемът е, че някак на заден план, уж между другото контекстът престава да е убедителен и престава да звучи достоверно. Поради простищата причина, че на този свят съществува нещо, което хората наричат родова памет – поради тази причина дайте да зарежем хорърите

на чужденците и да погледнем собствената си история в лицето. Каквато е – наша си е...

Цитирам по текста на Балева: «Особено значение има направената от Димитър Кавра снимка на църквата с човешките кости (фиг. 3), като не бива да забравяме, че и тази снимка не е автентичен документ, а продукт на режисьорското майсторство на Антони Пиотровски. За това говори не само естетическата структура на композицията, в която персонажите са подредени в класическа триъгълна композиция, но преди всичко осеяният с кости под. [23] Тъй като снимката е правена в периода 1886-1888 г. (а не през 1892 г., както ни уверява Пиотровски, обърквайки за пореден път датите), [24] трябва да се запитаме, защо иначе религиозните жители на Батак са оставили в продължение на десетина години тленните останки на своите роднини, съседи и познати непогребани и разпилени в такова безредие. Мисля, че причината за това не е в липсата на пиетет у батачани, а във въображението на самия Антони Пиотровски, който за инсценировката е използвал автентичен материал от костницата на църквата. Това допускане намира потвърждение в една илюстрация, публикувана една година след клането в английския илюстриран вестник *The Graphic*, където е показана вътрешността на баташката църква по време на молебен за загиналите в нея батачани (фиг. 7). Текстът под илюстрацията обяснява, че изобразените на нея селяни поставят запалени свещи на онези места, където година по-рано са намерили мъртвите тела на своите близки. Никъде на пода обаче не се виждат трупове, човешки кости или черепи.»

Какво точно в това обяснение ви звучи недостоверно? Бихте ли ми обяснили, не съм сигурен, че разбирам достатъчно ясно въпроса ви.

(Между другото, надявам се разбирате, че думата «костница», която употребявате, си е ваша интерпретация. Както става ясно от текста, на снимката се вижда не костницата, а най-нормалната вътрешност на църквата, в която редовно са се провеждали молебени. Накак неудобно е да провеждаш молебен, газейки по кости – в продължение на десет години. Не намирате ли?)

- 29-04-2009|Гост

Задавам един единствен прост въпрос към Златко и искам отговор с да или не: Имало ли е клане в Батак през 1876г?

- 29-04-2009|Златко

Задавам един-единствен въпрос към теб обратно, драги: а да си виждал НАКЪДЕ тук НЯКОЙ да е отричал клането? Аз, Балева, който и да е? Ще започнеш ли най-после да мислиш по въпроса или ще продължаваш да ме занимаваш с първосигнални реакции?

Да, клане е имало и НИКОЙ НИКОГА не е отричал това. Хайде сега опитай се и да прочетеш нещо от текста. И не ме занимавай повече с елементаризми, аз искам дискусия, а не надлайване.

- 29-04-2009|Вампир ага Барутинлията

Златко, гъжвата е носена и от християни, както и фесът първоначално е бил християнска шапка, по-късно използвана от османската администрация. В този смисъл етническите униформи наистина са мит. А това, че наличието на брадва доказва инсценировката не го разбрах, толкова е смислено, колкото и контрааргумента, че не е ятаган. Не виждам никакъв смисъл от подобни аматьорски дискусии, но съм сигурен, че на теб ти е интересно.

P. S. Аз също имам брадва вкъщи, но не си мисли, че си получил от умрял писмо.

- 29-04-2009|Златко

Разбира се, уважаеми, склонен съм да дискутирам този аргумент спокойно.

Нека да обобщим, за да сме сигурни, че няма да изпаднем в нова серия от недоразумения. Значи, според теб става дума за проста случайност: един от оцелелите селяни носи гъжва, пред него стои съвсем нормален дръвник и той държи в ръка съвсем нормална брадва. Част от ежедневието, нищо особено.

Това е една възможна версия, но малко вероятна, поне по мое мнение. Причините за това според мен са следните:

Първо: гъжва и чалма са две различни неща, струва ми се. Това, което аз виждам на снимката, ми изглежда като чалма, която, доколкото знам, един християнин не може да носи, тъй като това е обида към правоверните (поправете ме, ако греша). После, след преживяването на нещо толкова ужасяващо да се приеме като нормално присъствието на човек, носещ точно символиката на насилника? Какво ще кажеш за снимка на

евреи, оцелели след Аушвиц, един от които случайно носи превръзка с нещо, подобно на пречупен кръст?

Второ: дори ако приемем, че това е така, то как да обясним факта, че на една снимка, направена за да се представят оцелелите от клането, сред тях са поставени точно символите на онова травматично преживяване, от което те са се спасили? Небрежност? Бабаитлък? Черен хумор? Всички тоя обяснения са напълно възможни, но слабо вероятни, поне за човек, който се опитва да преценява ситуацията без предварителна идеологическа закваска. Пост-травматичният шок е нещо реално, при всички времена и народи. За мен звучи крайно невероятно, че хора, преживели такъв неимоверен ужас, ще се съгласят да бъдат поставени в ситуация, директно напомняща за него, без за това да има ясна и разбираема причина (каквато ми представя версията на Балева). Инак, разбира се, можем да се дърлим за всеки детайл, но дали с това ще направим някакъв комплимент на интелигентността си?

Трето: дори и двата предишни аргумента да са погрешни, то тогава що щат наклеяките пред дръвника хора (трима, вляво от него). Пак някаква версия на неразбираем тогавашен хумор? В такива ситуации американците обикновено казват Give me a break, дай ми малко почивка, грубо преведено. Е, тук вече аз се нуждая от малко почивка.

Разберете най-после, хора: никой не се опитва да ни открадне историята, никой не се опитва да ни представя като по-малко достойни за почит или уважение, отколкото сме. Тук става дума само и единствено за отмахване на ненужни пластове лъскава боя, които са нанасяни върху едно дълбоко трагично събитие в продължение на повече от столетие. И които го правят само да изглежда по-лъскаво, не по-истинско. Никой не отрича клането, никой не отрича трагедията. Отрича се единствено опита тя да бъде представена като нещо, което не е – чрез завишаване броя на жертвите, чрез измисляне на героични или още по-травматични истории там, където най-вероятно е имало единствено грозно, животинско клане на хора, превърнати от други хора в добичета. Не виждам нужда от доразкрасяване, наистина.

И – което ми се струва най-важно в случая – не изпитвам нужда от едно представяне на историята, което просто крещи за изравняване на неразплатени исторически сметки. Което се заплаща обратно с помаците заради извършеното от предците им престъпление, от 1912 г., та досега. Което кара всички ни да се чувстваме като част от една жертвена

история, оправдаваща много неща – например неспособността да въведем ред в собствената си къща (чували ли сте наскоро думчките «какво друго можеш да очакваш от един народ с робска история?»)

Стига толкова патос, надявам се поне един-двама да прочетат тия думи без предразсъдъци. Онова, от което имаме нужда, е нов, лишен от предразсъдъци поглед към собствената си история. Нов поглед към съседите, нов поглед към самите нас. Не постоянно надцакване в играта на това кой е бил най-големия юнак или най-голямата жертва (вижте в тази връзка текста «Тиранията на историята»). Не става дума за това да забравим, а да видим нещата с нов, по-трезв поглед. Стига толкова с «Пиянството на един народ», сега се опитваме да станем част от нещо, където пиянството не е на особена почит.

Разбирате ли за какво става дума, или пак да започвме да се надприказваме за това що е гъжва и що е чалма?

- 30-04-2009|**генген** - клане

Ами има някакви факти все пак за около 1700-1900(50% от около 3500 жители) убити хора в някакво забутано село без особени причини – това е история ѝе – оттука нататък за разни версии вече отговорността е на драскачите, тогавашни и сегашни . И ми хрумна идиоматичния израз «стана страшен батак».

всъщност автора на статията се е справил по американски, довел е много доводи ама някак си повечето звучат против приетата историческа действителност, кому е нужно това – определено въстанията са били със слаба организация и силна подкрепа от копачи и орачи май може да се докаже че се дължи на копривената чорба и миризливата селска ракия.

- 30-04-2009|**Гост** - Re: клане

генген писа:

Ами има някакви факти все пак за около 1700-1900(50% от около 3500 жители) убити хора в някакво забутано село без особени причини – това е история ѝе – оттука нататък за разни версии вече отговорността е на драскачите, тогавашни и сегашни . И ми хрумна идиоматичния израз «стана страшен батак».

всъщност автора на статията се е справил по американски, довел е много доводи ама някак си повечето звучат против приетата историче-

ска действителност, кому е нужно това – определено въстанията са били със слаба организация и силна подкрепа от копачи и орачи май може да се докаже че се дължи на копривената чорба и миризливата селска ракия.

Тук вече бих се съгласил с голяма част от казаното. Действително, исторически факти има и работата на историците е именно тая – да дават добросъвестни интерпретации на фактите, доколкото това е възможно. Сравнете обаче цифрата 1900 със стигащите до 9000 оценки, споменати в статията. Кому е нужно това? И защо трябва да се опитваме да разкрасяваме и преувеличаваме нещо, демонстрирайки пред света единствено невъзможност да говорим нормално и съдържано дори за трагедиите си.

Вижте, ако трябва да сведа тезата на Балева до едно-единствено изречение, то вероятно би било следното: **опитите за разкрасяване на трагедията я превръщат в кич**. Погледнете само тези пощенски картички. Не е ли това най-чист пример за отвратителен, злощастен кич? Тези жени, насядали пред грижливо подредените кости като на пазар, сякаш това са щайги със зеленчук, надписите от кости, които предизвикват в мен единствено смайване, за да използвам по-мека дума. Това ли е пиетет, това ли е почит към мъртвите, това ли е начина да не се забравя нещо, с което ще се възпитава нацията в продължение на столетия? Извинете ме, не искам да се увличам, но в тези изображения аз виждам единствено израз на безчувственост и нецивилизованост. Съжалявам, но трябва да го кажа. Инак бих бил нечестен към всички ни.

- 30-04-2009|**Ralitsa**

Absolyutno sam izvan tezi prerekaniya. Tchudya se daje, tche ochte sa vazmojni!

Zachto ne se sotavyat istoritsite da rabotyat na mira, a vseki se piche spatsialist. Dosadno e!

- 01-05-2009|**Златко**

Публикувам следното съобщение, което получих наскоро, с някакво странно, малко трудно за обяснение удоволствие. С две думи, то ми показва, че работата ми все пак не отива напразно.

До всички, които си мислят подобни неща, но по една или друга причина не ги изразяват открито: моля ви, не се стеснявайте и говорете онова, което мислите, в което вярвате. Не че ще се съглася с вас, но откритите опоненти са ми някак по-приятни от мълчаливото отхвърляне. Думите,

точно защото правят дупки, изглежда са по-ефективно средство за събаряне на стени, отколкото е спотаеният гняв.

И така, с благодарност за откровеността (и уважение към нечий убеждения, които не споделям), ето тук краткото писмо на господин Красимир Симеонов:

Господине,

след поредната Ви «заявка» за липсата у Вас на каквато и да е чест и капка родолюбие /чрез допускането на статията за Батак във Вашия сайт/, настоявам да ме изключите от списъка на лицата, желаещи да получават бюлетина Ви.

Срамувам се дори от факта, че сте сквернили пощата ми, макар и виртуално.

Предателството понякога има своите оправдания, но предателите винаги са мерзавци.

Красимир Симеонов

П. П. Между другото, всички, кито желаят да прекратят абонамента си, могат да го направят с няколко щраквания на мишката, използвайки линковете, които са поставени именно за тази цел в края на всеки бюлетин. Ако е само за това, то не е необходимо да се обръщате към мен.

- 01-05-2009|**Златко**

А ето тук и отговора ми (отново с уважение):

http://www.librev.com/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=0

(Предполагам, че хората по тия снимки също се чувстват по някакъв начин предадени – повечето от тях, във всеки случай).

- 02-05-2009|**Гост**

В България често се реагира почти с обида спрямо думата мит и изследването на по-новата културна митология. Аз самата имам опит, който не бих нарекла горчив, но който ме кара да помня определени човешки реакции и да ги отчитам като безспорно доказателство за това, че митът има твърде дълбоко битие в колективната психология у нас. От една страна напрежение поражда очакването, че да се изследва митологизацията на определен образ означава да се представи той като културно роден, т. е. като продукт на човешкия фактор, което означава, че културната среда поставя фактите, схванати като исторически несъмнени на някакъв

пиедестал. Парадоксът е в това, че историята също е културен продукт, тя също почива на достъпни за ума факти, също ражда текст, обработен от човешко съзнание, т. е. – няма как да не се задейства и т. нар. митическа природа на човешката психика, мистични дълбини, които можем да осъзнаваме или не, но те функционират. Забележителни изследвания твърдят, че науката, колкото и да проповядва различието си от мита, може да бъде разглеждана просто като друга митология. У нас твърде дълго време съмнението към дирижирани от властта митологизации създава това напрежение, защото съвсем естествено съзнанието се нуждае от други, сигурни опори в такава ситуация и се захваща за по-старите национални митове, на които приписва нужния му безспорен смисъл. Тази митология има функция на стабилизиращ фактор. Поради още по-неясния и напълно безсилен да създаде висока митология социален контекст днес този устойчив митически фонд от миналото става още по-потребен. Затова породи чак такава хистерия тази публикация, която всъщност е напълно безобидна – доколкото описва факти, които свидетелстват за митически тип обработка на събитието – нещо съвсем естествено.

От друга страна напрежението по въпросите на мита днес са преди всичко породени, според собствената ми опитност, от отчуждението на човека от самата природа на митическото, която всъщност – за да се припознае като своя, като органична част у нас, изисква друг тип мислене за човека, за себе си, друг тип опитност, все неща, твърде дълго и зловещо употребявани в близкото минало, но категорично отричани у човека.

Изследването на един процес на митологизиране може да протече и при по-малко агресия от страна на културната среда – слава богу, може и да не се стигне до агресия -аз имах този късмет. Но аз писах за Петя Дубарова – един образ, роден в друг исторически контекст, един от малкото несъмнено високи символи на културата от тоталитарния период, изживян като духовно и морално отрицание на тази култура. И пак ме питаха – защо митът, като че ли това непременно означава принизяване. Напротив – нищо не доказва по-категорично най-същностното във всеки човешки и културен жест -количеството любов, което можем да отдадем на един образ, състоянието любов, в което сме способни да изживеем историята, т. е. живия дух, задвижен от нещо в потока на времето. Мъченическите сюжети в нашата култура съвсем недвусмислено го доказват, защото и оплакваческата им стихия е катарзис на духа. Съвсем естествено е да бъдат сакрализирани.

Това, което според мен предизвика чак такава хистерия по повод на тази статия е свързано с факта, че авторката се чуждее от митическото като такова. Всички изследователи на мита предупреждават, че митическото е заразно, че е много трудно да се опазиш от него и да останеш в обективността на изследователя. Човек трябва сам да прецени колко и дали да се стреми да се опази от тази зараза. Защото кой ще ти прости, че ровиш из светини, ако не го направиш с достатъчно любов? !

- 05-05-2009|**Гост**

Напълно съгласен с предходното. тази и всички подобни дискусии са недоразумения, защото могат само да породят нови миеве.

поместването на тая статия е вече доказана грешка поради пълната некомпетентност на авторката.

Към Златко.

Фалът, който донесе тази статия не може да бъде оправдан с отмахане на «лакирана боя» защото никой никога, дори Вазов не е представял Батак като героизъм, а само като едно огромно мъченичество. Това е част от българския Холокост. Знаете какъв закон има приет във всички цивилизовани страни за Холокоста. С Иран ли ще ни приравнявате?

По тази причина организаторът на сайта дължи наистина извинение.

- 05-05-2009|**Златко**

Представянето на фалша на (множество) „доказани“ исторически документи не означава непременно някакво генерално отричане на страданието. Приказки от тоя род само ме убеждават, че коментирате, без да четете, уважаеми. Ние се нуждаем от реална, а не от измислена история. И от малко по-образована публика, разбира се. Нито едното, нито другото може да се постигне бързо, както свидетелстват не малко от коментарите по тоя сайт, между другото.

- 05-05-2009|**Гост**

Случайно попаднах на този текст отново и се зачетох в дискусията, защото и аз бях безкрайно изненадана от истеричните реакции преди няколко години. Въпреки филтъра тук, оставам с впечатление, че времето не е променило към добро рецепцията му.

Моята първа реакция на текста на Балева беше горе-долу: «Значи са ни лъгали в часовете по история и продължават да ни лъжат в църквата-музеи с фалшиви снимки от инсценировка на трагедията...»

Толкова по-учудваща за мен беше първосигналната реакция на «защитниците на мита» срещу необоримите факти, като на деца, на които им е разрушена илюзията за дядо Мраз например. Сега си давам сметка, че може би най-истеричните реакции са били точно на създателите на мита, уличени в манипулация на народното съзнание. И на сялопо вярващите в него.

«Царят е гол». Това е положението.

Qui bono? Кому са от полза митовете? Често се твърди, че статията на Балева била поръчана, служела на турско лоби и т. н. Който твърди това, трябва да признае, че и той самият или хората в който пее, също има собствени интереси...

Само догматици горят на кладбища всеки поставил под въпрос канона.

Търсещи историческата истина хора биха били благодарни за добитите чрез интердисциплинарни изследвания факти и сами биха коригирали досегашните си схващания за исторически събития, за произхода и автентичността на източниците и отговорното им представяне на бъдещото поколение.

Пожелавам го на младото поколение български историци, заедно с европейските им колеги ;)

• 06-05-2009|Гост - статията

Драги Златко и читатели,

не знам защо тжлкова нерви... по-скоро знам, всъщност. Всички тук са не просто интелигентни, те са интелигенти. Но митът е на първо място вяра. Затова той е не просто заразен, както казва една участничка, писала за П. Дубарова. Митът, бидейки вяра, не подлежи на проверка с рационални аргументи.

Като явно по-старият човек сред пишещите тук, искам да ви обърна внимание на един прост факт: няма нито една национална историография без митове. Нито една! Защото митът е един от компонентите на нацията. Така че стремежът митовете да се деконструират е опит да се търси дъжд без облаци. От там – и проблемите за г-ца Балева и неразбирането, с което се сблъсква тя.

Уважаеми Златко, сега вече наистина не разбирам Вие пък защо се нервирате по линията дали статията се публикува за първи път или не. Това не е толкова важно, за Бога. Аз лично съм си я свалила още преди време от сайта на «Култура», но наистина без илюстрациите. А последните дават наистина опора на прочита.

Обаче въпросът не е и в последното. За мене аргументацията на Балева е отлична, независимо от това дали на фотографията се вижда ятаган или брадва. Хората не искат да чуят аргументацията и, поради простата причина, че това, което тя анализира, се разминава с намерението, заложено в заглавието. Защото заглавието «Митът Батак» е подвеждащо (независимо че авторката сигурно не е целяла това). Това заглавие кара хората да считат, че изобщо се отрича самото баташко клане. Там е цялата работа. В този смисъл е прав онзи или онази от пишещите, които обърнаха внимание на «културната чувствителност».

Струва ми се, че точно това е сърцевината на цялата истерия. Митът е вяра, която се опира на емоцията. Емоцията не може да бъде преборена с логична аргументация.

В крайна сметка,

- 06-05-2009|Гост - продължение

... без да искам прекъснах и изпратих преждевременно коментара.

Исках да кажа, че в крайна сметка от цялата тази дискусия около картината на Пиотровски научих много детайли, които не знаех досега. Заедно с това, не мога да не си спомня едно преживяване. Преди четири или пет години посетих с група студенти музея в Батак. Бяхме наблизко и решихме до посетим и Батак. След визитата всички, като че ли се бяхме наговорили, дружно се оказахме зверски ограднели и излапахме първите възможни сандвичи, на петдесет метра от музея. Спогледахме се и си казахме, че сме почувствали необходимост да докажем на себе си, че сме живи...

Ето тая емоция не се оборва с научна аргументация, нито с просто с логика. Затова съчувстващите на г-ца Балева, а и тя самата

- 06-05-2009|Гост - отново

... трябва да се въоразат с търпение. А не да се сърдят.

С обич към всички мислещи,

М. Б-ка

- 11-05-2009|**Гост Ваня Николова** - целта на статията на М. Балева

Прочетох внимателно и неколкократно статията, после коментарите и изпаднах в недоумение. КАКВА Е ЦЕЛТА да се напише този материал? КАКВА Е ЦЕЛТА той да се публикува в Либерален преглед? Нали тук не се обсъждат изкуствоведски проблеми?

Съвсем уместните за едно изкуствоведческо изследване уточнения на достоверността на източниците на които се е опирал художникът Пиотровски при създаването на картината «Баташкото клане», придобиват двойствен смисъл, поставени в социологически контекст. И наистина се разбира като съмнение в достоверността на Баташкото клане. Достойнството на научното изследване е както в точната формулировка на целта, така и в целенасоченото изложение и яснота на израза.

За да остане Батак в колективната памет на българите не е от значение дали невинно убитите са 1000, 2000 или 9000 души. Престъпление и нечовешка жестокост е и когато са убити по подобен начин 100 или дори 10 човека.

И фактът, че при липса на други фотографии и отсъствието на интерес за дълбоконаучни изследвания на достоверността на всяка фотография през първите десетилетия след Освобождението, са били използвани тези, които статията обявява за инсценировки, не променя никак моето лично отношение към Баташкото клане.

Замислям се и за друго. Има други изгорени български села с изклани жители (не само през 1876г)... Дали някой изкуствовед ще реши да търси документи и фотографии за тези трагедии?

- 11-05-2009|**Златко**

Не разбирам недоумените ви, Ваня, след като отношението ви към Батак и начина, по който са ви представяли и учили на българска история, не се променя по никакъв начин от подозрението, че тя може и да е била (нееднократно) разкрасявана. След като нищо не се променя, откъде тогава недоумението?

- 12-05-2009|**Гост В. Николова**

Прочетох репликата, след което още веднъж прочетох статията на М. Балева. Та в нея се опровергава само начинът по който се е популяризирал образът на Баташкото клане, но не се отрича неговата реалност. Не се опровергават свидетелствата на Макгахан. Цитирам: «Американският

журналист посещава няколко от десетките села, пострадали по време на събитията през пролетта на 1976г., между които и опустошеното село Батак.» А по-нататък четем основния извод от изследването: «В заключение можем със сигурност да твърдим, че образи на Батак (разбирано като фотографии! бел. моя) не съществуват»

От това, че е оборена само достоверността на тези две фотографии, но не и свидетелствата на посетилите Батак след клането (както Макгахан), не следва да се смята изцяло Баташкото клане като недостовърно, като не-реален мит в съзнанието на българина. Но статията индиректно насочва към съмнения в реалността на Баташкото клане въобще.

Вашата реплика ме насочва към мисълта, че и вие целенасочено търсите промяна. В каква насока? Да изтрием от националната памет Баташкото клане?

А тези селища, които са били горени и жителите им клани, но никой от по случайност оцелелите не се е бил запасил предвидливи с така редкия по това време апарат за фотографиране – и там нищо не е имало!

И всичко което се предава не само в колективната, а и в родовата памет вероятно също е било плод на фалшификации?

На нашите предци изглежда им е доставяло огромно удоволствие да си измислят истории в стил *hooog...*

- 12-05-2009|Златко

Да, забележките ви наистина са много интересни и смислени, самият аз изяснявам не малко неща за себе си в хода на именно такива разговори. Преди всичко: вие безспорно сте права, когато казвате, че търся целенасочена промяна. Ще се постарая да обясня и в каква именно посока, но преди да стигнем дотам, няколко забележки, които според мен ще подпомогнат по-доброто взаимно разбиране.

Нашата история, както и всяка друга, познава не малко хорър-истории. И те не са измислени, в това едва ли може да има съмнение. Както вече казаха повече от веднъж, нито Балева, нито който и да било от поддръжниците на нейните тези, не се е опитвал когато и да било да отрича реалността на Баташкото клане. Но нека споменем и някои други, по-нови хорър-истории, за да се опитаме да разберем по-добре за какво всъщност става дума. Например историята за децата от Ястребино. Митко Палаузов. Васил и Сава Кокарешкови. Овчарчето Калитко – междувременно герой единствено от вицове и афористични подмятания, указващи на-

ивността и глупостта на адресата ... Ако преди двадесет или тридесет години бях ви казал, че това са части от една митология, то вероятно също бихте изпитали не малко смущение и объркване. Днес това е толкова очевидно, че по темата едва ли си струва да се говори. Означава ли това, че ние отричаме историческата достоверност на тези случи и събития? Не, разбира се. Онова, което отричаме, е начинът, по който те са били използвани, целите, за които са били използвани. Отричаме не трагичната смърт на всички тези деца, а онова «Винаги готов!», с което бяха възпитавани поколения от деца по-късно, цялата тази **готовност**, целия абсурд на борческата енергия и възпитание, изкривили животите и съдбите на милиони хора както у нас, така и на много други места по света.

Нека сега се върнем при Батак. Коя е първата асоциация, която се появява в съзнанието ви, когато се спомене това име? Преклонение пред трагедията? Почит към жертвите? Тиха мисъл за страданията, през които са минали дедите ни? Всички тези неща са напълно наред и никой не отрича тяхната уместност и дори необходимост, защото онзи, който забравя почитта към загиналите, свършва като овца без история, това е ясно. Но покрай всички тия уместни и може би неизбежни чувства историята ни носи и много други оттеньци, натрупани в хода на времето, чието място и уместност в животите ни може би не са вече толкова безспорни, пред вид времето, в което живеем. Инстинктивната омраза към «черния поробител», митологическата картина за малкия, но жилав народ, обграден от всички страни от врагове, съпротивяващ се упорито срещу опитите да бъде изкоренен, настояващ за правото си на съществуване напук на всички натрапници и насилници, измъчващи и мачкащи го с огън, меч и слово ... Може би ще ме попитате «но какво общо има всичко това с Батак?», на което аз ще отговоря селдното: «Батак – поне в символичния образ, насаждан чрез образите на наредените като на пазар кости, на черно забрадените жени, от които би се уплашило всяко малко дете, на натръшканите като снопи, обезглавени и поругани тела на фона на пожарището – е една изключително важна съставна част от митологията **нанеотмъстеното поругаване**, на историческата жестокост и несправедливост, която просто плаче за възмездие.» На митологията, която прави от всеки турчин един «чужд», независимо от това колко време е изминало от времето на тези събития. Помислете само – ние живеем с тези хора заедно, в една не-поробена страна, вече повече от столетие, но броят на смесените бракове и създадените **заедно** деца все още е нищожен. Но защо? Гърбави

ли са турците, идиотки ли са туркините, грозни ли са, зли ли са тия хора, защо така упорито отказваме да се смесим с тях, въпреки че живеем заедно вече от толкова време? Отговорът е ясен, разбира се: защото всички ние живеем под бремето на историята, защото «са ни клали», казано по-простичко. И Батак свети пред очите ни като неугасим символ в подкрепа именно на това разбиране на историята и съдбата ни. Да, ние искаме да бъдем европейци! Да, ние искаме да се отърсим от миналото! Но не, ние не искаме да бъдем балканци, не искаме да имаме нищо общо с цялата тази бъркотия, на която светът гледа с такова презрение. И не познаваме съседите си, не познаваме тяхната история, култура, нрави, обичаи. Те са «прости», те са наследници на насилници. И Батак е едно от най-ярките доказателства за всичко това.

Ето това е митологията, която се опитват да отхвърлят Мартина Балева и хората, мислещи като нея. Не историческата достоверност на събитието, а начина, по който то е било използвано, типа възпитание, което е било насаждано чрез него, идеята за враговете, които са ни мъчили и продължават да ни мъчат, под формата на етнически партии или каквото и да било ... Омразата като начин на съществуване, Ваня. За това става дума, а не за оспорване достоверността на един или друг исторически факт.

Спирам дотук, защото, слава Богу, коментарната програма не позволява писането на безкрайно дълги текстове. Дали съм успял да представя идеята в достатъчна светлина не знам. Във всеки случай поне се опитах. Материал за размишление, надявам се, има. Ако не – остават ни споровете и обидите. Е, какво пък – царски пътища няма и в историята, както и в никоя друга наука, в никое друго познание. Опитване му е майката. Опитване – и упоритост. Слава Богу, с упоритост сме снабдени всички, при това в изобилие. Така че това е само едно начало, така поне ми се струва.

А инак за разговори и дискусии съм готов по всяко време, особено когато опонентите ми разговарят без ненужна истерия. Благодаря ви още веднъж.

- 13-05-2009|**Долев** - Мартина Балева и Батак
Здравейте г-н Енев.

Прав сте да не ме публикувате, сайтът си е Ваш и Вие решавате. Но не съм съгласен с аргументите Ви с които ме «оборвате». Цитирам Ви: «Първо: езика. Започвам с отделни извадки: „глупава теза“, „ниска топка“, „двете хиляди евро няма да ти избягат“ и т. н.» Така извадени от

контекста думите ми и на мен самия не ми харесват. Ето и пример за контекста в който са поставени: «Но тук нещастният историк е изправен пред проблем. Една невярна и глупава теза може да е изложена на пет страници. Опровергаването ѝ обаче винаги довежда до написването на двадесет страници. Ако трябва да се отговори изчерпателно, няма да стигнат и сто. Този проблем го видях практически още като студент на изпита по „История на Русия“ навремето. На мой колега се падна въпрос за управлението на руския император Александър III и той започна изложението си с думите „През 1900-та година кралят бил убит в Новоросийск.“ Професорът естествено изпадна в ярост и закрещя: „Колега, първо не е през 1900 г., а през 1894 г., второ не кралят, защото в Русия крале няма и не е имало никога, а императорът, трето не е убит, а си умира нормално и разбира се не в Новоросийск, а в двореца „Ливадия“ в Крим. И аз питам за управлението, а не за смъртта му!“ На една невярна и смешна теза изложена с осем думи, професорът трябваше да отговори кратко с петдесет и шест думи – седем пъти повече.»

Тоест има разлика. Ето и за «ниската топка» – изразът е на виден историк и аз го цитирам: «Та прави са историците като отказваха да отговарят на Балева, защото е „ниска топка“. Няма нужда по врабчета да стреляме с оръдия. Но аз смятам да отбия „ниската топка“, защото понякога и тя може да докара до гол, ако няма вратар.»

По-сериозен аргумент давате, за спорът брадва – ятаган. Благодарение на моята статия Балева си поправи тезата, затова има разлика от статията ѝ в «Култура» и публикацията при Вас. Да тук не съм я разкритикувал достатъчно научно, просто нямаше време и място, а можех да напиша още двадесет страници с критики. Казал съм го в края на моята статия: «Анализът може да продължава безкрай. Но нейната статия е само девет страници, а моят текст стана вече 14. А още не сме навлезли в същността на „дискурса“... А бих могъл да напиша и петдесетина или сто страници...»

Та дискурсът, г-н Енев, дискурсът.

С една дума, да не досаждам на аудиторията искам да кажа, че в критиката към мен за моите похвати спрямо Мартина Балева Вие използвате същите, които иначе отричате.

Както казват американските либерали: «Едно е да си антирасист, съвсем друго е да омъжиш дъщеря си за негър.»

А струва ми се, че не бихте ме публикували по»естетически съображения« както казвате, заради началото на статията ми:»Горе съм се представил като «дискурсионист» за да се подиграя на българската псевдоинтелигенция, която зад такива термини прикрива интелектуалната си безпомощност или научна недобросъвестност.»

Поздрави!

Александър Долев – дискурсионист-дискурсолог-дискурсовед

• 13-05-2009|**Златко**

По принцип вие сте добре дошъл, господин Долев, както и всеки друг (добронамерен) коментатор. Моля, чувствайте се напълно свободен да представяте и защитавате тезите си както намерите за добре. Не виждам нищо вредно в това и се радвам, че дискусията придобива млко по-определен характер. Моля, заповядайте.

• 13-05-2009|**Гост**

В статията има неверни твърдения във фактическо отношение.

1. Петър Горанов не е бил никога народен представител по времето на Ст. Стамболов. Той вече е в чужбина, когато той поема властта, предпочел руската протекция и парички, след като се заангажира на два пъти с преврати против държавния глава, конституцията и независимостта на страната.

2. Захари Стоянов не си «присвоява» ролята на водач на въстанието, за да се чувства засегнат или както и да е по друг подобен начин. Той е ВОДАЧ и има същото пълномощно, т. е. и права, каквито притежава един Бенковски. Друг е въпросът, че в името на литературните си и исторически цели, се представя като второстепенна фигура. Буди недоумение, твърдението, че подобна роля си присвоява и Ст. Стамболов. Та «Стойко Мъглата» е главен апостол според решенията на комитета в Гюргево и никой не си е позволявал да оспорва това.

3. Твърдението, че Захари Стоянов целял да потвърди правото си на политически пост чрез Баташката история е просто гавра си историята. Та той е най-видният човек в страната след успешното Съединение, мнозинството от народните представители вървят след него от лятото на 1886 в IV ОНС, а в V ОНС, той е избран на три места с близо 80% гласове. Дори Стамболов не смее да влиза в конфликт с него, познавайки много добре характера му и влиянието сред мнозинството.

4. Твърдението, че З. Стоянов «не пропуска нито една възможност да се изказва злостно против чужденци и най-вече против МакГахан» също е конструкция с неясна фактическа основа.

Не се наемам да говоря за изображения, митове и прочие изкуство-ведски изказвания, но нагласянето на фактите, за да мотивираш своите изводи е недопустимо.

4. Конфликт между поляка и Захари просто няма, той е само в в конструкцията на авторката. Просто през 1876 г. когато американските журналисти, първоначално снабдени с информация от руското посолство, разгласяват кланетата, целта им е да покажат начина на управление на Османската империя върху беззащитното население, докато Захари показва реалната, /разбира се, според него/ ситуация. Дори и да е прекалил в намеренията си, невярвам някой да твърди, че въстание и подготовка за него няма.

При скандала с Мартина Балева заех страната на нейното право да говори, пише и мисли всичко, което смята за вярно. Но тъй като става въпрос не само за магистър по история на изкуството, но и по история на региона, не е допустимо, да се използват неверни факти, оттам и конструкции, които да подкрепят определени тези.

А що се отнася до митовете, кланетата са не само мит или реалност, те са ЦЕЛ на въстанието, за да се предизвика международната общественост. Ако не вярвате на думите на Бенковски, защото са редадени от Захари Стоянов, то прочетете речта на Цанко Дюстабанов пред търновския съд, където простичко е заявено, че победата е на въстаналите, защото са знаели, че империята няма начин да не извърши някъде клане.

- 13-05-2009|**Гост**

Към № 35

Моля да бъде извинен, но поради техническа грешка не успях да редактирам текста и да го завърша докрай.

Не съм желал и да бъде анонимен.

доц. д-р Милко Палангурски, ВТУ «Св. Св. Кирил и Методий», ръководител катедра «Нова и най-нова българска история»

- 13-05-2009|**Златко**

Добре дошли, господин Палангурски,

искрено се радвам, че в дискусиата взеамт участие все по- и по-компетентни хора. Това според мен само обогатява взаимното разбиране. По повод историята и значението на нейните интерпретации не само за България, но и за целия балкански регион, тук бяха публикувани вече няколко статии, които също заслужават малко повече коментари от страна на професионалисти, струва ми се («Тиранията на историята», «Идеалният учебник по история»). Темата за Батак е прекалено болезнена и вече наситена с твърде много противоречивост, за да може да бъде коментирана истински безпристрастно. Но другите две статии не са толкова директно свързани с традиционно утвърждавани исторически ценности и може би в такъв смисъл по-лесни за възприемане. Във всеки случай идеята, че начинът на преподаване на историята до голяма степен предопределя бъдещето, е онова, което стои и зад трите текста. Бих се радвал, ако професионалистите се произнесат и по останлите два.

- 16-05-2009|ГЕА

Никога не съм помнила дати – единствената дата, която винаги съм помнела – 681 година, се оказа нещо от рода на «образно казано». Не съм внимавала много в написаното в учебниците по история, защото то се промени множество пъти и никога не ми е вършело работа за изпити.

Онова, което помня за Батак – екскурзията – бяхме малки – 3 или 4 клас. Църквичката. Черепчетата вътре в костницата. Какви фотографии – по онова време, когато историята е изгървала времето в ада. И дръвниците – черни, грапаво-полирани от засъхналата кръв. Това не се забравя – ужасът, че това се пази.

В друго време – български самолет над Одрин – някой се сеца, че може да пуска бомбите от въздуха. Няма дръвници, естествено.

В друго време – «Велик е нашият войник – без отдых би се ден и нощ» – с кого и колко е убил – няма дръвници, естествено.

Колко хора умират от катастрофи с бързите европейски коли по нашенските пътища – няма дръвници, естествено.

Потресаващото са дръвниците, почернели от засъхналата кръв – и мирисът на смърт, когато си бил някъде през 1968 на екскурзия до Батак за първи път. Това не влизаше в учебниците по история. Те се пишат върху подобни неща, защото свидетелските показания на детето, помирило старата кръв, заместват четенето с мита за националната ни идентичност.

Нали на това залагаме в прочита на историята. Другите истории около нас също имат своя Батак – своите гробници. Може би – и дръвниците.

Е, аз винаги съм се срамувала от онези моменти – когато българската история изведнъж колабира, излиза от всякаква логика и започва клане – гледала съм как баба ми слага главата на петела на дръвника – това ли е нещото, с което ще се идентифицирам като българка. Не е въпрос.

- 12-06-2009|**Гост**

Здравейте,

позволявам си да привлека вниманието ви към следната страница:
http://www.vi-books.com/vis/vis7/vis7.1/VS-1-2_07.pdf

Статията на стр. 70-та може би ще бъде интересна, като изходен пункт за нови разсъждения, както на четящите този форум, така и на г-жа Балева. Към същата са публикувани писма на Юджийн Скайлър – заместник-посланник в мисията на САЩ в Цариград по това време. Особена любопитно и относимо към настоящата дискусия е писмото поместено на стр. 81 от 10 август 1876г.

Изследванията на г-жа Балева за числото на жертвите разчитат предимно на данните на американския мисионер Джеймс Кларк, който пръв посещава Батак след клането още през юни 1876 г. Любопитно ми е дали е запозната с цитираните в посочената от мен статия писма и ако да – защо не ги е включила при разглеждането на тезата си.

За мен изключителен интерес представлява разработката от г-жа Балева на въпросът защо точно Батак, а не толкова защо е възникнал «мит». Всяка историческа трагедия се обвива в митове и е интересно тяхното многостранно разглеждане, за което се надявам да допринеса.

Поздрави

На Санчо Магарето

- 15-09-2009|**margarita**

Един въпрос около т. нар. Баташко клане, който ме вълнува от много време и който никой не засяга: Какво толкова са направили българите, за да си навлекат такава клане? Но не ми казвайте, че просто са си въстали. Какви зверства са извършили, за да предизвикат гнева на турците? А то иначе излиза, че башибозукът (селската милиция) станали една

майска сутрин и поради липса на по-добро занимание, решили да заколят няколко хиляди «мирни» въстаници. Ако сега в България турци вдигнат въстание, как ще реагираме? Само ще им се изплезим ли?

- 15-09-2009|**Златко**

Доколкото знам самият аз, просто са били по-богати от съседите-помаци, открай време. Завистта, уважаема Маргарита. Май че тя е най-простичкото обяснение. И зверският дух на времето, със сигурност, но това вече е тема за специалистите ...

- 15-09-2009|**margarita**

Я каква била причината за Баташкото клане-завистта! Значи лошите турци само от завист изклали «хиляди» добри българи! Несериозно, както всички «исторически» извори начело със Захари Стоянов Съчинителя

- 15-09-2009|**Златко**

Мило, клането в Батак е извършено не от турци, а от помаци. Това първо. Второ, на този сайт има не малко материали („Търси – и ще намериш“), които показват въз основа на исторически факти, че родопските помаци са плащали в продължение на много десетилетия за престъпленията на своите прадеди – че и досега, ако и споменът да се е изтрил, останала е само неприязънта (Рибново). Известно ли ти е например, че през 1912–13 г. в Родопите са изклани неколкократно повече помаци, отколкото батакчани по време на въстанието? Тия неща имат вековни корени и за тях у нас се знае прекалено малко, за съжаление.

Да си чувала някога името „Корница“?

- 15-09-2009|**Златко**

Моля за извинение дамите като „Е“, които винаги след подобни мои коментари се солидаризират с поредния „обект на снизходителност“, но респектът, *уважаеми*, не може да бъде предикат на пола, той е едно от нещата на тоя свят, които трябва да бъдат заслужени.

- 16-09-2009|**Майя** - ге:

Златко писа:

Респектът, уважаеми, не може да бъде предикат на пола, той е едно от нещата на тоя свят, които трябва да бъдат заслужени.

Подкрепям! И бих добавила, че не би следвало да бъде предикат и на расата, религията, народността или който и да е друг белег, по които хората се разделят на (често враждебни) групи.

(Пак зачекнахме политическата коректност.)

- 28-02-2011|**Елена** - източник от онова време

Който разбира английски да чете. От извора. И да си прави изводите сам:

<http://www.attackingthedevil.co.uk/related/macgahan.php>

- 28-02-2011|**Елена** - ето ви го отговора
margarita (213.91.190.xxx) 15-09-2009 08:44:55

Един въпрос около т. нар. Баташко клане, който ме вълнува от много време и който никой не засяга:Какво толкова са направили българите, за да си навлекат такова клане? Но не ми казвайте, че просто са си въстанали. Какви зверства са извършили, за да предизвикат гнева на турците? А то иначе излиза, че башибозукът(селската милиция)станали една майска сутрин и поради липса на по-добро занимание, решили да заколят няколко хиляди «мирни» въстаници. Ако сега в България турци вдигнат въстание, как ще реагираме? Само ще им се изплезим ли?

Ето ви го отговора, госпожо, ако случайно не сте го намерили за последните 2 години(<http://www.attackingthedevil.co.uk/related/macgahan.php>):

The Turkish authorities did not even pretend that there was any Turk killed here, or that the inhabitants offered any resistance whatever when Achmet-Agha, who commanded the massacre, came with the Basha-Bazouks and demanded the surrender of their arms. They at first refused, but offered to deliver them to the regular troops or to the Kaimakan at Tartar Bazardjik. This, however, Aschmet-Agha refused to allow, and insisted on their arms being delivered to him and his Bashi-Bazouks. After considerable hesitation and parleying this was done. It must not be supposed that these were arms that the inhabitants had specially prepared for an insurrection. They were simply the arms that everybody, Christians and Turks alike,

carried and wore openly as is the custom here. What followed the delivery of arms will best be understood by the continuation of the recital of what we saw yesterday. At the point where we descended into the principal street of the place the people who had gathered around us pointed to a heap of ashes by the roadside, among which could be distinguished a great number of calcined bones. Here a heap of dead bodies had been burned, and it would seem that the Turks had been making some futile and misdirected attempts at cremation.

- 28-02-2011|**Елена** - ако се удите колко души са живяли тогава ето ви едно предположение:

It may be well, before going further, to say something about Batak, so that the reader may form a better idea of what took place here. It was a place of nine hundred houses, and about eight or nine thousand inhabitants. As there are no Census statistics, nor, indeed, trustworthy statistics of any other kind in Turkey, it is impossible to tell exactly what the population of any place is or was. But the ordinary rule of calculating five persons to the house will not hold good in Bulgaria. The Bulgarians, like the Russian peasantry, adhere to the old patriarchal method, and fathers and married sons, with their children and children's children, live under the same roof until the grandfather dies. As each son in his turn gets married, a new room is added to the old building, until with the new generation there will often be twenty or thirty people living under the same roof, all paying obedience and respect to the head of the family. In estimating the population, therefore, by the number of houses, somewhere between eight and ten souls must be counted as the average. Edip Effendi, in his report, states that there were only about fourteen hundred inhabitants in the village, all told. A more impudent falsehood was never uttered, even by a Turk. Mr. Schuyler has obtained their tax-list for this year, and finds that there were 1,421 able-bodied men assessed to pay the military exemption tax. This number in any European country would indicate a population of about 15,000, but here it would not give more than from 8,000 to 10,000 souls till told, and this is the figure at which the population of the place is estimated by the inhabitants, as well as by the people of Pester.

I think people in England and Europe generally have a very imperfect idea of what these Bulgarians are. I have always heard them spoken of as mere

savages, who were in reality not much more civilized than the American Indians; and I confess that I myself was not far from entertaining the same opinion not very long ago. I was astonished, as I believe most of my readers will be, to learn that there is scarcely a Bulgarian village without its school; that those schools are, where they have not been burnt by the Turks, in a very flourishing condition; that they are supported by a voluntary tax levied by the Bulgarians on themselves, not only without being forced to do it by the Government, but in spite of all sorts of obstacles thrown in their way by the perversity of the Turkish authorities; that the instruction given in these schools is gratuitous, and that all profit alike by it, poor as well as rich; that there is scarcely a Bulgarian child that cannot read and write; and, finally, that the percentage of people who can read and write is as great in Bulgaria as in England and France. Do the people who speak of the Bulgarians as savages happen to be aware of these facts? Again I had thought that the burning of a Bulgarian village meant the burning of a few mud huts that were in reality of little value, and that could be easily rebuilt. I was very much astonished to find that the majority of these villages are in reality well-built towns, with solid stone houses, and that there are in all of them a comparatively large number of people who have attained to something like comfort, and that some of the villages might stand a not very unfavourable comparison with an English or French village. The truth is that these Bulgarians, instead of the savages we have taken them for, are in reality a hardworking, industrious, honest, civilized, and peaceful people. Now, as regards the insurrection, there was a weak attempt at an insurrection in three or four villages, but none whatever in Batak, and it does not appear that a single Turk was killed here.

- 28-02-2011|**Елена** - ужасии просто

On the other side of the way were the skeletons of two children lying side by side, partly covered with stones, and with frightful, sabre cuts in their little skulls. The number of children killed in these massacres is something enormous. They were often spitted on bayonets, and we have several stories from eye-witnesses who saw the little babes carried about the streets, both here and at Olluk-Kui, on the points of bayonets. The reason is simple. When a Mohammedan has killed a certain number of infidels he is sure of Paradise, no matter what his sins may be. Mahomet probably intended that only armed men should count, but the ordinary Mussulman takes the precept in its broader acceptation, and counts women and children as well. The advantage

of killing children is that it can be done without danger, and that a child counts for as much as an armed man. Here in Batak the Bashi-Bazouks, in order to swell the count, ripped open pregnant women, and killed the unborn infants. As we approached the middle of the town, bones, skeletons, and skulls became more numerous. There was not a house beneath the ruins of which we did not perceive human remains, and the street besides was strewn with them. Before many of the doorways women were walking up and down wailing their funeral chant. One of them caught me by the arm and led me inside of the walls, and there in one corner, half covered with stones and mortar, were the remains of another young girl, with her long hair flowing wildly about among the stones and dust. And the mother fairly shrieked with agony, and beat her head madly against the wall. I could only turn round and walk out sick at heart, leaving her alone with her skeleton. A few steps further on sat a woman on a doorstep, rocking herself to and fro, and uttering moans heartrending beyond anything I could have imagined. Her head was buried in her hands, while her fingers were unconsciously twisting and tearing her hair as she gazed into her lap, where lay three little skulls with the hair still clinging to them. How did the mother come to be saved, while the children were slaughtered? Who knows? Perhaps she was away from the village when the massacre occurred. Perhaps she had escaped with a babe in her arms, leaving these to be saved by the father; or perhaps, most fearful, most pitiful thing of all, she had been so terror-stricken that she had abandoned the three poor little ones to their fate and saved her own life by flight. If this be so, no wonder she is tearing her hair in that terribly unconscious way as she gazes at the three little heads lying in her lap.

- 28-02-2011|**Елена** - и накрая да се обърна към Златко

Уважаеми господине,

Аз вярвам на очевидци, особено чужденци. Много ме боли за мъката на предците ни. Детството съм си прекарала с «винаги готов», сега от доста години живея извън България - в Западна Европа. Нито тогава, нито сега, не съм искала или искам да отмъщявам на съвременните турци. Приятелят ми е германец, нима е виновен за зверствата на Хитлер, след като дори не е бил роден тогава!? И да ви кажа нещо за смесените бракове. Не са нито по-грозни, нито по-глупави турците и турчините живеещи в България. Нито мнозинството ги мрази и затова не прави семейство с тях! Повярвайте ми, дори в 21 век, различната религия на партньорите Е

проблем. Даже не религията- културата и т. н. р. Най-добрата ми приятелка се омъжи за мюсюлманин и прие исляма по своя воля и убеждение- колко българи шокира тя тогава! А за мен си е най-добрата приятелка след толкова години). Въпреки, че живеят в трета страна, имат много големи семейни проблеми (явно не поради различна религия), но поради различната култура- все пак България и Северна Африка са два различни свята, дори сега те да живеят в Западна Европа... Та, помислете върху тези факти от моето лично обръщение... Не мразя никого, нито пък съм в състояние да забравя какво беше като посетиш Батак като малка... толкова човешка мъка е трудно и не бива да бъде забравена- ето и Цървата реши да ги направи мъченици....

- 01-03-2011|**Елена** - и още нещо интересно по темата
<http://pro-anti.net/component/content/article/923.html>

- 01-03-2011|**Елена** - сериозна статия
http://anamnesis.info/fonts/versiq.1.3/journal/flash_journal/broi9-A.Vezenkov/A.Vezenkov.pdf

- 01-03-2011|**Златко** - Към Елена
Уважаема Елена,

както винаги досега, така и в този случай, разговорът започва с тежки недоразумения и необходимост от преодоляване на взаимни предразсъдъци. Доколкото разбирам от вашите коментари, вие се опитвате да докажете нещо, чиято истинност никой тук – нито пък самата Мартина Балева – някога е поставял под въпрос. Реалността на Баташкото клане е нещо, което никой от нас не оспорва. Оттук и липсата на необходимост да ни убеждавате в това. По същия начин ние не оспорваме и зверствата, извършвани от българската жандармерия (и партизани) по време на гражданската война в България от 1941-1945 г. Не оспорваме смъртта на Митко Палаузов, нито пък онази на шестте ястребинчета. Всичко, на което ние се противопоставяме, е начинът, по който тези исторически факти са били използвани по-късно, за целите на идеологии, които ние не споделяме и намираме дълбоко остарели, вредни, не-европейски (в случая с Батак става дума за национализма, а в случаите с децата, избити от жандармерията – за патриотичното комунистическо възпитание). Единствената разлика, която ние намираме между тези силно манипулативни идео-

логии, подтикващи хората към ярост, омраза и затваряне в един набор от готови истини, е в това, че комунизмът вече е изгубил притегателната си сила, докато национализмът все още си остава единствената твърда идеология на средните българи, мъже и жени, което пък прави България абсолютно неспособна да се превърне в модерна, гледаща открито към миналото и бъдещето, европейска страна (и нация).

Това е всичко, уважаема Елена. А на приятелите ви, които са били шокирани, защото някоя си българка можела да изповядва исляма (вероятно под някакво мото от рода на „не ни стига, че ни клаха, сега и мозъците ни искат да промият“), препоръчайте да четат „Либерален преглед“. Тук подобни предразсъдъци не се споделят.

- 01-03-2011|Златко - докато си говорим така...

Между другото, опитвали ли сте се, дори само за миг, да се замислите върху въпроса, който задава тук една жена!, Маргарита:

„Ако сега в България турци вдигнат въстание, как ще реагираме? Само ще им се изплезим ли?“

Имате ли някакво, макар и минимално усещане, за цялата дивашкост на този въпрос? Днес, в началото на 21 век, в една страна-членка на Европейския съюз – за много хора най-напредничавият международен съюз в историята на човечеството – една жена си задава въпрос, който може би е имал някакъв смисъл преди сто и петдесет години, но днес, извинете патоса ми, звучи така, сякаш идва някъде откъм дебрите на пакистанската провинция Паштун. „Какво да правим, ако турците вдигнат въстание?“ Не е ли това едно пост-фактум оправдание на танковете и войниците, които преди малко повече от двадесет години посещаваха редовно турските села в България, само защото на „ония“ им беше хрумнало, че могат и да имат някакви си там граждански права? И дали оправданието на всичко това не е – поне донякъде – в спомена именно за това клане, което – така ни учеха – ние никога не трябвало да забравяме (имайки пред вид „да не прощаваме“ – защото, ако човек е простил нещо, защо тогава трябва да го помни и припомня отново и отново с такава насърченост, защо отново и отново трябва да го възприема като основна съставна част на своята идентичност – това, че предците му са били клани от някого?)

А всъщност, уважаема Елена, мюсюлманите в България са си получавали „заслуженото“ – поне от българска гледна точка – открай време, и

без да са вдигали въстания. Като се започне с кланетата срещу родопските помаци от 1912 г. и се мине през различните вълни на насилие – 1932, 1954, 1972, 1984-1989 – българските мюсюлмани (не само турците) продължават да плащат и плащат за „прегрешенията“ на предците си. И дори, както виждате сама, очевидно трябва да продължават да плащат, поне според мненията на немалко от коментиращите тук хора. Интересно, какво шизофренично раздвоение! От една страна всички българи говорят, че нямат нищо против турците, а от друга, всяко споменаване на тяхната религия, на идеята за това, че те разполагат със също такива права като самите нас, ги изпълва с ужас. Граждански права ли! „Мамка им рязана“, това си остава българското разбиране за граждански права, когато става дума за огромното мюсюлманско малцинство у нас.

Впрочем, Илия Троянов, известният немски писател от български произход, изповядва исляма, и дори е бил на поклонение в Мека. Означава ли това, че той е по-малко българин от вас и мен? И ще продължите ли да четете книгите му и след като знаете, че те са писани от мюсюлманин?

- 02-03-2011|**Майя Маркова** - ге: докато си говорим така...

Златко писа:

Илия Троянов, известният немски писател от български произход, изповядва исляма, и дори е бил на поклонение в Мека. Означава ли това, че той е по-малко българин от вас и мен? И ще продължите ли да четете книгите му и след като знаете, че те са писани от мюсюлманин?

Според наши новинарски сайтове Троянов отрича, че е приемал исляма:

<http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=1089605>

- 02-03-2011|**Златко**

Моят неверен Тома, както винаги...

Аз бях на негово четене в Берлин, където самият той описваше посещения си до Мека. Освен това тук на сайта има един текст на иранец Навид Кермани, където той описва съвместната си молитва заедно с Троянов. Ето го тук:

<http://www.librev.com/discussion-opinion/192-2009-06-16-20-45-39>

Интересно защо ужасът пред мисълта за ислямската религиозност на Троянов трябва да достига размери, при които българските сайтове се опитват да опровергаят нещо, което е факт. Да не би Троянов да е чу-мав, като изповядва исляма?

- 02-03-2011|**Златко**

Впрочем, ако той наистина се е отричал от религията си пред медиите – нещо, което самият аз предпочитам да не вярвам – за мен ще бъде доста трудно да го вземам на сериозно като човек. както казах, самият аз предпочитам да не вярвам в такова нещо. In dubio pro geo.

- 05-03-2011|**Майя** - С последното съм съгласна

Точно за тази възможност намеках. От извънбългарските източници единственият, който видях да засяга въпроса, беше този:

<http://www.complete-review.com/reviews/moddeut/trojan2.htm>

Цитирам:

“A major problem with the book is that it’s not quite clear where Trojanow stands, specifically whether he journeys as a Muslim man, fulfilling an obligation, or whether he is an infiltrator (like Richard Burton, whom he wrote about in Der Weltensammler), pretending to be something he is not in order to gain access to these holy sites. Confusingly, Trojanow has denied having converted to Islam (see, for example, this interview) – but has since fudged the issue by maintaining Islam isn’t something one can convert to...”

За жалост линкът към интервюто не беше активен.

Аз съм чувала добри отзиви за Троянов като писател (лично още не съм го чела – не че не искам, просто не е оставал ред). Тази неопределеност относно религията ме натъжи, спомних си думите на Далчев, че характерът се среща по-рядко от таланта, както и разкритията за Г. Да-наилов и В. Мутафчиева, които също ме натъжиха.

- 21-05-2011|**ionstorm** - Аман

Цитат: «национализмът все още си остава единствената твърда идеология на средните българи, мъже и жени, което пък прави България абсолютно неспособна да се превърне в модерна, гледаща открито към миналото и бъдещето, европейска страна (и нация)»

Гледам пообиколил си Европа, та недоумявам как го пръкна това?

Надявам се, не се опитваш да ни убеждаваш, че французите, италианците, германците, англичаните, разните там скандинавци изведнъж са спряли да са националисти със създаването на ЕС.

Ще прощаваш, ама не само ти си ходил по Европата.

То бива либерастия, ама това твоят на нищо не прилича.

- 21-05-2011|**Златко**

Тук сме се събрали все експерти, виждам. И все пак, би ли ми дал някакви примери за, да речем, немски, френски или шведски национализъм, сравними по някакъв начин с Батак? В смисъл, да речем, заплахи за публично линчуване, тормоз над семейството на авторката, телевизионни канали, които предлагат награда на онзи, който издаде адреса ѝ? И, ако не успееш да ми посочиш такива, дали няма да бъде по-лесно ако вземеш да ги търсиш не на Запад, ами примерно на Изток – в Иран, в арабските монархии, дори в Турция? Помогни ми малко, ако обичаш.

- 17-06-2011|**Гост** - Алабалева

Изчетох всичко тук, тъй като Балева скоро отново разлая кучетата. Проблемът е там, че нещастното момиче не знае каква е разликата между «инсценировка» и «възстановка». Търсенето на преднамерена заблуда във фотографиите на Кавра е *causa perdata*. Те са резултат от най-обикновени опити за възстановка на събитията, според тогавашните представи и разбирания как се прави това.

Иначе ако разчитахме за колективната си памет на такива като Алабалева, отдавна да нямахме такава.

- 28-07-2011|**Анани Ананиев** - Къде е проблемът?

За мен проблемът с това изследване не е в съдържанието и изводите му. Проблемът е, че то е писано по повеля на «Партията» (разбирай Европейския съюз). Такива са директивите – да се забравят войните и конфликтите, да се избутат напред културната, ежедневната история. Децата трябва да учат в какви грънци са яли навремето хората и какви фусти са носили. Пък че някой е заклал някого – хайде сега, да забравим, голяма работа. Това е партийната повеля. И нашите «интелектуалци» по стар свой обичай започват да се слагат на властта. Както винаги са го правили – и при Тодор Живков, и още по-преди. Спомням си как Богдан Филев пишеше, че нашите професори толкова се подмазвали на немците, че на

онези това им направило лошо впечатление. И така и до днес. Да драсна аз една «правилна» статийка, пък току-виж я някоя командировчица съм изкарал, я някое топло местенце. А истината? ... Тя нито се яде, нито се пие.

- 08-05-2012|**Димитър Пешев** - Към Златко:

Коментарите се оказаха по-интересни от статията.

Много ми хареса изречението на г-н Долев:»Едно е да си антирасист, съвсем друго е да омъжиш дъщеря си за негър».

В същия смисъл бих добавил:»Едно е да си масон, съвсем друго е да живееш заедно с цигани и негри».

Т.н.»модерно» тълкуване на историята ни означава ни повече, ни по-малко отрицание не само на турското робство, но и на огромните нещастия и страдания, което е довело на българския народ. Статията на платената от, може би, «либерални» фондации М. Балева е не само ненаучна, но и обидна за родовата памет на българите, докато все още ги има.

Какво е заключението ѝ:

1. Не е имало турско робство, а само османско присъствие

2. Не може да се твърди, че е имало български холокост, защото фактически зверства от страна на турците не е имало или ако ги е имало, те, в по-голямата си част, са резултат на ненаучната народна хипербола, характерна за неуките и прости народи, които обичат да си доукрасяват и доизмислят(инсценировки).

3. Български холокост не е имало и поради причината, че такъв е признат само като привилегия на евреите. (Да си припомним само за неуспешните опити на арменския народ!)

4. С разни ненаучни и немодерни националистически «изхвърляния», от страна на някои коментари, само доказваме колко неинтелигентни сме всички ония, които не сме либерали, т.е. интелигентни.

5. Ако искаме да бъдем приети в световното либерално семейство, трябва да загърбим и история, и национални чувства и дори собственото си мнение, защото всяко мнение, противоречащо на либералното, е погрешно.

И така, г-н Златко, сега, като послушен кандидат-евролиберал, се връщам обратно в първи клас, както поучавате един коментатор по-горе, за да науча, че либерализъм всъщност не означава всеки на трибуната, а достъп само за оня, който работи за Новия световен ред.

Аз обаче ще си позволя да Ви предложа една еврейска пословица, която прочетох из нета:»Народ, който не почита миналото си, няма бъдеще!«

- 09-05-2012|**Златко**

Доколкото си спомням, по-голямата част от аргументите ви са на дълго и нашироко коментирани, оборвани и пр., в предишните части от коментарите, така че, щом сте решили да ги повтаряте тук, то очевидно смятате, че това си струва. Ваша си работа.

А що се отнася до думичката „Холокост“, то самият аз предпочитам да не виждам кой знае каква голяма ценност в опитите ни да се изкараме най-големите жертви по тоя свят. Може и да сполучим, но най-вероятно единствено в собствените си очи, пък и това, струва ми се, чак след две-три ракии. Ако изобщо...

- 18-05-2012|**Димитър Пешев** - Да, да, господин Златко - как забравих – ми, то модерността може да се изрази само с две фрази:

Турски национализъм – ДА!

Български – НЕ!

Ми, то т'ва ѝ либерализма бе, джанъм – всеки, който противоречи на глобализма(разбирай заличаването на белите християнски народи)е или луд, или глупав, или папагал, или сенилен, или пиян...

За Ваше инфо, господине, нито пия, нито пуша. Нито пък се вметвам в редовните квалификации, по-горе, защото не споделям конюнктурните неоосмански идеи на времето.

Сега какъв друг грях ще ми вмените?

Май, Вие сте на две-три ракии, щом разсъждавате по този начин! ... ☺

- 26-11-2012|**друг_ъгъл**

Има много неща, които все още не са открити по тези въпроси. Аз не мога да не се съглася, че на много места автори, които не са свидетели, са написали неща, които могат да затруднят човек в търсенията му.

Захари Стоянов е пример за това. Той не е свидетел и се наложило да отрази свидетелства, които съдържат в себе си не много точни данни. Така например, за убийството на Христо Ботев нещата не се изясняват до край. Паднали били, зашеметени били и като се събудили- какво да видят? – воеводата мъртъв. Същото е и с Батак. Затова е добре като се говори за из-

граждане на МИТ, във връзка със събитията в Батак, да се има предвид, че ТОЗИ МИТ не означава, че клането не се е състояло и не е било жестоко. А означава, че споровете около ТОЗИ МИТ отвличат вниманието от други, по-важни за състоялото се събитие ФАКТИ. Някой дава ли си сметка, че тези хора са имали помежду си и други вражди на местна/съседска почва и че причините довели до това изстъпление имат няколко стратиграфски пласта- трупани 4-5 века? Кой кого обрал, кой чия булка задирял, кой посегнал на брата, на сина, на дъщерята, на на снахата, на зета, спорове за дървен материал, за земища, пасища, добитък...? А и най-интересното се пропуска! - Това клане е братоубийствено, защото палачите и жертвите имат родствени връзки от много поколения назад. Диалектът, който говорят е един и същ, част от обичаите им (като все пак се има предвид, че разликите произтичат от разликата в религиозно отношение), музиката, къщите си строят по един и същи начин, въздухът, който дишат е един и същ... и докато някои се съдират да правят научни изследвания да доказват верни и неверни неща, тези хора продължават да живеят ЗАЕДНО, да се трудят, създават семейства (има много смесени бракове), кумуват си. Ако да е имало изклани, колко други са спасени в къщи на мюсюлмани от съседни села? Щеше ли да има Батак, ако всички са били така войнствено настроени? Имало е заповед. Трябвало е да се подчинят на султана. И разбира се, в своите желаниа да покажат кой е по-голям бабаит, от глупост, са извършили толкова непоправими неща. То от една глупост държави се избиват, та няма да се избият съседни села. И като казвам глупост, имам предвид, че палачите са били предварително подготвени от някой имам, молла или софта (ораторството е наркотик), отделно може да са били пияни и дрогирани - дървен боен подход. Нищо чудно, че след събитията, някои дори не помнят какво са правили. Друга обяснима причина за подобна безпаметност е афект, следствие от жестока ярост. Така че може да се допусне, че тези хора в един момент не са осъзнавали какво правят. То в такава обстановка, човек има ли възможност да мисли? Събитията в Перушица и Брацигово са предшестващи събитията в Батак, но Батак е въстанал по-късно. Защо всички разглеждат Батак, а никой не се съсредоточи и върху Перушица? Защото в Перушица обаче няма МИТ, който да попречи на качествените изследвания. А като става дума за подобни събития- из цялата Османска империя са били унищожавани градове и села. Защо точно Батак е толкова дискутиран? ! Що се отнася до картините, не е задължително картината да отразява това, което сте писали. Тези

забулени жени не е задължително да търсят скъпоценности. Може просто да са от онези, които са се опитали да спасят свои приятели и близки. И да се е налагало да стоят там, далеч от битката, но да не са могли да преминат обратно през един от близките обръчи от охрана. Все пак селото е било обградено. Дори в подкрепа на едно от твърденията ми, забелязах предмет, сред убитите, който наподобява стомна. Нищо чудно да е ползвана за промиване на рани. После като пиша тези неща, аз си давам сметка, че тези жени може и да са преоблечени християнки. Така по-лесно са могли да се придвижат из околните места и села. Кое всъщност събуди размишленията ми, върху този детайл с жените? Фактът, че за мюсюлманите подобни трупове са нечисти и от допирът си с тях, могат да се разболеят. Затова, ако за мъжете е позволено да взимат плячка при битка, то жените би трябвало да са си у дома, а не сред трупове.

- 26-11-2012|**друг_ъгъл** - допълнение към горното

И сега какво? Извеждаме на преден план една картина, започваме да оспорваме снимките една по една и се опираме на известни факти, че някой искал да конструира митове. Въпроси към автора на статията: Вие познавате ли някого от Батак, Доспат, Барутин, Змеица, Борино, Црънча, Любча, Сатовча, Осина, Лещен, Сърница, Чепино, Лъжене, Каменица, Дорково, Костандово, Ракитово, Крушата, Бабешките колиби, Пашово, Света Петка, Аврамови колиби, Якоруда, Драгиново, Крастава... Нова махала, Фотиново...??? ; Знаете ли колко и какви етнически групи и религиозни общности съжителстват в толкова малко пространство на ръба на Западните Родопи? ; А знаете ли, че в доста от т. нар. помашки села, се говори чист и неподправен български език? ; Защо има имена като Света Петка на подобни места? ; Сядали ли сте на маса, живели ли сте известно време сред тези хора, знаете ли какви са, какво ги развеселява или какво им тежи на душата? ; С какво бихте ми обяснили факта, че Ахмед ага от Барутин не е бил уважаван от своите съселяни, заради това че е бил незаконороден? - Майка му е била изнасилена от гръцки въстаник (Това е интересен мотив за яростното поведение срещу батачени, които някои местни наричат **елени** или **елини**, поради факта, че там е имало и много преселници от юг. Дори и през 20 век тези преселвания от юг на север не са престанали.). Някои изследователи описват едно неодобрително отношение на повечето хора към техните съселяни, взели участие в клането в Батак. Някои от тях дори били принудени да

си направят колиби в гората, защото не са били приети(остракирани) от местната общност. Като оставим картините и снимките, трудовете... спомените на съвременниците и техните потомци и те ли са лъжа? А тези, чиито родители, баби и дядовци са се крили изпод трупове и после са били принудени да вървят пеша километри, докато попаднат при добри хора, които да се смият над тях и да ги приютят? ! И техните разкази и спомени ли са лъжи? Или може би самото им съществуване е лъжа, тях ги няма, защото са потомци от на хора от онази далечина от времето, която е необходима за конструирането на един мит? Аз все си мисля, че фактът, че Ахмедаа и част от помагачите му са се разболели от проказа е именно поради факта, че са посегнали на свои събрата. Кръвта вода не става. Така и Василий Втори се е разболял, след като е избил толкова българи. Ако човешката памет има способността да се замъглява и да се манипулира, природата не може да бъде заблудена- има закон за причинно-следствените връзки.

Нощта: лица и маски

Автор: Палми Ранчев

Маска

След като знаете важни моменти от последните ми преживявания, вероятно имам право да попитам дали ви се е случвало да се чувствата по същия начин. Не искаш да се прибереш – не само вкъщи. В никакъв случай там. Само на улицата, колкото и да си самотен, никога не си напълно сам. Ето сега, вървя безцелно, без усещането, че се разхождам. Крача, не се оглеждам, сякаш следвам сянка, която постоянно ми убягва. Опитвам се да я настигна, да прекрача в нея като в локва. Тогава ще разбере чия е, вдигна ли поглед. Почти веднага сянката изчезва. И загубвам интерес към доскорошното си желание. Продължавам само да вървя. Бегло отбелязвам променящите се наоколо подробности. Тъмен тротоар. По-тъмен от предишния. Не живеят ли хора наоколо? Или всички непробудно спят. Толкова непробудно, че каквото и да се случи, тъмните прозорци и силуетите на сградите няма да се променят. Ще останат все така безмълвни. Скоро започна да ми се струва, че очакват с прикрита досада да напусна пространството, което прекосявам. Тяхното пространство.

Хлапето

Излязох на по-осветена, съвсем различна улица. Тук се чувствам спасен. Успях да се спася. Тъмният тротоар, по който вървах, сякаш никога няма да свърши, изглежда отдавна минало. А само преди секунди бях на него. Вече го наричам „минало“. Заедно с осветената централна улица, на която още има хора. Всичко се вижда добре и е с реални очертания. Част от усещането, че съм се спасил. Без да си обяснявам точно от какво. Достатъчно ми е, че наоколо е светло. Пресичам улицата с намерение да разбере повече за чувството на страх и тревожно очакване. Мога значително по-внимателно да го огледам и да го анализирам. Още не съм го преодолял напълно.

На отсрещния тротоар видях хлапе, което отдавна трябва да е вкъщи. Да спи. И да сънува приказки. Приблжих и то, без да ме погледне, протегна свитата си шепичка. Пребърках си джобовете и събрах всичките си пари. Дадох му ги и го попитах:

- Как се казваш?
- Казвам се...
- Не си ли знаеш името?
- Знам го.

Разроших му косата. Хлапетото се смути от вниманието и парите в шепата. Не смееше да я затвори. Продължих да се усмихвам, за да го успокоя. Дори му намигнах приятелски.

- Къде ще спиш тази нощ?
- Ей там – посочи хлапетото. – В онзи вход. С едни приятели.
- Не ви ли е студено?
- На последния етаж сме си направили леговище – каза то. – От вестници, два дюшека и една дълга черга.
- Майка ти... – изрекох, без да искам.

Детето продължи да ме гледа. Вече беше затворило юмручето си. Стиска здраво парите в протегнатата ръка. Не ги е скрило. Още се колебае няма ли да си ги поискам обратно.

- Искаш ли да повървя с теб?
- Може.
- Страх ли те е от тъмното?
- Понякога.

Скоро хлапетото изчезна в тъмния вход. Не благодари. Не се сбогува. Не се сети да си каже името.

Лудият

Срещу мен някакъв си говори сам. Ръкомаха, смее се, проплаква. Един от многото луди по софийските улици. Сега той е човекът, с когото ще се размина. Заради него не съм абсолютно самотен. Знам, че не всички спят. Но тук със сигурност има един, ето този, който се нуждае от думи – и заради това непрекъснато говори. Може да ме забележи. Или няма да ми обърне внимание, ако продължа, без да се отклонявам от досегашната си посока. Ще премина на около метър разстояние от него. Съвсем безопасна дистанция, дори за това време на нощта. Представям си, че това е последният човек, когото виждам. Отмина ли го, няма да срещна никой друг. Виждам пред себе си само тъмнината и празните

улицы. Заради това спирам пред него. Устните му се движат, без да издава звук, и продължава да ръкомаха.

– Приятел! – казвам му. – Всичко ще се оправи.

– Не, няма – отвърща той. – Никога.

– Ще се оправи – продължавам успокоително. – Сигурен съм.

– Аз не съм. Нямам причини да бъда.

Лудият не е толкова луд, колкото изглежда отдалеко. Така ми се струва от отговорите му. И собственото ми поведение вече е малко безсмислено.

– Ти защо разговаряш с мене? – попита неочаквано той.

– Защото реших, че си последният човек, когото виждам тази нощ.

– Може да е истина.

– Не е.

– Да знаеш, че може и никого да не срещнеш повече. На мене ми се е случвало. Цяла нощ понякога стоя тука, оглеждам се, чакам, и никой не минава.

– Не е истина. Ето, появиха се други хора. По отсрещния тротоар – момичета и момчета. И онези там, които се качват в колата.

– Исках да кажа: че би могъл да не срещнеш.

– Чувството ми беше такова. Вече не е. След като поговорихме.

– Благодарих ли ми?

– Благодаря ти!

– Моля, нямаше за какво. Всичко е нищо особено.

Трябва да си тръгвам. Не само защото разговорът беше приключил. Но и защото той повече не ми обръща внимание. Отново ръкомаха, движи беззвучно устни. Погледът му е съсредоточен върху нещо, което аз не виждам. Но съм сигурен, че съществува. Има го. Достатъчно реално е, за да общува с него по този начин. Някак изненадан усетих, че и моите ръце се раздвижват. И аз ръкомахам. И моите устни се движат беззвучно. Искам да кажа нещо, което лесно да се разбира. Дума, или дори само възкликание. Тогава, когато изглеждам на някого като последното човешко същество.

Клъощавата

Знам, че има места, където хората изглеждат по-добре. Елегантни са. Общуват помежду си с повече усмивки и учтиви жестове. Някои се качват в луксозни коли. Други се оглеждат за такси – отиват някъде и трябва да стигнат навреме. Не ги интересува нищо освен удоволствието от

живота. Вероятно аз също мога да отида там. Или на подобно място. Ще видя познати. И ще ми се прииска да бъде един от тях. Сега просто вървя и не бързам да се прибера къщи. Имам намерение да тръгна по тази улица – когато се прибирам, а и както сега, ако още само се разхождам, обикновено минавам оттук.

Често виждам това момиче. Запомнил съм го. Не само защото стои на едно и също място – в началото на безистена, на двайсетина метра от близкото кръстовище. Невероятно кльоцава е. Ще добавя – трогателно кльоцава. Има нещо хлапашко във вида ѝ. Недовършено, недонаправено. Изглежда, че освен тялото си, предлага още нещо. И държи на него. Но е толкова малко, че дори аз, който разбирам желанието ѝ някой да го забележи, не го откривам. Само допускам, че съществува. Неизвестно допълнение, което трябва, заедно с тялото, да привлече повече клиенти.

Сега тя се вира пред себе си. Не разбирам причината. Наоколо няма друг освен мен. И няколко нейни колежки, които сякаш странят от нея. Искат да са различни. По-привлекателни и по-желани. Тя не им обръща внимание, движи се нервно по тротоара. Стиска цигара между дългите си пръсти и често дърпа от нея. Стига до улицата, после отстъпва несигурно върху тънките си токове, прави неловко знак към преминаваща кола. Надява се движението ѝ да привлече вниманието – все още не знае точно на кого. Когато приближих, забелязах в очите ѝ сълзи. Мислех си, че момичето също ме е запомнило от други подобни срещи. Често минавам оттук. Знае, че не съм клиент. Заради това си позволява да плаче пред мен. Размазва с тясната си длан сълзите. Бузата ѝ светва от червената реклама отсреща. Угасва и отново светва.

Още никой не я е пожелал. И вероятно скоро няма да я пожелае. А тя има нужда от пари. За каквото и да е. Нещо важно. Приближавам още по-близо. Какво мога да направя? Да я поканя. Да тръгна с нея. Само да не плаче. И да не размазва с длан сълзите си. Когато накрая отминах, добре си спомнях единствено лицето ѝ.

Развлеченият анцуг

Продължих пътешествието си из софийските улици. Нещо, което нито съм планирал, нито знам заради какво го правя. Едновременно обикновено и извънредно. Откога живея в този град – всъщност тук съм се родил, а вървя, сякаш вечерната разходка е някакво приключение. Само с желанието да преминавам и да се оглеждам, дори в най-тъмните и опасни улички. Не се страхувам – а търся някой, който се страхува.

Струва ми се, че мога да му помогна. Поне ще му внуша смелост. Ще му покажа, че не е толкова страшно да си сам в полунощния град.

Отново излязох на широка улица. Всички улици в този квартал са ми познати. Няма нужда да изреждам имената им. По-интересни, и по-важни, са хората. Дори когато виждам пред себе си не човек, а развлечен анцуг. Така изглежда отдалеко. Анцугът се движи с усилие. Може би е пиян. Или дрогиран. Болен. Или има друга причина да пристъпва по този начин: несигурен, някак разклатен. Развлеченият анцуг се опитва да пресече улицата. Разминава се с беемве, което почти го облиза. Анцугът спира и леко се поклаща, повлечен от въздушната струя. Прави още две крачки. Сега се разминава с руска таратайка. Искане ми се да му извикам: Нещастнико, спри! Къде си тръгнал? Отсрещният тротоар е прекалено далеко.

Не казвам нито дума. Само усещам как сърцето ми бие по-силно. Очаквам да се случи лошото. Не се случва. Не се е случило. Още малко му остава. Само още няколко крачки. През цялото време му стискам палци. Късмет, късмет, късмет. Имаш нужда от още няколко крачки късмет, човече. Накрая, когато стига другия тротоар, въздъхвам с облекчение. И усещам болка. Прекалено силно съм му стискал палци.

Цигуларите

Има два или три часа преди да затворят нощните заведения – барове, стриптийз-клубове, денонощните пицарии и бирарии – когато улиците са най-пуста. Но и тогава на „Графа“ има някой. На пейката пред новите магазини срещу шесто училище е осветено. Почти като на сцена. Приблжих и забелязах един изпълнител. Плешив старик, облечен в костюм от едро кадифе, седи на пейката. В ръцете си държи детска цигулка. Чуха се скрибуцащи звуци. Скоро се появи и друга публика. От отсрещния тротоар, където са празните по това време сергии на пазара, към него идваше едра лелка. Походката ѝ е малко разцентрована: накуцва. Старикът, който скрибуцаше на цигулката, сякаш постоянно я настройва, не ѝ обърна внимание. Дори когато се изправи срещу него.

– Цигулката ти е детска – отбеляза тя. – Не знам дали имам право да ти го кажа. Всъщност вече го казах. Детска е.

– Аз съм дете. Затова е детска.

– На колко си години?

– Няма значение. Дете съм.

Скрил съм се в сянката на страничната уличка. Но съм сигурен, че дори ако приближа, ще е същото. Двамата ще разговарят, сякаш ме няма.

– Някога и аз можех – казва лелката.

– Какво си можела?

– Да свиря като теб.

– Аз само се уча – отвърна старецът. – Едва ли някога ще се науча.

Старикът, с неочакван порив, уверено намести цигулката под брадичката си. Вдигна лъка над главата си, замря за миг и започна да свири темпераментно.

– Вече си се научил – изрече лелката и радостно плесна с ръце. – Свириш прекрасно.

– Не, не! – каза старецът и прекъсна свиренето. – Още се уча. На половината път съм.

– Ще ми дадеш ли и аз да опитам? Казах ти, че някога можех да свиря.

Старикът поклати отрицателно глава. Ръката с лъка отново се люшна над главата му в широк жест и той изсвири отговора си. Още веднъж поклати глава. Отново застърга, когато тя му подаде банкнота.

– Само да опитам.

– Не може.

– А срещу пари?

Старикът гледеше упорито настрана. Отдалечих се, когато отново чух цигулката. Не бях сигурен кой от двамата свири.

Среща

На площада видях някакви от парламента. Част от роднините си, по-далечните искам да кажа, няма да позная, ако ги срещна по това време. Тези толкова често ги показват по телевизията и във вестниците, че веднага ги познах. Какво правят тук? Без бодигардове и мерцедеси. Направо да не повярваш. Но съм сигурен, че ако тръгна след тях, скоро ще стигна и до мерцедесите и някой бабаит със сигурност ще ме сграбчи за врата.

Разговарят оживено. Вероятно за пари, за територии на влияние, за партийни премествания. Какво ще откраднат. И как утре ще се блещат от трибуната. Тогава, ако съм пред телевизора, ще сменя програмата. Няма да ги гледам. Писнало ми е от тях. Сега искам да се изплюя в тяхната посока. Недоволно да изръмжа. Или да се изсмея гнусливо. Но те вече са прекалено далеко.

Цветя

Излязох от подлеза преди Халите, когато видях жена-джудже. В първия момент се стреснах. Не очаквах да чуя глас от толкова ниско. Господине! – повтаряше тя. Подаваше ми букетче от сини цветчета. Кошницата в краката ѝ беше пълна с такива цветя. Какво ли очаква? Да купя едно. Или всичките. Джобовете ми бяха абсолютно празни. Демонстративно го показах. Бръкнах с две ръце и извадих навън хастара им. Жената-джудже се разсмя. Продължих да опъвам с пръсти хастара на празните си джобове. На нея ѝ стана още по-весело. Прибрах си джобовете, наведох се и леко докоснах цветята в кошницата. Приличаше ми на погалване. Обърнах се и продължих. Зад гърба си още чувах нейния смях.

Кучета

Минах покрай две улични кучета, които се изправиха като по команда. Не съм сигурен дали заради моето появяване. Вероятно беше само съвпадение. Не усетих да са ме забелязали. Побягнаха редом в тъмната уличка. Не много бързо. Постоянно ги виждах пред себе си. Дори и от разстояние усещах как леко стъпват. Понякога обръщаха глави на страни – дишат и душат. Помислих си: дали са приятели? Или са само улични псета, които онзи ден са били заедно. Вчера – не. Тази нощ отново тичат едно до друго. Спряха под мъждива лампа. По-близкото е черно, другото – жълто на бели петна. Отново исках да разбера какво ги свързва. Могат ли да се сравнят с мен. Или с когото и да било. В тази прекалено тъмна и прекалено самотна нощ. Отдалеко извиках „чиба“. Не ги гонех. Исках да разбера как ще реагират. Отново не показаха, че са ме забелязали. Продължиха да тичат в същата посока.

Бой

Исках да се измъкна от лабиринта на уличките около Халите. Вече бях напълно сигурен, че скоро няма да се прибера на топло вкъщи. Да спя. Още искам да вървя и да гледам. Без да съм уверен какво точно научавам. Нещо научавам. Дори ми се струва, че е важно. Отново попаднах в прекалено тъмна уличка. Ускорих ход и скоро излязох на „Дондуков“. Забил глава между раменете си, вървях с бърз ход. Дали се опитвах да приличам на някого, който знае къде отива. Не съм напълно сигурен. Харесва ми този начин на движение. Не обръщам внимание на нищо друго, гледам само върховете на обувките си.

Пред „Стъргалото“ набрах такава скорост, че дори бях готов да побягна. Щеше да е съвсем естествено. Щом ходя толкова бързо, защо и да не затичам. Почти веднага промених решението си. Видях отдалеко –

двама се биеха. Изсилваха се, с желание да спечелят с един удар битката, и обикновено ударите им се разминаваха с целта. Тогава се засилваха с още по-голяма злоба. От ноздрите на по-високия потече кръв. После и от разцепената му долна устна.

Съвсем близо са един до друг. Бият се тяло в тяло. Нанасят си почти едновременно удари. Чувам ускорения им дъх, охкане, други звуци. Отстрани приличат на едно същество – с четири ръце и две глави. Изравних се с тях и отблизо усещането беше още по-реално. Двамата бяха един човек, който опитваше да се победи. Вече течеше кръв и от скулата на другата глава. Отминах, като продължих да ги наблюдавам през рамо. Отстъпиха назад и задишаха тежко. Отново бяха двама човека. Събираха сили и решителност за нова схватка. Приведените фигури, протегнатите напред ръце изразяваха намеренията им. Скоро пак щяха да се превърнат в едно същество. С две глави и четири безмилостно удрящи ръце. Може би трябваше да ги разтърва. Поне да се опитам. Или да помогна на губещия. Не успях да определя кой от двамата има повече поражения. Нямах желание. И продължих.

Дебеланата

Брадясал скитник надигна бутилка с ракия. Седи на пейка в най-тъмното място на градинката пред „Седмочисленици“. Най-вероятно седи от доста време там. И още толкова време е готов да прекара на дървената пейка. Поне така ми се струва. Но той, сякаш да ме опровергае, се изправи и се заоглежда. Не знам какви намерения има, какво мисли и за какво си спомня. Най-вероятно е подивял от самота. Ядосан на живота. И конкретно на себе си. Разперва лакти, раздвижва ги покрай тялото си. Усуква се в едната, после в другата посока. После се навежда в тъмното и с рязко движение захвърля празната бутилка зад гърба си. Неговото обяснение на колебанията за състоянието му, и съответно най-красноречив и същевременно лаконичен отговор на въпросите ми.

Тогава в края на тъмната алея видях едновременно с него забързана дебелана. Не съм сигурен откъде се появи. Не бях забелязал кога е изминала дългото разстояние между черквата и крайните пейки. Най-тъмната част от територията на градината. Сега се намираше в относителна безопасност. Скоро, само още един завой, и ще излезе на широката алея, която извежда на улицата. Най-вероятно отдавна съжالياва, че е избрала този кратък път към дома. Не може да си обясни логически защо въобще

по това време е на улицата. Още не е забелязала скитника, който решително върви към нея.

Тръгвам през тревата с намерение да му пресека пътя. През цялото време не изпускам от погледа си двамата. Струва ми се, че знам какво ще се случи. Естествено, ако не съм там. Изпитвам известно удоволствие, че контролирам положението. Не бързам, нямам желание да направя кой знае какво. Искам само да застана насреща му, за да ме забележи. Надявам се, че неочакваното ми появяване ще промени намеренията му. Дебеланата също го е забеляза. Ускорява ход, стъпва на пръсти и вероятно едва се сдържа да не побегне.

Страхува се бягството ѝ да не го предизвика за по-бързи действия. Опитва да си представи всичко като най-обикновено присъствие. Двама непознати в нощната градина. Почти веднага установява, че не може повече да се заблуждава. Готова е да извика. Едва ли друг освен мен ще я чуе. Освен ако не разчита гласът ѝ да възпре пияницата. Накрая успях да застана между двамата. Без да искам, разперих ръце. Дали жестът ми е достатъчен той да промени намеренията си. Поуспокоен, забелязах, че дебеланата вече е в самия край на алеята. Там беше значително по-светло. Виждах ясно масивното ѝ тяло. Изглеждаше ми спасена.

Бягството

Продължих с първоначалното си, и най-безопасно по това време на нощта, намерение: само да вървя. И когато реша, защото ми е хрумнало без причина, поради прищявка някаква, или ако се е появило неочаквано препятствие, ще сменя посоката. Не съм сигурен колко часа оставаха до сутринта. Утрото щеше да сложи край на моето пътешествие. По небето звездите светеха още по-ярко. Или така ми се струваше. Не бях много сигурен във възприятията си. Тогава отново си спомних за нея. Видях я, и тя ме гледаше. Изглеждаше толкова безпомощна, колкото и аз самият се чувствах в момента. Искях веднага да тръгна към парка. Сигурен съм, че е там. Вероятно Сухата паста е останал по-дълго при нея. Или е с някой друг, безразлично кой, за да не е сама.

Не съм сигурен дали е изпитвала нещо към мен. Най-вероятно нищо повече от това, което изпитва към всеки, който се съгласи да ѝ прави компания. Отговорил на поканата в зелените очи. За известно време съм бил необходимият минимум човешка близост и топлина. Разсъждавах хладнокръвно. Можех да бъда безмилостен – и към себе си, и към нея. Затова нямаше да отида. Само щях да мисля за нея. И ще гледам на-

там. В нейната посока. Достатъчно е само да гледам. А вероятно не трябва. Защото скоро усетих болка в главата. След още няколко крачки бях сигурен: болеше ме главата. Болката започна да нараства. Не беше обикновено главоболие. Скоро болката стана огромна. По-голяма от главата ми. И страховито продължи да се разраства.

Болеше ме, много болеше! ... Няма да издържа. Ще изкрещя! ... Вече не вървях, както досега, а тичах. Тичах, тичах... Гледах пред себе си и бях сигурен, че това е посоката. Искях по-скоро да стигна при всеки тъжен и нещастен в този нощен град. Скоро ще забележа първия и ще му покажа, че има сълзи в очите ми. Ще призная: ето, плача за теб, и за теб, и за теб – появят ли се други като него. Или след първия ъгъл изведнъж ще отмаля. Предчувствах безсилието си. Тогава само ще се свия на тротопара. Защото на никого не мога да помогна. И на нея също. Не мога да я обичам, не мога да я мразя... Не мога, не мога, не мога... Само през цялото време, и с всички сили, се опитвам.

Палми Ранчев е български поет и писател. Бил е боксьор, треньор, собственик на кафене и игрална зала, директор на вестник, сценарист, телевизионен водещ и безработен. Автор е на стихосбирките: «Шапката на скитника», «Манхатън, почти събитие», «Парцаливо знаме», «Хотелска стая», «Среднощен човек: биографии» и «Любовник на самотни улици и запустели къщи». Носител е на няколко второстепенни литературни награди. Негови разкази и стихове са преведени на английски, френски, полски, унгарски, турски, сръбски, гръцки и други езици.

„Каква ни е Македония?“ през погледа на един македонски журналист Автор: Виктор Канзуров

По повод публикуваното неотдавна изследване „Македония на кръстопът“ на Петър-Емил Митев, Антонина Желязкова и Горан Стойковски, дебата във в. „Култура“ във връзка с това изследване и търсенето на отговор защо и днес е толкова трудно спокойно и академично да се говори за Македония, Центърът за култура и дебат „Червената къща“ в София организира дискусия. На нея бяха поканени и участваха Чавдар Маринов, хоноруван асистент в НБУ, автор на **критична статия** върху книгата „Македония на кръстопът“; Виктор Канзуров, журналист от Р. Македония; Димитър Бечев, изследовател в Центъра за европейски изследвания, Оксфорд; Таня Мангалакова, кореспондент на „Осерваторио суи Балкани“ за България и координатор във фондация „Балкански политически клуб“, и проф. Георги Капривев от Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, в качеството му на модератор. Дискусията бе озаглавена „Каква ни е Македония?“. Текстът, който следва, представя по-голямата част от мненията и позициите на един човек с поглед отвътре, от Р. Македония, към достатъчно трудни и днес въпроси, свързани с темата. Погледът на македонския журналист **Виктор Канзуров**.

Точно в посока на това, което каза г-н Чавдар Маринов около претенциите към академичното пространство, аз не мисля днес, че интелигентен човек може да се каже за човек, който е член на Менса например или който има само ментална интелигентност. Съвременната психология вече говори за комплексно интелигентен човек, ако има над средно ниво на развита и емоционална, и духовна и спиритуална, па и сексуална интелигентност. Което го поставя в позиция на обективен наблюдател на неговия собствен живот и на живота на обществото, където живее, и на целата наша планета. Ако сме ние хора, които само прибираме информации – сега конкретно говорим за македонската история – тука в залата няма да има никакъв проблем да говорим каква е била реалнос-

тта на територията на днешна Република Македония или в географска Македония до 1944 г. Но има някои неща, за които академското, академичното образование не дава достатъчно ясен отговор. И доказателство за това е, че нашият свят и нашата планета още не са такива, каквито трябва да бъдат.

[...]

Искам да ви кажа да помислите за хората от днешна Република Македония, за които от малки думата „българин“, понятието за думите „българин“, „България“ е нещо еднакво на нещо най-мръсно. На нещо, което иска да открадне техната история, техната идентичност; на нещо, което е най-голям враг на техната страна, на техната родина, на техните животи. След като от малки са убедени в това, в по-възрастните години – и когато има някакви информации, защото след каква-таква демокрация в Македония започва да се пише за историческата истина – много трудно е човек да си признае тези неща. И тука в България, когато прекалено едноставно и с едноставни думи се говори, че „това е наша територия и наше пространство, и наше културно-историческо наследство“ – аз знам, че това е верно – но с тези думи, с тези в кавички или без кавички крайности, не се създават условия просто само да започне един диалог с обикновения днешен македонист, средностатистически македонист. Значи, отново се позовавам на психологията. Например преводачите на белетристика никога не могат от един език на друг език да преведат изречението по същия начин, както е написано от автора. Например, ако съществува думата „маса“ в едно изречение, преводачът го превежда в смисъла на понятието „маса“, както го е научил от първия път, когато се е запознал с тази дума. И моля ви да имате предвид тези неща. Сега, това може би малко да е абстрактно, мен историята, може би още повече философията ме интересува и така се изразявам, но мисля, че в България липсва това отношение към Македония, да се приема реалността. И само още един пример. Значи, за да постигнем някаква цел в живота – ако нашата цел е тука, понеже има в България три милиона, които са по произход от Македония или с корени от Македония – ако нашата благородна цел е днешното население в Република Македония да разбере нашата, ако не еднаква национална принадлежност в миналото, то поне да формулираме това като близки корени, близки отношения в миналото, трябва да постигнем това крачка по крачка.

[...]

Вие казахте, че в Македония няма български вестници. Аз мисля, че не, че не дават, те наистина не искат да има български вестници, но по-точно е да се каже, че България не е заинтересована да има български вестници там. Аз не вярвам, че от огромното пространство сръбски вестници, телевизии и други медии, които присъстват, едва ли 10 процента са, как да се каже, с пазарен интерес там. За другите не вярвам, че се получава някаква печалба от това. Значи, трябва да се постави въпросът тука, в София, защо България не прави това. [...] Защо вие като българско общество, като български граждани сте толкова страхливи от този македонизъм, толкова незаинтересовани за тези брутални, бих казал, фалшификации на историята, а не помагате на тези хора, които живеят там, да публикуват едно поне месечно, нормално списание? И страхувам се, че с тези думи „изкуствена държава“, „Република Скопие“ днешния обикновен македонец и македонист просто няма да го привлечете за диалог. Аз не казвам дали това е верно или не е верно. Но моля ви за едно по-меко, по-нормално отношение. Защото след такива изказвания тука, в България, не сте репресирани вие, които живеете в България, ами ние там сме репресирани. На мен най-хубавите години в живота ми минаха без заплата, без никакви приходи, доходи, което се отрази на моя социален и емоционален живот. И когато вие така патриотарски изказвания имате в България, трябва да знаете, че след това идва реакция от македонистите върху нас. И какъв е резултатът от това? Няма ни български вестници, ни пробългарски македонски вестници.

[...]

Аз също смятам, че днес съществува македонски книжовен език, има кодифициране и всичко се базира на някакви диалекти, в голямо число със сръбски думи, които не съществуват в нито един македонски диалект. И честно е това да се каже, и че това е нарочно направено. И освен това днешният македонски книжовен език е „архаичен“ език. Значи, когато аз на някакъв купон, когато може би се опитвам да сваля някакво момиче, говоря на този македонски книжовен език, ми се присмиват защо говоря така, защо говоря без сърбизми. Значи, той е архаичен, може да се чува само в театър, когато има нещо от Шекспир или Чехов, а днешният съвременен театър вече го ползва и сърбизирания жаргон в самите постановки. Така че аз като българин повече защитавам македонския книжовен език от обикновените македонисти, които считат този език от Гърция и от България. И честно е също да се каже, че възрожденците от

Македония, Кузман Шапкарев, Григор Пърличев, не са смятали, че това е отделен македонски език, ами са го наричали български. И смятам, че е задължение на България малко по-смело, по най-мек възможен начин, да защити това в името на тези три милиона души, които са по потекло от Македония в България. Това е една достойна позиция, безразлично дали става дума за българи, за ескимоси или за индианци.

[...]

Днес във ВМРО-ДПМНЕ няма нито едно лице, което да е било в ръководството на ВМРО-ДПМНЕ през 90-те години. Днес към ВМРО-ДПМНЕ принадлежат стари структури от Социалдемократическия съюз, т. е. от бившите комунисти. Министърката на вътрешните работи, Гордана Янкуловска, 75-ти набор, е кадър от Демократичната алтернатива. Това след промените в 1998 г. беше партията на бившите най-твърди комунисти, която беше коалиционен партньор на ВМРО-ДПМНЕ. И без тази партия ВМРО-ДПМНЕ нито в 1998 г. нямаше да бъде на власт.

Аз бях 20-годишен, когато се разпадна Югославия. Значи, не бях толкова малък, да не се сещам. Аз казвам, и за това мога да дам изява, нотариално заверена. Както е днес сърбизирана Македония, и както днес има просръбска, проюгославска, югоносталгична пропаганда, не е имало нито по времето на Югославия.

[...]

Според мен, човек как се чувства, това трябва да се уважава. Значи, в Сърбия има шестима, които се декларират като марсианци, в Словения един, и те са марсианци. В смисъл, аз нямам право да искам мои права като българин, ако аз не уважавам тези хора, които се идентифицират като етнически македонци в България и в Република Македония. И в Гърция, Косово, Сърбия. За мен това е ясно. Значи, моят цитат беше точно в смисъл, че според мен в началото на XIX век по-голямото число от населението в днешна Южна Сърбия, Южно Косово и Поморавието, се е чувствало като българско. Но днес процесът на сърбизация е приключил. Дали те наистина са били българи и тогава, не знам. Аз предполагам, че е така. Но днес процесът на сърбизация е приключен. И ние няма какво да търсим от тези хора. В книгата на г-н Михаил Огнянов*, която беше често цитирана и за мен тя е може би най-качествената книга, която дава точна картина как се развива македонизмът – и единствената, от тези, които съм прочел, която навлиза в субтилната нюансираност на детайлите у Македонският въпрос. А това нещо много липсва и в българ-

ската историография, и в българската публицистика, пък ако искате и в този дебат. Защото много е лесно да поканим човек от Македония, който се чувства като българин като мен. А защо не е поканен някакъв македонист? Аз разбирам, че ще има повече смях тогава, но честно е да се покани. Без значение, че в Македония има много по-голяма отрицателност върху тези, които имат българска позиция по македонският въпрос. В книгата Михаил Огнянов говори за това, когато с влак пътува някъде през градове от Поморавието, и кондукторът чува някакви местни хора как говорят помежду си и той ги пита: „Вие българи ли сте?“ И единият от тях се разбунтувал и казва: „Я сум сърбин, я сум се с бугарима тупкал на Каймакчалану, али мой деда е бил бугарин“. Ето това е откъде аз казвам „биологични българи“. И моята мисъл беше с този пример беше, че не трябва толкова отрицателно отношение към македонизма. [...]

Днес повечето хора в Македония чувстват, че са различни от българите и това трябва да се уважава. Но също така трябва да се уважава и мнението на тези хора, възрожденци, революционери, които са се чувствали еднакви с българите от стара България. А това в Македония не се уважава. И днешното македонистко чувство в най-голяма част е резултат на тези погрешни понятия за миналото. Сега, аз знам как искам да се чувстват моите сънародници. Но аз не мога с насилни методи да ги накарам да се чувстват също като мен. Моята идея е да се примирим вече, да намерим някакъв общ език.

[...]

Имаше един въпрос от г-н Маринов защо в България се говори толкова за Македония, а не се говори например за Гърция. Аз мисля, че това е много важен въпрос и съм учуден защо нямаше никакъв отговор, нито от публиката. Имам най-малкото една причина да бъда заинтересован. Защото аз съм роден в Скопие, но моите корени са от Егейска или Беломорска Македония. Баща ми и майка ми са родени в с. Сетина, Леринско, където се е намирала крепост на цар Самуил; сега няма нито един камък там от тази крепост. И искам да кажа, според моето скромно мнение, че това е едно сервилно отношение на България към Гърция, и една страхливост, една хипокризия и медиокритетство, защото много е лесно да се полемизира и да се атакува една държава, в която историографията е пълна с фалшификации, която абсолютно няма никаква сила. Но хайде, бъдете мъже (макар че за мен жените за по-смели от мъжете)

и говорете с Гърция за тези неща, за които не сте доволни от Гърция. Защото много е лесно да се воюва с думи или не знам как с Македония.

[...]

Чисто обективно гледано, ОМО „Илинден“ няма никакъв шанс тука да се увеличава неговото влияние. Просто българската държавна политика е била такава до 1963-а или коя година, насилствено е налагала македонизма и не може да очакваме след това от тези, които са били обхванати с този македонизъм, никой да не се чувства така. Ясно е, че повечето хора от Пиринска Македония се чувстват като българи. Но дали трябва да ги избием тези, които се чувстват като македонци. А ако ги избием, това означава, че аз ще бъда избит. Много по-големи са шансовете, въпреки, че аз не мисля по такъв начин, да се увеличава числото на българочувстващи се хора в Р. Македония, отколкото тука.

[...]

Имаше въпрос за партии, мен партии не ме интересуват. Аз нямам никакво намерение с политика да се занимавам. Проблемът е, че – а това в България не може да се разбере – че процесът на македонизация в Р. Македония приключи някъде в началото на 60-те години. Сега, аз няма време по-дълбоко да говоря за тези неща. Ние, които се чувстваме като българи в Р. Македония днес, сме по някаква случайност оцелели семейства, по някакви чудни обстоятелства. И едно общо нещо имаме, че това са хора, безразлично техната интелигентност и други качества, които повече се интересуват от история. И както казва един мой приятел от Щип, когато четеш история, историята на Македония, и магаре да е, ще разбере истината. По такъв начин те се осъзнават в по-късни години като българи. Но това означава, че това не са практични хора. [...] Въпросът е как да успеем да информираме днешният македонски гражданин как са се чувствали братя Миладинови. Ако му кажа аз, че те са се чувствали като българи, той първа една минута ще ме гледа като да съм извънземен, след това ще започне да ме мрази.

[...]

И само още нещо за македонския език. Майка ми е от Леринско; като малки с баща ми, от различни семейства отиват в Унгария, в Будапеща, там се запознават, там сключват брак и след това идват в Скопие. Майка ми казваше, че първите години тя изобщо не е могла да разбере хората в Македония, в Скопие, как говорят. А нейният диалект е леринският диалект, точно този, на който се позовава Кръсте Мисирков, а и който не

е много далечен от прилепския, да кажем, който е основа на днешния македонски книжовен език. Имайте предвид, че нарочно в Македония по всякакъв начин този език се прави по-различен от българския, по много тенденциозен начин. [...] Другият език е езикът на Драган Павлович Латас, например, който пише със сръбска лексика и сръбска синтакса, въпреки че е обида за такъв човек да се каже, че изобщо ползва лексика или синтакса. Скопският диалект отпреди 50 години, преди 100 години е по-близък до българския език. Днешният скопски сленг, жаргон, не знам как се казва тука в България точно, е нарочно сърбизиран говор, той няма нищо общо със стария скопски диалект. И нарочно хора като Латас, който е неофициален говорител на ВМРО-ДПМНЕ, на управляващите, нарочно го ползва, за да сърбизира още повече и така днес достатъчно сърбизираните македонци. Аз разбирам, почитател съм на либералните ценности, но това са факти и не искам [голословно] да ми вярвате – заповядайте в Скопие, в Македония, да проверим как се е говори... Това за Латас го казвам защото той често ползва говора на омраза срещу България и българите. [...] Да се говори, че днешното ВМРО-ДПМНЕ не е просръбска партия, и че днес в Македония не се ползва шовинизъм срещу България, и на това да няма никакъв достоенствен отговор от България, е срамно за мене. Но срам ваш, не мой.

Материалът подготви Мариана Христова

* Михаил Огнянов, „Македония – преживяна съдба“, РМ Publishers, 2003 г.

Виктор Канзуров е роден през 1971 г. в град Скопие. Следвал е философия в Скопския университет „Св. Кирил и Методий“. От 1999 г. е журналист във вестниците „Македонско дело“, „Вечер“, „Старт“, „Нова Македония“ и www.tribune.eu.com. В момента е журналист на свободна практика.

Коментари (18)

- 05-05-2009|Гост

Само плач – не думи могат да коментират тази статия.

Защото говори българското като мъченичество.

И казва неща, които в никой български вестник, в никой български сайт не могат да се прочетат.

- 05-05-2009|Гост

Комунизмът е ударил като светкавица българското дърво и сега то вежне. Това, което става в Македония, го виждаме и в България-реставрация на комунизма, прокарана от децата на същите «интернационалисти», които обезбългаряваха Македония от двете страни на Огражден. Не можахме да се справим с тях нито в България, нито в Македония. Баща ми е служил с македончета през 43-44 та и казва, че са били подобри българи от родените във вътрешността, на които сега, по сръбски маниер, викат татари. Тук виждам Серкан че е писал за възродителния процес-в Македония сърбите и комунистите «възродиха» 2,5 милиона българи. Хич не ме интересуват вече македонците-да се мислят за каквито си искат. Аз вече и за българското пет пари не давам-предполагам, че Златко ще е доволен. Пълен либерал съм вече. Съжалявам за възродителния процес-никой не заслужава такава съдба. Извинявам се и на македонците, че ги смятам за българи. Приемам, че и циганите имат право да са цигани-да крадат, убиват и да лежат на гърба на умиращата България.

Така ставам европеец, гражданин на света. Едната ми дъщеря е във Виена, другата това лято отива в САЩ. Майка ми е преселена през 1940 година от Северна Добруджа. Пренесла си е котката в едно сандъче. Била е на 8 години. Но на Балканите все ние сме били виновни. Скоро няма да ни има. Така ще се спасим от вината си. А Златко?

- 06-05-2009|Мариана

Златко Енев, редакторът на Либерален преглед, публикува този текст. Това би трябвало да говори нещо...

Моите уважения към всички хора, които с личната си съдба са изстрадали насилственото сменяне на самоличности, изселения, разделе-

ния и пр. Само мъдрите обаче събират, повърхностните разделят, да се раздели често пъти е много по-лесно, отколкото да се събере.

• 06-05-2009|**Гост**

Доста объркано, несистематизирано и разплуто есе (или изказване?) на Канзуров. Започнах да придобивам чувството, че «правия» осъзнат «сталинист» критикува «кривите» неосъзнати «троцкисти» от татък границата!

Целите на държавните колективистични (комунистически, фашистки, национал-социалистически, националистически, ...) пропаганди са да държат гражданите в едно удобно за управляващите гражданско състояние и мимолетно единство, постигано за сметка на тези «другите» и с налагането на насилие от различен тип, както и на лъжливи митологеми за исторически факти и личности! Така се потъпква индивидуалистичното за сметка на колективистичното!

В Източна Европа днес това е особено характерно за гръцката, сръбската, българската, албанската, турската, румънската, хърватската, украинска, грузинска, арменска, ... , напоследък и македонска източно-европейски държавни пропаганди.

Македония е малка държава (и като население, и като територия, и като икономически потенциал) и в нея е характерна мултиетничността. Там тя е залегнала в основите на самата държава – няма забрани за изразяване на отделната етничност чрез различни проявления (политическо, неполитическо, икономическо сдружаване, както и медии на езиците на различните етноси), за разлика в заобикалящите я държави, включително България и Гърция.

А за невъзможността за оформяне на българска организация или партия ако искате, бих запитал Канзуров, законите и правилата на държавата Македония ли са виновни или самите български активисти – и като количество и като качество? ! Може би Канзуров иска да бъде посрещан като «освободител» от периода 1940-1945, и то от тези, които не се чувстват несвободни? !

• 07-05-2009|**Мариана** - Re:

Гост писа:

Доста объркано, несистематизирано и разплуто есе (или изказване?) на Канзуров. Започнах да придобивам чувството, че

«правия» осъзнат «сталинист» критикува «кривите» неосъзнати «троцкисти» от татък границата!

Не знам дали Виктор Канзуров въобще знае, че е писан като автор тук, че знае за тази публикация. Във въвеждащото каре, между впрочем, съвсем ясно е споменато, че това са мнения и позиции на Канзуров, взети от една дискусия. Анонимният човек, написал това мнение, между впрочем, е доста далече от разбирането за сложността и генезиса на проблемите, свързани с Македония. Доста далече... Ако използвам един израз на Солжетницин, «образованщина», нищо че той е за друго време и други политически удобни клишета, чрез образованщина нищо няма да разберете, уважаеми неназовани господине/госпожо. И ако имате желание просто да хвърлите словесна агресия към личности, които напълно не го заслужават, избрали сте най-малко подходящия човек за това.

- 07-05-2009|**Мариана** - п. с.

Съжалявам, че набързо написах това мнение.

Извинете за грешно написаното име на Солженицин.

- 07-05-2009|**Гост** - Сложността на простото

В либерален дискуссионен клуб – по либералному!

Българският проблем «Македония» въобще не е сложен и се състои в следното: Македонците (независимо за какви са се смятали, какви се смятат или какви ги смятат) НЕ СА ЖЕЛАЛИ, НЕ ЖЕЛАЯТ и НЯМА ДА ЖЕЛАЯТ да попаднат под управлението на българската държава (респективно българските управляващи котерии), без значение от идеологическите, пропагандни, «исторически» или «морални» български «обосновки» и «одежди»! Нито пък под гръцко, сръбско или албанско управление! И това не е тяхната позиции от 1991, нито от 1944, нито от 1903, ... насам, това е залегнало във ВСИЧКИТЕ ОРИГИНАЛНИ устави, документи, стремежи и действия на македонските неказионни самородни организации, движения и дейци!

Затова и днешният плач на управляващите де-комунизатори в България е толкова «сърцераздиращ» когато се опитват да пласират на българската предизборна «сцена» постановката си за «нарушените права на българите в Македония», без обаче да споменават за драстично нарушените права на самите българи в България, включително и на тези от Македония с новите паспорти, нарушени от самите де-комунизатори в

различните им амплоа на крадящи «патриоти», «отговорни» олигарски, «загрижени» чиновници, «мъдри» мутри, разпищолили се ченгета, политиканстващи «елити» и прочие пост-комунистически кенефен материал (според последните европейски определения и сравнения)!

Или казано по народному: «Мижиганьо да те лажем за Македония, македонците и българите в Македония»! Дано Канзуров го е разбрал, вече!

- 07-05-2009|**Гост**

Самият Стефан Влахов-Мицов е посетил скромния ни разговор, усецам полъха на фамозната му брада. Като вистински историчар ни е казал какво мислят македонците, какво са мислили и ще мислят, даже и след заселването на луната/земя македонска/. Немаш место тука Стефане, се барат тука нормални люде, луди си имаме достатъчно. Върви те рай на татко си Александър гробот ладен, че шиптарите дават 1000 евра за шлема му.

- 07-05-2009|**Гост** - Материалът изплува

Доказателствата за гореизброения пост-комунистически кенефен материал взеха да изплуват на повърхността! В характерния си смърдящ и психически «уравновесен» вид. Лицето е добре запознато с контрабандните цени на археологическите, исторически и културни ценности, също като фамозния «професор»-директор и виночерпец в кръчмата «Памет българска»! Комарад-товариш, за да не ти създавам допълнителни стресови проблеми ще ти кажа, че не се казвам Стафан, не нося брада, не съм историк (и поради това мога да изказвам и неказионни мисли и тълкувания) и баща ми не се казва Александър! Спокоен съм и светли сънища! :-))) Извинявам се на нормалната либерална публика за използваната от мен по-острата фразеология и сравнения, но те са почерпани не толкова от научния свят, колкото от реалната, заобикаляща ни атмосфера с неприятни зловония!

- 07-05-2009|**Златко**

Уважаеми юнаци, македонски или не,

моля за малко сдържаност, замерянето с биологичен материал не е част от обичайната практика на този сайт. Оттук нататък следва по-обичайна процедура, без по-нататъшни предупреждения.

• 08-05-2009|Гост

Като се замисли човек, в нито една друга балканска страна, освен в България, едва ли могат да се намерят хора от преобладаващия, основния етнос в съответната страна, които да воюват в известен смисъл против самите себе си. Патриотари, непремерени патриоти, разбира се навсякъде могат да се намерят. Но не за тях става дума тук. А за други, достатъчно много хора, които дали от интерес, дали от неосъзнат, неведом някакъв комплекс на тема етническа, национална принадлежност, смятат може би, че личното човешко достойнство на който и да било човек би могло да спечели от унижаването на неговата, собствено, етническа принадлежност.

И аз например имам приятели и познати, които заминаха и живеят в чужбина. На едни от тях никак не им пречи да са българи и граждани на света. А за други (може защото не познават добре собствените културни и исторически корени, може би защото смятат, при това, че ги познават, бъркайки това познание с нови или стари идеологически клишета), е «въпрос на чест» да воюват с това, от което са произлезли. Дали в България или извън нея, хората от подобна група се «извисяват» някак в собствените си очи, имайки подобен подход. Едно толкова упорито интелектуално усилие, което – ще се повтори – се случва някак си само и предимно у хора с българска етническа принадлежност в този, неизживял разбира се още много от митологиите и противоречията, несправедливостите на миналото, Балкански регион.

Клишета като «комунизъм», «фашизъм» и пр., употребявани често, при това, съвършено неточно и превратно, или фанфарно тръбене на общи човешки ценности, които изкуствено употребени, обикновено се обезмислят, са разбира се някакъв вид «подпори» за такива хора. Дали някой ден те напълно ще ни докажат, че няма начин да обичаме другия (който и да било той, от който и да било етнос, страна, малцинство, мнозинство, континент...), без да мразим себе си?

• 08-05-2009|Гост

Някакъв луд под номер девет изплува тук и омаза и хубавото интервю и хубавите коментари. Златко, вземи все пак мерки.

• 14-05-2009|Гост

Poradi fakta, 4e sledvam v 4ujbina imam vuzmojnostta da se sre6tam s makedinci ako ne mnogo 4esto, to dostatu4no 4esto.4esno kazano gi otbqgvam, za6toto nqkoj put prosto ne moga da se vuzdurja i da se izsmeq s glas na ubedenostta s koqto govorqt odnosno, istori4eskite vuprosi. S tqh ne se spori. Nqkoj da e sporil s neveja? Srubskata propaganda e tolkova silna, 4e 4ak gi sujalqvam.6te dam samo edin absurden primer za tova, 4e s bulgarskiq inat na makedoncite prosto ne trqbva da se zahva6ta 4ovek. sled priemaneto ni v EU stana mnogo po-lesno za bulgarskite studenti da prepivavat tuk, bez viza i biurokrati4ni uslojnениq. V тази връзка edin moi makedosni kolega me pita: Q kaji kak da si izkaram bulgarski paport?

Az mu otgovarqm: Ne sum mnogo zapoznata, no mislq, 4e prosto trqbva da otide6 v posposltvoto i da dokaje6 4rez dokumenti, 4e nqkoj(baba, dqdo, majka ba6ta it. n.) ot prekite ti rodnini sa bulgari.

Negoviqt otgovor (sled koito mi padna 4eneto do zemqta i ne znaeh dali da se smeq ili da pla4a na glupostta mu): E paaaaa samo tova li? E pa nema problem te svite mi babi i dedovci sa bulgari?

Az go pitam (sled kato 2 minuti go zqpah izumeno) E ok!”svite ti” babi i dedovci sa bulgari, a ti kakuv si togava?

Toj: E pa makedobec...

Kak 4ovek da se razpravq s tqh? To ima li smisul vaob6te? Za da izbegna konflikti prosto stranq ot tqh.

• 14-05-2009|Гост

Интересно. А ако някой друг млад човек, на същите години, в същата ситуация, беше ти казал, че всичките му баби и дядовци са българи, но той е американец (французин, германец, испанец, румънец, грък ...), щеше ли да ти падне ченето по същия начин?

• 14-05-2009|Гост

След разпадането на Османската империя и след буни и възстания, войни, Вардарска Македония става част първо от Кралска, после от СФР Югославия, това е държавнотворческият елемент. Македонците във Вардарско са обявени след края на Първата световна война за «южни сърби», а след края на Втората световна война, когато се отделят в отделна съюзна република, се създава, чак тогава, и официална книжовна норма на официалния език, компилира и се нов вариант на азбука и т.

н. В сложни исторически обстоятелства и противоборства, във въртопи на обрати, репресии, гонения, братоубийства и разбира се десетилетна, последователна пропаганда, се създава този така да се каже нов народ, отделен от българския. Колкото до Егейска Македония, между впрочем, там гърците много-много, да не кажа хич не са спазвали т. нар. права на малцинствата. И до ден днешен т. нар. от тях преди «славوماкедонци» не могат да кръщават децата си с негръцки имена, гърцизирането им е вървяло през цялото време с пълна сила. Правя тази кратка историческа бележка защото е невъзможно, струва ми се, да се разбере защо и днес македонците казват абсурди за други, но не и за тях неща, защо смятат, че са съвсем отделни или че от античните македонци произлизат, вкаккви такива неща, без да се познава поне в някаква степен генезиса на събитията, причините и следствията, сложността в т. нар. македонски въпрос, появяващ се понякакъв начин и днес, въпреки че никой не оспорва на македонците това да си имат отделна, независима държава.

- 15-02-2012|mitrev

avete rotto il cazzo con questa Macedonia. ma chi se ne frega se è bulgara, macedone, serba, greca ecc. ma lascateci in pace cazzo... noi siamo NESSUNO va bene???

- 15-02-2012|mitrev

ps. написах го на италиански, така няма да се обиди някоя нежна балканска душица

- 22-09-2012|Гост - re:

mitrev писа:

avete rotto il cazzo con questa Macedonia. ma chi se ne frega se è bulgara, macedone, serba, greca ecc. ma lascateci in pace cazzo... noi siamo NESSUNO va bene???

Prevod. Veke gi minavte site granici so taa Makedonia. Ma koj go bole briga dali e Bugarska, Makedonska, Srbska, Grcka i t. n.

Ostavete ja veke na mira ...Nie ne sme nicii jasno li vi e_?

(od prevodot se otrfreni vulgarizmite)

Peکارce

Нашенци в Косово и Албания

Автор: Таня Мангалакова

БЮРЕЦИТЕ НА ДЖУНАЙДЕР И БИГО

С Джунайдер от село Брод се запознах през лятото на 2003 г. в Прищина на една от многото конференции, замислени да придадат смисленост на огромния чиновнически апарат в управляваната от ООН провинция Косово. От години търсех начин да разбера какво става с гораните – малка общност, описана в началото на ХХ в. от българските етнографи Васил Кънчов и Йордан Иванов като българи, живеещи в Шар планина в Косово, Северна Албания и Западна Македония. И ето че пред мен стояха двама млади планинци, високи, с будни черни очи и ми говореха на архаичен български диалект: *„Ние сме от село Брод, над Драгаш, Шар планина, горани сме“*. Сякаш ми паднаха от небето и така започна моята горанска сага точно от конференцията, на която международни чиновници се опитваха да ни убеждават в мултиетничността на Косово, при положение, че на самия форум само един сърбин беше дръзнал да дойде в Прищина. От цялата тази мантра за мултиетническо Косово на 17 февруари 2008 г. се роди поредната държавица на Балканите – Косово, с 95% албанци и едва 5% „други“. Започна сладка приказка, чийто край не се виждаше, и затова попитах Джунайдер и Мурсел дали в Прищина има някоя горанска сладкарница, в която да пием кафе и да опитам прочутия специалитет на нашенци – горански бюрек и боза. Джунайдер ме предупреди, че ако отидем и започнем да говорим на български в сладкарницата на негов приятел, ще му навлечем главоболия с албанците. *„Нас, гораните, ни е страх да се разходим дори и по главната улица на Прищина, не знаем албаски. Прищина е един изцяло албански град.“*

На другото лято през 2004 г. отново имах пътуване до Прищина и едва изчаках да свърши конференцията, на която валяха оплаквания за нарушени човешки права и от сърбите, и от ромите, и от турците, и хванах автобус за Призрен. Кирил Желязков, полицай към мисията на

ООН в Косово, ми помогна да обиколя няколко села в сърцето на Шар планина в Гора. Първото от тях беше Брод, родното село на Джунайдер. Веднага го открих и седнахме на размисъл. Тогава за първи път пих и горанска боза, която има различен вкус от българската, занаят на диск автентични горански песни. В тях се пее на български диалект за любов, за севда – „Мерак ти имам“, „Тия лични очи“, „Алтъно“; за хубостта на Шар планина – „Горо, бре майко“, „Шар планино, висока планино“, „Ей, бре Горо, мила сестро“; за носталгията на гурбетчиите – „Ей, Горо, празни села“, „Туджина ѝе много тешка“. В една от песните „Зайди, зайди“ познах песента „Dreams“ на Горан Брегович във филма „Аризонска мечта“, която вървеше и в рекламния клип на минерална вода по една от френските телевизии.

Джунайдер ми каза, че старите *брояни* (жители на Брод, които в другите горански села са наричани *броджани* – бел. авт.) помнят времената преди Втората световна война, когато техни роднини са били на гурбет в много български градове. Оцеляването през размирните военни години никак не е било лесно: *„Когато е било немско, гораните сложили ядене за немците, после сложили ядене за партизаните. Ние сме прекалено малки, ние не воюваме“*, разказва Джунайдер.

Беше икиндия, по улиците вървяха жени с пъстри шами и шалвари. Досуц като помакините, все едно бях в някое планинско село из българските Родопи. По едно време не се стърпах и тръгнах по петите на снажна нашенка със синьо пардесю, забулена с красива бяла шамия, с капа с няколко реда златни дукати. Тогава разбрах, че омъжените горанки трябва да искат разрешението на мъжете си, за да бъдат снимани. Стана една от най-хубавите ми снимки, защото жената веднага вдигна още по-нагоре шамията си, за да скрие лицето си, и на снимката излязоха големи искрящи очи, а над тях – старовремски златни дукати. Слушах бавните носталгични ритми и по едно време ми хрумна, че в София такъв тип бюрекчийница ще бъде много посещавана. Народно заведение за бюреци и боза, някъде на къоше, в което да има снимки от горанските села – едновременни и сегашни, в които да звучат бавните носталгични песни. Щом преди 70–80 години в София и други български градове е имало горански бюрекчийници, за които постарите българи още си спомнят, значи и сега може да се намери мегдан. Даже измислих и името на такава бюрекчийница „Нашенци“. Тогава Джунайдер сякаш не обърна голямо внимание на идеята ми. Имаше си други планове. Беше

подад документиза българско гражданство и през декември, преди Коледа, получи български паспорт. Беше много щастлив, когато се видяхме в София да полеем повода във виенската сладкарница до катедралата „Св. Александър Невски“. Джунайдер е завършил право и след изтичане на временния му договор с ОССЕ беше на кръстопът. Трудно беше да си намери добре платена работа в Косово. Безработицата сред гораните е смазваща – над 90%, и затова той си беше наумил да си търси късмета в Западна Европа.

„На твоє място щях да дойда в София и да направя горанска бюрекция, вместо да се скитам из Европа“, започнах да го кандърдисвам за моята идея за сладкарница „Нашенци“. Навън снежинките премрежваха погледа, по всичко изглеждаше, че ще вали цяла нощ и на сутринта ще натрупа дебел сняг. *„Сега в Гора има няколко метра сняг, който ще се разтопи чак напролет, преди Джурджевден“*, отбеляза Джунайдер. На сбгване ме покани на най-големия горански празник Джурджевден, както гораните наричат Гергьовден. На другата година не успях да отида в село Брод. Джунайдер вече се скиташе из градовете на Германия. Един ден ми позвъни от някакъв немски град, за да ме пита дали мога да му помогна чрез мои познати да си намери работа в Италия. Трябваше да минат още няколко месеца, за да разбере, че българският паспорт по онова време му даваше право да пътува без виза, но не и да си намери сносна работа. Беше пообиколил гораните гурбетчии и видял, че повечето работят или по ресторанти и кафенета, или като хамали. Джунайдер се върна в Брод и почнахме да си пишем по-редовно мейли. В края на август ми се обади да се видим. Беше дошъл в София със зет си Билгаип, когото всички наричаха Биго.

„Ти се оказа права. Решихме да дойдем в България и да отворим сладкарницата, за която ми говориш от толкова време.“ Двамата започнаха да търсят подходящо място за дюкян.

НАЙ-СЕТНЕ „БОЕМ“!

Изтърколи се есента и Джунайдер и Биго решиха да се преселят в Петрич, защото София им се стори твърде голям и анонимен град, в който те се чувстваха изгубени. Къде другаде, ако не в Петрич, Пиринска Македония, беше точното място за тях. Петрич е близо до Македония, жителите му имат добър стандарт, понеже умеят да се възползват от предимствата на изгодното положение да са на път, по който текат стоки от и за близката Гърция. Топлият климат на този южен град много

допадна на моите приятели. Обадиха ми се след Нова година, че са отворили сладкарница „Боем“ и им е потръгнало.

„Идвай ни на гости да опиташ бюреците. Ние сме на центъра, когото и да питаш за нас, ще те упъти. Ще бъдеш наш гост“, каза ми Джунайдер. От сладкарница „Боем“ ми се обаждаха всяка седмица: *„И да не си помислиш, че сме те забравили“.*

Междувременно вече мислех да пътувам до Гора в Косово и Северна Албания. Исках да отида на горанска сватба, защото знаех, че трае поне 3 дни и 3 нощи и се празнува по старите традиции. Като чу, че планирам да ходя в Косово и Албания, Джунайдер каза да не бера гайле за подслон и че мога да отседна в къщата му, колкото искам. Сватби в Гора имало всеки ден през юли и август. През лятната ваканция семейството му е в Петрич, така че цялата къща е на мое разположение. Не можех да тръгна към Косово и Албания, без да видя с очите си как живеят моите приятели в Петрич. Още по телефона Джунайдер ме предупреди, че не е сложил снимки от селото, но пък имало други изненади.

„Боем“ е на пъпа на Петрич, само за няколко месеца беше станала най-модната сладкарница на градчето. Биго и Джунайдер бяха я украсили с два чадъра като от приказките – светлосин и бял, обсипани с пайети, сребристи бродерии и дантели. *„Чадърите са от нашите сватби, донесохме ги от село Брод. Ще видиш, че на нашите сватби булката трябва да е с чадър“.*

Джунайдер и Биго се представяха като македонци. Косово е далече от Петрич, да не говорим за Гора, и хората свързваха провинцията с албанците. Докато Струмица е само на няколко километра и петричани са свикнали да контактуват с тамошните хора. В „Боем“ имаше домашна атмосфера. Клиентите се чувстваха като на гости при комшии. Моите приятели познаваха хората по име, поздравяваха ги, интересуваха се как са. Всеки, който прекрачеше прага на „Боем“, се чувстваше като у дома си. Горанското гостоприемство личеше и в дюкяните им, където и да се намират.

НАШЕНЦИ В XXI В.

Историята може да спре тук, защото има щастлив край. За „Боем“ се носят легенди чак до Благоевград. Но моята мечта беше да пътешествам из нашенските села в Гора и Жупа, Косово, и Северна Албания, да разбера дали планините са естествени бариери, които са им помогнали да се съхранят като общност, или са се претопилив албанското море, какви се

чувстват. Защо тази малка етнографска общност е описвана в книгите и медиите, които ползвах, ту като *горани*, ту като *горанци*, ту като *торбеши*, ту като „*македонци муслиmani*“, ту като *българи*, а напоследък като *бошняци*? За какви се смятат те самите? Как ще ги заваря, ако се движа по маршрутите отпреди 100 години на големите етнографи Васил Кънчов и Йордан Иванов? Как живеят в планините? Съхранили ли са своите традиции, в които се преплитат езически, християнски, богомилски, мюсюлмански елементи? Защо, както и различно да се определят, помежду си всички тези хора се наричат *нашенци*, а езика, на който говорят и който учат само въщи – *нашенски*. Има ли спомени и паметници от богомилите по тези места? Какъв отпечатък има в историческата памет за днешните хора в Гора и Жупа двата века българско господство (XI – XIII в.) и голямото турско владичество на тази територия от 1445 до 1912 г.? Когато отидох в тези села, открих, че всъщност става дума за едни и същи хора, които преди 100 години са описани като *българи мохамедани* от историците, етнографите и пътешествениците. Наричам тези потомци на българи мюсюлмани, които говорят красив стар български диалект, *помаците на Шар планина*.

В Косово ги заварих в момент на голяма криза на идентичността. Малката етнографска група живее на границите на три съвсем млади държави на Балканите – новосъздаденото Косово, младата Македония и създадената през 1912 г. по-„стара“ Албания. Тези хора са застрашени от претопяване. Историците в балканските страни спорят за техния произход. Според албанската теза това са славянизирани илири, сръбската теза е, че това са ислямизирани сърби, българската теза – ислямизирани българи, най-вероятно потомци на богомили, а македонската теза претендира, че това са македонци с ислямско вероизповедание. В годините след създаването на държавата Босна и Херцеговина в Гора и Жупа, Косово, даже се появиха и новокомпонирани бошняци. За да разбере как се усещат днес тези хора, реших да тръгна по местата, които са описани от българските етнографи Кънчов и Иванов в началото на XX в. Попаднах на невероятно красиви места, които не са далече от България – и географски, и духовно. Запознах се с дружелюбни и гостоприемни хора, които ми помогнаха да напиша тази книга. За първи път отидох в Гора през лятото на 2004 г. През юли 2006 направих по-дълго пътешествие из горанските села на Косово и Албания – Призренска и Кукъска Гора. Живях в село Брод и Борйе, където нашенци ме приеха като тяхна дъще-

ря и сестра. През всичките ми пътувания си водех подробен дневник. В тази книга съм разказала най-интересните си срещи с нашенци в Призренска Гора, Жупа, Кукъска Гора – обикновени хора, политици, интелектуалци, журналисти, активисти от неправителствения сектор. По време на пътуванията ми в Сърбия – Санджак, Прешевската долина, в сръбските части на Косово – Митровица, Лепосавич, Чаглавица, интервюирах доста нашенци. Прочетох доста за гораните в библиотеките, в сръбските и македонските научни извори, в медиите и интернет. В интервютата ми като журналист с политици от Косово, Сърбия и Албания винаги задавах въпроса за гораните.

Благодаря на д-р Антонина Желязкова от фондацията ИМИР, която ме насърчи в начинанията ми, на Европейската културна фондация, която финансира пътешествието ми сред гораните през 2006, на „Осерваторио суи Балкани“, които подкрепиха последното ми пътуване в Гора през 2008 на Джурджевден. Благодаря за помощта на Мариела Баева, евродепутат. Пламен Юруков помогна за организиране на кръгла маса в София за гораните през 2008.

Мнозина, които срещнах в планините на Косово и Албания, ми помогнаха да напиша тази книга. С Джунайдер Бойда от село Брод и цялата му фамилия сме почти роднини, а това означава много в нашенските традиции. Дълга много на моя приятел Динко, с когото преди години ентусиазирано започнахме да проучваме Македония и Сърбия, а после създадохме култовото сп. „Балканите“. Благодаря на Назиф Докле, поет и изследовател, който беше мой гид в Албания, а също и на всички добри хора, които срещнах по балканските друмища и без които нямаше да мога да напиша книгата. Някои от описаните герои вече са на небето – мъчно ми е за Рустем Ибиши от село Млике, който не можа да се пребори с коварната болест, за веселия Аце от село Брод. Харесвам думата *нашенци*, защото е достатъчно красноречива и говори сама по себе си какви са тези хора. Топлината, гостоприемството, дружелюбността, хуморът, с които ме посрещат винаги в къщите си, ме карат да се чувствам като у дома. Нали точно Димитър Чорбаджийски – Чудомир описва духа на българите през 30-те и 40 години на ХХ в. и нарича „Нашенци“ една от най-добрите си книги. Затова озаглавих дневника на моите пътешествия „Нашенци в Косово и Албания“.

ПО ПЪТЯ НА БЮРЕКА

Няма страна на Балканите, в която да не съм яла бюрек, най-универсалната балканска храна, която прилича на българската баница. Има го в различни варианти в Македония, Косово, Сърбия, Албания, Турция, Гърция, Босна и Херцеговина. В бивша Югославия и Албания има какви ли не видове бюрек – с месо, гъби, спанак, картофи. Най-вкусното нещо се нарича „кромпируша“ и се прави на Баш Чаршията в Сараево, където е старият център от османско време. Разбира се, от горани. В Босна на баницата с месо казват бюрек, има „сирница“ със сирене, „зелеяница“ със спанак и „кромпируша“ с картофи. Там бюректът се пече на жарави и сач, захлупен с капак с въглени отгоре, като верига вдига капака. Пръстите да си оближеш! Тъкмо в една от бюрекчийниците на Баш Чаршията в Сараево през 2003 се запознах с Веиз Несими от село Радеша и по говора му веднага познах, че е от Гора, Косово. „Аз съм торбеш, говоря македонски“, представи ми се той. Работил е в България, Македония, Турция, Германия и Сараево. Тогава ми хрумна, че понеже гораните са бозаджии и бюрекчии, и техният бюрек се прави навсякъде из Балканите, най-лесният начин да ги проуча е, като тръгна по пътя на бюрека.

Книгата ми е написана по подробните записки, които си водих от 2003 г. до 2008 г., пътувайки из балканските друмища. Имам много пътувания из Балканите като журналист и това ми даде възможност да проуча това малцинство в далечните планини на Косово и Албания. Намерих гораните в бюрекчийниците из някогашна Югославия, от която вече се родиха нови държави и протекторати. Цитираните стихове и проза са фонетично редактирани от мен, някои са кирилизирани. Черно-белите снимки в глава първа са от лични архиви на нашенци в Косово.

Васил Кънчов дава информация, че в началото на ХХ в. в столицата на България е имало горански дюкяни. „В София дохождат от Призренска Гора бозаджии, които държат 3-4 дюкяна. С тях всяка година доходит малки 10-12-годишни деца, някои за пръв път. От тях би могло да се проучи тамкашното наречие“ (Васил Кънчов, „Избрани произведения“, том 2, 1970). Разпитвах нашенци за връзките с България, която не е била далечна и непозната за тях в началото на ХХ в. Много горани в Косово и Албания разказаха семейни истории за дядовци и прадедовци, които са пътували и работили в България. В планинските села на Гора човек все още може да се натъкне на възрастни нашенци, които са работили в Бълга-

рия. Някои от героите на писателя Садик Идризи от книгата му „Гора – далечна и сама“ са живели в България, където са имали дюкян за боза и бюреци. Тъжно отбелязвам, че днес гораните нямат много информация за България. Те пътуват повече до Белград, Сараево, Санджак и Скопие, отколкото до София.

Когато тръгнах да обикалям нашенци в Косово и Албания, все още не беше издаден „Горанско (нашенски) – албански речник“ (*Reçnik Goranski(nashinski) – Allbanski, Fjalor Gorançe (Nashke) – Shqik*), монументален труд на изследователя Назиф Докле от Кукъс, нашенец от село Борйе. През 2007 г. Академичното издателство „Проф. Марин Дринов“ отпечата речника, съдържащ 1383 страници с 43 000 думи и изрази на диалекта на деветте горански села в североизточна Албания. В предговора Назиф Докле пише, че този диалект принадлежи към крайните български говори в Северозападна Македония. „В тези девет села в Албания живее компактно помохамеданчено население от български произход, което и днес говори български диалект. Неговите членове сами се наричат нашинци или горани, а албанците, живеещи в съседство с тях, ги наричат торбеш, горан или ги характеризират като потур“. В предговора изследователят от Кукъс благодари на Емил Миланов, който има заслуга речникът да види бял свят. Всъщност Емо беше първият българин след 1989 г., който отиде при гораните в Косово и Албания и направи публикации за тях. И до ден-днешен в Гора към него се отнасят с голяма симпатия.

Търсех пари за пътуванията ми и благодаря на Бога, че винаги намирах. Пътешествях с автобуси, маршрутки, коли, на магаре, на стоп и това го знаят приятелите ми и дъщеря ми Елена, която търпеливо ме чакаше да се върна от планините на Косово и Албания. Нашенските села в Гора, Косово и Албания са етнографски резервати, в които може да се чуе архаичен български диалект отпреди столетия. През тези няколко години на пътувания из Косово и Албания, но също и в Сърбия и из бившите югославски републики, разговарях със стотици горани. Книгата ми е документален разказ за нашенци през ХХI в. София, юни 2008

НА СВАТБА В СТРАНАТА НА „КАНЕ“

„А бре, Севдо, гледанице,
я ти голем мерак имам;
а що имаш бело лице,
бело лице за гледа е;
а що имаш русе косе,

русе косе за комари;
а що имаш алтан чело,
алтан чело за дукати.
Ке ти купим алтан капа,
Да га носиш – да те гледам:
А що имаш права става,
Права става за терлице;
А що имаш бело грло,
Бело грло за джердани.“
(Харун Хасани, Горанске народне песме, 1987)

„Нали пътувате за Призрен? Откъде минавате?“, попитах шофьора на автобуса от македонската столица Скопие до Косово. *„Все през Албания“*, с доволна усмивка отвърна шофьорът албанец. И наистина автобусът пътува само през населени с косовски албанци места в Косово – Феризай, Щиме, Суха река. Неусетно минават 3 часа и вече съм в град Призрен. Оттам се качвам на „комби“, както местните хора наричат маршрутките, и пътувам към Драгаш – главното населено място на Призренска Гора.

В разгара на юли по целия път срещаме колони от коли на сватбари, които надуват клаксони. Споделям с моите спътници, че в Косово май само се женят. *„Сватби и сюнети – само това правят гораните през лятото“*, шегува се шофьорът. Две седмици преди да тръгна към Гора, в една горанска кебапчийница до автогарата в Скопие се натъкнах на младия Бислим, който ме покани на сватбата си на 21 юли в родното му село Брод, Призренска Гора. По всичко личи, че съм в сезона на сватбите.

Пътят се вие нагоре към Шар планина, от Призрен се стига до Драгаш за по-малко от час. В Драгаш едва отминах базата на турския военен контингент КейФОР и чух някой да ме вика по име. Мъж на средна възраст се представи като Гафур, а до него беше Нехал. Джунайдер беше пратил роднините си да ме чакат в Драгаш. Такива са законите на горанското гостоприемство.

Село Брод е последното в Призренска Гора, до границата с Македония, след него свършва асфалтираният път и започват планинските пътечки на Шар планина. През лятото тук живеят над 1000 нашенци, а през зимата – около 600 души. Има около 700–750 къщи. Местните реки са Бучковица и Лйева река. Нашенци, където и да живеят, през лятото идват на почивка в родните села. Много от хората имат македонски пас-

порти, работят и живеят в Република Македония. В селото се отглеждат около 500–600 овце. Местни специалитети са шарпланинско сирене – прилича на италианското сирене „пармиджано“, без да е толкова сухо, и „урда“ – млечен специалитет между извара и катък. Настаних се в къщата на Джунайдер и станах гост на цялото село. Гораните са изключително гостоприемни и при тях гостът се радва на особена почит. Ако пътешественикът замръкне сред нашенци, тези балканджии с широки сърца веднага го приютяват и му предлагат подслон и храна. Магазинът на Джунайдеровите роднини Нехал и Гафур е в центъра на Брод и освен че доставя стоки, е социален център. Къщата на Джунайдер е на два ката с дърворезби, прекрасна градина, спретната и подредена. Има впечатляващ петметров дувар. Нехал ми довери, че преди зидът бил триметров, като на всички останали, но преди да замине за България, Джунайдер вдигнал още два метра, за да са под закрила жените, които оставя.

Тръгвам из селото и на всяка крачка хората ме спират и ме разпитват коя съм и откъде съм – нещо, което ще правят всеки ден по много пъти. „А си имаш дру̀ство?“ – питат ме дали имам компания и се чудят как така сама обикалям планините на Косово. Тук това изглежда странно. Но всички ме убеждават, че в Гора нищо лошо няма да ми се случи. Гораните са кротки люде, самият факт, че тук няма престъпност, убийства и дрога, говори сам за себе си.

По пътя към гробищата срещам рояци деца. Нашенци имат средно по 3 деца и затова Брод кипи от живот. Въздухът упоява със своята чистота, тук никога не е имало тежка индустрия. Каменните зидове на къщите са облепени с „лошна“ – изпражнения на крави, които се сушат на слънце. От столетия гораните се отопляват с тези своеобразни брикети през зимата, която трае 7 месеца. Същевременно Брод е модерно село, има и Интернет и „брояните“ говорят по скайпа с роднините си, пръснати по близки и далечни градове на света.

Катеря се по хълма зад новата джамия и снимама стари нишани, мюсюлмански надгробни камъни. Малко след икиндия е и от хълма виждам селото като на длан, а и мен ме виждат – на отсрещния хълм ми махат няколко жени, които прибират добитъка. На 200 метра от мен в по-ниското овчар пасе стадо, около него подскачат кончета. Идилия!

На слизане от хълма ме залая едро куче, пазач на стадо, което местните хора наричат „шарпланинско псе“, а аз прекръстих на шарпланинска каракачанка. Поздравяват ме усмихнати нашенки, които преди това

ми махаха от хълма. „А си добро?“, ме питат. През дните, които прекарах сред нашенци в Косово и Албания, това е дежурният въпрос, на който по нашенски се отговаря с „кане“, което означава „да“. Това симпатично „кане“ е съкратена форма от „како да не“ (как да не). Употребява се в Албания и в Косово и е нещо като емблема на нашенци и на Гора, магическата страна на „кане“. Същата форма се среща и в България, района на Стара Загора, откъдето съм родом. „А“ играе роля на въпросителна частица, която се слага винаги в началото на въпроса – „А си раат?“, „А си арно?“, „А имаш деца?“, „А имаш майка?“ и т. н.

Диалектът на „брояни“ е богат, има около 9 дифтонга, които според изследователя от Кукъс Назиф Докле са влияние от арумънския диалект. Докато мъжете употребяват доста думи от сръбския и македонския, жените са пазителки на архаичния диалект. Нашенци са патриархално общество и мъжете изкарват прехраната от векове, ходят на „печалба“, на гурбет предимно в бивша Югославия и езикът им е повлиян от сръбския (без падежите, само като лексика). Жените, които остават да гледат децата и домакинството, пазят нашенския диалект, който е стар български говор.

Късно вечерта вечерям в едно от кръчметата на Брод и хортувам с Демир Лика. Той има дюкян в Радовиш, Македония. „Полека-лека бегаме от тук. Бегаме в Скопие, защото културата, езикът и манталитетът са подобни“, обяснява Демир. Според него в Брод има фантомни бошняци, а в Рестелица и Крушево – уахабити.

„Сви брояни – агелари“ е стар лаф за нашенци от Брод. Казвали им „агелари“, защото носели много злато и пари от печалба в Гърция и България. Името на Брод, Гора, означава пристанище и идва от това, че селото било спирка за керваните. Хората в Брод били толкова богати, че се казвало: „Ако Призрен изгори, Брод ще го построи“. Печалбарството, както тук наричат гурбета, е спасило гораните от глад, имало е много трудни години. Демир има чичо в България, а дядо му е бил сладкар в Бургас. Той помни от предците си, че България е била до Групчин (село между Скопие и Тетово, където е минавала разделителната линия през Втората световна война, откъдето днес започва Западна Македония, която е предимно албанска – бел. авт.). В Гора няма село с турско име, обяснява Демир. Тук имената и топонимията са славянски – Плава река, Урош, Попов рид, Томавци, фамилия Павле. Гробището над училището в Брод

е „гявурско“, там е била погребана Божана. В селото е имало и християнско гробище, когато правили парка в селото, намерили кръстове.

„Македония не е съществувала, а е била бановина, Тито направи Македония, а Косово е покрайнина“, се провиква ядосано старец, който е наострил уши, както и останалите мъже в кафенето, чиято сладка вечерна размисълка е накърнена от моето женско присъствие. Тръгвам си от мъжкото царство и попадам насред голямото хоро, което се е извило по централната улица на Брод и в него виждам и напетия и засмян до уши Бислим. Вдигам ръка за поздрав. Той ме позна и се усмихваме един на друг. Едва ли ми е повярвал, когато в Скопие му казах, че ще дойда на гости в село Брод и ще снимам сватбата му. Хорото, по нашенски „коло“, се е извило на „корзото“ – дума в Македония и Косово за стъргалото, по което се разхождат младите хора. На „корзото“ момците и момите дефилират и се харесват, тук започват любовни истории, които обикновено завършват със сватба. През нощта отивам на сватбеното празненство на Бислим в къща в горната махала, където мъжете и жените стоят разделени в две отделни стаи.

ФЕНОМЕНЪТ БЪЛГАРСКИ ПАСПОРТ

Докато обикалях из Шар планина, нашенци непрекъснато ме питаха дали мога да им помогна да получат български паспорт. Гора е анклав и в момента нашенци не могат да пътуват свободно в Европа. Където има дефицит, там се ражда и „черен пазар“. Етническите българи от чужбина могат да получат българско гражданство, но процедурата отнема вече 4–5 години. По втория начин заветният паспорт струва до 6000 евро и който може да си го позволи, плаща, за да не чака години наред в Министерство на правосъдието, където има само две гишета за опашката от желаещи кандидат-българи. Държавната агенцията за българите в чужбина, откъдето се издава документ за български произход, работи много тромаво и нашенци от чужбина чакат години наред. Чиновници от тази агенция твърдят, че имало опасност албанци да се представят като горани и затова законният срок не може да бъде спазван. Това обижда нашенци, защото те бягат именно от албанците, с които не могат да съжителстват. Но най-голямото чакане след депозиране на документите за паспорт е в Министерството на правосъдието. Основните спънки се създават от странни чиновници от МВР, които дописват законите, измислят нови правила. Но докато нашенци от чужбина чакат вече 5 години за българско гражданство, недобросъвестни служите-

ли на МВР са дали „на черно“ паспорт на наркотрафиканта от Санджак Куйович. В подготовения документ за държавна политика към българите в чужбина през декември 2007 г. бе оповестено, че не е редно България да либерализира прекомерно издаването на български документи за самоличност „от съображения за национална сигурност“. Фактите показват, че изкуственият дефицит не е случаен. С размахване на плашилото за „национална сигурност“ всъщност се подхранва „черният пазар“ на визи и паспорти. Говори се, че залогът е толкова голям, че става дума за милиони. Депутатът от Демократи за силна България ген. Атанас Атанасов смята, че бивши служители на МВР са създали адвокатски къщи, които посредничат на етнически българи да получат бързо български паспорт. В Македония много хора от различни градове са ми споделяли, че фирми посредничат срещу солиден хонорар за бързо издаване на български визи и паспорти.

Р. от Призренска Гора постоянно е на път между Гора, Сърбия и България. Той се прехранва като посредник на сръбски, македонски и български паспорти. Страх го е да пътува из Косово, но няма как. Дава си сметка, че албанците отдавна са го взели на мушка и решат ли, ще се разправят с него. Осъзнава риска, който поема, като пътува почти всяка седмица до Ниш. Албанците вземат сръбски паспорти, за да пътуват, и Р. пренася документите им до Крагуевац. Той пътува и до София, за да пренася документи за български паспорти. Обяснява ми, че гораните искат да работят в чужбина с български паспорт, за да могат да хранят семействата си. Безработицата в Гора е ужасна. Има 200 молби от горани за български паспорти. Срегнах Р. в София след година и той беше доволен, че бързо е получил удостоверения за български произход. Търсеше сигурен човек, който да му извади български паспорт по „втория начин“, не му се чакаше 2–3 години. В един от документите, който попълнил, трябвало да посочи адрес в България и някакъв човек „услужливо“ му предложил адрес срещу 200 евро. Аз му подарих моя адрес, докато пиехме кафе до Археологическия музей при БАН – бивша джамия от османско време. Пратих го в музея да види залата с тракийски маски и съкровища. Р. е измислил резервен вариант, ако в Косово стане напечено. *„Ние не можем да живеем с албанците и затова аз си правя къща в Суботица. Във Войводина е хубаво за живеене, там има 28 малцинства и много малко албанци.“*

Еюп от Брод има кебапчийница в Скопие, но е готов да продаде всичко в Македония и да отвори ресторантче в София. Той е подал документи

за българско гражданство и го получава след 5 години чакане. Еюп получава български паспорт, когато е загубил надежда и мерак. А междувременно населението в Гора е намаляло до 5000 души, 4 училища в 4 села вече са затворени. *„България сега трябва да помогне на гораните от Косово, защото утре ще е късно. Всеки иска да се спаси от Косово... Ние сме ситне пари. Искаме да отворим бизнес, но никой не ни помага“*, казва Еюп. През лятото на 2008 г. той се реши да продаде малкото си ресторантче до автогарата в Скопие, за да мигрира в Скандинавия.

Надир от село Урвич, Македония, дошъл през 1992 г. в София, развил е успешен сладкарски бизнес, но чиновниците от Агенцията за българите в чужбина отказали да му издадат удостоверение за български произход. Съмнявали се, че е албанец, който се представя за горанин. Едва ли си дават сметка колко обиден се чувства Надир. В днешна Македония има две горански села – Урвич и Йеловяне, разположени в Шар планина, между Тетово и Гостивар, заобиколени от всички страни от албанци и подложени на асимилация. Описани са от Васил Кънчов. Историята на Надир е показателна за проблема с българското гражданство за етническите българи от Балканите. Надир е напълно интегриран в българския стопански и културен живот. Той живее в българската столица със семейството си, има сладкарница „Ардиян“ на бул. „Христо Ботев“, до Централна гара. Баща му Бекир Алили дошъл от Урвич в София през 1920 г. и живял в столицата над 20 години, имал 5 дюкяна, къща на бул. „Скобелев“, сладкарница „Камелия“ на „Витошка“ и бул. „Патриарх Евтимий“. Апартаментът му е конфискуван през 1962 г. Според Надир над 100 души от с. Урвич са работили в София като бозаджии.

Надир и жена му Ганимет първо отворили цех за фунийки за сладолед в квартал Драгалевци, скоро направили сладкарница със собствено производство. Рецептите за ориенталските сладки са от Македония и Турция. Вече имат цех за сладкарски изделия в квартал „Разсадника“. Вкусните им тулумбички се продават в около 20 магазина и сладкарници, наели са и работници в сладкарския цех. Купили са и къща в кв. „Надежда“.

Макар че живее отдавна в България, има собствен печеливш бизнес и е изряден данъкоплатец, Надир не е успял да получи българско гражданство. Живее в България като чужденец с карта за постоянно пребиваване. Той е разочарован от Агенцията за българите в чужбина. Подал молба да получи удостоверение за български произход, но още не е по-

лучил. А са минали 6 години! Дал 1500 лв. на адвокат, за да му извади по-бързо удостоверение за български произход, но адвокатът взел парите и изчезнал. Чуди се как така в Скопие се чака най-много 4–5 дни за издаване на документ, а паспортът е готов за 3 дни, докато в България се чака с години.

„Тук спечелих пари, купих цех, сладкарница, 2 къщи. Други хора дойдоха от Урвич в София, но се отказаха да правят бизнес заради бюрокрацията.“ Надир смята, че езикът на гораните от Урвич е „нашенски“ и обяснява, че хората в селото се наричат нашенци помежду си. „От всички страни сме заобиколени с албанци. В село Урвич има 4–5 махали – Богородица, Царска махала. Селото има над 100 къщи. Половината работят в Италия, другите – в Турция (Истанбул, Одрин, Бурса). В селото са остана-ли малко горани. 20 семейства са получили италианско гражданство, за 2–3 години са си купили и къщи в Италия.“

АВНИЯ БАХТИАРИ: „АКО НЕ ПОЛУЧИМ ДОКУМЕНТИ, НЯМА НИЩО, ЛУК И ВОДА“

Авния Бахтиари е председател на регистрираното от офиса на ООН в Косово на 22 декември 2005 г. културно-просветно дружество „Младежки съюз Гора“. Според него в Гора Белград плаща заплата на 2000 души (около 400 евро заплата, плюс стаж, здравни и социални осигуровки), както и пенсиите на 1800 пенсионери. Ако получат гражданство от друга държава, тези хора губят сръбското си гражданство и всички екстри. Българската държава трябва да си дава сметка за всичко това и да улесни процедурите за даване на българско гражданство за хората в Гора, документът за български произход трябва да се дава по-бързо, призовава Авния. *„Нашите хора са ценни, имотни и работливи. Ако получат документ за българско гражданство, всички биха инвестирали в България, а и България би имала свои хора в Косово. Ние не искаме социална помощ от България, не искаме пари, а гражданство. Не искаме помощ, ние ще работим в България и ще донесем капитали в България. Ние ще живеем в косовското общество, но не можем да чакаме за паспорт две години. Македония, като идва в Гора, дава македонско гражданство. Има голяма асимилация на горанците. Ако матичната държава не ни защитава, асимилацията е готова. Съществуват горанци с българско потекло и трябва да се бърза. България трябва да ни защитава пред международната общност. Ние ще знаем колко души сме, ако получим българско гражданство. Ако не получим документи, няма нищо, лук и вода.“*

Таня Мангалакова е журналист. Родена е през 1966 г. в Стара Загора, завършила е журналистика в СУ „Кл. Охридски“ през 1989 г. Има много статии, анализи, репортажи за български и европейски медии. В момента работи като кореспондент на „Осерваторио суи Балкани“ за България и координатор във фондация „Балкански политически клуб“.

Коментари (2)

- 07-11-2009|**Биляна Димитрова**

Удивително е колко малко знаем за себе си и за хората около нас, които наричаме нашенци. Аз самата наскоро научих за Гораните, а моята майка и дядо ми носят фамилия Горанови. Не съм и предполагала до скоро, че може да има история тази фамилия.

Прекрасно четиво !

- 05-08-2010|**Даниел**

Да, хубаво четиво. Демографски, България все още шанс, ако в близките години най-накрая се предприеме нещо с малцинствата българи в съседните държави...

Едно... две... три (1)

Автор: Серкан Исмаил

*„– Как ме обикна ти мене?
– Беше странен, различен беше. И не ме изостави.“*

Тази година се навършват 20 години, откакто за първи път видях земя, различна от България.

На мнозина нещата, които ще опиша, няма да им причинят добри чувства. Бяха много лоши времена. И малкото добри хора ги засмукваше водовъртежа надолу, обезличавайки съвсем нещото, наречено „човешки живот“.

Не съм описвал тези събития никога до сега, не знам кой знае колко за онова време, но видях нещата отвътре и ги видях по този начин. Нямах навършени 14 години. Родителите ми отиваха към 40-те. Предполагам, че разликата във възрастта може да представи нещата по различен начин, но това, което описвам, аз наистина го изпитах, без да го споделям с никого, просто преминах през него и продължих напред. Чак до днес – когато нещо в мен казва, че може би сега е време да се опише и това, което мнозина никога нито видяха, нито разбраха. То просто мина покрай тях. Споделям това не за да бъде слагано то на кантар. На кантара всъщност и тогава и сега е сложено цялото гражданско общество на България. Проваят ли се едни, проваляме се всички.

ЕДНО

Историята е започнала незнайно кога. За мен започва една година преди 1989. В едно малко балканско село, наречено Воняща Вода. Бяхме там на почивка през лятото на 1988, цялото семейство. Спомням си я тази почивка и това село в изключителни детайли, на фона на огромния период от време, който мина от тогава. Запомнил съм къщите, покрити с каменни, дялани плочи... Имаше хора от различни краища на България.

Имаше една значителна група софиянци. Моето семейство се сближи с едно семейство българи – майка и дъщеря, които явно са ни приели такива, каквито сме. Не си спомням те от къде бяха, забравил съм. В началото играехме заедно с брат ми и с другите деца. Всеки път обаче, когато се запознаеш с някого, си казваш името и историята се повтаряше един и втори, и трети път. Все същата – отхвърляне. Нямо, без обяснения. На следващия ден вече не се познавате, запознанство не е имало. Момиченцето беше няколко години по-малко от мен, може би на годините на брат ми. В началото беше неотлъчно с нас. Допаднахме си и навсякъде се тътрехме тримата. Но един ден тя просто спря да ни търси. Дори забелязахме, че ни отбягва. Не знам как се е получило, но в един момент си спомням, че разговаряме с нея и я питаме „какво се е случило?“. Спомням си лицето и, пълно с неудобство. Беше много добро момиче и ни каза истината. „Казват, че сте цигани...“ И толкова... Всичко беше ясно... Уж всичко беше ясно. Другите деца от групата на софиянците я попитаха „как може да играе с цигани?“ и тя се почувствала ужасно неудобно. „Възраждането“ даваше контрарезултати.

1988 година събра изключително много негативна енергия в себе си. Асимилационната кампания беше успяла да постигне едно безспорно нещо за тези години. Беше направила „врагове“ от двата най-многобройни етноса, които обитаваха България. Страхът и омразата, прехвърлени от кампанията на асимилаторите, бяха пуснала корени в самото общество. Хората не смееха да се погледнат в очите. Нещата вече не можеха да продължат както до сега. Видяха го и първенците на държавата. А може би точно това са целяли от самото начало.

Като хора отраснали и/или живеещи в град, всичките ни най-близки приятели бяха българи. И моят, и на брат ми, и на майка, и на татко. Шокът от следващите събития промени тези приятелства, в една или друга степен. Единствено бай Енчо, приятелят на татко, остана верен на своето и не ни предаде в нито един момент. Това бяха дни, в които щеше да се види човека, като човешко същество, във всичките му крайности.

Сега, след толкова години, знаем, че нещата може би не са били така преекспонирани, може би немалко хора не са приемали това, което се е правило с българските турци, но в онези времена, когато „режимът“ беше всичко, малко хора в турското малцинство успяваха да направят разлика. Аударите „валяха“ наистина от всички страни. Нетърпимостта

трябваше да „избие“ нанякъде и всички усещаха и чакаха този момент със страх. Страх от неизвестността.

Следващият ми спомен е от края на май, началото на юни 1989. В голямо междучасие съм. Закусвам. Сандвич, направен в къщи. Този път не съм с момчетата на футболната площадка, излапвам набързо сандвича. „Скоро“ ще тръгваме, и това „скоро“ ме кара да губя интерес към всичко, което преди така ценях. Към мен се приближават класната ми от първи до трети клас Василева и класния ми след нея Джамбов. (Дали ги бяха изпратили или не, има много малко значение за мен.) Питат ме дали родителите ми имат намерение да заминат за Турция. Не искам да ги лъжа, не мога и да им кажа истината. Разбраха ме, разбраха, че сме „пътници“. Многократно ме молиха да не си тръгваме, само им казвах, че не зависи от мен, че татко, че майка... Истината обаче беше, че никой не искаше да остава. Просто бяха направили живота ни невъзможен. „Не ни искаха“, това усещахме. Не ни искаха такива, каквито бяхме „до вчера“. Искаха ни като тях, а ние за съжаление не можехме да станем такива. Не и в такава форма, не и след това, което ни причиниха. „Режимът“ допусна огромна грешка. Не знам дали за „два дни“ или за няколко десетилетия, но изведнъж се бяхме изправили пред нещо, което нямаше как да приключи „добре“. Бяхме се върнали столетия, столетия назад. Малко хора осъзнават днес, че корените на етническият страх бяха вкопани там, в онези години на мрак от комунистическо „управление“. Последвалите събития сринаха всичко, което човек изгражда цял живот в себе си и ни оставиха напълно „безпомощни“ в центъра на урагана, който връхлетя.

Учебната година току що е свършила. Стягаме се за път. Родителите ми разпродават едно след друго нещата, които са купували, подреждали, стягали – вече 20 години, полека-лека. Пазарлък почти няма, цената е предопределена от момента. Време е за „лешоядите“ да влязат в действие, а като си спомним как изглеждаха едно време в България магазините, можете да си представите броят „мършоядни“ какво ниво е стигнал. Панелният апартамент родителите ми го продадоха на общината. След 9-10 години изплащане на вноски от заема към ДСК оставаше още значителна част за погасяване. За да ти дадат червен паспорт, бяха сложили като условие да се продаде на общината всеки апартамент, който не е изплатен в пълен размер. И си го взеха. Спомням си как родителите ми през всичките тези години са събирали накрая на месеца двете заплати на едно място, правили са си мини-счетоводство за всички посто-

янни и променливи разходи и каквото е оставало, колкото и мизерно да е било, са го спестявали. Като мнозина други може би. Месец след месец, година след година. И сега за няколко дена – пуф, с някакви хартийки в ръката, за които нямаш никаква идея какво ще ги правиш там, където отиваш.

Каквото не можах да продадат или вземат със себе си, подариха го на няколкото семейства, с които бяха по-близки. (Най-близкото от тях, това, което ни помогна да „стегнем“ багажа и ни придружи „донякъде“ по пътя за Истанбул, след връщането ни обратно в България през януари-февруари 1990, не пожела да ни върне нещата обратно. Бяха си го „заслужили“. А татко им беше платил за помощта. В същото това време, през месеците след връщането в България, други хора постъпиха по съвсем друг начин, но за това ще разкажа в подходящия момент, защото това беше една от малкото добрини, които видяхме за целия описан период.)

Следващия ми спомен е от пътя. Силистра-Истанбул се оказа 7-8-9 дена път. Спира ни военна полиция, а още не сме стигнали до проходите в Стара планина. Не искат да ни пускат напред, виждам лицето на татко пребледняло. Още си спомням страха, който прочетохме в очите му, страха и пълното отчаяние от евентуален провал.

В следващия момент сме в Балкана. Безкрайна редица от коли, автобуси, камиони с подгизнал багаж. Пак ни спират. Търтузим се окъпани в мизерия. Семейството, което ни придружаваше с кола, не можеше да продължи нататък. Решиха да се връщат. Как ще ни изоставят тук? ! Сега??? Категорични са, връщат се, не могат да продължат повече. Родителите ми намират място в един автобус, нает от други български турци. Приютяват ни, а спътниците ни се връщат назад със съвест „поолекнала“. Вали дъжд. Почти всеки ден. Хиляди хора сме в тази редица. Храната свършва, ядем почти всеки ден в някакъв ресторант. Супа от гъби, друго няма, много хора сме. И до днес не обичам супа от гъби. Човешките нужди всеки ги върши, където намери в горите наоколо. А мръдване напред няма и няма. Наемниците на камиони и автобуси се отчайват първи, искат да се връщат; парите, които са им платени, вече не покриват времето, което „губят с нас“. Доплащаш, плачеш, молиш, продължаваме... Не си спомням колко дена продължи това, но бяха повече от седем. Потокът от Северна България се е слял с потока от Южна, и там някъде в тази огромна, бавна и тъжна река с множество ръкави сме и ние. Пътници

към неизвестното. Не искаме да се върнем. Пътят в този момент е само еднопосочен. Предопределен от някого някъде.

На прага сме на Капитан Андреево. Изпитвам и днес ужас, когато чуя името на този граничен пункт. Не можете да си представите какво значи това име за един български турчин. Наетите българските превозни средства са до тук. Започваме да прехвърляме багажа с една количка от едната страна на границата до другата. На турска земя сме. Чакат камиони, наети от тюрското правителство. На камион по 2 семейства. Трябва да изчакаме друго семейство, което да е в нашата посока. Спомням си, че тук някъде заспах. На земята, чакайки. Събудих се от някакво ужилване по пръста. Отварям очи и не виждам нищо. Виждам само някаква мравчица. Много години след това ще чувствам отново това истинско или сънувано „ужилване“. Долу-горе по същото време на годината, на същия пръст, от същата страна. И до ден-днешен си го спомням, вече не го чувствам, но знам, че за мен то беше един малък сигнал. Да стоя с отворени очи, да не се отпускам, защото битката с живота съвсем не е приключила. И да си го спомням и спомням, и спомням... Та до днес.

Серкан Исмаил е роден в Силистра през 1976 г. По професия е строителен инженер. От 2003 г. насам живее в Каталуния (Испания), заедно със съпругата си и — отскоро — малкото си дете.

Коментари (36)

- 06-05-2009|**Б. Павлов** - 1...2...3...

Вижте, какво правят днес в България, наследниците на организаторите на престъплението – преименувани и «възродени», непокаяни,

готови отново да смажат всеки опит да се застраши властта им. От Вашето незаслужено страдание, от моя незаслужен позор те си направи-ха непробиваем жив щит и чрез НАШЕТО взаимно недоверие и страх смятат да ни управляват вечно... Това, че днес се държат толкова подло и малодушно означава, че не са «на висотата» на престъпленията си, че не им е ясно какво са направили и какво правят и – че ще продължават, защото няма възмездие.

А идват избори – още един повод за . р а з д е л е н и е! ...

• 06-05-2009|Гост

Интересно ми е какво би станало, ако комунистите бяха измислили възродителен процес за турците и циганите не през 85-та, а през 45-та. Какво ли би се получило. И пак да им предоставят привилегии за образование, да вербуват в ДС интелегентите им и да им осигуряват кариера.

Интересна ми е друга хипотеза. Какво би станало, ако съветските войски, окупирайки България не бяха установили комунистически режим. Как биха се държали турците. През 30-те от тях големи групи се изселват от Добруджа. До към 1940-та последните семейства напускат Пазарджик. Никой не се е занимавал с тях-не ги е възраждал. През 51-52-ра около 200000 от турците емигрират. През 68-78 с големи подкупи една част се стремеше да напусне страната. Говорил съм с много турци в началото на 80-те-те чакаха нова спогодба и се надяваха да успеят-пак чрез подкуп, да се впишат в списъците за изселване.

Има и трета хипотеза-възродителен комунистически процес през 40-те години, съчетан с възможност за свободно изселване. Колко ли турци биха останали на територията на съвременна България.

Защо пиша всичко това? Защото не може да се разкъсват проблемите и историята.

В първата хипотеза би се получила ситуация като тази в сегашна Македония-вероятно самите турци, забравяйки насилията, водени от своя нов прокомунистически елит, биха се обявили за българи-и щяха да ругаят и мразят своите сънародници в Турция. И турците от Турция биха зачитали техния избор и уважавали новата им идентичност. Защото така е справедливо, ще каже Златко.

При вторага хипотеза-без комунистически режим в България турците биха продължили да се изселват, водени от същите мотиви, които са

били в сила до 40-та година-поради исторически и културни причини. Вероятно пак биха останали групи от тях, вписвайки се в политическия, икономически и културен живот на страната-доколкото това е възможно.

При третия вариант вероятно много по-малко турци и цигани биха останали на територията, наречена България-в качеството си на българи.

Всички сегашни проблеми са вследствие на прекъснатите естествени процеси на развитие. Златко поставя темите, но иска проблема да се решава в стерилна среда, за да се стигне пак до отговора-да бъде българина европеец. Ами наоколо европейци ли са? Ами до вчера съдбата ни европейска ли беше? Или сега е? Или съюзът на бившите възродители с тогавашните възродени-на комунисти с турци, който вече 20 години се опитва да удави, да удуши опитите за промени, е европейско явление? Или европейско е, че лидерите на турците се оказаха агенти на ДС, и както личи, и сега действащи?

Европейци сме Златко, ама не съвсем.

Прояви малко разбиране.

- 06-05-2009|**Гост** - до коментар 2

Много хипотези с единствената цел да се бяга от действителната – хипотезата, която стана история.

- 06-05-2009|**Гост** - ?

какво означава да се прояви разбиране? този чаршаф от оправдания за бездействие ли се състои? или е по-лесно да останем в Азия...

ето на първо време могат да се правят някои конкретни неща, като например расизма, сексизма, хомофобията и др. да се цензурират в медиите. Всички деца се възпитават от медиите – вече е неизбежно. Да се спрат такива послания, за да растат децата в по-неутрална среда.

Не мога да проявя никакво разбиране към каквато и да е публична проява на расизъм. Цензура и съд – това е. Вече имаме ясни закони за защита от дискриминация, трябва само да се прилагат по-решително.

- 07-05-2009|**Майя Маркова** - цензурата

«... На първо време могат да се правят някои конкретни неща, като например расизма, сексизма, хомофобията и др. да се цензурират в медиите...»

Не съм съгласна. Мисля, че това би било не само нередно и опасно, а и в дългосрочен период пагубно. Нашата цивилизация се основава на свободата на словото. А свобода на словото значи свобода на оскърбителното слово, на словото, което не одобряваш, което те дразни, като го чуваш, което според теб ще навреди на децата и лековерните, ако го чуят. Другото слово, което е благо и не дразни никого, изобщо не се нуждае от защита. И както показва опитът на всички диктатури, изобщо не е толкова благотворно, колкото изглежда.

Искате ли наистина нов легион от чиновници-хрантутници да седне да чете вестници и блогове и да отбелязва кои думички може да се тълкуват като расистки или хомофобски? И после – автора на прокурор? Май паметта ни наистина е твърде къса.

- 07-05-2009|Златко

Цензурата действително е оръжие, което не може да бъде употребявано без сериозна заплаха към демократичните ценности (масово унищожение, един вид). И все пак, говорейки за средства за противопоставяне срещу зловредни идеи (защото и без такива средства не може, това също е ясно), то според мен човек може да постигне нещо само ако се откаже от очакването на бързи резултати и позволи на хората да развият собствената си способност за различаване на идейната зловредност – нещо, което навсякъде по света изисква дълга и търпелива работа. Общо взето, освен всички познати ни различия между демокрациите и диктатурите, налице е и поне още едно, не чак толкова очевидно: демокрациите по принцип се отказват от търсенето на бързи резултати, докато диктатурите често-често нарушават правилата на цивилизованото човешко съжителство, в името на постигането на някакви много желани цели.

Изобщо, не би било зле за всички нас – имам пред вид хората, израсли по комунистическо време и по неизбежност лишени от истинско, инстинктивно усещане за демокрация – да си повтарят по-честичко, че никоя сериозна промяна в обществените умонагласи и разбирания не може да бъде постигната бързо, без това да стане за сметка на създаването на нови, може би още по-сериозни, обществени проблеми. Нали знаете, „бързата кучка ...“

• 07-05-2009|**Гост** - ?

разбирам коленния ви рефлекс против цензурата като цяло, но аз имах предвид съвсем конкретни неща за цензуриране, а не някакъв общ закон – расизъм, сексизъм, ксенофобия, хомофобия.

Не разбрах как демокрациите се отказват от бързи решения? В повечето развити демокрации, особено в Англия и в Америка, вече съвсем ефективно се налага цензура над словото на омразата в медиите.

Българите май не могат да правят разлика между «свобода на словото» и «свобода на словото на омразата».

• 07-05-2009|**Златко** - Re: ?

Гост писа:

разбирам коленния ви рефлекс против цензурата като цяло ...

В повечето развити демокрации, особено в Англия и в Америка, вече съвсем ефективно се налага цензура над словото на омразата в медиите.

Не искам да започвам тук размяна на флейминги (и ще се погрижа тя да не се получи), но все пак:

1. Аз пък разбирам юмручния ви рефлекс (по-убедително е някак, нали?).

2. Що се отнася до забраната на „словото на омразата“ в „развитите демокрации“, то бих ви попитал кога за последен път сте гледали Fox, например? И откъде черпите основанията за тъй самоуверено изказвания си опит?

• 08-05-2009|**Гост** - ?

живея там от много години. Дори и Fox не си позволяват расистки становища. В последното десетилетие много публични фигури бяха принудени да се извинят официално за расистки изказвания в медиите – дори например съвсем невинното подхвърляне на Холи Бери за «еврейските носове» влезе в новините.

какво означава «флейминги»?

няма медицински термин «юмручен рефлекс». И все пак бих посочил пример за вашия неологизъм – Великобритания отказа наскоро виза за лидера на една анти-ислямска холандска партия (забравих името – потърсете в гугъл) – ето ви един британски «юмручен рефлекс».

Много съм благодарен за съществуването на сайта ви, споделям много от възгледите, които се изразяват тук, но не забравяйте най-важната критика на Маркс към либерализма – ненамесата в чуждия живот не винаги гарантира защитата на човешката свобода. Безучастието също може да бъде вид насилie. Като например липсата на цензура над словото, което призовава към насилie.

• 08-05-2009|Златко

М-да, това със свободата да се обижда действително е сложна тема. Според мен разграничителната линия преминава там, където свършва простата размяна на обиди и започва систематичното насъскване и призоваване към нападение срещу противната страна (каквото беше например случая с поддръжката от страна на сръбската православна църква за Милошевич и неговата политика). А инак, що се отнася до либерализма, то с това понятие, както и с много други, се злоупотребява безобразно, като всеки (включително и аз) му приписва свойства, които могат, но не е задължително, да са му присъщи. Така и с привидното му, според мен, беззъбие. Особено в България и на Балканите тези неща – отказът от агресивност и безхарактерността – много често биват обърквани едни с други.

Що се отнася до «юмручния» рефлекс, то струва ми се дължа извинение, защото очевидно съм разбрал погрешно думата «коленен» (изтъкувах го по-скоро като «колeнопреклонен» и сега виждам, че не съм бил прав). Опитвах се просто да отговоря на една «обида», която никога не е била отправяна.

А «флейминг» означава обидна реплика, отправена към някого в Интернет-пространството. Обяснението на думата е директно, идва от английското flame и обозначава разпалването на взаимни вербални нападения.

• 09-05-2009|Гост - ?

никъде не съм казвал, че либерализмът е беззъб. Не ме интересува кой е «безхарактерен», не си губя времето със съдене на другите. Интересуват ме само резултатите – активна и упорита защита на дискриминираните. Ако либералните стратегии не са достатъчни за постигането на тези резултати, тогава се обръщаме и към Маркс, и към цензурата,

щом се налага. Идва момент, в който толерантността към расизма в публичното пространство е невъзможна.

- 09-05-2009|Гост

Това изискване за защита на дискриминираните е толкова отвличено и неизпълнимо на практика, че ме е яд за времето, което отделям да пиша тези два реда. Все едно да се бориш с климатичните промени като предлагаш да се живее природосъобразно. Кажете как на практика да се направи в България, където 10% от населението си мие зъбите. Кой да го направи? Ирен Кръстева, Петьо Блъсков, Тошо Тошев, Батков, Мирослав Боршош? Кой? На небето ли живееш или си паднал от там?

- 09-05-2009|Златко

Хм, не знам защо имам чувството, че и двамата си губим времето, но все пак ще отбележа, че аз вече правя нещо практическо за една нова, по-различна България. И дори се опитвам да се чувствам щастлив от това. Сега, ако ти очакваш, че утре ще се събудиш в една магически променена, по-различна страна, то просто не мога да ти помогна (нито пък вярвам, че с цензура може да се постигне нещо такова – пътят към диктатурите е застлан с добри намерения като твоите). По-горе вече писах за търпението и нетърпението, но за теб това май са празни приказки. Е, какво пък, всекиму – своето, както казват немците.

Впрочем, вместо да спориш тук с мен, защо не се захванеш за нещо, което според теб би променило страната ти? Или, ако го правиш вече, да разкажеш тук малко за него. От това при всички случаи ще има повече полза, отколкото от този тук „спор“.

- 09-05-2009|Гост - ?

да, занимавам се с разни неща. набирам средства за активисти. ще видиш снимките в българските медии съвсем скоро.

междувременно всички се оправдаваме с това, че само «10% от българите си миели зъбите». не можел да се цензурира расизма, това щяло да доведе до диктатура, чудно защо на запад не се притесняват от такава опасност. вероятно съм паднал от небето, но оправданията с другите всички ги правим и с тях си оставаме. и така, докато се вайкаме да не би да сме ограничили свободата на Волен Сидеров или на Боян Расате, те си проповядват нецензурирано в медиите и възпитават млади нацисти.

остава да разберем дали медиите носят някаква отговорност за насилието над ромите, или виновни няма, защото «не си мият зъбите».

- 09-05-2009|**Златко**

Виж, не искам да оставаш с впечатлението, че аз съм против всичко, което казваш. В никакъв случай например не бих искал хора като Сидеров или Расате да получават широка обществена популярност, нито пък бих насърчавал които и да било медии да се опитват да се носят по гребена на вълната, печелейки точки чрез повишено представяне на популистки, обществено опасни възгледи. Онова, в което не вярвам е, че начинът за борба срещу тях е цензурата. Цензурата (за която токущо превеждам кратък материал) в повечето случаи само създава около тези хора и възгледи ореала на нещо забранено и по тази причина още по-интересно и привлекателно. В желанието си да изпише вежди тя най-често избожда очи.

Между другото, в единственото телевизионно предаване с участие на Расате, което съм гледал досега, от другата страна нямаше никакви опоненти (журналистката, водеща предаването, отбеляза не бе злобичка, че се надява „следващия път те да бъдат по-мъже“ – ставаше дума за гей-парада, разбира се). Е, не е ли това нещо действително странно – от една страна, да настояваш, че мненията на опонента ти трябва да бъдат цензурирани, а от друга да не се осмеляваш да излезеш в открит медиен двубой срещу него, когато ти е предоставена такава възможност? Опитвам се да разбирам, че е прекалено лесно човек да дава кураж от сигурното разстояние на две хиляди километра, в една добре функционираща и защитена от ексцесии демокрация, но все пак ми се струва, че българските активисти трябва да съберат малко повече смелост и самочувствие, за да представят обосновани, разбираеми за широката публика възгледи, вместо да пишат анонимно по форумите за нуждата от цензура срещу Расате и Сидеров. Това няма да спечели ничии умове и сърца, така поне си мисля аз, гледайки нещата оттук.

- 09-05-2009|**Майя Маркова** - демокрацията

Мисля си, че Златко може би е прав, че при демокрация нещата се постигат бавно. И ако в много западни страни властите успяха за отрицателно време да цензурират публичното слово до политически коректен «новговор», това може би показва, че тези страни не са толкова демокра-

тични, колкото ни се иска. На Запад не се били боели от цензурата... Първо, знам сериозни хора, които се боят – както родени западнци, така и дошли на Запад от диктатури (напр. Владимир Буковски). И второ, точно там, където малцина се боят за демокрацията, тя най-лесно си отива (справка – Германия от 20-те и 30-те години).

Разказът на Серкан според мен е показателен за това колко много омраза може да се натрупа в обществото, без да се използва «език на омразата». Разбира се, омраза срещу турците се насаждаше, но по по-фин начин, напр. като в училище и дори в детската градина твърде силно се наблягаше върху незачитането на човешките права в Османската империя. Това впрочем продължава и досега. На 19. февруари в детската градина на мое познато 4-годишно детенце обяснили обстойно как турците са обесили Левски. Детето беше толкова потресено, че като на малкия герой от «Под игото» му се искаше да избие всички турци.

- 09-05-2009 | **Майя Маркова** - езика на омразата

«Българите май не могат да правят разлика между «свобода на словото» и «свобода на словото на омразата.»»

Това изречение ясно показва някои неща, които не одобрявам в идеята за забрана на «езика на омразата»:

1) Вътрешно противоречие – желанието да запушиш устата на опонента се възприема като акт на омраза и обикновено е точно това. Ако мислите, че пресилвам, заменете «българите» с «турците» или «ромите» и прочетете изречението на глас – да видим ще ви прозвучи ли добре.

2) Двоен стандарт – критиката на някои народности, религии, раси и т. н. се заклеймява като «език на омразата», докато критиката на други народности, религии и раси се приема и дори се насърчава.

3) Високомерие – някой на неизвестно какво основание заема позата на съдник и си присвоява правото да гледа простосмъртните отвисоко и да решава кое е «език на омразата» и кое не.

4) Брутално прост (и затова опасен) подход към сложен проблем – приема се, че като се лиши човек от право да изказва и чува омраза в публичното пространство, това автоматично ще обезсили самата омраза. Както някои родители са искрено убедени, че ще накарат тригодишната си дъщеря да обикне новороденото си братче, като ѝ забранят да казва, че го мрази. Е, няма да се получи. Гаранция.

Съгласна съм със Златко, че заплахите и призивите към насилие трябва да се забранят. Но да се забранява ангро «расизъм, сексизъм, ксенофобия, хомофобия»... Такава висока летва според мен е уместна в някои специални места като държавни медии и училищни библиотеки, но в никакъв случай в публичното пространство като цяло.

- 09-05-2009|**Серкан**

Господин Павлов, коментара ви е изключително точен, много близо до моите мисли и чувства.

Искам само да добавя, че незаслужения позор, от това, което се случва последните 20 години го чувствам и аз, и брат ми и баща ми... Това е НАШ общ позор, с който много хора бяха принудени да живеят и дори умрат с него. Нямахме край и все още, за мое най-голямо съжаление, не го виждам.

Много прогнило общество се оказа, че се е градило в последните 65 години. Малцината, които посмеят да надигнат глава биват масово прегазени от дресирано, приватизирано или наследено «стадо», а гънсуратлъка го виждам как се превъздържа в нова национална черта, която се предава от стари на млади.

- 09-05-2009|**Серкан**

Един въпрос искам да задам, не знам към кого е, може би към хора, които по някакъв начин знаят по-добре от другите за какво иде реч.

Кой реши да прави възродителните процеси в България?

Имаше ли други, външни за България фактори, които повлияха на това решение – СССР, Турция, ...?

Има ли някаква литература, която да може да се прочете по тези въпроси, но конкретно – анализи, разследвания, не да чета исторически събития, които вече всички знаем.

Къде бяхте през периода 85-89 и каква информация достигаше до вас, от това, което се случваше с турското малцинство? Този последния въпрос го задавам, защото човек като мен, който е бил от другата страна никога не можа да разграничи предела в някои неща, които се случиха тогава. Роден и отрасъл в смесен район, това какво са чували, мислили и чувствали хора извън тези райони ми е било винаги непознато. Едва напоследък видях определени писания по тези въпроси и се изненадвам на огромното непознаване на събитията, които аз си мислех, че всички ги

виждат, че всички разбират за какво става въпрос. Оказва се обаче, че не е така. Дори измежду лидерите на турското малцинство има много хора, които са били лакеи на възродителите, а сега ги виждаме как съюзени с тях хвърлят прах в очите на хората опитвайки да властват «още един ден», за сметка на най-големия грях, който извършват – неиграждане на демократично, гражданско общество, което да обсъжда и решава своите проблеми, да изследва историята, реалната, и да се учи от нея.

- 10-05-2009|Гост - ?

Цитат от Златко:

«Е, не е ли това нещо действително странно – от една страна, да настояваш, че мненията на опонента ти трябва да бъдат цензурирани, а от друга да не се осмеляваш да излезеш в открит медиен двубой срещу него, когато ти е предоставена такава възможност? ...все пак ми се струва, че българските активисти трябва да съберат малко повече смелост и самочувствие, за да представят обосновани, разбираеми за широката публика възгледи, вместо да пишат анонимно по форумите за нуждата от цензура срещу Расате и Сидеров»

Златко, моите уважения, но тук се изказваш, без да си се информирал достатъчно по въпроса. Българските активисти отдавна са «набрали смелост» и говорят в национален ефир, но само АКО ГИ ПОКАНЯТ! В предаването, за което говориш, са били поканени двама мъже, които по никакъв начин не биха могли да говорят компетентно – Мартин от Биг Брадър и още някаква друга второразредна българска «знаменитост». Нали ти е ясно, че българските активисти не могат просто така да се натресат в предаването и да кажат: изгонете си поканените гости, ние ще говорим вместо тях!?

Хайде сега, моля те, недей така! Ти в момента демонстрираш същия сексизъм както водещата Лора Крумова! Да се държиш като мъж означавало да си смел! Хайде бе! От това следва, че да се държиш като жена, означава да си страхлив – усещаш ли как не усещаш собствения си сексизъм? ... Жените не могат да бъдат смели, така ли?

Който плаща, той поръчва музиката – редакцията умишлено е покарнала невежи хора и от двете страни, за да направи сеир и да си вдигне рейтинга. ИМА ЛИ НУЖДА ДА ТИ ОБЯСНЯВАМ, ЧЕ ТОВА СЪЩО Е ВИД ЦЕНЗУРА? Да решиш да поканиш шоу звезди и нацистки популисти

да се изказват за сериозен политически проблем, вместо да поканиш подготвени специалисти, като например сексологът д-р Румен Бостанджиев, който вече многократно е излизал в медиите с професионални мнения и С НАУЧНИ ФАКТИ. Това е ясна и целенасочена медийна политика/цензура срещу определено малцинство.

Разбираш ли, Златко, голямата заблуда тук е, че няма цензура изобщо. Има и още как, но е насочена против малцинствата, защото мнозинството дава по-добри рейтинги. Така че е невъзможно да бездействаме като либерали от определен момент нататък и трябва да заемем позицията и да решим какво ще цензурираме: расизма, сексизма, хомофобията, ксенофобията и пр. или нацизма, насилието и ВРАЖДЕБНАТА ЕЗИКОВА СРЕДА.

За Черти, която се подписва като Мая Маркова /ех тези алитерации ☺

ще кажа следното: ФИЗИЧЕСКАТА БОЛКА Е ЧЕРНО-БЯЛА И ИДВА АНГРО. Постструктуралистските фолософски колебания си имат място в академията, но не могат да помогнат с нищо, когато едно паве падне върху главата на един активист на улицата. Тогава трябва полиция, доктор и адекватен медиен коментар и цензура, а не лаф-мохабет и расистки и сексистки подсмиввания на телевизионна седянка. Ако Лора Крумова беше уволнена заради сексисткия си коментар (жена да прави сексистки коментар! ! О времена, о нрави!), тогава колегите ѝ щяха да разберат, че ще си загубят работата, ако изразяват подобни възгледи, и грешката нямаше да се повтори, защото изхранването на децата на журналистите е по-важно от «свободата на словото» на Боян Расате.

Та това е положението. Цензура винаги е имало и ще има – въпроса е накъде ще я насочим – срещу малцинствата или срещу българските безотговорни келеси «националисти».

А за моята анонимност не се тревожи, Златко ☺ Всеки, който ме познава в България, знае какъв съм и за какво се боря. Ти колко пари дари за кампанията на партията на Зелените? Аз им пратих 300 долара от скромната си заплата и още 600 за Джемини. На тебе колко ти се откъсна от сърцето?

- 10-05-2009|Гост - Re: езика на омразата
Майя Маркова писа:

«Българите май не могат да правят разлика между «свобода на словото» и «свобода на словото на омразата».»

Това изречение ясно показва някои неща, които не одобрявам в идеята за забрана на «езика на омразата»:

1) Вътрешно противоречие – желанието да запушиш устата на опонента се възприема като акт на омраза и обикновено е точно това. Ако мислите, че пресилвам, заменете «българите» с «турците» или «ромите» и прочетете изречението на глас – да видим ще ви прозвучи ли добре.

2) Двоен стандарт – критиката на някои народности, религии, раси и т. н. се заклеймява като «език на омразата», докато критиката на други народности, религии и раси се приема и дори се насърчава.

3) Високомерие – някой на неизвестно какво основание заема позата на съдник и си присвоява правото да гледа простосмъртните отвисоко и да решава кое е «език на омразата» и кое не.

4) Брутално прост (и затова опасен) подход към сложен проблем – приема се, че като се лиши човек от право да изказва и чува омраза в публичното пространство, това автоматично ще обезсили самата омраза. Както някои родители са искрено убедени, че ще накарат тригодишната си дъщеря да обикне новороденото си братче, като ѝ забранят да казва, че го мрази. Е, няма да се получи. Гаранция.

Съгласна съм със Златко, че заплахите и призивите към насилие трябва да се забранят. Но да се забранява ангро «расизъм, сексизъм, ксенофобия, хомофобия»... Такава висока летва според мен е уместна в някои специални места като държавни медии и училищни библиотеки, но в никакъв случай в публичното пространство като цяло.

Ех, Мая Маркова!

по точка 1: Няма никакво вътрешно противоречие. В България има действащ закон срещу дискриминацията, който не защитава само турското и ромското малцинство, а защитава всеки етнос. Т. е. ако един ром направи предаване в национален ефир и заяви, че българите са крадливо племе и трябва да се сегрегират в български гета, той също може да бъде подведен под съдебна отговорност. И оттук идва следващият ми въпрос към Мая: чувала ли е тя някога в медиите да се казва, че българите трябва да бъдат изгонени от България, че да се държиш по мъжки означава да бъдеш страхлив, и че трябва да се забранят браковете за бездетните майки? АААААА??

по точка 2: повтаря същия аргумент от точка 1 и получава същия отговор – законите за дискриминация защитават всички, а не само избрани малцинства. Остава само да се прилагат, но никой няма полза от това, освен ДПС, за да покаже «прогресивна» фасада пред ЕС.

по точка 3: Някой бил високомерен съдник и решавал кое е «език на омразата». Ако никой не може да бъде такъв съдник, това означава ли, че езикът на омразата не съществува или поне няма политически последствия? Ако има някакъв консенсус между много български граждани, че в България има нетърпимост към турското, еврейското и ромското малцинства, това означава ли, че всички тези «съдници» са «високомерни»? Няма никаква дълбочина в разсъжденията ви, Мая.

по точка 4: Да, омразата ще бъде обезсилена в значителна степен, защото ще бъде ограничена до частното пространство и няма да намира медиен израз. Всеки има право на мнение в собствения си дом или в приятелски кръг – да псуват у дома си българските турци колкото си искат – но да си го запазят за себе си. Като отидат на работа или като се появят в медиите, да знаят, че такова псуване ще им доведе неприятни последствия – предупреждение за уволнение, директно уволнение, съд, затвор и пр.

За мен пък са неприемливи многодетните семейства, които усложняват проблема с пренаселването на планетата и с последвалата от това екологична катастрофа. Но никога не бих се изтъпанил пред медиите да кажа, че «тези хетеросексуални са препълнили земята с боклук и се плодят като зайци, когато не стига храната». Защото разбирам колко сложен е човешкият живот и колко непростимо е да се дискриминира един човек, само защото е българин, мъж, хетеросексуален, имигрант и т. н.

Всичките аргументи на Мая идват от предразсъдъци, а не от някакъв опит, с който разполага, за да докаже, че словото на омразата важи само за определени групи, а за други не важи.

- 10-05-2009|Гост - ?

Погледнато пък от съвсем трета гледна точка – вие тук пред мен си защитавате правото да можете да излезете в медиите и да обиждате българските турци публично. Замислете се за пълното, открай-докрай значение на каузата, която отстоявате. Безумно е подобно шоу!

- 10-05-2009|**Гост** - Re: ?

Гост писа:

Златко, моите уважения, но тук се изказваш, без да си се информирал достатъчно по въпроса. Българските активисти отдавна са «набрали смелост» и говорят в национален ефир, но само АКО ГИ ПОКАНЯТ! В предаването, за което говориш, са били поканени двама мъже, които по никакъв начин не биха могли да говорят компетентно – Мартин от Биг Брадър и още някаква друга второразредна българска «знаменитост». Нали ти е ясно, че българските активисти не могат просто така да се натресат в предаването и да кажат: изгонете си поканените гости, ние ще говорим вместо тях!?

...

А за моята анонимност не се тревожи, Златко 😊 Всеки, който ме познава в България, знае какъв съм и за какво се боря. Ти колко пари дари за кампанията на партията на Зелените? Аз им пратих 300 долара от скромната си заплата и още 600 за Джемини. На тебе колко ти се откъсна от сърцето?

Давам ти пълно право и в никакъв случай не настоявам, че познавам добре нещата в България. Във всеки случай обаче реакцията ми сигурно е показателна за немалко хора в България, което би трябвало да наведе на определени мисли. Действително ли са достатъчно активни българските активисти? Аз нямам представа, задавам въпроса до голяма степен риторично. И все пак се чувствам изпълнен със съмнения, следейки картината на просветената родина, макар и от далече.

А за Зелените знам прекалено малко, така че отговорът ми е предварително ясен. Едно време те май не получиха никаква поддръжка и се разпаднаха – или поне така си спомням. Сега искрено се надявам начело там да стоят по-малко зелени хора. Дай Боже!

- 10-05-2009|**Златко** - Re: ?

Гост писа:

Погледнато пък от съвсем трета гледна точка – вие тук пред мен си защитавате правото да можете да излезете в медиите и да обиждате българските турци публично. Замислете се за пълното, открай-докрай значение на каузата, която отстоявате. Безумно е подобно шоу!

Това пък по какъв начин? Не разбирам. Обяснете, моля!

• 10-05-2009|Гост

защитавайки свободата на словото на Боян Расате, вие защитавате свободата му да обижда публично малцинствата – защото това, според вас, трябва да е свобода на всеки български гражданин – включително вие. Борейки се за неговите свободи като български гражданин, вие се борите и за своите собствени свободи, защото също сте български граждани. Т. е. в случая – свободите си да мразите (като него), да разпространявате лъжлива информация (защото той точно това прави), да демонстрирате расизъм, сексизъм, ксенофобия и хомофобия (защото той точно това прави) в българските медии. С две думи – правото ви на вас със Расате да обиждате малцинствата публично се оказва по-важно и ценно от цензурата над подобно обиждане.

• 10-05-2009|Златко

А, не! В университета имах щастието да уча формална логика при Добрин Спасов, та такива софизми имат сравнително слаби шансове да ме замъглят. Значи, от твърденията: 1. „Всички хора са смъртни“ и 2. „Сократ е човек“ следва единствено, че Сократ също е смъртен, но не и, че всички хора са Сократовци. Валидни заключения могат да се правят единствено по отношение принадлежността на частното към общото, но не и в противоположната посока. Така че с акта на поддържане на свободата на словото (едно общовалидно правило) аз в никакъв случай не се обявявам в подкрепа на всички хора, които се възползват от тази свобода. Аз поддържам (и се възползвам от) свободата на словото, а не Боян Расате или вас, например. Актът на придържане към едно и също правило не уеднаквява възгледите на хората, които го поддържат – особено в случая, когато то явно е предназначено да предостави само една най-обща рамка на цивилизовано съвместно съществуване, но не и конкретни предписания за поведение (правилото има забранителен, а не предписателен характер, доколкото определя ясно единствено нещата, чието говорене е осъдително, но не и онези, за които е предпочитаемо да се говори).

Впрочем, тази поредица от доста празни, очевидно софистически твърдения, в значителна степен намалява интереса ми към един разговор, който очевидно се води под мотото „мога да приказвам, каквото си поискам“ или, преведено на по-друг български език, „дрън-дрън, че пляс“. Ако човек не взема на сериозно собствените си думи, той не взема

на сериозно и думите на другите (още едно нещо, което не може да се преобърне в обратната посока, без да се накърнят някои елементарни логически правила). Така че, извинете ме, но оттук нататък ще се обаждам само ако наистина покажете, че умеете и да мислите, а не само да поддържате спора за собствено (или ничие) удоволствие. За такива неща просто нямам нито време, нито желание.

- 10-05-2009|**Гост**

общи положения и почти никакъв конкретен коментар по конкретните ми аргументи.

Расизмът, ксенофобията, сексизмът и пр. са недопустими, със или без «свободата на словото». Някой ден ще го вденем, сега ни е още рано.

- 10-05-2009|**Гост**

и прочетох статията за свободата на словото, която си превел.

Никой не е говорил за установяването на един абсолютен, универсален принцип – това е вечната постструктуралистка параноя. Както Сартр е писал, справедливостта може да бъде ситуационна, без да се опира на метафизични и абсолютни истини. Ситуацията е следната – 21 век, глобализация, пренаселване, екологична катастрофа, войнствени религии, класова пропаст и пр. В тази ситуация расизмът е недопустим. Точка.

Но ми се струва, че и тук незасегнатите пряко са по-слабо чувствителни към проблема с дискриминацията, отколкото другите, от малцинствата, които я преживяват директно всеки ден в различни форми.

- 11-05-2009|**Майя Маркова** - въпросите на Серкан

Живяла съм винаги в София и до средата на 1989 не бях виждала лично етнически турчин. Как съм възприела «възродителния процес» – копирам нещо, което съм писала по-рано другаде:

«Родителите ми не говореха с нас за “възродителния процес”, но не се и криеха от нас, когато го обсъждаха помежду си. Разбрах, че не го одобряват. В училище ни прекъснаха един час по пеење, за да ни прочетат защо се “връщат българските имена на потомците на насилствено ислямизираните българи”. Носеха се слухове, че било по-добре да не ядем шоколадови бонбони, защото уж били хванати три туркини-ра-

ботнички в шоколадова фабрика, които слагали в бонбоните стъклен памук...»

Имаше и още по-лоши слухове, но за тях бих разказала при поискване.

Приятели на родителите ми, която имали познат турчин, разказаха, че (освен побоите и арестите) някои от «възродителите» заграбили и злато от турците. Това беше единственият ми източник откъм страната на жертвите.

Мисля (и не само аз), че е напълно изключено Тодор Живков и съдружие да са предприели толкова важна стъпка, без да вземат предварително разрешение от съветските си господари. Но нямам никакви надеждни източници. Предполагам, че каквото е отразено в документи, се съхранява в Русия и е строго засекретено.

- 11-05-2009|**Майя Маркова** - отговор

«За Черти, която се подписва като Мая Маркова /ех тези алитерации ☺»

Това не го разбирам, вероятно е препратка към нещо, което съм пропуснала. Подписвам се с името си.

«Ако Лора Крумова беше уволнена заради сексисткия си коментар (жена да прави сексистки коментар! ! О времена, о нрави!), тогава колегите ѝ щяха да разберат, че ще си загубят работата, ако изразяват подобни възгледи, и грешката нямаше да се повтори, защото изхранването на децата на журналистите е по-важно от «свободата на словото» на Боян Расате.»

Естествено, че и жена може да бъде сексистка, както и циганин или чернокож може да бъде расист. Този цитат ми харесва, защото с него опонентът ми подкопава една от собствените си тези – че западниците не смятали, че забраната на «езика на омразата» нарушава свободата им. Не можеш да разбереш доколко е популярно дадено мнение в общество, в което обратното мнение не може да се изрази безнаказано.

«Всеки, който ме познава в България, знае какъв съм и за какво се боря.»

Сигурно, но като пишеш тук анонимно, дори да си известен по принцип, откъде можем да знаем, че ти си ти?

«...следващият ми въпрос към Мая: чувала ли е тя някога в медиите да се казва, че българите трябва да бъдат изгонени от България, че да се

държиш по мъжки означава да бъдеш страхлив, и че трябва да се забранят браковете за бездетните майки? АААААА??»

Не е нужно различните общности да се обиждат по еднакъв начин. Често чувам напр. че българите са нетолерантни, расисти и ксенофоби. Разбира се, това до голяма степен отговаря на истината, но нали при забрана на «езика на омразата» на обвиняемия не се дава никаква възможност да докаже, че говори истината. Дори съм забелязала, че за най-опасни се приемат тези обиди, които най-точно отразяват всеизвестни факти.

«За мен пък са неприемливи многодетните семейства, които усложняват проблема с пренаселването на планетата и с последвалата от това екологична катастрофа. Но никога не бих се изгъпанил пред медиите да кажа, че «тези хетеросексуални са препълнили земята с боклук и се плодят като зайци, когато не стига храната.»

Друг отличен цитат, който показва дългосрочните последици от цензурата – интелектуален упадък и неспособност да се решават дори най-наболелите проблеми, защото за да решиш проблем, трябва първо да го обсъдиш. Понеже «като зайци» се «плодят» незападни общности, критиката на които е табу, рядко чуваме за нуждата глобалният естествен прираст да се сведе до нула. А докато това не стане, мир с природата не може да има, дори ако всички американци слязат от джиповете и яхнат велосипеди.

«Всичките аргументи на Мая идват от предразсъдъци, а не от някакъв опит...»

Помня времето, когато всяка вечер си правех равносметка какво съм говорила през този ден, пред кого съм го говорила и какви възможни последици би могло да има. Какъв опит повече ми трябва? Не искам това време да се върне.

«...Вие тук пред мен си защитавате правото да можете да излезете в медиите и да обиждате българските турци публично.»

За мен е разбираемо някой читетел – български турчин да се вбеси от тази дискусия (жалко, че се случи точно под този пост). И въпреки това бих казала – да, свободата на словото включва И това и въпреки това те съветвам да я подкрепиш. Никога не знаеш кога може да ти потрябва; и тогава ще е късно да я отвоюваш.

• 13-05-2009|**Серкан**

Майя, много ти благодаря, че си обърнала внимание и си ме уважила да отговориш на въпросите, които поставих. Мисля, че коментари няма смисъл да се правят точно сега от мен, знапред ще видиш, че нееднократно ще се спирам на някои от нещата, които сподели. Когато хората споделят, започват да се разбират по-добре. Убеден съм в това. «Разбирането» естествено не означава съгласие и липса на спорове и конфронтации ☺, но във всеки случай прави «нещата» по-сплотени.

В България живяхме без да «споделяме», поради това и се получи тази «гето»-изолация на толкова много хора от малцинствата. Все едно, че си някаква заразна болест, изолирана от останалите.

А за възродителния процес не знам какво мисли мнозинството, но аз смятам, че българските историци и изследователи са в голям дълг към хората от малцинствата в България.

Двайсет години и толкова малко информация преработена в анализи, статии и изследвания. Явно много добре сме били изолирани и няма база, на която да се стъпи.

• 16-05-2009|**Гост**

Здравей Серкане,

Как си приятелю? Поздравления за детенце, да ви е живо и здраво и вие също, за да се грижите още мноооого години за него. Относно статиите ти и политиката в БГ: гледай по-философски на нещата! 98% от политиците не заслужават да се говори за тях или за партията им по какъвто и да е повод. Всеки народ сам си избира управниците си. Проблемът е, че нямаме избор т. е. няма кадърни хора от тези, които трябва да избираме. Друг е въпросът, че системата ни е такава, че в политиката отиват само некадърници, но това е друга тема и нямам никакво желание да говоря или пиша за политика.

Ти винаги си бил голям ентузиаст и все още си такъв, но не разбирам защо се връзваш на тъпите управници. Даже и да ги изметат всички до един с голямата метла пак ще дойдат същите тъпанари в парламента.

Не знам дали ще се досетиш кой съм, но ако ме разпознаеш можеш да ми се обадиш. Данчо съм от ВИАС колега ХМС, Монтана: dancho78@yahoo.com тел:0878980044

• 17-05-2009|**Серкан**

Хей, хей, хей... ☺

Здрасти Данчо! Как няма да си те спомня?! ☺☺☺

Усмивката ми е до ушите в момента. ☺☺☺

Много се радвам да те видя между читателите на този сайт.

Златко заслужава само читатели като теб. ;) Полага големи усилия, а и май сам се справя с всичко.

Писах ти на мейла.

Данчо, тук само едно нещо искам да ти кажа, нещо, което искам да прочетат и всички останали, за които и мнението на другите значи нещо. Пиша ти всичко това, вземайки като теза, че си все още в България.

Последната ни среща с теб беше мисля на «Пиротска», ако не бъркам. Тогава работех вече на «по-лека» работа. Имах 2 почивни дни в месеца. Печелех сравнително добре. И да... не работех по специалността, дори я виждах като нещо нереално и нереализуемо в бъдещето.

Случиха се обаче няколко неща, които ни отвориха възможност да дойдем в Испания и да опитаме своя шанс да си намерим работа и започнем на чисто тук. В началото въобще не знаехме къде отиваме и какво ще стане с нас. Беше един риск и влизане в пещерата без факла. Не съм и подозирал какво ще ни се случи и за какво всъщност става дума, когато хората говорят за «запада». Сигурен съм, че всеки един, който не е работил дълго време на запад не може да разбере за какво иде реч. Не екскурзия, не едно лято на бригада. Говоря за тяхния живот тук – година след година. От – до. Да ги видиш и опознаеш, живееш като един от тях.

Искам да ти кажа, че лесно в този живот няма никъде. Около 4-5 години сме им «чистили лайнта» ден след ден. И двамата. Знаеш жена ми какъв човек е, представи си какво ни е било и как се чувствах аз виждайки я каква работа трябва да върши. Обаче така се бяхме отворили от всичко в България, от неща, които не съм разказвал, но които хората и до ден днешен са длъжни да изтърпяват ежедневно, че нито веднъж не ни мина през ума да се върнем назад. А за да вземеш документи трябваше да си скъсаш гъза от работа. Хората искат това от теб, другото са сладки фантазии. Тогава България не беше член на ЕС. Бяхме в опашките за всякакви документи с хора от целия свят – латиноси, африканци, азиатци и... нашенските източни братя, които си ги познавахме само като се погледнем. ☺

Как да е, точно в годината, в която България я приеха за член на ЕС, ние с жена ми си сменихме работата. Аз написах в CV-то – «comunitario» –

имащ разрешение за работа в ЕС. Попаднах на място, което въобще не съм предполагал, че ще се окаже – не само по специалността, но ми дадоха възможност да работя и изготвям проекти по всякакви строителни поръчки – пътища, мостове, подпорни стени, паркинги, хидротехнически обекти, тръбопроводи, ... Подробностите ги спестявам умишлено, само искам да ти кажа, че в началото беше страшно трудно, заради езика и липсата на практика. Тук се правят всички проекти на каталунски, а каталунския е много по-различен език от испанския, който научих сравнително добре и който е много по-лесен.

Та...

Какво стана тази година. Ами явно идваха избори, а и годината се оказа изключително специална за всички нас – българските турци и ето на, привлече ми вниманието отново България. Не го направих умишлено, продължавах да си я следя, но с премежени очи, за да не се троя от ежедневните български мизерии, които четях. И милионите бетонови глави, които виждах как се блъскат една в друга и в стени от висококачествен комунистически бетон, с крадена армировка, естествено. Обаче срещнах едни материали, дето толкова време чакаме да почне да се пише, да се говори, да се изследва това, че изведнъж като ги зърнах и си викам, оп, чакай, тук има шанс. Този път има шанс. Знаеш, удавник и за сламка се хваща.

Оказа се, че нещата са много по-сложни и може и да бъркам за шанса, защото хората са ги смачкали, обезверили са ги. За капак и криза дойде, световна, ама управляващите крият реалните и размери и всичко ще лъсне след изборите. Аз имам много тясни интереси и чета редовно всякаква икономическа литература. Ситуацията в България е ужасна, обаче когато си в едно блато трудно може да оцениш нивото на мръсотия и бедност какво е в сравнение с реалната ситуация без розовите статии и материали на платените медии, които се оказа, че са същите раболепници, каквито са и всички наши управници от много десетилетия насам. Без капка национална чест, без грам морал да излязат очи в очи с хората не само преди, но и след изборите.

Аз работих около 3 години като внедряващ технически контрол на качеството в различни каталунски фабрики от сферата на индустрията – автомобилната, високоскоростните влакове, хранителната, металургичната, печатарската, абе, всичко що имаше пари за подобрения. Работих като електротехник, представи си, поддържащ екип от няколко програмисти. Очите ми не можеха да повярват на какво ниво са стигнали те в своя-

та индустриализация – векове напред са от нас, а мъката, която ме обхваща всеки път, когато се сетя за България е неописуема, понеже виждам много добре къде са те и знам, без да живея вече в БГ, но чета, чета много за нея, ние се придвижваме изключително бавно напред, направо неусетно.

Последните години обаче нещата в БГ са станали още по-груби, с това преплитане на политически и мафиотски структури до най-високи нива на власта, която и подадоха ръка от Европа, с тази неефективна съдебна система, с това обезверяване на хората и тотална липса на надежда за промяна отвсякъде се оказваме още по-лесна плячка за големия брат от изтока. Това ще е края на България за един още по-дълъг период от време. Свободна на хартия, тя вече е разпродадена или заграбена от хора, които днес наричат олигархия. Малцина, с политически чадър, които държат цялата икономика в свои ръце.

Виж БВП на глава от населението – около 12000\$. А колко хора вземат такава заплата бруто годишно в България? Вземат между 1500-3000\$ средно. Разликата е в джоба на тези малцина. А цените са полуевропейски, а в някои важни стоки и по-високи дори.

Виж на Испания. Близо три пъти повече от на България. И реално тук средната класа печели толкова колкото казва статистиката.

И какво излиза – разлика от 10 пъти в заплата и само 2 пъти в цени. Резултат – това, което е в България.

Едните трупат, дърпат напред, живеят така, както в България никога не бих могъл да си представя, че може да живее един работещ, а ние се залъгваме, че хубавите неща ставали бавно. За да не ни боли сигурно толкова.

Е, как да останеш безучастен, как да не заревеш?

Няма да ме разбереш без да го видиш, без да го поработиш и ако понякога се обръщаш назад, което е неминуемо, приемаш нещата с такова огорчение, че искаш да ревеш, искаш да те чуят всички, които са още там и не могат да видят накъде отиваме.

Отиваме по грешен път.

И ЕС няма да може да ни спаси, ако не се опомним.

Следващите 4-ри години, ако продължим както последните 10-11 ще стане голям фал, който може да влезе в учебниците като национална катастрофа. Всички предпоставки са налице. Европа има много сериозни икономически проблеми и ако не се опомним, ще ни обърнат гръб за по-

мощите без да се двоумят. Има не една и две като нас, дори още по-закъсали, но пък по-близки и по-важни за тях.

Единствения шанс за България да избегне това е обществото да получи информация, да намери правилна посока за своя вот и да даде възможност на нови хора да поемат пътя ни към Европа. Ние в момента не сме по пътя към Европа. Това исках да ти кажа, ама не виждам как мога да кажа 2 сухи изречения и да очаквам да бъда разбран. Не, че сега ще бъда, но поне виждаш, че говоря от гледна точка на опита, макар и горчив и изстрадал, а не от теория без практическа подплата.

Хайде, до скоро и ако имаш желание, независимо дали си в България или не, пиши тук ти какво мислиш за всичко, ама по-подробно, с повече детайли! Ще ми е интересно да чуя човек, на който може да му се има доверие. Е, поне можеше. ☺☺☺

*На всички **приятели**, които искат да ми пишат, могат да го направят на: hladnakrav@yahoo.com*

За да не ползваме Златковия терен и да му досадим.

- 17-05-2009|**Гост**

Здрасти Серкане,

Радвам се, че не си ме забравил ☺ Да, наистина последната ни среща беше на пиротска, но за кратко. От тогава веднъж те търсех по телефона, но ти май го беше сменил и чак сега те засичам. Не съм получавал нищо на мейла си. Пиши пак. dancho78@yahoo.com Ще ти пиша и на мейла, който си оставил в коментара. Като се «чуеме» по мейлите ще ти пиша по-подробно, защото тук в коментарите не е много удобно да си кореспондираме. Поне сайта и коментарите му не са предназначени за това. Аз съм си в БГ. Не се оплаквам. То винаги може повече, но и в БГ може да се живее добре. Кой както си го направи. Аз живея във Варна почти 7 години. Занимавам се с проектиране и строителство – собствен бизнес. Сега кризата ни натисна здраво, но ще тръбва да оцелеем. Хаиде да не ни освиркат, че си пошеме тук. Чао за сега.....Данчо

- 12-06-2009|**Patzo** - статията...

Серкане, ти си истински патриот, браво на теб, съчувствам ви за преживените страдания по време на възродителния процес... Прав си положението тука в България не е розово, мафията пусна пипалата си до висшите ешалони на властта, олигарсите си купуват партии и полити-

ци, корупцията стана официален модел на правене на политика заедно с обръчите от фирми, рекламирани от Доган и ДПС, партията, която се бие в гърдите, че защитава правата и свободите на българските турци, а всъщност им прави лоша услуга. Сега повече от всякога ни е нужно обединение, а не разделението, което насажда ДПС с политиката си. Дано успеем, има надежда...

- 15-02-2012|**Невена Митрополитска** - В отговор на Серкан
Здравейте, Серкан,

Благодаря за споделеното! Много ме развълнува и ме засрами. Да отговоря на един от въпросите ви – аз съм 69-и набор и когато бях в гимназията, съучениците говореха за някакъв атентат във влака, извършен от турци и че едно момиче останало без крака. По време на преселението една позната разказваше как една жена заминавала с влака за Турция, колежките ѝ българки я изпращали на гарата, подарили ѝ сервиз и като тръгвал влака, тя хвърлила сервиза на земята и казала нещо обидно за българите. Особено недоволни бяха, когато на много хора им се наложи да ходят по извънредни бригади, за да вършат работата, която преди това са вършили турците. Имах само една приятелка, която, след като беше брала тютюн в Джебел, казваше че те са били хората, които най-много са работили в България. Спомням си как цялата компания я нападнаше тогава. Коментарите в семейството ми за промяната на имената бяха негативни, но с голяма доза неразбиране. Майка ми все говореше какви привилегии имали турците за университета. Когато давах репортажите от преселението, не можехме да разберем защо го правят. Лично аз си мислех: «Какво толкова, едни имена. Не може ли между себе си да се наричат с истинските с имена, а само за пред властите да са с българските?». Като си помисля сега – семето на омразата е било здраво посято у нас и сме се самонавивали. Аз не познавах един български турчин, а също и приятелите ми. Все слухове, които май и се украсяваха, и никога не идваха от страна на турци. Аз съм от София. Тогава си мислех, че не се поддавам на промиване на мозъци, поне комунистическата пропаганда не ме засягаше, но самата аз не съм подозирала че съм била подложена и съм се поддала на националистическата пропаганда. Съжалявам, много съжалявам! Това е личен и колективен позор, който едва ли някога може да се измие.

Училищният двор

Автор: Кристин Димитрова

– Аре шут, копеле, стига си се мандахерцал!

Деян зае пружинираща поза пред вратата на училищното игрище. Яките му крака, обути в прашасали маратонки, направиха две-три стъпки, докато намерят най-устойчивото си положение. Изпод раираната му фланелка надничаше мъжествено шкембенце, но кръглото му лице с точността на циферблат показваше 11 години.

Симеон, който беше на ход да рита, се преви от смях. Стъгна се над топката, търкулна се на асфалта и продължи да се киска. Рунтавата му коса се тресеше върху тънкия врат. Поради светлите си очи и далечната прилика с малкия принц Симеон имаше по-висок успех в училище.

– Мандахерцал! Ха-ха-ха! Мандахерцал! Деяне, ти що се мандахерцаш, бе?

Деян също се разкикоти. Денят, започнал като топъл, вече се превръщаше в горещ. Футболната врата беше гола желязна рамка, върху която от двете страни висяха якета. И двамата бяха заставени сутринта от бабите си да ги вземат за всеки случай.

– Не бе, копеле, ти се мандахерцаш. Аз не се мандахерцам. Аз си седя само така, разбираш ли, а ти – мандахерц, мандахерц...

И взе да се кълчи из вратарското поле. Симеон се съвзе пръв от кикота и му зажули гол право в центъра на вратата.

– А, това не се смята – каза Деян, който откъм гредата успя да проследи параболата на топката. Очакваше приятелят му да каже „Я па да не се смята!“, което си беше и верният отговор. Вместо това Симеон с поглед, втрепен през железата на оградата, прошепна: „Идват.“ Деян се обърна.

Откъм съседната улица се задаваха четирима млади мъже по анцузи. Те също видяха децата и разшириха крачка. Първият, който допреди да влезе в училищния двор, носеше топката си под мишница, започна да си я подхвърля от ръка на ръка. Щръкналата му руса коса растеше

под формата на буква М около челото. Приблужи се до вратата, огледа я критично като нов собственик и каза:

– Тия якета да се махнат.

Момчетата побързаха да си ги вземат и тръгнаха към улицата.

– Ако искате, можете да останете да играете с нас – каза русият и погледна останалите от компанията си. Те свиха безразлични рамене в отговор. Единият от тях, синкаво брадясал, си дъвчеше нокътя на палеца.

Деян и Симеон също се спогледаха. Деян по-нервно, Симеон по-доверчиво.

– Бате Пецо, ние... тъкмо се прибирахме – каза Деян.

– Ей, пич, сто кила си станал, а те е шубе да риташ с мъжете.

Тримата големи на около крачка зад него чакаха да видят накъде ще се развият събитията. Може би не споделяха идеите за развлечение на бате Пецо, но и нямаха намерение да му откажат толкова дребна прищявка. Погледът на Деян скачаше от лице на лице и понеже не можеше да разчете нищо, усещаше, че трябва да бяга. Вместо това каза:

– А, не ме е шубе!

Симеон го последва с ясни очи, пълни с дзен-будистка отстраненост. Бате Пецо ги разпреди по вратите. Топката падна на земята и около нея закипя от космати крака с навити крачоли. Деян приклепна и разтвори ръце във вратарска поза. Познаваше твърде добре бате Пецо и кварталната му дружина, за да се отпусне като на игра. От другата страна на двора под металната рамка без мрежа стоеше Симеон: загледан в мача, кльощав, съвсем смален. Наоколо стена от панелени блокове държеше училищния двор като в чаша и заместваше публиката. От балконите се ветрееха прани чаршафи.

Мъжете тичаха с настървение и удоволствие. Кръстосваха се кратки подвиквания, псувни и предизвикателства. В един момент топката се намести върху десния крак на брадясалия и той завъртя як шут към вратата на Симеон. Момчето само успя да обвие с ръце главата си и да я сниши между раменете. Топката прелетя на сантиметри от къдравия перчем и го разлюля като буря.

– О, мой човек, така ли пазиш, бе? – попита бате Пецо и даде знак с пръсти на вцепенения Симеон да донесе топката. После му заповяда да заеме поза.

– Ама не, аз наистина пазех, просто беше много бърза...

Бате Пецо не беше склонен да слуша. На лицето му трептеше педагогична, леко развеселена строгост.

– Айде, нагъзи се.

Деян тръгна към тях в опит да отърве приятеля си. Надяваше се, че докато стигне до него, все ще измисли как.

– О-хо, я вижте кой напуска вратата! – каза брадясалия. – Дебел, нагъзвай се до другарчето си.

Деян се ядоса на себе си. Какво въобще си въобразяваше да постигне, като тръгна на помощ? Но така поне всичко щеше да свърши бързо. Застана до приятеля си и боязливо се надупи редом с него. Четиримата се наредиха на около пет метра зад тях като стрелкови отряд. След кратко съвещание помежду си излъчиха кой да бие наказателния удар. Беше някакъв със сипаничави бузи, сравнително нов в групата.

Той постави топката на земята, обърна се наляво и надясно с вдигнати ръце, все едно че посрещаше аплодисментите на стадиона, засили се с няколко крачки и шутира с все сила. Целеше се в дебелия задник на Деян, но улучи щръкналите кокали на Симеон. Момчето излетя напред като барон Мюнхаузен върху гюллето и падна по лице върху асфалта.

Няколко секунди не помръдна. После надигна прашното си лице, треперещо в болезнена гримаса. Не се чуваше никакъв звук, само от очите и носа му почти едновременно рукна бистра течност, която оставяше бели следи по пътя си. Деян го побутна по рамото и двамата тръгнаха с бързи стъпки към вратата, за да са далече, в случай че приятелят му не издържи и се разреве на глас.

– Аре, чупката – каза бате Пецо, който държеше идеята да е негова.

На излизане Симеон се наведе и взе якетата и топката си. Пазеше по-голямо присъствие на духа, отколкото на пръв поглед изглеждаше. Сълзите му потънаха навътре, само лицето му остана кално и зачервено. Тръгна през улицата, без да мисли, и Деян го догони. Една лада с външен багажник, върху който бяха привързани два кашона, накова спиращки с цвилене и спря пред краката им. Последният звук от колата беше звъна на буркани в кашоните.

– Ей, пикльовци, кой ви е учил така да пресичате! – извика шофьорът през сваленото странично стъкло. Голото му теме се беше обляло в пот.

– Самоуки сме – извика Симеон и двамата хукнаха между блоковете.

Бягаха колкото сили имат и накрая, залитайки, се мушнаха в храс-талаците до един трафопост. Дишаха тежко. Под зеления тунел от пре-

плетени самораслеци земята беше утъпкана и влажна. Между два клона се виждаше долната част на далечен балкон, където крака в подпетени чехли сновяха насам-натам. Брадичката на Симеон беше леко ожулена.

– Ей, копеле, ти що се мандахерцаш така по улицата? – попита Деян и сръга приятеля си с лакът. Ефектът не закъсня. Симеон се ухили и на свой ред заби лакът в дълбоките меса на Деян.

– Ей, аз съм се мандахерцал! А ти кво, не се ли мандахерцаше? – каза Симеон и зарови пръсти в джоба на якето си. Оттам извади една смачкана цигара и я запали с потреперваща ръка. Всмука дълбоко дима и подаде на приятеля си, който я пое с палец и показалец. Двамата се облегнаха върху бетонената стена, загледани в слънчевата игра на листата.

Кристин Димитрова е българска поетеса, писателка и журналистка. Автор е на множество стихосбирки, разкази и романа *Сабазий* (2007). Носител е на многобройни литературни награди. Нейни стихове са публикувани в антологии и литературни издания в Австрия, Англия, Германия, Ирландия, Исландия, Канада, Литва, Македония, Полша, САЩ, Сърбия, Унгария, Холандия, Хърватска и Швеция.

Коментари (1)

- 12-05-2009|...
Скръп!

Залезът на автократите

Автор: Джошуа Курланцик

Гансу е една от най-изгубените провинции на вътрешен Китай, останала почти незабелязана от останалия свят. Когато работех в селския Гансу преди две години, аз срещнах само няколко души, които изобщо някога бяха напускали родното си място. В едно от малките селца, мюсюлмани от етническото малцинство преживяваха как да е, работейки земеделска работа в прашния, пустинен климат, живеейки в прости каменни колиби, сякаш построени преди столетия. Повечето селяни още никога не бяха срещали чужденец.

Докато през миналата есен Гансу най-неочаквано се появи в новините. Около две хиляди души бяха се вдигнали на бунт в един от окръзите, бяха подпалвали коли, разбили местните офиси на комунистическата партия и нападнали полицаи с железни пръти, вериги и брадви, в протест срещу едно правителствено решение, което би принудило някои от тях да се изселят.

Гансу не е единствената китайска провинция, в която напоследък избухват социални безредици. Таксиметровите шофьори се вдигнаха на стачка в няколко китайски града; хора, изгубили пари в нелегални парични пирамиди протестираха в Пекин, а в цялата страна се събраха демонстранти, за да изискват своите отдавна неплатени заплати. Протести избухнаха дори в делтата на Перлената река, производствената област, граничеща с Хонконг, традиционно една от най-богатите области в страната. В някои години фабриките в Делтата са произвеждали 5 процента от всички фабрични стоки по света. Но поръчките за продуктите на Делтата пресъхнаха напоследък и сърдитите фабрични работници, мнозина от които все още очакват заплати, които е трябвало да получат преди месеци, започнаха да ограбват складовете. А когато тези протести станат бурни, те могат да предизвикат съответен бурен отговор: китай-

ските собственици на фабрики започват все по-често да наемат бандити, които да нападат демонстрантите.

Но протестите говорят за нещо по-голямо дори от самия Китай: икономическата криза създаде дълбока заплаха за авторитарните режими по света, от Китай и Русия до Венецуела и държавите от Персийския залив. В Русия полицейските сили вече са поставени в готовност да атакуват демонстранти. Няколко от известните руски активисти по човешки права бяха убити през последните месеци. Протестите, някога редки, се разпространиха от източна Русия чак до самото сърце на Кремъл.

Модерните автокрации са много по-различни от ония от миналото. Вместо да управляват чрез някаква стриктна идеология, безжалостна полиция и суров контрол върху информацията, авторитарните режими като Пекин и Москва остават на власт най-вече чрез сключване на негласна сделка със своите най-критично настроени граждани от средната класа – може и да нямате свобода, но затова пък ще имате пари. И докато широката средна класа, където обикновено се появява най-опасното несъгласие, просперира икономически, режимът е в безопасност.

На Запад лидерите се безпокоят, че глобалната икономика е изправена пред нова Голяма Депресия, но една такава икономическа криза поставя пред сериозна заплаха и някои от най-жилавите световни автокрации. Силната икономика е тяхната единствена опора. А сега, лишени от растежа, който ги държи на власт и неспособни да потискат хората си по начина, по който го правеха старомодните диктатори, тези автокрации може и да останат без каквато и да било подкрепа.

* * *

През последното десетилетие, авторитарните капиталистически страни си изградиха впечатляващи икономически биографии. Китай растеше с над 10 процента през повечето години, а някои от най-големите му градове, като Шанхай, вече се хвалят с доходи от повече от 7 000 долара на глава от населението, същото ниво като при една средно развита страна. Русия, почти фалирала в края на 1990-те години, постигна толкова силен растеж, че сега се хвали с третия по големина капиталов резерв в света и направи от газовите си компании такива гиганти, че те вече доминират европейските пазари. Авторитарните капиталисти се оказаха толкова успешни, че някои хора на Запад започнаха да се питат дали техният начин на развитие вече не е задминал либералния демократичен капитализъм. Израелският политолог Азар Гат твърдеше

миналата година във *Foreign Affairs*, че най-голямото предизвикателство пред либералната демокрация днес „произлиза от възхода на недемократичните велики сили: старите противници на Запада от времето на Студената война, Китай и Русия, сега опериращи под авторитарно-капиталистически, а не комунистически, режими.“

Постоянният растеж държеше населенията спокойни. В Русия, Владимир Путин обеща да измъкне страната от разрухата на 1990-те – едно време, в което руснаците се радваха на по-отворено общество, но пък доходите и заплатите им спаднаха рязко. Истинската демокрация, намекна той, може да завърши с безредие при една толкова голяма и тромава нация. В замяна на високия растеж и по-големите доходи руснаците позволиха на Путин постепенно да задуши свободите им. „Путин действително предлага известна стабилност – нещо, което средната класа цени много високо“, казва Дмитрий Тренин от Фондацията Карнеги в Москва. „Дори ония [руснаци], които се противопоставят на авторитаризма по принцип, се страхуват, че възможните алтернативи могат да се окажат още по-лоши – откровен хаос, популистки национализъм, много по-тежък авторитаризъм от този на Путин.“

В Китай режимът направи подобна сделка, ако не с масите, то поне с градските средни класи. Инвестициите и щедростта на режима бяха явно насочени към големите градове. Както каза Денг Сяопинг когато отвори икономиката на Китай: „Някои ще забогатеят по-рано“ – и те *vous avez vu riche* щяха да се отблагодарят на ония, които плащаха техните коли, къщи и лъскави нови мобилни телефони. През последните години, според експерта по китайски въпроси Джонатан Ънгер, правителството съзнателно е избрало политика на поддържане на тази част от населението.

Според едно проучване на Изследователския център Пю, над 80 процента от китайците казват, че са доволни от условията в страната си, един от най-високите проценти в целия свят. Даже и след два мандата Владимир Путин все още се радваше на рейтинги на популярност, които биха накарали всеки западен лидер да му завивда. Когато пътувах из градския, източен Китай преди две години, разпитвайки млади китайци за мнението им относно правителството, открих нещо, което изглеждаше като удивително силна политическа инерция сред младите елити. „Ние не можем да контролираме тези неща“, каза ми една млада

жена от средната класа в Шанхай, преди да ме попита дали съм гледал последната серия на *The Wire* на DVD.

Истинският тест за всяко правителство обаче идва не в добри времена, а в лоши. Автократиите са особено зле подготвени за една глобална икономическа криза, защото те имат слаби вътрешни пазари и разчитат на износ за съществуването си. Мощни авторитарни режими като Русия и държавите от Персийския залив зависят от износа на петрол или някаква друга единична стока. Във Венецуела енергията предоставя 95 процента от целия експортен доход. В Иран тя предоставя 80 процента. Но цената на петрола спадна повече от наполовина през последните месеци. А Китай, който до голяма степен зависи от износ на готови стоки за богатите страни, също ще пострада от финансовата криза, тъй като потребителското харчене спада в САЩ, Европа и Япония. Износът съставлява почти 35 процента от БВП на Китай – една прекалено висока цифра, за да бъде считана тази икономика за балансирана. (Износът на САЩ съставлява около 10 процента от БВП).

Въпреки усилията да се убедят народите им, че всичко е наред, автократите не могат да запушат всички икономически дупки. Във Венецуела, Хуго Чавес, след като отначало се надсмиваше над финансовата криза като заплаха за Запада, сега признава: „Спадането на цените на петрола поради сегашната глобална финансова криза може да има отрицателно влияние върху икономиката на Венецуела.“ В Русия, където борсата спадна с около 70 процента в сравнение с миналата пролет и рублата беше подложена на брутални атаки, Владимир Путин наскоро обяви, че ще предприеме нови намаления на данъците поради рязкото спадане в руската икономика. Както отбелязва Стефан Сестанович от Съвета за Външна Политика: „Русия се сблъсква буквално с всички негативи едновременно – рязко намаляващи експортни приходи от енергия и метали, неизравнени баланси и цял хор от молби за държавна подкрепа, замразени кредити и банкови фалити, финансов балон с недвижимо имущество, който всеки момент може да се пръсне.“ И докато безработицата, бедността и безредиците говорят за пукнатини в системата на автократията, налице са и някои указания в полза на това, че може би се поражда и движение по посока към либералната демокрация. Действително, все по-голям брой китайци се противопоставят на правителството, а през декември 303 китайски интелектуалци подписаха и публикуваха един дързък манифест, наречен Харта 08, който

изисква край на еднопартийното управление. Но Харта 08 е само един от признаците, указващи, че автократиите чувстват натиска. Във Венецуела, съюзниците на Чавес изгубиха позиции в полза на опозиционните партии при последните регионални избори. В Русия, разтревоженият Дмитрий Медведев наскоро инструктира полицията да потиска социалните брожения, предизвикани от кризата. През декември полицията арестува около 100 души, протестиращи в бедния източен град Владивосток; почти в същото време, 1000 души присъстваха на протест срещу правителството в Москва. Дори в Персийския залив и в централноазиатските страни, обикновено сред най-спокойните места по света, кризата има политически следствия. Казахски активисти започнаха да организират митинги срещу правителството, преди нещо много рядко в тази страна. Иран също е изправен пред нестабилност. Инфлацията в Ислямската република сега е почти 30 процента, а един мощен ислямски свещеник наскоро каза публично, че кризата може да причини „голяма вреда“. Автократите очевидно са разтревожени. Освен че взе мерки срещу подписалите Харта 08 и други активисти, Китай наскоро обяви пакет от икономически стимули на стойност 586 милиарда долара. В Ганзу, местните чиновници се срещнаха с водачите на протеста и обещаха да инвестират 3 милиарда долара в областта. Автократиите разполагат с огромни парични средства. Китай е натрупал почти 2 билиона, но ги изразходва бързо. Русия харчи почти по 10 милиарда седмично, защитавайки рублията – със скромни резултати, тъй като стойността на валутата пада постоянно. Макар че могат да помпат пари в собствените си икономики, лидерите на автократиите не могат да накарат западните потребители да пазаруват повече или да горят повече бензин и това ги прави безпомощни, когато става дума за контрол над основните им икономически двигатели. А когато режими като този на Чавес се опитват да поставят икономиките си отново под контрол чрез ограничаване на правителствените разходи, те рискуват да подкопаят собствената си власт, която е поддържана от правителствени социални програми, често насочени към средните класи, от чиято поддръжка те се нуждаят сега. За разлика от автократите от 20-ти век, като Фидел Кастро, които водеха страните си през войни за независимост, повечето днешни лидери са дошли на власт чрез политическата система и нямат революционни лаври, на които да се облекчат. Модерните авторитарни правителства вече отдавна са изоставили реалната идеология. (Чавес е изключение:

той се опитва да оформи модерна етатистка идеология, която нарича „боливарска революция“). Китай си остава номинално комунистическа страна, но ако Карл Маркс би могъл да я посети днес, той би бил ужасен. С политики, протежиращи градските елити и буквално никакви останали социални програми, тази „комунистическа“ страна се превърна в едно от най-неравноправните общества в Азия. Без да притежават каквито и да било други идеологии освен горчив национализъм, новите автократи не могат да сплотяват населението си в трудни времена, позовавайки се на политическия му идеализъм, както правеха през 1950-те и 1960-те, когато идеологията държеше правителствата на власт дори и във времена на масов глад. И докато тези нации имат сложни апарати за сигурност, лидерите им са допуснали достатъчно свобода, за да може икономиката да расте – което означава, че вече е прекалено късно да се промиват мозъците на гражданите или да се създават култове към личности като Ким Йонг-Ил в Северна Корея. Въпреки преследването, на което Путин подложи руската преса, либерално-опозиционните медийни отдушници все още съществуват и средните руснаци могат да посещават повечето Интернет-сайтове.

За да могат да подобрят положението си на световната сцена, днешните автократи се опитват да създават поне фасадата на някаква демокрация. Техните народи знаят за демократичните движения в други страни, имат достъп до свободни медии и не могат да бъдат подчинени лесно. Поради факта, че авторитарните правителства са създали някакво подобие на съдебна система, работниците започват да мислят, че имат някакви права. В сравнение с 1980-те години, когато информацията за демонстрации в Китай се предаваше от уста на уста, днешните демонстранти от средната класа се организират чрез SMS-и, а новините за протести бързо се разпространяват по китайските блогове. Китайските и чужди репортери могат да следят протестите, правейки по-трудно за силите на сигурността да се измъкват без последствия, ако действително е имало насилие.

Нито краткосрочната, нито дългосрочна перспектива изглежда добра за Москва, Пекин и останалите автократи. В близкото бъдеще техните икономии ще се забавят значително и, в случая с Русия, вероятно ще изпаднат в сериозна рецесия. Що се отнася до Китай, мнозина анализатори вярват, че безработицата ще достигне най-високото си ниво за последното десетилетие. Растежът вероятно ще спадне под 8 процента,

магическата цифра, която е необходима, за да могат да се създават достатъчно нови работни места за хората, тепърва навлизащи в редиците на работната сила в Китай.

Милиони китайски миграционни работници, които не могат повече да намерят работни места във фабриките, ще се завърнат във вътрешността на страната. А в селските райони гневът вече нараства. Тези безработни, които са видели богатството на елитите в градове като Шанхай, могат да организират големи демонстрации. Протестите на средните класи вероятно също ще се увеличат – най-вече по въпроси на правителствената компетентност като сигурност, цени на земята и пропъждане на хора от определени имоти. И тъй като градското население има и медийни контакти, то е в състояние да представя историите си по блогове и сайтове за новини. Неотдавна родителите на китайските деца, които починаха или се разболяха тежко в резултат от употребата на развалено сухо мляко, се обединиха, за да подтикнат правителството към изграждане на по-добро здравеопазване, противопоставяйки се на опитите на режима да ги подкупи. (Двама души бяха осъдени на смърт за това, че са играели ключови роли в скандала с разваленото мляко).

Засега автократиите успяват да попречат на групите от хора, поддържащи някакви оплаквания, да се сплотят и образуват обединени фронтове. Москва постигна това чрез умелото използване на национализма, който забива клин между либерално настроените руснаци и етническите малцинства, недоволни от правителството. Пекин използва комбинация от насилствено потискане на протести и подкупвания на водещи демонстранти, с цел да се поддържат работническите протести разединени, пречейки им да развият общи теми или да намерят общи водачи.

Но „разделяй и владей“ няма да работи вечно. В Китай, селските и градски протестиращи може скоро да започнат да се обединяват – чрез активистки комуникационни мрежи, религиозни групи или блогове – и да оформят национални протести. Харта 08 и една общонационална стачка на шофьорите на таксите, и двете организирани чрез Интернет, са първите намеци за едно такова общонационално движение.

Голямата Депресия подхрани опасни нови автократични идеологии като фашизъм и комунизъм, но една нова Голяма Депресия би могла да ги разруши. И докато икономическата криза сигурно ще причини неописуеми човешки страдания в тези и други страни, напълно възможно

е от другата ѝ страна да видим края на този характерен за късните 1990 години и началото на 21-ви век феномен: възхода на автократиите. И ако не друго, то поне това може би внася малко повече светлина в нашето не особено светло време.

Джошуа Курланцик е кореспондент на американските списания *The American Prospect* и *The New Republic*. Освен това той е сътрудник на Фондацията Карнеги за международен мир и автор на Шармантната офанзива: Как гъвкавата власт на Китай променя света.

Коментари (2)

- 09-05-2009|**Гост**

Дай боже повече такива текстове. Може и тук в България нещо да мръдне.

- 18-05-2009|**Афтократ** - Автократите

Автократите залязват вече от няколко хиляди години, но това не им пречи все още да са на власт.

Какво всъщност означава свободата на словото?

Автор: Иън Бурума

Епископ Ричард Уилямсън поддържа някои много особени и, открито казано, отблъскващи възгледи: че никакви евреи не са били убивани в газови камери по време на Втората световна война; че на 11 септември кулите-близнаци са били разрушени от американски експлозиви, а не от самолети; че евреите се борят за господство над целия свят „за да подготвят трона на Антихриста в Ерусалим“. И това са само някои от мненията му по светски въпроси.

По въпроси, засягащи католическата доктрина, мненията му бяха считани за толкова далечни от възгледите на модерната църква, че Ватиканът го отлъчи от църквата през 1988 – заедно с някои други членове на ултра-консервативното Общество на Св. Пий X, основано от фашисткия симпатизант Марсел Льофевр. Сред поддръжниците на Уилямсън се намират хора като британския историк Дейвид Ървинг, който наскоро бе хвърлен в затвора в Австралия, за възхваляване на нацистите.

Епископът следователно не изглежда като особено привлекателна личност. Но дали той наистина заслужава всичко, което в момента се е струпало на главата му? Като следствие от някои изказвания, направени от него пред шведската телевизия, му беше отказано приеждането обратно в църквата, което му беше обещано по-рано от папа Бенедикт – нещо напълно справедливо, най-вероятно. Но също така той беше прогонен и от Аржентина, където живееше, а в момента е заплашен от екстрадиране от Германия, където му се подготвя процес за отричане на Холкоста.

Междувременно, нека разгледаме случая на един друг непривлекателен мъж, холандския политик Герт Вилдерс, на когото преди няколко месеца беше отказано да посети Великобритания, където беше планирал да представи късометражния си филм на име *Fitna*, представящ исляма като терористическа вяра. Обратно в Холандия, срещу него се

подготвя процес в Амстердам, за „разпространяване на омраза“ срещу мюсюлманите. Той сравнява Корана с *Mein Kampf* и поддържа идеята да се прекрати по-нататъшната имиграция на мюсюлмани в Холандия.

Забраната за влизане във Великобритания, както и предстоящият процес, всъщност само направиха Вилдерс още по-популярен в Холандия, където едно допитване показва, че неговата популистка анти-мюсюлманска партия, PVV, би получила 27 места в парламента, ако изборите биха се провели в момента. Причината за нарастващата популярност на Вилдерс, освен все по-нарастващото недоверие срещу мюсюлманите, е в това, че той успешно си създава имидж на борец за свобода на словото.

Принципът за свобода на словото, един от фундаменталните принципи в либералните демокрации, означава, че ние трябва да приемем свободното изказване на възгледи, които считаме за осъдителни – вътре в определени граници. Въпросът е: а в какви именно граници?

Законите за свобода на словото се различават до известна степен от страна до страна. В няколко европейски демокрации, включително Франция, Германия и Австрия, е криминално престъпление да се изразява мнението, че Холокостът никога не се е случвал. Много демократични страни имат закони против насъскването на омраза и насилие. Някои страни, като например Холандия, имат даже закони против преднамереното обиждане на хора въз основа на тяхната раса или религия.

Идеите на епископ Уилямс може и да са отвратителни, но криминалното преследване на един човек заради възгледите му относно историята най-вероятно е лоша идея. Той трябва да бъде критикуван, дори осмиван, но не и хвърлян в затвора. По същия начин сигурно щеше да бъде много по-добре, ако Вилдерс би показал своя жалък филм във Великобритания, вместо да бъде подлаган на забрана. Каквото и да мисли човек за законите против разпространяването на омраза или обиди, все пак законът си остава един доста тъп инструмент, когато става дума за въпроси, засягащи словото.

Разбира се, свободата на словото не е нещо абсолютно. Дори Вилдерс, с неговия абсурден призив за забрана на Корана, ясно смята, че съществуват граници – за неговите опоненти, разбира се, не за самия него. Но все пак не е лесно да се определи какви точно би трябвало да бъдат тези граници, защото те зависят от това кой какво и на кого казва, та дори и къде точно го казва.

Мненията на Уилямсън внезапно станаха важни, защото този неизвестен, отлъчен свещеник щеше да бъде възстановен отново от папата. Това би придало институционална значимост на неговите лични възгледи. В случая с Вилдерс още по-важно е, че той е политик, а не просто частно лице, насърчаващо опасни предразсъдъци срещу едно уязвимо малцинство.

В цивилизования живот хората се въздържат от изказване на множество неща, независимо от въпроса за тяхната законност. Някои думи, използвани от млади чернокожи мъже в американските градове сред самите тях, биха получили съвсем различно звучене, ако биха били използвани от млади бели мъже. Осмиването на начините на живот и вярванията на малцинствата не е съвсем същото нещо като осмиването на установените предразсъдъци и навици на мнозинството.

Ако това ви намирисва на политическа коректност, то нека бъде така. Но цивилизованият живот, особено в страни с голямо етническо и религиозно разнообразие, скоро би се разпаднал, ако всеки би се чувствал свободен да говори каквото си поиска, на когото и да било. Проблемът е в това къде да се тегли чертата. От гледна точка на закона това вероятно е точката, отвъд която думите са замислени така, че да предизвикват насилие. От социална гледна точка съществуват прекалено много променливи, за да е възможно се установи един абсолютен, универсален принцип. Подходящите граници трябва да бъдат постоянно проверявани, оспорвани и отново договаряни.

Хора като епископ Уилямсън и Герт Вилдерс са полезни до степената, в която те ни позволяват да правим именно това. Оставете ги да говорят, така че да могат да бъдат осъдени, но не в съда, а чрез противоположни мнения. Забраната само им позволява да позират като мъченици на свободата на словото. А това не само прави по-трудно атакуването на възгледите им, но и придава лоша слава на свободното слово.

Източник

Иън Бурума (род. 1951) е англо-холандски писател и академичен преподавател. Той стана особено известен с книгата си „Убийство в Амстердам: смъртта на Тео Ван Гог и границите на толерантността“ (2006). В момента Бурума преподава в Bard College, Ню Йорк.

Коментари (77)

- 09-05-2009|Златко

Публикувам този текст, преследван от мисълта, че той (или някакъв друг подобен текст) трябваше да се появи на страниците на „Прегледа“ много по-рано. Работата е там, че в различните дискусии по темата, които водех и продължавам да водя с различни опоненти тук из коментарното пространство, се очертава само един-единствен общ рефрен, и той звучи долу-горе така: „Свободата на словото – това е, когато мога да говоря аз, а опонентите ми са принудени да си затварят устата!“ Това може би ще прозвучи смешно на някои или повърхностно – на други, но границите, в които се разпростират мненията по въпроса за свободата на словото у нас, действително ми се струват малко произволно очертани. Поне на три пъти дотук бях обвиняван в това, че не зачитам свободата на словото, защото отказвам да публикувам нечии материали. По този повод си позволявам да дам тривиалното обяснение, че свободата на словото означава (между другото) липса на забрана за изказване на (не противоречащи на закона) мнения, но не и задължение за която и да било обществена трибуна да им даде гласност. С други думи: никой не ви забранява да говорите, но и вие не можете да изисквате от никого да ви слуша. Това е право, което трябва да се заслужи, а не нещо, с което човек е надарен по рождение.

После, споровете относно необходимостта от цензура (или липсата на такава) също ме доведоха до мисълта, че е време да се представи поне едно мнение, което третира въпроса по сравнително компетентен и убедителен начин. Дали това ми се е удало с подбора на горния текст можете да прецените единствено вие, разбира се. При всички случаи обаче тук вече разполагаме с определена база за сравнение (Бурума е един от водещите либерални интелектуалци на съвременността и това, колкото и субективно да звучи, би трябвало да ни накара поне да прочетем текста му внимателно – преди да започнем да настояваме за забрана на едни или други обществено нелицеприятни мнения и убеждения).

Накратко – царски пътища няма никъде, не само в геометрията. Ако искаме да извървим пътя, водещ дотам, където днес се намират развитите демокрации, то ще трябва да се запасим с доста търпение. И да се освободим от някоя и друга илюзия – например, че това може да стане бързо или лесно. Или по начин, който разбираме единствено ние, а „тъпанарите“ просто трябва да слушат ...

- 09-05-2009|**Серкан**

Златко, знаеш, че работата, която вършиш по този сайт е на едно много добро ниво. Това, че се появяват упреци по различни теми и случаи означава единствено да се наостря малко повече вниманието, когато се появят такива и да се види, ако е възможно, откъде иде проблема. Да се обобщава на мен лично винаги ми е било много неприятно, понеже неминуемо води до грешка. Нека да се разглеждат нещата случка по случка и да се види – има ли подобрение на ситуацията, критиките заслужение ли са били, администратора на страницата някакви поуки взел ли си е. Никой не е безгрешен и особено сериозни грешки се получават, когато някой не познава тема, която е задълбал, без да има достатъчно познания по и около нея. Много често се пропуска следното нещо – не да се отрича или отхвърля нечие мнение, но да не се дава трибуна на никакви други различни от тези, които вече са представени, понякога да изтъркана тривиалност. Или пък да не се описват всички важни моменти около дадена тема, дори когато те са много по-съвременни от описани вече стари исторически факти.

С времето, някои хора, които наблюдават внимателно живота и хората успяват да развият, допълнят, усъвършенстват започнатото от тях някога. Аз се надявам на това лично при теб в темата за Турция.

Надявам се и нищо повече, знаеш го много добре.

Не мисля на този етап да пиша нищо повече по тази тема, понеже не знам все още какъв е реалния проблем там.

Знам със сигурност, че тя е незавършена и наклонена много силно в една плоскост, далеч от реалността на държавите, където религията е нещо много важно, на държавите, които имат за съседи други държави, които дори и най-либералните и свбодомислещи хора не одобряват като режим и ниво на развитие. Да си затвориш очите за всичко това, да не пишеш за него може да бъде разбрано, но да се твърди, че няма такова положение, че историята не е недовършена не мога да приема.

Свободата на словото – теория и реалност. Мисля, че тази тема има много голямо бъдеще, понеже се вижда съвсем ясно, че тя ще ни съпътства винаги докато ни има. Интересно е да се набляга на разликата между теория и практика, понеже мисля, че в съвремения свят няма нито една държава, която да не е прегазвала тази свобода в определени моменти. Икономическите лобита и геополитическите национални интереси са факторите (чумави, но реални и неизбежни), които диктуват крайните «правила» в повечето западни демокрации, когато става дума за теми, които ги засегнат пряко. Точно в тези моменти се виждат и «границите на контрола». Граници, които освен с всичко стандартно, което можем да си представим, не спират да ни изненадват понякога с изключително лични и егоистични капризи и интереси – примери в най-близките вестници, телевизии, интернет сайтове,...

«За бързата и бавна работа» – не само хубаво звучи, но е и вярно, обаче...

Обаче защо така става, че на някои места по света и в някои общества нещата все бавно стават?

Защо трябва човек целия му живот да мине без да се усети поне веднъж, два пъти в живота си свободен, пълноценен, щастлив заедно с деца и внуци?

В зависимост от условията, географията и няколко други фактора се оказва, че това «бързо и бавно» има различни значения. Гледаш другите, викаш си «И те са хора, мамка му.», обаче по някакви причини при теб нещата се запетляват и когато другия вече го виждаш стигнал до другия бряг, ти още шляпаш, вече доста уморен и отчаян, по средата на реката.

За мен закони, които да ти позволяват съдебна защита от определени изказвания, които призовават към насилие и омраза са нещо необходи-

мо. Те са точно като преценката на един администратор, кога да реши, че една линия е прекрачена и да резне определен коментар или банне определен участник. Обмислени добре, занапред може да се модифицират, но законите са това, което прави една правова държава такава. Съществуването им, спазването им и изпълнението им. Другото са неща без граници на контрол, които винаги ще се намерят хора и групи, които да прегазват особено, ако това е без последствия от по-сериозен характер – глоба, затвор, екстрадиране...

- 09-05-2009|**Гост**

Добра статия... Радвам се, че започваш да разбираш какво означава свобода на словото и дерибействане на чужд терен... Всъщност, всичко се свежда до възпитание и усет. Или по-скоро обратното – до усет, което ще рече чувствителност, и после възпитание – което ще рече правилно поведение...

- 09-05-2009|**Гост** - До Серкан

Серкане, трудно разбирам коментара ти. Вероятно си уморен... Не е голяма мъдрост да кажеш, че има нужда от закони. И че законите имат жило и мед също не е прозрение. Баланс няма как да бъде намерен... Имаш още какво да учиш по отношение на либерализма. Преди да коментираш съвременните автори трябва да прочетеш класиците: Мил, Лок, Адам Смит... а защо не и Корана, Библията и Талмуда... (тия последните говорят за свобода, не за робство, и най-големите герои са либерали и бунтовници от класа – Аврам, Исак, Исус, Мохамед...)

- 09-05-2009|**Серкан**

Още нещо «За бързото и бавното»:

Ще взема за пример испанската кулинария.

Последните 15 години на инвестиции от страна на цялото общество в развитието на тази област доведе до това, най-добрият ресторант в света на е испански (каталунски), а между първите 10, 4 да са испански. Името на американския институт за европейската кулинария да бъде сменено от «Френски кулинарен институт» на «международен кулинарен институт». И още един милион примери. Примери за това, че процеса на «бързо – бавно» не е нещо дето става от раз. То става във времето и се оценява през цялото време. Един двустранен процес е. В този двустранен процес,

ако едната страна не вижда ни най-малка съществена промяна, ако няма подобрения на реални водещи субекти, а само фалшива подмяна на едни с други диктатори и властелини, не може да се накара никой да повярва, че нещата «бавно, но все пак» се развиват и един ден ще видим промяната. В някои области, както и в някои общества, тя си остава само едно чакано събитие.

Както и в някои «гости», които не си дават сметка, че никой, ама абсолютно никой няма да ги вземе на сериозно, след като те сами не се вземат, а се занимават с поучения и оценки на други неанонимни гости.

Ей такива лични коментари, за това, кой колко «учил» и колко още му липсва, за това, че някой е «уморен», на мен не ми харесват. (Аз си знам, че съм «от село» и малко съм научил. Предпочитам да се оправям сам в живота отколкото да дължа или да ми затварят устата за това, че много съм чел и ме е страх да се изложам.)

Анонимно човече атакува не-анонимен автор. Пак на лична основа лични забележки. И Златко не спира това в зародиш. После обаче се посират работитееее... Мда. Голяма свобода на словото. А няма ли други форми да се разговаря, да се критикува. Защо все на лични коментари падаме? !! Зла памет?

- 10-05-2009|Гост

Не се дразни. Не искам да ме вземаш насериозно. Сигурен съм, че ако познаваш част от читателите на това издание, ще предпочетеш да замълчиш. ТРЯБВА ДА ТЕ Е СТРАХ да не се изложиш. Ами нали затова аджеба се говори в статията. Някои хора, безстрашни, пишман либерали, та чак радикали, взимат думата и без да мислят дали ще се изложат, говорят глупости наляво и надясно, несъзнавайки ефекта от думите си.

За книгите и образованието. Книгите са в библиотеките. Не е нужно да си от града, за да ги прочетеш. И аз съм от село. Прочел съм ги, по умен не съм станал, но знам, че имат какво да кажат по темата... и най-важното, разбрал съм, че няма какво повече да кажа освен две изречения (в първият коментар).

Тука често пъти се подчертава, че под хубавите, интелигентни статии нямало дебати. Ами това е много хубаво! Това показва, че хората научават нещо от тях и не бързат да цапат килима с мръсните си обуца.

«Анонимното човече» знае, че анонимният «АВТОР» прави грешка като си разкрива името. Също така Анонимното Човече подозира, че

Златко се е изчервил от завършека на коментара ти... Ти си готино, работливо момче, което с ей тези две големи ръце само се оправя, но помисли за свободата на словото – не си ли малко грубичък с нея? Тя не е като да цепиш дърва...

Е, дадохме един нагледен пример по темата... Който разбрал, разбрал. Останалото в ръцете на Администратора...

Съжалявам ако засягам чувства, опитвам се да бъда откровен и внимателен... Нямам против админа да резне словоизлиянията ми...

- 10-05-2009|**Серкан**

Оооо, не ме е страх ДА СЕ ИЗЛОЖА, дори го смятам за нужно, все някой трябва и това да прави, нали? !

Анонимното човече се оказа, че подозира неща около админското поведение, които само врачки могат да знаят. Странна работа...

И го тресе страх, и то от какво, а поучава «откровено и внимателно».

Има ли смисъл да се пише с хора като теб?

Ето тук бъди откровен!

Та нали точно «те» (пишман анонимните интелигенти) всяват страха в дръзналите да искат промяна, излизайки от анонимно-отровна среда, хапейки ги за щяло и нещяло, насочвайки се към лични качества и преположения.

Нямаш представа какво съм чел.

Нямаш представа колко съм свеж или уморен.

Твоето са само предположения скапващи разговора. Нищо повече.

Всеки сам избира от кого да се учи и как да продължава напред.

По-умен се съмнявам да стане някой, който няма способности да извлече полза от тях в своя собствен живот. Затова и нека всеки да чете това, което му е нужно.

Анонимността може да я използва всеки, атакувайки опонента за неговите думи – заслужено и НЕЗАСЛУЖЕНО. Тогава ще се получи нелицеприятен диалог.

Това е и едно от нежеланите лица на мрежата. Нежелано поне от мен.

Анонимни подмярания един към друг без реална полза за дискусиата.

Не разбрах защо човек толкова го е страх да се представи с няколко изречения. Милиони хора има, които работят за обществото абсолютно открито. И не ги е страх. Вас от какво ви е страх все пак? От излагане пред

читателите не може да е, понеже вече достатъчно се изложихте атакувайки злопаметно и АНОНИМНО един неук човечец.

Това ли е свободата на словото в мрежата? Тя единствено води до анонимно обезличено общество. Живеещо в страх. Не ми харесва тази свобода, малко съм чел да я харесам. Разбирам я обаче и ако е това, няма никакъв проблем да се адаптирам към нея.

- 10-05-2009|**Гост** - свободата на словото

От « Свобода на словото « до свобода на безсмислените приказки и празнодумства – разликата е от земята до небето....

Жалко, че втория вариант е широко разпространен заместител на свободата на словото.

В статията съвсем ясно е казано, че свободата на словото е изразяване на ВЪЗГЛЕДИ, а не бърборене на тема « искам промяна».

- 10-05-2009|**Мира**

По темата тук не може да се говори, защото темата не е една, въпреки че се опитва да бъде още в заглавието. Въпросът дали съществува Холкоста, не се поставя правилно. Оттам идва цялото настървение. Разбира се, че е съществувал. Въпросът е за какво точно? И дали наистина има историческа истина в това, че Хитлер е бил финансиран от ционистки организации, които са прежалили няколко милиона евреи и не-евреи, за да се създаде държавата Израел, която преосмисли държавността през втората половина на 20 век и в която днес живеят шест милиона евреи. Тоест жертви има, за да има живот. Съществува все пак съвсем официална информация за това, че планирането на Израел е започнало преди Първата световна война. Иначе напълно вярвам в това, че Хитлер е откачено копеле. Само такава би довело нещата до край. Не вярвам в това, че е бил единствен. Защото какво излиза един Хитлер направил нещо толкова мощно като Холкоста. Разбирате ли, че всичко което се е случило, не може да бъде реализирано и контролирано от една единствена фигура, която изглежда като започнала от нищото, в кръчмите на Германия.

- 10-05-2009|**Гост**

Ето една глупост, породена от техническата ми неграмотност... ще създам малко работа на админа, пускам поста отново, дано излезе както трябва:

Серкан писа:

Оооо, не ме е страх ДА СЕ ИЗЛОЖА, дори го смятам за нужно, все някой трябва и това да прави, нали? !

Анонимното човече се оказа, че подозира неща около админското поведение, които само врачки могат да знаят. Странна работа...

И го тресе страх, и то от какво, а поучава «откровено и внимателно».

Серкане, аз все си мисля, че «страхът от това да не се изложиш» заслужаваш похвала. Ако искаш тооолкова много да знаеш кой съм, драсни един имейл на Златко, той ще ти каже. Името ми обаче няма да ме направи по-неанонимен.

Серкан писа:

Има ли смисъл да се пише с хора като теб?

Ето тук бъди откровен!

Ами честно казано от този разговор и от коментарите ти (ми) няма никакъв смисъл. Преди месец подочух за вълнението в българската «блогосфера» предизвикано от коментар на Паси, че българските «блогъри» (много смешна «фенси» дума), говорят «простотии». После гледах това прословуто изказване. Соломон рече нещо от рода: това че всеки има възможност да каже нещо, не означава, че нещото, което е казал е умно; нито пък че ние трябва да му ръкопляскаме... Прав е Соломон, качеството на словото в БГ «блогосферата» в повечето случаи е равна на «простотия». (Либерален Преглед не е в тая група) Но такъв е характера на всеки масов феномен.

Серкан писа:

Та нали точно «те» (пишман анонимните интелегенти) всяват страха в дръзналите да искат промяна, излизайки от анонимно-отровна среда, хапейки ги за щяло и нещяло, насочвайки се към лични качества и преположения.

Серкане, ти сякаш днес си се събудил! Ми аз от двацет години следя напъните на безсрамници «дръзнали» да искат (уж) промяна... Не се слагай в тая група, няма да стигнеш далече... Чудя се обаче отде тази енергия българска всяка седмица нов войвода за свобода да изкача.

Серкан писа:

Нямаш представа какво съм чел.

Нямаш представа колко съм свеж или уморен.

Твоето са само предположения скапващи разговора. Нищо повече. Всеки сам избира от кого да се учи и как да продължава напред. По-умен се съмнявам да стане някой, който няма способности да извлече полза от тях в своя собствен живот. Затова и нека всеки да четете това, което му е нужно.

Точно така! Затова е нужно да се четат класиците преди да се дават мнения за границите на свободата на словото. (и освен класиците още – Джон Роулз, Р. Дал, Айзая Бърлин...)

Серкан писа:

Анонимността може да я използва всеки, атакувайки опонента за неговите думи – заслужено и НЕЗАСЛУЖЕНО. Тогава ще се получи нелицеприятен диалог.

Това е и едно от нежеланите лица на мрежата. Нежелано поне от мен.

Анонимни подмярания един към друг без реална полза за дискусиата.

Аз знам, че това е проблема. За това се извинявам за наранените чувства, ама поне можеш да извлечеш полза от тоя разговор... Мен също меритат в дупето. Заслужено и незаслужено. И разбрах, че ако заслужавам, по-добре да си взема бележка вместо да рипам.

Серкан писа:

Не разбрах защо човек толкова го е страх да се представи с няколко изречения. Милиони хора има, които работят за обществото абсолютно открито. И не ги е страх. Вас от какво ви е страх все пак? От излагане пред читателите не може да е, понеже вече достатъчно се изложихте атакувайки злопаметно и АНОНИМНО един неук човечец.

Аз не работя за обществото. Като стар ученик на Хюм, Лок и Хайек, работя за себе си без угризения на съвестта (тея също трябва да се прочетат). Да седна да се правя на общественик, не става. Отдавна мина това време... Човек работи за обществото несъзнателно, всичко останало е лицемерие, суета и тънки сметки (не че обществото няма полза и от това де...).

Серкан писа:

Това ли е свободата на словото в мрежата? Тя единствено води до анонимно обезличено общество. Живеещо в страх. Не ми харесва тази свобода, малко съм чел да я харесам. Разбирам я обаче и ако е това, няма никакъв проблем да се адаптирам към нея.

Свободата на словото в мрежата е СВОБОДА иманно заради възможността да бъдеш анонимен. Най-после стигнахме до едно хубаво заключение. Ама много е готино да имаш избор да избираш между анонимност и публичност... Понякога обаче, стоейки сами зад компютъра, хората, несвикнали със законите на мрежата, правят тая грешка да заявят авторско право над глупостите си, подписвайки гордо се с големи, черни букви... Светът е дигитален, но писаното остава, ей там, в Америка, в едни големи зали, добре проветрени, с машини и мигащи електроди... Пишеш нещо, без да мислиш, и после цял живот може да те преследва... Също като във фантазията свят на религията... правиш нещо и някой, някъде си, без да подозираш, води отчет... Надежда обаче има: глупости всеки говори, смелчага е онзи, който признава, че не е изключение от правилото... Айде пак се отпуснах. В отпуск съм, кво да правя? !

- 10-05-2009|**Радини вълнения** - Re:

Цитат:

Сигурен съм, че ако познаваш част от читателите на това издание, ще предпочетеш да замълчиш. ТРЯБВА ДА ТЕ Е СТРАХ да не се изложиш. Ами нали затова аджеба се говори в статията. Някои хора, безстрашни, пишман либерали, та чак радикали, взимат думата и без да мислят дали ще се изложат, говорят глупости наляво и надясно, несъзнавайки ефекта от думите си.

Ах! Да не би да намекувате, че моята перука е по-семпла от Вашата? Жива да не бях!

- 10-05-2009|**Гост**

И няма нищо сантиментално в това, което хората сантиментализират. Никой не се интересува от мнението на холандците. Никой не ги пита дали искат мюсюлмани в страната си, а това е тяхната страна, тяхната култура, в която може би не искат да растат джамии. И така, положението е резултат от политическо решение, което жертва социалната стабилност, за да увеличи икономическия растеж. Да си либерал не е комплимент, откакто най-безскрупулните капиталисти станаха такива.

- 10-05-2009|**Мира**

И да довърша, либералите си изядоха децата, за да поддържат публичния си образ на добри родители. Парадоксално, нали

- 10-05-2009|**Златко**

Само да припомня, че размени на лични нападки не се котира особено високо тук (вече изтрих няколко, няма смисъл да пилеете времето на всички ни за подобни неща)

- 11-05-2009|**Гост - ?**

хех! тъкмо заговорих за коренния проблем – че привилегированите мъже от дребната буржоазия държат да изказват мнения за неща, които никога не са преживявали – и ме цензурираш! Защо бе Златко, нали си против цензурата? Нали се бориш за свободата ми да «обиждам» другите? Или под свободата на словото имаш предвид свободата да се съгласявам с редактора?

- 11-05-2009|**Златко**

За сведение на наблюдаващата публика: ето изтрилия текст на уважамата, която, също като хората, споменати в тази статия, очевидно изживява себе си като боркиня за свободата на словото:

«Ах! Да не би да намекувате, че моята перука е по-семпла от Вашата? Жива да не бях!»

Тук се цензурира най-вече празнословието и суетата, уважаема.

- 11-05-2009|**Гост**

е много са ти хитри триковете, Златко. Защо показваш само единия ми пост и то без контекст, а втория ми пост скриваш. Това също е вид цензура!

- 11-05-2009|**Златко**

«Трикове?» Всеки мери според собствения си аршин.

Един пост открих, един показах. Покажи сама другия, щом като смяташ, че е бил изтрит без достатъчно основание.

Между другото, признавам, че тези безсмислени размени на реплики започват здраво да ме нервират. Ако това е целта ти – постигнала си я на сто процента. Само че - **и това е последния път в който го спомена**

навам - аз не се страхувам ни най-малко от това да бъда обвинен в цензура, така че умната, усещай се, докато ти говоря човешки. Нямам време и нерви за такива неща, казвам го не за пръв път.

- 11-05-2009|**Гост**

Обичаш да си мислиш, че си прогресивен либерал, но дълбоко в себе си и на теб ти се иска да бъдеш цензор отвреме-навреме. Разбира се тогава ще си напълно убеден, че истината е на твоя страна, и ще заспиваш с чиста съвест.

- 11-05-2009|**Гост** - Защо ми триеш постовете?

Щом Волен Сидеров може да ме нервира по телевизията, защо аз да не мога да нервирам теб – нали твърдиш, че трябва Волен Сидеров да има свобода на словото, следователно и на мен трябва да ми дадеш свобода на словото, за да мога да те унижа публично така, както Волен Сидеров унижава мен по телевизора. Толкова е просто – щом си против цензурата над Волен Сидеров, тогава си против и цензурата над мен. Затова трябва да ми позволиш да те обиждам, за да докажеш либералните си идеали!

- 11-05-2009|**Златко** - Re: Защо ми триеш постовете?

Гост писа:

Щом Волен Сидеров може да ме нервира по телевизията, защо аз да не мога да нервирам теб – нали твърдиш, че трябва Волен Сидеров да има свобода на словото, следователно и на мен трябва да ми дадеш свобода на словото, за да мога да те унижа публично така, както Волен Сидеров унижава мен по телевизора. Толкова е просто – щом си против цензурата над Волен Сидеров, тогава си против и цензурата над мен. Затова трябва да ми позволиш да те обиждам, за да докажеш либералните си идеали!

Ок, тук вече ти давам право.

Имаш думата.

- 11-05-2009|**Гост**

възстанови поста, който скри от останалите.

- 11-05-2009|Златко

Бих го направил с удоволствие, но не откривам нищо повече в базата данни (вината е или в техниката, или в мен). Ще направиш ли услугата на всички да ни кажеш за какво точно става дума?

Възстанових един, който намерих.

- 11-05-2009|Гост

ставаше дума за следното:

нито ти, нито другия с голямата перука не можете да се изказвате за това, дали турците може да се унижават публично, защото не сте турци. Ако толкова държиш, можеш да попиташ всеки турчин в България – простете, може ли да ви унижаваме редовно в публичното пространство в името на либералните ни идеали?

Чак тогава, ако мнозинството турци се жертват по християнски и обърнат другата буза, чак тогава можеш да се пениш тук за правото на Волен Сидеров да прави расистки изказвания, и толкова усърдно да подкрепяш правото му на свободно слово.

- 11-05-2009|Гост

да не говорим, че не си чувал нищо, изглежда, за журналистическия етичен кодекс.

- 11-05-2009|Златко

Ти си първата – надявам се, и последната – която вижда някакво унижение за турците в материалите, които публикувам тук (между другото, ако те разбирам правилно и става дума за нещата на Серкан, те се пишат от турчин; останалата част материали за Турция са или преводи от западната преса, или текстове на Даниела Горчева – за мен е мистерия кое в тия неща е обидно за турците). А що се отнася до претенциите ти за значимо мнение по въпроса – моля, заповядай.

Досега изтрих само поста ти за това кой тук имал най-хубавата от всички перука. И тъй като ти направи от това принципен въпрос, аз отстъпих. Не мисли обаче, че това придава на думите ти някаква по-голяма тежест. Хората, които четат това списание, не са идиоти. Така поне изглежда досега.

- 11-05-2009|**Златко**

Love's Labour's Lost, целият този разговор. Давай отгук нататък сама, аз трябва да работя.

- 11-05-2009|**Гост**

не ми преиначавай думите – ти си този, който тук води спорове против цензурирането на Волен Сидеров, защото си много загрижен за правото му на свободно слово. Ти си този, който твърди, че всеки трябва да има право да унижава публично в медиите българските малцинства защото са ти криворазбрани либералните ценности. Опитях се да ти покажа, че свободата на словото на омразата ти изглежда приемлива дотогава, докато не се стовари на твоя гръб.

Но това няма и да ти се случи, защото си роден с привилегиите да си в центъра на социума – да си светлокож българин от мъжки пол с хетеросексуална ориентация, който никога не е живял в ромско гето без електричество и течаща вода. Ти знаеш ли какво ще ти се случи, ако отидеш в това гето и ги попиташ за разрешение да ги унижаваш в национален ефир, в името на свободата на твоето слово?

Не знаеш. Защото си стоиш в офис с климатик и с компютър, а не в някоя порутена къща в ромската махала. И защото си либерал, докато някой наруши твоето лично пространство и започне теб да обижда в стил Волен Сидеров. После вече не си либерал, а си цензор с либерална маска.

- 11-05-2009|**Майя Маркова** - браво за поста

Харесвам този пост и мисля, че той заслужаваше по-добра дискусия.

Колкото до свободата на словото в този сайт – по една случайност той е на Златко и мисля, че на Златко се полага да решава какво ще излиза тук. Виж, ако той тръгне да хаква нашите блогове и да трие неща оттам, тогава бихме имали право да се оплакваме от цензура. Аз лично не бих се напъвала да пробутвам коментари, който домакинът не желае – предпочитам някой мой текст да бъде изтрит, отколкото неусетно да се окажа в ролята на трол, както се случи веднъж.

- 11-05-2009|**Гост** - Re: браво за поста

Майя Маркова писа:

Харесвам този пост и мисля, че той заслужаваше по-добра дискусия.

Колкото до свободата на словото в този сайт – по една случайност той е на Златко и мисля, че на Златко се полага да решава какво ще излиза тук. Виж, ако той тръгне да хаква нашите блогове и да трие неща оттам, тогава бихме имали право да се оплакваме от цензура. Аз лично не бих се напъвала да пробутвам коментари, който домакинът не желае – предпочитам някой мой текст да бъде изтрит, отколкото неусетно да се окажа в ролята на трол, както се случи веднъж.

Майя, аз започвам да ценя все по-високо участието ти, с всеки изминал ден и въпреки несъмнените различия в мнения и оценки, които веднъж вече ни доведоха до (лек) сблъсък. Във всеки случай тук мненията ни съвпадат, както изглежда. Самият аз не бих могъл да си представя съществуването на такива важни жанрове в изкуството като сатирата, пародията и карикатурата, при наличието на цензура, опитваща се да въвежда ред в тази толкова спорна област на човешките пристрастия. Какво ли би се случило на един следващ Суифт например, ако Англия би приела нещо подобно?

Освен това аз (а май че и ти) съм израсъл в цензурирано общество и имам сравнително ясна представа за това накъде отиват нещата щом само веднъж се пусне от бутилката духът на контрола. Благодаря, веднъж ми стига. Либералните ястреби са ми също толкова чужди, колкото и консервативните.

- 11-05-2009|Гост - анонимно човече

Да се върнем малко на «перуките», защото взеха, че се оказаха важни. Радке, беше ме попитала **«Ах! Да не би да намекувате, че моята перука е по-семпла от Вашата? Жива да не бях!»** Аз взех, че ти отговорих – не, напротив. Това, което намекувам е че понякога не е лошо коментатора да мисли за публиката, която го слуша. Не че р-ът ми е френско (но, ооо, бъди уверена, р-ът ми е по-френско от твоето, са се сюр!) Ти обаче си totally out of order. Не си разбрала моят sophisticated comment, добре; но ако това изказване е твое (щото аз вече съвсем се обърках, много гости, много чудо): **«нито ти, нито другия с голямата перука не можете да се изказвате за това, дали турците може да се унижават публично, защото не сте турци. Ако толкова държиш, можеш да попиташ всеки турчин в България - простете, може ли да ви унижаваме редовно**

в публичното пространство в името на либералните ни идеали?», то скъпа Радке, бих те посъветвал да плиснеш една студена вода на лицето и да се поразходиш.

Златко се утрепа да публикува текстове на Серкан (където Серкан, слава Богу, не говори за феномена свобода на словото) и куп още «демитологии»! И го обвиняваха в какво ли не... и сега... О мон Дио! ... Радка, развълнувана, взе думата... та каза нещо нечувано... Свобода на словото... Що да правим.

- 11-05-2009|**Златко**

Цончо, стига си разлайвал кучетата, писна ми много от това надлайване. Накрая, ща не ща, ще се принудя да ви сложа бан на всичките, та да ми миряса малко главата. Вие тук съвсем на обществена тоалетна го обърнахте, аман!

- 11-05-2009|**Серкан**

Златко, моля те не трий нищо от това, което се пише. В момента нямам възможност, но когато има време ще пиша точно по това, което е заглавието на темата.

Анонимността според мен трябва да се смени с поне един ник, който да се пише винаги – независимо дали критикуваш, четкаш или каквото искаш. Защото освен свободата на словото, която си е ценност в определени граници, колкото и да ми се тъпанчат някои, има и други ценности – откритост вместо многоличие; смелост вместо страхливост; чувство за самоконтрол вместо това, което мнозина от нас проявяват дори и тук и сега в изобилие.

Също така, оказва се, за съжаление, и на твоя сайт са необходими правила. Така, както е на повечето други обществени места, където пишат хора всякакви. За да не обиращ накрая само ти попарата и да излезеш най-лош от всички.

- 11-05-2009|**Анонимно човече** - delete

Съгласен съм, Златко. Повече няма да пиша и нямам против да изтриеш коментарите ми. Не ги смятам за «обществено значими», даже не ги смятам въобще за значими (реакциите го доказват)...

• 11-05-2009|**Серкан**

Аааа, не!

Откъде накъде ще ви трие коментарите? !!

Няма правила написани, на вашата интелигентност разчита човека, но ето, че сами потвърждавате това, че всяко нещо трябва да има определени граници. Приемаш ги, пишеш, съобразявайки се с тях. След като няма граници – резултата е налице.

Границите – ето това вече е сериозна тема, която надява се да проявят многоучилите и многочелите по-големи знания и себеконтрол, обяснявайки ни ги.

Хубава дискуссия се получи. Поучителна и радваща ме.

Аз съм за това да не се трият тукашните постове – никого не са обидили, дори напротив – дадоха много, без сами да си дават сметка.

• 11-05-2009|**Златко**

Да, понякога никак не е лесно човек да намери пътечката между различните крайности, тоя път и аз малко се поддадох и позволих на всякакви бърборковци да си развяват перуките тук по сайта – за сметка на качеството на разговора, както винаги става в такива случаи (изключвам Цончо от тази бройка, заради почтения завършек на недоразумението). Онзи бърбивец или бърбивка от Ню Джърси обаче съвсем ми се качи на главата, но затова сам съм си виновен – той лудият и пет зелника изяжда, както си е известно открай време. Свободата на словото не означава, че човек трябва да търпи хора, които влизат в къщата му, за да хрчат по пода.

Но това пък не означава, че оттук нататък настъпва по-различно време. Нищо няма да се промени, всичко си остава по старому. Най-много да останем с един-двама коментатори по-малко, но това едва ли е чак толкова голяма загуба.

• 11-05-2009|**Гост - Re:**

Гост писа:

ставаше дума за следното:

нито ти, нито другия с голямата перука не можете да се изказвате за това, дали турците може да се унижават публично, защото не сте турци. Ако толкова държиш, можеш да попиташ всеки турчин в България – простете, може ли да ви

унижаваме редовно в публичното пространство в името на либералните ни идеали?

Чак тогава, ако мнозинството турци се жертват по християнски и обърнат другата буза, чак тогава можеш да се пениш тук за правото на Волен Сидеров да прави расистки изказвания, и толкова усърдно да подкрепиш правото му на свободно слово.

Първо, да кажа, че нямам намерение да разлайвам кучетата, продължавайки да пиша. Напротив, бих искал да кажа нещо, което този пост ми напомни. Ясно е, че Радка от Ню Джързи не е доразбрала, за какво говоря, Ок, на всеки се случва... и на мен също... Обаче в постът ѝ има нещо, което наскоро ми направи впечатление. Четох един американски учебник (Thinking Through the Past, John Hollitz), компилация от документи и публикации, разкриващи предразсъдъците и предпочитанията на интелектуалци, политици, активисти и обикновени хора през последните 100 години американска история. Препоръчвам тази книга на Радка и на всеки, който има интерес към историята, и по-скоро към истината в историята. Та в този учебник имаше публикуван разговор на Харвардски студент, работещ върху oral history, с бяла девойка участвала като доброволец през 60те в действията на grassroots групи на черни студенти, борещи се за права и свободи. Какво ми направи впечатление:

– първо, Мартин Лутър Кинг е само върха на айсберга. Всъщност официалните черни организации за права и свободи не са били особено заинтересовани от спонтанно възникващите движения и групи, и като институционализирани защитници на черните в Америка, са се отнасяли с типичното пренебрежение към «аматьорите» в низините...

– второ, и по повод думите на Радка, бялата доброволка в черна организация, е била гледана с подозрение и дори враждебност. «Това е нашата борба! И нея ли искате да ни откраднете?!» Не съм мислил по този въпрос и може би затова не съм се сещал, но ако някой българин реши да защитава правата на циганите в България (не на турците, защото те са достатъчно самостоятелни и силни, имат и структури и ресурси), той би направил повече зло, отколкото добро... В тоя смисъл, Радка е права, че добронамереният прогресивизъм, не винаги дава желаните резултати, и даже не е желан... Т.е. можем да подкрепяме циганите, но за да бъде тяхната еманципация истинска, те трябва сами да свършат работата по нейното осъществяване, а ние като мнозинство деликанто да помагаме, защото

нямаме интерес от маргинализирани групи... «Withe man's burden» не работи никъде – нито в Америка, нито в Ирак, нито в България...

Прогресивизмът е хубаво нещо (макар, че съм писал лоши неща за него), но като всяко нещо си има дефекти: идеята Equal, but separated е прогресивистка. Белите, англо-саксонски протестанти, живеещи на Север, съчувствайки на черните и разбирайки невъзможността за пълно равенство стигат до идеята за сегрегация... т. е. свършват наполовина работата. Същите загрижени прогресивни либерали се събират в края на 19 век да решат проблемите на индианците – да ги цивилизоват, да ги възпитат, да ги направят американци... В тях прогресивни среди, решаващи бъдещето на индианците, няма нито един индианец... Резултатът – неуспешни опити на асимилация и едно нещастно, маргинализирано население, което и до този момент, живее по начин, по който циганите в БГ живеят... В демократична Канада положението е подобно.

Та това е... Иначе с интерес бих чел текстове на цигани и турци, въобще на хора от малцинствата, ако Златко открие такива и публикува. Четох с интерес Серкан и не съм участвал в споровете под статиите му (усещам го, че подозира нещо такова).

- 11-05-2009|**Златко**

Благодаря ти, Цончо, тези неща звучат интересно и обогатяващо. Прецедени през цедката на собственото ми разбиране, те ме водят до един проблем, с който се сблъсквам доста често (не твърдя, че го откривам в твоето изказване, просто такава асоциация ми създаде) – а именно укора, че се опитвам да „цивилизовам“ читателите си отвисоко и отдалече, без да имам истинско разбиране за проблемите им. Това може да е вярно или не, но собственото ми разбиране за проекта „Либерален Преглед“ винаги е било като за проект, насочен към едно съвместно обогатяване и цивилизоване – моето собствено и на хората, четящи списанието, които и където и да са те. В такъв смисъл проблема с добронамерения прогресивизъм не съществува за мен, доколкото виждам себе си просто като част от един процес, а не като негов водач или наставник. Дали това е прикрит прогресивизъм или не, не мога да преценя, пък и то май не е моя работа, така ми се струва.

А с Радка (или Радко, защото тя или той смени пола на постингите си на няколко пъти) просто не може да се говори, защото липсва най-простата съставка на комуникацията – един минимум на добра воля и

желание да се мисли заедно с опонента. Тя/той мисли единствено в абсолюти и чисти, лишени от полутонове категории – нещо, което винаги е било характерно за ученото невежество а la Савонарола. От изказването, че цензурата е неприемлива като решение на проблема с политическите и културни екстремизми (към които, без да го осъзнава, до голяма степен принадлежи и тя/той), тя/той извднъж направи някакво твърдение от рода „вие искате да обиждате малцинствата безнаказано“. Те ти булка Спасовден! Логиката на бедните духом винаги е била биполярна, «който не е с мен, е против мен». Удобно, но това е всичко.

- 11-05-2009|**Гост** - Radka-piratka

Rasizmut v mediite trjabva da se tzenzurira taka, kakto pravjat na zapad. Njakoi den shte porasnete i shte go proumeete. Zasega ste sviknali s bulgarskata medijna kochina i zatova ne vi se izliza ot tam.

- 11-05-2009|**Гост** - Re: Radka-piratka

Гост писа:

Rasizmut v mediite trjabva da se tzenzurira taka, kakto pravjat na zapad. Njakoi den shte porasnete i shte go proumeete. Zasega ste sviknali s bulgarskata medijna kochina i zatova ne vi se izliza ot tam.

На това в наше село му викат „пикла“.

- 12-05-2009|**Свободен гражданин** - Свободата на словото

Знаете ли какво ме впечатлява най-много? Как повечето от вас се стремят да преместят фокуса ОТ сериозността на проблема със словото на г-н Сидеров КЪМ неприятната персона Радка. Т. е. като не можете да компрометирате посланието ѝ (защото проблемът наистина е много разстройващ, разбирам го и без да съм турчин), тогава единствено ви остава да компрометирате самата нея, като създадете едно митологично чудовище-пикла, което най-вероятно няма нищо общо със самата госпожа. Никой тук не прави усилие да разбере защо тя е толкова разстроена. Дали е наистина с турски произход и ако е – толкова ли е трудно да се разбере, че жената се чувства унижена от главорези като Волен Сидеров и ѝ е писнало да и изсипват помия върху самочувствието от вестници и телевизии и какво ли още не. Кой сте вие, че да ѝ налагате да слуша обиди за българските турци? А пък ако е ромка, тогава още по-зле за вас, защото само показва колко сте коравосърдечни. Всичките ви либерални

претенции, около които толкова се суетите, не означават нищо, когато не можете да се поставите на мястото на тази госпожа. Дано наистина да е в Америка, защото тук явно дори интелектуалците като Златко Енев са безразлични към състраданието на малцинството и са по-загрижени за собствената си суета.

- 12-05-2009|Златко

Съжалявам искрено, че съм създал такова впечатление у вас или когото и да било друго. Мисля, че сте абсолютно прав – в пристрастеността на спора аз напълно забравих за това, че тук става дума за важна и болезнена тема. Признавам, че позицията ми сигурно е абстрактна и студено-дистанцирана от гледната точка на хора, които трябва да живеят с унижения и обиди всеки ден.

Остава ми единствено надеждата, че в края на краищата онова, по което хората ще съдят – за всички ни – са повече делата, а не думите, запратени в един или друг спор. Делата, слава Богу, изглежда оставят по-дълбоки следи от думите.

- 12-05-2009|Златко

Впрочем, говорейки по тази толкова важна тема, може би е вече време да се зададе и един малко по-конкретен въпрос: коя всъщност е причината за очевидно ширещия се в България расизъм, сексизъм и каквито и да било други агресивни „изми“? Подходящ закон ли липсва или просто не се спзва вече съществуващия? Питам с надеждата, че някой компетентен юрист ще ми обясни дали в България има закон против обидата на расова, етническа, религиозна и политическа основа (нещо, което аз приемам напълно и, ако някой досега е смятал, че съм за свобода на безхаберието и тъпата агресивност, то моля за извинение, това не е така!) Вярно е, че думата „цензура“ кара червата ми да се преобръщат, но ако просто я махнем от разговора и заговорим за това кои са ефективните начини за прогонване на расизма и другите подобни „изми“ от обществения живот, то може би с учудване ще открием, че мненията ни не се различават и на йота. И така: има ли в България такива закони – и ако да, то каква е причината за това, че Сидеров и сие могат да си позволят безнаказано да ги потъпкват? И необходимо ли е в такъв случай да се настоява за някакви драстични (и потенциално изключително опасни) законодателни промени, когато решението може би се състои прос-

то в настояването за стриктно прилагане на вече съществуващите закони? Сидеров не влезе в затвора дори след скандала с онова нападение по автомагистралата, а ней говорим за това, че трябва да бъде укротен расизма му! За какви анти-расистки закони и цензури може да става дума в една страна, в която няма възможност да се накаже дори откритото физическо нападение срещу някого? Според мен въпросът е не в това да се започне строеж на някаква нова, мечтано-подредена къща, а да се въведе ред и чистота в сегашната, вече съществуващата.

• 12-05-2009 | **Златко**

Ах, да – и още нещо. Тук неколкократно бях обвиняван в това, че (цитирам): *„ти си този, който твърди, че всеки трябва да има право да унижава публично в медиите българските малцинства защото са ти криворазбрани либералните ценности.“* Тези обвинения ми се струваха толкова абсурдни и детински, че дотук не си давах труда да ги опровергавам. Сега обаче виждам, че нападките като нищо ще накрат хората да им повярват, директно под мотото „абе, за едно куче като се заговори, че яде лайна ...“

И така, заявявам го тук черно ня бяло: никога не съм бил ЗА правото да се обижда и унижава когото и да било, без каквито и да било ограничения! Обвинението в нещо такова ми се струва толкова абсурдно, пред вид всичко, което правя от години насам в общественото пространство, че го считам за абсурдно! Ето онова, което съм казал по темата досега (отново цитат): *„М-да, това със свободата да се обижда действително е сложна тема. Според мен разграничителната линия преминава там, където свършва простата размяна на обиди и започва систематичното насъскване и призоваване към нападение срещу противната страна (какъвто беше например случая с поддръжката от страна на сръбската православна църква за Милошевич и неговата политика).“*

Сега, ако това ви се струва недостатъчно като разграничение от агресивното словоблудство в каквато и да било форма, то аз съм готов да дискутирам и евентуално да прецизирам изказването си. Но не и когато бъда нападател бясно и обвиняван в неща, които намирам идиотски. Един сериозен разговор предполага някакъв минимум на интелектуална честност и от двете страни – поне дотолкова, че не може да се изопачават думите на опонента. В най-добрия случай това е една много свободна интерпретация на идеята за свобода на словото. В реалността то си е ди-

ректна обида, при това идеща от устата на човек, който уж се противопоставя на правото да се обижда.

Толкова засега, може би стана много, но все пак и аз имам правото да защита „честта“ си, доколкото в случая я възприемам като незаслужено опетнена. Надявам се да не съм досадил прекомерно.

- 12-05-2009|Гост

Моето мнение е, че единствено функциониращата на този свят цензура се нарича «култура» и че тя функционира отвътре навън, а не отвън навътре. Липсва ли тя, функциите ѝ не могат да бъдат заменени от каквато и да било наложена отвън цензура. И многократно повтаряното тук твърдение, че на запад има цензура, не е вярно по простата причина, че в повечето случаи тя не е необходима: хората сами цензурират интереса си към антисоциални идеи и по този начин правят организирания им контрол (от страна на държавата) ненужен. Казано другояче, за тях просто няма достатъчно интересен пазар. Във всяка от развитите западни демокрации има достатъчно много радикални издатели и организации, които публикуват каквото си поискат, полу-, или напълно легално (в Германия също се публикува неонацистка литература, и как още!) И в повечето случаи те не биват преследвани, просто защото интересът към дейността им е ограничен до рамките на толкова тесни (и мобилни, съставени най-вече от лумпенизирани младежи) социални групи, че няма нужда от кой знае каква борба срещу тях.

С други думи: проблемът на България не е в липсата на цензура, а в липсата на култура. Той е исторически обусловен и за него може да има единствено решения, протичащи в исторически времеви измерения. Опитите за «бързо окултуряване» на българите водят до твърде печални резултати, както показва най-новото ни минало.

- 12-05-2009|Гост

«Културата функционира отвътре навън» – това сигурно ли е?

А обратното защо да не е първоначално? Как се изгражда нещо отвътре без да го има отвън?

«хората сами цензурират интереса си към антисоциални идеи» – да, дорасли са и за този момент, но преди да дораснат какво ги е водило към това дорасване? Да не би да се казва нещо като «закон за ...»?

- 12-05-2009|Гост

Закон, мисля, има и у нас. Ако греша, поправете ме.

- 12-05-2009|Гост - Човече

Расизъм и обиди на етническа основа в това издание и под тази статия няма. Напротив. Би било добре да се чете, преди да се пише... както споменах в началото... Разговорите в българските форуми често пъти се превръщат в кошмарни сюрреалистични преживявания където закони и логика няма...

- 12-05-2009|Гост

Един закон, който не се поддържа от населението, не струва даже колкото хартията, на която е напечатан. И сега си имаме закон срещу хомофобията (приет под натиска на ЕС). Е и какво? Бандитчетата на Расате вилнеят както си искат, а той самият се превръща в телевизионен герой, хората му ръкопляскаат и му се радват. За каква наложена отгоре цензура може да става дума в едно общество, което не познава вътрешни граници? Кой ще я поддържа, кой ще я налага? Инспектори от Брюксел? Или нашенски биячи с тояги? Give me a break, will'ya!

- 12-05-2009|Гост

Someone писа:

Един закон, който не се поддържа от населението, не струва даже колкото хартията, на която е напечатан. И сега си имаме закон срещу хомофобията (приет под натиска на ЕС). Е и какво? Бандитчетата на Расате вилнеят както си искат, а той самият се превръща в телевизионен герой, хората му ръкопляскаат и му се радват. За каква наложена отгоре цензура може да става дума в едно общество, което не познава вътрешни граници? Кой ще я поддържа, кой ще я налага? Инспектори от Брюксел? Или нашенски биячи с тояги? Give me a break, will'ya!

Eto gi APOLOGETITSITE na rasizma! : Izpulzjavat otvsjakyde, za da si zashtitjat egoistichnija komfort. Ne mozhelo da se nasilvat gorkite bulgari s tzenzura, no turtsite kucheta gi jali – tjah mozhem da gi nasilvame s unizhenija, zashtoto i bez tova nishto ne mozhe da se promeni v loshata bulgaria! Shte sedim sus skrusteni rutze i shte gledame unizhavaneto na

turtsite, zashtoto i bez tova nishto ne mozhe da se napravi – to v taja Bulgaria vsichko e naopaki, taka che da se spasjava vseki kakto mozhe. SAMO DETO ROMITE NE MOGAT DA SE SPASJAT, ZASHTOTO IM E PREKALENO TUMNA KOZHATA I GI RAZPOZNAVAT NAVSJAKUDE. Ajde, turtsite mogat da minat i za bulgari, ako ne im vidish imenata, ama Romite? Eh, te prosto sa zhertvite na provalenija prehod! Bozhe, blagodarja ti che ne sum se rodila romka! !

Napravo ste zhalki kak si izmivate rutsete i se opravdavate s “naroda”, koito ne mozhel da se promeni otvun – trjabvalo otvutre! Brey, turskoto maltzinstvo mozhe da se pogazi psihicheski otvun, no bulgarskata prostotija trjabva da ja spasim ot uzhasnata tzenzura! !

Someone писа:

«хората сами цензурират интереса си към антисоциални идеи»

A stiga be! Verno?? Kakto se samotzenzuriraha pri smjanata na imenata? Ili chakaha da im doide zapoved otgore – kak stana?

Az ako chakam murzelivite i bezotgovornite prostatzi da se samotzenzurirat, shte ima dosta da chakam! Siderow i Rasate vuzpitavat tzjalo novo pokolenie rasisti chrez televizijata i vestnitsite. Da chakam tova pokolenie da otmre li? Che to kakvo oстана ot moja zhivot – nishto – nikakva spravedlivost ne vidjah. I detzata mi njama da vidjat spravedlivost, ako chakat oshte edno pokolenie da otmine – kolko pokolenija da chakame Zdravko, predi da ni uvri glavata, che samo to jagata na tzenzurata shte gi opravi tezi divaneta? Ti kakvo pravish, ako sina ti iska da jade samo shokolad? Davash mu samo shokolad, ili go prinuzhdavash da jade i zelenchutzi za negovo dobro?

Taka li se vuzpitava edna natzija? S apatija i s demonstrativna bezotgovornost? Kolko oshte shte se opravdavate s «naroda»?

Someone писа:

И в повечето случаи те не биват преследвани, просто защото интересът към дейността им е ограничен до рамките на толкова тесни (и мобилни, съставени най-вече от лумпенизирани младежи) социални групи, че няма нужда от кой знае каква борба срещу тях.

Kak ne vi e sram da mi davate tozi argument!? Nuzhen e samo edin „lumpeniziran mladezh“, za da prebie sina mi na ulitsata, samo zashtoto ima tumna kozha. Kogato stava дума за moja sin, nikoja borba ne e „koj znae kakva“! ! Vsijaka borba e ot kritichno znachenie! Tozi, kojto e pisal tozi paragraf, ili njama detsa, ili e nekaduren roditel!

• 12-05-2009|**Серкан**

«Расизъм и обиди на етническа основа в това издание и под тази статия няма. Напротив. Би било добре да се чете, преди да се пише...»

НАПРОТИВ! Имаше не една и две обиди, не на етническа основа, но пък кой е казал, че трябва да не сме коректни с всички, независимо от техния етнос? Може би липсата на правила. Да.

Точно тук, не за първи път, се позволява на някакви абсолютно неподплатени самозвани пишман интелектуалци да правят разни коментари, оценки и квалификации към други участници, особено към неанонимни. Неподплатени, защото изправиш ли се срещу тях с техните методи, подлост, атака от сенчестата страна, подвиват опашка ИЛИ обръщат разговора в жалка размяна на реплики без смисъл, без реален контрол на ситуацията, освен триене наред за да се спре процеса.

Един пример, от последните:

Може ли един човек с претенции, че е чел де що има да се излага като пише примерно това за мен (пост 31):

«Златко се утрепа да публикува текстове на Серкан (където Серкан, слава Богу, не говори за феномена свобода на словото) и куп още «де-митологии»!»

Защо, Серкан не може ли да говори за «свободата на словото» или за «границите на контрола»?

Щото не е чел, каквото е чел някой друг?

Това е абсурдно, понеже този някой друг няма да се изненадам да е видял български турчин, когато е приближавал зрелостта си; да не е работил и един ден в живота си с някой чернокож, копаейки да речем канал или прокарвайки кабели на камиони за боклук; не е трябвало да рине лайна в някоя ферма пълна с емигранти като него от целия свят, па после да седне вечер пред екранчето и да прочете, тъпотииите на поредния суетен debil, който заради това, че е хванал няколко косъма повече от брадата на ОНЯ, пише за теориите на свободата на словото, без да има и грам практика в реалния живот с малцинства, с раси, с различни нему Висшия... Само чел, чел, чел... И какво като е чел? НИЩО.

Жалко е да види човек, как може целия ти живот да мине четейки и накрая макар да ги разбираш нещата да не ги усещаш и затова всичко що кажеш да звучи кухо, да не достига до никого.

В писмо бях решил да пиша до Златко, но тъй и тъй след като виждам, че той има също голям страх от промени (пост 36): *«Но това пък не означава, че оттук нататък настъпва по-различно време. Нищо няма да се промени,*

всичко си остава по старому. Най-много да останем с един-двама коментатори по-малко, но това едва ли е чак толкова голяма загуба.», ще го напиша тук.

Понякога линията на неговата работа е изключително тънка и той ще не ще, ще я пристъпва. Ще бърка, ще трие неща, които не е трябвало да трие, ще окуражава хора, които не е трябвало да окуражава, но... това е част от процеса.

Част от този процес е обаче и правото на свободен избор на всеки НЕ-анонимен да стане и той анонимен или да си тръгне, понеже ние може и да сме неуки, ама не сме дебили, това със сигурност ви го казва, и на нас, които искаме да пишем с едно име, които иска Златко да помагаме, да пишем, да ни се чува гласа НИКАК НЕ НИ Е ПРИЯТНО ПАК ДА НИ ПОСТАВЯТ В ЕДНА НЕРАВНОПОСТАВЕНА СИТУАЦИЯ. С хора, които реално с нищо не са по-заслужили от други. Като анонимното човече имам предвид. Проблема не е в анонимността, проблема е в толериране на подобен вид арогантна, за някои тънка, за други не, простащина, скрита зад тонове книги, които за съжаление не успяват да се приложат в релния живот.

Златко, ако си мислиш, че «Цончо» остави по-добро впечатление в очите на когото и да е, да речем от «Рада», си в голяма грешка.

«Цончо» се изложи и ще си го спомня това дълго, понеже не е свикнал да му се случват подобни събития с «неуки» хора.

Суетата, студенината, арогантността са неща, които никой от нас не понася, особено пък когато става дума за собствения ти живот. Много суета проявихте по тази тема, а и по принцип чак толкова според мен не бива.

Викат ти «Пиши, прави се на мечка, танцувай», зрелища трябва да има, ама то как да пишеш като направиш ли го сам на себе си нож забиваш. Защо? Ами ето, заради това – свободата на словото, границите на контрола и себеконтрола, разлика между четено и практикувано са неща, които ние РЕАЛНО не познаваме в България. Ние сега ги изучаваме, макар да си мислим, че ги знаем, щото видиш ли били сме ги чели. хУБаво.

Тъй, на «Цончо» само искам да му кажа, че много трудно може да ми обясни каквото и да е, ако малко не кротне топката. С него се разделям с последното изречение от пост номер 10. Мисля, че този пост е негов. Да не се плаши толкова, че ШИ ВЛЕЗЕ ☺ в регистрите на ония добре вентилираните американски сгради. Там марсианци като мен отдавна са ре-

гнати и както виждаш, още свързваме двата края. Ще издържи момчето, не го мисля – четен човек. ☺

На «Радка» искам да и кажа, че Златко е точен пич, никога не е бил и никога не съм си мислил, че е такъв, каквто трябваше да се извинява, че е изглеждал. Само привидно е студен понякога, от житейска пресметливост – патило, ☺ и ако имаше възможност сигурно сам би затворил устата на всеки от ония изроди, за чиято свобода на словото се бори. ☺ Все някакси ще се справи, само да слуша малко повече Скорпионс.

Аз за себе си, понеже както всички останали тук съм гост, реших да се преобразувам в поредното анонимно човече. Мисля, че е ясно защо – не обичам неравния старт, затова и може би се магнах от БГ, понеже още преди да се родя някои бяха решили, че заради името дето ми дадоха родителите ми ще трябва да съм аутсайдер още щом се запознаем.

Е, мааалко, по-различно се развиха нещата и сега съм мааалко по-доволен от ситуацията.

И да, за съжаление напуснах България. Поне за сега – «завинаги».

Засега, това е от мен – Серкан – приятели, ще се виждаме от тук натаък като Гости. Както казва Златко, всеки си има стил – достатъчен е да се познаваме и поздравяваме. ☺;)☺

• 13-05-2009|**Цончо**

ОК, явно здраво съм те обидил. Нядавам се да приемеш извиненията ми. Представата ти за мен е погрешна... Ами да, анонимността си има и мед, и жило. Сега съм «Цончо» с «перуката» и «меките ръчички». Ех, как бих искал да е истина!

• 13-05-2009|**Гост - Radka**

Ha-ha, Serkan,

ne gi ostavjaj tezi polu-liberali da ti promivat mozuka i da te karat da se chuvstvash vinoven za tova, che otstojavash dostojnstvoto si, bez da si imchel „knigite“. Da stupjat na kolkoto debeli toma iskat, i pak njamat prichina da se chuvstvat po-znaeshti ot teb. Ti znaesh naj-dobre kakvo si chuvstval i kolko te e boljalo – i nikoj ne mozhe da ti otneme tova. Tvojata bolka e mnogo po-vazhna ot tehните naizusteni teorii. Tvoite spomeni sa mnogo po-istinski ot tjahnata intelektualaska sueta. A mozhe da e prosto chuvstvoto im za vina pred teb, koeto imat nuzhda da svruhkompensirat s pozovavane na edna ili na druga privilegiovana peruka ot 16-20ti vek, kojato sushto kato

tjah e sedjala na toplo pred pialishteto, i nikoga ne e izpitala na gurba si tojagata na rasizma.

Cheti gi kak ti se podmazvat ot strah da ne izglezhdат izostanali i ogranicheni – tova e golemija im strah – che njakoi shte otkrie kakvo se krie pod progresivnite im i nacheteni peruki – obiknoveni stajni nartzisi, koito ne vizhdат po-daleche ot bjuroto, na koeto sa posadeni. Te sa liberali, dokato njakoi gi nastupi po obuvkata. Posle stavat obiknoveni tzenzori i pravjat edin kup emotzionalni greshki, za da si prikrijat kompleksite.

Nesposobnostta na privilegированите da suchuvstvват ne mozhe da bude kompensirana s nikoja kniga.

I zakonite sreshtu diskriminatzijata v Bulgaria ne se prilagat efektivno, zashtoto vseki se opravdava s ostanalite – abstraktnoto alibi, narecheno „bylgarite“. A istinata e, che gi e strah da ne gi natupat, uvolnjat ili izolirat, ako nadadat po-silno glas. Te njamat smetka da ni zashtitavat pravata na ulitzata, zashtoto onezi letjashti paveta mogat da padnat i vurhu tjahnata glava. Stojat si vkushti i tratat na kompjutrite, za da ukrotjat chuvstvoto si za vina. Radvam se, che sum dalech ot polu-liberalnata im podkrepa, zashtoto samo me razstrojva.

- 13-05-2009|**Цончо** - свободата на словото

V Канада има два пъти по-малко вестници, отколкото в България. Може и да са три пъти по-малко. Интернет форумите във вестниците се контролират или въобще не съществуват. Много от създаващите мнение издания в Канада и САЩ или нямат форуми или са частични, под определени статии. Блог-феноменът, интернет политиканстването, е рядкост в Канада. Студенти с радикални възгледи, каквито са повечето студенти въщност, се страхуват да ги споделят, камо ли да ги публикуват – без значение в блог, форум или издание. Като излязат от университета са добре възпитани и предпазливи, знаят, че бабаитлъци не се толерират, хващат си живота в ръце и потъват в масата. Визи, дори на британски политици с радикални про-палестински възгледи (и обратното), се отказват без угризения, да не говорим за визи на «подозрителни» субекти включени в разни списъци; ако си развяваш байрака и лалосваш, и скачаш на бой, и «с право мразиш», системата на конформизъм и общоприети норми те размазва... Това хортуване, дето го правим в тукашните форуми, е практически невъзможно – нито физически, нито психологически...

Моят обяснение за расизмът и истеричният, идиотски национализъм в България (казвам «моето обяснение», не «истината») е – продължаващата неграмотност на населението, реалните психологически травми, нанесени от комунизма и последвалият бандитски капитализъм (които могат да се излекуват само с помоща на Църквата, ама истинската, не институционализираната, корумпирана, тъпа сган, успяла да проникне и в най-свещените кътчета), липсата на възпитание и крадливостта (пак заради липсата на християнска нравствена традиция), малката територия на БГ (всички сме братчеди), малкото население, беднотията и тоталната липса на авторитети... Ако кажеш на някой да чете, преди да седне да пише, той ти се плези (вярно, и аз съм див българин, трябваше да му го кажа по-възпитано)...

Свободата на словото е едно от най-хубавите неща на света, не и словоблудстването. Следователно, този който словоблудства, заслужава плесник през устата. Същото е и със секса – готино нещо е, всички му се радваме, но това не ни дава право да защитаваме разврата.

- 13-05-2009|**Златко** - Нашата си тук дискусия

М-да, затворихме се тук трима-четирима души в една стаичка – и гледай какъв бой с възглавници настана. Добре, че сме далече едни от други, инак като нищо можеха да се разхвърчат и перуки. Е, какво пък – аз съм доволен. С или без цензура, разговорът поне дава някаква относителна представа за това как долу-горе си представят свободата на словото една шепа българи. Останалите – които и доколкото четат, сигурно си правят изводите, които желаят да правят.

Серкане (и всички останали, които биха искали да ме съветват как да правя списанието): благодаря за препоръките, ще гледам да приемам онова, което мога и да не се сърдя за онова, което не мога. А за музикалната препоръка: пак благодаря, но аз предпочитам Megadeth. Скорпионс слушах на една по-друга възраст:-)

- 13-05-2009|**Серкан**

Нека всеки да слуша каквото си иска. Аз съм за това. И да пише за каквото си иска и да чете каквото си иска и да се учи от когото си иска. Уважавайки другите. Не е хубаво човек да бъде поучаван, особено пък когато вече не сме в училището на теорията, а на практиката. Към мен,

много странно, точно това си позволиха някои, но определено им казах и казвам, сбъркали са. Това не е подхода.

Кой е подхода? Дискусията, диалога, в който заставаш за името си, зад ника си. Защото това води до отговорност към другите и най-вече към теб самия. От отговорността започва изграждането на каквото и да е.

Обичам “да ме шляпат” през устата, особено когато след няколко дневно “шляпане”, един иначе интелигентен човек, който не искаше дори един ник да си сложи под постовете си смени мнението и го направи.

Ето, че не е толкова страшно, нали Цончо?

И моля те, не спирай да пишеш, понеже ми даваш нови желания “да бъда шляпан”. ☺

Значи църквата, а Цончо, църквата ще ни спаси, обнови, даде смисъл на живота ни? Може... може би на твоя, но не и на моя.

И как хубаво си го написал – “християнската църква”.

Коя по-точно – ортодоксалната, католическата, протестантската, ... коя?

Съжалявам, че така виждаш канадското общество. Други впечатления имах за него.

Виж каталунското е съвсем различно. Християнско уж, европейско, ама... малцинство. Мда. И станеш ли малцинство, виж как ти се обръща гледната точка. Как започваш да виждаш “двойно”, да мислиш “двойно” и дори да чувстваш “двойно”.

Понеже нямам повече време в момента, само в аванс да ви кажа за каталунския Расате – църковното радио на испания COPE. Радиото, което продължава да обединява и изгражда каталунското общество, макар и по един съвсем различен и нежелан за църквата начин.

- 13-05-2009|**Цончо**

„Scorpions“, „Megadeath“... Аз слушам Smooth Jazz и Light House Family... явно съм се набутал в неподходяща компания... Чао, другари, за мен беше удоволствие да пусна малко пара! Надавам се и за вас!

- 13-05-2009|**Златко**

Megadeath се пише по този начин, а не Megadeath, а освен това ми се струва, че този път е твой ред да получиш приятелския съвет, че може би е добре да попрочетеш (пардон, да послушаш) малко повече неща, преди да седнеш да съдиш за тях.

(И не разправяй извън приятелски кръгове каква музика слушаш, че инак много хора може да откажат да те вземат на сериозно, преди да разберат, че всъщност си свястно момче. Нали знаеш, „по дрехите ...“)
:-)

- 13-05-2009|**Цончо**

То ако става въпрос и Lighthouse Family се пише по друг начин... Да ме караш да слушам Мегадет, все едно е да те карам да четеш Библията, а Серкан «Капитала»... ☺ Не става. Smooth Jazz – музика за душата! Опитай, не се страхувай...

- 13-05-2009|**Гост - Megadeth**

Абе и над 40 г. възраст да слушаш траш метъл не е много за публично разгласяване в клуб на ЕнтЕлигенти... ;-)))

- 13-05-2009|**Златко**

Мислиш ли, че бих се изказвал толкова ... хм, отгоре ... за нещо, което не познавам? Слушам smooth jazz понякога докато превеждам, тоест когато трябва да обръщам внимание не на музиката, а на работата. Малко нещо като Nutella шоколадов крем – много готин вкус, ама докато е по мъничко и докато не ти е основното ястие.

Инак нямам нищо против всякаква музика и слушам буквално всичко (като студент бях писал един „психоаналитически“ анализ на Деветата на Бетовен), но решително отказвам да поставям всичко на едно и също ниво във вътрешния си кантар. Megadeth, разбира се, е само един пример за **истинска** музика – непокорна, граждански ангажирана, потентна, дива, бясна; всичко друго, само не миличка и лесничка за поглъщане. Не че изпитвам някакво преклонение пред юнаците (юнака, всъщност, защото той е само един) – просто си мисля, че имам нещо като нюх за непокорството и личностната завършеност, където и да ги срещна (pardon my modesty). И, когато ги срещна, ги приемам без предразсъдъци. Ето още няколко примера: Том Уейтс, немската група Knorkator, румънската фолк-група Fanfare Ciocarlia, Comedian Harmonists, David Krakauer (клезмер музика), всичко на Бетовен (освен „Фиделио“), Кьолнският концерт на Кийт Джарет, всичко на Кейт Буш, четирите първи албума на Лед Зепелин, гласът на Ейми Уайнхаус (без алкохолните ѝ и други ексцесии), Майлс Дейвис (без Bitches Brew),

песенните цикли на Малер (но не и симфониите му), шестте Concerti Grossi на Корели, Ерик Сати (когото не познавам достатъчно, за да мога да изключавам), някои от творбите за лютня на Джон Дауланд, концертите за тромпет на Телеман, ранният Дийп Пърпл (до 1975, включително и работите на Ковърдейл), всичко на AC/DC, Use your Illusion I + II на Guns N' Roses, много неща на Леонард Коен (по-скоро късния, отколкото ранния; в началото ми е много сладък) и, разбира се, Боб Дилън ...

И продължавам да откривам нови неща, почти ежедневно ...

- 13-05-2009|**Златко** - Re: Megadeth

Гост писа:

Абе и над 40 г. възраст да слушаш траш метъл не е много за публично разгласяване в клуб на ЕнтЕлигенти... ;-)))

Човек може да съди за нещата само когато в достатъчна степен се е научил да се освобождава от предразсъдъци. Специално Megadeth ме спечелиха първо чрез текстовете, а после чрез музиката си.

Впрочем, тук пак опираме до темата за цензурата – вътрешна и външна. Дали си даваме сметка всъщност в колко по-голяма степен сме подложени на цензура от страна на приятели и познати (изобщо на кръговете, в които се движим), отколкото от страна на някакви държавни институции?

- 13-05-2009|**Ралица**

Да, мненията са многобройни, не смогнах да ги изчета.

Иска ми се да припомня, че свободата не е само право, тя има и друга страна, тя предполага отговорност. Учудвам се, че някои хора се пишат историци и се изявяват в публичното пространство, като че ли са си на домашна седянка. Това, че са високопоставени личности, било то политически, артистични или с религиозен ранг, не им дава повече права, напротив.

За да се изкажат мнения за исляма, примерно, трябва дълбоко познание на историята му, на основните му постулати. А да не говорим за корана, който, както и библията, и изобщо светите писания, е нещо много комплексно и трябва да се тълкува от посветени хора. Набързо скроени изяви са по-скоро жалки и издават недоосведомеността на автора, или пък манипулаторски цели.

Удаде ми се възможност да гледам филм с един митинг на Сидеров, косата ми настръхна от простотията, която видях. Има голяма нужда от политическо възпитание в България, не става дума за цензура, а за политическо израстване. Но как да се стигне до там, това е основният въпрос, поне по-моему.

- 13-05-2009|**Серкан** - красотата няма граници

Златко, за теб и за всички, които ценят красотата без граници ти пускам след малко един линк. Това е музиката, с която започва всяка делнична вечер предаването «Кафенето на Републиката» на националното радио на Каталуния – Catalunya Radio. Предаването обсъжда всякакви теми – от-до – в рамките на 2 часа, с които разполага. Стига да няма футбол, както днес например, когато Каталуния гледа Барса, тукашната религия. ☺

Ако ви хареса музиката, може сами да откриете останалите подробности за нея. На мен ми хареса много, най-вече защото го свързах с Кавказ и разказите, които съм чувал за него от един мой добър познат грузинец. Оказа се, че не е грузинско, но е добро.

Ето най-накрая и линка:

http://www.youtube.com/watch?v=dWaMf8DUX_I&feature=related

За сравнение, понеже ни четат и от «Ню Йорк таймс» или поне от mediapool, виж какъв материал са пуснали:

<http://www.mediapool.bg/show/?storyid=152114>

Пак сме на гребена на вълната, изпреварвайки теми и събития ☺, забелязваш ли? «Другите» ни следват.

Ето, това е да си водач и да държиш контрола в свои ръце. ☺ ;) ☺

- 14-05-2009|**Свободен гражданин** - Свободата на словото

Аз искам само да добавя нещо, което мина незабелязано. Златко обясни, че германските нео-нацисти са малка и безопасна група, но това е така, само защото Германия има стабилна средна класа, силна икономика и хората там са доволни от живота си общо взето. Тази изолирана група на националистите нямат никакъв шанс да влязат в управлението на Германия.

Но в България ситуацията е коренно различна – българските «нацисти» влязоха в парламента и гласуват закони в ущърб на малцинствата. Не става дума само за Атака – има много диваци и в Герб, които

са същата стока. Българските расисти са реално и значително присъствие във властта, и още по-реално и по-застрашително присъствие в медиите. Опитът на Германия като пример ми се струва неуместен за тази дискусия, защото в България расизмът и национализмът тепърва се разширяват и набират скорост. Поколението на Сидеровото влияние тепърва ще расте, че и ще отглежда собственото си потомство. Българските националисти не са безопасни като германските.

- 14-05-2009|Златко

Разбира се, никой не отрича разликите между Германия (или която и да било друга развита демокрация) и България. В интерес на истината те бяха посочени не като пример, а като опит за обяснение на тезата, че никаква цензура не може да проработи в едно общество, в което тия, които би трябвало да бъдат цензурирани, са всъщност хората, които седят в цензорското кресло. Което пък от своя страна е израз на факта, че страната е напълно неразвита – икономически, политически и културно – за да може да се говори за някакъв ефективен контрол над антисоциалните идеи и движения. Общо взето, спорът, който се води тук, е донякъде подобен на споровете между тесни и широки социалисти, познати от историята. Опонентите ми/ни настояват, че демокрацията може да бъде постигната с бой по черепите. Аз не вярвам в това, както не вярвам (и отхвърлям) каквито и да било революционни идеи. Единствено доказаният път към развитите демокрации е онзи, който първо изгражда едно развито гражданско общество, с активни, свободомислещи и отговорни граждани – а след това просто ги оставя да действат свободно, в рамките на закона. По този повод си струва да се прочетат текстовете на Фарид Закарая тук на сайта. Общо взето, противната страна защитава утопично-революционната гледна точка, че демокрацията може да бъде наложена отгоре, чрез налагане на съответни закони. А защо не тогава и (примерно) чрез експортирането ѝ в слабо развити страни (България като един друг вид Ирак, да речем?) Много хора в България (а и извън нея) очевидно продължават да мислят в утопично-социалистически категории, (да не кажа утопично-комунистически). Набий го хубаво народа – и след това си гледай рахата. Да, ама не става. Бит човек от демокрация не разбира, той се научава само да се крие и да подминава всякакви правила и закони. Толкова ли е трудно да бъдат разбрани тези простички факти, особено пред лице-

то на една национална история, която е пълна с примери за подобни неща? Пак ще го окултуряваме този народ с тоягата, сякаш не ни стига опита на 45 години!

- 14-05-2009|**Свободен гражданин** - Свободата на словото

Пак Златко се загрижи за мнозинството – не бива да го окултуряваме този народ с тоягата! Много е страдал!

А това, че същия този народ «окултурява» със собствената си тояга на цензурата малцинствата? Това, че се цензурира присъствието на ромите, хомосексуалните и пр. малцинствени групи/интереси! / в медиите?

Колко ще се въртим в кръг, Златко, преди да разбереш, че полу-либералните ти «ценности» защитават само мнозинството? И преди да осъзнаеш, че съдбата на българските малцинства постоянно изпада от приоритетите на този «измъчен» народ. Толкова ли е трудно да бъдат разбрани тези простички исторически факти, че ВРАЖДЕБНАТА ЕЗИКОВА СРЕДА е тоягата на цензурата, която «изстрадалото» мнозинство стоварва всеки ден върху гърба на второкласните граждани от малцинствата на република вулгария??

- 15-05-2009|**Златко**

Задръстихме я съвсем тая статия – освен нас двамата едва ли някой вече си дава труд да се оправя в джунглата от коментари, но нейсе.

Странна ситуация, драги – уж по въпроса за диагнозата и двамата сме на едно и също мнение, но когато се стигне до темата за противоречията, пътищата ни изведнъж комай се разделят перпендикулярно. Та в такъв смисъл за пореден път ти задавам един въпрос, на който досега нещо не успях да получа разбираем отговор: **добре тогава, какво точно трябва да се прави?** Дотук, като изключим саркастичните ти забележки и утопичните призови за размахване на една революционно-цензурна тояга, не успях да открия нищо разбираемо в думите ти. Ето, ако попитах например мен – аз не вярвам в революцията, вярвам в просвещението и действам по съответен начин. Това списание, псевдо- или истински либерално, излиза вече две години и за това време успя да доведе до българските си читатели над 500 текста. ОК, опитвам се да разбирам, че за теб това е губене на време, но как в такъв случай трябва да изглежда истинската практика на промените? Бомби

ли трябва да майсторим, малицнствата ли да организираме, бандитчетата на Расате ли да побийваме, Волен Сидеров ли да причакваме в някое тъмно къше? Какво точно трябва да правим, за да я променим тая страна и тоя народ по някакъв начин? Ти каза, че не искаш да чакаш в бездействие, докато ти отмине живота, същото се отнася и до мен, с малката разлика, че аз не бързам да получа плодовете от работата си непременно утре или вдруги ден, та ако щеш – дори и приживе. Достатъчно ми е да зная, че това, което върша, променя нещо, ако и много бавно, с темпо, което може би е несъизмеримо с онова на собственото ми остаряване. При теб обаче, страхувам се, нещата не изглеждат добре. Часовникът цъка всеки ден, времето отминава, народ дебелоглав не ще да се променя бързо, пердаши малцинствата с думи и всичко останало, направо да се отчая човек! Как се справяш с тоя проблем, драги? Какво точно вършиш, как засищаш желанието си за действие, по какъв начин допринасяш за промяната на тоя свят (като изключим анонимния ти патос тук)? С анонимни писания, като се изключат няколко исторически примера, още никой не е постигнал кой знае колко много. Можеш ли ти да предложиш нещо по-реално от кухнята си или ще трябва да свиквам с мисълта, че «Либерален Преглед» е просто отдушник за фрустрацията ти?

• 15-05-2009 | **Свободен гражданин** - Свободата на словото

Като първа стъпка можеш да се съгласиш, че расизмът, ксенофобията, хомофобията, сексизмът и пр. трябва да се цензурират в медиите. И всеки журналист, който си позволи да прави подобни изказвания, трябва да бъде санкциониран. И ако продължава в същия дух – да бъде уволнен. Оттам нататък варварите като видят, че по телевизоро и у весниците на никого не се позволява да обижда на признак раса, етнос, пол, сексуална ориентация, инвалидност и пр., ще им стане ясно, че тези неща не минават безнаказано. И като ги уволнят от работа затова, че унижават колега от малцинствата, тогава пак ще научат, че просташките им номера ИМАТ ПОСЛЕДСТВИЯ.

Защото в твоята «либерална» утопия последствия няма за никого и всеки е свободен да бълва слово на омразата, защото има «свобода на словото».

Ефективно прилагане на новите закони – много е просто, остава само «либералите» като теб да го проумяят, защото се намират в позиции на

власт, от които могат да внесат справедливост, а не само да се оправдават със «свободата на словото» и с тоягата тоталитаризма. Цензурата от тоталитарно време не е оправдание за Петкан, когато каже «циганите на сапун». Никой от вас не е страдал повече от ромите през тоталитаризма – големи мъченици се извъдихте! И не си давате сметка, че ВРАЖДЕБНАТА ЕЗИКОВА СРЕДА Е ПРОДЪЛЖЕНИЕ НА ТОТАЛИТАРИЗМА – и за ромите, и за турците, и за хомосексуалните, и за други.

Аз знам много добре какво правя, за да се промени нещо. Въпросът е ти дали си сигурен, че правиш достатъчно, след като продължаваш да защитаваши «свободата на словото» на Сидеров и сие.

- 15-05-2009|**Майя Маркова** - културата vs. действителността

Радвам се, че Серкан все пак продължи да се подписва. Може да имаме своите разлики, но за мен дори и такъв белег като неанонимното участие може да обедини много различни хора в една общност.

По темата: Струва ме се, че и двете страни в спора са склонни да надценяват културните фактори (напр. говоренето в публичното пространство) и да подценяват влиянието на самата действителност. Освен това мисля, че е по-полезно малцинствата да се разглеждат индивидуално, отколкото общо, защото има важни разлики относно причините за омразата към едно или друго малцинство и начините да ѝ се противодейства.

Относно хомосексуалистите – в България е доста разпространена заблудата, че хомосексуализмът «се прихваща»; съответно има страх, че ако хомосексуалистите се оставят «да си развяват байрака», те ще привлекат към себе си много юноши, които иначе биха станали хетеросексуални. Това си е невежество и срещу него е нужна просвета (а тя не дава бързи резултати). Но дори тези, които знаят за биологичната основа на хомосексуализма, могат да изпитват инстинктивна омраза към хомосексуалистите като към «ненормални». За мен е показателно, че много активисти за правата на хомосексуалистите, вместо да заявят, че няма нищо лошо в това да не си нормален и то не те прави по-малко човек, искат да бъдат признати за «нормални». С това те фактически признават правото на «нормалните» да мразят «ненормалните» и показват, че за тях (хомосексуалистите) е важно да се разграничат от други групи като аутисти, парализици, циклофреници, тризомици и др., които са «ненормални» и е ОК да бъдат мразени и дискриминирани. (Впрочем някои активисти на последните групи също искат да бъдат признати за «нормални», но ги спира това, че

за разлика от хомосексуалистите се нуждаят от услуги, които по закон не се полагат на «нормалните».) Така че според мен предразсъдъците срещу хомосексуалистите е най-добре да се разглеждат в подтекста на приема на хората независимо от биологичните им особености.

Относно турците: Поколениято българи, които помнят «възродителния процес», чувстват вина, защото не са му се противопоставили, а някои дори са се възползвали от него. За да отхвърлят вината, много от тях се убеждават, че турците са били лоши и са си заслужавали «възродителния процес». Срещу този източник на омраза не виждам какво може да се направи, но от друга страна, той с времето ще отпадне спонтанно. Други източници на омраза срещу турците са: недоволство от ДПС, ислямфобия, страх от Турция и вторачване в антагонизма между българи и турци в последните десетилетия на Османската империя. От тези фактори първите три се коренят пряко в действителността, културен е само последният; и само срещу него може да се противодейства с културни средства – вече писах за нуждата някои теми да отпаднат от детските градини и дори от началното училище.

Относно циганите: Според мен причините за омразата към тях се коренят практически изцяло в действителността. Сидеров, Расате и Борисов не пораждаат омразата, а само я използват – яхат вълната на българското недоволство, за да ги докара на власт. Познавам младеж, който сега ще гласува за пръв път и е избрал «Атака». Според вас Сидеров и Расате ли са го убедили? Не, убедили са го цигани, които на два пъти са го гонили с нож, за да го обират. Или да взема не толкова краен пример – ако си карате по улицата и в рамките на километър трябва два пъти да минете в насрещната лента, за да заобиколите каруца, ще ви трябва ли Сидеров и Расате, за да помислите, че с циганите има проблем? Проблемът е много тежък и за него аз обвинявам българската държава, която десетилетия наред дезертира от задълженията си, затваря си очите и си запушва носа. Дезертира дори от най-основното си задължение – да осигури ред и законност; допуска хора (от двете страни) да бъдат линчувани посред бял ден и после да няма виновен. Аз лично съм се обаждала в полицията, че пред блока ми започва масов бой, и никой не е идвал. Вместо това овластени хора прокарват послания, че проблемът е в расизма на българите (разбирай на бедните българи, нали те живеят заедно с циганите) и трябвало било ние, обикновените хора, да надвишем расизма си и да интегрираме циганите. Все едно аз мога да пратя

циганчетата на училище или да намеря работа на родителите им. И ми се струва, че някои от поддръжниците на циганите, когато искат забрана на «словото на омразата», неволно стават съюзници на тази нагла държава, като хвърлят цялата вина (заслужена и незаслужена) върху редовите българи и отклоняват вниманието от истинския виновник.

- 15-05-2009|Гост

из журналистическия етичен кодекс (с който никоой не си съобразява):

1.1.4 Ясно ще разграничаваме фактите от коментарите и предположенията.

2.5.1 Като уважаваме правото на всеки да живее в сигурност и безопасност, няма да публикуваме материали, подбуждащи или насърчаващи омраза, насилие и всякаква форма на дискриминация.

2.6.5 Ще внимаваме да не бъдем използвани за платформа от онези, които насърчават, подбуждат или прилагат насилие; ще съобщаваме за техните действия с необходимата съдържаност и само ако това е в очевиден обществен интерес.

- 16-05-2009|Гост - ?

ти, Златко, смяташ ли себе си за журналист?

- 16-05-2009|Гост

Много интересна дискусия! В която всеки, по свой собствен, оригинален начин е стигнал до извода, че свободата на словото е нещо изключително важно и ценно, което в никакъв случай не трябва да бъде докопано от другите! Или както е написал класикът в уводния си коментар: Истината я разбираме само ние, тъпанарите трябва да слушат!

- 16-05-2009|Гост - Re: свободата на словото

Цончо писа:

Мойто обяснение за расизмът и истеричният, идиотски национализъм в България (казвам «моето обяснение», не «истината») е – продължаващата неграмотност на населението, реалните психологически травми, нанесени от комунизма и последвалият бандитски капитализъм (които могат да се излекуват само с помоща на Църквата, ама истинската,

не институционализираната, корумпирана, тъпа сган, успяла да проникне и в най-свещените кътчета), липсата на възпитание и крадливостта (пак заради липсата на християнска нравствена традиция), малката територия на БГ (всички сме братчеди), малкото население, беднотията и тоталната липса на авторитети... Ако кажеш на някой да чете, преди да седне да пише, той ти се плези (вярно, и аз съм див българин, трябваше да му го кажа по-възпитано)...

Свободата на словото е едно от най-хубавите неща на света, не и словоблудстването. Следователно, този който словоблудства, заслужава плесник през устата. Същото е и със секса – готино нещо е, всички му се радваме, но това не ни дава право да защитаваме разврата.

• 17-05-2009|**Гост** - molja?

Tzurkvata e otgovor za vsichko?? Bozhe opazi!

Koja tzurkva – hristijanskata? Kojato v erata na AIDS ni zabranjava da nosim prezervativi (papata) i kojato obizhda drugite religii suvsem ofitzialno?

Koja tzurkva? Tazi na Torata/Starija zavet? Che az nikoga ne bih vzal suvet ot тази varvarska kniga.

Tzurkvata na Novija zavet? Da cheta mizogenistkite prostotii na „Sv. Pavel“.

Dragi Tzoncho, njama tzurkva bez organizirana religija. Maj ti ne si chel predi da pishesh. A organiziranite religii iskat vlast i kruv – istorijata go pokazva cherno na bjalo. Ako ne si vzemem urok ot propiljanata kruv v imeto na “tzurkvata” i produlzhim da ja podkrepjame, znachi ne sme nauchili nishto ot minaloto i tepurva predstoi da povtorim vsichki greshki. A, chakaj malko – ama nie veche sme pochnali – edni tzurkvi sreshtu drugi tzurkvi – boj na negri v tumna nosht!

Ne mi trjabva nikakva tzurkva, za da buda dobur chovek. Tezi litzemeri trjabva da se vodjat na sud za vsichkata kruv, kojato sa izpili.

• 17-05-2009|**Admin**

По тази тема се каза повече от достатъчно. Време е да се направи пауза.

- 17-05-2009|Гост - ?

Още един псевдо-либерал:

Гост писа:

Или както е написал класикът в уводния си коментар: Истината я разбираме само ние, тъпанарите трябва да слушат!

Измерил с мерки и теглилки, че е по-умен от «тъпанарите», и членувал «истината» с пълен член, защото е само една – неговата. Другите да мълчат и да слушат. Е на това му викам либерализъм българска марка.

И Цончо:

Цончо писа:

Свободата на словото е едно от най-хубавите неща на света, не и словоблудстването. Следователно, този който словоблудства, заслужава плесник през устата.

Какво да се разбира под «плесник през устата» за «словоблудстване»? Цензура ли, както вече предложих, или ти би излязъл в национален ефир буквално да удариш един плесник през устата на Сидеров и на Расате?

Какво да се прави със «словоблудстването» на Сидеров, който иска репарации от Турция за 5 века робство и съзнателно подклажда етническата нетърпимост в България? Да се цензурира ли?

Виждате ли, драги либерали, че «свободата на словото» се разпростира дотам, докдето не се настъпват обувките на привилегированите?

Либерализмът е хоби на привилегированите, които са се родили чистокръвни българи от мъжки пол, имали са достатъчно пари, за да докретат до дипломата за висше образование, оженили са се за жена си и са си закачили няколко деца като ордени за почтеност, от които автоматично мненията им имат по-висока стойност, отколкото мнението на някой необразован Мунчо от ромската махала, на който му е писнало отвсякъде да слуша обиди за себе си. Ами как да не краде Мунчо от българите като имат! От сиганите не може да краде, щото и те като него нямат нищо. Не ще никой да ги вземе на работа, защото всички казват, че са крадливо племе, даже и по-умните от Мунчо политици го казват. И така – свобода на словото за либералите, барака без електричество и течаща вода за Мунчо.

Още чакам Златко да се изкаже за Етичния кодекс на журналистите, който цитирах по-горе. Може и по-конкретен въпрос да задам:

Какво да се направи с даден редактор, който покани Волен Сидеров в студиото си и му даде трибуна да подклажда етническа нетърпимост към българските турци? Какво да се направи с водещия на предаването? Възможно ли е Волен Сидеров да не бъде цензуриран и едновременно с това да се спази Етичния кодекс на българските журналисти?

**Всичко, което винаги сте искали да направите,
но сте се страхували да опитате**

Автор: Златко Енев

– Ало ...

Даже и в тази най-неутрална от всички възможни фрази гласът ѝ се изхитряваше да звучи някак провлечено и приканващо – или откровено разголено, в зависимост от интерпретиращата фантазия. За момент той се поколеба дали да не ѝ каже какво е правил само допреди пет минути с мисълта за нейния глас в главата, но после се отказа. Някои неща все пак си остават най-свежи, когато не бъдат споделени. Частната сфера, закъде сме всички без частната сфера?

– Здравей ...

Тя замълча – отново някак много разголено – после попита бавно и предпазливо, сякаш договаряше сделка или нещо такова:

– Откъде се обаждаш?

– Наблизо съм – отговори той, също много предпазливо. – Пристигнах вчера. Дойдох да видя майка си, заминавам утре или в друг ден.

– Бързаш, както винаги.

Той се попита дали би трябвало да се ядоса на тази забележка, после реши, че е по-добре да я пропусне покрай ушите си.

– Питам се дали има някаква възможност да се видим ...

– Възможности има всякакви ... Но някои хора все ги пропускат.

– Нямам време за това сега. Как е семейството?

– Благодаря, добре. Мариан гледа мач в другата стая, аз си бленувам тук ...

– Проза, така ли?

– Ами тя поезията при нас свърши преди петнайсет години. А ти защо питаш, да не би внезапно да си се заинтересувал от поезия?

– Не, не съвсем. Тя и при мен свърши отдавна. Но все пак си мечтая така, от време на време. Приятно е.

- Направи си кафе. Помага понякога.
- Не пия кафе. Пък и в момента май имам нужда от малко по-различни дразнителни.
- Право към целта, както винаги.
- Само изкуството е вечно ... Уф, нещо започва да ми писва от надприказване. Искаш ли да се видим или не?
- Не знам как да стане. Имам по шест часа утре и вдруги ден. После втора смяна – готвене, пране, някой и друг quickie, ако милият е в настрояние ...
- Това прави половината от деня. А другата половина?
- Ами ние сме следобедна смяна. Може някъде преди обед, но само за час-два. Ако ти се пие кафе ... чай ... в някоя скапана сладкарница ...
- Хм, по-добре не. Но аз имам и някоя-друга по-добра идея.
- Като например?
- Например да вземеш едно такси и да дойдеш дотук. Двайсет километра са, не е вселена.
- Аз да идвам? Че кой кого търси?
- За да прием кафе в някоя сладкарница? Това вече го зачеркнахме, нали?
- Мразя я тая твоя логика. Все една такава неумолима излиза ... И какво ще правим в твоето скапано родно място? Да не би там сладкарниците да са по-малко скапани?
- Cut the bullshit, Johnson! Тук разполагам с малко свободно пространство. Къщата е малка, но празна.
- Той едва се сдържа да не прибави „като България“. Това нямаше да ѝ хареса, знаеше го предварително.
- Хм, мога и да опитам. Но ще бъде много набързо. Уф, тоя мой късмет скапан ... Мразя ги бързите от всичко най-много, а все на такива налитам.
- Щото само си мислиш, че ги мразиш. Пък и къде време за любов по тия ширини? Аз ли да ти ги обяснявам тези неща? И освен това, опитвай се да употребяваш по-малко думата „скапан“. Личи си, че преподаваш на тийнейджъри.
- Хе, виждал си ти български тийнейджъри на снимка. Ако знаеш само какво говорят днешните, ще се изчервиш чак зад ушите.
- Добре, добре, после ще се образоваме. Ще дойдеш ли или не?
- Ще дойда, какво да те правя?

– Така вече е по-добре. Кога?

– Утре към десет. Хайде да свършваме, че Мариан нещо много утихна оттаък. Нали го знаеш какъв е?

– ОК, до утре тогава.

– Забрави да кажеш, че ме целуваш. Остаряваш.

– Утре, утре, утре.

* * *

– Слушай, слушай, много набързо. Обаждам ти се от двора, едва се измъкнах, уж да изхвърля боклука. Нашата работа няма да стане, мойчкият съвсем полудя. Сигурно е дочул нещо, от вчера насам ме дебне на всяка крачка, не мога да мръдна никъде. Извинявай, много ми се искаше, но просто няма как. Не ме пуска да мръдна, навсякъде щял да дойде с мен, ако излизам. Много гаден става, когато е такъв, по-добре хич да не опитваме.

Той изскърца със зъби, така че тя да го чуе, после каза:

– Нали знаеш, случайности няма. Не и на тоя свят ...

– О, престани с тъпите си философии! Аз на ченгел се разчеквам, за да му угодя, а той ...

– Добре, добре, извинявай! И аз съм много разочарован, да не мислиш, че се радвам?

– Упс, той май ме гледа отгоре. Сега пак като започнат едни разпити ...

– Абе момиче, ти защо ги търпиш всички тия истории? Няма ли най-после да събереш смелост и да се разведеш?

– За да кукувам като теб, така ли? Хайде, стига, че нямам време. Чао, ще ти позвъня по-късно.

Тишината забръмча в главата му като цял рояк оси и той се насили да седне и поработи малко. Работата, закъде сме всички без работата?

* * *

– Ало?

Пак гола, толкова гола ...

– А, освободи ли се най-после? Сигурно си в междучасие. Как е работата?

– Cut the bullshit, Johnson! Аз съм на вашата скапана автогара, не знам как да намеря пътя до вас.

– Упс, тоя път наистина ме хвърли в ъгъла. Как така на автогарата, нали си на работа?

– Дадох на хлапетата свободен, само да седят мирни и никой да не ги усети. После Веско ме докара дотук.

– Кой е Веско?

– Един колега, много ми се слага. Дано после да не настоява за отплата. Е какво, ще ми кажеш ли как се стига до вас или да се връщам обратно?

Той изведнъж почувства как коленете му омекват. Не можеше да се мери с нея, винаги беше подозирал, че тя е далеч по-лудата от двама им. Докато имаше чувството, че държи нещата под контрол, всичко беше наред. Но така неподготвен, в една напълно неочаквана ситуация? Тук въкъщи? С колегата в съседната стая? Със съседите? С цялото малко, пропито от любопитство градче, където всички живеят само заради клюките? С цялата малка, скапана страна ... С целия му скапан живот, по дяволите!

– Не, не, по-добре аз да дойда. Почакайте там пет минути, идвам веднага.

– Ама нали ...

– Няма нали, идвам веднага.

Тя замълча, но разочарованието се процеждаше от телефона като прозрачна, лепкава слуз. Беше свикнала, познаваше мъжете си.

Той бутна телефона в джоба си и хукна навън.

* * *

– Е, тук не е чак толкова скапано. – Той все не успяваше да намери място за ръцете си и се почувства ужасно облекчен, когато младата келнерка най-после им донесе менюто. – Две дълги кафета и чай, черен, с мляко. Оставете ни менюто, ако обичате. Искам да потърся още нещо.

– Само едно кафе – обади се Веско, който дори не беше си дал труда да седне. – Аз ще мръдна малко да се разходя, тук имате добър рибарски магазин. Отдавна не съм идвал. – Погледна към нея, тя му се усмихна с дежурна благодарност и той запраши нанякъде в жегата.

– Не си помръднала и на милиметър. – той се загледа в краката ѝ, знаеше, че тя обича такива погледи.

– Да, учениците все още подсвиркват подире ми – усмихна се тя скромно. – Ти обаче доста си сложил. Нещо май не ти понася ергенският живот. Само не ми казвай онова за големия камък и голямата риба. Не ме разочаровай, моля те!

Тя взе ръката му в своята, поднесе я до устните си и започна лекичко да я целува. Той се насили да не се дърпа – слънцето припичаше безжа-

лостно, излишните килограми започваха да се топят и да произвеждат тъмни петна под мишиците му. Пък и не беше успял да облече нова риза, тази май понамирисваше след три дни носене. Дървената пейка под задника му изведнъж стана някак непоносимо гореща, той неволно започна да се върти като на изпит.

– Добре, добре, ей сега ще те оставя на мира. – Чудно, тия същества май наистина могат да четат мисли. – Ти както винаги нямаш време за целувки, нали?

– Съжалявам, нещо не бях подготвен – думите се изплъзнаха преди да е размислил и той веднага съжали, но вече беше късно.

– All the world's a stage – промърмори тя философски, после скръсти крака по такъв начин, че блестящият триъгълник на бельото ѝ просто му избоде очите. – И какво сега, така ли ще се гледаме?

Бръкна в чантичката си и извади кутия цигари, на секундата откри неодобрението в погледа му и ги прибра обратно.

– Ама не, моля те, ти си пуши, няма нищо.

– Остарял си – повтори тя, после сбърчи чело и започна интензивно да обмисля нещо. В очите ѝ изведнъж просветна онова познато пламъче. Дяволчето Фют, лично.

– Слушай, тия тук нали имат тоалетна?

– Разбира се, че имат, това да не ти е ... – той едва не си прехапа езика. Все още не можеше да се окопити, чувстваше се някак безпомощен и това го изпълваше с немалка злоба. – Ей тук, отдясно.

– Нали знаеш колко съм зле с ориентирането. Ела, покажи ми пътя.

Той я изглежда недоверчиво, но тя му отвърна с толкова невинна усмивка, че преди да се е усетил, той вече я водеше из полутъмното коридорче, осветено от унила евтина лампичка.

– Ето тук. Дано да имат тоалетна хартия.

– Абе кой ли му пука. Ела, ела, влизай вътре с мен.

– Ама ти ... Какво си намислила, ей?

– Стига си се правил на глупак, влизай и не питай повече.

Вътре, слава богу, не вонеше. Той си отбеляза да даде по-голям бакшиш на излизане. Една чиста тоалетна тук е нещо като ... добре де, четворка, от тотото. Само дето е с клекало, без седалка, но с тия неща човек свиква. Ей го, чехът дори на картинка го сложи, това българско клекало. Национален белег, няма как.

Междувременно тя го беше сграбчила и безмилостно впиваше устни в неговите. Той ѝ отговаряше, симулирайки ентусиазъм, но сърцето му биеше приглушено и единствената жива мисъл в главата му беше „ами ако дойде някой?“ Мразеше се, но не можеше да престане.

Пръстите ѝ, сръчни и опитни, вече разкопчаваха колана му, докато другата ѝ ръка уверено водеше неговата под нищожното покривало на минижупа. „Леле, какво съм петно“, помисли си той, но кръвта в главата му вече започваше да шуми и той се остави да бъде воден без повече съпротива. Бельото ѝ се състоеше само от няколко ивици еластична, вероятно прозрачна материя. Практична работа – няма нужда дори да се смъква, достатъчно е просто да се побутне настрана. Пръстите му започваха вече да се движат от само себе си, извършвайки познатите, рутинни операции, без директна команда откъм мозъка. Тя беше повече от влажна – винаги е била такава, надарено момиче – и повикът на природата малко по малко започна да измества назад ужасяващото притеснение в главата му.

– Хайде, повдигни ме малко – прошепна тя в ухото му, покрай езичето, което комай напираше да проникне чак до другата страна на главата му. – Толкова ли не си гледал кино, трябва да ме подпреш на стената и ... а, така вече е по-добре.

Погледът му неволно падна върху огледалото, което равнодушно отразяваше голия му, отпуснат задник и свалените на букаи панталони. Дано само по гащите му да няма петна, за Бога! Той се насили да демонстрира участие, но съзнанието му отказа да се подчинява и започна самостоятелно да обхожда всяко ъгълче на кенефа – да, именно – докато в същото време той се стараяше да пъшка убедително. Тя от своя страна се друсаше без никакви шегички и стонове и вероятно се чуваха чак от татък. Боже, помагай! Добре, че поне е лекичка, петдесет кила мокра, инак сигурно нямаше да може да я държи дълго време в тази комична поза. Я гледай, тия наистина имат тоалетна хартия. Цивилизацията яко е проникнала тук, не може да се отрече. Само дето клекалото се нуждае от солидно почистване, последният потребител комай е бил малко небрежен, но нейсе, няма да се заяждаме, можеше да бъде далеч по-лошо. А инак тук е неочаквано чистичко, слава Богу. Уф, тя най-после свърши. Само да не вземе да го чака сега, за това наистина няма никакво време.

– Ох, страхотно беше. Винаги съм знаела, че съм си родена за кино. Беше също като в оня филм, забравила съм му името. С Мики Рурк и Ким Бейсинджър.

– Девет седмици и половина. От Ейдриън Лейн – изстреля той механично, докато с облекчение вдигаше панталоните си. Гащите му са чисти, късмет работа. А той едва не беше умрял от притеснение. Така е то, когато човек не може да се подготви. – Впрочем, и на мен много ми хареса.

– Ами хайде тогава отново. Добре бе, добре, само се шегувам – добави тя, открила уплахата в очите му. Все пак не можа да се сдържи и процеди едно хладно „Мъже“, от което отново го изби на пот. – Хайде, да се връщаме.

Веско чакаше на масата, ровичкайки в някакви рибарски такъми, които очевидно бяха го пренесли в един друг, по-добър от тукашния, свят. М-да, някои хора просто са родени с късмет

– Ние трябва да тръгваме. Леле, колко сме закъснели – разбърза се тя. – Веско, хайде пали Ладата.

Онзи стана и покорно се отправи към колата. Няма „здраси“, няма „довиждане“ – сигурно отвътре все пак го гризе нещо човека, инак едва ли щеше да бъде толкова мълчалив. Ах, да, време е за сбогване. Уф, свърши се!

– Не ми се обаждай повече – прошепна тя в ухото му на раздяла. – Така е по-добре, нали разбираш?

– Да, да, разбирам – съгласи се той унило. – Да те изпратя ли до колата?

– Няма нужда, той път ще намеря пътя и без помощ ...

Той я изгледа жално. Това поне можеше да ми го спестиш, а?

А краката ѝ наистина са ужасно хубави, даже и на тия години. Ех, късмет имат някои хора!

Погледът му падна върху сметката, която вече лежеше готова на масата. Какво, пет лева за две кафета и чай? Тия какво си позволяват?

– Келнер – провикна се той. – Може ли за момент. Тая сметка тук ...

Откъм колата се дочу смях, после тя се провикна чак оттам:

– Всичко е вече платено, не се безпокой. Хайде, със здраве!

Слънцето продължаваше да прегаря. Боже, как оцеляват тия хора в такава жега? Как го постигат, Господи?

Златко Енев е български писател и издател на „Либерален Преглед“. Досега в България е публикувал шест книги (трилогията за деца „Гората на призраците“ (2001—2005), романите за възрастни „Една седмица в рая“ (2004) и „Реквием за никого“ (2011), както и есеистичния сборник „Жегата като въплъщение на българското“ (2010).

Детските му книги са преведени на няколко езика, между които и китайски. Живее в Берлин заедно с двете си деца.

Коментари (16)

- 10-05-2009|**Гост** - споделено

Добре че коментара ми ще е анонимен и няма да видиш как символично казано се изчервявам. Прочитайки разказа ти видях себе си преди 15 години. Винаги съм си мислила че мъжете са страхливци. Не обичат силните жени, нямам обяснение защо е така. Обикновено обичат да владеят положението . Сега през погледа на времето се промених и имам обяснение, защо се е случвало така че съм попадала на страхливи мъже. Подсъзнателно аз също съм се страхувала. Живеех със страх от самотата. Исках и случвах нещата на всяка цена стига да не съм сама. Правех компромиси, за да не съм сама. Слава на Бог, промених се! Сега не се страхувам и не съм сама! Поздрав!

- 10-05-2009|**Златко**

Не мисля, че съм достатъчно възрастен, за да говоря такива неща без притеснение, но според мен номерът се състои в това човек да се научи да открива – и приема без смущение – както страхливеца, така и смелчагата вътре в себе си. И за двамата има място (откритото показване на страхливеца например не е акт на страх). Същото се отнася и до стотиците, ако не и хиляди вътрешни амплоа (по фаустовски – „души“),

които вероятно живеят вътре във всеки от нас. Ако човек се научи да живее в мир с другите вътре в себе си (нещо, което аз не умея, за съжаление), то той вече е постигнал нещо подобно на мъдрост. Или така ми се струва в момента.

- 10-05-2009|**Joy** - Всичко, което винаги сте искали да направите...

И ако сте се пристрашите да го направите, много по-трудно е ще е да го споделите. А защо не. Това е въпросът.

Защото хората или споделят, или се крият от същността си, заради страха, че няма да получат разбирането и одобрението на околните. За кого живеем, всъщност. За да бъдем себе си, живеейки своя отрязък от време на тази земя, или за да бъдем част от социума и да робуваме на измислени авторитети.

Това са нещата от живота.

Както и да бъде разказана, тази история е искрена, а и това я прави стойностна – за тези които могат да я разберат и да си признаят пред себе си. Останалите – имат шанс да се оставят да живеят и така да усетят себе си. Въпрос на избор и на житейска философия, другата е само наука. Дървото на живота е зелено, теорията е суха материя.

- 12-05-2009|**Гост**

Странното е, че се предполага да сте ценители, а обсъждате само случката, а не разказа и умението на Златко. Той пише добре, но в случая, подвластен на намерението си да психологизира е изпаднал в недостатъчно изчистена маниерност в диалога на героите.

- 13-05-2009|**Aurora**

Много добре написано, динамично и буди асоциации. Добре разказана случка, и характеристиките са лесно разпознаваеми, а едно фино чувство за хумор и самоирония приятно го освежава. Чете се на един дъх, поздравления. Имам предложение – слагайте във всеки брой по един такъв разказ, за подобряване на настроението сред политическите и проблемни разсъждения.

- 13-05-2009|**Златко** - Re:

Aurora писа:

Имам предложение – слагайте във всеки брой по един такъв разказ, за подобряване на настроението сред политическите и проблемни разсъждения.

Де оня глас! :-)

• 13-05-2009|аз

... бравос на автора... допада ми написаното от него... народа отдавна си го е казал «който го е страх от мечки да не ходи в гората» – ние искаме и искаме, и искаме – но получим ли това, което искаме – панираме се и проваляме нещата... не можем или по-скоро не искаме да сме щастливи, защото робуваме на стереотипи, уви...

... нека бъдем смели, нека бъдем себе си...

Златко, дерзай все така! ! !

• 14-05-2009|ралица - Re:

Златко писа:

... според мен номерът се състои в това човек да се научи да открива – и приема без смущение – както страхливеца, така и смелчагата вътре в себе си. И за двамата има място (откритото показване на страхливеца например не е акт на страх). Същото се отнася и до стотиците, ако не и хиляди вътрешни амплоа (по фаустовски – „души“), които вероятно живеят вътре във всеки от нас. Ако човек се научи да живее в мир с другите вътре в себе си (нещо, което аз не умея, за съжаление), то той вече е постигнал нещо подобно на мъдрост. Или така ми се струва в момента.

Златко, ти си авторът на разказа, и ти знаеш най-добре какво си искал да кажеш. Но всяко писание, хвърлено в публичното пространство, започва свой живот, и понякога възприемането му от страна на читателя е съвсем неочаквано в сравнение с първоначалния му замисъл.

Отвъд умениято на писателя да разкаже една история и да накара другия да се пренесе в неговия свят, да се замисли, много е важно и какво точно се казва.

Моят прочит е по-различен. Мисля си, съвсем банално и старомодно, че в сексулното (лобовно?) желание има някаква загадъчност, някаква алхимия, която трябва да се забърка. Ако тя липсва, нищо чудно, наистина, да се стигне до такава прозаична ситуация. Твоят герой не се проявява малодушно, той просто не е на вълна.

- 14-05-2009|**Златко**

Тези разговори са ми интересни, въпреки че рядко мога да си представя нещо по-смешно от един автор, който коментира текстовете си. Но коментарите навеждат човек на мисли – още повече, че от известно време насам писането при мен е един напълно спонтанен и неконтролируем процес (тоя разказ например буквално ме «събуди» някъде към пет часа сутринта и не ме остави на мира, докато не станах и не го натраках, някъде докъм осем часа). А това означава, че много неща в текста си остават загадка и за самия мен. Например, защо го направих тоя човек толкова жалък, в края на краищата? Нямам ни най-малка представа. Започнах разказа с едно усещане, а го завърших със съвсем друго, воден сякаш за носа, не знам от какво. Факт е, че в течение на работата започнах да се изпълвам с все повече и повече антипатия към него – и все повече симпатия към дамата, която в началото ми изглеждаше доста унила, да не кажа банална, а в хода на историята разви собствена енергия и доминантност, които в края на краищата я превърнаха в единствения «печеливш» характер. А моят си човек, който уж идваше със самочувствието на ищец (обажда се, иска си каквото му трябва, получава го) – или поне така изглеждат нещата, докато изведнъж се оказва, че всичко това било само на уж, всъщност той нищо не можел да получи, просто защото то не било за неговата уста лъжица. Странен, малко неочакван и за самия мен развой, който се появи някак по необходимост, другояче прсото беше невъзможно. Накрая вече толкова ме беше яд на него, че даже си позволих малко нечестен трик – можеше все пак да му спестя тази окончателна демонстрация на пълна дребнавост и малодушие (заяждането с келнерката, насмешката, идеца откъм колата). Не знам дали заслужаваше чак толкова, просто вече ме беше яд на него. А може би той изобщо не е бил чак толкова дребнав и нищожен, може би съм го преценил по дрехите, без да си давам труд да го опознавам по-добре. Случвало ми се е и в живота, не веднъж или дважд. Нищо по-неприятно от това да установиш, че си подценил и пренебрегнал някого, просто защото те е домързяло да вникнеш малко по-дълбоко.

- 14-05-2009|**ралица**

Да, вярно, героят ти хич не е симпатичен, нехае за личната си хигиена, и на всичкото отгоре е цияция. Бих казала даже, че на пръв поглед

няма с какво да привлече една жена. Но що се отнася до дамата, какво знаем? Че има хубави крака..., върха?

Разказът обаче е кратък, и в този жанр връзката между двамата е обвита с догатки, зависещи от въображението на читателя.

Така че, той може сам да допълни историята: примерно, че всеки от героите е измъчван от неосъществяемо, но споделено желание, всеки живее с фантазмите си за другия, призовава го в зависимост от тях, но срещите не винаги са удачни. Нещо като резминаване...

Има сигурно и други варианти.

- 16-05-2009|**Майя Маркова** - героя

Наистина, Златко, и според мен в последните няколко реда ставаш несправедлив към героя си:-). На мен пък ми е симпатичен. Горкият, търси малко човешка топлина, защото умира от студ, а какво може да му предложи действителността? Само някаква женска версия на Рамбо, калена до безчувственост в битки с ревнив съпруг и хищни тийнейджъри. Не че героинята ми е неприятна. Тя също е трогателна по свой начин. Но героят показва един от вечните източници на човешка трагедия – че всеки има нужда и следователно право да бъде обичан, но от друга страна, никой няма задължението да го обича.

- 16-05-2009|**GeA**

Харесва ми автокоментарът в номер 9.

Точно това е – разказът като отрязък от живота – както си е объркан, та чак авторът, докато го пише, бърза-бърза да разбере какво става по-нататък.

Не е Достоевски – за щастие. Просто разказ, който тръгва от автора, но по някое време тръгва по своята си пътечка и казва неща, които не са били, но вече са, само за да бъдат потвърдени, чрез отричането им.

Много успешно.

- 10-09-2009|**Аглика**

Златко, струва ми се, че все пак си малко несправедлив към героя си. Аз вярвам, че не трябва да съдим някого заради това, че не винаги е на нашата вълна. Има хора спонтанни и хора, които имат нужда от подготовка за това, което им предстои. Ако не можем да се «скачим» с някого,

значи просто не сме един за друг, нали. Да не би да го намрази така неочаквано, защото в тази случка има нещо биографично?

- 10-09-2009|**Златко** - ге:

Аглика писа:

Да не би да го намрази така неочаквано, защото в тази случка има нещо биографично?

Хм, мога да ти кажа, Аглика, но, както казва в такива случаи агент 007, „След това ще трябва да ви убия“.

Или, както казва един друг, май беше Волтер, „Не е важно дали е истина или измислица, важното е да не е скучно“.

- 10-09-2009|**Аглика**

Със сигурност не е! Разказът е настина вълнуващ. Малко се колебае кой от двата персонажа ми е по-близък, понякога сме него, понякога – нея... Само да не сме колегата, за него никой нищо не казва, но той май е най за оплакване.

- 10-09-2009|**Златко**

Интересно съвпадение, във връзка с този въпрос: току-що правя тук на компютъра оформлението на „Traumnovelle“ от Артур Шнитцлер (книгата, по която Стенли Кубрик направи последния си филм, „Eyes wide shut“). Интересно, колко ли хора са се питали дали Шнитцлер е преживявал нещо такова?

Книгата, която трябваше да се напише за България:

Автор: Ралица Фризон-Рош

Тази зима парижкият читател със сигурност е забелязал една книга с кремава корица и черна лента, на която се откроява синият поглед на млада жена. Прямият и мил поглед на Ружа Лазарова, в който сякаш се заключава същността на четвъртия ѝ роман. Публикуван през януари от издателство „Фламарион“, „Мавзолей“ привлече веднага вниманието на критиката. Признак за висока оценка и свидетелство за успех, като се има пред вид стотиците литературни произведения, които заливат френските книжарници.

„История по хребета на думите“, така вестник Льо Фигаро определя романа. „Анатомия на страха“, допълва литературната хроника на сатиричното издание „Льо канар аншене“. „Забележителна книга, великолепен роман“, признава списанието „Ел“. Всички са единомислещи – най-добрите ѝ страници правят творбата историческа, една впечатляваща аутопсия на тоталитаризма през призмата на всекидневието.

„Трябваша ми 20 години, за да започна да пиша за комунизма“, споделя авторката. Нещо, което не е учудващо, особено за тези, които са преживяли режима, до такава степен мълчанието беше вездесъщо, оловно мълчание, безмълвие, потулило отворените рани, преглътнатите обиди, посегателствата над достойнството и всичко, което се премълчаваше и пред най-близките, семейството, приятелите. Сега измерваме силата, която е необходима, за да превъзмogneш и разкриеш себе си, така че да постигнеш тази ярка и едновременно мила картина на една епоха на страдания, която далеч не е приключила.

Картината е всеоткриваща, нищо не е пропуснато – безчинствата в началото на режима, страха от преследване, въпреки „размразяването“, чавдарчетата и пионерчетата, задължителните бригади, всевиждащото око на комсомолския секретар, тесногръдите уроци по марксизъм-ленинизъм, гуляите в клуба на писателите, партийните привилегии, дис-

криминацията и презрението към обикновения човек, малките му и големи бунтове, първата еуфория от мечтаната свобода, предателствата и доносите в „досиетата“, разграбването на държавното имущество и корумпираните бизнесмени, арогантността на мафиотите и подтискащата бедност, но и искриците радост, нежност и любов, които вдъхват желание за живот, въпреки душната действителност. Всичко това е описано с лекота и хумор на един блестящ френски език, изчистен и образен.

В центъра на романа са три жени. Три жени, които предават от поколение на поколение скръбта от смъртта на Петър, разстрелян през 1946 *„като враг на народа, заради това, че е съдействал като джаз музикант за загибяването на пролетарското съзнание“*. Около тях – близки и приятели, чиито съдби се кръстосват, преплитат и отдалечават в хода на годините.

„Животът им протича в сегашно време, без релеф, без нюанси, в настоящето, което заличава миналото и бъдещето, в едно повтарящо се ежедневие, възпроизвеждащо личните истории, символите, лозунгите, дървения език...“ Това настояще поглъща в еднообразна магма живота, чийто декор са безлични квартали, изтърбушили старите улици с цъфнали дворове, един лабиринт от олющени блокове, в който се лутат хиляди обикновени хора. Друг елемент натрапчиво допълва еднообразието на това ежедневие, разнебитеният градски транспорт, в който се тъпчат преуморени пътници...

Водеща нишка в романа е чувството за постоянен страх, лепкав, парализиращ, събуждащ хиляди механизми за оцеляване. Даже и репресията да губи от първоначалната си жестокост, терорът продължава да дебне отвсякъде. Той е прикрит, променлив и непредсказуем, връхлита внезапно, сразява произволно. Така Сашо, елегантният цигулар, един от известните бонвивани на София и поклонник на джаза като Петър, е арестуван посред бял ден на улица „Раковски“, под ужасените погледи на минавачите.

Емблема на режима е мавзолеят, в чиито изпарения от формол почива едно тяло. Тялото на Георги Димитров, „баща на българския народ“. Изграден по стахановистки, бункерът господства в центъра на столицата, накърнявайки хармонията на квартала в стил край XIX – начало XX век. В ледените му недра, трупът с каменно лице и сбръчкани ръце е злокобен гарант за „светлото бъдеще“. Истински абсурд за един християнски народ, питаещ дълбоко почитание към починалите, на когото е

натрапена една мумия, появила се сякаш от някакъв варварски свят. Половин век мавзолеят ще предвожда съдбините на България, докато бъде „осквернен“ с графити и изчезне най-сетне под напора на булдозерите. „Но подземните му коридори са останали като могъщи коренища, спотаени под земята“ – вечен символ на опустошителните последствия от режима.

Въпреки този кафкиански свят, „в сравнение с жителите на другите комунистически страни, българите имат късмет. Ние имаме топло лято, което се проточва до октомври и Черно море, където с малко пари можем да прекарваме райски ваканции“, пише Ружа Лазарова. И си спомня с умиление за пътуванията покрай Балкана, за пристигането на морето, ухаещо на йод, за лудите вечери, прекарани в морската градина, за прясно набраните миди, изпечени върху парче ламарина и вкусени на горещия пясък. „Социалистическият човек е много изобретателен в стремежа си да загърби реалността. Той има неизчерпаемо въображение да си намира забавления.“ И най-обикновените неща могат да придадат цвят на живота му: кафе, сервирано в чашка от фин лиможки порцелан, тайно внесени плочи със западна музика, интересен плат, от който може да се ушие някоя по-оригинална дреха. Можем да добавим и традиционните сладости на живота, на които българинът се радва въпреки забраните: теменужения силует на Витоша, излети по благоуханни планински пътечки, феерията на снежните утрини, приятелски гощавки под нацъфтяла череша, хиляди малки радости, които поддържат пламъка на любовта към тази изстрадала страна.

Романът увлича читателя и с това, че в него оживява атмосферата в София. Той отваря вратите на домовете и разкрива интимните стремежи на обитатели им. От страниците му дъха аромат на български гозби, хрупкава баница и къкреща яхния, чувства се вкуса на пълнени зеленчуци, подсладени с домашна ракия. Книгата прелива и от звуци. Като фон на действието звучат мелодиите, придружили превратностите на режима. В началото, джазовите акорди на осиротялото пиано на Петър и цигулката на приятеля му Сашо се задушават в строгите маршове, възпяващи Партията. По-късно, с „размразяването“, един нов стил се ражда, българската естрада, „невероятен кич, който се опитва да влезе в крак със света“. Наред с това, от Запада появява нов вятър. Той осуетява митничарския контрол, промъква се през бодливата тел на границите, електризира младежта с ритмите на Бийтълс, Ролинг Стоунс, Дийп Пърпл, Джими Хендрикс и Джанис Джоуплин. Формират се групи, които репе-

тират скришом в мазета, мечтаейки да наваксат загубеното време и да спечелят признанието на публиката.

След падането на Берлинската стената, настъпва епохата на техното, *„вкоето се отразяват еднообразието на жилищните блокове и анонимният ритъм на стъпките“*. Следва чалгата, сладни мелодии, донесени от шофьорите на контрабандата с Югославия. *„Вулгарна и натрапчива музика, чиито текстописци са достойни наследници на някогашните официални поети. Нейната посредственост намира благоприятна почва в празнотата на пост-комунизма...“*

„Мавзовлеят“ на Ружа Лазарова е отглас от четиритомника на една друга българска писателка, Вера Мутафчиева. Нейното произведение също влиза в историята с прекрасното описание на съдбата на две жени, съпруга и дъщеря на един от най-ерудираните и новаторски български историци, осъден посмъртно като враг на народа. Тази „позор“ тегне като клеймо над овдовялото семейство. Той предопределя неговото ежедневие и мобилизира енергията му за оцеляване. Така, с десет години разлика, Вера и Ружа рисуват автентична картина на живота в България, отдавайки почит на българските жени, на достойнството, гордостта и всеотдайността им.

„Мавзолей“ е роман, който се чете на един дъх. Една наистина забележителна книга за България, която трябваше да се напише във Франция.

Ралица Фризон-Рош е българска авторка и преводачка, сътрудничка на множество български издания, както и на парижкото Revue périodique éditée, издавано под ръководството на Юлия Кръстева.

Коментари (10)

- 12-05-2009|Гост - romana

Ne ostawa ni6to drugo, oswen da se chaka romana na g-zha Ruzha Lazarowa da izleze na bylgarski, za da oceni i nashijat chitatel, che i nie neshto sme dali na sweta. Pozdrawlenia za g-zha Ruzha Lazarowa za nejnata tworcheska pozicja. Po-dobre kyzno, otkolkoto nikoga!

- 13-05-2009|Гост

Още едно доказателство, че българските писатели вече не пишат на български. Ако изобщо са български писатели тези, които не са излизали от четириъгълника Христо Ботев, Дондуков, Евлоги Георгиев, Патриарх Евтимий. Или са излизали, за да отидат до морето пак със софийската си компания. Които смятат, че най-големия грях на комунизма е че не ги е пуснал до Париж и Рим да си купуват това-онова. Или че най-голямото достойнство на страната им е че има относително топло море и планини, удобни за ски и туризъм.

Предлагам дискусия „Български писатели ли са писателите ни?“

- 13-05-2009|Гост - knjigata

nadyavam se da ya procheta na Balgarski, kato si ya kupya v Balgaria, no s ogled na nastoyashtata sityazia v stranata, ne mi se struva che tam shte se razbarzat da ya izdadat, shte stane, no po-bavnichko, i s malko zor. V Bg dobrite neshta ne sa jelani, a istinata – nai-mrazenoto neshto.

- 13-05-2009|Марта Сугарева - „Мавзолей“

Tozi manier – da se pravyat komentari za dadeno proizvedenie, bez da sme go cheli, beshe harakteren za perioda na komunizma. V kulturnite obshtestva purvo se zapoznava chovek s dadeno proizvedeni i POSLE mu dava ocenka i KOMENTAR!

Marta Sugareva

- 14-05-2009|Гост

Е, информацията все някак трябва да достигне хората, нали? В конкретния случай е напълно ясно, че е е невъзможно книгата да достигне много хора в България, но пък не е изключено, че ако за нея се говори

повече, някой издател може да прояви интерес и в края на краищата да я издаде и тук. Така че тези разговори едва ли са напълно излишни.

- 14-05-2009|**Renada** - knigata

Hubavo i s chuvstvo napisana recenzija, koyato sabujda jelanie chitatelja da se zapoznae s knjigata. No, naistina, koga li ste bade prevedena i izdadena na balgarski?

- 16-05-2009|**ГЕА** - За българските писатели

Наистина – трябва да се прочете книгата, преди да кажем нещо по въпроса. Представянето ѝ, обаче, е интригуващо. Но може би това е книга за онези, които могат да я прочетат на езика, на който е създадена.

Представете си как превеждате понятията, създадени чрез френския език, на български – няма да е същото. Книгата е френска.

Или, както пише в една от книгите на Антъни Бърджис: английската литература е литературата, написана на английски език. Няма значение от кого. Важен е първият език, на който е създадено произведението. Но пък – от друга страна – най-последно имаме книги, написани на хубав език – различен от българския, които разказват на другите за страната ни и за хората ни.

Не знам за издателите – тука всички са обсебени от завладяващата тема за глобалната криза – по цял ден хората седят на сянка – щото е жега – и бистрят въпроса за кризата.

- 21-05-2009|**Гост**

Книгата ще излезе на български тази есент.

- 28-05-2009|**Гост**

А слу4айно да и е хрумнало да обясни защо я имаше изобщо Берлинската стена? Защо и кой ли я беше построил... Имаше май там някакви 2 световни войни, запо4нати не от нас, и факта, 4е впоследствие не и падаха ядрени бомби на главата, не е било даденост, но къде толкоз ум. Те бяха по4нали да падат още 1945, после се е о4аквало да падат и другаде, например по нашите земи, имаше май една Студена война доскоро. А как тъй за толкова години нито тя, нито никой друг успя да забележи 4е комунизъм никога не е имало. Имаше социализъм. Което е друго. Това зна4и социални права. Ако не си спомня какво е това, то е

само, защото не са я стреляли по улиците, за да ги придобие, както е на Запад. А именно на Запада е трудно да ги уплашиш със социализъм, все едно да плашиш куче със салам, от това диaboлизирaне не става.

Не ми се пише повеќе, дразни ме...

- 14-06-2009|**Boryana Rossa** - рецензията и романа разбран по рецензията

Тази рецензия е и книгата според нея е нео-либералистко клише, което няма нищо общо с реалността, а само с про-капиталистическа пропаганда. Понятията са объркани, езикът вестникарски,

20 години са много за да се реши писателката да напише неща, които се пишеха в началото на 90те, под влиянието на индуцираната психоза от това време.

Апостолов, прочетен като Божествена комедия

Автор: Стилиян Йотов

Дълбока мъка е обхванала форумите. Нашето момиче е прецакано в състезанието за короната на баш красавицата на САЩ 2009. Естествено, незаслужено; разбира се, че има намеса на нечия дълга ръка и то на място, където би трябвало да са важни... дългите крака. А колко хубаво щеше да е да ни споходи всенародна радост в края на април, поредния „най-български“ месец, когато тържествено честваме нещо, в което сме били – за кой ли път – недооценени. Жаждата за компенсация ме насочва към друга българска изява, този път високо оценена, за жалост (според някои – за радост!), не у дома.

Сибиле Левичаров чете откъси от романа си „Апостолов“ в Дома на литературата във Франкфурт на Майн. Само през няколко номера от родната къща на Адорно. Залата е пълна, първите три реда са заети от журналисти. Та нали става дума за носителката на наградата за белетристика от последния Панаир на книгата в Лайпциг. След кратко представяне, от което научаваме за много други награди, за борба между издателства и за проблемна рецепция, свързана най-вече с романния образ на една България, издънена отвсякъде, думата има авторката.

Предупреждава, че е избрала части, свързани с другата нишка в книгата – трудното преработване на спомените за бащата, български емигрант в Щутгарт, напуснал по своя воля семейството и света на живите, завещал на дъщерите си още в детството им собствените си травми и носталгии. Следващите 45 минути са спектакъл. Звучи слово, изпъстрено с редки и целенасочено подбирани думи, изречения с много обрати и с постоянна смяна на диапазона на чувствата. За всичко това бях вече чел, но и реакцията на публиката, голяма част обичаща и свикнала с литературни четения, при това споделяща майчински езика на представлението, издаваше възторг от играта с фразата, от въртенето на калейдоскопа със сцени, налагащи се една върху друга и пръскащи се от

появата следващата. Затова после никой не питаше за истината, в това число и около „българската следа“. Може би и защото няма други българци освен мен; а и входът е 6 евро.

Бях чел-недочел романа, нещо се беше запънало и сега открих липсващия ми ключ. Каква роля играят интонацията и ритъмът, музикалността и постъпателното разработване на отделните теми, акцентите и кулминациите. Разбира се, че романите са да се четат на ум, да спираш и да се замисляш, да водиш своя разговор с тях. Но в този роман има нещо странно. Линиите на бащата и на България се предлагат чрез многопластови размишления, които постоянно и буквално препъват читателя. Понеже са импрегнирани от оценки и пораждаат преки реакции: „не се говори така за баща“, „не е точно така в България“. И в четенето насаме със себе си подобни вклиняващи се мисли разбиват текста. Докато с прочита си Левичаров не ти дава да спреш, ако си се смутил, поднася ти следващата порция провокации и чак когато тя спре, схващаш, че в контекста на цялото детайлите изглеждат другояче. Че е налице художествено произведение, а не психологически или социологически трактат, още по-малко животопис или пътепис.

Естествено, че радостта ми от откритието се застъпва и от смущение: как ли ще изглежда „Апостолов“ на български? Немската публика е достатъчно дистанцирана поне от едната тема... А българската? Но е хубаво да науча от дискусиата след четенето, че за два месеца са продадени 30 хиляди екземпляра, че издателство „Зуркамп“ се е доверило на българските си партньори от „Атлантис КЛ“ – най-вече заради трайния интерес към съвременна немска литература и заради изключителната отговорност при избора на преводач. Остава да чакам догодина книгата, а и появата на авторката в България.

Разговорът ми с Левичаров потвърждава подозренията: авторката не знае български, сестрата в романа е фикция, възмущението на читатели е надскочило представите ѝ – вече получава по пощата обратно закупени книги с искане за компенсация. За мен е по-важно, че споделя за образованието си. Учила е религиозна (не теология) в Свободния университет в Берлин, съпреживявала е пряко лекциите и съперничеството между Клаус Хенрих и Якоб Таубес; първият стъпил в тълкуванията си на религията на Фройд, вторият – на Карл Шмит. Това – или всичко от вечерта – неусетно определя решението ми и до сутринта дочитам романа. Сега книгата ми изглежда много добре конструирана, историята

завършена, главите – удържащи постоянно преливането между измеренията на спомените от миналото и на пътуването през днешна България. Но не е само майсторството на писането, което доставя удоволствие, а възможността да разчиташ и по-дълбоки пластове в текста.

* * *

Водачите на героинята, седнали на предната седалка на колата, са нейната по-голяма сестра, имаща „ангелско търпение“, и Румен Апостолов, „техният Хермес“ в пътуването. За миг ми се сторват Вергилий и Беатриче, събрани заедно, защото днес живеем в плосък свят, за ориентацията в който е достатъчно да познаваме Данте само от канона в училище, а в ушите ни да кънти AC/DC: *Highway to Hell*. Но имам ли право на такова сравнение? Когато Манделщам „разговаря“ с Данте, открива за самия себе си, че културата е силна не само като съхранява миналото, като пренася образци от епос в епос, но и когато гради бъдещето, или... когато взривява настоящето. Точно тогава в собствената му поезия се появява онзи чудовищен Луцифер, „кремълският планинец“, който, установявайки рай на земята, е превърнал страната си в ад. Разбира се, че книгата в ръцете ми не говори с алегорията на поезията, но в нея често става дума за ангели, а проститутките край Варна буквално се пекаат на слънцето, вместо на „огън, който не гори“ – на всичко отгоре от време на време по пътя през България героинята чете биография на *Коба Страшни*. Разбира се, че текстът не е целенасочен опит за профанизиращо пренаписване на литературна класика. Няма я и болката на изгнаника, копнеещ за Флоренция или Русия. Тази книга е пътуване в себе си и търсене на отговор за болката, оставена у близки от носталгията на изгнаник, от необяснимата утайка във всяко решение за скъсване с живота.

Понеже идеята за скрития дори от авторката първообраз не ме оставя, се оглеждам за *Ада*. Та той е съвсем близо, понякога е просто в нас. Повечето от близките, с които е свързана главната героиня, страдат не заради живота си, а още в живота си, мъчат се от наказания, които сами са си наложили, преживяват вина заради собствената си разколебаност. Не е нужно да си екзистенциалист, да знаеш, че „адът, това са другите“, и колко важна тема е самоубийството. Но какво да прави едно дете с родители, оживели от екзистенциалистски романи? С роднини, които дори в мълчанието си човъркат болката ти? В тези случаи и доктор Спок е напълно безсилен: „Всички хора умират. Повечето умират, когато са много стари, уморени и слаби и не им се иска повече да живеят“. Тогава? Спа-

сението е „да ги държиш в шах“. Не с религията на бабите, която има за всичко отговори на небето, а с ирония и присмех. Както към живите, така и към мъртвите. Такива сцени в книгата има безчет. Моят фаворит е разговор с духа на самоубилия се баща, който обяснява как там горе се сражават помежду си армиите на синовете и бащите. Дъщерята не пита по смисъла на канона: „защо си горе?“ или „нима и горе е бойно поле?“, а нанася кафкианския си удар под кръста: „та ти не си ли баща?“ При това пита, за да се радва колко проникновен отговор ще получи: „първо имам дъщери, второ ще стана там, горе, баща, като умрете“. Все пак има нещо хубаво в това да знаеш, че докато си жив, все някак можеш да влияеш върху поведението и статуса на мъртвите!

В романа има и *Чистилище*. Личната драма от детството и пътуването през България са обединени от една акция по пренасяне на тленните останки на емигрантите от Швабия в родината им. Това завръщане у дома безспорно е копнеж, който познаваме от личен опит и от високо изкуство. Затова изглежда благороден жест да завъртиш историята обратно. Но питаме ли се за всички последици от такова пренареждане? Не е ли то и отнемане от близките, останали все пак там далеч в чужбина, разделяне от някой, положен редом? Героинята не си задава подобни въпроси, защото така или иначе е дистанцирана. Но как да си обясним ентузиазма на другите, на порядъчните? Защо нея я придумва тъкмо сестра ѝ? Защото в дъното на човеколюбивата и родолюбива акция лежат пари. „Последният останал жив“ плаща на децата на починалите да участват, финансира кервана с лимузини през пет държави и грандиозното погребение в София (сравнимо с транснационалния транспорт на тленните останки на първата жена на фелдмаршал Гьоринг) – за да пере съвест, както е подсказано на едно място в книгата. Но и печели, тъй като прилага напредничава българо-шведска разработка за „обезвреждане“ на трупове. Още едно потвърждение, че техническият прогрес служи пряко на хуманизма. Прочиствайки материалното, пречиства духовното.

Накрая *Раят* е комбинация от проекциите на емигрантите, завещали на децата си своята носталгия и представата за миналото на България, за което посреднички Апостолов; един синтез, за който, както много добре знаем, дори се пее в песен: „ти си земен рай“. И тук героинята следва стратегията си плътно и на моменти чак надминава себе си. На всичко отгоре вярва на очите си. А и идва от една друга култура, на коя-

то се е наложило да преодолее самовъзвеличаването, която не замазва травмите си и постоянно преработва миналото си. Този поглед, който ту изтъква ощърбения вид на урбанизацията и нравите, ту взривява местата на паметта, в които е останала последна капка гордост, ще измори, отвърне или ядоса мнозина читатели. В българското публично пространство вече се носят фрази, изтръгнати от книгата, които добре познаваме, сами изричаме, но ни боли (или гневи), когато ги изричат отстрани – за социалистическата и постсоциалистическата архитектура, за вида на жените и мъжете, за стихийния начин на живот. Все пак тези образи са уравновесени с картини от бита и нравите в Швабия, вярно, там не са назовани със същия хаплив език. Спестено е, че отровата на кобалтовото синьо е бивш проблем на немския порцелан, за да се привижда сега като проблем на българската керамика. Но нали има интернет. Другият контрабаланс е в самата България – атмосферата на иконите, пловдивските къщи и филигранната изработка на старите накити; тук пък все изпъкват неща отколешни, независещи пряко от поведението на хората. Това на битово ниво.

Учудва ме, че няма (или не съм видял) реакция по повод срещата на разказвачката с култовите паметници на България. Не мога да съдя какво ще се случи, когато романът ще може да се чете от повече сънародници на баща ѝ. Може би не е лошо по-невротизираните да вземат малко „Стефан Цанев“ като профилактична имунизация. Аз минах и без литературни антидепресанти. Нещо повече, сигурен съм, че утре ще гледам към паметника в Шумен – „излят от бетон, а не изсечен в скала“ – по друг начин. Пред Мадарския конник ще се питам за лъва – „звярът, който не мъсти“, защо е прободен от някой владетел, а не лежи изтегнат до кучето на Дюрер или не се умилква до св. Йероним. Героинята задава такива въпроси, без да знае, че става дума за вече всенародно избрания „Символ на България“, дете най-европейската ни министърка се заканва да го позлати. Кое я кара да пита? Злобата и заядливостта? Или просто към това я предразполага наследството на европейската култура. Същата култура, в която е позволено да наречеш божественото мироздание „комедия“.

Затова съм склонен да приема финала на Левичаров, че мъртвите – сенките на хората и митовете на историята – трябва да се държат в шах. Въпросът е: с каква доза омраза. Защото често поетите нямат мяра, като вземат да любят и мразят.

Франкфурт на Майн

Стилиан Йотов е завършил философия в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където преподава от 1990 година. През 2002 г. и 2003 г. е гост-професор във Франкфурт на Одер, а от 2006 г. — професор по съвременна философия и философия на правото.

Коментари (3)

- 16-05-2009|**pavlin** - gornia test tekst

#Спестено е, че отровата на кобалтовото синьо е бивш проблем на немския порцелан, за да се привижда сега като проблем на българската керамика. #/ evala za pisanieto/ umnite bg sa si umni, ximiata na poznaniето + sobstvenoto ego = kontzentrirana kompresia v iluziata na chitatelite

- 16-05-2009|**ГЕА**

Май ще взема да я прочета тази Сибиле – кой я превежда на английски? Но не и на български – няма да я чета на български, ние нямаме език за божествена комедия – много сме затънали в битието, трудно се абстрахираме.

Започва да става интересно явление – дъщерята-германка в отрицание на бащата-българин...

- 17-02-2012|**Гост**

Predishnite tekstove za Apostolov me otblasnaha ot knigata, tozi me provokira da ya procheta. Chudesno podnesen tekst. Ochudvam se na sebe si che sam se poddala na inerziyata da ohvarlja knigata.

Юни 2009

Безтелесната книга

Автор: Юрген Нефе

В сянката на глобалната финансова криза на ранния 21 век една нова революция набира скорост – и нейните последствия се разпростират далеч отвъд границите на поправимите стопански размествания. Въздействието ѝ върху света във всеки случай е сравнимо с онова на Гутенберг. С нея епохата на книгопечатането отива към края си. Дигитално претопена, както преди нея звукът и картината, безгранично копируема и достъпна по целия свят в милиони екземпляри с едно натискане на клавиша, книгата навлиза в света на мултимедията по същия начин, по който го направиха нейните вече лишени от телесност роднини фотография, кино и музика. С това се разпада и най-старият серийно произведен носител на информация, в смисъл като форма и съдържание.

Средството на просвещението губи своето послание, а заедно с него и една част от смисъла и сетивността си. Рано или късно подвързаните пакети хартия ще бъдат на наше разположение само под формата на луксозни артикули в специализирани магазини, също както грамофонните плочи в наши дни. Дори най-упоритите библиофили няма да могат да получават наследството на Гутенберг в неговата днешна форма. Залезът на книгоиздателската индустрия, колкото и да го оплакваме, следва логиката на една дълга верига от отминали занаяти, процеси за производство и бизнес процедури.

Промяната е неудържима, единственият неясен въпрос е колко време ще ѝ отнеме да пристигне. Но при всички случаи тук не става дума за поколения. Искам да кажа, кой днес си спомня за пишещите машини, тези доскоро толкова неотменни приятели на всички машинописки и автори на текстове? Не сме ли всички свидетели на това колко бързо електронната поща измества писмото, а Уикипедия – добрата стара енциклопедия? Беше само преди двадесет години, кога-

то World Wide Web беше предложен за пръв път. Днес само по-възрастните могат да си представят един свят без Интернет.

И дори ако от гледна точка на миналото книгата губи душата си, от гледна точка на бъдещето тя пък тъкмо се освобождава от тялото си. И като помагачи в този процес са се наредили – дали ще повярват или не – точно онези хора, които инак биха дали всичко, за да видят имената си по кориците на печатните книги. За писателите като автори (и техните партньори, читателите), епохата на безтелесната книга открива непознати измерения – ако те направят онова, което създателите на култура винаги са правили, щом само са им били предложени нови техники и възможности за развитие. От техните „пера“ ще се появи книгата на бъдещето, те ще решават нейното бъдеще.

Когато в скоро време книгите ще могат да бъдат четени на всевъзможни устройства, които същевременно представят образи, свирят музика и осъществяват връзка с Интернет или с други устройства, то ще бъде въпрос само на време докато техните създатели започнат да използват тази мултимедия, за да създават произведения, за които не би имало място във вселената на Гутенберг. Ние ще видим бестселъри, които никога не са се появявали в печатна форма, романи за мобилни телефони в продължения, които всички четат, защото всички говорят за тях (те вече са много популярни в токийското метро), невъзможни за печат, мултимедийни, постоянно обновявани, богато анимирани справочни книги, индивидуални туристически пътеводители или енциклопедии, които нямат почти нищо общо с печатните си предшественици, мрежови произведения от писателски мрежи, разклоняващи се истории, възникващи пред очите на читателите си, както и множество други неща, които ние изобщо не можем да си представим.

Изпод повърхността се показва един свят от информация и коментари. Който не знае къде се намира Тимбукту или как се е стигнало до сблъсъка между Ницше и Вагнер, веднага ще намери отговора в един от пластове под книгата, която току-що чете. Всички читателски групи, които са се трупали около *Кодът Да Винчи*, *Светът на Софи* или *Глобализационният капан*, сега могат да оставят следи, които всеки следващ читател може да проследи. Ние ще можем да живеем с книгите така, както никога преди нас не е можел – и при това, ако го предпочитаме, все още да си вземем хартиени версии, които да прочетем линейно, на един дъх. Такива книги ще има винаги.

Ако поискаме, ние ще слушаме и музиката, която героят слуша в часа на раздялата. Ще разглеждаме Венеция от 17 век, ще се разхождаме из Ватикана или Пентагона, ще следим романа в писма в ежедневната си поща или ще се запознаваме с биографичните моменти от някоя ключова сцена при Роберт Валзер. Ще виждаме и автори, борещи се за имиджа на своето творчество, което те непрекъснато допълват и променят. Други ще пишат кръгли книги или книги без начало и край. Ще се изпълнят мечтите на Уокър Пърси и Дейвид Фостър Уолас с неговите безкрайни забележки под линия. И, само на една ръка разстояние, ще имаме достъп до цялата вторична литература – златни времена за изследователите на господин К., които искат да разберат повече, отколкото може би могат.

Въпросът дали „ние“ желаем това е също толкова безсмислен, колкото и онзи дали желаем частна телевизия, мобилни телефони или Интернет. Щом веднъж е изскочил от бутилката, духът никога повече не се завръща в нея. Идещите поколения почти няма да могат да си представят, че някой той е бил вътре. Както и самият живот, в течение на времето културата завоюва като израз на своето съзнание всяко достъпно пространство. Границите между книгата и останалата част от медийния свят постепенно ще се изличат до такава степен, както ония между реклама и развлечение. Най-дълго вероятно ще се запазят жанрове като роман, биография или речник – докато в края на краищата започнем да използваме „книгите“ по същия начин, по който днес авторите използват „перото“.

Новите устройства за четене изглежда не знаят още нищо за това бъдеще. С предимствата си – лесни за четене екрани и дълги времена между зарежданията на батериите – те само отвлечат вниманието от най-голямата си слабост: те предлагат старо вино в нови мехове. В момента те не позволяват почти нищо друго освен четене на книги точно по начина, по който винаги сме го правили – само че вместо от хартия, от някакъв екран, по желание – в пенсионерски шрифт. Това, че текстове, та даже и цели библиотеки, могат да се снимат на собствения компютър, да бъдат четени и претърсвани по ключови думи, едва ли вече може да изненада някого. А че паметта на новите устройства за четене изглежда праисторически малка, ги прави някак странно музейни още в момента на появяването им.

Това, че книжарите в момента са принудени да продават устройства за четене на книги – като лопати за собствения си гроб – придава на революцията лицето на нейните жертви. Всяка отделна книга, която се разпространява като легално или нелегално копие, а може би и като даунлоуд, вместо да бъде продадена в книжарница, липсва в балансите на ония, които доскоро бяха единствените разпространители на наследството на Гутенберг.

Но приятелите на книгите, както и издателите, се заблуждават, ако смятат, че писателите са загрижени преди всичко за осезаемото. Може би е приятно да се пъхне носа между страниците на собствената книга, да се маркира тя с молив или да се види в ръцете на други хора. Това сетивно възприятие ние все още ще можем да си подаряваме под формата на красиви единични екземпляри. Но ние работим не за това, а за онова, което стига до читателя, пък ако ще и да става дума само за готварски рецепти или съвети за спестяване на данъци. И, разбира се, за дохода, който можем да постигнем чрез него. Дали интелектуалната собственост ще достигне потребителя в печатна или електронна форма, е нещо второстепенно. Революцията ще достигне първия си значителен успех, когато първата електронна „книга“ попадне в списъците на бестелсърите.

Едва ли има жив автор, който да не съжалява за западането на книжната търговия – и като културна и образователна институция, като обществено пространство. Но пък едва ли има и някой, който в името нейното спасение да забрани дигитализирането на собствените си произведения. Нито пък има издателство, което да се откаже от допълнителните печалби, които могат да се постигнат по този начин. А това би бил единственият начин да се забави това развитие и да се изяснят няколко немаловажни въпроса: как ще трябва да бъдат възнаграждавани в бъдеще авторите на книги за тяхната работа? В състояние ли са издателствата да защитават по подходящ начин правата на своите автори? Ще бъдат ли те в състояние да намерят заедно решения, които устройват и двете страни? Или ние отново ще бъдем изправени без алтернатива пред лицето на мощни монополисти?

Цените на сегашните електронни книги ни настройват по-скоро скептично. Те лежат само малко – при книги с твърди корици става дума за едно-две евро – под цената на печатните издания. При това е ясно, че разходите за печат и разпространение, включително опаковка,

транспорт, както и заплатите, изплащани по тази част от веригата, отпадат. Същото се отнася и до търговската отстъпка за търговците на книги. И въпреки това авторите не получават нито цент от тази допълнителна печалба.

Напротив – те трябва да гледат безсилно как тяхната внезапно станала летлива стока придобива неочаквана самостоятелност. Издателският свят изглежда е капитулирал пред кражбата на данни още преди тя да е започнала. При това съвсем не е ясно дали тя ще стане също толкова масова, колкото това е при музиката и филмите, тъй като тук става дума за напълно различни продукти и клиенти (както и извършители). Масови продукти за инфантилни читатели от всяка възраст вероятно ще бъдат засегнати по-силно от незаконното копиране, отколкото специалните книги за сериозни читатели.

Много по-важен е въпросът за това, дали трябва да защитаваме по-активно в дигиталната област и без това специалния немски книжен пазар, защитен чрез намален ДДС и непроменливи цени на книгите, или да го оставим в ръцете на Amazon и Google? Повечето автори (както и техните партньори по агентури и издателства) бяха изненадани наскоро от новината, че книгите им скоро ще бъдат достъпни в мрежата в дигитална форма. От една страна – няма проблеми, все пак това означава няколко читатели повече. От друга страна обаче проблемът е голям, тъй като авторите и техните произведения биват предоставяни в ръцете на пазарни водачи, чиято зона на влияние за тях е по-добре да отбягват.

Издателствата изглежда едва сега започват да разбират, че ще трябва да се изобретят отново (при такива продукти като речници, лексикони, градски и други карти те вече се намират под значителен натиск). При същия брой издания ще има по-малък оборот, по-малко работни места и вероятно по-малко издателства. Най-големи шансове за оцеляване ще имат вероятно онези, за които безтелесната книга е не просто раменен търговски продукт, а индивидуално произведение на един индивидуалистичен автор. Духът на изобретателността още никога не се намирал пред такова изпитание както сега, когато книгата като набор от данни става достъпна в същия технически формат като картината и звука – и трябва да се бори заедно с тях и всички други медии за част от вниманието и бюджета на потребителя.

Бъдещото отношение между автор и книга може би би могло да бъде охарактеризирано най-добре по следния начин: една книга се нуждае

от автор, но един автор не се нуждае от книга. Или поне не от такава с обем – която трябва да бъде произвеждана, печатана, изпращана и продавана. Хартията не е необходима нито за писане, нито за четене. Милиардите изпращани и посрещани послания не могат да лъжат. Във времето след Гутенберг авторите не се нуждаят и от класически книгопродавци, доставчици или издатели, за да могат да упражняват професията си. За тях съдържанието е по-ценно от контейнера, чиято продукция, разпространение и търговия дава работа на огромно количество хора, като същевременно разпилява енергия и суровини в големи количества.

В бъдеще вече не би трябвало да има непубликувана книга – това е добрата новина за непризнатите и незабелязаните. Всички ще получат шанс да представят творбата си на обществеността – пък било то и само чрез Open-Source-платформи или социални мрежи. Разбира се, там те също ще бъдат изложени на конкуренция. Можем да предполагаме обаче, че под масите от застояли книги се намират и истински съкровища. Така в другия край на спектъра ще получи шанс и масата от днешните средно-, малко- и нищо-не-печелещи автори.

В хода на вероятно най-голямата криза досега, която всеки ден поваля все нови и нови вечни истини, революцията може да придобие нова сила. Дори досега немислимото може да проникне в областта на възможното. С малко капитал по принцип всеки може да основе собствено издателство за дигитални книги и при съответен ангажимент да го доведе до успех. Особено смелите могат да стигнат до идеята да поемат разпространението на електронни произведения в собствените си ръце – най-добре в някакъв силен съюз, за да могат по-добре да защитават правата на отелените си членове. Професионалните съюзи на авторите рядко са били толкова необходими, колкото в наши дни.

Услуги като редакция или оформление на книги вече отдавна могат да се намерят на свободния пазар, откъдето издателствата ги ползват все повече и повече. Класическите хора на книгите скоро вече няма да бъдат сами сред свои в съответните си браншове. Конкуренцията би могла да дойде от днешните литературни агентури, както и от съвсем новите Интернет-сайтове и портали, които чрез строг подбор и съблюдаване на качество гарантират за доброто си име. А защо тогава да не започнат сами да произвеждат и разпространяват?

Когато отпадне всякакъв физически контакт със стоката, при напълно автоматизираните даунлоуд-системи, цените на книгите биха мог-

ли да спаднат драстично – и въпреки това да носят по-големи печалби за авторите си, отколкото днес. Освен това сигурно е въпрос на време, докато в „книгите“ също започне да се появява реклама. При определени видове книги може да се включва тясно подбрана реклама. Чрез включването на картини, тон и текст може да се стигне дотам, че бестселърите на практика да се раздават безплатно. По-ниските цени биха могли да насърчат продажбите на книги. Тиражите, доходите и не на последно място броят на възможните читатели биха могли да нараснат. И дори ако в бъдеще те биха инвестирали само половината от сегашните си разходи за печатни произведения, то авторите все пак биха могли да печелят по-добре.

Ами ако не? Тогава става дума за един напълно различен проблем, който засяга освен книгата и всички други печатни произведения, а именно един проблем на нашата култура. Колко важни са според нас четенето и писането за развитието на децата, за общото образование, като културно благо и спояващо средство за съвместния ни живот, отвъд всякакъв бизнес?

Курт Бек, един от водещите немски политици, веднъж беше запитан от един кабаретист какво би предпочел като демократ и социалдемократ: хората да изберат левицата на Оскар Лафонтен или изобщо да не отидат да гласуват. При книгите съответният въпрос би могъл да прозвучи така: какво е по-важно за нас – хората да четат от монитори или изобщо да не четат повече? Отговорът беше също толкова труден за Курт Бек, колкото той е и за днешните производители на книги, които виждат края на индустрията си да приближава. Защото в действителност става въпрос не за това как ще се чете и пише в бъдещето, а дали изобщо, колко и какво. И тук има основания не само за песимизъм. Даже и сега, под формата на SMS-и, във форуми, блогове и социални мрежи биват произведени и четени повече текстове, отколкото преди двадесет години. Тяхното качество може и да се намира на друго ниво, но отношението между маса и качество се променя не от вчера, и не само при книгите.

Ако е вярно това, че авторите не могат да бъдат защитавани нито срещу легално дигитализиране, нито срещу нелегално разпространение на тяхната интелектуална собственост, със съответната загуба на доходи – и ако същевременно ние сме убедени, че нашата писмена култура трябва да бъде запазена и развивана по-нататък, защото писането и четенето във всяка форма ще принадлежат и в бъдеще към фундамен-

та на здравото демократическо общество, то тогава очевидно трябва да помислим за съвсем нови бизнес-модели по отношение на някогашните печатни произведения. В кръговете на разклатените от кризата издателства на вестници и списания вече често се споменава идеята за обществено-финансирана печатна журналистика. Щом вече става дума за „системно-важни браншове“, които трябва да бъдат спасени на всяка цена, то тогава на първо място журналистиката като най-стар гарант на четвъртата власт. Онова, което важи за радиото, телевизията, киното, театъра и изкуството (както и за магистралите, спортните съоръжения и други), може да бъде само много маловажно, сравнено с книгите.

Трябва ли тогава да започнем да обмисляме дали в бъдеще да не започнем отделяме за медийни продукти – включително и за онези, които досега са били печатани – една (малка) част от данъците като такса, която да гарантира една солидна основа за четенето? За някои от силните на деня западането на свободната преса може би дори би било добре дошло. Същото се отнася и до книгите като носители на свободни мнения и не фалшифицирана информация. И все пак има неща – на това трябва да ни е научила поне кризата – които не трябва да се оставят напълно в ръцете на пазара.

На Гутенберг се дължи това, че все повече хора можеха да четат и притежават книги. Същото би могло да се удаде и на революцията, която изпраща неговото дело в музея. В летописите на идещите поколения глобалната финансова криза от ранния 21 век тогава ще се появява само като забележка под линия към началото на пост-гутенбергската епоха.

Юрген Нефе е немски журналист и автор, специализиращ в областта на научната журналистика.

Коментари (6)

- 08-06-2009|**Гост** - Повторно публикуване

Здравейте, Златко,

Най-напред: поздравления за чудесното и смислено издание, което създавате и разпространявате.

Въпросът ми се отнася конкретно до този текст, но и по принцип: какви са условията за използване (пре-публикуване) на съдържание от него в други електронни издания?

Благодаря Ви предварително!

Йордан

- 08-06-2009|**Златко**

Всичко е много просто, Йордане: вземате съответния текст, публикувате го където искате, а накрая слагате линк към оригиналния текст тук в „Прегледа“ и споменавате името на изданието. Това е всичко.

- 14-06-2009|**Читател, бъдещ рентниер**

„В летописите на идещите поколения глобалната финансова криза от ранния 21 век тогава ще се появява само като забележка под линия към началото на пост-гутенбергската епоха.“

Както сега историята на Римската империя се появява само като бележка под линия към речите и трактатите на Цицерон. Не че е толкова глупаво, но е много показателно – по-нагоре има една идея да се въведе някакъв данък, който гражданите да плащат на писателите. И българските писатели някакси са убедени, че те работят Духа на Нацията, а тъй като поддръжката му е много скъпа, не е лошо да се намерят някакви по феодални форми за тяхното финансиране.

Интересно ми е да видя продължението. Господин Нефе тръгва от едни благи надежди за повишени писателски доходи (или журналистически, в случая е все едно, дано не съм обидил някой писател, макар че няма как да не съм), минава през идеята, за създаване на една обществена хранилка – ясла, на която да ги вържат... Докъде ли стига? Защото в музиката вече е пълно с хора, които предлагат творчеството си безплатно, водени единствено от мечти за слава. А в момента аз чета текста на Нефе безплатно, в замяна – от благодарност или суета – предлагам мои мисли, с които да го допълня... Всъщност, нямаше смисъл да пиша това

за музиката, в литературата нещата вече са много по-напред. Ако не съм надценил г-н Нефе, на финала би трябвало да прочета, че може би писателите ще трябва да плащат на читателите за труда.

- 14-06-2009|**Златко**

Читател, не се ли увличаш малко? Навсякъде по света има данък радио и телевизия – а всички признават, че това не са неща, които особено много насърчават развитието на духа (самият аз не гледам телевизия вече повече от двацет години насам – чат-пат новини, това е всичко – но въпреки това си плащам данъка, защото го намирам смислен, все пак показват и разумни неща понякога). Та, ако приемем, че културата на четене и писане е един от основните стълбове на съвременната цивилизация, не е ли малко рисковано да я изоставяме така лесно в ръцете на пазара? Видяхме какво се случи с финансовия сектор, сега да чакаме, докоато същото се случи и с образованието ли?

- 11-12-2010|**Петър Тивчев** - Благодарности

Уважаеми издателю, приемерте моите благодарности за чудесното Ви издание. Публикациите в него са рядко изключение в днешното ни « чалга-ежедневие».

Ревностен и благодарен читател

- 22-09-2011|**Sonne** - Безтелесната книга

Изключително точно регистриране на фактите от настоящето, превъзходни препратки и коментари на миналото и за щастие оптимистична прогноза (професионално формулирани препоръки) за бъдещето на дигиталната мултимедийна безтелесна книга и нейния пазар. Не е чудно, че тази стройно систематизирана и логически издържана статия е дело на немски журналист.

Живот на Венера или последният човек в Европа

Автор: Адам Кирш

Не са чак толкова много моментите в историята, в които е възможно човек да се чувства загрижен, че човечеството е станало прекалено щастливо за собствена зла участ. Един такъв момент дойде в Европа в края на 19-ти век, когато Наполеоновите войни бяха останали в далечното минало, а Първата световна война все още беше нещо, скрито далеч зад хоризонта. За един кратък период от време стана възможно да се вярва, че Западът се е отправил към някакво състояние на постоянен мир; че технологията, демокрацията и глобализацията са създали един вид затворен цикъл, който не би могъл да бъде разрушен от никакво атавистично насилие.

Тази визия никога не се доближи до каквото и да било състояние на реалност; късният деветнадесети век в края на краищата беше времето на комунизма и анархизма, империализма и научния расизъм. Удивително е тогава да се наблюдава колко много от най-великите писатели на това време са били мотивирани от безпокойството, че разумът, прогресът и материалното благополучие – накратко, буржоазният ред – биха могли да разрушат човешкия дух. Най-ясното твърдение, изразяващо този възглед, беше предложено от Ницше в увода към *Тъй каза Заратустра*, където той призовава призрака на Последния човек:

Земята се смали и по нея подскача Последният човек, който прави всичко дребно. Неговият род е също така неизтребим, както и бълхата; Последният човек живее най-дълго.

„Ние открихме щастието,“ казват Последните хора и примигват ...

Те все още работят, защото работата е развлечение. Но те внимават да не се стигне дотам, че развлечението да ги изтощи.

Никой вече не става богат или беден: и двете неща са прекалено голямо тегло. Кой иска все още да управлява? И кой – да се подчинява? И двете неща са прекалено голямо тегло.

Двадесетият век, разбира се, не се оказа епоха на Последния човек. Двете световни войни и глобалното насилие на Студената война показаха за всеобщо задоволство, че ирационалността и жестокостта, за които Ницше се страхуваше, че започват да изчезват, все още се намират в изобилие само малко под коричката на модерната цивилизация. Но тогава дойде 1989 и краят на историята – или поне *Краят на историята и Последният човек*, както Фукуяма се изрази във влиятелната си книга. Тя почти винаги бива наричана само с първата част от името си; за критиците му, Фукуяма е човекът, който обяви „края на историята“ – триумфиращо и, разбира се, много, прекалено много рано.

Но втората част от заглавието на книгата всъщност е по-изразителна и по-представителна за тезата на Фукуяма. Едва човечеството се беше измъкнало от един век на горещи и студени войни, а Фукуяма вече възкресяваше предупреждението на Ницше, че един свят на мир и благоденствие би бил свят на Последните хора. „Животът на Последните хора е живот на физическа сигурност и материално изобилие, точно както западните политици обичат да обещават на избирателите си“, посочи той. „Дали вече трябва да се страхуваме, че ще бъдем както щастливи, така и *задоволени* от собствената си ситуация, вече не човешки същества, а животни от вида *homo sapiens*?

И докато Фукуяма цени високо сериозността на ницшевото предупреждение, той го чува от позицията на привърженик, а не противник, на либерализма. Опасността, която той предвижда, е не просто, че буржоазната демокрация ще доведе човешките същества до деградация, а че дегенериралите човешки същества няма да бъдат в състояние да запазят демокрацията. Без чувството за гордост и любовта към битките, която Фукуяма, следвайки Платон, нарича *тимос*, хората (или мъжете) – всъщност налице винаги е било косвеното твърдение, че *тимос* е една специфично мъжка добродетел – не могат да установят свобода или пък да я защитават:

Само тимотическият човек, човекът на гнева, който живее с усещането, че неговата ценност се състои от нещо повече от комплексния набор от желания, съставляващи физическото му съществуване – само този човек би пожелал да се изправи срещу някой танк или да се противопостави на колона от войници. И много често се случва така, че без тези дребни актове на смелост в отговор на дребни актове на несправедливост, по-мощабният ход на съби-

тията, водещи до фундаментални промени в политическите и икономически структури, никога не би се получил.

Когато Фукуяма публикува книгата си през 1992, той беше загрижен именно от загубата на тимос сред американците. Днес неговите предсказания за дебилността на пост-историческия свят все още минават за обща валута сред неоконсерваторите; но онова, което се е променило драматично, е консенсусното гледище относно това къде в наше време може да бъде открит този пост-исторически свят. Американският отговор на атаките от 11 септември – войната срещу терора, войните в Ирак и Афганистан – прогониха всякакви страхове, че Америка може да стане пасивна или по-малко войнолюбива. Много повече днес може да се чуе противоположното оплакване, особено от страна на европейските критици на Америка. И именно по тази причина именно в Европа американците днес търсят примери за съществуването на Последния човек. Противопоставянето на европейците срещу войната в Ирак, погледнато от неоконсервативна гледна точка, олицетворява едва ли не неспособността „да се изправи[ш] срещу някой танк или да се противопостави[ш] на колона от войници“, срещу която предупреждава Фукуяма.

Именно това беше същината на тезата на Роберт Кейган в *За рай и властта*, публикувана през 2003, в навечерието на иракската война. Европа, писа Кейган, „се отвръща от властта“ и „навлиза в един пост-исторически рай на мир и сравнително благоденствие“, докато Съединените Щати „си остават оплескани с история“. Той описваше, с терминология, съзнателно заимствана от Ницше и Фукуяма, психологическата хилавост и тимотическото загиване на съвременното европейско общество. „Реалният въпрос“, пише той, „е онзи за недосегаемите неща – за страховете, страстите и вярванията.“

Многократно повтаряната формула на Кейгън „американците са от Марс, а европейците са от Венера“, е едно повече или по-малко открито обвинение и обявяване на европейската женственост. Или, както казва Джеймс Шийхан, с малко по-неутрални изрази, в *Къде останаха всичките войници?* : „Изчезването на готовността и способността да се използва насилие, която някога беше толкова централна за държавността, създаде един нов вид европейска държава, здраво вкоренена в нови форми на обществена и лична идентичност и власт. Като резултат от това Европейският Съюз може и да стане супердържава – една супер цивилна държава – но той никога няма да стане суперсила.“

Но вярно ли е, че западноевропейците, след половин век на мир и благоденствие, страдат от моралната болест, за която предупреди Ницше, а Фукуяма и Кейгън диагностицираха? Един начин да се отговори на този въпрос е да се слуша, но да се слушат не американските брамини, а самите европейци – и по-специално техните писатели. През деветнадесети век един читател на Достоевски и Флобер би могъл да получи прозрения за състоянието на Европа, които читателят на вестници не би достигнал. Именно защото романите не са, а и не би трябвало да бъдат, политически документи, те често предлагат един по-малко предпазлив, по-задълбочен поглед към вътрешния живот на обществото. И когато новелисти от различни европейски страни, пишещи на различни езици и в много различни стилове, изглежда потвърждават взаимните си интуиции, то като минимум е уместно човек да се запита дали тук не се случва някакво историческо развитие.

Трите романа, които бих искал да разгледам тук, разбира се нямат претенцията да представляват каквато и да било представителна извадка от белетристиката, която се пише в Европа през последните две десетилетия. Но *Кръговете на Сатурн* на Винфрид Г. Зебалд, *Елементарните частици* на Мишел Юелбек и *Събота* на Иън Макюън, все пак са един възможно най-бележит и емблематичен подбор. Всички тези писатели са родени през 1940-те и 1950-те години, и са се утвърдили като водещи романисти през 1990-те. С други думи, те са членове на следвоенното поколение и са писали, или все още пишат, главната част от произведенията си, след края на Студената война. Те принадлежат към, и пишат за, една космополитна, мирна, обединена западна Европа: Макюън (роден 1948) е англичанин; Зебалд (1944–2001) е германец, прекарал по-голямата част от зрелия си живот в Англия, а Юелбек (роден в 1958), който е французин, е живял в Ирландия и Испания.

Макар и тримата писатели да са прочути и признати от критиката, те в никакъв случай не формират никаква школа или движение. Юелбек е един често стигащ до грубост сатирик, чиито мизантропски, порнографски романи му спечелиха скандална репутация. (Най-скорошната от всичките *affaires Houellebecq* дойде миналата година, когато собствената му майка го нападна по яростно личен начин за това, че той я е представял зле в произведенията си). Той не би могъл да бъде по-различен от Зебалд, който имаше значителна репутация като литературовед, преди да започне да публикува поредица от неклассифицируеми книги – хибриди от белетристи-

ка, мемоари и история – през 1990-те. Меланхоличните произведения на Зеб-алд бяха незабавно приети с възторг в Германия, а след това и в Съединените Щати, а преди да почине в автомобилна катастрофа на 57 години, той често беше споменаван като кандидат за Нобелова награда. Макюън се намира в центъра на английския литературен живот от 1970-те насам, но едва през последните десет години той се утвърди като може би най-добрия романист от своето поколение, благодарение на силни книги като *Амстердам* или *Изкупление*. *New Statesman* го описа като „най-близкото нещо до национален писател“, с което ние разполагаме“.

Едва ли биха могли да се измислят трима по-различни писатели. И това, струва ми се, прави още по-красноречив факта, че техните портрети на духовното състояние на Европа са така мощно взаимно допълващи се. Те ни показват една Европа, която е космополитна, богата и толерантна, наслаждаваща се на материални блага, за които човешките същества винаги са се борили и които европейците отпреди седемдесет години биха считали недостижими. И все пак тези три книги са също така преследвани от внушения за помрачение и упадък, от страха, че Европа има зад гърба си твърде много история, за да е в състояние да преуспява. Те намекуват за течения от ярост и отчаяние, носещи се под спокойната повърхност на обществото, и понякога избухващи в насилие. И те се безпокоят за онова, което може а се случи с Европа, ако, разглезена от исторически късмет, тя би трябвало да се защитава срещу един завистлив и злопамятен свят.

Елементарни частици (1998) е книгата, която се приближава най-плътнo до визията на Ницше за Последния човек. Действително, романът започва с един злокобен увод, написан сякаш от далечното бъдеще, информиращ ни, че героят, когото ще срещнем – Мишел Дзержински, „първокласен биолог и сериозен кандидат за Нобелова награда“, който същевременно е една емоционално аутистка, сексуално недоразвита развалина на човешко същество – буквално е причинил края на човешкия род в късния двадесети век. Защото неговите открития в генетиката са позволили на човечеството да замени самото себе си с един нов вид, който е независими от сексуално възпроизводство и следователно е освободен от страданието и смъртта. Юелбек ни дава възможност да надникнем в това бъдещо блаженство чрез едно стихотворение: „Днес ние живеем в нов световен ред .../ Онова, което хората считаха за меч-

та, перфектна, но отдалечена, / днес ние приемаме като най-простото от всички неща.“

Романът значи е портретът на Юелбек на едно общество – съвременното европейско общество в неговия френски отдел – което е толкова неизлечимо окаяно, че заслужава, и се нуждае от това, да бъде изличено. И все пак ироничното послание на *Елементарни частици* е, че именно изобилието и сигурността във френското общество го правят невъзможно за живеене. Всички достижения, с които се гордее европейската социална демокрация – сексуалното освобождение, политическата толерантност, икономическото равенство, свободното здравно осигуряване и дългите платени отпуски – са се превърнали в инструменти за мъчение за Мишел и неговия доведен брат, Бруно, несимпатичните герои на този роман.

Те са жертви на своето време – на „Западна Европа от късната половина на двадесети век“, която Юелбек описва в началните редове на романа като „една отчаяна и неспокойна епоха“, когато „отношенията между ... съвременниците в най-добрия случай бяха безразлични, а много по-често жестоки“. Най-безразличните носители на това безразличие са Бруно и майката на Мишел, Жанин, която Юелбек описва като ранна привърженица на хедонистичния, материалистически начин на живот, който щеше да стане рутинен след 1960-те години и сексуалната революция. (Това е героинята, която накара майката на Юелбек – която носи същото фамилно име – да се отрече от него публично). Занимаваща се само със собственото си удоволствие, Жанин не се интересува от грижи за децата си, буквално изоставяйки малкия Мишел в купчина от собствените му екскременти. Нищо чудно, че той израства неспособен за любов и сексуални връзки; или че Бруно, отглеждан по същия начин, се превръща в отвратителен перверзник, обсебен от порнография и публична мастурбация, предотвратявани единствено от собствения му страх да не се превърне в престъпник, злоупотребяващ с деца.

Бруно и Мишел са главните експонати в програмното осъждане на Юелбек на съвременните европейски сексуални нрави. В началото на 1960-те години, пише той, „една ‚младежка култура‘, основаваща се най-вече на секс и насилие“, започна да измества античната юдео-християнска култура, която ценеше високо моногамията, взаимната преданост и самоограничението. Новаторският елемент в твърденията на Юелбек е, че той свързва този нов хедонизъм с триумфа на европейската соци-

ална държава. Освободени от всякакви грижи за политика и икономика, мъжете и жените нямат нищо друго, с което да се занимават, освен търсенето на чувствено задоволяване. Но това търсене бързо се е развило в една нова Хобсова война на всички срещу всички, в която младите и атрактивните са обект на преклонение, докато грозните и срамежливите, като Бруно, са безкрайно презирани. „От всички земни блага“, гневи се Бруно, „младостта очевидно е най-ценното, а днес ние не вярваме в нищо друго освен в земни блага.“

„Интересно е да се отбележи,“ пише Юелбек в един от множеството пасажи на аматърска социология, „че, сексуалната революция‘ беше нещо, обрисувано като комунална утопия, докато всъщност тя просто беше друга фаза от историческия възход на индивидуализма. Както предполага милата дума ‚домакинство‘, двойката и семейството биха били последният бастион на примитивния комунизъм в либералното общество. Сексуалната революция трябваше да разруши тези посреднически общности, последните, които разделят индивида от пазара. Разрушението продължава и до наши дни.“ Нищо чудно, че „в последните дни на западната цивилизация“, „всеобщото настроение [беше] една депресия, граничеща с мазохизъм.“

Мощната носталгия на Юелбек по „домакинството“, по истинската любов и романтика вместо сексуалните приключения, естествено го води до едно изключително сантиментално разбиране за жените. Както Мишел, така и Бруно срещат по една свята, готова на саможертва жена, която копнее да излекува техните психологически травми. И двамата са неспособни да отвърнат на любовта, която им бива предлагана, така дълбоко те са били увредени от майка си и от времето, което тя представлява. Към края на романа Бруно е попаднал в лудница, а Мишел се е отдал на отшелническо съществуване в Галуей, Ирландия, където работи над научните открития, които ще доведат до премахването на човечеството. Не е случайно, че Галуей е най-западният град в Европа, мястото, в което Западът достига кулминацията си и изчезва. Нито пък читателят на Юелбек е изненадан да узнае, че в бъдеще хората посрещат собственото си измиране със „смирение, резигнация, може би дори със скрито облекчение.“ Светът на удоволствието, който е съвременна Европа, според Юелбек е един процес, който човешките същества не могат да издържат повече.

Да се обърне човек от *Елементарни частици* към *Пръстените на Сатурн* (1995) означава да се заменят буйните оплаквания на един тийнейджър с тихия, хипнотичен монолог на стар човек. Защото, макар и Зебалд да беше само на 51 години когато книгата се появи, писателското му „аз“ изглежда е също толкова старо, колкото и древният мореплавател (герой от популярна детска поема от Коулридж, бел. пр.). Разказвачът, когото срещаме в началните страници на книгата – той споделя името и съдбата на писателя, макар и идентификацията никога да не е напълно сигурна – току-що е преминал през пълна нервна криза: „Бях приет в една болница в Норуич в състояние на почти пълна неподвижност“, пояснява той безпристрастно. За разлика от превъплъщенията на Юелбек обаче, Зебалд не е страдал от никакви нещастия в личния си живот, за който никога не чуваме нито дума. Неговата криза е чисто философска, причинена от „парализиращия ужас, който ме застигна на няколко пъти, когато се сблъсках със следите от разрушението, достигащи далеч назад в миналото“, които Зебалд вижда навсякъде, където отиде.

Книгата всъщност може да бъде описана като каталог за различните видове разрушения, естествени и причинени от човека, които се изправят срещу писателя, докато той се разхожда по източното крайбрежие на Англия. *Пръстените на Сатурн* не е точно роман; в нея няма сюжет, нито пък развитие на героите. Тя по-скоро е една разклоняваща се серия от истории и спомени, пораждани едни от други не по някаква логика, а по свободни асоциации. Във втората глава например Зебалд започва да си припомня едно пътуване с влак от Норуич до Лоуестофт. По пътя той отбелязва, че околността някога е била осеяна с вятърни мелници, които сега са изчезнали; посещава една вила, която някога е била архитектурна перла на викторианска Англия, а сега е един ронещ се, слабо посещаван музей; разхожда се по една крайбрежна алея, която някога е била популярна празнична цел, а сега е опърпана и изоставена; припомня си една история, която е чул някога, разказваща за двама американски пилоти, които са се разбили наблизко малко преди края на Втората световна война.

С други думи, Зебалд е привличан от истории за изоставяне и загуба, от места, където Западната цивилизация изглежда е загинала, от остарели технологии и невъзстановими части от миналото. В хода на книгата той насъбира толкова много от тези истории, че се превръща в своеобразна Шехерезада на разрушението. И понеже пътешественикът

Зебалд почти никога не среща някой друг човек, той успява да създаде зловещото усещане, че самата Англия е била напусната, че той е последният човек, останал, за да каталогизира нейните руини. Духът на книгата е красиво уловен в един от многото цитати от Сър Томас Браун, ренесансовият полимат, чиито заплетени, енциклопедични произведения са модел за неговите собствени: „Сянката на нощта се е спуснала като черно покривало по цялата земя и тъй като почти всички създания, от един меридиан до следващия, са полегнали след като слънцето се е скрило, то ... човек би могъл, следвайки залязващото слънце, да не види по нашето земно кълбо нищо друго освен проснати тела, редица след редица, сякаш подравнени от косата на Сатурн – безкрайно гробище за едно човечество, нападнато от унищожителна болест.“

Тази визия за един свят, превърнат в гробище, е метафората, която Зебалд използва за онази Европа, която познава. Роден в Германия през последните месеци на Втората световна война, той разбира се е обсебен от войната и нейните жертви; в други книги, като *Емигрантите* и *За естествената история на разрушението*, той се занимава изрично с Холокоста и бомбардировките на съюзниците над Германия. Но онова, което прави *Кръговете на Сатурн* една неповторимо мощна в неговото творчество книга, е начинът, по който дори войната изглежда просто като още една манифестация на ентропията, която постоянно разяжда човешките дела. Книгата представя една Европа, в която се е случила прекалено много история, прекалено много животи са били живени и изгубени, така че вече е невъзможно да се разберат или дори да се запомнят всички те. Зебалд цитира Михаел Хамбургер, друг германски емигрант, разказващ за трудностите, свързани с припомнянето на детството му: „Твърде много сгради са били съборени, твърде много отломки са били натрупани на купове, морените и натрупванията са непреодолими.“ Същото усещане се предизвиква и от един случаен англичанин, някой си „Господин Скуърл от Мидлтаун“, който „няма никакви спомени и изобщо не може да си припомни какво се е случило в детството му, миналата година, миналия месец или дори миналата седмица. Как тогава той би могъл да скърби за мъртвите беше загадка, чийто отговор не знаеше никой.“

Елементарни частици и *Кръговете на Сатурн* описват една цивилизация, разпадаща се отвътре, неспособна да издържа онова, което е станала. Съвсем неслучайно е, че и двете книги бяха публикувани през 1990-

те, по време на кратката почивка на Запада от историята, с нито един външен враг на хоризонта. *Събота* обаче беше публикувана през 2005 г., на върха на „войната срещу терора“, когато Западът отново се чувстваше застрашен, този път от ислямския фундаментализъм. Иън Макюън потопява романа си в този специален исторически момент, чрез драматизирането на конфликта между една привилегирована, измъчвана от чувство за вина, нерешителна цивилизация, и едно гневно, ревниво варварство. Под формата на една притча той задава същия въпрос, който Кейгън задава в *За рая и властта*: способна ли е Европа да защитава ценностите си срещу враговете, когато тези ценности включват и едно принципно отвращение към насието?

Цялото действие на романа се развива в една-единствена събота: 15 февруари 2003, денят на световните протести срещу предстоящата иракска война. Хенри Пероун, неврохирург на средна възраст и баща на семейство, установява, че нормалното му ежедневие – партия скуош, посещение при болната от Алцхаймер майка, пазаруване за вечеря – е нарушено от протестите. „Удивително колко много деца присъстват, плюс бебета в колички. Въпреки скептицизма си, Пероун, в спортни обувки с бели подметки, стиснал ракетата още по-силно, чувства изкушението и възбудата, присъщи на такива събития; една тълпа, която е обсебила улиците, десетки хиляди непознати, събрали се с една-единствена цел, излъчваща интимността на революционна радост.“

Но както показва този пасаж, Пероун е вътрешно раздвоен относно моралността на иракската война. Той знае твърде много за злините на режима на Садам Хюсеин, за да се присъедини към демонстрантите с тяхната самодоволна увереност: „по определение никой от хората, крачещи сега около спирката на метрото на Уорън Стрийт не са били измъчвани от режима, нито пък познават или обичат хора, които са били измъчвани; те дори не знаят нищичко за самото място.“ В същото време, когато той дискутира войната с партньора си по скуош и колега-хирург, Джей Строс – чието име кодира неговия еврейски произход и предаността му към неоконсерватизма – Пероун се чувства отблъснат от неговото войнолюбие. „Той е човек на непоклатима сигурност, недолюбващ приказките за дипломация, оръжия за масово унищожение, инспекционни екипи, доказателства за връзки с Алкайда и т. н. Всеки път, когато говори с Джей, Пероун се чувства привлечен от антивоенния лагер.“

Пероун не познава нещо такова като „непоклатима сигурност“ от какъвто и да било характер. Способността му да разбира и двете страни по военния дебат, отказът му да прави бързи идеологически преценки, е признак за неговата зрелост; това е част от неговата цивилизованост. Защото Макюън не скрива, че Пероун представлява най-доброто в модерната европейска цивилизация. Той е здрав, красив, разумен, щедър, добър баща, предан съпруг и загрижен гражданин. Работата му като мозъчен хирург е описана с изключителни технически детайли, за да се подчертае чудотворното умение, с което са го снабдили науката и уменията: в началните страници на книгата ние го виждаме да спасява един живот след друг с помощта на свръхмодерните си хирургически инструменти. И това, което Пероун върши и представлява на нивото на индивида, Лондон представлява в един макро-мащаб: „Хенри смята, че градът е един успех, блестящо изобретение, биологически шедевър – милиони хора, пъкащи между натрупаните и подредени достижения на вековете, като рибки около коралов риф; спящи, работещи, търсещи развлечения, живеещи в хармония през по-голямата част от времето, като почти всеки от тях желае чудото да продължава да работи.“

Проблемът, разбира се, е какво да се прави с хората, които не желаят то да работи. В контекста на *Събота* това очевидно е един геополитически въпрос; но Макюън е прекалено опитен романист, за да доведе Пероун до един директен конфликт с някой терорист – нещо, което би било почти невъзможно да се представи или опише по един убедителен начин. (Когато Джон Ъпдайк се опита да навлезе в съзнанието на един ислямски фундаменталист, в *Терористът*, той успя да напише само поредица от клишета). Вместо това Макюън си измисля един по-банален конфликт, в който обаче издръжливостта на цивилизацията на Пероун бива подложена на не по-малко изпитание.

Неприятностите започват когато Пероун бива въввлечен в дребен транспортен инцидент с Бакстър, един млад бандит, който бързо прибягва до насилие. Въз основа на поведението му и определени едва забележими симптоми, Пероун е в състояние да разбере, че Бакстър страда от начеваща неврологична болест: „Именно по този начин великолепната машина на съществуването бива разнебитена от най-дребното колелце, от коварния шепот на разрухата, от една-единствена злокачествена идея, заложената във всяка клетка ...“ Когато Пероун показва на Бакстър, че е разпознал състоянието му – то е наследствено и Бакстър знае чудес-

но какво го очаква – бандитът бързо губи куража си, също както лицата от двора на крал Артур, успешно сплашени от онзи янки от Кънетикът, който може да предскаже слънчевото затъмнение.

Но по-късно през деня, докато семейството на Пероун се събира за вечеря, Бакстър нахлува в скъпата къща и взема цялата група като заложници. С изключителната разказваческа жестокост, на която той е майстор, Макюън ни кара да гледаме как Бакстър принуждава дъщерята на Пероун, Дейзи, да се съблече гола, държейки нож до гърлото на майка ѝ. Това, че Дейзи е поетеса, която си е дошла вкъщи, носейки предпечатните екземпляри на първата си книга, само прави символичния характер на цялата безизходица още по-недвусмислен: пред очите ни се намира една пасивна, женствена култура, измъчвана от сяпо мъжко насилие.

Защото Пероун, въпреки всичките си хирургически способности, е неспособен да се пребори с насилника, поради една фатална липса на *тимос*: „Никога през живота си той не е удрял някого в лицето, дори и като дете. Той е поднасял нож единствено до анестезирана кожа, в една контролирана и стерилна среда. Той просто не знае как да бъде безогледен.“ Пероун може да разбере злото, с което се е сблъскал, но неговото разбиране не му помага да го победи. Всъщност, подсказва Макюън, може би валидно е точно обратното: може би той разбира Бакстър толкова добре, че е прекалено раздвоен, за да се бие с него, също както е бил раздвоен и по въпроса за справедливостта на иракската война. През целия ден той е бил измъчван от мисли за първата си среща с престъпника: „Поведението му беше погрешно от самото начало, недостатъчно защитно; то може би е изглеждало помпозно или презрително. А може би и предизвикателно.“ Ако само би успял да усмири лудешката, докачлива гордост на Бакстър, той може и да би бил оставен на мира в пашкула на своята култура и богатство: точно същата калкулация, която – както внушава Кейгън – направи Европа като цяло след 11 септември.

Но именно начинът, по който Макюън разрешава тази смъртоносна безизходица, е онова, което прави от *Събота* една толкова двусмислена и тревожна книга. В последния момент, точно когато Бакстър се кани да изнасили Дейзи, той забелязва нейната книга със стихотворения и я заставя да му прочете някое от тях на глас. Вместо това тя му прочита *Брегът на Довер* – великото разсъждение на Матю Арнолд върху несигурността и загубата на сигурност за модерния европейски човек: „And

we are here as on a darkling plain / Swept with confused alarms of struggle and flight, / Where ignorant armies clash by night.“ И Бакстър е така съкрушен от красотата на стиховете, от високата култура, която никога не е познавал, че изпуска Дейзи и престава да внимава, позволявайки на Пероун да го нападне успешно.

Това е напълно фантастично решение на една ужасяващо правдоподобна дилема; в него има нещо от търсената нереалност на късните шекспирови пиеси, като например *Зимна приказка*, където мъртвите се завръщат обратно към живот по магически начин. Не е нужно цивилизацията да се бори срещу варварството, внушава притчата на Макюън. Тя просто трябва да покаже чара си, след което варварството ще се разоръжи само. Нещата стават още по-себеласкателни в заключителната част на този епизод, когато Пероун се съгласява да извърши мозъчната операция, необходима за спасяването на живота на Бакстър, след като той е ударил тежко главата си по време на борбата. По такъв начин всякаква следа от агресивност бива напълно изтрита; Пероун и цивилизацията, която той олицетворява, се явяват отново – едновременно невредими и невинни. Това е един толкова пълнокръвен пример за чудотворно изпълнение на мечти, че той може да накара читателя да подозира Макюън в съзнателна, дразнеща перверзност.

Но по същия начин, по който Шекспир ни казва, че една тъжна приказка е най-доброто за през зимата, именно пожелателността на *Събота* е нещото, което я превръща в притча за собствено европейската събота – предпоследният ден от седмицата, денят за почивка. Тази метафора се отнася еднакво добре и към романа на Юелбек, с неговия кошмар на вечното търсене на удоволствие, както и за онзи на Зебалд, с неговата унесена ретроспекция: и двете неща изглежда се случват в една цивилизация, която е взела почивка от историческите си задачи, причинила и понесла толкова много страдание, че едно по-нататъшно усилие изглежда невъзможно. Но реалната история разбира се не позволява почивни дни, и историческият свят, от който Европа е част, няма да се отпусне в нежната евтаназия на въображението на Юелбек, или тихото стареене на Зебалд. Визията на Макюън за една цивилизация, повлечена назад към конфликт и борба, от врагове, по-брутални и ирационални от нея, изглежда много по-вероятна като сценарий за реалното бъдеще. Ето защо неспособността на Макюън да си представи една реалистична победа в тази борба прави от *Събота* едно още по-тревожно произведе-

ние – разглеждано като духовна диагноза – в сравнение с *Кръговете на Сатурн* и *Елементарни частици*. Цивилизацията, която Юелбек описва, не е достойна за спасение, а онази на Зебалд е отвъд всякакво спасение; но цивилизацията, описана от Макюън по-реалистично и по-утвърдително от всякога, заслужава спасение.

Източник

Адам Кирш е американски поет и литературен критик, един от старшите сътрудници на *The New Republic* и колумнист за *Nextbook.org*.

Коментари (3)

- 24-05-2009 | **Златко**

Четейки тоя текст се чувствам изпълнен от едно такова много тъничко усещане за *перфидност*. С други думи – нечестно изкривяване на ценностни и оценъчни съждения, много хитър удар в слабините. Доста се ядосвах на младия американец докато превеждах текста, продължавам да му се ядосвам и сега. Видите ли, ние също познаваме историческия и културен опит на Европа, ние също знаем какво следва когато хората и техните водещи умове се заиграят прекалено много с идеята за упадък и разрушителната енергия, която – това уж на майтап, ама, между нас казано, съвсем на сериозно – била мотора на преогреса и развитието. Вярваме, ама не вярваме. Я гледай какви сме юнаци, я гледай сега как ще им разкажем играта на всички врагове на прогреса, със смарт- и не-смарт-бомбички. А вие, европейци, да го духате, хич ви няма, ревливи женчовци сте и не можете да защитите жените и децата си даже когато ги насилват пред очите ви!

Пфуй, толкова се ядосвам на такива безотговорни приказки – особено когато ги последват съответни дела, както е в случая – че дори доста се поколебах, преди да преведа инак много богатата на информация и написана в добър стил статия. Ами да, помислете само – да обвиняваш Европа в женственост и нерешителност, след като само преди половин век, и точно след като цял хор инак изключително гениални хора (Ницше, Ман, Рилке, Шпенглер) бяха се затюхкали над нейната липса на мъжка енергия, тя се надигна, та потроши половината свят (слабата, женствена Европа!) ... та, да се говорят такива неща е просто нещо безотговорно, късогледео, късопамятно, детинско. Европа, уважаеми дрънкала, е може би единственото място на света, което се опитва да се учи от историческия си опит! Европа знае какво става когато викингите, зигфридовците, крали марковците и всички чутовни герои напуснат мястото си от учебниците по история и отново се развихрят сред нас – неотдавна и пред собствените ни врати. А Америка, която още никога не е яла истински пердах, си позволява да се перчи с мъжествени пози, стойки, че и дела, от които на исторически изкушения човек му настръхват косите.

Казвам ти, дъще, сещай се, снахо!

• 24-05-2009|**Гост**

Ето заради какви неща чета прегледа. Да си жив и здрав Златко.

• 01-06-2009|**Александър Иванов**

Чудесен текст и много добър първи коментар отдолу.

Ритуалите на младите гейове

Автор: Беноа Денизе-Луис

Миналия ноември в Бостън, Джошуа Джансън, строен и изглеждащ като момче млад мъж на 25 години, ме покани на едно импровизирано парти в апартамента, който той дели с Бенджмин Макгуайър, неговият значително по-улегнал съпруг на същата възраст. Беше уютно и празнично събиране, с около 20 гости и голяма трапеза със суши, там където обикновено човек открива чипсовете и салсата.

„Моля ви, хапнете си рулце с риба-тон“, канеше Джошуа гостите, обикаляйки из просторния апартамент, облечен в синьо сако, тесни кадифени панталони и чифт кралски сини чехли с инициалите му, изписани върху тях. „Тая риба няма да се изяде сама!“

Откривайки ме самотен до един прозорец, декориран с тибетски възглавнички, Джошуа, който по това време вече беше на няколко питиета, ме сграбчи за ръката и ме поведе към група млади мъже, скупчени около един античен азиатски стол в стил „лъвска глава“. „Ерген ли си? Запозна ли се вече с *веселите* (the gays)?“, попита той, оставяйки ме сред тях, докато се впусна във вяло търсене на семейното куче, Бернард, който малко преди май беше се втренчил в една чиния със сандвичи, небрежно оставена на кучешка височина. (От другата страна на всекидневната, *правите* (the straights) – в този случай млади колеги от бостънската адвокатска кантора, в която Бенджамин работи отскоро – разговаряха за най-добрите местни ресторанти.)

В хода на вечерта, гейовете и правите – подтиквани, предполагам, от споделената почит към алкохола – започнаха да се смесват, и не след дълго партито се превърна в момчешка веселба. Джошуа изглеждаше щастлив. И в един рядък момент на спокойствие той седна до своя по-висок, кестеняв съпруг.

„Миличко“, каза Джошуа, „може и да сме женени, но все още знаем как да се веселим, а?“

Бенджамин, изискано облечен в зелени кадифени панталони и ръчно плетен пуловер върху раирана риза, се усмихна. „Джош е много общителен и постоянно намира занимавка и за двама ни“, каза ми той. „Струва ми се, че ние сме доказателство за това, че противоположностите се привличат.“

„Ако зависеше от него“, каза Джошуа, „сигурно нямаше дори да излизаме от къщи! Всъщност ние сме страхотен тим. Той ме успокоява, аз пък го извеждам навън вечерно време. Просто му казвам: „Мили, това е програмата за днес. Хайде сега облечи това и това.“

„Мисля, че много от правите двойки започват да дремят вкъщи, щом само се оженят“, каза Бенджамин.

Джошуа го целуна по бузата. „Не мили, това са само твоите родители.“

„Не, не, много хора са така“, настояваше Бенджамин. „Мисля, че ...“

„Обичам родителите ти до смърт“, прекъсна го Джошуа, „но ужасно се страхувам, че ако се случи нещо, ако по някаква причина попаднеш в болница, *майка ти* ще взема решенията.“ Той ме изгледа с дяволита усмивка. „Само да се опита! Ще ѝ кажа: „Жено, остави мъжа ми на мира!“ Аз съм на 24, заедно съм с Бен от много дълго време и сме женени от три години. Мисля, че съм заслужил правото – отговорността – която идва заедно с всичко това.“

Бенджамин се усмихна. „Ти си на 25.“

„О, Боже“, каза Джошуа, сякаш току-що са го плеснали. „Забравям, че съм на 25. Май че имам някакви проблеми с тази цифра. Дали не се опитвам да се вкопчвам отчаяно в младостта?“ Той сграбчи ръката на Бен. „Мили, дали не съм едно типично гей-клише?“

Бенджамин поклати глава. „Не можеш да бъдеш гей-клише когато си се омъжил за някой мъж на 22 години.“

Джошуа и Бенджамин, и двамата, са се разкрили не чак толкова отдавна – като сигурно не са си мислили точно за брак – когато се сприятелили преди няколко години, по време на първата година от следването на Бенджамин в университета Браун.

Бенджамин осъзнал влечението си към мъже по време на последната си година в училище, но в Браун се опитал да си избие това от главата. Флиртувал с колежките си и се запивал с колегите. Но когато му станало прекалено трудно да издържа всичко това, той постепенно започнал да се открива пред приятели. Скоро започнал да се среща с други гей-колеги.

Джошуа., който бил първа година в Къри Колидж, на около 50 километра северно от Браун, също бил се разкрил като гей едва наскоро. Но за разлика от Бенджамин, той много отдавна имал сексуален опит с момчета. В училище бил нещо като любимец – защищаван питомец – на момичетата. И докато много от съучениците му предполагали, че е гей, Джошуа настоява, че той е бил „последния, който узнал“ за ориентацията му, макар и да прекарвал по някой и друг час в гей-чатове в AOL и от време на време имал потаен секс с членовете на училищния футболен отбор.

Джошуа склонил да се оженият още преди завършване на колежа, но отначало не искал да се обвързва с Бенджамин. „Казвах си: ‚Е, това беше много готино, но ще отида в гей-клуба да намеря някого, с когото да го правя отново, казва той“.

„Аз пък си мислех, ‚Е, сега имахме секс, значи е сериозно“, спомня си Бенджамин.

Не след дълго постоянството на Бенджамин донесло плодове: Джошуа започнал да живее в неговата стая в общежитието.

Двамата се чувствали вече много сериозно обвързани по времето, когато Бенджамин завършил Браун през май 2004, същия месец, в който Масачузетс узакони гей- и лесбийските бракове. Женитбата „изглеждаше сериозна и неизбежна“, каза ми Бенджамин, защото за него и Джошуа нямало съмнение, че искат да прекарат живота си заедно. „Изглеждаше глупаво да не се оженим след като имахме късмета да живеем в един от малкото щати, в които можехме да го направим“ (Вермонт, Кънетикът, Ню Хампшър и Ню Джърси вече са легализирали гражданските бракове за двойки от един и същи пол, докато Мейн, Хавай, Орегон, Уошингтън, Калифорния и Окръг Колумбия позволяват домашни партньорства. Повече от 40 други щати забраняват признаването на еднополови бракове от Масачузетс.)

И двете родителски семейства ги поддържали. „Родителите ми нямаха проблем с това, че ще се женя за мъж“, казва Бенджамин. „Единственият им въпрос беше ‚Не си ли малко млад за такова нещо?“

„О, моите казаха същото“, подсмивва се Джошуа. „Но знаете ли какво им отговорих?“ Казах им: ‚Не искам да слушам такива приказки, защото на нашата възраст вие вече сте били женени, че и бременни с нас.‘ Това накара всички да млъкнат и скоро единственият спор беше около това кой да получи честта да плати сватбата!“

жем да се държим като малки деца, да тичаме наоколо и да харчим пари както си поискаме.“

Докато бяхме в асансьора, Васили се притисна до Марк и го целуна по устните. Марк не се съпротивяваше, но се усмихна неудобно след това. „Марк вече не се срамува чак толкова да показва нежност на обществени места“, каза Васили. „Но първия път доста се карахме, когато го прегърнах в Starbucks!“

„Веднага ще свърша“, каза чиновничката долу в канцеларията. „Нещо за вземане ли имате?“

„Свидетелството за гражданския ни брак“, каза Васили гордо.

„А, гейовете от тази страна“, подхвърли Марк. Чиновничката се усмихна и Марк се обърна към мен. „Всичко това е толкова странно“, прошепна той. „Ние наистина го правим. Едва сега започвам да разбирам, че ние действително сме женени.“

Чиновничката донесе копие от свидетелството, което те бяха попълнили при предишното си посещение тук.

Васили сияеше, докато разглеждаше формуляра, който е разделен на две части: „страна А“ (Васили) и „страна Б“ (Марк). (Преди да бъдат узаконени гей-браковете, двете части се наричаха съответно „младоженка“ и „младоженец“.)

Преструвайки се на ядосан, Марк грабна формуляра от ръката на Васили. „Ей, защо ти си страна А?“

„Защото аз съм мъжът, разбира се“, отговори Васили със смях.

„Решихме да обединим фамилните си имена“, обяснява Марк, посочвайки напечатаното на формуляра име: *Марк Харингтън Брент-Шийлдс*. „Помислихме и за Шийлдс-Брент, но това звучеше някак странно.“

Когато чиновничката свърши работата си, тя се върна обратно при нас. „Ще се качите ли горе?“, попита тя.

„Какво има горе?“, попита Марк.

„Градската служителка. Тя ще ви ожени.“

„А тя харесва ли хомосексуални хора?“

„Тя обича хомосексуални хора“, увери го жената. После погледна документа в ръката си.

„Това ли е брачното ни свидетелство?“, запита Васили малко нервно.

„Да, това е. Искате ли го?“ Тя му го подаде, после спря, дразнейки го на шега. „Сигурни ли сте?“

„Да, моля!“, каза той.

„Момент!“, намеси се Марк с драматичен тон. „Май че започвам да размислям.“

Жената замръзна.

„Той се майтапи“, каза Васили.

„Абсолютно!“, увери я Марк.

Жената се засмя, подаде на Васили свидетелството и пожела на двойката щастие. Малко по-късно Марк, който се беше опитвал да прикрива нервността си с хумор, изглеждаше така, сякаш ще припадне. „Трябва да отида до тоалетната“, каза той. „Малко ми се върти главата. Не ме разбирайте погрешно – всичко това е много хубаво. Но то се случва в действителност. Аз наистина се женя – при това за мъж!“

„Знаеш ли какво си мисля?“, каза ми Марк. „Сега, когато съм женен, вече мога да се отпусна. Нали така стават нещата, това било основното предимство на брака? Вече няма да ходя на фитнес.“ Тай погледна към Васили и се засмя. „Ще ме обичаш ли даже и ако съм дебел?“

„Разбира се“, каза Васили, сграбчвайки съпруга си в мечешка прегръдка. „В добро и зло. Докато един от нас умре – или, нали знаеш, докато се убием един друг.“

Беноа Денизе-Луис е млад американски автор и сътрудник на
New York Times Magazine.

Коментари (15)

• 20-05-2009|Гост

не стига че не ги преследваме, ами и права искат!

- 20-05-2009|**Златко**

Да бе, все едно, че и те са хора ...

- 21-05-2009|**Гост**

Тази тема винаги събужда у хората някакво излишно напрежение. Нека да гледаме с повече чувство за хумор към «различните», както впрочем и към «нормалните».

http://robstvo.wordpress.com/2008/07/01/gay_sultan/

- 21-05-2009|**Гост** - Превода

Добре де, знаем, че буквалният превод на «straight» е «прав/а/и», но след като преводачът ни е «светнал» по въпроса, би могъл да продължи с много по-удачното «хетеро(сексуален/а/и)» или просто «хетеро». Защото буквалният превод би бил уместен само като словесен каламбур в материал с далеч по-хумористичен/сатиричен нюанс от представения тук.

- 22-05-2009|**Гост**

мда, дали са ни линк към някаква безотговорна гавра, написана от някакъв Живко Желев. Ех.

- 22-05-2009|**Гост**

За брака между хомосексуалисти

Аз имам много гейове приятели, но не мисля, че бракът между тях трябва да се узакони. При една женитба основното е хората да се съберат в семейство и да се възпроизведат. Мисля, че двама хомосексуалисти трудно ще родят.

Намесва се съпругата на Андрей – Ернестина Шинова, която се присъедини към нас: Моята най-добра приятелка е хомосексуалист – казва се Маурицио. Андрей няма нищо против нея, двамата се разбират и са приятели.

Андрей продължава: Той си е нормален човек. Мен сексуалната ориентация не ме интересува, но когато някой започне да ми я навира в лицето, много ме дразни. Ако двама хомосексуалисти осиновят едно дете, то на кого ще вика мама и на кого татко? Има нещо неестествено. В какво ще го възпитаеш? В тежка педерастия.

Освен това, за мое голямо съжаление почти 90% от педофилите в света са педераста. Аз на любовта не мога да преча – може някой да обича някоя коза, това си е негов проблем, не мой. Но бракът е нещо друго – както викаха едно време – основна единица на обществото. От педераста ли искаш да се състоят основните единици?

Цялото интервю може да четете в майския брой на сп. Rouge.

- 23-05-2009 | Гост - Re:

Гост писа:

За брака между хомосексуалисти

Аз имам много гейове приятели, но не мисля, че бракът между тях трябва да се узакони. При една женитба основното е хората да се съберат в семейство и да се възпроизведат. Мисля, че двама хомосексуалисти трудно ще родят.

В този смисъл, тъй като единствената цел на брака е производството на деца, предлагам да се узаконят следните мерки:

1. Да се забрани на бездетните майки, които не могат да имат деца, да сключват брак.
2. Да се забрани на импотентните и на инфертилните мъже да сключват брак.
3. Да се забрани на гражданите с определени форми на инвалидност, поради които не могат да имат деца (парализирани от кръста надолу и пр.) да сключват брак.
4. Да се забрани сексът между съпрузи, ако той няма за цел зачеване на дете.
5. В случай на развод, децата да бъдат отнети от бившите съпрузи, докато единият от тях включи втори брак. Детето да се върне само на този родител, който е сключил втори брак, защото «детето на кого ще вика мама и на кого татко?» – трябва задължително по един родител от всеки пол.
6. Да се издирят хомосексуалните граждани, които са сключили брак с противоположния пол и са си направили деца, въпреки че са хомосексуални, или бисексуални. Да бъдат насилствено разведени и да им се отнемат родителските права.
7. Да се забрани отглеждането на деца от самотни родители.
8. Да се забрани бракът за граждани, които отказват да се възпроизведат.

9. Да се забрани бракът за граждани, които отказват да подпишат декларация, че ще родят дете. Да им бъде поставен срок, в който да се възпроизведат, и ако не го спазят, да се анулира брака. Бракът служи само за раждане на деца.

10. Да се забрани на гейовете да осиновяват деца – за предпочитане е децата да останат в луксозните условия на сирашките домове.

- 23-05-2009|**Stalik** (stalik.wordpress.com) - Дефектните представи за брак и семейство

Андрей (Слабаков?) от цитата в коментар №6 страда от една погрешна, ялова интерпретация на понятието за брак и семейство. Иронията на гост №7 е много правдива, истинска, провокираща и илюстрираща тази проблематичност, но нека все пак погледнем и от сериозната страна на нещата: актът на възпроизводство е кратък, лесен и няма никакво отношение към семейната близост, към брачните халки и прочее.

Любовта и семейните връзки също не са зависими от брака. Много от нас считат за свое семейство и хора, които не са им кръвни роднини (или в съюз с техни кръвни роднини). Има и случаи, в които приятелите, биват чувствани много повече като семейство, отколкото кръвните роднини.

Да се стереотипизира бракът е смехотворно. Има толкова много различни видове брак в различните култури – от разнополова моногамия (при християните), през полиандрия (напр. в Непал) до еднополови бракове (напр. при някои северноамерикански индианци).

Бездетният еднополов брак спокойно може да изпълнява всички останали функции на брака, освен отглеждането на деца (тоест правното регулиране на това съжителство). При все всичко това хомосексуалните бракове НЕ изключват раждането или отглеждането на деца. Това е постижимо чрез отглеждане на дете от предишен хетеросексуален брак; осиновяване; изкуствена инсеминация; сурогатна майка.

Бракът днес е свободен от репродуктивна функция. А хетеросексуалният брак не е единствената институция, в рамките на която се случва възпроизводството – много двойки, хетеро- и хомосексуални, които живеят на «семеини начала», имат и отглеждат деца. Следователно консервирането, мумифицирането на брачния институт в патриархалната

му версия от времето на Елин-Пелиновата повест «Гераците» е несъстоятелно.

За финал ще цитирам откъс от статията «Еднополовите съюзи в Европа и новият проект за Семейен кодекс в България» от последния брой на сп. «Алтера» (3/4, 2009):

Стоянов, Р. (2009). писа:

«Сега действащото законодателство у нас не отразява развитието на не-брачното съжителството, тъй като не е лесно да се промени установената политика за пренебрегване на това все още заклеймявано от някои като уронващо семейните ценности явление. Липсата на правна уредба на съжителството обаче е проблем, който трябва да бъде решен, тъй като тя поставя единия или и двамата от не-брачните партньори в по-непривилегирована позиция спрямо двойките в брак.

Някои от правата и отговорностите, които имат нужда от правно регламентиране, са:

Това е и тревожното в коментари 1 и 2 по-горе – допускането на дискриминация спрямо някого, чрез предефинирането му като човек «втора ръка» – подход, който видяхме у нацисткия антисемитизъм и апартейда на белите. Легитимацията на подобни нагласи, с които хомофобията се родее безспорно, се извършва именно чрез мимикрирането зад общоприети стереотипи, като тези за семейството и брака, които изкоментирах по-горе. Подобни лъжи трябва да бъдат безапелационно разобличавани, ако претендираме да живеем в отворено и правово общество.

- 23-05-2009|Гост - Лъжите на българския патриархат

Човешката сексуалност е нещо много сложно, но повечето от нас сме страхливци и конформисти, и не си го признаваме, а предпочитаме да се придържаме към двуполюсния хомофобен модел, за да не се окажем извън привилегированото пространство на «нормалните». Алфред Кинси, Мишел Фуко, Джоузеф Кемпбъл – има толкова много светли умове, които са отдали живота си, за да разобличат лъжите на религиозния патриархат, и да ни покажат колко прекрасен в своята сложност и колко причудлив и вдъхновяващ е реалният човешки живот зад маските на

насилието и принудата. Струва ми се, че някои от дискутиращите тук тепърва предстои да свалят тези маски.

- 23-05-2009|**Златко** - Re: Дефектните представи за брак и семейство **Stalik (stalik.wordpress.com)** писа:

Това е и тревожното в коментари 1 и 2 по-горе – допускането на дискриминация спрямо някого, чрез предефинирането му като човек «втора ръка»

Хей, хей, а къде остава чувството за хумор и ирония? Коментар номер две идва от мен, преводача на статията, и не е нищо друго освен леко завоалирана подигравка с предишния коментар. Защитата на права и свободи е едно, а липсващото чувство за хумор – нещо съвсем друго.

(Впрочем, не отричам, че може би в този случай намекът ми е бил може би малко прекалено завоалиран).

- 24-05-2009|**Stalik (stalik.wordpress.com)** - Re: Re: Дефектните представи за брак и семейство

Златко писа:

Хей, хей, а къде остава чувството за хумор и ирония? Коментар номер две идва от мен, преводача на статията, и не е нищо друго освен леко завоалирана подигравка с предишния коментар. Защитата на права и свободи е едно, а липсващото чувство за хумор – нещо съвсем друго.

(Впрочем, не отричам, че може би в този случай намекът ми е бил може би малко прекалено завоалиран).

Съжалявам, но нямаше как да зная, че Вие сте преводача или че става дума за хумор. Подобни крайни мнения далеч не са необичайни и отсъстващи у доста хора. Грешката е моя.

- 31-05-2009|**андрей слабаков** - това е различно мнение, моля ви не го изтривайте в

За брака между хомосексуалисти

Аз имам много гейове приятели, ...

От админа; Господин Слабаков, мнението ви си стои непокътнато под номер 6, не виждам основания за оплаквания от изтриване. А, между другото, не мислите ли, че толкова чедтото му повтаряне вече граничи с (малко натрапчиво) себеизтъкване, да не кажа автореклама? Някак не

подхожда на сина на Петър Слабаков да се държи по този начин, струва ми се. Не искам да се заяждам, но ако нещо в случая ме дразни, то е именно това бутане напред, а не мнението ви относно хомосексуалния брак.

С уважение ...

- 22-09-2011|**Петър** - Пардон

Андрей Слабаков е неуспял в собствените си представи син на т. нар. характерен актьор. Има една роля и един документален филм (за баща си). Самоизтъкването и саморекламата са единственото му средство за препитание – появя на «светски» мероприятия, обсъждане на въпроси по електронни медии, защо сега не обсъди нещо и в «по така, по-интелектуална» сред.

Ако господина Слабакова наистина имаше приятели гейове, в което искрено се съмнявам, защото малцина биха издържали нечистоплътието му, нямаше да се изказва по този начин; щеше да защитава позициите им, именно защото е наясно, че не могат да се изкажат гласно. (Не говоря за художниците, режисьорите, фризьорите и гримьорите и други «арт» професии, а – за учителите, миньорите, спортистите (да не започваме с футболистите и боркините), bankerите и юристите.) Ако не беше толкова наясно с паразитизма на нищоправенето си, щеше да възприеме някоя по... модерна, по-съвременна идея от... 90-те, да кажем. С тези изказвания той доказва, че няма приятели гейове – няма как да има, като не ги уважава.

Бракът наистина е единица, но – на религиозното общество, т. е. всяко едно, основаващо се на централно-организирана вяра. От години партньори отглеждат общо деца. В този смисъл двата иронични коментара (на преводача и длъжкия) бяха на място.

А по повод на навъдилите се твърдо много гейове, ще цитирам надпис пред бар в Единбург, където бях наскоро по повод театралния фестивал там (дано Слабака да го е чувал)(пардон, Слабака бе прозвище на бащата. Ами значи... Сина на слабака): Straight са виновни да има толкова много гейове, тъй като те продължават да ги раждат.

- 26-09-2011|**Самолет 005** - ... няма как да не внесе малко семиотика...

Депеш Мод пеят:

Words are very unnecessary.

They can only do harm...

Ние сме в примката на думите от хилядолетия!

Думите gay и straight са толкова нови за българската култура и толкова объркващи. Ще дам пример от село. Някога (разбирай около 1960 г.) в селото, в което живея, имаше един възрастен мъж. Наричаха го «Найдо Жената», заради женствените му маниери и плетенето на жилетчици на мегдана заедно с жените, които го приемаха като част от тях. Но той ходеше на баня с мъжете, защото беше и част от мъжете. Найдо Жената е в пълния смисъл на думата outcast, само защото беше женствен. Имаше и друг мъж – забележете мъжествен, но се ебеше с останалите мъже като «сиромашка кобила» – извинявам се за израза, но все пак съм човек селянин. Този мъж имаше три деца, а впоследствие шест внуци и един правнук. Той gay ли беше или straight... Той дори не беше аутсайдер. Беше имал толкова много мъже, колкото една жена с напорист нагон и необримчено в морални норми либидо можеше само да мечтае...

В българския език няма дума и понятие за хомосексуалист. Най-старата народна дума е «хюмне», която всъщност е била дума, за означаване на солунски евреин, продавач на женски платове, кенари и коприни, но после придобива негативен товар с обозначаването на хомосексуалист. «Гьотферен» е турска дума... Кажете българската... М? «Мъжеложец» е дума от църковния език, тоест научна, а не народна...

Следователно да се говори за хомосексуалност, означава да не се говори с думи от българската културна парадигма. Тоест означава да се говори несвойствено. А всяко несвойствено говорене означава говорене в неточности.

Селските момчета се събираха по реки, канали и гълове и си «праскаха чекии» съвсем свободно и демонстративно. А после се биеха, както си му е редът. Това хомосоциалност и хомофобия в едно ли е? Тоест две в едно!!! Аз само питам? ☺

Words are very unnecessary. They can only do harm... Кога най-сетне ще се заговори точно за тези неща? Питам в качеството си на скудоумен или по-скоро на погражданен селянин...

- 17-02-2012|Гражданин - Мнение

Портивообществено, извън всякаква културна и нормална рамка е въобще да се води дискусия с Андрей Слабаков, с жена му – също.

Бащата на Андрей е бил добър актьор, но и доста близък с властта. Вероятно по тази линия лансират синчето с повод и без повод. А всички ние сме длъжни да слушаме глупостите и перченето му в ефир.

Колкото до еднополовите бракове, според мен, щом щатите Масачузетс, Ню Йорк и други са го узаконили, то има логика. В държави като САЩ нещата се премислят, обсъждат се и то на високо /не андрейско или андрешковско ниво/, залага се на истината и свободата на личността.

Подкрепям подобна политика, защото смятам, че е нормално хората да сме равнопоставени.

Още повече, дали сме мъже, жени, straight /това за първи път го чувам/, гей или други, то бракът представлява ангажимент с всички негови положителни страни и тежести.

Далеч по-добре е, един човек да се ангажира с брачна половинка, да се грижи за нея и той да получава грижи и близост. Да не говорим, че полово предваните болести все пак се профилактират чрез стремежа към някакъв вид моногамия, независимо дали е еднополова или разнополова.

Кожа зад вратата

Автор: Иса Мерсим

Разговор с Иса Мерсим и Антонина Желязкова

Иса Мерсим: Ако беше онова време, щях да кажа: „произлизам от бедно работническо семейство, силен привърженик на партията“ и т. н., но след 1989 г. това, в което вярвахме, се срути. Аз съм бил в пионерската организация и отряден председател, и знаменосец на дружината. Тогава онова възпитание, да вярваме в партията, това беше нашата вяра тогава. И в един момент учителят по история в края на 1989 г. казва: „От тази до тази страница това няма да го учим, то не е така; от тази до тази – и тях ще зачеркнем“. И това нещо се срива. И хората се втурнаха – християните към черквата, мюсюлманите към джамията, за да потърсят нова духовна опора и ценностна система. Някаква еуфория като че ли имаше в началото на прехода. И след това еуфорията попремина. И лека-полека останаха хората, търсеци някаква вяра, която да осмисли живота им, която да постави високи цели за постигане, която да укрепи морала. Те се задълбочиха в основите и философията на религията. Започнаха да излизат книги за вярата, за религията, както за християнството, така и за исляма. Лека-полека почнаха да се появяват и религии, за които не бяхме чували. Започна да се говори за будизъм, за Бялото братство, различни евангелски църкви и т. н...

Христо Буцев: И тези книги стигаха до село или до Гоце Делчев?

Иса Мерсим: Книгите, които стигаха, с религиозна тематика, те бяха от мюфтийството, тогава главен мюфтия беше още Недим Генджев. Спомням си, първата книга беше едно вероучение, бяха описани на български основите на вярата, основите на мюсюлманската религия. Имаше един дълъг списък със съвети за един мюсюлманин, какво трябва да прави: да уважава родителите си, да спазва законите на държавата, в която живее, да не употребява алкохол, да дава милостиня садака, да отиде на хаджилък, да дава зекят и т. н., всички тези неща. Но за семей-

ства, които имаха възрастни хора, основните работи, които ги пишеше в тая книга, не бяха нещо ново. Да речем, моят дядо, тогава беше някъде към 70 години – спомням си, той всекидневно пет пъти се молеше. Имаше една овча кожа с една хубава вълна, постоянно стоеше зад вратата закачена; и като дойде време, направи си молитвата, вземе кожата, пак я закачи. Казва: „Трябва да е чисто. Трябва да сме чисти“. И си спомням – понеже тогава всеки в определени дни ходеше да пасе овцете на махалата – ако се случеше в петък ние да бъдем (аз като дете ходех да му помагам) – уговаряха се с чичо ми и един час преди молитвата той идва с мотора, качва го, аз оставам да пазя овцете; той отива в село в джамията, прави си молитвата и после пак чичо го връща. Понеже задължително за петъчната молитва трябва да се отиде в джамията, заедно да се слуша проповедта, която ще каже имамът, така да се каже, да се видиш с хората.

Христо Буцев: Джамията беше ли отворена преди 1989 г.?

Иса Мерсим: Само в петък и на байрамите, на празничните дни. Та възрастните бяха източникът на знание за религията, понеже нямаше книги. След 1989 г. имаше – най-вече под контрола и с помощта на Главно мюфтийство Т. е., не се е допускало така, всеки кой каквото иска да си пише и да си разпространява. А след това вече, в средата на 90-те, случвало се е хора, които са по-знаещи, които са завършили средното религиозно училище в Шумен или някъде в друга страна, да речем, като се появи някоя книга, да я гледат критично. Благодарение и на тях се поизчистиха някои неща, които, как да кажа, са били привнесени.

Антонина Желязкова: Нетрадиционни за вашия край и за България изобщо?

Иса Мерсим: И нетрадиционни за исляма. Да речем – когато се дава милостиня, да се дава на ходжата, на имама. В края на постите, в края на рамазана, равностойността на една милостиня, фитра се казва (това е стойността на храната за сутрин и за вечер, една закуска и една вечеря да направи човек), трябва да се даде на бедните. Обаче в дългите години на забрана и на отчуждаване от религията, това е било използвано от имами и ходжи – понеже тя трябва да се дава на човек, който пет пъти на ден се кланя. И кой е той – имамът. И обикновено най-напред на него се дава. Като дойдоха младите и образовани момчета, казаха: „Пратеникът никъде не е казал, че трябва да се даде на имама, защото е имам. Да, ако е беден, ще му дадем. Но само заради това, че е имам, не му се полага“. И като се насложи това върху конфликта между поколенията,

който го има навсякъде, започна се: „Сега, тия младите, въвеждат тука едни нови неща. Как така няма да се дава на духовния водач; най-напред на него трябва да се даде“.

Антонина Желязкова: Всъщност и ние, теренните изследователи, хващяхме през последните десет-петнайсет години един сблъсък между поколенията. С тези, младите, които са се изучили в Йордания, в Йемен, в Саудитска Арабия, и идват с някакви ясни коранически правила от автентичните територии на исляма, и се срещат с местната традиция, която е синкретична – беше видимо, че има някакъв конфликт. За който некомпетентните или злонамерените наблюдатели бяха склонни да твърдят, че младите хора, които идват оттам, се опитват да внедрят някакъв религиозен фундаментализъм. Някакви по-ортодоксални форми на исляма, които не са типични за България. А на практика се оказва, че младите хора са се опитвали в известен смисъл да демократизират нашите местни традиции и ритуалност. Ето, те казват: „Няма да даваме на духовния водач. Защото е правилно, когато даваме, да даваме на бедните“.

Иса Мерсим: На бедните, на сираците, на вдовиците. Или да вземем нещо друго – мевлида. В поетична форма това е нещо като похвала за пророка Мохамед, но поводът е помен за покойния близък. Специално в България, в нашия район, мевлидът се прави – на места за 40 дни, на други – за 52 нощи. 52 дни, след като е починал човек.

Антонина Желязкова: Това е поменът за мъртвия. Ние, християните, също го правим за 40 дни. Все пак мисля, че и при мевлида се забелязва също местният синкретизъм, защото буквално арабската дума мевлют означава рожденият ден на пророка Мохамед, житието му; и би следвало да е възхвала за него.

Иса Мерсим: Помен, помен за починалия. Тъй като по ислямския календар (хижри) пророкът Мохамед е роден и починал в един и същ ден, на този ден мюсюлманите отбелязват рождението на пророка и правят помен за него. Тогава се чете и Мевлюду шериф (святото рождение). И когато се прави помен за близък починал, се чете мевлид. Четенето на мевлида е свързано с вечеря, пищна вечеря. Готви се за от 100 до 300, до 500 човека. Вземат се (почти във всяка джамия има) големи казани, за да се приготви храна за толкова много хора. По времето на тия, да речем, 45-50 години, когато съществуваше и ТКЗС, и когато всички сме били еднакво богати и бедни, всеки е имал възможност да го направи, за да е уважавано семейството му.

Антонина Желязкова: И се е правело по време на социализма?

Иса Мерсим: О, разбира се. Аз няма да забравя – 1982-83 година почина пращядо ми. Почина при най-малкия си син. И съответно този, при когото е починал, е длъжен да организира всичко. И тъй като джамията е затворена за такива неща, мевлидът се учи и вечерята се прави в къщата, където е починал човекът. Събират се – след вечерната молитва, след вечерния намаз – роднини, близки, съседи. Обличат се в празнични дрехи, хубави дрехи, взема се аптес, ритуалното измиване; хората и ходжите се настаняват в три или в четири стаи, където ще учат, ще пеят мевлида. И нали накрая ще нарекат, ще кажат: „Нека севабът“ – наградата за доброто дело да бъде за еди-кой си, сега, на мен ми е малко трудно да обясня...

Антонина Желязкова: Прошката и благодарението.

Иса Мерсим: Ами и прошка, и благоволение... „Ползата от това нещо да бъде за еди-кой си. Т. е., нека Бог да възнагради, нека Аллах да възнагради еди-кой си, починалия, неговата майка, неговия баща заради това, което ние правим, за добро.“ И няма да забравя, това ми се е запечатало в главата – имаше тогава едно момче, той беше един от младите ходжи. И гледам, че няколко жени се разплакаха, защото това момче – бил е 17-18 годишен тогава – е започнало да чете, да учи мевлида. Т. е., има кой да поддържа традицията, няма да се изгуби. Както и да е. Изведнъж след политическите, дойдоха и икономическите промени. Хората останаха без работа, разтури се ТКЗС-то, хората нямат пари. В един момент – купонна система. Няма захар, няма брашно и т. н. А пък основното, което се готви за тези вечери, за мевлида, е, първото – чорба, второто е пилаф, ориз с месо, и третото е халва. Една традиционна халва за района, която е от царевично и бяло брашно и захарен сироп. И хайде, всичко друго, да речем, ще бъде намерено, обаче захарта беше голям дефицит. Та си спомням, събираха от махалата купони, захарин от някъде намираха, рушвети на някой магазинер, само и само да се намери захар, да се спазва традицията. И на целия този фон, връщат се момчетата от Шумен и казват: „Абе хора, вие излишно се напругате и излишно вършите неща, които не са най-важните в религията. Най-важното в религията е, първо, вярата в Аллах; вярваш, извършваш си всеки ден молитвата, спазваш си постите през месец рамазан, говеенето през месец рамазан, зекят да дадеш, ако си богат, и да отидеш на хаджилък. Вие нали четете мевлид – хубаво, ако толкова много настоявате да се чете мевлид, заповядайте, елате, сега джамията е отворена, ще прочетем мевлида. С един чайник

шербет ще мине всичко, то ползата пак ще бъде същата, ако е рекъл Аллах, ползата ще бъде същата. Няма нужда да се правят такива харчове като за сватба. В исляма разхищението е забранено“.

Антонина Желязкова: Основният сблъсък между новото поколение мюсюлмани и старото, когато се върнаха момчета, които са учили теология, беше на канона срещу традицията. Днес можеш да учиш средно религиозно училище в Шумен или в Русе, в София има Висш ислямски институт, можеш да учиш в Сирия или Йемен за бакалавър по теология. Младите упорстваха за това, че в нашите земи – аз не намирам нищо лошо – от поколения се е предавало това неправилно разбиране и ритуализиране на мевлида. Традиционно местните мюсюлмани се надяват, че когато окажат изключително уважение към починалия, когато могат колкото е възможно повече хора да нахранят на този помен – това им се пише, когато се пренесат и те на другия свят. А чисто коранически, по религиозните канони такова нещо няма и младите хора се опитваха да приложат наученото сред съселяните си, да ги възпрат и да ги накарат да бъдат малко по-умерени в пищните тържества. Всъщност, аз съм раздвоена – за мен е жалко да се загуби местната специфика в ритуала и той да се унифицира.

Христо Буцев: Господин Мерсим, а защо употребявате ту ходжа, ту имам? Не е ли това едно и също лице?

Иса Мерсим: Ходжа, думата „ходжа“ е турска и означава учител. И тя се използва някъде със значението и на „имам“. Но конкретно имамът е човекът, който води молитвата. Значи, един ходжа може да бъде имам. Той застава, води молитвата, води проповедите, но той може да не е имам в селото...

Антонина Желязкова: Едната дума е арабска, а другата е персийска. Навлезли са в нашия език през турския, разбира се. И двете думи носят смисъл на духовен водач, както и на образован човек. Тези названия се смесват, защото имамът може да бъде и учител, както ходжата може да води молитвата. Когато имамът прави неделното училище и когато отиват децата и учат да четат корана, те не му казват „господин имам“, те му казват „ходжам“, учителю мой. Това е израз на уважение към преподавателя. Заради това понякога в тези селища се сливат „ходжа“, което е учителят, и „имам“, който е духовното лице, попа на селото, да го кажем на български.

Христо Буцев: Като говорехме преди малко за началото на 90-те години, ставаше дума за учебници по ислям на български. Днес учебниците на какъв език са?

Иса Мерсим: Е, при помаците какъв друг учебник? На български, разбира се.

Христо Буцев: И вие ли употребявате тази дума „помаци“?

Иса Мерсим: Сега, да направим следното уточнение – когато има проблем, той не трябва да се премълчава, за него трябва да се говори. Трябва да има диалог, за да се намери най-доброто решение. До 1989 г. нас ни учеха така: помак, помаци – това са „помъчени“, понеже хората са измъчвани и т. н. След това започнаха да се появяват други опити за обяснение на етимологията на думата. Някои не искаха и не приемаха тази дума. И сега има хора, които не я приемат, защото до 1989 г., пък и след това, „помак“ и „помаци“ е вървяло с прилагателните „мръсен“, „долен“. Оттам идва проблемът.

Христо Буцев: Аз не си спомням да е имало такава...

Иса Мерсим: Не в големите градове, където тези хора са били помалко, но там, където, да речем, е имало повече помаци... За мен помак е човек, който говори български, но изповядва исляма. И – да вземем един град, където има и помаци, и християни; и там работните места са ограничени. Появява се една конкуренция за работното място. И така: „Откъде накъде, вие, господин Иванов, ще назначите тоя помак от едикъде си, а няма да сложите мен.“

Антонина Желязкова: Той смекчи. „Защо ще назначите тоя мръсен помак?“, се е казвало. В тези региони думата „помак“ е била натоварена пейоративно. И наистина винаги се е придружавала с някакво прилагателно.

Иса Мерсим: И хората сега – някои – не използват това определение за себе си. Аз ги разбирам, всеки, както иска, така да се определя.

Антонина Желязкова: Можем да поговорим и за „българомохамеданин“. Кое то пък е натоварено от времето на социализма, защото при всички репресивни акции, които са били извършвани по отношение на помаците, те са били назовавани „българомохамедани“ и се е създавало едно негативно чувство у тях към това название. Между другото, независимо колко негативни чувства са натрупали хората от названието „помаци“, и в българската, и в балканската, и в европейската научна литература това е официалният термин за назоваване на тези хора, кога-

то правиш изследвания. Това е легитимен научен термин, в който не се влага и капка негативизъм.

Христо Буцев: Може ли да се търси паралел между политически коректното „роми“ и „цигани“, и „помаци“ и „българомохамедани“?

Антонина Желязкова: По време на демокрацията се въведе едно название, участвала съм в създаването и утвърждаването му, което и от научна гледна точка е коректно – „българи мюсюлмани“. Искам обаче да чуя от Иса защо представители от неговата общност отхвърлят и „българи мюсюлмани“. Някои хора сред българите мюсюлмани, които търсят някаква различна идентичност, предпочитат да бъдат наричани само „мюсюлмани“. С една дума, нещата опират до идентичността.

Иса Мерсим: Идентичността... то не е израз само на вътрешно чувство, то е израз и на външна реакция. Излизам и казвам: „Аз съм българин, но съм мюсюлманин“. Хубаво, ако така те приемат, чудесно. Обаче в момента, в който някой каже: „Какъв българин си ти бе, ти си мюсюлманин. Не може да си българин ти!“, някак си започваш да се чувстваш некомфортно... Поне за мен въпросът „Какъв си ти?“ до 90 и някоя година беше много труден въпрос. Защото, от една страна, държавата казва: „Всички сме българи, всички сме български граждани, България е нашата майка“, но в един момент ние получаваме отношение на мащеха. „Хубаво, българи сте, ама няма да ходите в джамията; вашите родители няма да се обличат така, както искат да се обличат; вие няма да се казвате така, както искате да се казвате; ще работите само тютюн, ще работите това, което ние ви дадем, което ние ви кажем“. И в един момент помаците започват да се чувстват като дете на разведени родители, което съдът е дал на майката и тя всеки ден го бие затова, че то прилича на бащата. И е много тежко. След 1989 г., лека-полека, като започнах да се интересувам кое аджеба определя принадлежността на един човек към една нация, към един народ, към един етнос и т. н., сам започнах да намирам отговорите на тези въпроси. Сега, за мене специално думата „помак“ е определение за една културно-религиозна общност, която е по-различна от мнозинството.

Да се върнем на „българомохамедани“. През 60-те години, при смяната на имената, по-късно вече окончателно в 1972-1973 г., общо взето теорията е била такава: „Вие сте помохамеданчени, българомохамедани сте; и за да станете истински българи, ние ще ви откажем от това да сте мохамедани и ще станете само българи.“ А пък „българи мюсюлмани“

може би политически да е по-коректно, но специално за мен е по-добре помак. При последното преброяване тук, в София, преброителят ме пита как да ме запише – казвам: „Запишете ме помак“. Сещам се за една история, която се разказва в нашия край за Гоце Делчев. Когато било взето решение помаци, мюсюлмани да се изколят в тая долина, Гоце Делчев отишъл при майка си. И ѝ казал: „Майко, така и така, имам такава заповед“. Тя го завела в градината и рекла: „Виж сега, виж колко е красива тази градина. Знаеш ли защо?“. Той попитал защо. „Защото в нея има всякакви цветя, защото в нея има много цветя. Ако искаш да живееш в такава градина, недей да унищожаваш едни цветя, за да останат само другите“.

Антонина Желязкова: Това е много популярна история в този край. Истината е, че притискани и насилвани през годините, българите мюсюлмани много се лутат в търсене на своята идентичност – като културно-религиозна общност. Според мен тази търсеца се идентичност идва от подмяната на историческите факти от Възраждането, та до днес. На тази общност винаги е било внушавано, че са вероотстъпници, че са били насилвани да приемат исляма, което ги прави отстъпници от Христовата вяра, но едновременно с това и „помъчени“. Около тях винаги е витаела някаква вина, каквато всъщност те нямат. Все част от митологиите, защото ислямът се е разпространил в Родопите, както и на много други места на Балканите, като личен или групов, общоселски избор, като една нормално функционираща духовна и социална практика през онези векове. Историографията е голям длъжник на помаците, защото е оставила множество бели петна, както и манипулирани исторически интерпретации, които широко отварят вратата за търсене на неизброими, понякога съмнителни варианти и до ден днешен, понякога дори чрез подмяната с нови митологии, но този път собствено производство. Така се появяват хипотезите за предосмански произход, за арабски или пейгамберски корен, както и популярната богомилска теза, която е сравнително доказана за босненските мюсюлмани.

Така или иначе, това е постоянен дискомфорт. Да съществуваш от поколения, от векове като дамгосан, неясно защо. Примерно там, където са в плътно обкръжение на турци, да кажем помашките села в Източните Родопи, те имат поразително силна българска идентичност: „Е да, помаци сме ние, но всъщност ние сме истински българи“, ала, разбира се, държат на изповеданието и на традициите си. И там, в Източните Родопи, се случваше напоследък по 50-60 души в тези помашки

села да гласуват за „Атака“, защото казват: „Те се борят за българското, те ще помислят и за нас, дете сме забравени българи в една турска среда“. Друга е ситуацията сред, да кажем, помаците в Западните Родопи. Там има доста по-компактни райони, населени с помаци, които някак си се чувстват по-комфортно, те си знаят или търсят активно идентичността. Някъде, където пък помаците се чувстват притиснати, дискомфортно в плътно българско християнско обкръжение, решават, че е по-разумно да кажат, че са турци. Не са много, но има такива. Около 20 хиляди има примерно, които казват: „Ние сме турци“, без да знаят нито една дума турски; и като всъщност знаят, че това не така.

Иса Мерсим: Аз познавам много малко хора сред помаците, които говорят турски, научили са го от майка, от баща и т. н. Но моите баба и дядо, те са били свидетели на това как техните родители, баби и дядовци, са говорили на турски. Защото до 1913 г. в нашия район официалният език е османският и ако човек иска да бъде част от тази държава, трябва да знае официалния език на държавата. Но вкъщи те са ползвали майчиния си език, български език са ползвали там. В наше време някои родители са предали турския на своите деца. И почти във всяко село има възрастни хора, които го знаят – от майка си и от баща си.

Антонина Желязкова: Това е било характерно за периода на Османската империя – поданиците са знаели по няколко езика от региона – турски, гръцки, влашки, български и т. н. Моите прадедовци по бащина линия са от Копривщица. И за да могат да произвеждат и да търгуват произведеното на цялата територия на империята, дори и в Дамаск, са говорели не само турски, гръцки, сръбски, но са поназнайвали и арабски.

Да, езикът е много важен за идентичността, но знаете ли защо всъщност вие не приемате политически коректното българи мюсюлмани? Защото то ви затваря пътя за други възможности за идентификация. Много е категорично. Докато помак, кой пък може да каже какво точно означава, както и абсолютно правилното определение културно-религиозна общност – да, очевидно, че помаците са мюсюлмани, но са отворени възможностите за теории около етногенезиса. Това означава, Иса, че вие все още търсите своята идентичност, така ли е?

Иса Мерсим: Безспорно сте права. Някои казват: „Ние сме българи“; други казват: „Ние сме турци“. Помаците в Турция и Гърция се чувстват по-скоро турци, но и турци, и гърци ги наричат помаци или балкански турци. В Република Македония торбешите също търсят своите корени

между наследници на Александър Македонски и куманските турци, а поглеждат и към нас. Както казах и по-горе, чувството за идентичност се формира и от отношението на околните към теб. А отношението на всички е като към различен; равен, но различен. В България сме българи, но не съвсем, в Турция сме турци, но по-различни. В Гърция „помаки“ са гръцки граждани, наследници на траките, но приели исляма. Какво да ви кажа, със сигурност търсенето на идентичността ще продължи, но когато това търсене става в сътрудничество с околните, е по-лесно, отколкото когато процесът става в конфликт и съперничество.

Антонина Желязкова: Мюсюлманите в Санджак пред очите ми за период от десет години избрах своята идентичност – да бъдат босанци. В религиозните училища и университети вече изучават, заедно с турски и арабски, също и босански език. Гораните се разделят на македонци, на българи, а някои от тях също размишляват дали да не се идентифицират с босанците. Знаете ли какво са ми казвали на терен: „Босанската нация се легитимира безпрекословно чрез войната и сега всички ги признават, затова може би да кажем, че сме част от тази нация“. Оттук и трансграничното вглеждане едни в други за взаимно разпознаване. Моята прогноза е, че това разпознаване и търсене на идентичност за всички тези разпилени по балканите групи от славяноговорещи мюсюлмани ще се развие пред очите ни през следващите десетина години.

Христо Буцев: А вие, господин Мерсим, как се чувствате тук в София, в мултикултурната среда?

Иса Мерсим: Добре се чувствам. Сигурно някъде я има дискриминацията, недоброто око, недоброжелателният поглед към различния, но аз не съм почувствал такова нещо. Може би това е заради средите, в които се движа, хората, които познавам; може би от късмет попадам на такива хора. Но никога, когато съм отишъл да търся работа, не ми е било казвано: „Абе, няма да те вземем, защото си Иса, ще търсим някой друг, който да е Христо“.

Антонина Желязкова: А във фирмата има ли някакви проблеми? Всички знаят сигурно откъде сте, че сте и вярващ, и практикуващ мюсюлманин, вероятно това проличава. В модерните фирми сега непрекъснато се прави тийм билдинг; ходят по екскурзии, едни пиянства, танци, манци... Вие очевидно се отличавате.

Иса Мерсим: Няма как да остане незабелязан човек, който... се държи странно. Т. е., да отиваме някъде, за да се напием, и един човек да

казва: „Ще дойда, ама няма да пия“. Но искам да кажа, че във всеки един екип ръководителят задава, според мен, отношенията между хората в него. Моят работодател, той е от Плевен, Невен Дилков се казва, има много добро отношение. Ако е въпрос за работа и ако някъде съм сгрешил, разбира се, трябва да се скара. Но по отношение на религиозността винаги е проявявал разбиране. Няма да се хваля, но се опитвам да спазвам религиозните поръчки за молитвата...

Антонина Желязкова: Пет пъти на ден.

Иса Мерсим: Пет пъти на ден. Аз винаги съм си обяснявал нещата така: за да съществува обществото добре, трябва да се спазват морални и ценностни норми, правила. Но тяхното спазване е свързано донякъде с уважение, донякъде със страх от това да бъдеш наказан, ако не ги спазваш. За вярващия човек то е страх от Бог – независимо еврейин, християнин, мюсюлманин – човек се страхува да не наруши моралните норми на своя Бог, за да не бъде наказан. Когато обаче човек няма тази вяра, тогава на дневен ред идва страхът от закона. Но когато и законът е слаб, и вярата е слаба, ставаме свидетели на хаос.

Христо Буцев: Зад вратата в службата има ли една кожа да виси?

Иса Мерсим: О, не... Днес има килимчета, покривки, важното е да са чисти.

Антонина Желязкова: Но как успявате в свръхмодерна фирма да спазвате молитвата пет пъти на ден и какво правите, когато дойде петък? Как в една нетолерантна към мюсюлманите среда, каквато се очертава да е България, в една модерна фирма...

Иса Мерсим: ... Може би нетолерантността идва от незнанието. Т. е., когато човек не е запознат с нещата такива, каквито са, когато не изслуша другата страна, може да се появят проблеми. Специално в нашата фирма от няколко месеца върви една такава програма – да опознаем различния, различното. И аз имах възможността да говоря пред колегите, да говоря за исляма. И ми става приятно...

Антонина Желязкова: Това във фирмата ви?

Иса Мерсим: Да. И беше много интересно, когато дойдоха много колеги и у тях възникнаха много въпроси. Това е хубаво – когато се познаваме, когато знаем кой какво и кое за какво е, няма от какво да се страхуваме. Един български автор казва: „Когато срещнем нещо различно, не е задължително да го приемем, не е задължително и да се съгласим с

него. Но когато го познаваме, изчезват острите ъгли и по-лесно можем да направим контакт.“

Антонина Желязкова: Освен вас, има ли други различни, които да говорят пред колегите си?

Иса Мерсим: Програмата ще продължи. Във фирмата имаме едно момче, което е евреин. Имаме едно момче от Бръщен, системен администратор, той също е помак. Освен това имаме и една колежка, която е от арменски произход. Та, за колегите беше интересно да им разказвам, понеже по медиите се говори едно нещо, а пък когато застанеш пред човек, който се определя като мюсюлманин, опитва се да живее като такъв – и когато му зададеш въпроса и чуеш отговора, приемаш го по-автентично. А как живея във фирмата – много добре живея. Понеже съм касиер счетоводител, имам допир до всички колеги, опитвам се към всички да бъда добър. Естествено, когато човек трябва да си прави молитвата, в исляма не е задължително да отиде в джамията. Това, което е задължително, е човек да бъде чист, да се измие, да измие ръцете, лицето, краката до глезените, за две или три минути да застане, да си прочете молитвата. Да почувстваш, че ти си застанал пред твоя господар, който те е създал, и даваш отчет. Почти във всяка фирма се намира някъде някой склад, където се държи я архив, я нещо такова... А сега местим офиса и управителят каза: „Задължително ще направим една стая за почивка. Където ти, Иса, спокойно ще можеш да ходиш да си направиш молитвата“.

Христо Буцев: А петъчната молитва?

Иса Мерсим: Всеки има на обяд почивка – обикновено я използвам. Е, ако има някаква неотложна работа и трябва да се свърши – и аз съм човек, и аз пропускам понякога, аз не съм, как да го кажа, най-добрият еталон за вярващ. Всеки си има трески за дялане.

Христо Буцев: Какво мислите за скандала, провокиран от Яне Янев?

Иса Мерсим: В един момент аз започнах да го съжалявам този човек. А и реакцията на Ахмед Башев и на Мурад Бошняк към него може да е най-добрата от гледна точка на положението на нещата в страната, но не е най-добрата от мюсюлманска гледна точка. Той, човекът, не е живял сред мюсюлмани. Той не познава исляма. Той не знае какво е ислям, не знае как се живее исляма. В един момент идват едни хора от едно село и казват: „Ами сега нас не ни обичат, защото ние не ходим на джамия.“ И той казва: „Ето, вижте какъв радикализъм. Те ги карат насилно да ходят на джамия“. Е, във всяко село има хора, които ходят на джамия, има хора,

които не ходят. Може би най-доброто, което трябваше да му се обясни най-напред на Яне Янев, е, че ходенето на джамия е в правилата на религията, но пък при нашите условия никой не може да те задължи. Ама господинът там, Таламанов, се оплакваше, че хората не са го обичали, защото бил по-различен. Ами дали пък във всяка една общност, когато се появи някакъв по-различен, всички тръгват да го прегръщат, защото е по-различен, или малко се дистанцират от него? Трябваше да се обясни на Яне Янев: „Човече, тия хора се обличат така не от вчера. Измежду тия хора има – да речем, жената на Башев, дъщеря му и т. н. – които са от тази общност, но те пък се обличат по друг начин. Това, че някой се е облякъл с шалварите и със забрадката, не означава, че това е радикален ислям. Напротив, даже за да бъде по ислямските закони, тази забрадка не е така, както трябва да бъде.“

Антонина Желязкова: Тя даже е твърде игрива и красива в сравнение с традициите от класическите земи на исляма.

Иса Мерсим: Твърде игрива и либерална, не е според исляма... И може би трябваше най-напред да му се обясни на депутата.

Христо Буцев: А някой да иска въвеждане на шерията?

Иса Мерсим: Вижте сега. Отивам в Брезница, имам кола, която е така, малко по-голяма, и на една улица друга кола, паркирана по средата, и аз не мога да мина. Питам хората в къщата, познавам ги: „Абе вашата кола да дойде някой да я премести“. „Ами той, човекът, на когото е колата, той отиде на площада, премести я ти“. Казвам: „Ами ключове?“. „А, те, ключовете, са вътре“, казват ми. „Е как, не заключвате ли? Аларми и т. н.“ „Е защо? Кой ще дойде да я открадне, ние тука се познаваме“. И не само в моето село – и в съседното, в Рибново, е същото... Та, няма я онази религиозност, която, да речем, е да се спазват строго правилата, пет пъти молитва, задължително постене, да не се пие и т. н., но има една традиция, основана на религиозните норми за морал и чест. Т. е., уважението към родителя, опазването на чуждото, т. е., чуждото си е чуждо, моето си е мое, и затова тия хора там нямат нужда от шерията.

Антонина Желязкова: Около скандала с Яне Янев доста интервюта се направиха в Рибново с хората и всички те се хвалеха как се опитват да си опазят морала, как жените не пушат там и т. н. – т. е., все пак там има един морал и една атмосфера, които не налагат никакви драстични мерки, примерно вкарването на... друг вид закони, извън светските, които имаме, нали?

Иса Мерсим: Абсурд! Традициите, човешината, както и законите на държавата – това са правилата в нашия край.

Антонина Желязкова: Помните ли, че на предишна среща се позовах на една индийска притча, която се приписва на Мевляна Джелиледдин Руми, защото често я разказвал на учениците си: „Група слепци искали на всяка цена да опознаят слона и да разкажат на другите как изглежда той. Всеки докосвал с ръка някаква част от слона и казвал: това е колона, това е водопровод, това е голямо ветрило, това трон и т. н. И всичките били дълбоко убедени, че са познавачи на слона...“ Ние не познаваме, но и не се стремим да опознаем религията и културата на другите. Тази притча мисля, че трябва денонощно да се разказва на българските политици, защото те са слепците.

Христо Буцев: А във вашия край помни ли се насилието срещу ви?

Иса Мерсим: Как да бъде забравено? Например събитието – разстрелът – на 28 март 1973 г. Ситуацията всъщност каква е била – хората в Корница са запалили огънове, стоят на площада. Дошла някаква милиционерска част и селото е обградено. Кметът иска да сменят имената, хората не искат. И в един момент, това е на 27-ми вечерта, отишъл човек от Корница в Брезница и казал: „Така и така, утре ще има събрание в Корница, да идем ние, да кажем, че не искаме да ни сменят имената. Ще дойде човек от София“. И на 28-ми сутринта цялото село потича... Разстоянието между селата е към 5-6 км. И някъде по средата, виждат отсреща конна милиция, специални части... Които започват да стрелят с трасиращи куршуми, има ранени, има убити, след това убитите са взети и къде са гробовете им, не се знае. Такива дати не се забравят, но аз си мисля, че към бъдещето и напред не трябва да вървим гърбом. Трябва да търсим нещата, които ни обединяват, и заедно да вървим напред и да не повтаряме грешките.

Антонина Желязкова: „Не вдигай ръка, когато те ударят. Бъди като ням, когато те ругаят. Не се обиждай, когато наранят сърцето ти“. Това го е казал Юнус Емре, известен мистичен поет от XV век. Моята тесничка пътека на познанието за исляма минава през суфизма и мистицизма, но трудно ми е да спазвам препоръките на Емре, когато има толкова несправедливости и жестокост днес.

Иса Мерсим: Със сигурност поетът е извел това нещо от нормите на исляма. В Корана, в един аят, в едно знамение се казва: „На лошото отговорете с добро по най-добрия начин“. Много би ми се искало да бъда

такъв, за какъвто ме призовава Юнус Емре. Старая се, опитвам се. Но и аз съм човек, за съжаление, и моето его понякога взема връх над разума. И не винаги успявам, но се опитвам да бъда такъв.

Антонина Желязкова: Много бих искала да попитам нещо. При моите пътувания от края на 90-те години насам по Балканите наблюдавам някакво трансгранично усилие на славяноговорещите мюсюлмани, където и да се намират, да намерят наистина не само своята идентичност, но да опознаят събратята си в съседните страни, за да се огледат в тях, да се разпознаят или нещо подобно. Вие също ми разкажете, че с ваши братовчеди сте пътувал в Гърция и Македония, за да срещнете хора от подобна културно-религиозна общност?

Иса Мерсим: За съжаление, след 1913 г. славяноговорещите мюсюлмани са разделени в 4 държави. Контактите са прекъснати и често едните не са знаели за съществуването на другите. Аз научих, че в Гърция има помаци, чак през 1994 г. Във всяка една от тези страни помаците са изградили някаква своя идентичност и имат своя версия на историята за помаците. Когато отидеш в Ксанти и видиш как са облечени жените, защото жените са, така да се каже, пазители на външните белези на помаците, и чуеш как говорят, не можеш да останеш безразличен. Чувстваш тези хора близки и познати, става ти мило някак си. А бе, кръвта вода не става...

Април 2009 г.

Иса Мерсим е роден 1976 г. в с. Брезница, община Гоце Делчев. Начално и основно образование завършва в местното ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“, което в края на 90-те става СОУ. Средно образование получава в ПМГ „Яне Сандански“ в гр. Г. Делчев. Завършва интензивен курс по английски език в Американския Университет в Благоевград през 1998-99. През 1999 г. се премества в София, завършва счетоводство и контрол; в момента работи в „Нетера“ — фирма за телекомуникации, като касиер счетоводител. Женен е, има две момчета.

Коментари (3)

- 17-05-2009|**Гост**

Браво!

За пръв път срещам толкова обективно и същевременно толкова истински изтрадано мнение за помаците.

- 14-06-2009|**Гост** - Avtora na temata

Iskam samo da kaja 4e Isa Mersim e tvarde malak da govori tolkova ubedeno za vsi4ko kazano ot nego . Veroqtno e bil podlojen na edin vid „promivka na mozaka“ koeto e 4esto sreshtano qvlenie v Goce Delchevskiq region. Vsichko e pilotna deinost na Ankara i neinoto bqсно ku4e DPS.

p.s – Az sashto sam ot t. nar. Pomaci ili balgarski musulmani ili neznam kakvo li oshte ne

- 23-09-2009|**Иса Мерсим** - До Гост-14-06-2009

Това, което казвам е част от моя живот, респективно и част от живота на тези като мен. Помаци е имало доста преди Анкара да стане Анкара, и доста преди появата на ДПС, и бъди сигурен ще ни има и след ДПС. Аз като роден и получил образованието си в България, обичам своята родина и пиша на кирилица, когато пиша на български. А ти от т. нар. Помаци само мога да ти съчувствам и да те съжалявам.

Без интереса към чуждото културата е невъзможна

Автор: Илия Троянов

Господин Троянов, вие току-що получихте наградата на немските литературни къщи за 2009 г. Журито нарече вашата работа „една уникална сбирка от примери и модели за срещи на културите, която се случва не под знака на борбата“. В медиите обаче човек чува отново и отново само мантрата за „борбата на културите“. Вие сте роден в България, израсъл сте в Германия и Африка и сте живял няколко години в Индия. Как се отнасяте самият вие към тезата за „борбата на културите“, като човек, преживял от непосредствена близост различни култури и религии?

Илия Троянов: Мисля, че тезата за „борбата на културите“ не е интересна, тъй като тя може да бъде оборена дори от човек с много повърхностни познания по история. Интересно обаче е защо тя отново и отново бива разпространявана публично. Това означава, че ние трябва да се запитаме защо определени групи на интереси, а също и много хора на водещи позиции, я инструментализират, защо използват тези лозунги, чии интереси обслужва това. На този въпрос, струва ми се, не може да се отговори много просто. Съществува така наречената „война срещу терора“, която е уникална в историята, защото тя не беше обявена, не може да бъде завършена, няма точно определен противник, тоест тя е прототип на перфектната война, защото може да бъде използвана за абсолютно всичко. В момента преживяваме точно това. Внезапно „войната срещу терора“ обхваща сомалийските пирати, които нямат нищо общо с областите в северен Пакистан. Всъщност това е един реторичен инструмент, с чиято помощ във времената на глобализация собствените властови позиции могат да бъдат установявани навсякъде с агресивни средства. Всяко такова разширяване на властта се нуждае разбира се от съответна културна реторика по културните арени. За мен е шокиращо да видя колко много така наречени интелектуалци възприемат тази реторика,

без да се вглеждат по-точно, без да задават въпроси, без да се информират за другите, за чуждите. В наше време това означава преди всичко, че ислямският свят бива преценяван по един напълно повърхностен начин, който никой от тези интелектуалци не би могъл да си позволи, ако ставаше дума за някоя съседна европейска страна.

В книгата *Отказ от борба*, която написахте заедно с индийския поет Ранджит Хоскоте, се казва, че Западът е оформен не само от своята еврейско-християнска традиция. Кое друго влияние или влияния бихте искали да посочите вие?

Първо трябва да се каже, че преди всичко ние посочваме, че удивително малко хора знаят, че тази фраза, „еврейско-християнската традиция“ е много, много нова. Тя е възникнала едва след Втората световна война. Преди това е властвало точно противоположното мнение. Никой дори не си е помислял да говори за приликите между евреи и християни, в продължение на векове на преден план са били изтъквани предимно различията между тях. И именно за това става дума. Трябва ли да се разглеждат отделните културни сфери от гледната точка на различното или на общото? Разбира се, винаги се откриват различия, на чиято основа след това могат да се оправдаят агресии, заблуди и войни. Ако обаче се видят сходствата, то могат да се открият безброй много исторически примери за това, че нещото, което ние обозначаваме като Запад, е било повлияно от така наречения Изток по един всеобхватен, отиващ много дълбоко, начин – в продължение на столетия от всевъзможни традиции и творчески развития, идещи от ислямския свят. А освен това има цели исторически глави, разказващи за неща, които хората иначе чуват много рядко – а това пък обяснява защо се появяват дори гневни реакции, когато например ние казваме, че някои аспекти на западния рационализъм и просвещение са повлияни най-решително от ислямски мислители, като например великият Авероес, тоест Ибн Рушд. Развитие на човечеството е определяно от взаимни влияния и преливания на култури, които изобщо не съответстват на обичайното мислене в противоположности.

Старата Андалузия често се посочва като пример, когато става дума за мирно съвместно съществуване на различни култури и религии. Но съвместният живот не е бил чак толкова мирен също и там. В *Отказ от борба* се казва, че културите не се борят, а се прели-

ват една в друга. Това взаимно преливане на културите винаги ли е един мирен процес?

Въпросът всъщност е не дали културите се борят, а дали изобщо могат да се борят едни с други. Така както ние виждаме нещата, културите – ако заслужават това име – се отличават именно по това, че притежават една определена откритост, че в търсенето на форма и израз, съответстващи на преживяванията на съответните хора, те отново и отново гледат към чуждото, използват го, че от една страна те се отразяват в него, а от друга се учат и по този начин се развиват. В момента, в който се каже, ние нямаме нужда да възприемаме каквото и да било от чуждото, ние не се интересуваме от чуждото, то вече нямаме култура. Тогава имаме догма, фанатизъм или ограниченост. Това е напълно типично за най-тежките случаи в човешката история. Тези наочници и преди всичко тази абсолютно фатална, разрушителна, смъртоносна идеология, че всичко, което е ценно, произхожда от някакви по същество собствени традиции, а следователно няма никаква нужда да се гледа отвъд ръба на чинията.

В дебатите за ислямските забрадки или протестите срещу джамии, критиците на исляма винаги претендират да защищават някакви централни западни ценности, основаващи се на принципите на просвещението. Съответства ли на това наследство сегашният дебат около исляма?

Напоследък все повече и повече смятам, че всъщност ние трябва да избягваме тези дискусии. Имам чувството, че например дискусиите за забрадките се отличаваха с такава глупост и примитивност на аргументите, че е напълно невъзможно да се излезе от този дискурс с някаква достойна позиция. Този и много други дебати за ислямската вяра носят един траен отпечатък от определена злостност на критиката. А тогава става изключително трудно темата да се разисква. Онова, за което всъщност става дума, е двете страни да си наложат определени щампи и позиции. Това е много опасно, тъй като във времената на повърхностното, масово-медийно внимание, хората, работещи с опростенчески, много примитивни аргументи, притежават огромно предимство. Обратно, онези, които аргументират по един детайлиран, многостранен начин, губят по-лесно.

Преди кратко време вие бяхте в Судан, живели сте и преди това в Африка, познавате много хора там. В последно време историите за

пирати, които отвличат западни кораби, получиха централно място в медиите. За причините обаче не може да се узнае почти нищо. Какви са мотивите на тези пирати? Как възприемат хората там разполагането на военни кораби на НАТО пред собствените си брегове?

Когато се погледне по-внимателно, за конфликтите почти винаги се откриват тежки социални причини. В случая със Сомалия това също е така. Сомалия е страна, в която чрез заместници е била водена войната между САЩ и СССР. В рамките на тази война се е получило и едно фатално обедняване на рибарите. Правата за риболовство са били отдадени, първо на Съветския Съюз, а по-късно на Европейския Съюз. Рибарите не са могли да оцеляват повече. При това техният брой се е увеличил, тъй като диктаторът Сиад Баре е преселвал хора по политически причини. И така е възникнало това пиратство, първо като случайна възможност, докато сега вече това е напълно организирана индустрия. Темата наистина е интересна, доколкото можем да се питаме до каква степен е възможно да се намират дълготрайни решения на някакви проблеми. И това е един много хубав пример. Когато се правят опити за военно решаване на проблеми, решенията не са дълготрайни. Те могат да бъдат най-много потиснати чрез голямо страдание. Сомалия е много добър пример за това, че дълготрайното решение, разбира се, може да се намира единствено в това тамошните хора да получат някакви средства за съществуване. Но в момента за това изобщо не се говори.

Един друг конфликт в Африка, за който се говори много, са размириците в Дарфур. Много звезди като Боб Гелдоф, Анджелина Джоли или Джордж Клуни редовно посещават Дарфур, но и тук човек не може да узнае нищо за реалните причини за конфликта. Какви бяха впечатленията ви в Судан? Как възприемат хората там нещата?

От определени страни получих страшно много пердах за това, че не съм направил нищо повече от онова, което всъщност е задачата на един автор и журналист, а именно да се срещам с хора и да събирам различни мнения. За мен беше изключително интересно да видя, че дори хора, които са изключително критично настроени към правителството, хора, които бяха в затвора, тоест такива, които са платили със собствената си съдба за демократизацията на страната си и не пишат от някакво удобно жилище в Берлин, че дори и тези хора ми представяха една сложна и комплексна картина на конфликта. Това например изобщо не е някакъв

конфликт между араби и чернокожи, между мюсюлмани и християни, а е преди всичко борба за земя, пред лицето на едно ужасно опустошение. Сахара се разпростира все повече на юг. Народите, които живеят на север, трябва да се преместят на юг. Така се стига до конфликти на живот и смърт. Става въпрос за извори, за земя – а това, разбира се, са много жестоки конфликти. И никой няма полза от това да им се поставят някакви опростяващи етикети. Освен това много хора ми казаха, че всъщност този конфликт с ужасяващи жертви е повече или по-малко приключил, тоест че на запад със закъснение се разгръща една определена медийна истерия, което не е за пръв път. Много пъти се е случвало конфликтът или битките почти да приключат, преди западът изобщо да разбере за тях.

Новият президент на САЩ Обама, чийто баща произхожда от Кения, дава за мнозина една надежда. Какво бихте казали за тази безгранична еуфория? Наистина ли Обама е мечтаният спасител?

Когато на политиката се гледа критично, човек винаги трябва да се предпазва от месиански разпределения на ролите. Винаги е опасно, когато на един-единствен човек се придава едно тъй да се каже пророческо значение, защото в политиката – както всички знаем – всичко зависи от системата. Зависи от общностите на интереси, от разпределението на властта, от бюрокрацията, от хората, които разполагат с богатство и влияние. Само един човек в такава голяма и сложна страна като САЩ не може да промени кой знае колко много. Въпреки това аз действително намирам положителни едни или други позиции на Обама. Мисля, че той изпрати добри послания за помирение както към Латинска Америка, така и към ислямския свят. От друга страна, политиката в Афганистан и Пакистан е катастрофална. Разширението на войната ще доведе само до още повече убийства сред невинното цивилно население. Не може да има военно решение. След като нито британската империя, която по онова време е била най-голямата сила на света, нито пък Съветският Съюз, който разполагаше с всичко, не са успели да се справят с Афганистан, а сега и НАТО, най-голямата военна сила в наше време, вече няколко години не може да се справи там, то аз не разбирам как може да се мисли, че проблемът ще се реши с изпращането на 20 000 допълнителни войници. В случая с Афганистан налице е и изключително голямо лицемерие от страна на западната преса, която винаги представя талибаните като някакви чудовища, без поддръжка отникъде. Самият

аз не познавам позициите на различните талибански групи, но все пак си мисля, че една партизанска война може да бъде успешна само тогава, когато се основава на много силна поддръжка от страна на населението. И тогава трябва да се зададе стратегическият въпрос, независимо от морала: а защо те получават тази поддръжка? Очевидно НАТО не бива посрещан навсякъде като освободител. Но тези въпроси не се задават.

Източник

Коментари (1)

- 16-05-2009|ГЕА

Илия Троянов е един от хората, които осмислят битието на културата – не, на културите – онези, които се разглеждат като колонии от вируси. Хубаво е, че имаме на български език автор, който мисли. И има смелостта да го публикува. И то във времето, когато българските академични среди все по-безкритично популяризират идеята за манипулативната същност на медиите – и все по-рядко се задават въпроси.

На теория може и да знаем принципни положения – но това е нашето днес и е интересно да се види развитието му чрез «превеждането» на реториките през културите.

Поздравления за наградата и поздравления за публикуването на интервюто.

Помниш ли на стената любим портрет

Автор: Цвета Стоева

София през празниците. Моят град. Селяни, довиждане! Има точно толкова хора, колкото трябва да има по принцип. Вървя с приятелка по Оборище и не срещаме един човек. Нито един. Само някакво куче обикаля самотна будка за вестници с овехтели плакати на Преслава по нея и се чуди къде са отишли всички. Хората сигурно му изглеждат ужасно непоследователни. Клюма с едното си рижаво ухо и бърчи черния си лъскав нос срещу мен. Ей, здрасти, бе!

Мирише на мокър асфалт и прясно окосена трева. Не виждам коли, маршрутки, няма истеричен клаксон. Светофарът и той се чуди защо работи. София през празниците е моят град. Този от детството. Минаваме през Докторската градинка и се сещам колко много мразех това място. Баба ми винаги ме водеше тук, защото ей го е къде е, а аз исках с големите в Борисовата градина. После една вечер избягах и отидох с тях там. Видях този огромен слон-пързалка и се влюбих в него. Прегръщах краката му, галех го с малките си ръчички по ушите и от допира на кожата с камъка се вцепенявах. Кой може да предположи, че само на 10 минути пеша от нас съществува такова нещо? Той беше студен и силен и щеше да ме защити от всички, дори от баба ми. После се прибрах, а дядо ми издърпа ухото, защото е прекалено възпитан – просто нямаше как да ме удари. Затова ме наказва в стаята за гости.

Продължавам по 6-ти септември сама, завивам вдясно и се шумгам в една кооперация. Потъвам в миризмата на старо и котешка урина. На 4-тия етаж ме чакат двама колеги – Мики и Божо, единият – най-добрият ми приятел, и някакъв пич, никога не мога да запомня как се казва. Отваря ми с квадратните си рогови очила и разтегля катинарчето си в усмивка.

Той е диджей и живее с няколко синтезатора, огромни колони по ъглите на стаите и тонове плочи. Бил е в Зимбабве, Кейптаун, Лондон

години наред и някъде там се е научил да готви суши с немска прецизност. Гледам го как цеди ориза – 15 минути във вода, 20 минути съхне, после пак 15 минути във вода. Чак след това вариш. Това била технологията. Има специални найлони, в които завива сушито. Специални купички и ножове. Реже съомгата на тънки ламаринени листи. Хирург.

Абе, ти си супер, как може да си толкова готин? Някаква нова колекция мъж. Аз да тичам ли за годежен пръстен? Момчетата се смеят. Топим сушито в уасаби и соев сос, гледаме Такси 3 и си говорим глупости. Мики заминава за Филипинските острови за два месеца и там ще има много МММЧ.

– Ще има к’во? – предъвквам ориза.

– МММЧ.

– Какво е това?

– Копеле, ти й кажи.

– Е, не, ти го измисли!

– Стига, бе, аз да не съм ви някво гадже. Казвай!

– Ще има много МММЧ – малки мургави машини за чукане.

– Ха-ха-ха!

Всички се смеем. Всички му завиждаме. После преяждаме. Лежа с единия крак, качен на облегалката на дивана, а другият, потънал в килима. Момчетата са по фотьойлите. Прекрасно е да си жена. Прекрасно е да си в София по празниците с любимите си хора. Тоталната свобода. Никой не ме чака, не ме търси, не ме занимава с глупости. Телефонът ми е в кома. Абонатът е извън обичайното си жалко ежедневие.

Мисля за нищо. Крайниците ми висят по мебелите. Две бутилки вино на масата лежат изпразнени. Изведнъж от кухнята започва да се носи приятна миризма. Промъква се на пръсти и ме дръпва леко за косата. Аз съм на 5 години. Седя на дивана при другата си баба – на Попа, и гледам „Милион и едно желания“, докато тя готви в малката си кухня с изглед към двора. Нейните вкусни манджи. Картофи или зеле. С онези огромни вилици като градинарски гребла. Яж, бабе, яж, мен отвътре ме изело. И я гледам с нейния протъркан пеньоар, вгледана в десетките снимки на мъжа си, погребан от инфаркт преди 10 години. Прекалено рано. Прекалено късно е за всичко в нейния живот. Ти ще живееш някой ден тук, искам на теб всичко да оставя – сочи книгите и хола тя. Броя колите, минаващи по Толбухин. Прекалено малка съм, носят ми достига

едва желязото на парапета, но разбирам всичко, когато сълзите ѝ образуват малко езерце по бездушното стъкло на холната маса.

– Не правя десерти, ама реших да компенсирам с ей т’ва. – казва дижеят и носи пилешки хапки.

И пак не е просто манджа. Кулинарна вакханалия някаква. Топи се в устата, плиска се от буза в буза и ти пробива мозъка. Правя секс с пилешки парчета.

– За годежен пръстен не знам, навсякъде е затворено, обаче може ли някакви пари да ти оставя? Ей, така – все едно те капарирам.

Той се усмихва. Мисли, че се шегувам. После ни води на покрива. Има малка тераса, от която виждаме островърхите шапки на всички кооперации наоколо. Керемидени гъбки в бетонения ми град. Само мой. Само наш. Само сега. Утре ще е късно. Седим четиримата, гледаме и мълчим. Дъждът нежно мие лицата ни. Тоталната тишина. Аз съм на 6 и вместо да гледам „Лека нощ, деца”, леля ми, 10 години по-голяма от мен, ми чете всяка вечер историите на Карлсон. Той е моят Сънчо. Искам и аз на покрива, айде да се качим. Тя не иска. Горевина е затворено. А аз съм сигурна, че е там. И кулата от кюфтета си представям, най-вкусната на света.

Тя се усмихва и ме гушва. Продължава да чете. Равна интонация, само на диалозите леко разчупва. Перфектната ми леля. Подчертава редовете с перфектните си дълги пръсти. Фин френски маникюр. В своята европейска стая от 350 квадрата перфектен апартамент до Докторската градинка. Прекалено изискано семейство. Аристократи. Дипломати. Силни и студени като слон. Никога не успях да се почувствам част от тях. Никога не се качих на покрива.

И ето ме сега – мога да бъда където си поискам. Като малка си мислех, че това ще е страотно, но не е. Защото където и да отида, знам, че няма да видя кулата от кюфтета. Тя остана далеч, назад в годините. В европейската ни стая. В прегръдката на леля ми. И няма покрив, който да я върне.

Само в детството си човек е свободен. Навън с колелото, докато играе на жмичка или прескача балкона, защото си е забравил ключа. Когато плюе костилките на черешите от дървото. Катери се по паметника на Иван Вазов, за да бере джанки, а после пука недоносените им костилки в лицата на другите деца. Рисува с тебешир. Къса дънките си, докато прескача оградата. Оставя кучешко лайно пред вратата на съседа, звъни

и тича по стълбите надолу. Мята найлони с вода върху главите на хората. Вземи тоя плик!

Тогава изразходваме всичкото си безгрижие. После остават всичко на всичко 5 минути свобода за целия ни живот. Кътаме ги като старо злато по шкафовете на душите си. Като скъпа рокля, обвита в найлон за специални случаи. Не смеем да ги пипнем, а те вече миришат на нафталин, на страх, на старо. Само си мислим, че сме свободни. Всъщност сме корпоративни каторжници. Влачим гюллето по цял ден в офиса, премятаме го от една ръка на друга, когато прекалено ни дотежи. Не ни стиска. Никой не смее да скъса веригата. Защото нали са останали само 5 минути, после какво? Пести, пести, пести, чуваш от рекламата по телевизора, произведена от други жалки хора, които също се страхуват. Дори повече от теб.

Цедим само секундички свобода за тъпото си ежедневие. Малки мини моменти, за да си докажем, че поне все още сме живи. Или ни удрят по главата, ей така, както си седим на покрива с приятели. Абе, ти помниш ли какво си обещавахте, когато беше малка, че ще помагаш на бабите да пресичат, а няма да минаваш с БМВ-то през тях на пешеходната пътека; че ще построиш огромен приют за бездомни кучета и ще ги обичаш всичките, а няма да им хвърляш Сникерс от колата; че ще бъдеш усмихната, а няма да си вечно заета.

– Искате ли утре да отидем в Пловдив, ама ей така пънкарската – с влака, за да пием по пътя натам и в града пак ще пием, а после на връщане само ще повръщаме?

– Охо! Принцесата ще остави колата и ще си изцапа пантофките. Ха-ха-ха!

– Млъквайте, тъпащи!

Т’ва вино яко ги е хванало. Слизаме по витата стълба надолу. Мики ме чака, за да ми подаде ръка, защото нали вече съм дама и всичко е много изискано. Но аз пак се сещам за малкото момиченце – това, което тичаше по-бързо от всички момчета в училище и тях много ги беше яд. Скачам направо от 5-тото стъпало. Блъсвам ръката, тупвам в краката му и се озъбвам доволно.

– Еми... Ти си знаеш, Кате. – усмихва се той и ме прегръща през рамото, защото разбира всичко.

Божо вече прави планове как ще прави сандвичи за утре. Проверява в интернет. Тръгваме в 10.40 от не-знам-кой-си-перон, а после в 18.10

обратно. Мики ще вземе музика, аз ще взема бира? Вино? Водка? Ром? Кой какво ще пие? Кимат на всичко. Чудя се дали си пазя още старата раница на Nike, не съм слагала такова нещо на раменете си от 10-ти клас. Вкъщи имам само чанти – малки, дамски, огромни, за фитнес, за кратко пътуване, за дълго пътуване, за синята рокля, за коженото яке, за черните ми ботуши. Изгубила съм се сред вещите и съм забравила мечтите си.

Обаче утре ще го направя. Ще изтупам старата раница от нафталина и ще изразходвам всичките си пет минути. Ще им бия шута, ще ги разпилея, без да се замисля. Ако искам ще си купя хвърчило с последните пари, нищо, че няма да има вятър. Ако искам ще сложа телефона си на релсите и ще гледам как влакът го пръсва на парчета. Ако искам ще наблюдавам с часове как божи кравичките се трупат една върху друга, а после ще се изплюя върху тях. Айде, наобратно, момчета. Ако искам ще изпусна влака в 18.10. Ако искам ще се върна на автостоп. Ако искам ще остана да спя в манастира в Асеновград. Ако искам няма да отида на работа на другия ден и този път няма да се обадя, за да ги предупредя. Ако искам няма да ме видят никога повече. Ще правя каквото си искам. Точно в момента, в който 3 560 023 българи са се прибрали по домовете си и гледат рекламния блок по Нова телевизия.

Цвета Стоева е млада българска авторка, победителка в конкурса „Новелови награди“ 2007.

Коментари (16)

- 18-05-2009|Гост

Всъщност сме корпоративни каторжници. Влачим гюллето по цял ден в офиса, премятаме го от една ръка на друга, когато прекалено ни дотежи. Не ни стиска. Никои не смее да скъса веригата. Защото нали са останали само 5 минути, после какво? Пести, пести, пести, чуваш от рекламата по телевизора, произведена от други жалки хора, които също се страхуват. Дори повече от теб.

MNOGO DOBRE KAZANO!!! Textat e dobar, zalagaiki na тази софииска география на да дъшата... Kато на човек от саштата порода, т. е. star софианец, това ми допада, разбира се, но от друга страна, има един едва доловим снобски момент, който стеснява посланието. Paradoxat като че е nerazreshim, tai като celiyat text e postroen varhu geogfiata на софииската дъша... Haresa mi, blagodarya.

- 18-05-2009|Гост - цвета стоева

Добър е текстът, е, има малки повторителни прекалявания на моменти, може би трябва леко да се «поизстуди», но като цяло е станало приятно писане. Браво за разнообразието на погледа!

- 18-05-2009|Златко

Не знам що за човек съм, дали нещо отвътре ми е нагласено накриво или просто не успявам да надвия желанието да бъда „другояче“, но докато всички я плюеха, Цвета ми изглеждаше млада, свежа и предивкателна. А в този текст за пръв път долавям нотките на нещо, което ме кара да се питам „дали ще издържи момичето на натиска?“. Нещо уморено ми звучи едно такова, уморено и свикващо с мисълта за някои неизбежни неща. Не че всички не минаваме по този път, но само малцина са способни да се отклонят от него, веднъж поели го. Дали Цвета ще има силата? Тия приказки за коли, за апартаменти, за аристократи-дипломати ... целият този кич на онова, за което уж не се говори, но което непрекъснато се показва ... Цвете, стягай се, приближаваш тридесет! Скоро ще стигнеш и до момента, в който само с приказки не може повече ...

Уф, какво ли съм се разприказвал, сякаш това е моя работа. Всекиму – неговото, включително и на Цвета, както и на всички останали.

- 19-05-2009|Гост

Златко, Златко, осинови я тази Цвета вече, хаха

Хората се променят, и писателите са хора, да си пише квото иска

- 20-05-2009|Гост

Вече разбрах. Мислех че момичето е някъде от панелните спални, затова толкова се впечатлява от баварци и порно, а то се оказа по-лошотя БИЛА ОТ ЦЕНТЪРА. И Е ЩАСТЛИВА, КОГАТО СЕЛЯНИТЕ ГИ НЯМА В СОФИЯ. Отдавна, отдавна четох «По пътя» на Джек Керуак. Мога да разбера защо го е писал в онази Америка от 60-те. Но в мизерна България... Бог да ни пази, щом младите ни се бунтуват по този начин-отивайки да се напият в Пловдив. Бе то голям бунт бе. Златко, овчарю народен, спаси ни.

- 20-05-2009|ралица

И Париж понякога, през август най-вече, се опразва от обитателите си. Тогава изведнъж става приятно и спокойно. Улиците са тихи, няма ги обичайните тарапани и трескавост. Само разни туристи бродят насам натам, а ежедневието е къде по-приятно от всяка гледна точка. Затова пък и е малко тъжно, защото всички си почиват на «зеленина», а само някои нещастници остават в сивотата.

Иначе, в разказа има динамика, и е интересен. Защо трябва да се пише все за грозни неща? Това е някаква тенденция в бг. литература, от която тя обеднява и си стеснява хоризонта.

- 20-05-2009|Гост

Цвете, защо смяташ, че като си родена на жълтите павета си нвщо повече от «селяните»? Защо разделяш хората на касти- вие и... селяните? А иначе изглеждаш умно момиче, разказа ти е добър. Помисли !

- 21-05-2009|Гост

Какво може да се очаква от блондинка, която твърди, че е софиянка, ама си знае откъде са се преселили дедите ѝ – от някое селско бласто... Селянско е разказчето – МММЧ? ! Много са я чукали МММ... Спомени значи... Позьорско и некъдърничко... Винаги съм знаел, че т. нар. софиянци са си простачета нагли, невъзпитани, злобни и асоциални от малки... Това им е столичанското, софийското. Завиждаха на тези,

които отиват при баба на село, докато те киснат в прашния и шумен град... А се избиват през последните 30-40 години да купуват къщи на село – значи са СЕЛЯНИ и мечтаят да са такива. Противоречие... Но т. нар. селяни обикновено са добри и скромни хора – а софиянчетата си останаха разюздана пасмина – където и да се появят. Мразят ги в провинцията, мразят ги особено целенасочено по Черноморието... Отврат... Ако динамиката в един разказ е да си смъкваш бързо гащите и да си вдигаш простотията като знаме – има я. И тя като Мира Баджева е подложила дупе за награда на някой литературен пръч. Победителката е тъпачката значи... Лошо, много лошо.

- 23-05-2009|**Ралица**

Горният коментар е плътно в познат комунистически дух!

Така де, какви са тия гражданки(буржуйки?), позьорки, нагли, злобни, асоциални, разюздана пасмина! Хайде! Марш в лагерите! А народът, колко е мил, възпитан и скромен!

Няма отървяване, ей, няма!

- 24-05-2009|**Гост**

В комунистически стил е да се делим на софиянци – т. е. пасмина, примъквала се под формата на слугини и работническа класа от 20-те години на ХХ век, та до 1989-а, и на «селяни». Не става въпрос за граждани и гражданки, драги, а за софиянци и софиянки – пасмина, която със зъби и нокти се мъчи и до днес да се пъчи пред другите, макар че повечето от тях са кухи като тикви... Пак повтарям – не става въпрос за граждани, а за софианци, т. е. селяни под прикритие...

- 26-05-2009|**ралица**

На горния анонимник:

Не се пенете безмислено! Човек трябва да прояви любознателност, да се огледа, да се побори, за да си разшири хоризонта. Отношенията между столица и „провинция“ (не влагам нищо пейоративно в последаната дума) са в много европейски страни различни от връзките между останалите градове. Столицата е център, средище на политическата, икономическа, културна и прочие дейност, в което се изсипват маса хора, изтръгнати от родната среда. Нашата София не е изключение. След обявяването ѝ за столица, например, тя е считана за нещо като

Елдорадо. Освен това, поради размерите си и смесеното си население, поради динамиката на живота, анонимността на тълпата, професионалните и културни възможности, тя е едновременно притегателен и отблъскващ полюс.

По-интересно е, че думата „селянин” е придобила отрицателен заряд в Бг. Замислете се над това плъзване на смисъла ѝ. В страните, в които съм живяла и езиците, с които съм запозната, такова явление несъществува.

- 29-05-2009|**Ют** «горния анонимник» - за Ралица

Чудесно сте схванали какво съм искала да кажа!! Моят хоризонт е твърде широк – въпросът е т. нар. софийнци да го направят, за да не ги дразня:»Откъде е дошла да ни учи и поучава тая?!» Да, столицата си е столица, но имаме особена група т. нар. «софийнци», които се кълнат, че е тяхна... Това е. Авторката очевидно ненавижда провинциалистите, наричайки ги селяни. Какво да се прави – начин да се откъсне от селските си корени, които са обявени /в БГ! / за нещо унижително... Няма спасение от простака под прикритие...

Уточнение – от библиотеката на «моя хоризонт»: София е преживяла няколко вълни на преселение от провинцията. Първата е веднага след Освобождението и е закономерна и не много голяма; втората – след т. нар. войни, т. е. 20-те години на ХХ век – много голяма и приличаща на тази от последните години по състава и качеството на «човешкия материал». Следва тази след 9.9.1945 – точно представители на тази вълна се отнасят с ужасяваща нетърпимост към дошлите след тях, но не разбират защо се «върна земята» – за да се върнат и те... Следва «Кремиковци» – «за подобряване на социалния състав на столицата»... Жителството отбираще рабкласата... Дойде последната вълна – като след война...»Човек трябва да прояви любознателност, да се огледа, да се побори, за да си разшири хоризонта.» Приятно четене! Надявам се безсмислената дискусия за това срещу колко селяни върви на пазара един пишман софианец да приключи.

- 08-06-2009|**Зоя Маринчева**

Интересно как едно толкова нелиберално есе е попаднало в «Либерален преглед.» Няма да коментирам литературната страна на текста, защото съдържанието за мен е дълбоко неморално, въпреки искреност-

та, с която е поднесено от Цвета. Това просто значи до каква степен обществото е вкоренило липсата на чувствителност и критическо мислене (поне в някои контексти и по някои теми) у хора, които са улучили «спермената лотария» (Уорън Бъфет) и/или са израснали в пространство с особено висок статут в дадено време. Споменаването на определени улици, марки коли, роднини дипломати (?) и квадратни метри е абсолютно излишно за сюжета на есето, но всичко това е споменато с особена последователност, просто защото е проблематично за авторката. Вече. Казано елементарно, някой друг яде захарния памук, дето е наречен за субекта на есето. Точно защото в България така и не се състоя дебатът за комунистическия терор и политическа система (защото именно с терор са взимани тези имоти и дарявани на комунисти) и важни текстове не се дори и «забелязаха», и един филм, или пиеса не се появиха, които да откrexнат тази врата, подобни есета и откровения ще се роят, и в самото им роене няма нищо лошо разбира се, но дискриминационният им език ще произвежда конфликти и дискриминация до припадък. Докато очакванията и реалността не се припокриват, пък било то и с помощта на психотерапия. Познавам живота на тези вече не много млади момчета и момичета от софийския идеален център, и техният език, и тяхната драма, колкото и да е автентична за тях, са всъщност ужасно неморални. Борбата им за имотите на бабите и родителите и/или статут е безсмислено жестока. Липсата на мобилност, хоризонт и приспособяване също.

- 17-06-2009|Гост - Ася

София за софиянци. хм! ако сме на този принцип никои никаде не трябва да мърда. Не само не е оригинално, но ми е втръснало да го слушам. Не е въпроса да ти стане фразата Цвета, а все пак да гледаш малко по-далеч от носа си, т. е. малко по-прозорливо и отговорно.

- 24-06-2009|Гост

Най-ценното, което видях сред коментарите, е въпросът за бунта. 😊 Да отидеш и да се напиеш в Пловдив, това му казвам аз възкресяване на неслучилата се 68-ма! 😊 Аз съм в Пловдив, лято е, но не чувам революционния писък на освободени каторжници по улиците.

Дори и да хванеш влака и да дойдеш на гости да се напием заедно (не се обръщам към авторката), в понеделник, най-късно вторник ще си

пред офиса, ще смутолевиш глупаво извинение и ще продължиш да се блъскаш в трафика.

Революциите са сред по-красивите и ирационални моменти в човешката история; когато остават само на хартия или електронен носител, при това, загърнати в неособено оригинални думички и клишета... е, евтинко е.

Не че не може. ☺ Евтино е.

- 24-02-2012|**Селтак** - Велик текст!

Плюйте, селяци некъпани! Цвета това е и очаквала и ви се присмива на тъпотията]:-P

Били ли сте някога малцинство?

Автор: Ели Иванова

Пиша това, защото обещах да отговоря на **Никодил по повдигнатия от него въпрос за дискриминацията, толерантността, политическата коректност и по-скоро изискването за уважително отношение към маргинализираните малцинства**. В него и в коментарите той споделя мнението, че налагането на толерантност е погрешно, а предразсъдъците може да се премахнат лесно ако човек просто опознае Другия на чаша бира.

Друг повод е наскоро приетия от Конгреса на САЩ закон за специално преследване на престъпления, извършени на базата на малцинствена омраза. Поводът за закона е едно престъпление с десетгодишна давност, при което студентът Матю Шепард бе примамен и убит от двама гей-хейтъри заради своята хомосексуалност. Но в действителност престъпления на основата на омраза се случват постоянно в САЩ. Преди няколко месеца група „нормални“ ученици от средната класа в щата Ню Йорк, излизат на вечерна разходка с цел да „понатупат някой мексиканец“ и убиват емигрант от Еквадор. А преди това двама братя също от Еквадор биват нападнати и единият убит, защото са се разходжали прегърнати по улицата.

Много малко хора в България са в някакво малцинство, или поне така ни се струва отстрани: като някаква хомогенна маса, в която повечето хора изглеждат и се смятат еднакви, или поне подобни. Това е илюзията на националността. В действителност много хора, които принадлежат към някакво малцинство, са невидими за околните. Макар че самите те разбира се са наясно със своя статус на малцинство, виждат себе си като някакво изключение, което не трябва да натрапват.

Разбира се, за всеки може да се каже, че е в някакво малцинство. Аз например принадлежа към малцинството от хората, които са родени в България, но живеят в САЩ, говорят испански, носят очила, имат белег

от изгаряне и се казват Ели. Може би това е малцинство от един човек. Но има и малцинства на очилатковците, на диабетиците, на хората от Ямбол живеещи в Бургас, на сендовчетата и на притежателите на добермани. Дали те се осъзнават като малцинствени?

Малцинство в действителност обаче е нещо по-различно. Малцинството се дефинира с някаква своя характеристика, която да определя чрез себе си всички носители пред обществото, която да ги отделя от мнозинството в отделна група и обикновено да ги маргинализира. Тази същностна характеристика обикновено е враждебна и носи морален заряд; тоест, в очите на останалите хората от малцинството се приемат като заплаха или с нежелателни черти, и с негативни морални ценности. Хората притежаващи я биват групирани заедно на базата на нея – независимо от всички други различни свои черти и интереси, за другите те принадлежат преди всичко към тази малцинствена група и едва след това, евентуално, може би са отделни личности.

Този механизъм на отделяне и групиране не само дефинира отделни хора като различни и Други. Той канализира омраза и насилие към всички членове на дадена група. В това се състои и необходимостта от специален закон за защита срещу престъпления към малцинствата. Когато някой бъде нападнат заради принадлежността си към малцинствена група, на практика всички останали хора от тази група са адресирани и са потенциални жертви. Но освен че канализира насилие, което да речем може да е генерирано по други причини – лошо възпитание, идиотщина, недостиг на любов в детските години – механизмът за стереотипизиране и дискриминация на малцинства сам поражда враждебност и насилие, защото се състои в представянето на дадена група като заплаха.

Така че очилатковците в България, макар и подигравани в детска възраст (когато аз още не носех очила, alas), не са малцинство, понеже очилатковщината в обществото не е тяхна приета за същностна характеристика, с морално значение, която да бъде определяща за тях пред останалите и която да ги отделя в отличителна група. А циганите например са. Всеки един носещ тази характеристика неотменимо се възприема не като отделен индивид, а задължително като част от групата на циганите. Те не могат да избягат от определението си преди всичко като цигани, което и се отбелязва във всяка една вестникарска статия споменаваща човек, който по случайност е циганин.

Под поста на Никодил имаше различни мнения, според които престъпленията на базата на малцинствена омраза биха се случили винаги, просто защото хората, които са ги извършили са си келеси и идиоти и това не е основание да им налагаме толерантност, защото то би било насилствено. Чудя се обаче дали същите тези хора биха защитавали свободата на отношение и поведение на насилниците в българските училища, улици и тротоари. Наблюденията ми показват, че е обратното. Там никой не иска насилниците да бъдат свободни да малтретират, а обратното – децата да бъдат учени да уважават различните от тях. Макар че Никодил смята, че е глупаво толерантността да се гради чрез мрънкане, тя не може да се постигне от само себе си. Приемането на малцинствата винаги се е случвало с мрънкане – разясняване на проблема, обществена дискусия и дебат, etc.

Тук обаче не говорим само за случаи, когато се стига до престъпления. И всъщност Никодил говори и по-общо за проявите на налагана – нежелана – толерантност. Например за случаите, когато в една работна общност – училище, университетски кампус, работно място и подобни – се забраняват обидни епитети към малцинства, при положение, че изказалите ги едва ли някога ще извършат истинско престъпление. И не само епитети, но и други начини на обидно за получателя отношение – примерно някой професор да нарича студентките си „Маце“. А Марфа смята, че забраната на нетолерантността е неприемлив начин за унифициране на хората, защото „Негърът ще продължи да е негър независимо дали ще му кичнат табелка „афро-американец“, „цветнокож“, etc.

Но всъщност има голяма разлика. Всеки, който протестира срещу насието в училище знае, че то не се изразява само с побой над дете. Побоят е кулминация на враждебно отношение, което преди това е смачквало личността по други начини с вербално малтретиране и изключване. Може и въобще да не се стигне до побой, но има случаи на деца, **самоубили** се заради такова малтретиране. Марфа, всеки еврейн технически е обрязан, но смяташ ли, че е същата работа дали ще му се вика „рязан“, „чифут“ или „евреин“, с очакване това да води до неутрална атмосфера? Много е ясно кога това се прави с цел обида и маргинализиране. Нетолерантността не е отбелязване на различията между хората; тя е поставянето на дадени различия в ключ на враждебност.

Вербалното малтретиране е още един начин за маргинализиране на индивиди и враждебното им групиране им в малцинство. Така, както

едно училище има политика на нетърпимост към обидно агресивно поведение (bullying) – или би трябвало да има, както е в САЩ – така и едно работно място или университет има право да въвежда такава политика и да изключва студентите, които не я спазват. В САЩ се приема, че всеки член на дадена общност има право да се чувства спокоен в нея, за да може да си върши работата, а маргинализирането води до точно обратното. Нека приемем, че толерантността е това.

Ако речем, че не трябва да мрънкаме срещу нетолерантността, независимо дали сме засегнати самите ние или други, това е още едно проявление на **стратегията за живот тип „наведена главица“**.

Но най-важното е, че точно вербалното малтретиране води и до престъпления като това на тийнейджърите от щата Ню Йорк. То е генерирало омраза, като е създавало враждебност, която според неговата логика е нормална, морална и е ок да бъде реализирана.

Дискусията ще продължи.

Източник

Ели Иванова живее в САЩ, където е преподавател по литература и култура. Освен в книги, хора и техните светове, тя се задълбава и във фотографията, човешките права и дребните забележими неща.

Коментари (24)

- 19-05-2009|Гост

не, българите просто не могат да го проумеят това, че обидните думи могат да доведат до самоубийството на едно дете. Имаше едни доктори (семејство) в нашето село – всички знаехме колко брутално се държат с детето си. Накрая то се самоуби – обеси се – и за по-тежка присъда от

това просто не се сещам. А родителите разпространиха версията, че синът им се е самоубил, защото го напуснала приятелката му. Срам.

- 20-05-2009|**Дара** - Толерантността

Ели, сигурно сте била в детска среда, където доминира жестокостта. Именно на това трябва да се обърне внимание. За да е толерантен човек, трябва да е израстнал в такава среда. Тоест, всичко започва от семейството. А нашите традиции са, че боя възпитава. От там трябва да се започне-изкореняване на този навик. Според мен трудно е да убедиш един човек с «мрънкане», когато той е свикнал, че само насието е аргумент. Време трябва да мине, да се избистри нашето общество и тогава ще може да говорим за толерантност.

- 20-05-2009|**Ellie**

Детската ми среда беше съвсем нормална. Аз самата не съм била прицел на жестокост и дори очилата ги нямах тогава все още. (А когато си ги получих по-късно на тази възраст те вече не са предмет на подигравки.) Но например дебелото момиче в класа веднъж момчетата го съблякоха.

Нямаше и видимо малцинства в средата. Освен едно турче, на което никой не се подиграваше, но и си нямаше приятели.

В тези два случая изобщо не ставаше въпрос за бой научен в семейството. Толерантността не е само липса на бой. Въпросът е как да се научиш на нея, след като попиваш стереотипи отвсякъде, не само в семейството, а и от училище, телевизия, дори учебниците.

- 20-05-2009|**Гост** - езикът е опасно оръжие

ами един от начините да се научи толерантност е именно през медиите – хората гледат телевизия и четат вестници всеки ден – ако журналистите са отговорни за поведението си и осъзнават огромното си влияние върху хората, просто трябва да дадат пример първи като бъдат внимателни с езика. Езикът е много силно оръжие и може да уврежда и убива. Затова политическата коректност трябва да се приеме като необходимо (зло? за мен не е.), а не да бъде осмивана и припряно отхвърляна, както правят някои български ентелектуалци...

• 21-05-2009|Е

Да, аз съм била малцинство. И все още съм. Минала съм и през детска градина, квартално училище, университет и т. н. по пътя до ... нещо ОК. Откровена дискриминация съм срещала в университета, както и след това, при това във вид, който си е чист, но не можеш да го утвърдиш за такъв, защото се маскира зад любезна защита на равнопоставеността и възможностите и бла-бла-бла. Като абсурдността, ако, видите ли аз съм с увреждане и квалификацията ми е същата, ще съм с предимство. Пример – в някои университети извън България. Само не разбрах какво точно е същата и какво е равна и подходяща квалификация (???) и защо да съм с предимство, ако съм достатъчно добра, за да се конкурирам?

Това в училище бяха заяждания, от деца, които имаха доста повече проблеми от моите. Нали не очаквам дете, чиято майка се появява всеки път със синини на окото, да бъде „най-добрият човек на света“? Както не го очаквам и от дете, което трябва да чисти тоалетни, за да изкарва някакви пари, защото трябва да попълва бюджет на баба, майка и няколко месечно бебе. Това, което сега се прожектира по разни предавания, е било ежедневие в моя клас в основното училище около 90-та година, само че при затворени врати в междучасието. И от време на време към някоя учителка, която имаше неблагоприятното да ръси обиди.

И не са ме обиждали, поне не извън обичайната защитна реакция. Насилието беше към онези, които ги беше страх, пак поради причини като посочените по-горе, но бяха по-слаби. И към такива, които бяха решили да обиждат, нищо че знаят, че са по-слаби. И ми е много интересно защо аз мога да съм знаела всички тези неща, а други не са, та половината ни време е минавало заедно в това училище? Прекалено много са тези, които си мислят, че ще разчистят тинята, без да се изцапат. Успех:-)

• 21-05-2009|Гост - именно!

«Прекалено много са тези, които си мислят, че ще разчистят тинята, без да се изцапат»

Именно – това са нашите «либерали» – те си мислят, че по-доброто общество може да се постигне, без да си изцапат достойнството с малко кал. Не са чели достатъчно внимателно Маркс – претупали са го заради тоталитарни комплекси.

• 24-05-2009|Е

:-) В момента, в който човек стигне до Маркс, развитието му като човек вече е приключило, чувствителността му е оформена, способностите му за анализ и синтез се приближават към максималния си ръст, предразсъдъците му са вкопани и е много слабо вероятно да го напуснат, просто проявлението им се трансформира. Вместо да псува ... ромите, да речем, псува атакистите или «неграмотните» или някого, който не му е по вкуса. Все тая:-)

• 24-05-2009|Златко

Хм, това ми напомня малко спора за това дали ябълката е по-кръгла или по-зелена. Маркс си е Маркс и в неговото изследване и познаване няма нищо лошо – напротив! – но да се гледа на текстовете му като на универсален източник на мъдрост или зло е, простете френския ми език, малко нещо повърхностно. От всяко нещо на тоя свят може да се направи оръжие, понякога и оръдие на труда. Е какво, означава ли това, че нещата на тоя свят са принципно добри или принципно лоши?

• 25-05-2009|Е

Напоследък се образовам за т. нар. bullying и начините за превенция и реакция, има си полезни практически ръководства. Най-малкото, защото наистина реакции от типа «Х е идиот» нищо не правят. Но и не може винаги някой друг да се намесва.

Та, г-н Енев, не забелязвате ли как често ескалирате напрежението. Разбирам импулса за (само)защита, която предвид това, че Вие все пак имате почти пълната власт на този сайт, не е нужна. Случвало ми се е и другаде и затова нека дам няколко насоки:

1. Емоционалната реакция дава власт на тормозещия. А той точно това търси. Затова, колкото повече емоционални реакции, толкова по-често той ще се връща за още. Това е подклаждане на агресията.

2. Отговорът не трябва да ескалира напрежението, т. е. смачкването на нечий фасон с неща като «малко повърхностно» не върши работа. Като палави деца, хокани с любов от викторианските си родители (това много ми хареса, като го прочетох за пръв път).

3. Никога не удряйте по място, което разпознавате като слабо у опонента си. Така му подсигуриравате причина, повод и оправдание да продължава с агресивното си поведение. :-)

- 25-05-2009|**Златко**

Е, не надценявайте ли малко патоса на коментарите ми? Драго ми е, че ме вземате толкова на сериозно, но самият аз гледам да не го правя.

- 26-05-2009|**Е**

Изобщо не го надценявам:-)

Патосът е емоционална реакция, в нея човек може да се плъзне лесно по посока, която не е желателна, чак до там да затваря теми и да се подиграва на хората.

А това дали някой смята да проявява самоирония си е лично негова работа. Тука от известно време насам току някой излезе с теорията за самоиронията като израз на силен характер, само дето самоиронията я пускат само донякъде и така общностно, та да могат да се разграничат, като им дойде в повече. Патосът и самоиронията са като водата и олиото, затова хора, които са прекалено чувствителни към собствените си чувства, е добре да не ползват самоирония, за да не станат жертва на ирония и сарказъм:-)

- 29-05-2009|**Доброслав Бакалов** - ...

Ели аз си спомням един филм с Антъни Хопкинс, в който университетски преподавател беше споменал думата «spook», която, освен значението си-призрак, била използвана пейоративно за чернокожите, та така преподавателя се лиши от поста си, така ми изглежда на мен днес налагането на вербална толерантност и така прословутата вече политическа коректност, просто на пънкарската ми душа това и изглежда, като един нов вид тоталитаризъм и дано не съм прав. Пък и тези мерки не ще изличат малцинствените различия, по-скоро ще подклаждат повече напрежение, което обаче съвсем не значи, че подкрепям такъв акт на насилие към етнически или друг тип малцинства.

- 31-05-2009|**Edward II** - Антъни Хопкинс

Господин Бакалов,

относно «новия вид тоталитаризъм»:

Във Вулгария думата «педерас» все още се употребява в национален ефир, вкл. от политици, за които ще гласувате след броени дни.

За хетеросексуалните българи думата «педерас» е може би пренебрежимо простотия, която не ги засяга директно. За мен като гей мъж е

непоносима обида, заради която бих искал да се уволнява всеки «журналист», който си я позволи в национален ефир, радио, преса и пр. медии със стотици или хиляди души публика.

ВРАЖДЕБНАТА ЕЗИКОВА СРЕДА е «ВИД ТОТАЛИТАРИЗЪМ», но вие не го разбирате това, защото не сте от ДРУГАТА страна на шамара.

- 01-06-2009|E

А аз искам да се махнат от речника всички думи, започващи с «п». Трудни са ми за артикулиране, значи не трябва да ги има. И ето, храк-тическата ситуация на нещата си има своя хлюс, богат речник:

«премахнат» – «махнат»

«произнасяне» – «артикулиране»

«положение» – «ситуация»

«пък» – «а»

«позволи» – «разреша»

«педераст» – «гей»

«политици» – «стратегии»

«простотия» – «глупост»

Докато го хечатам, се чудя дали не напомня на ходигравка. Ако е така, много сори.

- 01-06-2009|Ellie

Е, не разбрах гледната ти точка. Какво имаш предвид като казваш «които си мислят, че ще разчистят тинята, без да се изцапат.» В какъв смисъл би трябвало да се изцапат, за да разчистят тинята? И в какъв смисъл думите с п или без п имат връзка с казаното от Edward II? Ако действителност целиш подигравка, какво искаш кажеш на Едуард с това да подценяваш обидата, която той чувства?

Доброслав, ако имаш предвид филма The Human Stain, той е чудесен филм за несправедливото обвинение също като много други ше-дъври – например Чудовището на Роберто Бенини. Въобще това е пло-дотворен класически сюжет. Но какво общо има това с толерантността? Нима трябва да отменим правораздаването заради факта, че се случва да има несправедливи присъди? Или да отменим полицията заради това, че има и насилие от страна на полицията? Вместо да подобрим тези две институции?

Най-ироничното в случая е че героят на Хопкинс е по произход чернокож, който «минава» за евреин. Това е специфичен американски термин, който означава, че даден човек официално представя собствена си идентичност като принадлежащ към друга група – защото принадлежността му към действителната може да му носи негативи в обществото. Да си евреин в академична общност е много по-изгодно, а да си чернокож – проблемно. Героят на Хопкинс чрез това самопредставяне търси същата тази толерантност, за която ти казваш, че е вредна.

- 02-06-2009|**E**

Не се разбираме поради простата причина, че никога не говоря с прекалени метафори, нито с пренаситени препратки. Просто пробвам да предам онова, което по всяка вероятност виждат хората срещу мен (или са виждали поради проста ловкост). Извън България получавам абсолютно същото отношение от външни хора, каквото и в България. И добро, и лошо. Чисто функционално в България дори ми е по-лесно.

- 02-06-2009|**E**

За тинята (винаги, когато пропусна нещо, се случва случайно нещо, което ми напомня, че не трябва да пропускам никакви неща просто така):

Днес нося аз нещо, което прилича на слухов апарат, за един експеримент. Неочакван страничен ефект – отстъпват ми място в автобуса. Разбира се, с притеснено тихо говорене, но ... не мога да им се сърдя на хората:-) Ето, че разбрах как действа слуховия апарат на околните (не на мен, това вече е висш пилотаж).

- 02-06-2009|**Edward II - Re: E**

E писа:

А аз искам да се махнат от речника всички думи, започващи с «п». Трудни са ми за артикулиране, значи не трябва да ги има. И ето, храктическата ситуация на нещата си има своя хлюс, богат речник:

«премахнат» – «махнат»

«произнасяне» – «артикулиране»

«положение» – «ситуация»

«пък» – «а»

«позволи» – «разреши»

«педераст» – «гей»

«политици» – «стратези»

«простотия» – «глупост»

Докато го хечатам, се чудя дали не напомня на ходигравка. Ако е така, много сори.

ето още думи, които ще са ви «трудни за артикулиране»: «Плитък» – като опита ви за остроумие, който само показва колко сте информиран за проблема с дискриминацията на малцинствата в България;

«Повърхностно» – като разбирането ви за властта на ЕЗИКА над човешките съдби;

«Патологичен» – като демонстративния ви отказ от емпатия;

«**Привилегия**» - като вероятната ви хетеросексуалност, с която сте дарен още от рождение, и която никога няма да се наложи да защитавате и да обяснявате пред родители, роднини, съседи, колеги на работа, шефове, журналисти, политици, неонацисти.

• 02-06-2009|**Златко**

Edward, не бързайте, моля ви! Хомосексуалността и принадлежността ви към едно онеправдано малцинство не са гаранции против прибързани заключения и шаблонизиране на опонентите. „Той“ е всъщност „тя“ (доколкото я познавам), а освен това тя принадлежи към едно друго малцинство, към което вие и аз имаме късмета да не принадлежим (за разлика от собствената ми дъщеря, например). И думите от предишния ѝ постинг в никакъв случай не ми звучат като агресия към вас и вашата различност. Защо тогава този толкова предизвикателен отговор?

• 04-06-2009|**Е**

Защото Едуардиан е съобразителен и се досеща прекрасно, че шансът да ме засегне или да ме накара да почувствам вина, е минимален. Тезата трябва да се подкрепя с нагледен материал, а ако ние с него поговорим, ще има материал как се реагира на bullying:-)

А и е нагледен пример защо т. нар. «малцинства» не трябва да се събират под една шапка. Например моят проблем в определена ситуация се решава просто с 15 минути повече или с малка съобразителност от срещнатата страна да не настоява на формални правила (защото зад

тях има логика). Така аз ще работя спокойно, ще си плащам данъците, които ще отиват и при по-нуждаещите се. Както и права. Така и хомосексуалните хора могат да отглеждат деца, ако не са твърде агресивни. Защото не искаме омразата да се умножава, нали?

Но на болните от диабет им трябва инсулин и режим (т. е. ежедневието на дете, болно от диабет, може да не е същото като това на другите, от което следва и дискриминация, някъде). Те често дори нямат избор дали да лъжат като професор Силк или лъжат с пълното съзнание, че след час ще си платят.

- 04-06-2009|Edward II - bullying

????

нагледен материал без „ходигравка“:

<http://www.inthesetimes.com/issue/25/16/chase2516.html>

- 06-06-2009|E

Постфактум.

Така е, слуховете носят, че с мен не се комуникира лесно:-)

По една българска телевизия даваха някакъв филм за тийн убийците от последните 15-ина години – непрофесионално бяха сложили на едно място социопат и момче с абсолютно първични реакции.

Имам и леко запознанство в съзнателна и независима възраст със социалните системи в 3 страни, мога да извадя бая случки от архивите им. И решава ли се така нещо и какво точно се решава?

Но пък току-що прочетох обидата от последно поколение:

«Лелеее, тоя има специални нужди ...» Произход – Лондон.

Скоро едно момче в САЩ се самоуби, защото го наричали «гей». Ето, сменили са думата.

Ето и нещо за вредата от политическата коректност и привидното съобразяване с култури, за които не знаеш много или за които си въобразяваш някакво знание, в социалните услуги:

<http://www.victoria-climbie-inquiry.org.uk/finreport/4working.htm>

И т. н. И т. н. Ако такава ще е комуникацията.

- 06-06-2009|E

Любопитството към човешките реакции. Само като си представя, че някой ще се съобразява с това, което бих могла да си помисля, се

изприщвам. А в някакъв момент всички започват да се съобразяват и да трупат капитал. А това всивява живота, в който «Човешко петно» би била една много скучна и правилна история, правилно бунтарска и правилно толерантна:-) Много съм поласкана всъщност от причисляването ми към привилегированите, това никак не е лошо:-)

- 11-08-2009|**Майя Маркова** - Случаят Виктория Климбие
В сайта, даден от Е, е сбъркан един знак. Ето истинския URL:
<http://www.victoria-climbie-inquiry.org.uk/finreport/4working.htm>
Убитото дете има и страница в Уикипедия:
http://en.wikipedia.org/wiki/Murder_of_Victoria_Climbi%C3%A9

Литературата ни е като грохнал старец

Автор: Владимир Трендафилов

(Интервю с Владимир Трендафилов, литературовед)

Г-н Трендафилов, в новата си книга твърдите, че литературата ни не се развива, а трупта точки за пенсия. Защо?

Има едно поколение писатели, което на база на връзки от социалистическото минало има и днес свободен достъп до медиите и властта. Тези привилегии не са плод на литературно превъзходство – подчертавам. Освен ако мазната високопарност е белег за литературно превъзходство. Не са плод и на някаква неувахваща актуалност в по-новите им писания. Точно обратното, тия хора отдавна нямат какво да кажат на публиката, но на база на приятелските им връзки медиите ги преэкспонират, а оттам цялата ни литература е добила старчески вид. Не че в резултат произтича нещо пагубно – те са обикновен литературен салон, – но тъй или иначе тия неща допринасят за окапалия облик на литературата.

Тия хора – т. нар. априлско поколение на Любомир Левчев, Стефан Цанев и т. н., както и полупоколениято след тях – винаги са били майстори на кулоарните заигравания със силните на деня. Оттам и днешното им формално дълголетие. Но са компромисни, включително и в творчеството си от онова време. Иначе уважават героиката, пишат за нея. Но не я практикуват. Героиката приемат, риска – не. Затова и излъчват двойствено послание. Уж носят на челата си ботевски перчемии, но в ръка са стиснали папки. Те са поети на победилата бюрокрация, която обича да се разчувства с висока романтика в извънработно време. Идеалите им са също като ботевските, но с лека редакция. Вместо „Свобода или смърт“ – „Свобода и заплата“. „Героизъм и привилегия.“ Все неща от този род. Лишението не фигурира сред ценностите им.

Има ли нужда от толкова много литературни конкурси в България и кое е тяхното слабо място?

Бройката им не е проблем. Почтеността им е проблем, а оттам и доверието на публиката към наградите, които те дават. Е, има тук-таме изключения. Ей сега се връщам от бургаския конкурс за млади творци „Петя Дубарова“, където бяхме жури със Светлозар Игов, Иван Сухиванов, Алек Попов и Венда Райкова. Гарантирам, всичко беше почтено от начало до край. И излъчихме много достойни призъори. Литературата ни има бъдеще.

Срина ли се статутът на поезията ни след 1989 г.?

Да, срина се. Досегашната слава на поезията ни винаги е била функция от силата на цензурата. Главно цензурата е осигурявала добра кариера на едни и е превръщала други в антиконюнктурна съпротива. И двете групи в крайна сметка печелят. Има нещо неморално в това – едно уж насилие, което обаче дава не „свобода“ или „смърт“, а официална известност или подземна слава. Как да не излезе лошо име на поезията? Направо да се чудиш кое от двете да избереш. Все е кариера.

Но цензурата официално приключи след 1989 г. И поезията ни стана неизбежно нова – не защото е прописала по новому, макар че и това тук-таме го има, а защото на нея се гледа по нови начини. Ето защо тя изпълнява в момента объркани движения. Общо взето се лута сред отломките на някогашната си институция и се чуди дали да седне и да се разреве от носталгия или да излезе от развалините и да тръгне на чисто.

В книгата си анализирате и вечните „абонирани“ за награди творци. Това ли ви провокира да сравните държавата с бандерола при цигарите?

Почти всичките ни конкурси са държавни или общински (т. е. пак държавни). А държавата обича писателите, които ѝ служат. Това е. Казионните писатели пък търсят кому да служат. В тия взаимоотношения има историческа хармония между търсене и предлагане.

Бедата е, че огромната част от писателите ни са казионни. Без значение млади ли са или стари. И днешни ли са или вчерашни.

Каква е ролята на медиите в утвърждаването на идеята, че чудото – под формата на карма, Бог или късмет – вече е определящо за всяко събитие в живота ни?

Нали виждате – телевизиите и вестниците са пълни с врачки. Отделно литературата по уличните сергии и в книжарниците. Но тия неща не са причина. Те са симптом. У нас чудото е на почит. Постоянно се проповядва доктрината, че трудолюбието, способностите, почтеността нямат

значение за личния успех. Само чудото те изважда от калта и те тиква в царския палат. И понеже наистина само чудо може да премести някого тъй да се каже от „калта“ точно в „палата“, пита се, няма ли у нас някаква социална плоскост, пласт или ниша, която да стои между тия двете – между дъното и върха? Ако погледнем традиционната социална карта на България, включително и днешната – май почти няма. Или има, но е много ограничена.

Адски недемократична система сме, със затворена икономика, слаба мобилност на населението, малцина охолни и масова бедност. Оттук и популярната формула на българския „успех“ – да прескочиш с помощта на чудо от дъното към върха.

Понякога „чудото“ се приема, че ти е писано – като в зодиите, които никнат отвсякъде в публичното пространство. Или в надеждата да срещнеш богат чужденец, който да изпита непреодолимо желание да сподели с теб милионите си. Това също е свръхупотребяван сюжет наоколо.

Но най-често „чудото“ си го подработваш сам. Но не с инициатива или талант, а с готовността си да минеш под всеки праг само и само да се домогнеш до вниманието на господаря си. Скрупулите пречат. Достойнството също. Да вземем Азис. По някакъв начин, той е оголеното лице на системата и нейните скрити механизми и принципи. Емблема е на околната ни представа за „успеха“. Едно момче, готово на всичко, извървяло със задника напред пътя си от дъното до върха. И всичкото това все пред очите на публиката. Тазгодишният „ВИП Брадър“ дава аналогична представа за нещата наоколо. Някакви хора, сложени там за „звезди“, понеже са роднини на други роднини. Нищо избрано от публиката. Само назначения. Тя самата също е назначена. Или по-точно, поставена е в неизбежната роля да се звери в екрана и да кима одобрително с глава.

Културата ни е бедняшка. Бедняшки е и манталитетът ни, и регламентът на успеха ни. Кодът на ценностите в този план е абсолютно категоричен и медиите го улавят, а после го възплъщават в множество сюжетни инварианти. Беднякът знае, че не е човек. Той само иска „да стане човек“, но още не е. Той е суровина. Не притежава друга стока, освен тялото си, и затова тръгва да прави кариера, излагайки го като суровина за продан. Дали ще е за пред богатия чичко-съпруг, или за пред незнайните спонсори, които адски се забавляват кой знае защо точно от вида на Азисовия задник, принципна разлика няма.

Между другото, не съм песимист, колкото и да ги говоря тия неща. Медийното поле много скоро ще се реморализира. При това доброволно, за да се пренагласи към манталитета на широкото общество. Само да се отвори пазарната икономика и да се освободят инициативите на хората.

Този тотален упадък на нравите и ценностите, които се излъчват от медиите, не е нещо нормално. Той свидетелства, че системата, към която те принадлежат, е затворена и изразява ценностите на малцина неработещи, дебилизиращи от охолство и простотия. Нормалните хора просто не са такива.

Как ви изглежда плачът за българския език – непрекъснато се говори колко чуждици навлизат, колко малко хора владеят книжовните норми?

Има едни паники напоследък, че българският език щял всеки момент да бъде отменен. Мисля, че те се вдъхновяват от партийни централи в предизборна обстановка. Или служат за отвличане на вниманието на публиката от по-важни проблеми на деня.

Периодично избухват спорове между млади и стари в литературата. Защо у нас все някой дели нещо на подобно примитивно ниво?

Това не са истински спорове, а инсценирани дебати, за да се поддържа илюзията, че у нас има литературен живот. Последния такъв „дебат“ го организира в. „Труд“. Сами видяхте – това беше серия от монолози, чиито автори общо взето си правеха пиар и всеки от тях водеше борба не с опоненти, а със страха си от неминуема забрава. Истинският спор предполага обмен на мнения. Той не е просто караница или серия от ритуални изказвания, както в случая.

Как ще коментирате факта, че властта остави 22 % ДДС върху книгите, а Станишев бе отличен като „Рицар на книгата“ за принос в книгоиздаването?

Поради същата система, за която вече говорих. Тя е и начин на мислене. Властта у нас е по принцип безотговорна към поданиците си. Тя изпитва дълг само към собственото си възпроизводство. Поданиците имат повече задължения. Те трябва да ѝ се подмажат срещу някаква дребна милостиня. Подмазването го видяхме. Остава да разберем каква е милостинята.

В навечерието на 24 май отново се раздухва въпросът четат ли достатъчно българските ученици. Песимист ли сте за тяхната обща култура?

За едни – да, за други – не. За амбициозните не съм песимист, дори амбициите им да текат далеч от литературата. Каквото им трябва, те си го четат, останалото го научават от практиката. Но у нас има и една провинциална леност, една инертност на движенията и любопитствата, която е породена от чувството, че каквото и да става, нищо принципно няма да се промени. Ако някой не чете поради леност, това е опасно за него. Обрича го на лоши професионални избори в бъдеще, на несигурност и безработица.

Има и друг въпрос тука – какво се разбира под „четене“. Ако някой е запален по литературата за отглеждане на домашни рибки или за компютърно програмиране, броим ли го, че „чете“? Веднага ще кажа. Тези, които бият тревога, че младите не „четат“, имат предвид единствено и само художествената литература. И то проверената класика. Тук-таме престижното съвремие. Това са все възпитателски депресии. В тях изпадат застаряващи учители, родители и писатели, които се боят, че младите поколения се изплъзват от опеката им и така поставят под съмнение смисъла на живота им. Тезата е скрит зов за повече контрол.

Кои са митологемите, от които трябва да се откъснат родните писатели?

Вече не мисля, че има такива. Дефектите в литературата ни вече са въпрос на лично можење, а не на локална идеология или митология.

Защо писатели и читатели се разминават на литературните кръстопътища у нас?

Писателите ни гледат за публика навътре в страната. Понеже нямат друго средство за изразяване, освен българския език. А българският читател е малоброен и общо взето гледа „навън“. Процесът е неизбежен.

Интервюто води Людмила Габровска

Владимир Трендафилов е роден във Варна през 1955 г. Завършва английска филология в СУ „Св. Климент Охридски“, където преподава до 2001 г. Работи като редактор в „Народна култура“ (1981-1983) и главен редактор в „Български текст“ ЕООД след 2001. От 2005 г. е доцент по английска литература в ЮЗУ „Н. Рилски“, Благоевград.

Коментари (56)

- 19-05-2009|Гост

Браво на Владимир Трендафилов. Както винаги точен и директен. Той е критикът, адекватен и потребен на днешната литературна действителност у нас.

- 19-05-2009|Гост

Най-после някой да постави добра диагноза на ситуацията в нашата литература.

- 19-05-2009|Гост

Този тотален упадък на нравите и ценностите, които се излъчват от медиите, не е нещо нормално. Той свидетелства, че системата, към която те принадлежат, е затворена и изразява ценностите на малцина неработещи, дебилизирани от охолство и простотия.

Ние, нормалните хора просто не са такива. Това е!

- 21-05-2009|Гост

Трендафилов, по принцип съм съгласна с Вас относно ситуацията, макар да не ми е съвсем ясно какво значи «нормалност» в изкуството.

А как ще коментирате факта, че Кристин Димитрова е скучен автор?

- 21-05-2009|**Владимир Трендафилов** - Без име

Вижте, в случая имам предвид нормалните хора просто като «хора», а не непременно във и чрез изкуството.

А за второто, което казвате/питате, то е точно толкова «факт», колкото вие имате име. Съжалявам.

- 21-05-2009|**Гост**

Хубавото на Владимир Трендафилов е, че застава зад мненията си и ги отстоява. А наоколо, с известни изключения, е страх и скърцане със зъби.

И завист по български.

- 22-05-2009|**Гост**

Стори ми се, че говорите за «нормалността» като литературен критик, а не просто като човек за други хора. Откъде на къде пък ще се отплесвате, да говорите на житейски теми?

В този текст Вие сте литературен критик, негодуващ от присъствието на Азис на сцената, от неговия възмутителен финансов успех. Чудесно! но Вие не критикувате музиката му, Вие обговаряте неговата нормалност.

Да, така е по-лесно, но утре може да негодувате от присъствието на гейове в литературата. Или на хора, чийто начин на живот и образование се различават от Вашите, но които имат все пак нахалството да се занимават с литература.

Ако се бях подписала с името си, оставяйки с това един куп лична информация в този сайт, бихте ли комуникирали с мен? Защото ако Вие бяхте комуникативен, досега щяхте да намерите къде в мрежата Ви коментират неанонимно. Такава склонност обаче не съм забелязала у Вас и това, при положение, че се опитвате, да обговаряте проблеми, които са и мои.

Относно забележката на анонимния по-долу: не знам за какво мога да завиждам на Трендафилов или пък да се страхувам от него. И да, ако мислех, да оспорвам очевидното, може би щях да съм с името си.

- 22-05-2009|**Гост** / Без име - горната ви забележка

Напротив, лъжете. Вие сте без име, защото не искате да поемете отговорност за подмятането си. Ако посмеете да си напишете името, ще е

необходимо да се аргументирате защо мислите така, на какво се основава мнението ви и т. н. И тогава казаното от вас щеше да е теза – една от възможните тези, – а не като в случая клюкарско-комплексарско подмятане.

А за това «очевидното» не ме поднасяйте. Това е неинтелигентен блъф. Де да бях единственият, който харесваше романа на Кристин Димитрова! Тогава щеше да ви е лесно и радостно да го затворите в контекста на семейния пиар. Само че и други хора с имена, не като вас, са харесвали романа – и са се аргументирали защо го харесват. Ако не сте чели това, което са писали, ами поне бръкнете на ключова дума в «гугъл».

- 22-05-2009|**Владимир Трендафилов** - Гост / Без име
Извинявайте, сбърках авторството. Горното е написано от мен. ☺

- 22-05-2009|**Гост**

Вие упорито желаете да ме занимавате с Кристин, държите ми сметка за мнението с довода, че болшинството е на друго мнение. Окей. Но мен всъщност ме вълнуват други неща и мисля, че ви зададох въпроса си съвсем членоразделно.

Ако може, отговорете ми без смайлита и термини «клюкарско-комплексарски», защото те не са от моята област.

А ако не може – сбогом в този форум.

- 22-05-2009|**Владимир Трендафилов** - Без име

Кой въпрос? Имате два:

1) Откъде на къде пък ще се отплесвате, да говорите на житейски теми?

Отг. Ами вижте, аз не съм литературен критик генетично, а само когато избира да бъде такъв. Точният ми отговор на въпроса ви е: «Моя си работа.»

2) Ако се бях подписала с името си, оставяйки с това един куп лична информация в този сайт, бихте ли комуникирали с мен?

Отг. Не знам. Засега вие сте за мен един фантом без име, който на всичко отгоре поставя условия за собственото си разкодиране. Откъде да знам дали, ако един фантом се материализира в човек, ще поискам

да общувам с него? Хората на този свят са шест милиарда. Не бих могъл да общувам с всички. По-откровено наистина не мога да ви отговоря.

- 22-05-2009|**Гост**

«Ваша си работа» е това, което става в кухнята Ви. Това, че обговаряте проблем, който не е лично Ваш, а на повече хора в някаква медия вече не е «Ваша си работа». По тази логика, не е нужно всички тук да знаем, дали аз съм Ви лично симпатична, докато комуникирам с Вас.

А въпросът, който ме вълнуваше, беше фриволната употреба на думата «нормалност» от страна на критик, който очевидно се стреми да увеличи кредитите си, лично своите, в ситуация кризисна за всички ни.

- 22-05-2009|**още един аноним**

Е добре де, Трендафилов, измежду всичките тези 6 милиарда един, т. е. една те попита нещо. На мен също ми е интересно по какво да разбирам кога се изявяваш като литературен критик и кога като биологичен вид?

Мисля, че медиите са мястото където го правиш по първия начин. Или?

- 22-05-2009|**Владимир Трендафилов** - горните

Пръснете се от мъка, аноними! Нещастни, задръстени страхливци!

- 22-05-2009|**Златко**

Оттук нататък ще изтривам без предупреждения всяка дребнава и безсмислена реплика, която не цели нищо повече от това да дразни и обижда автора – сигурно защото се е осмелил да изкаже публично мнение. Ако имате някакви мисли по текста (или изобщо някакви мисли) – заповядайте. Инак не ми излизайте на светло, че не ви е там мястото.

P. S. Включително и дамата, която пише гладко, но хапе стръвно!

- 23-05-2009|**Гост**

Радвам се, че има човек в бг литературна и медийна критика, който притежава интелекта и **смелостта** да коментира «силните» на литературния ни ден, макар и без особена подкрепа и последващи «очистителни» публични дебати. Може би има още един-два гласа, но те хор не

правят. Защото само слепият не вижда, че поне от 10-15 години, поради естеството на литературната кариера per se и липсата на мащаб и хоризонти в българската среда, както и ред други причини, които Вл. Тр. така хубаво анализира, българската литература се е отдала на властови игри, вместо на качествено писане и успешно общуване с публика. Напоследък се включиха нови играчи, този път на принципа «салон» с/у «салон». Авторите се обединяват в отряди за дружни маркетингови залпове, но въпреки по-големия шум и доброто медийно присъствие, летвата за писане и успешно продаване не се е вдигнала особено. Мисля, че авторът отделя твърде голямо значение на «старите» в литературата. Те си имат своите медии и фондове, но едва ли са толкова авторитетни за бъдещето на бг литература, пък и за сегашното ѝ. Не те създават новините напоследък. Що се отнася до роднински афинитети, аз лично игнорирам тази част от мнението на г-н Трендафилов, не защото не му вярвам, че действително мисли така, но защото все пак има конфликт на интереси, които чисто субективно човек трудно редактира сам. От друга страна, по този начин авторът има достъп до информация и фактология от «кухнята», така да се каже, която е базата на изводите му. Все пак трудът му задава някакъв хоризонт на иначе лесно изкривяващата се лит среда.

- 23-05-2009|**Зоя Маринчева**

Пропуснах да се подпиша под горния коментар. Не е лошо да се знае кой какво мисли.

- 23-05-2009|**Дионисий** - Кристин Димитрова

«Сабазий» е страхотен, сърчно написан, стегнат, актуален, мащабен в идеологическия си размах, овладял и комичното, и трагичното, увлекателен и дълбоко проникателен роман.

- 24-05-2009|**рамбо 13** - „дискусията“

<http://riprambo13.wordpress.com/2009/05/23/in-the-name-of-the-game/#comments>

- 24-05-2009|**Гост** - 20

процентна е ставката по ДДС. Никак не би било лошо да се задават вярни параметри от интервюиращите и да не се повдигат вече дискутирани въпроси,

като нещо съвсем ново. По същество – мисля, че г-н Трендафилов в поредица от статии твърде много акцентира върху състоянието на икономиката и човек стига до извода за детерминиращото ѝ влияние върху

литературата. При всяко положение, обаче тези статии са добри за едно осмисляне на случващото се.

- 24-05-2009|**Петър Величков** - Не сме ли прекалено критични?

Трендафилов дава свое мнение, добре, че е критично. БГ литературата след 1989 т. е трудно обхватна в началото като обем, сега заглавията понамаляха. БГ писателите общо взето не умеят да разказват истории, а ни предлагат свои разсъждения и не оставят героите си да заживеят, сякаш са малки бебета и не бива да излизат от проходилката. А може би сме прекалено критични към родното. Примерно, един прехвален трилър или сантимент на Коелю безрезервно се купува и чете, а на БГ автора всеки му търси цаката. Дано не съм прав. Във форума обаче изпълзва познатата балканщина – не приемам подмятанията за съпругата на Трендафилов.

- 24-05-2009|**райна маркова**

@ Златко – не виждам друг да държи груб език тук освен авторът на статията.

@ Трендафилов – явно не ви минава през ум, че може да събеседникът ви да е гей-жена. Или, не дай си боже, гей-мъж, който не иска да бъде третиран като гей-писател, а като писател. Ето как спорът за нормалността се обезпредмети и жалко!

Трендафилов, знам, че следите блога ми отдавна, но нека все пак вметна: ето тук ви обсъждаме напълно неанонимно <http://www.gmarkova.com/blog/?p=762>

... когато съм пред компютъра си, естествено и не работя на него.

Качествата на Кристин като прозаик не се наемам да разисквам, защото не съм критик, но ако ми писне, може да се видя принудена да ремиксирам «разказ» на Кристин така, че да заприлича на разказ.

Голкова от мен в този чат. И не ме трийте под предлож че се държа неприлично, защото «неприличното» ще намери друга публичност под друг формат.

- 24-05-2009|Гост - Re:

райна маркова писа:

@ Златко – не виждам друг да държи груб език тук освен авторът на статията.

Това може би изглежда така, Райна, поради простичкия факт, че аз изтрих истински грубите подмятания по негов адрес. Уверявам те, гневът му беше истински оправдан.

А инак не виждам защо очакваш да бъдеш заподозряна в неприлично или дори изтрита. В думите ти не виждам нищо неприлично и по принцип трия само неща, чието предназначение е да дразнят, а не да изразяват открито мнение, както е в твоя случай. Ок, ти не харесваш Кристин, аз и Владо (очевидно) го правим. Е, и къде е проблема? Не виждам ни най-малък повод за сблъсък помежду ни.

- 25-05-2009|Дионисий - Re:

райна маркова писа:

@ Златко – не виждам друг да държи груб език тук освен авторът на статията.

@ Трендафилов – явно не ви минава през ум, че може да събеседникът ви да е гей-жена. Или, не дай си боже, гей-мъж, който не иска да бъде третиран като гей-писател, а като писател. Ето как спорът за нормалността се обезпредмети и жалко!

Трендафилов, знам, че следите блога ми отдавна, но нека все пак вметна: ето тук ви обсъждаме напълно неанонимно <http://www.gmarkova.com/blog/?p=762>

... когато съм пред компютъра си, естествено и не работя на него.

Качествата на Кристин като прозаик не се наемам да разисквам, защото не съм критик, но ако ми писне, може да се видя принудена да ремиксирам «разказ» на Кристин така, че да заприлича на разказ.

Голкова от мен в този чат. И не ме трийте под предлож че се държа неприлично, защото «неприличното» ще намери друга публичност под друг формат.

Брей, разказите на Кристин можели да бъдат ремиксирани и по-добри... много самоуверено твърдение от автор, който, поне според моите представи за литература, има още много старание да положи, докато стигне нивото на Кристин Димитрова. Бих предпочел което и да е парче проза от Кристин пред претенциозното нарцистично самозадоволяване, озаглавено «log*».

Повече смирение би било здравословно за вас, драга ☺

- 25-05-2009|**Мария** - възпитателски-ТЕ депресии
«възпитателски депресии... скрит зов за повече контрол.»

Споделям. Масовото четене е идеологемна практика: утвърждаваш престижността и, посочваш «правилните» книги и човешкият формат е готов. Все пак съм убедена, че свят, в който се чете, е по-добър от свят, в който не се чете. И художествена литература ☺

За тезата на статията – поздравления.

- 25-05-2009|**В. Трендафилов** - дебатът

Вижте, радвам се, че разговорът тук се разгърна. В началото тръгна малко злобно и не ми изглеждаше обещаващо, но вече се намесиха толкова мнения и отношения, че и това, което подозирам в обикновена злоба, получи своя легитимен контекст – като една от възможните страни по въпроса, независимо дали вярна или невярна, преднамерена или не-преднамерена и т. н.

Казвам «по въпроса», обаче и двата пункта, около които се развъртя спорът, не са свързани с това, за което приказвам горе в интервюто:

1. Говоря ли каквото мисля относно романа на жена ми Кристин Димитрова, или се занимавам със семеен пиар?

2. Проявявам ли некоректно отношение към гей-обществото в България и другаде, употребявайки доста безотговорно думи като «нормален», «нормалност»?

Тази инерция да се взима отношение не пряко по темата, а по допирателната към нея, е наистина много типична и само показва колко монологично е обществото ни по принцип, колко е свикнало да възприема изказаните мнения не като обикновени облекла на личните мисли и идеи, а като коварни или опасни оръжия, инструменти, средства. Но тъй или иначе, тези въпроси бяха повдигнати, затова искам сега да кажа няколко думи по тях.

1. Твърдя, винаги съм се старал да разсъждавам и пиша за произведенията на Кристин Димитрова като за литература, а не като за семейна стока. Ако някой проследи по-внимателно писанията ми през годините, може би ще види, че аз не съм безразличен към репутацията си в критическото поле. Искам да кажа, държа на идеите и мненията, които излагам, разсъждавам по техен адрес, вярвам в тях, смятам ги за важни. Мислите ли, че бих жертвал всичко това заради един евтин семеен номер, който на всичко отгоре лесно се разшифрова? Примерно, ето, аз хитрият съпруг заявявам коварно: «Романът на поетесата КД е гениален!» В резултат, някой друг веднага пише опровержение: «ВТ нещо е забравил да ни осведоми, че КД му е съпруга!» И край. Валидността на похвалата ми приключва. Как бих могъл да сметна, че това последното ще ме подмине по някакъв начин? Трябва да съм много тъп, за да си го позволя. И фактът, че продължавам да срещам по форумите подмятания в тази насока, сякаш аз нещо съм крил досега по въпроса, само ми подсказва, че тъпотията често пъти не подминава и образованите.

Подчертавам, никога не съм крил, че Кристин Димитрова ми е жена. На няколко пъти съм го заявявал пряко в текстове, където съм се изказвал за нейни неща. Това съм го правил именно за да покажа, че играя честна игра – за да отградя литературните факти и фактори от извънлитературните, та по този начин да дам шанс на моите литературни мнения, включително и свързаните с Кристин Димитрова, да бъдат възприети като литературни, а не други.

Разбира се, аз не съм безразличен към произведенията на жена ми. Аз съм съпричастен към тях. Радвам се на успехите ѝ, стискам ѝ палци, аз съм редовният им пръв читател. В този смисъл, напълно съм съгласен с легитимността на съмнението, което по-горе изразява Зоя Маринчева (абсолютно я поздравявам за умната дистанция, която прокарава):

«Що се отнася до роднински афинитети, аз лично игнорирам тази част от мнението на г-н Трендафилов, не защото не му вярвам, че действително мисли така, но защото все пак има конфликт на интереси, който чисто субективно човек трудно редактира сам. От друга страна, по този начин авторът има достъп до информация и фактология от «кухнята», така да се каже, която е базата на изводите му.»

Да, така е. Напълно съм съгласен, че човек е длъжен да не приема с безкритично доверие мненията ми в подобни деликатни контексти, защото най-напред бих могъл да подвеждам себе си, а след това и дру-

гите. Лично аз смятам, че не го правя – именно защото сам съзнавам опасността и поради това се стремя да си създавам контекст на доверие, излагайки важните факти по въпроса. Но читателят не е длъжен да ми вярва. Това, което той може да направи, е да съпостави фактите и идеите, които е научил, и на база на тях да вземе просветено становище. Към това становище може да имам желаниа, но нямам претенции – защото съм органичен либерал, ето защо. Претенции имам само към евентуалните подозрения към недобросъвестност от моя страна.

2. Току-що споменах, че съм органичен либерал. Това автоматично означава, че смятам гражданските права на всеки представител на гей-обществото за равни на моите. Бих ги защитавал публично със същата убеденост, с която бих му заявил, че не са ми симпатични секс-обсесии-те му. Това, че Другия ми е равен, не означава, че съм длъжен да го харесвам. Харесването е нещо дълбоко лично и да се посяга на него означава да се посяга на свещените права на всеки индивид да си има своето място под слънцето.

Поради всичко това се смятам за дълбоко неразбран по въпроса за «нормалността». В думата не съм влагал секс-елемент – поне не в центъра на значението, което имам предвид. Напротив, обсъждам постоянната подмяна, която се извършва в публичната ни сфера – играта не по правилата, назначенията на «свои» вместо на «достойни», говоренето за едно и подразбирането на друго, образуването на тайни вътрешни кръгове за посветени и привилегирани в медиите и другите форми на публичност у нас.

Понякога причините за тия неща са свързани с неафиширани секс-отношения – далеч не винаги, но има и такива случаи. Част от тия секс-отношения са гей-секс-отношения. Само в такива случаи моята тема за публичността рискува да се пресича с темата за гей-представителството и политическата коректност, която се повдига по-горе във форума. Но надявам се да бъда разбран правилно, пресечната им точка е частен случай, а не централната ми тема.

- 25-05-2009|Гост - нормалността

Господин Трендафилов, а замисляли ли сте се защо толкова много гей мъже са «обсебени» от секс, както твърдите? (И броят на хетеросексуалните, обсебени от секса, не надвишава ли броя на хомосексуалните

в България? Чисто статистически, наистина! И изобщо колко гей мъже познавате, че сте си изградили тази представа?)

Замислете се и попитайте реални хора, преди да си изграждате представите. Ако на вас ви забранят със закон за 45г. да ходите до тоалетна извън затворените стени на апартамента ви, няма ли физическата ви нужда да ви обсеби и да изкриви болезнено ежедневието ви, защото непрекъснато трябва да се криете?

Айде моля ви се, малко повече уважение и малко по-малко некомпетентни генерализации за гей малцинството!

- 25-05-2009|**Дионисий** - нормалността

и да завърша – не знам защо ви се набиват на очи «гей-секс отношения», но те със сигурност са по-малко от хетеросексуалните, по чисто статистически причини.

И ако не ги спираше недостъпността на жените, много хетеро мъже, също щяха да са «обсебени от секс». Има си изследвания по тези въпроси – намерете ги и тогава се изказвайте за «обсесията» на гей мъжете.

Жена ви наистина е страхотен писател, поне за мен, но какво да си мисля за вас, когато си позволявате подобни хомофобни обобщения...

- 25-05-2009|**В. Трендафилов** - нормалността

Ама вие пак нищо не сте разбрали от това, което казвам. Под «обсесии» въобще нямам предвид сексуалните предпочитания на гейовете по принцип. Имам предвид само тия случаи, в които сексуалните предпочитания са основният критерий за оценка на неща, които не са на първо място сексуални. За втори път заради една дума не виждате смисъла, който имам предвид – заради дървото не виждате гората. Нима толкова не сте забелязали, че просто държа да съм съвсем откровен по темата и въобще не ви нападам – само подчертавам и различията си, и гражданската територия, която охотно споделям с вас. Ако толкова ви се иска да нарисувате в мое лице образа на врага, уверявам ви, напразно си губите времето. Враговете ви са другаде. И са други.

Пък малко се дистанцирайте от себе си. Не ми налагайте своя език, защото това е вид агресия. С моя – гарантирам – нямам предвид агресия. Ако, вместо да се засягате, наречете моите секс-наклонности «хетеро-обсесия», ще сметна, че сте пичове с душевна широта и чувство за хумор, които не се засягат от дреболии.

Сега, ако и на това ми се обидите, вече не знам какво по-ясно да ви кажа.

- 25-05-2009|**Запознат** - Самочувствие 100 процента

Райна, пожелавам ви вашето самочувствие да отговаря на вашите литературни занимания. Всеки случай погледнах в блога ви, това там дневници ли са, литература ли са, я, вземете да се изясните, а споменаването на парцала «Култура» не е голяма хвалба.

- 25-05-2009|**Кристин Димитрова** - дискусията

Вижте, появявам се единствено за да кажа, че с Владо имаме гей-приятели, на които много държим. Просто темата за сексуалността не е излизала на преден план в разговорите ни. Всъщност човек и с хомосексуалните и с хетеросексуалните си събеседници обсъжда предимно разни случки, проблемите от деня и други такива работи. Колкото до себе си ще добавя, че много държа на приятелството си с Николай Атанасов, когото харесвам и като поет, и като личност с характер. Приятел ми е и Николай Бойков, от когото – в интерес на истината – понякога получавам доста полярни реакции. Но това си е той. Позволявам си да споменавам само имената на хора, за които съм сигурна, че не искат да живеят в тайна.

Предполагам, че Владо би могъл да замени в текста си задника на Азис с корема на Венета Райкова и резултатът да е същият. Това според мен показва най-добре къде поставя акцента. Но това не е моята тема.

- 25-05-2009|**Гост** - дискусията

Аз пък се появявам, за да кажа, че Кристин Димитрова е гениална в идеите си, литературните им превъплъщения, мъдрите мисли, фино и ненатрапливо поднесени, както в разказите ѝ, така и в романа ѝ «Сабазий»! «Сабазий» е явление в българската литература, а Кристин Димитрова е в една много неизгодна позиция затова, че съпругът ѝ е литературен критик. Направило ми е впечатление, че за Кристин Димитрова се пише малко от българската литературна критика, а тя заслужава за нея да се пише много повече! Освен това е красива и чаровна, т. е, има всички предпоставки, с които да бъде обект на женска злоба и завист. Еми, нека ѝ завиждат някои дами, това трябва да е за самата Кристин Димитрова нищо повече от един комплимент.

А Владимир Трендафилов отново ни е поднесъл един много честен и точен анализ, задълбочени размисли и рефлексии. Споделям казаното от него напълно. Тези, които се помъчиха да го ухапят, къде видяха в статията му «анти- гей» нагласи, къде видяха той да говори за «нормалност в изкуството»??. Нерде Ямбол, нерде Стамбол... Искам цитат и обосновка, иначе написаното на хапешите е просто несериозно и не заслужава внимание.

Нарочно няма да си напиша името, за да не ме емне някой, че се подмазвам.

- 25-05-2009|**Гост** - дискусиата

Ето ви и песента на Азис, в която той сам казва за себе си това, к оето Владимир Трендафилов пише в статията. За това става дума! ТРАГЕДИЯ МАГНА!

<http://www.youtube.com/watch?v=sHX7bHqv3-k>

- 26-05-2009|**Ghost** - Бедната РМ

Тича в гърчове и потрисания из целия нет и търси индулгенции за непоправимо нараненото си его. Не става така, мила, никой не може да те запълни с повече красота от теб самата. Не играй на обич към себе си, а наистина се харесай, тогава може би ще ти е възможно да приемеш, че светът е пълен с по-интересни, талантиливи, а и по-симпатични писатели и писателки от теб, без тази констатация да те кара да изпадаш в публичен садо-мазохизъм. А иначе все ще се намери някой, който да ти подаде камшика както, впрочем, аз правя в момента. Предизвикателството е да НЕ отговориш на този пост.

- 26-05-2009|**Елео** - Re: Бедната РМ
райна маркова писа:

@ Качествата на Кристин като прозаик не се наемам да разисквам, защото не съм критик, но ако ми писне, може да се видя принудена да ремиксирам «разказ» на Кристин така, че да заприлича на разказ.

Много лесно се сеща «да ремиксира»... Нейните писания, да не са и те ремиксове на чужди произведения? Тогава тя не страда от наранено его, а от гузност.

- 26-05-2009|**kris**

Боже, каква жалка психология. Елео, Елео.

- 26-05-2009|**Гост** - Въпрос

Понеже ми се иска да продължи конструктивна дискусия под тази статия, искам да попитам знаещите, съществуват ли понятия «норма» и «етика» в литературата? Ако съществуват, на какви критерии се подчиняват? Много ме вълнува този въпрос и ще се радвам, ако някой, който се чувства компетентен ми отговори.

- 26-05-2009|**В. Трендафилов** - Въпрос

Има ги и двете, в смисъл, приложими са, но са много флуидни, както е флуидно и самото понятие «литература». Що е литература? Някаква същност (есенция на литературност), практика (писането като процес), продукцията (самите произведения) или институция (дружества, съюзи, образователна система, издателства, салони, литературен живот)? После, цялата литература ли е «литература», или само най-добрата? Или само «художествената»? Или «най-добрата художествена»? А коя е «най-добрата» и според какви критерии?

Искам да кажа, че всичко това са аспекти на литературата, сектори или зрителни перспективи, и всеки от тях може да си има свои специфични норми и етика.

- 26-05-2009|**Гост** - Въпрос

Благодаря, г-н Трендафилов! Поставям въпроса, защото напоследък ме тревожи един факт: разпадът на ценности в глобализираното общество, или както някои го наричат позитивно «смяна на ценностите». Човечността, състраданието, съпричастността стават отживелици, пазарът диктува всичко, парите и себевглъбеният индивидуализъм се издигат в култ. Четива, които са пропити от човеконенавист и злорадство предизвикват възторг (N. В. дори печелят престижни литературни награди!), маркетингът на интимността е една от най-печелившите «литератури». Книгите вече или са «бестселър», или са «издънка», за останалите четива не се говори. Съкращават се културни страници в централни ежедневници, а с тях си отиват и много компетентни литературоведи от пресата, които са представяли години наред книги на читателското съсловие... Това е пейзажът в една от немскоговорящите държави.

Ако пазарът и парите са тези, които ще определят бъдещето на литературата, значи ли това, че и читателският вкус ще бъде систематично манипулиран в посока на консумация на зрелища и сензации, и че накрая няма да остане нищо друго, което да оцелее на литературния пазар, освен една повърхностна, лишена от задълбоченост масова литература, която да не тревожи съзнанията? За да поеме един издател финансов риск, то той трябва да е сигурен във възвръщаемостта на вложените си средства в дадена книга. А това става само, ако издава вече утвърдени автори или автори на зрелищни четива. Така множество добри четива никога няма да видят бял свят. Та в този смисъл беше въпроса ми за етиката и нормата в литературата. Кой определя и поставя границите?

• 26-05-2009|**В. Трендафилов** - Въпрос

Когато преди век и половина във викторианска Англия са полагали основите на задължителната минимална грамотност, надеждата е била, че по този начин високите културни (и литературни) постижения на човечеството ще станат масово достояние – че високата култура, в наличния си вид, ще образова и облагороди хората. В резултат обаче се появяват сензационната литература, популярната преса и масовият пазар. Тоест, започва да се формира писмена култура «отдолу», която нехае за «класиката» и където може я подминава. Изненадата е била много неприятна. Даже се надигат гласове, че по-добре да не се чете нищо, отколкото разни «отрови за ума».

Но опитите за възспиране на тенденцията се оказват неуспешни или имат кратковременен ефект, при това главно лош. Пример: тоталитарните общества на ХХ век с тяхната цензура. Обърнете внимание. Тоталитаризмът в Германия, Съветския съюз, България и др. се опитва да удари не толкова проверената класика, колкото пазара и неговите литературни продукти. Тоталитарната власт там няма проблем с Шекспир, например. Напротив, толерира класичността, превежда я, издава я. Но има проблем с пазара, с популярната литература и преса. В България преди 1989 г. такива неща бяха немислими. Властта не искаше да допусне появата и развитието на литература «отдолу», която да не е контролирана. Оттам и филтърът, подборът. Проблемът тук е, бихме ли предпочели да живеем в среда на изчистена литературна класичност с цената на едно връщане назад към тоталитаризма? Защото няма друг начин да

се унищожи или ограничи до безобидност пазарът, освен чрез тотален политически контрол.

Мисля, че пазарът, както го виждаме в момента, е едно от грозните деца на демокрацията. Той е сравнително отскорошно явление и още не знаем дали това, което виждаме, е окончателното му лице, или само преход към нещо друго, по-добро или по-развито. С други думи, не е изключено «грозното пате» някой ден да се превърне в «красив лебед».

И нещо друго. Важно е да има както пазар, така и непазарна култура. Тоест, едното не би следвало да опровергава другото. Сигурен съм, например, че в тази немскоезична страна, за която споменавате, се пише и непазарна литература. А и че има и пазарна литература, която заслужава внимание. Няма ли там някой разследващ журналист, който да е написал бестселър? Такива в Щатите има и излизат в милионни тиражи.

Не казвам, че картината е добра. Но твърдя, че поне е сложна.

• 29-05-2009 | Гост

За какво се спори тук? За това, което е казал В. Т. в интервюто си, за това, което не е казал, а е намеквал или за романа на К. Д., която му била жена?

Не участвам (по-точно много рядко) в електронни обсъждания, но тук съм интригуван от пристрастността, с която се тълкува един опит да се очертае възможно синтетично състоянието на съвременната бълг. л-ра.

Такива опити, дори когато са откровено пристрастни, са много нужни. Искам да поздравя автора за начина по който го прави и да помоля коментиращите да не отклоняват вниманието по лични или общообразователни теми. Дали е нужно в подобни обсъждания да се обясняват всеобщо установени терминологични смисли?

Ценното за мен в интервюто, както и в статиите на В. Т., които съм чел, е здравият смисъл. Във време на всеобща и буйстваща в литературата автаркия В. Т. е в онова огромно малцинство, което я чете в собствената ѝ идентичност. Това се вижда във всеки негов текст. И тук намеците за роднинските му връзки са неуместни. Между впрочем не мисля, че експлозивни като «страхотен роман», употребени за К. Д. са в тон с мерите на В. Т. За себе си ще кажа, че този роман е най-сполучливия от романите на средно младите автори, които съм чел. Нещо повече – може би той е най-добрия от тази генерация в последните 20 години.

Но» страхотен» е определение за кафене. Мога да кажа, че е най-функционалният; дори запетйките в него са обмислени. Искан да бъде и спонтанен; функционалността да бъде замрежена в аналитичен размисъл и пластика. Всъщност вторият след него или третият роман пна К. Д. ще решат въпроса за нейния ръст в съвременната литература.

Казвам всичко това за да се съглася с В. Т., че критиката за него е очевидно по-важна от славата на жена му. За което – адмирации. В една литература на семейни кланове и приятелски салончета това е много достойно. Моето разминаване с него – което между впрочем ме и предизвика – е за пазара. Аз мисля за него същото, което и той с тази разлика, че при липсата на нов български «Златорог», вредата от него е по-голяма, отколкото ползата. Поради това примиряването, липсата на реакция сврещу него е опасна. Не казвам, че един висок литературен кръг с едно високо литературно издание са единствената и достатъчна възможност да го озаптят. Но може би са задължителната стъпка натам. Защо В. Т. е избрал да бъде самотен воин, обречен при сегашната конюктура, когато би могъл да бъде по-ефикасен в центъра на една битка за автентична литература?

PS Достатъчно съм се вгълбил в ролята си на отстранен наблюдател за да се съблазня от нарушаване на анонимността си.

Тази е причината поради която ще се подпиша с инициали.

S. Y.

- 29-05-2009|**Гост**

Литературата ни е като грохнал старец

Kolko ste prav, Trendafilov. Y literaturata ni y obshtestvoto ni...

Zhivka

- 29-05-2009|**Доброслав Бакалов - ...**

всъщност включвам се, за да изразя адмирациите си към Вл. Трендафилов. За мен той, Й. Евтимов, Ц. Ракъовски и Р. Хаджикосев са единствените хора в българската литература, които са без предрасъдъци(или поне само тях знам), толкоз за нетолерантността на Вл. Тр. към хомосексуалните, няма да говоря за това колко често днес се преекспонира тази тема и колко често само тази им различност ги прави неотменимо гении в театъра, литературата, изобразителното изкуство, просто не искам и мен да ме сметнат за хомофоб, а такъв не съм, но пък и не мога да

понеса вулгарният снобизъм и псевдоаристократизъм, на който нерядко съм ставал свидетел по разни интелектуални мероприятия. Просто примерът с Азис като да не беше много подходящ, защото непременно щеше да извика такива конотации. Единственото, с което не съм съгласен, е че нещо може да се промени(към по-добро), но пък аз съм от носителите на провинциалната леност, признавам си, това не ми пречи да се опитвам да пиша ☺веднъж дори пратих нещо свое на Кристина Димитрова на е-майла и в литернет ☺но не получих отговор, мисълта ми е, че щеше да е хубаво да има някакъв контакт между току-прохождащи и вече утвърдени хора в литературата(пък и в коя да е сфера), за мен поне това е важно.

- 31-05-2009|Гост - Йордан Ефтимов?

Ха ха ха ха!

- 31-05-2009|Гост

Тази дискусия не може да бъде обективна, защото Златко изтрива всички мнения на критичните към автора мнения! А «клетвата» на Трендафилов, която подхожда повече на циганка вретенарка, стои: «Пръснете се от мъка, аноними! Нещастни, задръстени страхливци». Та, питам се, в състояние ли е истерик, който къдне по този начин, да оценява обективно българската литература?

- 31-05-2009|Златко

„Мненията на мненията“ се мъдрят тук, изтрих само две прекалено глупави неща, именно защото са глупави. Това тук, което ги надминава, ще оставя, под мотото „имената на глупците висят по стените“. Хора, овладейте поне от малко-малко родния си език, преди да се осмелите да го унижавате тук чрез подобни изцепки.

- 31-05-2009|В. Трендафилов - S. Y.

Благодаря за умната покана към дискусия. Искам да взема отношение към два от въпросите, които повдигате:

«Моето разминаване с него – което между впрочем ме и предизвика – е запазара. ... при липсата на нов български «Златорог», вредата от него е по-голяма, отколкото ползата. Поради това примиряването, липсата на реакция срещу него е опасна. Не казвам, че един висок литературен

кръг с едно високо литературно издание са единствената и достатъчна възможност да го озаптят. Но може би са задължителната стъпка натам.»

Не, не, аз не вярвам в хищния пазар, в необходимостта от тоталната му власт. За мен «свободен» и «тотално свободен» (хищен) пазар са две различни неща. Смятам, че именно за това е държавата – да предлага и подпомага разни алтернативи на свободния пазар, без обаче да упражнява рестрикции върху него.

Що се отнася до литературното издание, за което споменавате, въпросът е много деликатен. Не мисля, че чисто литературните списания имат бъдеще. Самото понятие «литература» се разширява през последните години. Но има смисъл от списания, предлагащи комбинация от литература, култура и политика. Като «Либерален преглед», например. Идеално ще е за общата културна атмосфера, ако има и още такива.

За «самотния воин». Благодаря. Когато през 1998 г. започнах първите си полемики, да ви кажа честно, искрено се надявах да предизвикам в литературното поле нещо като морален катарзис и да намеря умни, способни, алтруистично настроени съмишленици, с които оттам нататък да започнем да правим нещо ново. Вероятно съм бил наивен. Никой не се обади в моя подкрепа, освен – еднократно – Палми Ранчев. Обратно, появили се в литературната преса оплювки *ad hominem* по мой адрес, част от тях подписани кой знае защо с псевдоними. Полемика точно по темите, които съм повдигал през годините, не съм виждал досега.

Това не ме накара да млъкна, но свикнах да разсъждавам и пиша сам. Просто свикнах и сега даже не знам бих ли могъл да се оправям с нещата другояче. Пък и така съм по-мобилен за полемични контрареакции (прилагам доста успешно теорията на Дьо Серто). Та това е.

- 01-06-2009|**Джон Стюард Мил** - «глупостта на мненията»

Златко, един от основоположниците на класическия либерализъм в съчинението си «За свободата», от чието име се обръщаме към теб, счита, че това че смяташ някое мнение за глупаво, не е основание да не го допускат в публичността! Какво ще възразиш на Джон Стюард Мил? Другият въпрос е – Смяташ ли простацината на Трендафилов за «умна»?

- 01-06-2009|**Златко**

„Стюарт“ се пише с Т, а не с Д, драги ми образовани критико, а при защитата на свободата на словото Джон Стюарт Мил (когото уважавам

не по-малко от теб) адресира обществото като цяло, без да пренебрегва правата на отделните му членове. Правото на собствено пространство, собствен подбор и собствени предпочитания никога не е било отричано от Мил – и тъй като, както вече неведнъж съм обяснявал тук, освен публично, пространството в „Прегледа“ е и лично, то аз си запазвам правото да го подреждам изключително по начина, който считам за целесъобразен и смислен. Ако според теб изказвания от рода на „Трендафилов е тъпак“ имат някакво обществено-историческо значение, то аз с удоволствие ще ти ги препращам по пощата, за да си ги разпечатваш и окачаш по стените, ако желаеш. Тук обаче няма да им давам публичност, просто от уважение към читателите си. И към Джон Стюарт Мил.

- 01-06-2009|**В. Трендафилов** - Без име
Може би го смята за келнер по професия.

- 01-06-2009|**Златко** - Re: Без име
В. Трендафилов писа:
Може би го смята за келнер по професия.
Two thumbs up! :-)

- 02-06-2009|**Петър Величков**

Не мога да разбера защо и тази литературна дискуссия преповтаря махленските кавги, които незнайно как започват, но завършват със сексуални намеци, псувни, въобще кой е по-мъж и т. н. Странно как някои изпитват щастието да се почувстват супермъже, когато нарекат опонента си гей. Смятам, че не е зле някои дискутиращи тук да прочетат текста на класика Кирил Христов за сексуалната неудовлетвореност на българите. Колкото до тандема Трендафилов-Кристин, дай Боже, да има повече такива. Романът ѝ «Сабазий» подсказва, че литературата ни не е грохнал старец. Впрочем литературните двойки винаги у нас са предизвиквали злоба, ярост, агресивност. Да припомним случая с проф. Александър Балабанов и Яна Язова от 30-те години на миналия век.

- 05-06-2009|**Гост**
В.Т.

Едва сега прочитам отговора Ви; рядко имам достъп до интернета си. Само някои уточнения. Като казвам, че пазарът днес в България по-

вече вреди, отколкото помага, възразявам не срещу самия пазар, а срещу структурата му. Структурата на пазара тук е силно асиметрична в посока към омесване на високо и сериозно с жълто и вулгарно. Липсва пазарният регулатор (държавата едва ли би могла) на отсяване на стойностното според добре известни ни критерии, които са непостижими за едни и непонятни за други. Такъв регулатор не може да бъде «Либерален преглед» по много причини, най-видимата от които, че З. Е. не живее в Б-я и не може да наблюдава и познава културните процеси. Това съвсем естествено определя и акцента на Л. П. – социално-политическото. Л. П. може да изпълни функцията на лоно за създаване на нов културно-литературен климат, но този климат може да се развие в нечий специализиран блог ли би било, ел. издание ли или нещо подобно. Това е моето убеждение. Вие можете да иницирате такава проява имате всички качества за това, защото позициите, които защитавате досега не са лични най-малкото, по-точно не са себични. И този блог или ел. издание или каквото там е, не може след време да мине и без някакъв, ако ще да е алманахов хартиен носител.

Това имах предвид възможно най-кратко казано.

S. Y.

- 05-06-2009|**В. Трендафилов** - S. Y.

Между другото, ако вие сте Стилиян Йотов, големи поздравления за превода ви на «Що е универсална прагматика?» на Хабермас. Досега съм ползвал само английския превод (немският ми е никакъв), но точно днес работя и с българския. Много хубава работа сте свършили.

За другото сте прав, разбира се. Абе, ще се мисли.

- 21-06-2009|**Dr. Svetoslav Stoimenov** - Literaturata ni e grochnal.....

Balgarskata literatura ili s predmet Balgaria v poslednite godini vse po-chesto namira mjasto v avstrijskite knjigarnizi. Po moja prezenka izdadenite knigi sa namirat na ravnishteto na izdaniata ot drugite iztochni strani, naprimer polsha. Predpolagam che avtora poznavava koi knigi s kakav uspech namericha dobra ozenka i se priecha ot pazara. Ne e neobходимо da se povtorjat. Zatova samo poslednite uspechi:

Roumen Evert: „Die Imigrantin“)Roman)

Janina Dragostinova“Die Messer...“ (Textove v vodeshtia literaren vestnik „Die Presse“ -Viena.

Ili moge bi apostolite ne se zenjat v sobstvenata im strana

- 21-06-2009|**В. Трендафилов** - Светослав Стоименов

Благодаря за информацията, д-р Стоименов. Много е хубаво да те-
кат постоянни данни за издаваното от наши автори в чужбина.

Може би малко патетично използвате думата «апостоли». Мисля,
че тя натоварва споменатите от вас заглавия с по-сакрална стойност и
по-големи очаквания, отколкото може да им даде контекстът, където те
участват.

Наистина ли изминаха вече двацет години?

Автор: Уливие Чуренева

*Писмо от Уливие Мехмедова Чуренева
(майка на журналистката Нихал Йозерган)
до студентите от СУ „Кл. Охридски“*

Не! Не бих искала да си спомням нищо. Защото то ме преследва в най-кошмарните ми сънища. Напомня ми за съсипаното ми здраве...

О, Боже! Прости им на възродителите! Аз също им простих, защото те не знаеха какво вършат спрямо това мирно население, което изкарваше хляба си, работейки като пчелички, заедно с децата си по тютюневите ниви, по цигарените фабрики, по заводите, по строителството, по вътрешността на страната...

Родена съм и живея в гр. Кърджали. Родители те ми, прародителите ми също са родени и погребани в този град.

Живеехме мирно и толерантно тук – българи, турци, цигани, арменци и евреи. Тачехме се взаимно, уважавахме религиозните си празници и винаги се поздравявахме. Заедно ядахме и пиехме.

И изведнъж, без никаква видима причина, градът ни беше блокиран с бронетранпортьори, червени и сини барети, милиционери от други градове, както и цивилни полицаи.

Проверяваха ръчните чанти, питаха за паспорти. Не можехме да говорим на турски, на майчиния си език. Глобяваха ни парично. А учителите турци уволняваха. На тяхно място назначаваха с тройни заплати, командировани чисти българи. Никой не можеше да напусне града или да влиза в него. Имаше вече и арестувани. Говореше се, че щели да бъдат изпратени в лагера „Белене“. Повечето от тях бяха учители и религиозни, духовни лица. Говореше се, че в окръга вече са сменили имената на турците.

Хората със страх шушукаха помежду си, че на места имало бунтове, даже ранени и жертви. Но не разрешаваха да се събират групи от

хора на едно място. Не дай си боже една 80 годишна женица да ти каже „Здравей!“ на езика табу. Ще бъдеш не само глобен, но и уволнен. Може да си изкараш и боя, ако решиш да се опълчиш.

31.12.1984 г.

Нова година в Кърджали

През новогодишната нощ улиците бяха изпразнени от хора, имаше само автоматчици. Под балконите на апартаментите ни и пред вратите на къщите ни чакаха войници. Целият град беше блокиран.

Млади момчета стояха мирно и стискаха оръжията си. Никой не можеше да излиза на улицата да се „весели“. Като че ли имаше „вечерен час“. Страх витаеше дори и в облаците...

Човек се ражда веднъж на този свят и веднъж умира, но ние умирахме всеки божи ден, от страх! Питяхме се какво ли ще ни се случи на следващия ден? !

Съседите до нас, българи-християни, бяха ивайловгардчани. Заминаха за там и не се върнаха десетина дни, докато приключи кампанията по възраждането. Съпругът на съседите от петия етаж, турци-мюсюлмани, беше арестуван и закаран в Белене, без право да се защитава. Имаше две малки деца. Сега е инвалид, след тежка форма на мозъчен инсулт, хипертоник и диабетик. Когато се опитва да ти каже „Добър ден!“ не се разбира какво говори. Почти не може да върви. Подпирайки се на бастуна слиза до пейката пред блока.

Нощта на 6.01.1985 г.

По улиците на града няма жива душа. Не се движат никакви коли. Телефоните са прекъснати. Ако получиш случайно сърдечна криза, няма как да се обадиш дори в „Бърза помощ“. В болницата няма свиждания, защото карат ранени от окръга.

Арестуваха една лекарка – туркиня, която не се въздържала и изкрещяла на полицаите „Убийци!“.

Същата нощ бях сама в къщи. Дъщеря ми Нихал беше студентка в София. А мъжът ми беше заминал при родителите си в Златоград.

Заспала съм. Звъняли са няколко пъти на вратата, не съм чула. Нямах идея колко е часът, но помня че беше късно, малко след полунощ. Събудих се от лая на двете полицейски кучета пред вратата. А под балкона ми автоматчици. Когато отворих, вътре нахълтаха двама с автомати калашни-

ков, четирима милиционери, двама цивилни и три жени – инспекторки по възродителния процес. Едната от тях задаваше въпроси. Защо съм била сама, къде са мъжът ми и дъщеря ми, брат ми и снаха ми. Обясних им всичко, което знам. Връчиха ми една брошура в ръката, нещо като азбучник с имена, от където да си избира новото българско име. С буквата „У“ нямаше имена. Попитах дали може да се казвам Уляна. Не можело, понеже било руско име. Казаха ми: „Да бъде Олга!“. Отговорих им, че и то е руско. „Юла“ можело, но когато получих новия си български паспорт, в него пишеше „Юлия“. Питаха как се казва дъщеря ми. Обясних им, че на нея вече ѝ е сменяно веднъж името, защото е от смесен брак, т. к. баща ѝ е българо-мохамеданин. Нихаела не било чисто българско име, затова прекръстиха дъщеря ми в нейно отсъствие на „Михаела“. Възродителите ми връчиха още една бележка с нейното ново име.

За починалият ми баща, чието име беше Мехмед, те посочиха името „Милан“. Казах им, че имам брат и че трябва да се разберем с него как да прекръстим баща си. Не се съгласиха. Той сложил вече името „Мартин“, защото преди да дойдат у нас, вече били в старата ни бащина къща. Ние, брат и сестра, от един и същи баща, който е починал, имахме различни бащини имена. Така хартийките с новите имена на фамилията станаха три. С този лист се движехме по улиците, докато получим новите си документи и паспорти. Опашките бяха огромни.

Започна големият Ад.

Разчистване на лични сметки. Клевети. Уволнения. Арести. Унижения на човешкото достойнство. Разпити... за доказване на невинност!

Секретарката на Съвета, която отговаряше за промяната на имената, поканила на разговор директорката на нашето училище. Разказа ми после, как са ѝ казали, че не може да бъде повече приятелка с Улвие, защото аз съм била от „възродените“.

„Тя е тумор в твоето тяло, който трябва да бъде моментално изрязан“ – наредили другарите. Трябвало да бъда уволнена, а дъщерята на екс-туркинята да бъде изхвърлена от университета, понеже не можело един „турско-помашки мелез“ да заема мястото на едно чисто българче във ВУЗ, хеле пък да учи в стратегическа специалност като журналистика. Единственият ми брат било уместно да изпратят в Белене, защото се осмелил да каже на „възродителите“, че правят голяма грешка и времето ще докаже това.

Трябваше да доказвам невинността си пред партията, всеки ден, за да не бъдем изселени, а мъжът ми низвергнат от нейните редици.

Но за нашите клеветници наказание нямаше. И никога не дойде!

Без да съм член на БКП, понеже бях записана в ОФ, в училище ме изнудваха да пиша на агиттаблото на стената:

„Какво ме накара да сменя името си и колко възродена се чувствам сега...!“

На открити партийни събрания „другарите“ ми задаваха най-уместния въпрос: „Дали се чувствам щастлива с новото си име?“ и не спираха да ме питат, докато не получат отговор. Обяснявах ми упорито, че трябва по-добре да разбирам и тълкувам новата политика на партията.

Стрясках се сутрин, когато се събудя, какво ли ново мъчение ще ми измислят? !

Накрая... майските събития през 1989 г.

Говореше се, че е имало кървави събития по други места в страната. Но за да няма ексцесии в нашия град бяха взели „строги превантивни мерки“. В МВР-то извикали стотина души, от по-будните и интелигентни турци, и им казали, че ги екстрадират. Между тях е бил и брат ми. Той имаше две малки деца.

Някои заминаха само с по два куфара за Австрия и други европейски страни. После Турция отвори границата и брат ми бе принуден да напусне бащиния си дом. Улиците на града бяха пълни с хора, които тичаха насам натам, изглеждаше като тъжен панаир, който се разотива. Подаваха си документите в милицията като „екскурзианти за Република Турция“.

Така започна „Голямата екскурзия“.

Хляба даваха само с купони. Тези, които заминаваха, нямаха право на купон. Хората започнаха да колят животните си, за да ядат. Оставиха или подариха къщите си, заедно с покъщнината. Някои по-оправни успяха да пренесат някои от мебелите си с коли, тирове, или ги товареха на вагони. Всички пътуваха с полицейски конвои, като бегълци, изгнаници... Кой каквото и както може, гледаше да спаси, но оставяше зад себе си цял един живот, към който едва ли някога щеше да може да се върне. Нивите опустяха.

Аз останах заради мъжа си и детето. Но другата ми половина ме напусна завинаги. Не можехме да кореспондираме с близките си в Турция.

После, когато дойде демокрацията и се видяхме за пръв път, разбрах че им било страшно тежко в началото. Започнали всичко от „а и б“. Живеели в ученически общежития, децата им се затруднявали, най-вече с турския в училище. Работели денонощно, даже и надомна работа, ходели пеша, и с джапанки, защото нямали пари за билет и обувки. Децата не ядели шоколад, защото имали нужда повече от хляб.

През 1990 отидох за пръв път на гости на брат ми в Турция. Те не можеха да идват още в България. Тогава брат ми каза: „Какво, колко много си преживяла, но поне не видя гурбет!“ Не знаех наистина какво е изселничество, но знаех какво е разлъка. По очите му се стекоха сълзи и с голяма тъга добави: „Сънувам още вкуса на хляба, който месеше мама в кухнята на бащината ни стряха... тези дни никога няма да се върнат, како!“

Тогава аз бях много слаба и немощна. Току що изписана от болницата. Живеех вече само с лекарства. И до ден-днешен е така, след 20 години, със съсипано здраве и наранена душа... Защото човешкото сърце не е хартия да пишеш на нея и след това да изтриеш гадостите, които си на сътворил.

Брат ми получи инфаркт на работното си място и умря. Беше асансьорен техник. Остави една вдовица и две сирачета в Турция, които трудно оцеляваха без него. Беше само на 46 години, когато умря на 20 октомври 1994, и беше погребан до чужди хора в гробищата в Истанбул, вместо до родителите си в Кърджали.

Почина в деня, в който взе първата си виза за България, в която винаги мечтаеше да се върне, но никога повече не можа... Моят любим, единствен брат, беше изкупителна жертва на процеса. Много други млади хора от нашия град свършиха като него. А всички те бяха много интелигентни, умни и добри хора. Обичаха родината си България, откъдето ги бяха прокудили „възродителите“.

На враговете си прости!

Разговарям с тях понякога, поздравявам ги, въпреки че те навеждат глава. Имената им не соча. Те използваша времето за своето издигане, доносничеха, клеветяха, лъжеха, мразеха...

Дано и Господ им прости!

Защото никога няма да забравя добрините, които съм видяла от други българи-християни, които не бяха като тях – приятели, колеги, ком-

шии. Те рискуваха своята кариера, даваха гаранции пред органите на властта, за да ни запазят до себе си.

За тях дори думите ми са недостатъчни, за да изразя голямото „Благодаря!“. Да са живи и здрави!

А пред светлата памет на моята директорка Мария Жекова, която направи всичко възможно, за да ни спаси – дълбок поклон!

Тя беше твърде чувствителен човек, почина от рак след няколко години.

Навсякъде има и много добри и много лоши хора, и честни и нечестни. Всеки даде своя дял на времето, в което живеехме.

Единственото ми желание на този свят е бъдещите поколения да живеят в мир и разбирателство, в своята родина, независимо от своята религия, етнос и език...

24 май 2009 г.

УЛИВИЕ ЧУРЕНЕВА

Уливиe Мехмедова Чуренева е родена през 1943 г. в Кърджали. Завършва география и биология в СУ „Климент Охридски“ през 1966, след което дълги години работи като учителка в родния си град. Тя е майка на известната българска журналистка Нихал Йозерган.

Коментари (26)

- 31-05-2009|**Гост**

Защо сега сте в коалиция с възродителите? Защо помагате на другарите?

- 31-05-2009|**Златко**

Не мога да говоря от тяхно име, разбира се, нито пък съм сигурен, че интерпретацията ми е вярна, но доколкото мога да разбера нещо, обяснението е следното: защото трябва да избират между две злини: между такива „доброжелатели“ (и „противници“ на възродителния процес) като теб, които им казват „нямаме нищо против вас – при условие, че се махнете от България“ и социалистите (или комунисти, или каквито и да са), които им казват: „нямаме проблеми с вас, докато не ни пречите

да крадем; ваша си работа е какво крадете самите вие“. Попитай се сам коя от двете злини би избрал самият ти, ако беше на тяхно място.

П. П. Това, разбира се, не означава, че одобрявам или поддържам позицията на ДПС. Просто се опитвам да ѝ намеря някакво разбираемо обяснение, това е всичко.

- 31-05-2009|**Златко**

И още нещо: не мога да преценя точно до каква степен твоята позиция е типична за „антикомунизма“ в България, но ако наистина това е нормалната позиция (която на думи се обявява за някаква толерантност към другите етноси, но само след няколко минути спор човек започва да разбира повече от ясно, че основната мисъл е „ние не сме тръгнали да ги колим, какво искат повече?“), то тогава е ясно, че турците никога, ама никога не биха могли да ви се доверят. Че това е една нецивилизована, дива, балканска в лошия смисъл на думата позиция, човек изглежда може да разбере единствено след като е бил принуден да я сравнява в продължение на много дълго време с други, алтернативни, различни позиции (хартата за правата на човека например, без „ама,“ и „но“; или пък европейската и американска конституции, взети на сериозно). Но това изисква време и смяна на поколенията. Както и образование и възпитание, по възможност получено извън рамките на тази толкова отровна от вражди и мътно историческо наследство атмосфера. Слава Богу, това ми се вижда неизбежно. Аз си оставам оптимист, именно поради това разбиране за хода на нещата. Няма къде другаде да ходим, освен под земята, всички ние, участниците в този спор. А заедно с нас – и времето, в което живеем. Е хайде тогава, да кажем „наздраве“ на собственото си помитане от лицето на историята. Горката, колко ли силна нужда изпитва от него?

- 31-05-2009|**Гост**

Златко, от много време ме измисляш, за да прокараш някаква логична теза, противна на моята. Кога антикомунистите са гонили турците от България? Къде в текстовете ми намери, че ги гоня?

От известно време си задавам въпроса дали ти не смяташ ДПС наистина за либерална формация и не определяш отношението си към нея по този начин. Ако е така, заеми се сериозно да я изучаваш-чети всичко, което можеш да намериш-и изказванията на Доган, и на тур-

ците, които напуснаха ДПС, и скандалите, свързани с фондовете, и опитите да се намери обяснение на имущественото състояние на Доган, и въобще всичко.

Допускам, че познаваш и лично Доган-все пак един факултет сте завършвали, може и от БАН, и професора Людмил Георгиев, който е един от лидерите на ДПС. Такива лични отношения не могат и не трябва да се подценяват. Но не трябва да се забравя, че под една либерална фразеология може всичко да се крие. Изисква се много честност, ако изпитваш лична симпатия, да си обективен.

Аз говоря от свое име и не представлявам никого. Но бяхме голяма група българи, и сигурен съм, по-образованата и напредничава, която в началото на 90-те се надяваше мирно и безкръвно, по демократичен начин да преобрази страната. И естествено брояхме и българските турци като наши съюзници-заради възродителния процес, който беше еманацията на комунистическите престъпления от края на комунизма. По най-парадоксален начин именно тези хора наклониха везните в спора за бъдещето на страната към лагера на ретроградните сили.

И затова и до днес питам, когато мога да говоря с някой от тях:Защо вашата партия свали първото демократично правителство на България? Защо сте в съюз с вашите мъчители?

И когато прочета разказ за страданията от времето на възродителния процес, този въпрос ми възниква в съзнанието. Защо възродители и възродени са заедно вече 20 години срещу другата част от българския народ?

- 31-05-2009|Златко

Сигурно си прав, драги ми госте, но същото се отнася и до теб – няма и как другояче – просто защото ние двамата с теб не само не се познаваме, но и, в опитите си да се разберем един друг, по неволя изхождаме от клишираните си представи за другата страна, рисувайки я пред очите си такава, каквато можем да си я представим – тоест измислена, по принуда. Ето например, за теб фактът, че аз се обявявам в подкрепа на българските турци и техните права, автоматично води до заключението, че трябва да симпатизирам и на тяхната партия: хич бива ли, да приема етноса, без да приема партията му, та нали по тия краища партия (партии) и народ открай време са си били нещо цяло и неразделимо. Очевидно и през ума ти не може да мине, че някой си –

ай стига бе, на мене ли тия? – може да бъде и извън каквито и да било игри, извън каквито и да било сфери на интереси и пр. Особено ако се подвизава в общественото пространство, макар и в един толкова виртуален вариант, както го правя аз. Не може да е чиста тая работа, тук някаква лична връзка ще има – виждал съм го аз Доган на снимка, точно толкова, колкото и ти, както и другия, професора, за когото пък дори и не съм чувал нищо. Ако не е лична, то тогава ще е идеологическа – „либералите“, демек, се подушват през десет баира, като крастави магарета. Как да ти обясня, друже, че либерализмът, който практикувам, няма нищо общо с каквито и да било идеологии, за мен той е просто възможност да защитавам **свободата**, такава, каквата я разбирам и уважавам. С други думи – основните теми тук винаги са били и ще бъдат хората, чиито права по някакъв начин са ограничени – от които и малцинства да са те, колкото и много да се презират помежду си (да не мислиш, че си правя някакви илюзии относно това какво си мислят повечето турци – моля за извинение ония, които не пасват в клишетото! – когато тук публично започна да защитавам правата на гейовете, лесбийките или циганите?) Въпросът за дискриминацията **между** малцинствата е сложен и малко изследван, в известен смисъл той е табу, но не това е темата, за която искам да говоря тук. Става дума за автоматичното налагане на етикети, което се получава при всяка толкова нереална и измислен връзка между двама души, колкото е нашата с теб, драги ми опоненте. В известен смисъл ние повтаряме притчата за слепците, дете се опитвали да разберат що е това слон. Единият пипне крак и вика „това ще е нещо като дърво“, другият – хобот („а, не, като змия е“) и т. н. Та така и с нас двамата, драги – кой каквото може да си представи, това залепя на гърба на другия, докато хората отстрани гледат и от своя страна лепят допълнителни етикети, в съгласие със собствените си представи. От всичко, което ми казваш, мога да схващам само парченцата, които са ми достъпни – спомена например, че ако не е било падането на желязната завеса и турците щели да се изнесат от България, аз пък автоматично направих от това заключението, че това е нещо, което ти харесва. Сгрешил ли съм? Сигурно. Но как ще ме убедиш в това, че искаш да живееш заедно с тях в една и съща страна, когато думите ти по техен адрес са същите, които изпращаш и по адрес на комунистите? Думи, в които аз не намирам и следа от толерантност, от желание за съвместен живот. Как ще живееш заедно с тия хора, човече божи, като

основната ти работа е да ги кълнеш и проклинаш къде седнеш, къде станеш? Добре, ти твърдиш, че било по политически причини. Но те са заедно с комунистите – извини невежеството ми – от 2005 насам (не съм наясно по детайлите от 90-те години, във всеки случай България смени правителства със всякакви бои, но политическите нрави май не се промениха ни на йота при всяко едно от тях). Как тогава да взема на сериозно това, което ми говориш, когато в него намирам липса на основната черта, която според мен разграничава здравомислещия човек от партизанина – способността да мисли със собствената си глава, независимо от партийни и идеологически клишета? Защото, не знам дали пък ти ще вземеш на сериозно думите ми – именно това, а не нещо друго, е определението на Уолтър Кронкайт, един от най-големите американски журналисти, за либерализма. Либерализмът – това е способността човек да мисли със собствената си глава, а не според партийни или идеологически клишета. Разбираш ли сега, че няма начин, не може, просто няма как, „Либерален Преглед“ да започне да защитава нечии партийни или (тясно)идеологически интереси – български или не – поне докато го прави този човек, с тази глава на раменете? Тук няма интереси, няма фесове, няма клатене! Има единствено стремеж към яснота, почтеност и липса на нечисти компромиси. И отдаване на всекиму заслуженото – според собствената преценка и способност за съждение. Дрън-дрън, че пляс, а драги? Идеализъм, детинщини, глупости. Ако ти кажа, че за мен просто няма български политик, към когото да изпитвам доверие, сигурно няма да те учудя. Но ако свържа недоверието си с пълна липса на желание да поддържам която и да било партия – между другото, аз не съм български гражданин от повече от 15 години насам – то това сигурно ще ти прозвучи безотговорно и детинско. Как? Ти не си против комунистите? Айде, чупка – с такъв човек не искам да имам вземане-даване. Ами твоя си работа, драги. За щастие и на двама ни, за делене нямаме нищо. Ах, да – за да уточня малко, ще ти кажа, че не съм против комунистите, просто защото съм **против всички**, в смисъл, че всички са ми безразлични до прозявки, до изкълчване на ченето. Онова, което ме интересува, е България, а аз отдавна вече съм престанал да я идентифицирам с нейните политици. Виж, обикновените хора – а значи и ти в това число – това вече е нещо напълно различно, в тях аз имам доверие, вярвам в тях и в бъдещето на страната, нямам ни най-малко съмнение, че някой ден тя ще бъде нормална,

просветена, европейска демокрация. И затова говоря директно на тях, но като на граждани, а не като на политически субекти.

Хайде, стига толкова, че ще прегорят пуканките. Борбата, в която участвам аз, драги, е борба на самотници, на дебелоглави екземпляри, които отказват да се съешават с останалите, просто защото кожата им е от друг материал направена. Но тук вече навлизаме в прекалено лични неща, нека не досаждаме на хората.

Със здраве!

Златко

- 31-05-2009|Гост

Хубаво започна, но по средата отново започна да конструираш удобен образ. Аз също не харесвам нито един български политик-но съм извървял пътя, и съм следил в подробности случващото се в страната от 90-та насам. Ти си ги отхвърлил по подразбиране. Както и да е, сега вече ми е много по-ясно какво се опитваш да правиш. Колко е реалистично-господ знае. Аз обаче съзнавам, че сам човек нищо не може да направи. /което прави ситуацията още по-лоша/.

Тук минавам за голям антикомунист-но аз използвам дихотомията за яснота и печелене на време. Ти добре го формулира комунизма-като балкански шуробаджанакизъм, корупция и аморалност. Аз влагам същото, но съм се уверил в наличието и на специфичната мрежа, която крепи и възпроизвежда тази система. Тя има свой морал, етика, естетика, ритуали и символика. И така съществува реално. Разбирам, че ти нямаш нищо против това. Аз обаче имам. По същия начин наблюдавам оформения псевдоелит на антикомунистите-той има горе-долу същите черти, но като консолидираност и обществена опасност е несравнимо по-немошен. Същото е и с ДПС, вярвай ми. Щом си отраснал с филми като Ганди това което пиша едва ли има значение за тебе. Ти си си намерил начин да се справяш със света така. Моят начин да се справям винаги е бил да търся начин да се преборя-освен в периодите, когато съм бил абсолютно смазан. Но така или иначе тези периоди отминават. И пак си казвам, че съм отговорен, че всичко ме засяга, и че ако не аз, кой тогава, и така до безкрай.

Така. Ти се интересуваш от отделния човек-но реално се занимаваш с отношения между етноси, като казваш, че партиите нямат значение. Тук съзирам противоречие, което няма разрешение.

Не се чувствай длъжен да отговаряш.

- 01-06-2009|Гост - турците

И все пак защо ДПС вече 20 години има несменяем лидер Ахмед Доган, за който комисията по досиетата оповести, че е бил агент доносител? Още малко Доган ще задмине Тодор Живков като «вожд и учител»? Защо тези препатили хорица турците така масово гласуват за ДПС? ДПС е като БКП, но турците преобладаващо пускат бюлетината за мазни лидери като Лютви Местан и сие доносници? Българите все пак имат избор – партии – бол? Прави ми впечатление също така, че новите лица на ДПС, колкото и да се рекламират, не са така образовани. Разбира се, в момента коментираме политиците. Изобщо не искам да отварям въпроса за турските жени политици, защото в БГ няма имена на дами с образование и добра кариера.

- 01-06-2009|Гост

Текстът е трогателен, но е напълно безпомощен от стилистична и интелектуална гледна точка. Сигурно ще трогне много хора, но мен тази преиграна позиция на жертва не ме спечелва.

- 01-06-2009|Гост

Ами то отдавна е казано, че сит на гладен вяра не хваща, така че нищо ново и в това, което ни казвате вие. Само да не дава господ самата/самият вие да изпадате в подобна позиция, че там наперените пози малко помагат.

- 01-06-2009|Гост

20 години по-късно...

България е в ЕС и е на светлинни години разстояние от своя катарзис спрямо «възродителния процес» и от примирието между етносите.

Няма и следа от «европейският дух» и от т. нар. балон на «типичната българска мултикултурна и етническа толерантност и търпимост», която уж служила за модел на други страни и кризисни райони в света, за разрешаване на етнически конфликти.

Нито грам съчувствие, разбиране, емпатия, състрадание. Ако се съди по дебатите, които не могат да стигнат по-далеч от «лошата стилистика, която не ме печели», политиканщината, БКП-ДПС, яйцето и

кокошката, Доган и ДС, чешене на езици и мерене на атрибути(поне словесно)...

Господа и госпожи интелектуалци, много сте го закършили, поне като човеци.

Какво общо има споделеният разказ на тази обикновена жена с всички тези неща, за които спорите?

А бре хора, от що се срамите да видите истината, не са ли ви учили като малки, че най-добрият начин да победиш страха е да го погледнеш смело в очите, вместо да обръщаш гръб и да бягаш, а той вечно да те преследва.

ДА! В България имаше «Възродителен процес», исторически факт. Най-масовото депортиране на хора в ХХ век, след втората световна война.

350 000 хора бяха изхвърлени, поругани и ограбени, от към социални и човешки права и човешко достойнство, десетки бяха убити, други лежах по затворите. Всички те бяха принудени да започнат всичко от нула в една друга държава, в която ние ги изпратихме « на екскурзия». И вместо да ни мразят, те ни прощават, а ние отново съдим жертвите, затова че имат «наглостта» да ни напомнят за себе си! Парадокси...

Златко, ти си смел мъж, ама май твърде самотен, поне така изглежда ситуацията в този форум. Приветствам те, че имаш куража да пускаш такива «неудобни» писма. Присъединявам се и към Гост 9, като спомена, че на чужд гръб и 100 тояги са малко! Когато са бичували е плюли Христос преди Голгота, сигурно и на зяпащите го евреи им е било лесно, докато крещят «Разпни го!»

А къде остана вярната любов народна и идеала на Левски за «чиста и свята република, в която българи и турци ще бъдат равни и ще живеят като братя»? ! На фона на местните реалности като «Атака» «Скат» «Герб» и производни, яхнали гребена на вълната на криворазбирания «патриотизъм» този идеал за съжаление звучи като «български легенди и митове»

Тъй като всички се включват във форума анонимно, и аз ще спазя тази негласна традиция!

- 02-06-2009|**Христо** - Наистина ли изминаха вече два̀йсет години? «Прости им господи, те не знаят какво правят!»

Лесно е сега, след като са изминали над 25 г. от първите «преименувания» да се разсъждава кой крив и кой прав. Но какво ѝ е било на Уливие тогава и какво ѝ е сега... само тя си знае. И въпреки всичко намира в себе си сили да прости ряздялата, смърта на брат си, поругаването на гроба на баща си («човек за едното име живее»).

Затова не съм съгласен да бъде прилагана дори и днес, след 25 г. библейската максима за прошката поради незнание към възродителите, защото те много добре са знаели какво правят! Между впрочем кои са те и до днес не се знае. Всички се скриха зад гърбът на «Тато» и това е. А къде останаха членовете на окръжните и градски комитети на БКП и инструктирите от «Партията ръководителка» които следяха и контролираха отблизо процеса? – гледат си кротко бизнеса и то повечето в чужбина. Къде са тези членове на Българската академия на науките и другата учена братия, които с пяна на уста доказваха чистия български произход на носителите на насилствено присвоени им турско – арабски имена по време на робството (спомнете си статиите в Работническо дело нали?) – работят си хората, вече с по 2 -3 научни титли пред името – а си им казал нещо такова, а са те осъдили за обида. Къде са всички махленски активисти на БКП и ОФ които активно участваха в процеса на «преименуване» и после следяха да не се говори на «ТОЗИ ЕЗИК» дори в къщи. Живуркат си доволно и пак са активисти, «въобщественици» (простете – общественици) и въобще са будната съвест на квартала, града, държавата и т. н. но сега са борци за Европейското и т. н. и др. под. и всичко най – розово и грух – грух в кочинката ни... .

Защо ли като говорим за «възродителния процес» не ми се иска да се съглася с «Българин – това звучи гордо!»?

- 02-06-2009|Златко

Възродителите, драги ми Христо, никога не са изчезвали от лицето на България, ако питаш мен. Е, някои без съмнение са я напуснали, но повечето със сигурност си седят у дома, крият се под шапката-анонимка и се обаждат от време на време, не особено често, но не и плахо, колкото да покажат на всички, че са безсмъртни. Казвал съм го тук неведнъж, ще го повторя отново: активистите от БКП и ОФ, псевдо-учените, дори и хората около тато, включително и най-стръвните сред тях, хора като Пенчо Кубадински, са само върха на айсберга, така по-не мисля аз. Истинското зло в тази страна, истинският нацизъм, както и в Германия

преди време, както и във всяка друга страна по света, не е непременно сред партийните редици, то дори не се обажда на висок глас, то само седи отстрана, гледа сеир и ръкопляска, насъсква палачите. «Браво, нашите момчета, натрийте им мутрите на тия чужди гадове, набийте ги, изгонете ги, ако трябва – избийте ги!» Ей това, според мен, е истинското зло, Христо. То дори не възприема себе си като зло, също като теб и мен то не милее особено за отминалото време, децата му може би отдавна са избягали в чужбина, но то си седи тук и повтаря: «аз съм дошъл тук пръв – всеки друг е навлек, за него място тук няма!» И се бори то, Христо, със зъби и нокти се бори срещу всичко «чуждо», «ново» и «непознато». Говори за «Европа», но се интересува единствено от фондовете. Понякога дори плещи думички като «хуманизъм» или «човечност», но само докато не са го попритиснали да дели погачата с други. Защото тогава, Христо, именно тогава, когато се стигне до деленето на погачата, злото изведнъж изпълзва от дупката си и започва пак да развява байраци, да насъсква новите биячи без шегички. «Набийте ги отново, моемчета, изгонете ги, ако трябва – избийте ги!» Тъй че нека не търсим причините във фалшиви посоки, нека да не гледаме непременно назад, когато злото всъщност е под носа ни, пазарува в бакалията, пие си биричката на сянка, говори баналности и дебне как да откъсне няое по-голямо парченце от погачата. Няма давност за него, Христо, няма и защо да се очаква такава. Откак свят светува, злото и доброто винаги са се борили едно с друго – и полето на тяхната битка си остава едно и също откак е заимало хора: човешката душа. Тъй че нека си вършим работата и не очакваме чудеса. Злото няма да изчечне, нито пък някога ще бъде надвито. Единственото, което можем да направим, е от време на време да поставяме огледалце пред доволната му физиономия. Това е всичко, Христо. А дали то е много или малко – нека решава времето.

- 02-06-2009|**Мари** - личното страдание и политическата му употреба

Сигурно трябва да се напамня и да се разказва за личната болка.

За да я познаваме по-добре.

За да не се повтаря.

За да има катарзис някакъв, преосмисляне...

Но едно е личното страдание, болката на невинните,

друго е политическата фразеология на онези,

които искат да използват спомена за т. нар. възродителен процес, за да могат да продължават «царствено», «бейски» да крадат и мафиотски да управляват.

20 години след 1989 г.

фактът, че мнозина от несменяемите лидери на ДПС са били част от структурите на бившата Държавна сигурност, не се смята изглежда за особено важен – било каквото било, това са все пак «нашите хора», каквото и да са направили, имаме нужда от тях. Не знам доколко подобно мислене е разпространено сред българските турци, но така или иначе е ясно, че ДПС пак може да разчита на един неприкословен електорат...

Това, че Ахмед Доган, Юнал Лютфи, Лютви Местан, Кемал Еюп, Рамадан Аталай и немалко други депутати и управленци от ДПС са били част от тайните служби на тоталитарната държава и след това депутати в няколко народни събрания, се приема за нещо едва ли не истествено. Че и до днес, в правителството на Станишев примерно, има зам. министри от квотата на ДПС със същото агентурно «достойнство». Че и в местната власт, ако гледаме статистиката (изнесена след последните местни избори преди две години) най-много кметове с агентурно минало, 41, има от ДПС.

И същите тези хора, буквално същите, говорят сега за възродителен процес, че щяло да има такъв едва ли не, че трябвало пак тях да ги избераат, разбира се, че тях, кой друг... Същите тези, които – не че ги съдя за това, някои и по принуда може да са ставали част от бившите тайни служби – но така или иначе малко или повече имат вина към собствения си етнос. Не само, че не съм чула никъде да се извинява който и да било от тях за тази своя вина, но повечето от тези един Бог знае в какво замесени несменяеми депутати и политици от върхушката на ДПС се опитват и своята, впрочем вина, да лепнат другиму. И да заиграват с етническата карта, да плашат с нови възродителни процеси тъкмо те, без окоето да им мигне (то кога ли им е мигало за подобни неща, както и да е), за да си осигурят вечно политическо бъдеще и «невинност» може би за делата...

- 02-06-2009|Гост

а какв ще каже Мари за думите на Бат Бойко, че дошло време да пратят турците на нова екскурзия и за «некачествения човешки материал», който останал в България и бил сплав от турци, цигани и пенсионери...?

Да не би да са се разбрали с Доган предизборно, или е толкова прост, че работи против себе си, докато в главата му съвсем не на шега се въртят мисли да управлява страната и се вживява като «втори цар Борис – кръстител»? !

• 02-06-2009|Гост - Мари

Бойко има глупостта да каже на една среща с българи в САЩ, че в България трудно могат да се правят добри неща, понеже човешкият материал бил некачествен, 2 милиони пенсионери, еди колко си турци и роми и т. н. Един политик не може разбира се да си позволява да говори по подобен начин; и не само защото подобни обобщения са доста невежи, не само обидни. Но «нова екскурзия» или «нов възродителен процес», с което толкова елементарно някои плащат българските турци сега, е изобретение не на хора като Бойко, а на онези, които за разлика от него участват в управлението на национално ниво вече няколко мандата. Не знам дали има някой, който да се връзва на това, ако има, толкова по-зле, значи наистина има още лесни механизми за манипулиране на електората – за радост на «правозащитници», за които сатанизирането на политическия противник е най-лесният начин да не се виждат собствените им «рога» ☺

• 03-06-2009|Христо - Злото няма да изчезне

«Злото няма да изчезне, нито пък някога ще бъде надвито» – цитирам Златко.

Златко, благодаря ти, че обърна внимание на моите начални писаници, аз съм си съвсем аджамия, но може би затова си казвам всичко както го мися и за 52 г на този свят не се научих да премълчавам. Та относно злото: злото наистина е навсякъде около нас и ако седнем да се вайкаме колко е силно, ами то тогава какво ни остава, освен да лягаме и да мрем... НО, да се върнем към Човека от който започна тази дискусия – Уливице. Ами ако тя се беше предала тогава и беше седнала да мре?

Затова нека да видим на нас какво ни предстои? А то е много- да останем човеци и да не позволяваме точно на тази малка, гадна, махленска душичка, която всичко знае и дава съвети за всичко и се вре навсякъде и омърсява всичко чисто. А това не е лесно – всеки ден и към

всеки да си човек и както Уливие не да обвиняваме, а да себорим и да се стараем според малките си възможности да помагаме.

Защото какво са възможностите на всеки от нас? Но такива обикновени хора в България сме поне 6 милиона, нали?

- 03-06-2009|**Златко**

Благодаря ти, Христо!

Ей за такива хора го правя това списание!

- 03-06-2009|**Майя Маркова** - чувството за такт

Мен разказът на Уливие ме трогва, стилистиката му не ми прави впечатление (не че съм я гледала под лупа) и се чудя на преждеговорившите, на които им идва отвътре точно под този текст да питат обвинително защо турците гласуват за ДПС. Разбира се, ДПС, неговите кадри и гласуването за него са съвсем законни и актуални теми, но пак повтарям – според мен е по-добре да не се обсъждат точно тук.

- 04-06-2009|**Martin Zaimov** - naistina li izminaha 20 godini

Blagodaria istinski na Ulivie za napisanoto i na tozi koito e publikoval pismoto tuka.

Niama nikakva razlika meжду bulgarskite i turskite polititsi i „obiknovenite“ bulgari ili turtsi osven v tova, che polititsite имат vlast s koiato mogat da zloupotrebiavat.

Mного bulgari, za razlika ot povecheto turtsi, trudno priemat goliamata ni antropologichna i kulturna blizost. Taka kakto ne vijdat sobstvenata si nepreodolima prilika s bai Ganio.

Martin Zaimov (nevazrodено tursko familno ime)

- 12-06-2009|**друг възроден от силистра**

В тази трагедия няма място за политическа принадлежност. Дори само от хуманна гледна точка направеното не може да се отъждестви с нищо човешко... Боли, че след 20 г. все още някои популярни български политици, с представители в Европарламента, с нагласа да управляват тази страна, използват силни антитурски

кампании... Никой не е забравил прякото участие на Борисов, нито говорителя на ОКЗНИ Първанов, нито личното извинение на Костов

в Бурса, за Сидеров не говоря, просто защото е лумпен барабар с още 350000...

Прав е Златко, като казва, че от 100 г. има постоянно възродителни процеси само от едната страна, и обърнете внимание, не само от комунисти...

Да, наистина не искам да се върна в онези години, но като гледам сегашният български псевдо национализъм и шовинизъм, боли, повярвайте боли...

Като се има предвид, че тези хора скоро вероятно ще управляват България, старата рана се отваря и почва да кърви... Повече от 20 г. не живея в България, но това не ме прави по малък, според някои, български гражданин.

Отвън нещата се виждат много по добре, вярвайте ми. А пътя, който са поели водещите политици в България наистина не е добър. С конфронтация нищо не се постига, със страданието на хиляди хора не може да си европеец, колкото и географски да си в Европа. Всъщност Гост 10 го е казал много добре, ама колко ще го разберат...

Никой не е забравен, нищо не е забравено... просто няма как

- 21-02-2010|**Гостенин** - Каква е причината?

А каква е била причината за този възродителен процес? Описано е събитие от 1985 г. Значи авторката е живяла 40 години преди това по друг начин. Лошо ли беше или хубаво? Притесняваше ли я някой дотогава? Или напротив – поощрявана беше да учи, да работи, да живее добре? Имаше ли възможност за това, можеше ли да се чувства щастлива в родината си България, да обича, да бъде обичана, да живее спокойно? На последното отговаря сама: «Живеехме мирно и толерантно тук – българи, турци, цигани, арменци и евреи. Тачехме се взаимно, уважавахме религиозните си празници и винаги се поздравявахме. Заедно ядяхме и пиехме...» Цели 40 години преди това – мир и любов? Всички, освен днешните 20-ина годишни, си спомнят онова време – никой никога не се е питал кой какъв е, всички бяхме равни пред закона **български граждани**, равни в мислите си и отношението си един към друг. Това беше найестественото нещо – на никого не му беше хрумвало дори нещо друго. И какво казва авторката? «Изведнъж, без никаква видима причина, градът ни беше блокиран». Какво е нейното обяснение за този внезапен ход? А на автора на сайта какво е обяснението? Защо така, точно тогава, точно

тази година, след близо половин век мирен, сговорен живот при същото управление са дошли тези необясними дни? Точно 1985 г.?

Авторката казва за седмицата около нова година «Проверяваха ръчните чанти, питаха за паспорти.» Защо? Този въпрос си задават и до днес порасналите деца на една служителка на поща, която е разкъсана по същото време от бомба в колет, в един тих и спокоен български град – нещо нечувано за онези години. Петното от кръвта на тавана е от откъснатата ѝ глава. За други такива бомби, «без никаква видима причина» чухме по-късно, а още по-късно се разбра и кой ги е изработвал. Ние тогава много не знаехме какво значи думата «атентат». Но явно хората, чиято работа е била да знаят, са го знаели. Искрено съчувствам на майката на Нихал и на всички други хора като нея – изкупителна жертва на нечии чужди планове и чужди желания. Но така е с чуждите интереси – нито подбират жертвите, нито правят от полуистините цели истини.

Поклон пред паметта на загиналите от атентатите – от вагона за майки с деца и тези преди тях; искрени съчувствия и за мъката, която е изпитала авторката – очевидно причината е една и съща.

- 21-02-2010|Златко

На уважаемия автор на горния коментар (който очевидно смята, че причината за преименуването на турското малцинство е в атентатите, *които го последваха!*), предлагам да прочете откъсите от книгата „Възродителният процес“ на Михаил Груев и Алексей Кальонски, публикувани тук на сайта. Надявам се това да помогне малко.

<http://www.librev.com/index.php/en/discussion/bulgaria/645--19841989-1>

- 24-02-2010|Иван

1. Да, атентатите са след началото на Възродителния процес, но няма това ги прави по-малко зверски? Нима това оневинява убийците?

2. Гостенин (94.26.32. xxx) 21-02-2010 просто информира г-жа Чуренева, за която без видима причина се появили барети и започнали да проверяват чантите. Тази госпожа явно не само не е знаела, но и за четвърт век не е научила за терористичните актове. Вгледана самосъжалително в многострадалните турци, явно българските жертви някак ѝ убягват. Или се прави на разсеяна.

3. Ако бях от турски произход щеше много, ама много да ми е неудобно да се оплаквам от насилие. Турската история е нескончаем кошмар от кланета и подтисничество. От страниците ѝ капе кръв. Дори и в момента кланетата продължават в Кюрдистан, където живеят т. н. от турците „планински турци“. Дали страданията, които сме причинили на турците са и една милионна от тези, които те са ни причинили? Та самият съпруг на въпросната госпожа е българо-мохамеданин, т. е. потомък на помачени, насилени българи. А и защо да се връщаме толкова назад? Нима само актът да поставиш бомба умишлено във вагон за майки с деца напълно не дискредитира турските претенции.

4. Въпреки че съпругът на г-жа Чуренева е етнически българин, а фамилията ѝ е на ева, дъщеря ѝ са казва Нихал Йозерган. Всяка следа от българското е съзнателно заличена. Но в оплакването сме силни...

- 24-02-2010|**Златко**

Уважаеми Иване,

опитът да се оправдае едно насилие с друго води, както е добре известно, до Каин и Авел, в края на краищата. Звучи смешно и жалко, че говорите за «оневиняване», след като единственият текст, който съдържа опит за нещо подобно, е вашият собствен. Не вярвам някой друг освен самият вас да има нужда от нещо такова.

А Нихал Йозерган просто е приела фамилията на съпруга си – нещо, за което сигурно бихте могли да помислите и сам, ако не ви пречеше пердето. Жалко и уничително звучи това отчаяно търсене на нещичко, каквото и да било, което би могло да представи противната страна като крива. Жалко, наистина.

- 25-02-2010|**Ivan**

Уважаеми Златко,

опитът да ми преписвате неща, които не съм казал, звучи дребнаво и зядливо.

Никого не оневинявам, а се опитвам да покажа и другата страна на медала. Когато сочим треската в окоото на ближния, е редно първо да видим гредата в своето.

Грозно и недостойно е да наричате „нещичко“ убийството на невинни хора. Не ми е необходимо и отчаяно да търся – то е с размерите на

Китайската стена и ако не го виждате, значи моето перде е прашина на фона на вашето. Грозно, наистина.

- 25-02-2010|**Златко**

М-да.

«Аз не съм чудовище, аз съм писател», така бил казал веднъж Радван Караджич. Разговорът, както се казва в такива случаи, е приключил още преди да е бил започнат.

Все пак, ако някой има интерес към заблатени теми, придружени от балкански-осолени национални страсти, ето тук един интересен текст:

<http://librev.com/index.php/bg/component/content/article/66-discussion-europe/335-2009-06-16-20-23-52>

От другата страна на езика или Опитът на писането

Автор: Емилия Дворянова

Обичайно се смята, че за писателя е трудно, да не кажа невъзможно да говори за книгите си. Усещането е за някаква не-редност, извън-редност на подобно говорене, което сякаш крие елементи на несвоевременна и не на място „изповед“: споделеност, която би затруднила, дори „замърсила“ прочита на книгата, защото неизбежно ще съдържа в себе си елементи на „намерението“, пред-намереността, „утопията на книгата“, вътре в която или по-скоро, *отвъд* която, книгата всъщност е била *намерена* и превърната в това, което е, като самодостатъчен артефакт. За ради тази нейна самодостатъчност авторът се е превърнал в излишен, онзи, който би могъл да се мисли като знаещ прекомерно много за текста и поради тази причина този, който вече нищо не може и не трябва да знае за него. Вмешателството му в четенето би било сякаш противно на текста или най-малкото, претенциозно съдържащо в себе си идеята за „свръхавторитет“. За книгите би следвало да говорят критиците, читателите, всъщност всеки, за когото това би било важно – веднъж изказал се във форма, която би могла да се нарече условно „абсолютна“ в постигнатата си завършеност, авторът наистина е загубил това право на обяснение, доизказване, превърнал е текста си в партитура, пред която самият той се явява единствено като един от възможните изпълнители, със сигурност не най-вещият. И защото все пак е автор на тази партитура, е сякаш несъобразно наново и наново да я изпълнява и, за да запази „авторитета“ си на автор, е длъжен да се откаже от авторитета на критик-интерпретатор.

Това почти очевидно усещане на отношението между автора и творбата му естествено не е лишено от основание, в него силно присъства един „морален“ аргумент на неписано право-забрана, а днес вече, след психоаналитичната критика на изкуствата, и обективно знание като съгласие за тази невъзможност авторът да „изговаря“ произведението

си. Вярно е, че писателят, особено онзи, който достатъчно е обработил ума си в методите и идеите на съвременната хуманитаристика, ни най-малко не е лишен от способността и възможността да поставя себе си в две твърде различни роли, той би могъл да прояснява вече написаното през себе си, но само в един своеобразен модус – този на *направата* като възможна благодарение на едно уникално отношение с езика.

Аз лично съм солидарна с този „морален“ аргумент, който не ми позволява да се самоинтерпретирам и анализирам собствените си книги, солидарна съм и с факта, че не авторът е, който може да изтръгне от собствената книга нейните „истини“. В този смисъл единствено читателят е този, който ще бъде годният да подреди не само съзнаваното, но и несъзнаваното на текста, което почти винаги е далеч по-важното (въпреки че като изкушен в теориите човек аз също обичам да го правя като *post factum* изправена пред собствената, вече откъсната от мен, „партитура“ и да забелязвам онова, което в създаването на книгата се е случвало абсолютно незабележимо за самата мен.)

Писателят обаче може да говори за нещо много важно, в правото си е да говори за него, дори бих казала, това е негово изключително право – и то е възможната потребност, дори необходимост да яви в думи, да доведе поне до частична съзнателност не само за себе си, но и за другите, действието на самото писане, акта на „правене на език“, което е и самото писане. Там, в този акт, той е единственият свидетел. И единственият заподозрян в способността да го извърши. Може би точно затова навсякъде по света курсовете по творческо писане са единствено „писателски“ курсове – не защото „произвеждат“ писатели, а защото в тези курсове се „разбулва“ писателят-писане – не писателят като личност, не като смисъл на творчеството му, не като книги, които единствено могат да легитимират неговата способност да е писател, а като този, който, живеейки в езика и всъщност създавайки го, може евентуално да изговори не „какво“-то на езика в безкрайните му интерпретативни възможности на проигравани в различни оптики текстови партитури, не дори и механиките на езиковите случвания, за които всеки в по-голяма или по-малка степен би могъл да има своето знание, права на тълкуване и усет (това също се включва в заниманията в подобни курсове), а онова сякаш „мистическо“ *Как* на езика, което е процесът на неговото случване като творба. *Как* безкрайността на езика се превръща в материал, плътност, „глина“, способна да бъде моделирана не в идеи-мисли, а във форми, *как* тази

безкрайност се о-граничава, за да постигне своята истинна, човешки обозрима без-крайност като изкуство – това опитва или, поне според мен, би следвало да се опитва да извърши писателят пред онзи, който желае, самият той, да встъпи в тази „магия“ или поне да опита да застане от „другата“ страна на езика, където той вече не е *инструмент*, с който си служим за *нещо*, а сила, обърната към самата себе си и въвличаща в недрата си по начин, който прави възможно съвсем чувствено, усетимо, някак буквално да бъде преживяна онази заредена с множество смисли фраза на Хайдегер, че не ние говорим езика, а той нас ни говори. Откъм тази „друга“, „обратна“ страна, езикът е вече не „знакова система“, откъм там той е изгубил изначалния си, сякаш „естествен“ смисъл да означава „неща“ или в стройни вериги да свързва „идеи“, там „думите и нещата“ са се откъснали напълно едни от други, но не за да стилизират света в знаци, обсебени от своите абстрактни игри, а за да се превърнат думите, самите те, в *неща*. Обем, материал, цвят, мирис и звук... магна. Откъм тази друга страна езикът е взрян в себе си, изследва себе си, преживява се, търси се и се намира отвъд естествената си функция да означава нещата, да говори неща, да съобщава неща, идеи, мисли, „там“ той не е минимализиран до невидима прозрачност, която да бъде „за друго. Там той е за себе си, мисли себе си, самооглежда се и дори бих казала, самолюбува се, и само така поражда свършено нов, собствено присъщ му смисъл като про-изведен в произведение. Писателят е посредникът на тази игра на езика със самия себе си, една твърде сериозна игра, в която се впрягат всички сетива, не само ума, но и цялата чувственост на човешкото. В тази „игра“ езикът се превръща в *слово*, става *плът* и *плътен*, сетивен, самодостатъчен, битиен. Той приижда, диктува, не се „търси“ от изписващия го като нещо, което трябва просто да бъде приложено по най-точен начин към друго нещо (мисъл, идея, сюжет). Митът за мъката по търсенето на „най-точната дума“, способна да изрази нещо, е наистина мит – преводачът е този, който търси най-точната дума, защото „пре-вежда“, транслира вече случил себе си език в друг (писателят-преводач на идеи в литературен език е просто слаб писател). Писателят, напротив, е отдаден, бих казала „всму-кан“ в езика, минимализиран в собственото „аз“, за да отдаде пространство на свобода на това истинско „нашествие“ към самия него. В този смисъл книгата, бих казала дори отделното изречение, което се пише, не „пред-стои“ (както на български език е преведено заглавието на велико-лепната книга на Морис Бланшо „Предстоящата книга“). Книгата *идва* и

със самото това идване писателят отива към нея *насреща*, среща я сякаш навън, извън себе си, пре-среща я като насрещен напор, самостоеен материал или езикова вълна, в която той се вписва, отдава, за да я из-пише и овладее отвътре на самата нея – книгата никога не стои, тя не е предназначена, точно защото езикът от тази „друга страна“ никога не може да „стои“, той иде и се намира в самия себе си чрез писателя – а верният превод на заглавието, както казва Дарин Тенев, е именно „Идната книга“, книгата, която още не е, но идва срещу мен *насреща*. (*Le livre à venir.*)

Но точно това особено ситуиране на автора спрямо творбата, способността му да се отдаде във властта на езика, да го превърне в самостоеен за него самия и така да го създаде за друг, е първото или може би последното най-дълбоко основание на литературата и литературността въобще, нейната исконна територия, която нищо друго, никаква различна езикова реалност не може да осъществи. Това е и причината авторът да не може, да не бива да говори „за“ и „от името“ на творбата си – той наистина „*не е бил там*“, докато творбата се е пишела. Не неговото „аз“, разбиране или ценности са създали най-съществената ядка на произведението – заслугата на неговото „аз“, на неговото „себе“ е била всъщност различна и тя е именно в способността да изчезне, да го няма, да не се намесва в езиковата вахканалия, която многократно надхвърля собствената му ограниченост. В моя личен опит това „не е бил там“ се явява като липса на памет за времето на самото писане. Винаги, когато погледна книгите си или ако се опитам да ги чета, се питам – а кога всъщност написах всичко това? – и се изправям пред време, което явно има следа, но е празно. Не мога да си представя себе си „пишеща“, писането сякаш няма обстоятелства, липсва спомен за процес, времето на писане е сякаш „изчезнало време“, не помня кога е било това „кога“, нито как се е случило. Тези самоусещания или липсата им се отнасят до психологията на творческия акт и вероятно при всекиго са различни, но и те ме карат да твърдя или по-скоро в някакъв момент са ми помогнали да разбера, че истинската литература не се измисля. Тя *никне* в езика. И ако някога, в други времена са твърдели (но и днес поне малцина мислят така), че изкуството е съвършената форма на човешка дейност, подемаща сякаш божественото действие на сътворението, то тази мисъл би следвало да се допълни с поетико-носталгичната фраза на Новалис: „*Съвършената форма на съществуване е „чистото никнене*“. Да, авторът е мъртъв, но не само „теоретико-метафорически“ поради забраната

(невъзможността) да изказва наново и наново своите текстове, не само поради безкрайната интерпретативна възможност и интертекстуалност на прочита, в който прочит фигурата му се явява като несъзнавана „свръхазова преграда“; той е мъртъв именно *в текста*, той го е постигнал благодарение на своята „смърт“ там, като отказ от себе си в езика.

Има различни начини това особено отношение да бъде изразено в теориите за литературата и нейното създаване. Ролан Барт го прави във „Въображението на знака“ „под знака“ на собствените теоретични основания: „*Писателят абсорбира напълно въпроса защо на света във въпроса как да пиша. Истинско чудо е, ако може така да се каже, че в течение на многовековната литературна история тази нарцистична дейност неизменно поражда един въпрос към света: затваряйки се в своя проблем как да пиша, писателят стига до съвършения открит въпрос: защо съществува светът? Какъв е смисълът на нещата?*“

Морис Бланшо пише за същото в разсъжденията си за Кафка и литературната творба като пространство на смъртта, способност за „приживе умирање“, Лакан – в теориите си за несъзнаваното, което е език и в което именно писателят спуска своя лот. Това усещане-разбиране за надмогващата индивидуалността на твореца (автора) сила на материала, който в литературата е безкрайността на езиковия поток, има своите теоретици, проникновено разбрали го, но писателят е този, който свидетелства това особено отношение с езика и който, в последна сметка, може да го осъществи и евентуално, съвсем практически, да се опита да го пре-предаде в един винаги импровизиран и не винаги успешен опит.

Литературата е *опит*. Тя не е рефлексия в своето правене, въпреки че предполага постоянната, „житейска“ рефлексия и у-мисъл на писателя относно света, „другия“, самия себе си. Самото писане обаче не е у-мислен-ето акт. Тя, рефлексията, се явява като нещо странично, не същностно за литературата и изглежда, сякаш книгите я пораждат от себе си толкова повече, колкото самите те не са. Защото литературата е опит, който събира, преподрежда в език разпилените парчета на всеки жизнен опит, правейки го „годен“ да бъде „опитан“. Именно *опитан, вкусен*. Не просто разбран, премислен, а напълно *сетивно преживян* в един нов, *езиков опит*. „Опитване в език“ в онзи смисъл, който Бланшо дава на понятието „опит“ в „Творбата и пространствата на смъртта“, определяйки го като „връзка с битието и обновяване на собственото „аз“ при този допир“. Пак според него това е едно изпитание, което винаги остава неопределено, а лите-

ратурата е именно тази сфера на не-определеното, доколкото не се обръща към „какво-то“ на света, а към неговото „как“, което обаче единствено може да ни даде „вкус“ на това „какво“ е светът и моето аз в него. Затова литературата е път и свят, по подобие на живота, който ни е даден, дар е; и поради това се питаме не дали да го живеем (в този смисъл до голяма степен сякаш сме лишени от избор), но дори и за миг не можем да напуснем въпроса *как* да го живеем. Така и писателят не се пита дали да пише, нито дори „какво“, още по-малко „защо“ – тези въпроси са някак абсурдни и отвъд предела на допустимото, но непрестанно се бори с онова „как“ на писането, както със самото живеене. И точно тези две напълно отделни, сякаш далечни „как“ на живота и „как“ на писането, се оказват неочаквано свързани *от* и *в* езика, през тях нахлува онзи съвсем личен, интелектуален и екзистенциален опит, който конкретният писател има и неизбежно пренася в литературата, и който оформя етоса на творбата, присъствието на идеи вътре в езиковото преживяване на удоволствената мощ на езика. И тук не става дума за „описване“ на някакви собствени преживявания, разбирания, оценки, литературата нищо *не съобщава и не обяснява*. От „другата страна на езика“, там, където той не е средство, а цел, се случва дълбокото преработване на онова, което човек смята за ценно, важно, смислено, и транспонирането му в един чисто естетически, формален, бих казала, опит. Само в този „формален“ опит онова, заради което си струва да се живее, се превръща и в онова, за което си струва да се пише. Етосът на идеите, от които словото няма как да се лиши, защото изричащият е ценностно мислещо и въвлечено в житийността същество, претърпява гигантско преобразуване, престъпвайки в естетическото като *друго*, превръща се в другото-на-етоса, в пластична структура, която в тази своя пластика е способна да отрече, преформира, преработи всяка конкретна идея, образ, съдържание в намерението или пред-намерението на автора, превръщайки го в език-форма, произведен в произведение език. А езикът, произведен в произведение, вече говори сам. Той е *освободен* език, свободен от потребността да дефинира, да твърди истини, съ-образи на авторските идеи и намерения. Именно в литературата езикът намира своята същностна свобода и писателят е този, който от него „акушира“ тази свобода. В тази своеобразна „майевтика“ авторът е, който из-ражда език от езиковостта, оставя го сам да говори. И това е още една „етосна“ причина за мълчанието на автора. Това е причината той да е вътрешно, от себе си, *принуден* да мълчи. Пишейки за

неща, които дълбинно го вълнуват по най-човешкия, понякога болезнен начин, неща, които за него са важни, и в този смисъл не могат да не са включени в някаква морално-оценъчна или идейна система, самият той, в собственото си произведение и пред него, се е оказал ням. Смятайки, че се е ситуирал вътре в езика като негов „творец“, той всъщност е подхвърлил на езика един „обект“, едно *ето-това-видях*, което обаче самият език е „смялял“, преработил за себе си по начин, който в никакъв случай не е контролиран или „измислен“ от „аз-като-писател“. В писането езикът ме е задължил да следвам не себе си, а „обекта“, иззел ми е „идеята“, намерението – изискал ме е да изпиша собственото „ето-това“ вече не както аз искам, а както то *екато* езиково възможно, *истинно-в-език*.

В едно свое писмо Кийтс пише следното: *„Що се отнася до поетичността, мисля за тази категория хора, към която и аз принадлежа: такъв човек няма свое „аз“, той е всяко нещо и нищо. Няма облик. Радва се както на мрачните страни на нещата, така и на светлото в тях. В крайна сметка, поетът е най-непоетичното същество, тъй като няма своя самоличност. Той непрекъснато поема в себе си други тела, различни от неговото, слънцето, луната, морето. Импулсивните мъже и жени са поетични същества, те имат неизменно определение... Поетът няма определение, той няма самоличност.“* И това със сигурност е така, ако бъде отнесено към акта на писане и отношението с езика.

Студентите, на които понякога се опитвам да обясня тази особена форма на дистанцираност от самия себе си, често задават въпроса за вдъхновението. То винаги им се привижда като „ситуация“ на емоционална преизпълненост и вълнение, един образ, наследен от патетиката на романтизма. Тогава аз твърде разомагьосващо им говоря за безстрастие и студенина, за оттегляне и лишеност. Вдъхновения със сигурност има, те обаче са *другаде*. И в опита на моите обяснения винаги питат – добре, но как идва това, за което човек решава, че си струва да се пише, как „хрумва“ то, как се поражда историята, героят... а аз питам – и все пак как *идва* книгата?

Писателят полага в езика един „обект“ и този „обект“ наистина по някакъв начин го е „вдъхновил“. Една своя зримост, в която е видял смисъл да бъде отдадена в език. Съзнателно не употребявам понятия като сюжет или тема – те са външни, технически по отношение на писането, те са онова „какво“ на литературата, което бива видяно отвън. За писателя обаче, произведението има вътрешно зрим в себе си образ, бих

го нарекла, „ейдетически обект“ – предварително усещане за цялост и самодостатъчност, за едно „сякаш вече е“ и поради това „трябва да бъде“, което напират, което търси своя език. Този „ейдос“, тази вътрешна зримост е ясна до такава степен, че когато започвам да пиша и някой би ме попитал – какво пишеш – бих могла спокойно да кажа – „пиша роман, който ще е около триста страници“ (и в това никога не бъркам), защото в съзнанието ми ясно се явява един „обем“ и една „структура“. Но ако биха ме попитали – а какво точно разказва книгата, какъв е сюжетът ѝ – със сигурност бих замълчала, защото ми е трудно да отговоря – не знам.

Аз искам да изразя не някакъв сюжет, не проблем, не тема, не идея, всичко това вторично изплува, правейки възможна самата книга в нейната случена наличност: аз обаче из-писвам едно *съзряно-от-мен*, което, за да ме накара да го изпиша, дълбоко ме е поразило – и това може да е и най-дребното, детайл някакъв като невероятните детайли, които Сей Шонагон полага в „Записки под възглавката“. За автора тези „обекти“ са съществено важни, те са негови *съ-бития* – в тях той сигурно би могъл да открива или да знае и своя „лична история-опит“, защото всеки човек има своя лична история, в чиито „детайли“ е бил поразяван. Влезли в езика обаче, отдадени в езика, тези на пръв поглед лични „съ-бития“, пораждащи *намерението* за книга (понякога те са дори биографими), преживяват трансформация в посока, която ги изтръгва от тяхното етосно или житейски-ценностно отношение с автора, те някак се из-писват от неговата субективно-преживяема гледна точка, история и съдба. В езика тези провокирали произведението обекти-съ-бития заживяват свой автентично-словесен живот и в него именно намират *плът*, зареждат се със собствена пре-формативна сила, пораждат се като сюжети, теми и всичко онова, което ще ги направи *видими, чуваеми, чувствено усетими форми* за всеки. Всъщност авторът е, който е зависим от своя „обект“, в процеса на писането той все повече му се подчинява, все повече чувства как обектът го надвишава и как неговото „име“ се изрича само. Превръща се в окото и ухото на този „обект“, изпада в страдателна, по-скоро воайорска, отколкото деятелна позиция спрямо него. Слуша го, гледа и вижда, постоянно го *очаква*, превръщайки себе си в свидетел на *едносъбитие, случващо се в език*. „Обектът-съ-битие“ му е задал *нормата на писане* и в това отношение го е направил абсолютно несвободен, защото удържането на тази норма се оказва най-тежката задача като себеограничаване и отказ. В писането-из-писване той няма да има право да следва никакво „себе си“,

„себе си“ му е отнето, пред-намереността забранена и той може да следва единствено своя „обект“, а това е наистина едно мъчително, търпеливо и постоянно удържане. Затова и всяка книга за автора, независимо от собствения почерк, който естествено го следва навсякъде като *стил*, е абсолютно различна за него съобразно „обекта“, който се изписва, ново събитие, заставане лице в лице със *своето-като-чуждо*, което трябва да бъде удържано в логиката на езиковото случване в една все по-ясно белязана дистанция, защото иначе книгата ще пропадне в собствените си капани, които именно авторовият аз всъщност поставя, или изобщо няма да се случи като книга. Нормата на писане, която се задава от обекта на изписването, понякога е толкова силна, че съвсем пряко засяга и най-непроменливото – стила на автора, неговото лично отношение с езика.

В моето собствено преживяване пример в това отношение са и двете ми последни книги, може би поради полярността на изписваните „обекти“ – *Земните градини на Богородица* в едната и *музикално-еротическото* в другата.

Имах съвсем ясното усещане как Свещеното („Атон“) сякаш смирява езика, отвежда го към опита на някаква простота или проясненост, не му позволява да се отпусне в своята „плът“ и думите непрестанно ми се струваха някак „прозрачни“. В книгата има едно изречение, което, струва ми се, изразява това самосъзнание на езика по отношение на събитието, което се изговаря. Една от героините (Мария) казва: *Ще напиша роман за Богородица...*, а Мария-другата ѝ отговаря: *Невъзможно е... тя е просто анти-роман... някаква празнота...* (Или може би пре-изпълненост? – бих казала аз, но аз не съм героинята, нито езикът.) Това самосъзнание на текста спрямо обекта му се заявява като норма на една „невъзможност“, в която езикът полага собствената си граница. Езикът не може да изпише свещеното. Той не може да го проговори. В самия себе си той сякаш носи „усета“ за онази „откровеност“, в която попада отвъд себе си, в мълчанието, в не-уловимото и непостижимото, в отвъдезиковото открояване. Езикът не е „ангелски“, не е дотам „друг“ и не-човешки, колкото и насреща-положен да се явява в съзнанието на автора по време на самия процес на писането. В този случай неговата норма е „смирението“. Той може единствено да „обхожда“, да о-питва като език-от-разстояние своя обект; и наистина Атон е „обходен“, отстрани, отвън, ненатрапчиво, „погранично“ и с „почитта“, която налага сакралното. Именно това усещане за една обективна езикова граница-невъзможност съм се опитала да пренеса в

езика на книгата или, по-точно казано, езикът, отнесен към свещеното, ми даде този нов опит на писането като норма. В този смисъл усещах тази си книга като най-не-езиковата си книга, в която думите никнат тихо и понякога със свян. Дори бих казала, че усета за тази невъзможност на езика поражда и самото сюжетно разгръщане на „женската“ невъзможност да се влезе в Атон. (В книгата тази „невъзможност“ по същество засяга напълно и мъжките персонажи, независимо от това, че са вътре.) И този „опит“ е отново опит за език в неговия предел – опит за границата на свещеното и езика. Моят опит да накарам езикът да замълчи. И, струва ми се, всяко произведение на литературата (или онези, които можем да наречем така) е полагане на граници вътре в езика, изследване на тези граници, предели и о-чертания, които пораждат и структурата на самата творба, доколкото и всеки изписван обект има смисъл да бъде положен в езика единствено в своя предел, откъм който той поражда и нов език.

Писането на „Концерт за изречение – опити върху музикално-еротическото“ сякаш изтече в другия полюс, там проговарящият себе си ерос нагнети езика и понякога имах чувството, че не мога да го догоня, че думите ме зашеметяват със своята плътност, темпо на случването им и съсредоточена мощ. За себе си аз усещам тази книга като книга именно за последните, пределни граници на самия език, разпънат между тялото и музиката. И този език, твърде различен от езика, с който „говореха“ „Градините на Богородица“, никне в обекта, който се полага, в „мястото“, където той (обектът) е най-„чист“. Имам предвид, че еротическото в една много дълбока философска традиция неслучайно е свързано с музиката. Ако използвам думите на Киркегор, че музиката е „медиумът на чувствената гениалност“, когато еросът е обектът на изписването, музиката се явява най-подходящият медиум, който да го изрази. Според Киркегор именно поради това Моцарт е абсолютният композитор, защото е намерил абсолютния „обект“ на музиката в „Дон Жуан“ и този обект е Еросът, което естествено може да се изрази и по обратния път, защото и Еросът „търси“ своя език чрез и в музиката на Моцарт. Затова и опитът на „Концерт за изречение“ е опит да бъде намерен този обект в предела на неговото „озвучаване“ в езика, а значи е опит за достигане и взривяване в онази граница на езика, отвъд която той би се „оттеглил“ в музиката. И това „опитване“ на ероса в език задава не само формата на самия текст, изграден върху музикални произведения, структури и отношения, но и начините, по които се изговаря самият език – неспособен сякаш

сам себе си да прекъсне, следващ собствените си вълни, потъващ в „корените“ на думите, в ритмите им, които обаче са възможни единствено благодарение на строгостта на една сякаш предзададена форма и канон, задаващ принципа на свободата по начина, по който прави това музиката. Езикът търси онази ядка в себе си, онзи извор, от който той се изпява преди проговарянето, преди смисъла, в чист телесно-ритмичен жест, изтласкващ го в музика, а това става възможно единствено под условието на най-строго съблюдаващото се вътрешно правило, най-подвластното на ред. Няма изкуство, по-силно свързано с „нормата“ (съотношението, интонационната структура, ритмическия жест) от музиката. Тя се поражда от нея, „нормата“ е самата форма на музиката и действа със силата на математическото съотношение и ред. В този смисъл чувствах тази книга като *систематична*. Като словесен поток, който поражда себе си от структурата и съотношенията; и точно поради това се оказва едновременно с това най-свободен, задаващ свобода преди и отвъд *ограничението на значението* – една абсолютна възможност. Музиката не е значеща – тя е отвъд смислите на езика и поради това, парадоксално, въпреки че е най-абстрактният път на човешкия изказ, е и най-близо до тялото. Също като него тя не „говори“, неспособна е да „казва“, музиката *действа*, поради което се явява абсолютен език на еротическото. Това означава, че ако езикът иска да пристъпи в музиката, той трябва да бъде опънат до собствената си граница, да се самоотрече в нея и там той става телесен. Започва ритмично да танцува. Открива мълчанията си. Задвижва собствените си интонационни структури, самият той отвъд смислово започва да действа. Това пределно разпъване на езика, мисля, единствено може да даде внушението на еротическото преживяване, неговото езиково изпитване, защото еросът е пределът на телесното, максимумът, до който тялото може да стигне в напрежението на едно телодушевно удоволствие. Опитът тяло и музика да бъдат единени в слово ми се вижда най-ясният, в известен смисъл дори единствен начин за изразяване, след като обектът на изписване е музикално-еротическото, всъщност еротическото, което се разгръща най-естествено в музикалното.

Давам тези примери, за да илюстрирам онова понякога странно усещане, че „опитът“ на писането е сякаш не „собствен“, а опит, натрупан в „обекта“, който аз-авторът случва в срещата си с езика и точно поради това литературата е *телесна*, и точно поради това е изкуство, въведена в език сетивност. Езикът наистина е „втелеснен“, в-плътен, но не само

през „тялото“ на автора, а през „тялото“ на обекта, който бива изписван. Затова без тяло няма литература, има абстрактно мъдруване или ексхибиционистичен жест на влюбено самооглеждане на собственото тяло в собствения ум. В този смисъл и писането започва да идва сякаш отвън, настоятелно е като вътрешно-външна съ-битийност, произвеждаща произведението – *идно-идваща книга*, съзряна в пред-стоящия ред на света. Среца, която много по-точно и вярно би могла да се опише като среща на тела, отколкото среща на ума и идеите.

„Обектът“, който произведението полага в себе си, чувствено и умствено задействал се, се е явил за автора вън от езиковото опосредяване, което единствено прави нещата около нас близки с назовимостта си, понятни и именно поради това е поразителен и разтърсващ. Той е *непосредственото, неназованото* в отсамната страна на езика – иначе защо да се из-писва? Него единствено текстът, словото на книгата може, трябва и само ще назовава. Той е книга-та. Този сякаш ейдетически явим „обект“, преди да бъде назован в текста, е просто *доезиков опит, който безусловно ме засяга, засегнал ме е* и точно защото е все още неназовимо-неназован, това засягане е дълбинно и телесно. Той е, така да се каже, съ-битие-то. Едновременно поразително и настойчиво, и постоянно „шепнещо“ себе си – Съ-битие, което кара човек дълбоко да чувства света като чудо, говорещо себе си, потребно-за-език. Съ-битие, в което „думите искат да покълнат“ и което ни дава основание да твърдим, че *„поетическият дискурс е заченат в някакво нараняване“* (Дериде). В това „раняване“ или поразяване проговаря тялото. Не „аз“ – „аз“ преставам в този миг да означавам; в „раната“ тялото придобива „собствен език“, в нея то из-кървява от себе си „думи“ и точно тези думи са съвсем „не-мои“, те са „друго в мен“, едно болезнено „телесно“, което отвътре ме е докоснало и това „телесно“ именно *в дъното на думите* ме е докоснало. В раняването аз губя собствения език, изправям се пред непознатото и чуждото в мен, за него аз нямам думи в „отсамната страна на езика“, иначе то не би ме поразило, би било знайно за мен. Тази „рана“, това „изумление“ може да бъде преодоляно, разбрано само в никненето на думите, в оставянето те да я означат – да я проговорят и така да я изцелят.

Такива съ-бития пораждат от себе си произведението, те са може би онова, което обичайно наричат „вдъхновение“ (според мен по-точно би било да се нарече „изумление“ пред чудото на света), и го объркват със самото писане. Тези съ-бития са вътрешното намерение на текста,

тях текстът *желае* да назове, защото по някаква причина авторът е *призован* да ги назове, а самият той не ги знае, всъщност никой *не ги знае*, след като те все още нямат език, нямат име. За автора тези „обекти-събития“ са разкрития на неща, понякога в първия поглед съвсем обичайни, детайли, преживявания, забележими или едва забележими, в които обаче той е открил или пред него се е разкрил един неназовим-неназован *остатък – единствен, пределен детайл*. Ето *това* всички са го видели, *това* всички са го преживявали, чувствали, говорили са го, то си е сякаш все същото-назовано, но в него има *остатък*, който се е разкрил в желание за едно винаги минало-идно из-в-писане. Този „остатък“ няма език, ако имаше, той би бил явен за всички, но точно той никога не се е изричал – на този незабележимо-незабеляван остатък (детайл) аз трябва да дам език, който да бъде език-за-всеки, защото езикът не е никога „мой“ и в този смисъл аз трябва по-скоро да чуя *неговия* език, да го оставя сам себе си да проговори, за да му го върна обратно като изговорен, и в този явен чрез мене език той да е вече това, което е, да „постоянства в съществуването си“ като такъв: това ухание на цвете, това синьо море, това камъче, обработено от водата, тази любов, тази смърт... колко „тривиално-обичайни“ неща, какво ново може да има в тях, различно, след като стотици пъти са видени, преживени, описани, какво различно-ново, невявявано, ако не още и още *език*, неизричан досега, защото светът не е завършен, нищо в него не е завършено, а значи и езикът не може да спре да назовава и постоянно да до-свършва света. Литературата посочва. Писателят вижда детайлите, които следва да бъдат посочени в език, за *да придобият* език, и още, и още език. В този смисъл литературата не е дори изкуство на конкретното, детайла (въпреки че постига себе си, не случайно, точно чрез детайла), тя е изкуство именно *на непосредственото, гласът на непосредственото*, което трябва да бъде открито в език, да се изрази в език, който то никога не е имало и така да се проговори, поради което писателят е винаги като първият човек, който не твори, а дава имена, за да постоянстват нещата в съществуването си. „Обектът“ е тук, сякаш докрай познат, но никога не докрай, защото има още предел, защото е непознаваем в *предела си*, винаги без-пределно недовършен, с недоразкрита „телесност“. Затова аз лично усещам изкуството на литературата (писането) като *обтегнато междутялото и музиката*. Защото това са всъщност двете граници на езика, между които той се осъществява в своя предел – *излиза от нечленоразделието на тялото (не-говорецото, не-*

проговорилото) и го члено-разделя, за да стигне там, където той отново вече не е, отказал се е от себе си, превърнал се е (превърща се) в музика.

Тялото е едната граница на езика, онази негова не-възможност, през която се минава като през заешката дупка на Алиса, за да се излезе от „другата страна на езика“. Онова „място“, от което се роят всички възможности на езика и от където той се члено-разделя. Тялото е *собствено-непосредственото* на езика, онова, за което езикът няма език и точно поради тази причина е негов *извор*. Без тяло няма език – можем да си представим или да повярваме някаква мисъл без тяло (което е много спорно и затова казвам „повярваме“), но не и език без тяло, защото той е изговорът и в този смисъл литературата винаги *говори*. Тя е *глас*, о-гласен през тяло. И отнесен с цялата си чувственост към *тяло*. Тялото е „мястото“, *из* което езикът члено-разделя.

Това твърдение обаче със сигурност се нуждае от изясняване, за да не потъва в неясната мъглявина на множеството съвременни теории, които говорят за „женското писане“, което е писане през и със тялото, както и ред други gender-теории за литературата, които често объркват *акта* на писане *сидеите* в множество произведения. Този въпрос толкова често ми е бил задаван спрямо собствените ми книги, възприемани като почти сексуално-телесни, че съм била принудена да си го изяснявам за самата себе си, защото в него винаги съм прозирала една обрасла в недоразумения истина. Или по-скоро, една много по-дълбока истина на самия процес на писането. Защото, струва ми се, въпросът не е в това, че в литературата се е появило едно „ново тяло“ (женското), което по историческа съдба е „ново“, различно, по-„късно“ явило се, съумяло е да изрази своята различна чувствителност и чувственост в език и с това е добило право да бъде това, което е, намирайки собствения език или по-скоро недоизречения за себе си език. (И не че това не е така и подлежи на съмнение, но, така поставен, откъм идеята си, въпросът е политически, а не естетически. Тази оптика към „модерното писане“, впрочем, веднага въвлича в термините „писане с тяло“ – „женско писане“ и автори-мъже, което пък отваря вратата към нови и нови gender-теории). Истината за „тялото в писането – писането с тяло“, струва ми се обаче, е много по-съществена и тя откроява именно онова особено отношение с езика, което е и самото писане. Защото за писателя (не за всеки, разбира се) езикът не е нещо „дадено“ му, чрез което пишещият „се изразява“ или описва своите теми, сюжети; езикът не е тази овладяна даденост, подвластна ми, чрез която аз

влизам в отношение със света и нещата. Точно напротив, езикът бива усещан като имащ своята воля, своята власт, той може да ме измами или да ми позволи съвсем любовно отношение със себе си. Езикът се явява като „живо тяло“, едновременно сраснало с моето собствено тяло като „другото в мен“, пред и с което аз стоя „лице в лице“, тяло срещу тяло, тяло в тяло; и в това сложно отношение аз-като-писател съм и обладана, и обладаваща. Самият език се явява *в мен като друго*, защото е о-гласеност на онова тяло-обект, с което съм се срещнала, което ме е поразило, ранило, с което съм се съприкосновила в един до-езиков опит и чийто неизказан език съм дочула. И колкото по-плътен, а значи жив, а значи самостоеен е „дочутият“ от мен и в мен език, толкова повече моето-човешко аз, което неизбежно е и телесно, е разкрито, разтворено, отдадено в това отношение като пред едно друго, самостойно тяло. В този акт *езикът е органичен*. Не аз ще се разкрия в езика, езикът трябва да ме разкрие, да бъде оставен да действа. Трябва да го оставя да снесе цензурите, цезурите в мен, бих се изразила дори и така – *езикът трябва да ме пожелае в акта на самото писане, за да „из-никне“ между мен-и-него обектът-като-творба, който си струва да бъде изговорен*. Писането е отношение, в което писателят не притежава езика, и точно поради това е способен да му отдаде свобода, пространство, да го остави-да-бъде, без нито миг да го изостави, нито да бъде изоставен от него. Признаването или *постигането* на „тялото на езика“, на неговата плът-плътност е телесното в писането, това, мисля, е същността на „писането с тяло“, осъществено естествено чрез моето „тяло“. Защото единствено поставено в отношение с едно друго тяло, самото мое-човешко аз, в цялата му чувственост, чувствителност, способност да поема и усеща в себе си света, а и да го мисли, наистина бива разкрито в собствената си истина. Между мен и езика лежи свят, в който ние трябва да се срещнем, за да бъде този свят проговорен. *Езикът не е мой, аз не го притежавам, бих казала – аз не го знам*. В литературата езикът е винаги друг. Чуждото, което трябва да ми позволи да го имам в един откровен акт като свое. В писането аз уча език, който *не знам*. Този език е нов, различен, чуждо-мое, срещата с което ме удивлява. Става дума наистина за *срещи*. На тяло в тяло, лице в лице. Самото произведение, ако е произведение, е среща, която се *осъществява*. Оставила е *следа*; и тази следа е нов за самата мен, неизговарял досега себе си език, език, който в писането съм узнала и който ми е дал възможността да имам в него онзи „обект“, който ме е поразил в своята отвъдезикова непосредственост, и в който и където сме се срещнали. В

тази среща аз съм съумяла да *назова* и това назоваване е произведение-то. А съм успяла, защото съм *чула* езика на „обекта“, който ме е поразил. Затова и срещата е винаги различна, винаги нова, в зависимост от обекта-свят, в който тя се състои, защото се осъществява не в ума, а именно в „обекта“ и чрез всички „телесни“ сетива – усет, вкус, обоняние, чуване... една съвсем жива конкретика, която чрез акта на изписване е получила език. Не знам как точно би могъл да се изрази този „акт“ на срещата, не знам дори дали е възможно, както не е докрай възможно да се изрази и един любовен акт. Във всеки случай обаче, става дума за търпеливо „внимаване“. За в-никване в езика на онова „нещо“, което бива изписвано, на „чуването“ му как то говори. Мисля, че този „акт“ е смирен, в него самият автор, този, който пише, не е важен. На писателя често се гледа като на „нарцистично“ същество, същество, което се *показва*, понякога дори някак „изповедно“ се разкрива. Не съм съгласна с това, въпреки че съществува огромна маса „нарцистично-ексхибиционистична“ литература, но пък в крайна сметка не всеки художествен текст е именно литература. А и това няма връзка с личността на самия писател – той може да е всякакъв. Говоря в случая за писането, а то е по-скоро акт на смирение, изчезване, собствено скриване. Най-тежки моменти съм преживявала, когато съм съзирала или прозирала собствения си „аз“ в текста. Тогава изпитвам чувството на абсолютна „сгрешеност“, на криза в писането – „изпуснала“ съм обекта, нормата на писане, която ми е задал се е провалила, не съм го „внимавала“ достатъчно, не съм следвала него, а съм последвала себе си, щом самата аз отнякъде съм се „появила“ в езика. Замърсила съм го с моето субективно вмешателство, защото „обектът“ трябва да се явява в своята пределна форма, там, където той е най-„чист“, т. е. в своя предел, който ще се изговори в един не-мой език.

Това обръщане на отношението пишещ-език е тази особена „оптика“, която бих нарекла „от другата страна на езика“, „опит“, в който езикът се разкрива като сам за себе си свят и така става способен да твори „свят“. Затова ми се струва, че „частните“ въпроси на литературата, като сюжет/сюжетирание, тема, герои/персонажи и „развитието“ им, винаги са подвеждащи, ако се изхожда от някакви „техники“ на създаването им. „Как“ на писането не е технически въпрос. Не че няма такива важни „частни“ и технически въпроси, напротив, в опита на писането човек постоянно се среща с повтарящи се „принципи“, налучква собствени методи на справяне с множество проблеми, честите „психологически“

капани постепенно започват да се избягват и тези лични „опити“ са напълно споделими при взирането в собствените текстове. Подвеждаща обаче е мисълта, че някак се върви от тях към писането. Знам, че отвън звучи някак странно, но докато пиша, аз наистина не знам сюжета на книгата, която пиша. Ако бих го знаела, със сигурност бих се превърнала в негов „интерпретатор“, тълкувател в самото си писане, бих се подхлъзнала в разчитането на символи и метафори, в обяснения пред самата себе си. Разликата между писателя и читателя понякога ми се вижда единствено в темпото на разкриването на „обекта“, в бавното тъкане на нишката от пишещия, която ще води после читателя из лабиринтите на времената и пространствата на вече про-изведения в произведение език. Въпросът „какво *трябва* да се случи“ или „какво *следва* да се случи“ всъщност не стои, защото се случва онова, което се случва, и това е въпрос на едно „езиково бъдеще“, върху което имам толкова власт, колкото и върху бъдещето на живота си, и в което мога да бъда движена само от предположения, желания, усет за мяра и очакване на изненадите – едно очакване, заредено винаги и със страх, и с трепет, с готовност за чудо и за поражение.

Възможно ли е тази особена „оптика“, тази различна поместеност на аз-в-езика да бъде пре-предадена, преподадена? Или преподаването на творческо писане се изчерпва единствено в споделяне на личен опит и посочване на някои технически похвати, улесняващи писането? Какво всъщност преподава писателят, бидейки в някаква част от своето битие и преподавател на тази, така описана, почти магическа игра, която, родеейки се сякаш със своеобразно „откровение“, как може да бъде пре-предадена?

Това е всъщност въпрос – преподава ли се въобще изкуство, и въпреки скептицизма, кой знае защо съсредоточен най-вече във възможността да се преподава „творческо писане“, струва ми се, че отговорът е „да“ и то точно в онази мяра, в която може да бъде преподадено всяко едно изкуство. Скептицизмът естествено има своето основание в спецификата на литературата, която поне на пръв поглед не съдържа в себе си така ясен занаятчийски момент, както това е в изобразителното изкуство или в музиката. Но и никой не твърди, че само чрез „упоритата работа“ и някакво „учене“ може да произлезе голям художник или пък музикант. Както и никой не отрича изключителната интелектуална и

духовна полза дори и от най-несретното свирене на инструмент или рисуване за запълване на свободното време.

Един американски учебник по творческо писане започва със следната шега: *„Има точно три правила, които, ако научите, ще можете да напишете добър роман или книга. Единственият проблем е, че тях никой не ги знае, за да ви ги каже.“* Това обаче може да се отнесе към всяко едно изкуство. Другите изкуства обаче са облагодетелствани в идеята за собственото си преподаване в един очевиден смисъл – те имат ясно положен в себе си, зрим и усетим *материал*. Човек трябва да се научи как се смесват боите. Как композиционно, съвсем технически се овладява пространството в платното. Трябва да се „постави“ ръката на музиканта върху клавиатурата, тя трябва технически да се разработи, да не говорим за тежкото изучаване на законите на хармонията и полифонията с техния буквално математически език. Свиренето и рисуването са физически-телесно усилие. Затова музикантът и художникът имат очевидно знание за съпротивата на своя материал, те имат *материал*. За тях е ясно, че са ситуирани в едно отношение (то може да се схваща дори като „борба“) като „тяло срещу тяло“, че трябва, освен самите те да „произвеждат“ от себе си идеи, да „моделират“, да поставят и оставят самата материя на собственото изкуство да се „проговори“ сякаш от себе си, да упражняват натиск върху нея, защото усещат нейния натиск, да я владеят, за да могат самите те да бъдат овладени. Вълната на звука, пластиката на маслото, твърдостта на мрамора, силата на самия материален образ... Материята на изкуството има своите собствени, вътрешно присъщи правила и канони, свои формални максимуми и минимуми – тя поставя *изисквания*. Литературата обаче, във видимостта ѝ откъм „отсамната“ страна на езика, е, напротив, чисто „умствена“ дейност. Знакът е абстрактен, него всеки би могъл да го владее, езикът е някак самознаещ се, непосилно „лек“, него всъщност го няма, защото в рождението на човека е като даден. Занаятчийска страна не се отрича, но тя е някак отвъдматериална, „псевдо“ занаятчийска, защото се разгръща винаги сякаш в съзнанието на самия автор. Че същността на занаята не е самият занаят, че същността на техниката не е техниката – това всеки художник или музикант също го знае; и все пак противостоящият му материал е някакъв особен, самостоеен, по категоричен начин присъстващ извън съзнанието и инструментално обработван отвън, едно „пространство“, в което той може да привижда и структурира своите възможности и невъзможно-

сти и което трябва да овладее полека, постъпателно и с търпение, за да владее изкуството си.

В това се състои впрочем и първата разлика, и първата трудност в преподаването на писане. Няма как да се започне от някакъв „занаят“, защото първо трябва да се положи материалът, върху който да се „занаятчийства“. Трябва първо да бъде някак внушено, подразбрано-разбрано, усетено, че езикът има „обратна страна“, че той може да бъде не просто „проводник“ на идеи, мисли, истории, но и „материя“, която да се формира, моделира, да се *виждат* в нея формите и структурите – при това материал, в някакъв смисъл над всеки друг, защото всички сетива на човека биха могли да се впишат и из-писват себе си в него. Сякаш езикът трябва да се изтръгне от неговата привидна естественост, да се усети като „изкуствен“, значи друг, онова, което може да бъде превъплътено в *изкуство*.

Това задава и едно особено обръщане в преподаването на писане. Парадоксално мисля, че в литературата пътят е обратен – от изкуството към занаята, а не от занаята, който постепенно се превръща в изкуство. Има „механизми“ на изграждането на творбата, но тези „механизми“ са самопостигнати в процеса на писането „норми“ на собствен изказ. Никога не е докрай сигурно колко полезни биха се оказали на друг, а и със сигурност някакъв „механизъм“, колкото и добре да е отработен, не може да създаде от себе си нищо повече, освен продукт на масовата конвенционална литература, евентуално. Понякога си представям група талантиви студенти, наистина талантиви, с които бих работила примерно две години. Подходът ми би бил обратен на предполагаемия – не от прости азбучни правила към сложното разгръщане на писането, а точно обратното. Първо е свободата на езика, търсенето ѝ, усещането ѝ, после идва потребността и разбирането, че за да я постигнеш, ти е необходима нормата, която, при това, да откриеш в собственото си писане. И най-сложното – умението да се „лишиш“ от себе си, да не оставаш в илюзията, че си единствен, че изразяваш някакво неясно и всъщност винаги тривиално „себе си“, да разбереш, че винаги си в отношение и „сте двама“ – ти и езикът.

Да съумееш да поставиш езика като материал за този, който желае да пише, това е първата и най-сложна задача на преподаващия творческо писане, но ако това се случи, се открива наистина *хоризонт*.

Да обясниш, че думите не са просто означаващи неща, а „плът“ на литературата, на творческото писане, е трудно, но не непосилно – а всичко започва от това. Думата има обем, има цвят, мирис, вкусна е – тя е материал, достъпен не просто в ума ми, но и в ръката, в зрението ми, в тялото ми.

Обичам да започвам часовете си със студенти по творческо писане с едно просто на пръв поглед упражнение. Описвам го, защото то съдържа в един илюстративен порядък това, което се опитвах да обясня:

„Вземете една кутия (въображаема, разбира се). Върху капака ѝ пробийте малка дупчица.

Изберете си една абстрактна дума – дума като любов, самота, щастие...

Сложете думата в кутията и я затворете.

Сега проврте пръст през дупчицата, която сте пробили, и опипайте думата. Какво чувствате, когато я докосвате? Опишете.

Приближете носа си до отвора, вдъхнете... на какво мирише? Опишете.

Сега се наведете над процепа с ухо... как звучи? Казва ли нещо? Как шуми?

Опитайте се да проврте езика си и да я близнете... какъв е вкусът ѝ? Опишете.

А сега повдигнете леко капака и, без да гледате, опипайте цялата дума с ръка... опипайте я отвсякъде... опишете плътността ѝ, за да се яви тя като плът...

И накрая... отворете капака, вземете думата в ръка и опишете как тя ви напуска, как си отива от вас.“

И ако след тази игра думата, поставена в кутия, бъде отгатната... може би някой наистина е започнал да усеща какво означава да си положен от другата страна на езика...

Емилия Дворянова е родена през 1958 г. в гр. София. Завършва пиано в СМУ „Л. Пипков“, след което следва философия в СУ „Св. Климент Охридски“. Доктор по философия. Директор на програмата „Езикова култура и академично есе“ в НБУ. Чете курсове по Естетическата същност на християнството, Творческо писане, Разказът — кратки повествователни форми, Романът — история и техника на създаване, Словото и неговите изкуства. Автор е на монографията „Естетическата същност на християнството“ (1992) и на романите „Къщата“ (1993) и „Passion или смъртта на Алиса“ (роман-фуга, 1995), получил специална награда за роман през 1996 г. и публикуван във Франция (Federop, 2006).

Коментари (2)

- 25-05-2009|**Гост**
мухоморка за literaturata, samo titli i ego, diskriminatziata na drugite profili v izkustvoto e sobsvena dis... ine zabraviate
nitoedin преподавател ne razbira ot goreopisanoto izkustvo, zashtoto ili si pre-pod ili si pisa-tel
- 10-06-2009|**Петя** (мисли+думи) - От другата страна на езика или
Опитът на писането
Истинско удоволствие! ☺ Както и всяка среща с текстовете на Емилия Дворянова.

Двадесет години по-късно или Мълчанието на агнетата по български

Автор: Златко Енев

Когато я срещнах в кафенето на Червената къща, лицето на моята добра позната беше изпънато от напрежение. Поздрави ме малко нервно и продължи да обсъжда с другата ми добра позната детайлите по домакинството на семинара, който, оказа се, междувременно бил преместен от университета тук. Но защо, не разбирам? „Забраниха ни“, отговори ми тя накратко, после продължи работата си.

Тук вече ме напуши смях – не знам защо, може би е било неразбиране на ситуацията, а може и да е било проста реакция на разтоварване от напрежението, което буквално цвърчеше във въздуха наоколо. Забранили? В 2009 година, в страна-членка на Европейския Съюз, някой е забранил семинар под името „Срещу политическия монопол върху историята: Другият разказ за Майските протести 1989 г. – 20 години по-късно“? Момент, но нали ректорът е историк, човек, образован на Запад, в Сорбоната, доколкото знам. В кой век живеем, по дяволите?

„Именно той ни забрани“, беше отговорът.

„Но как, по какъв начин? С какво се мотивира?“

Думите му бяха „Семинарът е прекалено политизиран, прекалено едностранчив“.

Аз все още не разбирах. „Но нима е възможно да има съпротива от страна на ректора на Софийския Университет срещу разработването на най-новата ни история? Не мога да повярвам, не мога да разбера.“

Двете дами ме изгледаха със зле прикрито съжаление. Бедничкият, в кой свят живееш?

„Виж какво, всички турски гости идват директно от Турция, това са живи участници в съпротивата от 1989.“

„Е и какво?“

„Как какво? Тия хора са реална опозиция на Доган, макар и да не правят политически капитал от това. Те просто казват, че неговата роля в събитията е била доста по-ограничена, отколкото тя се представя в момента. Става дума за това коя от двете версии ще влезе в историята, как може да не разбираш?“

И тук вече започна да ми просветва. Джордж Оруел – 1984. **„Който владее миналото, той владее и бъдещето“**. Нещата внезапно започваха да придобиват един до болка разбираем, уж отдавна забравен смисъл. Преди двадесет години една партийна върхушка – уж вече изчезнала в миналото – беше се опитала да пренапише българската история. Беше променила общинските регистри, надписите в гробищата, дори учителските дневници. Беше променила за една нощ биографиите, животите, личностите на един милион хора, точ в точ по Оруел. Сега, двадесет години по-късно, една друга партийна върхушка – бившите жертви, каква историческа ирония – отново се опитваше да пренапише историята. Битката очевидно продължаваше, под носа на щастливо блеещия народ, както винаги в историята на този край.

В този момент почти съжалих, че не пуша, вече от тридесет години насам. Замълчах си, посвих се на стола, заслушах разговора, който май ме отвеждаше на една непозната планета. България, началото на 21 век. България, до болка познатата. България, чуждата.

* * *

И така, до деня на семинара. Тук внезапно изпаднах в една напълно различна ситуация – напълно лишена от фалш и политиканстване, лишена от патос, лишена от показност, лишена от набиране на капитал, от броене и търсене на заслуги. Хората седяха и разказваха.

Седяха и разказваха ... А ние се присвивахме на столовете си, внезапно притиснати от малко позабравения срам, мълчахме гузно, понякога бършехме очите си.

А те разказваха ...

Дядо Рамадан Рунтов – свидетел и участник във всички бунтове в легендарното село Корница, гоцеделчевско. Съвременният вариант на *Време разделно*. Без литературна глазура. Хора преследвани, хора заставяни – с огън и меч, в буквалния смисъл на думата – да се откажат от идентичността си, да се превърнат в нещо, което не желаят да станат, *да престанат да бъдат*. И отказващи, и борещи се. В продължение на десетилетия, не само за няколко месеца, както представя нещата *нашият*

вариант на историческото минало – романтизиранта история на поп Алигорко, любимата книга на повечето българи, ако може да се вярва на последното допитване. Старецът не плачеше, нито пък се вайкаше. Синът му Ибрям, значително по-млад и комай напълно различен от баща си, говореше с пламък, но без какъвто и да било патос, за времената на възродителния процес – късметлия човек, беше се родил достатъчно късно, за да изсърба само част от попарата, която баща му май е сърбал цял живот. И неспирно повтаряше – отново без патос – ние не ви мразим, никой не ви мрази. Искаме просто да се знае историята.

И истината. В този ден тя витаеше някъде из въздуха, гола, но не похотлива, не и търсеща успехи, донякъде безразлична към собствените ни емоции и страсти. Тия хора отдавна бяха сложили кръст на миналото си (или полумесец, знам ли), бяха заключили мир с бившите си мъчители, бяха престанали – отдавна, много отдавна – да търсят начини за изравняване на историческите сметки. Един след друг те разказваха – понякога с хумор, понякога без – прости човешки истории, без особен гланц и блясък. Сабри Искендер, Али Мустафа Хюсеинов, Хайретин Алиев Йостюрк – всички те говореха бавно, понякога търсейки думите, търсейки може би спомена, но без колебание, без опити да се бутат напред или разкрояват нещата.

А пред очите ни – или поне пред моите – постепенно се разкриваше един поглед към собствената история, който никога досега не беше успявал да ме достигне. Бях се противопоставял – както повечето ми познати и приятели – на всякакви опити за оправдаване на възродителния процес, винаги бях смятал, че тази история, колкото и противна, колкото и неразбираемо жестока да ми се е виждала, вече принадлежи на миналото, че пътят – съвместният път – към бъдещето, вече е отворен за всички ни, без значение към кой етнос принадлежим. И едва сега, едва тук, за пръв път в живота си, аз започнах да виждам историческата карта през един нов, значително увеличен мащаб, който ми позволяваше да разбирам логиката на отдавна отминали събития – и да откривам връзките между тях, останали до този миг винаги скрити, винаги невидими за очите ми.

Защото хората разказваха не само за осемдесетте години на 20 век. Те отиваха значително по-назад, отначало към седемдесетте, после шестдесетте, петдесетте години, началото на 20 век, първите по-значителни гонения през 1912–13 година, когато хиляди помаци из Родопите биват

принудени „да се покръстят“ – или да опитат ножа, което им харесва повече. И така постепенно пред очите ми се разкриваше картината на едно неспирно преследване, неспирно потисничество, започнало най-вероятно още по време на освобождението (някой спомена цифрата 500 000! избити по време на Руско-турската освободителна война – мирни турци, хора, вкарани в касапницата против волята си, превърнати на кайма от оръдията на освободителите). И продължаващо – дали се лъжа – и до днес. Защото, драги ми сънародници, май не е имало период от най-новата българска история, в който българските турци, помаци и роми да не са били потискани и преследвани по един или друг начин – най-често икономически, бидейки поставени в положението на хора от втора ръка – но нерядко и директно, брутално, със силата на ножа или пушката. И винаги с едно и също изискване: или станете българи, или си грабвайте парцалите – и марш в Турция. Внезапно си припомних разказа *Сенебирските братя* на Йовков – единственият, доколкото знам, български класик, който е успял да запази очите си отворени за страданието на тези хора; после, слушайки историите на дядо Рамадан, се опитах да си представя реалността на едно такова съществуване – вечно преследвани, вечно потискани, само защото вярват в един друг Бог и принадлежат към един друг етнос – и косите ми, колкото и нищожно да са представени, полека-лека започнаха да настръхват. В главата ми чукаше една-единствена дума: *Робство!* Едно ново, неизказано, неопределено, никога не споменавано робство, в което довчерашните роби на свой ред са поробили поробителите си – по стара балканска рецепта, разменяйки ролите, но не и правилата на играта. Едно *върнато тъпканоробство* – не е ли това реалността на едно такова съществуване?

Не знам дали ще се съгласите дори да изслушате едно толкова радикално мнение за най-новата ни история, но тази версия изведнъж ми помогна – напълно неочаквано и за самия мен – да видя в една напълно нова светлина настоящето на съвременна България, и за пръв път да намеря достоверно обяснение за проблема, който според мен я разяжда с най-страшна сила днес: етническото разделение. В един момент просто зададох на всички въпроса, на който никога не съм успявал да намеря отговор: а защо не желаем да се смесваме едни с други, защо в България почти няма смесени бракове между българи и турци? Лицата на събеседниците ни се изопнаха (така разбрах, че съм напипал нещо истински болезнено), а след това дойде и откровеният отговор: „Защото ние сме

уплашени. Уплашени сме, че историята ще се повтори отново, за кой ли път през последните сто години.“

А защо ли уплашени, може би ще се запитате? Отговорът ми се вижда пределно ясен: защото през всичките тези години България е сменяла какви ли не правителства и идеологии, но не е сменила едно: нестихващата омраза към „изедниците“, към „душманите“, към „поробителите“ – ако и от тях отдавна вече да няма следа и ние отдавна да живеем единствено с техните далечни потомци, които са точно толкова душмани и изедници, колкото ние сме хайдути и революционери. Историята продължава – с нови играчи, но по старите правила.

И отгук изведнъж ми стана ясно защо тези хора се държат с такава отчаяна упоритост за *своята* партия и за *своя* човек – един също толкова корумпиран, също толкова разяден от властта и парите човек, колкото са и всички останали български политици. Ами да, разбира се – какво друго им остава, след като един стогодишен опит ги е накарал да се убедят на живот и смърт, че българите (или поне тези българи, които те познават до момента) могат да сменят всякакви убеждения и идеологии, но едно ще си остава непоклатимо и твърдо у тях: опрат ли нещата до противопоставяне на интереси, повечето от тях начаса забравят разногласията си и се обединяват като стена срещу турците, срещу „чуждите“. Така е било винаги досега, защо днес изведнъж нещата би трябвало да са се променили?

И тогава – както и сега, пишейки тези редове – аз изведнъж разбрах („изведнъж прозрях“ би бил реалният израз, който все пак си спестявам), че *Ахмед Доган е не толкова източник, колкото следствие от определени проблеми*. Да, именно. Следствие, а не причина. Да, той е арогантен. Да, той си позволява да изказва на всеослушание неща, които всеки политик на този свят би трябвало да запазва за себе си. Да, той е ербап, куражлия – или заслепен от безнаказаност човек. Всичко това е напълно вярно и аз бих приел вестта за неговото снемане от власт с огромно облекчение. Но съдбата на Ахмед Доган не е, не може да бъде, решение на етническия проблем в България. Защото, колкото и да се сменят лидерите на ДПС, колкото и натиск да се упражнява върху това малцинство, за да станело то „по-цивилизовано“ (*което в нашенския вариант май означава да престане и то да гласува, също като българите*), нещата няма да се променят. Както се казваше едно време в революционната ни класика: един ще падне – друг ще го смени. Доган след Доган ще идва и ще си отива, пов-

таряйки едни и същи методи на политиканско оцеляване, докато в края на краищата не се стигне до истинско изравняване на правата, свободите и шансовете в тази страна. Докато тя не се раздели с миналото си наистина, а не само на думи. Докато не стане част от съвременна Европа – на дела, а не само на думи.

* * *

А семинарът продължаваше – и пред очите ми се разкриваха други, отново не особено лицеприятни истини. Или версии – добре, нека ги наречем така. Като например истината (версията) за нашенското дисидентско движение, възникнало за броени месеци – също както тогава, през лятото на 44-та – от, кажи-речи, празното нищо. Като истината за това, че декларацията в подкрепа на нашите съотечественици на *Клуба за подкрепа на гласността и преустройството в България*, дори не съдържа думата „малцинство“ в текста си – Господи, колко сме смели, колко безумно смели сме били винаги! – в резултат на което го напускат немалко хора, като Деян Кюранов например. Че Блага Димитрова – Бог да я прости, дано бъде простено и на мен, че говоря така за някой, който вече не е между живите, но фактите си остават факти – не е пожелала, или не е посмяла, да прочете в Париж същата тази декларация, на симпозиума „Свободата на духа и човешките измерения в Европа“, като вместо нея е прочела нещо друго, свое есе, доколкото разбрах.

А в същото това време – докато нашите дисиденти не могат да се споразумеят помежду си по най-елементарни неща – турците, организирани в различните си комитети, започват масови протестни акции, с десетки, стотици и хиляди хора, изправени пред *реални* военни машини, *реална* заплаха, *реален* избор, свобода или ... Също както бихме искали да го направим и ние, но май сме позабравили как става.

С две думи, драги сънародници – турското съпротивително движение е комай единствената форма на организирана съпротива против комунистическата власт в България през 1989 г., която действително успява да причини сериозни трусове и неприятности на управляващите. Така ми се видяха нещата след тези разговори, дали в това гледище има някаква историческа достоверност или не, е въпрос, който вероятно ще си остане неясен, поне в обозримото бъдеще. Прекалено голям би бил срамът, прекалено голямо би било унижението, да признаем пред самите себе си, че едновременните поробители май-май са ни освободили от едновременните освободители. Или поне направили онова, което не

сме посмели да направим ние – станали на крака, без да се страхуват, за да изискат обратно потъпканите си права и свободи.

* * *

Семинарът отмина и аз отново си седя в Берлин, в тишината на работната стая. Не знам доколко всички тия неща имат право на живот и глас, не знам дори дали е разумно да ги пускам на свобода тук – в един форум, който по волята на технологиите ми дава възможност да говоря безпрепятствено, но може би и малко прибързано. Не знам, наистина ... И все пак трябваше да го кажа. Инак не би било справедливо, не би било редно, някак си.

И тогава си припомням Толстой – „Прави каквото трябва, пък да става каквото ще!“ И натискам клавишите на компютъра си. Ако не друго, то сега поне се чувствам малко по-добре, малко по-свободно. Мълчанието на агнетата продължава – но не и моето собствено.

Берлин, юни 2009

Златко Енев е български писател и издател на „Либерален Преглед“. Досега в България е публикувал шест книги (трилогията за деца „Гората на призраците“ (2001—2005), романите за възрастни „Една седмица в рая“ (2004) и „Реквием за никого“ (2011), както и есеистичния сборник „Жегата като въплъщение на българското“ (2010).

Детските му книги са преведени на няколко езика, между които и китайски. Живее в Берлин заедно с двете си деца.

Коментари (51)

- 02-06-2009|Гост

Поздравления! Такива неща ме карат да мисля, че не всичко се е сринало в тази държава. Благодаря на автора за надежда, която ми вдъхна този текст.

- 02-06-2009|Гост

Доган не би си отишъл сам, скъпи Златко,
то дори и Станишев се запъна като «магаре на мост»,
та Доган.

Всяка власт развращава, а власт, в която каквото и да се случва, оставаш безнаказан, власт, в която хора от миналото определят бъдещето и тяхната роля и в миналото, и в настоящето е уплетена в твърде много «кирливи ризи», може да продължава да имитира успешно едни или други ценности, примерно либерални, но от имитирането на ценности в България точно вече наистина няма нужда.

И от двоен аршин също, за каквото и за когото и да става дума.

- 02-06-2009|Гост - Re:

Гост писа:

*Доган не би си отишъл сам, скъпи Златко,
то дори и Станишев се запъна като «магаре на мост»,
та Доган.*

Всяка власт развращава, а власт, в която каквото и да се случва, оставаш безнаказан, власт, в която хора от миналото определят бъдещето и тяхната роля и в миналото, и в настоящето е уплетена в твърде много «кирливи ризи», може да продължава да имитира успешно едни или други ценности, примерно либерални, но от имитирането на ценности в България точно вече наистина няма нужда.

И от двоен аршин също, за каквото и за когото и да става дума.

Разбира се, аз също не се съмнявам в това. Нито пък се опитвам да твърдя нещо подобно. Единственото, което се опитвам да кажа е, че коренът на проблема се крие не в отношението на турците към техния лидер, а в нашето отношение към тях. За да се стигне до дългосрочна промяна, то трябва да се промени, колкото и дълбоки да са историческите

му корени. В края на краищата, никога досега в историята си ние не сме правили истински сериозни опити да се идентифицираме като част от Европа, а не само от Балканите. Щом имаме кураж за такава мащабна промяна, то трябва да намерим сили и за другата, по-малката, Без такъв вид промяна на перспективата никога няма да бъдем приети от Европа като равни – просто защото няма да сме. Няма път към Европа без разрешаване на етническия конфликт, тоест без приемане на малцинствата като равностойни партньори, а не само като толерирани сред нас «чужди». В това, надявам се, не се съмнява никой.

- 03-06-2009|**Гост тая кольовска**

Доган не нито куражлия, нито ербап. Просто българските журналисти го обявиха за «най-добрия политик». Най-напред от невежество, после от продажност.

А темата за тюрското малцинство е огромна. Преди Руско-тюрската освободителна война има репортажите на Макгахан. При тия масови гробове на исторически истини, само здравият разум (ако е останал) може да ни помогне. Няма нужда да се чувстваме виновни, по-добре да се опитаме да мислим.

- 03-06-2009|**Златко - Re:**

Гост тая кольовска писа:

Доган не нито куражлия, нито ербап. Просто българските журналисти го обявиха за «най-добрия политик». Най-напред от невежество, после от продажност.

А темата за тюрското малцинство е огромна. Преди Руско-тюрската освободителна война има репортажите на Макгахан. При тия масови гробове на исторически истини, само здравият разум (ако е останал) може да ни помогне. Няма нужда да се чувстваме виновни, по-добре да се опитаме да мислим.

В този аргумент, който слушам почти непрекъснато в България, има нещо много отблъскващо за мен. По принцип той представлява оправдаване на злото чрез друго, причинено по-рано, зло. Но как тогава ще стигнем до някакъв вид цивилизовано съжителство, след като една от страните – при това мнозинство – настоява на правото си да онеправдава другата, в името на някаво (най-често изгубено далеч назад в историята) историческо зло? Нека си припомним примера на сърбите,

които все още твърдят, че имат да изравняват неизплатени сметки от времето на Косовската битка! Става дума за 14 век, ако не греша! Е, докъде може да се гледа назад в миналото? И прави ли чуждото зло нещо по-различно от нашето собствено? Нека не забравяме, че ние сме мнозинство в тази страна, а това носи със себе си особена отговорност за гражданския мир – нещо, което не можем да прехвърлим на гърба на малцинствата, точно по същия начин, по който не можем да прехвърлим отговорността за възпитанието на гърба на децата си.

- 03-06-2009|**Гост Т. К.**

Не се отблъсквайте толкова лесно. Макгахан е само година преди войната, за която споменавате. Именно заради здравия разум аз не цитирам никакви предполагаеми цифри. Малко патетично ми звучи, а патосът, както и ентузиазмът, са до голяма степен опустошителни. Спокойно ако помислим, ще разберем, че само заедно, с подobaващо доверие към себеподобните и с необходимото собствено достойнство, можем да си свършим работата.

- 03-06-2009|**Майя Маркова** - не мога да се съглася изцяло

Текстът ти наистина ми се струва малко прибързан. Например оставам с чувството, че като оправдаваш гласуването на Доган и го го разглеждаш изцяло като реакция на дискриминацията от страна на българите, ти освобождаваш избирателите на Доган от морална отговорност и следователно не ги разглеждаш като равни на другите групи избиратели.

Също и по въпроса за смесените бракове – първо, аз мисля, че бракът по принцип е трудно начинание, а когато партньорите идват от различни култури, това създава допълнителна нестабилност. Веднъж следих дискусия в арабски блог относно женитбите на араби за западнячки. Един от участниците твърдеше, че би предпочел жена-арабка и мюсюлманка не защото е расист, а защото не вижда причина да си навлича допълнителни неприятности. Разбирам го.

Освен това ти мислиш ли, че малкото смесени бракове се дължат на нежелание само от страна на българите-»християни»? Знам помак, чито близки отказали да приемат решението му да се ожени за българка-християнка. Макар че хората и от двете семейства били всъщност атеисти, човекът трябвало да избира между своя род и любимата си. И

понеже избрал нея, сега няма друго семейство освен нейното семейство.

Не знам също дали можем по отношение на малцинствата да вземем добър пример от Европа. Чувала съм, че такъв пример били татари във Финландия; но за тях знам малко. С новите си мюсюлмански малцинства и по-точно с неспособността си да ги интегрира според мен Европа в момента търпи провал, за който думата «грандиозен» е слаба. А Гърция, доколкото знам, е лош пример в обратната посока – там май са си направили възродителен процес по-интелигентно от нашите комунисти и затова по-успешно, точно както му се иска на бат Бойко...

- 03-06-2009|Гост

Благодаря за смислените и умно представени забележки, Майя. Действително, темата е сложна и човек едва ли може да има каквито и да било претенции относно „правота“ или „истинност“ на тезите и твърденията си. И все пак нужда от дискусия има, очевидно. Инак не виждам как бихме могли да достигнем до някакъв тип общоприемливо решение, или поне идея за такова.

И така: може ли дискриминацията на едно малцинство да послужи като оправдание за факта, че неговите членове толерират корупцията сред своя елит като „по-малко зло“, а в определени случаи – дори и като добродетел, като един вид „бабайтлък“ пред лицето на втрещените „дискриминатори“, които просто не знаят как да реагират на такова безочие? Самият аз нямам – а и едва ли бих могъл да имам, като български мъж – еднозначен отговор на този въпрос, тъй като никога не съм изпадал в положение на дискриминация. Не желая и да чета тук от амвона никакви абстрактни проповеди, да говоря празни приказки за морал и прочие, там където хората имат нужда от практически отговори. Ситуацията според мен е чисто практическа и тя изглежда така: докато българските турци не получат някакъв вид реални гаранции за защита на правата и свободите си (а в момента Движението действително е единственият сериозен гарант в това отношение, тук спор едва ли може да има), те няма да започнат да поддържат масово която и да било друга политическа организация. Факт. Според мен – железен факт. Можем да ги обвиняваме в аморалност, можем да се опитваме да ги заклеймяваме с различни шаблони (което според мен е възможно най-погрешният

подход към ситуацията), можем дори да ги заплашваме с нови репресии (аха, имало и по-лошо от предишното) – всичко това няма да доведе до никакъв вид желан резултат. Говоря тук, подчертавам отново, чисто практически, стремейки се да избягвам каквото и да било морализаторстване. Тия дни някой тук спомена, че българите били реагирали „подостоивно“ на корупцията сред своите елити, като били ги „наказали“ с това, че не гласуват. По-голяма самозаблуда от тази едва ли мога да си представя, тъй като именно **негласуването** е единственото поведение, което позволява на корумпираните елити да остават на власт. При турците, които гласуват масово за корумпирани елити, то може поне да бъде обяснено (не оправдано – това са две различни неща) като вид защитна реакция. За нашата собствена пасивност няма нито обяснение, нито оправдание. Струва ми се факт, че единствено мнозинството в която и да било страна може да осъществи реални политически промени. Да се прехвърля тази отговорност върху раменете на малцинството ми се струва също толкова оправдано, колкото да се прехвърля отговорността за възпитанието от родителите към децата. В България има огромно недоволство, но нито едно видимо гражданско движение, което да се опита да се противопостави реално на корупцията и развалата. Пасивност, изчакване, свиване на рамене и нищоправене – естествено, при такъв вид поведение не може да се очакват никакви сериозни промени. Участието в Европейския Съюз, както всички виждаме, не е панацея. Никой граждански права не са били извоювани с псувни пред телевизора. Факт. Отново факт.

Но нека се върнем при турците и предразсъдъците. трябва да призная, че това прехвърляне на топката от ръце в ръце никак не ми импонира. „Ама не сме само ние с предразсъдъци, и те ги имат“. Е и какво? Променяме ли самите себе си с нещо, като намираме извинение за поведението си във всеобщата разпространеност на предразсъдъците? А кой тогава ще направи първата крачка, кой ще даде пример, кой ще успее да надвие дребосъка в себе си, вместо да сочи дребосъка у другия? ОК, Европа също не е особено успешна в интеграцията на мюсюлманските малцинства. Нека тогава се поучим от Америка, защо не? Там проблеми от такъв род няма. Знам, че това звучи като приказка за деца, знам, че Америка няма на гърба си европейското минало – също като Австралия и Канада. Е и какво? Какво да правя тогава? Да приема, че този свят е орисан? Да отида в манастир? Или да се пропия? Не, благо-

даря. Не давам рецепти на никого, но и не приемам обвинения в пасивност. Права каквото мога, това е всичко.

Единственото, единственото решение, което виждам аз, се нарича „просвещение“ – и на него съм посветил цялата си енергия, цялото си его, ако щеш. За да се променят нещата, хората първо трябва реално да поискат промяна. А промяната, поне така, както я разбирам аз, винаги започва от самия себе си. Няма да променим турците, ако първо не променим собственото си отношение към тях, ако не теглим кръст на досегашната история, ако не се откажем от изравняването на сметки, от търсенето на нечестни предимства, от връзките, от придържането към „своите хора“, от Балканизма. А за да стане това, първо трябва да сменим главите си. Или поне тяхното съдържание. Така виждам нещата, Майя, така и действам. Надявам се да не съм те отегчил с многото си приказки.

- 03-06-2009|**Читател**

Текстът не е прибръзан, а наивен, писан от човек, който е станал писател, преди да е бил читател. Аз като студент живях една година в една стая с арабин, покрай него се запознах с още доста араби. Те са добри хора, винаги склонни да ти помогнат с каквото могат, разумни, чисто-плътни, сърчни – изобщо хора с които на битово ниво нямаш никакви проблеми. Но дотук – по нито един въпрос, който не е конкретен и битов не бяхме на едно мнение – от това, че в отоплена стая, където температурата беше постоянно около 20 градуса моят съквартирант спеше с две тениски, анцуг, върху анцуга едни стари панталони и пуловер и се завиваше с пет одеяла, и аз по никакъв начин не можех да го убедя, че ако спи гол като мен няма да се разболее, до това, че човекът следваше медицина, от която го впечатляваше единствено това, което го беше чел и в Корана и не вярваше, че непотвърдените от Мохамед знания са съвсем достоверни. Или поне не си правеше труда да се задълбочава в тях. С много от арабите и до днес поддържахме връзка (след 18 години), аз изпитвам най-добри чувства към тях, но не бих искал някое от децата ми да се ожени за някое от техните. Нито те. Защото не виждам как бихме се интегрирали без нито една обща идея. А с турците проблемът е още по-сложен – там стои въпросът за правата, по-точно за правото на силния над слабия. Тъй като и двете страни виждат в себе си хищника, в другия плячката, всяка се чувства неразбрана и ограбена. Това е на философско ниво, а тъй като Доган, като философ-прагматик превърна

ДПС в един практически инструмент, с чиято помощ турците да взимат от нетурците, отношението към тях от страна на ограбените българи е почти като на турците към българите по време на възродителния процес. Така че, както би казал класикът (няма да кажа името му за да не си създавате лошо отношение, така който не е бил читател няма да се сети): Преди да ги интегрираме, трябва първо да им одереме кожата, и тогава.

- 03-06-2009|**Златко**

Айде-е-е, още един самозван Цезар: «Дойдох, видях и всичко ми е ясно». Полека-лека започвам и с тая дружинка да свиквам, макар че ползата от нея нещо хич не я виждам, Наминават насам момчетата, треснат си рецептичката – и беж. Хайде, Господ с теб, Читателю.

П. П. А, щом дрането на кожи ти се струва най-удачното решение, то като универсално ли го виждаш, или приложимо само към другите, към «свинете» (виж съответния текст тук на сайта). И, ако е универсално, ще го приемеш ли на собствената си кожа? А тази на жена ти? На родителите ти? На децата ти?

- 03-06-2009|**Читател**

Тука съм, но аз работя с компютъра и влизам на такива места за малко, за да сменя темата и да почина, не мога да седя цял ден и да си чатим (пък и ползата нещо хич не я виждам). Рецептата не е моя, а на Л. Каравелов, който е починал през 1878 и не познава българския вариант на държавата. И я е написал в една хумористична повест, така че не се стряскай толкова. Ама познах, че не си читател и няма да го познаеш! Впрочем той е сложил репликата в устата на един такъв не много образозан учител.

Не се връзвай толкова, макар че майтапът си е майтап, но определено не познаваш отношенията между българи и турци, християни и мюсюлмани. Тресе те ентузиазмът на новобранеца, който вижда нещата по-лесни отколкото са в действителност. Поне така ми се струва.

- 03-06-2009|**Златко**

Тъй, тъй. Докато си приказваме така, та се сетих за един стар виц, в който учителката, дете била много строга и взискателна, карала децата да познаят какво птиче държи в ръката си, ама го държала така, че му се виждало само дупенцето. Та, писала тя двойки, писала, а като дошъл ре-

дът на Иванчо, който също не можал да познае птичето, казала му тя: «Ха сега си кажи името, та да ти пиша двойката». Обърнал си тогава Иванчо дупенцето към нея и рекъл: «Ха познай!»

Та така и с тебе друже, писа ми ти двойката, та даже и за невежа ме обяви, простено да ти е. Да ти покажа ли сега и аз някое и друго дупенце (пардон, цитат от световната литература), та да видим колко ще изкараш?

А инак, по-добре не се върти наоколо, че, като гледам така, по някое време ще ме ядосаш достатъчно, за да те изхвърля от форума. Не че е нещо лично, но напоследък започвам да ставам алергичен към анонимни многознайковци. От годините ще е, друже.

• 03-06-2009|Серкан

«Хаджи Генчо не обича циганите и ако му излезе насреща някой Мено или някоя Хайша, то той ги праща при Нейча касапина, за да им одере кожата. По тая, а още и по други различни причини нашите коприщеници са запретили на циганите да минуват покрай черковата, не позволява им се така също да излизат на горния път и да се гроят на слънце.

– Горният път е близо до черковата, а Христовата вяра не търпи цигански дух – казва хаджи Генчо.

Когато Мено цигуларинът поискал да се кръсти, то нашите коприщеници повикали хаджи Генча и рекли му да потърси в черковните книги – позволяват ли съборите да се кръщава циганин. Хаджи Генчо вземал най-старата книга, ровил я, ровил я и най-после рекъл:

– По-напред **трябва да му одереме кожата**, а после вече да го кръстиме.

И Мено си останал пак циганин.»

Българи от старо време, Л. Каравелов

Благодаря ти, че без дори да искаш удряш такова здраво рамо на господина Енева. ☺

Ами това е Златко, всъщност той искал да те подкрепи. ☺☺☺

И се сещам за Орхан Памук и неговия текст, който си превел тук на сайта – «Моята библиотека»...

Как може толкова да си приличаме, а така да не се търпим? !

Навярно благодарение на това, че има «други» успяваме най-лесно да открием своите лошотии в тях.

Благодаря ти за текста!

Благодаря ти, че поне в твое лице виждам сънародници, които четат внимателно и чуждите мнения, анализират ги, че и намират време и способности да ги представят в писмен вид. Това поне остава.

Имам една интересна идея за продължение, както и за доуточняване на някои интересни детайли, но се надявам да ми се отвори възможност и време да я представя занапред. Жокер – интеграцията е взаимен процес, всеки трябва да направи усилия, не само мнозинството; мнозинството обаче трябва да намери сили в себе си да го води и «да не се отклони от пътя за нищо на света»; ние сме твърде малко хора в България за да си позволим да продължаваме да се делим и да се залъгваме, че можем да се спасим от многообразието – вече сме част от Европа; табуто на «смесените бракове» – митове и легенди.

• 03-06-2009|**Читател**

Someone писа:

Благодаря ти, че без дори да искаш удряш такова здраво рамо на господина Енева. ☺

Ами това е Златко, всъщност той искал да те подкрепи. ☺☺☺

Така е, но и той като теб е много чувствителен (от годините ще е) и реагира първосигнално, когато не му се възхищават. ☺☺☺☺☺

• 03-06-2009|**Златко**

А, Серкане, благодаря за подкрепата, друже. Забравил съм ги тия неща, има право нашият остроумник тука, ако и инак да му е злобничък тонът. То кога беше, в пети ли, в шести ли клас се учеха тия неща, доста време е поизминало оттогава, пък и чак толкова голям специалист по родната класика не съм, защо да си кривя душата? Пък и, като гледам какви му са посланията на дяда Каравелова, пак ме загризва мъката и ми иде да се заровя под един куп възглавници, та белким забравя от какво тесто съм замесен и с какви книжки – израсъл. Ама не става, друже, няма бягство от корена, ако ще човек и на Марс да отиде. Та така, ще трябва още доста да търпим многознайковците, дето ни учат – с Каравелов под мишница – че циганите не са хора и че турците може и да са, ама в Турция, не и в България. Иди после, че не си мисли за Европа, криви макарони и други такива нашенски работи ...

- 03-06-2009|**Мариана** - Re:

Златко писа:

Пък и, като гледам какви му са посланията на дяда Каравелова, пак ме загризва мъкмата и ми иде да се заровя под един куп възглавници, та белким забравя от какво тесто съм замесен и с какви книжки – израсъл. Ама не става, друже, няма бягство от корена, ако ще човек и на Марс да отиде. Та така, ще трябва още доста да търпим многознайковците, дето ни учат – с Каравелов под мишница – че циганите не са хора и че турците може и да са, ама в Турция, не и в България. Иди после, че не си мисли за Европа, криви макарони и други такива нашенски работи ...

Дали наистина познаваш добре тестото, Златко?

(И какво, между впрочем, пречи да се види скритата ирония и национална самоирония в това, което се цитира от Каравелов?)

Изкушавам се да цитирам тук едно достатъчно уважавано от мен и далеч не само от мен разбира се «тесто».

Ще имаме едно знаме, на което ще пише: «Свята и чиста република»

Из Дописка на В. Левски до в. «Свобода»,
публикувана на 13.02.1871 г.

Бай Каравелов,

Вие като честен и свободен български вестникар, такъв Ви показва и листът «Свобода», който издавате, [се борите] без разлика за всеки народ, който би показал, [че иска] да живее [свободно].

Ние, българите, бяхме честити чак сега да се сдобием с напълно свободен вестник, [който] дава право на всекиго да представи народното ни мнение пред света. И ние сме хора и искаме да живеем човешки: да бъдем напълно свободни в земята си, там гдето живее българинът – в България, Тракия [и] Македония. От каквата и народност да живеят в този наш рай, [те] ще бъдат равноправни с българина във всичко. Ще имаме едно знаме, на което ще пише: «Свята и чиста република». Същото желаем и на братята сърби, черногорци, румънци и пр. да не остават след нас [и] в едно и също време да дадат гласа си. Време е с един труд да спечелим онова, което са търсили и търсят братята французи, т. е. млада Франция, млада Русия и пр. Колко скъпо и с какви загуби? Брат брата, син баща, бащата сина си да убива? Сега е време да преварим

това зло. [Защо да водим] втора борба? Сега е лесно и можем с малко материал да се спасим от това гнусно и невярно тиранство, сто пъти по-назад от нас във всичко. Неговите топове, неговите игленки пушки са в нашите ръце. Само ни трябва още мъничко време да порботим [няколко] години. Но [само] тогава [след като порботим], бай Каравелов, както ви пиша в писмата с братя Марина [п. Луканов] и Иван [Драсов], с божя воля ще съсипем гнилата и страхлива държава, та да съзидаме друга многотрайна по новото зидане. Да съсипем, казвам, гнилата и беззаконна държава, но не хората, не жените и децата им. [Стига] само да се покорят на горните свети закони, [те ще са на] равно с българина.

• 03-06-2009|**Читател**

Ей, Златко, аз със сигурност съм прочел 100 пъти по-малко книги от теб, а и такава книжка не е кой знае какъв признак на ерудиция, така че стига си се вайкал, вземи да изтриеш постовете като толкова те притесниха, едва ли са ги прочели много хора през деня. Проблемът ти не е, че си забравил някаква книга на 250 години, а че това, което пишеш ти самият трудно ще стане. И в Америка, доколкото знам, не са си решили проблема нито с латиносите, нито с мюсюлманите, нито с италианците, а само с негрите, които са били готови за това. Така че, ако успееш да си изровиш главата от купа възглавници, ще трябва да ми отговориш как се интегрират хора, които нямат желание за това, което е съвсем различен проблем от твоя и което беше смисълът на поста ми, а не че не си чел Каравелов. (А докато реагираш на тона, а не на съдържанието ще трябва да търпиш многознайковците, дори и на Марс да отидеш.)

• 03-06-2009|**Златко**

Хубаво, ще те търпя. Само едно не разбрах – защо мислиш, че тези хора не искат да бъдат интегрирани? И после, какво значи «интегрирани», като те и родителите, и прародителите им – все като мен и теб в тази страна родени, тоест тя е точно толкова тяхна, колкото и моя, и твоя. Кой значи кого ще интегрира, кой няма да иска да бъде интегриран? Хич не те разбирам, ти комай смяташ, че имаш по-голямо право от тях да живееш в България, или нещо греша? Изобщо, дай сега да я видим малко тая работа с правата – ти с нещо по-горен ли си, някак тъй поизбран ли, как да го кажа, та си се насадил (мислено) по средата на тая страна и викаш: «А, не, моичко си е тука това, не ща да го делея с вас!»

Изобщо, освети ме малко по житейската си философия, без превземки, дано и аз най-после да започна да разбирам нещо, защото никога досега не съм успявал да проведа сериозен разговор с вашето братя, националиста (поправи ме, ако греша), та така и досега не ви разбирам. Хайде сега, обясни ми: защо турците не трябва да имат същите права и свободи като мен и теб в тази страна, дето уж е родина на всички ни?

• 03-06-2009|Гост

Айде, и Каравелов отиде в «Атака»-искал да дере кожата на циганите. Хора, не отчитате ли историческото време, не схващате ли иронията? Още тогава Каравелов е подигравал и осмивал предразсъдъците, борил се е с тях, в крайна сметка той е писател, а не антрополог или етнолог. Влезе в доказателствената част на обвинителния акт срещу българина.

Златко, обясни кои точно права и свободи на българските турци по какъв точно начин не се гарантират от българската конституция и закони, та Доган се превръща в гарант. И ДПС. И въобще какво е това безумие-личности и организации да стават гарант. Гарант е политическата система и институциите. Очертай и този апокалиптичен сценарий, по който страната щеше да потъне в кръв, ако ги нямаше Доган и ДПС. Как? Защо? Какво би провокирало насилие? С какво ДПС гарантира? Между 1997 и 2001г. ДПС не беше във властта? Какви бяха последиците? Какво и къде гарантира тогава Доган? Отношенията с Турция бяха блестящи, страната бе гледана под лупа от ЕС-никакви упреци за никаква дискриминация нямаше, а ДПС не беше във властта. На какво е гарант ДПС? На това, че ще управлява БСП ли?

Тук имаше възможност да видиш двама образовани представители на турското малцинство-Доганова и Челик. Първата член на ДПС, втория. не. И двмата обаче ти заявиха, че без кражба политика няма, че Доган трябва да бъде уважаван, защото е честен? ! -краде и не го крие, признава го. Че интереса клати феса. И че те ще си гласуват за турската партия, ние да си гласуваме за българските. Че вълка няма да гласува за агнето и обратно. Кой е вълка в тяхното съзнание и кой е агнето? И защо не казват кои конкретно права и свободи са им застрашени? Как?

И в отговор ти продължаваш да твърдиш, че българина пръв трябвало да си промени отношението. Кое отношение? Кой българин-образования, черноработника, този от смесения район, от София, от чуж-

бина. Българина трябвало да гласува. За кого? За крадците, защото са наши? Единственото разумно отношение за различното отношение към корупцията е, че за турците България е чужда-това е страна, която може да бъде крадена от елита им. Какво да променят българите? Кажете конкретно-какво?

• 03-06-2009|**Серкан**

Златко, хич да не се връзваш. Аз да не мислиш, че го помня «всяко дупе на кого е». Добре си му го казал, с много чувство. ☺

От Гугъла си го припомних и аз.

Тук обаче друг ни е проблема. Ние от умни хора дори взехме само това, което ни беше угодно – и днес правим същото.

И ето, че стана точно обратното, което класиците са искали да осмелят. Ама... тъй се осмя, че се ос. а.

И от идеала за чистата и свята република се изгради Гарвануоу.

А в Гарвануоу интеграция на чисто и свято е невъзможна, понеже вече идеалите на обществото са други. От къде тръгнахме и докъде стигнахме. По този път дето заедно трябваше да градим се получи точно това, което се получи и след падането на комунизма, условното падане.

Мисълта от семинара: «Първите паднаха в кърви, последните станаха първи.»

Представи си само, от словата на Каравелова, ние какво взехме всъщност, а, Читател? И след като него взехме, сега кой кого се оказа, че доведе до състояние да трябва да интегрира? Защо? Нали заедно щяхме да я градим чистата и свята България? !

Къде са Каравелов и Левски, къде сме ние у Гарвануоу? ! !

• 03-06-2009|**Серкан**

«Единственото разумно отношение за различното отношение към корупцията е, че за турците България е чужда-това е страна, която може да бъде крадена от елита им. Какво да променят българите? Кажете конкретно-какво?»

Ето, сам си си отговорил, това трябва да променят, да псрат да си мислят, че «другите» са нещо различно от «твоеето».

Не се разбираме, логично.

Крадеца етнос няма, но ако трябва да си откровен, май баш крадците си излязоха от там дето не ни се иска да си признаем – от мнозинството.

И научиха и другите на това, което много лесно се научава, не си поискал, не си краднал.

И примера тук е заразителен, а примера в едно общество дава мнозинството. И пак и пак и пак, до кога ще дъвчем все едно и също?

До кога така? До кога ще ми сочите с пръст едни, други, а като дойдете на власт ставате бетер и от предните? Накъде сме тръгнали така?

Кой има полза от толкова въпроси без смисъл, че и ги задава, а анти? И как само удобно накрая лепна пак вината на турците – чужда им била България, хехехе. Бомба, да си жив и здрав!

• 03-06-2009|Златко - Re:

Гост писа:

Айде, и Каравелов отиде в «Атака»-искал да дере кожата на циганите. Хора, не отчитате ли историческото време, не схващате ли иронията? Още тогава Каравелов е подигравал и осмивал предразсъдъците, борил се е с тях, в крайна сметка той е писател, а не антрополог или етнолог. Влезе в доказателствената част на обвинителния акт срещу българина.

Златко, обясни кои точно права и свободи на българските турци по какъв точно начин не се гарантират от българската конституция и закони, та Доган се превръща в гарант. И ДПС. И въобще какво е това безумие-личности и организации да стават гаранти. Гарант е политическата система и институциите. Очертай и този апокалиптичен сценарий, по който страната щеше да потъне в кръв, ако ги нямаше Доган и ДПС. Как? Защо? Какво би провокирало насилие? С какво ДПС гарантира? Между 1997 и 2001г. ДПС не беше във властта? Какви бяха последиците? Какво и къде гарантира тогава Доган? Отношенията с Турция бяха блестящи, страната бе гледана под лупа от ЕС-никакви упреци за никаква дискриминация нямаше, а ДПС не беше във властта. На какво е гарант ДПС? На това, че ще управлява БСП ли?

Тук имаше възможност да видиш двама образовани представители на турското малцинство-Доганова и Челик. Първата член на ДПС, втория. не. И двмата обаче ти заявиха, че без кражба политика няма, че Доган трябва да бъде уважаван, защото е честен? ! -краде и не го крие,

признава го. Че интереса клати феса. И че те ще си гласуват за турската партия, ние да си гласуваме за българските. Че вълка няма да гласува за агнето и обратно. Кой е вълка в тяхното съзнание и кой е агнето? И защо не казват кои конкретно права и свободи са им застрашени? Как?

ОК, ред по ред.

1. Конституцията е само парче хартия, ако правата и свободите, гарантирани в нея, не се поддържат от институциите и гражданското общество. Още по социалистическо време имахме «конституция», която ни обещаваше много права и свободи. Няма свободи там, където обществото не е дорасло за тях, Има само наложени отвън думички, записани на хартия. Това засяга не само турците, а и всички други малцинства в България. Що се отнася до конкретните неща – Доганова например ми написа писмо, в което ми разправи, че е била системно обиждана и нагрубявана от един шофьор в нейното предприятие. При опита да го осъди се е сблъскала с грубо нарушаване и пренебрегване на закона, в резултат на което онзи не е получил никакво наказание. Само един пример, нали разбираш.

2. Мисля, че не си ме разбрал правилно, когато си интерпретирал думите ми за ДПС като единствен гарант за правата и свободите на турците в България в смисъл, че ако ги няма тях, ще се стигне до кървища. Не знам дали е така, не мога да преценя. Във всеки случай ми се струва много разбираемо, че без техни представители в управлението на страната дискриминацията би била още по-лоша и непосилна. За това говоря, а не непременно за кървави сблъсъци. Това, че в България съществува убеждението, че турските представители във властта (на местно и държавно ниво) са по-корумпирани от българските, не ме убеждава. Страната е затънала в балкански порядки, в пълно незачитане на закон и право, но нищо на този свят не може да ме убеди, че турците са по-виновни от нас самите за това. Всички сме вътре, всички трябва да работим против това.

3. Освен двамата, които ми посочваш (от които Челик беше склонен да премисли мнението си, само Доганова настоява безкомпромисно, че турският елит заслужава уважение заради «смелостта» да не крие корупцията си) ... та, освен тези двамата тук от месеци насам пише и един друг етнически турчин, Серкан Исмаил, който дава пример и на теб, и на мен за истински идеали и неподправени убеждения. Освен това тук из форума съм получавал такива гадости от българи, че ако би трябвало

да съдя за нацията си по тях, то най-добре би било начаса да се понемча (а защо не и потурча?) Моля те, не ме засипвай с клишета, спести ми поне този тип обобщения.

4. Днес вече намеках – в един друг коментар – в каква посока виждам евентуалния смисъл да се действа – граждански организации, така наречените grassroots инициативи, които постепенно да започнат да изземат от политиките функциите, които те са си присвоили и монополизирали за собствена облага. Такива неща има на много места по света, рано или късно ще се появят и у нас (младите хора, които се борят за запазването на природните паркове и поне малко екологическо съзнание, показват пътя). Не твърдя, че решението в момента е непременно в масово гласуване, макар че ми се вижда абсолютно належащо досегашното правителство да бъде заменено от друго, а това май не може да стане без участие на, да речем, минимум половината гласоподаватели. Може и в момента това да е само необходимо зло, но то ми се вижда изключително необходимо.

5. Промяната на порядките и, ако щеш, нравите в тази страна не може да дойде от малцинствата. Това не е тяхна работа, няма и защо да го изискваме от тях, преди да сме го направили самите ние. А когато ме питаш за това кой точно българин трябва да го направи, то отговорът, струва ми се, е даван многократно от историята на други (че и нашата) страни – в началото винаги поема предимно интелигенцията, следвана от средната класа, а след това, постепенно, и цялото общество. Тук говорим за историческа промяна, която така или иначе е неизбежна – членството в ЕС, колкото и оплювано да е в момента, е променило не една и не две страни, ако и никоя от тях да не е била толкова изостанала, колкото е България (факт, а не преувеличение). Но ние не можем да си останем изостанали във вечността, рано или късно ще трябва да се помръднем, колкото и невероятно да изглежда това в момента. Алтернатива няма, това поне ми се струва ясно.

Промяната в отношението към малцинствата е, разбира се, само част от един цивилизационен процес, а не някаква самоцел. Страната **трябва** да поеме пътя към Европа, друг начин просто няма.

Това са, в най-груби черти, нещата, които поддържам и за които работя. Не си правя илюзии относно продължителността на процеса, не очаквам да доживея прекалено голяма част от неговата реализация, но

това не променя убедеността ми, че друг път няма. Мнозина са го измислили, ще го измислим и ние. Не сме никакви уроди, слава Богу.

- 03-06-2009|**Мариана**

Не сме я изградили чистата и святата република и до днес разбира се, това все пак е един идеал. Не е могло през 1878 г., след края на Руско-турската война, и за република да се мисли въобще, понеже като една империя те освободи от друга империя през втората половина на XIX век, трудно ще ѝ бъде да допусне да се сбъдват напълно възрожденски и сигурно доста смели за времето си идеали. (Е, то разбира се и не във формата е ключът. Защото какво бихме избрали между република като Серевна Корея примерно и монархия примерно като Дания ☺, това само между другото го казвам, защото нещата не могат да бъдат разбрани само през един «ключ»).

Мисля обаче, че би трябвало да си даваме някаква сметка, че държава, институции, усъвършенствани социални отношения и т. н. не се градят за ден-два, нито за десет или за двацет примерно години. И тук не визирам точно последните 20 години, макар че те също са показателни за това, което се опитвам да кажа. Ако една страна възстановява някаква своя държавност след доста дълго прекъсване, векове никакви, и е принудена от обстоятелствата, при това, от интересите на т. нар. велики сили по онова време, да мисли тепърва как примерно да съединява Северна и Южна България, т. нар. Княжество Българи и Източна Румелия, като се вдига да съедини никакви части от себе си, освободилата я империя детронира първия ѝ княз Александър Батенберг, понеже въобще е одобрил това съединение, а съседна ней страна даже и обявява война (и това разбира се не е Турция, това е Сърбия) и т. н. Политически страни, бързо, контрастно развитие, опити за догонване на напредвалите при доста по различни исторически обстоятелства европейски страни, търсене на нов княз, който да е угоден пак на т. нар. велики сили (не особен сполучлив избор този път, както се оказва по-късно); влизане в новия XX век, пълен с преврати, две световни и няколко локални войни... След втората голяма война пълен обрат в държавното устройство. Отвяване, избиване или проговане на значителна част от така или иначе не големия интелектуален елит на същата тази съвсеме млада страна. И т. н. и т. н.

Правя тази може би малко досадна и надявам се иначе известна на всички историческа ретроспекция само за да напомня, че не може непрекъснато да се върви в различни посоки, да се градят съвършено различни модели, да се люшка обществената и човешка енергия в крайности в някакво достатъчно кратко в исторически контекст време, и нещата да са така от само се си станали хармонични.

Мисля все пак, че лека-полека, с всичките трудности на времето, в което не Левски, а ние живеем, и това е възможно. Някои са могли да направят повече в доста по-трудно време и обстоятелства ☺

- 03-06-2009|**Читател**

Тук май всички ме разбраха без Златко и Серкан! Къде прочетохте, че съм националист, или че турците нямат място в България, че не трябва да имат същите права, че интеграцията означавала да станат като нас и че Каравелов е от Атака (последното не е от вас, но показва, колко съм прав, че само вие не стопляте за какво си говорим)? Съжалявам, Златко, от мен няма да разбереш много за житейската философия на националиста, нито за моята която е доста по-различна, защото нямам намерение да ти превеждам непрекъснато – прочети постовете ми по-бавно, като не можеш бързо. И това вече наистина е злобно и можеш да го приемеш буквално.

За последен път – идеята ми беше, че не можем да живеем заедно с турците, докато и ние, и те не щат да приемат другия. Двете страни трябва да се интегрират взаимно, ако това ви звучи по-познато, защото сте го чували от себе си, и това не виждам как може да стане, докато и едните, и другите се дърпат. Аз лично нямам нищо против да си бъдат турци, да си живеят в България и да имат същите права като на всички останали, даже много ще се радвам, ако накрая стане, стига когато е на работа турският инженер, например, да бъде инженер, а не турчин. Но те не щат. Те искат да имат ДПС, което да им осигури държавен бизнес, държавна работа и пр., т. е. той да бъде назначен за инженер, защото е турчин и ДПС да му намери диплома, ако трябва, и да уволни нетурския инженер с редовна диплома, ако трябва. В резултат у българите пък, ако националистите са 10%, то антитурците са 80. Това беше Каравеловата връзка, която толкова ви развълнува. Иначе аз не вярвам и без ДПС нещата да тръгнат по много по-различен начин, докато самите турци не го поискат (българите, като собственици на държавата – колкото и да

не ви харесва е така – ще се ограничат до 10-тината процента националисти, които настояват категорично на своето право на силния). А вмес-то наивни разсъждения, посочете ми някое място извън Турция, където турците не живеят изолирано и без да допускат местните до себе си.

Колкото до мен, аз нямам нищо против тях, напротив, това общо взето са мъже, на които винаги можеш да разчиташ (поне мъжете им са такива), макар че понякога са по-наивни и от Златко и ме дразнят.

- 03-06-2009|Златко - Re:

Читател писа:

За последен път – идеята ми беше, че не можем да живеем заедно с турците, докато и ние, и те не щат да приемат другия. Двете страни трябва да се интегрират взаимно, ако това ви звучи по-познато, защото сте го чували от себе си, и това не виждам как може да стане, докато и едните, и другите се дърпат. Аз лично нямам нищо против да си бъдат турци, да си живеят в България и да имат същите права като на всички останали, даже много ще се радвам, ако накрая стане, стига когато е на работа турският инженер, например, да бъде инженер, а не турчин.

ОК, Чит, май започваме полека-лека да се разбираме. Извинявай за „националиста“, аз като пийна десет ракии така си приказвам:-)Дотук всичко добре, нямам възражения.

Читател писа:

Но те не щат. Те искат да имат ДПС, което да им осигури държавен бизнес, държавна работа и пр., т. е. той да бъде значен за инженер, защото е турчин и ДПС да му намери диплома, ако трябва, и да уволни нетурския инженер с редовна диплома, ако трябва.

Е, не така, бацьо! Колкото сред тях има хора, които искат да заемат местата на българи, толкова и сред нас има хора, които искат да заемат местата на турци. Всъщност, нашите би трябвало да бъдат няколко пъти повече – статистически е невъзможно да бъде другояче. Честно, не те разбирам тука. Звучиш ми иначе като разумен мъж, но защо така изведнъж се запъваш като рак на бързей когато се стигне до народопсихологията на турците, не знам. Всяко стадо си има мърша – и по-голямото стадо има повече мърша, не е ли така? Всъщност хората се борят –

предполагам доста безогледно – за някакъв успех, за някакво добруване (лично, не обществено). Но дали едните са чак толкова по-различни от другите? Поне оттук, откъм Германия, всички изглеждат едни и същи. Знам, ще ми кажеш, че хабер си нямам от керемидите, но как да обясним това, че има хора и в България, които се съгласяват с моите приказки. И то май не малко. Тъй че, ако имаш желание, помисли си малко над това, което приказвам. Ако не – здраве.

Читател писа:

В резултат у българите пък, ако националистите са 10%, то антитурците са 80. Това беше Каравеловата връзка, която толкова ви развълнува. Иначе аз не вярвам и без ДПС нещата да тръгнат по много по-различен начин, докато самите турци не го поискат (българите, като собственици на държавата – колкото и да не ви харесва е така – ще се ограничат до 10-тината процента националисти, които настояват категорично на своето право на силния).

Собственици! Ей тука вече, бацько, май стигаме до коренчето на нещата. Разбира се, че хора, които възприемат себе си като собственици, а другите – като клиенти (например), никога няма да вземат на сериозно идеята, че трябва да се променят. Със собствеността човек може да прави каквото си поиска – да я дои, да я стриже, ако иска да ѝ тегли ножа ... Дали греша, бацько, или в тия ти думички прозира нещо, което май може да послужи като обяснение на цялата патова ситуация? „Врана, лакома и стара/ пазела със бой и вик/ падналия на пазара/ от конете ечемик“ ... Сещаш ли се за тия думички, а, бацько? Пиша ги тук без желание да те дразня, макар че сигурно такъв вариант няма, прекалено полюсно-различни са възгледите ни, прекалено различен въздух дишаме. България като собственост! Йуху-у-у, дръж се, Европо, Пандо иде!

Читател писа:

А вместо наивни разсъждения, посочете ми някое място извън Турция, където турците не живеят изолирано и без да допускат местните до себе си.

Америка. Австралия. Канада. Изобщо всички места, които нямат зад гърба си европейското минало, традицията на война срещу мюсюлмански сили, които са ги застрашавали в продължение на столетия. Ние не сме единствените, които имат предразсъдъци срещу мюсюлманите, това е вярно. Което не го прави нещо заслужаващо уважение, между

впрочем. Мюсюлманската общност е една от най-успешните в Америка, бацько. Ако не вярваш на мен, почети книжки.

Читател писа:

Колкото до мен, аз нямам нищо против тях, напротив, това общо взето са мъже, на които винаги можеш да разчиташ (поне мъжете им са такива), макар че понякога са по-наивни и от Златко и ме дразнят.

Вярвам ти, бацько, вярвам ти. Без ирония, без шегички. Слава Богу, не сме ножари хора ние, по-различни сме от съседите, дали по-глупави или по-милостиви, не зная. Но не се хващаме лесно за ножа, факт. Ей затова си оставам оптимист аз, а не защото живея надалеч и ми е широко около врата.

Хайде, със здраве!

• 03-06-2009|**Читател**

Повече няма да превеждам, чети по-бавно, но тоя «собственик на държавата» можеш просто да го прочетеш като «мнозинство». Опитах се да пиша по-разлято и подробно и са се получили такива тъпотии.

Всъщност исках да ти пожелаая успех, макар че едва ли ще го доживеем. Общуването между етноси е доста по-тегаво от това между хората, а ти даже с мен не стигна доникъде.

• 03-06-2009|**Златко**

Аз пък съм доволен. Доволен съм, защото успях да преодолеея първоначалното си раздражение и да те взема на сериозно. Не се съмнявай в това, ако обичаш – аз те вземам напълно на сериозно. Може и да не сме се хвърлили в братска прегръдка днес, но пък и не се разделяме с взаимни грубости. Всеки си има доста непреклонно мнение, но има и намеци за уважение към чуждото мнение. А това не е малко, поне така ми се вижда на мен. Тъй че, благодаря за разговора. Нали знаеш, всичко, което не ни убива ...

• 03-06-2009|**Гост**

Това, което дразни в Доган е именно ориенталското разбиране за правене на политика. Кражба, далавера, непотизъм, рушвет-така се прави политика и държава и в Турция, и в арабския свят и целия среден изток. Той вероятно съвсем искрено вярва, че това е единствения начин.

И затова така открито говори за това. В това вярва и електората му-и тук Доганова и Челик си го признават. И сега Златко казва-не, той го е научил от българите-не от турците, към които принадлежи, а от българите-те били мнозинство. Но като добър ученик е задминал учителите си. Но няма министерство, така източвано като това на земеделието, няма политик, който така драстично да се разминава като доходи и имущество, като Доган. Такива са правилата, че Доган с едната си заплата-която не получава, защото не стои в парламента, не може да си купи даже дрехите, к които се появява по митингите.

- 03-06-2009|Гост

А българския избирател, особено т. нар. десен избирател, не желае такова правене на политика и държава. Колкото и да изглежда смачкан и лишен от алтернатива, той не може да надмогне отвращението си. И такива като Златко, които хабер си нямат как се чувства обикновения българин през тези последни 10 години, когато изчезнаха надеждите за по-добро бъдеще, казват-гласувайте. За кого, бе Златко? Самия факт, че не пълним урните за «Атака» не ти ли показва, че изобщо не сме такива тъпоглавци, каквито ни изкарваш, че проблемът е съвсем друг, а не отношението турци-българи. Откъде дойде апатията? От това, че както и да се въртят, българските партии винаги излизат крадливи. А виж, турците-избиратели нямат проблем с това -за тях политиката винаги е свързана с кражба, и политика, ако не краде, е абдал. Какво ще стане, ако издигнеш Серкан за лидер на ДПС? Искат ти се, нали. И на мене ми се иска. Защото е по-европеец и от тебе. Такъв като него нямам нищо против и президент на България да го видя. И да гласувам за него. Но турската маса няма да пусне и два гласа за него. Тя не харесва такива като него. Тя си иска Доган. Той е истински политик за тях-халиф-има много жени, пари, яхти. Нашият може всички да изработи. Много е печен. Виж, гяурските политици на крака му ходят, не е някой папурсиклия. Коджа бабаит.

За мен това е основната разлика между българина и турчина днес-в отношението към корупцията. Колкото и окаян да ни изглежда нашия политически живот-основната посока още се помни-корумпираните български политици все пак плащат някаква цена. Костов, Божков и цяла тумба сини политизици платиха цената-може да не влязоха в затвора, но едва се крепят в политиката. Така наказва избирателя корупция-

та-като не гласува-той не е съд. Само Доган колкото повече се вижда, че краде, толкова повече гласове събира.

И пак питам-през периода 1997-2001г. Доган не беше във властта-кой съхрани през тези години етническият мир. И защо от няколко години насам-в които Доган е на власт, се вдигна градусът на етническото напрежение, появи се Атака и гласуването се влияе все по-силно от националистически мотиви? За мен е очевидно, че ДПС не е фактор на омиротворяване, а обратно-фактор е на етническо противопоставяне и напрежение.

- 03-06-2009|Серкан

:(

Навярно бих се трогнал от «Серкан-президент» в предния коментар, ако не беше целият популизъм, който е на фона му...

«Серкан» не може да стане президент на България по много причини, но основната не е евентуална неподкрепа на турското малцинство за него, а тази, че мнозинството не е дорасло за президент от етнос различен от българския. Не знам защо ни харесва да се самозалъгваме със захаросани неистини, но истината е тази, която ви казвам аз.

Серкан е живял 19 години плътно със своя етнос, познавам го по-добре отколкото дори подозирате. И ми е трудно да говоря за него открито, но ще трябва и ще го направя скоро, след като няма кой друг да си понесе... «кръста».

От всичко, което обаче ще ви кажа едно нещо може да го напишем в аванс – турците реагират по много идентичен начин на самите българци по повечето важни въпроси, които са свързани с бит, култура, социална структура. Знаем, че не може да се видят отстранявания, но ако можехте, щяхте да видите, че сме много близки в основата си.

Взаимното неприемане го има и от двете страни и то в много дълбоко вкоренена форма. «Вината» за непрогресивността, за изолирането, за живота в един друг паралелен свят на малцинствата обаче е пряко върху мнозинството. Много тежко бреме е да се осмисли тази «вина», а за промяна в поведението дори не искам да пиша, още сме на «А, Б, ...»

Ако ви кажа, кое мисля, че е моето верую, моята рецепта за разчупване на модела, сигурно много от вас ще затвърдят в себе си мисълта за «наивитетата на турците».

...

Любовта (от влюбването, през страстта; покрепена от воля, вяръност, саможертва, взаимно уважение и помощ; нататък какво ще дойде все още не знам, ...)

...

Има шанс само за хората, които въпреки всичко и всички са решили да се преборят за правото да бъдат **«свободни»**. Останалото са оправдания, които похабяват трите дена, които са ни дали да сме на този свят.

- 04-06-2009|**Майя Маркова** - прагматизма

Златко, радвам се, че пишеш за нуждата да се търсят практически отговори. Аз точно затова опонирах на основния ти текст – защото видях в него принципност и (благородни) емоции, но не и прагматизъм. Аз мислех по подобен начин през 1989-1991. И мислех, че ако турците получат равни права, както се полага, това автоматично ще гарантира интеграция. После, когато Доган би «депесарския шут», а подкрепата му за следващите избори не намалела, аз минах през някаква криза на излъганите очаквания. Тогава поне 2-3 пъти ми се случи да кажа (за щастие в тесен кръг) нещо, които сега не бих повторила. Затова, щом сега прочета някъде, че ако ние, мнозинството, правим каквото трябва, турците или ще спрат да гласуват за ДПС, или ще го подобрят, аз се тревожа – да не се породят у някого нови нереални очаквания, които, след като бъдат излъгани, да се изродят в гняв и дори омраза. То и в САЩ много бели са мислели, че като дадат на черните полагащите им се равни права и възможности, черните сами ще се откажат от положителната дискриминация, но това не стана и няма да стане. Затова се пазя не само от очерняне на малцинствата, а и от тяхната идеализация. Те са хора точно като нас и правят точно това, което ние бихме правили на тяхно място. Трябва да гарантираме равните им права, защото така трябва, а не защото, ако го направим, те ще пратят Доган на трудовата борса – хич да не се надяваме, че това може да стане.

Прагматичното ми мнение – колкото и да обичам Америка, нейният пример според мен също не ни помага, защото тя е «топилня», нейните двуезични малцинства са почти изцяло нови имигранти, от които се очаква и донякъде изисква да изоставят старата си култура, а нали точно това не бива да искаме от нашите турци. Но смятам за абсолютно задължително да се гарантира знаенето на български от всяко дете в

България. Предучилищната година според мен е отлична като идея и много добра като осъществяване, а там, където се проваля и децата в 1. клас още не знаят български, трябва да се види защо се проваля. Освен това трябва да осигурим здрава икономика с ниска безработица, така че работодателите да не могат да си позволят лукса да оставят годен работник без работа заради предрасъдъци.

Серкан, много ми хареса това, че мнозинството трябва «да не се отклони от пътя за нищо на света». Иначе мисля, че турците и помаците са ни равни и не се нуждаят от нашето «водачество»; трябва да водим само циганите, ама засега никак не успяваме:-(. Смесените бракове за мен не са табу, но по мои наблюдения са по-нестабилни от другите и, уви, дават най-грозните разводи. Точно сега някои български «патриоти» се занимават с такъв развод между българин и полякиня, хвърлят камъни по полското посолство и като че ли смятат, че българщината автоматично те прави добър родител... ако имаш време, виж сам:-(.

Извинете за дългия коментар.

- 04-06-2009|**Martin Zaimov** (turska familia) - 20 godini po-kasno Chudia se, zashto nikoi ne spomenava b'deshototo chlenstvo na Turtsia v Evropeiskia S'iuз. Tova e dobroto pragmatichn reshenie na trudnite ni otnoshenia s turtsite v Bulgaria.

- 04-06-2009|**Гост** - Re:

Серкан писа:

Взаимното неприемане го има и от двете страни и то в много дълбоко вкоренена форма. «Вината» за непрогресивността, за изолирането, за живота в един друг паралелен свят на малцинствата обаче е пряко върху мнозинството. Много тежко бреме е да се осмисли тази «вина», а за промяна в поведението дори не искам да пиша, още сме на «А, Б, ...»

Ако ви кажа, кое мисля, че е моето верую, моята рецепта за разчупване на модела, сигурно много от вас ще затвърдят в себе си мисълта за «наивитета на турците».

...

Любовта (от влюбването, през страстта; покрепена от воля, вяръност, саможертва, взаимно уважение и помощ; нататък какво ще дойде все още не знам, ...)

...

Има шанс само за хората, които въпреки всичко и всички са решили да се преборят за правото да бъдат **«свободни»**. Останалото са оправдания, които похабяват трите дена, които са ни дали да сме на този свят.

Моите уважения, Серкан, моите възхищения даже, но причините за изолирането и непрогресивността на някаква част от малцинството и живеене в друг, паралелен свят, за които споменавах, не са едноизмерни и елементарни. Партиархалният, да го начерем по някакъв начин свят, с всичките му добри и недобри страни, съществува в някакъв вид в някои села, населени преобладаващо с хора, които са част от т. нар. малцинства; държенето здраво за религията, като най-важният ценностен ориентир, с всичките добри и недотама добри последствия от това; определят културен и ценностен мироглед, част от чиято характерност е, че той иска всъщност да си остане паралелен, да не се променя. Даже най-вероятно смята, че е по-висш не в едно, а във всякакви измерения.

Политическата конюнктура днес е съвършено различна, между прочем. Опасностите и възможните канали за влияние са доста различни.

И ако според Златко Енев, редакторът на това издание, мнозинството се нуждаело от просвета, според мен и малцинството/малцинствата, някаква част от тях имат нужда от пресвещаване не по-малко, ако изобщо са склонни да я приемат разбира се. И въобще не е без значение какъв тип хора биха могли да имат влияние върху тях.

Ние всички си приличаме разбира се, първо сме хора. Не се делим на по-достойни или по-малко достойни по етническа или национална принадлежност. Но ако говорим за общество от граждани, свободни граждани, отговорни граждани, всеки, който смята, че е и иска да бъде гражданин на едно общество не само формално, поради това, че има някаква лична карта и гражданство, може и двойно гражданство (като едното например го ползва само по време на избори; или като не може да прочете примерно имената на кандидатите, което не е важно, посочили са му коя цифра да изребе...), трябва просто да може да се държи като такъв. Няма права без отговорности, няма свобода без персонална, лична способност на един или друг човек да може сам да прави вътрешно свободен избор. Останалото е демагогия, колкото по-толерир-

рана, толкова по-нагло употребявана. Ако някакви политически водачи имат нужда от «прост народ», на който не трябва всъщност демокрация, а има нужда от вождове, велможи някакви, то за елементарното спечелване (често и купуване, формите за които са оказва се доста разнообразни) на едни или други избиратели – били те роми от предградия и паланки или атакисти, сред които също има доста елементарни хора, или сляпо вярващи само на политици от своя етнос хора (колкото и те да крадат и да вършат всякакви престъпления и т. н.) – то такива избиратели, независимо от етноса им, не са свободни граждани. Те имат права, граждански права, но нямат, не чувстват или въобще не разбират, че, както смяташе покойният Ралин, демокрацията е като хляб, който се меси, пече и изяжда всеки ден.

- 04-06-2009|**Пенка Ангелова** - И защо не казват кои конкретно права и свободи са

В българското отношение към турците социални различия и различия в образоваността почти няма. Насадено ни е от първите две по седем години – от дома и от училището. Някой тук беше споменал, че ако 10 процента са националистите, то 80 процента са антитурските настроения.

Какво трябва да се промени, как да стане интеграцията? Равните права не са достатъчна предпоставка при хендикепа, който чуждоезиковите малцинства в България имат.

1. За регионите с преобладаващо население с друг майчин език трябва да се въведе специално обучение по официалния език в държавата, т. е. български. Български език като втори, т. е. не майчин език. Такова обучение е разработено в Шуменски университет, но за да бъде въведено е необходимо и министерско решение в централизираната ни държава. Тогава децата, които започват да изучават български език едва в първи клас, ще могат да научат езика като другите и да се ползват от равните си права да кандидатстват за университет с изпит на български език.

2. Историческият ни език да стане по-неутрален, да не говорим за робство там, където става въпрос за ВЛАСТ в една многонационална държава, в която управляващата класа не е била етнически определена.

3. Гражданството ни – като ментална категория – да не се определя от етноса, а по паспорт: български гражданин.

4. А ако проработят и бъдат имплементирани и законите, произтичащи от конституцията, може да се получи и КОНСТИТУЦИОНЕН ПАТРИОТИЗЪМ вместо етническият национализъм не само на Атака (защото най-лошото на Атака е, че тя развърза езиките на много други партии, които се възползват от популизма ѝ за печелене на гласове).

5. Когато националният ни празник стане за всички българи – освобождение от османска власт и създаване на нова държавност, в която са участвали и не малко от оцелелите турци.

Нито властта, нито престъпленията, нито корупцията имат етнически произход.

- 05-06-2009|**Серкан**

Днес не ми остана никакво време, моля да ме извинят коментаристите, които са адресирали думи до мен, ще опитам да не си забравя мисълта в следващите дни.

Включвам се само да кажа 2 неща.

Първо искам да благодаря и да изкажа искренното си възхищение от коментар номер 34 на г-жа Пенка Ангелова, очевидно човек, който е изключително рядко срещан...

Ще се радвам много и занапред да се включвате, оставяте ме без думи, а това рядко ми се случва – какво пестене на време ☺.

Аз никога не бих могъл да формулирам така ясно идеите си, помощта ви е незаменима.

Благодаря ви отново!

И второто, което искам да кажа, което и ще се развие занапред в коментарите е очевидната разлика в съдържанието, смисъла и коментарите на теми от типа «Срещу ..., за ...» и текста на Златко, който дори и 20 години отделен от България, дори и като «един от бившите «собственици»», е успял да проникне до толкова места от нашето историческо, литературно и социално подсъзнание, колкото малко хора имат или въобще някога ще имат късмета да повторят.

В текста на Златко има «материал» за една цяла епоха, надявам се да е само един от първите. Българското общество има неоценима нужда от такива текстове.

- 05-06-2009|**Серкан**

И един дребен, но немаловажен коментар.

Златко, ако мен попиташ някога защо има малко смесени бракове аз ще ти кажа, че не е от страх, от срам е братко, от потенциалния срам на родителите «какво ще кажат хората».

Причини още един куп могат да се изпишат, но това исках да ти кажа днес като начало и като тема за разговор.

«Хубавите ябълки, прасетата ги ядат.»

И всеки себе си вижда като ябълка. Ясно е каква е ролята, която остава за «другия».

А ако остане време да те опознаят и си струваш, нещата се променят коренно.

Ама то и за тази работа трябва да «dos сојопes», не е за чувствителни хора. ;)

За чувства си има моменти, но да не се заблуждават хората – с неща, които са против обществото, прошка в твърдостта си не мога да имам.

За мен там се прекрачва границата, която слага разликата между личната вина и колективната. Колективната се заплаща рано или късно, не само пред историята, но и пред бъдещите поколения.

- 08-06-2009|**Росица** - а защо не можахме без Доган?

Златко, много хубаво пишеш, затова и те чета, но не винаги съм съгласна със заключенията ти. Да, може би наистина е било рано да напишеш този материал, и може би по-късно ще ти се избистрят някои от нещата и ще напишеш още един.

Аз нямам много време в момента за гениален пост, затова ще кажа само две неща. Първо, наистина ние доста мразим турците, или поне много хора ги мразят. Това чудно ли е след 482 години под турско робство? Защо искаш ние да сме станали изведнаж невиджани алтруисти, философи и да сме преодолели генетичния вече страх и ужас от зверствата при систематичното унищожение, което техните войски и тези на техните наемници, са извършвали в страната ни, превръщайки я от най-голямата империя в Европа до 13 век в една много средна по територия, много бедна като икономика, много объркана политически в момента държавица, с която никой не се съобразява, нови и стари «биг брадъри» ту ни строят реактори, ту ни ги спират и ги затварят, обричайки ни на твърде скъп ток, лишавайки ни от печалбата от износа на ток по целите Балкани и пр.? Кой очаква от нас да ги обичаме заради

това? Аз съм образована жена и знам за «бедните турци, които помагали на Левски», за еничарите, за германските и английски наемници в турските армии, ... доста работи съм изчала, но отношението ми към турците се промени едва преди 5 години, по време на една почивка там – като видях, че имат и църкви, и синагоги, че не са диваци, а са хора като хора, дори са много по-добри от нас в момента в търговията, в туризма, развиват националната си икономика, поддържат се взаимно /за разлика от нас, които вече сме озверели и само се плюем едни други и се изобличаваме за какво ли не.../ Не очаквам някой да е по-прозорлив от мен и да е преживял някакво озарение, докато си е седял вкъщи и е попивал посланията за разделение, заплахите, страшните истории, разказвани и от едните, и от другите.

Второ, темата за ролята на личността в историята и отговорността на Хитлер, или Сталин, или Доган в нашата действителност, за някакви процеси, засягащи големи групи хора, е много стара и многопластова и едва ли може да се разкрие пълно приживе на героя. Трябва ни една дистанция, за да бъдем по-точни, и доста повече информация. Да, всеки е отговорен за делата си, и бедните турци, които толкова са страдали, са отговорни, че си избират и продължават да си избират Доган, да си мълчат пред него, да не могат да преодолеят самоизолацията си ... Според мен, основният проблем на тези хора е не кой точно ги е газил /защото аз не знам много хора, които всички са ги галили и подкрепяли, всеки си има или провинциалните комплекси, или диалекта, който му пречи, какви ли не трудности/, а че те постоянно се затварят, капсулират се, колкото повече светът върви нанякъде и се развива, толкова повече те гледат все по-назад и се вторачват все по-безумно в «изразите на националната си самобитност» – като новите джамии, носенето на шалвари, фесове и разни забрадки и т. н. Мисля, че това е най-голямата им драма, вина и сериозна пречка пред отварянето, обучението, образованието – а това са факторите, даващи свобода и избор.

Нямам повече време, накрая само ще кажа, че вчера най-сетне гледах един страхотен филм – «Четецът», и там страхотно се илюстрира и този проблем – какво значи неграмотността в съдбата на много хора, особено в период на политически и икономически турбулентности! Една жена не се научила /неизвестно поради какви причини... каквито и да са били/ да чете и пише, но иначе била много правилна, много искрена, много лоялна ... и това обстоятелство коствало живота на хиляди

хора, и съдбата на единствения, когото тя обичаше, и нейния собствен /както накрая тя все пак проумя/ провален и озлочестен от престъпления, живот. Поздрави, и до скоро

- 08-06-2009|**Гост** - Re:

Серкан писа:

Днес не ми остана никакво време, моля да ме извинят коментаристите, които са адресирали думи до мен, ще опитам да не си забравя мисълта в следващите дни.

quote]

Човек понякога може да научи повече от опоненти, не от 100-процентови съмишленици.

Особено от опоненти, които са и съмишленици, но не и 100-тови.

Те са онези, които виждат, да кажем, някакви фактори, страни, причини, неща, които по една или друга причина предпочитаме да не виждаме, и които стопроцентовите ни съмишленици и те може също тъй безпроблемно да отклонят в някой «глух коридор» на съзнанието си ☺

- 08-06-2009|**Серкан**

Пописах тази вечер, но го пуснах в де-зората, понеже мисля, че точно този коментар точно там му е мястото.

<http://www.de-zorata.de/forum/index.php/topic,907.msg25066.html#msg25066>

Подробности, ако е рекъл някой, занапред.

- 09-06-2009|**Христо** - Не ни ли омръзна вече да сме агнета

Браво Златко,

Както винаги улучваш темата да те хване за душата и да ти се присиска да виеш срещу пълната луна (сега е пълнолуние) защото виждаш безсилието си сам да направиш нещо за промяна.

Ами само погледни последните изборни резултати и сядай да плачеш.

И все пак, аз, отговаряйки на твоя предишна статия, изказах една мисъл, която все повече ми харесва, но засега още не знам как да я реализирам: защото такива недоволни от всичко което се случва през последните 20 г., съдейки по резултатите от изборите са повече от 4 (че-

тири) милиона негласували. А това, че нашите самозабравили се политици се потупват самодоволно по пълните портмонета и шкембета и обясняват как всеки от тях е спечелил изборите, ме докарва до искрен плач като глдам какви самодоволни изроди ни управляват и изглежда ще продължават да ни управляват. Та, както са казвали старите българи, прочее, помислете си, защото ако описваните от Златко герои си бяха седели чинно и мирно, вероятно наесен щяхме да отбележим гордо по-редния четиридест и неznam кой си конгрес на

Партията, на който гости щяха да са др. Ким Ир Чен, Фидел и Раул Кастро и т. н и др. под. сволоч и паплач.

Ха засега довиждане, пък всички си помислете. Не че това е лесно, ама май наистина е вече време да си поразмърдаме мозъците и да направим нещо.

- 09-06-2009|**Bahar** - v otgovor na gostenin Nomer 9

Da deres koji za da после da gi integriras? Izcisti si dusata, gostenino nomer9, v cirkvata! Ot baba mi znam – predi da naranis nyakogo v sirceto, narani pirvo tvoeto za da razberes kolko boli! Day na tebe da ti oderat kojata pirvo! Ti yavno si obstuval samo s arabi, i ne poznavas nikak turcite. Turci, koito s pokolenie nazad sa rodени v tezi zemi kideto i ti si roden, predpolagam. Učili sa v bilgarski ucilista, rabotili sa naravno s bilgari, delya li sa si hranata zaedno. Delyali sa radosti i miki! Rodena sim v Kirdjali, i ot 20 godini jiveya v cujbina. 30 godini jivot v rodniya mi grad, me nauci da obicam horata bez da gi delya na turci i bilgari. Izjivyah vizroditelniya proces, ostavi dilboki sledi v mene! Ho vipreki vsicko, nikoga ne sim izpitvala omraza kim bilgarite! Imah cudesni komsiyi, priyateli koito me uvajavat za tova koeto sim! I az gi uvajavam i obicam !

- 09-06-2009|**Майя Маркова** - арабите

Да не слагаме и всички араби под един знаменател.

- 09-06-2009|**Гост**

Бог е един за всички, Bahar (независимо с какво име го начират и какви представи имат за него) и най-добре може да измери болката на всеки човек. Но е много важно и винаги е било важно дали човечността и любовта ще надделеят, дали достойнството и непредубеденият миросглед ще надделеят, или лесните мерки, невежеството, идеологи-

ческите или друг вид догми (не дай Боже и чийто и да бил войнстващ «патриотизъм») в съзнанието на всеки човек. За да се научат колкото се може повече хора да не нанаяват съзнателно или несъзнателно, поради незнание, глупост, интерес или дори криворазбрана «чест» други хора.

И може би тези, които не искат да мразят, а искат да обичат, въпреки че са били ранени, винаги са били по-близо до «сърцето на Бога», отколкото примерно немалко от разнообразните религиозни служители, да не говорим за идеологическите такива.

• 10-06-2009|Гост

Айнур Солакова-новата ислямска Долорес Ибарури строши либералните решетки на Златковото лично пространство. Защо бе Златко така дискриминираш типичния представител на малцинството-гонено, тормозено и преследвано. Май останахте със Серкан-Президента-като Дон Кихот и Санчо Панса-след побоя нанесен им от магаретарите-да си чешете насинените меса. Добра двойка сте-както Президента казва-доброто и лошото ченге. Но госпожа Доганова ви запали участъка и потроши патрулния автомобил. И всички го отнесоха-и бай Пацо, и М. Маркова, и Кман-защото това е истинското лице на ДПС-без либералната маска и овчата кожа на борбата за права и свободи. Една терористична организация не може да осъмне като пацифистична и либерална, а една структура на организираната престъпност може да се крие под хиляди камуфлажни мрежи-и като политическа партия, и като икономическа групировка, и като религиозна група.

Според мен Доганова беше най-ценния събеседник тук. Едно е да слушаш агентите на ДС и комсомолските секретари в НС, друго-автентичния глас на активиста на ДПС. Златко имаше шанса да понаучи нещо за реалния свят, но той не иска това.

• 10-06-2009|Гост

Хвани единия, та блъсни другия. Солакова от една страна лае, от другата страна – всички български патриоти, които хич не са националисти (с изключение на Пацо – той поне е честен), само дето мразят турците. И така си лаят едни срещу други, и се надлайват, а Златко тича като пожарникар помежду им, белким угаси малко огъня. Ще угаси, краставици!

- 10-06-2009|**Доганова** - До Пацо и Златко (1)

Този отговор е от друга тема (5-та част на темата за Доган). Принуждавам се тук да го пусна, макар и по заобиколен начин, нямам достъп по друг – спрян ми е насилствено от администратора, и на всичкото отгоре се забрани темата преди да мога да отговоря. Последното не мога да прескоча. Моля да ме извинят неинтересуващите се! Нямах да го правя, ако се беше изтрило всичко, но не съм съгласна на парче или с недовършен отговор. И като капак Зл. Енев пише това: „Между другото, намирам за редно оттук нататък да се подписваш с реалното си име, Айнур Солакова от Русе. Инак би било малко неподходящо за толкова много перчене, нали?” Ок, но проблем! ! Но как да стане при отнета възможност? ! Свещена простота! (Но пак намерих начин – няма да издам как.)

Не съм цял ден пред компютър. Тъкмо щях да пренапиша това: адмирации за крачката напред (и видях хлопнатата врата не само към мен, но и към останалите, че и за евентуален отговор от ДПС – имаше призив и до него?). Та копвам написаното по-рано, свикнах да пиша така, защото много взеха да изчезват писанията ми напоследък.

Няма да се оплаквам от обиди, дори да ги има! Вярвам, че те се връщат обратно към първоизточника си. Вярата е нещо много силно и крепящо при нас. Така е било и при вас ... едно време. Винаги околните да си правят изводите: така е по-либерално за „свободните хора със свободните идеи”, отколкото налаганото. Предпочитам да се подписвам с ник-името си, защото така започнах. За мен е гордост да нося тази фамилия! Но и личното не ме притеснява: Айше или Фатме, все там. Всъщност точно тези две имена бяха на едни помашки деца от Родопите през 80-те години, когато заедно с моето семейство бяхме в Хисаря. За първи път с детския си поглед видях как ходят хора, които не знаят грам турски – облечени в носии, забрадки, а децата на по 4-6 г. – и те със забрадки! Молещи се искрено, по-религиозни от нас! За какво става въпрос!? Ние сме по-светски облечени и в мирно време си живеем нормално, ако никой не ни закача по ахилесовата пета. Но те: не стана ли ясно, че тези традиции, които видяхме, напр. в Рибново, не са от днес, не са от вчера! Те първо са мюсюлмани, след това други, така и казаха. И на самите тях ако не вярвате... Докато ние – първо турци и след това друго. (Хайде, успокойте се вече, това не е против българите. Как не го

разбрахте!) Всички сме български граждани, всеки с различията си – обединени от обща държава.

През 80-те год. какво ДПС?? Всичко пак, за ДПС и за...какво ли некого ли не, пак се изопачи от ... кого ли не! В днешно време да е: за кого предлагате да гласуват доброволно? „Анти“-то трябва да върви с аргументи, иначе става празно плямпане. В крайна сметка гласуването е тайно, така че не виждам как може да се получи на практика насила. Но я по-добре, защо не ги питате? Те да ви кажат за кого гласуват и защо. А може и да откажат, всеки сам решава колко лични данни да предостави за себе си. Г-н Енев може да прочете подробно ЗЗЛЧ. Иначе го грози закона за това, което си позволи да направи, но казвам само при условие, че беше друг човекът, вместо мен. Аз съм си аз – смела, отворена, безстрашна, дръзка, ако щете – ината, но и по своему добра – но не малодушно-добродушна, – затова няма да му търся сметка. То за тая работа си има Бог. И за вярващи, и за невярващи – той е един. Срещата с него се отлага засега. Утре-вдругиден, след 2-5-50 години, за всеки е различно. Никой няма да я избегне. Повечето помаци, които познавам от моя район, са с български имена, околните и не подозират какви са и колко стриктно спазват обичаите си – напр. непропускане на байрями за привнясяне на жертвено агне/овен в името на Бог. Много по-стриктни от нас. Само можем да им се възхищаваме на редовността. Доказано е, че религиозните хора са по-здрави и дълголетни, и вътрешно спокойни. Изводите всеки сам да си направи защо. Освен ако не са умрели де в свещена война...

Малко трудно ми става да отговарям на безбройните въпроси по този труднодостъпен начин. А и нали все слагаме Край – става много нахално от моя страна и докато се опитвам да издържа без включване, някой ме предизвиква много жестоко, изопачавайки отново всичко – това ще е една и съща въртележка като стратегия, понеже друго няма – и когато прелея от мъченизъм, се пробвам пак – да не си помисли някой, че бягам! ! Златко можеше и няколко снимчици да пусне, че да бъде по-пълна картината. Ако си мисли, че ще се уплаша от това, значи и бъкел не е схванал от приказваното дотук. Има ли желаещи за телефон, адрес, други данни, като ЕГН? Прокурора какво казва, ще се заеме ли със случая? А с изцепките от неговия етнос? На тях им е простено по подразбиране, аха. Мога само да му предам, че даже не искам и да си помисля какво бих направила, ако някой посегне на идентичността

ми. Опити имаше провокативни тук-таме, и от страна на мутризираните политици, колкото да се пусне идеята в публичното пространство. И не го казвам с трагикомични елементи, съвсем сериозно. С тия неща шега не бива! Доган го каза: „Който има задник, да заповяда да се пробва – да види какво ще се получи.” Честно, и аз не знам какво ни чака! Само знам, че не е на добро. Ама никак!

На Пацока казвам неща, които и без това знае, че дотук демонстрираното от мен не е никак войнствено, но не означава, че не може да се превърне в някой бъдещ момент. При по-различни обстоятелства. И че думата „български” за мен не е обидна, както и „турски”, но обратното не се потвърди. От него и подобни. На няколко пъти направих стъпки в насока да изтъкна и положителното от българското (аз не отричам цялостно никога нещо само поради единия инат, или наличие на друг признак в него СЪС ЗНАК -!), но при вас така и не се получи да си развържете езиците. Жалко, жалки... Всяка дума с намек за турско е обидна за вас? ! Оттук нататък какво може да се направи: НИЩО. Но това не е и мой проблем. Българо-съветска (руска) дружба е възможна, българо-американска – също, българо-незнам-ква си и т. н., но българо-турска – явно не. Защо ли? И това, когато живеем гръб до гръб. Интересно защо. Вместо да се дракаме, виж колко работа има в таз държава за свършване, Паток, за туй си хаби енергията, ще е много по-ползотворно за майка ти България! И ни мобилизирай и нас да заработим с желание за нея! За да живеем и двете страни добре – едни да царуват, други да добруват, трети патки да пасат. Не може всички да вършат едно.

- 10-06-2009|**Доганова** - До Пацо и Златко (2)

Какво ни дели – не религията, не етноса, не традициите, а нежеланието да се уважи различността. Помислете какво губите и какво печелите от това. Турско-българска дружба обаче е възможна, поне доскоро беше, стига самите българи да не се окльопат във вековните си предразсъдъци! И да не се слага знак за равенство между дружба и бракосъчетание. Но май и за това става късно вече? Влакът заминава... А бизнес поне можем ли да правим заедно? Надявам се все още, да. Има някакъв минимален шанс: в него ни е спасението.

Конкретни примери за дискриминация мога да ти дам, но за целта е нужно първо да се осведомиш ЩО Е ТО, иначе ще си говорим на различни езици. И пак няма да се разберем. Ти се изживяваш като сви-

детел и тълкувател на всички случки по тази земя. Не се надценявай толкова. На колко места можеш да бъдеш едновременно? Колко информация да преработиш? И чрез професията ли си свързан с тези явления (горките хора!)? Или? Тогава за какво се смяташ за компетентен по въпроса. Дискриминацията е факт. Дори тазгодишният доклад за Б/я го потвърди, има си независими международни наблюдатели. Това по форумите е също дискриминация един вид, тормоз над различните. Ако България беше с по-мощна икономика и стандарт на живот, защо да не го кажех? Че аз, докато живея тук (никой да не си помисля, че може да ми нареди къде да отида – това е единствено по моя преценка): имам по-голяма сметка българското да е наред. Но след като не е, защо да казвам на черното бяло? Само защото на вас така би ви се харесало повече? Е, аз не съм двуличен лицемер, подмазвач. И нямам навика да се бия в гърдите с „Болгар-Болгар”, но ако има нещо за хвалене – няма да пропусна да го направя. Бъдете сигурни. Ще получите едно окуражаващо потупване по рамото в мига, в който видя по-голяма дисциплина. Двойният стандарт е чужда за моята философия. Нали искате това, или само когато се отнася повече за едната страна? Струва ми се, че с атакисти, фашизо-националисти можем да си „приказваме” до сутринта и пак няма да достигнем до обща позиция. За тях всичко чуждо е заплаха. И вместо да се мотивират с какво точно – щото де факто няма с какво, те изпадат в защитни реакции – почват да нападат, ако може в гръб – още по-добре. Незаслужено и безпричино. Без нас не сте за толкова далеч, спрете се малко. На атака с какво се отговаря? Разбира се, че с ответна АТАКА. Кой не го знае?

Айше, пардон – Айнур СОЛАКОВА

Дали „мома”, дали „инатеста” за вас – все ми е тая, аз се чувствам пълноценна жена на място с утвърдени железни позиции по ключови въпроси, които никой няма властта да промени освен мен. И се чувствам достъчно оценена и разбрана от най-важните хора в живота ми – моето най-близко обкръжение, за да има толкова голямо значение какво е направил или казал някой и друг отворко, което да ми е дошло в повече. Е, всичко си има граници и е желателно да не се прекрачват. С омраза политика не се прави, каза Доган, а Й. Цонев това: <http://www.vesti.bg/?tid=40&oid=2193332> А аз добавям: с омраза и патриотизъм не се гради. А от дивия национализъм родината ни няма нужда. Ако имаше прокуратура, преди да опре до мен, тя трябваше да погне незакон-

ния СКАТ- канал и всички забранени по закон фашистки организации, защото в даден момент на човек му писва от цялата тая помия по наш адрес и не знам накъде може да ни избие – т. е. ЗНАМ, но нека да запазва: аз съм си у дома. И имам пълното право да запазя мълчание по който си въпрос искам, освен ако не реша да отговарям на любопитни въпроси. Въпрос на избор.

В заключение: ДПС е единствената партия, която отговаря на моите потребности в дългосрочен план. На следващите избори пак за ДПС ще гласувам! На по-следващите пак, съжалявам само, че закъснях мъничко, но ще се отплатя с друго. Нещо против? Да? Няма как да ви помогна. И ако някой си беше направил труда да се запознае с политиката му, нямаше да си позволяване да използва думата „стягане” – такива неща не минават в либерални структури, изградени чрез либерални души. И то за „хубава реклама” – да си умреш от смях! Да беше поне лоша... Ако съм с ДПС, то е: защото го искам лично и точно АЗ – за нечулите пак ще повтора – Айнур Солакова от гр. Русе.

Някой друг (недепасар) има ли доблестта да говори по същия начин защо, за кого, как и дали въобще ще гласува? И да се подпише под думите си? Би ми било интересно да го чуя, но май вече не е позволено такова общуване тук: ШШШШТТТ: М Л Ъ К !!! (Тотално и тоталитарно.) Ако г-н Златко Енев намери в себе си духовни сили да ми се извини за недопустимото поведение, и то от страна на Ентелигент към бедно момиче, което пасе патки, ще го оценя, но с много малко точки. Ако ли не – да продължава да си гледа работата така, както намери за добре. И ДА СИ СЪРБА ПОПАРАТА. И ако ще се прекъсва тема или ще изчезват определени коментари наред удобното поле, предпочитам да изчезне ВСИЧКО. Това ми е фикс-идеята, за да запазя цялостни идеите си. Мене пак ще ме четат! Не можеш да спреш свободния дух.

И един цитат на турски от фейсбук, от организация на младежи по арменския въпрос, по който, признавам си, не съм компетентна толкова, колкото с патките: „Eğer Soykırım Yapsaydık Soyunuz Kalmazdı”. Сигурна съм, че ако не разбирате, около вас все ще има някой, който да го преведе.

Поздрави от зелените поляни!

• 10-06-2009|**Гост**

Доганова, много ме кефиш. Само така. Кажи си всичко. Даже Агата ще е доволен, като разбере каква активистка си има в Русе. Ашколсум.

• 10-06-2009|**Златко**

Хора, моля всички за малко ум и разум! От дума на дума тук се заформя вече една чудна мъничка виртуална война. Българи срещу турци, патриоти срещу други патриоти, всеки млати с тежки слова върху другия, без да мисли за последствия и прочие. Аз самият не мога да укротя духовете с „административни мерки“: всеки, който поиска, може да се превърне тук във виртуален терорист и да хвърля бомби по списанието, срещу това просто няма друго средство, освен затварянето му. Това ли е, което искате? Аз не го искам.

Айнур Солакова, поднасям ти тук най-официално извиненията си! Вярно е, че говорих по твой адрес с неуважителен тон, това не ми доставя никакво удоволствие, съжалявам. Пацо (Пламен) – също. Моля за малко разум от всички страни, нещата действително заплашват да излязат от контрол, някой все пак трябва да прояви здрав разум. Самият аз се опитвам да дам пример с тоя пост, надявам се да го последвате. Моля както Айнур, така и Пламен, да се въздържат от по-нататъшно участие в дискусиите тук по сайта. Не мога да ви го забраня, това не функционира, но и не мога да наблюдавам безучастно как нещата постепенно се изплъзват от контрол и тук се заформя един мъничък сръбски сценарий, ако и да е виртуален.

Повтарям: моля всички за малко повече разумност! Виждате колко лесно нещата се изплъзват от контрол, самият аз очевидно трябва да направя извода, че „турската тема“ не може да бъде равна до безкрайност у нас и да намалва броя на постингите, посветени на нея. Да, увлякох се. Да, съжалявам. Исках да направя нещо добро, да изпиша вежди – а сега установявам, че всички се юрнаха да си избождат взаимно очите, включително и моите.

Моля ви, успокойте се и оставете „Прегледа“ за малко извън полезрението си. Аз пък ще се опитам да го направя малко по-неутрален. Очевидно е, че това започва да се превръща в игра с огън. Време е за всички ни да си припомним, че имаме деца и че всички ги обичаме.

От мен – толкова. Надявам се останалото да дойде от вас.

• 10-06-2009|Серкан

?

Златко?

?

Да не си намери майстора? ☺

И сега ще оставиш своя оръженосец Санчо на трудовата борса посред криза???

Недей така, друже, виж как хубаво си говорят «дечицата», как хубаво си правят политическата работа. За това все пак са идеалите... и парите в замяна. Танто за танто.

Споровете са за да е интересно... Не за да се плашим с бомби, някои люде съвсем се уливат, там определено имаш право, но може и да се сложи едно предупреждение, като начало.

Аз отначалото още разбрах как стоят нещата, но Зеления бетон не му стигах аз, искаше и «други» мнения. Който много рови се знае какво търси, това, което на него самия му отгърва. Ама се получава грозна историйка. Грозна, защото някой си позволява да говори от името на една партия, пречупвайки и омесвайки го през цялото време с целия етнос, към който принадлежи, че и със съседни държави, където разсъждават доста различно от това, което се опитва той да представи тук.

Ограничеността ни в собствената ни черупка е причината за тази арогантно изглеждаща глупост, но... няма идеални.

Аз определено мога да кажа, че съм типичен представител на турския етнос в България. И няма да съм скромен тази вечер, тази вечер НЕ. Работлив, търпелив, наивно добър, готов на всеки да помогне. Също съм и наивно националист, наивно фантаст, наивно идеалист и наивно либерал. Въобще наивник съм, така както наивни са и моите хора, които все вярват на вълци в овчи кожи.

Този наивитет обаче до нищо добро не ни докара и няма да ни докара занаят. Аз не видях изход за себе си и съвсем естествено в желанието си да имам дете, да се трудя и развивам в свободна държава напуснах България. 6-7 години по-късно съня ми се оказа реалност – роди ми се дете. Тогава, когато можехме да си го позволим и финансово и психически. Изпълни ни с **пълноценност**. И ще направя всичко възможно да отрасне тук, в Каталуния, където аз се чувствам добре и знам, че той ще живее по-добре от мен в България.

Защо?

Защото тук има много много много малко хора, с толкова крайни мисли, готови да тръгнат на нож срещу различните. А иначе искат да ги уважават тях самите в различността си.

Тук, защото тук се спазват правилата на държавата, в случая на Испания, колкото и да им се иска на някои групи и общности да наложат своето на мнозинството, бидейки малцинство.

И последно – ТУК, където приобщаването на 1 от 7 милиона имигранти от цял свят става с помощ от цялата държава и общество. С инвестиция на немалко пари и човешки ресурс.

Приобщението на «различните». «Различните», които от самото начало разбират, че трябва да се уважават правилата на държавата, вземайки за пример действията на мнозинството.

В България не е така.

В България, ако все пак бях успял някой ден да имам дете, първите, които щяха да го дискриминират щяха да бъдат точно най-дискриминираните – минориите.

Какъв парадокс, но това е реалността - измежду най-дискриминираните, в тяхното огорчения и болка се раждат най-деспотичните и отблъскващи форми на поведение. Представете ли си един мачкан човек, човек, който са му показали от малък, че може да направят с него каквото си поискат в един момент да го видиш, след 20 години УЖ демокрация, да ръси такива бисери – за мелези, за 2 родини, за какво била способна ако..., за сивите курдове, за кожата на члена, за чистотата в брак и етноси...

Представете ли си, че това е ваше дете, творение на българския етнически модел даван с такава гордост до скоро и от едните и от другите?

ПРОВАЛ ! !

Това, е което пиша аз от самото начало - **мостовете не са били никога изградени, затова и се роди подобен начин на мислене**, който наистина отблъсква, който не може да бъде приет, който ме кара да се чувствам дори аз неудобно, за това, че сме паднали до там, че от най-унижените и подтиснати, изведнъж да се окажем с такъв тоталитарен и консервативен начин на мислен.

УЖ приемаме всички други, както искаме нас да ни приемат, ама делим още от самото начало.

ЗАЩО???

Защото в България винаги е било така – делят те отпреди да си заченат. Усещах го цял живот от българския етнос и с огромно огорчение, без да го осмислям тогава навремето – 1993 година – го усетих и от кръга на Силистренската турска интелигенция. Примитивизма, в който ни отгледаха под зоркия поглед на комунистите, който усетих тогава, много млад – едва на 18, се е запазил до ден днешен и то с форми на силен радикализъм. Опасността е съвсем явна и сега разбирам баща ми още по-добре. В българското общество, докато то кротко си спинка, зрее това, което не искахме да си го признаем, но то вече е факт – зрее радикализъм в етническите различия.

Българското общество заряза, отхвърли своите функции и отговорности, а може и никога да не си ги е изграждало на чиста база – от тук и резултата – дори един диалог не можем да водим на ниво, което да ни накара да се чувстваме добре. Нищо повече. През цялото време има някой, който опитва да налага своите правила и норми, като по-висши, по-устойчиви или по-правоверен дори.

Няма да се оправят така нещата.

Трябва взаимно уважение, но наистина взаимно, Айнур. Не знам дали разбираш, че аз не мога да ти казвам друго име от тук нататък, ясно е защо.

Твоите мисли и писания определено не са гласа на българските турци – осъзнаваш ли го това? Не нали, е, и аз така. Според теб, ти на 31 и аз на 33 – това ли е нивото, което може да стигнем като собствено развитие? Когато си само в среда на «свои», така както ти, така както Пламен, дали може да се рабере наистина «другия»?

Е, тогава защо отхвърляш диалога?

Просто спазвай мярката, не я нацелваш СПОРЕД МЕН и от там ти идва ОСНОВНО проблема.

За много други конфликтни точки може да се разговаря, но само когато приемеш, че другите са ти равни, за съжаление ти самата не го правиш, с огорчение ти го казвам това, не със съжаление, с което обикновено гледам на битите каузи.

Дано да си добре там на зелената поляна. Добре е, че не е поле или поне ливада. Поляна ни отива, в България сме все пак. България, която поне на книга стана част от Европа.

• 11-06-2009|Златко

Драги хора, Серкане, Айнур, Пламене, всички!

Тъй като, искам или не, ми се налага да призная, че аз съм «подпалвачът» на тази вече толкова неприятна и изпълнена с взаимно неразбиране и нападки дискусия, отново се обръщам към всички ви с думи, които инак с удоволствие бих си спестил.

Да, Серкане, намерих си майстора! Цивилизацията – както и това списание – е нещо безкрайно крехко и чупливо, то се прави с огромна работа и любов, а се потрошава само за броени секунди, стига човек да е твърдо решен да го направи. Всички видяхме какво се случи с гордите американски кули, трябва ли сега непременно да настояваме на мъжествената си гордост и непреклонност, само за да изпитаме упоритостта и решителността на опонентите си? Самият аз съм вложил прекалено голяма част от енергията и любовта си в тази работа, за да имам желание да прекарам остатъка от живота си в окопна война. Или да се видя принуден ежедневно да контролирам яростните размени на удари, в които напоследък се превърнаха коментарните полета на «Прегледа». За всички вас това е една повече или по-малко абстрактна битка – всеки си седи вкъщи, гледа живота си както може, после включва компютъра, забравя за кратко време грижите на ежедневието, навиква се на воля, като на стадион, а вече какво ще стане оттам нататък – чужда грижа. А дали някой от вас може да си представи между другото, че освен стадион и място за изпусчане на насъбрана разрушителна енергия, това списание е и част от нечий живот, при това не особено маловажна? А може би и част от живота на повече хора – далеч по-маловажна, разбира се, но все пак необходима и нужна.

Както вече казах, гледам да не обвинявам никого, сам подпалих огъня, сам и ще трябва да го гася, каквото и да ми струва това. За добро или за зло, Айнур Солакова ми показва именно какво може да се случи – лесно, прекалено лесно – когато човек забрави нуждата от съдържателност и дипломатичност, когато се говори по теми, наситени с вековни предразсъдъци и болки. Имам пред вид себе си, разбира се, а не нея. Увлякох се в красноречието си, забравих се в желанието си да «разчопля» нещата до корен, да изкажа някаква «истина», да се опитвам да щипя и побутвам хората, за да ги накарам да се «събудят». Е добре – сега те се събудиха. И аз си седя тук, по средата на мелето, и се чудя какво да правя, за да го прекратя.

Моя е вината, не е ваша, моля ви за пореден път, опитайте да се успокоите и да намерите друг път – не непременно в обятията едни на други, но не и в тази война на всички срещу всички, от която друг изход освен разрушение няма, това е ясно. Разбирам колко трудно е това след разменените тук – и публикувани напук на всичките ми усилия да не ги допускам – воюващи приказки. Някои неща не могат да се удържат, както започвам да разбирам. Единственото, което човек може да направи, е да не ги предизвиква, да спи зло под камък.

Най-лесното нещо е да затворя сайта и да изчакам месец или два, докато се успокоят духовете. Лесно технически, инак това е най-тежкото поражение, което мога да си представя. И никой няма да пострада от него толкова тежко, колкото самият аз.

Междувременно ограничавам дължината на коментарите тук – това се отнася до всички – за да избегнем поне най-тежките ексцесии на наранено самолюбие и неограничено красноречие, от които списанието и дебатът не печелят нищо.

Отново призовавам към разумност. Вече виждам как се появява следващата вълна от изпълнени с омраза отговори, дано да е една от последните. В скоро време ще затворя и тази статия за коментари, а ако се наложи – и коментарите в цялото списание. Огън не се гаси с плюнка, очевидно ще трябва да си направя съответните изводи.

С уважение към всички ви,
Златко

Изпити, изпити ... и феър плей по нашенски

Автор: Людмила Иванова

Горещо време е: време за олимпиади (ако успееш да се представиш отлично, влизаш в университет!), време за предварителни изпити в университетите, време за зрелостни изпити. Всичко това за един – два месеца. И се учудваш, и сърцето ти се радва: има деца в тая страна, които вместо да мислят за дискотеки и балове, седат над учебници, книги, речници, жертват свободното си време и учат, вярвайки в почтеността на играта, желаейки да докажат себе си.

Тръгват един по един изпитите. Да, изпитът е шанс, мили деца, изпитът е състезание, и има по-добри, има и не толкова добри. Не всеки ще спечели. Може да си добър, но може да има и по-добри. Колкото и трудно да е, поражението ще се преглътне, защото си играл по правилата, според които не всеки ще е победител!

Да, ама не, както казваше виден наш журналист. Защото правила може и да има, но не и тук, не и сега. Какво да ви кажа, мили млади хора, какво да ви кажа като преподавател, като родител и като гражданин на тази страна? И аз като вас наблюдавах с изумление гротеската, наречена изпити, и горчиво съжалявах.

Съжалявах, че толкова настоявах оценката от матурата да се приеме за вход в университета, в който работя. Защото това в повечето случаи не е реална оценка. Вие също знаете това. Тя е в резултат на нечестна игра: нечестно играят понякога съставителите на изпитите (справка: зрелостният изпит по немски език с грешка в теста, с лошо качество на звукозаписа, с несъответствия между нивото на материалите от сайта на министерството и нивото на изпитните материали); нечестно играха организаторите по места, като не създадоха навсякъде еднакви условия (в някои зали текстът за слушане е четен от преподавател, в други – не), като ви позволиха (а някъде дори и насърчиха) колективно да решавате задачите си, т. е. откровено да преписвате. Вие също не играхте честно:

преписвахте, организирахте си втори мобилни телефони, за да ви подадат отговорите отвън. Може би има и други начини, вие по-добре си ги знаете. В резултат: някаква оценка, която нищо не струва. Добрите, знаещите са огорчени, че се изравняват с неположилите усилия; преписалите остават с усещането, че правила няма и неспазването е единствената възможност за оцеляване.

Съжалявах, че подкрепих детето си да участва в национална олимпиада. Защото не се разбра какви са критериите за оценяване, тъй като не бяха мотивирани пред участниците („Така е решила комисията“ не може да е отговор). Защото когато си тренирал да доказваш например демократичността на Търновската конституция, а те питат колко често се къпят българите при управлението на Ст. Стамболов, си стъписан: уж се оценява мислене, виждане на връзки между явленията и пр., а всъщност трябва да си запомнил колкото може повече факти. Усещането, че си герой в някаква лоша игра, става още по-силно, когато разбереш за участник, извървял през нощта 16 километра, за да стигне навреме за устния изпит (явно убеден в знанията си, иначе не би рискувал), а получил „добър“ на устния изпит, който е по писмено разработвания предния ден въпрос. Но когато накрая видиш лауреат на олимпиадата, който предния ден те е питал кога е приета Търновската конституция, у теб нещо се счупва. Тъй като си жертвал плановете на семейството си (участниците от В. Търново трябваше да повторят олимпиадата по история заради неуредици по провеждането ѝ и това стана навръх Великден, на 18 април), тъй като си пропуснал шанса си за изпита по история във ВТУ, а не си го направил заради вярата в себе си, се чувстваш виновен. Виновен, защото си дръзнал да повярваш в честната игра с ясни правила.

Съжалявах, че когато журналистка ме интервюираше преди предварителен изпит на дъщеря ми, не се възползвах от случая да поставя открито въпроса за критериите за оценяване, върху които си струва да се замислим сериозно. *Отличен се пише за пълно разработване на темата, много добър се пише за слаби отклонения от темата и т. н.* Какво означава „слабо отклоняване“? След като пишем оценка по шестобална система и приравняваме толкова различни начини на писане и мислене (може би по-точно: на добро възпроизвеждане на чужди мисли), сме длъжни да имаме точни и възпроизводими критерии. Как е възможно една работа да се оценява едновременно с „отличен“ и „среден“ или „слаб“? И обратно: защо работа със самостоятелно мислене и работа с възпроизве-

дено чуждо мнение се оценяват еднакво на базата на, да речем, еднакъв брой езикови грешки? Йордан Радичков споделя в свое интервю, че е получавал тройки по литература, защото не е спазвал изискванията на учителката. Може би сред младите хора, пишещи сега своите изпитни работи, са бъдещите Радичков или Хайтов? Дали фарсът „изпити“ няма да смаже голяма част от тях?

Струва си да се замислим като преподаватели, родители и общество над феномена „изпит“. И да променим онова, което накара дъщеря ми да се отрече един месец, след като написа есето си, от думите си в края му. Звучи наивно, но е писано от сърце:

Драги ми приятелю,

питаш ме за мечтите ми. Тук при нас, в родината на Ботев, днес малко трудно се мечтае... Или пък прекалено лесно, защото поне мечтите са безплатни. Казваш ми да не се отчайвам, че целият свят е роден от мечти, но ми го пишеш от Америка, а там и черните пътища са други... най-малкото поне ги чистят.

Знаеш ли, напоследък си мисля за онези мечтатели, дори фантасти, за които четяхме като деца. Как превърнали мечтите в реалност . и колко много искахме и ние. Но пораснахме и станахме тъжни. Ти избяга тогава, приятелю, но аз останах. Пак заради мечтите, разбираш ли – някак си не ми харесва американската.

А днес, като заговор го чувствам направо, сякаш искат да убият мечтите ми. Тъкмо си отиде инфлацията и не си даваш цялата заплата за един автобусен билет и животът, жестокият, пак ти зашлеви пореден плесник. Някога Стефан Цанев беше казал, че не е достатъчно хлябът ни да е бял. Да, обаче днес на нас ни стига и само хляб да имаме. Научихме се на „втора ръка“ живот. Износваме дрехите на Запада, изяждаме боклука му. И се раждат страхливи момичета, които на свой ред раждат страхливи момчета, така, по презумпция. И го тикаме някак си, живота. Отдавна забравихме как се мечтае по априлски. Онази мечта, колосалната, която вдигна цял един народ и с кръвта му изписа заветните думи „Свобода или смърт“, е непонятна с мащабите си за днешните българи. И Шипка е далече, братко, много далече...

А на мен ми се мечтае, приятелю, на инат ми се мечтае. Нищо, че джобните ми едва стигат за закуски и път до училище. Нищо, че театъра все отвън го гледам и че книги само от библиотеката мога да си позволя. Напук на боб чорбата, дето честичко си ям и напук на скъсаните ми обувки ми се мечтае, приятелю... Но не, не ме разбирай погрешно. Аз не съм като теб. Не меч-

тая за мерцедеси и вили по плажовете. И за нови дънки не си мечтая. Иначе отдавна да съм преплувала океана. За мечти си мечтая аз. Мечти за всички. Омръзна ми да виждам само сърдити лица по улиците – усмивки ми се приискаха. Доця ми се като ни предлагат хляб или песен поне един път да посегнем към песента... Моля те, не се смей иронично и не ми казвай да спра да чета приказки. Защото аз още вярвам в онези думи, които някой някога беше казал, че бъдещето принадлежи на този, който вярва в красотата на мечтите си. И току виж и аз си насътворя един свят. И в него, приятелю, Нонка да види бялата лястовичка, циганчето да намери разковничето, Малкият принц да се върне при розата, а ти, ти братко, да се завърнеш вкъщи... Пък дотогава, стискай ми палци.

Поздрави!

Досещате се какъв е краят след изпитните кавалкади! Има ли нещо по-страшно за една страна, ако младото ѝ поколение бяга навън или омерзено се включва в тази игра без правила, един вид руска рулетка, наречена българска действителност?

Доц. д-р Людмила Иванова (род. на 17.06.1954 г. в с. Мечка, Плевенско), е завършила немска филология в Софийския университет през 1977 г. От 1978 г. е преподавателка във Великотърновския университет. Защитила докторска дисертация в Йена през 1985 г., хабилитация през 2004г. Научните ѝ интереси са в областта на езикознанието и теорията на превода, особен интерес проявява към проблеми, свързани с ролята на езика в разнообразните процеси на комуникация.

Коментари (16)

- 31-05-2009|**В. Трендафилов** - статията и писмото

Поздравления за критическата позиция, правилна е! И същевременно, защо ми се струва, че дъщеря ви е запленена от задочна носталгия по онова социалистическо време, когато се е мечтало «по априлски», под благотворното въздействие на Съветския съюз, и хората са били смели, честни, горди и обединени? На фона на днешното време, когато се мечтае «по американски» и затова животът е низък и несправедлив. Ако тя мисли така, значи сте я възпитавали в една неистина! Не сте ли забелязали, че хората, които ограбват България, са все вътрешни хора? И че шансът за юридическа справедливост и икономически стандарт идват от Евросъюза, а не от тукашната политико-икономическа олигархия?

Дъщеря ви не знае какво е било през социализма. Не знае за цензурата, от която страдахме, не знае за лагерите, не знае за посредствените дрешки, които трябваше да носим, за унизителната мимикрия, в която тънехме, за страха ни да не би ближния да ни наклепа нещо на ДС. Явно не знае, иначе нямаше да ги говори тия неща. Защо не ѝ кажете истината? Защо я заблуждавате?

- 31-05-2009|**Златко**

Владо, аз изтълкувах думата «априлски» по-скоро като асоциация с Априлското въстание (може би просто още една митология, по-стара, но във всеки случай отдалечена от соц-патоса, доколкото разбирам). Инак не мога да разбера думите «Онази мечта, колосалната, която вдигна цял един народ и с кръвта му изписа заветните думи, Свобода или смърт“.

- 31-05-2009|**В. Трендафилов** - Без име

А, така ли го виждаш, Златко? Чакай, сега ще го цитирам пак:

«Отдавна забравихме как се мечтае по априлски. Онази мечта, колосалната, която вдигна цял един народ и с кръвта му изписа заветните думи „Свобода или смърт“, е непонятна с мащабите си за днешните българи.»

Мисля, че има логически срыв между първото и второто изречение, един асоциативен скок над логическите връзки. «Априлска мечта» е социалистическо клише. Такова клише, свързано с Априлското въстание, няма, макар че формално и там мечтатата (по Освобождението) е налице.

Мисля, че двете изречения вървят ретроспективно назад във времето, дори едно спрямо друго. Споява ги не логиката, а някаква обща носталгична емоция, която иска да вярва, че «някога» «всички» са били единни и вярващи – на фона на днешното разединение и безверие. Това е мит, разбира се – като мита за Златната епоха, – но тъкмо затова той работи с емоцията и вярата, а не с проучването на фактите и логиката.

- 31-05-2009|**Златко**

Хм, нека да не му сеем на дъното ряпа, все пак госпожа Иванова е нов автор тук и заслужава малко повече добра воля и поддръжка, струва ми се. Нека не я подхващаме още от началото с лингвистични анализи, които може би изкопават три телета изпод вол и половина (нищо против твоята критичност, не ме разбирай погрешно). Патосът ѝ, струва ми се, е достъпен за всекиго, всеки иска справедливост и еднакви условия за всички, а не привилегии и нечестна игра. А това – и не поради социалистическото правителство – е най-тежкият, най-обременяващ наследствен недъг на България. Измамата като начин на съществуване – това преплитане на червата в обществения организъм е нещото, което най-много убива порива към бъдещето, има ли нужда изобщо от обяснения? И твоята книга (която чета с огромно удоволствие) пак със същия проблем се занимава, Владо. Така че, нека приемем, че в случая става дума просто за недоизчистена езикова подробност, лично аз много се съмнявам, че един безспорно високо образован човек като госпожа Иванова може да поддържа такъв тип банално клише на серизоно. Впрочем, самата тя сигурно мое да ни го обясни най-добре. Аз бих се радвал, ако по някое време се намеси в дискусиата.

- 31-05-2009|**В. Трендафилов** - Без име

Не, не, Златко, аз не поставям под въпрос мястото на статията в твоето списание. Имам само едно подозрение за идеологически разминавания (и то задочни, чрез есето на дъщеря ѝ), та затуй полемизирам.

- 01-06-2009|**e-ink** - фалшивите изпити

Проблемът с подправените конкурси, фалшивите изпити и приравняването на честно подготвените с нечестно възнаградените е като ракова клетка за цяла България. Той показва на всички нива, че няма нужда да полагаш труд за каквото и да било. Ние живеем сред тези ре-

зултати на неположения труд. Шофираме по тези пътища и чакаме пред тези гишета. Каквото и да говорим за «американската мечта», в Америка се работи много. А държавите от тарикати сами лъжат себе си.

- 01-06-2009|**Л. Иванова** - „априлски“

Благодаря за коментарите!

Съжалявам за недоразумението с априлската мечта. Дъщеря ми писа въпросното есе за изпита си по български език, който беше през април, оттам се е сетила за Априлското въстание и за мечтата за освобождение. Тя ще остане много учудена, защото в съзнанието ѝ липсва това значение, от което нас ни побиват тръпки.

Включих есето ѝ за автентичност на усещанията на част от младите хора.

Искаше ми се да споделя с по-широк кръг хора проблемите, с които се сблъсках, защото разговарях с много други млади хора и със страх виждам ерозията и у тях, и при по-старото поколение.

- 01-06-2009|**Гост** - Re: статията и писмото

В. Трендафилов писа:

Поздравления за критическата позиция, правилна е! И същевременно, защо ми се струва, че дъщеря ви е запленена от задочна носталгия по онова социалистическо време, когато се е мечтало «по априлски», под благотворното въздействие на Съветския съюз, и хората са били смели, честни, горди и обединени? На фона на днешното време, когато се мечтае «по американски» и затова животът е низък и несправедлив. Ако тя мисли така, значи сте я възпитавали в една неистина! Не сте ли забелязали, че хората, които ограбват България, са все вътрешни хора? И че шансът за юридическа справедливост и икономически стандарт идват от Евросъюза, а не от тукашната политико-икономическа олигархия?

Дъщеря ви не знае какво е било през социализма. Не знае за цензурата, от която страдахме, не знае за лагерите, не знае за посредствените дрешки, които трябваше да носим, за унизителната мимикрия, в която тънехме, за страха ни да не би ближния да ни наклепа нещо на ДС. Явно не знае, иначе нямаше да ги говори тия неща. Защо не ѝ кажете истината? Защо я заблуждавате?

Реплика: И аз се заблудих отначало като Вас – но това са комплексите (и фиксациите) пък на нашето поколение ;). Детето има пред вид Епопея на забравените, а не на партийците...

- 01-06-2009|**В. Трендафилов** - статията и писмото

Да, явно съм го разбрал по нашия поколенчески начин и това ми е светнало в съзнанието червена лампичка – направо нажежена. А като знам и по семейства какви носталгии се предават понякога от бащи на деца и дядовци на внуци, направо нямах съмнение.

- 02-06-2009|**Пенка Ангелова**

Проблемът наистина е много сериозен, защото ние като преподаватели биваме въввлечени в една нечестна игра, която все пак И от нас зависи, да прекратим. Познавам учителка от Deutsche Schule в Русе, която честно и добросъветно подготвя учениците си за изпита за Немската диплома – госпожа Инге Мишева, която тази година се пенсионира. Удоволствие е да се работи с нейните ученици и абсолвенти, тя ги кара да мислят. Но какво ще стане след нея???

Българските учители, които може би с право се смятат за онеправдани (като всички български граждани), решават да компенсират с подказване на учениците си, за да се представят те, че са ги научили.

Придържането към поставени изисквания (изисквания за провеждане на тестове напр.) вероятно също не е наша сила.

Българският принцип «Да не се изложим пред чужденците» обикновено означава «да ги излъжем». И така се подхожда към голяма част от решенията на Европейския съюз, а и към собствените ни решения.

Да лъжем държавата, да лъжем ЕС, накрая излъганите сме всички ние. И прогонваме и отчайваме децата си.

- 02-06-2009|**В. Трендафилов** - Без име

Напълно съм съгласен с вас, г-жо Ангелова. Мразя принципа «да не се изложим пред чужденците», защото всеки фалш е вреден.

И стисках палци на учителите по време на стачката им.

- 03-06-2009|**Майя Маркова** - есето на дъщерята

Разбирам кое е подвело Владо Трендафилов – в есето на дъщерята има осезаемо антизападно настроение. Вижте края – желанието «Нонка

да види бялата лястовичка». Някой беше казал, че «По жицата» обикновено се анализира в подтекста на тежкото положение на бедните селяни, но съдържа и друг елемент – склонността на българина да се опитва да реши проблемите си ирационално. Също за циганчето и разковничето – бях забравила, че това е от разказа «Мечтатели» на Елин Пелин; от този разказ помнех само антизападното настроение, недоверието към докторите и цялата западна цивилизация.

Аз предпочитам да гледам на България като на нещо, което трябва да стане част от Запада, а не като на успоредна култура или, иначе казано, като антитеза на Запада.

- 03-06-2009|**учител**

Преподавам на гимназисти и споделям напълно изразената болка!

За жалост за много от нас тя прераства в омерзение, безразличие и цинизъм, а това, когато работиш с деца, може да бъде опасно, защото се мултиплицира. Имаме нужда от култивиране на нов тип организационно поведение, но за жалост в българското училище (с извинение за едрото обобщение!) се говори само за пари.

- 04-06-2009|**Пенка Ангелова** - «По жицата» обикновено се анализира в подтекста на

Литературният канон на обучението е почти същият, какъвто беше нашият и на нашите родители. Промените са едва забележими. И въпросите, които по принцип се задават за съчинение, когато се пише такова, са в стила на «Защо ти харесва...», а не дали ти харесва. Предполага се идентификация с написаното. Освен ирационалността на Йовков самият литературен подход е доста ирационален, залага на вживяване, а не на размисъл.

Децата също са продукт на този подход. И родителите, дори да са успели да се дистанцират през съзнателния си интелектуален живот, твърде малко могат да помогнат, карайки децата да разсъждават. Преди около осем години в училища в няколко български града (обсъждала съм го с колежки) даваха съчинение на учениците на тема «Какво ще направиш на мястото на Балканджи Йово», а в друго училище децата трябваше да рисуват картинка на тема Балканджи Йово... ..

Преди това бяха разглеждали предложения в учебника текст от *Немили недраги*, как Македонски пресича Дунава и убива влаха заради

една дъска. Когато детето ми обърнало внимание на учителката, че той убива човек, тя отговорила, че това е в името на народната свобода...

Как да станем част от *Запада*, госпожо Маркова, като напр. в Германия и Австрия в училищата се изучава мигрантска литература на наградените с наградата Шамисо автори. Каноните непрекъснато се променят и се обогатяват с актуални теми.

Но и аз стисках палци на учителите по време на стачката им. С надеждата, че при по-добро заплащане ще имат повече време да обогатяват знанията си.

- 05-06-2009|**Майя Маркова** - Йовков и Елин Пелин

Елин Пелин според мен е на страната на своите герои, които не вярват на докторите и търсят разковничета. Но за Йовков не съм сигурна. Може би той не случайно набляга на мекушавостта на бащата на Нонка.

- 14-06-2009|**Гост**

Ей така си живеем ние, с надеждата Само че е казано, надежда имат изгубилите

Трябва ни революция да помете сганта провъзгласила себе си за елит

Огняна

Срещата

Автор: Жанина Драгостинова

Когато дошла на бял свят, майка ѝ казала да я запишат Светла. Без да подозира, че името ѝ ще се окаже подигравка на съдбата. След това подписала декларация, че оставя детето в дома и го предоставя за осиновяване. И изчезнала. Никой от роднините в Бургас не разбрал, че тъничкото, двайсетгодишно момиче е износило дете. И че го е родило живо и здраво. За случката не знаел дори и бащата – един от последните нигерийски студенти, дошли в България по междуправителствена спогодба. Бил вече към края на следването, възнамерявал да се върне в родината си и през ум не му минавало, че от краткия флирт с една крехка българка може да се пръкне дете. Пък и тя сякаш повече се интересувала от доларите му и подаръците от „Кореком“, отколкото от него.

Още с раждането наречената Светла останала без нито един близък до себе си. Постепенно лелките в дома виждали, че у Светла няма нищо светло – кожата ѝ останала тъмна, дори те смятали те, че още повече потъмнява. Прогледнала към света с огромни черни очи. Косата ѝ стърчала нагоре необуздано и в крайчетата се завивала на малки смолисти масури.

Светла виждала, че е по-различна от другите деца, но не разбираше защо. Дори мургавите циганчетата идвали до нея, пипали я с пръстче и после проверявали да не би да са се изцапали. Викали ѝ „негърчето“. Какво означава това, Светла разбрала по-късно, когато най-добрата от лелките в дома я извикала при себе си и почнала да ѝ чете от една голяма книга с твърди корици. Докато четяла, сама се разплакала. Светла гледала как сълзите мокрят бузите на най-добрата лелка, как след това капват върху страниците на книгата, където оставят тъмно петно, домъчняло ѝ за лелката и тя също се разревала. Книгата се казвала „Чичо Томовата колиба“. Думата „мулатка“ Светла чула много по-късно, когато някой от дома научно се опитал да ѝ обясни каква е тя всъщност. Кой

знае защо Светла се хванала за тая дума като за спасителна сламка – думата я отграничавала както от циганчетата, така и от всякакви други непросветени. „Имам майка българка“, викала Светла, сякаш изричала заклинание, което ще доведе майка ѝ при нея. И на всички казвала, че един ден, няма начин, майка ѝ ще дойде да я потърси.

За първи път видях Светла една зима по Коледа. На главата носеше червена шапка с пискюл, а тялото ѝ се губеше под огромно шушлеково яке. Само тъмните ѝ очи, по-тъмни от лицето, казваха: „Ето ме, тук съм.“ Светла бе взета от дома от приятелката ми Ира. За отглеждане. Ира имаше болно, бавноразвиващо се дете у дома. Беше обаче решила да изгледа и здраво. Знам, че дълго обикаля по домовете, докато най-после видяла Светла. Харесали се от пръв поглед. По това време Светла била седемгодишна. Директорката на дома ѝ казала, че детето се развива отлично, само че никой не иска да го вземе. Защото е по-тъмно. Директорката търсела по-меки изрази, за да определи цвета на кожата на Светла. И други проблеми имало, разбира се – Светла била много по-слаба от необходимото за възрастта ѝ, пък и имала краста. Но всичко това може да се оправи, рекла Ира и взела детето.

Когато се прибирали към къщи, Ира попитала Светла иска ли да ѝ купи шоколад. „Какво е това?“, не разбрала Светла. А сладолед? Светла не знаела какво е и сладолед. Познавала само вафлата.

Ако някога накъде трябва да отговоря на въпроса „Какво е човешки подвиг?“, без колебание ще кажа, че това, което направи Ира за Светла, е истински подвиг. Ира живееше заради своя болен Ники, който не можеше да говори и заради Светла, която можеше да прави всичко, но беше така черна, че където и да се появяха, наоколо почваха да ги одумват. След 89-а тъмнокожите студенти у нас станаха видимо по-малко, така че Светла бе тъмен спомен от последните години, когато България открито подпомагаше африканските революции.

Не можеш да познаеш какво се случи! – извика ми оня ден по телефона Ира. Гласът ѝ бе пресипнал от вълнение.

Миналата седмица някой звъннал на вратата на апартамента на Ира. Била към 40-годишна жена. Облеклото ѝ издавало твърде освободени нрави. Тук ли живее Светла, интересувала се жената. Да, но вие коя сте? Ами аз съм, рекла тя. – Аз съм... И не могла да довърши. Разтреперила се като лист и се разплакала. Ира разбрала каква е работата, но изчакала жената сама да изрече коя е. Да не би да сте... – подпитала я тя. Ами, да, аз

съм, смънкала жената, като пак не посмяла да каже онази свята думичка. Ира я поканила да влезе. Жената обаче се вкопчила във вратата на асансьора и така – ни напред, ни назад. Най-накрая се разбрали и жената се озовала в хола.

Било рано сутрин и Светла още спяла. Светле, ставай – казала плахо Ира. – Има изненада... Баница ли си ми направила, сладко попитала Ира и свила черното си носле тъй, сякаш подушва апетитното ухание. После пак се завила през глава. Не, не е баница, смутила се Ира, защото чак сега разбрала, че не знае какво точно да каже на Светла. Как да назове жената, която я чака в хола и изобщо... После я досмешало, че Светла нарекла онази уж най-свята връзка в живота на човек „баница“.

Една жена те чака в хола – смънкала Ира. – Само теб чака. С никой друг от къщата няма нищо общо. Само с теб.

Светла скочила изведнъж в леглото и впила черните си очи в Ира. Ще ме оставиш ли, попитала с ужас тя. Ти сама ще решиш, отвърнала Ира и излязла. Разбирала уплаха на Светла, че може отново да бъде изоставена, но пък от друга страна ... откъде да знае. Срещата можела да се окаже и радостна.

Жената продължавала да стои като истукана в средата на хола, така както я оставила Ира. За да прави все пак нещо, Ира се заела с кафето. Минали пет минути, десет, петнайсет... Светла все не идвала. Двете жени стояли до малката масичка в хола, отпреде им димяло кафето, те гледали встрани и мълчали. Най-после в стаята влязла Светла. С най-новата си фланелка, само че от вълнение облечена наопаки. В очите ѝ блестели остатъци от сълзи, но не плачела.

Минаха 19 години, рекла Светла. – Какво искаш? Жената скокнала от стола и понечила нещо да каже, ама Светла не ѝ дала възможност. – Знам, дошла си да ми искаш прошка. Прощавам ти. Млада си била, сбъркала си. Добре. Искам да знаеш, че аз си имам майка, имам си баща, имам брат, имам къща, имам приятели, имам училище, което скоро ще завърша, имам планове за бъдещето. Без теб. Ти не ми трябваш. Която и да си. Можеше да дойдеш по-рано, не дойде. Да си дошла. Сега вече никой не те иска.

Нашите много ме тормозеха. Затова те скрих. Не посмях да те покажа – едва чуто промълвила жената.

Срещата

Да не мислиш, че ще ме разплачеш, продължила Светла. – Ти си избрала да живееш без мен, вече е късно за промяна. Сега можеш да си ходиш.

Жената станала и тръгнала бавно към Светла. Момичето обаче се въртнало и избягало от стаята.

Да отида ли подире ѝ, попитала жената. Ира вдигнала рамене. Жената бръкнала в чантата, извадила цигарена кутия, откъснала едно парченце и надраскала нещо.

Това е телефонът ми, казала тя и оставила листчето на масата. После си тръгнала.

Листчето с телефона стои вече седмица на масата, разказа ми Ира. Светла така и не го докоснала. Не мога да си обясня откъде се взе тая решимост у нея, пита се Ира. Дали пък не е от мен? Да, да, ако през тия години съм я научила на нещо, то е на способността сама да взима решения. Другото е ген, а пък аз нямам нищо общо с гена ѝ.

Не искам да имам нищо общо с тая жена, казала Светла на Ира. И добавила: Ти си моята майка.

Аз ли съм нейната майка, пита ме Ира по телефона. – На това въгленче? На моето въгленче от Нигерия?

Жанина Драгостинова (род. 1962) е българска журналистка и писателка. Дебютната ѝ книга Твоята история. 52 седмици от началото на 21. век събира 52 очерка, публикувани преди това във в. „Дневник“ и сп. „Паралели“. В края на 2006 г. издателство „Колибри“ издава сборника ѝ Моята история. Де е България? .

Вечна бдителност

Автор: Кийт Гисън

Около 1940 г. Оруел вече има зад гърба си четири конвенционални „социалистически“ романа и – което е още по-важно – три книги с документални репортажи, всяка от тях по-добра от предишната, като кулминацията им е неговият класически репортаж за Испанската гражданска война, *Почит към Каталония*.

Преминавайки през останалите и достигайки кулминация в *Почитта*, Оруел постоянно усъвършенства своя отличителен „обикновен“ стил, който така силно напомня за разговор с човек, говорещ директно с вас, честно и без претенции. Същевременно той повече или по-малко определя политическите си възгледи: „Всеки ред сериозна проза, която съм написал от 1936 насам, е бил насочен, директно или не, против тоталитаризма и в защита на демократическия социализъм, така както го разбирам аз.“ Това е казано през 1946.

Но докато тези неща може би вече са били определени, в ума на Оруел все още се доизясняват и други проблеми. Темите на есетата, които той пише през 1940-те години, засягат, по един или друг начин, почти само неща, които той не харесва. Есетата са все по-противоречиви. Първо, той обявява, че никой голям роман вече не би могъл да бъде написан от католическа (или комунистическа) перспектива; по-късно обаче приема, че в краен случай големият роман би могъл да бъде написан и от такава перспектива; още по-късно, в есето си за Греъм Грийн, той стига много близо до заключението, че в момента само католиците могат да пишат романи.

В есето за Т. С. Елиът той пише, че е „модерно да се казва, че в поезията значение имат само думите, а самото ‚значение‘ е маловажно, но всъщност всяка поема съдържа едно значение в проза – и когато тя е поне малко добра, то именно значението е нещото, което поетът желае да изрази така наложително. Всяко изкуство е до известна степен про-

паганда.“ Няколко години по-късно, в *Предотвратяването на литературата*, защитавайки идеята, че поезията може да оцелее при тоталитаризма, докато прозата не може, то ѝ пише, че „онова, което казва поетът – тоест онова, което стихотворението ,означава‘, ако бъде преведено в проза – е сравнително маловажно дори и за самия него“.

Особено разстройващото при тези противоречия е, че при всеки следващ момент Оруел ги представя в своя великолепен стил, онзи остър и ясен стил, който ви кара да се чувствате така, сякаш няма абсолютно никакъв начин да му се противопоставите, освен ако не сте част от лигавата левица или пък божем, носещ сандали и пиещ плодови сокове, а може би и просто откачен.

Разбира се, аз отчасти преувеличавам, тъй като правотата на Оруел по немалко теми е бreme, което той носи на гърба си вече повече от 60 години. Всъщност обаче Оруел е и неправ относно всевъзможни други неща, не на последно място и вътрешната логика на тоталитаризма: той смята, че зрялата тоталитарна система до такава степен би деформирала гражданите си, че те не биха били в състояние да я съборят. Това е кошмарната визия на 1984. Но както се оказа по-късно в Русия, дори управляващите елити не желяеха да поддържат зрелия тоталитаризъм след смъртта на Сталин.

Другите тоталитарни режими повториха този шаблон. Оруел беше неправ и Оруел си противоречеше сам. Той виждаше с голяма яснота отдалечените опасности на комунистическия мисловен контрол в Съветския Съюз, но не и по-належащия мисловен контрол на западния консумеризъм. Нито пък той виждаше приближаващата се сексуална революция, дори и само в общи черти. Човек се чуди как да съчетае твърде често повтарящата се подигравка за „лигавата левица“ с факта, че гей-движението беше едно от най-успешните – сигурно защото и едно от най-борбените – протестни движения на късните 60 години.

Но в есетата на Оруел има и една по-дълбока логика, лежаща под повърхността на противоречията и неизбежните пропуски. Кризата, с която той се бори чрез писане през 1940-те, е кризата на войната и, още по-объркващо, кризата на следвоенните години. Тя включва проектиране в бъдещето на някои тенденции, скрити в настоящето. Оруел се безпокои от възможната съветизация на Европа, но също и от инфектирането с тоталитарно мислене на живота извън съветската сфера – не просто специфични заплахи към специфични свободи, но и към по-дълбоки

структури на усещане. Както казва филологът Сайм на Уинстън Смит в 1984: „Не разбирате ли, че целият смисъл на Новговора е да се ограничи сферата на мисленето? ... Всяка година все по- и по-малко думи – и обхватът на съзнанието става по-малък.“

Ако Оруел е бил неправилен в някакъв смисъл относно дългосрочното развитие на тоталитаризма, то той е прав относно неговите най-дълбоки интелектуални помисли, относно гнилостта, която той иска да създаде в самия център на мисленето. И той е прав за това, че тази гнилоост може да се разпространява.

Едно решение на проблема би било литературата да се обгради напълно и разграничи от живота и политиката: в някакъв смисъл това е решението, възприето от писателите от по-ранното поколение – Елиът, Джеймс Джойс, Д. Х. Лоурънс, Езра Паунд – които Оруел нарича писателите на 1920-те, а ние днес наричаме високите модернисти. И все пак той не иска да провежда някаква специална пледоария в защита на литературата; всъщност, от всички писатели на своето време, Оруел е по природа най-малко способният да извърши едно подобно разделение. Неговото собствено писане и политика са плодове на собствения му опит – империализмът в Бирма, условията в английските въглищни мини, войната в Испания. На няколко пъти той натъртва, че „изкуството е пропаганда“ – израз на един специфичен мироглед. В случая с Дикенс например, това е мирогледът на един класически буржоазен либерал от 19 век – един мироглед, от който Оруел се възхищава, макар и да вижда неговите ограничения.

За Оруел от ранните есета, случаят с Хенри Милър е особено труден. Защото, докато политическите възгледи на Дикенс в края на краищата са му достатъчно близки, то съзерцателността и пасивността на Милър далеч не са такива. „За пръв път срещнах Милър в края на 1936, когато минавах през Париж на път за Испания“, пише Оруел. „Онова, което най-много ме заинтригува в него беше, че той не се интересуваше ни най-малко от Испанската война. Просто ми каза, с доста груби думи, че да се отиде по това време в Испания е нещо идиотско.“ Въпреки това Оруел отива в Испания и участва във войната. Той е писател, който счита, че е важно политиката да съживява творчеството му; Милър е негова противоположност.

И въпреки това Оруел предпочита Милър пред У. Х. Одън¹, който в стихотворението *Испания* от това време имитира мислите на добрата партия за „необходимите убийства“. Милър е толкова далеч от подобни чувства, толкова задълбочен в своя индивидуализъм, че Оруел почти ги приема: „Вероятно не ни остава нищо друго освен един пацифизъм, премахващ ужасите на реалността чрез простото им приемане. Влез вътре в кита – или, по-скоро, признай, че си вътре в него (защото ти си, разбира се).“ Само че Оруел не казва това на сериозно. Той може и да е вътре в корема на кита, но няма намерение да се отказва от това да преци на храносмилането му, не възнамерява да бъде повече квиетист.

Онова, от което той се възхищава у Милър, е неговата готовност да върви срещу духа на времето си. Да, всяко изкуство е пропаганда, но не е задължително то да пропагандира нещо „правилно“. Важното е самият автор да вярва в него.

Но има и неща, в които човек просто не може да повярва. „Никой не е писал велик роман в защита на Инквизицията“, твърди той. Вярно ли е това? Почти по същото време, Жан-Пол Сартр (един писател, за когото Оруел неправилно смята, че е „въздух под налягане“) пише в *Що е литература?* : „Никой не може да предположи дори за момент, че е възможно да се напише добър роман в защита на антисемитизма.“ Вярно ли е това? Изглежда, че това е проблем, с който левите писатели от 1940-те просто трябва да се сблъскат, чрез безцеремонни твърдения.

За Оруел броят на вярванията, враждебни на литературната продукция, изглежда нараства все повече и повече. *Четирите квартета* на Елиът той нарича „петенски“² – доста силно определение по адрес на една дълга експериментална поема, която дори не е написана в рима. А Салвадор Дали в *Неподсъдността на духовенството* просто е „плъх“.

С развитието на войната, а и след края ѝ, усещането на Оруел за опасност се изостря и той започва да гледа на литературата по един по-различен начин. Постепенно той стига до извода, че, независимо от това кой ще спечели, светът отново ще се окаже разделен на въоръжени лагери, всеки от тях заплашващ другите, никой не притежаващ реална свобода – и литературата просто няма да оцелее. Това е пространството

1 Уинстън Хю Одън (1907–1973): англо-американски поет и писател. (Бел. пр.)

2 По името на маршал Петен, водачът на профашисткото френско правителство по време на нацистката окупация. (Бел. пр.)

на 1984, както и на късните му есета – *Предотвратяването на литературата, Политиката и английският език* и *Писателите и Левиатан*.

За момент дори може да се открие един вид халюцинация, в любопитния кратък текст *Изповеди на един рецензент*, където се появява отново стария му интерес към гладуващия писател, сега вече смесен със зимната мрачност на по-късните му години: „В една студена, но задушна стая, обсипана с цигарени угарки и полупразни чаши с чай, един мъж, облечен в проядена от молци жилетка седи пред паянтова маса, опитвайки се да намери място за пишещата си машина сред купищата прашна хартия, които я заобикалят ... Той е на 35, но изглежда като на 50. Той е плешив, има разширени вени и носи очила – или по-скоро би ги носил, ако те не бяха така хронично изгубени.“

Кой е това, ако не Уинстън Смит, героят-неудачник от 1984, представен като рецензент на книги? Или кой, от друга страна, е Уинстън Смит, ако не един рецензент на книги, представен като затворник на един бъдещ тоталитарен режим?

С огромна упоритост Оруел продължава да се занимава с въпроса за положението на литературата в обществото и онова, което може да се направи, за да се запази тя жива във времето на тотална политика. В *Писателите и Левиатан*, датирано от 1948, той твърди, че в края на краищата писателите трябва да се разграничават от политическата си работа. Това е едно депресивно есе и то завършва – човек се чуди дали Оруел е осъзнавал това – с едно повторение на онази мисъл на Одън, която той вече толкова е хокал: писателят, способен да се разграничава от политическата си дейност, ще бъде онзи, който „стои настрана, регистрира нещата, които са извършени, и признава тяхната необходимост, но отказва да бъде измамен, що се отнася до истинската им природа“.

Оруел винаги е бил реалист, който разбира, че политиката е мръсно нещо – но той никога не е бил толкова реалист, колкото тук. Сферата на свободата в края на краищата се е свила до една малка, много малка точка, и тя трябва да бъде защитавана. Както казва Уинстън Смит в 1984, „Нищо не е твоя собственост, освен няколкото кубически сантиметра вътре в черепа ти.“

Трудно е да се намери отговор на въпроса дали песимизмът на това заключение не е отчасти реакция на изкуството (на пропагандата), което самият Оруел създава през онези години. Той публикува *Животинската ферма* през 1945; отслабен от туберкулозата, която накрая ще го убие,

той пише 1984 през 1947–48. След начина, по който бива приета *Животинската ферма*, и при направлението, което получава 1984, сигурно му е било ясно на някакво ниво, че светът ще използва тези книги по един определен начин. И той ги използва, именно по този начин.

Социалистическата критика на късните творби на Оруел изглежда по същество коректна – те са не само антисталинистки, но и антиреволюционни, и те са четени като такива от милиони обикновени хора (един факт, който Оруел – който винаги се е интересувал от това какво мислят обикновените хора, би трябвало да уважава). По „необходимост“ той е избрал една позиция, както и един начин да изрази тази позиция, който в продължение на години ще бъде използван, за да се пердаши антивоенната, антиимпериалистическа левица.

Фактът, че той е избрал честно онова, което му изглежда като най-малко зловредната измежду всички възможни политически опции, не я направи, от гледна точка на историята, по-добра.

Но какъв великолепен писател той е станал междувременно! Този глас – след като веднъж сте го чули, как бихте могли отново да го избирате от главата си? Той изглежда като истината, дори и когато не казва истината. Той е ясен и остър, но не прибързан; Оруел не се страхува да бъде скучен, което означава, че той никога не е скучен.

Неговият писателски глас се е оформил преди Испания, но именно Испания го е разтърсила истински – не битките, нито пък раната (един снайперист го е прострелял в гърлото през 1937), макар че тези неща са имали своя ефект – а планираната кампания за измама, която той вижда в пресата когато се завръща обратно, предприета от хора, които знаят много добре какво вършат. „Рано в живота аз бях забелязал, че никое събитие не бива отразявано коректно във вестниците“, припомня си Оруел, „но в Испания, за пръв път, аз видях вестникарски репортажи, които нямаха абсолютно нищо общо с фактите, нито дори в онова отношение, което се съдържа в една обикновена лъжа. Аз видях репортажи за големи битки там, където не беше се случило нищо, и пълна тишина там, където са били убити стотици мъже ... Това е нещо, което ме плаши, защото то често ми дава усещането, че самото понятие за обективна истина започва да изчезва от света. В края на краищата, налице са шансове тези лъжи, или поне подобни лъжи, да попаднат в историята.“

Това прозрение кънти из творчеството на Оруел през целия остатък от живота му. Отговорът на лъжите е да се казва истината. Но как? Как

да се разбере какво е истината, и как да се създаде стил, в който тя да се каже? Отговорът на Оруел е представен в *Политиката и английският език*: човек трябва да избягва готови фрази, да изчисти езика си от мъртви метафори, да не претендира да знае неща, които всъщност не знае. Бидейки далеч от това да е спокойна проза (каквато тя изглежда), речта на Оруел е изключително бдителна.

Интересно е да се знае, че Оруел не е завършил университет. Той започва да следва в Итън, но само се мотае наоколо и по-късно заминава за Бирма като полицейски офицер. Университетите понякога са места, където човек бива засипван с причудливи понятия, в чийто смисъл не е особено сигурен. Оруел е интелектуалец и високообразован човек, който смята, че Джойс, Елиът и Лоурънс са най-великите писатели на неговото време, но той никога не използва причудливи понятия.

Човек би могъл да каже, че по същество Оруел не е литературен критик, или че той е единственият вид литературен критик, който си заслужава да бъде четен. Той се интересува най-много от начина, по който литературата се пресича с живота, със света, с групи от реални хора. Някои от по-приятните му есета се занимават с неща, които множество хора четат и консумират – пощенски картички, детективски романи, „добри лоши книги“ (и поезия) – просто защото много хора ги консумират.

Следвоенните интелектуалци щяха да прославят (или да оплакват) „възхода на масовата култура“. Оруел никога не я е виждал като някакъв нов феномен. Той е един от първите критици, взимащи популярната култура на сериозно, защото смята, че тя винаги е съществувала и просто се е нуждала от повече внимание. Тези есета са част от една дълбоко демократична обвързаност с културата изобщо и с четенето, по-конкретно.

Неговият прочит на автори, които по традиция са били „литературни“ е проникнат от същата обвързаност. Оруел е чел много и любимите му писатели са трудни автори, по много стандарти, но той отказва да се придържа към окултните механизми на литературната теория. „Реалната реакция към една книга, ако човек изобщо я е прочел, обикновено е ‚тази книга ми харесва‘ или ‚тази книга не ми харесва‘. Онова, което я следва, са рационализации. Но ‚тази книга ми харесва‘, струва ми се, не е една нелитературна реакция.“ А „рационализацията“, както той я разбира, вероятно ще включва неща като опит, очаквания, исторически период, в който човек живее, и т. н.

Ако сравним Оруел с неговия почти съвременник Едмънд Уилсън, който в много отношения е един по-чувствителен критик, ние откриваме особената сила на Оруел. Почти по същото време като Оруел, в ранните 1940 години, Уилсън публикува едно психобиографично есе върху Дикенс, в което обяснява голяма част от по-късното му развитие чрез неговото докосване до бедността като млад човек.

Работата на Оруел е много по-социологическа и политическа, при това по един по-малко драматичен от онзи на Уилсън начин. И все пак в един момент той резюмира аргументите на Уилсън в едно удивително заключение: „Дикенс беше израсъл достатъчно близо до бедността, за да бъде ужасен от нея, и въпреки щедростта на своята мисъл, той не е свободен от специалните предразсъдъци на човека, опитващ се да прикрива бедността си.“ Това е силно и коректно, а онова „ужасен“ е незабравимо.

Човек може да се завърже на възел – много леви интелектуалци са го правили в хода на годините – в опитите си да докаже, че стилът на Оруел е фасада, измислица, маска, която той си е сложил, когато е сменил името си от Ерик Блеър на „Джордж Оруел“; че, разказвайки една история с привидно прости и честни думи, той всъщност я прави потрудна за разбиране, че замъглява онази част от историята, която по необходимост не е представена; че в края на краищата той потвърждава статуквото.

В определен смисъл, интелектуално, всичко това е донякъде вярно; човек може да прекара цял ден, седмица, цял семестър, опитвайки се да го докаже. Действително има нещо от света, които стилът на Оруел никога не е в състояние да улови. Но тези неща са малко.

Оруел не желал да става светец, но в края на краищата той стана такъв. Бидейки гладуващ писател през по-голямата част от кариерата си, резюмирайки книга след книга с удивителна бързина, той постепенно бива признат, особено след появата на *Почит към Каталония* през 1938, като велик професионалист на английската проза. С публикуването на *Животинската ферма* – една книга, отхвърлена от няколко водещи английски издателства, защото те не желаят да обидят британския съюзник, Съветския Съюз – Оруел се превръща в общоизвестно име.

А след това влиянието му започва да нараства все повече и повече, така че скоро след смъртта си той вече е феномен. „Във Великобритания от 1950-те“, оплаква се веднъж големият културен критик Реймънд

Уилямс, „фигурата на Оруел изглежда ви причакваше по който и път да поемете. Ако бихте се опитали да развиете някакъв нов вид популярен културен анализ, там вече се намираше Оруел; ако бихте се ангажирали в какъвто и да било социалистически спор, то там се намираше една невероятно раздута статуя на Оруел, предупреждаваща ви да се оттеглите.“ До известна степен, огромният посмъртен успех на Оруел изглежда като един от по-странните епизоди в културния живот на запада.

Той не е – както веднъж заявява Лайнъл Трилинг – гений. Той беше служил в Бирма, мил чинии в един парижки хотел и участвал за няколко месеца във войната в Испания, но това едва ли може да се разглежда като живот, прекаран в приключения. През по-голямата част от времето той е живял в Лондон и е рецензирал книги. Всъщност, успехът му е изглеждал до такава степен необясним за някои, че дори има една книга, *Джордж Оруел: Политиката на литературната репутация*, посветена на опита да се разбере всичко това.

Когато обаче човек се обърне към есетата му от 1940-те години, мистерията изчезва. Навярно не би могло да се пише по този начин в наши дни, дори и ако човек е изучил занаята: гласът би звучал неестествено, след Оруел. Но у него няма нищо неестествено, и той изглежда разговаря – въпреки специфичността на разглежданите теми – директно с настоящето. Защото ние също живеем във време, в което истината изглежда изчезва от света, и тя го прави точно по начина, който толкова много безпокоеше Оруел: чрез езика. Ние се движим из света, давайки имена на нещата в него, и ние обясняваме света чрез изречения и истории. Поуката от тези есета е ясна: Оглеждай се наоколо.

Описвай онова, което виждаш, така както би го видял един обикновен наблюдател – защото ти си такъв, както сам знаеш. Вземай нещата на сериозно.

И казвай истината. Винаги казвай истината.

Кийт Гисън е главен редактор на независимото списание за литература, политика и култура n+1, излизащо в Ню Йорк.

Коментари (1)

- 02-06-2009|Гост
Благодаря, много съществен текст.

Седем начина за празнуване на 24 Май

Автор: Ели Иванова

Миналата година празнуването на 24 май предизвика оживена дискусия по повод мажоретките в него. Заради късите им полички и високи бели ботушки, които водеха парада. Едни защитаваха идеята като чудесна или поне безобидна – те били за празнично настроение и красота... Други протестираха срещу това доброто настроение на един празник да се подсигурава с къси полички, обидно за момичетата.

Но по-важното е нещо друго. Като сладки кукли в квази парадно-военни униформи, мажоретките като че ли бяха най-забелязващото се нещо в празника. А това вече има значение за самия празник.

Има значение как ще е организиран един празник, защото той задава символите, които определят стремежите, стереотипите и ценностите на делника.

Вярно е, че на днешно време всички празници много си приличат. Особено когато става дума за обществени празници. Трябва да има събиране на хорско множество на едно място – ок. Трябва да има музика – добре. Трябва да има парад. Наистина ли трябва? Наистина ли се налага да има разделение на изпълнители и публика отстрани, на военни униформи, на изтичане на хорски поток в някаква символична хронология?

Всичко това говори само това, че празникът 24 май е като военен празник, в който едни са чествани, а други трябва да интериоризират тяхната значимост. Това не е 24 май.

Ето други идеи за празнуване, в които разделението на чествани и публика е премахнато и се припомнят ценностите, които са дали началото на всичко, чрез ритуали, напомнящи за просвета, култура и знание:

1. Колко хубаво би било **всяко училище да бъде украсено** за празника, а портретите на важните личности – с венци. Но нека тези важни личности не са стандартните Левски и Ботев. Нека да има и други, които да бъдат запомняни по този празничен начин. Кой – всяко училище

може да си реши. И не е необходимо да са българи. Този празник не е патриотично-национален.

2. Нека си има **парад на училищата**. Но не военизиран, патриотизиран и унифициран като другите паради. Какво да носят учениците е въпрос на въображението им – картонени букви, физически формули и плакати с мъдри мислиот любими философи :-). И на учебните заведения изобщо – а студентите дали се чувстват бебета, ако участват в подобен? Може да се измисли начин това да стане така, че да не се чувстват. Това е празник, в който парадът би трябвало да е символичен начин за представяне на тези, чиято задача е да се учат.

3. **Рисунки по асфалта**. Главните улици да бъдат затворени, а на всичко желаещи да бъдат предоставени цветни тебешери и празни квадрати асфалт, както и зададена абстрактна тема. Не само деца. Нека има улица на радиожурналистите, на кварталната църква, на фирмите за предпечат. Това би била трайна видима следа от празника.

4. **Конкурс за декоративни шрифтове**, при което най-интересните спесимени биха се поставили на ключови публични места. Буквите са един от най-хубавите символи на този празник. И е уникално, че се празнуват. Това е начин да ги уважим, както и да си припомним стари непотребни букви – от кирилицата, от глаголицата, а защо не и от други азбуки. Това е празник на знанието също, а то не е в национални граници.

5. **Буквена промоция**. Да научим поне един човек, който не познава български, да чете кирилицата. Подходящо за живеещи в чужбина :-). Или може да направите картички за приятелите си с името им на кирилицата украсено по желание (гарантирам, че ще се радват).

6. Месец за **промоция на четенето** от типа на публично четене-маратон, групи за дискусия на книги, намаления в книжарниците и подобни. Ето в какво се състои четене-маратон. Преди три години, в годишнината на Сервантес, тук бе организирано четене-маратон на Дон Кихот. Бяха поканени различни свързани с литературата личности, както и университетски преподаватели, в различни местни библиотеки и всеки ден десетина от тях прочитаха на сбраната съвсем неформална и непринудена аудитория по една глава.

7. Седмия начин оставям на вас да **допълните**.

Коментари от блога на Ели:

на [май 20, 2009 at 11:57 am](#) *vihrena*

1. когато бях малка, ходехме на излет/пикник в бившия ловен парк над града, няколко приятелски семейства с деца в училищна възраст. Точно времето е подходящо за празници на открито, разнообразяваме се от улиците и къщите и играехме на най-различни игри. Слънце, 4-5 деца и една топка/фризби/федербал е всичко, което е нужно за разкошен празник в парка. Без да забравяме хапването и пийването, де

2. на *май 20, 2009 at 4:42 pm mislidumi*

Здрасти, Размишльотинке.

Колко навреме е тази публикация!

Ето моите няколко седми предложения:

- изпичане на буквени бисквитки някъде на открито
- концерт на училищи поп или рок групи
- концерт цяла нощ
- масови акции и лит. пърфоманси
- запълване на огромни букви с текстове
- планинарски поход, посветен на празника
- шампиране на тениски с букви, шампиране на уличното платно с букви...

това ми хрумна сега спонтанно.

3. на *май 20, 2009 at 5:57 pm Ена*

Много ми хареса този алтернативен 24 май, който избягва военизираните паради. Единствено не съм сигурна за твърдението, че празникът не е национално-патриотичен. Не разбирам какво точно имаш предвид. Наистина, ден е на славянската писменост, което предполага празнуване не само на българската писменост и култура. Но на практика май в други славянски държави не го празнуват. Поне аз не знам. Иначе би било интересно да се отбележи приносът на чужденци, които са допринесли към българската култура. Не съм наясно кои са те, но все пак по света има не малко чужденци-българисти.

4. на *май 20, 2009 at 11:56 pm Майя М*

И аз като Ена съм със смесени чувства дали на този празник е уместно да се празнуват други култури освен българската. По-скоро съм си мислила, че би било добре малцинствата ни да празнуват своите култури по подобен начин на други дни. Разбира се, зависи и те как предпочитат.

5. на *май 21, 2009 at 4:45 am ludipari*

Авторски четения, сказки и лекции от мастити писатели по училища и читалища.

6. на *май 21, 2009 at 4:23 pm размишльотини*

Може би трябваше да кажа „не би трябвало да се смята за патриотичен национален празник“.

Кирил и Методий са чествани светски в Русия под влиянието и идея на Аверинцев (ако не се лъжа) от 80те години, а в Чехия са особено почитани. Пражката катедрала е наречена на тях, а във Велерад, средновековното седалище на Методий като архиепископ, съществува активно поклонничество през юли. Най-показателното в това и покана за замисляне е фактът, че в Чехия не се използва кирилица или глаголица.

Но дори не е там въпросът – въпросът е, че Кирил и Методий, освен че са дали „на вси славяни книга да четат,“ са патрони на Европа. Защо е уместно да се смята за празник само на българската култура ден, в който се чества делото на личности, които са приобщили славяните към една голяма културна общност. Колко символично е, че те не са измислили всъщност кирилицата, която използваме сега и делото им лично няма общо конкретно с България, за да си ги присвоим и национализираме. Тяхната идея не е конкретно кирилицата, а идеята за участие на свои начала в общността на един по-голям свят. Правото да участваш със свой език и глас в някакво общо(европейско и човешко) начинание. Правото на познание и всякакви други хубави идеи. Трябва да се гордеем с такъв празник и да го популяризираме.

Особено че една култура трудно има национални граници. Един мой познат се захвана да пише книга за „известни по света българи“ и се сблъска с невъзможността за дефиниране на понятието – от самите Кирил и Методий до Елиас Канети и Цветан Тодоров. Накрая се отказа заради тази невъзможност на практика да даде философска основа на начинанието. Освен това български писатели, артисти, интелектуалци винаги са черпели и учили от други географски места и ограничаването им до национални граници, паспорт и гени не ни дава нещо повече. Често се питам, а аз българка ли съм? Когато се занимавам с литературата на „чужди“ народи те не приемат гледната ми точка нито самата мен като чужденка. И когато с този мой опит се обръщам към българската литература, която не ми е специалност, от българска гледна точка ли го правя?

@mislidumi Курабийки букви – звучи страхотно Има курабийки с форма на цветя, звездички, а букви е върхът Това с щампите върху тениските пък ми даде идея, за която ще пиша по-после

7. на *май 21, 2009 at 9:03 pm mislidumi*

аз си мислех и за голяма народна буквена супа, но се сетих, че те май са латински буквички, или не са?

8. на *май 21, 2009 at 9:58 pm Svetlina*

Сестра ми обожава „супа от буквички“ – има я в пакетче, пакетчетата – във всеки магазин

По темата... не виждам нищо лошо в парадите... нали мотото беше „върви, народе възродени“, „духовно покори страните, които завладя със меч“. Това е по-скоро ариегардът, съвременните хора, които следват своята нишка във вермето и разнасят факела на книжовността.

Даже ме е яд, че никога няма да видя манифестациите, в които е участвала моята маминка – била е на върха на пирамидата от гимнастици и така са обикаляли града. Така се възпитава гордост, така се възпитава отношение. Денят трябва да е специален за всеки, всички трябва да вземат участие или поне да намерят своята малка причина да затаят дъх.

9. на *май 22, 2009 at 6:29 pm Ена*

Светлина,

Размисли говори за конкретен вид паради, а не че по принцип не трябва да има парад за 24 май. Иначе и аз съжалявам, че няма как хората, които нямат лични спомени от времената, когато на манифестация се ходеше задължително и последствията за отсъствие бяха много неприятни, не могат да видят нещо подобно лично, освен ако не се разходят до Венецуела или Северна Корея. Може би и в Монголия все още хората „празнуват“ задължително. Иначе и аз се радвам винаги на хора, които излизат по улиците да празнуват 24 май по своя воля и творчески. На последния 24 май в София около паметника на Левски учители раздаваха здравец на минаващите и хората се спираха да говорят с тях. Беше много хубаво и спонтанно.

10. на *май 22, 2009 at 8:16 pm размишльотини*

Мда, с тогавашните манифестации единственото отношение, което се възпитаваше беше една огромна досада от безкрайните дрилове за безупречно маршируване в права редица като войници (всички се равняват вдясно, първият гледа напред). Нали трябва училището да се представи добре пред официалните лица – защото манифестациите бяха също като военен преглед, със съответното приемане от тяхна страна. Дори и лентата „отличник“ не носеше удоволствие, убито от дните тренировка в набиване на крак, когато тайно си предпочиташ да карам часове, вместо те да бъдат отменени с цел подготовка. След манифестацията

единствената емоция беше всеки да се прибере колкото може по-скоро, за да пътува нанякъде със семейството си. Самите ученици не виждаха нищо друго, а ако е имало спектакли с гимнастици, те са били за трибуните и за хората отстрани.

Имам един прекрасен спомен от празнуване на 24 май и той беше в детската градина. Тя беше към училище, носещо името на Кирил и Методий. В навечерието на празника (буквално вечерта) който искаше по желание можеше да участва в украсяването на портретите. Имаше истински огромни божури и ние трябваше да правим от тях гирлянди и венци. Сигурно ние мъничетата не сме помогнали особено, но беше емоция да видя големия портрет от главния вход съвсем отблизо.

11. на [май 22, 2009 at 9:21 pm iv_2007](#)

Svetlina: „По темата... не виждам нищо лошо в парадите... нали мотото беше „върви, народе възродени“, „духовно покори страните, които завладя със меч“. Това е по-скоро ариегардът, съвременните хора, които следват своята нишка във времето и разнасят факела на книжовността.“

Подкрепям изцяло това мнение.

12. на [май 23, 2009 at 12:59 am bozho](#)

>„6. Месец за промоция на четенето ...“

Това би било много подходящо за един празник, свързан с книжовността. Ама къде ти. Важното е да се отчете мероприятие.

>„Колко символично е, че те не са измислили всъщност кирилицата, която използваме сега и делото им лично няма общо конкретно с България,“

Всъщност има. Глаголицата е била подготвяна именно за България. Дали по заповед, или по лична инициатива вече не се знае, но идеята е била да ги пратят в България. После политиката в Константинопол се е променила и са заминали доста по на запад.

13. на [май 24, 2009 at 11:19 am trendoffice](#)

Празник на площада – това е, което искам да се случва всеки 24 май. С множество безплатни събития – концерти, например.

14. на [май 24, 2009 at 2:09 pm Влюбени в науката на 24 май « Педагозите](#)

[...] че страдате от липса на идеи, можете да надникнете в седемте предложения на Ели. Лично аз съм голяма почитателка на всичките седем, но [...]

15. на [май 26, 2009 at 10:02 am Василена](#)

Предложенията на Ели са супер. А кой определя как едно училище ще празнува 24 май? Предполагам, че имат доста свобода сами да решават. Особено ми харесва идеята да се дава възможност на самите ученици да „доизмислят“ празника. Сега виждам доста липса на въображение в отбелязването му.

16. на *май 26, 2009 at 1:14 pm милк*

всичко това е много хубаво. и не би струвало нищо.

за съжаление, няма властимащ, който е правоимащ и над вече с достъпност до общини, училища и институции въобще и на който българщината да е приоритетна.

не, не иде реч за ракия, пък те и ракия не пият.

поредният осакатен празник.

за мен.

а и за детето ми, което така и не разбра къде е празника.

на вълн.

у дома четохме книжки.

като всеки ден.

всъщност, какво ли недоволствам – на мен явно ми празник всеки ден.

17. на *май 26, 2009 at 2:36 pm Svetlina*

О. Празникът е наистина навълн. Умът ми не побира как може малкото човече да не е видяло цъфналите дървета, да не е припявало празничните песни, докато е било наредено в строй в училищния двор, как пък може да не е забелязало учителките с огромните усмивки и планините букети... Сигурно чак преди две-три години разбрах, че майка ми и баща ми са сгодени на 24ти май. Дотогава в нашето семейство се е празнувал друг празник – празникът не на азбуката, а празникът на знанието.

Цяла вечер мама да глади любимата рокличка с рибарче, баба тайно да приготви букет за мама (защото е учителка), със сестрата да си измислим малко римувано пожелание (пак за мама), да се молим да ни позволят сами да надпишем картичката за класната, да завиждаме на каките от 5 клас, които имат чорапогащници с пеперуди на глезените, цялото семейство да иде във фотото, за да се снима за спомен, да ни заведат на сладкарница „Виктория“, да поставим във витринката поредната грамота, хартиена пчеличка, да правим вази от шишета и гланцово блокче, защото не съществува съд, който да успее да побере празника... това беше за мен 24ти май.

Не е трудно да се разбере къде е празникът. Там – в сърцата и усмивките на хората. Няма защо да го търсим по трибуните или да обвиняваме поличките на мажоретките. Ако не можем да усетим нещо, има шанс проблемът да не е в нещото. Жал ми е за дечко. Четящото дете трябва да празнува своя ден. Не да чака някой друг да му го отпразнува по телевизията или на естрадата пред съвета.

18. на *май 26, 2009 at 2:48 pm милк*

малкото човече е наистина малко. няма 4 години още.

а и дърветата отдавна прецъфтяха.

и не чете.

чета аз.

поздрав най-сърдечен

19. на *май 26, 2009 at 3:05 pm Svetlina*

Хихи Буболечка малка

20. на *май 26, 2009 at 3:45 pm размишльотини*

Здравей Милк, Трендофис и останалите

Видях поста за 24 май на твоя блог и разбрах какво имаш предвид. Празникът наистина има лично и обществено измерение. Без второто не може, по принцип и защото този конкретен празник е свързан с някаква обединяваща идея. Празникът е ежегодната ни връзка с тази идея, която не е само наша. Затова е печално, когато общественото измерение разваля празника за децата и учениците, когато най-запомнящото се и главно в измерението става колко стройно са марширували, дали са им помахали от официални трибуни и колко време са чакали официалните лица окупирали пространствата пред паметниците на Кирил и Методий да си прочетат речта.

Пък що се отнася до фразата „духовно покори страните // които завладя със меч“, това пожелание уж от името на солунските братя към българския народ, лирично предадено от Стоян Михайловски, ми се вижда освен наивно и исторически пресилено също и доста недоброжелателно към засегнатите в случая нищо неподозиращи страни. Ако Турция, която е наследник на Османската империя, има всеучилищен химн в който се пее същото, нека се замислим дали това би ни се харесало. По същия начин и Гърция, а България все пак е била частица от византийската културно-политическа общност и такива куплети биха били фактологически съвсем подходящи. Абсолютно нелепо е тъкмо на този празник, с потенциал да бъде универсален, да се извикват такива културно-зав-

лядяващи възделения, защото на практика и противоречат на духа му – неговият смисъл е културната независимост все пак... Ако искаме да да празнуваме букви отговарящи на нашия език и книги разбираеми от нас не можем да пеем насериозно такива редове.

21. на *май 26, 2009 at 6:46 pm Ена*

Точно това „духовно покори страните/ които завладя със меч“ обобщава философията на соц училището: благоговееене пред авторитети по презумпция. А е напълно възможно училището да предизвика уважение към себе си като институция, възпитавайки критическо мислене. Слава богу и тогава имаше такива учители.

22. на *май 26, 2009 at 6:58 pm Svetlina*

О, аз не съм дете на социализма. За мен химнът и особено тази част винаги са били нещо друго. Ти, съучениците ти, учителите ти, съседите ти... всички извисяват глас и заявяват пред света, че сте едно цяло, че сте силни, че има с какво да се гордеете.

Кое то изобщо не отменя критическото мислене.

23. на *май 26, 2009 at 7:48 pm Ена*

Svetlina.

Нямах предвид теб конкретно. Чудесно е, че намираш толкова смисъл в официално-организираното празнуване. Аз лично предпочитам да има и офоциално, и неформално-организирано празнуване. Но иначе всички сме „деца на соациализма“, доколкото идеологията и практиката му са повлияли на манталитета на няколко поколения, включително на поколението, което те е отгледало и възпитало.

24. на *май 29, 2009 at 12:14 pm anilenas*

Обновени стари идеи и актуални нови. Чудесно! Мила Ellie, ти си сърдечен и обичаш нещата, с които се захваща човек, а това е важно в живота ни. За истинското възраждане е нужен вдъхновен и упорит труд. Минава се през период на оцеляване. Сега много училища в България имат тази дилема пред себе си. Убедена съм, че вдъхновението трябва да се върне във всяко българско училище, защото без него нищо не се получава. Можем да го направим единствено с мотивацията, че в него е най-милото ни – децата, а те след няколко години няма да са вече такива, но ще носят в себе си спомени.

Този празник на духа ни пази и ни помага „да обработваме градинката си“. За да радва всяко цвете с цялата си хубост, грижата за плевенето не бива да се подценява, а да бъде постоянна. Всички знаем, че това е

процес. За него имат значение и отговорното отношение на държавата / от една страна/, и всяка полезна за практиката идея на един човек, един екип, едно училище, един град.../от друга/.

Благодаря за споделените размисли по толкова важен за обществото ни проблем!

Не можем да избягаме от динамичното време, затова „Киното като път към вълнуващия текст на хубавата книга“ е моето предложение.

Страхотни идеи имате, колеги! Мисля, че и официалното /осъвременено/, и неформалното празнуване имат място в живота ни.

25. на [май 29, 2009 at 5:30 pm](#) *размишльотини*

Една интересна статия на Милена Кирова във вчерашния брой на Култура – и по темата за всеучилищния химн.

<http://www.kultura.bg/article.php?id=15691>

26. на [юни 4, 2009 at 11:09 am](#) *neuromantic*

Интересна статия, наистина. Излиза че празникът е или културен или национален, не може и двете т. е. или ще се празнува с въображение от затворената общност на просветените или ще има патриотизирани униформени паради. Интересен е и парадоксът с изчезващата магия на словото. Книга написана на неразбираем език е по-ценена от невежите – оставя им илюзията за концентрирана вълшебна сила до която те могат да се докоснат прекланяйки се пред олтара и. Истинската книга обаче разваля магията – тя разказва за света в който живеем, свят в който няма магии, свят в който ние сме малки пращинки захвърлени в безкрая, свят в който трябва да се потрудим здраво с мислите си за да разберем нещо за себе си и средата ни. Естествено имаме Маркес, но той минава по-скоро за наслада отколкото за просвещение. Какво празнуваме тогава всички на 24 май? Разрушителят на магията, грабителят на илюзията? Та просветеност за огромна маса от хора означава псевдоумието на Дан Браун, в което тайни печати и скрити тъмни сили дърпат вселенските конци. Трябва ли да се празнува такова слово и ако не, то любимият ми празник изобщо празник ли е за масата с униформите? Изведнъж се сетих за смъртта на Сталин и Прокофиев случила се в един и същ ден и броят на хората посетили двете погребения... Но да, романтично е да вярваме че можем да привлечем всички в празникът на буквите ни, без това да се превърне в гордо разтръбяване на потеклото ни българско вкл. и двамата братя, които даже не са стъпвали в България

Ели Иванова живее в САЩ, където е преподавател по литература и култура. Освен в книги, хора и техните светове, тя се задълбава и във фотографията, човешките права и дребните незабележими неща.

Коментари (3)

- 05-06-2009|**Златко**

Продължавам тук експеримента, започнат с текста „Срещу Доган, но не и срещу турците“ – да публикувам не само авторския текст, но и коментарите, които го следват. Удивително, колко много се обогатява дискусиата, когато в нея участват разумни, мислещи хора.

- 28-06-2009|**paragal** - малко чело много знай

Мило момиче,

не бих ти писала ако не беше си задала риторичния въпрос»далиа съм българка?».

Всяка сутрин, събуждайки се, ако в главата ти изплува някоя идея, знай и помни, че ти не си първата, че тази идея многократно е откривана и преоткривана. Ако не вярваш в това, наложително е да отидеш на психиатър.

Светът е в обръч от т. н. властни и богати хора. Ако на умните глави се даде възможност да приложат идеите си, какво ли ще се случи?

Само едно нещо е сигурно: че такива като тебе ще са си на мястото-чистачки.

- 28-06-2009|**до paragal**

Наистина се надявам, че един ден хората в България ще бъдат достатъчно комуникационно грамотни, за да не пускат «мнение» като твоего!

Корупция и избори

Автор: Владимир Левчев

Според „Трансперънси интернешънъл“ българите са убедени, че корупцията в страната е непобедима. България е най-корумпираната страна в Европейския съюз. Няма друга страна, в която доверието към съдебната власт да е толкова ниско.

Това е доста стряскащо. В една държава, в която няма съдебна власт не може да има демокрация. Демокрацията без закони е анархия и в крайна сметка става власт на престъпниците. Не случайно имаме вече и лица, разследвани за организирана престъпност, които биват регистрирани от ЦИК и се канят да стават депутати. Същевременно се отказва регистрацията на най-старата опозиционна партия в България – СДС. Прави се регистрацията на човек, който според волята на членовете на СДС и според закона, не представлява този съюз. С други думи, прави се опит за кражба на партийна идентичност. Софийският градски съд продължава да отказва регистрацията на законния лидер Мартин Димитров, въпреки решението на Върховния касационен съд.

ДАНС ходи да арестува и разследва невинни хора от родопско село по сигнали на някой си Яне Янев. Същевременно ДАНС не разследва, и сигурно няма да разследва, откъде идват милионите, с които същият си финансира кампанията – значително по-скъпа от кампанията на всички други партии, с изключение на БСП. Откъде РЗС взе тези пари? „Десните“ РЗС и Атака гласуваха в пакет с БСП и ДПС за 8 процентна бариера срещу истинската дясна опозиция. А съветник на Станишев, който е и автор на черен PR срещу опозицията, ще брои гласовете на предстоящите избори...Очевидно, всичко е възможно в България! Но за кого? Какви възможности има пред обикновените хора?

Преди две години се върнах в страната след 13 годишно отсъствие. Върнах се пълен с оптимизъм. България, която беше тръгнала от 1997 по пътя на евро-атлантическата интеграция ми изглеждаше съвсем раз-

лична от това, което помнех от началото на 90-те години. И си мислех – сега, когато сме в Европейския съюз няма вече значение кой точно е на власт. Има про-европейски консенсус между всички сериозни политически сили в парламента, леви и десни, а останалото са само детайли. Мислех си също, че опасността от спиране на европейските фондове ще бъде един икономически механизъм да се принуди правителството на България, каквото и да е то, да се бори реално с корупцията...

Оказа се, че съм бил ужасно наивен. Именно тези големи пари, които идват отвън към нашето правителство и бизнесите свързани с него, както и страха, че ще се поиска отговорност от някои управляващи, които с кражбите си лишават българите от европейските пари, се оказаха стимул за управляващите да се бори със зъби и нокти да остане на власт и след изборите.

За всички, които следят безпристрастно какво става в България е ясно, че икономическата мафия в симбиоза с останките от бившата Държавна сигурност дърпа задкулисно конците на много политици. А вероятно и някои руски служби се намесват, защото само Русия може да има интерес от провал в европейската ни интеграция. Подпомагат се политици от псевдо-опозицията РЗС-Атака. Атака е най-последователният защитник на руските енергийни интереси у нас. Но разбира се, най-големи финансови и политически интереси от това да останат на власт, имат управляващите от БСП и ДПС. А това, което не може да се купи с пари (като избори) може да се купи с много пари.

Бях в ръководството на една от организациите-създателки на СДС през 1989-та. Разбира се, още тогава имаше внедрени хора в зараждащата се опозиция. Бивши сини лидери и до сега активно участват във войната срещу Синята коалиция и така фактически подпомагат БСП. Не съм бил в България по време на правителството на Иван Костов. Но знам, че именно то стабилизира финансово страната след икономическата катастрофа при Жан Виденов и я поведе по пътя на евроатлантическата интеграция. Следващите правителства, особено това на Симеон Сакскобурготски, продължиха на практика да водят страната в същата посока. Но затлачена в корупция и беззаконие тежката държавна машина започва да боксува. (България сега е класирана на 74-то място по корупция, а миналата година е била на 64-то.) Има опасност влакът да дерайлира или спре съвсем, ако управляващите останат на власт още един мандат. Има опасност да бъдем, ако не изгонени от ЕС, то поне из-

олирани и сложени под карантина, като някаква европейска версия на Сомалия – неуправляема територия на пиратство и беззаконие. Това ще стане още по-реална възможност, ако се установят сериозни изборни фалшификации от страна на управляващите и те останат на власт.

Един приятел ми обясняваше, че и в правителството на Костов е имало корупция. Сигурно е имало. Но Иван Костов все пак е доказал, че разбира от икономика и че умее да се справя със сериозни икономически кризи. Мартин Димитров също внушава доверие и респект. И Бойко Борисов, разбира се, има своя собствен електорат, различен от този на Синята коалиция. Той се ползва с доверието на най-голям процент от българските избиратели. Трябва да дадем шанс на опозицията, дори ако след година-две решим, че и десните не са оправдали доверието ни. Трябва да има промяна – махалото да може да се движи свободно от единия до другия край на политическия спектър. Защото, както знаем от лорд Актън, властта по принцип има тенденция да корумпира, но абсолютната власт корумпира абсолютно.

А ако не гласуваме изобщо, с убеждението, че „и едните и другите са маскири“ ще помогнем всъщност на тези маскири, които сега са на власт и са добили вече доста рутина в корупцията. Наистина е важно да се гласува!

Владимир Левчев е български поет и писател, автор на множество книги, между които: „Любовни писма до свободата. Роман“ (1998), „Бог е любов в правителството, традицията и секса“ (2001), „Небесни балкани“ (2001), „Балканският принц“ (2001), „Архитектура на промените. Формални стихове“ (2003).

Коментари (35)

- 06-06-2009|**Серкан**

Г-н Левчев, разбирам позицията ви, знам, че «дясното» в момента е единствената алтернатива на сегашната корумпирана среда и система, дори ще се вдигна и ще отида да дам вота си за онзи малък син пламък, който е останал все още вътре в мен.

Това «дясно» обаче трябваШЕ да бъде «скъсано» от критика, от конструктивна критика от всеки един обичащ България и мислещ не само за себе си човек. Защото много малко израснали ги видях, малко поукки са си взели, още не осъзнават какво направиха всъщност самит те. Дори с нищонеправенето си.

Мълчането ни и ненамирането на сила да се критикуват «своите» виждам като причина да израстваме така бавно. Всеки е станал «банджанак» на някого и не може да се престраши да си отвори устата.

Липсата на самокритика доведе до това да стигнем до днешния ден, след 8 години в опозиция лидерите на сините да смятат, че те дават нов шанс на избирателите. Убеден съм 101%, че това си го мислят наистина дълбоко в себе си, смачкани под огромното его на «единствени и незаменими».

А кампанията им в интернет, който е моето единствено средство за информация от България, минава меко казано незабелязано.

Срещат ли се с хората? Имат ли очи? Дано да не е само сравнявайки се с «другите», защото от това реална полза за израстването на България няма да има. «Другите» (днешните управници) се оказаха не стъпала, а преграда за възхода на държавата и обществото.

- 08-06-2009|**Читател**

В политическите предпочитания на автора не мога да се бъркам. Всеки има право на избор. Дори не ме смущава произходът му – раснал в среда на номенклатурно охолство, бил, ако не пряко, то косвено, чрез майка си и баща си, под протекцията на Людмила Живкова. Аз съм, или поне се стремя, да съм веротърпим човек, уважаващ хорската еволюция. Не мога обаче да скрия не удивлението, а потресението си от клишираната му мисъл («това, което не може да се купи с пари (като избори) може да се купи с много пари.» Страшно оригинално и свежо, нали?), от баналните му политически конструкции, от звучащите като

изтъркана плоча допотопни негови заклинания – и всичкото това след 13-годишно пребиваване в САЩ! Ами той проспал ли е времето си там, та не е прозрял, че в публицистиката и изобщо в обществените дебати от значение са фактите, а не твърденията; доводът, а не етикетът; анализът, а не анатемата. Ако той не е разбрал това в страна като САЩ, люлка на свободната мисъл, на правото да бъдеш различен, на култа към доказателствата, напразно си е губил времето там, замръзнал на равнището на митинговия след промяната у нас манталитет.

- 08-06-2009|**Иванов** - Абе Левчев

Не можа ли главата ти да роди една твоя приказка, а повтаряш като папагал претъркани седесарски приказки. Така било, иначе било. Толкова ли ти е багажа, та не можеш да кажеш 2 твои думи, едно твое лично впечатление, наблюдение, ами се натягаш с 20 годишно закъснение пред Команлира и цялата седесарска паплач.

НИЩО НОВО НЕ НАУЧИЛ, А И СТАРОТО НЕ ЗАБРАВИЛ.

По-добре си сядай на задника, като не можеш да кажеш нищо свястно. Бива, бива ама такава банализирана и бедна мисъл не бях срещал отдавна

- 08-06-2009|**Гост**

Статията казва очевидни неща, което не означава непременно, че е глупава. В известен смисъл тя може да бъде наречена прекалено тясно-политическа, тъй като донякъде напомня стандартна политическа предизборна реч. Но, ако приемем, че авторът си е поставял за цел именно нещо такова – да повтори за пореден път някои банални политически истини, просто защото те трябва да бъдат повтаряни непрекъснато в предизборното време, в което се намираме – то тогава тя има съвсем ясен смисъл. Човек може да споделя или не политическите възгледи на господин Левчев, но не е необходимо веднага да започне да го обижда по един толкова груб начин. Това също не убеждава никого освен хората, които и без това мислят като вас.

- 08-06-2009|**Бивш колега**

Какъвто и да е произхода на Владо Левчев, като човек, който го познава лично, мога да заявя, че верните му и тъжни мисли за България са сигурно искрени... Пен по-скоро ме учудва факта, че има такива

злонамерени читатели на «Либерален преглед» като Коментатор №2 и собено № 3... Но това си е проблем и на редакцията, според мен... Като изразявам пълното си съгласие със заключенията на Владо, бих искал да подкрепя и Коментатор № 1, особено след като станаха ясни резултатите за евро-вота (аз лично очаквах по-изразителна победа на Синята коалиция и страшно съжалявам, че управляващите все още България незаконно ми отнеха правото да гласувам, тъй като живея в Канада)... Затова, ми се иска като историк, да перефразирам Левски – хайде преди да се обединим да си кажем честно и ясно на всеослушание – къде сгрешихме и загубихме, както и къде бяхме прави и спечелихме...

- 08-06-2009|**Гост**

хайде да не перефразираме левски...

- 08-06-2009|**geneta** - Вл. Левчев

ЧОВЕКЪТ МОЖЕ БИ СЕГА ОТКРИВА НЕЩАТА, КОИТО ЗА НАС ЗВУЧАТ БАНАЛНО. ОБИКНОВЕНО БАНАЛНИТЕ НЕЩА СА ВЕРНИ. ТАКА ЧЕ ПРИЗНАЙТЕ ИСТИННОСТТА НА НЕГОВИТЕ НАБЛЮДЕНИЯ И ИЗВОДИ И НЕ ОЧАКВАЙТЕ ЕЗИКОВИ ФОЙЕРВЕРКИ. И БЕЗ ОБИДИ!

- 09-06-2009|**Читател**

Вл. Левчев пледира за истинност. Чудесно. Но нима не са истинни родовият корен, семейната среда, бедността или охолството на фамилията, привилегиите или несправедливостите, сред които е расъл човек, безоблачността или препятствията при неговото развитие и т. н.? И нима всичко това няма значение в процесите на неговото формиране, на изграждането на характера, манталитета, морала му? Оттук поведението му не се ли моделира съзнателно или не под въздействието на тези фактори, дори и когато той се стреми да промени посоката на тяхното внушение? Е, ако това са дадености или, казано другояче, истинности, защо да е обида напомнянето им? Един текст не се изчерпва с думите, от които е написан. Той е и авторът, който го е написал. И затова от значение е не само какво казва, а и кой го казва. В този смисъл статията на Вл. Левчев не може да не бъде преценявана съдържателно, етично, ако щете и естетично, въвн от произхода му. И, ако трябва да бъде по-конкретен, ще кажа, че в нея аз долавям същия демонстративен патос, същата безапелационна категоричност, същата брутална на-

стойчивост, същото самоопиянение, които навремето характеризираха бащините му текстове и майчина живопис – естествено сега със съзвучен на времето обратен политически знак. Но това пък е друга тема от гледище на семейния морал, на фамилната греховност, която поне засега нека оставим настрана.

- 10-06-2009|**Yossarian** - Синята коалиция

Владо Левчев може би не е забелязал очевидното – че Костов продаде нефтохима на руснаците, че той държа монопола на Чорни с Мобилтел, че жена му събираше пари от предприятия пред затваряне, а когато мъжът ѝ падна от власт – т. н. масово не го преизбрахме и си знаехме защо – тя закри фондацията. Защо я закри, нали парите идваха само от добри хора? Свършиха ли се добрите хора след като мъжът ѝ падна от власт? Костов бил добър икономист... До този момент сме го видяли само, че е добър за себе си и за тесния си кръжец от подгласници.

А Надежда Михайлова в нощта на избирането си за евродепутат пак завъртя плочата за «нов възход», «надежди» и «предизвикателства», като че ли не вижда, че те – двете партии наведнъж – са спечелили колкото от Атака, дето никой не я взема за Еверест на политиката. А после се оказа, че и толкова не са спечелили.

Това са абсолютно амортизирани личности. Уви, вече ясни на хората открай докрай.

- 10-06-2009|**В. Трендафилов** - някои цитати

«Софийският градски съд продължава да отказва регистрация на законния лидер Мартин Димитров, въпреки решението на Върховния касационен съд.»

Аз лично не знаех, че е толкова очевидно. Нещо повече, знам, че не е. Мартин Димитров не е бил избран на Общо събрание, както е според устава. Изказването на Владо Левчев е предизборна партийна пропаганда, а не лично мнение. Освен ако двете не си съвпадат.

«Един приятел ми обясняваше, че и в правителството на Костов е имало корупция. Сигурно е имало. Но Иван Костов все пак е доказал, че разбира от икономика и че умее да се справя със сериозни икономически кризи. Мартин Димитров също внушава доверие и респект.»

Това също е пропаганда. Владо се прави на наивен, защото защитава партийни позиции и иска да го прави с минимум изкривяване на

фактите. Костов централизира икономиката до максимум и освен това пробва да създаде политическа полиция. Това не съм чувал да е аспект на демокрацията.

В останалата част има и редица верни неща.

- 10-06-2009|**Читател**

№ 9 допуска неточност. Той казва:»те – двете партии наведнъж – са спечелили колкото от Атака«. Не е така. Двете партии (всъщност трите, тъй като с тях е и Мозер)заедно са далеч зад Атака. Атака има 11.96%, а те постигнаха с мъка едва 7.95%. Този резултат показва защо Иван Костов и Мартин Димитров така неистово се противопоставяха на 8-процентната бариера. Те са били наясно, че не могат да я преминат.

- 12-06-2009|**Майя Маркова - Костов**

Като чета някои коментари, свят ми се завива. Костов хем бил закрил предприятия и ги разпродавал на руснаците, хем бил централизирил икономиката до максимум. Демонът Костов, който сигурно и след 30 години ще бъде оправдание както на управляващите (задето страната затъва), така и на избирателите (задето в изборния ден се погрижват да си вземат личните карти, но си забравят главите). Разбира се, Костов не беше идеален. Имаше големи грешки, имаше и корупция. Затова дайте сега да ритнем Синята коалиция и да чакаме Господ да достави ангели за нашите избирателни листи. Или пък да гласуваме за всеки Бойко, Христо Ковачки или Яне, който изпълзи отнякъде, с надежда той да се окаже Месията.

Аз през цялото време съм била в България и при никое правителство не съм се чувствала така добре, както при Костовото. Не само в чисто материален план. Тогава хората имаха дух и воля да работят за подобряване на живота си. Затова противниците, за да свалят СДС, прибягнаха до най-тежката артилерия. Да, Йосарян, пиши каквото искаш за хората с къса памет, но аз помня много добре защо Костов не беше преизбран. Защото ни докараха Месията от Мадрид, той обеща златни гори и кули шарени за 800 дни и тогава се видя колко ни е акълът. Сега, след 8 години идиотски експерименти, отчаянието е прераснало в апатия и виждам настроения за емиграция у хора, които никога не са ги имали.

Демократите сега са просто длъжни да защитават Костов (с всичките му грешки), за да защитят и своето право на приемственост. Така че плюенето на Костов освен другото води (като реакция) до задържането на челна позиция на тази вече изчерпана фигурра, която отдавна би трябвало да мине на заден ред.

А колкото до произхода на Владо Левчев – като баща му бил такъв и такъв, Владо какво да прави сега, да се обеси ли? Защо му отричат правото да изказва мненията си публично и да бъде съден по собствените си думи и дела?

- 12-06-2009|Златко

Не е много оригинално, но единственото, което мога да кажа сега е: „Браво, Майя!“

- 12-06-2009|Е

И каква е разликата между човек, който гласува за «синята идея», и този, който гласува за «червената идея» – и двамата заради обнадеждена та си младост? Като и двамата не виждат, че това, за което сега ще гласуват, вече няма нищо общо с онова, за което гласуваха преди години.

Лошото, когато си навън, е, че не ги чуваш как говорят, не виждаш как се държат, как отговарят на въпроси ... И т. н. и т. н. Лошо е, когато чуеш някого да питаш «Този от БСП ли е?» (защото и те така говорят – хем мазно, хем нахално). Не, бе, Найден Зеленогорски. Още не могат да се помирят, че са малка партия вече. Само дето са и е време да се помирят, че този път те ще отстъпват.

Мартин Димитров все повече заприличва на Костов. Същите думи, дори поставя на същото място ударението в изречението, натъртва на определени думи. Бяха застанали в изборната вечер един до друг – и двамата закопчали костюмите, ръцете долу скръстени и се поклащат леко към микрофона. За съжаление, се оказа лесна хапка. Виждала съм как Костов установява само с присъствието си контрол над една стая, това си е дар, който помила хората около себе си.

Или Надежда Михайлова, която не отговаря на въпроси, защото няма никаква идея как да отговори. Виж, ако я питаш за спомени или за прическата ѝ или за това, че стои зад «платформа», ще говори, говори, говори. И пак нищо няма да каже.

Да, не желая повече да гледам непрекъснато стари муцуни.

• 12-06-2009|**Читател**

Напълно оригинално е и от сърце ще кажа: «Браво, Е!». Другото е, «Борис Велчев е греховен, защото дядо му е бил еди какъв си», но Владимир Левчев е невинен като ангел, въпреки че баща му е бил съвсем същият». Значи, неппростимото за тях е простимо за нас. Нали бяхме равни пред морала, пред закона?

• 12-06-2009|**Е**

Единственото, по което нямаме спор, е, че в младостта си доста хора се чувстват добре. Като дядовците, помнещи вечеринките и борбата с фашизма. Те също тогава са били демократи:-) И какво са виновни?

Г-жо Маркова, още не съм заемигрирала, особено предвид, че преди месец оставих две заплати в данъчното, защото имам неблагоприятие то да не си крия доходите и да работя по няколко параграфа. Освен това гласувах и съм сериозно обидена на хора, които ме плюят, а после искат да гласувам за тях. Като Любен Дилов, пак в изборната вечер. Имаме разминаване във възпитанието и в принципите, по които следва да се отнасяме с хората. ю

Последните около 3 от последните 5 години съм ги прекарала извън страната. Та там щях да оставя 10 пъти по толкова в данъчното. Отплатата щеше да е съответната услуга. Страната е ляво управлявана. Което не идва да рече, че лейбъристите цъфнаха. Уверявам Ви, че има значение колко е голяма страната, къде се намира, какви са ѝ принципите на държавно и икономическо управление, какво наследява, какви са ѝ ресурсите. Когато се направи този анализ, можем да съдим коя стратегия е добра и коя – не. Дотогава ще си спомняме. И аз помня реториката за МВФ, сега пак се появи, веднага след като се разбраха прогнозите за дефицита:-) Тази икономическа сметка и аз мога да я докарам.

• 12-06-2009|**В. Трендафилов - Костов**

Аз лично не съм се чувствал комфортно по времето на Костов. Нито в материален план (за него и не говоря), нито по отношение на интелектуално-културната атмосфера (за който говоря). Тогава видях първото голямо партийно затягане на редиците. Хора, които съм смятал за приятели или поне добронамерени, започнаха да дебнат какво говориш и какво посещаваш, и да ти пишат черни точки или да подхвърлят неясно предупредителни намеци. Имам много добра представа също

така как около 1999-2000 г. хората в дребния бизнес започнаха да изнемогват и негодуват. И доста други неща.

Нямам нищо против това, че Майя Маркова има топли спомени от същия този период. Ясно, че сме всякакви хора с всякакви изживявания, впечатления, интереси или пристрастия. Но от монолози дебат не става. Тук все пак сме форум, в който би трябвало да се разговаря, поне по дефиниция. А разговорът започва от момента, в който се опиташ да разбереш или поне да коментираш позицията на «другия». Не е достатъчно да заявиш «Аз пък си живях добре при Костов» и да сметнеш, че другите ще паднат възник от съкрушителния характер на аргумента ти. Това е соннато излияние, а не участие в разговор. Тук поне няма смисъл да се подреждаме в партии.

Г-жо Маркова, може би все пак материалният план, за който накратко споменавате, не е бил без значение за оформянето на възгледа ви за периода. Не знам нищо по въпроса, но по думите ви съдя, че сте били добре в този смисъл. Но това е частната ви страна, а не общата истина за ситуацията.

И после, изказвания като

«аз помня много добре защо Костов не беше преизбран. Защото ни докараха Месията от Мадрид, той обеща златни гори и кули шарени за 800 дни и тогава се видя колко ни е акълът»

просто не са сериозни.

Това е интерпретация, а не факт, както го представяте.

- 14-06-2009|Златко

Като външен човек не ми остава нищо друго освен просто да попитам: «Но не е ли вече *наложително* да се извърши промяна на правителството в България? Погледнати оттук, нещата приличат на стагнация, каквато самият аз не помня през последните десет години. Дори и само от тази гледна точка, дори и ако човек няма особено доверие в способността за промени на «новите», които ще дойдат, не е ли задължително за всички ни да настояваме за алтернатива на сегашното правителство? И то, ако може, не чак откъм посоката на дивашкия национализъм и пълната безкултурност? Питам така наивно, защото действително това са нещата, които ме карат да мисля, че поне в момента за Костов и сие алтернатива няма. Самият аз не мога да гласувам, защото не съм български гражданин, но инак поддържам сините «безрезерв-

но», като най-малката от всички «злини», които могат да се случат в близкото бъдеще. Разбира се, че и те си остават това, което по принцип в момента са *всички* партии и политици в тази страна – една върхушка, опитваща се да си осигури по-добро положение от «масата», да се разграничи от нея чрез власт и пари. Но каква е политическата алтернатива, при пълната липса на независими граждански движения, в които самият аз виждам единствената надежда в по-дългосрочен план? В момента единствената надежда е в промяна на статуквото, инак блатото ще продължи да се разширява и ще погълне още много ценни ресурси и енергия, които биха могли да се използват за някакви смислени цели.

Поправете ме, ако греша – тук разни хора непрекъснато ми набиват в главата, че нищо не разбирам от България – но аз пък се питам дали в момента единствената възможност човек да гледа поне малко с трезви очи на тази страна, не се състои в това да живее извън нея?

• 14-06-2009|E

Не трябва да се въртим в кръг. Това не е ново (1996 – 2009) – това е онова от преди 13 години. Цели 13 години. Колкото и да съм уважавала някого, вече мисля, че «Костов и сие» съвсем недостойно не се отказаха. Иначе са като кучето, което се връща на бълвоча си. Колко пъти трябва-ше да губи същият състав, за да се оттегли? Или целта беше да останат само верните? Така дори компания не се управлява. С фанатизъм и приятелство не се гради.

Независимите граждански движения не могат да управляват, защото не дължат отговорност и не се отчитат пред никого. Освен т. нар. «морална», която не е ясно каква е, защото моралът е персонална цел (за разлика от етиката). Алтернативата следва да е достатъчно силна и авторитетна, за да упражнява контрола на съмнението и опозицията. Ако тази алтернатива няма достатъчно авторитет, тя няма доверие. А авторитетът в политиката се гради с действия. В този смисъл оттеглянето от под прожекторите на «Месията от Мадрид» е дори по-достоеен ход. Ако движението му загуби, ще загуби. Това ще значи, че хората в него не са дорасли, което е очаквано, предвид че са «пикльовци» (това не е обида), дето нямат дори 10-годишен опит. Всичко е съвсем наред.

Между другото, аз бих била малко по-критична към позивите отвън като статиите за страховити избори в Източна Европа. Няма да е зле да погледнат кой е на второ място във Великобритания например:-) Тоест,

занимавайте се със собствените държави и регулаторни принципи, защото там има много гнили неща. Ако ги поправите, и ние ще има от кого да се учим:-)

- 14-06-2009|Е

Между другото, силно си личи, че българското дясно е глава на леворъка Медуза. Ако на някои други места философията вдясно е, че хората трябва да бъдат свободни да грешат, да успяват, да падат, стават, да си чупят главите, да влизат в затвора, когато не се съобразяват с хода на правилата, нашето дясно държи да е винаги по права линия, да е доброто свободно, да спасява единствено, да събира консенсус и всички да са под строй към светлите бъднини:-)))

- 14-06-2009|Е

Нали искахте критика? Ето, че се случва. Аз не търся алтернатива. Избрала съм за кого да гласувам, избирам само частта от спектъра, която ми допада, и там залагам на личности. гпПък ако не стане, здрави да сме. За идеи не страдам. В последните години съм се чувствала добре – ама не заради управлението и министрите (опазил ме), а защото вече съм пораснала и в позиция да си отговарям за действията и бездействията. Тук все още дъното предстои, така че следващото управление го чакат много тежки месеци.

- 14-06-2009|Читател

Следвайте примера на фамилията Левчеви. Той ви предлага едновременно алтернативност и непроменяемост. Бащата – ляв, синът – десен, когото и да изберете – все е Левчев.

- 14-06-2009|Е

Не съм фен на чистенето и на теорията за чистите ръце – по-добре за здравето е да се живее в мир със себе си и с възможността да кринеш от пътя и да не си с «чист» произход и съзнание. Другото е фанатизъм, лицемерие и гражданска война.

На едни предни избори имаше един независим кандидат – преподавател по метафизика на философията (или философия на метафизиката или нещо такова). Та за него бяха гласували 16 човека и коментарът му беше: «Да, това е, в тази държава има само 16 интелигентни хора.»

Еее, айде да не трием така мнения, моля. Аз нямам контрол да трия моите, нали?

- 14-06-2009|**Златко**

Е, в момента главата ми пуши от всички страни – извършвам огромна и много неприятна работа по техническо обновление на сайта, в резултат на което ми изчезват неща, далеч по-ценни от коментарите. Искам да кажа, че не съм трил нищо, просто процентът на грешките скача невероятно много в такива моменти, В следващите дни по сайта ще се случват много по-неприятни и по-неочаквани неща, това за съжаление е неизбежно (в момента пиша кратък текст, с който да обясня на всички, че ни очакват неудобства). Така че не мисли автоматично за зла умисъл, ако нещо по сайта не ти харесва. Пиши веднага коментар, за да мога да го видя, във всеки случай. Инак няма как да изчистя бъговете от сайта.

Впрочем, кой точно твой коментар е изчезнал? Постарах се да възстановя всичко на ръка след последния краш, но очевидно не съм успял.

- 14-06-2009|**Майя Маркова** - разкриване на конфликт на интереси
Към Владо Трендафилов:

Излови ме! Баща ми беше народен представител от 1994 и после от 1997, по време на Костовото управление.

Но основната причина да се чувствам добре в материален план беше, че тогава успях да съчетавам две работи. На едната, допълнителната, се запознах с теб. Аз съм биоложка, възможно е да си спомниш коя съм. Но най-вероятно няма – бяхме мнозина.

- 14-06-2009|**Вл. Левчев** - До Вл. Трендафилов
Драги Владо,

Току що прочетох твоя коментар за моя текст:» Изказването на Владо Левчев е предизборна партийна пропаганда, а не лично мнение.» Натъжен съм от тази лична нападка, защото се познаваме от много, много отдавна – от 80-те, и сме били добри приятели. Гостувал си ми и отвъд океана два пъти. И сега се виждаме – поне привидно приятелски – в Благоевград. Така че точно ти (за разлика от тези, които знаят само фамилията ми име и от него си правят изводи) много добре знаеш, че аз не принадлежа, и никога не съм принадлежал, към никаква партия, че винаги

съм изказвал само личното си мнение. Когато двамата с теб изразихме личното си мнение на страниците на «Литературен вестник» преди 16 години и то не съвпаднаше с мнението на тогавашния управителен съвет на СДС, аз напуснах вестника, който бях създал и на който бях зам. главен редактор и останах без работа. А ти, като външен сътрудник, просто се прехвърли към други вестници и работни места. Аз не съм морализатор, както знаеш, но би ли ми казал с каква лична житейска позиция е подплатен твоя неуморим морализаторски критичен патос спрямо повечето ти колеги? От каква лична житейска позиция съдиш мен, че не съм имал лична позиция, а съм обслужвал партийни интереси? Когато издавах списание «Глас» преди десети ноември на коя партия служех, Владо? Когато напуснах Демокрация (и неговия Лит. Вестник през 1993), защото не бях съгласен с тогавашната линия на СДС, на коя партия служех? И получих ли нещо друго, освен уволнения и хули за позицията си? Ако Бойко Борисов спечели изборите и си избере за коалиционен партньор Синята коалиция – на което силно се надявам, защото има нужда от хора с ясна политическа позиция в дясното пространство – това не значи, че няма да продължа да изказвам личното си мнение, което е твърде вероятно да бъде в един момент и против новите управляващи. Но мисля, че още един мандат на БСП и ДПС би бил пагубен за България. Затова и написах горната статия. В едно дясно-центриско правителство, освен Синята коалиция, вероятно ще се включи и НДСВ. Надявам се да не се стигне до патова ситуация на изборите или друг опит на управляващите сега по нечестен път – с измами и подставени лица – да задържат властта. А ти Владо, за кого ще гласуваш? За БСП? За ДПС? За Атака? За Яне Янев? Или ще кажеш, че всичките са маскири и няма да гласуваш? Това, разбира се, си е твоя лична работа. Всеки има право на мнение. Но да ме обвиняваш, че обслужвам някого и правя партийна пропаганда за някого, това е некоректна лична нападка. За съжаление у нас политическите разговори винаги се израждат в лични нападки. А понякога – за ужас – и литературните.

- 15-06-2009|E

Добре:-)

Не, изчезна твой коментар, на който отговорих. Просто друг път ми се е случвало да (си) трийт думи, след като има отговор и става неприятно, дори и да мога да трия мненията си.

- 15-06-2009|Е

Онзи ден бях в Банкя, където всичко се руши, защото собствениците не се грижат за него. Ето какво искам:

Закон за задълженията на хората, които не се грижат за имота си, включително земеделския, както и за съответните санкции във вид на глоби. Видът на уличките в доста европейски градове се дължи на съществуването на правила.

- 15-06-2009|Гост - до 10

Господин Трендафилов,

Максималното централизиране на икономиката, доколкото си спомням, беше не по костово, а по комунистическо време. За първи път чувам, че Костов се опитал да създаде политическа полиция. Но едва ли някой ще оспори факта, че политическата полиция от живоково време и до сега се опитва да дърпа конците на всичко у нас. С руска помощ.

- 15-06-2009|Гост

На мен ми се струва, че проблема у нас е не, че махалото не маха ляво-дясно, нито изток-запад, а че е разядено от корупция. А срещу нея вота трябва да се прави не по избори, а всеки ден, навсякъде и от всеки.

- 17-06-2009|Гост - ескалацията на емоциите относно тази статия

Ако се издигнем малко над личните си партийни пристрастия и бидейки толерантни, позволим на автора сам да има такива, смятам, че основната мисъл на статията се свежда до по-долу копираните две изречения, за които горещо адмирирам позицията на г-н Левчев. И наистина смятам, че емоционалните нападки изцяло противоречат на духа на толерантност, от който се нуждае политическото ни пространство.

«Трябва да има промяна – махалото да може да се движи свободно от единия до другия край на политическия спектър. “, и

„Наистина е важно да се гласува“

- 18-06-2009|Гост - За кого да се гласува

Важно е «За кого да се гласува», не само масовост.

За самоопределящите се като националисти:

[http://smart.freesmffhosting.com/index.php/topic,554.msg11377.](http://smart.freesmffhosting.com/index.php/topic,554.msg11377.html#new)

html#new

Клуба на наивниците се увеличи с още 15%.

Мултигруп-ДПС(Доган)-АТАКА(Сидеров)

Сидеров се е скатал от военна служба. ПАТРИОТ НОМЕР 1!!!

Доган и Сидеров, основата на тези «велики» личности, патриоти и стратегии е обща.

20%+15%+15%+... = РОБСКА България

Да ни е честито!

- 21-06-2009|Гост - re: Абе Левчев

иванов писа:

Не можа ли главата ти да роди една твоя приказка, а повтаряш като папагал претъркани седесарски приказки. Така било, иначе било. Толкова ли ти е багажа, та не можеш да кажеш 2 твои думи, едно твое лично впечатление, наблюдение, ами се натягаш с 20 годишно закъснение пред Команлира и цялата седесарска паплач.

НИЩО НОВО НЕ НАУЧИЛ, А И СТАРОТО НЕ ЗАБРАВИЛ.

По-добре си сядай на задника, като не можеш да кажеш нищо свястно. Бива, бива ама такава банализирана и бедна мисъл не бях срещал отдавна

- 21-06-2009|Боян

А бе, Иванов, ти наистина си голям глупак. Повярвай ми така е

- 25-06-2009|Гост

Имаше една стара поговорка, «Кучетата си лаят, керванът си върви». Цитирам я тук не за да обидя или засегна когото и да било и не защото нещата са лесни или едноизмерни.

А заради това, което може да се чуе в следния видео материал на-пример: <http://www.youtube.com/watch?v=s9yFOGsdXnY>

Кампанията по смяна на имената (1970—1974)

Автори: Михаил Груев и Алексей Кальонски

Масовата кампания по преименуване на помаците през 70-те години дава увереност на режима, че преодоляването на съпротивата на населението и последвалото поне външно примирение са достатъчно добра основа, на която да се опре следващата фаза на „пълзящото“, този път окончателно приобщаване. След временното отстъпление към средата на 60-те години следва преосмисляне на опита, средствата и възможностите за нова смяна на имената, този път на всички българи мюсюлмани.

В контекста на „единната социалистическа нация“ и инструментализирането на историята за конкретни политически цели фиксацията на властниците върху мюсюлманските имена напомня автосугестия за лекуване на следите от травматичното османско минало. Доминиращата историографска версия за ислямизацията като акт на брутално имперско насилие, която се преплита с фолклорното възприемане на „чуждата вяра“ („турската вяра“), за пореден път обосновава средствата. Мотивите на властниците не са еднозначни и повдигат редица въпроси, но е безспорно, че в идеологическия код на мислене на архитектите на тази кампания „възстановяването на историческата справедливост“ е резонно да бъде осъществено чрез действия и въздействия, сходни с начина, по който те си представят, че някога е протекъл ислямизационният процес. На тях обаче е придадено значението на исторически, политически и идеологически легитимни, натоварени с положителния знак на приобщаването в противовес на трагичното откъсване от „българската народност“ на цял неин и само неин компонент. Така повече или по-малко насилствените действия се оправдават като най-ефективния и навременен начин да се сложи кръст на вековете, в които двете българоезични общности са живели разделени.

Редица въпроси биха могли да бъдат поставени и около поведение-то на самия обект на въздействие, съответно – следваната стратегия на централно и местно ниво. Сред тях най-важен е защо предишните мероприятия на режима, като борбата срещу мюсюлманската религия, „паспортизацията“, дори крайно унизителното „разфереджаване“, не срещат такава яростна съпротива, на каквато се натъква кампанията по смяна на имената както през 60-те, така и през 70-те години? Очевидно името като код е от решаващо значение и се възприема като един от малкото все още публични маркери на идентичността, което се осъзнава и от двете страни в конфликта. Защо всъщност това е така?

Част от отговора на този въпрос се съдържа в продължаващото да доминира религиозно съзнание сред голямото мнозинство от помаци-те. Както вече стана дума, тук централно място имат ирационалните представи за греха, изкуплението и спасението, тяхната функционална връзка със задгробния живот. Изключително устойчива в тази връзка е вярата, че на третия ден преди Рамазан байрама – на т. нар. Кадър геджеси, Всевишният записва срещу всяко име съдбата на човека през следващата година. С други думи, новото име лишава съответния човек от късмета му на земята. С още по-тежки последици за вярващия човек е отнемането на мюсюлманското му име на оня свят. В кораническите представи всеки покойник се представя пред Аллах с името, с което е живял, и по него той прави последна равностметка за делата му. Поради това новото име, дадено на вярващия човек, го лишава от надеждата, че дори и праведно да е живял, ще може да попадне в дженнета (рая). Нещо повече – религиозните мюсюлмани вярват, че така душата няма да бъде разпознаваема нито за мюсюлманския, нито за християнския съдник и ще бъде обречена вечно да се скита между двете вери и двата свята, без да намери покой.¹

Втората важна причина за решителната съпротива срещу тази политика е свързана с обстоятелството, че мюсюлманската именна система, както впрочем и всяка друга в традиционното общество, отразява цял комплекс от древни вярвания и стереотипни представи. Като носител на историческа информация тя обединява миналото с настоящето и бъдещето както по отношение на отделната личност, така и на целия род и дори селище. Особено що се отнася до родовете (превърнали се в

1 Информ. Джемал Мустафов Гурдалов, имам в с. Рибново, р.1921, нач. обр.

отделни случаи и в селищни) имена, предаването им през поколенията ги превръща в своеобразна памет за предците, култът към които е изключително широко развит. Властите също така отчитат факта, че част от именната система постепенно е преминала в пласта на тюркската (тюрко-арабската, „не-българската“) топонимия. Поради това в цялата страна тя е обект на систематично изличаване и преименуване още след Освобождението, но особено всеобхватно след 1934 и 1944 г. Същевременно обаче славянските родови и селищни имена сред помаците в Родопите и Ловешко са обичайният аргумент за „единния им корен“ със съседите християни.

При избора на личните имена мюсюлманите в много по-малка степен се влияят от името на съответния дядо или баба – практика особено застъпена при българите християни. В мюсюлманската традиция волята на родителите и особено фатализмът при избора на лично име заемат много по-важно място.¹ Поради съвместното съжителство с християните обаче, още преди самата кампания по преименуването, „кръщаването“ на името на дядо или баба започва да получава популярност и сред мюсюлманите.²

Третата причина е свързана с възприемането (и самовъзприемането) на индивида като част от локалната общност именно чрез името. Такава е нормативната практика, определяща тази важна връзка. Неизменно част от изследователите акцентират върху идентификационната функция на името.³ Според тях то не само индивидуализира личността, но едновременно представлява свидетелство за мястото ѝ в социалната йерархия чрез реалната или символична връзка с останалите носители на конкретното или сходно друго име. Тази социализираща функция подчертава и Ив. Хаджийски. Според него името представлява пресечна точка „на представи, чувства, мисли със значение както за самосъзнанието на носителя му, така и за отношението на другите към него“.⁴ Според дефиницията на П. Бурдийо, името е видимото удостоверение за идентичността на съответния носител в социалното време и

1 Обикновено изборът става чрез предварително наричане на три лъжици и по-рядко на три китки, залци хляб и др. – личен архив на М. Груев (теренни материали от Горно Дряново, Забърдо, Сатовча и др.).

2 Кръстева – Благоева, Е. Личното име в българската традиция. С., 1999, с.10; 71.

3 Бестужев – Лада. Имя человеческое – прошлое, настоящее и будущее. – Советская этнография, 1968, № 2 и др.

4 Хаджийски, Ив. Бит и душевност на нашия народ. Т. 1., С., 1945, с. 154.

пространство. Същевременно собственото име легитимира и основанията за последователните проявления на индивида в него.¹ Така биологичният индивид получава устойчива и трайна социална идентичност във всички възможни полета, в които се намесва като субект, с други думи, във всички възможни негови истории на живота.² В тази връзка Джемиле Ахмед акцентира върху способността на името – реална или въображаема – да пренесе информация от един свят в друг и от поле в поле, описвайки по този начин и свойствата, личните качества на индивида.³ Последното се намира в пряка зависимост от заемащата важно място в представите на традиционния човек т. нар. ритуално-харизматична функция на името. Става дума за неговата апотропейна роля срещу зли сили (покровителственото му, магическо предпазно значение).⁴

В контекста на установените локални различия в нагласите и реакциите, в степените на „приобщеност“ към официалната линия, на мимикрия и дихотомия между публична и неофициална сфера, а също на поколенческо и индивидуално равнище, всички тези функции, значения и характерните за традиционната култура номинационни практики, не се осмислят по един и същи начин от българите мюсюлмани във времето, за което става дума. От друга страна, те съществуват в съзнанието (и по-устойчиво в подсъзнанието) на тези хора като цялостен комплекс, който мотивира активното масово противопоставяне срещу кампанията. Натискът реактивира значението на традиционните имена като символ на застрашената религиозна идентичност и въпреки „общия родов корен“, език и културните сходства, съпротивата се оказва безпрецедентна и изненадваща за властите.

На 17 юли 1970 г. Секретариатът на ЦК на БКП взема решение да продължи работата по подобряването на социалния статус на българите мюсюлмани и същевременно да се пристъпи към смяна на имената.⁵ Кампанията започва още през същата година в Смолянско и през 1971 и 1972 г. се разпростира на изток – в Маданско, Рудоземско и Златоградско,

1 Бурдийо, П. „Биографичната илюзия“. – Във: Бурдийо, П. Практическият разум. С., 1997, 73 – 75.

2 Пак там, с. 73.

3 Ахмед, Дж. Име, преименуване и двойствена идентичност. (Българските турци по време на „Възродителния процес“). – Социологически проблеми, 2003, 1-2, с. 171.

4 Бестужев – Лада. Цит. съч., с. 132.

5 Решение на Секретариата на ЦК на БКП за по-нататъшна работа по националното осъзнаване на българите с мохамеданска вяра, С., 17 юли 1970 (Специално издание), 2 – 44.

и на запад – в Девинско и Доспатско. Следва се вече отретепетирания сценарий – чрез същите „групи за натиск“, използвани по време на „разфеджаването“ и при безуспешния опит от 1964 г. В тях почти неизменно присъства учителството – както т. нар. „местни кадри“, така и привлечените от дребните привилегии специалисти от вътрешността на страната, щатни и доброволни партийни, ОФ-работници и пропагандисти, цивилни и униформени милиционери и пр. Както изрично се подчертава в решението на Секретариата, би трябвало да се спазва смятаният за идеологически легитимен „принцип на доброволността“ – поне там, където той е в състояние да даде резултат.

На много места в Централните Родопи, и по-специално в Смолянско, кампанията протича сравнително безболезнено и при отчетено позитивно отношение към нея главно на средното и младото поколение. Образно казано, тя се развива лавинообразно – първо поддава най-горният пласт, който започва да „тежи“ върху тези под него. От своя страна поддалите се впоследствие, поради гъсто преплетената мрежа от семейно-родствени и междусъседски връзки, сами се превръщат в „тежест“ за най-упоритите и устойчиви членове на локалната общност. Това ускорява процеса, но същевременно увеличава разрушителната му сила и последствията за най-твърдите привърженици на традицията. След лавината те или са напълно смазани в буквалния смисъл на думата и/или са отхвърлени като непотребни отломки в периферията на социума, гледани враждебно както от властта, така и от онези техни съселаяни, които не са били като тях. Това повсеместно е съдбата на активно съпротивлявалите се личности, което не означава, че в местата на масово и твърдо противопоставяне репресиите не постигат обратния ефект. В много от донесенията на Държавна сигурност и други документи се съдържа и информация за прояви на солидарност с членове на общността, които се намират по затвори и лагери. В някои селища това са новите, неофициални герои, алтернативни на стереотипния образ на социалистическия ударник или поборник от недалечното минало. В някои селища почитта към тях се изразява в колективно подпомагане на семействата им.¹ Разбира се, в годините след падането на комунизма част от активно противопоставялите се през 70-те години станаха обект на стилизация в местната устна традиция, други герои бяха изобретени независимо от

1 Според информатори от селата Бунцево, Рибново, Корница и др. – личен архив на М. Груев.

противоречивата им позиция или лична съдба, превръщайки се в част от новите пропагандни и политически внушения.

На места при смяната на имената не липсва и ентузиазъм. Тук отново се проявяват бившите родинци. Архивът на П. Маринов предоставя интересни данни за реакцията на предишните му съмишленици в новите условия. Макар вече поостарели, в тази кампания те виждат нов шанс да докажат правотата на своята кауза в миналото и да дадат нови уверения на режима за лоялността си. Един от видните бивши родинци – Войн (Салих) Кумецов от с. Кутела, отбелязва в писмото си от 29 ноември 1970 г:

„В Кутела интелигенцията промени имената си. В с. Виево – също. [...] Младежите донаборници всичките отидоха в казармата с нови документи, с възстановени български имена. Мене не са ме канили още, но момчетата ми преди няколко деня възстановиха българските си имена.“¹

За разлика от своя бивш съидейник, Асен (Асан) Зеров от Войкова лъка, Рудоземско, не чака, а сам кани местните власти на преименуване на своето 14-членно семейство. Тъй като в махалата си той е пръв, за да се придаде тържественост на акта, в къщата му „идват на крака“ първият секретар на градския комитет на БКП – Рудозем Вл. Куюмджиев и други местни функционери, придружени от фоторепортер на в. „Родопски устрем“. Като на сватба засвирва и цял оркестър от две гайди, акордеон и кларнет, стреля се с пистолети и карабини. Връчването на паспортите със съответните нови имена върви заедно с подаряването на семейството на разтегателна полирана маса, 12 стола, килим, особено модерния по това време радио-бюфет, сервизи.² Тези впечатляващи подробности описва сам Зеров в писмо до Маринов. Освен ценно свидетелство за налаганата „отгоре“ битова модернизация, то представлява и доказателство за следваната в хода на кампанията тактика в зависимост от всеки конкретен случай.

За да подчертаят приемствеността между някогашните им идеи и актуалната политическа конюнктура, родинци връщат същите „български имена“ отпреди 9 септември 1944 г. По-голямата част от българите мюсюлмани обаче не си спомнят или не искат да си спомнят за тях и предпочитат да изберат съвсем нови имена. Ако в изготвения навреме-

1 ДА – Пловдив, ф. 959К, оп. 1, а. е. 120, л. 42.

2 Пак там, а. е. 226, л. 49.

то от „Родина“ препоръчителен списък отсъстват имена, свързани с православие и християнските светци, новата кампания дава възможност за избор и на такива. Отново обаче преобладават „неутрални“, „исторически“ или „модерни“ имена без пряка връзка с религията. Тази практика започва постепенно да се изживява вече при второто или в наши дни при третото поколение след кампанията. Прави впечатление и силното „русифициране/съветизиране“ на именната система, наложена след 1970 г. Това е тенденция, забележима и сред българите християни, но в този случай използването на имена като Сергей, Альоша, Федя и пр. е с много по-голяма честотност. Самите българи мюсюлмани интерпретират по противоречив начин този проблем. Някои отговарят иронично: „за да не ни се наложи след някоя година да се преименуваме отново заедно с вас [християните/българите]“; други обясняват с красивото звучене на тези имена, трети виждат в тях нов идентификационен код, тъй като така отново се подчертава различието спрямо останалата част от българите. Примерните списъци с новите „български“ имена на места се прилагат като задължителни и хората могат да избират само от тях. Един от списъците – този в Смолянско, е изготвен от околния функционер с характерното име Феликс (Фаик) Кабадозов, който в случая влиза в ролята на експерт по ономастика.¹

Както и през 40-те години, като цяло се запазва практиката там, където не е възможно турско-арабските имена да бъдат сполучливо преведени, да се запазва поне съвпадението в първата буква, така че инициалите на съответния човек да не се променят. В началото на кампанията въпросът за смяната на презимето и фамилията все още не се засяга. Впоследствие обаче се стига и до тях. Това води до твърде абсурдни и понякога унижителни номинационни практики. Тъй като омъжените жени живеят по традиция в жилището на съпруга си, а не рядко и в различно селище, става твърде сложно от административна гледна точка да им се даде като презиме новото име на бащата. Някъде то все още не се знае, а някъде той все още не го е сменил. Затова по неволя се налага в тези случаи за второ име да се дава първото на съпруга ѝ. Така всъщност се стига до реанимирането на една архаична номинационна практика, съществувала и при българите християни, но постепенно изоставена още през 30-те години. В отделни селища след цялостното приключване

1 Пак там, л. 39.

на кампанията документите отново са подменени с вече второ българско бащино име, но на повечето места те остават с второто име, „дадено“ им още в началото на кампанията. За разлика от 70-те години, при смяната на имената на турците през 1984–1985 г. омъжените жени вече по правило получават второто българско име на своя баща.¹

Още по-сложен казус възниква, когато се пристъпва към смяната на презимената на хора, чиито родители са починали. Парадоксално в повечето такива случаи живият внук става „кръстник“ на починалия си дядо. Макар, както вече стана дума, при мюсюлманите традицията да се именуват внуците на дядовците и бабите си да е много по-слабо разпространена, по аналогия се заимства една практика, която дава възможност всички да получат по три нови имена.

Така или иначе, даването на фиктивно „българско“ бащино име на хора, чиито родители са починали преди кампанията, представлява едно от най-тежките посегателства върху паметта на предците, граничещо с кощунство. В разказите на информаторите тази стъпка на режима неизменно се сочи като пример за изключително грубо вмешателство в дълбоко интимните територии на всеки човек. „Преименуването на покойниците“ води след себе си и премахване на следите за тях върху надгробни паметници (включително и такива, свързани със спомена за ятаци и партизани с мюсюлмански имена) и пр. В случаите, когато става дума за селища със смесено население, се стига и до механичното обединяване на мюсюлманските и християнски гробища – стъпка, към която еднакво осъдително се отнасят представителите и на двете религии. Освен това посегателство върху сакралното пространство, нередко се пристъпва и към пълното заличаване на по-старите мюсюлмански гробища в землищата на селищата.

Властта обаче не успява да постигне пълен синхрон по въпроса за фамилните имена. Проблемът се състои в това, че не малка част от българите християни също носят такива с „турско“ звучене или произход. Това налага или „възродителният процес“ да се разпростре и върху тях, или просто те да бъдат оставени. Всеки отделен случай получава частно решение – някъде до промяната им така и не се стига, освен когато не произхождат от турско-арабско лично име, другаде са променени само тези на българите мюсюлмани, без да се засягат едноименниците им

¹ Теренни материали на М. Груев, съхранявани в Архив на Историческия музей – Карнобат.

християни, а много по-рядко отделни престараващи се функционери решават да променят и фамилните имена на стари християнски семейства. Тези „извращения“ са донякъде инициирани от хора като П. Маринов и други „пуристи“, които пишат специални изложения до първия секретар в Смолян Д. Димитров с настояване за премахването на фамилни имена като Бостанджиев, Капсъзов, Ходжов, Везирска и пр.¹

В крайна сметка бруталните стъпки на режима водят до нарастване на съпротивата на българите мюсюлмани срещу кампанията. Първата реакция е още във фазата, в която преименуването не е добило масов характер. Протестни демонстрации се провеждат в Мадан и Рудозем.² В оценките на Държавна сигурност още преди смяната на имената този район се отчита като най-проблемен. Затова и самата кампания се провежда с поредица от съпътстващи „мероприятия“. Така например променен е пазарният ден в Мадан – идеята е той да не е в петък, за да се ограничат участията в празничните богослужения. Нараства и натискът за въвеждане на „новите социалистически ритуали“, увеличава се броят на присъдите, санкциониращи ранната брачност.³ Това води до естествена контрареакция, изразяваща се в зачестили поклонения на Ениханбаба (преименуван на връх Свобода),⁴ засилване на изселническите настроения, разпространяване на анонимни послания с религиозен характер. В някои от тях, макар да се твърди, че властта била добра, щял да настане глад поради нарушената вяра на хората в Аллах и пр. От бдителния поглед на тайните служби не са убягнали дори такива дискретни прояви на „алтернативно поведение“ като придобилото масовост поставяне на юздечките на конете и мулетата на миниатюрни, изрязани от ламарина полумесец и звезда.⁵

Още в самото начало на кампанията тези скрити форми на съпротива преминават в явни чрез организираните протестни демонстрации. Опитите на пристигналия в Мадан първи секретар Димитров да говори пред протестиращото множество и да убеди събралите се да се разоти-

1 ДА – Пловдив, ф. 959 К, оп. 1, а. е. 226, л. 63.

2 Пак там, а. е. 218, л. 241 – 242.

3 ДА – Смолян, ф. 679, оп. 3, а. е. 4, л. 9 – 11.

4 Важно място на паметта, смятано за гробница (тюрбе) на един от митичните персонажи от епохата на османското завоевание, комуто се приписва покоряването на Родопите. По време на кампанията този местен символ е взривен, а в наши дни отново се стигна до политическа инструментализация на възстановения паметник.

5 Пак там, л. 50 – 61.

дат завършват без успех, поради което се налага разпръскването на демонстрацията със сила.¹

В контекста на политическите борби в първите няколко години след 10 ноември 1989 г. в пресата се появяват редица къде повече, къде по-малко документираны сведения за тези събития. Те са импулсирани от тогавашните противоречия с утвърждаващата се нова политическа сила – Движение за права и свободи (ДПС), обвиненията в съпричастие на нейни деятели към „възродителния процес“ и ДС, използване на „етническата карта“ и електорат, икономически интереси и заиграване с травмите от кампаниите срущу българските турци и мюсюлмани. В този дух периодичното повдигане например във в. „Демокрация“ на въпроса за политическата и лична отговорност за насилието в страната е в противовес с нарастващите националистически и ксенофобски нотки в печатните медии (в началото на 90-те особено във в. „Дума“), подклаждащи страхове и напрежение в смесените райони. Това става на фона на ескалиращите конфликти в бивша Югославия и сложните вътрешни и външнополитически проблеми на „прехода“.²

Така например един от участниците в описваните събития – Свилен Капсъзов, представя събрани в ученическа тетрадка свидетелски показания за насилствената смяна на имената през 1972 г. в маданските села и махали Батанци, Равно Нивище, Равнища, Ловци, Аврамовска, Конски дол, Шаренска, Малка река, Чурка, Ляска, Върбина и Койнарци.³

Колкото кампанията по „имесменяването“, както тя е известна на жаргона на местната номенклатура, се пренася по на запад в Родопите, толкова съпротивата срещу нея става все по-ожесточена. Особено масова е в Доспатското село Барутин. Заедно със съседния Доспат, то заема важно място в травматичната памет на българите християни от времето на Априлското въстание през 1876 г. Известно е, че един от главните предводители на башибозуците при смазването на съпротивата в Батак произхожда именно оттук, немалък брой селяни от тези две села също участват в печално известното клане. Това изкопава пропаст меж-

1 ДА – Пловдив, ф. 959 К, оп. 1, а. е. 226, л. 242; Иванова, Е. Цит. съч., 98 – 106.

2 *Troebst, St. Nationalismus als Demokratisierungsheimnis in Bulgarien. Von der Verfassungsdiskussion zur Präsidentschaftswahl (Mai 1991-Januar 1992) – Südosteuropa, 41/3-4, 1992, 188-227.*

3 Демокрация, 1 октомври 1993; Самият Капсъзов, сред малцината публицисти от българо-мюсюлмански произход, впоследствие депутат от ДПС, е един от примерите за това, което Пиер Бурдийо нарича „потиснатата част от категорията на потисниците“.

ду местните помаци и християни. В отговор, както по време на Руско-турската война, така и през 1912–1913 г., двете села са опожарявани, а част от жителите им са избити или завинаги се изселват. Всички тези събития проектират сблъсъка християнство–ислям на локално ниво и оставят дълбоки следи в колективната памет и на двете страни, а също заемат централно място в „големия наратив“ на националната история. В новите условия, когато в пропагандната и историческа литература се акцентира преди всичко върху общия етнически произход, активното съучастие на помациите от тези села в смазването на Априлското въстание постепенно става неудобно и започва да се премълчава и подминава. Противно обаче на официалния дискурс, „имесменяването“ в Доспат и Барутин се разглежда от смолянските и девинските функционери именно като реванш, историческо възмездие заради някогашните „прегрешения“ на техните жители. Сред самите барутинци също не без основание се е утвърдило усещането, че погледът на властта е вторачен именно в тях и че отново им е отредена ролята на необходима изкупителна жертва. Така опозицията Барутин–Батак има пряко отражение и върху събитията, разиграли се близо век по-късно.¹

Още от началото на 1972 г. миньорите от намиращия се в близост уранов рудник са подложени на всекидневен натиск да сменят имената си, но „агитаторите“ не постигат успех. Това става причина на 13 март след края на втората смяна мината да бъде обкръжена от цивилна и униформена милиция. Към 23 ч. започва истинска ръкопашна битка между миньорите и „възродителите“, при която малцина успяват да се изскубнат. Повечето са смазани от бой и откарани в Девин, където са преименувани. По-упоритите са осъдени на различни срокове затвор или просто интернирани.² Разигралата се през нощта драма в урановата мина още повече покачва градуса на напрежението в селото. Под вековния кавак на площада се събира буквално цялото население – мъже, жени, деца и старци. Те седят там денонощно, търсейки инстинктивно опора в множеството, в колективната солидарност. Това „бдение“ продължава до 16 март 1972 г., когато по заповед на смолянския първи секретар Димитров се стига до блокиране на селото с цел да бъде проведено „тактическо учение“. По тревога са вдигнати поделенията в Девин и

1 Вж. по-подробно: Иванова, Е. Цит. съч., 108 – 111.

2 Ангелов, В. Страници от отчетите на един районен прокурор. – Във: Премълчани истини. С., 2005, 326 – 327.

Гоце Делчев, мобилизирани са запасници комунисти от околните села, отново е доведена цивилна и униформена милиция. Този път селото е обградено от танкове, бронетранспортъри, както и от две противопожарни коли с гореща вода.¹ В 16 ч. започва операцията по „овладяване на положението“. Започва безмилостен бой и стрелба във въздуха. Планът е протестиращите да бъдат пръснати по къщите си, където поединично да се разправят с тях. Единственото противодействие, което все пак барутинци успяват да окажат, се изразява в пробиването с кирки на двете противопожарни коли. След разпръсването на множеството на площада, се пристъпва към обхождане и пребиване поотделно на търсещите спасение селяни. В резултат от нанесени огнестрелни рани загиват две жени, шестима други са ранени, стотици са бити.² Десетки са и арестуваните и откарани в Девин. Част от тях след преименуването им са освободени, а друга вкарани без присъди в затворите или интернирани за различни периоди от време.

Събитията в Барутин бележат епилога на кампанията в Смолянско и същевременно предвещават още по-кървавата драма на преименуването във Велинградско, Гоцделчевско и Разложко. Граничното разположение на селището, едновременно в непосредствена близост до българо-гръцката граница и до мястото, където се събират съседните Пазарджишки и Благоевградски окръзи, зарежда с огромно напрежение делника в съседните села, които все още са в неизвестност дали става дума за регионална инициатива на смолянското окръжно ръководство, или е в ход поредната масова акция.

Още през следващия месец събитията се пренасят във Велинградско. В близост до Доспат е голямото помашко село Сърница. В началото на века то възниква като зимно поселище (къшли) на доспатските овчари, но впоследствие се обособява като отделно населено място, в което мюсюлманската религия запазва изключително силни позиции. Разликата в настроеността между жителите на иначе родствени селища е видима и в наши дни. По това време доспатчани, които без особени ексцесии сменят имената си, наблюдават с интерес (а и с доловима от някои анкети доза злорадство) съдбата на съседите си сърничани. Тук обаче събитията не се развиват по познатия вече сценарий. На 23 април 1972 г.

1 Инф. Хасан Ахмед Починлиев, р. 1936 г., нач. обр., земеделец. Неговата майка Неджибе Келосманова е една от загиналите при тези събития.

2 Според паметната плоча на площада под кавака в селото, издигната след 1989.

жертва на битова свада (заради отнета шофьорска книжка) става 25-годишният униформен милиционер в селото Сергей Куртов. От петимата съучастници в убийството единият се предава веднага. Останалите правят опит да избягат в Гърция, но са заловени при с. Кочан.¹ Впоследствие един от тях е осъден на смърт и разстрелян, а останалите получават различни срокове затвор. Смъртта на младия старшина, произведен по-смъртно в младши лейтенант, има само косвена връзка със смяната на имената, но дава отличен повод на властите да стартират кампанията в селото, експлоатирайки шока сред жителите му от разигралата се трагедия. Тъй като голяма част от мъжкото население е заето в дърводобива, два дни по-късно е блокирано намиращото се високо в планината Горско стопанство „Беслет“. Подобно на събитията в Барутин, цели се първо да бъдат обхванати мъжете, с което евентуалната съпротива да бъде сломена. Част от горските работници са преименувани на място, а поупоритите са арестувани и впоследствие интернирани.² По същото време вече подпухналото тяло на убития милиционер е изложено в една от класните стаи на училището в селото, а децата са заставени да видят трупа и след това да чуят покаяната изповед на един от съучастниците.³ Този подход, имащ за цел травмирането на сърничани и внушаването у тях на чувство за колективна вина, всъщност постига очакваното, тъй като страхът, че убийството на униформения може да бъде приписано и на други, парира желанието за съпротива. Така преименуването тук минава неочаквано безпроблемно. За това спомага и погребването на самия милиционер на селския площад и поставянето върху паметната му плоча на подходящ текст:

„Младши лейтенант Сергей Куртов. Загинал геройски при изпълнение на служебния си дълг.“⁴

Кампанията и тук продължава с унищожаването на всички надгробни паметници, върху които има изписани турско-арабски имена. Убийството на милиционера в Сърница дава повод за прехвърляне на действията и в района на Чеч, и по-специално в с. Кочан, където са заловени самите бегълци. Вина се вменява и на кочанлии, предоставили

1 Инф. Шукри Якубов, р.1965 г., обр. висше, кмет на селото (обявено през 2003 г. за град).

2 Инф. Ахмед Ахмед Пехливан (Неби), р. 1924 г., нач. обр., бивш горски работник, понастоящем пенсионер.

3 Инф. Шукри Якубов, р.1965 г., обр. висше, кмет на селото.

4 Гробът и паметната плоча все още могат да се видят на площада в центъра на Сърница.

първоначално убежище на убийците и оказали се по този начин „замесени в случая“. Както отбелязва тогавашният първи секретар на ОК на БКП – Благоевград П. Дюлгеров, това е и единственото село в района на Чеч, където част от „партийния актив“ запазва българските си имена, дадени им по време на кампанията през 1964 г. Сравнително безпроблемно преминава преименуването и в съседното с. Осина.¹ В неколkokратно цитирания вече публицистично-автобиографичен труд на Дюлгеров, носещ димитър-димовското заглавие „Разпнати души“, събитията в този район са представени твърде идилично като еднопосочен процес на „национално осъзнаване“ и постепенно „вземане на надмощие над туркофилските и фанатизирани елементи“. Всъщност става дума за вкарване в действие на целия арсенал от лостове и инструменти на режима – от дребни насърчения и привилегии до грубо и демонстративно физическо насилие, в резултат на което в последна сметка преименуването продължава. Ето как например комунистическият функционер описва събитията в с. Слащен:

„Окуражени от този рязък, безконфликтен и неочаквано лек обрат в Осина и Кочан, Борис Аврамов с двама сътрудници от окръга се прехвърлят в Слащен. Партийният секретар Владо Масарлиев и част от интелегенцията на селото ги уверяват, че много слащенци са готови за смяна на имената. [...] Без точна представа за обстановката, въпреки предупрежденията за подготвена съпротива, те почват... Противниците са добре организирани и акцията е провалена. Отстъплението е неизбежно. Надмощие вземат туркофилите.“²

Без да навлиза по-нататък в действията на подчинените си, Дюлгеров пропуска самата „методика“ и за да не загуби окончателно читателя за каузата си, отново извърща поглед от ставащото в селото и предпочита да разказва за вълненията на самите апаратчици:

„За провала и създадената обстановка в Слащен бях информиран...от Б. Арабаджиев, началник на ОУ на МВР в Благоевград. Изрично се разбрахме, че конфликтът е локален, може бързо и безболезнено да се ликвидира и за него не бива да излиза информация извън окръга. Веднага потърсих Б. Аврамов по телефона. Намерих го в Слащен. [...] Малко след 10 ч. се разнесе телефонен звън. Ясно прозвуча гласът на В. Масарлиев от Слащен. „Току-що и последният човек в селото смени турското си име

1 Дюлгеров, П. Цит. съч., 49 – 51.

2 Пак там, с. 51.

с българско. От днес в Славен ще се чуват само български имена!“ Това кратко съобщение развълнува всички.¹

Както може да се види от текста, тайната на този успех остава скрита, „рецептата“ е само за „познавачите“ отвътре. Любопитно е все пак, как изглеждат тези събития от другата страна. Ето как те се описват от един „възроден“:

„Ужас беше тогава. Хванаха ме тука над село отгоре, със сопа ни откараха в милицията, кладоха ме на един стол, на ток ме кладаа. И тогава, какво са правили с мен, какво не са правили и когато се усетих ми казаха, че е готово и айде върви си. [...] Оттука рейсове, рейсове, пълни ги откараха там да им сменят имената.“²

Разпростирането на смяната на имената и на територията на Благоевградски окръг води до рязко нарастване на броя на арестуваните и интернираните. Повечето от тях стоят години наред без присъди. За да се поеме такъв голям брой хора, отново отваря врати закритият повторно през 1959 г. най-голям български лагер на дунавския остров Персин, по-известен като „Белене“. Така това място възвръща мрачната си слава на своеобразен барометър за състоянието на режима – периодичното му откриване и закриване логично съответства на редуващите се вълни на либерализация и стагнация през десетилетията. По някои косвени сведения през 70-те години тук се намират между 400 и 500 българи мюсюлмани заради оказана от тях или членове на техните семейства съпротива срещу смяната на имената.³ След известна пауза лагерът отново е отворен през 1984 г., за да поеме този път стотици „възродени“ турци.

През май 1972 г. „възродителният процес“ достига и високопланинските села и махали в района на Бабек. Опитите за противодействие на местните хора намират израз в една действително отчаяна стъпка. Около 400 мъже от многобройните малки селища в този край съгласуват действията помежду си и вземат решение да прекосят Рила през билото ѝ, да достигнат до Самоков и оттам да се опитат да се доберат до София, където да протестираат пред американското и турското посолство. Държавна сигурност научава за този план едва когато групата е високо

1 Пак там, 52 – 53.

2 Разказ на Юсеин Ибрахим Трохлев. – Във: Горчиви разкази... Благоевград, 2003, с. 102.

3 Разкази на Хюсеин Мустафа Даракчи, Юсеин Сюлейманов Машев и др. – Във: Горчиви разкази.... Благоевград, 2003, 103 – 105; 107 – 111.

в планината.¹ Предприема се сложна операция по „неутрализиране и задържане“. Голямата част е арестувана и свалена в Белово. Тук по отношение на тях са предприети съответните „профилактични мерки“ и всички са изпратени по родните им места или пък на „принудително местожителство“ вече с нови имена.² Част от участниците в похода обаче успяват да се отскубнат от преследвачите си и поемат обратно към Якоруда. По пътя един от по-възрастните умира и тялото му е свалено на ръце до градчето. Сред жителите му бързо се разпространява слухът, че това е поредната жертва на кампанията. Погребението му на 9 май 1972 г. се превръща в повод за нова демонстрация срещу мерките на режима и на вече появилото се ясно разделение и взаимно недоверие между двете верски общности.³ И тук, както и на останалите места, първи сменят имената си напълно доброволно местните функционери. Ето разказа на един от тях, по това време секретар на ОБНС – Якоруда:

„Георги Иванов – тогавашен първи секретар на Общинския комитет на БКП, ми подхвърли да помисля за смяна на турско-арабските имена на семейството с български. Аз бях готов на такава стъпка незабавно, но за да не сме единствените, за да избегнем евентуална пълна изолация от страна на останалите, отложихме този акт за по-сетне. [...] На втори април при Председателя на съвета К. Стоянов се събрахме ние с жена ми и в присъствието на Л. Георгиев собственоръчно написахме една молба, посочихме кой какво име желае да носи отсега натам и се подписахме. [...] После поляхме случая с по един коняк. Председателят повика при него и други служители от Съвета, съобщи им новината и дръпна едно похвално слово в наша чест. Това стана цяла година преди примера ни да бъде последван от останалите. Как сме преживели от тех в този период е тема за отделен разказ.“⁴

Този по-дълъг откъс от житейската история на един от проводниците на кампанията на местно ниво е изключително любопитен от гледна точка на очертаването на вътрешните граници на властовия дискурс, който, от една страна, сплотява местните функционери, но от друга –

1 Дюлгеров, П. Цит. съч., 55 – 57.

2 Разказ на Сабри Мехмед Бунцев. – Във: Горчиви разкази..., с. 9.

3 Дюлгеров, П. Цит. съч., 57 – 58.

4 Разказ на Иван, р. 1932 г., средно обр, бивш чиновник. – Във: Воденичаров, П., Кр. Попова, А. Пашова. Искам човекът да е винаги приятен и да си правим моабет... Речево поведение и жизнени светове на българи мохамедани от Гоцеделчевско и Разложко. Благоевград, 1998, 143 – 144.

поставя нови разделителни граници между тях самите и между останалата част от локалната общност. В самата кампания в градчето, както и в акцията по залавянето на групата помаци, намиращи се във високата част на Рила, най-активно участие взема първият секретар на местния общински комитет А. Роснев. Той и неговият екип обаче се натъкват на изключително силно противодействие в близкото до Якоруда село Бунцево. Събитията тук представляват кулминацията на кампанията в този най-северозападен дял на Родопите.

На 17.05.1972 г. Роснев и придружаващия го председател на ОбК на ОФ Г. Цинцев са нападнати от около 80 жители на селото с брадви и колове. Макар и бит, Роснев успява да избяга от нападателите си, но Цинцев е тежко ранен и впоследствие умира в разложката болница.¹ Вестта за случилото се бързо обикаля района на Бабек и към Бунцево започват да се стичат стотици хора от съседните селца и махали. Дюлгеров, в качеството му на първи секретар на Благоевградския окръжен комитет, също е смутен от случилото се и най-вече от перспективата да се повторят рибновските събития от 1964 г. Заради това решава да не губи време и нарежда на сформираните оперативни групи от униформени милиционери и отрядници да заемат позиции в училището на селото. Последното е плътно обкръжено от въоръжени с подръчни сечива помаци, които се канят да го атакуват. В последна сметка тълпата е разпръсната със стрелба, както от обкръжената в училището група, така и от пристигналото подкрепление. Експлоатирайки едновременно страха и чувството за вина за станалото убийство, хората на Дюлгеров успяват на следващия ден сравнително безпроблемно да сменят имената на бунцевци.² През август с. г. Благоевградският окръжен съд осъжда двама от организаторите на бунта на смърт и още пет човека на различни срокове затвор. Впоследствие едната смъртна присъда – на Сабрия Бунцев, е заменена с 20-годишен затвор.³ Ето как описва тези събития самият оцелял:

„Трепеха ни и ни осъдиха – А. Чолаков и мен – на смърт, други на 15 години. Едно момче осъдиха на 8 години, но той почина, а един друг – на 1 година, но и той след това почина. Сега в момента от всички осъдени само аз и Дж. Сирачки, който беше осъден на 15 г., сме живи. [...] 13

1 Дюлгеров, П. Цит. съч., 59 – 61.

2 Пак там, 62 – 64.

3 Пак там, с. 93.

месеца там [в Старозагорския затвор] седяхме, беше точно 3 септември 1973 г. Почнаха да ни изкарват и да ни трепят. Там бяхме общо пет човека, осъдени на смърт, в различни килии. Изкараха пръв А. Чолаков, ама аз не знам какво става, той беше по-натам в друга килия, останалите затворници почнаха да викат: „Убийци, убийци.“ [...] ...караха, караха, та седем човека очистиха. След това казаха, че са открили кой е убил този в нашето село. [...] Седях 13 месеца и ми отмениха смъртната присъда.“¹

Впрочем в своята книга Дюлгеров също изказва предположението, че истинските подбудители и организатори на тези събития са останали неразкрити.² Събитията в района на Якоруда стават повод създамата се ситуация да бъде обсъдена на заседание на Политбюро. Както отбелязва и Дюлгеров, протоколът от това обсъждане през май 1972 г. не е запазен, поради което отново ни се налага да се задоволим с неговия разказ. Според спомените му Т. Живков е изразил недоволството си от обстоятелството, че информацията за събитията е получил по агентурни данни чрез турското посолство, а не по каналния ред. Подчертано критично към него самия са изказванията на вътрешния министър А. Цанев, на външния – П. Младенов, както и на члена на ПБ – Б. Велчев.

От изказването на Младенов за първи път става дума за някакъв международен отзвук на тези събития и по-специално от турска страна.³ Трябва да се има предвид, че именно по това време е в ход 10-годишната изселническа спогодба с Турция за събиране на разделените семейства, подписана през 1968 г., но влязла в сила през следващата година. Може да се каже, че това е периодът на най-възходящото развитие на двустранните отношения в годините след Втората световна война. Вероятно Турция също отчита това относително затопляне, тъй като реакцията ѝ е вяла и недостатъчно категорична.⁴ Изненадващо за българските власти, но не нелогично, международен отзвук идва оттам, откъдето те най-малко са очаквали. Новият либийски ръководител Муамар Кадафи, от три години на власт след поредния преврат, офици-

1 Разказ на Сабрия Мехмед Бунцев, р. 1937 г. в с. Бунцево. – Във: Горчиви разкази..., 11 – 12.

2 Дюлгеров, П. Цит. съч., с. 94.

3 Дюлгеров, П. Пак там, с. 73.

4 Доколкото все пак има такава, тя е от страна на емигрантските кръгове и по-второстепенни турски вестници, като според Тодор Живков официална Турция контролира подетата в медиите кампания и целенасочено я тушира, а впоследствие я спира, тъй като в този момент не е заинтересована от влошаване на отношенията. – ЦДА, ф. 372Б, а. е. 360, л. 26-27.

ално протестира пред провела се в Бенгази среща на организацията Ислямска конференция за потъпкването на правата на мюсюлманите в България.¹ Проблемът обаче до този момент не е изследван самостоятелно и вероятно в бъдеще би представлявал интерес за специалистите. Поради изключителната конспиративност, при която протича операци-ята, Западът, в т. ч. и международните правозащитни организации, също нямат ясна представа за случващото се. По този начин би следвало да се обясни изключително слабата външна реакция (на фона например на кампанията от 1984 – 1985 г.).

Но да се върнем на заседанието на Политбюро. А. Цанев обвинява Дюлгеров и благоевградското окръжно комунистическо ръководство в самоуправство, в „грубо нарушение на конституцията“, а Б. Велчев заявява, че той „за първи път се сблъсква с такова грубо нарушение на партийната дисциплина“.² Обратно – подчертано положително към случилото се е отношението на Ив. Попов, който дори предлага Дюлгеров да бъде поздравен. Всъщност последният успява безпогрешно да отгатне мислите и настроенията на Живков, което в крайна сметка предопределя и решението на това заседание. То би могло да се оприличи като „леко подръпване на уши“ за проявените самоинициативи, но същевременно и „потупване по рамото“ за добре свършената работа. Ето как Дюлгеров описва крайното решение:

„Живков слушаше внимателно. Направи няколко прекъсвания в потвърждение на казаното от мен. След като завърших, посегна към чашката с коняк. (Обичайно беше на заседанията на Политбюро да се сервира кафе и коняк. Той се пиеше само след поканата на генералния секретар.) Вдигна я и каза: „Хайде, наздраве по този случай.“ Отпи от чашката и продължи: „Смятам, че Дюлгеров е действал правилно. Все пак внимавайте да не се стига до подобни усложнения.“³

Последните думи доста точно илюстрират настроението и мислите на първия човек в държавата, който убедено стои зад този политически курс и всъщност е неговият архитект. Бързият възход на Дюлгеров през следващите години също по категоричен начин подкрепя този извод. Въпреки разигравания властови театър, описаният епизод е доста показателен за механизма на вземане на решения и за взаимодействието

1 ДА – Пловдив, ф. 959 К, оп. 1, а. е. 218, л. 247; Иванова, Е. Цит. съч., 120 – 121.

2 Пак там.

3 Пак там, 75 – 76.

между различните нива на партийно-държавната пирамида. Очевидно е, че членовете на Политбюро вече са придобили ролята на статисти, които успешно поддържат главното действащо лице в качеството му на върховен арбитър и на лидер, вслушващ се в различните мнения. Всъщност тяхната основна функция, а и тази на окръжните ръководители, се състои в предугаждането на желанията и волята на „Първия“, които той не винаги изказва на глас в самото начало на събитията. Разбира се, става дума и за насрещен процес, очертаващ постигането на своеобразен консенсус.

С присъщата му сервилност Дюлгеров отново се връща към тези събития на заседание на Политбюро от април 1989 г., когато над управляващия елит вече е надвиснал призрактът на окончателния провал на „възродителния процес“, а и на режима като цяло:

„Аз не мога да не спомена и началото на 70-те години. Във връзка със смяната на имената в окръга [Благоевградски – бел. м., М. Г.] се създаде сложна обстановка. Аз няма да забравя никога заседанието на Политбюро, на което другарят Живков не само прецени обстановката с присъщия му реализъм, но фактически пое голяма отговорност [...] Другарят Живков вдигна тогава чаша коняк и каза: „Ха наздраве по този случай, момчета внимавайте.“¹

Към края на 1973 г. в почти цялата страна преименуването на българите мюсюлмани е приключило. Остава да бъдат сменени имената на малката група тетевенски помаци, както и в най-консервативните села в района на Чеч – Рибново, Абланица и Вълкосел. Към тази група следва да добавим и жителите на трите села по десния бряг на Места в подножието на Южен Пирин – Брезница, Лъжница и Корница. Поради обстоятелството, че се намират в периферията на голямата помашка общност и са сравнително изолирани, те също се отнасят изключително ревностно към вярата си и към всичко, свързано с нея, като проявяват силно развито чувство на колективна солидарност. В традиционната култура на трите села съществуват елементи и белези, които ги обособяват в самостоятелна субгрупа, отличаваща се от селата в района на Чеч. През междувоенния период българската държава успява да засели в тях малък брой бежанци от Егейска Македония, но макар да съжителстват подчертано дружелюбно с местните, те така и не успяват да „отворят“

1 ЦДА, ф.1Б, оп.68, а.е.3634, л.94 (Протокол А от заседание на Политбюро от 11 април 1989 г.).

тези села към външния свят.¹ Когато кампанията по смяна на имената придобива масовост, селяните тук решават, че единственият начин да избегнат съдбата на останалите е да се обявят за турци, и което е по-важно, да се опитат да убедят властта, че са такива. Те разчитат, че на този етап на турците няма да се посегне. Между трите села се създава силно взаимодействие, на практика е изградена конспиративна мрежа, която съгласува плановете си за съпротива в случай на въоръжена намеса в което и да е от тях. От минаретата на джамиите на всяко от трите села има видимост към останалите две, така че е постигната договорката при евентуална акция на властта във едно от тях да бъдат подадени светлинни сигнали, с които да се иска помощ от съседите. Централното, но не най-голямо село е Корница, където селяните буквално прекарват цялата зима на 1972-1973 г. покрай големи огньове на площада, търсейки опора във взаимната солидарност и във вярата в колективната сила. Децата спират да посещават училище, преустановяват се всякакви връзки с външния свят, свалено е и националното знаме, а на негово място е издигнато турското. Самоорганизирането на селяните, създаването на своя алтернативна йерархия и изместването от нея на казионната, вътрешните механизми на функциониране на самата локална общност в условия на криза и външна заплаха, са значим обект на евентуално самостоятелно изследване.

Поведението на трите разположени в подножието на Пирин села създава опасения у властта да не бъде създаден прецедент, който да се разпространи и в останалите райони, където кампанията вече е приключила. Самият Дюлгеров отбелязва, че основният страх на блягоевградските ръководители е от повторението на „сценария Рибново“.² След като опитите на местните функционери да създадат своя „партия“, чрез която да действат по-нататък вътре в самата общност, завършват без успех, се взема решение за въоръжено превземане на селото. Акци-

1 Местните помаци, независимо от преживяната травма през 70-те години, продължават да се отнасят подчертано дружелюбно към своите християнски съседи. Свидетелство за това е паричната помощ и безплатният труд, които мюсюлманите в Брезница дават за строителството на православен храм в селото в непосредствено съседство с джамията. Интересно е, че и двата храма са издържани в един и същ архитектурен стил. Това, както и редица други страни от съвместния живот, ярко контрастира с негативния стереотип, че именно тук живеят „най-фанатичните“ помаци.

2 Пак там, с. 86.

ята е насрочена за 28 март 1973 г. призори и е ръководена от генерала от ДС Петър Стоянов. Ето как тя е описана от Дюлгеров:

„В селото отидох около обяд, след като тя бе приключила. Тук разбрах, че в Корница е бил и министърът на вътрешните работи А. Цанев, но вече беше си заминал за София. Ръководители и участници ми разказаха, че срещу влезлите в селото сили на властта е оказана яростна съпротива предимно с хладно оръжие. Ранени са били неколцина, а трима от местните хора са убити. Както ми съобщиха, двама от тях, в усилията си да предотвратят безсмислената съпротива, са били убити от свои съселяни. За съжаление дошлите от Брезница селяни били подложени на безсмислени унижения, заставяли ги да преминават през локви от кал и вода. По погрешка е застрелян войник, който бил в домашен отпуск.“¹

Нека отново дадем думата на онези, чието „национално осъзнаване“ хората на Дюлгеров са взели присърце. Един от жителите на съседното село Брезница, отпразвили се в помощ на корничани, разказва:

„Добре, но през дерето, гледаме из Корница се задават едни камиони, ние малко така са поослушахме и то няма и време да се иде до Корница, те там като почнаха да стрелят в нас, един младеж на 21 – 22 години ли беше, дошъл от казармата, златен човек, хубав човек, млад. Казаха, че е паднал, че са го убили на място. Майка му горката, седна до него и те като стигнаха милиционерите до него, той вече даде душа, се изпе [изпъна] и даде душа. Майка му, както си беше до него и те – милиционерите като стигнаха до нея, като я почнаха, бой по гърба, по главата, бой до спукнуване [...] Тогава като ни заградиха и ни караха, караха с бой, на почивки. Даже ни закараха накрай Корница имаше язовир. Там накрай язовира сяки да си фати ръките на вратъ, да ни гледа встрани и да не познаваш кой та бъхте. [...] Почнаха да ни накарват през язовира да пълзим, а той е пълен с вода.“²

Няма съмнение, че Корнишките събития представляват кулминацията и същевременно епилога на кампанията по смяна на имената на българите мюсюлмани. Властта решава да даде сериозен урок на жителите на трите разбунтували се села и присъдите, които се издават впоследствие, са изключително тежки. Тъй като вече „кръвнината“ е взета, тук липсват смъртни наказания, но за сметка на това броят на осъдени-

1 Пак там, 85 – 86.

2 Разказ на Исмаил Ибрахим Арнауд, р. 1947 г. в с. Брезница. – Във: Горчиви разкази..., 100 – 101.

те е висок – 11 души. Десетки други обаче прекарват различни срокове в затвора без присъди, голям е и броят на интернираните семейства.¹ В този, както и в немалко други случаи (включително и от периода 1984–1989), е налице разминаване в данните за броя на жертвите. Така например според С. Капсъзов в Корница е предприета атака от 3000 души над обкръженото село на 27 срещу 28 март 1973 г. Убити са 5 души, ранени 80, 10 са осъдени след това на срокове от 3 до 12 години, интернирани са 13 души индивидуално и 14 семейства. Той посочва конкретни извършители и виновници, включително за акцията в Рибново, където „хората са пребити и десетки мъже умират след няколко месеца от побоища“.²

От втората половина на 1973 до началото на 1975 г. е преименувана и последната компактна група българи мюсюлмани – тези в Тетевенско. Поради обстоятелството, че става дума за относително малък брой хора, които живеят откъснато от големия помашки масив в Родопите, както и при предишните кампании, редът им идва последен. Тук също влизат в действие познатите методи. Основното действащо лице е П. Нейков – директор на милицията в Тетевен. Отново не минава без човешки жертви. Вследствие на травми, нанесени при побой, и на развита пневмония след продължителен арест през зимата, от с. Галата почиват Мехмед Селимов и Хабизе Алиева.³

Тези, както и други подобни случаи, добре илюстрират колко е трудно да се направи обща рекапитулация на жертвите. С пълна сила това се отнася и за следващата кампания от 1984–1985 г. Често смъртта настъпва не от разстрел и непосредствено на място, а по-късно, в резултат от побоища и травми. В смъртните актове, както и в регистрите по гражданското състояние на съответните населени места стоят като причини за смъртта инфаркти, инсулти или пневмонии. Доколкото всеки от нас е смъртен, не можем да бъдем сигурни, че всички подобни случаи трябва да се припишат на „възродителите“. Затова конкретна цифра на жертвите не може да се посочи.⁴ Тя е „размита“ в общата вълна на насилиято,

1 Poulton, H. *The Balkans. Minorities and States in Conflict*. London, 1993, 112 – 117.

2 Демокрация, 1 октомври 1993 (Позоваване на стенограма от заседание на XXXVI НС от февруари 1992 г. Изказване на депутатата от ДПС Свилен Капсъзов за събитията от 1972–1973 г. в Рибново и Корница по повод търсенето на конкретни виновници за насилията).

3 Инф. Юмер Хасанов Махмудов, р. 1921 г. в с. Галата, средно обр. (парг. школа).

4 Този проблем бе повдигнат в журналистическото разследване на Татяна Ваксберг в документалния филм „Технология на злото“. В сборника от документи за кампанията от

така както често липсва ясна граница между жертви и пасивни наблюдатели, съучастници и палачи. Смяната на ролите и разминаването в гледните точки също е неразделна част от случилото се.

Събитията в Тетевенско в общи линии съвпадат с края на преименуването, обхванало междуременно и трайно уседналите във вътрешността на страната помаци – в Разградско, Шуменско и Търговищко, в района на Златарица – Великотърновско, в Карнобатско, както и в Пловдив, Асеновград и селата наоколо.

Финалният акорд е проведеният на 7 и 8 февруари 1974 г. пленум на ЦК на БКП, посветен на подобряването на идеологическата работа. Основният доклад изнася Александър Лилов в качеството му на новоиздигнат идеолог, на практика – втори човек в партийната йерархия. В същината си този форум е посветен на необходимостта от освежаване на стария идеологически „реквизит“, съхранил се без съществени промени още от времето на Сталин. Както А. Лилов, така и бъдещата неформална „Втора“ – Людмила Живкова, ясно си дават сметка, че пропагандната реторика и партийната агитация в дотогавашния им вид имат все по-малък мобилизационен потенциал по отношение на обществото и се нуждаят от сериозно реформиране и обновление. В този смисъл очакването е, че по-нататъшното преместване на акцента от класата към нацията, към т. нар. „патриотично възпитание“ и всичко онова, което се крие зад термина, би могло да разшири социалната опора на режима. Очевидно се залага на активизирането на скрития потенциал на национализма, който би могъл да очертае нови хоризонти на утопията. Това е и основният дух на доклада на А. Лилов, в който не централно, но все пак важно място заема темата за „задържането на завоювания рубеж“ по отношение на българите мюсюлмани и за разширяване на въздействието чрез внедряването на „новата социалистическа календарно-празнична система“. Всъщност това не е нов момент в политиката на режима. Той съставлява неизменна част от цялостната линия по т. нар. „атеистично възпитание“ и се разглежда като важен инструмент за въздействие в частност върху „консерватизма на мюсюлманската традиция“. Още през 1957 г. Политбюро утвърждава „Мерки за засилване и подобряване на атеистичната пропаганда в страната“. В началото

1984–1989 г., публикуван от Института за изследване на интеграцията (на ДПС), също фигурират бъдещи подозрения смъртни актове. – Истината за „Възродителния процес“. Документи от архива на Политбюро и ЦК на БКП. С., 2003, 188–192.

на 1958 г. те са спуснати за изпълнение като специално окръжно на ЦК на БКП до всички низови партийни структури.¹ Сред тях водещо място има повелята за заместване на традиционната календарно-празнична система с изкованата нова. Така през 1963 г. е изградена Национална комисия по социалистическите празници и обреди към Комитета за изкуство и култура, ръководена от Георги Йорданов. В нейно подчинение са поставени съответните окръжни комисии, оглавявани от секретаря или заместник-председателя на ОНС. За укрепване на тези структури през 1966 г. излиза и специално решение на Секретариата на ЦК на БКП, озаглавено „За по-нататъшното подобряване на работата по атеистичното възпитание на трудещите се“, с което се възлага изграждането на „домове на атеиста“ под шапката на НС на ОФ.² Към края на 1972 г. те започват да се трансформират в „домове за социалистически бит и култура“. Основната им задача е налагането на новата празничност.³ В този смисъл Февруарският пленум от 1974 г. отбелязва нов етап в еволюцията на проекта.

Преведено на езика на местните партийни кадри, това означава за силване на мерките за недопускане на мюсюлманските празници, посещенията на джамиите, обрязването на момчетата и пр. В решенията на този важен форум се казва:

„Да се полагат още по-конкретни и системни грижи за всестранното комунистическо възпитание и израстване на българите, изповядващи мохамеданска вяра.

Да се противодейства решително на опитите на реакционната пропаганда да използва религиозната заблуда на част от българите с мохамеданска вяра, за да бъдат настройвани против социализма и да се забавя и деформира тяхното национално и обществено съзнание.

1 ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а. е. 364, л. 34-35; ДА – Кърджали, ф. 3Б, оп. 1., а. е. 414, л. 1-3.

2 Вж. по-подробно Еленков, И. Културният фронт. Българската култура през епохата на комунизма – политическо управление, идеологически основания, институционален режим. С., 2007 (под печат).

3 Пашова, А. „Днес остана празно едно работно място“ (Нова идеология за смъртта и погребалната обредност на държавния социализъм в България от 50-те – 70-те години на ХХ век). – Балканистичен форум, кн. 1-3, 2006, 319-340.

Министерският съвет да направи преценка как се изпълняват решенията за икономическо и културно развитие на районите, в които преобладават българите с мохамеданска вяра.“¹

Документите на пленума съдържат обаче и нов момент – „мерки за идейно-политическо приобщаване на населението от турски произход“. Всъщност оттогава нататък отношението на режима към турците все повече приближава към политиката, следвана по отношение на българите мюсюлмани в предходните десетилетия. Така постоянната тенденция на засилване на натиска върху помашкото население, започнала още през 50–те години, в последна сметка завършва с мащабен опит за заличаване на неговата културна идентичност. Зададен е моделът, който властите ще следват и при кампанията по смяна на имената на българските турци от началото на 80-те години.

Около десетилетие по-рано настъпва времето на „единната социалистическа българска нация“. Макар авторството на този термин все още да не е съвсем ясно, той в най-голяма степен съответства на лансираната през 1971 г. от Брежнев теза за „единния съветски народ“, като „качествено различна и по-висша форма“ на обединение на отделните националности и отразява вижданията на българското комунистическо ръководство за по-нататъшно разширяване на „възродителния процес“.²

Откъси от книгата:

„Възродителният процес“: Мюсюлманските общности и комунистическият режим: политики, реакции и последици.

Автори: Михаил Груев и Алексей Калъонски.

Издание на Институт за изследване на близкото минало,

Институт «Отворено общество» и СИЕЛА, София 2008

Публикацията се извършва с разрешение на авторите

1 Лилов, А. Да издигнем идеологическата работа на висотата на задачите, поставени от Десетия конгрес и новата програма на партията за изграждане на развито социалистическо общество. – Работническо дело, 11 февруари 1974, 15 февруари 1974.

2 Вж. по-подробно: Стоянов, В. Турското население в България между полюсите на етническата политика. С., 1998, 142 – 144.

Алексей Калъонски е преподавател в СУ „Св. Климент Охридски“ по история на Русия, Евразия и Източна Европа през XIII-XIX в., а също различни аспекти на османския период. Бил е гост-лектор в ЕНЕС5 (Париж), Center for Islamic and Middle East Studies (Берген) и др. Автор на статии и студии върху етнокултурни проблеми, малцинства, миграции и др. (на български, английски и гръцки език).

Коментари (4)

- 21-06-2009|**някой**

Следващите няколко реда са дело на младия българин мюсюлманин, роден в Смолян, Юсеин Якубов, участник в родинското движение. Неговите думи ясно изразяват духа на младото поколение, създадо и утвърдило «Родина» като първостепенен фактор в Родопите. Публикувани са в Сборник «Родина».

Защо?

Ний пазиме свято български нрави
и бисерно чудни български думи,
но сме презрени – мохамедани,
при все че по кръв сме българи прави!

–Защо ни презрително гледате, братя,

Не сме ли и ние чеда на туй племе?

Под българско небе живеем,

за родни балкани милеем!

О, братко, подай ни ръка си сърдечно,

и ний ще я стиснем горещо! ...

да тръгнем рамо до рамо

със български родни стремежи!

1939 г.

Нови дни
Нови дни настъпват
в бащините двори
песни веч се пеят
в слънчеви простори.
Светли животворни
веч лъчи огряват -
съвести притворни
вече се свестяват.
Обич към народа,
обич към езика,
обич към свобода
в нас кипи велика.
Мракът се разпръсва,
рухvat ледовете -
песен нова еква
нам от гласовете
1940

- 16-04-2012|**Ахмака** - помашки немоли

Браво на автора за трезвия поглед върху злокобните събития през онова тъмно време през 1972г.

Досега в българската историография се пише само за процесите срещу турците и никой не е описвал толкоз трезво възродителния процес срещу помаците.

Когато пребиваха помаците през 1972г и преди това, турците си траеха и мълчаха, и затова когато пребиваха турците през 1985 и 89г., помаците също тогава си мълчаха, за назидание на турсокот мълчание преди това.

- 26-12-2013|**българин** - нямам думи

Мнооого идиоти в толкова малка държава. Едни пишат антибългарски статии, други им викат браво. Нещастници. Тъпащи. Вие сте срам за България. Боли ме фара за турците. Но тук има много помия, която е манипулация. Нямам нищо против българо-мохамеданите, но заради тъпи копелета като вас те днес или са турцизирани, или се изживяват като отделен етнос.

Ахмака – за чий чеп българо-мохамедани и турци трябва да се свързват? ! Говориш за мълчане. Едните са българи, другите не. От къв зор да се подкрепят??? ! ! ! Реално истински турци в България няма – 30 поколения назад и на всички предците са били българи.

Именно вярата е ключова, тъпаци – ако не беше цар Борис 1-ви, България нямаше да я има днес. Вярата е свързвала хората. Тя им е помагала да осъзнаят, че са един народ. И точно с религията промиха мозъците на българо-мохамеданите и циганите – турцизирани.

- 27-12-2013|Златко

Хубаво е, че си се научил да четеш...

Само че, да ти кажа честно, по-добре не се навъртай наоколо. По-добре ще е – и за теб, и за хората дето го четат това списание. Няма какво друго да намериш на това място, освен ядове. Пък и що ли ти е да си хабиш нервите...

Дебат „Лесно ли е да си националист?“

Автор: Administrator

<https://www.youtube.com/watch?v=kE4ve9is8jo>

Коментари (34)

- 05-06-2009|**Patzо** - Дебат с псевдонационалисти
ЛЕСНО ЛИ Е ДА СИ НАЦИОНАЛИСТ ИЛИ ДИСКУСИЯ С УДОБНИТЕ
“НАЦИОНАЛИСТИ”

Още с възраждането на национално патриотичните идеи в страната ни от партия Атака след десетилетия на комунизъм и последвалите години на либералглобализъм и нихилизъм, възникнаха организации и структури, като тези на Боян Расате, които компрометират изцяло идеята за гравивния, конструктивен национализъм. Заслепени от собственото

си его и чувство за величие тези младежи по скоро се доближават до идеологията на расизма, като са твърде далеч от идеите на Великите българи- Левски, Ботев, Захари Стоянов и много други патриоти дали живота си за Родината. В обществото ни цари пълно неразбиране и фобия относно националистическите и патриотични идеи, приравнявайки ги към националекстремизмът, еманация на който са националният егоизъм, патриотарството (възпитание на нацията, че тя превъзхожда по качества и дух други нации и етноси), както и ксенофобията (непоносимост и омраза към представителите на другите етноси на нацията). По отношение на това неразбиране и заблуда на обществото ни към националистичните идеи, Българският Национален Съюз на Расате има основна заслуга, представяйки за национализъм идеи, които по скоро принадлежат към агресивния, деструктивен национализъм. Така нареченият ”национализъм” на въпросния Расате често прелива в открита ярост към партия “Атака”, нейните членове и симпатизанти, като трибуна на всекидневните му изяви дава телевизия ВВТ, известна с близките си отношения с бившата компартия и настояща БСП. Въпреки крехката си възраст, въпросният господин често се вижда в амплоа на последна инстанция, определяйки кои са истинските националисти, респективно – чисти балкански арийци. ”Дебатът”, а и останалите изяви на лидера на БНС имат за цел по поръчка на болшевиките единствено злепоставяне на една парламентарно представена и утвърдена патриотична формация като партия “Атака”. Още в самото начало на “дебата” Расате се опитва да анализира думата национализъм, но силите му стигат само да даде няколко синонима, като например патриотизъм и родозащита. Ще си позволя да цитирам проф. Орлин Загорев, според който национализъмът е състояние на духа, характеристика на националното самосъзнание, съпричастие към определени ценности, идеали, непокорство на духа срещу заличаването на нацията, борба срещу опитите за заличаване на културната идентичност, ще добавя, а и борба против ерозирането на Българската национална идентичност, в крайна сметка национализъмът е и антипод на националнихилизма. Още едно определение – национализъмът е ЛОЯЛНОСТ на гражданите към нацията и държавата. От дебата става ясно, че “гвардейците” приравняват национализма и нацията с етническата принадлежност и генофонда, което им действие директно ги праща в лоното на расизма и ксенофобията. Разделението на нацията на българи и небългари, крайните изказвания на Расате за съгражданите ни от ромски произход, как-

то и твърденията му, че не всички граждани, живеещи на територията на Република България могат да бъдат съставна част от българската нация, допринасят единствено за разделението и дезинтеграцията на нацията ни, като в крайна сметка обслужват единствено интересите на антиконституционната и антибългарска политико-икономическа групировка ДПС. Расистките възгледи на лидера на БНС проличават и от твърдението му, че държавата обединява еднакви по произход индивиди, твърденията достойни за някой от фашистките му кумири. Подобна теза застъпи в изказването си и “гвардеец” за когото нацията била сбор от индивиди с общи интереси и общ произход, че национализмът е “да искаш да бъдеш сред свои” – отново силно се застъпва идеята за произхода, за чистотата на расата и тем подобни изявления, откровено фашистки по своя характер. Наглостта на “националиста” Боян Расате и компания премина всякакви граници, след като се произведоха в чин “Най-достойните” продължители на делото на Васил Левски. В края на “дебата” Гвареец номер едно не пропусна да идентифицира цялата партия Атака с няколкото престъпни елемента, случайно попаднали в редиците на парламентарната група на партията, и които партия Атака веднага отстрани. В крайна сметка “дебатът” с удобните “националисти постигна целта си – представи отново национализма като нещо недопустимо в нашето съвремие, очерни на патриотичната формация “Атака”, нейните членове и симпатизанти, и манипулира общественото съзнание.” Дебатът не повдигна изобщо въпроса за ролята на ДПС, като пета колона на Република Турция в преследването ѝ на нейната експанзионистична политика у нас. Ще цитирам проф. Григор Велев, според който “в България има и етнически национализъм, който възниква при условия на етнически противоречия. Тези противоречия най-често възникват под влияние на чужди национални интереси, които се прокарват в една национална държава посредством етническите общности. Това най-често става под егидата на етнически формирани партии, които прокарват позиция на сепаратизъм и индуцират стремежи към автономия. В това отношение поведението на ДПС у нас през последните години бавно, но сигурно се трансформира в турска националистическа организация, която предявява неофициално претенции за завладяване на властови позиции в държавната администрация, както и към подтикване на отделна група от български граждани от турски произход към стремеж за оформяне на регионална автономия. Пример за това ни дават някои турски националисти като Кенан от

Шуменско и Конгюн от Казанлъшко, които открито заявяват искането си за създаване на турска етническа автономия”.

В заключение ще споделя дълбокото си разочарование от тези български интелектуалци, които поставят под общ знаменател псевдонационалистичните структури като тези на БНС с Боян Расате и истинските патриотични организации, като АТАКА, които реално се борят против антибългарската политика на ДПС. Партия Атака като националистична и патриотична формация няма нищо общо с ксенофобските и расистки възгледи на удобните участници от БНС в така наречения дебат, партия Атака няма нищо против обикновените граждани с друго етническо самосъзнание, ние искаме те да се интегрират в българската нация, а не да бъдат използвани като заплаха от етническо напрежение, като оръдие на порочната политика на Доган и оглавяваната от него антиконституционна партия ДПС. И накрая искрено се надявам, че всички български граждани ще отидат да гласуват, а ако изборът им е за патриотите от Атака само мога горещо да ги поздравя за това.

- 06-06-2009|**Сидеров иска репарации от Турц** - тъбъбъбъбъ

Партия Атака се различава от БНС? Върх, нещо не съм разбрал...

- 06-06-2009|**Patzo** - Дебат

Ако не сте разбрали колега, че партия Атака се различава от БНС си е лично ваш проблем, но това е факт !!! Но вие предпочитате да не се затруднявате с разсъждения...

- 06-06-2009|**Гост**

Разследване

Как се дирижира обществена поръчка

Репортаж от скандалната надпревара за изграждането на ВиК мрежата на Дулово, в която фирма от обръча на Доган надви италиански консорциум и ще усвои 18 млн. евро

Марин Божков

На 19 май лидерът на ДПС бе на митинг в Дулово, където поиска прошка от електората за грешки, допуснати в упражняването на властта. Вдясно от него е кметът на Дулово Митхат Табаков, кандидат за депутат в следващия парламент, вляво – областният шеф на ДПС и известен бизнесмен Гюнай Сефер.

Снимка: «24 часа»

Все още много малко хора у нас знаят, че под натиска на Брюксел от началото на 2009 г. Законът за обществените поръчки бе променен и процедурите по възлагане станаха отворени за представители на медиите и на неправителствени организации. В. «СЕГА» реши да се възползва от законовата възможност да проследи отблизо развоя на една голяма обществена поръчка, тръгнала със скандал.

В началото на 2009 г. Дулово прави първата си стъпка към изграждане на модерна ВиК мрежа. Общината обявява процедура за проектиране и изграждане на градска ВиК мрежа с пречиствателна станция. Проектът е за 18 млн. евро по оперативна програма «Околна среда» на ЕС. Оферти подават трима участници: «Понс Одесос» ООД – Бургас, «Джеми» ООД – Варна, и сдружението «Кантиери модерни» (Италия) – «Главболгарстрой – Русе» АД. Откритата процедура е за избор на икономически най-изгодна оферта. До 40 точки се присъждат за цена, а по другите два критерия – време за изпълнение и гаранционен срок за изграденото, се присъждат до 30 точки.

На 12 май тръжната комисия, съставена от 4-ма общински чиновници и външен експерт от списъка на Агенцията за обществените поръчки, се събира на първо заседание. Комисията преглежда документите, констатира, че формално всичко е наред, и се опитва да закрие заседанието и да насрочи ново, на което да бъдат отворени ценовите предложения. Италианците обаче настояват офертите да бъдат отворени, огласени и вписани в протокола – за да е сигурно, че няма да има подмени. Избухва скандал. В крайна сметка комисията обявява, че «Кантиери Модерни» – ГБС Русе, предлага 400 дни за изпълнение и 50 години гаранция за построените съоръжения, «Понс Одесос – съответно 540 дни и 50 години, а «Джеми – 1004 дни и 15 години. Следващото заседание е насрочено на 19 май в 10 ч. За да няма подозрения, представителите на трите участника разписват затворените пликосе с ценовите предложения.

А в. «Сега» организира наблюдение, като кани и колеги от други медии. Така на 19 май сутринта община Дулово се оказва обект на сериозно журналистическо присъствие – заради второто заседание на тръжната комисия. Всеки наблюдател получи карта, в която да отбелязва установените факти и забелязаните нередности.

Изненади от втория тур

Изненадващо на заседанието в 10 ч. се явиха само представители на «Кантиери» и на «Джеми». «Понс Одесос» и ГБС отсъстваха. Последва неочаквана новина – тръжната комисия обяви, че преди час пристигнал факс, че ГБС – Русе смята да се оттегли от участие. Вестта, че остават без партньор, напълно смая италианците. Те посочиха, че и договорот за съдружието, и условията на община Дулово не допускат оттегляне на участници наред процедурата. (Насила хубост не става, но ако някой се отказва преди приключването на търга, губи депозита, който е внесъл за участие. В случая дезертирането на българския съдружник би наказало «Кантиери» – защото италианците са внесли целия депозит.) Комисията прие възражението на италианците и пристъпи към представяне на трите оферти.

Изненадите продължиха. Адвокатът на «Кантиери» забеляза, че пликът на «Джеми» ООД не е подписаният на първия тур. Настана суматоха, а след минути чиновник донесе истинския подписан плик, като се опита да замаже гафа с оправдания, че имало и други процедури и станало леко объркване... И така стигаме до пика на изненадите.

Комисията оповести, че «Кантиери модерни» – ГБС – Русе, и «Понс Одесос» ще бъдат декласирани, тъй като са предложили «нереално» кратко време за строителство. Решението за отстраняването било взето на закрито заседание на 15 май на основание на становището на експерта от списъка на Агенцията за обществени поръчки. Това становище не бе предоставено на декласираните участници, а и никой не разясни на какво се основава «присъдата», че сроковете са неизпълними. Комисията посъветва «Кантиери» да поиска писмено «експертизата» и обеща да прати отговор в срок. Журито не се трогна и от възраженията, че в офертата на «Джеми» има технически пропуски и нередности.

Така след «разчистването» на терена бе отворено ценовото предложение на фаворита на комисията – «Джеми». Цената, оферирана от варненската фирма – 34 651 510 лв. без ДДС, е малко под тавана, определен за тази обществена поръчка.

На фона на всички описани събития решението на комисията не изненада никого – тя реши да препоръча на община Дулово да сключи договор с участника «Джеми» ООД.

Юристите на «Кантиери» твърдят, че ще оспорят техническото становище и декласирането. «Експертното» мнение се появи на 26 май и се оказа, че е малко над страница текст, който просто преповтаря

пасажи от обявата за поръчката и завършва с извод, че две от офертите съдържат нереалистични срокове. В листчето липсват технически и нормативни аргументи. Нещо повече – не е дадена никаква възможност на кандидатите да обяснят и защитят своите срокове и позиции. Всъщност тези «неприемливи» според комисията срокове са напълно изпълними в чужбина и дори не са най-кратките за изпълнение на подобни работи в Европейския съюз, че и в съседна Турция.

Зад кулисите

Фаворитът «Джеми» ООД не е случайна фирма. Неин основен собственик е Захир Мерт – известен като доставчик на ученически автобуси от Турция, поръчани от Министерството на образованието. ООД-то няма опит в изграждането на градски ВиК мрежи. Но има връзки. Дъщерята на Мерт е съпруга на Сали Табаков – брат на дуловския кмет Митхат Табаков, който води листата на ДПС в Силистра за приближаващите парламентарни избори. Сали Табаков е търговски директор на «Джеми» и сам твърди, че е много близък с Ахмед Доган и Емел Етем – за доказателство е облепил целия офис на фирмата със снимки, на които е във височайшата им компания. Сали е известен във Варна – движи се с впечатляващо многобройна охрана и ескортиращи автомобили.

На 18 май – ден преди второто заседание на тръжната комисия, около 14 ч., изпълнителният директор на холдинга «Главболгарстрой» АД, София, мажоритарен собственик на ГБС – Русе, нарежда на русенската фирма незабавно да изпратят в Дулово факс за отказ от участие в процедурата. Можем само да гадаем защо холдингът внезапно е решил да «отзове» дъщерната си фирма от търг за много пари и от консорциума, който има големи шансове да спечели. Още по-странно е, че същия ден и друг участник – «Понс холдинг», внезапно загубва интерес да се бори за апетитната обществена поръчка.

Пак на 18 май става ясно, че Ахмед Доган е решил да промени целия си график за предизборната кампания, за да пристигне на следващия ден в Дулово «на частно посещение». Това обяснява защо на 19 май кметът Митхат Табаков – водач на листата на ДПС в Силистра, не бе в кабинета си в Дулово.

«Сега» научи, че е имало план, след като двамата водещи участници се откажат сами, комисията да се събере още на 18-и вечерта и да обяви «Джеми» за победител, та с хубавата новина на следващия ден да бъде нагостен г-н Доган.

Но медийното наблюдение провали сценария за претупване на процедурата по тъмни доби, на закрити врати. Така се стигна до план «Б», основан единствено на становището на «независимия» експерт. Декласираните не получиха шанс да защитят своите разработки пред комисията. Те могат да обжалват «присъдата» в Комисията за защита на конкуренцията. Но в КЗК ДПС има цели четири гласа, а вероятно и подкрепата на членовете от БСП.

Равносметката

И така, кметът на Дулово Митхат Табаков възлага на фирмата, в която работи брат му Сали Табаков, поръчка за 18 млн. евро. И възложителят, и изпълнителят са близки с Доган и Емел Етем, а кметът даже е кандидат за депутат от ДПС. Фирмата, която печели поръчката, няма опит в този тип строителство, а офертата ѝ е със съмнителни качества – цели 3 години за изпълнение и едва 15 години гаранция за ВиК съоръжения – срокове, които са далеч от съвременните норми и от здравата житейска логика. Остава въпросът дали част от милионите за бъдещата ВиК мрежа на малкия добруджански град няма да отидат за други цели – например за едни добре известни ни автобуси...

Имаше ли полза от медийното наблюдение?

То осуети опита поръчката да бъде възложена само въз основа на протоколи от тайни заседания. Процедурата все пак бе извадена на светло.

Освен това наблюдението провали първия опит за «служебна победа» и принуди възложителя да прави обходни маневри и да нарушава обявени от самия него правила. Всичко е описано от участниците в мониторинга, които констатираха нередности в документите и пропуски в процедурата.

Според наблюдателите изборът на победителя, както и странното поведение на някои от другите фирми, могат да бъдат обяснени само с политически натиск и уговорки на високо равнище.

Доклад от проведеното наблюдение ще бъде изпратен на всички компетентни институции на България и ЕС – с надежда да упражнят правомощията си и да прекратят системните драстични нарушения при възлагане на обществени поръчки в България.

Второто открито заседание на тържната комисия в община Дулово премина под засилен медиен надзор. В дъното се виждат членовете на

журито, в гръб са заснети представителите на варненската «Джеми» ООД, а вдясно – на италианската «Кантири Модерни».

Снимка: Марин Божков

Представителят на «Кантиери модерни» Пиеро Тартара не може да повярва, че в страна от ЕС обществените поръчки се провеждат по толкова смущаващ начин.

<http://www.segabg.com/online/new/articlenew.asp?issueid=3679&isionid=5&id=0000902>

- 06-06-2009|**Гост**

Така че е лесно да си български националист в България. И абсолютно безсмислено.

- 06-06-2009|**Patzo** - Debat

Примерът, който даваш е един от безбройно многото престъпни корупционни схеми на антиконституционната групировка ДПС... Има смисъл да бъдеш националист в България, !!! Гласувайте !!!

- 06-06-2009|**Златко**

Който и да е «Гостът» – моля, не използвайте «Либерален Преглед» като един вид стенвестник за размножаване на гледната си точка (публикували сте един и същи текст на три различни места тук в списанието).

Моля ви, гледайте на този мой пост като на последно предупреждение. Още един опит аз такива игрички – и сте навън от форума.

- 06-06-2009|**Серкан**

На 18 май – ден преди второто заседание на тръжната комисия, около 14 ч., изпълнителният директор на холдинга «Главболгарстрой» АД, София, мажоритарен собственик на ГБС – Русе, нарежда на русенската фирма независимо да изпратят в Дулово факс за отказ от участие в процедурата. Можем само да гадаем защо холдингът внезапно е решил да «отзове» дъщерната си фирма от търг за много пари и от консорциума, който има големи шансове да спечели. Още по-странно е, че същия ден и друг участник – «Понс холдинг», внезапно загубва интерес да се бори за апетитната обществена поръчка.

Гарван Гарвану око не вади...

ДПС не може и няма влияние да прави тези игри в такъв размер. Съвсем ясно е, че «всички» са в играта – БЪЛГАРИЯ ТРЯБВА ДА БЪДЕ ОГЛОЗГАНА ДО КОСТИТЕ.

Тези, които са се оттеглили на този търг ще спечелят на следващия, работата е ясна, какво се възмущавате. Бизнес, по червено-червиво-балкански.

«Гордея се, че съм ...!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!».

Само наивници могат да крещят като обезумели, че те ще помогнат на България, защото били «истинските патриоти и родолюбци» – не ви вярвам, ама въобще.

В момента единствено силно мнозинство на десните в бъдещото управление може да помогне на България. Десните, не защото много са израснали, а защото са в момента най-изчистени от всички тези червени кърлежи, които са се впили във всичко що представлява държавата България.

- 08-06-2009|**Patzo** - Debat

Серкан, боя си, че и ти си от тези, които слагат всички националисти под един знаменател. Съгласен съм, че само с дясно управление ще излезем от кризата, но в едно бъдещо управление място имат и кадърните националисти, колкото и да не ви се признава, че има такива и се опитвате да изкарате всички ни лумпени. Място в едно бъдещо управление имат и всички свестни българи от турски произход, които членуват в нормални партии, а не в антиконституционната, антибългарска и терористична шайка ДПС. Бъдете здрави.

- 08-06-2009|**Гост**

От всички дебати тук по въпросите на национализма ясно се вижда едно: припламването на българския национализъм през последните години е вторичен процес, предизвикан и предопределен от появата на турски национализъм, генериран и напомпван от етническата партия ДПС. Този турски национализъм е подхранван от традиционния национализъм на турското общество и държава, от развитието на турската икономика през последните 20 години-на свой ред предизвикан от рухването на комунистическите режими. Простичкия анализ на писалите в тези форуми на Либерален преглед показва всички белези на турския национализъм-горделивото позоваване на силата и размерите

на турската държава, нация, икономика, на турските добродетели-които е ясно, че българите не притежават, изтъкването на слабостите на българския преход, омаловажаване на разрушителните действия на върхушката на ДПС върху политическия морал и политическата практика в България.

Вследствие на всичко това се провидя изключителната ползност на дебатите, организирани в Либерален преглед. Те са ценни и с това, че участие вземат не професионални политици и политолози, а обикновени граждани. Тяхното виждане-особено на участници като Доганова и Челик, които изразяват общото мнение на турското население в България, хвърля светлина и върху мотивите за политическото поведение на това население. Ясно се вижда обожествяването на Идола-водача, вожда-нещо което добре се вписва в традиционната конструкция на обикновения, балкански национализъм. Това явление е добре изследвано и е истинско удоволствие да откриеш чертите му в днешно време даже в едно неспециализирано издание като Либерален преглед.

- 08-06-2009|**Patzo** - Дискусията продължава...

«От няколко дни насам изключително силно ме занимава една мисъл, която Боян Расате защитава в диспута, който е представен тук. Става дума за това, че българите според него са собственици на държавата и като такива имат определени по-големи права в сравнение с българските граждани от други етноси и националности. Може би нямаше да забележа тази фраза така отчетливо, ако един от коментаторите тук в списанието не беше я повторил буквално, И тъй като рядко имам възможност да разговарям с хора, които определят себе си като „националисти“, то бих те помолил да коментираш тук тази идея. Как я намираш самият ти, като привърженик на „Атака“ и просто като човек? В какво се състои същността на идеята за държавата като собственост (а оттук и на родината – защото, както показва текстът на Дубравка Угрешич в последния брой, тия две неща винаги са свързани едно с друго)? Как точно си представят тази собственост националистите? Съгласен ли си с това гледище или то ти е чуждо?»

Имах възможността веднъж да изразя становището си относно въпросния «националист» Расате и неговия Български НАционален Съюз, създаден с една цел – дискредитиране и компрометиране на градивния национализъм, основен и реален изразител на който е партия

Атака. Ще се радвам да отговоря на повдигнатия от тебе въпрос, доколкото мога разбира се, а именно относно собствеността на държавата от българските граждани. Тази собственост разбира се не подлежи на никакво съмнение, но начинът, по който Расате разделя нацията ни на българи и небългари сам по себе си е порочен, фашистки и няма нищо общо с конструктивния национализъм. Расате беше един от тълпата, която се беше сляла с Атака преди години и неговите хора бяха тези, които скандираха ксенофобски и расистки лозунги, впоследствие несправедливо преписвани и до днес на партия Атака. След това на въпросния Расате услужливо комунистите предоставиха трибуната на телевизия ВВТ, от там непрекъснато бълва псевдонационалистическите си «поучения», злословейки непрекъснато срещу истинските патриоти. Във въпросния дебат Расате за пореден път доказва, че неговите идеи са чиста проба ксенофобия и расизъм, а като гледам последователите му по ВВТ, много искат да наподобяват на Хитлер Юнге. Да оставим настрана национализма – моето лично убеждение е, че в България всички имат еднакви права и задължения и не може един етнос да консумира повече права от друг, тъй като всички сме български граждани. За съжаление смятам, че партия която настоява за повече колективни права от другите е ДПС, мнението ми за която партия е крайно негативно. Отново на въпроса – не смятам, че ние българите трябва да имаме някакви по големи права отколкото Българските ни съграждани от турски или ромски произход, страната ни е за всички, но също смятам и че всяко подстрекаване за нарушаване целостта на държавата и нацията ни е престъпно, и трябва да се наказва с цялата строгост на закона. Като български гражданин и като националист смятам, че трябва да се спазват Българските закони в България от всички нейни граждани и партии. И отново за национализма – надявам се, че интеллигентните хора ще успеят да направят очевидното разграничение между Атака и комунистическото отроче БНС, което няма почти никакво влияние в обществото ни, и на което мисля, че се отделя твърде много внимание.

- 08-06-2009|Patzo - и още малко за национализма...

Всъщност толкова ли много искаме националистите:

– Да се говори на Български език на обществени места.

– Да се спазват конституцията и законите на Република България.

– Да се уважава Българският народ, неговите традиции, бит и култура.

– Да се защитават националните ни интереси във вътрешната и външната ни политика.

• 08-06-2009|Златко

Чудесно. Ето тук един пример за разговор, в който сме на различни мнения, но не виждам нужда от административни корективи:-) Различните мнения са добре дошли тук. Не всички, разбира се, но и не малко.

Но да се върнем на темата. Трябва да призная, че представата за държавата като нечия „собственост“ ме изпълва с дълбоко неудобство и безпокойство. Първоначалната ми реакция беше напълно инстинктивна, след това се опитах да търся допълнителна информация, да мисля малко повече по въпроса, но засега си оставам само с някои доста неопределени мисли, които все пак ще се опитам да изложа тук.

Преди всичко, отношението към държавата като „собственост“ ми се струва някак много заплашително за свободата. Има не малко места по света, където хора (мъже) смятат, че притежават жените и децата си, без да виждат в това нищо лошо. Но отношението „собственик – собственост“ предполага някои автоматично действащи психологически механизми, които според мен го правят напълно неприложимо при нещо толкова важно, колкото е държавата като един от основните гаранتي за гражданските права и свободи. Собствеността – това е нещо, което човек може да дои, да стриже, да му тегли ножа ако поиска. Той може да прави със собствеността си каквото поиска. Да се прехвърля такова отношение върху държавата – дори и ако тя бива разглеждана като „споделена“, тоест не неограничена, собственост, ми се струва нещо изключително опасно. Класическата идея за държавата като социален договор според мен не включва никакви отношения на собственост. Напротив, тя включва идеята за доброволен отказ на гражданите от определени права в името на социалния ред. Всичко това може да звучи доста теоретично и сухо, но, ако човек се замисли малко повече, веднага ще види, че именно отношението към държавата като „собственост“ е една от основните мотивации на Расате и подобни нему хора да намират обоснование за правото да правят **каквото си поискат** с различните от себе си. Онези просто не са собственици, те не притежават

същите права. По принцип това е повторение на класическото спартанско разделение на обществото на „свободни“ и „илоти“ (роби), като с вторите по принцип може да се прави всичко.

Излагам тук мислите си малко неподредено, пък и коментарите не позволяват прекалено дълги изложения, но при всички случаи тази тема ме занимава много и, надявам се, скоро ще се опитам да пиша по нея в един малко по-подреден вид.

- 08-06-2009|**Patzo** - По дискусията...

Като казвам, че държавата принадлежи на гражданите си нямам предвид буквалното и примитивно понятие за притежание, влагано от псевдонационалиста Расате, а по скоро чувството за съпричастие към идеята за добруване на всички български граждани в държавата ни. Русо обяснява държавата, като сдружение от свободни и равни хора, които се управляват от самите тях. Именно задължението ни да спазваме писаните правила – конституция, закони и норми, както и лоялността на българските граждани към държавата, ни прави истински конолидирана, свободна и сплотена нация, без значение на етнос и религия. Дано по скоро тръгнем по този път !!!

- 09-06-2009|**Златко**

Пацо, и още едно нещо ми се искаше да те попитам. Всъщност няколко неща, за да бъда по-точен.

Първо, като разумен човек, дали би се съгласил с твърденията, които поддържам тук по сайта – че срещу турците в България открай време се е упражнявала негласна дискриминация, най-често икономическа и културна, но нерядко и директна, насилствена? Имам пред вид такива неща: по социалистическо време например не им се разрешаваше свободно да избират по-престижни образования и професии (аргументът винаги беше: „Хе, ние ще ги образуваме тука, а те после ще избягат с доброто си образование в Турция“), за ръководните постове имаше нещо като квоти (турците – само по неизбежност, и то най-вече в турски райони), да не говорим за това, че в армията те можеха да служат само като трудоваци – сакън, ще започнат да ни стрелят в гръб, ако стане нещо! – ако и не малко техни прадеди да са умрели в защита на България из разните войни на двадесети век, както полека-лека разкриват хората тук ...

Та, ако се съгласим по въпроса, че срещу тях (пък и срещу повечето други малцинства, може би с изключение на традиционно много добре интегрираните арменци и евреи) в България винаги е имало дискриминация, то логично би трябвало да си зададем въпроса: „А по какъв начин те биха могли – би трябвало – да бъдат защитени от такава дискриминация?“ Много хора отговарят автоматично: „За тая цел си имаме конституция“, но според мен това е заобикаляне на въпроса – всеки знае, че конституцията не може да гарантира нищо, ако не бъде подкрепяна от гражданското общество и институциите. Остава, следователно, единствено възможността за някакъв вид организация – партия ли ще бъде, съюз ли, или нещо друго, но все по някакъв начин тези хора трябва да бъдат защитени, инак от демокрацията и равните права и шансове остават само празни думички.

Та тук ми се искаше да те попитам накрая, Пацо – добре, да предположим, че по някое време вие спечелите изборите с достатъчно голямо мнозинство, казвате на Европа да си затваря плювалника и забранявате „антиконституционната и антибългарска организация“ ДПС. Хубаво, пацо, но кой в такъв случай ще защитава тия хора от дискриминация? Вие ли? Или от Европа наблюдатели (най-вероятно със сини каски, при тоя сценарий). Обясни ми, моля те, как виждаш ти нещата, защото аз самият не мога да намеря път из тоя лабиринт, както и да го въртя, все така излиза, че вълците ще пазят агнетата. Не ми се ще да го избивам на ирония тук, но наистина не мога да я разбера тая гледна точка и това е. Хайде, помогни ми, моля те.

- 09-06-2009|Мари

Не знам дали е лесно да си националист, но винаги ми се е струвало, че е лесно да си елементарен човек. Да можеш лесно, елементарно да съдиш – те това е “черно”, те това е “бяло”, този/тези са от “нашите”, онзи/онези не. Национализъм може би понякога може да се разбира и като реакция на защита на някаква общност, която се чувства застрашена на национален признак, но така или иначе крайният, елементарен, войнстващ национализъм, който налива лесно самочувствие в главите на лесно съдещите или просто нямащи достатъчно човешка култура хора, който дава “право” да едни да се смятат за “по-добри” от други или който иска да завоюва примерно нови територии от други (дето са нали априори “по-лошите”, “неважните” хора), винаги е бил

рисков и опасен. След толкова похабени или отнети човешки животи, след толкова болка, противопоставяне, “уеднаквяване” и т. н., случвали се в човешката история, и днес, в ХХІ век, да продължават да се насаждат лесни, “вдъхновяващи младите” национализми, ми се струва не само опасно, но и жалко.

Не знам дали, в този смисъл, някои симпатизанти на иначе официално пропагандиращото напълно съвременни, европейски ценности ДПС са склонни да се вдъхновят от национализъм, подобен на национализма, в който вярват някои симпатизанти примерно на Атака. Но сигурно има млади хора, които изповядват подобни национализми и днес. И го проповядват даже. В YouTube например може лесно да се попадне на всякакви националистически клипове. (Само един малък пример ще дам в тази връзка, едва ли ще изненадам някого като кажа, че подобни примери разбира се има много, на всякакви национализми. <http://www.youtube.com/watch?v=ThuTq2vGqxs&feature=related>) Като гледа човек подобни клипове, ако не друго може да си помисли, че ако е лесно да си националист, то да си човек, провипоставящ се на подобни национализми, на «вдъхновяващ» национализъм сред собствения си етнос (какъвто и да е етносът), не е лесно.

- 09-06-2009|**Patzo** - За дискриминацията...

За това дали са дискриминирани по време на социализма и сега по време на демокрацията могат най-добре да кажат самите български турци. Според мен по време на социализма е имало някаква дискриминация по отношение на другите етноси – по специално български турци и роми. До известна степен съм съгласен с общите констатации, които даваш за отказа на тоталитарната власт да ги допусне до ръководни постове в държавната администрация, армията, МВР и други, макар че имаше случаи, които опровергават твоето твърдение. В общи линии така беше- българските турци служеха най-вече в трудови войски, но от тях имаше и в други родове войски -свързочните части например. За образованието мисля, че изобщо не си прав, спомняш ли си рабфаговете, демек работническите факултети. Малко ни беше криво на нас останалите, които учеха здраво за изпитите по математика в Техническия Университет, а «парашутистите» влизаха по квота, не знам по какви партийни съображения го бяха измислили комунистите... Е, имаше и много кадърни и интелигентни младежи, които не

се нуждаеха от подобен хендикап. В общи линии мисля (не твърдя, че съм абсолютно прав), че спрямо българските турци не е имало никаква дискриминация в сферата на образованието. Та толкова за периода на комунизма, сега за тъй наречената демокрация... След периода 85-89 година българските турци се бяха отдръпнали от нас, не ги виня, но демокрацията вместо да започне с консолидация и обединение, започна отново с разделение, което разделение и до днес се поддържа и разпалва от антиконституционната група ДПС, противозаконно регистрирана от комунистите, за да измият съвестта си може би... Периодът на тъй наречения възродителен процес е сложен и би трябвало да бъде обект на по задълбочени анализи, отколкото повърхностни коментари, затова ще се въздържа тук да пиша за него. В настоящият момент – 20 години след падането на тоталитарния режим твърдя, че българските турци в България не са дискриминирани по никакъв начин. Това е моето скромно мнение, по скоро ромите продължават да са дискриминирани, но това се дължи до голяма степен на самите тях и на нежеланието им да се образуват.

Бих желал да изложиш конкретни данни за дискриминация на българските турци, ако имаш такива. По въпроса за управлението – не мисля, че ще се стигне до сини каски, защото както вече многократно съм споменавал патриотичната партия Атака не е срещу българските турци или роми, а срещу антиконституционната и престъпна формация ДПС.

П. П. Очаквам примери за дискриминация от всички български турци в този форум.

- 09-06-2009|Patzo - За дискриминацията...

<http://www.youtube.com/watch?v=ThuTq2vGqxs>

Потресаващо, нали Златко, нали съграждани български турци и вие ли мислите като този изрод направил клипа, да правите тук втори Кипър. За съжаление на битово ниво има многобройни такива провокации... Протурсконационалистически надписи по стените на училища, оскверняване на християнски гробища от ученици – български турчета- каква ненавист има в тях ? Побой над българчета в смесените райони, викове гяури и мераци за отмъщения. Призивите на Кенан за автономия, „Миналата седмица минах през Шуменско на път за Румъния, отчуждени ми се струват хората там, навсякъде разлепени плака-

ти на вожда Доган, едва ли не на всяка врата, макар, че там от агитация няма нужда – всички са за ДПС, но плакатите крещят на преминаващите – много сме, силни сме, да му мислите... зомбирана работа... Дискриминация казваш... мдаааа, та очаквам включвания, както се казва за дискриминацията. Та това в общи линии е резултата от политиката на ДПС – дезинтеграция, разделение, противопоставяне, замаскирани зад лозунги за общочовешки либерални ценности за парлама. Преди 25 години имаше български турци, сега има турски граждани, живеещи в България, дано да схващаш тънката разлика, защото Горчева не успя, колкото и да се опитвах да ѝ обяснявам... Необходими са нова воля за консолидация и за обединение на нацията, и това ще стане само ако най сетне проговори патриотичното начало и здравия градивен национализъм у всички български партии, засега 330 000 не сме достатъчни.

- 09-06-2009|**Patzo** - Ех тази дискриминация...

Та пак за прословутата дискриминация в така наречените смесени райони, пък и не само в смесените... . Фирми инвеститорки от южната ни съседка наемат само турскоговорящи – това не е ли дискриминация на българите ? За какво говорим, за какво става въпрос в собствената ни страна ? Проблеми между българите от различните етноси има, да не си затваряме очите, а да се опитваме да ги решаваме по цивилизован начин, друг път няма...

- 12-06-2009|**Майя Маркова** - дискриминацията

«(Понеже) срещу тях (турците) в България винаги е имало дискриминация, то логично би трябвало да си зададем въпроса: „А по какъв начин те биха могли – би трябвало – да бъдат защитени от такава дискриминация?“ Много хора отговарят автоматично: „За тая цел си имаме конституция“, но според мен това е заобикаляне на въпроса – всеки знае, че конституцията не може да гарантира нищо, ако не бъде подкрепяна от гражданското общество и институциите. Остава, следователно, единствено възможността за някакъв вид организация – партия ли ще бъде, съюз ли, или нещо друго, но все по някакъв начин тези хора трябва да бъдат защитени, инак от демокрацията и равните права и шансове остават само празни думички.»

Златко, не съм съгласна. Ако има етническа партия или друга организация с влияние, кой и как би могъл да гарантира, че тя като по

вълшебство ще се задоволи със защита само на законните права, а няма да иде и по-нататък и да почне дискриминация в обратна посока, че и по-лоши неща, както виждаме сега от ДПС?

Според мен представителната демокрация сама по себе си е известна гаранция. Имам предвид, че ако имахме мажоритарна система, то в районите с преобладаващо турско население и двете основни партии почти винаги щяха да издигат турски кандидати (освен ако случайно не разполагат с кандидат-българин, който по някакви причини е много популярен сред местното население). Така щеше да се гарантира представянето на турското малцинство и неговите интереси в Народното събрание. Друга, още по-важна гаранция би била една работеща съдебна система (а от това, че сегашната не работи, страдат не само турците). Трета гаранция е съдът в Страсбург. Четвърта, съвсем различна, е свободният пазар на стоки, капитали и работна ръка. Имам предвид, че малцина потребители ще бойкотират качествена и евтина стока, защото е произведена от фирма със собственик-турчин, нито пък нормален работодател ще намери кадърен работник, от когото има нужда, защото е с турско име. (Впрочем не мисля, че българите винаги са прави да се оплакват от дискриминация, когато се предпочитат знаещи турски. Ако дадена фирма е филиал на турска фирма или просто търгува с Турция, нормално е турският да е бонус. Никой не смята за дискриминация, когато фирмите, търгуващи с Германия, си търсят служители с немски.)

Специално за правата на малцинствата ти даваш за пример Америка – там нямат аналози на ДПС, пък са доста добре в това отношение.

- 12-06-2009|Златко

Да, мисля, че тези възражения са солидни. Доколкото съм в състояние да разбера, ти отдаваш сегашното неработещо състояние на нещата на цялостната развала на политическата система (впрочем, кои са «полошите неща», за които говориш тук?). И все пак – в момента имаме реален етнически проблем в страната и никакви реални изгледи за решаването му. В каква насока трябва да се търсят решенията? Забрана на ДПС, както предлага Атака? Или има и други пътища? Къде са решенията?

- 12-06-2009|**Майя Маркова** - проблемите

За мен етническият проблем е един от вечните проблеми и съжителството на различни етноси винаги ще има цена. Затова търся по-скоро смекчаването, отколкото решаването му. Т. е. разликите да пречат на хората (от всички етноси) по-малко.

Аз не мисля, че положението е толкова лошо, колкото може би ти се струва. Не и с турците (циганите са друга работа). Турци се заселват в София и други центрове на активен живот, които по-рано бяха затворени за тях. Постъпват на «нетрадиционни» длъжности (напр. университетски преподаватели) и българите малко по малко приемат, че така ще бъде. Може би на някои места образованието на турските деца се влошава, но това не е правило – дори «Атака» не го твърди.

Според мен, за да живеем по-добре заедно, трябва да запазим и подобрим образованието (за всички деца; тези от малцинствата да не бъдат изолирани), да намалим корупцията, да оправим съдебната система и да развием икономиката така, че всеки български гражданин да може да избира къде и как да живее. Много се говори за капсулираните общности като с. Рибново, където царят патриархални отношения и е трудно да се разбере дали местните хора (особено жените и младежите) наистина ги одобряват. Трябва да се погрижим, първо, дори на такива места децата да получават качествено образование (пък дори и да седят в клас със забрадки на главите). Второ, да развием стопанството, да имаме ниска безработица и сносни заплати. Тогава всеки младеж от такова място, като завърши училище, ще може да си вземе дипломата и ако иска, да каже «чао» на своето семейство и общност и да се пресели в град по избор. Ако мизерията принуждава младите да седят в разни изостанали села, защото в градовете заплатите не стигат да плащаш наем, можеш да прашаш при кмета барети, можеш да забраняваш вероучението в училище – ползата ще е никаква (макар че второто би могло да се обмисли).

ДПС не трябва да се забранява. Аз обаче отдавна мисля за обезсилването му чрез мажоритарна система. Питам се, ако това стане (не че има изгледи), как биха го приели турците? Биха ли се обидили, биха ли го усетили като накърняване на избирателните им права?

«По-лошите неща», за които намекнах, са например следните:

– мафиотски похвати на партия с етнически гарантиран електорат и сливането ѝ с мафиотски структури – чадърът над фирми, които

изсичат горите, натискът върху гражданите да мълчат за корупцията (вчера РеТВ припомни как Нихат Кабил принуди инж. Янев да се извини за думите си, че в земеделското министерство има корупция, за да не бъде съден до дупка);

– отнемане на тайната на вота по места, което води до невъзможност избирателите да сменят партията, освен ако не сменят и местожителството си;

– обвързването на кариерата на хората от съответното малцинство с вяност към партията – струва ми се, че достъпът на турците до по-апетитни държавни длъжности и обществени поръчки скоро ще стане толкова зависим от верността им към ДПС, колкото по-рано беше от верността им към БКП и Държавна сигурност;

– опити на партията да налага политика спрямо Турция, несъгласувана с българските и европейските интереси.

• 12-06-2009|Гост

Какво може да напише човек с до 1000 букви? Че решенията не минават през спекулирането с минали страдания? Че двоен стандарт, който говори непрекъснато за потъпквани в близкото минало права на един етнос, но се противопоставя винаги пред публичното признаване примерно на арменския геноцид, няма никакви проблеми да мине, ако има избиратели, които да го подкрепят? Че не може един работник да не бъде нает само защото не знае турски и не е турчин и това да се одобрява, понеже си е чиста форма на дискриминация, а Комисията за защита от дискриминация в последния парламент (ръководена, между впрочем, от активист на ДПС и бивш сътрудник на ДС) да не се интересува особено от подобни неща.

Нещата имат много призми, много специфики, не една. Морето не е до колене и която и да било призма, посока в него, едва ли може да се изложи като аргументи, сравнения, нюанси, тези в ограничителен режим към буквите. Начинът не е този. Но понеже стигам 1000-та букви, какво имам предвид не мога да напиша...

• 12-06-2009|Златко

Буквите са 10000 – и това е достатъчно за повечето коментари. Оттам нататък започват романите:-)

• 12-06-2009|**същият**

Ще си позволя само още един постинг.

Лесните решения не винаги са правилни.

Ако човек е създад един сайт и го поддържа, той естествено има право да каже, че не би толерирал примерно крайни позиции.

Няма нужда да се натовазва със свободата на съвестта на другите.

Всеки сам си я носи, ако има такава.

Във всеки случай истината рядко се стига с къси аршини.

• 12-06-2009|**същият**

Бях написала постинг от 6000 и нещо знака, той беше отхвърлен автоматично.

• 12-06-2009|**Гост**

Златко, нали дядото беше ти обяснил всичко? Още ли смяташ, че мнозинството трябва да бъде превъзпитавано? Към какво? Кои права на турците са нарушени? Как са дискриминирани?

Още през зимата ти писах, че не си подготвен за тази задача, която си поставяш. Нямащ впечатления, 20 години не си следил какво се случва в България. Не си виновен, естествено. Е, не трябва да подценяваш възможностите на тези, които останаха в България да осмислят какво им се случва.

Единственото, което мога да ти препоръчам, е да прежалиш време-ти си знаеш дали е възможно, и да поживееш в смесен район в България. Може и Преслав да свърши работа, но по-добре примерно Търговище, Шумен, Разград. И да не казваш, че живееш в Германия-това автоматично ще развали експеримента. Стой един месец, търси работа, пазарувай, чети и разговаряй. Чети и всичко, каквото изровиш за ДПС, за Доган, за свитата му, за турския бизнес в България. Виж биографиите на лидерите, обаче виж и бизнеса им сега. На всяка цена разгледай под лупа българите в ДПС-пак така-биографии, бизнес. Виж Христо Бисеров, Йордан Цонев защо са изгонени от СДС, виж коя е Светлана Дянкова, Надежда Захаријева, Мая Вапцарова, професора Людмил Георгиев, Камен Костадинов, Росен Владимиров, Янко Станев, Иван Славков. Прочети досиетата на Доган, каквото намериш за атентатите преди 89-та, за скандалите, за хората на Доган в комисиите, за дружбата му с бившия шеф на следствието Ангел Александров, с Антония Първанова, Валерия

Велева, Светослава Тадаръкова, Валя Ахчиева. Прочети за Ирена Кръстева и сина и Делян Пеевски. Ако не си в състояние да свършиш това, което ти препоръчвам, просто не можеш да си правиш експерименти и да ядосваш и българите, и турците. Това нашето е реален живот и като отваряш теми, които приемаме сериозно, и като спориш с нас, трябва да си на ниво. Това, за което искаш дискусия, не е теория. Иначе ще става както досега-ние идваме зажаждали за човешки разговор, а ти се нахвърляш и от първата дума ни подхващаш-невежи, националисти и пр. Вие сте мнозинството, вие сте виновни. Е, сега смятам че разбра това, което цяла зима ти внушавах-че нещата не са прости.

- 14-06-2009|**Майя Маркова** - кой е виновен

Гост писа:

Вие сте мнозинството, вие сте виновни.

Естествено, че ние сме виновни. Справка – изборите напоследък. Трийсетина процента избирателна активност, пък който си направил труда да гласува, подкрепил я Бойко (който трябва да бъде скриван от камери и микрофони, щом обърне 1-2 чашки), я БСП (не поизмря ли вече техният електорат, по дяволите?), я «Атака», я царедворците, я някакви извънземни като «Лидер» или Яне Билборда. После пак ще се питаме как тъй уж сме в Европа, а шайка разбойници с мандат на ДПС се разпореждат с държавата като с бащиния.

При висока избирателна активност ДПС може да събере десетина процента от гласовете пряко сили. Барабар с автобусите от Турция. Затова, вместо да обясняваме на избирателите на ДПС колко са лоши (което няма да ги накара да спрат да гласуват за ДПС), дайте да гласуваме.

Извинявайте за тона, понякога и аз имам нужда да помрънкам.

- 15-06-2009|**Patzo** - За номерата на Депесарите

Публична тайна е, че надутите резултати на ДПС през последните избори се дължат на редица мошеничества, които тази партия извършва без никакъв срам. Вероятно се сещате, че става въпрос за изборния туризъм и за купуването на гласове, макар, че наборът от номера на депесарските активисти е доста богат. Ще споделя с вас един случай, който още повече осветлява наглата същност на така наречените политици от ДПС и мошеническите им директиви, спускани до собстве-

ния им електорат. През последните президентски избори бях секретар на секционна избирателна комисия (СИК) в един южен град. Изборите протекоха що годе нормално, но ми направи впечатление гласуването под строй на депесарския електорат и многото дописани извън основния списък техни избиратели. Както и да е, изборите минаха и си заминаха, агент Гоце спечели благодарение на горепосочените номера и животът продължи по старому. Но явно историята имала продължение, две години след президентските избори получих призовка да се явя като свидетел по дело, образувано от прокуратурата във връзка с последните президентски избори. Следователят, който се оказа много отзивчив да ми обясни причините за призовката, ми разказа следното. Засечени са случаи на двукратно гласуване на лица от електората на ДПС, схемата била много проста. Електоралната единица на ДПС, която живее в южната ни съседка и желае да гласува в българските избори, отива в посолството ни или консулството ни и гласува там с паспорта си, в същото време тук в страната е оставил личната си карта на доверен човек- я негова рода, я приятел, който след като един път е гласувал, отива след няколко часа и гласува отново с чуждата лична карта. Разбира се, този член от СИК, който е представител на антибългарската партия ДПС много добре знае за далаверата, защото познава собствения електорат в квартала си, но не обелва нито дума. От друга страна ние представителите на другите политически партии хал хабер си нямаме за този трик, който безпрепятствено е минавал, предполагам многократно. Предложих на уважаемия господин следовател да разпита по подробно представителя на ДПС, който най добре ще го осветли за подробности по въпросното дело... Та така уважаеми съграждани, бъдещи избиратели и членове на изборни комисии, нека този път не позволим на престъпниците от ДПС да си развяват байряка и им попречим да вършат изборните си измами. А също и нека всички гласуваме, колкото повече, толкова по добре! !

- 18-06-2009|**Practor** - Дебат „Лесно ли е да си националист?“

Загубих доста време, но внимателно проследих цялата дискусия. И се запитах – защо го направих ? Темата не ми е чужда – самият аз съм университетски преподавател и то по българска история. Нещо повече – имам претенции да познавам проблемите на българската идентичност. Слушах, гледах, слушах, гледах -и някъде към средата осъзнах какво ме

дразни – няма диалог! Ама никакъв! Дори и елементарен ! Като лоша пиеса в постабсурдистки стил! Чиста проба говорене в паралелни светове, на езици без допирни точки, разговор между глухи и слепи, тежко въоръжени с оръжия от собствения си арсенал, покачили се на собствените си барикади, за да изглеждат герои в собствените си очи! ! ! В края на дискусиата и двете страни завършиха там, откъдето започнаха-убедени в божествената си правда, обсебени от типично българското високомерие към чуждото мнение, абсолютно сигурни в липсата на недостатъци на своята теза.

Не искам да възбудям кресливия национализъм на персони като Боян Расате и неговите съидейници, но не мога да се въздържа и да не запитам – какво е донесъл **ЧИСТИЯТ НАЦИОНАЛИЗЪМ** на България през 20 век? И тъй като е видно, че въпросът ми е риторичен, сам ще си отговоря – **САМО БЕДИ, НАЦИОНАЛНИ КАТАСТРОФИ И БЕЗБРОЙНИ ЖЕРТВИ!** Нищо положително, за съжаление!

- 18-06-2009|**Гост**

Дай боже повече Айнур Солакова-свидетели на историята. Дай боже още зам. министри на ДПС с парична гаранция за посредничене към подкуп. Дай боже повече уиски в кръвта на Агата, за да говори искрено. Нищо друго не искаме, освен истината.

- 21-06-2009|**Майя Маркова** - ге: Дебат „Лесно ли е да си националист?“

Практор писа:

не мога да се въздържа и да не запитам – какво е донесъл **ЧИСТИЯТ НАЦИОНАЛИЗЪМ** на България през 20 век? И тъй като е видно, че въпросът ми е риторичен, сам ще си отговоря – **САМО БЕДИ, НАЦИОНАЛНИ КАТАСТРОФИ И БЕЗБРОЙНИ ЖЕРТВИ!** Нищо положително, за съжаление!

По принцип си прав, но си мисля, че национализмът би могъл да мотивира някого да остане в България; а след като емиграцията е достигнала мащаби на евакуация и не показва никакви признаци на отслабване, а Европа като че ли няма план за овладяване на държави, напуснати от хората, които (за добро или зло) са били техен гръбнак, мисля си – може би не трябва да отритваме прибързано факторите, които биха могли да задържат хората в България.

- 23-06-2009|**Мари** - ге: Дебат „Лесно ли е да си националист?“

Практор писа:

какво е донесъл ЧИСТИЯТ НАЦИОНАЛИЗЪМ на България през 20 век? И тъй като е видно, че въпросът ми е риторичен, сам ще си отговоря – САМО БЕДИ, НАЦИОНАЛНИ КАТАСТРОФИ И БЕЗБРОЙНИ ЖЕРТВИ! Нищо положително, за съжаление!

Национализмът не е български патент, уважаеми университетски преподавателю. Странен ракурс показвате за един преподаващ история, доколкото разбирам.

Не знам какво значи чист национализъм. Ако значи елементарно, прокрустово мислене в каквото и да е отношение, той е вреден по-скоро и няма как да е иначе, поради самата му невъзможност да види достатъчно далече, достатъчно нюансирано нещата. Но ако вие, да кажем смятате, че ги виждате така, в достатъчно дълбок, знаещ, нюансиран контекст – то смятате ли примерно, че в периода след Втората световна война, след септември 1944 г., е имало друг народ на Балканите, част от който да е била подложена от самите си управници (верно комунисти, коминтерновци, ама такива не само тук са били на власт) на опити за подмяна на идентичността, в името на някакви проекти за общи федерации? Смятате ли примерно, също така, че сред «мегали идеите» на балканските народи, излезли през XIX век от една обща империя и изпадали в схватки едни срещу други в XX-ти, българската е била доминираща? Или че примерно има и едно сръбско или гръцко селище или паланка, които да са станали български след цялото това оспорване на територии, случило се през XX век? (Обратни примери достачно има и вие няма как да го не знаете.) И други примери мога да дам, не само в този, и в други контексти, но дълго би станало. Важното обаче е, поне според мен, че от елементарни, късогледни национализми никъде и никога не е имало нужда. От «великани» или комплексари на тема етническа или национална идентичност(комплексари про или анти, все едно) само беди наистина. Национализми, неразбиращи и незачитащи достатъчно другите, другия етнос, другия човек, обаче биха могли да се появат и се появяват и днес, през XXI век, там, където нихилизъм, корупция, неразбиране и двойни стандарти в дълбочинни размери, замазвани достатъчно дълго на повърхността от овластените да управляват едно общество, доведат членска маса и проповедници на «чистота» като ответна реакция.

- 25-06-2009|**Иван Хаджийски**

Да, като ги гледаме сегашните елитни политици-Борисов, Сидеров, Костов, Каракачанов, Янев-какво е общото??? Всички до един използват максимално антитурските настроения в обикновения българин(а те не са малко), за да направят някакви политически дивиденди

Явно, дори след 20 г 10-15% от населението на България все още е трън в очите на мнозина. След Втората Световна война най голямото депортиране на хора бе извършено от България, за гордост на тези «политици»... Тези хора бяха прокудени най вулгарно, наричайки ги «екскурзианти»... И пак тези хора ги сочат като най големите виновници, просто защото гласуват... Някои даже открито подкрепят преименуването на имената(естествено е, след като са преки участници). Само вижте предизборните им листи-колко са турците в тях? И после ще говорим за интеграция... Вълкът козината си мени, но нрава не...

Фризьорката с кученцето

Автор: Дубравка Угрешич

Родината е факт в живота на човека, също както родното място е непроменлива даденост. Срещата с родината започва още в детската градина. Едно от първите неща, които едно дете научава там, е прословутото изречение: „Моята родина е ...“ В тази нежна възраст започва инструктажа върху родината, който продължава в училище в уроците по история, майчин език и литература, както и други подобни предмети. На нивото на несъзнателното отношението към родината бива оформяно от патриотични поети. Те ни внушават, че родината е нашето „наследено отечество, родното огнище, родният край, златните житни полета, синьото море, планините, равнините“ и много други.

В наши дни хилядите стихове за родината, в които става дума за присвояването на родните планини, реки, къщи, небе и слънце („моето небе, моето слънце, моите планини и долини“), се четат като някакъв каталог на недвижимо имущество, присвоено по незаконен начин. За да подсилят своите собственически претенции върху тях, поетите се позовават на една директна роднинска линия и твърдят, че родината е тяхна „майка“ – нещо, което, погледнато от гледната точка на половете е дискриминиращо, но въпреки това разбираемо. Защото родината е майка преди всичко за синовете; лирично вдъхновените дъщери никога не наричат родината майка.

Една традиционна сплав

Но, както и да е, родината и държавата са една и съща сплав – две, претопени в едно, понятия, едно традиционно семейство: родината има женско-емоционални, а държавата – мъжко-рационални черти. Тази сплав става още по-забележима при първата данъчна декларация или призоваването на военна служба. Разводът между родината и държавата е недопустим. Мисълта, че родината би могла да бъде един утопичен проект, е недопустима. Така например известното стихотворение на

хърватския поет Силви Страхимир Кранчевич („аз имам една родина, тя, нейните планини и долини нося в сърцето си/какво да правя с този рай, питам за напразно света и нося болката си“), бива все още интерпретирано в училище като документ, който доказва, че най-вече хърватите притежават авторското право върху планините и долините, болката и рая.

Аз имам много богат опит с тази „сплав“, защото имах вече три от сорта: Югославия, Хърватско и Холандия. И все пак, докато успях да изясня и дефинирам отношението си към много неща, между тях и сплавта родина-държава, аз трябваше да измина един мъчителен път. Важните разбирания все пак не падат от небето, като познатите от приказката печени гълъбчета.

Когато в началото на деветдесетте години аз напуснах моята родина Хърватско, която беше се олющила от моята родина Югославия, и се оказах в Холандия, чувствата ми бяха доста объркани. Не знаех какво да мисля по въпроса за родината. И тогава – до това себепознание все пак трябваше да изминат десет години – аз установих у себе си една странна склонност: щом само се установях в една нова страна или нов град, първото нещо, което си търсех беше – фризьорски салон. Аз не си правя фризури, а отивам във фризьорския салон просто за подстригване, но тъй като косата ми расте бавно, фризьорската ми невроза трудно може да бъде обяснена чрез обикновената женска суета.

Не искам да изброявам тук в колко градове и страни досега са ме подстригвали. Като малко доказателство за опита ми в тази област ще отбележа само, че подстригването е най-евтино в Ню Йорк – и то при узбеките, вече не при руснаците, както беше преди години. В Бруклин един узбек ще ви подстриже за само десет долара. За тази цена фризьорът няма да похване ножицата дори в сръбския Чачак.

Питах се какво означава всичко това, дали моята потребност да се подстригвам на всяко ново място не е форма на мазохизъм или някакъв вид ритуално покаяние, чиито причини са ми непознати. В Холандия дълго време изпитвах усещането, че нещо ми липсва. Е, удаде ми се да намеря нови приятели, да получа данъчен номер и данъчен съветник, да открия зъболекар, да получа множество неща, които карат ежедневието да заприлича на ежедневието. Но поради споменатата невроза аз си поставих за задача бавно да изследвам вътрешния си живот – и в един щастлив момент моят житейски път ми се разкри като хроника на всич-

ки мои подстригвания. В Амстердам опитвах множество фризьори – известни, скъпи, също и най-евтините – това са мъже-фризьори, най-вече мароканци – но никой от тях не ми прилягаше като удобна обувка върху уморен крак. Докато един ден Лисбет отвори своя фризьорски салон в моя квартал ...

Лисбет е висока, едра млада жена със светла кожа, очевидно израснала с холандско сирене и мляко. Тя има сини очи и малко меланхолично изражение, което вероятно се дължи на нейната почти порцеланова бледност. Лицето ѝ, общо взето красиво, изглежда дребно в сравнение с големия ѝ задник. Задникът на Лисбет не може да бъде пропуснат, още повече, че тя не се опитва да го крие, а го пъха в страшно тесни панталони. Лисбет често сменя фризурата и цвета на косите си. Понякога тя носи платиненорусо пони, докато останалата част от косата ѝ е черна. Тя знае, че косата на собственичката е най-добрата реклама за фризьорския салон.

Лисбет си има приятел, който също е висок и едър, двамата приличат малко на тюлени, обожават се взаимно, а заедно пък обожават един малък пудел. Лисбет притежава най-малкия пудел на света, едно кученце, голямо колкото катеричка, но без голямата, пухкава опашка. Кученцето никога не лае, то е изключително послушно и миличко. Повечето време то прекарва в кошничката си, която Лисбет слага на витрината, за да не му става скучно. Странно, но салонът на Лисбет е винаги празен. Обикновено аз поръчвам часовете си по телефона, тя се колебае всеки път, прави се, че гледа в календара, не, в десет часа не може, но в единадесет. Ние се пазарим още малко, защото аз знам, че Лисбет е свободна както в десет, така и в единадесет часа, пък и по всяко друго време, което бих поискала. Нейният салон е пъстър: вратата е виолетова, рамките на прозорците са светлозелени, а стените – розови.

Да направиш жертва

Всеки път, когато карам колелото си по винаги празната улица на Лисбет, аз виждам как тя разхожда малкия пудел на тънка верижка по тревната площ до нейния фризьорски салон. Лисбет е едра, пуделът е мъничък – и така всеки път ми се струва, че тя води мишка на тънкия повод. Ние двете разговаряме преди всичко за прическата – така ли да изглежда или другояче, малко по-късо, малко по-дълго. Но в този разговор няма особено много смисъл, тъй като Лисбет ме подстригва винаги по един и същ начин – и винаги еднакво лошо.

Не знам защо, но понякога ме обхваща страх, че Лисбет би могла някой ден да изчезне, заедно с фризьорската ножица и кученцето си. Това необяснимо жило ме подтиква отново да набирам номера ѝ.

„Значи, кога бихте искали да дойдете? В единадесет?“

„А може ли в дванадесет?“

„Не, не може. Дванадесет и петнадесет?“

„Добре.“

Аз полагам слушалката с облекчение.

А що се отнася до подстригването, наскоро узнах нещо интересно: в прастарите култури подрязването на косите е означавало да се поднесе символична жертва за щастието на собствения народ. Дълги коси са носили в историята мъченици, отшелници, благочестиви мъже, крале, воители, благородници, сановници. Слугите и поданиците са имали къси коси. Подрязването на косите е било част от ритуала на подчинението, жертвата, скръбта, унижението, наказанието и самонаказанието.

И така, след като години наред аз бях събирала – чрез посещенията си в различни фризьорски салони – един голям и географски разнообразен опит, същността на родината-държава най-после се разкри пред очите ми. Да, аз съм една идеална поданичка. Такава, каквато всяка майка-родина само може да си желае.

Дубравка Угрешич (Dubravka Ugrešić) е известна хърватска писателка, която живее в Холандия.

Коментари (2)

- 11-06-2011|**Мунчо** - Странно

Странно е, че Либерален преглед не може да си намери автор, който, вдъхновен от Дубравка Угрешич, да изяде Вазов с парцалите, заради присвояването на природата като Родина. Още по-странно е, че списание на либерализма получава национални награди.

- 11-06-2011|**Гост**

Към тази «сплав» трябва да добави и България, тъй като майка ѝ е българка. И да вземе да се подстриже при някоя циганка с още по-голям задник от Лисбет.

Белким и на нас, като на холандците, се усмихне щастието.

Национализъмът на невидимите класификации

Автор: Ивайло Дичев

Когато се каже национализъм, обикновено човек си представя драматични неща – войни, кланета, саможертви. Тази му версия, възпявана от официозната култура, днес намирисва на нафталин. В представата ни изплуват тежки бронзови паметници и държавни мъже поднасят венци или по-точно оправят лентичката на поднесените от войниците такива; зазвучават оди, товарещи ни с чувство на вина заради едни или други мъки от миналото; спомени от патетичните суперпродукции около предполагаемата 1300-годишнина, където съответният владетел е мъдър държавник като другаря Живков. Тази култура се оказва най-автентичното наследство на комунизма и днес както масовият гражданин, така и ресорните институции жадуват възраждането ѝ.

Но националното има и един съвсем всекидневен образ, който го прави невидимо и самоочевидно. Става дума за автоматичното белязване на нещата около нас, за класирането на света по национален признак, сякаш той си е някаква природна даденост. Така българското сирене изглежда естествено различно от гръцката фета, а виното от Мизия и Тракия се озовават в една категория за разлика от тези на южния и северния бряг на Дунава, които попадат във владение на две различни държави. Очевидно въпросът не е във вкуса, но тогава в какво?

В културата подреждането по национален признак процъфтява още от деветнайсети век, известен като „века на нациите“. Два принципа управляват тази култура: сравнението и състезанието. Взимате например световните изложения, където от 1867 нататък страните излагат не само техническите и индустриалните си постижения, но и своите културни особености, стилизирани и опростени за разсеяния посетител. Така до швейцарската хижа стои тунизийското кафене, до босненската къща – японската градина. Масовият туризъм, и той възникнал към средата на този век, е същото начинание, с тази разлика, че автостилизацията се

извършва у дома, върху самата уж автентична реалност, а сравнението дава рекламната листовка, предлагаща различни дестинации.

Върху същите принципи започва да се гради и високата култура. Вземете Нобеловата награда за литература, учредена през 1901 от създателя на динамита. Ако се замислите, не е очевидно международен комитет да определя значението на даден национален писател. За да се убедите в абсурдността на начинанието, представете си такъв комитет да класира, примерно, светците от различните религии – „първа награда за цялостната си жизнена дейност получава... св. Франциск от Асизи!“ Очевидно нобеловата награда не мисли литературата в нейната жива, дълбока връзка с общността. Литературата е дисциплина от световното състезание, възвестено от модерността. Всеки народ трябва да има своя голям национален поет, своята сага, своите символисти и сюрреалисти. Не защото има потребност да ги чете, а защото това са престижни обекти в международния обмен. Колкото повече взаимоотношения имат страните, толкова по-остро стои проблемът с това кой какво „има“, какво е „дал на света“ и какво му се „признава“.

Един съвременен вариант на културното сравнение/състезание е конкурсът „Еurovision“, където лекият жанр оголва и все по-еднозначната прилика между културата и спорта. Вече не жури от специалисти, а самите граждани на съответните страни с гласуването си ще се преборят за най-близкия до националните „интереси“ кандидат от друга страна. Култура ли е всичко това, или някакъв теле-ритуал на лоялност?

Предсъзнателното класиране на всичко в света по национален признак става още по-странно, ако си дадем сметка, че нямаме никаква представа какво точно съдържание влагаме в понятието за „нация“. С какво са български песните на „Еurovision“ например – повечето пети на английски, в популярни стилове възникнали далеч оттук. Защо така се радваме, когато нашият човек спечели? Вярно, че тук-там се прокрадва някой фолклорен мотив, но да приравним българското и фолклора би било обидно за повечето от нас, които никога не сме ходили с потури. Ако Румънеца и Енчев играят с индийски етномотиви, това прави ли ги индийци?

Не е ясно какво национално има в съвременната култура. Да вземем инсталацията на най-известния български художник Недко Солаков, озаглавена „Един живот (черно и бяло)“, която предизвика фурор в няколко престижни галерии. Един асистент боядисва една стая в бяло, зад

него върви друг, който я боядисва в черно и така до безкрай. Много силна работа, но какво точно българско има в нея? Та тя дори не е представяна в България, поради липсата на вкус у нас за съвременно изкуство.

Вярно е, че националните художествени форми често представят местна реалност, различна от глобалния спектакъл. Това се вижда най-ясно в киното. Големите холивудски блокбастъри са навсякъде и никъде – в Калифорния, в митологията, в илюзорното пространство на Матрицата. Там, където започва националното кино веднага минаваме в регистъра на ниските бюджети с така наречените фестивални филми. Състезанието с многомилionниците е изначално загубено, затова те тръгват точно в обратната посока: наместо да показват една все по-мощна и все по-перфектна илюзия, обръщат се към очукания всекидневен свят, обикновените хора, скучните, но истински съдби. Напоследък бяхме удивени от един такъв къс реалност с „4 месеца, 3 седмици и 2 дни“ на Кристиан Мунгиу, който за мен остава най-силното свидетелство за онова сиво, тежко време на комунизма.

Ако се замислите обаче тук сме направили завой от 180 градуса: започнала състезателно като самоекзотизиране и самопрослава, националната култура тук е свидетелство, изобличение, за да не кажа скандал. И разбира се, задачата на националните културните институции свършено се е променила: наместо да прославят родното и да укрепват властта, те целят да събудят гражданските енергии и желание за промяна. В известен смисъл живеем в две измерения: глобалната култура ни охранва с митове, супергерои, техно-фантазми, докато националната (за онова малцинство, което я практикува) дава усещане за истината на нашия локален живот.

Виртуалната революция добавя към това един нов щрих. Който е смятал, че нациите ще отмрат във времето на интернет-глобализацията, дълбоко се е излъгал. Всъщност, както показват много изследвания, мрежата е много силно национално разделена. Мястото на старите физически територии са заели виртуалните, където граници чертаят езиците, религиите, диаспорите. Т. е. новото национално до голяма степен се е превърнало в етническо. Обърнете внимание на яростта, с която в много български платформи гонят онези, които не пишат на кирилица. Въпрос на престиж е днес да избереш домейн, завършващ на .bg, наместо често по-евтините и по-удобни .com, .net и прочие.

Ако се вгледаме по-внимателно ще видим, че (както при филмите), по-патриотични са по-малките, докато големите англосаксонски сайтове са естествено космополитни. Сякаш има една супер-етнонация, а всички останали се определят в противовес на нея. Т.е. там, където няма маркер за националност, става дума за доминиращата англосаксонска култура, там където изрично се упоменава от кои си, говорим за българи, португалци, шриланкци.

Разбира се в мрежата никой не може да те принуди да се самоопределиш и даже в избора на пол наред с „мъж – жена“ често фигурират опции като „птичка“ или „ангел“. И все пак странно, но факт, етнонационалната идентификация не отпада – напротив, тя укрепва позициите си. Защо ли е така? Вероятно заради това, че самото понятие за нация е празно, че в него може да се вкара всичко. Вземете за сравнение мястото: ако се идентифицирам чрез него, трябва да променям идентичността си във всеки момент, в който вляза в мрежата от компютър в друг град, нещо, което правим все по-често. Етнонационалната идентификация остава същата навсякъде. Не я разклаща дори смяната на религията, на политическите възгледи. Тя ни позволява да подреждаме Илия Троянов до Георги Господинов в категорията на „българските писатели“, въпреки това, че първият отдавна живее в Германия и пише на немски и в момента, доколкото знам е тук, вторият живее тук, пише на български и в момента е в Германия.

Подобна система на етнонационално подреждане вероятно помага да се ориентираме във все по-сложния глобален свят. Дава ни и повод да търсим в културните продукти някакви невидими с просто око съдържания, родени от дълбините на националното. Г-н Троянов например сякаш почва да ни се вписва в традицията на, знам ли, Алеко; Цветан Тодоров във Франция – на Захари Стоянов и прочие. Етнонационалната класация разбира се няма никакво отношение към самата роля на културата, защото култура има там, където едни хора четат, слушат, гледат, практикуват определени културни продукти. Звученето на дадено име и обстоятелства от биографията на автора не могат да заменят това.

Но любопитен ми се вижда този преход от културата на сравнение-състезание, към една нова култура, доминирана от непрестанното, автоматично етикетирание и класиране. Националното вече не е резултат от усилие, битка за самодоказване и признание: някак светът така е устро-

ен, едни неща са български, други албански, природата така да се каже. От проект националното се е превърнало в банер горе на екрана.

Ивайло Дичев е български автор и професор по културна антропология в Софийски университет "Св. Климент Охридски"

Коментари (7)

- 09-06-2009|**GENETA** - НАЦИОНАЛИЗМЪТ...

ТОВА, ЧЕ НЯМА КОМЕНТАРИ ГОВОРИ, ЧЕ КУЛТУРОЛОГИЧНИТЕ АСПЕКТИ НА ТЕМАТА НЕ СА ДИСКУСИОННО СИЛНИ В МОМЕНТА. АКО АВТОРЪТ СЕ СЪСРЕДОТОЧИ ВЪРХУ АКТУАЛНИТЕ У НАС ПРЕДСТАВИ, КОИТО СЪЗНАТЕЛНО СЕ ПОДКЛАЖДАТ ОТ НЯКОЛКО ПОЛИТИЧЕСКИ СИЛИ, СИГУРНО ЩЕ ИМА КОМЕНТАРИ. ОТ ХАРАКТЕРА НА ТЕЗИ ДОСТА МАСОВИ ПРЕДСТАВИ МОГАТ ДА СЕ НАПРАВЯТ ИНТЕРЕСНИ ИЗВОДИ В РАЗЛИЧНИ ПОСОКИ. И АЗ БИХ МОГЛА, НО НЕ ОБИЧАМ ДА ПИША.

- 11-06-2009|**Пенка Ангелова** - Национализъм в Нобеловата награда???

Мисля, че е доста пресилено да се търси национализъм в Нобеловата награда. Писателите са граждани на някаква държава, тъй като друга форма на съществуване в света не съществува. И пишат на даден език, който може да се ползва и в повече държави. Нобеловата награда е магистралата на световната литература, така, както още Гьоте създава понятието. На коя национална литература принадлежи Елиас Канети, европейският гражданин *par excellence*?

Освен това литературата е интертекст и по тази причина никога не може да бъде чисто национална. Освен ако писателят не е решил твърдо да не бъде читател. Но мисля, че тук не става въпрос за такива автори.

- 12-06-2009|**Гост**

Само вятър !

- 14-06-2009|**Гост**

Браво на Ивайло Дичев! ! Както е казал на времето Пенчо Славейков: «Вгледайте се в главите си! национализмът, който се мотае там не ви ли пречи да мислите?»...

- 16-06-2009|**Martin Zaimov - Nationalism**

Blagodaria ti, Ivaylo.

No e prava i Geneta. Kak da izpolzvame mnogo umnite ti misli tuk i sega?

- 17-06-2009|**Гост**

В този сайт има цензура! ! Демократи сте, ама друг път!

- 18-06-2009|**Златко - Re:**

Гост писа:

В този сайт има цензура! ! Демократи сте, ама друг път!

Спомням си, като бях ученик (трябва да е било някъде в девети клас) един малко по-амбициозен учител беше ни задал дискусия на тема „Що е свобода?“ Та, един от моите съученици беше написал: „Свободата – това е, ако поискам, да се изтаковам на улицата.“

Доскоро си мислех, че всичко това е било някаква детинщина. И едва напоследък, след многобройните оплаквания от „цензура“ в случаите, когато затривам „изтакованото“ тук на сайта, започвам да разбирам, че това май е важна черта от родната народопсихология. Свободата по български – **Да се изтаковаш където си поискаш** – само по себе си това също е тема за самостоятелна дискусия.

Желаещи да говорят по темата?

Професията професионализъм

Автор: Владимир Трендафилов

1.

Неотдавна имах разговор с Валери Найденов по повод една моя статия миналата година във в. Култура (Трендафилов 2006). Всъщност поводът беше друг, но стана дума и за нея – по-специално за мястото, където твърдя, че вестниците у нас не отговарят достатъчно на осведомителското си предназначение, тъй като обслужват елити, стоящи високо над гражданското поле. Та той ми отправи следната критика (цитирам, разбира се, по памет):

Не е така. Ако искаш да знаеш, вестниците – 24 часа, Труд – в момента са страшно професионални. Вярно, създават пластмасова реалност. Обаче се правят от много добри професионалисти, каквито на времето не можеше да се намерят.

Сведем ли горния диалог до есенцията му, ще получим горе-долу това:

Аз: Журналистите крият топката.

В. Н. : Нищо подобно, те са професионалисти. Друг е въпросът, че крият топката.

На какво се дължи тази езикова ситуация? Тя е много интересна – но не защото е анекдотичен инцидент, а защото е симптом. В нея, композиционно погледнато, се разгръща опровержение на опонента чрез преутвърждаване на думите му, но на база на други значения. Очевидно е, че и двамата имаме предвид нещо принципно около вестниците, нещо, което бихме нарекли именно „професионализъм“, макар че само той употребява думата, а пък аз съм заел критическа позиция. Становищата ни обаче се разминават като в паралелни светове. Моето е, така да се каже, „външно“, неинституционално, потребителско. Би могло да се нарече дори „аматорско“. В него става дума за „предназначение“, за крайния резултат от работата „там вътре“, за осъществения ефект, ове-

щественния смисъл. Някъде най-отзад между значенията му са се притаили дори „широката публика“, „гражданското общество“. Найденов, от своя страна, демонстрира „вътрешен“ наглед, професионален, автономен. Той явно визуализира една мрежа от хора, действия и отношения, която във всеки миг жужи в хармония и нищо в нея не реже слуха, нито засича. Или ако си позволя бродерия върху една известна часовникова метафора, моят събеседник ми показва синхронните движения на колелцата и пружинките, възкликвайки: „Виж, механизмът работи перфектно, пълен синхрон!“. А аз му соча циферблата и го питам: „Абе защо тоя часовник все изостава?“.

Искам в тази връзка да припомня две ситуации от близкото тв минало. В тях не се споменава за „професионализъм“, но нещата някак опират до него. Първата датира от 1999 г., когато една вечер в предаването „Екип 4“ на БНТ проф. Андрей Пантев, очевидно в нетрезво състояние, предизвика бурен скандал, който след това още дълго време отекваше в пресата. От днешна гледна точка обаче, като че ли по-голям интерес представляват финалните думи на водещата предаването Светла Петрова:

Най-сетне скандал в предаване на БНТ, тоест и тук започва да тече живот. (Ракийка 1999)

Какво е това, извън въздишката на облекчение – апел за повече или за по-малко професионализъм? Може би и за двете, но как да дефинираме разликата? Ето във всеки случай нов пример, от малко по-близкото минало. Във вечерта на изборите през 2001 г., когато Костов падна от власт, водещият по Канал 1 Бойко Василев, който дирижираше включванията на една или друга камера отвън, даде в един момент рупора на поета Елин Рахнев, а той тутакси каза нещо емоционално по повода, с характерен кадифено пресеклив тембър. В случая, да подчертая, стилистиката на Рахнев беше колкото лична, толкова и адекватна на самоидентификацията му с попрището „поет“. Но Бойко Василев не разчете това. В момента, докато изключваше Рахнев и включваше следващия, той промърмори полу на себе си: Автентичен глас на гражданин! Изглеждаше професионално впечатлен, като литературен историк, който се старае да не изглежда шокиран, след като току-що е прочел в някакво ново изследване на руски шекспировед, че монологът на Хамлет се е произнесял първоначално от майка му кралицата.

Медиите ни в периода от промените до днес не са всъщност нито професионални, нито аматьорски. Те са някъде между двете. И това не е защото не им достига професионална рутина, а защото още не са излезли от вододелната зона между два противоположни типа професионализъм: демократичния и социалистическия, рационалния и институционалния, отворения и затворения, комуникативния и дидактичния. Първият, както и да го наречем, отчита публиката. Вторият я възпитава. Първият общува. Вторият охранява. В резюме – първият уважава реалността, наблюдава я и я следва, доколкото може, защото от това зависи съществуването му. Вторият все гледа да я конструира, защото дължи съществуването си на контрола, който упражнява над нея.

Първият, вече погледнат от дистанция, има у нас все още къса биография. Вторият е полуразрушен – но не в смисъл, че е в развалини, а че се е „удребнил“, разпаднал се е на повече и по-дребни, макар и идентични структури. И двата имат една и съща дефиниция за „реалност“ – статистическият вкус и облик на публиката; но тръгват от нея в различни направления. Хубавото е, че направлението на втория видимо ерозира с течение на времето. В тази връзка странно се получава, когато тъкмо от устата на един от инициаторите на днешната ни преса излиза разсъждение, в което понятията „професионализъм“ и „реалност“ се оказват антиподни. Повярваме ли, че е прав, следва да заключим, че днес в медийната ни среда професионализмът е удържал окончателна победа над реалността. Нещо повече, че именно тази победа е била условие за развитието и себеутвърждаването му.

Найденов демонстрира хибриден тип манталитет, каквато е по принцип днес организацията на властта в медиите. Тя е пирамидална. Състои се от едноличен лидер и разширяващи се надолу нива на подчиненост. Комуникацията е еднопосочна – ако „комуникация“ е точната дума. Има по-скоро директиви „отгоре“ и доразработването им в детайли по хоризонталните нива на структурата. Много добра илюстрация, в тази връзка, дава един израз на Тошо Тошев, който се знае наизуст навсякъде из 5-етажната редакция на в. „Труд“: *„Вестника го правя аз. Вие го пълните.“*

Тази организационна структура е всъщност идентична на държавната ни отпреди 1989 г., когато всичко структурно опираше до едноличния лидер горе на върха – Тодор Живков. И произтича от нея, защото я създадоха представители на последната поколенческа вълна от млади

кариеристи, които се вляха навремето в бюрократичната система на социализма и смогнаха да се изкачат някъде до средно ниските ѝ етажи, а днес – вече доста позастарели – държат основно властта в медиите. Тя е продукт всъщност на някогашните им амбициозни блянове, редактирани съобразно днешните условия на средата.

Цялото това поколение е възпитано в неуважение към реалността. То е растяло в кариерата на база на нейното опровержение и подмяна с нещо друго, „пластмасово“. По-култивираните му представители обичат да кокетничат с високи идеи, но винаги чужди, никога свои. Охотно цитират, искат ли да демонстрират култура. Но всъщност не вярват в идеите, а в рационалната им употреба за лична изгода. Още в подстъпите към зрелостта си те са стигнали, всеки за себе си, до убеждението, че за да успеят в живота, им трябва не истини, каузи и идеи, а точните думички в точния момент на точния човек. Истината, са разбрали те, не съществува. Тя е нещо, което се конструира. Светът се движи не от истини, а от пароли между посветени. Лошо е само когато някой друг ти конструира истината и ти си принуден да му я живееш. Успех е, когато сполучиш да се наредиш между конструкторите ѝ.

Поради целия този хибриден характер на властта в медиите, а и поради ред други причини, свързани с легитимността на властта изобщо, в публичната ни сфера понастоящем тече обективна криза на значенията. Не просто на ценностите или на нормите, а и на самите значения на думите. Тази криза от около година насам е добавъчно ускорена от сюжета с влизането на България в Европейския съюз. И макар че правните, икономическите и социалните регламенти на ЕС е още рано да изпълнят със себе си родната ни територия, значенията на думите и ценностите, възплътени в тях – поради това, че им е по-лесно – вече прехвърчат границите и влизат в серия от конфликти с локалните ни значения и съответно ценности.

Интересното е, че понятието „професионализъм“ е едно от главните бойни полета, където се разгръща войната между значенията. Кое не е случайно, разбира се – около това понятие се организира важен дял от регламента на социалния ни свят. То е отдавна разисквано от теоретиките на постиндустриалното общество – Даниъл Бел, Алвин Гулднър и още редица други. Според тях, знаем, сме навлезли в ера на услугите, в която репрезентативен персонаж не е индустриалецът-капиталист (характерен съответно за индустриалното общество), а тесният специалист,

функционерът, който отговаря за даден сектор или конкретно умение. Освен теорията, с тези идеи, а и с производната им метафорика, е пълно киноизкуството, а и литературата на Европа и Америка от 60-те и 70-те години на миналия век насам.

Но ако вдигнем очи от теорията и се повзрем в конкретната практика тук и там, разликите между „западното“ и „нашето“ общество бият на очи. Дори днешните. Общо взето, в традициите, които познават по-отдавна практиките на демокрацията и свободния пазар, професионализмът е нормата на територията. Понятието има (и отдава) преобладаващо социален престиж. Щом въобще работиш, нормално е да си професионалист, или поне да станеш след време такъв на база на придобитото в практиката умение. Образователният ценз е желателен, но дали е задължителен, това зависи от изискванията на (или към) съответната работа. Магали Сарфати Ларсън дава една от най-утвърдените, точно поради своята рационалност, дефиниции:

„[Професионализмът е] опит да се преобразува един определен ред от редки придобивки, този на специалното знание и специалните умения, в друг ред – този на социалните и икономически облаги.“ (Ларсън 1977).

У нас едно такова значение също може да се каже, че е общоприето, когато става дума за техническите аспекти на действителността. Заглавия в пресата от рода на „Професионализъм и квалификация на учителите“ или „Законодателство и професионализъм“ свидетелстват точно за такава традиция. Но има и други. Много често думата означава нещо повече от себе си. Около нея се усеща бюрократична еротика, особено когато става дума за кулоарите на властта или на която и да е конкретна институция, било свързана с нея, било склонна да ѝ подражава. В такива моменти употребата на „професионализъм“ и производните му рязко зачестява, при това в един безусловен контекст, сякаш съответната дума е последният вал от аргументи, които обясняват всичко. Според мнението на експертите, експертната оценка сочи, професионалистите обаче заявяват, че, аз като професионалист ще кажа – това са все циркулиращи клишета от този харизматичен репертоар. И колкото е по-малко техническа територията на употребата на понятието, колкото е по-хуманитарно или обществено попрището, което то назовава, толкова по-интензивна е харизматичната символика, заложена в понятието.

В нашата култура професионализмът е своеобразна професия. Има култ към него – нещо повече, имаме тъждество между „култура на про-

фесионализма“ и „култ към професионализма“. Той е самоценност, крайна цел на играта, висш критерий, идеал, блян, мечта. Всичко това подсказва, че в публичното ни поле – особено в политическия и медийния му сектор – има тъмни кулоари, неосветени задни дворове, заключени килерчета, а думи като „професионализъм“ (и подобни) играят ролята на ключове, резета и пазачи пред затворената врата. „Професионализъм“ е едно от имената на цензурата в постцензурната епоха и съответно в контекста на родните ни публично-правни условия.

2.

Професионализмът развиваше култ към себе си още през социализма. Той беше шанс хем да участваш в системата, хем да запазиш достойнство. Системата на свой ред го толерираше, защото имаше желание да контролира всичко, а професионализмът признава регулацията всеки на своето място отгук дотук. Всеки отговаря за някакъв аспект на системата, за да не мисли за тоталната ѝ цялост, което в онзи регламент си беше опасно.

Някои характеристики на социалистическото професионално поле са актуални и днес. Нашите медии например останаха и след промените с чувството за изключителност, което имаха преди 1989 г. В „онова“ време те го имаха, защото не бяха точно медии, а КПП-та на официалното послание, което Системата излъчваше. Бяха ръкоположени в сан „изключителност“. И същевременно бяха затворени в себе си, кодирани и утаени. Защото не се отчитаха реално пред друг, освен пред правителството, откъдето идваха и привилегиите им, и наказанията им.

Днес това чувство е възплетено най-вече в силната им гордост, че са „четвърта власт“, която е главно плод на самохипнозата им пред професионалното огледало и се дължи на късата им независима биография. Те забравят, че още през социализма журналистиката си беше „четвърта власт“. Това е дефинитивната ѝ същност и тя не може да избяга от нея, дори да иска. Само че в онова време имаше една конституционна супервласт (комунистическата партия), която държеше под контрол и журналистиката, и останалите три власти. Може би точно поради тогавашната близост до трите, четвъртата и сега не проявява желание да се отдалечава много-много от тях. В резултат, вестниците са проядени от взаимни пристрастия и ненависти, но централните стоят зад премиера и президента и промоцират един и същ литературно-културен салон. Е,

има и изключения, но те са толкова лесно обясними в партийно-фондационен план, че няма смисъл да говорим за тях.

Не би трябвало обаче да се фиксираме само в социализма като универсално обяснение на всичко. Сам по себе си той откри малко неща и практики. Повечето вече съществуваха. Той само ги подхвана и разви до безграничност, защото нямаше кой да го спре. И за да се върнем към нашата тема, култът към професионализма също не е негов патент, а датира отдавна – още от началото на новата ни държава. Плод е на късата му история. Това може да изглежда парадокс, но не е. По аналогия най-голям култ към книгата се култивира по време на най-оскъдния откъм книжнина период в историята на християнската цивилизация: Средновековието.

Трудно можем да говорим за някакъв професионализъм преди 1878 г., защото първата модерна професия по нашите етнически земи (тъкаческата) започва да се развива по време на Кримската война, само две десетилетия преди откъсването от Османската империя. Към нея след известни уговорки можем да прибавим и някои дребни занаяти, но те се броят на пръсти, защото, поради невъзможност да се изхранва само от един от тях, човек е бил принуден да съчетава в живота си няколко и пак е излизал от рамките на дефиницията.

Паралелно историческо обяснение е късата градска култура. Професионализацията е следствие от урбанизацията. Селото не я допуска, освен в откъслечен и непълноценен план, защото най-малкото му общо кратно, стопанството, е индивидуално, автономно и самодостатъчно: повечето хора произвеждат, всеки за себе си, повечето неща. Кооперирането има известна практика, но тя не се е доказала като икономически издържана до такава степен, че да разклати чувствително опозицията „село-град“.

У нас имаме закъсняла урбанизация. Най-напред това обстоятелство произтича от селско-махленския характер на етническите ни земи до 1878 г. в качеството им на затънтена османска провинция. След това урбанизацията тръгва, но темпото ѝ е бавно заради ориентацията на държавната политика към стратегии вън от границите ни (Македония, Беломорска Тракия), а не вътре. Като резултат от тази политика идват поддържането на огромна за територията ни армия, честите войни, високите данъци, селската бедност, градската безработица. Тези обстоя-

телства фрустрират миграционните потоци в страната и общо взето приковават масовия собственик към дребното му парцелче земя.

Ето защо едва през 1969 г., по Тодор-Живково време, градското население в България за пръв път надвишава селското¹. Може да изглежда като тъжен парадокс – или комичен, според гледната точка – но няма да се учудя, ако след време в учебниците ни по история се утаи тезата, че реалното консолидиране на българската нация се е осъществило именно през времето на социализма. С всичките кусури на режима, които знаем не само като четящи хора, но и като свидетели и потърпевши, едва тогава се е получил първият що-годе дълъг мирен период в историята на страната, което е главната ос на ценностната спойка. И като си помисля за войните, македонския тероризъм и общата беднотия преди това, не бих казал, че това не е истина. Да не говорим, че и обяснява доста добре защо социализмът се задържа така непрекословно и дълбоко у нас. Само че, за да стане тази истина истина, трябва полека-лека да си отидат носталгиците и на тяхно място да дойдат изследователите.

Бавното темпо на урбанизацията задържа развитието и на редица други неща: благосъстоянието на населението, образованието, пазара на стоки. Но най-важен е застоят в нещо ключово, в принципите на взаимоотношенията между хората. Задържа се развитието на социалното поле от общност към общество (прословутите „гемайншафт“ и „гезелшафт“ на Тьонис). Което ще рече, че взаимоотношенията се трансформират извънредно бавно от основани на роднинство и ранг към основани на способности и труд – от патриархални към пазарни. Това поддържа например дистанцията у нас между селото и града, а и между София и остатъка от страната, като я разгръща до усещане за кастова опозиция. Трансформацията не е завършила съвсем и понастоящем, на което се дължат все още силните дарови взаимоотношения, шуру-баджанацината, роднинския капитализъм, приятелския бандитизъм и погнусата от широката публика сред интелектуалците.

3.

А какво е положението с литературата във връзка с темата, по която говорим? Тя също е в синхрон с общата регулация на социалното ни поле. Настоящото свидетелства красноречиво. Според една актуална анкета (Читателите 2004) само 7% от четящите в България се интересуват

1 За сравнение, в Англия съответната година е 1851-а.

от българска литература. Могат да се изредят доста причини за това й днешно състояние, всяка от тях в някаква степен валидна: липсата на достатъчен брой ярки произведения, тежкото наследство от конюнктурната игра със социализма, двайсетте процента ДДС върху книгите, недостига на разпространение и реклама. Но една от причините изглежда най-старата, ако не и първоосновната: нейният силен уклон към затворена професионализация. И то не напоследък, не даже само от социализма насам, а още от 1878 г.

Литературната ни институция се изгражда рекордно бързо в края на XIX век, за около две десетилетия. В онзи период България е селска страна със слаба и дребна промишленост и масова неграмотност сред населението. Няма достатъчно технически кадри за индустриализацията. Затова си я внасяме. Човешкият капитал е в основата си хуманитарен и самоук. Ето защо той изпълва, през първите години на новата ни държавност, главно тия поприща, които не изискват висок праг на специализирана подготовка и могат даже, поне някои от тях, взаимно да се съвместяват: политиката, армията, низовата и средна администрация, учителството, журналистиката, литературата.

И друго. Национална литература се гради по принцип по-бързо, отколкото национална индустрия. По-лесно е да се пише на самотек или пък да се състави златен фонд от „безсмъртни“ родни произведения – този фонд винаги се съставя на база на наличното, каквото и да е то – отколкото да се строят и оборудват фабрики и съответно да се подготвя персонал, който да обслужва производствения процес. И не на последно място, в областта на литературата и изкуствата е най-трудно да се установят критерии за професионализъм. Просто такава е полето. То е отворена система. А за да се фиксират сигурни критерии за качество, е нужно системата да е поне относително затворена.

По същото това време в медийното поле се генерира доста бързо образът на професионалния писател. В книжнината ни навлиза голямата световна литература. Превеждат се Шекспир, Гьоте, Данте, следят се най-новите писания на още живите Юго и Тенисън. На всяка от тези фигури личната творческа кариера е сложна формула от върхове, падове и неустановени неща, възникнала е и е протекла в поле, сгъстено от конкуренция. Но нашата литература ги възприема с простодушието на първопроходец в територията – като самотни зъбери сред остатъчна хълмиста равнина, гении, професионалисти. И съответно ги из-

ползва като модели за бляновите си амбиции, стараяйки се поне чрез професионалните си маски да изравни баланса си с чуждото. В процеса българският писател много често си чертае по-величав образ от този на първоизточниците му. Но това не е чудно, защото в края на краищата имитаторът е вид професионалист. Инициаторът е вид аматьор.

В амбицията си към съсловна обособеност родният писател получава силна подкрепа от политическата конюнктура, независимо коя партия в даден момент е на власт. Услугите му, поради самото си естество, опират в предната линия на вътрешната и външната политика: спояването на населението в патриотична сплав и държавната самореклама навън. Той призовава за борба срещу враговете, отправя патриотични апели, събужда масови чувства на идеализъм. В добавка играе роля и на морален фактор, критикувайки сребролюбието и срива в ценностните норми.

Днешната професионализация на литературата ни се изразява в почти пълната затвореност на полето ѝ. С българска литература се занимават кажи-речи само писателите. Читатели извън тяхното съсловие се срещат рядко, а и те обикновено се отказват да я следят някъде около излизането си от университета, освен ако сами не питаят писателски амбиции. Критиката е основно рецензентска, при това най-вече апологетична, защото рядко възниква вън от съответния литературен кръг, към който принадлежи и авторът на рецензираното произведение. Извън това, социолог трудно би посмял да се изкаже по проблемите на литературата. Ако го направи, то ще е от социологическа гледна точка. Същото важи и за икономистите, и за педагозите. Дори за тия измежду последните, които преподават българска литература. Те или въобще не пишат, или ако пропишат нещо, то ще е най-често за методологията на преподаването в часовете по българска литература.

Въпросът е, че литературата е отворена система. Това е естеството ѝ. Тя търпи нови играчи и всъщност зависи от тях за нормалния си живот. Но регулацията на литературното ни поле е толкова затворена, толкова разделена и разпределена, че пречи за разгръщането на свежи явления в него. Поне досега. То отпъжда непосветените във формалните му правила. По този начин сваятното, което възниква в литературата ни, или получава пълно невнимание, или минава през такава тясна тълкувателна цедка, че накрая не прилича на самото себе си. За сметка на това,

типичното не излиза от мода. В края на краищата, професионалното в литературата е повече или по-малко типично.

Думата „професионализъм“ е неслучайно една от любимите в престижния план на литературното ни поле. За старото поколение писатели – тези, които дължат реализацията си на периода отпреди политическите промени – професионализмът е много силен самоидентификационен белег, едва ли не основният. Този белег се споделя от казионното журналистическо съсловие, което също си има свой такъв. Двата са хармонично скачени: по принцип, писателят възпява България и българина, а журналистът възпява писателя.

Тези белези винаги досега са се съблюдавали свято – главно защото служат за взаимно разпознаване, а оттам и за контакти. На база на тях например журналистите имат правото (по-точно, професионалното задължение) да влизат в литературното поле. Те са длъжни да влизат на пръсти в него, да се досягат с трепет до духовната личност на писателя и да си отиват обогатени от мимолетния досег. Междувременно той слиза за целта благосклонно до ранга на обикновен човек – мимолетно, само до края на интервюто, за да му даде възможност да се осъществи. После ролите пак се разделят.

Ето една илюстративна извадка от сравнително неотдавнашната преса:

[Валерия Велева (уводна бележка към интервю с Генчо Стоев):] *В деня на последната ни среща излезе и новата му книга „Много висока тераса“ – роман, писан преди 18 години и отлежавал в чекмеджето му заедно с „други папки и текстове“, все още невидели бял свят. Между тях са и онези рисунки и скици на 50 яхти, плод не само на творческата му „лудост“, но и на професионалните му търсения.*

Стоев тук е скициран съвсем по законите на жанра – като „луд“ романтик, който, щом го обземе творческата несвоят, пише и пъха по чекмеджета, а понякога даже рисува – макар и само яхти, незнайно защо. „Лудостта“ на твореца е уж отделена граматически от „професионалните му търсения“, но всъщност ги дефинира, прави ги разпознаваеми за всички „нетворци“, съставляващи по дефиниция огромната маса на читателите на вестника.

В самото интервю, между другото, писателят отговаря също в законите на жанра си, без да направи минимално отклонение. При това Велева уж го пита преди всичко за личния му живот и интимните му въз-

гледни, а не за литература. Но така само му дава възможност да изтъкне друг атрибут на своя професионализъм: „писателят е житейски мъдрец“. Например на въпроса „Вече мина ли „греховното“ ти време?“ той отговаря ето как:

Не. Затова сме изпъдени от рая – за да можем да водим този сладък и грешен живот. ... Това е перманентна готовност на мъжа да изживява щастието. В него той винаги се чувства невинен, защото се отдава, макар жената да си мисли, че той взема. В тази си невинност мъжът си остава докрай едно дете, едно похотливо дете, което никога няма да се откаже от греха... (Велева 1998).

Въпросът е салонно захаросан. Но, разбира се, Стоев откликва като посветен в този тип словесна игра. Той възпроизвежда литературност. Изведнъж личната истина се превръща в архетипна, в разновидност на притча, в която писателят Генчо Стоев не е просто себе си, а едновременно източник на абстрактна житейска мъдрост и депутат конкретно на „мъжа“, на патриархалното мъжко съсловие, от чието име се чувства в момента упълномощен да отговаря. Ценностната йерархия, която той гради, е в естеството си точно такава, макар и поизлъскана с внушения за хипотетично равенство между половете. Жената е длъжна да разбира мъжа в неговите интимни пакости и палавости, а дългът на мъжа е да бъде разбиран. Всъщност в задния план на думите му стои професионалният му идентитет: жената е суровина за изявата на мъжа, както светът е суровина за таланта на писателя.

Това впрочем са важни черти на традиционния писателски мантилитет у нас. Писателят консумира света. Избягва да го морализира. Инструментализира го. Майката, като част от него, служи за възпяване. Жената служи за влюбване, съпругата служи за служене. Останалото служи за резервоар от истории, които да бъдат разказани. Ето защо писателят гледа околността като през камера, не се вживява в случващото се, дехуманизира го и го разглобява на анекдоти. Ключокар е, охотно сплетничи. А чуе ли разказ за нещо интересно на маса с колеги от бранша, няма да възкликне в аматьорска изненада, а ще присвие очи с думите: „Това го напиши! Голям разказ става!“.

Цялата заварена система от белези за взаимно разпознаване между професиите в публичното ни поле беше сериозно ударена от политическите промени през 1989 г. Но беше ударена от обстоятелствата, а не от участниците в тях. Включително и тази в литературната игра. В резул-

тат, затвореният професионализъм остана. Само увеличи параметрите си.

Знаем, че скоро след промените бившият съюз на писателите се раздвои на „съюз“ и „сдружение“. И двете образувания бяха поне в две отношения идентични: (1) всяко се отъждестви със своя затворена поетика; (2) поетиките им бяха коренно противоположни в техническо отношение, но еднакво антипазарни в идеологията си. „Съюзът“ се зае да защитава всички форми на традиционната ни литературност: реализма в прозата, класическия стих, родолюбивата тематика. „Сдружението“ пък прескочи в друго формално измерение, което нарече „пост-модернизъм“. Под тази дума се разбираше, съвсем до неотдавна, главно смес от сантиментален барок (поезията на Георги Господинов и Пламен Дойнов) и интелектуалническ монолог (прозата на Златомир Златанов и поезията на голям куп поети) с едно средно положение – феминисткият сантиментално-интелектуалническ монолог (прозата на Емилия Дворянова и Теодора Димова). И трите направления бяха имитативни. Нещата напоследък се поразнообразиха, но не крайно. Във всеки случай, затвореността на литературните схеми не е преодоляна и е произвела дори затворен тип читатели в тясното университетско общество: такива, които, ако не срещнат в някое произведение гореспоменатите параметри, не могат да го разпознаят като литература.

Занапред има още много да се пише по въпроса какво дадоха на литературата ни 90-те. Но каквито и детайли да се въведат по-нататък за все по-прецизното доуточняване на нещата, едно е, струва ми се, принципно очевидно: това е период не толкова на писателите, колкото на конструкторите, на литературните кадровици. Това е периодът, когато от централата на СДС изпращаха млади писатели (в съпровод на някой по-мастит) направо да взимат голямата награда на конкурса „Южна пролет“ в Хасково – не да участват в конкурса, а да го печелят. Това е периодът, в който „Литературен вестник“ раздаваше безсмъртия и смъртни присъди според партийното или идеологическо приближение на съответния писател до партийната централа, в която се помещаваше вестникът.

Ситуацията е проста и изцяло политическа. Политико-партийното поле се раздвои след 1989 г., но само един от институционалните играчи беше стъпил върху собствена култура, отгледана от самия него. Другият трябваше да си я създаде. И в някаква степен я създаде именно чрез ли-

тературкадровиците си: Едвин Сугарев, Ани Илков, Михаил Неделчев и някои други. По-нататък партийното въздействие не остана в чист вид, а се разрои на фондации и банково-фондации центрове, които назначиха свои литературкадровици – като Александър Кьосев и Миглена Николчина – започнаха да учредяват свои конкурси и да раздават свои литературни награди, коя от коя по-енигматична като система от правила за участие и критерии за оценка.

В този смисъл, като говорим за литературата ни от 1989 г. до днес, тя е епицентър на диспропорция. От една страна, не е популярна сред публиката. От друга страна, има писатели, чиито колене се подгъват от ордени и медали. Като цяло, по-основателно е да гледаме на подредбата ѝ като на класика в кадрването, а не на селекция от творчески фигури и литературни произведения. За такава селекция трябва развита критика. А в най-новата ни литература думата имаха не критиците, а кадровиците. В резултат, структурите на литературата ни повтарят досегашните структури в икономиката и политиката – всяка изглежда окончателна, но се оказва чист мираж, след като се смени съставът на политическия връх.

Любовта към затворените схеми е силна и днес – дотолкова, че понякога можем да се чудим какво представлява всъщност литературата ни: система от текстове или система от правила. Но каквито и нейни съставки да вземаме предвид, системата им е толкова гъста, че от един момент нататък писателят, който държи на своя гилдиен идентитет, има интерес даже по-скоро да не пише, за да не би да наруши някое от правилата и да изгуби престиж.

Това обстоятелство, между другото, доста ясно разделя писателите у нас – поне до момента – на „дейци“ и „емблематици“. „Дейците“, тоест тези, които се идентифицират най-вече с писането, са по-продуктивни, но постоянно идентитетът им в очите на съсловието е несигурен, застрашен е постоянно от обвинения в „журналистика“ или „фейлетонизъм“. Докато „емблематиците“, т. е. тези, които практически се ориентират към идентитет най-вече с образа на писателя/поета, изглеждат по-професионални и принадлежността им към литературното поле не буди съмнения, колкото и оскъдно да пишат – и колкото и проблематично да е нивото на това, което пишат. Литературното ни поле се чувства най-уютно, когато представлява не фонд от текстове, а театър на маските.

БИБЛИОГРАФИЯ

Трендафилов 2006: Трендафилов, В. Литература и медии. // Култура, № 29, 07.09.2006 <<http://www.kultura.bg/article.php?id=12043>> (19.05.2007). Също: Електронно списание LiterNet, 21.10.2006, № 10 (83) <http://liternet.bg/publish8/vtrendafilov/literatura_medii.htm> (19.05.2007).

Ракийка 1999: Ракийка е гадничко, а ракия – глобално. Невиждан скандал се вихри на тв екрана между Андрей Пантев и Светла Петрова. // 24 часа, № 109, 22.04.1999.

Ларсън 1977: Larson, Magali Sarfatti. The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis. Berkeley, CA: Univ. of California Press, 1977, p. xvii.

Читателите 2004: Читателите, книгите и издателите в България. ЕСИ на АССА-М. Национално представително изследване. 29. X. -3. XI.2004.

Велева 1998: Велева, В. Генчо Стоев. «Душата е готова да загине за греха.» Интервю [рубр. Интелектуалци по пантофи]. // Труд, № 128, 16.05.1998.

Владимир Трендафилов е роден във Варна през 1955 г. Завършва английска филология в СУ „Св. Климент Охридски“, където преподава до 2001 г. Работи като редактор в „Народна култура“ (1981-1983) и главен редактор в „Български текст“ ЕООД след 2001. От 2005 г. е доцент по английска литература в ЮЗУ „Н. Рилски“, Благоевград.

Коментари (4)

- 08-06-2009|Гост
Безукорен анализ.

• 08-06-2009|**Златко**

Владо, какви са надеждите ти относно интернет-блоговото пространство като алтернатива на нещата, които анализираш тук? Вчера пуснах една статия по тези въпроси („Безтелесната книга“), в която немецът изразява умерен оптимизъм, твърдейки, че количеството рано или късно се превръща в качество. Във всеки случай има нещо, което ми се струва доста ясно – напредъкът на технологиите разчупва най-могъщото средство за контрол над културния (литературния) живот: **необходимостта той да бъде финансиран**, като по този начин отваря вратите за – потенциално – неизброимо много нови участници, повечето от които буквално нехаят за какъвто и да било „професионализъм“. И това не е само и единствено нещо негативно, доколкото има достатъчно много примери за кадърно ново писане, което не се идентифицира с каквито и да било „интереси“, „групи“, „групировки“, „престиж“ и прочие. Сега, само моля тия думи да не се четат като скрит опит за самореклама – „Прегледът“ е пред очите на всички и аз не изпитвам особена нужда да се бутам напред. Факт е обаче, че блогото пространство е пълно с добре пишещи, непретенциозни и не непременно търсещи успех хора. Освен това – литературното пространство внезапно вече няма строго определени географски граници, което внася в него мощна нова енергия. Вярно е, че това по дефиниция засяга само определени жанрове (никой Интернет-сайт няма да предложи следващия голям български роман, за такова нещо е нужен друг тип медиум, а не компютърен екран). И все пак есето, краткият разказ, пътеписът, поезията и други жанрове – тук ще трябва да ми помогнеш – очевидно преживяват един период, който досега не е имал шансове за поява.

С две думи – как самият ти виждаш шансовете на технологическото освобождение да се справи със „заблатьяването“, което описваш? Имаш ли надежди, можеш ли да посочиш конкретни примери, какво очакваш от следващите години, такива неща ме интересуват.

• 09-06-2009|**В. Трендафилов** - Без име

Златко, тоя въпрос е май за цяла статия, ако не и за книга. Дай тук да видим само очевидните неща. Интернет-пространството прави достъпно и създаването, и потреблението на литература. Предлага неограничени възможности за съхранението ѝ. Превръща в детска играчка извличането на нужната информация. По-неподатливо е на контрол и

цензура. Какво още да искаме? Това са изключителни предимства. Огромната част от носталгиите по хартията и кориците се дължат на чисто тактилно-обонятелни навици, каквито вероятно са имали и читателите на папирусни свитъци преди две хилядолетия, когато някой изобретил за първи път книжното тяло.

Плюс това на уеб-страницата можем да гледаме не само като на нещо абсолютно ново, но и като на едно оптимизирано завръщане към древната визия на папируса. Консумацията на четивото при двете е почти идентична: една-единствена дълга страница, на чийто гръб не очакваш да има текст. Просто я сменяш с друга. Разликата е пак в мащабите на съхранението и извличането. Лесно можеш да си представиш «Война и мир» на една уеб-страница. Трудно е да си го представиш на папирус. Може би ще се побере на камара от папируси. А я си представи, че искаш да потърсиш какво бил казал Пиер Безухов на Анна Павловна не знам си къде. Направо сядаш да го четеш отначало.

Тук обаче стигаме до проблема, който споменавах. Добре, всичко е лесно, достъпно, удобно, демократично, евтино. Сега какво правим с разликата между лошо и хубаво? Кое филтрира при максимум удобства и пълно отсъствие на цербери? И куцо, и сакато може да тръгне да пише – и както гледаме, тръгнало е. Към това добавяме близо стопроцентовата грамотност на населението – величина, която не е застрашавала Шекспир и Гьоте, а само ги е стимулирала да пишат и за сцената – и какво получаваме? В смисъл, освен опасност от «заблацияване».

Според мен отговорът се крие във втория «ред» на литературата – не в технологиите, а в нейната самоорганизация. Външните ѝ филтри са изчезнали. Значи следва да разчита на вътрешните. Това е абсолютно нов момент в историята ѝ и за него не мисля, че можем много-много да обобщаваме.

Но искам да поставя нещата така. Ако се окаже, че на литературата ѝ липсват каквито и да било вътрешни филтри за самооценка, ако тя се окаже неспособна да създава ред в себе си в ситуация на свобода и в резултат на това абсолютно и окончателно се «заблати» и «забатачи», значи от нея изначално е нямало никакъв смисъл. Била е празен ход на социалната еволюция – или в най-добрия случай, синтактична връзка между едно историческо състояние на обществото и друго. Била е аспект на цензурата, нейна благовидна фасада, тюлена завеса пред кабинета на Берия.

Между другото, въобще не вярвам в последните си изречения. Искам да кажа само, готови ли сме да посрещнем това? Дори това. То е долният праг на нещата, най-лошото, което може да се окаже. Убеден съм, че литературата е самоорганизираща се система – система, чието предназначение е да гарантира възпроизводството си чрез оптимизация на вътрешния си ред. Никлас Луман нарича това «автопоезис». С други думи, какво е литературата? Фабрика за леки коли или лека кола, която произвежда в движение собствените си части? Ако е първото, краят ѝ е гарантиран, макар да не предстои точно утре. Мисля, че е второто.

- 15-06-2009|**Доброслав Бакалов** - ...

ами този разговор съм го водил вече с вас Владо, а именно, че медиите не отразяват реалността навсякъде по света, а само една удобна за естаблишмента реалност, например-най-големият фарс в историята на журналистиката-11.09.01.

Богородица с цветето

Автор: Венцислав Божинов

Агиос Вулгарос – така ме знаят в Кастраки. Имах друго име, което не помня или не искам да си спомня... То е все едно. Десет години вече станаха, откак очите ми се радват на Тесалия, и сякаш тук съм роден, и тук съм повиван с пелени от снежнобял тесалийски памук, и не кръв тече във вените ми, а червено тесалийско вино. Бях от първите емигранти, които едва дочакаха да махнат телените заграждения по границата и да разкопаят минните полета. Приюти ме Кринос, синеока като небето над Пиндос и ефирна като тесалийска мараня. Доста път извървах и доста се лутах, докато я срещна. Сега съм зограф в малката ѝ работилница и всеки ден старателно работя работата си, и си радвам на прекрасната жена, с която Бог ме дари. Чувам гласа ѝ, кълтящ, в изложбената зала с иконите и шепота на любопитните туристи, а това е скъп звук за ушите ми. Говорят за иконите, които аз съм нарисувал, и това ме радва, но само едно моля скъпата ми Кринос – да покаже на любопитните и духовно небрежните плътта на иконата, тялото, в което аз с Божия помощ вдъхвам душа.

Отдавна не мисля за миналото си. Отказал съм се... но го рисувам. И не цялото, а само онези спомени, които все още стоят в главата ми. Не си мислете, че са кой знае колко. Само няколко, но едри като каменни блокове и също толкова трайни. Не съм прав, като казвам, че рисувам. Понякога неволно изтървавам тази дума и след това се моля Бог да ми прости. Не рисувам, зографисвам. Това правя всеки ден без неделя. Влизам в килията, запалвам всички свещи, за да бликне светлината, и се моля. Моля се да е чиста ръката ми, а за душата се грижа иначе. Тя не е като ръката, не можеш да я умиеш. Много е шуплеста и дамареста душата, много кривини има в нея и пукнатини, така че друг колай съм ѝ намерил.

Късам малко варак, колкото нокът на малък пръст. Няма нужда от повече – душата на човека е свирепа и лакома, но и глупава и малко ѝ трябва да се подлъже. Та слагам варака в залък хляб и бавно го дъвча, докато се насити душата ми и притихне. Отпивам голяма глътка вино и почвам майсторлъка. Свещите са се разгорели и светят хубаво, а то е важно. Тая светлина се опитвам да уловя, да я вкарам в боите. Тогава от иконата, като я погледнеш, блика светлина, боите искрят като живи и светецът оживява. Научих се, че светлината трябва да идва от иконата, иначе не е икона, а дъска. Не е светецът, а лик някакъв, пожълтял и сух, дете нищо не казва. Велико тайнство е да преобърнеш чертите и резките, и баграта в Свети ипостас. И защото е тайнство, е по волята на Бога и нищо не е от нас, хората. Рисувам само на свещи – иконата на свещи ще стои и на свещи ще говори на хората и те на нея.

Казвам пак: ние, зографите, ако сме истински, сме само оръдия на Бог и нищо не е по силите ни без него. Всеки от нас е оня непосилен едесец Ананий, дете имал неблагоразумието да споделя безбожната самозабрава на своя цар Авгар, пратил го да нарисува Сина Божи. Опитваме се да подадем чистата ленена кърпа на светеца и го чакаме той да си обърше лицето, за да излезе наяве боговдъхновеният чист убрус. А забравяме, че първо в левката на мисълта ни трябва да се врежат тънките графи, да ни заболи с елейна болка от тънкото острие на шилото и после да пренесем образа върху иконата. С тия мисли и молитви започва всеки мой ден...

Основание.

Не платно и рамка, а основание от дъска трябва за истинската икона и като казах, че малко помня това е едно от нещата. Дървото расте към Бога, нагоре, но силата му трябва да се укроти в дъската на иконата. Трудно се превива дърво направо на жилите, но лесно се измята по дължина и затова трябва да му се помогне да стои право, както се помага на слаб човек да е прав в стремленията си и да не съгрешава встрани. Не проста дъска, а дом за духа е иконата и затова добро дърво трябва да се избере и добре да се обработи.

Роден съм на място, където кипарисите са прекрасни с божественото си стремление. Зелените вретена се виждат отдалече по сухите пясъчни плата, бодат побелялото от жегата лятно небе, строени като верни стражи копиеносци. Но най-красивият е сред селото. Небрежна ръка трябва да

го е засадила отдавна, а той взел, че се хванал и израсъл огромен като мачта на кораб. От такъв кипарис трябва да е иконата.

Като плътта на красива жена е огладената кипарисова дъска, като жълто-розов корем, върху който можеш да изпишеш порочните си мисли, или да спиш и сънуваш, докато благовонната смола храни съзнанието ти. И е гъвкав кипарисът – танцувал е на флейтата на вятъра и е трептял като струните на слънцето, дето го е огривало. Затова само кипарисова дъска ползвам за основание.

Грунд и платно.

Погалвам дъската. Моята Кринос – равна Тесалия и вятър, сух и зноен като пустинята, от която се е довял; живи сокове на кипарис или любовна нега. Тялото танцува, кипарисът танцува и искрящият кенар залепва върху равния корем. Полагам левкас от желаниа – гладък и бял. Кринос е алабастров съд, пълен с благовония от етери, струящи от порите на кожата, опиващи мен, бедния Агиос.

Графи.

Казах ви вече, че ако сме истински зографи, първо трябва да надраскаме графите с шилото на изострената си мисъл върху съзнанието си, докато то прокърви в сладка болка, за да изпъкнат ясно и личното, и доличното. Личното на моята икона е Кринос, неувяхващият цвят на Кастраки, доличното е Тесалия и каменните кули на Метеора, а някъде в основата ѝ съм аз, Агиос Вулгарос, и моите дела.

И няма перспектива в иконата, защото тя би убила нейната всеобемаща мощ. Няма времето начало и край и няма светът начало и край, защото всичко е от Бога и всичко е той и нищо не може да бъде далече и близо до Него. И няма плътност на баграта, защото трябва да може погледът на грешника да стигне до светото тайнство в иконата. Затова е прозрачно всичко, което ще кажа, и нищо не мога да скрия, защото то е в мислите ми, а те са от Бога.

Вгледайте се в иконата, която зографисвам, и ще видите малък човек да лежи върху нещо подобно на корито, плаващо сред безбрежния изумруден кобалт на голямо езеро. Слънцето скоро е залязло и планинският кинобар, който то разлива, леко се е слял с изумруда на езерото и с графита на настъпващата нощ.

Промъквам се сам, бавно. Усещам миризмата на езерото, вечерния хлад и неопределимата му тъмнина. Малко по-нагоре е патрулът. Отегчени черногорци, които за да вземат двацет дни отпуск, ти светят

маслото и туй то. Знам, че нямат нищо против такива като мене, просто служба, а и Македония им е втръснала. И аз да бях, и аз бих им теглил един откос. Разбира се, след това няма да гледам очите им. Стръскащите побелели очи на мъртъвци с жълтия сърп на луната, отразен в тях.

Нагазвам в плитчината и попивам по дъното. Коритото, на което водачът ми вика лодка, е тук. Само трябва да го изтикам на брега, да излея водата и е готово за далечното плаване през езерото. Не е трудно – малко е като нощви за хляб и същото такова, с плоско дъно и без никаква идея за плаване. В джоба си усещам царевичния кочан, с който трябва да запуща дупката, след като излея водата. Разчитам, че ще набъбне от водата и здраво ще се заклеши. Не съм плувец, добър, да кажа. Това ми е мисълта. И ще е нелепо да се измуши по средата на пътя. Бях го забравил и сега, като ми потрябва, се сетих как се сдобих с него. Откъсна го водачът от голямо царевично повесмо и сякаш мен откъсна, а после завъртя здраво ръката си около него и шепата му се напълни със златни зърна. Викам си, ей това са дните на човека. Стисне те съдбата, завърти те и зърната ти напълнят шепата ѝ. После на кокошките, на тия ужасно глупави създания, лакомо гълтащи и неразбиращи що е то човешки живот.

Това, което виждате, е удавник в собствената си съдба. А съдбата ми е като това корито, което водачът ми каза, че било лодка. И плавам върху коритото, и се боря със съдбата си, защото по волята на случайността и на предпазливостта да не попадна в ръцете на патрула успях да изтикам царевичния чеп и той сега се мотае някъде в тъмната вода, без да може да свърши работата си. Водата бълбука, бързо пълни нощвите и аз знам, че ако не направя нещо, луната ще блесне в очите ми. Даже и това няма да стане, защото дълбоката вода на езерото няма да позволи. Може би само големите риби ще се взират в тях и ще се питат една друга какви са тия странни очи, дето не приличат на техните.

Вече не съм удавник. Нося се по топлото течение на езерната река и знам, че ще ме отнесе към бленувания бряг. Това е най-странното нещо, което съм вършил през живота си – да обладая лодка. Не че не съм правил лудости и не че не висят на шията ми, нанизани на здрав канап, но тая е най-голямата. Сега разбирам какво значи да си си таковал съдбата, века да си си таковал и верата също.

Пъпля като насекомо по Пинд и само мисълта, че е по гръбнака на Гърция, ме успокоява и ми дава кураж. Хубав е гръбнакът и коремът ѝ е

хубав, и краката също... На юг по Пинд срещнах моята Кринос, в Кастраки...

Беше преди Гергьовден и всяка жена от селото вече беше пазарила по някое силно момче да се изкатери до Агио Пневма и да закачи цветен шал, дар на Плащоносеца. Малки листчета с молитва, измолваща здравето на мъжете им пътници, трябваше катерачите да втъкнат в цепнатините на скалата и да засвидетелстват предаността и любовта. Нямаше мъж Кринос, но и тя беше приготвила шал, само дето нямаше момък, който да изпълни желанието ѝ. Бояха се от жената иконописец, че занаятът ѝ бил богохулен. Не я приемаха, страняха от нея, а и Свети Георги изпълняваше желания само на омъжени жени, искащи здраве и спокойни пътища за мъжете си. Не беше за мен, чужденеца, трудно да се съглася, даже трябваше да увещавам Кринос да ми се довери. Хранеше ме и подслон ми даде в дома си, и работа в работилницата. Дялах и снаждах дъските за иконите, а понякога пробвах и основанието да направя и ако то станеше добро, бях щастлив.

Когато всички поеха по отвесната скала, страх и свян ме обзеха и мъка, че няма да се справя. Отрано беше валяло и по скалата още се стичаха малки вадички. Погледнах пред мен и видях множество момчета да се прилепят по гладката стена, да търсят малки цепнатини, в които да втъкнат пръстите си, за да не се хлъзгат по мокрия камък. Пъстрите шалове, навързани на дюзини по кръстовете на катерачите, се вееха като победни знамена, докато не започнаха един след друг да профучават надолу покрай мен. Зачервените от напрежение лица издаваха безпомощност и съжаление, а аз само се молах Бог да запази здрави смелите момчетата на Кастраки.

Обладавал бях съдба, сега обладах и скала. Чувствах стихииите на старото море, струпало скалния пясък, усетих слънцето и вятъра на Тесалия и дъждовете, изгладили стената. И това ми помогна. Дъждовната влага и плътта, загрята от пролетния вятър, ме удържаха по пътя ми към малката скална църква...

Първо един шал се развя на тогавашния Двадесет и трети април и това беше шалът на Кринос, но после слизах и пак се качвах, докато Агио Пневма не се облече в пъстрите дарове на Кастраки.

Това съм аз, бедният и грешен Агиос Вулгарос, иконописецът. И знам, че има три стихии, които съм обладал, и че най-неукротимата е Кринос.

Венцислав Божинов е роден през 1971 г. в Струмяни. Завършва българска филология в Благоевградския университет «Неофит Рилски». В момента е редактор в изд. «Просвета».

Коментари (4)

- 09-06-2009|**Зоя Маринчева**

Невероятно красив разказ. Лепне като мъзга по душата. Поздравления на автора!

- 14-06-2009|**Росица**

М-м-м, написано изглежда по-хубаво, отколкото когато си там... поне с автобусите на екскурзия. Човек наистина трябва да живее някъде и бавно да ги усеща нещата, за да разбере нещо. С модерните бързи пътувания и програми нищо не правим, търчим насам-натам, и изпускаме преживяването! Мерси за красивата проза!

- 14-06-2009|**Гост**

Кринос ли?? / Това изживяване е от мойто село... в Балкана... Браво, прекрасно и . бавно...

- 14-06-2009|**Гост**

«. Стисне те съдбата, завърти те и зърната ти напълнят шепата ѝ. После на кокошките, на тия ужасно глупави създания, лакомо гълтащи и неразбиращи що е то човешки живот.»

Дълбока проза, като дълбоката вода, в която се вира луната. Чувствам се докосната. Благодаря.